

1252 / M. 6

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL

A

SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

1891.

TIZEDIK ÉVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY,
FELELŐS SZERKESZTŐ.

BUZA JÁNOS,
FŐMUNKATÁRS.

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, az ev. ref. főiskola betűivel.

1891.

1
[Redacted]

TARTALOM.

VEZÉRCZIKKEK.

	Lap
Visszapillantások s alkalmi gondolatok. <i>Radácsi Gy.</i>	1, 25
Az elkeresztelések kérdéséhez. <i>Kovács Károly</i>	5
A lelkészválasztási törvényjavaslat. <i>Novák Lajos</i>	49
Új elméletek az autonóm egyházak rovására. <i>Buza János</i>	73
A római katolikusok és a kisdédóvás. <i>Veteranissimus</i>	78
In hoc signo vinces. <i>Görömbei Péter</i>	97
Alkalmi észrevételek. <i>Szabó József</i>	100
Az új énekes könyv előmunkálatai. <i>Czinke István</i>	121
Unio. <i>Csegey Gusztáv</i>	145
Nyílt levél a »Sárospataki Lapok« szerkesztőjéhez. <i>Görömbei P.</i>	165
A Szent István-napi munkaszünet. <i>Molnár Ferenc</i>	169
Válasz Görömbei Péter Nyílt levelére. <i>Radácsi György</i>	185
Az új énekes-könyv. <i>Bari Sándor</i>	189
Nemzeti ünnep. <i>Ferenczy Gyula</i>	209
Énekes-könyvünk reformjának kérdéséhez. <i>Farkas Lajos</i>	233, 253
Felső-tiszai kerület. <i>Mártha József</i>	256
A magyar protestáns irodalmi társaság. <i>Ferenczy Gyula</i>	273
Az országos ev. ref. lelkészi és tanári özvegy-árva gyámintézet.	
<i>Vas Mihály</i>	276, 301, 416
Szent István-napja. <i>Tóth Dániel</i>	299
Br. <i>Vay Miklós</i> konventi elnök megnyitó beszéde	317
Emődý Dániel. <i>Radácsi György</i>	341
Kun Pál. <i>Radácsi György</i>	365
Vajányi Lajos. <i>Radácsi György</i>	389
<i>Kovács Károly</i> , ungi egyházmegyei gondnok gyűlést nyitó beszéde	391
A római propaganda. <i>Dr. Szilávik Mátyás</i>	413
Az idegen ének-dallamok érdekében. <i>Szikszaí András</i>	437
Az új énekes-könyvről. <i>Máttrahegyi</i>	439, 460
Az ének reform ügyében. <i>Molnár Ferenc</i>	457
A mi főrendeink. <i>Orthodox</i>	473
A másik hemisphaeriumon. <i>Péter Mihály</i>	476
Egy fontos zsinati tárgy. <i>Orthodox</i>	497
Temetési szertartásunk köre. <i>Molnár Ferenc</i>	521
A regale-kártalanítás ügye. <i>Böszörményi Károly</i>	541
Igazságos teherviselést. <i>Szikszaí András</i>	561
Fetvilágosításul. <i>Debreczeni Bertalan</i>	565
Templomaink művészi díszítése. <i>Máttrahegyi</i>	585
A protestáns autonómia veszedelme. <i>Mocsáry Lajos</i>	609
A zsinati előmunkálatokról. <i>Debreczeni Bertalan</i>	631, 655, 679, 699
719, 741, 755, 799	
Észrevételek. <i>Mocsáry Lajos</i>	658
Több őszinteséget kérünk. <i>Felvidéki</i>	682, 702
A papi külsín. <i>Böszörményi Károly</i>	724
Zsinat lesz-e, vagy zsinatocska? <i>Szikszaí András</i>	759
Dr. Ballagi Mór. <i>Radácsi György</i>	775
Autonómia és közigazgatási bíróság. <i>Kovács Károly</i>	783
Még egyszer az egyházi közigazgatási bíróságról. <i>Mocsáry Lajos</i>	802
A mi táborunk. Kun Bertalan 50 éves lelkészi s 25 éves püs- pöki jubileumára. <i>Fejes István</i>	823

	Lap
A mi ünnepeltünk. <i>Radácsi György</i>	825
<i>Kun Bertalan</i> jubiláris püspöki imája	843
<i>Mitrovics Gyula</i> jubiláris egyházi beszéde	845
Béky Sámuel 1837—1891. <i>Radácsi György</i>	871
Zsindely István koporsójánál. <i>Mitrovics Gyula</i>	895
Zsindely István sírjánál. <i>Molnár Lajos</i>	899
Önigazolásul. <i>Szikszaí András</i>	901
Révész Bálint 1816—1891. <i>Lukács Ödön</i>	915
Az én sebem. <i>Sz. B.</i>	919
Államsegély és önségély. <i>Transtibiscus</i>	935
Minél több szabadságot, de annál több ellenőrzést. <i>Szikszaí András</i>	938
A konvent előtt. <i>Orthodox</i>	955
A ref. lelkészek egyenruhaja. <i>Kazai Sándor</i>	959
A zsinat külsőben. <i>Zsoldos Benő</i>	979
A birtokaránylagos egyházi adózás. <i>Rácz István</i>	1003
Pro vinea Domini. <i>Szalóczy Pál</i>	1005
A konfirmatio. <i>Cuprum</i>	1027
Emlékezés az 1790/91. évi országgyűlés XXVI. törvénycikké- nek keletkezésére és annak előzményeire, a nevezett tör- vény százéves örömmünnepe alkalmából. <i>Warga Lajos</i>	1047
A két prot. zsinat megnyitásakor. <i>ry</i>	1067
A tizenkettedik órában. <i>Ferenczy Gyula</i>	1070
A tiszántúli püspökválasztás. <i>Mocsáry Lajos</i>	1072
Br. <i>Vay Miklós</i> zsinat-megnyitó beszéde	1091
<i>Matheus G. D.</i> üdvözlő beszéde a zsinathoz s <i>Vay Béla</i> br. válasza	1093
<i>Lukács Ödön</i> beszéde az Erdélylyel való unioról	1119
<i>Meczner Béla</i> beszéde a lélekszám szerinti szavazati jog tárgyában	1121
Nyílt levél a »Sárospataki Lapok« szerkesztőjéhez. <i>Andrássy Kálmán</i>	1149

ISKOLAI ÜGY.

Mozgalmak a tanügy terén. <i>Buza János</i>	7
Az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság. <i>Veteranissimus</i> . . .	30
Egy egyházmegyei hivatal hatáskör nélkül. <i>B.+Cs.</i>	54
Néhány őszinte szó theologiai oktatásunk kérdéséhez <i>Csik Dániel</i>	80
Előterjesztés a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890. évi XXX-ik törvénycikk alkalmazása tárgyában <i>Zsoldos Benő</i>	103
127, 149	
Népoktatásunk állapota. <i>Zboró</i>	171, 193, 211
Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás és közoktatási mi- niszter jelentése szerint. <i>Buza János</i>	238, 258, 279
A kötelező doktoratus. <i>Dr. Horváth Ödön</i>	303
Néhány szó a theologia mai védelmi harcáról. <i>Csik Dániel</i> . .	395
Két vallástani könyv sorsa a gimnáziumban. <i>Kovácsy Sándor</i>	419
Gyermekeknek tej, felnőtteknek hús. <i>Fabricsy János</i>	443, 461
Az országos tornaverseny után. <i>Hodossy Béla</i>	478
Az ev. ref. középiskolák egyik módosításra váró tantárgya <i>Buza János</i>	501

	Lap		Lap
Gimnaziumi reform. <i>Nemo</i>	525, 544, 566	A német egyetemek és főiskolák népessége	910
A természetszerű nevelés a család körében. <i>Szombathy László</i>	589	Az 1892-ik évi közokt. költségvetés	952
Az országos középiskolai tanáregyesület jubiláris közgyűlése.		A gömöri tanítók átírata az országos bizottságban	953
<i>Buza János</i>	617	Rendelet a classicus nyelvek tanítására (Ausztria)	978
A vizsga. <i>Porcs János</i>	635	Jobbra dülő írás kiküszöbölése	978
A középiskolai kiállítás <i>Buza János</i>	659	Államsegélyes felekezeti iskolák	1000
A tanítói nyugdíj-törvény reformja	663	Csáky gr. nyilatkozatai	1001
A magyar nyelv a konventi tantervben. <i>Kardos Albert</i>	685	S. isztikai kimutatás a görögnyelvet pótló tanfolyamról	1025
Az eperjesi jogakadémia felírata a kultuszminiszterhez. <i>Dr. Horváth Ödön</i>	706	Tanárszükség az állami középiskolákban	1042
A ref. tanítók országos gyűlésének emlékirata az 1891. évi zsinathoz. <i>Czinke István</i>	726, 743	Felekezeti és községi tanárok nyugdíjügye	1002, 1064
Tanárképzés az egyetemen. <i>Gulyás István</i>	762	A prot. tanügyi állapotáról	1087
A sárospataki ev. ref. főiskolai közigazgató tanévnyitóbeszéde.		A theol. akadémiák növendékei a supplicatio megmentése végett	1089
<i>Szinyey Gerzson</i>	804	Tanítói fizetések rendezése	1148
<i>Futó Mihály</i> hődméző-vásárhelyi igazgató tanévnyitóbeszéde	849	Tüdös István magántanár előadása	1149
Kórtünetek közép- és felsőbb iskoláinkban. <i>Buza János</i>	876	A kötelező doktoratus eltörlése	1149
A gömöri ev. ref. tanító-egylet felírata a magyarországi tanítók országos bizottságához. <i>Beeske Bálint</i>	921	A Comenius-ünnep	149
Az autonóm felekezeti tanárok helyzete és a protestáns iskolák jövője. <i>Buza János</i>	943	Ev. reform. felsőbb leányiskolák	1149
Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság újraszervezése. <i>Nemo</i>	964	A sárospataki tanárok tanügyi előterjesztéséről	1149
A gimnaziumi tanterv átnézésével megbízott sárospataki főgimnaziumi tanárkar véleménye. <i>Rácz Lajos</i>	982		
A felekezeti tanárok nyugdíj-intézete. <i>Allyer</i>	1009		
Szegszárd és Bonyhád. <i>Dr. Bartha Béla</i>	1029, 1054		
A gimnaziumi tanterv módosításához. <i>Dunamelléki</i>	1075		
A kormány képviselők értekezlete. <i>Circumspectus</i>	1143		
* * *			
A berlini isk. ügyi értekezlet	22		
Iskolázás prot. és kath. országokban	22		
A görög nyelvkérdés Angliában	47		
A tanári fizetések emelése érdekében	47, 250, 363		
Tanügyi kiállítás	95		
Ösztöndíjak tanár gyermekek részére	96		
A kisdudóvási törvényjavaslat tárgyalása	115		
A s.-pataki ev. ref. főiskola igazgató-tanácsa	140		
A s.-pataki ev. ref. akadémia tanrendje	162		
Magyarszövegű történeti térképek	163		
A konvent iskolaügyi albizottsága	164		
Missoi és iskola	208		
A középiskolai tanulók túlterhelése	229		
Az országos tornaverseny	206, 230, 316, 454, 472, 580		
A középiskolai tanárok gyűlése	292		
Berzeviczy államtitkár a felekezeti tanárok nyugdíjügyéről	292		
Tanulmányi versenyek az érettségisek számára	364		
A tanár-egyesület s az ornith. congressus	388		
A s.-pataki főisk. köréből	409, 432, 454, 494, 558, 581, 607, 736, 797, 820, 821, 976		
A miskolci ev. ref. felsőbb leányiskola köréből	433, 632		
A debreczeni főiskola köréből	434		
A középiskolai tanáregyesület ösztöndíja	436		
A görögnyelv tanítása érdekében	492		
Egyetemi élet Budapesten	537		
A hődméző-vásárhelyi gimn. köréből. <i>rl.</i>	555		
Az érettségi vizsgáról. <i>Swieker</i>	557		
Az orsz. közokt. tanács tankönyvbírálati	582		
Évzáró vizsgálatok a s.-pataki állami tanítóképzőben	605		
Az eperjesi kollégium köréből	605, 738, 751		
Az ev. ref. egyet. tanügyi bizottság	606, 626, 954		
Elismerő oklevél a s.-pataki irod. körnek	625		
A tanárképzés reformja	628, 716		
Az oktatásügy reformja Franciaországban	629		
A középiskolák ügye az osztrák költségvetési bizottságban	629		
A nagybányai tanító-egyesület a tanítók helyzete ügyében	717		
		TÁRCZA.	
		Az egyház belső építése a templomon kívül. <i>Czinke István</i>	11, 33, 56, 83
		A hődméző-vásárhelyi ev. ref. egyház 1891-ik évi költségvetése.	
		<i>Futó Mihály</i>	106, 130
		A katolikus egyház Magyarországon. <i>Warga Lajos</i>	151, 175, 195, 241, 262
		Átdolgozott zsoltárok	215
		Husvétii hangok. <i>Szikszay András</i>	283
		A mai Németország. <i>Tüdös István</i>	306, 322, 399, 421
		Gyászbeszéd Emödy Dániel felett. <i>Mitrovics Gyula</i>	347
		Emödy Dániel sírjánál. <i>Kun Béla</i>	349
		Gyászbeszéd Kun Pál felett. <i>Mitrovics Gyula</i>	371
		Kun Pál sírjánál. <i>Ballagi Géza</i>	373
		A szatmári ev. ref. egyházmegye testvéri szözata az ev. ref. egyházak presbiteriumaihoz. <i>Kalós Péter</i>	446
		Bűnbánó ének. <i>Szikszai András</i>	464
		A protestantismus világnézete. <i>Dr. Szilávik Mátyás</i>	464, 481, 504
		Vajányi Lajos emlékezete. <i>Gyarmathy József</i>	508
		A vallás jövőjéről. <i>Csik Dániel</i>	528
		LVII-ik Zsoltár. <i>Apostol Bertalan</i>	547
		Zwingli az ifjúság neveléséről. <i>Tüdös István</i>	547, 568, 593
		Ének. <i>Szikszai András</i>	622
		A sárospataki tanárok életrajza. <i>László János</i>	640, 689, 713
		Illyés István 1832 - 1891. <i>Kalós Péter</i>	667
		Az egyházi adó. <i>Vattay László</i>	709
		A korlátlan szabad lelkeszállásról. <i>Simon Andor</i>	729, 747, 764
		Tolstoj-féle aggodalmak. <i>Péter Mihály</i>	784
		A lelkeszi promotioról. <i>Ujj István</i>	806
		Kun Bertalan 25 éves püspöki örömmünepére. <i>Id. Kiss Áron</i>	830
		Karcolatok. <i>Tóth Pál</i>	830
		Kun Bertalan első püspöki körlevele	834
		Adalékok Kun Bertalan életéhez	839, 842, 998, 1023
		Kegyes ének az öt püspökökről. <i>Czinke István</i>	854
		Mocsáry Lajos beszéde	879
		Vallásos költészet a reformáció korában. <i>Kardos Albert</i>	902
		Révész Bálint halálára. <i>Czinke István</i>	923
		A Magyar Tudom. Akadémia üdvözlő levele báró Vay Miklós igazgatósági taghoz	923
		A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme. <i>Rácz Kálmán</i>	948
		966, 1012, 1033, 1058, 1082, 1165	
		Naprágyi Demeter levele Károlyi Gáspárhoz. <i>Demetrius</i>	988
		A tiszántúli presbiterianus-párt felterjesztése a zsinathoz. <i>Vas Mihály</i>	1077
		Szász Károly püspök zsinati predikációja	1095, 1125
		Kalászlás. <i>Sajgó</i>	1159

KÖZÉLETÜNK.

	Lap
Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban. (Bizottsági javaslat)	35
58, 109, 133	
Törvényjavaslat az egyházi adóról	178, 199
A felsőzepléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Gyarmathy S.</i>	216
A tóhádi lelkészi kör értekezlete <i>Eszterág</i>	244
A beregi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése. <i>Zámory Béla</i>	284
Felelős-e a lelkészjelölő-bizottság? <i>Bary Sándor</i>	308
A Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	325
Az alsózepléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése	327
Egyházmegyei közgyűlések. (A.-Zemplén, <i>Kónya A.</i> ; Ung. <i>Magyar B.</i> ; Gömör <i>Vattay L.</i>)	351
A konventi gyűlésekről. <i>Mitrovics Gyula</i>	329, 357
Egyházmegyei gyűlések. (Torna, <i>Gyarmathy J.</i> ; F.-Borsod. <i>Vadász P.</i> ; A.-Borsod. <i>Fekete J.</i>)	375
Harangszentelés Málcán. <i>Böszörményi Károly</i>	383
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	401, 422
A szatmári ev. ref. egyházmegye gyűlése. <i>Kalós Péter</i>	406
A tiszántúli egyházkerület közgyűlése. Ö—n.	484
A Nagy-Kállóvidéki lelkészi kör értekezlete. <i>Farkas Lajos</i>	486
Ferge József 1830—1891. <i>Vigváry Mihály</i>	570
Az abauji ev. ref. egyházmegyei gyámintézeti szabály-javaslat. <i>Idrányi Ferenc</i>	572
Aratási vizsgák Sárospatakon	576
Az első érettségi vizsgások összejövetele Sárospatakon	595
Negyven éves tanítói jubileum. <i>Borcsik János</i>	622
Egyházi törvénykezés szervezete	624, 642, 669
A tóhádi lelkészi kör közgyűlése. <i>Szabó Károly</i>	732
A gömöri tanítók kegyeletes közgyűlése	734
Szabó Gábor 1820—1891. <i>Szalóczy Pál</i>	768
Az ungi egyházmegyéből. r. l.	770
Egyházmegyei közgyűlések	786, 808
Templomújitási ünnepély Abauj-Szemerén	817
Az örömnünnep. (Kun B.) <i>Radácsi Gy.</i>	856
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	864
A tiszántúli egyházkerület közgyűlése	885
A kis- és nagy-bárai egyház templomújitási örömnünnep. <i>Komjáthy Gábor</i>	906
Audiatur et altera pars. <i>Tóth Ferenc</i>	924
Egy és más a homonnai missio-körből. <i>Szöllősy József</i>	926
A deregyői ev. ref. egyház örömnünnep. <i>Péter Mihály</i>	970
A budapesti egyeteméről. <i>Philosophus</i>	990
A konventi ülésekről. <i>Mitrovics Gyula</i>	993, 1015
Templom- és toronyújitási ünnep Zeherjén. <i>Varga Antal</i>	1036
A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése	1037
A felső-bereczikai hármass örömnünnep. <i>Varga István</i>	1039
Püspöki körlevél. <i>Kun Bertalan</i>	316, 1062
A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése és a papi-egylet pályázata	1063
A zsinatról. <i>Mitrovics Gyula</i>	1100, 1133
Templomszentelés Pokorágyon. <i>Fungens</i>	1139
A nyír-eucsencsi ev. ref. egyház életéből. <i>Gesztelyi Nagy Lajos</i>	1143
* * *	
Örömnünnep a s.-a-újhegyi egyházban	20, 40
Papp Gábor körlevele leányisk. ügyében	92
Főgondonki beiktatás Kakon	117
A sárospataki irodalmi kör közgyűlése 160, 385, 471, 604, 870	1169
Az egyházi közalap végrehajtó-bizottságának gyűlése	271
A balsai ev. ref. egyház hangversenye	292
Prot. irodalmi társaság köréből	433, 450, 518
A dunántúli ev. ker. rendkívüli gyűlése	386
Révész Bálint körlevele a Magyar Prot. Irod. Társaság érdekében	411

	Lap
Az ungmegyei ev. ref. tanítóegylet	412
Egyházi ünnepély Sárospatakon	431
A beregi egyházmegye gyűlései	451, 477
A f.-szabolcsi egyházmegye tavaszi gyűlése. <i>Cunctator</i>	471
Örömnünnep F.-Barcikán	492
Főveggel-e, vagy a nélkül? <i>Heőparti</i>	494
Dunántúli ev. ref. kerületi közgyűlés	519, 893
A szolyvai missio köréből. <i>Balajthy István</i>	538
Az abauji egyházmegye köréből	555, 716, 1041
Hegyalja-harangodi lelkészi kör	556
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület rendkívüli gyűlése	584
A beregmegyei tiszahádi lelkészi kör ugonyai gyűlése	694
Az esperességek és kerületek beosztása ellen	717
A gömörmegyei lelkészi értekezlet	737
A dunáninneni ág ev. egyház közgyűlése	750
A legatusok ellenőrzése	752
A debreceni egyházmegye gyűlése	797
A »Helv. hitv. ref. egylet«	797
A vértessaljai, mármaros-ugocsi és pápai egyházmegyékből	819, 820
Az egri egyesült prot. egyház toronyavatási ünnepélye	910
A dunamelléki ev. ref. kerület őszi gyűlése	911
Ungi tanító-egyesület közgyűlése	933
Orgonaavatás Budapesten	950
A bánóci iskolaavatás	951
Jubileumok	976, 1090
A f.-szabolcsi egyházmegye reformációi ünnepélye	996
Egyetemes lelkész-értekezlet	999
A tiszántúli egyházkerület közgyűlése	1043
A Debreceni Protestáns Lap zászlóbontása ellen. <i>Presbyter</i>	1063
Az 1790—91. százados évfordulója Spatakon és Szatmáron 1088, 1089	
A presbyterianusok értekezlete s a lelkészek ismerkedése. <i>Czínke I.</i>	1116

KÖNYVISMERTETÉS.

Dr. Wekerle László. Nepiskoláink gyorsabb fejlesztése. <i>Szikszai András</i>	16, 38, 63, 87
Csécsei M. Hétköznapi könyörgések templomi használatra. <i>Novák Lajos</i>	111
Jeszenszki K. Régi hangok. <i>Farkas Lajos</i>	138
Lukács Ö. Temetési beszédek és imák. <i>S. Szabó József</i>	154
Felméry L. A neveléstudomány kézikönyve. <i>Dr. Öreg János</i>	201
220, 246	
A vallás befolyása a kormányformákra <i>R. L.</i>	264
Erdős József. A vallásbölcsezet főbb problémái és a biblia. <i>Rácz Kálmán</i>	287
Gr. Csáky Albin apokryph levele egy görög nyelvészhez Buda-Pestről Utópiába. <i>Márki Kamill</i>	310, 335
Dávidházy István A lelképásztor teendői a presbitériumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül. <i>Vas Mihály</i>	513, 531, 550
Szügyi J. Kétszázhuszonöt orgonai előjáték, templomi és iskolai használatra <i>Farkas Lajos</i>	600
Dr. Siegfried. Az ó-szövetség theologiai s történeti méltatása. <i>Csik Dániel</i>	646
Kiss József. Keresztény hit- és erkölcsan az ev. ref. gimnáziumok III. és IV. osztálya számára <i>Kovácsi S.</i>	691
Kovácsi Sándor. Bibliái Vallásan. <i>Molnár Lajos</i>	889
Előmunkálatok a magyarországi ref. egyház megújítandó énekes-könyvéhez <i>Lázár István</i>	972

IRODALOM.

Bod Péter. Historia Hung. Ecclesiastica	19
A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület Évkönyve	24
Szügyi Orgona-előjátékai	24
A Term. Tud. Társulat könyvkiadó-vállalata	24
Protestáns Szemle	24, 430, 674
Magyar Írók élete s munkái	24, 1019

«Reformátusok Lapja»	46	Protestáns árvaházi képes naptár	929
Biró Antal egyházi beszéde	47	Antal Géza Fichte J. G. és az ethicismus az újabb vallásbölcse-	
Eötvös K. Egyházi Közigazgatás Kézikönyve.	48	szetben	930
Fabricsy Elemi Számtana	48	Dr. Szilávik Mátyás. A lipcei «Theologisches Literaturblatt»-ban:	
«Zemplén»-naplár	48	«Zur neusten protestantischen Literatur in Ungarn.» R. L.	930
Takács J. egyházi besz.	48	«Janka Sándor válogatott művei.»	931
Kovács Sándor. A soproni ev. lyceumi magyar társaság története	65	Berky József. Költeményeim.	1019
Károlyi Gáspár élet- és jellemrajza	66	A Protestáns új Képes Naptár	1019
A «Magyar protestáns néptanító»	67	Kérészi Barna. Nem Bábel tornyát építettetek	1020
A protestantizmus és a művészetek	67	Révész Kálmán. Emlékkönyv a budai és pesti zsinatok százados	
Zsoldos Benő Thukididese	67	évfordulójára	1020
Kubowics Gáspár. A munkáskérdés memoranduma	67	Rákosi György. Luther Wormsban	1020
Deutsches Lesebuch für Volksschulen, Pósz Lajos, Polster Károly		Barátságos beszélgetések az unitárius vallásról	1021
és Fröhwrth Károlytól	68	Dr. Kovács Pál. Kritikai dolgozatok és értekezések a jog- és	
Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára Vajda Fe-		államtudományok köréből	1022
rencztől	68	Czinke István. A galamb és az olajfalevél	1022
Egy új temetési énekes.könyv érdekében	90	A Predikátori tár III. kötete	1023
A «Közpapok Lapja»	92, 148	Emödy D emlékezete	455
«Szabad Egyház»	93	Dr. Bartha Béla röpiratai	559
Dr. Szász Béla. Az akarat szabadságáról	158	Az új-testamentom németnyelvű diszkiadása	607
Előfizetési felhívás. Zempléni Árpád «Önvád»-jára	159	Kenessey B. Szász K. Felhívás a népies iratok tárgyában	630
A «Magyar Nyelvtörténeti Szótár»	159	Mitrovics Gy. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve	653
	467, 750, 1020	A sárospataki főiskola értesítője 1890/91.	696
Warga Lajos. »Keresztyén Egyháztörténelem.«	159	A «Sárospataki Irodalmi Kör» legújabb kiadványai	773
Értesítés. Warga Lajosné, Rajka Teréz: «Egy nagynéne levelei»	160	Énekeskönyvi előmunkálatok V. füzet	932
Dr. Klamarik: Középiskolai építkezésünk	160	Theologiai Ismeretek Tára	1024, 1088
Szeremlel Sámuel. Jelentés a tiszántúli ref. gimnáziumok 1889—		A «Debreceni Protestáns Lap» zsinati értesítője ²	1167
1890. évi állapotáról	223		
Dr. Brassai Sámuel. Jézus istensége R. L.	224		
Tóth Pál. Magyar irálytan	225		
Dr. Váczy János. Kazinczy Ferencz levelezése	226		
Nedtwich K. Nyílt levél dr. Schlauch Lőrincz nagyváradi püs-			
pök ő Excellenciájához	227		
Révész Imre egyházi beszédei, VII-ik füzet	228		
Sztanko Béla. Dalos könyv	266		
Glatz György. «A tanítók szava»	267		
Dr. Csiky Kálmán. «Magyar alkotmánytan»	267		
Vadas Gyula. Fohász március 15-én	267		
Sóvári Soós Gábor emlékezete	267		
S. Szabó József Károlyi Gáspár élet- és jellemrajza	268		
Kanyaró Ferenc. Unitárius Magyarországon	268		
Szabó Aladár. Locke R. L.	313		
Ember János. Pápaszem nélkül	314		
Jubileumi Emlék-könyv	315		
Dr. Öreg János. Bölcséleti erkölcsstan	425		
Stromp László. Somogyi Péter fogsága	427		
Egidy. Komoly gondolatok	428		
Német írók iskolai tára	429		
Gazdaságtan polgári leányiskolák számára	429		
Az énekes-könyvi előmunkálatokról	430		
A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Évkönyve	430		
Baróti Lajos és dr. Csánki Rezső Magyarország története	467		
A megújítandó énekes-könyvi «Előmunkálatok»	467		
Dr. Kis Áron. Magyar gyermekjáték-gyűjtemény	468		
Bellaag A. Káldi válogatott egyházi beszédei	468		
Baksay Sándor. Szeder-indák.	469		
Molnár Lajos. Magyar Olvasókönyv	470		
Klimó Pál. A gyöngyösi ev. ref. 1876. évtől helv. és ág. ev.			
egyesült prot. egyház történetének vázlata	673		
«A magyar románok és a magyar nemzet»	675		
Lengyel Sándor; Szerkesztő és gyakorlati mérés tan. A polgári fi-			
iskolák III—IV. osztálya számára	750		
Dr. Horovitz Simon. A magyar Büntetőjog rendszeres tan- és			
kézikönyve	928		
A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság két kiadványa	928		
Ifj. Kemény Lajos. A reformáció Kassán	929		
		GYÁSZHIREK.	
		Szüllőssy Erzsébet, Német Péterné	19
		Kovácsy Mariska	19
		Dömötör Sándor, Dömsöd	44
		Soos Gábor, H.-Nánás	68
		Ariste Viquie Paris	71
		P. Szathmáry Károly	92
		Biky Ilonka	249
		Windthorst L.	294
		Szabó Zoltán, Miskolcz	296
		Vécsey Péter, Kassa	315
		Ujlaky J., Lasztlómer	315
		Köpataky Gyula, Beszterce	31

	Lap
Gyarmati József esperes	470
Kovács István. A-Bakta	518
Szakai Károly, Pápa	518
Dr. Bartha Béla, Sárospatak	580
Zoványi Jenő, Kolozsvár	580
Ardai Dániel, Zsarnó	652
Ragályi Géza, Szádellő	652
Kulesár Endre, Debrecen	652
Mészáros Lajos, Perkupa	716
Vigváry Mihály, Nagybereg	819
Szabó Károly, Déda	819
Tóth Pál, Ráckeve	892
Kaszonai János, Zsérc	953
Fábián Károly, Fehérgyarmat	953
Veres Sámuel abauji esperes	1041
Kaposy György, Égerszög	1046

PÁLYÁZATOK, HIRDETÉSEK.

Szászvárosi kollegium két tanszékére	72
Hornyánszky Viktor hirdetése	252
Debreceni ev. ref. főiskola bölcsészeti tanszékére	340
Baktai lelkészi állomásra	342
Tomori lelkészi állás	410
Sárospataki jogi tanszék	436
Székely Mikó-kollegium (3 tanár)	496
Miskolci tanítószék	496
Perkupa lelkészi állás	496
Debreceni gimnáziumi tanszék	520
Tiszanánai segédtanítószék	560
Csurgói gimnáziumi tanszék	584, 698
Mezőturi orgonista-állomás	608
Bernáth-Zsigmond-alapítvány Sárospatak	654
Debreceni főiskola (3 tanári állás)	654
Marosvásárhelyi kollegiumi tanárság	678
Nagyenyedi Bethlen-főtanoda (2 tanári állás)	678
Zilahai kollegiumi rajztanárság	753
Hódmezővásárhelyi rajztanárság	754
Felsőbányai lelkészi állás	854
Zsérci lelkészi állás	774
Égerszögi lelkészi állás	798
Sárospataki Irod. Kör Temetési énektára	894
» » » gimn. énekes-könyvekre	1046
Kassai lelkészi állásra	1026

MINISZTERI RENDELETEK, JAVASLATOK ÉS
HATÁROZATOK.

A tanítóképzők segélyező könyvtára ügyében	21
Az állami tankönyvek	97, 761
A segédtanítók alkalmazása	161
A lelkészi és tanítói hivatal egyesítése	161
Az elkeresztelések ügyében	183
Törvényjavaslat a prot. nyereségekkel szemben	204
A magyar nyelv tanítása érdekében	268
A tanulók játéka	292
Az érettségi vizsgák ügyében	410
A levelek portómentességéről	490
A tanítóképzésbe felvételtől	491
Az állami tankönyvek tárgyában	535
Tanítóválasztások új rendezése	537
Tankönyvek kiállítása	1043
Tankönyvek bírálati díjának felémelése	1046

VEGYESEK.

Hangverseny a »Károlyi-alap« javára	20, 69
Ev. ref. egyházközösség Temesváron	20
Pápai ajándék a magyar katolikusoknak	22

Dr. Duka T. leveleiből	21, 337
Egy kis apologia-féle, Hurtay	45
Kath. hírlapok és folyóiratok	46
Pasteiner a Károlyi szoborról	69
Róm. kath. párt az országgyűlésen	70
Az apácák ügye Baranyamegyében	71, 141
A pápa hadseregének létszáma	71
Türelem és szabadság	71
Szabolcska és a zsoldárok	72
Angolország és a ritualismus	94
Comenius egyesület és ünnepély	95, 677, 772
Lapunk első tárcacikkéről	115
Fürjész J. levele	118
A herceprímás jövedelme	141
A hatodik kerület	141
Vasárnapi munkaszünet az országgyűlésen	143
Az egyesült államokból	144
A sárospataki tanács és a vasárnap	164
Kath. nagygyűlés	182
Vallásferkölcsi felolvasások B.-Pesten	183, 271
A herceprímás székhelye	183
Elkeresztelési ügyek	183, 206, 558, 696
»Ev. ref.« és »helv. hitv.« a katonai körök előtt	183
Kegyűri per	189
Katholikus nemzeti párt	205
A románok a kisdedóvási törvény ellen	208
A protestantismus rágalmozása	229
A sorsjegykölcsön az országgyűlésen	230, 270
A jezsuiták tanaiból	231
Elismerő levél Wurga Lajosnak	249
A jezsuiták visszahívása ellen a nézetek	270
Két prot. doktor	270
Márcz. 15-iki ünnepélyek	228, 269, 295
Az egyházlátogatás kérdéséhez Szabó J.	293
Méhner Vilmos a tanítóknak	316
A megújítandó énekes-könyv érdekében	338
A természettudományi társulat jutalomkönyvei	338
Herezis, hitetlenség az iskolában	338
Simor a pápának	387
A debreceni új egyházmegye	387
Apácakérdés Nagyvárádon	409
Uj prot. templom Berlinben	410
Tanári jubileumok	434
A sárospataki vizsgákról. Tompa	449
Az új énekes-könyv ügyében	450
Theologiai vita Németországban	452
A lelkészválasztáshoz. K.-Hajdu	453
A tudományos akadémia pályakérdése	454
A Károlyi-emlékkönyv megrendelők	456
Erdélyi J. a vajáni templomnak	472
Az angol bibliai társaságról	472
Felvilágosításul. Szldvik M.	489
Egy kath. püspök a magyarosodás ellen	493
Zsinattartási engedély	517
Quo usque tandem (a Magyar Állam ellen). r. k.	539
Gecző G. végrendelete. Kalós P.	554
XIII. Leo körlevele	555
Kath. auton. mozgalmak	556
30 év után	557
A legérdekesebb kiállítás (1848-9).	631, 696, 751
Inditvány a »Károlyi-alap« érdekében	651
A ráckevei pap végrendelete	652
A lourdesi világámitás	676
Oroszország a zsidók ellen	676
A jezsuiták kitiltása és a kath. sajtó	736
Egy tanító a »Prot. Tanítók Lapja«-ról	738
Korum és a Krisztus kabátja	752

	Lap		Lap
Szabolcska zsoltár fordításai	752	Simor gazdálkodása	1000
Interpellatió Verbay, csurgói lelkészhez	771	Az új primás	1000
Válasz és viszonzás az interpellációra	892, 902	Révész K. nyílt levele	1042
A »Magyar Állam« Baksay Sándor ellen	772	Válaszok »Philosophus«-nak	1044
Három 50 éves akadémikus	797	A »Károlyi-alap« érdekében	1045
A király válasza a dunáninneni ágostaiaknak	820	Egy kath. kanonok a jezsuitákról	1087
Kun B. jubileuma és a sajtó	869	Az aiki érsek elítéltetése	1088
Zelenka uniói programja	909	Szapáry zsinati ebédje	1117
A brutalis káplán	910	Zsinati különlegesség	1118
A francia püspökök ellen	953	Az evang. zsinat szétoszlása	1149
Az eperjesi jogászok hálája	953	A francia klérus és kormány	1149
A kath. főpapok szántóföldei	953	Kuun Kocsárd adománya	1150
Zsinati képviselők sorozata	695		
A »Szabad Egyház« a bibliafordításról	997		
Az idegen szók használásáról	998		

Ezekon kívül hazai és külföldi, egyházi s iskolai hírek s szerkesztői
üzenetek csaknem minden számban.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Visszapillantások s alkalmi gondolatok.» *Raddesi György.* — «Az elkeresztelések kérdéséhez.» *Kovács Károly.* — «Mozgalom a tanügy terén.» *Buza János.* — «Az egyház belső építése a templomon kívül.» *Czinke István.* «Népiskolánk gyorsabb fejlesztése.» (Könyvismertetés). *Szikszy András.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Visszapillantások s alkalmi gondolatok.

I.

Az 1890-et, ha nem akarunk fukarkodni az elismeréssel, a hazai protestantizmus boldogabb évei közé kell feljegyeznünk. Hullámos, zajos volt egész futásában; ébresztő, sarkaló, ígéretes: igazi protestáns jellegű. Eszméket vetett fel, irányt jelölt, s ez által kihívta az emberi indulatokat, felébresztette a féltékenységet, küzdelemre hívta az ellentétes elemeket. Hozott, teremtett egy egészen nekünk való világot, éles levegővel, fellegekkel, villámokkal, a melyben csak az nem érezheti magát jól, a ki nem protestáns, a kinek a kevés is elég, a megaláztatás sem gyalázat; vagy a ki jobban szereti a maga kényelmét, mint az igazságot és szabadságot, s elfeledte azt, hogy a sinai törvény is villámlások és mennydörgések között született a világra.

Még a téli álom ott ült a természet szemén, a mikor megharsant az első mennydörgés: a Csáky-féle rendelet. Ha szerényselenségnek nem venné valaki, részt követelhetnénk ennek indító okaiból, a mi egyetemes konventünknek is, a mely már kezdte megúnni a hiába való panaszkodást, s érezte bizonyára, hogy tekintélye forog kockán az alattállók előtt, ha a kormányval szemben mindig csak biztatással, vagy épen a diplomatikus elutasításokkal kell megelégednie. Ugy tekintjük azért a Csáky-féle rendeletet, mint a protestánsok, s közelebb a ref. konvent többszörös felterjesztésére adott feleletet. Részünkről sohasem voltunk vele megelégedve; az igazat megvallva: keveseltük, s nem láttunk benne kellő biztosítékot a baj ellen, a mely gyökeres orvoslásra várt. Hanem úgy alakultak a viszonyok, hogy mégis örülnünk kellett neki, mert zavarba hozta ellenfeleinket, s merészségekre ösztönözte őket, a melyekkel azokat is kikeresítették

magok ellen, a kiket legjobb barátaiknak gondoltak, sőt mintegy rákényszerítették őket az igazi szabadelvűség útjára, noha nem minden párt-szagú fentartások nélkül.

A protestánsok hivatalos gyűlései, s maga az ev. ref. egyetemes konvent bizonyos méltóságos nyugalommal fogadták a rendeletet, és maga az egész protestáns egyház is minden nagyobb felindulás nélkül, de kétségtelenül titkos, szívbéli örömmel nézte azt a neki-szilajodást, a mely napról-napra jobban-jobban erőt vett a róm. katolikus püspökökön, espereseken, s az egész alapságon, s a melylyel ők feldönteni hitték a Csáky miniszter bársony zsölye-székét. Egy méltán bántathott minden magyar embert. Nem az, hogy az érsekek és püspökök magok sem tudták egyelőre a rendeletben mutatkozó veszélyt megmérni; nem is az, hogy a felől közöttük is ellentétes nézetek támadtak, vagy hogy ők nyíltan bevallották a magok hódítási törekvéseit; hanem az a szomorú kényszerűség, a melynél fogva a róm. kath. egyház vezérférfiai egy törvényen alapuló, s alkotmányosan született rendelettel szemben, inkább rossz hazafiaknak és szeretetlen felebarátoknak bizonyulnak, semhogy mindenhatósági hajlamaikból csak egy hajszálnyit is elengedjenek. Királyi szelid figyelemzés, országgyűlésen vallott kudarc, a nemzet nagy részének kárhóztató ítélete: mind elégtelen volt nekik a dogmával és pápával szemben, a kinek segélyével — úgy látszik — boldogan éreznék magukat egy újabb «Regnum Marianum»-ban, ha meg lehetne azt még egyszer alakítani!!

Az ellenség makacsságának köszönhetjük inkább, mint a hazai protestáns, s kivált az ev. ref. egyház alapos ismeretének azt, hogy az ország képviselői körében, s benn az ország házában tisztában, s méltányosabban kezdtek rólunk gondolkozni, s érdemnek hangoztatták oly tulajdonsá-

gunkat is, a mely nem egyéb, mint édes mindnyájunknak szent kötelessége, t. i. hazafiságunkat. Az ellentétek rendszerint emelik egymást: ez történt az országházában és a közvéleményben most is. A Rómába futkározó katolicismus, az uralkodni, s minden mást elnyomni törekvő pápai katonaság megvilágosította a protestantizmus arcán a haza- és emberszeretet isteni vonásait azok előtt is, a kik eddigelé csak lázadókat, csak elégedetlenkedő, rakoncátlan elemet, vagy szánni való eretnekeket szerettek bennünk látni és gyűlölni.

A változott közvéleménynek tulajdoníthatjuk, hogy — a miről eddigelé hiába zengett az ének — az országházban miniszterek, pártvezérek és egyszerű képviselők, elérkezettnek látták az időt, ha nem is mind a teljes egyenjogúság nagy elvének a mi javunkra eső támogatására, de legalább nagyobb méltányosságra velünk szemben, a kik iskoláinkkal és templomainkkal egyformán a haza érdekeit szolgáljuk, idegen isteneket nem ismervén! Az *államsegély* méltányos felemelése meg van ígérve, s az illetékes miniszter a *Tisza-féle sorsjáték* iránt is kifejezte jó akaratát, sőt annak más, e nemű óhajtasokkal szemben, elsőszéki jogot biztosított ígéretével.

Ha semmi egyebet nem jegyezhetnénk fel az 1890. javára: a jelzett vélemény-változás és a jelentékeny anyagi segélyre való kilátások, magokban is elegendők arra, hogy 1890-et boldogabb éveink sorába igtassuk. Igen, mert lehetetlen feltennünk, hogy a magasból hangzott ígéretek teljesülése elé olyan váratlan akadályok gördüljenek, a melyek azt évekre odábboznák el s minket az irányunkban s illetőleg iskoláink irányában támasztott és egyre fokozódó követelésekkel szemben továbbra is oda szorítsanak a szegénység vas-kapcsai közé.

Nagy baj volna s az igazság diadalába vetett hitünkben rendülnénk meg, ha — bármi okból — újra csalódnunk kellene. A szegénység jajkiáltása egyre élesebb; a nagy igényű világ által elsodort lelkek minden nap nehezebben tűrik a kényszerült egyszerűséget; az önmegtagadás erényére alig lehet többé hivatkozni a társadalom ezerféle követelése miatt, ha csak magunkat a kigúnyoltatás veszedelmének kitenni nem akarjuk. A munka és jutalom aránytalansága; az egyenlő terhek mellett kirívóan egyenlőtlen jog-élvezet, mindinkább kezd tűrhetté válni: elannyira, hogy — mint az egyházi sajtóból s épen lapunkból is tudva van — egy kis anyagi jobblét váltságdíjául — nem tartanak némelyek nagy áldozatnak még az «egyház veteményes kertjének», az iskoláknak az állam részére való átengedését sem. Ezért s az ilyenekért volna különösen rendkívüli nagy baj az, ha mi továbbra is eddigi segély-forrásainkra hagyatva volnánk kénytelenek s isten és világ szerint kötelesek a magunkra vállalt feladatokkal megbirkózni. Szerencsétlen állami politika volna az, a mely a protestáns egy-

házakat ama kétségbeesés szülte gondolat megvalósítására kényszerítené! Mi egyéb akkor az a mi hazafiságunkról hangoztatott dicséret, mint hideg szó; ha egyszer legszentebb hazafiúi kötelességeink teljesítésében s nemzeti egyházunk alapjának építésében megbéníttatunk?!

Részünkéről — noha tudjuk, hogy irigyekben s ellenható törekvésekben nem lesz fogyatkozás — nemcsak bizalommal várjuk, hanem — a magasabb érdek szempontjából — követeljük is a prot. egyházak olyan mértékű állami támogatását, hogy az — saját értékének tudatában — s tiszta céljainak ápolásában szégyenkezni s az elégedetlenségnek szívébe tört tövisei miatt munkájában meglassúdni ne kényteleníttessék! És mivel ezt a bizodalmat is az 1890 hozta meg nekünk: ezért is szívesen odaírjuk boldogabb éveink rövid sorába.

A hó, a fagy is ránk köszöntött már, mire az elkeresztelési vihar — nem megszűnt — csak egy időre elcsendesedett, felszínre tolva elébb a polgári házasság nagy kérdését is. Jobb lett volna, ha jön és nem tolatik; de így is jó szívvel kell azt fogadnunk, mert ez is az igazság és méltányosság jobb idejét segítené felderíteni közöttünk, ha — nagy ellenségei dacára is — megszülethetnék. Nekünk protestánsoknak, semmi okunk sincs a házassági jog bekövetkezhető új rendje miatt aggodalmaskodnunk, sőt köszönteniünk kell azt avval a jézusi elvvel, a mely vajha minden intézményünkben nyilatkozhatnék már, a melyet így fejezett ki a nagy apostol: „*Nincsen különbség; az Isten nem személyválogató*“. Stolaris veszteségeiről beszélni e kérdésnél kicsinyes dolog, mikor általa épen azt érhetjük el, a minek a nem léte miatt annyiszor kitör ajkainkon a panasz, t. i. a jog-egyenlőséget, az egyenlő, a személy és felekezeti érdekeken felül álló igazságszolgáltatást. Csak győzzön az elv, az apró veszteségek kárpótására eléggé bölcs lesz minden felekezet a maga körében, a miénk okvetetlenül! Meg vagyunk győződve, hogy erdélyi hitsorsosaink, a kiket a tervezett új rend anyagilag is érdekel, sőt unitarius atyáinkfiai is minden nagyobb főfájás nélkül fognak a magok előnyeiről az elnyerhető s mindenkivel közös nagy jóért lemondani, ha t. i. ezt a r. kath. felekezettel együtt kell megcselekedniök.

És ha csakugyan úgy lenne, a mint mi szeretnők; ha az országgyűlés s majd az enemű reformokra nehezen mozduló főrendi ház is hozzá járulna a polgári házasság s a vele kapcsolatos új törvénykezési rend életbeléptetéséhez: akkor mi némileg igazolni fogjuk tudni a mi konventünk egy bizonyos bizottságának hosszas késlekedését, mert feltesszük *Beöthy Zsigmondról*, az említett bizottság elnökéről, hogy ő előtte nem voltak egészen elrejtve a miniszteri szobák titkai s neki alapos reménye volt a házassági jog-rend mielőbbi gyökeres megvál-

tozásához. Szeretjük különben azzal hitegetni magunkat, hogy a két protestáns egyház küszöb előtti zsinata s a házassági törvényszékeknek vagy legalább a házassági-jog tisztázásának a tárgysorozatba való felvétele némi befolyással volt már eddig is a nagy kérdés előtérbe tolására és siettetni fogja annak még a zsinat összeülése előtti tisztázását. Ez esetben a prot. egyházak zsinatai egy kemény kérdés puhítási munkájától lennének felszabadítva s nem e század szelleméhez illő jogok követelésétől lennének megkímélve.

1890 javára kell felírnunk a tőkés-segély megindulását, a konventnek a zsinat előkészítésére tett intézkedéseit, a megalakult bizottságok munkálkodását; a Károlyi-szobor felállítását s ünnepélyes leleplezését; az egyetemes énekügyi bizottság megmozdulását s működésének jeleit, sőt a közpapok mozgalmának rendes mederbe való terelését is. Mindezekben élet, erő, biztatás, ígélet szól hozzánk s tanúságok rejlenek az új esztendőre. Az ezekhez fűződő s jövőre irányuló gondolatainkkal lapunk 2-ik számában fogunk beszámolni, addig is öszinte szívvel kívánnván t. olvasóinknak boldog új esztendőt!

Radácsi Gy.

Az elkeresztelések kérdéséhez.

Előbbeni felszólamlásom óta* az elkeresztelések ügye újabb stádiumba lépven, t. i. a vallásfelekezeti ügyből országos ügygyé fejlődven, legyen szabad ént az ominosus ügyet úgy, a mint jelenleg áll, kissé szellőztetnem; a kik már megúnták, vegyék vezeklésül ünnepi bűneiért.

Hogy is áll ez az ügy? Ime felmutatom.

Vallásfelekezeti helyzetünk véres küzdelmek árán kivívott többszörös nemzetközi békekötéseken alapúl. E békekötések nekünk teljesen szabad vallásgyakorlatot biztosítanak, s noha azokat a hatalommal szövetkezett római katolikus klérus igen sokszor megsértette, de érvényüket se törvény, se ellenkező szerződés meg nem szüntette, sőt a civilizáció ellenállhatatlan hódítása mellett 1790-től hozott — s így az 1868-ki — törvények is, csak az azok ellen intézett visszaélések megszüntetése s ismétlésének megakadályozása végett alkottattak. Valamint tehát a békekötések, úgy az azok alapján hozott törvények, mint a melyek a vallásfelekezetek egymáshoz viszonyát szabályozzák, alaptörvények. S a római katolikus klérus, mely — mint mondatott se nem tanult se nem felejtett — birtokában az ország által századok előtt, az akkori — de most már változott — viszonyokhoz mért gazdag javadalmaknak s azokkal karöltve járó hatalomnak, hogy a féltett javakat és hatalmat megtarthassa, kényszerítve érzi magát hívei számát mindenáron nevelni s miután azt ma már erőszakkal, megfélemlítéssel nem teheti, mindig keres és talál fel újabb utat és módot arra, hogy ha a törvény korlátait át nem törheti, azokat megkerülje, s ha már utóbbi fogásai a hatheti (de mint csak a b. e. gr. Buttler János esete is bizonyítja, hónapokig tartott) censura s a reversalisok eltöröltettek, a hívek szaporításának újabb stratagemáját fedezte fel. Midőn ugyanis az ország kormánya, a törvény megtartásának kötelességéből, a törvény ellenes

üzelmek megzabolázása iránt intézkedett: a parlamentben támadást szervezett nemcsak a kormány, hanem oldalvágással az 1868-iki törvény ellen is, s hogy fedezve legyen, felebbezte az ügyet a felekezetnek az országon kívül székelő fejéhez, a pápához, s a pápa az elkeresztelést dogmának mondotta ki, egyszersmind utasította alárendeltjeit az 1868-iki törvény elleni fellépésre. A klérus tehát — a parlamenten indított csatát elvesztvén — hozzálatott a pápai utasítás foganatosításához s szövetkezve a felekezet több nagyjával, mozgalmat indított a kijelölt irányban megindítandó actió érdekében, azonban a kitörni készülő vihart Ő felsége *proprio motu* közbelépése elhallgattatta. Ez az ügy jelen állása; vagyis a szent atya nemcsak dogmává avatta az elkeresztelést, hanem utasította a magyar klérust az 1868. évi törvény megváltoztatása iránt.

Hogy ily előzmények után a Zichy Nándorok és Czirákyak, s a magas klérus több satellesei, — az újabb alkotmány égise alatt importált jezsuiták növendékei — nagy nevű ősök ivadékai, készek lettek a visszavonás üszkét kezeikbe ragadni, csak szájalommal vették, s vesszük tudomásul. Eljutottak oda, a hol el lehet róluk mondani: „szédelegve néz fel ősei sas-lakára.“ De hogy egyesek, a kik Magyarország független államiságának, egy magyar-jog államnak zászlója alá íratkoztak, az alatt a firma alatt élvezik választóik bizalmát, ez alatt a firma alatt fognak fegyvert az uralkodó rendszer ellen; ez több mint szánni való, ez megbotránkoztató tévedése az elmének és félremagyarázása a képviselői jognak! Az ilyeneknek tudniok kell, hogy jogállam csak ott lehet, hol a szabadon hozott és szentül megtartott törvények biztosítják mindenki jogát, mindenki, még az állam ellenében is; a hol az állam jótékonyágát, az állam minden polgára, minden osztálya egyenlően élvezheti! Hogy ezek közt is találkoznak, kik az ily vészes mozgalomhoz csatlakoznak, elszomorító jele az időnek.

Mert hogy egy állam valamely lényeges törvényének — a milyen az 1868-diki is — megtartása vagy változtatása egy vallás felekezet fejének, egy külföldön lakó vallás-fejedelemnek tetszésétől feltételeztessék; hogy annak polgári törvény alkotásába közvetett, vagy közvetlen befolyás engedessék: az a jogállam eszméjével össze nem fér, azt jogállam meg nem engedheti, el nem tűrheti. A magyar nemzet ebbeli függetlenségét még akkor is megőrizte, mikor a különböző vallásfelekezeti érdekek összeegyeztetésének szüksége fenn nem forgott, s megőrizte a nélkül, hogy az által a vallás sérelmet szenvedettnek tartatott volna. A magyar nemzet sokat áldozott és sokat szenvedett a keresztényiség, s természetesen akkor még csak a katolicizmus érdekében; sokat áldozott a pápai kincstár betöltésére, de azt, hogy a pápa jogaiba avatkozzék, soha nem tűrte. *Hunyady Jánosnak*, ki életét és vagyonát annyiszor kockára tette; az ő korabeli nemzedéknek, mely patakként ontotta vérét; *I. Mátyásnak*, ki már nemcsak a félhold, hanem a Husz vallási reformja ellen is annyit küzdött, csak nem lehet szemökre vetni, hogy hitőknek nem voltak buzgó hívei, és mégis történeti tény, hogy midőn *V. Miklós* pápa a dömösi prépostságot egyik gyóntatójának, *Bálintnak* akarta adományozni, s az ország rendei által arra kijelölt *Istvánt*, az esztergomi Szt.-Tamás kolostor prépostját egy bullájával fenyték alá vette: az ország ősi jogainak ez által történt megsértése ellen, mind a kormányzó, mind az ország rendei, 1450. június 12-én tartott ülésükből, erős hangon tiltakoztak, kinyilatkoztatván, hogy „kegyességük, hitük, engedelmességük mellett ily új-ságot nem vártak, hogy szent jogaik, koronájuk s maguk megvetését tovább tűrniök nem szabad, ősi szokásaik élő

* Lásd lapunk mult évi 50-ik számát.

Szerk.

törvényeik mellőzése, szabadságnak megsértése keményebb lépéseket követelnek; elhatározásuk, közakarataik változhatatlan, hogy ott végződik országuk határa, hol ősi szabadságuk megszakad, s ha Ő szentsége Magyarországot hűségben megakarja tartani, tartsa meg szabadságában is, hozzá téven „se malle crucem duplicatam triplicare, quam perferre ut beneficium ecclesiasticum per summum pontificem conferantur (készebbek meghármaztatni a kettős keresztet, mint eltérni, hogy az egyházi javadalmakat ő szentsége adományozza!). Mátyás pedig a zavar magvát hintető pápai követet az országból kiutasította tudtára adva: nisi me summi pontificis reverentia contineret, ostenderem profecto non convenire legatis discordiam seminare, et innoxios principes in periculum adducere, unde ex regno meo discede, quod nisi per biduum feceres, tale dabo de te exemplum, quo totus orbis intelliget huiusmodi nequitias et improbitates Mathiae regi semper displicuisse (ha engemet ő szentsége iránti tisztelet nem tartóztatna: azonnal megmutatnám, hogy nem illik a követeknek egyenlenséget hinteni, s az ártatlan fejedelmeket vesztélybe juttatni, s azért az országomból eltakarodjál, mit ha két nap alatt tenni elmulasztasz, olyan példát adok rólad, a melyből az egész világ megértendő, hogy az ily gazságok és rossz tettek Mátyás királynak sohasem tetszettek). S ha szabad hivatkozni egy nem alkotmányos ugyan, de korán felülemelkedett böles fejedelmre, II. József császárra, ki nem tudja, hogy a vallási türelmet tárgyaló rendelete ellen kibocsátott «Unigenitus és In coena domini» bullák kihirdetését s a pápa részére gyűjteni szokott pénzek kivételét eltiltotta?!

Nekünk a törvény semmi előnyt nem adott, csak megélhetést; előnyt nem is igénylünk, csak egyenlőséget; azt sem kívánjuk, hogy a római kath. egyházfő s a magas klérus hasonló erélyes intézkedéssel kompromittáltassék, bár megérdemelnék; mi megelégedéssel, sőt mint békeszerető hazafiak hálásan vesszük tudomásul, hogy Ő felsége, mint apostoli király, eme tiszte és joga gyakorlásában a klérus és ultramontán csatlósai által támasztani kívánt vihart elhárította; hanem ezt, mint nem diplomatai tényt, nem tarthatjuk kielégítőnek! Mi szükségesnek találjuk, hogy a magas kormány tiltakozzék Ő szentségének a törvény alkotásába bármikénti beavatkozása ellen; egyszersmind tegye javaslatba, hogy — a világi hatalom beavatkozási kényszerűségének elhárítása végett — intse meg alattasait, hogy a törvényhez alkalmazkodjanak. S ez nem is lenne példátlan az újabb kor történetében. Így járt el Guizot Frankhonban az 1845. évi jul. 15-iki kamarai ülésben hozzá intézett interpellációra adott jelentése szerint. Midőn a jezsuita kollegium feloszlása volt a kormány feladata, a helyett hogy hatalmát vetette volna mérlegbe, a pápát kereste meg.

A mi a Bartha tanár úr válaszát illeti, teljességgel nem volt eszemágában az enyimnél tehetségesebb s hivatottabb tollal írt cikke ellen személyes támadást intézni, s ennek kifejezése mellett szívesen üdvözlöm őt így: béke velünk!

Kovács Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Mozgalmak a tanügy terén.

A legközelebb elmúlt két évet méltán számíthatjuk a tanügy mozgalmasabb évei közé. Reform-törekvések jellemzik mind a kettőt, s úgy látszik, hogy ezek a törekvések nem is lesznek egészen sikertelenek, mert előre megállapított terv szerint indulnak, s a mozgalomban

nemcsak a tanügy munkásai vesznek részt, hanem hozzájuk csatlakoznak a társadalom különböző osztályai is, sőt sokszor épen ez utóbbiak a kezdeményezők; ezek állanak elő egyes mélyrehatóbb reform-követelésekkel. A mozgalom terjesztésére kiváló befolyással vannak a nép minden rétegében elterjedt napi lapok, melyekből a nagy közönség az itt-ott felmerült újításokról mihamar értesülhet, s meg kívánja, hogy azok felől alkotott véleményét az illetékes körök is tekintetbe vegyék, sőt irányadóul tekintsek. Ezt tapasztaltuk az utóbbi időben nemcsak hazánkban, hanem a continens más országaiban is. Egy-egy hangzatos eszmének vagy egy jónak látszó újításnak mindig akadtak pártolói, s a pártolók társadalmi állásának s tekintélyének több helyen könnyű szerrel sikerült ezeket megvalósítani.

Az újabban felmerült tervek legnagyobb része úgy külföldön, mint hazánkban a középiskolák reformálására vonatkozik. Felsőbb tanintézeteink nyugalmát legfeljebb egy-egy miniszteri leirat zavarja meg olykor, a mely kisebb körű s hamar elsimuló hullámot ver fel. Mult évi életét is vizsgálva, úgy találjuk, hogy talán az összes újítások között a legfontosabb az *egyetemi leckeépénz kérdésének rendezése*, melynek főcélja: megszüntetni azt az aránytalanságot, a mely eddig az egyes szakok tanárainak évi jövedelme között megvolt. Nem szándékunk kicsinyelni ez újítás fontosságát, mert hiszen jól tudjuk, hogy a tanítás bármely fokán a biztos siker egyik feltétele a tanügy munkásainak kellő díjazása; de másrésről bizonyos mértékben csak egy szűkebb kör személyi érdekeinek kielégítésére szolgálván, még sem tekinthetjük azt olyan intézkedésnek, a mely felsőbb oktatásunk reorganisatiójára általában lényegesebb befolyással lehetne.

Szélesebb körű s általánosabb érdekű mozgalom indult meg már az *alsóbb fokú vagyis a népoktatási intézetek* reformja érdekében. Az ország minden részéből felekezeti különbség nélkül gyűltek össze a tanítók a fővárosba, hogy megtartsák *IV-ik egyetemes gyűlésüket*. E mellett külön gyűlést tartottak az *ev. ref. tanítók* s külön a *katholikusok* is. Elismerjük, hogy ezeken, de különösen az egyetemes gyűlésen, több életrevaló eszme merült fel és vitatott meg, minő p. o. a magyar nyelv tanítása, az állami szakszerű felügyelet szervezése, a népiskolai tanterv módosítása, a népiskolai tankönyvek kérdése stb.; de általában véve mégis a gyűlések főtárgyát a *tanítók anyagi helyzetének javítása* képezte. Ennek kieszközlése végett bizottságokat szerveztek s újabb tanügyi lapokat állítottak, melyeknek főfeladata a tanítók helyzetének élénk színekkel való ecsetelése. Ha megtekintjük azt a nyolc rendbeli folyamodványt, melyet a IV. egyetemes tanító-gyűlés országos bizottsága a mult év december 20 án a vallás-és közoktatásügyi miniszternek átnyújtott, kérvén, hogy az egyetemes gyűlésnek azokban kifejezett közös megállapodásait figyelmére méltassa s kedvező megoldásra vezesse; láthatjuk, hogy a közös óhajok között ott szerepel a *tanítói állás biztosítása, a néptanítók előléptetése, a tanítói nyugdíjtörvény módosítása s a tanítók anyagi helyzetének javítása*. Mind jogos és méltányos követelések, melyeket az egész nemzet jóakarátulag támogat, s a kormány és az országgyűlés, ha nem épen egyszerre is, de lassanként teljesíteni igyekszik, mert általános meggyőződés szerint, a tanítók anyagi helyzetének javításával javulni fog népoktatási ügyünk állapota is. Mi is azt hisszük, hogy mindaddig, míg ez meg nem történik, népoktatásunk lényeges reformjához a biztos siker reményében nem lehet kezdenünk. Különben feltűnő s a közelebbi évek mozgalmaira mindenesetre jellemző, hogy a paizsos férfiú szorongatása miatt védelemért kiáltanak

a tanügy munkásai mindenfelől. Anyagi helyzetük javítását kérik évek óta gyűléseik alkalmával nemcsak a néptanítók, hanem a középiskolai és tanítóképző intézetek tanárai is, s kérésükkel nem is utasítatnak el mereven, a mi azt mutatja, hogy nem túlkövetelők. Az állami tanító- és tanítónőképzők tanárainak fizetését legközelebb már rendezte a vallás- és közoktatási miniszter, s a dunántúli ev. ref. egyházkerület, hogy pápai főiskolájának tanárait kellőleg díjazhassa, lemondott tanítóképző-intézetének fenntartásáról.

Ezek az intézkedések, valamint az országgyűlésnek az a ténye is, hogy *népiskolák építésére 200,000 frt kölcsönt* szavazott meg, mindenesetre jótékonyan fognak hatni tanügyünk intensív fejlesztésére; de előttünk mind-ezeknél sokkal fontosabb, mert népnevelésünk egyik eddig elhanyagolt ágának reformját célozza, a vallás- és közoktatási minisztérnek az a ténye, hogy *a kisdobóvási törvényjavaslatot elkészítvén*, azt az országgyűlés elé beterveztette. Ezt a nemzeti életünkre nagyfontosságú javaslatot a folyó év elején fogja tárgyalás alá venni a képviselőház, s hisszük, hogy azt mihamar törvényté is emeli.

Azt már fennebb említettük, hogy a közelebbi évek tanügyi mozgalmainak legnagyobb része *középiskoláink reformálását* célozza. Úgy látszik, hogy különböző fokú tanintézeteink között, legalább jelenleg, a középiskolákat tartják legfontosabbnak. Igazsága van a Debrecenben tartott ev. ref. tanárgyűlés egyik derék értekezőjének abban, hogy ma már mintegy köztudattá vált, hogy a nemzeti műveltség meleggáya a középiskola, s ennek arcúlatától függ a nemzeti társadalom arcúlata, s ezért a középiskolai tanügy majd minden államban a nemzeti politika kiegészítő részévé kezd válni.

Ha hazánk középiskoláinak reformja ügyében megindult mozgalmat a külföldi hasonnemű mozgalmakkal összehasonlítjuk, láthatjuk, hogy majdnem mindenfelé ugyanazon célt igyekeznek elérni, és pedig majdnem ugyanazon eszközök felhasználásával. *Az egységes középiskola* eszméje legegyszerűbb már jó óta, nemcsak a tanügygyel komolyan foglalkozó, hanem az iránt csak érdeklődő emberek legnagyobb része előtt is. A megvalósítandó céllal látszólag tisztában vannak már az intézőkörök, mert mindenütt oly középiskolát óhajtanak létesíteni, a mely a régebbi tudományos és eszményi célú gimnáziumot s az újabb keletű és gyakorlatibb célú reáliskolát teljesen pótolja, de a kivitelre nagyon elágazók a vélemények. Vannak különösen Németországban, akik a szó valódi értelmében egységes középiskolát óhajtanak létesíteni, vagyis olyat, a mely a legalsóbb osztálytól a legfelsőbbig egységes legyen. Sokkal nagyobb azonban az a párt, a mely a középiskoláknak csak alsóbb osztályait akarja egységessé tenni, a felsőbb osztályokban pedig a — különböző életpályáknak megfelelőleg — az úgynevezett bi- vagy trifurkációt kívánja behozni.

Ez a párt, terve keresztülvitelére, első sorban a latin nyelv szűkebb terre szorítását s a görög nyelv fakultatívvá tételét tartja szükségesnek. Ehez a párthoz csatlakozik a tanítás iránt érdeklődő közönség legnagyobb számával s hangosan követeli a reform megvalósítását, és hogy követeléseit elől a tanügy vezérei sem mindenütt tartják célszerűnek egyszerűen kitérni, arra például szolgál Lockroi volt francia közoktatási miniszternek 1888-ban Párizsban tartott híres beszéde, valamint az ugyanazon évben az olasz parlament elé benyújtott miniszteri törvényjavaslat, mely a közvélemény nyomása alatt, az egységes középiskola megteremtése végett, a görögnyelvet szintén fakultatív tantárggyá óhajtotta tenni. Azt hiszem: nem tévedek, ha azt állítom, hogy hazánkban is a kül-

föld példája mellett a közvélemény erősebb nyilvánulása is befolyással volt úgy Trefortra, mint jelenlegi közoktatási miniszterünkre, midőn a görögnyelv fakultatívvá tételét szóba merték hozni. Bizonyára számított erre gr. Csáky, midőn a szaktudósok merev magatartása és sokszor ingerült tiltakozásai dacára is a győzelem biztos reményével vitte ismeretes törvényjavaslatát képviselő házuk elé. A görög nyelv ügyében folytatott heves küzdelemlről felesleges szólanom e helyen, hiszen eleven emlékeznünk még arra mindannyian. Tudjuk, hogy a miniszter terve győzedelmeskedett s ezzel megtétele az első nagyobb lépés középiskolánk reformálása felé. A mai kor tanügyi mozgalmából következőleg, azt kell hinnünk, hogy itt még nem fogunk megállapodni s ha a megindult mozgalom tovább is tart, valószínű, hogy évek múlva a latin is a görög nyelv sorsára fog jutni. Ilyen forma gondolatokkal foglalkozva, nyilatkozhatott közoktatási miniszterünk is a főrendiházban a görög nyelvi vita alkalmával következőképen: „*ha aztán idővel még egy lépést fogunk tenni a reáliskolák tanterve felé, meg lesz az egységes középiskola*“. Lehet, hogy miniszterünk jóslata idővel befog teljesedni; de hitünk szerint az igazi egységes középiskolát az olyanforma intézkedésekkel, minő a mi görögnyelvre vonatkozó törvényünk alapján kibocsátott miniszteri rendelet, bajosan lehet megteremteni, mert hiszen az ilyenekkel tulajdonképen csak egy fedél alá hozzuk a némileg módosított gimnáziumot és reáliskolát.

Az egységes középiskola érdekében megindult mozgalom mellett egy másik, szintén általánosabb érdekű mozgalomról kell különösebben megemlékeznünk. Ennek főcélja, mindent elkövetni, hogy iskoláinkban a szellemi nevelés mellett a *testi nevelés* is kellő figyelemben részesüljön. Ezzel a mozgalommal lapunk múlt évi utolsó számában részletesebben foglalkozván, ez alkalommal csak annyit említünk fel, hogy a testi nevelés érdekében a többi nemzetek példájára nálunk, úgy az illetékes testületek, mint a kormány, igyekezett már az elmúlt évben, ha nem minden lehető, de elég sokat megtenni.

Azok közül a mozgalmak közül, melyek iskolai ügyünket általában, de mégis különösebben a középiskoláinkat érdeklik, megemlékezhetünk még a *felekezeti és községi iskolák tanárainak nyugdíjtervéről*, mely majdnem két évi vájudás után is, még mindig csak a szép reményekre jogosító tervek közé tartozik; valamint a *közoktatási tanácsnak* megkezdett újraszervezéséről, az *érettségi vizsgák* tananyagának tervezett módosításáról, az új *állami rendtartásról*, melyben különösen két feltűnőbb újítást vehetünk észre, t. i. az *igazgatók hatáskörének az eddiginél nagyobb kiterjesztését* és azt az intézkedést, hogy az *évvázóvizsgák* eredménye tekintetbe veendő a tanulók osztályzatának megállapításánál, épen úgy, mint ez ev. ref. középiskoláinkban eddig is történt. Megemlékezhetünk az egyetemes ev. ref. konvent iskolai bizottságának munkálkodásáról s a felekezeti és községi középiskoláknak mindinkább nagyobb mérvű állami segélyezéséről is. Midőn azonban felekezeti tanintézeteink államsegélyezését szóba hozzuk, nem hallgathatunk azon újabban felmerült reformtörekvésekről sem, melyek iskoláink államosítását tervezik, vagy legalább az államnak az autonóm egyházak és iskolák beléletének vezetésére az eddiginél sokkal nagyobb jogkört akarnak biztosítani. Ilyen eszméket saját felekezetünk tagjai is, habár elvétve, előbb is hangoztattak, de újabban már a napi lapok és röpiratok is kezdenek e tárggyal tüzetesebben foglalkozni, s hogy ez ügy iránt érdeklődik a nagy közönség, látszik abból, hogy *Beksics G.* ily irányú művéből rövid idő alatt a második kiadást is sajtó alá kellett rendezni.

Feltűnő, hogy mi ev. reformátusok az ilyen mozgalmak láttára sem igyekszünk tanügyünk érdekében minden lehetőt megtenni. Egyetemes tanügyi bizottságunk még mindig az igazak álmát alussza, mintha semmi tenni, semmi végezni valója nem volna. Egyházkerületeink a legfontosabb tanügyi kérdésekben sem igyekeznek egyöntetűen eljárni, mint ezt a görög nyelv tanításánál legközelebb fényesen megmutatták; pedig hát a konventi tantervet — annak idején — magokra nézve kötelezőnek ismerték el. Ilyen viselkedés mellett nem lesz feltűnő, ha az ev. ref. egyház egymásután veszíti el posztóit. Nagyon is résen kellene állanunk hogy mások le ne szorítsanak a küzdőterről. Ellenfeleink mindent megkísértenek lefoglalni a magok részére, mint ezt legközelebb megmutatták Nagyváradon is, hol csak a Tisza Kálmánné buzgalma akadályozta meg, hogy a *biharmegyei nőegylet* által fenntartott nőnevelő intézetbe nem apácák alkalmaztatnak tanítónőkné. Buza János.

TÁRCZA.

Az egyház belső építése a templomon kívül.*

— Belmissiói értekezés. —

Jelige: „Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek.”

Mélyen tisztelt értekezlet! Értekezleteinknek életcélja a lelkészi *hivatalt* s méginkább a lelkészi *hivatást* közvetlenebbül érdeklő s azt üdvös munkálkodásában sikerre segítő oly kérdések, feladatok beható megbeszélése, melyek a nagy mértékben felszaporodott kormányzási teendők, intézkedések miatt, egyházmegyei és kerületi gyűléseink zöld asztalánál meg nem vitathatók. Mindezen kérdések között pedig ráknézve fő fontosságú a belmissió kérdése, az *evangélium áldásainak a templomi szószéken kívüli terjesztése*, mint amely terre látszik bennünket mindinkább útálni a közszükség, az egyház társadalmi természete, hűveink nyomasztó életviszonya, a hit-életre és egyházi buzgóságra egyre károsabban ható áramlatok, a kötelező népoktatás folytán mind szélesebb körre terjedő olvasási képesség s nekünk éppen nem kedvező irodalmi termékek, templomaink néptelenedése és még ellenállhatatlanabb erővel fog oda kényszeríteni (a jelekből ítélve) a nálunk is törvényerőre emelkedhető vallás-szabadság, a mi ellen ugyan nekünk protestánsoknak szavunk se lehetne, mert hiszen az a mi vérünkben való vér; ha történetesen nem olyan országnak volnánk gyermekei, a hol teljes vallásszabadság, jobban mondva hűveinknek szabadjára eresztése esetén a megbírhatatlan közterhek egyfelől s egy dúsgazdag róm. kath. egyház élelmessége és nyomakodása másfelől, komoly aggodalmakkal nem tölthetnék el lelkeinket egyházunk jövő sorsa felől.

Úgy gondoltam azért, hogy alig végezhetnének jobb és alkalmoszerűbb munkát, mint ha már legelső összegyülekezésünk alkalmával e főfontosságú tárgyra — a belmissióra — hívom fel lelkésztársaim szíves figyelmét és érdeklődését.

Külföldi prot. lelkésztársaink, kivált a németországiak, e tekintetben sokkal szerencsésebb helyzetben vannak nálunknál, a mennyiben ott, az öskeresztényi hagyományokból új életre támasztott diakonissák, nagy mértékben megkönnyítik a lekipásztorok belmissiói munkálkodását. Nálunk azonban a diakonissa-intézmény sehogy sem tud meggyökeresedni, a miért nagy is a panasz külföldi hitfeleink részéről ellenünk. De már hiába, ez

így van. S addig is, míg a diakonissa intézményre hazánkban jobb világ következne, nekünk a magunk erejéből is el kell követnünk mindent, hogy egy is a gondjainkra bizott nyájából el ne tévelyedjék.

Vérmes reményekkel nem kecsegtetem magamat, mert az tisztán áll előttem, hogy ha egy pap egész odaadással veti magát erre az új munkamezőre, csak a legnagyobb erő megfeszítéssel marad elegendő ideje a templomi igehirdetéshez való alapos készülre és még kevésbé marad (fájdalom, hogy nálunk ez is tényező) a kenyérkeresésre, a gazdálkodásra. Az is igaz, hogy a belmissió inkább társadalmi munkatér s közelebből nekünk magyarországi reformátusoknak olyan az alapelvünk, „az egyetemes papság” elve, olyan egész egyházi berendezésünk, hogy a belmissiói működést nem volna szabad egészen a papok vállaira hagyni, mert abban benne foglaltatik a *világiaknak*, magának az egész *egyháztársadalomnak* köteles része is. A minthogy ez Németországon, a belmissió szülőhazájában, így is van. Ott az egész működést egy nagyrészt világiakból álló központi választmány vezeti, a mint a felől Csiky Lajosnak a „Prot. Szemlében” megjelent leveleiből kiki elegendőképpen tájékozhatja magát. Sajnálom, hogy e különben érdekes ismertetés egy szóval sem terjeszkedik ki a hazai viszonyokra s egy sor útbaigazítást sem ad arra nézve, hogy már akár társadalmi úton, akár magán erővel, mimódon kellene nálunk is ezt az áldott munkát megindítani?

Azt mondhatná erre a tisztelt értekezlet, hogy az útbaigazítást megadta már a debreceni zsinat, a mikor törvénybe iktatta, hogy a prezbitérium nem csak az egyház vagyoni ügyeire, de „az egész egyházközség vallásos és erkölcsi életére is gondosan felvigyázn” köteles s úgy ebben, mint az egyházi fegyelem gyakorlásában a lekipásztornak hűséges segítő társa. (28. §. 1.) Felügyel arra, hogy a vasárnapot a gyülekezeti tagok illendően megtartsák; hogy a közoktatás, különösen a vallásos és erkölcsi nevelés folytonosan jó karban legyen. „Az egyházközségi tehetetlen szegényekről, árvákról, nyomorútlakról gondoskodik” s e célból *szegények és árvák gondnokát* választ, s több eféle. Hát ez így van megírva, az bizonyos. De az is bizonyos, hogy a prezbitérium gondoskodása mellett sok szegény, árva könnyen oda jutna, a hol nem kellene többé róla gondoskodni.

Némitapasztalatot ez ügyben már volt alkalmam nekem is szerezni. Azzal a fiatalos hévvel, mely minden kezdő papot jellemez, azzal a nemes idealizmussal, melyet még meg nem öldökölt a mások közömbössége s a saját megélhetésünkért folytatott küzdelem: sok üdvösnek ígérkező vállalkozásba fogtam én is hivataloskodásom kezdetén, melyek belmissiói természetűek valának s hittem, hogy azok nekem sikerülni fognak.

És miért ne? Lehet-e nem sikerülni ilyen Istennek tetsző vállalkozásoknak? Egész várszával megigéztelelkemet a belmissiói munkakör. És máltán. Mert hát mi is az, hogy röviden a tisztelt értekezlet előtt is jellemezzem? A belmissió nem egyéb, mint a keresztény szeretet és könyörületesség munkája. Ez a Jézus vallásának lényege, veleje. Szeretettel állni őrt a megkísértett mellett, az étellel, a szegénységgel viaskodó mellett, hogy el ne essék; s szeretetből utánna menni az eltévelyedettnek és visszahozni a mélységből. *Enyhíteni a testi-lelki nyomorúságot úgy, hogy abból Istenre és az ő „szerelmes fiára” térjen a dicsőség.* Balzsamot csepegtetni a fájó sebre s a templomon kívül megnyerni a lelkeket a templom számára, oda édesgetni az élő vizekre. Ez — mondhatni röviden — az evangelizálásnak a gyakorlati, a cselekvő ága, ellenében az igehirdetéssel, a prédikálással.

* Felolvastatott a hegyalja-harangodi lelkészi kör szerencsi értekezletén 1890. december 18-án.

Egészen boldog voltam abban az édes képzelődésben, hogy ezt a sok szép dolgot mind én fogom megcselekedni. Először is programot készítettem magamnak s teendőimet szép sorrendben pontozatokba foglaltam. Azután összeállítottam a gyülekezeti családok névsorát, hogy lassanként minden család után odajegyezhessem észrevételeimet, tapasztalataimat: annak a családnak anyagi és erkölcsi állapotát, buzgóságát, valóságát, áldozatkészségét, templom látogatását, iszákos vagy mértékletes voltát, békés vagy viaszos életét, tunyaságát vagy szorgalmát, vagyonát és adósságát. Figyelemmel kísértem, kérdezgettem; vajon az ifjabbak az öregeket, a gyermekek a szüléket megbecsülik-e? Tudtam, hogy ez nem fog könnyen menni; hogy mindehez alapos megfigyelés, utánjárás és bizalmas s megbízható emberek útján való tudakozódás kívántatik. De a felől is meg voltam győződve, hogy csak egy ilyen fegyverrel kezében indulhat el a pap, harcolni gyülekezete anyagi és erkölcsi romlása ellen: ebből tudhatja meg, hol neki kellő időben megjelennie. Mert a cura pastoralis okos gyakorlása — úgy gondolom — nem abban áll, hogy a pap sorra vizitelgesen és híveivel kvaterkázgasson, hanem, hogy a hol valóban szükség van az ő beavatkozására, ott okos tanácsaival és részvételével megjelenjen s a család boldogulására és megjobbulására közre munkáljon. Ez nehéz dolog, igaz, de mégis könnyebb és gyümölcsözőbb, mint a sorba-vizitelés s a mely pap így jár el, az aztán nem pusztá *ceremónia-mester*, a szertartások fizetett végzője, hanem *lelkipásztor*, e szónak igazi, nemes értelmében.

Belmissiói munkálkodásomat a valóságban a szegények és ügyefogyottak sorsának biztosításával akartam megkezdeni. Tartottam hát egy alkalmi beszédet a ker. egyháznak emez őseredetű, magasztos feladatáról s bár nem illik, mégis bevallom, hogy hallgatóim eléggé meg voltak hatva. Én pedig ütöttem a vasat, míg meleg volt. Még aznap délután összegyűjtöttem a 12 presbiter feleségét, a kik mindannyian jómódú és értelmes asszonyok. Elmondtam nekik még egyszer, hogy szegény volna az a ker. egyházra, ha szegényeinek sorsát szívére nem venné s elpusztulni, éhen veszni hagyná őket, mint egy vadonban, holott 2000 esztendeje már, hogy hirdeti a könyörületességet. Elmondtam nekik, hogy Isten kiváltképpen a nőket küldte e földre könyörülő angyalokul s az ő nemöknek legszebb ékessége a felebaráti jóltevő szeretet. Tökéletesen igazat adtak nekem. De mikor aztán arról kezdtem példálózni, hogy vegyék hát vállakra a szegények gondját ők s nyissák meg kamarájokat; szedjék össze másoktól is az asztalról lehulló morzsalékokat; szóval, mikor a cselekedetre került volna a sor, napnál fényesebben bebizonyították előttem, hogy nincs a mi községünkben egyetlen egy szegény sem s ügyszólván köszönés nélkül tünedeztek. Mégis lett annyi haszna mozgólódásomnak, hogy azóta hébe-hóba vándorol hozzám néminemű ócska ruha, hogy azt az arra szorútlak között kiosztanám; meg van is már egy pár száz forint összegyűjtött tőkének a szegények javára, a mi nem a mienk ugyan, hanem a községé, de az a célra nézve tökéletesen egyre megy.

Volt aztán nekem, mikor papi otthonomba, mint nőtlén és új ember, először beszállásoltam magam, egy nagy szobám, meg két kicsiny. Az egyik kicsiny lett — Baksayként — a könyves házam, ágyas házam és palotám (így is nagy munka volt behútorozni), a másik kicsiny lett a kamarám (de hogy abban mit tartottam, azt mai napig sem tudom), hanem hát mi történjék a nagy szobával, a mely üres? Az legyen dedó, mondtam. És úgy lett.

Láttam ugyanis, hogy fel a hegyre, a mint kinyílt a tavasz, hogy viszi, mint a «fiahordó», amunkás asszony nap-nap után gyermekét, kitéve ott annak gyöngé tésztét az időjárás minden kártevő változásainak, mert nincs a kire otthon reábizza; láttam továbbá, hogy a már nagyobbacska, de még nem iskola-köteles gyermekek, hogy csapatoznak alá s fel az utcákon egész nyáron keresztül minden felügyelet nélkül, prédául dobva egyebek mellett a rossz cimboraság erkölcs-mételyező behatásának: elhatároztam azért, hogy az üres, nagy szobámból menhelyet alakítok. Kihirdettem e merész vállalkozásomat vasárnap a szószékről, a plebánossal meg a maga templomában s lett nekem valami 60 kisdédóvós növendékem. A szülék a kezdeményezést nagyon jónak találták, kivált miután fizetni sem kellett érte. A következő télen aztán egy középkorú, írni-olvasni tudó özvegyasszonyt elküldöttem a miskolci minta kisdédóvó intézetbe, a hol azt minden díj nélkül betanították a legszükségesebb tudnivalókra, nekem csak az ellátásról kellett gondoskodnom. Most ez az asszony vezetné a kisdédóvót tavasztól szüret utánig, de mivel ennek már fizetni is kellene (nem többet csak fejenként 50 krt az egész 7 hónapra terjedő időre): kezd összemenni az én nagyreményű vállalkozásom. No, de annyi hasznunk mégis lett azért, hogy két nemes gondolkozású embert gyülekezetből áldozatra lelkesített, ajándékozván egyik a kisdédóvónak egy házat, a másik 300 frtot. Alapnak ez is jó, a többit majd csak meg cselekedjük a kormány vagy a község segédelmével, ha létrejö a kisdédóvásról benyújtott törvényjavaslat.

Eljött a nyár, s vele az aratás; eljött az ősz s vele a szüretelés. S én kezdtem szomorúan tapasztalni, hogy ilyenkor nálunk templomba járni nem szokás. Megint csak a mi kétélű fegyverünket ragadtam fel először: az Isten ígét s ezt a vallástalan szokást kipredikáltam. Azt felelték, hogy aratásban és szüretben nincs vasárnap. Volt már arra eset, hogy a pap is szüretelt vasárnap, sőt a plébános most is szüretel. Nyúltam hát a törvényhez és a vasárnap-rontók közül egy párt bejelentettem a járásbírósnak, még pedig nem csak a saját híveim, de a katolikusok és zsidók közül is, a kik meglettek büntetve mind. Ennek már több foganatja lett. Legalább annyi hogy most már aratásban is, szüretben is van annyi hallgatóm, hogy predikálhatok s nem kell csak röviden imádsággal végeznem az istenitiszteletem. Az ilyen elbánás azonban kimondhatatlan sok kellemetlenséget zúdít a lelkészre, azért igénybevitelét csak az utolsó szükségben ajánlom. Az egész falut be nem jelenthetjük s így könnyen szemére vethetik a lelkésznek, hogy személyválogató; a másikat meg a harmadikat miért nem jelentette fel?

Alapítottam könyvtárt is. Egyházunk nagy jóltevője, boldogult *Ferenczy Lajos* adott nekem erre a célra 300 frtot. Küldött könyveket is. A könyvtár meg van ma is, de csak a zsidók olvassák. E tekintetben legnagyobb bajunk az, hogy nincsenek népnek való olvasmányaink, a mi áll nem csak a könyvekről, hanem a népnek szánt hírlapokról is. Azért falusi olvasókör felállítását nem ajánlom egyelőre senkinek, mert a mostani lapokkal, melyek nem a nép valódi szükségai, hanem az üzleti érdekek szerint szerkesztvők, több kárt, mint hasznót lehetne okozunk. Szorítokozunk a helyett — jobbnak hiányában — a „*Prot. Árvaházi Naptár*“ nak és a kiváló gonddal szerkesztett „*Téli Ujság*“ nak házanként való árusítására. Ha megfizetik, akkor legalább el is olvassák.

Nem untatom tovább a tisztelt értekezletet annak elsorolásával, hogy ezeken kívül még micsoda kísérletezésekre hajtott engemet a lélek; csak annyit jegyzek meg

tanulmány, hogy mindezekben nekem a presbitériom egy tünnyit sem segített. Tanácskozásainkon mindent ígért, tanácskozás után mindent elfeledett. Pedig az én presbitériomom még igen tiszteletreméltó testület, csak hogy ez is *falusi presbitériom*, a melytől ilyen dolgokban valami sokat várni jogosan nem is lehet.

A papnak magának kell itt az élesztő kovásznak lennie. S mi majdnem mindannyian olyan gyülekezetekben szolgálunk, a hol az intelligensebb elem hiánya folytán, a belmissió szent ügyének társulási útján való szolgálatára alig gondolhatunk. Csak azokat a teendőket ölelhetjük hát fel e tágas mezőről, melyeket a magunk szűkebb körében, Istentől adott tehetségünkkel és lelkipásztori odaadásunkkal is sikerre segíthetünk. A többire nézve csak azon kegyes óhajításunkat fejezhetjük ki, vajha egyházkerületünk kebelében alakúlna egy, a belmissiót vezető központi bizottság, mely célul tűzhetné maga elé mindenek előtt egy egyházkerületi árvaház és szegényház létesítését, mely árvaháznak arra hajlammal bíró s olyan irányban vezetett leány növendékeit később diakonissákká lehetne kiképezhetni, s ily módon ez az árvaház mintegy előkészítő iskoláját képezné egy később felállítandó diakonissza-intézetnek. A másik kegyes óhajításunk pedig az, a felsőszabolcsi papi értekezlettel egyezően, hogy az Irodalmi Társulat már a legközelebbi évben indítson meg egy olcsó Néplapot, Népnaptárt és egyéb népies olvasnivalókat olyan szellemben, hogy azok is a belmissió szolgálatában álljanak.

Igen, amaz óhajításunkat már most, e legsős összeíróvetelünk alkalmával nyilvánítanunk kell, még pedig nem csak szóval, de folyamodás alakjában, hogy egyházkerületünk kebelében a belmissiói munka vezetésére egy bizottság létesíttesék. Föl kell kérnünk a főtiszteletű egyházkerületet, hogy kebeléből ezt a bizottságot, már a legközelebbi tavaszon küldje ki, a mely bizottság aztán tegye magát érintkezésbe egy nagy belmissiói társulat létesítése s szervezése céljából egyházkerületünk nemes gondolkodású nőivel, férfival és lelkészeivel. Mert hát azt nem én mondtam, de mondja a tapasztalás, bizonyítja a külföld a maga hasonló célú üdvös munkálkodásával és napról napra szaporodó vallásos jellegű egyesületeivel, hogy a hivatalos egyház, jobban mondva annak hivatalos hatóságai, az egyház istenországi feladatait mai napság már kiszolgáltatni nem képesek, elannyira, hogy bizvást el lehet mondani, hogy a *hivatalos egyházi organizmus csak az egyház külső építésével foglalkozik*. Olvassa el bárki egyházmegyei és kerületi jegyzőkönyveinket; melyek egyedül adhatják hű képét annak a munkának, melyet ma az egyház hivatalból végez: mi foglaltatik azokban? Az egyházi kormányzásnak sokszor apró-cseprő ügyes bajos dolgai, egy kis tanügy ritkán, egy kis egyházpolitika s még ritkábban a gyülekezeti hitélettel szorosabb összefüggésben levő valami, de a melynek megoldása rendesen a papi bölcseségre bízatik. És bár e miatt magam is nem egyszer jónak láttam panaszkodni, most már nem teszem. Egészen természetesnek és rendénvalónak találom. Hiszen mindezek *kormányzati hatóságok*, melyek éppen az egyház igazgatására szerveztettek. S az úgy volt mindig, hogy minél fejlettebb, minél szervezettebb s minél kiterjedtebb valamely intézmény, annál több dolgot ad a felettes hatóságoknak azoknak kifogástalan igazgatása. A mi jegyzőkönyveink is éppen erről tanúskodnak, hogy maga a külső igazgatás egyházkormányzó testületeinknek, úgyszólván minden rendelkezésre álló idejét felemészti. De ennek se nem az egyházmegyei, se nem az egyházkerületi gyűlés az oka, hanem oka magának az egyháznak, mint külső organizmusnak, mindennapi életfolyása, a mely ama gyűlések-

nek ezt a sok elintéznivalót szolgáltatja. Ezzel legyünk tisztában. S ezzel vessünk számot egyszer s mindenkorra, hogy a *hivatalos egyházi hatóságoktól hitébresztő vallási-kölcsi életet, újjászülő tevékenységet várnunk nem lehet*. Arra más út kell választanunk, a mi nem más, mint az *önkéntes egyesülés, a társadalmi vállalkozás*.

(Folyt. Köv.)

Czinke István.

KÖNYVISMERTETÉS.

Népiskoláink gyorsabb fejlesztése.

Írta: Dr. Wekerle László. Máramarosmegyei kir. tanfelügyelő.

Köztudomású dolog, hogy általános fejlődés, egyetemes jólét a nép kellő művelése nélkül nem képzelhető; azért napjainkban e kérdés felé fordul sok nemes szívű s tiszta értelmű férfiú figyelme s szellemiekből és anyagiakból, állam és egyház, úgy mint egyesek áldozatokat visznek a népnevelés oltárára. A sokat kárhozott divat számos furcsaságai mellett, olykor életre való szokásokat is felszínre hoz; például divattá vált napjainkban a jótékony célra való táncolás, szerencsétlennek számára segélygyűjtés stb.; így kezd divattá lenni a népnevelés iránt való érdeklődés is. Agarászó és kártyázó uraink népnevelési egyesületek létesítésén fáradoznak; egyéb címek- és hivatalok mellé örömet látják nevök mellett a népnevelési egyesületi elnök, alelnök, titkár, jegyző stb. címeket is. Az érdeklődők nagy száma mellett nem csoda, ha több a műkedvelők, mint a dologhoz alaposan értők száma; több a jóakarat, mint az arravalóság. S a mindenféle gomba módra termő, ide vonatkozó művek közül azért csak elvétve ragyog ki egy *«Nevelés tudomány kézi könyve»* fényes nap gyanánt, egy Felméri neve irányítúképen.

A legtöbb, tárgyunkra vonatkozó iránymű szerzője nem kisebb célt tűz maga elé, mint azt, hogy nevelés-oktatási rendszerünket alapjában felforgassa, új eszméket, új irányelveket jelöljön meg tudatlan és tehetetlen közoktatásügyi vezérferfiaink számára; némelyik meg egyenesen halálos küzdelemre szánja el magát, hogy a néptanítók nyomorult helyzetét megváltoztassa (*«Protestáns tanítók Lapja»* Gáti Győző) stb. s számukra a társadalom elismerését és becsületét kívívja. Ugy vannak saját eszméikkel, mint a mesebeli ember isten elé terjesztett alázatos kérésével, mondván: *«add meg uram Isten, de mindjárt!»*. Elfelejtik, hogy mint a nagy mindenségben, úgy a népek fejlődésében sincs s nem lehet ugrás; hogy az elhamarkodott, szilárd alapot nélkülöző reformok okvetlenül megboszúlják magukat.

Nem akarom a jóakaratot tőlök elvitatni. Nem vitathatom azt el e könyv írójától sem, ki népnevelésünk fogyatkozásainak feltüntetésére s az orvoslás módjainak megjelölésére közel háromszáz lapra menő könyvet írt, irányelveket jelölve meg, melyeknek szem előtt tartásával s az ajánlott eszközök alkalmazásával népnevelésünk aránylag rövid idő alatt a virágzás magas fokára jutna.

A mű négy részre oszlik. Az első rész tárgya: *«Az egységes tanfelügyelet szervezése népiskoláink gyorsabb fejlesztése érdekében;»* másodikiké: *«A népiskola belső szervezése; az iskolai helyes ügy és rendvitel;»* harmadiké: *«A behatóbb nevelés és oktatás természetes alapja és rendszere;»* negyediké: *«A vallásos nevelés Isten valóságának bizonyítása alapján.»* Szerző célja, hogy a népnevelés terén szerzett tanfelügyelői tapasztalataival segélyére legyen a közoktatásügyi kormány-

népoktatási politikájának az iskolai gyorsabb haladás eszközésében; azt akarja, hogy az iskolák jók, az iskolázás pontos legyen; a tanítók a kor igényeit kielégítő műveltséget nyerjenek, helyzetük javíttassék; az iskolaszékek föladatuk magaslatára emeltessenek; a növendékek nemcsak több oktatásban, de több és jobb nevelésben részesüljenek, stb. Mindezen célok elérésére legfontosabb eszközöknek véli szerző a tanfelügyelet országos egységesítését, az iskolalátogatások pontos gyakorlását, a közigazgatási hatóságok közreműködését; a tanítók havi jelentését, a tanfelügyelőknek a közoktatásügyi minisztérium által való szigorú ellenőrzését. «Mert — mondja szerző — elvvé szilárdult meggyőződése, melyet alig sikerülhet valaha megdönteni, az, hogy: ha minden tankerületben minden tanfelügyelő a gondjaira bízott tanintézetek intenzív fejlesztése munkáját s egyáltalán az iskolák helyi, anyagi és szellemi ügyeinek korrekt rendezése és rendbentartása érdemében rája eső föladatait lelkiismeretesen teljesíti, illetve teljesíteni kényszerül: Magyarország népoktatásügye aránylag igen rövid időn, esetleg néhány év lefolyása alatt európai magaslatra emelkedhetik.»

Az egységes tanfelügyelet szervezésében látja tehát író népiskoláink gyorsabb fejlesztésének legerősebb eszközét; s e nézetét azzal indokolja, hogy a tanítók nem tesznek eleget kötelességüknek lelkiismeretesen, mert nem gyakoroltatik rájuk éber felügyelet; az iskolaszékek nem nyernek segínyt a közigazgatási hatóságoktól, s mindketőnek oka a tanfelügyelőség tekintélyének hiányában s a felületes eljárásban rejlik. Pedig «a tanfelügyelők összes teendői mind keresztülvihetők, csak 1. akarniok kell érelyesen és érteniök kell a kezökbe adott hatalom tapintatos, kimerítő értékesítését; 2. hivatalukat szabályszerűen kell berendezniök és az előirt munkaerővel ellátniök és 3. miniszteri iskolalátogatóikat jól kell megválogatniök. A központi megyei kormányzatnak legfőbb eszköze a tanítói havi jelentés; mégpedig szükséges, hogy 1. e havi jelentések minden tanítótól okvetlenül beérkezzenek, 2. hogy tartalmuk hézagtalan és megbízható legyen. 3. hogy a mutakozó hiányok és bajok orvoslása iránt a legerélyesebb intézkedések haladéktalanul megtörténjenek. Ily lényeges eszköze továbbá a központi megyei kormányzatnak az iskolalátogatások. Szerző nézete szerint az évenkénti személyes iskolalátogatás «egyrészt a tanfelügyelői tekintélynek van kárára, másrészt fizikailag lehetetlen, de felesleges is;» arra valók a miniszteri iskolalátogatók, kik az ország értelmiségéből telnek ki. «Mert nem az a helyes tanfelügyelő, a ki saját maga végez mindent, hanem az, a ki a törvényes eszközöket szigorúan alkalmazni tudja.» Az iskolalátogatás az iskolák ügyrendi, dologi és személyi viszonyainak beható vizsgálatára terjeszkednék ki. Emlékezik e helyen szerző bizonyos szakfelügyeletről, mint neki ajánlott sikeresebb módszerről, mely a jelesebb tanítók által volna gyakorlandó; ezt azonban — egészen helyesen — nem tartja keresztülvihetőnek, mert az illető tanítókra nézve költséges, iskolájukra nézve pedig hátrányos lenne.

A következő fejezetek a tanfelügyeletről a multban és jelenben, a tanfelügyelők régibb és újabb hatásköréről s qualificatiojáról szólnak. «A tanfelügyelő a népoktatási politikának egyik oszlopa, az államnak a megyébe kiküldött meghatalmazottja, a népoktatási ügyek megyei főnöke és felelős intézője stb. Az ilyen tanfelügyelőtől megköveteltetik, hogy legyen a kor színvonalán álló kulturpolitikailag képzett, benső értékkel bíró, művelt, repraesentálni képes egyéniség, kinek szava hat és nyom; e mellett legyen határozott, komoly fellépésű, jószágos lelkű, szorgalmas, pontos és lelkiismeretes jellem.» «A tan-

felügyelőtől nem egyes meghatározott disciplinákban való jártasságot, hanem általános műveltséget követelünk. Szükséges továbbá a tanfelügyelői hatáskör szabatos meghatározása és a tanfelügyelőségeknek állandó és komolyan vett ellenőrzése. 1. A járási főszolgabírák a tanfelügyelőségtől hozzájuk beérkező minden hivatalos megkeresést, mint hatósági rendeletet, pontosan foganatosítani tartozzanak. 2. A közoktatásügyi minisztérium II. ügyosztálya úgy alakíttassék, hogy a népoktatási felügyelet minden szála egy pontban összesíttessék, s ott a tanfelügyelők s tanfelügyelet működéséről, eredményeiről vagy mulasztásairól, fogyatkozásairól a kendőzetlen tiszta valóság mindenkor szem előtt legyen.» Ha ez utóbbi kivihetetlen volna, úgy a minisztérium a közvetett felügyeletet a főispánok által gyakorolná, kik ebbeli működésükben külön utasítás szerint járnának el, mi újabb költségeket nem okozna az államnak.

Röviden összefoglalva ennyi az, miket szerző az első részben, az egységes tanfelügyelet kérdésével kapcsolatban előad. Bátor leszek az elmondottakra néhány észrevételt tenni. Mindenekelőtt azzal kell tisztában lennünk, lehetséges-e az a sokat hangoztatott egységes felügyelet, s ha igen, mit kell alatta értenünk? Ha nem egyebet, mint azt, a minek ma is meg kellene lenni, de nem gyakoroltatik, hogy t. i. a közoktatásügyi kormány az összes hazai tanfelügyelők működését szigorúan ellenőrizné, a felügyelőkre bízott népoktatási tanintézetek állapotáról lelkiismeretes és saját tapasztalaton alapuló kimutatást kérne be időközönként, s ezeket nemcsak bekérné, de gondosan felül is vizsgálatná, a veszélyeztetett helyeken a szükséges intézkedéseket megtenné; ha általában a sürgetett főfelügyeletet lelkiismeretes gyakorolná: akkor teljesen egyetértünk szerzővel s óhajtjuk, hogy a közoktatásügyi kormány egész súlyával oda hasson, hogy a tanfelügyelet ne a megye székhelyén levő irodából, hanem a szerte levő tanintézetekben személyesen gyakoroltassék. Ha a tanfelügyelő ahoz értő ember, nem bukott kortese a kormánynak: úgy egyszeri személyes látogatásával többet használhat a nevelés ügyének, mint tíz árkus írka-firkával. S ha megengedjük is, hogy a legtöbb tanfelügyelőség hatáskörébe tartozó népiskolák oly számosak, hogy mindannyit lehetetlen egy év alatt meglátogatni: ebből nem az következik, hogy miután minden nem lehet, ne látogasson meg egyet sem, hanem az, hogy minden évben személyesen megvizsgáljon annyit, amennyit a körülmények megengednek. S miután ennek lehetősége teljesen az egyének buzgóságától függ: épen ezért oly egyének jelöltessenek ezen állásra, a kiknek legtöbb lehet. Mert a míg oly tanfelügyelők fogják a népnevelés ügyét akadályozni, a kikről a tanítók és iskolaszékek csak hallomásból tudják, hogy léteznek, a kiknek felügyelete mellett hazánk egyik legmagyarabb megyéjében, közel Debrecenhez, a protestantismus főfészkéhez néhány községben a népoktatás nyelve oláh lehet, a magyar szó még csak nem is taníttatik, s mindezekről az érdemes tanfelügyelő újságokból szerez értesülést; míg Schlauch Lőrincz tehetetlen rokonai, bukott földesurak s kiérdemült kortesek számára tartatik fenn a tanfelügyelői állás megélhetési helyül: addig ne beszéljünk lelkiismeretes s eredményes felügyeletről, ne szóljunk a tanfelügyelői állás tekintélyéről, mert az ilyenek számára semmiféle miniszteri rendelet nem erőszakolhat közelismerést. Az ily tanfelügyelők számára nagy szükség van *szolgálati pragmatikára*; de a ki fel tudja fogni hivatását, arra termett ember: az a meglevő körülményekhez fogja szabni szolgálatát s a miniszteri szabályzatot, mint az ő eszmájához nem illő kaptafát, mint számára szükségtelen mankót, tisztelettel félre

tesszi s jár a maga lábán; intézkedik úgy, a mint az adott helyzet követeli, nem a mint elő van írva. Mi is érezzük szerzővel együtt a miniszeri ellenőrzés hiányát, minthogy annyi lelkiismeretlenséget, felületességet látnunk a tanfelügyelőségeknél, (méltó tisztelet a kivételeknek) hogy igazán nem csodálkozunk rajta, ha némely megyében egyáltalában nem szokták őket komolyan venni.

(Folyt. köv.) Szikszay András.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Előfizetési felhívás.** A „Sárospataki Lapok“, az 1890-ik esztendővel, 9-ik folyamát futotta meg. Az „Irodalmi kör“, mint kiadó, meg van elégedve e pálya-futással, s folyó hó 18-án tartott közgyűlésének határozata szerint jó reménységgel indítja el közlönyét a 10-dik esztendő küzdelmei elé.

Ez a jó reménység, valamint a t. olvasó közönség köréből felhangzó biztatások, nemkülönben a lap terjedelmének növelését sürgető kérelmek, sőt nem ritkán lapársaink elismerő nyilatkozatai is, a legkedvesebb útra való nekünk az új esztendőre, s egyúttal a legerősebb bizonyítékok programmunk helyessége, s ahoz való hűségünk mellett.

Nagyhangú ígéretek helyett, tisztelettel ajánljuk 9 éven át kipróbált programmunkat, s az anyaszentegyház érdekében kifejtendő önzetlen törekvéseinket, a t. olvasó közönség pártfogó szeretetébe.

A munkára és — ha kell — a harcra is készen vagyunk, bizonyosak lévén a felől, hogy a mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem hatalmasak az Isten ellen emelt erősségek lerontására. Az igazságnak és szabadságnak lelke meg nem csúfoltathatik!

Lapunk előfizetési ára marad a régi: egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr; a mely irodalmi körünk pénztárnokához, *Pásztor Sámuel*hez küldendő. Előfizetőink szaporodása esetén — mint ez évben is csaknem folyvást cselekedtük — mellékletekkel igyekszünk lapunk terjedelmét növelni, s t. olvasóink igényeit minél teljesebben kielégíteni.

A szerkesztőség.

— **Gyászhirek.** Németh Péter, ung-tárnóci ev. ref. lelkész a múlt hó 26-án súlyos csapás érte, elvesztvén forrón szeretett nejét, egyetlen kis fiának szerető édes anyját, szül. *Szölössy Erzsébetet*. Hosszas szenvedés oltotta el a boldogult életét. A gyászba borult férj fájdalomában résztvevő szívvel osztozunk. — *Kovácsi Sándor* sárospataki tanárra és szeretteire gyászszal viradt az ő év utolsó reggele. Egyetlen kis leányukat, a még csak néhány hónapos Mariskát, édes atyja öléből nagy hirtelenséggel szakította ki a halál. Az immár negyedik gyermeköket vesztett szülék bánatát az egész város értelmisége sietett a folyó hó elsején tartott temetés alkalmával részvételének melegével enyhíteni. Béke a zajongó szülei szívre, s áldás a kihült porokra!

— **Károlyi Gáspár életrajza**, — mely a szerző szíveségéből a Károlyi-alaphoz már eddig is szép összeggel járult — nemcsak a 2-ik kiadásban is el fogja hagyni a sajtót. Egyes vidékek oly meglepő érdeklődést tanúsítanak a biblia-fordító élete iránt, hogy szinte szemrehányásnak is beillik az a magyar prot. irodalom műve-

lői ellen, a kik elfeledték eddigelé a nép olvasási kedvét ilyen életrajz-félékkel kielégíteni és irányozni. Legközelebb Budapestről *Baráth Ferenc*, főgimn. tanár; Nagy-Kőrösről *dr. Jó Imre*, vallástanárra; Kun-Halaszról *Szilágyi Aron* (100 példány); Bujáról *Andrássy Kálmán*; Sopronból *Takács Sándor*; Gyuróról *V. Balogh Lajos* stb. rendeltek meg tetemes példányokat. A mű 2-ik kiadása a szobor teljes képével (talapzattal együtt) és a vizsolyi templom képével lesz díszítve. A megrendelők forduljanak lapunk szerkesztőségéhez.

— **A január 10-iki hangversenyre és táncmulatságra**, melyet a sárospataki főiskola összes ifjúsága, Kun Béla jogtanár elnöksége alatt a „Károlyi alap“ javára rendez, értesülésünk szerint a helybeli értelmiségen kívül vidékről is sokan készülnek. A hangverseny rendkívüli érdekeltiséget költ, melyet a következő program csak fokozhat. 1. „A hajós imája“ (Hubay Jenőtől), énekl. a főiskolai énekkar Gasko Gyula zongorakíséretével. 2. „A persa paraszt“ szavalja Bajusz József. 3. „Magyar népdalok.“ Énekl. Maklár Ilon k. a. Zsindely Mariska k. a. zongorakíséretével. 4. „Bál után“ vig monolog, szavalja Sovány Dezső. 5. „Mandragora dal“ Delibestől, részlet a *Troubadurból* s *Borgia Lucrézia* bor dala, énekl. Macskássy Sándorné úrnő ifj. Zsindely István kíséretével. 6. „A népfölkelők“ vig dal, énekl. a főiskolai énekkar Finkey Ferenc zongorakíséretével.

— **Önálló református egyházközség alakult Temesváron**, mint a napi lapok írják, december végén. Az alakulás munkájában részt vettek a hely színén is: a békésháti egyházmegye derék esperese *Szabó János* Kőrös-Tarcsáról és *Szeremley Samu*, az ismeretes prot. író Hódmezővásárhelyről. Mi volt oka az eddig együtt élő reformátusok és lutheránusok különválásának: nem tudjuk; de az egyetemes névkönyv adataiból az látszik, hogy a 2000-en felül álló reformátusok számszerint is meg vannak érve az önállóságra. Adja isten, hogy a kettészakadás ne váljék egyik prot. felekezetnek se romlására abban a püspöki városban!

— **A pápa új évi ajándéka a magyar katolikusoknak.** XIII. Leo — ez a nagy politikus — megengedte a magyar katolikusoknak, mint hírlik, a Simor kérésére, hogy újabb 7 éven át húst is ehetnek szombaton. Sőt pénteken is ehetnek zsírost, de csak egyszer napjában. Mennyi józan katolikus ember fog ezen a csalatkozhatatlan bölcseségen és legfelsőbb kegyen jól mosolyogni!!

— **Historia Hungarorum Ecclesiastica.** *Szalai Károly* budapesti főgimnáziumi tanár, egy hozzánk is megküldött iratában, egyfelől szívbeli örömmel jelzi a Bod Péter egyháztörténelmi nagy művének teljes befejezését, másfelől — mintegy melegséggel a késedelemért — felsorolja a nehézségeket, a melyek az általa megtalált kéziratnak Leidenben (Hollandia) történt nyomtatását hátráltatták. Ilyenek: 1. hogy ő nem mehetett vissza a nyomtatás vezetése végett Hollandiába, noha ez az előfizetési felhívásban is ígérve volt. 2. A *Rauwenhoff* tanár (a mű sajtó alá rendezője s kinyomtatásának lelkes barátja) hosszas és gyakori betegsége s váratlan halála. 3. A kiadás folytatására önként vállalkozott *Prins* nyugalmazott leideni tanár betegeskedése. 4. Az index el nem készítése, a mit épen Sz. K. vállalt magára, de több ok miatt (részint családi bajok, részint véletlen nyomdai változtatások) el nem készíthetett s csak ezután fog elkészíteni. Úgy a mű megjelenését, mint a felsorolt mentő okokat bizonyára minden előfizető megnyugvással veszi tudomásul; de annál sajnosabban értesül — velünk együtt — a Sz. K. iratából arról, hogy a közte és *Rauwenhoff* között támadt nézet-eltérés miatt a „Historia Hung. Ecclesiastica“, a magyar neveket és szöveget illetőleg, egy 2-ik *Lampe-ember-féle munka* gyanánt jut a világ elé. Tehát hibákkal, fogyatkozásokkal teljesen. Különösen nekünk

esik ez fájdalmasan, a kik annak idejében még azt is követeltük — a tudomány és igazság érdekében — hogy a *Bod P.* munkájában a tárgyi tévedések is megjelöltesse, vagyis, hogy a mű jegyzetekkel ellátva jusson ki a nyomdából. Sz. K. végül felhívja az előfizetőket hogy az összeg második felét (8 frt) mielőbb küldjék be *Dr. Ballagi Mór*-hoz (Budapest Kinizsi-útca 29. sz.) különben az összeg a két utóbbi kötet megküldésekor, utánvételt fog rajtok behajtatni. Ajánljuk a nagy művet s Sz. K. megjegyzéseit a t. olvasók és a Hist. Hung. Eccl. előfizetőinek szíves figyelmébe.

— **A vallás- és közoktatási miniszter rendeletet** intézett az állami tanító és tanítónő-képezdek igazgató-tanácsaihoz, melyben meghagyja, hogy minden intézetnél *segélyző-könyvtárakat* létesítsenek, melyekből a legszegényebb tanulók a szükséges tankönyveket részben vagy egészben az illető tanévre kölcsön kapják. A népiskolai oktatáshoz szükséges vezérkönyveket azonban, melyre a növendékeknek tanítói pályájukon lépten-nyomon szükségök van, ezen túl is lehetőleg minden tanuló saját költségén köteles megszerezni. Ilyen segélyző-könyvtár több ev. ref. gimnáziumban már több év óta van s valószínűleg ezek jótékonyága indította a miniszter rendelte kibocsátására.

— **Dr. Duka Tivadar leveléből.** Ez a kitünő tudós és író, mint t. olvasóink is tudják, a sárospataki főiskola körében töltött (szept. 12.) rövid látogatása emlékeül *Lasser* híressé vált művét küldte meg a főiskola könyvtárának. December 28-án kelt s lapunk szerkesztőjéhez írott válaszában így szól e műről: „Kettős érdeke van a *Lasser* munkájának: *Első* a pápa jóváhagyása és apostoli áldása a könyvre, mely eltérőleg a szokott vers-számozástól, új és — mondjuk — vonzóbb alakban lett szerkesztve. *Második* az áldás visszavonása. Úgy látszik, hogy a pápa *mögötti hatalom*, a jezsuitizmus meghökkent a csodálatos tüneményen, hogy egy év és 13 nap alatt 27 kiadást ért a négy evangélium s ha ez így terjed egy néhány évig, evangéliumi szelleművé válhatott volna Franciaország. A diszkidás csak egyike volt a 27-nek. Lám mennyire szomjúzik *Voltaire* népe az üdvözülés tiszta ígéje után! Ebből a corollarium az 1-ször, hogy a pápaságot egyenes ellenévé teszik a Biblia terjesztésének; 2-szor, hogy itt, *Lasser* munkája ügyében az infallibilitás csakugyan fallibilitásnak bizonyult. A küldemény nyelv csak azt kívántam elérni, hogy a sárospataki könyvtár birja magát a „*Corpus delicti*“-t melyre — ha kell — mint kéznél levő bizonyosságra, hivatkozni lehessen.“ Ugyan e becses levélből olvassuk a következő alkalmi megjegyzéseket: „Küzdelem az ultramontanizmussal volt a multban s lesz a jövőben is. Méltóságteljes magatartásunk, higgadt érvelés s kimutatása annak, hogy mennyi emberi gyarlóság és fallibilitás van felvéve ott isteni üdvözítőnk egyszerű szeretet-vallása helyett; továbbá a nép buzgó oktatása és a Biblia-terjesztése, de terjesztése akkép, hogy a nép megértse az ígét. a szeretet tiszta vallását: ez a mi feladatunk az ultramontanizmussal szemben s ennek hű teljesítése mellett le fog majd apadni a szívtelen jezsuitizmus fenhéjázása is.“ Biztató jelenségnek vallja *dr. Duka* azt, hogy a Szabó-féle Károlyi életrajzból 2-ik kiadást kell készíteni s örömmel tudatja, hogy a magyar *Tyndale* (Károlyi G.) neve az általa közölt s a szobor képével is díszített életrajzban, a Biblia-terjesztő-Társaság havi közlönye útján, ismeretes lesz a földtekének minden zugában, a hol angol szó hangzik s a *Bibliai társaság* emberei terjesztik a szentírást.“ Így a mi angolországi testvérünk, a kinek szent buzgóságát vajha sokan megértene és utánognák a mi itthoni atyáinkiai!

— **Örömnép a sátorlaj-ujhelyi ev. ref. egyházban.** Az új év első napját emlékeztetéssel tették magokra s kitünő papjokra nézve a nevezett egyház hívei. Azért a 25 évi szolgál-

latért, a melylyel *Fejes István*, az országosan ismert egyházi író és költő, jó és hű pásztornak bizonyította be magát, háláldozat gyanánt arany-tollal és egy gazdag kötetű, képekkel illusztrált bibliával ajándékozták meg. A szép ünnepély — mint halljuk — legilletékesebb helyén, a templomban folyt le s az üdvözlő beszédet, az egyház lelkes főgondnoka, *Dókus Gyula* intézte a jubilans lelkipásztorhoz. A titokban készült ünnepély részleteiről — lapunk zártakor — még nincs biztos tudomásunk. — Ugyancsak ez az alkalom indította a sárospataki főiskola tanári karát, hogy magát az ő nagy buzgóságú egyházi algondnokának neveztetésén küldöttség által képviseltesse s őt, mint 25 éves lelkészt, szíve szerint üdvözlje. A küldöttség szónoka *Szinyei G.* főigazgató volt, tagjai: Nagy Gusztáv, Molnár Lajos, Dr. Finke József és Radácsi György. Nyomatékkal emelte ki a szónok, hogy mi — protestánsok — azoknak, a kik a mi ügyeinket önzetlenül s önfeláldozással szolgálják, nem tudunk egyébbel fizetni, mint hálás érzelmekkel, tisztelő elismeréssel. Ezt hoztuk, ezt adhatjuk. Az ünnepelt látható örömmel s barátságosan fogadta azt, a minél több neki — mint mondá — nem is kell, a mivel ő teljesen jutalmazottnak érzi magát a főiskola, — mint neki is nevelő dajkája ügyében kifejtett fáradozásaiért. A tanári karban munkatársait tekinti és becsüli s a legfőbb nyereség rá nézve, ha eszméi a tanári kar eszméivel találkoznak s azokat közösen érlelhetik meg. Jól esik lelkének, hogy szolgálhatja a dicső multtal dicsekedhető s hagyományos szelleméhez ma is híven ragaszkodó „*Alma Máter*“-t s nagy gyönyörűsége lelkének, ha azt haladni fejlődni, sőt több tekintetben előjární látja. Reményét fejezte ki, hogy a tanári karral való közös, egyetértő munkásságban le fogja küzdeni mindazon nehézségeket, a melyeket a mindinkább költségessé váló tanügyi politika csaknem naponként gördít eléje. A küldöttség tagjai több előkelő egyházztaggal egész éjfélig maradtak az ünnepi örömtől sugárzó háznak szívesen látott vendégei. A jubilans lelkipásztornak, mint Irodalmi körünk elnökének s lapunk kitünő munkatársának mi is őszinte tisztelettel gratulálunk. Ad multos annos!

— **A Berlinben tartott német iskolaügyi értekezlet** a császár által indítványozott reformok közül többet elfogadott. Kimondta, hogy a német nyelv és irodalom tanítására ezentúl nagyobb gondot kell fordítani. Szükségesnek tartja, hogy a játéknak és tornának az eddiginél nagyobb szerep jusson, s hogy ez megtörténhessék, a tanórák számát multhatatlanul apasztani kell, s az így nyert szabad időt, házi dolgozatok készítésére nem lehet felhasználni. A reálgimnáziumokat megszüntetni javasolja, ellenben a gimnáziumokban a görög és latin nyelv tanítását szükségesnek tartja. A tanítás módszerére vonatkozólag kiadta, hogy szükséges nemcsak a tanárok pedagógiai képzettsége, hanem a tanári állás emelése is. Célszerűnek tartja a szaktanárság korlátozását, s az osztálytanár nagyobb felelősségét a növendékek testi és szellemi fejlődéséért. Követeli, hogy a test ápolására, illetőleg az iskolai egészségügy fejlesztésére, minden lehető el kell követni, s e célból igen célszerűnek tartja a szabadban való oktatást, mit különösen a természetrajz és földrajz tanításánál lehet érvényesíteni.

— **Iskolázás prot. és kath. országokban.** Hogy a kath. egyház nem nagy barátja és előmozdítója volt a népoktatásnak s általában a közműveltségnek, rég ismert dolog; de hogy a kath. államok még most is hátra állanak az iskolázás terén — midőn pedig az oktatásügy már legtöbb helyt államügy — azt a következő adatok bizonyítják: A protestáns *Finnország*, a máskülönbö kevéssé előhaladott Oroszországban, mint a népoktatás valódi hazája ragyog előtünk, amennyiben 1000 lakosra csak 19 olvasni nem tudó esik; ellenben *Portugáliában*, melyet a protestantizmus sohasem érintett, 1000 ember közül csak 175 tud

olvasni; pedig Portugália már akkor régi műveltséggel dicsekedett, mikor a finnek az ő mocsarakban és tavakban gazdag, szántóföldekben rendkívül szegény országukban még pogány természeti állapotban éltek. *Belgiumban*, mely több mint 300 év óta tiszta kath. ország s most már jó darab idő óta ultramontán kormány alatt áll, 1888-ban 1000 újonc közül 160 nem tudott olvasni, míg a protestáns Svédország rengeteg területen szétszórta gyér lakosságából, 1000 újoncra csak 3 analphabetát mutat fel; pedig Belgium talán a legműveltebb országa volt Európának, míg Alba herceg ott a reformációt tüzzel-vassal ki nem irtotta s minden szabadabb szellemi mozgalmat vérbe nem fulasztott. Hogy Franciaország népoktatás ügye 1870-ben Németországnál sokkal hátrább állt, köztudomású dolog, s bár a köztársasági kormány azóta óriási erőfeszítéseket tett azért, hogy hatalmas ellenfelét e tekintetben is utólrérje, óhajának megvalósulása még mindig a jövő kérdése. Ultramontán részről e meglepő különbséget a germán és román fajok közt levő különbségre akarják visszavezetni, de Schweicban a román-protestáns műveltség tekintetében épúgy fölülmúlja a germán, mint a román katolikust; Nagy-Britániában meg a protestáns skót egyenesen az élén áll a szellemi mozgalomnak, míg az ugyanazon kelta törzsből származó katolikus ír az angol világirodalom mostoha gyermeke. Azt sem kell felednünk, hogy Belgiumban száma nézve a germán törzs az erősebb. Mindenesetre azonban az ultramontanok nem képesek az egész világon — ha csak holmi mostanában megtérített négyekre vagy hottentottákra nem hivatkoznak — olyan protestáns országot mutatni, akár román, akár germán, akár lett lakossággal, a hol a népoktatásügy oly alacsony állana, mint a mi régi Európánk egynémely katolikus vidékén. Gondoljunk csak azokra a kimodhatatlanul szomorú állapotokra, a melyek a római kuria szemé láttára az egyházi államban kifejlődtek s az egész Olaszországra, a hol — dacára a szabadelvű olasz kormány erőfeszítéseinek — még 1881-ben 1000 lakosra 673 írni és olvasni nem tudó lakos esett! Németországban az általános iskolakötelezettség befolyása mellett efféle különbségek a nép iskolai képzésében nem fejlődhettek ki, s a protestánsok befolyása a magasabb iskoláztatás terén is ösztönző hatással volt a katolikuságra. Mindamellet é téren is rendkívüli különbségekkel találkozunk. E tekintetben Poroszországból érdekes adatok állanak rendelkezésünkre. Az 1888/9-ik iskolai év téli felében Poroszország felsőbb tanintézeteiben a tanulók létszáma a következő volt: gimnáziumba járt 53191 protestáns és 17381 katolikus (+ 62%); progimnáziumba 2053 protestáns és 1679 katolikus (— 35%); reálgimnáziumban 19767 prot. 3062 kath. (+ 241%); reálgimnáziumba 7042 prot. és 1668 kath. (+ 123%); főreáliskolába 3744 prot. és 712 kath. (+ 178%); reáliskolába 3923 prot. és 1038 kath. (+ 100%); felsőbb polgári iskolába 5926 prot. és 1377 kath. (+ 127%); porosz egyetemre járt 8065 prot. és 2320 kath. (84%); nyilvános és magán- közép és felső leányiskolába 164439 prot. és 21162 kath. (+ 309%). A lakosság számaránya: 1000 prot. lakosra esik 528 katolikus. A zárjelbe tett számok azt mutatják, hogy a protestánsok hány százalékkal mulják felül az országos arálynak megfelelő összeget, vagyis hány százalékkal kellene a katolikus tanulók számának szaporodnia, hogy a népességi arálynak megfelelő egyensúly létrejöjjön. Mint látjuk a katolikusok a humanisztikus intézeteket látogatják legjobban, a melyek első sorban államszolgálatra képesítenek; a progimnáziumok, a melyekben a protestánsokat túlszámalyalják többnyire kisvárosi intézetek. Érdekes volna egy ilyen statisztikát a mi felekezeti viszonyainkról is összeállítani.

— **Köszönet nyilvánítás.** Örülni az örülőkkel: kellemes és nagyon könnyű dolog; de sírni a sírókkal, osztozkodni a legnagyobb veszteség által okozott kinszenvedésben, törülgetni a sírók kiapadhatlan könnyeit, résztvenni a sorstól mélyen lesújtottak örök keserveiben s gyászában, rokoni összeköttetés nélkül: a legnagyobb áldozat, mit ember embertársáért hozhat. Ugyanazért mindazok, kik az én kedves nőm halála által okozott kipótolhatatlan veszteségem feletti fájdalommban őszinte szívvel rértvettek, a magam és nyolc — többnyire aprós — árván maradt gyermekeim kétségbeesését enyhíteni, s nekünk a rettenetes csapást elviselhetőbbé tenni bármiféleképen kegyeskedtek: fogadják legfájdalmasabb köszönetünket! Sárospatak, 1890. december 30.

Gérecz Károly,
ev. ref. tanító s árdái.

— **Irodalmi hírek.** „A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület évkönyve az 1890-91-ik évre“ megjelent. A 218 lapra terjedő füzetben a közgyűlés jegyzőkönyvén s a hivatalos jelentéseken kívül a következő című derék értekezések vannak közölve: 1. „Tanügyi szemle“, Dóczy Imrétől. 2. „Az egységes középiskoláról“, dr. Öreg Jánostól. 3. „Felolvasás a magyar irodalom tanításáról“, Futó Mihálytól. 4. „Nyugdíj- és gyámtanintézetünk jövője“, Orosz Jánostól. 5. „A hang intenzitásának mérése“, K. Kis. Józseftől. 6. „Jutalmazott pályamű“, Futó Mihálytól. Megemlítjük, hogy az egyesületnek 8 tiszteletbeli, 17 alapító-, 56 párfoló és 107 rendes tagja van. Kár, hogy a tagok egy részében nincs meg a kellő érdeklődés az egyesület ügyei iránt. A hátralékok összege s az önként kilépő tagok száma is folyton szaporodik. — Szügyi József „Kétszázhuszonöt orgonai előjáték templomi és iskolai használatra“ című 111 lapra terjedő füzetet adott ki s küldött be szerkesztőségünknek. Ára 3 frt. Ajánljuk az illetők figyelmébe. — A „Kir. Magy. Természettudományi Társulat“ könyvkiadó-vállalatában ismét két közérdekű mű jelent meg. Az egyiknek címe „A drágakövek“ (2 kötet), írta Schmidt Sándor; a másiké „A photographia gyakorlata és alkalmazása tudományos célokra“, írta Gothard Jenő. Az utóbbi mű már a 43-ik kötete a könyvkiadó-vállalat által közrebocsátott műveknek. Ajánljuk ezt a derék vállalatot olvasóink figyelmébe. Az aláírási díj évenként a Természettudományi-Társulat tagjai részére 6 frt, nem tagoknak pedig 8 frt, a mely összegbe a bekötés költsége is bele van értve. — A „Protestáns Szemle“ 3 ik évfolyamának első füzeté pontosan beköszöntött az új esztendőre, szokott díszes alakban, 8 ívnyi terjedelemben. Újabb munka-társakul örömmel látjuk a tartalom-jegyzékben a Dr. Kiss Áron budapesti tanár, Novák Lajos abauj-baktai lelkész és Szöcs Farkas neveit, közelebb bővebben fogjuk ismertetni, melegen ajánlván ezuttal is a derék vállalatot a t. olvasó közönség pártfogásába. — A „Magyar Írók Élete és Munkái“ című, id. Szinyei József által az Akadémia megbízásából szerkesztett nevezetes vállalatból már az 5-ik füzet is megjelent. (Barthallós—Ballecius.) Kiadja Hornyánszky Budapestben. Egy füzet ára 50 kr.

Szerkesztői üzenetek.

N. L. Köszönöm. Ha elébb jön egy nappal, ma már a közönség előtt van. A gyorsaság különben így is kedvesen lep meg. A javaslat bírálatát is szívesen fogadom. — V. M. Eligazítjuk valahogy. Azt a bizonyos mult évi küldeményt én már régen beadtam illetékes helyére, ez is oda jut, A tanulmányt várom, az adatokat megkezdjük. — K. J. Szántó. Marad a régi viszony. Örülünk, ha valakivel lapunk által jót tehetünk. — R. M. T-r. Elküldtük az 52-ik számot, az a felelet. — L. Ö. A levél megjött, de a fő kérdésre s illetőleg kérésre nincs benne válasz. — F. J. A templom igen nagy, a szobor igen kicsiny; ez a baj. A kiigazítás még megtörténhetik; az adatokat várom.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Visszapillantások s alkalmi gondolatok.» II. *Raddcsi György.* — «Az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság.» *Veteranissimus.* — «Az egyház belső építése a templomon kívül.» (Folytatás). *Czinke István.* — «Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.» — «Népiskolánk gyorsabb fejlesztése.» (Könyvismertetés. Folytatás). *Szikszay András.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Visszapillantások s alkalmi gondolatok.

II.

A tőkés-segélylyel úgy vannak közülünk sokan, hogy részint túlságos sokat vártak attól; tehát már eddigelé is csalódottaknak érzik magokat ahoz kötött reményeikben; részint nem értik még ma sem egész valóságában és jelentőségében; tehát félnek tőle, mint valami kísértettől, a mely magához csábít, hogy tönkre tegyen. Teljes bizodalom csak akkor fog iránta a nép minden rétegében elterjedni, ha példákön tanúlják meg annak hasznos és veszedelmes voltát becsülni. Nem tehetnek azért jobbat azok, a kik az elszegényedett egyházakra a tőkés-segélyben látják felderülni a szebb jövődőt, mintha igyekeznek az iránt szóval és példák felmutatásával rokonszenvet ébresztetni.

Egy bizonyos, az t. i., hogy az elszegényedett vagy tönkrement egyházközségekben ítélet szól a felettes hatóságok ellen s végzetes baj fenyegeti egész egyház-egyetemünket. Minden megmentett egyházközség egy-egy felszerelt vár, a melynek lakói nem hurcolkodnak ki és nem hódolnak meg a kapuk előtt ólálkodó ellenségnek az éhség és szomjúság miatt.

A szegénység kérdésével kapcsolatban nem hallgathatjuk el egy igen komoly aggodalmunkat. Mások is kifejezték már, mi is mondtuk és újra mondjuk, hogy kezd elterjedni közöttünk a szegénységgel való sátorozás divata, s jó módban élők vagy kevésbbé szegények is odatolakodnak a segélykérők sorába s követelőznek az egyenjogúság pajsának oltalma alatt. Más szavakkal: az a baj, hogy sokakból kezd kiapadni az a nemes büszkeség, a mely örömebb küzd, verejtékezik a munka mezején és tűr, nélkülöz ott, a hol szégyen nélkül tűnni és nélkülözni lehet; de nem esdekel, nem nyitja markát és nem versenyez az igazi szegények rová-

sára. Még ennél is fenyegetőbb baj azonban az, hogy egyes egyházközségeink, a lágy-pásztorok gondozása mellett napról-napra alább hanyatlanak az anyagi romlás széles útján, s az ellenőrző hatóságokban nincs meg a szükséges erélyesség és bátorság az ilyen baj felderítéséhez. Egész egyházmegyék szenvednek ilyen bajban — a mint a hozzánk érkezett magán-tudósítások sejtetik — s több helyen előkelő egyéneket is terhel az ilyen szomorú állapot vádja. Ilyen körülmények között sem a domesztika, sem az azáltal megindított u. n. tőkés-segélyezés nem segíthet; ilyen esetekben az első teendő a betegség nyílt bevallása, vagy annak szakértői kipuhatólása. A Danaidák hordóját a domesztika sem fogja megtölteni!! Megérhetjük, hogy némely egyházközség épen azért nem fog a tőkés-segélyhez folyamodni, mert be kellene vallani egész nyomorúságát, a mely írt a zöld asztalnál valakit számolásra is kényszerítl. tnének.

A konventnek a zsinat előkészítésére célzó intézkedéseit s az e célra immár megindult munkálkodást, — szintén javára jegyezzük fel a mult esztendőnek. Mert, hát ki ne kívánná közülünk, hogy a zsinat újra összeüljön és alaposan kiigazítsa elődének, a debreceni zsinatnak tévedéseit?! A napfényre került bizottsági munkálatokból már eddig is megnyugvással láthatjuk, hogy 10 év alatt sokat tapasztaltunk s tapasztalataink gyümölcsét élvezni akarjuk. Mennél nagyobb előkészülettel indulunk a zsinat elé s mennél türelmesebbeknek bizonyúlnak a bizottság tagjai az ellenvéleménnyel szemben: annál több kilátásunk lehet a teljes sikerre és arra, hogy a 2-dik zsinatot senki sem fogja «drága» jelzővel gúnyolni.

Legkeményebb feladata lesz a zsinatnak, a mint a mult is bizonyítja, az államhoz való viszonyunk tisztázása. A politikai pártok — a mult zsinaton — egész országházi minőségükben mu-

togatták magokat az egyházi és iskolai ügyek tárgyalásánál is. Vezény-szavak után indultak, pártfegyelemnek hódoltak sokan, sőt olyanok is akadtak, a kik gúnyt is mertek űzni a leszavazottak önzetlen, pártatlan törekvéseiből, kedves dolgot vélvén az ilyenek által cselekedni, — nem az ev. ref. egyháznak — hanem a politikai vezéreknek.

Azért lenne már jó, hogy egyes kényes kérdések egészen megérve jutnának a zsinat zöld asztalára; mert így a politikai szélhámosságnak inkább lehetne imponálni, mint különben. Nemcsak lelkészi értekezleteken, hanem az egyházmegyéken és kerületeken is vita tárgyává kellene tenni minden reform-kérdést s felterjesztésekben kellene állást foglalni legföltettebb érdekeink megóvása végett. Ilyen munkakörben ismerhetnék fel igazán az egyházmegyék, hogy kik azok, a kikre — mint zsinati képviselőkre — azzal a reménységgel szavazhatnak, hogy azok ott nem a nagyok barátságáért fognak lelkesedni, hanem ev. ref. egyházunk javáért és előhaladásaért.

Nem új dolog ma már senki előtt, hogy a kormány párthívei körében odáig szeretnék egyesek a modern állam hatalmát kiterjeszteni, hogy annak tetszésétől függene jövőre még a mi alkotmányosan s szentesített törvényeken nyugvó jogsultsággal választott püspökeinknek ilyenekül való elismerése is. Lehet, hogy ezt az áramlatot a modern állam eszméje (főleg annak hatalmas ellenzése miatt) maga is felszínre vetette volna; de — tagadhatatlan — hogy siettetette azt az ág. evangélikus atyafiak körébe befészkelődött panszlavismus is, a mely — mint a napi lapok általában hirdetik — a *Baltik* püspökké választásában is ijestően mutogatta a maga életrevalóságát. Nem akarjuk elhinni, hogy nekünk, a mi ág. ev. atyáinkfiainak (tisztelet a kivételeknek!) gyanús hazafiságáért újra jogcsonkúlást kellene szenvednünk; de arra kilátásunk lehet, hogy a próba-tételeknek ki leszünk téve. Ezért és az ilyenekért volna nagy baj az, ha a mi zsinatunkra kevésbé megbízható és nem teljesen ismert képviselők kerülnének be *szavazó tagokul*.

Nem az államkormány iránt bizodalmatlankodunk, hanem a saját féltett érdekeinkért aggódunk. Vajha minél többen aggodalmaskodnának s minél többen éreznék azt, hogy a küszöb előtt álló zsinatnak nem jogokat feladni, hanem jogokat szerezni volna hivatása és kötelessége! Tudjuk, hogy a modern állam, vagy az u. n. jog-állam (ha egyszer valósággal az) nem lehet nekünk ellenségünk; de azt meg a jog-állam harcosai is épúgy tudják mint mi, hogy a magyar ev. ref. egyház sem volt és nem is lesz soha a jog-állam ellensége. Miért volna hát szükség ennek a teljesen megbízható szövetségesnek gyöngítésére, jogainak nyirbálására?! Igazság-szolgáltatásnak igen furcsa

szagú az olyan, a mely, hogy a bűnös ne vegye zokon a büntetést, hát vele együtt az ártatlant is elkorbácsolja

Már a zsinati előmunkálatokban ki kell terjeszkedni a reánk váró ilyenmű eshetőségekre, hogy készületlenül ne találtassunk!

Mily irányban fog módosíttatni a domesztikai adózás, s esetleg milyen új eszméket vethet fel a zsinati vita anyagi létünk javítása végett, ma még nem tudjuk. Hogy itt is reformra van szükség, az ma már általánosan elismert igazság. Lesz alkalmunk még e tárgyra — talán sokszor is — visszatérni; azért — ezúttal — csak annyit kívánunk kifejezni, hogy a *lelkészi nyugdíj- és özvegy-árvagydm-intézet* megvalósítása legégetőbb szükségünk közé emelkedett. Ez az egy biztos és önmagunk erejéből is létesíthető segélyezési mód az, a mely mindenkinek juttat, mindenkinek vigasztalhat a sorsává lett kereszt emelésében. Arról, hogy minden lelkész fizetése egy bizonyos közpénztárból, vagy éppen az államéből adassék ki, s valami roppant aránylagos és igazságos lelkészi fizetésről s az efelékről ne álmodozunk! Ha sikerül a domesztika útján szegény egyházainkat lábra állítani, sorsüldözött lelkészeinknek időnként gyors segélyt nyújtani s őket azzal a vigasztalással eltölteni, hogy tehetetlenségük esetén önmagok s halálok után özvegyeik és árváik nem válnak a föld nyomorékaivá s az utcák söpredékeivé: ezzel a lépéssel már nagyot haladunk előre. Annak a gondolatnak — úgy hisszük — nem lesz ellenzéke, hogy lelkészeink többé ne magok szedjék híveiktől fizetéseiket, s hogy e tekintetben az egyháznak — ha szükség volna rá — a világi hatóság az eddiginél készségesebb segédelmet nyújtson.

A Károlyi-szobor felállítását s ünnepélyes leleplezését is örömmel írtuk be a múlt év nagyobb eseményei közé. Oda írták, s ünnepelték annak emlékét laptársaink is. Hát igaz: szép volt, s leszámítva a feledni valókat, lélekemelő volt. 1860. óta, a mikor a sárospataki főiskola 300-ados fenállását ünnepelte, nem volt a hazai protestantizmusnak olyan szép napja, mint 1890. szeptember 14. Bebizonyosodott, hogy szegénységünk mellett is eléggé gazdagok vagyunk, ha hajt bennünket a lélek! Óh és hány ezeret nem hajtott közülünk nemcsak a Göncön való megjelenésre (a hol úgy is elegendő voltunk!), hanem a szobor költségeiben való részvételre sem! Pedig, a kik divatos hiúságnak keresztelték a szobor-állítást, azoknak volt alkalmuk a *Károlyi-alapért* hevülni s az ahoz kötött irodalmi célokért hozni meg áldozataikat.

Nem hallgathatjuk el, hogy mikor lapunkban a Károlyi-emlék és alap ügyében az első lépést megmeréseltük, s a hazai protestáns közönséget az egy-egy krajcár fizetésére felhívtuk: szinte lehetetlennek tartottuk azt, hogy várakozásunkban csalódás érjen. Olyan ígézőnek látszott előttünk a cél,

és olyan csekélynek az áldozat, hogy képzeletben már annak az áldásnak édességét is élveztük, a mely a Károlyi-alapból pártolt irodalmi termékek útján fogott volna szétáradni a hazai protestantizmus körében. De hát a 4 milliónak gondolt krajcárból kevéssel gyűlt be több 1 milliónál, s még ma is csak ott vagyunk, hogy komolyan számba vehető *Károlyi-alapról* nem beszélhetünk. Részünkről nem szűnünk meg ez alapért továbbra is buzgólkodni. Ha nem lehetett egyszerre, lehet talán lassan, folytonos kitartás mellett. Károlyi 1592-ben halt meg; még van időnk arra, hogy ezt a 300-ados évfordulót is feledhetetlenné tegyük magunkra, s utódainkra nézve a *Károlyi-alap* megvalósítása által. Nekünk talán nem kell majd szégyenkezniünk, ha buzgóságunknak nem lesz meg a kívánt sikere!

Az egyetemes énekügyi bizottság mozgolódása is jó bizonyosság — mint mondtuk — az 1890-dik év mellett. Régóta vajódik már az énekes-könyv reformja; sokan megunták, némelyek nem is hisznek annak életrevalóságában. A jelek előttünk vannak a bizottság újabb kiadványaiban; lehetünk felőlök különböző véleményben, sőt aggodás is szállhat meg némelyeket a javítás iránya miatt; de azt mindenki köteles elismerni, hogy az énekügyi bizottságban, s annak kivált egyes tagjaiban meg van a munkálkodási készség. A kritika feladata, hogy a tévedéseket kimutassa s a nagybizottság és az átdolgozók szép kötelessége, hogy a komoly kritika követelési előtt meghajoljanak. A biblia ó-szövetségi részével egyidejűleg ezzel a munkával is elkészülhetünk s vajha ugyanakkorra a *Szenczi Molnár Albert* életének is támadna méltó megírója! Károlyi után — jól mondják, a kik mondják — következni kellene Szenczi Molnárnak s utána aztán multunk sok más jelesének is. Az «Irod. Társaság»-nak — reménylünk — lesz gondja arra, hogy multunk nagy alakjait legalább irodalmi úton megünnepeljük.

Elébbi számunkban a közpapok mozgalmát is érintettük. Számosan néztek reánk kancsal szemekkel a miatt, hogy szokott őszinteségünkkel támadtunk a közpapok neve s lapjuk túlságai ellen. Ma már bizonyosság mellettünk a közpapok budapesti gyűlése s egy új lapnak megindulása, a mely „*Reformátusok lapja*” címmel a „*Közpapok Lapja*”-nak lett ellenlábasává. Szerencse, hogy ez a tábor még eléggé jókor meghasonlott; elébb, mintsem a lelkészi kart a hazai ev. ref. egyház kipróbált alkotmányától, a theologusokat a lelkészi pályától, a kicsinyeket a nagyoktól, a népet a papoktól s az adófizetési hajlandóságtól stb. elidegenítette volna. Így is igen sok ember fejét elszédítette az elégedetlenség zavaros borával, a helyett, hogy ápolta volna az egyház és ennek intézményei iránt való szeretetet, a melyre pedig ebben a kufárko-

dásra hajló világban olyan igen nagy szükségünk volna.

Csak e visszapillantásokból és töredékes gondolatokból is láthatja a t. olvasó, hogy az 1890. nagy feladatokat hagyott reánk; nagy dolgokat mozdított meg s nagy kötelességek elé állította egész hazai ev. ref. egyházunkat. Hogy lesz-e erőnk azokkal megbirkózni; hogy az államhoz s másfelekezetekhez való viszonyunkban elébbre vagy hátra fogunk-e haladni; hogy zsinatolásunk szerencsét hoz-e reánk s az 17⁹⁰/₉₁. százados évfordulója után nem kell-e majd hegedűnket fűzfákra akasztanunk s a protestáns szellem apadása felett búdalokat énekelniünk: azt a jövő fogja megmutatni.

1890. bizodalomra serkent: tehát bizzunk, imádkozzunk és dolgozzunk; «de tartsuk szárazon a puskaporunkat» is!

Radácsi Gy.

ISKOLAI ÜGY.

Az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság.

Tisztelt Szerkesztő Uram!

Gondosan elszoktam olvasni becses lapjokat, s a többi protestáns lapok közül is azokat, a melyek egy és más úton kezem ügyébe kerülnek, s nagy figyelemmel kísérem kivált az iskolai ügyek körül kifejtett buzgóságukat, s épen azért készit engem a lélek, hogy — kegyes engedelmével — elismerésemet fejezzem ki a felett, hogy az összes protestáns lapok között az önöké az, a mely az iskolai ügyeket komolyan veszi, s hol tiltakozólag, hol ösztönzőleg, de mindig résen áll, hogy egy felszínre jutott, vagy oda dobott iskolaügyi kérdés se maradjon szó, vagy épen vitatás nélkül.

Ügy látom, hogy a hazai protestantizmus általában — mint lapjainak nagyobb része — kezdi az iskolai ügyeket megkülönböztetni a szoros értelemben vett egyházi ügyektől, s míg p. o. a zsinati tárgyak közé — uni sono — oda sorozzák a papválasztás, papi szegénység, stb. kérdéseit, s azokat az unalomig nyűzzák-húzzák: addig a zsinaton tárgyalandó iskolai dolgokról következetesen hallgatnak, s még azt sem merik megtenni, a mit önök már annyiszor megcselekedtek, hogy sürgetnék — legalább a 12-dik órában — annak a testületnek összehívását, a melyről írva van [Egyh. Törv. 61. §. 1.]: „*a tanügyi könyvebb kezelése végett, segéd közege (t. i. a konventnek) az egyetemes tanügyi bizottság, melynek munkálatai felülbírlás végett élbe terjesztetnek*“.

Szinte hallom, hogy azt akarja gyöngé mentségül felhozni, hogy a zsinat maga az oka az iskolai ügyek iránt mutatkozó közönyösségnek, mert engedte, hogy — felsőbb befolyások következtében — a köznevelés és közoktatásra vonatkozó törvényei szentesítés nélkül maradjanak. Ez így csakugyan igaz; de a zsinat hibájával nem lehet egy másik hibát kimenteni. Én úgy gondolom a magam falusi eszével, hogy a konventnek, s még inkább az eszmék érlelésére s az ügyek folyásának ellenőrzésére s irányzására hivatott egyházi sajtónak az volna, sőt az lett volna a zsinat óta mindig egyik legszentebb kötelessége, hogy egy újabb zsinatra teljesen előkészítse, s megérlelje azt, a mit az elsőre még — a zsinati többség véleménye — előkészítetlennek és meg nem érettnek talált.

No mert én így gondolkodom, hát én is úgy vagyok vele, mint önök, hogy nem bírom megérteni az egyetemes tanügyi bizottság tétlenkedését, annak hosszú, «téli álmát», s lelkem elszorúl attól a gondolattól — valahányszor az önök lapja részéről indított ébresztgető szavakat olvasom — hogy a mi vezérferfiaink kezdenek megalakodni az iskolai autonomia feladásának eszméjével, sőt — mint egyes felvetődött hangokból sejthető — odaadnak talán összes iskoláinkat is az államnak, ennek a bűbajos hatalomnak, ha t. i. cserébe egy kis egyházi jólétet biztosíthatnának a hűsös fazekakhoz vágyódó fiaknak.

Nem, nem! Ez nem lehet; ez ellen a mi összes reformatoraink hangosan tiltakoznak; ilyet cselekedni — történeti tisztos multunk megtagadása nélkül — senki sem próbálhat!

De hát miért nem hívták még máig sem össze az egyetemes tanügyi bizottságot?! Egyházi előkelőségeink, vagy — mondjuk — a konvent attól fél, s félnek talán, hogy azok a tanferfiak autonomicusabbak lesznek, mint ők; vagy ellenkezőleg, éppen azok fogják siettetni iskoláink áruba bocsátását?! Vagy nem volt miért még eddig sem összehívni?! Én Istenem! Hiszen a népiskolától, vagy pláne a kisdóvástól kezdve, fel a felső oktatás szélső határáig, mindenütt történtek már az állam részéről kísérletek, a mióta az egyetemes tanügyi bizottság szünetel! A népiskolába beerőszték a közegészség-tant. tehát szaporították a tenni valót, a helyett, hogy apasztották volna; tanítói gyűlések tartattak, a melyeken csakúgy csengett bongott az elégedetlenség hangja; a népiskolai vallás erkölcsi oktatás terhére a papoknak kínálgatták a vallással keveset törődő tanítóink. Az egész népiskola felekezeti szelleme kérdésessé lett, s mi még sem találunk az egyetemes tanügyi bizottságnak tárgyat a gondolkodásra?!

Hát a középiskolák?! Itt még különösebb dolgok történtek. Az egységes középiskola eszméje hódítva nyomul előre; maga a törvényhozás is beavatkozott már ez eszme érlelésére . . . és mi protestánsok, a kik eddig büszkén szerettünk iskoláinkra hivatkozni; a kik eddig — e tekintetben is — útmutatók, vezetők voltunk, most még csak meg se próbáltuk, hogy a magunk egyetemes szavazatával hassunk a közvéleményre. Átengedjük ezt a régi, szép szerepünket az állami középiskolák tanáregyleti gyűléseinek, vagy a közoktatásügyi tanácsnak, vagy éppen a közoktatásügyi miniszter ben-fentesének; lapjaink pedig átengedik a politikai napi lapoknak, s legfőlebb csak a tanári nyugdíj-ügyért mutatunk különösebb érdeklődést!!

Az a fél-reform, vagy inkább érthetetlen megalkuvás, a mi a görög nyelv kiküszöbölése körül felmerült, az maga is elég ok lett volna arra, hogy az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság összeüljön és az ilyen kísérletek ellen, a középiskolai oktatásügy eszmei szempontjából határozottan tiltakozzék, s ajánlatokat tegyen a középiskolai reform érdekében, ha ugyan arra az idő már elérkezett!

Nagy veszély rejlik abban — legalább az én ítéletem szerint — ha mi protestánsok kihúzzuk magunkat az ilyen kérdésekbe való beavatkozástól; mert megszoknak aztán bennünket kicsibe, vagy éppen semmibe sem venni, s egyszer csak azon vesszük észre magunkat, hogy leszámolt velünk a közvélemény.

Ott van az érettségi vizsgák kérdése, azoknak állami ellenőrzése, s ennek mértéke; ott a VIII-ik osztály vizsgája, az iskolai évnék felharmadolása; ott a német nyelv kérdése; ott az egész középiskolai vallás-erkölcsi oktatás, a melynek rendezését az erdélyiek már többször sürgették; ott van összes vallástani tankönyveink felülbírálása,

a melyet a konvent már el is határozott, stb. stb. . . . hát miért kellett mégis 1883 től egész mostanig összehívatlanul maradni az egyetemes tanügyi bizottságnak?!

De — a mi mindennél több — mert benne volna a protestantizmus fenmaradásának biztosítója, ott van a tanító- és tanár-képzés kérdése. Lehet, hogy én rosszúl ítélek; de nem titkolhatom el, hogy nekem az újabb tanítók és tanárok nagyobb része ellen — felekezetem szempontjából — nagy kifogásaim vannak. Úgy látom, mintha kevés volna bennök a *protestáns érzék és szellem*. Nem is akarnak, ha tán tudnának is, protestánsok lenni; hanem tüntetőleg adják a felekezetiességen a felülemelkedettséget és sokkal örömebb beszélnék amerikai és afrikai dolgokról, gyümölcs-, méh-, ló-, szőlő-tenyésztésről, a napi politikáról, sőt kétértelmű, hitvány dolgokról is, mint a protestantizmus feladatairól, köteleességeiről és arról, hogy milyen úton és módokon lehetne elősegíteni a protestáns szellem terjesztését az iskolák útján.

Boldog Isten! Hát protestánsnak lenni ma már nem illik, ma már nem divat?! Hát a prot. egyház ezt érdemli meg az ő multjáért a jelen gyermekeitől?!

Ne vegyék nagyjaink rossz néven, de a tanító- és tanárképzés kérdésének szegre-akasztásával talán soha helyre nem pótolható mulasztást követtek el. A mint a jelek mutatkozni kezdtek (pedig e becses lapok is többször utalt rájuk!) nem lett volna szebb feladata konventünknek (a mely a magyar ref. egyházat egyetemesen érdeklő ügyek elintézésére hivatott testület. Egyh. törv. 55. §.), mint azonnal összegyűjteni az egyetemes tanügyi bizottságot és követelni tőle, hogy a tanítói és tanári szellem protestánsná tételéről javaslatot készítsen. A tanügy férfiával — ilyen módon — inkább el lehetett volna hitetni, hogy tévúton vannak, s hogy felekezetük irányában nem teljesítik eléggé köteleességeiket.

Ne ráncolja össze t. szerkesztő úr a homlokát! Tudom én, hogy nem axiomát mondok, s örömmel látom, hogy itt-ott akadnak még igazi prot. szellemű tanáraink is; de — engedje kifejeznem — tapasztalásból tudom, hogy legprotestánsabb szellemű intézeteinkben is ott van már a modern világ lelke a modern eszű és ízlésű tanárok személyében, a kik a régiek közül is napról-napra többet ragadnak magokkal veszedelmes példájuk által!

A felsőbb oktatás körében is lettek volna már 1883. óta megfigyelni és megbírálni valók. A jogakadémiákban minduntalan előfordulnak apróbb változtatások. Most egyes tantárgyak tétettek félévessé, a melyeket egész éven át is nagy dolog lehet alaposan elsajátítani; majd az évfolyamok megcsontítása következett be; de mi — mint prot. egyház — mindezeket egyszerűen tudomásul vettük. Maholnap megszokják odafenn, sőt megszokják püspökeink is, hogy az utasításokat küldik és fogadják a nélkül, hogy a felett legalább eszmét cserélnének az arra hivatottak.

A theol. oktatás sem tökéletes; javítani való — bizonyosan — ott is akad; ehhez azonban nem szólok, már csak azért sem, mert t. szerkesztő barátom az e körben meglévő fogyatkozásokat nálamnál okvetetlenül jobban ismeri. Egyet azonban én is tudok a konventi jegyzőkönyvekből, azt t. i. hogy a magántanárság eddigi szabályzatával némely theol. intézetünk nincs megelégedve s a helyett a debreceni tanárok egy nagy igényű dolgozatot készítettek, melynek a konventhez való betérjesztésénél már mit sem látszanak tudni az egyetemes tanügyi bizottságról, hanem tudnak csupán a konventi iskolaügyi bizottságról, s azt kérik utasítani, hogy készítsen. a beküldött munkát s a többi theol. akadémiáktól bekérendő tervezetek alapján egy általánosan kötelező szabályzatot. Úgy emlékszem pedig, hogy az eddig

fennálló szabályzat készítésébe az egyetemes tanügyi bizottság is beleszolt.

Csak ezeket akartam elmondani én, a ki a prot. iskolákban látom a protestantismus jövőjét; én, a ki aggódok a miatt, hogy iskoláink egyre jobban elszíneződnek, s a ki sokat vártam az iskolák szellemének irányzására attól az egyetemes tanügyi bizottságtól, a melyet a konvent eddigelé olyan következetesen s talán épen bölcs kiszámítással — elhanyagolt.

Igaz, látom a konventi jegyzőkönyvből, hogy annak összehívása ki van mondva, de ugyanabból látom azt is, hogy a konvent iskolaügyi bizottsága már hozzáfogott az iskolai ügyeknek a zsinat elé való előkészítéséhez, holott az egyetemes tanügyi bizottság van hivatva — mint a konvent közege — a konventi iskolaügyi bizottság számára a felülbírálandó munkálatokat előkészíteni. Mi ez? A szerepek összezavarása...?!

Ápril hótól, a mikor a legközelebbi konvent tartott. ha jól számítok, majdnem 9 nap telt el. Egyetlen egyetemes tanügyi bizottsági tagról sem tudom — pedig többet ismerek közülök — hogy valamely tanügyi kérdés tanulmányozásával megbízott volna. Csak nem hívják össze őket a nélkül, hogy a tárgyalandók felől előzetesen ne értesítették...?!

Hát csak ébresztgessék t. szerkesztő barátom továbbra is az álomba merült bizottságot és szolgálják az iskola ügyet ezután is teljes komolysággal és határozottsággal; mert e nélkül «Róma (a mi Rómánk) ledől és rabigába görnyed.»

Az új évi munkához szívemből kívánok sok szerencsét!

Veteranissimus.

TÁRCZA.

Az egyház belső építése a templomon kívül.

(Folytatás).

A jelzett önkéntes egyesülést és társadalmi vállalkozást az egyházkerületi belmissiói bizottság mozdítaná elő. És pedig az én ideám az, hogy e célból okvetlenül szövetkeznünk kell a testvér ág. ev. tiszai egyházkerülettel (melynek e tekintetben fogékonyabb szepességi közönségetől és ilyen munkára kiválóan praedestinált fiatal, munkabíró püspökétől én nagyon sok jót remélek), hogy ha már a hitben egyek nem lehetünk is, legyünk legalább egyek a felebaráti szeretet munkáiban; így egyengetvén az utat, előbb csak a kormányzás, s majdan a bensőbb, szorosabb egyesülésre is.

Csak törvénybe foglalt kötelességét teljesítené egyházkerületünk, ha azt, a mit maga másnemű elfoglaltatásai miatt nem eszközölhet, társadalmi úton próbálná meg célhoz segíteni s a szunnyadó erőket tetterre serkenteni. Mert zsinati törvényünk nemcsak a prezbitériomot, de az egyházkerületet is belmissiói feladattal bízta meg, mikor az 53 § b) és l) pontjában, az egyházkerület hatásköréről, a többek közt így rendelkezik: „gondoskodik a vallás erkölcsi élet ápolásáról; a netalán mutatózó visszaélések s hiányok megszüntetéséről, és keresztyéni módon gondoskodik az elhagyott árvákról és szegényekről.»

A lélek és a becsület egyaránt kényszerít minket, hogy ez a rendelkezés ne maradjon csak pusztá szó és hiábavaló ígéret, hanem öltön testet minden kerületben, mignem majd a két evangélikus felekezetnek egy időben és egy helyen tartandó közeli zsinata alkalmat szolgáltat nekünk az országos belmissiói szervezkedés megindítására.

S most még csak azt akarom röviden körvonalozni, hogy miket tehet a lelkipásztor egymaga, társulás nélkül is, gyülekezete vallásos életének és boldogságának előmozdítására? Lehet, hogy ennek a munkának egyrésze a cura pastoralis elnevezés alá tartozik, de hát a név minket ne zavarjon. Különbön is a cura pastoralis maga nem egyéb, mint a belmissionak egyik alkotó része.

Részletekbe menő utasítást adni nem akarok (bár nem lenne hiábavaló, de hát az igen nehéz munka, s csak e tisztelt kör közös összeműködésével sikerülhet annak megalkotása), hanem csak úgy futólag érintek néhányat ama súlyos feladatok közül, melyek a gyülekezeti élet terén mind első sorban igénylik a mi beavatkozásunkat és szeretetteljes figyelmünket. Annnyit jegyezek meg előre általánosságban, hogy itt is főelvül lehet elfogadni azt a helyes pedagógiai igazságot, hogy mindenkinek egyéniségéhez kell alkalmazni eljárásunkat, ha eredményt akarunk elérni. Helyezzük magunkat az ő álláspontjára s úgy vessük ki — ha lehet — sarkaiból. Tegyük magunkat az ő helyzetébe, viszonyai közé; tapogassuk ki gondolkodását s úgy indítsuk meg a harcot balítéletei és megátalkodottsága ellen. De vigyázzunk, hogy kivált mások előtt, meg ne sértsük. Azt mondja Baba Káma a tudós rabbi, hogy «a ki embertársát nyilvánosan szégyeníti meg, épen olyan gonosz, mint a gyilkos.» Ez ugyan túlerős ítélet, de sok igazság van benne. A mennyire csak lehet, kiméletesek legyünk azért s nagyon válogassuk meg az alkalmakat. Talán az egy képmutatót nem tudnám kímélni, mert azt a Jézus maga sem kímélte.

Specialiter szólva teendőinkről: 1. első sorban mindenesetre oda kell törekednünk, hogy a templomkerülőket újra visszanyerjük a közös istenitisztelet számára, mert annak megnyugtató és megszentelő hatását nem pótolhatja semmi. S szerintem az élő hitnek legbiztosabb mutatója a templom szeretete. A ki a templomot nem gyakorolja, legyen az úr vagy földmivelő, annak hite és vallásosságának őszinte volta mindig gyanús előtetem, ha esküdözve állítja is az ellenkezőt. Bár másrésről azt sem tagadom, mert tapasztaltam, hogy a templom-mulasztás nem mindig a hitetlenség következménye, hanem csak pusztá megszokásé. Addig maradozik el valaki a templomból, míg egyszer csak megszűnik érezni a templombajárás szükségét. Mert ez is olyan, mint — Jókaiként — a ballépés. Csak az elsőt nehéz meg tenni, a másodikat már igen könnyű, a harmadikat meg nem tenni már lehetetlen. Azért az ilyeneket szoktassuk vissza, a többieket meg ne engedjük mulasztani. Ez ellen én egy igen jó, kipróbált hatású orvosságot tudok. Menjen el a lelkész vasárnap dé után a templom mulasztóhoz, hogy ugyan mit csinál? Ha többen vannak, menjen el a többihez is és atyai szeretettel kérdezze meg tőlük, hogy ugyan mi ok tartotta vissza őket a templomba-jöveteltől? A legtöbbször nem fogják tudni annak okát adni, csak ötlönek-hatolnak, irúlnak-pirúlnak mint a tetten kapott bűnös s a következő vasárnapon már aligha maradnak el szégyenletökből is az istenitiszteletről.

2. Második feladatunk szoros összeköttetésben áll az elsővel: t. i. a vasárnap megszentelésére való felvívás. Napról-napra elszomorítóbb mértékben kezd elterjedni népünknel az a vallásos érzéknek és a lelki-ösmeretnek meggyengülésére valló szokás, hogy a külső munka még a nyugalom szent napján sem hagyatik abban. Ha sikerül hiveinket a vasárnapi istenitisztelethez visszaédesgetni, ez az aggasztó betegség meg fog gyógyulni magától. De ha nem; ha lennének továbbra is olyan világbamerültek, olyan telhetetlenek, kik sem tes-

töknek, sem lelkőknek pihenést engedni nem akarnának: nincs más hátra, mint az apostoli vesszőt venni előt, a hol már a szeretet nem használ. A vasárnap délutáni papi látogatással kell itt is a gyógyítást megkezdeni, a minek ha nem mutatkoznék jóramutató sikere. prezbitéri végzéssel meg kell keresni a községi előljáróságot, hogy az vasárnap reggeli 9 órakor okvetetlenül szüntesse be hivatalos óráit s ne vonja el híveinket a templomból a vasárnap délig tartó adószedéssel, hanem járjon elől maga jó példával a vasárnap megszentelésében, sőt alkosson szabályt az ilyenkor munkálkodók megbírságolására.

3. A gyülekezetbeli szegények, tehetetlenek, ügyefogyottak gondozása képezze a mi további feladatunkat. E célra nem tartom feleslegesnek a törvényben is javasolt «szegények és árvák gondnoka» elnevezéssel egy új állást rendszeresíteni, a mely gondnoknak a szegények evidenciában tartása mellett az volna fő-fő tiszte, hogy aratás után, a mikor legjobban van miből adakozni, sorra járná legalább a tehetősebb embereket s tőlök a szegények számára adományokat gyűjtene s azokat télére az egyházi kurátor és a lelkész közbejöttével igazságosan kiosztaná, sőt a lelkésszel egyetemben folyvást buzdítaná azokat, kiknek az Isten arra módot adott, hogy a nyomorultakról meg ne felejtkezzenek.

4. A beteget, mihelyt rólok tudomást szereztünk, látogassuk meg azonnal s ne csak akkor, ha úrvacsorával hívjuk bennünket, hogy nekik úgy a lelkiismeretes gyógyításra, mint a hánykódó lélek erősítésére nézve idejekorán tanácsot és vigasztalással szolgálhassunk. És nem habozom javasolni, hogy a betegek látogatására szorgalmazza a lelképásztor a maga feleségét is. Sok szívet fog megnyerni azáltal magának.

5. Szoktassa a pap híveit ahoz, hogy minden nehezebb dologban forduljanak ő hozzá tanácsért, hogy így alkalma legyen magát minél inkább megszerettetni, megbecsültetni s lelki működését ez által is fogantatossabbá tenni.

6. Hassunk oda, hogy a hitbuzgóbb múlt idők szendergő halottja, a házi istenitisztelet, halottaiból ismét feltámadjon. Hogy a család fő a hosszú téli estéken emelje le a mestergerendáról újra a bibliát, a Ker. Tanítást, a Zsoltárt és énekelgessenek, olvassassanak, építvén egymást az Istennek és a mi Urunknak, a Jézusnak ismeretében. De cselekedje ezt a pap és az ő családja is. Keljen szárnyra az ő hajlékában is esténként egy-egy istent magasztaló ének, hogy lássák mások is az ő jócselekedeteit.

7. A szegény tudatlanokat, ügyefogyottakat, gyámoltalan özvegyeket és árvákat oltalmazzuk a községi előljárók és a hatóságok esetleges visszaélései, igazságtalanságai és zsarolásai ellen. Mert az is egyik ideális feladata a mi szolgálatunknak, hogy bennünk keresse bizodalmit és pártfogóját az igazság, a szeplőtlen becsületesség azok ellenében, a kik csak *kenyérért* szolgálnak.

(Folyt. Köv.)

Czinke István.

KÖZÉLETÜNK.

Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.*

(Bizottsági javaslat.)

I. Bírósági szervezet.

1. §. Az egyházi közigazgatási bíróságot:

I-ső folyamodásban az egyházmegyei tanácsok,

II-od folyamodásban az egyházkerületi tanácsok gyakorolják.

2. §. Az egyházmegyei tanácsot alkotják:

az esperes és egyházmegyei gondnok mint elnökök, vagy akadályoztatásuk esetében az elnökhelyettesek; az egyházmegyei tanácsbírák és az egyházmegyei jegyző.

Határozat hozatalára az elnökökkel együtt legalább öt tag jelenléte s a tanácskozásban részvétele szükséges. A jegyző szavazati jogot nem gyakorolhat.

3. §. Az egyházkerületi tanácsot alkotják:

a püspök és egyházkerületi főgondnok, vagy akadályoztatásuk esetén helyetteseik, mint elnökök;

s az esperesek, egyházmegyei gondnokok és egyházkerületi tanácsbírák.

Jegyzője az egyházkerületi egyik jegyző.

Határozatképességhez az elnökökkel együtt legalább 7 tag részvétele szükséges. A jegyző szavazati jogot nem gyakorol.

4. §. Ha az ülésen a bírák páros számmal lennének jelen és a szavazatok egyenlően oszlanának meg, s többség az elnöki szavazatokkal sem volna elérhető, akkor a hivatalára legifjabb bíró szavazata nem számítatik.

5. §. A bíróság üléseit rendszerint a közgyűlések idejében tartja, ha azonban akár az ügyek felszaporodása, akár sürgőssége, különösen pedig az egyházi béke helyreállítása követeli, az elnökség az egyházmegyei, — illetőleg az egyházkerületi tanácsot, rendkívüli ülésre azonnal összehívni s az ügyet tárgyalatni köteles, a mint azt a per előkészítése megengedi; s a II-od folyamodáson, a mint a felebbezés és ügyiratok beérkeztek.

6. §. A bíróság szolgálati sorrendjét az elnökség minden év elején megállapítja s a megállapított sorrendben a bíróság rendkívüli üléseire csak annyi tagot tartozik meghívni, hogy a bíróság határozatképessége biztosítva legyen. Ha a meghívott bírói tagok valamelyike a megjelenésben akadályozva, vagy az ügyben érdekelt lenne, azt oly időben tartozik bejelenteni, hogy helyettesítéséről gondoskodni lehessen.

7. §. Mint bíró, nem vehet senki részt oly ügyek elbírálásában:

a) a melyekben saját személyénél fogva érdekelve lévén, közvetlenül vagy közvetve kárt vagy hasznót remélhet;

b) melyek által felesége vagy jegyese, fel- vagy lemenő ágbeli rokonai, avagy oly személyek vannak érdekelve, kik vele első vagy másodfokú oldalrokonságban, vagy elsőfokú sógorságban; továbbá fogadott szülői, vagy fogadott gyermekei, végre gyámsági vagy gondnoksági viszonyban állanak;

c) melyekben mint tanú, vizsgáló biztos, szakértő, képviselő vagy közbenjáró működött;

d) a felsőbb bíróságoknál oly ügyekben, melyeknek alsóbb bírósági előadásában vagy eldöntésében részt vett; s végre

e) azon felek ügyeiben, kiknek valamelyikével ellenséges vagy peres viszonyban áll.

A 4 első esetben érintett akadályok, akár az eljárás megindításakor, akár annak folyama alatt merültek fel, habár a felek nem tettek volna e miatt kifogást, az illető bíró által az elnöknek hivatalból bejelentendő, ki az érdekelt tag helyett más bírót alkalmazand.

* Ajánljuk e Gr. Dégenfeld, Ritook Zsigmond, Szél Kálmán és Tóth Sámuel konventi tagok által készített és sok új intézkedést tartalmazó javaslatot a t. olvasók és munkatársak szíves figyelmébe. A zsinat beállta előtt minden zsinati tárgyat tüzetesen meg kell vitatnunk, hogy a 2-ik zsinat után ne érhesen közülünk senkit az a vád, hogy készületlenül indultunk a nagy munka elé.
Szerkesztő.

8. §. Ha valamelyik bírói tag ellen a felek teennének érdekeltségi kifogást, e kifogás felett maga a bíróság határoz.

9. §. A bíróságok ügyviteli szabályzatát az egyházkerületek saját hatáskörükben állapítják meg.

II. Bírói hatáskör és illetőség.

10. §. Az egyházi közigazgatási bíróságok hatáskörébe tartoznak:

1. Lelkész, tanár, tanító, énekes, egyházközségi gondnok és presbiterok választása elleni panaszok;

2. Ha az illetékes esperes, a megválasztott lelkész meghívására beleegyezését megtagadja;

3. Egyrészt az anyaegyház, másrészt a társ, vagy leány-egyházak közt egyházi közigazgatás körében felmerült vitás jogok és köteleességek fölötti határozás; (egyh. törv. 13. §)

4. Ujjonnan alakuló egyházközségnek más egyházközséggel közösen használt egyházi és iskolai vagyon megosztására vonatkozó követelésből származó vitás ügyek; (egyh. törv. 14. §)

5. Egyrészt az egyház, másrészt a rendes, helyettes, vagy időközi lelkész, a segédlelkész, tanár, tanító vagy énekes közt a díjlevelek magyarázatából s alkalmazásából, általában a hivatali fizetések kiszolgáltatása körében felmerülő vitás ügyek;

6. Természetben szolgáltatandó tartozások mértéke s minősége tárgyában a kötelezett egyház és a jogosított egyházi tisztviselők, vagy az egyház és az egyháztagok közt keletkezett vitás ügyek.

7. Egyházi tisztviselők által hivatali javadalmazásul használt földbirtok gazdasági rendszerét, épületek és tartozások használati módját, egyházi épületek fentartási kötelezettségének ki által és mely módon való teljesítését tárgyazó vitás ügyek;

8. Lelkész vagy lelkész özvegye s a lelkész utóda, valamint egyházi más hivatali előd és utód közt előző, s a fizetés, a természetben való szolgáltatások s egyéb javadalmak megosztását tárgyazó vitás kérdések;

9. Egyházi és iskolai adó, közalapi és egyéb adótermészetű tartozások ellen beadott felebbezések, amennyiben a kötelezett fel a presbiteriumnak közigazgatási úton hozott határozatával meg nem elégszik;

10. Választói jogosultság feletti bíráskodás felebbezés esetében, amennyiben a jogosultságot a presbiterium megtagadja, az egyháztag pedig a maga részére igényli; vagy ha a jogosultságot a presbiterium megadja, az érdekelte egyháztagok pedig e jogosultságot megtagadják.

11. Az egyházközségi gondnok s presbiterok felelősségének kimondása vagy a felelősség alóli felmentés az egyh. törv. 28. §-nak 14. pontja, illetőleg a 143. §-értelmében.

12. Általában pedig oly felebbezett ügyek, melyekben a presbiterium saját hatáskörében, az egyházi tisztviselő, vagy egyes egyháztagoknak egyházi közigazgatáshoz tartozó konkrét ügyei fölött határozott, amennyiben az illetőség külön törvények által az egyházi közigazgatási hatóságok (közgyűlések) részére fentartva nincs.

11. §. Az eljárásra s határozat hozatalára első folyamatban illetékes annak az egyházmegyének tanácsa, a melyhez közigazgatásilag az az egyházközség tartozik, melyben a bírói elintézkést igénylő ügy felmerült.

12. §. Ha a rendes bíróság érdekeltségi okokból megalakítható nem volna, hivatalos jelentés, vagy a felek valamelyikének kérelme folytán — utóbbi esetben azonban mindig a rendes illetőségi bíróság meghallgatása után — s ha a kérelem alaposnak találtatnék, az egyház-

kerületi elnökök az egyházkerület egy másik egyház megyei tanácsát delegálják.

13. §. A 12. §. esetén kívül a rendes illetőségtől eltérésnek a felek megegyezésével sincs helye.

14. §. A bíróság hatáskörét s illetőségét hivatalból tartozik megvizsgálni, s hatásköréhez vagy illetőségéhez nem tartozó ügyeket tartozik végzés által hivatalból elutasítani. Az 1-ső folyamodású bíróság elutasító végzése ellen a panaszló fél felebbezéssel élhet.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Népiskoláink gyorsabb fejlesztése.

Irta: Dr. Wekerle László. Máramarosmegyei kir. tanfelügyelő.

(Folytatás.)

Nagy súly van fektetve a műben a miniszteri iskolalátogatók helyes és tapintatos megválasztására. Feltéve az ilyenek szükségét, részünkről is fontos dolognak tartjuk azt s főképpen azért, mert ez által az úgynevezett intelligenciánál érdeklődést lehetne támasztani a népnevelés ügye iránt. Azonban mai társadalmi viszonyaink között erre a célra alkalmas mivelt férfiakat, kik az ügyet, ha vele megbíznának, egészen komolyan vennék s nem kímélnének érte költséget és fáradságot, csekély tapasztalataim szerint, nehezen lehetne találni. Nehány egyszerű tényt említek csupán: Valamelyik tiszamelléki megyében néhány éve egy népnevelési egyesület alakult, melynek legfőbb célja az lenne, hogy a szegény gyermekek iskoláztatásai segélyadományokkal lehetővé tegye. Hogy mennyit tett megalakulása óta ez az egyesület kitűzött célja érdekében, nem tudom, de nem hallottam semmiféle nagyobb tényről soha semmit; sőt értesültem róla, hogy midőn egy alkalommal az egyesület gyűlést tartott, egyik hivatalnok — kit a közbizalom, mint az ügy iránt érdeklődő férfit emelt az elnöki állásra — a saját községében, lakásához közel tanácskozó gyűlésben nem jelent meg, mert sürgős, fontos teendői gátolták... (ferblizett). Köztudomású dolog, hogy a református egyházakban gyakorlatban lévő évi egyházi és iskolalátogatások, szokás szerint egy világi és egy egyházi kiküldött által teljesítenének; azonban az is köztudomású, hogy a világiak — pedig az egyház- és iskola iránt leginkább érdeklődő egyének közül választanak — az ily látogatások terhe alól többnyire kivonják magukat; bár a látogatások rendszeren oly időre esnek, a midőn bokros teendői felől egy földbirtokos is ráérhetne oly «kicsinységekkel» foglalkozni, a minő a népnevelés ügye.

A tanítói havi jelentések s az iskolaszéki elnökök által évenként beküldetni szokott jelentések megtartandók, de — mint szerző is óhajtja — kellő ellenőrzés mellett. S hogy mennyire szükséges az ellenőrzés, szomorúan tapasztaltam. Olvastam egy a szokásos kérdő pontokra való feleletekből álló iskolaszéki jelentést oly iskoláról, a hol sem jó iskola-épület, sem valamire való iskolai szerek, sem rendes iskolázás nem volt; a mulasztások száma ellenben megmérhetetlen vala; és mégis minden ékesen és szép rendben levőnek volt feltüntetve, holott maga a tanfelügyelőség is figyelmeztetve volt az ellenkezőre. De hát irodai kormányzás mellett bajos dolog a bajokat orvosolni, mert a szóban levő iskola évtizedek óta nem látott sem tanfelügyelőt, sem miniszteri iskolalátogatót. Természetes, hogy az ilyen lelkiismeretű tanfelügyelő rendeletét egy egyszerű falusi bíró is mosolyogva teszi félre.

Helyesen sorolja fel szerző azon jeles tulajdonságokat is, mikkel egy hivatott tanfelügyelőnek birnia kell; egészen természetes, midőn tőlük egyetemes műveltséget vár. Birniok kellene mindazon tulajdonokkal, melyek egy nemesebb értelemben mivelte embernél feltalálhatók. S hogy ettől távol vagyunk még, arra már rámutattam. S hogy mily csekély némely tanfelügyelő belátása, (kiket az átkozott protekció tett a nevelés örévé) erre nézve számos példával találkozunk. Egy megyei székvárosban artézi kútat fúrtak, a föld belsejébe már igen mélyen hatoltak, kellő víz csak nem mutatkozott; némelyek a munka abbahagyását javasolták, midőn az érdemes tanfelügyelő egész komolyan azt ajánlja, hogy jó lenne a fúrást ferdén folytatni: úgy bizonyára hamarabb találnának vizet. Igaz, hogy e nagy tudományú férfiú egy főpap sógora. A mai tapasztalatok után nem az egységes tanfelügyelet mielőbbi megteremtésére, mint inkább az emberek megválogatására volna szükség. Nem ártana a közoktatásügy élére, hacsak néhány hónapra is, egy Baross-féle minisztert állítani, ki a tanfelügyelői hivatalokat egy kissé kiszélesítené, úgy a mint azt múlt évben a főispáni hivatalokkal tévé, hadd kerülne a poros akták közé egy kevés friss levegő. Azután volna helye az egységes tanfelügyelet szervezésének s a közigazgatási hatóságok számára hozandó szervezésének s a közigazgatási hatóságok számára hozandó végzésnek, a mely intézkedések kétségkívül javítanák a helyzetet. A főispáni felügyelet helyett mi is a közvetlen felügyeletet választanók, tudván, hogy a solidaritás (a főispánok és tanfelügyelők sok helyt egy kártya-kompanya tagjai) a legüdvösebb intézkedések élét is elvonná.

A könyv második részében szó van a *népiskola belső szervezéséről, az iskolai helyes ügy- és rendvitelről*. E cím alatt beszél szerző az iskolai és tanfelügyeleti viszonyokról az ország különböző vidékein, az egyesült hitközségek, tanyai lakók, szórványok, félreeső kisebb telepek iskoláztatásáról. A meglevő csatlakozásokat sok helyt célszerűtlennek tartja. A rendes iskolázás akadályai-keppen feltűnteti a tanyai és pásztor-életet, továbbá a felekezetek egymásközi ellentétét; a papok (valláskülönbség nélkül) rideg maguktartását az állammal szemben, az izraeliták zugiskoláit s a felekezeti autonómiák helytelen értelmezését. A továbbiakban szó van a népoktatás-nevelésügy pénzügyi oldaláról. Szerző szerint nevelésügyünk fejlesztésére elég anyagi erővel rendelkezünk, csak azokat célszerűen kell felhasználnunk; az államsegélyt nem szükséges igénybe vennünk. Jó iskolák létesítéséről gondoskodjanak a községek és felekezetek, szükség esetén egyes földesurak, kegyurak. A jó iskolázás érdekében a nép által hozott áldozatok bő gyümölcsöt teremnek. A továbbiakban szó van az iskolaszékek s gondnokságok működéséről a vagyon és ügykezelés szempontjából. Legyen az iskola jól berendezett minden szükséges szerekkel és mellékhelyiségekkel ellátva, valamint a tanító se nélkülözze a magáncéljaira szükségességeket. Az iskolaszékek gyűjtsenek iskolai vagyont, az iskolát látogassák, a tapasztaltakról az iskolaszéki ülésen jelentést tegyenek, a szegény sorsú tanulókról atyailag gondoskodjanak; szóval legyen az iskolaszék kulturális missiot teljesítő humanitárius egyesület. Szabályozza a közötte és tanítója közötti viszonyt, gondoskodjék helyes iskolai számvitelről, s a tankötelesek pontos összeírásáról stb.

A hanyag iskolázás okai első helyen a tanító, aztán az iskolaszék, közigazgatási hatóságok, végre a tanfelügyelők; forrása a rossz szokás. Orvoslásában fő tényező ismét a tanító, rendes mulasztási napló, a mulasztások pontos kimutatása, a mulasztás okainak pontos feltün-

tetése (mezei munka, ház- és barom-örzés). A mulasztások ellensúlyozásának eszközei: a helyes csatlakozások, a tanító erélye, az iskolaszékek hivatottsága, a jóra való miniszteri látogatók. A tanfelügyelő okvetlenül bekérje a teljesen megbízható statisztikai kimutatásokat. Ezeknek tételei egyszerűek, könnyűen érthetők legyenek. Meg kell nyerni a szolgabírák erélyes közreműködését; a községi bírák a kapott rendeletek foganatosítására szigorúan utasítandók. A tanítókhoz rendelet küldendő, hogy különbeni vizsgálat és büntetés terhe mellett a mulasztási kimutatást minden hónapban kétszer terjesszék be. Az iskolaszéki elnökökhöz megkeresés küldendő, hogy a mulasztások kiirtása körül rájuk váró feladatot teljesítsék. Mindezeket pedig a tanfelügyelő ellenőrizze és nyilván tartsa. A rész utolsó fejezetében a rendelkezésre álló tanerőket veszi figyelembe. Hangsúlyozza a képezdei tanítás reformját (*«tanítsunk tanítani!»*). Nemcsak jobb, de több tanítóra is van szükségünk. Követeli a tanítói fizetés pontosságát; azonban a *tanítói jövedelmet* a törvény által megállapított 300 frt minimum mellett is *biztos megélhetési forrásnak tartja*. Hangsúlyozza továbbá, hogy a tanítók személyes érdekei kellőleg meg legyenek védve. A próba-idő, mint túlélt s már cseledeknél sem divó szokás, eltörölendő. Elmaradt tanítók számára szabatos tankönyv szerkesztessék; a képesítetlenek oklevél szerzésére szoríttassanak; gyenge tanítók kitűnő kollégák mintáskoláit gyakran meglátogassák. Érinti végre a *népiskolai segéd- és felsőbb tanfolyamokat*; sürgeti a házi ipar, méh- és gyümölcsstenyésztes, ének- és testgyakorlat tanítását. Majd az ismétlődő iskolákat méltatja, sürgeti az iskolai és népkönyvtárak felállítását. Ennyi van a második részben.

Mint e rövid kivonathól is látható, szerző figyelmesen sok szép és hasznos dologra kiterjed, s általában az látszik, hogy tapasztalati tényekből indul ki. Ámbár nagyobbára egyetértek az elsorolt nézetekkel, azonban némely előtttem tévesnek látszó állításaira bátor leszek néhány rövid megjegyzést tenni.

Csődálkozik szerző azon, hogy a *népiskolai* oktatásnál a felekezetek nem szívesen küldik gyermekeiket más felekezeti iskolába. Ha ismerné azon különbségeket, mondhatnám tátongó úrt, mely péld. egyfelől a protestáns, másfelől a katolikus felekezetek közt a vallásnak éppen a nevelésre való befolyásánál van: azonnal természetesnek találna az egymás iskolájától való idegenkedést. Nálunk, protestánsoknál a vallás vezetője, útmutatója, irányítója az emberi művelődésnek, leghathatósabb eszköze a felvilágosodásnak, mert nálunk a vizsgálgódás teljesen szabad; a vallás- és tudomány egymással karöltve, egymást támogatva vezetik az emberiséget magasztos célja, a tökéletesedés felé; addig amott az egyház korhadt dogmái útjában állanak a felvilágosodásnak; az *ügynevezett* vallás- és tudomány egymás ellenségei, sőt az, a mit ők vallásnak neveztek és neveznek ma is, ellensége sokszor minden józan észnek. Mi feltjük gyermekeinket a sötétségtől, ők pedig féltik a világosságtól, azért tartózkodunk egymás iskoláitól. Mi életünket áldozzuk, ha kell, ama meggyőződésért, hogy az emberi tökéletesedésnek, szellemi és politikai szabadságnak csak egy igaz, természetes útja van, s *ez a protestantizmus*; a másik tábor papjai szintén haláláig küzdenek azon gondosan takargatott, de minduntalan kilógó nézetért, hogy a gazdagon lakozásnak, a kiváltságoknak csak egy módja van s *ez a katolicizmus*. Ezt tudva, szent kötelessége minden igaz protestánsnak örködni kicsinyeink felett, hogy közülök, mint az emberiség kovácsaiból, csak egy is el ne vesszen.

Feltűnő továbbá szerző előtt *«a papok rideg maga-*

tartása az állammal szemben. Az imént adott magyarázathoz ez is teljesen megérthető: A katolikus papság félti a maga homályos cirkulusait az állami beavatkozástól, hogy ennek útján ama cirkulusok titkai meg ne világíttassanak; ellenben a protestáns egyház nem bízik az állami intézmények szabadságában, nem lévén az állam még ma sem felszabadulva a fekete mumus, a klérus befolyása alól. Sokan megfogják mosolyogni iró azon nézetét, mely szerint „*az autonomia csakis a vallás-erkölcsstanra, az imádság és vallás-ének tanítására van fundálva.*” Ha bepillant szerző egy kevéssé egy kath. papi befolyás által meg nem hamisított történelem sorai közé, meg fogja onnan érteni, hogy mi az az autonomia? Majd meg fogja tudni, hogy az a sokszor fel sem vett és könnyelműen áruba bocsátott autonomia nem utolsó tényező volt a magyar faj terjesztésében, a magyar nemzeti önállóság megőrzésében, az államok és nemzetek alkotmányos szabadságának megteremtésében, s nem lesz utolsó tényező a jövő szabadság megteremtésében s minden emberi bálvány ledöntésében sem.

A mi a mőzaiták zugiskoláit illeti, azok a közmívelődés és közerkölcsiség érdekében minél előbb kiirtandók. Nyilvános iskoláikban hadd tanítsanak ők is bármínő badarságokat a vallás cége alatt; majd leomlanak azok az egyetemes míveltség súlya alatt; mert meg van írva, hogy az emberiség nem hátrafelé, hanem előre megy.

Szép elveket jelöl meg szerző «a népoktatás pénzügyi oldala» című fejezetben is. De nem kerülheti ki az értelmes olvasó figyelmét, hogy túl-nagy elismeréssel van a népnevelés fejlesztése érdekében az állam által hozott áldozatok iránt; holott köztudomású az a szűkmarkúság, melylyel kormányunk a közoktatásügyi tárcával szemben viselkedik. Bizonyára helyes, ha a népet önfenttartásra, saját erejében való bizodalomra s nem arra szoktatjuk, hogy minden hasznosat és jót másoktól, az államtól várjon; ámde ha kiveszszük kezéből a kenyér botját s az állam és egyház napszámosává tesszük; ha szüntelen azért kell dolgoznia, hogy az állami, községi, egyházi, árterti adóit fizesse s e mellett tisztességes élelme és ruházata legyen: nem tudom én, hogy lesz képes népoktatási és más kulturalis szükségleteit is önerejéből fedezni?...

Igaz, hogy „*Jó tanító és jó iskolaszéki elnök képezik a jó iskolának alpháját és ómegáját,*” s egészen helyes úton jár szerző, midőn a tanfelügyelőségek újrászervezése mellett e kettőnek fontosságát hangsúlyozza s iskolai vagyonszerzést sürget. Alkalmass eszközöket jelöl meg a mulasztások ellensúlyozására. Igazán ideje volna már, hogy a törvényhozás minden eszközzel meggátolni törekedjen a fejletlen és neveletlen gyermekek mezei munkára való használatát, mert kiszámíthatatlan az a kár, a mennyi e tudatlanságból származó szokásból ered. A mellett, hogy az ily gyermekek neveletlenek maradnak: a korai terhes munka miatt még satnyábbá is lesznek, a miből ismét nemcsak egyeseknek, hanem az államnak, nemzetünknek is nagy vesztesége van. Egyébiránt a hol a tanító és az iskolaszéki elnök (nálunk többnyire a lelkész) mindent elkövetnek e rossz szokás kiirtására, ott az iskolázás rendesen is megy; a polgári hatóság beavatkozása vagy éppen nem, vagy csak ritkán vétetik igénybe; s ha igénybe vétetik, legtöbbnyire sikertelenül, mert nem a járási szolgabírák, sem a falusi bírák nem csinálnak az ügyből lelkiismereti dolgot; ideje volna azért, hogy a hol szükséges ezek is szigorúan útasíttatnának kötelességeik hű teljesítésére. Mi, protestánsok, a szöszéket tartjuk ez idő szerint a legfontosabb eszköznek, a honnan a szülőket gyermekeik

szorgalmas neveltetésének szükségéről sikeresen lehet felvilágosítani, s általában úgy vélekedünk, hogy e kérdés körül a lelkész buzgóságától sokkal több függ, mint bármely más iskolai hatóságtól.

Egyetértünk szerzővel ott is, hol a néptanítók számára helyesebb és több nevelést sürget s több tanítói állomás létesítését hangsúlyozza. Abbéli felfogásában azonban már, hol a néptanítók fizetési minimumát a megélhetésre elégségesnek tartja, egyáltalában nem osztunk, s fel kell tennünk, hogy szerző, mint állami hivatalnok e helyen nem teljes meggyőződésből szólott; úgy akarván mindenáron feltűnni, mint a ki a népnevelés fejlesztése körül az államnak semminemű költség szaporítást nem óhajt. Ma már alig van *mívelt* ember, a ki be nem látná, hogy a néptanítók által végzendő munkával a legtöbb helyen egyáltalán nincs arányban az anyagi ellátás; azt is tudja mindenki, hogy az anyagi jutalmat sokkal inkább megérdemli egy jó tanító, mint a társadalom igen sok hivatalban levő naplopója. Mivelletlen kor és mivelletlen lélek felfogása lehet az csupán, hogy „*a tanító ne legyen gazdag, mert különben szegény lesz az iskolája.*” Mi sem óhajtunk számukra lukullusi vagyont, de a mennyire lehet, gond nélkül életet s azt kívánjuk, hogy a reájuk bízott csemeték ápolásán, nevelésén kívül ne legyen más gondjuk. Akkor aztán a tanítás menete nyugodt, a módor szelíd szeretetteljes, s az eredmény fokozott lesz minden bizonynyal, ha nem kell a tanítás alatt is azon töprengenie, hogy családja mit fog enni a holnapi napon?

Egy másik fontos kérdés szintén érintve van néhány szóval, hogy «a tanítók helyesnek bizonyult órarend és pontosan kidolgozott tanmenet szerint tanítsanak mindenütt, a nélkül azonban, hogy a jó tanító az ő egyéni jelességének érvényesítésében legcsekélyebb megszorítást is érezzen.» Részünkről a jeles tanítókat nem köteleznők arra, hogy valamely előírt tankönyv nyomán tanítsanak, bíznók a dolgot egészen a saját ügyességökre. Annival is inkább, minthogy népiskolai könyveink a legújabb időkig sok a silány s többnyire minden másra alkalmasok voltak, csak arra nem, a mire használtattak. S hogy például a magyar nyelv tanítása ma sem helyes mód szerint és jó kézikönyv nyomán történik: annak fényes bizonytsága a silány eredmény, melylyel a legtöbb, különben kitűnő iskolában találkozunk. De hát a felekezetek egyedárúskodása a tankönyvekkel ma már annyira megy, hogy például csak ev. református egyházunk minden területe más tanterv és más tankönyvek nyomán tanít, s a tanítóra nézve főben járó bűn a kiszabott tantervtől s a megjelölt tankönyvektől való eltérés. (Nálunk ennek igen tisztos és igen fontos oka van. Szerk.) (Folyt. köv.) Szikszay András.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. A „*Sárospataki Lapok*“, az 1890-ik esztendővel, 9-ik folyamát futotta meg. Az „*Irodalmi kör*“, mint kiadó, meg van elégedve e pálya-futással, s mult hó 18-án tartott közgyűlésének határozata szerint jó reménységgel indítja el közlönyét a 10-dik esztendő küzdelmei elé.

Ez a jó reménység, valamint a t. olvasó közönség köréből felhangzó biztatások, nemkülönben a lap terjedelmének növelését sürgető kérelmek, sőt nem ritkán laptársaink elismerő nyilatkozatai is, a legked-

vesebb útra valók nekünk az új esztendőre, s egyúttal a legerősebb bizonyítékok programmunk helyessége, s ahoz való hűségünk mellett.

Nagyhangú ígéretek helyett, tisztelettel ajánljuk 9 éven át kipróbált programmunkat, s az anyaszent-egyház érdekében kifejtendő önzetlen törekvéseinket, a t. olvasó közönség pártfogó szeretetébe.

A munkára és — ha kell — a harcra is készen vagyunk, bizonyosak lévén a felől, hogy a mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem hatalmasak az Isten ellen emelt erősségek lerontására. Az igazságnak és szabadságnak lelke meg nem csúfoltathatik!

Lapunk előfizetési ára marad a régi: egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr; a mely irodalmi körünk pénztárnokához, *Pásztor Sámuel*hez küldendő. Előfizetőink szaporodása esetén — mint ez évben is csaknem folyvást cselekedtük — mellékletekkel igyekszünk lapunk terjedelmét növelni, s t. olvasóink igényeit minél teljesebben kielégíteni.

A szerkesztőség.

— **A s.-a.-ujhelyi egyház örömnépe**, mint 1-ső számunkban írtuk, új-év napján a délelőtti isteni tisztelet keretében folyt le. A templom szorongásig megtelt hallgatókkal s ünnepelni kívánókkal. Sokan voltak nem reformátusok, köztük a görög kath. egyház testvériesen érző lekipásztora is. Az egyházi beszédet maga *Fejes István*, a jubilans tartotta nagy hatással. Mikor a szószékből lejöve, helyét a papszékben elfoglalta, az egyház főgondnoka, *Dókus Gyula*, a presbitérium élén, a jubilans elé járult és azt a következő beszéddel üdvözölte, átadván neki az egyházközség jelképes ajándékait:

Nagytiszteletű Úr!

Szeretve tisztelt lekipásztorunk!

Ezen hely a vallás gyakorlására van szánva, s itt Te vagy hivatva hozzánk szólni. Ha mégis most, midőn bölcsen oktató szavaid elhangzottak, én szólok: oka az, hogy ma híveid kívánnak általam Hozzád szólni; Hozzád, ki 25 éven át híven és igazán töltöd be *Péter* apostol emez intését: »legeltessétek az Istennek seregét, mely a ti gondviselések alatt vagyon, gondot viselvén arra nem kényszerítésből, hanem öröme».

Kegyeletes ünnepet kívánunk ma ülni, s azért választottuk e helyet, mert ezt tartottuk méltónak ünnepelésedhez, megfelelőnek érzelmeink tisztaságához.

Ez ünnepet lekipásztorságod 25 éves fordulója alkalmából üljük. S ez ünnepen a hála, szeretet és elismerés igaz virágaiból font koszorút hozzuk neked. A hála virága azon munkád után nyílt szívékből, melylyel 25 éven át egyházunkat atyailag gondozád; a szeretet virága tanításod által fakadt lelkükből; az elismerés virágát megnevesített gondolkodásunk termel.

Boldogok vagyunk, hogy e három legnemesebb virágból a 25 éven át font koszorút ma átnyújthatjuk Neked, mert reményeink, miket egyhangú megválasztásod alkalmával hírnevedre alapítánk, teljesülének. Hozzád való hív ragaszkodásunkat Te fényesen jutalmazád.

Felelevenednek emlékeinkben azon idők viszonyai, mikor Téged mint hódmező-vásárhelyi igazgató-tanárt, az élénk gördített akadályok dacára, lelkészünkül megválaszthatánk, s azon közlekedés, mely mindannyiunkat elragadt, midőn 1865 év október 4-én közöttünk megjelentél. Élénken emlékezünk arra a vallásos áhitatra, mely ugyanazon hó 8-án tartott beköszöntő szónoklatod alatt lelkünket elárasztá, s mely minden egyházi beszé-

ded által azóta csak fokozódott, s igazolta itt is amaz arany igazságot, hogy: nincsen semmi, mi nemcsak a vallás-, de az egész civilizációnak kifejlődésére nagyobb befolyást gyakorolt, mint az egyházi szónoklat.

Kell, hogy a multak eme emlékeit felidézzem; nem ugyan azért, hogy érdemeidet elősorolva, azokat méltányoljam, mert arra szóm gyöngé, hanem azért, hogy rámutatva: például szolgáljon, mi az eredménye egy lelkes, hivatása magaslatán álló egyházi férfiú 25 évi önzetlen munkásságának. Huszonöt év egy ember életében nagy idő, de arra, hogy nagyot és sok jót munkáljon, vajmi kevés, s Te mégis mennyit építél e 25 év alatt, nemcsak egyházad és iskolánk felemelésén, hanem a nemzeti közművelődés körül is. Méltán kiérdemelt kartársaidtól a »költő-pap« elnevezést.

Ez a szép elnevezés megfelel lényednek s munkásságodnak, mert: dalban istenség van, — s mint él az, él a dal — a nép örömeivel — a nép fájdalomival. — S te így éltél közöttünk 25 éven át.

Midőn a lelkünk és szívének legszebb virágaiból font koszorút átnyújtottam, fogadd e nap emlékeül e csekélységeket egyházközségedtől oly szívesen, mint azt mi neked adjuk.

Az egyik: a könyvek könyve, melynek tanításait Te oly ihletszerűleg tudod lelkünkbe csepegtetni, hogy a ki nem hisz is hívő leend, s az elcsüggedt új reményt nyer. Taníts bennünket belőle tovább is, hogy lelkünk tökéletesedjék az Isten imáadásában és a felebaráti szeretet gyakorlásában.

A másik ez arany-toll, melyet azért készítettünk aranyból, hogy méltó eszköze legyen álmodásaid megörökítésének, mert a mint a költő mondja:

A dalnok álmodását

Szellem kéz rezgi át:

Dalába hangot és szót

Isten sugalma ad.

Ez isteni sugalom megörökítésére készült e toll is. Írj vele sokat, soká, mert ez által nemzetünk közművelődésére hatsz.

És most, mielőtt bevégezném beszédemet; az egész egyház közönségével együtt kérem az egek urát: tartsa meg drága életedet a haza és egyházad javára.

Élj boldogan soká, de nagyon soká!

A közönség »éljen«-re fakadt a lelkes beszéd alatt, a mely az ünnepeltet is látszólag meghatotta. Válasza önérzetes volt, nem húzódozott — az álszemérmesek módjára — megtiszteltése elől, a kik kicsinyítés által akarják nagyobbítani csekély érdemeiket. Szerette és hirdette, szeretni és hirdetni fogja az igazságot, ez által akarja továbbra is megérdemelni az emberek becsülését. A bibliával harcolni fog a sötétség ellen, s hogy az arany-tollal fog-e még dalokat írni, azt nem tudja, de boldognak vallaná magát, ha zsoltárai arany-tollú munka gyanánt válnának közkeletűekké. A válasza az énekkar alkalmi dala volt a válasz s egyszersmind a szép ünnepély kedves záradéka. Az ünnepeltet sokan siettek a maga boldog otthonában is üdvözölni.

— **Gyász hír.** Dömsödről értesítenek bennünket, hogy ott az egyháznak 54 éven át buzgó kántor-tanítója, *Dömötör Sándor*, életének 75-ik évében elhunyt. Messze földön híres, páratlan hivatálnoknak, csengő kellemes hangú énekesnek, vas egészségű férfiúnak, tipikus, délceg magyar alaknak, nyílt, bátor, de megnyerő embernek rajzolja tudósítónk. (Halálának, s temetésének napját azonban elfeledte feljegyezni). Temetésén roppant sokaság vett részt a községből, s egy nagy vidék előkelő népe tisztelte meg. Áldás a derék és hű szolga poraira!

— **Lelkészválasztás.** *Szigethi Zoltán*, budapesti segéd-lelkész, egyhangúlag huszti lelkészszé választatott. Úgy hall-

juk, hogy a máramaros-ugocsa papi körökben — a melyek a választásban mellőzést látnak magukra nézve — nagy a megdöbbenés e váratlan tény miatt.

— Egy kis apologia-féle. Nagytiszteletű Szerkesztő Úr! Beesés lapja múlt évi 44-ik számában «H. i.» szóba hozta a «Pr. P.» augusztusi füzetében megjelent temetési beszédet. Miután azt a beszédet én követtem el, legyen szabad az ellene mondottakra egyet-mást megjegyeznem. Pár év előtt, karácsony első ünnepén, egyházam egyik jobbmódú híve, öngyilkos módon halt meg. Ily szent napon, ily nagy bünt elkövetni — az ilyen nem érdemli hogy szentelt földbe s szokásos módon legyen eltemetve — volt az általános vélemény egyházam körében. És jöttek hozzám néhányan híveim közül azon kéréssel, hogy csak csendben hantoljuk el a szerencsétlent egyszerű imával a mint az régente volt szokásban. harangszó nélkül, a mint azt most is látjuk a római katolikusoknál. Én azonban harangoztattam, s eltemettem csak úgy, mint bárki mást. És mi történt? A mint a holttestet kikisértük a temetőbe, csodás véletlen, a legnagyobb harangunk megrepedt... s egyházam nem egy tagja még most is szentül hiszi, hogy azért repedt meg, mivel aka-ztolt embernek harangoztattam. Most meg történt a második eset, a mikor az erősen kifogásolt beszédet mondtam. Egy férjétől elváltan élő fiatal asszony, a ki hozzátartozóinak sok szegényt és szomorúságot okozott, bűne gyümölcsét és önmagát is elemésztette. Újra felhangzott a régi beszéd, újra láttam a megbotránkozást híveim körében*: «másképp volt ez hajdanában, de most a legnagyobb gonosztevőt is csak oly tisztelettel temetik, mint más ember fiát; pedig hát mit tett ez akkor, mit tett ekkor és mit követett el ismét most?» Meglehet, hogy «H. i.» ha ilyen zúgolódást hall vala, elpirúl, mint valamely szemérmes leányzó; bedugja a fülét, hogy ne halljon; behunyja a szemét, hogy ne lásson semmit ebből a gonosz világból; s mond olyan temetési beszédet, a melyből az ilyen dolgoknak még említése is oly távol lett volna, mint Makótól Jeruzsálem. No, hát én nem így jártam el. Én Uram és mesterem útmutatását követve, meghallgattam a beszélőket és a beszédeket és szembeszálltam velök. A bűnt nem védelmeztem, nem szépítettem, a mint azt Krisztus sem teszi, de a vádlók és zúgolódók sorába sem állottam, a mint azt «H. i.» állítja felőlem. Hanem a beszélők elé lépve, azt mondtam: a ki ti közületek bűn nélkül való, az vessen rá először követ; a ki azt állítja, hogy a bűnöst nem illeti meg a harangszó, annak én azt mondom, hogy azok a harangok sohasem szólalnak meg temetésre, mert mindnyájan azok vagyunk. Azért ne ítéljete, az Úr fog ítélni; ne vádoljátok őt, én sem vádolom őt, hanem inkább imádkozzunk. Az Isten legyen néki irgalmas! Hol avatkozom én itt az örök bírószerpébe!? Azért a ki engem meg akar róni ezen beszédnek akár a hangjáért, akár a tartalmáért, akár pedig irányáért, annak először ki kell tépni a szentírásból azt a lapot, a melyet én kiindulási pontul választottam, s a melyre mindig visszatérek. Mert a míg ez a lap a bibliában lesz, addig minden támadás beszédem ellen kudarcot fog vallani. Arra nézve pedig, a mit «H. i.» beszédem külső alakjára, terjedelmére vonatkozólag mond, legyen szabad röviden csak ennyit megjegyeznem: Hallottam én már olyan temetési beszédet is, a melynél a homiletika minden szabálya be volt tartva: volt kikerekített bevezetése és befejezése, volt első, második és harmadik rész. A szentírási helyek

* Mert az ilyen félreeső falusi gyülekezetben az öngyilkosság még nem mindennapi dolog; az itt általános megdöbbenést és megbotránkozást kelt, azt a legnagyobb véteknek tartják.

mintha cérnával lettek volna kimérve, az egyes részek soronként összeolvadva, hogy az egyik ne legyen hosszabb a másiknál, de mivel nem vette figyelembe az alkalmat, nem beszélt sem azokról, sem azoknak, a kik között megjelent, hallgatói csendesen diskuráltak, vagy még csendesebben szunyókáltak. És ismét hallottam olyan beszédet is, a mely gyönyörű virágos nyelven volt tartva, csupa kép, számos idézet Petőfi, Aranyból, de mivel a fölvetett textusról s általában a szentírásról teljesen megfeledkezett, hidegen hagyta a közönséget. Ellenben az olyan beszéd, a mely a szentíráson épül fel, s oda újra vissza-vissza tér, s a mellett az alkalomhoz is talál, az minden alakú fogyatkozásai mellett sem tévesztheti el hatását. A mi az én beszédem alakját illeti, azért, hogy ha nincs is a gyengébbek kedvéért vastag vonalakkal, vagy számokkal megjelölve: eddig a bevezetés, ezek pedig a részek; azért a fokozatos tovább fejlődést és a logikai egymásutánt megtalálja benne az, a ki nem a sorokat számlálgatja, hanem a tartalmát olvassa. *Terjedelmére* nézve csak ennyit: ez a beszéd tőlt nyelven lett elmondva, s midőn a «Pr. P.» számára magyarra fordítottam, nem tettem azt szóról-szóra, betűről-betűre, hanem csak főbb vonásaiban, kihagyva különösen mind azt, a mi helyi érdekű s egy két mondatba összevonva azt, a mi az eredetiben bővebben volt tárgyalva. ** Boldog új esztendőt! Osztróluka 1891 Jan. 3

Hurtay György ev. pap.

— **Katolikus hírlapok és folyóiratok.** A katolikus érdekek védelmezésére és ápolására, mint a M. A.-ból olvasuk 44, különböző természetű hírlap és folyóirat jelen meg hazánk különböző vidékein. Ezek közül 41 a római katolikus, 3 pedig a görög kath. egyház szolgálatában áll. Közülök csak egy van napi lap, a hírhedt „Magyar Al'am“, a melynek homlokán ott olvasható a IX. Pius és XIII. Leo áldása a lap olvasóira. Társadalmi irányú vegyes tartalommal van 9; a gyakorlati lelkészet körébe vágó (egy pusztán a külföld szónokaival foglalkozó) van 8; tanügyi lap van 6 (négy havi, két heti lap); tudományos, irodalmi színezetű és füzetes vállalat van 7, népies irányú, továbbá társulatok havi és heti közlönye van 4—4; ifjúsági és gyermeklap van 2. Ezek közül Budapesten 9, Egerben 4, Kalocsán, Győrben 3—3; Esztergomban, Székesfehérváron és Szathmáron 2—2; Gyulafehérváron, Sopronban, N.-Váradon, Veszprémben, Ó.-Becsén (Bácsm.), N.-Szombathban, N.-Bányán, Új-Pécen, Szabadkán, Pozsony-Szt.-Györgyön, Pozsonyban, Kis-Pesten és Szepeshelyen 1—1 jelen meg. Három lap megjelenési helye nincs feljegyezve. A görög katolikusok 3 lapja Ungváron nyomatik. Ezekben felül vannak a páratlan felekezeti-séggel készült naptárak, a Szent István és Szent László társulatok kiadványai s egyes politikai napi lapok, a melyek szintén erősen hajtják a vizet a róm. kath. egyház malmára s széthordják annak örömeit, panaszait s ellenünk érzett gyűlöletét a nép minden rétegébe.

— **«Reformátusok Lapja»** címmel egy új heti lap indult meg N.-Károlyban, a „Közpapok Lapja“ volt kiadójának Soper Kajetánnak nyomdájából. *Biki Károly* györgyteleki ref. lelkész szerkeszti s főmunkatársa *F. Varga Lajos* majtisi lelkész, a kik eddigelé — újabb időben — a közpapok zászlóvivői voltak s azok táborában a legjobb harcosok közé számítottak. A közpapok tábora tehát — a mint azt a budapesti gyűlés után könnyű volt megjósolni — két pártra szakadt. A Péntek-pártiak megalkudtak a *Kovács*

** Az alkalom rendkívülisége — kétségtelenül — sok mindent megmagyaráz és elviselhetővé tesz. A mi «H.-i.»-nek nem az volt a fő kifogása, hogy Osztrólukán valaki egy egészen sajátos ízü beszédet mondott; hanem hogy az — a «Prot. Lap» hasábjain — nyilvánosságra jutott. Szeretnénk ott *mint*a-beszédeket látni és nem csak beszédeket vagy pikanteriákat! Szerk.

Albert és társai érveinek hatása alatt a hivatalos egyházzal, vagyis megszeliődtek; az Asztalos-pártiak pedig megaláztatást láttak magokra nézve a Péntekesek meghódolásában s békételenkedve tértek haza. E békételenkedés bizonyítéka a *Reformátusok Lapja*, a melyből egyelőre valóságnak látszik az, hogy szerkesztői nem akarnak közpapok lenni s nem akarnak a Péntek zászlója körül csoportosulni. Egyebekben nincs, vagy alig lehet köztök különbség. Részünkről, noha jobban szeretjük a kevés jó lapot, mint a sok gyöngét s noha örömmel látunk egyházunkat tömörülten, mint szétszakadozott állapotban; mindamellett szívesen fogjuk üdvözölni a „*Reformátusok Lapja*“ megindítót, ha sikerül nekik azt helyrehozniok, a mit a „*Közpapok Lapja*“ elrontott; t. i. eloszlatni azt az elégtelenséget, azt a gyűlölködést, azt a gyanúsító, ellenségeskedő viselkedést a melyekkel az sok embertársunk szívét, lelkét megzavarta. A lap előfizetési ára 4 frt.

— **A görög nyelvkérdés Angliában.** A görög nyelv facultatívá tétele szóba került legközelebb Angliában is az angol nyilvános intézetek igazgatóinak Oxfordban tartott gyűlésén. *Weldon* harrowi igazgató azt indítványozta, hogy mondja ki a gyűlés, hogy a közoktatásra nyereség lenne, ha az egyetemeken a görög nyelvet facultative tanítanák. Öt órai heves vita után 31 szóval 29 ellenében, tehát csak 2 szavazattal a görög barátok győztek. Az elvetett indítványnak főcélja az volt, hogy a reáliskola növendékei is az egyetemre jussanak. A lapok egyrésze az indítvány mellett szólott. A „*Times*“ többek között azt jegyzi meg hogy a görög nyelv kötelező tanításra olyan, mintha minden leányban zenei tehetséget tételezve fel, évekig elgyötörnék zongora- és ének-tanítással.

— **A tanári fizetések emelése tárgyában** az állami iskolai tanárok mozgalmat indítottak. Az előbb tartott nagyértekezlet által kiküldött bizottság a karácsonyi szünidő alatt elkészítette a tervezetet s körlevelet intézett az állami és a miniszter rendelkezése alatt álló középiskolák tanáraihoz, felhíván őket, hogy a fizetésjavítás végett mindenik testület kérelmezzen az nagygyűlés előtt s kérvényét saját kerülete képviselőjével nyújtassa be. A kérvényben 200 frt ötödéves pótlékot, a lakásbér rendezését, minden 15 évi szolgálat után a törzsfizetésnek 100 frttal emelését s az igazgató fizetésének javítását fogják sürgetni. Ez ügyben a húsvéti szünidő alatt összehívandó nagygyűlés külön is fog kérvényt nyújtani be a parlamenthez és a közoktatási miniszterhez. Ezt a mozgalmat látva, önkéntelenül is az a gondolatunk támad, hogy hát a protestáns tanintézetek mikor fogják már az ötödéves pótlékot tanáraik részére általánosan megadni? E tekintetben — tudunkkal — eddig csak egy pár intézet fentartó testülete követte az államot.

— **A vallás- és közoktatási miniszter** leíratot intézett az egyházi főhatóságokhoz és a tanfelügyelőkhez, felkérvén őket, hogy az iskolai hatóságokat figyelmeztessék arra, hogy ha az állam által kiadott tankönyveket egyenesen az egyetemi nyomda igazgatóságától rendelik meg, a könyvek netto áron és portómentesen küldetnek meg számokra. A minisztert erre az intézkedésre az indította, hogy egy vidéki könyvkereskedő az állam által kiadott olvasó- és tankönyveket a megszabott bolti árnál 3—4 krral drágábban adja el. Ilyen visszaélések megakadályozása végett nyomatja a sárospataki irodalmi kör is — saját kiadványaira — a könyv árát füzetlenül és fűzve, a mi sok ember előtt feltűnő és szokatlan intézkedés lehet, de mint a tapasztalat bizonyítja, nem épen célszerűtlen.

— **Iroda'ni hírek.** *Biró Antal* derecskei ref. lelkész egy beszédet és imát adott ki Debrecenben, melyeket mult

év jun. hóban mondott el harangbeállítás alkalmával Derecskén. Az egész egy sovány értekezés „a harangok eredetéről, történetéről, használatuk szükséges és hasznos voltáról.“ Mint ilyen eléggé fáradságos munka, de nincs benne semmi a mi jótékonyan emelné az ünnepélyes érzéseket a gyülekezeti tagok szívében. E beszéd soványságaért csak az eléggé hangulatos ima ad kárpótlást. A beszéd és ima ára 10 kr. a harangpénztár javára. „*Az egyházi közigazgatás kézikönyve*“, melyet *Eötvös Károly Lajos* tanfelügyelő ír és *Hornyánszky* ad ki, kettős füzetben jelent meg (II. kötet 14—15 füzet). Ára 60 kr. E házpótló vállalatot ismételtlen is melegen ajánljuk a pártfogásra. — *Fabriczy János*, eperjesi „tanító-képző tanár“ ily című füzetet adott ki: „*Elemi Számítan.*“ *tanítás és önképzés szolgálatában.* A) *Elvi rész. Második átdolgozott kiadás.* Eperjes. A 30 lapra terjedő, csinos kiállítású és tanulságos kis mű. mely az elemi számtanítás általános tervét is közli, 20 kr. A gyakorlati részt kíváncsian várjuk. — Megjelent s beküldetett a „*Zemplén Naptára*“ az 1891-ik évre. VIII. évfolyam. A naptári részen kívül a névnapok betűrendes jegyzéke, 3 kép (Payzoss Andor ábraszéki ülnök, a s.-a.-ujhelyi nagy gimnázium és a csicsvai várromok), 3 költemény, 5 prózai olvasmány, továbbá adomák, hasznos tudnivalók, Zemplénvármegye bizottsági tagjainak, hivatalnokainak, orvosainak névsora, vásárok stb. képezik a naptár tartalmát. Címéhez híven a zempléniek érdekeit szolgálja és pedig teljes figyelemmel. — *Tukács József*, ceglédi ev. ref. lelkész azon alkalmi beszéde, melyet 1890. okt. 26-án Budapesten mondott a lelkészavatás ünnepélyén, nyomtatásban is megjelent. Csak örömről fejezhetjük ki a felett, hogy ilyen módon közkinccsá, mások által is élvezhetővé tették e derék beszédet az ott felszentelt új lelkészek és ez által maradandó emléket állítottak amaz ünnepélyes órának. Maga a mű egy tökéletes egyházi beszéd, mondhatni, mintabeszéd, melyben a lelkes predikátor — *Ezsaiás* XL. 28—31 nyomán „az istenben vetett bizalom jótékony hatásáról“ elmélkedik, a mely hatást gyakorol az: I. minden emberre, II. különösen a lelkipásztorra. Eszmegazdagságot emelkedett nyelvezettel párosítva meggyőzően mutatja be a prot. lelkési hivatal nehézségeit, mint a melyek lélekemelő küzdelemre hívják a hivatott pásztorúkat úgy a catholicismus, mint a vallási közöny ellen; de e küzdelem fenséges, eszményi s ez teszi éppen gyönyörűséggé. A költői képekben bővölködő, szívet és eszt lebilincselő, mindvégig emelkedett hangulatú beszédet hozzáálló imák vezetnek be és kísérik. Még egyszer igen szívesen gratulálunk úgy a szerzőnek, mint a kiadónak! A mű *Kókai Lajos*nál kapható Budapesten 20 kr-ért.

r. k.

Szerkesztői üzenetek.

Sp. A sok lapra nézve a mi véleményünk is az, a mint már régen kifejeztük, hogy az az erőlködés, szétforgácsolás a s az anyaszentegyház tetteinek szétszakgatására vezet. Dehát hiába! Sok az elégedetlenség és vannak üzleti emberek is. Az ígéretet nem feledjük el! — *N. L.* A kiigazítás megtörtént. — *R. K.* Csak csinálj, jól csinálj. Levelet írok. Mi nem kaptunk lemondó íratot. — *F. J.* Így is derék, felhasználom. A képek miatt sokáig késünk. — *K. J.* A választ küldöm. Az eset érdekes. — *R. M. T—r.* Én is azt hiszem, hogy a politikai lapok nem merik azt az ismertetést kinyomatni. Nekik kacérkodniok kell a hatalmasokkal! Örülök, hogy a derék műnek egy pár vásárlót szereztünk. — *Dr. H. J. D—d.* A küldeményt átadtam. — *H. I. Bánóc.* A beküldött 1 frtot rendeltetése helyére juttattuk. — *P. P. Miskolc. B. F. Gyula.* Óhajtatuk szerint intézkedtünk. A kért számokat postára tettük. — *b. P. Gy. Miskolc.* 89. évi számokkal nem szolgálhatunk, a 90. évi 33-ik szám azonban megy. — *A. M. Varbó.* A Károlyi életrajzokat küldjük, mihelyt lehet.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «A lelkészválasztási törvényjavaslat.» *Novák Lajos.* — «Egy egyházmegyei hivatal hatáskör nélkül.» *B.+Cs.* — «Az egyház első építése a templomon kívül.» (Folytatás). *Czinke István.* — «Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.» (Folytatás). — «Népiskoláink gyorsabb fejlesztése.» (Könyvismertetés, Folytatás). *Szilksay András.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.» — «Szerkesztői üzenetek.»

A lelkészválasztási törvényjavaslat.

A lelkészválasztási törvényt a szabad választásnak, e «fekete himlő»-nek megsemmisítésére irányzott törekvés és a szolgálati érdem jutalmazásának célzata hozta létre. E törekvés és e célzat lett a választási törvénynek, e kevés szerencsével alkotott gépezetnek motorává, melyet az osztályozás, a minősítés, a pályázat, a kijelölés segélyével szerveztek egy nehézkes egészsze és — hogy semmire hiányozzék, kiegészítettek egy erősnek látszó lékkel, a fegyelmi regulátorral. És megindult az új elvekkel, új szerszámokkal konstruált gépezet és működött és rengeteg katasztrófát okozott. A siralmas történetektől hemzsegek az egyházi közélet naplói, gyászolnak a szívek, borúsak az elmék, az általános meggyőződés pedig ez: a gépezet tarthatatlan, a változtatás elkerülhetetlen. Jöjjön vissza a régi! hangzik az egyik oldalon. Hozzuk be inkább a kinevezést! — kiáltja a másik oldal.

Hanem a lelkészválasztási törvényjavaslat közbeharson és kijelenti, hogy sem az egyik, sem a másik, hanem marad a törvény enyhébb, de komplikáltabb alakban.

A javaslat főbb jellemvonásai ezek: erősen hajlik a szabad választáshoz, de ráállni nem mer; a szolgálati érdemet valamivel hátrább tolja; az osztályozás marad és pedig territoriálisnak; a minősítés azonban új és egyetemes skálává idomul; a kandidáló-bizottság más festéket kap és ily úton-módon «lelkészválasztási bizottság»-gá változik; pályázni ezután is kell, de választani «meghívás»-sal is lehet; a gépezet működése minuciákig részleteződik, hanem azért «szabálytalanságok» még így is lesznek; végül befejezi az egészet az özvegyi és kegyeleti év szabályozása és az indokolás, mely a javaslat elveivel számol be és magyarázatokat tartalmaz.

A ki a javaslatban lefektetett elvekkel, azok

alkalmazásával és a megokolás kapacitációjával beelégszik, az kielégítőnek és a részletes tárgyalás alapjául elfogadhatónak fogja találni e javaslatot; én azonban nem lehetek e kedvező helyzetben, mert nekem, valamint a törvény elvei eleitől fogva ellenemre voltak, úgy ellenemre vannak a javaslatnak attól kölcsönzött elvei is.

E felfogásomból kifolyólag, nem annyira a javaslattal, mint inkább az alapelvekkel és némileg a megokolással szándékozom foglalkozni, vonatkozásokkal a pozitív törvényre.

A törvény egyik alapelvét a szabad választás megszorítása képezi; a javaslat ellenben, az indoklás szerint, a szabad választás híve, csak hogy korlátokkal. Ez természetes, mert a szabadság korlátok nélkül szabadosság. Csak az a kérdés, hogy a javaslat korlátai szükséges korlátok-e s nem szorítják-e össze a szabadságot? A javaslat két korlátot ígér, de hármát emel. Egyik az, hogy lelkészszé nem választható *akárki*; másik a minősítés és — de ez már a harmadik — a szükségparancsolta kizárás a választásból. Az első szükséges, mert természetes; sőt még emelni is kell a *törvényes kor posztulátumával*, hogy 24 éves kora előtt lelkészszé senki se lehessen. A harmadik korlát szintén szükséges, de nem a javaslat alkalmazásában, tehát nem a lelkészválasztási bizottság eljárása, hanem azon önálló elv alapján, hogy fegyelmi kereset alatt álló, vagy már elítélt lelkészek a választhatástól a kereset tartama és az ítélet hatálya alatt meg legyenek fosztva. Az ilyeneket, mint «meg nem választhatókat» esetről-esetre az esperes adhatná tudtára a választó gyülekezeteknek.

A második korlát szükségessége felett egy másik elv megvizsgálása után lehet mondani ítéletet. E másik elv a törvény második alapelve, mely a szolgálati és szerzett érdem megjutalmazásának célzatából van merítve. Ezt a javaslat is megtartja és kombinálja.

A 81-iki zsinatnak, mikor lelkészeink nyomorúságos helyzetét szemlélte, szánalomra dobbant a szíve; a mikor meg belátta, hogy hamarosan nem segíthet, elhatározta, hogy boldogítani fogja legalább az érdemesebbeket, a 186. §. alapján felépített választási törvénnyel. Ezt hát a szív cselekedte, melyről tudva vagyon, hogy nem mindenkor jár az észszel egy ösvényen. Szép volt az szándéknak, de várni kellett volna a megvalósításával. Azonban a törvény meglelt a maga járulékaival egyetemben, következései pedig ösmeretesek és tagadhatatlanul gyászosak. Senki azokat hatalmasabban és meggyőzőbben még el nem ítélte a javaslat készítőinél (L. az indokolás 2-ik címét). És csodálatos, hogy azt az elvet mégis belevitték a javaslatba — járulékostól!

Baj volt az és örökké baj marad, ha egyházi intézményeink nem alapelveinkhez mértén épülnek. Bajok forrásává lett a választási törvény is, azért, mert szegletköve, az érdem megjutalmazása, nem elveinkből vétetett. Ám lássuk!

A protestantismus, közelebbről a kálvinismus főbélyegének én az egyéni önállást tartom, az írás és a lelkiösmereti szabadság alapján. Teljes a szabadság, de teljes a felelősség is. Kiki magának áll vagy esik. Ezt hirdetjük a katedrákról, mint evangyéliomi keresztyén elvet; ezen az alapon nyugszik belső, méginkább külső egyházi szerkezetünk, a tan, az igazgatás, az erkölcs, az élet. Ezt kell hát az intézményekben is kifejezésre és érvényre juttatnunk. Nos, ha már a prot. ember a fő jó, az üdv keresésének meredekein, veszedelmes útvesztőin elég bátor elindulni, haladni és célhoz jutni a maga evangyéliomával és lelkiösmereti szabadságával: hát e földi múló élet göröngyein csak úgy haladhat, úgy boldogulhat, ha az evangyéliomot eltaszítja, az önállással, a lelkiismérettel, a felelősséggel kissé alább hagy és legalább is félteherrel a mások vállaira támaszkodik, hogy ne mondjam: kapaszkodik? Az égi üdvre van önállása, de a földre nincs? A mennyet megnyerheti a Gondviselés kegyelméből, a földet pedig nem? Vagy hát az ide lent levőket multhatatlanul meg kell nyerni mindenkinek? Vagy megvan-e írva, meg van-e valósúlva, hogy minden törekvés, minden pálya koronára leljen, még ha a legbecsületesebb is, még ha a legérdemesebb is? Nincs, nincs, sőt ellenkezőleg, a kálvinismus sarkalatosan tanítja Pállal: «Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.» «Elég neked az én kegyelem!»

Nekem úgy tetszik, hogy a 81-iki zsinat a maga lelkészválasztási törvényével, az isteni kegyelem elégtelenségére helyezkedett, akaratlanul is dogmát, evangyéliomellenes dogmát, veszedelmes dogmát alkotott; megalkotta a szolgálati érdem kombinálásával, könyörületességéből, de félszegen. Hanem aztán meg is bűnhödtünk érte. Az isteni gondviselés helyére ültetett emberi gondviselés nem irtotta ki «a fekete himlőt,» sőt poklossággá mérgecsitette.

El hát e kórral, még erőfeszítéssel is! El a szolgálati, a szerzett érdemmel és összes miazmás járulékaival!

Most már visszatérhetünk a választási szabadság közből maradt, vagy második korlátjára, a minősítésre, a szerzett érdem ez elválhatatlan támasztékára, a mely társával együtt nem egyéb, mint oly upászfá, melyet mérges kigőzölgése miatt még kerítésül sem tanácsos alkalmazni. Távolítsuk hát el! Ne sajnáljuk! Hiszen ha kevés még a korlát, találhatunk mást is, találhatunk olyat is, a mely szükséges is, meg odaillő is.

A szabad választás, parancsoljon bár a törvény mást, hirdessenek bár itt-ott ellenkezőt, mégis csak legjobban illik a mi elveinkhez, demokratikus szervezetünkhöz, mellé magyar temperamentumunkkal teljesen megegyezik, reá érettek és érdemesek vagyunk. Az indokolás is azt mondja: «a szabadságtól nincs visszalépés; s megnyert vagy kivívt jogokat azoktól, a kik azzal már éltek egyszer, *bűntetlenül* többé elvenni nem lehet.» Igaz ez. De ha nálunk a szabadság már meg volt; ha már éltünk és nem is olyan rosszúl eltünk vele; ha a 81-iki törvény mégis elvette tőlünk és ha már meg is bűnhödtünk érte: legyen elég a bűnhődésből, emelkedjünk fel és férfias elhatározással térjünk vissza az igazi szabadsághoz!

«A szabadság — mondja tovább az indokolás — magában hordja orvosságát; de az egyesnek vagy kormányzó testületnek kényuralma ellen nincsen biztosíték, a hol alkotmányos szabadság nincs.» Ez is igaz, noha az állítás utolsó része kissé zavaros és egymásnak ellentmondó. Csakhogy az olyan szabadság, a hol egyesnek vagy testületnek önkény biztosítatik, nem szabadság, és ilyen a választási törvény; az oly szabadság pedig, a melynél a szabad cselekvés szükségtelen és preventív korlátozással jár, szintén nem szabadság, hanem gyámság alatt álló alkotmányosság, egy szóval: kiskorúság; és ilyen a javaslatban foglalt választási szabadság. Alkotmányos szabadság a régi szabadság volt, melyet a 81-iki törvényhozás orvoslás helyett eltemetett. A szabadságnak sírja a sok rendszabály. A józan szabadság kevés korláttal, de odaillő korláttal, meg önrendelkezési és szabad cselekvési joggal, meg *felelősséggel* jár. Ám a rakoncátlankodó szabadság önmagában boszúlja meg magát, a felelősség alapján pedig még törvény útján is bűnhődnie kell.

Állítsuk hát vissza a régi szabadságot, megigazítva ott, a hol megigazítandó; állítsuk vissza *felelősséggel*, melynek ki kell terjednie nemcsak a vétkesre, legyen az lelkész, egyháztag vagy akárki más, hanem ki kell terjednie legelső sorban és mindenkinek felett a *presbitériumra*, mely a törvény 28-ik szakasza szerint is a gyülekezet *erkölcsi életének vezetője*. A *zsinat-presbitéri* alkotmányhoz, valóban, oly lelkészválasztási törvény illenék, mely a gyülekezetek választási jogát,

eljárását a presbitériumok cselekvésével és felelősségével kombinálva, mellőzve a javaslatban is megtartott költséges és hosszadalmas motívumokat. . . Kérünk hát nem alkotmányunkkal ellenkező, gyámságolt szabadságot, hanem kérünk alkotmányunknak megfelelő nagykorú önállóságot!

Volna még néhány szavam a szerzett érdem járulécaihoz, az osztályozáshoz, a minősítéshez s a többihez is.

Az egyházak osztályozására, a mint 81-ben nem volt semmi szükség, úgy nincs 91-ben sem; hanem volt és van szükség a lelkészi fizetés minimumának egyetemes érvényű meghatározására, az azon alól álló állomások számbavételére és jól eltalált, helyesen alkalmazott felsegélésére, olyan valamire, a minek elemei most kezdenek bontakozni a konvent cselekvésében a domesztika, a társítás és az affiliálás alapján. Itt, a felvidék sűrű falvú völgyein két, három csekély fizetésű egyház is fekszik, néhol oly területen, a minőt az alvidéken egy, magában is nagyobb népességű egyház egy lelkészszel foglal el. Aztán ne a személyt, hanem az intézményt, ne a hivatalnokot, hanem a hivatalt gyámolítsuk. A 800 frton alul álló lelkészi állásokat kár és szégyen nélkül túrni nem lehet, nem szabad; lelkészeink között pedig nincs oly érdemetlen, a kinek a 800 frt sok lenne, még ha egy éves káplán, még ha kielégítő osztályzatú is.

És a minősítés? A törvény szerint is, a javaslat szerint is minősítnek a bizonyítványok és az érdem. De micsodák a bizonyítványok? Tisztán lelkészi hivatalra képesítő okmányok, azontúl első és második kibocsátású értékpapírok egy egyén részéről, kinek fizetés-képessége mindazonáltal reménybeli. És mi az a szolgálati érdem? Ennyi vagy annyi esztendő vagy valami különösebb cselekedet? Egyházaink nagy részének életében egyetlen egy esztendő kritikusabb lehet és az is 10—20 más esztendőnél, egy jó részében, a szegényekben pedig oly hatalmaságokkal viaskodik folyvást a pap, hogy küzdelmeiért igazán megjutalmazni nekünk nem adatott. Dehát protestáns elv szerint a kötelesség jelentősebb, elébbvaló az érdemnél, noha ezt is szívesen elismerjük és skála nélkül is kettős tisztességre méltatjuk. *Becsüljük meg azért a kötelességet kenyérrel, tisztességes, nem pedig minősített kenyérrel és becsüljük meg az érdemet még több kötelességgel, a bizalmi és tiszteltbeli állásokkal.*

A pályázat és a kijelölés ellen hatalmas filippikát írt az indokolás, hanem azért mégis csak megtartotta. A javaslat a pályázat legszélső határfáját mindössze az 5-ik év végéhez tűzte le, még a kápláni pályafutóknál is és így minden mástól eltekintve, egymagában megszívlelendő a kérdés: érdemes-e ilyen versenytérre oly nagy, oly költséges, oly nehézkes pályabírátságot állítani, mint az egész egyházmegyéből toborzott és mozgósított lelkészválasz-

tási bizottság? Aztán kíméljük meg lelkészeinket, a káplánokat is a csődüléstől, meg a versenyfutástól, a próbapapolástól; ne ők licitáljanak a gyülekezetekre, hanem a gyülekezetek ők reájok. Idegen bizottság se jelölgesse a nekik valót; jelölje ki — ha már jelölni tanácsos — a presbitérium az *esperes vagy helyettese alatt*, a gyülekezet pedig válaszszon és hívjon. Úgy lesz megtartva és érvényesítve a régi tiszteletes és megbecsülésre méltó elv, az *«externa vocatio»*, ha a hívás kínálás nélkül esik meg.

Tehát a hívás! A szabad választás elvéhez való hajlás mellett ez a második szerencsés elve a javaslatnak; alkalmazása azonban szétmorzsolódik az újított gépezet zörgő-dörgő bordái közt. Hanem ezt valóban érdemes lesz egy új javaslat készítésénél kiváló figyelemre méltatni és előkelő helyen alkalmazni.

A lelkészválasztási törvényjavaslatot nem tartom általánosságban elfogadhatónak.

Novák Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Egy egyházmegyei hivatal hatáskör nélkül.

Egy ember házat épített, megrakta az alapot, felhúzta a falakat, s betetőzte; csupán a vakolat maradt el, hogy kívül-belül lakályossá váljék. Ennek dacára belé költözött, s ily állapotban használja félen-szögön fölépült házat.

E hasonlattal úgy véljük, hogy elég élethíven jellemeztük egyházi életünknek egy sok címmel ellátott hivatalát: az „Egyházmegyei iskola-választmányi elnökséget,” vagy más szóval „Egyházmegyei tanügyi bizottsági elnököt,” vagy még másként is nevezik: „az egyházmegyei tanfelügyelői hivatalát.” Ez az épület alapja. A tető alatt pedig az „Egyházkerületi tanügyi bizottságot” értjük.

Egyházi életünkben a népiskola hatóságainak szervezeti hiányairól, s e hiányok miként leendő módosításáról akarunk néhány szerény észrevételt tenni; így vélnők lakályossá tehetni a már említett épületet.

«Köznevelés és Közoktatási Szervezetünk» 64. §-a szerint, az egyházmegye a népiskolák felett a felügyeletet gyakorolja: 1. közgyűlése; 2. bírósága; 3. esperese; 4. tanügyi bizottsága által. 65. §. A közgyűlés tárgyalja a tanügyi bizottság által az espereshez beterjesztett javaslatokat, s azok jelentéseit, melyeket a reá hozott határozatokkal egyetemben az egyházmegyei főjegyző fölterjeszt az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz, mely bizottsági szabályzatnak 14. pontja szerint «figyelemmel kíséri az egyházmegyei tanügyi bizottságok, tanítói egyletek, tanítói értekezleti körök működését, ezek szervezetét,» stb.

Az egyes bizottságoknak ki is van jelölve a munkatér, de az életre átvive, csak az egyházkerületi tanügyi bizottságban nyilatkozik; míg az egyházmegyei tanügyi bizottság az iskolák látogatásán kívül egyéb munkakörrel nincs ellátva.

E bizottságoknak minden egyházmegyében egy elnök vezetése alatt kellene működniök, s a valóságban azonban úgy van a dolog, hogy még mindig vannak egyházmegyék, hol az egyházkerület eme fontos és az iskolai nevelésre oly messze kiható intézményét, csak a «Szervezeti Szabályzatban» ismerik, de tényleg nem alkalmazzák.

Ott, a hol a «Szervezet» szerint életbe lépett is az intézmény, nem mutatja azon eredményt, melyet valóban várhatnánk: mert munkaköre lehetőleg szűk korlátok közé van szorítva, minden önállóság nélkül. Azt lehet mondani, semmi egyéb, mint száraz statisztikus.

Szerintünk e díszes és sokat mondó címnek, melyet a közbizalom ruház valakire, tágabb tért és megfelelőbb befolyást kellene biztosítani.

Szabad legyen azért, a fentebbiekből kiindulva, azon véleményünket előadni, hogy miféle teendőkkal ruháznók mi fel a tanügyi bizottsági elnököt. Röviden körvonala-
lozva e három pontban foglalható össze:

1. A tanügyi bizottsági elnök viszonya az egyház-
megyéhez.

2. Vízonya a tanító-testülethez; és

3. Az egyházkerülethez.

Lássuk először is az egyházmegyéhez viszonyát!

Legyen elnöke a körlátogató-bizottságnak.

A kiküldött iskolai látogatók által összegyűjtött ada-
tokat összegezve terjesztsze az esperesi hivatalhoz, illetve
az egyházmegyéhez. A bizottság javaslatait a jelentéshez
mellékelje.

Az egyes szakaszok iskoláit ő maga is tetszés sze-
rinti időben meglátogassa. És ez fontos dolog. A most
lefolyt országgyűlési tárgyalások alkalmával, a közokta-
tásügyi tárca tárgyalásakor — több oldalról is — az
egyes iskolák sűrűbb látogatását mennyire ajánlották
a miniszter figyelmébe, ki ígérte is, hogy az iskola láto-
gatók számát növelni fogja, sőt még napi illetményen
is ellátandja.

Felelőjük itt azt még, hogy a kishonti evang. espe-
resség a legközelebb dekanátusokra osztott, s minden
ily apró körökbe egy-egy ily iskolai felügyelő nevezte-
tett ki; ezek az iskolák látogatását évente többször tar-
toznak teljesíteni. Miért állanánk tehát mi felúton meg,
hol ez intézmény, már így félig-meddig létesített szer-
vezetében is szép eredményt mutat fel.

Járja sorra az iskolákat intsen, buzdítson, a holt
kövekbe lelket leheljen. Csak így lesz a tanügyi bizott-
sági elnök szép címének jogosult birtokosává, a tanügy-
nek igazi képviselőjévé.

Eszközölje a tanügyi bizottsági elnök továbbá az
iskola-látogatók esetleges kicserélését, vagy helyettesí-
tését, melyről az esperesi hivatal, illetve egyházmegyét
utólag értesítse.

A sárospataki tankönyvek elárúsítását a körláto-
gató-bizottsági tagok által kezelje és ellenőrizze; ugyan-
erről elszámoljon az esperesi hivatalnak.

Nyilvántartsa az iskolák pénztárát, az iskolák fel-
szerelését, arról szóló leltárakat, az iskolai naplókat, a
szak- és ifjúsági könyvtárakat, népkönyvtárakat, olvasó-
egyleteket, egyházi ének-karokat.

Évente mindezekről kimerítő jelentést terjesztszen az
esperesi hivatal útján az egyházmegyéhez.

II.

A tanügyi bizottsági elnök viszonya a megyei tanító-
testülethez.

Mily különös, hogy bár eddigelé az egyházmegye
fent nevezett tanügyi referense által vett tudomást a
tanítók minden iskolai hivatalos működéséről, mégis a
tanító-egylethez nem volt semmi kapocs által fűzve.

Minden esetre kívánatos, hogy a szerves összefü-
gés az egyházmegye és a tanító-egylet között a tanügyi
bizottsági elnök által történjék. Önként következik, hogy
a tanító-egylet beléletét lehetőleg tanulmánya tárgyává,
s annak ügyét úgy szólván magáévá kell tennie.

A tanító-egyletnek tehát hivatalos tagja lesz «Egy-
házi elnök» cím alatt. E gyűlésekre a tanító-elnök által

mindenkor meghívandó. Ez által lenne a «Szervezet»
14. pontjában említett irányelv véglegesen és a törvény
céljainak szellemében elérve.

Az egylet évi működéséről is általa lenne az egy-
házmegye értesítve jelentésében; mely egyleti működés-
ről pedig mindeztideig soh'sem tétetett jelentés az egy-
házmegyéhez, sem a tanító-testület elnöke által, sem más
hivatalos úton; mintha csak egészen különálló testület
volna ez az egyházmegyétől, melyhez csak a kenyéradó
gazda és szolga közti-féle viszony fűzné. Csoda-e aztán, ha
a tanítók, Dobos után Czinke szerint: «mint az egyház
vérével megelégedett piócák szívesen lehűlnak az egy-
ház testéről.» Isten ments! Ölelje csak fel az egyház
magához a tanítókat testületileg is, ők oda simulnak,
oda nőnek lelki örömmel, mint annak húsa és csontja.

III.

Mily viszonya legyen az egyházkerülethez?

Tagja legyen az egyházkerületi tanügyi bizottságnak
is; nem azért, hogy az egyházmegyei iskolai életre vo-
natkozó statisztikai adatokat az illető bizottsági elnök
személyesen vigye fel, s beterjesztett jelentéséhez szó-
beli felvilágosítással szolgáljon; hanem igen is azért,
hogy mint az egyházmegye tanügyi referense az észlelt
hiányokról, a népiskola tovább fejlesztéséről, eszmét cse-
réljen az egy munkakörben foglalkozókkal; javasoljon,
bírálgasson. De hát hogy viheti az előbbre a tanügyet, aki
nem tapasztalásból, hanem közvetve, a körlátogatók
által beterjesztett jegyzőkönyvekből meríti meggyőződés-
ét?! Avagy az esperesek is nem személyesen végzik-e
az egyházak látogatását, s a püspökök körútjaikat, most
itt, majd amott?! Hogy személyesen is lássanak, buz-
dítsanak és gyógyítsanak!

Távolról sem azt akarjuk ezzel mondani, mintha
kétségre vonnók az egyes körlátogató bizottságok jóhi-
szemű eljárását, vagy az egyházkerületre küldött egyé-
nek szakértelmét?! Mi csak azt akarjuk, hogyha egyszer
valakit a tanügy szolgálatára hívott el a közbizalom, hát
ennek ne csak a titulását, de a vitulását is viselje egész
lényegében! Ott legyen minden helyütt, hol az iskolák
ügye kezeltek. Természetes, hogy a hív munkás aztán
méltó lévén a maga bérére: kell, hogy az egyházmegye,
vagy kerület némi anyagi támogatásban részesítene tan-
ügyi hivatalnokát, farsztó és bizonyára költséges mun-
kájáért.

Hogy mily fokú lenne ily beosztás és eljárás mellett
az elért siker, azt némi körültekintéssel bárki is belát-
hatja.

Ily intézkedések által vélünk mi a tanügy épületét
lakályossá tehetni!

Tisztelettel kérjük azért a szakértőbb elvtársakat:
legyenek jók és nyújtsanak segédkezet az épület teljes
felépülésének nagy munkájában; bírálgassák meg nézetein-
ket, a mi jó van benne, hagyják meg; a hiányokat pedig
pótolja bölcs belátásuk és ügybuzgalmuk. A felvetett
kérdést mi elég komolynak tartjuk arra, hogy fölötte elfo-
glatlanul eszmét cseréljünk!!

B. + Cs.

TÁRCZA.

Az egyház belső építése a templomon kívül.

(Folytatás).

8. És most jön a legnehezebb, a legkényesebb kér-
dés, az egyházi fegyelmzés. Lepten-nyomon éreznünk
kell kezeink megkötöttségét, erőink elzsisbasztását, tehe-
tetlenségünk és tanácstalanságunk megszégyenítő voltát

az egyházi fegyelmezés terén. Semmi fegyver a kezünkben, megtorlására a sok istentelenségnek, laza erkölcsöknek, tüntető káromkodásoknak, ocsmány beszédnek, ünneprontásoknak, háznépek szomorú romlását okozó korcsmai dorbézolásoknak, pap, tanító, presbitérium becsmérélnésének, sőt meggyalázásának és több más ilyen elfajulásoknak. A hajdan vasvesszővel kormányozó puritán kálvinizmus ma az ellenkező túlságban tévedez és a fékező gyeplőt oda dobta a vakon rohanó sokaság nyakába s most már csak «kiáltó szavát» küldheti az örvény felett álló után, de visszatartani azt annyi eszköz sincs kezében, mint a testvér katolikus felekezetében a fülbegyónás s a vele összekötött poenitentia. És a mi a legkeserűbb e túlságos szabadságban min nekünk, az, hogy míg tehetetlenül vagyunk kénytelenek szemlélni ezeket, sokan a nép közül is a mi rovásunkra és kötelesség-mulasztásunkra róják fel e visszaéléseket. Mikor e szüreten, egy vasárnap esteire, a közeli szőlőknek vettem útamat, hogy színről-színre láthassam és megszólíthassam a hegyekről hazatérő vasárnapitörőket; azon szemrehányásomra, hogy ugyan keresztyén léttökre micsoda lélekkel mennek szedni vasárnap, nem is magoknak, hanem a zsidónak, holott a zsidó szombatban magának sem szüretel? — azt felelték, hogy «hát minek engedik meg?» a tisztelendő uraknak nem kellene megengedni, hogy vasárnap dolgozzunk, és megkorbácsoltatni mind, a ki nem engedelmeskedik. Persze ők nem tudják azt, hogy a mi kezünkben a fegyelmezés joga, mondhatni, teljesen kivételt s a mi hatalmunk nem az már többé, a mi valaha volt.

Azt kérdezte egyik értelmes hallgatóm nem régiben tőlem, mikor az iskolai év elején, vasárnaponként a szószékből is szorgalmaztam a tanköteleseknek pontos iskolába járatását, hogy ugyan mi az oka annak, hogy mióta olyan erősen fogják az iskoláztatást, azóta sokkal több a panasz a mai tanultabb fiatalság ellen? Mi az oka? Azt hiszem, a t. értekezlet is osztózni fog abban a felfogásban, hogy ennek egyik oka a mai iskolai nevelés egyoldalú iránya és szelleme is (Ezt azonban annak a hallgatónak nem mondtam.) A másik ok a családban van, mely teljességgel nem ügyel a gyermek előtt a maga nyelvére és cselekedeteire, úgy, hogy sok gyermek csak az iskolában hall jól, otthon pedig soha. S a harmadik ok az eklézsiái fenyíték megszüntetése. Magas szellemi és erkölcsi műveltség kell ahoz, hogy valaki pusztán magáért a jóért, jó legyen. A tudatlan ember inkább csak félelemből teszi a jót, mint a vele járó erkölcsi gyönyörűségből. És mégis ma úgy bánnak a néppel, mint bölcsekkel, mielőtt valósággal bölcsesé tettek volna. Régen büntették a káromlásért, ma szidalmazhatja legnagyobb jóltevőjét is, nem bánja senki, csak a királyt meg ne sértse, mert a törvény csak a király személyét tartja szentnek, az istenét nem. Régen megverték az iskolában is, az életben is, hát nem mert — legalább nyíltan — rossz lenni s így a vétekre másokat is felbátorítani. Ma pedig szabad minden, ha nyíltan is, ha a sok szabadszájú tiszteletlen beszéd által oda lesz is minden tekintélynek és hitnek a nimbusza. Azt nem veszik észökbe bölcsek és liberális törvényhozóink, hogy köznép vallás nélkül és a tekintély fékező és fegyelmező befolyása nélkül erkölcsös nem volt soha és nem lesz soha.

Eszemben sincs azt követelni, hogy a fegyelmezési jog régi terjedelmében és szigorúságában visszaállítsák, de azt mindenestre óhajtunk, hogy „az egyház fegyelmezés jogáról és eszközeiről” az összeülendő zsinat által törvénykönyvünkbe egy új fejezet iktattassék, mely kezünkbe több hatalmat adjon s fegyelmezési jogunkat ne csak a gyülekezet hivatalnokaira és szolgáira, de a köztagokra

is nagyobb mértékben terjeszsze ki és fiskális feltételekkel ne kösse meg a hasznavehetetlenségig. Mert most ki van ugyan mondván, hogy a presbitérium tiszte, a törvény értelmében (t. i. «az egyházközségi bíróságról» és a «fegyelmi esetekről» szóló rész, illetve fejezet értelmében) célszerű, érelyes egyházi eszközökkel gyakorolni az egyházi fegyelmet, de vigyázzon ám, a ki a felebbezések mai divatos idejében ezekbe fogódzik, mert félő, hogy vagy az ő markában marad ott a vádlott köntösének a csücske, a vádlott pedig nevetve odább áll; vagy az ő papi palástja és tekintélye szakad a vádlott markába, a ki megint csak utóljára nevet.

Apáinknak ezek voltak a fegyelmező eszközei: intés (admonitio), dorgálás, consistorium elé idézés, gyülekezet elébe hivatás, köznapi nyilvános poenitentia-tartás a templomban arra kijelölt álló helyen, vasárnapi publica poenitentia, eklézsia-követés (publica deprecatio), úrasztalától eltávolítás, kiközösítés (excommunicatio), számártemetés (Jeremiás 22. 19. után nevezve így. Abban állott, hogy az illetőt haragszó és minden egyházi szertartás nélkül kivitték és a temető sáncába elásták). A mai fegyelmezés eszközei: intés, feddés, 10 frtj terjedhető pénzbírság és hivataltól való megfosztás. Ez kevés. Ily csekély eszközökkel nem sokra boldogulhatunk, azért statuáljunk többet, hogy megnyervén arra koronás királyunk helybenhagyó szentesítését. bátrabban és sikeresebben szállhassunk szembe azokkal a vétkekkel, melyek az állami törvények kegyes elnézése folytán légio számra ütögetik fel fejüket.

Mik volnának az egyházi fegyelmezésnek, az említettek kivül, a mai előhaladottabb műveltséggel és a sok tekintetben megváltozott erkölcsi felfogással összeegyeztethető eszközei: megvallom, erre nem tudok kielégítő feleletet adni. Talán a házasságkötés és a temetés ma is felhasználható alkalmak lehetnének, hogy általuk némi erkölcsi pressiót gyakorolhassunk azokra, a kiket más úton nem tudunk kezünk ügyébe keríteni. De hát ennek meghatározása nálamnál bölcsőbb és tapasztaltabb emberek dolga lesz.

(Vége köv.).

Czinke István.

KÖZÉLETÜNK.

Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.

(Folytatás).

III. Az eljárásról.

A) Az eljárás megindítása s a tárgyalás előkészítése.

15. §. A bírói eljárás a 10. §. 2-ik pontja esetében az esperes jelentése, vagy a megválasztott lelkész vagy a választó egyház, vagy a választók panaszja, — más esetekben az érdekelt egyház presbitériumának kérvénye; — továbbá a választók valamelyikének, az érdekelt egyházi tisztviselőnek, vagy utódainak, vagy az érdekelt egyháztagnak panaszja, illetőleg közigazgatási úton hozott határozat ellen az érdekelt fél által beadott felebbezés folytán indítható meg.

16. §. A tárgyalás a bíróság előtt élőszóval történik.

17. §. A tárgyalás és a határozatok kihirdetése nyilvános. A bíróság zárt ülésben tanácskozik, s hozza meg a határozatot.

18. §. A tárgyalás folyama alatt a rend fentartására az elnökség ügyel fel. A rendzavarókat előleges

megintés után s ha az sikertelen maradt, a tárgyaló tereméből kiutasíthatja. Súlyosabb esetekben az egyházi fegyelmi hatóság alá tartozó személyek ellen, a bíróság a fegyelmi eljárás elrendelése iránt intézkedik. A hozott határozat tárgyalási jegyzőkönyvbe felveendő. A határozat ellen felebbezésnek helye nincs.

19. §. Választások elleni panaszok, s az esperesnek a 10. §. 2-ik pontja alapján tett jelentése esetében, valamint minden oly esetben, melyben az ügy alapos elbírálása követeli, az érdemleges tárgyalást vizsgálat előzi meg. De választás elleni panaszok, s illetőleg esperesi jelentés esetében is, tárgyalhatja az egyházmegyei bíróság előleges vizsgálat nélkül az ügyet s érdemlegesen határozhat is, ha a választási jegyzőkönyvből, vagy a választási küldöttség jelentéséből oly szabálytalanságok tűnnek ki, a melyek a választási törvény intézkedéseivel nyilván ellentétben állanak.

20. §. A vizsgálatot az esperes rendeli el s lelkészi és világi kiküldöttek a helyszínen teljesítik.

21. §. A vizsgáló küldöttség az érdekelt feleket, különösen a panasztevőket s a panaszlottat meghallgatja, kihallgatja a felek által felhívott tanúkat, kiket vallomásuk valóságára megesküteni is jogosítva van, s úgy a felek előadásait, mint a tanúk vallomásait jegyzőkönyvbe vezeti, az ügyek természete szerint (10. §. 6. 7. pont) a felek kívánatára, vagy a mennyiben a bizottság maga szükségesnek találja gazdasági szakértőket is hallgat meg, általában beszerzi az ügy eldöntésére befolyással bíró adatokat s bizonyítékokat s mindezeket jelentés mellett az espereshez headja.

22. §. Az esperes a tárgyalást megelőzőleg, minden esetben gondoskodik, hogy az ügy elbírálásához szükséges hivatalos adatok (díjlevelek, adókimutatások, előző évi adókimutatás adatai, választási lajstrom, presbitéri határozat sat.) hiteles alakban beszereztesse s az ügyiratokhoz csatoltassanak.

23. §. A vizsgáló bizottság jelentésének beérkezése után — és ha vizsgálat tartása nem volt szükséges, a hivatalos adatok beszerzése után, az elnökség a tárgyalásra határidőt tűz ki s arra a feleket meghívja. Ha többen volnának a panaszosok, a tárgyalás idejéről a beadványban megnevezett közös meghatalmazott, s ha ilyen megnevezve nincs, az első aláíró értesítendő.

24. §. A tárgyalási határidő akként tűzendő ki, hogy a határnapot kitűző végzés valószínű kézbesítése és a tárgyalási határidő közt, a bizonyítékok beszerzésére s a megjelésre elég idő maradjon.

25. §. A kézbesítés az illetékes egyház lelkészi hivatala útján, kézbesítési ív mellett történik. A kézbesítésről, vagy a kézbesítés akadályáról a lelkész tartozik idejében jelenteni.

26. §. Az elnökség az ügy előadásával a tanács bírói tagjai közül előadót bíz meg, kihez az ügyiratok előleges tanulmányozás végett kiadandók. Előadással a bíróság jegyzője is megbízható.

B) Tárgyalás és bizonyítás.

27. §. A tárgyalás a tényekre és a jog alkalmazására vonatkozó vitákat és a bizonyítást foglalja magában.

28. §. Ha a tárgyalásra kitűzött határidőben az érdekelt és meghívott felek megjelentek, vagy ha azok közül csak egyik is megjelent: a tárgyalás a megjelent felekkel tartandó meg, de a tárgyalás megtartását és a határozathozatalt a felek meg nem jelenése nem akadályozza.

29. §. A tárgyalást a bíróság elnöke az ügy megnevezésével nyitja meg, az után az előadó az ügyet szó-

val ismerteti és a beszerzett bizonyítékokat közli; az előadó ismertetése után, ha a felek megjelentek, a bíróság a feleket hallgatja meg. A feleknek joguk van bizonyítékaikat a tárgyalás alkalmával is előadni. A megjelent tanúk a bíróság előtt kihallgattnak s vallomásaikat a jegyző jegyzőkönyvbe vezeti. Az elnökök és bírói tagok jogosítva vannak a felekhez és a tanúkhöz annyi kérdést intézni, a mennyit az ügy állásának felvilágosítására szükségesnek találnak. A felek is intézhetnek a tanúkhöz az elnökség útján a tárgyra vonatkozó kérdéseket.

30. §. Ha a tanúkat a vizsgáló-bizottság már kihallgatta, a bíróság előtt újabban csak abban az esetben hallgattnak ki, ha a tanúkat a bizonyító fél a bíróság elé állította.

31. §. A tanúk, kiknek kihallgatását a bíróság elrendelte, vallomást tenni s vallomásuk kivétele után, amennyiben a bíróság a tanút esküre bocsáthatónak találja, esküt tenni tartoznak. Joga van a bíróságnak a megjelenni, vagy esküt tenni nem akaró tanúk kihallgatása, illetőleg a tanú esküjének kivétele végett a polgári hatóságot megkeresni.

32. §. Az elnökség, ha a felek személyes meghallgatásától, az ügy állásának felderítése tekintetéből sikert vár, elrendelheti, hogy a felek személyesen jelenjenek meg a bíróság előtt.

33. §. Ha a bíróság a tárgyalás berekesztése után is szükségesnek látja a bizonyítás pótlását, s a pótlás azonnal nem eszközölhető, a tárgyalást elhalaszthatja s pótlást rendelhet el; mely esetben megjelöli a pótolni kívánt bizonyítási eszközöket s azok beszerzésének módját.

34. §. Ha a felek közt egyezség jön létre s az ügy az egyházi bíróság hatásköréhez s illetékességéhez tartozik, a bíróság megvizsgálja, hogy az egyezség a díjlevelet vagy az egyház jövő érdekeit nem sérti-e; s ha meggyőződött, hogy nem sérti, a bíróság az egyezséghez hozzájárul, azt jegyzőkönyvbe vezetteteti s ez esetben az egyezség az ítélet hatályával bír.

35. §. A tárgyalás folyamáról jegyzőkönyv vezetendő, melyben megnevezendők a bíróság, a tárgyalás ideje és helye, a bírák, a jegyző és a felek, megjelölendő a per tárgya s röviden és általánosságban a tárgyalás menete, különösen a bizonyítékok, bejegyzendő a tanúknak a bíróság előtt tett vallomása, a bíróság határozata, esetleg az egyezség és a meghirdetés. A jegyzőkönyvet az elnökség és a jegyző írják alá.

36. §. A bíróság meggyőződése alaki bizonyítékokhoz kötve nincs, az indító okokat azonban, a melyek a bíróságot valamely tényállítás elfogadására, vagy elvetésére s ítéletének alkotására vezették, az ítéletben tartozik a bíróság kifejteni. Az ítélet a felek egyikének, vagy másíkanak esküjéhez nem köthető, s így eskütől függő feltétellel ítélet nem hozható.

C) Bírói határozatok.

37. §. A bíróság a tárgyalás befejezése után, ha az ügyet érdemleges elbírálásra alkalmasnak találja, ítéletet hoz, ellenben végzéssel határoz. A határozatot a bíróság egyik elnöke, a szavazatok általános többsége szerint mondja ki. Az elnök utóljára szavaz.

38. §. Ha az érdekelt felek jelen vannak, a határozatot az egyik elnök, az érdekelt felek előtt azonnal meghirdeti. A meghirdetés a jegyzőkönyvben feljegyzendő. Ha a felek a tárgyaláson nincsenek jelen, a határozat az érdekelt presbitériumnak, illetőleg az illetékes lelkész hivatalt útján az érdekelt félnek kézbesítendő.

39. §. Választási ügyekben hozott ítéletben a bíró-

ság a panaszt, illetőleg hivatalos kifogást vagy elutasítja, s a választás törvényszerűségét elismeri, vagy a választást megsemmisíti s új választást rendel el. Utóbbi esetben megjelöli azt a választási cselekményt is, melytől kezdve a választási cselekmények ismétlendők. Ha a bíróság a választási eljárás körében fegyelmi eset jelenségeit látja fenforogni, a fegyelmi eljárás elrendelése iránt, a fegyelmi bíróságot keresi meg.

40. §. Hivatali javadalmazásul használt földbirtok, épületek stb. használati módja s fentartási kötelezettsége fölött keletkezett vitás ügyekben, az ítéletben az mondandó ki, hogy a haszonélvező mire van jogosítva, vagy kötelezve; mit kell tennie, vagy mit kell abban hagynia, ki tartozik a fentartással és mily mértékben? Kártérítés iránti keresetek a polgári útra utasítandók.

41. §. A presbíterek, vagy egyházi gondnok felelőssége tárgyában hozott ítéletben, a bíróság a felelősséget vagy megállapítja, vagy a felelősség alól a presbítereket felmenti. Ha a felelősséget megállapítja, névszerint megnevezi azokat a presbítereket, a kik kárpótlással tartoznak. Maga a kártérítési kereset a polgári útra utasítandó.

42. §. Ha az ítélet meghirdetése alkalmával a felek az ítéletben való megnyugvásukat kijelentik, vagy ha az ítélet meghirdetésétől — és ha az ítélet kézbesítettett, a kézbesítéstől számított 15 nap alatt felebbezést be nem jelentenek, az ítélet jogerőre emelkedik.

43. §. A bíróság az ítéletben a költségekről is intézkedik, belátásától függ, hogy a költségekben a vesztes felet elmarasztalja — vagy a költségeket kölcsönösen megszünteti e. Joga van a bíróság elnökének s a bíróságnak, különösen oly esetekben, midőn bizottsági vizsgálatot kell tartani, a költségek fedezetére megfelelő összeg letétbe helyezését előlegesen is követelni.

44. §. Az I. bírósági ítélet, ha jogerőre emelkedett s a II. bírósági ítélet föltétlenül, lelkészválasztási esetekben az esperesnek, egyéb esetekben az illetékes presbíteriumoknak további törvényszerű eljárás (végrehajtás, végett kiadatik.

D) A felebbezésről.

45. §. Felebbezésnek csak az egyházmegyei tanács ítélete ellen és az egyházmegyei tanácsnak azon végzése ellen van helye, melylyel a bíróság az eljárást hatáskör vagy illetékesség hiánya folytán útasította el; és a melylyel az újítási kérelmet megtagadta. Az ítélet ellen beadott felebbezésben az ítéletet megelőző eljárás és az annak folyamán hozott végzések elleni panaszok is eladhatók. Ha a felebbezést a felebbező írásban adja be, azt a bíróság egyházi elnökéhez tartozik beadni.

46. §. Ha az ítélet a felek előtt szóval hirdettetett meg, a felebbezés a meghirdetéstől s ha az ítélet kézbesítettett, a kézbesítéstől számított 15 nap alatt adható be. A meghirdetés, illetőleg a kézbesítés napja nem számítatik. Elkésetten beadott felebbezést a bíróság egyházi elnöke hivatalból visszautasítani köteles.

47. §. A törvény által megengedett határidőben bejelentett, vagy írásban beadott felebbezés folytán az egyházmegyei tanács egyházi elnöke, az összes iratokat jelentés mellett az egyházkerületi tanácshoz terjeszti fel.

48. §. Az egyházmegyei tanács ítélete ellen törvényes időben beadott felebbezés választási ügyekben (10. §. 1. 2. pont) az anyaegyház és társ- vagy leányegházak közt s újonnan alakuló egyház és más egyházközség közt (10. §. 3. 4. pont) fenforgó vitás ügyekben, úgy a hivatali előd és utód közt a javadalom megosztása, (10. §. 7. pont) javadalmazásul használt ingatlanok használati módja, (10. §. 6. pont) végre a presbíterek, vagy egyházi gondnok felelőssége kérdésében, (10. §. 10. pont)

a további eljárást felfüggeszti, egyéb az egyházi bíróságok elé utalt vitás ügyekben a felebbezés a végrehajtást csak akkor függeszti fel, ha ezt az egyházmegyei tanács az ítéletben kimondja.

49. §. Az egyházkerületi tanács határozata ellen, akár helyben hagyja, akár megváltoztatja, akár feloldja az I-ső bíróság ítéletét, további felebbezésnek helye nincs.

E) Eljárás az egyházkerületi tanácsnál.

50. §. Hatáskör és illetékességi kérdésben, úgy az újítást megtagadó végzés elleni felebbezés esetében, a II-od folyamodású bíróság a felek közbejötté s újabb tárgyalás nélkül a panaszlott végzést felülvizsgálja s határozatot hoz.

Ítélet elleni felebbezés esetében, az egyházkerületi tanács elnöksége, a tárgyalásra határidőt tűz ki, erről a feleket értesíti s tudatja velök, hogy a megjelenésre ugyan nincsenek kötelezve, de a tárgyaláson megjelenni s ott jogaikat előszóval védeni s újabb bizonyítékaikat is érvényesíteni jogosultak.

51. §. Az egyházkerületi tanács hivatalból tartozik vizsgálni, hogy az ügy az elsőfolyamodású bíróság hatáskörébe s illetékessége alá tartozott-e; hogy a felek a tárgyalásra meghívtak-e? s hogy a felebbezés törvényes időben adatott-e be? Általában, ha az I-ső folyamodású bíróság oly törvényes szabályokat mellőzött, melyek miatt az egyházkerületi tanács nézete szerint alapos ítéletet hozni nem lehetett, jogosítva van az I-ső bírósági ítélet feloldani s pótlást és újabb tárgyalást rendelni el.

52. §. E törvénynek a kézbesítésre, az előadásra, a tárgyalás és bizonyításra, a jegyzőkönyv vezetésére, a költségekre s az ítélethozatalra vonatkozó §§-ai az az egyházkerületi tanács előtti eljárásnál is megfelelően alkalmazandók.

53. §. Ha a felek a tárgyalásra meg nem jelentek, valamint az 50. §-ban említett végzések felülvizsgálata alkalmával, az egyházkerületi tanács, a hozzá betérjesztett iratok s bizonyítékok alapján határoz.

54. §. Ha az egyházkerületi tanács előtt valamelyik fél újabb bizonyítékokat hoz fel, a melyek még a másik féllel közölve nem voltak; s ha a bizonyító fél ellenfele meg nem jelent, vagy ha megjelent is, de ellenbizonyítékainak megszerzésére halasztást kér, az egyházkerületi tanács — a mennyiben az újabb bizonyítékot az ügy eldöntésére befolyással bírónak találja, — a tárgyalást elhalaszthatja s érdemleges tárgyalásra újabb határidőt tűzhet ki, melyre a felek szabályszerűen ismét meghívatnak.

Ha az a fél, a ki újabb bizonyítékot hozott fel, bizonyítékát már az egyházmegyei tanács előtt is bemutathatta volna s így a halasztásra okot adott, az ez által okozott költségeket viselni tartozik.

55. §. Az egyházkerületi tanács határozata a jelenlevő felekkel meghirdetés által közöltetik. Ezen kívül akár jelentek meg a felek, akár nem, a hozott határozat indító okaival együtt, az egyházmegyei tanács egyházi elnökének s ez által az érdekelt feleknek s a 44. §. értelmében az illető presbíteriumnak kiadandó.

F) Újítás.

56. §. Egyházi bíróságok előtt folytatott ügyekben elmulasztott határidők igazolásának helye nincs. Újítás pedig csak egy ízben, azokban az ügyekben használható, melyekben az ítélet az anya- és társ- vagy leányegházak közti vitákra (10. §. 3. pont), alakuló egyházközségnek közösen használt egyházi és iskolai vagyon megosztására (10. §. 4. pont) vonatkozik; továbbá azokban az ügyek-

ben, a melyekben az ítélet hivatali fizetést, vagy természetben szolgáltatandó tartozásokat állandóan s jövő időkre is kiható érvényességgel állapít meg.

57. §. Az egyh. bíróság az újítás iránti kérelemnek csak akkor adhat helyt, ha a vesztes fél olyan új bizonyítékokat mutat be, melyeket előbb nem használhatott s ha az új bizonyítékok alkalmasak lennének arra, hogy a hozott ítéleteket a bíróság megváltoztassa, vagy ha a vesztes fél a büntető törvények által tiltott cselekmények miatt lett vesztes és ez a büntető bíróság jogerős ítéletével bizonyítható.

58. §. Újítási kérelem új bizonyítékok alapján a II. bírósági ítélet kézbesítésétől számított 6 hó alatt — és ha az újító fél újabb bizonyítékát csak később találhatta fel, az újabb bizonyíték feltalálásától, illetőleg ha a büntető bíróság ítélete később keletkezett, a büntető bíróság ítéletének jogerőre emelkedésétől számított 30 nap alatt adható be. Elkésetten beadott újítási kérelem az elnökség által visszautasítandó.

59. §. Az újítási kérelem az egyházmegyei tanács egyházi elnökéhez adandó be s az újítás megengedhetősége fölött — és ha az újítást megengedi — egyidejűleg az ügy érdeme fölött is az egyházmegyei tanács határoz. Az eljárás a rendes eljárási szabályok szerint történik.

60. §. Az újítási kérelmet elutasító végzés ellen az elutasított fél egyházkerületi törvényszékhez felebbezhet.

61. §. Újítás az ítélet végrehajtását nem akadályozza.

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Népiskoláink gyorsabb fejlesztése.

Irta: Dr. Wekerle László. Máramarosmegyei kir. tanfelügyelő.

(Folytatás.)

Helyeseljük szerző buzgóságát, melylyel az ének, zene és testgyakorlás tanítását sürgeti iskoláinkban. Ma már alig nevezhető az újabb nemzedékben mivel embernek, a ki a dal ének- és zene ismeret nagybecsű voltát el nem ismeri. S valóban az intézetek lassanként fel is fogják ennek jelentőségét s fokozott mérvben kezdik tanítani mindenütt. Igazán megbotránkoztató jelenség, ha az ember nyolcosztályú középiskolát talál, ha még reáliskola is az, a hol sem az énekről, sem a zenéről nem tudnak egyebet, csak annyit, hogy némely iskolában olyanokra is vesztegetik az időt! (Nagykálói főreáliskola.). Az ismétlő iskolák szigorú keresztülvitelét erősen sürgeti szerző. Mi is fontosnak tartjuk azt, mert látjuk, hogy a népiskolákban szerzett ismeretek nem állandók, s ha gondosan fel nem újítatnak, a feledés veszélyeinek vannak kitéve. A mi végül az iskolai s népkönyvtárakat illeti, azoknak sok egyébnél nagy fontosságot tulajdonítunk. Népünk télben legtöbb vidéken igen csekély munkával van elfoglalva, olvasásra tehát jutna ideje, hozzá való kedvet a lelkesek és tanítók hivatának teremteni. A tanítóknak alig van magasabb hivatásuk, mint az, hogy növendékeikben a könyv szeretetét, a művelődés vágyát felébreszték. Ismerek egy maroknyi protestáns egyházat (Buj), hol több száz forintot érő iskolai könyvtár van, melynek kötetait a lakosok nem engedik a pornak és a molynak megemészteni.

A könyv harmadik részében «a behatóbb oktatás és nevelés munkájának természetes alapja és rendszere» van előadva. Szerző szerint az oktatási anyag négy tankörre szakad, ugymint: szemlélődés, ismeret, olvasás

és jegyelés. A behatóbb oktatás feladata a megfigyelésre s érdeklődésre szoktatás. A népiskola inkább nevelő, mint oktató intézet. A művelés észszerű és természetes lesz, ha az érzéki, szellemi és kedélyi élet összes nyilatkozatainak művelésére kiterjed. Az érzéki élet körébe tartoznak: 1. a tápláló szervek; 2. a mozgó és erőszervek; 3. érzéki vágyak; 4. hangszervek; 5. érzékszervek s az érzéki szemlélet. A szellemi élet körébe tartoznak: 1. az emlékező tehetség; 2. az elme; 3. az eszme; 4. a képzelő tehetség; 5. az alkotó képesség. A kedélyi élet körébe tartoznak: 1. a jellemesség jelességei; 2. a műveltség jelességei; 3. az életrevalóság jelességei; 4. a közérkölcösség jelességei. A kedélyi nevelés főeszközei: irányadás, alkalom és példaadás. A nevelés akkor lesz teljes és tökéletes, ha az elősorolt tehetségek és tulajdonok összhangzatossá miveltetnek.

E harmadik részben foglaltakra megjegyzéseim a következők: Helyes uton jár szerző, midőn népoktatásunk sikertelen és eredménytelen voltának egyik fő okát abban keresi, hogy a mi népiskoláink legtöbbnyire nem nevelő, hanem csupán oktató intézetek. Valóban ha megfigyeljük népiskoláinkat s látjuk azt a buzgóságot, melylyel legtöbb néptanítónk a felsőbb hatóság által kiadott tantervben előírt tananyagot mindenáron, többnyire durva, néha kegyetlen eszközökkel is betanítani iparkodik, hogy abból csak egy kérdés is ki ne maradjon: ha látjuk, hogy a kiszabott tananyag betanításán kívül sokan alig törekszenek egyébre, a gyermek összes tehetségeinek fejlesztése által maradandó nevelésre: akkor nem csudálkozhatunk, ha az oly nagy kinnal, erőszakos hatás mellett szerzett ismeretek néhány év alatt teljesen elpárolognak s a legtöbb felnőtt falusi földműves halmaz ismereteiből kevés írás, olvasás és számoláson kívül semmit sem bír megtartani. Népiskolai, sőt sok helyt középiskolai oktatásunk is egyoldalú. Különösen el van hanyagolva a kedély nevelése s úgy tűnik fel, mintha némely helyen eszközeit sem ismernék. Nem hallgathatjuk el, hogy maguk a látogatók, felsőbb hatósági küldöttek is (tisztelet a kivételeknek), alig keresnek egyebet, mint a kiadott tankönyv betanulását. Megjegyzí szerző, hogy a *beszéd- és értelemgyakorlatokat népiskoláink mind a hat osztályában alkalmazni kellene*. Részünkről hozzá tesszük, hogy tulajdonképpen a gyermekeknek minden ismeretet ezen az úton kellene megszereznie; akkor bizonyára hasonlíthatlanul értelmesebb népünk lenne, mint ma van, ha nem a betűk tanulásával gyötörnék és nyomorítanák meg a gyermeki gyöngé értelmet.

A harmadik rész végén függelékül szó van a *leányképzésről*. Beszél a nemi nevelésről: «a nemi korrektségnek — így ír — önmagától kell fejlődni a helyesházi és iskolai nevelésből.» A nő nevelése a férfiakétól csakhamar eltérő és szélesebb körű, általános és sohasem szakszerű. «Leányaink a családból a családnak nevelendők, a család az ő rendeltetésüknek és minden céljaiknak netovábbja.» Elveti a nőemancipáció olyatén természetellenes értelmezését, mely szerint a nők bármely munkakör betöltésére képesítve legyenek. «A nő ne csak neveltessék, hanem tétessék nevelésre képessé is.» Óhajtja, hogy a leánynevelés terén előzze meg hazánk az egész művelt világot.

Mindenütt lelkesen s nagy szeretettel tárgyalja szerző ezt a kérdést. A nők nevelése körül megjelölt elvei józan reális alapon állanak. Nem akar feltűnni, mint a nő-emancipáció modern bajnoka, de olyan műveltséget, oly belső értékkel bíró nevelést sürget a nőnem számára, hogy ha azokat mind megvalósíthatnók: úgy valóban szebb jövőnek nézne elébe hazánk. A nő

természetének s rendeltetésének megfelelő nevelést ajánl s hallgatólag elítéli azt a véleményt, mely a nőt minden hivatalra képesnek állítja: csak egy érvet hoz fel ellenük, de ez egyetlen érv elég erős az ellentábor összes álokoskodását megdönteni: ez az érv a nők anyai kötelessége, mely kezdettől fogva annyszor amennyiszor két-két évre terjed: részint a teher hordozása, részint a gyengeség, s a csecsemő gondozása két évig veszik igénybe a nő phi-ikumát, mely idő alatt bármely nehezebb hivatáskörben való munkálkodás lehetetlen, vagy ha igen, bizonynyal veszedelmes. A nő, ha ezt a kötelességét elhanyagolja s nem tartja legszentebb, legméltóbb feladatának, nem méltó a minden nevek között legszebb anyai névre. A mely nő nem a legédesebb gyönyörrel viseli az anyai kötelemeket, annak nincs jogában anyává lenni! Adjunk leányainknak olyan nevelést, hogy ezt tartsák, érezzék legmagasztosabb hivatásuknak; ne legyenek divatbábok, s ne óhajtsanak báltermek csillagai, estélyek királynői lenni, hanem mint anyák, feleségek legyenek első, törekedjenek azok lenni minden más nők felett. Érezzék, hogy ők nem kénytelenek még ruházat és társalgás tekintetében is léha és erkölcstelen ifjak ízléséhez alkalmazkodni, hanem az ilyeneket megvetéssel távolítsák el maguktól. Úgy neveljük őket, hogy a férfiaknak ne külső, tetszetős és látszólagos előnyeik, hanem valóságos benső értéküket keressék, s a legnagyobb becsülést a derék férfi iránt oly elvül ismerjék el, mely a családi élet boldogságának föltétlenül biztos kezessége.

Elképzelem, mily nemes szint öltene a társadalom képe, ha az ifjak léhaság-kedvelő része ki lenne zárva a nők köréből, ha csak az érdemes, derék férfiak részesülnének becsülésben, szerelemben, boldogításban. Erre kellene leányainkat nevelni, s nem egyedül a legújabb divat szerinti öltözésre, a francia regényekben való jártasságra, a finom (sokszor léha és sikamlós) társalkodásra; azt kellene lelkökbe oktatni, hogy irtóznak a semmirevaló ifjaktól: úgy ezek lelkök mélyebb és nemesebb irányú művelésére lennének kényszerítve.

Protestáns egyházunk érzi a nőnevelés nagy fontosságát, s pótolhatlan befolyását valláserkölcsei életünkre is. Saját nevelő intézeteink nagy hiánya mellett, sajnosan látja, mily félszeg, ferde nevelést nyerne leányaink a katolikus zárdában; mennyi léhaságot, hiábavalóságot tanulnak, s hoznak magukkal a sokszor kétes hírű szüzekről. Sajnosan kell kimondanom, hogy eddigi megfigyeléseim szerint az ily zárdában nevelt leányokról többnyire letörölve láttam az őszinteséget, szendeséget, a legméltóbb női báj, hanem annál több ravaszságot, kihívó dacos modort, s más efféléleket tapasztaltam. Bizonyára ilyen tapasztalatok indítják egyházunk vezérferfiat is, hogy minden áron jó nőnevelő-intézetek létesítését sürgetik; részünkről szívből óhajtjuk: bár minél előbb eljönne az idő, a midőn minden egyházkerületünkben legalább 3—4 protestáns nőnevelde lesz.

(Vége köv.). Szikszay András.

IRODALOM.

— „A soproni ev. lyceumi magyar társaság története 1790—1890“ című munka jelent meg Kovács Sándor teológiai hallgatótól, ki egyszersmind a társaságnak is tagja. A mű, amint az előszóból látszik, pályamunkának készült, valószínűleg a társaság 100 éves fennállásának ünnepe s valóban méltóbban alig ülhetette meg ez örömnapot a kör, mint e könyv íratásával és kiadásával, mert ezzel

nemcsak saját alapítói iránt rőtta le a szükséges kegyeletet, de egyszersmind az irodalomtörténetnek is szolgált, ha felgondoljuk, hogy a soproni magyar társaság, mint e nemben első az egész hazában, mily érdekes szerepet vitt az embrióban levő magyar irodalomban s a közérdeklődés fölkeltésében. Valóságos kis akadémia volt az, mely képezte ifjú tagjait: központja volt a liceumi ifjúságnak; a vidéken missiót végzett a magyarság és nemzeti irodalom érdekében; neves írókat választottak levelező tagokká, kik munkáikra a társaság véleményét s részben még pártfogását is kikérték, s így különösen a társaság első korában 1790—1840 közvetlen összeköttetésben és levelezésben állottak a kor korifeusaival: egy Kazinczyval, Kissel, Döbrentével. A felvirágozott irodalmat később egy valóságos akadémia ápolta s a hivatottak helyét a választottak foglalták el. Ezzel lejárt a kör irodalmi történeti szerepe is s feladata csupán az lett, mi más ifjúsági egyleté: az önképzés. E hivatását is nemesen végezte, a társulat s volt tagjai közül többen foglaltak el az irodalomban olyan helyet, mint Pákh Albert, vagy legújabbán Lehr Albert. A fentebb említett irodalomtörténeti jelentőség miatt e monographia tanulságos olvasmány irodalmunk tanulmányozójára is, annyival inkább, mert a jelen korral, mely a nagy közönségre kevésbé érdekes, csak főbb vonásaiban foglalkozik, míg a multra mind azt felhozza, melyre a kör jegyzőkönyvei és leveles-szekerénye anyagot nyújt. Szerző előadás-módja és stílja kifejezett, menten azon hibáktól, melyektől fiatal, kezdő írók alig tudnak megmenekülni. Néhol használ üressé vált kifejezéseket, mint „hallhatatlan, vakító fényű“, melyekkel a mai stilizták leszámoltak; másutt a korfestésben általánosságba téved. Úgy látszik: szerző az egész társasággal az ortológia híve, de e monografiában meglehetősen következtelésbe esik s e téren némi ismeretlenséget árul el. De hibái elenyészőek. Öszintén ajánljuk mindenkinek, ki az irodalom újjáébredése iránt érdeklődik, különösen pedig ifjaknak, kik a jelen önképzési viszonyokra is meríthetnek belőle tanulságot. Ara nincs feljegyezve.

imgy.

— „Károlyi Gáspár élet- és jellemrajza“ című pályanyertes művet rövideden ismertetvén az „Egyetemes Philologiai Közlöny“ legközelebb megjelent füzeté, az ismertetéssel összefüggőben a következő megjegyzést teszi. „Mint alkalmi dolgozat kiemelkedik sok társa közül, de nem akarat monografia számba menni. Minden esetre hasznos munka, de nem teljes. Jó volna Károlyi életét az itt megírtak figyelembe vételével s a már kész kereten belül tárgyalni, azonban nem arra, hogy a magyar protestáns bibliafordító életének nagyon is hiányos adatait hipotézisekkel pótolja, hanem arra, hogy Károlynak irodalmilag is méltó emléket szenteljen s mind ama kérdéseket megoldani próbálja, melyek Károlyival, korával, a magyar bibliával elválaszthatatlanul vannak egybekötve. Az irodalmi protestáns kor sem irodalom, sem egyháztörténelmi szempontból nem részesül kellő figyelemben. Alig-alig vagyunk egy lépéssel előbbre, mint azt Toldi megfogalmazta, a mint első vállalatában kidolgozta, pedig akár egyik, akár másik tudomány akarjon múltjában elmerülni, nem teheti a nélkül, hogy a XVI—XVII. századok e tiszteletreméltó harcosait, a magyar szellem- és gondolat-szabadság képviselőit elmellőzze. Az egyháztörténet író bennök a mai viszonyok alkotóit, az irodalom-történetíró általok a magyar próza mestereit, a szabad gondolkodás és a nemzeti érzés zászlóvivőit fogja megtalálni. S méltán várhatnak el épen a protestáns egyháztól, hogy az ilyen alkalmat, mint a gönci szobor-leleplezés, saját egyházi és közös nemzeti érdekeinkben egyforma buzgalommal használja ki.“ A derék ismertető óhajtása részben már teljesítve van a „Károlyi emlékkönyv“-által (szerkesztette Kenessey Béla), részben pedig teljesítve lesz a *Protestáns Irodalmi Társaság Szemléje* s esetleg monog-

raphiai kiadványai által. Mi itt többször kifejeztük már, hogy multunknak sokkal tartozunk, s hogy különösen XVI. és XVII-ik századbeli irodalmunk ismertetőre vár. Hogy a sárospataki főiskola körében mennyire igyekeznek egyes tanárok az ifjúság figyelmét a XVI. és XVII-ik század irodalmára irányozni s a nagy munkának a fiatal erőket megnyerni, azt ez iskola évi értesítői bizonyítják. A Philologiai Közlöny ösztönzése is multunk érdekes volta mellett bizonyít.

— **A «Magyar Protestáns Néptanító»** ből, mint a hazai ev. ref. tanítók hivatalos heti lapjából megjelent az 1—2 szám. Szerkesztik Dr. Kerékgyártó Elek és Miklós Gergely, mint a „Nemzeti iskola” és a „Prot Néptanító” volt szerkesztői. A szerkesztők programja szerint ez az új lap határozott tanügyi politikát fog szolgálni és sürgetni a prot. elvek jellegéhez mérten. Az egyház és iskola között fennálló testvéri édes viszonyt erősíteni, de egyszersmind tisztázni is igyekezik s a józanabb jogi fogalmak sugallatait követve, az iskolaügyek képviselőit a tanítókra is kiterjeszteni kívánja. Kiterjesztik a szerkesztők figyelmeket a prot. leánynevelésügyre s a tanítónőképző eszméjét, valamint a prot. énekegyet is vita tárgyává teszik. Ostorozni fogják az olyan testeket, melyekben a népnevelés legjelentősebb ügye iránt indolencia mutatkozik. Figyelemmel fogjuk kísérni prot. tanítóink hivatalos lapját, melyről hisszük, hogy képes lesz helyesen megválasztani azokat az eszközöket, melyekkel prot. népoktatásunk ügyét előbb mozdíthatja. A lap Méhner Vilmos, kiadásában Budapesten jelen meg. Előfizetési ára 4 frt.

— **„A protestantismus és a művészetek”** címmel egy 56 lap terjedelmű értekezést adott ki, mint külön lenyomatot a „Szabad Egyház”-ból Rácz Károly lelkész Lugoson. Leginkább francia források, főleg Symonds „Renaissance” című műve után bölcselmileg fejtegeti a vallás és a művészet kölcsönös viszonyát, alaposan kifejti a kath. cultus pogány eredetű alkatrészeit, bebizonyítja, hogy a művészet árt az igazi vallásosságnak, mert a jelkép lép akaratlanul is előtérbe a jelképezett dolog helyett. Érdekesen levezeti a művészetek történetét úgy a kath., mint a prot. egyházban; rámutat arra, hogy amaz érzékeket bódítani, a lelket elszédíteni, emez a szellemet szolgálni törekszik. Nálunk művészet számba az éneklést, imát és predikálást tanítja és kíméletlenül egészen helyesen rámutat e hármasságban érezhető hiányainkra, hogy főleg az éneklés sok helyen mostoha gyermeke a prot. egyháznak. Kár, hogy a művészeteket oly fekete üvegen nézi, hogy pl. az orgonának semmi vallásos jelentőséget nem tulajdonít s azt puritán módon kiküszöbölendőnek tartja. Az érdekes kuriozumokkal átszőtt, eléggé alapos történelmi ismeretről tanuskodó, bár stílusában, a mondatalakításokat tekintve, nem mindenütt kifogástalan mű, megérdemli a figyelmes elolvasást. Ára 10 kr.

— **Zsoldos Benő Thukydides** külföldön is elismerésre talált A Bursián-féle „Jahresbericht für die klassische Alterthumswissenschaft” (58 k. 40. l.) azt írja róla egyebek közt, hogy az *kíváló munka* „9 évi megfeszített szorgalom gyümölcse, Thukydideshez méltó fordítás.”

— **„A munkás kérdés memoranduma”** cím alatt egy 194 lapra terjedő csinos kiállítású művet küldött be Kubovics Gáspár, mint saját szerzeményét, N.-Kaposról, Ungmegyéből. A cím is, a tartalom-jegyzék is mutatja, hogy az író élénk érdeklődéssel kíséri korunk mozgató eszméit, hazai politikánkat, társadalmi, pénzügyi, gazdasági s egyéb gyöngeségeinket. Művéhez csatolt levelében a papi fizetések javulására is igen előnyösnek állítja a saját reformterveit, sőt gyökeresebb javulást vár azoknak megvalósulásától, mint a segítő-egyletek alakulásától, az államsegély felemelésétől, nyugdíj- és segély-alaptól vagy domesztikától, miután ezek mind önmegadóztatásunkat követelik. holott a helyes közgazdasági politika mellett — a mit ő követel — a nyers termények ára, s így a papi és tanítói jövedelem

is anélkül emelkednék, hogy az egyesekre újabb teher hárulna. Nem bocsátkozunk eszméinek mérlegelésébe, mert ez nem lapunk feladata, azt azonban szívesen elhisszük neki, a mit műve cím-lapjára nyomtatott, hogy az a földbirtokos középosztály, kisbirtokosok, mezei napszámosok, *közpapok, tanítók* . . . stb. javát célozza. — Mint főiskolánk egykori tanítványa, az „Alma Mater” könyvtárának is megküldte műve egy példányát és pedig a következő felirattal:

„Te is édes anyám voltál,
Lelkem lelkes művelője,
Ha van némi jó munkámban,
Annak csak Te vagy szülője.”

A háladatosság nemes lelkek tulajdona szokott lenni, s az „Alma Mater”-nek főgyönyörűsége a fiak háladatossága. A mű ára 1 frt, kapható szerzőnél N.-Kaposon és Ungváron a „Kelet” könyvnyomdájában. Szívesen ajánljuk az érdeklődők pártfogásába.

— **Deutsches Lesebuch für Volksschulen** cím alatt a Franklin-Társulat kiadásában, egy német nyelvű olvasókönyv jelent meg, hazai németajkú népiskoláink számára Szerkesztették: Pócs Lajos, Polster Károly és Fröhwrth Károly, soproni tanítók. A mű azon kettős célnak, hogy alkalmas, a gyermekek értelem- és szív-világához mért olvasókönyv, de egyúttal hazafias irányú tankönyv legyen, mely a kis német csemetéket a magyar haza ismeretére és szeretetére is megtanítsa, teljesen megfelel. Olvasmányai könnyed, világos nyelven vannak írva, költeményei jól megválogatva; az egyes darabok alatt Schiller, Uhland, Gerok mellett Jókai, Szalay neveivel is találkozunk. Függelékül, kilenc részletben, Luther életének nevezetesebb mozzanataival ismerkedik meg a növendék. Ez igen szerencsés gondolat volt a szerkesztőtől, s követését legmelegebben ajánljuk a protestáns iskolák számára szánt magyar olvasókönyvek szerkesztőinek is!

— **Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára.** 1891. Szerkesztette Vajda Ferenc püspöki titkár. Harmincegyedik évfolyam. Kolozsvárt. Erdélyi testvéreink legpontosabbak névkönyveik készítésében és leggyakorlatiasabbak is, mert két feladatot oldanak meg azokkal. Egyik a szokásos, t. i. az egyházkerület jelenének statisztikai bemutatása, tehát tájékoztatás a kerületbeli egyházak, iskolák stb. mai állapota felől; a másik pedig egyes egyházak történetének folytonos közlése által az egész kerület történetének egybeállítására. 48 lapnyi részt foglal el e névkönyvből most is a görgényi egyházmegye általános s ebből 7 egyházközségnek részleges története; ezek: Görgény-Szent-Imre, Abafája, Bölcsény, Erdő-Csinád, Dedvad-Széplak (Szász-Ludvég leányegyházzal), Magyar-Fülpes és Kis-Szász-Fülpes. A lelkek száma a múlt évihez képest szaporodott 2763-mal, az anyae gyházak száma — az egyházak társítása folytán — apadt 3-mal. A 138 lapra terjedő mű ára 60 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Lapunknak azon t. olvasóit, a kik előfizetési díjaikkal több évről hátrálékban vannak s a nevükre kiállított postai megbízást ki nem váltották s minden válasz nélkül visszaküldötték, tisztelettel figyelmeztetjük, hogy ha hátrálékaikat két hét alatt ki nem fizetik, rajtuk az összeget a bíróság által fogja behajtani a kiadóhivatal.

— **Gyászír.** Soós Gábor volt országgyűlési képviselő, ez a hajdani kalvinista tanító, majd ügyvéd s végre a hajdunánási és debreceni ref. iskolák nagylelkű pártfogója stb. folyó hó 10-én elhunyt H.-Nánáson 77 éves korában. Rendkívüli takarékossággal gyűjtött vagyonából ércnél maradandó

dóbb emléket állított magának még életében a nevezett két iskolára tett 50—50,000 frtos alapítványa által. Hír szerint még képviselő korában is beérte 35 krajcár értékű napi étellel. Emléke élni fog örökké a hazai protestáns egyház történetében. Aldás őrizze nemes hamvait!

— **Lelkészválasztás.** Kócsi Dániel kőbányai s.-lelkész, főiskolánknak, majd a budapesti theol. akadémiának volt jeles növendéke a *vajai* (Erdély) egyház lelkészévé választatott.

— **A Károlyi alapra** újabban adakoztak: az abarai egyház 1 frt. nt. Szóts Farkas úr a Protestáns Egyh. Isk. Lapban gyűlt 250 frt 14 krt, alsözempléni esperes úr az egyházmegyéből 15 frt 80 krt, n-t. Philippi János ág. ev. főesperes úr, a hét szepesi bányaváros részéről 2 frt. Morvay Mihály ref. lelkész az ó-gyalla-bagosi hitrokonoktól 9 frt; összesen 277 frt 94 krt. A múlt évi 45. sz. lapban kimutatott bevétel s kiadás szerint, maradvány pénz volt 1208 frt 39 kr; ehhez jön az azótai adakozásból 277 frt 94 kr, lesz 1486 frt 33 kr.

Kun Bertalan.

— **A Károlyi-szoborról** a «Budapesti Szemle» januári füzetében, hazánk első képzőművészeti kritikusa, Pasteiner Gyula, egyetemi tanár a következő elismerő szavakat írja: «Igen figyelemre méltó Károlyi Gáspár és Izsó Miklós szobra, mindkettő Mátrai Lajostól. E szobrok látára megelégnék öhajunk, hogy vajha minél előbb divatjukat mulná a nagy követelésű és csekély művészetű kolosszális emlékszobrok. Legyenek ezek is emberiebbek és természetesebbek.» Abból az alkalomból mondja Pasteiner ezeket, midőn a képzőművészeti társulat téli tárlatát bírálja éles kritikával, de nemes ízléssel, s a mely tárlatra Mátrai is kiállította e két művét. E szavak annyival inkább figyelemre méltók, mert szobrászatunk jelenben — úgy szólván — még csak a kísérletek korát éli, s vajmi ritkán találkozunk egy-egy ehhez hasonló elismerő szóval, különösen oly magas színvonalú, s a művészi és írói körökben leginkább lábra kapott klikk uralmon felül emelkedő folyóirat lapjairól, minő a «B. Sz.» Pasteiner e megjegyzése egyszersmind elismerése a laikusokból álló «Károlyi bizottság» izléses választásának is. Újból csak gratulálni tudunk a művésznak s egyszersmind köszönetünket ismételjük, hogy protestáns közönségünket s a Károlyi kegyeletet ily alkotással ajándékozta meg. — Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy a művész több ízben, többek előtt ígéretet tett, hogy a modellt, ha épen kerül vissza az érc öntőből, összeállítja és főiskolánknak ajándékozza. Nem kell magyaráznunk, hogy mily becses volna ez úgy a könyvtár, mint a szépművészeti múzeum számára. Felhívjuk azért Mátrait ez ígéretének teljesítésére s egyszersmind a főiskolai előjáróságot is a közbenjárásra. Teljesen meg vagyunk győződve, hogy a művész legkészségesebben teljesítené szíves ígéretét. Ha azonban az érc-öntő számára készült és a teljes nagyságában kidolgozott agyagot valami okból nem kaphatnók meg, úgy legalább a kis, *eredeti* modellek közül szerezhetne meg az előjáróság egyet. A műteremben, mely ezelőtt a főiskolánk egykori növendékeé, Izsó Miklósé volt, úgy is értéktelenné válik s esetleg az új alkotások kiszorítják. Míg ha az nálunk felállíthatnák, akkor teljesülne az óhajítás; Károlyi szobrát Patakon is látnók és pedig azon eredeti állapotában, amint a művész közvetlenül lehelte rá ihletességét.

ingy.

— **Károlyi-hangverseny Sárospatakon.** Olvasóink tudják már, hogy a főiskola növendékei folyó hó 10-én, Kun Béla jogtanár elnöke alatt, tánmulatsággal összekötött hangversenyt rendeztek a *Károlyi-alap javára*, s lapunk 1-ső számából ismerik a hangverseny műsorozatát is. Mint előre hirdettük, csakugyan úgy történt. Nemcsak a városi értelmiség, hanem a vidék is szokatlan érdeklődést tanúsított az estély iránt, a mely egészben és részleteiben a leg-

kényesebb igényű vendégeket is teljesen kielégítette. A hangversenyben szereplő hölgyeké az érdem mindennek felett, hogy az erkölcsi nagy siker mellett szép anyagi eredményt is jelezhetünk. A számadások nincsenek ugyan még befejezve, de biztosnak látszik, hogy a tiszta jövedelem megfogja haladni a 100 forintot. Údv mindazoknak, a kik a *Károlyi-alap* gyarapításához hozzájárultak!

— **Káplán-hiány.** A dunántúli ev. ref. egyházkerületben, mint a „D. P. L.“ legközelebb megjelent számában olvassuk, olyan nagy a káplánhiány, hogy rövid idő alatt már három IV. éves hittanhallgatót kellett püspöki engedéllyel papoló káplánnak kibocsátani.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** pénzügyi bizottsága folyó hó 8-án délután 6 órakor gyűlést tartott a budapesti ev. ref. főgimnázium könyvtár-termében, Hegedűs Sándor elnöke alatt gróf *Tisza Lajos*, *Szász Károly* és *Szóts Farkas* választmányi tagok jelenlétével. Kenessey Béla titkár az 1890-ik pénztári évről tett jelentést, a mely szerint a Társaság összes bevétele 10068 frt. 56 kr; összes kiadása pedig 9503 frt 89 kr volt s így a pénztár-maradék 564 frt 67 kr. Értékpapírokba 2909 frt. 32 kr helyeztetett el. A befizetett alapítványi tőke 10,200 frt, a kötelezvények által biztosított tőke pedig 3900 frt. A tagok száma az 1890-ik év végén volt 32 pártfogó, 215 alapító, 360 rendes és 443 pártoló. Az 1889. és 1890. évről tagdíjaikkal hátramaradottakra nézve a bizottság akként intézkedett, hogy február hó közepén szétküldendő póstai megbízással fogja az azon ideig még mindig hátrálékban maradtóktól a tagsági díjakat bekérni. A pénztári vizsgálat és a költség-előirányzat megállapítása közvetlen az évi közgyűlést megelőzőleg leend. A bizottságnak fentebbi határozatára tekintettel a titkári hivatal teljes tisztelettel kéri a hátrálékoknak minél előbb leendő beküldését, nehogy kénytelen legyen a t. tagoknak némi túlkiadást is és alkalmatlanságot is okozni!

— **Róm. kath. párt az országgyűlésen.** Az elkeresztelések ügyében vallott kudarc annyira kihozta sodrából a r. kath. alpapságot, hogy most már nemcsak Csáky grófot kiabálja Husz, Luther és VIII-ik Henrikkel egyetemben jellemtelennek, hanem készül is az ő teljes megaláztatására. A legközelebbi választásra compact csatarendben kell megjeleniök, nagy, erős kath. többséget kell alakítaniok, a melyvel a világ minden Csákyja se bírjon. Hivatkoznak Németországra, hol a r. katolikusok előleges értekezletek, congressusok és mindenféle egyletek által készítették elő maguknak a győzelmet és kényszerítették Bismarkot Canossába vándorolni. Az actio élére gr. Zichy Nándort szemelték ki. Közelebb 100-as bizottság alakult már Budapesten a multkor elmaradt congressus előkészítése végett. Tehát az actio megkezdődik! A párt programja is meg van már, noha még csak javaslat alakjában. *Tomor Ferenc* írta, a ki már a „Közoktatás“ című kath. tanügyi lapban is kitűnt felekezete iránt való nagy hűsége által. Mutatóul ime egy részlet belőle... „kivánjuk, követeljük: a) A magyar haza kath. jellegének főtartását, illetőleg annak visszaállítását törvényhozásban, kormányzatban, közigazgatásban. b) A kath. alapítványok kezelését, a kath. egyházi autonomiától kiküldendő bizottságra való ruházását. c) Úgy szintén a kath. iskolák anyagi, szellemi és erkölcsi vezetésének határozott kath. meggyőződésű és életű férfiakra bízását, a kiket a kath. státus választ, és a kik első sorban annak felelősek. d) A budapesti és kolozsvári egyetemek kath. alapítványainak a kath. autonomia rendelkezésére való szolgáltatását, ezzel együtt a Pázmány egyetemnek tisztán kath. alapra való helyezését. e) Mindenrendű és rangú iskolának vallás-erkölcsi alapra való fektetését. f) A közös iskolák megszüntetését és a szegény felekezeti iskoláknak állami segélyezését, hogy azzal saját egyházi és felekezeti céljaik mellett

az állami törvények követelményeinek megfelelhessenek. "A program többi pontjai is igen érdekesek s nemcsak a tömjén-szag érzik rajtuk nagyon, hanem a mostani kormány-iránt érzett gyűlölet is.

— **Az apácák miatt** a nagyváradihoz hasonló heves vita folyt legközelebb *Baranyamegye* közgyűlésén is. A megye új árvaházat épített s a gyűlésen a felett kellett dönteni, hogy apácákra bízzák-e az árvaház vezetését. A protestánsok határozottan elleneztek az apácák alkalmazását, mert ha azok alkalmaztatnának, az intézet felekezet nélküli címe nem felelne meg a valóságnak. A katolikusok az apácák pártjára állottak. Az alispán. Simonfay orsz. képviselő, Fesztl kanonok és mások erősen vitatták, hogy az apácák alkalmazásával nem szűnik meg az árvaház felekezet nélküli jellege, mert a *szertartás szabályai tiltják a vallási tekintetben való befolyásolást*. Óhajtkák, hogy apácák vezessék az új intézetet, mert olcsóbb, megbízhatóbb és gondosabb nevelést nem is képzelhetni az apácákénál. A közgyűlés többsége úgy látszik elhitte, hogy a megye közkölségén épült árvaház felekezet nélküli marad akkor is, ha abban a schwesterek fogják oktatni az apátlan és anyátlan kisdedekeket, mert rájuk bízta az intézet vezetését. Úgy látszik, hogy az illetők nem igen olvasták az ájtatos apácák nem régen szellőztetett viselt dolgait, melyek között nemcsak a gyermek eltérítése, hanem még elrablása is elég közönséges. Mindenesetre érdekes, hogy a baranyamegyei férfiak jobban bíznak az apácákban, mint a biharmegyei nők.

— **A pápa hadseregének létszáma** a folyó 1891-ik évre következőleg van megállapítva: 2 tábornok. 2 ezredes, 2 alezredes, 1 őrnagy és 4 tisz. Ez a 11 főből álló tisztikar a schweiziakkal együtt 60 embert vezényel. A pápai lovasság 13 emberből áll 8 lóval.

— **A francia ref. egyházat** nov. 26-án nagy veszteség érte: Ariste Viguié párisi ref. theol. tanár és lelkész 63 éves korában hirtelen halállal elhunyt. E csapás az egész francia ref. egyházat fájdalmasan érinté, mert Viguié mint lelkész, mint szónok, mint ember egyaránt rendkívül rokonszenves férfiú volt. Temetése nov. 30-án az *Oratoire* templomban történt; beszédet mondott több lelkész, azonkívül Himly, az egyetem bölcsészeti karának dékánja és Lichtenberger, a theol. akadémia dékánja, végül báró Schikler, mint a párisi biblia-társaság s a francia egyháztörténelmi társulat elnöke s az *Oratoire*-egyháztanács tagja, melynek lelkésze volt az elhunyt. Viguiében a szabadelvű theologia egyik vezéremberét veszté el. Theologiai tanulmányai, és vallásos beszédei mellett különösen 3 kötet predikációja emelendő ki, a melyekben mind megtaláljuk azt az ékesszólást, a mely Viguiét a mai protestantismus egyik legkitűnőbb szónokává tette. Nevezetesebb egyházi ünnepélyeknél mindig egyik vezérszónok volt, s mindig magával ragadta a hallgatóságot. Mint tanár erős hitűvé nevelte hallgatóit; bár erős meggyőződésű, de jellemének fővonása a jóság és szelidség volt. Mint hugenották fia, lelkében ő is hugenotta volt, s ha hiányzott belőle a faj hagyományos zordonsága, megvolt benne multunk kegyeletes tisztelete, az élet méltósága, az egyház szenvedélyes szeretete és hitelveihez való mély ragaszkodás! Tisztelet emlékének!

— **Türelem.** Beyschlag, hallei tanár, december 15-dikén, Barmenben, a jezsuiták visszahívása ellen tiltakozó gyűlésben, a *türelemről és szabadságról* a következőleg nyilatkozott: "Hivatkoznak a jezsuiták barátai a mi türelmünkre s szabadság-szeretetünkre, azt mondván, hogy hiszen mi annyi sok minden iránt türelmesek vagyunk, hiszen mi a szabadság barátai vagyunk: miért nem tartjuk fenn ezeket a jezsuitákkal szemben is? Ha

ezek egy kicsit tovább gondolkoznának, belátnák, hogy a türelemnek és szabadságnak is van erkölcsi határa. Türelem a szelidség, a kimélet a győnge iránt, az az érzület, mely a tévelygőt csak a szeretet és az igazság fegyverével akarja jó útra terelni. De ha én a franciát, ki revanche-gondolatokkal telve akarja erősségeinket megszemlélni, azokba bevezetem, — azt nem türelemnek, hanem *árulásnak* nevezem. És a szabadság! Szabadság mindenki számára! Igen, mindenki számára, a kik a szabadságról becsületesen gondolkoznak! *De gyalázat azokra, a kik folytonosan a szabadságra hivatkoznak mindaddig, míg kisebbségben vannak, és a kik, mihelyt hatalmuk van hozzá, a szabadságot mindenütt elfojtják.* Türelem és szabadság mindenki számára, csak a *"türelem és szabadság ellenségei számára nem!"*

— **Szabolcska és a zsoldárok.** A «Fővárosi Lapok»-ból tudjuk, hogy a debreceni főiskola volt széniora, az újabban nagy feltűnést keltett fiatal költő. a zsoldárok átdolgozásában kívánja költői erejét értékesíteni. Jó és örvendétes hír, s gratulálunk a Szabolcska egyházas érzületének és kötelesség-érzetének. Eddigi zsoldár átdolgozásait tekintve, kérnünk kell azonban, hogy ne akarjon sokat átdolgozni és csak az egészen arra érdemességre fordítsa figyelmét. Úgy látszik, hogy a zsoldár-átdolgozás meg fogja próbálni leghívatottabb költőink képességét is. mert a zsoldár, hogy közkedveltségű legyen, ép olyan tökéletes alakban fakad fel a költő szívéből, mint a legkitűnőbb nép-dal. Olyan jó zsoldárokat várunk Szabolcskától. mint a minők — daloknak — a «Fővárosi Lapok»-ban közölt dalai.

Szerkesztői üzenetek.

S. Sz. J. Megjött, köszönöm. Hadd készüljön a többi is. Az élet-rajz 2-ik kiadása még nincs meg, a képek után várunk. — Cs. D. Az ismertetést besoroztam; de most az eséléből sok van. Az iskolatgyi hamarabb jöhet. — *Többeknek.* A kért számokat elküldjük. Az elsőbb számok elfogytak. — B. S. Biztató ígértét örömmel fogadjuk s állunk elébe. — Cz. I. Hát az énekes-könyv?! — F. M. Tanulságos nagyon. Jönni fog. Bizodalma jól esik, tartson sokáig! — Dr. Ö. J. Számítunk arra a bizonyos ismertetésre. — R. Gy. Levelet írtam. — B. Gy. Máskor is. — Cs. M. Szintén. — Dr. Sz. M. Üdvözet a jó barátoknak. A Contrat (Cs. G.) várom; a többit is! — M. F. Légy türelmemmel; nem feleltük el tartozásunkat. A javaslatnak már vannak bírálói.

~~~~~

Pályázat tanári állomásokra.

A szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium államilag segélyezett főgimnáziumában pályázat nyitattik két rendes tan-
székre, melyeknek egyikével a *német és magyar nyelv s irodalom*; másikkal a *mennyiségtan és természettan* tanításának kötelezettsége jár.

Javadalma mindkét állomásnak egyenkint évi 1200 frt fizetés, 200 frt szálláspénz, vagy lakás természetben. s egyelőre három ízben 100-100 frt ötödéves pótlék.

Az állomások a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium kinevezése által töltetnek be. Abban az esetben, ha teljes minősítéssel bíró pályázók nem jelentkeznek, helyettes tanárok fognak alkalmaztatni 800 frt évi fizetéssel.

Pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodványukat a szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium előjáróságához 1891. évi március hó 10-ik napjáig adják be. Csak ev. ref. vallású egyének pályázhatnak.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvártn, 1890. évi december 15-én tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor,

Parádi Kálmán,

elnök helyettes.

tanügyi előadó.

1—2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Új elméletek az autonóm egyházak rovására.» *Buza János.* — «A római katolikusok és a kiseddóvás.» *Veteranissimus.* — «Néhány őszinte szó theologiai oktatásunk kérdéséhez.» *Csik Dániel.* — «Az egyház belső építése a templomon kívül.» (Vége). *Czinke István.* — «Népiskolánk gyorsabb fejlesztése.» (Könyvismertetés). (Vége). *Szicszay András.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat.»

Új elméletek az autonóm egyházak rovására.

«Súlyos felelősség van azokon, kik a nagy alkotásokra kedvező alkalmat elszalasztják vagy azoknak útját állják. Az erkölcsi világban is, mint a természetben, apály váltja fel a dagályt. Nálunk a rövid dagályt rendszeren hosszú apály követi. Sok jel mutat arra, hogy most kedvező a dagály. Ne hagyjuk sikertelenül elillanni, ne várjuk az új apályt, siessünk az evezőkhöz!» Horváth Boldizsárnak az «elkeresztelési vita» alkalmával mondott ezen szavai képviselőházunkban, valamint a nagy közönség körében is általános helyesléssel és tetszéssel találkoztak. Ebből az általános helyeslésből minden figyelmes szemlélő bizonyára azt következteti, hogy hazánkban a reformoknak egy új időszak következett be. Nem lehet tagadnunk, hogy a nemzet reformok után vágyik s azt sem vitathatjuk el, hogy a reformmozgalmak már megindultak. Hogy mily irányban és minő gyorsan fognak ezek a mozgalmak tovább haladni, azt még most nem tudjuk, de azt előre gondolhatjuk, hogy ki fognak terjedni igazságügyünkre, gazdasági és társadalmi viszonyainkra, közoktatásunkra, a különböző vallásfelekezeteknek egymáshoz és az államhoz való viszonyára s általában mind arra, a mi az úgynevezett *nemzeti kultur-állam megteremtését* idézheti elő. Nagyon természetes, hogy a mozgalom terjedése és eredménye jó részben a vezetésre hivatottak életrealitáságától, mely belátásától s tapintattal párosult bátorságától fog függni, mert — Horváth Boldizsár szerint is — odaadással fogják a nemzet jobbjai követni azt az államférfit, a ki merészen bontja ki a zászlót, a mint elfordulnának attól, a ki e zászlót elejtené a döntő pillanatban. Nemzeti természetünknel fogva könnyen megtörténhetik az is, hogy a reformmozgalmak az idő haladtával lassankint gyöngülni kezdenek s meg fognak szűnni, mielőtt valami állandóbbat s becsesebbet eredményeztek volna.

Amint a jelek mutatják, kormányunk mindenekelőtt a *közigazgatás reformját* igyekszik végrehajtani, s a mint hírlik, teljes erővel dolgozik azon a nagy terven, a mely szerint *közigazgatásunk államosítását* megvalósítani óhajtja. Ez a reform, egyik derék publicistánk szerint, *nemcsak a közigazgatás állami közegeinek kinevezéséből állana, hanem mindazon functióknak az állam számára való lefoglalásából, melyek nem a társadalmat, hanem az államot illetik meg. E közegekkel és functiókkal szemben a társadalom pusztán*

csak az ellenőrzésre, vagyis annak szemmel tartására tarthat igényt, hogy vajjon nem történik-e az állam közegeinek részéről túllépés. Egy nemzeti kultur-állam megteremtése, s ennek minden lehető támadástól való megvédelmezése volna tehát a tulajdonképeni s tagadhatlanul magasztos cél.

E szép cél érdekében megindult, illetőleg megindulandó reform-mozgalom kisebb-nagyobb erővel mindenesetre érinteni fogja az egyházakat és iskolákat is. A római katolikus papság megbotránkoztató viselkedése, az evangélikusok pánszlávjainak nemzetellenes tettei bizonyára előbb-utóbb azt fogják eredményezni, hogy az állam az eddiginél jóval nagyobb hatáskört fog követelni magának az egyházak és az ezek által fentartott iskolák felett, hogy azoknak úgy nyílt, mint alattomos támadásai ellen, lehetőleg védve legyen. Ez ugyan több, igen fontos ok miatt, nem igen fog még egyhamar általánosan, s teljes mértékben bekövetkezni, de hogy az állam igyekezni fog, habár lassan is, de folytonosan mélyebben behatolni a felekezetek jogkörébe, azt már a mai viszonyokból is jogosan következtethetjük.

Közigazgatásunk reformja közeledvén, hivatottak, sőt kevesebb hivatottak is sietnek reform-eszméiket nyilvánossá tenni, s ezekre úgy az intéző körök, mint a nagy közönség figyelmét is felhívni. Minket ezek közül legközvetlenebbül az egyházak és iskolákra vonatkozó tervek érdekelnek. Mert, hogy ilyenek is vannak bő számmal, az több, mint valószínű, a mit bizonyít az is, hogy ezek közül egy pár már a sajtó útján napvilágot is látott. A «Sárospataki Lapok» múlt évi 50-ik számában ifj. Mitrovics Gyula foglalkozott a «Pesti Hírlap»-nak az összes hazai iskolák államosítását sürgető cikkével, melyet, mint ma már tudjuk, *Bodnár Zsigmond* tanár írt. Azóta, mint lapunk ez évi 1-ső számában is említettük, *Beksics Gusztávtól* is jelent meg «Közigazgatásunk reformja és Nemzeti politikánk» cím alatt egy 203 lapra terjedő füzet, a mely, hogy a nagy közönség előtt nem épen érdektelen eszmékkel foglalkozik, eléggé bizonyítja az, hogy rövid idő alatt két kiadást ért. E füzetnek «A magyar állam közigazgatási védelme» című (VIII.) fejezete az, a mely minket közelebbről érdekel, s melynek tartalmát nem tartjuk egészen érdektelennek ez alkalmal rövidesen megismertetni.

Szerző szerint «a magyar államnak jogállamnak, de egyszersmind nemzeti államnak kell lennie, mert ha csak

Lapunk jelen számához egy

félív melléklet van csatolva.

jogállam volna, a magyar nemzet szempontjából példány-szerű organismust nem képezhetne. A jó közigazgatás legjobb eszköze a jog- és a nemzeti állam létesítésének. A jó közigazgatás védi mindenkinek jogát, de egyszersmind az államét is. És a magyar állam nincs kellőleg védve! Nincs egyéni jog az állam létalapjával szemben, s nincs jogbölcsélet, mely azt követelhetné az államtól, hogy saját létét tegye kockára a valódi, vagy képzelt egyéni jog érvényesülése miatt. A büntető törvény az állameszmét csak repressio által védi, s csak ott, a hol bűntett követtetik el, s az a bíróság előtt bizonyítható. Az állam létalapja ellen azonban nemcsak bűntett által lehet véteni. Az állam oszlopait a felségsértés, hűtlenség csak akkor döntheti le, midőn a gyakran a jog köpenyében fellépő visszaélések azokat már megörölték. Az ezredéves tölgvet is akkor roppantja össze a vihar, midőn már gyökerét és belsejét is megörölte a szű. Közigazgatási reformunk feladata ártalmatlanná tenni a szűt, megsemmisíteni a fa-kérget. A *felekezeti és nemzetiségi oktatás, valamint a vallási autonómiák* tele vannak oly sejtékekkel, melyekben a magyar nemzeti állam elleni gyűlölet, mint darázs-raj lakik, hogy ott nem mézet, hanem fullánkot készítsen a magyar állameszme ellen. Ki nem ismeri azokat a dolgokat, melyek az *ágostai evang. egyház* autonómiájának köpenye alatt folynak és folynak? Ki nem tudja, hogy ott van egy *hazafias* párt! egyházi párt, mely magát így nevezi, tehát kell lenni olyanoknak is, mely *nem hazafias*! A szerb omladina is igekezezt az egyházi autonómia ürügye alatt ellenséges államot képezni a magyar nemzeti államban. Tót és román nyelven minduntalan hazaárulást követnek el az iskolában, templomban. A fanatikus papok és tanítók a kultúra nevében a vadságot, a vallás nevében a gyűlöletet hirdetik, tanítják a magyar nemzet ellen. És a magyar állam ez izgatásokkal szemben tehetetlen, ha azok *nem bűntett alakjában* jelennek meg. Tehetetlenek vagyunk az akna-munkával szemben! Nincs Európában olyan lefegyverezett állam a haza ellenségeivel szemben, mint Magyarország. Tovább nem engedhetjük meg, hogy a vallás szent tanainak hirdetése, fegyver lehessen államunk ellen.

Ezek után előadja Beksics, hogy véleménye szerint minő eszközöket használhatna a *közigazgatás* ez államellenes törekvésekkel szemben, midőn azok nem ütköznek nyíltan a büntető törvénykönyvbe. Mindenek előtt szükségesnek tartja, hogy ez felügyeletet gyakoroljon az *iskolában föltétlenül*, sőt bizonyos feltételek alatt magában a *templomban* is, mert az isten háza sem lehet bűnös politikai konventikum bűvhelye. Ezt a felügyeleti jogot az egyházak és iskolák felett a király, illetőleg a kormány ruházná át a közigazgatásra, a melynek hatalom-körébe tartoznék az is, hogy az állam ellenségeit, bárhol lépnek fel, ártalmatlanokká tehesse. A különböző felekezetek papjaival szemben ez a hatalom nagyon kényes természetű ugyan, de ennek is van módja. A katolikus, gör. kath. és keleti egyházban nagyobb bajtól, a mint látszik, B. nem igen fél, mert elég biztosítékot lát abban, hogy a főpapok, kiknek kezeiben a fegyver gyeplője van, a kormány által neveztetnek ki, erről pedig fel nem tehető, hogy egyházi méltóságokra ne tizenhárompróbás hazafiakat nevezzen ki (?). Itt tehát csak a fegyelmi jog szigorú alkalmazását kell sürgetni. E mellett szükségesnek tartja B., hogy a *tanfelügyelők* (?) a gyanús lelkészeket folytonosan szemmel tartsák és illetékes egyházi főhatóságaiknál jelelentsék, a mely aztán első sorban intézi a fegyelmi eljárást. Ennél sokkal mélyebben nyúlna már be az állam az autonóm egyházak életébe, ha törvénynyé lenne

B.-nek az a gondolata, hogy a *lelkészek kinevezése és választása csak úgy érvényes, ha az ellen a közigazgatás kifogást nem tesz*; tehát minden lelkészválasztás után köteles volna az egyházi főhatóság értesíteni a *főispánt* s az illető lelkész csak úgy foglalhatná el állását, ha *politikai szempontból ellene kifogás nem emeltetnék*, s a kifogás ellen csak a kultuszminiszterhez lehetne felebbezni. Az autonóm felekezetek *választott főpapjai* ellenében is szükségesnek tartja B. az állam kifogási jogát, mert csak ez a jog ad teljes garantiát. Csak így van kizárva, hogy az *evang. püspöki széke* nem *juthatnak titkos vagy nyílt panszlávok* (?). A visszautasítási jognak minden egyház és felekezet lelkészeivel s választás esetén a fő lelképásztorokkal szemben való erélyes gyakorlása azután erős gátja lesz annak, hogy a vallási autonómia ürügye alatt, a magyar állam ellen, aknamunka folyjék. Ezzel az állam nem érinti a dogmákat és vallási tételket.

B. G. szerint az iskola az államnak feltétlenül dominiuma ugyan, s teljesen jogosnak tartja a Bodnár Zs. véleményét, hogy *minden iskolának állami jellegűnek kell lenni*, de (egyelőre) elégnek véli, ha az állam azt a jogot követeli meg magának, hogy a *felekezeti iskolákban megfoszsa a tanítástól azokat, a kik a hűzifiság szempontjából kifogás alá esnek*. Az olyan állam, mely eltűné, hogy az iskolában a hazaárulás mérgét csepegtessék az ifjú szívekbe, nem érdemelné meg, hogy soká létezzék. Szükséges, hogy a középiskolák tannyelve mindenütt a magyar legyen. Nemzeti középiskolának a magyar állam területén nincs jogosultsága. Nem szabad tűrni a *besztercei gimnázium eloldósodását*. Nem szabad létesülni a *turóc-szentmártoni tót gimnáziumnak*, már csak azért sem, mert a nemzetiségi gimnáziumok roszak és csak arra szolgálnak, hogy a hazai értelmiséget különválasszák.

Körülbelül ennyi reformot lát szükségesnek Beksics arra, hogy a magyar nemzeti állam a különböző felekezetek, s az azok által fentartott iskolák nyílt és titkos támadásai ellen biztosan meg legyen védve. Egész fejtegetéséből nyilván kitűnik, hogy ezeket a reformokat különösen a nemzetiségi túlzók és ágostai evang. atyánkfiai egy részének valóban államellenes tettei miatt tartja szükségesnek. Hogy az ilyen visszaélések megszüntetésére az államnak teljes erejével törekedni kell, azt minden elfogulatlanul gondolkozó beismeri. Nagy kérdés azonban, hogy a Beksics által ajánlott reform után, elérnők-e a kívánt célt? A *választott főpapok megerősítési joga*, a mi hitünk szerint, még nem nyújt teljes garanciát, mit eléggé bizonyít az is, hogy a nem választott, hanem *kinevezett és megerősített* róm. kath. főpapok, a kiknek Beksics szerint, mulhatatlanul tizenhárom-próbás hazafiaknak kell lenni, legközelebb is határozottan megtagadták az országos törvény iránti engedelmisséget. Azok az ágost. evang. püspökök, a kik között Beksics szerint *titkos* panszlávok is találhatók, választásuk megerősítése után, valószínűleg épen úgy kacsingathatnak Szentpétervár felé, mint a róm. kath. püspökök kacsingatnak Szent-Péter utódja felé. Azzal sem érünk teljesen célt, ha törvénybe iktatjuk, hogy a lelkészek választása csak úgy érvényes, ha az ellen a közigazgatás kifogást nem tesz, mert hiszen a legtöbb lelkész tulajdonképeni, s megítélhető működése csak állomása elfoglalása után kezdődik, már pedig ha ekkor vét az államtörvények ellen, hivatalból való eltávolítása az egyházi főhatóság jogkörébe tartoznék, úgy mint Poroszországban, hol az 1873. május 17-iki törvény alapján, a hivatalvesztés kimondására illetékes bíróságot célszerűnek látták megszüntetni, s ennek jogát ismét az egyházra ruházták. Mi épen a magyar nemzeti állam szempontjából sem

tartjuk célszerűnek azt a reformot, mely a közigazgatást ruházná fel azzal a joggal, hogy az autonóm egyházak lelkészeinek választását helybenhagyhatja, vagy megsemmisítheti, nem pedig különösen azért, mert könnyen megtörténhetnék, hogy a lelkészek úgy választásuk előtt, mint azután, térde-fejet hajtó szolgálóivá válnának a közigazgatás matadorjainak, s mindenek felett pedig a főispánnak, kitől első sorban függne, hogy a kenyér botját kezükbe vehessék. Hitünk szerint pedig, a hatalmasok előtt meghunyászkodó óriási tömeggel nem lehet biztosan virágzóvá tenni az államot. Nem volna ezt célszerű kimondani, hogy a lelkész csak úgy foglalhatja el állását, ha politikai szempontból ellene kifogás nem emeltetik, mert ennek a törvénynek a köpenye alatt a legnagyobb visszaéléseket követhetnék el azok, a kik mint ítélők szerepelnének. Hiszen politikai szempontból könnyen tehet kifogást bármelyikünk ellen az, a kinek más a politikai meggyőződése. Rebelleknek, lázadónak nyilváníthatják azt is, a ki a legigazabban szereti hazáját csak azért, mert nincs egy véleményen a hatalom embereivel. Én azt hiszem, hogy ha ez a reformeszmé megvalósulna, a mi ev. ref. egyházunk is sok zaklatásnak volna kitéve, pedig híveinek igaz hazafiságát vajmi kevesen vonhatják kétségbe, mert egy kalap alá fognának bennünket lutheránus testvéreinkkel, s megvárnák tőlünk, mint megvárták már máskor is, hogy belsőbb ügyeinkbe is mélyebben engedjük benyúlni az állami közigazgatást csak azért, hogy a bűnösöknek ne legyen joguk zúgolódni a megérdemelt büntetés miatt.

Az iskola — úgy a Bodnár, mint a Beksics véleménye szerint — az államnak feltétlen dominiuma, s éppen ezért az előbbi azt követeli, hogy minden iskola állami jellegű legyen, az utóbbi pedig — noha szintén ezt tartja jogosnak — jelenleg elégnék véli, ha az állam a felekezeti iskolákban megfoszthatja a tanítás jogától azokat, a kik a hazafiság szempontjából kifogás alá esnek. Mind a ketten különösen azért tartják ezt szükségesnek, mert hitük szerint ez által lehet létrehozni «hazánk kulturális egységét, mint a nemzeti a jogállam alapját.» Panaszkodnak, hogy iskoláink egy részére a felekezetiesség, más részére a nemzetiség bélyege van ráírtva s az ezekben hirdetett eszmék okozzák azokat a viszályokat, melyek nálunk a vallási és politikai téren elég gyakran felmerülnek. Bodnár szerint erre a vádra talán csak az ev. ref. iskolák általában és néhány szerzetesrendi intézet nem szolgált rá. Beksics különösen a nemzetiségi iskolák szigorú ellenőrzési jogát követeli az állam részére, mert szerinte ezek csak arra valók, hogy a hazai értelmiséget külön válszszák s kulturai szakadást idézzenek elő.

Beksicsnek azon állítása, hogy az iskola az államnak feltétlen dominiuma, véleményem szerint is igaz, s az iskolák államosságát a törvényhozás, ha célszerűnek tartja, elrendelheti. Igen valószínű, hogy ez hazánkban is meg fog történni, de még — a Beksics hite szerint is — valószínűleg csak a távoli jövőben. Nem engedik meg annak első sorban az állam pénzügyei, mert azoknak a millióknak a súlya alatt, melyeket jelenleg a felekezetek az iskolák fentartására áldoznak, könnyen összeroskadhatna az állam, még ha nemzeti jogállamnak neveznék is azt. De ha az iskolák államossága megtörténnék is, még mindig igen nagy kérdés maradna, hogy ezzel, sőt a közigazgatás államosságával is elérhetjük-e azt a célt, mit a reformmal Beksics és Bodnár elérni reménylenek, t. i. a magyar nemzeti jogállamnak minden lehető támadás ellen való megvédelmezését. A mi hitünk szerint, a jelenlegi viszonyok között, bizony nagyon bajosan, mert, hogy ilyen reformokkal célt érhessünk, mindenek előtt talán az volna a szükséges, hogy államunk

függetlenebb legyen, s rendelkezze mindazokkal a tényezőkkel, a melyekkel tekintélyét úgy kint, mint bent magasabb fokra emelhesse.

Nagy kérdés az is, hogy magának a nemzeti jogállamnak a szempontjából is célszerű volna-e az iskolák teljes államossítása? Az én hitem szerint nem volna célszerű, mert igaz, hogy a nemzetiségi és a felekezeti iskolák között vannak olyanok, melyek, habár titkon, nemzetellenes tanokat csepegtetnek a növendékek szívébe, de hála Istennek, talán csak még sem mind ilyenek. Azokat az ev. ref. tanintézeteket, melyek kezdetől óta a tiszta hazaszeretetet hirdetői voltak, bizony nagy kár volna a mostani fentartók kezei közül kivenni, mert ezeknek megszűnte nemsokára észrevehető lenne magán a nemzet szellemén is. Nem elfogultságból szólok, mert azt hiszem, hogy mindenki jól tudja, hogy a «kálvinista iskolákat» más szellem lengi át, mint azokat, melyeket az állam tart fel. Az ev. ref. tanintézetek megszűntével bizony igen lepadna az erős nemzeties érzésű hazafiak száma, s nem képeznének kivételt a tanárok sem, mert hiszen ezek, mint állami hivatalnokok szerepelvén, megkövetelnék tőlök, hogy «engedelmes hivatalnokok s jámbor, alantas közegek legyenek.»

Lehet, hogy vannak, kik soraimra azt jegyzik meg, hogy belőlem az elfogult kálvinista tanár beszél, s éppen azért nem folytatom tovább megjegyzéseimet, hanem e helyett idézem inkább egyik derék, nem felekezeti tanügyi folyóiratunkban, az «Egyetemes Közoktatásiügyi Szemle» decemberi számában megjelent s éppen az iskolák államossításával foglalkozó alapos cikkből, melyet egy bizonyára nem kálvinista képviselő írt, a következőket: „Nekünk meg kell védelmezni a harmadfél millió tiszta magyar protestáns felekezet középiskoláinak autonómiáját, mert történeti bizonyosság, hogy az igaz és aktív magyar érzés, melyet a birodalmi érdekekhez való alkalmazkodás még nem betegített halvány-sárgára, ez iskolákban fejlődött ki és erősödött meg, még abban a szomorú időben is, melyekben még a vérmesebbek is alig háttér, hogy megvirrad még valaha. Volt alkalam megfigyelni lelkületét a protestáns iskolákból kikerült ifjúságnak és az állami iskolák volt növendékeinek. Kevés kivétellel úgy találtam: hogy ez utóbbiak saturálva vannak már is azon mérsékelt és okos hazaszeretettel, mely a miniszteriális iródkból és a kormánypárti többség vezéregyéniségeinek nyilatkozataiból szokott állandóan kisugározni.” „Az okos hazaszeretet emberei ünnepelni, udvari és miniszteri ebédekre szeretnek járni, nem pedig a nemzet vértanúinak sírhalmait; azok előtt nem a nemzet hőseitől maradt ereklyék lesznek a megindulás és a szent emlékezet tárgyai, hanem az udvari kitüntetések, a rang- és rendjelek.” Az állami iskolák „a loyális és alattvalói szellem ápolására ünnepélyeket rendeznek, míg az ifjúság a nemzet hősei és vértanúi emlékezetének ünnepelésére szolgáló alkalmaktól elvonatik azon ürügy alatt, hogy távol tartassék minden politikai demonstrációtól” stb., stb.

Egy új eszme van tehát felvetve, mely autonóm egyházunk szabad működését megszorítani óhajtja. Lehet, hogy ez az eszme nem fog egyhamar testté válni, de figyelemztetésül szolgál, hogy nem kizárólag egyházunk, hanem nemzetiségünk érdekében is óvakodjunk eddig élvezett jogainkról könnyen s önként lemondani.

Buza János.

A római katolikusok és a kisedovács.

Az országgyűlés általános érdeklődés mellett tárgyalja a kisedovácsról szóló törvényjavaslatot. Semmi kétség, hogy rövid idő múlva törvény lesz belőle, s a községek köteleztetni fognak — esetleg az állam segé-

lyével — óvó-intézetek felállítására, a szülék pedig — kivéven a kiveendőket — gyermekeiknek az óvó-intézetekbe való küldözésére.

Miután divat most, vagy talán kötelesség is, mindenből felekezeti kérdést csinálni, hát azt csinálnak a róm. kath. atyafiak a kisdedóvás kérdéséből is. Nem kisebb nevezetességek, mint *Zichy Nándor*, az ultramontan-párt világi feje és *Károlyi Sándor* már szint is vallottak (amaz az országgyűlésen kívül) és a kath. lelkiismeret nevében tiltakoztak az ellen, hogy a kisdedóvó-intézetekben vagy házakban felekezeti színezet nélküli imákra tanítsák az apró emberkéket. A szászok pedig tiltakoztak a kisdedóvó-házak által célba vett magyarosítás ellen.

Hogy a szászok jobb hazafiak-e, mint a milyen paedagogusok *Zichy* és *Károlyi*, azt nehéz volna eldönteni. Az bizonyos, hogy ezek mindenáron jó katolikusoknak akarnak látszani, valóságos «defensores fidei».

Szomorúnak eléggé szomorú jelenség, hogy leggagdagabb főuraink beállanak a róm. kath. felekezeti érdekek túlhajtói közé, s az országos törvények által elismert többi felekezet rovására, egész tekintélyökkel, s igézetes összeköttetések útján táborot gyűjtenek az ultramontanizmus zászlója alá, s akadályokat gördítenek a jóra való eszmék békés terjedésének útjába.

Ime, meg kellett keseríteniök az ultramontanizmus ürm-cseppjeivel az ország jobbainak azt az örömet is, a melylyel azok a kisdedóvó házak felállításának tervezetét üdvözlötték. A cultur-harcból iszonyodó ember lelkében önként felmerül a kérdés: «Tehát itt is, a kisdedek között is, a kikről azt mondta Jézus, hogy «ilyeneké az Istennek országa»? Tehát az Istennek ebbe a földi országába, a gyermekek boldog seregébe is be kellene vinni a felekezetiséget; már ezeket is meg kellene tanítani arra, hogy az a kis pajtás, a ki „*Adjon Isten*”-nel és kereszt-vetés nélkül jár-kél az Isten ege alatt, elkárhozott eretnek, a kire a pokol minden kínja vár!

Borzasztó elmélet, még kinőhet belőle a «*Salvo tamen jure dominorum terrestrium*» összes rettenetes következményeivel együtt!

Hogy mivel indokolják az említett nagy urak a magok álláspontját...?! Egyszerűen azzal, hogy ők római katolikusok. Mit ott paedagogia, mikor az egyesek lelki üdvösségéről, s erre való jókori elpecsételéséről van szó. Hogy érti-e a gyermek a kereszt-vetés jelentőségét, a mire minden kath. jellegű, apácák által vezetett kisdedóvóban az első nap alatt megtanítják, s hogy tudja-e mi, s ki az a Jézus Krisztus és Szűz Mária: mit törődik azzal az ultramontan ember...?! Szoktatni kell az ifjú hajtást korán, meg kell tanítani bizonyos nevekre, szavakra, bele kell verni a hitnek bizonyos tételeit, mielőtt értené azokat; mert baj volna, ha majd akkor próbálnák lelkébe plántálni, a mikor már okoskodni, érteni és következtetni is tud. Alig ha megfogannának benne.

Különösen innen fú a középkori szél. A r. kath. vallás a vak-hit vallása; okoskodást, világosságot nem tűr, de annál inkább kívánja a ránevelést, a rászoktatást, a jobbágyi hódolatot; mert uralkodni, zsarnokoskodni van kedve, hívatása. Biztosak lehetünk felőle, hogy a r. kath. egyház nem fogja elengedni — a hol csak teheti — a kisdedóvó-házakból a «Dicsértessék a Jézus Krisztus»-t, a szent képekkel való csalogatást, a keresztvetést, a Mária emlegetését s ha csupán tőle függene, talán még egy kis lourdesi vizet is bevinne a kisdedek mosogatására, főleg az *akatholikusokéra*, a mint ők szeretnek bennünket nevezgetni.

Biztosak lehetünk a felől is, hogy mindenütt, a hol csak lehet, sietni fognak az ultramontanizmus hívei, ma-

gok számára lefoglalni a kisdedóvó-házak felállításának terhet, s a felületes szemlélő előtt úgy fognak feltűnni, mint a kik áldozatokat hoznak a nemzet legszentebb érdekeinek ápolásáért. Az állam maga is szívesen fogja nézni ezt a jó munkát, sőt miniszteri köszönetek fognak hangzani a nagy lelkű Maecenasok felé, a kik segítenek az államnak és községeknek a nagy kötelességeket teljesíteni. A hol a protestáns vagy az u. n. akatholikus elem kisebbségben van, ott a legtöbb helyen ismétlődni fog a *nagy-várad*i és *baranyai* eset s az apácánénak tért fognak hódítani a kisdedek lelki világa felett.

A kisdedóvási törvény tehát — ez az eszmeileg helyes és tetszetős reform — bajára fog esetleg válni a protestantizmusnak, ennek szegénysége miatt. Am legyünk rossz próféták, de a jelek minket ilyen gondolatokra vezérlelnek.

Lehet, sőt biztosnak is tekinthetjük, hogy az országgyűlési többség törvényt teszi a kisdedóvók felekezet nélküli jellegét, de az által, hogy a felekezeteknek, sőt egyeseknek is jogot ad (a mi magában véve szintén helyes!) a kisdedóvási házak fentartására, ez által — akarva, nem akarva — kiszolgáltatja mintegy a szegény protestánsokat a gazdag r. kath. érsekek, püspökök, *Zichyek*, *Károlyiak* jó tetszésének és felekezeti hajlamainak, vagy legalább az egyenlőtlen erővel való versenynak.

Addig, a míg a r. kath. főpapság kezében ott van a rengeteg nagy vagyon, s annak joga van azzal tetszése szerint ártani vagy használni: sohasem vagyunk bátorságban a felől, hogy a legüdvösebbnek látszó kulturális reformban is, nem rejlik-e irányunkban a veszedelemnek magva.

Meg vagyunk győződve, hogy a protestantizmus minden erejét ki fogja fejteni a kisdedóvás ügyének reá nézve jó sikereért; de mert erőinkre sok szükségünk van, alig-alig lehetünk képesek, még az állam segítségével mellett is, a r. kath. törekvéseket netalán ellensúlyozni.

Ez az aggodalom okozza, hogy noha sokat tartunk iskoláinkra és sokat várunk azoktól a protestantizmus javáért: mégis jobban szeretnők, ha az állam határozottan s kizárólag önmagának tartaná fenn a kisdedóvó-intézetek felállítási jogát. A magyarosítás szempontjából is ez volna kívánatos.

Hogy mit, miként tanítsanak a kisdedóvó-intézetekben s meddig terjedjen a kényszer a szülőkkel szemben, ezekről s az egészségügyi tekintetéről ezúttal nem szólnunk, mert csak aggodalmainkat akartuk kifejezni.

Veteranissimus.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány őszinte szó theologiai oktatásunk kérdéséhez*.

E becses lapok folyó évi 2-ik számában „*Veteranissimus*” az egyetemes tanügyi bizottság serkentetése közben a felett méltatlankodik, hogy az iskolai ügyek a zsinatra való előkészítést illetőleg, mindaddig nem részesültek megérdemelt figyelemben. Sajnosan kell beismerünk, hogy ennek a méltatlankodásnak meg van a maga jogos alapja. Tény, hogy egyebektől eltekintve, theol. akadémiáink tanterve is kérdésessé vált s általában egész theol. oktatásunk körében sok orvoslást igénylő

* Szerény soraimat ajánlom különösen a sárospataki theol. tanári kar nagybecsű figyelmébe, mely a legközelebbi kerületi gyűlés által a theol. akadémiák s főleg a magántanári vizsgák felől való véleményadással bizatott meg.

Baj észlelhető. Így állván a dolog, kétségkívül jó munkát végez az, a ki épen most, a zsinatra való készülés napjaiban, e téren is rámutat a sajgó sebekre s ezeknek megorvosolását sürgetőleg kéri.

A lehető legjobb szándék vezeti csekélységemet is akkor, midőn az alábbiakban theol. oktatásunk egyik hiányára kívánom felhívni az érdekeltek nagybecsű figyelmét.

Gyökeres újításról nem szólok, mert sajnosan tudom, hogy a minket folyvást kísérő szegénység egymaga is elég arra, hogy azon a legüdvösebb reformok is hajótörést szenvedjenek. Mindaddig, míg nem leszünk abban a helyzetben, hogy theol. akadémiáinkon a tanerők számát megszoríthatjuk: theol. oktatásunk szebb jövője csak mint „*pium desiderium*“ állhat előttünk. Ez azonban nem azt teszi, hogy összetett kezekkel várjuk a szebb jövő hajnalának felderültét; hanem igenis, komoly intő-jelül szolgál arra nézve, hogy legalább az adott viszonyok közt orvosolható bajokat távolítsuk el.

Theologiai oktatásunk egyik nagyobb, de könnyűszerrel eltávolítható baja — szerény véleményem szerint — a következő:

Lépten-nyomon hangoztatjuk, hogy a ker. vallás lényege Jézusban, mint őforrásban található fel. Senki sem meri tagadni, hogy ő oldotta meg igazán az emberi szív nagy kérdéseit. Az erős meggyőződésnek szilárd hangján hirdetjük, hogy a valláserkölcsei élet örök példányképe a názáreti mester, kinek lelki nagyságát, fenséges hit-bizalmát, tetterejét, rendíthetetlen szilárdságát, égi szelídségét, mindenkinek mentőkezet nyújtó, odaadó szeretetét; szóval egész megjelenését csodálva csodáljuk s kinek nyomdokain járni legfőbb vágyódásunk. Mindezek dacára sietek kijelenteni, hogy theol. akadémiáinkon a Jézus személyisége nem domboríttatik ki abban a mértékben, a mint annak méltósága érdemelné.

Nem szeretném ha félreértenének s épen ezért — igazolásképen — részletekbe bocsátkozom.

Világosan szólva theol. oktatásunkban egyik orvoslásra váró bajnak tekintem azt, hogy a „*Jézus élete*,“ mint önálló tantárgy, mely a külföldi theol. akadémiák tananyagában évről-évre képviselve van, hazai tanrendjeinkből teljesen hiányzik.

Hallomásból tudom csupán, hogy Sárospatakon egy időben a dogmatika és új szövetség történet tanára minden héten szentelt legalább pár órát az általunk jelzett tárgyra s bizonyosan akkori hallgatói tisztább képet nyertek vallásunk alapítójáról, mint nyerne most azok, kik Jézusról nem egy önálló tantárgy keretében, hanem csak a többi tudomány-ágakból merítenek szórványos s így compact egészet nem képező ismereteket.

Midőn azonban ezen concret esetre hivatkozom, távol van tőlem még csak gondolata is annak, hogy az e téren felmutatott hibát személyekre vigyem vissza; ellenkezőleg azt határozottan és kizárólag theol. oktatásunk egyik fontos hiányának tartom. Így állván a dolog, szükségét érzem annak, hogy a kérdéses tantárgy tananyagunkba való felvételének jogosultságát érvekkel bizonyítsam be.

Eltekintve attól, a mit említettem is már, hogy a külföldi akadémiákon a jelzett tantárgyra nagy súly van fektetve; hogy például Jénában is a «Jézus élete» előbb Dr. Hase által, több mint 100 szemeszteren keresztül taníttatott s most utóda, Dr. Nippold által is évről-évre hetenként 4 órán roppant érdeklődés mellett adatik elő; hogy Hagenbach is a maga encyklopédiájában,¹ mely

előttünk jó hírben áll ma is, a theol. tanfolyam tárgyai közt a „*Jézus élete*“-t kiemeli; hogy közelebből hazánkban a tiszántúli kerület által a theol. magántanári vizsgák tárgyában készített s konventünkhöz benyújtott szabályrendeleti javaslat is felveszi a nevezett tantárgyat az újszövetségi szakcsoportba:¹ mindezekről eltekintve, számos okot lehetne felhoznom, a melyek mind a jelzett tantárgynak akadémiáink tananyagába való felvételének szüksége mellett szólanak. Ime csak egy pár a sok közül!

Közvetlen tapasztalásból mondhatom, hogy e tantárgy különösen lebilincselő hatással van a hallgatók kedélyére. Ez magyarázza meg, hogy külföldi akadémiákon e tantárgy iránt a theol. szakon kívül állók is nagy számmal érdeklődnek. És ez igen természetes... Bejárni gondolatban az előadó tanár ügyes vezetésével Galiláa termékeny mezőit, a melyeken Jézus oly szívesen pihent; tanítva az illatos, fehér liliomokról, az égi madarokról, a mint azok gondtalanul élnek; a szelíd bárányokról, a mint azok a pusztában eltévednek; látni ott a Tibériás taván, a dühöngő vihar által felkorbácsolt hullámok közt a Mester bátor alakját, ki megfeddi a kishitű tanítványokat és egyetlen intésére engednek a szelek; hallani szép s örökbecsű hegyibeszédét; gyönyörködni parábóláiban, ezeknek szép s változatos természeti képeiben; szemlélni az ldvezítőt ellenségeivel való bátor harcában, majd meg a családi élet nyájas jeleneteiben, mikor megfigyeli a gyermekek útcjátékát, az öregek lakadalmi szokásait, a fejedelmi palotákat, az előkelők selyem öltönyeit, valamint a szegények kunyhóit, a cselédség verejtékét, a láncok és börtönök sóhajait; bámulni mély természeti megfigyeléseit, midőn figyelme kiterjed a felhőkre, szelekre, az égbolton az esteli pirosságra; hallani az ő szelíd hangját, mikor a kisdedeket kéri magához, majd megrázó s mélyen lecsújtó szavait a nagy katasztrófa előtt; szóval mintegy újonnan látni őt a maga egész teljességében, igazi fenségségében: valóban oly nemes élvezet, oly lelki öröm, melynek értékét csak az tudja méltóképen mérlegelni, kinek abban egyszer vagy másszor része volt.

De másrésről épen e tantárgy az, a melynek keretén belül a jézusi elvek tudományos méltatása közben, különösen kiviláglik s minden egyes hallgatónak szilárd meggyőződésévé lehet az, hogy a Jézus varázskörében megnyílt a menny azok előtt, a kik ő hozzá vonzódtak s érezték mintegy Isten közelségét, midőn vele, mint atyával abba a közösségbe léptek, a melyben a Mester állott. Igen, épen ez a tantárgy szolgáltatja azt a tükröt, melyben tisztán lehet látnunk az új eget és új földet s azokat a tényezőket, a melyekkel új korszakot nyitott Jézus az emberiség történetében. És mikor e tényezőket megismertük, mikor örök példányképünk szemlélete közben egyszersmind beszédeinek mélyébe is bepillantottunk: akkor tudjuk igazán érteni, hogy a Jézus személyiségének hatása, az idők folyamán világhódító erőre jutott; akkor értjük meg igazán, hogy a tanítványok kisdéd csapatjából ker. egyház s a ker. vallásból világ-vallás lett!

Mindezek mellett azonban követeli a «Jézus élete»-nek előadását, korunk egyik szembetűnő jelensége is.

Tény, hogy Jézus központja maradt s marad ezután is vallásunknak. De nézzük csak, tisztán látjuk-e mind Krisztust, a kik róla nevezetűnk? Megmaradt-e az ő tana a maga eredeti tisztaságában és épségében mind e mai napig? E kérdésekre tények kiáltják fülünkbe a tagadó választ! Nem úgy van-e, hogy a Jézus szemé-

¹ L. Jelzett mű. 195. 197. 199. 416. lap.

¹ L. Konventi jegyzőkönyv. 1890. ápril. 67. lap.

lyével egybefüggő történeti tények titokteljes, természetfeletti tényekké változtak? Lehet e tagadni, hogy a vallás-erkölcsi élet alapkérdései, melyeket Jézus egyszerű és mégis fenséges alakban, menten az iskola porától, egyedül szíve sugallatára hallgatva, hirdetett az idők folyamán előállott tanrendszerek, dogmák keretében, sokat veszítettek eredeti zománcukból? Tények bizonyítják, hogy a Jézus tiszta képét, fenséges alakját manapság már sokan nem tudják a szövevényes dogmák bilincsei között feltalálni, hanem lelki szükségétől hajtva, visszatérnek az ősi forráshoz, tanulmányozzák magának Jézusnak életét, felszínre hozzák azokat az örök igazságokat, melyek Jézus autentikus beszédeiben gazdag ereket képeznek. A lelkes mozgalom, mely a történeti Jézus személyiségének lehető hű bemutatását tűzte ki célul, s melynek első bajnoka Hase volt, már csak Németországban is egész irodalmat¹ hozott létre.

Igy ír a többek közt Rothe: „Mindenekelőtt az a feladatunk, hogy egy személyt illetőleg, teljes és világos értelemre jussunk, a mely személytől származott tényleg ez az egész új világ, a melyben élünk s minden igazi üdv, a melyben részesülünk s ez a személy a Jézus Krisztus.”²

S hogy állunk mi, magyar protestánsok ebben a tekintetben? Annyi bizonyos, hogy magunknak a külfölddel való összehasonlítása nem valami kedvező eredményre engedne kilátást. De hát itten egyáltalán nem szándékom a külföldet magasztalni saját magunk rovására és a Jézus élete körül felmerült külföldi mozgalom, felemlítésével is csak azt akarom lehetőleg igazolni, hogy a mi theol. oktatásunk hiányos a jelzett tantárgy nélkül, hogy nem kielégítő állapot az, hogy a „Jézus élete.” melynek külföldön egész irodalma van már mint önálló tantárgy egyáltalán nincsen képviselve theol. akadémiaink tananyagában.

A mi aztán ennek a feltüntetett hiánynak elhárítására vonatkozó módokat illeti: ezeknek megjelölésére nem érzem magamat illetékesnek. Részemről érzem a bajt, s azért szóltam s ha talán igazságom van: az intéző körök nemes hivatása marad a felmutatott hiányt böles belátásuk szerint elenyésztetni!

Csik Dániel.

TÁRCZA.

Az egyház belső építése a templomon kívül.

(Vége).

Én részemről, t. értekezlet, nem akarok szíves türelmökkel visszaélni és sietek felolvasásomat befejezni. De mielőtt azt tenném, nem állhatom meg, hogy pár szóval meg ne emlékezzem azon kíváncsólomról, melyet egy idő óta, a népiskolai vallástanításban való részvétel tekintetében, a lelkészek iránt úgy a tanítói kar jó része, mint az egyházi sajtó, sőt többen magok a lelkészek közül is támasztanak. Meg kell emlékeznem erről már csak azért is, mert a mint azt már nem egyszer volt alkalmam hangoztatni, népiskolai vallásoktatásunk mai eredményével egyáltalán nem lehetünk megelégedve s oda kell törekednünk, hogy az, mint legjobban kezünk ügyébe eső eszköz, a belmissió szolgálatába a lehetőségig bevonassuk s ily módon benne és általa a vallás-erkölcsi élet föl-

épülésének erősebb és tartósabb fundamentoma vettessék meg. Mi úton és módon lehetne e magasztos és nem kevés sikerrel kecsegtető célhoz közelebb jutnunk, jóllehet a felett sokat gondolkoztam, végérvényesen elfogadható és minden részletében kidolgozott tervszellet a tisztelt értekezletnek szolgálni nem tudok.

Azzal a magam részéről teljesen tisztában vagyok, hogy a mai napság divatos és mindjobban elharapódzó „szaktanítási rendszer,” áldatlan munka még a gimnáziumban is, annival inkább az lenne a népiskolában, mert az — a nevelés rovására — kedvezésben részesíti a tananyagot, s feláldozza az eszköznek a célt. Azt a megokolást azért, melylyel a tanító urak a lelkészekre kívánják átruházni a vallásoktatást, hogy t. i. a vallás a lelkészek szaktudománya s így ők vannak annak tanítására hivatva: szerencsésnek és meggyőzőnek el nem fogadhatom. Annyi tagadhatatlan, hogy a lelkészek nagy része, alaposabb theologiai előképzettségénél fogva, a hittan egyes kérdéseit hibátlanabbnál megtudná magyarázni, mint az e tekintetben sokszor hiányos készületű tanítók (kivált a fiatalabbja); s én részemről nem irtózom tőle, ha nekünk teszük is kötelességünk a vallástanítást (ha már mindenáron szaktudományt akarnak a vallásból is csinálni már a népiskolában is), egyet azonban figyelmen kívül hagynunk nem szabad: azt nevezetesen, hogy ha a vallástanítás a lelkészekre ruháztatik is, a vallásos nevelés akkor is kiválóan a tanító feladata és kötelessége marad. Mert, fejtegetnem sem szükséges, hogy tanítani és nevelni két különböző dolog s ez utóbbit sikerrel csak az teljesítheti, a kinek a gyermek folytonos vezetése és megfigyelése alatt áll, nem pedig az a pap, a ki csak a megszabott vallástanítási órákon foglalkozhatik tanítványával. Nem is tudnám elhinni, hogy e nehéz, de édes kötelesség alól, legalább felekezeti tanítóink, magokat teljesen kivonni óhajtanák; mert ha igen, úgy nyugodt lélekkel be lehet zárni az iskolákat; nincs miért odajárni gyermekjeinket. Mert az olyan nevelés, jobban mondva, csak száraz tanítás, melyet vallásos lélek meg nem elevenít. károsabb hatású, akár az egyénre, akár a társadalomra az ős tudatlanságnál és együgyűségnél.

Szász Károlyllyal tartok azért én is a tekintetben, hogy a tanító kezéből a vallástanítást egészen kivenni és kizárólag a lelkészek kötelességévé tenni, nem tanácsos. Mert felő, hogy a vallástanítás gondjaitól teljesen felmentett tanító, lassanként a vallásos nevelés alól is felszabadítottan fogja érezni magát s megszűnik közvetlenül tapasztalni, hogy ő nemcsak tanító általában, hanem közelebből kalvinista tanító is, röviden és helyesen mondva: „belső ember,” s így többször bekövetkezhetik, mint nem, az a sajnálatos eredmény, hogy magának a tanítónak lelkéről is letörlődik az a nemes felekezeti zománc, melyet eddig a vallástanítással való köteles foglalkozás lehelt vala rá.

Én tehát — mint pap — csak munkatársra szeretnék lenni a tanítónak a vallásos oktatásban és nevelésben. És igazi lelki vezére az iskolának is, a ki folytonosan éber gonddal őrökdi a felett, hogy a vallásoktatás a többi tantárgyak miatt, rövidséget ne szenvedjen, mint szenvedett 1868 óta mindig. Hogy a vallástanítás megfeleljen annak a várakozásnak, mely iránta mindnyájunk lelkében él; s annak a saját belső szükségéi és helyes ösztöne által vezérelt népi felfogásnak, mely sokszor a legbrilliansabb iskolavizsgákról is elégedetlenül távozik, mert önkéntelenül megérezték, hogy onnan valami hiányzott; hiányzott az a szent szövetség, mely a gyermeki lélekbe oltott ismeretek hideg sokaságát a vallás mennyei fényével ragyogta volna be. Pe-

¹ Ezt az irodalmat a nagytt. szerk. úr becses engedélyével megpróbálom ismertetni. Cs. D.

² L. Rothe: „Gesammte Vorträge und Abhandlungen...” 182. l.

dig neki drágább kincs a hit, mint a világ minden exact bölcsesége.

A mi belmissióra célzó közreműködésünk tehát a vallásos oktatásban és nevelésben nagyjában eképen formulázható:

1. A pap a vallástani órákat gondosan látogassa és ellenőrizze; a mi természetesen nem azt teszi, hogy a többi iskolai órákra ügyet ne vessen.

2. Miután az egész felekezeti iskolai nevelésnek az a főcélja hogy a gyermekek a *templomot* megkedveljék, *egyházukat* megszeressék, s lélekből *imádkozni és énekelni* tudjanak: e három csillag meg fogja világítani azt az utat is, melyen haladnunk kell, hogy a célhoz elérhessünk. Ime, az az ösvény:

a) Reggel a tanítást énekkel és imával kezdeni s este énekkel és imával bezárni. De sohase a gyermek mondja elől azt az imádságot, hanem mindig a tanító, értelmesen, bensőséggel és buzgósággal.

b) A köznapi reggeli könyörgéseken s a vasárnapi istenítiszteleteken a növendékek, míg csak az idő engedi, a templomban multhatatlanul megjelenjenek a tanító vezetése alatt. Minket is elvittek oda annak idejében, azért szoktuk meg a templomot.

c) Minden zsolnárt és dicséretet, melyet a közös istenítiszteletben rendszeren használunk, úgy dallamra, mint szövegre, az iskolás növendékek az iskolába járás éve alatt begyakoroljanak. A régiek azért szerettek úgy énekelni, s azért jártak olyan készséggel a templomot is, mert az Énekes könyvben otthonosak valának s nemes versengést csináltak abból, hogy ki bírja a másikat nagyobb zsolnárismeretével legyőzni.

d) Eltekintve az olyan ritkább alkalmaktól, a milyen volt pl. ez idén a *Károlyi-ünnepély*, melyeket megemléttelenül és felhasználatlanul hagynunk nem szabad: a lelkész a reformáció emlékeztetének minden évben iskolai ünnepet szenteljen a kegyelet és egyház iránti ragaszkodás erősítésére. Ezt az ünnepet én magamnak így képzelem: A lelkész előbb a templomba megy és ott a szokott reggeli könyörgést végzi a gyülekezettel és gyermekekkel. Azután az iskola helyiségében — a szüléknek és az iskolaszéknek, mondjuk presbitériumnak meghívásával — megejti az alkalmi ünnepélyt. És pedig megnyitja azt a gyermekek éneke: a «Jövel szentlélek úr Isten,» vagy más alkalmi darab. Ennek végzetével a pap, a gyermekek felfogásához mért beszédet tart a reformációról. Utána egy-két gyermek szaval valamely alkalmi vonatkozású, vagy általában vallásos tartalmú költeményt; a lelkész pedig kioszt a növendékek között egyháztörténelmi tárgyú s lehetőleg a reformációra s annak nagy alakjaira vonatkozó nyomtatott füzetkéket, olvasmányokat, az egyház iránti hűsége, ragaszkodásra buzdító néhány szó kíséretében, melynek végén hálaimát mond az összes jelenlevőkkel a reformáció világosságának áldásaiért. Bezárja az egész ünnepélyt a gyermekek kara a Luther hires énekével: «Erős várunk nekünk az Isten!» Természetes, hogy a tantermet a leánygyermekek erre az alkalomra a lehetőségig feldíszítik.

3. Az iskolai vallásos nevelés legnehezebb feladatának — az imádkozni tudásnak — megteremtésére szolgáló voltaképpen minden igyekezetünk. Maga a vallás is ezért van és szent missióját minden embernél csak annyiban tölti be, a mennyiben képessé tette azt hittet fohászolni. Azért további tanácsul jó lesz megfogadnunk az ifjú német császárnak azt a kinyilatkoztatását, hogy különösen a vallás tanításával minél kevesebb dolgot adjunk az emlékező tehetségnek, hanem annál többet a szívnek, a léleknek, az akaratnak. Mint halhatatlan és méltatlanul mellőzött költőnk, Tompa, cselekvé a

maga eszével s szívével, úgy mi is «lant és biblia, e két jó barát» karján ringassuk az eszmélő és fejlődő lelkeket. *Ének és evangéliom!* E kettő legyen sarkpontja az iskolai vallásitanításnak, közelebbről a lelkipásztor iskolai munkálkodásának. A tanító tanítsa a maga kiszabott óráin a maga kiszabott vallásos tananyagát, a pap pedig legyen lehetőleg pap az iskolában is. Ő ne annyira arra törekedjék, hogy *tanítson*, inkább arra, hogy *meghasson*. Egy könnyet vagy egy sugárt csalni a gyermeki szemekbe gyümölcsözőbb eredmény, mint a katekizmus mind az «52 úrnapijának» beemléztetése.

Azért a pap minden hét elején és minden hét végén, a gyermekekkel az iskolában formális istenítiszteletet tartson, mely álljon énekből, imából és biblia-magyarázatból. Magyarázat közben kérdéseket is intézhet a növendékekhez, vajjon megértették-e kellően szavait, de leckéztetni, ne leckéztessen soha, hogy ne rettegéssel, de lelki örömmel várja a kicsinyek tábora mindenkor az ő megjelenését. És különösen ajánlom figyelmébe lelkészársaimnak, hogyha erre nem vállalkoznának is, annyit mindenesetre tegyenek meg, hogy nagyobb ünnepek előtt, már hetekkel — kivált az adventi és az u. n. bőjti napokban — törekedjenek a gyermekseregben felkölteni az *érdeklődést* és megteremtteni az *ünnepi hangulatot*. Én háromszor hetenkint, u. m. hétfőn, szerdán és szombaton reggel cselekszem ezt az adventi napokban, ének, ima, s a közelgő béke-ünnepre vonatkozó bibliai részek-olvasása és fejtegetése által.

4. Hogy a lelkész minden körülmények közt maga végezze a konfirmációi oktatást, azt nem is mondom. Ezt mondja a törvény. S csak sajnálni lehet, hogy az öntudatra ébredő lelkek megnyerésének eme hathatós alkalmát, még mindig sokan engedik kisiklani kezeikből, és a tanítónak engedik át a «vallástévő katekizmus» betanításával járó «bajlódást,» holott a *hitben való megerősítés* nem annak a gyarló és semmitmondó kis füzetnek beemléztetésében, hanem valami másban áll, aminek fejtegetésével lelkészásaim türelmét fárasztanom nem szükséges. A részrehajlatlan ellenőrzés itt az egyházlátogató-küldöttség kötelessége, s én csak annyit jegyzek meg, hogy a konfirmálás aktusa minden gyülekezetben a protestantizmus által megengedett lehető legnagyobb ünnepélyességgel hajtassék végre; azon a presbitérium mindenkor testületileg részt vegyen, s a megkonfirmált gyermekeknek konfirmációi emléklapok adassanak.

5. Minthogy az iskolával áll ez is összeköttetésben, azért ide iktatom be a serdülő fiúk és leányok gondozásából reánk néző kötelességeket. Széles e hazában általános panasznak tárgya az, hogy az életbe kikerült növendék ifjaink úgy megváltoznak mihamar, olyan rakoncátlan és virtuskodó magaviseletet tanúsítanak, mintha iskolába soh'sem jártak volna. Ezekre a forrásban levő lelkekre mi két úton lehetünk hatással: az *ismétlő iskola* és a *család* által. Az elsőnél használjuk fel a lelki építés alkalmát mi lelkipásztorok, s az ismétlő oktatást tegyük kiválóan vallásos és erkölcsi jellemű oktatássá. E korban a gyermek a vallásos igazságok felfogására a mindennapi iskola növendékeinél már sokkal alkalmasabb. Azért az ismétlő iskoláztatást a téli hónapokban mindenütt életre kell hívni, s annak vezetését lelkész és tanító együtt eszközöljék. S mert — tapasztalat szerint — az ismétlő oktatás legnagyobb akadályát eddig a tandíjfizetésben találta fel, ki kell egyházkerületi végzéssel mondani, hogy az ismétlő oktatás egészen *ingyenes*. Lelkész és tanító minden díjkövetelés nélkül végzik azt, mint hivataluk természetéből önként folyó *rendes kötelezettséget*.

A család által való jótékony hatás biztosítására pedig

kérjük fel az ilyen serdülő gyermekek szüleit, hogy azoknak esténként a falut járni ne engedjék, hanem tartsák őket otthon. Inkább ők gyűjtsenek házukhoz esténként másokat, felnőtt szomszédokat pl., s azok előtt reprodukáltassák a gyermekkel az ismétlődő iskolában elsajátított hasznos ismereteket, épületes elbeszéléseket; olvassanak fel vele a bibliából, vagy bármilyen más könyvből, melynek tartalmát olvasni érdemes; közbe-közbe társalogjanak kedélyesen, egy-egy szép éneket zengedezzenek el közös akarattal, s így kössék a gyermeket az otthonhoz, szívét az erkölcshez, lelkét a valláshoz. És ha az ilyen serdülő fiatallal szemben gyengének bizonyulna a szülei akarata, ajánljuk fel nekik magunkat is a közbelépésre, a fegyelmezésben való segítség nyújtásra, s ha ennek sem lenne sikere, ki kell tudni, hogy hova jár estéit tölteni az ifjú, s ha ott káros cimboraság fenyegetné, azt a háznépnek kell szép szóval való meggyőzés alapján reá bérni arra, hogy az engedetlen fiúnak — szüleiére való tekintetből — a magok házában helyet ne adjanak.

Igy képzelem én magamnak, t. értekezlet, a belmissiói működést, az egyház templomán kívüli, belső építését, (melynek kiegészítéseül — ha Isten is úgy akarja, mint magam — talán valamikor az egyház külső építéséről is fogok egyet s mást szólni). Sőt én magokat a lelkészi értekezleteket is jórészen belmissiói jellegűeknek tartom akkor, mikor azok magában a lelkészi testületben céloznak több hivatali buzgóságot, elevenebb közérdeklődést, s az őrizetökre bízott nyáj iránt melegebb szeretetet és odaadást ébreszteni.

De törekedjünk e mellett arra, hogy a lelkészi körök a gyülekezetek életére is belmissiói hatással legyenek: vándorgyűlések meghonosítása, istenitisztelek tartása és felolvasások rendezése által; így töltvén be önkéntes egyesülés és vállalkozás által gyülekezeteinkkel szemben azt az erkölcsi hivatást, melyet egyházmegyei gyűléseink a kormányzás nyűge és időmésztő volta következtében teljesíteni nem képesek. Példában beszélve: a lelkészi értekezlet legyen abban a szélesebb körben a *pap*, a mely szélesebb körben az egyházmegyei közgyűlés a *kurátor*, vagy mondjuk: a *prezbitérium*.

Nehéz munka ez, nem tagadom, de mégsem olyan nehéz, a milyennek látszik, feltéve, hogy a papnak magának is *első hite* van. Ha hiszi az örök életet és azt, hogy ott számolni fog cselekedeteiről, hív, vagy hivatelt sáfarkodásáról: ez a munka a szó szoros értelmében nem teher lesz neki, de gyönyörűség. Hite hajtani fogja őt le a mélységbe is, hogy felhozza onnan az eltévedt juhok; és mikor felhozta, a sebek, miket az útjában álló fővisek és kövek vágtak arcán és kezein, nem fognak neki fájni többé... nem fáj semmi... ő csak a jól végzett munka édességét fogja érezni, s amaz egyetlen édes atya szeretetének melegét, kinek szavára és indítására a mélységbe alászállt.

A nagy apostol amaz ismeretes mondásával rekesztem be lelkem édes álmaiból szőtt gondolataimat: «ha ezeket miveled, mind magadat megtartod, mind azokat, a kik téged hallgatandanak.»

Czinke István.

K Ö N Y V I S M E R T E T É S .

Népiskoláink gyorsabb fejlesztése.

Irtá: Dr. Wekerle László. Máramarosmegyei kir. tanfelügyelő.

(Vége).

Hátra van még a negyedik rész: «A vallásos nevelés Isten valóságának bizonyítása alapján.» Fontosnak tartja szerző a vallásos nevelést s szükségesnek, hogy

a tanító meggyőződve legyen a vallás főbb állításainak igazságáról, különösen Isten lételeméről, hogy ha valamely serdülő növendékében kétely támad: képes legyen azt gyökerestől kiirtani. Erre pedig csupán az képes, a ki teljes meggyőződéssel nemcsak hiszi Isten lételemét, hanem be is tudja azt bizonyítani. «S minthogy Isten valósága ez ideig minden kételyt kizárólag bebizonyítva nem volt»: azért sürgős feladatának tartja szerző annak bebizonyítását. Általa úgynevezett «természet-hittudományi» úton törekszik célját elérni. A mindenség nagyszerűségének, a szervi életnek, a véghetlenség, határtalanságnak vizsgálata s ezek feletti elmélkedés után oda ér, hogy e világ-mindenséget önmagából létrehozta, megalkotta, berendezte, kormányozza és fentartja a *teremtő* ős-erő, a véghetetlen örök szellem, mely létezett, mielőtt anyag lett volna s az anyag nem egyéb, mint a nyugalásban levő ős-erő erélye, nyilatkozása, mozgása folytan keletkezett világalkotó elem. Szerző szavaival: «az anyag az ős-elemnek, az-az az ős-erőnek az erély tényleges érvényre jutásából folyó alakulása, elváltozása, vagy más szóval, az erélynek részleges kiválása, kisugárzása az ős-erő sommájából.» «Az ős-erő pedig az, a mi önmagában anyagtalanság, a miből azonban az anyag keletkezik, — ez az erő szellem, ez a szellem-erő az örök-szellem — Isten.»

Ide vonatkozó hosszas és sok helyt érdekes fejtegetéseiből ennyi érdekel minket. Ez az egész rész a mű kitűzött céljára, feladatára nem tartozik szorosan, csak közvetve, a mennyiben a vallásnak a népoktatásra való befolyását nagy fontosságú tényezőnek tartjuk. Elismeréssel adózunk szerzőnek, hogy e kérdés elől nem tért ki kicsinylőleg vagy bizonyos utó-gondolattal, hanem kész volt a vallásos nevelés fontosságáért küzdő harcosok soraiba lépni, meg akarván győzni a kételkedőket, erős fegyvert óhajtván adni a gyengébbek kezébe, szilárd meggyőződést támasztani az ingadozóknak. Szerény nézetünk idevonatkozólag ez: A tanító minden beszéde, cselekedete az iskolában és azon kívül, Isten lételemének minden kétségét kizáró bizonyítása legyen. Nem szükséges, sőt esztelenség lenne egy népiskolában Isten valóságát teológiai és bölcséleti okoskodással vitatni, hanem éreznie kell minden tanítónak, hogy ez a kérdés felül áll minden kétségen, sőt minden bizonyításon. Istent kell látnia egy jó tanító keze alól kikerült gyermeknek az üde levegőben, a meleg napsugárban, a virágok pompás színében, a madarak énekében, önszívének verésében, szüleinek szeretetében. Mert ha a tanító nem minden szava, minden cselekedete Isten hatalmának és jóságának kifejezése: akkor ugyan a maga okoskodásának fegyvereivel akár naponként előállhat, a gyermek legfelebb megbámulja a tanító úr bölcsességét, de érteni nem fog belőle semmit, jótékony hatással nem lesz reá. Ezért fejeztük ki már egy alkalommal e lap hasábjain, hogy e pályára az emberiség legjobbjainak kellene törekedniök. Tagadhatatlan, hogy a legjobb akarata, a legbuzgóbb törekvés is rendkívüli akadályokba ütközik e téren, mert hiszen naponta a kételkedés veszélyének van kitéve az a gyermek, ki az iskolában ugyan szép rendet s felsőbb hatalom kifejezésekepen tiszta erkölcsöt, szelíd jóságot lát és tanul; ámde a szülei házban legártatlanabb érzelmei, legszentebb gondolatai minduntalan arcúl veretnek istenkáromló atyja és veszekedő, szitkozódó anyja által: mindazáltal csüggedést nem ismerő reménységgel kell a tanítónak teljesítenie e tekintetben missió-szerű kötelességét; ne tudja vele senki elhítni, még saját szomorú tapasztalatai sem, hogy működése sikertelen.

Az a szerző által említett s mások által is emle-

getett állapot, hogy a vallás és tudomány egymás ellenségei voltak: egyszerűen képtelenség. A mi egymás ellensége volt belőlök, az nem volt vallás, nem volt tudomány hanem hóbort, ostobaság s az lesz mindörökké. A kettő egymással oly rokon, hogy csaknem azonos; miként lehetne azért egymás ellensége?... Részünkről épen úgy nem tartjuk a valláshoz tartozónak, a mi képtelenség, mint nem tartjuk tudománynak, a mi ostobaság. Egyiknek, mint másiknak végcélja ugyanaz: az örök igazság megismerése, a mindenség titkainak felderítése; a mi nek nem ez a célja, az nem vallás és nem tudomány.

Az istenség lényegének s a világ keletkezésének vizsgálása körül több hypothesis van, a mi megfoghatatlan; ilyen például, midőn a világ keletkezése előtt létező «abszolút semmi» fogalmát úgy igyekszik megmagyarázni, hogy azt egy végtelen tiszta papírhoz kell hasonlónak gondolni, melyről minden betű le van törölve. Teljes elismeréssel adózunk szerző bölcsességének, de reméljük, hogy megenged, ha bátrak vagyunk állítani, hogy ilyen kérdések megfejtésével nagyobb bölcsesek is foglalkoztak már, (hála istennek!) azoknak sem sikerült s hisszük, hogy szerzőnek sem fog sikerülni. A mindenségnek egy kicsiny paránya, az ember, hogy is lenne képes felfogni a véghetetlen, a megfoghatatlant?! Szerény nézetünk szerint jól is van így, mert hiszen ez a semmiség, az ember, arasznyi tudására és tenyérynői bölcsességére sokszor már is nagyon kevés.

Ennyit tartottunk szükségesnek e terjedelmes mű egyes részeiről megjegyezni. Nagyon érezzük, hogy hosszúra nyúlt fejtegetésünk: azonban azt is érezzük, hogy komoly szándék s az ügy iránt való érdeklődés vezérelt bennünket. Még csak általában kell a könyvről néhány szót mondanunk. Mint minden emberi műnek, ennek is vannak jó és rossz tulajdonságai; az ismertetés menetén igyekeztünk mindegyiket megjelölni. Szorgalmas körültekintésről és kellő tárgyismeretről tanúskodik a mű, mi azt látszik bizonyítani, hogy szerző a felügyelete alá tartozó népiskolákat nem az irodából kormányozza, hanem bepillantott a népiskolák falai közé, sőt a községi és népelet redői alá is. Dícséretére válik, hogy nem hizelegtanfelügyelő kartársainak, hanem őszintén feltárja mulasztásait; nem ily őszinte már, hanem túl loyális az állammal szemben; gyenge azon téren, a hol nem eléggé jártas.

Csupán előadásáról s irmodoráról kell még emlékeznünk. A legjobb akarat mellett is azt kell mondanunk róla, hogy nehézkes, fárasztó, néhol bombasztikus vagy homályos. Rendes szokása, hogy egy-egy kifejtése egy mondatból áll. Pedig mindenki tudja, hogy hosszú mondatokban többnyire az beszél, a ki nem tudja gondolatait tömören és röviden kifejezni; a rövidség épen a legjobb írók sajátja. A sok közül csak egy példát: «A vallás alapja az, mit a tudomány a világegyetem alakulásainak megfejtése körül megoldatlan hagy, párosulva az emberközi (felebaráti) s a kedélyi élet erkölcs-erényi megnyilatkozásaival; a megoldatlan világerendi nagyszerűségek és a kedélyi mélyebb érzetek iránti ösztönszerű hódolat és odaadás.» (233. lap.) Sok helyen nem magyaros a szórend, az idegen szavaknak meg egész raja borítja el itt-ott a könyv lapjait. (14. lap: paedagogiai, didaktikai, adminisztratio, repräsentáló, declarálni, pragmatika, kodifikálás, kompendiozus, ad hoc, indolencia, fraudules, renitencia; 31. lap: praxis, kombinál, kontemplál, programm, instrukció, pleonasmus, deklarál, kapacitál, abszolút, alternatíva). A kinek hallérzékét bosszantja az ilyen (talán tanfelügyelői) szokás: annak bizony áldozat a művet végig olvasni. Mindezen a dolog

érdemére csak kevésbé tartozó fogyatkozások dacára szívesen felhívjuk az ismertetett műre a szakértségek s a népoktatás iránt érdeklődők figyelmét. Ára nincs közölve, szerzőnél — azt hisszük — kapható.

Szikszay András.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Egy új temetési énekes-könyv érdekében. Temetési énekes-könyvünk pár évvel ezelőtt teljesen elfogyván, annak újranyomatása, esetleg újjal helyettesítése vált szükségessé. Irodalmi körünk e végből megbíráltatta az egyházkerületünkben használt, Ivánka-féle temetési énektárt (l. „S. L.“ 1887. évi folyam 1., 2. száma). E mű a bírálatok egybehangzó ítélete szerint nem felel meg többé a magasabb követelményeknek, s így a bírálók a mű újrakinyomatását nem ajánlhatták. Irodalmi kör mélyen érezvén szükségét egy jó temetési énekes-könyvnek, elhatározta, hogy egy egészen új s a mai kor követelményeinek megfelelő temetési énekes könyvet készíttet. E célból egy nagy bizottságot küldött ki azon utasítással, hogy a szerkesztendő temetési énekes-könyvhöz készítsen tervezetet. E bizottság mindenekelőtt megállapította azokat az elveket, a melyek szerint szerkesztendő volna a temetési énekes-könyv; majd albizottságot nevezett ki saját kebeléből, hogy ez az adott elvek figyelembe tartása mellett, válogassa ki a közkézen forgó temetési énektárakból az egészen vagy részben alkalmas darabokat. Az albizottság gondosan átnézett a fentjelzett könyvekből mintegy 1012 éneket; ezek közül csak 53-at jelölt ki olyanokul, melyek átalakítással *esetleg* használhatókká tehetők, mert az énekszövegek vagy tulságosan dogmatizáló, vagy specialis esetekre vonatkozóak voltak s különösen a halottat beszéltető modorban írottak; pedig a bizottság az ilyeneket a megállapított elvek szerint mellőzendőknek tartotta. Ez 53 éneket a nagy bizottság még egyszer megrostálván, azon sajnos meggyőződésre jutott, hogy azoknak is csak egy része szolgáltat alkalmas anyagot az átdolgozásra. Azon énekszövegek, melyeket a bizottság egy vagy más oknál fogva átdolgozásra érdemeseknek talált a következők:

1. „*Óh mily rövid a földi lét*“ (Dallam: Óh áldandó sz. háromság. L. Temetési énekek Filep Endre XIX. szám 1. 5. 6. vers 21. lapon).
2. „*Isten kinek egy szavadra*“ (Dallam: XLII. zsolt. L. Filep E. Tem. énekek LXXVIII. sz. 4. 5. 6. verseit).
3. „*A hit biztató szavára*“ (Dallam: Óh áldandó sz. háromság. L. sárospataki halottas CIV. 1. 2. vers).
4. „*Boldog a kit koporsójába.*“ (Dallam: XXXIII. zs. L. sárospataki halottas XXV. számú).
5. „*Csak buborék földi életünk*“ (Dallam: XXVIII. zs. L. pápai halottas 28. 1. 2. 3. vers).
6. „*Uram! nagy hatalmadnak jele*“ (Dallam: XXVIII. zs. L. pápai halottas 76. 1. 4. kijövrőre 5).
7. „*Megfutva a földi pályára*“ (Dallam: 153. dics. L. Kállay István halottas 4. szám; a 2. vers kivételével végig a 141. l.).
8. „*Elbocsátunk óh test immár*“ (Dallama: XXXVIII. zs. L. Kállay I. 7. szám 146. lapon).
9. „*Mosolygó remények közt élünk.*“ (Dallam: LXXX. zs. L. Kállay I. 22. sz. 1. 4. 5. vers 62. l.).
10. „*Vigyázzatok élő halandók.*“ (Dallam: XXXIII. zs. L. Ivánka 131. l.).
11. „*Ember élete a fűhöz hasonló*“ (Dallam: CHII. zs. L. Ivánka 116. sz.).
12. „*Eltávozó kedves halott*“ (Dallam: 37. dics. L. „S.-pataki L.“ 87-iki évfolyam 32. l.).

Ily körülmények között bizottság azt az eljárást tar-

totta legcélravezetőbbnek, hogy előre kijelöltetvén a felveendő dallamok, az ezekre szükséges énekversek felhívás, illetőleg pályázat útján állítassanak elő. Az így beérkezett művek megbíraltatván, a legjobb s a megállapított elveknek megfelelő darabokból szerkesztené meg aztán bizottság a temetési énekes-könyvet.

Közgyűlés helyesléssel fogadván bizottság javaslatát, a további intézkedések megtétele végett, az összes munkálato-
kat újra áttette ugyanazon bizottsághoz, egyszersmind meghatalmazást adott arra nézve, hogy az ének szövegek készítésére vonatkozólag általa pontosan körvonalozott elveket, mint pályázati feltételeket állapítsa meg s lapunkban közzé tévén, szólítsa fel a hivatottakat a pályázatra, kimondván, hogy az elfogadott munka méltányos díjazásban fog részesítettetni.

Bizottság a legközelebb tartott ülésében tehát legelőször is azon dallamokat jelölte ki énekes-könyvünkben, a melyekre énekszövegek készítenők. A kijelölésnél arra volt tekintettel, hogy a dallamok a temetési szertartáshoz illők, egyszerűségek mellett is értékesek s olyanok legyenek, hogy azokat a legegyszerűbb egyháztág is könnyen elsajátíthassa. Ez által pedig azon célt óhajtotta elérni, hogy jövőre a gyülekezet tényleg részt vehessen a temetési szertartásban; mely részvétel mindenestre emelni fogja annak ünnepélyességét s kifogja küszöbölui a gyakorlatból a diktálás után s különösen az iskolás gyermekek alkalmazása által eszközölt, sok esetben izléstelen, visítózó éneklést.

A szöveg készítéshez alkalmasaknak ítélt dallamokat, két csoportra osztotta a bizottság. Az elsőbe sorozta azokat, melyek határozottan felveendők az új temetési énekes-könyvbe s ezek a következők: XXVIII., XXXV., XXXVIII., LXXVII., LXXVIII. (XC.), LXXX., CXXXVII. zsoltár, „Uram a töredelmes,“ 153., 157., 163. dicséret. „Óh áldandó szent háromság,“ „E múlandó világban“ és „Jézus egy fő reménységem.“ A másodikba azokat, a melyeket nem tart ugyan annyira alkalmasaknak a közhasználatra, de ha azok valamelyikére esetleg valamely értékes és kiváló szépségű szöveg íratnék, ennek a kedvéért a bizottság amazt is felvenné. Ezek a következők: XXIII., XXVI., XXXIII., XXXIV., XLVI., CII., CIII. zsoltár, 37., 75., 140. dicséret és „Vigázz halálodra halandó ember.“

Irodalmi körünk nevében felhívja azért bizottság magyar protestáns egyházunk tagjait, a kik hajlamot és kedvet éreznek magokban, a pályázatban való részvételre.

A szerkesztés, illetőleg a pályázat további feltételei a következők:

1. A gyűjteményben legyenek: *gyermekek, ifjak, középjedűek, öregek* felett, beszéd előtt és után (háznál vagy templomban) továbbá *úton, sírnál* mondandó és általános tartalmú énekek.

2. Az énekek tartalmukra nézve tulságosan dogmatizálók, specialis esetekre vonatkozók ne legyenek, s az ének a halottat ne beszéltesse.

3. A szövegek egyszerűek, vallásos érzelmet tolmácsolók és olyanok legyenek, hogy egyszerűségek mellett a műveltebb ízlést is kielégítsék.

4. Figyeljenek a szövegkészítők különösen arra, hogy a szöveg ütemei a dallam ütemeinek teljesen megfeleljenek.

5. A dallamok Choral-mérték szerint lesznek hangjegyezve.

6. A darabok az „Irod. Kör“ másodelnökéhez (Maklár P. Miklós) névaláírás nélkül, jelíges levél kíséretében f. évi július 1-ig bármikor beküldhetők.

7. Az elfogadott énekek az első kiadáskor méltányos díjazásban fognak részesülni.

8. A temetési énekes-könyv az „Irod. Kör“ kizárólagos tulajdonává lesz, s így a szerzők, a további kiadások alkalomával, jutalomra igényt nem tarthatnak. Sárospatak 1891, január hó 22-én. *Pásztor Sámuel, bizottsági jegyző.*

— **Gyászír.** Az országgyűlésen javában foly a kisdédóvásról szóló törvényjavaslati vita; de a ki a kisdédóvásnak leghívebb barátja volt s azért szóval és tollal éveken át nagy kitartással küzdött, nincs többé. *P. Szathmáry Károly* az ismeretes regényíró, a „*Samyl*“, „*Bujdosók*“, „*Magyarhon fénykora*“, „*Sirály*“, „*Izabella*“, „*Kosztolányi hölgyek*“, „*Az ábrándozók*“ stb. című regények és számos történeti beszély szerzője, f. hó 15-én, húzamos gyöngékedés után, 60 éves korában meghalt Budapesten. Azok közé az írók közé tartozott, a kiknek művei nem az érzékek csiklandoztatásáért készülnek, hanem nemes szórakoztatás, ismeretterjesztés s jellemképzés szempontjából. Szerette tárgyai alapjait a történelemből meríteni, tehát a történeti ismereteket ilyen módon is terjesztetni. Irt egyebek közt egy képekkel díszített művelődés történelmi művet is (3 kötet). Tagja volt a Kisfaludy Társaságnak, az országgyűlésnek a melynek Nagy I. után a naplóját is szerkesztette, végigharcolta a forradalmat. A 60 as években M.-Szigeten, majd N.-Enyeden, mint tanár is működött s protestánsnak s jó kálvinistának maradt egész haláláig. Temetésén *Szász Károly* püspök méltatta a kidőlt jelesnek sok érdemeit. Áldás emlékére!

— **Választások.** A korán elhunyt és sokak által méltán megsiratott *Nagy Frigyes* huszti lelkész tanácsbírói és főjegyzői székébe, a f. hó 19-én történt szavazatbontás eredménye szerint, főiskolánknak egyik kitűnő növendékét, *Biki Ferenc* gyulai lelkészt emelte fel az egyházak nagytöbbségének bizodalma. Nyereségről nyereségre!!

— **Pap Gábor püspök körlevele.** A dunántúli egyházkerület már régebben mozgalmat indított egy felső leányiskola létesítése végett; de — idáig — még mindig csak kezdetén van a dolognak, t. i. elkészült a gyűjtésre sarkaló felhívás, a melyet a kerület elnöksége bocsátott ki. Ezt a felhívást egy lelkesítő körlevél kíséretében küldözte szét a buzgó püspök a kerületbeli espereseknek s abban egyebek közt ezeket is mondja: „Tekintettel az ügy szentségére, és úgy egyházi, mint magyar nemzetiségi és közművelődési szempontból nagy fontosságára, tekintettel arra, hogy a r. kath. klérus s r. kath. vallású főuraink közül is nehányan országszerte minden városban s újabban már faluhelyeken is apácák vezetése alatt álló s így a római egyház érdekében működő, épen ezért térítési irányzatú felsőbb leányiskolákat állítottak s állítanak föl, s protestáns felsőbb leányiskola hiányában még protestáns szülék is zárdái növelésbe küldik leánygyermeküket felsőbb kiképzetés végett, a hol azok ki vannak téve az egyházunkhoz való ragaszkodásban megrendítettés, sőt az áttérítés veszélyének is; — végül, tekintettel arra, hogy mindaddig, míg maga az állam kellő számú felső leányiskolát nem állít s szemben a kulturharc-cal fenyegetődző alapsággal — s azon törekvéssel, mely az államot az egyháznak (azaz a papi érdekeknek) alá akarja rendelni, nem gondoskodik arról, hogy a leendő s az új nemzedéknek irányt adó anyák, az állam jól felfogott érdekeinek megfelelő kiképzetetést nyerjenek; az ev. reformált s általában a protestáns felső leányiskola általános érzett hiányt pótol s annak felállítása úgy a szabadság, mint az állami érdekek védelmezése szempontjából halaszt-hatatlan: erősen meg vagyok győződve a felől, hogy — bár hitsorsosaink áldozatkészsége sokszorosan van igénybe véve, mégis, ha a szent ügyért lelkesedők s főleg a lelkeszi kar részéről a buzdítás, a lelkesítő szózat nem hiányzik, azon esetben e felhívás mellé csatolt aláírási ív nem fog üresen visszatérni, hanem az ügy iránt érdeklődőknek aláírásával s adományával fog Pápára, az egyházkerület id. pénztárno-kához, tek. Baráth Ferec úrhoz beküldetni s lehetővé teszi a felső leányiskolának már a jövő tanévben felállítását, berendezését, tanerőkkel ellátását és megnyitását. Adja Isten, hogy úgy legyen!

— **A „Közpapok Lapja“**, legutóbbi számában, 3 helyen

is foglalkozik a „Sárospataki Lapok“-kal s ennek szerkesztőjével. Fáj neki — s ezt természetesnek tartjuk, — hogy legjobb munkatársai elhagyták s „*Reformátusok Lapja*“ címen szedegetik el tőle az előzetőket. Az is fáj, hogy mi a „*Reformátusok Lapja*“ megindítóinak eddigi írói érdemeiről méltánylólag szólottunk s üdvözlöttük őket arra az esetre, ha a *Közpapok Lapja* által támasztott sokféle elégedetlenséget s gyűlölködést sikerül eloszlatniok. Ebből az elkeseredett szerkesztő azt következteti, hogy — mint ő mondja — a „*Ref. Lapja*“-nak vezére Radácsi úrral tilkon kezét fogva, hónapok óta a munka-folytatást, már t. i. ő ellenők, a K. L.-ja s annak szerkesztője ellen!! Hát ez gyanúnak eléggé érdekes volna ha nem volna olyan igen naiv. Persze azt nem tudja Péntek collega, hogy mi már a „*Dunántúli Prot. Lap*“ keletkezésekor (pedig azt professor szerkeszti!!) kifejeztük azt a nézetünket, hogy a már meglévőkhöz hasonló(!) új lapok keletkezését sem az anyaszentegyház, sem hírlapirodalmunk fejlődése szempontjából nem tartjuk kívánatosnak. Ezt ismételve is elmondtuk s valjuk most is. Ebből megértheti, hogy milyen alapos az ő ellenünk táplált, beteges gondolkodás szülte gyanúja! Kritikánkat rágalmazásnak nevezi s egy kicsit meg is átkozott bennünket az LII. zsolt. 7-ik versével. Ha csakugyan rágalmazók volnánk, talán ezt is megérdemelnők; de hogy mennyire nem vagyunk azok, azt épen a „*Reformátusok Lapja*“ bizonyítja, a mely — keletkezése és nemes iránya által — a legkiáltóbb ítélet a K. Lapja, annak ingadozó iránya, gyűlölködő, piszkolódó modora ellen. A kik legjobban ismerték, azok hagyták el, bizony nem a mi szép szemeinkért (mert Biki urat eddig még csak hírlapi munkálkodásáról ismerjük!), hanem azért, hogy a közösség felmondása által ítéletté váljanak némely közpapok ellen! Hogy mi irigyeljük tőlük még a fekete kenyeret is, a magunk számára pedig mindig fizetés-emelést sürgetünk... erre a vádjára csak az a megjegyzésünk 1. hogy a fizetés-emelés ugyan ránk férne, de azért eddigelé még nem nyugtalanokdtunk sehol; 2. pedig, hogy épen a *Közp. Lapja* szerint Péntek úr eléggé jó anyagi viszonyok között dícséri az Istent és gyaláztatja a professorokat és a papi hivatalt, tehát nem irigyelhetjük meg tőle a fekete kenyeret. Sőt nem irigyelünk tőle egyebet sem, a dícsőségét sem!

— **Egy kis atyafiságos zugolódás.** Lapunk múlt évi folyamában, két ízben is megemlékeztünk a „*Szabad Egyház*“ egynémely munkatársa által tervezett *Helvét-hitvallású társaságról*, a mely a Budapesttel, Sárospatakkal, az Irod. Társasággal s többé-kevésbé az ev. ref. theol. professorok legnagyobb részével kibékülni nem tudó elemekből a confessiók és a biblia tekintélyének megmentése végett volna megalakítandó. Kifejeztük a széthúzás felett sajnálkozásunkat s azt a nézetünket, hogy azok a jó urak a bibliát és confessiókat a tudománytól féltik talán, a mely épen a protestantismus által szabadított fel hosszú időn át viselt láncai alól. A confessiókról Fáy András hatalmas nyilatkozatát említettük meg, mint a melyet tisztelettel fogadunk el mindenkor édes magunkénak is. Megjegyzéseink kihozták sodrából Békés lelkipásztort, Kecskeméti Ferencet s miután — úgy látszik — neki a „*Szabad Egyház*“-ban minden szabad, kedvére kiharsogta magát ellenünk, a hazai s külföldi szabadelvű theológusok ellen, nem hagyva Bauron sem egy szemernyi becsületet. Őt zug-theológusnak, minket egy zug-theologiai irány szerencsétlen híveinek, tudatlanoknak stb. méltóztatott elkiabálni. Fáj nekünk különösen az, hogy mi nem ismerjük az ő irodalmi működését, egyebek közt azt az egyházi beszédét sem, a melyben ő a biblia és a tudomány egymáshoz való viszonyát igen alaposan fejtegeti stb. Úgy éreztük, hogy az ilyen beszédekre nem kell felelni. Nemes harcos meg szokta becsülni ellenfelében is az érdemet s ha már mi rajtunk nincs is mit res-

pectalni, de Baur — annak, a ki ismeri őt — mindenesetre olyan tünemény az újabkori theol. irodalomban, a kiről a legszélsőbb orthodox is kénytelen legalább annyit elismerni, hogy ő — tegyük fel, hogy téves irányban — de a bibliai irodalom és az apostoli keresztyénség igazaiért dolgozott és pedig nem közönséges talentumokkal. Nemes ellenfélnek az a feladata, hogy tudomány ellen tudományval, érvek ellenében érvekkel küzdjön és ne lármával és piszkolódással. Így gondolkoztunk s nem feleltünk. Ez még jobban felingerelte Békés lelki pásztort s a „*Szabad Egyház*“ ez évi 1-ső számában még jobban nekünk esik. Azt mondja, hogy a régi bölcs elv mögé menekültünk: hallgattunk s csak az maradt meg emlékezetünkben (?), hogy Baur stb. egy szóval egy zug-theol.-irány csatlósainak s tudatlanoknak mondott bennünket. A mi állításunk hazug és hamis. A hol „*húsvéti igazságok*“ születnek, ott a tanárok minden egyebek, csak nem kálvinisták... Nem érdemljük a doctori címet (melyiket?) sem Budapesten és Debreczenben, még kevésbé Patakon és Pápán. Belemelegedve a vagdalkozásba, összekaszabolja a theol. akadémiák fentartását is, a kik gyermektanárokat választanak, holott ott vannak a kész emberek: Heiszler, Venetianer, Gulyás, Ferenczy és Rácz (t. i. a Szabad Egyház szerkesztője). Magáról eléggé szerény nem emlékezni, pedig bizonyosan ő is a kész emberek közé tartozik, mert különben nem ítélné egy lélegzet-vételre 4 theol. akadémia tanárai felett, a kiket egyáltalán nem tart vezér-szerepre valóknak, a kiktől nem fogad el leckét, mert nem valódi tudósok, a kiknek nincs joguk magas lóra ülni s önmagukkal megelégedni stb. Így és ilyeneket beszél Kecskeméti Ferenc, békési lelkipásztor 1890-ben (a levél még akkor kelt) a „*Szabad Egyházban*.“ Ha e második piszkolódással csak azt akarta elérni, hogy a mi lapunk olvasó közönsége is tudjon ő róla valamit, hát ime elérte. Ajánljuk őt a theol. tanár-választó-testületek pártfogó figyelmébe! De utasítjuk egy-szersmind a Balogh Ferenc két igen okos intésének előlvasására, a mely ugyancsak a „*Sz. E.*“-ban annak szintén újévi számában eképen hangzik: „*Mikor mindenütt, még a skótok közt is bizonyos mérvben, kezdik érezni szükségét a hitvallás revidálásának, a mi épen nem egy annak eltörlésével, vagy elhagyásával: kissé feltűnő mereven a helvét hitvallást írni, minden jeles volta mellett is, a zászlóra.*“ Ez az egyik intés. A másik pedig így hangzik: „*Fő dolog: ne bíráljuk más keresztyénséget sértőleg s épen a munkás irókat, mert az elidegenít... Még a tévedők is meghajolnak, ha szeretettel és nem göggel találkoznak. Az elhamarkodás kárt tehet. Van sok hiba és baj nálunk, de van másutt is, a legelőbb egyházakban is.*“ Az mondja ezeket, a ki épen K. F. szerint Dr. Heiszlerrel együtt a *Mózes égő-csipke bokra*. Jó lesz tehát meghallgatni!

— **A vasárnapi munkaszünet** tárgyában készített törvényjavaslat már vitatva volt a párt-értekezleteken s ma-holnap az országgyűlés asztalára kerül. Jellemző, hogy a Szent-István napra általános munkaszünetet követel, de karácsonyra nem! A kilátásban levő reform teljességgel nem fogja kielégíteni azokat, a kik a vasárnapot komolyan ünnepszámba szeretnék vétetni. A régi jó, templomos vasárnapok után, tehát, lesz módunkban még tovább is áhitozni.

— **Angolország és a ritualismus.** A lincolni püspök elleni pörben, melyről lapunk is két ízben megemlékezett, nov. 21-én hirdette ki a canterbury-i érsek az ítéletet. A pör, mely majdnem két évig tartott, amiatt emeltetett, hogy a püspök az úrvacsora szertartásába oly részleteket visz be, a melyek az angol államegyház alapkönyvével, az *Általános Imakönyv*-vel ellentétben állanak; nevezetesen két égő gyertyát állított az oltárra, a megszentelő ima előtt kelet felé fordult és az ima alatt úgy állott, hogy a gyülekezet az ő eljárás módját, különösen a kenyer megtörését és a kehely kézbevitelét nem láthatta, a megszentelés után az *Agnus*

Dei éneket énekelte, a feloldás és megáldás után keresztet vetett: mind oly ceremóniák, melyek az úrvacsorának kath. felfogásán alapulnak, s arra vannak számítva, hogy az úrvacsorát lehetőleg közel vigyék a kath. miséhez. A pör a canterbury-i érsek egyházi törvényszéke előtt, ki 5 püspököt vett maga mellé bírónak, különböző fokozatokban folyt. A végleges ítélet, melynek felolvasása 4 órát vett igénybe, úgy találja, hogy a lincolni püspök 2 pontban hibázott, 1. midőn kézmozdulatait a megáldás cselekményénél a gyülekezet szeméi elől elvonta; 2. midőn keresztet vetett; a többi ceremóniák megengedhetők, legalább az angol egyház tanáival és szokásaival nem állanak ellentétben. Az érseki ítélet mint látszik, azon pártirány győzelmét jelenti, melyet *romanizmusnak*, *romanistának* neveznek. Az ellenpárt el van határozva, hogy az ítélet ellen a királynő titkos tanácsához fellebez. Az érseki ítélet elfogulatlan megítéléséhez szükséges a következőket figyelembe vennünk: Először az utat, melyen az érsek ítéletéhez jutott. Az egyháztörténelem terén bámulatos gonddal követi az egyes szertartások történetét az öskeresztyén egyházban, a keleti és nyugati kereszténység különböző elágazásaiban s mindazon liturgiákban, a melyek a reformatió előtt Angliában használatosak voltak. Oly szokásokat, melyek a reformatio előtt használatosak voltak s a reformatio hivatalos okiratai által határozottan el nem vettek, az érsek megtarthatóknak és ma ismét megengedhetőknak tart, habár a puritán érdelem uralomra jutásával kiveszték és évszázadokon át szunnyadtak is. Azután az ellen tiltakozik az érsek, mintha ezek a szokások tanszerű jelentéssel bírnának, mintha az úrvacsora téves és idegen tanainak kifejezései volnának. Végre a legnagyobb nyomatókkal hangsúlyozza, hogy az angol egyházi istenitisztelet egész értelme és célja a *nyíltság*. Azon reformátorok, kik az Általános Imakönyvet összeállították, az istenitiszteletet a gyülekezet elé kívánták állítani, vissza akarták állítani különösen az úrvacsorának ama jellemét, hogy az Krisztus testének közössége; ezért püspököknek, papnak egyaránt arra kell ügyelnie, hogy a nép lássa, miként töreik meg a kenyér és vétetik kézbe a kehely. Nehéz megmondani, mi lesz az ítélet következménye, de ama semi-romanizmus ellenfelei — mely az anglikán egyházat mindinkább megszállja, — bizonyára mindenütt sajnálkozással fogják azt fogadni.

— **Comenius-egylet.** Amos Comenius születésének 1892. év márciusában lesz 300 éves fordulója. Németországban mozgalom indult meg, egy „Comenius-egylet” létrehozására, mely a nagy paedagogus 300-ik születési évét megünnepelje, s fontosabb műveit is kiadja. Tehát nem csak a sárospataki ev. ref. főiskola fog ebből az alkalomból ünnepélyt rendezni!

— **Érdekes tanügyi kiállítást** fog rendezni az országos középiskolai tanár-egyesület, a folyó iskolai év végén tartandó közgyűlése alkalmával, melyen egyúttal 25 éves jubileumát is ünnepelni fogja. A tervezet szerint a kiállítás a magyar középiskola történetét, a lefolyt 25 év alatt igyekszik feltüntetni. A kiállítás részei ezek volnának: I. *A tanár-egyesület összes kiadványai.* II. *Tankönyvek, tanszerek és tanítási eszközök kiállítása.* A tankönyvek kiállításában lehetőleg feltüntetni igyekszik a 25 év előtti és a jelenleg használt tankönyveket. III. *A tanárok irodalmi és egyéb (művészi stb.) működésének kiállítása.* IV. *Az iskolák kiállítása (fényképek, tervek stb.)* V. *Hygieniai kiállítás.* VI. *Iskolai statisztikai kiállítás.* VII. *Internatusok kiállítása.* VIII. *Didaktikai kiállítás,* melynek célja az volna, hogy az egyes intézetek és tanárok a didaktikai szempontból érdekes dolgokat állítsák ki. Ez érdekes és tanulságos kiállításra előre is felhívjuk úgy tanintézeteink, előjáróságunk, mint tanáraink figyelmét.

— **Ösztöndíjak tanárok gyermekei részére.** Az országos tanár-egyesület fennállása 25 éves jubileumának emlékét azzal akarja megörökíteni, hogy tanárok gyermekei részére több 100 forintos ösztöndíjt alapít. Legközelebbi közgyűlése alkalmával a segélyező-alap jövedelméből valószínűleg már 2—3 ilyen ösztöndíjt fog kiosztani a folyamodók között, idővel azonban, ha az egylet vagyoni ügyei javulni fognak, 20—25 ilyen ösztöndíjt szándékozik alapítani. Az egyesület tagjai ennek az alapnak is tagjai lehetnek évi 1 frt díj befizetése által s gyermekeik az ösztöndíj elnyerésében elsőszéggel bírnak. Ajánljuk e nemes célú törekvést protestáns tanáraink pártfogására.

— **Simor János érsek,** lapunk zártakor érkezett hírek szerint, meghalt.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. J. Örülök a viszontlátásnak. Most lehetetlen volt, de ha csak tehetem, legközelebb! Azok a bizonyos könyvek maradhatnak. A nyelvtan itt bírálat alatt van. — T. G. Köszönöm szíves figyelmét s kérem azt máskorra is. — B. F. Tudattam a késedelem okát. — V. M. Érdekes. Átadtam s közlöm, mihelyt tehetem. — F. J. B-d. Nagy élvezettel olvastam s juttatok belőle másnak is. — B. S. A küldemény összefügg egy liturgiai kérdéssel. Jellemző volna a gyülekezeti életre, ha az örömet is épűgy megosztaná az egyes családokkal, mint a bánatot, de hát kivihető-e ez?! Helyettesítheti-e továbbá az esketési szertartás a rendes isteni tiszteletet; vagy amaz egészen különálló volna emettől?! — Cs. M. A kért számokat elküldtük. — F. L. N-ó. Kíváncsi vagyok a jelzett tanulmányra. — *Seper Kajetan. N. Károly.* A nyilatkozatot kaptuk, de nincs terünk a «Közpapok Lapja» szennyesének mutogatására. Végezzék el önök a leszámolást a sajtó nélkül, a bíróság útján. — V. J. Kis-Kövesd. — Id. N. J. Halmi. Az eddigi számokat a mai postával küldjük. — M. J. Megérkezett s felhasználjuk, mihelyt lehet. A jó kívánatokat átadtam. — Cz. I. Kétszön jutott ide. Most már csak nagyobb cikkben lehet azt a tárgyat szóba hozni. — M. F. Felhasználjuk.

*****

Pályázat tanári állomásokra.

A szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium államilag segélyezett főgimnáziumában pályázat nyitattik két rendes tanaszékre, melyeknek egyikével a *német és magyar nyelv s irodalom*; másikával a *mennyiségtan és természettan* tanításának kötelezettsége jár.

Javadalma mindkét állomásnak egyenkint évi 1200 frt fizetés, 200 frt szálláspénz, vagy lakás természetben, s egyelőre három ízben 100-100 frt ötödéves pótlék.

Az állomások a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium kinevezése által töltenek be. Abban az esetben, ha teljes minősítéssel bíró pályázók nem jelentkeznek, helyettes tanárok fognak alkalmaztatni 800 frt évi fizetéssel.

Pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodványukat a szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium előjáróságához 1891. évi március hó 10-ik napjáig adják be. Csak ev. ref. vallású egyének pályázhatnak.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1890. évi december 15-én tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor,

elnök helyettes.

Parádi Kálmán,

tanügyi előadó.

2—2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «In hoc signo vinces.» *Görömbei Péter.* — «Alkalmi észrevételek.» *Szabó József.* — «Előterjesztés a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890. évi XXX-ik törvénycikk alkalmazása tárgyában.» — «A hód-mező-vásárhelyi ev. reform. egyház 1891-ik évi költségvetése.» *Futó Mihály.* — «Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.» (Folytatás). — «Hétköznapi könyörgések templomi használatra.» (Könyvismertetés). *Novák Lajos.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

In hoc signo vinces.

Ide s tova három hónapja már, mióta *Vas Mihály* atyámfia közölte e becses lapban a felső szabolcsi ev. ref. egyházmegyei lelkész-értekezlet jegyzőkönyvét, kivonatban. Két igen lényeges tárgyat emelt ki ő is, emeltek ki azok is, a kik az értekezleten jelen voltak, t. i.: *egy országos napilap létesítését*, «mivel im a jelenlegi napilapok következetesen és kivétel nélkül elzárkóznak a mi érdekeink vitatása elől,» és *a népi kiadványoknak az «Irodalmi társaság» által való szerkesztését, kiadását.* Elhatározottat ugyanakkor, hogy *e nagy célok megvitatása végett lehető széles-körű mozgalom indíttassék*, s a gyűlés jegyzőkönyve az egész országban az ev. ref. egyházmegyekkel közöltessék. Azt is tudjuk, épen e becses lapok hasábjairól is, hogy azóta, az ellentétben szokatlanul nagy dolgok történtek, s e lapok 3-ik számának vegyes közleménye között is olvashatjuk, hogy «Béla» papjai erősen sorakoznak; sőt «Béla-búhoz» is készek folyamodni, hogy a koronás király, a szentesített törvény s a törvényhozó testület fölé kerekedhessenek és a társadalmat áltatva és elaltatva, érdekeiket előtérbe állíthassák.

Azonban mindezek dacára, a mi részünkről még csak a kellő védelem szempontjából sem történik semmi, nemhogy szélesebb-körű mozgalom indíttatnék. Irányadó, nagy embereink — tisztelet a kevés kivételnek — túlságosan opportunusok, tartózkodók; a nagy protestáns közönségről pedig azt mondhatjuk, hogy tájékozatlan; azzal az egyháztörténelmi s vallástani ismerettel, a mit az iskolában szerzett, magát alig képes keletelni, annyival kevésbé védelmezni; mert az a legtöbb embernél az idővel együtt elmosódik, elrepül, úgy, hogy ha a nagy rész áll és marad a protestáns érdekek mellett, ezen viselkedése inkább csak ösztönszerű. Egyházi és iskolai lapjaink hoznak ugyan tájékoztató, irányadó cikkeket, tudósításokat; de ezeket inkább csak a lelkészek és tanárok olvassák, a kiket jó ugyan szinte erősíteni és buzdítani; de a kik mégis csak inkább állanak e nélkül is.

Helyes-e, indokolt-e most már ez az ázsiai tétlenkedés a sajtó-szabadság korában, holott még az elnyomatás idején, a patenszes korszakban is, midőn sajtó útján, nyilvánosan védekezni és írni nem volt szabad, az intézők akkor is szükségesnek tartották és meg is tették, hogy a protestáns közvélemény irányítása végett,

egyházunknak akkor élő egyik legnagyobb tudósával, b. e. *Révész Imrével* «tájékoztató» iratot szerkesztettek, sokszorosítottak és küldtek szét az országban egyesekhez, presbiteriumokhoz s gyülekezetekhez, ma pedig kezünket összedugva — Horatiussal szólva — várjuk: «dum deflavit amnis.» Kérdem tisztelettel, helyes-e s indokolt magatartás-e ez?! Hiszen most olvassuk e lapokból a Beyschlag szavait: «türelem és szabadság mindenki számára, csak a türelem és szabadság ellenségei számára nem!» (3. sz. 72. l.). Helyes-e, indokolt-e e kényelmes semmit-tevés akkor, mikor a róm. és gör. katolikusok saját érdekeik védelmezésére és ápolására, 44 hírlapot és folyóiratot tartanak fenn? ... Helyes, indokolt-e a hallgatás akkor, midőn a katolikus érdekek védelmezői nemcsak Nagy-Váradon, hanem már egy egész vármegye közgyűlésén is, Baranyában kitűzték a zászlót, s be is vitték a trójai falovat a vármegye által épített «felekezet nélkülinek jelzett árvaházba?!» ... Helyes-e a közöny akkor, midőn egyik legelterjedtebb napilap (a Budapesti Hírlap) az egész elkeresztelési vitáról azt mondja kicsinylőleg, hogy ezt a harcot az az 1—200 elkeresztelt gyermek nem érdemelte meg (?) s úgy tünteti fel a katolikus vezér s irányadó emberekkel együtt a protestáns papokat, mint árulkodókat, áskálódókat és a jó békeség megrontóit és a sorok közt vagy közönyösséget terjeszt a vallásos kérdések és érdekek iránt, vagy — szinte a sorok között, — ügyes, alig észrevehető taktikával, a protestáns érdekek ellen és a róm. kath. egyház mellett küzd, s még a legjobb református hitsorsosok szívébe és lelkébe is becsempészi ez úton a vallási és egyházi kérdések s érdekek iránt való közönyösséget; jó ha nem a saját egyházuk és vallásuk iránt való ellenszenvet?! Helyes-e a tétlenkedés akkor, mikor olyan véleménynyel s irányzattal vannak a katolikusok, mint *gróf Zichy Nándor* és egy főispán fia, kinek a szájából az ünnepek előtt, a vasúton saját fülemmel hallottam, két kiváló, mondhatni, hogy európai hírű miniszterünkre efféle episthetonokat: «az a paraszt Szilágyi, meg Baross! az egyik valami kálvinista, a másik meg valami lutheránus (?) vagy mi a f... e?!» — Meg mikor azt olvassuk, hogy Budapesten, főúri körökben, midőn egy protestáns nő kieresztette a száján, hogy ő protestáns vallású, a mellette ülő — persze zárdai nevelésű — főúri hölgy sajnálkozással jegyezte meg, hogy: «kegyed akkor nem is keresztyén!?!»

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

Én, szerény nézetem szerint, azt tartom, hogy miután a kocka el van vetve, s a másik párton a harci jelszó ki van adva, sőt az előcsatározásnál egy csatát már meg is nyertünk (Nagy-Várad), a másikat pedig elvesztettük (Baranya), itt van az ideje, hogy síkra szálljon a protestánsok tábora is, nem a saját léteérdekeinek védelmére, hanem a krisztusi eszmék, a valódi szabadelvűség és a társadalmi békének megvédésére, a mint ezt egy emelkedett szellemű, kiváló keresztyén nő, ki nemcsak a protestantismusnak, hanem nemének is dísze: Tisza Kálmánné, szül. Dégenfeld Ilona grófnő, immáron Váradon meg is tette.

Azokról a kolossális tévedésekről, arról a bámúlatozó fogalom-zavarról, melyet egyházszervezetünk, hitelveink, vallásos eszméink fejtegetésénél, országgyűlési szónokoknál, ujságíróknál, irányadó, nagy lapok vezéréberekénél mindennap tapasztalunk, — nem is szölok; nem győznénk a sok tévedést, ferdítést, tájékoztatatlanságot helyreigazítani, ha efféle dologhoz akarnánk kezdeni.

Mi tehát a teendőnk úgy saját hitsorsosaink, mint az országos közvélemény tájékozása céljából?! Az, a mit a felső-szabolcsi ev. ref. lelkeszi értekezleten, Lukács Ödön esperesünk javasolt, s az értekezlet egyhangúlag magáévá is tett: „*egy országos napilap létesítése és olcsó, népies kiadványok szerkesztése*,” s minél szélesebb körben való terjesztése. Egyelőre a napilap létesítése helyett megtörténhetnék talán az is, hogy egyházi főhatóságunk szövetkezne egy demokratikus irányú s szabadelvű lap kiadójával, akármely politikai párthoz tartoznék az a lap, csak demokratikus szellemű s irányú lenne és érdekeink védelmére vállalkoznék. Vagy önállóan, talán a Téli Ujságból fejlesztetnék, annak tartalma kibővítettén, egyházi, iskolai irányú cikkekkel, s tudnivalókkal! De valamit tenni kell.

Fel kell ily közlönyök útján világosítani a közvéleményt, hogy a katolikus alapság részéről, s a szülők természetli jogára való hivatkozás, s az 1868. évi 53. t.-c. megváltoztatására irányzott törekvés, hasonló ahoz, midőn az uzsorások a szabad kereskedelem, s a birtok szabadságának védelme alatt küzdöttek az uzsora elleni törvény hozatala, s a törvényes kamatláb meghatározása ellen. De miután az állami életnek, s a kormányoknak az a céljuk, az a hivatásuk, hogy az állampolgárok békéjét, nyugalma biztosítsák, s a szegényt és a gyengét a gazdagok, a Schilokkok, az uzsorások zsarolásai ellen oltalmazzák, hazánkban is, mint más országokban meghozatott az uzsora elleni törvény (1877. évi VIII. t.-c.). Így vagyunk vallási téren a hatalmaskodó róm. kath. klerussal szemben. Ezért volt és van szükség az 1868. évi 53. t.-c. fentartására.

Tájékozni kell továbbá az irányadó köröket a felől, hogy ha a Mudronyok bünt követnek el a haza ellen, s annak törvényei ellen a Kiebbe való zarándoklásokkal: épen olyan bünt követnek el a haza ellen azok is, kik a szentesített törvények végrehajtására nézve Rómából kérnek tanácsot, tájékozást, utasítást. Nekünk mindegy, ha a hazai törvényt megsértik, akár az orosz cár, akár a római pápa tanácsára sértik meg, egyként hazaárulás mindkettő. Így aztán a tisztán látók szemei előtt a róm. kath. papság hazafiságára való hivatkozás tárgytalanná válik és neveltségé, gúnnyá lesz.*) Ellenben a sokszor gyanúsított, lázadónak, sat. bélyegzett református egyház hazafias iránya, s papságának szep-lőtlen, minden érdekeken felül álló hazafisága kitün-

döklik, s indokolva lesz a közvélemény és a társadalom előtt a par excellence, „magyar egyház” és „magyar pap” elnevezés.

De ez még csak negatív irányú munkálkodás lenne. Ezen felül annak a lapnak válnék feladatává a hazai olvasó közönséggel megismertetni egyház-szervezetünket, törvényeinket, alkotmányos egyházi életünk menétét, a múltat és jelent, valláserkölcsei elveinket, tanainkat, törekvéseinket, céljainkat, eszközeinket, püspökeink, papjaink, iskoláink, tanáraink, konventünk, egyházkerületeink s egyházmegyéink működését és az autonómia valódi becsét, értékét és autonómikus intézményeinket. Mindezeket egy napilap és az olcsó népies protestáns vallásos irányú kiadványoktól várjuk. Ezek mellett azonban részünkről nem szününk meg sürgetni az egyes gyülekezetekben, lelkészek és tanítóktól, a buzgó vallásoktatás, konfirmáció, vasárnapi iskola, ismétlő iskola, iskolai és népkönyvtár, a hol lehető: olvasó-körök és felolvasások, dalárdák, temetkezési sat. társulatok útján való közrehatást, a fentebb jelzett célok érdekében. De kiválóan az iskolai és népkönyvtárakra, az érdekeinket szolgáló napilap és népies kiadványokra fektetendő a súly; mert mihaszna tanítjuk meg a gyermekeket, felnötteket olvasni, ha jóra való, jó irányú, egészséges szellemű olvasmányt nem tudunk kezökbe adni?! . . . . Tehát *jó irányú napilap és népies olvasmányok!* In hoc signo vinces!*

Görömbei Péter.

Alkalmi észrevételek.

(A kanonika-visitáció szíves figyelmébe).

Az a cikk, mely alkalmat nyújtott észrevételeim megírására, a „*Közpapok Lapja*”-nak folyó évi 2-ik számában jelent meg. Címe: „*Az egyházlátogatásról*.” Szerzője: *Ferenczy Gyula* ev. ref. lelkész. Előre megjegyzem, hogy a nevezett lap szerkesztőjének nincs reá semmi észrevétele; tehát solidaritásban látszik állani a cikk intentiójával.

Miután az egyházlátogatás ideje épen elérkezett, a kanonika-visitáció szekere már-már indulófélben: a jelzett cikk épen alkalmasszerűleg lett közzétéve. Mint érdekeltek fél, kíváncsian s némi várakozások közt kezdtem átolvasásához. Illuzióm azonban nem soká tartott, várakozásomban csalatkoztam. A remélt gyakorlati utasítá-

* A napi lap eszméjét — tudunkkal — már évekkel ezelőtt a „*Prot. Pap*” vetette fel. Azóta több helyen többször felmerült s most, a mutatózó kultur-harc küszöbén, egyre kíváncsabbnak látszik sokak előtt. A dolog nagyon megfontolandó! Olyan napi lap szerkesztéséhez, a mely ellensúlynak is eléggé tekintélyes legyen, világi előkelőbbjeinket, a polgári elemet s az u. n. őstermelők jobbait is kielégítse, a legtöbb helyről az egyetlen politikai napi lapot (mert többre nem telik!) teljesen kiszorítsa, sőt a napi sajtónak útba-igazítójává váljék, — a rendkívüli feladatok közé tartozik még arra egészen hivatott tehetségek és kellő anyagi erő mellett is!! Eddig azzal szerettük magunkat hitegetni — s nem is ok nélkül — hogy a politikai napi lapok (nagyobb részben!) a szabadság, egyenlőség — általában a demokratikus eszmék — szolgáltatásban állván, bevallott színezet nélkül is a protestantismus érdekeinek is szószólói voltak. Úgy volna jó, ha továbbra is azok maradnának, s illetőleg méginkább azokká lennének! Ennek a módját kell kitalálni s gyakorlatba venni, mert baj volna az, ha ezeket a természetes szövetségeket elveszítetők vagy kikészerítetők. «Est modus in rebus.» A mi a népies olvasmányokat illeti, azokat mi is régóta sürgetjük s némi sikert is értünk már el azáltal, hogy a *Parokhiális könyvtárak* felállítására vonatkozó indítványunk (Sp. Lapok 1888. 14. szám) az Irod. Társaság közgyűlésén is szóra került s kedvezően fogadtatt. A *Károlyi-alap*-ot is azért indítványoztuk (Sp. Lapok 1888. 53. sz.), hogy filléres adakozással a szükséges anyagi alapot — a nagy célra — előteremtjük. Ma sem tudunk — részünkről — jobb utat a sikerhez, mint a kettőnek megvalósítását. Ha az anyagi segílyt megtudjuk adni, akkor az Irod. Társaságot könnyű lesz a magára vállalt kötelesség teljesítésére rábírní. Tehát parokhiális könyvtárakat, Károlyi-alapot, Mecaenasokat, végrendeleti hagyományokat mielőbb!!

Szerk.

*) A katolikus plebánusok magyarságára ekklatans világot vet a «*Protestáns Egyházi Iskolai Lap*» 1891. évi 3-ik sz. 85. lapon olvasható közleménye is, melyszerint a daruvári kath. pap nem restell így beszélni: «megfordul a gyomrom, ha magyart látok.» Golt.

sok s életre-való reformeszmék helyett, találtam benne egy rakás gúnyt, kétes értékű ötletet, praetereaue nihil.

Szerzőnek — úgy látszik — eleme a torzítás és gúnyolódás. De hát ez mind nem elég egy komoly cél elérésére. Kellő körültekintés s alapos tárgy-ismeret nélkül, pusztá sarcasmussal s ideges felfortyanásokkal neki rontani egy oly ősrégi, begyökeresedett institutióknak, mint az egyházlátogatás, legalább is: *meggondolatlan*ság.

Hogy pedig szerző nincs tisztában tárgyával, nem ismeri alapszabályait az egyházlátogatás intézményét: legjobban bizonyítják saját *esetlen állításai*.

En legalább az általa festett torzképben, nem ismerem fel saját egyházmegyémet, kerületem kanonika-visitációját. Ha ismer cikkíró a maga „*Okatootájában*.” oly megyét vagy kerületet, hol ily slendrián módon állanának a kanonika-visitáció *akciói*: legyen erkölcsi bátorsága hozzá nevezni a gyermekeket!! Mert az ily általánosságban tartott gyanúsítások által, mind az öt egyházkerület reputációja meg van támadva, tehát mi is, más is, mások is érthetnek róla. Sokszor igazán oly félelmes fenyegető hangon mondja ki felettünk ítéletét, akár egy „*velencei doge a tizek tanácsában*.”

Nézzünk tehát szemébe igazságtalan gyanúsításainak.

Higgye el cikkíró úr, hogy azok az élére állított, s hamis világításban, könnyelműen világgá bocsátott hebehurgyaságok, sem írójának, sem a közügynek nem válnak hasznára, előnyére. Nem, még akkor sem, ha — posito, sed non censesso — hogy tényleg így állanának is akcióink. A reformok útját nem sarkasmussal, provokálú célzásokkal, hanem komoly és meggyőző érvekkel szokás egyengetni. Ezek előtt aztán tisztelettel hajlik meg minden okos ember.

Ugyan kérem, mondja meg szerző, hogy ha esetleg az az ön ominozus cikke most közvetlen az egyházlátogató-küldöttség megérkezése előtt, kezébe talál kerülni a mi egyszerű, de tisztesség tudó presbitereinknek, s olvassák belőle az ön szép és ékes megjegyzéseit, hogy: a kanonika-visitáció rég idejét mult, elavult, célszerűtlen, a régi papmarasztások s más pátriarchális szokások idejére emlékeztető, ősi intézmény; középkorú törvénylátás, a szegény rektorok réme, s teendője semmi egyéb, mint megenni a *visitacionalis kakast*, s csinálni oly statisztikát, melynek rubrikáit anno ezer, de ki tudná mikor építették; az egyházkerület (de melyik?) még a nyomtatás áldásait sem tudja „*értékelni*,” magok a küldöttek rubrikáznak, de aztán *hajszálás gond*dal... Továbbá: az egész intézmény régi időkben ránk maradt „*vallás-erkölcsi komédia*” (sic!), melynek egyedül az a bölcshatár, hogy a gyülekezet kiadja az egyházlátogatásnak a papot és tanítót, ezek meg viszont a gyülekezetet (sic!) Továbbá a látogatás folyama „*hónapokig*” elnyúlik... A küldöttség csupán azt nézi, hogy a számadások meg vannak-e vizsgálva, — azután összead „*egy lapot*,” és — végzett... (sic!) De hát mi lenne akkor — folytatja tovább cikkíró — Okatootájából,¹ melynek — mint tetszik tudni — a szomszédja *China* és *Ausztrália*,² mi lenne, ha a visitáció helyes ellenőrzés és „*okos*” kormányzati eszközzé válnék?... (sic!). Ha — mondom — olvasgatni találnák, mindezen toronymagasságú gorombaságokat s körmönfont gyanúsításokat azok a mi tisztességtudó presbitereink, kik a kanonika-visitációt, velünk együtt a leggyakorlatibb

leghasznosabb s talán semmi más intézménnyel nem helyettesíthető institutióknak ismerik el; mondja meg t. cikkíró úr: mi lenne annak a logikai következménye? Bizonyára: *komoly megbotránkozás s becses lapjuk hitelének kétségbevonása*...

Nem így t. Kollega úr! nem így! A ki vocatiót érez magában s mersze is van hozzá, hogy reform-terveivel a forum elé lépjen, az elsőben is tudjon parancsolni rossz tanácsadóknak, a szenvedélyeknek, azután jöjjön ismeretségbe tárgyával, vessen számot erejével, gyakorlati élet követelményeivel s ne a légből, a fantazmagóriák országából kapkodja össze argumentumait... mert bizonyára túl fog lőni a célon. A latin szólam szerint: „*Ignotos fallit, notis est derisui.*” Azután meg legyen fix elve, erős logikája. De én mindezeket nem találom fel az előttem fekvő cikkben. Máig sem tudom ugyanis, hogy cikkíró a gúnyolódáson kívül mit akar voltaképpen? Eltörölni, vagy csak reformálni óhajtja-e a kanonika-visitációt? Egyszer elavult, idejét mult, célszerűtlen intézménynek nevezi s óhajtja: „*Vajha elmaradna már az a középkori törvénylátás!*” Másutt már csak „*újraszervezését*” sürgeti annak. Vajha — úgy mond — a visitáció helyes ellenőrzés és „*okos*” kormányzati eszközzé válnék!

Melyik igaz már a kettő közül?! Látja cikkíró úr, a felületeskedés így boszúlja meg magát, a fix-principiumok hiányának ily aut-aut-féle hüledezés a következménye...

Bizony, bizony kedves kollegám! kár azért a sok szép erő, idő, tinta és reputáció koptatásért, melyeket ön ez irodalmi illetlenségek kifundálására elpazarolt.

* * *

Most már megkísérlem elmondani, hogy mi hát voltaképpen az a Ferenczy Gyula által pelengére állított kanonika-visitáció, hogy néz ki az ő ősi, groteszk-alakja a valóságban, s mi a teendője?

A kanonika-visitáció a leggyakorlatibb institutióink egyike. Jogosultságát, életrevalóságát talán az egyetlen Ferenczy Gyula kivételével, még senki sem kísérelte meg kétségbe vonni. Zsinatunk is elismerte létezési jogát (Lásd 134. §.). Célja sem több, sem kevesebb, mint egyházaink s népiskoláink úgy szellemi, mint anyagi állásának szigorú ellenőrzése...

A látogatás így történik:

Nagyobb egyházmegyékben, legalább nálunk s az általam ismertekben, a megye járásokra van felosztva. A vizitálást mindegyik járásban egy tanácsbíró és egy rendes lelkész végezi; (tehát nem az esperes, mert ez egy szál embertől fizikai imposibiliras). Január közepétől, február közepéig az összes egyházak meglátogatását ex offio be kell végeznünk (tehát nem hónapokon át, már csak a számvévszéki, egyházmegyei s kerületi gyűlések miatt sem.).

A vizitáció hivatalos teendői ezek:

Megvizsgálja elsőben is az egyházak s iskolák anya-, jegyző-, számadó-könyveit, leltárát, a gondnok bevételeit s nyugtákkal igazolt kiadásait pontról-pontra (tehát nem csupán egy lapot, hanem *tételenként*). A gondnokot a számadás eredményéhez képest vagy felmenti, vagy elmarasztalja. Megvizsgálja a magtári számadásokat, iskolai pénztárt, az elhelyezett tőkék kötvényeit, adókönyveket. Az adó, kamat, szóval minden címen és néven nevezendő hátrálékok ki- és befizetése iránt intézkedik.

Azután az úgy nevezett *Köztabelában* (nyomtatás) elkönyveli, circa 45—50 tétel alatt, az alamizna pénzeket.

Ezután következnek a *mozgó levek* (szinte nyomtatás, általában minden még a statisztika is) szám szerint

¹ Valószínűleg cikkíró egyházmegyéjének, vagy kerületének gúnyneve.

² Célzás az összes egyházmegyei s kerületi elmaradottságára.

18—19 darab. Itt külön-külön bevezeti a tűzkár biztosítási díjat, domesztikai járulékokat, a kerületi s megyei gyámterek évi illetményét, a könyvtári illetéket, a kerületi, egyházmegyei „nyomtatott” jegyzőkönyvek, szavazási lapok árát, iskolai, leánynevelői jótéteményeket stb. stb. S az eként elkönyvelt s „tételenként nyugtázott” összeget, mely csak egyetlen járásban is 7—8 száz, néha ezer frt közt váltakozik, — a számvéviszéken leendő elszámolás végett, — felelősség terhe alatt incassálja.

A számozkodás eként megtörténvén, következik az iskola.¹ Ennek megvizsgálása legalább is 6—8 negyed órát vesz igénybe, annak népességi aránya szerint. Ezen igazán fárasztó és különösen zimankós téli időben egészségrontó munka után, következik végül a presbiteri gyűlés. Itt egy alkalmi beszéd után felolvassa a küldöttség az egyházak és iskolák összes szellemi és vagyoni állását felölölő, egyházkerületi kérdő pontokat, szám szerint 22 darabot, melyekre aztán befelel a lelkes, tanító és presbitérium. A befeleléseket a vizitáció pontról-pontra jegyzőkönyvbe foglalja s alá íratja. A hivatalos kérdések alkalmából felmerülő kisebb ügyes-bajos dolgokat, panaszokat azonnal letárgyalja s elintézi, a hatáskörét túlhaladókat az egyházmegyei közgyűlés elé terjeszti. S mind ezeket így folytatja tovább 12—13 álló napon keresztül, a teljes bevégezésig.

* *

Ime t. cikkíró úr igyekeztem, legalább *vázlatosan* lerajzolni azt az ön által oly merészen kigúnyolt kanonica vizitációt, az ő sok oldalú, s a legerősebb fizikumot is ugyanám megpróbáló teendőivel együtt. Ez már nem hamis fantázia-kép, hanem tényeken, közvetlen megfigyelésen alapuló valóság, a gyakorlat képe.

A mondottakból megtanúlhatta kedves cikkíró kolerám, hogy valamicskével még is csak több és nehezebb teendője van annak az „ambulans bíróság”-nak, mint a statisztikai rubrikák „hajszálás gondjával” való megvonalozása; a hívek és belső emberek egymásra uszítása, s az ön kedvenc vizitacionalis kakasának az elköltése.

Most már tessék felette — ha kedve van hozzá — mosolyogni, s cikkének értékét belőle — tetszése szerint — megállapítani.

Jövőre pedig reméljük, hogy holmi alaptalan mesék szélnek eresztésével, nem fogja a sajtó tekintélyét profanálni.

Szabó József,

egyh. m. tanácsbíró s egyházlátogató a s. vámosi járásban.

ISKOLAI ÜGY.

Előterjesztés a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890 évi XXX-ik törvényeikk alkalmazása tárgyában.*

A nt. s tek. köziskolai szék az alulírt bizottságot, a nt. s tek. igazgató-tanács megfőtisztelő felhívása folytán, 1890-ik évi december hó 13-án tartott ülése jegyző-

¹ Sajnálom, hogy cikkíró előtt iskola ügyünk is terra incognita. Nálunk már, legalább ez idő szerint, fait accomplie. Irodalmilag is behatólag meg volt vitatva, plane még 1888-ban. De hát olvasgatni is kellett volna azokat, s most nem mesélgetne felőle holmi rég bevégzett primitív dolgokat.

Sz. J.

* E bizottsági munkát a sárospataki főiskola tanári kara a jan. 23-án tartott közgyűlésében tárgyalta s érdekes eszmecsere után kimondta, hogy — „noha annak egyes részleteire nézve a tanári karak minden tagja nincs egy véleményben, végeredményében elfogadja azt, annyiival inkább, mivel meg van győződve afelől, hogy ez a végtelenül fontos, egész oktatás-ügyünket érdeklő kérdés végleges eldöntése, csak egyetemes prot. egyházunk kon-

könyvének 9-ik pontjában arra szólította fel, hogy a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890. évi XXX. törvényeikk alkalmazhatóságára nézve foglaljon el határozott álláspontot, álláspontjának igazolására szolgáló nézeteit kellő részletességgel fejtsse ki s ezek alapján tegyen indítványt.

Az alulírt bizottság, e megfőtisztelő felhívásnak engedve, a következőkben kívánja álláspontját mind általánosságban, mind a részletekre nézve röviden kifejezteni.

A bizottság mindenek előtt kötelességének tartja hálás elismerését fejezni ki a hazai alkotmányos tényezők ama kíméletességeért s körültekintő gondosságaért, a melynél fogva a prot. tanintézetekre nézve nem tették feltétlenül kötelezővé a címben megjelölt törvény rendelkezéseit. Bízta mindenestre abban, hogy ha ez intézetek hazafias szellemű előjárói és tanári karai nemzeti műveltségünk emelésére valóban alkalmasoknak ismerik fel e törvény rendelkezéseit, azon benső szükség-érzet hatása alatt, a mely őket a nemzetünk előhaladása körül való buzgó közreműködésre sarkalja, nem fognak késni azokat külső kényszer, a törvény parancsoló szava nélkül is életbe léptetni. Egyszersmind élénken érezték még azt is, hogy a prot. áldozatkészség filléreiből fentartott közművelődési intézeteket problematicus értékű tanügyi kísérletekkel súlyos áldozatokra kötelezni s ekkép ezek anyagi helyzetét megnehezíteni nem szabad.

Továbbá köszönettel tartozunk előjáróságunk azon megfontolt késedelmességeért s iskolánk hagyományait tiszteletben tartó böles tapintatáért, a melynél fogva e kérdésben legalább egyelőre várakozó állást foglalt el. Ebben mindenestre vezette nem csupán a kérdés anyagi oldalára vonatkozó s bővebb megfontolást nagyon is megérdemlő tekintet, hanem egyszersmind az is, hogy alkalmat szolgáltatson mindnyájunknak arra, hogy ezen teljesen nélkülünk, a mi meghallgatásunk nélkül eszközölt tanügyi változtatás életrealitására nézve, bizonyos közmeggyőződés megalakulása lehetővé váljék bármely irányban. Ily közmeggyőződésre nálunk nemcsak az intéző körök kebelében, hanem a tanügyi intézkedések életbeleptetésére hivatott tényezőknél, a tanároknál is szükség van. Ez tesz bennünket, mindnyájunkat a tanügyi téren bizonyos irányban közös erővel, vállvetve küzdő munkás tagokká; ez eszközli azt, hogy az egyes tag a meggyőződése által felfokozott erejével nem egy nagy gépezet egyhangúlag mozgó, lelketlen kerekének, hanem egy életerős organizmus egyik munkás szervének érzi magát.

Ily közmeggyőződés megalakulására s ebből folyólag határozott álláspont elfoglalására. ha valahol, épen a jelen kérdésben feltétlenül szükségünk van, nemcsak azért, mert ennek előállása alkalmával nézeteink megalkotására s kifejezésére mód nem adatott. hanem azért is, mert ez majd minden részében, úgy szólván, kihívja maga ellen a bírálatot.

Mert lássuk csak a létrejött módosítást egyes részleteiben.

Elsőben is a magyar nyelv és irodalom oktatásában azon növendékekre nézve, a kik görög nyelvet nem akarnak tanulni, az a módosítás lép életbe, hogy az V. osztálytól kezdve fel a VIII-ig, heti két-két órán az említett tantárgyban a görög nyelv pótlására rendelt egyéb tárgyak mellett, bővebb oktatást nyernek.

Itt kiválóan arra óhajtunk figyelmet fordítani, hogy ezen növendékek a magyar nyelvben és irodalomban a

ventje vagy épen zsinata által fog eszközöltetni. — A bizottság tagjai voltak Zsindely István elnöke alatt: Szinyei Endre, Kovácsy Sándor, Radácsi György, jegyzője pedig Zsolados Benő. Szerk.

többi növendékekénél nagyobb heti óra-számban nyernek oktatást.

Az 1883-ik évi XXX. törv.-c. alapján álló s a köz-oktatásügyi miniszter közvetlen vezetése és felügyelete alatti gimnáziumokra nézve kötelezett, különben derék tantervnek, s ennek hatása alatt a miénknek is, nagy hibája az, hogy míg az egyes tantárgyakban az elérendő célt mennél magasabbra tűzi, a heti órák számának a cél elérése szempontjából való kiszabásában nagyon szűkmarkúlag jár el. Igaz az, hogy az órák számának korlátozása s a napi és heti óra maximumának bizonyos korlátozott óramennyiségben való megszabása nemcsak a növendékek testi fejlődésének, szervezeti épségének szempontjából, hanem egyenesen ezek szellemi munkálkodásra való képességének tekintetéből is feltétlenül szükséges; de másfelől az is igaz, hogy minél magasabbra van tűzve valamely tantárgyban az elérendő, vagy legalább a megközelítendő cél, annál tovább vagy annál gyakrabban kell azzal a növendéknek a tanítók közvetlen vezetése alatt foglalkoznia, tehát minél fontosabbnak tűnik fel az oktatásban, annál nagyobb heti óraszámban kell taníttatnia. S ez annival is erősebben hangsúlyozandó szempont, mivel a tanterv és a hozzácsatolt hecses tantervi utasítások, sőt általában a mai nap már általánosan uralkodó felfogás, egészen helyesen, a tanító részéről a növendékekkel mennél gyakrabban való foglalkozást, a leckéztetésből álló tanítás helyett a tanuló értelmének, általában összes képességeinek fejlesztését s a növendéknek folytonos, közvetlen ráhatás útján tudományos élet folytatására kész és képes egyéniséggé való kiképzését sürgeti. De azért a magas cél s korlátozott óraszám mellett még az országos törvény is hozzájárul a helyzet súlyosbításához azzal, hogy az osztályok népességének maximumát 60-ban állapítja meg. Ime a nagy ellenmondás, a mely a gimnázium körében az irodalmi oktatásra nézve általában, de talán legkirívóbban a magyar irodalmi oktatásra vonatkozólag, az országos tanügyi intézkedésekben oly sajnosan tapasztalható! Ott van egyfelől a magas cél s annak a szüksége, hogy a tanító a növendéket e cél megközelítésében szakadatlanul támogassa s haladásában minden mozzanatról értesülve legyen; másfelől a csekély óraszám s az osztályoknak nagy népessége. Ki van tehát jelölve mindaz, a mi jó, a mi helyes és ismeretes az út is, a melyen e cél megközelíthető, de az oktatástól egyszerűen meg van vonva mindaz, a mi ezekhez még feltétlenül szükséges volna, hogy az egész nagy részben írott malaszt, hiú sürgetés ne legyen.

Irodalmunk jelesebb termékeit hazafüti törekvéseink, nemzeti aspirációink szószólóinak, letéteményeseinek tekintjük; ezekben és ezek által jut legrágább kincsünk, nemzeti nyelvünk, legtisztább, legnemesebb kifejezésre; ezek foglalják magukban gondolataink s érzelmeink legtökéletesebb formáit s ezek tartalmazzák vagy tükrözik vissza mind azt, a mit nemzetünk nehéz, küzdelmes pályáján eddig létrehozott. Az oktatás középső fokán, tehát ott, a hol közművelődésünk harcossai jövő pályájukra az egész életre kihatólag irányt, útmutatást nyernek, szükséges az, hogy a növendékek azok hatását mindnyájan egyformán, egyenlően magas fokban érezzék s megismerésükre minden tanulóknak egyformán mód és alkalom nyújtassék. Ennélfogva teljesen céltévesztettnek kell nyilvánítanunk azt, hogy míg a növendékek egy részének nagyobb óraszámban van nyújtva alkalom ama, reánk nézve oly fontos irodalmi művek behatóbb s részletesebb megismerésére, ettől a növendékek másik része, talán éppen nagyobb tömege el van zárva s ekkép az *egységes középiskola* létesítésének hang-

zatos jelszava alatt az *egység* éppen azon tantárggyal szemben van meghontva, a melyben a hazai középiskolák minden növendékének lehetőleg egyforma s egyformán terjedelmes tájékozottságot kellene nyernie. — Pedig hogy ez nem csak nemzetiségünkre nézve, hanem nemzetiségi viszonyaink közt is mennyire szükséges volna, azt talán mondanunk is felesleges. —

Volna még itt a tananyag kijelölésére nézve is észrevételünk, de mivel úgy hisszük, hogy ez irányban a helyi tanterv keretében még lehetne javítani a helyzeten, s különben is e pont tárgyalása előterjesztésünk részét aránytalanul meghosszabbítaná, elegendőnek tartjuk a tantervi változtatás e részletével szemben, mint sarkalatos hibát feljegyezni azt, hogy az új egységes középiskolában azon tantárgynál, a mely hivatva volna a középiskolai ifjú műveltségét specifikus magyar műveltséggé avatni fel, a növendékek nagy tömegére nézve, egyéb gátló körülmények mellett, marad az eddigi botrányosan csekély óraszám s csak egy töredékre nézve jön létre a nagyobb óraszám által teremtett kedvezőbb helyzet s ekképp míg ezen égetően fontos úgy a nagy részre nézve stagnál, az egység éppen a hangoztatott egységre való törekvés által helyrehozhatatlanul meg van bontva.

(Folyt. köv.).

TÁRCZA.

A hód-mező-vásárhelyi ev. reform. egyház 1891-ik évi költségvetése.

A hód-mező-vásárhelyi ev. reform. egyház, a magyar reformált egyházak közt, népességére a második helyet foglalja el. Népességére nézve mondom, mert egyházunk és testvérei között más szempontból összehasonlítást tenni nem célozom. Egyházunk lelkei számát kerekén — a mennyit már a 10 év előtti népszámlálás is mutatott — 34.000-re teszem. A magyar reformátusság viszonyai között 34.000 lélek egy egyházban bizonyára jelentős szám. Így, hogy a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület életéből vegyünk példát, igencsak fölér az abauji egyházmegye népességével; nem sokat enged a Felső-Borsod és Felső-Zemplén, avagy Gömör- és Törnömgyék együttes reformált népességének.

Azonban ezúttal nem az az én célom, hogy a hód-mező-vásárhelyi ev. reform. nagy egyház és a főtebb, egyedül népességi tekintetből egymás mellé állított egyházmegyék között más szempontból is párhuzamot vonjak, hanem egyedüli szándékom, hogy midőn egyházunk 1891-ik évi költségvetését nagyobb vonásaiban felmutatom, azoknak, a kik elűtő viszonyaiknál fogva, az ily nagy egyházak beléletével kevésbé ismerősök, egyházunk egy évi gazdálkodásába némi bepillantást nyújthassak.

Azt hiszem, hogy vállalkozásom talán általában is, de különösen a tiszáninneni, a hód-mező-vásárhelyitől sok részben elűtő viszonyok közt élő ev. ref. egyházkerület túlnyomó részében nagyon mérsékelt, vagy éppen nagyon is csekély népességű egyházaknak vezetőinél legalább a kíváncsiság érdeklődésével bírhat.

A hód-mező-vásárhelyi ev. reform. egyház 4 rendes lelkészi, bent a városban 29, kint a tanyák közt 14, (ezek mellett magok az érdeklött szülők tartanak néhány) tanítói, továbbá két kántori — egyik orgonista is — és főgimnáziumában a 3 mellék tanerőt nem számítva, 11 rendes tanári állomást tart fent.

Van két temploma, a harmadikra a gyűjtés folyamatban; egy főgimnáziumi, bent a városban 10 telepen, néhol több külön épületben is elhelyezve, továbbá a

tanyák közt valamennyi iskola külön helyiségben, összesen 27 elemi iskolai épülete; 4 lelkési és két kántori, ezek mellett 14 tanítói laka és az ó-templom körül 14 bérhelyiséget magában foglaló bazár-helyisége. Fizet ezekért a csaknem kizáróan cseréppel fedett épületekért biztosítási-díj fejében az egyházkerületnek, a Fonciére biztosító-intézettel kötött szerződése alapján, évenként összesen 111 forintot. Megjegyzem, hogy a városi tanítók közül csak 14 kap természetben lakást, 11 lakbér fejében kap évenként 120—120 frtot; a többinek lakbérére fizetésében van befoglalva.

A költségvetés kimutatása szerint egyházunk mindennemű bevétele 75,709 forintra, ugyanannyira van előirányozva összes kiadása is. Könnyebbség végett krajcárt sehol nem említek. A költségvetés úgy bevételeiben, mint kiadásaiban három nagy csoportban van összeállítva. Első csoport az *Egyház*, a 2-ik a *Népiskolák*, a 3-ik a *Főgimnázium* neve körül van összefoglalva.

Az első csoport magában foglalja a tüzetesen egyházi célú bevételeket és kiadásokat. Itt a bevétel 45,343 forint, a kiadás 21,432 forint; tehát a bevételi többlet: 23,911 forint. E többlet rendeltetése, hogy fedezze a népiskolák és főgimnázium bevételeinek hiányait.

Ha már most e csoport 45,343 forint bevételnek forrásait vizsgáljuk: az oroszlanrészt benne az egyházi adó képviseli. Az egyházi adóból a párszám és ingatlan birtok utáni adóból, nemkülönben a régebbi hátralékokból, hosszú évek tapasztalataira építve, 33,300 van ezúttal bevételül előirányozva. Ha az év gazdasági viszonyai kedvezők, talán a sürgetés is erélyesebb: ez összeg megközelítőleg be is jön, de több ízben alant is marad a kivetésen. Egy lélekre így a tényleg befizetett egyházi adóból nem jön be egészen egy forint. Első tekintetre nem volna talán épen csekély összeg, de pontos fizetés esetében jóval magasabbnak kellene annak lennie.

Ugyanis a vásárhelyi református egyháztag nem teljesít egyházának közvetlenül kézi, vagy másnemű szolgáltatást, hanem egyháza iránti kötelezettségét — kivéven az elemi iskolai tandíjt — készpénzben rója le. Így elsőben is minden házaspár, özvegy, vagy teljes korú önálló egyháztag, nem tekintve vagyoni helyzetét, fizet párbér cím alatt 1 frt 50 krt. És ez összeggel az ingatlanlannal nem bíró egyháztag le is rója egy évre minden kötelezettségét, a melylyel egyházának tartozik. Oly könnyű kötelezettség ez, a mely országsszerte ritkítja párbját; különösen ha számba vesszük, hogy a munkát szerető szegény ember, csak igazán akarnia kell, e csekély összeget is leszolgálhatja az egyháznak, vagy maga, vagy felesége által teljesített munkájával. Megjegyzem, hogy a párbér, mint egyedül személyi adó, úgyis az adó díj fizetése alól az egyház belső tisztviselői föl vannak mentve.

Az egyház terheinek neheze az egyházi adóra esik. Nálunk már az 1850-es évek óta a birtok arány szerinti adózás van keresztül víve egész következetességében. Ez idő szerint már több mint egy évtizede, minden állami adó forint után fizetünk 16%-ot, a melyhez járul még az 1 frt 50 kr párbér. Ez adózási rendszer kifolyása, hogy nálunk a teljesen vagyontalan, vagy csekély birtokú egyháztag aránylag igen mérsékelt terhet visel, ellenben annál nagyobb súlytal nyomakodik az a nagy vagyon birtokosaira. Így hogy példát hozzak fel, van egyháztag, a kinek évi adója 230 frt, a másiké 173 frt, a 3 iké 164, a 4-iké 107, az 5-iké 101 frt, stb.

A fentebbiek kiegészítésül nem lesz talán érdektelen megértenünk azt, hogy előjáróságunk a f. évre 141,075 forintnyi állami adó után vetette ki az egy-

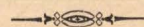
házit; a mi egyszersmind azt is jelenti, hogy a múlt évben legalább ennyi ingatlan érték volt egyházunk hiveinek kezén; bár az egyházi összeírás egy évben sem olyan teljes, hogy utóbb rendszerint ne merülnének fel olyanok, a kik az összeírók eltévesztéséből, vagy az érdeklettek elhallgatása folytán a sorból elmaradnak. Ezen 141,075 forint után 16% szerint 22,572 forintnak, a 8782. és 1/2 párszám után 13,174 forintnak, összesen tehát 35,786 forintnak kellene befolyania, vagyis több mint 2000 forinttal többnek, a mennyi ezen forrásból elő van irányozva. És ez a kerekaszám vett 2000 frt még nem is volna hátraléknak oly sok; de ha számba vesszük, hogy már az előző évek hátraléka 25,794 forintra rúgván, így 61,579 frt követelésből van 33,330 forint bevárhatóul fölvéve: már 28,249 forint lesz a hátralék.

Ez már méltán gondolkodóba ejtő összeg, a mely ha évről-évre ekként fokozódna, végre az egyházat nemcsak anyagi, hanem — a mi veszélyesebb, erkölcsi romlásba sodorhatja; nevezetesen, a mi már eddig sem példátlan, a nálunk különben is erősen csábító unitarizmusnak csodítend szökevényeket. E természetellenes állapot két igazságot minden esetre bizonyít. Egyiket azt, hogy az adófizetési készség egyházunk tagjainak jelentős részénél nem áll valami példányszerű lábon; másikat azt, hogy az előjáróságnak az eddigi, jóformán erkölcsi kényszeren túl jövőre több erélyt kell e téren kifejtenie. Mert habár igaz is, hogy a hátralékok tetemes része a következő években befoly; de viszont nem csekély az az összeg sem, a mely később veszendőbe megy, noha azt annak idején a legnagyobb részben be lehetett volna hajtani. De e tetemes hátraléknak az a rossz oldala is van, hogy mivel még a rendszerint befolyó összeg sem egyenletesen jön be; kivált a nyári hónapokban, amikor a gazdálkodó közönség tanyáján munkájában izzad: az egyházi előjáróság fizetéseit pontosan csak úgy teljesítheti, ha kölcsönhöz folyamodik, a mi természetesen kamat-teherrel jár, noha viszonzásúl régi hátralékai után az egyház is szed késedelmi kamatot, a mi úgy 300 frt körül játszik. És ezt helyesen is teszi, mert azt viszont meg kell adni előjáróinknak, hogy nemcsak a tisztviselők fizetéséről, hanem általában minden fizetendőket teljesítéséről dícséretes pontossággal gondoskodik. De haladjunk.

Ha már a tüzetesen egyházi bevétel 45 343 forint összegéből az egyházi adó 33,300 frtját, nemkülönben a 7000 frtban fölvett készpénz maradványt, tehát 40,300 frtot leütjük: a többi bevétel össze-vissza 5043 forintot tesz. Ez aránylag mérsékelt összeg felőle aztán mindennemű vegyes bevételt. A felvidéki ember, különösen ha még azt is megérti, hogy városunk határa 14 □ mértföldre terjed, a képzelete szerint boldog alföldre gondolva, ösztönszerű kíváncsisággal kérdi: hát földjeiből mennyire rúghat az egyház jövedelme? És alig fogja elhinni, hogy e nagy egyháznak, a lelkési fizetésül szolgáló földeket nem véve, négy nagy temetőjén kívül, saját javára jövedelmező földje, mondhatjuk semmi. Ez a négy temető termő földben, füben stb. jövedelmez évenként mintegy 2000 forintot. A többi mintegy 3000 frt bevételt vegyes források (alapítványok kamatai, adományok, harang jövedelem, a bazár épületek hasznóbérére) stb. képezik. Hogy különben egyházunknak saját jövedelmére szolgáló földje eddigelé voltaképen nem volt, ennek is megvan a maga természetes oka. Érintsük.

(Vége köv.).

Futó Mihály.

KÖZÉLETÜNK.

Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.

(Folytatás).

Indító okok.

Az egyházi közigazgatási bíróság szervezésénél figyelembe kellett venni a fegyelmi ügyekben már létező bíróság szervezetét, az eljárás tervezésénél pedig az ügyek természetét, melyek ezeknek a bíróságoknak hatáskörébe utaltatnak; továbbá azt a körülményt, hogy az egyházi bíróságok csak időnként jönnek össze, nem állandóan s nem helyhez kötve működnek s hogy a bíróság rendszerint, vagy legalább részben, nem jogász bírákból alakul.

Létező bírósági szervezetünk követeli, hogy a közigazgatási bírói ügyekben ítélő bíróságok is lehetőleg s a meddig az ügyek különböző természete megengedi, hasonlóan legyenek szervezve, mint a fegyelmi ügyekben ítélő bíróságaink. — Az ügyek természete, a melyek a bíróság elé utaltatnak, mint általában minden közigazgatási ügy, a legsürgősebb elintéztést követeli; s minthogy bíróságaink rendszerint évenként kétszer üléseznek s az ezenkívül tartható rendkívüli ülések tartása aránytalanul költséges, arra kellett törekedni, hogy az ügyek kellően előkészítve hozassanak a bíróság elbírálása elé, hogy a tényállás felderítésének, a bizonyításnak s jogi megvitatásának lehetősége, a hatósági előkészítésen kívül a felek részére is, még pedig mindenik forumon, közvetlenül biztosítható; hogy ekként módja legyen a bíróságnak egyetlen tárgyalás után, mégis kellő alapossággal, az ítéletet meghozni.

Epen ez ügyeknek sürgős elintéztést követelő természete folytán, a felebbvitel is korlátozandó volt. Minthogy pedig bíróságaink, legalább részben, nem jogász bírákból alakulnak, az eljárásnak egyszerűnek, könnyen felfoghatónak s átlátszónak kellene lenni, különösen nem volt ajánlatos, az eljárást formaságokkal túlterhelni; melyek csak bírói tévedésekre s arra adhatnának alkalmat, hogy a felebbezési bíróság, az eljárás meg nem tartása miatt, az ügy érdemleges felülbírlását legyen kénytelen mellőzni.

Az 1—8. §§-hoz. A tervezet 2—4. §§-ai az egyházi törv. 244, 248, 261 §§-aival összhangzóak.

Az 1. §-ban ki van mondva, hogy az egyházi közigazgatási bíróságok, tervezetünk szerint, I-ső és II-od folyamodásban ítélnék. I-ső folyamodásban az egyházmegyei tanácsok, II. folyamodásban az egyházkerületi tanácsok. E tervezet szerint tehát ki van zárva, hogy az ügyek az egyházkerületi tanácstól tovább felebbezhetők legyenek.

E tervezetnek indító oka az, hogy bíróságaink nincsenek állandóan együtt, hanem nagy időközökben jönnek össze, az ügyek pedig, a melyekben e bíróságok ítélnék, rendszerint sürgős természetűek s az egyházi életre, rendre és nyugalomra sokkal kedvezőtlenebb befolyással lenne, ha ez ügyek éveken át függőben tartatnának s az izgatásnak s izgalomnak az egyházban bő forrását és anyagát képeznék, semhogy egyesek érdeke, vagy az a megnyugvás, mit a harmadfokú felülvizsgálat nyújthatna, ezzel egyenlő tekintet alá jöhetne. Ha megfontoljuk, hogy p. o. lelkészválasztási panaszok esetében — s ez esetek előreláthatólag az ügyek túlnyomó részét képezendik — a vizsgálat, első és másodfolyamodáson az ügyek tárgyalása és elítélése már különben is és rendszerint hosszan eltart; s hogy a III. folyamodáson ugyan-

annak az ügynek felülvizsgálatása félétet vagy egy évet is igényelhet. — hogy az ítélet feloldása, vagy az eljárás pótlása ezeket az időket meg is kétszerezheti, mint már erre a multban példa volt, akkor el kell ismernünk, hogy a közérdek az ily viszályok fentartását, ily húzamos időközön át, nem engedi meg. Mit mondjunk azokról a vitás kérdésekről; a melyek adó és adó természetű tartozások kivételéből származnak, melyek ha egész éven, vagy még hosszabb időn át tartatnak függőben, megzavarhatják az egyház fentartásának anyagi alapjait? Ha az egyház és egyházi hivatalnok közt a hivatali fizetések kiszolgáltatása körül merülnek fel viták, mennél későbbben rendeztetnek azok, annál több anyagot szolgáltatnak keserűségekre, annál inkább megnehezítik az egyházi hivatalnok helyzetét, sőt fentartását.

Igaz, hogy ezen a bajon némileg lehetne segíteni és tervezetünkben az 5. és 6. §§ által ezt célozzuk, de az is igaz, hogy rendkívüli üléseket már az egyházmegyében is nehéz és költséges tartani, még nehezebb az egyházkerületen, de legnehezebb feladat volna ez a konventen. Ha már az egyházmegyei és egyházkerületi tanácsot, az egyházmegye és egyházkerület különböző részeiből, a szükséghez képest többször összehívni, az egyháztanács tagjainak kifárasztásával s nagy terhelésével járna, a konventi bíróságot az ország minden részéből, akkor, mikor az ügyek követelnék, összehozni: csaknem lehetetlen kívánság.

Ezeket kívül a korábbi gyakorlat is a mellett a felfogás mellett szól, hogy a kettős folyamodás kielégítő. Ezek az okok tehát arra indítanak minket, hogy az egyházi közigazgatási bíróság elé tartozó ügyekben, két folyamodást hozzunk javaslatba s a további felfolyamodást kizárjuk.

A 10. §-hoz. Kiváló megfontolást érdemel az a kérdés, hogy mely ügyek vonassanak az egyházi közigazgatási bíróságok hatáskörébe.

E tekintetben nem állott előttünk valamely megálapodott gyakorlat, de mégis tekintetbe kellett vennünk azt a gyakorlatot, mely az ev. ref. egyházban az 1881/2. évi zsinatot megelőzőleg helyenként kifejtett. Tekintetbe kellett továbbá vennünk a tételes egyházi törvényt, mely a 212. §-ban a lelkészválasztás ellen beadott panaszokat már az egyházmegyei bíróság elé utalja.

Általában pedig a bírói hatáskör tervezeténél abból a felfogásból indultunk ki, hogy az egyházi közigazgatási bíróság csak az egyházi közigazgatás körébe tartozó jogok fölött, s csak akkor ítélhet, ha a jog vitás. Továbbá, hogy a közigazgatási jognak az a része vonható legtermészetesebben a bíróság hatáskörébe, a hol a közigazgatási hatóságintézkedése az egyháznak vagy egyháztagnak, mint ilyennek vagyoni jogkörét érinti, mint a milyen az adóztatás és ennek mértéke ellen emelt panaszok, egyházi tisztviselő, s az egyház vagy egyháztag közt a hivatali fizetésből, úgy az egyházi tisztviselő s illetőleg annak özvegye, s az utód közt a hivatali fizetés megosztásából származó vitás kérdések, melyekben mégis az egyháztag, mint az önkormányzattal bíró egyház tagja, tehát nem magán személyi minőségében van érdekelve. Ide vonható továbbá az egyháztagnak oly közjogi jogosítványai fölött való ítélkezés, melyben egy oldalról a közigazgatási hatóság, más oldalról az egyháztag állanak egymással szemközt, mint p. o. a választói jogosultság fölött való ítélkezés stb.

A közigazgatási bíróság hatáskörébe soroltuk az olyan felebbezett ügyeket is, melyekben a presbitérium egyházi tisztviselők vagy egyes egyháztagok egyházi közigazgatáshoz tartozó konkrét ügyei fölött határozott, ha az

illetőség, törvény által, kivételesen a közgyűlések részére fenn nem tartatott.

Ezek az ügyek ugyan részben az előbbi pontokban felsorolt ügyekkel ugyanazonosak lesznek, de minthogy az előbbi pontokban felsorolt ügyek az eseteket. — melyek a közigazgatási bíróság hatáskörébe beillenek, — nem merítik ki, szükségesnek látszott azok kiegészítésére a 12-ik pontot felvenni. Hogy a 12. pont alapján valamely ügy az egyházi közigazgatási bíróság elbírálása alá jöhessen, ahhoz szükséges leendő mindenek előtt, hogy az ügy az egyházi közigazgatás alá tartozzék; ez által tehát ki van zárva minden olyan ügy, mely a polgári bíróságok hatáskörébe vág; — továbbá, hogy az ügy valamely egyházi tisztviselőnek vagy egyháztagnak konkrét ügye legyen, ez által ki van zárva a lehetőség, hogy a bíróság a közigazgatásnak közgyűlések által gyakorlandó általános igazgatási körébe avatkozzék, s csak a presbitérium határozata elleni felebbezés folytán jöhet az ügy az egyházi bíróság elé, tehát ha vitássá vált.

Az a kérdés merülhet itt fel, hogy a bíróság hatáskörét általánosságban elvileg kell-e meghatározni, vagy taxative felsorolni azokat az eseteket, a melyeket a bíróság hatáskörébe utalni kívánunk. Mi az utóbbi módot választottuk, mert az elvi meghatározás ez esetben, midőn még a közigazgatási bíraskodás jogköre az elméletben és gyakorlatban egyformán fejletlen, alig lehetne szabatos és mert bármily szerencsés definitio sem zárná ki, hogy bíróságaink azt eltérően ne magyarázzák. Ha a bíróság hatáskörébe tartozó ügyek taxativ felsorolása által ki vagyunk téve annak az eshetőségnek, hogy az esetek soha sem lesznek teljesen kimeríthetők, ez még sem olyan baj, mint: ha p. o. az egyházi bíróságaink s a polgári bíróságok közt illetékességi összeütközések jönének elő, a mi a hatáskörnek általános elvi megállapítása mellett igen könnyen történhetnék. Az élet fogja e hatáskört kifejtteni s az egyházi jövő törvényhozásnak kell fentartanunk, hogy a tapasztalat útján az egyházi közigazgatási bíróság hatáskörét teljesebbé tegye.

A 11—14. §§-okhoz. Polgári perekben a személyi illetőséget rendszert és első sorban az alperes lakhelye szokta szabályozni, az egyházi közigazgatási bíróságok elé tartozó ügyekben ez ügyek sajátságosága követeli, hogy az illetékesség akként szabályoztassék, amint a közigazgatás illetékes volna, ha az ügy a közigazgatási fórumokon intéztetnék el s az ügyek természete követeli, hogy ez illetékességtől eltérésnek a felek beleegyezésével se lehessen helye s hivatalból egyedül azt az esetet lehet kivenni, ha a rendes illetőségű bíróság a tagok érdekeltége miatt megalakítható nem volna, a mely esetben bíró-küldésnek lenne helye.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Hétköznapi könyörgések templomi használatra.

Irta Csécsi Miklós ev. reform. lelkész. Gyoma, 1890. Nyomatott Kner Izidor könyvnyomdájában. Nagy 8-ad rét, 231 lap. Kapható a szerzőnél, Makón. Ára 1 fnt 50 kr.

Mikor egy új imádságos könyv kerül a kezembe, leveszem az éles szemüveget, s fegyvertelen szemmel mélyedek az olvasásába. Nem azt keresem, a mit láthatok, hanem a mit érezhetek. Csolnaknak tekintem az elémtett könyvet, melynek műhelye, anyaga, alakja, felszerelése nem érdekel: csak minél előbb rászállni és ringa-

tódzni vágyom és a helyett, hogy magam eveznék vagy kormányoznék, reá bízom, tőle várom, hogy vigyen úgy, a hogy tud, vigyen oda, hová akar. Az elmerüléstől nem félek; élményeimről pedig a kiszállás után, a kikötőben gondolkozom.

Szerettem és szeretem az ilyen csolnakázást; szokva vagyok hozzá, de — mi tagadás benne! — el is kaptam. A Révész, meg a Borsodi-gyár készítményei elkényeztettek. Amannak szélesebb bordái, izmos eresztékei, feníciai szerkezete, — tudom, — biztosan dacolnak a bodros habokkal; emennek könnyebb, mesteribb görög idomai suhanva tűnnek a habtorlaton, az örvényen, a zúgókon; de úgy egyiken, mint a másikon érzem, hogy a lelkem «két ég között repül;» útam végén pedig vallom a költővel:

«A folyamba tekintettünk
És alattunk és felettünk
És bennünk is a menny volt!»

Az imádságos könyvtől én lelket várok. Lelket, mely ne csak beszéljen hozzám, de hatalmába ejtsen, magával ragadjon. Búvöljön el, igézzé meg akaratomat; tétesse velem az ő akaratját és nem az enyémet. Lelkesítsen, emeljen, gyönyörködtessen egész addig, míg nem «Könyű csordul az orcámra.» És ha fedd, ha vádol, ha megszomorít, ha keseregni kész: akkor is e vallomást csalja ajkaimra:

«... minden könyűvel, jajjal
Könnyebbül sorsom egy bajjal.»

Im, belemerültem a fentjelzett könyvbe, rábízam magamat, figyelemmel hallgattam rá, lesve beszédeit elejétől végig. S most, hogy megszűnt szava: nincs a szememben köny, nem kél az ajkamról megkönnyítő sóhaj.

Pedig e könyv is a lélektől van. Adatott nékie lélek, a beszédnek lelke; de nem adatott nékie beszéd, a léleknek beszéde.

Most már felteszem a szemüveget, hogy lássak is.

«Hétköznapi könyörgések,» im ez áll a könyv homlokán. A címet én mindenképen találónak találom. «Hétköznapi,» mert e könyörgések hétköznapra valók és «hétköznapi,» mert nem emelkednek felül a hétköznapi sávonalán. Hejh! pedig a minta-imádkozók köznap imádságaiban vasárnapi lélek ünnepe!

Aztán «könyörgések.» Miért nem imák, vagy magyaráz mondva: imádságok!? Századunk nevesebb írói, a két Pap István, Baksai, Révész, Borsodi, Medgyes, Fülöp, Albert stb. az ima és imádság nevet használják és az én kezeim közt, szeggyennel vallom meg, a Csécsi Miklós könyve az első «könyörgéses» könyv.

Ezt a névváltoztatást Csécsi Miklósnak okra kellett tennie. Ilyen pedig csak kettő lehet: grammatikai és logikai. És mind a két oldalról igazza van. Az «imánál» mindenesetre jobb, magyarosabb a «könyörgés.» És ha a nevezett szerzők, főleg a két mester, a Révész és Borsodi imádságai valóban templomi imádságok: akkor szerzőnknek teljes joga van rá, hogy a magáéit «könyörgések»-nek nevezze... Csak az a kérdés, hogy öntudatosan-e?

Révész és Borsodi előszóban nyilatkoznak, tehát előre meggyónnak; feltárják imádkozó lelkük aranyos tárházát, azt a lelkes elméletet, melyet, ha elolvastál, mintha imádkoztál volna, mintha már a menny felé repülnél. Csécsi adós marad az előszóval és adós marad a «könyörgés» elméletével. Ránk hagyja, hogy mi talál-gassuk: annyi-e a könyörgés, mint az imádság, vagy különbözik a kettő egymástól!?

Révész imádságainak olvasásakor egy kép tárul fel előttem. A természet és az írás tenyészetét látom kiterjesztve, melyen az író lelke, mint dolgozó méh, és sza-

bályossággal száll virágról-virágra, hogy egyikről nemesítő himport, a másiktól édesítő mézet szedjen és nyomban ráhintse egyiket az emberi szív kertjére, a másikat az emberi lélek sebeire. Mikor meg Borsodit olvasom, alig látok, csak érzek. Érzem a himport, mely szívemre permetel, érzem az édességet, mely egész valómon elömlik, táplál és gyógyít. . . . Csécsi könyörgéseiben egy műkedvelő botanikus herbariuma nyílik meg előttem; benne gyógyító fűvek és sokféle virágok vannak felhalmozva, egyik száraz, másik fonnyadt, egyik szíromtalan, a másik hamvtalan. A régiek mézét felitta a papíros, az újakon nyoma látszik szorongató kéznek.

Már ha a természet és a herbarium két dolog; ha a méh más és a botanikus is más; ha a himpor és méz nem fű és nem virág: akkor az imádság is más és a könyörgés is más. És akkor, elrejtett asztalok csendes munkásai, maradjatok ti csak imádság írásnál!

Azonban Csécsi könyve mégis igazolja, hogy szerzője szorgalmas, bibliás és igaz kegyességű pap. És bizonyítja azt is, hogy a tollat, saját használatra, könyörgés készítésben is haszonnal forgatja. Forrásai: a természet egy kevéssé, a biblia már inkább, öreg kálvinistasága még inkább, olvasottsága leginkább. Szelleme képes az egybefűzésre, birkozó az alkotásban, tehetetlen a teremtésre. Hét (7) egész hétre szóló könyörgéseinek legfőbb érdeme, hogy nem mennek mind egy kótára, mint p. o. Zagyva imádságai, s ezzel viszonyítva, inkább ennek lehetnének «könyörgései»; változatosak és csak elvéve «repetálók».

De jerünk belebb a könyvbe!

Borsodi és Révész reggeli imádságában a magasztaló, az imádó, esteli imádságaiban a hálaadó elem a tulnyomóan uralkodó. Csécsi ezt megfordítja, legalább is feles számban. Talán ez is egyik oka annak, hogy könyörgéseket és nem imádságot ír? . . . Két olyan író, mint Borsodi és Révész, műveivel szabályt is teremt; a ki pedig csak készít, mint Csécsi is, bölcsen teszi, ha hódol és alkalmazkodik.

Aztán Révész és főleg Borsodi, ha köznapokon imádkoznak is, mindig találnak egy gondolatot, a mi imádkozásuknak központját, témáját képezi, nemcsak a hétfői és szombati imádságokban pedig, hanem a többiekben is, a midőn tárgyukhoz alkalmazzák legelsőbbben a *megszólítást*, azután a dokszológiát, a penitenciát, az orációt, szóval az egész imádságot és dikciójuk is ahhoz simul. Már ez magában véve is oly előkelőség, mely számúzi köréből a közönségest, a mindennapit. Csécsinél is van tárgy ott, a hol a dolog természete és a hagyomány megkívánja: a hétfői és a szombati könyörgésekben, még inkább a péntekiekben, mely utóbbiak — a Jézus halálára, a váltságra és bűnös voltunkra való erős vonatkozásuknál fogva — szinte nagypéntekiekké és bűnbánatiakká válnak. Ez Csécsi könyvének egyik fővonása. A többi könyörgések már többnyire tárgytalanok és nem ritkán szétmosódók.

Megszólításai nem sikerülnek mindig, több igen ódon és avas. A legelső könyörgése p. o. így kezdődik: «Irgalmassággal bővölködő szent Űristen!» Többször alkalmazza és bizonyára különösebben szereti ezt a floskulust: «hozzájárulhatlan dicsőségben, vagy világosságban lakozó.» 29, 53, 159 stb. lap. Meg ezt: «nagy türethető szent Isten.» «Óh örökké áldandó szent Űristen.» — Én nem tudom, de gondolom, hogy ilyenek elmondásához saját külön száj és ábrázat kívántatik. A mi felföldi népünknek legalább zsíros és avas falat lennének. Aztán mily disszonancia zörömből ebben: «*Halandó* gyermekeidnek *könyörülő* Atyja,» és másokban is. Itt meg a régi koturnusz csoszog: «Imádandó Isten, ki noha láthatatlan

vagy előttünk isteni természetedben, mégis láttatol hozzánk való kegyelmed munkáiban; ki ugyan végtelen messzeségben az egeknek egei által sem határolható messzeségben vagy tőlünk, mégis közelvaló Istennek bizonyítottad magadat, midőn e napon is éreztetted velünk, minden pillanatban megújuló jótéteményeiden: végy áldást» stb. 51. l. Emitt meg a latinokodás kenetlen szekere nyikorog: «Imádandó Isten! *kinek* jóvoltod és irgalmasságod követnek minket életünknek *minden* idejében.» 117. l. — Ime a XXIII. zsoltár és Károlyi floskulusa a herbáriumban, a melyről azonban eltűnt még az a kevés himpor is, a mit Károlyi rajta felejtett: «*a te* jóvoltod!»

A könyörgéseket, ha nem csalódom, koruk szerint sorakoztatta a szerző. A gyűjtemény elején állókból legalább kitűnik, hogy eleinte előfohászokodásokat is alkalmazott, majd e szokással szakítván, hogy a már meglevők el ne sikkadjanak, úgy segített a bajon, hogy az Áment elhagyta és a könyörgésekhez illesztette. Nem az Áment, hanem az előfohászokodást. Kár volt ezt tennie! Ugy legalább egy kis virág és egy nagy virág jutott volna a herbárium egy lapjára; *így* pedig megtörténik, hogy az izsópnak kakukkfű a koronája. Az is főbb jellemvonásai közé tartozik a könyörgéseknek, hogy bekezdésül és megszólításul egy-egy bibliai hely, vagy más kijelentés szolgál. Alapúl-e vagy mottóul? Hasznát nem látom, értelmét nem lelem.

Az így támadott kettős bekezdéseket, természetesen a szerkesztés hibájául kell felrónunk, a mibe egyébiránt ott is gyakran beléiesik, a hol ezeket a párosítási vagy oltási műfogásokat nem alkalmazza. Annyi tény, hogy van olyan könyörgése is, a melynek három, sőt négy feje van. Mutatványul álljon itt a 173—174, s következő lapokon található szerdán délutánra való könyörgés eleje: «Igéd intéseit követjük óh szent Isten! *melyben azt mondogd* minekünk: hogy szüntelen imádkozzatok, *minden dolgokban* hálát adjatok, mert ez az Istennek akarata, a Jézus-Krisztus által.

Áldott Jézus! megemlékezünk a te ígéretedről is, *melyben azt mondogtad* híveidről, hogy: valahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok ő közöttök.

Egybegyűltünk mi is, bár nem nagy számmal; de te Uram tudod, kik légyenek a tiéd. (I.)

E világon sok a mi nyomorúságunk, de nem félünk, mert valamint Jézus a mi fejünk meggyőzte a világot: úgy mindazok, kik őt igaz hittel magukhoz kapcsolják, szintén győzelmes harcot vívhatnak a *test* és világ, és ezek minden kísértései ellen, melyre erőt az Istennel való társalkodásból, a buzgóságos könyörgésből merithetünk.

Mutasd meg azért nekünk Uram a te útadat és a te ösvényidre taníts meg minket! (II.)

Valahányszor *az égre* feltekintünk, öröm járja át szívünket, mert a te *tökéletességeidre* gondolunk, ki egyedül vagy mindenható, bölcs, jó, szent és igazságos Isten. (III.)

Valahányszor hozzád felsóhajtunk, *itt*, vagy a mi *hajlékainkban*, az *imádság*, vagy rendes *foglalkozásunk* óráiban: eszünkbe jut nemcsak az, hogy mennyi jót vettünk tőled, de az is, hogy mily méltatlanok vagyunk kegyelmedre, hoszútűró jóságodra.

Óh! Uram, te *nem fáradsz el* a jó tételben, mi pedig mily hamar *elfelejtkezünk* te rólad. (IV.) stb.

A számok, azt hiszem, híven és igazán jelzik az együvé kényszerített eszmeöröket. A szerző ragasztója nem egymáshoz, hanem a herbárium lapjához erősítette őket.

A bűnbevalló és kérő részeket, mint különben is

igen izgékonyakat és felettebb változókat mellőzve, szölok még nyelvezetéről.

Az alkotással eredetiség, a készíttéssel modorosság jár. Im, példa rá e könyv. A bibliai, többnyire elhasznált citátumokkal átveszi és megtartja az ott talált alakot; a régi imádságos könyvek kátészagú és dohos floskulusaitól menekülni nem tud, sőt nem is akar; marad hétköznapi és sablonszerű. Ime egy kis bokréta: «Te kezdetben *fundáltad* a földet.» (185. l.) «a te lételed végtelenség; mi csak az elmúló időnek csak egy parányi része» (175. l.); reánk «porgyermekre» «az *irigy* és telhetetlen sir» várakozik; «parancsaid követésében való foglalkozásban» (167. l.) restek vagyunk; «talán el is hanyagoltuk kötelességünket, *nem szedve le minden órának virágát*» (167—8. l.). Mégis Isten «az ötet félőknek akaratjokat teszi» (37. l.) és «lelkünk a szent meggyőző díszek mézét gyűjti össze» (171. l.). «Tilts el minden változást a mi és azok életétől» (109. l.) «ne vess felhőt a könyörgés elé» (132. l.) és «emlékezzél meg mindazokról, a kikért könyörögni szoktunk» (51. s több lapon) stb. stb.

A könyörgések végén utókönyörgések mindenütt találatnak. Némelyik inkább ilyenek előfohászkodásnak.

A könyv kiállítása előkelő; sajtó-hiba kevés; papírosa finom és erős. Kötéséről majd a vevő gondoskodik.

Most már ismét letezem a szemüveget és kijelentem, hogy templomi áhitatosságunk tavára e könyvvel egy hétköznapi csónak ereszkedett. Lélekvesztőnek nem mondhatom; személy- vagy még inkább teher-szállításra azonban elég a többi közt. E tulajdonsága és olcsósága talán kelendőseget is szerezhet majd neki.

Novák Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** Harsányra (Borsod) január hó 25-én *Illés János*, miskolci segédlelkész; Kis-Kövesdre (Zemplén) *Erdélyi József*, m. hotykai káplán-tanító választatott meg rendes lelkészül.

— **A máramaros-szigeti ref. egyház** a lelkész és főgondnok aláírásával s *Révész Bálint* püspök ajánló szavaival kéri- és gyűjtő íveket küldözött szét 1891. január 15-diki kelettel. Templomát, a mely előbb 1859-ben, majd 1872-ben a lángok martaléka lett, nem képes saját erejéből felepíteni. A befejezetlenül álló templom bomladozni kezd s ha tovább is így marad, összeomlik. holott pedig „a haza végső pontján emelkedő magyar ref. templomnak befejezése vallási és hazafiúi elődázhatatlan kötelesség.” A kényes pontra helyezett egyházközség buzgó törekvését melegen ajánljuk a segítségre hivatottak párfogó szeretetébe.

— **Lapunknak ez évi első tárcá cikke** a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” kitüntető elismerését hozta meg *Czinke István* munkatársunk számára. „Hitbuzgó, lelkes felolvasás. Minden szava aranyat ér. minden tételére közvetlen tapasztalat uti rá az igazság bélyegét.” A mű érdeméből azonban magának is követel némi részt nevezett laptársunk, mondván: hogy „régén predikáljuk mi ezt lapunk hasábjain;” továbbá, hogy a „derék Czinke, kibén apostoli buzgóság lelke lakozik, abban is az általunk tört csapáson halad, hogy: a papnak kell (t. i. a belmissiói tevékenység mezején) az élesztő-kovácsnak lennie.” Tisztelettel és nagy készséggel ismerjük el, hogy a „Prot. Egyh. és Isk. Lap.” 33 évi pályafutása alatt a belmissióra is sokszor felhívta olvasói figyelmét; azt azonban, hogy a gyülekezet élesztő-kovácsa a pap tartozik lenni, minden theologiai akadémia egyformán hirdeti. Jaj volna, hogy ha nem hirdetné!

— **A kisdédóvási törvényjavaslat** tárgyalását még a múlt hó 19-én megkezdte a képviselőház és csak 29-én

végezte be. Az előadói tisztre *Hagara Viktor* vállalkozott, ki tüzetesen kifejté e törvényjavaslat nevelésügyi, közegészségi és nemzeti fontosságát s azt mint olyat, mely teljesen saját viszonyainkhoz alkalmazkodik, elfogadásra ajánlotta. Azután *Csáky gr.* adta elő a javaslat vezérelveit, megemlítvén azt is, hogy ezzel a javaslattal megelőzzük a külföldet, mert ez ügyben csak Franciaországnak van törvénye, de ez a kisdédóvást az elemi oktatással kapcsolja össze, míg a miénk kizárólag a kisdédóvással foglalkozik. Ennek a törvénynek a megalkotását követeli a *gyermeknek nagy halandósága*, mert nálunk az 5 éven alúl lévő gyermekek fele elpusztúl jó részben a gondozás hiánya miatt. Szükséges a gyermekek képességének fejlesztése céljából, hogy az elemi oktatásban könnyebben boldogulhassanak, de szükséges azért is, hogy az idegen ajkú gyermekeknek módot nyújtsunk arra, hogy az állam nyelvét eltanulhassák, a mi játék és szórakozás közben igen könnyen megy. Ilyen intézeteket állítani a községek kötelessége lesz, még pedig tehetségtől függetlenül, hogy óvodákat, vagy állandó menedék helyeket, a legszegényebbek pedig csak nyári menedékházakat. Erre a célra a községi pótdó egy része fordíttatik. Ha azonban a község nem bírja meg a felállítás terhet, az állam kötelessége lesz segíteni. Különböző egyesek, egyesületek s felekezetek is állíthatnak óvodákat. Óvó állomásokra lehetőleg nőket alkalmazzanak, nem csak azért, mert ezek jobban értenek a kisdédek gondozásához, hanem azért is, hogy a nők keresetre való képességét hivatásukhoz illő munkakörben mozgítsák elő. Az ellenőrzést az iskolaszékek és a tanfelügyelő gyakorolják. Csáky után *Zay A.* szász képviselő szólalt fel, ki — épen úgy mint *Filtsch Salamon* és *Schusztér* — e törvényjavaslatot nem fogadta el, mert a szülők jogát nem tartja tiszteletben, kényszer alpra van építve s minden áron magyarosítani akar. Ez a véleménye *Mocsáry Lajosnak* is, a mi felett a ház többsége megbotránkozott. *Lesko r. kath. pap.* *Czirer*, *Kovács A.* és *Károlyi S.* gróf helyeslik a törv. javaslatot, de bölcsődék felállítását is óhajtának s az utóbbi azt kívánja, hogy a felekezeti óvodákban *felekezeti jellegű ima* mondassék, mit *Rossivál* kanonok is kíván. Ezek után *Beöthy Ákos* tartott nagyhatású beszédet. Elfogadja a törvényjavaslatot, mert hazánkban jelenleg 700 óvoda van, pedig 7000 is kevés volna. A szülők jogát ő is respectálja, de azt már nem, hogy gyermekeik elpusztuljanak. Azokkal szemben, akik a felekezetiességet az óvodákba is be akarják vinni, megjegyzi, hogy a felekezetiesség a nemzeti egységnek az oktatás terén is akadályos. Az óvodák kicsinyeinél annak épen nincs helye. Odahaza imádkozhatnak a gyermekek, a mint szüleik óhajtják, de az óvodába teljesen elég a fohász. Meggyőző érvekkel bizonyította be, hogy nagyon tévednek azok, a kik e törvényjavaslatban a nemzetiségek jogát sértve látják. Ez után egymás után állottak fel a javaslat mellett *Hock*, *Sponer*, *Berzevici*, *Fenyőpessy* és *Schwarz Gyula*. Ez utóbbi hajlandónak nyilatkozott arra, hogy az imára vonatkozólag elfogadna egy olyan módosítást, mely a felekezeteket is kielégítené. *Csáky gr.* a javaslat ellen felhozott érveket cáfolta s az aggodalmakat igyekezett eloszlatni; kijelenté, hogy az óvónő mellett dajka is fog működni, hogy a gyermekre több gondot fordíthassanak, sőt ingyenes orvosi felügyeletről is fognak gondoskodni a körorvosok által. A fohászszzerű imát tartja célszerűnek, mert a kisdédbe be lehet oltani a vallásérköcsi érzetet, de felekezeti különbséget vele megértetni nem lehet; azonban, ha a felekezeti óvodákra külön intézkedést fognak javasolni, azt kész fontolórra venni. A bölcsőházak felállítására még csak a jövőben történhetik meg. *Hermann Otto* és *György Endre* beszéltek még a nemzetiségi és felekezeti féltékenység ellen, s aztán a törvényjavaslatot általánosságban majdnem egyhangúlag elfogadta a ház. A *részletes vitában* részt vett *Tisza Kálmán* is kifejtvén, hogy a „nemzetiségi törvény-

ben* nincs az, hogy a nemzetiségek nyelvhasználati jogának túlfeljesztése által a magyar állam fennállása veszélyeztetve legyen. Nemzetiségi területeken nem a magyar nyelv lesz egyedüli használatban, tehát e javaslatban az erőszakos magyarosításnak semmi nyoma. A 6-ik szakasznál pedig azt óhajtá, hogy mondassék ki, hogy az épületek a helyi viszonyokhoz képest építendőek, a tűzbiztonsági szempontoknak megfelelően. A szászok és egyes buzgó katolikusok a részletes vita alkalmával is igyekeztek a tárgyalásba nemzeti-ségi és felekezeti töprengéseket belevegyíteni az óvodába járás kényszerébe, s a magyar nyelv használata ellen, illetőleg a fohászszzerű ima megváltoztatása végett adván be módosítást. Gróf Károlyi S. a fohászszzerű ima kihagyását javasolta, mert ha benne marad a szövegben, a katolikusok nem igen fognak új óvodákat állítani, sőt a már létezőket is bezáratják. Azt indítványozta tehát, hogy a hitfelekezetek által állított óvodákban és menedékházakban az illető felekezet vallási imáját alkalmazzák; természetes, hogy az ilyen óvodákba más felekezeten levő nem volna köteles gyermekét küldeni. Ezt az indítványt többek felszólalása után a ház a közoktatási bizottsághoz utasította, mely a módosítást elfogadásra ajánlta. Elfogadta ezt a szabadelvű párt értekezlete is majd nem egyhangúlag s csak Horváth Gyula, György Endre és még pár képviselő küzdött ellene, látván azt a veszélyt, mely ez által a törvényjavaslat valódi célját fenyegeti, mert hiszen ez által a módosítás által nem csak a felekezetiességet vitték be a kicsikék közé, hanem a községek igen nagy részében felmentették a szüléket is attól, hogy kellő gondozás végett, kötelesek gyermekeiket az óvodákba küldeni, ha esetleg nem katolikusok. Ettől félve indítványozta valószínűleg György Endre megelőzőleg a házban, hogy a 31-ik szakaszból hagyassék ki, hogy óvodákat a felekezetek is állíthatnak. Aggodalma nem is volt alaptalan, mert az országgyűlés Károlyi indítványát a közoktatási bizottság szövegezése szerint majdnem egyhangúlag el is fogadta. kimondván, hogy a felekezetek által fentartott kisdévodákban a fohászszzerű ima mellett felekezeti imára is oktathatók a gyermekek. de az ilyen óvodákba akkor sem kötelesek a szülék gyermekeiket küldeni, ha a községben fohászszzerű-imás óvoda nincs.

— Főgondnoki beigtatás. Az alsózempléni ev. ref. egyházmegyébe kebeleztet hernád kaki egyházközségnek folyó év január 25-én örömmünnepe volt. E napon lett beigtatva az 1890. év augusztus 13-án nagyságos sisári Sisáry Gyula halálával üresedésbe jött főgondnoki székbe, mint hivatal-utód, a feledhetetlen emlékü főgondnok unokaöcsese és örököse, nagyságos négyesi Szepeszy Zsigmond. Az örömmünnepe egyszerű, s annál a viszonynál fogva, a melyben az egyházközség — ennek megalakulása óta — az ünnepelt családjával állott, családias volt. Ifjú Olajos Pál lelkész üdvözölte az új főgondnokot. Jól esik lelkünknek — úgymond — hogy nagyságod nem csupán a bizalom elhívásának, hanem szíve szent vágyakozásának engedve, lép boldogult főgondnokunk üresen maradt székébe. Elmondta: nem tagadom, mert nem is lehetne eltagadni, hogy ha visszaszál a lelke ennek a gyülekezetnek arra a gyásznapra, a mikor könyezve állott főgondnoka ravatalánál: ma is megere a könye. Akkor még aggódva kérdezte: támaszt-e az Isten több olyan férfiút, a ki engem úgy szeressen, a mint ő szeretett? A nagy veszteség miatt majdnem elfeledte, hogy az Isten sohasem hagyta magát tanúbizonyság nélkül. De a midőn az idő, ez a legjobb orvos, a szív sebéét gyógyítgatá, midőn a könyek felszáradtak és tisztán láthatott: feltűnt előtte a boldogultnak mása, nagyságod, kinek ereiben egyfelől a Szepesyek, másfelől a Sisáryak nemes vére csörgedez: szíve lelke feléje fordult, hozzája hajolt s egyező szájjal kiáltá: Ő az, a ki megvigasztal minket. Nagyságodat a hernád-kaki ev. ref. egyházközség, 1891. évi január

hó 11-én tartott közgyűlésében, főgondnokává egyhangúlag elválasztotta. Végül kérte, fogadja ezen gyülekezetet szívébe, legyen védelmezője, takargassa gondoskodása szárnyai-val. Az üdvözlő lelkész szavai után az ünnepelt meleg szavakkal köszöntö meg a bizalmat, mely őt a neki is feledhetetlen emlékü nagybátyja halála által üresen maradt főgondnoki székbe, hivatal utódul elhívta. Azután ünnepélyes esküt tett, hogy az ev. ref. anyaszentegyház, közelebbről a hernád-kaki egyházközség jogait minden belső és külső támadások ellen védelmezi és teljes tehetségéből az Isten anyaszentegyházának felvirágoztatásán fog munkálkodni. A templomi ünnepély véget érven, az új főgondnok a lelkészlakon a presbitéri gyűlést megnyitá, hol az egyházközség ügyeinek mikénti kimerítő felvilágosítást kért. Négyesi Szepeszy Zsigmond erőteljes, alig a harmincas évekre lépett, tenni és áldozni kész férfiú, ki őseitől erős egyház szeretetet, magyar kálvinista jellemet örökölt, benne a hernád-kaki egyházközség a legjobb akaratú gyámolatát nyerte meg. Hosszú és áldásos legyen működése! Borcsik János, hernád-kaki ev. ref. kántortanító.

— Egy tanulságos levél. Nagytiszteletű Szerkesztő Úr! Folyó hó 13-án tartottuk meg a gondnoki számadást. Ekkor, — mert csak ez az egy eset, a mire ügygyel-bajjal össze lehet gyűjteni a presbitériumot — a többek közt szóba hoztam a „Károlyi-alapot“, s néhány szóval utaltam arra, mily szép olvasmány az a kis könyvecske, melyben a feledhetetlen emlékü Károlyi Gáspár, régen gönci pap élete és jelleme van megírva; mily szép és kíváncsatos dolog volna, ha azt minden protestáns, annyival inkább minden református család megszerezne. Kivülem és a gondnokon kívül 6-an voltak jelen a gyűlésben s midőn a fentebb írtakat elmondám, bámulatom határtalan lett, mert vevőnek legelőször is olyan ember jelentkezett, ki sem írni, sem olvasni nem tud, s példáját még a gyűlésben követte 5 ember. Csak egy volt, a ki azt mondotta, hogy neki van igen szép olvasni valója, csak azt volna képes elolvasni, a mit Amerikából hozott magával. Kíváncsi lettem, hogy mi lehet az a szép olvasmány s kérdeztem a címét. Kérdésemre örömet okozó feleletet nyertem. A „Keresztyén tanítások és imádságok“ című imakönyv az ő igen szép olvasmánya. A gyűlésben tehát hatan jelentkeztek vevőül. Ugyanakkor arra kértem őket, hogy serkentsék többi hitfeleinket is a Károlyi G. élet- és jellemrajz című könyvecske megvételére. E mellett 18-án, az istenitisztelet végeztével próbáltam szerencsét, felhíván arra a gyülekezet figyelmét s az eredmény az lett, hogy szegény híveim közül 13-an jelentkeztek s közöttük az is, ki elégnek tartotta eddig a keresztyén tanítások és imádságokat, mondván: „Én sem akarok alábbvaló lenni másnál.“ Reménylhető azonban, hogy a 13-ból lehet 15: teljes tisztelettel kérem azért nt. Szerkesztő urat arra, hogy legyen szíves a már többször említett művecskéből 15 példányt küldeni. Említettem legelő, hogy a presbitériumot csakis a gondnoki számadás alkalmával lehet összegyűjteni nagy ügygyel-bajjal. Tudom, hogy ezen meg nt. úr szörnyűködik el... Hja! hiába, ez így van! De miért van így? Félnék a teher-kivetéstől. Templomunk, mely a régi időkben a „Paulinusoké“ volt, s a rege szerint tornya ör-torony volt, a legrégebbi templomok sorában foglal helyet. Szép volna ez, ha a 183 lelkét számláló kisdé és nyomorult szegény gyülekezet képes volna fentartani. Még most dacol ugyan a dombtetőn, melyre építve van, vésszel és viharral, de ki tudja: meddig bírja ki? mert „Megrág az idő vas foga mindent.“ Siralmasan néz biz az ki, kívül-belől „hámlik le a vakolat.“ A fedél úgy a hogy áll még, de a 4, sőt ötödfélszázados falak repedeznek. S „ittén nincsen, ki segítsen!“ Parokhiánk egy része ember emlékezet előtt épült fából, másik része 1832-ben kőből. A vas-tag kőfalak alig 59 évi fennállás után mind bomlásnak in-

dúltak, s elmondhatom Tompával: „Ablakomon a lud benéz“, s ha szénával nem bélelném ki a tetőt, folytathatnám tovább, ha még hanyatt fekvő is aludnám, . . . „úgy koppan egy kövér eső-csepp“ stb. Iskolánk és tanítói lakunk nem különb. — És ismét: „Itten nincsen, ki segítsen!“ Dehogyan nincsen, mondja magában Nt. úr, hiszen ott van a domesztika, ha már csakugyan nem bírja az ecclesia. Ott van! ott van! kaptunk 1890-ben onnan 100 frtot, de mi az a rengeteg szükség fedezésére? Tökés-segély, de nem 32 esztendő múlva; hanem ma kellene. De meg itt eszembe jut a „Sárospataki Lapok“ f. évi 2. számában közölt. „Visszapillantások és alkalmi gondolatok“ című vezércikkének a következő passusa: „A szegénység kérdésével kapcsolatban nem hallgathatjuk el egy igen komoly aggodalmunkat, hogy terjedni kezd közöttünk a szegénységgel való takaródzás divata. s jó mód-ban élők, vagy kevésbé szegények is odatolakodnak a segélyt kérők sorába stb.“. Igen és még én hozzáteszem, hogy el veszik a falatot a koldusok szájából, melylyel pedig azok életüket menthetnék meg. Megcáfolhatatlan igazságot szólnak. úr akkor is, midőn azt mondja idézett cikkében, hogy „az elszegényedett vagy tönkrement egyházközsegekben életet szől a felettes hatóságok ellen“. Saját egyházamat hozhatom fel erre kiáltó bizonyossággal. Ugyanis, ezelőtt pár héttel a gondnoki számodáshoz készülvén, a régi gondnoki számadásokat 1837—1862-ig átnéztem. Minden egyes évről külön kiírtam a „bevételt“, „kiadást“ és „maradékot“ vagy „hiányt“ s azon tapasztalatra jutottam, hogy 1862-nek bevégeztével kellett volna lenni a pető-színyei ev. ref. egyháznak 2000 egy pár száz váltó cédula forintjának, s valóságban nem volt a pénztárban több 4 mond négy v. c. forint és egy pár száz forintról szóló semmi-haszna kötvény. Már az akkor élők nyugosznak fáradalmaik után. Nem számoltak s nem számoltattak akkor szigorúan, s most sohajtunk, nyögünk és sírunk a szükségnek miatta. Ki hallja meg siralmunkat? ki köti be sebeinket? Most egy éve a saját helyzetemnek festésével szereztem unalmat nt. szerkesztő úrnak, most egyházam nyomorult sorsával. Ski tudja, máskor még mivel? De mindezekért bocsánatot kérek. Jól esik lelkemnek, ha ezeket oly embernek panaszkodhatom el, ki közbenjárásával még segíthet is (Bárcsak úgy lehetne! Szerk.); jól esik lelkemnek, ha nt. úr előtt e néma sorok által panaszkodhatom ki magamat, látván azt, hogy kérihetetlenül ostromozza az érdemtelent akkor, midőn az érdemes elől elvenni akarja, sőt el is veszi a megélhetés, a fenmaradhatás eszközt. Ezek után mély tisztelettel maradtam. Pető-Színyén, 1891. évi január hó 20-ik napján. Nagytiszteletű Szerkesztő úrnak alázatos szolgálja,

Fürjész Jenő,
ev. ref. lelkész.

— Szíves kérelem újabb egyházirodmunk külföldi ismertetése érdekében. Az a szíves fogadtatás és elismerés, a melylyel a derék „Protestáns Irodalmi Társaság“ és annak kiadványairól a Köstlin-féle „Theol. Studien und Kritiken“ 1891. 1. füzetében közölt hosszabb ismertetésem a külföldön, s részben ide benn a protestáns sajtó részéről is találkozott, fölbátorít arra, hogy azzal, a legközelebbi jövőben, egy nagyobb tanulmányomban, újabb egyházirodmunkat is a maga összes phasisaiban megismertessem. A lehetőség hű és teljes képet szeretnék nyújtani a legjobb akarral e tanulmányomban a külföldnek a mi lassan mozduló, de mégis élő egyházirodmunkokról, a melyre nézve az eddigelé — ismertető hiányában — sok tekintetben tájékozatlan. Ohajtanék abban kiterjeszkedni összes egyházirodmunk mozgalmainkra, a „Protest. Egyházi és Iskolai Lap“ megindításától kezdve a Közpapok, illetve Reformátusok Lapjáig, s a Prot. Theol. Könyvtártól föl a „Prot. Irod. Társaság“ megalakulásáig, illetve szerencsés megindulásáig. Nevezete-

sen kiterjeszkedem majd régebbi és újabb-keletű vállalkainkra épűgy, mint egyéb irodalmi erőlködéseinkre, úgy hogy a legkisebb protestáns német vagy magyar néplap, vagy egyéb prot. jellegű termék sem fogja kikerülni figyelmet. E munkálatomhoz természetesen nagy szükségem van protestáns lapjaink jelenlegi és volt buzgó szerkesztőinek és ev. ref. vagy ág. ev. lelkész vagy tanártársaimnak szíves tájékozó utbaigazítására, illetve ügyemnek, közös jól felfogott ügyünknek jóakaró támogatására, nevezetesen a hazai régebbi vagy újabb lapok, vállalatok vagy egyéb irodalmi mozgalmak céljainak. életük időtartamának, stb. pontos megjelölésére és velem való közlésére, úgy hogy a legkisebb adatnak rendelkezésemre való bocsátását is forróköszönettel fogom fogadni. Az eszmét e tanulmányomhoz a „Sárospataki Lapok“ érdemes szerkesztőjétől, Radácsi György barátomtól vettem, ki f. i. közleményemnek bírálatos ismertetésében sok utbaigazító adattal szolgált már is, sőt egyházirodmunkai viszonyainak képének a külföldön való föltüntetésére egyenesen föl is szölitott. Ha netán lapjaink, vagy folyóirataink általam nem ismert, régebbi évfolyamaiban már jelent volna meg egyházirodmunkai viszonyainkat ismertető, s így megírandó tanulmányomat közéről érdeklő és utbaigazító ily cikk vagy értekezés, úgy annak szíves megjelölését és tudomásomra hozatalát kérve-kérem. a meny nyiben ily tárgyú előmunkálat nehéz munkámat felette megkönnyítene. Révész Imre Figyelmezőjét és apologetikai-polemikai iratait pedig kölesőnbe kérem, vagy esetleg pénzért is átveszem. Érzem és tudom, hogy a művelt külföldnek, különösbbe a németországi protestáns egyházi és theologiai köröknek már is észlelhető szíves érdeklődésére nekünk magyar protestánsoknak szükségünk van; azt ápolni, fejleszteni és tőlünk telhetőleg erősíteni valóságos missió, s ifjú életnek egyik legemelőbb és legéltetőbb vezérgondolatát képezi. E magyar protestáns missiói ügyet prot. pap és tanár-társaimnak buzgó pártfogásába ajánlva, az erőtelennek erősítését, s szíves mielőbbi tudósításait kérve. maradtam mély tisztelettel és legforóbb köszönetem előleges jelzésével: Eperjesen, 1891. január 24-én.

Dr. Szlavik Máttyás, ev. theol. tanár.

— Egy fiatal lelkész a Kisfaludy-Társaság előtt. Apostol Bertalan szirmai (Borsod) ev. ref. lelkész, ki a sárospataki akadémiai ifjak önképző társaságának — annak idejében — egyik első rendű poetája volt s a ki az ének-kar és önképző-társaság örömnépeire írott ódájával pályadíjat nyert s már egy kötet költeményével jó véleményét támasztott saját műzsája felől, legközelebb a Kisfaludy Társaságnak lön bemutatva egy hosszabb elbeszélő költeményével, a melyben egy bűnös atya lelkét világítja meg, a kit hosszú kínjaitól saját pap-fia szabadít meg, a kinek — mint ismeretlennek — bűneit bevallja. A bemutató Szász Károly püspök volt. Excelsior!

Szerkesztői üzenetek.

Sz. A. Levélben mondom el véleményemet. — T. I. Jéna. Semmi akadályt sem látom terve megvalósításának. Azt a feltűnést keltett könyvet mutassa be, szívesen várjuk. A nyílt levélből is lesz valami. — P. J. Győr. A Gaár nyilatkozatáról nem vettünk tudomást, tehát erről is hallgatunk. Az egész baj személyes és helyi érdekű. — K. L. Sz.-d. Mindenkör kedves vendég vagy. Üdvözlünk sokan. — Beteges János. Mielőbb jó egészséget! — D. I. Örömmel olvastam, reményem, hogy most már rendben leszünk. — Dr. Sz. M. Gratulálok nemes elszánt-ságodhoz. Léköteleztetted lesz az egész hazai prot. egyház, ha terved jól sikerül. Részemről a legnagyobb készséggel támogatlak. — P. J. Huszt. Szívesen várunk s örömmel tartjuk fel a további összeköttetést. — F. L. Derékül van, köszönöm. Igazságuk van — az ahoz értőknek — ha nyugtalankodnak az egyházi zene fejlődéséért.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Az új énekes-könyv előmunkálatai.» *Czinke István.* — «Előterjesztés a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890. évi XXX-ik törvénycikk alkalmazása tárgyában.» (Folytatás). — «A hód-mező-vásárhelyi ev. reform. egyház 1891-ik évi költségvetése.» (Vége). *Futó Mihály.* — «Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.» (Vége). «Régi hangok.» (Könyvismertetés). *Farkas Lajos.* — «Vegyes közlemények.»

Az új énekes-könyv előmunkálatai.

A program és két próbafüzet jelent meg eddigé. S mindjárt e cikk elején, legyen szabad örömmel jeleznem, hogy az előmunkálatoknak már is két becses eredményök van. Egyik az, hogy a reform-elvek eddigi ingadozásait és zavarosságát biztos irány és világosság váltotta fel. Másik az, hogy énekköltészetünk — a próbafüzetek révén — már is egy pár drága gyönggyel gazdagodott.

Ezelőtt már tíz esztendővel átestünk annak vitatásán, hogy mik legyenek a zsoltár-átdolgozás kel-lékei. Azoknak unalmas ismétlésébe, innen-onnan való összeböngészésébe tehát ezúttal nem bocsátkozom. Elmondom, a mi mondani valóm van, röviden és azzal az őszinte érdeklődéssel és szerető aggodalommal, melyel az énekes-könyv megújításának gondolata iránt születése órájától fogva viseltettem.

Magam is konzervatívabb gondolkozású lettem sok dologban, mint voltam ez eszme vájudása kezdetén; elannyira, hogy inkább azt mondanám, hogy maradjon még az énekes-könyv száz esztendeig úgy, a hogy van, mintsem botránkozásra adjon okot annak nagyon is gyökeres reformálása. Azért csak helyeselni tudom az énekiügyi bizottság bölcs mér-sékletét az átdolgozás irányelveinek megállapításánál... és mégsem tudom megállani, hogy ne fájjon a szívem attól a gondolattól, hogy az az új énekes-könyv csakugyan nem lesz magyar. Miért nem lesz az? Gondolom azért, hogy így is sok a dallam, meg hogy nagyon feltűnően újjáalakítani énekes-köny-vünket — a népre való tekintetből — nem tanácsos.

Azt hiszem, ezt be is látja és helyeselni fogja mindenki. De nekem úgy tetszik — lehet, hogy téve-dek — hogy úgy is lehetne az énekes-könyvet újjá-alakítani, hogy az ódonabb lenne a most használatban levőnél is, és mégis művészi szép; finomult ízlést s együgyű lelket egyaránt megihlető. Bizonyágom

erre az I-ső füzet legutolsó darabja, az «Ének száraz-ságkor,» melynek szépségével épúgy nem bír be-telni a hamisítatlan szép iránt fogékony lélek, mint a Szabolcska Mihály «Alice»-ával, s melynek ben-sősége és külső tökéletessége könyvet fakaszt a hívó ember szemében. Ez egy minta-ének, a milyen nincs több ebben a füzetben, s tán nem lesz az új énekes-könyvben sem. Minden meg van benne, a mi hat: hit, buzgóság, költészet, dallamosság, magyarosság... és olyan ódon zamat, mintha ez az ének ezelőtt háromszáz esztendővel fakadt volna fel valamely iste-nes kebelből.

«Sohse lesz az az új énekes-könyv olyan szép s olyan nekünk való, mint ez a mostani:» ezt mond-ták az én presbitereim, mikor a posta az előmunká-latok első füzetét meghozta. Ugyan hallgassanak meg egy párt belőle! És mikor meghallgatták ezt a most dícsért éneket, meg azt a másikat: «Ő én Uram este van már,»* meg a XIX. zsoltár átdolgo-zását Szász Bélától, a «bűnbánati éneket» ugyan-csak ő tőle: akkor megnémulának és a kálvinista konzervatismus térdet hajtott szívökben a ragyogó tiszta vallásos érzéssel összecsókolódzó eszthetikai szép előtt.

Dehát a világ azt állítja, hogy a mai nemzedék ének-költésre nem alkalmas. Lehet, hogy úgy van. De én úgy veszem észre, hogy akad egy-két zsoltár a két füzetbeli átdolgozások közt, melynek ismeret-len szerzője jó úton kezd járni, s hangja olyan sajá-

* Ez a gyönyörű esteli ének — mely oly kedves, mint egy altató dal — egy szerencsés inspiráció szülötte. Úgy tudom, Börszöli szerzé, s először a «Prot. Pap»-ban jelent meg öt soros versszakokban, a «Krisztus, ki vagy nap és világunk» Kálmán F. által visszaállított régi dallama szerint. Most a versszakok négy sorosak s valószínűleg a bizottsági elnök úr gyakorlott keze tette őket ilyenekké. S hogy ez a megrövidítés nem rövidségére, de feltűnően előnyére vált e sikerült éneknek, csak az tudja kellően méltányolni, kinek alkalmá volt a kettőt egymással összehason-lítani. Így csak annyi kifogásom van ellene, hogy a második versszak két első sora inkább műénekbe való, tehát az még átalakítandó, s hogy ugyanazon versszak utolsó sorában az *ég* szó talán sajtóhibából áll az *éj* helyett.

tos, hogy önkénytelenül azt mondjuk rá: «Te is azok közül való vagy.» Ilyen a XXI. zsoltár; nem mintha egészen jó volna, de azért olyan nem mindennapi. Vagy a második füzetben a XVI-ik, XVII-ik és XXIV-ik zsoltár, melyek minden kétség nélkül az eddigi átdolgozások legsikerültebbjei közé sorolhatók.

Meg mikor a mult év vége felé Baksay (a mi kedves humorú Baksaynk) bibliás krónikázásaival beállott a «Budapesti Hírlap» talentumos gárdájába, hogy segítsen ő is visszaédesgetni a keresztes vita miatt kissé elriasztott kálvinista predikátorokat: a többek közt ércbe öntött (akarom mondani versbe öntött) egy strófát a LXXXIV-ik zsoltárból, így énekelvén:

«Itt megpihen a madár is,
Rak fészket a fecske pár is.
Ó Zebaóth! Ó én királyom!
Mely szépek a te oltárid!
Boldog, ki nyugtot talál itt,
Hogy tégedet szívvel szolgáljon.
Boldog hajlék, boldog élet,
Egy hajlékban lakni véled.»

Hát Szenci Molnár Albert és Arany János nem együtt csinálták ezt? Hát az őt és újat szerencsésebb kézzel elegyíteni s modern énekeket mult századok hangján énekelni ennél sikerültebben lehet-e? És a ki ezt a verset megalkotta, annak ne volna *hivatása* és szent *kötelessége* megalkotni az egész LXXXIV-ik zsoltárt és utánna a többit is, melynek felülmúlhatatlan vallásosköltészete az ő rokon lelkét megihleti?

Hanem hát menjünk tovább. Jól tudjuk úgy is mindnyájan, hogy más itt a baj... hát menjünk tovább.

A megújítandó énekes-könyv magyarságának útját állja — azt mondják — a megszokott dallamok sokasága is. Nagy megválogatással is még mindig 79 dallam nyer bebocsáttatást a magyar és erdélyi énekes-könyvből az újjáalakítandóba. Dehát miért 79? És miért nem kevesebb, hogy helyet szorítanánk annál több eredeti magyar dallamszerzemény számára? Ha már a IX-ik, LXXX-ik (ez a kedves, lágy dallam) a CIV-ik (ez a felséges szárnyalású és sok helyen előszeretettel énekelt himnusz) s a CXLVIII-ik, szintén nem értéknélküli zsoltárdallam kimaradt, miért ne maradhatott volna ki — hogy többet ne említsek — a 21., 22., 57., 140-ik, melyeket eddig se énekelt senki és a 119-ik, melyben nincs annyi zenei szépség, mint egy lánc csörömpölésében, s melynél laposabb, szárazabb, unalmasabb prédikációt, szövegével együtt, az egész zsoltárköltészet nem tud felmutatni?

De mi a dallamhoz nem értünk. Nincs is ránk bízva annak megkritizálása. Hanem a szöveg, az a papok birodalma, s benne már több joggal bíraskodhatunk. Ám nekem, az eddig megjelent átdolgozások felett, igen kevés mondani valóm van. Nemcsak a magam véleményét fejezem pedig ki, volt

alkalmam másokkal is tanakodni s a próbaüzetek felett eszméket váltani, és meggyőződésünk az, hogy — néhány sikerült dolgozatot leszámítva, atöbbi kárba vesztett munka. Sok köztök a selejtes, sok a verselési gyakorlottságról s költői erőről tanuskodó (pl. 28., 46., 126., 139. Uram, királya égnek stb.), de ezek sem nekünk valók. És ez az ítélet sokkal inkább áll az átdolgozott dicséretekről, mint az átdolgozott zsoltárokról. A megújított dicsérek sokkal erőtelenebbek és inkább költői érték nélkül valók, mint a legtöbb kifogásolt zsoltár. És ez igen természetes. Itt *magyarból kell fordítani magyarra*, a minek nehézségét méltányolni nagyon tudom, de célját felfogni nem bírom. Sőt olyan tévedésnek tartom, a min, ha az énekügyi bizottság idejekorán nem segít, ez a tévedés nehezebb kő lesz az új énekes-könyv előhaladásának útjában, mint a zsoltárokhoz fűzött ama követelmény, hogy azok részben a bibliából, részben Szenci Molnárból kölcsönöztessenek. Sőt kénytelen vagyok kifejezni azon aggodalmamat, hogy *a dicséret-átdolgozások az Énekes-könyv bensőségének, közvetlenségének és irodalmi értékének kárával lesznek csak eszközölhetők.*

Azért a bizottság által kiválasztott dicséreteket én három osztályba soroznám. Az elsőbe tartoznának azok, melyek százados keletkezésű, ódon szépségű, történelmi nevezetességű énekek, pl. «Jövel szt. lélek úr Isten. Krisztus urunknak áldott születésén. Adjunk hálát mindnyájan. Im bejöttünk nagy örömmel. Szívem megalázzván, tehozzád megyek. Krisztus, ki vagy nap és világ. Ne szállj perbe én velem stb.

A második csoportba osztanám az újabb keletű s úgy benső szépséggel, mint alaki szabatosággal még ma is feltétlen elismerést arató dicséreteket, melyeknek csak elvétve akad fel egyes kevésbé megfelelő kifejezésén, vagy épen csak egy-két szaván a kényesebb irodalmi ízlés. Pl. 2., 66., 67., 69., 130., 135., 161. dicséret stb.

S harmadik sorba jönnének azok, melyeknek már nagyobb fogyatkozásaik vannak külső tekintetben, de hangjuk bensősége, tartalmuk sikerült alkalmisága még mindig érdemessé teszi őket a fáradságos átdolgozásra. De megjegyzem, hogy még az ilyeneknél sem tartom szükségesnek, hogy teljesen megújodjanak és sorról-sorra átalakíttassanak. Nem. Csupán annyiban és ott, amennyiben és a hol az elkerülhetetlenül szükséges. Hogy példával is világosítsak, olyan formán képzelem helyénvalónak az e csoportba tartozó dicsérek átalakítását, a miképen sok szerencsével végrehajtva láthatjuk azt az Előmunkálatok II-ik füzetében az 5. és 163-ik dicséretnél.

De már az első osztályba sorolt énekeknel az olyan kegyeletlen és radikális felforgatást és megföldozást, a minőt az Előmunkálatok I-ső füzetében követ el valaki a 162-ik vagy a 140-ik dicséretén,

semmi szín alatt nem tartom megengedhetőnek és indokolhatónak. Az ódon énekekhez csak a legnagyobb óvatossággal legyen szabad hozzányúlni, hogy a százados hamv — a nyelv, hit és érzés naiv bája — rólok le ne törölődjék. Minden érzékű ember — még ha szántóvető is — rögtön kéri, pl. az itt következő mutatványból a régi és új közt levő roppant különbséget; de hiszem, hogy nem az újnak a javára:

Ime, ez az új szöveg:

Bűneinknek száma nincsen —

Ó nagy Isten!

Ne nézd igazságodat;

Vérző szívvel, könyes szemmel

S élő hittel —

Kérjük bocsánatodat.

Ez pedig a régi:

Azért hát mi is járunk,

És borítunk

Elődbe fájdalmasan;

Bűnös lelkünknek kegyelmet,

Engedelmet

Kérvén alázatosan.

Ugyan minek az ilyet bántani? És ha bántják, hova lesz akkor a vezérelvül kitűzött bölcs konzervativizmus? Pedig a mellett meg kell maradni, ha csak felettebb nagy okunk nincs a vele való szakításra. És ilyen okunk van — egy esetben. Abban az esetben, mikor — mint fennebb neveztem — magyarból kellene magyarra fordítani; mikor az átdolgozásra kijelölt dícséretben csak olyan vékony költői erecskét lehet felfedezni, hogy azt a második vagy harmadik versszaknál már teljesen elnyeli a sívár próza; mikor — egyszerűen — valamely dícséret csak azon a jogcímen nyert kegyelmet az egyetemes bizottságtól, hogy — a program szavai szerint — „teljes átdolgozással” ez is használható legyen.

Teljes átdolgozással. A mi valószínűleg azt teszi, hogy mostani mivoltában teljesen használhatatlan. De akkor minek és kinek a kedvéért hagyatott meg?

Kanonikus szentségeért? Hiszen nem bibliai eredetű. Sőt gyarló emberek gyarló rigmusa, mely már első besoroztatásakor is csak kénytelenségből — jobbnak hiányában — fogadtatott el.

A nép kedvéért? Az a «teljes átdolgozás után» úgy se fog többé benne a régire ráismerni, s ha igen, úgy csak bosszankodása fog általa növekedni.

Saját becséért és kedvességeért? Az nincs neki.

Vagy a poéták könnyebbségeért? No, ez ugyan furcsa könnyebbség. Minden hivatott ember százszor nagyobb örömmel alkot egészen új éneket, mintsem ilyen ócska tömlők foldozgatásával bibelődjék. Hiszen ez egészen mesterember munka, melylyel semmi lelki gyönyörűség nem jár. Az idegenből való fordításnál legalább hevítik a fordító érzéseit az eredetinek ellenállhatatlan szépségei; de itt ugyan mi hevítse? Semmi szükségét nem látom a hivatott lélek e megkötöttségének, a hol megtörténik az a nem mindennapi csoda, hogy a repülő Ikarus szárnyai nem a hőségtől, hanem a hidegtől olvadnak el s ő gyámoltalanul a földre esik.

Azért újat, egészen újat az ilyen múlt értékű renoválás helyett! mert a neki hevült lélek vagy teljesen új bort, édes bort fog tölteni az ó-tömlőbe, s

akkor az a régi falakat szétveti, vagy betűhöz tapadva, vízzel fogja felereszteni a régi vizet és akkor hol lesz belőle — a spiritusz?

Annyi engedményt vélek célszerűen megengedhetőnek csupán az ilyen, teljes átdolgozásra sentenciázott énekeknél, hogy azoknak vezérgondolata, propositiója (ha már mindenáron ragaszkodni akarunk hozzájuk) megtartassék, s azt azután öltöztesse ruhába mindenki úgy, a mint azt a saját vallásos és költői lelke sugallja. De ezt is csak akkor, ha magának életrevalóbb s feldolgozásra érdemesebb eszméje nem akad.

Ezeket kívül még csak egy pár aprólékos megjegyezni valóm van. A programba felvételni óhajtottam volna, hogy úrvacsora-osztás alkalmára egészen új, specialis énekek szerkesztendők arra az aktusra, mikor a gyülekezet az Úr asztalához járul. Vagyis háromféle úrvacsorai énekeket tartok szükségesnek: u. m. úrvacsora osztás előttieket, úrvacsora-osztás-utániakat és az úrvacsora-osztás folyamata alatt éneklendőket. Ez utóbbiak rövidek, legfeljebb négy soros versszakból állók, s a benső, boldog érzés visszatükrözői lennének a testvéri szeretetben összeforrt s lelki békeséggel megkoronázott gyülekezeti tagok ajakán.

Az ellen is van kifogásom, hogy felvételre Nagy Péter kátéjából a konfirmándusok éneke. Minek? A konfirmándusok számára ott van a «Jövel szentlélek Úr Isten!» vagy a «Tarts meg minden időben.» Különben is nem annyira a konfirmándusoknak, mint a gyülekezetnek van szüksége énekekre erre az alkalomra; de ha a gyermekeknek volna is szükségök, akkor sem a Nagy Péteré fogadandó el, melyben vajmi kevés lendület és közvetlen érzés található. Egyébiránt át kell már tenni valahára a konfirmálási szertartást Áldozó Csütörtökre s akkor nem kell többé külön ének.

A 93-ik dícséret a köznapiak közé osztatott be, a hol szépen el lesz temetve, mert fájdalom, népünk köznapi estéken már nem igen jár templomba s így nem is énekel; holott ezt a dícséretet vasárnap délutánokon kedvvel zengedezték. Az «Ó könyörgést meghallgató» vasárnap délutánivá degradáltatott s így a közönség meg lesz fosztva attól a gyönyörűségtől, hogy ezen igazi ihletből fakadó legszebb dícséretünket vasárnap délelőttökön is ajkára vehesse.

En különben — vasárnapról levén szó — abban a véleményben vagyok, hogy a vasárnapi énekeknél semmi értelme sincs a délelőttiekre és délutániakra való osztásnak. Sokkal természetesebbnek tartanám a «beszéd előtti» és «beszéd utáni» énekek szerint való berendezést. Mert az a mostani rossz szokás, hogy az éneknek az egyik végét énekeljük el beszéd előtt, a másik végét meg beszéd után, épen olyan furcsa, mintha a könyörgésnek felét elimádkoznók predikáció előtt, felét meg azután.

De nem akadékoskodom tovább. Örülök az eddigi sikernek is, de még inkább annak, hogy az új énekes-könyv sorsa immár jó kezekbe került. Egyetlen kérésem még csak az a t. bizottsághoz, hogy Tompánk gyönyörű reggeli és esteli énekének felvételével az új énekes-könyvet és a magok érdemeit gazdagabbá tenni, valahogyan el ne mulasszák.

Czinke István.

ISKOLAI ÜGY.

Előterjesztés a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890 évi XXX-ik törvényeikk alkalmazása tárgyában.

(Folytatás).

Átterhetünk most már a létrejött módosítás második részletének tárgyalására.

A görög nyelvet nem tanuló növendékek a középiskola V—VIII. osztályaiban a magyar irodalom bővebb, részletesebb megismerésére rendelt heti 2—2 órán egyzersmind görög írók magyar fordításaiból ismerkednek meg a görög irodalom főbb, kiválóbb termékeivel, s ugyanezen órákon még mindezek felül az V-ik osztályban görög állami régiségeket, a VI-ik osztályban görög hitéleti és magán régiségeket ismergetnek, s ez utóbbi osztályban foglalkoznak görög művészet történetével is. A fordítások olvasásához a VII-ik osztályban a görög költészet történetének, a VIII-ikban pedig a görög próza-irodalom fejlődésének ismertetése járul.

Ha az itt említett olvasmányok s tantárgyak mivoltát, terjedelmét tekintetbe vesszük; ha meggondoljuk azt, hogy mit és mennyit lehet heti 2 órán az oktatás elé tornyosuló akadályokkal való folytonos küzdés mellett, a siker némi kilátásával tanítani; ha nem akarjuk e tárgyak tanítását merőben *névlegessé, látszólagossá* tenni: lehetetlen arra a meggyőződésre nem jutni, hogy az a heti 2—2 óra a hazai írók bővebb ismertetése mellett, e tárgyakra egyáltalában nem elegendő, még pedig annyira nem, hogy ha a magyar írók ismertetését ez órák alatt mellőznék is az oktatás, a mi pedig lehetetlen, mert ez fő feladat, még akkor is a legszűkebb, legkorlátozottabb körben kellene e tárgyak oktatásában mozognia. Így azonban, mivel e heti 2 órának két igen fontos feladat van megoldásra kitűzve, nagyon alapos az aggodalom, hogy a kettő közül egyet sem fog megoldhatni még a legtökéletlenebbül sem, és az oktatás e részben, a példabeszéd szerint, két szék közt a pad alatt marad.

De továbbá ez órákon, görög classicusok magyar fordításait kell a növendékekkel olvasatni. Mivel itt csak teljesen irodalmi színvonalon álló műfordításokról lehet szó, azt kérjük e pontnál egész tisztelettel, hogy hol vannak ezek a fordítások? Azt reméljük talán, hogy ha a görög műfordítások tankönyvekké tétetnek, s így számukra olvasó közönséget teremtünk, ez a műfordítói munkásságra ösztönzőleg fog hatni, s a görög classicusoknak classicus fordításai oly szaporán fognak teremni, mint eső után a gomba? Ez hiú remény. Egészen más tényezők azok, a melyek a görög classicusoknak, hozzájuk teljesen méltó fordításait létre jönni segítik. Nálunk a classicus írók fordításai, ha csak megütik a mértéket, kiadóra biztosan számíthatnak olvasó közönség nélkül is a magyar tudományos akadémia fennállása óta. Nevezetesen e tudós intézet alapszabályai 2-ik §-ában világosan kijelenti, hogy a régi remekírók fordítását is teen-

dői közé számítja. Ennek folytán e tudós intézet, hogy alapszabályai egyik világos kijelentésének eleget tegyen, mint eddigi története mutatja, a mellett, hogy ez irányban maga is munkálkodott, egyzersmind örömmel fogadta, s adta ki a sikerültebb műfordítást mindig, bárki nyújtotta is azt be hozzá. S honnan van mégis a görög classicusok alkalmas fordításaiban nálunk az a nagy szegénység? Onnan, hogy a görög classicusok átültetésében kifejtett tevékenység egyenes arányban áll a classicus tanulmányok terjedtségével; onnan, hogy egy-egy classicusnak műfordítása a classica-philologiai munkásság egyik legértetesebb gyümölcse szokott lenni. Ezért van aztán az, hogy a classicus irodalmak, az európai cultura alapvető irodalmi iránt nálunk uralkodó balfelfogás, s a velők való mostoha bánás miatt, classicusok fordításának irodalma nálunk tulajdonképen nem is létezik. Az az egykét, talán sikerültebb műfordítás nem közművelődési mozgalmaink szárnyat adó közreműködése folytán, hanem egyenesen azok szárnyat szegő ellenhatása dacára jött létre. Valóban az a ma napság oly sokat emlegetett nemzeti genius bátran eltakarhatja az arcát, midőn a görög classicusok iránt tanúsított magyar érdeklődésről van szó.

Mindezt csak azért tárgyaltuk itt kissé részletesebben, hogy kimutassuk azt, hogy még ha talán szó lehetne is a gimnázium körében, a gimnázium célja szempontjából görög classicusoknak fordításokból való ismeretetéséről, ezt az összes európai műveltebb nemzetek közt épen mi nálunk nem lehetett volna komolyan felhozni, mivel az alkamas fordításokkal mi nem rendelkezünk.

Hogy ez mennyire igaz, erre nézve elegendőnek tartjuk csak arra a hibára rámutatnunk, a melyet a tárgyalás alatt levő reform-kísérlet életbe léptetésekor mindjárt az első lépésnél elkövettek. Az alkalmas műfordítások hiánya miatt az V-ik osztály számára egy oly író tűzetett ki olvasmányúl, mint Thukydides. Ennek az alkalmazását annak kell felelnünk, hogy nem igen lehetett válogatni, mert különben lehetetlen, hogy ez osztály számára jóval alkalmasabb író ne tudtak volna a görög irodalomban találni. A gimnáziumi növendékekkel, e lassan fejlődő individuummal szemben alig lehet súlyosabb lakolás nélkül neveléstani elvet átlépni, mint ezt: semmit idő előtt. Alig van pedig író, a kivel szemben ezt az elvet a növendékekre való tekintettel szorogósbabban kellene szemmel tartani, mint Thukydides. Annak ugyanis, a ki ezen író tartalmas művét, főképp a művébe bele szőtt beszédeket olvassa, már teljesen megállapodott tudományos és erkölcsi elveinek kell lenni: mert különben sok helyen nem fogja megérteni s számos részlet olvasása folytán felfogása módjában könnyen megtántorodik. A példák hosszú sorát lehetne ennek igazolására idéznünk, de hely kimélése tekintetéből elegendőnek tartjuk a nagyjából csak kettőt felhozni.

Thukydides történeti művében a II-dik könyv 35—46-ik fejezeteiben van Periklesnek a peloponnesusi háború első áldozatai felett tartott beszéde az úgy nevezett *halotti beszéd*. Ebben Perikles vázolja a mint ő maga feltüntetni igyekszik, az athéni demokrátiát abban az állapotában, a melyben ez az ő idejében volt; tényleg azonban e beszédben Perikles egy oly demokrácia képét adja, a mely az ő lelkében élt, a mely minden nemzetek demokrátiáinak méltó törekvése tárgya lehet mindenkor. Épen ezért ez a beszéd számos pontjában oly eszméket tartalmaz, a melyeket egy V-ik osztálybeli növendék, sem előleges képzettségénél, sem szellemi fejlettségénél fogva nem képes megérteni; fog nagy szavakat hallani és hangoztatni, a megfelelő tartalom nélkül. Pedig ha valamire, arra kell vigyáznunk

növendékeinkkel szemben, hogy nagy szavakat értelmetlenül, a megfelelő tartalom gondolása nélkül ajkukra ne vegyenek,

Továbbá Perikles halála után az egymással versenyző demagógok pusztító törekvése s a rettentő háborúnak az emberek felkületét, mondhatni, elvadító befolyása alatt az athéni demokratia hirtelen elfajult, alásüllyedt. E fenekestől megromlott demokratia szellemét, gondolkozása módját tünteti elénk az író mintegy szemléltető képben azon értekezletnek részletes előadásával, (az V-ik könyv 85—112. fejezeteiben), a melyet a Melos meghódolását követelő athéni követek a melosi tanács tagjaival tartottak. Ez értekezletnek mindjárt a kezdetén a legnagyobb cynismussal azt mondják az athéni követek a melosi tanács tagjainak hogy «bizonyosan tudjátok csak úgy mint mi, hogy az emberi életviszonyok közt a jog és igazság csak azok között érvényesül teljesen, a kiknek egyenlő a hatalmuk arra, hogy egymást azok tiszteletben tartására kényszerítsék; de ha ez nincs így, akkor a hatalmasabb teszi azt, amit megtehet, a gyengébb pedig meghajlik előtte.» (89 f.). S midőn a melosiak az isteni segítségben való bizalmukat fejezik ki, az athéniak erre azzal felelnek, hogy e segítségben ők is teljesen bíznak, mert az ő vezérük elveik «sem az emberiségnek az istenről táplált véleményétől, sem az ember személyes hajlamaitól nem elütök.» «Mert — úgy mond — azt tartjuk, hogy az isten a felőle általánosan táplált vélemény szerint, az ember pedig csalhatatlan tapasztalatok alapján természetesi szükségességgel uralkodik a nálánál gyengébb felett. E törvényt sem nem mi alkottuk, sem pedig fennállása óta nem mi alkalmaztuk legelsősorban, hanem már készen vettük át s örökségül fogjuk hagyni mindazokra a nemzedékekre, a melyek csak utánunk következni fognak.» (105 f.). Itt tehát az erősebb joga mint örök törvény van proclamálva. Alig lehet pedig egy-egy téves gondolat veszedelmesebb ennél egy fejletlen, még szilárd, megállapodott erkölcsi szempontokkal nem bíró gyermekre nézve, a kinek a lelkében, nem tudni, melyik gondolat fog a tanítás folyamán, mint elvetett mag kicsírázni s az egész életre elhatározólag felburjánzani.

Ezeknél fogva Thukididesnek, a gimnázium alsóbb, épen V-ik osztályában való alkalmazását határozottan helytelennek vagyunk kénytelenek nyilvánítani. Talán csak a legfelsőbb osztályban lehetne elővenni, ott is nagy vigyázattal, óvatosan.

De általában teljesen elűt a gimnáziumi oktatás céljától az irodalmi műveknek fordításokból való ismertetése. A gimnáziumra nézve ugyanis elmondhatni, hogy ez főképp s kiválólággal munkához szoktat, munkára képesít, tanulni tanít. Ehhez képest köteles a gimnázium, ha csak abdicálni nem akar, növendékeit folyvást közvetlenül az eredeti forrásokhoz vezetni, velők megértetni, hogy tudományos munkálkodás, ha igazi lenni s biztos alapon mozogni akar, tartozik mindig az eredeti forrásokhoz visszamenni s még a másod kézből vett adatokat is folyvást az eredeti források ellenőrködése alá kell vetni; észre kell vettetni vele az eredeti alapokra való visszatérés elevenítő, újjá szülő hatását, s arra a meggyőződésre kell juttatni, hogy az ezekhez való jutásért semmi fáradságot nem kell sokalnia, semmi küzdelemtől nem kell visszarettenie. Egyebeket nem említve, ezek miatt volt az eddig s lesz meggyőződésünk szerint ezután is minden helyes alapokon nyugvó gimnáziumi, az az tudományos pályára előkészítő oktatásnál, hogy dacára a feltornyosuló óriási nehézségeknek, minden irodalmi művet a saját eredeti nyelvén igyekeznek a növendékek megismerni, az eredeti irodalmi művekbe törekednek kellő vezetés, útmutatás mellett behatolni. S hogy ez mennél

tökéletesebben történjék, az akadályoknak az útból való elhárítása a józan, őszinte tanügyi politikának egyik legszebb, legméltóbb feladata.

A fordítások olvastatásának behozatala mellett egyáltalában nem szolgálhat döntő bizonyítékul az, hogy a növendékek jelentékeny része, a könnyelműbb rész, az, a mely előtt a főcél nem a tanulás, hanem a bizonyítványhoz mennél olcsóbb szerrel való hozzájutás, eddig is fordításokkal segített s most is fordításokkal segítget magán. Mert mit mutat ez? Azt, hogy az oktatásnak jelenleg az irodalom tanítása körében oly akadályokkal kell küzdenie, a melyekkel folyvást harcol ugyan, de a melyeket leküzdenie, magára hagyatva, lehetetlen. Ez minden esetre baj, nagy baj! De a tanügyi legfőbb vezetésnek, szerény nézetünk szerint, az volna a feladata, hogy ezt forrásában felismerni s célszerű intézkedésekkel kiirtani törekedjék, s nem az, hogy a bajt törvényben való szentesítés által, az oktatásnak jó formán még jobban nyakára növelje. Visszaélés sohasem lehet reformoknak alapjává, kiinduló pontjává.

De egyszersmind itt nekünk, protestánsoknak nem szabad megfeledkeznünk arról a roppant hatásról sem, a melyet épen a görög classicusok gyakoroltak az emberi szellemre a renaissance idején, akkor, midőn a protestantizmus, ez az új életfolyamat is megindult. Azt sem lehet szem elől téveszteni, hogy a protestantizmus éltető s felvirágoztatásra segítő elvei között ott van az is, a mit Melanchthon a schmalkaldi értekezlet előtt mondott: «Mindenben az eredeti alapokra kell visszatérnünk.» Így nem csak rút hálátlanság, hanem élet-elveinkről való vétkes megfeledkezés is volna, ha a saját hatalmunk egyik fontos tényezőjét, a meggyőződés teljes erejével, a lelkesedés egész hevével való felkarolás helyett csak egy pillanatra is mellőznénk. Imperium facile eis artibus retinetur, quibus initio partum est: mondja nagyon helyesen Sallustius. (Vége köv.).

TÁRCZA.

A hód-mező-vásárhelyi ev. reform. egyház 1891-ik évi költségvetése.

(Vége).

Hód-Mező-Vásárhely talán kezdete óta nagy földesurak birtoka volt. A II. Rákóczy Ferenc kora után a buzgó római kathol. vallású gróf Károlyi család kezébe került; a lakosság tiszta jobbágyság. A földes uraság türelme lelkészeink számára ad ugyan földet, de érdekes, hogy a négy ev. ref. lelkésznek együttvéve annyit, a mennyit az egy plébánusnak. A gimnáziumi tanár szintén kapott egy féltelket, az egyház maga semmit. Földhagyományozások 1848. előtt nem is történhettek, szokásba azóta sem igen jöttek. Csak épen e sorok írása közben történik, hogy az országszerte ismert Nagy A. János hagyományozott elemi iskolai célokra mintegy 187 hold földet. Ily hagyománya egyházunknak még sohasem volt, földhagyománya kisebb is alig számba vehető. Sajátságos jelenség ez. A mi embereink görcsösen ragaszkodnak a földbirtokokhoz. Innen van, hogy ha egyesek emlékeznek is — bizony aránylag nem valami sűrűn, és azok is csak a legközelebbi években — egyházunkról, hagyományoznak kisebb-nagyobb pénzösszeget, de ha ingatlan forog kérdésben, a legtávolabbi, sőt érdemtelen rokon is elsőbb az egyháznál; ezért a földbirtok-hagyományozás a fehér holló ritkasága.

De ideje áttérnünk már a kiadásokra. Az egyházi

kiadások teljes összege 21,432 frt; tehát a bevételnél majdnem 24,000 forinttal kevesebb. Ez összegből a lelkészek egyenes fizetésére nem több, mint 865 frt megy ki. A mi lelkészeink készpénz fizetése valóban csekély; azonban jövedelmük tetemes részét fejenként mintegy 90 hold föld képezi, a melynek adóját és minden terhet az egyházi pénztár viseli; kiegészítik e díjazást a nálunk tetemes stóla és anyakönyvi jövedelmek; még a város szolgálat számukra egyénenként 6 öl kemény tűzi fát, széna és nádváltság fejében mintegy 28 forintot. A két kántor fizetése készpénzben és terményekben — a stólat ide nem értve — 1463 forint. A temetkezéseknél szükség esetében segédkező 8 gimnáziumi tanulónak jár a stólan kívül 134 frt 40 kr.

Érdekesebb a gondnokok fizetése. A főgondnok tiszteletdíja 4 drb. cs. arany, e helyett 25 frt; az adószedő gondnoké, a ki beszéd évenként 6500—7000 tételszám alatt 30—35000 frtot; az építettő gondnoké, a ki felügyel egész éven át az egyház épületére, faanyagára, épített, javított, ellenőrzi és gondozza a cserép- és téglá-égetést, minden egyes alkalommal kiméri a fizetési temetőhelyeket és kriptá-területeket stb. — 150 frt; az egyházi pénztárnoké, kezel mintegy 1200—1300 tételszám alatt 75—80000 frtot; a gabnatandíjat kezelő gondnoké, a ki beszéd évenként mintegy 1300 $\frac{3}{4}$ búzát és igencsak ugyanannyi árpát; az egyházi számvevőé, a ki átvizsgálja az egyház mindennemű számadásait, fejenként 100—100 frt. Kiad tehát az egyház ezeknek 685 frtot. Részemről nem is tudok a mienkhez hasonló bajú és gondú egyházat, a mely gazdálkodási ügyeit ily szerény költséggel és mégis oly lelkiismeretes, példás gondnal vezethetné.

E gondnokok, a főkurátor és számvevő kivételével, egyszerű, jómódú gazdálkodó emberek. Valóban dícséretes az a fáradhatlan odaadás, a melylyel ezek az egyházas érzelűtű gazdák oly nagy terhű és felelősséggel járó tisztségeket egész éven át, saját gazdálkodásukra csak egyszer-mászor kivételesen szakítva egy-egy napot — rendszerint több évtizeden át! — oly önzetlenül viselik. De még inkább tudom bámulni ez egyszerű embereknek azt a páratlan gondosságot, azt a rászülettet hozzáértést, a melylyel az annyi sokféle ágazó számadásokat, mondhatom, példányszerű szabatossággal vezetik. Valóban a vásárhelyi református egyház büszke lehet ez önzetlen, lelkes férfiakra. Nem is tudnék képzelni boldogtalanabb lépést, mint ha előjáróságunk valamikor arra a gondolatra jutna, hogy e tisztségeket rendes nagy fizetésű egyénekkel akarná helyettesíteni.

Részint az egyházi adó és a gabna-tandíj szorgalmazására, részint a gondnoki testület és a lelkési hivatalok körében előforduló egyházi dolgok elintézésére áll az egyház szolgálatában 8 különböző foglalkozású cseléd, a kiknek részint készpénz, továbbá értékesített gabona és másnemű fizetésük könnyen meghaladja az 1600 frtot; végül egy fuvaros saját lovain és szekerek 525 forintért teljesít egy évi szolgálatot.

Ezek csaknem teljesen a személyi kiadások. Az egyházi vegyes kiadások sorában, a szorosabban vett egyházi természetűek, így például az úrvacsorai kenyér és bor (120 frt), iparos gyermekek vallásos oktatása, legatusok, supplicansok, segélyezések, előre látható jótékony célú adományok, stb. meghaladják a 2000 frtot. Az országos közalapra 1200, az egyházmegye és egyházkerület közgazgatási költségeihez 870 forinttal járulunk. Állami, egyenértéki adónk, ártéri költségünk fejében 1140 frttal vagyunk megróva. Az egyházi kiadások fentmaradó részét kisebb építkezések, az épületek, kerítések kielégíthetetlen javítása nyeli el.

Az elemi iskoláknál bevételül 13,904 frt van előirányozva. Megjegyzendő ez összegnél, hogy benne kerek számmal 10,000 frt értékben búza és árpa van fölvéve. Ugyanis egyházunk, bár őszintén óhajtja, az ingyenes elemi iskoláztatást, még eddig nem valósíthatta; minden népiskolai tanuló tehát, kivéven a nagyon szegényeket és a belső egyházi hivatalnokok gyermekeit, tandíj fejében 40 liter búzát és ugyanannyi árpát tartozik évenként fizetni. Sajnálatos, hogy a hátralék itt is, pedig gazdálkodó nép vagyunk, igencsak azt az arányt mutatja, a mit föntebb az egyházi adónál tapasztaltunk. Ugyanis a régibb hátralék 1141 $\frac{3}{4}$ búza és 1158 $\frac{3}{4}$ árpa, a melyből nem is egy negyede, csak 250 $\frac{3}{4}$ búza és ugyanannyi árpa van bevehetőül számításba véve. Ez évre is csak 2150 tanuló után számítunk 860 $\frac{3}{4}$ búzát és ugyanannyi árpát, noha a fizető városi tanulók száma megüti a 2500-at, de a ki viszonyainkat ismeri, ezt is vérmes számításnak kell tartania. Továbbá meg kell jegyeznünk, hogy az elemi iskoláknál már a város is segítségünkre jár mintegy 1700 frttal. A még fentmaradó összeget az 1454 frtra számított gabnakészlet ára és vegyes bevételek képezik.

A tanítói fizetések nálunk különbözők. 18 állomás javadalma fejenként 400 frt, 15 $\frac{3}{4}$ búza, 15 $\frac{3}{4}$ árpa és szabadlakás, vagy e helyett 120 frt lakkér; utóbbi állomás részben 400 frt és 120 frt lakkér, részben a segédtanítók 400 frttal díjazvák. A tanyai tanítók fizetése még inkább változatos, sőt nem is osztályozható, a mennyiben fizetésüknek jelentősebb részét rendszerint a szülőktől szedik, nemcsak pénzben, hanem ősi módon, a természetények különböző fajaiban. Kiad az egyházi pénztár az általa fizetett tanítóknak készpénzben és értékesített terményben 18,123 frtot, nyugdíjúl fizet 753 frtot. E mellett szegény tanulóknak tankönyvvél és ruhával való segélyezésére 160 frtot adunk ki. Tandíj-elengetésre föl van véve 800 frt; tantermek fűtésére és takarítására 1305 frt; javításra és tisztogatásra 775 frt stb. Minthogy az elemi iskolák összes kiadása 26617 frt: az egyházi pénztár a bevételi 13,904 frtot 12,712 frttal pótolja.

A főgimnáziumnál a bevétel 16,462 frtra van téve. Itt főbb bevételi összegek: tandíjból 4523 frt; az alapítványok után 6994 frt; a város segélyül ad 4184 frtot; az egyházmegyéből és helyi gyűjtésből a tápintézetre bejött 672 frt; összesen tesz ez 16,373 frtot; a többi vegyes bevétel. Minthogy pedig a főgimnáziumi összes kiadások 20,660 frtra vannak téve: így az egyházi pénztár pótol 4198 frtot.

Gimnáziumunkban a rendes tanár évi fizetése: 1000 frt, 200 frt lakkér és 40 frtos részletekben 200 forintig emelkedő ötödéves pótlék. Ez évben a 11 rendes tanár részére 14,560 frtot fizettünk ki, a mely összegből épen 1000 frt az ötödéves pótlék; a mellék tanárok részére összesen 940 frtot adunk ki.

A gyűjtemények, s taneszközök gyarapítására a költségvetés ez évre 637 frtot vesz föl; de ez adat csak az egyházi pénztár kiadásaira vonatkozólag helyes. Ugyanis valamennyi gyűjteményünk — nem is érintve a tárgy és anyagbeli folytonos adományokat — részint a mellékforrásokból, részint egyes jöltevek és testületek adományaiból több-kevesebb, a föntebbi összegen túl legalább is 400 frtig terjedő bevétellel rendelkezik. Így, hogy csak egy példát mondjak: a költségvetés teljesen hallgat az ifjúsági könyvtárról, holott annak, az évenkénti rendszeres adományokat mellőzve, csak a tanulók után van évenként 140—150 frt jövedelme. De ugyanez áll a főgimnáziumi könyvtárra és a természetiek gyűjteményeire nézve is, mint a melyek a közadakozásokon

felül magán tanulók vizsgálataiból, a bizonyítvány-díjak részleteiből szintén jelentős bevételre tesznek szert; úgy, hogy ha a gyűjteményeink gyarapítására és tanszerekre csak kerek 1000 frtot veszünk fel, a tényleges valón inkább alól maradunk, sem mint meghaladjuk azt.

Szintén nem teljes a főgimnázium költségvetése a tanulók segélyezésénél sem. E cím alatt egyedül a tápintézetre van 1670 frt fölvéve, holott ösztön és segélydíj jutalmakra és pályadíjakra a folyó tanévben számításom szerint alapítványainkból és biztosan várható kegyes adományokból ki fogunk adni legalább 700 frtot.

Ezek után egy nyugalmazott tanár részére 300 frtot, a tanári nyugdíj és gyámintézet segélyezésére 132, a közigazgatás költségeire 473 frt vétetvén föl, a mi ezen felül marad, az összeget vegyes kiadások emésztik föl.

Ezekben vázoltam hód-mező vásárhelyi ev. reform. egyházunk folyó évi költ.-égetését. Távolról sem az volt célom, hogy vázlatomban valami mintaszerűt, vagy mások által követendőtt tüntessek fel; ellenkezőleg az ily nagy egyházak, mint a nagy test, nehezen mozognak és sokszor nagybajokkal küzdenek: egyszerű gondolatom volt: felmutatnom gazdálkodásunkat himzetlen valójában. Ismertetésül, és talán érdeklődésül azoknak, a kik más-mű viszonyok között forognak. Mégis, ha ugyan a nagytiszt. szerkesztőség közleményemet közlésre méltónak találná, az az aggodalmam, hogy vázlatom, bár épen nem szűkkörű, még sem teljes; habár sajtószerű, még sem eléggé érdekes.

Futó Mihály.

KÖZÉLETÜNK.

Az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárása a magyarországi ev. ref. egyházban.

(Vége).

Az eljárásról és bizonyításról (15—35. §§.).

Eljárásunkban a szóbeli eljárás előnyeit — a mennyire annak terhét az egyházi közig. bíróság elé tartozó ügyek elbíráják, — biztosítani kívántuk. Annál fogva szabályul ki van mondva, hogy a tárgyalás a bíróság előtt élő szóval történik. Nem lehetett azonban itt némely fontos momentumot figyelmen kívül hagyni. Egyik az, hogy jöhetnek az egyházi bíróságok elé oly kisebb érdekű és értékű ügyek, melyekért a feleket személyes megjelenésre idézni, vagy maguk képviseltetésére kötelezni, az ügy értékével arányban nem állana és zaklatás színét viselné magán s injuria lenne a meg nem jelenés következményeül a jogvesztést kimondani. Ebből következik, hogy a tárgyalás megtartandó akkor is, ha a felek meg nem jelentek s csak kivételes esetekre, ha az ügy nagyobb érdeke s a személyes meghallgatástól várható siker teszi kívánatosszá, van fentartva a bíróság részére a jog, hogy a feleket személyes megjelenésre idézhetti. A mennyiben a felek megjelennek, a kérdezési jog s a megvitatás szabadsága biztosítva van.

Másik fontos momentum, mit szem elől nem lehet tévesztetni, hogy az egyházi közigazg. bíróságok elé tartozó ügyekben az ügyek felszerelését a felekre hagyni nem lehet. Ezek által az ügyek által az egyházi közérdek is bensőleg van érintve s a közhatóságnak ügyelnie kell arra, hogy a tényállás a bíróság előtt kellően felderítettessék.

A tárgyalás előkészítését tehát a bíróságra s annak elnökeire kellett bízni. Választási ügyekben az érdemleges tárgyalást eddig is helyszíni vizsgálat előzte meg s ily

vizsgálatot rendszerint nem is lehet mellőzni. Fizetésnek, természetben való szolgáltatásoknak s javadalmaknak megosztása, hivatali javadalmazásul használt földbirtok gazdasági rendszerének, épületek használati módjának meghatározása helyi megszemlélést s ismereteket követel. Ily adatoknak s bizonyító eszközöknek beszerzését tehát bizottságra kellett bízni. De egyéb ügyekben is, a melyekben a bizonyítás az egyházi hatóság által vezetett közokiratok s díjlevelek által érhető el, azoknak hiteles alakban s hivatalos úton való beszerzése, a tényállás megismerése s megállapíthatása tekintetéből szükségesnek mutatkozik.

A szóbeli eljárás rendszeréből okszerűleg következnek ugyan, hogy a bizonyítás fölvétele az ítélő bíróság előtt közvetlenül történjék s hogy e szerint a tanúk az ítélő bíróság előttés által hallgattassanak ki; de következetesen ez a rendszer sem vihető keresztül az egyházi bíróságok előtt, mert sok esetben túlságos költségekkel lenne összekötve, a tárgyalások elhalasztására stb. adna alkalmat. Ugyanezért, midőn a tanút a vizsgáló bizottság már kihallgatta, a bizonyító felet kellett a tanúk előállítására oly jogkövetkezménnyel kötelezni, hogy ha a tanút elő nem állítaná, a vizsgál. bizottság által kihallgatott tanúk vallomásai csak felolvastassanak.

A bizonyítás tekintetében a tervezet a szabad bizonyítás rendszerét fogadta el. Nincs semmi okunk tartani a bírói meggyőződés alakításának függetlenségétől, ellenben attól, hogy a formális bizonyítékok által megkötött bíró csakis formászerű igazságot fog szolgáltatni, a nem jogász bírónál még inkább kell tartanunk, mint a jogászilag képzett bírónál. Hogy ez a szabadság szabados-sággá ne fajulhasson, az ellen szolgál biztosítékul a tervezetnek az a rendelkezése, a mely szerint ki kell fejtetni a határozatokban azokat az indító okokat, a melyek a bíróságot valamely tényállás elfogadására vagy elvetésére vezették.

Az eskü, mint bizonyítási eszköz, a polgári peres eljárásokban csaknem kivétel nélkül el van ugyan fogadva, de már a polgári peres eljárásban is több oldalról meg van támadva; különösen a többek közt sok alapos-sággal vitatják, hogy a felek egyikének vagy másikának megítélt eskü helyett, ha az eskü általi bizonyítás fentartatnék is, helyesebb volna a feleknek eskü alatti kihallgatása. Annyit alig lehet kétségbe vonni, hogy a per eredményének a felek esküjétől való függővé tétele, sokszor belevonja a feleket a hamis eskü büntetésebe vagy vétségébe. Egy előlegesen formulázott és több tényállást magában foglaló esküben, részben való; részben hamis állítások foglaltathatnak; s ilyenkor — különösen értelmetlen felek, alig képesek elbírálni, hogy az eskü letétele által hamis esküt követnek el. Maga az eskü formulázása is nagy elővigyázatot igényel, hogy abban csak a ügydöntő tények foglaltassanak. Egyházi bíróságok előtt folyó vitás ügyekben, alig is tehető fel, hogy az ügyet a felek esküjétől függőleg kellene eldönteni, de épen egyházi bíróságok előtt folyó ügyekben kívánatos, hogy a felek esküje által való bizonyítás mellőztessék. Eddig sem volt gyakorlatban s ha gyakorlatban lett volna is, arra kellene törekednünk, hogy kiküszöböltessék. Ugyanezért szükségesnek tartottuk, hogy ezt a bizonyítási módot a bizonyítási eszközök közül világosan kizárjuk.

Bírói határozatok (36—44. §§.).

E §§-ok összefüggésben vannak a hatáskorról szóló §§-kal s tartalmuk t. i. hogy a bíróság melyik esetben mit mondjon ki, a bíróság hatásköréből következik. Meg kell állapítanunk azt a határvonalat, mely az esetek némelyikében a polgári törvénykezés határvonalával érintkezik. Így nevezetesen, ha valakinek hivatali javadal-

mazásul használt földbirtok jogtalan használati módjából, vagy jogos használatának elvonásából kára következett, vagy jogos használat maradt el, a kártérítési kereset nyilván a polgári bíróságok hatáskörébe tartozik. Az egyházi bíróság kimondhatja saját hatáskörében, hogy a hivatali javadalmazásul szolgáló földbirtok milyen gazdasági rendszer szerint használtassék, mit kell tennie, vagy abba hagynia a javadalmasnak, hogy a jogos használat terén maradjon, kimondhatja, hogy p. o. az egyházi hivatalnokot valamely épület vagy föld hasznélvezete jogosan megilleti, de a jogtalan használatból, vagy jogos használat elvonásából származott kártérítés tisztán magánjogi elbírálás tárgya s a polgári bíróság hatáskörébe tartozik. Ez az eset akkor is, ha a presbiterek felelőssége az egyházi törvény 28. §-a 14. pontja alapján állapítandó meg. Véleményünk szerint ez esetben a felelősség kimondása az egyházi hatóságok (tervezetünk szerint az egyházi bíróságok) hatásköréhez tartozik. Mert a cselekményt vagy mulasztást a presbiter e minőségben követte el s az egyházi törvények szerint bírálandó meg, hogy a cselekmény vagy mulasztás alkalmas e felelősség megállapítására.

De már a kártérítési per-, annak az összegnek a megállapítása, amit a presbitereknek az egyház részére megtéríteniök kell, — ismét polgári bíróság hatáskörébe tartozik. És épen a hatásköröknek ez az érintkezése igazolja, ha a bírói határozatokra vonatkozó §§-ok némileg részletesebben írják elő, mit mondjon ki a bíróság, — mint ez talán első tekintetre szükségesnek látszanék.

A felelősségről (45—49. §§.).

Javaslatunk végzése ellen csak két esetben enged felelősséget, ha az egyházi bíróság valamely panaszt hatáskörének, vagy illetékességének hiányából utasít el és ha újítási kérelmet tagad meg. Önként érthető, hogy ez esetben a felsőbb bíróság felülvizsgálatának helyt kell engedni, minthogy ezekben az esetekben az első folyamodású bíróság az érdemben nem tárgyal és nem határoz, tehát a jogorvoslat az ítélet elleni felelősséggel össze nem köthető.

Minden más esetben ki van zárva a felelősség végzése ellen, mert ennek megengedése az ügyek elintézésének végtelen halasztásával volna összekötve; és mert az ítéletet megelőző eljárás folyamán az eljárás, vagy a hozott végzések által elkövetettnek vélt jogsérelmek, az ítélet elleni felelősség s ennek alapján történő felülbíráltatás alkalmával még mindig orvosolható. — Kérdés lehet, hogy a törvényes időben beadott felelősség felfüggeszse-e a további eljárást? E kérdést minden ügyre egyformán nem lehet eldönteni, az ügyek minőségéből látszik legalkalmasabbnak az eseteket megállapítani, melyekben a felelősség a további eljárást felfüggeszti. Így nevezetesen lelkész választási ügyben, ha az egyházmegegyei tanács ítélete ellen felelősség adatott be, vita tárgya sem lehet, hogy az eljárás csak akkor folytatható, ha az egyházkerület végérvényesen intézkedett.

Egyházi, iskolai adók s adótermészetű tartozások fölött keletkezett vitás ügyekben pedig tarthatlan volna oly nézet, mely szerint felelősségek által az adóbefizetés, vagy az egyházi tisztviselő fizetésének kiszolgáltatása megakadályozható legyen, mert ily módon az egyházi közigazgatás menétét is fel lehetne függeszteni. Azt az esetet is figyelembe kell venni, a midőn a végrehajtás után, ha az I. folyamodású bíróság ítéletét a II. folyamodású bíróság megváltoztatná, az előbbi állapot helyreállítása vagy épen nem volna lehető, vagy csak nagy nehézséggel, bonyodalmakkal és áldozattal. Ezekre az okokra tekintettel, úgy véltük, hogy választási ügyekben anyaegyház és társ- vagy leányegyház közt, újonnan

alakuló egyház és más egyház közt felmerült vitákban, javadalom megosztása fölötti perekben, javadalmazásul használt ingatlanok használati módja fölötti vitás ügyekben s a presbiterek felelőssége kérdésében, a törvényes időben beadott felelősség a további eljárást felfüggeszse egyéb esetekben pedig rendszerint ne függeszse fel s különösen figyelmet érdemlő esetekben maga a bíróság mondja ki, hogy a felelősség a végrehajtást felfüggeszti.

A felelősségi bíróság előtti eljárásról (50—55. §§.).

Javaslatunk a felelősségi bíróság előtt is fentartja a szóbeli eljárást, következőleg az újabb bizonyítékok érvényesítéséhez való jogot is. Javaslatunk t. i. abból a felfogásból indul ki, hogy ha a felek a bíróság előtt élőszóval fejthetik ki érveléseiket s mutathatják be bizonyítékaikat, a bíróságnak inkább lehet alkalma az anyagi igazságnak megfelelő tényálladékok megállapítani, mintha csak a jól-rosszul feltett jegyzőkönyvek holtbetűi alapján kell meggyőződését alakítania. Hogy a felek újabb bizonyítékokat is érvényesíthessenek, már csak azért is föltétlenül szükségesnek látszik, — mert egyházi bíróságaink előtt, mulasztás okából igazolásnak nem adhatunk helyt, minthogy az igazolási eljárás az ügyek gyors eljárását rendkívül megnehezítené, de kellett gondoskodni mégis oly módról, melynek felhasználása mellett az első folyamodású bíróság előtti eljárás közben a felek által elkövetett mulasztás pótolható legyen. Ismét bírósági szervezetünk, a II.-od bíróság hatósága alá tartozó terület nagysága, tehát a megjelenés költségessége az oka, hogy a megjelenést a feleknek csak jogául tartottuk fenn. A felek belátásától függ, hogy a fenforogó ügyet érdekükre annyira vitálisnak tekintik-e, hogy a nagyobb út és a költség áldozata mellett is meg fognak jelenni, vagy nem.

Illetékesség hiányából elutasító és perújítást megtagadó végzés ellen beadott felelősség esetén, szóbeli tárgyalásra s a felek behívására nem forog fenn elfogadható ok.

Az újabb bizonyítékoknak a felelősségi forumon való érvényesítése maga után vonja, hogy bizonyos esetekben az ellenfél jogainak védelmezhetése tekintetéből halasztás engedessék. Bármennyire törekedünk is az eljárást egyszerűsíteni s minden lehető módon a peres ügy gyors lefolyását biztosítani, az igazságszolgáltatás követeli, hogy egyik fél a másik felet készületlenül s úgy meg ne lephesse, hogy a teljes és szabad védelem, a bizonyítékok megcáfolásának lehetősége, ellen-bizonyítékok érvényesítése, kizárva lehessen. Hogy aztán az új bizonyítékokkal valamelyik fél vissza ne éljen s az e téren előjöheto halasztás is a legszűkebbre szoríttassék, arra szolgál a javaslatnak az az intézkedése, hogy halasztást az egyházkerületi tanács csak akkor ad, ha az új bizonyítékot ügydöntőnek találja és ez esetben is a halasztás által okozott költséget tartozik viselni, akár nyerte akár veszítette a pert, az a fél, a ki új bizonyítékát már az I. folyamodású bíróságnál is beadhatta volna s azt beadni elmulasztotta.

Az újításról (56—61. §§.).

Végül fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy egyházi közigazgatási bíróságok előtti perekben újításnak egyáltalában vagy kivételesen lehet-e helye? Véleményünk szerint választás elleni panaszos ügyekben, adó és adótermészetű tartozások s választói jogosultság fölött folytatott vitákban s hivatali folyó fizetésekért s természetben szolgáltatandó, folyó tartozásokért újítást engedni annyit tenne, mint megörökíteni oly viszályokat, a melyeket az egyházban húzamosabb időn át fentartani az erkölcsi és vallásos élet súlyos sérelmével volna összekötve.

Lelkész- és tanítóválasztási ügyekben újítást engedni

már azért sem lehet, mert az újítás csak birtokon kívül történhetvén, az alapperben hozott ítéletek végrehajtása után, p. o. a lelkészválasztás újabb foganosítása után, az újításnak semmi sikere s értelme sem lehetne. Az adózás kérdésében pedig, miután azt a presbitérium évenként veti ki, jogsértés esetében úgy sincs kizárva, hogy újabb kivétel helyessége elbírálás tárgyává tétessék, a multa vonatkozólag pedig az egyházak háztartásának rendje nem engedi meg, hogy már megállapított adók felforgattassanak. Választói jogosultság időnként, szintén változás alá jön, a szerint, a mint az egyháztag a törvényes feltételeket teljesíti, vagy nem; s az egyháztag a multról választási jogát különben sem gyakorolhatná. Ily esetekben tehát, azt véljük, újításról szó sem lehet.

Más tekintet alá jöhetnek a 10. §. 3. és 4. pontjában említett ügyek s azok az ügyek, melyekben az ítélet hivatali fizetéseket, természetben szolgáltatandó tartozásokat állandóan és a jövő időkre is kihatólag állapít meg. Ezekben az esetekben az ügyek nagyobb fontosságára s a hozott ítéleteknek vagyoni jogi következményeire tekintettel, a javaslat szövegében meghatározott kivételes esetekben, nem tartottuk az újítást megtagadhatónak.

Általános vonásokban jeleztük az egyházi bíróságoknak szervezeti, hatásköri és eljárási szabályait, valamint a lényegesebb indító okokat, melyek e szabályok javallatára vezettek. Ha az eljárás szabályai hézagosaknak találtatnak, igazolja eljárásunkat az a törekvés, hogy nem akartuk a nem jogász bíróságot szabályokkal túlterhelni s különösen feleslegesnek látszó formalitások által megkötni. A bírói belátás, úgy véljük, e szabályok útmutatása mellett meg fogja találni oly esetekben is a helyes utat, a mely esetekre e tervezetben kifejezetten szabályokat nem talál. Ha a törvénykezésnek ezek a szabályai már így is terjednek és bonyolultnak fognak találtatni, igazolja eljárásunkat az a követelés, a melyet a törvénykezés tőlünk igényel. Ha bíróságot és bírói eljárást akarunk, nem térhetünk ki azoknak a szabályoknak megalkotása elől, a melyek a bírói tetszés vagy éppen önkény elől a feleket védik; s melyek szükségesek arra, hogy konkrét esetben az igazságot a bíró felismerhesse s a törvényt megfelelően alkalmazhassa.

Ki kell azonban itt fejeznünk azt az óhajításunkat, hogy a fegyelmi bíróság szervezete és eljárása, a menyiben azt az eltérő ügyek természete megengedi, összhangba volna hozandó.

Mi a bírósági szervezet szabályaitól s az ügynevezett rendkívüli ülések tartásától azt várjuk, hogy lehetővé lesz téve különösen sürgős eseteket, súlyos bántalmakra s a közviszonyok elfajulására vezethető ügyeket 2—3 hó alatt véglegesen s kellő alapossággal eldönteni. Eljárásunkkal ez lehető, a kivétel természetesen azoktól függ, a kik hivatva lesznek a törvényt alkalmazni. Ezt a gyorsaságot bíróságainktól megvárhatjuk, többet követelnünk viszonyaink közt lehetetlen. Ha bíróságaink előtt éveken át hurcoltatnak elmérgesített választási ügyek, s míg ez alatt az egyházban visszavonás, ellenségeskedés dúl, addig az egyház rendes lelkész nélkül van, akkor nem használunk a bírósági eljárással.

Csak akkor ajánlható a bíróságok szervezése, ha az alapos elbírálás mellett a gyorsaságot is tudjuk biztosítani s a javasolt eljárással erre törekedtünk.

Debrecen, 1890. november 4.

Gróf Dégenfeld József,
Ritoók Zsigmond.

Szél Kálmán.
Tóth Sámuel.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Régi hangok“.*

Ev. keresztyének számára, közrebocsátá Ifj. Jeszenszky Károly, ev. ref. lelkész. Budapest, kiadja Hornyánszky V. 1890. Ára 80 kr.

Ha van tér, mely a napjainkban megindult prot. mozgalmakkal szemben még mindig nyugvó Bethesda-ként tűnik fel a figyelmes szemlélő előtt, úgy bizonyára énekügyünk az. Énekügyi bizottságunk megháborítja ugyan — nagyrítván — e nyugvó tó vizét, de működése csak a felszint éri, az alsóbb rétegek mozdulatlan maradnak. Pedig itt találhatók az igaz gyöngyök. Dehát kevés a halász; lelkészeink talán semmi iránt sem érdeklődnek oly kevéssé, mint épen énekügyünk multja iránt, s bizonyára ez az oka, hogy felette még most is sötét éj borong.

E sötétség titkainak némi megvilágítása célja a fent, jelzett művecskének. Szerző a «Cithara sanctorum» c. szláv nyelvű evang. énekes-könyvben oly énekeknek, illetőleg dallamoknak jött nyomára, melyek — állítólag — egyenesen magyar eredetre vallanak, és pedig részben még a Husz-korból valók. Idővel azonban a viszonyok hatása folytán az eleinte egészen evangéliumi szellemű énekek szláv nyelvre fordítatván, a dallamok idegen szövegeket nyertek, az eredetiek pedig «történeti vonatkozásuktól megfosztva, minden értelem nélkül énekeltek, vagy pedig — hitvány kavicsként félre dobátván — ma már magyar énekes-könyveinkben elő sem fordulnak.» Műve tehát — melyben az említett énekekből tizenkettőt közöl magyar (ha szabad mondanom) visszafordításban — «ezen eltemetett források megnyitására irányult kísérletnek» tekintendő.

Szerző mindenesetre oly témát vet fel, mely nem érdektelen az énekügy multjával foglalkozókra nézve. Annyi tény, hogy a szláv népek, közelebbről pedig az úgynevezett husziták, nem egyszer voltak őseinkkel szoros, bár nem valami kedves érintkezésben. Nem lehetetlen, hogy ez a zene iránt nagy fogékonysággal bíró nép, mely istenitiszteleteibe is be merte hozni a nemzeti dallamokat, megkedvelvén a mi mélyérzelmű ősi melódiáinkat, számosat vett át közülök s alkalmazott istenitiszteletein. Dehát minő alakot nyertek már e századok óta idegen szolgálatban álló dallamok! Igaz, hogy vannak a magyar dallamoknak oly speciális tulajdonságai, melyek éles ellentétet képeznek a szláv zenével szemben, de másrésről az is tény, hogy a nép fiainak, ha valahol, úgy a zene terén, van átalakító hatásuk; idegen helyen a dallamok teljesen átalakulnak s felveszik az illető nép nemzeti zenéjének sajátosságait. Abból, hogy valamely dallam busongó jellegű, még nem következik az, mit a gyűjtemény harmadik énekének dallamára vonatkozólag *Tablitz* mond, t. i. «habár ezen éneknek eredetije a magyar Graduálban, vagy Kancionálban nem található: mindazonáltal már annak bus dallama... ez ének magyar eredetére vall.» Nem ám; mert hiszen a cseh is búsul; sőt a szláv népek zenéjének egyik jellemző vonása épen a borongó melancholia, csak hogy a borongásban észak ködös világára s nem a «sirva vígadó» magyar kedélyre ismerünk.

Igy állván a dolog, én a magam részéről kíváncsian vártam azokat a 3—400 éves «ősi magyar» dallamokat, de bizony «ille murem peperit.» Szerző az egyes énekekhez írt rövid előszavaiban az énekek eredetéről beszélvén, a dallamokat illetőleg vagy épen semmit, vagy

* Eddigélé teljességgel nem közölhetők.

csak annyit mond: «dallama töredékesen él népünk ajkán,» vagy «saját dallama van» stb. Igaz, hogy a dallamok közlése tetemesen nevelte volna a kiadási költségeket; de hiszen talán épen az lett volna szerző egyik célja, hogy az általa felfedezett «ősi magyar» dallamokat nekünk is bemutassa s annál érdekesebbé tegye művét általuk.

Ily viszonyok között tehát a füzet végén közölt egyetlen dallam kivételével, mi is csak a szöveg ismeretetésére szorítkozhatunk.

E szempontból tekintve már Jeszenszki úr füzetét, felette előre is örömről kell kifejeznünk. Már a törekvés is, hogy szerző oly ténnyel irányozta figyelmét, melynek buvárlatára eddig nem igen vállalkoztak szakferfiaink, s midőn a mai «talmi» világban, hol még a vallásos érzés is sokszor csak «futtatott», költőink oly hangokat pengetnek, melyek nem saját szívünk hurjainak hangjai, visszamegy egy régi korba, s azokat a régi hangokat igyekszik megszólaltatni, melyek még hamisítatlan vallásos kedély szüleményei, melyekben még nem hangzik fel lépten nyomon egy-egy «fals», s végre midőn segít áttörni azon sáncokat, melyek mögé különösen evangélikus testvéreink «áldott jó tót» népei a magyarosodással szemben húzódnak szeretnek: e törekvés mindenestre magában véve is dicséretet érdemel.

A mi már az egyes énekeket illeti, azokról röviden a következőkben: 1. „*Úrvacsorai oltári ének*“ — ben a héberrekhez írt levél Krisztológiája nyer kenetteljes hangon kifejezést. Ez ének a cseh-morva testvérek még 1505-ben megjelent énekeséből vétetett s így reformatio előtti. 2. „*Óh világnak hű vigassága*“ — gyászdal, szintén fenti énekesből. 3. „*Bűnös földi ember*“ — bűnbánó éneket *Tablitz* szerint¹ Bornemisza 1588-ban megjelent graduáljából² Czeglér András fordította szláv nyelvre. 4. „*Illik arra mindenkor*“ a Csehországba menekült s ott (állítólag) 1572-ben meghalt *Erdősi János* reformátor szerzeménye. 5. Az „*Anyaszentegyház siralma*“ c. *Thurzó György* nádor udvari lelkésze, majd első evang. püspök, *Lányi Illés* (1570-1617) szerzeménye, mely a magyar prof. egyház akkori siralmas állapotát festi élénk vonásokkal. 6. „*Óh mi védőnk*“, ugyancsak *Lányi I.*-től. 7. „*Turzó György özvegyének gyászja*“ a férjét, majd szépreményű fiát elvesztett, vallásos, kegyes *Czobor Erzsébet* érzelmeit festi. Az emelkedett költői hangon írt elégia szerzője *Lányi I.* «Annyi bizonyos — mondja szerző — hogy mai nap magyar énekes könyveinkben ez ének már nem szerepel.» A 8. „*Bár szívem*“, 9. „*Bárha tüntet*“, 10. „*Isten bírája*“ *Lányi* szerzeményei, s a bűnös ember érzelmeit festik itt-ott költői emelkedettséggel.

A 11. „*Magyar gályarabok éneke*“ a gyűjtemény leg-sikerültebb darabja, mely úgy eszme-gazdagság, mint formai tökély tekintetében kiemelkedik társai közül. Sajnáljuk, hogy szereztetését illetőleg nem világosít fel fordító; hanem, mintegy hangulatkeltésül a gályarabok ismert drámájának egy véres jelenetét (a sokféleképen sanyargatott, Nápolyba, majd Galiciába hurcolt s ott 1675-ben kiszorított *Mazari Dániel*nek sorsát) beszéli el. Dallama, mely férfikarra s orgonára átirva a füzet végén közöltetik, bár egyike legszebb ősi dallamainknak, de a szövegnek nem megfelelő. Az a merengő, elégikus hang, mely a dallam első, A-mol akkordjain megcsendül s mely az egészen átvonulván, bizonyos melancholikus hangulatba ejt, nem felel meg a szöveg erős ódai szárnyalásának és buzdító jellemének. De hát ennek sem *Jeszenszky*, sem az átiró *Luttenberg Ágost* urak nem

okai. Nem helyeselhetjük azonban ez utóbbi eljárását akkor, midőn a különben csinos kidolgozású dallam végső sorát — hol pedig épen buzdításul mondatik: «Szabj határt bús gyötrelmeidnek» folytonos pianissimokban tartva, egy elhaló decrescendóban akarja végezni; növelvén ez által is a szöveg és dallam közötti ellentétet; valamint nem helyes a «Choral» beosztás sem, mert ez által a dallam magyaros rithmusától fosztatott meg. A dallam különben — mint mondtam — nagyon szép, s méltó, hogy temetési énektárainkba is fölvéssék.

12. „*Az örök igazsághoz*“ a protestantismuson elkövetett méltatlanságokat festi; szerzője ismeretlen, de hihetőleg 18. századbéli.

A „*Függelék*“ — ben az «ellenségei által vérbefojtott, hajdani csehországi testvéregységnek utolsó akaratát kifejező „*Végrendelet*“ foglaltatik, «úgy a mint megírta az Üdvösségnek 1650. évében *Comenius János-Amos*, boldog emlékeztű sárospataki tanár és a «Testvéri Egység»-nek volt utolsó püspöke». E «végrendelet» pedig semmi nem egyéb, mint a gonoszokat is javunkra fordító Isten akaratán való megnyugvásnak igazán szép, eszmékben, gazdag nyilatkozata. Ugyanitt (Róm. VIII. 35—39 alapján készült.) „*A gályarabok utódaihoz*« című lendületes költemény is közöltetik.

A változatos tartalmú, költői gondolatokban gazdag s csinosan, mondhatni szaloniasan kiállított, 104 lapból álló füzet dicséretére válik úgy *Jeszenszki*, mint *Hornyánszki* uraknak. A fordításon általában bizonyos csín, az ősi énekeknek megfelelő kenetteljes hang, de itt-ott erőltettség s olykor alantjáró poesis érezhető. Ez utóbbiakra pl:

«Hasadozó szívem fáj nagyon» (24. l.).

vagy: «Benned üdvömet látnom

Édes kénytelenség» (55. l.).

vagy: «Szíve csordúl

Merő nagy jóságtól» (58. l.).

vagy: «S ő ágyban betegem

Meghal nagy keservesen» (28. l.).

Mindezek azonban nem rontják le az érdekes füzet teljes becsét.

Boldogult *Szeberényi Gusztáv*-nak ajánló szavaival végzem ismertetésemet s e hymnologiai művet, mely az ev. egyháznak szomorú üldözési korát oly hűn előnkbe tükrözi, s a hithűség és kegyesség érzelmeire mindnyájunkat buzdítani alkalmas... ajánlom az érdeklődők figyelmébe.

Farkas Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa január hó 26—30 napjain tartotta téli félévi gyűléseit s a pénztár megvizsgálásán kívül több fontos, főiskolánkat anyagilag és szellemileg közelről érdeklő kérdéseket tárgyalt. A pénztár múlt évi bevétele 134,624 frt 61 kr, kiadása pedig 122,998 frt 09 kr volt s így a maradvány — a melynek egy részét tőkék képezik — 11,636 frt 52 kr. Megkésztette a költség előirányzatot is, a mely szerint a bevétel fedezni fogja a leendő kiadásokat. Jelentékenyebb határozatai a következők: A mértani rajz, zene és magán-rajz tanítása ügyében beadott bizottsági előterjesztést elfogadván, e szerint a mértani rajz anyagát összevonandónak ítélte, a tananyag kiválasztását és a tanmenet megállapítását a gimn. tanári karra bízta. A magán zene és rajz nyilvános vizsga tárgyul jövődre nem tekintetik. A közép osztály számára alapítandó tápintázat felállítása ügyében a tanári kart javaslat-készítésre kérte. A görög nyelv helyettesítéséről szóló, 1890. XXX t.-c. követeléseivel szemben, elfogadta a tanári kar

¹ *Tablitz*: Poesie, Vácott, 1806. I. k. 27. l.

² Az említett énekeskönyv nem 1588-ban, de 1582-ben jelent meg Detrekön.

előterjesztését, a mely lapunk Iskolaügyi rovatában olvasható. Ezt az egyházkerülethez s annak útján a konventhez kívánja felterjeszteni. Számos régi apróbb alapítványra, a melyek eddigelé is a tápintézet javára szolgáltak, kimondta, hogy azok 1000 frtjával csoportosíttassanak s az alapítók neveinek megjelölésével évenként közhírré tétessenek. E feladat megoldása is a tanári karra vár. A tanári kar által nagy gondnal átdolgozott kormányzati rendszabályok tárgyalását, a melyeket pedig maga is több ízben sürgetett, elhalasztotta, abból az okból, hogy a küszöbön álló zsinat határozatait azt egyik vagy másik pontjában érinthetik; azt a részét azonban, a mely a tanárok jogviszonyáról szól, megvitatta s némi módosítással elfogadás végett az egyházkerület elé terjeszti. Jól esik felemlitenünk, hogy noha az igazgató-tanács tagjai a tulságos elfoglaltatás miatt sem a gimn. osztályokat, sem az akadémiai colloquiumokat meg nem látogathatták, az előjárásnak ezt a szép kötelességét *Kun Bertalan* püspök úr, kit ez alkalommal szintén főiskolánk körében tisztelhattunk, főgondnokhoz illő módon teljesítette. Az igazgató-tanács jegyzőkönyvei jövődre ki fognak nyomtatni, tehát annak működéséről az ediginél bővebb mértékben értesülhetünk.

— **A herceggprimás jövedelme.** Simor elhunytá alkalmából említi egy napilap (B. H.), hogy a boldogult főpap uradalmának beruházása közel egy millió frt értéket képvisel, a *hetvenháromezer* kat. hold terjedelmű földbirtok a jobb években 600 ezer frtot is jövedelmezett, a mi dicséretére válik a fősvénységig takarékos primásnak. Több ez a jövedelem a nagyvárad püspökénél és a kalocsai érsekénél is, pedig amannak 187,087, utóbbinak 92,000 holdnyi földbirtoka van. Milyen könnyű volna az ilyen roppant jövedelmekkel a kongrua-kérdést megoldani!

— **A hatodik kerület.** Fel-felmerül, mint valami tengeri kígyó, egy darabig izgalomban tart egy nagy vidéket, aztán eltűnik ismét. Ez volt már eddigelé a már többször indítványozott 6-ik egyházkerület sorsa. *Bartha Mór*, mikolai lelkész s *Bullagi Aladár* ugyanis már régebben sürgették a tiszántúli rengeteg kerület ketté szakítását s papirosan szépen is megalkották a 6-ik kerületet, megokolták annak szükségességét de az 1881-iki zsinat lezajlott a nélkül, hogy kerületeink száma szaporodott volna. A budapesti egyházi lap az új zsinat hírére újra felvetette az indítványt s több egyházi lap társunk sietett azt szívesen üdvözölni. Üdvözljük mi is teljes elismeréssel; mert ha bölcse dolog a debreceni egyházközségből egy egész egyházmegyét alakítani a közigazgatás és cura pastoralis szempontjából: ép oly bölcse dolog — legalább is! — megszítani a mostani tiszántúli kerület vezetésének gondját. Erre azonban csak egy biztos út van, ha t. i. az illetékes kerület maga indítja meg a válópert önmaga ellen!

— **A második iskolai félév** a sárospataki theológiái és jog-akadémiákon folyó hó 9-ikén a beíratásokkal kezdődik. Az előadások kezdő napjául folyó hó 11-ike tűzetett ki.

— **Becses ajándék.** *Zsindely István*, ki már 32-ik évre szolgálja a sárospataki főiskolát, két becses szakfolyóiratot ajándékozott a főiskolának, u. m. „Zeitschrift für den mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterricht“ és „Jahrbuch der Erfindungen.“ Mindkettő 21—21 évfolyam s az ajándékozó a tanárkodási évei alatt jövődében megjelenő évfolyamokat is meghozatni ígérte.

— **Hegedűs Sándor** orsz. képviselőt a budapesti ref. egyházközség megválasztotta algondnokává s Hegedűs azzal foglalta el tisztségét, hogy ezer forintos alapítványt tett az egyház javára.

— **A baranyamegyei árvaház ügye** nem ment oly simán, mint a hogy némely lapok közölték. A tárgysorozatból, igaz, hogy e fontos kérdés felmerülése nem volt kivehető, s kevés protestáns vagy „nem katolikus“ volt

ott jelen: de a kik jelen voltak, megtették kötelességüket, s az apáca-nevelés és annak veszélye egész tiszta valójában állítattott a hallgatók elé. A kanonok úgy, mint Simonfai képviselő megkapták a választ, s felmutattattott a protest. országos árvaház, melyet nem apácák vezetnek és mégis minta-intézet, sat. Azonban a kath. papok vezetése alatt megjelent törhetetlen phalanxot képező többség, kik közt nem a parasztság volt a legfanatikusabb (idők jele!), a leszavazás fegyverével győzött; győzött főleg azért is, mert a papok előre készültek reá, s híveiket is behozták; míg tőlünk, az u. n. Felső-Baranyából a reform. többség hiányzott, élén az esperessel. De a kik ott voltunk, tehetségünkhöz képest küzdöttünk. Nádosy ág. ev. felügyelő, Nendtwich mérnök, az alsó-baranyai ref. egyház esperese és alólírott felemlítük szavainkat és megcáfoltuk a pápisták jezsuita érveit; azonban hiába. De azért nem nyugodtunk bele, sőt erős reményünk van, hogy a belügyminiszterium — nagy számmal aláírott — felebbezésünkre, a sérelmes határozatot megváltoztatván, a minden felekezeti árvák pénzéből alakult árvaházat, a mint kell, felekezet-nélkülivé fogja tenni.

Morvay F.

— **A mi haragosainknak.** A „Közpapok Lapja“ ez évi 4-ik számában, Miklóssy Márton aláírással nem kisebb vádat csap a fejemhez, mint a rabszolgaságot és butaságot. Azt állítja ugyanis, hogy én felsőbb parancsra támadok ellenök, a mit pedig magam erejéből mondok, az igen zavaros. Hát ez így magában is eléggé érdekes ítélet egy ügyvéd-ember tollából, de még inkább azzá lesz, ha tudjuk, hogy ugyancsak a „Közpapok Lapja“ 5-ik számában a szerkesztő és főmunkatárs által közösen írott vezércikkben már úgy vagyok titulálva, mint a „Sárospataki Lapok“ tudós és felszentelt szerkesztője; no de csak olyan tudós, a ki „a zavaros Bodrog partjánál (most épen igen tiszta!) valóllan dolgokat, ráfogásokat kiabál a könnyen hívő világnak,“ a ki álmodozik, életlen fakardját csattogatja (csattogó fakard...?!) s a rágalom nyilatát szórja, holott pedig „a kis Dávidnak elég volt egy parányi parittyakő is az óriás Sámson leteríteni“. Hát én szívesen beismerem, hogy én igen keveset tudok, hanem azt véletlenül még is csak tudom, mint „felszentelt szerkesztő,“ hogy a kis Dávidnak semmi köze sem volt az óriás Sámsonnal. Hogy kivel volt köze?! Azt kérdezzék meg kedves collegáim Miklóssy ügyvéd úrtól, ő okvetetlenül tudja! — Még jobban haragszik ránk a „Protestáns Tanítók Lapja“ (II. évf. Hódmező-Vásárhely). „Veteranissimus“ cikke hozta indulatba, a kinek „Egy meg gondolatlan vád“ cím alatt vezércikkben felel (5. sz.). A tanítók protestantizmusa mellett kardoskodik, s „Veteranissimus“ állításait perfid támadásnak, a roszakarat és szemérmetlen támadás fércelményének, a léha tehetetlenség, kötekedő hencedés, vallási türelmetlenség és sértő kontárkodás bizonyítékainak, hazugságnak ámitásnak, stb. hirdeti. A piszkolódás egész szótárát kimeríti, de nem bizonyít, mert nem méltó az ellenfél, hogy cáfolásába bocsátkozzék (!). Azt azonban elismeri, hogy a papra kívánják hárítani a vallás-erkölcsi oktatást, s az egyházi felügyelettel szakítani akarnak, s állami szak-felügyeletet követelnek, mert az eddigi felügyeletet vérről mocskolta be a fanatizmus. A cikk írója *Bibó Lajos* a szerkesztő; tehát a lap álláspontját képviseli. Szabad legyen kérnünk az elkeseredett collegát annak a tüzetes és higgadt kimutatására, hogy ha a vallás tantárgyakat nem akarják tanítani, az egyházi felügyeletet pedig a múlta nézve is szerencsétlenségnek tartják, miképen gondolják ők az egyházzal való viszonyukat úgy fentartani, hogy az az ő protestáns érzületükre, s egyházas jellegükre is jótékony legyen...?! Azután majd „Veteranissimus“ is elfogja mondani ismét, hogy ő a protestáns tanítók és tanárok (mert ezeket is említette) egy részét miért nem látja protestánsnak, s bizonyosan szívesen fog gratulálni

azoknak, a kik szívvvel protestánsok és nem szájjal!! — Harmadik haragosunk ezúttal a „*Protestáns Pap*.” Azt az *osztrolukai* furcsa temetési beszédet védelmezi, a melylyel Hurta Gy. lelkész magára vonta egyik kritikuskunk figyelmét. Egész odáig megy, hogy azt, mint helyzet- és alkalmosszerűt *mintaszerűnek* vitatja. Védelemnek ez ugyan védelem; de részünkről eddig is többet tettünk fel, most is többet teszünk fel a „Prot. Pap” szerkesztőinek ízlése felől, semhogy e védelmet komolynak tekintsük. Nekünk legalább a helyzet- és alkalmosszerűség nem meríti ki a minta-beszéd kellékeit. Hogy mi a „Protestáns Pap”-tól minta-beszédeket várunk, ezzel a vállalatot becsüljük meg. R. Gy.

— **Plébánosi tervek.** A „Magyar Állam” folyó évi 26-iki számában két plébánosi is közöl tervet, a mely szerint az anyakönyveket az állami beavatkozástól meg lehetne menteni. Az egyik azt ajánlja, hogy az anyakönyvet úgy el kell rejteni, hogy azt csak a plébános találhassa meg, s ezáltal lehetetlenné lesz téve, hogy abból a végrehajtó kivonatot vehessen. A perbáli plébános pedig azt ajánlja, hogyha az anyakönyvet nem akarja az illető elrejtetni, úgy járjon el, hogy a bekötött anyakönyvben az elkereszteléseknek megfelelő helyet hagyja üresen, s az ilyen keresztelést csak a reverenda-zsebbe is könnyen bedugható, pár ívből álló *másodpéldányba* vezesse be, s ebből a másodpéldányból a rendes anyakönyvbe csak akkor írja be az elkeresztelt nevét, midőn ez utóbbit a vármegyéhez már fel kell küldeni, s midőn már a végrehajtás vészterhes felhője elvonult. Ha pedig a protestánsok megakarják tudni az elkeresztelt nevét, járjanak utánna a komárnál, szüléknél s a bábánál. Ugy látszik, hogy a plébános urak a ravaszágnak és a csalásnak minden fegyveréhez hozzányúlnak, csak hogy a protestánsoknak ártassanak.

— **A „vásárnapi munkaszünet.”** A kisdédővási törvényjavaslat tárgyalását elvégezvén az országgyűlés, a *vásárnapi munkaszünetről* szóló törvényjavaslat tárgyalását kezdte meg s azt három ülésen be is végezte. E javaslatban, mely a munkás osztály érdekeit törekszik védeni és biztosítani, alig ismerünk Barossra s ő ennek benyújtásával talán csak a ház hét évvel ezelőtt hozott határozatának tett eleget. *Emich G.* előadó igen melegen ajánlotta a javaslat elfogadását, hogy a munkások megkapják a módot vallás-erkölcsi érzelmeik buzgóbb kielégítésére, a családi élet bensőségének szilárdítására, önművelésre és pihenés után újult erő és munkakedv szerzésére. Nagy kár, hogy ennek a javaslatnak a tárgyalásába is újra belekeverték a felekezetieséget. A kormány egyedül a vásárnapi munkaszünet megtartását óhajtotta az országos törvény által elrendelni, megengedvén ez alól is némi kivételeket. minő p. o. a nyári mezei munka stb.; de *gr. Andrássy Tivadar* mindjárt az általános vita kezdetén indítványozta, hogy *Szent István napja is munkaszünet napja legyen.* Ezen indítványt némelyek, mint p. o. *Petrich F., Irányi,* csak úgy voltak hajlandók elfogadni, ha a törvényben nem Szent István, hanem csak I. István első magyar király napjáról lesz szó, vagy pedig *Károlyi G.* szerint, ha augusztus 20. tétetik szün nappá. Mások, mint *Veress, br. Prónay* és *Mocsáry* ezt határozottan elleneztek. *Mocsáry* felemlíté, hogy Trefort megpróbálta már ezt egy ízben rendeleti úton nemzeti ünneppé tenni, de akkor a ház felzúdult ellene s jogosan, mert nemzeti ünnep csak polgári jellegű lehet s nem olyan, melyet egyik felekezet tukmál a más vallások híveire. Erre *Tisza Kálmán* válaszolt, azt mondván, hogy azok is, a kik akkor felindultak, azt mondák, hogy tegyék Szent István napját törvényben nemzeti ünneppé, azt ők is örömmel fogadják. Szerinte a mostani módosítvány nem arra törekszik, hogy Szent Istvánt, mint felekezeti szentet ünnepeljék másfelekezetűek

is, mert ez nem kényszerít senkit a templomba, hogy hozzáfohászkodják. A történelem Szent Istvánnak nevezte az első magyar királyt felekezeti különbség nélkül, minek bizonyítására felmutatta *Buday Ézsaiás*, egykori tiszántúli ev. ref. szuperintendens történelmi művét is. A Szent István-napi szünnapot aztán a ház, öt tagja kivételével, el is fogadta. A *kardcsongyi szünnapot*, mint nem általános ünnepet, s március 15-ikét pedig, politikai célzattól nem vették be a szünnapok közé. Érdekesnek tartjuk felemlíteni a miniszternek azt a nyilatkozatát is, hogy a hol *vasárnap vásártartási jog van*, ott az iparosok és kereskedők nyitva tartatják üzleteiket. Hát biz ez a reform kárunkra lehet!

— **Az Egyesült Államokból.** *Boston* nyilvános iskoláiba körülbelül 69.000 gyermek jár s a város több mint 11 millió frankot költ iskoláztatásukra. A kongresszus, a senatus és az elnök nem régiben hirdették ki a lotto-játék elleni törvényt, a mely különösen egy Új Orleansban székelő, óriási lottéria-társaságot van hivatva sújtani, mint a mely évenként tíz meg tíz millió forintot nyel el a munkás osztálytól. Azt hiszik, hogy ez a törvény halálos csapást mér reá. A *methodisták* Washingtonban egy nagy nemzeti, keresztyén Egyetemet akarnak alapítani. A hozzávaló telket 500.000 frankon vették meg. Céljuk ezen alkotással az, hogy az ország felsőbb oktatásának minden szükségletéről gondoskodjanak. Jelenleg sok fiatal-ember Németországban végzi tanulmányait. *Egy gazdag* amerikai, *Jean Creror*, nem régiben körülbelül 15 millió frankot, hagyott *Chicago* egynéhány jótékonyági intézetének, hogy abból nyilvános könyvtárakat létesítsenek. Végrendeletemben erre vonatkozólag a következőket mondja: „Óhajtom, hogy a könyvek és az újságok úgy legyenek megválasztva, hogy a keresztyén érület előhaladását *Chicagóban* elősegítsék. A skepticismustól áthatott iratoknak, a sikamlós és érzéki regényeknek nem szabad a könyvtárban helyet foglalniuk. Ennek a jellem formálásán és erősítésén kell munkálkodnia. A *feketéknek* *Philadelphíában* több templomuk van, a melyek közül egynéhány tekintélyes épület. Egyik 1500 személyt képes befogadni és 250.000 frankba került; ez a *methodistáké*. Az episcopalis és a presbiterián hívek temploma egyenkint 150.000 frankba került. Ez azt bizonyítja, hogy a *feketék* értenek a pénzügyítéshez s tudnak abból adakozni is. De mi, európaiak, meglehetősen csodálkozással és idegenkedéssel látjuk, hogy a *feketéknek* külön templomra van szükségök. Az evangéliom nem tesz különbséget a színek közt.

— **Nyilvános nyingta és köszönet.** A sárospataki főiskolai ifjúság által jan. 10. rendezett, hangversenynyel összekötött tancmúlatságon a *Károlyi-alap* javára felülfizettek: hg. Windisch-Graetz Lajos 15 frt, br. Vay Miklós 10 frt, Dókus Gyula 5 frt, Pázmándy Dénes 5 frt, Dr. Kun Zoltán 5 frt, Rik Gusztávné 5 frt, Szekerák Kálmán 4 frt, Kun Béla 4 frt, Fejes István 5 frt, Lácza László 3 frt, Bálint Dezső 3 frt, Szinyei Gerzson 3 frt, Ballagi Géza 3 frt, Pozsgai Miklós (O.-Lizska) 3 frt, Orbán József 2 frt, Moskovits Ignác 2 frt, Takács N. (Örméző) 2 frt, Both István 2 frt, Búza János 2 frt, Utassy Károlyné 2 frt, Szakács János 2 frt, Szabó Béla 2 frt, Emödy Dániel 2 frt, Dr. Wohl Márkus 2 frt, Szulovinyi Gyula 2 frt, Mitrovics Gyula 1 frt, Pataki Pál 1 frt, N. N. (Miskolcz) 1 frt, Kaffka Jenő 1 frt, Szeghy Lajosné 1 frt, Dezső Lajos 1 frt, Trócsányi Bertalan 1 frt, Rác Lajos 1 frt, Debreceni Bertalan 1 frt, N. N. 1 frt, Wohl László 1 frt, Pataki Sándor 1 frt, Hodossy Béla 1 frt, Dr. Marikovszky (T. Terebes) 1 frt, Iványi Károly 1 frt, Sárospataki Károly 1 frt, Bogay Aladár 1 frt, N. N. 1 frt, Molnár Lajos 1 frt, Csutkay Béla (S.-A.-Ujhely) 1 frt, Tóth Antal 1 frt, Opitz Sándor 1 frt, Várlaky István 1 frt, N. N. 1 frt, Tatár Andrásné 1 frt, Farkas György 1 frt, Witt J. 1 frt. Összes bevétel volt 368 frt, kiadás 264 frt, So kr, *tiszta jövedelem maradt 103 frt 20 kr.* Fogadják a nemesszívű felülfizetők e helyen is a rendező-bizottság hálás köszönetét. Sárospatak 1891. febr. 4.

Bodnár Béla,
pénztárnok.

Inczedy Béla,
ellenőr

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Unio.» Cseney Gusztáv. — «Előterjesztés a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890. évi XXX-ik törvénycikk alkalmazása tárgyában.» (Vége). — «A katolikus egyház Magyarországon.» — «Temetési beszédek és imák.» (Könyvismertetés). S. Szabó József. — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Unio.

Ez a címe Dr. Heiszler József cikkének, mely a «Sárospataki Lapok» mult évi folyamának utolsó számában jelent meg. A tárgy, melyről nevezett szerző elmélkedik, engem is rendkívül érdekel; s minthogy én, mint előre is kijelentem, az ágostai hitvallású felekezethez tartozom, talán nekem is van olyan jogom hozzá szólni a tárgyhöz, mint neki, s minthogy véletlenül éppen az egyháztörténelem előadója vagyok, a mező, honnan ő az okok kalászeit szedegeti, előttem is éppen oly ismeretes, mint ő előtte.

Betegség s más egyéb körülmény közbejötté miatt, kissé későn reflectálok a tisztelt szerző cikkére; de jobb későn, mint soha. E becses lapok szerkesztője, azt hiszem, enged egy kis tért soraimnak.

És most térjünk a dologra.

Teljesen egyetérték a cikk szerzőjével abban, a mit bevezetésül előad: Válságos időket élünk s Róma minden követ megmozgat, hogy a világot ismét uralma alá hajtsa. Kell, hogy e törekvés minket protestánsokat ébren és készen találjon, azért a protestáns Unio kérdése még soha sem volt oly korszerű, mint éppen most.

De már abban nem értek vele egyet, a mivel az Unio lehetetlenségét s káros voltát megokolja.

Szerző, a kissé hosszúra nyújtott bevezetés után, így szól:

«A testvérek egyesülését közös életre, közös küzdelemre, azon solidaritás megalkotására, a melynek alapján három millió lélek erkölcsi erejével lépünk fel együttesen, minden jogsértés esetében: ezt értem; hasznosnak, sőt szükségesnek tartom, de ez fogalmilag még nem Unio, hanem csak Unitio, egyesítő szövetkezés, evangelicall alliance. De már az Unio éppenúgy lehetetlenség, mint káros is, mert a felekezeti individualitás s a történelmi jellem megsemmisítésére vezetne.»

A szerző tehát szükségesnek tartja a két protestáns felekezet szövetkezését; de már az — Unio, — szerinte káros, sőt lehetetlen.

Az Unio fogalmát akként értelmezi, hogy az «ellentét (mért éppen ellentét?)» elemek egysége, mely olyan harmadikat hoz létre, a melyben az előbbi ellentétek feloszlanak s neutralizáltatnak a természeti élet processusa szerint: tehát eredeti jellemöket elvesztik.»

Ezt egy chemiai példával magyarázza: a natrium és chlor egyesüléséből lesz a só, mely aztán sem natrium, sem chlor.

Ilyen chemiai átalakulást nem kíván, mert ő azt «a vastag-nyakú kálvinista jellemet», mely szerinte az ő felekezete megbízhatóságának alapja, nem tartja feláldozandónak. Ebben bízhatik meg a nemzet a maga legválságosabb idejében; ennek feláldozása az ő felekezetének (mert azt hiszem, ezt érti s nem a közös protestantizmust) megsemmisülését idézné elő.

Tehát a református felekezet megbízhatósága a vastag-nyakúság, csak ebben bízhatik meg a nemzet, c nélkül a kálvinistaság tönkre megy.

Ez az ő egyik argumentuma az Unio chemiai processusa ellen.

Azt hittem, hogy ennél marad, ezt fogja bővebben megokolni, annál is inkább, mert az Unionak chemiai processus szerinti felfogása egészen új dolog; de nagy csodálkozásomra ezt, a mi csak mondva van, s nincs kifejtve, ott hagyván, áttér az Unio dogmatikai nehézségeire s nem kevesebbet állít, mint azt, hogy köztünk nagy tani differentiák vannak. Ezeknek felsorolására — szerinte — külön hely és nagy tér kívántatnék (!). Most csak az Úrvacsora nagy kérdésére akar hivatkozni. Itt aztán áttér Lutherre és Kálvinra. Birálat alá veszi Luthert, kárhooztatja álláspontját s míg Kálvin úrvacsorai tanát magasztalja, a Lutherét, — melyet consubstantiationak nevez, — opportunitásnak, az adott helyzettel való megalkuvásnak bélyegzi, azt mondván, hogy «Agostont nem volt elég bátor követni s megalkudott.» Szóval valóságos dogmatikai polemiát indít meg Luther ellen, mikor a magyarországi, jelenkori két testvérfelekezet Uniojáról értekezik.

Soha sem hittem volna, hogy mai napság valaki, a ki még hozzá doktor is, a ki az egyháztörténelmet úgy ismeri, mint dr. Heiszler, így okoskodjék a mi Uniónkrol!

Tehát mi akkor, midőn az Unio kérdését megbeszélni akarjuk, visszamenjünk Luther és Kálvin korába és azt a háromszáz éves fejlődést, melyen azóta a protestantizmus keresztül ment, egy tollvonással kitöröljük a történelemből?

Hát ne tudná azt dr. Heiszler s azok, kik velünk ágostai hitvallású evangélikusokkal szemben minduntalan azt a Luther-féle felfogást hánytorgatják, hogy ma már

nincs extra lutheránus és extra kálvinista tudomány, (mert az nem tudomány, hanem scholastika), hanem van e particularis szűkkeblűségen felülemelkedett igazi protestáns tudományosság.

Hisz ezek a dogmatikai kérdések már rég ki vannak fejtve, megbíráva, történeti fejlődésük szerint értékre leszállítva. Ki kapaszkodnék ma már a nagy reformátorok gyöngéibe, midőn erényeik századokra kiható ragyogása lehetővé tette a világosság terjedését!

Hát a tizenkilencedik század utolsó tizedében azzal fogjuk-e mi magyarok az Unio munkáját megkezdeni, hogy meddő scholastikai vitákat provokáljunk?

Vagy a kálvinista vastagnyakúságot ebben leljem meg?

Óh ne búsuljon a tisztelt cikkíró úr, ilyen vastagnyakúság van a mi részünkön is. Ott vannak a mi halhatatlan vaskalaposaink, ott van Hengstenbergék és «Johan Péter Langé»-ék egész díszes tábora, a kiknek harci kiáltása a szabadelvű protestantismus ellen hazánkban is megalkotta a maga phalanxát, mely éppen olyan szerelmes az ó-lutheri scholastikába, mint a cikkíró a vastagnyakúságba. Föltéve tehát, de meg nem engedve, hogy egy ilyen dogmatizáló Unio mozgalma indulna meg nálunk, majd tesznek róla a mi vastagnyakúink is, hogy a két testvérfelekezetet ne szövethessék.

De nem! én jobbnak tartom a két felekezet szabadelvű elemeit, sem hogy az ó világ baglyainak huhogásától visszariadjanak.

Az a Luther-féle úrvacsora tan sem oly nagy örvény köztünk, mint a cikkíró hirdeti. Ha az olyan áthidalhatatlan örvény volna, akkor már Luther excommunicálta volna Melanchton, a kinek az Úrvacsoráról egészen más felfogása volt s a maga felfogását érvényesítette is.

Lutherről szólván, legyen szabad itt megjegyezmem, hogy nem tartom tárgyilagosságnak azt, midőn dr. Heiszler oly színben állítja Luthert e becses lapok közönsége elé, mint egy opportunus, körülményekkel megalkuvó embert. Dehogyan tudott ő megalkudni! Nagyon rosszúl ismeri a cikkíró Luthert, ha ilyennek ismeri. Éppen a megalkuvás nem volt természet. Hiszen, ha megtudott volna alkudni, akkor éppen a marburgi colloquium adott volna rá neki jó alkalmat; de ő inkább akarta a szakadást, mint a megalkuvást. Az ó úrvacsorai tanát egészen más lélektani és történeti okokból kell magyarázni, a mire meg nekem nincs terem itten. De ha alkudni nem tudott, nem akart is éppen az úrvacsorára nézve; később meg volt benne a jóakarát, hogy a jobb ügynek legalább hallgatólagosan tért engedjen.

Bizonyítja ezt az úgynevezett *Variata* története.

Midőn a cikkíró az úrvacsora tanát hozta fel, egészen megfélekezett Melanchtonról, ki symbolicus könyveink nagy részét fogalmazta, ki Kálvinnal szoros barátságban élt s Luthertől eltérően es Kálvinnal megegyezően magyarázta az úrvacsora tanát. Már pedig csak megengedi nekem a cikkíró, hogy Melanchton tényezőnek tekintsem a németországi reformatio s különösen az úrvacsora tanának történeti fejlődésében!

Midőn Melanchton a Confessio Augustana átdolgozásában, az úgynevezett Variatában, az úrvacsora tanát úgy formulázta, hogy azt a svájciak is elfogadhatták, Luther hallgatólagosan elfogadta. Sőt kevéssel halála előtt, midőn egyszer Melanchtonnal az úrvacsoráról beszélgetett s ez azt jegyezte meg, hogy az egyházi atyák bizonyossága a svájci tannak kedvez, így nyilatkozott:

«Kedves Fülöp, bevallom, hogy a sacramentom

dolgában nagyon sok történt (ich bekenne es, dass der Sach vom Sacrament zu viel geschehen ist, azaz: túlmentünk a határon, túlhaltottuk a dolgot).»

Melanchton erre fölhívta, hogy nyilvánítsa ezt egy íratban; de Luther vonakodott nyilvános vallomást tenni. «Gondoltam erre — mondá Melanchtonnak — de akkor az egész tan gyanús lesz. A mindenhát Istennek ajánlom az ügyet; tegyetek ti is valamit halálom után.»*

E szavak — bár többen kétségbe vonják — világot vetnek Luther belső haladására, mit a Variata hallgatóságos jóváhagyása is bizonyít.

A Variatát pedig maga Kálvin is aláírta Strassburgban és 20 évig érvényben volt.

Ime a sokat hántorgatott, nekünk annyiszor szemünkre lobbantott úrvacsora tan, a maga értékére redukálva.

Tehát volt a két protestáns egyháznak már a 16-ik században is olyan 20 éve, a mikor az Unio tényleg létrejött köztük.

Vagy rosszabbak vagyunk mi a szenvedélyes ösöknél? a mi vastagnyakúságunk vegyülhetlenebb, mint azoké volt? nem tudnók mi a nátriumból és chlorból az *evangelium* sóját létre hozni s azért mégis szilárd jellemű protestánsok maradni, hogy bennünk a nemzet a maga válságos idején megbízhatóság?

Nem félek én sem a trans-, sem a consubstantiatiótól, sem az egész ó-protestáns egyház scholastikájától. A háromezázados történeti fejlődés már rég túlhaladta ezeket az ódonságokat s már rég megteremtette a protestáns uniót a theologiai tudományban.

De mit tud erről a magyarországi két egyház közönsége? Valljuk be, hogy jó formán semmit. Ez a baj.

A kálvinista és lutheránus közönség nem ismeri a 16-ik és 17-ik század dogmatikai vitáit, sem azt, hogy ezekből, hogy emelkedett föl a szabadelvű protestantismus; de azt látja, hogy a kálvinista papnak palástja van, a lutheránusnak «luther-rokk»-ja és mózestáblái; a kálvinista pap az úrvacsora alkalmával kenyeret oszt, a lutheránus pedig ostyát.

A kérdés az lesz: melyik áldozza föl a magáét?

Ezen fognak összeveszni, nem a consubstantiatió.

Külsőségek fognak akadályt képezni, nem dogmatikai különbségek. A theologusok majd csak megegyeznek, sőt meg is alkuszhatnak egymással, de a kálvinista nép megcsömörlik a zsidó traditio kovásztalan kenyerétől, melyet a lutheránus egyház ostya alakjában átöröklött a kath. egyháztól; és viszont a lutheránus közönségnek torkán akad az úrvacsora kálvinista kenyeré, mely nem készült zsidó traditio szerint, hanem a közhasználat természetes valójában kerül az Úrasztalára.

Az Unio «chemiai processus»-ának tehát istentiszteleti külsőségek lesznek akadályai. Egységes protestáns vallás már van, meg van az a szabadelvű theológiában; de egységes egyház még soká, talán sohasem lesz.

Miért nem?

Mert a protestantismus törekvése nem lehet a centralisatio. Ez a hierarchia feladata és Isten mentsen, hogy ez nálunk valaha érvényre jusson.

Azonban hagyjuk ezt. Kifejtették már ezt az enyémnél avatottabb tollak.

Különbben is meddő vita nekünk magyaroknak olyan Unióról beszélnünk, mely a két felekezetet chemiai processus szerint olvasztaná egygyé. Ilyen új confessiót alkotó zsinat tartása úgy sem lehet a mi feladatunk.

De két testvér egyházunk az eddigi confessiók s egyházalkotmányok keretén belül is léphet egymással olyan szövetségre, mely nemcsak Unió, hanem valóság-

* Henke: Neuere Kirchengeschichte. 1878. II. k. 274. l.

gos Unio lesz, persze nem chemiai vegyületű, de azért nem kevésbé erős Unio, a milyen Unio két vérszerinti testvér közt lehet, kik megtartják külön-külön individualis természetüket, de azért vállvetve egy közös célra: egymás boldogítására törekvesznek.

Csakhogy ehhez nem vastagnyakúság, hanem evangéliumi szeretet kell.

Ez az én meggyőződése.

Irtam Eperjesen, 1891. január 31én.

Csengey Gusztáv,
theol. tanár.

ISKOLAI ÜGY.

Előterjesztés a görög nyelv helyettesítéséről szóló 1890 évi XXX-ik törvényeikk alkalmazása tárgyában.

(Vége).

Mint fentebb említettük, a görög classicusok fordításainak olvasása mellett a görög nyelvet tanulni nem szándékozó növendékek az V-ik osztályban állami, a VI-ikban hitéleti és magán régiségeket tanulnak; a VII-ik osztályban ugyanezek görög költészet történetével, a VIII-ik osztályban pedig a görög próza irodalom történetével foglalkoznak. Erről kívánunk még e pontnál pár szót szólani.

A ki a gimnáziumi pályán haladó növendékek átlagos fejlettségét közvetlen tapasztalásból ismeri, nem fogja tagadni, hogy ezek fogalmi köre szűk, s ehhez képest szóbősége még a saját nemzeti nyelvén is meglehetősen szegényes. Ez a fogalmi kör a pálya vége felé mind jobban tágul, s ehhez képest a kellőleg értett, s tudatosan használt szókinész is folyvást gazdagabb. S ez az eredmény onnan van, hogy az oktatás a magyarázat, a megtanulandó tárgy megértésére való törekvés által tulajdonképp fogalmakat képez vagy tesz tudatossá a növendék lelkében. Ily feladattal kell megküzdnie az oktatásnak még az anyanyelv vagy grammatikai alapon többé kevésbé értett nyelv körében a mai keletű fogalmakra, sőt gyakran a növendék tapasztalata körébe eső tárgyakra nézve is. Ha ezeket megfontoljuk, be kell látnunk annak igazságát, hogy a siker minden legkisebb reménye nélkül vállalkozhatik az oktatás arra, hogy görög állami, hitéleti és magán régiségeket ismertessen oly növendékekkel, a kik a görög nyelv elemeivel sem ismerősek. Mert mikkel foglalkozik a görög régiségtan? Oly intézményekkel és szokásokkal, a melyek hajdan a görög nép körében léteztek. Ekkép ezek tárgyalásánál számtalan oly fogalmat kell ismertetnünk, a melyeknek kifejezésére nekünk megfelelő szavaink nincsenek és nem is lehetnek. Ennélfogva kénytelenek vagyunk azokat először görögül, egyenesen a saját nevükön nevezni meg, s azután lehetséges csak ezen nevek megmagyarázása mellett ismeretessé tenni. Hogyan fogja már az oktatás e tantárgyakra nézve ezt az egyedül sikeresnek ígérkező utat követni oly növendékekkel, a kik a görög nyelvet grammatikailag egyáltalában nem ismerik, azt belátni egyáltalában nem lehet.

De nem kevésbé lesz bajos a görög irodalom ismertetése a két legfelső osztályban. Itt ugyanis ismergetni fog oly irodalmi műveket, a melyeknek a címét elolvasni, s némely részben kimondani sem képes. Fogja betűgetni, úgy a hogy oly nyelvnek a szavait a könyv címe olvasgatása közben, a mely ő tőle teljesen idegen, s fog e könyvekről tanulni idegen ítéleteket, oly ítéleteket, a melyeknek helyességéről neki magának meggyőződni

semmi legkisebb részben nem lehet, s erre módja soha sem is lesz.

Altalában alapjában teljesen elhibázott kísérlet a görög philologia körébe eső egyes disciplinák tanításának bevitele a gimnáziumba a görög nyelv grammatikai alapon való mennél behatóbb, mennél gondosabb tanítása nélkül.

Végül a görög nyelvet helyettesítő tantárgyak közé az V—VIII-ik gimnáziumi osztály részére a szabadkézi és geometriai rajz is fel van véve heti 2—2 órán.

Magában véve hajlandó a bizottság örömmel üdvözölni minden oly intézkedést, a mely a növendékeknek mennél több oldalú kiképzését célozza; de a tanügyi helyzet komoly szemügyre vétele után kénytelen más gondolatra térni, mert be kell látni, hogy ezen újítással is egy újszirtbe ütközünk. Mert hogyan is állunk jelenleg?

Alig van manapság gyakrabban hangoztatott, okkal vagy ok nélkül sűrűbben emlegetett baj a gimnázium körében, mint az úgy nevezett túlterhelés. Ezen bajnak, amennyiben létezik, fő forrása nem a sok, hanem a sokféle, vagyis nem az, mintha a növendéknek sokat kellene tanulnia, hanem az, hogy az a sok különféle tantárgy a mely eléggé magas követeléseivel a növendék szellemét egyidejűleg ostromolja majdnem lehetetlenné teszi a szellemi erőnek kellő összpontosítását, a tárgyba való belemerjedést s ezzel együtt a tudományos érdeklődés felfejlesztését. Tehát már most is majdnem elviselhetetlen az állapot s ezt a tárgyalás alatt levő új intézkedés nem hogy tűrhetőbbé tenni igyekeznék, hanem még súlyosbítja azokra a növendékekre nézve, a kik a görög nyelvet nem akarják tanulni. Nevezetesen az éneken és tornán kívül az V-ik VI-ik és VII-ik osztályban már most is nyolc rendes tantárgy van, a VIII-ikban a csonka iskolai év mellett kilenc; így ezután a külön tanfolyam növendékeinek az V. VI. és VII-ik osztályban kilenc, a VIII-ikban pedig tíz rendes tantárgyuk lesz. Itt látszik ezen az újításon az igazi reform jellegének hiánya a legszembeszökőbben. Az igazi reform ugyanis a létező helyzetet, midőn változtat, egyszersmind javít is, s a reform annál igazibb, minél nagyobb javít a létező állapotot.

S a mi itt nagyon feltűnő, ez az, hogy a gimnáziumi pálya e fonák intézkedésekkel épen azokra a növendékekre nézve van ilyen aránytalanul megnehezítve, a kik a gimnáziumi pálya végén a tudományos szakpályák egy részétől a törvény által el vannak zárva.

De nem kívánjuk a nagytiszteletű s tekintetes köziskolai nem nagybecsű figyelmét a hibák, fonáságok további elősorolásával még hosszabb ideig igénybe venni. Elegendő alapnak tartjuk már csak az itt elmondottakat is arra, hogy azt az indítványt tegyük, hogy a görög nyelvet pótló tanfolyam berendezésének teljes és határozott elejtését méltóztassék javaslatba hozni a nagytiszteletű s tekintetes igazgató tanács előtt.

A mellett, hogy ezt a pótló tanfolyamot ne rendezzük be, az elmondott okokon kívül még a következő fontos körülmények is szólanak:

Az egyik a mi tanintézetünk sajátos helyzete. A mi növendékeink legnagyobb része oly körökből való s oly pályákra készül, hogy az új tanfolyam utáni vágyat nem igen táplálhatja s e változtatás mellőzése miatt, iskolánk népességének csökkenésétől egyáltalában nem tarthatni. Ime a folyó iskolai évben, bár ezen az újságon most kellene kapni legerősebben a szülőknek és növendékeknek s bár nálunk ez újság utáni vágy kielégítése nem volt lehetséges, mivel az új tanfolyamot nem rendeztük be, növendékeink száma az V-ik osztályban így is 63, tehát a törvényes számon már most is felül van.

Ha iskolánk népességét növelni akarnók. akkor, feltevé, hogy képesek volnánk előteremteni a szükséges költséget is, fel kellene állítani egyes osztályainkban a parallel tanfolyamokat. Ez az igazi reform határozottan tanintézetünk népességének növekedését vonná maga után a pótló tanfolyam s a vele járó mintegy gyökerén ragódó oktatásügyi rengeteg fonákságunknak iskolánkba való beplántálása nélkül is.

Valóban nagy kár volna a két új tanszék felállítással, két új tanterem építésével, berendezésével s a megfelelő felszerelés költségeivel együtt járó terhet a nyakunkba venni, midőn életre való reformokat s kielégítésre váró égető szükségeket vagyunk kénytelenek mellőzni vagy elodázni anyagi erőnk korlátoltsága miatt.

De van itt még egy másik, nem kevésbé fontos körülmény is. A görög nyelvet pótló tanfolyam, alig hogy életbe lépett, már kezd meghaladott állásponttá lenni épen a közoktatásügyi minisztérium újabb reform kísérletekkel való foglalkozása folytán. Tudjuk ugyanis mindnyájan a tanügyi és a napi lapokból, hogy a közoktatásügyi miniszter legújabbban egy egységes középiskola eszméjével foglalkozik. Épen közelebb, a mint 1890 ik évi december 27-ikén, a képviselőház közoktatásügyi bizottsága előtt ismételte, tájékozás végett nem egyszer teti ama kijelentését, hogy az *egységes középiskola* eszméjével, sőt egy *concret tervvel* foglalkozik.

Ha tehát már a pótló tanfolyamot maga az, a ki létre hozta. a nélkül, hogy az új intézkedés életre valóságának kipróbálására időt engedett volna, újabb intézkedések körül való sürgölődéseivel már jóformán meghaladott állásponttá tette, nekünk, a kik már kezdetől fogva bizalmatlanul álltunk ezen állítólagos reformmal szemben, semmi szükségünk nincs, hogy ragaszkodjunk hozzá, s semmi okunk nincs arra, hogy mellette lelkesedjünk.

Azt szabja tehát élénk minden körülmény, azt parancsolja nemcsak számos belső, tárgyi ok, hanem iskolánk sajátos helyzete s a tanügyi újításnak már bizonyos tekintetben meghaladott volta is, hogy a görög nyelvet pótló tanfolyam felállítását tanintézetünk körében mellőzzük.

Ajánljuk az elmondottakat, s indítványunkat a nagytiszteletű s tekintetes köziskolai szék nagybecsű figyelmébe.

Nagytiszteletű s tekintetes köziskolai szék
Sárospatak, 1891. január 15.

alázatos szolgálai:

Zsoldos Benő,
a bizottság jegyzője.

Zsindely István,
a bizottság elnöke.

Szinyei Endre,

Kovács Sándor,
a bizottság tagjai.

Radácsi György,

TÁRCZA.

A katolikus egyház Magyarországon.

— Mutatvány Warga Lajos Ker. egyháztörténelem c. műve III. kötetéből. —

Magyarországon a kath. egyházat közönségesen uralkodónak, államnak tartották s a kormányok annak védelmezését hivatalos kötelességüknek ismerték; ellenben a többi törvényesen bevett felekezeteket csak türteknek tekintették. Az állam és kath. egyház közti viszony sajátos alapon fejlődött ki. Egyfelől az apostoli király nemcsak védőjogot, hanem teljes apostoli hatalmat is gyakorolt, és így a kath. egyház kormányzásába és belügyeibe tetemes befolyást gyakorolt.¹ Másfelől a kath. papság igen

fontos politikai jogokat élvezett¹ s az állami élet vezetésében tekintélyes részt vett. Az állam és egyház közt fennálló ezen szoros viszonyból fejthető meg azon tény, hogy a magyar kath. papság, számos kiváltsága mellett is minden alkalmat megragadott, hogy a kényelmetlen állami kötelekből kibontakozhassék és hagyományos elveit megvalósíthassa; nevezetesen, hogy uralkodhassék a lelkiismereten és szétrombolja mind azon utakat, melyek nem vezetnek egyenesen Rómába. A főpapság nem elégedett meg azzal, hogy az alsóbb papsággal és néppel szemben kizárólag minden egyházi jogot bírtokában tartott, arra törekedett, hogy tetteiről, az állam mellőzésével, csak Rómának legyen felelős; nem elégedett meg azzal, hogy hercegi jövedelméből, az apostolok utódaihoz épen nem illő fényt fejthetett ki, míg az alsóbb papság nagyon korlátozott anyagi helyzetben élt; arra törekedett, hogy gazdagságát ellenőrzés nélkül papuralmi célokra is fordíthassa. Ehez járult még az, hogy a kath. egyháznak fővezetői s az alsóbb papság uralomra vágyóbb vagy elfogultabb tagjai a többi, vallásfelekezetektől minden jogot megtagadni, elvi hivatásuknak tartották, a keresztyén felekezetek jogegyenlőségéről hallani sem akartak és minden ilyen irányú törekvésnek makacsul ellene szegültek, valahányszor csak tehettek. Így több országgyűlésen (1830., 1832/36., 1839/40.; 1843/4), midőn a szabad áttérés és vegyes házassági kérdéseknek méltányos megoldása került szónyegre, a főpapság ezen törekvések, mint a kath. egyháznak állítólagos sérelme ellen, heves harcot folytatott.

Különben Ferenc király (1792—1835), ki a szabad szellemtől idegenkedett és annak korai apostolait kiméltelenül eltiporta (1795.; I. II. k. 766—67. l.), a kath. egyház érdekeit, a mennyiben saját hatalmi körével össze nem ütköztek, lehetőleg előmozdította. Így a II. József által eltörölt bencés, premontrei és cisterciata rendeknek újra helyet engedett, lefoglalt javaikat is visszaadta, de azon kikötés mellett, hogy kellő számú gimnáziumok fentartásáról gondoskodjanak (1802). VII. Piuszal egyetértve, az egri püspökséget érsekséggé változtatta és kiszakított területéből a kassai és szathmári kath. püspökségeket alapította (1804.); Eperjesen pedig görög kath. püspökséget alapított (1818.). A király engedélyével Rudnay Sándor hercegprimás (1819—31.) Pozsonyban nemzeti zsinatot tartott (1822. szept. 8. nyílt meg), hogy olyan útakról és módokról gondoskodjék, melyek az erköletelenség terjedésének, az egyházat és államot veszélylyel fenyegető hitetlenségnek útját állják, a papság, nép és iskola körében a régi fegyelmet helyreállítsák; a papjelöltek alaposabb kiképzését, az egyházi törvényszékek helyesebb berendezését, a szerzetes rendek viszonyainak szükségessé vált szabályozását lehetségessé tegyék. Úgy látszik, hogy a hozott végzések a kormány tetszését nem nyerték meg, mivel a királyi megerősítés elmaradt.²

Midőn a porosz egyházi viszály alkalmával, több magyarországi főpap (Lajcsák nagyváradai, Sczitovszky rosnyói püspök 1839.) Droste kölni érsekéhez hasonló szellemű intézkedéseket tett és megyéje papságának meghagyta, hogy a vegyes házasságokat csak azon esetben áldja meg, ha a prot. fél arra kötelezi magát, hogy minden gyermek a kath. vallásban fog neveltetni: ezen türelmetlen papuralmi törekvést az ország jobb része méltó bosszankodással fogadta s a jogaikkal visszaélő püspökök megbüntetését követelte. E viszálynak az 1844. évi III.

mány intézte; az alapítványokat sem bízták a clérus kezére, habár e tárgyban a kormány mellett levő egyházi bizottságot meghallgatták. A főpapi állomásokat a király töltötte be s ha pénzre volt szükség, a betöltéssel nem sietett.

¹ L. Kovács Alb., Egyház jogtan (1—2. k. B-Pest, 1878), I. k. 283—84., 287—88. l.

² Lányi-Knauz, Magy. Egyh. Tört. II. k. 339. s k. l.

¹ A főpapság a *placetum* miatt a curiával nem közlekedhetett szabad tevése szerint; zsinatokat csak kir. engedély mellett tartott. A kath., mint állami iskolák szervezését, igazgatását a kor-

törvények¹ vetett véget, mely a vegyes házasság és áttérés kérdéseit a törvényesen bevett vallásfelekezetre nézve is méltányosabban oldotta meg. Azonban a kath. papság vakbuzgóbb része ezután is talált módot arra, hogy a törvény alól kibúvassék és így a visszaélések sem szűntek meg teljesen.

Az 1847/48. évi alkotmányos átalakulás korszakában, a kath. hierarchia, a minden oldalról keletkezett heves megfámadások közt, súlyos megpróbáltatáson ment át. De számot vetve az eseményeket mozgó eszmék rohamos fejlődésével, a makacs ellenállásnál tanácsosabbnak látszott a körülményekkel való megalkuvás és azoknak lehető értékesítése. Így történt, hogy a kath. főpapság nem foglalt el erős ellenzéki állást a XX. törvényekkel szemben, mely a bevett vallásfelekezet teljes egyenlőségét és viszonyosságát állapította meg² és lemondott a papi tizedről³ azon reményben, hogy ezen engedmény árán az egyházi javakat megmenheti. Természetesen a kath. főpapság a vallásszabadságot úgy értelmezte, hogy jövőben az apostoli király eddig gyakorolt legfőbb kormányzó hatalmát és az egyházi javak kezelését az egyházra ruházza s megalégszik főfelügyeleti jogával. Ilyen értelemben, előleges tanácskozás után (március 20.), feliratot is intéztek a királyhoz, melyben a „szabad egyház a szabad államban“ elv alapján azt kívánták, hogy a király az apostoli jogot, a megváltozott viszonyok következtében, ruházza át egy kath. vegyes bizottságra és az egyházak, iskolák igazgatását és azok vagyonának gondozását bízza az „önálló, szabad, magyar kath. egyházra“ (azaz a hierarchiára).⁴ Miután ezen felíratnak óhajtott sikere nem lett, a püspökök a kath. nemességnek némely kitűnőbb tagjaival szövetkeztek, több értekezletet tartottak s az országgyűléshez kérelmet nyújtottak be, melyben a kath. egyház biztosítása végett (mintha veszély fenyegette volna!) azt kívánták, hogy az állam és egyház viszonya, a szabadság és függetlenség alapján, törvény által szabályoztassék; hogy zsinatokat szabadon tartassanak, iskoláikat önállóan rendezhessék, vezethessék; s az egyházi javakat egy egyháziakból és világiakból alakult bizottság az államtól függetlenül gondozhassa (1848. április 6.).⁵ Ezen kérelmet az országgyűlés, mint „elkésztet“ félretette, mivel a mindenfelől tornyosuló bajok közt nem lett volna tanácsos ilyen gyökeres, sok érdeket megfámadó reformot vita tárgyává tenni. E tényt a püspökök balúl fogták fel s kedvetlenül fogadták; de azért nem szűntek meg a kezdett irányban tovább munkálni. Mintegy hatvan világi tag részvétele mellett újra értekezletet tartottak (ápr. 8.), s egy emlékiratot szerkesztettek, melyben az egyházat a hívek védelmébe ajánlották és tőlük várták jogos kérelmük támogatását. E cél elérése végett legelőbb is a világiaknak az egyház iránti közönységet kellett megszüntetni, ez pedig csak úgy volt lehetséges, ha a papság és hívek közt létező válaszfalakból valamit lebontanak; és valóban az emlékirat, az egyház külügyi elintézése végett, különböző fokú egyháztanácsokat tervezgetett, melyekben a világiaknak is helyet és befolyást engedtek volna. Azonban a híveknek a régi rendszerből eredő szenvedőleges ma-

gattartása, a politikai és társadalmi forrongás a kath. egyház viszonyainak újonnan tervezett átalakítását megátolták.

A főpapság ezen tevékenységével szemben, mint ellenzék, a közpapság is megyei gyűléseket tartott, az egyházi nevelés, fegyelem és kormányzás reformálására vonatkozó javaslatokat készített; és mindezeknek életbe léptetése végett a cultus-minisztert (Horváth Mih. esznádi püspököt) nemzeti zsinat egybehívására kérte.¹ Ezen reformot előkészítő munkálatok még az 1849. év zivataros napjai közben is folyamatban voltak. Horváth Mih. cultus-minister buzgósággal munkált a méltányos reformok megvalósításán és e végett augusztus 20. árá az első kath. kongressust összehívta. E kongressus, képviselői alapon, harmad részben egyháziakból és kétharmad részben világiakból alakult és feladata az lett volna, hogy a közpapság anyagi helyzetén javítson, a kath. népiskolákat rendezze, az egyházi alapítványoknak és javaknak választott központi bizottság által való, együttes kezeléséről gondoskodjék, s a közjövödelemből minden egyházi és iskolai szükségletet arányosan fedezzen.² Azonban a congressus összejövetelét megátolta a világi fegyverletétel (1849. aug. 13.)

(Folyt. köv.).

KÖNYVISMERTETÉS.

Temetési beszédek és imák.

Írta Lukács Ödön, nyíregyházai ev. ref. lelkész, felsőszabolcsi esperes. Első k3tet. Bolti ára 2 frt 50 kr. Nyíregyháza, nyomtatott Jóba Elek könyvnyomdájában 1890.

Lukács Ödön nekem régi, jó ismerősöm. Már csak úgy in effigie spiritus. Legelőször érzelmes dala ragadták meg lelkemet, a midőn mint poétákat kedvelő, ábrándos suhanc olvasgattam igazi hivatottsággal, magasra törő hevülettel írt költeményeit a sárospataki Irodalmi Önképzőkör emlékkönyveiben, s azután a költői inspirációnak erős nyomaival önálló füzetben megjelent verskötetében. Ez nemes idealizmussal telt, fennenszárnyaló lélek, — gondolám magamban.

Azután két kötetben kiadott prédikációit böngésztem át nagy haszonnal, mint vallásos gondolkozású theológus a homiletika szemüvegén s a buzgóságos hithűség és a felvilágosult kálvinista predikátori érzés azt mondá bennem: Ez tanult fő, hithuzgó kedély, mélyen érző szív.

Majd megjelent imakönyve. Mohón merültem el benne, s talán elfogult ragadtatás hozta ki belőlem ezen nyilatkozatot: ez az én emberem! a ki a pieriai források mellől emelkedik Istenhez, a kinél a szeretetben, eme világboldogító nagy eszmében olvad össze hit és remény, békül ki fény és bori, öröm és fájdalom, mosoly és köny. Nem tudom: azért-e, mer én a költőket nagyon szeretem, de Lukács Ödön imáinak csillogó poésisében úgy érzem magamat, mintha elhagynám e hitvány porhazát és a költő szerint szárnyim nőnének s átrepülném a levegőt, a végtelent. Révész imáin átsuhanhat a Szent-

¹ Az 1844. évi o. gyűl. III. t.-c.

² L. az 1847/48. évi o. gyűl. XX. t.-c.

³ L. az 1847/48. évi o. gyűl. XIII. t.-c.; Horváth Mih., Huszant év Magyarország történelméből (2. kiad., Pest. 1868.), III. k. 392. l.

⁴ A kérelem pontjait l. Schwick, Die Kath. Autonomie in Ungarn (Pest, 1870.), 29—31. l. A kérelemre a király nem válaszolt egyenesen, hanem a magyar o. gyűléshez intézett leíratában (márc. 29.) kijelentette, hogy egyházi pátronus-jogait jövőben is megtartja s azt a bécsi magyar udvari cancellaria által fogja gyakorolni

⁵ A kérelem pontjait l. Schwick, i. m. 32—33. l.

¹ Az emlékirat szerint plebániái egyháztanácsokat, egyházközségi bizottságokat és központi megyei választmányt szerveztek volna; mindenik képviselő kétharmad részben világiakból, egyharmad részben egyháziakból alakult volna. Az emlékirat főbb pontjait l. Schwick, i. m. 34—35. l.

² Míg az esztergomi érsek évi jövedelme egy millió frt körül jár s a legtöbb püspöké meghaladja a 100,000 frtot; addig némely megyében egy-egy segédlelkésznek 24—40 frtja volt, nem mindig kielégítő tartással. E mozgalomról l. Horváth M. Magyarország függetlenségi harcának története (2. kiadás, Pest. 1871.), I. kötet 35—38. l.

lélek, mint egy sebesen zúgó szél zendülése, Borsodit áthathatja minden ízében a hit mélysége s Istennek hatalma, s ezzel mindketten behálózhatják a vallásos kedélyt és érző szívet, de ezek mellett a költőiségnek ragyogó románcával bearanyozva Lukács imái is meg fogják és rabul ejtik a lelket.

Az imák után Kliónak áldozott a nagy tevékenységű férfiú Megírta két vaskos kötetben Nyíregyházának történetét, melyről még ahozértő szakembernek is lehetetlen az elismerés és méltánylás hangján nem nyilatkozni. S még le sem rázta a tudós magáról az avult íratok százados porát, midőn íme az idegtépő, sötét koporsók felett gyűjtja meg a hitnek fényével a vigasztalásnak égő szövénekét.

Temetési beszédeinek ezen első kötete egy nagy és terjedelmes könyv 323 lapon 72 beszéddel és imával. Vegyük még min ezekhez, hogy ő egy élte nyarán, inkább a tavaszhoz, mint az őszihez közelebb álló ember és egy nagy kiterjedésű, 87 egyházból álló, népes egyházmegyének esperese, s mint ilyen az egyház kormányzati és politikai ügyekben is fontos állást foglal és kiváló szerepet játszik; — hát akkor lehetetlen e férfiú páratlan tevékenysége s irodalmi buzgósa előtt egész tisztelettel meg nem hajolnunk.

Ez a sokat dolgozó szellemi munkásnak szól, de vajjon művei, szorosabban a Temetési beszédek nem hordják-e magukon a lázasan forrongó lélek sietségének, elhamarkodottságának nyilvánvaló nyomait!? A sok nem árt e ajónak!? Gyakorolja e a *nonum prematur in annum* elvét, melyet ugyan Horatius a költeményekre alkalmaz, de — azt hiszem, — bármely világ elé bocsátandó irodalmi műre nagyon is ráfér. Lukács Ödön szerető, féltő gonddal szüli, ápolja s növeli nagyra élénk és soha nem lankadó szellemének eszméit, figyelmes szorgalma csaknem mindeniken meglátszik s csak ritkán, elvértve kerül ki egymást kergető, szép gondolatainak olvasztó műhelyéből egy unottan, a reányomakodó kötelesség terhétől kierőszakolt beszéd, milyen pl. az *öreges felett* mondottak közt 5-ös számmal jelzett gyors és felületes munka.

Annál bővebb és kimerítőbb aztán a legtöbb, főként a textussal ellátott beszédekben, milyen pedig 41 van a kötetben, s így az egésznek több, mint felét képezi. Jó Isten! ennyi predikáció! Hát még a halott felett is tanítunk, mikor már a templomban is megunták a hívek s liturgiánknak épen az a baja, hogy még az Istenhez vágyó és repülő lelket is megállítjuk útjában s bölcs oktatásokkal látjuk el! És itt eljutottam temetési szertartásainkban nyilvánuló egy olyan bajhoz, mely ösidőktől ránkmaradva még mindig kísért, melyből származnak Lukács Ödön temetési beszédeinek is — nem tagadom, mintegy a viszonyok kényszerűsége által provokált gyengéi.

Azt mondanom is felesleges, mennyire ránk férne, puritán kálvinistákra, a cultus reformálása. Bölcsen tenné az ez évben összeülendő zsinat, ha erre is kiterjeszkednék. Én Istenem! mennyi ösidiség, mennyi nyűg a szellemen, mit a kor, a műveltebb, finomabb és tisztább ízlés és érzés visszatetszéssel fogad, s a helyett, hogy a keresztényiség fenséges harmóniáját idézné fel a kebelben, valamennyi bántó hangzavart hoz létre abban.

Íme hazánkban még nagyon sok helyen, főleg a Tiszántúl tartja magát a predikációval való temetés. Oly monstrum, melytől végre valahára már igazán meg kellene menteni a fölvilágosultság századát, bárha az a stólák lényeges csönkulásával volna is egybekötve. Én azt hiszem, a papok szívesen beleegyeznének, a hívek pedig utóljára is megszoknák, mint a hogy megszokták, sőt illőbbnek és szebbnek találják sok vidéken a pusztával, esetleg rövid oratóiaváltörténi temetést. Balfelfo-

gás és balga cselekedet a temetési alkalmat tanításra felhasználni, (?) s úgy gondolkozni, hogy az ilyenkor intések és oktatások mélyen bevésődnek az amúgy is megilletődött hallgatóság lelkébe. Ah! de hogy! Tiszavirág az egész. Eltemetik a halottal. A művelt lélek előtt sértő formában jelen meg a hosszas parentálás s a szónoknak abbéli erőlködése, hogy a legközönségesebb halottnak életét is, mint jobbra vagy balra tanúságos példát mutassa fel. Ez órákig tartó félelmetes erőlködés alatt, a csapás által lesújtott családot ott gyötri a kín, s bizonyára keservesen zokogják a szerető szívek egyen-egyen a költő szavaival:

Zárjátok be már azt a koporsót

És vigyék ki a temetőbe!

Hisz elég rég nézem már, hogy bennem

Mindörökre megmaradjon képe,

Vagy hogy szívem lelkem összetépje.

(Petőfi).

Ezért nem szeretem én a temetési predikációkat és semifele hosszadalmas *actust* a ravatal felett!

No, de Lukács Ödön a gyakorló lelkészek számára bocsátotta ki temetési beszédeit s az utilitarizmus mellett, ezúttal még meg kell hátrálni minden ízlésnek, fejlett korszellemnek, finom aesthetikának, sőt még a humanizmusnak is. Inkább legyen ember-kínzás, minthogy egy jotta is elmaradjon a velöket hasgató beszédből, az érzékeny, szívtépő búcsúztatóból. És itt van már a temető lelkészek jórészen egy rendkívül embertelen praktikája. A hatás-vadászat, a gyötrelmek zajongó tengerének indultatos felkorbácsolása! Hiszen ha érzéketlen, rideg anyagokkal volna dolgunk! ha nem volnának ott az összetört szívek, angyonzúzott lelkek. Ha úgy volna, mint a régi görögöknél és rómaiaknál, hogy fogadott sírató asszonyok (*praeficae*) jajonganának keserves néniákat a koporsó felett, abban találva legnagyobb gyönyörűségeket, hogy melyikök tudja a csukló zokogást nagyobb tökélyre vinni, hajukat — jó fizetésért — kitepdésni és arcukat vérig karmolni! De mikor nem így van! Mikor érző és a csapások alatt ellankadó szívvel, a dermedésig fájó idegekkel van dolgunk, hát még sem lehet a gyászt és halált oly rémítő színben és fény nélküli sötét esettel festeni, mint sokan teszik; még sem lehet a szívet egész az elalélásig megkínózni.

Sok pap örömet leli abban, ha temetési beszédebe minél többször beszöheti, hogy *síriatok! zokogjatok!* igyekezvén azt minél remegőbb, siróbb, mintegy túlvilági, a fájdalomtól elepedt reszkető hangon declamálni. S hogy mennyire banális, fonák, sőt furfangos eszközökhöz folyamodik egynémely lelkész, érdekes és találó illusztrációjával egy beszélgetést halottam: Óh lelkem — mondja egy asszony — beh! remek ember ez az N. N. tiszteletes úr! «Hogy-hogy!» vélekedik a másik. 'Hát hogy tennap temette szegény Deme Julcsát, oszt megállott a koporsó felett, elkezdte, hogy jaj! azután megint jaa! de már, mikor harmadszor mondta, hogy jaa! úgy ritónk, mint a záporosd!'

Lukács Ödön beszédeinek nagy és nem közönséges érdeméül kell felróni, hogy e conventionalis szokásoknak nem rendeli alá magát, nem szaggatja fel kegyeletlen és kíméletlen kezekkel az égő sebeket; beszédei között mindössze egyet találtam olyat: (*Ifjak felett* 3.), melyben kelleténél nagyobb mértékben markol bele a kebel fájó húrjaiba, de azt is oly elragadó poesissel annyi mélabús bájjal és megkapó szépséggel teszi, hogy én túlzásáért szívesen megbocsátok neki. Ellenkezőleg Lukács mindenütt *vigasztalásra* törekszik, s szerintem is ez lehet, kell, hogy legyen a temetési beszédeknek és imáknak egyedüli céljok. Minden egyéb, a próféta szerint, igazán hiába-

valóság és a léleknek gyötrelme. Lukács valódi mestere a vigasztalásnak, a zaklatott kebleket lágyan csendesíti, szelíden elaltatja. Eszközeiben találékony, csaknem mintaszerű. Szép gondolata, mely mintegy vezérfonal húzódik végig beszédein s az egész fölé úgyszólván mottó gyanánt írható: *A keresztyén embernek öröme szelíd, fájdalma komoly és méltóságos szokott lenni. Az emelkedett hívő lélek, ha kiborongta mély fájdalmait, a kegyelet tényeiben és mély érzelmeiben mélyed el, s ezekben keres gyászának kifejezést* (Ifjak felett 9.). Költői lelke még a szenvedést is tudja idealizálni, midőn így vigasztalja a bűba merült embereket: *A bánat és szenvedés, az érzés feltisztulásának tényezői, békességnek előpostái az emberi szívben, mint a viharok a természet kebelén* (Ifjak felett 10.). Általában könyve telve van a szép és magasztos gondolatoknak csillogó gyöngyeivel, kifejezései annyira választékosak, s még prózája is oly zengzetes, hogy olvasásakor úgy érzi magát az ember, mintha valamely megható requiemen volna s mélabús akkordok suhannának át merengő lelkén. Kár, hogy néha emelkedettsége a ködös bölcsekedés terére csábítja s örvénybe vonják, hogy az ő szavaival szóljak *«a végtelenség mélylő mélyei»*. Ilyen idő- és alkalom nélkül bölcsekedő az Ifjak és hajadonok feletti 2-ik s a családapák s anyák feletti 6-ik beszéd. Ez utóbbiban többek közt ilyeneket olvashatunk: *„ha még egy veszendő nővény életében is örök misszio van az Isten világapái háztartásában: akkor az emberi szellem, mely halhatatlanságát a földi életben is megbizonyítani képes, a halálban a végtelenség dicsőséges koronáját ölti fel.”* Erre mondja már a közönséges ember: olyan szép, hogy nem értem.

Más elbírálás alá esik már a természet-imádó felett mondott remek beszéd (303. l.), mely alkalomszerűen, művelt publikum előtt foglalkozik a hit és természet-bölcselem kérdéseivel. Az egész beszéd a hitnek szép apológiája, s az igaz Isten apotheosisa a természet bölcselem felett. Lukács ebben önmagát múlta fölül. Ilyen, fennen szárnyaló, poétai s hiterős beszéd még a *Timár János színművész* felett tartott beszéd. Ez méltó a művészhez, oly részletekkel, melyek valóban elragadók, mint pl. a felelet a kérdésre: mi az élet egy művészre nézve? (L. 318. l.).

A tanító predikációkat, mint már kifejezém, nem szeretem. Ezek olyan chablonszerű munkák, pedig egy olyan széles ismeretkörű, eredeti gondolkozású ember, mint Lukács Ödön is, csak nehezen tud mozogni a chablonok nyüge alatt. Nagyon különös felfogásnak találom részéről, mely egyik beszédében (287 l.) nyilvánul. Szól itt az egyiptomiaknak arról a szokásáról, hogy a halottat kitették nyilvános helyre, s jogában állott a felett mindenkinél nyilvánítani dicsőítő vagy kárhóztató ítéletét. Aztán így folytatja: *„Mi is összeszoktunk gyűlni embertestvéreink koporsója felett s a közvélemény rendesen ítéletet tart a halott felett, a közvélemény ajka ily esetben a prédikátor ajka.”* Megborzadtam. Hát ez volna igazán a prédikátor tiszte!? Hát a halott felett a lelkész a sokszor sárral dobálódzó, általán ingatag közvéleménynek a szócsöve!? Nem! nem! felette veszélyes dolog ilyet hirdetni! A pap felette áll a közvéleménynek, mely sokszor kíméletlen és méltánytalan az emberek iránt. Különben is, de mortuis nil, nisi bene. Régi elv, de mindig igaz. Hagyjuk a tanítást a maga ridegségével, a közvéleményt a maga kielégíthetetlen követeléseivel s forongó eszméivel, maradjunk mi csak az égi vigasztalásnak enyhe és üde forrásánál! A beteg társadalom kóros jelenségeinek feltűntetésére nem alkalmas a halotti beszéd, mint Lukács teszi (310 l.). Tán a katedrába még fel lehet vinni, de legbölcsebb dolog a gyógyítást a cura pastorálisban megkísérteni. Minden ellenszenvem mellett is azonban annyit el

kell ismernem Lukács halotti predikációjáról, hogy azok szövetségesei s a magok nemében csinosak és tartalmasak.

Nem így rövidebb beszédei. Ezek annyira vonzóak és kedvesek, hogy a vigasztalásnak csillapító hangjával szinte elringatják a zaklatott kebelt. Olyan beszédek, minők: gyermek felett 2, Öregek felett 16 és Rendkívüli esetekre 5, 6 mindenkor megfelelnek mindennemű kíváncsnak. Az ilyenekben találom fel én a halotti beszédeknek megfelelő hangját, tartalmát és alakját. Csak efélékből sokat egy reménybeli II-ik kötetben!

Az imák lélekből származottak s ezekben mester a mi derék szerzőnk. Hat közülök versben van megírva, de oly természetes folyással, minden erőltetés és meszterkéltség nélkül, annyi megragadó költőiséggel, annyi meleg közvetlenséggel, hogy olvasva is, hallva is egyiránt, hatnak a szépre és jóra fogékony lelkekre. Lukács egészen poétai temperamentum, minden munkáját ez a tehetség uralja, mindmegannyin meleg költői kedélye ömlik el.

Kisebb hibák is fordulnak elő beszédeiben, pl. egyes felkapott, kedvenc kifejezéseinek gyakori alkalmazása, mint *Isten sötét követé* (t. i. a halál), *nem akarsz vigasztalást bevenni, emberi kísértés esett meg rajtatok* stb. Nem szeretem azt a sok deminutiót, a neveknek édeskés emlegetését sem, mely a gyermekek feletti beszédekben úntalan bántja füleimet. Az a sok *Jánoska, Vilmaeska, Andriská, Ilonka, Erzsike* stb. Hagyjuk a neveket.

Értelemzavaró sajtóhibák nincsenek. A nyomás tiszta, a kiállítás csinos.

A legnagyobb örömmel ajánlom e könyvet, melyet még gyengeségeiben is hajnali bíborfényvel von be egy fenkölt léleknek nemes és szelíd poesisé.*

S. Szabó József.

IRODALOM.

— **Az akarat szabadsága.** Rectori székfoglaló, írta dr. Szász Béla, kolozsvári egyetemi tanár; különlenyomat az egyetemi Acta 189°/1. évi I. füzetéből és utánnyomat a *Protestáns Szemle* októberi füzetéből. Címje után ítélve, azt hihetnők, hogy ez az értekezés az akarat szabadságának tanát adja elő, — de nem, hisz' ez a kérdés sokkal bonyolultabb, elágazóbb, semhogy ily rövidke (40 l.) értekezésben, és sokkal mélyebb, sem hogy egy általánosabb jellegű ünnepi beszédben kifejtethető volna. Csakugyan, ez nem annyira értekezés, mint kritikája dr. Korányi Frigyes bpesti egyetemi tanár rectori székfoglaló azon részének, mely az akarat-szabadság tanát is érinti, s részben a dr. Schlauch Lőrinc nagyváradi, az evolutio tanát megtámadó beszédének; ez utóbbinak — mondjuk — csak részben, mert Szász Béla Schlauch-hal az akarat-szabadság tanára nézve egyetért, s a püspököt csak azért támadja meg, mert ez philosophiai tárgyú beszédében a tiszta ész helyett dogmából, és pedig kath. vallási dogmából indul ki, mint alaptételből. Bár Schlauch beszédei Szász Béla töredékes megjegyzéseinél behatóbb bírálatban is részesültek, mindamellett nem volt felesleges a tudomány-egyetem rectori székéből is rámutatni, hogy Schlauch, midőn egy tudományos társulat előtt tart felolvasást, nem a templomi szószékben van. A mi a Korányi tanának cáfolatát illeti, nem titkolhatjuk el, hogy az nem nagyon meggyőző, illetőleg, ha egyben másban helyes észrevételt és kifogást tesz is ellene, de nem képes az embert a saját álláspontjának kétségtelen helyessége felől meggyőzni, vagy azért, mert nincs tere elméletét részletelesen kifejteni, vagy azért, mert ideális álláspontja általában véve is gyöngébb a deterministikussal felfogásnál, vagy végül

* Előbb nem közölhetők.

azért, mert előadása kuszált, itt-ott szinte az érthetetlen-ségig mesterkelt. Egy más alkalommal Szász Béla sokkal érzékenyebb sebeket ütött a kötött akarat tanán. Az egész értekezésből különben Kant szelleme sugárzik felénk; szerző föltétlen követője Kantnak, benne él úgyszólván; ez a mint dicséret, épúgy kifogás ellene. Hü tanítványa Kantnak abban is, hogy szintoly nehézkes nyelven ír; csodálkozunk rajta, hogyan lehet valaki publicista is, a ki ily nehezen kezeli a nyelvet; a sok közbevetett mondat miatt gyakran alig tudjuk kivenni, hogy tulajdonkép miről beszél. Van mondata, a mely 30—40 sorból áll, úgyszólván minden kikezdése egy mondat.

— **Előfizetési felhívás** Zempléni Árpád, főiskolánk egykori növendéke „Önvád” című verses kötetre hirdet előfizetést. Melegen ajánljuk alábbi felhívását a t. olvasók pártfogásába. Tisztelt Közönség! Hat-hét év óta, különböző fővárosi és vidéki lapban megjelent verseimből egy kötetnyt íhajtának kiadni. E kötettel két célt gondolok elérhetni. Egy-két tiszta benső hanggal kívánok járulni a magyar nemzeti költészethez s az elfogulatlan kritikából meg akarom tudni: mennyiben közelítettem meg vezérlő eszményemet. Anyagi áldozatra azonban képes nem vagyok. E tekintetben az olvasó közönségre kell appellálnom, segítsen elő engemet előfizetési által. En megjutalmazva érzendem magamat, ha könyvem megjelenését lehetővé teszik. A kötet 8—9 íven, sima velin papíron, elegáns, tiszta nyomással hűsvétra fog megjelenni. Fűzött példány ára 50 krajcár. Az előfizetési pénzek március 15-éig bezárólag szállásomra (VI., Nagy János utca 17. sz. alá) küldendők. Gyűjtőknek 10 előfizetés után tiszteletpéldánnyal szolgálók. Budapest, 1891. január hóban. Hazafias tisztelettel

Zempléni Árpád.

— **A „Magyar nyelvtörténeti szótár.”** című füzetes vállalatból megjelent a IX-ik füzet (2-ik kötet) s a P és R betűvel kezdődő szavak egy részét s azoknak a régi magyar nyelv emlékeiből megállapítható értelmét közli. A 10 íves füzet ára 1 frt. A kiadónál — Hornyánszky Viktor Budapest — aranyozot, tbörhátú bekötési táblák is kaphatók 85 kr utánvét mellett. Ismételten ajánljuk a rendkívül becses vállalatot a pártfogásra.

— **Warga Lajos „Keresztyén egyháztörténelem”** című, 3 kötetre tervezett nagy művéből megjelent az utolsó kötet 1-ső füzet, 10 ívnyi terjedelemben. A XIX század történetéből a római katolikus egyház törekvéseit, küzdelmeit ismerteti e füzet, a mely e század vallásos szellemét s irányát feltűntető, kiválóan szép és magvas bevezetés s illetőleg tájékoztatás után sorba veszi az egyes országokat s azokban a római katolikus egyház viselt dolgaikat s tetszős, kedves modorban, itt-ott csípős humorral megrajzolja a római katolicizmus mostani képét. IX. Piusra és XIII. Leóra különös gondot fordított a szerző, felhasználván jellem-képük megkésztetéséhez minden megszerezhető forrást. Általában e füzetben is, mint előbbi köteteiben, lépten-nyomon hivatkozik forrásaira s ez oldalról műve a XIX-ik század vallási és egyházi irodalmának egész bibliographiája. Hogy miként dolgozik *Warga*, annak feltűntetésére lapunk tárca-rovatában mutatjuk be művének egy reánk nézve rendkívül érdekes szakaszát, a melyben a *magyar római katolikus egyháznak* e századbeli történetét s ebben a legközelebbi napok eseményeit is szokott egyenességével ismerteti s ítéli meg. Most, a mikor a római katolikus egyház, a világ lelkével szövetkezve, iparkodik visszaszerezni középkori jogait, egészen eseményszámba mehetne egy olyan műnek megjelenése, a mely — mint a *Wargé* — ezt a még mindig uralkodni vágyó nagy hatalmasságot a történelem ítélő széke előtt mutatja be. Szeretjük hinni, hogy a magyar prot. egyház jobbjai tudni fogják a szerző érdemeit méltányolni. Az egész kötetre, a mely 30 ívnél több lesz, 3 frtjával lehet előfi-

zetni s szerző megrendeléseket is elfogad. Az 1 ső kötetet (n. 8-ad rét XIV+529 lap) szintén 3, a II-ikat (VIII+820 lap) 4 frtjával lehet megszerezni. A kötetenkénti szétküldést szerző bérmentve teljesíti, a füzetenkénti szétküldésnél minden füzethez 10 kr ajánlati díjat kér, a portót maga fedezi. Az előfizetők vagy megrendelők lapunk útján is figyelmeztetni íhajtja, hogy a cím- vagy lakás-változást szíveskedjenek bejelenteni.

— **Értesítés.** *Warga Lajosné, Rajka Teréz* utolsó műve: *Egy nagyné levelei* (8-ad rét VI+134 l.), 60 kr bolti ár helyett 40 krért megszerezhető (bérmentett küldéssel). Tömegesebb megrendelésnél (mivel *confirmált leányoknak alkalmas ajándék*), öt példány után egy tiszteletpéldánnyal szolgálók. Sárospatak, 1891. február 7. *Warga Lajos*, theol. tanár.*

— **„Középiskolai építkezésünk”** cím alatt egy terjedelmes cikket közöl az „Országos Középiskolai Tanár-egyesületi Közlöny” februári száma. A cikk írója *dr. Klamarik* miniszteri tanácsos, a ki eddig szerzett bő tapasztalatai alapján, hasznos utasításokat ad a középiskolák építésére vonatkozólag. Külön, melléklet képen, csatolván a nagy-károlyi és eperjesi róm. kath. gimnázium épületének tervrajzát is. Cikkében tüzetesen foglalkozik az építésre kijelölt telekkel, az épület főalakjával, belső beosztásával. Utasításait és megjegyzéseit minden esetre célszerű lesz figyelembe venni netalán építkező ev. ref. tanintézetünknek is, hogy lehetőleg elkerülhessék azokat a hibákat, melyeket ha elkövettek, később helyrehozni nem lehet, mint ezt több nagyköltséggel épült iskolai épületünkknél, fájdalommal tapasztaljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Irodalmi körünk** folyó hó 7-én gyűlést tartott, melynek fontosabb tárgyai a következők voltak: A folyó ügyek mellett elnök jelentést tett arról, hogy mely könyvek kerültek ki a nyomda alól, ilyenek: *Latin mondattan*; *Valást tevő kathechismus*; *népiskolai Magyarország történet*. Legközelebb kinyomtatnak: *Magyar Olvasókönyv* a II. gimn. o. s az *Ásványtana* IV. g. o. számára. Zsindely István tagtárs beadott kérvényében azt a kérdést vetette fel, vajjon a népiskolai *Természettant* nem kellene-e az előadó módszerről, a kérdés és feleletekben való módszerre átváltoztatni, miután, tapasztalat szerint, a népiskolai tanítók a régi tankönyvet használják, mely az utóbbi alakban van szerkesztve. E kérdésre közgyűlés azzal felelt, hogy különösen természettani tankönyvnél, melyben kísérletek tételéről van szó, célhoz vezetőbbnek tartja az előadó, mint a dogmatikus módszert, tehát a könyvet mostani alakjában kívánja megtartani. Arra nézve, vajjon nem lehetne-e a tankönyvből, a tartalom kára nélkül, valamit kihagyni, határozatott, hogy elnök kérjen fel néhány népiskolai tanítót, hogy e tekintetben nyilatkozzanak. A számvizsgáló bizottság jelentéséből arról győződött meg a közgyűlés, hogy tetemes hátrálék van; ugyanazért a kör pénztárnoka megbízott, hogy még egyszer szólítsa fel az adósokat kötelezettségek teljesítésére s ha ez sem vezetne célhoz, ügyvédi úton fognak a kör követeléseit behajtani. Olvastattak a *Bibliai-vallásstanra* beérkezett bírlatok, melyek elég kedvezően szólnak a műről, minthogy azonban soknak tartják az ó-testamentomi részleteket, a közgyűlés utasította szerzőt, hogy művét még egyszer nézze át s Molnár Lajos tagtárssal együtt állapítsák meg, hogy a tantervnek megfelelőleg mennyi vétessék fel az ó-testamentomi történetekből. Végül *Debreceni Bertalan* főisk. jogigaz-

* Szűlők, a kik adnak valamit serdülő leányaik olvasmányaira, ne mulasszák el a kedvező alkalom felhasználását. Az „Egy nagyné levelei”-re egészen illik az, a mit a példabeszédes könyv mond az idejében adott tanácsról, hogy az: „Arany alma ezüst talon.” Szerk.

gató s Nagy Sándor sajtó-kazai tanító a kör tagjaiul ajánlattattak s a közgyűlés mindkét egyént örömmel sorozta tagjai közé.

Az irodalmi kör jegyzője.

— **Miniszteri rendelet a segédtanítók alkalmazásáról s a lelkészi és tanítói hivatal egyesítéséről.** A vallás- és közoktatási miniszter 22647 és 32661 sz. alatt az egyházi főhatóságokhoz közelebb a következő két leíratot intézte: I. Népoktatásunk ügyének általánosan érzett hiánya, hogy sok iskolánál a segédtanítói állomás nem lévén rendszerezítve, a rendes tanító fogadja fel és tartja el a segédet. Ezen eljárás mellett a felettes hatóság, a segédek törvényszabta előképzettségét avagy javadalalmazását nem ellenőrizhetvén, igen természetes, hogy a tanító a reá nézve lehető legkedvezőbb feltétel mellett iparkodik segédet szerezni és gyakran oly egyéneket alkalmaz segédtanítókul, kiknek összes előképzettségük az elemi iskola négy osztályának bevégzéséből áll és a kiket oly feltétellel fogad meg, hogy őket a tanítói képesítő vizsgálatra előkészíti. Ily egyének működése nemcsak határozottan kárára van az iskolának, nemcsak kockáztatja a tanítás folytonosságát és sikerét a csaknem évről-évre beálló változás miatt, hanem azonfelül az 1876. évi XXVIII. törvényeik 13-ik §-a 1. és 2. pontjában foglalt határozatba is ütközik, melynek értelmében segédtanítókul csak okleveles tanítók avagy tanítóképezdét végzett egyének hívhatók meg és a meghívás a községi avagy felekezeti iskolaszék hatáskörébe tartozik. Továbbá, különösen felekezeti iskolánál az egyházközségek anyagi érdekével sem egyeztethető össze, hogy a gyakran jól javadalmozott kántortanító csupán a sokkal csekélyebb kántori teendő elvégzéseért az egész javadalmat élvezi, s egyéb teendői miatt, vagy csupán kényelem-szeretetből a tanítást segédtanítóval végezteti, s néha ennek díjazását is az egyházközség által fedezteti. Ellenkezik végre ezen eljárás még a tanítói nyugdíj-törvény rendelkezéseivel is, melyek úgy a javadalom, mint a nyugdíjhoz való jogosultságot a tényleges tanítói szolgálathoz fűzik. Feltétlenül helyeslésemmel találkozok tehát az egri érsek úr 1888. évi 3718. sz. a. kelt körrendeletében foglalt intézkedés, melynek értelmében ott, hol segédtanítói állomás nincsen rendszerezítve, az illető kántortanító még ideiglenesen sem alkalmazhat segédtanítót, hanem köteles a tanítást személyesen végezni; ha azonban netalán körülményei, aggkora vagy betegeskedése segédtanító alkalmazását szükségessé teszik, ezt az illető kántortanító jelentse be az iskolaszéknek és ennek véleménye kíséretében az egyházkerületi tanfelügyelő útján kérjen engedélyt segédtanító tartatására az egyházmegyei hatóságtól; ezen hatóság engedély mellett alkalmazandó segédtanítóra nézve irányadók a püspöki kar által kiadott rendszabályok 22. és 24. §§-aiban foglalt intézkedések, melyek értelmében azok választása és díjlevele egyházhatósági jóváhagyás végett mindenkor fölterjesztendő. A segédtanítók alkalmazása körül mutakozó visszaéléseknek és törvénybe ütköző eljárásnak általános megszüntetését mulhatlanul szükségesnek találván, van szerencsém a főhatóságot felkérni, hogy saját hatáskörében is ez iránt megfelelően intézkedni, főleg pedig szigorúan megkövetelni szíveskedjék, hogy az idézett törvény értelmében segédtanítókul csak okleveles tanítók, vagy ilyenek hiányában tanítóképezdét végzett egyének alkalmaztassanak. II. Ismételve fordultak elő esetek, hogy hitfelekezeti népiskolai tanítói állomások az 1868. évi XXXVIII. törvényeik 133. és 141. §§-aiban foglalt határozott rendelkezés ellenére, a lelkészi (papi) állomásokkal egyesítettnek s ennek következtében a lelkészeknek kell teljesíteni a tanítói teendőket, dacára, hogy a tanítóktól megkívánt külön szakképzettséggel nem bírnak, sőt egyházi hivataluk miatt a tanügyi hatóság ellenőrző felügyeletét is megnehezítik. Ily visszáss állapotok megszüntetése céljából ezennel kijelentem, hogy a lelkészi és tanítói állomásoknak egyesítését általánosság-

ban meg nem engedem, miért is tisztelettel felkérem a főhatóságot, hogy a mennyiben hasonló egyesítés a hatósága alá tartozó hitfelekezeti iskoláknál előfordult volna, a kettős állomások szétválasztása és a tanítói állásoknak kellően képesített tanítókkal betöltése iránt intézkedni méltóztassék. Minthogy azonban lehetnek oly rendkívüli helyi viszonyok, melyek a lelkészi és tanítói állomások időleges egyesítését indokoltá teszik, hajlandó vagyok esetről-esetre a főhatóság előzetes felterjesztése alapján a szükséghez képest az engedélyt megadni a lelkészi és tanítói állomások ideiglenes egyesítésére, illetőleg arra, hogy a tanítói állással járó teendőket tanítói oklevéllel nem bíró lelkészek, ideiglenesen elláthassák. Tisztelettel felkérem tehát a főhatóságot, hogy saját hatáskörében az előadottak értelmében rendelkezni méltóztassék.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1890/91-ik iskolai év második felére.** A) *A vallás- és egyháztudományi szakban:* **Mitrovics Gyula**, rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja: 1. *Az erkölcsant* (folytatva, elvi rész) hetenkint 3 órán. 2. *A liturgiát*, hetenkint 2 órán. 3. *Gyakorlati theologiai seminárium*, hetenkint 2 órán. **Warga Lajos**, rendes tanár, előadja: 1. *A keresztyén egyház történelmét* (folytatva a reformatio után), hetenkint 4 órán. 2. *A XIX. század egyháztörténelmét*, folytatva hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését* (folytatva), hetenkint 4 órán. **P. Nagy Gusztáv**, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *A pozitív ker. vallás tan dogmatikáját*, hetenkint 5 órán. 2. *A rendszeres dogmatikát*, hetenkint 4 órán. **Radácsi György**, rendes tanár, előadja folytatva: 1. *Az ó-szövetségből* Zakariás profeciáját, hetenkint 3 órán. 2. *Az új-szövetségből* a rómaiakhoz írott levelet, hetenkint 3 órán. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* (isagogika), hetenkint 4 órán. B) *A bölcsészeti szakban:* **Szinyei Gerzson**, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok s ez évi akadémiai igazgató, előadja: 1. *A magyar irodalom történetéből* Tompa és Petőfi költészetét, hetenkint 4 órán. 2. *A neveléstanból* a tanítástan második vagy különös részét, hetenkint 2 órán. **Kun Pál**, rendes tanár, előadja: 1. *A bölcsészeti újkori történetéből:* Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Herbart, Feuerbach, Schoppenhauer, Comte s a pozitív philosophia ösmertetését, valamint a legújabb bölcsészeti irányzatokat, a materialismust, spiritualismust, darvinismust s a történelem bölcsészettét, hetenkint 4 órán. 2. *Európa művelődésének történetéből:* Görögország értelmi korszakát s Róma civilisatióját a pápai hatalom megalakulásáig. Bevezetésül Egyiptom culturáját. Hetenkint 4 órán. 3. *A jogbölcsészeti történetét és irodalmát*, hetenkint 2 órán. **Rácz Kálmán**, theol. segédtanár és alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit*, hetenkint 4 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenkint 2 órán. **Rácz Lajos**, gimnáziumi tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órán. **P. Nagy Gusztáv**, akadémiai tanár, theol. szakelnök, tanítja: *Az angol nyelv elemeit*, hetenkint 2 órán. **Pásztor Sámuel**, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt az egész theol. ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenkint 1 órán. C) *A jog és államtudományi szakban:* **Emödy Dániel**, okleveles ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjog rendszerét*, (folytatva) hetenkint 5 órán. 2. *A polgári peres és perenkívüli eljárást*, (folytatva) hetenkint 5 órán. 3. *A telekkönyvi rendtartás alapelveit*, (rendkívüli előadás) hetenkint 1 órán. **Nemes Ferenc**, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntető jogot és eljárást*, (folytatva) hetenkint 5 órán. 2. *A magyar államjogot*, hetenkint 6 órán. **Szánthó Gyula**, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (pandekták), hetenkint 8 órán. 2. *A bányajogot*, (rendkívüli előadás) hetenkint 2 órán. **Ballagi Géza**, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár, előadja: 1. A

pénzügytant, hetenkint 4 órán. 2. Az európai nemzetközi jogot, hetenkint 3 órán. 3. A mezőgazdaság elméletét (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. 4. A nemzetközi jog történetét (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. **Finkey József**, a jogtudományok tudora, köz- és váltóüggyvéd, rendes jogtanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. A kereskedelmi és váltójogot hetenkint 6 órán. 2. A magyar csődjogot, (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. **Kun Béla**, köz- és váltóüggyvéd, rendes jogtanár előadja: 1. Magyarország és Ausztria statisztikáját, hetenkint 6 órán. 2. Az európai államok statisztikáját, (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. 3. Az állam-számviteltant, (rendkívüli előadás), hetenkint 3 órán. **Orbán József**, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. Az egyetemes európai jogtörténetet, hetenkint 5 órán. 2. Az oklevéltant (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. **Kun Pál**, akadémiai rendes tanár előadja: 1. Európa művelődésének történetéből, Görögország értelmi korszakát és Róma civilizációját a pápai hatalom megalakulásáig. Bevezetésül Egyiptom művelődését, hetenkint 4 órán. 2. A bölcsészeti újkori történetéből, Kant, Fichte Schelling, Hegel, Herbart, Feuerbach, Schopenhauer, Comte bölcsészeti és a pozitív philosophia ösmertetését, hetenkint 4 órán. 3. A jogbölcsészeti történetét és irodalmát, (rendkívüli előadás) hetenkint 2 órán. **Kun Zoltán**, az összes orvosi tudományok tudora, főiskolai orvos, előadja: A törvényszéki orvostant, (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán.

— **A zsolttár korrigáló-bizottsághoz.** Kiáltónak szava vagyon a pusztában! Lesz-e a mai szent poéták és nóta-költők között, ki a „Babiloni vizekről“ emlékező zsolttár mintájára, megkeseregné a soha meg nem siratható Sajót, Mohácsot, meg az 1526-iki pozsonyi országgyűlést?! Hát olyan lesz-e a kinek eszébe jut, hogy a soha eléggé meg nem siratható mohácsi vész után, vigasztalást zengő magyar dalnokok, költők, lantosok szerzeményeit beszédtek az egykori magyar református énekes-könyvekbe és egy részök most is ott van: de *Kazinczy, Kölcsey Erdélyi János* kálvinista poétáktól egy sor énekeink sincs! Minden irodalom-történetet tanuló diákokcska tud legalább annyit, hogy *Arany János* kálvinista volt; talán még azt is olvasta, hogy nagy zsolttáros volt kis iskolás korában és a „Bolond Istókjában“ azt is megírja, hogy a kálvinista mester egy temetésnél „rikolta, mint valamennyi mester Kálvin óta“: de az én bús szívem és talán sok-sok kálvinista ember magyar szívének nagy fájdalmára, egy arany sor sem lesz *Arany János kálvinista poétától abban az új zsolttárban*. . . Valamelyik duna-melléki egyházkerületi gyűlésről írt tudósításban, vagy jegyzőkönyben mintha olvastam volna pedig quondam, hogy Aranyunkat beválasztották még az énekes-könyv ügyi, vagy énekügyi bizottságba is. Hiábavaló töprengés! Pótolhatatlan veszteség! De még nem kész az új zsolttár! *Tompáról legalább ne hagyj megfélekezni tiszáninneri kálvinistaság!* Épen kebeledben van a fő zsolttár korrektor; hass a szívére, lelkére. *Tompának* szép énekeit őrzi az „*Olájjág*“ Igen az „*Olájjág*“. Nevezetesen ott van a 274-ik lapon „*Reggeli ének*“, és a 280-ik lapon „*Esteli ének*“. Legyen legalább ez a két ének benne az új zsolttárban. Talán majd csak akad egy Bartalus, vagy egy kálvinista Bogisics, a ki kótára teszi. A kinek füle vagyon a hallásra. hallja!*

— **Magyar szövegű történeti térképek** készítése ügyében tartottak értekezletet a múlt hó 30-án, a vallás-és közoktatási minisztériumban. Az értekezlet, melynek

* Lapunk múlt számából kimaradt. Igaza van a felszólalónak, sőt *Tompának* „*Harangszó*“ című költeményei közül is lehetne egy párt felhasználni, ha megfelelő dallamot írna azokhoz valaki.

Szerk.

elnöke *dr. Klamarik János* miniszteri tanácsos volt, elhatározta, hogy egyelőre a közép és újkori történethez készült *Spruner-Brettschneider*-féle 10 német nyelvű és hazai történetünkre kellő figyelmet nem fordító, fali térkép helyett, 6 magyar szövegű és Magyarországot eléggé kiemelő, fali térkép kiadását tartja szükségesnek. Ezek után az ó-kori történethez szükséges térképek is megjelennének. Az egyezséget a *Hölzel*-féle budapesti chartographiai intézet képviselőjével meg is kötötték.

— **A sárospataki tanács és a vasárnap.** Lapunk múlt évi utolsó számában örömmel emlékeztünk meg Sárospatak városának több rendbeli tervéről s arról a határozatról, a melylyel az elfajult vasárnapi vásárokat szűkebb korlátok közé szorította. A nép jobb része szintén szükségesnek és böcs dolognak találta, hogy a harangszó jel legyen az „*adom-veszem*“ megszüntetésére. És ime mi történik.?! Alig nehány hét múlva — a vámszedők, galambárosok, pénzváltók vagy ki tudná miféle földi hatalmak befolyása következtében — újra összeül a város eleje és szónok szónok után ékes és meggyőző szavakkal bizonyítja be, hogy a felséges népnek nincs szüksége az isten házára s az istennek sincs szüksége a felséges népre; ott vannak a papok, azok dolga az istennel való társalkodás. Azaz, hogy nem így van, hanem úgy, hogy vannak emberek — még ha városi tanácsosok is (vagy talán épen azért!) — a kik jobban igyekeznek az embereknek tetszeni, mint az istennek s az ilyenek — egy-egy netaláni szavazat reményében — kötelességöknek tartották küzd-térre lépni az iparos és munkás osztály (no meg a koreszmárosok!) érdekei (?) mellett. . . és nagy szó-többséggel elhatározták, hogy a multkor helytelenül határozottak s a vasárnap marad továbbra is, mint volt — *vasárnap*. Még megérhetjük, ha így halad a dolog, hogy a sertés-vásárt is vissza rendeli a böcs tanács a *Perényi*-templom tövébe.!! A legérdekesebb a dologban az, hogy a tanácsban — véletlenül — egyetlen pap sem volt jelen, de annál többen voltak másfajta tudósok, a kik talán épen a papoknak akartak ezzel a meglepetéssel kedveskedni.

— **A konvent iskola-ügyi albizottsága** e hó elején több napig ülésezett Budapesten, *Szász Károly* elnökle alatt a ki testvérét, *Domokost* helyettesítette. Feladata volt a „*Köznevelés és közoktatás szervezete*“ c. zsinati munkálatnak s az egyes iskolák által arra vonatkozólag beadott módosításoknak, bírálatoknak stb. átnézése s ennek folytán a saját megállapodásainak törvény-javaslat alakban való összefoglalása. A bizottságban részt vettek: *György Endre*, *Fejes István*, *Mitrovics Gyula* és *Parádi Kálmán*; utóbbi úgy is, mint jegyző. A felekezeti tanárok állami nyugdíjaztatása ügyében felkéri bizottság a konventet, hogy illetékes helyen sürgesse a döntő határozatot. Az egyetemes tanügyi bizottság sorsa is szóba került s az elnöklő püspök kijelentette, hogy azt *Julius* hó elején össze fogja hívni Budapestre.

— **Királyi adomány.** Ő felsége a *tisza-keszi* ref. egyháznak, saját pénztárából, 100 forintot adományozott.

Szerkesztői üzenetek.

V. M. Pedig az érdekes tárgy ám! A számadásban gyönyörködünk többen. — *B. S. B-ú.* Levelet írtam. — *F. Gy. K-ó.* Levelet írok. A forma ellen vannak csupán kifogásaim. A 8 frt ma érkezett meg. Köszönet az ügy nevében! — *G. P. N-ó.* Jól esik látnom a „*Nyílt levélből*“ is, hogy állandó szeretettel csüggsz egyházunk ügyein. Közlöm okvetlenül betű szerint. Mostanra késő érkezett. — *F. L. N-ó.* A kiigazítás megtörtént. — *Sz. A.* Kiesett az emlékezetemből az a bizonyos kísérlet. Pár nap múlva elmondom véleményemet levélben. — *P. M.* Kaptam.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Nyílt levél a „Sárospataki Lapok” szerkesztőjéhez.» *Görömbei Péter.* — «A szent István-napi munkaszünet.» *Molnár Ferenc.*
— «Népköztartásunk állapota.» *Zboró.* — «A katolikus egyház Magyarországon.» (Folytatás). — «Törvényjavaslat az egyházi
adóról.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Nyílt levél a „Sárospataki Lapok” szerkesztőjéhez.

Tisztelt bárdom!

Engedd meg, hogy szerkesztői megjegyzéseidre, *elvi dologról lévén közöttünk szó*, én is nyilvánosan mondjam el nézeteimet!

A kritikát én mindig szerettem, szeretem is, mert a valódi kritika mindig a szebbet, jobbat és igazabbat keresi. «A kik a való állapotokkal, helyzettel, határozatokkal elégtelenek — olvastam valahol — azok többnyire oly emberek, a kik gondolkozni szoktak s gondolkozásukkal a tapasztalati tényeket összevetve, képzeteket alkotnak, elveket állapítanak meg, a kiknek eszméik, eszményeik vannak s azt hiszik, hogy ha az ő eszményeik, eszméik valószínűsnek, más volna a helyzet p. az államban, társadalomban és egyházban.» Midőn én is eszmélkedem, gondolkodom s eszméimet a való élettel, a gyakorlatból vett tapasztalataimmal összevetve valamiről magamnak fogalmat szerzek s ekként alkotott eszméimet papírosra teszem, tégy fel rólam annyit, hogy azért beszélek, mert a való állapotokkal, a helyzettel elégtelen vagyok s keresem a jobb, a kedvezőbb állapotoknak kulcsát, a javítás útját-módját. Innen van, hogy a kritikát gyakorlom is, annak következményeit viselem és olykor szenvedem is, jól tudván, hogy magának a protestantizmusnak is életre-keltője, forrása, szülője a kritika. De szerkesztővel vitatkozni nem szeretek, mert annak a kezében van az olló és a szerkesztői ceruza és ez mind a kettő nagyhatalom egy magamforma, egyszerű emberrel szemben. Tégedet bírálni, veled vitatkozni meg épen nehezemre esnék azon tisztelet és régi barátságnál fogva, a melyben veled én állok.

Azonban engedd meg mégis most, hogy megjegyzéseidre néhány szót szólak (ha ugyan ezt a levelet mindenestől a papírkosárba nem dobod).

Becsés lapod 5. sz. a. vezércikkében jelzett álláspontomat kell kissé világosabban körvonaloznom, mert talán nem fejeztem ki magamat elég szabatosan, elég érthetően. Előre sejtem ugyan, hogy álláspontjaink ki-domborítása mellett, elvi ellentétbe jövünk, de az nem baj. Te sem esküdtél soha senki szavára, csekély-ségem sem.

A nézeteltérést, egyanis közöttünk abban látom, hogy te a népies kiadványok, a «vallásos népirodalom» megteremtésére és egy országos napilap létesítésére nézve azon nézetben vagy, hogy «Károlyi-alapot, Me-caenásokat, végrendeleti hagyományokat» teremtsünk, szerezzünk «míg előbb» s azután népies irodalmat. Én pedig bátor voltam másutt is («Prot. Egyh. és Isk. Lap» folyó évi 2. sz.), becsés lapodban is azon nézetemnek adni kifejezést, hogy mindenekelőtt egészséges, erőteljes protestáns köz-szellemet kell teremtenünk s a jó-zan protestáns köz-szellem megteremti az alapítványokat, a Károlyi-alapot stb. E szellem megteremtésére — szerintem — szellemi eszközökkel, tényezőkkel kell közremunkálnunk s miután a szószerk és az iskola mai napság már nem elegendők, a vallásos népirodalmat kell megteremtenünk, a népies kiadványok létrehozásán kell munkálkodnunk. Szóval, előttem első az anyag, a nervus rerum gerendarum és csak azután a népies kiadványok; én előttem pedig, megfordítva, földolog a vallásos prot. népirodalom, a lélek, a prot. közszellem megteremtése s az megalkotja majd a Károlyi-alapot, meghozza a végrendeleti hagyományokat stb. stb.

Hogy ily elvi ellentét van köztünk, én azon nem csodálkozom egy cseppet sem. Különböző elemekkel, emberekkel van dolgunk egészen. Te, mint tanár, egy lelkes, minden jóra, szépre és nemesre kész és képes ifjúsággal állasz szemben, a kiknek elég egy szó, egy eszme s lángra gyúlnak, mint a villanyszikrából az éghető anyagok; mint szerkesztő, egy, a műveltség magas fokán álló közönséghez intézed mindenkor lelkes szavaidat, mely ékes szavaid olvasására neki hevül, fel-melegszik s hordja az áldozatokat: aranyat, ezüstöt, százast, forintost, krajcárokat, kitől mint telik és «kinek mint adák az Istenek!» De nekünk idekinn, a provin-cián a pondus iners, a misera plebs-sel van dolgunk, a kik közt akadnak ugyan lelkesek, fogékonyak, eszmé-ért hevülők, apostoli buzgalmúak (mit is tennénk, hová lennénk, ha ilyen kiváló egyesek nem volnának); de a nagyobb rész hideg, zárkózott, szűkkeblű, lelkesedést nem ismerő, a kiket előbb meg kell nyerni csak arra is, hogy meghallgassanak, azután fel kell világosítani, fel kell melegíteni, s csak azután adja ki a krajcárokat — a Károlyi-szoborra!

Azzal «tehát» talán tisztában lehetünk, hogy a kö-zöttünk levő nézetkülönbségnek magyarázatát különböző

helyzetünkben, viszonyaink különbféleségében kell keresnünk s hogy a nézetkülönbségnek lélektani alapja van.

Hogy aztán mily nehéz még neked is, a te lelkes közönségedtől összegyűjteni a Károlyi szobor-alapot és a Károlyi-alapot, azt talán még te is megérzed. Hát még nekünk, mily kinnal megy annak a 15—20 frtnak az összeszedése, azzal már sem téged, sem olvasó közönségedet nem untatlak, nem terhellek, de elgondolhatod...

Azért óhajtom én, hogy «mielőbb» teremtsünk vallásos népirodalmat! óhajtom, mert azt remélem és azt várom, hogy ez által a kemény szíveket lágyítjuk, a tájékozatlanokat felvilágosítjuk, a közönyösöket fölmelegítjük s áldozatok tételére buzdíthatjuk. Ellenben a te terveddel, mely szerint «mielőbb» alapot kellene teremtenünk, egy circulus vitiosusba jutunk. Alapot kell teremtenünk, hogy népirodalmat hozzassunk létre s nincs népies irodalmunk, mert nincs hozzá anyagi alapunk; és ez untalan így ismétlődik, ha az anyagiakon akarjuk kezdeni és népies irodalom még igen sokáig nem lesz, mert nincs és úgy látszik, hogy még sokáig nem lesz alap.

A békés-bánati traktus nem így tett, hanem kiadta a «Téli Ujságot», az újság teremtett magának olvasó közönséget s a közönség immár tizenkettedik év óta oly «alap», mely azt a derék kis lapot élteni s fentartja. Ha valami másféle alapra, jelesül alapítványra vártak volna, néplap meg maig se lenne. Pedig, hogy milyen jó csak ennyi is, azt engedj meg, mi itt a provincián igen üdvösen érezzük, tapasztaljuk.

Azután a Mecaenásokról is emlékezel. Hjah! bizony az kellene nekünk csak, Mecaenás! Perényi, Bethlen Gábor, Rákóczy György, Lórántffy Zsuzsánna, meg Horváth Mária!

De hát ma már, a mint Erdélyország nincs, úgy erdélyi fejedelmek sincsenek! Megakad ugyan — elvéve — egy Sós Gábor, meg Nagy András János és Hegyi Mihályné és egy Dégenfeld-nemzetség, de bizonyon ritkán. Erre nézve én azt tapasztalom, hogy Szász Károly püspök úrnak van igaza, ki 1889-dik évi püspöki jelentésében, többek közt azt mondta, hogy: «az egyes nagyokból ki lehet fogyni, de az egésznek a munkája soha sem fogy el. *Egyptom piramisait, melyek évezredekkel dacolnak, a hatalmas faraók megrendelheték, de csak a munkás kezek milliói építhették fel.*» Hát én szinte azt tartom, hogy ma már a protestantizmus életét nem a Mecaenások, a pátronusok biztosíthatják, hanem a milliók, az egészséges, általánossá vált prot. közszellem. Ezen közszellemet pedig — ismétlem — jóra való prot. népies irodalom segítségével lehet — szerintem — megteremteni. Mert hajh! más volt ám a helyzet a Mecaenások, a pátronusok korában, tisztelt barátom! Akkor a falu ment egyszerűen a pátronus után egyházi tekintetben is, a vallás dolgában is. Ma mindenki saját fejével gondolkodik. Akkor a prot. pátronus adott templomhelyet stb. s a jobbágy és zsellér emberekből álló hitközség felépítette rá a templomot, iskolát, paplakot. Ma ez már nem járja. Ezek az idők elmúltak. Se «pátronus» se «jobbágy» nincs többé a régi értelemben, ma pénzből kell teremtenünk mindent, ahoz pedig, hogy valaki pénzt adjon a legszentebb célra is, ismernie kell azt a szent célt, annak horderejét, fontosságát. Ezt szószékről nem lehet a nagy többséggel megismertetni, mert templomba — kivált kissé (persze kevésbé) felvilágosult ember, az úgynevezett úri osztály, nem jár. Ismeretét tehát a hírlapokból, az újságokból meríti. Azok pedig nem tájékozzák, sőt mint írtam is (5. sz.) «az újságok úgy tüntetik fel a prot. papokat, mint árulkodó-

kat és a jó békeség megrontóit, s még a legjobb prot. hitsorsosok szívébe is becsempészik a vallási és egyházi kérdések s érdekek iránt való közönyösséget, s még jó, ha nem a saját egyházuk és vallásuk iránt való ellen-szenvet. Ez a helyzet, tisztelt barátom! idekinn a provincián. S ezt a helyzetet teremti a tájékoztatatlanság s a hírlapok ellenszenve a protestantizmus ügye iránt.

Persze azt is fogod mondani (mert hiszen sok okos dolgot mondasz és fogsz is mondani ezen beszédekre is, jól tudom), hogy ott van a presbitérium, meg a cura pastoralis. No, hát kísérletezek, teszek is valamiképpen én is e téren is, a lelkeszi gondjaimra bízott egyházban tettem is már, Isten segedelmével, valamit; de határozottan mondhatom neked, hogy — fájdalom! — «a presbitériség nem oly vonzó s kitüntető állásnak tekintetik többé, mint az 50-es és 60-as években. Beválasztjuk tisztességes nevű, előkelő, jóra való hitsorsosainkat, sőt megkövetelik, hogy beválasztassanak, de kötéllal kell őket fogni a gyűlésbe s így is jó, ha 2—3 évben láthatjuk őket egyszer. Nem érzik szükségét a gyűlésbe járásnak. A cura pastoralis gyakorlásával sem lehet a hívek mindenikével oly sűrűn érintkezni, mint kellene, mert az időből csak egy 2—3000 lélekből álló egyházban is már, nem futja ki. De az újság, a hírlap ott van a kezében mindennap, kivált téli időben. Ezért sürgetem én a lapot, a népies vallásos olvasmányokat és pedig «mielőbb!» mert hanyatlunk, mert «pusztulunk, veszünk!», ha számban nem, de szellemben, erőben igen, bár tekintsd az egyházat, az elemi, a középiskolai stb. életet s szellemet, meggyőződöl te is!...

Én különben mindig azon az állásponton voltam, hogy nem a számra, hanem a szellemre szerettem, szeretek súlyt fektetni. Mindig azt predikálom, hogy: „*lélek az, a mi megelevenít*“ (Ján. 6., 63.). Ezt a «lelket» ma a könyvek és hírlapok képviselik és nevelik. Ezért sürgetem én a népies íratokat és a hírlapot.

Hogy egy jó irányú hírlapra nagy szükség volna, semmimé indokolja inkább, mint a napi események. Apró dolgokkal nem akarlak untatni és fárasztani. Ott van a r. k. papok állásfoglalása a szentesített törvénnyel szemben. Szól valaki egy kárhóztató szót ellene? Ha más tenné, felségsértési pört akasztanának a nyakába. Ott van a Simor végrendelete, melyben egy szó, egy hang nincs semmi hazai, közművelődési ügyről. A nemzeti vagyon jövedelmét így használni s ekként bánni vele, rendén van az? És egy szó neheztelés nincs sehonnan, sehol?! Ott van a szent-István-napi ünnep! ha valaki ellene emel szót, kinevetik, kigúnyolják! S aztán miképpen fogják azt a kálvinisták ünnepelni? Lesz belőle egy szent heverdel napja. Kedves lesz-e ez az Isten előtt?! Nem egy ellenséges szellem szüleményei-e ezek?! s ám próbáld meg! írd ellene. Találsz-e egy lapot, mely ellenkező nézetet kiadja?! Ohajtanám, hogy találj, de kötve hiszem. Még azon prot. írók is, kik a nagy lapoknál dolgoznak, kénytelenek szemet húnyni, mert nem ők tartják fenn a lapot, hanem a «lap», illetve a szerkesztő vagy a kiadó tartja őket és azok adják az irányt nekik is, s vagy hallgatniok kell, vagy az «adott» irányban dolgozni. Sőt prot. írókat fogadnak fel s cikkeiket jól fizetik, csak tüntethessenek nevökkel, hogy íme, ők a felekezeti-ség felülállanak, mert íme, kálvinista munkatársaik is vannak!

Ezek, Tisztelt Barátom! tények, elvitázhatatlan tapasztalati igazságok. A vonalon alól ír egy kiváló kálvinista író s felül, a vezércikkben, szidják a kálvinistákat. Felfordult, rossz világ ez! azért óhajtanék én látni egy prot. elfogulatlan szellemben írott lapot.

Hogy miként hozzassék ez létre: ennek mikéntjére nézve a felső-szabolcsi értekezleten sem történt megálapodás, én sem mondhattam ilyet; a dolog természeténél fogva csak annyit mondtam, hogy vagy «önállóan vagy talán egyházi főhatóságunk szövetkezhetnék egy demokratikus irányú s szabadelvű lap kiadójával.» Többet mondani ilyen dologról nyilvánosan alig lehet. «De valamit tenni kell,» ezt ismétlem.

Hogy az Irodalmi Társulatot, a hol csak ezen úgról szólottam, mindenütt bevontam ez érdekkörbe, azt is okra tettem. Adjunk is már valami élvezhetőt és építőt, ne csak mindig kérjünk; mert végre a türelem is, az áldozati tűz is elfogy, elhamvad, kivált, ha semmi módon nem tápláltatik, nem élesztetik. «Do ut des» nekem ez az elv tetszik s mai világban ez az irányadó. Duzzoghatunk, motyoghatunk érte a világ és az emberek és a világ folyása ellen, de ügyünknek nem használunk vele!

A parokhiális könyvtárak eszméje nekem is tetszik. Nekünk is van ilyen. Használjuk is, de éppen az a baj, hogy kedvem szerint való könyvek nincsenek benne s nem is találunk bele való könyveket, azért sürgetem a népies olvasmányokat, a vallásos népies irányú könyveket! Mert akár parokhiális, akár más könyvtárnak, a benne levő könyvek adják meg az értékét!

A szellem hatalmáról elmondhatnám még, hogy a Károlyi mozgalomnak súlyt, becsét éppen a Károlyi irodalom fellendülése adott, de korántsem az eldugott Károlyi szobor... azonban minek! Tudja ezt mindenki. Nem tagadod, tudom, te sem, hiszen csak a módra, a mikéntre, asorrendre nézve van köztünk különbség. Te előbb alapot akarsz teremteni; én pedig a közszellemet óhajtanám odairányítani, odaterelni, hogy legyen prot. irányú s a jó prot. szellem teremt mindent, átalakítja a világot. «Tehát» vallásos íratokat és jó irányú lapot «mielőbb!» — mert «Hannibal ante portas!»

Maradtam Nagy-Kállón. 1891. február havában.

Tisztelő barátod
Görömbei Péter.*

A szent István-napi munkaszünet.

Az ország képviselő-testülete, a vasárnapi munkaszünetről szóló törvényjavaslat vitatása közben, egy merész rögtönzéssel a szent István-napi általános munkaszünet tárgyalását is napirendre tűzte, s mindkettőt elfogadta. A mi tehát a régebben megkísérelt miniszteri «sic volo sic jubeo» útján nem sikerült, azt a parlament az alkotmányos «forma dat esse rei» alkalmazása által immár végrehajtotta.

Azt ugyan nem mondhatjuk, hogy e törvény megszavazása az alkotmányos formák meg nem tartása miatt kifogásolható lenne, sőt azt sem, hogy az a keillő politikai számvetésnek híjával esett volna meg; de szellemében már félreismerhetlenül meglátszik a régi hagyományos egyháziaskodás. Van benne bizonyos beteges színezetű szabadelvűség, a gyengébb fejűek elkábítására; lényegében azonban éppen az igazi szabadság ellen irányul az egész törvény, azért oly ingatag a határozott és nyílt állás-foglalásban és bizonytalan a valódi cél kitűzésében.

Szent István napja e törvény betűi szerint egyszerűen csak mint munkaszünet napja van jelezve és célbavéve, s ez általánosság első tekintetre mindenki szemében annak szabadelvű volta mellett bizonyíthat. Nem kényszerít senkit vallásos meggyőződése ellenére a temp-

lomba menni e napon s ünnepelni, ha nincsen miért. Ugyde ez a törvény így, ilyen célzattal, éppen állami szempontból véve fel a dolgot, teljesen érthetetlen marad előttünk, ha meggondoljuk azt, hogy éppen a munka, tehát a vagyonosodás érdekében még a vasárnapi munkaszünetről alkotott törvény is szabadalmat ad némely iparosoknak az ünnep megrontására. Aztán mi, lelki haszon nélkül, pusztá heveréssel, ünnepet képzelni sem tudunk, s ilyen ünneplést az egyházzól az állam sem tételezhet fel alaposan. Sokkal indokoltabb hát az a felvétel, mely szerint a munkaszünet-kifejezés alatt valami olyan titkos célzat rejlik, mely istentisztelettel egybekötött egyházi ünneplést akar bevinni e napra a protestánsoknál is elveik, hitbeli meggyőződésük ellenére,* s ezzel már e törvény a legsajátabb egyéni, mégpedig az emberektől sohasem tudakolható lelkiismereti szabadság ellen támad ok nélkül és jogtalanul.

Szent István ünnepe specialis és megoszthatatlan római kath. ünnep volt és marad úgy hitelvi, mint egyháztörténeti szempontból, s annak az állam által nemzetivé proclamálása talán meggondolatlan, talán szántszándékos színvallása a magyar parlamentnek; de a prot. vallásuk számára nem egyéb, mint üres bolt, habár cifra cégért akasztottak is rá annak nemzeti jellegzésében. Istentiszteletre, ünneptartásra tárgytalan, hasznavehetetlen, s bizonyára nem okos dolog volt a parlamenttől, politikai tekintetek miatt általános nemzeti ünnepet akarván meghonosítani, hogy ezt éppen a szent István nevéhez kötötte, a melytől egy felekezetenek, a fenforgó esetben éppen a római katolikusnak hitelve és cultusa el nem választható. Mert ebben az ünnepben minden benne lehet, csak éppen a belső vonzerő, az egyetemes érték, tehát a tulajdonképeni nemzeti jelleg hiányzik belőle.

Igy aztán ha valaki, ezt az ünnepet nem fogja megtartani, mert ünneplésének vallásos szükségét nem érzi, sőt az lelkiismeretével sem fér össze: mondható lesz-e arra, kivált ha magyar református keresztyén, hogy már ez egyetlen ok miatt — pedig ez a törvény szellemében benne van — nem bizonyult jó hazafinak? Vagy ha majd valaki nem találja helyzetével összeegyeztethetőnek azt, hogy e napon «szent heverdel napot» csináljon és dolgozni fog ekkor is a szükséghez képest a mindennapi kenyérért: vajjon összeütközésbe jön-e ez által az állam törvényeivel? Bizony kár volt és sem állami, sem egyházi szempontból nem rossz.

* Az ev. ref. egyház ünnepét a zsinat határozza meg [Egyházi törvény 89 §. e.]. S a zsinaton bizonyosan sokan lesznek olyanok, a kik még nem felejték el, hogy milyen zaklatásoknak voltak kitéve a mi hitelődeink a Szent-István-napi körmenetekért. Nem érdemeltük meg különösen mi reformátusok, a kiknek három-próbás hazafiságát az országgyűlésen is többször emlegették, de nem érdemelte meg egy protestáns felekezet sem, hogy egy nemzeti ünnep által éppen mi legyünk megbotrándoztatva vallásos érzéseinkben. Elégge meg volt tapodva a vallásegység elve eddig is, p. o. a királynak római katolikus templomban való koronázása, az országgyűlést megnyitó «Te Deum»-oknak lemisztése, prot. minisztereknek az eddigi Szent István-napi körmenetekben stb. hivatalos részvétele és egyéb középkori maradványok által; hogy miért kelljen a tudatlanabbakat most még a Szent István-nap ünnepé tétele által is a római katolikus egyház előjogaira s az azzal járó előnyökre figyelmeztetni: ezt nem tudjuk a mai szabadelvűsködéssel összeegyeztetni mi sem!! Igaza volt egyik prot. képviselőnek (Veres József), mikor — éppen a multévi Szent István-napi ünnepre hivatkozva, — azt állította hogy a római katolikus egyház augusztus 20-án nem az első magyar királyt, hanem a szentet szokta s fogja ezután is dicsőíteni. A mi minisztereink tavaly elnézték azt, hogy egy kanonok éppen augusztus 20-án s éppen az ő füllök hallatára izgatott az állam és a szentesített törvények ellen s a római katolikus egyház dogmái mellett. Elnézik esetleg ezután is! Mi protestánsok pedig — ha megünnepelnék augusztus 20-át! — beszélünk a római katolikus egyház szentjei ellen, I. Istvánban a királyt és nem a szentet akarván kiemelni. A zsidó is így tenne. Ilyen módon aztán gyönyörű volna ez a nemzeti ünnep! Munkaszünet mellett harc a templomban az állami törvény oltalma alatt!! Várjuk a zsinatot!! Szerk.

* A következő számban mondom el a választ. Addig is fogadd tisztelő üdvözetemet.
Szerk.

szalható eléggé a hazafiúi kötelességérzetnek a vallásos lelkiismerettel való illetén erőszakos szembeállítására valódi indok, és elérhető eredmény nélkül.

Az ellen, ha az állam törvényhozási úton bizonyos napot, a maga polgári jelentőségében, minden vallásos vonatkozás nélkül, nemzeti ünnep gyanánt jelöl ki, senkinek semmi kifogása nem lehet; találhat is illetéget a hazafiúi politika, de már szent István napjára nézve az általános munkaszünet törvénybeiktatása s az olyan titkos intentió, mely e nap ünneplésében lett nyilvánvalóvá, messze túllő a célon. Oktalan is, jogtalan is, céltalan is. I. István neve az egyháznak csak mint emberi, gyarló intézménynek megalapításában bír jelentőséggel s ez a történelem tanúsága szerint nem egyszer fordult már épen maga a vallás ellen, sőt a mint azt még ma is tapasztaljuk, közte és a vallás közt ég és föld a távolság. Az ő túlmagasztalt politikai esélyességének is, melylyel a történelem ítélete szerint a nemzet függetlenségét megőrizte, a vallással, annak lényegét tekintve, legtávolabbról sincs semmi élő közössége, sőt épen ez a múlt idők hagyományaiból átöröklött nagyon is emberi tulajdon az, amelynek nyomán szerintünk a szóbanforgó, vallást kisebbsítő új törvény is keletkezett. A mi tulajdonképeni célja lenne, hogy nemzeti egységre vigye a különböző felekezetek vallásos meggyőződését, azt épen annak az útnak ellenkezőjén keresi, a melyiken megtalálhatná, külső eszközökkel kísérletez, benső egyesítés, szabadelvű intézmények életbeléptetése helyett. Lábatlankodik a vallásos eszmék útjában, s eredménye nem lehet más, mint fejtelenség. Mi, a kiknek szól e törvény, a multak tanúságai szerint, mindenkor össze tudtuk egyeztetni a vallásosságot a hazafiassággal, sőt nem egyszer a vallásosság rovására voltunk a jó békeségért jó hazafiak, míg ez össze akarván veszíteni a kettőt egymással, csak zavart lesz képes támasztani, dicsőség nélkül a szent István nevével.

Molnár Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Népoktatásunk állapota.

Nem tagadhatjuk, hogy népoktatás-ügyünk, habár nagyon lassan, de folytonosan halad. Azt láthatja kiki, ha a népiskolai életbe beletekint s összehasonlítja a jelent a multtal. Számos jelenség tűnteti fel a haladást, de a legbiztosabban mégis a közoktatásügyi miniszter évi jelentéseiből következtethetünk, feltéve, hogy ezek hiteles adatokat tüntetnek fel.

A miniszter XIX. jelentésének első részében nép-oktatásunk 188⁸/₉-iki állapotáról szólván, nemcsak a tényleges állapotokat állítja elénk, hanem ígér és panaszkodik is egyszersmind.

Mindenekelőtt az országos közoktatási tanácsra vonatkozó reform-javaslatot közli. E reformtól várja közoktatásügyünk gyorsabb és biztosabb fejlődését. Segíteni akar a bajokon. Eddig a tanács véleményei nem voltak eléggé gyakorlatiak, gyakran nem azon szakbeli tagok véleménye döntött és a tanács tagjai nem ismerkedhettek meg az iskolák tényleges állapotával és a könyvbírálati eljárás is sok kifogásra adott alkalmat. Hátráltatta az ügy menetét a tanácshoz véleményadás végett utalt ügyek mindinkább szaporodó mennyisége. Ezeken s ezekhez hasonló bajokon óhajtván segíteni, egészen újból szervezi a közoktatásügyi miniszter a tanácsot. Az új szervezet szerint a tanács 36 szavazó tagból és a vallás- s közoktatásügyi minisztérium kebeléből kinevezett, de csak

consultativ joggal bíró tisztviselőkből áll. Mindegyik tag képzettsége és hajlama szerint, a két tudományi és a két szakosztály egyikébe tartozik; mindegyik osztálynak állandó előadója lesz, ki az összes ügyeket áttanulmányozza és azokról jelentést tesz. Szép, de kételkedünk abban, hogy egy-két ember képes volna a miniszter szerint is túlságosan felszaporodott ügydarabokat alaposan áttanulmányozni és azokról jelentést tenni: és ha igen, lesz-e köszönet az egyoldalú információkban? Az egyoldalúság mindenütt káros következményű, de különösen az a tanügy terén! Sőt, minthogy az előadó is ember, könnyen megtörténhetik az is, hogy hiúságának hízeleg, ha hatalmát érvényesítheti.

Hasznosnak tartjuk a miniszternek azt az intézkedését, melyszerint „a tanács tagjai meglátogatják évközben vagy a vizsgálatok alkalmával az ország különböző intézeteit.” Ha sok reményt nem fűzünk is a tanácsnak ehhez a működéséhez, mert a papíros türelmes és a miniszter úr keze sok tekintetben meg van kötve, mégis haladás ez a javulás felé. Attól félünk, hogy a kiküldöttek sok esetben nem a lényegesre, hanem a lényegtelen és külsőséges dolgokra fogják a fősúlyt fektetni, pl. arra, vajjon tanítják-e a népiskolában a rajzolást? van-e iskolai korszolyatér, hányan vesznek ott részt a mulatságban? stb. És feltéve, hogy egyebet is kérdeznek, mint pl. vajjon osztatlan népiskolában minden osztály külön tanításban részesül-e? vagy 2—4 kombinative oktattatik-e, pl. számtanban, földrajzban? stb. — mi haszna lesz a legszebb jelentésnek, a legerélyesebb intésnek? Ki hajtja végre? Pénzhiány miatt — jobb időig — ad acta! vagy legjobb esetben miniszteri panaszként olvassuk a jelentésben!

Sokat vár a miniszter az új tankönyv-bírálati eljárástól is, melyszerint ezentúl a tanácson kívül álló szakférfiak is bírálókul neveztetnek ki, és az egyik bíráló mindig azon iskolanem körében működő tanfőfiú lesz, a melynek számára a tankönyv készült. Valóban, a tankönyvbírálati eljárás csakugyan alapos reformra szorult; mert eddig személy, rokonság, sógorság, barátság s efféle alapos okok alapján, approbáltak célszerűtlennél célszerűtlenebb könyveket. Az egyik sovány és száraz, a másik terjengős és frázisos, a harmadik deductiókban és rejtélyekben beszél a zsenge léleknek, s felforgatja a paedagogia s lélektan alapelveit; egy másik bibliai nyelven szól a 6—7 éves gyermekhez csak azért, mert későbbben a bibliát olvasnia kell, vagy theologus is lesz belőle! De se baj! ha az iskola a tanító, a képzett és lelkes, munkás tanító rozsz tankönyvet is haszonnal használhat. Így hangzik az ellenvetés. Tisztelet és becsület a kivételeknek! De a tanítók nagy része a tankönyvi deductióból nem csinál inductiót, hogy a gyermekek meg ne zavarodjanak és kezdi a terményrajzot ott, a hol a könyv, az első lapon, a lény meghatározásával és fogalmában levő részeinek felsorolásával, állatok, növények osztályozásával, mert már ehhez hozzászólt a tanító, no meg a szakértő közönség is a vizsgálatokon, melyek rendszeren fényes eredményűek!

Nem helyeselhető, hogy a tanácson kívül csak az egyik bíráló az illető iskolanem körében működő tanfőfi. Nem volna-e helyesebb különböző vidékeken működő tanfőfiak véleményét egy és ugyanazon könyvre vonatkozólag meghallgatni? avagy nem lehetne-e népiskolai tan- és olvasókönyveket egyes tanító testületeknek, vagy egyesületeknek véleményadás végett kiadni? Bizony többet érne az egyszerű, de gyakorlati alapon nyugvó bírálat, mint a vidéknek tudákos lenézése és apriori elítélése. De hogy igazságtalanok ne legyünk, a könyvbírálati intézmény üdvös voltát hiányai mellett is el kell ismerni. A sok polyva közt egyszer-máskor jó

könyvet is találunk engedéllyel, de gyakran engedély nélkül is.

A miniszter úr a közoktatási tanács múlt évi működéséről beszámolván, egyebek közt kiemeli a következőket: revidálta az erdélyi ág. ev. egyház főhatósága alá tartozó iskolák tankönyveit, véleményes jelentést adott a történelmi tanításhoz készített fali képgyűjteményéről, a Kolozsvárott tervezett női kereskedelmi akadémia és a kolozsvári kir. javító-intézet tantervét átvizsgálta. A tankönyv bírálatok száma 290-re emelkedett, melyek közül 157 (54.2%) engedélyeztetett, 133, (45.8%) visszautasított. Elismerésre méltó a miniszternek az az intézkedése, hogy a tanács könyvtára részére a bajor, szász és porosz népiskolák tankönyvei mellé az olasz és francia népiskolákban használt tankönyvek jelentékeny részét is megszerezte. s ez által alkalmat nyújtott a tanácsnak a bővebb összehasonlításra.

Áttérvén a miniszter a népiskolai közoktatásról szóló jelentésére, említést tesz ama fontosabb intézkedésekről, melyek népoktatásügyünk felvirágozása és előrehaladása legjelentősebb tényezői, u. m. a hatályos és szakszerű tanfelügyelet és a jó tanító-képzés.

A tanfelügyelők irodai teendőit apasztotta, mert ezek a tanfelügyelőt az iskolalátogatástól és a tanítókkal való személyes és közvetlen érintkezéstől elvonják. Azért 1889. október hó 19-én 411. szám alatt kelt körrendeletével tizennégy rendbeli teendőt részben megszüntetett, részben tetemesen egyszerűsített a miniszter. Főszólyt fektet a miniszter az iskolák személyes látogatására és igen helyesen jegyzi meg, hogy «az iskolában töltött bármily rövid szakszerű jelenlét többet használ az ügynek egész garmada írásnál.» Azt követeli a tanfelügyelőktől, hogy egyebek közt «a tanítóknak utmutatást adjanak a tanítás munkájának helyes végzésére.» Valóban, örömmel olvashatja a tanférfiú ezeket a szavakat! De öröme nem zavartalan, ha széttekint és keresi a tanfelügyelőket, kik e feladatnak megfelelni képesek. Hisz szomorú, de tény, hogy a miniszter, ki ezeket mondja, nem épen szakembereket is nevezett ki tanfelügyelőkké, a mint azt az országházban a költségvetés tárgyalása alkalmával ismételve hallhattuk. S azért indokolt a kérdés: hogy adjon a nem szakember szakba vágó tanácsot a szakembernek? mert talán csak fel lehet tennünk, hogy a tanító szakember! De feltéve, hogy iparkodik adni tanácsot, nem fogja-e minden szakember, ki egész életét egy szaknak szenteli, gyanúsán és kételkedve talán lenézőleg és megvetőleg fogadni ama tanfelügyelő tanácsát, ki tegnap még szolgabíró volt, s szerénységét fitogtatni akarván, tüntetőleg hirdeti, hogy ő nem szakember? ki könnyen megérthető okoknál fogva kerüli a tanítók társaságát, mert «még nem ösmeri őket!» Hol akarja őket megismerni! Tán csak nem a katolikus legény-egyletben! De hogy is adhat ily nem szakember «utmutatást a tanítás munkájának helyes végzésére,» mikor ő maga soha sem tanított népiskolában és soha sem látta, hogyan kell tanítani? Kényes helyzet az, midőn a miniszter kénytelen bevallani, hogy általa ki-nevezett egyik-másik tanfelügyelő «írásbeli jelentésekből írásban végzi a felügyelettel járó teendőket, holott belátja, hogy a tanfelügyelő szakszerű iskolalátogatása többet használ az ügynek egész garmada írásánál.» De a miniszter úr is megszívlelhetné saját szavait, mert ő is többet tehetne a tanügyért, ha kevesebbet adna hangzatos jelentésekre, melyek rendesen szebb színben tűntetik fel a szomorú valót.

Egy másik fontos intézkedés a tanítóképzés, melynek terén két irányban történtek fontosabb újítások. Az első a fanító- és tanítónő-képző tanárok javadalmazásának a

kor igényeihez mért rendezése. E szerint az állami képezdei tanárok csaknem oly javadalmazásban részesülnek, mint az állami középiskolai tanárok. Panaszskodik a miniszter úr, hogy «a felekezeti képezdei tanárok fizetési viszonyai felette szomorú képet nyújtanak,» s «hogy ezen intézetek fentartói nincsenek abban a helyzetben, hogy intézeteiket kellő színvonalra emeljék.» Bajos ezt kétségbe vonni. Hallottam felekezeti tanároktól, hogy fentartó patrónusaik kevés anyagi támogatásban részesítik őket; de annál szebb szónoklatokat tartanak, melyekben nagy áldozatokról is beszélnek és igen sok erkölcsi támogatásban részesítik őket. Vajjon tudomása van-e a miniszter úrnak ezen áldozatokról? Úgy látszik, nincs. Panaszskodik a miniszter úr arról is, hogy az állami képezdekben «a hit- s erkölcsstan oktatásával megbízott egyének nem felelnek meg mindig a követelményeknek.» Ez sajnos ugyan, de elismerik, hogy így van. Hisz hasonló panaszt nem régen egy prot. tanügyi lapban is olvashattunk, mely még tovább ment s kimutatta, hogy míg valamennyi tantárgy tanítási módszerében határozott haladás észlelhető, addig csupán a vallástanítás maradt ösdi lélekölő slendriánja mellett.

Továbbá elősorolja a miniszter úr a tanítóképzésnek gyakorlatiasabb irányba való fejlesztése céljából történt intézkedéseket. Azt hinné az ember, hogy első sorban magának a képezdei oktatásnak gyakorlatiaságáról és másrészt a gyakorló iskola reformjáról lesz szó. Csalódunk, mert a képezdei tanítás gyakorlatiasága alatt mást kell érteni; azt, hogy egy-két képezdénél mintagazdaságot rendezett be a miniszter; hogy az okszerű méhészetnek az összes képezdekben való tanítása érdekében rendeletet bocsátott ki, mi a felekezeti iskolák egy részénél teljes közönyösségre talált; hogy más képezdénél szőlő iskolákat létesített, s ismét más képezdénél a román nyelv tanítását, s máshol a házi iparnak újból való felkarolását rendelte el. Szóval a tanítás gyakorlatiaságában találunk mindent, a mivel már Trefort kezdte a képezdét és népiskolát boldogítani, mindkét iskolát kivetkőztetve saját-ságos jellegéből s azt műhelylyé átalakítva.

Az állami képezdek minta-gazdaszt, minta-szőlő-művelőt, selyemhernyó-tenyésztőt, méhészt, iparost nem egy, de több iparral, a felekezeti képezdek kántort akar-nak képezni, de tanítót egy sem, mert a tanítóképzés mindenütt csak másodsorban, mellékesen említettik. A gyakorló-iskola, melynek egyszersmind minta-iskolának kellene lennie, vagy gyarló, mert a képezdei tanulók tanítási gyakorlatai nem egyebek hiú próbálgatásoknál; tanítgatnak egy-egy osztályban, de 4 vagy 6 osztályú iskola vezetésére nem jut idő, vagy pedig általában nincsen gyakorló iskola. Kilep a képezdsz és experimentál iskolájában; de a trágyázást mintaszerűen végzi! Első sorban az iskolának kell tanulni és tanítani és aztán csak az élet számára. De míg akadémiai rendes tagok még most is azt hiszik, hogy a képezde nem egyéb, mint a főgimnázium párhuzamos osztályai kevesebb és nem tudományos tananyaggal, vagy míg azt olvassuk a képezdéről, hogy «szoros kapcsolatban van a mellette fennálló közép-, illetőleg felsőbb iskolával, úgy hogy az igazgató, tanárok, tanszerek, könyvtárak a kettős intézetekkel közösek, s csupán az énekre, zenére, tehát a tanítóképző saját-ságos céljaira alkalmaztatnak egyes szaktanárokat,» t. i. a helybeli tanítók, mint óraadók — addig tanítóképzésről még álmodni sem lehet. Ily csudabogarak az antidiluvialis korszakból valók! Tanítási módszer fitymálás tárgya. Nem is csoda, ha a minta-trágyázás a lényeges és nem a didaktika. A tanítóképezdei tanárok országos egyesületének I. közgyűlésén egy középiskolai tanár, ki, melleleg legyen mondva, doktor, nagyon elképedt, mikor hallotta,

hogy a középiskolai módszer a leendő képezdei tanulóra nézve káros. Sehogy sem akarta megérteni, hogy ez általános tapasztalat; hisz ő neki mindezt jobban kell tudnia.

A miniszter úr felfogása a gyakorlatiságról szomorú tévedés, kapkodás de nem gyakorlottság. Csupa gyakorlatiság és sokoldalú képzés mellett a népiskola szenved, mit a miniszteri Jelentés sem tagadhat. mert őszintén bevallja, hogy «népiskoláinkban a tanítás eredménye gyarló.» Miért? annak nem lehet más az oka, minthogy a gyakorlottság eddig csekély volt. ezentúl a tanító sokoldalú gyakorlottsága a tanítás eredményét is fogja említi. De hogyan? Hisz nem a tanítás reformjáról van szó, hanem az ipar és mezőgazdaságról!

A miniszter intézkedései közül, mint minket is közelebbről érdeklőt, megemlítjük, hogy úgy a közigazgatási bizottságokat, mint a tanfelügyelőket felhívta, hogy ha felekezeti iskolák hiányai jönnek tudomásukra a miniszteri megintést csak akkor szorgalmazza, ha előbb saját hatáskörükben mindent megtettek és az illető felekezet főhatóságát is felkérték a hiányok megszüntetésére.

A tanítók anyagi helyzetének javítására és a tanítók nyugdíjintézetéről szóló törvények revíziójára vonatkozó intézkedések eléggé ismeretesek. «Lassan menj, tovább érsz!» Ennek a közmondásnak első fele határozottan érvényesül, másik felének kezdetétől még igen távol állunk — pénzhiány miatt.

(Folyt. köv.)

Zboró.

TÁRCZA.

A katolikus egyház Magyarországon.

(Folytatás).

A szabadságharc alatt a kath. főpapságnak csak egy része foglalt állást igaz lélekkel a nemzet ügye mellett, a többi vagy épen ellene működött vagy kétszínűsködött.¹ Ellenben a magyar kath. közpapság, sőt szerzetesség is, hazaszeretetéről több fényes bizonyítványt állított ki. A nemzet leveretése után, midőn «kard, szurony és vérpad» segélyével tették le alapját az egységes abszolút osztrák monarchiának, «a katonai hatalomnak segédül ajánlkozott a görbe pástorbot.»² És hogy a főpapság ezen munkáját annál biztosabb sikerrel végezhesse, a kath. egyház függetlenségének megszerzése és a prot. egyház elnyomása végett, egész erejét és buzgóságát igénybe vette. A kath. püspöki kar *Sziztovszky János* primás (1849–66) elnöke alatt, *Esztorgomban* (1850. május és augusztus hónap) gyűlést tartott, hogy az iskolák független szervezése és felügyelete jogát megtarthassa, s a nem-kath. könyveket a kath. iskolákból kiküszöbölje. A jezsuitákat újból behozta az országba (*Sziztovszky* 1852.), kik több iskolában az abszolutizmus és ultramontanizmus elveit igyekeztek a „*rebellis*” gyermekek lelkébe becseppentetni, s a prot. területeken, mint *missionariusok*, pénz és más

¹ Az osztrák kormány pl. *Horváth Mih.* csanádi püspököt és cultusminisztert, *Rudnyánszki Józ.* beszercebányai püspököt, mint lázadókat, hivatalától megfosztotta; *Hám János* 1848. esztorgomi primásnak meghagyta, hogy hivataláról „önként” mondjon le. *Rogge*, Az 1848-ik reakció és ellenforradalom (ford. *Hoffer Endre* B.-Pest, 1876.), 85 l.; *Cajus Grachus*, A polgárháború felé (B.-Pest, 1885.), 82. l.

² Vagy miként Bécsben sutogva énekeltek:

„In Kaisers alten Landen
Sind Zwei Geschlechter neu erstanden
Die stützen mächtig seinen Thron:
Die Pfaffen sind es und die Ritter,
Die trotzen jedem Ungewitter
Nehmen Kirch' und Staat zum Lohn.“

Rogge, i. m. 95. l.

világi előnyök árán, megkezdették a lelkek fogdosását. A főpapság még azt is kérte, hogy a prot. pap a vegyes házasságot ne köthesse meg érvényesen (1852.), pedig az osztrák polgári törvénykönyvet, mely azt megengedte, nyíltan elismerte.¹ Általában a főpapság készséggel ragadt meg minden eszközt, mely hatalmi érdekének előmozdítására szolgált s csak akkor jajdult fel, midőn valamely ősi jogát veszélyeztetni látta. Így midőn *Sziztovszky* neszét vette, hogy *Rausser* az egységes birodalom primásává vágyik, haladéktalanul Rómába sietett (1854.), s a curiánál minden követ megmozdított, hogy «semmi» olyan concordatumba ne egyezzenek bele, mely a magyar egyháznak ős idők óta birt szabadságát megsemmisítené. Hasonlóképen saját jogainak megsemmisítése indította arra, hogy tiltakozzék (1855. július 7.) IX. *Pius*nál, ki a bécsi kormány kívánatára, a zágrábi (1852.) és fogarasi (1853.) püspökségeket nemcsak érseki fokozatra emelte, hanem a primási hatóság jogköréből is kiszakította.

Ilyen apróbb vélemény-különbségeket leszámítva, a legnagyobb egyetértéssel haladt az arany jövőről álmodozó főpapság, az egységes birodalom vezetőivel kezefogva, oda, hol a concordatum terem. Az *ausztriai concordatum* (1855. augusztus 18.; l. 106—107. l.) az egységes birodalomhoz láncolt Magyarországnak is szolt, és nemcsak a kath. egyház korábbi kiváltságait biztosította, hanem a pápát, és főpapságot olyan jogokkal is felruházta, melyeket azelőtt a magyar király gyakorolt. Midőn a concordatum egységes életbe léptetése és az állami törvényekkel való egyeztetése végett, a cultus miniszter a főpapokat Bécsbe értekezletre hívta össze (1856. január 25.),² hogy a házasságjog, az iskola- és patronatus-ügynek szabályozása, a vallás-alap kezelése, az egyházi személyekre vonatkozó bírói illetőség felett tanácskozzanak: az értekezleten a birodalmi egység ellen legkevésbé sem tiltakozva, a magyar kath. püspöki kar is megjelent (1856. április 6.—június 17.), sőt a legtöbb püspök nemcsak „a császári állam kath. házassági törvényét,” hanem a bécsi érseknek a mellé csatolt *instructióját* is³ minden aggodalom nélkül kihirdette. Egyedül *Sziztovszky*nak jutott eszébe, hogy az utasítás kihirdetésével elismerné, hogy a magyar kath. egyház az osztráknak alá van rendelve; az utasítást tehát nem hirdette ki.⁴

A concordatumban a főpapság több kiváltságot nyert, mint a mennyi egy állampolgárnak veszély nélkül megadható, s ez által a papság és hívek közti válaszfalat még magasabbra emelte. De ezen kiváltságok mellett sem bízta a kormány az egyházi javak, vallás- és tanulmányi alap sat. kezelését a papságra, mint a concordatumban némileg megígérte volt, hanem magánál tartotta s a jövedelemnek célszerű értékesítéséről maga rendelkezett. Így a főpapság, mint az abszolút hatalom támasza, már a kölcsönösség természete szerint is, nagy részben a kormány önkényétől függött; de kárpótlásul a közpapság és hívek felett annál korlátlanabb uralmat gyakorol-

¹ *Rogge*, i. m. 137—138., 179—180.; *Timoleon*, Legújabb politikai divat (3. kiad., B.-Pest, 1884.), 46. l. Ezen időben a főpapi székeket udvari káplánokkal s a bécsi minisztériumnak udvari- vagy osztálytanácsos papi referenseivel töltötték be, kik ezen állásukban a jezsuita abszolutizmusnak *Bach-Thun*-féle elveiben teljes kiképzést nyertek. Innen került *Sziztovszky* az esztorgomi érseki és primási székre, *Kunszt* a kalocsai érseki, *Haynald* az erdélyi püspöki székre sat. Különösen *Haynald Erdélyben* jezsuita szellemű működésével sok zavart okozott, ez országnak ősi vallásbékéjét felforgatta mindaddig, míg észére nem adták, hogy lassabban hajtsa, mert még fel talál borulni. *Rogge*, i. m. 201. l. és szerzőnek saját visszaemlékezései után.

² Ugyanezt tette, március hónap, midőn mintegy nemzeti zsinatra hívta meg a főpapokat *Viale Prelá* pápai bíboros nuntius, azt vitatván, hogy ezen jog csak őt illeti meg.

³ *Instructio pro judiciis ecclesiasticis imperii Austriaci quoad causas matrimonias.*

⁴ *Rogge*, i. m. 204—205; *Timoleon*, i. m. 46—47. l.

hatott és gyakorolt is. És az a hatalmas, gazdag főpapság, mely erősen követeli a „hazafias“ jelzöt, s mely hét millió hívőre támaszkodhatott volna, ha igazán hazafias lett volna: meghódolt az abszolút hatalomnak, mely őt táplálta, sőt viszonzásul százezereket költött olyan „honleány“ nevelő-intézetekre, melyekben német apácák terjesztették a germanizmust és vakbuzgóságot. Míg a felénynél kevesebb, szegény két prot. egyház (leszámítva némely tót és az összes szász evang. községeket), rettentően küzdött jogai mellett mindaddig, míg azt ki nem vitta; pedig még pénz-segéllyel is csábították.

A kath. főpapság csak a *provisorium* idejében változtatta meg arcvonalát és hangoztatta a *patriotismust*,⁴ midőn már az egységes osztrák állam Olaszországban kemény vereséget szenvedett (1859.); addig bölesen hallgatott és a hatalom birtokában ellenállás nélkül igyekezett az új államrendszer keretében elfoglalni azon helyet, mely számára kijelöltetett. A rövid alkotmányos mozgalom (mely alatt *Sczitovszky* primás is nagyon ingadozó magatartást tanúsított) és az országgyűlés folyama alatt tették le alapját a sz. *László társulatnak* 1861. május 5.), azon céllal, hogy a keleten élő keresztyén magyarokat és intézeteiket, valamint a hazai kath. egyházközségeket sat. segélyezzék. Ezen alkalommal az egyházi és nemzeti érdekeket egyesítő hazafiság (ha igaz!) lelkes szónoklatokban nyilvánította ellenszenvét az új ideiglenes kormányrendszer ellen.⁵

Midőn Magyarország 1865/67. évben alkotmányos önállóságot visszanyerte, s az első felelős képviselői kormány működését megkezdette: az egyházi reformnak az abszolutismus alatt elejtett fonálát újra felvették. Ezen reform mozgalom hatása alatt, a kath. püspöki kar is (1867. nov.) értekezletet tartott, s számot vetve a megváltozott viszonyokkal, kijelentette, hogy az iskolák szükséges reformjának nem áll útjába, sőt kész azt támogatni, ha biztosítják arról, hogy az iskolák világiasítása által, azoknak vallásos célját nem kockáztatják; a polgári házasság ügyében a törvény meghozása ellen elvileg nem küzdenek (de megakadályozták másképen); az egyházi ügyek igazgatására a világiaknak annyi befolyást engednek, a mennyi alkalmas lesz arra, hogy a nép alsóbb köreinek növekedő közönyösségét megszüntesse.⁶ Ezen magába szálásra nagy szükség is volt, mivel az országgyűlés (1868.) tárgyalás alá vette a *népiskolai közoktatást* (XXXVIII. t.-c.), a *vegyes házassági válópereket* (XLVIII. t.-c.) és a *törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonzosságát* (LIII. t.-c.) rendező törvényjavaslatokat, melyek a concordatum követeléseivel sok ponton összeütköztek, de azért mindnyájan királyi szentesítést nyertek.⁷

Még ezen törvények létrejötte előtt felszólította b. *Eötvös József* cultus-miniszter (1867.) *Simor Jánost*, az új primást, hogy a püspöki karral egyetértőleg, oly

alapról gondoskodjék, melyen a kath. egyház autonómiáját, az ország igényeinek megfelelőleg, ki lehetne fejteni. A püspöki kar ezen felszólítás után, megkezdte a *tanácskozást* és közzétett egy *tervezetet* (1868. szeptember), mely a felállítandó *vegyes egyházi tanácsok* célját, szervezetét és hatáskörét fejtegette. E szerint *négy fokú egyháztanács* terveztetett, t. i. községi, alesperességi, megyei és országos. Ezeknek hatáskörébe tartoznék a kath. egyházi javaknak, alapítványoknak stb. kezelése; a kath. tan- és nevelés-ügy vezetése, a papi seminariumok és zárdák kivételével; és az egyház érdekeinek képviseltetése az állammal és más felekezetekkel szemben. Ezen munkálatot a püspöki kar *körlevele* kísérte, melyből a sok szép nyilatkozat között az is kitűnt, hogy a clerus a világiaknak, csak a hierarchia érdekeinek teljes megóvása mellett hajlandó az egyház ügyeibe befolyást engedni. Végül megígértetett, hogy a tervezet; vélemény-adás végett, *vegyes bizottság* elé fog terjesztetni. A kath. autonomia ügye csakhamar élénk vita tárgyává lett, s az egyházi és világi közlönyökben megkezdődött a *tolharc*. A *szabadelvűek*, a kath. tanok épségben tartása mellett, azt óhajtották, hogy az egyház az államtól független legyen és olyan autonómiát nyerjen, mely az egyház vezetésében a világiaknak megfelelő jogot biztosítson.¹ Ezen mozgalommal szemben a *clericalis* vagy *ultramontan* párt is megkezdte a harcot; némely püspök alárendeltjeit a szabadelvű lapok olvasásától óva intette; saját lapjaik² pedig nyíltan úgy tűntették fel a kath. autonómiát, mint a püspöki kar részéről a világi rendnek kegyelemből nyújtandó alamizsnát.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Törvényjavaslat az egyházi adóról.

1. §. Az egyháztagoknak a magyar országos ref. egyházi közalapra fizetendő, s e törvényben külön szabályozott járulékaitól eltekintve, az egyházi adó kétféle természetű:

a) a helybeli egyház és hozzákapcsolt felekezeti iskola fentartására szolgáló;

b) az egyházmegyei és kerületi központi kormányzat, továbbá a convent és a zsinat költségei fedezésére szolgáló adó.

2. §. Ezen adók kivetése és fizetése az egyes egyházközségekben fennálló törvényes gyakorlat szerint, és az illető díjlevelek tekintetbe vételével, a jelen törvényben megszabott korlátok között továbbra is terményekben, szolgálmányokban, készpénzben, vagy esetleg kizárólag csak készpénzben is történhetik.

3. §. Az adók kivetése, beszedése, esetleg behajtása és beszolgáltatása a presbitérium kötelessége.

4. §. E végből minden egyház presbitériuma, a mennyiben ez eddig még nem történt volna:

1-ör: készített rendes vagyonkönyvet, mely magában foglalja az egyházi és iskolai épületeket, az azokhoz tartozó ingóságokkal együtt, továbbá az egyház és iskola föld és ház-birtokait, tőkepénzeit, alapítványait, hasznos jogait, azoknak remélhető évi jövedelmét kitüntetve.

¹ *Független Lapok* 1867 óta, *Autonomia* 1868 óta, később *Szabad Egyház*.

² *Idők Tanuja*, *Pesti Hírnök*, *Magyar Állam*. Ezen utóbbi az olasz „*Civiltà Cattolica*“ párja, csak hogy szellem tekintetében sokkal szegényebb, az ellenkező nézetekkel szemben nevelésében epés, dühös és kifejezéseiben nyers, illemtel sértő.

⁴ „Csak az októberi diploma után léptek föl Haynald és Sczitovszky nemzeti ellenzékkép Schmerling ellen, midőn is magyar patriotismusok odáig terjedt, hogy a primásnak az esztergommegei gyűlésen egyik fajtársa szemére veté, hogy ne felejtse, hogy ő is csak „tót.“ Rogge, i. m. 205.; Hegyi Pál, Államfölség és papuralom (Pozsony, 1882.), 18—22. l.

⁵ *Matthes*, Kirch. Chron. 1861. évf. 144. l. az *Allgem. Kirchen-Zeitung* 98. sz. után; *Vasárn. Újság*, 1861. évf. 225. l.

⁶ *Matthes*, i. m. 1867. évf. 164—65. l. *Rapais* magy. kath. egyház történetirő, az alkotmány helyreállítását ezen szomorú gondolatokkal vezeti be: „Visszaállítván 67-ben az ország alkotmánya, új éra, a liberalismus érája köszöntött be Magyarországra, melynek napjainkig tartó uralma alatt, a kath. egyház, ha nyílt üldözésnek nem is volt kitéve, elveiben és jogaiban nem egy sérelmet szenvedett.“ L. a III. k. 2. r. 628—29. l. Ez elég őszintén van mondva. Ugy látszik, hogy a „hazafias clerus“ visszaszólja a concordatum abszolutismus aranykora után.

⁷ A XXXVIII. t.-c. dec. 5., a XLVIII. t.-c. dec. 6., az LIII. t.-c. dec. 8. szentesítette a király. L. az 1865/8. évi o. gyűl. t.-cikkeket. Ezekről a magyar prot. egyháznál lesz bővebben szó.

2-szor: összeállíttatja e gykülön rovatos kimutatásban az egyháznak rendszerint változás alá nem eső, és évenként feltétlenül fedezendő szükségleteit, u. m:

a) a lelkészi, tanítói, esetleg orgonista és énekvezéri díjlevelekben megállapított fizetéseket.

b) az egyházi és iskolai épületek évi rendes tartozására és jó karban tartására, valamint tűzkár elleni biztosítására.

c) az úrvacsorai kenyér és bor beszerzésére (a mennyiben az egyes hívek buzgósága által külön nem fedeztetnének) szükséges összegeket.

d) az egyházközség terhére eső állami illeték, egyenértéki és más adókat.

e) a lelkészi, tanári, tanítói gyámegyletek vagy nyugdíj-intézetek részére megállapított járulékokat.

f) a központi, egyházmegyei és kerületi kormányzat, a konventi és zsinati költségek fedezésére a felsőbb hatóság által megállapított összegeket.

5. §. Ezen vagyonkönyvet és rovatos kimutatást a presbitérium, megvizsgálás és helybenhagyás végett, az egyházmegyéhez felterjeszti, az attól nyert helybenhagyás esetleg helyesbítés után, mindenkinek egy-egy másod-példányát készített és azt megküldi az esperesi levéltár számára, megőrzés végett.

Az egyháztulajdon állagában, vagy a változás alá nem eső rendes szükségleteiben időnként netalán beállott változásokat, a presbitérium a vagyonkönyvben, illetőleg a rovatos kimutatásban bejegyezteti, ezekről egyúttal jelentést tesz az esperesnek, a ki ezen változásoknak az irattárban őrzött másodpéldányokba való bevezetése felől gondoskodik.

6. §. a A vagyonkönyv, illetőleg rovatos kimutatás felhasználásával, a presbitérium az év első felében kellő időben elkészíti az egyháznak jövő évi „rendes költség-előirányzatát”.

7. §. Ezen rendes előirányzat a szükséglet rovata alatt magában foglalja:

a) A 4. §-a felsorolt rendes változás alá nem eshető és így a gyülekezet által évenként feltétlenül teljesítendő kiadásokat.

b) Továbbá az egyházközség által bár módosítható avagy a körülmények szerint módosulható, de szintén évenként előforduló költségeket, minők:

aa) az egyházi, harangozó, pénzszedők, gondnokok díjai.

bb) a felsőbb iskolák suplicationális segélyezésére, ünnepi követek díjazására vagy díjpótlékára, az emberbaráti intézmények, szegények gyámolítására fizetendő összegek.

A fedezet rovatában pedig

a) a 4. §-ban felsorolt egyházi vagyon jövedelmeiből, a persely-pénzekből, az egyházak közszükségleteire nyújtott adományokból várható összegeket.

b) a hívekre kivetett évi személyes járandóságokból, illetőleg a hívek évi egyházi adójából befolyandó értékeket.

8. §. Évi személyes járandóság avagy rendes egyházi adó fizetésére kötelezett:

a) minden családfő;

b) a 16-ik életévet betöltött, ennél fogva keresetképes minden családtag;

c) a vegyes házasságban élő ev. ref. vallású házastárs;

d) az özvegy nő.

A b) c) d) alatt felsoroltak, azonban a családfőre kivetett évi járandóságnak csak felével rovandók meg. Kivételnek ezen szabály alól azon családfők és családtagok, kik egészen vagyontalanok és e mellett keresetképtelenek és így köz- vagy magánadakozásból élnek,

ezek, mint nem adóképesek, az egyházi adó kirovánál figyelmen kívül hagyandók.

Ezen személyes járandóság, illetőleg adó, egyházközségenként vagyonosságra való tekintet nélkül, mindenkire egyformán rovandó ki. Magasságának megállapításánál irányadó, hogy azt az egyházközség legkevésbé vagyonos adóköteles tagjai is teljesíteni képesek legyenek.

9. §. A rendes évi kiadások fedezésére első helyen az itt felsorolt bevételek szolgálnak.

10. §. Amennyiben a most felsorolt forrásokból befolyó jövedelem egyes egyházakban az egyházi vagyonnak aránylag csekély jövedelmezősége és a helyi viszonyok megkövetelte szükséglet nagysága miatt, nem volna elégséges az egyháznak megállapított évi rendes szükségleteinek fedezésére, az egyházközségnek jogában áll híveit vagyonosságuk avagy keresetük mérvére való tekintettel fokozódó osztályokba sorozni és reájuk alaposan vélelmezhető jövedelmök arányában, az osztálynak, melybe soroztatnak, megfelelőleg, a személyes járandóságnál magasabb évi terheket is kiróvni.

Ily esetben a legelső osztályba sorozandók azok, kik csupán csak a személyes járulék címen megállapított összeget fogják fizetni.

Az évi jövedelmükre vagy keresetükre való tekintettel ezen legelső osztálynál magasabb osztályokba sorozottnak és így magasabb összeggel megrovottaknak személyes adójuk ezen osztályadójukba betudandó.

11. §. Az osztályokba való sorozás, az illetőknek vagyoní avagy kereseti viszonyaikra való tekintettel, esetleg létező terheiknek figyelembe vételével történjék.

Oly esetekben, midőn az illető fél azon osztályt, melybe őt a presbitérium sorozta, magára nézve túl magasnak és így törvénytelennek találja, s ezen osztályozás ellen az egyházmegyére, illetőleg egyházkerületre felebbeznél, az osztályozás helyes vagy helytelen voltának megbírálatása céljából, az anyagi helyzetnek kinyomozására nézve, az országos törvénykönyvnek 1875. XXIX-ik és XLVII-ik törvénycikkeiben, a keresmény és a tiszta jövedelem kipuhatólására előírt eljárás alapján tájékoztatóul.

Ezen az egyház évi rendes szükségletei fedezésére szolgáló adót, legyen az személyes járulék, vagy osztályadó, a törvényben előírt felsőbb jóváhagyással már ellátott kivetés szerint tartozik fizetni:

a) Mindazon adóképes egyháztag, kinek illetősége azon községben van, melyben az egyházközség kebelezett,

b) és mindaz, a ki, ha más községben illetékes is, még ha a szóban levő községben ingatlannal nem bír is, de abban a községben (például egyik vagy másik nagyobb városban) rendes lakást tart, habár nem lakja is azt egész éven át, vagy abban üzlete van.

Ezen esetekben a lakásbér értéke az osztályba sorozásra, illetőleg a fizetendő adó magasságának meghatározására egyik főtenyező lesz.

A mennyiben az utóbbi pont alá eső egyháztag kimutatja, hogy illetőségi helyén rendes egyházi adót fizet, más egyházban a különben reá eső adónak csak felével rövható meg.

Egy egyháztag is, oly községben; legyen bár abban, vagy ahoz csatolva ingatlan birtoka, a melyben sem nem illetékes, sem rendes lakással nem bír, a rendes szükséglet fedezésére, egyházi adó fizetésére nem kötelezhető.

12. §. Amennyiben az egyházközség a vallásos buzgóság fokozása, az istenitisztelet díszének emelése szempontjából szükségesnek tartaná egyházi szereket, például orgonát, harangot, szent edényeket stb. beszererezni, vagy pedig valamely évben az egyházi épületeken, az évi rendes karban-tartásra állandóan megállapított összegből nem

fedezhető nagyobb mérvű javítások vagy kibővítések eszközlésének avagy új építkezésnek szüksége állana be: vegye számba az ezen célokra fordítható összes eszközzeit, szállítsa fel adakozásra úgy az egyház vagyonosabb tagjait, mint általában mindazokat, a kiktől segílyt várhat, esetleg szállítsa fel a gyülekezet tagjait közmunka vállalására és a mindezekből várható eredményre való tekintettel hozza meg ez iránti határozatát, és azt a költség kiszámításokkal, illetőleg építési tervekkel felszerelten, terjeszse fel az egyházmegyei hatósághoz.

Ha a szándékolt beszerzésekre a mondott forrásokból elegendő fedezet nem mutatkozik, a beszerzések elhalasztandók; az építkezéseket illetőleg azonban, ha a felsőbb hatóság arról győződik meg, hogy a célbavett építkezés okvetlenül szükséges és sürgősen végrehajtandó, feljogosítja az egyházközséget, hogy az építkezésre szükséges összeg netalán hiányzó részének fedezésére a hívekre — egy vagy több év tartamára — osztályba sorozás alapján, rendkívüli adót vethessen ki.

13. §. A rendkívüli adó fizetésében részt venni tartoznak, birtokuk vagy üzletük után az osztályok valamelyikébe soroztatván, azok is, a kiknek sem illetőségük, sem állandó lakásuk nincsen ugyan azon egyházközségben, de abban, vagy ahhoz csatolva, ingatlannal vagy üzlettel bírnak.

14. §. Az 1. §. b) pontjában felsorolt adó magasságát, lélekszám szerint kivéve, az egyházmegye, illetőleg az egyházkerület határozza meg és közli az egyes egyházközségekkel a reájuk eső összeget. A presbitérium pedig a rendes évi költségelőirányzat összeállításánál a 4. §. f) pontja értelmében ezen összeget beilleszti az előirányzatba.

15. §. A presbitérium által kirótt fizetési kötelezettségek kivetése ellen, a kötelezett egyháztag, ha azt magára nézve sérelmesnek tartja, jogosítva van a kivetés megváltoztatásáért első helyen a presbitériumhoz, ha annak határozatában meg nem nyugodnék, az egyházmegyei hatósághoz folyamodni, a mely a kivetést a törvények értelmében megvizsgálja, helybenhagyja, avagy módosítja és hozott határozatukról az illető folyamodót értesíti.

Az egyházmegye ezen határozata azonnal foganatosítandó. Megengedtetik azonban az adózó félnek, hogy birtokon kívül ezen határozat ellen a vetl értesítéstől számítandó 30 nap lefolyása alatt, az egyházkerülethez felebbezéssel éljen, mely aztán végérvényesen dönt.

Ha valamelyik egyháztag a reá rótt fizetést még ez esetben sem teljesitené, avagy ha egyházi tartozását, a nélkül, hogy felfolyamodással élt volna, konokul megtagadná, a presbitérium által az esperesi hivatal megkeresendő a végett, hogy az ily ellenszegülők vagy esetleg a hanyag fizetők tartozásainak a polgári hatóság segítségével leendő behajtása iránt intézkedjék.

16. §. A 6. §. rendelkezése szerint, a kellő időben elkészítvén a presbitérium a jövő évre úgy a rendes, mint esetleg a 12. §. értelmében a rendkívüli költségelőirányzatot, felterjeszti azt az esperesi hivatalhoz.

Azon gyülekezethez, melynek presbitériuma ebbeli köteletségének eleget tenni vonakodnék, vagy az esperes megsürgötése után is késlekednék, az esperes küldöttséget nevez ki, mely az egyház előirányzatát a presbitérium költségére előkészíti. A netalán előforduló ellenszegülés esetére, az ily egyház felett, megfelelő közege útján, az egyházmegye és felfolyamodás esetén véglegesen az egyházkerület határoz.

17. §. Ha a presbitérium valamelyik díjlevelet megakarja változtatni, vagy új adózási rendszert behozni, és az ediginél nagyobb adót kivetni tartja szükségesnek, ide vonatkozó határozatát, indokolt jelentése mellett, helyi

egyházközsége elé terjeszti, és az esetben, ha azt az egyházközség elfogadta, az egyházmegye döntő ítélete alá bocsátja, a melynek határozata, ha ellene senki sem felebbez, végérvényes, felebbezés esetén végérvényesen a kerület dönt. A díjleveleken rendszerint csakis oly változtatások tehetők, a melyek az általuk biztosított javadalmazásoknak csökkenését nem vonják maguk után.

18. §. A felsőbb hatóságilag helyben hagyott egyházi adóknak a 3. §. értelmében kivetése végett a presbitérium e végre tartott ülésében a kivetett tartozásokat a fizetés-köteles egyháztagok egyházi adókönyvébe bejegyezteti, és azok beszédésére, illetőleg teljesítésére, a kebelben fennálló szabály szerint, egy vagy több határnapot tűz ki. A beszédést illetőleg, ellenőrzést saját gondnoka avagy a kebeléből választott megbízottak által eszközli. A fizetést szedők az átvett fizetéseket az adókönyvekben mindenkor nyugtázni tartoznak. Az ekképen beszédett fizetések az illető belhivatalnokoknak, gondnokoknak és egyházi pénzkezelőknek a helyi szabályok által kitűzött időben, haladéknélkül kézbesítendők, és azok által rendeltetésükre fordítandók.

19. §. Lelkész, tanító és énekvezér az őt illető fizetést egyháza tagjaitól közvetlenül nem szedheti.

20. §. Az év végével az egyházgondnokok a számadásaikat lezárni és azokat a presbitériumhoz beterjeszteni tartoznak. Ezen számadásokat első fokon a presbitérium vizsgálja, vagy vizsgálattja meg saját bizottsága által, azokra észrevételeit, helyeslő vagy elmarasztaló határozatát reájuk vezetteti; a számadás eredményét nagyobb községekben az egyház közönségének a szokott módon tudomására hozza, és a számadásokat hitelesítő okmányaikkal együtt az espereshez beterjeszti, ki azt tüzetes felülvizsgálás végett az egyházmegyei számvéviszékhez átteszi, mely azt a fennálló szabályok értelmében véglegesen megvizsgálván, felette határozatot hoz és abban a számadó gondnokokat felmenti vagy elmarasztalja.

21. §. Az egyházi év végén túl bármi okból hátrálékban maradt egyházi fizetések behajtását köteles a presbitérium a következő év oly szakában eszközölni, melyben a nép a fizetés teljesítésére a helyi viszonyok közt leginkább képes.

(Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkészjelölés.** A mező-várii lelkeszi állomásra f. hó 12. Beregszászban Tariska Lajos balasséri, Kölesey Zsigmond csetfalvi, Bánóczy Endre muzsalyi rendes, Körösy Sándor munkácsi s Lánzy József m.-várii segédlelkész jelöltettek ki. A jelölést azonban — mint halljuk — megfelelőbbek.

— **A katolikus nagy gyűlés.** A mi elmaradt hetekkel ezelőtt fejedelmi beavatkozás folytán, az készül megvalósulni grófok, bárók, királyi táblai bírók, képviselők és főpapok buzgalmából a legközelebbi időben. Végre is lesz *katolikus nagy gyűlés* és pedig a *katolikus autonomia és egyéb katolikus kérdések* megvitatása végett. Az elő-értekezlet már meg volt s elnökévé a hírhedt Zichy Nándor grófot választotta. Az előkészített ügyek egy 100-as bizottság elé fognak terjesztetni. „Szemmel látható mondja egy napi lap (P. H.), hogy a katolikus érdekek körül rendezett mozgalom van megindulóban.”

— **Az ev. ref. konventet id. br. Vay Miklós** elnök április hó 6-ikára hívta össze Budapestre. A tárgyalások 7-ikén fognak kezdődni.

— **A gönci örömnép emlékkönyve** sajtó alatt van. Az ünnepi előkészületek, a fogadtatások, az istenitisztelet, szoborleleplezés, az összes beszédek, a főbb pohárköszöntők, az énekkarok énekei, a hangverseny stb. mind olvashatók

lesznek a 10 ívre tervezett műben, a mely a szobor két képével s a vizsolyi templom rajzával lesz illusztrálva. A szónokok ingyen adták át műveiket; tehát az egész tiszta jövedelem a *Károlyi alapot* fogja gyarapítani. A mű 2000 példányban nyomatik; szerkesztője *Radácsi György*; ára — legvalószínűbben — 1 frt. Az előlegesen jelentkezők hűsvétra fogják megkapni.

— **A „Károlyi alap”-ra** újabban a következő adományok érkeztek szerkesztőségünkhöz: Kajati Mihály ref. lelkész, Tassról (Szaboos m.) 70 kr, Sütő Áron sárospataki theologus 1 frt; Zombory Gedő, a megyeszéki egyház nevében, 2 frt; Ferenczi Gyula krassói ref. lelkész 8 frt.

— **Az elkeresztelések ügyében hozott belügyminiszteri határozat.** Az elkereszteléssel foglalkozó róm. kath. plebánusok, tudvalevőleg a belügyminiszterhez felebbezték a szolgabírák és a városi kapitányok által hozott elmarasztaló ítéleteket. A belügyminiszter hosszú ideig nem intézte el a felebbezett ügyeket s csak néhány nappal ezelőtt értesültünk a legelső ítéletről, mely szerint a *belügyminiszter jóváhagyta a plébánusokra kirótt pénzbüntetést, de az ítélet egyéb részét feloldja s az anyakönyvek átküldését végrehajtás terhe alatt nem rendeli el.* mivel ez a kihágás, büntető eljárásába nem tartozván, nem volt tárgyalható. A belügyminiszter ítéletéből általában azt következtetik, hogy az elkeresztelések ügyében legközelebb újabb fordulat várható.

— **A Magyar Prot. Irod. Társaság** tevékeny titkára a böjti idény alatt Budapesten vallás-erkölcsi felolvasásokat rendez, melyekre már is több kiváló protestáns tudós megígérte közreműködését. Az első felolvasás február 12-én volt az ev. főgimnázium dísztermében, s Pulszki Ágost egyetemi tanár tartotta. „A vallásfelekezetek szerepéről az állami életben”; február 19-én Csiky Kálmán műgyetemi tanár olvasott: „Művelődéstörténeti rajz a hit és babona multjából” cím alatt. Üdvözljük a kezdeményezést! Ez is egy lépés a belmissió terén.

— **A herceg-prímás székhelye.** Simor meghalt s vele — úgy látszik — eltemették az utolsó esztergomi érseket. Budapest maga s Polónyi és társai erősen izgatnak a primási székhelynek a fővárosba való áttétele végett. Az országházban *Andrássy Manó* gr. már a cultusminisztert is meginterpellálta e tárgyban f. hó 18 án, egyebek közt azt is kifejezván, hogy ha a primás Budapesten lakott volna, egyes kérdések nem élesedtek volna ki mostanában annyira. Szerinte az esztergomi bazilika Rómára emlékeztet, Mátyás király budai temploma pedig és az az alatt fekvő parlamenti épület Magyarország alkotmányosságára fogja a primást emlékeztetni. Azért kellene tehát a primásoknak a fővárosban lakniok, hogy *jobb hazafiak legyenek!!*.. A miniszter maga is foglalkozott már az áthelyezés gondolatával s azt hiszi, hogy a kath. egyház jól felfogott érdeke is mellette szól az áthelyezésnek. A ház örömmel hallotta úgy az interpellációt, mint az arra adott választ.

— **Elkeresztelési ügyben** hozott ítéletet ismét a tornallyai főszolgabíró, a ki előtt *Kálniczky Endre*, putnoki ev. ref. lelkész panaszolta be *Perjéssy Endre*, odaváló r. kath. lelkész, *Pásztor Borbála* illetéktelen elkeresztelése miatt. Szontagh szolgabíró a r. kath. papot a kereszteselési anyakönyvi kivonatnak 15 nap alatt leendő átadására és 36 frt 50 kr pénzbüntetésre ítélte. Az elmarasztalt lelkész felebbezett.

— **„Ev. ref.” és „helv. hitv.” a katonai körök előtt.** Hogy a katonai körök mennyire ismerik a különböző vallásfelekezetek hivatalosan használt elnevezéseit, kitűnik a következő esetből. Egy fiatal ember, a ki az egy éves önkéntességi jogért folyamodott, az illető ezred parancsnokságától az alábbi végzést kapta: „Miután folyamodó anyakönyvi

kivonatában *ev. ref. vallásúnak* van megjelölve, édes atyja beleegyező nyilatkozatában *reformátusnak* mondja, az egyetemi dekanatus bizonyítványa pedig *helvét hitvallásúnak* állítja, egy ember pedig egyszerre csak egy felekezethez tartozhatik, sőt ez esetben valami különös szabálytalanság látszik fenforogni: folyamodó utasítottik, hogy e visszasságot mielőbb igazolja, a minek megtörténte után folyamodványa érdemleges elintéztést fog nyerni”. Az illető fiatal embernek most már hivatalosan kell a katonai parancsnokság előtt bebizonyítania, hogy ez a három név egy és ugyanazon vallásfelekezetnek a neve, a mely vallás nem más, mint a *kálvinista vallás*. Ebből az esetből különben azt a következtetést is le lehetne vonni, hogy talán csakugyan célszerű volna már egy általánosan használandó elnevezésben megállapodnunk.

— **Strossmayer, Diakovár hirhadt püspöke** legközelebb *„pásztori levelet”* bocsátott ki, a mely telve van a magyar állam és a magyar-horvát kiegyezés elleni izgatással. Az elkeresztelések ügyében kiadott rendeletet az egyház jogai ellen intézett támadásnak nevezi. Szerinte, ha az állam törvényei az egyház tanaival összeütközésbe jönnek minden keresztyénnek ellene kell szegülni a törvénynek, mert az engedelmesség egyértelmű a bűnnel. A polgári házasságot az egyháztanaival össze nem egyeztethetőnek tartja. Valótlannak mondja, hogy ő a Magyarország és Horvátország közti kiegyezésnek 1873-ban történt revízióját megáldotta, sőt azt határozottan visszautasította. Bizony nagyon is béketűrő a püspök urakkal szemben a mi *„szabadelvű”* kormányunk!

— **Kegyúri per.** A pereknek egyik nem régóta ismeretes fajtája, az úgynevezett *kegyúri per*, vagyis a patronatus jogából és kötelezettségéből származó azon vitás kérdés eldöntése, hogy a róm. kath. egyházaknak lehet-e más vallású *kegyura*? Eddig ilyen pereket csak zsidó polgár társaink ellen folytattak, s azokban a királyi tábla kimondta, hogy a *kegyúri jog* és kötelezettség *követi* a birtokot, vagyis az eladott birtokkal együtt átszáll az új tulajdonosra, tekintet nélkül annak vallására. Újabban *br. Podmaniczky Zsuzsánna* ellen indított ilyen pert az ecsegi róm. kath. plebános, mert a bárónő épenúgy mint atyja is *tevé*, protestáns vallására hivatkozva, tiltakozik a *kegyúri kötelezettségek* ellen s nem akarja elfogadni a *kegyúri jogot*. Kíváncsiak vagyunk az ítéletre, mert mi előttünk igen feltűnő, hogy az egyedül üdvözítő egyház papjai, az ördög fajzataitól, az elkárhozottaktól is szívesen fogadnák, hogy nekik templomot és parokhiát építsenek, akkor, midőn saját híveik ilyen célra — úgy szólván — semmit sem áldoznak.

— **A február 14-iki jogásztáncestélyen felülfizettek:** br. Vay Miklós 10 frt, Ballagi Géza 5 frt, Kun Béla 5 frt, dr. Kun Zoltán 3 frt, Philipp Alfréd 3 frt, Bogyai Zsigmond 3 frt, dr. Szánthó Gyula 2 frt, Walter János 2 frt, Ujlaki István 2 frt, Szinyey Gerzson 2 frt, Knobl János 2 frt, Krüszelyi Bálint 1 frt, Bálint Dezső 1 frt, Kovács István 1 frt, Maklári P. Miklós 1 frt, Fehér Gusztáv 1 frt, Tina József 1 frt, Heinrich Károly 1 frt. Fogadják ez uton is a rendezőség nevében hálás köszönetünket.

Mikecz István.

Philipp Alfréd.

Szerkesztői üzenetek.

M. F. A másikat is közlöm, ha helyet szoríthatok. — G. P. Levelet írtam. — Dr. Sz. M. Köszönöm a küldeményt. Irodalmi rovatunkban lesz róla szó. W. L.-nak átadtam. — H. K. K. Az új énekes-könyv az énekügyi bizottság elnöke által kiadott két füzet. . . ?! — Cs. G. Küldtem, levél is meg. — Dr. Ö. J. Postára tettem. — F. Gy. K.-ó. Várom szíves válaszát. — T. P. Irodalmi rovatunk fogja bemutatni. — Cs. I. Egész csomagot küldtem. — M. J. Cs—. «Százaz ágon, hallgató ajakkal» . . . ?! — W. L. Ajánlom az előkészítő munkálatokat! — T. I. Jéna. Mihelyt lehet. Érdekes nagyon. — F. J. Már a 4-ik ív van sajtó alatt. A templom és szobor együttes képe szakértők szerint is használhatóan.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre!
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Válasz Görömbey Péter Nyílt levelére.» *Raddesi György.* — «Az új énekes-könyv.» *Bari Sándor.* — «Népoktatásunk állapota.» (Folytatás). *Zboró.* — «A katolikus egyház Magyarországon.» (Folytatás). — «Törvényjavaslat az egyházi adóról.» (Folytatás). — «A neveléstudomány kézikönyve» (Könyvismertetés). *Dr. Öreg János.* — «Vegyes közlemények.»

Válasz Görömbey Péter Nyílt levelére.

Tisztelt Barátom!

Szerkesztői csillagom (5. sz.) Nyílt levél írására késztetett téged s én — gyönyörködve a te mindenre elégséges buzgóságodban — siettem azt közre bocsátani, és pedig a rettegett szerkesztői ceruza (az ollót mi nem használjuk!) alkalmazása nélkül, a mit különben sem a magad-fajta munkatársak ellen találtak fel.

Sietek a válaszzsal is, nem azért, hogy elvi álláspontodban megingassalak, hanem, hogy a magamét — tőlem telhetőleg — igazoljam. Szeretem, ha tisztán állok azok előtt, a kiknek jó véleményét — mint a tiedet is — sokra becsülöm.

Mindenek előtt ki kell jelentenem, hogy egy kissé félreértettél akkor, a mikor az általam hangsúlyozott «Károlyi-alapot, Mecaenasokat, végrendeleti hagyományokat» az általatok kívánt prot. napi lappal is összeköttetésbe hoztad. Én ezeket — ám olvasd el megjegyzéseimet — csak a *parokhialis könyvtárak* s illetőleg *népies olvasmányok* javára szeretném megvalósítani s lefoglalni.

A napi lap szükségét én nem ismertem el s egy oly lap szerkesztését pedig, a mely minden mutatkozó bajunkra gyógyír lehetne, a mely világi urainkat, a kissé felvilágosult osztályt és — mint te mondod — a «misera plebs»-et is megmozgathatná és tettekre ösztönözhetné — én elképzelni sem tudom. Ha akad ember, a ki ilyet teremteni képes, én leszek az első, a ki leborúlok annak nagysága előtt.

Azt érzem veled és minden jó lélekkel egyetemben, hogy a mai viszonyok között erősebben kellene fújni a prot. szellemnek, mint valóban. Látom a fonákságokat; ismerem a politikai lapok viselkedését; tudom, hogy előkelő embereink írnak ultramontán irányú szerkesztőknek; meggyőződ-

sem — a mit ki is fejeztem már többször — hogy sokan szinte restellik közülünk felekezetiiségüket és túlhajtott szabadelvűsködésükben kacérkodnak ellenfeleinkkel s tetszeni kívánnak rossz-akaróinknak!! Dehát megállíthatók, vagy visszaterelhetők-e ezek egy országos prot. napi lap által...?! Azt hiszem, hogy nem. Egyiket von közülök az ismeretség, barátság, rokon összeköttetés; másikat a pénz, a munka jutalma; harmadikat köti a politikai érdek, a pártszempont stb. Ezek — édes Barátom! — mindaddig így fognak oldalogni, míg a bennünket környező veszély fenyegetővé nem válik; akkor pedig jönnek hivatlanul is és segítenek megmenteni a süllyedő hajót. Ezeket egy — talán szegényes, talán határozatlan politikai irányú — napi lappal kedvünk szerinti protestánsokká tenni nem lehet. Ezek azt hiszik magokról, hogy ők egészen jól szolgálják a protestantismus ügyét. Némi vigasztalás lehet ránk nézve az, hogy e tekintetben a többi felekezetek úri népsége ellen is csak épen úgy hangzik a panasz, mint az édes magunké ellen.

A papság protestantismusának öregbítésére van elegendő eszközünk. Egy nyaláb egyházi és iskolai lap jelen már meg hetenkint. Ha ezek nem képesek csinálni közszellemet azok között, a kik magok is a közszellem hivatott, sőt első rendű ápolói: akkor vajjon egy napi lap elégséges lesz-e a nagy feladatra?! Nem gondolom.

A tanítók magok csinálnak magoknak közszellemet, saját közlönyeik által. Ezeket is bajos volna egy napi lappal átteremteni, noha egy részökre ráférne az isteni munka.

Az országos közvélemény irányozása végett látszik legtanácsosabbnak s leginkább célszerűnek egy prot. napi lap szerkesztése. Dehát van-e e tekintetben kellő hatása a hosszú múlttal dicsekedő «Religio»-nak és a pápailag is megáldott «Magyar Állam»-

nak?! Ez utóbbi nem régiben indítványozta, hogy az alapítványi birtokokban dűskáló tisztek köteleztesse a Magyar Állam hordatására, hogy a szabad-kőműves szellemű politikai lapok útján az ördög hálójába ne jussanak. Tudom én, hogy egy prot. napi lap, bárki szerkeszténé is azt, sohasem súlyodna a Magyar Állam színvonalára; de — mint határozottan felekezeti közlönynek — rendkívül nehéz volna magát odáig felküzdenie, hogy irányadóvá legyen. Ez ugyan még nem volna lehetetlen, de annál valószínűbbnek látszik az, hogy — mint a Magy. Állam — ez is kiválóbban csak a papság olvasmányát képezné, tehát épen azokra nem gyakorolhatna kellő befolyást, a kikért tulajdonképen meg kellene azt indítani.

Mindezeket, sőt a netaláni prot. napi lapnak politikai színtelenségét vagy határozott pártirányát is megfontolva, nem állhattam meg, hogy épen veletek, tiszteletem kiváló tárgyaival szemben, ki ne fejezzem a tervezett lapra vonatkozó gondolataimat, aggodalmaimat. Így származott ama szerkesztői csillag.

Örömmel látom «Nyílt level»-edből, hogy most már te is előbbre helyezed a népies olvasmányokat a napi lapnál, s bizonyosan több jót is vársz azoktól, mint ettől.

E tekintetben csak a módra nézve van köztünk különbség. Én sürgetem az alapot, a «nervus»-t, hogy népies irodalmunk biztosan fejlődhessék és hatása ne csak máról-holnapra való legyen; te pedig sürgeted az irodalmi termékeket, hogy azok segélyével prot. közszellemet lehessen teremteni. A cél mindkettőnk előtt ugyanaz. Jó, felséges cél, méltó érte lelkesedni, még vitatkozni is.

Miért akarom én az alapot elébb és nem az íratkákat? Erre a kérdésre egyház-irodalmunk multja adja meg a feleletet. Te épúgy tudod, mint én, hogy az u. n. *Egyházi könyvtár*, a melyet az ötvenes évek végén nem kisebb ember szerkesztett, mint *Révész Imre* s nem kisebb egyházkerület adott ki, mint a *tiszántúli*, pár évi pályafutás után elakadt. Azt is tudod, hogy a „*Keresztény Család*,” a „*Vasárnap*” című vállalatok is küzködve éltek és idő előtt kiszervek. A „*Prot. Nép-könyvtár*”, noha az Budapesten, a Hornyánszky-cég vállalataként s Farkas József teológiai tanár és társa szerkesztésében, a két testvér felekezet írói által támogatva jelent meg s noha azt a sajtó is elismeréssel üdvözölte s kiadója a munkatársaktól sem vonta meg a jutalmat, szintén megbukott és pedig a feltámadás reménye nélkül. Ezt is tudod te s tudtam én is s az ilyenek tudása sarkalt engem arra, hogy — annyi balszerencse után — a szerintem is rendkívül szükséges népies irodalomnak biztosítása, s minden újabb csúfságtól való megmentése végett, a *Parokhialis könyvtárakat* és a *Károlyi-alapot* indítványozzam.

Te azt mondod, hogy az hosszú út s hogy az én tervem circulus vitiosusba vezet. Szerinted fődolog a vallásos prot. nép-irodalom, a lélek, a prot. közszellem megteremtése s az megalkotja majd a Károlyi-alapot, meghozza a végrendeleti hagyományokat stb. De hát miért nem alkotta és hozta meg eddig?! S ki lesz az, a ki annyi szomorú tapasztalat után neki bátorodik egy újabb prot. nép-könyvtár szerkesztésének...?! A Magyar prot. Irodalmi Társaság?! Azt hiszem, erre gondolsz, mivel ez alapszabályilag kötve is van a népies irodalom művelésére. De hát célszerű-e ezt megkezdeni s már sikerrel mívelt feladatának teljesítésében feltartóztatnunk; tanácsos-e a csekély anyagi erőt a két nagy cél között megosztanunk?! Azt hiszem, hogy nem. Az Irodalmi Társaság — a mint én ismerem azt — mostani erejével nem képes többre, mint a mennyit becsülettel és elismerésre méltóan végez. Ezt ne hagyjuk ki a számításból!

Ha a népies irodalmat mindenáron akarjuk, akkor előbb végre is a meglevő tényezők felhasználásával kell valamilyen közszellemet teremtenünk. Azt mondod, hogy az «iners pondus»-szal boldogulni nehéz... En elhiszem, hogy úgy van; de hát hogyan lesz majd a népies íratok megvásárlására rábirható?! Azt is mondod, hogy nincsenek Mecenasok s hogy a protestantismus életét csak a milliók biztosíthatják. Dehát ki fogja megnyerni a milliókat?

Elvégre is a közszellem megteremtésének kötelessége reátok és reánk néz s mindenek felett ti reátok! Meg van írva — édes Barátom! — hogy *legeltessétek az istennek reátok bizott nyáját és ügyeljétek arra nem kénytelenségből, hanem önként, sem rút nyereség-vágyból, hanem szíves indulattal.* A ki nem megy a templomba, annak utána kell menni az íge fegyverével. Ez nehéz, de szép feladat! Ott vannak a presbitériumok, ott vannak a papi értekezletek, ott az egyházmegyei és kerületi gyűlések... ha ezek együttvéve nem képesek a közszellemet annyira fellendíteni, hogy nekünk — filéres adakozás s esetleg egyes nagyobb adományok útján — egy, irodalmi célokra kamatozó alapunk támadjon: akkor nem leszünk mi képesek arra sem, hogy az irodalmi termékeket a nép közé beplántáljuk s azok által idézzük elő a mindnyájunk által óhajtott prot. közszellemet.

Ha ti a közvetlen érüklözés útján, az élő szó melegével, tekintélyetekkel, papi nyájasságotokkal nem tudtok hozzáférni a nép szívéhez, eszéhez s nem tudjátok azt a protestantismus élő vizeihez terelni: hát hogyan boldogulna akkor a megkövesült szívekkel, a megkérgesedett agyakkal a papírosra nyomott, néma betű, akár egy prot. napi lap, akár a prot. népies irodalom útján?!

Ne tiltakozzál! Tudom én azt, hogy te — mint jó pásztor — életedet is kész volnál odaadni a te

juhaidért . . . de ilyen-e köztetek a többség, ilyen-e a pásztorok serege egészen?! Van-e csak önmagatok között is közszellem? Papi értekezleteken, megyei, kerületi gyűléseiken vagytok-e mindig elegendő számmal?! Ott van-e a többség?! Aztán nincsenek-e köztetek versengések akkor is, a mikor közös nagy céloknak együttes támogatásáról volna szó? Nem szakadoztok-e pártokra vidékenkint kis dolgok miatt is?! Próbáltatok-e már egységes tervvel munkálkodni a közszellem javáért, a prot. egyház dicsőségeért?!

Tekints csak szét és lásd meg, hogy a Károlyi-alapra mennyi gyűlt be összesen! Hányan elmaradtak a tehetősek is, a szegények is, a papok is, a nép fiai is. . . Pedig egy kis igazi lelkesedéssel — bizonybizonny — begyűlhetett volna a negyedfél millió protestáns után az ugyanannyi krajcár. . . Csak ti akartátok volna!! De hát nem akarták közületek sokan.

Elismerem, hirdetem, hogy a köz-szellem felébresztésére s a népies irodalom megindítására szükség van; de azt is vallom, hogy sem az egyikért, sem a másikért nem tettünk meg mindent, a mit megtehettünk volna. A baj tehát első sorban önmagunkban vagyunk.

Nem folytatom tovább, noha sokat kellene még elmondanom. De majd máskor! Sietnem kell a gönci öröm-ünnep emlékkönyvével, a mely — ha a prot. közönségnek úgy tetszenék — jövedelmezhetne a Károlyi-alapra legalább 1000 frtot. Tegyük meg mindnyájan, a mi tőlünk telik s lesz közszellem is, népies irodalom is.

Elj boldogul, lelkesedjél és lelkesíts tovább. Az Istennek lelke meggyőzi e világot!

Sárospatak, 1891. február 27. tisztelő barátod

Radácsi György.

Az új énekes-könyv.

Egyik iskolai év kezdetén történt, hogy nagyobb fajta tarka lepke repült be tantermünk nyitva tartott ablakán. Meglátva ezt a kezdő iskolások egyike, azonnal figyelmeztette a tanítót; s minthogy kevés fogalma volt még a tisztességesebb beszédmódról, ilyen formán kérdezősködött:

«Nézzé már kiend! micsoda az?»

«Ördög-lepke» válaszolt neki a tanító.

«Ördög-lepke!!!» selypített vissza szörnyen megremülve a kicsiny ember; de még nagyobb lón szörnyűködése, mikor látta hogy a tanító, — nem akarva, hogy a repkedő vendég a tanítványok figyelmét elvonja a tanulástól — kezeivel a lepke után kapott és sikerült is azt elfognia. Ez egyszerű tény végleg megállapította előtte a tanító tekintélyét s ő nem is késett annak bátorsága fölött érzett nagy bámulatának azonnal kifejezést adni következő szavaival:

«Hát nem fél tőle kiend?»

«Nem!» felelte a tanító.

«Én félnék!» végezte be a párbeszédet az érdeket méltányolni tudó apróság.

Kénytelen vagyok megvallani, hogy «én is félek!» megjijedtem, mégpedig nem a borzalmas ördög-lepkétől,

hanem tarka színű, cifra szárnyú pillangóktól. Ezen ijedelmem pedig azon időponttól keletelhet, mikor énekes-könyvünk javítása és átalakításának munkája kezdetét vette. A lapokban közzétett dolgozatok olvasása közben, nem egyszer úgy rémlett előttem, mintha tarka pillangó repült volna be ablakomon s mindannyiszor eszembe jutott a fentebbi együgyű, falusi történet is; mert mert mi türes-tagadás: ama dolgozatok legtöbbje oly mesterkéltnak, egészben véve oly idegennek tűnt fel előttem, mint a milyennek találta kis iskolásunk a cifra szárnyú, tarka-barka ördög-lepkét! S mint-hogy vele együtt én is kénytelen voltam bevallani, hogy félek a lepkétől, vagyis: nem éreztem magamban elég erőt a lepke elfogására nem tehettem jobbat, mint hogy gyakorta sóhajtoztam egy hivatott ember után, ki a kellő tudományos készültségen kívül beszélni és írni is tudna amaz egyszerű, mesterkéletlen, de keneteljes bibliai hangon és nyelven, melyre a belső embernek, az istenfélő szívnek és léleknek — ha épülni akar — okvetlenül szüksége van, és a mely nélkül a célbavett javítási munka lehet ugyan cifra szárnypróbálgatás, de bizonyosan eredmény nélküli, meddő munka marad!

A pillangókat elfogni képes tanító-mestert mind e mai napiglan várva-várom; de, hogy meg fog-e az érkezni hamarjában? erre bizonyost nem felelhetek. Annyi mindazonáltal történt, hogy míg én szobám rejtékében a fentemlített módon sóhajtoztam, az alatt e lapok t. szerkesztősége némi életjelt adott magáról, midőn a folyó évi 3-ik szám 72-ik lapján (hol egyik zsoltár-javító fiatal költőnkől van szó) rövid megjegyzést kockáztatott, melynek valódi értelmét az én igénytelen nézetemmel közel rokonságban levőnek gondolom. Ez a megjegyzés bátorított fel arra, hogy a sóhajtozással meg nem elégedve, nem tanító-mesteri szerepben — mihez sem tehetségem, sem szándékom, — hanem legalább némi figyelem-ébresztés végett, az eddigi tapasztalatok nyomán támadt észrevételeimet elsoroljam.

Köztudomású dolog, hogy valamint sok más téren, úgy nemzeti irodalmunk, hazai nyelvünk fejlesztése körül is — épen mostanában, midőn száz meg száz, évtizedek óta elfogadott s mindenütt használatba vett szó életben maradása vagy halála felett foly a harc, — bizonyos átmeneti, tisztulási processus van folyamatban; tehát már magában véve ez a körülmény eléggé megnehezíti az olyan munkát, melynél kíváncsok, hogy csakis tiszta magyar származású, tősgyökeres szavak és kifejezések használtassanak benne. Tudom, hogy énekeink nyelvezete a póriásig alá nem sülyedhet; de másrésről kétségtelennek tartom azt is, hogy az úgynevezett irodalmi nyelv legmagasabb régióiba sem szükséges annak felszárnyálnia. Mi lehet tehát itt az irányadó szempont? Csakis ez, hogy vessünk számot felekezetünk túlnyomólag nagyobb részének értelmi állapotával, felfogásával, tehát lelki és szívbéli szükségleteivel; mert azok számára kell énekes-könyvünket készítenünk, a kik azt használni óhajtják is, fogják is. Nem egy-két szívben és lélekben pallérozatlanul maradt, tudatlan és faragatlan ember; de nem is néhány, az ösmereket mélységéig eljutott szoba-tudós, vagy születésénél s társadalmi állásánál fogva a legmagasabb irodalmi és tudományos műveltségben élő, kevés főrangúak számára kell énekeket írunk; hanem annak az egyszerű, középosztályhoz tartozó nagy tábornak, mely ugyan felényi szót sem ösmer még, mint a mennyit jelenleg irodalmi nyelvünk használ; de az ösök hitéhez való törhetlen ragaszkodása s vallásának hő szeretete által felekezetünk többségét s egyházunk fentartó elemét képviseli.

A mily elhibázott lépés lenne a pórias nyelvezetig sülyedni alá néhány pásztor ember vagy hazátlan jött-ment kedvéért, — kik vadonban, gondozás nélkül növekedve fel, — csak féllábbal, tehát folytonosan ingadozva tudnak megállani az emberi műveltség legalsó fokán is: nem kisebb hibának tartanám, ha akár a kevés főrangúnak és tudósnak valódi műveltsége, akár a mostani divat, az üres látszat és cifra máz szemfényvesztő csillogása által félrevezettetve, arra törekednénk, hogy énekeink a szó valódi értelmében úgy nevezett irodalmi nyelven írássanak meg. Mert a nagy többségnek nem szótárakból válogatott és csupán a verstan szabályainál fogva szükségből előrántott s bár magyar, de még közhasználatba nem vett szavakra és kifejezésekre van szüksége; hanem olyanokra, melyek az isteni félelmet, kegyességet, vallásosságot nemcsak fentartani, de még gyarapítani is képesek, e mellett minden homályosságot, kétértelműséget kizárók; egyszerűségekben pedig szépek, lelket építők és szívet meghatók legyenek.

Valamint egyébről, úgy az éneklés vallásos és felekezet-erősítő becse felől is különböző-képen ítélnünk; részemről saját tapasztalásom adatai nyomán, mind a vallásos buzgóság növelése, mind a felekezet erősítése szempontjából, az éneklést legelső helyre állítom. Kifogástalanul vallásos tartalom; egyszerű, de az embernek szívéből-lelkéből vett tősgyökeres kifejezések, még ha nem volnának is megtarthatók szigorúan a verstan és szöveg-költészet szabályai, építővé, szavakkal le nem írható hatásúvá teszik a megfelelő dallamú éneket. S hogy például alföldi, nagy népességű egyházaink, — dacára annak, hogy kevés lelkipásztoraik által egyáltalában nem gondoztathattak úgy, mint a kisebb gyülekezetek, — épségben juthattak keresztül az elmúlt idők borzasztó viharain: én ennek egyik fő-fő okát az alföldi nép bámulatos éneklési kedvében találok, mely annyira erős, hogy ott mai napiglan is már kora hajnalban gyülekezik az éneklést szerető nép, s kivált vasárnapokon és nagyobb ünnepek alkalmával, még nem virad, mikor ezrek ajkain megzendül az ének s mindaddig, míg a harangozás ideje el nem érkezett, buzgó énekléstől visszhangzik a templom egész környéke.

Mindazonáltal ne ámítsuk magunkat azzal, hogy felekezetünk előkelőbb tagjai azért hidegedtek volna meg az istenitisztelet gyakorlásában, mintha énekeink nem bírnának reájok vonzó erővel; az is alaptalan feltevés, hogy talán a verstan szabályai szerint kifogástalanul elkészített, költői szárnyalású énekek által ismét buzgókká és vallásosakká lehetne őket átalakítanunk! Bizony, ebben a mostani félszeg, érdek- és élvezet-hajhászó, anyagi korszakban, valamint a vallásosság és templom-látogatás, úgy az éneklés is számtalanok előtt nem egyéb, mint forgalomból kiment, érték nélküli pénzdarab! A kit nem von templomba saját belső szükséglete: hiába szól annak a költészet Petőfi, Arany és Tompa húrjain; megilletetlenül hagyja az ilyet szent Dávid hárfája is; ellenben a valódi vallásos lélek — tartozzék bár a legműveltebb és legfelsőbb körökhöz — nem cserélne el egy még gyermek korában megtanult, egyszerű nyelvezetű, de előtte örök szépségű s értékű versszakot (például a 28, 35, 84 és 90-ik zsoltárból) az összes modern ének-költészetért, mely tetszetős formáival, választékos kifejezéseivel kevélyen eleibe lép Sz. Molnár Albert keresetlen, de egyszerűségében oly nagy becsű magyar zsoltárának!

Bizonyára igen helyesen járt el az egyetemes énekügyi bizottság, midőn a zsoltárok közül kiszemelte mindazokat, a melyek mind tartalmi, mind dallami szépségöknél fogva, mintegy hozzá forrottak immár az ember

szívéhez, es az ilyenekre nézve, csupán az átdolgozást, illetve kijavítást határozta el. Ámde a vállalkozók — legalább azok, kik eddigelé a nyilvánosság előtt feltűntek — aligha figyelmen kívül nem hagyták a bizottsági utasítást, mely a javítás és átdolgozás mikéntjét magyarázván, világosan mondja, hogy: «a meglevőt és ösmeretést lehet összébb vonni, rövidíteni, s a nyelv ódon zamatának lehető megtartásával ezen és a verselesen jobbitani.» Hát oly szép s erőteljes nyelvezetű szövegből — minő a VIII, XXVIII, XXX, LXXVII, XC-ik zsoltároké — nem volna érdemes megtartani egyetlen sort sem? Bizonyára különösnek tűnik fel az ilyen elbánás előttünk, kik az említett zsoltárokból — bármit mondjon a verstan — tudunk találni olyat, a mi nemcsak a mostani meghagyást, hanem az örök életet is megérdemli (A LXXVII-ik zsoltár átdolgozásában összesen ennyit találók a régi szövegből: «minden-mű szükségemben, reménységem csak az Isten!» de még ennyit sem egészen, mert átdolgozó «a szükségemben» helyett többes számot (szükségünkben) alkalmaz, a mi már nyelvtanilag tekintve is, nem épen helyes és szerencsés változtatás).

Nem akarom én figyelmen kívül hagyni ama fontos körülményt sem, hogy a régi szövegek szépségeit meglehetősen növeli a megszokás is. Az, a mit már kicsiny gyermekkorunkban hallottunk és hallásból megtanultunk; a mivel évek hosszú során keresztül annyiszor élesztettük hitünket, növeltük buzgóságunkat, észrevétlenül vérünkkel változott át; ellenben az új szöveg, — még ha meglehetősen sikerült is — kezdetben hidegnek, élet nélkül valónak, idegennek tűnik fel előttünk a szokatlanság miatt! De nem bizonyos-e az, hogy a régi szövegektől teljesen megfosztott új énekes-könyv csak hosszú idő lefolyása alatt mehetne át az emberek lelkébe; nem féltő-e, hogy az egészen szokatlan új énekek sok meleg szívet el fognak hidegíteni és sok lélekre kellemetlen hatást gyakorolhatnak? Szükséges tehát — hogy úgy mondjam — a lelkek és szívek számára is bizonyos átvezető híd, mely őket a régi idők megszokott ódon formái és szólásmódjai közül kellő óvatsággal juttassa át az új korszakban divatozó nyelv és költői alakok még ösmeretlen és idegenszerű vidékeire, s ugyanazért: a régi Zsoltárban megtartandóknak ítélt ének-szövegek közül hadd maradjon meg továbbra is mindaz, a mi kevés igazítással a kitűzött célnak jó sikerrel megfelelhet!

Azon t. munkások pedig, kik ez idő szerint az átdolgozás és javítás körül fáradoznak, ne gondolják, mintha velök szemben a csúfolók székébe kívántam volna helyezkedni, oly célzattal, hogy őket a további munkálkodástól visszariaszjam! Semmiképen nem! Csupán jóakarató figyelmeztetést céloztak igénytelen észrevételeim, arra nézve t. i., hogy egyszerűbb kifejezésekkel, a milyenek népünk értelmi állapotának megfelelően, továbbá tősgyökeresebb szólásmódok megtartása és ilyeneknek újonnan alkalmazásával; mindenen felett pedig a vallásos lelkiület megragadóbb nyilatkozataival igyekezzenek eszközölni a szükséges szövegjavítást; mert csak így reménylhető az, hogy munkájuk a hosszú időközön át jó eredménnyel használt zsoltár helyét elfoglalván, a szó legszorosabb értelmében gyarapítani fogja közöttünk az isteni félelmet és vallásosságot!*

Bari Sándor.

* Tárgyhalmozás miatt késett.

ISKOLAI ÜGY.

Népoktatásunk állapota.

(Folytatás).

A népiskolai közoktatás állapotának részletes ismertetéséből a következő adatokat említhetjük fel:

Tanköteles gyermek volt 1889-ben 6—12 éves 1785566, 13—15 éves 683120, összesen 2468626, s így egy év alatt 51681-gyel szaporodott a tankötelesek száma. Tényleg iskolába járt 6—12 éves 1544637, vagyis a tankötelesek 87 07⁰/₀; 12—15 éves 470975, vagyis 68 95⁰/₀, összesen 2015612 és így 453013 tanköteles nem részesült rendszeres tanításban. Javulás mutatkozik itt is, mert a múlt évhez viszonyítva 64733-al több a tényleg iskolába járó, mint a megelőző évben. Ezt az emelkedést első sorban az alsó fokú iparos és kereskedelmi iskolának látogatása eredményezte. Dacára ennek, még mindig 18 93⁰/₀-a a tanköteleseknek iskolátlan maradt. Minden 1000 lakos közül (az 1880. évi felvétel szerint 13,749603 lakos) tanköteles korban volt 1869-ben 168 5; 1889-ben 179 5. Tényleg iskolába járt minden ezer lakos közül 1869-ben 80 5, 1889-ben 146 6. Minden egyes □ km.-nyi területre jutott 49 03 lakos és 8 8 tanköteles-sel szemben 7 17 iskolázó. A tankötelesek egy év alatt 2 13⁰/₀ arányában 51681-gyel, az iskolába járók száma 3 32⁰/₀ arányában 64733-mal szaporodott, s így az iskolába nem járók száma 13052-vel (2 8⁰/₀) fogyott, a mi, habár lassú, de mégis öröndetes haladás. A tankötelesek közül elemi népiskolába járt 1961220 gyermek, felső népiskolába 2562, felsőbb leányiskolába 2124, polgári iskolába 18484, középiskolába 31222.

Nem szerint a 2468626 tanköteles gyermek közt 1259956 (51 03⁰/₀) fiú és 1208670 (48 97⁰/₀) leány volt, de a tényleg iskolába járó gyermektömeg közül 1075395 (85 37⁰/₀) fiúra csak 940217 (77 79⁰/₀) leány esett, a miből látszik, hogy a leányok iskoláztatására még mindig nem fordítanak annyi gondot, mint a fiúkéra. Még nagyobb aránykülönbség mutatkozik az ismétlődő tankötelesek tömegénél, a mennyiben a fiúk 75 16⁰/₀-a, a leányoknak pedig csak 62 31⁰/₀-a részesült ismétlődő oktatásban, a minek okát a helyi, erkölcsi s egyéb kedvezőtlen viszonyokban kell keresni. Nem lehet azonban tagadni, hogy a leánynevelés ügye évről-évre fejlődik. A múlt évben is 25 leányiskola keletkezett, melyek közül 11-et a római hitfelekezetűek állítottak, míg az állami iskolák közt 5, a községek között pedig 9 leányiskola létesült.

Az ország népiskoláinak 84⁰/₀-a fölött közvetlenül a hitfelekezetek rendelkeztek és a növekedő állampolgárok 70⁰/₀-ának nevelését irányítják. Hogy a különböző hitfelekezeteknél a tankötelesek s a tényleg iskolába járók között, minő viszony van, azt a következő adatok tüntetik fel: 1000 tanköteles közül iskolába járt: ágostai hitv. (evang.) 857 9, római kath. 872 1, helv. hitv. (ev. ref.) 847 8, izraelita 808 5, unitárius 782 7, görög keleti 680 4, görög kath. 631 1.

Tekintve azt, hogy hazánkban 1000 tanköteles közül átlag 816 5 jár tényleg iskolába, láthatjuk, hogy az iskolalátogatás csak az ágostai hitv. (evang.) római kath. és helv. hitv. (ev. ref.) hitfelekezet kebelében haladja meg az átlagos arányt; a többieknek kisebb-nagyobb mértékben elmaradás észlelhető.

A tankötelesek és a tényleg iskolába járók számának szaporodását tekintve, a következő arányokat találjuk:

1. A tankötelesek szaporodása:	2. a tényleg iskolába járók szaporodása:
1. római kath. 2 %	— — 3 %
2. görög kath. 4 %	— — 5 %

3. görög keleti 1 7 %	— — 3 %
4. helv. hitv. (ev. ref.) 1 5 %	— — 5 %
5. ág. hitv. (evang.) 3 %	— — 2 %
6. unitárius 3 %	— — 2 %

Tehát az iskolába járók szaporodása a tankötelesekével szemben az ágostai hitvallásúaknál és unitáriusoknál visszas arányban áll.

Anyanyelv szerint a következőleg csoportosíthatók a tankötelesek és tényleg iskolába járók; 1000 tanköteles közül tényleg iskolába jár: 1. német ajkúak közül 900 9, 2. magyar ajkúak közül 854 3, 3. tótajkúak közül 845 6, 4. horvát ajkúak közül 795 4, 5. szerb ajkúak közül 788 6, 6. ruthén ajkúak közül 729 1, 7. román ajkúak közül 623.

Habár e téren is fokozatos haladást észlelünk, de azért a 816 5 ezres arányú országos átlagnál nagyobb iskolázás csak a német, magyar és tót ajkúaknál fejlődött ki.

A tankötelesek közül 453014, vagy 18 35⁰/₀ nem jár iskolába. Az iskolába járók közül (2015612) egész éven át járt 171843, vagyis 85 3⁰/₀; csak télen járt 297189, vagyis 14 7⁰/₀.

A lecke mulasztásokra vonatkozó adatok közül felemlítjük, hogy minden 1000 iskolába járó közül 648 4 átlag 16 félnapot mulasztott, tehát csak 351 6 végezte a tanévet minden megszakítás nélkül. «818024 esettel csökkent ugyan a mulasztások száma, de 53044-gyel növekedett a hanyag iskolázó tankötelesek tömege.» Az összes mulasztások 95⁰/₀-a igazoltnak nyilváníttatott (19936507 eset); az 520326 frtnyi bírságösszegeből csak 40591 frt 11 kr fizetettett be. Úgy az igazolatlan mulasztások nagy számaért, mint a kirótt büntetéspénzek be nem fizetéseért méltán kárhoztatja a miniszter a tanítókat és az ellenőrző hatóságokat.

A szükséges tankönyvekkel és másnemű tanszerekkel az iskolába járóknak, csak 913 1⁰/₀-a rendelkezett s 86 9⁰/₀ a csak hiányosan volt ezekkel ellátva.

Vizsgálatot tett az iskolai év végén 214884 tizenkétéves tanuló, kiknek 96 8⁰/₀-a jól tudott írni és olvasni, 3 2⁰/₀ tudott olvasni, de írni nem. Ezekre az adatokra vonatkozólag azt jegyzi meg a miniszter, hogy mivel a modern didaktika eljárása szerint az olvasás, az írás alapján tanítottak, a feltüntetett korlátolt tanítási eredmény egynémelyik felekezeti iskola túlszegény szervezetével hozható kapcsolatban.

Hazánkban az 188⁰/₀-diki tanévben 12685 polgári községből (a főváros 10 községi szervezetű kerületének hozzáadásával) egy vagy több iskolával 10643 község bírt; 1798 oly község volt, melynek iskolaköteles gyermekei a szomszédos község iskolájába jártak, s így teljesen iskolátlannál állott 244 község, vagyis 1 92⁰/₀. A megelőző évben csak 235 község (1 85⁰/₀) volt iskola nélkül, mely kedvezőtlen viszonyt az „egy tanítós iskolák tanítói állomásainak szünetelése okozta,” s ennek főokát ismét a tanítói állomások rendkívüli silány javadalmazásában kell keresnünk, mert igaz ugyan, hogy a 24645 iskolai tanítói állomás javadalmazására 11321269 frt fordítatván, egyre-egyre átlag 459 frt esik, de több ezerre megy az olyan tanítói állomások száma — különösen a görög kath. és oláh ajkú görög keletiekénél — hol az évi jövedelem 50 frt-tól kezdve váltakozik s emelkedik, de a 300 frtot el nem éri, de el sem érheti a miniszter nyilatkozata szerint sem, ha tekintetbe vesszük, hogy több, mint 4000 olyan község van hazánkban, melynek lakossága 18—2000 frt egyenes adóképeség mellett, az egyházi és iskolai, a megyei és községi terheket is köteles viselni. Népiskola mindösszesen 16702 volt hazánkban, tehát csakis 80-nal több, mint az előbbi évben, pedig, mint a miniszter jelenti, legalább is 300 egy tanítós új

iskolára volna évenként szükségünk. Ezek közül r. k. felekezetű 5402 (32·35%), h. h. (ev. ref.) 2374 (14·23%), görög kath. 2157 (12·92%), községi jellegű 1935 (11·59%), görög keleti 1783 (10·68%), ágostai hitvallású 1431 (8·56%), állami jellegű 792 (4·72%), izraelita 564 (3·38%), magánjellegű 179 (1·07%), unitárius jellegű 44 (0·25%), társulati jellegű 41 (0·24%). Népoktatási tanintézetekünk közt volt elemi népiskola 16455, felső népiskola 68, felsőbb leányiskola 17, polgári iskola 163. Fiú iskola 1174, leányiskola 1339, vegyes pedig 14189. Megemlítjük, hogy a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület *miskolci* leánynevelő-intézete, a miniszteri jelentésben most van először a felsőbb leányiskolák között felemlítve. Méltónak tartjuk azt is felemlíteni, hogy a felsőbb leányiskolák számát tekintve, egy felekezet sem haladja túl az ev. ref. egyházat, noha a miniszter csak két intézetét ismeri el ilyen fokúnak, de a római kath. zárdák és leánynöveldek közül is csak *kettőt* fogadott el felsőbb leányiskolának, a többi felekezetnek pedig ilyen intézete egy sincs. Az ev. ref. két felsőbb leányiskola közül a *debreceniről* azt jelenti a miniszter, hogy jeles fokozatában azzal a várakozással hagyta meg, hogy az épen úgy, mint a *római kath. két engedélyezett intézete*, tanterv-szervezetüket teljesen az előirtakhoz módosítják s a tanításnál államvényes polgári iskolai oklevéllel bíró tanerőket alkalmaznak.

(Vége köv.)

Zboró.

TÁRCZA.

A katolikus egyház Magyarországon.

(Folytatás).

Ily előzmények után tartották meg az *előkészítő értekezletet* (1868. szeptember 27.), hogy a tervezet felett véleményét nyilváníthassa. Ebben a püspöki karon kívül az országgyűlésnek mintegy 80 kath. tagja vett részt. Már ezen alkalommal észrevehető volt, hogy a püspöki kar és világiak felfogása közt mily nagy a különbség. *Deák Ferenc* kijelentette, hogy a püspöki tervezet nem felel meg a célnak, mivel a világiak igényeit nem elégit ki, különösen kiemelte, hogy a választási szabályokat úgy kell módosítani, hogy a tartandó kongressuson a világiak nagyobb számmal legyenek képviselve, mint az egyháziak. Ezen indítványt a többség el is fogadta.

Ezután *Simor János* elnöklete alatt összeült az *értekezlet* (1868. október 1.). Az elnök a megnyitó beszédben kifejtette a kath. egyháznak a magyar államhoz való viszonyát és azon nagy érdemeket, melyeket a kath. clerus az ország művelődése körül szerzett sat. Azután áttérve az autonomia tervezetére, kijelentette, hogy ennél szem előtt kell tartani azon isteni eredetű alapelveket, melyek az egyház kormányzatában változhatlanok; azon kapcsolatot, mely az egyházat a római sz. székhez fűzi; a király által gyakorolt apostoli jogokat, melyeket senkire sem lehet átruházni sat. Vagy világosabban szólva, a kath. egyház az államtól teljesen független akar lenni; e mellett minden valódi és képzelte jogát gyakorolni óhajtja; ezen jogokon azonban a világiakkal nem osztozhatnak meg, mert különben meg kellene tagadnia a római katholicismusnak — vagy igazabban ultramontanizmusnak — alapelveit. A világiak azonban nem így fogták fel az autonomia kérdését. *Deák F.* véleménye fejtegetésében a keresztyén vallás alapelveiből, a szeretetből indult ki, az egyenlőséget, a méltányosságot hangsúlyozta s végül azt indítványozta, hogy a püspöki kar ne bocsátkozzék a kath. autonomia szervezetének kidol-

gozásába, hanem csak a választási szabályokat állapítsa meg, hogy egy előkészítő congressusra a papság és világiak képviselőket választthassanak; megjegyezvén, hogy a világi képviselőknek nagyobb számmal kell lenni, mint a papiaknak; azután az így megalakult előkészítő congressusnak lesz feladata, az alkotmányos congressusra való választás módozatát megállapítani. Ezen indítványt nemcsak a világiak, hanem a püspökök is elfogadták. A dolgoknak ezen fordulata nagyon megörvendeztette a szabadelvű pártot; *Deák* indítványának általános elfogadásából azt következtették, hogy a püspöki kar is a szabadelvűekhez csatlakozott; azt hitték, hogy az autonomia kérdése minden érdeket teljesen kielégítőleg fog megoldatni. A következő események nem sokára megmutatták, hogy az öröm és reménykedés igen korai volt.

A püspöki kar az értekezlet után teljes titokban olyan *választási szabályzatot* dolgozott ki, mely az ultramontanizmus uralmát előre is biztosította. Azután az érdekelt világiak tudta és beleegyezése nélkül a *szabályzat megerősítését* a királytól kinyerték (1869. jan. 28.). és csak a választás elrendelése előtt kevéssel hirdették ki (máj. 1.), midőn már az előkészítő kongressust is összehívták (jun. 20-ikára). Az országgyűlés kath. tagjai hasztalan tartottak *értekezletet*, nyújtottak be a primáshoz a választási szabályzatot módosító *emlékiratot*: a választás telve volt mentegetődésekkel, hamis igazolással és olyan nyilatkozatokkal, melyekből a világiak átláthaták, hogy a püspöki kar őket szépen kijátszotta s az autonomia kérdésének méltányos megoldására nem számíthatnak.

Azután a clerus arról is gondoskodott, hogy a választásokban minél kevesebb értelmes ember vehessen részt. Így 5—6000 lélekből álló községekben 12—60 választószavazott arra, kit a plébános a püspök parancsára ajánlott. Ezen *clericalis komédiának* a lett az eredménye, hogy a megválasztott tekintélyesebb képviselők közül többen a választást nem fogadták el (pl. *Ghyeczy Kálmán* s. m.).

Ilyen előjáték után nyílt meg az *előkészítő congressus* (1869. június 24.), mely egy *bizottságot* választott, hogy az alkotmányozó congressus számára *választási szabályzatot* dolgozzon ki. A bizottság munkálkodása alatt a congressus szünetelt, s csak azután ült újra össze (október 7.), miután a tervezetet közzétették (július 22.), s a felett az egyházi és más közlönkök véleményeiket kifejtették. A munkálat nem felelt meg a szabadelvűek várakozásának, s azért annak tárgyalásába nem igen vettek részt. *Kúti Márton* (székesfehérvári plébános) és *Deák Ferenc* fellépése az ultramontan törekvésekkel szemben annyit eredményezett, hogy a választási szabályzat legalább a clerusnak a választásokra való egyenes befolyását korlátok közé szorította. E szerint az *alkotmányozó congressusnak* kétharmadát *világi képviselők alkotják*; a papi képviselőket titkos szavazattal, a világiakat nem községenként, hanem választó kerületenként választják; pap a világi képviselők választásába csak akkor avatkozhatnak be, ha a nép bizalma a választási bizottságba juttatja (ez ugyan gyenge biztosíték); az *egyházi elnök* (primás) mellett szabadon választott *világi elnök* fog működni sat. Miután e szabályzat *királyi megerősítést* nyert (október 25.),¹ a primás úgy intézkedett, hogy a választások 1870. február végéig megtörténhessenek s az alkotmányozó kath. congressus megkezdhesse működését.²

A püspöki kar e közben a *vaticanumi köz-zsinatra* Rómába ment és a magyar kormány sugalmazására a

¹ A választási szabályzatot egész terjedelmében közli *Schwicker* i. m. 115—23. l.

² A congressust előkészítő mozgalmakról l. *Schwicker*, i. m. 45—97., a clerus és szabadelvűek ellentétes tervét a 97—114. l.

csalatközhatalanság dogmájával szemben ellenzéki állást foglalt el (l. a 22. l.), attól tartván, hogy ha a korona és nemzet egyetértve lépnek fel a pápaság és ultramontanizmus féktelen uralmi vágya ellen, kockáztathatják a jövőt, elveszíthetik az egyházi javakat. Haza térve annál nagyobb buzgóságot fejtettek ki, hogy a kath. autonómiának céljainak megfelelő kifejtésével, egyszer mindenkorra biztosítsák a fejedelmi egyházi vagyont és azzal együtt hatalmukat. A *clerus* mindenfelé, minden körben *izgatni kezdett* az ultramontan tanok érdekében; egymásra alapították a kath. köröket, rendezték a kath. népgyűléseket. Majd Pesten, Simor primás elnöklete alatt újra megkezdte gyűléseit az ultramontan többségű kath. congressus (1870. október 25.), s az autonomia hatáskörének megállapítása végett egy 27 tagú bizottságot nevezett ki (november 12.). A bizottság javaslataival elkészülvén, a congressus azokat tárgyalás alá vette (1871. február 9.) és hosszas heves vita után a kisebbség javaslatát, mely a protestánsokéhoz hasonló autonómiát óhajtott, elvetette és a többség javaslatát (132. §.) fogadta el (március 25.), s egy állandó bizottság kinevezése után eloszlott (március 31.).¹

Ezen terv szerint a kath. hierarchia a koronát és országgyűlést illető jogokat szerette volna hatalmába keríteni, hogy az autonomia révén az állam fölé kerülhessen. Nevezetesen azt akarta volna, hogy az apostoli király a római kuriánál a magyarországi kath. egyház érdekeit csak az autonómiai hatóság egyetértésével képviseltesse (3. §.); kijelentette, hogy jöjjék a *clerus* és egyházak birtokában levő javak, valamint a vallás-, tanulmányi- és más alapok a magyarországi kath. egyház tulajdonát képezik, mindazonáltal megmaradnak azoknak „hitbizományi” élvezetében (minő szerénység!); jogot követelt arra, hogy oktatás- és cultus-célokra (talán „Péterfillérekre” is) adót vethessen ki; hogy a főpapi hivatalok betöltése alkalmával az igazgató-tanács (a primás elnöklete alatt három papi és hat világi kath. tag) ajánljon a királynak jelölteket (hármat); a patronatus joggal bíró községek is csak a megyés püspök által ajánlott három jelölt közül választhatják meg plebanusokat; ezen kívül a kath. ifjúság vallásos oktatásának és a seminariumoknak ügye kizárólag a püspökök jogkörébe tartoznék sat.²

A komolyabban gondolkodó, a mellett alkotmányos érzelmű katolikusokat az ultramontan főpapság fondorkodása aggodalommal töltötte el. Ezen aggodalomnak adott kifejezést (1871. március 15.) Schwarzh Gyula képviselő interpellatioja a kormányhoz a miatt, hogy minő állást szándékozik elfoglalni az új dogmát placetum nélkül kihirdető főpapokkal szemben; valamint Ghyczy Kálmán interpellatioja is (április 3.) a miatt, hogy mi fog történni a kath. congressusnak alkotmány-ellenes határozataival? Pauler cultus-miniszter (április 22.) válaszában kijelentette, hogy a kormány a placetumot teljes épségben fenn fogja tartani; a kath. congressusnak a törvényekkel netalán ellenkező pontjai a törvényhozás bele nem egyezése nél-

kül életbe nem léphetnek. Ezen köztetszéssel fogadott nyilatkozatra szükség is volt, mivel a congressus bizottsága a végzéseket a kormány mellőzésével akarta a királyt szentesíttetni (május 1.); de a hazafias főpapságnál hasonlíthatatlanul alkotmányosabb érzelmű király a Simor által vezetett congressusi küldöttségnek kijelentette, hogy a végzéseket, alkotmányos elintézés végett, a minisztériumnak fogja átküldeni. Az ultramontanizmusnak kudarcot vallott vezetői kárpótlásul egyre-másra placetum nélkül hirdették ki a csalatközhatalanság dogmáját (augusztus 1-ig tizenhárom magyar püspök jelentette be a pápának, hogy meghódol az új dogmának); sőt Simor primás egy körlevélben (szeptember 8.), igazi ultramontan történelmi hűséggel azt igyekezett bebizonyítani, hogy Magyarországon a pápa csalatközhatalanságát minden időben hitték. De hiszen, ha az új dogma lesz a történelmi kritika delejtűje, nemsokára azt is be fogják bizonyítani, hogy a pápák már akkor is csalatközhatalnok voltak, midőn még nem léteztek; aztán biborkalapért s más efféle nagy gyerekeknek való játékért már sok okosnak tartott ember változtatta meg korábbi meggyőződését (Simor és Haynald meg is kapta a biborkalapot). A kormány a főpapság törvénytelen magatartásával szemben nagyon határozatlan állást foglalt el. Igaz, hogy a székesfehérvári püspököt (Jekelfalussyt) ki placetum nélkül hirdette ki megyéjében az új dogmát, gr. Andrássy Gyula miniszterelnök miniszter-tanács elé idézte s ott a renitens főpapnak a király „bizalmatlanságát, rozslását és feddését” adta tudtúl; de ennél tovább a kormány nem is ment, és a közvélemény az egész eseményt komédiának tartotta.¹

Ezen mozgalom után a kath. autonomia kérdése levél-tárba került s ott pihen. Egyedül az erdélyi részek kath. egyházában van az autonómiának némi árnyéka, mely még a fejedelmek korából maradt örökség. E szerint a püspök elnöklete alatt, 68 egyházi és 136 világi képviselőből álló kath. status-gyűlés évenként az egyházi vagyon és iskolák ügyében intézkedik. A majdnem három millió forintot tevő vagyon tanulmányi-, vallási- és ösztöndíj-alapra oszlik. Végre is a kath. autonomia úgy, a mint tervezve volt, halva született eszme; mert egy olyan egyháznak, mely Rómából fogad el parancsokat, s mely unatlan azt hangoztatja, hogy inkább kell engedelmeskedni istennek (azaz a pápának) mint az embereknek (azaz az állami törvényeknek); egy olyan egyháznak, mely a többi egyházaknál több jog, hatalom és gazdagság birtokában van: egy olyan egyháznak, épen ezen okok miatt, az állam, saját érdekei és a jogegyenlőség veszélyeztetése nélkül teljes önállóságot nem engedhet. Autonomiára csak egy Rómától egészen független, a többi egyházakkal teljesen egyenlő jogú magyar nemzeti kath. egyház gondolhatna; de ilyenre a római hierarchia épen azért nem gondolhat, mivel inkább római, mint magyar.

(Folyt. köv.)

¹ A többség 96 szavazatát 18 érsek és püspök, 31 apát, prépost, kanonok sat. és 46 világi tag, tehát a főpapság, ultramontan főrendiek és teremtményeik adták össze. A szabadelvű kisebbség csak 54 szavazattal rendelkezett. A többség élén állott Simor primás, Haynald érsek, egy gr. Cziráky János ki a congressuson a jus placeti-t törvénytelennek nevezte és a vaticanumi fogolyért sok képmutató könyvet szokott hullatni a kath. gyűléseken, a clericalis-demokrata Szilárdy Virgil s mások. Cajus Gracchus, i. m. 48. l. Beust külügyminiszternek a római követhet intézett sürgönyét a Syllabus tételeinek dogmáivá emelése ellen l. Schulthess, Gesch. Kal. 1870. évf. 259-61; a congressus lefolyásáról u. o. 1870. évf. 298-99; 1871. évf. 266-67. l.

² Cajus Gracchus, i. m. 47-53; Günther. A magyarországi latin és görög szertar. kath. egyház önkormányzatát szervező gyűlés naplója, jegyzőkönyve s irományai (1-2. köt. B.-Pest 1871.); Révész, M. Pr. Figyelmező 1871. évf. 309-337. l.

¹ Schulthess, Gesch. Kal. 1871. évf. 267-68., 270., 278., 282., 285., 291. Cajus Gracchus, i. m. 54-55 l.

Midőn Simonyi interpellált volt az új dogma kihirdetése tárgyában (szeptember 26.); Pauler válaszában ismételtén kijelentette, hogy a törvények szentségét az azok ellen cselekvőkkel szemben védeni fogja, de az állami hatalomnak nem lehet feladata a hitnek és lelkiismereti szabadságnak korlátokat szabni. Ezen ál-okoskodással (mert hiszen a főpapok rákényszerítették híveikre az új dogmát és nem törődtek lelkiismeretükkel és korábbi hitökkel) Simonyi nem volt megelégedve, s azt óhajtotta volna, hogy a püspökök a kihirdetett dogmát vonják vissza, vagy ha azt nem teszik, vesztítsék el hivatalukat és menjenek kolostorba. Az országgyűlés azonban a cultus-miniszter választását tudomásul vette.

KÖZÉLETÜNK.

Törvényjavaslat az egyházi adóról.

Indokolás.

Mielőtt az albizottság az egyházi adó és adózás módozatai tárgyában beadandó javaslatának elkészítéséhez, illetve a törvényjavaslat-tervezet összeállításához fogott volna, mindenekelőtt tájékozni kívánta magát az iránt, hogy az ország különböző vidékein az egyes egyházakban az adózást illetőleg mi a gyakorlat. E végből megkereste az egyházkerületek püspökeit, hogy az erre vonatkozó adatokat szíveskedjenek a bizottsággal közölni. Az adatok mind az öt egyházkerületből meg is küldettek és ezekből meggyőződött az albizottság:

1-ször is arról, hogy országsszerte alig található két egyház, a melyben az adó magassága és annak kiszolgáltatási módozata egyforma volna;

2-szor, hogy az egyházközségek legnagyobb részében az adó vegyesen terményekben, szolgáltatásokban és csak legkisebb részben készpénzben van megállapítva. Csak is egyes nagyobb városi községekben fordul elő az kivételképen, hogy az összes adó készpénzben rovatik ki; és

3-szor, hogy az egyházi adónak alapja mindenütt bizonyos megszorításokkal a lélekszám, illetőleg a család, s hogy az egyházi adó kiválóan személyes természetű, vagyis a fejadó jellegével bír, neveztesse ez párbérnek, szakmának, vagy képeznek, melyet az egyháznak bizonyos kort elért tagjai az egyház által nekik nyújtott előnyök és jogok fejében teljesíteni tartoznak. E mellett azonban egyes, különösen nagyobb városokban levő, s rendesen felsőbb tanintézeteket is fentartó egyházközségekben a tetemesebb szükséglet fedezésére a vagyonosabb egyháztagoknak bizonyos osztályokba sorozása s ezen osztályok szerint fokozatosan magasabb megadóztatása is gyakorlatba vétetett.

Mindezek folytán a bizottság arra a meggyőződésre jutott:

1-ször, hogy minden egyházközségre egyformán alkalmazható adókulcsot és adózási rendszert megállapítani ma sem lehet, mert míg ugyanaz a kulcs az egyik egyházban esetleg azt eredményezné, hogy szükségletét jóval meghaladó összegek folynának be, addig a másik egyház, ugyanazon adókulcs szerint a legszükségesebbnek fedezetét sem találná meg;

2-szor, hogy azon gyakorlatot, a mely szerint az adó terményekben, szolgáltatásokban és készpénzben vegyes róható le, megváltoztatni célszerűtlen, sőt az egyházközségek legnagyobb részében kivihetetlen volna, mert ugyanazon adóérték, a melyet az egyház tagjai ezen fizetési mód mellett, nagyobb megerőltetésök nélkül képesek leróvni, kivált egyes falusi községekben elviselhetlenné válnék, ha azt készpénzzel kellene befizetniük.

3 szor, hogy azon elv, mely szerint az egyházi adó az egyház által az egyes egyháztag részére nyújtott előnyök és jogok fejében fizetendő személyes adó tovább is fentartandó ugyan, azon egyházközségeknek azonban, a melyek szükségleteiket a minden egyháztagra vagyoni különbség nélkül egyforma magasságban kivethető adóból fedezni nem képesek, meg kell hogy a törvény adja azt a jogot, hogy a vagyonosabb egyháztagokat, habár több jog-elvezetést nekik sem nyújt mint a legszegényebbnek, még is magasabb egyházi adóval róvhassa meg.

E tervezetben az 1881-iki zsinati törvények rendelkezéseitől elvi eltérések tulajdonkép nem foglaltatnak, az

albizottság a fősúlyt arra fektette, hogy a fennálló gyakorlat alapján, a mennyiben azt megfelelőnek tartja, bizonyos intézkedéseket vegyen fel a törvénybe s ez által azoknak adassék meg a positiv törvény ereje; továbbá hogy az egyházi vagyon nyilvántartása, valamint az évi költségvetések szabatos elkészítése biztosíttassék vagy legalább könnyíttessék meg a törvényben előírt eljárás által; és végül a törvényben mondassék ki határozottan, hogy az egyháztagok hol, mily természetű egyházi kiadások fedezete céljából és mily mérvben róvhatók meg egyházi adóval.

Ezen elvekből kiindulva készítette el az albizottság a fentebbi törvényjavaslat-tervezetet.

Ezeknek előre bocsátása után a javaslat egyes szakaszait a következőkben van szerencsénk indokolni

Az 1. §-t illetőleg szabatosan meg kell határozni, hogy mi értetik az egyházi adó alatt.

Az egyházmegyei és egyházkerületi központi kormányzat, valamint a konvent és zsinat költségei az egyes egyházak által fedezendő. Ezek eddig is kivettettek az egyházakra, és beszédettek tőlük, törvényben azonban ezen adó világosan felemlítve sehol sincsen.

A 2. §. felveszi a törvénybe az eddig is gyakorlatban volt és továbbra is fentartandó különböző fizetési módozatokat.

A 3. §. megfelel a törvény jelenlegi 230. §-ának.

A 4. 5. 6. 7-ik §§-ban elrendeli a javaslat egyfelől a vagyonkönyv készítését, mely intézkedés szüksége bővebb indoklásra nem szorul, valamint azt, hogy az egyháznak évenkénti változás alá nem kerülő, kötelezett kiadásai egy állandó kimutatásba foglaltassanak össze. A fentnevezett vagyonkönyv és e kimutatás egyszer elkészítetvén, és az abban foglalt tételek a felsőbb hatóság által is megállapítatván, nagyon meg lesz könnyítve az egyházközségeknek az évi költségelölányzatnak úgy a szükségletet, mint a fedezetet illetőleg, elkészítése.

A 8. 9. és 10. §§-ban nyeri kifejezését, azon fennebb említett és protestáns egyházunk szellemével és szervezetével összhangzásban álló elv, hogy egyházunk terheinek viselésében ugyanazon egyházközségben, anuak minden keresetképes tagja lehetőleg egyenlő mértékben vegyen részt és továbbá, hogy a mennyiben, a kivált magasabb tanintézeteket fentartó egyes egyházak évi rendes szükségletei oly magasak, hogy a szegényebb egyháztagokra való tekintettel megállapított személyes adó azok fedezetére nem elégséges, az egyházközségek, az osztályadót alkalmazhassák.

A 11. §. intézkedik az iránt, hogy ha az egyház valamely tagja nem nyugodnék meg a presbitérium által reá nézve megállapított osztályozásban, mily elvek szerint bíraltassék el az ő felszólamlása. E tekintetben eddig, miután a törvényben általában az osztályba sorozásról szó sem volt, semmi támpont nem nyújtatott.

A 12. §. intézkedik az iránt, hogy rendkívüli költségeket az egyházközségek könnyelműen ne határozhassanak.

A 13. §. szerint meghatároztatik, hogy az ilyen csak nagyobb időközökben előfordúlható rendkívüli kiadások fedezéséhez járuljanak hozzá az oly birtokosok is, kik az egyház szolgálatait abban a községben nem veszik igénybe és épen azért az évi rendes költségek fedezetéhez semmivel sem járulnak.

A 14—21. §§. rendelkezései az 1881-iki zsinati törvényben is befoglaltatnak, s csak is annyiban térnek azoktól el, a mennyiben a 15. §. szerinti esetben birtokon kívül és a 17. §-ban meghatározott esetben birtokon belül megadatik az egyházmegye határozatában meg nem nyugvó egyháztagnak az a jog, hogy az egyházke-

rülethez felebbezhessen. Az így felebbezett ügyekben aztán az egyházkerület végérvényesen döntvén.

Ezt szükségesnek tartja az albizottság, mert bármennyire ossza is azon nézetet, hogy a felebbezési fórumok lehetőleg ne szaporíttassanak, a jelzett esetekben nem látja azt kizártnak, hogy bizonyos körülmények között az egyházmegye határozata is sérelmes lehet, nem tartja tehát az egyház tagjai elől elzárhatónak az utat arra, hogy oly fórum elé vihessék végeldöntésre az ügyet, mely már az érdekeltség minden lehetőségén kívül áll.

Tisza Lajos s. k.

Kerkápolyi Károly s. k.

Mocsáry Lajos s. k.

KÖNYVISMERTETÉS.

A neveléstudomány kézikönyve.

Irta Felméri Lajos. Második javított kiadás. Budapest, 1890.

A sajtó örvendezve közölte azon nevezetes eseményt, hogy a kolozsvári tudomány-egyetem hírneves tanárának, Felméri Lajosnak «A Neveléstudomány kézikönyve» című terjedelmes, 680 lapra menő munkája, rövid idő leforgása alatt, immár második és pedig javított kiadásban jelent meg. Ez a jelenség, bizonyára örvendetes esemény a mi irodalmunkban, a hol a tudományos munkáknak még mindig oly szűkkörű a közönségük. A neveléssel szakszerűen foglalkozók előtt oly előnyös nevet vívott ki magának Felméri, a lapokban közétett neveléstani dolgozatai által, hogy azok rendszeres neveléstani munkája után már régóta vágyódtak s a mint megjelent, megszerzésével nem késlekedtek. Mindazonáltal e műnek ily tömeges fogyasztása csak úgy vált bizonyára lehetségessé, hogy nemcsak a szakszerű, hanem a hivatás-szerű nevelők, a szülők is beálltak a fogyasztók közé. Mondanom sem kell, hogy mennyire kíváncsiak, hogy az egészséges nevelési elvek minél nagyobb mértékben behatoljanak épen azok közé, a kik a gyermeknek születésétől fogva önállóságra jutásáig a leghathatósabb nevelői, vezérloői, útbaigazítói. A szülők vetik meg a nevelésnek alapját, ők adják meg színezetét, szabják irányzatát, mert ők nemcsak akkor foglalkoznak már gyermekeikkel, a mikor még a szakszerű nevelők a tanítók nem tehetik rá kezeiket, hanem az iskoláztatás folyamata alatt bekövetkező nevelés is csak akkor lehet valóban hathatós, ha azt a szülei ház egyöntetűleg támogatja. Gondatlan, vagy tévesztett házi nevelés annyira elronthatja a gyermeket, mire iskolába kerül, hogy ott többé megjavítani nem lehet, ha pedig a szülei ház ellenkező hatást gyakorol rá, mint az iskola, félő, hogy mindazt mereven lerontja, a mit talán emez épített. Mind eze-nél fogva multhatlanul szükséges, hogy a szülők egészséges nevelési elveknek jussanak birtokába, ha gyermekek jövőndő sorsa iránt valóban érdeklődnek.

Fájdalom, nálunk a legtöbb szüle azt hiszi, hogy neki a neveléshez semmi köze, hogy az mereven az iskola dolga s az elhibázott nevelésért sohasem magát, hanem mindig az iskolát okolja. Persze jól esik, ha a magunk hibáját más nyakába tolhatjuk, de mit nyerne vele, ezzel a gyermek tönkretett nevelését jóvá nem tették s ha az önvád alól menekülnek is, de azért szerencsétlenné lett gyermekeik sorsának nyomorát szenvedni kénytelenek.

Vagy talán a szülőkbe a természet oly nevelési ösztönt oltott, hogy annak alapján, minden tanulás nélkül is, célszerűen vezethetik gyermekeiket? Az állatnak csakugyan van ily ösztöne, de az ember, midőn esze vezér-

letére bízta magát, a természetnek az ösztönben nyilatkozó ajándékáról önként lemondott. Minket nem az ösztön vezet, hanem az ész; mi ennek segítségével kivontuk magunkat a természet hatalma alól: ennél fogva valamint egyéb téren, úgy a nevelésben sem támaszkodhatunk a vak ösztön vezetésére. S ha mégis tennők: úgy járnánk, mint a világtalan, a kit vak vezet: verembe esnénk.

Már az is hiba, hogy az iskola nem készíti elő a leendő szüléket nevelői hivatásukra, ha tehát ezt a hiányt pótolni akarják, ragadjanak meg minden alkalmat, hogy jó könyvek olvasása, tanulmányozása által ezen foglalkozásukat helyre pótolják. S e tekintetben alig vehetnének jobb könyvet kezükbe, mint Felméri neveléstanát, a mely nemcsak alapos tudományosságánál, hanem előadási módjánál fogva is, méltán leköti az érdeklődő olvasó figyelmét.

Felméri nagyon szerencsés író. Alapos tudós, e mellett kellemes, élvezetes, mulattató előadó. Nem szenved sok tudós kollegájának azon bal ítéletében, hogy a tudományhoz csak is a száraz, az elvont, az untató előadás a méltó, hanem a francia iskola ezen aestheticai szabályát követi, «tout genre est permis excepté l'ennuyeux» vagyis minden írásmódot követhetsz, unalmas kivételével. Jelen könyvről is kiemelték, hogy hangja egészen tárcacikk szerű. Sőt mondhatnók szaloni csevegésnek is, a mennyiben minduntalan a legkiválóbb irodalmi szellemeket szólaltatja meg, úgy, hogy alig van könyvének olyan lapja, a melyen többszörösen elő ne fordulna: «azt mondja ez, azt mondja az.» 182 írónak 222 munkájából vesz idézetet s némelyikből több ízben is, úgy, hogy maga a legtöbbször háttérbe vonúl, csak hogy kedvenc nagy embereinek engedhesse a szót. Sőt annyira megy udvariasságában, hogy világért ellenők nem mondana, legföllebb egyszer-kétszer Rouseaunak s a min leginkább csodálkoztam, a nevelés terén annyira jónevű Herbert Spencernek. Pedig, szerintem, kár volt ilyen nagyon udvariaskodnia. A kinek, mint Felmérinek, magának is van mondanivalója, a ki eszmék dolgában nem szűkölködik, sokkal helyesebben teszi, ha a maga nevében beszél, főként akkor, ha gondolatait, mint ő, helyesen, szépen, jól ki is tudja fejezni. Én Felméri könyvét azon helyeken olvastam legnagyobb élvezettel, a hol őnmaga beszél. Sőt mivel a mit mondott, azt többnyire helyesnek, igaznak, elfogadhatónak találtam, egyáltalán nem törődtem vele, hogy ez vagy amaz előttem tán ismeretlen külföldi nagyság szintén ugyanazt mondja-e, habár egy kissé más szavakkal is. Nekem nem az a fő, hogy ki, hanem, hogy mit mond. A hazugság, ha százan megesküsznek is rá, csak hazugság marad, míg az igazság az egész világ ellenében is mindig igazság. A sok idézet Felméri könyvének nem szolgál előnyére, sőt ha nagyobb részét elhagyná, írásmódja egyöntetűbb, eszmemenete világosabb, összefüggőbb, áttekinthetőbb lenne.

A mily szerencsés Felméri írásmódja tekintetében, épen olyan ügyes a tartalom összeválogatásában s a közönség figyelmét legjobban foglalkoztató kérdések előtérbe állításával. Műve ugyan az általános emberi nevelés összes tényezőit felöleli, de kedvteléssel időz a nemzeti nevelés, a test-edzés, a túlterhelés, az erkölcsi nevelésnek az értelmivel egyenlő színvonalra emelése s a gyönyörköd-tetve tanítás kérdéseinél. Mindezek, úgy szólván, korunkat mozgató eszmék s fejtegetések épen azért nagyban felkölti a közönség érdeklődését. Mivel az egész mű tartalmát egy rövid cikk keretében úgy sem ölelhetném fel, azt hiszem helyesen járok el, ha fejtegetéseimmel én is csak ezen kérdések mellett maradok. De különben is bő világosság árad ezekből, a mű egész tartalmára s elég

alkalmunk nyílik arra, hogy értékessége felől meggyőződ-hessünk.

Nagyon helyesen cselekszi Felméri, hogy a nemzeti nevelést oly erősen hangsúlyozza s ez irányban nem éri be az értelem meggyőzésével, hanem, úgy szólván patheticus előadásával, még az érzelmekre is hatni kíván. Most, mikor még a német trón magaslatáról is ezek az eszmék hangzanak, talán lesz is beszédének foganatja, hiszen mi, legalább eddigelé, mindig azokon az eszméken kaptunk, a miket német szomszédainktól kölcsönöz-hettünk. Valahára talán a mi embereink is belátják, hogy ha mint nemzet továbbra is fenn akarunk maradni, iskolai nevelésünk nem érheti be az általános emberi nevelés követelményeivel, hanem ezeket nemzeti elemekkel is ki kell bővítenünk. A nemzeti nevelést nem szabad merőben a társadalomra bízunk, hanem azt már az iskolába is be kell vinnünk, sőt — ha lehet — teljesen meg is szilárdítanunk.

A nemzeti nevelés fogalmát a következő szavakkal fejezi ki Felméri, hogy az *«lényegében a fegyelmzés és oktatás oly folyamata, mely az ifjúságot a nemzetérzés-, gondolkodás- és cselekvés- módjába (éthosz) vezeti be. Mondhatnók röviden ezt az átalakulás oly folyamatának, mely szerint a nemzeti éthosz az egyének éthoszává válik».*

Tagadhatatlan, hogy végelemzésben a közös érzés, gondolkodás és cselekvésmód alkotja a nemzetet, de hogy ez megteremtődjék, a haza polgárainak bizonyos földterületen kell előbb együtt lakniok s közös történeti multtal bírniok s ugyanazon törvények uralma alatt állaniok. A közös érzés, gondolkodás és cselekvésmód előállítását megkönnyíti ugyan, habár erre nem feltétlenül szükséges a nemzetiségi, vallási és nyelvi egység, de ezek nélkül akár hány szilárd nemzetet találunk (p. o. Schweiz); viszont a nemzetiségi, vallási és nyelvi egység nem vezet mindig az egy nemzetté válás szükségességére (p. o. Franciaország és Belgium, Anglia és az Egyesült államok).

Az állandó érzés, gondolkodás és cselekvésmódot jellemnek nevezzük. Beszélhetünk hát nemzeti jellemről, a melyet a nemzet egyes tagjaival elsajátítani kívánunk. Ez képezi a nemzeti nevelés feladatát. Mielőtt tehát a nemzeti nevelést megkezdhetnők, okvetetlen ismernünk kell a nemzeti jellemet és azokat az eszközöket, a melyekkel ezt növendékeinkkel elsajátíttathatjuk. Felméri nem marad adós a nemzeti jellem, vagy szerinte a nemzeti *génusz*, a napjainkban sokat zaklatott, de senki által kellőleg megfontolhatóvá tenni nem bírt nemzeti génusz meghatározásával s azt mondja róla, hogy ezen még a nemzetek műhelyében Ázsiában formálódott nemzeti génusznak *«mindennap nyilvánuló vonásai: a társulékonyság, nyíltszívűség, őszinteség, emberségesség, nagylelkűség, bátorság».*

Ha Felméri jól fogta fel a magyar nemzeti jellemet, szerencséseknek mondhatjuk magunkat, mert bizonyára ritkítja párját a többi nemzeteké között, mivel benne irmagul sem találunk olyan tulajdonságot, a mely bármi tekintetben is kivető volna. De ha roszerű fogta fel, s ha nemzetünknek volnának oly tulajdonságai, a melyek netalán-tán hátrányosak, a melyeknek fejlesztése — akár öntudatosan, akár öntudatlanul — veszedelmessé válhat-nék ránk nézve: jó lesz, ha nemzeti hiúságunkról letéve, ezekről is megemlékezünk. Senki sem tagadhatja, hogy Petőfi, Pató Pálja s Jókai Mindenváró Ádámja vérünk-ből való vérek, a gentry szusz is meg van nemcsak nemes-ségünkben, hanem parasztjainkban is, mert a földes gazda nem adná zsellérhez leányát, valamint amaz nem nevel-tetné kereskedőnek, iparosnak a fiát. Egy kis eszélyesség szintén ránk férne, s ha eddig hiányzott volna jellemünk-ből, bele kell ezután nevelnünk, mert a világ új arcú-

latot öltött körülöttünk, s ha Ázsiából hozott jellemünket nem változtatjuk, félő hogy a második ezredben azt énekli felőlünk Petőfivelvalaki: *«Élt egynép a Tisza táján, századokig lomhán, gyáván».* Egy szóval nemzeti jelle-münk hiányai előtt nem hunyhatunk szemet, mert ha idejében nem orvosoljuk, úgy járhatunk vele, mint az erős tölgy a benne termő férgekkel.

Azt sem szabad felednünk, hogy nemzetünk több-féle nyelvet beszélő nemzetiségekből áll, a kiket még a vallás sem egyesít velünk, legfőlebb a közös mult révén tartoznak hozzánk. Ha ezeknek a jelleme a miénktől különbözik, a mi legalább is valószínű: akkor nagyon fontos kérdés, hogy ezekkel a mi jellemünket vagyis érzés, gondolkodás és cselekvésmódunkat mint sajátít-tatjuk el, mert ezek nélkül nincs nemzeti egység s a széthúzó elemek különválása csak idő kérdése. Nekünk pedig oda kell minden módon törekednünk, hogy *minden ember legyen ember és magyar, a kit e föld szült s hant-jával betakar.*

(Folyt. köv.)

Dr. Öreg János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Törvényjavaslat

a magyarországi evangélikus reformált közalap és az ágostai hitvallású evangélikus egyházegyetem hasoncélú alapja javára felveendő nyereménykölcsön engedélyezése tárgyában.

1. §. Az 1889. évi IX. törvények 1. §-ának rendelkezéséből folyólag, felhatalmaztatik a pénzügyminiszter, hogy a magyarországi evangélikus reformált közalap és a magyarhoni ágostai hitvallású evangélikus egyházegyetem hasoncélú egyesítési alapja által közösen felveendő, öt forintnál nem kisebb névértékre szóló kötvényekre osztott és nyolc millió forint névértéknél nem nagyobb összegű nyeremény-kölcsön kötvényeinek kibocsátását oly feltétel alatt engedélyezhesse, ha kölcsön felvételére vonatkozó s eleje terjesztendő ügyiratokból bizonyosságot szerez az iránt, hogy a kölcsön felvételének mód-zatai úgy a közhitel igényeinek, mint az elérendő cél-nak megfelelnek.

2. §. Amenyiben az 1. §-ban foglalt felhatalmazás alapján a pénzügyminiszter a nyeremény-kölcsön ki-bo-csátására az engedélyt a jelen törvény életbelépte nap-jától számított két év alatt nem adja meg, a jelen tör-vény hatálya megszűnik.

3. §. Jelen törvény végrehajtásával a pénzügy-miszter bízatik meg.

Kelt Budapesten, 1891. évi február hó

Dr. Wekerle Sándor, s. k.
m. kir. pénzügyminiszter.

Indokolás.

A magyarországi evangélikus református konvent a mult év ápril havában tartott tanácskozásai alkalmával tárgyalás alá vette az egyházi és iskola célokat szolgáló közalap állását is. E közben arra az eredményre jutott, hogy ez az alap folyton fokozódó mérvben vétetik igénybe a nélkül, hogy jövedelmei — mint hogy a hívek hozzá-járulásai, mondhatni, a legvégső határt elérték — ez idő szerint az igényekkel párhuzamosan fejleszthetők lenné-nek. A tárgyalás közben felmerült javaslat folytán a konvent elhatározta, hogy a közalap anyagi viszonyai-nak rendezése végett, egyesülve a magyarországi ágostai hitvallású evangélikus egyház egyetemével, egy nagyobb szabású 8,000,000 frt erejéig terjedő, 5 forintnál nem kisebb névértékre szóló kötvényekre osztott nyeremény-kölcsönt bocsát ki, ha a törvényhozásnak az ehez a

kibocsátáshoz, az 1889. évi IX. törvények határozmányai szerint, megkívánt engedélyét megnyeri. A nyereség kölcsönből eredő bevétel a helvét hitvallásának és az ágostaiak alapja közt a hívek száma szerinti arányban lenne megosztandó, olyformán, hogy abból kétharmad a helvét, egyharmad pedig az ágostai hitvallású evangélikusok alapjára esnék.

Az evangélikus reformált egyház konventje által az előadott terv gyakorlati keresztútvitelével megbízott kölcsönügyi bizottság azért, mert időközben a pénzpiac helyzete a kölcsön kibocsátására, illetőleg az előzetes tárgyalások megejtésére nem volt kedvező, ezeket a tárgyalásokat felfüggesztette s azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy a törvényhozási engedély megadására kérem ki a törvényhozás előzetes felhatalmazását, mert attól lehet tartani, hogy a piaci viszonyok kedvezőbbre való fordulata dacára sem lehet a kölcsönügyletet megkötni, épen a felhatalmazás hiányában.

Ezek a tisztelettel beterjesztett javaslat előzményei.

A javaslatban felhatalmazást kérek a törvényhozástól az alapok által felveendő s közelebb meghatározott nyereségkölcsön engedélyezésére; e felhatalmazással azonban csak úgy élhetnék, ha a kölcsönügylet szoliditása és célszerű volta iránt, továbbá az iránt, hogy az egyfelől a közhitel igényeinek, másfelől annak a pénzügyi eredménynek, a melyet az alapok elérni kívánnak, megfelel, — alapos meggyőződést szerzek. Korlátozva lennének a kölcsön összértékének s az egyes kötvények névértékének a törvénybe felvett maximuma, illetőleg minimuma által. Az össznévérték legmagasabb határát ily mérvben megállapítani azért indokolt, mert az alapok céljainak teljesen megfelelő eredményt helyez — nézetem szerint — kilátásba; egyes kötvények névértéke minimumának megszabását gyakorlati pénzügyi tekintetek javasolják. A felhatalmazás hatálya két évre terjedne, hogy egyrészt a bizottság teendőinek gyorsabb legombolyítására utaltassék, másrészt, hogy a felhatalmazás évek során át a piacra ne nehezdedjék.

Ugyanazok az indokok, a melyek arra birtak, hogy a kölcsönügyi bizottság említett kérvényének helyt adva, a törvényjavaslatot tisztelettel előterjeszsem, ajánlják magának a törvényjavaslatnak elfogadását. Az alapok jövedelmei ma tényleg oly iskolai és egyházi célokra fordíthatnak, a melyek csakugyan állami szempontból különös méltánylást érdemelnek, de ezen kívül döntő volt az a tekintet, hogy ha ezeket a kulturális és egyházi célokat az alapok, vagyoni állapotuk zilált volta miatt, megvalósítani többé képesek nem lennének, alig térhetnénk ki annak komoly megfontolása elől, hogy azt, a mit ma az alapok teljesítenek, egyenesen az államkincstár igénybevételeivel — állami hozzájárulás, vagy állami segély alakjában — kellene teljesíteniük.

Kelt Budapesten, 1891. évi február hó 24. én.

Wekerle Sándor, s. k.,
m. k. pénzügyminiszter.

— **Katholikus nemzeti párt** az a megszabadító eszköz a „Magyar Állam“ egyik cikkírója szerint (44. sz.), a melynek hivatása lesz kath. autonómiát teremteni, melylyel majd agyon nyomják „a modern bálványt: a vallástalan, egyház-ellenes jogállamot.“ Ilyen politikai pártot akarnak kath. atyáink bevenni a legközelebbi választások alkalmával a magyar parlamentbe, a melynek csupán kath. legyen a jellege. Ez azonban nem csupán „hitvallásos kizárólagosság“-ot tűzne ki zászlajára; küzdeni akar ez a párt az új pogány világnézet ellen; a hitetlenség ellen; meg akarja szüntetni a társadalmi nyomor okait, egyszóval a ker. socializmus örök érvényű eszméit óhajtja diadalra juttatni. Boldog ábránd, nagy szavak, csak hogy kilátszik a lóláb a köpeny

alól. Hisszük, hogy annak idején protestánsaink is fel fogják tudni fogni a jezsuita-módra rejtegetett cél jelentőségét és résen lesznek, hogy a tetszetős külső el ne bódítsa egyszerű népünk fejét, szívét!

— **Az egyházalkotmányi albizottság**, négy napi tanácskozás után, átnézte Budapesten a Szász-Szilády-féle javaslatot, s azon több nevezetes módosítást eszközölt. A candidatiot p. o. teljesen törölte, de meghagyta a pályázatot. Mellőzte a kizárást, kivévén, ha valaki fegyelmi kereset alatt áll. A Ritook s társai-féle javaslatból törölte a presbitériumnak azt a jogát, a mely szerint az egyházi közgyűlések helyett vagyoni ügyekben is azok ítélnének; de elfogadta a közigazgatási bíraskodást, csak hogy egy elnökkel. Ez ellen gr. Tisza Lajos és Mocsáry Lajos külön véleményét jelentettek be. Elfogadta a javaslatból azt is, hogy a konventi képviselőket ne a presbiteriumok, hanem az egyházkerületi gyűlések válasszák (!). A bizottságban jelen voltak: Szász Károly, Tisza Lajos gr., Kerkápoli Károly, Degenfeld József gr., Báuffy Dezső br., Ritook Zsigmond, Szilády Áron, Széll Kálmán, Vályi Lajos, Mocsáry Lajos és Tóth Samu. A hangulat, kivált a lelkészválasztás kérdésében, kilátást enged a több szabadságra. A nagy bizottság, mely a konvent után azonnal összeül, hihetőleg törölni fogja a pályázatot is s — a meghívás és az egyházak és lelkészek osztályozásának fentartása mellett — a szabad választást fogja ajánlani. Az albizottság munkálata kinyomatik, de indokolás nélkül. Kíváncsian várjuk.

— **Elkeresztelési perekben hozott ítéletek.** A belügyminiszter ismét hozott ítéletet egy felebbezett elkeresztelési perben. Az orosházi főszolgabíró, a bánfalvai ev. ref. lelkész panasza folytán Szauer Alajos plebanust elkeresztelés miatt 25 frt pénzbüntetésre ítélte s egyuttal kimondta, hogy a kath. anyakönyvi bejegyzés érvénytelen, abból kivonatot kiállítani nem szabad, ellenben ezen ítélet alapján az ev. református lelkész az elkeresztelt gyermeket az evangélikus ref. anyakönyvbe bevezetheti. A szolgabíró tehát magára az ügy lényegére is megoldást mondott ki. A belügyminiszter az ítéletnek a büntetésre vonatkozó részét megerősítette, de az anyakönyvelésre vonatkozó részt megsemmisítette, mert ebben intézkedni a szolgabírónak nincs joga. A rozsnyói szolgabíró előtt is folyt újabban egy elkeresztelési per. Dusza János berzétei ev. ref. h. lelkész emelt panaszt a nagycsoltói r. kath. plebanus ellen, hogy egy ev. ref. válású anyának a leányát illetéktelenül megkeresztelte s az anyakönyvi kivonatot nem szolgáltatatta át. A szolgabíró a bejelentett plebanust 40 frt pénzbüntetésre ítélte s az anyakönyvi kivonat átküldésére kötelezte. A plebanus felebbezett.

— **Az országos tornaversenyek ügyében** szűkebb körű értekezlet volt a közoktatási minisztériumban Berzevics államtitkár elnöke alatt. Hosszas vita után abban állapodott meg az értekezlet, hogy a legközelebb tartandó versenyben a fővárosi közép- és polgári iskolák alsó négy osztályainak növendékei is részt vegyenek, hogy ezek az iskolai tornázás teljes képét nyújtsák. Kimondatott, hogy a versenyben csak olyan iskola vehet részt, melynek téli tornacsarnoka, tehát rendes tornatanítása van. Az értekezlet a verseny idejéül pünköst első és második napját ajánlja s kimondja, hogy a vidékről a fővárosba feljövő tanulók olcsó utazásáról, ingyenes ellátásáról, olcsó élelmezéséről és kellő felügyeletéről gondoskodni kell. A feljövő tanulónak a főváros nevezetességeit s gyűjteményeit megmutatják. A díjakra nézve kimondta az értekezlet, hogy a győztes tanulók viselhető érmekeket kapjanak, melyeket hasonló alkalommal viselhetnek. Az intézetek és tornatanárok oklevelekkel tüntetessenek ki. A versenyek tárgyára nézve a következő programot fogadta el az értekezlet: I. Középiskolák, polgári iskolák, tanítóképző-intézetek tornaversenye. 1. Felvonulás (I—VIII.) kettős rendekben szakaszvezetővel, katonazene mellett; kanyarodás-

sal oszlopba felvonulás (I—IV.); ugyanakkor elvonulás (V—VIII.). Tornászinduló eléneklése („Fel hazánk hű nemzedéke). 2. Szabadgyakorlatok: Négy ütenyű egyszerű tag-szabadgyakorlatok. 3. I—IV. osztály *katonai rendgyakorlatai* (intézetek, ill. osztályok versenye). 4. V—VIII. (illetőleg képezdek I—IV.) osztály felvonulása ellenvonulással, nyolcas oszlopból tizenhatos sorokba. 5. V—VIII. oszt. nyolc-ütenyű *tagszabadgyakorlatai*. 6. V—VIII. oszt. *katonai rendgyakorlatai* (intézetek, ill. osztályok versenye). Egyidejűleg fővárosi tanulókkal szuronyvívás. 7. *Iskolai szertornázás*: I—IV. osztály-tornázás, V—VIII. csapat-tornázás. 8. *Egyes intézetek* által szabadon választott szabadgyakorlatok (esetleg kézi szerekkel). 9. Egyes tanulók versenye. a) I—III. oszt. 100 méteres futási verseny előnyadással. b) IV—VI. oszt. 150 méteres akadályverseny 60 cm. magas 6 gáttal. c) VII—VIII. oszt. 500 méteres futási verseny. d) V—VIII. oszt. önként jelentkező tanulóinak gerelydobása célba, egyidejűleg magas ugrási verseny (I—VIII.). e) VII—VIII. oszt. távolugrási és ködöbási verseny. 10. *Játékok*: I—II. oszt. kötélhúzás osztály osztály ellen egyidejűleg; III—IV. oszt. körróta-labdajáték; V—VIII. osztály: 24-es kótyajáték és kifutó; egyéb bejelentett játékok. 11. Felállítás. Győztesek kihirdetése. Díjak kiosztása. Ének (Hymnus). Elvonulás. II. *Főiskolai hallgatók versenye*. 1. 91 méteres síkverseny (= 100 yard). 2. 1609 méteres futásverseny (= 1 angol mértföld). 3. Távol dobás. 4. 3218 méteres gyaloglás (= 2 angol mértföld).

— **Egy koszorúzott munkatársunk.** Szász Gerő, a „Protestáns Közlöny“ szerkesztője és a „Prédikatori Tár“ című derék vállalat kiadója, időnkint pályadíjakat szokott kitűzni predikációkra és szertartási beszédekre. A legközelebbi pályázaton egyik főnyertes, lapunk egyik munkatársa s főiskolánk egykori kitűnő tanítványa lett. A művére vonatkozó bírálát így hangzik: „Az 5. számú, melyet szerzője Márk XV. 1—15. alapján kimerítő és alapos meditáció után készített, példányképpül szolgálható szöveg- és tervszerűséggel, sőt általában véve minden homiletikai szabálynak megfelelően kidolgozott nagypénteki jeles beszéd. Jézus keresztre jutásának okát 1. a papi fejedelmek és írástudók fondorkodásában, 2. a félrevezetett nép roszakaratában, 3. Pilátus önző hatalomvágyában és 4. Jézus erős jellemében keresi és találja. Ezeket fejti aztán ki élénken és találó vonásokkal, rendszeresen, teljes következetességgel, emelkedett hangulattal, kiválóan szép nyelvezettel. Nagy érdeme, hogy habár a felosztás szerinti három részben Jézus, a nagypénteki tragoedia főhőse, látszólag hátraszorúl: valósággal mégis folyvást a zó magasztos jelleme, nemes egyénisége áll előtérben. Ennyi előnyös tulajdonsággal szemben, semmi olyast nem fedezvén fel, mit hibának tekinthetnénk, a pályadíjat részére véltük kiadandónak. (Szerzője, a felbontott jelíges levélke tanúsága szerint, *Andrássy Kálmán*, buji lelkész.)“ Gratulálunk.

— **A történeti igazság érdekében.** A „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ 7-ik számában *Kálmán Farkas*, több oldalról történt noszogató után, hozzá szól az egyetemes énekügyi bizottság dolgaihoz s egyebek közt keményen elítéli a bizottság által *Előmunkálatok* címén kiadott II-ik füzet énekeit, azt állítván, hogy ő azokat már régen megbírálta, de a szerző — az ő bírálata ellenére — hordta azokat kerülethez, konventhez s most oda került velők az énekügyi bizottsághoz, a mely felült a szerzőnek s kiadta annak már sok viszontagságot látott műveit. Csodálkozunk rajta, hogy ilyeneket, csak úgy könyvnélkül, világ elé bocsát olyan komoly számban járó férfiu, mint a minőnek K. F. urat eddig ismertük. Az a bizonyos mű, a melyet ő megbírál, s a mely a konventhez is oda jutott, már több mint egy éve megjelent s a *Begedy Lajos* dunántúli lelkész műve volt.

Csak pár pernyi fáradság után is könnyű lett volna magát egy kettős tévedéstől megmentenie, mert az első összehasonlításra okvetetlenül észre fogta volna venni, hogy az általa régebben bíralt énekek és az *Előmunkálatok* darabjai két egészen külön szerző átdolgozásai, a melyeket ösztatévesztetni nem lehet, de — kritikuskak nem is szabad. Elvárjuk K. F. igazságszeretetétől, hogy tévedését lesz bátorsága bevallani. — A „Közpapok Lapja“ 8. száma szintén erősen tapodja a történeti igazságot. Vezércikkében halotti énekeink hitványsága ellen kél ki, a mi egészen helyes és jogosult. De mond — mindjárt a cikk bevezetésében — ilyeneket is: „Nagyon csudálkozunk, hogy eddigelé még e tekintetben illetékes helyről hangok nem emeltettek föl s nekünk jutott a szerencse a halotti énekekre a figyelmet felhívni! Hát mi meg ezen önértetes kifakadáson csodálkozunk. A „Sárospataki Lapok“ 1887-dik évfolyamának első két számában egy kimerítő tanulmány olvasható *Fejes István*-tól ily címmel: *A temetési énekek reformja*; ugyane tárgyban cikkezett itt *Czinke István*, a ki temetési énekeket is közölt. De hát ez régen volt! Lapunk ez évi 4-dik számában pályázati felhívás olvasható az Irodalmi Körnek a halotti énekekre vonatkozó elveivel. Ez eléggé közeli dolog arra, hogy a „Közpapok Lapja“-nak főmunkatársa is tudhatna róla valamit. Nem az úttörés dicsőségét irigyeljük, csak az igazságot kérjük tiszteletben tartani. Szerk.

— **A kisdédovási törvény ellen** a románok nagyban izgatnak s annak életbeléptetése ellen tiltakoznak, azt hozván fel okúl, hogy e miatt a román gyermekek anyanyelvüket nem fogják kellőleg megtanulni. Mint jellemzőt említjük fel, hogy egy temesmegyei község román lelkésze híveivel a kisdédovási törvényt következőleg ismertette. Ez a törvény azt rendeli, hogy reggelenként elvegyék tőletek gyermekeiteket és csak este adják vissza. Napközben a gyermeknek magyarul kell tanulni, nem szabad veletek románul beszélnie. Ilyen izgatások után, nem csoda, ha a nép az üdvös törvény ellen mindent elkövet.

— **Missio és iskola.** A legutóbbi kimutatás szerint az angol missio 1881-ben Indiában és Ceylonban 4175 iskolát tartott fenn összesen 234,957 növendékkel. A valóság alatt maradunk kétségkívül, ha fölveszük, hogy 1888-ban ez a szám 4500-ra, illetőleg 275,000-re növekedett. Föltéve, hogy India és Ceylon evangélikus pogány-keresztyéneinek összes létszáma, mely 1881-ben 528,590 volt. 1888-ban 620,000-re emelkedett, úgy 1000 ev. keresztyénre átlag 440 iskolalátogató esik. Hogy mily nagy százalék ez, kitűnik, ha összehasonlítjuk a római missioéval. A Propaganda által kiadott tehát hivatalos *Missiones Catholicae* szerint a kath. missionak egész Indiában és Ceylonban 1888-ban 1280 iskolája volt 70318 növendékkel. Ugyanakkor az indiai és ceyloni kath. keresztyének számát (a már 300 év óta fennálló kath. missiókban) 976,943-ra becsülték, s így 1000 kath. missióra 71 iskolás esett, azaz az ev. missio tanítói tevékenysége Indiában több mint hatszor felülmúlja a katolikusokét. Ez az arány jellemző fényt vet arra, hogy a két felekezeten micsoda igyekezetet fejt nemcsak India népeinek, hanem általában minden népnek szellemi felvilágosítása érdekében; mert egészben véve más missio területeken, sőt az európai országokban is ugyanaz az arány áll fenn. Konstatáljuk ezt a statisztikai adatot, mivel az ultramontanok a dologgal nem ismerős emberrel hajlandók elhitetni, hogy a római missio, mint általában, úgy a nem ker. népek művelésére irányzott tevékenységében is felülmúlja az ev. missiot, sőt a német birodalmi gyűlésben nem átalották azt állítani, hogy az angol kormány kiválóan a jezsuita rendnek köszönheti mindazt az eredményt, a mit ott felmutathat neki, hogy ott oly szilárdan megvethette a lábát.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Nemzeti ünnep.» *Ferenczy Gyula.* — «Népoktatásunk állapota.» (Vége). *Zboró.* — «Átdolgozott zsoltárok.» — «A felső-
zempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.» *Gyarmathy Soma.* — «A neveléstudomány kézikönyve» (Könyvismertetés. Folytatás).
Dr. Öreg János. — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Nemzeti ünnep.

Adtál Uram esőt, de nincs köszönet benne, ezt mondhatjuk mi is a vasárnapi munka-szünetről elfogadott javaslatról. Régen agitálunk és bizottságozunk az eszme érdekében. Saját viszonyaink feltüntetésével, idegen államok intézkedéseinek ismertetésével, úgy vallás-erkölcsi, mint nemzet-gazdászati szempontból is hangulatot akarunk kelteni mellette. S most, hogy meglett s a derék honatyák jó akarata megvalósította, sőt még az István napra is kiterjesztette, mintha egy kicsit fáznánk már most tőle. Nincs nagy szerencsénk a felvilágosodott szabad közvéleménnyel. Egyszer-egyszer elragadtatva, dagálytól duzzadó hatalmas tengernek képzeljük, pedig hát valójában veszedelmesen hasonlított a kevés vizű hegyi patakhoz, melyet a molnár a tiltónál felfog, hogy — a kerékre zúdítva — egyet-kettőt lendítsen a kövön. A keresztelezési vitában hallottuk is a szabadult víz zuhogását; láttuk is, hogy forgott a kő, azóta azonban áll a malom, le van bocsátva a tiltó, nem folyika patak és a csendes vizen visszefelé ugrálnak a békák.

Ez a kép jut eszembe, ha a nemes Károlyi Sándor gróf felekezeti fohászára gondolok, melylyel a kisdud-óvásról szóló törvény magyar nyelvi sikerét kockáztatták és a felvilágosult, türelmes fejlődési irányt a felekezeti elfogultsággal állították szembe. És még inkább eszembe jut, ha a bátor Andrássy T. gróf fellépését bírálhatom, ki — szerencséjére a gimnáziumi történet-tanításnak — a szent István-nap történeti fontosságát a magyar képviselő házban, általános helyeslés között, újonnan felfedezte. De leges-leginkább akkor, ha azt olvasom, hogy egy vasárnapi munkaszünetről szóló törvényjavaslat keretében a magyar országgyűlés, nemzeti ünnepnapot, lehet lelkesedéssel, de bizonynyal ötletszerűen, ily módon statuál.

Bizony kevés vize lehet nálunk a pataknak, mely az igaz és magasztos nemzeti érdekek malmát mozgásban tartja! És kevés érzék az iránt: mit követel meg tőlünk egy nemzeti ünnep felállításának fontossága, méltósága. Azt így, incidentaliter elintézni illetlen is, de nem is lehet. Azt nem a kalendárium, hanem a történet dönti el; nem névnap az, hanem korszakot alkotó esemény, mely ha gyászos, mindenkire tartozik, ha örvendetes mindenkire lelkesít és a mely akár milyen, a magyar nemzet dicsőségével van összeforrvá.

A szent István-nap nem felel meg e kellékeknek. Mint nemzeti ünnepnek alapja pusztán egy történeti tévedés és elhamarkodott felületesség, mely a nyugoti keresztyén államok sorába való belépésnek — tagadhatatlan nagy fontosságú — eseményét a szentté avatással összezavarja.

Nem is tartozik mindenkire, mert a katolikus egyház már magának lefoglalta.

Nem is alkalmas arra, hogy speciális felekezeti jellegénél fogva mindenkit honszeretetre lelkesítsen. A mi azonban a legvigasztalóbb, még nem tulajdonképeni nemzeti ünnep. Csak szűnnap, melyet egy ál és nem igazi hazaszeretet bálványképeinek hatása alatt törvénybe írtattak, s mely csak ezután válik azzá, a minek készül. Ezután, ha a magyar társadalom, elfeledve a történetet, s alszeméremből meghódol a kalendárium és ötletszerűség előtt. Ennek azonban nem szükség bekövetkeznie. Mi elébe vághatunk a szent István-nap nemzeti ünnep volta felől lassanként alakuló közvéleménynek és befolyásolhatjuk azt. Ehez nem kell egyéb, csak hogy helyesebben válaszszunk. Válaszszunk egy napot, mely a nemzeti ünnep kívánalmainak jobban megfelel, s melyet a protestáns kultusz körében kifejezhető társadalmi és egyházi pompával ünnepeljünk. Ilyen ünnep-nap lehet sok, mert történetünk fontos eseményekben gaz-

dag; én azonban azt a napot ajánlom, melyhez újkori alkotmányos szabad intézményeink kezdete van kötve, mely e hazában minden felvilágosult embert érdekel, s melynek ünneplése a köztudatba is átalment: *a március 15-ikét*. Most éppen vasárnapra esik e nap. Legyünk rajta, hogy ha eddig nem történt volna, nagyobb szabással, egyenes célzattal mindenütt ünnepeljük, hol magyar protestáns egyházak és protestáns hazafiak vannak és meg lesz a nemzeti ünnep, melyet nem kényszerített intézkedés, hanem igaz lelkesedés fog megalkotni egyedül.

Ferenczy Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

Népoktatásunk állapota.

(Vége).

Igen érdekes és tanulságos, mit a miniszter a *népiskolai tanítás eredményéről* mond. Eltekintve ama 353 iskolától, melyet az illető tanfelügyelők működési idejük rövidsége miatt nem látogathattak meg: 16124 népiskola közül 11349-ről a jelentések azt hirdetik, hogy ott *«egészben véve paedagogiai szempontból helyes módszerrel tanítottak az egyes tantárgyak, s így a megfelelő eredmény elvárható volt;»* a többi 4775 iskolában vagy a tananyag feldolgozása vagy az eredmény volt korlátolt. Részletelesen is kimutatja a miniszter, hogy a törvényszabta tantárgyak közül a hit- s erkölcstan átlagosan tanítva ezer közül 969 esetben, az írás és olvasás, számolás anyanyelv 900 esetben, a földrajz és történelem 418 esetben *«tanítottak paedagogiaiilag helyes módszerrel.»*

Nagyon feltűnő, hogy a vallástan első helyen áll. Egy prot. iskolai szaklap, mint említettem, nem régen éppen az ellenkezőt bizonyította, hogy t. i. a vallástan módszere terén a legkevesebb történt, hogy az egyáltalában nem haladt és ezen a téren minden a régiben maradt. Ha prot. iskolai lap így beszél a protestáns vallástanítás módszeréről, mit szóljunk a kath. vallás módszeréről? Lehet-e ott haladásról és helyes paedagogiai módszerről szó, a hol a dogma beemlézése a fődolog? Valahány kath. népiskolai vallástani tankönyv volt a kezembem, mindegyik arcülesapta a legszerűsebb módszertani követeléseket, a min egyáltalában nem is csudálkoztam.

Ezek a statisztikai adatok nem megbízhatók, valószínűleg módosítottak rajtok, mert azok talán úgy hangzottak: *«a vallástani vizsgálatokon leggyorsabban járt a gyermekek szája.»* Hogy ez így van, számtalanszor tapasztaltam, mert mindenütt legtöbb súlyt a *vallásos nevelésre* fektetnek! De más oldalról tekintve az adatok hitelességét, az a kérdés merül fel, hogy vajjon mindenik tanfelügyelő képes-e megítélni azt, hogy paedagogiaiilag helyes módszer szerint tanították-e az egyes tantárgyakat? Ismét tapasztalásomra hivatkozom, és kereken tagadom, hogy valamennyien illetékesek volnának erre. Van kivétel itt is. Hasonló kétkedéssel fogadom *«a nem magyar ajkú népiskolákban elért magyar nyelvtanítási eredményt.»* Tagadhatatlan a szép haladás e téren, de sok helyütt az valóságos Potemkin erdő. Különben a miniszteri jelentés szerint is még 1323 népiskolában nem tanították a magyar nyelvet s ezek közül 451 görög kel., 369 görög kath., 262 római kath. és 180 ág. hitv. stb.

Sem az iskolaházakkal és tantermekkel, sem az oktatás segédeszközeivel nincsen megelégedve a miniszter. Külö-

nösen a tantermek száma elégtelen, mert átlag véve 72—73 gyermek jut egy-egy tanteremre, de sok helyütt csak 20—40, máshol pedig egy 60—80 □ m. nagyságú tanterembe 140—200 tanuló követelne helyet, ha a mulasztók nagy százaléka a pénzügyi szomorú helyzeten nem segítene. Tulajdonképen pedig úgy áll a dolog, hogy még ma is több, mint 5000 tanteremre volna szükségünk. Az iskolák felszerelésénél nagyobb mérvű csökkenés állott be, a mit nem kell éppen hanyatlásnak venni. Ha a felszerelés évek hosszú során át tartott, végre csak beállhatott a pihenés ideje is. Vagy talán már nincsen hely az iskolában a felszerelés elhelyezésére, külön termek arra pedig csak az óhajok országába tartoznak.

A *felső népiskolák* száma évről-évre hanyatló arányokat mutat, ellenben a polgári iskolák száma szaporodik; mert három évvel ezelőtt még 85 volt s most csak 68 felső népiskola van. *«Tényleg annyit sem számíthatunk felső népiskolának, mintán a majdnem kizárólag csak elemi oklevéllel bíró tanítók vezetése alatt álló apáca zárdái felső népiskolák hat-nyolc osztályos szervezetük mellett, egy, az országos törvényben meghatározott kellekekkel nem bíró, jobbára külföldi mintára alakított s ezen állapotukban is csak tírt elemi iskolák.»* A *felsőbb népiskolákban* a tantestület magyar nyelvismerete kedvezőtlenebbé változott, mert míg 1888-ban 10 csak keveset, 3 pedig egyáltalán nem tudott magyarul, 1889-ben 18 csak kevésbé bírta a magyar nyelvet, 4 pedig egyáltalán nem. Ez utóbbiak kivétel nélkül a perjamosi zárdái kath. iskolában találtattak. A többiek jobbára külföldről bevándorolt idegenek voltak, köztük zárdái 12.*

A polgári iskolák száma 162-re (5-tel több, mint a megelőző évben), tanulóinak száma pedig egy év alatt 583-mal szaporodott. A polgári iskolai tanítók száma 1151 volt, kik közt 22 nem tudott magyarul, egyebek közt Nagy-Szebenben az ágostai hitv. iskolában 4-en. Az iskolák fentartása 1221170 frtnyi költséget igényelt. Sok helyütt közép-kereskedelmi vagy ipari tanműhelylyel bővített polgári iskolák állanak fenn.

A 17 *felsőbb leányiskola* 87 osztályába összesen 2124 növendék járt, és fentartási költségükre 287728 frt fordított s egy-egy növendék átlag 135 frt 43 krnyi költséget okozott a fentartóknak. Megemlítjük, hogy az egyik budapesti római kath. felsőbb leányiskola 7 rendes tanítónője egyáltalában nem tudott magyarul.

Örömmel olvashatjuk, hogy népnevelésünk a *tanítók számát és szakképzettségét* tekintve, állandó haladást tüntet fel. A tanítók számszerű növekedése ugyan határozottan gyengébb ez évben, mert míg az előbbi években a szaporodás átlag 420 főre ment, addig az utolsó tanévben csak 266 újabb tanító alkalmaztatott. De *szakképzés* tekintetében kedvezőbb arányok támadtak, mert míg az előbbi években átlag csak 350—390 szakképzett tanító alkalmaztatott, addig az 1888⁹. évben már 468 okleveles tanító nyert alkalmazást. E haladás dacára ezer tanító között még mindig 117—118 volt *nem okleveles*. Ezek a tanítók nagyrészt mint segéd- és helyettes tanítók szerepelnek a felekezeti iskolákban, a hová többnyire mint végzett képezdészek fogadtatnak be, vagy pedig olyanok, kik bármily okból elhagyták a tanfolyam bevégezése előtt a tanítóképző-intézetet. Lehetnek bizony ezek között olyanok is, kik egyedül mesterségükből nem tudnak megélni, vagy mellékesen szatócs-üzlettel bírnak. *Tanítóihiányról* is panaszkodik a miniszter, mert ha a népiskolai törvény 1. §. végrehajthatnék, legalább 30000 népiskolai tanítóra volna szükség.

* Ajánljuk a vallás- és közoktatási miniszternek ezt a két hivatásos nyilatkozatát azoknak az ev. ref. anyáknak és apáknak a figyelmébe, a kik ev. ref. leányiskoláinkat kicsinyelve, az apácázárdái nevelést és oktatást magasztalják.

A 24645 tanító közül volt: elemi népiskolai tanító 22969 (92·36%), felsőnépiskolai 301 (1·22%) felsőbb leányiskolai 224 (0·91%) polgári iskolai 1151 (4·67%). A római kath. iskolákban működött 8052 (32·67%), közösségi jellegűekben 4129 (16·75%); *helvét hitvallású (ev. ref.) iskolában* 2991 (12·13%), *ágostai hitvallású (ev.) iskolában* 2155 (8·74%), görög katolikus iskolákban 2130 (8·64%), görög keletiekben 2062 (8·38%); állami iskolákban 1667 (6·76%), izraelita jellegűben 1016 (4·12%), magán jellegűben 318 (1·29%), egyesületiben 70 (0·28%) és unitáriusban 55 (0·22%). A görög keletiekénél nem jutott minden iskolára egy tanító; az átlagnál (1·48) kevesebb a görög keletiekénél.

A 24645 tanító közt 2907 vagyis 11·8% oklevél nélküli volt. Legnagyobb arányban voltak ilyenek a görög katolikusok közt 639 vagyis 29·81% és unitáriusoknál (29·09%); legkevesebb az állami tanítók közt (1·56%). Az ev. ref. közt 410 vagyis 13·7% az ágostai hitvallású (ev.) közt 241 vagyis 11·81% és a római kath. közt 839 vagyis 16·42% volt alkalmazva. A *rendes tanítók* száma 21716 (88·12%), a *segédtanítóké* 2929 (41·79%) volt. Legtöbb segédtanítót találni a magán-jellegű iskolákban (21·69%), legkevesebbet az izraelita jellegűben (5·21%). A tanítók közül volt 21356 (86·66%) férfi és 3289 (13·34%) nőtanító, vagyis 1000 tanító közt férfi volt 866·6, nő volt 133·4. Legtöbb nőtanítót találunk az egyleti jellegű (61·42%) és magán iskolákban (55·03%); legkevesebbet a görög kath. (0·47%) ág. hitv. evang. (1·67%) unitáriusoknál (1·81%) és helv. hitv. (ev. reformátusoknál) (3·31%). Ennek egyik oka az, hogy az egyleti és magán iskoláknál a tanítónak nem kell egyszerűsmind kántornak is lennie.

Az 1879. XVIII. törv. cikk végrehajtása a magyar nyelvet oktató-képességgel bíró tanítóktól függ. *Magyar nyelvű tanító volt* 21597 (87·63%), a magyar nyelvet teljes oktató-képességgel bírta 1052 (4·27%), csak keveset beszélt magyarul 1268 (5·14%) és semmit sem tudott magyarul 728 (2·96%). A két utóbbi rovat alá esők száma évről-évre csökken. Azonban még mindig van 1322 nem magyar iskola, melyben a magyar nyelv vagy egyáltalában nem, vagy eredmény nélkül tanítatik. Ennél a fejezetnél ismét felemlíti a miniszter, hogy a római kath. tanítók nyelvismereti arányaira (488 nem tud magyarul) hátrányos befolyást gyakorolnak a külföldi anyazárdákból hazánkba is áthelyezett *apáca-tanítónők*. Ezekkel szemben kijelenti határozottan a miniszter, hogy ha bizonyos idő alatt magyar nyelvi tanképesítést és nostrifikáló vizsgálatot nem állanak, tőlük a tanítási jogot meg fogja vonni. (Debuisset pridem!)

A *népoktatás szükségleteinek fedezésére* 15,117024 frt fordított, mely összegben azonban a tanító- és óvóképzőkre, árvaházakra és óvodákra, iparműhelyekre, iparos s kereskedő tanulók iskoláira fordított, több, mint 2 millió forint nincs betudva. A *népiskoláknak ingatlanból álló vagyona, mintegy 42 millió frtra becsültetik*, melynek évi jövedelme 2,477823 frt volt; a *tőkepénzszerű alapítványok* összege 7,285291 frt, melynek jövedelme 429362 frt volt. Általában az alapítványok az iskolai szükségleteknek 19·43%-kát fedezték. A népiskolai évi költségvetésből 1 □ kilométer területre 53 frt 91 kr. egy lakosra 1 frt 9 krnyi iskolai teher esett. Egy népiskolai tanuló 7 frt 50 krba került, egy tanítói állomásra átlag 613 frt 40 kr jövedelem esett. Az 1889. évi állami egyenes adójából (93101628 frt) 16·23%-a fordított a népiskolák fentartására. Ha a népiskolákat az egyenes adó után kivetett pótdóból akarnók eszközölni, minden adó-frtot 16·2 krnyi pótdóval kellene megterhelni.

A *tanítóképző intézetek* képe ugyanaz maradt, mint a

megelőző tanévben volt, kivéve, hogy a karánsebesi görög keleti elemi tanítóképezde felállításával számuk 72-re emelkedett. Év év után felhangzik a miniszter panasza, hogy a népoktatási törvény ama célja, hogy a tanítók gyakorlati szakképzése *gyakorlóiskolában* történjék, még mindig nem kezd a valósulás terére lépni, mert «a felekezeti tanítóképezdeknek egy tetemes része más nemű, más irányú, eltérő feladatra hivatott iskoláknak csupán kiegészítő függelékét képezi, de e mellett a felekezeti tanítóképezdeknek alig 36 1%-a van ellátva olyan gyakorlóiskolával, melynek tantervei methodikai s didaktikai eljárását a képezde igazgatója s tanári kara irányítaná és ellenőrizné.»

Gyakorlóiskola! jöjjön el a te országod! Gyakran hallani és tapasztalni, különösen tanítógyűléseken, hogy az állami tanítóképezdekből kikerült fiatal tanítók a tanítás elméletében otthonosak ugyan, de mihelyt az osztatlan népiskola vezetéséről van szó, mindannyiszor kénytelenek bevallani, hogy azt nem tanulták a képezdeben. Ha ily vallomásokot tesznek, mert kénytelenek tenni az állami tanítóképezdek növendékei, holott mindenütt gyakorlóiskolájuk van, mely bevezethetné a növendékeket az osztatlan népiskola vezetésébe: mit szóljunk a felekezeti tanító-képzők gyakorlati tanításáról? Egy némelyiknél van úgynevezett gyakorlóiskola, de nem osztatlan, hanem osztott népiskola, a többi mellett csak olyan gyakorlóiskola van, hol egyes osztályokba látogatóba járnak, holott gyakorlatibb volna, ha oda egyáltalában el nem látogatnának, mert nem tanulnák el a régi slendrián kényelmét. Ha ott a tanító nem gyakorlóiskolai tanító, a modern didaktikáról a legtöbb esetben nem hallott semmit s nem is akar hallani, sokkal kényelmesebb, mint sem hogy azt tenné, rá nézve a modern didakta svindli!

De nézzük csak a miniszternek 1887/8-dik évi jelentését a gyakorlóiskoláról. Az ekkori állapot, mint maga mondja, nem változott, s így az akkori adatok egy évvel később is a valót tüntetik fel. E szerint a felekezeti tanító-képzőknek nem volt gyakorlóiskolájuk:

1. 14 r. kath. férfi t.-képző közül 12-nek v.	85·7%	-nak,
2. 10 » » tanítónőképző » 3 » » 30 % »		
3. 4 g. » tanító-képző » 2 » » 50 % »		
4. 4 g. kel. » » 2 » » 50 % »		
5. 4 h. hitv. » » 1 » » 25 % »		
6. 10 ág. hv. » » 9 » » 90 % »		

Feltéve, hogy a jelzett gyakorlóiskolák, csakugyan *némileg* azok, amihez azonban még mindig igen sok kétség fér, akkor a 46 felekezeti tanítóképző közül csak 17-nek lett volna gyakorló iskolája. A gyakorlóiskola hiánya rák-fenéje a felekezeti tanító-képzésnek és sokkal nagyobb veszélylyel fenyeget, mint a koresolya tér, méhkasok, ipari szerek stb. hiánya. A mellékésekre gondol a miniszter s kiad szép rendeleteket, a lényeges bajt nem látja, nem akarja látni, mert nem tud rajta segíteni, s megelégszik panaszos jelentésekkel.

A tanhelyiségek és gyakorlóhelyek hiánya ismét csak a felekezeti képezdeknél mutatkozik, mert ezeknél 163 tanfolyamnak csak 151 tanterme van, gyakorlókertje a 46 felekezeti képezde közül csak 33-nak volt. A tantermek sok helyütt közösek a gimnáziummal. De az nem oly nagy baj, mint a tanítás közössége, pl. az erdélyi szász képezdekben, melyeket tudományosabb hangzás kedvéért theologiko-paedagogiumoknak neveznek.

A tantestület megfelel a törvénynek, mert a 262 tanfolyamban 341 rendes, 91 segédtanár, 164 óradijas és 114 hitoktató működött. Az 1888/9-diki tanév elején 4116 tanuló iratkozott be, kik közül az évfárá vizsgálatot 3784 tette le. Legtöbben hagyták el az intézetet az első évesek közül, mint e pályára alkalmatlanok és

az utolsó tanfolyamból, kik segédtanítói állást nyertek. Az állami képezdekből 5·7%, a felekezetiékből 10%-a hagyta el az intézetet évközben.

A tanítóképző intézetek fentartási költsége 1010184 frt volt. Került egy-egy növendék az állami tanítónő-képzőkben 560 frtba, az állami tanító-képzőben 386·4 frtba, az izraelita tanító-képzőben 258 frtba, ág. hitv. (evang.) tanító-képzőben 221·4 frtba, helv. hitv. (ev. ref.) tanító-képzőben 200 frtba, a római kath. tanítónő-képzőben 118·5 frtba, a római kath. tanító-képzőben 114·1 frtba, a görög kath.-ban 105 frtba, a görög keletiben 82·6 frtba. Oklevél 1083 adatott ki, 414 állami intézetben és 669 felekezetiékből.

Kisdedóvó 474 községben volt 644, tehát 31-gyel több, mint a megelőző évben. Legtöbbet tartottak fenn az egyletek (184), községek (163), magánvállalatok (87), aztán jönnek a római katolikusok (77), állami (65), alapítványi (42), ág. hitv. (14), helv. hitv. (ev. ref.) (6), izraelita (4), görög keleti (2). Mindezekben 59066 kisded növendék járt, tehát 3427-tel több, mint az előző évben. «A legnagyobb tevékenységgel ezen a téren a r. katolikusoknál találkozzunk, de erre nézve figyelembe kell vennünk azt, hogy az alapítványi jellegű kisdedóvodáknak tetemesen nagyobb részét ezen felekezet tagjai létesítették.» Az óvodákban 772 kisdedóvó működött, kik közül 504 okleveles és 268 nem okleveles volt. A 772 óvó közt csak 47 férfi volt. Fájdalommal tölt el az a tény, hogy 51 nem tudott magyarul, ezeknek egy részét a római kath. zárdái óvók, másik részét az ág. hitvallásúaknál találjuk meg. Fentartási költségük 451484 frtot tesz ki s így átlag egy-egy óvoda mintegy 700 frtba került.

Óvóképző-intézet volt három u. m. a kisdedóvást terjesztő-egyesület, a központi Fröbel-nőegylet által fenntartott óvóképezde és a kalocsai római kath. jellegű kizárólag apáca óvókat képző intézet. Mindezekben 212 tanuló lépett be; a tanfolyamot bevégezte 204 növendék. Fentartási költségük 20591 frt, mely összeghez az állam 11130 frttal hozzájárult. A kisdedóvás is szép lendületet vett az utolsó években, és a kisdedóvásról szóló törvény életbe léptetése után rohamosan fog az fejlődni. Zboró.

TÁRCZA.

Átdolgozott zsoltárok.

XXXIX. Zsoltár.

(A 30. Zsoltár dallamára).

Magamban azt végeztem el:	Ah! addig is, a míg letűnt,
Zabola lesz már nyelvemen,	Merő hiú volt életünk;
Ajkamra nem jön több panasz,	Mert itten az is, a mi jó,
Hogy bűnömöt növelje az;	Miként az árny gyorsan muló;
És tudva méltó bűnhődésem,	Küzdésbe, gondba' szívünk vérzik,
Hallgatva türom szenvedésem.	Miért, ha létünk célt nem ér itt?
Mint néma, hát bús szótlanul	Ó! én Uram, én Istenem;
Vártam, ha tán sorsom javul;	Mi lesz tehát majd még velem?
De hogy bajom eltitkolám,	Ezt add nekem tudtúl, ki itt
Még súlyosabb lett nyavalyám,	Vívom a lét bús harcait;
Szívem kigyúladt s lelkem égve,	Ó! erre adj kegyelmes választ,
Panaszba tört ismét az égre:	Mert földi küzdésem kifáraszt!
Uram! jelentsd meg már nekem,	Ó! én uram, tudom, tudom,
Vajjon meddig tart életem?	Hogy engem a bűn súlya nyom;
Nyomoriságom napjai	Mind a mi történik velem,
Mikor fognak leszállani?	Te akarod én Istenem!
Arasznyi rövid éltem végre,	Te megpróbálsz lelkem javára
Vajjon mikor dől semmiségbe?	S hűségem lesz majd üdvöm ára,

Most újra hát elhallgatok,
Mert itt csupán vándor vagyok;
Követve őseim nyomát,
Csak bűjdosom e földön át,
S ha elmúlik arasznyi létem,
Kezed megáldja sírba tértem.

Biztasd, Uram, a csüggedőt,
Az ő kimúlása előtt;
A szenvedők hő könyeit
Számld meg és tekintsd meg itt,
S ha földi pályánk véget ére,
Te légy szívünk boldog reménye.

CXXXIII. Zsoltár.

(A 84. Zsoltár dallamára).

Ó! mi szép az, ha a honban
A szív együtt, egyért dobban
Egy hazának gyermeki között;
Felvirul ott a hon földje,
Mit a béke égi gyöngye,
Mint a harmat úgy megöntözött,
S boldog honban, boldog nemzet
Hálát együtt zeng Istennek.

Ó! mi szép és ó! mi drága,
— Ez a szív fő boldogsága, —
Ha házainkban békeség van!
Ott a család egybeforrva,
Mint az Isten parancsolja,
Építi egymást minden jóban;
Ily háznapet az Úristen
Áldásával tetéz itten.

Ó! mi szép az, ha a népet,
A mely együtt települt meg,
Hű szeretet köti egybe;
Növekedik ott a község,
Felöleli az egység
Azt is, a ki árva, vagy gyenge;
Istenáldás száll ily népre,
Áldott legyen neve érte!

Ó! mi Unruk, égi felség,
Kinél van a szent békesség,
Küldd alá azt a te népedre;
A testvéri egyezséget,
A mi javunk s üdvünk végett,
Oltsd be mélyen mi szíveinkbe;
Gyermekeidet kötdöz egybe
Áldott, boldog szeretetbe!

CXXXVI. Zsoltár.

(A 35. Zsoltár dallamára. Március 15-re emlékeztetve).

Ó! dicső nap, váltás napja!
Betölt Isten akaratja,
Midőn a lánc rólunk lehulla,
S tombolt a nép felszabadulva,
Mint lelkesült, ah! mint vigadt,
Mint a kit az álm ragadt;
Ah! mint zengé öröm dalát,
A szabadság diadalát!

És ment a nép s imádkozott,
Oltárodon vért áldozott,
Te ég követje, szent szabadság
Hogy mindenütt vesszen a rabság,
Az áldozat szép volt s nemes,
Az igaz ügyszó érdemes,
Mert a szabadság ára vér,
Váltástul az se drága bér.

Zajgott a hon minden tere,
Boldog reménnyel volt tele,
Mint hogyha a szomszj határra
Áldó esőnek ömlik árja.
Egy gondolat, egy értelem
Uralkodott minden szíven:
Az Istennek hálaadás,
Kinek útja dicső, csodás!

Ó! dicső nap, váltás napja!
Kelts minket is áldozatra,
Hogy a miért hő szívünk lobban,
Magvait annak hintsük jobban.
Munkára fel, küzdésre fel,
Vig aratás csak úgy jön el;
A hol a szív s lélek szabad,
Ott diadalt az Isten ad!

KÖZÉLETÜNK.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye február hó 24-én tartotta meg, állandósított helyén, S.-a.-Ujhelyben tavaszinak csúfolt, de télnek is igen heillő közgyűlését szép számmal megjelent egyházi és világi férfiak érdeklődése mellett, Kálniczky János esperes és Boronkay Károly, hivatalok szerint legidősebb világi tanácsbíró elnöklelte alatt.

A közgyűlés előestéjén az egyházlátogatási jelentések olvasatván fel: ezekből öröm volt megtudni, hogy az anyagi szegénységnek egyre nagyobb és aggasztóbb mérveket öltő jelenségei dacára is, a buzgó vallásosság és az anyaszentegyház ügyei iránti meleg érdeklődés

nem pusztán szavakban, hanem tényekben is szépen nyilatkozik s pár egyház kivételével mindenütt rend, béke és szeretet honol.

A közgyűlést másnap reggel $\frac{1}{2}$ 9 órakor, köz-ének és esperesi ima nyitotta meg. Erre a nagy gonddal és körültekintő figyelemmel készült esperesi jelentés felolvasása következett, a mely az 17⁹⁰/₁ 26. törvénycikk százados évfordulója alkalmából, egyházunk viszontagságos multjáról s ellenfeleink makacs kitartásáról érdekesen emlékezett meg s végül, szintén egészen alkalomszerűen, így nyilatkozott:

„Ily előzmények után önként támad a kérdés az ember lelkében, vajjon minő reményekkel és kilátásokkal léphetünk az 1791-ik 26. törvénycikk megszületésének 2-ik századába, különösen, midőn úgy látszik, hogy a hamu alatt lappangó tűz, mely véres harcokat idézett fel, most sem aludt ki, sőt csak alkalomra vár, hogy egész erővel kitörhessen. Lehet-e ennek elszomorítóbb bizonyossága, mint az elkeresztelések ügyében kiadott miniszteri rendelet elleni harc, mely semmi nem egyéb, mint a meghozott országos törvénynek szelidített alakban való végrehajtása és mégis megindított ellene a vallásháború, ha nem is a kard acélával, melynek élét örökre megtompította századunk felvilágosodásának égiszeleme; nem is a tömlőcök vasbékóival, melyek a nápolyi gályák rablánczaival örökre lehullottak a humanitás nemtőjének intésére, de annál nagyobb erővel tört ki a tollnak acélával, mely által okozott sebek, ha nem párolognak is vértől, de épen oly sérelmesek és mélyre hatók, különösen művelt lélekre nézve, mint a kard acélával vágott sebek; de ha a kard acélával vívott egyenetlen harcok csapásai alól is mindannyiszor győzelemmel kerültek ki a protestáns elvek; az igazság tollharcából nem kerülnének-e ki győzelemmel, holott a tudomány, az épen szent vallásunk által terjesztett világosság, a szabad vizsgálódás szelleme mind mellette harcolnak s oly tudománnyal gazdag harcosokat növeltek az e nemű harc terére, a kik a győzelmet számára biztosítják.

Azért csak előre, keressük tovább is az igazságot, s az igazság bennünket szabadokká teend!»

A római katolikus egyház türelmetlen viselkedése által elszomorított lelkünket csak is szeretve tisztelt egyházmegyei gondnokunknak azon kellemes meglepetést szerzett értesítése vidította fel, hogy bár még ez alkalommal hivatalos elfoglaltságai miatt nem vehet részt közgyűlésünkben, de most már, mint kassai királyi táblai tanács-elnök, több szabad idővel rendelkezvén s különben is Kassa Felsőtemplén közelébe esvén: jövőre több időt szentelhet szeretett egyházmegyéjének, melynek érdekeit szolgálni s nemes céljait előmozdítani életének egyik főtevékenységét képezi.

Kiegészítettett a tanácsbírói testület is *Szemere Gézával*, a ki ez alkalommal felesküdt s székét a jelen voltak szíves éljenzései közt elfoglalta. Helyére sárközi világi iskolai körlátogatóul *Bessenyei István* neveztetett ki, a kiről hisszük, hogy elődjéhez hasonló buzgalommal és lelkesedéssel fogja szolgálni az iskola szent és magaslatos ügyét. Örvendetes jelenség gyanánt említem fel, hogy a mult évben az egyházmegyei ügyész közbejöttével több egyház tőke-ügye gyökeresen rendeztetett, az 50 frtot meghaladó követelések telekkönyvileg biztosítva lettek; valamint azt is, hogy Deregnyőn, Tussán, Lasztomérban, Bánócon, Magyar Izsépen, Hardicsán, B.-Ujlakon, Garanyban, Szürnyegen 30—70 frtig ment az Isten dicsőségére hordott adomány. Méltóságos *Dókus Józsefné*, az ujhelyi templom úrasztalát értékes asztalterítővel díszítette fel,

a hardicsai egyháznak egy *Oldh János* nevű egyháztag Amerikából 200 frtot gyűjtött és küldött, *Kovács János* és neje *Samu Zsuzsánna* pedig 94 frt értékű ezüst úrasztali kelyhet ajándékoztak.

A felfrissült erő tevékenységéről beszél a bodzás-ujlaki egyház mult évi története is, mert a mult évben építtette újra 1614 frtos kiadással több éven át hatósági bezárás alatt állott templomát; a zempléni egyházé, mely egy szobával kiépített lelkészlakát hozta rendbe; vagy jövőben a deregnyői, magyar-izségi, kolbásai egyházaké, melyek egészen új lelkészlakok építésén terveznek; a ladmoci egyházé, mely szintén egy szobával kibővítendő lelkészlakának újjá rendezését; vagy a bánócié, mely egy iskola és tanítói lak építését hozta tervbe.

Ezen kedvező külső jelenségek mellett azonban megvannak nekünk még mindig a magunk benső bajaink is. Üresen, betöltetlenül álló tanítói állomásaink, melyekre a díjlevelek csekélyisége miatt nem az, hogy nem hívhatunk, de már nem is kaphatunk tanítókat, oly jelenség, mely megdöbbenésre kész. Így, hogy többet ne említsek, a lasztóci és szalóki tanítói díjlevelek a feltüntetett fizetés csekélyisége miatt megsem erősítették; csupán Szürnyeg részesült azon szerencsében, hogy tanítói díjlevele megerősítést nyervén: a tanítói választásra jogosítványt kapott. A magasabb tanügyi politika szegénységünkkel ellentétesen fellépő több-több követelményeivel oly színben áll előttünk, mintha népiskolai növendékektől, gimnáziumi, vagy gimnáziumi növendékektől egyetemi fejlettséget kívánnának. Itt már nem tudjuk, mit fog hozni az idő valami megmentőt a bölcssek bölcseségéből, mert itt már az affiliáció sem segít, mert nem foganatosítható; sem a lelkész-tanítóság, a mennyiben felülről az is üldözés alá vétetett.

Ebben a szegény világban jelentkezett még más bajunk is, — egy kis ártéri adóügyi villongás, a melynek az képezte alapját, hogy a *tussai* lelkészi és tanítói földdek után járó ártéri adót, több évről nem mutatván ki az Ondova-Toplya víz-szabályozó társulat hivatali kara: az — természetesen — fizetetlen maradt. Most azonban a mult év őszén 200 frtot meghaladó ártéri adó követelemmel rohanván meg a fizetni eddig sem nagyon szerető tót atyánkfiait: ribilliót csináltak, papot, tanítót elűzni szándékozván, ha ki nem fizetik az ártéri adó hátrálékokat. A visitáció előszedett minden kapacitálásra alkalmas eszközt; de mind hasztalan! Tehát a gyűlésnek kellett e tárgyban határozni, mely az 1866. évi tavaszi egyházkerületi gyűlés 60-ik számú jegyzőkönyvi pontjára hivatkozva, bizony kimondotta, hogy a panasz tárgyát képező lelkészi és tanítói ingatlan után eső ártéri adó fizetése, az egyház terhe, mely határozatot megfelelőbbézik az egyházkerületre.

Az sem épen figyelmen kívül hagyható ügy, mely a lasztoméri egyház tót ajkú hívei részéről feljelentés tárgyát képezte. Egyházkerületünk ugyanis 1887-iki tavaszi közgyűlése 47. jegyzőkönyvi szám alatt, a püspöki egyházlátogatás egyházmegyéinkben végzett s nyert tapasztalatai alapján hozott egy, magyar ref. egyházunk alapjellegetek megfelelő határozatot t. i. hogy ott a hol még a felnőtt hívek anyanyelve a tót nyelv, a magyar nyelv megszokása, a magyarosodás terjesztése érdekében, felváltva tartassék magyarul és slávul az istentisztelet, mely bölcs határozat ellen csak most ébredt fel a lasztoméri tótajkú hívek részéről a reactio: egyházmegyéink egy erélyes közvetítéssel remélte a szenvedélyeket lecsillapítani, kimondván, hogy a magyar nyelven végzendő egyházi beszéd mellé, tót nyelven mondandó ima is csatoltassék, hogy így a magyar nyelvet nem értők részére se vesszítse el a templomba menés.

ajtatossági jellegét. De hogy ebbe nem szól-e bele a *superintendentia*? az megint kérdés!

A kazsui elnéptelenedett egyház anyagi állapotán való segítés is fontos tárgyát képezte jelen egyházmegyei gyűlésünknek. Az ott működött egyházlátogatóság is, de meg a lelkész is egy külön betérjesztett memorandum-ban adták elő azon kétségbeejtő helyzetet, mely ezen egyházat végmegsemmisüléssel fenyegeti a miatt, mert semmi önfentartási alapja nincsen. A 35 lélekből álló gyülekezetet 9 család képezvén s ebből is 7 családfő konvenciós cseléd-szolgálatban levén évek óta: ezeknek sem módjuk, sem anyagi helyzetük nem bírja meg az egyházfenntartás terheit. 1874-től, maga a lelkész fedezte mostanáig folyvást saját lelkészi földbirtokának csekély bérleti jövedelméből, mindazon egyházi kiadásokat, melyek föld és ártéri adó, tűzkárbiztosítás stb. címek alatt, évről-évre fedezésre várnak, s immár ő is azon helyzetbe jutván, hogy a folyton szaporodó egyházi fizetési terheket nem bírja: beszámol a multról és az egyház anyagi életének gondját jövőre a felettes egyházi hatóságra bizza, kérve, hogy siessen állandó segélyvel ezen egyház gyámolítására, mert különben be fog következni azon szomorú idő, a mikor — nem lévén ki teljesíthesse évi szükségleteinek kiadásait — a lelkész javadalom alapjául szolgáló ingatlanok fognak áldozatul esni. Egyházmegyénk alapos ismerettel bírván a felterjesztésben foglaltak valódiságáról: meleg ajánlattal terjeszti fel ez ügyet az egyházkerületre.

A domesztikai hátrálék ügyén jót lendített a múlt év őszén Szőlőskén hozott egyházmegyei szigorú határozat, mely az egyházlátogatóságnak tevéen köteleességévé a hátrálékok okainak kipuhatolását; míg az egyházlátogatóság kötelemeinek teljesítéséhez hozzá fogott volna: a hátrálékok legnagyobb része a presbitériumok által beszédve elküldetett az esperesi hivatalhoz. Az olyan megcsökönyösödött gyülekezeten pedig, mint Csernahó: végrehajtás útján szedette be erélyes és pontos főszolgabíránk a több évről fizetetlenül volt közalap hátrálékokat.

Érdekes és a nagyráskai egyház jövőjére s egyházi hivatalnokai fizetésének emelésére bizonyosan üdvös hatást fog gyakorolni az ottani ref. hívek által titokban tartott azon körülmény, hogy ők több száz holdra menő uradalmi birtokot vásárolván meg a község határában, ezen birtok után soha semmiféle egyházi terhet nem viseltek, papot, tanítót csak is úrbéri birtokaik után fizettek, míg ha ezen vásárolt birtok is az úrbéri telkek arányában rovatott volna meg az egyházi adó fizetés terhével: papja, tanítója nem küzködnék az égbekiáltó szegénység bajaival, az inség nyomorával. Egy puhatól, illetve vizsgáló küldöttség lett kinevezve és megbízva, hogy a helyszínen ez iránt kellő tájékozást szerezve, s kifürkészve a tényállás valódiságát: hiteles kataszteri birtok ívek alapján adjon hiteles felvilágosítást, illetve véleményes jelentést arra nézve, hogy ha az egyes birtokos tagok szép módjával nem volnának reá bírhatók az egyházi terhek elvállalására: mennyi egyházi adó róvható egy-egy birtok részletre úgy, mint az közöttük felosztva használtatik.

Egyházmegyei gyűlésünk a vármegyei bizottmányi gyűlés napjára esvén: nem hallgathatom el, hogy a szomszéd alsózempléni testvér-egyházmegye gondnoka, nagyságos Meczner Béla, nagyságos Ferenczy Elek, tisztelendő Gecsey Péter uraknak közgyűlésünk körében történt szíves megjelenésük, kedves örömet és meglepetést szereztek nekünk. Fogadják érdeklődésük által okozott örömünk mellett legőszintébb és leghálásabb köszönetünket.

Sok apróbb és inkább belkörü ügyeinket mellőzve,

még csak azt említem meg, hogy a gyűléstartás rendjénélünk sem úgy lesz már, mint mostanáig volt. Az egyházmegyei elnökség felkéréstni határozatott a közgyűlés által, miszerint a mostanihoz hasonló fogalom-zavar kikerülése végett, a mikor a nagy hó, dermesztő hideg, jég, zúzmara láttára meg sem tudjuk gyűlésünk idejét keresztelni: méltóztassék akként intézkedni, hogy ha már áprilisra kitolni nem tudjuk is, de legalább március közepére tolassék át közgyűlésünk megtartásának határideje.

Bezárom már is hosszúra nyúlt közleményemet azzal, hogy az őszi közgyűlés a *legényei* egyházban fog megtartatni.

Gyarmathy Soma,
egyházmegyei főjegyző.

KÖNYVISMERTETÉS.

A neveléstudomány kézikönyve.

(Folytatás).

Felméri a nemzeti nevelés eszközlőit a többek közt a *háztájt, szülőföldet, iskolát, egyházat, a sajtót, a költészetet, művészetet, tudományt, politikai intézményeket, az alkotmányt és kormányformát* nevezi meg; sőt azt mondja, hogy az ősidőkben leghatalmasabb fejlesztői voltak a nemzeti jellemnek a hadsereg s a nemzeti vallás is. Igaza van. Sajnos, hogy ma e két tényező nem hogy építené, de egyenesen bomlasztó hatást gyakorol reá. A Dinstliktől tanuljon hazafiságot a katonaság, vagy azoktól, a kik a nemzet kegyeletének tárgya felköszöntéséért hosszas börtönnel büntetik a vakmerősködőt. A vallás ma nem hogy egyesítené, de szétválasztja, egymás ellenségeivé teszi a polgárokat. Hol van azoknál a hazafiság, a kik a haza törvényei ellen a római pápáira hivatkoznak, s a kik már a kisdedeket egymás gyűlöletére tanítják, felekezeti imádságaiknak a kisdévodákba erőszakolása által?! Azt sem hiszem, hogy az oláh, a rác, a tót, a szász háztáj, jó magyar érzelművé nevelje gyermekeit. A nemzetiségi sajtó veszedelmes izgatásainak bizonyítására elég, ha az ellenök minduntalan folyamathban lévő perekre hivatkozunk; sőt alkotmányunk is egy kissé túl szabadelvűen járt el a nemzetiségekkel szemben s hála fejében mit tapasztalunk? a nemzeti egység leghatalmasabb biztosítéka, — a nemzeti nyelv elsajátítása ellen minden erejökkel tiltakoznak. A nyelv a hazának leghívebb jelképe, a nemzeti jellem legtökéletesebb kifejezője. Viszont semmi sincs, a mi az új nemzedékben ezt a jellemet jobban kifejezni bírná, s azzal annak lényeges vonásait hathatósabban közlené. Valóságos hazaárulást követnek el ennél fogva azok, a kik a magyar nyelv, mint a haza jelképe megtanulásától vonakodnak. Önálló művészetünk, tudományunk még nincs, vagy legalább a kezdet nehézségeivel küzd, e szerint ezekre sem számíthatunk. Költészetünket az idegen nemzetiségűek nem olvassák s olybá veszik, mint akár az angolt vagy franciát, keblöket a miénkkel egyetértőleg nem dobogtatja, sőt jóformán hidegen hagyja. Úgy szólván egy volna, a mely veteményes kertje lehetne a nemzetiségnek: az iskola, ha ezt is túlságos engedékenységünkkel, a nemzetiségeknek kedvezni akarásunkkal meg nem rontottuk volna. A mely nemzetiségi iskolában legfelebb szemfényvesztésül szerepel a magyar nyelv, a hol nemzeti jelvényeinket letépdésik: biztosra vehetjük, hogy ott nem sok tiszteletet tanúsítanak nemzeti geniuszunk iránt. Nem tudom, ha a mi mézeskalácsos politikánk helyett, nem lenne-e célszerűbb az orosz- s poroszról vennünk leczkét a nemzeti érületnek a nemzetiségekkel való elsajátítása tárgyában? Megengedem, sőt vallom, hogy azok az eszközök, a melyeket Fel-

méri a nemzeti nevelés szempontjából ajánl, helyesek célszerűek, olyan nemzetnél, a mely nyelvben, vallásban egységes, önálló, — célra vezetnek, de nekünk specialis viszonyaink tekintetében még egyébre is volna szükségünk. Jó lett volna, ha arra is megtanít bennünket, hogy széthúzó, kifelé gravitáló nemzetiségeinket mi módon nyerhetnők meg, a mi nemzeti egységünknek; mi módon eszközölhetnők hogy őket velünk érezőkké, gondolkodókká, velünk egyet akarókká tegyük. Erre pedig, szerintem, adós maradt a felelettel.

Azt is nagyon helyesen cselekszi Felméri, hogy a test-edzést minden föle telhető módon sürgeti s annak szükségességét, mondhatnám, megdönthetetlen érvekkel támogatja. A classicus, vagyis az egész embert összhangzóan, minden tehetségeinek arányos fejlesztésével kiművelő nevelés, mintha csak tudásunkból is kiveszett volna, mai napság csakis az értelmet műveljük, a testet, az érzelmeiket s az akaratot, a melyek pedig épen úgy az emberhez tartoznak s boldogulására ugyancsak szintén befolyanak, majdnem teljesen mellőzzük. Ezen egyoldalú fejlesztésnek a következménye aztán az elcseneveződő test, a mely az akaratnak, nem mint kellene, készen engedelmeskedő szolgálja, hanem gyengeségei, betegeskedései révén parancsolója, zsarnoka.

E visszás állapot megszüntetésére s a test megedzésére, erejének, egészségének megszerzésére hozták be a németek a tornát, vagyis a rendszeres testfejlesztő gyakorlatokat s mivel németek találták ki, nyomban mi is kaptunk rajta, s elvetettük, feledésbe menni engedjük érte menni nemzeti testedző gyakorlatainkat, az iskolai szabadtéren azelőtt gyakorolt játékokat.

Felméri határozott ellensége a tornának, de annál nagyobb barátja a szabad levegőn véghez vitt testedző játékoknak. A torna zárt helyen, bacillusoktól fertőzött levegőben történik s a testnek csakis egyes részeit foglalkoztatja, e mellett gépies, a gyermeknek sem eszét nem foglalkoztató, találékonyságát ki nem hívó, sem érzelmeit fel nem keltő, benne kedvet nem támasztó gyakorlat; már pedig semmi sem fejlesztő, sem testileg, sem szellemileg, a mi a gyermekben unalmat ébreszt. E mellett az a hetenként pár órán végzett testedzés a hosszas szellemi foglalkozás ellensúlyozására merőben elégtelen.

Mennyivel más a játék, a melyet a gyermekek télen-nyáron a szabad levegőn végezhetnek, a mely mind találékonyságuknak tág teret enged, mind kedvüket felkölti, mind összes izmaikat, szívöket, tüdejöket nagyobb munkásságra ösztönzi. A sportnak mindenféle neme: gyaloglás, birkózás, ökölvívás, futás, úszás, korcsolyázás, tánc, szintén határozottan felülmúlja a tornát, a melyeket ennél fogva Felméri hathatósan ajánl. Ferde nevelési irányzatunknak gyökeresebb orvosságát keresve sem találhatnók, mintha szívünkre vesszük azokat a jó tanácsokat, a melyeket Felméri a testi nevelés tekintetében könyvében elmondott. Óhajtjuk, hogy szavai ne úgy hangozzanak el, mint a pusztában kiáltóé.

Kiválólag érdekes Felmérinek az a fejtegetése, a mely az értelem műveléséről szól. Művének kevés híján, felét ezen kérdés megoldására szenteli. E hosszas foglalkozást meg is érdemli ez a tárgy, mert az értelem elménknek legfontosabb tehetsége, érzelmeinknek akaratunknak is ez adja meg színezetét, irányzatát. Ennél fogva, ha ennek nevelését elhibázzuk, a nevelésre fordított összes fáradozásunk kárba vészett.

Csak helyeseltethjük, hogy Felméri azt az irányt, a melyet a neveléstudomány eddig az értelem kiművelésében követett, a leghatározottabban elítéli s veszedelmes voltát minden föle telhető módon mutogatja. Az

értelem művelésének ugyanis, mint helyesen mondja, kettős a feladata: egyik a növekedés, az elmének ismeretanyagokkal való ellátása, a mi a tudományos ismeretek elsajátíttatása útján történik; a másik a gyakorlás, a munkaképesség s munka-kedv megszerzése, a mi az elsajátított ismeret-anyagok feldolgozása s a bennök elsajátított otthonosság által érhető el. A cél a fő, ez utóbbi; amaz csak eszköz e főcél elérésére.

Mindamellett eddigelé a nevelés, úgy szólván, egyedüli céljának az ismeretközlést, az elmének minél több ismeretanyaggal való megtömését, nem pedig kiművelését tekintették. «Az európai iskolázás súlypontja (az angol kivételével) ma az ismeretközlés, az elmének a különböző ismeret-ágakból vett hasznos tudással való bebutorítása... Ma az iskolákban a tudós szerkezetű gép a fő, az értő és gondolkodó egyén a mellékes dolog... A mai tanrendszer az ifjút jelölté teszi, — a kinek egyedüli célja a diploma — holott Isten törvénye s a haza érdeke azt követelné, hogy emberré tegye.» Egy szóval nevelésünk a legnagyobb mértékben utilitárius, a mely minden tananyagot hasznossága szempontjából becsül, holott liberálisnak kellene lennie, vagyis a tananyagot csak annyiban becsülnie, a mennyiben az elme művelésére alkalmas. Nem a sok tudás a fő, hanem a szív, a megfigyelő és ítélő erő gyakorlása. A mai «utilitárius iskola nem fogadná el tanítónak Socratest, az ó kor nagy tanító mesterét, a ki jó formán semmit sem tanított, de az emberek szívét szántogatta, elméjük gypét feltörte és új érzelmek és gondolat termelésre alkalmassá tette.»

A mi utilitárius tanrendszerünk helyett az angolt ajánlja, a mely, úgy mond, «a tanuló ifjúság munkáját két részre osztja, az iskolai és az iskolán kívüli gyakorlatokra (tehát nem *tanulás*, hanem *gyakorlat*!) s mind kettő lényegét éppen a *gyakorlatok* teszik: izomgyakorlatok a játéktéren, elme-gyakorlatok az iskolában. A játékok még kötelezőbbek, mint a *studiumok*, mert ezek közt válogathat a növendék, de amazok közt nem. Labdát, criketet játszani mindenki tartozik.» «Az angol iskolának az ifjúság testi és erkölcsi erejére szintoly, sőt nagyobb gondja van, mint az értelmi erőkre, mert csak az erőteljes test készséges szolgálja a léleknek. Az angolok jól tudják — a mit már a görögök is tudtak, — hogy a *társadalom alapja nem a tudomány, hanem az erkölcs!*»

S épen ezen alapon, a nemzeti nevelés szempontjából is, ajánlja a liberális nevelést. «Az utilitárismus sirt és az érző s érdeklődő ember számára. A nemzeti és ókori irodalom és történelem, mint nem hasznos, az az nem kenyérszerző studiumok, szemlátomást háttérbe szorílnak s elfelejtjük azt az igazságot, hogy érzület és erkölcs dolgában az anyán kívül, nemzeti költőink és nagy íróink a mi legnélkülözhetetlenebb iskolamestereink.» «A nemzeti fenmaradás szempontjából a jó, szép és igaz erkölcsi rendjében áll a hasznos, és nem a mindennapi hasznót hajtó (kenyér szerző) ismeretekben, a melyeknek előtérbe tolása elfojtja a szellem szabad mozgását, meg a feltaláló erőt egyénben és nemzetben egyaránt. Avagy élhetett volna-e egy Petőfi, Széchenyi, vagy Deák oly nemzet kebelében, mely a haszonért rajongva, nem élt-halt volna a szabadságért, vagy lelkesedni nem bírt volna az igazért és a szépért.

(Folyt. köv.)

Dr. Öreg János.

IRODALOM.

— **Jelentés a tiszántúli ref. gimnáziumok 1889—90. évi állapotáról.** Szeremlei Sámuel, mint a tiszántúli reform. egyházkerületi középiskolai felügyelő-tanács elnöke kimerítő jelentést adott be a legközelebb tartott egyházkerületi gyűlés elé, a tiszántúli ref. gimnáziumok múlt évi állapotáról, melyet az egyházkerületi közgyűlés azzal az utasítással küldött meg az illető gimnáziumok tanári karához és igazgató-tanácsához, hogy arra vonatkozó észrevételeiket tegyék meg s a febr. hó 1-ig küldjék el a felügyelő-tanács elnökéhez. A jelentés, mely külön lenyomatban is megjelent, IX. fejezetből áll s nyomtatásban 13 (nagy 8° rét) lap terjedelmű. Az érdekes jelentésből megemlítjük, hogy a tiszántúli egyházkerület 3 teljes és 7 csonka gimnáziumában összesen 2135 rendes és 149 magán tanuló volt bejegyezve. A tanulók létszáma a debreceni és kis újszállási gimnáziumot kivéve, mindenütt szaporodott s a megelőző évit a rendes tanulóké 294-el, a magán tanulóké pedig 137 el múlta felül. Legnépesebb volt a debreceni gimnázium, melyben 575 rendes és 24 magán tanuló volt beírva. Legkevesebb tanulója a nánásinak volt, 48. Azt nem tarthatjuk egészen öröndetes jelenségnek, hogy a magán tanulókat a tiszántúli ev. ref. gimnáziumokban, a rendeseknek 6·9%-át tették, mert az összes reform vallású intézetekben együtt csak 4·2%, az ágostai evang. középiskolákban 1·9%, az állami iskolákban pedig csak 1·5% volt, de azt a részét a jelentésnek, melyben ki van tüntetve, hogy még a kerület területén levő más felekezetű 20 gimnáziumba összesen 414 ev. ref. vallású tanuló iratkozott be, addig az ev. ref. gimnáziumokban 820 más hiten levő tanult, örömmel vesszük mi is tudomásul. A tanulók között 1226 ev. ref., 349 római kath., 305 izraelita, 80 görög kath., 45 ág. ev. és 40 görög keleti volt. Kár, hogy a t. felügyelő-tanács elnöke, a miniszteri kimutatások mintája után indulva, nem a bejegyzett, hanem az év végén maradt tanulók számát vette alapul, mert ebből tisztán nem tudjuk magunkat tájékozni, hogy különböző felekezetek mily arányban keresték fel a kerület intézeteit. A *tájpintézetekről* és a bentlakásról is megemlékezik rövideden a jelentés. 5 intézetben áll fenn tájpintézet, de csak a debreceninek van elég tagja. Bentlakás Debrecenben, Szigeten és Túrcon van rendszerezve s erre nézve az elnöknek az a véleménye, hogy ez az intézmény csupán úgy fejthet ki a növendékek szellemi, erkölcsi és jellem fejlődésére jó hatást, hogy ha arra hivatott nevelők és tanítók folytonos és közvetlen vezetése és együttlakása mellett létesíthető és tartható fenn, különben, hogy ha a növendékek éber felügyelet nélkül magokra hagyatnak, a bentlakás nevelést és jó irányt nem adhat, sőt többet árthat, mint használ. A mi a *tanulók erkölcsi viselkedését* illeti, feltűnő a kimutatásban, hogy a *debreceni és mezőtúri* gimnáziumokban a tanulók felének sincs jó osztályzata. A *tanulók előmenetelét* feltüntető táblázat szerint a tiszántúli ev. ref. gimnáziumokban a *jeles és jó* tanulók nagyobb arányszámban vannak, mint az ország bármely részében; mert míg a *mindenből jelesek* az állami intézetekben a tanulósság 6·1%-át, a hazai ev. ref. gimnáziumokban pedig 8%-át teszik, addig a tiszántúli iskolákba 9·6%-át. Mindenből jó itt 25·8%, a hazai ev. ref. iskolákban 20%, az államiakban 18%. Ennek okát a felügyelő abban találja, hogy a tanárok a jeles és jó osztályzat osztásánál kissé bőkezűek. Az *iskolai épületekről* több helyen elismeréssel emlékezik meg a jelentés, de Debrecenről megjegyzi, hogy egy pár terme sötét s a termék szétszórtsága s elemi iskolai termék közti fekvése nehezíti a jó rend és fegyelem fentartását. Az iskolai padok általában régi, rossz szerkezetűek s az árnyékszék tisztán tartásáról nincs kellőleg gondoskodva. A 10 intézetben 26 okleveles és 58 nem okleveles rendes és

helyettes tanár működik s ezeken kívül 53 bejáró és óradó tanít. A tanárok fizetése legnagyobb Debrecenben, 1510 frt., Szigeten 1300, Hódmező-Vásárhelyen 1200, Békésen, Szatmáron 1000, s a többi gimnáziumban 900 frt. A tanintézetek vagyona, a debreceni kivételével, 1,123,158 frtot képvisel. Az érdekes jelentés a következő igen is figyelembe veendő panaszszal végződik: „Tanárainkban ugyan szintúgy mint a fentartó- és igazgató-testületekben meg van az akarat s a jóra valóságnak csaknem minden alap-kelléke, de hiányzik valami, a mi az akarat és erő kifejlesztéséhez és sikeresítéséhez szükséges; hiányzik, vagy csak igen gyarló és kezdetleges formában van meg az egyházi főbb hatóság irányzó és vezető közege, a jóakarató szakember, egy személyben hivatali feljebb való, ki egész erejét és idejét ez ügynek szentelve folytonosan ügyeljen és buzdítson; támogassa a jóigyekezetet, észre vegye és meg ne tűrje a rendetlenséget; ki szélesebb látáskörrel és tapasztalatokkal bírván a gimnáziumi képzés terén, az alacsonyabban levőket a feladat magaslatára emelhesse.” Egy ilyen közeg előállítására ajánlja Szeremlei jelentését az egyházkerületnek.

— **Jézus istensége.** Irta dr. Brassai Sámuel. Különlenyomat a „Keresztény Magvető” XXV. évf. 6-ik füzetéből. Kolozsvárt, 29 l. Ára 10 kr. Brassai Sámuel veterán tudósunk, ki a tudományok minden ágában egyforma kedvvel (ha nem is egyforma szerencsével) forgolódik, s ki épúgy ért, vagy legalább épúgy hozzászól a philosophiához, mint a nyelvészethez, a mennyiségtanhoz, mint az aesthetikához, ezúttal a theologiához fordult s a Dávid Ferenc-egyletben felolvasást tartott Jézus istenségéről. Felolvasásához alkalmul szolgált neki Pater Didon francia kath. papnak *Jézus élete* című, nem rég megjelent műve, melynek bírálatos ismertetéséhez fűzi az unitarismusnak a modern bibliai-kritika által szentesített felfogását Jézusról. Pater Didon, mint azt egy igazhitű katolikustól másként nem is várhatjuk, az egyházi tanok és hagyományok szellemében és korlátai közt rajzolja Jézus életét; így a Jézus istenségéről szóló tantemcsak hite, de esze is föltétlenül vallja, azt, az írás ihletése alapján, a *proféciákban* és *csodatételekben* egyaránt bizonyítva látja. Brassai elég ügyesen (ha nem is eléggé behatósan, miben alkalmasint a tér is akadályozta) cáfolja úgy az egyik, mint a másik bizonyítékot (utóbbit Rousseau érveivel) és miután kimondja, hogy Isten földi emberré változása alászállás, lealacsonyítás volna, fejtegetéseit így fejezi be: „Mi azt gondoljuk, hogy egy Isten küldötte, egy erkölcsileg tökéletes, egy tökéletes erkölcsöt, Isten országát hirdető és tanítványaiért üldözést, kínzást, halált szenvedett ember buzgóbb hálát, mélyebb tiszteletet érdemel, igényel, élvez egész az imádás határáig (usque ad aras), mint egy devalvált s az egész emberfaj bűneivel terhelt Isten! És ha mi a keresztyén vallás szerzőjét az elsőbb s nem eme második jellemében tiszteljük, minden esetben Krisztust tiszteljük és tanítványait híve, követve, vallva, az ő nevével jogosan nevezhetjük magunkat christianusoknak, keresztyéneknek.” Végeztül hozzánk fordulva mondja, hogy mi protestánsok elvünk megtagadása nélkül nem mondhatjuk fel az atyafiságot az unitariuszoknak! Erre azt válaszolhatjuk, hogy mi az unitariuszokat mindenkor testvérfelekezetnek, a protestantizmus egyik ágának tekintettük, s a kik ezt megtagadták, azok a protestantizmusnak csak betűjét, de nem szellemét képviselték. Brassai fejtegetése nagy bibliai jártasságról és elegendő bibliai kritikai ismeretről tesz bizonyosságot; Jézus istenségét csak bibliai-kritikai szempontból teszi fejtegetése tárgyává, míg a dogmatikai oldalt teljesen mellőzi. Bibliai idézeteiben nem mindenütt pontos; a XXVI. Zsolt. 12. versét következőleg idézi (15. l.). „Ne adgy engem az én háborgatóim lelkeinek, mert hamis tanúk támadtak ellenem és a hamisság meghazudta magát”, — holott e helyen, mint arról mindenki meggyőződhetik, egészen más áll. A 16. lapon a

következő idézetek vannak: Zsolt. 21, 17, 18, Zsolt. 15, 9—11, holott a 21-ik zsoltárnak csak 14, a 15-ik zsoltárnak pedig csak 5 verse van. A 7. lap jegyzetében a következőket mondja: „Az eredeti forrás (Ján. Ev. 1. 54.) nem mondja, hogy *látták*, hanem Jézus mondja nekik, hogy *látni fogják* (videbitis).” Hogyan, hát Brassai a Vulgátat eredeti forrásnak nevezi? — Lehetetlen még a mű nyelvezetére egy pár megjegyzést nem tennünk annyivalinkább, mert Brassainak a nyelvészkedés igen erős oldala, ő rendkívül szeret mást hibás kifejezéseiről pellengére állítani és így ő tőle méltán megvárhatnók, hogy nyelve, előadása kifogástalan legyen. Sajnálattal kell bevallanunk, hogy mi e fűzet nyelvezetével nem lehetünk megelégedve, s ha egyet-mást leszámítunk is az öreg úr különködéseinek számára, még mindig találunk előadásában itt ott nehézkességet, idegenszerűséget, provinciálismust és következetlenséget. Nehézkés például az ilyen kifejezés: „... felvett tárgyam... a kereszténység bármely felekezetbeli embert érdekel és kell érdekelnie;” a könyedség rovására esik, hogy szereti a személytelen infinitivusokat, pl. „miről akármely görög szótárból meggyőződhetni,” „ebből az értesülésből azt következtetni,” e. h. azt következtethetjük (2. és 3. l.). Idegenszerű, latinos az ilyen kifejezés: „De okát átlátni s a bajon segítésül szolgál egy kis megkülönböztetés (1. l.). Tájszólás ez: „nincs miért bizonyítgassam;” nem tudjuk, melyik kategóriába soroljuk ezt: „a milyen a *felfogása* azoknak az embereknek, a kik elfogadják” (21. l.). Több helyt a következetlenség hibájába esik, a mit egy ilyen nagy logikustól méltán rossz néven veszünk; így ő helytelennek tartván az *érv* szót, helyette *érv*-t mond, de a 21. lapon azért *érv* is előfordul; a 29-ik lapon *critikus*-t ír, a görög szót félig latinizálva; a mutató névmást úgy használja, mint a névelőt, azaz mássalhangzón kezdődő szó előtt csak *a-t* ír (pl. „azonban a jó ki” (17. l.) „és ez természetesen a lenne” (u. o.), „de biz’ a nincs úgy” (u. o.), a mit mi szeretünk hangsúlyosan, tehát *az*-nak mondani, pl. *az* történt, *az* volt az oka stb.; azonban itt-ott mégis magával ragadja a *romlott nyelv* (így nevezi ő a köz- és irodalmi nyelvet) és írja: „és *az* nem egyszer (24. l.), *ez* természetesen a lenne (17. l.). mindezt nem olyan nemű (26. l.). Szóval Brassai bátyánknak jövőben jó lesz, mielőtt a mások nyelvi botlásainak kíméletlen ledorongolásához fogna, előbb a saját háza táját kisépsernie.

r—s.

— Magyar Irálytan. Felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák számára írta és szerkesztette Tóth Pál, a tiszán-inneni ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézet igazgató-tanára. Ara 1 frt 50 kr. Miskolc. Helyesen tette szerző, hogy Előszója szerint „a *szükség*, a *tapasztalat* felhívásának engedve, e kézi könyvet szerkesztette növendékeiért.” A leánytanítás — Istennek hála — mindig nagyobb-nagyobb tért hódít; prot. felekezetünk is teljesen át van hatva áttal a gondolattól, hogy még ez irányban már a közel jövőben sokat kell tennie, ha legfontosabb érdekeit meg akarja védelmezni, meg akar menekülni ez oldalról a katholizálás veszélyétől. Míg tehát e tekintetben az egyháztól áldozatokat kell várunk; másrésről helyes, ha arra hívatottak a szellemi szükségek kielégítésén fáradoznak. Már két évvel ezelőtt mondtuk e Lapokban, hogy a leánytanítás céljainak megfelelő tankönyvekre égetően szükségünk van; leányiskoláink csak így oldhatják meg sikeresen a rájuk váró feladatot. A fent jelölt tankönyvet ez a szükség-érzet hozta létre; s főleg azért kell örömmel üdvözlönnünk, mert a magyar nyelvet tartjuk a leányiskolában legfontosabb tantárgyának ezzel lehet a leányok kedélyvilágára, szív- és jellemképzésére, főleg nemzeti irányban a legnagyobb, a legmaradandóbb hatást gyakorolni; az alapos tájékozódásra, gyakorlásra is ebben az irányban van nagy szükségök. Épenazért el nem hallgathatjuk azt az óhajtasunkat, hogy e tantárgy tanításának heti 2 óránál több időt is kellene szentelni. Érezte ezt

maga a szerző is, mert bár a terjedelmes tananyagot igyekezett lehető röviden tárgyalni, könyve mégis többre ütött ki, mint a mennyi az időhöz mérve épen elegendő. No de inkább kevéssel több legyen, mint nagyon rövid, de hiányos a szükségesekek nélkül. Csak hogy egy kis hiányt is kell constatalnunk. A könyv Irálytan név alatt felöleli mind azt, a mivel a magyar nyelvtani ismeretek után az irodalomtörténetig a növendéknek meg kell ismerkedniök; tehát a szoros értelemben vett Irálytant, a prózai műfajokat, leveleket és ügyiratokat, szónoklattant, verstant és költészetant. A verstani részt azonban sem teljesnek, sem kifogás, talannak nem tarthatjuk; a rimes időmértékes versről például, a mi pedig leányoknak szükségesebb a classikus versformáknál, alig-alig emlékezik. A többi rész, különösen a költészeti fajok elmélete, leszámítva egy pár régies felfogást, jól van kidolgozva. Az előadás általában eléggé világos; elég szerencsésen alkalmazkodó a növendékek felfogásához; azonban itt-ott találunk nehézkesebb elméletre (15. l.) nem szabatos meghatározásra (18. l., 22. l., 28. l., 29. l.), ismétlésre (17. l., 70. l.), a bevezetés és befejezés túlbecsülésére (19. l.), véletlen confuziójára (22. l., 34. l.); nem a maga helyén valót (13. l. a prózai irályt stb.); hibás és zavaros meghatározást (45. l. Az alakzatok stb.); egyes kifejezésekben germanizmust (12. l. Az irály méltósága *az*, hogy *az* mindig nemes stb. 14. l. „Lényeges ismertető jegy valamely tárgynál *az*, mely nélkül *az* nem létezik, mely nélkül *az* megszűnik azon tárgy lenni, a *mi*, s a mely által legkönnyebben felismerhetjük *azt*); pongyolaságot (35. l. Nálunk magyaroknál nem volt ritka a jeles *szónok*. A csaták viharai, az országgyűlések, a megyei, törvényszéki ülések kifejtették *azt*. Mit?); rossz szörendet (33. l. a *szónoki* mű elveszti *már előre* hatását) stb. Mind ezek zavarják az általános jó hatást, főleg olyan előkelő íróval szemben, a milyennek mi e könyv szerzőjét ismerjük. Egy újabb kiadás alkalmával azonban a műnek érintett hiányai könnyen pótolhatók. A könyv második főrésze, a Példatár gondos választásról s a növendékek szükségeseinek figyelembe vételéről tanúskodik. Gazdag tárháza a szívet nemesítő, lelket gazdagító olvasmányoknak; alkalmas és bő anyagot ad az elmélet megvilágosítására. Kár, hogy az első, szentséges (most már egészen törvényszerű), nyelvileg jó, de tartalmilag keveset érő darabok helyére nem mások kerültek! Az sem ártott volna, ha szerző a színművek közül két három jellemző darabnak meséjét s valamelyikből részletet is vett volna fel a színi jellemzés és dialog feltüntetésére. Óhajtuk, hogy szerző érdemeit, buzgó törekvését a pártfogás bőven jutalmazza! Ajánljuk a szükségét pótló művet a szakférfiak figyelmébe.

— Kazinczy Ferenc levelezése. A M. T. Akadémia irodalomtörténeti bizottsága megbízásából közlésezi dr. Váczy János. Első kötet. 1763—1789. Budapest. 1890. A M. T. Akadémia kiadása. I—XVI+1—618 lap. A Magyar Tudományos Akadémia régi tartozásának kívánt eleget tenni, midőn e kötettel halhatatlan érdemű írónk összes műveinek kiadásához hozzá fogott. Valóban megérdemelte ezt ez a nagy és páratlan hatású férfiú, ki nek korszakos szereplése nemcsak nyelvünket és irodalmunkat szülte újra, hanem végeredményben politikai és társadalmi mozgalmainknak, sőt összes műveltségünknek is főfő tényezője volt. Ennek tudatában az Akadémia már 1832-ben foglalkozott a Kazinczy összes műveinek kiadásával, de a szükséges pénzüsszeg hiányában sokáig csak néhány kötetje jelenhetett meg az eredeti művek, levelek- és fordításoknak. Ama hazafias felbuzdulás, mely 1859-ben, a Kazinczy Ferenc születésének századik évfordulója alkalmával nyilvánult, tette lehetővé, hogy az Akadémia oly pénzalaphoz jusson, melyből régi szándékát megvalósíthatja. 1884-ben határozta

ol és bízta a kebeléből alakított irodalomtörténeti bizottságra a vállalat megindítását. Ez három osztályba sorozta a kiadandó műveket. Az első osztályban adja az eredeti műveket (vers és próza), a másodikban a fordításokat, a harmadikban a levelezéseket. A harmadik osztály indult meg leghamarabb a *Levelezések* előttünk fekvő első kötetével, mely az 1763—1789-ig terjedő kort foglalja magában. A ki irodalom- és művelődéstörténetünket búvárolja; a ki nemzetünk szellemi életének fejlődését tanulmányozza: csak az méltányolhatja eléggé, mily gazdag kincses bányát nyitott meg előttünk a T. Akadémia. E levelezés olvasása közben, lehetetlen észre nem vennünk hogy az a kép, melyet mult századbéli irodalmunkról és műveltségi mozgalmainkról eddigelé alkottunk magunknak, hiányos volt és számos új s jellemző vonással kell azt pótolni s kiegészíteni. Meglepetve látjuk, hogy Kazinczy Ferenc már e levelek kelti idejében is vezérszerepet játszott a magyar nyelv, irodalom és műveltség ügyét úgy hordozta szíven, mint senki más e hazában. Messze kiterjedő levelezést folytatott mindazokkal, a kiket jobbjaink közé számíthattunk. Buzdított, lelkesített, vonzott és egyesített. Írókat, tudósokat, főpapokat, tanárokat és papokat ismerünk meg egészen, vagy új oldalról. Mintegy tükörben látjuk a mozgó eszméket, a hazafias törekvéseket, a célokat és eszközöket. A szerkesztés, melyet dr. Váczy János, egyik feltörekvő fiatal tudósunk végzett, kiváló gondra és alapos tanulmányra vall. Az adatok felhasználását és az egésznek áttekintését nemcsak az időrend szerinti összeállítás, hanem a pontos név- és tárgymutató, valamint a tartalomjegyzék is megkönnyíti. A levelekben előforduló személyekre, azok viszonyaira s egyes tényekre nézve a felvilágosító jegyzetek igazítanak el bennünket. Kár azonban, hogy ezek a jegyzetek nagyon hézagosak s az eddigi irodalomtörténeti kutatások eredményét sem tüntetik fel mindenütt. De úgy tudjuk, hogy e tekintetben a teljesség nem volt célja a szerkesztőségnek. Sajnos, hogy e kötetben nem fordulnak elő azok a levelek, melyeket a sárospataki főiskola szolgáltatott. A mi Kazinczy codexünk nélkül a Kazinczy iskolafelügyelői működésének ismertetése nagyon hiányos lenne. Úgy látszik, hogy már az első kötethez is pótkötet válik szükségessé. Dícsérnünk kell a kiállítást is, melynek csinja kifogástalan példányszerű. Ajánljuk e művet mindazoknak, a kik a magyar irodalom és művelődés ügye iránt érdeklődnek: tanároknak, papoknak, akadémiai ifjúságunknak, általában a magyarság műveltebb osztályának. Vajha a nemzet épen oly mértékben mutatná pártfogását e vállalat iránt, mint a mily szent kegyelettel nyújtja azt az Akadémia — a Kazinczy szellemének!

Sz. G.

— „Nyílt levél Dr. Schlauch Lőrinc nagyváradai püspök ő Excellenciájához.“ Ily cím alatt írt Nendtwich Károly az ismeretes természettudós egy 85 lapra terjedő sűrűn nyomott művet, a melyben a tudomány és protestantismus nevében támad a nevezett püspöknek az orvosok és természettudósok nagyváradai gyűlésén, 1890. augusztus 16-án mondott elnöki beszéde ellen, a mely akkor széles körben támasztott méltó visszatetszést. Nendtwich tagadja a püspöknek azt a jogát, hogy neki — mint a természettudósok gyűlésén elnöklőnek — szabad lett volna az egyház rozsdás fegyvereivel sértegetni a tudományt s korteskedni mintegy a hierarchikus egyház igazolhatatlan dogmái mellett. Élesen szembe állítja a tudományt a római katolikus egyház hit-tételeivel, a tapasztalati igazságokat a papi érdekek igazságával, sorba szedvén azon tantételeket, a melyek a római katolikus vallást a tudomány ítélt széké előtt a lehetetlenségek, természetellenességek és álhit vallásának igazolják.

A mennyországot, a poklot, a purgatóriumot, az örömmünnepeket, az indulgentiát a coelibatust, az egyedül üdvözítői jelleget, a gyónást, a jezsuitákat mind sorra veszi s mindegyikben a római katolikus egyház úrhatnamságát az emberek és tudomány fölé való emelkedését s e törekvésében mutatkozó kevélységét és bűnös voltát látja. A gyónatószerk titkairól borzasztókat beszél, épúgy mint a Révész Mihály által fordított „A pap, a nő és gyónatószerk“ című mű. A protestantismus nevében visszautasítja, a mint *Tisza Lajos* gr. is megtette Göncön, azt a vakmerő nyilatkozatot, mintha a protestantismus az emberi lélek vergődése volna a következtetlenségben. Az egyház régi alakjának feltüntetésével, a mely nőtlen papokat, barátokat, apácákat, gyónást, szenteket, Mária-cultust, ereklyéket, búcsút, misét, purgatóriumot stb. nem ismert, továbbá a papság és pápák elaljasodásával (a mit példákban is bemutat) bizonyítja a reformatio szükségességét s a protestantismus jogosultságát. A rendkívül érdekes füzet Budapestent a Kókai bizományában jelent meg s 65 krért kapható. Kár, hogy így megkészt vele a szerző és hogy nyelvezete idegenszerű. A papismus dolyfe ellen való küzdelem azonban mindig időszerű lévén, üdvözlőnk kell a szerzőt, hogy nem félt a rettegett kolossussal szembe szállani.

— Révész Imre egyházi beszédeiből már a VII-ik s illetőleg V-ik füzet is megjelent s Pápán a kiadónál, Révész Kálmán teológiai tanárnál s illetőleg Budapestent Kókai Lajos-nál 1 frt. 40. krért. kapható. A füzet 158 lapra terjed s 13 egyházi beszédet tartalmaz, a melyek már az alkalom különössége által is (háború idején, békekötéskor, cholera megszűnésekor, mostoha időben bő aratáskor, presbyter beigtatáskor stb.) figyelmet, kíváncsiságot ébresztenek és követelnek magok iránt. Növeli a füzet érdekességét az is, hogy benne van a szerzőnek utolsó és székfoglaló beszéde is. Ez utóbbi az elő és utó imával együtt csak a füzet terjedelmének kiegészítése gyanánt került ugyan ide (mint a kiadó megjegyzi), de jelentékenyen emeli a füzet értékét, és okvetlenül fokozza — és méltán — az az iránt való kíváncsiságot. Egészben véve a füzetet, abban a jeles író összes jó tulajdonságaiban áll előttünk s kitűnőnek bizonyul az alkalmak felhasználásában. Melegen ajánljuk a megszerzésre.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A Károlyi alapra Desits Gyula Szombathelyről 80 kr., a pelsőci ev. ref. egyház 2 frt. Szentpétery Sámuel ref. lelkész és nyugalmazott esperes szintén 2 frtot küldött szerkesztőségünkhöz. Ez utóbbiak már másodikbeli adományok s egyformán bizonyítják a Károlyi alap jelentőségét s az az által elérendő cél rendkívüli fontosságát.

— A nagy-kállói ev. ref. negyedik elemi iskola felszerelési költségeinek fedezésére az ottani polgári dalárda folyó hó 7-ikén hangversenyt rendezett.

— A Károlyi-szobor környékének díszítése végett a gönci református egyház buzgó lelkipásztora, már a tél beállta előtt megtette a szükséges előintézkedéseket. Újabban a felől értesülünk, hogy Szabó Lajos, apostagi ref. lelkész díszfákat ajánlott fel az apostagi egyház faiskolájából a szobor környékére, sőt személyesen készül feljönni Göncre a fák helyének kijelölésére s a templom udvarának díszkerteté való átalakítása s berendezése végett. „Örülni fogok — írja lelkesedve — ha az általam növelt fácskák fogják beárnyékolni Károlyink emlék-szobrát s ha ily módon is áldozhatom a dozhatom Károlyi emlékének.“ Nemes lélekhez illő áldozat!!

— Március 15-ikét Sárospatakon, mint már évek óta, úgy most is megfogja ünnepelni a főiskolai ifjúság és pedig

délután a főiskolai imateremben felolvasásokkal, dalokkal szavalatokkal, este pedig a városháza nagy termében táncvigalommal. Az ünnepély-rendező-bizottság elnöke *Szathmáry József* szénior s ugyanő lesz az ünnepi szónok is. A táncvigalom tiszta jövedelme a „*március 15-iki alap*“-hoz fog csatoltatni. Reméljük, hogy a hazafiasan érző szülők — mint máskor is — kitűnő alkalomnak fogják találni márc. 15-ikét a főiskola és ennek lelkes ifjúsága iránt érzett szeretetök tetteles igazolására. A városi templomban délelőtt szintén alkalmi istentisztelet fog tartatni.

— **A debreceni főiskolában** két új tanár tartott mult hó 21-én székfoglaló értekezést, u. m. *Sass Béla*, ki a *Dicsőfy József* és *Nagy Zsigmond*, ki a *Márk Pál* helyére választatott. Az előbbi Jóh könyvét fejtegette isagogikai szempontból, az utóbbi pedig Schiller ifjúkori drámaival foglalkozott. A beiktatási ünnepélyen a betegeskedő püspököt *Tóth Sámuel* főjegyző képviselte s első sorban is ő, majd a két igazgató — dr. *Karsa István* és *Tüdös János* — üdvözölte az új tanárokat. Az első sorban illetékes „*Debr. Prot. Lap.*“ telve van az új tiszt-társak iránt a legszebb reménységgel, a melynek valósulását mi is szívünkben őhajtuk.

— **A protestantismus rágalmozásánál** és vastag tudatlanságnál egyébként nem lehet nevezni a „hazafias“ ultramontanizmus (!) azon állításait, melyekkel a „Magyar Állam“ kedveskedik türelmes olvasóinak. Az 50. sz. egy cikke szerint „a protestantismus századokon át mindenkor a haza szabadságának és a trónhoz való hűségnek“ (hát ez a kettő mindig egyértelmű volt!) *legádázabb ellensége volt*, kezdve a török behívásától egész a Kossuth kultuszig... a szabadság, melyért a protestantismus küzdött, „egyet jelentett a protestáns uralommal, mely türelmetlenebb, zsarnokibb minden uralomnál stb.“ Szívesen vennők az „egyedül“ igazságos kath. sajtótól végre valahára már igazi okmányok alapján épült kimutatását ennek a sok hazafiatlanságnak, mert bizony mi most még büszkén mutatunk az „egyház“ hagyományos politikája szerint Béccsel paktál-gató, annak karjain az ország függetlenségének eladása árán is uralomra törekvő Széchényiekkel, Kollonichokkal, Szelepcsényiekkel stb. szemben a Bocskayakra, Bethlenekre, Rákóczyakra, a kik nélkül bizony-bizony nem tudjuk, nem az örökös tartományok egyike gyanánt szerepelnénk-e ma a történelemben... Azzal különben, hogy a Kossuth-kultusz terjesztését a protestánsoknak tulajdonítja s bűnül rója fel, csak annyira hánytorgatott hazafiságát árulja el a kath. sajtó, melynek ezen organumában, a legnagyobb következetlenséggel, arra irányul egyik-másik cikk, hogy a kath. papságnak a magyar szabadságharcban (a hol pedig Kossuthé a vezérszerep!) tanúsított hazafias önfeláldozását kimutassák. Jellemzésül különben megjegyezhetjük, hogy a székesfehérvári kath. legény egyesület „*felsőbb egyházi parancsból*“ a Kossuth arképet eltávolította ülésterméből... Talán az uralkodó ház előtt akarnak ezzel tömjénezni, hogy a függő kérdésekben maguknak megnyerjék a felsőleges úr kegyét?!... Rossz számítás!

r. k.

— **Hiba-igazítás.** Előbbi számunk vezércikkében az „*Egyházi könyvtár*“ című vállalat szerkesztőjéül *Révész Imre* helyett *Révész Bálint* olvasandó.

— **A középiskolai tanulók túlterhelése** szóba jöven a képviselőház márc. 2-án tartott ülésén, Csáky gr. közoktatási miniszter úgy nyilatkozott, hogy e sokszor hangzott bajon egyelőre annyit szándékozik javítani, hogy az alsóbb osztályokban lehetőleg több tantárgy tanítását bízza egy tanárra, mert hite szerint a tanulók megterhelésének egyik főoka, hogy több tanár működven egy osztályban, mindenik a maga tantárgyát igyekszik előtérbe nyomni. A miniszter nyilatkozatát a nagy többség helyesléssel fogadta és méltán, mert a középiskolák alsóbb osztályaiban igen sok ok miatt nem célszerű a merev szakrendszer.

— **A protestánsok javára tervezett sorsjegy-kölcsön** ügyében készült pénzügyminiszteri javaslatot az országgyűlés igen nagy többsége helyesléssel fogadta. Kifogás csak annyi volt ellene, hogy a nemes célhoz nem igen illik a szerencsejáték és, hogy az efajta kölcsön ne tekintessék a protestánsok végkielégítésének. A miniszter jó-akaratúlag s magnyugtatólag felelt.

— **Újabb adakozások a Károlyi emlék-alapra 1891. március 4-ig.** A zsérci ev. ref. egyház 5 frt 55 kr; uszakai ev. ref. egyház 2 frt; a sárospataki főiskolai ifjúság a Károlyi-alap javára rendezett hangverseny és táncvigalom jövedelméből 92 frt 20 kr; Nikházi László úr, egyházi beszédeknek a Károlyi-alapra eladott példányaiból 5 frt 50 kr. Tresztzenszky Ferenc ev. lelkész, mint az „Ev. Egyház és Iskola“ szerkesztőjének gyűjtése 185 frt 39 kr; nagykajdasi egyház 2 frt 83 kr; Gerendai A. és fia cég, a szobor helyének megnézésére meghívatván, ez alkalommal úti költségének megtérítésére 24 frt 58 krt kellett volna fizetni, mely összeg azonban az alapra vissza lett adva; bürös-váradai egyház 2 frt. E kimutatás bevételi összege tehát 320 frt 05 kr; mely a folyó évi 3-ik számban feltüntetett maradványhoz hozzáadva: 1486 f. 33 kr. + 320 frt 05 kr = 1806 frt 38 kr. A kiadás újabban 26 frt 58 kr volt és így a pénztári maradvány volna 1779 frt 80 kr. Ügyde, mivel a Fűzy János gönci lelkész úr által küldött 14 frt 70 kr ügyis be lett vezetve a naplóba bevétel gyanánt, mint az ő küldeménye, s aztán számadása is külön tétel alatt bevezettetvén, a 409 frt 86 kr és 395 frt 16 kr, ezen bevétel és kiadás közti különbség: a 14 frt 70 kr, ismételve bevett összegnek tűnik fel, ezen 14 frt 70 kr tehát elhagyatván, a pénztári maradvány lesz 1765 frt 10 kr. Az emlékkönyv számadás küldött számadásba már nincs is bevezetve a Fűzy János úr által bevett 409 frt 86 kr és 395 frt 16 kr kiadása, hanem csak a tőle tényleg átvett 14 frt 70 kr maradvány. Így az összes bevétel nem 11154 frt 18 kr, mint a mult évi 45 ik számban tett kimutatás szerint kellene lenni, hanem 10744 frt és 32 kr, a kiadás is nem 9374 frt 38 kr, hanem 8979 frt 22 kr. Kivonva már most a 10744 frt 32 kr bevételből a 8979 frt 22 kr kiadást, lesz a való-ságos pénztári maradvány = 1765 frt 10 kr. Miskolc 1891. márcis 4.

Kun Bertalan
püspök.

— **Az országos tornaversenyek ügyében** már véglegesen határozott Csáky gr. közoktatási miniszter. A legközelebb tartott értekezlet által készített s lapunk megelőző számában közlött programot minden nagyobb változtatás nélkül elfogadta s a verseny idejét május hó 17 és 18-ik napjára tűzte ki. Ez ügyben a miniszter az intézetekhez külön-külön rendeletet intézett, melynek lényegét méltónak tartjuk a következőkben közölni: „A folyó évi pünköshti ünnepeken, május hó 17-ikén és 18-ikán magyar tanulók országos tornaversenye“ fog tartatni a fővárosban. Bár tagadhatatlan, hogy a tornaügy és a testedzés ügye közintézetinkben utóbbi időben lendületnek indult, mégis nagyon érezhető volt mindekkoráig oly intézmény hiánya, mely egyetemes voltánál fogva egy nagy, országos keretben egyesíthette volna, legalább rövid időre, az iskolai tornázás terén szét-szórtnak és elszigetelten működő törekvéseket. Egy ily intézmény egyik főcélja tehát az, hogy az ország mentől több iskolájából jövő tanulók a rendes tornagyakorlatok együttes bemutatásával, mintegy élő alakban szemléltessék a hazai iskolai tornázás jelealegi állapotát. Amde e cél egymagában még nem igazolhatná a tervbevett intézkedést. Ha nem sikerül az ifjúság e tömeges összejövele alkalmával a testi nevelés ügyébe egy új, fejlesztő elemet bevitni, mely kettőzött iparkodásra és fokozot felbuzdulásra készítet, nem remélhetjük, hogy ez intézmény utóhatása meg fog felelni a hozzá fűződő reményeknek. Ez új elem, mint az intézmény elnevezésével is jelezni kívántam, a verseny, a kölcsönös mérkőzés és

szembeállított erőifejtés, melyre vajmi kevés ügyet vetettek mindeddig iskoláinkban. Nemzetünk fizikumának fejlesztése érdekében, élénken óhajtom, hogy ez alkalommal hazánk minden vidékéről ránduljanak fel tanintézeteink növendékei és itt szakavatott bírák szeme előtt mutassák ki testi ügyességük és fegyelmezettségük legjavát. Kívánom, hogy intézetek intézetekkel, osztályok osztályokkal, egyesek egyesekkel szemben végezzék otthon betanult gyakorlataikat oly célból, hogy az e téren legjelesebbek kitűnévén, maguknak, tanítóiknak és intézetöknek elismerést szerezzenek, az illetékes közvéleménynek pedig a megítélésre helyes mértéket szolgáltatassanak. Mert csakis az ily verseny s főleg az intézetek és osztályok versenye igazolhatja szembeszökően az összes eredményt; csakis ez mutat rá világosan azon jövő feladatokra, melyek a testi nevelés terén még megoldásra várnak. Legyen ez intézmény kiinduló pontja egyrészt a testi nevelés iránt való általánosabb és helyesebb érdeklődésnek, másrészt pedig azon nemes versenyzési szellem meghonosításának, melyre nemcsak itt, hanem az elméleti tanulmányok terén is tudvalevőleg nagy szükség van iskoláinkban. Bá kell mutatnom továbbá azon közvetlen szellemi haszonra is, mely az országos tornaversenynyel, mint hiszem, elmaradhatlanul együtt jár a vidéki ifjúság javára. Fővárosunk nevezetesebb középületei, közintézetei, gyűjteményei s szobrai — bár a rendelkezésre álló idő csak futólagos megtekintősöket engedi is meg — a vidékről jövő tanulók ismeretkörüre és fogékony lelkületére mindenképen fejlesztőleg fognak hatni s ha más egyéb eredménye nem volna feljöveteleknél, mint az, hogy a haza fővárosáról és pezsdülő életéről egy általános, áttekintő képet nyernek, — már ez is nagy mértékben kívánatosná tenné e tornaverseny megtartását. A versenyben részt vehet a középiskolák és tanítóképzők mindenik osztálya s a polgári iskola V-ik és VI-ik osztálya. valamint azok a szakiskolák, a melyek a középiskola felső négy osztályával egyenrangúak. de csak abban az esetben, ha az intézetben a torna télen is tanítatnak s legalább 12 tanuló jelentkezik. A tanulókat a tornatanító kíséri fel a fővárosba s ha húsznál több tanuló jelentkezik, akkor a tornatanítón kívül még egy tanár. A kísérők utiköltséget s napidíjat kapnak. A tanítójelöltek a verseny napjaira megkapják a köztartási díjat. Versenydíjak lesznek: oklevelek iskoláknak és tornatanítóknak, országos tornaversenyeken viselhető érmek a tanulóknak s emléktárgyak a tornatanítóknak és azoknak a tanulóknak, a kik több ízben győztek.

— **A jezsuiták tanaiból.** Ismeretes a jezsuiták tana a lelkiismereti szabadságról: az a legnagyobb csapások közé tartozik; egy fejedelemnek sem szabad azt országában megengedni; koronkint legfőlebb azért lehet eltérni, hogy nagyobb veszedelmeket elhárítsunk általa; ha ez valami külön szerződés útján történik, azt meg kell tartani. Erre az utóbbi tételre hivatkoznak rendesen a jezsuiták és az ultramontanok, midőn a lelkiismereti szabadság ellenségei gyanánt tüntetik fel őket; az alkotmányilag biztosított kultus és lelkiismereti szabadság tehát mit se tarthat a jezsuita pápai oldalról! Üres mentség, a melyben épen ők magok nem hisznek. Ha a lelkiismereti szabadság a jezsuita katolicizmusnak rettenetes csapás, eszelősség, akkor azon lesznek, hogy annak véget vessenek, mihielyt csak külső körülmények megengedik. Ezenfelül ki ne tudná, hogy milyen könnyű a jezsuita rendszerben minden ígéretet, minden esküt nyugodtan megszegni, mihielyt magasabb érdekek vannak kérdésben? Egyes jezsuiták ismételve kifejezték rendjöknek ezen benső gondolatát, midőn azt tanították, hogy eretnekekkel szemben, — kiknek Beccanus és Laymann szerint ép oly kevéssé van jogosultságok, mint a házasságtörőknek, gyilkosoknak, rablóknak, — az adott szót nem szükség meg-

tartani. A jezsuita *Lamormains* egyik rendi testvérhez intézett bizalmas íratában (1625. ápril 8.) a következőket írja: „De hogy ő (a szász választófejedelem) a peccsenye szagát annál kevésbbé érezze, mindaddig, míg különösen a tengerparton fekvő városok le nem győzetnek, mindent concedálni kell s mindenbe beleegyezni, amit azután époly könnyen vissza lehet ismét venni, mint a hogy megadtuk. Mert az eretnekeknek adott hitünket megtartani, mint főtisztelendőség tudja, nem egyéb, mint a katolikus hitet megtagadni és a szegény elcsábított lelkeket az ördög karjaiba űzni. Hát nem nagy bolondok és elbizakodók voltak eddig a katolikusok, hogy lutheránusoknak és kálvinistáknak tett ígéreteiket olyan sokáig megtartották? Ugyanezt a nézetet képviseli egy ingolstadt-i jezsuita, Mayrhofer Mátyás, azt mondván a Predikátorok tükrében: „Az istentelen dolgokra tett eskü, például az eretnekek tűrése, semmi kötelező erővel nem bír, magában érvénytelen!” És azért a jezsuitákat még mindig túri az ország!

— **A gönci örömnép emlékkönyvére** egyre sürűbben érkeznek a megrendelések. Buzgó lelkipásztorok 10—15 előfizetőt is küldenek, főleg a tiszáninneni kerületből, a mely a Károlyi-emlékre való adakozásban is messze túlhaladta a többi kerületeket. Felhívjuk mindazokat, a kik a *Károlyi-alap* iránt szívők szerint érdeklődnek, hogy az örömnép teljes leírását, a vizsolyi biblia egy lapját (fac simile) s az összes elmondott beszédeket, a Szabó-féle Károlyi élet- és jellemrajzot (egészben), a főbb pohárköszöntőket, az énekkarok énekeit stb. tartalmazó s képekkel díszített mű megrendelői közé mielőbb szíveskedjenek lapunk szerkesztőségénél magukat bejegyeztetni, hogy a szétküldést gyorsan eszközölhessük. A mű előjegyzési vagy előfizetési ára 1 frt, bolti ára 1 frt 25 kr. A tiszta jövedelem egészen a *Károlyi-alap*ot illeti!*

— **Kérelem.** A gönci örömnép emlékkönyvében az ünnepélyen megjelentek neveit is kinyomatni óhajtanók, ha t. i. lehetőségig teljes névsort állíthatunk össze. Felkérjük azért különösen a lelkész urakat — a kik a községükből jelen voltak neveit bizonyosan tudják — hogy feltett szándékunkban méltóztassanak bennünket a *legrövidebb idő alatt beküldendő, pontos és biztosan olvasható névjegyzékekkel* támogatni. A távolabb vidékekről s egyes iskolák részéről az esperes s illetőleg igazgató urak magok is kiállíttathatják a küldötték vagy megjelentek neveit, a mire mély tisztelettel kéri őket az ügy javáért *Az emlékkönyv szerkesztője.*

Szerkesztői üzenetek.

K. B. A 12 frt megjött, az utasítás megtörtént. A példányokkal magam szeretnék beköszönteni. — K. T. D—ő. Küldjük, mihielyt meglesz; esetleg a legatussal! — Cs. D. Most rendkívül el vagyunk foglaltva tárca-félékkel. Csak igen röviden közölhetünk. — R. K. P—a. Levelet írtam. — B. L. Mező-Túr. Az 52-öt elküldtük. — „Ev. Egyh. és Isk.” Régebbiekkel nem szolgálhatunk, az 1890. 50. szám megy. — G. P. Az a citatum általános jellegű. Ott van a kivétel is. Arra a bizonyos valamire kíváncsi vagyok. Adja Isten, hogy sikerüljön! — *Többeknek.* Húsvétra — a jelek szerint — készen leszünk. — K. B. Tartok tőle, hogy a cliché elkészik, drága is. — Sz. J. E—ny. Máskor gyorsabb tudósítást óhajtanánk kapni. A figyelem így is lekötéző. — F. Gy. A kérdésekre készséggel feleltem. — N. E. N—d. A lapot elküldjük, a válasz elment. — Dr. Sz. M. Köszönöm. Jönni fog, de türelmet kérek. — K. J. Cs—ó. Az életrajzok 2-ik kiadása pár nap múlva, készen lesz s a kért példányokat küldöm azonnal. — G. B. M. — cz. Erre a számról későn jött.

* Az egyház érdekeit szolgáló lapok nagytiszteletű szerkesztőit tisztelettel kérjük a felhívás szíves megemlézésére, nem magunkért, hanem a *«Károlyi-alap»*-ért, a mely mindnyájunké. Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Énekes-könyvünk reformjának kérdéséhez. I.» *Farkas Lajos.* — «Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatásiügyi miniszter jelentése szerint. *Buza János.* — «A katolikus egyház Magyarországon.» (Folytatás). — «A tóháti lelkesítő kör értekezlete.» *Eszterdó.* — «A neveléstudomány kézikönyve» (Könyvismertetés) (Vége). *Dr. Öreg János.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — Hirdetés.

Énekes-könyvünk reformjának kérdéséhez.

I.

Azon nagyobb szabású mozgalmakban, melyek prot. egyházunk közéletében napirenden vannak, úgy látszik, énekes-könyvünk reformjának ügye is részt követel magának. Hogy azonban e mozgalom valami nagyobb hullámokat vetne, s talán az eddigieknél messzebb ható eredményekre vezetne, már csak az eddigi tapasztalatok alapján sem merném állítani. Igaz, hogy az efféle dolgokkal való sietés, a költői lélek ihletének erőszakolása, a szakmány-munka rendesen meg szokta magát boszúlni, melynél fogva nem lehet ajánlatos ref. istenitisztelestünkbe oly mélyen bevágó kérdés megoldását siettetni; de meg kell másrésről valanunk azt is, hogy az egész ügy iránt nincs oly általános érdeklődés, vágy a cél elérése után, mint ez más mozgalmaknál történni szokott. Fel-fel vetődik olykor az eszme; s miként a vízbe dobott kő, a kiindulás távolában fogyó hullám-hegyeket és völgyeket vet maga körül: úgy e reform-mozgalomnak is megvannak a maga dagályai és apályai, melyek most felszínre hozzák, majd ismét a hallgatás és feledés mélyébe süllyeszti az egész mozgalmat. Míg azonban amott dagály és apály természetes sorrendben és időben váltakoznak, emitt a rövid dagályt rendesen óriási hosszú apály szokta követni, s a zátonyra került ügy jó ideig kénytelen ismét a víz emelkedését várni.

Ily dagályt jeleztek a tíz évvel ez előtt megjelent Nagy Péter-féle füzetek, és a kik ülven várják vala a víznek megmozdulását, a mint észrevék a dagályt, siettek az evezőkhöz, hogy énekügyünk vesztglő hajóját a cél felé segítsék. Ámde e törekvések is sikertelenek valának, mert az apály elérkezett, a lelkes cikkek elhangzottak s az egész énekügyi reform-kérdés letűnt a felszínről, hogy

más, hatalmasabb rúgók által emelt ügynek engedje át a tért. Es most az események árja ismét felszínre hozta a tíz évig pihent ügyet. A dagály, mit az újabban megrostált és megjavított előmunkálati füzetek jeleznek, elérkezett, és a kik várják vala a víznek megmozdulását, ismét az evezőkhöz nyúlnak.

Azon cikkek, melyek egyházi lapjaink hasábjain, az egyetemes énekügyi bizottság 1890. ápr. 12-iki ülése óta, énekes-könyvünk reformjával foglalkoznak, szolgáljanak fenti állításom igazolásául. Mellőzve itt Szuhai B. úrnak a «Prot. Egyh. és Isk. Lap»-ban megjelent s az előmunkálatokra írt bírálatos ismertetését, nekem, ki más oldalról kívánok — szerkesztő úr engedelmével — az üggyhöz szólni, főleg két ide vonatkozó cikk vontat magára figyelmemet. Egyik a «Sárospataki Lapok» 1890. évi 22-ik, másik a «Prot. Egyh. és Isk. Lap» folyó évi 4-ik számában közöltetik. Mindkettő leendő énekesünk dallamainak, illetőleg a dallam és szöveg egymáshoz való viszonyának kérdésével foglalkozik és pedig meglehetősen ellentétes álláspontokról.

Az első azon kérdést fejtegetvén, hogy az istenitisztelestünkben jelentékeny szerepet vivó gyülekezeti éneklés két eleme, t. i. a szöveg és dallam közül, melyikre fektetendő a reform-munkálatok súlypontja, arra a meggyőződésre jut, hogy tekintettel a protestantismus azon elvére, mely mindig az értelem és kedély együttes fejlesztését célozza; tekintve továbbá, hogy e célt mégis csak a szöveg van hivatva elérni s nem a dallam; tekintve végre, hogy a szöveg és dallam közötti összhang megtartása s így korunk műlgényeinek megfelelő énekes-könyv szerkesztése már csak azért sem lehetséges, mert e kérdés nehézségei előtt, maga az énekügyi bizottság is kapitulált, szabad dallamválasztást engedvén a zenében sokszor laikus poétáknak: mindezek alapján az énekügyi reform-mun-

kálatok súlypontját a *szöveg* gyökeres javítására kívánja helyezni, még akkor is, ha a dallamhoz kapcsolt igények nem nyerhetnének is kielégítést; sőt ha a szöveg tartalmilag jó, e jóság kedvéért nemcsak a magasabb zenei, de még a verselés technikai oldalát illető kifogásoknak is el kell múltatniok.

A második cikk, mely tisztán a dallamok kérdésével foglalkozik, ép az ellenkező túlságban jár. Nagyobb súlyt kíván a *dallamokra* fektetni, s énekes-könyvünk revisiójánál szeretné az újabb zeneszerzők: egy Beethoven, Haydn, Mendelssohn, Bach és a többi zene-titánok alkotásainak figyelembe vételét és méltánylását is látni. Óhajtaná továbbá az újabb klasszikus magyar darabok (nem a «Cserebogár!») felvételét, s tekintettel arra, hogy a rossz szöveg inkább használható a jó dallam kedvéért, mint megfordítva: fölhívatni kéri a jelesebb magyar zenészeket új énekes-könyvünkhöz méltó magyar dallamok írására, a régieknek pedig (mostani énekügyi bizottság nem tartatván erre képesnek) új köntösbe öltöztetésére.

Ime, a két véglet! Megvallom, mindenikben van valami, mi figyelemre s követésre méltó, de a kitűzött célnak általában véve egyik sem felel meg.

A mi az elsőt illeti, t. i., hogy énekes-könyvünk szövege gyökeresen javítandó, ez ellen senkinek sem lehet kifogása.¹ De már, hogy a dallamok kérdése a szöveg kedvéért háttérbe szoríttassék, ez ellen a minden téren haladni akaró protestantismus és óriási léptekkel rohanó korunk szelleme, erősen tiltakoznak. Cikkező tudományt akar ott is, hol a kedély hona kezdődik; nem tartja elégnak az értelmet, mely csömörlésig nyer tápot istenitiszteleteinkben, míg az érzelem, a kedély éhezik. Hiszen az éneklés volna az egyedül — és kell is annak lennie — mely nem tanít, nem magyaráz, hanem emeli, ragadja a lelket oda, hol az értelem már szédülni kezd. Azért, hát valamint a dallam szöveg nélkül, épen úgy a szöveg is dallam nélkül nem fog célt érni soha. Legyen bár a szöveg a legszebb, mit a vallásos költészet felmutathat; legyen bár leghűbb utánpótlás szent Dávid zsoltárainak avagy ékesítettessék fel a modern költészet virágaival: ha dallama nem képes a lelket emelni, az az ének hatástalanná, gyümölcstelené lett. Az egyszerű hívó, ki előtt nem ritkán közönyös dolog az, vajjon az «Oh könyörgés meghallgató»-t vagy egy zsidós ízü zsoltárt énekel-e, fel tud emelkedni egy szép dallam szárnyain, s megérzi azt, mit talán a legköltőibb szöveg sem képes vele érzékelteni.

Igy állván a dolog, nem lehet közönyös előtünk a dallamok kérdése sem. Fél rendszabályok-

kal, egyoldalú intézkedésekkel sohasem fogjuk e kérdést megoldani; itt nemcsak a szöveget vagy a dallamot, hanem (habár a bizottság által jónak látott konservatív szellemben is) *mindkettőt együtt* kell reformálnunk, hogy célunkat elérhessük. A cikkező által ajánlott reform-mód nem haladás, hanem visszamenés volna e század elejére; követése azon útnak, melyen mai énekes-könyvünk szerkesztői haladtak. Hogy pedig ez az út hová vezetett, ám álljanak itt a következők.

Ismeretes dolog, hogy mai énekes-könyvünket szerkesztő őseink nem igen dicsekedhettek nagy zenei tudománnyal. Előttük is, mint cikkező előtt, fő dolog levén a szöveg, a zenei rész teljesen másodrendűnek deklaráltatott. S hogy aztán ez eljárás gyümölcsei őseinket kielégítették, ez a zenei képzettség hiánya mellett, nagyon természetes, de hogy ma csak egy műveltebb laikust sem elégíthetnek ki, ez a mai műízlés és műígyények mellett, szintén természetes. Ez igények előtt pedig szemet húnynunk nem szabad. Bármint fél is a cikkező attól, hogy szent poétáink nem fogják a szövegiüknek megfelelő dallamokat felismerni és felhasználni, a dallammal nem egyező szövegek — mint én szeretem hinni — még sem fognak a jövő század énekesébe általmenni, mert hiszen, sok rosta fogja még azokat a kísérleteket megrázni, melyek bizonyosan megtisztítják a tiszta búzát a konkolytól.¹

S ily viszonyok között, természetesen, nem lehet célunk az, hogy a szöveg vagy dallam elsőbbségét vitassuk s beleessünk őseink hibáiba, hanem igenis fel kell azokat a zenében járatlan poétákat világosítanunk azon főbb alapelvekről, melyek a szöveg és dallam viszonyát illetik; rámutatni azon hibákra és tévedésekre, melyeket e tekintetben mai énekes-könyvünkben találunk; s óvó példakal jelölni meg a multak gyengéit s a jövő követendő útait.

Távol legyen tőlem, hogy ez irányelvek bővebb magyarázatára illetékesnek s jogosútnak éreznem magam; de mégis, hogyan gondolnám én e mindenesetre megfontolandó kérdést megoldhatni, legyen szabad mutatványúl a következőket ide iktatnom.

Említettem volt, hogy mai énekesünket szerkesztő őseink, kevés zeneértő levén közöttük, nem voltak tekintettel a legegyszerűbb zenészeti szabályokra sem. Irták szövegeiket arra a dallamra, a mely nekik épen megtetszett, nem törődve úgy egyik, mint másik karakterével. Így történt aztán, hogy énekes-könyvünkben nem ritkán oly naivitásokra bukkanunk, melyek mosolyt vonhatnak egy zeneileg művelt laikusnak is ajkaira. Nagypénteki gyászt zengünk a 39. és 43. zsoltár dallamokon, melyekben pedig a bánatnak legkisebb nyomai sem

¹ Még ez ellen is van s volt az egyetemes énekügyi bizottságban is. Szerk.

¹ Kíváncos lesz azért az u. n. hetes bizottságba is egy zeneértő tag felvétele. F. L.

érezhető. Lelkesen üdvözljük Jézus születését a 64. dicséret hangjain és ugyanazokon kesergünk kínos halála felett (16. dics.) is. Hol Goudimel klasszikus szépen ecseteli egy Isten oltalmát kereső lélek ömledéseit (41. zs.), hol bánatos hangokon esdekel bűnbánó Izráel pásztora (80. zs.), ott mi húsvéti győzelemről (20. dics.) és hálás örömről (24. dics.) énekelünk. A 8. zsoltár lágy dallamán karácsonyi örömet hirdetünk (57. dics.), dogmát magyarázunk (102. dics.) s könyörgünk a káros esők megszüntetéseért (203. dics.). A 25. zsoltár lendületes dur accordjain töredelmesen *bánjuk* bűneinket (24. dics.) és *hálákat* adunk a reggelért (148. dics.). Ime, mily különböző érzelmek egy és ugyanazon dallam által tolmácsolva! És most lássunk másnemű példát. A Jézus kínszenvedését tárgyazó 99. dicséret egy méretű lévén a 75. és 135. zsoltárokkal, mindkettőre rászabotott, holott tartalma sem az előbbinek *monoton*, sem az utóbbinak *új-jongó* jellegű dallamával nem egyezik meg. A 24. sz. húsvéti énekünk énekelhető a *mélábús* 80., a *nehézes* 94. s az *örvendező* 105. zsoltárok melódiáin, holott mindhárom más-más érzélem tolmácsolója.

Ime, mennyi visszásság csak a felhozott példákban is, melyek ellen a mai műízlés és zenészeti szabályok egyaránt tiltakoznak.

Az első, elengedhetlen követelmény tehát, mit szerintem, poétáinknak figyelmen kívül hagyni nem lehet, az, hogy szövegeik és a választott melódia belső rokonságban legyenek, egy és ugyanazon érzelemből fakadjanak; legyen szövegük virág, de legyen a dallam e virágnak illata.

Igaz ugyan, hogy a dallamok illetén megválasztása zenéhez nem értő laikusnak nem könnyű feladat; de másrészt nem is lehetetlen, sőt némi próba és studium után bárki által megtehető. Erre nézve egy célhoz vezető módszert ajánlhatok poétáink szíves figyelmébe. Ha pl. a Goudimel-féle zsoltárdallamokat s azok szövegeit megvizsgáljuk, a kettő közt a legszebb harmoniát, mondhatni vérrokonságot találhatják fel. Goudimel nagy mester volt e tekintetben. Dallamai oly híven kísérik Béza és Marot verseinek hangulatát, hogy az érzelmek legkisebb árnyalata is mindig visszatükröződik azok motívumain. Hol Izráelnek bánata van; hol politikai és erkölcsi sülyedés örvényéből eseng Jehova szabadítása után; hol a babiloni vizeknél síránkozik (16., 22., 28., 38., 61., 80., 90. [l. 78. zsoltár d.], 102., 137. zsoltár), ott Goudimel is panaszkodik, sír és kesereg. Ellenben, hol öröme vagyon Izraelnek, hol a nép sípokkal és dobokkal tombol és örvendezik az ő szabadításán (47., 66., 105., 135., 150. zsoltár), ott a dallam is szép «hangossággal és nagy felszóval» örvendezik és lelkesül. E két szélső irány között állanak aztán azon énekek, illetőleg dallamok, melyekben a vágy, áhítat, lelki boldogság és búzgóság nyernek megfelelő kifeje-

zést (42., 84.; 19., 50., 104.; 23., 89., 119., 146.; 33., 96., 138. zsoltár). Ki nem restelli a fáradságot, ám nézzen utána, s győződjék meg, hogy fájdalom és szomorúság, öröm és vígság, buzgalom és lelkesedés, ha rokon fogalmak is, de mindig mutatnak bizonyos árnyalati különbségeket, melyeket úgy a szöveg, mint a dallam szerzőjének szem előtt kell tartania, mert csak így fogja a választott dallam a szöveget *karakterizálni*.

Farkas Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Közép- és felsőbb iskoláink állapota a valóság- és közoktatásügyi miniszter jelentése szerint.

A vallás- és közoktatási miniszter az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 148. §-a értelmében összeállította és az országgyűlés elé terjesztette hazánk közoktatási állapotáról szóló tizenkilencedik jelentését. Jelentésének első füzeté népoktatásunk viszonyaival foglalkozik, a második pedig a közép és felsőbb tanintézetek, továbbá a szakiskolák s az emberbaráti és közművelődési intézetek 1889/90. évi állapotát igyekszik lehető világosan feltüntetni. A «Sárospataki Lapok» t. olvasói ennek az általános érdekű jelentésnek az első részét legalább főbb vonásokban megismerték Zborónak „Népoktatásunk állapota” című cikkéből. A második rész főbb adatait szintén elég érdekeseeknek és méltóknak tartjuk a közlésre, annál inkább, mert azok közül több, minket evang. reformátusokat is közelebbről érdekel, már csak azért is, mert ezek egybevetése után legalább iskolaügyünk állapotáról némi fogalmunk lehet s közelebbi teendőink felől is tájékozhatjuk magunkat. Sajnos, hogy ev. ref. iskoláink állapotáról részletes, teljesen kimerítő adatok összegyűjtéséről s azok összehasonlító feldolgozásáról és közrebocsátásáról egyetemes konventünk még eddig nem igen intézkedett s így be kell érünk azzal a homályos képpel, melyet a miniszter hivatalos gépezeete évről-évre készít.

A középiskolákról a miniszteri jelentés III. szakasza szól. «Bevezetés» gyanánt a legközelebbi tanév nevezetesebb eseményeit adja elő s ezek között legnagyobb-nak s legfontosabbnak tartja és épen ezért első helyen is említi a *görög nyelv fakultatív tanításának* kérdését, mely a június 24-én szentesített XXX. törvénycikkkel a miniszter óhajtása szerint oldatott meg. A törvény szentesítése és az iskolai év kezdete között eső rövid időt tekintve, az eredménnyel a miniszter — állítása szerint — meg van elégedve, mert azokban a gimnáziumokban, melyek a görög nyelvet helyettesítő tanításra berendezkedtek, az V-ik osztálybeli tanulóknak 26%-ja, a miniszter rendelkezése alatt állókban pedig 36% élt a nyújtott kedvezménnyel.

Úgy látszik, hogy a miniszter úrnak nem esett épen jól, hogy egyes gimnáziumok tanári kara nem sietett minden aggodalom nélkül az új törvényt már a folyó iskolai év kezdetén életbe léptetni, legalább mi azt tudjuk következtetni jelentésének következő részéből: „Néhány tanintézet tanári testületében még mindig mutatkozik ugyan idegenkedés az újítás irányában s így a törvény életbe léptetése nem történt meg egyenletesen, de kétséget nem szenvedhet, hogy a nyugodt megfontolás csakhamar be fog következni, megfontolása t. i. annak, hogy nem minden agy

szerkezete engedi meg, 4 vagy öt nyelvnek egyszerre való tanulását, s hogy az ily tanulókra nézve, különösen, ha már a latinban is csak nehezen haladnak, valódi áldás az, hogy az egyik ó-kori nyelv helyett mást tanulhatnak, olyat t. i., mi speciális tehetségöknek jobban megfelel." Mi bármennyire méltányoljuk is a miniszter intencióit, nem tudjuk kárhozható, sőt helyeselnék azoknak a törvény által nem kényszerített tanintézeteknek a magatartását, a melyek egyelőre várakozó állást foglaltak el, az eredménytől tételezve fel későbbi határozataikat. Így gondolkodván, nagyon természetesen egyes autonóm felekezeti középiskolák eljárása felett sem érezhetünk olyan örömet, mint a miniszter úr, a ki jelentésében nagy örömmel emlékezik meg azon nagyszámú autonóm felekezeti középiskolák fentartóiról, kik habár a törvény nem kötelezte őket, mégis siettek a reformot iskoláikban végrehajtani." Mi éppen e nagyfotosságú újításnak olyan gyors végrehajtását, nem tarthatjuk dicsőre méltónak s jobban örülünk volna, ha a miniszter nem jelenthette volna ev. ref. gimnáziumaink egy részéről, hogy siettek a reformot megvalósítani. Mi a görög nyelv ügyét elég fontosnak tartjuk arra, hogy felette ne egyes gimnáziumok fentartó testületei, sőt nem is egyes egyházkerületek külön-külön, hanem a magyarországi egyetemes ev. ref. egyház, illetőleg annak nevében a konvent határozzon, mert ez állapította meg iskoláink részére a tantervet s véleményünk szerint ennek tudta és beleegyezése nélkül azon semmi lényegesebb változtatást tenni nem volna szabad. Hiszen, ha még ilyen ügyekben is mindenik intézetünk külön-külön fog határozni, evang. református egyházunk tiltakozó szavát a kormány bizony nem igen fogja figyelemre méltatni. Különben evang. református gimnáziumaink tekintélyes része sajátságos helyzetbe kezd jutni az evang. református egyházzal, a minek megvilágítására elég lesz felemlítenem éppen a görög nyelv fakultatív tanítására vonatkozó törvényt. Ez a törvény világosan kimondja, hogy a görög nyelv fakultatív tanítása csak a miniszter rendelkezése és felügyelete alatt álló gimnáziumokra kötelező, a többi intézetek fentartóinak pedig szabad elhatározásától függ, hogy a görög nyelv és irodalom mellett, illetőleg azok helyett a törvényben megnevezett tantárgyak oktatásáról gondoskodjanak. A miniszter az autonóm felekezeti főhatóságokhoz 30820. sz. a. intézett rendeletében, a törvény intézkedésére hivatkozva, nem is követeli, hanem csak ajánlja a görög nyelv fakultatív tanítását, de ez az ajánlat ma már több ev. ref. tanintézetünk előtt parancs, mert az állam segély elfogadása alkalmával kötött szerződésekben rendszerben benne van, hogy az illető segélyélvező gimnázium az állami tantervhez köteles alkalmazkodni. Ha most már az történnék meg, hogy egyetemes konventünk a görög nyelv kötelező tanítását rendelné el, vajjon melyik rendeletnek engedelmesskednének segélyezett gimnáziumaink? Bizony intézeteink innét-ova a róm. kath. klerus sorsára jutnak; mert igaz, hogy az ev. ref. egyház gyermekei és ápoltságai, de tanügyi dolgokban a miniszter utasításaihoz kötelesek alkalmazkodni.

Az államsegélyt élvező gimnáziumok viszonyára különben nem azért tettem megjegyzéseket, mintha talán én az államsegély elfogadását kárhoznáttnám, mert jól tudom, hogy saját erőnkől több intézetünket, a mai kor követelményeinek megfelelőleg, nem vagyunk képesek fentartani. Én csak arra a sajátságos helyzetre óhajtottam rámutatni, melybe tanintézeteink egy része jelenleg van s melybe esetleg ezután segélyezendő iskoláink is jutnak, ha az állammal olyan szerződésre lépnek, mint az eddig segélyezett gimnáziumok. Én azt hiszem, hogy annyit jogosan megvárhatnánk, sőt megkívánhatnánk az

államtól, melynek rendelkezése és gondozása alatt a 180 középiskola közül összesen csak 49 áll, hogy az autonóm felekezeti középiskolákat, melyek a nemzeti művelődésnek valódi terjesztői, de anyagi viszonyaik miatt a paedagogia jelenkori nagy követelményeinek talán nem képesek megfelelni, segélyezze; de ne azért, hogy hatalmában legyen annak az évenként nyújtott pár ezer forint segélynek a fejében, az autonóm felekezeteknek, mint fentartóknak jogkörét annyira megszorítani, hogy részökre innét-ova csakis a fentartási költségek legnagyobb részének előteremtése maradjon fenn, hanem nemzeti közművelődésünk jól felfogott érdekében, tudván azt, hogy ha az autonóm felekezetek lemondanának a középiskolák fentartásáról, az állam nem volna képes a szükséges számú tanintézeteknek csak felét sem előállítani, mert hiszen a tulajdonképeni állami iskolák száma jelenleg összesen 31. Jöjjön segélyére az állam az autonóm intézeteknek, ha azok a nagy teher miatt roskadozni kezdenek, mert hiszen, a mint maga a miniszter is mondja jelentésében, „épensegély nem lehet az államra nézve közönyös, vajjon középiskoláink egy nagy száma megfelelhet-e anyagi tekintetben a paedagogia jelenkori nagy követelményeinek." Törekedjék a miniszter arra, hogy ez iskolák az állami iskolák irányában inferioritásba ne maradjanak, mely inferioritás legszembeszökőbben mindjárt abban nyilvánul, hogy az államinál csekélyebb tanári fizetést nyújtó iskolák nem tudnak megfelelő tanárokat kapni." Követelje meg, hogy a fentartók a nyújtott segélyt csak is a kitűzött célra fordítsák s e tekintetben megbízottai által gyakoroljon szigorú ellenőrzést; de ne kívánja, hogy a fentartók intézeteikkel szemben eddig gyakorolt legfőbb jogaikról egymás után lemondjanak. Ne kívánja, hogy tanintézeteik az államtörvényeinek megfelelő szellemben készült tanterveik mellőzésével, a miniszteri tantervhez legyenek kötelesek alkalmazkodni, és csak is a miniszter által engedélyezett tankönyveket taníthassák.

A tankönyvek kérdését azért említettem fel, mert ez szintén közelről érdekli tanintézeteinket, mivel vannak olyan tantárgyak, melyeket más szellemben szeretnek tanítani az állami iskolákban, mint az ev. reformátusok gimnáziumaiban. Ilyen különösen a történelem. Hogy ez úgy van, azt eléggé bizonyítja, hogy magok az intéző körök is olykor-olykor nyíltan bevallják. Pár évvel ezelőtt történt, hogy az országos közoktatási tanács s ennek véleménye alapján maga a vallás és közoktatási miniszter, a Sárospataki Irodalmi Kör kiadásában megjelent egyik történelmi tankönyvről úgy nyilatkozott, hogy az egy protestáns felekezeti iskolában igen használható és alkalmas tankönyv lehet, de állami iskolák részére még sem tartják célszerűnek elfogadni, mert a mint a bírálatok szavaiból világosan kivehető, benne a történelmi felfogás nagyon is nemzeties. Igen természetes, hogy a miniszter, ha egyenesen meg nem tiltja is az államsegélyt élvező autonóm iskoláknak az ilyen tankönyvek használatát, de felügyelői által igyekszik oda hatni, hogy az más tankönyvvel cseréltessék fel, a mi a legtöbb esetben meg is történik, mert hiszen egyes autonóm iskolák felügyelő- és kormányzó-testületei nem igyekeznek a miniszter befolyását kellőleg ellensúlyozni.

A miniszter egy évi fontosabb intézkedései között találjuk felemlítve az állam rendelkezése alatt nem álló középiskolák tanári számára tervezett nyugdíjintézetet is. Jelenléte szerint a számítások már 603 középiskolai tanárra megtétettek. De a számítások igen bonyolultak, mivel az autonóm felekezeti középiskolai tanároknál a szolgálati viszonyok annyira különbözők, hogy alig lehet számítási kategóriákat felállítani. Majdnem minden tanárt külön kell számításba venni s ezen felül a beszolgáltatott ada-

tokat is helyesbítettetni kell még, mivel az autonom felekezeti iskoláknál a tanári állás sokszor más állással is össze van kötve s így a beküldött adatokon az eligazodás fölötté nehéz. Reményli azonban a miniszter, hogy a szükséges előmunkálatok rövid idő múlva teljesen készen lesznek. A theológiai és jogi tanárok felvételére vonatkozólag úgy nyilatkozik, hogy felvehetőségük felett csak a számítások teljes befejezése után dönthet, mert ez attól függ, hogy mekkora segílyt szükségel majd a tervezet nyugdíjintézet az államtól.

Evang. ref. tanintézeteink tanáraitra nézve mindenestre nagyon óhajtandó volna, hogy zsinatunk összeüléseig határozott nyilatkozatot hallhatnának a minisztertől, mert nyugdíjügyük jelenleg csak a minden oldalról környező bizonytalanság között lebeg. Igaz ugyan, hogy egyházi törvényeink határozottan elrendelik, hogy mindenik fentartó testület köteles tanárai részére tisztességes nyugdíjról gondoskodni, de bizony ez a törvény alig egy pár intézetben van úgy a hogy végrehajtva, s ez az oka, hogy testben és lélekben megtört tanárok kénytelenek küzdeni a megélhetésért, noha úgy magok, mint előljáróik jól tudják, hogy tanári működésüknek nem lehet meg már a kellő sikere. Abban az esetben, ha a miniszter bármik ok miatt nem valósíthatná meg az autonom felekezeti iskolák tanárait olyan közelről érdeklő tervét, a zsinatnak válik feladatává ez égető kérdés teljes megoldása, mert hiszen mindenki tudja, hogy előregedett s beteges lelkeszkek mellett még elég türethetően mehetnek az egyház ügyei, jogosítva lévén, hogy terheiken segédlelkész tartásával könnyítse nek s ugyanezt megtehetik még a néptanítók is, de a tanárnak erre nincs joga, hanem kénytelen a tanügy rovására is tovább működni, hogy magát és családját, a meddig lehet, fentarthassa.

Panaszkodik a miniszter, hogy némelyik intézetben az osztályok túltömöttek, minek szerinte az az oka, hogy az illető városban kevés az iskola. A mint mondja, a gimnáziumok mellett főleg polgári iskolákra volna szükségünk, melyek a gimnáziumokból az oda nem való ifjakat, kik sokszor csak azért járnak a gimnáziumba, mert még az iparra nem eléggé erősek s helyben nincs polgári iskola, - a helyes útra terelhetnék. Ezek között a városok között szerepel *Sárospatak* is, pedig ha a miniszter úr megtekintette volna a sárospataki ev. ref. főgimnáziumra vonatkozó statisztikai adatokat: meggyőződött volna, hogy ezen intézet alsóbb osztályait bizonyára nem a helybeli tanulók teszik túltömötté, mert ezek száma vajmi kevés.

Végül még csak annyit említünk meg a „bevezetésből,” hogy a nemes jóltevők nevei között a Soós Gábor nevén kívül alig találunk egy pár ev. ref. vallásút, minek valószínűleg az az oka, hogy mi jóltevőink nevét csak jegyzőkönyveinkben őrizzük meg, pedig talán nekünk sem ártana azokat nagyobb körben is nyilvánossá tenni, már csak mások buzdítása végett is.

Buza János.

TÁRCZA.

A katolikus egyház Magyarországon.

(Folytatás).

A családokhatatlanság kérdése sem hozta nagyobb hullámba a vallás iránt közönyös kedélyeket, a köznép azt sem tudta, hogy mitől jó az, a műveltebb körök sem sokat törődtek azzal. Így az ó kath. mozgalom majdnem egészen elmaradt. Egyesek, különösen a kegyesrendi tanárok közül, kik nem érezték magukat jól az új római

egyházban, valamelyik prot. egyházba menekültek.¹ Sokkal erősebb mozgalom támadt a Németországból kiűzött jezsuiták ellen, kik Ausztria mellett Magyarországot is alkalmas menedékhelynek gondolták. Városok és megyék egymás után irtak fel az országgyűléshez, hogy ne engedje meg a jezsuiták betelepítését;² törvény e tárgyban ugyan nem hozatott, de a kormány gondoskodott, hogy a hírhedt rend tömegesebb látogatásával zavart ne okozzon.

Midőn egyes főpapok³ a törvény kijátszásával próbálták kihirdetni az új dogmát, az ilyen kényes természetű ügyek önként előtérbe tolták az állam és egyház közti viszony szabatos rendezésének kérdését. Dedk Ferenc épen e tárgyban tartotta utolsó nagy beszédét (1873. június 28.) és az amerikai egyházpolitika mellett nyilatkozott, mely azon elvből indúl ki, hogy az állam a felekezetek dolgaiba minél kevesebbet avatkozzék, ezt is csak azon esetben, ha azok tanai, tettei az államra veszélyeseknek mutatkoznak. Ezen böles, az államnak teljes oszthatatlan felség jogát magában foglaló, de Magyarországon nehezen alkalmazható politikát a képviselőház is helyeselte s egy bizottságot nevezett ki, hogy ezen alapelvet szem előtt tartva, az állam és egyház közti viszonyt, a kötelező polgári házasságot, az állami és egyházi alapok különválasztását, a főpapok főrendi jogának megszüntetését (hogy csak választás vagy kinevezés útján lehessenek a főrendi háztagjai sat.) szabályozó javaslatokat készítsen. Ezzel e fontos kérdéseknek megoldása bizonytalan időre elhalasztatott.⁴

Így az úgynevezett kath. alapok és alapítványok kérdése már régóta (1870 óta) bizottságoknak volt kiadva, s alaposan ki is mutatták, hogy az egyházi vagyon és vallásalap felett az államot illeti a rendelkezési jog⁵ és tíz éven át azokat az állam is kezelte, végre a király (1877.) újabb vizsgáló bizottságot rendelt, melynek javaslata alapján egyházi és világi kath. férfiakból álló ideiglenes felügyelő- és ellenőrző-bizottságot nevezett ki (1880.),⁶ de azért a katolikusnak vitatott budapesti egyetem s általában az állami tanintézetek költségvetése felett az országgyűlés intézkedik.

Hasonló, sőt még kedvezőtlenebb sorsra jutott a polgári házasság ügye. Legelőbb a kötelező polgári házasság életbeléptetését tervezték (1874.), de ez csak kis körben számíthatott pártfogásra, még a protestánsok részéről is. Majd az új szabadelvű (Tisza Kálmán) kormány az engedélyezett polgári házasságról és polgári anyakönyv-vezetésről szóló törvényjavaslatot terjesztett az országgyűlés elé

¹ Pl. *Hatala Péter*, ki a „Szabad Egyházban” a clerust erősen megtámadta volt és e miatt excommunicaltatott, unitáriussá lett (1874.); *Parády Kálmán* és mások a ref. egyházba tértek át; sőt megtörtént, hogy egy egész község, *Kun-Ágota*, papostól együtt áttért a ref. egyházba, 1872.

² Midőn *Arad* és *Szeben* megkereste *Pestmegyét*, hogy az országgyűléshez beadott kérelmét támogassa, melyben a jezsuiták betolakodása ellen szóltak fel a megye gyűlésén, *Haynald* érsek két óráig fejtegette, hogy minő áldásos a jezsuiták működése; de a gyűlés másképen gondolkodott és elhatározta, hogy nemcsak támogatja a nevezett városokat, hanem maga is felír a jezsuiták beköltözése ellen; sőt a következő évben feliratát meg is újíttotta (1873. június 14.) *Schulthess* *Gesch. Kal. 1872. évf. 286.; 1873. évf. 251. l.*

³ *Schopper* rozsnói püspök 200 példányban kinyomatva osztotta volt ki saját megyéjében a vaticani végzéseket.

⁴ *Schulthess*, *Gesch. Kal. 1873. évf. 251—52.; Hegyi Pál*, i. m. 165—78. l.

⁵ *Dedk Fer.* e tárgyban az 1848. aug. 9. ülésen következőleg nyilatkozott: „Ne hasonlítsa senki ezekhez (t. i. a más felekezetek javaihoz) a kath. alapítványokat, miután ezeknek nem csekély része a status javából adatott már István által azon jószágokból, melyeket a status szükségű fedezésére rendelték elődeink akkor, midőn a jószágokat felosztották.” *Cajus Gracchus*, i. m. 78. l.

⁶ *Cajus Gracchus*, i. m. 69—86. l.; *Orbán József*, *Az alapok és alapítványok jogi természete* (B.-Pest, 1882.); *Eötvös Károly Lajos*. *Az egyházi közigazgatás kézikönyve* (B.-Pest, 1889.), I. k. 421—23.; *A tanulmányi alapról folytat viták ismertetését* I. a B.-pesti Szemle (1888. évf.), LV. k. 298—305.; LVI. k. 296—307., 451—62. l.

(1875. nov.); később pedig már csak a keresztyének és zsidók közti házasságot akarta lehetővé tenni (1881.). Ezt a képviselőház meg is szavazta (1883. nov.); de a főrendiház két ízben is elvetette (1883. dec., 1884. jan.) és így ezen kérdés, oly sok módosítás és küzdelem után, az ugyanazon elveknek hódoló főpapság és főnemesség, valamint a szavazásra segítségül felhajhászott indigenák ellentállása miatt megoldatlan maradt.¹ Az általános vallásszabadság kérdése, bár több ízben szóba hozatott, a többség által támogatott „szabadelvű” kormány egy ily törvény hozatalát egészen feleslegesnek nyilvánította, azt hozván fel okúl, hogy Magyarországon vallásáért senkit sem üldöznek.²

A főrendi háznak említett mesterkélt szavazása bebizonyította, hogy a törvényhozás ezen egyik factora tovább a korábbi alapon fenn nem állhat, hogy azt reformálni kell. A kormány reformjavaslata (1884. okt. adatott be) hosszas vita után csekély módosítással törvényté vált és szentesítést nyert (1885. ápr. 25.). E szerint a főrendiház régi tagjai közül a címzetes püspökök (kettő kivételével) kimaradtak, a három prot. egyház tizenhárom képviselőt nyert, a főnemesség és indigenák főrendi joga pedig erős feltételekhez kötött.³

E közben a törvényhozás a tanügyre vonatkozólag is fontos intézkedéseket tett, melyek a clérus befolyásával szemben az állami felügyeletnek nagyobb tért nyitottak s azt szabatosabban körvonalozták. Ezen célt mozgatta elő a népiskolai hatóságokról szóló törvény (1876. XXVIII. t. c.), mely a közigazgatási bizottságoknak, tanfelügyelőknek és iskolaszékeknek teszi feladatává, hogy felügyeljenek arra, hogy a népiskolákban csak engedélyezett könyvekből tanítsanak; tanulók, tanítók, iskolatartó hatóságok kötelességeiknek és a törvényeknek eleget tegyenek. A főpapság alkalmazkodott, a budapesti értekezleten a kath. iskolák tantervét megállapította s elhatározta, hogy azokban csak egyháziilag engedélyezett könyveket tűr meg.⁴

Nagyobb izgatottságot idézett elő „a középiskolákról és azok tanárainak képzéséről” szóló törvényjavaslat, mely a tantárgyakat, a heti tanórák számát, egy osztály tanulóinak számát, a vizsgálat módját és rendjét; az igazgatást és felügyeletet (12 tankerület főigazgatókkal); a tanárok szakképesítését sat. részletesen meghatározza és a kormány befolyását még az érettségi vizsgálatnál is biztosítja. Jóllehet a főpapság a kormánynyal ezen kérdésben is megelőzőleg egyezett (1882. az alapoknak és alapítványoknak eddigi állapotban való maradása és a polgári házasság elejtése árán); de azért egy kis mozgalomról mégis gondoskodott. Több esperesi kerület (32) kérvényeket adott be az országgyűléshez, melyekben egy egész sor fontos kér-

désnek (alapok, polgári házasság, közös iskola, vegyes házások gyermekeinek vallásos nevelése sat.) ultramontan szemlemben való megoldását sürgette. A kath. elobarátolt szövetsége is, élén az érzékeny szívű ultramontan gr. Cziráky János tárnokmesterrel, teljes erővel igyekezett a hívőket a kath. érdekek védelmére egyesíteni. De minden erőfeszítés, a főpapoknak a kath. érdekeket hangzóztató ékes szónoklata sem állhatta útját a középiskola korszerű reformjának. A törvény szentesített (1883. máj. 23.). Különben e törvény a protestánsoknak sem nagyon tetszett (erről alább lesz szó); sőt a tanári képesítő vizsgálatok magyar nyelvé miatt (pedig 10 évig más nyelven is megengedett) a nagy Németország toll forgatói is felzúdulnak, s a magyar rajongás ellen a „műveltség zászlósaikhoz” illő ékes nyelven szitkozódtak.¹

KÖZÉLETÜNK.

A tóháti lelkészi kör értekezlete.

A beregi egyházmegye papsága között kiváltképen néhány év óta vált életszükségletté az úgynevezett lelkészi értekezletek tartása. Az egész egyházmegye területén vannak már szervezve kisebb-nagyobb lelkészi körök, melyek az itt-ott felmerülő fontosabb kérdéseket azonnal tárgyalás alá veszik s fontosságukhoz képest méltányolják.

E hó 9-én Haranglábon tartott a «tóháti lelkészi kör» igen sikerült értekezletet, melyen 16 tag vett részt. A felveendő tárgyak eléggé elő valának készítve és behatárolag, kellő részletességgel letárgyalva; a komoly feladatok bevégezése után rendelkezésre maradt idő pedig igazi szeretetteljes, barátságos beszélgetésre fordított. Így jellemezhetem legrövidebben a gyűlés lefolyását, melynek ismertetésére szolgáljanak e következők:

Legelsőben a titkári jelentés szövege a kör szellemi és anyagi ereje felől, mely szerint a kör kebelében kisebb 4—5 lelkészből álló olvasási körök állanak fenn, együtt járattván a szükségelt egyházi lapokat; maga az értekezlet pedig — vagyis a lelkészi kör — járattja a «Prot. Irod. Társaság» kiadványait s e mostani mozgalmas időkre való tekintetből a Religiot!

Még a múlt évi barabási értekezlet bízott meg egy 3 tagból álló küldöttséget azzal, hogy a népiskolai vallásos tanítás sikeresebbé tétele céljából tervezetet készítsen. Ez a küldöttség igen derekasan teljesítette feladatát; az alaposan készített javaslatot lelkészi körünk beterjesztendi

¹ Schultess, Gesch. Kal. 1874. évf. 307., 315. 317—18.; 1875. évf. 246.; 1881. évf. 335.; 1883. évf. 243—45.; 1884. évf. 141.; Matthes, Kirch. Chron. 1883. évf. 153—54. l. Inkább az események által felkelített hangulatot jellemzik a Prot. Egyh. és Isk. Lap 1874. évf. 602., 675., 1509.; 1875. évf. 1453.; 1881. évf. 415.; 1883. évf. 1605—1608. id. báró Vay Mikl. beszéde a főrendiház dec. 10. ülésén a ker.-zsidó házasság mellett; 1884. évf. 105—112.; S-pataki Lapok 1883. évf. 93—95. l. 30. kérvény az alapok, polgári házasság, közös iskolák, úgynevezett kath. sérelmek tárgyalása az o. gy., 787—88., 872—74., 904.; 1884. évf. 17—21., 33—35., 46—48. l.

² Matthes, K. Chron. 1884. évf. 153—54.; 1885. évf. 134. l. Irányi szokta minden költségvetési vita alkalmával a vallásszabadságra vonatkozó törvényjavaslat kérdését feleleveníteni. Irányinak egy idevonatkozó beszédét l. a Prot. Egyh. és Isk. Lap 1879. évf. 370—73. 396—404. l.

³ Schultess, G. Kal., 1884. évf. 182., 188.; 1885. évf. 174—77., 182., 189., 196.; Matthes, K. Chron., 1884. évf. 154.; Hazánk (1888. évf.), IX. k. 45—48. l.

⁴ Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1876. évf. 129—40., 245—47., 265—70., 427—31., 460—66. l. Az 1876. évi o. gyűl. XXVIII. törv. cikke (1—19. §.) 1876. jun. 10. szentesített. Matthes, K. Chr. 1876. évf. 145—46. l.

¹ Matthes, Kirch. Chron. 1882. évf. 119. l. S-pataki Lapok, 1883. évf. 92—95., 125—26., 181—84., 197—98., 207—10., 221—24., 245—48., 265—68., 277—80., 294—97., 315—18., 329—34. b. Vay M. beszéde, 342—43. l. Schultess, Gesch. Kal., 1882. évf. 277., 283.; 1883. évf. 179., 182—83., 185., 188—89., 204. l. Az 1883. évi o. gyűl. XXX. t.-cikke: I. fejelet a középiskolák szervezete (1—27. §.), II. fejelet igazgatás és felügyelet (28—54. §.), III. fejelet magán középiskolák (55—59. §.), IV. fejelet a középiskolai tanárok képzéséről (60—70. §.), V. fejelet vegyes intézkedések (71—74. §.). — A híres Nippold már többször idézett műve II. k. 491—493. l. a magyarországi helyzetéről, valószínűleg száz hazánkfiai sugdosása alapján, ilyen bölcsen elmélkedik: «A Lajtán-túli erőszakos magyarosítás közben, külső jelek szerint, éppen a protestánsok járnak elől a német cultura-elemnek elnyomásában. A luth. egyetemes convent elnöke, b. Prónay Dezső egyenesen tüzzel és vassal való megsemmisítéssel fenyegetőzött, midőn azt ajánlotta, hogy az állam magyar proselyta gymnasiumokat állítson a német intézetekkel szemben. . . A német birodalommal való szövetség védelme alatt általában nemcsak Ausztriában szorítják háttérbe a németiséget, hanem magyar-lengyel (sic!) vezetés alatt új clericalis aera kezdődött, mely még a concordatumos korszakot is majdnem felülmúlja.» Ime az alapos prot. német egyháztörténelem-író éppen olyan böszülten rohan a magyar-nak, mint a vak légy a falnak!

az egyházmegyei tanügyi bizottsághoz, mely éppen mostanában ugyanezen kérdéssel foglalkozik.

Ezután Varga József barabási lelkész társ tartotta érdekes és igazán tanulságos — mert gyakorlati hasznú — felolvasását azon okokról, melyek a papi testület tagjai között az igazi testvéries viszony és valódi közszellem kifejlődését még mindig gátolják. E tartalmas dolgozat hatását csak növelte a szó teljes értelmében megnyerő, kellemes előadás; nem is csoda, ha a felolvasás hatása el nem maradt; s öröm volt mindnyájunknak látni azt, hogy a felolvasás hatása magában véve bőséges jutalmat adott lelkész társunknak azon fáradságért, mit munkája készítésére áldozott. Érdekes voltánál fogva nem hallgathatók el egy rövid epizódot, mely a felolvasás következménye volt. Felolvasó ugyanis szólt azon idegenkedésről is, mely a különböző főiskolából kikerült papi egyének között fennáll. Első tekintetre ez majdnem képtelenségnek tűnt fel előttünk, kik tudjuk azt, hogy egész egyházmegyénk 70 tagból álló lelkészi személyzetéből alig $\frac{1}{7}$ rész került Debrecenből vagy Pestről hozzánk, a többi mind Sárospatakon végezte tanulmányait. S íme mi jön világosságra a következő eszmecsere folytán? Az, hogy ez a nevet-séges vagy szájalomra méltó idegenkedés csakugyan meg van; hiába nem akarunk tudni létezése felől! világosan kiderült és igazoltatott, hogy Patakon tanult lelkész mellett él olyan, Debrecenben tanult ifjú segédlelkész, ki semmi más olvasmányt (t. i. egyházi lapok közül) a «Debreceni Protestáns Lap»-on kívül nem venne kezei közé és a Sárospataki Lapok-at (ez is ott van főnöke asztalán) a világ minden kincseért fel nem venné; abba bele nem pillantana, hanem szent borzalommal húzódik vissza, mihelyt meglátja azt! Na! majd meggyógyosoljuk fiatal barátunkat; hiszszük, hogy a közöttünk uralkodó szellem meg nem öli!

Igen élénk eszmecserét idézett elő a m. vári lelkészjelölés dolga is. Egyhangúlag kifejezte értekezletünk a felett való mély megdöbbenését, hogy a megyei választott jelölő bizottsági-tagok közül miképen találkozhatott olyan egyén, ki a még kellő minősítéssel nem bíró pályázót juttatta szavazatával a jelöltek közé! Interpellatio fog intéztetni a jelölő bizottság t. elnökéhez e folyó hó 17-én tartandó egyházmegyei közgyűlés színe előtt; megbízatván egyik lelkész társunk, hogy a nyerendő felvilágosításhoz képest, majd élő szóval is tegye meg a szükséges nyilatkozatokat lelkészi körünk nevében!

Nagyon ritka helyen van már szokásban az, hogy az egyházlátogatási terjedelmes jegyzőkönyveket egész élet-nagyságukban a közgyűlés színe előtt olvassák fel; de nálunk még mindig virágzik e kártékony régi gyakorlat. A gyűlés első napján, mikor az egyházmegye közönsége majdnem teljes számmal jelen van, nincs nálunk egyéb, mint olvasás és hallgatás... elviselhetlen unalom kíséretében. A gyűlés 2-ik s 3-ik napjain, mikor alig van annyi tag jelen, mennyit a határozat képesség megkíván, következik aztán a legfontosabb ügyek tárgyalása és eldöntése. Sokszor volt már felszólalás e gyakorlat megváltoztatása miatt, minden siker nélkül; mindamellett az értekezlet nem retten vissza a további próbától, ismét megteendő indítványát a helyesebb beosztásra nézve.

Majd a «Bereg megyei Tanügy» című folyóiratban megjelent, szörnyűséges dolgokat tartalmazó «a felekezeti tanítók helyzete» cím alatt megjelent közlemény tétetett eszmecsere tárgyává. Szégyen lenne itt csak idézni is valamit a kérdéses cikkből, annyira alatta áll az a jó ízlésnek és igazságnak! valóban csodálkozunk nevezett közlöny szerkesztőjének eljárása felett, ki ily csoda-bogarok közlése által hiszi fejleszteni és előre juttatni a tanügyet! Lelkeszi körünk felkéri a tanügyi bizottság

t. elnökségét, hogy hívja fel nyilatkozatra felekezeti tanítói testületét az iránt: vajjon osztja-e mindazokat, a mik a névtelen cikkező által megíratlak?! Több fontos helyi érdekű tárgy is került még napirendre, de nem kívánván unalmas lenni, azokat mellőzöm. Jövő értekezlet Tisza-Kerecsenben fog nyár közepén tartatni; addig is lelkesítse e kör tagjait ugyanazon köz célra törekvés, melynek e mostani alkalommal oly kétségbevonhatlan jeleivel találkoztunk; akkor a lelkészi-kör élni fog és sikeresen fejlesztheti közöttünk a testvériséget és összetartást!

Eszterág.

KÖNYVISMERTETÉS.

A neveléstudomány kézikönyve.

(Vége).

Az utilitarismust annyira üldözi Felméri, hogy e tekintetben tán egy kissé túl is lö a célon, a mikor, csak hogy az irodalmi studiumok liberalis voltát kitüntesse, az utilitarismus vádját egyenesen a természettudományi tan-ágakra tolja.

«A természettudomány az egyéni és társadalmi élet fentartására, táplálására szükséges ismereteket nyújtja, az irodalom ellenben segít emberré lenni s emberek közt ember módra élni.» «A természettudomány kozmopolita, a természettudósra nézve a haza beolvad az emberiségbe, s az anyagi világ törvényeinek kutatása mellett nem ér rá élesíteni a hazaszeretet tüzét. A természettudomány forradalmi természetű, keresi, a mit leromboljon. A demokraták és természettudósok általában utilitáriusok, a költő — szerintök — nagy álmodozó, a kinek a munkájának semmi anyagi haszna nincs. A természettudomány összetöri a szív antik irányzatát, lenézi a multat s az irodalom és művészet embereivel, a multból ránk maradt koldus arisztokráciával, szembe állítja a jölét, a vagyon gazdagjait, a kik a költészet iránt érzéketlenek, izlésben koldusok.»

Még érteném ilyen kifakadásait, ha tanrendszerünk a Spencer-féle valódi hamisítatlan utilitarismus szerint volna berendezve, a ki csakugyan főnek teszi tanulmányaiban azt, a mi hasznos, és mellékesnek azt, a mi kellemes; a ki azt óhajta, hogy az egyéni családi, és társadalmi élet fentartására megkívántató ismereteknek adjuk ne csak az elsőséget, hanem a legtöbb helyet is nevelési rendszerünkben, az irodalmi képzést pedig hagyjuk meg az élet pihenő óráira szolgáló kellemes idő töltésül. De, a mint tudjuk, Spencer elmélete mind ez ideig csak elmélet, sehol meg nem testesítették, legfeljebb az olasz kormány utasította embereit, hogy adjanak róla véleményt lehető, vagy célszerű lenne-e életbe léptetése? Szerintem, tanrendszerünk nem utilitárius, hanem egyenesen kárt okozó, a mennyiben oly ismeret-anyagokkal tömi meg az elmét, a melyeknek nagyjából semmi hasznát sem vehetjük az életben.

Azt is érteném, ha a természettudományt, ezen annyira veszedelmesnek tartott tan-ágat, egyenesen ki akarná küszöböltetni az iskolából s az összes tanítást az irodalmi képzésre szorítaná. Ámde, ha megtekintjük azokat a tan-ágakat, a melyeket az értelmi képzés szempontjából ajánl, mindazokat megtaláljuk, a miket jelen tantervünk felöllel. Ott szerepelnek a hazai nyelv és irodalom mellett az ó classicus nyelvek, irodalmak, egy modern nyelv s a természettudományok egyiránt; sőt egyenesen kimondja «nincs más teljes nevelés csak az, a melyben az irodalom és természettudomány művelő hatása egyesítve van. Egyedül az irodalom nem nevel sem jó polgárt, sem jó

embert, másfelől a természettudománynak jogosultsága van eszközül szolgálni az értelem művelésében. Sőt még a tantárgyak arányán sem változtat semmit, mert a mit ajánl, hogy a nyelv és irodalmi csoport az alsó osztályokban egyenlő terjedelemben szerepeljen a természettudományi csoporttal, a középosztályokban úgy aránytalanul egymáshoz mint 5 a 3 hoz, a felsőkben pedig mint 6 a 2-höz, jelen középiskolai szervezetünkben is egészen így van, a miről iskolai programjainkból bárki is meggyőződhetik.

Ha tehát a tananyagnak ilyen berendezése eddigelé utilitarizmusra, vagy sajátkép túltömésre, túlterhelésre vezetett, nem tudom hogyan kerül el Felméri berendezése, hogy ugyan ezen veszedelemben ne essék?! Azonfelül, ha az eddigi rendszer mellett, a tanulónak a sok elsajátítani való ismerettel szemben csak arra jutott ideje, hogy az ismeret-anyagokat elméjébe mintegy beraktározza, de arra már nem, hogy általok elméjét begyakorolja és ekképen munkaképessé tegye; ha jövőre sem könnyítünk terhén, megmaradunk a jelenlegi, méltán kárhóztatott utilitarius rendszer mellett.

Belátta Felméri, hogy az általa liberalisnak nevezett rendszer csak úgy volna valósítható, a tantárgyakba való bemélyedés eszközölhető, ha a tantárgyak számát apasztanók, vagyis, ha a jelen tantárgyakat 12 egységnek véve, leszállítanók számukat 4-re, akkor mindegyikbe háromszor annyira bemélyedhetnénk, bennök háromszor akkora jártasságot szerezhetnénk növendékeinkkel, de mikor oda jutott, hogy az eldobni valókat kiválogassa, mindnyáját megsajnálta s egyenként szépen mind megtartotta.

Avagy talán úgy gondolkodik Felméri, hogy ha megtartjuk is mind a tantárgyakat, de terjedelmüket apasztjuk s a megtartott részletekbe mélyedünk jobban el növendékeinkkel, — ezáltal szereztetjük meg velök az elme munkaképességét? Ilyen módon is bajosan érnék el az általa kitűzött célt, mert hiszen most sem az a baj, hogy egy tárgyból túl sokat tanítanánk, hanem az, hogy a sok tantárgy miatt mindegyikből csak kicsiny adagra, úgyszólván a tudomány csontvázára szorítkozhatunk. Ez pedig nem olyan eledel, a melyen a növendékek valami nagyon kapnának, hanem inkább megúnják, megundorodnak tőle. Egészséges tanügyi viszonyokat mindaddig nem teremtünk, míg csak a jelenleg divatozó rengeteg tantárgycsoportot üdvös válogatás alá nem vetjük, s e válogatást bizonyos cél szerint nem intézzük. S ez a cél nagyon helyes, ha az elmének művelése, nem pedig ismeret-anyagokkal való megtömése lesz, bár nem látom át: miért nem párosítanók vele egyúttal azt a másikat is, a mely oly ismeret-anyagon való gyakorlást nyújt, a mire az életben mint egyennek, mint a család, mint a társadalom tagjának szükségünk van. Ezt a követelményt legfelebb az utasíthatná vissza, a ki úgy vélekedik, hogy az olyan tananyag, a minek az életben hasznát vehetjük, az elme művelésére nem alkalmas. Ámde, mint Spencer mondja, szerencsénkre, nem ilyen oktanulást rendezte be a természetet a gondviselés. Elég sajnos, ha eddig az iskola nem nevelt az életnek; ha mindazon ismereteket, a melyekre az életben szükségünk van, az iskolán kívül az életben számtalan csetlés botlás árán kell megtanulnunk. Mert habár az élet a legjobb tanító mester is, de nagy tandíjat fizettet velünk; sokszor egészségünk, épségünk árán vásároltatja meg tőle azt a tudnivalót, a melyhez az iskola ingyen szerével juttathatna.

Azt hiszem, hogy Felméri megígért tanítástanában majd bővebben kifejti e tárgyra vonatkozó nézeteit: ugyanazért rendkívül kíváncsian várom annak a megjelenését; de — azt hiszem — velem együtt mások is.

Felméri nagy súlyt helyez s ezt jól teszi, az érzel-

mek nevelésére is. Különösen a vallásos, az aesthetikai és erkölcsi érzelmekkel foglalkozik nagy előszeretettel. Igen méltán, mert az érzelmek, tán még hathatósabb mozgatói az akaratnak, mint az értelem. Az aesthetikai érzelmek nemcsak az izlést nemesítik s az alacsonyabb, durvább testi érzelmek, az önzés e melegágyainak hátterbe szorítására alkalmasak; hanem az erkölcsi érzelmet is gyámolítják, mivel a rokonérzetnek fejlesztői. Az emberiség ideálja nem a tudós, hanem az erkölcsös ember, a kinek a szép jó és igaz cselekvése képezi életcélját, jellemének alapvonását. S ez érzelmeknek, hanem is kútforrása, de mindenesetre hatalmas támogatója a vallásos érzelem. Igen helyesen mondja, hogy «a példának nemcsak emelő, de törpítő hatása is van s szintűgy serkenthet a jóra, mint a rosszra; ellenben a legfőbb lénytől kapott vonzás mindig fölfelé, mintegy magunk fölé emel bennünket.»

Sajátságos, hogy az emberiség, valamint annak egyes tagjai sokkal előbb járnak a tudományos ismeretek, mint az erkölcsi cselekvés terén. A roppant tudományos haladással nem tart lépést az erkölcsi tökéletesedés, a bűn uralma ma is majdnem oly általános, mint a setéség századaiban. A bűnök tán szelidebb alakot öltöttek, de uralmukból majdnem semmit sem engedtek. Helyén való dolog tehát a világnak fülébe dörögni, hogy nem a sok tudás, hanem az erkölcsi tökéletesedés a fődolog. Úgy is sokan hiszik Sokratessal, hogy a bölcsesség teszi az embert erényessé. Pedig hányszor megessik, hogy belátjuk a jót s mégis a rosszat követjük. Az is tévedés, hogy az ismeret lenne az akarat legfőbb mozgató eleme. Inkább mondhatnók annak az érzelmeket. Az erkölcsiség nem annyira tudás, mint szokás, a mint görög neve az *ethos* is mutatja. Korán kell tehát az erkölcsiséghez szoktatunk a növendéket, ha azt akarjuk, hogy az erkölcs állandó gyökeret verjen szívébe s mindaddig folytatnunk a szoktatást, míg csak állandó cselekvés-móddá, jellemmé nem válik nála a jó cselekvés.

Megengedem hogy a költészet hathatós támogatója, eszköze az érzelmek fejlesztésének s a költőktől vehetjük a legszebb erkölcsi eszmék kifejezéseit, de szabad legyen azt is hinnem, hogy a természettudományok szintén alkalmasak az érzelmek felkeltésére, fejlesztésére. Hiszen maga Felméri is elismeri, hogy «Buffon természetrajzi leírásaiban tud rokonszenvünkhöz szólni s a természetet a görög philosophok élénk és merész képzeletével tekinti. Az ő képzelete egész hévvel hatolt be a természet műhelye titkaiba s a dolgok festői viszonyait ragadta meg. Newton, Kepler, Herschel, Faraday, Lyell, Arago, Flammarion megértik a természet költészetét és zenéjét.» Az is igaz hogy akárhány olyan természettudós van, a ki mint Darwin vallja magáról» annyira elveszti a művészet iránti izlését, hogy utóljára valóságosan a tények garmadájaiból általános törvényeket kicsépelő gép lesz.» De hiszen mindnyájunknak van képzeletünk, érzelmeink, még sem leszünk mindnyájan költökké, sőt akárhány költészetet felnevekedett emberből válik utóvégre prózai üzlet ember. A költői hajlamú természettudós az égi testek közt is felfedezi a sphaerák zenéjét, míg a kinek ilyen hajlama nincs, a legszebb költeményben sem talál élvezetet. Ugyanazért, azt hiszem, a természettudományok sem szolgálnának az erkölcsi nevelés hátrányára, sőt a vagyon-szerzés által sok bűntől óvnának meg bennünket.

Talán elég is lesz Felméri könyvének gazdag és igen igen tanulságos tartalmából többre nem terjeszkednünk. Különben is a mű kivonatos ismertetésével csak rontanók azt a hatást, a melyet önmagában kelteni bír. A mű olvasóit nem akarnám megfosztani attól az élvez-

zettől, a melyben akkor részesülhetnek, ha fejtegetései során magát a szerzőt végig kísérik. Mondhatom, nekem nagy élvezetet szerzett, habár minden tekintetben nem is vagyok vele egy véleményen. Könyvéből sokat tanul a figyelmes olvasó, a mellett hogy vele sohasem unatkozik. Újból azt mondom: szerencsés író Felméri, mert a hasznost a kellemessel tudja párosítani.

Csak még egy észrevételt teszek s azzal végzek. Szerző műve előszavában azt mondja, hogy a nevelés elméletét, mint inductív tudományt, ő szólaltatta meg először magyar nyelven. Ne vegye rossz néven, ha kijelentem, hogy én is azok mellé csatlakozom, a kik a nevelés elméletét, nem inductív, hanem deductív tudománynak tartják. A nevelés gyakorlati tudomány, a nevelési elveknek egyes esetekre, a nevelés tárgyát képező növényekre alkalmazása. Tehát a nevelő hasonló eljárást követ, mint a bíró, a ki a kész törvényt a bűnös fejére olvassa. Bizonyára a törvényt is egyes megfigyelt esetekből általánosították, mint a neveléstani alapelveket, de már mint kész tudománynak semmi köze sincs megállapításához. Az igazság megállapítása inductio dolga, de mikor az igazságok készek s tudománynyá össze szerkeszthetnek, alkalmazásuk csak deductív lehet. Nagyon természetes, ha a nevelő az egyes gyermekeket megfigyeli, mielőtt elhatározná, hogy e vagy amaz elvet alkalmazza-e rájuk. Így tesz a bíró is. Mielőtt ítéletét kimondaná, utána jár, hogy mit, miért követett el a vádlott, mert csak így tudhatja, hogy a törvény melyik szakasza illik rá. Az is természetes, hogy az emberi szellem megfigyelése alapján állították össze a neveléstani tudományt, nem pedig a gyermekeké után, mert csak így tudhatták, mivé kell fejleszteniök a gyermeket, hogy emberré legyen. A pusztán gyermekek megfigyeléséből előállított tudomány csak arra való lenne, hogy a gyermeket gyermekké fejlesszük, vagyis kész ember soha se váljék belőle. Egyébiránt, ha nem mondta volna Felméri, hogy inductív tudományt írt, én örökké abban a hitben leledzem, hogy deductív tudományt olvastam. A mi azonban sem reám nem szőgyen, sem az ő műve érdemét, akár csak egy szemernyivel is, alább nem szállítja.

Dr. Öreg János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Mély megilletődéssel és őszinte részvétellel vettük s közöljük a következő gyászjelentést: „Biki Károly és neje Bánky Karolin fájdalomtól megtörve jelentik gyermekeik: Kornélia és Andor, a nagyszülők: Biki Ferenc és Hegedűs Mária, mint szintén a rokonok nevében is, az imádásig szeretett gyermeknek, testvérnek és rokonnak, már néhai *Biki Ilonkának* folyó hó 11-ikén esteli hét órakor, 4 heti súlyos szenvedés után, életének 15-ik évében történt drága elhunytát. Drága halottunk földi részei folyó hó 13-ikán délután 3 órakor fognak az ev. ref. egyház gyászszertartásai szerint az anyaföldnek átadatni. Györgytelek, 1891. március 12. Nyugodjál csendesen ártatlan angyalunk!”

— **Elismerés az érdemnek...** Kun Bertalan püspök úr, *Warga Lajos* sárospataki theol. tanárnak abból az alkalomból, hogy egyháztörténelmének III-ik kötetéből az első füzet megjelent, az egyházkerület által műve kiadására megszavazott 600 frtból a második 300 frtot a következő elismerő sorok kíséretében küldte meg: „Szíves köszönettel vettem egyháztörténelmi munkájának 3-ik kötetéből az első füzetet, a mint hirtelen átnéztem, ez is nagy szorgalommal, s a történelmi kútforrások kutatására fordított

nagy fáradsággal van kidolgozva. Elismerésre méltó hasznosított nt. tanár úr a magyarországi mindkét protestáns egyháznak, ezen egyháztörténelmi nagy munkájának előállításával. Vajha érdeme szerinti méltánylásban részesülne, e nagy fáradsággal s több évi tanulmányozás után, nt. tanár úr nevét örökítő, s főiskolánk díszét és becsületét hirdető mű! Isten tartsa meg Önt sokáig saját családi békés és példás körének boldogítására s főiskolánk díszére! A főtisztelő egyházkerület által felajánlott összeg utóbbi felét idezárva küldöm; fogadja ezt, nem úgy, mint a melylyela főtsz. egyházkerület jutalmazni akarná nt. tanár urat, hanem mint oly tisztelődíjat, mely felől meg volt győződve egyházkerületünk közönsége, midőn ezt megszavazta, hogy ennél méltóbb befektetést nem tett főiskolája javára. Fogadja őszinte tisztelettem nyilvánítását.”

— **Választások.** Hosszú halogatás s háromhízbeli jelölés után végre sikerült az ungvári ev. ref. gyülekezetnek a Makay Dániel helyét betöltenie, folyó hó 8-án öt jelölt közül *Novák Lajos*, abauj-baktai lelkész választván el magának nagy szótöbbséggel és lelkesedéssel. Szeretjük hinni, hogy a kényes pontra helyezett gyülekezet megtalálta, a kit keresett. — *Pelsőczón* a Fűkő Adolf halálával megüresedett tanítói állomásra *Csizi Béla* vályi tanító választott meg.

— **Királyi adomány.** Ő felsége a rimaszécsi és vigteleki ev. ref. egyházaknak 100—100 forintot adományozott magán pénztárából.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése** ápril. hó 28-ikától fog megtartatni a szokott helyen, Miskolcon.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** pénzügyi bizottsága folyó hó 18-án d. u. 6 órakor, igazgató választmányára pedig folyó évi április hó 6-án d. e. 10 órakor tart gyűlést. Az évi rendes közgyűlés folyó évi április 6-ikán d. u. 5 órakor leendő a budapesti ev. ref. főgimnázium Lónyay-útcái épülete dísztermében.

— **Az állami középiskolai tanárok fizetésök javítása érdekében** folyó hó 24-ikén gyűlést tartanak Budapesten. A megindult mozgalomhoz az összes állami iskolák tanárai csatlakoztak ugyan, de minthogy a legtöbb vidéki intézet tanár-testülete első sorban azt követeli, hogy törzs fizetésök egyenlő legyen a fővárosi tanárokéval, félni lehet, hogy közös megállapodásra nehezen fognak jutni. Megemlíthjük, hogy ebből az alkalomból az „Országos Tanár-egyesületi Közlöny” folyó havi füzetében egy cikk arra hívja fel az állami iskolák tanárait, hogy a képviselőház elé terjesztendő folyamodványukba azt a kérést is foglalják be, hogy az országgyűlés törvényben határozza meg általában a hazai középiskolákban működő tanárok fizetési minimumát, úgy mint azt a néptanítókkal az 1868-ik évi XXXVIII-ik törvényekben tette.

— **Miskolcon**, a népszámlálás adatai szerint, 30,444 lélek lakik; ezek közül református 9347, lutheránus 2139. Tíz év előtt a reformátusok 7915-en, a lutheránusok 1839-en voltak, így a szaporodás az előbbieknél 1432 (18%), az utóbbiaknál 310 (21%).

Szerkesztői üzenetek.

P. M. A feltett kérdésre csak a püspöki hivatal adhatja meg a folyamodás útján kérendő feleletet. — *V. S.; B. F.; S. Sz. J.* A névsort megkaptam, a megrendeléseket feljegyeztem. — *K. G.* Arra a leendő gyermekre az észrevételek rovatába kell bevezetni a fenforgó körülményt. — *Dr. Sz. M.* Bizonyosan írok még húsvétig. Csak a magam teljes példányaival szolgálhatok. Azt a bizonyos S-t meg kerítem, ha csak lehet! — *Sz. J. A.* következő számba már mehet. Levélben többet. — *F. Gy.* Köszönöm. Jönni fog kellő időben. — *M. F.* Sora kerül már annak is!! — *A. L.* Küldeni fogom a példányokat.

A nagytiszteletű lelkész urak figyelmébe!

Azon kedves szokás előmozdítására, hogy név- és születésnapokra, confirmációkra, karácsonyi, **húsvéti és pünkösdi ünnepekkor** és esketések alkalmával, valamint minden egyéb alkalmakkor a zsoltárok adatnak ajándék tárgy gyanánt, a következő kötésekben és árak mellett tartjuk a zsoltárok nagy és kis kiadását, finom és közönséges papírra nyomva, állandóan raktáron úgy, hogy a beérkező megrendeléseket rögtön elintézhetjük.

Kötés-szám	K ö t é s m a g y a r á z a t	8 ^o -ad réti	16 ^o -ad réti	16 ^o finom
1	Bőrháttal (sajtolt tábla) tok és rézsajtoltással	frt kr	frt kr	frt kr
2/f	Fekete bőrkötésben, sajtolt táblával és finom aranyfűszéssel	1. —	— . 82	
2/5A	Finom lipcei vászonkötés	1. 40	1. 20	
4/I g	Chagrinkötés finom aranyfűszéssel	1. 25	1. 20	1. 50
4/I h	Finom chagrinkötés körített aranyfűszéssel	1. 70	1. 48	1. 75
4/I R	Finom chagrinkötés aranyfűszéssel	1. 90	1. 65	1. 95
6c k	Chagrinkötés csont-kehelylyel és szegélyzettel	2. 20	1. 96	2. 25
6s k	Chagrinkötés kapocs és csontkehelylyel	2. 20	1. 96	2. 25
10c k	Chagrinkötés ezüstözött kehelylyel és kapocs	2. 10	1. 86	2. 16
10s k	Chagrinkötés csont-kehelylyel és szegélyzettel	2. 36	2. 10	2. 45
14a/2	Utánzott elefántcsontkötések	2. 32	2. 05	2. 35
14a2/2	Utánzott elefántcsontkötés ezüstözött sarkdísszel	2. 16	1. 92	2. 24
14a/5	Utánzott elefántcsontkötés finom festéssel	2. 44	2. 16	2. 50
14a/20	Utánzott elefántcsontkötés ezüst virággal	2. 44	2. 16	2. 50
14a/13FG	Utánzott elefántcsontkötés állany- és csont-éktálménnyel	2. 30	2. 04	2. 35
14a/585	Utánzott elefántcsontkötés állany- és csont-éktálménnyel	2. 56	2. 30	2. 60
14a/586	Utánzott elefántcsontkötés állany- és csont-éktálménnyel	2. 56	2. 30	2. 60
14a/587	Utánzott elefántcsontkötés állany- és csont-éktálménnyel	2. 56	2. 30	2. 60
14g/2	Kék lemez (Blech) kötések	2. 30	2. 04	2. 35
14g2/2	Kék lemezkötések ezüstözött sarkokkal	2. 56	2. 30	2. 60
14g/5	Kék lemezkötések kézi festéssel	2. 56	2. 30	2. 60
14e/2	Kristálykötések	2. 16	1. 92	2. 24
14e/20	Kristálykötés kehely és ezüst virággal	2. 30	2. 04	2. 35
14e/5	Kristálykötés finom festéssel és virágdísszel	2. 44	2. 16	2. 50
14i/2	Barna lemezkötések	—	2. 04	2. 35
14i/5	Barna lemezkötések finom festéssel	—	2. 30	2. 60
14f/2	Fekete lemezkötések	2. 30	2. 04	2. 35
14f/5	Fekete lemezkötések finom festéssel	2. 56	2. 30	2. 60
2006	Bársonykötések kerettel, kék-, barna- és violaszínben	2. 16	1. 92	2. 24
2006 ² /2	Bársonykötések ezüstözött sarkdísszel	2. 44	2. 16	2. 50
2016	Selyembársonykötések (színesek) ezüstözött szélzettel	3. —	2. 65	3. —
2016/470	Selyembársonykötések ezüstözött szélzettel és gyöngyházdíszszel	3. 70	3. 44	3. 75
2016/490	Selyembársonykötések ezüstözött szélzettel és gyöngyházdíszszel	3. 70	3. 44	3. 75
16p/413	Legfinomabb selyembársonykötések kapocs és gyöngyházverettel	3. 80	3. 56	3. 85
16p/417	Legfinomabb selyembársonykötések kapocs és gyöngyházverettel	3. 80	3. 56	3. 85
22/217	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/213	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/227	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/290	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/252	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/292	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/282	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/289	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
22/295	Mű elefántcsontkötések valódi gyöngyház-díszítéssel	3. 90	3. 70	4. 10
24d/317	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70
24d/313	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70
24d/390	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70
24d/398	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70
24d/349	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70
24d/391	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70
24d/382	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70
24d/385	Valódi borjúbőr kötések párisi verettel és valódi gyöngyházdíszítéssel	4. 80	4. 42	4. 70

Hornyánszky Viktor könyvkiadó hivatala Budapesten

a Magyar Tudományos Akadémia épületében.

Ezen fenti zsoltárokat az összeg előleges beküldése után postadíjmentesen küldjük.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Énekes-könyvünk reformjának kérdéséhez. II.» *Farkas Lajos.* — «Felső-tiszai kerület.» *Mártha József.* — «Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatástügyi miniszter jelentése szerint. (Folytatás).» *Buza János.* — «A katolikus egyház Magyarországon.» (Vége). — «A vallás befolyása a kormányformákra» (Könyvismertetés). *R. L.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Énekes-könyvünk reformjának kérdéséhez.

II.

A mi a másod-sorban említett cikket illeti, bár szerintem is sok szépét és jót tartalmaz, de célhoz vezetőnek, általában reform-munkálatainkban irány-jelölőnek, ezt sem tekinthetem. Igazsága van szerzőnek, midőn előbbi cikkezővel meglehetősen ellentétben, nemcsak a meglevő dallamok gondos megrostálását, de az újabb zeneszerzők méltánylását, tehát a művészeti szempontok nagyobb figyelembe vételét óhajtja látni új énekesünkben. E nézethez csatlakozom részben magam is. Tény ugyanis, hogy Goudimel melódiái, melyeket — mint zenész — méltán sorolok a XVI. század francia zeneköltészetének legszebb virágai közé, a sírva-vigadó magyar kedély mélységeit nem képesek úgy áthatni, mint ezt a könnyű vérű franciáknál tehetik. Igen, mert minden nemzeti vérmérséklet ráhat a maga művészetére s arra letörölhetetlen jelleget nyom. Más dallamai vannak egy szabad, és más egy elnyomott nemzetnek, más a sík és más a hegyes vidék lakóinak. A mi kiskunsági és hortobágyi pusztáinkon bizony sohasem tenyészhettek volna a schweizi kuhreichenek, alpenhornok, vagy a tiroli jodlerék. Ha a spanyol, vagy olasz a ködös Angliában születnek, bizonyára soha sem veszik kezökbe az ábrándos mandolinokat, sem a szerénádok nem hangzanak fel ajkaikról az imádott ablakai alatt töltött holdvilágos éjeleken. És így van ez minden népnél. Az olasznak nagyon tudományos a német, ennek meg émelgyős az olasz zene; a francia a külső csín, a formai kerekdedség embere; a magyart pedig a tartalom mélysége, a szenvedély hullámai, melyek áttörnek a külső formák gátjain, merész fordulatok és szélsőségek, a legszenvedélyesebb kitörés, ölelkezve a leglágyabb sentimentálizmussal, pásztori idyll és rakon-

cátlan orgia, nemzeti büszkeség és dac jellemzik párosulva százados sebek sajgó fájdalmaival. Mindezek pedig jórészt hiányzanak — már a dolog természeténél fogva — Goudimel melódiáiból. Több bennök a harmónia és kevesebb a kedélynek való melódia; amaz élvezetet nyújt a képzett zenészeknek, emez meghatja az egyszerű lelket s szárnyakat ad buzgalmának; amaz maga is csak tudomány, emez az elme lángja. Ily viszonyok között természetes, hogy a Goudimel-melódiák egy része másokkal, megfelelőbbekkel pótolandó leendő énekes-könyvünkben.

De mivel? ez a kérdés. Cikkező az újabb zene-művészek alkotásait ajánlja, én azonban — úgy az 1881-ik évi énekügyi bizottság jegyzőkönyvének 5. szám alatti határozatával, mint a múlt évi program elveivel egyetértve, az idegen elemeknek énekes-könyvünkbe való hozatalát határozottan ellenzem.* Ezt pedig nem nemzeti elfogultság, sem a szép zene iránti érzék hiánya, de igenis a magyar kedély speciális világának ismerete és bűvárlata sugalta úgy az énekügyi bizottságok, mint csekélységem tolla alá. Én magam részéről lelki gyönyört érzek egy Beethoven-féle «pathe-tique sonata,» vagy Haydn-féle «szynphonia» stb. hallgatásánál; de, hogy az egyszerű magyar ember egy énekkar által előadott Bach-féle «choral»-nak még csak szépségeit sem képes sokszor felfogni és méltányolni (nem hogy megtanulni), ezt megint a tapasztalat bizonyítja. Az egyszerű magyar ember, ha mindenütt utánozza is az idegent, de zenéjében sohasem lesz kozmopolita. Könnyű azoknak a német, francia gyülekezeteknek Beethovent, Bachot és a többit énekelni; azok legnagyobb részben a ma-

* Kivételt képezhetne e tekintetben a protestantismus diadal-hymnusa, a Luther-féle «Irtós várunk,» mely csodálkozásomra a programba sincs felvéve, pedig hát a reformatio ünnepén igen jó szolgálatot tenne.

F. L.

gukét éneklik, mégpedig a legegyszerűbb emberek-nél is tapasztalható bámulatos zenei képzettséggel a mi pedig minálunk sokszor a kántorokban is hiányzik.

De nem fogadható el cikkírónak második indítványa sem, melynélfogva magyar zenészeink volnának egyházi dallamok írására fölkérendők. Tudva levő dolog ugyanis, hogy egy gyülekezetnek minden ízében megfelelő chorál-dallam alkotása sokkal nehezebb a magas régiókban honos zenész előtt, mint bármely más műdarab megírása. Lehet valaki nagy zenész, írhatja a legszebb dalműveket, de mind ebből nem következik, hogy egy valódi choralt tudjon írni. S ha a cikkező által ajánlott útát követnők, kérdés, vajjon nem a «király himnusz» ismert sorsára jutna-e énekgyűnk!?

Van azonban említett cikknek egy passusa, mely *nemzeti dallamainknak* az istentiszteletbe való bevonását sürgetvén, megérdemli, hogy vele bővebben foglalkozzunk. Az eszme nem új, mert hiszen *Erdélyi János* már sok évvel ezelőtt felszínre hozta. A nemzeti elem érvényesülését isteni tiszteletünkben én is óhajtom; de nem oly általánosságban, mint ezt cikkíró teszi, midőn mind a régi, mind az újabb zene-művek szebbjeit be kívánja a templomba hozni. Én magam részéről elégnék tartanám e célra a régi megkapóan szép dallamokat; annyi kincs van azokban lerakva, hogy csak képesek legyünk felhasználni! Aztán meg az az egyházas jelleg, mit cikkező annyira hangsúlyoz, egyáltalán nem lengi át a magyar mű- és népzene mai termékeit; míg ősi melódiáink komoly, méltóságos menete és kenetteljessége azoknak egyik fő jellemvonását képezi.

Ezekkel kell nekünk a kihagyott Goudimel melódiák helyét betöltenünk; mit, ha nem teszünk. vétkezünk az őseink iránti kegyelet és önmagunk ellen. Ne vonjuk magunkra utódaink kárhoztató ítéletét, mint vonták mai énekes-könyvünk zenéhez nem értő szerkesztői, kika szöveget tekintvén főcélnek, a legszebb magyar dallamokat is elhagyták, ha szövege a célnak nem felelt meg. Itt az idő, hogy ez eldobott gyöngyöket is felszínre hozzuk; sajátjaink azok; ki pedig a magáét meg nem becsüli, nem érdemli a másét.

Nem mondom, hogy e tekintetben is ne történt volna valami; a program bizonyossága szerint is számos szép magyar dallam van ugyan, kivált az erdélyi énekes-könyvből fölvéve, de a szebbnél-szebb ősi magyar dallamok kincses bányája még koránt sincs kellőleg kiaknázva. Magam sem vagyok barátja a sok dallam fölvételének, de ezzel még nem mondtam azt, hogy azokat a mély érzelmű, s a magyar szív minden húrját megérintő dallamokat mi is, mint őseink, sárba dobjuk. Ám maradjanak meg a zsoltárok a velők összeforrt s hozzájuk méltó Goudimel-dallamokon;

de igyekezzünk saját melódiáinknak is — legalább a dícséretnek útján — méltó helyet juttatni új énekes-könyvünkben. Énekgyűnk egyik bűvára Kálmán Farkas úr, a «Prot. Egyházi és Iskolai Lap» 1879. évfolyam 695—701. lapjain háromszáznál több ily ősi dallamot sorol fel, hol „*legkevesebb 30 van olyan, melyeknek elhanyagolása, vagy épen megsemmisülési engedése valóságos bűn volna.*” Boldogult Révész Imrénk e kérdést a magyar prot. egyház *becsületbeli kérdésének* nevezte!

És épen e kérdés szerencsés megoldása céljából én magam részéről teljes tisztelettel hívnám fel Kálmán Farkas urat, hogy szíves ajánlatára, mit ezelőtt tizenegy évvel a magyar dallamok érdekében tett, t. i. «Ígérem és megtartom, hogy idővel... e régi kincseket új alakba öltöztetve... egy kis füzetkébe összegyűjtöm,» az idő teljessége elérkezett. Másrészt pedig az énekgyűi bizottság figyelmét volnék bátor felhívni, hogy programjában kimondott abbeli határozatának dacára is, miszerint «új dallamok külön, szöveg nélkül, nem vétetnek figyelembe,» vegye pártfogásába e füzetkét, s terjessze el poétáink között, hogy ezek a magyar kedély mélységeinek inkább megfelelő magyar dallamokon írassák szövegeiket.

Farkas Lajos.

Felső-tiszai kerület.

Röpirat röpiratot kerget e tárgyban; — egyházi sajtonk is elég anlmó agitál pro et contra. Álomnak elég szép álom; — nem is több. A ki mégis komolyan foglalkozik e dologgal, jó lesz, ha legalább képzeletben bejárja a tervelt terület minden zege-zugát, a tevehátú Szabolcstól fel a munkácsi várig, innen Szigeten át a bányai gesztenyefákig. És ha sokat ígérne e táj, úgy csak rajta; de ha nem, akkor álmodjunk tovább.

Egy kerületet nem két garas mozgat. Papnövelde, képezde nem ugrik oly könnyen elő, mint Mars Jupiter fejéből. Egyik röpirat szerint ugyan igen, még talán könnyebben, a következő ötlet szerint: Egy teljes gimnázium már van Szigeten, maholnap lesz egy másik Szatmáron, képezdét csinálunk a szigeti állami képezdeből, olyan közösgyest, a papnöveldeire pedig ezt mondjuk: légyen, és előáll! Készen lesz a hatodik kerület. Hát legyen úgy, püspöki fizetést, lakot, közigazgatási költséget feledjük, és sok minden aprólékos kiadást Az se jusson eszünkbe, hogy a Szaharán ritka az üdítő forrás, majd leöljük a tevét, aztán járunk gyalog. A Kárpát felől jövő hűvös sovány szél se aggasszon a meleg gunya miatt, majd leveszszük a farkas bőrt, úgy is elég bárányunkat elkapkodott már a széleken.

Én nem tagadom, szép az ilyen Kárpátokat mozgató erős hit! dehát én nem érezhetem boldogító hatását. Nem, mert én a célt szeretném biztosítva látni, hiszen csak «blindre» nem játszunk ily főbenjáró dologban.

Egyik cél az volna, hogy ne negligáljanak tovább bennünket, kicsinyeket az aranykalászszal ékes rónaság gazdag, nagy egyházai; élhessünk magunknak magunkért, viszonyainknak megfelelőleg. Vajjon úgy lenne? Szegény ember dolga, csupa komédia. Eddig a tisztántúli kerület szegényei voltunk, ezután a konventei len-

nénk, ott követelnők a Lázárok jussát. Hogy lesz jobb? Azt gondolom: egyre megy.

A második pedig az volna — ezt ugyan még nem nagyon hangoztatják — hogy a tiszántúli kerület opor-tunismusa — mondjuk — mozdulatlansága a célbavett szakadás által gyorsabb tempójú lépésre sarkaltatnék. Ez sem bizonyos.

A hatodik kerület — ha a hat egyházmegye úgy akarná — számlálna 220000 lelket. A tiszántúli kerület az 6 hatszázezer és nehánszáz lelkével, mindig elég nagy maradna arra nézve, hogy nehezen mozogjon. A tapasztalás erre más utat mutat. «Fűtül árad a víz» — mondja a példabeszéd.

A harmadikat, hogy kisebb területen a közigazgatás correctebb, boldogítóbb volna, megengedem, — jó kezek között.

Én itt vagyok az állandó kerület kellő közepében s úgy látom: csak keveseknél érett eszme a szakadás, a nagyobb résznél fogás politika, végtel ellenében végtel.

Mindenki előtt világos, hogy a tiszántúli kerület intéző köre sok tekintetben kellemetlennek tartja magát nézve azt, hogy a felső tiszavidék apró, szegény egyházai, egyházmegyéi itthon, a kerületi gyűlésen pedig képviselők által ellenkező véleményt is mernek nyilvánítani; különben nem is volna értelme annak a törekvésnek, mely a nagy egyházak szolgálójul akarja degradálni az eddig egyenlő jogú kis egyházakat. Az is nyilvánvaló, hogy sok tekintetben nincs alaposan tájékozva, vagy talán nem is kíván értesülni arról a nemcsak fenyegető, de már tényleg fellépet veszedelemről, mely itt bennünket nyomorgat, úgy felekezeti, mint nemzeti-ségi szempontból. Ezekből folyólag nem lehet nagyon csodálkozni, ha bekövetkezett az az abnormis helyzet, melys szerint egy kerületnek gyermekei eltérő úton keresik a jobb jövő alapját.

Azonban vegyük komolyan a dolgot, távol minden személyi kérdéstől és hatalmi törekvéstől, — ha ezek is belejátszanak. — Mindezekből egyenesen csak azt kell-e, lehete következtetnünk, hogy nincsen semmiben másban idvesség, mint a szakadásban? Vajjon könnyebbül-e sorsunk egy jajjal? Épen nem, sőt szaporodni fog. Természetesen. Most is az a bajunk, hogy szegények vagyunk; ha újabb terheket rakunk gyenge vállainkra, még szegényebbek leszünk. Ki nem ismeri ama cadentia keservesen igaz voltát: «Az adónak terhe alatt, a grendám majd le szakad.» Mindenről, csak új adóról ne beszéljünk. Itt is, ott is úgy hangzik a panasz, hogy 100 áttérés közül 99-nek a nagy egyházi adó az oka. Vigyázzunk, hogy rosszabbá ne legyen a betegség az orvosság miatt!

A bölcs orvos mindig a betegség okát igyekszik elhárítani, legyőzni. Tegyük úgy. Hagyjunk fel a szakadással, mint jelenben kivihetetlen és céltalan tervvel; minden erőnkől törekedjünk a létező bajt elhárítani, azáltal, hogy igyekezzünk meggyőzni a tiszántúli kerület intéző körét arról ország-világ előtt, miszerint missiójának jobb fele a Kárpátok alá esik, a Latorcától a Krasznáig. Ide vesse szemeit a hegyekre, itt emelje fel minél magasabbra a tiszta evangéliom zászlóját; mert ha a felső vidék magyarjait elveszti a felekezet, elveszti a nemzet is. Itt hintesse el az alföld kövérségének fölösleges csöppjeit, hogy teremjen hatvan, némely száz annyit. Igyekezzünk minden kitelhető módon meggyőzni arról, hogy a kis és szegény egyházak negligálásával, személyjogának letörpítésével maga táplálja a szakadás processusát.

Én hiszem, hogyha mi, nem kísértgetjük tovább is a szárny-nélküli repülés hasztalan munkáját, ha letesz-

szük a nagyzás fegyverét: lesz béke, egyetértés, a kiero-szakolt heterogén elemek összesimulnak, s nagyobb lelkesedéssel folytatja dicsőséges missióját a mi elhí-resztelt kerületünk.

Hagyjuk a felső-tiszai kerület alkotását egy boldogabb kor feladatának! — Addig álmodjunk.

Mártha József.

ISKOLAI ÜGY.

Közép- és felsőbb iskoláink állapota a val-lás- és közoktatásügyi miniszter jelentése szerint.

(Folytatás.).

Hazánk középiskoláinak száma és jellege az elmúlt év-ben nem változott. A 180 tanintézet közül állami volt 31, királyi 18, római kath. 43, községi 24, ev. ref. 27, ág. ev. 24, görög-keleti 4, unitárius 2, egyesült prot. 1, izraelita 1 és községi 5. Ezek szerint az adatok szerint, tehát az állam rendelkezése alatt áll középiskoláinknak 27·2%, az állam vezetése alatt 40·6%-a, az autonóm fele-kezetek főhatóságai alatt pedig 32·2%-a. Gimnáziumunk volt 151 vagyis az összes középiskoláknak 83·9%, redl-iskolánk 29 vagyis 16·1%-a. Összehasonlítva hazánk köz-épiskoláinak számát a szomszéd Ausztriával, kitűnik, hogy e tekintetben mi vagyunk előnyben, mert míg nálunk minden 77000 lakosra jut egy középiskola, addig Auszt-riában csak minden 88000-re. Középiskoláink száma te-hát, a mai viszonyok közt, teljesen kielégítő, de elhelye-zésök nem épen célszerű, mert még több nagy váro-sunk van, mely a középiskolát nélkülözni kénytelen, addig kisebb városaink némelyikében párosával is találunk ilyen tanintézetet és ezért a miniszter a felekezeti felté-kenységet okolja, pedig olykor épen maga jár az ilyen intézetek felállításá-, illetőleg támogatásában jó pél-dával elől.

Az összes gimnáziumokban 1001 rendes és 59 pár-húzamos, a reáliskolában pedig 208 rendes és 28 pár-húzamos osztály állott fenn. A párhúzamos osztályok száma évről-évre szaporodik, különösen az állam ren-delkezése és vezetése alatt álló intézetekben. Az auto-nom felekezetek közül, csakis az ev. ref. vallásúaknak van 6 és az ág. evangélikusoknak 4 párhúzamos osztá-lyuk, a mi a tanulók számához viszonyítva édes kevés ugyan, de ez nem azt bizonyítja, hogy az autonóm isko-lák fenntartói nem tudják és nem hangoztatják azt, a mit az államkormány olyan jól tud és hirdet, hogy már a 60 maximális létszám is oly magas, hogy a tanítás érdekében még ennyit sem volna szabad egy osztályba felvenni; hanem egyedül azt, hogy tanintézeteink legna-gyobb része a párhúzamos osztályok költségeit nem ké-pes viselni. Ev. ref. gimnáziumaink közül a debreceni-ben van 4, a budapestiben és a nagy-enyediben 1—1 párhúzamos osztály.

Az 1889/90. iskolai évben összesen 43670 tanuló iratkozott be nyilvános jellegű középiskoláinkban, még pedig 36367 a gimnáziumba és 7303 a reáliskolába; te-hát minden 1000 tanuló közül 833 esik a gimnáziumba és 167 a reáliskolára. A reáliskolai tanulók száma év-ről évre folytonosan emelkedik, ha nem olyan mérték-ben is, mint p. o. Ausztriában, a hol minden 1000 gim-náziumi tanulóra 342 reáliskolai növendék esik. Ennek egyik oka minden esetre az, hogy a reáliskolák iránt érzett bizalmatlanság még nem szűnt meg teljesen ha-zánk lakosaiban; de nem kisebb ok a reáliskolák arány-lag csekély száma sem. Hiszen, még olyan helyen, mint Kolozsvár, sincs reáliskolánk, s van olyan tekintélyes

városunk is, melyben az ev. ref. főgimnázium mellett, királyi gimnáziumot tart fenn a miniszter, pedig itt inkább egy reáliskola volna helyén.

A középiskolai tanulók az intézetek jellege és iránya szerint következőleg oszlanak meg: Az államkormány rendelkezése alatt álló intézetekben járt 8359 gimnáziumi és 4960 reáliskolai növendék. Az államkormány vezetése alatt álló gimnáziumoknak 15202, a reáliskoláknak pedig 1718 tanulója volt. Az ev. ref. gimnáziumokba 6672, az ágostai evangélikusokéba 5140, a görög keletiekébe 622, az unitáriusokéba 372 növendék iratkozott be. Megjegyezzük, hogy az ágostai evangélikusoknak 2 reáliskolájuk is van (Brassó és Nagy-Szeben) s ezekbe 497 tanuló járt. Összehasonlítva ezeket az adatokat a múlt évekkel, kitűnik, hogy a tanulók száma aránylag legtöbbet szaporodott a görög keletiek intézeteiben (5·1%), aztán az ágostai evangélikusokéiban (3·5%), az állam rendelkezése alatt állókban (2·3%) s végül a reformátusokéba (1·5%). Az állam vezetése alatt álló és az unitárius iskolákban a tanulók létszáma alig változott. A 43.670 bejegyzett tanuló közül *évközben 3074 hagyta el az iskolát.* Legtöbbben maradtak el a múlt évben is az I., V. és VII. osztály növendékei közül, a minek az az oka, hogy az első osztályba sok olyan tanulót íratnak be a szülők, a kik évközben a középiskolai tanulásra képteleneknek mutatkoznak; az ötödikben is több olyan ifjú megkísérli még a haladást, a ki később belátja, hogy nem győzi a fokozódó munkát; a hetedik osztályból pedig szintén sok tanuló lép ki az életbe, többféle pályára képesítve lévén a 6 ik osztály bevégezéséről szóló bizonyítványa alapján. A miniszter adataiból örömmel látjuk, hogy átlag véve a különböző jellegű középiskolákban a tanulóknak nagyobb %-a végezte be az iskolai évet, mint a megelőző évben. Érdekes a miniszteri jelentésnek az a része, melyben a nyolc legközelebbi év statisztikai adatai alapján az van feltüntetve, hogy az első osztályba lépett tanulók közül hány végzi be a negyedik osztályt, hány a nyolcadikat és hányan lépnek be az V-ik osztályba azok közül, a kik a negyediket végezték? Ezekből az adatokból kitűnik, hogy az I. osztálybeliek közül csak 57% ér el a IV. osztály végére s azoknak is, a kik a negyediket bevégezték, csak mintegy 75% a lép át az V. osztályba. *Az ötödik osztálybelieknek 70%-a, az első osztálybelieknek pedig csak 29·4%-a, vagyis, minden 1000 közül csak 294 éri el a nyolcadik osztályt.* A reáliskoláknál még kedvezőtlenebbek a viszonyok, mert ezekben az I. osztályu tanulóknak csak 17·4% jut el a nyolcadik osztályba. Ezeket az utóbbi adatokat semmiesetre sem lehet örvendetéseknak mondanunk; de némileg vigasztalhat az, hogy más művelt országban is csak ilyenek a viszonyok. Így p. o. Poroszországban is 1000 alsó osztálybeli tanulóra a gimnáziumban csak 308, a reáliskolában pedig 90 felső osztálybeli jutott. Igazsága van a miniszternek, hogy «ha módunkban állana a középiskolai tanulókat annyira megrostálni, hogy az oda nem való elemek be se kerülnének, vagy ha ideje korán eltávolíthatnók őket: akkor természetesen a tanítási eredmény is nagyobb volna.»

A fentebbi adatokkal összefüggésben megemlékezik a miniszter a *tanulók vándorlásáról* is s mintegy kárhóztatólag jegyzi meg, hogy még mindig volt 8 olyan gimnáziumunk, melyben a nyolcadik osztály népesebb volt a hetediknél s ezt annak hajlandó tulajdonítani, hogy ezekben talán az érettségi vizsga letétele könnyebb, mint másutt. Ezek között szerepel a *kecskeméti, a nagy-kőrösi, a hódmezővásárhelyi és a máramarosszigeti* ev. ref. továbbá az *iglói és késmárki* ág. ev. főgimnázium. Minden esetre derék volna, ha a gyanúsított intézeteknek a vezetői helyre igazítanak a miniszternek netalán téves állításait.

A *túltömött osztályok* száma évről-évre fogy. Legközelebb már csak 12 intézetben volt összesen 17 túlnépes osztály. Ezek közé tartozik a sárospataki és a debreceni ev. ref. főgimnázium is.

Magántanuló összesen 894 volt beírva középiskoláinkban. Aránylag *legtöbb magántanuló volt az ev. ref. gimnáziumokban* (278), mert ezekben a tanulóknak 4·5%-a, az ágostai evangélikusokéban 2%, az állam vezetése alatt álló intézetekben 1·6%, az állam rendelkezése alatt levőkben szintén 1·6%-a végezte magánúton tanulmányait. Különösen is kiemeli a miniszter e tekintetben a *máramarosszigeti* ev. ref. gimnáziumot, hol a múlt iskolai évben 78 magántanuló volt, tehát az összes gimnáziumi magántanulóknak tizedrésze itt tette le a vizsgát. Különben a sárospataki, miskolci és debreceni ev. ref. főgimnáziumokban is jelentékenyen felülmúlta a magántanulók száma az országos átlagot (2·2%).

Egész tandíjjizetű volt minden 1000 tanuló közül 789; egészen mentes 161 és részben mentes 49. Egészen és részben tandíjmentes volt az állami iskolákban 25·1%, az állam vezetése alatt állókban 20·1%, a görög keletiekben 28%, az ev. ref. intézetekben 22·4%, az ágostai evang. 13·3% és az unitáriusoknál 9·1%. A miniszter mintegy panaszsképen említi fel, hogy az államsegélyt igénybevevő intézetek között több van olyan, a melyben a tandíj igen kevés s megjegyzi, hogy ha ezekben az átlagos tandíj csak annyi volna, mint a mekkora az országos *tandíj* (18·3 frt), akkor is 13 ezer forinttal több folyna be pénztáraikba, ha pedig az államival egyenlő tandíjt szednének, 26000 frttal több jövedelmük lenne, a melyet hiányos berendezéseikre használhatnának fel.

A *magyar anyanyelvűek* száma fokozatosan nő középiskoláinkban, úgy, hogy a múlt évben a bejegyzett tanulóknak már 72%-át tették. Mint eddig, mindig, úgy jelenleg is az ev. ref. gimnáziumok a legmagyarabbak, mert ezek növendékeinek 95·7%-ja tiszta magyar volt, míg ag. evang. testvéreinknél csak 50·3%, s az állam rendelkezése alatt álló intézetekben pedig 69·2%-ja magyar anyanyelvű tanult. Érdekes és elszomorító, hogy a román nyelven tanító iskolák közül *Naszódon* a 210 tanuló közül csak 24 tudott magyarul, pedig a 7-ik és 8-ik osztályban, a hol már mindenkinek kell magyarul tudni, 22 voltak, és ezeken kívül 2 magyar anyanyelvű volt az intézetben; tehát vagy nem tudott minden 7-ik és 8-ik osztályú tanuló magyarul, vagy az I—VI-ik osztálybeliek közül senki sem értette a hivatalos nyelvet. Ugyan ez az eset a *medgyesi* német nyelvű intézetnél, mert ebben csak 12 növendék tudott magyarul, pedig a 7-ik és 8-ik osztályban 17 tanuló volt, ezek tehát nem felelhettek meg a törvény azon követelményének, hogy a magyar irodalmat és irodalomtörténetet magyarul tanulhatták volna.

Vallásukat tekintve a tanévet bevégzett növendékeknek, kitűnik, hogy az összes tanulóknak 45% *római kath.*, 19% *izraelita*, 13·9% *ev. ref.*, 11% *ág. evang.*, 5·3% *görög keleti*, 4·2% *görög kath.*, és 0·8% *unitárius*. Az ev. ref. vallásúak közül 5197 gimnáziumba és 440 reáliskolába járt. Felekezeti jellegüket leginkább megtartották a görög keleti tanintézetek, mert ezekben a tanulók 92% az intézetet fentartó felekezethez tartozik. Az ev. ref. vallásúak közül ev. ref. gimnáziumba járt 3763; állami iskolába járt 682; az állam vezetése alatt álló róm. kath. és községi intézetekbe 677; ágost. evangélikusba 473; unitáriusba 40. Evang. ref. gimnáziumainkban a tanulók 60·1% ev. ref., 15·9% római kath., 13·3% izraelita, 5·5% ág. evang., 2·5% görög kel., 2·2% gör. kath. vallású. Hogy az egyes vallásfelekezetekhez tartozó lakosok minő mértékben veszik igénybe a középiskolákat,

azt a következő adatok mutatják. Az *izrdelítők* közül minden 100,000 közül átlag középiskolába jár 1280; unitáriusok közül 583; ág. evang. 400; ev. ref. 278, róm. kath. 273; gör. kath. 121; gör. keleti 112.

A szülők társadalmi állását tekintve, legnagyobb számmal járnak a középiskolákba a *tisztviselők* (20·9%) és az *östermelők* (19%) gyermekei; aztán következnek az *iparosok* (18·2%); más *értelmiség* (17·8%); *kereskedők* (15%); *személyes szolgálatból élők* (4·4%); *magánzók* (3·4%); s végül igen csekély (1·1) százalékkal a *katonák* gyermekei. A statisztikai adatok szerint az *östermelők*, *tisztviselők* és más *értelmiséghez* tartozók nagyobb számmal a gimnáziumba; az *iparosok*, *kereskedők*, *személyes szolgálatban élők* pedig a reál iskolába küldik fiaikat.

A *tanulók lecke-mulasztásaira* vonatkozó adatokból kitűnik, hogy az *igazolatlan mulasztások* száma folytonosan apad, mert míg az előbbi évben 1000 igazolt órára átlag 24 igazolatlan óra mulasztás esett, addig az 1889⁹⁰-ben már csak 18, miből a miniszter azt következteti, hogy *iskoláink szorgalom és rend tekintetében emelkednek*. Mi ugyan ezt örömmel vesszük tudomásul, de éppen a múlt évi adatokból nem mernők következtetni, mert hiszen mindnyájan tudjuk, hogy ebben az évben az uralkodó influenza miatt az igazolt órák száma igen sok volt. Annyi bizonyos, hogy különösen ev. ref. tanintézeteinkben sokat javultak e tekintetben a viszonyok, mert míg az 1888⁸⁹-ik évben 9901 volt az igazolatlan órák száma, addig a múlt évben már csak 6450; de azért még igen messze állunk a többi intézetektől, mert még nálunk minden 1000 igazolt órára 45 igazolatlan mulasztás esik, addig az állam rendelkezése alatt álló intézetekben csak 11, az állam vezetése alatt levőkben 13, s az ág. evangélikusokéban 16 igazolt óra jut.

Az a kedvezőtlen viszony is megmaradt nálunk a múlt évben, mely intézeteinkben az alsóbb és felsőbb osztálybeliek *igazolatlan mulasztásainál* már évek óta fennáll, hogy t. i. a felsőbb osztályokban sokkal több igazolatlan órát mulasztanak, mint az alsóbbakban. A mi intézeteinkben az I. osztályokban összesen 1082 igazolatlan óramulasztás történt, a VIII-ikban pedig 1143, a miből a miniszter talán nem is minden alap nélkül, azt következteti, hogy *ev. ref. gimnáziumainkban a fegyelem és szorgalom az osztályokkal, nem emelkedik*. Összehasonlítva az adatokat, mi azt a következtetést tudjuk levonni, hogy ev. ref. intézeteinkben az igazolatlanul mulasztók száma aránylag igen nagy (1288), de egy-egy mulasztóra igen kevéssel esik több mulasztott óra (4·4), mint az állam rendelkezése alatt állókra (4·02), sőt kevesebb jut, mint az állam vezetése alatt levő kath. és községi iskolákban (5·1).

A *tanulók magaviseletéről* a miniszter úr mostani jelentésében nem közöl olyan részletes adatokat, mint az előbbi évben. Arról azonban ezekből az adatokból is meggyőződhetünk, hogy a jó magaviseletű tanulók száma folyvást emelkedik, mert a múlt évben már a tanulók 66·4%-a nyert jó osztályzatot, míg 1888⁸⁹-ben 64·9%. Legtöbb jó magaviseletű volt az ág. evang. intézetekben 73%, aztán az ev. ref. 70%, az állam vezetése alattiakban 65%, az állam rendelkezése alattiakban 63%. A javulásnak világos jele az is, hogy az összes középiskolából csakis 44 tanulót zártak ki. Sajnos, hogy ezek közül 15, magára a máramaros-szigeti ev. ref. gimnáziumra esett. Tanács folytán eltávolítottatott 106.

(Vége köv.).

Buza János.

TÁRCZA.

A katolikus egyház Magyarországon.

(Vége).

Még mélyebben belevágott a kath. egyháznak, igazában a *lélekháldásznak* érdekébe a *büntető törvénykönyv* 53. §. (1879. XL. t.-c.), mely azt, a ki 18. évét be nem töltött kiskorú egyént (az 1868. LIII. t.-c. ellenére) más vallásfelekezetbe felvesz, két hóig terjedhető elzárással és 300 frtig terjedhető pénzbírsággal fenyegette. A clerus buzgóbb tagjai az új törvénnyel nem sokat törődtek, az *elkereszteléseket* tovább folytatták, s ha ezért beperelték, alkalmas kibúvó ajtókon igyekeztek menekülni. E tekintetben a *királyi curia* is segítségükre sietett, midőn egyes esetekben azon új *elméletet* állította fel, hogy a keresztelek csak az egyetemes keresztyén egyházba és nem a keresztelek lelkész felekezetébe való felvételt jelenti. A kath. egyház ezt elfogadta, ha nem ő keresztelek; de másképpen értelmezte, ha maga volt a keresztelek. Ezen elmélet méginkább felbátorította a clerust az illetéktelen elkeresztelésekre. A mint a panaszkok sokasodtak, *Trefort* cultus-miniszter a felekezeti buzgóságot egy *rendelettel* (1884. július 11. 24,727 sz. a.) kívánta csilapítani, melyben meghagyta, hogy ha a vegyes házasságból származott gyermeket, bármely okból, nem a törvényesen illetékes lelkész keresztelek meg, azt saját anyakönyvébe be nem vezetheti, hanem a keresztelekési bizonyítványt nyolc nap alatt köteles az illetékes lelkészhez áttenni. De hogy ezen figyelmeztetés sem használt, eléggé bizonyítja azon tény, hogy *gr. Csáky*, az új cultus-miniszter, a sok panasz miatt, kénytelen volt előde *rendeletét* némi módosítással megújítani (1890. február 26. 10,086 sz. a.). E rendelet a clerust egészen felháborította. A *püspöki értekezlet* (1890. április 12.) az ügyet *Rómába felebbezte*, addig *ideiglenesen elrendelte*, hogy «ama gyermekekről, kikről a miniszteri leirat szól, nem ugyan hivatalból és nem forma szerinti anyakönyvi kivonat, hanem csak bizonyítvány állítás-sék ki a keresztelek tényéről és tétessék át a miniszteri rendeletben meghatározott helyre. A lenéző, kelletlen, nagy úri hang, mely a rendeleten előmlik, világosan elárulja, hogy a «hazafias» főpapság ahoz van szokva, hogy rendeleteket adjon ki, de ne fogadjon el még alkotmányos kormánytól sem, csak egyedül Rómából. De az említett főpapi rendelet (ha ugyan nem volt mellette titkos is) nem nyerte meg tetszését az alsóbb papság ultramontan érzelmű részének. Ezek *zajos kerületi gyűléseket* tartottak, melyeken nemcsak a miniszteri rendelet ellen tiltakoztak, hanem az 1868. LIII. t.-c. revisióját is követelték; mert nem *akarnak érintkezni az „eretnkséggel”* és nem *adhatnak híveiknek* (t. i. az elhalászott gyermekeknek) „*pokolba szóló passust*.” Ezek arcára már a feltámasztott *Aquinoi sz. Tamás* scholastica theológiájának sűrű leple borult; nem láthatják, hogy a XIX. század felvilágosodásának napja még fenn ragyog, és nem pirulnak honfitársaikról, felebarátaikról ilyen buta vakbuzgósággal nyilatkozni. Sőt akadtak egyes vakmerők, kik nagy hangon fenyegetődni is merészeltek; de a törvény is fel-emelte büntető kezét és le is sujtott egyes törvényszegőkre (vajha ne későn!).¹

Római szempontból tekintve, a *hierarchia helyzete* nem volt egészen küzdelem nélküli Magyarország újabb alkotmányos korszakában. Nem is csoda, hiszen a *Regnum Ma-*

¹ *Eötvös K. L.*, Az egyh. közigazg. kézikönyve, I. k. 200—202. Pr. E. és I. L. 1880. évf. 1673—74.; 1881. évf. 65—72., 97—107., 199—201.; 1890. évf. 516—18. a min. rendeletet közli, 644—45.; *S.-pataki L.* 1890. 426., 409—415. a veszprémi püs. körlevélről, 467—488. l.

rianum ábrándképét sehogysem sikerült megvalósítani. Pedig időnként az ország védő asszonyát, szűz Máriát idegen földön is felkeresték, hogy tántoríthatlan hűségüket és hódolatukat kifejezzék. Így Sczitovszky primás Nagy-Mária-czelbe „fényes nemzeti zárandoklatot“ vezetett (1857. szeptember 8.). Igaz, hogy a concordatumos absolut kormány rendőrsége «a magyar tömeges processiot a határtól a búcsúhelyig zsandárokkal kísérteté és a zászlóvivőt a magyar háromszínű lobogó letételére kényszeríté,» és a különben «ingerlékeny Sczitovszky ezt nyugodtan tűrte.»¹ Bezzeg országos lármát ütöttek volna, ha az alkotmányos magyar kormány is hasonlóképen bánt volna el, midőn egy római ultramontan érzelmű csapat zárandok kéj-vonatot rendezett Lourdes ba, hogy a szent Szűznek egy értékes nemzeti lobogót ajánljon fel (1881.).² Hasonlóképen országos mozgalmat indított a clerus IX. Pius és XIII. Leo pápa jubilaumai alkalmával; de mivel «a magyar katolikusok nagy része teljesen közömbös vallása ügyei iránt» (Rapaics szavai), ez sem sikerült úgy, miként tervezve volt.³ E buzgóságot XIII. Leo sem hagyta viszonzás nélkül, és Budára visszatételének 200 éves emlékünnepe alkalmával (1886. augusztus) a magyar püspöki karhoz egy encyklikát intézett, melyben sok jezsuita subtilitással leplezett bölcs ultramontan tanácsokkal kedveskedett.⁴ Ugyanezen évben tartotta meg Simor Ján. bíboros hercegprimás arany miséjét is, melyet több város kath. lakossága ünnepélyesen ült meg.⁵

A közel multból említést érdemel még néhány kisebb vitás kérdés, melyeket azonban nagyobb zaj nélkül elintézték vagy elsimítottak. Így midőn a kormány a kassai és szathmári püspököket a jövedelmezőbb váci és n.-várad püspökségekre helyezte át, a pápai nuntius a magyar koronának ezen jogát kétségbe vonta. Gr. Kálnoky közös külügyminiszter e tárgyban «egy kissé hévvel» nyilatkozott, s ezen nyilatkozat, nem tudható minő úton, a római curiának is fülebe jutott. A közvélemény Simor primást gyanúsította; de ő e gyanút visszautasította, sőt hirlapilag a korona jogát is védelmezte.⁶ Egy másik összeütközésre az állam felügyeleti jogának gyakorlása adott alkalmat (1888. aug.). Nevezetesen a n. szombati érseki tanítóképezde képesítő vizsgálatára Trefort kormánybiztost küldött volt, ki nemcsak a vizsgálatot akarta vezetni, hanem a bizonyítványokat is meg akarta erősíteni. Az igazgatóság ez ellen, az érsek egyenes utasítása következtében, tiltakozott, a kormánybiztos hasonló okból nem engedett. Így újabb utasításokig a vizsgálatokat felfüggesztették. Erre Simor és Trefort közt nem igen barátságos levélváltás következett; a primás azzal védekezett, hogy a bizonyítványoknak a kormánybiztos által való aláírása csak a nem magyar nyelvű intézetekben van elrendelve, a cultus miniszter az engedetlen igazgató megdorgálását követelte, sőt felfüggesztéssel fenyegette. Végre a primás az állam felügyeleti jogát az érseki képezde felett is elismerte és a vizsály megszűnt. E vita közben Trefort meghalt (aug. 22.) s a hierarchia mindent elkövetett, hogy saját emberüket ültethesse helyére; de cultus miniszterré az önálló jellemű gr. Csáky neveztetett ki, ki, miként

említve volt, az elkeresztelgetni szerető clerus ellen erőiesen lépett fel.¹

Az eddigiekből is látható, hogy az ultramontan törekvések Magyarországon minden ponton komoly ellentállással találkoznak. A Rudolfinum legújabb kérdése is emellett bizonyít. Ugyanis gr. Csáky. a püspökök egy részével egyetértőleg, a bécsi Theresianum mintájára, a budai kath. gimnázium mellett, egy kath. jellegű úri internatust akart felállítani (1889.); de az országgyűlésen oly erős hangok emelkedtek egy ilyen erős felekezeti színezetű állami intézet ellen, hogy a miniszter kénytelen volt beleegyezni abba, hogy az intézetbe világiak is tanítsanak és nem kathobkusok is felvételének.²

Ugyanazon évben ünnepelte meg a másik bíboros-érsek t. i. Haynald kalocsai érsek is arany miséjét. Mely alkalommal, személyesen vagy írásban a királytól kezdve a kath. községekig minden rendűek szívélyesen üdvözlőlték az állam és egyház, a tudomány és művészet körül kifejtett érdemeiért és jöteknységéért magasztalt főpapot vagy talán a „siker emberét,“ ki mindig követte egyik költőnk okos tanácsát:

«Fortuna szekerén okosan ülj,

Úgy forgasd tengelyét, hogy ki ne dülj,»

ki a körülményekhez mindig bölcsen alkalmazkodott és kétségen kívül nagy tehetségével, az emberi gyarlóság letráján jó magasra emelkedett úgy az egyházban, mint az államban és társadalomban. Hiszen korunk az elvek embereit, a Simorokat, kik körültekintés nélkül, egyenesen haladnak cel felé, nem kedveli; azokért rajong, kik bóklok közt hintenek port szemébe és mosolyogva ántúlják el. Különben is korunk gyorsan feled és sietve borít fátyolt a szívet, lelket sebző multa!³

KÖNYVISMERTETÉS.

A vallás befolyása a kormányformákra.*

— Laveleye Emil új könyve. —

Tudjuk, hogy a mai tudósok, írók legnagyobb része nem nagyon lelkesedik a vallásért. Némelyek, — a pozitivista, vagy kritikai iskola hívei, — azt nem tartják másnak, mint illuzionak, a mely jó lehetett a népek gyermekkorában, de nem méltó egy olyan férfias, emancipált századhoz, mint amilyen a miénk. Mások Lucretius költő példájára, a kire nézve a vallás, melyet a babona egy nemének tartott, vala minden baj forrása, — a vallást, mint társadalmi veszedelmet, denuntálják. Ismét mások az egyház és állam különválasztásának elvét hangoztatván, — a mely különválasztás ha lehető vagy kívánatos közigazgatási szempontból, de az erkölcsi és társadalmi téren mindig csak ábrándkép marad, — félre akarnák dobni a vallást, vagy csak kis térre szorítani, s megtiltani neki minden befolyást az egyénre és társadalomra. Laveleye, a kiváló belga jogász, nemzetgazda és sociálpolitikus, kinek nevét a magyar közönség is eléggé ismeri (egyik műve «Kormányformák az újkori társadal-

¹ Rogge i. m. 203—204. l.

² Ezt a nemzeti kéj-zárandoklatot Zádori ékesen le is írta és műve («A nemzeti zárandoklat Lourdes-ba») második kiadást is ért Esztergomban, 1887.

³ L. a 30. l. a 36. j. és a 39. l. a 23. j.; Schulthess, G. K. 1887. évf. 259—60. l.

⁴ L. a 35—36. l. Az encyklika fontosabb részét l. Schulthess, G. K. 1886. évf. 241—42.; S-pataki, L. 1886. évf. 623—24. l.

⁵ Matthes, K. Chron. 1886. évf. 166—67.; Vasárn. Újs. 1886. évf. 701—706. l.

⁶ Schulthess, G. K. 1887. évf. 237—38.; S-pataki L. 1887. évf. 479—83. l.

¹ Schulthess, G. K. 1888. évf. 268—70.; Matthes, K. Chron. 1888. évf. 243—44.; S-pataki L. 1888. évf. 637—38. l.

² Matthes, K. Chron. 1889. évf. 268.; S-pataki L. 1889. évf. 370. l.

³ S-pataki L. 1889. 811—14.; Vas. Újság 1889. évf. 673—75. l. Az egészhez, főleg az elejéhez l. még; Hase, i. m. 689—90.; Nippold, i. m. II. k. 491—92.; Herzog, Real-Encyklop. XVI. k. 165—170.; Rapaics, i. m. III. k. 2. r. 625—31. l.

* De l'influence de la religion sur les formes de gouvernement, par Emile de Laveleye. Ixelles-Bruxelles, imprimerie Viselé, 1890.

makban» — a Tud. Akadémia könyvkiadó vállalatában jelent meg 1881-ben), előnyösen különbözik a vallásos érzelem mindezen nyílt vagy titkos ellenfeleitől. Ő azon ritka írók közül való, kik a vallásos eszmék, tények iránt mind azzal a tisztelettel viseltetnek, a mit azok megérdemelnek. Ránézve minden kérdés egyetlen kérdésre vezethető vissza: a vallásos kérdésre. Pár év előtt írt két tanulmányában már kifejtette a vallásos kérdés teljes fontosságát, feltüntette annak mai viszonyaink közt való teljes nagy jelentőségét. Azoknak, a kik azt állítják, hogy a vallás meghalt, vagy halálához közeledik, azt feleli: «Tekintsétek meg azt, ami végbe megy Olaszországban, Belgiumban, Ausztriában, sőt Franciaországban, hol a köztársasági párt visszariad programja legfőbb tételének: az egyház és állam különválásának megvalósításától!» Szóval, szerinte a vallás nagy helyet foglal el az egyének életében és a népek történetében.

De Laveleye tovább megy. A kezünk közötti füzetben azt az eredeti, merész tételt állítja fel, hogy a vallás nagy befolyást gyakorol a kormányzás formáira. «Az a döntő befolyás, mit az istenitisztelet formái a politikára és nemzetgazdaságra gyakorolnak, eddig még nem volt feltárva; most ez napfényre kerül s mind világosabban kitűnik korunk eseményeiben.»

Mi a modern népek politikai kormányrendszere? A képviselői kormányrendszer. Honnan ered ez a kormányrendszer? A keresztyénségből.

«A primitív keresztyénség kiváló mértékben előmozdította a szabad és demokratikus intézmények alapítását. Asketikus iránya által elszakasztotta az embert, kétségkívül a földi érdekektől és nem nagyon ösztönözte arra, hogy polgári jogaival nagyon törődjék. De főlemelvén és megtisztítván az erkölcsöket, őt alkalmasabbá tette arra, hogy önmagát kormányozza és szabadon éljen. Az első századok keresztyén társulatainak kebelében nagy egyenlőség uralkodott és minden hatalom a népből eredt. A kormányzás rügőit a beszéd és a vélemény képezték. Az első keresztyén egyházak valóságos demokratikus köztársaságok valának.»

A szerző különbséget tesz a primitív keresztyénség és a katholicismus közt. A római egyház védelmezői és ellenfelei, egyik nem kevésbé mint másik, összetévesztik a két fogalmat. Azok a kik megtámadják a keresztyénséget, neki tulajdonítják a római egyház elveit, visszaéléseit, bűneit; és azok, a kik védelmezik a római egyházat, a keresztyénség érdemeit, erényeit és jótéteményeit hívják segítségül. A keresztyénség szabadságra hajló, a katholicismus annak halálos ellensége, csatározhatatlan feje hirdeti ezt. Az egyház intézményeinek története a hatalomnak mindinkább inkább központosítása felé való fokozatos haladást mutatja; az első századok egyenlőségi és képviselői demokráciájából indult ki, és a XIX ik században a pápai csatározhatatlanság proklamálása által a legföltétlenebb despotismusban végződik, a melyet csak képzelhetünk.

Ugyanezt a megkülönböztetést találjuk a protestantismus és a katholicismus közt. A *reformatio* az eredeti keresztyénség és különösen az ó-szövetség prófétáinak demokratikus szelleme felé való visszatérés lévén, *mindenütt a szabadságnak és az önkényuralom ellen való ellenállásnak szellemét hozta létre; köztársasági és alkotmányos intézmények alkotására törekedett.* S bizonyításul rövid, de ragyogó történelmi kivonatban kimutatja, hogy mindenütt, a hol a protestantismus diadalmaskodik, megjelenni látjuk vele együtt a parlamenti kormányrendszert is, mint Angliában, Németalföldön, Amerikában. Hazánkban a protestantismus és szabadság s függetlenség úgyszólván rokon fogalmakká lettek. Hogy a parlamenti kormány-

rendszer oly nehezen bír gyökeret verni Franciaországban, annak egyedüli oka a katholicismus; ha Franciaország nem üldözte, nem fojtogatta és száműzte volna azon gyermekeit, kik a prot. hitet vallották, akkor könnyen kifejtette volna a szabadságnak és a self governmentnek e me titkait. Azaz Franciaország még most se heverte ki a szent Bertalan-éjnek, és a nantesi edictum visszavételének, a lelkiismereti szabadság ellen irányzott eme két nagy merényletnek gyásos következményeit. Ami leginkább hiányzik Franciaországban, azok az olyan emberek, a kik, anélkül, hogy szakítanának a hagyománnyal, mindamellett elfogadják az új eszméket. A köztársaságiak általában ellenségei minden vallásos eszmének, vagy legfőlebb közönyösek iránta, és miként őseiknél — a múlt század forradalmárainál — nálok is hiányzik az alap, melyre szilárd épületet emelhessenek.

Mindezen fejtegetések a következő tételbe foglalhatók össze, mely újra, meg újra tolla alá kerül a kitűnő belga írónak: *„A protestantismus a szabadság, és a katholicismus a passiv engedelmességnek iskolája lévén, a kath. népek akkor vannak természetes állapotukban, mikor szolgásgot szenvednek, — a prot. népek pedig akkor, ha szabadok.»*

Az újabb kor történetének és a mai kor eseményeinek kimagasló ténye a demokratia fölemelkedése, kizárólagos uralma. Akár helyeseljük, akár kárhozzatjuk ezt, a demokratia ellenállhatatlan hatalom, oly hatalom, melylyel a legrégibb monarchiák is számolni tartoznak. De itt önkéntelenül feltámad egy kérdés: mi lesz a demokratia jövője? Vajjon a fejlődés, a szabadság felé halad-e demokratiánk, vagy pedig, miután ragyogó napokat élt át, ez is, mint a világ minden dolga, hanyatlani, előbb vagy később elsovadni fog? A két éve elhunyt Scherer Edmond ez iránt igen pessimistikus nézeteknek adott kifejezést; Renan várni akar még néhány évig, hogy ítéletet mondhasson, Quinet Edgar és utána Laveleye kimutatja, hogy a francia forradalom, mely a szabadságot akarta meghódítani és szervezni, végre Napoleon császárságán végződött, mivel a politikai reformoknak nem vallásos reform képezte az alapját és elvét.

Ez a röpirat megérdemlené, hogy lefordítva, szélesebb körben is elterjedjen.

R. L.

IRODALOM.

* **Dalos könyv.** Régóta várjuk már azt a bátor embert, a ki megkezdje a harcot az ellen a nem is kozmopolita, de határozottan *nemzetellenes* zene- és énektanítási irány ellen, melyet idegenből ideszakadt, hosszúhajú zenemesterek honosítottak meg Magyarországon, bosszantva fülünket, rontva ízlésünket, mételyezve magyar zenei érzékünket s már-már azt a meggyőződést érelve meg, még a legjózanabb észjárású magyar koponyában is, hogy alapos tanításra a magyar nóta nem alkalmas. És mi ezt hittük mind e mai napig, annyira, hogy még tösgyökeres magyar vidékek énekkarai sem tartják szükségesnek betanulni a «Hej Rákóczy, Beresényi!»-nótát, ellenben majd minden vidéki koncertben halljuk a bécsi külvárosok bravour-jodlirozásait: a „Schatzikám“-ban, meg a „Pepitante“-ban. Mostanában olvastam egyik fővárosi lapban, hogy egy *derék* „nemzeti énektanító-könyv“ immár valahára világot látott. Címe: „Dalos könyv.“ Szerkesztője: Sztanko Béla. Kiadja Mehner Vilmos. Megjelent 3 füzetben a népiskolák számára. Az I-ső füzet ára 16 kr, a II-iké 28 kr, s a III-iké 30 kr. Sok érdekest és jót mondott el róla a rövid bírálat, de mert az ember megszokta már, hogy a fővárosi kritikáknak csak kötve higgyen, én ezt a három füzetet meghozat-

tam s átolvastam. Nem, átélveztem, oly kimondhatlan lelki gyönyörűséggel, a milyennel egy gyermekkorra óta nem láttott kedves rokonát, egy vérből való vért szokott az ember szívére ölelni. Mert ennek a könyvnek darabjai mindnyájunknak gyermekkori kedves ismerőseink, kezdve a „Csigabiga hívogatón“ a Betlehemesek öreg gubájának „Virasztó“ énekeig. A kritikának ez egyszer igaza volt. E könyvecskének lapjai a magyar népelet mozzanatainak megannyi fotográfiái. Kezdi egyszerű mondókákon s úgy megy feljebb fokozatosan a hangjegyeknek és hanglétráknak, a melodikus változatoknak ismertetésében a nemzeti imádságig: a himnusig. Mindenütt *nemzeti alapon*. Felhasználva a legjelesebb népköltési és gyermekjáték versgyűjteményeket, a régi magyar költészet és zene kincses tárházait. Semmi mesterkélttség, semmi mondanivaló csinált rigmus és dallam. „Ha ily elvek szerint rendezzük be alsó fokú énektanításunkat, nemcsak e tanítás válik eredményesebbé, hanem konzerváló hatással lesz az népköltészetünkre is; a következő nemzedékek pedig több érzék fejlődik a nemzeti műformák iránt mind a zenében, mind a költői technikában.“ Kérve-kérek minden tanítót, hogy e füzetkét vegye meg. Sohse végzett annál hazafiasabb munkát, mintha növendékeinek még meg nem vesztegetett érzékét ezeknek vezetése mellett fejleszti tovább, és sohase tanultak még azok könyvet hamarabb, mint e vérből fakadt dalokat meg fogják tanulni.

Czinke.

* „**A tanítók szava**“ című tanügyi közlőny első száma jelent meg folyó évi február hó 15-én. *Glatz György* budapesti községi tanító szerkesztésében. Célja, mint szerkesztő kifejezi, egyedül az, hogy támogassa a tanítóságnak jogos kérelmeit, melyek a következő három pontban foglalhatók össze: 1) A tanítói fizetés minimumának 600 frtban leendő megállapítása. 2) Teljes fizetéssel biztosítandó nyugdíj-jogosultság 30 évi működés után. 3) A tanítók szolgálati pragmatikájának megalkotása. Az első szám majdnem kizárólag ezekkel a kérdésekkel foglalkozik.

* **Magyar alkotmányunk.** Népiskolák számára írta dr. Csiky Kálmán. Második javított kiadás. Budapest. 1891. Lampel Róbert kiadása. Ára 24 kr. A 42 lapra terjedő kis kézikönyv öt fejezetre van osztva. Az első a *családról*, a második a *községről*, a harmadik a *törvényhatóságról*, a negyedik az *államról* s az *állam polgári jogokról* és *kötelességeiről*; az ötödik pedig az *egyházakról* tanít. Ez a kis mű mindenestre a legjobb e nemű könyvek közé tartozik s mint ilyen méltán megérdemelte, hogy a vallás és közoktatási miniszter az általánosan engedélyezett tankönyvek sorába felvette és ajánlotta.

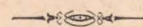
* **Fohász március 15-én.** Írta *Vadas Gyula*, csermői ev. ref. lelkész-tanító. Arad 1891. E cím alatt egy négy lapnyi (kis 8°) verses imádságot kaptunk, a melynek tiszta jövedelme a csermői ev. ref. templom és iskola építési alapjához csatolatik. Csak ez a célzat menti a szerző vállalkozását, mert a „fohász“, mint mű, nem ér fel az irodalmi színvonalig s még a márciusi eszmék hatását sem érezzük olvasásakor. A verses imádságot, szerintünk, csak az alkalom rendkívülisége és az egyén különös hívatottsága igazolhatja. Gyenge verselő ne akarjon költőnek látszani, még nagy alkalmak idején sem, mert az alkalom nagyságát sérti meg gyöngye lantolásával! A „fohász“ ára nincs feljegyezve.

* **Sóvári Soós Gábor emlékezete** cím alatt kiadta a debreceni főiskola a b. e. nagy alapító temetésén *Benkő Lajos* h.-nánási lelkész, *Erdős József*, *Csiky Lajos* és *Sass Béla* theol. tanárok által mondott beszédek és imádságokat s toldalékul azt a *Körendi Dénes* h.-nánási s.-lelkész által írt rövid életrajzot is a mely a „Debr. Prot. Lap“-ban jelent meg. Benkőnek különben csinos imádságából háznál) s illetőleg búcsú szavaiból szívesen kitörölnők e

szavakat: „*Nem bízatlak... hogy el nem porladó jobbat évszázados csodaképen mutogatják valaha.*“ A koporsók felett csak rendkívüli esetekben lehet helye a felekezetieskedésnek! Az Erdős halotti predikációja, I Kron. 29. 28. alapján szövegszerű beszéd, kissé merész átszökkenéssel a fejtegetett elvek alkalmazására. *Csiky* orációja a jellem magyarázata és Soósnak, mint a megtestesült jellemnek ünneplése s hasonlít hozzá a *Sass Béla* halotti imádsága is, a mely előimádsággal és búcsú szavakkal is el van látva. Az egész füzetben, a mely két ívre (nagy 8°) terjed, érezhető — mint a legtöbb e fajta művön — az alkalom parancsoló volta. Az életrajz alig hosszabb, mint a háznál mondott imádság: ez csaknem olyan terjedelmű, mint a templomi oráció. A füzet a debreceni főiskola kegyeletének tolmácsa, s mint ilyennek nincsen ára.

* **Károlyi Gáspár élet- és jellemrajza.** Írta *S. Szabó József*, naprágyi ev. ref. lelkész. Második kiadás. Ára 20 kr. E kis mű, a mely a Károlyi életrajz-pályázaton 12 db aranyyal jutalmaztatott, már 2000 példányban forog a közönség kezén. A 2-ik kiadás az elsőnél kissé nagyobb alakú s egészben véve díszesebb kiállítású. Benne van a biblia-fordító szobra a talpazattal együtt és a vizsolyi templom képe. Megrendelhető lapunk szerkesztőségénél. *A tiszta jövedelem a Károlyi-alapot illeti.* Nagyon alkalmas ajándék lehetne majd az aratási vizsgálatokra!

* **Unitáriusok Magyarországon,** tekintettel az unitarismus általános történetére. Írta *Kanyaró Ferenc*. Ko'ozsvár, 1891. Ez a címe egy több mint 14 éves (nagy 8°). a *Servét M.*, *Socinus F.* és *Blandrata György* képeivel is díszített monografiának, a mely végig vezeti az olvasót az unitarismus történetén a legelső ker. kortól a legújabb protokorig. s reményeket táplál az unitarismus leendő diadalához. Könnyen folyó nyelven, forrásokra támaszkodva, valódi írói hivatottsággal szövi-fonja szerző az események szárait, festi a magyarországi unitáriusok és kálvinisták küzdelmeit, de erősen felekezeti irányzattal, főképen a kálvinisták ellen. Egyelőre nem sietünk meghatározni a mű értékét, s csak annyit jegyzünk meg, hogy *Révész Imre* nem volt debreceni püspök (135. l.), mint a szerző gondolja. A mű ára 1 frt 60 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A nagytiszteletű Esperes urakat** tisztelettel kérjük: legyenek szívesek az iskolalátogatásra vonatkozó statisztikai táblázatokat minél előbb beküldeni az igazgatói hivatal útján, hogy az Irodalmi Kör azokat átnézvén, a legközelebbi egyházkerületi tanügyi bizottsági gyűlésen jelentését megtehesse. *Az Irod. Kör elnöksége.*

— **A Károlyi alapra** a felsőzemléni esperes úr 1890. december 20-ikán 15 frt 80 krt szolgáltatott Kun Bertalan püspök úr kezeihez. Ez összeghez járultak: Bodzás-Ujlak: 3 frt, Cseh István 1 frt Zatureczki Gyula ág. hitv. 1 frt, Molnár István tanító 50 kr, Rozenberg izraelita 50 kr, Gyarmathy Soma lelkész 1 frt, Garanyi egyház 3 frt, Gercsely 1 frt 80 kr, Miglész 2 frt, Mihályi 1 frt, a mihalylai lelkész 1 frt. Megnyugtatóul közöljük ez utólagosan küldött adatokat s mintegy kiegészítésül a lapunk ez idei 3-ik számában megjelent püspöki kimutatáshoz.

— **A belügyminiszter a magyar nyelv tanítása érdekében** figyelemre-méltó rendeletet intézett Sopron városához, mely évenként 30 000 forinttal segítyezi a róm. kath., ágost. evang. és izraelita iskolákat. Ezt az évi segítyt a miniszter csak azzal a megjegyzéssel hagyta helyben, hogy a város mindenik felekezeti iskolába hozza be a *magyar nyelvet tanítási nyelv gyanánt*, s a melyek e tekintetben hanyagoknak mutatkoznak, azoktól az évi segítyt vonja

meg. Bizony igen helyesen tenné a belügyminiszter. ha figyelmét más nem magyar nemzetiségű városainkra is kiterjesztené.

— **Március 15-ike Sárospatakon.** Nemcsak a főiskola ifjúsága és tanári kara, hanem — mint jeleztük — az ev. ref. egyház is nemzeti ünnepet ült itt március 15-én. A városi templom darab idő óta nem fogadott magába olyan nagy közönséget, mint e nap reggelén. A hidegtől irtózó férfiak és hölgyek nagyobb része is megjelent, s a honfiúi s honleányi lelkesedés megóvta őket az agyonfázás veszedelmétől. A gyülekezeti nagy ének a 74-ik dicséret volt, a mely után az állami tanító-képezde énekkara adott elő — *Hodossy Béla*, énektanár vezetése alatt — egy nagy gyakorlottságra valló kedves alkalmi éneket. Az egyházi beszédet, egy szép ima után, *Bálint Dezső* lelkész tartotta, a II. Korinthusi levél amaz ismeretes igéi felett: „*A régiek elmúltak, imé mindennek megújultak.*“ Előnkben, nyomósan ismertette a régi Magyarországot, annak középkori különöségeit, s majd a március 15-dikével kezdődő új Magyarországot s ennek feltűnő előnyeit. A haza is az isten-országának része, ezért megengedhetőnek vallotta, hogy a templomi szószékről — e napon — a hazafiúi érzelmek nyilatkozzanak. A mélyen járó s lelkesen mondott beszéd s ima stb. után ismét a képezdei énekkar szerepelt, s ez első fellépésével egészen megnyerte a közönség tetszését. Örömmel halljuk róla, hogy ezentúl gyakrabban szándékozik istenitiszteletünk emeléséhez hozzájárulni. A főiskolai ifjúság ünnepe — mint máskor is — a collegium imatermében folyt le, délután 3—5-ig. A közönséget nemzeti szalagos ifjak fogadták és kalauzolták; a szószéket *Kossuth Lajos*-nak borostyán-koszorúval körített képe díszítette; a szószék előtt a zenekar apró álványai s zeneesközei voltak elhelyezve. A terem hamar megtelt minden rendű s rangú közönséggel, s az énekkar megjelenvén, elkezdődött és folyt a szép ünnepély a következő rendben: 1. „*Fóhász*“ Oláh K.-tól, előadta a főiskolai énekkar. 2. „*Emlékezés 1848—49-re.*“ Szathmári Józseftől. 3. „*Kossuth-dalok*“ előadta a főiskolai zenekar. 4. „*Szavalat*“ ifjú Bajusz Józseftől. 5. „*Csatadal*“ Huber K.-tól, előadta a főiskolai énekkar. 6. „*Alkalmi óda,*“ írta Szilva Béla, felolvasta Sovány Dezső. 7. „*Szavalat*“ Vass Józseftől. 8. „*Szabadság-dal*“ Huber K.-tól, előadta a főiskolai énekkar. 9. „*Induló*“ előadta a főiskolai zenekar. A „műsor“ minden pontja hálás közönségre talált, s kivált *Szathmáry József* széniorinak képeiben gazdag s ifjú lelkesedéssel olvasott emlékezése nagy tetszésben részesült. Március 15-dikét nemzeti ünnep gyanánt köszöntvén, erős célzásokkal rosztalta Szent István napjának ünneppé erőszakolását. Az ének- és zenekarokat újrázásra kényszerítette a közönség lelkesedése, a mely a *Kossuth-nóta* hangjainál, édes emlékekkel terhelt, hagyta el a termet, hogy egy része néhány óra múlva a városi táncsteremben ismerősök gyanánt találkozzék. A táncestély is jól sikerült, s noha az öregebbjéből kevesen mutatkoztak, a fiatalság nem hagyta magát s kibírta tűzzel egész reggelig.

— **Március 15-ike a h.-m.-vásárhelyi ev. ref. főgimnáziumban.** H.-M.-Vásárhelyen, mint nekünk írják, igen sikerült évfordulási ünnepélyt rendezett az ev. ref. főgimnázium „Petőfi“ önképző-társulata, melyben a főgimnáziumi énekkar és zenekar is támogatta hathatós közreműködésével. A tíz pontra terjedő műsorozatnak egyik legkimagaslóbb részlete volt Futó Mihály főgimn. igazgató-tanárnak, mint a „Petőfi“ önképző-társulat felügyelő tanárának az ünnepélyt bevezető- s megnyitó-beszéde, mely mintegy 15 percig terjedő időre felvontan s feszült várakozásban tartotta a nagy számmal egybegyűlt ünneplő közönség figyelmét, mely végül zajos éljenzésekben adott kifejezést megérdemelt tetszésének, főképp azon szép intentióért, hogy az igazgató, mint mindig, úgy most is hathatósan, tartalmas beszédben nála mindig szellemesen egybeállított szép mondókában lelkesíté

az ifjúságot a hazafias, magyar nemzeti érzület fejlesztésére és folytonos ápolására. Az ünnepélynek, melyen igen nagy számú s díszes közönség tölté meg az iskola dísztermét, különösen élénk tetszést arató pontjai voltak az ifjúsági zenekar által előadott darabok is, míg a szavалások az önképző kör tagjaitól előadva — „*Talpramagyar!*“ Petőfi örök érvényű nemzeti dala, s ezenkívül két alkalmi költeménye az önképző-társulat tagjaitól szintén, a közönség osztatlan tetszését vívta ki; ugyanily köztetszést aratott az énekkar is három izbeli szereplésével. Közönség és ifjúság egyképen lelkesülten végezte be az ünnepélyt s hagyta oda az iskola dísztermét.

— **A németek erősen tiltakoznak a birodalom-gyűlés kath. pártjának a jezsuiták visszahívására irányuló törekvése ellen.** Berlinben és vidéken hetvenezren írták alá a jezsuita-törvény megszüntetése ellen tiltakozó petítiót. Az 1883-iki Luther-ünnepélyek óta az evangélikus öntudat sohasem nyilatkozott oly nagyszerű hévvel és egyhangúsággal, mint ezekben a tiltakozásokban. Ezek nemcsak azt jelentik, hogy a német nép nem akarja a jezsuitákat az országban megtűrni, hanem azt is, hogy a nép meguntta kormányának a pápai igények előtt való örökös meghátrálását s hogy evangélikus hitvallását, mint a német nemzet nagyrésznének hitvallását s erejének és nagyságának főforrását a politikában is tiszteletben kívánja tartatni. Meglehet, hogy a prot. szellemnek az ultramontan agitatók által előidézett föllandulása az egyházpolitikai viszonyokban is új fordulatot idéz elő.

— **Miért Budapest és nem Debrecen?** Ezt a kérdést intézte hozzánk egy t. előfizetőnk, a ki sehogysem tud belenyugodni abba, hogy az előleges megállapodás ellenére, az *Irodalmi kör közgyűlése* ismét a fővárosban fog megtartatni. Abban mi is igazat adunk neki, hogy a „mozdulatlanság“ vagy inkább a fővároshoz való tapadás ártalmára lehet a társaságnak. A vidéki bizottsági tagok megúnják a fővárosi drága életet s nem kívánkoznak majd kötelességeiket teljesíteni s bizony ez is baj; de még nagyobb az, hogy egész vidékek maradnak továbbra is érdeklődés nélkül, a melyeket pedig a társaság gyűléseinek ügyes beosztása által fel lehetne s fel is kellene ráznunk aléltásukból. Csak így akadhatnának olyanok nagyobb számmal, a kik — a *dr. Ballagi Mór* példája után — 100 frtos s esetleg nagyobb alapítványok tételére szánnák el magukat a *népies íratok* jövődjéért. Hogy különben miért újra Budapest és nem Debrecen, azt mi nem tudjuk, majd kiderül.

— **Két protestáns doktor.** Egész meglepetésként hangzik, hogy közelebb *Erdős József* debreceni theol. tanár a bécsi evang. theol. facultástól doktori címet szerzett és kapott. Doktori értekezésül a Rómaiakhoz írott levél magyarázatát küldte be. — A másik prot. doktor *Szabó Aladár*, a budapesti ev. ref. theol. akadémiának bölcsészettanára. Ő a budapesti tudomány egyetemen szerezte doktori címét a bölcsészettanból. Értekezésének címe *Locke élete és munkái*, a mely egy önálló, csinos füzetben is megjelent s ismertetni fogjuk. A feltörekvő ifjú collegáknak szívből kívánjuk, hogy a tudori címmel szerezzenek sok dicsőséget úgy önmaguknak, mint a hazai prot. tudományosságnak!

— **A protestáns nyereség-kölcsön engedélyezéséről** szóló törvényjavaslatot a főrendiház is elfogadta. Egyetlen felszólalás történt mellette s ellene annyi sem. Mindenki érezte, még a kevésbbé prot. szellemű főrendek között is, hogy a hazai protestánsok nagy nemzeti és culturalis feladatot teljesítenek s roppant terhet vesznek le az állam vállairól; tehát megérdemlik, hogy a vallásgyenlőség nagy elvét legalább ilyen módon alkalmazza irántok az ország törvényhozása. Dicséretére az egyetlen felszólalónak, nekünk is fel kell jegyeznünk, hogy *gr. Batthyány Lajos* érezte s ki is fejezte azt, hogy a hazai protestánsok az ő cultu-

ralis törekvésekben nagyon meg vannak rövidítve a róm. kath. felekezethez mérten, s megérdemlik, hogy culturalis célokra szolgáló tőkék szaporíttassanak. Azokkal szemben, a kik a törvényjavaslatot felekezeti szempontból ellenzik, sajnálatát fejezte ki, s mint katolikus, követendő elv gyanánt hangsúlyozta, hogy a nagy nemzeti érdekek a szűk felekezetiéknél mindenkor föliből helyezendők. A főrendiháznak ez ülésén (március 16-án) id. br. Vay Miklós elnökölt.

— Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése ápril hó 2—3. napjain a szokott helyen, Sárospatakon fog megtartatni.

— Kérelem. A kik a Szabó-féle Károlyi életrajzból példányokat fogadtak el elárúsítás végett: szíveskedjenek a példányok árát mielőbb beküldeni, hogy a leszámolást megejtsessük.
Radácsi György.

— Az egyházi közalap végrehajtó-bizottsága f. hó 5—8-ik napjain, Beöthy Zsigmond elnöklete alatt tartotta meg szokásos üléseit, melyeken Szász Károly, Szász Domokos, Szabó János, Mocsáry Lajos, Bernáth Elemér, Molnár Béla és Kovács Albert biz. tagok vettek részt. A földhitel-intézet és az esperesek számadásait előzetesen Szász Károly püspök úr elnöklete alatt, Bernáth Elemér és Kovács Albert vizsgálták meg, s mindkét nemű számadásokat teljesen rendben találták. A közalap múlt évi bevétel volt 98,323 frt 63 kr, ebből közalapi adó címen befolyt 79,806 frt 72 kr (mihez az erdélyi egyházkerület 11,382 frt 29 kr, a tiszántúli 32,770 frt 96 kr, a tiszáninneni 12,445 frt 20 kr, a dunamelléki 16,804 frt 84 kr és a dunántúli 8936 forint 43 krral járult), a tőke kamataiból 8960 frt, a Jordán-alap kamataiból 5728 frt 84 kr, időközi kamatokból 1286 frt 7 kr, tőke-természetű adományokból 2533 frt 30 kr. A múlt évi összes bevétel 17 ezer frral volt kevesebb, mint az előző évi. A közalap vagyona: közalapi tőke 222,700 frt, Jordán-alapítvány 148,717 frt 60 kr, lelkészi özvegy-árva-alap (az ideai félretétellel) cirka 17,400 frt és a lelkészi állomások feljavítására az egyházkerületek által visszafizetett 1½ percentes részletekből összegyűlendő alap. A bizottság az összes bevételekből először a szokásos 25%-ot tőkésítésre félretette s az így kiosztásra fenmaradt 70,500 frtot, miután a konvent percentes utasításának az adott viszonyok közötti kivihetetlenségéről meggyőződött, a tényleges állapotok követelményeinek szem előtt tartásával következőleg javasolja szétosztani: 1. lelkészi özvegy-árva-alapnak 7050 frt; 2. miszsiói célokra 22,200 frt; 3. tőke-segélyekre 23,020 frt; 4. apró segélyekre 24,880 frt; (miből 8162 frt az 1889-ik évi folyó számlán maradt összeg); 5. a konvent által eszközzendő rektifikációkra 2175 frt. Apró segélyért az idén 670 kérvény érkezett be (128-al kevesebb, mint az előző évben), miből 373-at gyülekezetek és 297-et lelkészek adtak be, kik közt a végrehajtó bizottság a fent említett 24,880 frt kiosztását akként javasolja a konventnek, hogy kerületek szerint az erdélyi gyülekezetek és lelkészek 6020 frt, a tiszántúliak 7400, a tiszáninneniak 4630, a dunamellékiek 3850 és a dunántúliak 1980 frt segélyt nyerjenek. A bizottság négy napon át délelőtt, délután ülésezett. (Prot. Egyh. és Isk. Lap.)

— A Magy. Prot. Irodalmi Társaság felolvasásai fokozódó érdeklődés mellett folytak le. Mult hó 26-án Petri Elek, theol. tanár olvasott fel, általános tetszés mellett fejtegetvén a vallás szerepét a mindennapi életben; folyó hó 5-dikén Kenessey Béla, a felolvasások rendezője, ült a felolvasó asztalhoz s az ő ismeretes bensőségével beszélt a biblia női jellemeiről, Éva, Sára, Rebeka, Lea, Rakhel, Debora, Jefté leánya, Jáhél, Jézabel, Delila és Sulamit az ó-szövetségből; Mária, Erzsébet, Anna, Mártha és Mária, Mária

Magdolna, Thabita stb., ezek voltak kiválasztott alakjai, a kiket megkapó képekben állított a nagy közönség lelki szeméi elé. Folyó hó 12-én az egy nappal előbb doktorrá avatott Szabó Aladár, theol. h. tanár szabad előadásban Külföldi képeket rajzolt néhány nagyobb város — Prága, Drezda, Berlin, London — vallás-erkölcsi életéből, hétköznapi és vasárnapi viselkedéséről, jótékony intézeteiről stb. Végül folyó hó 19-én Szász Károly püspök zárta be a felolvasások sorát. Visszatekintett az eddigi felolvasásokra, s egyúttal azt a nagy és igen időszerű kérdést fejtegette, hogy milyen olvasmányokat adjunk a népnek? „Olyat, amely szórakoztassa és lelki épülésére is szolgáljon. Adjunk neki — úgymond — rendes táplálékul, szellemi főételleül egyszerű, magyaros zamatú történetecskéket, evangyéliumi vallás-erkölcsi szellemben, de a való életből merítve! Tápláló része legyen a vallás-erkölcsi tartalom, de elbeszélő, nem tanító modorban. Mint az étel nem élvezhető só nélkül, de éppenúgy nem, ha megérzik rajta a só: az olvasmányon se érezzék a kimondott tanúság. Sava-borsa legyen a magyaros íz a gondolkodásban és nyelvben egyaránt, hogy olvasva is olyan közvetlenül hasson, mintha csak elbeszélne valaki s mintha úgy természetesen, önkénytelenül folyna az elbeszélő ajkáról. Érezzék a zamattal, mint a virágokon az illat, mely láthatatlan, de érzékeinken át mégis lelkünkbe hat.“ Majd érintette az angol tractatus-társaság rendkívül olcsó kiadványait, a melyek épen idegenszerűségükkel fogva nem tudnak köztünk elterjedni, s nem is terjedhetnek el soha, mert neveiket is alig képes a tözsgyökeres magyar ember elolvasni, hogyan tudna tehát érettök s általok lelkesedni?! Ezekből az íratokból — úgy mond — csak úgy csepeg a moral s az angol és amerikai kegyesség, mint az olaj; de azt a magyar ember természete nem veszi be. A mi vallásosságunk más természetű; nálunk idegen plánta a pietismus, s méginkább a rajongás, a mit a magyar nép a baptistákon és nazarénusokon megutált.“ Úgy tetszik nekünk, mintha ez a nagyhatású felolvasás a leendő népies irodalom programja volna, a melynek megindítását olyan sokan várjuk már epedve. Az elveket tisztelettel fogadjuk és üdvözljük; de gratulálunk általában az összes felolvasóknak, a kik követéseméltó nyomokat törve, nemcsak a budapesti protestánsok, hanem az egész hazai ptoestantismus haláljára tették magokat érdemesekké.

— Nyilvános nyugta és köszönet. A sárospataki ev. ref. főiskola ifjúsága által március 15-én, a «márciusi emlékünnepe»-alappal járára rendezett táncestélyre felülfizettek a következők: Mocsáry Miklós (B.-Szemere) 5 frt, Bálint Dezső 2 frt, Oláh Miklós 2 frt, Bartók László, Bogyai Aladár, Both József, Fehér Gusztáv, Hodinka Ágoston, Hodossy Béla, Púza Sándor, Szakácsi Ede, Szabó Pál, Zsindely István 1—1 forintot, s Kérészi István 2 frtot. A megnevezett urak fogadják a főiskolai ifjúság legmélyebb hálás köszönetét. Sárospatak, 1891. március 15.

Harsányi Bertalan,
ellenőr.

Kenyeressey Árpád,
pénztárnok.

Szerkesztői üzenetek.

M. J. A noszogatásra én kész leszek. Az a bizonyos beszéd némi javítással jutott hozzám. — B. J. Még nem volt időm átolvasni, megírom véleményemet. — Cs. D. Sora kerül, mihelyt helyünk lesz. — V. M. Köszönöm. Gondom lesz rá, hogy el ne késsünk vele. — Sz. E. Én úgy tudtam, a mint írtam. A dolog lényegére különben mindegy, mert a szellemi eredmény határozottan ellene szól az eddigi olvasási módnak. Az ajánlott egyén jó akaratát próbára teszem. — Többeknek. A küldött névsorokért fogadják köszönetemet. Sajnos, hogy aránylag csak kevesen vették észre felhívásomat, s így nem tehetek kívánságom szerint. A rendelt példányokat rövid idő alatt útnak indítom. — Sz. A. K—s. A 100 példány életrajzot elküldtem. — K. J. Cs—ó. Postára tettem, négygyel pótolva. Elkél az ott! — Cz. I. A lapokat indítom. — O. B. Talán-talan! — Sz. J. A nyelvtan még bírálat alatt van most is!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖRKÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság.» *Ferenczy Gyula.* — «Az országos ev. ref. lelkesi és tanári özvegy-árva gyámintézet.» *Vas Mihály.* — «Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatásügyi miniszter jelentése szerint. (Vége).» *Buza János.* — «Húsvéti hangok.» *Szikszay András.* — «A beregi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése.» *Zámory Béla.* — «A vallásbölcsezet főbb problémái és a biblia» (Könyvismertetés). *Rácz Kálmán.* — «Vegyes közlemények.»

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság.

A lelkes Görömbei erősen sürgeti a Prot. Irodalmi Társaság akcióba lépését, a népies irányú vallásos íratok terjesztése végett. Nincs is egymagában és nem tántorítja meg e lapok szerkesztőjének ellenkező véleménye, helyesebben más felfogása sem. Mert tulajdonképpen csak az elfoglalt nézőpont okozta természetes különbség választja el őket.

Mind a ketten egyformán helyeslik a célt, de a míg Radácsi előbb tekintélyes Károlyi-alapot és eszközökkel rendelkező Társaságot szeretne, addig Görömbei a népies kiadványoktól is várja a Társaság megerősödését és kész belemenni a kezdeményezésbe.

Mind a két nézet, melyet komoly okok támogatnak, egyet demonstrál szemmel láthatólag, hogy a Prot. Irod. Társaság eszközei a jelenben még mindig elégtelenek s mi, kik a lelkes fejtegetéseket gyönyörűséggel olvassuk, ezen a tanúsgon ütődünk meg leginkább.

Hogy lehet az, hogy az Irodalmi Társaság megalakulásának, mondhatni, negyedik esztendejében sem tudott annyira megizmosodni, hogy a programját képező vallásos, népies kiadványokat megindíthatná? Hogy lehet az, hogy míg a Társaság feladatát: *megnemesíteni protestáns egyházunk küzdelmét, megszellemesíteni társadalmunk életét és tartalmasabbá, öntudatosabbá tenni a hazai protestantismust, mindnyájan helyeseljük: a szabad eszmék fejlődésének annyira kedvező korban, egy ilyen irányú kezdeményezés, sem a mi részünkről, sem a társadalom részéről nem talál elegendő támogatást?*

A célon nem mulhatik, az bár protestáns, de a felvilágosodott kor irányzatával is egybehangzó általános érdek és a tájékoztatlansággal, meg a felü-

letességgel szemben, mely az igaz szabad irányú fejlődés ellenére sajtóban, országházban, közéletben, szóval mindenütt fel-fel üti fejét, *határozott közszükség.*

Az eszközökön sem múlik, mert a Társaság közlönyei és kiadványai, míg egyfelől a közvéleményt csakugyan tájékoztatják, másfelől a hazai történettel egybeszótt számtalan vonatkozásaikkal általános érdeklődésre tarthatnak számot. Ugy a Szemle, mint a kiadványok helyüket derekasan megállják és megállja helyét az azokat ismertető protestáns sajtó lelkes tábora is.

Mi hát mégis, a mi hibázik? Arról meg vagyok győződve, hogy a *Társaság vezetői nem.* Ismerhetjük azt az elismerésre méltó tevékenységet, melyet a központi agitáció kifejtése és szervezése körül végeznek. A Társaság titkára nem hagy felelet nélkül egyetlen egy kérdést sem, melylyel az érdeklődők közül bárki hozzája fordul. Megragad minden alkalmat, hogy a célt és elért eredményt protestáns közönségünk tudomására hozza. Még népünkhöz is talált alkalmat az elterjedt protestáns naptárakban ismertetőleg szólani. Hogy pedig az évkönyvet minden jóra való egyháznak megküldötte, hogy a nagytiszteletű esperes urakat egyen-egyen megkereste, hogy oszlop-embereinkhez, vagyonos urainkhoz bekopogtatott, azok felől teljesen bizonyosak lehetünk.

Nincs más hátra, ezek szerint, mint elismerni, hogy a hiba bennünk van és abban a protestáns társadalomban, melyben élünk. *Nem mozdultunk meg igazán a nemes cél érdekében és csak kicsiny töredék csoportosul a magyar Protestáns Irodalmi Társaság körül.*

Megdöbrentően igazolja ezt egy egyszeri példa, mely az Évkönyv adatai alapján nem kevesebbet mond, mint azt, hogy a csaknem 100 ezer ref. lélekkel bíró Szatmár vármegyében a három egy-

házmegye, protestáns főnemesség, tisztelt protestáns neveket viselő földbirtokosság, egyházmegyei tisztviselők, középiskolai tanárok, tehetős egyházak, lelkészek és gondnokok részéről csak 10, mond tíz tagot számlál az Irod. Társaság.

Ha az arány más helyeken is így van, és én félek tőle, hogy így van, akkor az nagyon rosszúl van és nincs más hátra, mint *segédkezni nyújtani a központi agitációnak és híveket toborozni a Társaságnak*

És itt első sorban a kerületek, méginkább az egyházmegyék elnökei tehetnek nagyon sokat. Lukács Ödön felsőszabolcsi esperes megmutatta, hogy a sok kis egyház filléreiből is tekintélyes áldozat kerülhet a szent ügy oltárára. Espereseink kövessék a jó példát és használják fel az egyházlátogatási alkalmat erre a célra is. Világi elnökeinknek pedig szégyen volna elmaradniok és nem is fognak elmaradni, csak tájékoztatni kell őket. Ha pedig ők jó példát mutatnak, követni fogják őket a tanácsbírák és a buzgó egyesek.

A mi pedig a testületeket, különösbbe a lelkészi köröket illeti, hitem az, hogy ők sem fognak elmaradni. Arra egyesültek, hogy vallásunk érdekében összetett erővel munkálkodjanak. Közös hordatják a különböző protestáns lapokat, ne felejtkezzenek el a derék Szemlééről se. Az ő kezökben és ő általok érhet az legtöbbet.

Nem elég az, hogy az egyházmegye egy 100 frtos alapítvánnyal már tag lett; ezzel még nincs minden kötelezettség leróva. Azon kell lennünk, hogy minden tűrhetőbb vagyonos egyházunk, minden világi javakkal megáldott hívünk tag legyen. S hogy az legyen: nekünk, különben oly sok anyagi nehézséggel, oly sok közönyös visszahúzóódással találkozó lelkészeknek kell előlmenni és fokozottabb mértékben sorompóba lépni.

Itt térek aztán vissza a kiindulási pontra. A belmissióról újabban igen egészséges és megszívvelhető dolgokat olvasunk a lapokban. Görömbei is e körben akarja értékesíteni a sürgetett kiadványokat. Tartsunk vele, kövessük e lelkes férfiakat a sokat ígérő új mezőre. Ébreszszük fel híveinkben a szükségletet a vallásos, népies íratok tápláléka iránt. Ha érezni fogják a lélek ékességét, ha szükségünk lesz nekünk is, lelkészeknek a vallásos íratokra, mint működésünk segítő eszközére, ha fellendül a protestáns vallás-társadalmi élet és eredeti magyar nemzeti alapon szervezkedik: majd lesznek a magyar Protestáns Irod. Társaságnak támogatói, majd lesz a ki a népies kiadványokat megvegye.

Azért nagyobb agitációt, intenzívebb tevékenységet és erőt, öntudatos protestáns társadalmat minél előbb.

Ferenczy Gyula.

Az országos ev. ref. lelkészi- és tanári özevgy-árva gyámintézet.

Senki sincs közöttünk, a ki ne tudná, hogy nyomorultabb, szánandóbb helyzete alig van valakinek, mint az ev. ref. lelkészek özevgyeinek és árváinak. Hiszen elegendő kérségbeesett özevgy és földönfutó árva bolyong közöttünk! Fájdalmas nyögéseiket és szívhasgató jajkiáltásaikat, ezt a mindnyájunk lelkét mélyen meg rázó «memento mori»-t, ugyan ki ne hallotta volna már? Éppen ezért felettébb csodálatos, hogy e nap-nap mellett szaporodó szerencsétlenek sorsának enyhítésére, dacára annak, hogy igen csekély kivétellel, a legtöbb ev. ref. lelkész hű élettársára s szívében melengetett édes gyermekeire hasonló nyomor vár: olyan igen kevés, mondhatni semmi sem tétetett. A konvent, az 1881^{1/2}. évi zsinat által alkotott törvények 226-ik §-ának rendelkezése folytán, jó későn, az 1885-ben készített ugyan egy színtelen javaslatot, a melyen teljességgel nem látszott meg a 3 évi készület nyoma. Majd ez, 1887-ben, részben az egyházkerületek véleménye alapján, egy egészen újjal cseréltetett fel, de a vége ennek is az lett, hogy 1889-ben, 49. sz. alatt kimondotta a konvent, hogy mivel az egyházkerületek nemcsak egyezőség nem akarják az országos gyám- és nyugdíjintézet felállítását, de egyik egyházkerület sem járul hozzá a 83—1887 sz. alapszabályok elfogadásához: tekintettel az egyházi törvény 226-ik §-ára, az egyetemes gyám- és nyugdíjintézet ezúttal életbe nem léptethető. És ez a nagy fontosságú ügy azóta alszik mélyen. Nem költögeti senki, mintha csak szükség sem volna rá. A hosszú és mély hallgatás után azonban, habár erőtlén és gyöngye hangon is, én megpróbálom költögetni azt.

Éppen e közelebb említett jegyzőkönyvi pontból, az világosan látható, hogy a nyugdíjintézet felállítását még egy egyházkerület sem látja időszerűnek, hanem minde-
nik a jelenleg gyakorlatban levő rendszert kívánja fenntartani. És ez nagyon természetes, mert az alkotandó nyugdíjintézet csak a messze jövőben lehet képesítve arra, hogy az eltehetetlenült lelkészeknek «nem szeretem» napjaira csak annyi nyugodalmat isszerezzen, mint amennyit a mostani viszonyok között élvezhetnek. Igaz ugyan, hogy az egyházak életére nézve sokkal kedvezőbb volna az, ha a hivatalra képtelenné vált s elaggott lelkészek helyett, mielőbb új erők volnának állíthatók, de az meg éppen az egyházi élet nemes érzületével ellenkezik, hogy az a szolgál, ki életének erőt, sokszor a mindennapi kenyeret is nélkülözve, az oltár tűzénél égette el: agg napjaira a legkétségbeejtőbb nyomorba taszítottassék. Igaz, hogy az 1887-ik évi konventi jegyzőkönyv 83-ik sz. alatt levő alapszabályok szerint, a tervbevett nyugdíjintézet rendszeres működését csak akkor kezdené meg, ha a 4-ik §. értelmében képzett tőkéjének jövedelme, legalább annyi értéket biztosítana nyugdíjúl, a mennyi megfelel a mostani gyakorlat szerinti nyugdíj helyettesítő jövedelmének. De ez a terv öldről teherként nehezedik az elodázhatatlan gyámintézetre, mivel a tőkeképzésre szolgáló jövedelem felét nyugdíjintézeti alap-képzésre akarja fordítani. Mi is mindnyájan óhajtjuk a tervbe vett nyugdíjintézetet. De azt hiszem, maga a konvent is messze jövőben látja azt az időt, midőn az működését a terv szerint megkezdené. Ne áldozzuk fel ezért a gyámintézet eszméjét is, a mely sokkal égetőbb, s oldjuk meg úgy a kérdést, a mi különben is teljesen egy jelentőségű a konvent tervezetével, hogy csak az mondassék ki az alapszabályban, hogy a nyugdíjazást az intézet akkor kezdi meg, midőn biztos adatok igazolják, hogy ennek a cél-
nak is képes leendő megfelelni. Már a kezelés egyszerű-

sítésére nézve is sokkal kívánatosabb ez. De meg ha a tőkét meg nem osztjuk is, még hosszú idő múlva sem lesz valami fényes az a segély, melyet az özvegyeknek és árváknak biztosíthat.

Ha már a nyugdíjintézet megvalósítását még egyetlen kerület sem látja időszerűnek, annnyival inkább *egyezőleg óhajtja a gyámintézet mielőbbi létrehozását*, s éppen ennek érdekében nem akarja, hogy a különben is gyöngye erő szétforgácsoltassék. Ennek útjában tehát már semmi sem áll. Mindössze a dunamelléki és tiszáninneni kerületek óhajtanak azon jelentékenyebb módosítást tenni. A tiszáninneni kerület nevezetesen javasolja, hogy: «Gyám-díjban az intézet mindenik tagjának necsak özvegye és árvái, hanem ezek nemlétében özvegy édes anyja, özvegy, vagy hajadon nővére és özvegy leánya is részesüljön.» Bár én ezt jogosulatlan kívánságnak nem tartom, mindazáltal úgy vélekedem, hogy ezt jobb lesz későbbre halasztani, midőn látni fogjuk a gyámpénztár működését s biztos statisztikai adatok fognak kezeink közt állani. Az élet követeli különben is az általa igényelt módosításokat.

Sokkal jelentékenyebb már, s az alapszabály tervezeten is fontos változtatást igényel e másik javaslat: *„A gyámdíjra jogosultak egyforma segélyben részesülnek.”* A konvent tervezete szerint pedig a) «azon tag özvegyét, kinek férje 5 évnél többet nem töltött hivatali szolgálatban: $\frac{1}{4}$ gyámdíj»; b) «azét, kinek férje 10 évet töltött $\frac{2}{4}$ gyámdíj»; c) «azét, kinek férje 15 évet töltött, $\frac{3}{4}$ gyámdíj»; d) «azét, kinek férje 20 évet, vagy többet töltött $\frac{4}{4}$ gyámdíj illeti.» Mindenek előtt ez a terv nem is világos, mert ebből nem tudhatjuk meg, hogy az 5 és 10, — a 10 és 15, — a 15 és 20 év között elhalt hivatalnokok özvegyének díja hogy számíttatik. Például azt mondja az alapszabály-terv, hogy $\frac{1}{4}$ illeti azok özvegyét, kik 5 évnél többet nem szolgáltak, $\frac{2}{4}$ pedig azokat kik 10 évet töltöttek hivatali szolgálatban. Tessék most már ebből kiokoskodni, hogy mennyi illeti azokat a kik 5-től 10 évig szolgáltak? Azt kell gondolni először is, hogy $\frac{2}{4}$; mert az világosan ki van mondva, hogy $\frac{1}{4}$ azok özvegyét illeti, kik 5 évnél többet nem szolgáltak. Csak hogy ez esetben már azok özvegyét, a kik 10-től 15 évig szolgáltak $\frac{3}{4}$, a kik pedig 15 éven felül szolgáltak $\frac{4}{4}$ gyámdíj illetné. Igen, de a d) pont alatt az megint világosan meg van mondva, hogy $\frac{4}{4}$ gyámdíj azok özvegyét illeti, a kik 20 évet, vagy többet szolgáltak. Így tehát ez a feltevés nem helyes. De akkor az sem áll, hogy csak azok özvegyét illeti $\frac{1}{4}$, a kik 5 évnél többet nem szolgáltak, mert ez esetben 10 évig $\frac{1}{4}$ az illetmény, 10-től 15-ig $\frac{2}{4}$, 15-től 20 évig $\frac{3}{4}$, 20 éven felül $\frac{4}{4}$. Ez a szövegezés tehát határozottan javítást igényel.

Különös az, hogy míg az 1885-iki tervezet szerint, a konvent is egyenlő segélyben akarta az özvegyeket és árvákat részesíteni, most minden indokolás nélkül, osztályba sorozza őket. Pedig ennek az osztályozásnak nincs semmi elfogadható indoka. Mert még azt sem lehet állítani, hogy a ki kevesebb ideig szolgált, kevesebb összeggel járul a gyámpénztárhoz, mert egy I-ső osztályú egyházban szolgáló lelkész, sokkal több díjat fog befizetni, az alapszabály szerint 5 év alatt, mint a IV-ed osztályban szolgáló 10 év alatt. Mivel indokolható már, hogy annak a lelkésznek özvegye és árvái, a ki sokkal több díjat fizetett be, kevesebb segélyt kapjanak, mint azé, ki kevesebbet fizetett.

Tegyük azért mi élővé magunk között az evangyéliom eme parancsát: «egymás terheit hordozzátok.» (Gal. 6, 2.) Ez lesz a segélyezésre nézve a legigazságosabb s leghozzáinkillőbb elv. Mert bizony az nem keresztényi eljárás, hogy minden alapos ok nélkül, éppen

azokat részesítsük a legkisebb segélyben, a kiknek legtovább kell enni az özvegyesség keserű kenyerét. Meg aztán micsoda csekélység lenne az az $\frac{1}{4}$ segély, mikor a $\frac{4}{4}$ is vajmi sovány lehet?! Micsoda rémes lehetne annak a lelkésznek haláltusája, kinek a 10, 15 vagy 20 évi szolgálatból csak egy hó, — vagy talán csak egy hét, — avagy éppen egy pár nap volna már hátra. Oh mert az $\frac{1}{4}$ és $\frac{2}{4}$ között is igen nagy közbevetetés van! A §-nak pedig nincsen szíve. Különben a fennálló egyházmegyei gyámpénztáraknál is legnagyobbbrészt az egyenlő segélyezés van gyakorlatban; sőt ilyen osztály szerint való megkülönböztetést az állam sem tesz. Segélyezési elvül egyedül azt mondja ki, hogy az özvegy illetménye, a férj beszámítható javadalmaszásának 600 forintjáig 50%, az ezen felül levő összeg után pedig 20% (1885. évi XI. t. c. 36. §.). Ne legyünk azért mi keresztényietlenebbek, mint az állam!

A mi már a tiszáninneni egyházkerület többi, bár elvi fontosságú javaslatát illeti, azokat nem tartom olyanoknak, a melyek e régóhajtott gyámintézet megvalósítását hátráltatnák. Igen természetesnek találom p. o. azt a kívánságot, hogy az alkotandó gyámpénztárnál, a magyarországi ev. ref. egyház tanáraitól is gondoskodjék. És pedig e tekintetben semminemű megkülönböztetést nincs alapos okunk tenni, a mint azt a dunamelléki egyházkerület teszi, a mennyiben csak a felavatott, lelkész jellegű tanároknak akar a belépésre utat nyitni. Kell, hogy ők mindnyájan vérünkéből való vér és testünkéből való test legyenek. Egyik olyan hív szolga, kétségen kívül, mint a másik s éppen ezért, a magyarországi ev. ref. egyháznak, a mennyiben gondoskodni képes, egyenlően kell gondoskodnia mindnyájukról. Igaz, hogy némi kilátás nyílt arra, hogy az állam tanáraink gyám- és nyugdíj ügyét is kezébe veszi. De még ez a megvalósítástól messze áll. Azért én is úgy vélekedem, hogy az ev. ref. gimnáziumi, akadémiai és képezdei tanárok, e megalkotandó gyám- és nyugdíjintézetbe befogadandók. Belépésüket azonban nem tenném kötelezővé, hanem csakis tetszésszerintivé.

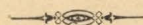
Hasonlóképen természetes és a gyámintézet tőkéje érdekében fekvő óhajtás, hogy az *intézeti tag, ha jövedelmezőbb hivatalba lép, a magasabb jövedelem után 2% belépési díjtöbbletet fizessen*, és hogy az *árvák összes gyámdíja egy családnál, az özvegyi gyámdíj összegét túl ne haladja*. Végül az meg az intézeti tagoknak fontos érdeke, hogy az árvák 20 éves korukig segélyeztessenek.

Ezeknek semmi elvi akadály útjában nem áll. Sőt az 1885-ik évi tervezet is mindezeket magába ölelte és az 1886-ik évi konventi jegyzőkönyv 54. sz. alatt egyetlen szó sincs, mélyből az volna kiolvasható, hogy valamelyik kerület egyiket vagy másikat kifogásolta volna. Nem tudjuk tehát, hogy az 1887 ik évi tervezetből miért hagytak ki ezek, holott mind igen egészséges és meghagyandó elvek.

Itt emlitem fel, hogy az alapszabály elfeledkezett azon esetre intézkedni, hogy az *árvák mimódon segélyeztetnek azon esetben, ha az özvegy férjhez megy*; pedig ez nem lényegtelen dolog.

(Folyt. köv.)

Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Közép- és felsőbb iskoláink állapota a válás- és közoktatásügyi miniszter jelentése szerint.

(Vége).

A tanulók előmenetelére vonatkozó statisztikai adatokból kitűnik, hogy a gimnázium növendékei általában véve jobb előmenetelt tanúsítottak, mint a reál-iskolai tanulók, a mit a miniszter annak tulajdonít, hogy a reáliskolák legnagyobb része állami, a hol szigorúbban osztályoznak, mint a felekezeti intézetekben s állítását az alábbi kimutatással is támogatja. Az állam rendelkezése alatt álló intézetekben 1000 tanuló közt jeles volt 59, jó 190, elégs. 538, megbukott 212; az állam vezetése alatt levőkben jeles 60, jó 189, elégs. 523, bukott 222; az ág. ev. iskolákban jeles 80, jó 198, elégs. 481, bukott 240; az ev. ref. iskolákban jeles 84, jó 225, elégs. 476, bukott 215. Aránylag a legkevesebb jó tanuló volt az I-ső osztályban (25%) s a legtöbb ezen osztály tanulói közül bukott meg (30%). Csak igen kevésbé kedvezőbb az arány a III-ik és VII-ik osztályban, a minek oka az előbbi osztályban egy új idegen nyelv tanulása, az utóbbiban pedig a tantervi nehézségeken kívül, a nagyobb mérveket öltő vándorlás lehet. Legkevesebb tanuló bukik meg a VIII-ik osztályban, a minek valószínűleg az az oka, hogy a tanárok a tanulók megrostálását, nem egészen helyesen, az érettségi vizsgára bízzák.

Érettségi vizsgára jelentkezett első ízben 2308 ifjú. Az írásbeli vizsgát sikerrel állotta ki 2083, tehát a jelentkezőknek 90·2%-a. Szóbeli vizsgára bocsátott ezeken kívül az a 136 növendék is, a ki azon tárgyak egyikéből nyert az írásbelin elégtelen osztályzatot, a melyek a szóbeli vizsgák megkísérlését nem gátolják. Az adatok összehasonlításából kitűnik, hogy 1000 jelentkező tanuló közül az írásbeli vizsgálat csak 39-et tart vissza. A szóbeli vizsgát jeles eredménnyel tette le a jelentkezők 12·9%-a, jól érett 29·4%, érett 44%; javító-vizsgára utasított 10·9% s ismétlő-vizsgára 2·8%, tehát a követelményeknek megfelelt 82·9%. Kormányzat szerint tekintve a középiskolákat, kitűnik, hogy aránylag legtöbb jelesen érett volt az állam rendelkezése alatt lévő intézetekben (15%), utána az állam vezetése alatt állókban 13·4% az ág. evangélikusokéiban 11·2% és legkevesebb az ev. ref. főgimnáziumokéiban 7·9%. A bukottak száma éppen megfordítva az ev. reformátusok iskolájában volt a legnagyobb (21·8%), azután az ág. evangélikusokéiban (18·9%) az állam vezetése alatt állókban (16·9%) és legkisebb az állami intézetekben (12·7%). Ezekből az adatokból nem vonja le a következtetést a miniszter, mert akkor itt már a saját vezetése és rendelkezése alatt álló iskolákról kellene azt az ítéletet kimondania, a melyet jelentése 50. lapján a felekezeti iskolákról mondott, hogy t. i. azokban azért több a jeles osztályzatú, mert enyhébben ítéli meg a tanulók előmenetelét. Az érettségi vizsgát tett ifjak közül legtöbb lépett a theologiai pályára (455), aztán a jogira 428, az orvosira 232, gazdaságira 185, katonaira 155, mérnökre 154 stb.

A tanárok száma jelentékenyen emelkedett. A működő tanerők száma a múlt évben 3031-re ment, s ezek közül rendes tanár 1657 volt. A rendes tanárok közül 1315 a gimnáziumban, 327 a reáliskolában tanított. Ev. ref. iskoláinkban 221 rendes, 45 helyettes, 16 intézeti és 69 bejáró vallástanárra, 58 bejáró tanár és 26 rendkívüli tantárgyat tanító működött. Ev. ref. gimnáziumaink közül a k.-sz.-miklósiiban, a gyöngyösiiben, a szatmár-németiben, a békésiiben, a h.-nánásiiban, a sz.-udvarhelyiiben, a szépszentgyörgyiiben, a szászvárosiiban és a zilahiiban keve-

sebb volt a tanárok száma, mint az osztályoké. A tanároknak 89·4%-a oklevél vagy törvényszerű elismeréssel bírt, s a rendes tanárok, 14 kivételével, mind oklevelesek vagy jogosítottak voltak. A 14 nem okleveles tanár közül 11 ev. ref. gimnáziumokban volt alkalmazva, melyekben 92 okleveles és 117 törvény által jogosított tanár működött.

Tanerőkkel legjobban el voltak látva az állami és az állam vezetése alatt álló intézetek, mert ezekben minden 100 tanfolyamra 160, illetőleg 158 tanár jutott, míg az ág. evangélikusokéiban csak 143, az ev. ref. intézetekben 132, a gör. keletiekében 125, az unitáriusokéiban pedig 115. Szintén ilyen forma a viszony a tanárok és tanulók számának összehasonlításánál, mert míg az állami iskolákban minden 10 tanárra 170 tanuló jut, addig az állam vezetése alatt levő intézetekben 207, az ág. evangélikusokéiban 222, az ev. ref. és gör. keletiekében 236.

Középiskoláink összes vagyona a miniszteri jelentés szerint, a múlt évben mintegy 170 ezer forinttal szaporodott, s így jelenleg körülbelül 24 millió 870 ezer frtra tehető. Legtöbb vagyonnal rendelkeztek az ev. református gimnáziumok, mert ezeknek 7 millió 600 ezer forint értékű vagyonuk volt. Ezek után következnek az állam vezetése alatt álló intézetek 7 millió 119 ezerrel, az állami iskolák 6 millió 654 ezerrel, az ág. evangélikusokéi 2 millió 805 ezerrel, a gör. keletiekéi 482 ezerrel és az unitáriusokéi 210 ezer forinttal. Az összes bevétel 5 millió 122 ezer forintra rúgott, melyből az ev. ref. gimnáziumokra 735 000 frt esett. Az állam pénztárból középiskolákra 903,850 frt adatott ki, melyből az ev. ref. gimnáziumok 51,800 frtot, az ág. evangélikusok 34,000 frtot, az unitáriusok 3800 frtot, tehát a protestáns tanintézetek együttvéve 89,600 frtot kaptak.

A miniszteri jelentés IV. szakasza a felsőbb tanintézetekről szól. Ezen szakasz bevezető részéből érdekesnek és fontosnak tartjuk annak kimutatását, hogy a középiskolát bevégzett ifjaink, mily számarányban oszlanak meg a különböző, tudományos képzettséget igénylő szakpályák között? A hazai és az ausztriai felsőbb iskolákban az 1889/90. iskolai évben 8080 magyar ifjú kepezte magát. Ezek közül jogi pályára lépett az egésznek 31·86%, theologaira 22·95%, orvosira 21·12%, műszakra 8·45%, tanárra 6·43%, erdészetre 3·19, gazdaságira 2·63, katonaira 1·79%, kereskedelmire 0·60%, bányászatira 0·42%, rajztanárra és művészetire 0·36%, keleti akadémiába 0·60%, polgári iskolai tanítóságra 0·06%. Ausztriai felsőbb iskolákat látogatott 739 ifjú (9·14%), a kiknek majdnem fele orvostanhallgató volt. Összehasonlítva ezeket az adatokat a múlt évben közölt adatokkal, kitűnik, hogy a papi, erdészeti, bányászati és orvosi szak jelöltjeinek száma jelentékenyen csökkent. Érdekesekek azok az adatok is, melyek azt tüntetik fel, hogy a múlt évben hányan fejezték be tanulmányaikat azok közül, a kik 4, illetőleg a jogi szaknál 5 évvel ezelőtt iratkoztak be hallgatókúl. A hallgatóknak legnagyobb %-a végezte tanulmányait, az orvosi szakon (69%), aztán a jogin (59·52%), a műegyetemen (38·1%) s legkevesebb a bölcsészeten (27%).

A budapesti tudomány egyetemen a múlt évben 173 tanár működött, mégpedig 68 rendes, 21 rendkívüli, 78 magántanár, 4 magántanító és 2 tanárhelyettes. A 173 tanár közül a hittudományi karra 11, a jogira 36, az orvosira 64 és a bölcsészetre 62 esett. A tanárok összesen 607 collegiumot 1961 heti órával hirdettek. A hallgatók száma a hittani szakon 15—41 közt, a jogin 6 és 561 közt, az orvosin 1—372 közt, a bölcsészeten 1—288 közt hullámzott.

A hallgatók száma az első félévben 3533, a másodikban 3422 volt, mégpedig a hittudományi karban 87—88, a jogiban 1646—1583, az orvosiban 1204—1184, a bölcsészeten 367—345, gyógyszerész az orvosi karban 115—110, a bölcsészeti 113—112. Rendkívüli hallgató volt 589, illetőleg 607. Vallásukat tekintve: római katolikus volt 1474, izraelita 1137, ev. ref. 374, ág. ev. 311, gör. keleti 103, g. kath. 69 unitárius 10. Az ev. ref. vallású hallgatók száma tehát 0.31%-kal csökkent, az izraelitáké pedig 0.56%-kal emelkedett.

A hallgatók összesen 139277 forint tandíjat fizettek. Elengedettett a tandíjból 13,648 frt. Legtöbb tandíjmentes volt a bölcsészeti karban, mert itt 340 rendes hallgató közül 155-nek teljesen, 23-nak pedig részben elengedettett a tandíj. Az ösztöndíjak összege 98.378 frtra, az utazási ösztöndíjaké pedig 5937 frtra rúgott. Pályadíjjal kiosztottak, 23 hallgató közt, 1920 frtot.

Az 188⁹/₉₀. iskolai évben összesen 2481 vizsgálat és 2848 szigorlat tartatott a budapesti egyetemen. Elfogadtatott a vizsgálatoknak 79.4%-a, s a szigorlatoknak pedig 68.9%-a. Az egyes szakok szerint a vizsgálat eredménye következő volt. A hittudományi karban minden vizsgálat és szigorlat elfogadtatott. A jogi karban 1168 vizsgálatból 749 (64.6%), s 1074 szigorlatból 857 (79.8%). Az orvosi karban 624 első vizsgálatból 573 (91.8%) és 774 orvosi szigorlatból 364 (47.0%). A bölcsészeti karban 28 szigorlatból elfogadtatott 26 (92.0%) és 162 gyógyszerészeti szigorlatból 104 (64.2%).

A budapesti egyetem rendes szükségleteire a múlt évben 600652 frt fordított, melyből az állampénztár 339,766 frtot fedezett.

A középiskolai tanárképző-intézetben 25 tanár működött, a kik 95 ifjút igyekeztek a tanítás és nevelés művészetébe bevezetni. A tanárjelöltek közül 9 tag részvett évi 300 frt ösztöndíjban. Szakvizsgálatra 9 jelölt jelentkezett, s ezek, egy kivételével, a követelményeknek megfelelték. A tanárképző-intézet tagjai közül róm. kath. volt 41, ág. ev. 19, ev. ref. 8, izraelita 6, gör. keleti 3 és gör. katolikus 1. Legnagyobb számmal képezték magukat a classica philológiára (29), s aztán a mennyiség-tan-természettanra (8). Tanári oklevelet nyert 31 tanárjelölt, a kik közül 27 nyelvtudomány-történelmi tárgyakra, 4 pedig mennyiség-tan-természettudományiakra képeztetett.

A kolozsvári tudomány egyetemen összesen csak 68 tanár és tanító működött, tehát 105 el kevesebb, mint a budapestin. A tanárok összesen 285 collegiumot hirdettek. A jogi karban a legnépesebb előadást 64, az orvosi karban 49, a bölcsészeti, nyelv- és történettudományi karban 98, a mennyiség- és természettudományi karban 103 ifjú látogatta.

A kolozsvári egyetemre az első félévben 565, a másodikban 523 hallgató iratkozott be, a kik közül 143 ev. ref. vallású volt. A hallgatók közül 97 és 125 ifjú részvett tandíjfelengedésben s az elengedett tandíjösszeg 3325 frt 5 kr volt. Ösztöndíjat 139—151 hallgató élvezett, mégpedig összesen 51234 frt 28 krt. Pályadíjjal 41 hallgató jutalmaztatott s nyert 2670 frtot.

Vizsgálatot tartottak 266-ot s ebből elfogadtatott 227, míg a 377 szigorlatból 267 találtatott kielégítőnek. A jogtudományi karban elfogadtatott a vizsgálatoknak 78.94%-a s a szigorlatoknak 58.6%-a, az orvosi karban az első vizsgálatból 97.5%, másodikból 68.81%; a bölcsészeti, nyelvtudományi stb. karban 100%; míg a mennyiség-természettudományi karban csak 68.42%.

A kolozsvári egyetemen szükségleteire a múlt évben 223240 frt 66 kr fordított, tehát 377416 frttal kevesebb, mint a budapestire.

A tanárképző intézetben az első félévben 45, a másodikban 47 ifjú volt, s ezek közül 16 élvezett 300 frt ösztöndíjat. Legtöbb hallgató volt a classica-philológiai (17) s a legkevesebb a természetrajzon (1). A tagok számának több, mint fele ev. ref. vallású volt. A miniszter ebben a jelentésében is panaszkodik, hogy a tanári pályára jelentkező ifjaknak igen gyenge készségségük van a classikus nyelvekben, minek okát leginkább az erdélyrészi elmaradottabb felekezeti középiskolában keresi.

A kolozsvári tanárvizsgáló-bizottság előtt alapvizsgálatra jelentkezett 51 tanárjelölt s ezek közül a követelményeknek megfelelt 38, a szakvizsgálatra jelentkezett 44 jelölt közül pedig 27. Tanári oklevél kiadatott 28. Nagy kár, hogy a kolozsvári egyetem tanárképző-intézetének nincs gyakorló-iskolája!

A kir. József-műegyetemen, mely évről-évre fokozatosan emelkedik, az 188⁹/₉₀. évben 50 tanerő működött, a kik közül 28 rendes tanár volt. A tanárok összesen 118 előadást hirdettek 478, illetőleg 491 heti órával. A hallgatók száma az első félévben 632, a másodikban 566 volt. A múlt évben 213 hallgató iratkozott be, a kik közül 101 gimnáziumot, 112 pedig reáliskolát végzett. A hallgatók között legnagyobb számmal az izraeliták voltak (251). s legkisebb számmal a görög katolikusok (4); ev. ref. hallgató összesen 76 volt. A műegyetemi hallgatók szülei legnagyobb arányban a kisiparosok és kereskedők közé tartoznak. Legtöbb hallgatója volt a mérnöki osztálynak (361). Teljes tandíjfelengedésben részesült 54, feltandíjt fizetett 74 hallgató. Megemlítjük még, hogy a szigorlatoknak 74%-a sikeres volt. A műegyetem fentartása 196142 frt 67 krba került.

A hittani intézetekről és jogakadémiákról csak röviden emlékezik meg a miniszter. A hittani intézetek száma 53 volt ugyan, de a miniszter csak 51-ről tudta a statisztikai adatokat összeállítani, melyek szerint ezekben összesen 343 tanár működött, a kiknek csak 59.5%-a volt magyar anyanyelvű. A növendékek száma 1855-re ment. Ezek közül r. kath. volt 824, görög keleti 298, görög kath. 239, ev. ref. 231 ágostai ev. 138, unitárius 17 és izraelita 108. Az ev. ref. 17.9%-kal, a római kath. 6.1%-kal neveltek a múlt évben kevesebb theologust, mint a mennyit népességük országos aránya mutatott. A theologiai szak hallgatóinak csak 47%-a volt magyar nyelvű és 103 egyáltalában nem tudott magyarul.

Jogakadémiánk száma a múlt évben 11 volt. Ezekben összesen 122 tanerő működött, a kik közül rendes volt 79, rendkívüli 8, helyettes 5 és magántanár 30. A 4 ev. ref. jogakadémián 48 tanár tartott előadást, a kik közül 32 rendes tanár volt. Legtöbb tanár működött Kecskeméten (14) s legkevesebb Sárospatakon (10), de a rendes tanárok száma legnagyobb volt Debrecenben (11) s legkisebb M.-Szigeten (5). Az összes jogakadémiák között a kassai királyi jogakadémiának volt legkevesebb tanára (9). A joghallgatók száma az első félévben 795, a másodikban 765 volt; ezek közül az ev. ref. akadémiákon 296, illetőleg 277 volt beírva. Vallásukat tekintve, r. kath. volt 375, ev. ref. 232, ág. ev. 77, izraelita 57, g. kath. 32, gör. keleti 25 s unitárius 1.

Érdekesnek tartjuk felemlíteni, hogy a királyi és püspöki jogakadémiák hallgatói közül egyetlen egy sem részesült fegyelmi büntetésben. Szintén nem részesült az ev. ref. akadémiák közül Kecskeméten, M.-Szigeten és Sárospatakon, míg a debreceni akadémián 21 ifjú érdemelt büntetést, a mi vagy azt mutatja, hogy az állami s a legtöbb felekezeti jogakadémián a joghallgatók igen jó magaviseletűek, vagy azt, hogy a debreceni jogakadémián igen erős a fegyelem. Bármelyik legyen az igaz, a miniszteri kimutatás a debreceni jogászokra nem valami

nagy dicséret. Az első alapvizsgára jelentkezett összesen 283 ifjú, a másokra 235. államtudományi államvizsgára 88, jogtudományira 91. Az ev. ref. akadémiákon jelentkezett 102 ifjú közül az első alapvizsgát sikerrel tette le 83, a másodikat 79 közül 66, az államtudományi államvizsgát 28 közül 24, a jogtudományit mind a 36 sikerrel állotta ki. Feltűnő a miniszteri jelentésben még az, hogy a győri és a sárospataki jogakadémián tartott 4 féle vizsgálaton egyetlen egy jelentkező sem vettettetett vissza.

Buza János.

TÁRCZA.

Húsvéti hangok.

Feltámadott!... Óh mennyi hosszu század,
Két ezred év letűnt azóta már;
És minden évben újra-újra támad,
S a megváltásra csak hiába vár!
Hiába vár az istenadta ember:
Virúl a földön vétek és nyomor.
Nagy a sötétség nem közeli a reggel,
S az éj viharja pusztít és sodor.

Hol van az Úr?... meg óh ki mondja nékem?
Hol van az Úr, a ki feltámadott?...
Kerestem őt a főpapok szívében,
De gyűlölség és kapzsiság van ott.
Kerestem őt a fényes csarnokokban,
De ott a Jézus nem talált helyet;
Sok büszke szív nevére meg se dobban.
Nem ismerem!.. így szól, ha kérdezed.

Kerestem őt a koldusok szívében:
És mintha volna némelyütt nyoma;
De rút irigység elfedezte mélyen,
S belepte régen az idők moha.
Van olyan is, a ki bevallja bátran,
Hogy lelkében a Messiás az Úr,
De hát, úgy mond, — másutt sehol se láttam,
S a kornak árja engem is sodor.

Óh hát hiába jártam oly sokdig,
Kutattam őt az emberek között,
Kunyhók faldtúl trónok zsámolyáig:
„Nincs itt az Úr!” a mennybe költözött!
Szeretetét is felvivé az égbe,
Alig maradt egy szikra itt alatt;
Az üldözött fájo kebel reménye
Meg nem valósált, csak remény maradt.

„A történet könyvét is átlapoztam:“
A Megváltót sehol se láttam ott!
Erőszakot, halált találtam ottan:
Vér, bűn jelöl meg annyi századot...
Bűnök cégére lett az isten-ember,
Vallása gyilkolásra lett ürügy;
Krisztussal ajkán vérszopó sereggel
Nyert győzedelmet annyi bűnös ügy.

Győzelmet vett az Úr a zord haldíon,
És tőle szívünk mégis úgy remeg...

Egyenlőség, testvériség csak álom,
Remegve említik az emberek.
Egy rész a terhet elcsigázva vonja,
Mint a barom, s kenyere sincs elég;
Másiknak nincs a földön semmi gondja:
És asztalán halom a morzsalék!...

Egyik rész fárad, szent ügyért csatázik,
A nép javára tör szüntelenül;
Hajlong és porban térdepel a másik,
S a feslettség sarába elmerül.
Amazt kacagják... ezt pedig dicsérik;
Szítkot nyer az... érdemjelet emez.
Göröngyös úton jár az mind a síríg...
Ez pázsiton megy s lágy habon evez...

De hát csak zengjük, énekeljük újra
Ez ünnepen: „feltámadott az Úr!”
Csak hadd rezegjen a szív égi húrja!
A lélek attól hő imára gyúl.
A számító, a kapzsi ember elme,
Bár annyiszor csalásra, bűnre tör:
Eljő a hitnek végre győzedelme!
Ő nem hiába támadott ma föl!!

Szikszay András.

KÖZÉLETÜNK.

A beregi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése.

A beregi ev. ref. egyházmegye tavaszi rendes közgyűlését Beregszászban, március hó 17—19. napjain tartotta meg a lelkészi és tanítói kar, az egyházak képviselői és nagyszámú érdeklődők részvétele mellett, Peterdi Károly esperes és Uray Imre egyházmegyei gondnok elnöke alatt.

A gyűlést megelőző nap délutáni óráiban az egyházmegyei tiszti kar s több érdeklődő lelkész és világi férfiú jelenlétében előértekezlet tartatott, melyen az egyházlátogató küldöttségek terjeszték elő a látogatási körökben felmerült azon ügyeket, melyek gyűlési intézkedést igényeltek — hála Istennek — csekély számban. Az értekezlet tárgyát képezte a kajdani állami tanító nemzeti törekvései ellen emelt vád, a ki ottani csekély népességű ev. ref. egyházunk növendékeit is tanítván, a túlnyomó ruthén elem közepette azoknak magyar nemzeti és ev. ref. felekezeti érzülete megmételtyezésének veszélye forog fen. E tárgyban a jelenvolt Lónyay Sándor főispán és tanácsbíró a legerélyesebb intézkedés megtételére kötelező ígéretet tett.

Majd olvastatott a szatmári ev. ref. egyházmegye esperesének, nagytiszteletű Kiss Áron úrnak esperesünkhöz intézett levele, melyben megbízás folytán egy ottani lelkészi értekezletnek azon határozatát közli pártolás végett, mely a zsinati előmunkálatok ama veszélyes intenciója ellen tiltakozik, mely a népesebb egyházaknak a kisebb egyházak rovására a felsőbb hatósági gyűléseken egynél több, s a népesség arányához mérten egész 12-ig szaporodható szavazatot akar biztosítani. Egyházmegyei értekezletünk eme tiltakozó határozatot általános helyesséssel magáévá tette; s egyszersmind kimondotta, hogy az esetben, ha a zsinat-előkészítő-bizottságnak ama cent-

realisticus irányú javaslata törvénybe iktattatnék: a tiszántúli egyházkerületnek az egyházi lapok és felhívó ívek útján már hangoztatott kettéválasztása, s illetve egy felső-tiszavidéki egyházkerület szervezése mellett egyházmegyénk egyeteme is állást foglaland.

Nem csekély vitára adott alkalmat a m. várii egyház lelkeszi állomására történt lelkészjelölés, melynél azon törvénytelenység követetett el, hogy az 5 jelölt közé ötödik helyre egy oly segédlelkész is felvétel, kinek a 2-ik osztályú egyházba más qualificatio hiányában a megkívántató 5 évi szolgálati ideje is hiányzott. Eziránt a «Tóhádi lelkeszi kör» részéről az espereshez interpelláció is intéztetett, de — hogy sorrendet tartsak — az erre adott választ, valamint a mező-várii lelkészválasztás további fejleményeit, tudósításonak a közgyűlést tárgyzó részében fogom előadni.

Néhány fontosabb, de nem közérdekű ügynek az egyházmegyei tárgyalásra előkészítése után, az értekezlet bevégeződött.

Másnap, március 17-en reggel kezdődött a közgyűlés, melyet esperesünk Istenhez emelt buzgó imádsággal nyitott meg; beterjesztvén esperesi jelentését, s kapcsolatban az általa nagy gonddal szerkesztett egyházmegyei rajzot. Ebben örömmel jelzi, hogy egyházmegyénkben a vallás erkölcsi élet virágzó; az anyagi állapotok is — eltekintve néhány kisebb népességű egyházunk nehéz viszonyaitól — eléggé megnyugtatók, mely eredmény constatálásánál különösen elismeréssel emlékezett meg az egyes egyházak előjáróiról, kik nemes hivatásukat kellően átérezve, munkájuk majdnem mindeütt az egyházi élet felvirágzását. A népoktatás egyházmegyénkben a folytonos haladás terén mozog, a mit igazolhat egyrészt a kitüntetett tanítók szép száma, másrészt azon körülmény, hogy a 4983 minden napi tanköteles közül tényleg iskolába jár 4759 növendék. A lefolyt egyházi évben belhivatalnokaink közül a halál sem kívánt nagy áldozatot, egyedül egy elaggott lelkész-társunkat Fejérváry József mező-várii lelkészt szolítván el híven betöltött pásztorsága mezejéről, ki majdnem félszázadig volt buzgó munkása az úr szőlőjének, viselvén közben tanácsbírói hivatalt is.

Az esperesi jelentés tudomásul vétele után, az egyházlátogató küldöttségek részletes jelentései olvastattak fel, kiterjeszkedve minden egyháznak szellemi és anyagi ügyeire, melyekből sok lélekemelő, kevés elszomorító dolognak jutott tudomására a közgyűlés. Miután az egyház látogatási jegyzőkönyveknek ily nagy terjedelemben felolvasása a gyűlés első napját egészen elfoglalja, a mikor pedig legnépesebb a közgyűlés és a második napon a fontosabb ügyek tárgyalásán már rendszerint kevesebb érdeklődő van jelen: elhatározatott, hogy jövőre időkimélés szempontjából és azon okból is, hogy első napon a fontosabb ügyek tárgyalathassanak, az esperes bizatik meg, hogy az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből az egyes egyházak szellemi és anyagi állapotát rövid vázlatban feltüntető jelentést készítsen s csak ez olvassék fel a közgyűlés előtt.*

A lelkészjelölő-bizottság tagjaiul megválasztattak: Sütő Kálmán főjegyző, Janka Gyula egyházi, Hunyady Béla világi tanácsbírák rendes; Papp Károly, Nagy Sámuel egyházi, Horthy Gyula világi tanácsbírák póttagokul. Egyházkerületi képviselőkül: Sütő Kálmán és idősb Lónyay Sándor világi jegyző rendes, Hunyady Béla és Nagy Sámuel póttagokul.

Az országos közalaphoz folyamodott részint tőkés segélyért, részint évi segélyezésért 20 egyház és 20 lelkész, s tekintettel a kérvényekben hangsúlyozott, s kü-

lönben is köztudomású indokokra, kisebb-nagyobb segélyre mindnyájan ajánlva lettek.

Mint általános jelentőségű dolgot megemlítem, hogy népiskoláinkban a vallásitanítás terén nagyobb siker elérhetése szempontjából, az egyházmegyei tanügyi bizottság megbízott, hogy a vallásitanításra vonatkozólag egy alapos és kimerítő tervezetet készítsen s azt elbírálás végett a közgyűléshez terjeszsze be.

A mezővárii lelkészjelölés és választásra vonatkozólag, miután az esperes a tóhádi lelkeszi kör interpellációjára válaszolt, és válaszában a kijelölés aktusát részletesen előadta, kitűnt, hogy a már fentebb jelzett törvényteleniséget egy, az egyházmegye részéről választott világi tanácsbíró követte el. De miután a lelkészjelölésnél a törvény értelmében a jelölő-bizottság tagjai csakis saját lelkiismeretüknek felelősek: a közgyűlés esperese választat tudomásul vette; a törvényteleniséget elkövetett tanácsbírótól pedig a megejtett választásnál bizalmát megvonta. Különben pedig a m.-várii lelkész-választás, s illetve az elválasztott Körössy Sándor munkácsi segédlelkész ellen felebbezés s vadak adatván be, vizsgálat megtartása rendeltetett el, melynek alapján úgy a kijelölés, mint a választás elbírálása az egyházmegyei bíróság hatáskörébe utaltatott.

A kis-bégányi halálozás folytán megüresedett egyházban, bár lelkésze már egy évvel előbb elhalt, a választás iránti intézkedés mind ez ideig lehetetlen volt; amennyiben az egyház tagjai khárta csonkítást akarván, az egyházmegye törvényes követelésének makacsul ellenszegültek, úgy hogy mult évi őszi közgyűlésünk kimondta, hogyha jelen tavaszi gyűlésünkig elfogadható díjlevél-tervezetet nem terjesztenek be, egyházukat büntetésül a nagy-bégányi egyházhoz fogja társítani. Eme végzésnek aztán lett eredménye, amennyiben a kis-bégányi egyház jelen gyűlésünkre egy birtokalapra fektetett törvényes díjlevél-tervezetet nyújtott be, s azt némi utánpótlás kötelezettségének kimondásával az egyházmegyei közgyűlés elfogadván, utasította az egyházat, hogy úgy lelkészi, mint tanítói díjleveleit a törvényes kellékekkel szabályszerűen felszerelve, az esperesi hivatalhoz adja be. S annak beérkezése után az esperes azonnal intézkedni fog a 3-ad osztályú egyház lelkeszi állomásának betöltése iránt.

Megemlítesre méltónak tartom, hogy az egyházmegyei számvéviszék legújabb kimutatása szerint, a közpénztárban a 2000 frt egyházmegyei alapon kívül 20,000 frt gyümölcsötzetik, mint az egyes egyházak letett pénzei. A lelkeszi gyámpénztár állása: 33,300 frt, melyből egy lelkész-özvegynek 80, egy árvának 40 frt évi osztalék adatik. A tanítói gyámpénztár tőkéje 5700 frt, melyből 2 munkaképtelen tanító 20—20, egy tanító-özvegy 20, egy árva 10 frt évi segélyt élvez.

A felsőszabolcsi ev. ref. papi értekezletnek egyházmegyénkhez megküldött azon határozatát, melyszerint felekezeti érdekeink ápolására egy prot. irányú napi lap megindítását, a protestáns közszellemnek a nép körében leendő terjesztése végett, népies olvasmányok kiadását szükségesnek tartja, s mindkettőnek létesítése iránt érdekeltséget kíván ébreszteni, egyházmegyei gyűlésünk örömmel üdvözölte s pártolását mindkét irányban, határozatilag kimondotta.

A gyűlés folyamán számos helyi érdekű s kisebb fontosságú ügy nyert elintézés, melyek azonban, mint házi ügyek tudósításom tárgyát nem képezik. Végül megemlítem, hogy a közgyűlés első napján egyházmegyénk közszeretethen álló gondnoka, nagyságos Uray Imre úr gyűlésünk intelligensebb elemeit bőkezűen megvendégelte, közebédre híván meg, mintegy 50 egyházi és vi-

* Nem inkább illenék ez a jegyzői teendőkhöz?

lági férfit, hol a tanácskozás asztalánál szokásos komolyságot fesztelen jó kedély váltotta fel, számos pohárköszöntővel fűszerezve a pár óráig tartó barátságos együttlétet.

Zámory Béla,
egyházmegyei jegyző.

KÖNYVISMERTETÉS.

A vallásbölcsezet főbb problémái és a biblia.

Irta Erdős József theol. tanár. Debrecen 1889. Ára 50 kr.

Általános és indokolt a panasz hazai theol. irodalmunk szegénysége felett s szinte szégyenpirt kerget el a protestantismus arcáról egy igazán theol. műnek megjelenése, úgy, hogy fokozott örömmel üdvözölhetünk. Még kísérletezéseket is ezen a ritkán taposott mezőn. Okait nem keresem, mindenki tudja ezt maga előtt mentetgetni, csakis azon örömet akarom ezáltal indokolni, melyet a fent jelzett, 89 lapra terjedő mű felett éreztem, mert épen a vallásbölcsezet szerintem az a kapocs, a mely összeköti a régóta különvált filozófiát a theológiával, hogy útját egyengesse a tudomány haladásával feltöltött vallási kérdések tisztázásának, s mint a melynek hivatása békét eszközölni a tudomány és a vallás között.

Sajnos azonban, hogy Erdős műve csak részben felel meg a címnek, mert félreérti a vallásbölcsezet jellemét. A vallásbölcsezet ugyanis nem lehet más, mint: a vallások bölcsezete, a vallásrendszerek eszméinek bölcsezeti fejtegetése, azok lényegének, valódi tartalmának, egységének, különbségének stb. feltüntetése. A mint pl. a természetbölcsezt nem fizikát vagy földrajzot ír; a mint a morálfilozófia nem morál: úgy a vallásbölcsezt feladata sem az, hogy egy vallást leírjon, egynek symbolikus könyvével foglalkozzék csupán, hanem fölül kell emelkednie az egyénin, az egyetemen, az összes rendszereket vizsgálata körébe vonni és úgy állapítani meg a vallás problémáit. Az egyetlen vallásra támaszkodó, egyetlen könyvvel foglalkozó vallásbölcsezt — még ha nem elfogult is — vagy apologiát, vagy dogmát ír, vagy a moralista szerepébe vág és műve minden lesz inkább, csak nem vallásbölcsezt. Ezért felel meg csak részben Erdős műve is a címnek.

Azok a problémák ugyanis, a melyeket fejteget, nem mind vallásbölcsezetiek; a szabadság kérdése a morálé, a jó és gonosz kérdése a dogmatikáé levén. Ugyanazért a mű csak részben teljesíti a vallásbölcsezt feladatát, sőt egyetlen okmányra, a bibliára támaszkodván, annak apologiáját tűzvé ki célul: a vallás és tudomány kérdésének tisztázásához — minden alapossága mellett is — igen kevéssel járul elfogultsága és a miatt, hogy bölcsezt szabad vizsgálódásának szárnyaira többször terhet kötve, nem bír szabadon repülni.

Egyébiránt magára a mű berendezésére, tartalmára térve át, az a következő: Miután bevezetésében mintegy programul kitűzi, hogy „a kijelentés sziklaszörd alapjára állva“, *filosophémáit a bibliából vett érvekkel fogja támogatni* s a bölcsezetet a vallás- és hittudománnyal összeegyeztetni, beszél 1) a vallás és kijelentés, 2) a vallások ősfarmája és azok csoportosítása, 3) a szabadság és szükségesség, 4) a jó és gonosz problémája s végül 5) a biblia címek alatt.

Az I. részben a vallás eredetét (szerinte „eredeztetését!“ az értelem, majd az érzélem alapjára helyező bölcsezeteknek eléggé alapos és helyes megkritizálása, s azok egyoldalúságának kutatása után hozzáfog a vallás eredetének kimutatásához és annak egyedüli alapját a kijelentésben találja meg. Az értelem vallása sivár, az

érzelemé a félelemből származott, csak negatív s ezért sem az intellectus, sem valami vallásos hajlam nem képezheti annak alapját, hanem annak az első lökést az istenség és ember közt létező viszony nyilvánulása adja, melyben úgy a tudás, mint az érzélem, (a félelem érzete), sőt az erkölcsi szabadság érzete is szerepel. Szerző helyes nyomokon jár, elfogadható következtetésre jut, a mennyiben a vallásban az emberi lélek mindhárom tehetőségének: az ismeretnek, érzélemnek és akaratnak megjeleníti a maga szerepét és szükséges voltát. Abban is teljesen igaza van, a mit végeredményül mond, hogy: «a vallás nem nagyvezír diplomaták és tudósok alkotása, sem nem a pusztán szükség a vallásoknak és vallásosságnak szülőanyja, hanem igenis az a vonzalom, az a tudat, mely az embert és Teremtőjét elválaszthatatlanul összeköti» (14 l.), de ehez nyomban hozzá kell tennünk pótlásul, hogy e viszony nem öntudatlan, ennek megismerése végett elmélkednie, gondolkoznia kellett az embernek, így a saját eszének lényeges szerep jut a vallások történetében és nem egyedül a kijelentés, a szavakban közlés képezi a vallás alapját!

Majd áttér a *kijelentés* tárgyalására. Erre azért volt szükség, a szerző szerint, merterkölsi alanyban nyilvánuló vallási elem csak így lesz közössé, az ember képtelen gyarlóságai miatt felfogni az erkölcsi eszményt. Itt azonban a hol mélyebben kellene filosofálni is, már bizonyítani nem, de határozottan állítani szeret. Ilyen dogmaszerű állítása: «a tiszta ész a kijelentésnek mint actu létezőnek lehetőségét elismerni kénytelen;» (21. l.) azután száműzi a filozófiát, mint *illetéktelent* annak megítélésére, hogy «Isten a Krisztusban jelenti ki magát.» Igen, ilyen vallásbölcsezt is van, hogy abban a bölcseledés illetéktelen, az előterjesztett igazságot csak hinni és hinni kell?! Bizony nem filozofia az, hanem a legzsarnokibb dogma! Ilyen alapon aztán azt kérdi: Nemde minden vallásnak előfeltétele a kijelentés? Nemde minden vallásrendszer kijelentésen épül fel? a mely kérdésekre engedje meg a szerző, ha mi is kérdésekkel felelünk. Ha a kijelentés Isten szava, Isten pedig mindig ugyanaz volt és lesz: hogyan van mégis oly sokféle vallás; hogyan egyeztethető össze Isten igazságával az, hogy egyik népnek más alakban jelentette ki magát, mint a másiknak? Talán félre akarta Isten vezetni az emberiség egy részét? hát Isten személyválogató?! a becsületes pogányt nem úgy megillette a kijelentés, mint a zsidót?! Hát mi jogunk van nekünk azt mondani, a mit később szerző önmagához következtlenül annyira hangsúlyoz, hogy csak a keresztyénység a kijelentett vallás? nem veszi észre itt a nagy ellenmondást?! Bizony-bizony a kijelentés ilyen dogmája sehogyse lesz soha összeegyeztethető a keresztyénység universalismusával, mely Isten előtt nem ismer személyválogatást!

Különben dicséretére legyen mondva szerző szabad-elvűségének, a kijelentést nem a maga megavasodott alakjában veszi, hanem azt úgy értelmezi, hogy az is az erkölcsi, vallási és lelki világ fejlődését irányozó epochákat alkotó hatalmas isteni kinyilatkoztatás és a kijelentés ténye, már a mindenség teremtetésével egyidejű; a mely meghatározás lényegesen különbözik attól az orthodox tantól, mely szerint Isten csodás, természetfeletti úton belenyúlva a történelem folyamába s mintegy erőszakkal akadályozná meg a világ kerekének forgását, mert a szerző szerint Isten mint világkormányzó, mint az emberiség nevelője szerepel ebben a kijelentésben.

Sajnos azonban, hogy a szerző szellemének szárnyelbberését, szabadabb mozgását ismét lenyűgözi a hagyományos szellem és érthetetlen ködbe burkolózva, dogmatikai fejtegetésbe bocsátkozik s a pogányság eredetét az Istentől való elpártolásnak tüntetvén fel, kiválasztott

népről, bűnbeesésről beszél, recitálja a bibliát. Elrecitálja a megszokott nyomokon az ó- és új szövetségi kijelentés folyamatosságát, míg eljut Jézushoz és apostolaihoz, aztán az új szövetség megalakulásához. Az inspiratio kérdésének mélyebb taglalásába szándékosan nem bocsátkozik, — pedig ez szükséges kiegészítője volna a kijelentés tanának s egyik a másik nélkül alig érthető, — de azért itt is szabadabban mozog s azt mondja, hogy az ihletés az írók különös isteni charismájában állott, melyet a végre nyertek, hogy tanúságot tehessenek objective az ő belvilágukról, belső meggyőződésükről. Nos! hát e szerint a költő, a szónok az író is ihletve van, mikor méltóképen fel tudja tártani belvilágát s ilyen formában az ihletés tana ellen semmi kifogás nem emelhető. Üdvözljük ezt az egészen rationalis felfogást.

A II. rész (31—50. l.) egy nehéz vallásbölcseleti problémával a vallások ősfarmája- és azok csoportosításával foglalkozik. Egy közös főforrásból levezetni a vallásokat, ez a szerző célja s az ide vágó speculativ, és pszichológiai elméleteket éles bírálat alá veszi, hosszabbban foglalkozván *Schellinggel*, alaposan megcáfolván azt. Jóval rövidebben és kevesebb szerencsével tárgyalja *Hume* pszichológiai elméletét, mely szerint az emberiség vallásának ősfarmája polytheismus volt. Talán érezte érveinek csekély voltát, nem bízott saját erejében, de oly könnyedén, sőt felületesen bánik el *Hume*-mal, hogy kénytelenek vagyunk egy pár megjegyzést kockáztatni. *Hume*t azzal vádolja, hogy «az istenség létrehozó indokálul a felelmet tünteti fel;» de ez egészen indokolatlan vád, mert *Hume*, az *Erdős* előadása szerint is, a képzeletet tartja első indító okul a vallások eredetére. Arra az állítására, hogy «nincs egyetlen polytheisticus nép sem, mely önmagától, folytonos fejlődés útján jutott volna el a polytheismusról a monotheismusra» (40. l.), csak a bibliával felelünk, a mely szerint a prófétáknak annyi lélekemelő nagy és nehéz küzdelmet kellett kifejteniök a még mindig nagy részben polytheismusban élő zsidóság monotheismusa érdekében, és a hol nem egyszer fel van jegyezve, hogy őseik bálványimádók, tehát polytheisták voltak. Ahoz is sok szó fér, hogy «a héber nép már létezése kezdetén monotheismust vallott,» míg vannak népek, melyek «a kultura magas niveaujára eljutva is polytheisták maradtak.» Ezt a szerző feleslegesnek tartja bizonyítani, tehát a bíráló sem tartozik ezt mélyebben tárgyalni. Egy vallásbölcsestől azt is méltán megvárná az olvasó, hogy ne azzal indokolja a vallások legősibb alakjátul a monotheismust, hogy «ez a nézet legközelebb áll a biblia előadásához» (41. l.), mert ebbe a kutató, gondolkodó észnek is van beleszólási joga; de hát *Erdős* apologiát ír a biblia mellett s így műve nem igényli azt, hogy szerzőjét vallásbölcsestnek tartsuk. Ő előtte Isten nem úgy áll az emberiség mellett, mint egy jó nevelő, a kinek fokozatosan kell haladnia ismeretről ismeretre, hanem particularisticus, a kinek van egy kedvence, melynek még rokonai, a többi sémiták is, «nélkülözik a kijelentés világosságát.»

A vallások osztályozását szerző úgy fejt meg, hogy van: monotheismus és polytheismus. Hogy mennyire helytelen ez a felosztás mutatja az, hogy pl. a buddhismus, mely a maga tiszta alakjában semmi istenfogalommal nem bír, egyik osztályba se osztható be, már pedig ennek vagy 400 millióra menő híve van s ez is vallásrendszer. Ellenmondást látunk abban is, hogy egyfelől «a pogányok vallásaiban is elismeri a kijelentés bizonyos mozzanatait» (48. l.), mégis másfelől egyedül a ker. vallásnak vindikálja a kijelentett jelzőt.

Dicsérrel kell kiemelnünk a valóban alaposan, mely gondolatokkal és emelkedett lélekkel megírt III. részt

(50—82. l.), mely „a szabadság és szükségesség problémája“ címet viseli homlokán. Szerző itt szabadabban mozog. A filozofus mélységével, a kritika éles fegyverével, benső lelki megindulással küzd a determinismus ellen; vallásos hitének egész melegségével, erkölcsiségének büszke tudatával szinte követeli a szabadakarat létezését és nem a kijelentésre, hanem észére, gondolkodó tehetségére támaszkodva, nemes tüzzel szedi szét a determinismus épületét azzal a bibliai idézettel zárva be minden tekintetben sikerült fejtegetéseit: «Ne hagyjátok magatokat ide s tova hajtani a tudománynak mindenféle szele által, sőt inkább a szabadságban, melylyel Krisztus minket szabadokká tett, álljátok meg!» (Gal. V. 1.). A mű eme legbecsesebb, igazán élvezettel olvasható részének csak egy a baja; az, hogy itt nincs semmi helye. A szabadakarat — mint már említők — a morál kérdése és a morálbölcselet igenis kötelességszerűleg foglalkozik vele, de a vallásbölcselet egészen más természetű lévén, az a morál tárgyait, a «suum cuique» elvénél fogva, csakis a dilettánskodás bélyege mellett fejtegetheti. A tudomány épenazért tudomány, hogy rendszerbe szedi az ismereteket; mindent a maga helyén!

Ugyanez szerény véleményünk a IV. részre is (72—82. l.), mely a jó és gonosz problémájával foglalkozik, tehát a dogmatika dűlőjébe vág, hagyományos felfogással a bűnestről és váltságról.

Az V. rész egy hatásra számító valóságos emelkedett szellemű hymnus a biblia fenségéről, annak örök igazságáról, mint a mely az élet könyve és az igazság könyve, de a mely egyúttal *nebántsvirág* is. A kritikának — szerző szerint — a bibliához semmi köze, mert az «nem tisztán emberi mű, hanem isteni alkotás» (!). *Reuss*, *Kuenen*, *Welhausen* mind megannyi gonosz szellem, a a kiknek a bibliára mondott kritikája egyetlen ellenmondást, cáfoló szót sem érdemel szerző részéről, hiszen a biblia abszolút tekintély (Csak be ne következzék ilyen alapokon aztán az, hogy a bibliát nem olvasni, csak a szalon asztalon, vagy a mestergerendán kell tartani, miután annak tán valami bűvös ereje is van!?). *Erdős* mitsem hajtva a kritika eredményeire, unos-untalan a biblia egységét, befejezett, kerekded voltát hangsúlyozza, felé se hederítve az egymásnak ellenmondó részek felé; leplezgetve, takargatva a számtalan ismétlést, úgy hogy ő pl. negligálja, e szerint, a Királyok és Krónikák könyveiben rejlő tartalom-azonosságot; az is az egységhez tartozik, ezen az állásponton, hogy a Királyok könyvét, mely a babilóni fogságig vezeti le a zsidók történetét, az a Krónikák könyve kövesse, a mely Ádámmal kezdődik. Az evangeliumok is — természetesen — folytatásai ezen az alapon egymásnak stb. Igazán, nem tudja az ember, a vélemény-erőszakolás zsarnokságán csodálkozzék-e, a mely azt mondja: ne láss, csak higgy nekem! (á la katholicismus), vagy kétségbevonja-e az író őszinteségét, a ki bizonyosan ismeri a biblia eme sajátságait (hiszen teológiai tanár!) és mégis ezek ellen tanít?.. Óh! pedig a biblia végkép nincs rászorúlva a pávatollakra, a hamis ékesség ámitó fényére! az igazság nyílt kimondása sohasem árthat a jó ügynek, de annak elpalástolása a legjobbat is veszélybe döntheti. Vigyázzunk és másképen tanítsuk a biblia megbecsülését!

Az is jellemző, hogyan érti a szerző isteni alkotásnak a bibliát. «Az Isten lelke — úgymond — a biblia íróinak emberi tulajdonait és jellegét, öntudatukat és szabadságukat sértetlenül hagyva, értelmüket akként vezérelte, lelköket akként megvilágosította (!), életüket úgy rendelte, hogy ezek a kijelentésnek alanyilag bennök nyilvánult tudatos voltáról és igazságáról objectív bizonyosságot tehessenek és minden időkre kihatólag az örök

igazat foglalják írásba.» Elég szabadelvű felfogás, csak hogy igen homályos formában.

A homályosság egyébiránt az egész mű stylusán átvonul; könnyed nyelvezet, szabatos és világos, könnyen érthető mondatok alkotása nem tartozik Erdős írói sajátosságai közé, hanem a helyett bőszerű latin és német idézet, nyakatekert kifejezések, egészen német szellemű, nehézkes szerkezetű mondatok állják útját az olvasónak, úgy, hogy az igazi értelmet kihüvelyezni sokszor igen nagy fáradságba kerül. Izelítőül egy párt: a socinianismus «az Isten megismerésének közlése segítségével elérhető külsőleges pozitív kijelentés szükségességét vitatta» (22. l.). «A trinitas e második személye, ki inkább az abszolút eszméjének *objectiv* megvalósítója, mint természeti *potentia*, különösen a mythológiai fejlődésben bizonyítja be hatását» (35. l.). Az is untalan zavarja az olvasót, fárasztja a figyelmet, hogy egész latin mondatokat sző be a nélkül, hogy azok idézetek volnának, holott az illető gondolatot magyarul is visszaadhatja, még ha ez nem annyira tudományos jellegű is (!). Az érthetőség kívánalmai alól a filozófusok sincsenek kizárva, azért első és legfőbb a mit megvár az olvasó az írótól, hogy érthetően beszéljen. Nagy baj, hogy még mindig az a megemészthetetlen német szellem uralkodik a filozófiában s megvesztegeti az író irányát, sőt gondolkodásmódját is. A tendenciósus mű különben kellő kritikával haszonnal forgatható.

Bírálatomat azzal az óhajtasommal fejezem be, hogy vajha az az igazán nagy és mély tanulmány, mely ezt a művet létrehozta, az a sok ismeret, melylyel szerzője rendelkezik, ne vesztegettetnék meg a hagyományos szellem nyüge által; vajha lerázná a szabad szellem a múltak láncait és elfogulatlanul indulna el igazság-kereső útjára. Az igazság nem szereti a lágymeleg barátokat; a ki az igazság zászlaja alá a felvilágosodás páncéljában oda esküszik, az csak küzdjön az igazság mellett, de ne alkudozzék a múltak lebilincselő szellemeivel! Az igazság nem félhet a világosságtól! Fiat lux!*

Rácz Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választás.** A budapesti ev. ref. főgimnázium tanszékére boldog emlékü *Dapsi Pál* helyére, *Szádeczky Gyula*, a már irodalmilag is jó nevű ifjú, *Szádeczky Sámuel* pusztafalusi lelkész fia választatott meg.

— **A sárospataki állami tanítóképző-intézet** április 11-én Sárospatakon, a városháza termeiben, az ifjúsági segélykönyvtár és ifjúsági zene-alap javára hangversenynyel egybekötött zártkörű táncmulatságot rendez a következő programmal: 1. „Riadó.“ Boieldieu től, előadja a képezdei énekkar. 2. „25-ik Magyar Ábránd: Repülj fecském.“ Székely I. től. Zongorán előadja Szinyei Mariska k. a. 3. „Utazás a bálba.“ Humoros tárca. Írta és felolvassa Veres Ferenc úr. 4. „Magyar vígjáték-nyitány“ Kéltől. Zene-karra átírta: Hodossy B. Előadja a képezdei zenekar. 5. „Magyar népdalok.“ Férfi karra átírta: Hodossy B. Előadja a képezdei énekkar. 6. „Szép Ilonka.“ Melodráma, Vörösmartitól. Zenéje Erney J. től. Szavalja Kovács István úr. Zongorán kíséri Oppitz Sándor úr. 7. „Magyar táncok.“ Chován K. től. Zongorán négy kézre előadják: Kérészy E. k. a. és Zsindely M. k. a. 8. „Magyar népdalok.“ Zene-karra átírta: Hodossy B. Előadja a képezdei zenekar. 9. „Török bordal“ Mendelssontól. Előadja a képezdei énekkar. Felhívjuk e törekvésre a t. közönség figyelmét.

* Eddig nem közölhetjük a legjobb akarat mellett sem. Az ilyen művek bírálati — különben — soha sem késő. Szerk.

— **A tanulók játékaire vonatkozó rendeletet** intézett Csáky gr. miniszter újabban a tankerületi főigazgatókhoz, melyben arra hívja fel őket, hogy utasítsák a kerületekben levő középiskolák tornatanárait, hogy a mennyire az idő és a hely megengedi, legalább a miniszteri utasításokban felsorolt játékokat részesítsék abban a figyelemben, melyet azok nevelő hatásoknál fogva méltán megérdemelnek.

— **A balsai ref. egyház** (Felsőszabolcs), márc. 15-én orgona-alap javára táncmulatsággal egybekötött hangversenyt rendezett. A szereplők többnyire helyből s a két szomszéd faluból teltek ki. A ref. egyház kórusa öt darabbal szerepelt, éneklésüket bármely szakértő az öröm elpalástolhatatlan érzetével hallgatta volna. Midőn a műsor ki lett merítve, megnyílt a kisdud iskola ajtaja s fehérbe öltözött, serdülő leánykák csinos babérokoszorút hoztak a terembe, melyet az egyház gondnokának rövid, de általános figyelmet és csodálkozást keltő beszéde kíséretében adták át a maroknyi egyház lelkipásztorának, tisztelendő *Veress János* úrnak. A beszéd körülbelül így hangzott: Kedves tisztelletes úr! A közelebbi hónapokban még csak egy éve mult el, hogy az isteni gondviselés segédelmével közöttünk pásztorkodik, gondos és fáradhatatlan működésének már is oly bizonyítékai támadnak közöttünk, a melyek napnál világosabban hirdetik előttünk példászerű buzgóságát. S ez által a mi szívünkbe is oly tüzet gyújtott, hogy kicsiny egyházunk, a mely kevéssel ezelőtt úgyszólván napról-napra tengődött, ma szemlátomást emelkedik ki bajaiból. Fogadja e csekélységet hálás köszönetünk, szeretetünk és ragaszkodásunk jeléül; engedje meg, hogy éppen ma, midőn számunkra örömmünepet rendezett, a minőt eddig atyáink nem élveztek, ma kívánjuk itt, a gyülekezet apraja-nagyja, hogy az isteni kegyelem kisdud egyházunk, s ez által a magyar protestáns egyház boldogítására, életét az emberi kor legvégső határáig tartsa meg. Az ifjú lelkész meghatottan válaszolt s az ünnepélyes jelenet csak fokozta az a nélkül is lelkes hangulatot s a nép által adott közvacsorán lelkesült toasztokban nem volt hiány. A nagy erkölcsi sikerhez meg volt az anyagi is, tiszta bevétel 96 frt, mely összeget az intelligens társaság tagjai 103 frtra pótolták ki. Meg kell még említenem, hogy a vidéki egyházakban mindenütt dal- és szavalati estélyekkel ünnepelték meg március 15-ét; annak fényes bizonyosságul, hogy a magyar nép nemzeti ünnepe a *szabadság, egyenlőség és testvériség* az emberi legszentebb eszmék kihirdetésének dicső hajnala. Ez az igazi protestáns nemzeti ünnep.

Sz. A.

— **Középiskolai tanárok gyűlése.** Az állami középiskolák tanárai közül az ország különböző részeiből mintegy százan gyűltek össze Budapesten, hogy fizetésük javítási ügyében tanácskozzanak. Hofer Károly elnök, mint a végrehajtó bizottságnak is elnöke, beszámolt a bizottság eddigi működéséről. A bizottság csakis a legégetőbb szükségekre terjesztette ki figyelmét, mint p. o. az ötödéves pótléknak 200 frtra emelése, mert csak ez pótolhatja a tanárnál a más állami hivatalnoknál meglévő előléptetést, továbbá a lakáspénz rendezése és az igazgató-tanár fizetésének emelése. A bizottság véleményét, többek felszólalása után, a Berecz A. indítványára a gyűlés elfogadta s egyhangúlag elhatározta, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter az állami középiskolai tanárok helyzetének javítására küldött kérvényben is felkéri.

— **Berzeviczy államtitkár és a felekezeti tanárok nyugdíjintézete.** Eperjesen történt közelebb, hogy az odaérkezett államtitkárt az ev. főgimnázium tanári kara — mint az intézet egykori növendékét — testületileg üdvözölte s tőle a felekezeti tanárok állami nyugdíjazásáról is kérdészködött. A biztató felelet így hangzik: „minden könnyelmű

biztatás és ígéretezés nélkül kijelenthetem, hogy a nagyfentosságú ügy immár a várva-várt megoldás küszöbén áll s a lebonyolítás annyira előrehaladott stadiumában van, hogy többé nem is idő, hanem egyszerű pénz kérdése a végleges rendezés. mi az országgyűlés remélhető jóakarata mellett, mihamarabb meg is történik.

— **Még egy szó az „Egyházlátogatás” kérdéséhez.***
A mire már nem is gondoltam megszületett. „*Alkalmi észrevételeim*”-re Ferenczy Gyula krassói kollegától megérkezett a viszhang; mégpedig ugyanám ropogós, hexameteres poémában, miként azt a zilahói nyomda, a „*Közlapok*” lapjának 9-ik számában lefonografálta. Nem könnyen ugyan a sok sallangtól, de annyit ki lehet érteni a cikk első feléből, hogy cikkíró „*félíg-meddig*” igyekszik színt vallani; iparkodik összevonni, értékére leszállítani, konkrét példával magyaráztatni, vulgo: visszaszíjni előbbi túlhajtásait, szólnán most már illetéknépen: „*En — úgy mond — a „slendrián” egyházlátogatást nem akarom úgy, a hogy azt a „N.-bányai esperes gyakorolja” ... Továbbá: Azt általában jó lelkiismerettel állítom, hogy az az avult ruha, a mit én a „szent” visitáció „varrástalan” köntöse gyanánt felmutattam, csak a miénk és az esetleg hozzánk hasonlóké.” stb. Ezt már értem; mert magyarul van kimondva. Erről tehát köztünk nulla quaestio fiat többé. Bizonyára meg fogja adni rá a competens választ saját esperese. Mert hisz egészen consequens dolog az, hogy a „kereső megtalálja, a mit keres.” Menjünk tovább! A cikk második — ha nem csalódom, félíg meddig szinte komoly számba vehető — részében, azt iparkodik szerző bebizonyítani, hogy abban az általam neheztelt multkori cikkében, helyesebben: paskhilusában igenis van logika, csak az én véges elmém nem volt képes azt megtalálni. Szerző szerencsésebb nálamnál. Addig hímez-
„*hámoz*” kutat, keres, míg végrezetre megtalálja az ellilant delinquent, a lomtára fenekén settenkedő logikát... Siet is róla a visum repertumot azonnal kiállítani, formulázván pedig azt illetéknépen: *Cím: „Logika.”* „Bizonyítandó tétel: Az egyházlátogatásra ráférne egy kis újjászervezés. Segéd tétel: A mi elavult, célszerűtlen és hiányos, arra ráférne egy kis újjászervezés. Bizonyítás: Az egyházlátogatásban az írásbeli és szóbeli számonkérés elavult; a vele egybekapcsolt félévi vizsgáztatás célszerűtlen; a feladatát képező vagyoni ellenőrzés hiányos. Szóval az egyházlátogatás *elavult, célszerűtlen és hiányos.* Következtetés: Az egyházlátogatásra ráférne egy kis újjászervezés” (Sic!). Hát hiszen mind szép és ékes beszédnek látszik ez úgy prima vista... mindössze is annyi a bibéje, hogy *hamis benne a logikai consequentia.* Nálunk legalább az „*elavultság*,” „*célszerűtlenség*” fogalmát eo ipso a „*lomtár*” fogalmával szokás összekötni. De hát ez természetes is, a mennyiben bármely intézmény, legyen az egyházi, vagy polgári, csak addig méltó az életre, a pietás kegyelmére, míg szükségét pótol; s ha egyszer elavult, célszerűtlenné vált: lomtárba vele! Ha tehát cikkíró kollegám szerint az egyházlátogatási intézmény anyira elavult, elrohadt gyümölcs, abból nem az a logikai consequentia, hogy *reformálandó*, hanem: *eltörendő*, hogy helyet adjon egy oly — remélhetőleg az ő laboratóriumában megrendelendő — modernbb intézménynek, a mely esetleg az ő magasabb igényeit is ki fogná elégíteni. Azt sem bírjuk elképzelni, hogy azt a bizonyos „*hiányt*,” tehát a „*nihi*” lévén az nálunk, a régibb iskola embereinél, axioma: „*Ex nihilo fit nihil.*” Reméljük azonban, hogy F. Gy. kollegánk meg fogja ezekre a mi elmaradt egyházkerületeinket s megyéinket tanítani. A hegy vajúdik... Várjuk a meglepetést, az eruptiót! A cikk többi része *vers.* Ugy is mondhatnám: *hexameteres caricatura.* Jobbára igénytelenséggel bibelődik. Syllogismus cornu-*

* Eddig lehetetlen volt közlenünk. Bocsánat a késedelemért. Szerk.

tus, diákos ötlet, negédesség, gúny, sőt „*vidor nevetést*” simuláló hang is van benne, quantum satis. Ezekre csak annyi a megjegyzésem, hogy egészen beillenek a „*Közlapok Lapja*”-ba, de csak is oda! Szabó József.

— **Windthorst Lajos**, a német birodalmi gyűlés kath. pártjának (centrum) vezére, a papismus érdekeinek nagy hatalmú szószólója, kinek erélye s kitartása Bismarckot is Canossába kényszeríté, folyó hó 13-án, 79 éves korában meghalt. Elestett azon a csatamezőn, a melyen annyi sok diadalt aratott; az az emberfölötti munka, mit a parlament téli tárgyalásai alatt kifejtett, ölte meg. De még látta a gyűlölts kultuszminisztert, Goszlert megbukni. A katolicusok Európa-szerte sajnálják halálát, méltán is! az ő vezérlete alatt emelte föl fejét és lett hatalommá a katholicismus Poroszországban. Mint nagy tehetségű ügyvéd és képviselő kezdte meg nyilvános pályáját Hannoverben. hol 1849-ben a szabadelvű, poroszellenes minisztérium politikáját támogatta. 1851-ben igazságügyi miniszter lett (ő volt az első kath. miniszter), s mint ilyen, a legbuzgóbban harcolt a kath. érdekek mellett; egyebek közt ő vitte keresztül az osnabrücki püspökség felállítását. Később ismét, mint képviselő működött; mint György király tanácsosa, különösen támogatta Ausztriának azon törekvését, hogy Hannover politikájához fűzze. Midőn a német egység megvalósult, a német császárság megalapított, a katholicismus azonnal feltámadt a prot. császárság ellen. Biztosítékokat követeltek az új német alkotmányban, a protestantismus részéről őket állítólag fenyegető veszély ellen, nevezetesen. hogy a porosz alkotmány (1850-ik évi 16—18-ik cikk) egyházi szabadsága vétessék be az új német alkotmányba is; követelték továbbá az egyházi állam visszaállítását. Követeléseik mind fenyegetőbbekké váltak s az új birodalmi gyűlésben kiméretlen támadásokban nyilvánultak, melyek az új birodalomnak egyenesen élete ellen irányultak. — Ezekre az állam 1873-ban a májusi törvényekkel válaszolt. Ezekben a harcokban Windthorst mellett más vezérei is voltak az ultramontanizmusnak, de egy se volt, ki Németország multjának minden irrationalis elemét annyira tudta volna kezében egyesíteni s a nemzet jelenjének követeléseit ellen érvényesíteni, mint ő. A mit a jezsuita ellenreformáció a német nemzeti reformáció területéről elszakított, s a XIX. század jezsuitismusa évtizedek hosszú munkája után minden egyházpolitikai hadjáratra elkészített. a mi separatistikus törekvések a Hohenstaufok leveretése óta előállottak s a nemzeti egységgel szembeálltak, a mi önfejű subjectivismust s politikai korlátoltságot csak kikutathatott, végre mindazon elemeket, melyeket a protestantismus elbocsátott ugyan szabadságra, de szellemével nem tudta egészen áthatni: mindezeket az ügyes centrum-vezér egyesítette a nemzeti birodalmi politika ellen, s nemcsak a vatikáni katholicismus positioit tartotta meg a Kulturkampf törvényei ellenében, hanem épen a vatikán pártját és érdekeit tudta a német politika irányadó tényezőjévé tenni, a mely nélkül semmivé volt lehető, s a mely eilen épenazért semmivé volt lehető. Ezen állását megnyernie nem volt épen nehéz Windthorstnak, mert a német egységnek annyi ellensége volt, hogy egy Bismarck genialitására volt szükség, hogy a szertehúzó elemekből az egységes államot összekovácsolja és a W. kezében egyesült centrifugális erőkké szemben a birodalmi egységet megszilárdítsa. Windthorstnak kedvezett Németország multja, míg az általa lelkesített fanatizmussal szemben a nemzeti párt megfelelő eszmét a multból nem tudott felmutatni. Aztán W. hogy célját érje, az eszközökben nem is volt válogatós; minden politikai jellem nélkül nyúlt most ehhez, majd ahhoz az eszközhöz, a melyik inkább kedvezett neki. Ma konzervatív, holnap demokrata; ma paritást és türelmet követel Poroszországban, holnap az exkluzív katholicismust hirdette Bajorországban; ma a német gyarmatok lelkiismereti szabadságát,

másnap az ó-katholikusok elnyomását sürgette; ma az egyed-
 árusokkal, másnap a social-tákkal paktált: ma a legitimitas
 másnap a nép-souverenitas mellett harcolt Politikája ilyen
 számtalan fordulása mellett nem csoda, ha W. tulajdonké-
 peni meggyőződése fölül a világ nincs tisztában. Vajjon a
 politikai becsvágy Bismarck ellenében; partikularistikus han-
 noveri érzelme vagy vallásos meggyőződése volt-e politikai
 munkásságának rugója; — azt nehezen lehet eldönteni, mert ő
 komoly kérdések fölött szeretett egy-egy élcel elsiklani.
 Hű kath. voltát már korábban bebizonyította, de 1870 ig
 a jezsuiták kitűnőségében és a csalatkozhatatlanság igazsá-
 gában nem hitt. Vajjon skeptikus, vagy hidegen számító
 diplomata, vagy erős hitű katolikus volt-e, ki tudná meg-
 mondani? de főszerepe abban állt, hogy Bismarck ellenfele
 volt. Egyet azonban a protestánsok is tanulhatnak tőle: szí-
 vos kitartást, fáradhatatlan munkásságot!

— **Március 15-diki ünnély Kisújszálláson** A kis-
 újszállási ref. gimnáziumi tanuló ifjúság, más gimnáziumaink
 dicséretes példáját követve, szintén megünnepelte március
 15 dikét, nemzeti szabadságunk nagy napját. Nem csillogás,
 vagy látványos tüntetés, hanem tiszta nemzeti érzés és sza-
 badságszeretet volt nemes rugója e nemzeti ünnep megtar-
 tásának. A tanári kar hazafias érzülete tette e napot ünne-
 pélylyé. Vasárnap lévén, a tanuló ifjúság a templomi isteni-
 tisztelet után, a tanári kar rendeletére, a tágas rajzteremben
 gyűlt össze, itt ment végbe az egyszerű ünnepélyesség.
 A „Szózat“ hatásos elénekzése után, az igazgató-tanár,
 Benő János tartott a tanulók által könnyen felfogható, ta-
 nuíságos beszédet március 15-ről, mint nemzeti szabadsá-
 gunk örökemlékü, fenséges napjáról, világos előadással fejte-
 getve különösen a márciusi 12 pontot. Ezután buzdította,
 lelkesítette a tanulókat a hazaszeretetre, a hazafiúi kötele-
 ségeknek szívókbé oltására és lelkiismeretes teljesítésére.
 Bezárta e lendületes beszédet a növendékek hazafias éneke,
 Porteleki László, énekvezető által vezetve. *Keszi Hajdú*
Lajos, lelkész-tanár.

— **A sárospataki ev. ref. egyháztanács** legközelebb
 tartott gyűlésében egyhangúlag elhatározta, hogy az u. n.
Zsiday-alapból, a mely ma 3300 frt. a templom melletti
 kovács-utcai puszta telken *bérházat* épít, s annak évenkénti
 tiszta jövedelmét mindaddig tőkésíti, míg a kamat és bér-
 let 400 frtra nem emelkedik. Ilyen módon — szakértők
 számítása szerint — a Zsiday-alap 8 év alatt fogja elérni
 célját, a mit — különben — 18 év alatt érne el. Az épít-
 kezési terv a legközelebbi egyházmegyei gyűlés elé kerül.
 Örömmel említjük meg ez egyház köréből, hogy ennek
 újonnan szervezett polgári énekkara, a melyet *Hodossy*
Béla tanár nagy kitartással tanít, virágvasárnapján és nagy-
 pénteken köztetszés mellett szerepelt.

— **A kik nem alusznak.** A nagykálói ev. ref. egyház
 negyedik elemi iskolája felszerelési költségeinek fedezésére
 tartott — s lapunkban is jelzett — hangverseny fényes
 erkölcsi és anyagi sikerrel végződött. A tiszta jövedelem
 — 233 frt 10 kr bevétele és 70 frt 35 kr kiadás mellett —
 162 frt 40 kr. Ugyanitt nagy kegyelettel ünnepelték
 meg március 15-ikét is. A dalárda közreműködésével
 tartott alkalmi istentiszteleten *Görömbey Péter*, lelkész Esaiás
 LXI 1, 2 felett hazafias szellemű, nagy hatású emlékbeszé-
 det tartott. Ez egyházközségnek *parokhialis könyvtára* is van
 és pedig 461 vallásos, történelmi, költészeti, gazdasági, ker-
 tészeti, méhészeti stb. művekből. A hívek szorgalmas olvasók,
 mert 1890. november hótól folyó évi március 25-ig 76 egyház-
 tag 498 kötetet, illetőleg füzetet olvasott át. Ezenfelül hor-
 datta a könyvtár a „*Téli Újság*“-ot a melyet 27 egyháztag
 olvasott. A könyvosztást egyik fitanító teljesíti minden va-
 sárnap a reggeli istentisztelet után. *r. l.*

— **Gyászhir.** Lapunk zártakor mély megdöbbenéssel
 értesülünk egy fiatal élet kialvásáról s egy tiszteletre méltó
 családnak újabb veszteségéről. *Szabó Zoltán*, Szabó István
 kisgyőri lelkész és Kalicz Klára szülők fia, Szabó Barna
 miskolci gimnáziumi tanár testvére, folyó hó 26-án estveli
 9½ órakor, életének 26 ik évében, hosszas szenvedés után
 elhunyt Miskolcon s folyó hó 28-án az avasi sírkertben
 eltemettetett. Gimnáziumi pályáját Miskolcon, 1883-ban, a
 teológiai Sárospatakon végezte 1887 ben, a mikor szép
 reményekkel indult a papi pályára, a melyen azonban ele-
 sett időelőtt, váratlanul, hosszú szenvedések gyötrelmei
 között. A mélyen sebzett családnak e nagypénteki gyásztát-
 tegye elviselhetővé a húsvéti hit édes biztatása.

— **A prot. népies olvasmányok kérdéséhez.** Prot.
 népies olvasmányokra égető szüksége van népünknek. Ezt
 ma már mindenki elismeri; csak az a kérdés, hogy miből?
 Hát a nép áldozataiból! Van nekünk még eddigelé ki nem
 aknázott több alapunk, ehhez kell hozzányúlni és meg lesz
 a *nervus*. Tudvalevőleg, a 12 éves iskolás gyermekek, a
 népiskolai osztályok elvégzése után, a confirmatói vizsgára
 közel két hónapon át díj nélkül készíttetnek elő. Vétkez-
 nének-e akkor, ha törvényténye lenne, hogy a confirmandus
 gyermekek előkészítéseért egy bizonyos tiszteletdíj, *confir-
 matói tandíj* címén fizetnének a confirmatói vizsgára
 készülő gyermekek szülőinek vagyoni állapotához mérten?
 Vétkeznének-e továbbá akkor, ha az is törvényténye lenne,
 hogy a házassági életre lépni óhajtó házaspár keresztle-
 velük és elbocsátó bizonylatuk mellett mutassák elő a con-
 firmátusukat igazoló kivonatokat is? Ez szintén tekintélyes
 összeget adhatna a fentjelzett célra. Március 15-dikén egy-
 házi bálók tartandók. Úgy a protestáns ifjúságnak, mint a
 polgárságnak ily természetű örömetéylei szép összegeket
 hozhatnak elő a magyar protestáns népies irodalom fej-
 lesztésére. Ha ezekhez hozzáveszem, hogy egyházaink kivé-
 tel nélkül, a szerint, a mint 4 osztályba vannak sorozva,
 osztályzatuk szerint, fordított rendben fizetnének e mondott
 célra. pl. ilyen kulcs szerint: I. osztályú egyház 4 forintot,
 II-dik osztályú 3. III-dik osztályú 2 és IV-dik osztályú 1
 forintot: akkor, úgy hiszem, az ige testé lehetne minden
 különösebb megterhelés nélkül, rövid idő alatt *Békly Já-
 nos*, kis-kinzsi ev. ref. segédlelkész.

 A Károlyi-biblia háromszázados
 örömmünnepeinek emlékkönyve 10½ íven el-
 hagyta a sajtót, s lapunk zártakor már a
 szétküldése is megkezdődött! Megrendelé-
 seket — 1 frt-jával — ápril 20-ig fogad
 el lapunk szerkesztősége.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. A. Már csak a «Vegyes»-ben lehetett. A felvetett gondolatok
 egy külön vezércikké válhatnak. — *Sz. Gy. Kántorjánosi.* Megjött,
 köszönöm az ügy nevében. — *F. L.* Meg kellett szakítanunk, Folytatjuk.
 — *P. J. C-d.* A lap küldése végett intézkedtem. — *Esztérg.* Gyor-
 sabb a fecske. — *F. J.* Sajnálom magam is. — *T. I. Jéna.* A 2 pél-
 dányt küldöm, a 3-ik várni fogja. A tárcára ünnep után kerül a sor. Az
 a jelzett is jó, ha újabb mondani való van e tárgyban. — *F. Gy.* Már
 a 8-ik számban nyugtázva van; a lap utóbbi számait küldjük. — *K. H. L.*
 Máskor is szívesen! — *Többeknek.* A papi vizsgálatok írásbeli tételeiről
 eddig még semmit sem tudunk. — *T. D.* Megérkezett, közöljük.

* Most csak így lehetett.

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Szent István napja.» Tóth Dániel. «Az országos ev. ref. lelkészi és tanári özvegy-árva gyámintézet.» (Folytatás). Vas Mihály. — «A kötelező doktorátus.» Dr. Horváth Ödön. — «A mai Németország.» Tüdös István. — «Felelős-e a lelkész-jelölő-bizottság?» Bary Sándor. — «Gr. Csáky Albin apokryph levele egy öreg nyelvészhez Budapestről Utópiába.» (Könyvismertetés). Márki Kamill. — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

Szent István napja.

Qualem vero cultum exigit Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam lege sua voluit praescribere hominibus quid fas sit ac rectum et ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet comminisci. Sed quia non expedit multa miscendo onerare lectores, partem illam nondum attingo. Hoc tenere sufficiat, quaecunque pietatis officia alio transferuntur quam ad unicum Deum, sacrilegio non carere.

Calvini Institutionis Lib. I. Cap. XII.

Különös időknek különös jele kétségtől az, a mivel és a mely módon a magyar parlament jónak látta boldogítani legújabbán Magyarország népeit, tévén Szent István napját általános munkaszünet napjává, vagy talán nemzeti ünneppé is, vagy a kettő közöttes valamivé; mert én bizony, őszintén megvallom, hogy anapi lapok tudósításai után, maig sem tudom: mi lesz hát az tulajdonképen? s azt hiszem, mások is épen így vannak vele. De annyi mindenesetre történt e dologban, és pedig olyan körülmények között s olyan nyilatkozatok kíséretében történt, hogy az meg már szomorú időknek szomorú jele lett volna, ha mi egyszerűen csak tudomásul vesszük a történeteket. Vagy azt jelentette volna ez, hogy nincs többé meg, vagy legalább nem eléggé éber már bennünk — szívünkben lelkünkben — az az érzék, mely a legkisebb érintésre is észreveszi, hogy itt valami olyanról van szó, a mi az ő legszentebb tulajdonát fenyegeti, a mi neki nem jól esik, a mi neki fáj. Vagy azt jelentette volna, hogy annyira megtanultuk, megszerettük már s a létezhetés, vagy épen a boldogulás oly szükséges feltételének tekintjük a mindenáron való alkalmazkodás mesterségét, hogy célszerűbbnek látjuk aggodalmainkat elhallgatni, fájó érzéseinket magunkba zárni; nehogy hangot, és pedig igaz hangot adva azoknak, talán még kellemetlenséget is okozunk valakinek, talán még haragot is vonjunk fejünkre némelyektől.

Hála Istennek! egyik eset sem állott elő. E lapok szerkesztője az alsóház tárgyalásai után mindjárt jelezte a veszélyt, mely reánk háríthat e törvény következtében; azóta két, úgy gondolom mindazok által, kik elejét és végét valóban meghányták-vetették e dolognak, szívesen üdvözölt cikk jelent meg a szentistvánnapi munkaszünetről e lapokban. Hát, én azt hiszem, még ezek után nem lehet, épen nem lehet, e kérdés felett apirendre térnünk; tisztába kell vele jönnünk egyházi lapjaink útján, gyűléseinken, még addig, míg elkövetkeznék az ez évi Szent István nap, a miniszter szerint a nemzeti egygyéforradás és testvéresülés kezdetének, mi szerintünk a régi, már behegedt sebek felújításának, új viszálykodások keletkezésének napja.

A törvény megvan; azt hiszem, úgy tudom, miszerint e törvény csak azt parancsolja egyenesen, hogy Szent István napján munkaszünetet tartunk; hogy ünnepet is szenteljünk e napon, az még most csak óhajtképpen fejeztetett ki egyes szónokok által; az igaz, hogy elég, sőt túlerősen is lett ezen óhajtság hangsúlyozva, úgy állíttatván elő annak megünneplése, mint a magyar hazafiság sine qua non-ja. Hát, a mi a magyar hazafiságot illeti, mi részünkről szíves készséggel ismerjük ugyan el római katolikus hitvallású polgártársaink magyar hazafiságát; de korántsem és semmiesetre sem arra alapítjuk azt, hogy ők — egyházuk azon elvéből kifolyólag, melyszerint a szentek tiszteletére ünnepeket szentelnek — egészen következetesen a VII. Gergely pápa által szentté avatott István király napját is és pedig mint magyar szentét s első magyar királyt kiválóan fényes egyházi szertartásokkal megünnepelik: sőtinkább határozottan tiltakozunk a magyar hazafiság ilyenmű meghatározása ellen. S e tiltakozásunk jogosultságát mindenki elfogja ismerni, a kiben csak van érzék az igazság iránt; elfogja ismerni, hogy mi — Szent

István napjának megünneplése nélkül is — minden körülmények között magyar hazafiak voltunk a multban, azok vagyunk a jelenben és azok maradunk a jövőben is; s hozzátehetjük még azoknak megnyugtására, a kik másoknak mindig és oly örömet, nekünk csak igen ritkán s úgyszólván csak kényszerűségből szokták érdemül beszámítani a magyar hazafiságot, hozzátehetjük még, hogy bizony mi magunk sem tartjuk azt érdemünknek, mert hiszen az minálunk épen olyan természetes dolog, mint akár a születés és a meghalás. A magyar protestáns egyház — beleszámítva ebbe az ágostai hitvallásúakat is, mert a közegyház kormányzata ezeknél is mindenkor a magyar hazafias elem kezében van — igazán elmondhatja, hogy a nagy világon e kívül nincsen számára hely s nem kereshet, nem is keres semmit a magyar haza határain túl. Most sem fogunk mi sem Genovába, sem Wittenbergába zarándokolni a végett, hogy ott kérdezősködjünk a felől: vajjon megtartsuk-e ezen a magyar országgyűlés által legújabbán hozott törvényt; de ahhoz jogunk van és arra most igen nagy okunk van, hogy megvizsgáljuk e törvény keletkezésének történetét és számoljunk az általa teremtetett helyzettel.

S midőn ezt tesszük, legelsőbben is teljes bizonyossággal konstatálhatjuk azt, hogy a vasárnapi munkaszünetről szóló törvényt beterjesztő miniszternek eszeágában sem fordult meg valami olyasféle, hogy ő abban egy országos nemzeti ünnepnap elrendelésére hívja fel a parlamentet. Ez különben képtelenség is lett volna; mert hiszen a vasárnapi munkaszünet és egy országos nemzeti ünnep kérdése állhat ugyan némi összefüggésben egymással, de mégis két, egészen különböző s egy törvény keretében semmiképen el nem intézhető dolog. S bizonyára nem is akart a kereskedelmi miniszter úr ezúttal semmi mást elérni, mint azt, hogy egygyel szaporítsa ismét azon törvények számát, a melyeket mainapság világszerte, úgyszólván gyári módon állítanak elő a humanizmus szelleme s a szocialismus réme által egyaránt sarkalt törvényhozók. De aztán, a mint tudjuk, magának a miniszternek hozzájárulásával, sőt épen hathatós befolyásával mégis több történt ennél. Mert hát egy idő óta úgy van már az a magyar parlamentben, hogy nemcsak a nemzetiségi, hanem a római kath. vallási érdekek szempontjából is, szigorú bírálat alá jön — úgyszólván — minden kérdés; vannak már ott szép számmal olyanok, a kiknek hazafiságában ugyan mi legtávolabbról sem kételkedünk, de a kik e mellett, úgylátszik, minden országos törvényünkre, intézményünkre reá igyekeznek nyomni azon ismertető jelt, hogy ez az ország ismét Regnum Marianum készül lenni. A vasárnapi munkaszünetről szóló törvélynél ez a szándékuk sikerült is; s szerencse még reánk nézve — de azt hiszem az egész országra nézve is az, — hogy most még

csak a Carolina Resolutio egyik, őseinknek egykor annyi keserűséget okozó pontját iktatta törvénybe a magyar országgyűlés, elrendelvén, hogy egy tisztán római kath. ünnepet, a Szent István napját, külsőleg a protestánsok is kötelesek lesznek ezután megtartani. A jövőre nézve tehát ezen iránynyal nekünk számolnunk, az ellen védekeznünk kell. Így az ünneplés tekintetében is ki kell nyilvánítanunk jó előre urbi et orbi, hogy *mi semmi néven nevezendő földi halandó tiszteletére ünnepet nem szentelhetünk; mert az a mi hitünkkel egyenesen ellenkezik.* Úgy látszik, hogy szükség, igen nagy szükség lesz erre, mert az valóban példa nélkül álló dolog, a mi legközelebb a felsőházi tárgyalások alkalmával történt, hogy épen egy protestáns püspöknek magyarázgassa egy római kath. vallású miniszter azt, hogy a Szent István napja protestáns ünnep is; s tekintetbe nem véve az ezen napot soha nem ünneplő egyházakat s három millió protestánst, csak a legfelebb néhány ezerre tehető protestáns vallású állami vagy más közhivatalnok példája után induljon el e kérdés eldöntésénél; mert így, de csakis így, valóban igaza volt a miniszternek, a mennyiben ezen hivatalnokok eddig is megünnepezték, *a többi római kath. ünnepekkel együtt a Szent István napját is* oly módon, hogy ezen napokon munkaszünetet tartottak ad majorem Hungariae gloriam.

De hát ez még nem ünnep s épen nem állam-eszmét erősítő, lelkesítő, testvériesítő országos nemzeti ünnep; azt nem így, hanem egészen más úton lehet megcsinálni; s legtávolabbról sem férhet kétség ahhoz, hogy ha egyszer bármelyik magyar kormány s bármelyik magyar országgyűlés komolyan fog gondolkozni arról, hogy egy országos nemzeti ünnepnap tartását törvénybe iktassa, ezen nagy fontosságú, az összes nemzetet s annak minden rétegeit egyaránt mélyen érdeklő kérdésnél egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztenie azt, hogy *mint minden más ünnep, úgy egy országos nemzeti ünnep fogalma is, elválaszthatatlanul össze van kötve a külső vallásos szertartásokkal, a belső vallásos hittel, az összes vallásos élettel, s egy különböző hitfelekezetekre osztott államban mindezen felekezetek vallási meggyőződésével; s csak ha mindezekkel összhangzásban állapíttatik meg, lehet az a közházára valóban áldást hozó; másként, ha kizárólag egyik vagy másik felekezet szellemében rendeztetnék, a többiekre nézve nem lenne az más, mint botránkozás köve.*

Arra nézve, hogy mit tegyünk, mint viselkedjünk már ez évben, az első új szabású Szent István napján, azt hiszem, közgyűléseinken vagy lelkészi értekezleteinken kellene közös akarattal megállapodnunk. A mint tudjuk, a mi köznépünk ünneplése abban áll, hogy délelőtt és délután elmegy az Úr házába, Isten ígéjének meghallgatására, a nap többi részét aztán eltölti szokása és természete

szerint különbözőképen; de, — Istennek legyen hála! — ez idő szerint még én teljes bizonyossággal merem állítani, hogy ünnep tekintetében az egy és szükséges dolog nála a templomi ünnepélyes isteni tisztelet s valódi ünnepet e nélkül bizony képzelnem sem tud. Ugy tudom, hogy a munkaszünet még a mezei munkára, — a melylyel foglalkozik pedig híveink legnagyobb része — nincs kiterjesztve; s így ezúttal csak arról kellene jóelőre gondoskodnunk, hogy az ipar terén foglalkozó s a törvény által munkaszünetre kötelezett híveink feltalálják a templomi istenitiszteletben s tanításokban máskor számokra önként kínálkozó, vallásos, lelki táplálékot valami más úton módon, s ne legyenek annak a kísértésnek kitéve, hogy esetleg a római kath. templomokban, vagy éppen a Szent István társulat által kiadott ifjúsági íratok s népiratkák olvasásában keressék azt Szent István napján. Mondám, hogy a munkaszünet a mezei munkára nincs kiterjesztve; de azért nincs kizárva, sőt, ha az a szellő, mely a felsőbb körökben s parlamentünk légkörében is lengedez, a mint szokott, lejjebbfele is elhat: éppen nem lesz kizárva az a lehetőség, hogy kivált egyes vallású községekben, a mezei munka folytatásában is gátoltatni fognak, vagy legalább kellemetlenségeknek lesznek kitéve híveink Szent István napján. Hitünkre s lelkiismereti meggyőződésünkre vonatkozó, elvi fontosságú, belső egyéni s gyülekezeti vallásos életünkre tartozó, külső indítók egyaránt s mintegy parancsolólag köteleznek tehát arra, hogy behatóan foglalkozzunk s minden oldalról tisztába jöjjünk e kérdéssel.

Tóth Dániel,
miskolci lelkész.

Az országos ev. ref. lelkészi- és tanári özvegy-árva gyámintézet.

(Folytatás).

A dunamelléki egyházkerületnek van még két javaslata, a melyekről emlékeznem kell, hogy teljesen fel legyenek sorolva azok az akadályok, a melyek a gyámintézet megalkotására való törekvést a konventnél elaltatták. Nevezetesen: *A jelenleg alkalmazásban levő lelkészeknek és tanároknak szabad tetszésére hagyatik a gyám- és nyugdíjintézetbe belépés, vagy be nem lépés.* Továbbá, hogy a lelkészek után gyülekezeteik, a tanárok után az illető fenntartó testületek is járuljanak hasonló arányban, az egyetemes gyámintézeti pénztár gyarapításához.

Szerintem az első javaslat teljességgel nem egyez meg azzal a közóharral, a mely a gyámintézet megalakítása iránt minden oldalról nyilvánult. Ha a belépés szabad tetszésre bízatik, akkor nagyon hosszú idő múlva fog az intézet olyan életerőt kifejteni, a milyent attól mindnyájan várunk, mert ki-ki bizonyos idegenkedéssel várakozni fog, hogy meglássa annak életképességét, a mi pedig, nagyon természetesen, annál kevésbé lesz biztató, minél többen helyezkednek várakozó állásba. Ez csaknem halvaszületés lenne. De nincs is rá semmi szükség, mert mindenik egyházkerület kimondotta, hogy annak megalkotásához hozzájárul.

Amennyire szükségtelennek, sőt károsnak látom

az első javaslatot, ép oly szükségesnek s a gyámintézet felvirágzására nézve elodázhatlannak látom a másik javaslat életbeléptetését. A létező ev. ref. lelkészi gyámintézeteken kívül, alig van olyan gyámintézet, a melynek fentartásához hozzá ne járulna az a testület, a mely az illető hivatalnokok munka-erejét felhasználja. És egészen jogos, az általunk édes melegséggel ápolt, humanizmus követelte kívánság is ez. Testi és szellemi erőinket, kötelességünkhöz híven, egyházaink érdekében használjuk el. Bizony a munkadíj érte a legnagyobb részt oly csekély, hogy jó volna, ha meg nem fogyatkoznék mellette asztalunkon a mindennapi kenyér! Tőke gyűjtésre pedig gondolnunk sem lehet. Hát valami magasabb erkölcsi kényszer nem nyomakodik-e az ilyen erkölcsi testületekre, hogy értök küzdött hivatalnokaik özvegyének és árváinak inséges helyzetén, ha csak egy darab kenyérrel is enyhítsenek? Azt hiszem, ez kétséget nem szenved. És éppen azért, p. o. az állam, nemcsak hozzájárul a saját hivatalnokai gyám- és nyugdíjintézete fenntartásához, hanem teljes mértékben, hivatalnokainak minden hozzájárulása nélkül, maga tartja azt fenn. A megyei hivatalnokok és a községi jegyzők nyugdíjintézeténél is, magok a testületek viselik legnagyobb részt a terheket. A tanítói nyugdíjintézet fentartásához szintén nem csekély mérvben járulnak az iskolafenntartó testületek. Sőt a leggyaralóbb, mulóéletű, nyereszkeskedő társulatok is, első helyre teszik a nyugdíj-tőkeképzést. És mi, dacára annak, hogy közel 400 év áll hátunk megett hűséggel meg szolgálva: így tűnődünk a felett, vajjon merjük-e kívánni azt, hogy minden lelkészi hivatalt fenntartó egyházközség, legalább annyival járuljon a gyámintézet fentartásához, amennyivel hivatalnokja járul. És végre is csak az egyetlen dunamelléki kerület meri ezt az óhaját kifejezni. Valóban szánalomra méltó helyzet!... Fel kell ébrednünk mindnyájunknak és egész nyugodt önérzettel kérnünk, sőt követelnünk kell, még ha az út odáig vinne, a zsinat előtt is, hogy az egyházak, illetőleg az iskolák legalább ugyanannyival járuljanak a gyámintézet fenntartásához, amennyivel az ottani lelkész vagy tanár járulni köteles.

Ezeket kívül még nekem volna egy szerény javaslatom. Az alapszabály-tervezet 4. §-ában az áll, hogy a folyó természetű évi jövedelem 25%-a is évről-évre tőkésítendő, s az így fenmaradó részből vonandó le a kezelési költség, s csak az ezeken felüli összeg fordítható segélyezésre; illetőleg, ha a nyugdíjtőke külön képzése el nem ejtetik, csak a fele. Ki az, a ki el nem ismerné, hogy a jövő nemzedékről is kötelességünk gondoskodni? De hogy ily mértékben megrövidítsük magunkat, azt még a jövő nemzedék sem kívánja tőlünk. Hiszen mi a jövőért már akkor sokat teszünk, ha egy biztos alapon nyugvó, jól szervezett gyámintézetet hagyunk reájuk. De meg az idő, a kicsiny makkból is terebélyes nagy fát növel, csak az életére vigyázzunk annak. Tartózkodás nélkül élvezhetjük azért, enyhétadó lombjának hús árnyékát. Biztosak lehetünk felőle, hogy azoknak, kik utánunk jőnek, még több jut. Ha a rendes évi jövedelmet egészen elhasználjuk is — mert rendkívüli körülmények állhatnak elő — a tőkének még akkor is meg van a lassú bár, de biztos évi szaporodása, a tőketermesztő jövedelmek által, a melyek a b) és é) pontok alatt megjelölt belépési díjakból és esetleges adományokból folynának be. Sokan erre azt mondhatják, hogy az nevetséges csekélység. Pedig még egyetlen krajcár is igen becses, éppen ilyen hosszú életre tervezett intézetnél.

Hogy egy kis kitérést tegyek, *Flammarionnak*, ennek a mai kor egyik legnagyobb természettudósának és

legmélyebb hittől áthatott theológusának *Csillagásztanában* olvastam a következőket:

«Mennyire nőtt volna meg máig, kamatos-kamattal 1 krajcár, melyet Krisztus születésekor kölcsönöztek ki? Egy szónok elmondaná p. o. hogy az összeg oly nagy, miszerint valamennyi vasút, valamennyi kocsija nem bírná ezt elvinni, s hogyha az Alpesek és Pyrenaeusok tiszta gyémántból állának is, még sem érnének annyit. Egy számoló pedig kifejezné ezen 38 jegyből álló számmal:

68.530,645,739,000,000000,000000,000000,000000.

Egész megkábít bennünket ekkora szám. Ez a szám egészen megvilágosodik, átalakul, ha meggondoljuk, hogy az egész föld csupán 5875 sextillió kgrot nyom, és ha egészen aranyból volna, akkor — bár súlya $3\frac{1}{2}$ -szer nagyobb lenne, mint most, — még sem nyomna csak 20562 sextillió kgrot, s nem érne többet, mint 30.000,000000 milliárdszor milliárd forintot! Ha a mi egész földünk tömör aranyból állana, két milliárd akkora föld kellene, hogy a fentebbi szám által kifejezett összeget ki lehessen vele fizetni. Elgondolva, hogy az égből minden percben akkora tömeg arany hullana alá, mint a föld, a hullásnak 4600 esztendeig kellene tartania, hogy akkora összeg értékű hulljon alá.» (Népszerű csillagásztan. Flammarion Camille. II. köt. 1882. Budapest 257. lap).

Nemde, még közülünk is sokan hitetlenül rázzák erre a szédítő dologra fejüket? Pedig semmi legkisebb okunk nincs kételkedni ennek a tudósnak komoly előadásában. Türelem tehát és hit! S használjuk fel bátran a rendelkezésünkre álló eszközöket a jelen nyomorának enyhítésére, s ne törjünk el olyan nagy darab kenyeret, ha arra szükség leend, az éhezők kezeiből!

(Folyt. köv.).

Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

A kötelező doktorátus.

Ügy látszik, hasztalan minden!

Hasztalan az, hogy már évek óta igyekszünk kimutatni azokat a hátrányokat, melyek a doktorátusok kötelező voltából erednek;

hasztalan az, hogy az ennek üdvös voltában vetett hit erősen meg van ingatva már a monarchia másik államában is, honnét pedig mi ezt átvettük;

hasztalan az, hogy jogakadémiáink felirataikban sürgetik ennek eltörlését; és

hasztalan az, hogy egyetemünk tanárai magok határozottan kimondják ennek meg nem felelő voltát, sőt hogy vallás- és közoktatásügyi miniszterünk is kijelentette, hogy már tárgyalásokat kezdett az igazságügy-miniszterrel ennek szabályozása iránt; mindez úgy látszik, nem, hogy célra nem vezet, de éppen annak ellenkezőjét eredményezi, a mi szándékoltatott.

A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat, melylyel már a képviselőház igazságügyi bizottsága is foglalkozott, II-ik fejezetének 19-ik §-ában kimondja azt, hogy «a gyakorlati bírói vizsgára bocsátásnak az 1874. XXIV. t.-c. 3. §-ában meghatározott kellékein felül a jelöltnek ki kell mutatnia, hogy valamely belföldi egyetemen elnyerte a jogtudorságot.» Tehát, a mit oly helytelennek tartottunk az ügyvédekre nézve; a mit annyira kifogásoltunk volt, az mostan kiterjesztetik a szorosabb értelemben vett jogi pályára másik nagy megyéjére — a bíróira — nézve is.

Ha a javaslat e pontja törvénybe iktattatik, akkor mindenkinek, a ki a tulajdonképi jogi pályára lép, dokto-

rátust kell tennie, mert e nélkül csakis a közigazgatási pályán fog az ember boldogulhatni.

És miért kell ennek így lennie? mi javasolja, mi teszi szükségessé ennek kimondását? Erre megfelelni igen nehéz, — s meggyőzően megfelelni — nézetem szerint, lehetetlen.

Két okot hallunk felemlíteni azok részéről, a kik e kérdésre feleletet adni akarnak. Az első az, hogy végre meg kellett szüntetni azt a különbséget, a mely a bírói és az ügyvédi képesítés között van; a második pedig az, hogy a bírói kar képzettségének a színvonalát emelni kell.

Az első célt a javaslat nem éri el, mert bár igaz az, hogy ennek törvényynyé válásával a bírótól és az ügyvédtől egyaránt meg fog kívántatni a jogtudori szigorlat, de a javaslat továbbra is fentartotta a gyakorlati bírói vizsgálatot, szemben az ügyvédi vizsgával. Ezt mindenestre helytelenül tette; az ügyvédi oklevél hatálya pedig a jövőben is megmarad jelentékenyebbnek, mint a bírói oklevél.

Dehát talán a második ok megmenti ezt az első is? Talán csak az első lépést akarták egyelőre e javaslattal megtenni arra nézve, hogy a bírói és ügyvédi qualificatio egygyé tétessék, — az által a szempont által vezéreltetve, hogy a szakképzettség színvonala emeltetni fog? — Én e cél sikerét is határozottan kétségbe vonom, a mint — hiszem — kétségbe vonja mindenki, a ki mai tudori szigorlatainkat igazán ismeri.

A közel mult hat tanév alatt a budapesti m. kir. tudomány egyetemnél összesen 6467, a kolozsvári m. kir. tudomány egyetemen pedig 821, együttvéve tehát 7288 jog- és államtudományi szigorlat tartatott. Ez óriási számból a jogtudori szigorlatokra Budapesten 5953, Kolozsváron pedig 734, — összesen tehát 6687 esett, — úgy, hogy az állam-tudori szigorlatok száma ez idő alatt összesen csak 601 volt. Kerek számban szólva: az elmult hat évet vevén alapúl, évente átlag *ezerszáz* jogtudori és *száz* államtudományi szigorlat tartatott.

Alig csalódtunk, ha azt állítjuk, hogy a javaslat törvényynyé válásával a jogtudori szigorlatoknak a száma meg fog kétszereződni. Ha pedig ez így lesz, akkor egyetemeink csakugyan igazi «doktor gyárak»-ká válnak, s nem tartózkodom kijelenteni, hogy az ilyen doktorátusokban én semmi garantiát nem láthatok arra nézve, hogy ezek által a bírói és ügyvédi pályára lépők képzettsége fokoztassék.

A tanár a szakadatlan vizsgálatok lélekölő munkájában igazán vizsgáló-géppé válik, az ifjak pedig a szigorlatok végig hallgatásával végezik összes tanulmányait, mert feladatukat nem a tantárgynak, hanem a tanárnak tanulmányozása s egy pár szokásos kérdésnek ellesése képezi. Eddig is méltó kifogás tárgyát képezi az, hogy a budapesti egyetemen — éppen a tanárok megbírhatalatlan elfoglaltsága miatt — egy időre több szigorlat vagy vizsgálat hirdettetik és a szigorlati vagy vizsgálati bizottság tagjai *együttesen* talán egyetlen jelöltet se hallgatnak meg, hanem teremről-teremre járva végezik a kikérdezéseket, s határoznak a képesítés felett, jöllehet az ifjú összes, — minden tárgyból adott — feleleteit nem hallgatták, mi lesz még ezután? azt igazán elképzelni is nehezen esik.

Hova fog süllyedni méginkább — ennek következtében — a doktorátusok becsé és értéke!? A doktori diplomát, melynek a legmagasabb tudományos képesítést kellene megadnia, a kenyérkereseti pályára való léphetés előfeltételének tekinteni kétségtelenül nehezebbé eshetik mindenkinek, a ki a tudományt magáért a tudományért szereti; mennyire fájhat még ez azoknak,

a kik — a körülmények teljes ismerete folytán — biztosan látják azt is, hogy ennek kimondása és a tulajdonképi jogi pályán való általánosítása csakis oly módon történik, hogy a szigorlatok voltaképeni jellegükből teljesen kivetköztetnek.

Hogy ez a két ok, melyet a szerencsétlenül célba vett újítás mellett fel szoktak hozni, meg nem állhat, az az eddigiekből világos lehet mindenki előtt. E mellett számos alaposnál-alaposabb okot lehet felhozni e kötelező szigorlatok intézménye ellen, melyek közül e helyütt csupán a legfontosabbakat kívánom röviden felemlíteni.

1. A kötelező szigorlatok által a jogi pálya bevezetésére fordítandó idő és költség jelentékenyen nagyobbodik, mely utóbbi szegényebb sorsú ifjainknál határozott nehézséget fog képezni ez erre való lépés tekintetében.

2. Az egészségtelen túltömöttség, mely különösen budapesti egyetemünk jogi karán észlelhető, még jelentékenyebben fog emelkedni, mivel a szigorlatok csupán az egyetemeken lesznek lehetőek, s ennek következtében, minden szigorlatra köteles ifjú kénytelen lesz az egyetemetek felkeresni, hogy a szigorlatokon szereplő tanárokkal megismerkedjék. Ez óriási túltömöttség pedig méginkább lehetetlenné fogja tenni azt, hogy az ifjak szorgalma és előmenetele tekintetében ellenőrzés legyen gyakorolható; szóval, hogy a tanulás és tanítás eredményes legyen.

3. A vidéki jogakadémiák pedig — ha át nem alakulnak közigazgatási tanfolyamokká — bezárhatják kapuit, mert az az elnéptelenedés, a mely életerejüknek eddig is oly hatalmas gyengítője volt, mindinkább és inkább fokoztatni fog ez új rendszer által. Hiszen 1874. óta, mióta az ügyvédi pálya előfeltételül a kötelező doktorátus megszabatott, 1843-ról 791-re (!) csökkent az összes jogakadémiák hallgatóinak száma, s ez idő alatt két jogakadémia működése lett beszüntetve, egy pedig fokozatos beszüntetés alatt áll. Hivatkozhatunk e tanintézetek kiváló multjára, hivatkozhatunk azokra a megbecsülhetetlen hasznokra, melyek működésükből erednek; hivatkozhatunk arra, hogy a centralizáció e téren határozottan meg nem felelő, sőt, hogy — épen ellenkezőleg: arra kellene törekedni, hogy minél több tudományos központunk legyen — azért mindez nem segít. Pedig br. *Eötvös József* szavai is meggyőzhetnének ennek helytelen voltáról, ki „a XIX-ik század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra” című művében azt mondja: „az egyszerű lámpa kétségtelenül alig tűnik fel a világító torony mellett, de egy várost sok lámpával sokkal jobban ki lehet világítani, mint p. u. egyetlen fénytornyival. Így a felvilágosodásra nézve is, a polgáriasság oly nagy központját, mint Páris, távolabb körben csodálhatjuk; de ha a fölvilágosodásnak nem fényét, hanem hasznát nézzük, ezt csak ott találhatjuk, hol sok középpont van.”

Talán azzal lehetne vigasztalni magunkat, hogy az igazságügyminiszter a javaslat e szakaszának bizottsági tárgyalásánál, mikor a bizottság elnöke ez újítás mellőzését javasolta, kijelentette, hogy ezt ideiglenesnek tekintti addig, a míg nem sikerül a bírói és ügyvédi képesítést teljesen egyenlősíteni? Ez bizony nem lehet vigasztaló senkire nézve! Hiszen e tervbe vett újításnak mindenmű káros hatását nem szünteti meg, s még csak nem is csökkenti az, hogy ez esetleg csak kísérletezésképen alkalmaztatik; arra nézve pedig alig láthatunk csak egy kis biztosítékot is, hogy ez újítás visszássága és káros következményei fogják épen azt eredményezni, hogy ez mielőbb megszüntetve leend; hiszen e visszásságok és káros következmények előtt — csak akarni kell — ép úgy szemet lehet hűnyni, mint a hogy ez mostan a ja-

vaslat e pontjának ily módon való szövegezésével történt. A kötelező doktorátusok eltörlése mellett, az államvizsgálatok szigorításában és kötelezőekké tételében, nem különben egy új, az elméletre és gyakorlatra egyaránt figyelmet fordító, szigorú, egységes bírói és ügyvédi vizsgálatnak a rendszeresítésében látnám én az egyedüli módot, melyen e kérdést helyesen megoldani lehet, s mindaddig, a míg ez be nem következik, sőt ellenkezőleg: a doktorátusok kötelező volta helyzetetik előtérbe, mindaddig csupán komoly aggodalommal nézhetünk jogi oktatásunk jövője elé.

Dr. Horváth Ödön,
dékán-tanár az eperjesi jogakadémián.

TÁRCZA.

A mai Németország.

Németországot, különösen mi magyarok megszoktuk úgy tekinteni, mint a boldog országok mintaképét, honnan, ha koronként hallunk is hírt, p. o. a socialismus fészkelődéséről, a mely elhithetné velünk, hogy ott sincs minden egészen rendben: mégis hajlandók vagyunk ezt a tünetet is csak úgy tekinteni, mint a mi szükséges ahoz, hogy a jólétet bizonyítsa s igazolja azt az apostoli mondást: „szükséges háborúságnak is lenni.” Megszoktuk Németországot, kivált tudományos dologban, az „alaposság” tösgyökeres hazájának tartani, hová jónak s szükségesnek látjuk pályavégzett ifjainkat egy kis pótтанfolyamra kiküldeni.

Dehát csakugyan olyan e Németország, hogy azt a magyar embernek sohsem szabad volna szem elől tévesztetni? Maguk a németek adnak e kérdésre kielégítő feleletet. A császár mondta nem régiben, hogy nincs, nem lehet megelégedve birodalma szellemi életével, különösen pedig a neveléssel. A császár mondása bizonyára eléggé nyomatékos, de talán kissé futólagos arra, hogy tisztán reá alapítsuk Németországról való újabb keletű véleményünket. Sokkal inkább alapul szolgálhat a mai Németország megítéléséhez az a könyv, mely „*Rembrandt als Erzieher*” címmel jelent meg s még nincs egy éve, már is 31-ik kiadásban forog közkézen. Ismeretlen szerző írta, ki egyszerűen csak „egy német”-nek nevezi magát. Egygyel több ok, hogy hízelgés nélkül szóljon hazájáról; leplezetlenül tárja föl annak bajait s hiányait. Azt hiszem, nem lesz érdektelen e mű nyomán mutatni be a mai Németországot, a mely az „egy német” szemében korántsem áll a tökéletesség fokán, sőt közel áll ahoz, hogy túlrettsége miatt romlásnak induljon.

* * *

A munka nagy port vert föl a német közönség körében. Elevenére tapintott az ismeretlen író. Mi volt hát természetesebb, mint az, hogy az ellenvéleményűek sem késtek napvilágra bocsátani gondolataikat, a mi viszont azt idézte elő, hogy az ismeretlen íróval tartó egyének sem maradtak nyugalomban, hanem védírataikkal ugyanám sarkukra álltak s oltalmazgatták s oltalmazták még most is a névtelenség leple alatt lappangó író, ki oly talpraesetten, bátran ki merte mutatni hazája gyöngye oldalait.

A támadók közül „*Egy németalföldi paraszt*” álnévű író „*Est Est Est*” című széljegyzeteknek nevezett munkájával s *Nautilus*, vagyis *Seemann Arthur*: „*Olcó bölcsesség*” című bírálatával a jelentékenyebbek; míg a védők között *Gurlitt Cornél* és *dr. Pudor Henrik* a legodaadóbb Rembrandt-hívek.

A „németalföldi paraszt” széljegyzetei e két beveze-

téssel kezdődnek, melyek mindig előre jelzik az író álláspontját: «Olvasta már ön Rembrandt mint nevelőt? Kérdé tőlem B. aszony.» «Nem!» «De kérem, ezt el kell önnek olvasnia, mert ez egy nagybecsű könyv, mely nagy tanultságról tanúskodik, melynek szerzője szörnyű sokat tud; ki úgy látszik, a culturnézet minden terén otthon van úgy, hogy csak tanulhatunk tőle s csak csodálhatjuk!» — A másik bevezetés: «Olvasta már ön Rembrandt-ot, kérdem P. tanárt, a ki festő.» «Igen, természetesen, azaz, hogy tulajdonképen nem olvastam.» «Hogy értsem?» «Hát egyszerűen csak úgy, hogy körülbelől feléig átkínlódtam s akkor úgy megzavarodtam s megvadultam, hogy az átk . . . csacskaságot a szögletbe vágtam.» «Lehetetlen!» «Pedig úgy van! s ha ön azt a könyvet végig olvassa s nem betegszik meg tőle: akkor én a legnagyobb tisztelettel hajlok meg ön előtt, sőt azonfelül még 100 márkát is adok önnek.» Meglehetős nevetségesen mutatja tehát be a munkát s a gúnynak könnyen észrevehető mosolya rejtőzködik e további sorokban: «nos, hát én átolvastam a könyvet elejétől-végig, minden sorát szóról-szóra, s hozzá kell tennem a legjellemzőbb dolog gyanánt, egészséges vagyok! Így kiérdekeltem P. tanár nagyrabecsülését s a fölajánlott 100 márkát, a melyen, ha kifizeti, rendkívül erős bort veszek, hogy az olvasás közben sokszor erősen megtámadott életkedvemben az egyensúlyt valahogy helyreállítsam, mert a szó legszorosabb értelmében nagy munka átolvasni e könyvet! «Ez író szerint csak handabanda az egész, s ez tart — horrendum dictu — 309 lapon át! (Ennyiből áll a XII. kiadás). Üres puffogatás, mely annyi kiadást ért meg! Bombasztok tárháza, mely üvegből van csinálva, s ha a logika kalapácsaival ráütnek: darabokra törnek. Szójátékok gyűjteménye, mely, mint ilyen, becsstelen. Csak egy érdeme van — ha ugyan érdemnek tulajdonítható — a nagy olvasottság, mely az «idézetek méhszorgalmára valló» összeszedettségében nyilvánul. De ez is csak bogaras kedélyre mutat. A sokszor előforduló határozott véleményre pedig ez az ítélete: egyszer csak ez lesz a szerző álláspontjára — kevés változtatással — sírvers gyanánt írva: «Propter nimium Est, Est Est, Dominus meus mortuus est. R. I. P.»

A másik támadó, *Nautilus*, már a bírálat címében elárulja célját, mikor ezt írja föl: „*Olcsó bölcsesség*,“ s ezt vizshangoztatja munkája bevezető soraiiban is, fölkiáltván gúnyorosan: «Hűsz iv két márkáért! így lehet olcsón bölcseséget venni!» Szerinte a munkában, sok is, kevés is van. Van sok idézet, a mi elfedezi azt, hogy magának az írónak vajmi kevés szelleme van. Nincs határozott iránya, biztos alapja s e különössége okozza, hogy oly nagy érdeklődést keltett. Egy legkevésbé sem bölcsész fejének teremtménye! Bámulatosan sokat olvasott s minden téren tájékozott egy kicsit, de tulajdonképen mit sem vagy igen keveset olvasott úgy, hogy megemésztette volna; helytelen az előadása, gyakran hamis az idézete, hibás a következtetése. Nem úttörő korántsem, mint Gurlitt mondja! Mert ha úttörő, akkor csakis szappanbuborék úttörője lehet, melyet egy lehellet megsemmisít. Várat akar építeni, de váraihoz nincs sem alap, sem tető, sem kőfal. Van ugyan e munkában sok szellem, de ez a szellem lényegileg meddő, a legtöbbször csak az élc játékában mutatkozik, mondhatni nem egyéb, mint szellemi bolhaugrálást művelő valami, mely érett gondolat eredménye gyanánt mit sem közöl. Van a munkában új is, ó is; de az új nem igaz, az ó pedig igaz ugyan, de nem az író sajátja. Az egész mű, leszámítva némely megállható tételét, értéktelen képzelődés, írói jonglorkodás, irodalmi bohóckodás s ízetlen, becsnélküli morgolódás, mely egy ideig hypnotizálni látszik a

közönséget, azután pedig undort szül s nyomtalanul eltűnik a világ elől.

Meglehetős kemény kritikák! Lássuk a védőket is. Gurlitt úttörőnek, üstökösnek nevezi az ismeretlen író, ki megmutatta azt az irányt, melyen haladva a mai Németország, a létező hiányokat megszüntetve, egészséges, kedvező haladást, új életet kezdhet. Dr. Pádor többet mond. Munkája bevezetésében ugyanis ezt mondja: 1781-ben történt, hogy Kant «Tiszta észbírálata» megjelent. Ez a munka egy századon át gyümölcsözőt, az emberi szellem kritikája volt ez. Az 1890-ik év elején történt, hogy „*Rembrandt mint nevelő*“ egy némettől megjelent. Egy századon át fog gyümölcsözni; ez a német szellem kritikája. Az emberi ész kritikájával kezdődött a kritika százada s a német szellem kritikája zárja azt be. «Rembrandt mint nevelő» a jövő század hírnöke, a személyiség, a teremtő, a művészet századának előfutárja . . . Az egyéniség százada következik most, melynek kapujában arany betűkkel ez az egyszerű szó van felírva: személyiség. S e kapuhoz a vezető s zászlóvivő az a német, a ki «Rembrandt mint nevelő»-t megírta . . . Végre ismét egy könyv, mely érdemes a nyomdafestékre! Végre ismét egy könyv, melyet érdemes elolvasni! Tény ez, ötven év óta nem jelent meg Németországban könyv, melyre oly büszke lehetne Németország, mint a szóbanforgóra. Segész entusiasmussal mondja aztán munkája végén: «A könyv a német szellem kritikája, mely a művészet századának próféciája akar lenni, mely a német népnek egy új szentírása lehet!»

Meglehetősen magasztaló kritika!

Az eddigiekből már észrevehető, hogy a munka Németországban egy új korszakot van hivatva teremteni, természetesen, a mai állapotok orvoslásával. S épen az orvoslás módjának a meghatározása a munka célja, kimutatni t. i. azt, hogy hol van szükség javításra, szakításra a mostani állapotokkal, s e javítás, e szakítás, mely irányban történjék. Az irány *Rembrandt*. *Rembrandt*ot kell követni s Németország, mely ma nem egészséges, új életet kezd s a világ ura lesz.

De hát ki ez a *Rembrandt*? Tudós, bölcsész, költő, tanár, zenész? Német?

(Folyt. köv.).

Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

Felőlő-e a lelkészjelölő-bizottság?

(Pótlékul a beregi egyházmegyei gyűlésről közölt tudósításhoz).

Talán nem is kellene többször szólnunk e szerencsétlen intézményről, mely annyi jogos panaszra adott egyszer-mászor okot, s mely — ha az Úr is úgy akarandja, mint az országszerte felhangzott közvélemény — maholnap megérdemelt helyére, a lomtárba kerül! Bizonyára örömet hallgatnék fölé s inkább szeretnék résztvenni ama közérdekű tárgyak megvitatásában, melyek mai napig megbeszélésre várnak; de ki tehet róla, ha ez a baldokló intézmény — talán elbizakodva abban, hogy nem sokára kiműlik s akkor az illendőség törvénye szerint csak jót lesz szabad mondani fölé — még most is, midőn az utóját járja, olyanokat enged meg magának, a miket hallgatással mellőzni lehetetlen!?

Elégge ösmeretes egyházi lapjaink olvasó közönsége előtt a mező-vári lelkészjelölés ügye. Tárgyaltatott ez nálunk lelkészi értekezleteken, s minthogy lelkészi testületünk felháborodása — mondhatni — általános volt: nem maradhatott szó nélkül a folyó évi március 17—19-ik napjain tartott egyházmegyei közgyűlésen sem,

mert hiszen ez a hely mind nyilvánossága, mind illetékességénél fogva hasonló ügyek megbeszélésére csakugyan a legalkalmasabb és leghivatottabb. S épen arról kell szólnom, a mi e gyűlésen történt; felszólalásra indít a „Sárospataki Lapok“ 13-ik számában megjelent gyűlési tudósítás, mely a 286 ik lapon a második kikezdésben ezeket tartalmazza: „De miután a lelkészjelölésnél a törvény értelmében a jelölő-bizottság tagjai csakis saját lelkiösmeretöknek felelősek: a közgyűlés esperese válaszáat tudomásul vette.

Kénytelen vagyok határozottan kijelenteni, hogy arról, a mi itt egyházmegyei közönségünk által elfogadott indokolásul említettik — szó sem volt. Ezt a nézetet, mintha a lelkészjelölő-bizottság tagjai minden eljárásukra nézve fel volnának mentve a törvényes felelősség alól — közülünk ott a tárgyalás alkalmával senki sem mondta; papságunk ezt magáévá nem tette és nem is fogja tenni, mert ez nem egyéb lenne, mint a legnagyobb képtelenség!

Hiszem és vallom, hogy ilyen indokolás elfogadása által nem fog lelkészi testületünk magafelől szegénységi bizonyítványt kiállítani. S ha szóba jött volna egyáltalában ez a kérdés: ellene mondanak annak mások is, de én is. Azonban szerencsére említésbe sem jött ilyen; ugyanazért el sem fogadtatott a fentebbi indokolás.

Ha pedig már itt e helyen fel kellett ez indokolás ellen szólalnom, szabad legyen kérdésbe tennem: ugyan hol van az a törvény, melynek értelme ide menne ki? Jó lesz hivatkozni rá világosan; hadd lássuk e mumust, melylyel a láthatáron tornyosulni indult vész-felhőket annyiszor sikerült már ügyesen eloszlatni; hadd nézzünk szemei közé e titkos hatalomnak; hadd lássunk már egyszer valahára tisztán, homályosság nélkül!

Részemről, ha e kérdés szóba jön: azonnal ki fogom mondani, hogy a lelkészjelölő bizottságot törvényes felelősség terhe alatt állónak tartom. Mert igaz ugyan, hogy a lelkészjelölő-bizottság tagjai, azon esetben, ha minősített egyének közül belátásuk szerint szabadon — tehát hosszabb szolgálati időre, nagyobb érdemre semmit nem tekintve — választanak jelölteket: senki által kérdőre nem vonhatók, csakis lelkiösmeretökkel szemben lehetnek felelősek; de ha minősítetlen egyéneket juttatnak szavazatukkal a jelöltek közé: ezért a törvény értelmében felelősségre vonhatók s még kártérítésre is kötelezhetők.

Alkalmazva ezeket a m.-várii esetre, a dolog ekképen áll: pályázott oda 15 minősített és 1 minősítetlen egyén: ha a minősítetlen pályázó kijelöltetett: ezért a bizottság ama tagja, ki azt eszközölte, fegyelmi bíróság elé állítható; ellenben, ha minősített egyének jelölteknek mind az 5 helyre: ekkor a jelölők ellen semmi törvényes eljárás nem tehető.

Egyházmegyei közgyűlésünk azonban — ha nem adott is ennek szavakban világos kifejezést — mindenestre mélyen fájlalta azt, a mit a jelölő-bizottság a 4 minősített jelölt megválasztásánál cselekedett. S mert lehetetlen volt nem éreznie a méltatlanságot, mely p. o. 3 pályázó segédlelkész közül a 2 érdemesebbet elmellőzte: ugyanazért nem mulasztotta el az eljárás irányában határozott nem tetszését kifejezni akkor, midőn a vitát ilyen megállapodással zárta be:

Közgyűlésünk ugyan nt. esperes úrnak a tóháti lelkészi-kör interpellációjára adott válaszáat tudomásul veszi, de elvárja a t. jelölő-bizottságtól, hogy jövőre nem csak a minősítési törvényt, hanem a pályázó lelkészek szolgálati idejét, hivatalos pályán szerzett érdemeit is respectálni fogja.

Ez volt ama határozat, mely közgyűlésünk által hozszas vita után kimondatott. S ennek közlése után csakis

azon esetekre terjeszkedem még ki, a melyekben a jelölő-bizottság törvényesen is felelősségre vonható.

És magam voltam az, ki a vita kezdetén a tóháti lelkészi-kör megbízásából indítványt tettem arra nézve, hogy lelkészi testületünk a jelölés által megsértetvén, a közgyűlés egyeteme nyiltan fejezze ki bizalmatlanságát a törvénytelenül eljáró bizottsági tag iránt. De nem azért tettem emez indítványt, mintha a törvénytelen megtorlását lehetetlennek tartottam volna; hanem azért, mert egy erkölcsi testület nyilvános ítéletét súlyosabbnak tartom a törvényben megszabott fegyelmi eljárásnál, s azért is, mert a fegyelmi eljárást kiszűközlíthetik azok, kik a jelölés alkalmával méltatlanul mellőztettek; — ugyanis:

Ha a törvény rideg betűit, a sovány § okat tekintjük: akkor indítványozhatjuk, hogy az egyházi törvény 257-ik §-ának c, e, f, pontjai értelmében fegyelmi eljárás indíttassék az ellen, ki szavazatával minősítetlen egyén kijelöléséhez járult. Mert mi okból, mi célból rendelné a törvény azt, hogy a jelölő-bizottsági tagok a tanácsbírák közül választassanak, hanem azért, hogy mulasztás, vagy törvénytelenítés esetén az illetők felelősségre vonhatók legyenek?! Igazolja ezt maga a gyakorlat; ott van a tiszántúli egyházkerület 1884. évi augusztusi gyűlése jegyzőkönyvében 342. szám alatt az egyházkerületi fegyelmi bíróság ítélete, mely Gaál Imre hihari esperes ellen — a lelkészi jelöléseknél elkövetett szabálytalanságok miatt indított fegyelmi ügyben — következőképen hozatott:

„Miután kétségtelenül be van igazolva hogy a lelkészjelölésnél megállapított egyházi szabályrendeletek ellen vétett; a mennyiben mind a nagyváradi, mind a püspöki lelkészjelölésnél oly egyéneket juttatott szavazatával és állításaival a jelöltek közé, kik arra képesítve teljes mértékben nem voltak: az egyházi törvények 257. §. e pontja ellen vétvén, reá a megintés mint büntetési fokozat alkalmazandónak mondatott ki és a tárgyalási jegyzőkönyvhöz csatolt kimutatás szerint, a költségek megtérítésében elmarasztaltatott.”

Azt hiszem, ezen idézet elég világosan szól azoknak, kik törvényt tapodnak abban a hitben, hogy csak saját lelkiösmeretüknek tartoznak cselekedetükről számot adni s kétségtelenül kivonható belőle

1-ör az, hogy a törvénytelenül cselekvő bizottsági tag hiába akarja magát a tág lelkiösmeret fala mögé elrejtetni, mert nemcsak erkölcsi megtorlásként várhatja a nyilvános megszégyenítést, hanem fegyelmi büntetéssel is sújtható, sőt

2-or az általa okozott költségek és károk megtérítésében is elmarasztaltatik.

Ezeket kellett elmondanom a gyűlésen jelen volt nagyszámú lelkészi testület reputációjára érdekében annak igazolására, hogy mégsem tartjuk az egyházi törvényt annyira hiányosnak, a milyennek némelyek állítgatják s tagadják azt, mintha törvénytelen eljárásáért törvényes felelősséggel is ne tartoznék a jelölő-bizottság!

Bary Sándor,
bátyui lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Gr. Csáky Albin apokryph levele egy öreg nyelvészhez Budapestről Utópiába.

Tisztelt nyelvtudós barátom!

Pár héttel ezelőtt ily című füzetet küldöttél szét az országba s juttattál el én hozzám is:

„Gr. Csáky Albin jeles beszéde az elkeresztelés tárgyában, a képviselőházban nov. 27-én 1890. Irodalmi stílusból

magyarra fordította egy anyanyelvét szerető és becsülő hazafi. Nyomatott Utopiában." Elolvastam. Érdekes, tanulságos curiosum. Érdekes, akár a beszéd szerzőjét, akár a névtelen magyarosítót tekintjük.

Mindenesetre — őszintén megvallom — feltűnő és érdekes lehet a magyar közönségre nézve, hogy a magyar nemzeti kultúrát vezető miniszternek a magyar képviselő házban elmondott magyar beszéde meglehetősen rászorúl a magyarra fordításra. Éppen azért nem csodálom, hogy akadt facér, kötekedő nyelvész, a kinek nyelvét ingerlé az ilyen fajta főúri nyelv, s nyelvtani szabályaival megkésztetvén hozzá a pikáns mártást: a magyar közönségnek bényelésül erdélyi edényben feltalálá. Hanem — megengedj öreg nyelvtudósom — ahhoz egy kis malitia, meg farizeusi kevélység kellett, hogy az egyénit általánossá tegyed, s a saját stylusomat, mint irodalmi stylust, magyarosítsd; bár igaz, hogy ezzel a magyarra fordítást a fordító szempontjából is különösen érdekessé tette. Ha ugyanis elolvassuk a füzetnek első lapját, melyen a kritizáló nyelvész a saját nyelvészeti el(v)ével, s gondolkozásával ismerteti meg: mindjárt látjuk, hogy nem közönséges nyelvtudóssal állunk szemben, hanem olyannal, a kinek egymagának jobb szabályai vannak, mint az összes grammatikusoknak, kiknek «hamis szabályai» rontották meg az én stylusomat is, s a kinek írói nyelvűje többet ér az irodalmi nyelvnél, s a ki eléggé feljogosítottnak érzi magát arra, hogy a Csáky-stylusban az irodalmi stylust javítsa és leckéztesse. Ily felsőbbbségi érzet erőst (így jó?)! gondolkozóvá tett, s egyik (talán szintén hibás) írókkal azt kérdezem: «Vajh ki ő és merre van hazája?» Vajh kitől tanulá ez az én fordítóm igaz magyar nyelvét? Nagy kevélyen így mondotta szája a rhodusi kolossusként „Világító“ jegyzetek elején: «Beállok farizeusnak és hálát adok Istennek, hogy «nem vagyok olyan, mint más nyelvészek, kiknek szabályai, rendelkezései s döntvényei bírói végleges ítéletek. Ők tekintélyeknek akarnak tartatni, én pedig csak egy fő tekintélyt ismerek, u. m. a grammatikusoktól, fordítóktól, divattól meg nem vesztegetett közbeszédek; másodrendbelinek pedig az ettől legkevesebbé különböző íróinkat.»

Ez a beszéd megest (így jó?) gondolkozóvá tett: melyik közbeszédet értem? En ugyanis beismerem, hogy csak szegény publikánus vagyok s nyelvészeti vagy nyelvészeti dolgokkal eddig édes keveset törődtem, s a nyelvet vagy nyelvét inkább csak eszköznek tekintettem gondolataim kifejezésére. Lehet, hogy ezt a nyelvet hibásan tanultam; de tanultam úgy, mint igen sok más művelt ember. Tanultam a családi körben, a gyermeki és ifjú tanulmányok között; aztán erősítettem és erősitem irodalmi művek olvasgatásával s gyakorlatilag a művelt társalgásban. Ez a művelt társalgási nyelv volt az én közbeszédem s jelesebb íróink munkáinak nyelvét tartottam én irodalmi nyelvnek. Azt tartottam, hogy a művelt emberek társalgási nyelve legközelebb áll az irodalmi nyelvhez, vagyis a művelt emberek irodalmi nyelven beszélnek és írnak. Hogy ez az irodalmi nyelv egyéni nyilatkozásaiban, tehát a Csáky-stylusban is, többé-kevésbé hibás lehet, megengedem. Ennek azonban nem az irodalmi nyelv az oka, mert ez (vagy talán az?) egyesekben pl. Jókaiban, Gyulaiban, Brassáiban stb. igen jó is lehet. De ne hibáztasd — édes nyelvtudós barátom — Ballagi és Szarvas nyelvészeket, Simonyi és Szinyei grammatikusokat sem, mert én helyzetemnél fogva, meg talán a kedv hiányában is, eddig azzal nem igen törődtem, hogy az ő nyelvtani szabályaik hamisak-e vagy nem; hanem beszéltem és írtam az én közbeszédem s az én stylusom szerint. Most azonban te — igaz magyar nyelvész — ezt a stylust megtámadod s romlott

irodalmi nyelvem megjavítására egész jóakarattal el-látsz „helyes utasításokkal“ a te „közbeszédek“ szerint. Azt hiszem, hogy ez a te közbeszédek helyesen a magyar „nép-nyelv.“ Hja! beismerem bűnös voltom: ezt közelben közelből még kevésbé tanulmányoztam a grammatikusoknál. En bizony megvallom, gondolataim közlésekor, különösen gyakori szónoklataimnál, mikor főleg a tárggyal foglalkoztam, nem igen fontolgathattam, hogy ezt, vagy azt a szögedi halász, a kecskőméti tanyás, a debreceni civis, a kövesdi matyó, a nógrádi palóc, a göcseji atyafi, vagy a székelgy góbé, hogy szokta mondani. Ha hát a beszédek amúgy is, meg így is hibás: be kellett látnom, hogy stylusom csakugyan rossz. De a javulásra minket kész vagyok, mert olyan, a milyen «anya nyelvét szerető és becsülő hazafi» én is volnék. De, hogy a «világító» jegyzetek tanításait kellőképen megérthessem s azok helyesen világoztassanak s így a helyes utasításokat követhessem meg-nézegettem legmagyarabb íróinkat, a «Magyar Népköltési Gyűjteményeket», no meg — bevallom — némely lenézett «más nyelvészek» általánosan jelesnek ismert nyelvtudományi munkáit s grammatikáit is. Most már — gondoltam — egy kicsinyég én is farizeus leszek s leoldozva saruimat, rálepek arra a nagyon változatos és roppant terjedelmű ingoványra, melyet te közbeszédnek tartasz, s így hozzád némileg méltóan meghallgathatom egyedüli „főtekintélyed“ tanítgatásait. Farizeusságom nem bántam meg. Tanultam sok érdekes dolgot. Megtudtam, hogy Utopia Erdélyben van, mert fordítóm az erdélyi nyelvjárást használja; hogy az erdélyi nyelvjárást egynek kell tartanom a fordítói közbeszéddel; tehát talán ez volna az én romlott stylusomat javító jobb irodalmi nyelv. De hát akkor mit szólnak a többi mellőzött nyelvjárások, ha az irodalmi stylus csak ezután igazodik, vagy ha az igazi közbeszéd útján akar járni és követi mindeniket: nem úgy jár-e, mint a mese szerint a molnár és fia?! Az erdélyi nyelvjárás szeret az ígék elé bé köteteket rakni s ehhez képest — te öreg nyelvészem — az én bétértéséből «régí íróink (!) és a tájszólás nagy része (?) nyomán» (20. j.) „bétértést“ csinálss s beszédekben az irodalmi stylust alaposan békötözöd. Pedig hát — öreg barátom — Petőfi kunsági legénye, a kinek a nóta szerint «be van az ő szüre újja kötve», egy kis tüzért „befordult“ a tüzről pattant menyecskéhez. Arany Cicelléje szintén csak befordult az öltözőjébe. Tompa is csak bejárta a mezőt, befordult Kerényi anyjához, kinek «gyep-pamlagát befutta a szeder.» Tóth Kálmánnál: «Bánatfelhők borítják be az eget.» a magyar betyár pedig ezt dalolja: «Ha benyúlok a kis lajbim zsebébe.» „Benyargalok vásárhelyi pusztába,” stb. No öregem, szabad-e most már azt következtetnem, hogy ezek nem beszélnek igaz magyar nyelven, s irodalmi nyelv dolgában, mint tekintélyek, számba sem jöhetnek?! Vagy ha jól beszélnek s szerinted is elsőrendű tekintélyek: hol vannak azok a te tekintélyeid, a kik után a bétértést számos rokonságával együtt beszédekbe bételepítettet! Vajjon (nekem a köznyelv szerint — ha megengeded — jobb, mint vajon) nem úgy van-e inkább, hogy a b-hez kötött e rag, a hová kérdés irányát teljesen jelöli s a közbeszédben fent és alant csekély kivétellel általános használatú?!

Úgy látom én, hogy azok a tekintélyeid nagyon gyengén állanak. De hogy is ne, mikor fő tekintélyedre te magad édes keveset adsz, vele úgy bánsz, miként viasz bábbal a 82-ik jegyzet tanúsága szerint, melyben tetszik ilyen szabályt kimondanod: «Az igen csak csupasz ígére vonatkozhatik,» e szerint a példa szerint: Jártál kertben? — Igen. Láttál farkast? — Igen; holott a gyermekek országsszerte így feleselgetnek: Jártál kertben?

— *Jártam. Láttál farkast? — Láttam.* Megsugom, hogy erre az „igen“-re Szász Károly a Nyelvőrben sokkal helyesebb utasítást adott. Aztán, a kinek a közbeszéd a főtékintélye, mi alapon cseréli fel a közbeszéd *elo-ét el-lel és elü-vel, nyelv-ét rendes nyelv-lel és nyelvü-vel?* Vagy Utópiában nemcsak a nyelvjárás, hanem az egyéni szeszély is egyenlő értékű a közbeszéddel, s a visszafejlődést is helyesnek tartaná?! Igaz, hogy régi alakok felújítása és használata néha-néha, mint Aranynál, helyén lehet; de az ilyen szükségtelen s még hozzá elvellenes felújítás akár *bogár-számba* mehet. Hiszen, ha most pompásan megértjük, mikor kell tartanunk az asszonyt *nyel-vesnek*, nagy *nyelvűnek*, megnyelettnek: a *nyeles* és *nyelős* korban milyen lenne a *nyeles, nyelv, nyelöl, nyelölő* és nagy *nyelű* nő?! Vagy nem boldogabb-e a *bikkfa-nyelű* bicska olyan *nyellel*, melyet tőle sem *bikkfa nyelven*, sem régi *nyelűn*, sem írói *nyelen* el nem nyelhelhetnek!? Bizony jobb az ilyen öreg szónak rossz szőlő módjára megest elnyel-*leni!* Azt azonban megengedem, hogy egyik regény írónk: «Egy nő, kinek elvei vannak» című regényével jobban nyelbe ütné dolgát ily változtatással: «Egy nő, kinek *elvi* vannak,» mert így valószínűleg kapósabbá tenné könyvét. Lásd édes nyelvészem, ha te az én *épenemet ép-penre* fordítva ilyen kemény ítélettel rovod: «Etymologia kedviért kétértelműséget hozni bé a nyelvbe grammatikai bűn» (12. j.): milyennek tartsam én a te bűnödöt?! Vagy a másoknak adott tanítást magának a tanítónak nem kell követnie?! De hát te szereted a régieket, a különöseket, főleg ezért tartalak én meglehetősen nem mai gyermeknek. Aztán csak legalább következetességgel látnék tanításaidban! De lásd, egyszer *elűt*, máskor *élet* mondasz s mégis beszédemben *hitelvire* igazítasz. Szereted a *nyelűt, nyelet* (ámbar nem a kapanyelet), hanem azért a *nyelv-et* is beveszed: a nagyapó-ija-fiját pedig, a *nyelést, nyelvészkedőt* stb. — úgy látom — nem igen kedveled. Használod a *névelőt*, de már a *névülő* helyett: jobb neked a — ki tudja hol — *utoljáró*. Nem rosszalod a *főnevet*; de már az általános használatú *mellék névnel* többre becsülsz a különös *névmellék*et. Továbbá, ha tanításod szerint «az *é* végzet irányt jelöl» (20. j.): miért foglaltad le egészen a rendes kérdéskötő *e* helyébe, mikor e tekintetben nem támaszkodhatol határozottan sem a közbeszédhez, sem jelesebb íróinkhoz?! Hiszen éppen az lehetne helyes következetes tanításod, hogy e szócskákat a közbeszéd változtatja, íróink az *é-t* csak szükségből használják: rendesen tehát csak *e-t* kellene írunk. E helyett mind a világító jegyzetek, mind beszédem meg vannak ékeztve, csak a 39-ik hibából lett „megengedhetni-e“ igazítás. Tévedés vagy következetesség?! Fordítónak bizonyosan tudnia kell, hogy a szembeszökő következetlenség fő hiba, kiváltképpen oly tanítóban, a ki egész írói karnak ad írói oktatást.

(Vége köv.).

Márki Kamill.

IRODALOM.

* **Locke.** Bölcsészettudori értekezés. Irta Szabó Aladár theol. akad. h.-tanár. Budapest, 64 l. Ára bérmentve 65 kr. Megvaljuk, hogy az átolvasás után némi csatlózással tettük le e füzetet kezeink közül. Látva a címlapon, hogy ez Locke-ról szóló *bölcsészettudori* értekezés, melyet szerző — az előszó szerint — Locke főművének (Tanulmány az emberi értelemről) 200 éves megjelenése alkalmából, mintegy e nevezetes esemény emlékjelül írt, úgy vélekedtünk, hogy egy bölcsészeti tanulmány áll előttünk, mely Lockeot, mint philosophust méltatja, kijelöli helyét az újabb bölcsészet fejlődésében. De nem egészen így van. E mű nem annyira

bölcsészeti értekezés, mint Lockenak terjedelmes (gyermekkorát, neveltetését, politikai szereplését felölelő) életrajza, melynek tágas keretében szerzőnk sorba ismertetéi Locke minden művét, a nemzetgazdaságiakat épűgy, mint a vallásiakat, de céljához képest csak nagyjában, főbb vonásokban, itt-ott téve egy egy megjegyzést vagy kifogást. Így aztán nem jut ideje arra, hogy behatóan jellemezze, bírálja az „Essay“-t, megállapítsa a Locke empirizmusának egész értékét, kijelölje az ő helyét a gondolkodók sorában; kimutassa a hatásokat, melyeket Locke az előző gondolkodóktól, különösen Bakontól vett, kinek az empiriai philosophia terén követője, továbbfejlesztője s megismertesse viszont a Locke hatását is. A XVIII. század nagy szellemi mozgalma, felvilágosodása Angliából indult ki, megindítója, főforrása Locke volt s minderről egy szót se szól szerzőnk. Még inkább ez az eset „A nevelésre vonatkozó gondolatok“ ismertetésénél; ha egyes pontokra tesz is megjegyzéseket, de nem bírálja meg általánosságban, feltüntetve alapgondolatait, hiányait, hibás nézeteit, valamint érdemeit s hatását. Kár volt oly tág keretet vonnia; jobb lett volna kicsiben, Meissonier módjára, de a részleteket finomabban kidomborítva dolgozni. Így művét inkább történeti, vagy irodalomtörténeti tanulmánynak tartjuk, mint bölcsészeti értekezésnek. Azt viszont elismerjük, hogy a mit írt, az jól van megírva; Locke életét, jellemének egyes vonásait jól ismerteti, fejtegeti, valamint a mit műveiről mond, azok is általában véve helyesek. Nyelve könnyed, folyékony; a mű mindenütt emelkedett szabadelvű gondolkozásról tesz bizonyosságot. Örömmel látjuk belőle, hogy Szabó Aladár gondolkozása, mely korábban erősen pietisztikus, az élménygésig kenetes volt, megtisztult, egészségesebb irányú lett. Jelenlegi, máskülönb gondos tanulmánya után szívesen várunk tőle önálló bölcsészeti értekezéseket is. Csak arra kérjük még, hogy máskor a művében gyakran előforduló, olykor 4—5 soros angol idézetektől kímélje meg magyar olvasóit; mi elhiszszük, hogy Lockeot eredetiben tanulmányozta, de csak ne tüntessen azzal szüntelen. r—s.

* **Pápaszem nélkül** címmel egy 193 lapra terjedő elbeszélés-gyűjteményt adott ki Ember János Ungvárott. A mű a néptanítók érdekét igyekeznek képviselni. Amennyiben az elbeszélések tárgyai a tanítók életéből vannak merítve s célzatosságuk is arra irányul. Ily szempontból tehát méltán megérdemli a paedagogusok figyelmét, mert a tanítók mai törekvéseit lesi el és szatirizálja ki a szerző, azt igyekszik példákban felmutatni mennyire félszeg az a szerepelni vágyás, mennyire túllép körén az a tanító a ki képviselő, tanár vagy lapszerkesztő minőségben akarná szolgálni a társadalmat. A nagyzás hóbortja, az elégtelenség, a feltűnési vágy, ezek a köztudomás szerint valóban létező betegségek azok, a melyek egy-egy életkép formában az olvasó elé tárulnak. Csak életkép formában mondjuk, mert a szerzőnek igen kevés érzéke van egy kerek és élvezhető költői mű megalkotásához; mert hát elbeszélésekben a legjobb szándékkal is inkább gyönyörködni szeretünk, mint felvont szemöldökű paedagogust hallgatni; inkább mulatni akarunk a szépirodalmi műveken, mint tanulni azokból. Már pedig ezekbe az elbeszélésekbe kevés szorult az érzelem-foglalkoztató elemekből. Ha fel-felcsillámlik is olykor olykor egy halvány költői ér, azt nyomban ellensúlyozza a komoly okoskodás; ha eleveenség, élénk előadás köti le itt figyelmünket, azonnal egy unalmas és érdektelen jelenet boszant és rontja a hatást amott, pedig a nyelvkezelésben elég ügyes a szerző. De ha, mint elbeszélések, nem válnak is be, mindamelllett is eszméinél, irányánál és az életből merített tapasztalatokon nyugvó megfontolásra méltó elveinél fogva megérdemli e mű, hogy főleg a néptanítóknak, kikről s kiknek szól, figyelmébe ajánljuk. Ára 60 krajcár, vászon kötésben 1 forint. r—k.

* **Jubileumi Emlék-könyv**... a címe annak az ívrét alakú, 48 lapnyi füzetnek, a melyet a dunántúli ev. ref. egyházkerület az ő országosan tisztelt világi főjegyzőjének, *Beöthy Zsigmond*-nak félszázados egyházi hivataloskodása alkalmából adott ki. Az ünnepély — tudvalevőleg — egyházkerületi gyűléssel volt összekötve Székesfehérvárott 1390. aug. 17-én s kezdődött istenitisztelettel, a melyen *Medgyaszay Vince* b.-főkajári lelkész szónokolt I. Thess. V. 12—13 felett. Ez a beszéd képezi a mű első jelentékenyebb részét; ezután *Papp Gábor* püspök üdvözlő-beszéde a kerületi gyűlésre meghívott jubiláns előtt, koszorúba kötve közli az ünnepeltnek az egyház és iskola körül szerzett kiváló érdemeit. Erre következnek az „üdvözlő hangok” a különböző küldöttségek részéről, továbbá levelek s táviratok által való köszöntések s az ünnepelt válaszai. Végül a közebed rövid leírása és Somogyi Antal lelkésznek alkalmi költeménye. Érdekes emlék s kiállításáért dícséret illeti a pápai főiskola nyomdáját. A mű szerkesztője *Vályi Lajos* egyházkerületi főjegyző; ára nincs.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

 A Károlyi-biblia háromszázados örömnepének emlékkönyve (10 $\frac{1}{2}$ iv), a melynek tiszta jövedelme a Károlyi-alapot illeti, ápril 20-ig 1 frtjával rendelhető meg lapunk szerkesztőségénél. Bolti ára 1 frt 25 kr.

— **Gyászhirek.** *Vécsey József*, főiskolai igazgató-tanácsos édes atya múlt hó 27-ikén meghalt s 29-ikén nagy részvét mellett temettetett el Kassán. A gyászsestről kiadott jelentés így szól: *Vécsey István* és neje *Masiczay Irma*, gyermekeik: *Vécsey Elemér*, *Ilona* és *Mariska*; *Vécsey József* és neje *Vashegyi Janka*; gyermekeik: *Vécsey Aladár*, *Lenke* és *Károly* a maguk és a rokonság nevében mély fájdalommal jelentik áldott jó atyjuk, apósuk, illetve nagyatyjuk *vécsei és nagyszöllősi Vécsey Péternek*, folyó év és hó 27-én Kassán, agyszélhűdésben, életének 77-ik évében törént elhunytát. A megboldogultnak hült tetemei március hó 29-én délután 4 órakor az ev. ref. egyház szertartása szerint a főutca 96-ik szám alatti házból a köztemetőbe örök nyugalomra fognak helyezni. Kassán. 1891. március 28-án. Béke és áldás lengjen hű porai felett! A gyászoló család bánatában mi is őszinte részvéttel osztozunk. — *Ujlaki János*, lasztoméri ev. ref. lelkészt kemény látogatással látogatta meg az Úr. Egyetlen fia, apai szívének büszkesége, reménysége, múlt hó 28-án, roncsoló torok-lobnak esett áldozatul, s hűvét első napján eltemettetett. A Gondviselés kegyelme s az emberek részvéte adjon erőt a mélyen sebzett apai szívnél a további reményre! — Mély megdöbbenéssel s a keményen sújtott család gyásza iránt érzett őszinte tisztelettel és részvéttel közöljük a lapunk zártakor érkezett következő gyászjelentést is: A pótolhatlan veszteség legmélyebb fájdalommal tudatjuk, hogy a szeretett, egyetlen, felejtethetetlen gyermek, a legodaadóbb hű férj, az önfeláldozó apa, a tántorítás nélkül ragaszkodó jó rokon, *Kőpataky Gyula*, besztercei ev. ref. körlelkész, életének 31. és legboldogabb házasságának 5-ik évében, hosszas szenvedés után, 1891. április hó 1-én reggel 2 órakor elhunyt. Ő, ki, mint a szeretet Istenének hű szolgája, nemcsak hirdető a szeretet ígétjét, de minden tényével az Isten, ember és hazaszeretet gyakorlatában szép és nemes példájával járt elől, eltávozott immár egy jobb hazába, az emberek baráti köréből az Isten trónja elé. Az elköltözött-

nek hült teteme folyó hó 3-án d. e. 10 órakor fog a papilakból a besztercei vasúti állomáshoz kiszállítatni és folyó hó 4-én Maros-Vásárhelyt a családi sírboltban elhelyeztetni. Áldás lebegjen emlékezete felett! Beszterce. 1891. április hó 1-én. *Kőpataky Ferenc*, mint édes atya és neje *Kovács Agnes*, mint mostoha anyja; *Sombory Ráchel*, mint édes anyja, már özvegy *Kőpataky Gyuláné*, szül. *Harsányi Etelka*, mint neje; *Kőpataky Margit*, leánykája; *Harsányi Mihály* és neje, *Engelbrecht Karolina*, mint após és anyós.

— **Az ifjúsági országos tornaversenyre** a fővárosi középiskolákból 1526; a vidékiekből pedig összesen 1886 résztvevő jelentkezett. Feltűnő, hogy az érettebb ifjúság nem érdeklődik ez iránt a derék verseny iránt annyira, mint azt eddig reményeltük, mert az összes főiskolák és akadémiák hallgatói közül csak 106 óhajt benne résztvenni, Versenyterül a városligeti mesterséges jégpálya helye van kijelölve.

— **Az ev. ref. tanítók országos alapvagyonának megeremtését** indítványozván a „Magyar Protestáns Néptanító”, *Méhner Vilmos* budapesti könyvkiadó erre a célra, az általa kiadott s miniszterileg ajánlott népies és ifjúsági füzetekből *húszeszeret* ajánlott fel, melyet 2—3 krjával a tanítók könnyű szerrel elárúsíthatnak a népközt, sőt növények között is.

— **Olaszországból.** Mint az „Osservatore Romano” 42-ik száma írja, a hivatalos statisztika Olaszország halandósági viszonyairól kimutatta, hogy a halálozási okok közt az *éhtyphus* és a *gyilkosság* állanak első helyen. Az „Osservatore” nem mulasztja el megjegyezni, hogy ennek a kormány esztelen politikája az oka. Mi erre viszont ezt jegyezzük meg: Hát annak ki volt az oka, hogy a régi egyházi államban még IX. Pius alatt is minden 750 lakosra egy *gyilkos* esett?

— **Püspöki levél.** *Nagytisztelétű esperes úr!* Az alábbiakat méltóztatassék egyházmegyéjében köröztetni. 1. A válás- és közoktatásügyi nagymélt. m. kir. miniszter március hó 14-én 480 eln. szám alatt értesít, hogy a pénzügyminiszter úr folyó évi február 20-án 6966. szám alatt kelt körrendeletében az egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár által kibocsátott 4 $\frac{1}{2}$ %-al kamatozó 100, 500, 1000 és 500 frtról szóló zálogleveleit, az 1882 évi 33062. számú körrendelet (l. P. ü. K. 1882. évi 31. sz.) értelmében és az 1887. évi október hó 7-én tartott miniszteri tanács határozataiban foglalt elvi megállapodáshoz képest a pénzügyigazgatás minden ágazatában üzleti biztosítékul és bánatpénzül, további intézkedésig, elfogadhatóknak jelentette ki. 2. *Felméri Lajos*, kolozsvári egyetemi tanár úr, azon körülménytől indítatra, hogy a múlt évben megjelent s egy félév alatt második kiadást ért „Nevelés tudomány kézikönyve” című munkája iránt, a tanítók részéről is nagy érdeklődés lett tanúsítva, a második kiadás alkalkalmával, hogy az egyházak az iskolai könyvtárak számára annál könnyebben megszerezhessek: hajlandó az említett munkát 25% engedéssel adni; vagyis 5 frt helyett 3 frt 75 krért, ha egyszerre 10 példány rendeltetik meg, s 20%-al olcsóbban, vagyis 4 frtért, ha a megrendelt példányok száma 10-nél kevesebb; mindkét esetben az egyház előjáróságának kell a megrendelőnek lenni. Legcélszerűbb volna, ha a nagytisztelétű esperesi hivatalnál történnének meg a megrendelési bejelentések az egyesek részéről, s így jutányosabban lenne a megszerezhetőség. Azt hiszem, az egyházi előjáróság igyekezik felhasználni *Felméri Lajos* úrnak ezen ajánlatát, annyival is inkább, mert „Nevelés tudomány kézikönyvé”-ről az egyházi és iskolai lapok nagy elismeréssel szölettek. Atyafiúi szeretettel vagyok Miskolcon, 1891. április 2.

Kun Bertalan, ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Br. Vay Miklós konventi elnök megnyitó-beszéde.» — «A mai Németország.» (Folytatás). *Tüdös István.* — «A Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlése. *Mitrovics Gyula.* — «Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.» — «A konventi gyűlésekről. *Mitrovics Gyula.* — «Gr. Csáky Albin apokryph levele egy öreg nyelvészhez Budapestről Utópiába.» (Könyv-ismertetés. *Vége.*) *Márki Kamill.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Br. Vay Miklós konventi elnök megnyitó-beszéde.

Főtiszteletű s Méltóságos konvent!

Jó Istenem kegyelméből néhány nap múlva ismét egy év telik el, mióta szeretett hitfelekezetem legfőbb egyházi hatóságát, a főtiszt. s méltóságos egyetemes konventet személyesen üdvözölhettem és tisztelhettem. Egy év sok idő annak, ki immár 89-ik életévének utolsó napjait számítja; és vajjon lesz-e, lehet-e alkalmam többé, hogy így együttesen üdvözölhessem a mélyen tisztelt konvent tagjait? az a jövő titka, melyet vizsgálni nem lehet és nem is akarok; nyugodtan várom a jövőt, a bölcs gondviselés intézkedését felőlem, melyen megnyugodni tanultam.

Egy óhajtasom van, hogy a mily őszinte szeretettel és szent kegyelettel csüggttem szeretett egyházam ügyein, egy csekély helyet nekem is biztosítanak hitfelekezetem igaz tagjai jó emlékezetökben és szívökben.

Főtiszt. s Méltóságos konvent!

A lefolyt egy év egyházunk életére vonatkozólag is fontos és nevezetes eseményeket jelez, melyek mutatják, hogy mily más időket élünk most, összehasonlítva azt azon korszakkal, melyben én az egyházi téren működésemet megkezdtem és több évtizeden keresztül folytattam is. Mily más szellem, a vallási türelemnek, igaz keresztyéni gondolkozásnak és eljárásnak milyen más alakjai túkröződnek vissza a fel-felmerülő eseményekben és tényekben!

Átélttem, hisz ott voltam és némileg, csekély erőmhöz képest, tényezőképen is szerepeltem hitfelekezetem részéről azon vallásügyi kérdések megvitatásánál és eldöntésénél, melyek az 184^{3/4} évi országgyűlést hazánk történetében mindörökké nevezetessé teszik.

Mily sok hasonlóság és egyezőség van a tárgya-

kat illetőleg az 184^{3/4} és 1890. évi országgyűlések között; és mily nagy különbség a modor, felfogás és szellemet illetőleg, melyek a két országgyűlés tárgyalásait jellemezhetik! Ismeretes, hogy legközelebb az elkeresztelések tárgyában kiadott miniszteri rendelet alkalmából merültek fel a vallásügyi vitás kérdések; és a tárgyalásoknak egész folyamata, legalább reám, mint öreg emberre, azon hatást gyakorolta, hogy nagy a fölvilágosodás hatalma és ereje; a szabad gondolkozás és lelkiismereti szabadság mindinkább erősebb tért foglal el és követel hazai kultúránkban és társadalmi életünkben is. De arról is meggyőztek e tárgyalások, hogy a *protestantismus*-nak erős kötelessége s elengedhetlen feladata fennlobogtatni zászlóját; megmutatni, hogy épen nem hivatása a pusztá negatio terén szereplés, a mint azt némelyek kisebbbítőleg hangoztatják, hanem élet-hatalmat és erőt képvisel az a józan fölvilágosodás, igazi keresztyénség és lelkiismereti szabadság szent jogainak biztosítása érdekében.

Használjunk fel azért minden alkalmat és esz-
közt egyházunk magasztos céljainak elérésére!

A jelzett szent érdekek ápolására van már hivatva a *Protestáns Irodalmi Társaság*, mely igaz, hogy szép növekedést és emelkedést mutat, de még erősebb fölkarolására van szükség a protestáns nagy közönség részéről; hogy ne csak magasabb színvonalon álló, úgy nevezett tudományos értékű művekkel gyarapítsa irodalmunkat; hanem oly kedvező anyagi helyzetet kell reá nézve megteremteni, hogy a népies irodalmi termékek ápolását és terjesztését is fölvehesse munkakörébe! Csak akkor oldja meg egész feladatát. Kövessünk el tehát annak terjesztése ügyében mindent; buzdítsunk, lelkesüljünk és áldozunk!

A mult év egy másik nagy eseménye gyanánt kell fölemlítenem a nagy nevű *Károlyi Gáspár* biblia-fordítónk emlékűnnepélyét Göncön, a hol a ma-

gyar protestánsok nagy száma jelent meg a szobor leleplezése alkalmából, szeptember 14-én.

Szép, megható és fölemelő ünnepély volt az, a protestantismus igazi ünnepe! Bizonyásgtétel volt arról, hogy a mi nekünk, protestánsoknak, legbecsebb kincsünk, a mi vallásunknak egyedüli alapja s forrása, a *szentírás*: azt mindennél feljebb becsüljük és annak a férfúnak emlékét, ki azt a bibliát édes nemzeti nyelvünkre átültette, tisztelettel, hálával őrizzük meg.

Fájdalom, én nem vehettem részt az ünnepélyen; fogadják azért itt e helyen azon tisztelt férfiak, kik az ünnepély emelésére szónoklataik és beszédek által közreműködtek, úgy az én, mint az egész protestáns hitfelekezet nagy köszönétét.

Fogadja a rendezést teljesített főtiszt. tiszánin-neni egyházkerület, abauji egyházmegye, magának a politikai megyének tiszti kara, érdemes alispánja és az ott megjelent egész fényes közönség! De küldjük el köszönetünket az angol bibliaterjesztő-társulatnak, a mely szeretettel megemlékezcél a mi ünnepélyünkről, két küldötte által képviseltette magát és fejezte ki rokonszenvét, elismerését protestáns egyházunk irányában.

Méltóságos konvent! Egész örömmel kell megemlékeznem arról is, hogy a mult évi egyetemes konvent *Tisza Kálmán* főgondnok úr ő nagyméltóságának indítványát, a *sorsjegykölcsön* tárgyában egyhangúlag elfogadván, a szép eszme immár a megvalósulás stádiumába jutott, a midőn az országnak mindkét törvényhozó-testülete helybenhagyását és megerősítését mondotta ki arra. Köszönet és hála az eszme megteremtőjének, *Tisza K.* főgondnok társamnak, az azt megvalósulásra juttatott *Wekerle* pénzügyminiszter ő excellenciájának, általában a magas kormánynak és az ország mindkét törvényhozó-testületének!

És a mint az köztudomású, nemcsak ezen sorsjegy-kölcsönből remélhetjük immár egyházunk anyagi erejének majdani növekedését, hanem nem es és szép ígéretet bírunk az államkormány részéről is, hogy az eddigi államsegély a legközelebbi jövőben egyházunk részére emeltetni fog, a mely által méginkább képesek leszünk egyházunk és hazánk iránt kötelességünket teljesíteni, szükségünket fedezni; s ha végül felséges koronás védurunknak azon közel s távolban nem kis figyelmet gerjesztett fejedelmi felejtethlen szavait hozom utólagosan még itt emlékezetbe, melyekkel a közelmúltban mindkét hitfelekezeti protestáns egyházkerületünk alkalom engedte üdvözlő küldöttségeinek méltóztatott szíveket hódítva válaszolni: részemről, ki immár 70 év óta vagyok, ez időközben megannyi eseményeket átélt egyházam szolgálatában, s képes vagyok a multakat a jelennel összehasonlítani, teljes remény-nel nézek annak a többé el nem nyomható felvilá-

gosodás biztos paizsa s az isteni gondviselés oltalma alatt mindinkább felvirágzásának elébe.

Főtiszteletű s Méltóságos konvent!

A tárgysorozatot megtekintve, ott találjuk, hogy legközelebb a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr egy rendeletet adott ki, melyben tudatja, hogy a *lelkészi és tanítói állomásoknak egyesítését* általános-ságban meg nem engedi, s oly esetekben is, melyek-nél a helyi viszonyok a lelkészi s tanítói állomások időleges egyesítését indokoltá teszik, az engedély megadását esetről-esetre magának tartja fenn. Teljesen meg vagyok győződve, hogy a mélyen tisztelt miniszter urat a legtisztább intentiók vezették e rendelet kiadásánál, hogy t. i. az iskolák minél inkább oly egyének által vezettessenek, kik azonfelül, hogy szakférfiak a tanításban, de egyszersmind minden idejüket is e hivatásuk betöltésének szentelhessék. Igazsága van, tisztán az iskolaügy szempontjából. Nem szabad azonban e kérdésnél egy körülményt figyelmen kívül hagyni. Hitfelekezetünknek az *iskolák*, a mint egyházi törvényünk is kifejezi, *mindenes-től az egyház testéhez tartozóknak tekintetnek*; és az oly csekély népességű egyházközsegekben, melyekben a lelkészi hivataloktól külön tanítói állomást nem voltak képesek föntartani, úgy biztosították egyházi és iskolai érdekeiket, hogy egyesítették a két hivatalt. Mert tapasztalat bizonyította, hogy a mely egyházi közsegekben a lelkészi állomást megszüntették és a tanítóit tartották csak fenn, az egyházi élet csak tengődött és csakhamar nagyon alászállott; míg ellenben, a hol a lelkészek tanítók is lettek, nem állítom, hogy mindig virágzók voltak az iskolák, de mégis úgy az egyház, mint az iskola fenmaradása biztosítva lett. Szükség, korlátolt anyagi helyzet hozták tehát létre ezen lelkésztanítóóságokat.

Mik lesznek most ezen kised egyházainkból, melyek pedig több egyházkerületben jelentékeny számmal vannak! Én úgy hiszem, ha fölvilágosítjuk a miniszter urat rendkívüli helyzeti viszonyainkról, melyek szükségszerűleg létrehozták a lelkésztanítóóságokat; ha elmondjuk, hogy vajjon állhat-e az államnak érdekében az, hogy azon helyeken, ha megszűnik a két állás egyesítése, sem alkalmas lelkész, sem alkalmas tanító nem fog működni a nagy szegénység következtében; ha kívánjuk, hogy állítson tehát minden ilyen helyre maga az állam állami iskolákat: vajjon képes lesz-e arra azonnal? Ha előadjuk, hogy mily szolgálatot tesz ezzel is egyházunk, a magyar nemzetiség terjesztésének és a nevelés szent ügyének; ha biztosítjuk a miniszter urat arról, hogy ilyen lelkész-tanítói állásokra mi csak oly egyéneket szándékozunk alkalmazni, kiknek tanítói oklevelük van; hiszen épen azért majd mindenik egyházkerületünk úgy rendezte be theologiai akadémiáját, hogy minden theologus ifjúnak a 4 évi tanfolyam alatt tanítói vizsgát is kell tenni; ha mindezeket előterjesztjük: lehetetlen, hogy továbbra is bizalommal ne

viseltessek egyházi hatóságaink belkörü intézkedései iránt a lelkésztanítóságokra vonatkozólag. Különben, úgy hiszem, a főt. konvent bölcsesége megtalálja a helyes utat, melyet a miniszteri rendelettel szemben követnünk kell.

Továbbá mult évi konventünk 73. sz. a. kijelentette, midőn a középiskolákban a görög nyelv tanítása ügyében a törvényjavaslat az országgyűléshez beterjesztetett, hogy e tárgyban a maga idejében meg fogja tenni a saját jogkörébe tartozó intézkedéseket. Mindnyájunk előtt tudva van, hogy most már szentesített országos törvénynyel állunk szemben, melyet tiszteletben kell tartanunk; de a mellett iskolai önálló szervezetünket is biztosítani kötelességünk. Figyelembe véve már, hogy a görög műveltség mily nagy mértékben képezi alapját a mai egyetemesek műveltségének; és azt, hogy a görög nyelv kihagyása protestáns főgimnáziumaink jellemével, céljával és rendeltetésével ellentétben állana: a mi ref. gimnáziumainkban a görög nyelv továbbra is kötelezett tantárgy legyen, a nagyobb és népesebb gimnáziumainknál azonban mégis gondoskodni kell, — miután országos törvénynyel állunk szemben és több szüle óhajtatásának is tárgya lehet — az azt helyettesítő pót-tanfolyam előállításáról. Ily felfogás mellett óhajtom azt a zsinati tárgyak közé fölvétetni.

A zsinati előmunkálatok elkészítésére a mult konventből kiküldött 24 tagból álló bizottság megkezdette, de még be nem fejezhette megbízatását, a mint az e konvent mélyen tisztelt tagjai előtt ismeretes. Albizottságai elkészítették az egyházalkotmányra, köznevelés és közoktatási szervezetre s az egyházi törvénykezésre a törvényjavaslatokat, most már következni fog ezeknek az egész bizottság által eszközözendő tárgyalása, mely tárgyalás után a javaslatok az egyházkerületekhez és egyházmegyékhez küldetnek meg. Jelen konventünk tehát ezen javaslatokkal még nem foglalkozhatik. Majd az egyházkerületek véleményeinek beérkezése s azoknak ismét a kiküldött bizottság által eszközözendő feldolgozása után kerül az egész törvényjavaslat konventünk tárgyalása alá. Azonban szükségesnek tartanám, hogy jelen konventünk tegyen már bizonyos előintézkedéseket a zsinati képviselők megválasztása, általában a zsinat megtartása tekintetében. Különben úgy hiszem, hogy a bizottság a jövő teendőket illetőleg még a jelen ülések tartama alatt bizonyos javaslatot terjesztendő elő.

Főtiszteletű konvent! A mint a tárgysorozat mutatja, középiskoláink a lefolyt év alatt is jelentékeny államsegélyben részesültek, a mi államkormányunknak a tanügy fejlesztése iránti nagy buzgóságát és áldozatkészségét igazolja s részünkről méltán megérdemli a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, hogy ezen bölcs intézkedései fölött köszönetünket, teljes elismerésünket nyilvánítsuk.

Mult évi konventünk ideje óta a testvér ágostai hitvallású egyháznak 3-ik püspöke is elhunyt, *Szeberényi Gusztáv* a bányai egyházkerületből; tisztelet emlékének! Tehát egy rövid év alatt 3 új püspök foglalta el hivatalos állását a testvér egyházban: *Zelenka Pál* a tiszai, *Baltik Frigyes* a dunán-inneni és *Sárány Sámuel* a bányai egyházkerületekben. Mindhárom főtisztelendő úr legyen általam s általunk üdvözölve, erőt és az Urnak kegyelmét kívánom a szolgálatnak munkájához, melyet magukra vállaltak a gyülekezetek bizalma alapján.

Főtiszteletű konvent! ismét fájdalommal vagyok kénytelen jelenteni, hogy tiszántúli egyházkerületünk nagyérdemű püspökéhez, *Révész Bálint* főtisztelendő úrhoz ez alkalommal sem lehet szerencsénk; testi gyengélkedése lekötve tartja! Küldjük azért részére igaz részvétünket és szeretetteljes megemlékezéseinket.

Végül föl kell említenem, hogy nagy érdemű elnöktársammal együtt mind azon megbízatásoknak, melyeket a mult évi konventi jegyzőkönyv az elnökség elé írt, eleget tettünk, a megrendelt feladatokat elkészítettük és illető helyeikre eljuttattuk.

Ezek után lelkem teljességéből üdvözölve a mélyen tisztelt konvent tagjait, nincs egyéb hátra, mint az üléseket megnyitni, és midőn ezt teszem, bátor vagyok egész bizalommal fordulni *Tisza Kálmán* főgondnok társam ő kegyelmességéhez, hogy nem biztathatván magamat azzal, miszerint aggkórommal járható gyengeségek miatt folytonosan jelen lehessen az üléseken, teljesítse a világi részről az elnöki teendőket főt. *Kun Bertalan* püspök úr régi elnöktársammal egyetemben!

Engemet pedig, mint régi szolgáját, tartson meg a főt. konvent továbbra is tapasztalt kegyességében és jó emlékezetében!

TÁRCZA.

A mai Németország.

(Folytatás).

Rembrandt a XVII-ik századnak egy kiváló festőművésze. Teljes neve holland írás szerint: Rembrandt Hermensz van Ryn. 1606-ban junius 15-én született Leydában. Atyja molnár volt, kinek szélmalma kereste a napi táplálékot. Több gyermeke volt, kiket illőnek tartott neveltetni. Rembrandt azonban igen korán a művészethez vonzódott inkább, mint a tudományokhoz. Atyja engedett a fiú vonzalmának s ez Szwanenburgh nevű festőhöz került, hol csakhamar mutatkozni kezdett nem mindennapi tehetsége, úgy, hogy maga a mester sürgeté, hogy a fiút az amsterdami akkori híres festőhöz, Lastmann P.-hoz kell adni. Csakugyan ide került s itt tanult tovább. Majd saját maga lábán kezdett járni s saját keresményéből tartá fel magát. Első nagy munkája 1627-ből való, „*Pál apostol a fogságban*” címmel, melyen Lastmann hatása meglátszott ugyan, de egyúttal nagy tehetség nyomai jelentkeztek rajta. 1632-től fogva állan-

dóan Amsterdamban lakott s sokat dolgozott; jól fizették, úgy, hogy házasságot is köthetett, elvette a szépségéről híres Uylenburgh Saskiát, a volt polgármester leányát. Boldog házasság volt, de a vége felé — a nő 1642-ben halt meg — vagyoni zavarok ütöttek tanyát a művész házában, úgy, hogy drága műgyűjteményét folyton árverés fenyegeté, a mi 1656-ban be is következett s milliókat érő műgyűjteménye potom 5000 forintot kelt el. Ettől fogva csendes elvonultságban élt egész haláláig, mely 1669-ben következett be.

Mint festőművész egyike a legeredetibbeknek. Tudományos előképzettség, magasabb fokú oktatás s nagy mesterek műveinek ismerete nélkül jutott el a dicsőség magaslatára. Nemzeti tárgyakat dolgozott föl a legtöbbször s a nép legdurvább alakja is ösztönt adott neki arra, hogy azt tanulmány tárgyává tegye s e durva anyag kezei között művészetiivé változott, költői alakot öltött. Az élet volt tanítómestere még akkor is, ha ő-kori vagy új-testamentomi jeleneteket s alakokat választott művészete tárgyaiul. Ezeket is saját kora szemüvegén nézte s nem tekintett a történeti hűségre. *Eredetét akart, eredetét adott. Ezzel hatott, ezzel nyert dicsőséget.* Az eszköz, melyet fölhasznált, a színezés volt. Rubens a világosságot emelte fölényre, Rembrandt a világosságot összekötő testvérével, a homálylyal s a félhomályban derengő színben állítá elő remekeit. A háttér az árnyék, a homály; a valóság a fény s e kettő egyesül az egészben. Csak sejteti alakjait, nem hozza elő tisztán, hogy az ingert, a a bámulatot annál jobban fokozza, felköltse. Az alakoknak a fejük a fő s ebben R. utólérhetlen. E tekintetben a legkisebb mozzanat is fontos volt előtte s épen ebben rejlik egyik sajátossága. Remek alkotásai ezek: a *pénzváltó* (1627. jelenleg a berlini múzeumban van). A *fogoly Sámson* (1628. berlini királyi várban), *Péter tagadása, a sz. család, Dr. Tulp anatomiai előadása* (egyik legremekebb alkotása a világ művészeinek, 1632-ből s jelenleg Haagában van), „*Az éjjeli vigyázó*“ (1642.) „*Staalmeesters*“ (1661.), *Krisztus levétele a keresztről*, mely egyik legszebb alkotása, s csodás fényével ragadja el a szemlélőt. Az ótestamentumból különösen Jákób, Sámson, (a «Sámson menyegzője» p. o. egyike a legremekebb festményeknek, mely azt a jelenetet ábrázolja, a mint S. a filiszteusoknak atalányokat adja föl); József, Dániel, Susánna a legkedvesebb alakjai. Úgy ezeket, mint az ókori Zeus, Porserpina, Ganymedes alakjait saját lelke sugallata szerint teremté meg, melynek nem volt más irányadója, csak az *eredetiség*. Úgy, hogy ha eredetiség szempontjából osztályoznók a festőművészeket, csaknem egyhangulag Rembrandt volna az első.*

* * *

Ime ez az a Rembrandt, a kit az „*Egy német*“ Németország nevelőjévé akar tenni. Hogy mely irányban, könnyen elgondolhatjuk.

A mai Németország szellemi állapota nem rózsás. Nyílt titok ugyanis, hogy lassú, mások szerint pedig határozottan rohamos hanyatlás állapotába jutott. A tudomány minden téren specializmusba tért át; sem a komoly, sem a szépirodalom terén nincsennek korszakalkotó egyéniségek; a képzőművészet, — noha kiváló mesterek képviselik azt — nélkülözi a nagyszerűséget s ezzel legnagyobb hatásosságát; zeneművészek ritkák, zeneértők számtalanok. Az építészet a képzőművészetnek, mint a bölcsészet minden tudománynak a tengelye s ime a pillanatban nincsen sem német építészet, sem német bölcsészet. A nagy alakok hiányzanak minden téren, a királyok kihaltak. A jelennek egész nevelése

történeti, alexandriai s visszafelé tekintő; nem arra irányul, hogy újat teremtsen, hanem hogy a régít regis-trálja. A mai német nevelés tudományos s ilyen akar lenni; pedig mennél tudományosabb lesz, annál kevésbbé válik teremtő erejűvé. Németország ma teljesen tele van anyagi s szellemi téren szemüveges egyénnel, kik azt sem tudják megfogni, a mi markukban van.

És ez nem csoda, sőt egészen természetes. A német népet túlérletté tette mai nevelési rendszere; az *kér, hogy e túlérlettségben éretlenség is van, a mely azt eredményezte, hogy Németországba ma rendszeres, tudományos s kiképzett barbarismus ütött tanyát.* Túl művelt ma Németország s e túl műveltség kárára válik, ha idejekorán nem gondoskodik a gyógyszeréről. S erre nagy szükség van, mert Németország ma holnap teljesen karikaturák hazájává változik, már pedig ez nevetséges!... Legyen karikatura, de ez természetes legyen. A tudóst sokszor karikaturává teszik, de rendszerint azért, mert nem természetes. A németnek nem szabad továbbra is így maradnia. Az a képessége, hogy karikatura lehet, arra is elsegítheti, hogy mintakép legyen.

De a mai német nem mintakép. Nem, mert nevelése eltévesztett. A mai német nevelés *múzeum-szerű*, melyben el vannak ugyan helyezve az elvek, de összefüggés nélkül. Felületes külső a mai nevelés. S ennek az oka az, hogy a nevelés vezetői nem e szent ügynek fölszentelt bajnokai, hanem csak számok, nem egyének, nem személyek, hanem Németország fekélyei. Az a tudomány is, melyet olyan nagyra becsülnek a tanár urak, s a melynek objectív voltát olyan nagyon magasztalják, nem egyéb, mint színnélküliség s egyhangúság, a mi pedig nem lehet igazság. Hamis tudomány az, mely tényeket állapít meg, mint a mai német tudósoké. Nemcsak tényeket kell megállapítani, hanem ítéleteket is mondani!... Ez az idő a tanárok kora s az ő tulajdonuk ama hamis igazságot kereső tudomány. A tanárok a mai Németország bajának, betegségének okai. A mai német egyetemek, a képzés eme legfelsőbb intézetei, teljesen megváltozott szerepet játszanak ma, mint az előtt. Ma specialitási intézetek ezek, mert csakis különlegességeket tartalmaznak. S a tanárok?.. mindenikőjük egy-egy ilyen intézetet képvisel s erre ők még büszkék is! Pedig száz különleges gyűjteményből sem lesz soha egyetem, a mint száz szürke paripából sem egy fehér ló!... E tanár urak, kik tudósoknak mondják magukat, szellemi rövidlátásban szenvednek. S e szellemileg rövidlátó urak valóságos bethlemi gyermek-gyilkolást visznek véghez az ő nevelési modorukkal. Ők lenéznek a német népre, az pedig félve tekint rájuk.

Nincsen ma Németországban egy téren sem, a ki az egészséges irányt képviselné. A császár, Bismarck, Moltke azok, kiktől a nép tanulhatna, de a kor túlérlettsége miatt nem hallgat prófétáira, hanem inkább követi hamis prófétáit. A történet terén egy *Mommsent*, egy *Ranke* tart még ma is elsőnek s követendőnek, holott Ranke semmi más, csak kutató s összeállító, kinek munkája hang és színnélküli; ki csak az ész szavára hallgat s a szívet figyelembe se veszi. Schlosser nagyobb nála, mert subjectív író, mert egyéni. Ranke az objectivitás vizét használta s ez jó s helyes dolog: de szükség van egyúttal a lelkesedés borára is. A görögök barbár dolognak tartották a bort magában inni: a német népnek sem szabad vizet egy magában használni a szellemi élet terén. A tudományos, a komoly irodalom mezején pedig egy *Dubois-Reymond* áll vezérférfiú gyanánt!... Pedig ez az ember örökös ellensége Németországnak. Úgy lép fel, mint valami új Sokrates, holott «ignorabimus» jelszava egyáltalán nem engedné meg a vezérszerep-játszást.

* E részletet Meyer «Conv. Lex» XIII. k. után adtam, itt-ott kipótolva másunnal vett adatokkal.

Ez az ember 1870-ben nyíltan kimondá, hogy szégyelli francia vérét!... Lehet-e ilyen egyén vezér?.. Nem! Soha! Amaz elmélete, hogy az egész világ csak egy gép, kizárja őt a számottevő egyének közül. Ez az ember mégis szerepet játszik, szerepet másik társával: *Zolával*. Ez is uralkodik a mai Németországban. A németnek föl kell ismernie ezt a benne rágódó férget, ezt az örökös ellenséget. A Zola-befolyás szemmel látható a mai német-irodalmon s ez megfontolandó dolog. *Zola és Duboys Raymond a felszeg nevelés képviselői*. Mindketten az érzék brutalitását s a tudás gögjét testesítik meg. A zolaizmus nem egyéb, mint modern scholasticismus, melyben lelketlen különlegesség s gögös tudományos phariseismus összpontosulnak. E két férfiú csak iskola-mester. Látszólag nem örökös ellenségei a németnek, de a lóláb kilátszik minden mozdulásuknál. Zola jól megválasztá lakását. Oda való ő Párizsba, a demimondok s demokrácia e városába, hol az erkölcsi s politikai betegségek gyűpontja van. E két ember befolyása Németországra lépten-nyomon tapasztalható s ez nem jól van. Ez ellen orvoslásra van szükség.

(Folyt. köv.).

Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

A Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlése.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság ez évi közgyűlése folyó hó 6-án Budapesten, a reformátusok főgimnáziumának dísztermében megtörtént.

Ezt a kifejezést kell használnom, *Erdélyi Jánossal* azon „lagymatag” hangulat miatt, a mely a gyűlés lefolyásának egy némely mozzanatát jellemző. A gyűlés megkezdésének idejéül délután 5 óra volt kitűzve az ország-szerte szétküldött meghívók; de ezen idő tájban alig egy pár, kiváló érdeklődésű ember állott még csak a lónyai utcái gimnázium bejárata előtt; fent a díszteremben pedig, mintha semmisen volna készülöben, senki sem volt látható. De hát a gyűlekezés, elvégre lassankint, mégis csak megtörtént. A midőn aztán már több érdeklődőt nem lehetett várni, a társaság nagyérdemű elnöke, főt. *Szász Károly*, dunamelléki ref. püspök úr, a társaság éltető lelke, elfoglalta elnöki helyét, a titkár, egynehány igazgató-vezetmánya tag s igen csekély számú magasabb társadalmi állású férfiú környezetében. A közönség igen könnyen megszámálható volta pedig nemcsak feltűnő volt, ha nem méltán lehangoló azokra, a kik talán a magasztos cél felett elmélkedve, habár kicsinyben is bizonyos pünkösztí lelkesedésre számítottak s várták, hogy többen — megtérnek.

Mint később jelentetett is, a társaság tagjainak száma jelenleg 1054; vagyis 130-cal több, mint a múlt évben, s mint pontosan megszámálták, jelen volt összesen a hallgató közönséggel együtt, 73 egyén. Ágostai testvéreink közül pedig csak épen 9-en jelentek meg. Meggondolva azt, hogy a megjelentek közül körülbelül 25—30 konventi képviselő volt, a közgyűlést tehát erősen látogatottnak végképen nem lehet mondani. Vajha ennek oka nem az érdeklődés hiányában, hanem a mostoha viszonyokban rejlenék! Mindenesetre higgyünk a jobban s várjuk békés és kitartó türelemmel, míg a kétségen kívül nemes célú eszme megmozgatja a lelkeket s külsőleg is megnyugtatóbb képeket fog elélni tánni. Erre a jó reménységre elég biztos zálogul szolgálhat az, hogy a társaság fejlődését vezető egyének minden lehetőt megtesznek arra nézve, hogy a bár lassú, de mégis fokozatos emelkedés bekövetkezzék. Erre mutatott a közgyűlésnek

mindjárt első mozzanata, Szász Károlynak elnöki megnyitója is.

Ebben, mindenek előtt jelentette, hogy báró *Vay Miklós* úr ő excellentiája, a társaság főelnöke, hajlott korának gyengeségei miatt, meg nem jelenhetett, de lelkeből fakadó, legszívesebb üdvözlét küldi a társaságnak. A mely szíves megemlékezést a jelen voltak hangos örömmel fogadtak s lelkesen éltették protestáns egyházunknak e kiváló veteránját. De jelentetett az is, hogy a 2-ik elnökhöz sem lehet a közgyűlésnek szerencséje.

Elnöklő püspök úr aztán előadta, hogy miután a társaság évi működéséről és annak eredményéről a titkári jelentés részletesen be fog számolni, ő inkább csak annak megjelölésére szorítkozik, hogy „mi hiányzik még s esetleg mit mulasztottunk.” Emelkedett szellemű beszédnek végeredménye az volt, hogy a mint kifejezte magát: «több erőt és életet kell öntenünk társaságunkba» s e cél csak úgy lesz elérhető, ha egyházkerületek s egyesek, lelkészek és világiak, vállvetve mindent elkövetnek, hogy a társaság számbelileg s ennek folytán aztán anyagi és szellemi erejében is megizmosodjék. A még kielégítőnek távolról sem mondható érdeklődés mellett hiánylót tüntette fel a nagy mennyiségű hátralékot a társaság tagjai részéről. A munkálkodás terén pedig, épen az anyagi erő hiánya miatt is azt, hogy a társaság a népies olvasmányok érdekében még semmit sem tehetett, holott pedig protestáns szellemű lelki táplálékot nyújtanunk a népnek annyival is inkább elsőrangú és immár tovább nem halasztható kötelességünk, mert, ha mi ezt nem tesszük, egyházunk hívei vagy a hamis prófétáknak ennek áldozatául vagy éhen vesznek el.

E megerdemelt éljenzéssel fogadott elnöki mennyitőbeszéd után, *Kenessey Béla*, a társaság fáradhatatlan buzgalmú titkára olvasta fel évi jelentését. A jelentés szépen volt írva és lelkesen átérezve, előadva. Kellőleg és részletezve ismertette benne a társaság irodalmi működését és annak értékét, rámutatva a társaság «Szemléjének» füzetekre s a kiadott monographiákra, a melyek még a legmagasabb kritikai igények mellett is, irodalmi színvonalon állanak. Mint újabb és jelentékeny mozzanatot említette fel a társaság munkássági köréből azon felolvasásokat, a melyeket legközelebb a fővárosban, a theologiai tanárok és mások tartottak, kifejezve az igazgató-választmányunk erre vonatkozólag azon óhaját, vajha ily szellemű felolvasások más helyeken is minél előbb tarthatók volnának. Ugyanezen felolvasások alkalmából a választmány, azon indítványt terjesztette elő, a közgyűlés pedig elfogadta azt, hogy ezek a «Szemlében» fognak megjelenni s aztán külön lenyomatokban elárúsíttatni; a begyűlendő összegből a kiadványok nagyobb ívszámának kiadási költségeit fogják fedezni.

Ugyancsak e titkári jelentésből értesültünk afelől, hogy a *Szóllósi Antal* áldozatkészségéből kitűzött pályázat mindkettejére érkezett egy egy mű. De azok bírálat végett Szilágyi Sándor, Farkas József és Révész Kálmán tagoknak adatván ki, véleményök szerint a kellő mértéket egyik sem üti meg. A választmány indítványozta tehát, hogy kéressék fel Szóllósi Antal arra, hogy egyezzen bele a kettős díj egyesítésébe s egy pályakérdésért való kitűzésébe. A közgyűlés ez indítványt is elfogadta s ily értelemben határozta felkérni Szóllósi Antal urat.

Több rendbeli indítvány került ez után elő, a melyeket a választmány ugyanezen napon, délelőtt tartott tanácskozásában állapított meg, s a melyet a titkári jelentés szabatosan körvonalozott. Ezek között a legnagyobb horderejű kétségen kívül az, hogy a népies iratok megindítása kimondatott. A kiadások fedezésére két forrás jeleltetett meg. Egyik a *Károlyi-alap*, a mely ez idő sze-

rint rendkívül csekély ugyan, mindazonáltal a tiszáninneni egyházkerület felkérteti határozatott, hogy egyeznék be az alapítványnak ezen célra való felhasználásába. Ez a beleegyezés, egyházkerületünk részéről, bizonyosan meg fog történni, annnyival is inkább, mert hát eféle irodalmi cél már eleitől fogva hozzá volt kötve az alaphoz; aztán meg az alapítvány nem is kizárólag egyházkerületünké, hanem az egyetemes magyar protestáns egyházé, s nekünk semmi kifogásunk sem lehet ellene, ha ezt tenni a testvér egyházkerületek jónak és szükségesnek látják. A másik forrás az angol tractatusokat terjesztő társulattal való szövetkezés, természetesen, azon feltétel alatt, hogy a kiadandó olvasmányok szellemén megláttassék az Irodalmi Társaság lelke s kiadásuknál a Társaság jogai megőriztessenek. Az egész nagyfontosságú ügy megindítása és a szükséges lépések megtétele egyébiránt az elnökségre és az igazgató választmányra bízott.

Igazgató-választmányról levén szó, ezzel összekötésben említem meg, hogy ezen választmánynak, több vidéki taggal való olyan kiegészítése, a mint már két év előtt elhatározatott, azért nem történhetett meg, mert a miniszterium az e célból megváltoztatott alapszabályokat még nem erősítette meg.

A titkári jelentés részletesen ismertette a társaság múlt évi anyagi helyzetét. Pénztári maradvány 570 frt 94 kr. Hátralék 2000 forint, a mi, mindenesetre, ijesztő szám a társaság alig negyedik évében. Az igazgató-választmány meg is bízott, hogy erélyesen intézkedjék e szomorú állapot megszüntetése végett.

Bemutattattott a jövőre megállapított költségvetés is. E szerint a remélt bevétel 8336 frt, kiadás 6001 frt. Így tehát elég maradvány mutatkozik.

Jelentetvén, hogy *Szabó Károly*, igazgató-választmányi tag időközben elhunyt, helyére — a választmány ajánlata folytán, *dr. Bartha Béla* választatott meg.

Utolsó tárgya a közgyűlésnek a taggyűjtés kérdése volt. E tárgyan *Hegedűs Sándor* tartott hosszabb beszédet. Új dolgokat nem mondott, fejtegetvén, hogy a protestantizmus érdeke egyúttal magyar társadalmi és nemzeti érdek is, hanem, a mit mondott, csinosan, különösen lelkesen volt elmondva, méltán megérdemelte tehát a megéljenzést, a melyben beszéde végén részesült.

Mitrovics Gyula.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye folyó hó 2—4-ik napjain tartotta meg tavaszi közgyűlését szokott helyén, Sárospatakon, Kopré Ferenc esperes és Meczner Béla egyházmegyei gondnok kettős elnöklete alatt. Régóta nem volt ily hosszú és ily népes gyűlésünk, mint ez a mostani. A világi tanácsbírák közül Br. Vay Sándort — kit a gyűlési meghívó nem talált otthon, — és Pilissy Ferdinándot betegsége miatt, sajnálattal kellett nélkülöznünk. A papi tanácsbírák azonban, miután egy üresedésben volt hely a gyűlés kezdetén felbontott szavazati lapok következtében betöltött, teljes számban jelen voltak.

A számvevő szék tagjai, egyházmegyei gondnokunk elnöklete alatt, valamint a tanügyi bizottság már április 1-ső napján is gyűléseztek s a kebelbeli egyházak anyagi és tanügyi állapotáról felvett jegyzőkönyveiket a közgyűlés folyamán betérjesztették, melyekből kitűnt, hogy a számvevőszék felállításának az egyházak anyagi állapotára remélt üdvös hatása nem maradt el, és habár némely gondnoki számadások még mind ez ideig nincsenek is úgy készítve, mint az utasítás megszabja, de a javulás és haladás tagadhatatlan. A tanügyre vonatkozólag

is öröndetes haladás jelezetett, mindazáltal szükségesnek látja tanügyi bizottság, hogy az iskolátogatók küldöttségek szigorúan utasíttassanak arra, hogy a vizsgálatok vezetésében és a jelentések szerkesztésénél az egyházkerületi utasításhoz alkalmazkodjanak, és hogy jövőre minden megvizsgált iskolából az összes osztályokból egy-egy pár példány írás-füzetet hozzanak magokkal, hogy így a tanügyi bizottság az iskoláknak az írásban és fogalmazásban való előhaladásáról is tájékozást szerezhessen.

Mielőtt áttérnék a tulajdonképeni közgyűlés tárgyait, előbb a legnagyobb elismeréssel kell megemlékezniem gondnokunk elnöki megnyitó beszédéről és esperesünk évi jelentéséről. Amabban két intézményünknek üdvös volta van ismertetve, u. m. az egyházmegyei számvevőszéké, melyről már szólottam, és az egyházmegyei lelkészi özvegy-árva-gyámintézeté, mely utóbbi különösen az alapdíjak befizetése (a lelkészi jövedelem 10% ja) által a lelkészeket nagy mértékben terheli ugyan de ez áldozat, — tekintve az egyesület humánus célját és az elérhető eredményt, — csekélynek tűnik fel; mert ellagott vagy szegénysorsú lelkészeink ezután azon biztos tudattal vehetnek végbúcsút hátra maradó kedveseiktől, hogy az özvegy és árvaság sanyarú helyzete rájuk nézve nagy mértékben enyhébbé leend.

Hasonlóképen melegen emlékezik meg az elnöki megnyitó beszéd a cigándi járáskörbeli egyházak híveinek vallásos buzgóságáról s áldozatkészségéről, mit egyházmegyei gondnokunk e járásban teljesített körülátogatása alkalmával közvetlen tapasztalt, s mely szerint egyes egyházak hívei önkéntes munkával 250—300 frtot keresetek vagyonnal nem rendelkező egyházuk javára.

Továbbá elismeréssel és örömmel tudatja egyházmegyei gondnokunk, hogy az egyházmegye déli részében «Hegyalja-Harangodi lelkészi-kör» alakult a lelkészi önképzés tökélyesbítése és a közigazgatási kérdések megvitatása végett, egyszersmind igéri, hogy teljes erejével oda fog működni, hogy ehhez hasonló kör alakuljon az egyházmegye északkeleti részében az u. n. Bodroglőzön is.

Örömmel értesült egyházmegyénk egyeteme az elnöki megnyitó beszédéből arról is, hogy a sárospataki főiskola igazgató-tanácsa egyházmegyei irattárul a főiskolai épület egy szobáját volt szíves átengedni. Erre valóban nagy szükségünk is volt, mert irataink s okmányaink különböző helyeken egyes szekrényekben és ládákban lévén eddig elhelyezve, azok rendezése nem volt keresztülvihető. Rég táplált óhajtasunk így végre valahára teljesülni fog!

Van azonban az elnöki megnyitónak még egy, az egész magyar protestáns egyházat érdeklő része is, mit egész terjedelmében ideiktatni célszerűnek vélek a következőkben:

«Mindnyájunknak eleven emlékezetében van még bizonyynyal azon elkeseredett cultur-harc, mely a múlt év november havában az országgyűlésen az u. n. elkeresztelési kérdésben, a parlament tagjai közt lefolyt. Ezen élénk s elkeseredett harcot egy vallásfelekezet főbb nagyjai indították a vallás- és közoktatási magyar királyi miniszternek azon rendelete ellen, melyet az elkeresztelési kérdés rendezése végett adott ki; mely rendelet voltaképen a magyar korona országaiban létező egyetlen felekezetnek sem adott a többiek rovására semmiféle előnyt, hanem csakis a törvény végrehajtását foglalta magában. A mai előhaladott korban egy, törvényen alapuló és igazságos rendelet ellen egy vallásfelekezet főbjei által indított eme támadás, véleményem szerint, nem jelenthet mást, mint némely fanatikusok azon ferde fel fogását, hogy van szeretett magyarházánkban egy felekezet, mely a saját egyháza részére s így nyilván a többi felekezetek rovására külön előjogokat követel, és

Hogy a többi vallásfelekezeteket saját egyházával nem tartja egyenjogúknak. Pedig, hogy mi protestánsok a vallásbeli egyenlőség és lelkiismereti szabadság örökké szent és elvülhetetlen elvein kívül, a magyar nemzeti-ségnek is mindig előharcosai voltunk, azt eléggé bizonyítja már azon viselkedésünk is, hogy mi készséggel hajoltunk meg a vallás- és közoktatásügyi miniszternek ezen rendelete előtt, melynek hitünk szerint nem volt más irányzata, mint elhinteni a vallásos egyenlőségnek s a jogok kölcsönös tiszteletben tartásának magvait: de éppen azért nem ismerhetjük el azt, hogy létezhesen szeretett hazánkban egy oly vallásfelekezet, mely fölöttünk vagy bármely más felekezet fölött kiváltságokat élvezzen! És ki kell mondanunk, hogy ez elkeseredett vallási viták minden bizonynyal nagyon sötét árnyékkal fogják a felvilágosodottnak nevezett 19-ik század utolsó évtizedét beborítani. De éppen azért, mert e téren nem mi voltunk a kezdeményezők, ezen dicstelen állapotért a felelőséget egész joggal hárítjuk vissza azokra, kik ennek indítói voltak. És ki kell mondanunk azt is, hogy nagyon csalogódnak azok, kik azt hiszik, hogy minket protestánsokat a minősíthetetlen támadások meggyengítettek, vagy megfélemlítettek; sőt ellenkezőleg fokozták egyházunk és vallás-szabadságunk iránti érdeklődésünket, erősítették azokhoz való ragaszkodásunkat és tán tértelenségük-ből felrázták s tettekre serkentették még azon protestáns világi egyháztagjainkat is, kik eddigelé az egyházi élet színterétől távol, nem tartották elérkezettnek és alkalmasnak az időt arra, hogy tekintélyüket egyházunk érdekében latba vessék, s hogy munkásságukat egyházunknak szenteljék. A pálma a teher alatt nő.

Miután azonban tartani lehet attól, hogy a megkezdett támadások tulajdonképpen csak előjátékát is képezhetik a jövőre előkészített s esetleg viharosabbá válható jeleneteknek; s miután tudjuk, hogy nekünk protestánsoknak semmi oly nemű világi vagyonunk nincs, melyre támaszkodhatnánk: kell, hogy e körülmény vigyázatra és ébrenlétre serkentsen! Véleményem szerint az összetartás s az egyházunk iránti meleg érdeklődés, multunkhoz való törhetlen ragaszkodás az az erő, mely minden támadást visszaverni segíthet. Igenis e két tényező, az összetartás, mely a protestáns egyházat eleitől fogva jellemzi; a multak emlékeihez való ragaszkodás, mely oszlop embereinknek szívverésével együtt lüktet, lesznek képesek bennünket minden támadástól megvédeni s ezek jogosíthatnak fel bennünket arra, hogy egyházunk fejlődésének minden időben s minden körülmények között bízva nézzünk elébe. Ugyanazért ezeket átértve, felkértem mindenek előtt az egyházmegye lelkészeit, mint az egyes egyházak anyagi- és szellemi állapotának őreit, hogy ne engedjék, hogy egyházunkban e tekintetben a legkisebb engedmény vagy elnézés is történjék. Lelkesítsen bennünket a tudat, hogy nekünk nincs okunk félni senkitől, mert mi az országos törvényeket tiszteletben tartottuk és tartjuk, s hogy nem hiába nevezik vallásunkat magyar vallásnak, mert minket méltán tekinthet kormány és mindenki oly védbástyanak, melyen a nemzetiségi izgalmak hullámai megtörnek, és hogy rólunk elismerheti mindenki, hogy az igazi tiszta magyar szellemnek mi magyar reformátusok voltunk fentartói és terjesztői.»

(Vége köv.)

A konventi gyűlésekről.

A jelen évi konventi gyűlések megkezdési idejéül e folyó hó 7-ikének délelőtti 10 órája volt kitűzve. Már fél órával előbb majdnem teljes számban egybegyűltek

az egyes egyházkerületekből kiküldött képviselők a budapesti ref. főgimnázium Lónyay-utcai dísztermében, boldog elragadtatással beszélve az örömhírről, hogy br. Vay Miklós úr ő kegyelmessége személyesen fogja a tanácskozást megnyitni. S még alig volt elég időnk az ebből származó boldogsággal eltelni, a midőn ő Excellentiája már meg is jelent a tanácsteremben, ilyen hajlott korában sem engedvén ama megszokott, példaadó erényéből, hogy ő sohasem szokott, mint elnök, várattatni magára s a legelső rendesen a megjelenők között.

Oda künn a folyosón erősen visszhangozva szólott a 10 óra, a midőn az egybegyűlt tagok ihletett komolysággal foglalták el helyüket s felállott főtisztelendő Kun Bertalan püspök úr, a konvent egyházi elnöke, s még magasabb ihlettségre emelte tartalmas és formájánál fogva is gyönyörű imája által a lelkeket. Én az ima hatását onnan is mérem, hogy egy pár napi lap hivatalos tudósítója eleintén megindulás nélkül kezdte forgatni gyorsan író tollát; de mikor a keneteljes hang s a mélyen járó érzés megcsapta lelküket, szintén akaratlanul állottak fel, s arcukról ez a kérdés tükröződött vissza: miféle szokatlan érzelm köre ez itt? Egyikök meg is kérdezte tőlem: kérem, kicsoda ez a férfiú önök között, ki ilyen prófétai lélekkel tud még a mai világban is érezni és beszélni?

Főtisztelendő Kun Bertalan úr imája után, br. Vay Miklós úr ő Excellentiája olvasta fel megnyitó beszédét. Olvasta lélekből, bensőséggel, meglepően erőteljes hangon, annyira, hogy korának ékes koronájára, galambösz voltára tekintvén, sok embernek kicsordult szeméből a könnyű, annak a hálának érzése alatt, hogy az isteni gondviselés, a mi szerencsénkre, ilyen magas korban, ilyen testi erővel ajándékozta meg ezt a mi Simeonunkat. Ezt a megnyitó beszédet egész terjedelmében közlöm, úgy vélekedvén, hogy annak minden betűje érdemes arra, hogy történetileg is megörökíttessék; egyrészt a jövő számára, másrészt a benne nyilatkozó szellem miatt, gondolkozási anyagul mindnyájunk részére, abban az irányban, hogy minő az az isteni lélek, a melyet a biblia kifejezése szerint «nem lehet és nem szabad megoltani.»*

Szász Károly, a dunamelléki egyházkerület érdemes püspöke bizonyára sok nagyobb szabású beszédet hallott már körénél fogva is s szintén erős lelke hozzá van szokva a nagy hatások elhordozására, hanem azért, a midőn e megnyitó beszéd után felriadó öröm kissé lecsillapodott, szintén megigézve állott fel s mindenkit meghatározó érzéssel mondott köszönetet báró Vay Miklós úr ő Excellentiájának e beszédeért, a melyről találóan és jellemzően mondá, hogy az «messze magasan tülemelkedik a megnyitók szűk és megszokott keretein. A legközelebbi év történetének tanulságos és hű ismertetésén kívül, program az egész egyházi életünk jövőjét illetőleg is.»

Ilyen módon és ilyen szellem lüktetése mellett nyitvatván meg a gyűlés: a tanácskozások sorrendjén báró Prónay Dezső, az ágostai testvérek egyetemes felügyelőjének átírata olvastatott fel, a melyben arra kéri a konventet, hogy nevezzen ki kebeléből egy bizottságot, a mely a testvér egyház részéről kiküldöttekkel együttesen megbeszélhesse és esetleg meg is állapíthassa a tervbe vett zsinatnak idejét s ezzel összeköttetésben az 1890/1. törvények századik évfordulójának megünneplését s az e tárgyban legszükségesebb teendőknek módzatait. A konvent abban állapodott meg, hogy e közös tanácskozás folyó hó 12-én, délelőtt 11 órakor fog megkezdetni. Hogy ez, különösen a zsinat idejének megha-

* Lásd vezércikk gyanánt.

tározása szempontjából annál célszerűbben megtörténhessék, felhívták a zsinati munkálatokat előkészítő nagyobb bizottságok, hogy ezen időköz alatt, a már beterjesztett előmunkálatokat vegyék tárgyalás alá s tegyenek jelentést a konvent közgyűlése elé.

Felolvastatták ezután azon miniszteri leírat, a melyben a középiskolák államsegélyezéséről történt intézkedések soroltatnak fel. A konventi gyűlés tudomásul vette, hogy a zilahi főgimnázium államsegélye folyóvá tétetett; a szászvárosi, szepsi-szentgyörgyi iskolák segélyezése ügyében a megkötött szerződések leküldettek; az iskolák részéről felterjesztett számadások a minisztérium által helyben hagyattak; a csurgói főgimnáziumnak 6000 forint rendkívüli államsegély adatott. Valamint szintén tudomásul vétetett a dunántúli egyházkerület abbéli jelentése is, hogy az egyetemes tanügyi bizottságba maga részéről tagokul: Kiss Gábort, Gergely Károlyt és Antal Gábort választotta meg.

Lapunk olvasói előtt ismeretes egyházkerületünknek, a felsőzempléni egyházmegye kezdeményezésére tett azon felterjesztése, a melyben azt kértük, hogy egyházkerületünk részére a zsinati képviselők száma növeltesse, így lehetővé csak kikerülni azon visszásságot, sőt lehet mondani, méltánytalanságot, a mely miatt, a jelenlegi szám mellett, két egyházmegyénk arra van kényszerítve, hogy a zsinatra csak egy-egy képviselőt választhat. E felterjesztést a konvent a zsinati tárgyak sorába vette fel.

A supplicatiook sorsa felett való véleményadásra már a múlt évi konvent felszólította az egyházkerületeket, s ezek valamennyien az eltörlés mellett nyilatkoztak s egyúttal abbéli megállapodásukat is közölték, hogy más úton fognak gondoskodni arról, hogy az iskolák részére a supplicatio címén begyűlt segély kipótoltassék. Csak a tiszántúli egyházkerület indítványozta azt, hogy ez a kérdés is a zsinati tárgyak közé soroztassék, és pedig azért, mert e tekintetben bizonyos közösség jött létre a gyakorlat folytán az ágostai testvér egyházzal s igen könnyen megtörténhetik, hogy ha ez intézményt mi megszüntetjük, de a testvér felekezet talán továbbra is megtartja, egyházaink nem szabadulnak meg azon terhektől, a melyeken óhajtottunk könnyíteni az újabb intézkedés által. A konvent közgyűlése ez indítványt elfogadta.

Ezek után a domesztikai végrehajtó bizottság évi jelentése következett. Messze haladnám tudósításom keretét, ha annak egyes tételeit és adatait akarnám elősorolni. Itt elég csak annyit megemlítenem, hogy ez évre kiosztás alá kerül 70500 forint a meghatározott különböző célokra. Midőn ez eredményt a közgyűlés tudomásul vette, egyszersmind elfogadta azon indítványokat is, melyeket a bizottság előterjesztésében tett.

Ezek között nevezetesebbek, hogy az egyházmegyék felhatalmaztattak arra, hogy épen a célszerű kezelés szempontjából, esetleg a körülményekhez képest, más kezekbe adják a kezelést, mint a melyekben az ügy vezetése jelenleg van. Továbbá, hogy a tökesegélyezés új éve, mindenkor május elsejétől számíttassék. A mi csekély különbség ily módon a kamatoknál talán előállhat, azt az egyházkerületek megerősítés nélkül kiegyenlíthetik. Az egyházkerületek utasítottak, hogy a tökeképzés állásáról tüzetes jelentést tegyenek a konventhez; végre a végrehajtó-bizottság felhatalmaztatott arra, hogy a nagymennyiségű hátrálékok behajtása végett alkalmazza a legszükségesebb és leginkább célra vezető eszközöket.

Ezek voltak az első napi tanácskozás tárgyai és fontosabb határozatai.

A délutáni órákon, késő estig, a közigazgatási és közjogi bizottság tartotta tanácskozását, előkészítvén a

tárgyakat, a melyek majd a további ülésekben fognak a konvent határozata alá kerülni.

Az április 8-iki gyűlésen a világi elnöki helyet *Tisza Kálmán*, főgondnok foglalta el s ő vezette a tanácskozásokat megszokott gyakorlatossággal, folytonosan ébren tartva a közérdeklődést. E napnak egyedüli, de nagy fontosságú tárgyát a domesztikai segélyek megállapítása képezte. Időközben egy újabb bizottság nézvéen át a kezelő-bizottságnak a felhasználható összegre nézve tett javaslatát, ez ilyenek nem 70500 forintot, hanem 95790 forintot talált. Ily összeg fordítatik tehát ez évben a rendszabályokban előírt különféle célokra. Ezen célok között a nagy közönséget legközvetlenebbül bizonyosan az egyházak és lelkészek részére meghatározott segélyezések érdeklik. Ime, itt közöljük tehát, hogy a tiszántúli és tiszáninneni kerületekben kinek mit adott ez évben a konvent.

A tiszántúli egyházkerületben: Akli, Fancsika, Hajdu-Dorog egyenkint 30 forinttal; Dobrács-Apáti, Kis Kolcs, Magasliget, Pettyén, Szamos-Kóród, Bánfalva, Földeák, Füzes, Nagy-Szredistye, Szkulya, Csetfalva, Gecse, Kigyós, Macsola, Tisza-Kerecseny, Új-Dávidháza, Zápszony, Fugyi, Felső-Alsó-Józsa, Ér-Tarcsa, Gálos-Petri, Tisza-Ugh, Domahida, Kaplony, Kr.-Sz.-Miklós, Fekete-Patak, Gödényháza, Tivadar, Budai Ábrány, Nagyalu, Encsencs, Rohod, Szent Leányfalva, Szintye, Angyalos, Cs.-Újfalu, Hermanszeg, Jánk, Komlód-Tótfalu, Ricsé, Szamosbecs, Szamos Ujlak egyenkint 50 forinttal; B.-Sámson, Resica-Bánya, Bereg-Som. Búcsu, Kis-Lónya, Makkos-János, Fugyi-Vásárhely, Pelbárhida, Monostor-Pályi, Alsó-Ábrány, Új-Léta, Király-Daróc, Ó-Pályi, Parasznya, Tisza-Lök, Kótaj, Nagy-Varsány, Téth, Csermő, Dara, Ura egyenkint 100 forinttal; Ménes-Györök 150 forinttal segélyeztettek. A tiszántúli egyházak összesen 4440 forint segélyt nyertek. *Lelkészek:* Bodor Pál tiszta-bereki, Meleg Albert község-remetei, Kódi Márton orosházi, Somogyi Lajos b.-sámsoni, Veress István füzesi levita, id. Balajti István asztélyi, Batta Ferdinánd nagy-bégányi, Berecki János hetei, Darcsi Miklós borzsovai, Görömbei Pál halábori, Miklós József gecsei, Nemes Ferenc búcsui, Vajas Sándor tákosi, Matolcsi János darvasi, Szokolai József pusztaj-laki, Balogh Imre kéci, Egresi Imre kólyi, Kalas István ér-tarcsai, Lénárt Péter új-létai, Molnár Mihály felső-ábrányi K. Szabó József alsó-ábrányi, Kalmár Ferenc kr.-sz.-miklósi, Kis Lajos kaplonyi, Lengyel Pál kis-majtényi, Nagy Károly dengelegi, Győrfi Ede gödényházai, Máté László salánki, Sárkány Lajos feketeardói, Fodor Benjamin hajdu-dorogi, Nagy József, mártónfalvi levita, Árokháti Béla gyürei, Bakos Pál szakólyi, Csatári Zsigmond sényői, G. Nagy Lajos encsencsi, Nemes Menyhért székelyi, Bélteki Gyula csaszlói, Csépké Péter ricséi, Domján Pál szamos-becsi, Ferenci Imre darai, Losonci Gusztáv komlód-tótfalusi, Szőke József mándi lelkészek egyenkint 30 forinttal; Deák Mihály tiszta-keresztúri, Görömbei István cs.-kenézi, Pásztor Lajos angyalosi lelkészek egyenkint 40 forinttal; Balajti Károly szamos-kóródi, Barkász Bálint józsefházi, Hajdu Albert udvardi, Hajdu Zsigmond batízi, id. Kürti Károly garbolci, Pásztor István magasligeti, Kölcsei Zsigmond csetfalvi, Péter Sándor zápszonyi, Peterdi Pál surányi, Tariska L. balazséri, Bokros B. h.-száldobágyi, Vári J. k.-nagyrévi, Bán Sándor sz.-jobb, id. Csécsi Nagy Imre ér-adonyi, Csuka Ferenc apát-keresztúri, Fazekas Mihály gálos-petrii, Kéri Pál paposi, Lányi Kálmán hodászi, Turóci Gyula parasznai, Baktai Áron nagy-tarnai, Szabó József péterfalvi, Kiss Sándor b.-ábrányi levita, Fekesházi Gyula nagy-varsányi, Nemes István petneházi, Pásztor István kálló-semlyéni, Móricz Károly gyügyei, Nyíri

Gyula rápolti, Osvát Pál zsarolyáni, Szabó Elek jánki, Szabó Lajos urai lelkészek egyenkint 50 forinttal; Szerkes Sándor forgolányi, Pótor Dániel szamos-újlaki lelkészek egyenkint 70 forinttal; Barkász Albert méhteleki, Jakab Antal penyingei, Nagy Bernát cégyény-dányádi lelkészek egyenkint 80 frttal segélyeztettek. A tiszántúli lelkészek összesen 3230 frt segélyt nyertek.

A tiszáninneni egyházkerületben: Felső- és Alsó-Céce, Nádasd, Nagy-Barca, Szendrő-Lád, Beretke, Hubó, Körös, Ragály, Sajó-Keszi, Susa, Szutor, Szinpetri, Zsarnó, Csap, K.-H.-Helmece, Záhony, Báj, Monok, Pthrégy. Szomotor-Vécs, Vis, Deregnyő, Nagy-Ráska egyenkint 50 forinttal; Alsó-Hutka, Felső-Lánc, Tornyos-Németi, Ziliz, Bécs, Kis-Rát, Bacska, Zemplén, Vámos-Ujfalú, Ladmóc, 100 frttal; Áj, Bodrog-Keresztúr, Mihályi 150 frttal; Petrahó 200 frttal; Borsod-Harsány, Mező-Csáth 250 frttal segélyeztettek. A tiszáninneni egyházak összesen 3300 frt segélyt nyertek. *Lelkészek:* Körösi István kr.-vajdai, Eperjesi Ferenc mályinkai, Nagy Sándor szakácsi, Reho János sajó-kazai, Vajányi János páskaházi levita, Morvai József kistráti, Pazar István iskei, id. Szakal István n.-szeretvai, Verebéli József bacsikai lelkészek egyenkint 30 forinttal; Frenczel Bertalan ab.-szemerei, Kis József hejcei, Kerekes Károly nemes-bikki, Simon János hevesi, Somodi János heőbábai, Demeter János martonyi, Péter József sz.-ardói, Szegő Béni zempléni Benedek János f.-reviscei, Hegedűs Sámuel bajánbázai, Kovács János vámos-ujfalusi, Kun Miklós monoki, Lábos István petrahói, Nagy Károly legyes-bényei, Nagy Károly szomotor-vécsi, Rác Ábrahám csobaji, Sallay Sándor erdő-horvátii, Babarék Dániel n.-raskai, Erdélyi Sándor m.-jesztrebi, Ujj István ladmóci lelkészek 50 frttal; Ragályi Géza szádellői lelkész 70 frttal; Ráski Endre vajkóc-matyóci, Kálniczki János mihályi esperes lelkészek 80 frttal; Kaposi György jabloncai; Körösi György n.-géresi lelkész 100 frttal segélyeztettek. A tiszáninneni lelkészek összesen 1700 frt segélyt nyertek.

Az ápril 9-iki gyűlésen a világi elnöki helyet ismét Tisza Kálmán főgondnok foglalta el.

A napirenden a tűzött tárgyak felett való tanácskozást, az előző gyűlésen történt domesztikai segélyek kiosztásának egy kis viszhangja előzte meg. Az eset az volt, hogy a domesztikai végrehajtó-bizottság, a mint javaslatot tesz a konvent elé, a kiosztandó segélyekre nézve munkálatát már előzőleg kinyomatja, s felülbírálás végett ilyen alakjában kerül az a konventi tagok kezébe. E munkálatban az egyes egyházkerületek kérvényei a következő sorrendben vannak rendesen felvéve: első helyen jön az erdélyi, majd a tiszántúli, tiszáninneni, dunamelléki és végre a dunántúli egyházkerület. Ilyen sorban következnek a lelkészek folyamodványai is. Mikor aztán a rectificatióra kerül a sor, néha megtörténik, hogy a később előkerülő egyházkerületek képviselői által óhajtott segélyfelemlések azért nem teljesíthetők, mert már akkorra lefoglaltatott az az összeg, a mely rendelkezés alatt áll. Ezért merült fel aztán olyan indítvány, a mely a sorrend megváltoztatását kívánta; sőt elejtett valaki olyan megjegyzést, mintha az erdélyi és dunamelléki egyházkerületek e tekintetben bizonyos előnyben részesítették. A konvent semmi reális indító okot nem látott a sorrend megváltoztatására s az indítványt nem is fogadta el, annyival inkább, mivel Kovács Albert, a domesztikai végrehajtó-bizottság buzgó titkára, több évre nyúló számadatokkal tüntette fel, mindenkinek megnyugtatóra, hogy a panásznak csakugyan nincsen alapja, s hogy Erdély után éppen a mi egyházkerületünk az, a mely aránylag a legtöbb segélyt kapta s éppen a tiszán-

túli és dunamelléki egyházkerületek részesültek a legkevesebben.

Ez ügy elintézése után, a közigazgatási bizottság útján, a lelkész-tanítóság nagyfontosságú kérdése került beható tanácskozás alá. E tárggyba a konventi közgyűlés elfogadta és minden tekintetben magáévá tette a közigazgatási bizottság következő előterjesztését és határozati javaslatát.

Főtiszteletű és Méltóságos konvent!

A tiszáninneni egyházkerület, azon indokból, mert a lőrincfalvi leányegyházban létesített lelkésztanítói állomást, a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztérium nem engedélyezte, fölterjesztést intéz konventünkhöz, kérve, hogy a szegény egyházakban létesített lelkésztanítói állomások fentarthatása végett a címzett minisztériumnál közbenjárni méltóztassék s kérve egyidejűleg azt is, hogy ezen fontos, elvi jelentőségű ügy a konvent által tárgyalatván, a zsinati tárgyak közé is fölvetessék.

Ugyanezen kérdésben az erdélyi egyházkerület is tájékoztató határozatot kérve, konventünkhöz terjeszti föl a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak 3261/1889. sz. a. kelt leiratát, melyben a nevezett minisztérium a lelkészi és tanítói állomások egyesítését általánosságban nem, csak kivételes és rendkívüli esetekben engedi meg.

Közigazgatási bizottságunk mindkét felterjesztést beható tanácskozás alá véve, következő véleményét terjeszti elő: Intéztessék felirat a nm. vallás- és közoktatási minisztériumhoz, annak kijelentésével, hogy a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a lelkésztanítói állomások ügyében kiadott rendelete a törvényben gyökerezik ugyan és ev. ref. egyházunk a törvény minden intézkedése előtt tisztelettel hajlik meg: mindamellett, tekintve azt, hogy a törvény a maga szigorúságában fenn nem tartható, a mit az is bizonyít, hogy a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztérium esetről-esetre, a szükséghez képest, a lelkésztanítói állomások létesítésére engedélyt adni hajlandó; ezen kijelentés folyamánként, mindazon helyeken, hol egyházkerületeink szükségesnek jelentik ki az ily állomások fentartását vagy létesítését, vagy engedje meg továbbra is ezeket fentartani, vagy ha ezt a fennálló törvény keretében nem tehetné, méltóztassék kezdeményezni a törvény oly értelmű módosítását, hogy az ily szükségből létesített lelkész-tanítói állomások fentarthatók legyenek, vagy elemi iskoláink önálló fentarthatóságokra nézve másképp támogattassanak; mert ref. egyházunk semmiképen sem kívánja ugyan gátolni azt, hogy bármely oly helyen, hol saját erőnkől elemi iskoláinkat fentartani képesek nem vagyunk, állami iskolák létesíttessenek; de miután ezek egyszerre nem történhetnek, mindaddig szükségesnek látjuk oly kisegítő módokról gondoskodni, a melyek szerint a hitfelekezetünkhöz tartozó nép a közművelődés és erkölcsiség szempontjából is nevelés és oktatás nélkül ne maradjon. Ugyanezért ily lelkésztanítói állomások fentarthatása nélkül, tekintve még azt is, hogy csak okleveles tanítókat lehet alkalmaznunk, a kiknek a tanítói fizetés legkisebbjét mindenestre meg kell adni, szegényebb és kisebb egyházközsegeink teljesen ki vannak téve annak a nagy erkölcsi veszélynek, hogy hosszabb időn át minden iskolát nélkülözni lesznek kénytelenek, a mint már erre számos példánk is vannak és mégis az ily helyeken állami iskolák nem létesíttetnek. Egyébiránt egyházunk kész arra is, a mint már több egyházkerületben meg is történt, hogy a lelkésztanítói állomáson alkalmazott egyének, habár mint lelkészek, magasabb minősítéssel bírnak is, a tanítói oklevél megszerzésére is köteleztessenek.

A nm. vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak ily értelmű megkeresése mellett, egyidejűleg felhívjuk a konventet, hogy a fölterjesztést tevő e-kerületeket, a miniszteri rendelet értelmében való eljárásra utasítsa, s elfogadtatni javasoljuk a tiszáninnen egyházkerület azon indítványát, hogy a lelkésztanítói állomásoknak egyházi szempontból is oly fontos kérdése a zsinati tárgyak közé fölvétessék.

—•—•— Mitrovics Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

Gr. Csáky Albin apokryph levele egy öreg nyelvészhez Budapestről Utópiába.

(Vége).

Nagy kedvteléssel igazítottad ki — tisztelt fordítóm — nem szabatos szóimat s mondataimat is. Helyeségeket nem lehet tagadnom; ráfért beszédemre, mert csak beszéd volt s nem akart lenni szónoki remeklés. De hogy állunk a nyelészeti remekléssel? Azt tanítod abban a *fatumos* 20-ik jegyzetben, hogy «az é végzet irányt jelöl». Vajjon szabatos, határozott meghatározás ez?! Hiszen akkor: «Tudod-e, izé, nem lé, málé, Moré Máté papé, vevé» szókban is az a végzetes é irányt jelöl?! Hát ez: «A „leg” mint adverbiale suffixum csupán csak névmellékekhez és ő, ő vagy részesülőkhez járul a romlatlan beszédben,» (13. j.) mondható szabatosnak tanító beszédben?! A tartalom ellen nem szólok, a Nyelvőrt sem idézem, sok szóval járna; de értéke felől utólagosan és előlegesen is esetleg a közbeszéd mondhat végrelegesen (hibásan nem hibásan) ítéletet. A ki pedig ebben a kifejezésben: «Azt hiszem, a »joga van után természetesben következik» (175. j.) a gyümölcsösben-féle értelmű természetesben és a természetesebben között helyes értelmi különbséget nem lát, annak — hogy is mondjam fordítói gyöngédséggel? — «esze élet nem irigylem.» Mi is az a »grammatikai bűn?!» Talán nem kell magyaráznom, hogy a következő mondatot: «Legyen elég bevezetésül és még arról kell értesítenem a t. olvasót, hogy az idézőjel (—) az eredeti szöveg kifejezéseit jelöli. E pedig: — a magam szavait», (16. l.) szabatosan így kellene szerkeszteni: Legyen elég bevezetésül. Csak még arról kell értesítnem a t. olvasót, hogy az idézőjel (—) az eredeti szöveg kifejezéseit jelöli: e pedig: — a magam szavait.

De legyen elég ennyi. Fordíthatnék ugyan vissza szórendi hibát is (akár hogy is »rendezzik» 84. j.), beleakadhatnék még egyik-másik jegyzetbe is (pl. 142. j. helyütt rokonsága mindenütt, egyebütt, másutt sat. 22, 27. j. stb.); de elég ennyi annak bizonyosságául, hogy nekem is lehetett farizeuskodnom.

No, de őszintén beismerem, hogy beszédemre az igazítás sokkal inkább ráfért, s adtál is jegyzeteidben igen sok jó utasítást. Hanem te meg cserébe azt ismerhetné be, hogy tanításaid megvannak, — egyik-másik talán terjedelmesebben, világosabban, helyesebben — azokban a lenézett grammatikákban s nyelvészeti munkákban is. Vajjon Arany 1861-ben a Szépirodalmi Figyelőben arra az én bennem erősen megtámadott pronomenre, vagy a 38. j. *habet* és *possidet*-jére nem világosabb, becsesebb utasítást adott-e egyik ma is élő tudós nyelvészünknek, Brassainak *értekezésre* írott megjegyzéseiben? Hát azt az »által»-os szenvedőt itt és amott hányszor abajgatták?! S mégis, midőn valaki ezt a szabályt: «az elnök a tagok által választatik» szerette volna cselekvővel kimondatni: egy mondaton rágódó, »csak azért se,» nagyobb nyelvész ekként érvelt: az nem lehet, mert az degradatio volna az elnök-re, ha a mon-

dat alanya nem ő lenne!! Mintha akár így, akár úgy a választás tárgya valójában nem az elnök volna?! De hát egyik makacs, másik közönyös a javulásra! Szóval még ma is el lehet Arannyal mondanunk: Soha nagyobb szükségét nem érezte irodalmunk, mint most, hogy a magyar nyelvet éktelenítő s megrontó germanismok s mindenféle *izmusok* ellen valamely erős hang szünet nélkül kiáltssa a: «Carthaginem delendam»-ot. Nagyon igaz ma is, mert írónkra és szónokainkra a különböző idegen nyelvek, különösen a német, gyakorolnak rontó hatást. Nem tekintve a latin szókkal s mondatokkal bőven kevert beszédre, erről az *izmus*-ról ismertemén rá latinosgondolkodásodra, ilyen kifejezésekben: «*accusativus* nem viselhet alany szerepet» (32. j.); «a passiva cons.-t activává tettem» (74. l.); «*határozatlan módú szerkezetet*» (22. j.); «a *kell*-re két *dativus* vonatkozik» (84. l.) stb. Helyesebb úton jársz vala, ha az én *stylus*omban is, a nagyobb műgond nélküli írás mellett, ezt az *izmust*, nem pedig az ártatlan nyelvészeket s grammatikusokat hibáztatod. Így, occasione data, egy füst alatt adhattál volna nyelvészeti dorgatoriumot azért a bizonyos 25. §-ért is. Nyelvészeti oldalról elszenvedtem volna. De inkább az ártatlanokat üldözve — bár így is sok germanismust ráb bizonyítottál — behagyttál beszédemben illet: «*úgy* dogmatikus, mint valláserkölcsei szempontból» (14. l.); «*eltekintve attól*» (6. l.); ezen a mondatanon pedig; «épen felszabadult az én vállam» a 12-ik jegyzetben az *épen*-nel bíbelődve ilyen igazítást tettél: «éppen le lesz véve a teher az én vállamról,» melylyel beszédembe egyik legvaskosabb germanismust csempészted be. Hadd beszéljenek tehát azok a más nyelvészek s grammatikusok is, a kik azt a főtekinélyt: a *közbeszédet* (helyesen *népnyelvet*) szintén ismerik s becsülik is jobban a füzetben mutatkozó becsülésnél, mert szabályaik főleg ehhez, még régi és új, jobb írónk műveihhez támaszkodnak. Azt hiszem, hogy más alapon hamisítatlan nemzeti nyelvészkedés nem is állhat. Azt szintén fel kell tennem, hogy az ilyen nyelvészkedést szükségesnek véled, mert — gondolom — azt tartod, hogy a tökéletes irodalmi nyelv, meg egy régen várt grammatika így születhetik meg. Az irodalmi nyelv bizonyára Anteusként mindig a népnyelvtől fog erősödni, megújulni; de azt talán nem lehet kívánnunk, hogy minden író írói nyelvet maga csináljon magának a népnyelv után s így a nyelvjárásokat fészületlenségökkel, különös sajátságaikkal, meg talán az egyéni szeszélyeket is behurcolja az irodalmi nyelvbe. Jó a romlatlan népnyelv követésére inteni: de azt is mondja Arany, «a ki a népnyelvet minden, vagy minél több szójárásban nem ismeri, egyikét vidék tájszólamanak ismerete könnyen megcsalhatja.» Ez is nagyon követésre méltó Arany-intés: »Kilesni, híven följegyezni, s megőrizni az élő nyelv azon ritkább, nyomatékosabb szókötési fordulatait, melyek úgyszólván csak ünnepnapon, azaz a lélek magasztosabb perceiben hallhatók: ily úton óhajtom én a magyar »ornata syntaxis» létrejöttét, nem pedig, hogy írónkból latinos, németes stb. kitételeket szedjünk össze, vagy éppen a latin »ékes szókötés» szabályira erőltessünk magyar példákat. Nagyon ideje, hogy syntactikai *tanulmányaink* a *szófejtegető nyelvészetnek* utána iramodjanak: az szintén kíváncsú, hogy a nyelv széptani oldala körül is minél többet s többen forgolódjunk.» Hadd fáradjanak hát azok a grammatikusok és nyelvészek; teremtdőjék jó grammatika, jó syntaxis, jó irodalmi nyelv. Annak a nyelvészeti harcnak, mely ma a jeles Nyelvőr s kitűnő ellenfelei közt néha túlzásokkal, néha hibákkal elkeseredetten foly, elébb-utóbb meg lesz jó következménye: az igazi arany kiválik az izzó küzdelemből. Az egyéni *stylus* hi-

háinak megszellőztetése a privát javítás mellett ennek a magasabb irodalmi célnak is tehet némi szolgálatot; s ilyen szempontból becsültem füzeted értékét s közlöm veled megjegyzéseimet. El kell ismernem, hogy beszédem sokkal szebb, magyarosabb — bár nem hibátlan — ruhában került ki a kezéd alól, olyan mesterileg szabta, varrta, hogy magyar szemnek okvetetlenül tetszetősebb sujtásos magyarrá tetted az én plundrás magyaromnál. Én pedig rossz magyar formáért főleg azzal vigasztalódhatom, — ha ugyan más baja illő ok a vigasztalódásra, — hogy a Nyelvőr, ez a fő céhmester, tanítgatott már én nálam külön mestereket is pl. Jókait, a kiról pedig, (ha ugyan jól gyanítom) egy mit-es-oldalvágás kíséretében (36. j.) te is elismered, hogy „legmagyarabb író,“ no meg, hogy többet ne említsek, az öreg Brassai bácsit is. Ma nekem, holnap neked. Igyekezzünk tanúlgatni jó magyar formáért!

Hazafias fáradságodért fogadd hazafias üdvözlétét gróf Csáky Albinnak.

Nem kezeskedünk ugyan, hogy Ő kegyelmessége ezt a levelet írta és elküldte; de, hogy megirhatta volna, merünk kezeskedni.

Márki Kamill.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

 A Károlyi-biblia háromszázados örömnepének emlékkönyve (10½ iv), a melynek tiszta jövedelme a Károlyi-alapot illeti, ápril 20-ig 1 frtjával rendelhető meg lapunk szerkesztőségénél. Bolti ára 1 frt 25 kr.

— **Ismételt kérelem.** A kik a Szabó-féle Károlyi élet- és jellemrajzból példányokat fogadtak el elárúsítás végett: szíveskedjenek a példányok árát mielőbb beküldeni, hogy a végleges leszámolást megtehessek.

Radácsi György.

— **A Károlyi alapra** *Warga Lajos*, sárospataki theol. tanár újabban 5 frtot adott. Az országosan ismert egyháztörténet író — úgy látszik — erősen meg van győződve a Károlyi-alap szükséges voltáról, mert a pénzküldeményhez csatolt levelében ezeket írja: „ha minden év. ref. hívő aránylag ennyit ad, a kívánt alap összegyűl.“ — *Sütő Aron*, sárospataki theologus, legatíói jövedelméből most már másodikban adott e célra 1 frtot.

— **Dr. Duka Tivadar** a Károlyi mozgalomról és Emlékkönyvről... Még minekelőtte a „Sárospataki Lapok“ azon számát, melyben hirdette van március 30-án, hogy a „Károlyi Emlékkönyv“ a sajtó alól kikerült, kezembe érkezett volna: a nagybecsű könyvet magát már is elolvastam volt t. tanár úrnak személyem iránti előékeny, szíves figyelmé következtében. Mely szeretetteljesen van ott minden összeállítva! Mennyi benső érdeklődéssel fogja majd az utókor olvasni az önzetlen igyekezetet, mely a szép eszmének oly szép sikert biztosított, *dacára annak, hogy több oldalról melegebb érdeklődésre lehetett volna számítani!* És most, ha visszatekintünk, a mint visszatekinthetünk a Károlyi-eszmének megtestesülésére s eredményeire, feltehetjük a kérdést: nem lett volna-e a magyar protestantizmus történelme s az utókor lelkesítő buzgalma szegényebb, ha mind az, a mi történt, nem történt volna? Hálát fog mondani az utókor a sárospataki főiskolának stb. az életre való kegyeletes eszmének

megpendítéseért.... A becses könyvből számomra még öt példányt kegyeskedjék félretenni. Nehány nap mulva bátor leszek azoknak elhelyezése iránt rendelkezni.... London, ápril 2. 1891. — —

— **A megújítandó énekes-könyv érdekében** a „Magyar Protestáns Néptanító“ közölt legközelebb egy cikket, melynek szerzője Végh János, mint gyakorló-tanító, azt óhajtja, hogy „elvül állítassék fel, hogy a versszak amennyire lehet, rövid legyen s ne nélkülözze a népdal kellékeit s csak a jelesebb ünnephez alkalmazottak emelkedjenek fel a himnusz magaslatára.“ Egyháztagjaink legnagyobb többsége — mondja a cikk írója — a szoros értelemben vett nép közül kerül ki, s épen ezért szükségesnek látja, hogy annak értelmi színvonalát, a megérthetőség rovására nagyon túl ne haladja, mert célt téveszt. Szükséges, hogy az új énekes-könyv ne legyen egy egész bibliothéka, mert a sok a jóból is megárt. „Mostani énekes-könyvünk egy egész emelet, mégis alig van benne annyi, amennyire szükségünk van, mert míg némely alkalomra felette sok van, addig van olyan alkalom, melyre egy sincs.“ A mostani dallamok közül csak is az V. VI. VIII. XXIII. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVIII. XLVI. L LXV. LXXVII. LXXIX. LXXXIV. XC. XCI. XCII. CII. CIV. CXXII. CXXV. CXXVIII. CXXXIV. CXXXVII. CXXXVIII. CXLV. zsoltárát és a dícséreték közül a 17. 26. 37. 43. 61. 63. 64. 65. 70. 74. 75. 76. 84. 137. 140. 145. 146. 153. 157. 163. 165. 173. 179. dallamát tartaná meg. A tanítók érdekében igen óhajtandónak tartja azt is, hogy az egyetemes énekügyi bizottság véglegesen jelölje ki azokat az ének-dallamokat, melyeket az új énekes könyvben is megtartani kíván, hogy a tanítók az énektanításban különösen ezekre fektessék a fősúlyt.

— **Heresis, hitetlenség az iskolában.** Ily cím alatt támadja meg a „Magyar Állam“ gróf Csáky közoktatási miniszternek a kath. gimnáziumok igazgatóihoz küldött azon rendeletét (1890. dec. 11-én, 51730 sz. a.), melyben meghagyja, hogy az intézetbe járó, más vallásfelekezetű növendékek hitoktatása ezentúl az intézet falain belül, annak termében történjék. Ez az eljárás mely a katolikusokra és izraelitákra nézve főiskolánkban már régóta fennáll, természetesen nem tetszik az ultramontanizmusnak; a miniszter rendeletét még a híres elkeresztelési rendeletnél is veszedelmesebbnek tartja, mely a kath. egyház testén gyógyíthatatlan sebet üt. Bizony nagyon félhetnek ők a világosságtól!

— **Jutalom könyvek.** A Kir. Magy. Természettudományi Társulat a következő felhívást intézte a középiskolák igazgatóihoz. „A Kir. Magy. Természettudományi Társulat választmány a f. évi februárius 18-ikán tartott ülésén elhatározta, hogy a „Népszerű természettudományi előadások gyűjteményének“ meglévő füzeteit, mint a melyek hasznos olvasmányul szolgálhatnak az érettebb ifjúságnak: a középiskolák felsőbb osztályaiban jeles előmenetelű tanulók között a tanév végén jutalom-könyvekként való kiosztásra, vagy ifjúsági könyvtárak számára ajánlja fel ingyen. A választmánynak, midőn a természet-tudományokban jelesebb tanulókat e munkákkal megajándékozni óhajtja, különösen a természettudományok iránt való kedv és érdeklődés ébresztése lebeg a szeme előtt. A t. középiskolai igazgatók, kik ez ajándékkönyveket intézetük jeles tanítványai számára kívánják, szíveskedjenek f. évi május 5-ikéig szállítólevél, csomagolás, portó s egyéb kiadásra összesen 60 krt küldeni be a titkársághoz, akár posta-bélyegeken, akár posta-utalványon, a melynek szelvényén való jelentkezés teljesen elegendő. A beérkezett 60 kr ellenében a csomagot május közepén bérmentve küldjük el.“

— **Felhívás a „Protestáns Árvaházi Képes Naptár“ ügyében.** Alulírott cég, mint a „Protestáns Árvaházi Képes Naptár“ bizományosa, tisztelettel jelenti, hogy miután a

naptár eddigi szerkesztője, nagytiszteletű *Farkas József* theol. tanár és árvaegyleti választmányi tag úr, a szerkesztéstől visszalépett, a naptár további szerkesztésére nagytiszteletű *Kenessey Béla* theol. akad. tanár és árvaegyleti választmányi tag urat kérte fel, s az ő szerkesztőségét az árvaegylet választmánya is elfogadta. Most, a szerkesztő-változással kapcsolatban, a cég elhatározta, hogy különös figyelmet fordít arra a körülményre, miszerint mindenfelől folytonosan a vallás-erkölcsi tartalmú népies olvasmányokat sürgeti a fellendült egyházas tudat, s épen a protestáns közönség e rég megszokott s kedvelt könyvét akarja ilyen tisztán vallás erkölcsi tartalmúvá átalakítani, hogy a gyakorlatban megkísérelje, ha vajjon igazán magának a közönségnek van-e benső lelki szüksége ily irányú olvasmányokra? A naptár formája marad a régi, hiszen puritán egyszerűsége nem változhatik, mert az árvaegylet tulajdonát képezi; naptári része sem fog változni, ennek is permanensnek kell lennie; de a szerkesztővel egyetértőleg változtatni akarunk az olvasmányokon, s ezeket becsesebbekké kívánjuk már az által is tenni, hogy az írókat tiszteletdíjban részesítjük, hogy így kiválóbb prot. íróink munkásságára is számíthassunk. Elhatároztuk, hogy e tekintetben a szerkesztő rendelkezésére bocsátjuk a szükséges összeget, úgy, hogy ő ívenként 16—30 forint díjazhat prózai műveket és 5—20 forint kötött formájú darabokat. A naptárt vonzóbbá akarjuk tenni minél több illusztrációnak közlésével is. E képek között ezentúl is helyet foglalndának egyházi életünk kiválóbbjainak arcképei, de ezek mellett főleg bibliai földrajzi és régiségtani képeket kívánunk közölni, hogy így szent könyvünk lassankint minél inkább szemléltetővé tétessék közönségünk előtt. Az eddigi „Sybilla-jóslatok“ helyett az év minden napjára kijelölt bibliai helyeket, énekverseket és ezekhez csatolt rövid, néhány mondatnyi elmélkedéseket fogunk adni, s mintegy e bevezetéssel akarjuk megadni alaphangját a többi közleményeknek is, melyek hazai prot. egyházunk történetéből, közegyházi jelen viszonyainkból, társadalmi s jótékonyossági intézeteink életéből leendenek merítve és a könnyű elbeszélés formájában előadva: közben szórakoztatóul egy-egy beszélyke vagy vallásos hangú költemény lesz, de mindannyija azzal a céllal, hogy a vallásos érzéseket növeljék, a protestáns öntudat emelésére hassanak és az egyház iránt való érdeklődést ébresztsek. Cégünkben megvan a legjobb akarat és legtisztább törekvés, hogy e naptárral minél több jó szolgálatot telessünk úgy magának az „Orsz. Prot. Árvaegylet“-nek, mely e kiadványát reánk bízta, mint általában egész prot. egyházunk szellemi életének. Az első anyagi cél, hogy gyarapíthassuk az árvaegylet jövedelmét; a másik tisztán szellemi, hogy ily módon is szolgálhassunk annak a protestantizmusnak, melynek ügyét cégünk mindig készséggel és örömmel tartotta szeméi előtt. Bátrak vagyunk tehát tisztelettel felhívni első sorban hazai prot. íróinkat, hogy munkáikkal legyenek kegyesek vállalatunkat minél jobban támogatni és másod sorban a nagytiszteletű lelkész urakat, hogy méltóztatassanak hozzánk intézendő soraikkal véleményt mondani közölt tervünk felett, és ha nagybecsű tetszésüket a naptárnak kiérdemelni sikerülend, ne vonják meg tőle jóindulatú s annak elterjesztésében nyilvánulandó buzgóságukat. A naptár t. terjesztőinek ezután is, mint eddig, minden eladott 10 példány után egy ingyen példánnyal szolgálunk bérmentes küldéssel. A t. munkatársakat pedig kérjük, hogy becses dolgozataikat egy oldalra írott hasábkokon méltóztatassanak legkésőbb május 15 ig alulírott cég címére (Budapest, V. ker., Akadémia bérháza) beküldeni. Tisztelettel Budapest, 1891. március végén.

Hornyánszky Viktor
könyvkereskedése és kiadóhivatala.

— „A Heidelbergi Káté“ új kiadása, melyet a tiszántúli ev. ref. egyházkerület megbízásából dr. *Erdős József* debreceni theologiai tanár fordított, megjelent. Ára füzve 50 kr. Ismertetéséről gondoskodni fogunk.

Szerkesztői üzenetek.

M. F. Kaptuk. Sorra kerül; de előbb be kell végeznünk az F. L. cikksorozatát. — Dr. H. J. Köszönettel vettem; írok róla. — *Többeknek.* A «Károlyi-biblia 300-ados örömmünnepének Emlékkönyve» — művet az eddigi megrendelőknél s előfizetőknél már elküldtük. — Gy. J. A körtvélyesi gyűlésen nem történt semmi, a mi a közönséget is érdekelné? — Jéna. Két példányt elküldtem f. hó 9-ikén; a 3-ik itt várja.

*****

Pályázat tanári állomásra.

A debreceni ev. ref. főiskolában a rendszeres bölcsészeti tanszékre pályázat nyitattik.

Az előadandó tantárgyak jelenleg következők:

Bölcsészeti encyklopaedia	heti 4 órán egy félévben.
Bölcsészet történelme	4 órán egész éven át.
Jogbölcsészet	6 órán egy félévben.
Bölcsészeti erkölcsstan	2 órán egy félévben.
Aesthetika	2 órán egy félévben.

Ezeket kívül minden évben 1—2 órán eredetiben olvastatja egyik vagy másik alapvető bölcsész műveit.

Megjegyeztetik, hogy a jogbölcsészet előadása csak addig lesz kapcsolva e tanszékhez, míg egy új jogtanári szék állítatik fel, akkor aztán a jogbölcsészet helyett más bölcsészeti és pedig főleg neveléstani tárgyak előadására lesz kötelezve a megválasztandó tanár.

Tanóráinak száma 12, rendkívüli esetekben azonban szaporíthatónak kívánja tekinteni az óraszámot az egyházkerület.

Tanári fizetés: évi díj 1400 frt, lakbér fejében 300 frt vagy természetben lakás, ha sor szerint tanári lakást nyer; Debrecen szab. kir. várostól: 34 köbméter tűzi fa beszállítva, s 63 frt bor deputátum fejében.

A megválasztandó a tanári nyug- és gyámintézetnek a meghatározott feltételek mellett köteles és jogos tagja leendő.

Hivatalát az 1891/92. tanév kezdetével foglalja el szak-körébe eső tanári székfoglaló beszéd megtartásával.

Pályázóknak figyelemükbe ajánlatik köznevelési s közoktatási szervezetünk 142. §-a.

Pályázók kérvényeket, hiteles bizonyítványokkal felszerelve, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe f. évi május 3. napjáig adják vagy küldjék be.

Debrecen, 1891. április 4.

Révész Bálint,
püspök.

*****

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben, az abauji egyházmegyéhez tartozó *baktai* lelkészi állomásra pályázat hirdettetik.

Ez állomás évi jövedelme készpénz, szemes élet-fizetés, föld és szolgálmányokban, az adó levonása után, 626 frtot tesz s így a IV-ik osztályba tartozik.

A kellőleg felszerelt kérvények f. április hó 28-ig adandók be nt. *Fodor Pál* esperes úrhoz, *Vilmányban*, u. p. Vizsoly.

Miskolc, 1891. április 6.

Kun Bertalan,
püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Emödy Dániel 1819—1891.» *Raddcsi György.* — «Gyászbeszéd Emödy Dániel felett.» *Mitrovics Gyula.* — «Emödy Dániel sirjánál.» *Kun Béla.* — «Egyházmegyei gyűlések.» (Alsózemplén, vége, *Kónya András;* Ung, *Magyar Bertalan;* Gömör, *Vattay László.*) — «A konventi gyűlésekről.» (Vége). *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.»

EMÖDY DÁNIEL

1819—1891.

Míg az édes magunkénak vallhattuk, körül-
öleltük őt tisztelettel, szeretettel. Mikor roska-
dozni kezdett az évek és a kötelesség terhei
alatt, fájdalmas megilletődéssel néztük hanyat-
lását. Mikor a gyöngeség és betegség ágyba
szegezte s szellemének napfényes egén borza-
dalmas fellegek jelentkeztek: készígtettük szí-
vünket a kínos elválásra. Mikor a könyörülő
Isten magához ölelte és megnyitotta az ő elbo-
rúlt lelkének az örök világosság ajtaját: meg-
könyeztük, megsirattuk.

Megérdemelt tőlünk minden tiszteletet,
minden szeretetet; a fájdalmat is, a könnyet is,
a siralmat is.

A legelső volt közöttünk, a nélkül, hogy
akarta volna. Multja szebb, ígéretesebb, mint
bárkié a mi kis világunkban; de ő nem tudta
azt. Semmit sem tudott magáról és magáért,
csak azt, hogy őt oda hívták a kötelesség asz-
talához, s hogy neki szolgálni kell hűséggel,
becsülettel, lelkesedéssel, s azt a tanszéket, a
melyet egykor *Kövy* tett dicsővé és irigylésre
méltóvá, nem szabad beárnyékolni, nem lehet
megkisebbiteni a szent hagyományok meggya-
lázása nélkül.

44 éves volt, mikor a sárospataki főiskola
előjáróinak bölcs utánjárása megszerezte őt a
főváros kitűnőségei közül az újrászervezett jog-
akadémia egyik tanszékébe. Nem volt tanár;
ügyvéd volt és publicista; de annyi szerény-
séggel, igénytelenséggel, s olyan professori
talentumokkal, hogy igazán az Isten jó tetszé-

sének kell tekintenünk, hogy előjáróink olyan
szerencsésen rátaláltak.

A Vay Miklós br. szép szaváért, az Erdélyi
János barátságáért, s talán édes atyjának, az
egykori sárospataki tanárnak emlékeért, kitépte
magát a főváros igézetes, fénynyel s dicsőség-
gel csábító világából; s ő, a kit egykor *Petőfi*
és *Jókai*, mint közös barátjukat, irodalmi per-
osztóul fogadtak el maguk között; ő, a ki mér-
sékelní bírt egykor az *Irinyi* vitatkozási szen-
vedélyét, s egy *Kossuthnak*, *Vörösmartynak*,
Tompának, *Kazinczy Gábornak*, *Pákh Albertnek*,
Vajdának, *Királyi Pálnak*, *Czakónak*, *Xantus-*
nak, *Vasvárynak* s annyi sok más országos nevű
jelesnek bírt becsülését; a ki *Csengeryvel* a
«Pesti Hirlap»-ot, *Kemény Zsigmonddal* pedig
a «Pesti Napló»-t szerkesztette; ő, a ki — mint
Jókai feljegyzí róla — oda tartozott az ifjú iro-
dalom új tehetségekből alakult díszes csoport-
jába, s részt vett hazánk újjászületésének elő-
készítési munkájában; ő, a ki ott forgott a
márciusi ifjúság körében és a szabadság-harc
viharai között; ő, a ki *Dembinszkyt* francia
beszéddel üdvözölte Debrecenben, s a ki ott
volt a vértörvényszék áldozataíul kiszemelt 32
magyar író névsorában; ő, a kinek fényes
összeköttetéseiből csak egy parányit kellett
volna felhasználnia, hogy a főváros irigyelt
nagyjai közé emelkedjék: megfoghatatlan le-
mondással eljött a sárospataki főiskola szeré-
nyen díjazott napszámosai közé, hogy — mint
ő önmaga előtt is indokolni próbálta — „addig
Assirtus tetemeiként szétszakgatott munkásságát

azon főiskolának szentelhesse, mely az ő hamvaiban is tisztelt atyját falai közt látta egykor, mégpedig előbb, mint növendékét, később, mint egy pár évig (1804—1806.) tanárát a felsőbb gimnáziumi osztályok egyikeinek.

Bármi hozta légyen, eljövetele s 28 évi szereplése Isten-áldás volt a sárospataki főiskolára s ennek különösebben jogakadémiájára nézve.

Előttünk a képe még ma is annak a jelenetnek, a mikor a tiszáninneri kerület előljárói, képviselői, s a sárospataki tanári kar és tanuló ifjúság előtt, a főiskolaimatermében egy díszmagyarba öltözött, kis termetű, de élénk tekintetű férfiú emelkedett fel a szószekbe, 1863. szeptember 14-én. Emödy volt. Könyvnélkül beszélt s engedelmet kért, hogy — még szintén beköszönni készült négy kartársára való tekintettel — rövid lehessen. Minket nem az hatott meg akkor, a mit a nemzetközi jog köréből fejtegetett, noha ez is áttetszően világos és tanulságosan szép volt. Nekünk az az elismerés tetszett különösen, a melylyel ő *Kövyről* s annak érdemeiről emlékezett; a nemes hódolat a nagy előd iránt s az a nyilatkozata a sokat szenvedett protestantismusról, hogy az a gondviseléstől nem egyszer volt arra hivatva a hazában, hogy utolsó menhelye legyen a jognak. Tetszett az is, a mint az ifjúságra váró munkát jellemezte; azt a munkát értem — úgymond — a melynek nem csupán a napi szükségek kielégítése szab határt, de a melynek célja hazánk, fajunk, hitfelekezetünk értelmi és anyagi súlyának öregbítése. Az «r» betű sajátos kiejtése a nagy Somossyra emlékeztetett; a lelkesedés, a szónoki hév, a világosság a legjobb kezesekül ígérkeztek a leendő tanár sikeréhez, s mire a rövid beszédnek vége volt, a tiszáninneri kerület s a főiskola ifjúsága a legvérmesebb reménységgel nézett az új tanár munkálkodása elé.

Azóta 28 év telt el s mindenik újabb és hatalmasabb bizonyíték volt az előlegezett bizodalom jogosultsága mellett. Törhetetlen kötelességérzete, előadásainak tisztasága s melegsége folyton növelték iránta tanítványainak tiszteletét, sőt bámulatát. Tanúk lehetünk reá, hogy gyönyörűség volt tanítványaként ülni lábainál. Kathedrájában rendszerint állva, s most ide-oda tipegve, majd húzamosabban megállva s fejét fel-felemelve, termetét mintegy kinyújtva tartotta előadásait. Állásáról, testének egész tartásáról, arcának élénkségéről, szemeinek fényéről, kezeinek járásáról vagy méltóságos felemeléséről, hangjának lejtéséről, mélységéről és magasságáról — a legrövidebb tapasztalat után is — meg lehetett érteni, hogy mi az, a mi fő és elengedhetetlen, s mi az, a mi csak másodsorban lényeges vagy épen csak bővebb felvilágosításra — mintegy a gyöngébbek kedvéért való. Sehol a legkisebb homály, hézag vagy kétértelműség.

Tanár volt a szó legjobb értelmében és csak az akart maradni. Egy-egy tisztességbeli hivatal —

igazgatóság, dékánság — már megzavarták őt, vagy legalább akadályoknak tartotta az ilyen tisztességeket a legfőbb, t. i. a tanári teendők pontos teljesítésében. A kathedrának s a tanítványoknak élni, ezt tartotta az egyedüli professori tisztnek s nem örömet tanácskozott oly tárgyak felett, a melyek a szoros tanári kötelességekkel — az ő nézete szerint — összeegyeztethetők nem voltak.

És csodálatos, hogy ő, a ki — mint journalist — roppant gyorsasággal és nagy élvezettel írta a különbnél-különb cikkeket s mint barátai jegyezték fel róla — a legszorgosabb esetekben is mindig kész és képes volt a lap becsületéért az utolsó órában is helyt állani: — tanári vagy szorosabban iskolai kötelességei mellett ritkán volt rábírható tollának perccetetésére, vagy mint ő mondá: „munkásságának szétszakgatására.“ Elég volt neki, ha a tanteremben ragyogtathatta tehetségét, vagy a colloquiumokon példátlan türelemmel vallathatta tanítványait. Ő neki készületlenül vagy félkészültséggel menni colloquiumra, annyi volt, mint kitenni magát a hosszú zaklatásnak s az egész tantárgy ismételt végig hallgatásának. Bizonyosan igen sokan vannak volt tanítványai között, a kik hálával gondolnak a boldogútnak erre a megbecsülhetetlen tanári erényére.

Aztán az a nemes elbánás, az a rendkívüli finomság, a melylyel ő tanítványait magához bilincselte s tanártársait is lekötölte: ez is feledhetetlen jellemvonás marad az ő képéből. Ebben rejtett rendkívüli hatásának egyik titka.

Mikor a jogakadémia újabb berendezése bekövetkezett s a tanerők és tantárgyak szaporításától reménylette a miniszter a jogtudományok fejlődését és a jogtudósok szaporodását, — Emödy Dánielt kedvetlenség fogta el. Ő nem a tantárgyak számában, szélességében s a tanárok sokaságában látta a jogakadémiák és jogtudomány jövőjének biztosítását, hanem a jogtanárok és jogtudomány szellemében. A tömösi rendszernek, a felületeskedésnek, a tudomány cége alatt való hamis sáfarkodásnak ellensége volt. «Mindent megtanítani akarni bolondság,» az volt jelszava. Az iskolában általában a szellemet nézte, figyelte, méltatta és nem a tanrenddel való hivatkozást.

Soha sem tudott kibékülni a kötelezett doctorátussal sem, s ő a szelíd lelkű, finom modorú férfiú, nem egyszer engedte meg magának, hogy a kényszerült doctorokra a szelíd gúny nyilaival lövöldözzön. Épúgy bántották azok a kicsinyeskedések, a melyekkel felülről a vidéki jogakadémiák folytonosan háborgattattak; p. o. egyes tantárgyak óraszámának meghatározása, egész éves tantárgyaknak félévre való összevonása, roppant fontoságú bölcsészeti tudományoknak csekély óraszámra szorítása s a jogakadémiák tanrendjébe való beerő-

szokolása; az ilyenek miatt mindig kész volt — a maga szerény modorában — méltatlankodni.

Mint protestáns ember, nagy kitartással ragaszkodott egyházunk autonomikus jogaihoz. A protestáns egyházat a jog védfalának tartotta s e fal gyöngítésétől magát a jogot és a közszabadságot is féltette. Csak látni kellett őt, a mint zöld asztalunk mellett a protestáns autonómia védelmére támadt, a mire pedig sokszor volt 1868 óta alkalmá; csak hallani kellett, a mint ő az autonómia becsét fontosságát s hivatását magyarázta: lehetetlen volt őt és a prot. autonómiát egyszerre meg nem szeretni.

Pedig távol állt ám minden felekezeti érdekségtől s elfogultságtól. Ellenkezőleg, minden felekezet érdemes képviselőit mély hódolattal tudta tisztelni s p. o. *Schuster* kassai püspöknek a főiskolában történt látogatását s az ifjúsághoz intézett beszédét az *idők jelének* tekintette, s az ő békeségre termett lelke boldogan gondolt — az ilyen példák nyomán — a felekezetek testvériségére. Ő is kiérdemelte s megnyerte a más felekezetek előkelőségeinek becsülését és tiszteletét.

A politikai mozgalmakba való beavatkozástól nemcsak ő maga tartózkodott, hanem a magafajta emberek beavatkozását sem nézte szívesen; a tanuló ifjúságnak pedig ilyen fajta mozgolódásait rendesen komoly aggodalommal kísérte. Az anyamadar szerelmével nyugtalankodott egy-egy képviselő-választás alkalmával, vagy kivált az u. n. antisemitismus feltűnésekor az ifjúság netaláni eltévedése miatt. Az egykori nevelőnek a Tisza-család iránt érzett mélységes tiszteletén nem változtatott az idő semmit, s ez elhatározó volt az ő politikai gondolkozására, a melylyel különben sohasem sátorozott és sohasem igyekezett egyetlen lelket sem megtéríteni. Tisztelte az egyén jogát, politikai meggyőződését, sőt általában méltányos s elnéző tudott lenni mindenkinek minden irányú meggyőződése iránt, azt vallván, a mit Pál apostol, hogy «kiki az ő urának áll és esik.»

Az iskola haladása, az ifjúság finomodása sok tiszta gyönyörűséget okozott neki, a nélkül, hogy magának e haladásból részt követelt volna. Kartársainak izmosodását az u. n. «fiatal óriások» minden újabb sikerét elismeréssel szemlélte és kísérte; nem volt oka senkire sem irigykedni, senkivel szemben féltékenykedni. A zöld asztal vitáiban vagy a megtántorodott ifjak megfenyítésében rendszerint a mérséklő szerepre vállalkozott, s alig ha volt eset, hogy valakit kikieserített volna nyilatkozataival. Mindenkire becsült s mindenki becsülésével dicsekedhetett.

Míg teljes erejében volt, a tanári kar szíves elismeréssel nyújtott neki alkalmakat írói és szónoki tehetségének gyakorlására. Ő méltatta *Erdélyi Jánosnak*, hű barátjának, érdemeit 1868-ban július

12-én; ő volt a tanári kar szónoka *id. br. Vay Miklós* jubileumán 1873-ban Miskolczon; ő képviselte a jogakadémiát a Trefort által összehívott enquetten; ő parentálta el *Hegedüs Lászlót* 1884-ben. Közkezdveltségnek örvendett, mint pohárköszöntő s egy-egy nagyobb összejövetel nem eshetett meg a főiskola körében, a melyen a boldogútnak elengedte volna a közönség az ily irányú szereplést. Utóljára a petrahói megégettek ügyében emelte fel szavát s e fellépéssel két darab úrasztali edényt juttatott a szerencsétlenné járt egyházközség birtokába.

Pár év óta rohamosan kezdett hanyatlani, de e mellett is folyvást javíttgatta sajtó alá készített *Magánjogát* és készült a *Könyv* érdemeinek koszorúba gyűjtésére. Eleven szelleme azonban meglassúdott; a tanácskozásból már csak ritkán vette ki részét s mindenféle megbízatást visszautasított. Hol egyik, hol másik olvasó helyiségben gyakran lehetett őt elszunyókálva látni egy-egy hirlap vagy folyóirat felett. Kedvenc olvasmányai: a francia és angol folyóiratok sem voltak már rá villanyozó erővel. Olykor elejtett egy-egy zugolódó s panaszkodó hangot az élet terhei, az anyagi gondok s az erők pusztulása miatt. Látszott rajta, hogy fáj neki valami, hogy valami csalódás sebet rejtegeti. Ugy tetszett néha, mintha többet várt volna az élettől, mint a mennyit nyert. Ki tudja: mi bántotta, mi emésztette?! Ki tudja: nem jutott-e eszébe, a mit Petőfi mondott egykor róla: «Kenyeret eszik, pedig kalácsot érdemelne!»

Othon hű feleség és áldott jó gyermekek szeretete környezte, a tanári kar és ifjúság becsülte, tisztelte mindvégig; az bántotta csak, hogy a kiket imádásig szeretett, — nem jutalmazhatja meg hűségökért a gondtalanság kilátásával.

«Fuimus, fuimus» — ezt rebegte utóbbi időben mindazoknak, a kik kór-ágyán felkeresték; de azért maga sem hitte, hogy ilyen hamar el kell költöznie. A tanári karhoz folyó hó 11-én bejelentett lemondásában még némi reménnyel fejezte ki, hogy október elsejétől kívánja nyugdíjba lépését számítani s íme már 13-ára viradóra elaludt örökre.

Szegényebbek vagyunk egy kitünő tanárral, egy páratlanul humanus kartárral és emberrel; az ifjúság is szegényebb egy hű baráttal, egy példás vezérrel. És hátrahagyott kedvesei?! Azoknak veszteségét nem próbáljuk mérlegelni. Legyen nekik némi vigasztalásuk, hogy a mi szívünk is sajog a veszteség miatt s hogy él még az árvák és özvegyek atyja!

Legyen a kidőlt nemesnek síri álma csendes s emlékezete tettekre sarkaló!

Radácsi György.

TÁRCZA.

Gyászbeszéd Emödy Dániel felett.

Tisztelt halotti gyülekezet!

A nap lenyugvását, az éj sötétjének csendes leszállását s ama néma nyugalmat, a mely úgy hat a szívre, úgy hat a lélekre, kétségen kívül az nézi legnyugodtabban, legkönyösebben, a ki könnyelműen hagyta elszállani perceit; kinek az semmit sem hozott; kinek az nem volt munka idő, s a kitől az éppen azért semmit sem vihetett el. Az ilyen embernél a nap jó és újra elszáll, egyik év a másikat váltja fel, nyomot sem hagyva maga után, kivévén talán azt az egy pár redőt, melyet az előre haladott idő az arcra von s azt az egy pár hajfűrtöt, melyet az fehérre fest s azt az ürt, mely a dologtalanul eltölt órák és napok között, a szívbén, a lélekben maradt. Az ilyennek egy napja van csak, mely lélekrendítő; egy órája csak, mely vontatva jó s ez a nap a földi élet véglobbanásának ideje s e kétségbeesés a halálnak megtört lélekkel való fogadása, mely csak annak hozhat igazán nyugalmat, a ki elfáradott, mely csak arra nézve lehet egy új élet kezdete, ki a földit igazán, becsülettel, munkaszeretettel, közhaszonnal élte át.

Nagyobb következetesség, erősebb, szakíthatatlannabb összefüggés alig van, tisztelt halotti gyülekezet! valami között, mint az élet és halál között. Ényészet és megsemmisülés helyett vég-megdicsőülése ez az embernek. Ki mint él, úgy hal meg; ki Istennel kezd, ő vele folytatja, és pedig törhetetlen hűséggel, élénk kötelességérzettel, az ő vele is végzend, ő hozzá menend és nála maradand. Ime, így emelkedik aztán az élet végperceiben komoly s az igaz emberre nézve megnyugtató érvényére az írás ama szava: *„Egyedül boldog az, ki az Urban nyugszik el.”*

Tisztelt halotti gyülekezet! E férfiú, a kinek ravatala felett állok, s a kinek végtisztességét adjuk meg e gyász alkalommal, méltán, nyugodtan, méltán egy keresztyénhez méltóan halhatott meg, és pedig éppen azért, mert alig láttam koporsót, a melyre inkább illenék, mint erre a prófétának ama mondása: *„Napoknak hosszúsága nagyon ennek jobbán, a balján pedig becsület és tisztesség.”* Péld. III. 16.

Hogy mit veszített benne a család, mit veszített benne sárospataki főiskolánk, annak nagyszámú tanuló serege és tanári kara, azt bővebben előadni most, nem ez alkalomnak feladata. Hiszen ha fényes csillag fut le az égről a semmiségbe; vagy ha a gazda vagyona romjai felett kénytelen megállani, ahoz nyugodt lélek, a fájdalom lecsillapodása kell, hogy futását, pályáját valaki meghatározza s azt az okozott hiány mutatja meg, hogy egyszerre mennyi mindent veszítettünk el. A nagyobb szabású jellemeknek majd eljő egykor igaz méltatási ideje, mert hiszen az ilyen porrések felé borúlt, s az idő útjába állt sírokon, nem lehet ám a tisztelet és elismerés adója nélkül átlépni.

Én most, veszteségünk fájdalomainak első zaklatása alatt, csak azt tudom s erre a világot hívom fel tanubizonyságul, hogy ez a férfiú, a kinek ravatala felett állok, a megmérhetlen szeretet, a lelkiismeretesség, a megtestesült becsület, a jó szív, a munkásság és pontosság, szóval egy igaz, gazdag jellempéldánykép volt s éppen ezen kiváló jellemvonásai, szívének ezen drága kincsei miatt, ebben a koporsóban nyugvó halott nem csak szeretett családjának halottja, a melynek tagjai szeméből omló könnyek és a kínzó fájdal-

mak mutatják veszteségüket, de halottja, sárospataki főiskolánk mellett, a magyar tudományos világnak, a magyar mévelt társadalomnak, *vesztése a magyar közműveltségnek.*

A tanári hivatás, t. h. gy. tövisei mellett, éppen azért tartozik a legelsők közé, mert egy roppant szellemi és erkölcsi hatalom van kezében letéve; az, hogy ellenállhatatlan ráhatást gyakorol a lelkekre, a melyeket működési körébe vonz; az, hogy saját lelke, eszméi szerint idomítja sok részben a társadalmat... Azt mondom, hogy hozzájárul munkásságával, emelkedéséhez, vagy bukásához, erkölcsi tisztaságához, vagy léhaságához, természetesen oly mértékben, mint kiki érzi és teljesíti hivatásának kötelességeit, vagy ellenkezőleg, egyszerűen robotszerű munkása lesz a közéletnek.

Ez a férfiú, a kinek ravatalát most valamennyien könyezve, a tisztelet adóját hozva el, álljuk körül, élete, munkássága, szelleme által, félreismerhetlen és bizonyára sokáig letörölhetlen jeleit hagyta itt közöttünk, lelke alakító erejének, éppen tanári működése által. Ott hagyva a központot, a szellemi kincseknek e bő forrását, ott a kiválóbb szellemi erők nagyobb, fényesebb jövőjének inkább biztosító helyét, követte felének, sok megpróbáltatáson keresztül ment kedélyének, a csendes, zajtalan elmélkedés és vizsgálódás felé hajló intelmét; ide jött hozzánk, a tudományok művelésének e negyedik százados oltárához; eljött örömeinkre, hogy egygyel több kincs legyen kezeink között, melylyel el lehet, elszabad dicsekednünk s 28 évvel ezelőtt elfoglalván, a lehet mondani — európai hírű *Köny* tanszéket: mily büszkeségünk volt látni, hogy a nagy ember örökébe nagy ember lépett, hirdetve azóta lelkesen, elragadtatással, a tiszta jognak és erkölcsnek, a közszabadságnak, a társadalmi jogrendnek, a humanitásnak, az emberi egyes és társadalmi kötelességeknek magasztos elveit; búvárolván a jogi tudományoknak és ismereteknek mélységeit s 28 éven át nevelve a sárospataki főiskolából a magyar köztársadalomnak olyan tagokat, olyan közhivatalnokokat, a kiknek bizony soha, sehol sem volt okuk, hogy megszegyeneljék magukat ismereteiknek, jogi képzettségüknek mértéke miatt s a kik különösen közerkölcsiség, közbecsület és megbízhatóság tekintetében, mindenkor erősen megállottak, a közpályáknak mai napság annyira sikamlós és erős kísértésektől megrakott útain.

Ime, ezért őriztük e drága kincset körünkben oly féltékenyen, olyan szeretettel, annyi dicsekvéssel s most, hogy immár kihullott kezeinkből, méltán kiáltunk fel az ó-szövetségi szenvedővel, Jóbbal: *«Uram! kicsoda számálhatja meg az én fájdalomnak könyeit és kicsoda pótolja ki az én veszteségemet!»?*

Könyeinket és méltó gyászunkat csak az enyhíti némileg, hogy abban szélesebb körben is osztoznak; mert hiszen ebben a koporsóban nyugvó drága halott méltán megsiratott halottja a *hazának* is, ezen közös édes anyánk iránt tanúsított szeretetéért és áldozatáért.

Óh hiszen, én már láttam t. h. gy. hogy sok ember eldicsekedett közöttünk haza szeretetével! dehát csak azért, hogy ezzel a maga nagyságára hívja fel a mások figyelmét és elismerését; tehát csak azért, mert e nagy, e szép eszményekben önmagát imádtta és saját egyéni érdekeit látta biztosítva; hanem aztán másokra bízta az áldozatot ott, ahol az lemondással járt, vagy éppen meg is hidegült és megrettent szívében, ahol a jutalom elmaradt, s a szolgaság nem nyerte meg azonnal a maga óhajtott jutalmát. Dehát ez a férfiú magyar hazánk alkotmányos életének legszebb, legmozgalmasabb napjaiban, ott küzdött *szóval és tollal* legdrágább kincsünknek, a közszabadságnak visszanyeréséért; ott volt az első,

ott a leglelkesebbek között, a kiknek lelkökből, szívüknek melegétől, égő hazaszeretetüknek lángjától nyerte édes magyar hazánk az újrakeltő tavasz első sugarait... ott volt azok között, a kik útját készíték annak, hogy nyomukban a névtelen hősök támadjanak; hanem azért nem hallotta közöttünk soha senkisémet, hogy felhánytorgatta volna valaha tetteit; hogy megtagadta volna jellemét, hogy számító lett volna valaha aldozataiban; pedig bizony mátyrja is volt hazafiságának s azért mondhatom azt, hogy e koporsóban nyugvó férfiú tiszta, önzetlen hazaszeretete miatt, *halottja a magyar hazának is!*

Egyet már itt a földön is megért. Megértte azt, hogy nem volt ember, természetesen a jobbakról beszéllek, — mert a roszaak tisztelete ez irányban szerencsétlenség, — a ki példányképül ne tarthatta volna őt maga előtt, úgy is, mint embert, úgy is, mint szerető, gyöngéd, gondos családapat, úgy is, mint a közműveltség egyik munkását, tehát mint tudományos főt.

Egy emberi gyarlóságtól már itt e földön is meg tudott szabadulni. ... Oh mennyi oka és alapja lett volna rá, hogy mint sok más, ő is beszéljen néha valamit magáról; arról, hogy mennyit nyom, s ennek dacára is ritka szerény, szinte visszahúzódozó maradt; tudta azt, hogy csak a hitvány üveg darabot kell a napfényre hurcolni, hogy gyenge fénye megvillanjon néha látszat gyanánt; a gyémánt pedig a sötétben is megláttatja magát. Tudta azt, hogy csak a természetből kicsiny tesz, öndicsékvésből, maga alá emelő polcokat, az igazán nagy pedig úgy is meglátszik, ha nem lármázza is fel folyvást a mellette elhaladók figyelmét. Igaz nagyság, jellem volt; azért nem szégyelte, hogy mint a gyümölcsessel rakott fa földre hajtja is kissé fejét, a mellé ültetett, üres útszéli sudar *hajlások* mellett.

T. halotti gyülekezet! Az életben mindenütt, mindenben ugyanam ellenségek vagyunk az egyenlőségnek és sokszor szeretetlen szenvedélyes, kezekkel emeljük az elválasztó falakat ember és ember, szív és szív közé. Csak egy félelmes ellenségünk van, a melylyel szemben óhajtanók érvényesíteni az életben megtapodott elvet s ez a *halál*, a melyet mindenki nyugodtnak, boldognak, az elismerés és jóemlékezettől kísérve óhajtana látni.

Minő szerencse, hogy Isten az erkölcsi világrend őre, az ő igazságosságánál fogva megtartja e tekintetben a különbséget, akkor, a midőn a halálnak csakugyan két neme van. Az egyik végmegsemmisülés, a másik csak elköltözés; az egyiknél, a mint ott künn a temető kertben reá borúl a kihűlt porokra a sirhalom, vége van mindennek s utána bezáródik minden; a másik csak létezési alakot változtat, visszaadja a földnek, a mi a földé; de azért él, ha meghal is; él munkáiban, él tetteiben. E férfiú bizonyára az utóbbiak közé tartozik, mert a ki 72 évet élt becsületben, s annak legnagyobb részét családjának és a közboldogságnak szentelvé, annak koporsója felett: «Hiába tapsolsz rettenetes halál. Kik érdemekkel nyertek örök nevet, kik nem maguk hasznának éltek: büszke hatalmad alá nem esnek.»

A megholt férfiú lelke itt marad közöttünk, attól nincs okunk búcsúzni, ki fáradt teste az csupán, mit a sírnak átadunk. Erre kérjünk nyugodalmat az egek urától.

Mitrovics Gyula.

Emődy Dániel sirjánál.

Mélyen tisztelt gyászoló közönség!

Legbúsabb jelenet az élet színpadán elszakadni, örökre elszakadni attól, a kit szeretünk.

A hű bajtársak összetört szívvel emelik paizsra

dicső vezéröket, kit csak imént még kezében fegyverrel harcolni, majd a harc hevében sebesülve elhullni láttakbátan, szótlanul.

A tanítványok megdöbbenve, mély gyászt öltenek, midőn az isteni buzgalmától lelkesített apostol beteg ágya köre is ígét hirdetni hívja őket; de im! az ige egyszerre elhal, az ihletett ajkak elnémúlnak örökre; búcsúzatlan.

Oh! drága elhunyt barátunk! Benned pályatársaid vezért, tanítványaid apostolt veszítenek. «Önvesztésünk az — a költő szerint — a mi bűnknek mélységet kölcsönöz.» Ha a nagy Kövy után a sors még egyszer kegyes mosolyt vetett ránk s adott nekünk egy újabb fölkezt tolmácsát a jognak, kinék tanári hírneve s dicsősége főiskolánkra vetett pazar fényével átragyogott az egész hazán: ez az utód Emődy volt.

Hallottátok-e őt ott a tanszéken férfi, korának delén? Élveztetek-e azt a bűvöletig kedves előadást, melyben nem tudtuk, mit csodáljunk inkább: a legapróbb részletekbe ható, finom szakismereteket-e vagy a bizton vezető Ariadne-fonalat magánjogunk tömkelegében? A művészileg boncoló érznek hódoljunk-e, mely jogszervezetünk minden titkos rejtékét föltárja, vagy azon eszményi magaslatra tekintünk tisztelettel, melyre Emődy pozitív jogunk alapjait helyezi?

Ily tehetség, ennyi tudomány nemcsak nekünk, hanem a művelt világ bármely egyetemének méltó díszé és büszkesége leendett.

Mi a megdicsőült virágjában hallottuk s őszintén, a túlzás legkisebb veszélye nélkül mondhatjuk róla, hogy ő hallgatóinak ünnepelt bálványa volt; tanítványai őt nem szerették, nem tisztelték, hanem imádták. Még hanyatlásában, még romjaiban is egy fővel volt ő magasabb mindnyájunknál.

És a valódi ember, mélyen t. gyülekezet, e jeles tanárban egyenrangú a szakférfiúval. Európai műveltség, tündöklő szellemessége, mindenkit megelőző udvariassága nemcsak kartársait bilincselte le, hanem bármely kört és egyént meghódítanak, ki vele érintkezik. Mert udvariassága nem számító etikett, hanem a legönzetlenebb humanizmus; nem erőszakolt külsőség, hanem egy gyöngéd szív belső sugalma volt.

Egyetlen ember a társaságban, a kinék nem volt soha senki, a ki nem volt soha senkinek ellensége.

Becsületérzete Catóra; önfeláldozása az ügyért, melyet szolgált, a hazájokért gyönyörrel haló római hősökre emlékeztet. A ki őt utcán lassan lépdegélni látta: meghatva gondolt az ellentétre, hogy e mélyen lehajtott főben mennyi fenékolt emelkedettség; e kis, alacsony termetben mily nagy és magasztos lelkiület lakik!

Csupa szív és tudomány, csupa becsület és jellem! Ily ember kincse nem egy iskolának, hanem egy egész országnak. És e drága kincsnek sírhant alatt kell elporladnia? Midőn fényes érdemeit méltányolva, szóba hozták, hogy a kolozsvári egyetem egyik tanszékére fogják meghívni: ő szelíden mondá kedves kartársának: «Nem megyek. Itt maradok. Nekem *csöndesség* kell.» Oh! tehát az apostoli ajknak e sötét bolt halotti csöndjében kell mindörökre elhallgatnia?

Oh! nem, megdicsőült pályatársunk:

«Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja földi,
Hanem lerázván, a mi benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul.»

Veled leszünk s te velünk maradsz a síron túl is!

Az a szellő, mely főiskolánk fokáról kelve hantod fölött elsuhan, mindannyiszor a mi irántad érzett mély halánk, hűséges tiszteletünk és áldásunk hódolattal.

jes suttogása lesz. A te megdicsőült szellemed pedig sugalmazni és segíteni fog mint, régi bajtárs, jövőben is a létért vívott nehéz küzdelmeinkben. Erényeid fényes példája — míg főiskolánk létezik — tanárt és tanulókat fog minden szépre, jóra, és nemesre lelkesíteni.

E szilárd hittel borúlunk koporsódra, hogy búcsút vegyünk tőled megdicsőült barátunk. Isten veled!

Béke hamvadra! Aldás emlékedre! Kun Béla.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei közgyűlések.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

(Vége).

Az éljenzéssel fogadott elnöki megnyitó után, köztiszteletben álló esperesünk olvasta fel egyházmegyénk egy évi nevezetesebb eseményeit nagy részletességgel tárgyzó jelentését, melyben legelőbb is utal azon izgalmakra, melyek a r. kath. klérus körében a közel multban megindultak s ellenmozgalom hiányában napról-napra élesebbé erősödve folynak, veszélyeztetve egyrészt az állami törvényhozás tekintélyét, másfelől és főleg a protestantismus ellen fordítva fegyverének életét. És bár ezen mozgalommal szemben, azon erős meggyőződésének ad kifejezést, hogy az államhatalom — a mint az eddigi jelekből következtetni lehet s a mint ez kötelessége is — gátat fog vetni ezen, az egész hazára vészt hozó lázas áramlatnak, s bízik a törvényhozó testület tagjainak bölcsességében s hazaszeretetében, melyszerint a klérus retrograd irányának vak eszközeivé nem válnak: mindamellett is saját érdekünkben mulhatlanul szükségesnek tartja, hogy Róma központosított erőivel mi is központosított erőket állítsunk szembe, mely célra azonban nélkülözhetlenül szükséges a szellemi és anyagi támogatás. Majd hivatkozva arra, hogy a római katolikus egyház feles számú irodalmi s másnemű társulatok feltartása s azok működési körének folytonos szélesbbitése által fokozza hatalmi erőit ellenünk, kimondja, hogy mi is csak úgy küzdhetünk velök szemben a diadal reményével, ha erőinket egyesítjük s ha a protestantismusban rejlő nagy szellemi erőt a közelmultban megalakult s életképességét bebizonyított Protestáns Irodalmi Társaság fentartásával s nemes irányú céljainak pártolásával nyilatkoztatjuk ki. Ugyanazért felhívja az egyházmegyét, hogy ezen nagy szellemi vállalkozás pártfogásánál értékesitse befolyását és a lelkészeket, hogy sorakozzanak a társaság rendes vagy pártfogó tagjai közé s igyekezzenek világi egyháztagjaink diszes sorából is e nagy horderejű ügynek jobbjainkat megnyerni, mert csak nagyobb és jelentékenyebb pártolás által válhatik lehetségessé, hogy a társaság megindítsa a népies kiadványokat is, hogy ily módon táplálékot nyújtson középünknek is, egyházunk nagyjainak és nagy alakjainak történeti rajzát s képét kitárván eléjük.

A felhívásnak lett is annyi eredménye, hogy az eddigi 5—6 egyéneken kívül, a gyűlés tagjai közül, körülbelül 15—20-an állottak be a tagok közé, a társaság titkári hivatala által küldött aláírási ívre feljegyezvén neveiket.

Áttérve a saját egyházmegyénket közelebből érdeklő ügyekre, miután örömeink ad kifejezést a hegyalja-harangodi lelkészértekezleti kör megalakulása felett, ezzel kapcsolatban felhívja a tanítói értekezletek elnökeit is, hogy az értekezletek jegyzőkönyveit, a tanügyi bizottság

útján, az őszi közgyűlésre terjeszszék be, hogy azok működéséről ily módon az egyházmegye is tudomást vehessen.

Egyháztársadalmi életünket tekintve, egy-két egyház kivételével, a belhivatalnokok s az egyháztagek között béke és egyetértés honol, épen azért ezeknél haladás és erősödés tapasztalható. A valláserkölcsei élet sem lazult, sőt emelkedett. Hanem egy eddig ismeretlen, szomorú jelenség tűnt fel, az nevezetesen, hogy különösen azon egyházak tagjai, melyeknél a létfenntartás egyedüli eszköze a szülő volt, ennek elpusztultával a belhivatalnokoknak kötelezett fizetési illetéket magokra nézve túlterhelőnek találván, a min. különben nem is lehet csodálkozni, annak lejjebb szállítását kérik. Máskülönben a vallásos buzgóságnak és áldozatkészségnek szép bizonyítványa a mult évben befolyt adakozások összege, mely 9627 frt 27 kr. Építkezésekre 13147 frt 73 kr fordítottatott.

A Károlyi-szobor és alapra begyűlt összegről a gyűlés folytonossága miatt, csak ezúttal számolt be az esperes úr. E szerint begyűlt nála 391 frt 50 kr, mit főtisztelendő püspök úrnak be is küldött. Ez összegre nézve azonban megjegyeztetik, hogy Sárospatak 80—85 frtnyi gyűjtéséről külön a «Sárospataki Lapok»-ban számolt be, valamint Tarkány is, s így tekintetbe véve azt, hogy a gyűjtés itt-amott még most is folyamatban van, nem túlozunk, ha állítjuk, hogy egyházmegyénk a szent célhoz közel ötszáz forinttal járult.

A tanügyi állapotáról a tanügyi bizottság jelentése ad tájékoztatást. Itt csak egyes adatokat idézek belőle. Így az iskolakötelesek az összes lélekszámnak 10·96% át teszik. Iskolát gyakorolt a lélekszám 9·09%-ja, vagyis a tankötelesek 83·02%-ja. Az ismétlő iskolakötelesek a lélekszám 4·11%-ja, ismétlő iskolát gyakorolt a lélekszám 1·10%-ja, az ismétlő kötelesek 26·96%-ja. Szellemi állásra nézve kitűnő 24, dicséretes 16, kielégítő 22, gyenge 5, nincs minősítve 9.

A közgyűlés és tanácskozás tárgyai közül, sorrend szerint, első helyen kell felemlítenem az Ölbey János halálával megüresedett papi tanácsbírói szék betöltését. Szavazattöbbséggel megválasztatott Kőrösi György nagygyéresi lelkész, ki is a hivatalos esküt letévén, székét a közgyűlés szívélyes jó kívánságai és üdvözlése mellett elfoglalta. Majd Szinyei Gerzson, világi tanácsbíró indítványa folytán egy tíztágú segélyosztó-bizottság választott. A segélyezéssel kapcsolatban főlemlítettven azon körülmény, hogy a közhirdetésre évenként felvételni szokott intézetek között vannak olyanok is, melyek a változott viszonyok folytán oly helyzetbe jutottak, hogy a közhirdetés útján való segélyezést nélkülözhetik: közgyűlésünk felkérni határozta a főtiszteletű egyházkerületet, hogy ez intézetek névsorát revisio alá vétetvén, azok számát a lehetőség szerint szállíttassa le.

Mint általános érdekű tárgyat, nem hagyhatom említés nélkül, hogy a felsőszabolcsi lelkész-értekezlet egy átiratot intézett egyházmegyénkhez, melyben alapos és meggyőző érvelés mellett, egyrészt egy politikai irányú, részrehajlatlan ítéletű napi lap megindítását javasolja; másrészt felhívandónak tartja a Protestáns Irodalmi Társaságot, hogy vallásos irányú, népies olvasmányok kiadását haladéktalanul indítsa meg, s felhívja egyházmegyénket indítványának pártolására. Közgyűlésünk mindkét indítványt melegen üdvözli s különösen a vallásos irányú, népies olvasmányok megkezdését a maga részéről égető szükségnek tartja.

Az egyházmegyénkben legközelebb megalakult gyámintézet pénztárnokává Bálint Dezső, sárospataki lelkész választott meg, ki még a közgyűlés folyama alatt je-

lentette, hogy 1573 frtot ideiglenesen a sárospataki nép-bankban helyeztet el. Meg vagyunk győződve, hogy jobb kezekre nem bízhattuk volna gyámintézetünk pénzének kezelését! Kívánunk hozzá erőt és szerencsét!

A vísi egyház, melynek most káplántanítója van, lelkésztanító választásért folyamodván, kérelmét az egyházmegye a maga részéről nem útasítja el, hanem felterjeszti az egyházkerületre.

Volt még tanácskozmányunknak számos tárgya, de hát azok magán, természetűek lévén, másokat nem érdekelhetnek, épen azért azokkal az olvasók figyelmét és türelmét nem terhelem.

Kónya András.

ehm. főjegyző.

Az ungi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Folyó hó 2-ik és 3-ik napján tartott egyházmegyei közgyűlésünk helye a nyarádi egyház volt. Főbb mozzanatairól a következőkben kívánom e becses lapok olvasóit értesíteni:

A nálunk bevett szokás szerint, az egyházlátogatási jelentések a gyűlés napját megelőző estve olvastatván fel, már ez időre meglehetősen számmal sereglettek össze közel és távol vidékről a lelkészek, tanítók s érdeklődő világi egyének.

A gyűlés napjain azonban a szám csaknem teljes volt, a mely körülmény kiválólag annak is tulajdonítható, hogy — az előleges értesülés szerint — a közönséges ügyeken kívül, volt egy pár oly tárgya is gyűlésünknek, — egyházmegyei nőnövelde, egyházmegyei özvegy-árvatár — melynek megvitatását élénk érdeklődéssel vártuk.

De tartsunk egy kis sorrendet! A gyűlés napja reggelén, a templomi istenitisztelet végeztével, — hol *Kozma József* beési s.-lelkész imádkozott — az iskola épületében gyűltünk össze; itt előbb *Szabó Endre* esperes úr mondott alkalmoszerű, szép imádságot, majd *Koröch Károly* gondnok úr tartott egy magvas megnyitó beszédet. Hozzá vagyunk ugyan szokva, hogy ha ő szól, azt figyelemmel hallgassuk; beszédjéből épülünk, vallásunk és hazánk iránt való szeretetre buzdulunk; e megnyitójánál azonban csaknem azt kell elősmernünk, hogy önmagát multa felül; épen azért, hogy e beszéd ne merüljön el a feledés homályába, s hogy rajta a késő utókor is lelkesüljön s belőle erőt, bátorságot merítsen, egyhangúlag elhatározta az egyházmegye, hogy az jegyzőkönyvünkben szóról-szóra kinyomattatik.

A gondnoki megnyitó után jött a tartalmas esperesi jelentés, melyet igazán jól esett hallanunk. Mi eddig inkább csak a látogatási jelentésekből értesültünk arról, hogy szellemi s anyagi tekintetben minő haladás, vagy visszaesés tapasztalható egyházmegyénkben. Öt látogatói kör lévén, ha hallottuk is a jelentéseket, egy tiszta, áttekinthető képet nem tudtunk alkotni belőlök.

Esperesünk a látogatási jelentésekben foglalt adatokat nagy szorgalommal csoportosítva terjesztette elő s hogy a vallásosság, hitbuzgóság a nehéz idők mellett sem apadt ki egyházmegyénk tagjainak kebeléből, sőt az talán még fokozódó erővel hatott az áldozatkészség, a nagyobb mérvű tevékenység kifejtésére, fényesen igazolja az, hogy az esperesi jelentés szerint 38 anyaegyházat számláló kis egyházmegyénkben az egyházi célokra tett önkéntes adományok összege 2915 frt 73 kr s az építkezésekre fordítottaké 13.055 frt 45 kr.

Következett a főjegyzőre beadott szavazatok felbontása. B. e. *Makay Dániel* esperesünk halála után a főjegyző választatván meg az esperesi hivatalra, a főjegyzőségre a szavazás elrendeltetett. Az első szavazásnál

általános többséget senkisémet nyert; a két legtöbb szavazatot nyert egyén közt újabb szavazásnak kelle megtörténni. A felbontott szavazatokból kitűnt, hogy *Homoki Antal* kis-gejőci lelkész 25, Pazar József szelmenci lelkész 13 szavazatot kapott; mint általános szavazattöbbséget nyert egyén, Homoki Antal aljegyző megválasztott főjegyzőnek kijelentetett, ki is helyét, letévé az esküt, a közgyűlés meleg éljenzése között azonnal elfoglalta.

Egyik egyházmegyei aljegyzőnk *Bacsai Sámuel* kérvényt nyújtott be egyházmegyénkhez, melyben magát az aljegyzőségtől felmentetni kéri. Közgyűlésünk azonban, teljes elismerésével azon érdemeknek, melyeket nevezett aljegyző úr egyházi életünkben odaadó munkálkodásával szerzett, — nem lévén személyesen jelen, — őt kérelme visszavonására hívja fel s reményelve, hogy hivatalát továbbra is megtartja, szavazást csak az egyik aljegyzői hivatalra rendelt el.

Az ungvári lelkészválasztás, semmi panasz sem adatván be, helybenhagyatott s a legtöbb szavazatot nyert *Novák Lajos* új állomásán megerősítettett.

E tárgyra vonatkozólag jelentésében említette fel esperesünk, hogy e lapok folyó évi 11-ik számában a vegyes közlemények sorában előforduló téves s mintegy az esperesi hivatalt mulasztással terhelő értesítés jelent meg. Ott ugyanis az áll: «Hosszas halogatás, s három ízbeni jelölés után végre sikerült az ungvári ev. ref. gyülekezetnek a *Makay Dániel* helyét betöltenie stb.» Elsőben is téves állítás az, hogy háromízbeli jelölés lett volna, mert — mint köztudomású — két jelölés volt; hogy pedig halogatás nem történt, azt az esperesi napló tételei igazolják; ennél fogva a jelzett közleményt — mint olyat, mely különös találgatásokra szolgáltatott alkalmat — az igazsággal összeegyeztethetőnek nem tartja.

Tárgysorozat folytán előjött az egyházmegyei nőnövelde ügye. *Bernáth Dezső* tanácsbíránk és *Németh Péter* lelkészársunk a múlt őszi gyűlésünkre egy indítványt adtak be, miszerint egyházmegyénkben, hol a különböző vallásfelekezetek közé ékelve csakis úgy lehetünk csekély számban is erősek, ha nemcsak fiaink, hanem kiválóan leányaink — a jövő anyái — erős protestáns szellemben lesznek nevelve: ez okból egy felsőbb leány-növelde szükségességét hangsúlyozzák s annak mielőbbi felállítását indítványozzák. Egyházmegyénk ez indítványt örömmel fogadta, a tervezett leány-növelde szükségességét elősmerte ugyan, azonban kénytelen volt kimondani, hogy jelenlegi viszonyai közt az indítványnak nem tehet eleget; hanem az indítványozókból s rajtok kívül még néhány tagból álló bizottságot nevezett ki, a kik tanácskoznak a felett: mi módon s mily alaptól lenne a terv megvalósítható?

A bizottság jelen gyűlésünkre egy eléggé részletesen kidolgozott tervvel állott elő, óhajtván ennek alapján, hogy az intézet már szeptember hóban megnyitassék. Azonban, minthogy a jövedelemforrások közé oly természetű összeg is fel van véve, mely az egyházak meghallgatása nélkül e célra bajosan lenne fordítható, a terv oly hirtelen, — mint a bizottság buzgó-sága javasolja — meg nem valósúlhat. Ennél fogva az egyházak szavazatai az őszi gyűlésre bekérteni határozatnak. De hogy a késedelem nem a halál csiráját rejti magában, hanem nyomában élet fog fakadni, iga-

¹ Úgy tudjuk s a neheztelt közlemény is csak azt bizonyítja, hogy a „halogatás“ vádja teljességgel nem az esperesi hivatalra, hanem az egész jelölési és választási ügyre vonatkozik. Hogy ebben a kérdésben — akár az ügy javáért, akár személyes tekintetek miatt — nem szerepelt volna egy kis ügyvédi fursang, azt nem vagyunk hajlandók elhinni. Azon a kerületi gyűlésen, a mely ezt a dolgot tárgyalta, mi is ott voltunk! Az igaz, hogy két jelölés volt, de hogy a kettő között mi történt, azt jobban tudják Ungban, mint mi tudjuk itt.

zolja az, hogy e célra már eddigelé *Patay Gyula* tanácsbíró 500, *Bernáth Dezső* 200 és *Németh Péter* lelkész-társunk 100 forintot ajánlottak fel; hogy pedig az adakozóknak e kised serege erősen meg fog szaporodni: arra erős reménységünk van!

Hosszas vajadás után végre gyűlés elé került az egyházmegyei özvegy árvatár ügye is. Reánk ev. ref. lelkészekre igazán aggasztó kérdés az: mi sorsra jut családunk halálom esetén? Hiszen a míg élünk, csak megvannak valahogy azok is, kiket az Úr nekünk adott; de azután?!... A kerületi e nemű tár vajmi keveset törölhet le az özvegyek és árvák könyveiből! Segítség kell valahonnan. Immár két éve annak, hogy egyházmegyénkben egy pár lelkész-társunk — pedig egyike csak egy gyermekkel bíró, a másika meg éppen teljesen gyermektelen — erős mozgalmat indítottak meg a megyei özvegy-árvatár érdekében; az ügy a zöld asztal elé került, bizottság neveztetett ki a tervezet megkésztésére. Készen is lett nem sok idő múlva; gyűlés tárgyát azonban — noha múlt évi őszi gyűlésünk első tárgyaként volt előzőleg jelezve — még eddig nem képezte.

De most mégis csak jutott rá egy kis idő s miután a gyűlést megelőző estvén a tervezet elég alaposan megbeszéltetett, jelentékenyen módosított, a közgyűlés a módosított tervezetet elfogadta. Legjelentékenyebb jövedelmi forrását fogja képezni a lelkészek jövedelmének évenként fizetendő 2%-a s belépési díjúl minden lelkész által jövedelmének egyszer s mindenkorra fizetendő 8%-a. Ez is óhajt oly alaphól részesülni, a mely az egyházak meghallgatása nélkül le nem foglalható, s éppen ezért csak őszi közgyűlésünkön fog végleg szervezteni.

Végül, ha még azt megemlítem, hogy a pénzügyi választmány jelentése szerint, a pénztár rendben álltatott s a gyűlés alkalmával a főtiszteletű egyházkerületől nyert s a Horváth Mária-alapból kiosztott 5334 frt 94 kr sok szűkölködő egyház terhén könnyített, több lelkész és tanító társunknak kevesbbítette bűját, aggodalmát, sok özvegynek és árvának segített a szenvedés könyveinek letörlésében: azt vélem — miután a gyűlés egyéb tárgya inkább csak minket érdekel — lehető hű képét adtam egyházmegyei közgyűlésünknek.¹

Magyar Bertalan,
ev. ref. lelkész.

A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlést G.-Szkároson tartotta meg április 7—8. napjain.

Nagyfőtiszteletű *Nagy Pál* esperes úr tartalmas s magas szárnyalású beszéddel nyitotta meg a közgyűlést, rámutatva az elmúlt év nagy veszteségére (*Csider Károly* halála) és a legközelebbi jövő nagy feladatára, melyek megoldása ref. egyházunk egyetemére várakozik.

Azután az új egyházmegyei gondnok, *Farkas Ábrahám* lett beiktatva hivatalába, s *Ruszkay Gyula*, papi tanácsbíró és *Vattay László*, papi aljegyző tették le a hivatali esküt.

A kimerítő s az egyházmegye életében minden legkisebb mozzanata kiterjedő esperesi jelentés kapcsán intéztetett el a legtöbb ügy.

Lelkész változás négy, tanítói változás tizenegy történt. *Szabó Gyula* szalóci lelkész Serkébe, *Osváth Bertalan* tornallyai s. lelkész s berzétei ideiglenes tanító, Szalócra, *Konyha Pál* pelsőci s. lelkész Beretkére, és *Pósa Lajos* radnóti h. lelkész Radnóthra rendes lelkészekül beerősítettek.

Négy tanítói állomás maradt üresen, vagy 10—12

pedig ideiglenes tanítókkal van betöltve, kiknek tanító oklevelük nincsen.

Feled, Dubicsány, Rimaszécs új iskolát, Zeherje, Pokorágó templomot épít. Az esperesi jelentés szerint egyházmegyénkben a belső építés is buzgón és lelkesen folyik.

Három érdekes dolog fog az egyházkerületre tölünk felterjesztetni. Az egyik az, hogy adjon tanácsot az egyházkerület arra nézve, hogy a vallássérelemi esetekben ki pereljen? mivel egy királyi táblai ítélet azt mondotta a putnoki lelkésznek, hogy neki nincs jog-címe pert folytatni, mivel a vallássérelem nem magánjogi sérelem.

A másik a lekenyei tanító-választás ügye. A lekenyei leány-egyházban lakó ev. ref. és ágostai ev. hitfelekezet tagjai 1872-ben szerződésre léptek, hogy közösen tartanak tanítót, vagyonukat közösen használják, de — jöllehet az ágostai evangélikusok kétszer annyian vannak, — a tanítónak mindig reformátusnak kell lenni, mivel ezek sokkal több vagyont vittek be a közös használatba. Most, hogy a 82 éves agg ref tanító lemondott, az ágostai evangélikusok csak azon feltétel alatt akarnak belemenni a választásba: 1. ha a reformátusok tulajdonát képező templom iskola, földbirtok az ő nevökre is betelekkönyveztetik, mint közös birtok (fogadd be a tótót sat.), ezen föltétel nem teljesítése esetén: 2. ha 1000 frtjukat, melyet eddig a közös célokra használtak, a közös céltól elvonva saját, evangélikus egyházi céljaikra használhatják (egyebet nem adtak a közös célokra), és végül, ha ebbe sem volnának hajlandók a reformátusok beleegyezni: 3. ha evang. tanítót választhatnak.

Sem a lutheránus sem a kávinista nem akar engedni egy hajszálat sem. Pedig külön-külön (sőt együtt is) kevesen is vannak, szegények is, nem élhetnek. Most aztán nincs semminő tanítójuk se.

Ime, ha az *unio* is ilyen nehezen megy, hát az *unio* hogy menne jobban, mikor ott még több dologról kellene lemondani mind a két félnek.

A harmadik egy kérés a kerülethez, mely abban áll, hogy a legatiók rendeztessenek; a tanító-képezde alsó két osztályában járó növendékek (meg a pápista jogászok) ne bocsáttassanak legatióba, s a VII. gimnazisták eligálása után felmaradt gömömöri legatiók a rimaszombati protestáns főgimnáziumhoz küldessenek le.

A tornallyai népiskolai tanköteles gyermekek a meglevő tanteremben nem férnek el s az egyházmegye megengedte, hogy a leányiskola különválasztva, államivá tétessék.

Néhai *Csider Károly*, volt egyházmegyei gondnok az egyházmegyei lelkési gyámságnak: 1000 frtot, a rimaszombati egyháznak: 1000 frtot, a tanárok nyugdíjintézetének: 200 frtot, az éneklőkarnak: 100 frtot, a balogi egyháznak: 200 frtot hagyományozott. Áldás legyen emlékezetén!

Az 1890-ik évi domesztikai járulék egyházmegyénkben az utolsó krajcárig ki van fizetve.

Szatmáry József, sárospataki szénior és *Tüdös István*, külföldön tanulmányozó segédlelkész egyházmegyénkbe segédlelkészekül bekebeleztek.

Az egyházmegyei iskolai választmányi elnök terjedelmes s kitünően szerkesztett iskolai jelentéséből is kívánok közölni egy pár adatot.

Egyházmegyénk területén, ez idő szerint, 65 ref. iskola van, a melyből 63 osztatlan. Ezekben működött összesen: 52 rendes, 12 ideiglenes, egy lelkész-tanító, 1 segéd-tanító és 1 lelkész ideiglenesen. Kitünőnek találtatott: 27, dicséretesnek: 30 iskola, a többi kielégítő. A múlt évben 4 legkitünőbb tanítónkat veszítettük el, kettőt: *Szügyi Lászlót* és *Füklő Adolfot* halálozás,

¹ Máskorra is szívesen számítunk tudósítói készségére. Szerk.

Szöllőssi István és Fülep Benjamin rimaszombati tanítókat pedig a rimaszombati leányiskolának községivé tétele miatt. Tanítói szakkönyvtár: 33, népkönyvtár: 23 egyházban van. Mindennapi iskolaköteles gyermek volt: 3234, ebből járt: 3163, nem járt: 71, tehát nem járt: 2·3%. Más felekezetű járt iskoláinkba: 496. Egy tanítóra esett: 54 gyermek. Ismétlő tanköteles volt: 1160, járt: 1080, nem járt: 80, a mi 7%-nak felel meg. A tanítói fizetés csak 31 helyen üti meg a minimumot, a többi tehát több mint a fele, 300 frtra sem bír felemelkedni. Ez az oka, hogy nagy a tanító-szükség.

Egyházmegyei iskolai váltsztmányi elnökké, a évi ki-tűnően végzett munka után tanácsbíróvá választott *Ruszkay Gy.* helyére, *Batta Gy.* simonii lelkész választott meg.

Fáradhatlan esperesünk azon alkalmából, hogy *dr. Bartha Béla* eperjesi jogtanár az espereseket és lelkészeket felhívta a ref. egyházi vagyon értékének kimutatására, egyházmegyénk vagyoni állapotáról egy igen érdekes táblázatot állított össze. E szerint egyházmegyénkben a lelkészek évi összes jövedelmének értéke: 34,476 frt, a tanítóké: 23,797 frt, összesen: 58,273 frt. A lelkészek használatában lévő összes földbirtok: 942 k. hold; ezek értéke: 123,255 frt; jövedelme: 8,145 frt. A tanítók használatában lévő földbirtok: 625 k. hold; értéke 77,724 frt; jövedelme 5,443 frt. Az egyházak birtoka: 495 k. hold; értéke: 70,054 frt; jövedelme: 5,017 frt. E háromféle birtok összesen: 2,063 katasztrális hold, melynek értéke 271,034 frt, jövedelme: 18,605 frt.

1. Fekvéség értéke	271,034 frt.
2. Lelkészlakok, beltelkek	138,358 frt.
3. Iskola épületek, telkek	124,161 frt.
4. Egyházak egyéb belsőségei	33,946 frt.
5. Templom-torony értéke	441,465 frt.
6. Templom-torony felszerelés	62,665 frt.
7. Egyéb ingóságok	4,954 frt.
8. Egyházak tőkepenze	134,386 frt.
9. Magtárak értéke	16,986 frt.

összes érték: 1.227,955 frt.

adósság: . . . . . 20,473 frt.

Tiszta érték: 1.207,482 frt.

Ebből alapítványi természetű . . . . . 60,368 f. 65 kr.
Vattay László.

A konventi gyűlésekről.

(Vége).

Az április hó 9-iki gyűlésen, a melyen az elnöki széket szintén Tisza Kálmán foglalta el, a jegyzőkönyv hitelesítése után, folytatólagosan tárgyalattak a közjogi bizottság által előkészített ügyek.

Lapunk olvasói előtt ismeretes az, mert hiszen egyházkerületünk e tárgyban előadta nézetét, hogy magyarországi reformált egyházunk felhívott az úgynevezett presbyterianus szövetségbe való beállásra. Minthogy ez a szövetség, idealistikus, sőt lehet mondani pietistikus céljai mellett, bizonyos anyagi áldozatokkal és kötelezettségekkel jár, ez a tárgy a zsinati tárgyak, már ez idő szerint ugyanám felhalmozott sorrendjébe vétetett fel.

Az észak-amerikai egyesült-államok presbyteri egyházainak előjárósága egy felhívást intézett hozzánk az iránt, hogy vegyünk részt az általa kezdeményezett és tervezett *egységes presbyteri-hitvallás készítésében*. Konventünk jól érezvén, hogy sok más bajaink mellett, épen az ilyen egyforma vallásos gondolkodás és felfogás változatossága és a lényegtelenekben való eltérése az, a m ez időszert a legkisebb bajunk, tisztelettel és köszö-nettel vette a meghívást, de egyszersmind kifejezte azt

is, hogy ilyen kérdés megoldásába, maga részéről ez idő szerint nincsen oka belebocsátkoznia.

Felolvasatott ezek után, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ama leirata, a melyben tudatja, hogy indokolt felterjesztés mellett, esetről-esetre, hajlandó elengedni az egyházaknak az országos tanítói nyugdíj-alapra köteles évi járulékait. A konvent hálás köszönettel vette tudomásul, a minisztérium ez elhatározását.

Egyeseknek és egyházaknak, többnyire egyházi adózás tárgyában tett felebbezései intéztettek el ez után. Ilyen természetű felebbezők közt volt a gyöngyösi egyház, a dunamelléki, Gencsi Béla, özvegy Batty Józsefné a tiszántúli és Lőrincz Menyhértiné, az erdélyi egyházkerületből. Mindeniknek ügye *közigazgatási ügy* lévén; zsinati törvényeink pedig aképpen intézkedvén, hogy ilyen esetekben a konvent csak akkor lehet illetékes felebbezési hatóság, ha azokat maguk az egyházkerületek terjesztik fel; a konvent mindezen felebbezéseket az illető egyházkerületekhez utasította vissza.

A domesztikai ügyek elintézése körül, egészen helyesen, nagy gondossággal és pontossággal szokott a konvent eljárni. Annak áldásai, lassan csepegnek ugyan, mint a drága méz vagy mint a szín arany, de kellő felügyelet van arra, hogy minden jogos igény és sürgető szükség, a méltányosság elvei szerint elégtessék ki. Ez az oka annak, hogy a domesztikai kérdések, más tárgyak mellett, folyvást sorrendre kerülnek. Így történt ezen napi tanácskozáson is. A *tőkesegélyező-bizottság* nevezetesen, beszámolt arról, hogy mely egyházkerületek mely egyházaknak, minő célokra és mennyi összeget adtak mint tőkét; hogy ez évben tőkesegélyezésre 1420 frt 20 kr áll rendelkezésre. Ezzel összefüggésben megemlítem, hogy egyházkerületünkben Homonna 70, Ladmóc pedig 50 frtot kapott.

A közigazgatási tárgyak után azok következtek, a melyek már a közjog körébe tartoznak. Mint az előbbieket, úgy ezeket is, az illető bizottság készítette elő.

Több nevezetes, sőt nagyfotosságu volt közöttük.

Ugyan kit ne érdekelne az, a mely mint legelső került elő: az úgynevezett *közpapok* mozgalmának, végre egészen az okos meggondolás és visszavonulás szülte eredménye: a Budapesten megtartott „országos“ lelkészértekezlet emlékirata. Ez emlékirat tartalma ismeretes előttünk, mert hiszen bőven ismertette volt a lapokban az értekezlet tartásának alkalmából. Az van benne, sok szép frázissal előadva, hogy a konvent tegye meg a szükséges lépéseket arra nézve, hogy az 1848. 20. t.-cikk végrehajtassék s a kormány, illetőleg az állam gondoskodjék a protestáns lelkészek anyagi helyzetének javításáról. Természetesen, az emlékirat szerkesztői és az „országos“ lelkészi értekezlet elfelejtette kifejtetni azt, éppen az állami, ilyen természetű segélyezések példáján okulva, hogy ezek mit vonnak, egészen természetesen magok után. Dehát a közjogi bizottság helyre pótolta e mulasztást s lapidaris stílusban rámutatott minderre, mikor a konvent közgyűlése elé a következő határozati javaslatot terjeszté ebben a tárgyban:

Kimondandó, hogy egyetemes konventünk, mellőzve a jelen ügy napi rendre kerülésének, ref. egyetemes egyházunk törvényes rendjének érdekében nem kívánatos s hivatalosan előttünk úgy sem álló előzményeit, a maga részéről miután az 1848. XX. t.-c. szó szerinti végrehajtásának lehetőségét még nem látja; miután a magyar prot. egyház élettevékenységének, fennmaradásának és céltudatos előrehaladásának, valamint vallás-erkölcsi és szellemi élete szabad nyilatkozásainak legerősebb védelmi várát az autonómia képezte és képezi, a melynek az alaptörvények és szerződések csak külső

fundamentomát adják, de a fundamentum kődarabjaiba a benső tömörítő és összetartó erőt a hívek és a híveket vezető lelkipásztorok lelkiismeret szabadsága és az irányelveire nézve az időben változásoknak alá eshető kormányhatalomtól való függetlensége kölcsönözheti; még ha oly pénzvisszonyok közé jutna is az állam, mely az egyöntetűség elvéből kifolyólag a hazában létező minden bevett keresztyén vallás-felekezet lelkészeit és tanítóit javadalommal elláthatná, akkor is a végrehajtást az állami javadalmozás és az autonomikus protestáns függetlenség egymás között való kiegyenlítése és összeegyeztetése problémája alig lehetséges megoldása kellene, hogy megelőzze. Mindezek még a jövő kérdései levén, egyetemes konventünk köztudomásúlag eddig is mindent elkövetett és jövőben sem fog semmit elmulasztani arra nézve, hogy a lelkipásztorok és a segélyre méginkább szorult tanítók anyagi helyzetén javítson. Jelen esetben az államsegély igazságos felemelésének hathatós sürgetését és ezáltal a lelkészek és tanítók anyagi helyzete javításának kérdését a zsinat tárgyai közé sorozza.

Az emlékiratot Kovács Albert budapesti theol. tanár és országgyűlési képviselő írta alá, mint tudvalevőleg az értekezlet elnöke. Ő és György Endre szólalt fel a határozati javaslat ellen és az emlékirat mellett. A konvent a bibliai *megtérő* iránt való engedékenységet elvét alkalmazta s mellőzve a közjogi bizottságnak, kétségen kívül tárgyilagossá s az előzményeknek megfelelő határozati javaslatban foglalt indokolást és erősebb színezetét, annak csak végkövetkeztetését fogadta el és mondta ki határozatát; azt nevezetesen, hogy magyarországi reformált egyházunk előjárósága régi idő óta, minden felesleges, külső zaklatás és zajongás nélkül, mindent megtett a lehetőség korlátai és a létező viszonyok között arra nézve, hogy a lelkészek és tanítók, kétségen kívül nyomasztó és a köztársadalom iránt teljesített szolgálatainak épen meg nem felelő anyagi helyzete javíttassék és a méltányosság, osztó igazság elvei szerint rendeztessék s bár az 1848. 20. t.-c. ez idő szerint való végrehajtásának — sok megoldandó kérdéssel függően az össze — sem lehetőségét, sem szükségét nem látja, az államsegély méltányos felemelését, éppen a lelkészek és tanítók anyagi helyzetének javítása céljából, a legközelebbi zsinat első rangú és sürgős tárgyai közé veszi fel.

10-én ismét közjogi kérdések tárgyalattak és intézettek el. Mint első, kerültek elő ezek közül ezen napi tanácskozáson, a vallás sérelmi ügyek. Legnevezetesebb volt ezek között, az egyházkerületünk által felterjesztett *abauj-vajkóci* áttérési ügy. Az említett község római katolikus lelkésze nevezetesen átvett egyházába egy református férfit, anélkül, hogy az a törvény által kívánt áttérési szándékát az illető református lelkésznel előbb bejelentette volna. Midőn a ref. lelkész e tárgyban, levélben kérdőre fogta a plebánost, ez azt válaszolta, hogy az illető egyén igenis jelentkezett, de mert a ref. lelkésztől bizonyítványt nem kaphatott, ilyet a szokásos két tanu állított ki részére. Erről értesülvén a ref. lelkész, ismét átirat a plebánoshoz, határozottan kifejezvé, hogy nála a jelentkezés nem történt meg, tőle bizonyítványt senki sem kért, ohajtáná azért látni a tanu bizonyítványát, már csak azért is, hogy megtudhassa azoknak neveit s velők szemben a szükséges fegyelmi eljárást megindíthassa. A plebános úr erre azt az otromba műveletlenséget követte el, hogy válasz helyett visszaküldte a református lelkész levelét, kék ceruzával, nagy unciális betűkkel ezt írván rá: *«Ugyan ne izéljen.»* Miféle pap az ilyen! A konvent megbízta egyházkerületünket, hogy tegye meg a szükséges lépéseket, az állítóla-

gosan létező jelentkezési bizonyítvány előszerzésére s aztán tegyen jelentést az eredményről a konvent elé.

A tiszántúli egyházkerületből megváltoztatni kívánták az 1877. évi 20. t.-cikknek azon rendelkezését, a mely szerint hagyatéki ügyben kiszolgáltatót anyakönyvi kivonatokért, a lelkészek díjat nem igényelhetnek. A konvent nem látta itt az idejét annak, hogy ez ügyben törvényhozási intézkedést kérjen az illető helyen.

Közjog után aztán a *missio* következett. Előadója részletesen ismertette az egy évnek történetét; a konvent meglepődéssel értesült arról, hogy egyre-másra véve a haladás ezen a téren felismerhető; de az már aztán lehangoló volt, midőn hallotta, hogy van olyan missioi kör, amelynek bizottsága már két év óta nem adott semmi jelentést. Az ilyen meg is intetett s kimondatott, hogy az évi segélyt is csak azon feltétel mellett kapja meg, ha időközben beszámol eljárásáról az illető egyházkerület püspöke előtt. Egyházkerületünkben *Homonna* 350 frt állandó segélyre felvétetett, *Abod* pedig új missioi hely gyanánt elfogadtatott. Reményünk lehet hozzá, hogy a jövő évben, az egyházkerületünk által ajánlólag felterjesztett *bacsikai* körre is rá kerül a sor; most a missioi célokra kiosztható összegnek elégtelen volta miatt, lehetetlen volt beigtatása.

Igen bölcs intézkedésnek kell tartanunk azt, hogy a konvent a missioi bizottság útján, rovatos íveket fog készíttetni, abból a célból, hogy jövőre azok szerint állíttassanak össze a missioi tartozó adatok. Ez bizonyosan meg fogja könnyíteni nemcsak a jelentések megkészítését, hanem egységesebbé, könnyebben áttekinthetővé is teszi az egészet.

Ápril 11-ére az iskolai ügyek s egyéb, vegyes természetű tárgyak elintézése maradt.

Hogy tudósításom, a rendelkezésemre álló tér mellett lehetőleg teljes legyen, ezek közül is megemlítem a nevezetesebbeket.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter — tudva le-
vőleg — már régebben megállapított bizonyos szabályokat, amelyeknek figyelembe való vételével kell eljárniok a tankerületi felügyelőknek a felekezeti iskolák meglátogatásánál. Konventünk ennek megfelelőleg, szintén megállapította maga részéről, már ekkor az utasításokat, amelyeket kíván követni e tekintetben a hatósága alatt álló iskolai igazgatóságok által. A nevezett miniszter átiratában, örömet fejezte ki afelett, hogy felekezeti iskoláink előjáróságai megértették célzatait; minthogy azonban a vele közölt utasításokban némi eltérések is fordulnak elő, óhajtatás fejezte ki aziránt, hogy az eltérések lehetőleg kiegyenlítettessenek, megígérvén, hogy ő is útastani fogja a tankerületi felügyelőket, hogy ez irányban, minden tekintetben a legnagyobb tapintatossággal járjanak el s igyekezzenek a felfogások különbségéből előállható netaláni összeütközéseket kikerülni s a kormányzás és felsőbb felügyeletet oly összhangzóvá tenni, hogy az az iskolák emelkedését és fokozatos fejlődését biztosítsa minden körülmények között.

A kecskeméti jogakadémia tanári kara egy terjedelmesebb és alaposan kidolgozott emlékiratot nyújtott a konvent elé. Ebben két kérelmét terjeszté elő. Az egyik az, hogy tegyen a konvent lépéseket az illető helyen aziránt, hogy a jogi tudorság töröltessék el, mint kellék és előfeltétel az ügyvédi pályán való működéshez; a másik pedig az, hogy felekezeti jogakadémiáink rendeztessenek be akképen, hogy azokon tanfolyam nyitassék a községi jegyzői hivatalra készülők részére s ennek alapján eszközöltessék ki az, hogy az ilyenek jogakadémiáinkon érvényes vizsgát tessenek.

A konvent, az első indítványt és kérdést illetőleg

— mint erről jegyzőkönyvei tesznek tanúbizonyságot — még 1887 ben írt fel, hasonló szellemben a kormányhoz. Felíratára azonban még eddig választ nem kapott. Egyrésről ezért, másrésről azért is, mert e nagy fontosságú ügy épen most napi kérdéssé is váltott jogi szakoktatásunk reformjával összeköttetésben, újlag felír a miniszteriumhoz, felhíván figyelmét arra a nagy különbségre és feltűnő aránytalanságra, a mely van jelenleg a bírói és ügyvédi pályára való képesítettség között, a mely különbség csak úgy szüntethető meg, ha a jogi tudorság marad jövőre bizonyos, magasabb egyetemi rangfokozat, a két említett pályára való jogosítás feltételeül pedig egy szigorú és alapos vizsga tétetik, anélkül természetesen, hogy ez által a jogi képzettség színvonala csak legkisebb mértékben is alább szállíttatnék. A kecskeméti jogakadémia tanári kara emlékiratának második indítványát nem találta a konvent olyannak, hogy az, ez idő szerint, keresztülvihető volna, s így már most megtehetné valósításáért a szükséges lépéseket.

A görög nyelv tanításának kérdésével, az ismeretes törvénnyel szemben, tüzetesen a konvent ez alkalommal nem foglalkozott. A zsinat által megoldandó tárgyak és kérdések közé sorozta azt, előkészítését a legközelebb összehívandó egyetemes tanügyi bizottság feladatául tűzvén ki. A tanügyi bizottság előadója jelentette, hogy a debreceni főiskolában már intézkedtek a tanfolyamnak a törvény által feltartott módon való berendezéséről s a tanügyi bizottság, erre vonatkozólag azon határozati javaslatot terjeszté elé, hogy a konvent tiltsa be az egyházkerületek szabad, külön rendelkezési jogát e tárgyban, míg általános, minden irányban kötelező megállapodás nem történik; a közgyűlés azonban e határozati javaslatot ilyen alakjában nem fogadta el, s mint említém, kitért a Kérdés végleges megoldása elől, a zsinatra utasítván azt.

A folyó és a tárgysorozatban előre megjelölt ügyek között még csak a konventi jegyzőkönyvek költségeinek kérdése intéztetett el. Minthogy ezen jegyzőkönyvek legnagyobb részét a domesztikai számadások és más ilyen természetű ügyek közlése foglalja el, elhatározatott, hogy a jegyzőkönyvek kiállításai költségét felerészből a domesztikai pénztár fogja fedezni.

Nevezetesebb felebbezési és bírósági ügyek ez évi konventen nem fordultak elő. Egyházkerületünkben az *ungvári* papválasztási ügy, illetőleg annak ismeretes előzményei felebbeztetett meg, de a konventi bíróság azért nem tárgyalta az ügyet, mert egyrésről immár tárgyalanná váltott; másrésről a két alsó forumon ez ügy közgyűlésben tárgyalatott, s így, mint ilyen, konventi bíraskodás tárgyát nem is képezhet.

Különben, mint értesültem, túl a Tiszáról egy lelkész megdorgálásra ítéltetett; egyházkerületünkben pedig egy tanító ide felebbezett fegyelmi ügyében, a fegyelmi eljárás, illetőleg büntetés alól felmentetett. Mindennek pontosságáról azonban, mint tudósító, azért nem állok jót, mert a konventi bíróság ítélete, mint tapasztaltam, közületekben nem szokott kihirdettetni.

A konvent utolsó, de bizonyára nagyfontosságú tárgya, a legközelebb megtartandó zsinat előkészítése volt. Az e részben szükséges teendőket egyébiránt már a megelőző nap délutánján behatóan foglalkozott az úgynevezett zsinati előkészítő-bizottság. Ennek előterjesztése után fogadta el és állapította meg a konvent, hogy a zsinat még e folyó évben, december első felében, mindenestre meg fog tartatni, még abban az esetben is, ha az ágostai testvéreket, ebben a tekintetben valami akadályozná is (Pozsony vidékéről azóta leverő és aggasztó hírek szárnyalnak); sőt abban az esetben is, ha a zsinat

törvényhozói teendőit ez évben be nem végezhetvén, azt a következő évre volnánk kénytelenek elnapolni. Hogy ez lehetségessé váljék, gyors munkarendet állapított meg a konvent. A folyó év május 4-ikén megkezdí a zsinati előkészítő nagy bizottság tanácskozásait, azon munkálatok felett, amelyeket az albizottságok már, különböző irányban elkészítettek. Ez megtörténvén, a nagybizottság munkálata, észrevételek végett, az egyházkerületekhez, illetőleg egyházmegyékhez küldetik le, legkésőbb június végeig. Október havában ismét a nagy bizottság hasonlíttja össze a megérkezett külön véleményeket és észrevételeket s így feldolgozva terjeszti a munkálatot a novemberben megtartandó konvent elé! A konvent elnöksége megbízott, hogy időközben ő felségénél kérje a zsinat megtartására szükséges engedélyt s ez kieszközöltetvén, intézkedjék aziránt, hogy a zsinati képviselők még november közepéig megválasztassanak. Azóta értesültünk időközben, hogy a főgondnoki és püspöki kar, folyó hó 12-én, az ágostai testvérek megbízottaival tartott tanácskozásban, abban állapodott meg, hogy a közös zsinat ez év december 4-én veendi kezdetét Budapesten. Az alkalmi ünnep megtartásának részletei, ugyancsak a főgondnokok által fognak megállapíttatni. A konvent e tekintetben csak annyit mondott ki határozat gyanánt, hogy a zsinat megnyitását megelőző vasárnapon, magyar protestáns egyházunk mindenikében tartassék istenitisztelet az 1890/1-iki törvények százéves emlékére.

A köztanácskozást *Kun Bertalan* püspök buzgó, megáldó imája zárta be, ugyanezen nap délutáni egy órája után, miután a konvent jegyzőkönyvileg fejezte ki hálás köszönetét *br. Vay Miklós* úr ő excellenciájának, az elnökség útján közölt üdvözléteért és meleghangú búcsúzó szavaiért, minden tag azon óhajással távozván el: Vajha ő kegyelmessége teljes erőben nyithatná meg a küszöbön álló nagyfontosságú zsinatot! Ez a legbuzgóbb imája a mi tisztáninneri egyházkerületünknek is.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Örvendetes hír a gyászbán.** Biztos forrásból értesülünk, hogy b. e. *Emödy Dániel* magánjoga egészen készen van s arra hivatott, derék örököseinek s illetőleg árváinak minden nagyobb nehézség nélkül lehet azt majd sajtó alá rendezniök. A boldogútnak és sok tanítványának egyik forró óhajása válik ez által valósággá. A sárospataki jogászok a budapesti vizsgálatokon is nevezetesekké lettek magánjogi ismereteik alaposaságáról, s *Emödy* magánjogára épenazért is már régebben sokan szép remények között számítottak. Szeretjük hiinni, hogy „*ércnél maradóbb*“ emléke leend.

— **Emödy Dániel halála és temetése.** A haláleset híre fájdalmas izgatottságot keltett Sárospatak művelt közönségében s kivált a tanári kar és tanuló ifjúság szívében. A közigazgató gyászlobogót tüzetett — mindjárt a szomorú hír hallásakor — a főiskola épületére; levélben tudatta a gyász-esetet az előjárósággal, a tanári kart gyűlésre hívta össze, a mely elhatározta, hogy a kitűnő kar-társ érdemeit jegyzőkönyvébe igtatja, a gyászoló családnak részvét-íratot küld; a koporsóra a főiskolai tanári kar koszorút tesz, egy hónapig gyász-jelvényt visel, külön gyászjelentésben tudatja a főiskolát ért veszteséget, a temetésen testületileg részt vesz. Együttal felkérte a *főiskola papját*, hogy a koporsó felett a főiskola udvarán s *Kun Béla* jogtanárt, a boldogútnak egykori tanítványát, hogy a sírnál alkalmi beszédekben szíveskedjenek a boldogútról

megemlékezni; az énekkart és tanuló ifjúságot pedig útastította kegyeletének legméltóbb kifejezésére. A tanári kar gyászjelentése elkészült s szétküldetett, ugyancsak így a vesztés családé is. Mialtál a halál-eset szélesebb körben okozott fájó megdöbbenést. Az ujhelyi tanítványok, többnyire előkelő ügyvédek, csakhamar koszorúval feleltek a váratlan hírre; a főiskolai joghallgatók elhatározták, hogy fáklyával, koszorúval és sír-beszéddel fejezik ki az elhunyt iránt érzett tiszteletüket, sőt — a mi jellemző a boldogúltra — a theológiai akadémia ifjúsága is koszorút vitt ravatalára, s küldöttségileg fejezte ki részvétét a gyászolók előtt. A temetés folyó hó 15-ikén délután 3 órakor kezdődött. A tanári kar kijelölt tagjai pár perccel a harang megkondulása előtt a gyászos házhoz vonultak, hogy onnan a koporsót a főiskola udvarára emeljék. Ezalatt a főiskola udvarán a tanuló ifjúság négyszöget képezve bekerítette a végtisztesség helyét s ilyen módon a legszebb rendet biztosította. A koporsó a harangok zúgása közt érkezett meg a kitűzött helyre, a koszorúkat joghallgatók emelték a koporsót vivő tanárok mellett. A koszorúk elhelyeztetvén, felzendült a kar éneke a „Beteg leány“ bánatos dallamára. Az énektanár maga vezényelt, a mi csak előnyére vált a dallam finom pianó részleteinek. Majd *Mitrovics Gyula* mondta el alkalmi beszédét, a melyet egész terjedelmében kívántunk t. olvasóinknak bemutatni. A beszédet alkalmi ima zárta be s utána ismét a kar énekelt a „Könyves szemmel megjelentünk“ örök szépségű ének dallamára. A koporsót a tanári kar emelte fel s vitte a főiskola előtt várakozó gyász-kocsira. A gyászmenetben az ifjúság kettős gyűrűt képezett; a belső a gimnáziumi ifjak, a külső a fáklya vivő jogászokból állott, a theológiai ifjúság és a kar a menet élén haladt. Ott láttuk a főiskola két algondnokát, Zemplén-megye alispánját, az ujhelyi törvényszék elnökét, az ujhelyi tanítványok jelentékeny számát. A gyászoló felek nő tagjai kocsikon helyezkedtek el, a fájdalomtól beteggett lett özvegyen kívül, a kit még a szertartás alatt orvosi felügyelet alatt kísérték vissza gazdátlaná vált lakásába. Fáklyafüst és a kar többszörös éneklése mellett érkezett a menet a temető-kertbe, hol *Kun Béla* búcsúzott el a közönség könyei között az egykori kedves tanártól és kartárstól. Beszédét szintén egészben élvezhetik lapunk t. olvasói. Egy gyászének után *Mogyorósy Bertalan* jogász-elnök a joghallgató ifjúság nevében fejezte ki a tanítványok fájdalmát az őket is ért nagy veszteség felett, s a közönség az utolsó gyászdal hangjainál bánatos érzések között távozott a frissen felhantolt sírtól, a melyben egy nemes lélek porhüvelybe pihen. Részint a temetés előtt, részint azután egymást érték a részvétiratok. *Id. br. Vay Miklós* főgondnok és *Kun Bertalan* püspök a családot is, a tanári kart is felkeresték részvét-nyilatkozataikkal; *Királyi Pál* országgyűlési képviselő, a boldogúlnak egyik régi jó bajtársa, sürgönyileg tudatta mély megilletődését; *Dr. Erdélyi Pál*, az *Erdélyi János* özvegyének és árváinak fájdalmát jelentette; *Bartha Béla*, eperjesi jogtanár, a maga, *Horváth Ödön* az egész eperjesi jogakadémia; *Bozóky* a nagyváradi jogakadémia részvétét sietett kifejezni, a mi mindmegannyi bizonyíték a veszteség nagysága s az elvesztett jeles érdemei mellett.

— **A tanári fizetések emelése** ügyében az állam közvetlen felügyelete alatt álló középiskolák tanárainak küldöttsége Wekerle pénzügyminiszternél is tisztegett. A miniszter a köldötteket a legnagyobb szívességgel fogadta s kijelentette, hogy kérésüket nem tartja méltánytalannak és túlzottnak és épen azért azon lesz, hogy az erkölcsi elismerésen kívül a megérdemelt és szükséges anyagi segílyt is megkapják.

— **Hangverseny.** A sárospataki tanító-képezde ifjúsága,

mint lapunk 13-ik számában jeleztük, folyó hó 11-én érdekes és szépen sikerült hangversenyt rendezett. Ez volt a képezdei ifjúság első nyilvános föllépése, az ének- és zenekar bemutatója a nagy közönség előtt, s e föllépés teljesen sikerült, a bemutatás előnyös volt s az egész hangverseny szép bizonyosságot tett elméleti és gyakorlati zenei képzettségük mellett. A közönség a sikerült előadásokért nem is fukarkodott elismeréssel; nem az ifjúság iránt, mert a műsor majd mindenik pontját meg kellett toldaniok, s nem *Hodossy Béla* zenetanár iránt, kit az oroszlanrész illet az est sikeréből. Bár a képezdében az ének és zene kötelezett és rendes tantárgy, a felmutatott eredmény mégis csak az ő lelkesültségével, ügybuzgalmával volt elérhető. A hangverseny többi pontjai is méltó tetszéssel találkoztak, úgy a kisasszonyok szabatos és lelkes zongorajátéka, mint a melodramai előadás, mely különösen újdonságával hatott, mint végül a humoros felolvasás, mely folytonos derűlttségben tartá a közönséget. A hangversenyt, melyre a rendezők, dacára a kellemetlen időnek, nagy közönséget toboroztak össze, tánc követte. Az anyagi siker is jelentékeny.

— **Tanulmányi verseny.** Csáky gr. közoktatási miniszter a tanulók szorgalmának fejlesztése végett tanulmányi versenyeket szándékszik rendezni. A versenyben az érettségi vizsgát jeles eredménnyel letett ifjak vehetnek részt. A gimnáziumot végzetek a magyar nyelv- és irodalomból és a latin nyelvből, azok pedig, a kik a reáliskolából kerültek ki, a francia nyelvből, történelemből és mennyiségtanból tesznek írásbeli és szóbeli vizsgát. A győztesek a külön kitüntetés mellett 300—400 frt egyetemi ösztöndíjat is kapnak.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A *hernádkaki* egyházközség (Zemplén) tanítói lakának újból építésére nagys. özv. *Sisáry Gyuláné*, körösladányi *Nadányi Terézia* úrnő 10 frtot, nagys. *Négyesi Szepezy Zsigmond* főgondnok 30 frtot, nagys. *Potoczky Dezső* országgyűlési képviselő úr 20 frtot, nagys. *Kóczán Miklós* úr 10 frtot, tiszt. id. *Olajos Pál* gesztelyi lelkész úr 10 forintot, összesen 80, azaz nyolcvan forintot adományoztak. A jótett, mely tiszta szívből fakadt, nem vár jutalmat; de megérdemli, hogy a hálás szív ne feledje. Fogadják a kegyes jótéteők legforróbb köszönetünket. *Hernád-Kak*, 1891. április hó 11-én, az egyházközség nevében ifj. *Olajos Pál* ev. ref. lelkész.

Megrendült lélekkel tudatjuk t. olvasóinkkal, hogy a sárospataki főiskolát, épen lapunk bezárásakor, újabb s hihetetlennek tetsző, súlyos veszteség érte. Délelőtt (szombat) 11 1/4 órakor

KUN PÁL

a bölcsészettörténelem, jogbölcsészet és művelődéstörténelem tanára, a sokoldalú tudós és nyelvész,

szívészélhűdésnek esett áldozatul. 10 órától 11-ig még jelen volt a tanári kar közös gyűlésén s ott az eszmecserében szokott elevenségével részt vett, innen több tanártársával együtt a városi képviselő-testület ülésére sietett, a melynek buzgó tagja volt. Alig, hogy itt elhelyezkedett, utólérte a végzetes baj. Elesett, meghalt. Két orvos barátja próbálta megmenteni, de nem lehetett. Az iszonyú eset lázban tartja a főiskola tanári karát, tanuló ifjúságát s a város értelmiségét.

Isten óvja alma materünket és városunkat újabb csapástól!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Kun Pál 1842—1891.» *Raddcsi György.* — «Gyászbeszéd Kun Pál felett.» *Mitrovics Gyula.* — «Kun Pál sirjánál. *Ballagi Géza.* — «Egyházmegyei gyűlések.» (Torna, *Gyarmathy József*; Felső-Borsod, *Vadászy Pál*; Alsó-Borsod, *Fekete József.* — «Harangszentelés Málcán.» *Böszörményi Károly.* — «Vegyes közlemények.»

KUN PÁL

1842—1891.

Csak egy keskeny föld-darab választja el koszorúkkal borított koporsóját az Emődy Dánielétől, mint a milyen az a távolság, a mely az örök időből a kettőjük végnapja közé jutott.

A felhő, a mely termékenyítő esőt csepeg és a borulat, a mely villámokat szór: szépen megférnek együtt az ég boltozatán; ők is így a mindent kiegyenlítő temető hideg kebelén.

Az egyik a megtestesült megfontolás és borongás; a másik a röpkedő gyorsaság és az örök derű; egyik a mélység, másik a magasság; bányász az egyik, ki sziklákba vés verejtékezve; léghajós a másik, a ki vídáman röpül az ember-lakta tájak felett s ott érzi magát jól, a hol csak egyetlen kötélbe fogódzhatik s az ellentétes légáramlattal kell bírkoznia.

Igy együtt a kettő és olyan ijesztő hirtelenséggel egymásután: ki kételkednék a frissen felhantolt sírok láttára, hogy kétszeres okunk van a fájdalomra, s hogyha illetlen nem volna hozzánk s hivatásunkhoz: megszólalhatna ajkunkon a panasz is s belopózhatnék szívünkbe a félelem is.

Ott volt közöttünk az utolsó pillanatokban is. Kedélye vídám, mint rendesen; ajka beszédese, hangja érces, mint mindenkor. Szólt, állást foglalt a fenszorgó kérdésben, s mikor a köztanácskozásnak vége lett, ide is oda is betekintett a főiskola hivatalos helyiségeibe, s mindenkihez volt egy tréfás szava, egy humoros megjegyzése. Az «alma mater»-nek vendége ígérkezett, s ő volt, a ki legjobban igyekezett azon, hogy az őrizete alatt álló szépirodalmi és műrégé-

zeti muzeum rendje, tisztasága a legkényesebb bírálót is kielégítse, s egy pár hiányzó tárgy bevitelére nézve még találkozót is tűzött ki délutánra egyik collegájával. Mikor így a hivatalos teendőikön túlesett, haza sietett, hogy netalán késői visszatérését előre igazolja s gyorsan, a mint csak lehetett, ott termelt a városháza tanácstermében, hogy egy jó emberét hivatalba juttatni segítsen. A gyűlés már állt s ő egy pár bizalmas súgás után helyet foglalt képviselői társai között. Alig telt el néhány pillanat, egy zuhanás tompa hangja riasztotta fel a jelenvoltakat, a kik rémülve látták egyik szeretett társuk mozdulatlan tetemét a padlón végig terülve. Két orvos — mindkettő szerető jó barát — fogott a megmentéséhez; a magok lelkéből is száivesen leheltek volna belé eleve-nítő lehelletet; de nem használt semmi s ők sem tehettek egyebet, mint megrendült lélekkel oda álltak a könyező sorába. Sápadt alakok dúlt arccal szaladgáltak a hihetetlen hírről. A város utcái megteltek szerető barátokkal, megriadt tisztátsákkal s a kíváncsiak tömegével.

«Lehetetlen, lehetetlen!»

Az Isten előtt semmi sem lehetetlen! Úgy tetszett neki, hogy a kidőlt agg tölgy mellé oda fektesse a java korában levőt, hogy a mi megsanyargatott szívünk még jobban fájjon s mulandóságunkra emlékezvén, meg ne kísértessünk a kevélység ördöge által.

Elesett, meghalt! Nehéz megszokni, hogy nincs, hogy ajka elnémult, kedélyének gazdag

forrása kiapadt; dehát életének épen az a legszebb bírálata, hogy a tanári kar, a tanuló ifjúság, a város, a választó kerület egyaránt vesztésnek érezte magát ravatalánál s koszorúkkal s könyvekkel áldozott emlékének.

* * *

Született a boldogult 1842. február 8-án Buda-Pesten. Hasonnevű atyja közbecsülésben álló köz- és váltóügyvéd, édes anyja Papp Mária volt. 1851-ben az ág. ev. egyház gimnáziumába került s itt tanult négy évig. Innen a kegyes-rendiek keze alá jutott s egyenlőtlen eredménnyel végezte a gimnázium felsőbb osztályait. Inkább egyes tantárgyakért, mint az összes tudni valókért lelkesedett. Némely tantárgyak iránt érzéke is alig mutatkozott, másokban pedig a legjobbakat is megelőzte. Hajlam volt-e ez nála határozottan, vagy a tanrendszer s esetleg egyes tanárok hibája, azt nem vagyunk hivatva eldönteni; — de egyéniségének későbbi vonásaiból következtetve — legtöbb valószínűséggel a legelső. Szónoklási képességét már ekkor is dicséretnek közt látták fejeledezni.

1860-ban a theol. akadémiába iratkozott be s dr. Ballagi Mór, Farkas József, Molnár Aladár stb. tanárok kalauzolása mellett a négy éves tanulmányokat szép sikerrel végezte el 1864-ben. Itt már tartósabb és fokozottabb kedvvel tört előre, sőt nem elégedett meg csupán a theol. akadémián szerezhető bölcsészeti és theologiai ismeretekkel, hanem az akkor feltűnést keltett összehasonlító nyelvészet iránt való vonzalomból, a tudományegyetemre is bejárt s Budenznek és Vámbérinak kedves tanítványává küzdte fel magát s egyúttal a francia és angol nyelveket is buvárolta. Ugy látszik, hogy az ural-altaji nyelvek különöbben magukhoz ragadták, mert ezekről egy kisebb tanulmánya meg is jelent mindjárt theologusi pályájának bevégeződése után.

Ugyanez idő tájban a Szőnyi-féle intézetben, a mely a budapesti ref. főgimnáziumnak volt melegegyháza — a görög és latin nyelvet tanította, s bizonyosan sokat forgatta már ekkoráig a tollat is; mert 1866-ban elég bátorsága volt egy „*Társadalom*” című lap megindíthatásaért folyamodni, a mely azonban — noha az engedélyt megkapta — sohasem indult meg. Miért, miért nem: nem tudjuk.

1867-ben már Sárospatakon találjuk. Az előjáróság ugyanis — több keserű csalódás után — az u. n. modern nyelvek tanítására egy állandó tanerőt kívánt szerződtetni, s ilyenül a boldogultat szemelte ki és nyerte meg. Soltész János tanszékére lépven, a német nyelvet a felsőbb osztályokban kötelezőleg, a franciát pedig az önként vállalkozóknak tanította. Új módszerével a tanításban, sokoldalúságával, irodalmi nagy tájékozottságával s az idegen nyelvek iránt igazolt nagy fogékonyságával feltűnést keltett és

csakhamar sokakat hódított meg önmagának, anynyira, hogy egy évi szereplése után, mikor Erdélyi János olyan váratlanul elhunyt, őt szemelték ki annak félbenhagyott műve — világ-irodalma — befejezőjeül, a mit azonban — sajnos — folytatnia sem lehetett.

1872-ben — a Soltész Ferenc nyugalomba vonulásakor — maga ajánlkozott a bölcsészeti előtanok (logika, psychologia) tanítására, s ugyanekkor maga elé tűzte — némi reménnyel az épen ekkor alakuló kolozsvári egyetemre — a „doctor philosophiae” cím megszerzését is.

Újabb és újabb ingerek után szomjazó lelke nem tudott tartósan megpihenni egy-egy munkakörben. A gimnázium a maga fegyelmeivel s folytonos körforgásával, a megtanultaknak és megtanítottaknak ismétlésével, zaklató, követelő s tanárt és tanítványt egyaránt fárasztó rendszerével, nem adott elég táplálékot az ő röpkedő szellemének s nem bírta őt lebilincselni. Nyűg volt rajta, a melytől szabadulni vágyott s nyereségnek tartotta önmagára nézve, hogy az akadémiában most a francia, majd az angol sőt török nyelveket; majd pedig egyiknek is, másiknak is irodalmát taníthatta, vagy egy-egy nagy külföldi író bemutathatott. A sikerrel nem igen törődött, beérte annyi jutalommal is, hogy tehetségét foglalkoztathatta, s hogy búvárkodásra alkalmat nyerhetett. Mást talán mélyen elkeserített volna az a tudat, hogy munkájának tartósabb nyomait nem láthatja meg a tanítványokon: — ő keveset törődött a sokak fellobbanó érdeklődésével, sőt maga figyelmeztette hallgatóit azoknak bekövetkezendő ellankadására s megelégedett — legalább látszólag — a magvetéssel, az aratásra való vérmes kilátások nélkül. Elsőbb előadásaira rendszerint tódult az ifjúság, szerette élvezni szónokias modorát, mélyen járó fejtegetéseit, szellemének játszását, sziporkázó elmésségét; később azonban — mikor a munkára került a sor — az érdeklődés egyre lanyhult s a kölcsönhatás hiányában olykor maga az előadó is fogyni érezte lelkesedését.

A főváros szülöttje és neveltje lévén, nehezen tudott beletörődni a kis városi életbe, ennek sajátos viszonyaiba s örömet szabadult volna ennek ezer szeme és olthatatlan kíváncsisága elől, különösen mikor boldognak ígérkező otthonában is idegenné lett. Mint a függetlenségi pártnak egyik erős híve, 1879-ben képviselő-jelöltül lépett fel a nagy-vásárosi kerületben, egykori tanára Molnár Aladár ellenében s noha szónoki tüzével sok elismerést szerzett e nemű tehetségének, az országházba be nem juthatott. Itthon azonban egyre nagyobb hírre emelkedett politikai nézetei s azoknak bátor s ügyes hirdetése által s b. e. Hegedűs Lászlónak s később másoknak is kitűnő segítsége volt a képviselői mandátum megszerzésében. Az o-liszkai kerületben nem igen van számbavehető

ember, ki őt s az ő hangjának zengzetességét, kapacitáló tulajdonságát, s az ellenfél gyöngéinek kikacagására s ostromozására hivatott sajátos tehetségét ne ismerné. Jól találta magát a nehéz helyzetek közt és a zivatarban. Ki tudja: nem a saját szívének zajongását némítgatta-e a maga körül támasztott zajjal...?!

Négy évvel ezelőtt örömet vállalkozott akadémiánkon a *művelődés történelem* kisegítő előadására s tetszett magának ebben az új munkakörben s mikor a legközelebbi s.-a.-ujhelyi kerületi gyűlésen (1889.) a tanári kar ajánlatára a bölcsészeti tantárgyak rendes tanárául az akadémiába elválasztatott: úgy érezte magát, mint a hosszas hanyattatás után biztos révpártot ért hajós. Izmait acélosodni, erejét nőni érezte, s a kik lelkéhez közelebb állottak — gyönyörködtek munkakedvében s szakképzettségének gyors növekedésében. Ujabb s egészen boldog otthona is kimeríthetetlen ösztöne volt lelke emelkedésének s egész lénye újjászületésének. Megifjodott, mint a saját hamvaiból új életre támadt mesebeli madár, s e második ifjúságával becsülésre bírta maga iránt azokat is, a kik néha-néha bizonyos elvi ellentétek s másfajta világnézetük miatt, bensőleg voltak kényszerítve ellenlábasai gyanánt szerepelni. Az elismerésnek ezt a koszorúját készséggel tesszük időelőtti sírhalmára.

Mint író termékeny, világos; de e téren is csak most következtek volna maradandóbb alkotásai. A gimnáziumi reform megindulásakor határozottan az anti-classicus irányzathoz szegődött, s nemcsak kisebb-nagyobb hírlapi cikkekkel, hanem önálló művel is erősen harcolt a régi felfogás hívei ellen. A «maradók» u. n. kényelmeskedését, bátortalanságát, a classicus nyelvekre fordított idő és a felmutatott eredmény között levő aránytalanságot nemcsak pajzánul kikacagta, hanem keményen el is ítélte. Egy-egy ilyen vitában szinte harsogóvá vált és merészen hirdette, hogy a jövő az övék, hogy a régi gimnázium napjai meg vannak számlálva. S valóban sok örömet okoztak neki a mai oktatási politikai anti-classikus mozdulatai, jóllehet a mutatkozó félrendszabályoknak s félreformoknak ellensége volt ő is, mint a legcsökönyösebb philo-classikus.

Politikai nézeteit leginkább az «Egyetértés»-ben hirdette, a melyen kívül a «Philosophiai Szemle»-nek s a mi lapunknak is stb. dolgozótársa volt.

Mint a német nyelv tanára, egy Olvasó-könyvet szerkesztett a melyet a Sárospataki Irod. Kör adott ki a főiskola költségén. Ennek — most már közel levő 2-ik kiadását — lényeges javításokkal óhajtott volna az ifjúság kezére bocsátani. Gyakran írt könyvismeretéseket s apróbb tudósításokat s Csáky miniszternek a német nyelv tanítása ügyében kiadott rendelete ellen is szóval és tollal buzgolkodott.

Ő fogalmazta a sárospataki tanári karnak Kosuth Lajoshoz intézett üdvözlő iratát, mint a tanári

kar jegyzője s hő vágygyal várta az arra nyerendő feleletet. Általában gyakran meghasználta a tanári kar, mint jegyzőt s ő sohasem vonogatta magát az efféle terhek alól. Ő tartott emlékbeszédet Ivánka Sámuel kartársunk felett, a kit — mint kebel-barátját szeretett s ennek közkölségen emelt sír-emléke előtt is ő tolmácsolta a tanártársak és tanítványok hálás emlékezetét. Utolsó nagyobb írott dolgozata — a nyilvánosság elé jutottak közül — akadémiai székfoglaló beszéde volt, a melyben a Comt-féle positivismus híve gyanánt mutogatta magát. Sokat bírt tollával, mert sokra volt képes szellemével.

Mint ember tele volt szeretetreméltósággal, a mit kivált aranyos jó kedélyének köszönhetett. Társaságokban s főleg bizodalmasabb baráti körökben ő volt a központ s ő az egyetlen, a kin kifogni nem lehetett. Minden tú-szúrást, minden erős vágást vídáman tűrt, mert sohasem maradt adósa senkinek; de — bár szeretett az emberek gyöngye húrjain játszani — úgy vitte ezt a szerepet, hogy száz ütéseért ezerszer volt kész neki mindenki megbocsátani. Egy nagy titka volt humora erejének, az t. i., hogy azt rendesen önmagán próbálta meg először. Olyan caricaturát senki sem tudott ő róla rajzolni, mint önmaga. Rendkívüli fogékonysága a visszás helyzetek, a félszeg gondolatok és cselekedetek, általában az emberi bohóságok és esetlenségek felismerése és kinevetése iránt s bátorsága és ügyessége az ilyenek feltüntetésében — igen sok tisztelőt, sőt bámulót szereztek neki, de mindenek felett néhány bizodalmas jó barátot.

A tanuló ifjúságnak is kedvence volt, a mely rendesen csak kiváló tulajdonait látta és szerette benne s szinte rajongott szónoklásai és pohárköszöntőieiről s főleg a március 15-diki ünnepélyeken boldogan lelkesedett tüzes beszédein. A városi képviselő-testület, a megye, a választó kerület, a helybeli tűzoltóság, szintén mind az embert és szónokot tisztelték és szerették benne s e tulajdonai miatt nem igen túrték volna el a reá nézve — netalán — kedvezőtlen összehasonlítást senkitől.

Lelkének csak a derült oldalát mutatta az emberek felé egész életében; s íme nem kellett megszenvednie a halálért sem. A Gondviselés kegygyel mosolygott reá; nem látta őt roskadozni, elhervadni, megaszni és a jótékony halálért epekedni senki. Eljött hozzá hívatlanul, átölelte, elragadta.

Temetésén látszott meg, hogy mily sokan ismerték, mennyien tisztelték, becsülték és szerették. Egy-egy nagyobb temetést ritkán látott még Sárospatak, mint az övé volt.

Nyugodjék csendesen s viraszszon sírján hű emlékezet!

Radácsi György.

TÁRCZA.

Gyászbeszéd Kun Pál felett.

Lukács: XXIII. 28. «Ne sírjátok én rajtam,
hanem ti magatokon sírjátok.»

Tisztelt halotti gyülekezet!

Ha megkondulnak a gyászharangok s egy-egy zokogó hangjok hozzánk vetődven el, meghozzák számunkra a halálhírt s temetésre hívnak meg bennünket, ilyenkor szívünkre valami nyomasztó, nyugtalanító érzés nehezedik, még abban az esetben is, ha arra a halál esetre és temetésre el voltunk is készülve, s ha, a mint ezt emberi nyelven és emberi számítással szoktuk mondani: a halál idejében érkezett is meg, hogy elvégezze közöttünk szomorú, pusztító munkáját. . . Mikor pedig azok a harangok váratlan temetésre hívogatnak, ezt a kevély, de gyenge emberi szívet egyszerre valami megmagyarázhatatlan félelem, valami kínos remegés szorítja össze és én már láttam embereket, a kik különben magasan, erejükbe elbizakodva hordozták fejüket s nem egyszer mondták, hogy ők urai életöknek és sorsuknak, . . . hanem azért ilyenkor mégis összekulcsolták kezüket vagy odszorították azt nyugtalanul vergődő szívükre s aztán térdre borulván az élet és halál egyedül szabados urának hatalma előtt, így imádkoztak félelmökben a Zsoltáríróval: „Nagy gazdagságot és hatalmat ne adj nekem, Uram; hanem őrizz meg engemet és enyéimet a hirtelen haláltól és jelentd meg én nekem az én végemet és hogy az én napjaimnak mértéke mennyi legyen, hogy megtudjam, hogy csak ideig való vagyok.“ Zsoltár XXXI. 39.

Óh és hát ugyan honnan és hát ugyan miért az emberszívnak ez a hirtelen való vergődése és így felzaklatott remegése az ilyen temetési alkalmakkor és a halálnak ilyen módon történt látogatása előtt?

Bizonyára nem azért, tisztelt halotti gyülekezet! mert a halál annyi édes, megszokott viszonyt tép szét az egymást szerető, az egymásért élő szívek között; nem is azért, mert a halál végpusztulással és enyészettel fenyegeti azokat, a kik ilyen végnek és ilyen jutalomnak éltek; hanem szívünk eme vergődésének és félelmének oka, a legtöbb esetben, igenis, az, hogy kevés ember van közöttünk, kevés ember ér rá, mai szokás szerint, meggondolni és komolyan venni az Urnak amaz intő, kérve-kérő figyelmeztetését, a melyet pedig minden lépten-nyomon hangoztat felénk, és a melyet az élet ezer példái által tesz nyomatékoszá: „Rendeld el a te házádat, mert meghalsz és többé nem élsz.“ II. Kir. XX. 1. Annak oka, igenis az, mert íme, az az emberi szív, a mely előbb úgy félt, úgy remegett a halálnak, az enyészetnek mindeneket elpusztító hatalmától, ilyenkor magából az életből beszélő példákából és bizonyosságokból kénytelen megtanulni, hogy e számításában csalatkozott, mert hiszen a halál után tetteink és cselekedeteink oda ülnek koporsóinkra; oda a felhantolt sírokra s beszélnek elnémitíthatlanul, beszélnek kérlelhetlenül, a jókról jót és szép és buzdító emlékeztetéseket; a rosszról pedig kárhozzátást; — tehát beszélnek elnémitíthatlanul, beszélnek kérlelhetlenül úgy, a mint azt kiki megérdemelte közöttünk.

Erre a temetésre, erre a megrendítő gyászesetre, t. h. gyülekezet! bizonyára nem voltunk, nem lehetünk elkészülve; nem, annál kevésbbé, mert hiszen még itt borong az intézet falai felett a gyász felhője, a melyet azokra e napokban szenvedett veszteségünk fájdalmai borítottak és itt, a hol állok, még fel sem száradtak omló könnyeink s íme, most alig néhány nap múlva, ismét porba kell borulnunk a mi Istenünk megpróbáló

ereje előtt, így imádkozván a prófétával: „Jaj nekem, mert az Ur egyik bánatomra más bánatot adott; elfáradtam az én fohászkodásomban és nyugodalmat nem találtam sehol.“ Jerem. XLV. 3.

Mikor e koporsóban fekvő férfiú halálhíre eljutott hozzánk, bizonyára nem volt közöttünk senkisé, a kinek szíve meg nem döbönt volna e fájdalmas, e váratlan hír hallására és én mégis most, a midőn eljöttünk, hogy a megérdemlett tisztelet adóját leszássuk ravatala felett, visszatartóztatva szívemnek fájdalmát és szememnek könnyeit, mintha csak megmozdulni látnám a halott élettelen karjait, hogy maga figyelmeztessen bennünket élete tanulságaira, rámutatván az üdveztető szavaira: „Ne sírjátok én rajtam, hanem ti magatokon sírjátok.“

Igen, mindenké előtt az övéi, szerettei, a család önmagán! Mert valóban, esetleg sok hányattatások, az élet szeszélyeinek és ferdeségeinek zaklatása után, megízlelni itt a földön az élet legnagyobb boldogságát és zavartalan örömeit; meg a boldog, csendes családi életet; megáldatni mindazon javakkal, a melyeket a gondviselés emberi létünk kellemessé, kívánatossá tételé végett számunkra tartogat; megáldatni egy széles körben tisztelt és becsült férjjel és szerető édes atyával; tiszta, nyugodt égboltot látni fejünk felett, a melyre mások is, barátaink is örömmel tekintenek s akkor aztán egyszerre így semmivé lenni, egyetlen csapással mindent elveszíteni, el lelkünknek reményeit, el boldog számításait; elválni attól a házastárstól, mikor az a családból munkakörének kötelességeit teljesíteni lép ki; elválni egy üdvözlő szó, egy búcsú-csók nélkül, aztán vele egy pár óra múlva, mint halottal találkozni, s mikor meghidegült szíve felé borulunk, egy pillanat alatt átérezni, hogy az a férfiú meghalván, egyszerre milyen szegény, milyen összetört lett a család, milyen elhagyatottak gyermekei. . . hát én, azt hiszem, t. h. gyülekezet! hogy a mint minden haláleset nem az elköltözöttre nézve fájdalmas, hanem itt maradt szeretteire kínzó és lesújtó; úgy e temetésen is az elköltözött szeretteinek: nejének, gyermekeinek, rokonainak lehet első sorban „önmaguk felett sírniok,“ lesújtó veszteségük miatt.

De aztán, a család könnyei közé vegyítvén könnyeit, méltán sírnia lehet és kell a sárospataki főiskolának is „önmaga felett.“

Egy közmíveltségi intézetnek, t. h. gyülekezet! épen azon célok sokszoros volta miatt, a melyeknek az szolgálatában áll és épen azon sokféle kötelezettségekkel összefüggésben, a melyeket annak teljesítenie kell, minden embernek megvan a maga helye, meg a maga hivatása, meg a maga nélkülözhetlen volta. Az erők eme különfélesége, a teendők ezen okos beosztása adja meg az ilyen közmívelődési intézménynek szellemi gazdagságát, éltető rendjét, ez következetes és épen ezért elmaradhatlan eredményű munkássági erejét. S nem az a fő és elhatározó: ki, melyik helyet foglalja el közöttünk; meddig maradhat az isteni gondviselés rendelkezéséből kimutatott örállomásán, mert hiszen ehhez sokszor szerencse kell; hanem igenis az, hogy ki milyen mértékben tudja és akarja átérteni ez egységes, összhangzatos hatás szellemét; ki mennyire szereti, esetleg csekély jelentőségűnek látszó elhívását; ki mennyi jóakarattal, ha kell, önfeláldozással végzi teendőit s mennyire járul munkássága által ahhoz, hogy az a közmívelődési intézmény megoldja feladatait s megőrizze, mint társadalmi tényező jelentőségét, meg becsületét.

A sárospataki főiskolának, mint ilyen közmíveltségi intézménynek, épen azért van oka e ravatal körül „önmagán sírnia,“ mert e koporsóban nyugvó tanártársunk, annak szervezetében olyan helyet foglalt el és töltött

be, a melyre hivatása volt, Istentől adott tehetségei, széleskörű tanulmányai, sok oldalú műveltsége, szellemének, kedélyének a vele érülködőket méltán megkapó, sőt lebűvölő elevensége által.

Mint bámulatos emlékező tehetségű és az irodalom és szaktudósok által is elismert képzettségű nyelvtudós 22 éven tanította sárospataki főiskolánk gimnáziumában az európai élő nyelvek közül a két leggazdagabb, legmélyebb, legszélesebb kiterjedésű irodalommal bíró nyelvet, a német és francia nyelvet s ő adta tanítványaink kezébe azt a kulcsot, a melynek segítségével a leendő szaktudós vagy akár a gyakorlati élet embere is, hozzá férhetett a modern felfogásnak és műveltségnek, különben rejtett kincseihez, e műveltségnek az értelmet és szívet egyaránt felvilágosító, gazdagító fényéhez és én tanulni szerető és tudó jobb tanítványaira hivatkozom, hogy mennyi ismeretanyagot, mennyi szép és nemes eszmét, mennyi credeti, alapos felfogást lehetett a szeretett tanártól tanulniok, még akkor is, a mikor eleven szelleme, gyorsan járó értelme s kedélyének egész alkotása miatt, talán túllépte is a megszokott, de sokszor megcsontosodott tanítási rendszer merev korlátait s tanításai közben is érvényesíté a tanár egyéniségét.

És még nincs egészen két éve, hogy tanártársainak és az iskolai előjárásának bizalmából egy magasabb, önmaga által is régóta óhajtott s tudományosságának minden tekintetben megfelelő munkássági tért foglalt el akkor, mikor akadémiánkon az Erdélyi János által annyira tiszteletessé tett tanszékre lépett s a bölcsészeti tantárgyak tanárává választatott. Oh, milyen öröm, milyen gyönyörűség volt látni, hogy az a legjobb erejében levő sas mint kezdette kiterjesztgetni hatalmas szárnyait, mikor a neki való légkörbe, oda a magasba kerülhetett, a hol közelebb van a napsugárhoz; a hol szabadabb, szélesebb a látóköre. Oh és mennyi alapos reményt nyújtott rövid ideig tartó munkálkodása által is mindnyájunknak arra, hogy az újabb bölcsészeti eszmék alapos, szellemes, kellemes hirdetése által, mélyebb, gazdagabb, termékenyebbé teszi tanítványaink értelmét, felfogási képességét, összes tudását. Ó maga mondogatta, boldog örömmel eltelve, hogy nőni érzi szellemi erejét, újjá lett az új munkatér kötelezségeinek s hivatásának terhei alatt s íme, csak egy pillanat s az szép reményeinknek oltotta el sugarait, s az az új, hosszú, szép jövővel bízató ember itt nyugszik e gyászravatalon, a melyet körülállva, bizony *főiskolánknak is önmagán kell sírnia.*

Könyeink, szívünk vergődése és fájdalmas gyásza, jogos, t. halotti gyülekezet! minden oldalról és minden tekintetben; de kínzóvá és gyötrővé, az isteni végzet ellen zúgolódóvá nem szabad válniok. Óh, én tudom, hogy a szeretet áldásairól, mieink bírájáról lemondanunk igen nehéz, a legtöbb esetben szívszaggató; de zúgolódásunk miatt aztán nem szabad sohasem hálátlannak lennünk az isteni gondviselés és annak jóságai iránt, a miért ő szabja meg, bölcsesége és változhatlan akarata szerint, hogy meddig engedi meg adományait kezünkben megtartatni s annak áldásait élvezni. Zúgolódás és hálátlanság helyett, most, e gyászos alkalommal is, alázzuk meg magunkat vigaszt kereső megnyugvással a mi Istenünk előtt s imádkozzunk.

Mitrovics Gyula.

Kun Pál sírjánál.

Mindenható Isten! csapást csapás után mérsz ránk, hogy próbára tedd hitünket. De mi a próbát kiálljuk; bölcseségedet, jóságodat nem vonjuk kétségbe; csak

arra kérünk, erősíts meg bennünket, hogy le ne roskadjunk a megpróbáltatások terhe alatt.

Zaklatott szívünk még meg sem pihent; könyeink még meg sem száradtak — s íme, újabb gyász borúlt lelkünkre.

Mint a százados tölgy, melynek két hatalmas ágát a villám lesújtja: úgy tűnik fel előttünk az alma mater, mely két oszlopától fosztatott meg egyszerre. Évek kellenek, míg a vén fa a régiek helyébe új sarjakat cserélt, s míg ezek megerősödnek annyira, hogy az előbbieneket pótolják.

A mi szeretett kartársunk, Kun Pál, — kinek ajkai immár örökre lezárultak, — a tetterő korában vált meg tőlünk, megvált akkor, a mikor legnagyobb hasznunkra lehetett volna, a mikor alkalma nyílt fényes tehetségeit a hajlamának megfelelő munkakörben érvényesíteni.

Élete rövid volt; de elég hosszú arra, hogy kidőltekor megdöbbenve kiáltunk fel: vajh! ki tölti be méltón a te helyedet!?

Egy nagy szellem tanít bennünket az igazságra, hogy az élet tartama nincs befolyással annak értékére. A közönséges ember, — ki mindent röffel mér és micsém becsül, a mi nem nagy és hosszú, — szokott panaszkodni az élet rövidsége felett. A milliók közül kimagasló egyéneknek közönségesen az a sorsuk, hogy nem élnek sokáig; de kiválóságuk éppen abban nyilvánul, hogy szűk térbe sokat foglalnak.

Kun Pál pályafutásának rövidségével nem állnak arányban fényes sikerei. Különösen az alatt a másfél év alatt, mely neki a Gondviseléstől adatott, hogy a felsőbb oktatás körében mutassa be képességeit, — mintha csak érezte volna, hogy napjai meg vannak számlálva: bámulatos gyorsasággal érte el a közismerésnek azt a fokát, melyet a középszer egy hosszú élet kitartó munkája árán sem képes még csak meg se közelíteni.

Előttem áll az én kedves jó barátom, midőn szent fogadást tesz, hogy méltóvá teszi magát előjárói és tanártársai bizalmára s megmutatja, hogy kell legyőzni a legkényesebb tanszékekkel járó nehézségeket.

És — ti vagytok rá tanúk, a megboldogultnak volt tanítványai — szavát becsülettel be is váltotta. Oriási tudásával, sziporkázó szellemével, ragyogó ékesszólásával elragadta tanítványait s képes volt velök a legszárzabb tárgyat is megkedveltetni. A ki őtet csak egyszer is hallotta, midőn a tanszéken érces, csengő hangon, kigyulaadt arccal, lángoló szemekkel, az ihlettől elragadtatva hirdette az ígét: bizonyára soha nem felejtethi el. A tudománynak igazi apostola volt ő; mert értett hozzá, hogy kell propagandát csinálni a tudománynak, hogy kell megszerettetni azt másokkal, a mihez önmaga szívének egész melegevel ragaszkodott, a mi neki magának éltetője, boldogítója, megelégedettségének kútforrása volt.

Az életet azért látta derült színben, mert a tudomány derültté tette nemes lelkületét.

Egyéni szeretetreméltósága is ezen alapúlt. Élénk, többnyire derült kedélyével bearanyozta környezetét. A hol ő megjelent: megcsinálta a hangulatot, azt a hangulatot, mely az emberek közti természetyszerű ellentéteket legalább pillanatnyira elsimítja. Akarva soha nem sértett meg senkit; elnéző volt egyesek gyaroltságai iránt; s a társadalom legjelentéktelenebb tagjában is jóakarattal mindig fedezett fel valami olyan tulajdonságot, a mi az illetőt méltóvá tette a becsülésre. Innen eredt népszerűsége a megboldogultnak. Irigyei lehettek; alacsony lelkék megirigyelhették tőle az őt környezett közbecsülést és közszeretetet; de ellensége nem volt; mert nem lehetett. A ki senkit nem bántott meg, s a ki

viszont mások sérelmeit oly fenkölt nyugalommal elviselte, mint ez a nemes lélek: az nem érdemelte meg, hogy csak egy ellensége is legyen.

Mily borzasztó még gondolatnak is, hogy ezt az embert a mi kis társadalmunk örökre elveszítette! Vigasztalásunkra csak az szolgálhat, hogy emléke mindenkör élni fog közöttünk; mert elfelejteni őt nem lehet.

Ha köztanácskozásokban veszünk részt s vihar dül keblünkbe: megjelenik köztünk az ő szelleme, s békülékenységre inti a felviharzott kedélyeket; ha családi örömünk vagy bánatunk lesz: ismét csak őt fogjuk látni, a mint jó és nemes szívével megosztja velünk az örömet és a bűt; ha baráti körben jövünk össze, hogy felejtsük néhány órára az élet bajait: ott lesz ő is közöttünk s oktatni fog bennünket arra a nagy és nehéz mesterségre, hogy kell megnyitni a baráti szíveknek, midőn meg akarják egymást igazán érteni.

Mindenütt ott leszesz te, kedves jó barátunk; folytonosan kísérni fogsz bennünket az élet útján, s mégsem láthatjuk többé a te jóságos arcodat. Emléked tehát ép oly örökkéartó lesz közöttünk, mint elvesztésed felett érzett kimondhatatlan fájdalunk.

Isten veled! Áldás emlékedre!

Ballagi Géza.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlését *Körtélyesen* tartotta meg, Vajányi Lajos esperes és Lükő Géza egyházmegyei gondnok elnökelete alatt folyó hó 1-én. Közérdekűbb tárgyai közül a következőket említem meg.

Esperes úr buzgó imája után legelőbb is a nagy gonddal összeállított esperesi jelentés olvastatott fel, melyből, valamint az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből is, örömmel értesült közgyűlésünk, úgy iskoláink szellemi állásának, mint az egyházi és vallásos életnek folytonos emelkedéséről, mely egyebek közt egyházi és iskolai célokra tett adományozásokban is nyilatkozott.

A vallásos buzgóságnak és áldozatkésztségnek leg szebb példáját az *áji* leányegyház hívei adták. E csekély számú gyülekezet érezve azt, hogy a reformátusság és a magyarság véghatárán, körülvéve idegen ajkú és felekezetű népektől, vallását és magyarságát csak a templom és az iskola által óvhatja meg és tarthatja meg; szegény helyzetéhez képest, igazán nagymérvű áldozattal, két évvel ezelőtt, a törvény kívánalmainak megfelelő fizetéssel, tanítói hivatalt rendszeresített, s ugyanakkor a hívek templomépítésre közel 800 frtot raktak össze, mely azóta takarékpénztárilag kamatozik. Ez évben már templom-helyet is vásároltak, az építéshez is hozzá akartak volna fogni, de bár a közalaphól is nyertek segítyt, még mindig több, mint ezer frtjok hiányzik, hogy az elkészített terv szerinti szerény imaházat felépíthessék. Az igaz törekvést támogatni mindig kész prot. hitsorsosok áldozatkész buzgóságában vetik tehát minden reményüket, s egyházmegyénk által is igen melegen lettek ajánlva a főtiszteletű egyházkerületre oly célból, hogy szent szándékuk megvalósíthatása végett, az egyházkerület kebelében lévő egyházakat segélygyűjtés végett, kérő-íveikkel megkereshessék.

Egy másik, ugyan ily helyzetben, szintén a végpon-
ton levő leányegyház a *lucskai* is tanítói hivatalt óhaj-
tana rendszeresíteni. Itt azonban nemcsak az anyagi erő,
de a hívek áldozatkésztsége is jóval kisebb, mint az *ájiak-*
nál. Az egyházmegye, mely felekezeti érdekeink meg-

óvása végett, égető szükségét látja Lucskán az iskola-
létesítésnek, s e célból a mult évben a konventre is-
ajánlotta — bár eredménytelenül — az egyházat, kül-
döttséget küld ki az ügy előbbvitelének eszközlése végett.
Küldöttség megy *Teresztenére* is, hol a hívek a tanítói
fizetést — csekély számuk mellett szegénységükre hivat-
kozva — nem akarják a törvényt szabta minimumig fel-
emelni; az egyházmegye pedig nem hajlandó a tanítói
hivatalnak imitt-amott felfogadott, s a tanítói testületre
és hivatalra szegénythozó emberekkel való betöltését
megengedni.

Jósvafőn az egyháznak tetemes birtoka van, mely
azonban rendkívül kevés jövedelmet ad, mivel tagosítva
nem lévén, haszonbérbe nem adható. A hívek bérlik
holdankint 1—2 frtjával, s e csekély bérletből fizeti az
egyház még az adót is. Az egyházmegyei ügyész meg-
bízott a tagosítási pör megindításával, s addig is, míg
az kereszttülvihető lesz, a bérlet emelése végett küldöt-
ség küldetett ki.

Almásán a tanító földjéből még a volt földbirtokos
elfoglalt bizonyos területet. A jelenlegi tulajdonossal egyez-
séget kísérelt meg az egyházi előjárás, mi, ha nem
sikerülne, az ügyész meg lett bízva a pör megindításával.

Helyes öleg vette tudomásul egyházmegyénk esperes
úrnak azon jelentését, hogy a szilasi plébános ellen több-
szörös elkeresztelések miatt, a törvényes eljárás meg-
indításával az egyházmegyei ügyészt bízta meg.

Egyházmegyénk — sajnos — oly szűkiben van világi
hitsorsosainknak, hogy ez idő szerint a világi jegyzői
hivatalt nem tudjuk betölteni. Ez okból még egy egy-
házi jegyzőre szavazás rendeltetett el.

A felsőszabolcsi egyházmegye papi értekezlete két
határozatát küldötte meg pártolás végett. Az egyikre, az
egyházi érdekeinket képviselő napi lapra vonatkozólag
osztja egyházmegyénk e lapok szerkesztőjének nem régi-
ben a Görömbei Péter nyílt levelére adott válaszában
kifejtett nézetét. A másikat, a népies kiadványoknak a
Prot. Irodalmi Társaság által való mielőbbi megindítását
mi is melegen óhajtuk; s minthogy az Irodalmi Társa-
ság legutóbbi jelentése szerint, az közel van a meg-
valósuláshoz, a felsőszabolcsi papi értekezletnek e tárgyra
vonatközo határozata is tudomásul vetetett.

Egyik lelkészársunk azon indítványa, hogy ezentúl
a papi értekezlet, a számvevőszék, a tanügyi bizottság,
a könyvtár ügyeinek vezetésével megbízott bizottság
minden évben, az őszi egyházmegyei gyűlést megelőző
napon tartsa üléseit; véleményadás végett a papi érte-
kezlethez tétetett át. Továbbá helyes öleg vétetett tudom-
ásul a papi értekezlet azon határozata, hogy a papi
könyvtár, mely eddig B.-Vendégiben volt elhelyezve, a
könnyebb hozzáférhetés szempontjából osztassék két
részre, s egyik része *Szádelében*, a másik *Jósvafőn* legyen,
s időközönként kicseréltessek.

B.-Vendégi-i lelkészszé Ambrus János, jósvafői h. lel-
kész választatott s erősített meg. Ideiglenes tanítókül
behelyeztettek: Égerszögre ifj. Imre István, Komjátiba
Kodi József, Jósvafőre pedig Urban Ede oly kötelezett-
ség mellett, hogy a jövő évig okvetetlen tanítói oklevelet
szerezzenek, különben állásukról elfognak mozdítani.
A szin-petrii, teresztenei, hídvég-ardói és áji egyházak
tanító nélkül maradtak.

A tanítói egyletnek a minisztérium által felterjesz-
teni rendelt alapszabályai megerősítettek.

Abauj-Tornamegyének két rendbeli intézkedése ellen
is kényszerült egyházmegyénk tiltakozó szavát felemelni.
Nevezetesen: Évekkel ezelőtt a kir. tanfelügyelőség kez-
deményezése folytán, a megye területén egy egyetemes
tanítói egylet szerveztetett, melynek a polgári megyében

működő tanítók felekezeti különbség nélkül tagjai voltak, s melytől egyházmegyénk sem tartóztatta vissza a tanítókat. A polgári hatóság a szolgabírói hivatal útján intézkedett, hogy ezen tanítói egyesület Kassán és Tornán tartott értekezletei alkalmával, az azon résztvevő tanítók a polgári községek pénztárából napi és fuvar-díjban részesüljenek. Most pedig ezen díjaknak az egyházak által a községek részére leendő visszafizetése végrehajtás terhe alatt követeltetik. Egyházmegyénk értesítette a megyei törvényhatóságot, hogy a kérdéses napi- és fuvardíjnak a községek részére jogtalanul követelt visszatérítését, a kebelében levő egyházaknak meg nem engedi. Ez az egyik. A másik intézkedés pedig önkormányzati jogainkat sérti. Ugyanis a megyei közigazgatási bizottság, folyó évi január 15-én, 75/k. i. b. sz. a. hozott határozatával azon tanítót, ki az iskolamulasztási napló vezetésénél s a mulasztások beadásánál mulasztást követ el, pénzbírsággal sújtja, s ezen közigazgatási bizottsági határozat egyházi főhatóságaink mellőzésevel, egyenesen a lelkészeknek és tanítóknak küldetett meg. Azt hisszük, dicsekedés nélkül mondhatjuk, hogy a mi tornai egyházmegyénk ekkoráig mindig igyekezett minden lehetőt megtenni tanügyi állapotának minél előbbrevitele végett, s örömmel üdvözölt, sőt kezdeményezett minden oly törvényes intézkedést, mely a tanügy emelését célozta. De mivel ref. egyházunknak országos törvények által biztosított önkormányzati jogában gyökeredzik, hogy egyházi hivatalnokaink csakis azon rendeleteket kötelesek teljesíteni, melyek velők, saját egyházi hatóságaik útján, közöltetnek, s egyházunk ezen jogát ekkoráig az országos kormány is mindig tiszteletben tartotta: felkéri azért egyházmegyénk Abauj-Tornamegye törvényhatóságát, hogy határozatait mindenkor az egyházmegye esperese útján szíveskedjék egyházi hivatalnokaink tudomására hozni; s amennyiben talán bírságolásként látná szükségét, hívja fel az illető egyházi főhatóságot annak eszközzésére.

Az egyházkerület őszi közgyűlése egyházmegyénkbe következik. Az elnökség bizatott meg a gyűléstartás végett szükséges intézkedések megtételével.

Szokatlanul nagy számmal előfordult ügyes bajos dolgaink közül ezeket láttam olyanoknak, melyek egyben-másban a nagy közönséget is érdekelhetik.

Gyarmathy József,
egyházm. főjegyző.

A f.-borsodi egyházmegye f. évi ápril 7—8. napjain Sajó-Ecsegen tartá tavaszi közgyűlését, Debreceni Gábor esperes és Ragályi Béla egyházmegyei gondnok elnökelete alatt, szép számmal összegyűlt egyházi és világi férfiakból álló közönség részvétele mellett. Jó hatást keltett az érkező vendégekben az ünnepi színt öltött derék egyházközség vendégváró presbitériumának előzékeny magaviselete, kik a parochia előtt ünnepi ruhában együttesen várták az igazi, de áldott egyszerűséggel párosult szívességekben velők versenyző többi egyháztagokkal az előre elszállásolt, részint vonaton, részint kocsikon érkezett vendégeket. Mindjárt a 9 órakor megkezdődött istenitisztelet után elhangozván esperesünk ajkáról a béke és szeretet lelkeért esedező buzgó ima: egyházmegyénk szeretve tisztelt gondnoka megnyitja a gyűlést, igazi egyszerűsége, meleg érdeklődésre híván fel annak tagjait, a feltűnő nagy számmal összegyűlt tanácskozási tárgyak iránt. Valóban feltűnőnek mondható, mert — mint esperesünk jelzé — még ennyi ügydarab hozzá nem adatott be, mióta esperes.

A gyűlés megnyitása után, felolvasá esperesünk egyházmegyénk szellemi és anyagi életének egy éves történetét, melynek adatait az egyházlátogatók által esz-

közt összeállításból gondosan szedé össze. Első kiemelő pontja e jelentésnek az, hogy ez évben fegyelmi vétség nem fordult elő, lelkészek és tanítók híven végzik kötelességeiket. Két tanító halt meg s lelkész egy sem ez évben. Tűzkár két esetben volt, de ezt kifizetése a biztosító-intézet, a mi jó bizonyosság a tömeges biztosítás áldott gondolata mellett. Vajha az egész magyarországi ref. egyház egyesülne e közös célra!

Építkezések több egyházban történtek, mintegy 5164 frt értékben. Valóban szép és csodálatos mérvű nyilvánulása a mi protestáns szegénységünknek ily kis és sok teherrel küzdő egyházmegyében.

Alapítványi és magtári tőkepénz 52594 frt 89 kr, az összes adósság 17,150 frt 26 kr. Enekkor 10 egyházban van, magtár 14 helyen 1727 köből vegyes tartalommal. Kitűnő iskola van 14, dícséretes 24, kielégítő 17, gyenge egy egyházban. A domesztikai pénztár részére a múlt évre kivetett összeg mind egy krajcárig befolyt s illető helyére el is küldött 1110 frt 35 kr. Úgy látszik, hogy egyházaink sok oldalról igénybe vett szegénységük dacára is igyekeznek feltartani e tekintetben is a derék esperesünkkel együttesen kivívott jó hírnevet! Az adakozások pénzértéke 1188 frt 82 kr. A felolvasott statisztikai adatok szerint, egyházmegyénkben a lelkek száma 24562. Született 433 fi, 516 nő. Meghalt 439 fi, 439 nő. Házasodott tiszta protestáns 176, vegyes 40 pár. Iskolaköteles 1537 fi, 1558 nő. Ebből iskolába jár 1523 fi 1471 nő. Áttért 2 fi, kitért 1 fi, 2 nő. Hitvallást tett 224 fi, 219 nő.

E terjedelmes jelentés után a kápláni és tanítói változások intéztettek el s ez után *Debreceni Bertalan* egyházmegyei ügyésznek — ki a sárospataki főiskola jogigazgatójává választatott el — e hivataláról lemondó levele olvastatott fel. E lemondás feletti sajnálkozásban vigasztaló az a tudat, hogy ő, mint tanácsbíró, ezután is a miénk leendő.

Igen fontos tanácskozás és eszmecsere indult meg a dékánosság újrászervezése, a pénzkezelési szabályok módosztatának megállapítása ügyében. A régi, minden szabályok nélkülözésével vezetett számadásokat ugyanis meg kellett már szüntetni, és azokat rendszerbe önteni, mert ezt maga a számadás természete, a pénztárnok érdeke és az ellenőrzés könnyebb teljesítése követeli. Ugyanis a pénzkezelésnél egy nomratívumot kell megállapítani, mihez mind a pénzkezelő pénztárnok, mind az évenkénti vizsgálattal megbízott küldöttség, mind az ellenőrzést teljesítő elnökség szorosan ragaszkodjék. De miután az idő rövid volt és a tárgyak sok: e fontos ügy feletti intézkedés, illetőleg e tárgyakban szükséges előmunkálatok kidolgozása a Szabó József tanácsbíró és egy kör által beadott javaslattal együtt egy bizottságnak adatott ki, mely bizottság a pénztár átvételével, s az újonnan választott dékánnak a vizsgálat után teljesítendő átadásával is meg van bízva. A dékán eddig bizonytalan időre választatott, jövőre 6 évre választatik, és fix fizetése lesz, nem úgy, mint eddig a kezelésért járó és gyakran kamathátrálékban szereplő 8-ik %, mi a számadásoknál az idő által túlszárnyalt «detruncatio» néven lett ismeretes. A volt dékán *Tóth Menyhért* 20 éves munkakörét elhagyá, valamint a tanácsbíróiságot is és mint elgyengült, beteges ember, a közpályáról nyugalomba tért. Helyette *Svingor József* tanácsbíró választatott dékánnak.

Sajátságos tünetekben jelentkezik, hol egyik, hol másik egyházból a *mustváltság* ügye. A phylloxera pusztításai miatt ugyanis a sok helyen szokásos mustfizetés természetbeni kiszolgáltatása megszűnván, a hívek pénzértékben tartoznak azt fizetni. És sajátságos némely

— bár kevés — egyház azon okoskodása, hogy ha oda van a szőlő: oda van a pap, tanító must fizetése is. Egyházmegyénk — bár esetről-esetre határoz e tárgyban, a helyi körülmények és tényleges viszonyok figyelembe vételével — leginkább hat krt vesz fel egy bécsi itce must váltásáráról.

Elvi jelentőségénél fogva érdekes határozata egyházmegyénknek az is, hogy a mely egyházban a fa-fizetés részletesen szabályozva nincs, ott $\frac{2}{3}$ -ad részben szín, $\frac{1}{3}$ -ad részben gally-fa fizetendő az egyháztagok által.

A komoly tanácskozást egy örvendetes esemény szakasztja meg. Ugyanis, midőn az újonnan alakult gyám-tár állásáról tett jelentés felolvastatott: *Miklós Ödön* világi tanácsbíró úr 30 frtot adott pénztárnok kezébe a tár gyarapítása végett, mely nemes tettét mindjárt többen követték tanácsbíraink közül. Nevezetesen *Dobozy István* úr 50 frttal, *gróf Vay Tihamér* úr 50 frttal, *Székrenyessy Árpád* úr 25 frttal járultak e gyám-tári tőke gyarapításához. Az ilyen nemes tettek önmagokban hordják jutalmukat.

A vallásos buzgóság és áldozatkészség jele gyanánt tűnik fel a *f. barcikai* kisdéd egyház azon kérelme, hogy az újonnan fölemelt tanítói khatát egyházmegyénk erősítse meg, egyszersmind a tervbe vett toronyépítés költségeinek és helyének megvizsgálására küldöttséget kér. Mind két eset méltó arra, hogy e csekély népességgel bíró egyház nemes törekvése kiemeltessék.

Egyházmegyénk kikelt a vadházasságok ijesztő módon terjedése ellen is. Most ismét megújított határozatában egész erővel kíván hatni e minden tekintetben elszomorító s depraváló szokás megszüntetése végett.

Az iskola-mulasztások is sok helyen nagy mérvűek. Egyházmegyénk már régebben hozott határozatában kimondja, hogy a mulasztások kimutatása *vétlv* mellett adassék át a községi előjáróságnak. Ez sok helyen meg is történik, de — mint *Nyékésen* és *Velezd* példája mutatja — nem mindenütt van eredménye.

Sok egyházban a tőke és kamat részint hátrálékban, vagy nem hivatalosan kiállított és felszerelt kötvényeken hever, részint pedig veszendőben van. Ez esetekre külön hozatott határozat, megfelelő helyeken az egyházi törv. 28-ik §. 14. pontjának hangsúlyozott alkalmazásával.

A tökesegély áldó hatását mutatja a *dédesi* egyház azon tette is, hogy a vidékünkön már híressé vált roz-zant paplakát fölépíti. 1500 frt tökesegélyt nyert, mely összeg 1 és $\frac{1}{2}$ %-kal 32 év alatt lesz visszafizetendő. Ha segély ily módon nem érkezik, az építkezésnek még a gondolatától is távol lett volna az egyház a vele egyenetlenségben élő *tapolcsányi* társegyház viszályt keltő magaviselete miatt, mely egyház a dédesiek elnézését, gondatlanságát hozza fel nyugtalankodása majdnem méltó okául!

Ezeket kívül megemlítenő hogy e f. évi ápril 28-án Miskolcon tartandó egyházkerületi közgyűlésre *Simon József* és *Svingor József* papi, — *Miklós Ödön* és *gr. Vay Tihamér* világi tanácsbírák küldetnek ki az elnökségen kívül. Lelkészjelölő bizottsági rendes tagok *Szakai József* papi, *Vladár Ervin*, *Székrenyessy Árpád* világi tanácsbírák. Póttagok *Vadász Pál* papi, — *Dobozy István*, *Miklós Ödön* világi tanácsbírák.

Igen sok tárgy volt még, mi a zöld asztalon hevert aktákból felszínre jött; de miután azok egy szűk ismeretítés keretén túl esnek, inkább csak házi jellegűek: — elhallgatom.

A jövő őszi közgyűlés helyéül a *visnyói* egyház tűz-tik ki, hol szeretve tisztelt püspökünk, főtiszteletű Kun Bertalan felavattatott.

Megemlítenőnek tartom még az ecsegi egyház derék lelkészének, gondnokának azon házigazdai magyar szíves-ségét, vendégszeretetét, melylyel általában a vendégeket elhalmozták, mely házigazdai szeretetből még a másnap délután ott maradtak iránt is oly nagy bőséggel jutott, hogy mindnyájan a legjobb emlékekkel eltelve váltunk meg a 24 év múlva ismét gyűlést tartó jóhírnevű egyházközségtől.

Vadász Pál,
főjegyző.

Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye folyó hó 8. és 9-én tartotta meg tavaszi közgyűlését a *ládházi* egyházban.

Noha az elszállásolás inkább a nyéki társegyházban történt, hol a közbirtokosság jelentékeny része felekezettünkhez tartozik, a gyűléseinkkel már szintén együtt járó eső, teljesen Ládházára szorított bennünket és ez által annyira elrontottuk a mi rendszert, a kicsinységekre is nagy súlyt fektető Kodi Benő bátyánk nagy gondnal egybeállított «elszállásolási listáját,» hogy eljövetele után egészen újból kellett megállapítania és egybeírnia — tanuságnak és emlékezetnek okáért — úgy a gyűlésen megjelent érdemes személyek névsorát, valamint ama jóra való ládházi uramékét is, a kik szakadó esőben, sötét éjszakában, csuronvizesen vezetgettek bennünket önként felajánlott fedeleik alá.

Magáról a gyűlésről és tárgyairól a következőkben értesitem e becses lapok olvasó közönségét.

Rendes közgyűlésünk előestéjén az egyházmegyei pénzügyi választmány tartotta meg számvevőszéki ülését, melynek eredményeként megállapított, hogy közpénztárunk állása 3005 frt 36 kr, az Édes Albert-féle állandó gyűléstartási alapítvány 1139 frt 05 kr, az egyházak és hivatalnokai által fizetett gyűléstartási alap 1122 frt 63 kr, a segélypénztár 1751 frt 40 kr.

Ugyancsak április 8-án ült egybe az egyházmegyei bíróság, hogy egy szerencsétlen lelkészársunk ügyében ítéletet hozzon.

A. S. volt t.-valki lelkész, a két év előtt tartott k.-tokaji közgyűlésünkön t.-valki hivataláról lemondott. Az egyházmegye, lelkészi jellegének meghagyásával, Lőrincfalvára — hol előzőleg mindig káplánokat alkalmazott — rendelte be lelkésztanítónak. Az új helyzettel sem ő, sem az egyházközség nem tudott kibékülni, megbarátkozni. A torzalkodás, az elégtelenség egyre növekedett, szaporodott. Közbejött aztán azon körülmény, hogy a hevesmegyei kir. tanfelügyelő, a lőrincfalvai iskolai viszonyokat tarthatatlannak találta, s a megyei közigazgatási bizottság közvetítésével, püspöki hivatalunkat az intézkedésre, a törvény követelményeinek betartására többszörösen felhívta. Másoldalulag A. lelkészi ténykedései ellen is mind sürűbben és nyomósabb vádakkal lépett fel az egyházközség. Ily előzmények után megbízta egyházmegyénk Kérészi Barna t.-nánai lelkész, hogy a lőrincfalvai egyházközség viszonyait megvizsgálja és személyesen szerzendő tapasztalatairól az egyházmegyei elnökséghez jelentést tenni szíveskedjék. Ez a jelentés nyomozóbíróság kiküldését, a nyomozóbíróság jegyzőkönyve törvényszéki intézkedést vont maga után.

A fegyelmi bíróság a 246 §. f) pontját alkalmazta A. St.-lőrincfalvai állásától elmozdította.

Az alsóborsodi egyházmegyei bíróság ezen ítélete egy megoldandó kérdést vetett felszínre, a melylyel számolnunk, a melyben határozunk kell!

A Lőrincfalvára kiküldött nyomozóbírák elég adatokat hoztak arra nézve, hogy a fenti ítélet kimondható legyen. Végre is egy egyházközség fentartása, különösen oly egyházközségé, mint Lőrincfalva, mely minden ol-

dalról egy velünk nem rokonszenvező egyház ellentétes törekvéseivel találkozik, nagyobb érdek, mint egy hivatalát betölteni nem képes lelkész existenciájának biztosítása!

De ha ez ellen a lelkész ellen erkölcsi kifogása még a torzsalkodó gyülekezetnek sincs; ha ez ellen a lelkész ellen a nyomozóbíróság sem derít ki kánoni vétiséget; ha ennek a lelkésznek férközhetlen természetét, alkalmazkodásra képtelen modorát, hivatalos kötelességei olykori elejtését, felületes megoldását, úgy az egyház ügyeinek megvizsgálására kiküldött Kérészi tisztársam, mint a nyomozóbíró urak *«a lélekállapot megzavart egyensúlyával, izgatott állapotával»* kötik össze, indokolják: akkor az emberiségi, de még inkább a keresztyéni elvek nem engedhetik meg azt, hogy azt az *idegbeteg*, azt a szánandó embert és földön futóvá váló családját a nyomornak, az elzüllesnek, az éhhalálnak odadobjuk!

Az ítéletet a könyörületnek kell ellensúlyozni!!

És valóban a könyörület, és magasabb emberiségi szempontok oda készítették magát az ítéletet hozott bírót is, hogy a közérdek szempontjából hivatalától megfosztott szerencsétlen ember helyzetét elhordozhatóvá tegye és részére a megélhetés legszükségesebb feltételeit biztosítsa. E célból — kezében az eltört vesszővel, szívében a szánakozó, a jöttévi szeretet érzelmével — javasolta és javaslatát egyházmegyei közgyűlésünk magáévátette, hogy Á. S. volt lőrincfalvai lelkésztanítónak évenként 300 forint kegydíjt kívánna biztosítani; és pedig azon kijelentéssel, hogy ezen kegydíj, az alsó-borsodi esperesi hivatal által legyen részére és az Á. S.-tól elvált nőhöz ítélts és ez által tartott, valamint az Á. S.-nál lévő gyermekek számára való figyelemmel, aránylagosan kiosztandó.

Ezen összeget oly módon óhajtaná egyházmegyénk előszerezni, hogy a papi-özvegy-árvatár alapszabályainak harmadik fejezete, s illetve nyugdíjazásról szóló fejezete 5. pontja értelmében. Á. S. javára — mint ki első osztálybanfizetett — évenként 54 frt kiadassék. Ehez hozzá ad egyházmegyénk évenként 50 frtot. A főtiszteletű egyházkerületi közgyűlést pedig megkerestük, hogy az annyira sújtott és elhagyott ember és nagy családja kétségbeesett helyzetére való tekintettel, a «szükösi tárból» valamint a «hollandi tárból», tehát ezen két jótékonyági alaphól, összesen 200 frt évenkénti kegydíjt engedélyezni méltóztassék.

Egyházmegyénk statisztikai mozgalmát, az egyházlátogató küldöttségek jegyzőkönyvei alapján, a következő számadatokban csoportosítom. A lelkek száma: 56448, született a múlt 1890 évben 2196; meghalt 1924; szaporodás 272. Házasságra lépett 456 tiszta- 100 vegyes pár. Átérték hozzánk a r. kath. egyházból 21-en: eltértek 19-en, konfirmáltak 912-en.

Iskolaköteles 6177; iskolába jár 5627; nem iskolázik 550. Ha az iskolai viszonyainkra vonatkozó adatokat a múlt évekkel egybevetjük, (tk. 7143; iskolázott 5967; nem iskolázott 1176.) az egybevetésből két következtetést vonhatunk le. Az egyik az, hogy iskoláztatási viszonyaink javultak, amennyiben a tényleges iskolások múlt évi 83.5%, a lefolyt 1890-ik évben 90.10%-ra emelkedett fel; ennek folytán még tavaly minden 100 tankötelesből 16.5 maradt ki az iskolából, addig már az idén csak 9.90 nem részesül a nevelés áldásában. A másik az — mi ez első lerontja — hogy ez az előny látszatos; ez az adat hamis. Avagy hogyan történhetik az meg, hogy két egymást követő tanévben, a tankötelesek összes létszámában olyan nagy elhajlás mutakozzék, mint a mi 1889-iki (tk. 7143) és 1890-iki (6177) adatunkban? Vajjon látva, ismerve, a születések és elhalálozások

szabatos arányát: elhihetjük-e, hogy noha inkább emelkedőnek kellene lenni a létszám gyarapodása folytán, az egymásra következő tankötelesek számának, az 1890. évre 966 tal kevesebb lett a tanköteleseink, mint volt 1889-ben?..

Mert — mint kimutattam — az egyházmegye hivatalos adatja megbízhatatlan: abból következtetést nem vonhatunk; a haladást, a vesztéglést, vagy éppen a visszaesést meg nem állapíthatjuk!

Vagyoni állásunk: Az egyházak összes bevétele volt 81144 frt; kiadása 63658 frt; készpénz maradványa 17486 frt. Az egyes magtárakban van 1527 köböl búza és rozs, 226 köböl árpa, 76 köböl zab. Tőke természetű pénz: 25300 frt; tartozás 34772 frt.

Közalapra bevétel 2700 frt 92 kr. Hátrálék — Miskolc kivételével — 2 frt 37 kr.

Múlt őszi közgyűlésünk egy bizottságot küldött ki az egyházmegyei lelkész özvegy-árva-gyámintézet alapszabályainak elkészítésére. E bizottság megbízásának eleget tett s alapszabály tervezetét elkészítette, kinyomatta s minekutána minden tanácsbírónak és lelkésznek megküldötte, jelen közgyűlésünkön szakaszonként tárgyalás alá vette s némi módosítással és szövegjavítással elfogadta, kötelező erejűnek nyívánította.

A már elfogadott alapszabályok szerint, a gyámintézet 1891 január 1-től életbe lépett, úgy azonban, hogy az első 5 év jövedelme tőke gyűjtésre fordíttatik, s ez idő alatt a gyámintézetből segély nem adatik. Kötelezett tagja minden lelkész, a kik alapdíj gyanánt évi jövedelmüknek — a feles lelkészszel helyettesítettek a fél jövedelemnek — 10%-át fizetik az intézet pénztárába, míg rendes évi díj gyanánt ki-kí jövedelme 1%-át fizeti be minden év november 1-ig. Az évi osztalékból 10% tőkésítetik.

A felső-szabolcsi papi értekezlet indítványát egyházmegyei közgyűlésünk általánosságban tiszteletre méltónak találja; azonban sem célszerűnek, sem szükségesnek nem látja, hogy azért sorompóba lépjen.

A mi a politikai napi lap kiadását illeti — eltekintve az anyagi áldozattól — nem tudjuk annak célszerűségét indokolni, azon okból, mert míg magunk, egyháztársadalmi ügyeink felől, heti lapjaink útján is kellő felvilágosítást és tájékoztatást nyerünk: nincs kilátásunk arra, hogy éppen felekezeti jelzővel ellátott lapunkkal, az ellentáborban is tért foglalhatnánk, módosító változást eszközölhetnénk. Tekintetbe kell vennünk folyamatosan azt is, hogy az annyi pártárvanyatra osztott felekezetet, egy politikai napi lap köré csoportosítani, már csak a meggyőződésen nyugvó elvi álláspontnál fogva is szinte lehetetlen. Nem tartjuk azért sem kívánatosnak, sem indokoltnak, az annál napi lap szervezését és megindítását.

A mi a Protestáns Irodalmi Társaság által forgalomba hozandó népies kiadványokat illeti, jóllehet megvagyunk arról győződve, miszerint nekünk, a felekezetünk zömét képező köznép hit-erkölcsi életének felkölését, izmosítását építenünk elengedhetetlen kötelességünk. De mert a Protestáns Irodalmi Társaság, legközelebb éppen a népies kiadványok lehető mielőbbi megindítása mellett nyilatkozott: a felső-szabolcsi indítvány sürgetése túlhaladt és szükségletenné vált, mihez képest az átirat tudomásul szolgált.

A legközelebbi egyházi félév alatt, az egyházmegyénk kötelékében alkalmazásban volt hivatalnokok közül elhunytak: Farkas József harsányi rendes, Szabó Zoltán harsányi segédlelkész; Takács Károly miskolci rendes, Takaró Gáspár miskolci nyugalmazott és Dusi-cza Sámuel cserépfalusi segédtanító.

Beerősítették: mező-csáthi lelkészszé Gulyás Benő, harsányi lelkészszé Illyés János miskolci segédlelkészek; heő-bábai tanítóvá Lángi Gyula, poroszlói tanítókká Réthy József, Asztalos József, Fülep Sándor okleveles tanítók.

Fekete József.

Harangszentelés Málcán.*

Gyermekéveim hajnalán, midőn az ébredező kebel a külélet minden egyes mozzanatai iránt delejes fogékonysággal van eltelve: a felsőzempléni egyházmegye egy igénytelen egyházközségében harangszentelési ünnepélynek voltam szemtanúja... Szemtanúja csupán! mert habár azok az ott lefolyt egyes jelenetek élénken megmaradtak is emlékezetemben, de magának a tulajdonképeni cselekménynek benső lényege s mivolta felől egészen tájékozatlan voltam s maradtam!...

Évek hosszú sora vonúlt el azóta felettem örömeivel s bánataival, és azoknak is egy része feledésbe ment már, de ez a szó: «harangszentelés»... melyet ezelőtt ötven évvel akkor hallottam először, ma is elevenen visszhangzik keblemben!...

Talán azért, mert atyámtól hallottam, a ki annál a harangszentelésnél mint lelkész szerepelt!...

Azóta nem volt szerencsém harangszentelési ünnepségen résztvehetni. Épen azért, miután ily alkalomhoz a lelkész ténykedésre vonatkozólag tapasztalatom nem volt; s a *Zsarnay-féle «Paptan»*-ban sem találtam utasítást: megvallom nem volt minden meglepetés nélküli reám nézve, midőn a körülmények úgy hozták magokkal, hogy egyházamban harangszentelési szerepre voltam hivatva!

Ez okból szükségesnek találom, hogy ezen reám nézve különleges alkalomnál teljesített lelkész működéséről a nyilvánosság előtt számot adjak, már csak azért is, hogy azok, kik az egyes egyházak belélete iránt érdeklődéssel viseltetnek, magának a harangnak mi módon történt előállításáról is tudomást vegyenek!

A felsőzempléni egyházmegye igénytelen egyházainak egyike a *málcái* is. Magában a községben alig 170 s elszórtan öt községben, még ennél is kevesebb egyén képviseli a ref. egyházat. Már magában a csekély létszám is, s még hozzá a szétszórtság, nem igen kedvez talajt szokott nyújtani az egyházi élet felvirágzásának!

De épen azért kétszeresen becses itt ezen a helyen az az adomány, melylyel *Stépán Sándor* úr, és neje *Kazinczy Rozália* úrnő lepte meg a málcái egyházat, midőn azt egy 680 kilogramm súlyú, 1110 azaz ezerszáztíz forint értéket képviselő nagy haranggal ajándékozta meg!

Becsés az ilyen adomány azért, mert a prot. felekezeti önérték, s önbizalom ébresztésére, szilárdítására jótékony hatást gyakorol. A köznép látva, hogy az ő vallása s egyháza iránt az «úri» osztály is érdeklődik, s annak emelése érdekében áldozatot is hoz, maga is felbuzdul, s a tevékenység szelleme, hacsak egy szikrát is feléleszt kebleben időnként! Becsés az ilyen ajándék, mert a külsőségek iránt elfojthatatlan előszeretettel viseltető köznép előtt az egyháznak kültekintélyét is gyarapítja, a mire pedig itt, ezen más erős egyházak közé beékelte helyeken, felekezetünknek sok tekintetben nagy szüksége van!

Ennek a harangnak felszentelése, s a toronyban való elhelyezése ment végbe múlt március hó 18-án a málcái egyházban, az illető egyháztagok, s a község minden rendű és vallású lakosainak érdeklődése mellett!

* Tárgyhalmaz miatt késett.

Szerk.

A jelzett s már előre kitűzött napnak reggeli órái is mozgalmasabbak voltak a szokottnál, de különösen megkapó s hangulat keltő volt, midőn harangszóvali jeladásra a község apraja-nagyja arra a szép magaslatra sietett, melyen a ref. templom áll, hogy az oda már előzetesen kiszállított harangot mielőbb körülfoghassa, s tanúja legyen a vallásos szertartás lefolyásának, és a mesterek által eszközözendő harangfelvonás műtétének!

A tulajdonképeni ünnepély tehát délelőtt féltizenegyor kezdődött, a melynek lefolyását röviden ezekben körvonalozhatom.

A templom ajtajánál, hol a harang állott, Isten szabad ege alatt, segély-esdő fohász után, alkalmi beszédet tartottam, melynek előrészke a helyi viszonyokra alvó vonatkozással, ezen tárgyi tételben összpontosult: «Örölni jöttünk ide. De örömünk csak akkor lesz keresztyéni, ha nemes tettekben nyilvánul. Nemes tettek emelkedett gondolatok hatása alatt szülemlenek. Emelkedett gondolatokat ébresztenek a harangok is, midőn megszólalnak és beszélnek hozzánk. De hogy ezt megértjük, meg kell tanulnunk azok nyelvét. A harangok ércnyelve e hármass intelmi jelszót hangoztatja: Szeresd az Istent. Szeresd felebarátodat. Szeresd hazádat! E hármass jelszót fogja ez a harang is hirdetni: figyeljünk tehát beszédére.

Az első intelmi jelszó hatása alatt ébredő, emelkedett gondolatok, a szabadság és kötelezettség érzetének kültényeiben kell, hogy érvényesüljenek. A második alatt: embertársaink boldogításában valószínűség. A harmadik alatt: a baba jóléte elővitelének munkálásában testesüljenek meg. Így lesz örömünk keresztyéni.

E három pont rövid fejtegetésében határozódott beszédem lényege, melyet áldás és oltalom-esdő imaszerű szavak kíséretében fejeztem be.

Minthogy pedig jelen voltak egy része nem értett magyarul, fentiekben jelelt vezérfonal alapján, népies modorban, tót nyelven is hirdetem a nép örömét, és az abból eredő kötelezettségeket, különösen hangsúlyozva, hogy a baba iránt való szeretet nyilvánulásának egyik főtenyezője: hazai nyelvünk elsajátítása.

Szóval igyekeztem tehetségem szerint e nem mindennapi alkalmat, a helyi viszonyokhoz mérten, lehetőleg célszerűen, s minden irányban felhasználni.

Ezek után a harang, melyet *Stépán Idácska* téli-zöldből fűzött koszorúval ékített fel, mintha bűvös kéz érintette volna, megmozdult helyéből, s csendes méltósággal emelkedett felebb-felebb a magasba, hol feletünk tavaszi lanya szellő játszadozott a tél eldobott köntösének felhőfoslányaival, körülöttünk pedig a kéklő távolban, Ung és Zemplén óriás koszorút képező bércei büszkélkedtek.

S midőn végre a harang ércnyelve megszólalt, s zengő kiáltása berepkedte határainkat, s beköszöntött házainkba: a szemekben az édes meglepetés szívérványa ragyogott fel.

Az érkeblet övező szőlő és rózsafűzér, valamint az adományozók nevét s emlékét örökítő ezen körirat: «nagyváradi *Stépán Sándor*, és neje *Kazinczy Rozália* ajándéka 1890.», mint a külsőn egyes részletei, *Thúry János* és fia budapesti műtermének korszerűségéről tanúskodnak.

Nem lesz érdektelen felemlítenem, hogy ez a becses ajándék méltó társa lett annak az egyház használatában levő ősharangnak, mely 442 év óta hirdet örömet és bánatot e községben, a minthogy ötödfélszáz éves múltját e körirat: «*Ladislavus de Máltza Anno Domini Millesimo CCCXXXVIII.* is bizonyítja.

Nézzen elébe ily hosszú jövőnek ez az új harang-

is, hogy mint amaz a Málcai, úgy ez a Stépán és Kazinczy nevet hirdesse késő századokon át.

Az adományozók, valamint az elhelyezés körül odaadással fáradozó Stépán Gábor úr fogadják az egyház nevében, itt a prot. közönség előtt is nyilvánított, hálás köszönetünket, legyen jutalmunk az a nemes tudat, hogy a málcai ev. ref. egyház, mint eddig, úgy ezután is a Stépánok védő szárnyai alatt keres oltalmat és pártfogást.

Böszörményi Károly,

lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Irodalmi körünk** legközelebbi ülésén a következő tárgyak merültek fel: Másodelnök jelentette, hogy a *Bibliai Vallás-tan* második, a konventi tantervhez alkalmazott szövege s Buza János „*Ásványtana*” nyomda alá rendeztetett s mindkettő nemsokára kikerül a sajtó alól. Az ABC pályanyertes szerzője művét a bírálatok szerint kijavította s kijavított alakjában beadta; minthogy azonban egyik bíráló még most is némi javítást kíván tétetni a beadott művön, szerző megbízatott, hogy a népköltési gyűjteményekből, az első rész gazdagabbá tétele végett, több rimes mondókát vegyen fel; jelölje meg, hogy az előgyakorlatok közül az egyes betűk ismertetésénél melyik dolgozandó fel, s végül: a 38. számú olvasmányt és a számjegyeket hagyja el. Minthogy pedig szerző nem helyben lakik s az ABC nyomtatása kiváló gondot igényel, elhatározta a kör, hogy a mű correctorául Dezső Lajos tagtársat kéri fel, fáradságát ívenként 5 forinttal jutalmazván, mely összeg a szerző díjjából vonatik le. Beérkeztek s felolvastattak a népiskolai II. és V—VI. osztályai számára Dezső Lajos által szerkesztett magyar *Olvasókönyvek* bírálati is. A bírálatokból a kör örömmel győződött meg, hogy ez Olvasókönyvek méltó társai lesznek a már használatban levő Olvasókönyvnek; minthogy azonban a beadott bírálatok, különösen az V—VI. osztály számára készített Olvasókönyvre vonatkozólag, teteemes módosítást követelnek: közgyűlés útasította szerzőt, hogy a kéziratból a magyarnyelvtani és alkotmánytani részleteket hagyja el s a darabok számát annyira kevesbítse meg, hogy az olvasókönyv a tervezetben kimondott 18—20 ívnél több ne legyen. A kézirat átnézésére közgyűlés másodelnököt kérte fel s megnyugvással vette Dezső Lajos tagtárs azon kijelentését is, hogy a kéziratban felvett természettani és természetrajzi darabok átnézésére Búza János és Zsindely István tagtársakat is felkéri. A bírálóknak, szíves munkásságukért a kör az egy-egy aranyat kiutalványozta. Öröndetes tudomásul vette végre a közgyűlés másodelnök azon jelentését is, hogy a népiskolai *Természettan* átnézésére felkért 6 tanító közül, már kettő beküldötte a könyvre tett észrevételeit, mielőtt azonban közgyűlés ez ügyben véglegesen intézkednék, bevárandónak mondotta ki a többi szakfőriak jelentését is.

y+r.

— **Kun Pál halála és temetése.** A mint a borzasztó eset bekövetkezett, a városi képviselő-testület szét futott s a villám-gyorsan terjedő Jóhír rendkívüli lehangoltságot szült a város műveltebb köreiben s kivált a tanári karban és tanuló ifjúság között. Sokan a városházára szaladtak, hogy hitetlenségükből kiábránduljanak; maga Dókus Gyula főszolgabíró — a képviselő-testületi gyűlés elnöke — a boldogútnak személyes jó barátja, hazavágtatott Újhelybe: egyesek az özvegyré vált feleséget próbálták előkészíteni a rettenetes valóságra. A ki az utcára rohant s leírhatatlan lelki állapotban várta a hite szerint súlyos betegen érkező férjet. Csakhamar megérkezett az ifjúsági kórház beteghurcoló ágyában, némán, hidegen, élettelenül. A harangok megszólaltak, a gyászlobogó újra ott lengett a főiskola

homlokzatán. Épen ebéd ideje volt, a mikor a gyászeset köztudomású lett s temérdek ember szájából kiesett a józú falat. A tanári kar délután gyűlésre vándorolt össze s fájdalommal csendben vette tudomásul és hagyta jóvá a közgyűlésnek jelentését és javaslatát. Előttünk volt a szomorú praecedens, külön és újabb intézkedésekre nem volt szükség. Az ifjúság is gyűlésezett és határozott. Mire folyó hó 20-ának délutáni 3 órája elkövetkezett, a tanári kar, a jog- és theol. akadémiák ifjúsága, sőt a gimnázium VII-ik és VIII-ik osztályai is — a kiket a boldogútnak tanított még — koszorúkat küldtek az elhunyt koporsójára. De küldött s illetőleg tett az o. liszkai választó-kerület is a maga szeretett elnökének, a sárospataki népbank az ő igazgatósági tagjának, továbbá a Bacsoni-család (Debrecen), s a gyászoló család stb. is. A koporsó, tanárok és tanulók által kísérvé, harangzúgás közt vitetett a főiskola udvarába, hol már fel volt állítva a gimnáziumi ifjúság és városi tűzoltóság s nagy közönség gyűlt össze a kínos búcsúzásra. A kar bánatosan szép éneke után *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész mondotta el — mély meghatottsággal — tárca rovatunkban olvasható s a fájdalmat híven visszatükröző beszédét. Bezáró imáját a kar újabb éneke követte, a mely alatt az ifjúság — szép rendben és csendben — megkezdte a kivonulást. A koporsót tanárok emelték a gyászkocsira és kísérték a főiskolai épület elé, hol már füstölő fáklyákkal várta a töltés két oldalán elhelyezkedett fiatalság. A főiskolai előjárásából a két algondnokon kívül ott láttuk dr. Lengyel Endrét, Dókus Ernőt Meczner Bélát; a megye részéről az alispányt több újhelyi előkelőséggel együtt; az elhunyt testvérét, Kun Gyula fővárosi tanácsost és a Ludoviceumban tanuló fiát; a városi képviselő-testületet s a boldogútnak számos vidéki és helybeli jó ismerőseit. A temetőben *Dr. Ballagi Géza* búcsúzott el a szeretett baráttól és tisztartstól, alig bírván leküzdeni szívének fel-feltörő fájdalmait. A közönség zokogva hallgatta e beszédet, a melyet szintén egészben kívántunk lapunk t. olvasóinak bemutatni. Az ifjúság nevében *Bajusz József* joghallgató mondott istenhozzádot a kedvelt tanárnak s az ifjúság nagy barátjának. Csinos beszéde, szónoki előadása a mély gyászban is kedvesen hatott a jelenvoltakra. Mikor már a koporsót leeresztették a föld kebelébe s rákaparták a kemény göröngyöket: még akkor is alig bírtuk elhinni, hogy az, a mit végig éltünk, csakugyan valóság. Hangja még a gyászdalokon át is fülünkbe csengett s úgy tetszett, mintha a borzasztó való nem volna egyéb mint egy rossz álom. Fájdalom alatt roskadozó özvegyét, ki a boldogútnak mindenét veszítette, csak nagy nehezen lehetett a szomorú helyről eltávolítani s visszavinni az üresen maradt házba. Temetés alatt és után számos részvét-írat érkezett.

— **A dunántúli ág. evang. egyházkerület** folyó hó 15-ikén tartotta rendkívüli közgyűlését Pozsonyban, Baltik Frigyes püspök és Dobroviczky László, legidősebb esperesi felügyelő elnökelete alatt. A gyűlés legfontosabb tárgyát a *zsinattartásának* kérdése képezte. A mint ezt a tárgyat az elnökség napi rendre tűzte, felállott a panszlávok egyik vezére *Mudron Pál* s egy határozati javaslatot terjesztett elő, melyben arra hivatkozván, hogy az 1790/91: 26. t.-c. 4. §-a a szuperintendenciák zsinatáról szólván és a szuperintendenciákat a legmagasabb önkormányzati testületeknek ismervén el az ágost. evang. egyházban, melyek egyenjogúak egymás között s így azoknak egyike sem majorizálható mások által: indítványozta, hogy határozza el az egyházkerületi közgyűlés, hogy az egyetemes gyűlés 1890. évi 37. számú határozatát, melyben a dunáninneni kerület, noha kijelentette, hogy a zsinatot ez időszertint időelőttinek tartja oda utasított, hogy a zsinat költségeinek fedezéséről gondoskodjék, mint a mely az 1790/91. évi 26 t.-c. 4. §-ába vág, a maga részéről kötelezőnek el nem ismeri.

Ezzel szemben a kisebbség megbízottja *Ritter* esperes, miután a zsinattartás kérdéseiben a négy ev. egyházkerület egyetemes gyűlése véglegesen határozott, a pozsonymegyei, Pozsony városi és mosonymegyei esperességek nevében ünneplésen tiltakozott az ellen, hogy a kerületi gyűlésen a zsinattartás kérdése még egyszer tanácskozás tárgyává tétessék s kijelentette, hogy bármit határozzon a kerületi gyűlés többsége, a zsinaton képviseltetni fogják magukat. Ezután mintegy három óráig tartó, heves vita következett. A Mudron hívei kijelenték, hogy a *folyó évben tartandó zsinatra*, több okok között, azért sem küldenek követet, mert az egyetemes gyűlés törvényes létjogát nem ismerik el s így annak határozatai nem lehetnek rájuk kötelezők, *okul hozták fel azt is, hogy a zsinatnak az ev. ref. atyafiakéval egyidejűleg tartásából világos az unionalis célzat*. Érdekes az a nyilatkozat is, hogy „ha a dunántúli kerület, 1848 előtt harminc évig fumigálhatta az egyetemes gyűlést, ugyanazt teheti a dunáninneni kerület is és fumigálhatja az egyetemes gyűlést 30, 60 vagy 100 esztendeig is”. A kisebbség minden hevesebb vitától tartózkodván, szavazásra került a dolog, s a szavazás eredménye az lett, hogy 5 esperesség 3 ellenében kimondotta, hogy *a kerület a nem kellőleg előkészített zsinatra követeket nem küld*. A kisebbség ezen határozat ellen óvást jelentett be s egyuttal kimondá, hogy azt magára nézve kötelezőnek el nem ismeri s a zsinatra követet elküldi. *Baltik* püspök a határozatot kimondván, felállott elnöki székéből, s következőleg nyilatkozott: „Parlamentaris helyzetemnél fogva, itt egyházi törvényeinkben gyökerező püspöki állásomnál fogva úgy a jelen elnökség, valamint távol levő elnöktársam nevében, bár ily megbízatással nem bírok, de álláspontját ismerve, nyilatkozom. Tekintve hazai ev. egyházunknak közel 100 év óta táplált óhaját a rendezés iránt és a fennálló szükségét; tekintve, hogy ezen évben ünnepeljük az 1790/91 évi 26. t.-c. századik évfordulóját; tekintve, hogy püspöki hivatalomba iktatásom alkalmával mondott programmbeszédemben azon közhelyesséssel fogadott ígéretet tettem, hogy hazai ev. egyházunk egységét, illetve a többi testvér kerülettel a köteleket fentartani köteleességemnek ismerendém, de az elnökség jogainak teljes épségbentartása érdekében is kijelentem, hogy *mi, az elnökség, a zsinatban való részvételünk jogát fentartjuk, ott közösen gyakorolni fogjuk s ebből folyó köteleességeinket ismerve, közegyházunk javára ott dolgozni kívánunk*.” *Baltik*ot férfias fellépéseért viharos éljenzés fogadta, mert ezzel bebizonyította, hogy nem áll teljesen a Mudronisták szolgálatában.

— **Simor hagyatéka a pápának.** A volt hercegprímás aranyai. — a miket ő Rómába kívánt kivándoroltatni, — 98,546 frankra rúgnak s ezt a szép kis összeget a pápa kincstárának már ki is fizették. Híre járt egy időben, hogy hazai közművelődési célokra is hagyományozni szándékozott valami nagy összeget s betelt rajta, hogy „nagy dolgokat akarni is elég.” Vajjon nem érjük-e meg, hogy a szentek közé emeltetik?!

— **A debreceni új egyházmegye** nehezebben alakul a valóságban, mint a papíron, mivel a még meglevő régi egyházmegye, mint rendkívül becses résztől nem könnyen hajlandó a debreceni egyházközségtől megválni. A folyó hó 7-én Debrecenben tartott egyházmegyei gyűlés ugyanis kimondta, hogy az eléje terjesztett „javaslat”-ot nem elég csak a presbiteriumoknak tárgyalniok, hanem azt közgyűlésnek kell megvitatni és elfogadni s még a közgyűlés határozata és a javaslat érdeme felett is egy egyházmegyei bizottság fog tanácskozni és véleményt mondani; csak mindezek után s az egyházmegye kedvező határozata mellett lehet majd a 40,951 lelket számláló egyházközség külön egyházmegyévé. Százados viszony megszakítása nem járhat nagy nehézségek nélkül s nem csodálkozunk rajta,

ha az egyházmegye — hogy jól oldhasson — lassan bontja a régi köteléket.

— **A középiskolák tanáraihoz, a tanár-egyesület útján** a II. nemzetközi ornithologiai congressus magyar bizottsága, gróf Bethlen földművelési miniszter aláírásával, a következő meghívót intézte. „A magyar kormány és a főváros áldozatkészsége lehetségessé tette, hogy a II. nemzetközi ornithologiai congressus folyó évi május 17-ikén Budapesten üljön össze. Midőn ezt a kongressust előkészítő magyar bizottság tudatni szerencsés, egyszersmind kedves köteletségének tartja a magyar szent korona országainak középiskolai tanári testületeit e congressusra tisztelettel meghívni. Minthogy a congressus sikere a szakembereknek, illetőleg a szorosan működő tagok mellett, a rokon szakmákkal foglalkozó bűvároknak minél élénkebb részvételétől függ, a magyar bizottság ama reményét és kérését is kifejezi, hogy a magyar középiskolai tanári testületek, a congressus tudományos céljának támogatása érdekében, magukat a congressuson a természetrajzi szaktanárok által lehetőleg képviseltetni s így ennek sikerét előmozdítani szívesek lesznek.”

— **Emlékezzünk régiekről!** II. Rákóczy György fejedelem Szatmárvármegyéhez: „Parancsoltuk, hogy a szatmári vásárt vármegyéstől *keddre* kell áttenni . . . de az, mint most is tudósítanak tiszáninnen levő Ecclesiák püspöki s mellett való predikátor uramék, eddig is azon napról *keddre* az vásárt nem rendelte *kegyeltek*; parancsoljuk *kegyelmesen* *kegyelteknek*, ne ellenkezzék ez dologban s hogy tovább is *botránkozás* ne legyen az *hetfői* vásárt változtassa a megírt *napra* *kegyeltek*. Annakfelette *stb.* Secus non facta. Datum in Arce Nostra Eced Ao die 16. Octobris Georgius Rákóczy m. pr. (Szatmárvármegye levéltár Act. pol. publ. fascic. 9. Nr. 20. 1654.). Az országos vásár ma is *kedden* és *szerdán* tart Szatmár-Németiben. Ez a felelet Baross miniszternek a vasárnapi vásár mellett tartott apologiájára. Továbbá a sárospataki ref. *főiskola háromszázados ünnepélyén* így szólt Dinielik, az egri káptalan követe *Török Pálnak*: „a míg kivívjuk az alkotmányt, *veletek* tartunk; azután azonnal *ellenetek* leszünk.” És tessék szétnézni, nagyon úgy van. Ebből az a tanúság, hogy egyetértsünk! Fájdalom ma még protestáns világi férfaink is nagyon *clericalisok*. *Van-e szükség hát most összevesznünk?* Azoktól kértem ezt, a kik a *Tiszántúli superintendens* ketté osztását vitatják. *Fontolják meg a dolgot!*

Desperans.

— **Az újjá szervezett országos Köznevelési Tanács** alakuló gyűlését Csáky gr. köznevelési miniszter nyitotta meg. Beszédében hangsúlyozta, hogy a középiskola reformjával már legközelebb foglalkozni kell, mert nem hiszi, hogy sokáig el lehetne odázni az egységes középiskola létesítését.

— **Nyilvános számadás és köszönet.** A sárospataki állami tanítóképezde ifjúsága által, folyó hó 11-én az ifjúsági segélykönyvtár és zenealap javára rendezett hangverseny és táncmulatság összes bevétele 275 frt 20 kr volt, mely összegből 169 frt 11 kr kiadás levonatván, tiszta bevételül marad: 106 frt 9 kr. Felülfizettek: Szekerák Kálmán 4 frt. Bálint Dezső 3 frt, Dezső Lajos 3 frt, Ballagi Géza dr. 3 frt, Czinke István 1 frt, Eperjesi József 2 frt, Hodossy Béla 2 frt, Kérészy István 2 frt, Kun Béla 2 frt, Lengyel Endre dr. 2 frt, Nemes Lajos 2 frt, Szinyei Gerzson 2 frt, Wohl László 2 frt, Bogay Aladár 1 frt, Cziráki István 1 frt, Dobos Géza 1 frt, D'Elle-Vaux Béla 1 frt, Galgóczi Barna 1 frt, Herepey Károly 1 frt, Iványi Károly 1 frt, Kapitány János 1 frt, Karácsonyi Jakab 1 frt, Kovács András 1 frt, Kubinyi Mihály 1 frt, Kun Zoltán dr. 1 frt, Kun Dániel 1 frt, Marikovszky Péter 1 frt, Molnár Gyula 1 frt, Nemes István 1 frt, Nagy Gábor 1 frt, Oppitz Sándor 1 frt, Pazuha András 1 frt, Radácsi György 1 frt, Rác Lajos 1 frt, Reményi Vendel 1 frt, Szepes István 1 frt, Tatár József (Erdőbénye) 1 frt, Vass Gyula 1 frt, Kun Bertalan 50 kr, Tatár István 50 kr. Jegyét megváltotta Púza Sándor (1 frt), Váry László (Rozsnyó) 2 frt. A közönségnek, valamint a felülfizetőknek, a nemes ügy nevében, hálás köszönetet mond

a rendezőség.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Vajányi Lajos 1828—1891.» *Radácsi György.* — «Kovách Károly, ungi egyházmegyei gondnok gyűlést-nyitó beszéde.» — «Néhány szó a theologia mai védelmi harcáról.» *Csik Dániel.* — «A mai Németország.» (Folytatás). *Tüdös István.* — «A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.» *Mitrovics Gyula.* — «A szatmári ev. ref. egyházmegye gyűlése.» *Kalós Péter.* — «Vegyes közlemények.»

VAJÁNYI LAJOS

1828—1891.

„Tekintsétek meg és lássátok meg, ha van-e olyan bánat, mint az én bánatom, a mely én rajtam esék!” — ez a jaj-kiáltás hangzik felénk a kies Torna bércei közül, a hol a mi gyászba borított Sionunk tördelve terjesztgeti kezeit ég felé és nem akarja bevenni a vigasztalást, mert „elesett az ő fejének koronája!”

Hihetetlen, ez is hihetetlen!

Vajányi Lajos, percupai lelkész és esperes, mult hó 26-án este, a mint épen készülődött, hogy egy jól végzett nap után pihenésre hajtsa le megfáradt tagjait, agyszélütés következtében, meghalt.

Mi, a kik szerencsések voltunk őt ismerni s lelkének mozdulataiban gyönyörködni, értjük a felsíró bánat nagyságát és mélységét, s az alig pótolható veszteség fájdalmaiban szívünk szerint osztakozva a Siralmak költőjével felelünk vissza a megrendítő jaj-kiáltásra, mondván: „Megtapodta az Úr a mi erős vitézeinket közöttünk... betöltött minket sok keserűséggel, a porba nyomott le minket!”

Igen, a mi erős vitézeinket; mert a boldogult a mienk is volt, a sárospataki főiskoláé.

Tornamegye egy példásan szerény, fáradhatatlanul munkás, valódi minta-esperest vesztített el benne; mi elvesztettünk egy kötelesség-tisztelő, nemes-keblű, tanügyet, tanúlóságot s tanárokat forrón szerető jó barátot, igazgató-tanácsunknak egy kitűnő közkatónáját.

Mindenki tudta a tiszáninneni egyházkerületben, hogy a kis tornai egyházmegye

egyházi, méginkább iskolai ügyeit páratlan közszellem emeli egyre fölfelé, a mióta annak esperesi székét Vajányi Lajos tartja elfoglalva. Tudtuk azt is, hogy ennek oka a vezér bölcsesége, hűsége, az ő példaadása és szeretetteljes szigora. Annyira haladt e téren, hogy akadtak Tamáskodó lelkek, a kik megáhlván a kis megye utolérhetetlennek tetsző dicsőségét, gyanúval próbálták megbántani a vezérnek feddhetetlen lelkét. Ezeknek szinte jézusi nyugalommal felelt: «Jöjjetek és lássátok!» A kik sikerének titkai után tudakozódtak, azokat rendszerint így elégítette ki: «Akarni kell!» Mikor mások a tanügyi sikertelenséget palástolva a bírák, szolgabírák hanyagságára hivatkoztak: ő kigyúlt arccal tiltakozott: «Azt szeretné ő látni!» «Hát mire való az alispán, a főispán, a miniszter?!» Igen, ő kész volt akarni, ha kellett a végletekig is, az ügy javáért.

De nem volt rá kényszerülve, hogy harcoljon az emberek és hivatalnokok rossz akarata ellen. Szerencsés modora, vérmérséklete, finom tapintata mindig megtudta nyerni a győzedelmet harci zaj nélkül is s bizony alig lehet valaki, a ki haragot hordana szívében a miatt, hogy lármás dicsőséget szomjuhozva, a világ elé hurcolta legyőzött ellenfeleinek nevét s gyarlóságait. Nem akart nagynak látszani soha a mások rovására!

Jegyzőkönyvek örökítik, hogy milyen odaadással szolgálta a tiszáninneni kerület népiszkolai tanügyét, mint a kerületi tanügyi bizott-

ság jegyzője. Mennyit nyughatatlankodott a magacsendes modorában, ha egy-egy gazdagabb egyházmegyét nehezen lehetett előbbre mozdítani! Mily szívesen ült a számadatok között és készítette évről-évre a kerület tanügyi képét és adta a jó tanácsokat a mutatkozó hézagok elosztatásához! Még — mint esperes is — alig tudott megválni ettől a fáradságos tiszttől, úgy oda nőtt lelke a kerület tanügyének ellenőrzéséhez.

Ez a hajlama tette őt kiválóan hivatottá a sárospataki főiskola igazgató-tanácsába. Egészen neki való téren, benső hajlamainak hódolva járt s dolgozott itt közöttünk, katonás pontossággal felelve meg a magára vállalt e nemű tisztnak.

Nem ütött zajt soha. Keveset beszélt, de a tetteiben gyönyörűséggel versenyzett a legjobbakkal. Mint maga is zenész, nagy kedvteliséssel figyelte az ifjúságnak a zenében és éneklésben mutatott előhaladását; mint egykori honvéd-hadnagy nem maradt el az ifjúság torna-mutatványairól s noha rendszerint alig lehetett az ő jelenlétét észrevenni és sohasem tolakodott előre véleményével: senki sem volt rajta kívül, a ki jogosabb bírása lehetett volna a látottaknak és hallottaknak.

Bármennyire visszahúzódozó volt különben, ott a hol embertársainak hasznára válhatott, egy percig sem engedte meg önmagának a késlekedést és szerénykedést. Az 1872-iki kholerában úgy járt a körülte hullongó sokaság között, mint egy apostol. Szelid szavával s homeopathikájával, gyors segítségével egy egész vidéknek vált jóltevő angyalává s nem is kerülhetette ki, hogy a legfelsőbb helyről neki is felajánlott jutalmat — a Ferencz József-rend keresztjét — el ne fogadja. De a ki erről a kitüntetésről soha egy ígét sem ejtett el, az a boldogult volt.

Értjük, tudjuk méltányolni a kis Torna rendkívüli veszteségét és mélységes fájdalmát, s a még teljes férfiúi erejében kidőlt jeles sírhalmára mi is fájó szívvel teszszük le az elismerés szerény koszorúját.

Áldás emlékére!

Radácsi György.

Kovács Károly, ungi egyházmegyei gondnok gyűlést-nyitó beszéde.

Ismét elvonult egy év felettünk, hogy a jelennek helyt adjon. Év következik év után, szakadatlan láncolatban, s az emberiség a remény csillagának vezérlete alatt küzd lételeért, küzdelmének könnyítését önmaga és művei tökéletesítésében keresve. Az év elteltével végződnek s kezdetével megújulnak e küzdelmek, melyek tényekben és eseményekben nyilatkoznak; tényekben és eseményekben, melyeknek egymást felváltó sorozata képezi aztán a történetet. Bár tehát egyik év ép úgy kezdődik és végződik, mint a másik; ép oly tartamú, mint a másik; ép úgy meghozza a küzdelmeket, mint a másik: a változó, gyakran véletlen viszonyok olykor az elemek működésének hatása alatt merülnek mégis fel

oly tények és események, melyek a többiektől magukat megkülönböztetik az által, hogy az összes emberiségre, vagy legalább annak egy részére kihatással vannak; oly tények és események, melyekhez az összes emberiségnek vagy egy részének, egy népnek, vagy egy felekezetnek édes, vagy gyászos emlékei fűződnek, melyek tehát a történet széles mezején kimagasló pontot, mintegy határdombot képeznek, s az által az évet emlékezetessé, korszakalkotóvá teszik. Ily korszakot alkotó magyarhoni protosztáns egyetemünk történetében az 1790¹-ik év, melynek jelenben századik évfordulóját éljük.

Azon év eseményeinek nyitányát képezte, egy korán felülemelkedett világnézetű, de önkényesen uralkodott fejedelem halála, ki tíz évi sikertelen küzdelme után kénytelen volt belátni, hogy ősi szokásokkal és intézményekkel bíró nemzetet theoretikus kísérletekkel boldogítani nem lehet, s ki midőn ez okból intézményeinek egy részét visszavonta, a szeretet vallása isteni alapítójának nevével alakoskodó, fondor jezsuiták kiűzésével megpecsételt vallás-türelmi rendeletét végrendeletül meghagyta; folytatása volt ez év eseményeinek egy szelid, de rövid uralomra hívott fejedelem megkoronáztatása; befejezése pedig hazánk független államiságának, ősi alkotmányának s iker-testvérül vallásunk — habár nem teljes — szabadságának törvénnyel biztosítása. Nem új vívmányok ugyan ezek — mert hazánk független államiságát a világ, — vallásunk szabad gyakorlatát hazánk történetének érc-lapjaiba őseink kardjuknak élével vésték be, de még is jelentékenyek, mert azon pergamenről, melyre honalapító őseink az alkotmányt írták, s melyet ők vérukkal, II-ik Endre királyunk arany pecséttel erősített meg, s azon pergamenről, melyre Bocskay, Bethlen s Rákóczy, a dicsők, a vallásunk szabadságát biztosító békekötéseket írták, a zsarnok hatalom és vakhít hóhérai, a Kolonichok Karaffák által kiontott honfivért és keserű könyeket részben letörölték, bezárták az üldözések korszakát s megnyitottak egy oly korszakot, melyben vallásunk bárkája a protestantismus folyamának kijelölt medrében békésen lenghetett, a mívelődés terjedő világosságának segélyével pedig — dacára a Lajcsákok által a vegyes házasságok elkárhóztatásával emelni törekedett gátaknak — kath. államférfiak: Beöthy, Bezerédy, Deák, Klauzál, Széchenyi, Batthányi evezésük mellett, mindjobban haladhattott; míg az örökre emlékezetes 1848-ik évben az egyenjóság ígéret-földéhez közeledett. Abba ugyan a hazánkra nehezedett abszolút uralom támadásai bevezetni nem engedék, azonban miután azon védbástya, melynek óltalma alá menekült önkormányzatunk, annak lövegeit ingadozás nélkül kiállotta s hazánk alkotmányának hajóját az absolutismus zátonyából sík tengerre kijutni segítette: — elérkezett az 1868-ik évi LIII. törvény biztos kikötőjébe s a vallásos meggyőződés megszabadult békítől, a vegyes házasság pedig a csábítás daemonaitól.

Ily korszakot nyitott meg az 1790¹-ik év. Ez indította egyházkerületi gyűlésünket arra, hogy püspökünk indítványa folytán a többi egyházkerületeket és a mennyiben azon év s azt követett század eseményei egyiránt érdeklik ágostai hitvallású testvéreinket is, e nevezetes év százados évfordulójának megünneplésére felhívja.

Hiányos lenne azonban a kép, melyet a letűnt századnak vallásfelekezetünket érintett főbb eseményeit a nagytiszteletű egyházmegyei közönség eleibe állítottam, ha annak háttérét hasonló vonásokkal ki nem színezném! Míg ugyanis vallásfelekezetünk s általában a pro-

testantismus a felmutatott előnyhöz jutott, addig a nemzet és fejedelmei által, mai napság már legnagyobb részt megszünt költelmek teljesítésének feltétele alatt adományozott rengeteg birtokára s azon alapuló nagy hatalmára féltékeny római katolikus főpapság — mint az idők kezdete óta a sötétség a világosság ellen — nem szűnt meg a szellemi világosságot terjesztő protestantismus ellen küzdeni, s positióit lépésről-lépésre, sáncról-sáncra, a törvényhozás asztalánál, egyelőre t. i. — míg a hamisítatlan közszellemet találta magával szemben — a kapacitálás loyalis fegyvereivel védeni; a mint azonban ármány és erőszak a nemzet kezéből kicsavarta függetlensége védelmére kivont fegyverét, nem mulasztotta el az időt és körülményeket akna-művek építésére megragadni. Új és hajlékony nemzedéket talált eszközül szükségesnek, s hogy azt teremtsen, a fiatalság érzelmeit a vakhit és vallásgyűlölség becsepegtetésével kellett megmérgezni, észjárását az észjog és történelem meghamisításával megrontani, s kik lehettek erre alkalmasabb mesterek, mint a kiűzött jezsuiták? Tehát azokat hívta be s állította tanintézetek vezetésére; hogy pedig a növendék kedélyét már a bölcsőnél előkészítve találja, a leendő anyák kiképzése végett — az e tekintetben mutatkozó égető szükségét felhasználva — könnyen hozzáférhető, s azért csábítólag ható leánynöveléket állított fel s azok vezetését külföldről importált, majd azok által nevelt, nemzetellenes érzelmű apácákra bízta, s időjártával azok számát annyira szaporította, hogy már ma a humanismus alkotta intézetekben, árvák, szegények, betegek ápoláiban a kellő szolgáltatokat, majdnem kivétel nélkül, azok teljesítik, azon feladattal, hogy a gondozásukra bízott lelket, bár a haldokló utolsó percének megkeserítésével, az egyedül üdvezítő egyház számára megnyerjék; szent társulatokat szervezett, jól nevelt főurak bevonása mellett, s hatalmas eszközeivel a míveletlen s azért hiszékeny nép közt olcsó olvasmányokat, hitregéket s képeket terjeszt Mária és a szentek költött csudatelaíról, s midőn idejét látta annak, hogy lábait az ekkép lerakott alapon megvetheti, s úgy találta, hogy a vakhit és felekezeti gyűlölségnek a jezsuiták és schwesterek által elhintett sárkányfogai nemcsak termékeny talajra hullottak és kikeltek, hanem Zichy Nándor-féle harcképes viadorokká fejlődtek: megtagadta és alárendeltei által megtagadtatta a törvény iránti engedelmességet; dogmát alkotott az elkeresztelésekből; egyháza különban székelő főnökét az ország törvényhozásába beavatoztatta; panaszt emelt a törvény megtartását kötelességének tartó kormány ellen, s oldalvágást intézve az 1868. évi törvény ellen, panaszát parlamenti vita tárgyává tette, s még a munkás osztály megkímélését s a kisderek megóvását célzó törvényekbe is bevitte a felekezeti szellemét. A megtámadott törvény ugyan sértetlenül került ki a csata tüzből, azonban még mindig támadás tárgyát képezi, s a katolikus szentté tett első királyunk neve napjának megülvése minden vallásfelekezetre, tehát reánk nézve is kötelezővé lett.

A hatalom nagyszerű tényezőivel rendelkező ellenféllel szemben a küzdelem kitartását a segélyforrásokul saját életerejére és buzgóságára utalt vallásfelekezetünkre nézve megnehezítette azon kényszerhelyzet, miszerint létezésének veszélyeztetése nélkül nem engedhet s engedheti kezéből kiesni a művelődésnek általa eddigelé fenlobogtatott zászlóját, s a művelődés rohamosan terjedő s a velchaladni nem akarókat elseprő árjának, a kormány által is elősegített térfoglalása mindig több és erejét kimerüléssel fenyegető áldozatokat követel; hogy azokat mégis elviselhesse, azon régi s mindig való igazság szerint «concordia res parvae cres-

cunt» ref. egyházunk ösztönszerűleg indítatva érezte magát erőinek tömörítésére, a szorosabb összeköttetést nélkülözött egyházi testületek egyesítésére. Ezen eszme öltött testet, a midőn tíz évvel ezelőtt magyarhoni összes vallásfelekezetünk közös gyűlését, a zsinatot Debrecenben megtartotta, azon az öt kerület egységesítését s annak a nagy horderejű és jótékonyaságú alkotásnak, a közalapnak — melynek áldását szegény gyülekezeteink és lelkeszeink már eddig is élvezték és élvezik — létesítését törvénybe iktatta.

Sajnos, hogy a zsinat tagjai még nem voltak képesek menekülni egy részt a particularizmus, más részt az uralkodó szellem zsibbasztó hatása alól, s intézkedései nem hordják magukon azon autonóm, őspostantás szellemet, — mely felekezetünknek hánytorgatott szegletessége dacára, számát haladó súlyt és azzal párhuzamos tiszteletet vívott ki az ország közvéleményében; szabad azonban reményleni, hogy okúlva a tapasztaltakon s belátva, miszerint a reactio szolgálatában saját romlásunkra nyujthatnak segédkezet — az ez évben hihetőleg megnyilandó zsinat felett mas szellem fog lengeni, annival inkább, mert hihetőleg ágostai hitvallású testvéreink is egyidejűleg tartandván hazánk székvárosában egyetemes gyűlésüket, nemes verseny veheti kezdetét a közös feladatok megfejtése érdekében s talán a tömörülés egy újabb processusa indulhat meg a két protestáns egyház régóta óhajtott és tervezett egyesítésének nagy kérdésében.

A zsinat által megalkotott közalap évi bevételei nem felelven meg a nagyobb mérvű hozzájárulásra alapított számításnak s mindannak dacára, hogy egyes alapítók: b. Baldácsy és Jordán tetemes értékben és összegben járultak növeléséhez, a lefolyt tíz év alatt nem fejlődhetvén annyira, hogy minden szükségét fedezzen, minden sebet meggyógyítani képes legyen, az államtól a törvény által biztosított, de még mindig megoldásra váró vallás egyenlőségi kérdés elodázásával élvezett segély is a hiány fedezésére elenyészőleg csekély lévén, mert csak egyetlen egyet, az iskolák fentartását említve, annak kerekszámában 15 millió forintot tevő költségeinek fedezéséhez, az állam negyedfélszáz milliónyi budgetjéből, annak $\frac{1}{7}$ részéig sem járul s az azon felüli 14 millió forint terhe a vallásfelekezetek vállaira, tehát saját vállainkra is nehezedik, minél pedig a művelődés haladása még többet követel: egyházi főhatóságaink s vezérférfaik, míg egy oldalról a törvény által biztosított egyenjogúság megvalósítását sürgetik, más oldalról semmit sem mulasztottak el annak növelése végett s legközelebb egy nagy nyerevény-sorsjáték engedélyezését eszközölték, mit az országgyűlés, a főrendeknél Batthiányi Lajos gróf lelkes pártolása mellett, készséggel meg is szavazott. De ha az anyagi erő gyűjtéséről, szaporításáról gondoskodtak, a szellemi érdekekről sem felejtkeztek meg azon feladattal, hogy a protestáns tudományos műveltség terjesztése, a vallásos buzgóság serkentése s ébrentartása s egyszersmind a katolikus vakhit terjesztő nyomtatványok hatásának ellensúlyozása végett, a kor színvonalán álló művekkel, népies, olcsó olvasmányokkal lássa el a közönséget, Irodalmi Társulatot alapítottak; megindult a mozgalom leánynevelő-intézetek felállítására érdekében is.

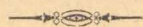
Nem lehet meg nem emlékezni a legközelebb, mult 1890-ik év szeptember 14. napján, Abaujvármegye, Gönc városában az összes hazai protestáns egyház képviselte s nagyszámú közönség jelenlétében, hazánk összes értelmiségének, kül- s kiválólág angolhoni testvéreink érdeklődése mellett, magtartott ünnepélyről. A ki a könyvet, mely a szeretet vallását tartalmazza, azon

vallást, a mely átöleli s Istenhez, mint jóltevő s szeretetteljes atyához vezeti az összes emberiséget, mely szövetségül szolgál életünk pályáján, mely buzdítva, bátorítva, vigasztalva elkísér sirunkig, s bevilágít még annak sötét éjjelébe is; azt a szent könyvet, melyet görögösen *Bibliának*, nyelvünkön *Könyvek-könyvének* nevezünk, de a mely eredetileg héber-görög, majd latin nyelven volt csak olvasható, hazai nyelvünkre átfordította s lehetővé tette, hogy a magyar nép első forrásból merítse vallása tanait, hogy templomaiban saját édes nyelvén hallgathassa s megérthesse annak igazságait: — az *Károlyi Gáspár* volt, a nevezett egyház lelkésze. Megmozdult a protestáns lelkiismeret, s hogy a nagy férfiú iránti háláját lerója, díszes emléket állított működése és halála helyén, hogy hirdesse, míg magyar és protestáns lesz, vallása és nemzetisége apostolának dicsőségét.

Midőn ekkép feltüntettem az 1790¹/₁-ik év jelentőségét; felmutattam ref. egyházunknak, általában a protestantismusnak lételeért azon év óta lefolyt, egy század alatt vívott küzdelmeinek panorámáját: lehetetlennek találom, hogy azokból a következtetményeket le ne vonjam, s azokra rá ne mutassak. Reformált egyházunk, általában a protestantismus, mint láttuk, győzedelmeskedett mindig az abszolutizmus és katolikus reactio által ellene intézett támadásokon, eleibe rakott akadályokon; mert zászlóján hordta a művelődés, előhaladás és szabadság jelvényeit, s mert e zászló kibontására s annak vezérlete alatti küzdelemre volt biztos tere önkormányzatában: ebből következik, hogy míg e zászlóhoz és önkormányzatához hű marad, a diadal biztos reményével nézhet a jövő század, sőt a végtelenség bármely viszontagságaival szembe, s ezt szívünkbe és elménkbe vésünk szükséges e korban, melyben a hatalom központosító törekvése a nemzet ezredéves önkormányzatát elnyeléssel fenyegeti.

Most már ideje lesz megemlítenem, hogy egyházkerületünk főpásztora, szeretve tisztelt püspökünk, lelkészi hivatalának fél-, püspökségének negyedszázados évfordulója is a jelen év, s hogy a főtiszteletű egyházkerület e feletti örömeinek ünnepélyes alakbani kifejezését elrendelte. Midőn ezt megemlíteni kötelességemnek tartottam, tettem azon biztos reményben, hogy a nagytiszteletű egyházmegye a maga részéről sem mulasztja el ahhoz méltóan járulni.

ISKOLAI ÜGY.

Nehány szó a theologia mai védelmi harcáról.

(Dr. Buder, tübingai egyetemi tanár előadása után.)

Régi dolog s bizonyításra sem szorul, hogy minden tudomány főcélja: az *igazság* keresése. Ebből az alapelvből indulva ki, bátran kimondhatjuk, hogy *tudomány* névre csak az tarthat számot, a mi a jelzett főcélt sohasem téveszti szem elől, ellenkezőleg annak elérésében vagy legalább megközelítésében szünetlenül fáradozik. Hangsúlyozva emeljük ki már e helyen, hogy a theologiának is — épen mert tudomány — minden korban s körülmény közt az a legfőbb s legnemesebb feladata, hogy a keresztyén élet és világnézet tisztázásában minden melléktekinetet mellőzésével, egyedül az *igazság* kutatására fordítsa erejét. Természetes dolog aztán, hogy ezen feladat megoldásához első sorban a *szabad vizsgálódás* útján juthatunk el. S épen mert a protestantizmus

tényleg a szabad vizsgálódás alapján áll: a *prot. theologia* az, mely a ker. élet és világnézet tisztázásában, az emberi szív nagy kérdéseinek megoldásában vezérszerepre van hivatva.

Igy állván a dolog; kiszámíthatlan nagy baj az, hogy a *saját házukban* sincs egyetértés, melynek erejével pedig egyedül volnánk képesek a rákváró vezérszerep sikeres folytatására. Ha a saját házukban sem tűrjük a kisebb különbségeket: mit várunk a közös ellenségtől? Igaz, házi perek fordulnak elő minden tudománynál, de kétszeresen veszélyes az épen a theológiában. Ugyanazért arra kellene törekednünk, hogy ne önalkotta képek, hanem az igaz keresztyénség mellett foglaljunk erősen állást s ezt védjük a közös ellenséggel szemben. Legyünk egyek a szellemben, szabadok a kutatásban, az igazság felderítésében. Mindenek előtt legyen békeség saját házukban s tekintsünk szét odakint a sáncok körül!

Ime ma is érvényben állanak az írásnak eme szavai: «Legyetek józanok és vigyázók, mert a ti ellenségeitek, az ördög szerte jár s keresi, hogy kit nyelhet el!» (1 Péter V. 8). Midőn ezeket a sorokat idézzük, korántsem a napisajtó ephemer kifakadásaira s kérkedő kicsinyléseire gondolunk, melyekkel az rövid életének előérzetében időnként elő áll, hogy a tömegnél könnyen hívókra vadászson, hanem igenis reflektálunk arra a tudományos irodalomra, a mely úgy a támadásnál, mint a védelemnél a tudomány fegyvereit forgatja kezében. Épen ez a dolog adja magyarázatát annak a körülménynek, hogy a theologia ma is erős *védelmi harcra* van utalva. Ez a harc — mondhatni — oly régi, mint maga a keresztyénség. Midőn ez életbe lépett, nem kellett-e mindig védelmére kelni s azóta is volt-e csak egy időszak is, a melyben a theológiát ne lehetett volna hasonlítani a fogságból visszatért izráelitákhoz, kik a templom építése közben egyik kezökkel dolgoztak, a másikkban fegyverüket tarták.

Természetes, hogy a mint a támadások az időben különbözők voltak, úgy az azok elhárítását eszközlő fegyverek is az alkalomhoz képest váltakoztak. S hogy jelenleg a küzdelem *elvi* jelentőségű, ezt senki sem tagadhatja.

Ott van, p. o. korunk legveszedelmesebb jelenségeinek egyike: a *pessimismus*, mely régóta kísértve jár köztünk a keresztyénséggel merőben ellenes világnézetével. Nos, és ez téves irány, mely forrását nem a Krisztus szellemétől áthatott s így újjászületett emberben leli, a maga támadásait nem csupán a theológiának egyik vagy másik tétele, hanem magának a ker. világnézetnek alapja ellen intézi. Valóban olyan mérges növény ez, mely nem keresztyén talajon sarjadzott fel, hanem az anyagi embernek az Isten által megteremtett viszonyokkal való elégedetlenségéből állott elő.

Rothe mondja egyik művében, hogy: „*keresztyénnek lenni, főként pedig Istent hinni és mégis pessimistának lenni: a legnagyobb ellenmondás!*” És ime ez a kiáltó ellenmondás hova-tovább tért foglal az emberek közt. Művelt és műveletlen körökben temérdek azoknak száma, kik a vallástól elfordultak s *blazirtság* képezi mintegy jellemvonását, Kain-bélyegét korunk oly sok gyermekének. Avagy az indifferentismus elvégre nem a pessimismusba megy-e át? Oh bizony elmondhatjuk, hogy bár anyagi és szellemi kulturánk bizonyos pontokon jelentékeny magasságot ért el, de az is igaz, hogy a vallásos és erkölcsi műveltség nem tartott azzal egyenlő lépést. Hja! a hamis próféták mindig találnak tanítványokra!! És különös, hogy mint akkor, a midőn még új vallás volt a keresztyénség, ezt, mint államellenest üldözték, úgy most, midőn oly hosszú multja van, bizonyos körökben

a tudomány ellenségeül kiáltják ki s a különbség csak az, hogy míg kezdetben a világi hatalom nem birt a fiatal keresztyénséggel, most egyesek elég vakmerők azt jósolgatni, hogy a már megizmosodott keresztyénség a különös előszeretettel „modern”-nek nevezett tudomány fiatal óriásaival szemben, előbb-utóbb meg fog semmisülni!

Jóllehet e vakmerő jóslatnak beteljesedésétől nincs okunk rettegni, azt azonban be kell látnunk, hogy a theológiának, mint tudománynak, védelmi harcra van szüksége s feladata teljes erejével védelmezni azokat az alapelveket, a melyeken nyugszik, azokat a gyökereket, a melyekből életét veszi és pedig védelmezni kizárólag a tudomány fegyvereivel.

Valóság-e hát a vallás, vagy csak illuzió? Valóság-e közelebből a keresztyén vallás, vagy csak egyik formája az idők folyamán elődült illúzioknak? Ezek azok a kérdések, melyek körül napjainkban támadás és védelem forognak. Ezen *vagy-vagy* által a tulajdonképeni elvi határvonal meg van húzva. Ez az egyetlen vonal az, mely a két ellenséges tábor egymástól elválasztja. Innen és túl lehetnek különbségek, de a melyeket csak az elfogult pártérdek s nem a tudomány bélyegezhet mélyreható elvi eltéréseknek. Másrésről ezen *vagy-vagy* által a theológiára, mint a keresztyénség tudományára nézve az a vonal is adva van, a melynél tovább visszafelé egy lépést sem tehet, ha csak magát, mint tudományt, önként feladni nem akarja. És pedig, mint tudománynak, a mint hangsúlyoztuk is már, az igazságból kell tápot merítenie. Ha gyökerei nem az igazság talajában vannak elrejtve, legyen inkább semmivé, sem hogy a létezésre való engedélyt, mint ajándékot, idegen kézből fogadja el. Ilyen alárendelt helyzet nem illik a theologia méltóságához. És mint erős meggyőződést mondhatjuk ki, hogy egyszer s mindenkorra végezni a theológiával; bevallani azt, hogy túlélte magát s aztán hirdetni új tudományt, mint új evangéliumot s nézni, miként fog ez a világ boldogításához: mindez inkább eltűrhető s dicsteljesebb is a theológiára nézve, mint az a tudat, hogy létezését mások kegyelmének köszönheti. Távol attól, hogy az ó-szövetségi Józseffel a felől álmodozunk, hogy mint az ő kévéi előtt a többi kévéknek, úgy a theologia előtt is a többi tudományoknak meg kellene hajolniok: kell azonban, hogy a theologia folyvást azon fáradozzék, hogy a tudományos munka mezején az aratás eljöttével kévéibe ne csak üres szalmát kössön.

Igen, de hát miként védje magát a theologia ez ellenséges áramlattal szemben? Mielőtt e kérdésre is megfelnénk, egy tévedést kell helyreigazítanunk, különben ez a tudományos védekezésnek mindig útjában áll. A védekezés feladata nem lehet más, mint igaz ker. hitet teremteni, erre rámutatni, — ám mindezt szigorúan tudományos methodus mellett. Ez pedig csak úgy sikerül, ha a theologia nem mellékes dolgokra fecsérli erejét, hanem ezt a fődolgot, az elvek megvédésére koncentrálja és pedig úgy, hogy a logikának általánosan ismert törvényeire s tapasztalati tényekre támaszkodik. Példa világosít.

Bármennyire sikerülne is p. o. egyes, az authenticitás kérdésében megtámadott bibliai részleteknek megvédése, ezek szerzőinek, szerzettési helyének és idejének biztos megállapítása: mindezzel a védelmi harcnak nincs vége, mert hiszen az elvi támadások eredetileg nem az irodalomtörténet, avagy szövegkritika terén álltak elő, hanem azok igenis metafizikai, ethikai és különösen dogmatikai természetűek. Mai napság elegendő az, hogy a bibliai források egy részét még a legmesszebb menő kritika is érintetlenül hagyja s épségben tartja. Igen, ha az új-szövetségben csak a 4 nagy apostoli levél

volna is hiteles, és ha az evangéliumban csak egy töredék képezne is a történeti valóságot, ezek is elegendők volnának arra nézve, hogy a theologia azokon egy egészséges keresztyén tant építsen fel, melyet aztán teljes erővel védelmezzen. S épen mert a védelmi harc a keresztyénség tudományos existenciája körül forog, nem a dogmák, hanem a történeti theologia és exegesis fegyvereit kell készen tartanunk. Így lehet aztán a ker. gondolkodás, érzés és akarat eredeti alakát felismerni s a forrásoknak igazi keresztyénségét sikeresen védelmezni. És pedig minél elfogulatlanabb kritikával folytatjuk a harcot s minél inkább levetkezzük a dogmák bilincseit: a sikerre való kilátás annál biztosabb.

Ki lehet mondanunk, hogy a theologia védelmi harcra csak akkor vezet győzelemhez, ha mellékes, külső dolgokkal szakitunk s az erőket az elvek megvédésére egyesítjük és végül a mozgalomban teljes szabadsággal rendelkezünk. Ez azonban lehetetlen a dogmatizmus bilincseiben!

Dogmatizmus alatt értjük itt a betűkhöz való ragaszkodást, a formákba való kapaszkodást, azt a megfordított s épenezért a theologia védelmi feladatánál kétszeresen végzett teljes irányát az ítéletnek, mely a hagyományok értékét saját felfogásától teszi függővé; azt a férfiatlan agodalmat, mely kétségbe esik, ha már egy theologiai, vagy egyházi forma széttörik, vagy csak meg is változik. Minden félreérthetőség kikerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy távol vagyunk attól a gondolattól, mintha az egyházi dogmákat csupán üres formáknak tartanók s mintha azoknak értékét az alaki észtehetőség mértéke szerint bírálók el. Készséggel ismerjük el, hogy a dogmák bizonyos tekintetben morális jelentőséggel bírnak, s motivumaik erkölcsi természetűek. Épen ez az, a mi fölött a dogmák méltatása közben barát és ellenség könnyen átszaladnak, s ez által a kölcsönös megértés és egyezés elérhetését megnehezítik. Egy résről a dogmák elleni harc nem volna oly heves, ha azokat nem mint elavult, értéktelen holmit tekintenék, hanem mint olyanokat, a melyek valláserkölcsei és pszichologiai gyökerekkel rendelkeznek. Másrésről pedig a dogmákkal szemben elfoglalt álláspont sokkal szabadabb, bensőbb, igazabb volna, ha szem előtt tartanák, hogy a dogmák, még a centrál és alapdogmák is — épen mert dogmák — nem őseredetűek, hanem a melyek az időben, ennek befolyása alatt és csak bizonyos időre álltak elő; ha nem felednék el mindig, hogy egy ember s idő dogmája sem egy a keresztyénséggel és hogy miként az egyház sem hibátlan a maga valláserkölcsei életében, úgy dogmája sem csálthatatlan! Lehet igenis, az egyháznak a dogmák terén kifejtett munkásságát méltányolni, de mai napság már azok a dogmák a theologia védelmi harcában nem elegendő fegyverek, mert az ellentétek s a kiegyenlítésre váró pontok egészen mások ma, mint voltak a múltban. A keresztyénség védője hű fia lehet egyházának és mégis — mondhatni — épenezért az egyházi dogmatikának ezt vagy azt az álláspontját nem szükség, hogy elfogadja, ha tudnillik azok tarthatatlanoknak bizonyultak. Ám, a ki e nézetet nem vallja, az magának egy pillanatot se tud elképzelni olyat, mely a theologia védőmunkáját csak valami kevéssel is közelebb vinné a győzelemhez. Ellenkezőleg csak árt a theológiának, mint tudománynak; árt az egyház ügyének és mi több, árt magának a keresztyénség ügyének is. Épen ebből kifolyólag az egyháznak igazi barátai azok, a kik az ő theologiai munkálkodásaik közepette, egészen elmerülve az igazi keresztyénség élő hitébe, nem könyvnélkül betanult szövegeknek, üres formáknak, hanem az isteni kijelentés önként ható igaz

hangjainak adnak kifejezést. Míg ellenben az egyházi dogmák előtt úgy hajolni meg, mint Isten szava előtt: ennek jogosultságát kétségbe vonni egyenes kötelességünk, nem csak azért, mert theológusok, hanem mert protestánsok s mint ilyenek lelkiismeretünkben csak az Isten szava által korlátozott keresztyének vagyunk. Ime, ebben az értelemben látjuk mi a theológia mai védelmi harcát. A jelszó, mely a védelmi harc zászlóján írva van, nem lehet más, mint hogy minden tudomány csak egy hatalmat ismer el, mely előtt meghajolni kész s ez: az igazság!

Csík Dániel.

TÁRCZA.

A mai Németország.

(Folytatás).

Orvoslásra van szükség más irányban is. A berlini társadalom, mely hivatva volna mintakép lenni, roszt. Alig van némi dicséretre méltó benne. Lakosai a sörös poharak mellett ülnek, holott pedig jobb volna, ha a 10 ezer sörcsapszék helyett, ugyanennyi fürdő állana a nép rendelkezésére. Ha valahol, úgy Berlinben chablonszerű a nevelés. Ha van valahol különbség tudós és tudatlan között, úgy Berlinben van a legnagyobb mértékben. Abstract s csillogó a nevelés, hol nem alúlról fölfelé, hanem fölülről lefelé építenek a tanárok, kik a multa s nem a jövőbe tekintenek. Berlin a trivialis képviselője. Nevelési rendszerében nincs igazi bölcsészet s igazi népies. Alapja a berlini nevelésnek ma nem más, mint tiszta tudomány, vagy jobban mondva a merev értelem, a mi látszólag erősségét képezi, pedig épen abban rejlik gyöngegsége. Nincs e nevelésben érzelem, a szív háttérbe szorúl. Érzélgős, sőt fanatikus is, tudományos-fanatikus e képzés, de ez soha nem mutat egészségre. E nevelési rendszerből kikerült egyen sokat tud, de keveset gondolkodik. A berlini nevelés határozott ellensége a teremtés alkalmas nevelésnek. Úgy a berlini, mint általában a német nevelésre áll ez: a nyúláször sapka csinos, de ma nem műveltségre valló dolog hordani; hanem igenis a szín s alak nélküli cilinder kalap, az már illik. S ez a cilinder kalap a mai német nevelés jelképe. *A mint a cilinder kalap természetellenes, művésziellen, otromba: olyan a mai német nevelés is. A mint e kalap csak a pincéreknek s inasoknak kölcsönöz pincéri s inasi tekintélyt: úgy a mai német nevelés is csak ebben az irányban haladónak tekinthető.*

A mai Németország az epigonok birtoka. A nagyok után következtek a korcs-utódok, kik megtagadják eredetüket, nemzetiségüket; idegen tollakkal cifrálnak, cosmopoliták a szó legszorosabb értelmében. A német ma azt sem tudja: mi az eredeti, mi a nemzeti. Pedig ebben áll minden népnek a hatalma: hű maradni önmagához! A német nem ilyen. Levetkőzte nemzeti sajátosságait s különccé vált. Vissza kell azért térnie gyermekkorához, hogy azután újra önmagáé lehessen. Gyermekké kell lennie a németnek azért is, hogy újból keresztyén lehessen. Mert a keresztyénség nem egyéb, mint gyermek-állapot. A németnek újból emberré kell lennie, hogy keresztyén legyen. Csak az igaz ember lehet keresztyén. A német nem valódi ember ma napság s ezért nem is lehet igaz keresztyén. Vissza kell térnie a keresztyénség igazi alapjára. Krisztust kell szem előtt tartania ki ősz típusa a farizeusok elleni küzdelemnek; ő legyen a világitó szövétnek ma, holnap s minden időben. Meg kell újulnia a németnek egészen, s az újjászületésre az alap adva van a keresztyénségben, melynek súlypontja a sze-

mélyes jellemben, a személyes akaratban, a személyes vezérletben áll, a Krisztus személyében!... A keresztyénség egészen egyéni, egyénivé kell lennie a németnek is. S ez könnyű dolog, hiszen a német benső — természete szerint — gyermek, s benső természete szerint keresztyén is egyúttal. Németnek lenni, gyermeknek lenni, keresztyénnek lenni: egy és ugyanaz. Krisztus maga a tipikus gyermek, gyermek a legnemesebb alakban, «Istennek gyermeke.» Mindenki, a ki gyermek, benne s vele van. Ha a mai német a kard hatalmát tartja kezeiben, akkor kötelessége a kereszt hatalmát is bírnia. Kard és kereszt összetartoznak. Ha vitéz ma a német, keresztyén is tartozik lenni. De messze van ettől a mai német!... Hiszen a hol a pénz az úr, ott a keresztyénség magasztos elvei nem élnek. A mai német társadalom pedig a pénzt bálványozza. Az arany borjú most a tisztelet tárgya. E körül hajlonganak, ezt tömjénezik. Az erkölcsi életet ez befolyásolja; ez a kigyó, mely mindent megmérgez, mindent életveszélyesen megsebez.

S mindez mire vihető vissza? Ismét csak a nevelésre! A nevelés rab, a nevelés ferde, — az az oka annak hogy Németország ma nem ismerhet önmagára önmagában. A mai németek rabszolgák. Nem. Ők barbárok, nem a durvaság, hanem a nevelés barbárjai. A mai tanár azzal a bizossággal ítél a világ s a természet fölött, a melylyel az iparos a kabinet titkok, vagy államügyek felett a maga pohár söre mellett. Jó lesz a mai németnek jelenlegi világossága enyhítésére egy kis homályosság, mert a nagy világosság meg találja egészen vakítani. Meg kell azért változtatni a mai nevelést, mely egészen egy katalógushoz hasonlít. A betű megöl, lélek az, a mi megelevenít. Lelket kell beleönteni a német nevelésbe. Lelket, mely a népből, a nép szívéből fakad. Nem szabad a népnek hátat fordítani, mert mindig az egyszerű ember a nép igazi képviselője. A paraszt, a német paraszt az igaz, az echt német! Ez legyen a nevelés mintaképe! Tudománynak kell lenni ennél is s van is, hiszen a tudomány minden napi kenyere az embernek, csakhogy nemcsak kenyérrel él az ember!

Újjászületés! megújodás kell a mai Németországnak minden téren, minden tekintetben. S ez az újjászületés nem indulhat ki másból, csak a németből magából. Az újjászületés magva a német gyermektermészetben rejlik s ennek letéteményese az eredeti, az ősz, a tősgyökeres, egyszerű s mégis nemes paraszt ember. A gyermekkor volt mindig a herósok kora. A gyermekkor a legegyszerűbb német képviseli. Ebben van az egyéniség, a személyiség alapja, melynek csak grimaszát képezi a mai specialismus. E grimász ellen kell a mai németnek küzdenie és pedig úgy, a mint a zsidók, mikor egyik kezökben kardot, a másikban vakoló kanalat tartottak. Ha eddig a természet mellőzve volt a német népnél, most a természet jogának kell érvényesülnie minden téren. Egy harmadik reformatióra van szüksége a németnek. Az elsőt megadta Luther, a másodikat Lessing, a harmadiknak ezután kell jönnie. S e harmadik reformatio újra csak a népjellem, eredetiség alapján jöhet. Az alap a nép. A népet kell mintául választani. Hiszen maga a az állam soha sem más, mint a nép maga, miért mellőzni hát a népet?... A német népben minden elem meg van arra nézve, hogy minden tekintetben tökéletes legyen. Mire való az elemeket mellőzni? Vissza tehát a néphez, mely művész, tudós, keresztyén, politikus, esthetikus, minden egy személyben. El az idegen elemekkel, elő a hazai, a nemzeti vonásokkal! A ki Németország mai szomorú viszonyait ismeri, az nem mondhat mást: vissza a nemzeti alapra, vissza a néphez!... S ha visszamegy Németország ide: világuralma biztosítva van, hiszen né-

metnek lenni annyi, mint igazán embernek lenni! Jellemes, személyiséget, önállóságot a népben keressünk s Németország nagy lesz!..

* * *

Ime a mai németország „egy német” előadása szerint, ki elfogulatlanul mutat rá hazája bajaira s megmutatja az irányt, melyen haladva, ez ország a világ első-országa lehet. Tanítómesterül a néphez való visszatérésben nem magát, hanem egy festő művészt állítja. Rembrandt, ez az individualis férfi legyen a németek vezetője az új korszak kezdetén, a mely korszak kell, hogy a művészet korszaka legyen! Ha eddig tudományos volt Németország, ezután kell, hogy művészi legyen. Rembrandt szelleme legyen uralkodó, ki eredeti, ki egyéni, ki hű népéhez, hű természetéhez. A művészet foglalja el helyét mindannak, ami ma túlsúlyban van Németországban s ha ez bekövetkezik: a német első lesz minden tekintetben. Első lesz az anyagi, első a szellemi élet terén. S erre joga van. Joga van tradíciójának, nemzeti jelleme, tulajdonai, képességei s mostani állásánál fogva is. Egyéjsen Németország mindent a művészet égise alatt s a világ legboldogabb, legszerencsésebb állama leendő. A német elem, mint ilyen, úgy is uralkodik már a világ fölött. E világaluralmat meg kell tartani s e biztosításra csak a művészet képesíti. Őrizze meg eredeti, ősi jellemét, ne legyen idegenek után futkosó, fejtse ki saját erejét, hiszen nincs szüksége idegen elemekre. Az árja nép-családhoz tartozik s e család ősi birtokát megtartani, szent kötelességének ismerje. Legyen hű eredetéhez s akkor világalurmi állását mi sem rendítheti meg. Valamint az az ember csak semmi, ki nem egyéni: úgy az a nép, melyben nincs személyi öntudat, eredeti jellemvonás, a semmiségek sorába tartozik. Ilyennek lenni, ilyené válni Németországnak nem szabad s nem lehet. A mint a régi patkókból készítik a legjobb toledói pengét: úgy a régi népelemből kell a legjobb szellemi fegyvereket előteremteni. Erre kell ügyelnie Németországnak, ezt kell szeme előtt tartania s a jövő az övé!

(Vége köv.). Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Egyházkerületünk folyó hó 28—30. napjain, Miskolcon tartotta meg ez évi tavaszi közgyűlését, szép számú közönség jelenlétében és nagy érdeklődés mellett.

Közérdekű tárgyakról és határozatairól a következőkben értesitem lapunk olvasó közönségét.

Kun Bertalan püspök úr, buzgó imában kérvén Istennek segítő kegyelmét köztanácskozásunkra, miután ennek elvégzése után, üdvözölte a megjelent tagokat, jelentette, hogy szeretve tisztelt főgondnokunkhoz, báró Vay Miklós úr ó nagyméltóságához, hajlott korának gyengeségei miatt, nem lehet szerencsénk. Ezen körülménynél fogva, a világi társelnöki helyet, felkérés folytán, előbb *Lükő Géza*, tornai, majd csakhamar *Komáromy László*, abauji, mint hivatalok szerint legidősebb gondnok, foglalta el, a közgyűlés szíves üdvözlése között.

A képviselők megbízó-levelei felolvastatván, azok igazoltattak.

Ugyanezzel összefüggésben, az elnökség jelentette, hogy az abauji egyházmegye esperese, *Fodor Pál* hivataláról lemondván, a nevezett egyházmegye képviselőjéül, mint helyettes esperes, *Veres Sámuel*, legidősebb egyházmegyei tanácsbíró jelent meg. Tudomásúl vétetett.

Ugyancsak püspök úr értesítette közgyűlésünket azon fájdalmas és méltán lesújtó csapásról, a mely a tornai egyházmegyét, épen pár nappal ezelőtt érte, azáltal, hogy köztisztületben álló esperese, *Vajányi Lajos*, váratlanul elhunyt. Egyházkerületünk mély megdöbbenéssel vette tudomásul e gyászjelentést, s a legőszintébb részvétellel osztozik maga részéről is a tornai egyházmegye fájdalmában. És pedig épen azon oknál fogva, mert az elhunyt férfiában, közügyeink egyik legkiválóbb munkását ragadta ki sorainkból az isteni akarat beláthatlan végzése, a mely megpróbáltatásunkra, oly gyorsan kívánja egymásután tőlünk az ilyen lélekpróbáló áldozatokat. A váratlanul jött csapás mellett nem is lehet más megnyugvásunk, mint az, hogy bár *Vajányi Lajos* esperes még munkabíró erejének javában, buzgóságának eleven lobogása között hivatott el közülünk, áldásdús élete mindenkor méltó tárgya marad egyháztársadalmunk tisztületének és hálás visszaemlékezéseinknek. Úgy is, mint lelkes, s híveinek szerető pásztor; úgy is, mint előbb egyházkerületünk népiskolai ügyeinek páratlan buzgalommal tanulmányozója s eszmékért lelkesülő munkása; majd a tornai egyházmegyének önfeláldozásig hű vezére és sárospataki főiskolánk igazgató-tanácsának fáradhatlan szorgalmú tagja; úgy is, mint nemesen érző, végtelen szeretettel megáldott szívű ember, ki érdemei mellett is a megnyerő szelídség és alázatosság erényével tudta gazdagabbá tenni jellemét: hosszú időn át felejtetlen marad egyházkerületünk tagjainak szívében, s beszélő bizonyossága lesz annak, hogy egy egyszerűbb, csendesebb körben lefolyt élet sem enyészik el a sírban nyomtalanul, ha azt a nemes törekvés szelleme és lankadatlan kötelességérzet hatotta át, s ennek áldásai tették azt gazdaggá és közhasznúvá.

Ezen kegyeletos megemlékezés után, főtisztelendő püspök úr olvasta fel egyházi és iskolai életünk egy évi történetét híven feltűntető s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vezetett határozott előterjesztését.

Olvasottat ezek után a gömőri egyházmegye folyó évi április 7—8. napjain G.-Székároson tartott közgyűlésének 2. számú jegyzőkönyvi felterjesztése, a melyben tudatja, hogy egyházmegyei gondnokul *Farkas Ábrahám* választott meg nagy szavazattöbbséggel. Tudomásúl vétetvén, a megválasztott egyházmegyei gondnok az esküt letette s köztanácskozásunkban helyét, az elnökség és közgyűlés lelkes éljenzései között foglalta el.

Múlt évi őszi közgyűlésünk 7. és 10. számú jegyzőkönyvi határozatában, a jelen gyűlésre rendelve beadatni az egyházkerületi fő-, valamint az egyházi aljegyzői hivatal betöltése végett szükséges szavazatokat, miután ezen szavazatokat egy bizottság már a megelőző napon felbontotta: jelentette, hogy a főjegyzőre beadott 353 érvényes szavazat közül dr. *Kovács Gábor* 190-et, *Dókus Ernő* 36-ot, *Szalay László* 29-et kapott, a többi sokfelé oszolva meg; az aljegyzőre beadott szavazatok közül pedig *Antalfy László* 231, *Kérészy Barna* 121 szavazatot nyertek. Ezen feltűntetett eredmény szerint, egyházkerületi világi főjegyzővé dr. *Kovács Gábor*, eddigi világi aljegyző, egyházi aljegyzővé pedig *Antalfy László* választott meg, mely utóbbi az esküt letévén, hivatalukat mindketten a közgyűlés szíves üdvözlése és szerencsekívánatának nyilvánítása mellett foglalták el.

Ugyanezen szavazatbontó-bizottság jelentvén, hogy az alsóborsodi egyházmegyéből Vatta, az egyházi aljegyzőségre szavazatot nem adott: a szokásos büntetési-díjban elmarasztaltatik.

Dr. *Kovács Gábornak* főjegyzővé történt megválasztása által a világi aljegyzői hivatal megüresedvén: annak betöltése végett a szavazás elrendeltetett, s a szavazatok

beadásának idejéül legközelebbi junius hóban, Sárospatakon megtartandó rendkívüli közgyűlésünk tüzetett ki.

Mult évi őszi közgyűlésünk 47. számú jegyzőkönyvi határozatában egy bizottság küldetett ki, abból a célból, hogy adjon kimerítő javaslatot arra nézve: mimódon ünnepelheti meg egyházkerületünk s annak nagy közönsége, *Kun Bertalan*, szeretve tisztelt főpásztorunknak már előbb tervbevett 25-éves püspökségének és 50-éves lelkészkedésének emlékűnnepét? E bizottság megbízatásában eljárva, beadta javaslatát. Egyházkerületi közgyűlésünk, több oldalú megfontolás alá vévén azt, részint a benyújtott előterjesztés, részint a tanácskozás folytán tett indítványok alapján, az ünnepély egészére és részleteire nézve a következőket állapította meg:

Mindenekelőtt abból a célból, hogy kegyeletes ünnepelésünk főpásztorunk érdemeihez minél inkább méltó s egyszersmind megemlékezésünk is minél állandóbb legyen, ez alkalmat bizonyos jótékonyssággal kívánja megörökíteni, oly módon, hogy közadakozásból, egy lehetőleg tetemes összeget fog, az esperesek útján összegyűjteni, hogy abból *főpásztorunk nevére egy alapítványt létesíthessen*. Hogy ez alapítvány mily iskolai célra adományoztassék, illetőleg annak kamatai mire fordíttassanak, ennek elhatározása, magára a főtisztelendő püspök úrra bízatik. A gyűjtő-ívek az alább megnevezendő bizottság által elkészítettven és az esperesek kezeihez juttatván, az annak alapján gyűjtött összegek ugyancsak az esperesek által, további intézkedésig, legkésőbb folyó évi szeptember első napjáig, az egyházkerületi pénztárba beszolgáltatandók.

Ezen kívül az ünnepély alkalmával egy diszes *emlékalbumot* is óhajt egyházkerületünk átnyújtani, a mely magában foglalja az egyházkerületi s egyházmegyei tisztviselőknek, továbbá a sárospataki főiskola és a miskolci, valamint a rimaszombati egyesült prot. gimnázium református tanárainak fényképeit, kimondatván, hogy ezen díszalbum előállításának mindennemű költsége azok által lesz fedezendő, a kiknek arcképét az magában fogja foglalni. Az arcképek, a melyeknek előállítását kiki a részére legcélszerűbb módon eszközölteti, mellképek alakjában állítandók ki és pedig 13 cm. hosszúságban és 9 cm. szélességben. Azoknak hátulsó lapjára tisztán, olvashatóan felirandó az illető fényképezettné neve, s hivatalos állása; a mely nevek és állások aztán utóbb az arcképek alján, elől nyomtatott betűkkel lesznek az emlékalbumban feltüntetve, a melynek egy-egy lapjára 4—4 arckép helyezendő el. Az egyesek által kiállított arcképek, az egyházmegyékből az esperesek, az egyházkerületi tisztviselők részéről *Mitrovics Gyula*, egyházi főjegyző, a tanári testület részéről pedig az illető igazgatóság útján lesznek elküldendőek július 10-ig azon albizottság elnökéhez, a melynek lesz majd feladata az album lehető legdíszesebb előállításáról gondoskodnia.

Az emlékűnnepélyt, folyó évi szeptember 20-án az őszi egyházkerületi közgyűlést megelőző vasárnapon, Miskolcon az új templomban fogja egyházkerületünk, a délelőtti órákban megtartani, és pedig oly módon, hogy az ünnepelt férfiú imát mond, az ünnepi szónoklatot *Mitrovics Gyula* egyházkerületi egyházi főjegyző tartja, a szertartás egyes mozzanatai közben pedig a sárospataki főiskolai ének-kar és felváltva a miskolci dalár-egylet énekel.

Az isteni tisztelet végeztével főgondnok úr ő excellienciája vagy akadályoztatása esetén, a legidősebb egyházmegyei gondnok, előleges felkérés folytán, a templomban üdvözli a főtisztelendő püspök urat, ugyanekkor átnyújtván neki a fentebb említett alapítványról kiállított alapítvány-levelet s a tervbe vett emlék-albumot.

Ennek megtörténte után, az ünnepelt főpásztor és a közönség, a vármegye székházában levő főispáni termekbe,

illetve a nagy tanácsterembe vonul, a hol a küldöttségek tisztelgése történik.

Az emlékűnnepélyben való részvételre a reform. és az ágostai evang. egyházkerületek tisztviselői elnökségeik útján, nemkülönben az ágostai hitv. egyház egyetemes főfelügyelője meghívandók.

Meghívandók továbbá a miskolci többi vallásfelekezet előjárói, lelkészei, igazgató-tanárai, valamint a vármegyei és városi hatóságok fejei, s a közös hadsereg és honvéd tiszti-kar főbbjei.

Az emlékűnnepélyre szóló meghívóknak összeállítására, szélküldésére, a vendégek fogadására és elszállásolására kiváló gond fordítandó, s mindezt ugyancsak a rendező-bizottság intézi.

Az emlékűnnepély lefolyása után a «Három rózsá»-hoz címzett szállodában közebb rendezendő.

A vendégek, azok t. i., a kik egyházkerületünknek nem tagjai, a díjfizetéstől felmentendők a közebbében való részvételt illetőleg.

A sárospataki énekkar utazási és egyéb mellékköltségeinek fedezésére, a sárospataki főiskola igazgatójának kezeihez, elszámolási kötelezettség mellett, az egyházkerületi pénztárból egyházkerületünk előlegesen 200 forintot utalványoz. Kifizetendő továbbá ugyane pénztárból a közebbébet rendező-bizottság elnökének, a közebbébet költségeinek fedezése végett szükséglenő pénzüsszeg is előlegként és szintén elszámolás kötelezettsége mellett.

Egyébiránt mindezeknek intézésére és az egész ünnepély vezetésére, egyházkerületünk egy rendező-bizottságot nevez ki, br. *Vay Béla* egyházmegyei gondnok és *Bornemisza József* esperes kettős elnöksége mellett, a melynek tagjai: *Tóth Dániel*, *Nagy Ignác*, *Lévay József*, *Lengyel Sámuel*, *Soltész Nagy Kálmán*, *Mikuleczky István*, *Molnár Bertalan*, *Szepessy Zsigmond* és dr. *Kovács Gábor*, felhíván különösebben is a miskolci egyház presbitériumát, hogy a helyi berendezkedés céljából, a legjobb belátása szerint intézkedjék.

Ugyanezen közgyűlésünk jegyzőkönyvének 50. számú határozata, ugyanezen bizottságot hívta fel arra, hogy a pénzügyi választmányával együttesen, adjon javaslatot a püspöki titkári hivatal szervezésére vonatkozólag. Ezen bizottság azon javaslatot terjesztette elő, hogy miután a pénzügyi bizottság által e célra felhasználhatónak kimutatott összeg nem elegendő arra, hogy egy véglegesen rendezett titkári állomás már ez úttal felállíttassék, egyelőre főtisztelendő püspök úr számára a már előbb folyóvá tett 200 forinthez, újabban 500 forint tétessék folyóvá az egyházkerületi pénztárból, a végett, hogy az irodai munkák végzésére általa választott egyént díjazhassa. Egyházkerületünk e javaslatot elfogadta s az ajánlott összeget főtisztelendő püspök úrnak rendelkezésére bocsátja.

Olvastatott *Balogh Bélának* egyházkerületi közgyűlésünkhöz intézett levele, a melyben folytonos betegeskedésére hivatkozva, egyházkerületi tanácsbírói állásáról és pénzügyi bizottsági tagságáról lemond. Egyházkerületünk, a midőn a jelzett ok miatt kénytelen volt a lemondást elfogadni, szívesen ragadta meg az alkalmat, hogy *Balogh Béla* volt tanácsbírónak, ezen állásában is tanúsított buzgóságáért, e helyen is kifejezze a legnagyobb elismerését. Egyszersmind e megválása által megüresedett egyházkerületi tanácsbírói állás betöltésére elrendelte a szavazásokat s azok beadási idejéül legközelebbi őszi közgyűlésünket tűzte ki.

Olvastatott aztán sorrendben a sárospataki theologiai tanári karnak a theologiai magántanári képesítés tárgyában beadott s *Nagy Gusztáv* szakelnök által készített következő előterjesztése:

A főtiszteletű egyetemes konventnek 1890. ápril havában tartott gyűlése, jegyzőkönyvének 74-ik pontjában, felhívja egyházkerületeinket, hogy a theologiai akadémiák véleményének meghallgatásával, terjeszszék be a zsinat-előkészítő-bizottsághoz a theologia magántanári vizsgákra vonatkozó szabályzati javaslatukat.

Erre nézve theologiai tanárkarunk véleményét a következőkben van szerencsém röviden előterjeszteni:

A magántanári vizsga intézménye két rokon cél előmozdítására szolgál. Egyik a theologiai tanárképzés, a másik a magasabb tudományos képzettségnek bizonyos cím adása által való megkülönböztetése. Ez intézmény alkalmas ugyan arra, hogy mind a két célt előmozdítsa, de azokat elérni magában távolról sem képes. Az egyetemi vagy akadémiái tanárképzés nem zavarható össze a középtanodai tanárképzéssel, s nem is lesz soha helyesen vizsgákhoz köthető, mint ez. Theologiai tanárokat csak úgy képezhetünk ezentúl is helyesen, mint a hogy más akadémiái vagy egyetemi tanárok képeztek: ha a jelesebb ifjakra nézve lehetővé tesszük a mélyebbre hatoló szaktanulmányozást. Ez pedig úgy érhető el, ha theologiai akadémiáink színvonalát mind feljebb emeljük, azokat mind belsőleg, mind külsőleg lehetőleg egyetemi rangra emeljük; másfelől az által, hogy minél jobban megkönnyítjük a külföldi egyetemek látogatását. Ez eszközök mellett a magántanári vizsga eszköze valóban eltörpül.

A mi pedig a másik célt illeti, hogy bizonyos oklevél és cím adásával a mélyebbre menő szaktanulmányt, a magasabb tudományos képzettséget különböztessük meg: e cél elérésére is a fenti eszközök vezetnek igazán, s ha már oklevél és cím kell, ez is voltaképen helyesen csak a *tudori* lehet. Vagy-vagy. Legyen inkább tudori vizsga, s ha ez nem lehet, akkor minden esetre kérdésbe tehető: célszerű-e másféle kisebb cím adásával, az arra való szorítkozással, magunkról mintegy szegénységi bizonyítványt állítani ki?

Ez okokból mi a magántanári vizsga egyoldalú és csonka intézményének zsinati végleges szervezését legalább is idő előttinek véljük.

Ha azonban más arra hivatottak s a főtiszteletű zsinat más meggyőződésben lenne, s a végleges szervezésbe most már bele menne, ez esetre csak némely elvi szempontok kiemelésére szorítkozunk:

1. Mi a súlyt ezentúl is az írásbeli munkálatra óhajtjuk fektetni.

2. A mi a szakcsoportok megállapítását illeti: helyesebbnek tartjuk a debreceni javaslat 5 csoportját az eddig megállapított 10-nél.

3. Mi a tudománycsoportokon belől is megkülönböztetünk általános képzettséget, és specialitást s a magántanári vizsgánál az elsővel mindig beérnők, ugyanazért specialitásokat a vizsgásoktól nem kívánnánk. Így például mi is elismerjük az arab nyelvnek egyik specialis segédeszköz voltát az ó-szövetségi exegesisnél, de vannak mások is, mint például az assyriologia s aegyptologia; mi ezeknek föltétlen kívánásába nem mennénk bele, mert igen tudunk gondolni nagyon derék ó-szövetségi exegetikai tanárt akadémiánkon az arab nyelv alapos ismerete nélkül, ép úgy, mint egyháztörténeti tanárt, ha az nem specialista is példának okáért abban, hogy az egyházi atyák iratait közvetlenül tanulmányozza, vagy ha az nincs is teljesen otthon az új-szövetségi exegetikai tudománycsoportban, habár a keresztyénség őskorának egyháztörténeténél még legjobb egyháztörténet-íróinknál is feltűnően érezhető az ez irányban való specialis tanulmány hiánya.

A további részletes javaslatokra nézve, mi készség-

gel térünk ki amaz akadémiák tanárkarának véleménye előtt, melyekben sokkal több gyakorlati tapasztalat volt tehető, mint nálunk, hol mindössze eddig még csak egy vizsga vétetett fel.

Főtisztelendő püspök úr felkérte, hogy ez előterjesztést a legközelebb egybehívandó egyetemes tanügyi bizottsághoz tegye át.

Olvastatott Révész Bálint, túl a tiszai egyházkerület püspökének átirata, amelyben tudatja, hogy a Heidelbergi Káténak dr. Erdős József theologiai tanártól, épen a nevezett egyházkerület megbízása folytán egy egészen új magyar fordítása jelent meg, ajánlja azért azt egyházkerületünknek is figyelmébe és pártfogásába. Egyházkerületünk szívesen ajánlja e művet különösen lelkészeink figyelmébe és pártfogásába, annyiival is inkább, mert itt magyar református egyházunk egyik symbolikus könyvének minél szélesebb körben való elterjedéséről van szó, éppen abból a célból, hogy szent vallásunk és hitünk alap igazságai folyvást megújítottassanak emlékezetünkben is s megőrizzék lényegében hitbeli meggyőződésünknek a múlttal és az eredeti alappal való történeti összefüggését.

(Vége köv.) Mitrovics Gyula.

A szatmári ev. ref. egyházmegye gyűlése.

A szatmári ev. ref. egyházmegye április 16 és 17-ik napjain tartotta meg tavaszi közgyűlését Kiss Áron esperes és Isaák Dezső egyházmegyei gondnok elnöklete alatt a szatmári gimnázium tanácstermében. A tanács tagjai Szilágyi Kálmán világi tanácsbíró kivételével, teljes számban megjelentek. A lelkészek és egyházak is szép számmal voltak képviselve, a mire befolyással volt az előző napra esperes úr által meghirdetett egyetemes lelkészi értekezés, melyen az ügy iránt érdeklődő lelkészek számosan megjelentek. Ezen értekezés a március 9-én Majtison összegyűlt néhány lelkész megállapodása folytán hivatott egybe. Célja lett volna a megalkulás, alapszabály-készítés és tisztviselők választása. 15-én délután a kitűzött időben megjelentünk tehát a gimnázium új tanácstermében, és esperes úr mint korelnök, az értekezletet megnyitván, felolvastatta a majtisi értekezés által készített alapszabály-tervezetet. A szabályzat felolvasása után élénk eszmecsere fejlődött ki. Az értekezés baráta minden áron tárgyalatni akarták a szabálytervet; azok közül pedig — a kik már a 70-es években átéltek egy ilyen értekezletet — többen ellene nyilatkoztak a tervezet szerinti lelkészi értekezletnek. Sokáig folyt a heves vitatkozás, míg végre esperesünknek az az indítványa fogadtatott el, hogy az értekezés ne csupán lelkészi, hanem *egyetemes egyházmegyei értekezés* legyen, a melyben minden gyűlési tag részt vehessen, tehát a világi egyének is; és az rendesen az egyházmegyei közgyűlést megelőző napon tartassék, hogy abban a fontosabb és közérdekű tárgyak előre megbeszéltessek. Az alapszabálytöli idegenséget többeknél leginkább az idézte elő, hogy a tagok mintegy iskolailag köteleztetnének az önmunkásságra; továbbá az időnkénti összejövetelek többekre nézve megterheléssel volnának, mert bizony 20—25 embert és azoknak fogatait ellátni, a csekély jövedelmű társaknak nem csekély áldozatukba kerülne. Az esperes úr által tett indítvány azonban nem zárja azt ki, hogy a lelkészek kisebb körben össze ne jöhessenek, és a gyakorlati lelkészet körébe eső dolgokat egymás közt meg ne beszélhessék. Ahoz nem szükséges az egyházmegye által megerősítendő alapszabály. Az önmunkásságra is felesleges a társakat kötelezni, mert hisz a ki munkálkodni

reá ér az anyagi gondoktól és hivatást is érez magában: ott van az irodalmi tér, ott képezheti és kitűnetheti magát.

A 70-es években volt már egy ily nemű lelkészi értekezlet felállítva egyházmegyénkben, de minthogy az életrevalónak nem bizonyult, szép csendesen alá merült az enyészet tengerébe. Egyházmegyei értekezletek, mikor a szükség úgy kívánta, eddig is tartattak a közgyűlést megelőzőleg rendszeren, csak hogy azokban egyedül az egyházmegyei consistorium tagjai vehettek részt. Minthogy pedig jelenben a zsinati előkészítő-bizottság munkálatában van olyan tárgy, a mely minket közelről érdekel: esperes úr az egyetemes egyházmegyei értekezletet a közgyűlés első napjának délutánjára kitűzte.

Másnap, azaz 16-án délelőtt 10 órakor megkezdődött a közgyűlés. Esperes úr buzgó imája után felolvasta a tárgyalandó ügyek sorozatát, s azután az egyházmegye szellemi és anyagi állapotát feltűntető terjedelmes jelentését terjesztette elő, melyből jól esett hallanunk, hogy a valláserkölcsei élet egyházmegyénk területén általában véve megnyugtató, a szeretet munkái is elismerésre méltóan nyilvánultak a lefolyt évben is. Általános tetszéssel találkozott esperes úrnak azon jelentése, mely szerint *Luby Géza*, magyar földbirtokos és országgyűlési képviselő, a szatmári gimnázium részére 200 forint alapítványt tett, a melyet az egyházmegyei gondnok úr a gyűlés színe előtt a gimnáziumi alapgyűjtő-bizottság pénztárnokának át is szolgáltatott.

A népesedési mozgalom egyházmegyénkben a következő: lélekszám: 47,142, új házasság: 422, viszzasházasság volt: 14, ezek közül kibékült: 10, elvált: 4 pár; törvénytelen házasságban él: 129. Született: törvényes gyermek: 1906, törvénytelen: 254, összesen: 2160; halva született: 37. Más felekezetből hozzánk áttért: 17, tőlünk kitért: 12. Meghalt 1432. Iskolaköteles 6—12 évig: 5421, ebből iskolába járt: 5156, nem járt: 140, az iskolát idő előtt elhagyta: 125. Tanköteles 13—15 évig: 2320, ebből iskolába jár: 552, nem jár: 1768. Konfirmáltatott: 773. Az iskolamulasztás 47 egyházban tetemes, 20-ban pedig kevés. Rendes lelkész van: 66, segédlelkész: 12. Tanító van: 88, és pedig okleveles: 30, igazolvánnyal ellátott: 30, kibocsátott: 6, rendes lelkésztanító: 12, segédlelkész-tanító: 6. nem képesített: 4. Kitűnő eredményen tanított: 18, dicséretesen: 38, elegendő: 30, nem elegendő eredménnyel: 2. Iskolaépület van: 73, s ezekben 87 tanterem. A tantermek közül kellően felszerelt: 38, hiányos: 47. Törvényszerű iskola van: 60, tűrhető: 26, tarthatatlan: 1, 2 iskola most épül.

Az esperesi jelentés után a segédlelkészi és tanítói választások erősítették meg.

A lelkészjelölő-bizottság rendes tagjaiul titkos szavazat útján Szarka Boldizsár, Tabajdi Lajos és Farkas Antal, póttagjaiul pedig Bartha Zsigmond, Illyés István és Csepelyi Miklós tanácsbírák választottak meg.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből kitűnt, hogy több helyen még ma is a régi mintájú anyakönyvek vannak használatban. Az egyházmegye utasította mindazon egyházakat, hogy a konvent által elfogadott újabb rovatos anyakönyveket igyekezzenek beszerezni.

A közalap kezelő-bizottság jegyzőkönyve szerint évről-évre növekedik azon egyházak száma, melyek bevallási íveiket a rendes időre be nem szolgáltatják, és ez a rendetlenség a bizottságnak kellemetlenségeket okoz. Az egyházmegye e rendetlenség megállítására felhívja ama régibb határozatát, mely szerint a bevallási íveiket rendes időre be nem adó egyházak lelkészei és előjárói közösen 5 forintban marasztaltatnak el, és az

rajtok jövőre kérlelhetlen szigorral végre fog hajtani. E rendetlenségből kifolyólag Tabajdi Lajos közalap-bizottsági tag állásáról határozottan lemondott. Közgyűlés e lemondást sajnálattal vette tudomásul, és egyhangúlag kérte őt hivatala tovább folytatására. Ki is a közbizalom előtt meghajolva, magát a szolgálatra újlag felajánlotta.

Az idő előhaladván, a gyűlés tagjai közül többen a polgári társas kör üveg termében rendezett közebédre távoztak. Ebéd után pedig az egyetemes egyházmegyei értekezlet tartatott meg, melynek főtárgyát az alföldi népesebb egyházak által szándékolt, és a zsinati előkészítő bizottság által is elfogadott lélekszám szerinti presbiteri szavazat képezte. Az értekezlet a célbavett lélekszám szerinti szavazati jogot egyenesen a protestáns szabadság ellen intézett merényletnek tekintette, mint a mely által a kisebb népességű egyházak örökös elnyomásra lennének kárhoztatva, és egy bizottságot nevezett, hogy az e sérelem ellen egy *felhívó szöveget* készítsen, a melyben a konventi képviselők választása ügyében egyházmegyénk által már régebben kifejezett tiltakozás is befoglaltassék, és azon szöveg az egyházmegye megerősítése után ezer példányban nyomassék ki, s a tiszántúli egyházkerületben levő minden presbiteriumnak, valamint a többi kerületek esperesi hivatalainak késedelem nélkül küldessék meg.

A közgyűlés másnap folytatván, esperes úr jelentette, hogy a testvér nagybányai egyházmegye, mely a város határában fekvő Szatmárhegyen szintén most tartja üléseit, egyházmegyénket a gyűlésből írásilag üdvözölte, mire ő az egyházmegye nevében viszon-üdvözlét megküldötte. Esperes úrnak ezen eljárása helyeslő tudomásul vétetett. Egy tanító fegyelmi ügyének tárgyalása 9 órára tűzvetvén: a bíróság zárt ülésben tárgyalta és hozta meg ítéletét. Azután néhány elmaradt helyi érdekű tárgy intéztetett el a már kevés számmal levő gyűlési tagok által.

Kalós Péter.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Id. Br. Vay Miklós**, hazai ev. ref. egyházunk Nestora, kerületünk s főiskolánk főgondnoka, múlt hó 29-én töltötte be áldásokban s tanulságokban gazdag életének 89-ik esztendejét, szép korához képest, teljes jó erőben. A ki elsegítette Őt idáig milliók javáért kegyelmesen, toldjon még napjaihoz napokat, esztendeihez esztendőket az egész hazai protestantismus, sőt az egész haza öröme és dicsékedésére!

— **A Magyar Protestáns Irod. Társaság irodája** folyó év és hó 1-től kezdve a IX. kerület Csepel-rakpart 7. szám II. emelet 9. ajtó alatt lesz. A Társaság szellemi és anyagi oldalát illető minden küldemény stb. oda címezendő.

— **A Károlyi-alapra Csiky Lajos**, a „Debr. Prot. Lap” szerkesztője ismét küldött 54 frt 97 krt, mint lapjánál begyűlt összeget. Az alsó-zempléni esperes úr ismét beadott az egyházmegyéből 46 frtot, összesen a két adakozás 100 frt 97 kr. A március 9-én 10. szám a. kijött s az Emlékkönyvben felmutatott jövedelmi maradvány volt 1705 frt 10 kr. Ehez jön 100 frt 97 kr = 1806 forint 07 kr összes maradvány. 1891. április 14.

Kun Bertalan,
püspök.

Lapunk szerkesztőségéhez ugyane célra *Buza Jánosné* úrnő Sárospatakról 5 frtot, *Dávid József* hangácsi lelkész 1 frtot küldött.

— **Előfizetési felhívást** küldött szét Foktő derék lelkésze *Feleki József*. *Berki József* zalatai lelkész költemé-

nyeit óhajtja a nyilvánosságnak átadni két kötetben. Az 1-ső dalokat, a 2-ik balladákat fog közölni s a tiszta jövődelem fele a *Tompa Mihály siremlékre* van felajánlva. E szép célért is, de meg a nyomtatandó mű szerzőjének s kiadójának jó nevéért is, melegen ajánljuk a felhívást t. olvasóink pártfogó figyelmébe. A mű terjedelme 12—13 ív, egy példány ára 80 kr. díszkötésben 1 frt 40 kr. Az előfizetési pénzek vagy kötelező megrendelések folyó hó 15-ig küldendő el Foktőre (Pestmegye). 10 előfizető után tisztelet példány jár.

— **Az egyházkerületünkben legközelebb megtartandó lelkesítő vizsgákra** a következő tárgyak tűztek ki: 1) az első vizsgát tevők számára: 1) Theológiai értekezés tárgyaúl: Őseredeti-e a monotheismus a héberknél? ha nem: mikor, miképen állott elő? 2) Irassék egyházi beszéd egy szabadon választott új szövetségi parabola felett. 3) Öszövetségéből: a Zakariás próféciája. 4) Újszövetségből: a rómaiakhoz írt levél. Mindkettőnek fordítása és magyarázata. II) a 2-ik vizsgát tevők részére: 1) Irassék confirmatói beszéd a szükséges imával. 2) Irassék két öszövetségi és 10 újszövetségi, szabadon választott bibliai szöveg felett gyakorlati írásmagyarázat. A dogmatikai értekezés és a confirmatói beszéd június 10-ig adandó be az egyházkerület egyházi főjegyzőjéhez. A gyakorlati írásmagyarázat tisztán leírandó és a vizsgán előmutatandó.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolának tekintélyes vendége** volt április 23-án. *Klamarik János* miniszteri tanácsos s a középiskolai ügyek vezetője, hivatalos ügyben S.-a-Ujhelyben és Ungváron járván, látogatásával főiskolánkat is megtisztelte. A két igazgató vezetése alatt nagy érdeklődéssel tekintette meg a gimnáziumi és akadémiai tantermet, a főiskolai könyvtárt, a természettani, természetrajzi, a szépirodalmi és műregészeti gyűjteményeket, továbbá a főiskolai imatermet, a kórházat, a tápintézetit étköző helyiséget, a nyomdát, a széniori lakást, a tápintézetit szobákat, az ifjúsági könyvtárt s a terjedelmes díszkertben levő tornacsarnokot, melyben épen akkor a 8-ik osztálynak volt tornaórája. A látottak felett örömmel fejezte ki teljes megelégedését s kijelenté, hogy Csáky gr. minisztert mindenesetre ráfogja bírni, hogy jöjjön el és tekintse meg negyedszázados főiskolánkat a mely mindennel kellőleg fel van szerelve, sőt szépirodalmi és műregészeti gyűjteményével az ország összes tanintézeteit megelőzte. Az ifjúsági kórházat elragadtatással szemlélte s csak a „*Ferencz József*“ nevű intézet legújabb berendezésű kórházával próbálta összemérni, de még oda is vitt innen magával egy kis reformot. A természet-tani múzeumot már túl gazdagnak találta. Jó híreket vitt s kedves emléket hagyott maga után.

— **Apáca kérdés folytatása** játszódtott le a bihar-megyei nőegylet április 26-án tartott közgyűlésén, melyen *Tisza Kálmán* az egylet tiszteletbeli elnöke és br. *Gerliczyné* elnökölték. A múlt évi apácakérdés alkalmával történetek következtében br. Gerliczyné és a választmány azt indítványozták, hogy mondja ki a közgyűlés, hogy a tiszteletbeli elnököt semmiféle hatáskör sem illeti meg s állása pusztán tiszteleti. Mezey közjegyző, helyettes pénztárnok vállalkozott arra, hogy megmagyarázza, mi az a tiszteletbeliség s midőn Tiszáné azt kérdezte az elnökötől, hogy mi jogon beszél a helyettes pénztárnok a közgyűlésen e themáról, az elnök Tiszánét idegesen rendreutasította. Az előbbi indítvánnyal szemben Ritóok Zsigmondné 40 aláírással ellátott indítványt nyújtott be, kimondatni kérvén, hogy a t. elnök a választmányi tagok jogaival birjon, az ülésen részt vehessen, szavazati joga legyen s az elnököt, akadályoztatása esetén, helyettesíthesse. Szavazásra kerülván a dolog, 201 szavazattal 41 ellen a br. Gerliczyné indítványa fogadtatott el. A győztes többség aztán még azt is megtette, hogy Tisza Kálmánét, az egylet volt t. elnökötjét

és Ritóoknét még a választmányból is kihagyta, hogy az újabban felvetendő apáca-kérdésnek ne állhassanak útjába.

— **Az érettségi vizsgák ügyében** a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet intézett a tankerületi főigazgatókhoz, melyben a múlt évben tartott értekezlet megállapodásai alapján arra figyelmezteti őket, hogy intézkedjenek, miszerint a kérdező tanárok ne rágják annyira a tanuló szájába a kérdéseket s apró, közbevetett kérdésekkel ne segítsek a felelőt, mert ezt nem lehet összeegyeztetni az érettségi vizsga azon feladatával, hogy az ifjú gondolkodó és előadó képessége lehetőleg magára hagyatva érvényesítse magát; de meg ilyen eljárás mellett, a vizsgáló-bizottság sem elköthet tiszta képet a feleletről. Az érettségi vizsgára való hosszadalmas előkészítésnek és leckeszerű kikérdezésnek sem lehet a miniszter utasítása szerint többé helye. Azt, hogy a tanuló értelmileg elég fejlett-e, első sorban a magyar írásbeli szabad dolgozatból lehet megítélni, a melynél nemcsak a nyelv szabatos használatát kell tekintetbe venni, hanem azt is, hogy vajjon a tanulmányai körébe eső tételre nézve képes-e gondolatait kellőképen feldolgozni és ismereteit értelmesen felhasználni. Ha dolgozatából az tűnnék ki, hogy ezeknek nem képes megfelelni; az illető szóbeli vizsgára nem bocsátható. Ha a tanuló egy kérdésből elégtelen érdemjegyet kapott, tehát egy főkérdésben teljesen tájékozatlan, megbuktatandó, még ha más kérdésre megtudott is felelni. Utasításul adja a miniszter azt is, hogy a VIII. osztály tanjegyeit csak kétes esetekben vegyék tájékoztatóul. A hazai történelemmel összefüggésben az ifjunak a világtörténelemben való tájékozottsága és földrajzi ismeretei is megvizsgálandók.

— **Árleszállítás.** „Statistikai tanulmányok a magyar protestantizmusról.“ Írta dr. Bartha Béla eperjesi jogtanár. Különlönyomat a „Protestáns Szemle“ 1890-iki folyamából. Nagy 8-adrét, 165 oldal. Ezen a protestáns sajtó által úttörőnek jelzett művet nagyobb elterjedésének biztosítása végett, az eddigi 1 frt helyett 60 kron, bérmentes küldéssel 70 kr-ért lehet kapni a szerzőnél Eperjesen, vagy Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedőnél Budapesten.

— **A tiszáninnel ev. ref. egyházkerület névkönyve,** pár évi pihenés után végre megindult a kerület által elfogadott új beosztással, igen díszes formában. Az 1890—91-iki statisztikai adatokból összeállította Mitrovics Gyula egyházkerületi főjegyző. Terjedelme 58 lap. Ára 35 kr.

— **Berlinben egy új prot. templom alapkövét** helyezték le múlt hó 18-án az udvar, az országos méltóságok s az utcákat zsúfolásig betöltött sokaság jelenlétében. Az ünnepiességet trombita-kórus harsogó zenéje nyitotta meg. Ezt Luther örökszép dícséretének gyülekezeti elnéklése követte: Erős várunk nekünk az Isten. Ezután a „tizenkét apostolról“ nevezett egyházközség lelkésze Lange lépett az emelvényre. Épen ma — kezdé a szónok — április 18-án 370 éve állott Luther Márton a császár és a birodalmi gyűlés színe előtt Isten ígéjébe és akaratába vetett hitével, bár zsarnokságtól nyomtatva, de mégis szabadon, az ő ura előtt mély alázattal meghajolva és mégis méltóságosan, saját gyöngesége teljes tudatában s mégis szilárdul és rettenthetetlenül teljesítette a szegény barát nehéz kötelességét és mondotta: „én másként nem tehetek.“ S az Isten ezt a férfit, ezt a napot használta arra, hogy a világnak — bizony úgy mondhatom — új ábrázatot, új alakot, új lelket adjon. E szónoklat után a „tizenkét apostolról“ nevezett egyházközség énekkara Mendelsohnnek egy zóltárát adta elő, s a császári pár úgy ezt, mint a szónoklatot állva hallgatta meg. Majd a császár leszállott az emelvényről s kalapáccsal háromszor érintve a követ, mély megindulással s a közönség visszafojtott lélekzete közt mondta e szavakat: „A bátor wittenbergi szerzetes emlékére emelkedjék itt e templom, s legyen annak neve Lut-

hertemplom, az atyának, a fiúnak s a szentléleknek nevébe.“ A császár után a császárné illetve kalapácsal a követ, halk ima között, majd a bádeni trónörökös nagyherceg, Moltke gróf, a pénzügy- és kultuszminiszter, több világi és egyházi méltóság. *Brückner* lelkész imája s áldásával a szertartás véget ért. De a közönség az uralkodók eltávazása után sokáig tolongott még, ki-ki igyekezve, hogy neki is legyen része az alap letételénél. Érdekes megjegyeznünk, hogy a berlini protestánsok II-ik Vilmos trónra lépte óta már a 10-ik templom-alapkö letételét ünneplik, melyben a császár egyháziasságán kívül, nagy része van a császárné mély vallásosságának is, a mi fényes bizonyíték azok ellen, kik alapos míveltséggel a vallásosságot összeférhetetlennek tartják. A fejedelmileg pártolt német protestánsok szerencsését örömmel nézzük mi, magyar protestánsok, kiknek mindennapi kenyerünkől kell letörni egyegy darabot, ha templomba akarjuk dicsérni az Istent.

i. m. gy.

— **A kötelező jogtudorság**, melyről lapunk ez évi 14-ik számában dr. Horváth Ö. is egy alapos cikkben emlékezett meg, úgy látszik már nem lesz hosszú életű. Legalább ezt következtethetjük abból, hogy Szilágyi Dezső igazságügyminiszter, a bírói és ügyési szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása alkalmával úgy nyilatkozott, hogy a törvényjavaslat egyik szakaszánál ő fogja indítványozni, hogy a jogtudorság ne legyen előfeltétele sem a gyakorlati bírói vizsgának, sem az ügyvédi vizsgának.

— **Révész Bálint, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület agg püspöke, a Magy. Protestáns Irodalmi Társaság** érdekében körlevelet intézett egyházkerülete lelkészeihez, presbitériumaihoz és általában minden híveihez, melyben, hivatkozva a Társaságnak folyó évi ápr. 6-ikán tartott közgyűlésén hozott azon határozatára, hogy ezentúl munkába fogja venni a népies vallásos erkölcsi iratok terjesztésének ügyét is, tehát nem csak a tanult főeknek óhajt táplálékot nyújtani, hanem le akar szállani népünk alsó rétegeibe is, hogy ott is terjessze az evangéliumi hitet és az igaz tudományt: — igazi apostoli hangon szólítja fel egyházkerülete híveit, hogy *nyissák meg szíveiket eme végtelenül fontos ügy befogadására s tegyék fel áldozataikat arra az oltárra, melyről a mi mindenható Atyánk számolya él az atyafiak iránti szeretet tiszta áldozatjának füstje emelkedik.*“ Annnyival inkább szükségesnek tartja ezt, mert a tiszántúli ev. ref. egyházkerületből, melybe 1252 egyház tartozik, melyben a lelkészek, s-lelkészek és lelkésztanítók száma 751-re megy s az ev. ref. vallású hívek száma meghaladja a 866000-et, eddig mindössze 249 tagja volt a M. Prot. Irod. Társaságnak; óhajtja, hogy körlevele néma betűi legyenek kiáltó szavakká mindazok előtt, a kikhez ezzel fordul. Aztán így folytatja: „kérem, az evangéliom szent ügyei iránt folyton forró szeretettől dobogó szívem minden melegével kérem a nevezetteket: nyújtsanak kezet azok is, kik ezt eddig még nem tették; nyújtsanak kezet ama nagy érdekeket ápolni hivatott Társaság felé, s álljanak be annak tagjai közé; szánjanak el mindannyian világi javaikból valamit, — az erősebbek többet, a gyöngébbek kevesebbet, a lelki éhségben és szomjúságban szenvedő testvérek táplálkozásának nagy munkájára. Óhajtom, hogy a lelkész urak a presbitéri gyűléseken olvassák vagy olvastassák föl e körlevelet, s a hol csak lehetséges, szavazzon meg a nagyérdemű presbitérium az egyházközség vagyónából valamely, lehetőleg évről-évre adandó összeget a népies vallásos erkölcsi iratok terjesztésének támogatására. Óhajtom, hogy a lelkész és presbiter urak vigyék el e körvelem hírét az illető egyházközség vagyónosabb tagjaihoz, férfiakhoz és nőkhez egyaránt, hogy

minél szélesebb körű és élénkebb érdeklődés keljen e körvelem nyomán azon ügy iránt, melyet ezzel előbb vinni kívánunk.“ A püspöki körlevelet a „Debreceni Prot. Lap“ 17-ik száma közölte s e lap hasábjairól 1800 példányban vonatott le és küldetett szét az egyes egyházközségekbe. Hisszük, hogy ez a felhívás nem lesz kiáltó szó a pusztában s ha ilyen meleg hangú főpásztori levelek intéztetnek hazánk összes protestáns híveihez, rövid idő alatt meg lesz, a mit annyian óhajtunk. Lesznek népies vallásos íratunk!!

— **Az „ungmegyei ev. ref. tanító-egylet“** sok évi küzdés és tétovázás után — megértve a kor hívó szavát — megalakult. Félreértés elkerülése végett sietek kijelenteni, hogy az egyleti élet egyházmegyénkben már a 60-as évek elején megkezdődött s az, két különálló egyletet képezve, népoktatásunk újjászervezése munkájában jelentékeny részt vett. Abból az intencióból indúlva ki, hogy egyesült erővel még többre lennének képesek, az 1884. év tavaszán a Zaharban tartott értekezleten alúlirott indítványozta, hogy egyesüljön a két egylet egy szerves egészszé, s hogy az eddigi egyletek mint fiók vagy kör egyesületek szerepeljenek stb. Bár az indítvány túlról is helyeseltetett s legott elfogadtott, mégis 7 évi habozás után, 1891. évi ápril 2-án Nyaradon történhetett meg csak a végleges szervezkedés. a midőn a tiszti kar is megalakult következőleg: Elnök: tisztelendő Homoki Antal egyházmegyei főjegyző; alelnök: Kertész János; főjegyző: Szabó Albert; aljegyző: Lázár István; pénztárnok: Balogh Dániel; központi választmányi tagok a tiszti karon kívül: Vass György, Laki József, Kassai Károly, Dicső Endre, Matolai Pál. Kik a bizalmat megköszönve, elfogadták. Különösen megválasztott elnök szép s magvas beszédben hangsúlyozta, hogy az egyleti élet felvirágzására mindent elkövetni főtörekvése leend. Elhatározott továbbá, hogy az egyesület 3 körre oszlik, u. m. „Ungvári“, „Kaposi“ és „Tiszaháteredőközi“, s hogy a körök legkésőbb július 15-ig megalakuljanak, hogy arról a választmány augusztus első felében tartandó összeüléséig értesíttessék. Közgyűlés — egyelőre — egyszer tartatik évente Ungváron. A körök 2 gyűlést tartanak. Végül meg kell említenem, hogy ügyünk biztos révbe vezérlésének oroszán része nagytiszteletű Szabó József volt h. esperes és tanügyi választmányi elnök urat illeti, a ki midőn a sokak által közönyösen vett ügyet előbbre segítette, a jövőbe vetett bizalommal tette le az egyleti ügyek vezetését az elnökség kezébe. Sok évi fáradoalmas munkájáért egyhangúlag jegyzőkönyvileg fejezte ki az egylet köszönetét. Ennyi az, a mit egyleti életünkről egyelőre jelenthetünk.* *Lázár István.*

P á l y á z a t.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *abauji* egyházmegye a *tomori* egyháznak lelkészválasztást engedélyezvén, ezen állomásra pályázat hirdettetik.

Évi jövedelem: pénz-, föld-, rét-, szolgálmányokból és szemes életből 622 frt; az adó felét az egyház fizeti. E feltüntetés szerint ezen egyház IV. osztályú.

A megválasztott lelkész, az egyházkerületi határozat értelmében, egy évig a tanítói teendőket is köteles végezni.

Pályázók kellőleg felszerelt kérvényeiket folyó május hó 24-ig adják be nagytiszt. *Veress Sámuel* h. esperes úrhoz, *Szesztán*, u. p. Abauj-Csécs.

Miskolc, 1891. május 1.

Kun Bertalan,
püspök.

* Csak aztán a biztos révől ki ne zavarja az egyletet a hiúság és személyes hiábavalóságok ördöge!

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «A római propaganda.» Dr. Szilvák Mátyás. — «Az országos ev. ref. lelkészi- és tanári özvegy-árva gyámintézet.» (Vége). Vas Mihály. — «Két vallástani-könyv sorsa a gimnáziumban.» Kovácsy Sándor. — «A mai Németország.» (Vége). Tüdös István. — «A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.» (Vége). Mitrovics Gyula. — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.» — «Szerkesztői üzenetek.»

A római propaganda.*

Hatalmas hullámokat vert a jezsuita-mozgalom napjainkban a németországi prot. és kath. közgondolkodásban épúgy, mint az időközi sajtó termékeiben. Az évi kath. nagy gyűlések által sürgetett s a Windthorst inspirálta német centrumpárt által immár a birodalmi gyűlés elé terjesztett jezsuita-kérdés oly erős izgalomban tartja Németországot, a mint azt a Luther-jubileumot megelőző időkben remélni sem lehetett. Az a 12306 erősen felfegyverkezett s a protestantismus gyökeres kiirtását célzó jezsuita harcos az egyes országokban, mert hiszen a jezsuitának hazája nincs, hatalmas mozgalmat indított meg az ő sorvasztólag ható elveinek épen Németországban való meggyökereztetése és diadalra juttatása érdekében. Ezerekre meg ezerekre megyen ama petitiók száma, a melyek Loyola fekete seregének a német birodalomba való visszahívását sürgetik a birodalmi gyűlés előtt, a pro- és contra jezsuita-irodalom a napi és időszakos sajtóban már-már egész könyvtárt képez, s csak a Luther-jubileum által ébrentartott s fejlesztett erősebb prot. tudatnak köszönhető, hogy a protestantismus immár fölismerje a veszélynek ama nagyságát, mely az ő drágán megváltott szent ügyét a jezsuitismus részéről örökös veszéllyel fenyegeti.

A jezsuitarend erős fegyelmettségén alapuló szervezete ismeretes, mely, tudjuk, az emberi tudás összes köreire, a népeletre s az állami, társadalmi s egyéni élet összes rétegeire kiterjed. Egy nagy háló a jezsuitismus, mely az embervilágot örökösön kötve tartja, s a melynél szabad kutatásról a tudományos kérdések dolgában szó sem lehet. S bár egyesek nagy vívmányokat értek is el a különböző tudományágakban, azért azok mégis csak a társaság constitúciónak értelmében és szellemében veendő. A rend s a római egyház dicsősége mindenekelőtt áll, a melylyel szemben minden más csak eszköz a jezsuita szemében. Meg nem veti a világi élet javait sem; így Konstantinápolyban, a hol a jezsuitismus erős gyökeret vert, a legszebb bazárok az övék; szakált is viselnek az orthodox egyház pópáihoz hasonlóan; szóval alkalmazkodnak a vidékhez s a szokásokhoz mindenfelé s minden téren, csak hogy céljaikat

annál sikeresebben elérjék, kitűzött terveiket megvalósítsák.

Régóta sejtjük, sőt tudjuk, hogy a sohasem tanuló és sohasem felejtő római egyház s annak kígyó okosságú jelenlegi politikai pápája a keleti kérdésnek saját céljaira való kiaknázásán fáradozik. Bosznia-Hercegovinában már is megtelepedett a hierarchia; Bulgáriának Philipopolis nevű városában az Agoston szerzetesek munkálkodnak; a török birodalomban, főleg annak fővárosában, Konstantinápolyban, csaknem óránként egy-egy szakályos jezsuitával vagy Dömés-szerzetessel találkoztam, s viseletét tekintve, csak a széles kalap különbözőzeti meg a frátert a görög keleti pópáktól, sőt már a jelenleg nagyobbára franciák és olaszok által német pénzen épülő s az egyháztörténetileg nevezetes Nicaea melletti Letké-ig megnyitott izmidt-angorai vonalra is rávetették szemüket a jezsuiták Anatoliában, a melynek Brussa és Biledjik nevű városában Dömés szerzete és apácázárda van már a római egyháznak. Fájdalmas érzéssel voltam szemtanúja Kenpluben, 240 kmnyire a márványtengertől, Kis Ázsiában, annak, a mint 2 jezsuita páter az izmidt-angorai vonal kórházát meglátogatta, ott és a városban a francia, olasz, korinthisai, horvát, sőt magyarországi vasúti vállalkozóknak, hivatalnokoknak és munkásoknak misét olvasott, s úgyszólván az egész vonalat a katolicismus számára foglalta le. Közlöm majd e napokban személyesen szerzett tapasztalataimat a konstantinápolyi német ev. és anglikánus lelkészszel, hogy az őrmény prot. hittérítőket a vonal fontos missziójára figyelmeztessék.

De így vagyunk mi minden téren. Nemcsak a sziklás és vadregényes Kisázsiaiban, hanem a művelt nyugaton, sőt távol hazámban is tétlenek és készületlenek vagyunk a római propagandával szemben. Nem dorongolni és szidalmazni kellene Nendtvich módjára a hierarchiát s a katolicismust, hanem a római propaganda részéről álálkodó veszély nagyságát felismerve s önmagunkat is kellőleg megvizsgálva, gondoskodnunk kellene azokról az eszközökről, a melyek a körülményeket és viszonyokat okosan és ügyesen felhasználó propaganda kellő ellensúlyozására és saját magunk megtartására, erősítésére és fejlesztésére szolgálnak. A helyett azonban egyháztársadalmi, irodalmi s politikai téren örökösön huzalkodunk, az evangélikus keresztyénség szellemében, erejében és történetében, mint annak legjobb

* A közbejött szomorú körülmények miatt csak most közölhetjük.
Szerk.

apológiájában gyökerező uniót vegyi elemzés alá foglaljuk, a helyett, hogy az evangéliomi szeretet magasatos eszméje és ténye lelkesítene bennünket; napi sajtónk tudva vagy tudatlanul a politikai pártokkal egyetemben, álliberális szempontok által vezéreltetve, az ultramontanizmus szekerét tolja, s a protestantizmust minden téren leszorítja. Pedig a protestantizmus állam- és társadalomalkotó hatalomnak és kulturát teremtő faktornak bizonyult Magyarországon a múltban; azt a szép szerepét és missióját visszaszerezni, a protestáns világnézetet a magyar nemzeti műveltség lényegalkotó részévé tenni, egyik legközelebb megoldandó elidegeníthetetlen feladatunk. És tanulhatnánk Rómától, mely általa utált (mert a protestantizmus szülötte) fegyverekkel küzd ellenünk minden téren, s igyekezik összes positióinkban meggyengíteni.

Nem látjuk-e az idők jeleit? Budapesten a József-körúton épül a jezsuiták temploma; a fanatikus Zichy Ferdinánd elbocsátja területeiről protestáns hivatalnokait és munkásait; az elkeresztelési vita lázas izgatottságban tartja Róma csatakész magyar klérusát, mi pedig vagy dorongolunk, vagy tömjénezünk, vagy pedig, mint Rácz s az ő *Szabad Egyháza* — újabban még a külföldön is — saját közös egyháztársadalmi s irodalmi vállalatunk gyengítésére törekszünk, csak azért, hogy Ferenc József más módon tiszteli és imádja ugyanazt a Krisztust, mint Szász Károly, s más szertartásos eszközökkel akar üvözülni, mint például Debrecen. Nem az unitarizmus felől fenyeget a baj, hanem az ultramontanizmus felől; azt fel- és megismerni s bennünket vele szemben az ígérel templomban és azon kívül fölfegyverkezni volna egyik legszebb feladatunk!

Fentebb mondtuk, hogy az 1883. Luther-jubileumi év óta erősebb a protestáns tudat s intenzívebb módon nyilvánul az a német közgondolkodásban, mint valaha. Szerintünk azon meg is fog törni a jezsuita mozgalom Németországban, mert az idők kerekét még sem lehet visszatolni, még ha — nálunk Schlauch püspökhöz és primás-candidátushoz hasonlóan — Windthorst s a centrumpárt tolja is azokat. Azt hisszük, hogy a német kormány megunta már azt a sok Rückwertconcentrirungot, mely azt a Kulturkampf óta a római pápát egyháza telhetetlen igényeivel s örökös követeléseiével szemben állandóan jellemzi, s az evangéliomi hitvallásban fogja felismerni erejének és nagyságának főforrását. Ha Bismarck szerint nincs morál a politikában, legyen ez egyszer politika az egyházban s a protestantizmusban általában, mely felismerje az idők jeleit az ev. szövetség ellen következetesen folytatott, elkeseredett küzdelemben az ultramontanizmus sajtó részéről, a történelem s a bölcsészet korrigálását a dogma által stb. stb. Politikai tapintat és eszélyesség, a maga idejében és helyén alkalmazva, csak javára szolgálhat az evangéliomi protestantizmus szent ügyének! A vaskövetkezetességű római hierarchia, mely soha sem felejt, mintaképpül szolgálhatna bizonyos megszorítással saját dolgainak megtartásában és megbecsülésében. Ezt kívánja a reformáció is, mely nem állapot, nem stagnálás, hanem folytonosság, s a melynek lényegét nem a tan, nem a betű, hanem Krisztus ígéje képezi! Ez ígének jöjjön el folytonosan az ő országa a római propagandával szemben, mely az Antikrisztus birodalmának létesítését célozza!

Brussza, Kisázsziában 1891 ápril. 8.

Dr. Szlávik Mátyás.
eperjesi ev. theol. tanár.

Az országos ev. ref. lelkészi- és tanári özvegy-árva gyámintézet.

(Vége).

Mindezek után egész természetesen tolul elő az a kérdés: mennyi lehet, hát ha csak hozzávetőleg is, az az összeg, a melylyel ez a megalkotandó gyám- és nyugdíjintézet évenként rendelkezhetik? mennyi lehet az az összeg, a mit egy özvegynek segélyül adhat?

Bizonyynyal igen nagy hiányuk volt az az eddigi alapszabályterveknek is, hogy e kérdésekre semmi tájékoztató feleletet nem adtak, holott az ahoz szükséges adatok bekérése egyetlen szavába került volna a konventnek. S épen ez az oka annak, hogy olyan mélyen elalhatott ez az ügy. Bár, tagadhatatlanul, a szükséges adatok nélkül, minden csak találgatás, mégis megpróbálom az „Egyetemes Névtár,” az országos tanítói gyám- és nyugdíjintézet és a felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye özvegy-árva-gyámpénztára segélyével, a fenti kérdésekre is némi feleletet keresni.

Miután már az valószínűleg meg van állapítva, hogy az egyes tagok, a gyámintézethez jövedelmeik 1%-jával, illetve belépési díj 2%-jával fognak járulni, ezt veszem fel számítási alapul. Szükséges volna most már tudni összes egyházaink díjlevelének értékét; ezt azonban, mai viszonyok között csak a konvent teheti. Kénytelen vagyok azért az egyházak osztályozása szerint, bizonyos jövedelmi átlagot megállapítani. P. o. az I. osztályú egyházak jövedelmi átlagát 1500 frtra, a II. osztályúakét 1000 frtra, a III. osztályúakét 700 frtra, a IV. osztályúakét 400 frtra teszem. Túlozni nem akarok, mert jobb kellemesen csalódnai. Az Egyetemes Névtár szerint — sajnos! ezek sem pontos adatok — I. osztályú egyház van 221; II. osztályú 317; III. osztályú 541; IV. osztályú 901. Ez a 4 osztály összesen 1980. De ugyan csak az Egyetemes Névtár adatai szerint 1980 anyae egyházunk van; így osztályozatlan 50. Hogy annál kevésbé csaljanak számításaim, ezt az 50 egyházat mind a IV. osztályúakhoz csatolom, minek folytán a IV-ed osztályú egyházak száma 901 lesz. Tudjuk, hogy több egyházunk van olyan, melyben 2, 3, sőt olyan is van, melyben 6 lelkész működik. De az ilyen egyházak a névtárban csak egynek vannak véve. És így az 1980 egyházban, kerek számban 2000 lelkészi hivatalt bátran számolhatunk. Azonban, hogy a túlzástól ment legyek, ezt is számításom javára hagyom, s megmaradok az 1980 szám mellett. Nézzük tehát mi eredményt ad ez!

221 I. o. egyh. lelk. javadalma	á 1500 f. =	331500 f.
317 II. » » »	á 1000 f. =	317000 f.
541 III. » » »	á 700 f. =	378700 f.
901 IV. » » »	á 400 f. =	360400 f.

1980

1.387.600 f.

Bejönne tehát e számítás szerint 1,387,600 frt lelkészi jövedelem után, évi járulék címen, ennek 1%-ja vagyis 13,876 frt; az országos közalaptól, a megszabott 10%-ból 7000 frt; végül a tőkealap esetleges kamatai. Ezekből rendelkezés alá állana tehát kerek számban 21000 frt, illetőleg ha ki tudjuk vinni azt, hogy az egyházak is, hasonló arányban, mint hivatalnokaik, hozzájáruljanak a gyámintézethez: 35000 frt. Bizonyynyal igen szép, kecssegető jövedelem! Keressük most már, mi juthat ebből egy özvegynek? Itt azonban megint zátonyra jutottam, mert nem tudom milyen közöttünk az átlagos halálozási %. Segítségért első helyen az 1875-ben alakult országos tanítói gyám- és nyugdíjintézethez fordúlok, a melynek 1886. és 1889. évi adatait ismerem. Több évi adat nem áll rendelkezésem alatt. Úgy látom azonban, hogy ezek is elég biztos ala-

pot nyújtanak a tovább haladáshoz. Ugyanis, ez intézetnek az 1886. évben volt 13934 tagja. Segélyezett ez évben, a nyugdíjazattakon kívül 874 özvegyet és 1401 árvát, 593 szüle után. Amennyiben egy szülnének a gyermekei egy özvegyi illetőségnél többet nem kapnak, hogy a segélyezettek %-át megállapíthassam, az 1401 árvát, a szülők száma után 593 özvegynek illetve segélyezendőnek veszem. Segélyezendő volt e szerint a 13934 taggal szemben 1467, vagyis a tagok 10,5%-a. Az 1889. évben volt 15549 tag. Segélyezett ekkor az intézet 1311 özvegyet és 1901 árvát, 858 szüle után. Ez, a fentiek szerint számítva 2169, vagyis 13,9%. Mind a két év, egész sajátosan azt tünteti fel, hogy egy-egy évre kevés híján 1% halálozás esik, illetve, hogy 1%-al növekedik évenként a segélyezendők száma, mert amott a 11-ik évben volt a % 10,5, itt a 14-ik évben: 13,9.

Ismeretes még előttem a f.-szabolcsi egyházmegye lelkészi özvegy-árva gyámpénztára, mely azt hiszem egyike a legrégebbeknek, amennyiben 1809-ben alapítattott, de hosszú ideig, sok viszontagságot kellően kiállania, mondhatni csak a forradalom után ébredt igazán életre. Ez intézet t. pénztárnoka, *Lovass Dániel* úr, szíves volt kérésre némely dolgokban felvilágosításokat, illetőleg adatokat közölni velem, amelyek szintén nemcsak teljesen megbízhatók, de egy nagyon jelentős kérdésre is útbaigazítók. E gyámpénztár életéből 36 év adata áll előttem arra nézve, hogy mennyi volt a segélyezendők száma. Az első év 1855, az utolsó 1890. Tehát tekintélyes időköz! Az elsőben volt az évi segély 6 frt, az utolsóban 120 frt.

Az ilyen tervezgetéseknél nagyon szükséges tudni azt is, hogy mennyire emelkedhetik a legmagasabb évi szükséglet? De ez meg csak úgy állapítható meg, ha tudjuk, mennyire mehet a segélyezendők maximuma? Ki ne remélné, hogy egy ilyen hosszú életű intézet erre feleletet ad? És a ki azt hiszi, olyan nagyot csalódik, mint jó magam. Szinte hihetetlen az, hogy ez intézetnél még folyvást emelkedőben van a segélyezendők száma, dacára annak, hogy már 1855-ben 20% volt. Van ugyanis ennek az intézetnek ma 90 tagja. Akkor — igaz — hogy több volt, mert azóta sok egyház leányosított, de még sem oly jelentékeny számmal, hogy nagyon elmaradjunk a 20%-tól. És mégis már 1859-ben, 18-ról, 26-ra emelkedett a segélyezendők száma; vagyis 5 év alatt 8-al. Különös, hogy míg 1859-ben 5 az emelkedés, 1860-ban 7 az apadás. Ekkor egymásután 3 évben apadás van, úgy, hogy 1862-ben, a segélyezendők száma csak 15; legalacsonyabb a 36 éven át. De már 1863-ban 23-ra szökik és 1873-ban pedig egészen 30-on áll; vagyis több, mint 33%; oly magas szám, ahol már méltán lehet álmodozni a maximumról. De bizony azóta, habár több, csalogató visszaeséssel is, a segélyezendők száma 33½%-ra emelkedett, (a kik közül 26 özvegy), és így ma 37,2%. Épen a 80 éves jubileumot (1889. év) azzal ünnepelte meg az intézet, hogy életének ezen évében, a segélyezendők 28-ról 33½%-ra emelkedtek s azóta ezen a magaslaton állanak. A 36 év alatt volt az összes segélyezendők száma 893, esik ebből egy évre átlagosan 24,8 segélyezendő, az az 27,5%. Ime tehát, még ilyen hosszú idő, 81 év sem elég arra, hogy azt mondassuk egész bizonyossággal, hogy itt a határ. De mégis az átlag arra enged következtetni, hogy e körül lehet s körülbelül 40%-nál megállapodhatunk. Sajátságos képe ez az élet és a halál küzdelmének. Hű tükre özvegyeink ritka életerejének. De nem kevésbbé annak is, hogy mi hamar elégünk, mint az a gyertya, a melyet nagyon lobogtat a szél, és hogy igen nagy bünt követünk el,

ha az országos özvegy-árva gyámintézet felállítását mégis hanyagoljuk.

Ezekből tehát, emberi számítás szerint megállapíthatjuk, hogy a segélyezendők évi növekedése 1%, és hogy a segélyezendők száma felemelkedhetik a tagok számának egész 40%-jáig. Fentebb már említettem, hogy a tagok száma kerek számban 2000-re tehető. Megvaló, az alapszabály azon elvének, melyszerint az évi segély emelkedhet és szállhat is, nem vagyok barátja. Sokkal helyesebbnek tartom, ha annyi segélyt állapítunk meg, a mennyire az özvegyek biztos számíthatnak évről-évre, mert az ellenkező reájuk nézve csak a megélhetést nehezítené. Az évi segélyt, számításaim alapján 200 forintban javaslom megállapítani. Telnék ugyan az első években egy kicsit bővebben is, de nem szabad elfelednünk, hogy már csak a 10-ik évben is 200-at kell segélyezni. Ennyinek pedig csak 200 frttal is 40000 frt segély kell, a mi meg már a mi gyarló erőnkhez képest igen nagy összeg. Sokat kell azért addig emelni tőkealapunkon, hogy 35 ezer frtra tehető rendes évi jövedelmünket, kamataival, a szükséglet fedezésére képessé tegye. Pedig még mindössze 10% segélyezendő s a segélyösszeg is csak a minimum. Úgy, hogy ezt erkölcsi kötelesség ránk nézve fentartani, ha másképp nem lehet évi járulékaink emelésével is. De ha a számításba vett körülmények megbízhatók, a mi felett kétség alig lehet, 12—13 évig eziránt nyugodtak lehetünk, mert ekkor már tőkénk 260—280 ezer frt körül fog állani, a mennyiben addig az évi pénztár-maradék mindig a tőke-alaphoz csatoltatnék. A részünkre kibocsátandó s már az országgyűlés által el is fogadott sorsjegykölcsönbe is helyezhetünk némi bizodalmat, mert azt hiszem, hogy a konvent nem fog megfélemlkezni róla, hogy abból a gyámalapra tekintélyes összeget juttasson, úgy, hogy ennek segélyével talán képes lesz ez intézet szükségleteit fedezni a nélkül, hogy újabb terhek háruljanak abból reánk. Mert 20 év múlva már, a legnagyobb valószínűség szerint a tagok 18—20%-ját, tehát 360—400-at kell segélyezni, a kinek a szegényes 200 frttal is 72—80000 frt kell. És ekkor már a mi gyám-alaptőkének meg kell haladni az 1 millió frtot, hogy chez elég ereje legyen, a mire a sorsjegykölcsön sikerével némi kilátásunk van. De még az az 1 millió frt is mindössze 40000 frt kamatot hoz, mert a kamatlábat 4%-nál magasabbra nem vehetjük. Talán a rendes természetű évi bevételek is behozzák a másik 40 ezer frtot? De hát azután mi lesz? Mert a 20%-nál még, a mint kimutattam nincs megállapodás; jön a 30, 35%. Kell 120, 140, esetleg 160 ezer frt. Vajjon lépést fog-e tartani a tőkenövekedés a szükségletnövekedéssel? Bízunk az időre! Az idő, — a mint fentebb idéztem — a kicsiny krajcárból is mérhetetlen összeget terem. Csak kezdenünk kell mielőbb, hogy annál közelebb legyünk a célhoz. De kell, hogy egyen-egyen lássuk, hogy komoly munkára, mindnyájunk törhetetlen, buzgó igyekezetére van szükség, hogy ez az intézet mielőbb megszűléssék és felvirágozzék. Legyünk rajta teljes erővel, hogy a mely elvi kérdések még tisztázásra várnak, azok mielőbb megvitattassanak, vagy esetleg a konvent által, az egyes kerületek végleges szavazata alá bocsáttassanak. S kérjük a konventet, hogy vegye ezt az ügyet szeretettel teljes, melengető gondjai alá s legyen meggyőződve, hogy mindnyájunkat örök halálra kötelező emléket állít magának az országos lelkészi- és tanári gyámintézet megalkotásával. Vajha megszületve látná azt már az 1892. év hajnala!

Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Két vallástani könyv sorsa a gimnáziumban.

A gimnáziumi vallástanítás ügye, mely — felekezeti szempontból tekintve — első rangú kérdése prot. egyházunknak, mindeddig nem jutott kellő megállapodásra iskoláinkban. E tárgyra vonatkozólag teljesen szabad kezét adott az állami törvényhozás prot. egyházunknak s a konvent, ennek alapján, meg is alkotta iskola-ügyi szabályzatát s osztályonként meghatározta a vallástanítás anyagát s a célt, melyet általa elérni kíván.

Jó idő, 8 hosszú év folyt le a konventi tanterv megállapítása s életbe léptetése óta s a gimnáziumi vallástanítás ügye csak nem akar a rendes kerékvágásba zökkeni. Toldozgatás, ideiglenesen elfogadott s alkalmazott tankönyvek járnak mai napig s a tanterv teljesen keresztülvive maig sincs. Ügy, hogy e tárgynál önkéntelenül felmerül a kérdés: a tanterv elhibázott-e, vagy az emberek, mint írók, nem elég szerencsések a tananyag feldolgozásában?

A két alsó osztály megtalálta a maga táplálékát; a felsőbb osztályok egyháztörténelmi tananyaga is feldolgoztatott az V—VII. osztályok számára; csak a III—IV. osztályok *Hit- és Erkölcstan*a, s a VIII. osztály *Összehasonlító Vallástana* nem lelnek szerencsés kezét, mely a tananyagot sikeresen feldolgozza. Ezek megíratására még folyvást várni kell, mégpedig nemcsak tisztáninneri egyházkerületünkben, de, mint a kihirdetett pályázatból látszik, a tiszántúli egyházkerületben is. Az volna tehát a kérdés: mi gátolta a tanterv eddigi keresztülvitelét s miként lehetne a gátló körülményt szerencsésen elhárítani?

Mindenki előtt tisztán áll, hogy a vallástanítás célja gimnáziumainkban nem lehet más, mint a keresztyén s közelebből ev. ref. egyházunk hit- és erkölcsi tanainak s történetének megismertetése oly célból, hogy azokat a növendék okosan elsajátítván, érzés-, mint gondolatvilágában azok szerint éljen, egyháza tanait becsülni tudja s jó egyháztag legyen. E célt pedig az által kívánta konventi és helyi tantervünk is elérni, hogy a két alsó osztályban, egészen bibliai alapon, megismertesse növendékeivel a mózesi és jézusi vallás alapelveit, tehát a keresztyénség tanait úgy, a mint azokat a biblia tanítja, a mint azok a Tíz parancsolatban, a Hegyi beszédben s a Példázatok örökbecsű alakjaiban le vannak téve. S azt hiszem, hogy ha a tanok, megfűszerezve a vallásos költészet termékeivel, a gyermeki lélekben maradandókká lettek, eléggé jó alapot képeznek a vallásos érzület kifejlődésére s arra, hogy a továbbiak elsajátítása a növendékekre nézve megkönnyíthessék.

De a további ponton megakadt a dolog, megállott a vallástanítás szépen indult folyama. Konventi tantervünk ugyanis azt kívánja, hogy megismerkedvén a gyermek a keresztyénség alaptanaival, azután ismerje meg saját egyházának tanát és erkölcsi elveit is úgy, a mint azok az idő folyamán kifejelettek s a mint azok felekezetünket a többi ker. egyháztól elkülönítik. Okadatolni kívánta álláspontját a konvent az által is, hogy mert a gimnáziumból a négy alsó osztály elvégzése után többen eltávoznak, ezek a vallástannál bevégzett tananyagot kapjanak s így az életre elég útravalóval láttassanak el.

Ha azt az eredménytelenséget tekintjük, mely, mint fentebb jeleztem, a tankönyvnek megíratásánál előfordult, lehetetlen, hogy itt fel ne merüljön az a kérdés: nem a tananyag megválasztásában követte-e el a konvent a hibát? Nem idő előtti-e s nem a történelmi fejlődés és a gyermeki értelem rovására esik-e az, hogy öt olyan

kemény eledellel akarjuk táplálni, melyet még elhordozni nem bír? Nincs-e ugrás abban, hogy a biblia részeinek s egyes könyveinek, az apostolok életének és működésének, tehát magának a bibliának tüzetes megismertetése előtt, azonnal a későbbi fejleményekkel, a keresztyénségnek s prot. egyházunknak az idők hosszú folyamán át megállapított s a többi felekezetekkel szemben elkülönítő tanaival ismertetjük meg; tehát mintegy a «filius ante patrem» elvének vallására kényszerítjük?! Megvallom, hogy a kérdés többször felmerült lelkemben, s szerencsés megoldását maig sem találtam meg.

A tanterv illetén megállapítására nézve a konvent által felhozott azt az érvet, hogy az eltávozóakra való tekintetből kell a *Hit- és Erkölcstan* a III. és IV. osztályba felvenni, azért nem tarthatom irányadónak, mert hiszen a gimnáziumi oktatás köréből a bifurcatio számúve van régóta; a gimnáziumi tanítás menete egységes tanfolyamot képez s az nem tekinthet azokra, kik az iskolát időközben elhagyják; sőt az egyenes kárára esik magának a tanításnak is, ha a tantárgyak taníttatása ilyen mellékcélok szempontjából történik. Sokkal elfogadhatóbbnak s helyesebbnek tartom a *Hit- és Erkölcstan* tanításának indokolását a III. és IV. osztályokban az által az érv által, hogy mert nem a vallásos eszmék történetéről, de magokról a vallásos eszmékről s azok elsajátításáról van szó, a gyermek fogadja el azokat készen, mint oly hitigazságokat, melyekre a nagy gondolkozók, az emberiség bölcsői idők folyamán át jutottak el. Csak-hogy elsajátítják-e s meglehet-e találni azt a könnyű formát, melyben azok a hitigazságok a gyermek által elsajátíthatók lesznek? ez a főkérdés! Én úgy látom, hogy ha egyáltalában nem épen lehetetlen is, de mindenesetre nagy nehézséggel jár.

Megerősít hitemben az a tapasztalat, hogy egyházkerületünknek, noha e vallástani könyvekre az írói díjat ivenkint 40 forintba emelte fel, e műveket előállíttatnia maig sem sikerült s a tiszántúli egyházkerület is 50 frtot ígér ivenkint annak az írónak, ki elég szerencsés lesz a tananyaggal, e fokon, kellőkép megbirkózni. Annyit látok, hogy úgy a népiskolában, mint az akadémiai tanfolyamon a tananyag betetőzéseül van felvéve a *Hit- és Erkölcstan*, nyilván abból az általam érintett időrendi egymásután megfigyeléséből, melyet az egyes tantárgyak felvételénél tekinteten kívül hagyni nem tanácsos.

S hogy e kérdés megoldása Irodalmi körünket is mily élénken foglalkoztatja, mutatja annak a bizottsági ülésnek eredménye, melyben a Kör legjobb nevű tagjai vettek részt s a kérdés megvitatását a Konvent, s most már az Egyetemes Tanügyi Bizottság egyik főfeladatául gondolták.

A dolog még nehezebbé váltott az által, hogy a tiszántúli és tisztáninneri kerületek is pályázatot hirdettek e tankönyvekre, melyeknek sorsát be kell várni s ha a pályázat sikeres lesz, el lesz osztatva az én aggodalmam s szerencsés révpartra jutott a sokáig ingadozó hajó; ha nem, akkor valóban nincs más teendő, mint e jelenség felett gondolkozni, s ha kell, a tantervet megváltoztatni s e tantárgyat odatenni, a hol annak helye van az én véleményem szerint, a VIII-ik osztályba.

Érvényben lévő tantervünk a VIII. osztály vallástani tananyagául az *Összehasonlító Vallástant* tűzte ki. Nem mondom, hogy nem elég jó érzék s elég széleskörű fel fogás vezette konventi tanügyi bizottságunk tagjait, midőn, tisztán *filozófiai* szempontból e tantárgyat a vallástanítás betetőzéseül választotta, alkalmat akarván nyújtani a növendéknek arra, hogy érett elmével lássa azt, hogy a különböző vallásrendszerek között minő magasan emelkedik ki a keresztyénség; hogy annak örökbecsű s elévül-

hetlen tanai, minő megnyugtatólag hathatnak az emberi lélekre, akár a polytheistikus, akár a monotheistikus vallások felett; csak hogy feltehető a kérdés e tantárgynál, vajjon úgy *filozófiai*, mint *vallásos* szempontból nem esik e e tantárgy taníttatása némi kifogás alá?

Tudjuk ugyanis, hogy a VIII-ik osztály bölcseészeti ismeretei csak a filozófiai alapfogalmak (fogalom, ítélet, következtetés stb.) megértésére szorítkoznak: nem lőtt-e hát túl a célon e tantárgy felvételével a konvent akkor, midőn tőlök a vallásrendszerek bölcseészeti átértését s összehasonlító megismerését kívánja? s továbbá, nem fog-e a tantárgy bölcseészeti ismertetése — mint vallásbölcseészet — az igazi vallásosság hátrányára szolgálni?! Gimnáziumi vallástanítás keretén belül a vallásos érzület és ismeret ápolása s fejlesztése, nem pedig tételek felvetése a fődolog, melyek kérdéseket támasztanak inkább, hogysem mint Istenben való épületességet. Felhozhatni az általam most említett aggodalommal szemben, hogy már a történelemben megismerkednek a növendékek, a műveltségtörténettel kapcsolatban, az egyes népek vallásos felfogásával: de azt hiszem, hogy egészen másnemű cél lebegett a Tanterv készítői előtt akkor, midőn az Összehasonlítóvallástant a gimnáziumba felvették, mint a minő szempontból tárgyalhatja a történet tanára az egyes népek vallásos eszméit a IV—V. osztály növendékei előtt. Ha e tantárgy továbbra is megmarad a Tanterv keretében, óhajtandó, hogy a Konvent vagy Egyetemes Tanügyi Bizottság bővebben körvonalozza a célt, melyet e tantárgy taníttatása által elérteni kíván.

Kovácsy Sándor.

TÁRCZA.

A mai Németország.

(Vége).

Ha bemutattam — az eddigiekben — a német író Németországát, illő, hogy magáról az íróról is megemlékezzem. Egy öntudatos, sokat tanult, éles megfigyelő tehetségű egyén ő, ki hazáját egész a sovínismuszig szereti. Lépten-nyomon kitűnik ez a jellemvonása. Hazáját nagygyá, hatalmassá, elsővé szeretné tenni minden más állam fölött. A német elem az első — szerinte minden tekintetben; ez van hívatva világuralomra. Saját legjobb tehetsége szerint kötelességének ismeri aztán, hogy meglevő hibáira figyelmeztesse e nagyszerű elemet, hogy tökéletes, hogy kifogástalan legyen. Élesen ítél el mindent, a mi megrovásra méltó. Példákkal igazolja állítása helyességét. Nevetséges helyzetekbe állítja elénk mindazt, a mi nem illik a némethez. Öntudatot, jellemet, határozottságot, egyéniséget, eredetiséget követel, hogy az «unsere Deutschland» nagygyá, hatalmassá váljék. S mindezt élvezetesen, könnyedén adja elő, úgy hogy, fokozott érdeklődéssel olvassa az ember minden lapját. Nem csoda, hogy oly kapós e munka. Szellemesség, élc, gúnny, igazmondás sugárzik minden sorából. Hogy néha túlságba megy, mint pl.: Krisztus és Rembrandt összehasonlításában, csak nagy buzgalmának tulajdonítható.

Nemzeti büszkeség, német önértzet vonúl át az egész munkán. Pedig a szerző, a mint kitűnt, igen szerény férfiú. Állítólag lipcei bölcseész, ki eddig nem hallatott magáról. *Langbehn Agostonnak* hívják. Bismarck meghívta magához s őt is meglepte az író példátlan szerénysége, ki csak nagy unszólások után beszélgetett a nagy emberrel. Maga Bismarck elragadtatással olvasta a művet s s azt úttörőnek nevezte, mely hívatva leend az internationalis klikk-etikettet szétmorzsolni, mely a német iro-

dalomban oly otthonossá vált s őszintén kívánja, hogy szerző óhajtott célját elérje.

Ez a kritika talán elfogadhatóbb, mint a mit a támadók mondtak a műre, kik semmi becset nem tulajdonítanak annak.

Nulla dies sine linea!.. Hát mi a mi magyar hazánkra gondolva, mit szólnak a mai Németországot leleplező író munkájáról?.. Szól e nekünk is, vagy csak egyszerűen átolvassuk és a könyvtárba tegyük?.. Én azt hiszem, hogy mi is tanulhatunk a mai Németország példáján. Magyarország is közel áll ahhoz, hogy tudományos képzettsége miatt elveszítse nemzeti jellegét. Pedig nekünk talán még nagyobb szükségünk van erre, mint a németeknek, hiszen mi egymagunkban állunk a népek tengereiben!.. Ha egy német panaszkodik a fölött, hogy népe jellemvonásai figyelmen kívül hagyatnak: mennyivel inkább tehetnők mi ezt!.. Hiszen mi majdnem minden téren utánpótlók vagyunk, s nem akarjuk, nem tudjuk megbecsülni azt, a mi vérünkben való vér, esontunkból való csont. Nem kell egyébre utalnom, csak arra, hogy mi rendesen több súlyt fektetünk az idegen nyelvekre, mint a saját magunkéra; azután meg theologusaink saját theologiai irodalmunkat megközelítőleg sem ismerik úgy, mint pl. a németet. S vajjon az egyéni, a jellemképzés tekintetében nincs e kifogásolni valónk? Nem arról panaszkodunk-e, hogy az iskolából kikerült ifjak határozatlan jelleműek, nincsenek kiforrva, nem kifogástalan egészek?... Bizony nekünk is szól a mai Németországról, felmutatott kép, mi is gondolkozhatunk fölötté! S különösen egy int bennünket. A német író a szó legszorosabb értelmében rajong nemzetéért. Sovínista a legnagyobb mértékben. Hát mi magyarok a mi magyar hazánkban nem követelhetjük meg, hogy lakosai magyarok legyenek? A szászok, a románok, a tótok mint e haza polgárai kell, hogy beszéljék a magyar nyelvet. S ha a német lehet sovínista, mért ne lehetnénk azok mi is, mikor nekünk sokkal nagyobb szükségünk van nemzeti nyelvünkre?!.. Ha a hatalmas Németország csak úgy állhat fel, ha nemzeti jellegű: magyar hazánk százezre inkább köteles gondoskodni nemzeti jellegének, eredetiségének megőrzéséről, ha számot akar tenni a művelt nemzetek sorában. Azért hát „nemzeti magyar állam,” ez legyen a mi jelszavunk is.

Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége)

Az egyetemes konvent közölteket a zsinattartásra vonatkozólag tett azon intézkedéseit, melyet mi lapunk olvasóival még annak idejében részletesen megismertettünk. Most ezeknek alapján elhatározta egyházkerületünk, hogy mihelyest a zsinatot előkészítő nagy bizottság megállapítja a törvényjavaslatokat, azok azonnal át fognak küldetni, véleményadás végett, az egyházmegyéknek, a melyek munkálataikat az egyházkerületi egyházi főjegyzőhöz küldik be, hogy az aztán a véleményeket összegezze. Elrendelte közgyűlésünk a zsinati képviselők megválasztását is, végső határidőül november hó közepét tűzvény ki. A választás már az előbbi zsinat alkalmával megállapított szabályzat szerint fog történni, azon különbséggel, hogy most Felső-Zemplén egy világi, Torna pedig egy egyházi képviselőt választ. Az előbbi zsinatra, tudvalevőleg, megfordítva történt.

Tárgyaltatott ezután a tiszai ágostai egyházkerületnek a Baldácsy-alapítvány ügyében készített és hozzánk is áttett emlékirata. Tartalma az, hogy kimerítően van megokolva, hogy az alaphól, a különféle, meghatározott célokra nem adatik ki annyi összeg, amennyi már most is kiadható volna, hanem a jövő számára növeltetik a tőke, a jelen szükségének megrövidítésével. Épen azért azt kéri a testvér egyházkerület, hogy azon 2000 forint, a mennyi osztatik ki ez idő szerint, évenként a Baldácsy-alaphól, jövőre emeltessék fel 3000 forintra. Egyházkerületünk magáévá tette ez indítványt s ajánlotta annak lehető keresztútvitelét megbízottainak figyelmébe.

A miskolci főleányiskola építkezési ügye került elő ezek után; a mostani útcára levő épület egészére egy emelet fog húzatni, egész szép kivitelben és célszerű berendezéssel. Az egész költségelirányzat 24—26 ezer forintra van felvéve, de a mely összeg, a tervezetet készítő mérnök biztosítása szerint, a nyilvános árlejtés által jelentékenyen lejjebb is szállhat. Annyi mindenestre áll, hogy ha az épület elkészülhet, az egyike lesz Miskolc legszebb épületeinek s külsőleg is versenyezni fog más felekezeteknek hasoncélú intézeteivel. Most egyelőre még csak némely tulajdonjogi kérdést kell a felügyelő-bizottságnak a miskolci egyház presbitériumával kiegyenlítenie.

Főtisztelendő püspök úr már évi jelentésében, meleg szavakkal és nagy elismeréssel emlékezett meg két elhunyt tanárunknak, *Emödy Dánielnek* és *Kun Pálnak* érdemeiről. Most az elhunytak özvegyei és árváinak sorsa felett való gondoskodás képezte tárgyát a tanácskozásnak. Az egyházkerület, lehet mondani, igazi nagylelkűséggel, megtett annyit, amennyit körülményei mellett, megtehetett. Mindkettő özvegyének és árváinak, július hótól számítva 15 havi teljes tanári fizetést szavazott meg.

E kegyeletes kötelesség teljesítése után, meglepte egyházkerületünk közgyűlésének sok tagját az, hogy Orbán József, akademiánk díszje, az országos hírvé tudós tanár beadta lemondását és kérte nyugalmaztatását. Megrendítően sok ez a veszteség főiskolánk tanügyi erejére nézve. Dehát a hosszú időn át hű munkásnak készséggel igyekezett az egyházkerület legalább némileg nyugalmasabb napokat teremteni s nagy érdemeinek elismerése mellett évi 1000 forint nyugdíjat szavazott meg részére.

Az ilyen módon megüresedett tanári székek betöltésére vonatkozólag, a sárospataki akadémiai tanári kar már előbb készített egy kimerítő javaslatot, a melyet a főiskolai igazgató tanács és egyházkerületi közgyűlés egyaránt elfogadott. A kérdéses tanszékek tárgyainak helyesebb csoportosítása képezi a változtatásoknak alapját és lényegét. Az Emödy-féle tanszéktől, a perrendtartás elvettett s eddigi gyakorlati mivolta helyett, inkább elméleti katedrává tételét; az Orbán J. által képviselt bölcsészeti tanszék teljesen jogivá változtatott s a Kun Pál katedrája szintén kizárólag bölcsészettivé lett. A tanárválasztásokra nézve egyházkerületünk akképen intézkedett, hogy az elsőre már most pályázat hirdettetik június 10-iki lejáratával. A választás, a különösen ebből a célból tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen fog megtörténni, ugyancsak június havában. A másik két tanszék egy évig helyettesítésekkel fog pótoltatni. Mindezen intézkedésekkel szemben, azt hiszem, egyházkerületünk minden tagjának csak az az óhajta lehet: vajha előbb, vagy később, mindenik tanszék megkapná a maga emberét s méltó harcosok lépnének a «kidőlték helyére.» Akkor aztán mostani rohamos veszteségünket is könnyebb lenne elhordozni és részben kipótolni.

A főiskola ügyeivel összeköttetésben tárgyaltattak, ezek után, az igazgató-tanács januárius havában tartott közgyűlése jegyzőkönyvének határozatot igénylő pontjai. Az évi számadások eredménye tudomásul vétetett, a jelen évre szóló költségvetés helybenhagyatott és megerősítetett.

Szabolcsmegye közigazgatási bizottságának elnöksége megküldötte ismertetés végett azon intézkedéseket, a melyeket tett a maga körében, a tanítói fizetések és járulékok behajtására vonatkozólag. Ezen intézkedések közül a nevezetesebbek a következők:

Első sorban megkerestetnek a felekezeti iskolát fenntartó egyházak felettes hatóságai, miszerint a tanítás eredménye és az általuk alkalmazott tanítók érdekéből intézkedni sziveskedjenek az iránt, hogy a tanítók járandóságai ezentúl közvetlenül az egyház pénztárából nyerjenek kielégítést, ha pedig a tanítók járandóságainak egy részét a felektől bekövetelendő termény vagy pénzbeli illetmény is képezi, azon esetben legalább módosítva legyen az eddig követett eljárás az által, hogy az illető tanítók ne legyenek kénytelenek ezen járandóságukat közvetlenül a felektől szedni be.

A községek előjárói pedig utasítatnak, hogy ha az iskolai költségvetés alapján szerkesztett s az egyesek által pénz vagy terményben fizetendő járandóságnak behajtására az iskolai hatóság által megkerestetnek, azt a kimutatásban megjelölt adósoktól pontosan beszédjék s ezen illetményeket, valamint esetleg a polgári község által a tanítói javadalmazás címén felajánlott összeget ezentúl ne a tanító kezeihez, hanem mindenkor az iskola pénztárába fizessék be.

Köteleztetnek továbbá a községi előjárók arra is, hogy az iskola fenntartó község által az egyes tanítói állomás után járó 12 forintnyi nyugdíjjárulékot az iskola pénztárából minden év január 1-ső felében nyugta mellett átvegyék, s az illető adóhivatalhoz befizessék, az adóhivatalnál nyerendő nyugtát pedig az iskola pénztárából a díjak átvételéről előbb adott nyugtával kicseréljék.

Végül a kir. tanfelügyelő utasítatja arra, hogy az iskolák látogatása alkalmával a fent elősorolt körülmények vizsgálatára is kiterjeszkedjék, s az ezen alkalommal észlelt tapasztalatairól a közigazgatási bizottsághoz annak idején jelentést tegyen.

Egyházkerületünk szívesen vette ez intézkedéseknek velünk való közlését s felhívja azokra az egyházak figyelmét, nemcsak, hanem ajánlja azoknak, a körülményekhez képest való tapintatos és szükségesnek mutakozó alkalmazását, annyiival is inkább, mert azok, az e tekintetben fennálló törvényeknek is mindenben megfelelők.

Abauj-Tornamégye tanfelügyelője megküldötte a nevezett megye közigazgatási bizottságának, a népiskolai óramulasztások ellenőrzése tárgyában hozott határozatát. Tudomásul vétetett.

Ugyanezen megye tanfelügyelője, megküldötte egy példányban, a megye népoktatási ügyének 1889—90. tanévi állapotáról szóló, valamint az 1890. év II-ik felére vonatkozó jelentését.

Köszönettel vétetett s áttekintés s esetleg tanulságokat nyújtó összehasonlítás végett, egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottságunk előadójának figyelmébe ajánlatik.

Ugyanezen megye tanfelügyelője, püspöki hivatalunkhoz intézett átiratában arra vonatkozó felhívását terjesztette elő, hogy miután Juhász Mihály, ki a tanítók és tanítónők nyugdíjazásánál a tetteles nyugdíjba lépés szükségének és jogosultságának megállapítása végett alakított bizottságban egyházkerületünket képviselte, el-

hunyt, nevezzen ki helyére, ezen bizottságba más tagot. Elnöki püspök úrnak azon intézkedése, mely szerint a szóban levő bizottságban egyházkerületünk képviselőjével Meczner József, egyházkerületi tanácsbíró kért fel, helyeslő tudomásul vétetett.

Olvastatt Tüdös István, jelenleg a jénai egyetemen tanuló segédlelkésznek kettős kérvénye, a melynek egyikében némi segélyért esedezett, a másikban pedig engedélyt kért arra, hogy a sárospataki theologiai szak előtt theologiai magántanári vizsgát tessen, a dogmatika és dogmatörténet mint fő, s a vallásbölcsezet, mint melléktárgyából. Egyházkerületünk, ismervén folyamodónak komoly törekvéseit, mindkét kérelmét teljesítette s a midőn részére 50 frt újabb segélyt utalványozott, egyzersmind megengedte, hogy a kért theologiai magántanári vizsgát letehesse s e célból további intézkedés végett erre vonatkozó kérvénye a sárospataki theologiai tanári karhoz, illetőleg annak szakelnökségéhez tétetik át.

Az iskolai ügyek elintézése után az egyházmegyéek házi dolgai jelentettek be. Mint rendesen, úgy most is bő számmal kerültek napi rendre, azok ismertetése azonban annyival inkább kimaradhat az én gyűlési tudósításomból, mert hiszen közülök a nevezetesebbek úgy is közölve voltak e lapokban, az előbb megjelent egyházmegyei tudósításokban. Epen azért, mint a közügyre tartozót, befejezésül még csak azt említem meg, hogy az alsózempléni egyházmegye azon indítványt tette, hogy a közhirdetésre felvételni szokott intézetek névsora revisio alá vétetvén, azon intézetek, a melyek államilag vagy más úton segélyeztetnek, a hirdetendők közül kihagyassanak s ezután a támogatást inkább igénylő intézetek és egyházak nagyobb segélyben részesíttessenek ilyen módon is. Minthogy a hirdetési névsor csak éppen egy évvel ezelőtt nézetett át, annak újra való megállapítását, ez alkalommal, egyházkerületünk nem tartotta szükségesnek.

Mitrovics Gyula.

IRODALOM.

* **Bölcseleti erkölcsstan.** Iskolai használatra írta Dr. Öreg János, a debreceni keresk. akadémián az erkölcsstan tanára. Ára 60 kr. 63 kis 8 r. l. Szerző nem mondja ugyan meg, hogy micsoda iskolába szánta művét kézikönyvnek, de a címből azt következtetjük, hogy kereskedelmi akadémiák számára; ezt mutatja az is, hogy művében több helyt hol burkolt célzás, hol egyenes utalás van a kereskedőkre. Mi ezt az utalást egy kicsit különösnek találjuk s nem hisszük, hogy egyes morál elvek jobban vonatkoznának a kereskedőre, mint más emberre, mert szerintünk a morál törvényei mindenkire nézve egyformán kötelezők; azért az ilyen kifejezést (29 l.) „mindenkire, de főleg a kereskedőre nézve rendkívül fontos a becsület“, el nem fogadhatjuk. A címben bizonyára csak a theol. erkölcsstantól való megkülönböztetés kedvéért használja szerző a *bölcseleti* kifejezést; mert hiszen itt a morál-elvek bölcseleti fejtegetésével, levezetésével, megállapításával már csak azért sem foglalkozhatik, mert abban a tér akadályozza. Műve ugyanam dióhéjba szorított erkölcsstan (57 lapon 48 §-t ad, s van olyan §. mely 9 sor); épenazért, mert az volt a célja, hogy kézirat gyanánt rövid compendiumot adjon ki, melyet hallgatói előadásainál vezérfonálul használhassanak, melyhez jegyzeteiket fűzzék: az egyes felállított tételeket nem magyarázhatja meg, sőt gyakran nem is indokolhatja (például megemlíti a cosmopolita, communista álmokat, de nem fejti meg, hogy azok megvalósítása miért lehetetlen), azt az előadásra hagyja fel. Epúgy nem jut ideje arra, hogy kellő átmenettel összefűzze az egy tárgyra vonatkozó gondolatokat; néha előkészítés

nélkül szokik egyik eszméről a másikra. Nem helyeselhetjük tudományának eme meghatározását: „Az erkölcsstan az a tudomány, mely azokra a cselekvésmódokra tanít meg bennünket, a melyeket a társadalom tőlünk megkövetel.“ E meghatározás igen szűkkörű, nem az egész etikára, hanem csak a kötelességtanra illik; szerintünk az etika az erkölcsi élet tényeit feltűntető s annak elveit, szabályait kifejtő tudomány, s első sorban nem gyakorlati erkölcsisre tanít, hanem célja sokkal inkább elméleti. Művéből látszik, hogy szerző az utilitárisztikus morál híve, de még se hisszük, hogy e tételt (4. l.) ily nyersen vallaná: „A mi az emberre nézve kellemes, azt jónak, a mi kellemetlen azt rossznak tartja;“ inkább azt gondoljuk, hogy a kellő kifejtés, magyarázat hiánya okozza ennek nyersségét. Nem helyes a lelkiismeret meghatározása sem; szerinte az a tett fölött mond ítéletet; szerintünk nemcsak a tett fölött vagyis után, hanem már előtte is érezzük a lelkiismeret működését. Művének berendezése sem hibátlan. Három főrészben az egyéni, társadalmi s Isten iránti kötelességeket tárgyalja; nem értjük, hogy Isten iránti kötelességeinknek miért kell leghátul állani. Nem tartja meg a fokozatosság elvét; az egyéni kötelességek után szól az egész emberiség iránti kötelességeinkről, s azután tér át a család és haza ismertetésére. A kidolgozást több helyt elnagyolta, elsiette: csak így lehet megfejtetünk, hogy egyes állításai nem elég szilárdak. Az öngyilkosság ellen egyéb helyes okok mellett (18. l.) azt is felhozza, hogy azt az sem menti, „hogy betegségünkben, tehetlenségünkben másoknak terhére ne váljunk. mert ez által embertársainkat attól az alkalomtól fosztjuk meg, hogy önzetlenül jót cselekedjenek s ekként magoknak érdemet szerezzenek.“ Érdekes felfogás! azért ne legyek öngyilkos, hogy másnak alkalmat adjak velem jót tenni! de hátha végképen nem jó a jóltevő embertárs? Mi ezt inkább azzal indokolnók, hogy beteg vagy tehetetlen állapotunkban is nem felesleges a létezésünk: lehetünk másoknak tanácsadói, lehetünk példányképek mások előtt a türebben, szenvedésben, s így nemesítőleg hathatunk rájuk. A lélek művelésénél az értelem, érzelem és akarat tehetségeiről beszél, holott jobban tudja, mint bárki, hogy e tehetségek fölvetelét a psychologia már régen kiküszöbölte. Ugyanitt azt mondja: „Az érzelmek művelésének végcélja az önmérséklet.“ — mi úgy tudtuk s tudjuk, hogy a szív nemesítése, a szép és jó eszméi iránt fogékonytá tétele; szerintünk az önmérséklet, illetőleg önuralom az akarat dolga. Nem oszthatjuk ezt a nézetet: „A becsületet, a jóhírnevet vagy a magunk hibájából veszthetjük el, vagy mások foszthatnak meg tőle az által, hogy rágalmaznak vagy megszólalnak embertársaink előtt.“ A megszólásra okos ember nem ad semmit, annál kevésbbé fosztja az meg becsületétől; ha valaki becsületét maga el nem játsza, azt tőle semmi rágalom vagy megszólás el nem veheti. Azt se írhatjuk alá, hogyha valakinek hibáit, gyöngéit kimondjuk, azzal megjavulását nehezzé tesszük; ellenkezőleg, ezzel kényszerítjük a megjavulásra, míg az elnézéssel azokat nagyra növesztjük, szarvat adunk neki. Azt is látjuk, hogy a világ meg is bocsát, el is feled annak, a ki azt megérdemli, sőt a mai világban talán ép az a baj, hogy az emberek nagyon is könnyen felednek. A családi élet-ről szólván, azt mondja, hogyha az egyik fél megszegi a hűséget, magára vessen, ha példáját a másik is követi. Ez először nem való a morál iskolai kézikönyvébe, másodszor oly veszedelmes elv, mely ellen a nemesebb erkölcsi érzés mindig tiltakozni fog. A francia színműírók megpróbálták ugyan igazolni, sőt esküdtzékeknél is ügyesen lehet talán egy bűnös nő védelmére felhozni, de a morál sohasem fogja azt szentesíteni. — Tévesztései mellett örömmel emeljük ki, hogy egyes részeket (erény, haza) szabatosan, gondnal írt meg; hogy nyelve tiszta, folyékony; világos, hogy realista álláspontja mellett, legfőbb erkölcsi elv gyanánt, oly szép

elvet állít fel, a melynél szebbet a spiritualismus sem hirdet. A sok sajtóhiba a korrektort vádolja. Ha művével behatóbban foglalkoztunk, az az Öreg János iránti tiszteletből történt: à tout seigneur tout honneur! a ki nagyokra képes, az ne engedje magát kis hibák által lenyűgöztetni!

r—s.

* **Somogyi Péter fogsága.** Kép a protestantismusnak Oláh Miklós esztergomi érsek alatt szenvedett üldöztetése idejéből. Irta *Stromp László* theol. akad. m. tanár Pozsony, 1890. Ára 1 frt.

Egy 123 lapra terjedő műben rajzolta meg Stromp László azt a képet, mely „egy tégladarab ahhoz a monumentalis épülethez, „a melynek homlokzatára odairhatjuk majd a nagy Hase után e címet: „A martyr egyház,“ s symbolumul portáléja fölé oda állíthatjuk az evangéliumi szabadságnak és a hazaszeretnek, e búban, örömben egyaránt édes testvéreknek egymást átölelve tartó génuszait.“ Szerzőnk szerényen csak egy tégladarabnak kívánja tekinteni művét, de nekem, mint bírálónak előre is édes kötelességem kijelenteni, hogy e téglá nélkülözhetlen a mi egyháztörténetünk épülő palotájához és nagyon is szükséges arra a helyre, melyet betölteni jött.

Oláh Miklósnak, a kit katolikus atyánkfiai előszere-ttel ékesítgetnek a nagyon is kiérdemelt „katolikus egyház megmentője“ disznévvel, átkos üzelmeiről és semmi humanismust nem ismerő kegyetlen türelmetlenségéről csak igen-igen halvány fogalmak lehetnek annak, a ki Stromp e művét nem olvassa és nem ismerheti oly világosan egyfelől annak a vakbuzgó érseknek jellemét, másfelől azt az igazán erős lelkiismeretet, azt a benső vallásosságot, a milyen a Somogyi Péterrel egy sorsra jutott, üldözött lelkéseinkkel s tanítóinkkal el tudta feledtetni a lélektépő fájdalmakat és a nyomorúság kínjait. Méltán elmondhatjuk e műre: „duplex libelli dos est,“ nemcsak jelzett kettős irányú tartalmi jelessége miatt, hanem úgy is általában, mint tudományos munkára. Stromp azok közé a — sajnos — csekély számú írók közé tartozik, a kik tudományos dolgokat élvezhetően, gyönyörködtetve tárnak olvasók elé és a kellemest a haszonnal, a tartalomgazdagságot ízléses nyelvezettel párosítva, olyan kellemesen tanító olvasmányt nyújtanak, mint a minő a mi Wurga Lajosunk egyháztörténelmi nagy munkája. Az a kettős cél, mely a Stromp szemei előtt lebegett, hogy t. i. művét „minden művelt ember olvashassa, de a tudományos igényeket is kielégítse,“ fényesen megvalósult.

Hogy a tudományos igényeket mennyire elégti ki ennek igazolására egyelőre csak arra hivatkozom, hogy magának Somogyi Péter vágsselyei tanítónak sajátkezű, latin nyelven írt feljegyzéseit támasztotta fel a pozsonyi főiskola kézirat-gyűjteményéből s így a legelső rangú forrásból merít, a kép keretének megrajzolásához, a kortörténet beillesztéséhez pedig Ribini, Bod Péter, Lampe, Fraknoi, Zsilinszky műveit használja. A keretnek gondos megalkotása után biztos kézzel fog hozzá a kép festéséhez. Szemeink előtt folyik le Somogyinak egész fogsága, a megidéztetéstől kezdve a kiszabadulásig. Együtt megyünk a fogollyal Pozsonyba, innen Nagy-Szombatba, Znióvárba, majd ismét Nagy-Szombatba, honnan megint Pozsonyba hurcolják. Részletes megismertet szerző azokkal a próbákkal, a melyek a hitüldözöttől hitének megtagadását kívánták s elég alkalmunk nyílik megismertetni azokat a vitákat is, melyek között és a felette bíraskodó hittudósok között lefolytak, s a melyekből meggyőződést szerezhet az olvasó Somogyinak szilárd álláspontjáról és nagy hitéről. Nagy érdeklődéssel kísérjük a foglyot minden próbán át, míg végre megszabadul s a hol — sajnos — már eltűnik szemeink elől. „Hogy mivé lett — mondja szerző (93. l.) — azt nem tudjuk. Elhagyta börtönét, félsántán ödöngve a sötét utcákon, sötét jövője felett gondolkozva. Itt van szabadon, de koldusan. Mi lesz

most már vele? . . S a mint így tépelődve tovább és tovább halad, alakjának körvonalai mindinkább elmerülnek a sötétségbe, míg végre egészen elnyeli őt követő szemeink elől a nyár-éj titokzatos homálya. S evvel nemes alakja végleg letűnik a történet színpadáról: honnan jött, hová jutott . . a kezdet és a vég életéből örökre rejtve marad.“

A szerző figyelme tárgyán kívül, a melyen valódi lelkesedéssel csüng, arra a viszonyra is kiterjed, a melyben Sztáraival és Beyte Istvánnal állott Somogyi; de itt, bármennyire szeretne is, a kevés anyag miatt bővebb felvilágosítást adni, alig képes. Nem rajta mult.

A nagy körültekintéssel ekként összehozott anyagot sikerült a szerzőnek megeleveníteni, lelket önteni abba. Minden sorából egyháza iránti szeretet, melegség sugárzik ki és lelkületét be tudja önteni műve által az olvasóba is. A mint maga lelkesül a fogoly rendületlen magatartására, úgy tudja lelkesíteni az olvasót is; a mint őt megindítja a szomorú karácsony, a méltatlan bánat, úgy képes ő maga is megindítani olvasóját. Egy beszélő festmény e mű, melyen mozognak. Élnek az alakok, melyen maga a szerző is, mintegy előttünk áll. Művéből tehát nemcsak ismeretet, hanem lelkesedést, hitbuzgóságot, az egyház iránti törhetlen ragaszkodást is lehet tanulni s éppen ez ad annak legnagyobb becsét. Mint elsőrangú forrásmű méltán sorakozik a Kocsi Csengő Bálint „Kösziklán épült ház ostroma“ című, latin nyelven írt, Bod Péter által fordított és Szilágyi Sándor által kiadott művéhez, melylyel tartalmilag is rokon. A „Függelék“-ben 10 becses okmányt is közöl latin nyelven. Stromp műve, mely tartalmához méltóan igen szép külsőben jelent meg, úgy is mint tudományos mű, úgy is mint mindenki által élvezettel olvasható dolgozat, megérdemli a nagyobb mérvű elterjedést s csak gratulálni lehet írójának. Kapható Pozsonyban, a theol. akadémián.

Rácz Kálmán.

* **Komoly gondolatok** (Ernst Gedanken) Egidy-től. E röpirat Németországban hónapok óta közbeszéd tárgyát képezi, és pedig nem annyira tartalmi súlya, irodalmi jelentősége, mint azon körülmény miatt, hogy szerzője, egy száz ezredes, e mű kiadása, s az abban kifejtett nézetek miatt ezredesi rangját veszti. Egidy elégedetlen a mai vallásos állapotokkal, s az egyházi élet és a vallásos gondolkodás szabadlívú, a mai felvilágosodás követelte reformálását sürgeti. Követeli merész, szabad hangon, a meggyőződés teljes erejével; e nyílt őszintesége s szerzőjének martyriuma adta meg művének a nagyobb jelentőséget, mert máskülönben ez a dilettantismus színvonalán nem emelkedik fölül. Egyik bírálója így jellemzi: „A mily tiszteletreméltó a szerző személyisége és az igazság után való törekvése, époly felületlen a munkája, hamis az evangélikus egyházzól abban rajzolt kép. Sőt talán nem leszünk túlságos szigorúak, ha Egidy azon vallomásával szemben, hogy ő konfirmációja alkalmával teljesen érthetetlen vallástételekre tett fogadást, azt az állítást kockáztatjuk meg, hogy bármelyik, a mi középszerű konfirmandusaink közül, az evang. egyház tanai felől helyesebb fogalommal bír, mint Egidy úr, habár — fájdalom! — azt is meg kell engednünk, hogy hitsorsosaink jelentékeny részénél ezen vallásos ismeret későbbi elcsenevezés és más gondolatokról által való félreszorítás következtében egyre fogy. Könyvének széles elterjedése egyáltalában nem tekinthető kritériumnak annak nagyobb jelentősége mellett; mert mindennek előtt a szerző állása és szolgálaton kívüli állapotba való helyezése idézte elő annak roppant elterjedését. És a „Rembrand, mint nevelő“-féle tarka-barka könyv. vagy Drummond: „A legfőbb jó a világon“ számtalan kiadásából legjobban megítélhetjük, hogy mennyire nem illetékes bíró a könyvvásárló közönség. Mi sem könnyebb tehát, mint e komoly gondolatok történeti és dogmatikai alapjait megcáfolni! Az egyház tanának hihetetlen szétmárcangolását még

megbocsátanók neki, ha az, a mit az egyházi tanok helyébe akar tenni, oly semmis és az egyháziatlan radikalizmus előtt, — melyet pedig ezzel le akar győzni, — époly elfogadhatatlan nem volna, mint az általa hévvel megtámadott egyházi tan.“ Viszont a mű egy másik tekintélyes bírálója (Beyschlag) a következőket mondja: „Az íratka rendkívül gondolat-szegény s a mi eszméi vannak is, azok se újak; az egész a régi rationalismus vulgaris újabb kiadása. Miben áll hát akkor ennek vonzó ereje? abban a visszhangban, melyet az ezer meg ezer művelt ember szívében kelt és az igazságszeretet azon energiájában, a melylyel ezt a szélesen elterjedt álláspontot képviseli és egy gyakorlati egyházi reform kiindulási pontjává teszi. A régi rationalistikus álláspont sokkal nagyobb mértékben uralkodó a művelt egyházas körökben, mint hinnők, csak hogy azt az emberek a lelkes s részben önmaguk előtt is eltitkolják; nagyon is kevés történt a theologia és az egyház részéről, hogy azt szellemileg legyőzzék. Volt ugyan a theológiai fejlődésnek egy szaka, mely azt legyőzte; de ez a Schleiermacherrel kezdődő megújult theológia nem maradt oly egyértelmű és teremő erejű, istenfélő és szabad, hogy a gyülekezet által érthető és élvezhető munkát hozott volna létre s ennek a papi és egyházkormányzati körök szűkkeblűsége és szellemi tunyasága volt a főoka. Avagy egy olyan egyeneskeblű férfiúnak, mint Egidy, erős megbotránkozásából nem a Németországban mai napság uralkodó predikációk visszhangját halljuk-e az orthodox formulák örökös szellemtelen ismétlését, a melyeknek értelmét csak félig fogtuk fel, és a melyeket nem vagyunk képesek élővé tenni!? De a kormányok magas bölcsességének egyéb gondja sem volt, minthogy az orthodox styl híven megmaradjon, és hogy mindenki, a ki a szószékre lép, óvakodjék attól, hogy az újabb theológia kelyhéből nagyot ne találjon kortyintani. Hogy ezzel egyházunkat egy oly korban, a melyben a legnagyobb feladatok nehezédnek reá és a legfenyegetőbb veszélyek környezik, szellemileg megbénították és kimaradhatatlan válságoknak tették ki, talán már késő lesz belátni. Mi nem aggódunk az Egidy úr által javasolt reformok miatt, de vajjon segítve lesz-e azzal az egyházzal, ha mindazok, a kik úgy gondolkoznak, mint ő, tapasztalván az ő fellépésének következményeit, ölükbe teszik kezeiket és visszavonulnak egy olyan egyházi közösségtől, melynek hivatalos vezetői sem őket nem értik, sem ők azokat? r—s.

* **Német írók iskolai tára.** Ilyen cím alatt Lampel Róbert fővárosi könyvkereskedő, kiváló szakférfiak közreműködésével, jóra való s házagpotló vállalatot indított meg. Célja a miniszteri Utasításokban iskolai olvasmáynak ajánlott német classikus műveket, magyarázatokkal és jegyzetekkel ellátott kiadásban, olcsón nyújtani a tanuló ifjúságnak. Előttünk fekszik e vállalat két darabja, Herder: *Dr. Cid*, magyarázata dr. Hoffmann Frigyes, 176 l. ára 50 kr. és Goethe: *Iphigeniája*, szövegjegyzetekkel és irodalomtörténeti fejtegetéssel ellátta Haraszi Gyula, 102 l., ára 30 kr. Mindkét mű csinos, tiszta kiállítású, jó nyomású, bár kissé vékony papíron. A jegyzetek — utóbbiban jóval több, mint az előbbiben — a nehezebb nyelvtani helyek s egyes történeti vonatkozások megértésére jó szolgálatot tesznek. Befejezésül mindkettő könnyen érthető s jól tájékoztató történeti, irodalomtörténeti és esztetikai fejtegetéseket közöl a tárgyalt műről. r—s.

* **„Gazdaságtan polgári leányiskolák számára“** című könyv jelent meg Budapesten, a Lampel Róbert kiadásában. A 92 lapra terjedő füzet, melyet Kohaut Rezső, Sajóhelyi Béla és Tiborcz Ida készítettek, elég ügyesen s egy 12—13 éves gyermek által is könnyen érthetően vannak a gazdaságtan főbb elemei feldolgozva. A mű öt fejezetre oszlik. Az első szól a nő szerepéről és hivatásáról a házi gazdaság vezetésében; a jövedelemről, szük-

séges és szükségtelen kiadásokról, takarékoságról, fényűzésről, az idő és pénz célszerű felhasználásáról, a költségvetésről és a háztartási naplóról. A második a lakás berendezéséről és rendbentartásáról, izlésről, divatról, mosás- és vasalásról. Megismerteti a szappant, a keményítőt s a közönségesen használt világító- és fűtőanyagokat. A harmadik fejezetben a háztartási cikkek bevásárlásáról, a táplálkozásról, a különböző táp- és fűszerek tápláló értékéről és felhasználásáról van szó. A negyedik fejezet a házi állatok tenyésztésével, a gazdasági termények értékesítésével s a kertészkedéssel foglalkozik; az ötödik pedig a cselédekkel és munkásokkal való helyes bánásmódot s a nő munkálkodásának befolyását a családra és társadalomra adja elő rövideden. A kis mű ára fűzve 60 kr, kötve 80 kr. Ajánljuk az illetők figyelmébe.

* **Az énekeskönyvi előmunkálatokból** már a III-ik négy íves füzet is megjelent. 32 db. zsoltár és 6 dicséret s illetőleg kezdő ének van benne; amazok általában — s keletinél is inkább — átdolgozottan, emezek többnyire újak. Részünkről — ezuttal — csak annyit jegyzünk meg ez újabb füzetre, — a mi különben teljesen illik az előbbiekre is, — hogy egyes szép zsoltárainknak olyan átdolgozását, mint e füzetben is látjuk, sem kívánatosnak, sem a közölt program elveivel össze egyeztethetőnek nem tartjuk. Nem értjük p. o., hogy csak egyetlen egy példát említsünk, hogy miért kellene a CIV zsoltár első versét a maga megszokott szépségéből kiforgatni!! A füzet az egyetemes énekügyi-bizottság elnökénél *Fejes István* úrnál, S.-a.-Ujhelyben kapható.

* **A „Protestáns Szemle“** ez évi II-ik füzte, a szokott pontossággal s érdekes tartalommal jelent meg. *Zs. M.* „Kermann Dániel élete cím alatt az ág. ev. egyháznak egy szép hivatású de nehéz sorsra hivatott családját s abból kivált a címben jelzett egyént, annak s atyját kettőjük történetében a prot. egyház zivataros multjának egy szomorú lapját ismerteti. A tanulmány még nincs befejezve, de már is tehetünk rá annyi megjegyzést, hogy az efféle jellemképek ügyes, népies feldolgozása nagy előnyére válnék a népies irodalmi vállalatnak. Egyházunk multjára vonatkozik még a *Révész Imre* hagyatékából, *Révész Kálmán* által közölt értekezés s a *Zoványi Jenő* magántanári előadásának folytatása. A maga nemében mindkettő érdekes és értékes olvasmány. *Balogh Ferenc* „Egyházi tanulmányút Francia földön“ cím alatt a párisi misso házat s a prot. theol. facultás keletkezését a nála szokásos hévvel és reflexiokkal ismerteti. *Masznik E.* „A korinthusi gyülekezet bajai“-t s kivált a pártkérdést taglalja. A *Krisztus-pártot* igyekszik mindenáron kimagyarázni s azt Pál egész theol. rendszerére stb. oly rendkívül fontosnak jellemzi, hogy a tanulmány végén szinte hajlandók vagyunk kérdezni, hogy mi is lesz hát az u. n. Péter-pártból, ha az csakugyan olyan, mint a milyennek a szerző lelkesedése festi?! Magyar írókra most sem hivatkozni a szerző, pedig azoknak emlegetése a Szemlének is igen szép feladata. A *Kenessey B.* könyvismertetése a Fáyról írott életrajzokról (Badics, Erdélyi,) kiválóan becses részlete a füzetnek. Komoly méltóságos, mély s egyúttal még irányt is jelöl és további feladatokat is tűz ki. *Csiky Lajos* belmissioi levelei (IV) érdekes specialitások s eszünkbe juttatják, hogy még sok a végezni valónk. A füzetet rövid irodalmi szemle zárja be. A legmelegebben ajánljuk a pártfogásra! Mennél többen leszünk, a kik a „Szemlé“-t jártni fogjuk, annál-inkább emelkedik majd annak tartalmi becsé s jut benne majd tér az egyházi életünket mai napság mozgó nagy kérdéseknek a „Szemle“ címéhez és irodalmi magas színvonalához illő tárgyalására is.

* **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Évkönyve** (1891) szintén megjelent s az évi elnöki megnyitó beszé-

den és titkári jelentésen kívül közli a társaság vagyoni állását, költség előirányzatát és a különböző tagok neveit kerületek és megyék szerint kimutatva. E kimutatásnak, reménylünk, meg lesz a kívánatos jó sikere; mert összehasonlításra s önbírálatra vezérel. Az ág. ev. testvérek összes kerületeiből nincs a társaságnak kétannyi tagja (153), mint van a mienkből, pedig még innen is kevesen vagyunk (87)!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Fájdalmas részvételt vettük a következő gyászjelentést: özv. Papp Arthurné, született Kocsár Vilma és gyermeke Papp Johanna, fájó szívvel jelentik, a páratlan jószágú férjnek, gondos apának, *Papp Arthurnak*, a máte-szalkai ev. ref. egyház buzgó lelkipásztorának, életének 43-ik évében, hosszas szenvedés után f. hó 4-én, esteli fél 10 órakor történt gyászos elhunytát. A kedves halott porrásza f. hó 6-án délután, a máte-szalkai sírkertben fognak az anyaföldnek átadatni. Áldás és béke hamvaival!

— **Vajányi Lajos temetéséről** így ír lapunk tudósítója: „A mily köztisztelőben és szeretetben részesült a boldogult életében, ép oly nagy mértékben nyilvánult a részvét temetésekor is. Faluhelyen alig láttam még oly roppant tömeget együtt. Az egyházmegyében alig van egyház, mely ne lett volna képviselve, a lelkészek kivétel nélkül, a tanítók is alig egy-két híján megjelentek. A régi Tornamegyéből nemcsak felekezetünkbeliek, de más vallásúak közül is alig maradt el számba-vehető intelligens ember, a kath. klérus is szépen volt képviselve; a szomszédos borsodmegyei falukról is lelkészek, tanítók, úri családok sokan jöttek el, és még sokkal nagyobb számmal a környékbeli nép, hogy egy szánó könyvet ejtsen felette, ki életében annyi könyűt törölt le, s oly sokakat tartott meg az életnek, oly sokaknak adta vissza az egészséget. Mélyen süjtött özvegye kívánságára *Kapossy György* jabloncai és *Gyarmathy József* szilicei lelkészek végezték a temetési szertartást s a f. hó 19-én Tornán tartandó rendkívüli egyházmegyei gyűlésen szintén *Gyarmathy József* fog a boldogult felett emlékbeszédet tartani.

— **Egyházi ünnepély Sárospatakon.** Megható templomi ünnepélynek voltunk tanúi Áldozó-csütörtökön. A városi gyermekek közül 30-an tettek ez alkalommal vallást saját hitökről a gyülekezet előtt, a mely rendkívüli érdeklődéssel viseltetett az ifjú keresztyének nagykorúsítása iránt. Nem is csupán a tulajdonképeni confirmatio-ban, hanem az egész templomi isteni tisztelőben volt valami rendkívüli vonzalmasság, valami szokatlanul ingerlő. A fennálló ének után a 31. dicséretet énekelte a gyülekezet. Erre a tanítóképző-intézeti énekkar ünnepi dala következett *Hodossy Béla* ének- és zenetanár vezetésével, a mi kedvesen hatott a szép iránt fogékony közönségre s újabb elismerést szerzett a már jó hírben álló karnak. Alkalmi beszédet *Kovács István* s.-lelkész tartott, a kit örömmel hallgat a meglehetősen kényes ízlésű pataki gyülekezet is. A bezáró ének alatt körülölgtek a confirmalandók az úrasztalát, s ekkor következett be az, a mit a legtöbben a legnagyobb kíváncsisággal vártak. A városi énekkar, a gyülekezet legszebb hangú leányaival s tanárokkal is kiegészítve, rázendítette a 30. dicséretet. Komoly férfiak szemeiből megindult az édes érzések árja s a legnagyobb kételkedők is hívőkké lettek, t. i. elhitték azt, hogy a mi énekeink kitűnően szépek, csak legyenek a kik szépen énekeljék. Ez a városi énekkar így, a mint szerepelt, a gyülekezet minden rendű s rangú tagjaiból

van összealkotva; igazi protestáns szervezet s ha az a lelkesedés, a mely jelenben a tagok szívét dobogtatja továbbra is megmarad: a lelkeknek olyan szövetsége nő ki magát belőle, a mely hivatva lesz sok családot s az egész egyházközséget átnemesíteni. Adja Isten! Ezt az énekkart is *Hodossy* tanár oktatja és vezérli. A vegyes kar éneke után a confirmálandó gyermekek énekeltek a Kovács s.-lelkész vezetésével mellett a 37. dicséret 1-ső versét kellemesen, megatottan. Ezután *Bálint Dezső* lelkész alkalmi agendája következett s ugyanő kérdezte ki röviden az előbbi napon már tüzetesen megvizsgált confirmandusokat, a kik magokat az egyház hűséges tagjainak ajánlván fel, ez ajánlat pecsétéül elénekeltek a 37. dicséret 3. versét. A gyülekezet szívesen imádkozott jövőendő boldogságukért. Végre kézfogás s gyülekezeti ének zárta be a szép emlékü ünnepélyt.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában az 1890/1-ik iskolai évet befejező vizsgálatok** a következő rendben tartatnak meg: *I. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban:* 1. Május 11—12-én, a VIII-ik osztály vizsgálata. 2. Május 25., 26., 27., 28., 29-én írásbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 14-én, délutáni istenitiszlet után: a) Az V—VIII-ik osztály vizsgálata az énekből, a főiskolai imateremben. b) Ennek befejezte után az I—VIII-ik osztály vizsgálata a tornaszatból, a tornacsarnok előtti téren és a tornacsarnokban. 4. Junius 15., 16., 17-én: a) Az I—IV-ik osztály vizsgálata minden tantárgyból. Megjegyzendő azonban, hogy az I., II., III-ik osztályban a vallástannál, a IV-ik osztályban pedig a történettanból legutóljára, junius 17-én, délután minden tanuló egyszerre tesz vizsgálatot. b) Junius 15-én, az előkészítő osztály vizsgálata. 5. Junius 18-án és 19-én, a) Az I—IV-ik osztály vizsgálata a mértani rajzból és énekből; továbbá az I. és II. osztály vizsgálata a szépírásból s a pályadíjak kiosztása, továbbá az V., VI. és VII. osztály vizsgálata. b) Junius 18-án, délután a francia nyelvet tanulók vizsgálata. 6. Junius 20-án a vizsgálat eredménye megállapítatik s a táblázatba bevezetetik. 7. Junius 22., 23. és 24-én, szóbeli érettségi vizsgálat. 8. Junius 26-án, délelőtt a magántanulók írásbeli, délután az I., II-ik osztálybeli magántanulók szóbeli vizsgálata. 9. Junius 27-én, délelőtt a III. és IV. osztálybeli magántanulók szóbeli vizsgálata, délután a felsőbb osztálybeli magántanulók vizsgálata. *II. Az akadémiában.* a colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek és pedig: a vallás- és egyháztudományi, valamint a bölcsészeti szakban — az ünnepnapokat és a papi vizsgálatok napjait kivéve — junius 1—30-ig; a jog- és államtudományi szakban pedig junius 15-től 30-ig. A theologiai alapvizsgák junius 30. napján, a jogi alapvizsgák pedig junius 20-tól 30-ig tartatnak meg. Junius 21-én, vasárnap délelőtt, istenitisztelet a városi nagy templomban, ennek végeztével a főiskolai imateremben az akadémiái igazgató évi jelentése, az akadémiái pályázatokon pályadíjat nyert művek jelígis leveleinek felbontása s a pályadíjak kiosztása. Délután ugyanott az ifjúság részéről énekkari és szavalati előadások.

— **Felhívás.** Mindazokat, a kik a jövő 1891/92-ik iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétetni óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamodványaikat hozzam, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, junius 20-ik napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8. §-a így szól: „A jótéményért folyamodók, folyamodványaikat tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szereplik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeihez

semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanácsához kell címezni." Sárospatak, 1891. május 9.

Szlvos Mihály, tápintézeti felügyelő.

— **Jótekonny gyermekszínház a ref. felsőbb leánynevelő-intézetben Miskolcon 1891. május hó 7-én.** E napon Miskolcon járván, tudomásomra jutott, hogy a tiszánineni egyházkerület főfelügyelete s a Tóth Pál igazgatása alatt álló leánynevelő-intézetben jótekonnyecélú gyermekszínház lesz, délután 3 órakor. Elmentem oda, hogy megtudjam, lehet-e olyan színi-előadást tartani gyermekleányokkal, a mely a különböző életkorú, de művelt közönséget is érdekelhesse s gyönyörködtesse. Jókora igyekeztem s már nagyszámú művelt közönség előzött meg. Mindamellettt kaptam egy jó helyet, melyről mindent tisztán láthattam és hallhattam és kaptam egy színlapot is, melyről e rövid tudósítás címe, mint ugyanazon színlap címe alatt a következők voltak olvashatók: I. *A falusiak*. Vigjáték egy felvonásban. Irta: Munkácsi Kálmán. — Személyek: (azok, a kik.) Történik falun, Kapussyné házában. II. *Jó szlv*. Vigjáték egy felvonásban. Irta: Lőcsei Emma. Személyek: (azok, a kik.) számszerint 10. A darab Aragossyék házában játszik. III. *Élőkép*. Hit, remény, szeretet. Helyárak: stb. A szereplő személyeket, mint intézeti növendékeket, paedagogiai szempontból nem nevezem meg, annyival is inkább, mivel ez a dolog lényegére fölösleges. A tanteremnek elég tágas, de színháznak meglehetősen szűk, díszes terem csakhamar megtelt és pedig zsúfolásig, érdeklődő művelt közönséggel, s a 3 óránál 1 perccel sem kellett tovább várnunk, hogy a függöny szétvonuljon s a játék megkezdődjék. Az előadott színművek tartalmának leírása e lap és e rövid tudósítás keretén kívül esik; de a tanulság „*A falusiakból*“ az, hogy az okos nevelést a falusi szülők éppen úgy megadhatják gyermekeiknek, mint a fényesebb és kedvezőbb körülmények közt élő városiak, csak akarniok kell; s ebben a jól nevelt édes anyáké a főszerep. *A jó szlv* azt adta értésünkre, hogy a jó szívűség gyakorlására nem szükségesek a nagy és hosszas előkészületek, mert arra alkalmunk csaknem minden nap van s a jó szívnek arra mindig készen kell lennie. Az „*Élőkép*“ görög-tűz fényével 15—16 különböző életkorú leányka képezte, négy egymás fölött s egymás hátamögött felállítva, hófehér ruhában s mennyei fenségben. Az előadás fényesen sikerült. A szerepek jól be voltak tanulva, s igen tapintatosan beosztva. Hogy sűgő volt-e, soha ki nem vehettem. Az „*Élőkép*“ szebb képet még életemben soha nem láttam; pedig szárnyas angyal csak egy volt benne legfölül, áldólag kinyújtott kezekkel s ezt mondva: „*Három kincset keress! Higgy, remélj és szeress!*“ Úgy a szereplőket, mint a névtelen rendezőseket sok tapssal és teljes elismeréssel jutalmazta a közönség. A „*Jó szlv*“ szerzőjét, ki hír szerint az intézetnek egyik jeles tanítónője, (Seltenreich Emma) hasztalanul óhajtottuk meglátni; a legviharosabb tapsokra sem engedte megjelenni szíriensége. Pedig művére bizonybizon büszke lehet. Hiszem, hogy célját teljesen elérte vagy úgy a jelen volt közönség, mint a szereplő növendékek szívében el fogja érni. Sok ily jeles nevelőket s nevelő intézetet a magyar hazának!

Z. Y.

— **A „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság“** a közgyűlés határozatából a következő pályakérdésre ismételt pályázatot hirdet: „Adassék elő az ide vonatkozó források és adatok kritikai felhasználásával Szegedi Kiss István 1543—1553-ig terjedő reformatori működése, különös tekintettel működési helyének megállapítására.“ A nyertes mű jutalma a nt. Szőlősi Antal málkói ev. ref. lelkész úr által kitűzött 100 frt, aranyban. A jutalom a társai között viszonylagosan legjobb műnek is, azonban csak azon esetben ada-

tik ki, ha az a Protestáns Szemlében való kiadásra is méltónak ítéltetik, a mikor a jutalmazott mű még a szokásos tiszteletdíjban is részesül. A pályaművek idegen kézzel írva, befüzve, lapszámozva és jelíges levéllel ellátva 1892 december 31-ig küldendők be a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság titkárához (Budapest IX. Csepelrakpart 7. sz. II. emelet) Budapest 1891. ápril hó. *Kenessey Béla* titkár.

— **A debreceni ev. ref. főiskola köréből.** A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága múlt hó 4-én tartotta gyűlését mely a Tóth Ferenc lemondása folytán megürült bölcsészeti tanszéket pályázat úján határozta betölteni. Ezzel összefüggésben a főiskolai tanári kar egy új jogi tanszék felállítását és az 5-ik theológiai tanár rendes díjazását kérelmezte. A gimnáziumi tanulók létszáma az iskolai év elején 589, a II. harmad végén 573 volt. Az V-ik osztályban a párhuzamos osztály felállítására s az új gimnáziumi tanszékek szervezésére vonatkozó javaslatok, elintézés végett, egy külön egyházkerületi bizottsághoz terjesztettek. A görög nyelv ügye nagy vitára adott alkalmat. Az egyházkerületi közgyűlés, mint tudjuk a folyó iskolai évre az V-ik osztályba a görög nyelv tanulása alól az illető tanulókat felmentette, de a jövőre vonatkozólag, véleményadásra a debreceni ev. ref. főiskola gimnáziumának tanárait hívta fel. A gimnáziumi tanári kar többségének véleménye szerint, a görög nyelv tanulása alól való felmentést a tiszántúli ev. ref. gimnáziumokban nem tartja célszerűnek és szükségesnek. A tanügyi bizottság azonban 14 szóval 8 ellenében nem fogadta el a tanári kar véleményét, hanem a már megkezdett görögmentes tanfolyam tovább fejlesztését óhajtja.

— **Vélemény különbség a róm. kath. püspökök között.** A római katolikus püspökök között a katolikus tanítók nagygyűlésének ügye miatt érdekes véleménykülönbség keletkezett. Az egri és a kalocsai érsek határozottan megtiltották tanítóiknak, hogy a gyűlésben részt vegyenek, míg tíz megyés püspök a gyűlés megtartása mellett nyilatkozott. A legközelebb tartott tanítói értekezleten, melyen Steiner püspök is jelen volt, olyan határozatot hoztak, hogy a két érsek tiltakozása dacára is meg fogják tartani a tanítók a nagy gyűlést.

— **Jubilált tanárok.** A budapesti theol. akadémia két kitűnő tanárának rendezett f. hó 5-én jubileumi ünnepélyt. *Parkas József* az egyháztörténelm tanára immár 30, *Kovács Albert* a gyakorlati theologia tanára pedig 25 év óta terjesztgeti az evangélium és a hamisítatlan protestantismus fényét a fővárosban; benn a tanteremben szóval, künn az életben tollal s könyvek által. Munkásságuk által régóta lekötöztették maguk iránt ev. ref. anyaszentegyházunk egyetemét, a melynek minden jóra való tagja bizonyára készséges tisztelettel kíván nekik, velünk együtt, tartós munkakedvet, kitűnő egészséget s nyereségről nyereségre való haladást ad multos annos! A sárospataki főiskola tanári kara levélben üdvözölte a jubiléumokat.

— **A rendíthetetlen hit kevésége.** Szalay József a „Közpapok Lapja“ 18-ik számában „Énekes-könyűnk megújításához“ cím alatt egy hosszabb cikkben igyekszik csúffá tenni a Debrecenben átnézett, megrövidített s már közkezen forgó énekes-könyvet, kivált pedig az átnézőnek ref. hitét, a mely nem ismer eredendő bűnt, Krisztust, különösen váltságtant, szent lelket stb; vagyis — mint ő mondja — (de a „Közpapok Lapja“ sem hiszi!) a debreceni énekes javításánál látható... hogy mindaz mellőztetett, a hol (inkább a miben!) a református hit élesebb kidomborodást nyert a multban, mintha terve lett volna minden dogmaticumot kiűzni az énekes-könyvből. Ez történt Debrecenben — folytatja tovább — alig néhány éve. Ott, hol mégis csak van néhány hívő pap és tanár, sőt az egyházkerület püspöke is többször nemes vallomást tett Krisztusról és

a református anyaszentegyházunk hitéhez való ragaszkodásáról. No most már, ha itt is... ily botrányosan teljesített a kiigazítás, hát akkor mit várhatunk a *sárospataki superintendenitől*, Fejeséktől, hol tetőtől talpig az egyházi szolgák — kevés kivétellel — (jobban mondva: hol az egyházi szolgák — kevés kivétellel — tetőtől-talpig!) az unitarismus lovagjainak csaptak fel. Hát én nem vagyok proféta, de jóslom, hogy a *Fejesék által összeállítandó énekes-könyvbe ker. tartalom, ker. eszme, ker. hit nem fog becsúszni*. Hogy mit fog érni aztán egy ker. tartalom nélküli énekes-könyv a mi egyházainkban, azt könnyű elképzelni. "Hát ez a gyalázkodás — így a mint hangzik — bizonyosan igen érdekes lehet sokak szemében; csak egy nagy gyöngéje van, hogy borzasztóan kirí belőle — nem mondom — a rossz akarat, hanem a nagymértékű tájékozatlanság. Sz. úr ugyanis elfeledte, vagy nem is tudta s talán tudni sem akarja, hogy a leendő énekes-könyvet nem „Fejesék” csinálják, hanem az öt kerületnek arra hívatott emberei, tehát csinálhatja p. o. Szalay úr is; továbbá, hogy akármit csinálnának „Fejesék”, azt a végrehajtó, hetes bizottság kénye-kedve és hite szerint hánthatja, vetheti és bizonyosan fogja is hányni és vetni, mert az eddigi kísérletekhez szerintünk is igen nagy lyukú rostára van szükség. Gyalázkodás helyett jobb volna hát kinek-kinek cselekedetekkel mutatnia meg az ő hitét!!

— **Kellemetes pótlék.** Lapunk 17-ik számában három egyházmegyei gyűlésről, (tornai, felső- és az alsóborsodi) van tudósítás közölve. Hogy a két előbbi gyűlésről közöltettek-e mindazon dolgok, a melyeknek köztudomásra hozatala nem felesleges, nem is káros, sőt egészen illendő és talán hasznos is lehet, azt én nem tudhatom; de azt tudom, hogy az alsóborsodi egyházmegyei gyűlésről szóló tudósításból — bizonyosan elnézésből — egy olyan mozzanat maradt ki, a melynek utólagos kipótlását nem tartom felesleges munkának. Mert hát ott nem csak az történt, hogy az egyházmegyei lelkész-özvegy-árva-gyámintézet életbelépett, hanem az is történt, hogy a midőn az alapszabály-tervezet utolsó §-a is elfogadtatván, elnökileg ki lett mondva, hogy a gyámintézet megalakult; ugyanakkor *Báró Vay Béla*, egyházmegyei gondnok úr felajánlott e gyámintézetre a maga részéről 400 forintot, oly módon, hogy ezen összeget, míg a pénztárnok megválasztatnák is, azonnali gyümölcsözés végett, a miskolci takarékpénztárba elhelyezi. S ugyanekkor bejelentette *Bornemisza József* esperes úr is, hogy ezen intézetre, múlt évi őszi közgyűlésünkön általa felajánlott 100 forintot, a mező-keresztési takarékpénztárba, kamatozás végett elhelyezte. Hát, hiszen az igaz ugyan, hogy már az mi előttünk igen megszokott és természetes dolog, hogy a Vayak neve mindenütt ott van, a hol egyházi és iskolai ügyeink tekintetében munkálkodni és áldozni kell; az is igaz ugyan, hogy az alsóborsodi esperes csak az írás ama szavainak tett eleget: „egymásnak terhet hordozzátok”; de azért én azt hiszem, nt. szerkesztő úr is jónak fogja találni, hogy e lapok útján is közöltessék az, hogy ezek, az alsóborsodi egyházmegye ez évi április hó 8-án tartott tavaszi közgyűlésén így történtek; s szívesen helyet fog adni a közleménynek, melyben én ezen adományokért, lelkészársaim nevében is, a nyilvánosság előtt is igaz köszönetet mondok. *Egy alsóborsodi lelkész.*

— **A „Magyar Állam”** el van keseredve, mert hazánkban a római kath. vallás, mint uralkodó vallás el van nyomva! Panaszkodik a miatt az igazságtalanság miatt is, hogy a legközelebb kinevezett királyi táblai elnökök és tanács elnökök között éppen annyi protestáns van, mint római katolikus, pedig hazánk 9 millió kat-

holikus lakosára csak 3 millió protestáns esik. Mi nem hisszük, hogy a „Magyar Állam” minden téren ennyire sürgetné a katolikus és protestáns között az arányos osztást!

— **A kecskeméti katolikus harangokat** a megyés püspök nem engedte meghúzatni legközelebb, midőn Szász Károly dunamelléki püspök egyházlátogatását végezte, noha a róm. kath. egyháztanács ezt illőnek tartotta, már csak azért is, mert a váci róm. kath. püspök bevonulása alkalmával, a kecskeméti ev. reformátusok is meghúzták harangjaikat. A „Magyar Állam” szerint a püspök a köznépeknek adott igazat, a mely „az ujdonat sült püspököt” nem tartotta méltónak arra, hogy felszentelt harangok szólaljanak meg üdvözlétére.

— **A középiskolai tanár-egyesület ösztöndíja.** Az országos középiskolai tanár-egyesület választmánya az egyesület segélyező alapjából 100 frtos ösztöndíjra pályázatot hirdet. Folyamodhatik minden egyesületi tag közép- vagy főiskolába járó fia számára. Elsőséggben részesülnek azok, kiknek fiai a szülei háztól távol tanulnak. A folyamodványokat a múlt iskolai évi bizonyítvánnyal és a folyó évi II. időszaki értesítővel felszerelve, az országos tanár-egyesület elnökéhez (Budapest, IV. kerület, Újvilág-útca, 2. szám) címezve folyó évi június 5-ig kell beadni.

— **Beköszönés.** *Novák Lajos*, ungvári lelkész e folyó hó 3-án tartotta beköszönő beszédét az ungvári egyház fényes és szép számú közönsége előtt, Pál ap. a I. Thess. II. 8. verse felett.

Szerkesztői üzenetek.

B. S. Az interpellatio-félét közölni fogjuk. Sok dolgunkban megátráltatott bennünket a sorainkra esapott halál. — *K. P.* E számunkba nem fért be. Irodalmi rovatunk már régóta pihent, ezé volt most az elsőbbség. A példányok ott vannak-e már? — *Sz. J.* Jó véleményedre mindenkor sokat adtam. Különben a szívem hajtott a szolgálatra. A pihenés? Drága is, meg bajos is. — *Gy. J. A.* 19-iki gyűlésről légy jó megemlékezni. — *V. B. L.* Az életrajzokat és emlékkönyveket ma (máj. 9.) postára tettük. — *M. Gy.* Berlin. Kaptam, köszönöm. — *F. M. A.* kimerítő tudósítást mielőbb megkapod. — *M. F.* Egy kis türelmet kérek. — *V. M.* Bocsanat a megszakításért; nagy okunk volt rá. A tudósítás nem jött meg. — *R. Gy.* A munka gyorsan halad; pünkösztör szétküldhetjük. — *Sz. Gy. A-s.* Az 5 példányt elküldtük. — *V. L. A. N-i.* A 21 példány megérkezett-e?!

Pályázat.

A sárospataki ev. ref. akadémia jog- és államtudományi karánál, a magyar magánjog, osztrák magánjog, kereskedelmi és váltójog tanszékére pályázat hirdetik.

E tanszékkel 1400 frt fizetés és 200 frt lakbér van összekötve, megválasztandó a tanári nyugdíjintézet kötelezett tagja. Heti előadási óráinak száma: 10.

Pályázni kívánók felhívatnak, hogy tudori fokozatukat, vagy ügyvédi, vagy bírói képesítettségüket, a tanári pályán eddigi működésüket, vagy különbeni alkalmazásukat, irodalmi tevékenységüket s egyéb érdemeiket tanúsító okmányaikat, születési anyakönyvi kivonattal és rövid életrajzzal (curriculum vitae) felszerelt kérvényüket a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához folyó évi június 10-ig nyújtsák be.

Miskolc, 1891. május 6.

Kun Bertalan,
püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Az idegen ének-dallamok érdekében.» *Sziksai András.* — «Az új énekes-könyvről.» *Mátrahegyi.* — «Gyermekek tej, felnőttek hús!» *Fábriczky János.* — «A szatmári ev. ref. egyházmege testvéri szövege az ev. ref. egyházak presbitériumaihoz.» *Kalós Péter.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Az idegen ének-dallamok érdekében.

Örömmel üdvözöltem e Lapok hasábjain (1891. II, 12-ik számban) megjelent «Énekes könyvünk reformjának kérdéséhez» című cikket. Régóta vártam, hogy Farkas Lajos barátom, ki arra van teremve, hogy a protestáns egyház eme nagyfontosságú kérdésének szentelje hivatottságát, hozzá fog szólni e régóta vajdó s napjainkban első rangú szerepét játszó ügghöz. Meg vagyok győződve, hogy mindazok, a kik említett cikket olvasták s a dologhoz értenek és iránta érdeklődnek, azzal az óhajtással tették le kezükből e lapok idézett számain: vajha azon protestáns s egyházunk haladását szívőkön viselő férfiak, kik ez ügy munkásaiul vannak elhíva, figyelembe vennék az elhangzott ígéretet, s közös erővel kezdenének énekes-könyvünk lehető tökéletes reformjához.

En, ki ez ügygyel, ha nem is teljes szakavatottsággal, de meleg szeretettel foglalkozom s minden ide vonatkozó észrevételt és alkotást figyelemmel kísérek, Farkas Lajos t. barátom nézeteit, egynek kivételével, helyeseknek tartom. Tévesztett felfogásnak találok — akárhánétl jön az — azt a véleményt, mely az idegen elemeknek (dallamokat értek) énekes-könyvünkbe való behozatalát feltétlenül ellenzi. S azokkal szemben, kik ez óhajtásnak kifejezést adtak, a magyar kedély speciális világára, még zenében is sajátos jellemére hivatkozni: a keresztyénség igazi céljával s egyetemes jellemével ellenkező felfogásnak tartom. A keresztyénség minden jelentékeny gondolatában az egyetemes, általános emberi nyilatkozik; az egyetemes testvériség, a krisztusi «egy akol, egy pásztor» eszméje — nevezük azt cozmopolitismusnak, vagy akárminék, — ha még egyszer úgy tiltakozunk is ellene, hódít és hódítani is fog közöttünk. Hiába sáncolják el chinai falakkal egymásól magukat a népek; hiába emelik fel a védvámokat bármily magasra: a szellem áttör a falakon, kineveti a védvámokat; az elé korlátot vonni nem lehet. Nevetségesnek találok én az idegen szellemnek még az irodalomra való túlságos befolyásától való féltelmet is. A ki a történelem lapjait forgatta s abból az Isten útait megismeré, pillanatig sem tagadhatja, hogy a legrégibb idő óta egyik nemzet tanító-mestere volt a másiknak mindenkor, épen úgy, mint egyik ember tanító-mestere a másiknak. S csak azért, mert az egyik szerencsés körülmények között más, miveltebb

népek emlőin táplálkozva, hamarabb eljutott valamely szellemi műveltség magaslatára: nincs oka a másik, súlyos helyzete miatt elmaradt népnek a tőle való tanulást szégyenelni. Bizonyára ki kell fejteni önmagából a tökéletesedés erőit; de elzárkózni az egyetemes műveltség befolyásától, egy jelentőségű lenne: hadat izenni a civilizációnak, vagy a mi nem csekélyebb rossz: megátalkodni kevély elbizakodottságában.

Egymástól tanulunk, egymással élülközve, egymás eszméit, gondolatait megfigyelve, művelődünk mi mindnyájan. S ha ez igaz, általában a szellemi műveltségre vonatkozólag, igaznak kell lennie a zenét tekintve is. Nem üres, tartalom nélküli állítás az, hogy *a zene a világ nyelve*, sőt nagyon is messzeható értelme van, a melynek figyelembe vétele nélkül egy oly, századokra kiható alkotást létesíteni, minő egy templomi, gyülekezeti ének-dallam-gyűjtemény, nézetem szerint lehetetlen. Minden örök becsű (emberi értelemben) alkotás, éppen azért általános értékű, mert benne az egyetemes szép, — olyan szép, mely az olaszoknak, franciáknak, németeknek és magyarnak is szép, — nyer kifejezést. Ilyennek tartja például a művelt világ Schakespeare színműveit, vagy a mi még közelebbi, ilyenek az evangyéliumi igazságok. S ki merné tagadni, hogy minden művelt nemzetnek van olyan költője, a ki olyan művet írt, a mely minden civilisált nép előtt gyönyörű olvasmány? Önként foly ebből az a következtetés, hogy a zeneirodalom terén is vannak oly örökbecsű alkotások, melyek minden művelt, saját nemzeti hiúságán felül emelkedett lélek előtt époly szépek, mint azon a téren legjelesebb honfitársai alkotásai. S valamint a költői, úgy a zeneirodalom terén is nem a világhírű szynphoniákat tartom csupán örök becsűeknek, hanem a szelíd, vallásos ihlet szülte himnuszokat is, a melyeknek éneklése avagy élvezése semmi magasabb műveltséget nem igényel. Farkas L. t. barátom bizonyára szélesebb ismerettel bír e téren, semhogy ilyeneket nem ismerne; sőt egyenesen azok egyikének tartom őt, kik az ilyenek kijelölésére vannak hivatva.

Azon állítást, mintha népünk ezen idegenből vett dallamokat élvezni avagy megtanulni képtelen lenne, határozottan tagadom! Eddigelé négy oly népkórusban tettem megfigyelést, a melyek közül három, más templomi ének-dallamot a zsoltárban foglaltakon kívül sohasem hallott, öszhangzatos éneket soha nem tanult,

s mondhatom, hogy meglepett az a felfogási ügyesség, a melylyel náluk találkoztam, valamint az az öröm is, a melyet a nép egy ily ének meghallgatásakor érzett. Nem kell elfelednünk, hogy a zsolnárdallamok szépségeit sem mindegyik vizsgálja és élvezi közöttük, de még a művelt emberek között sem; azonban a nagyobb részre a zenének az a szépsége, mely a vadállatot megszelídíté, mivelő és gyönyörködtető hatással lesz mindig. Ha ezekhez hozzá számítjuk még azt is, hogy napjainkban a nép a mivelődés oly stadiumában van, midőn, úgy szólván, naponkint érettebb és fejlettebb lesz, s nekünk protestáns embereknek a közel jövőben kell remélnünk azt a kort, midőn népünk értelmi fejlettség tekintetében néhány évtized alatt századok mulasztásait pótolja helyre: akkor azt hiszem, semmi sem áll útjában annak, hogy az egyszerűbb dallamú, de zeneileg értékes, s a minden keresztyén lélekkel közös, benső vallásos érzelmeknek megfelelő, idegen termékeket is felveszük énekes-könyvünkbe, mely énekes-könyv nem egy évtizedre fog szólni, mint a jelenleg haldokló zsinati törvénykönyv, hanem legalább is megakarja érni jó egészségben a XXI-ik századot.

Vannak az emberiségnek közös kincsei; s minden nemzet kötelesség-mulasztást követ el, ha belőlük a maga számára jogos részét nem követeli. Ilyeneknek tartom én a zeneirodalom remekeit is. Örömmel látom, ha a szerkesztendő új énekes-könyv lapjait nagyobbára magyar énekdallamok töltik ki; de ha Goudimel melódiáit képes volt népünk oly hosszú időn át lelki gyönyörrel énekelni, képes lesz más idegen zeneszerzők dallamaiban is gyönyörködni; azért csekélységem azok számára is kér egy félreeső helyet az új gyűjteményben.

Azon óhajással zárom be soraimat: vajha némely hivatottak, akár rátartiságból, akár más ok miatt, ne váratnának soká magukra, mert bizony meg fogják érni, hogy az új énekes-könyv hullámhányta hajója az ő evezőjük megmozdulása előtt révbe ér.

Sziksai András.

Az új énekes-könyvről.

Református isteniszteletünkben egyedül az éneklés az, mi valóban a kedélyre tartozik, s azt felemeli, nemes, vallásos érzelmeknek ejti rabjául. Ezért a ref. egyháznak önmaga iránti kötelessége, az énekügyre kiváló gondot fordítania. E gondjának adja tanúbizonyságát, mikor, a mutatózó szükséghez képest, elavult énekes-könyvünket renováltatni akarja. Ennek végzése azonban nagyon nehéz feladat, mert ezt vagy nagy sikerrel lehet csak eszközölni, vagy nagy sikertelenséggel. Közép út itt nincs, éppen mint a hogy nincs közepes becsű vers, csak vagy igen jó, vagy igen rossz. S vajjon lehet-e sikeres megoldásra következtetnünk az eddig közrebocsátott két füzetből? Vezetők-e ezek kedvező előjelekül? Sajnálattal kell kijelentenünk, hogy a legkevésbé sem, sem az egyik, sem a másik. És erre elehattünk készülni, a körülmények tekintetbe vétele után, már csak azért is, mert ma igen gyöngye a költői nemzedék széles e hazában; gyengébb mint bármely olyan forma civilizációjű népnél és korban, mint a magyar s mint a mai kor. Így, bár — meg vallom — ezek után előítéletes voltam: mégis oly célból vettem kezembe a kibocsátott füzeteket, hogy azokról részletes ismertetést fogok írni. A részletes kritikára azonban teljesen alkalmatlanok; kár volna velők, s gyöngeségeik mutogatásával, a közönséget agyon kínózni. Az egészben nincs a poésisnek nyoma sem s e mellett a reális szükségleteknek sem felel meg. Kifejezéseikben bibliai zamatra törek-

senek a szerzők, de a mi náluk nem szép, megindító és tisztelet gerjesztő, hanem merő affektálás, csinált virág, melynek nincs illata. Olyan, mint mikor a gyermekek felveszik a nagy emberek ruháját. Valóban bosszantó, hogy a szerzők mint értelmezik e követelményt: legyen meg a bibliai és régies zamat, mint igyekeznek egyszerűek lenni, s mint vélik megoldani a költőiség követelményeit, mikor t. i. erre is ráérnek gondolni. Minden darab egy-egy sajátos, minden rendszer nélkül összerakott mozaik; a füzetek meg együttvéve egy félelmetes khaosz, melyben minden egyéb van, csak költészet nincs.

Avagy talán nem is a költészet a fő, hanem a célszerűség? De ám itt az sincs meg. Minduntalan belekeverik a zsidó gondolatokat és Dávid király egyéni vonatkozásait, pedig hát mi sem zsidók, sem Dávid király nem vagyunk. Az előbbieket igazolásul még a példától is igyekszem megkímélni az olvasót, hiszen elhiszi megjegyzéseimet, a kinek a fátum a kezébe adta e füzetek valamelyikét. Ez utóbbiak igazolására azonban kénytelen vagyok példával előhuzakodni. Ime:

«Áldoznék én véres áldozatot,
Ha kívánnád, ámde nem óhajtod.» (I. f. II.)

«Te megpróbáltad szívemet,
Midőn meglátogattál éjjelel.» (II. f. XVII.)

(a víziók korán túl vagyunk!)

Szent Dávid kísértő alakja szól hozzánk a II. f. L-ik zsolnárában:

«Vegyétek észbe ezt én népeim:
Ne feledjétek szent törvényeim.»

Az új zsolnáros könyvnek olyannak kell lennie, hogy a gyülekezetben mindenki: nő és férfi, agg és ifjú egyaránt énekelhesse, azért nem való ide a következő:

«Gyermek valék, ma immár vén vagyok.»

Hát hogy fogja ezt énekelni egy fiatal legény, ki előtt most kezd fesledezni az élet, mint egy piros tulipán.

A bálványimádás, véres áldozat ellen többször harcolnak a szerzők s nem gondolják meg, hogy erre ma már semmi szükség, legalább nálunk, magyar reformátusoknál. Egyéb ellen, p. o. a vallásos közönyösség ellen kell nekünk most harcolnunk, ha egyáltalában ilyenre fel akarjuk használni a templomi éneklést. A biblia szavát kell hangoztatnunk: „Csak a bolond szól így az ő szívében: nincsen Isten.“

A másik bajuk az énekeknek, mi különben a fent említett poézis-hiány következménye, annak egyik része, hogy a szerzők nem tudják megválogatni: egy énekből mit kell átvenni, újradolgozni, és mit kell elhagyni, meg aztán a mit átvesznek, azt nem képesek egészszé olvasztani, egységes és ritmikus hatásúvá tenni.

Ha meg a külső formát, a kidolgozást, a verselési technikát tekintjük, úgy valóban csodálnunk lehet, hogyan voltak képesek szerzők darabjaiknak sikert remélni ilyen technika mellett. Így akár melyik értelmes ember tud verselni, kötet számára. Sok embert — ahoz nem értőt — s a legtöbbször magát a szerzőt is az ügyes külső szokta tévútra vezetni a vers megbírálásánál. De hisz itten a külső ügyességről szó sem lehet. Mint minden tekintetben, úgy a verselés dolgában is mindkét füzet, nemcsak az irodalom, de a legkisebb igényű ifjúsági önképző-kör színvonalán is mélyen alúl marad. A kifejezések oly körmönfontak, oly tudósok, szárazak, magyartalanok, a költői követelményeket lábbal tiprók, kenetteljesek és üresek, az egyszerűskedésben mesterkélték, affektálók, érthetetlenek, hogy valóban ilyet prózában sem tudunk elképzelni és ime itt áll két füzetben, versekbe szedve. Minden keresés nélkül idézek egy párt: „Ti az urat tisztelők.“ Ime így áldatik meg „Az istent tisztelő.“ „Igazsá-

god, mely a magát *Megalázót* felmagasztalja s megalázza azt, ki *fenn lát*“, „Mindeneknél csodálat *tárgya*“ (Nagyon kedves poetikus kifejezés.) „*Tudtodra van* minden tettem.“ „Előtted az mind jól *tudva van*.“ „Hová *rejtsem* el *magamat*“ (sich verbergen). „Áldott legyen a nagy Úr-isten, ki az igazra *rá figyel*.“ (Ez is igen korrekt és himnuszba való kifejezés!)

«A mikor láttam a te kezeidet,
A napot, holdat és mindent, *a mi lett*,
Csodálva kértem: mi az ember *itt*,
Hogy megláthatja kezed műveit?» (II. f. VIII. zs.)

De elég! A jóból is megárt a sok, hát még a rossz! Rímei? valóban ijesztők. Kidolgozási ügyesség tekintetében (nem a tartalmi becsét illetőleg), a második füzet, úgy látszik, mintha az jobb volna az elsőnél. De csak látszik. A két füzet között a különbség e tekintetben csak az, hogy az első füzetben kvalifikálhatatlan, gyakorlatlan kezek fűzik koszorúba a kínrimeket, a másodikban meg már gyakorlottabbak végzik ugyanazt a munkát, de ez a lényegen nem változtat. Izelítőül a második füzetből:

«Megbocsátá minden bűneit
Midőn bevallá: mennyit véte *itt*.“
«Egy örököm megmarad,
Uram, te vagy *magad*.“
«Ki látja meg s ki éri el *majd*,
— — — — —
S hivalkodásra lelke nem *hajt*.“
«Az angyaloknál noha kissébb *tőd*,
De dicsőséggel megékesítéd *őt*.“

Olyan rímet, mely ellen az ember jobb érzése ne lázadna fel, keresve is alig lehet találni s pedig „a 41 zsoltár és 10 dicséret egy szerzője“ s a többi verselők bizonyosan a legjobb hittel bocsátották útnak a bizottság kezei alá e gyöngye verselményeket, hogy rim dolgában igen erős lábon állnak. Mikor olvassuk akár egyik, akár másik füzetet, valóban őszinte szánalom és részvét tölti el az embert az előmunkálatok nagytiszteletű szerkesztője iránt, ki ezeket rostálni kénytelen.

Fel kell hagyni az ilyen kovács munkával és a kritika ostorával, kancsukájával kell sújtani azok közé, kik hivatás nélkül kontárkodnak a költészet terén s közelebbről énekes-könyvünk megújításának szent ügye körül. Itt nincs helye kíméletnek; ez árt az ügynek, míg az ilyen zsánerű költők elriasztása csak használhat. Inkább semmi, mint ilyen.

Himnuszt írni általában nehéz, de magasztos feladat egy költő előtt s a valódi lángelmének is próba köve. Kétszeresen nehéz vallásos himnuszt írni. A dráma a legfölségesebb költemény, de egy igazán sikerült himnusz annál is felségesebb. Amott emberi szenvedélyekkel van dolgunk, melyekben az isteni szikra mellett ott forog a salak is, mert csak így emberi; emitt tisztán az égit, a szentet kell kiemelni, annak kell táplálékot nyújtani. Itt mintegy meg kell feledkezni emberi voltunkról; teljesen oda kell adnunk magunkat a magasabb, tisztább, finomabb, égi érzelmeknek. Egy vallásos himnusznál e követelmények még inkább fokozódnak. Világi himnusznál másnemű, szélesebb körű s hozzánk mégis közelebb eső emberi érzelmek megtisztult nyilatkozása is helyet találhat; olyan egyszerű érzelmek, melyekben a legközönsegebb látkörű ember is elmerülhet. A hazaszeretetet például a pusztá betyárja is érzi és gyilkol érte. Emitt a fenséges érzelmek legfenségesebbje: az örök eszme, az egyéniségünkől legmeszszőbb eső érzelm nyer hangot: a vallásos érzés. Érzi ugyan mindenki; titkos, varázslatos erővel tart fogva minden nemes lelkű embert, vagy *nehézedik* a szkeptikusra, de mégis olyan ez, melylyel legkevésbé van tisztában minden, vagy a legtöbb ember s a

költőnek mindent le kell vetkeznie, mi a földre vonzza, mikor ennek az érzésnek akar hangot adni. A legnehezebben elemezhető, boncolható, magyarázható és tolmácsolható ez, azért a legnehezebb tárgy a költésre, melyhez, a legmélyebb vallásosság mellett, a legnagyobb költői adomány szükséges. A legnagyobb költők érzik ennek a nehézségét és ritkán vállalkoznak vallásos himnusz írására. Hány ezer-féle érzés pendül meg az Arany lantján s vallásos himnuszt még sem találunk költeményei között, még az „*Őszikék*“ között sem; azok között sem, a miket késő agg korában írt, a mikor már az embert a legkevesebb földi indulat vonzza e múlt világhoz. Tompa vallásos ember volt, pap volt, de azért szorosabb értelemben vett vallásos himnuszból nem lehet szó az ő költészetének vizsgálásánál sem.

Mint említettem: vallásos himnuszt írni a legnehezebb költői feladat. Hátha még azt is felgondoljuk, hogy e himnusznak olyannak kell lennie, melyben a költői képzelet ereje és közvetetlen egyszerűsége a legközönsegebb lelki világú ember érzelmét is magával repítse fel az Úr zsámolyához! Ez egyszerűség itt nem különös, speciális követelmény, de a valódi poezis lényegéhez tartozik. Bármely költő csak akkor jutott feladatának biztos felismerésére, ha azt tudja látni, hogy nem az a poezis, mely néhány ahoz értőnek beszél. Horatiusnak és nálunk Kazinczynak elfogultsága — elvben — régen túlhaladott álláspont, mely megvetette a profanum vulgust. Egy költő csak akkor oldotta meg feladatát, akkor igazi költő, ha még a legfelségesebb, legmélyebben járó gondolatokat s a legfinomabb érzelmeket, a legsőbb érzésű és műveltségű embereknek is érthetően, lelkesítően tudja előadni s mégis úgy, hogy a legkényesebb ízlésű ember igényeit is kielégítse s ne legyen előtte unalmas. Az a feladata, hogy a palotákban épen úgy meghódítsa a szíveket, mint a kunyhókban, úgy tárgyának s érzésének mélysége és ereje, mint kidolgozásának közvetlensége. E tekintetben feladata rokon az egyházi szónokéval, kinek szintén a legsőbb és legfelsőbb osztályokból álló közönség előtt kell érvényt szereznie gondolatának. A mai irodalomban ép az a baj, hogy a költők ezt a célt eltévesztik és gyenge gondolatkaikat kasztoknak szánják s mert Gyulaiéknak u. n. „*akadémikus kritikája*“ erre meri őket figyelmeztetni, azért apprehendálnak. Vallásos költőnek e követelményt annyival inkább meg kell tartania, mert az ő darabját a templomban együtt éneklí a legegyszerűbb műveltségű napszámos ember, a legmagasabb műveltségű úrral. Azért laikus követelmény az olyan: „az új énekeket a népnek kell írni!“ Az általános érthetőség és élvezhetőség a költészet lényege. Ha *csak* az „*úrnak*“ élvezhető, akkor mesterkelt, ködös; ha *csak* a parasztnak, akkor költőietlen, sivár s bizonyos értelemben aljas.

A himnusz-írás egyik nehézsége az is, hogy annak ritmikailag is kifogástalan könnyűségűnek és tökéletesnek kell lennie, mint zenésítendő darabnak. Egy elbeszélő műben döcöghet a mérték, lehet nehézkes a kifejezés (Zrinyinél pl. bizonyos mértékben „pászol“); egy elsőhajtásra szánt lírácskában sántíthat a jámbus; de egy énekben a ritmikái tökéletesség ép úgy elengedhetetlen, mint az érzés őszintesége és mélysége. Hogy fogjuk mi kiénekelni a kínrimeket; hogyan a felvonszolt körmondatokat s hogyan a párticipios szófűzéseket!? mint a minők nem csak hogy hemzsegnék a most közrebocsátott darabokban, de lényegükhöz tartoznak.

Mindezekből az következik, hogy vallásos himnusz írásához, közelebbről magyar ref. énekes-könyvünk megírásához, *zseni, zsenik kellene*k. Mindaddig, míg ilyenek nem teremnek, hiába való fáradozás a kielégítő és sike-

rült; (ez a kettő egy) énekes-könyvre való törekvés. Ámde a zseni nem engedi magát benyügözni, sem a zsoldár szövegével, sem programokkal. Az szabadonrepül a maga erejéből s ha szárnyát megkötik, alig bír csekély magasságra felszállani s utóvégre is lehull. Ettől félttem *Szabolcskát* is. Mikor a költő nem a magát adja, de a régiből akar újat csinálni, akkor ő csak foltoz, az pedig mindig keserves, száraz és gyümölcstelen munka, mert száz ócskából sem lehet egy jó újat csinálni. Szabolcskánál egy másik akadályt is látok. Fiatal ember. Zsoldár-költőnek kell lenni élettapasztalatának, kell ismerie: mi keserű, mi édes az életben; mi fáj, mi tölt el örömmel? hogy tudja a keserűt megédesíteni, a mi fáj, enyhíteni, az édest, az örömet tolmácsolni. Lenni kell anyagának, mit csak az élet bőséges tapasztalata, ismerése adhat. A nélkül a legigazabb tehetség, a leglánglebb lelkesedés, legmélyebb hit is csak önmagát fejezi ki, vagy alap nélkül csapong; pedig azt kell ám az énekköltőnek szem előtt tartania, hogy költeményeit egy gyülekezet énekelhesse, a mely az élet száz bajától akar szabadulni, mikor a templomba megy s a sebre orvosság kell, nem szentelt víz, az üres frázisok, alaptalan csapongások, vagy bár költői de nem, ide való gondolatok szentelt vize.

A programnak csak a legáltalánosabbra kell szorítkoznia; azt meg teljesen elejtenie, hogy a régiak alakításának át. Így a munka sohase lesz sikeres. Ismételtlen kell hangsúlyoznom, hogy az ilyen foltozó mesterségre költő nem képes. Arany megpróbálta a Zrinyiaszt átalakítani, de abba hagyta; pedig ki vonná kétségbe Arany költői képességét épen az epika terén Ilyen munkát csak laikus felfogással lehet követelni, valamint olyat is, hogy az éneknek biblikusnak és régiesnek kell lenni. Hiszen ehhez specialis rátermettségre kell! Egynek sikerül, de a legtöbbnek nem! Költeményeknek kell lenniök s punctum! Akkor jóklesznek éneknek is; máskülönben soha!

(Vége köv.).

Mátrahegyi.

ISKOLAI ÜGY.

Gyermekeknek tej, felnőtteknek hús!

A tej tápláló és könnyen is emészthető. Tápláló, mert vannak benne a testszervezetnek megfelelő anyagok; emészthető, mert a testszervezet könnyen választja ki belőle a tápláló anyagokat. E tulajdonságai miatt a tej bármily korú embernek, de kiválóan gyermeknek való eledel. A hús is tápláló ugyan, de a tejnél nehezebben emészthető. Megemésztéséhez eléggé kifejlett s erős testszervezet szükséges. Maga a természet is gondoskodik arról, hogy a zsenge gyermeknek tej jusson az emlőből, és a gyermekbe ösztönyt oltott, melynek vezetése mellett az oktalan csecsemő tejen kívül egyéb eledelt elutasít magától. Az ember uralkodni akar a természetben; és teheti is, de csak úgy, ha a természet adatait, törvényeit megismeri s a maga igényeihez alkalmazni tudja. Szeszélyes önkénynyel nem lehet, nem szabad a természet rendjét bolygatni. Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Oktatás, *vallásoktatás* a tárgy, melyről egyet-mást mondani akarok.

De hát mi köze a természetnek az oktatáshoz, és az oktatásnak a természethez?! Hiszen az oktatás mestermű s ennél fogva talán csak teljesen független a természeti folyamatoktól! Bezzeg, ez csak látszat, mely a valónak meg nem felel. Mesterművek is annak a nagy műhelynek gépezete segítségével készítettnek, melyben

az ember, mint munkás, anyagot, mozgató erőket és eszközöket, sőt utasítást nyer saját tervei kivitelére. E nagy műhely — t. i. a természet — hatása körből legkevésbé vonható ki a vallásoktatás, akármely értelemben vegyük is a »természet« elnevezését. Legszokottabb jelentése a tárgyi világra utal, mely az embert környezi: a föld s ég tárgyait, erőire s tüneteire. Van azonban e névnek más jelentése is, t. i. magában az emberben vannak anyagok, erők s törvényszerű tünetek; s ezek összege az ember kis világát s e kis világ szakszoros fejlődését alkotja. Röviden ismételve: a tárgyi természet nagy körében meg szoktuk különböztetni saját egyedi, alanyi természetünk kis körét is.

Mindkettő kérlelhetetlenül hódolatot követel minden oktatótól, nevezetesen a vallásoktatótól; hódolatot oly értelemben, hogy az oktatásba bele kell vonni a tárgyi természet tényeit, mert hiszen ezek is kijelentés tényei; továbbá be kell vonni alanyi természetünk tüneteit, majd mint oktatási anyagot, majd mint oktatási irányadó elveket. *A nevelésoktatás elvei magából az emberből merítendőek*, mondja a mai tudományos paedagogia egyik tétele. E tételben a természetszerűség elve szól, tiszteletet s hódolatot követelve minden nevelőtől az emberben nyilatkozó anyatermészet irányában.

És alig van tantárgy, mely a természetszerűség elve ellen annyit vétene, mint az elemi vallástankönyvek és vallásoktatás. Tej helyett hússal akarják etetni a kis gyermekeket, vagy pedig a tejet a köcsöggel cserélik ki. Csak egy-két idézet álljon itt mutatványul a visszaszólásoktatás köréből. Elemi népiskolai I. és II. oszt. tanulók oktatására rendelt könyvecskék egyike Arany következő sorait ajánlja megtanulásra:

Szeretem a reggelt,
Mikor a jegenyék sudarára
Legelébb esik a
Születő nap arany sugára
S kiderül a vidék,
Színe, illata, hangja feléled,
Tova még, tova még:
Enyim a nap, enyim az élet. (!)

Egy II. osztálybeli olvasókönyv reggeli imájában ilyen »vallási« táplálék van: »Világosítsd fel eménket, önts belénk szorgalmat, kitartást s engedelmisséget; éleszd fel bennünk a szeretet tüzeit, hogy egymást testvéri szeretettel ölelve, minden szép és jó dologban előbbre haladjunk.« stb!

Egy másik, egyebek közt ezt a reggeli éneket ajánlja a gyermekeknek:

Világosság szent atyja,
Jelenjél meg köztünk!
Felséged magasztalja
Szánk, szívünk és lelkünk,
Szíveinket hát buzdítsad
Szent lelkeddel elménk világosítsad. (!)

A kinek érzéke van a gyermeknek megfelelő leereszkedés iránt, az csak bosszúsággal olvashatja a gyermekek kezébe nyomott biblia történet és hittan számtalan tételét. Például egy »első tanfolyamú« vallásoktatásban »Isten szövetséget köt Ábrahámmal« egyebek közt következő szavakkal: »Bizonynyal tudjad, hogy a te magod jövővény lészen az idegen földön és szolgálnak az idegen földön valóknak, és őket nyomorgatják 400 esztendeig. Annakutána kihozom őket nagy gazdagsággal a földre, melyet tenéked és magodnak ígértem.« »János mondá: Az vagyok, kiről a próféta szólt: Kiáltó szó vagyon a pusztában: Készítsétek meg az Úr útját és egyengessétek az ösvényeit.« »Felele neki Jézus: Hagyj békét most nekem, mert így illik nekünk minden igazságot betöltenünk.« (!) stb.

Hit- s erkölcsstani igehirdetés pl.: »Jézus az idők

teljességében született, azaz akkor, midőn egy szabadító után való vágy a testi és lelki inségből elérte tetőpontját. »És ha Isten szeretete, igazságossága és saját lényünk és lételünk fölött gondolkozunk, (?) mindennek előtt pedig Jézus tanát és életét tekintjük, a homályos sejtelen biztos reménynyé leszen» (t. i. az örök élet sejtelve) stb.

Szép s komoly igazságokból komikum lesz, ha azok a gyermek korlátolt s leplezetlenséget követelő gondolkozásával s felfogásával összevetetnek. A spiritusz is igen hasznos folyadék, de nem virágkert öntözésére való; és a ki erre alkalmazza, valószínűleg az elmebeteg sorába számíttatik.

A gyermek lelki működése az érzéki észrevételek körében mozog; képtelen olyan merész elvonásokra, minőket az előző idézetek fejeznek ki. Figyelme, kíváncsisága, emlékezete, képzelete, itéletei, vágyai stb. mind csak az érzéki tapasztalás egyeduralmáról tesznek bizonyosságot. A kis Gyulának mondja a nagybátya: »Te Gyula, ha az egyik zsebemben két alma van és a másik zsebemben is két alma, hány alma az? Erre meglepő számtani feleletet adott Gyula: »Hát hol az alma?« A »lét« nála megkuritott létra. A »hasonlót« hason fekvő lóra szereti vonatkoztatni. Neki minden ember képviselő, mert mindenki nem csak ruháját hanem képét (arcát) is viseli. Milyen asztal lehet az a »tapasztal«? Az eső abból a vízből lesz, melybe Ábrahám kebelében Lázárnak az ujját kellett volna mártania, hogy azzal a pokolbeli gazdag nyelvét megnedvesítse. A publikánus rosztat tett, mikor mellét verte, mert azt mondja a tanító bácsi, hogy a mell ütése egészségtelen. »Isten megcsalta Ábrahámot« (Moria földjén), úgy mint tegnap Miska Gézát. A kis Károly éveken át arról van meggyőződve, hogy a tücsök madár, mert versben azt olvasta, hogy a tücsök nem énekel s már bogár sincs (t. i. telen), és mert egy madarat énekelni hallott s egy kétszer látta, hogy bogarat is visz a csőrében. Ha Gyula Isten volna, csak befőtten ennék. A golya mért adja az embereknek a kis gyerekeket s mért nem viszi a maga fészkebe? »Isten megverte a szomszédot« (szerencsétlenséggel); Gyuri szeretett volna a verésnél jelenlenni, hogy lássa, hogyan teszi azt Isten. Pistától az kérdezi tanítója, mért adta Isten Évát Ádám mellé. Felelet: azért, hogy gombokat varrjon fel. Mért gondolod ezt, kérde a tanító. »Bizony — mond Pista — mert édes apám mindig haragszik, mikor gomb nincs az ingén, és azt mondja: az ördögbe, hát mire való az asszony a háznál!« stb. Ilyen érzéki színezetű a kis tanuló minden lelki működése.

Bár minden hasonlatról azt mondják, hogy az sántít, mégis az ember lelki fejlődésének fokozatait eléggé találóan lehet három termen át történő átvonuláshoz hasonlítani. Az első terem a gyermekek, az érzéki szemlélés terme, ebben sok kép, festő s festéshez való anyagok és eszközök láthatók. Akár a képek s festők, akár az anyagok s eszközök lekötik az átvonuló kiskorú ember figyelmét, és szemlélésére hívják fel; mert hiszen minden új előtte. Itt az átvonuló inkább a passiv magaviseletet tanúsít; a behatások korlátlan uralma alatt lelke élénk érdeklődéssel fogja fel a hatásokat s gyűjti működéséhez az első elemeket, adatokat. Második terem az ifjak, a tervezés terme. Ebben készülnek, osztályoztatnak a festő anyagok s eszközök. Az ifjú is segít; e mellett azonban maga tervez, eszményeket alakít és kísérleteket tesz a festésben, melylyel eszményeit érzékíteni kívánja. Harmadik terem az önállóan működők s önálló művek terme, műhely. A működő itt meglevő eszméit tisztázza, újakat alkot, a festő anyagokat s eszközöket célszerűen megválogatja, és állandó festményeket, műveket létesít.

Nevelésben, oktatásban ne akarja senki a termeket egymással kicserélni, vagy az átvonulás és szakaszos fejlődés rendjét bolygatni. Az első terem nem a tervezések, sem az önálló alkotások műhelye, hanem csak a készen adottnak szolgálai szemlélésére, tapasztalására rendelt tárlat, melyet a harmadik teremből átvonó festők mutatnak be (nevelők). Ily szemlélés, tapasztalás irányozza a gyermek összes lelki működéseit, hangulatait, elhatározásait.

E lekötöttséget a szemléleti, tapasztalati tényekkel szemben, nem ismerik el azok, kik merész elvonásokkal, átvitt jelentésű kifejezésekkel és magas stilussal akarják a gyermekeket oktatni. És még örömeikre szolgál, mikor oktatásuk látszólagos sikerrel ámitja a tanulókat és vizsgálati tanúkat! E látszólagos siker a szóismereti produkcióban áll, azokban az u. n. »folyékony feleletekben,« melyekkel a tanuló beemlézett szók, frázisok sorát őrli le szájával ismeretek gyanánt. A köcsögöt a tejjel cserélik ki; puszta falakat azonosítanak azzal az első számú szemléleti teremmel, melyben a gyermek első gondolatait szerzi; hüvelyt a tartalommal azonosítanak. Erősen benne vagyunk abban a »folyékonyasági« mámiában. Igen sok nagykorú művelt ember akadozva fejezheti ki gondolatait; a gyermektől ellenben folyékony beszéd követeltetik! Sok vizsgálónak nem tetszik a megfontolt, lassú felelet; — nem tetszik az a helyes felelet, melyet puhulatodzó kérdésre ad a tanuló, mert hiszen — mint mondják — beszéljen a tanuló »folyékonyan, kérdések nélkül!« »hadd mutassa meg, hogy tud.«!

Elharapódzott *szótanításaink* három okra vihetők vissza. Mindhárom lényege abban áll, hogy nem tej adatik a gyermeknek, vagy hogy a három terem fokozatossága mellőztetvén, vakmerő csapongássá válik az oktatás munkája. Egyik ok inkább neveléstörténeti fejlemény. Tudniillik különösen századunk második felében mindenféle rendeztetvén a nemzeti nevelés-oktatás, rohamosan gyarapodott meg az iskolák teendője, nevezetesen a tananyag, a tananyag gyarapodásával pedig lépést nem tartott a tanmód javulása, a mi nem is csodálandó, mert évszázadok bizonyítják, hogy alig van fejlődés, mely oly lassú menetű volna mint a tanmódé. Hiszen még manap is akad nem egy tanító, ki némely tárgyakat úgy tanít (elmaradottság vagy külső pressio folytán), mint 100 év előtt az egyházi vagy harangozó. Természetes tehát, hogy az elmaradott tanmód a meggyarapodott tananyaggal birkózván, célszerűnek találta a kis tanuló gyors emlékeztetéshez folyamodni segítségért. S ez emlékezet látzólag segített is a szorúltságon: elsajátította s előadta a tananyag szavait, mellőzvé a gondolatot; megtartotta a köcsögöt s kiöntötte a tejet. S ezt sok ezer ember még ma is oktatásnak, ismeretnek tekinti.

(Vége köv.). Fábriczy János.

TÁRCZA.

A szatmári ev. ref. egyházmegye testvéri szózata az ev. ref. egyházak presbitériumaihoz.

A szatmári egyházmegye ápril 16 és 17-kén tartott közgyűlésében, a zsinati egyház-alkotmányi szervezet 28-ik §-ának 11-ik alpontja alatt olvasható ama taldalék ellen, mely szerint az eddigi egyenlőségi jog gyakorlástól eltérőleg, az egyházak ezentúl két osztályba soroztatnának, s a 2000 lelket meghaladók minden további 2000 lélek után egy-egy, egészen 12-ig terjedő szava-

zattal bírnának, a következő felhívást intézte az összes nagy és kis egyházak presbitériumaihoz:

«Tiszteletes Presbitérium! Kedves Atyámfiai!

Magyarországi ev. reformált egyházunk ez idő szerint zsinathoz készül, melyen a tíz évvel ezelőtt alkotott egyházi törvényeknek, az élet és tapasztalás által kimutatott hiányait óhajtaná megszüntetni. E végből a konventi hatóságok összes érvényben levő törvényeinket újból átdolgozták. E bizottságoknak a folyó év őszén tartandó zsinat elé terjesztendő munkálatai mint törvényjavaslatok már ismereteseek. Vannak e javaslatokban olyanok, melyek több igen célszerű módosításokat és újításokat tartalmaznak; vannak azonban oly újítások is, melyek egyházalkotmányunk alapelveivel ellentétben állanak, s melyek, ha törvényerőre emelkednek, egyházi önkormányzatunkat eddigi jellegéből ki fogják forgatni.

Most érvényben levő egyházalkotmányunk, a presbitéri rendszer alapján, a felsőbb hatóságoknak és tisztviselőknek megválasztását, az egyházak presbitériumainak tartotta fenn; önkormányzati intézményeit pedig, demokratikus elvek szerint, a jogegyenlőség alapján szervezte, egyenlő jogokkal ruházván fel az anyaegyházakat.

Ezen presbitéri rendszerből kifejlődött szabadelvű egyházi önkormányzatunk évszázadok viharait nemcsak dicsőséggel állotta ki, de a nemzeti érdekekkel összeforrt intézményeivel, a haza legválságosabb korszakában, a nemzeti szellem egyedüli fentartójává, s a politikai szabadság és függetlenség védbástyájává is lett.

Egyháztörténetünk legfényesebb lapjai tanuskodnak arról, hogy aránylag kicsiny egyházunk ezen ereje, demokratikus szervezetű, önkormányzati intézményeiben rejtett, melyek okszerű keletkezésök és fejlődésüknél fogva, kiválóan alkalmasak arra, hogy közügyek iránti érdeklődést, egyházi életünkben a presbitériumoktól fel a legfelsőbb hatóságokig, a legelénkebben táplálják és fentartsák, és hogy egyházi szervezetünket az egység és erő feltételeivel, az összetartás és egyetértés érzetével áthassák.

Századok viszontagságainak próbatüzét ily dicsőn kiállott egyházalkotmányunkat legsarkalatosabb intézményeiben önkormányzati jogának demokratikus jellegében támadja meg a konventi bizottság által készített törvényjavaslat azon része, mely a kisebb egyházak egy szavazatával szemben a nagyobb egyházaknak 12 szavazatig terjedő választási jogot akar adni mindazon választási ügyekben, melyek a felsőbb egyházi hatóságok tagjainak s ezen hatóságok tisztviselőinek választására vonatkoznak. Ezen intézkedés magában a tisztántúli egyházkerületben levő 42 nagyobb egyháznak szavazatait 137 szavazattal szaporítaná.

Első gondolatra is tisztában áll, hogy ezen javaslat végeredményében a nagyobb egyházak kizárólagos uralmát vinné be egyházunk önkormányzati életébe. Mert mi sem természetesebb, minthogy a több jog birtokában rejlő hatalom érzete a nagyobb egyházakat a kisebb egyházakkal, a nagyobb egyházakból álló egyházmegyéket a kisebb egyházakból alkotott egyházmegyékkel állítaná szemközt.

A törvényjavaslat tervezőit azon nyilván bevallott nézet vezette, hogy a felsőbb kormányzat terheit aránylag nagyobb mérvben viselő egyházak több joggal bírnának a felsőbb hatóságok választásánál. Ámde ezen tetszetősnek látszó elv ellenkezésben áll hitünk fejedelmének, az Úr-Krisztusnak evangéliomával, s különösen a nagy apostol szent Pálnak a galáciabeliekhez írott levele VI. rész 2. versében foglalt emez apostoli intésével: *egymásnak terhet hordozzatok és úgy töltsétek be a Krisztus törvényét.* S meg is vagyunk győződve, hogy ezen káros újítási elvek csakis az elmélet szüleményei. Mert szívesen teszszük fel nagyobb gyülekezeteinkről, hogy a

maguk részére oly túlhajtott jogokat, melyek egyházi kormányzatunk alapelveit forgatnák fel, nem kívánnak.

A szóbanlevő törvényjavaslatnak említett intézkedése szomorú fordulatot vonna maga után egyházi közéletünk tevékenységében is. Az országszerte nagyobb részben kisebb egyházakból álló presbitériumok és megyei hatóságok működésében a legfontosabb önkormányzati ügyek a felsőbb hatóságok és tisztviselők választása iránti közérdeklődést szüntetné meg az által, mert a nagyobb egyházaknak biztosítaná a döntés jogát.

Ezen közönyösség a köztevékenységet épen azon kisebb egyházaknál szállítaná alá, melyeknél az önkormányzati működés a más felekezetekkel s nemzetiségekkel szüntelenül folytatott küzdelemben a legerősebben kell, hogy nyilvánuljon.

A történelem azt is igazolja, hogy ha valamely egészséges kormányzati szervezetbe abba nem illő ellentétes elveket visznek be: ezen elvek romboló hatásukat következetesen fejlesztik tovább s bizonyára a mi egyház-kormányzatunk presbitéri alapjait is teljesen felfogja forgatni a nagyobb egyházaknak tervezett több joga; mert ezen jogegyenlőtlenség által származott hatalmi vágy útát tör magának egyházunk alsó szervezetébe, az egyházmegyékbe is, és önkormányzatunk tiszta presbitéri rendszerét egyházi életünk egész vonalán megváltoztatja, ősi demokratikus jellegéből kivetkőzteti, és egyházi intézményeinket, az anyagi érdekek szolgálatában álló részvénytársulatokkal egy színvonalra állítja.

Az említett konventi törvényjavaslatnak nem kevésbé hátrányos intézkedése továbbá az, hogy a konventi tagokat a presbitériumok mellőzésével az egyházkerületek által kívánja választani. Ezen újítás is merev ellenkezésben áll egyházalkotmányunkkal. Ugyanis most fennálló eddigi kormányzati rendszerünk szerint, a felsőbb hatóságok, egyházmegyék, kerületek, sőt a zsinat és konvent tagjait is, valamint tisztviselőit, a gyülekezetek presbitériumai választják. Egyedül a tisztántúli egyházkerület hozott be oly ideiglenes gyakorlatot, melyszerint a konventi tagokat a kerületi közgyűlésben választotta. Ezen alkotmányellenes gyakorlat ellen, egyházmegyénk annak idejében felszólalt, s most sem mulaszthatja el, hogy reá ne mutasson azon veszélyekre, melyek ezen központosítási és hatalmi törekvésben nyilvánulnak.

A konventi tagoknak, a javaslat értelmében, a kerületek által tervezett választását egybevetve a nagyobb egyházaknak adandó 12 szavazatig terjedő joggal: kétségtelen, hogy ezen intézkedés decentralizált kormányzati rendszerünknek háttérbe szorításával, a központosítást ültetné be egyházalkotmányunkba, mire nézve már fentebb kifejtettük, hogy ezen központosítás az egyházi élet tevékenységét, a közügyek iránti érdeklődést fogná jelentékenyen alábbszállítani.

Dehát van-e okunk arra, hogy eddigi egyházalkotmányunkat alapján megváltoztassuk, s hogy önkormányzati intézményeinkben az eddigi elvekkel ellenkező újításokat hozzunk be? ... önként tolúl e kérdés ajkainkra.

Kéblünket egy szent meggyőződés hatja át, t. i. hogy kicsiny anyaszentegyházunk e haza földjén teljesen önkormányzati erejére van utalva, létét századokon át önkormányzati szervezete által vívta ki, erkölcsi súlyát a társadalomban jelenleg ezzel biztosítja. Kérdjük: vajjon egyházunknak eddig fennállott demokratikus szabadelvű önkormányzata állott-e valaha az egyház fejlődésének útjában? Avagy az egyházak között tervezett jogegyenlőtlenséget tette-e valami lényeges körülmény kívánatossá? Vagy talán az egyházi élet tevékenysége nem elégít ki és ennek fokozására központosítás lesz alkalmas?

Ezekre a kérdésekre megadja a feleletet most érvényben levő egyházalkotmányunk, mely tiszta presbiteri rendszerében s demokratikus elveken nyugvó önkormányzatában egyházi életünk fejlődésének minden feltételeit annyira magában foglalja, hogyha azon társadalmi és politikai súlyra gondolunk, melyet e hazában felekezettünk épen most is elfoglal: újítási viszketegnek vagy tévedésnek kell minősíteni minden oly törekvést, mely a történeti fejlődés folyamán okszerűen formálódott, becses alkotmányunkat nemcsak bizonytalan értékű, de határozottan káros újításoknak és alapelveiben való megváltoztatásnak tenné ki.

Kedves atyáinkiai! Azon testvéri szeretet és összetartás érzete, mely századok viszontagságain keresztül egyházunkat annak tagjaiban mindig áthatotta, arra indít bennünket, hogy egyházalkotmányunknak védelmére kérjünk fel benneteket, s buzdítsunk titeket arra, hogy ti is emeljétek fel tiltakozó szavaitokat a tervezett káros alkotmányi újítások ellen; emeljétek fel különösen nagyobb egyházak, kiknek nemes feladatok betöltésére a kisebb egyházakkal szemben jogszaporításra szükségetek épen nincs; mutassátok meg önzetlen nemes gondolkodások által azt, hogy az a kisebb egyház, mely nehezebb viszonyok közt rendkívüli áldozatkészséggel küzd nemcsak az egyházi, de a nemzeti érdekekért is, egyforma joggal bíró testvér veletek. Kövessetek el mindent, részint presbiteriomotok, részint egyházmegyei hatóságotok útján, de különösen a zsinati képviselők választása által, hogy a tervezett káros újítások törvényerőre ne emelkedjenek.

Kik is egyébiránt atyafiságos jó indulattal vagyunk az Urban testvérek:

A szatmári ev. ref. egyházmegyének Szatmáron, 1891. ápril 16 án tartott közgyűléséből:

Hármán Mihály,
világi jegyző.

Kiss Áron,
esperes.

Isaák Dezső,
egyházmegyei gondnok.

Közli: Kalós Péter.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Szíves kérelem.** Lapunk 16. száma, a váratlan megrendelések következtében, teljesen elfogyott. A kik nélkülözhetik, méltóztatassanak azt pénzért vagy szíveségből részünkre visszaküldeni. **A kiadóhivatal.**

— **Candidatio.** 1891. május 11-én az *abauj-baktai* lelkészi állomásra a következők jelöltettek ki: Kiss József, hejcei; Frenczel Bertalan, szemerei lelkészek; Sárkány József, nádasdi; Kádár János, kassai és Kovács István, sárospataki segédlelkészek.

— **Tompa Mihály a sárospataki vizsgákról 185^{6/7}-ben.** A sárospataki főiskola 185^{6/7}. évi számvevő-székén és vizsgáin a gömöri egyházmegyei képviselt bizottság tiszteben híven eljárván, midőn erről az 1857. szeptember 25-én, Rimaszombatban tartott közgyűlésen beszámolnia kellett, tette ezt *Tompa Mihály* egyik tag által fogalmazott, olyan közfigyelmet keltett s a főiskola akkori életét átoló jelentésben, hogy az, egész terjedelmében, méltónak ítéltetett a jegyzőkönyvbe való bevezetésre. Be is vezetett. Innen jegyezte ki magának alólírott és most szószerint közötte a következő szakaszt, mely már akkor, főleg a tanügy barátit lepte meg, rendkívülségével: „A gimnáziumra előkészítő elemi osztály július 13-án tartott vizsgálata, eredményben felette meglepő volt. A tanítványok készsége, elvitázhatlan jelűl tűnt fel tanítójuk, *Szováti Lajos* ügyességének és szorgalmának. Az ember bámúlt,

mint férhet e piciny teremtmények fejébe annyi minden, tisztán, öntudatosan, szajkóság nélkül. Az egész osztályon egészség, vidámság, szikrázó elevenség látszott, a készülség mellett. Ezek között nem volt első és utolsó, jó és selejtes, hanem mind egyforma. Ha tanítójuk véletlenül vagy akarva, valamit elvétett: mind az ötven igazította ki egyszerre. Írásban, számtanban, szavalásban, az úgy nevezett néma térképeken, eddig nem látott ügyességet tanúsítottak. Tanítójuk, szemének intésével, ujjá emelítésével, mint varázsvesszővel igazgatta a kedves kis népet. Az ember a kised növendékek között jobban érezte magát, mint az egyetemeken száraz, feszegető disputációi között. Szováti Lajos teljesen megérdemelte az elismerés koszorúját.” Ime, egy hajszál vonás *Tompa Mihálynak* eddig meglehetősen elhanyagolt egyház-iskolai életéhez, a mely azt igazolja, hogy ő itt is becsülettel betöltötte helyét. Egyháztörténeti jegyzeteiből közli: Pelsőc, 1891. május 6. *Szentpéteri Sámuel.*

— **A „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Évkönyvé”-ből** szígyenkezve olvassuk, hogy az Irodalmi Társaság pártolásában az ev. ref. egyházkerületek között a tiszáninneri a legutolsó. Szinte hihetetlennek látszik, hogy a Társaság 1121 tagja között egyházkerületünkben csak 87 van. Hogy mily sokan hiányzanak a hivatottak közül, kitűnik abból a kimutatásból, a mely a tagok számát egyházmegyénként tünteti fel. E szerint: az *alsó-zeplényi* egyházmegyéből 23 tagja van a társulatnak, de ezek közül csak 7 működő lelkész; a gömörből és az ungiból 15—15, az alsóborsodiból 13, a tornaiból 8, a felsőborsodiból 6, az abaujiból 4 és a felsőzeplényiből 2, illetőleg 3, mert az *egyetlen lelkész-tag* az alsőzeplényiek között van említve. Mint érdekes, noha igen szomorú adatot említjük fel, hogy az *abauji egyházmegyéből egyetlen egy lelkész tagja sincs a Társaságnak*, mert az az egy, a ki volt, legközelebb ungvári lelkésznek választatott. Mi hiszszük, hogy ezek a számok újabban nagyot változtak, vagy legalább nagyot fognak változni.

— **Az új énekes-könyv ügyében.** *Nagytiszteletű szerkesztő úr!* Olvastam az énekes-könyv előmunkálataiból megjelent legújabb füzetet s csak megerősödtem ama régi elhatározásomban, melyszerint: nem teszek addig egy lépést sem tovább, míg valamelyik szakértőnek nyilatkozatát ki nem kérem. Az említett füzetben közölt dolgozatok egytől-egyig arról tesznek tanubizonyságot, hogy bár a szövegek készítésénél nem kívántatik a dolgozók-tól egyéb, mint az úgynevezett sormetszetnek tiszteletben tartása: mégis ez a csekély kívánság egyáltalában nem respectáltatik a dolgozó urak által. S vajjon mi okból? Részemről csak egy elfogadható okot vehetek fel: *a tudatlanságot.* Hát kellő tájékozottság esetén lehetséges volna az, hogy ugyanazon dallamra készített két ének-szövegben a sormetszet egymástól eltérőleg legyen? Például: a 133. zsoltárban a 3. és 6-ik sorok metszete 4—5; míg ugyanezen dallamra a 60-ik lapon levő 39. dicséret 3. és 6. sorai 5—4 metszetűek. Nem kell-e az ilyen jelenségek látásakor sajnálkoznunk a felett, hogy — midőn ily szembeszököken általános a költészet szabályait illetőleg — a tájékoztatatlanság: miért nem szólalnak fel szakértő egyének; miért nem adnak a munkálkodók kezébe biztos fonalat, mely őket a haszontalan munkától megmenthetné? Mert csak tudnunk kellene, hogy egyik vagy másik sorban — tekintettel a dallamra — 4—5-ös vagy 5—4-es metszet-e a helyesebb; azonnal követné az utasítást mindenki és nem következett volna be p. o. e mostani eset, midőn e füzetet végig nézve, az egészről ki lehet mondani, hogy sormetszet, tehát rythmus tekintetében alúl áll a bírálaton! Így levén a dolog: vajjon nem felesleges munka, nem hiábavaló áldozat-e ily dolgozatokat kinyo-

matni? Hiszen, a conservatív szempont mellett, mely a divatos és felesleges újításokat elítéli, szegyetlenes eredmény lenne az, ha az új énekes-könyvbe csak egyetlen egy dolgozat is bejutna olyan, a mely rythmusra nézve a mértéket meg nem üti!! Legyen azért oly szívélyes nagytiszteletű úr, ne nézze könyörtelenül kétségbeesztő kínlásainkat! Az ügy javára kimondhatlanul hasznos lenne, ha becses lapjában közölnétek egy olyan cikk, mely a meghagyandóknak ítélt dallamok valamennyijét felölelve, mindeniknél utasítást adna a sormetszetre nézve, mert ha ott a főiskolában nem szólhat ehhez szakértő: hát itt vidéken, hol minden segédeszköztől el vagyunk zárva, kitől lehessen hasonló útbaigazítást várnunk? S minthogy nem vagyok biztos abban: vajjon fog-e megjelenni ilyen útmutatás? Saját tudatlanságom eloszlátása s habozásom megszüntetése céljából ide mellékelek egy néhány dallamra vonatkozó feljegyzést, azon tiszteletteljes kérésem mellett: kegyeskedjék azokra nézve tájékoztatást nyújtani; a munka könnyítése céljából azon jegyzeteimet, a melyek helyesek, érintetlenül hagyni, s csupán a helyreigazításokat tenni meg ott, a hol azok szükségek!

28. Zsoltár.

1., 2., 3., 4-ik sorban 4—5.
5—6-ik sorban 4—4.

35. Zsoltár.

1., 2., 5., 6., 7., 8-ik sorban 4—4.
3., 4-ik sorban 4—5.

34. Zsoltár.

1., 4., 5., 8-ik sorban 3—3.
2., 3., 6., 7-ik sorban 4—4.

84. Zsoltár.

1., 2., 4., 5-ik sorban 4—4.
3., 6-ik sorban 4—5.
7., 8-ik sorban 4—4.

Uram! a töredelmes.

1., 3., 5., 7-ik sorban 3—4.
2., 4., 6., 8-ik sorban 3—3.

141. Zsoltár.

1—4-ik sorban 4—5.
2—3-ik sorban 4—4.

105. Zsoltár.

1., 2-ik sorban 4—5.
3., 4., 5., 6-ik sorban 4—4.

75. Dicséret.

1. sorban 5—5.
2. sorban 3—3.
3. sorban 5—6.

74. Dicséret.

1. sorban 4—4.
2. » 3—2.
3. » 5—6.
4. » 3—3.
5. » 3—4.

162. Dicséret.

1., 2., 4-ik sorban 4—3.
3-ik sorban 6—6.

163. Dicséret.

1., 3-ik sorban 4—4.
2., 4-ik sorban 3—4.

179. Dicséret.

1., 2-ik sorban 6—8,
vagy 6—6—2.
3., 4., 5-ik sorban 4—5.

Részemről hiszem, hogyha becses lapjában szakértő egyén adna olyan útmutatást, a milyenről fentebb emlékeztem: sokkal több munkás jelentkeznék énekes-könyvünk átalakítása körül s az útmutatásnak hasznát venné a fontos ügy, mely félt, hogy a kívánt révpárt helyett... zátonyra kerül! Bátyu, 1891. ápril 30.*

Bary Sándor.

— **A beregi egyházmegye** folyó hó 4-én rendkívüli közgyűlést tartott, főképen a mező-várii lelkészválasztás ügyének eldöntése céljából. Nem emlékezünk rá, hogy egyházmegyénkben ily zajos és szenvedélyes kifakadásokkal teljes gyűlés lett volna; de nem is lehetett ez másképen, magának a kérdéses ügynek természeténél fogva. A legnagyobb izgatottság is jogosult lehet ilyenkor, mert egyrészt az edemesebbeket mellőző jelölés, másrészt a korteskedés tisztátalan eszközeivel végbevitt választás oly általános felháborodást szült, hogy egy-két rokonsági vagy baráti köteléknél fogva érdekelt egyén kivételével, egy emberként tiltakozott az eljárás ellen a lelkészi testület egyeteme. A hosszas és szenvedélyes vitára okot azon körülmény szolgáltatott, hogy a szóbanforgó ügyben kettős panasz emeltetvén, egyik a törvénytelen jelölés, másik pedig az elválasztott egyén érdekében kifejtett vesztegetés, lélekvásárlás miatt, lelkészi testületünk azon elv mellett foglalt állást, hogy a választás ellen be-

adott panasz és vád megvizsgálása és elbírálása az egyházmegyei törvényszék hatásköréhez tartozik; ellenben valamennyi egyéb kérdésben a választáson kívül — tehát a törvénytelen jelölés ügyében is — a közgyűlés jogosult ítéletet mondani. Valóban! csak csodálkozni lehet ama téjékoztatatlanságon, mely az egyházi törvény rendelkezéseire nézve közöttünk oly általánosan uralkodik; csupán ennek lehet tulajdonítani a túlságosan izgatott hosszas vitát, mely órákig tartott; dacára annak, hogy ott állt közgyűlésünk előtt útbaigazító gyanánt egyik felettes hatóságunknak, a tiszántúli egyházkerületnek 1889. évi gyűlésén 73. jegyzőkönyvi szám alatt hozott határozata: mely szerint: „az egyházi törvény 212-ik §-ában megvannak határozva azon esetek, melyekben lelkészválasztási ügyben a bíróság ítél; az egyházi törvény 43. §. b) pontja szerint pedig: a lelkészválasztási ügyek a 212. §-ban meg nem említett esetekben a közgyűlés hatásköréhez tartoznak.“ Végre is az lett a törvényszék ítélete, melyhez a jelölést illetőleg jogosultságát fentartó közgyűlés is hozzájárult, hogy a mező-várii lelkészválasztás megsemmisítették, nemcsak azért, mert a jelölés törvénytellenre történt, hanem az egyházi törvény 212. §-ának g) pontja értelmében is, mivel a választók sorába oly mennyiségű jogosulatlan választók csúsztak be, s oly sok jogosult választó maradt ki a névsorból, hogy azok miatt nem lehet tudni, ha vajjon a megválasztott lelkész általános többséggel lett-e megválasztva? Az elválasztott lelkész ellen személyes korteskedés nem derített ki, tehát a vád alól felmentetett; de az érdekében korteskedett egyének eljárása világosságra jöven: a költség egy része ezekre, másik része pedig azokra hárított, kik a választók jegyzékét összeállították. A kis-bégányi lelkészi díjlevél majd két évi alkudozás után valahára kiállítható lesz; a lelkészválasztás tehát e helyen is nem sokára fogantatosíthatni fog. E.

— **Theologiai vita Németországban.** Németországban az érdeklődőket egy furcsa eset tartja, mondhatni, izgatottságban. Ziegler, liegnitzi lelkész legközelebb egy művet adott ki „A történeti Krisztusról,“ melyben az újkori theologia vívmányait felhasználva, tudományos világításban állítja a közönség elé Krisztus történeti alakját. De modern felvilágosodottságát megsokalta a felsőbb egyházi tanács s Ziegler művét egy hivatalos íratban élesen kárhoztatta, mint a mely az egyház tanaival épen ellenkezőket hirdet; a szerzőt magát pedig megintette. Mindenesetre ez egy szabadelvű és lelkiismeretes tudóssal szemben méltánytalan eljárás. Ziegler, ki a mai Németországnak egyik legelőkelőbb theologusa, teljes önérzettel fordult a straszburgi Vilmos császár egyetem theologiai fakultásához, kérve attól művének megbírálását s annak megvizsgálását, ha csakugyan olyan veszedelmes dolgok találhatók-e könyvében? A kar készséggel engedett a kérésnek s egy lelkes és tudományos apparátussal készített memorándummal felelt, a melyet aztán Ziegler közzé tett. Az emlékirat bőven foglalkozik e művel s alaposan kimutatja, hogy az illető könyv nemcsak hogy nem veszedelmes, de még valami különösen új téren sem mozog, mert már előbb tekintélyes theologusok hasonló szellemben foglalkoztak e tárgygyal, sőt ha másokat mondana, úgy a legújabb theologiai vizsgálatok által kétségenkívül bebizonyított igazságokkal jönne ellenkezésbe. A szerző 5 „előadásban“ foglalkozik a tárgygyal. A négy elsőben a pentatēuch kritika jelen állásáról s a teremtés bibliai leírásáról beszél, egész azon az alapon, mint Delitzsch még 1887. megjelent művében („Neuer Kommentar zur Genesis“), de — mint az utolsó évtíz minden ó-szövetségi exegetája — pl. Riehm, Dillmann, Kautzsch, Schultz stb., sőt maga a főegyháztanácsos Ritzyochis. Természetesen Izrael történeti fejlődésének előadásában is modern, de azért szintén nem új nyomokon halad, mert már előtte oly tekintélyes foglalkoztak e tárgygyal, hasonló felfogással, kiket

* A kért tanács megjön. A feljegyzések általában jók Szark.

e miatt legkevésbé sem ért felső megintés. Az 5 ik előadásban Jézus fejlődésére nézve azon két feltevését nyilatkoztatja ki, hogy először a szynoptikusokban sok olyan van, a mi a történelmi kritikát ki nem állja; másodsor, hogy a 4 ik evangéliom közvetlen történelmi forrás gyanánt egyáltalában nem szolgálhat; nem, különösen akkor, ha Krisztusról akarunk hű képet kapni s e tekintetben e bibliai részszelet szemben a legnagyobb elővigyázattal és körültekintéssel kell eljárni. A memorandum itt is tekintélyes szerzőkre tett hivatkozással igazolja, hogyha Ziegler ezek miatt megintést kapott, úgy hasonló szavaknak kellett volna érnie Ritschl püspököt, Luthardt tanárt, sőt magát a főegyháztanács ma is élő tagját Goltz báró lelkészt is, mert ők szintén ily szellemben írtak. Természetesen ilyen tárgyakkal s ilyen irányban csak annak lehet foglalkoznia, kiben megvan a kellő theológiai képzettség, igazság-szeretet és tapintatosság: ezek pedig Ziegler művében mind megtalálhatók s így joggal írja, a miket ír. Maga Delitzsch mondja: „Isten az igazság Istene! Igazságszeretet, az igazság ereje előtti meghajolás s azon tradíciókkal való szakítás, melyek az igazság ítélete előtt a próbát nem állják ki: mind ez szent kötelessége s egy része az istenfélelemnek.“ „S semmi kétség az iránt. — végzi e lelkes emlékirat, — hogy a tudományos munkásságnak ilyenmő elnyomása és proskribálása a protestantizmus életerét szorítja keresztül s a religio paganorum nivójára alacsonyítja le. Nem félelemteljes aggodással, de hittel lehet az arra hivatottaknak jobbra, vagy balra az ellenséggel sikeresen szembeszállni.“ Reánk sárospatakiakra a német protestáns tudós világ e kis intermezzója azért is érdekes, mert egyik bizonyosság reá, hogy nemcsak mi írunk keménynek látszó igazságokat, de a szabad szellemet Németországon sem lehet elfojtani, pedig ott az „Oberkirchenrath“ s több efélek ügyelnek fel a szellemi s anyagi dolgok folyására s ha nem is kell a papírosokat „stempli“ alá vinni, de azért titkos hatalmak ugyanám öröködnék az egyházi s politikai sajtó felett. Különben a magyar közönségre azért is tanulságos ez, mert ez alkalommal is meggyőződhetünk arról, hogy ott a politikával foglalkozó lapok sem restelnek tért engedni eféle egyházi s theológiai ügyek megvitatására s e tárggyal is vezércikkben foglalkoztak, kárhoztatva a szabad szellem elfojtását s a memorandum fent közölt tartalmát is politikai lapból volt alkalmunk ismertetni. Különben napi lapjaink komoly tárgyakkal végképen nem szeretnek foglalkozni s a közönséget ledér történetkéik csintalan leírásával mulattatják a politikától felmaradt hasábozon.

i. m. gy.

— **Pár szó a lelkész-választáshoz.** Sok szó, nézet, észrevétel jelent már meg lapjainkban e tárgyról, mi arra látszik mutatni, hogy a legközelebb tartott zsinati határozatnak érezhető hiányai vannak; a választási törvény változtatása tehát szükséges. A megnyilvánuló zsinatra a kinevezett bizottságok elkészítették javaslataikat, melyek lapjainkban olvashatók és jelentek meg azok egyes részeire már észrevételek is. Nekem is van szerény, közjót célzó észrevételem a lelkész-választást illetőleg, hahogy figyelmet érdemelne, vagy keltene. Nézetem röviden ez: 1. Megüresedvén a lelkészi állomás, a helybeli egyház, tanács hirdesse ki a pályázatot az esperes aláírásával. 2. A pályázatok az egyház presbitériumához küldessenek; az egyháztanács vizsgálja meg az okmányokat, jelölje ki a választásokat, akár mindnyáját, akár — kivált ha sokan lennének a pályázók — nehányat. E kijelölés az esperes, vagy kiküldötte elnöksége alatt történjék. 3. A bizonyítványokból látható a lelkésznek tanulmányi képessége de nem a hangja és előadási modora. E kettő szorosan összefügg. Lehet valaki tudományilag képes, ha azonban hangja gyenge, előadási modora visszataszító, az egyházban áldásosan nem működhet; mert a nép, ha szavát nem hallja, nem érti; beszéde után nem épülhet.

Szükség tehát, hogy a választó nép a választandónak e két főtulajdonságát ismerje. Ez pedig úgy érhető el, ha a kijelöltek az egyháztanács által meghívattván, a templomban *próba-predikálást* tartanak. Ismertem illő készült-ségű lelkészeket, de gyenge hangjok és különös előadási modoruk miatt sok kellemetlenségnek voltak kitéve. Félreértetésem tekintetéből nyilvánítom, hogy nem az üres, fülsértő, nagy hangot tartom főmértéknek, hanem azt, a mely szónoki gyakorlottságot mutat s az érzelmek kifejezésére hajlékony és alkalmatos. Miként menjen végbe a próba-papolás, annak módját határozza meg a törvény. Világos törvény kell, hogy korteskedés ne lehessen. A próba-papolás mellett és ellen jelentek már meg észrevételek lapjainkban. Én meggyőződésem szerint a próba-papolás mellett vagyok, mert a választó nép csak akkor tehet megnyugtató választást, ha a választandóban a szónokot is felismerte. Azon ellenvetést tehetné valaki, hogy egyházaink tanácsa nagyobb részének nincs elég képessége a pályázatok megbíráására. Ez némi részben igaz, de hiszen ott lesz az esperes, vagy felhatalmazottja, ki helyes irányt ad, megmagyarázza a választási törvényt. Tanítóságok, tanárságokra az egyháztanács hirdet pályázatokot, vizsgálja meg a beküldött okmányokat, azok megbíráása nyomán választja meg tanítóit, tanárait; miért ne lehetne ez így a lelkész-választásnál is?! Nem lehet tehát e nézetben semmi különös feltűnőség. Egyes egyházaink nemcsak saját, hanem egyetemes anyaszent-egyházunk, tanítézeink fentartása és virágztatásához is terhes áldozatokkal járulnak évenként: megérdemlik tehát, hogy *szelesebb jogokban* is részesüljenek.

Keszi Hajdú Lajos.

— **A Károlyi Gáspár élet- és jellemrajza** című, Szabó-féle pályanyertes művet, a *közeledő aratási vizsgálatok alkalmából*, tisztelettel ajánljuk a lelkész és tanító urak szíves figyelmébe. Az iskolából távozó növendékeknek igen beválí *jutalom-tőnyv gyanánt*. A mű ára csupán 20 kr s kapható lapunk szerkesztőségénél.

— **Tornaverseny.** Gimnáziumi ifjúságunknak az országos tornaversenyen résztvevő tagjai, számszerint 28-an (a nyolcadik osztályból 3, a hetedikből 3, az ötödik és hatodikból együtt 22) folyó hó 15-én este indultak el Budapestre, Kiss Elek tornatanár és Molnár Lajos tanár vezetése alatt. Jelvényök piros ing, sötétkék sapka, ugyanolyan öv. A nagy verseny vasárnap délután lesz a városligetben. Csodálva látjuk, hogy a két felső osztály, a melyekben pedig leginkább lehetett volna gyakorlott, erős, s így a versenyre több sikerrel biztató tagokat találni, oly csekély számban van képviselve; nem tudjuk, mi ennek az oka (némelyek bizonyos visszariasztásról is beszélnek), de őszintén sajnáljuk. E miatt ifjaink a bejelentett katonai rendgyakorlatban nem vehetnek részt, mert abban csak 32-en szerepelhetnének, iskola iskolával állván ott szemközt. A képezdei ifjak, összesen 32-en, szintén akkor utaztak a versenyre; jelvényre nézve csak a fehér sapka által különböznek a főiskolai ifjaktól.

— **Akadémiai pályázat.** Kíváncsítják a protestantizmus behozásának, megalakulásának, fejlődésének története Magyarországon, Erdélyben és a hódoltságban a XVI. és XVII. században, a szatmári békéig, tekintettel az iskolázás történetére s egyszersmind annak kitüntetésével, hogy a szabad vallásgyakorlat hogyan fejlődött a három különböző területen. Jutalma Bük László alapítványából 1000 forint. A jelíges pályatervezetek névtelenül, szerző nevét magában rejtő zárt jelíges levél kíséretében 1891. december 30-ig küldendő be a főtávkari hivatalhoz.

— **A gimnáziumi VIII-ik osztály vizsgálata** folyó hó 11. és 12. napjain Dr. Lengyel Endre és Szinyei Gerzson igazgató-tanácsosok elnöklete alatt tartatott meg. A vizs-

gálatra 29-en jelentkeztek (egy visszalépett, egy pedig betegsége miatt későbbre maradt), kik mindnyájan kielégítő eredménnyel vizsgáltak. Az írásbeli érettségi vizsgálat folyó hó 25—29. napjain lesz.

— **„Emődý Dániel emlékezete“** címmel egy 16 lapnyi, csinos kiállítású, gyászkeretes füzet jelent meg legközelebb Sárospatakon. Története ez: A b. e. kitűnő tanárnak egy gömörmegyei, előkelő tisztelője olvasván a „Sárospataki Lapok“ 16-ik számában az Emődý Dániel életét és működését méltányló alkalmi közleményeket, azzal a meglepő ajánlattal fordult lapunk szerkesztőségéhez, hogy ő — az érdekeltek beleegyezése mellett — ama közleményeket sokszorosíttatni és terjeszteni szeretné. A nemes óhaját betelt s a füzet, a derék aggastyán fenkölt gondolkodásának bizonyosságául 20 krért lapunk szerkesztőségénél kapható s jövedelme az *Emődý Dániel síremlékére* fordítatik. Úgy tudjuk, hogy a boldogult síremléke ügyében más úton is meg fog indulni s részben már meg is indult a gyűjtés, hogy ha már Kövy sírja jeltelen maradt, legalább méltó utódja iránt róvják le a volt tanítványok a kegyelet adóját.

— **Felhívás a „Farkas-Kovács alapítvány ügyében“.** Budapesti theol. akadémiánk lelkes ifjúsága lélekre hatólag jubilálta meg e legifjabb, de nagyra hivatott papnevelő-intézet két érdemes tanárát, *Farkas József* és *Kovács Albert* urakat. Lefestette titkon e két idősb professzora arcképét s tiszteletőkre a leplezésekör megható ünnepélyt rendezett. A tanítványi tisztelet, hála és szeretet e dicséretes nyilvánulása kedvező alkalmúl szolgál nekünk, a jubiláltak volt tanítványainak, barátjainak és tisztelőinek is arra, hogy az ünnepeltek iránt érzett tiszteletünknek külsőleg is kifejezést adva, szívből jövő helyesléssel fogadjuk Szóts Farkas tanár és szerkesztő barátunk azon indítványát, hogy theol. intézetünk s hazai közegyházunk ünnepelt két jelesének, Farkas József és Kovács Albert uraknak neveit a budapesti theol. akadémiánál közadakozásból gyűjtendő *„Farkas-Kovács alapítvány“* létesítésével megörökítsük. Erdemeiket intézetünk körül, áldásos munkájukat közegyházunkban, úttörő kezdeményezéseiket egyházi irodalmunkban nem szükség fejtegetnünk. Ime az Úr oltárának leendő szolgálói, a kezdők is felismerték és méltányolták azokat. Most mi rajtunk, az ünnepeltek volt tanítványain, tisztelőin és barátjain van a sor, hogy megmutassuk: mi is tudunk hálásan érezni, fenköltlen gondolkodni, nemese cselekedni. Ezért bizalommal fordulunk ref. egyházunk e két jelesének volt tanítványaihoz, tisztelőihez és barátjaihoz, hogy adományaikkal a két ünnepelt nevét budapesti theol. akadémiánknál, az indítványozott alapítványhoz való járulással, megörökíteni szíveskedjenek. Adományokat készséggel fogad és nyugtáz a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap“ szerkesztősége (Budapest, Pipa-útca 23.) Budapest, 1891. máj. hóban.

Az alapítvány eddigi alálrói.

— **A történelem és a dogma.** Római felfogás szerint a történelemnek a dogma után kell igazodnia; ki kell tehát mutatnia, hogy például a pápaság a népek legnagyobb jóltevője, az igazság, szabadság és jog védbástyája stb. Az *„Osservatore Romano“*, a vatikán hivatalos közlönye, 54-ik számában erre vonatkozólag a következőket írja: „Minden tekintetben felesleges dolog volna azt bizonyítgatni, micsoda rengeteg politikai és nemzeti előnyök származtak folyvást Olaszországra a pápaság útján.“ Az *Osservatore* jezsuitái, úgy látszik, egészen elfelejtették, hogy az egyházi államot, a mely 1870-ig közvetlenül a pápaság áldásos befolyása alatt állott, idegen zsoldos hadaknak kellett az uralkodójuk iránti engedelmességre kényszeríteni és az, katolikus írók összhangzó

tanuságtétele szerint, Európa legrosszabbul kormányzott állama volt, telve bűnökkel, koldusokkal, rablókkal, „a mi az egész kath. egyháznak gyalázatára vált.“

 Lapunk mellékletéül Ráth Mór budapesti előkelő könyvkiadónak és kereskedőnek egy jegyzékét küldjük és ajánljuk t. olvasóinknak. Az összeállított könyvsorozat a legérdekesebb, a legtanulságosabb s mint a kiadó is megjegyzi — tanodai és ifjúsági könyvtárak gyarapítására és jutalom-könyvekül különösen alkalmas műveket foglalja magában.

— A Károlyi-biblia háromszázados örömnepének Emlék-könyve című s a *Károlyi-alapra* jövedelmező művet eddigelé a következő címek alatt és példány-számban küldtük szét: Kovács Béla ref. lelkész Szepsi 12 pl.; Ragályi Béla egyhm. gondnok Edelény 2 pl.; Gyarmathy Samu r. l. Bodzás-Ujlak 12 pl.; Füzy János r. l. Gönc 21 pl.; Bodor Pál r. l. Tisza-Berek 1 pl.; Tóth Lajos r. l. Tisza-Dob 3 pl.; Somogyi Lajos r. l. B.-Sámson 1 pl.; Antalfi László r. l. A.-Vadász 2 pl.; Lipták Bertalan r. l. Regmec 1 pl.; Bodnár Endre r. l. Fony 4 pl.; Ujj József r. l. F.-Kázmárk 1 pl.; Tóth Ferenc r. l. Derégnő 1 pl.; Frenszel Bertalan r. l. Szemere 2 pl.; S. Szabó József r. l. Naprágy 2 pl.; Biky Ferenc r. l. Gyula 1 pl.; Osváth Zoltán r. s.-l. Ózd 1 pl.; Arday Janka Dániel r. l. Zsarnó 2 pl.; Sárközi Sándor r. l. N.-Pal (Baranyam.) 1 pl.; Keszi Hajdú tanár Kis-Ujszállás 1 pl.; Zámory Béla r. l. Badaló 1 pl.; Kiss Lajos r. l. Abaujár 1 pl.; Tüdös István Jéna 3 pl.; Szentimrey Gyula Gíbárt 1 pl.; Debreczeni Gábor esperes F.-Nyárad 1 pl.; Kiss Károly r. l. Máty (Fehérm.) 1 pl.; Igaz József r. l. Szerencs 10 pl.; Pásztor Sámuel tanár Spatak 1 pl.; Czinke István r. l. Erdő-Bénye 1 pl.; Tóth Lajos r. l. S.-Hídvég 1 pl.; Meczner András Berecki 1 pl.; Hézer Emil r. l. Tállya 1 pl.; Palóczy József r. l. Mád 1 pl.; Ölbey János r. l. Rozvány 1 pl.; Abaházy József r. l. Lízka 1 pl.; Körössy György r. l. N.-Géres 1 pl.; Komjáthy Gábor r. l. Szentes 1 pl.; Szinyei Gerzson tanár Spatak 1 pl.; Bálint Dezső r. l. Spatak 1 pl.; Zitás Bertalan r. l. Pthügy 1 pl.; Kónya András r. l. II.-Németi 1 pl.; Gyarmathy József r. l. Szilice 9 pl.; Simon Károly r. l. Szilvás 1 pl.; Dudás Lajos r. l. Kazsu 1 pl.; Batta György r. l. Simoni 1 pl.; Margitay János Bécs 1 pl.; Szabó András r. l. Bilke 1 pl.; Görömbey Péter r. l. N.-Kálló 1 pl.; Mártha József r. l. Cs.-Bagos 1 pl.; Rácz Kálmán th. s.-tanár S.-patak 1 pl.; Tóbiás Gyula r. l. F.-Lánc 1 pl.; Szakács Mózes tanár Székely-Udvarhely 1 pl.; Szarka Boldizsár r. l. Vetés 1 pl.; Tóth Kálmán r. l. Gárdony 1 pl.; Porzolt József r. l. Mándok 1 pl.; Vadász Pál r. l. S.-Szentpéter 1 pl.; Fekete Gyula r. l. N.-Kikinda 1 pl.; Jeremiás Béla r. l. Bakony M. Szent-Király 1 pl.; Lévy Lajos r. l. Sár-Keresztúr 1 pl.; Tóth Dániel r. l. Miskolc 3 pl.; Szabó Endre e-peres, Csicsér 1 pl.; Kálmán Károly r. l. Soponya 1 pl.; Duka Tivadar London 5 pl.; Sárospataki theológus diákok 34 p.; Czipott Dezső ág. ev. l. Battyánd 1 p.; Varga Sándor r. l. Szánk 1 pl.; Somodi József r. l. Kovácshegy 1 pl.; Filep Endre ig. tanító Duna-Pataj 2 pl.; Mészáros Bálint r. l. S.-Ecség 2 pl.; Órás Kálmán r. l. Ond 1 pl.; Ferenczi Gyla r. l. Krassó 1 pl.; Tudja Mihály r. l. M. Izsép. 1 pl.; Szabó Sándor r. l. Túrkeve 1 pl.; Berki József r. l. Zaláta 1 pl.; Gulyás Lajos r. l. Kis-Ujszállás 1 p.; Papp József s. l. Huszt 1 pl.; Veres Sámuel r. l. Szeszta 3 pl.; Sáfáry Zsigmond r. l. Téglás (Hajdum.) 1 pl.; Szász Károly püspök Budapest 30 pl.; Szemes László r. l. Szt.-János 1 pl.; Kaszonyi János r. l. M.-Keresztes 1 pl.; Béky János r. s.-l. Kis-kinizs 1 pl.; Főzi József vendéglős Miskolc 1 pl.; Nagy Sándor r. l. T.-Nagy-Rév 2 pl.; Nyakas Balázs r. l. Búd-Szt.-Mihály 2 pl.; Péchy József Kis-Kinizs 1 pl.; Balajthy István r. l. Asztély 1 pl.; Vas Mihály r. l. Gégeny 6 pl.; Szöllösi Antal r. l. Makó 1 pl.; Vadászi István r. l. Noszvaj 1 pl.; Némethy János s. l. Túrkeve 1 pl.; Berecz Imre földműves M.-Keresztes 1 pl.; Elek Sándor r. l. Tussa 1 pl.; Dávid József r. l. Hangács 1 pl.; Lajos János s.-lelkész Sz.-Udvarhely 1 pl.; Dömötör Bertalan r. l. Tass 10 pl.; Szabó József r. l. Szalonna 3 pl.; Fodor Pál r. l. Vilmány 1 pl.; Kiss József vallástanáár Csurgó 10 pl.; Vadas Gyula lelkésztanító, Csernő 1 pl.; Reho János r. l. Sajó-Kaza 2 pl.; Vargha László r. l. Alsó-Némedi 20 pl.; Kalós Péter r. l. Tisza-Becs 20 pl.; Dr. Szlávik Mátyás Eperjes 1 pl. (Folyt. köv.).

Szerkesztői üzenetek.

Heőparti. Most nem fért. A temetés kérdését közelebb más szempontból is vitatni fogjuk. — *Kérdezőnek.* Az Emődý-tanszéke betöltésénél fősúlyt kíván fektetni a kerület — a jegyzőkönyv értelmében — az *irodalmi érdemre*. — *U. J.* A kért számok közül az egyik nincs meg. Ha kapunk, akkor küldünk is. — *P. J.* Ünnepi cikket most nem szándékoztunk adni, mert — véletlen okok miatt — el vagyunk kisé maradvá. Érdeklődésért köszönettel tartozunk. — *Dr. Sz. M.* Várom a választ. Örömmel szerzem össze a szükségességeket. — *R. Gy.* 20 példányt küldtem! azt hiszem, megkaptad. Boldog ünnepelést! — *Mátrahegyi.* Kemény beszédek, de kööltük, hogy félre ne értsünk. Az ügy megérdemli, hogy minden oldalról megányjuk-vessük.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Az ének-reform ügyében. Molnár Ferenc. — «Az új énekes-könyvről.» (Vége.) Mátrahegyi. — «Gyermekeknek tej, felnőt-
nek hús!» (Vége.) Fábricz János. — «Bűnhánó ének.» Szikszay András. — «A 'Protestantismus' világnézete.» Dr. Szlávik
Mátyás. — «Irodalom.» «Vegyes közlemények.»

Az ének-reform ügyében.

E becses lapok múlt évi 22. számában, énekes-könyvünk reformjáról szólva, azt fejtegettem, hogy prot. szempontból a szöveg elsőbb rendű, mint a dallam. Ezen fejtegetéssel természetesen eszem ágában sem volt — cinismus nélkül nem is lehetett — a dallam jelentőségét megtagadni; de szükségét láttam annak több olyan ok és körülmény miatt, melyek bármely prot. gondolkodású embernek figyelmére méltók. Énekes-könyvünk megújítását — amint azt ez ügy iránt kezdettől fogva érdeklődök tudni fogják — első sorban a szöveg tarthatatlansága tette szükségessé; e halaszthatatlan követelményből folyólag indult ki az egész reform-mozgalom, mondhatni a közvélemény sürgetésére. Hogy aztán ezzel kapcsolatban, mint másik reform-követelmény a dallamok javításának kérdése is felszínre került, az egészen természetesen történt; csak az volt a hiba, hogy a szakértők túlságos buzgalma folytán ez amannak nemcsak mindinkább nehézségeket támasztott, de lassanként egészen felibe is került. Gyönyörűséges dolog — gondolám ekkor magamban — szép dallamokon zengeni, dehát ez a prot. egyházban végre is csak a mód, a másik a lényeg, t. i. a tökéletes szöveg. Azért, ha a dallam kellékeire fektetjük a súlyt, ez szerintem hiba, ha tökéletes szöveget akarunk, a dallamoktól egy kissé eltekintve, ez megjárja, s legjobb volna természetesen, ha együtt mind a kettő tökéletesen sikerülne. S miután nem bíztam, nem bízom ma sem mind a kettőnek ilyen sikerében, sőt azt láttam, hogy a két szempontot kibékíteni akarók tulajdonképpen nem a tökéletességre igyekeznek, hanem azoknak erőszakos összehozására, a mi egyiknek vagy másiknak sérelme nélkül meg nem történhetik: protestáns öntudatom szerint a szöveg pártjára állottam, mert így legalább az egyiket, még pedig a lényegest gondoltam tökéletesíteni.

Farkas L. úr e b. lapok legközelebbi számaiban közétett cikksorozatában hibáztatja emez álláspontomat, s mint a jó gazda, kinek figyelme mindenre kiterjed, ő is a szöveg és dallam követelményeinek kibékítésében keresi a jövő énekes-könyvének tökélyét. Dehát az egyik jóból is, a másikkól is egy kicsi, szerintem még nem tökély, s miután a kettőnek összeegyeztetése, úgy, hogy mind a kettő tökéletes legyen, sokkal nehezebben megy a gyakorlatban, mint a papírra vetett tervezetben: hiába

kerülgetjük, a F. L. úr álláspontján is megint csak előkerül a szöveg és dallam elsőbb rendűségének kérdése. A nehézség itt épen abban rejlik, hogy akár a szöveget akarjuk megzenésíteni, akár a már készen levő dallamhoz akarunk szöveget készíteni: szükségünk van egy költőre, ki száz közül kilencvenkilenc esetben távolról sem ismeri a zenészet törvényeit, s azokat rövid úton, utasítások nyomán nem is fogja elsajátítani, sőt még, ha ez sikerülne is, nem ügyelhet, nem szabad ügyelnie inspirációjának pillanatában annak aprólékos szabályaira, és szükségünk van egy zeneszerzőre, a ki ritkán költő is egyszerre, s a szöveg tökéletességeit számításán kívül hagyva, csak saját szakképességeit igyekszik érvényesíteni. Minden attól függ tehát: melyiket akarjuk a másiknak alárendelni, a szövegköltő vagy a dallamszerző lelkés-e bennünket inkább?

Én azt óhajtottam a szöveg elsőbb rendűségének vitatásával elérni, hogy azon, ha alaki és tartalmi tekintetben teljesen megüti a felállított magas mértéket, a dallam kíváncsiakéért semmi változtatás ne essék, s a készítés időrendjében mindig ez kövesse amaszt. Ugyan változtattak-e a szózat vagy a himnusz szövegén a zenésítők, s épen napjainkban, midőn király-himnuszhoz akarunk jutni a szövegköltőhöz, vagy a dallamszerzőhöz fordulunk-e annak elkészítése végett elsősorban? Egy teljesen sikerült költemény, melyben minden egyes szó a maga helyén van, és mással nem cserélhető fel: változtatással elveszti színét, jellemét, s nem leendő tovább — amint pedig lennie kell — szerzője sajátos gondolat- és érzelem-világának, írói karakterének hű tükre. Nyelvünk — hála Istennek — elég gazdag már arra, hogy az irodalmi kontárkodást ne tűrje meg.

F. L. úr hibáztatván mostani énekes-könyvünk szerkesztőit azon eljárásukért, mely szerint a szöveg miatt egészen megfeledkeztek a dallam követelményeiről, s mintegy elégtételt akarván adni ennek a rajta elkövetett méltatlanságokért, egy kis túlzással azt mondja, hogy ha a szöveg a dallamhoz fűzött igények kielégítése nélkül tételnék tökéletessé, akkor reformunkkal semmit sem nyernénk, sőt veszítenénk, nem előre haladnánk, hanem visszatérnénk használatban levő énekes-könyvünk keletkezésének idejére. Nem lehet nem csodálkozunk F. L. úrnak eme kijelentése felett, mert hiszen ő cikkének elején nemcsak a két szempont összeegyeztetésében véli megtalálni a jövő énekes-könyvének tökélyét,

de a szöveg gyökeres reformját is határozottan szükségesnek tartja, s mégis afelől más helyen olyan kicsinylőleg nyilatkozik. Vagy nem jól distingval, vagy eltekintvén azon szellemi és irodalmi roppant haladástól, mely nálunk e század eleje óta végbement: inkább a dallamok tökélyére látszik fektetni a fősúlyt. Mert igenis a szöveg gyökeres reformjával, szerintem már magában véve is sokat nyernénk, míg az ő felfogása szerint, ha az ősök nyomain haladunk, az nem haladás, hanem visszamenés; haladás az lenne talán, ha azoknak felfogásával, szellemével teljesen szakítanánk?!

Aztán az ének szövegének nem a tudomány, nem az értelem, mégcsak nem is a dogma szolgálatába kell szegődnie, mint F. L. úr gondolja, mert az, ha céljának, lényegének valóban meg akar felelni, kizárólag az érzelem, a kedély ébrentartására, fejlesztésére van hivatva, és e feladat elérésében csak segítő társa a dallam. De már a kedélyre való hatásuk mikéntjét tekintve, szerintem is lényeges különbség van a kettő között, s talán éppen ezen körülmény az, mely a puritán elvektől minden áron menekülni kívánó cikkíró a szöveg valódi értékelésében megtevesztette. A különbséget jelezhetnők úgy is, hogy az egyik protestáns, a másik katolikus; mert míg a szöveg értelmünk szűrőjén átbocsátva, megtisztítva ereszkedik szívünkre, s azt öntudatos, határozott, tehát protestáns irányban emeli; addig a dallam egyenesen szépérzékünkre hatván, értelmünket a mysticismus tömjénfüstös, pápistás ködével vonja be, s hatása, vallásos eszméink öntudatos ápolására, legjobb esetben is bizonytalan, eredménytelen marad. Vagyis, a szöveg az értelem közvetítésével hat a kedélyre, a dallam pedig, megfordítva, kedélyünk felebresztése útján akar hatni értelmünkre, s támaszt bizonyos, közelben elmosódó, határozatlan gondolatokat. A mi öntudatos protestáns népünknek pedig éppen vallásos eszmékre, gondolatokra van szüksége, melyek őt vezessék, emeljék határozott irányban; ezért tekintem én most is elsőbb rendűnek a szöveget, s ezért van az, hogy tapasztalatom szerint a mi értelmes, józan híveink lelkét — hála Istennek! — még ez idő szerint is inkább képes emelni a szöveg, mint a dallam, és éppen nem közönyös dolog előtte az — a mit F. L. úr gondol — hogy a zsidós ízü zsoldárt, vagy az «ó könyörgést meghallgatót» éneklie? annyira nem, hogy míg amabban — dicséretünkre legyen mondva — bizony már mind jobban meg tud botránkozni: addig emezt otthon is gyönyörűséggel olvasgatja a biblia mellett.*

Tudom ugyan, hogy a szöveg és dallam elsőbbrendűségének ilyen értelmű fejtegetése ma már divatját multa, s ezért könnyen a hazajáró lelkek közé számíthatnak azok, kiknek ebben a kérdésben ellenkező felfogásuk van; de mégis igénytelen válaszként F. L. úr cikkére s álláspontom igazolásául — nagytt. szerkesztő úr becses engedelmével — ezeket elmondani szükségesnek gondoltam.

Molnár Ferenc.

* A szövegnek az ad a mi énekes-könyvünkben különösebb jelentőséget, hogy ez népünknek *olvasó-könyve* is. Míg otthon, «ajtóját behajtva» betűzi az egyes énekeket és elmélkedik azoknak titkai felett, addig előtte a dallam egészen közönyös vagy legalább igen keveset számít; azonban a gyülekezeti éneklésnél vagy általában éneklés közben nincs ideje az éneklőnek elmélkedni s a szöveg tökéletességei: magasságai, mélységei felett álmélkodni; hanem repülni vágy a dallam szárnyain. És bizony megérzi a mi népdalos népünk, minden kóta-ismertet nélkül is, hogy melyik dallam visz gyorsabban és könnyebben ég felé. Azért, hát — a gyülekezeti éneklés szempontjából — a mennél tökéletesebb dallamok igen-igen kíváncsiak. Szerencse, hogy van nekünk egy néhány eddig is s elég hiba a kántor vagy tanító uraktól, hogy néha egészen esetlen dallamú énekekkel zavarják meg az istenítiszteletet. A szöveg és dallam teljes összhangja legyen — az énekes-könyv átalakításánál — jelszavunk.

Szerk.

Az új énekes-könyvről.

(Vége).

A dolog másik oldalára, a zenésítésre nézve, az a meggyőződés, hogy annak époly tökéletesnek kell lennie, mint a költői szövegnek s kettejük között teljes súlyegyenlőségnek kell léteznie; a zenének valóban „karakterizálni“ kell a szöveget. Olyanformán gondolnám, mint a népdaloknál van, melyeken lelkesül minden magyar ember, akár ért a zenéhez, akár nem; de kissé méltóságosabbnak. Persze ez nem megy egyszerre, hanem hosszú idő munkája s csak szakemberekre bízható. Azonban emellett ki lehetne válogatni régi énekeinkből is a hasznavehetőket s ezeket ajánlani figyelmükbe a költőknek, de az új dallamot sem szabad ám sajnálni!

Általában nagy gond, körültekintő, minden őszi véleményt meghallgató figyelem, *aesztetikai izlés, irodalmi és zenei alapos szakavatottság* s mind e felett nagyon hosszú idő kell ahhoz, hogy énekes-könyvünket teljesen újjá tegyük. Hosszú idő és szakavatottság: ezt hangsúlyozom. Ezen az alapon, mint ahogy most megindult a renoválás, képtelenségnek tartom a sikeres munkát. A költés dolga pedig — s mi más ez — a reperáló munka lehetetlen dolog. Ez kézművesek dolga s nem a költőké. Alapos, gyökeres javítás, vagy semmilyen. A fél-munka a legveszedelmesebb. S ehhez nem is egy két igazi költő kell, de költők serege; mert ma egy költő egész életében csak 2—3 sikerült, valódi éneket írhat. Kölcsey életében csak egy „Himnusz“ írt, Vörösmarty csak egy „Szózat“ s nem csinálták a himnuszokat numerus számba, mint a „41 zsoltár és 10 dicséret egy szerzője.“ Másrésről, ép ezekért, a felcserélés nem lehet *egyszerre* megejteni. Az újítást hosszú évtizedek munkájának tartom. Az állandó bizottságnak állandó örökdeccsel kéne figyelnie az irodalom jelenségeit s ha terem egy-egy vallásos ének, azt be kell illesztenie — megfelelő zenéről gondoskodva — a legilőbb helyére, énekes-könyvünk egy-egy új kiadásába s a régi irodalomban is folyton szemelni a beillőket. Így aztán lassankint megtisztul az énekes-könyv az oda nem illő vagy a kor színvonalán nem álló daraboktól, s megmenekszik a gyors, hajsza és erőltetett újítás káros következményeitől s leginkább biztosítja, hogy csak költői darabok jutnak bele, mert a költőiséget elengedhetetlennek tartom. Hosszú időn át állandó tere lenne zsoldáros könyvünk a költői irodalomnak s nem kellene erőszakos újításnak tennünk ki magát a népet sem, mely oly nehezen szakít a megszokással. Mint a világ minden nap változtat valamit orcáján, s az idő mindennap fest egy-egy új vonást a történelem lapjaira, úgy kéne átesni az énekes-könyv renoválásán is. Senkisé csodálja azt, hogy ma is újult a világ ábrázata tegnaptól s a történelem percnként történő alakulását természetesnek találjuk; de bizonyára, ha vagy két század közbe kiesnék a világ folyásából s a XVII-ik után a XIX-ik következne: méltó ámulással néznők az idők változását. Épenúgy megárázkódhat az is, ha egyszer csak a templomokban megszűnnék hangzani a régi, kedves, ismert zsoldár, melyet a hívek dédapja is boldogan zengedezett. Hát ha még az új azután oly rossz is, mint aminőt az egyszerre való átalakulás mellett különösen ma alkotnunk lehet. A gyenge vagy csak félig jó énekes-könyv százszor rosszabb, mint a régi, melynek tagadhatatlan szépségei vannak.

Gondolatnak is absurdum olyan erővel újítani meg az énekes-könyvet, mint a minőket az egyház ma erre felhasznál. Csakis a papság kebelében ismeretes a mozgalom. Hogyan volna képes egy testület olyannyira sok és nagy költőt produkálni, mint a mily nagy s a mily sok költő kell egy ilyen nagy munkához? Hogy sikeresen

oldhassuk meg a feladatot, a *mozgalmat a legszélesebb körben kell elterjeszteni*, a költők figyelmét általában érdeklődésben tartani és pedig *a világiakét is*. Ugyan ma hány világi költő tud erről a mozgalomról, Lévay Józsefen és Szász Károlyon kívül? Bizonyára kevés! Ezért *felhívást kell küldeni világi költőkhöz*, újból és újból.

Másrészről, mert én a munkát csak így tartom megoldhatónak, *állandó énekügyi bizottságnak kell létezni*, mint pl. a tanügyi bizottság, mely kiszemeli a régi írókból, klasszikusokból használható darabokat, az új költőket (valódiakat!) folytonosan figyelmezteti, az irodalom ilyenmű jelenségeit figyelemmel kíséri, s a használható költeményeket ismét és ismét beteszi az énekes-könyv új kiadásába a megfelelő helyre s a már nélkülözhető régieket kihagyja. Ha megfelelő dallam nincs, újról gondoskodik a legnagyobb hazai zeneköltők által. Így aztán, évtizedeken át, megújul az énekes-könyv feladatához híven, mert minden új kiadásba belekerül két, három kifogástalan becsü új ének és elmarad ugyanannyi régi. Lassan történik ez az átalakulás; nem idéz elő nagy rázkódást s a mellett a munka alapos lehet. Aztán így képes lenne az egyház a zene és szövegszerzőket szegénységünkhöz mérten díjazni is, mert minden újabb kiadásnál csak 2—3 író és művészt kell fizetni. A díjazást különösen a világiaknál föltétlenül szükségesnek tartom, mert hiába! semmiből csak az Isten tudta a világot megteremteni s hosszú időn át történni a dolog, nem is volna kivihetetlen. Szintén fontos, hogy a világi költők figyelmét folytonosan ébren tartsák levelezés által. Én nem hiszem, hogy ne növelné a költők ambícióját az, hogy himnuszukat a hazában száz-ezrek fogják énekelni századokon át. A darabok kánoni kifogástalanságának megítélésére is lehetne könnyű szerrel módot találni.

Egyházunknak maga iránti kötelessége az énekes-könyv nivóját a legmagasabbra emelni, s abban csak halhatatlan, örök becsü költeményeket és dallamokat venni fel s így míg egyrészről életszükségeit szerzi be azáltal; másrészről a nemzeti irodalmat ajándékozza meg egy költői és zenei értékű kötettel, melyért a nemzet is örökre hálás lehet.

Magam részéről csakis így tartom lehetőnek az énekes-könyv újból születését s nem a mostani „Előmunkálatok” által, melyeknek alig van valami értékök s ez úton haladva s ily szűk körben nem is lesz soha.

Ha ajánlatomat kivihetetlennek tartják s valami jobbat nem mondanak, de e mostani mesterséges alapon folytatják a munkát: úgy én, s azt hiszem, még sokan rajtam kívül, teljesen elvesztjük reményünket a kérdés sikeres megoldása iránt s ha ilyen költői értékű művekkel helyettesítik szent Dávid zsoltárait, s a régi, erős hitű, bár gyenge költői erejű prédikátorok dícséreteit, mint a minők a kibocsátott két füzetnek még a legjobbjai is: úgy református egyházunk saját testén ejt sebet gyülekezeti éneklésünk sivárrá, lelketlenné tétele által, s rettenetes bizonyítványt állít ki XIX-ik századbeli vallásos ihletettségéről.

Mátrahegyi.

ISKOLAI ÜGY.

Gyermekek tej, felnőttek hús!

(Vége)

Az elharapódzott szótanításnak másik oka a célszerűtlenül beosztott s ennél fogva rossz tananyag. A gyermekeknek tej helyett hús adatik, vagyis az első számú terem mellőzésével a második s harmadik nyittatik meg. Ha csak futólag tekintünk is a népiskolák tananya-

gára, az vehető észre, hogy általában előtérbe jutottak az elvonások és elmélkedést követelő tárgyak (pl. olvasmányok, számtan, nyelvtan, vallás-elmélet stb.), ellenben háttérbe kerültek a szemléletiek (pl. a játék, beszéd- s értelemgyakorlati oktatás, természet-ismereti elemek, a vallás természeti adatai, mérés, kertészet stb.). S az egyes tantárgyakban is visszasságok, túlkapások észlelhetők. Tanítatik, még pedig korán, az emészthetetlen katekhizmuz; kis tanulók milliós számokkal szám-tani élmelyítő szabályokkal, összetett mondatokkal stb. terheltetnek, hogy Hári János szerint még a nap is megálljon bámolni a vizsgálat csodáit, a mint hogy a kis tanuló is csak úgy bámúl folyékony leckéjének éjjelére. Mert hiszen a nehéz elmélet helyett, célszerűbbnek találja a dolog könnyebb végét fogni, t. i. puszta szókat tanulni, annyiban is, a mennyiben a világ előtt az gondolat-számba megy.

A szótanítás harmadik oka a hibás tanmód, akár a szóbeli, akár a tankönyvekben látható tanmód. Mellőzöm a szóbelinek jellemzését annyiban is, a mennyiben sok tankönyv szerkezete s nyelvezte eléggé feltűnteti azt is. Merész elvonás s elmélet, tömörség és magas stylus általánosan elharapódzott tankönyvi gyalogságok. Úgy látszik, mindegyik jelszava: hadd magyarázza a tanító a könyv sorait. Csakhogy ez a jelszó sok tekintetben éppen a tankönyv használata ellen szól.

Magyarázzon a tanító? E szerint a tankönyv valószínűleg csak tanterv jelentőségével bír, tanterv a tanító számára. Ez esetben pedig nem a tanuló kezébe való, s nem alkalmas arra, hogy a kis tanuló belőle okúljon.

Magyarázzon a tanító? Ha magyarázni tud, akkor megeshetik, hogy neki a könyvre szüksége sincs, annyi-val kevésbé, a mennyiben magyarázata szükségképp más, mint a tankönyv szerkezete. Különben pedig csak az volna-e a tankönyv feladata, hogy a tanítás menetét jelölje meg? Ez esetben ismét ne a tanuló kezébe adjuk a könyvet. Bizony jó volna, ha a tankönyv is példát adna a tapintatos tanításra s magyarázatra és ne volna csak teher tanuló és tanító számára.

Magyarázzon a tanító? Tapasztalati tény azonban, hogy a tankönyveket a tanulók is használják s azokból tanulnak, tanulni szándékoznak. Tehát mégis szükséges, hogy a tanulóknak feleljen meg a könyv, vagyis, hogy a tanuló gondolatvilágához s nyelvkészletéhez alkalmazkodjék, annyi-val inkább, a mennyiben a tanuló, éppen fejletlenségénél fogva, a tankönyvhez szokott ragaszkodni. Ragaszkodásra köteleztetik is, mit a vizsgálatok recitálásai tanusítanak.

Magyarázzon a tanító? A magyarázat feladata tehát érthetővé tenni a tankönyv érthetetlen szavait. Ámde érthetővé csak az tehető, a minek felfogására a tanuló képes; képes akár tapasztalatainál, akár gondolkodásánál fogva. Már pedig a tankönyvek rendes hibája az, hogy a tanuló képességeihez nem alkalmazkodnak, és igen sok esetben a magyarázatot vagy túlságos hosszúvá vagy egyáltalában lehetetlenné teszik. Így akarjuk-e a könyveket s az olvasást megkedveltetni?!

A már idézett elemi tankönyvi részletekhez térek még egyszer:

„Éleszd fel bennünk a szeretet tüzét, hogy egymást testvéri szeretettel ölelve, minden szép és jó dologban előbbre haladjunk.” Tüzet éleszteni még csak tudna a kis tanuló, de különös tűz lehet előtte a szeretet tüze, melyre nézve semmi tapasztalata nincs. Ölelni a gyermek karoival szokott; itt pedig testvéri szeretettel kell ölelni. Ölelés alkalmával bajos tovább haladni; ez ima pedig éppen ölelés mellett akarja a haladást „mindan szép és jó dologban.” És mi ez a minden szép és jó

bensőbb vonatkozásban áll egymással, habár a szellem, egymás mellett párhuzamosan haladva, külön mint *vallási* és külön mint *tudományos elv* érvényesült. A tudományos műveltségnek a scholasticismusról a régi classikus római és görög irodalom komolyabb tanulmányozására való visszatérése egészen analog a vallási tudatnak a középkori dogmák egyházi tanról az írásra, mint a kijelentés történeti okmányára való visszatéréseivel. S a midőn úgy a vallási, mint a tudományos bölcsészeti szellem szakított a tradícióval, V. Bacon szerint az idóllakkal, e radikális lépésével az eredetinek az elve tűnt föl a maga tisztaságában és valóságában. Épazért hangsúlyozta a *források tanulmányozását, a keresztyén mellett az embernek, a vallásosság mellett a tudomány és művészetnek, a földi élet hivatásszerű feladatainak, szóval az emberi szellem összes természeti képességeinek és ágainak komolyabb és sokoldalúbb fejlesztését, s általában a jelenségek természetes magyarázatát a tudás összes ágaira, a politikai és ethikai térre is kiterjesztette. Onnan az újabb bölcsészetnek ismeret-elméleti és metodológiai érdeke.*

A protestantismus jelenti tehát *úgy a vallási szellemnek, mint a gondolkodó tudatnak jogosult reactióját a történeti és emberi hagyományos tekintélyekkel s általában a hamis positivumnak bilincseivel szemben, úgy, hogy a lelkiismeretben gyökerező vallásos tudatnak hierarchiai megkötése ellen való reagálás egyúttal elvi protestálás a gondolkodó szellemmel való visszaélés s annak megsértése ellen, a miért is az egész újabbkori világnézetnek üdvös szellemi átalakulása, egészben véve, a XVI-ik században történetileg föllépett protestantismus műve. Az újabb időnek összes lényegalkotó elemeit, névszerint a scholastika ellen való elvi küzdelmet, a humanismus jogosult érdekeit, az államnak a hierarchiai egyháztól való függetlenítésének törekvéseit, mindenek fölött pedig a gondolkodó tudatnak az autonóm szabadság és tiszta igazság után való vágyait, épen a protestantismus foglalta össze magasabb egységgé s jutatta azokat fényes diadalra.*

A protestantismussal tehát új korszak állott be, a melyhez az egész modern kulturának létjoga és jövője kötve van. Ha a világ az ember végett létezik, úgy a világtörténet ott éri el tetőpontját, a hol az ember igazi lényegét fölismerte, az egyes személyiség saját örök becsét fölfogta és földi életét aszerint rendezte be. Erre tanított meg bennünket a reformatio, mely tehát nem egyedül a teológusok dolga, s nem is tisztán vallásos theologiai, hanem *philosophiai* jelentőséggel is bír. Az emberi szellem vallásos erkölcsi felszabadulásának emez örök érvényű reformatori tette, elméleti kifejezését a *hit által való megigazulás* tanában találta, mely reformatori elv nem könyv nélkülözésre szánt kátés-tétel, hanem a Cartesius-féle *cogito ergo sum*-hoz hasonló sarkalatos igazság, a melylyel áll vagy esik a protestantismus, s mely magában foglalja korunk egészséges szellemi fejlődésének összes alapjait. Hiszen a reformationnak eme vallási, és Cartesiusnak eme philosophiai elve felszabadította az egyén meggyőződését, lelkismeretét, s az Istenben való emez igaz élet és tudomány vallásos és kutató szellemünk valódi támpontja. Egyedül az Istenből való függésünkben szabad a prot. lelkismeret a papi járomtól; egyedül az Isten szemünk előtt és szíveinkben elv mellett szabad a mi gondolkodásunk, szabadok a népek és államok a külföldi hierarchiának szolgásgába verő befolyásától. S a hit által való megigazulás a vallásos egyén belső életelve lévén, mint ilyen az erkölcsi élet gazdagságának örök üdve, forrása lett. A keresztyén lelkismeret, a bölcsészeti gondolat, az állam és népjog szabadsága, az igazi civilizatio, szóval az egész modern világnézet, a melyben ma élünk és mozgunk a protestantismus világa,

s minden igaz tudomány csakis a prot. elv föltétele mellett válhatik tudománynyá. S nem egy szerencsés véletlen alapján kereshető minden nagyobb költő és gondolkodó a prot. világban, *Shakespeare* ép úgy, mint *Goethe* és *Schiller*, *Leibniz*, *Wolf*, *Kant* és *Fichte*, *Schelling* és *Hegel*. A szabad szellem eme óriásai abban a világban gondolkodtak és munkálkodtak, a melyet Luther és reformátor társai megteremteni segítettek, t. i. az emberi szellem vallásos-erkölcsi felszabadulásának világában.

A protestantismus — mint a szellemélet tisztító elve — *első sorban mint vallásos erkölcsi mozgalom* lépett föl, s a vallásos-erkölcsi élet benső reformatiója vala. Elve közelebről annak tudatában állott, hogy a *megszentelés* magának a vallásos egyénnek szívében megy végbe a személyes hit, már t. i. a lelkismeret s a vallásos szellem által a maga bensőségében és szabadságában. E hit nem az egyház dogmák tételeinek, mint megdönthetetlen kijelentett igazságoknak bírálat nélküli elfogadásában, hanem a vallásos igazságok közvetlen benső tapasztalatában, az egész belső ember gyökeres megújulásában áll, mi által a reformatio egyrészt a természetes világi rendet helyezte vissza a középkori negatív szerzetesi morállal s az embernek tisztán transzcendens rendeltetésével szemben őt megillető jogaiba, másrészt pedig a gondolkodó tudatnak függetlenségét emelte érvényre a külső hagyományos (ha mindjárt egyházi) tekintélyekkel szemben. Mindez pedig az önálló bölcselkedés lehetőségét jelentette. A gondolkodó szellem most már a természetfölöttiből, a transzcendens létből kilépve, az immanens természeti létre s annak természetes erkölcsi törvényeire, a tisztán emberire, a lelkiismeretre, az egyéni meggyőződésre; azaz a személyiségnek a százados hamis tekintélyek által elnyomott jogaira tért vissza.

Igaza van a fentebbiek alapján *Erdmann*-nak, hogy a modern bölcsészet „protestantismus a gondolkodó szellem *sphérájában*,” a mennyiben a protestantismus a hitnek, a kedélynek s az egyéni meggyőződésnek mélységében és közvetlenségében gyökerezik. Az egyházi dogma s a scholastikus Aristoteles lekötő egyeduralmával és feltétlen tekintélyével, mint hamis idóllával szemben a tudomány szabad fejlesztését tűzte ki feladatául, mivel azon a meggyőződésen alapúl, hogy csakis a szabadság s az öntudatos gondolkodás talaján tenyészhet valódi philosophia, mely önálló háztartásra törekszik, sajátos céljait és charismáit követi s nem akar a theologiának ancillája lenni. Mint ilyen a középkori transzcendens, contemplatív szerzetesi világnézetnek egyenes ellentéte.

A reformatio felébresztette a *személyes szabadság* szellemét, s vívta csatáit minden téren. A szellem nagykorúnak tudta magát, s nem akart többé idegen tekintélyeket, hanem csak saját szavát követni; maga akart látni, életét berendezni s üdvét meglelni. S Luther volt az az ethikai genius, ki ama mozgalmas napok összes irányait Istentől eltelt hatalmas kebelében foglalta össze, s a népnek szabadság iránti vágyát a vallásra átvezette s győzelemre jutatta.

A szabadságot nem lehet ajándékba kapnunk, azért személyesen kell küzdenünk. Ép azért magán viseli a reformatio korszaka a forradalmi küzdelemnek a jellegét. S az egyéniség s a személyes önállóság jogainak kivívása és biztosítása más emberek szabadságának elismerése mellett maga után vonta a természetnek bensőbb megértését is. Az ember ezentúl nem dobta el magától a természetet, mint valami szentségtelent, hanem vizsgálódásának körébe vonta be. A bensőben érzett végtelenséget a külvilágban is látta; a föld többé nem volt a mindenség központja, hanem abban az időben, a mint másik felét fölfedezték s körülhajózták, az emberek világ-

nézete egészen átalakult. A föld csillagnak vétetett a többi csillagok között a spáráknak megmérhetetlen sorozatában.

Olaszthoné és Németországé az elsőség az új szellemi törekvések terén. S míg Olaszthonban a klasszikus ó-kornak s a természetnek studiuma, addig Németországban a kedélynek önmagába s az Istenbe való vallásos elmélyedése a tulnyomó, mi mellett a gondolatoknak a maguk egész teljességében való körvonalozása a későbbi időkre maradt fenn. Az olaszok igen gyakran naturalistikus világnézeteket szembeállítottak a scholastikus theológiával, s ama phrasis mögé vonultak, hogy más az igazság a tudományban s más a hit dolgában. Olaszthon kutatta s megtalálta az Istent a természetben, Németország a lélekben, s ha ott a benső életet természetbölcsészeti kategóriák alá foglalták, úgy itt a külvilágot a kedélyi életből s annak nyilvánulásaiból magyarázták.

(Folyt. köv.). Dr. Szilávik Mátyás.

IRODALOM.

* **Magyarország története** polgári és felsőbb leányiskolák számára. Írták *Baróti Lajos és Dr. Csánki Rezső*. Budapest, 1891. Lampel Róbert kiadása. Ára 1 frt, kötve 1 frt 20 kr. Most, mikor a nemzeti nevelés eszméje — egészen méltán — annyira előtérbe nyomult, a legjobb szolgálatot teljesítik azok, a kik nemzetünk történetét és irodalmát úgy iparkodnak megismertetni a fiatal nemzedékkel, hogy az ne csak értse a tanultakat vagy olvasottakat, hanem azokból lelkesedést és hazaszeretet is merítsen. E mű szerzői, ilyen irányban, a leendő anyákra ohajtanak hatást gyakorolni, a mi — a nőnevelés mai fejlődése és általában a nők nemzeti hivatása mellett — egészen dicséretes törekvés. Gondosan kerülnek mindent a mi művöket szárazzá, unalmassá tenné, tehát magát a célt is veszélyeztetné. Az eseményeket egyes kiválóbb történeti személyek körül csoportosítják, a kiket — részben alkotásaikkal együtt — képekben is bemutatnak. Nők számára készülve a mű, történelmünk legszebb nőalakjaira s a családi életre, háztartásra, ruházat és női foglalkozásra is nagy gondot fordítanak. Szerencsésen kikerülték a párt-szemponthoz is, a mennyiben a Szent királyok és Szent Gellért, továbbá Martinuzzi és Pázmány mellett egész őszinte elismeréssel hajlanak meg a Bocskay, Bethlen és Rákóczy küzdelmei előtt s nem feledkeznek meg Bornemisza Annáról és Lorántfy Zsuzsannáról sem, valamint hogy Széchenyi és Deák mellett Kossuth Lajosról is hódolattal emlékeznek. Tüzetes bírálat helyett örömmel jelezzük, hogy a történelem tanításnak ez az iránya egészen megfelel a leányiskolák céljának (így van készítve a „Sárospataki Irodalmi Kör“-nek hasonló kiadványa az *Örbán-jéle Magyarország és egyetemes történet* is!) s arra a feldolgozott anyag is teljesen elégséges. A képek, térképek stb. kétségtelenül igen megkönnyítik az emlékeztet munkáját, tehát azok is nagyban emelik a csinos kiállítású s nagyon mérsékelt áru mű értékét.

* **„A Magyar Nyelvtörténeti szótár“** II. kötetéből már az utolsó (X) füzet is megjelent s az „s“ betűvel kezdődő szavak ismertetését teljesen befejezi. Ára 1 frt. Minden kötethez külön bekötési táblák is kaphatók a kiadónál, Hornyánszky Viktornál 85 kr-áival. A kit nyelvünk története mélyebben érdekel és jó magyarságára szeret hivatkozni, alig lehet el e kitűnő segédeszköz nélkül. Melegen ajánljuk.

* **A megújítandó énekes-könyvi „Előmunkálatok“** gyorsan szaporodnak. Már a IV. füzet is megjelent 3

ívnnyi terjedelemben. Van benne 27 drb átdolgozott zsoltár és 6 dicséret. Értékére nézve ez a füzet is hasonlít az előbbiekhöz, sőt a 3-iknál — általában véve — gyönyögebb. Úgy látszik, hogy az egyes kerületek énekügyi bizottságai igen kis mértékkel mérnek. Kapható e füzet is az egyetemes énekügyi bizottság elnökénél S.-a.-Ujhelyben.

* **Magyar gyermek-játék gyűjtemény.** Szerkesztette *Dr. Kiss Aron*. Budapest 1891. Kiadja Hornyánszky V. könyvkereskedése. Ára 3 frt. Egy hatalmas tégladarab szépen fejlődő nemzeti irodalmunk épületéhez, telve arany, ezüst, gyémánt szemerkékkel, miket a különböző vidékek folyói hordtak egybe s egy igazi gyermekbarát és paedagogus szerkesztett össze egy tiszteletet parancsoló egészszé. Valódi kincseshánya s az ember — ha nincs még szívében megromolva — szinte megújul attól a friss levegőtől, amely belőle kiáramlik. Olvasása közben átéljük, vagy inkább átmosolyogjuk gyermek-korunk édes bohóságait, ártatlan pajzánkódásait s önkéntelenül is ajkunkra ül a sóhaj: *„Gyermekek a boldog élet, A ki gyermek játszik!“* Az édes anya vagy dada első gyűgyögésétől a különböző körjátékokon stb. át, fel egész a kótyázásig, tekézésig az ország legtöbb vidékén ismeretes játékok fel vannak itt sorolva, sok közülök a maga érdekes változataiban és dallamokkal is ellátva. Valósággal ideje volt, hogy e gyűjtemény világot lásson és segítsen visszaadni a mai napság rohamosan vénülő gyermekeket önmaguknak s egyúttal útmutatásul szolgáljon a mamáknak, hogy miként kell a csecsemőket tejnek eledelével táplálni és nem kemény tápszerekkel. De hasznos lesz e könyv a hamisítatlan magyar nyelv terjesztésére is ott benn a gyermekszobában, az udvaron, a pázsiton, a játszótéren stb., mert a legtöbb játékdalban olyan zamatos magyarság, igazi rythmus stb. lüktet, hogy alig lehet — e gyűjteményt — ilyen nemzeti és irodalmi szempontból is eléggé megbecsülnünk. A legőszintébb elismeréssel adózunk a műért a szerkesztőnek, a kitől az eszme származott, s a ki azt szerencsésen meg is testesítette s mindazoknak, a kik őt nagy munkájában jó szívvel és szakavatottsággal gyámolították s magának *Hornyánszky* is, a ki — mint a szerkesztő is megjegyzi róla — a legnagyobb áldozatkészséggel vállalkozott e nagy költséggel járó műnek kiadására. Az I—VIII + 508 lap (nagy 8°) terjedelmű mű jövedelmének fele a *Magyar Tanítók Árcsháza* fogja illetni. Kitűnő bizonyítványt állítana ki magáról nemzetünk értelmisége, ha e mű olyan kelendőségűvé válnék, hogy még a mondott célra is jövedelmezhetne a roppant kiállítási költségen felül. Sajnálattal kell feljegyeznünk, hogy — a mint a gyűjtők névsora mutatja — vidékünk tanítói igen kevés érdeklődést mutattak a vállalat iránt, a minek aztán az az oka, hogy néhány itt divatos játék, vagy bizonyos játékoknak itt ismert szép változatai kimaradtak a különben így is igen gazdag gyűjteményből.

* **Káldi válogatott Egyházi Beszédei.** Bevezetéssel és szótárral. Szerkesztette *Bellaagh Aladár*, középiskolai tanító. Budapest. Franklin-Társulat. 1891. Ára 1 frt. E cím alatt az ismeretes jezsuitának, Pázmány segítő-társának, a Károlyi Gáspár hirhiedt ellenfelének néhány jelesebb egyházi beszéde van bemutatva s nyelvészeti szempontból feldolgozva. Érdekesekek ezek a beszédek úgy nyelvészeti, mint tárgyi szempontból. Látjuk belőlök, hogy Káldi kitűnő tanítványa volt Pázmánynak s mint előkelő prózáiról, prot. fejedelmektől és tudósoktól is megérdemelte (és meg is kapta!) a legteljesebb elismerést, tehát azt, a mit ő p. o. Károlyi Gáspárnak még csak igen kis mértékben sem volt hajlandó megadni. A beszédek — tárgyilag — kevéssé eredetiek (maga mondja, hogy átvette az előtte élt nagy predikátorok gondolatait),

de e mellett is igen érdekesek, mert hiven feltüntetik a XVII-ik századbéli r. kath. papok biblia-magyarázati és predikálási módját, a mi különben kevésben különbözött az egykorú protestánsokétól; t. i. az allegoricus és typicus írásmagyarázás híve s a bibliából, egyházi atyák írataiból, pogány írótól vett idézetekkel, példákkal s a történelem tanulságos alakjaival van telve minden predikációja. Értékesebb, mert a szerkesztőt és író is jobban jellemző részletei a műnek az u. n. „*Előszó*,” a mely régi jeles próza-íróink műveinek összegyűjtését sürgeti, s ezzel mintegy igazolja e kötet megjelenését s az eredeti Kálditól való apróbb eltéréseket; továbbá a *Káldi Élete és Művei*” című bevezetés, a mely az ismertetett író életébe és műveibe enged bepillantunk. Részletesen szól a Káldi-biblia keletkezéséről, annak későbbi sorsáról s előszeretettel említi egyes protestáns íróknak (Kazinczy, Ballagi M.) a Káldi javára szolgáló nyilatkozatait s Bethlen Gábornak iránta tanúsított előzékenységét. A mint a beszédeket úgy válogatta a szerkesztő, hogy azok senki vallásos meggyőződését ne bántsák: épúgy nem akar ő sem bántani senkit, annyira, hogy még az „*Ortató Intés*”-ről sem mondja meg, hogy azt Káldi a mi Károlyi Gáspárunk ellen írta; de e nagy óvatosság mellett sem állhatja meg, hogy Bethlen Gáborról el ne mondassa Káldival, hogy a *fejedelem törököket vendégelt és azok barátságáért kereszttyén vitézeket nyakasztatott* le s úgy látszik, hogy Károlyit sem szívesen ismeri el az első teljes magyar biblia fordítójának, mivel ezt mondja róla: *némelyek vélekedése szerint a Károlyi G. é a szentírásnak első teljes magyar fordítása (18. l.)*; a kereszttyénnek *ty*-vel való írásáról — a mit Pázmány és Káldi is gyakoroltak — teljes tárgyilagossággal jegyzi meg, hogy az az *etymologia szerint* úgy van helyesen. A 302 lapra terjedő, sűrűn nyomott mű a *Káldi* próza-írói értékének meghatározásához igen becses adalék s nagyon megéri az 1 frtot.

* **Szedor-indák** cím alatt jelentek meg *Baksay Sándor*-nak legújabb elbeszélései, Budapesten a Franklin-társulat kiadásában. A több mint 20 éves kötetnek ára 2 frt; díszkötésben 2 frt 50 kr. E könyvről a protestáns sajtónak is illik megemlékeznie. Nem csak azért, mert Baksayval szeretünk eldicsekedni, hanem azért, mert az ő elbeszéléseiben mindig akad valami, a mi minket, mint protestánsokat, közelről érdekel. Most a fiatal papot állítja élénk az egyház-építő küzdelem verejtékei közt, s ilyen módon szerez országos tiszteletet a szegényes hivatásnak; majd bemutatja ugyanazt a különböző egyházi szertartások és a cura pasztoralis terén, nem ritkán egy egész tanítót fest egy pár vonással s mesterséges mosolyogja ki az e fajta újabb nemzedék ágaskodásait. Néha úgy tetszik, mintha önmagát rajzolná s azért olyan nagy rajzaiban a hűség és igazság. A diák-élet apró gyarlóságai, pajzanságai, néptünk sajátos vallásossága, a biblia, az énekes-könyv, a Szikszay uram Kereszttyén tanításai stb. mind megszólalnak a Baksay műveiben és sehol sem úgy, mintha sátorozni akarna a maga protestantismusával vagy inkább kálvinistaságával; hanem mindenütt jellemzően, kedvesen, gyönyörködtetve és tanulságosan is. Más talán nem érzi ki a tanulságokat, de mi — az ő véréből való vér — okunkunk is rajtok. Hat elbeszélés van e kötetben, a melyek közül Jahel és Babet már kedves ismerősünk a „*Vasárnapi Ujság*”-ból s mindkettő duzzad az eredetiségtől és természetességtől. „*A fehér, fekete és házaló kereszt*” címűek drága életképek, falusi történetek, a melyeket jó és gyönyörűség olvasni az uraknak és úrnőknek is, a szegény ember pedig — ha olvashatná — p. o. a *protestáns népies kiadványok között*, a szíve nemesebbé lenne tőlük és

áldaná azt a kezét, a mely ilyen igaz történeteket ilyen igen szépen tud papírosra vetni. Az utolsó elbeszélés „*Recipe*” címmel egy fiatal házaspár első összekoccanását és kibékülését kacagja ki jóízűen. A benne szereplő nagybácsi maga az író. Gratulálunk neki teljes tisztelettel s ajánljuk ajánlásra nem szorult becses művét a t. olvasók figyelmébe.

* **Magyar olvasókönyv** a középiskolák II. osztálya számára. Szerkesztette *Molnár Lajos*, gimn. tanár; kiadja a „*Sárospataki Irodalmi Kör*.” II. kötet. Ára fűzve 90 kr, fűzetlen 83 kr. E művet már első kiadásában is elismeréssel fogadta a sajtó és a közoktatási tanács, a mely 43.378 sz. alatt az állami iskolák részére is engedélyezte. A mi csekély fogyatkozást fedeztek fel benne egyes szakferfiak, azt e második kiadásban eloszlatta a szerkesztő, sőt növelte is a tartalom gazdagságát 1 1/2 ívnyi megválogatott anyaggal. A mű ára e mellett is maradt a régi, a mit csak a mű kelendősége tett lehetővé. A 172 lapra terjedő, igen csinos kiállítású, jó szellemű segédkönyvet szívesen ajánljuk a szakferfiak méltó pártfogásába.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Jámbor Abrahám*, körtvélyesi tanító, a kis tornai egyházmegye egyik legkitűnőbb tanítója, 43 évi hű munkásság után, folyó hó 16-án meghalt s 18-án méltó részvét mellett eltemtetett. Az egyházmegye érdekesnek találta, hogy elhunytát szinte fájdalommal, valódi veszteség gyanánt örökölte meg jegyzőkönyvében. Áldott legyen emlékezete!

— **A legifjabb esperes.** A tornai egyházmegye rendszertete úgy hozta azt magával, hogy a b. e. *Vajányi Lajos* esperesi széke ne sokáig maradjon üresen. Folyó hó 19-én, a Tornán tartott rendkívüli gyűlésben — a mely emlékünnepe is volt — a már ekkorra beadott szavazatok felbontatván, azok többsége *Gyarmathy József* főjegyzőre esett; ugyanarra, a ki épen ezen a gyűlésen felolvasott emlékbeszédében hű és megkapó képet festett az ő minta-esperesükről. Előtte az önmaga által vázolt kép s élénk emlékezetében él a kidőlt jelesnek minden hivatalos ténye. Segítse az Isten, hogy — az ő ifjúságát (alig több, mint 40 éves) senki meg nem utálván — teljes szerencsével haladjon a jól ismert kitűnő nyomokon ad mul-tos annos!

— **Felhívás és kérelem.** Az abauji ev. ref. egyházmegye, 1864-ben alapított gyámintézeti magtári pénztárának jótéteményét, a részvényes tagok között folyóvá akarván tenni: folyó évi ápril 6—8-án tartott közgyűlésben, az illetékes özvegyek s árvák számbavételével alólírottat bízta meg. Felhívom azért mindazon — abauji egyházmegyénk területén kívül lakó — lelkes s tanítói özvegyeket s árvákat, kiknek férjeik, illetve szülők, a nevezett gyámintézeti magtári pénztárba részvényeiket befizették s így annak jótéteményéhez igényt tartanak, hogy életben létöket, özvegyi állapotjukat, illetve árvaságukat igazoló bizonyítványaikat, jelenlegi lakásuk megjelölésével, július hó 1-ső napjáig, nálam jelentsék be. A tisztelendő lelkész urakat pedig szíves tisztelettel kérem: jelen felhívásomat, az esetleg egyházközségeikben lakó illetékes özvegyeknek s árváknak tudomására juttatni méltóztassanak.* Szepsi, 1891. Május 19.

Korács Béla

ev. ref. lelkész s e. m. dékán.

* A „*Prot. Egyh. és Isk. Lap*” Nt. Szerkesztőségét e rövid felhívás átvételére tisztelettel kérem. *K. B.*

— **Az Irodalmi kör** legközelebbi közgyűlésén egy régóta várt és sokszor megsürgéztetett munka sorsa dőlt el, s elég kedvezőtlenül. A *Népiskolai Tanterv*-re beadott pályamunkára beérkezett bírálatok olvastattak fel a közgyűlésen s mindhárom bíráló eredménytelennek tartja a pályázatot s a művet, jutalmazás végett a főtiszteletű egyházkerületnek nem ajánlja. Kettő feltétlenül elítéli, egy csak nagy javítás és módosítások után tartja kiadhatónak. A pályamunkának legfőbb hibája abban van, hogy míg a főtiszteletű egyházkerület s Irodalmi körünk is olyan tantervet kívánt, mely osztott és osztatlan, egy és több tanítóval bíró népiskolákra s ismétlő iskolákra szóljon és az Órarendet is közölje: pályázó ezeket a kellékeket figyelembe nem vette, sőt az Órarend elkészítését meg sem kísérlette, hanem azt mindenik tanítónak magának hagyta fenn. Ezen kívül az egyes tantárgyak beosztásában, a tananyag megválasztása és csoportosításában is oly hibákat követett el, melyek arról győzték meg a közgyűlés szép számmal egybegyűlt tagjait, hogy a művet, a bírálatok alapján, kiadásra ne ajánlja a főtiszteletű egyházkerületnek. Minthogy pedig az e műre kihirdetett pályázat már másodízben maradt sikertelen, elhatározta közgyűlés, hogy a művet megbízás útján készítteti el s másodelnököt bízta meg, hogy tekintszen szét az arra hivatott tagok között s eljárásának eredményét terjezsze a közgyűlés elé. A fentebbi ponttal szemben örvendetes tudomásul vette közgyűlés, elnök azon jelentését, hogy Molnár Lajos tagtárs *Magyar Olvasókönyvének* második kötete, második kiadásban elhagyta a sajtót.

— **A f.-szabolcsi ev. reform. egyházmege** április hó 14-én, Nyiregyházán, tartotta szokásos tavaszi közgyűlését. Az ima-író esperes szép imádsággal nyitotta meg a közgyűlést, mely rengeteg tárgysorozatot, nagy érdeklődés mellett tárgyalt le rövid három óra alatt. Az előző napi értekezleten minden fontosabb ügyre nézve megállapodás történt, a behatóbb tanulmányt igénylő kérdések a jegyzői kar által magyaráztatnak és véleményeztetnek, általában oly készüllettel szoktak menni a f.-szabolcsi egyházmege gyűlései, akár csak egy kis kerületé. Az előleges értekezlet mutatja meg a tárgyakat, azért a gyűlésen csak némely leszavazott s nézetéhez ragaszkodó s azt diadalra juttatni óhajtó gyűlési tag idéz elő egy kevés vitát. Nagy gondosságról tanúskodott az esperesi jelentés, úgyszintén szorgalmas körültekintésről tettek bizonyosságot a küldöttségi jelentések. A tárgyalás alá került ügyek közül kiemelendőknek tartjuk a következőket: Régóta kedvenc tervök egyházmegeünk vezetőinek Mária-Pócsón és Geszterédén misszió i elkészítést állítani; ez utóbbi helyen oly körülmények mutatkoznak, melyek jelzett állás létesítését részint lehetővé teszik, részint követelik. Egy, az elnökség vezetése alatt álló küldöttség fogja az ügyet behatóan megvizsgálni. Egyebeket mellőzve, említendő a domesztikai kivetések és költség-előirányzatok. Egyházmegeünk ez ügy körüli lelkiismeretes eljárásra példát mutatott az által, hogy néhány egyház hanyag előjáróit a kivetések, illetőleg előirányzatok be nem küldése miatt, 5—5 frt bírságra ítélte. Egy egyházmegei hivatalnok választása is el volt rendelve; papi aljegyzőségre általános többséget senki sem nyervén, *Vas Mihály* gégenyi és *Rácz István* kisvárdai lelkészek közt új szavazás lesz. A csaknem egész ref. egyházunkat, de különösen a Tiszántúli felső vidéki egyházmegeket érdeklő s foglalkoztató 6-ik kerület tervét egyházmegeünk is tárgyalta. E kérdéssel már előzőleg egy szűkebb körű értekezlet behatóan foglalkozott

s azt hisszük, hogy az ide vonatkozólag felmerült többféle felfogás közt, egyházmegeünk álláspontja leghevesebb lesz, midőn kimondja, hogy fontos közigazgatási s másnemű, egyházunk szelleméből önként folyó okok mulhatlanul szükségessé tették nemcsak a Tiszántúli, hanem más kerületek rendezését is, sőt ezekkel együtt az egyházmegeik célszerűbb beosztását is. Ide vonatkozó határozatát a testvér egyházmegekhöz (bő indokolással) meg fogja küldeni. Emlékeztetre méltó még a Váradi Károly által egyházmegeünknek hagyományozott 1500 frt rendeltetése. Kamataiból a hagyományozó szüleinek síremlékét tartozik gondozni az egyházmege, a fennmaradt csekély összeg a besenyődi, gemzei, lövőpetrii, paszabi lelkészek közt osztandó ki évenként. Az egyes egyházakat érdeklő többi ügy szokott tapintatossággal tárgyalatott le. Úgy hogy a gyűlést követő ebédre felizgatott, vagy éppen kikésztett kedélylyel senki sem ment. Ebből érthető meg, hogy a díszes közebeden lelkes és tréfás pohárköszöntőkben nem volt hiány. Az optimismus uralta úgy a gyűlés, mint a közebed hangulatát, a buzgó világiak alig győzték végig hallgatni a rájuk pazarolt magasztalásokat, nem különben a köztiszteletben álló esperes, kit a *közpapok háznagya* is érdemesnek talált felköszönteni. Délután a bíróság egy pár fegyelmi ügyet tárgyalt s annak végeztével a gyűlés véget ért. *

Cunctator.

— **Egy jó tett, a mely nem szorul dicséretre.** *Erdeélyi János* vajáni (Ungm.) lakos a vajáni ev. ref. díszes templom számára 145 frt költséggel, *Eder Antal Gyula* budapesti gyárostól egy 4½ oktávás, 5 változatú, díszes kiállítású *templom-harmoniumot* ajándékozott; mely folyó évi május hó 7-én, áldozó-csütörtökön adatott a közhasználatnak s tudósítónk szerint jelentékeny hatása lesz a gyülekezeti éneklés és isteni tisztelet szebbé tételére.

— **Az országos torna-ünnepély** pünköst 2-ik napján tartatott meg (első helyett) s a protestáns iskolák is szépen voltak képviselve. Feltűnt a debreceni főiskola távol léte. A budapesti és sárospataki főgimnáziumok kitüntetésben részesültek. Az utóbbi növendékei közül *Szinyei Géza* VII. o. tanuló (Szinyei Gerzson tanár fia) a gerelyvetésben legkitűnőbbnek bizonyult s egy bronz külsejű, allegoricus alakokkal díszített, értékes asztali órát nyert jutalmul. Excelsior!

— **Az Angol Bibliái Társaság** folyó hó 7-én tartotta évi közgyűlését Londonban, a melyen az 1890—91-ik év eredményeiről szóló jelentés olvastatván fel, ebben — egyebek között — az *Östrák-Magyar birodalomról*, ennek a társaságot érdeklő tényeiről is szó van. Biblia — általában — kevesebb kelt el e birodalomban 1890—91-ben, mint a megelőző évben és pedig egy híján 7000-rel; de mint rendkívül nevezetes esemény van felemlítve a magyarországi protestánsok javára a Göncön tartott *Károlyi öröm-ünnep* s a biblia-fordítók sárospataki gyűlése. A tudósító *Millard H. E.* — a társaság bécsi ügynöke — elragadtatással szól a sárospataki fogadtatásról s a *dr. Duka* lelkészedéséről, a ki — mint annak idején győnrörködve láttuk — szinte megijűlt a vén collegiumunk reá nézve kedves emlékű falai között. Örömmel jegyezzük fel, hogy a hatalmas Társaság évkönyvében kedvező vélemény van rólunk — ez idő szerint — feljegyezve. Reményljük, hogy a biblia-vásárlási kedv is növekedni fog lassankint a cura pastoralis növekedésével, a mi több helyen már is erősen működik és hódít.

* Félreértések következtében késett.

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A mi főrendeink.» *Orthodox.* — «A másik hemisphaeriumon.» *Péter Mihály.* — «Az országos tornaverseny után.» *Hodossy Béla.* — «A Protestantismus világnézete» (Folytatás). *Dr. Szlavik Mátvás.* — «A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.» *Ó-n.* — «A Nagy-Kállóvidéki lelkesítő kör értekezlete.» *Farkas Lajos.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A mi főrendeink.

A zsinat — ha a király ő Felségének is úgy tetszik — össze fog ülni ez év utolsó havában Budapesten. Az előkészítő-bizottság már túl van a magára vállalt munka nagy részén: átnézte, javította, újtotta a debreceni zsinat alkotásait s azok ilyen újabb alakban lekerülnek — már legközelebb — a megyék és kerületek zöld asztalára s amenynyire a rövid időből kitelik — bizonyosan élénk megbeszélés tárgyaivá lesznek, azokká kell lenniök!

A bizottság eléggé bölcs volt — vagy talán politikus — arra, hogy némely kényes kérdést ne bolygasson s különösen az államhoz és más felekezethez való viszonyainkkal nagyon meg lehetett elégedve, mert azokról édes-keveset elmélkedett. Ráhagyta ezt a munkát a kerületekre és megyékre, hogy mintegy alúlról kényszeríttessék majd a konvent a kemény dióba belekóstolni.

Igy p. o. nem hallatszik, hogy akár az elkesztelési rendelet nyelbe ütése végett, akár a Szt. István nap nemzeti ünneppé tétele tárgyában, akár a jezsuiták terjeszkedése miatt, akár — hogy egyebet ne mondjak — «eretnek» névvel való gúnyoltatásunk, a házassági jog rendezése, püspökeink és főgondnokaink főrendisége ügyében megmozdult volna.

Pedig hát ezek egy cseppel sem kisebb dolgok ám, mint a papválasztás vagy konventi képviselők választása és — a sokak által roppant fontosságúnak tartott hivatalos ruha stb.

Maradjunk most csak püspökeink és főgondnokaink mellett.

Emlékezzünk reá, hogy milyen nagy erőfeszítésre volt itt-ott szükség a végből, hogy a szuperintendensekből püspökök s egyúttal főrendiházi tagok is legyenek. A tiszáninneri kerület kurucái

és labbancai kétszer is mérkőztek, míg végre győzött a „főrendhetném-párt“-talán két sovány szavazattal. Akkor még eszeágában sem igen volt senkinek, hogy a mi püspökeink és főgondnokaink egy része csak candidatus lesz a főrendiségre,* sőt még — ha nem csalódom — a konvent is erősen állt egy darabig a mellett, hogy «vagy mind vagy egy sem»

A konvent később megadta magát s a vallás-egyenlőség nagy cége alatt, meg bizonyos nemzetiségi szempontok miatt beeresztette a 3 püspököt és 3 főgondnokot a főrendiházba, noha mélyen érezte, hogy az államkormány által hangoztatott *számarányosság* igen naiv védekezés a mi jogaink világos megcsorbítása mellett, különösen akkor, a mikor a nálunknál jóval kisebb számú ev. atyánkfiai szintén 3 püspököt és felügyelőt küldhetnek a méltóságosak palotájába.

Azokat, a kik e miatt szívők szerint nyughatatlankodnak s a kik a konventnek az ilyen engedélyek adására való jogát nem akarták elismerni — azzal csitíttgatták egyes corifaeusaink, hogy majd ott lesz a zsinat s az kiigazíthatja a konvent jó szándékú tévedését.

Ideje most már, hogy e kérdésben is állást foglaljunk.

Ha a főrendiház feladatát és a saját egyházunk alkotmányának szellemét tekintjük: akkor ma sem volna egyéb tenni valónk, mint oda állani a Deák Ferenc által kibontott zászló alá és sürgetni az egyházi elemnek a főrendek közül való teljes kivonulását. Annyival inkább tehetnők ezt, mert a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a prot. püs-

* A miniszteri javaslatot a főrendiház újra rendezéséről, tehát 3 püspökünk és 3 főgondnokunk főrendiségéről is, 1884-ben nyújtotta be Tisza Kálmán, a s.-szentpéteri csatát pedig 1885 őszén vívta a tiszáninneri kerület. Az tény, hogy a konvent (1885. nov. 20.) tiltakozott püspökeink és főgondnokaink kiválogatása és megkülönböztetése ellen (Lásd a bizottsági javaslatot!). Szerk.

pökök és főgondnokok — az eddig lefolyt idő alatt — nem vették komolyan az ő főrendiségüket s kivált püspökeink — rendszerint — távol létük által tették a magok főrendiségét emlékeztetéssé. Ha jól tudjuk, az egyetlen *Zelenka* próbálta meg közülni a Szent-István nap ünneppé tételét kifogásolni; de nem akadt sem ebben, sem más kérdésben senki, a ki őt a hozzá hasonlók közül követte volna.

Mire való hát a mi főgondnokainknak és püspökeinknek a főrendiség? Arra, hogy nagy címök legyen; vagy hogy a különben is hallgatag főrendek között megtanulják a hódolatot és némaságot?

De ha arra kicsinyek és kevesen vagyunk, hogy a Deák Ferenc főrendiházának megalakulását elősegítsük, tehát p. o. hogy püspökeinket (mert főképen róluk van a szó) a kellemetlen méltóságtól és annak költségeitől megmentsük: — arra semmi esetre sem vagyunk elégtelenek, hogy — mint zsinat — az államkormányt nagyobb igazságszágra kérjük s püspökeink és főgondnokaink számára — a konventi bizottság 1884-diki érvelése alapján — a magok összességében, helyet követeljünk. Ez a legkevesebb, a mit egyházunk méltósága érdekében s a vallásegyenlőség szempontjából — e tárgyban — megtehetünk s meg kell tennünk.

A római kath. sajtó még ma sem akarja püspökeinket respectálni; ma is úgy lármázik róluk, mintha magok tolták volna fel magokat a méltóságos légkörbe s p. o. legközelebb *Szász Károlyt* sem átalotta *újdonsült* püspöknek címezgetni, egyebek közt talán azért is, mert — noha püspök ugyan — de az államkormány bölcs számítása következtében, csakugyan különbözik nemcsak a római és görög katolikus püspököktől, hanem némely püspöktársaitól is, a mennyiben zárva van előtte (no meg az erdélyi kerület püspöke előtt is) a főrendiház ajtaja.

Ezt a különbséget nehéz elviselni, ha már el kell viselnünk a püspökök főrendiségét! Ezt nem lehet sem a szerencsétlen végeredményű számaránynyal, sem főgondnokaink egy részének a főrendiházba való bejogosításával kiegyeztetni és igazolni. Ha kegyes volt az államkormány a haza érdekében, a prot. egyháznak is részt juttatni (a mire különben nem vágyott s a mire nincs is szüksége) a főrendiség jogaiból: akkor tartsa tiszteltben annak szentesített alkotmányát és ne válogasson kerületeinek főgondnokai és püspökei között. A válogatásra csak nekünk volna jogunk, ha t. i. alkotmányunk szelleméhez illően, a prot. egyháznak a főrendi házban való képviseltetése választott egyének útján történhetnék, a mi azonban a főrendiház mai szervezetével alig volna kibékíthető. Addig, míg ez a jog bizonyos hivatalokhoz kötöttik, kötelességünk — épen a hivatal tisztességeért

is követelnünk, hogy püspökeink és főgondnokaink — mint egyébképen teljesen egyenlő jogúak — e tekintetben is egyenlőkké tétessenek.

A követelés ideje most érkezett el, vagy is betelik a zsinat összeülésekor. A konvent engedékenységéből s — ne resteljük kimondani — önmagával való következetlenségéből támadt megrövidítésünket most helyre üthetjük, ha komolyan akarjuk. Ha pedig nem találnánk engedelmes fülekre: annál jobb, mert akkor megszabadíthatjuk püspökeinket és főgondnokainkat egy olyan kötelestől, a melyet — legalább az előbbieknél — nincs módjukban kellő méltósággal és várható eredménnyel teljesíteniök s talán útját egyengethetjük egy jobban szervezendő főrendiháznak is.

Opportunitási szempontokra ne hivatkozzék e kérdésben senki. Az államkormánynak irántunk mutakozó rokonszenvére vagy érdemesek vagyunk, vagy nem; ha az előbbi áll: akkor egy ilyen világos és jogos követelés nem fogja azt irányunkban meghidegíteni s a «Regnum Marianum» országába elmeríteni. A mai kormány eléggé szabadelvűnek látszik s bizonyára eléggé bölcs is arra, hogy ne féljen a protestánsok jogainak olyan bővítésétől, a mi által voltaképen csak a vallásegyenlőség törvénybe iktatott elvének tesz jó és méltányos szolgálatot.

Az egyházmegyék és kerületek a zsinati munkálatok vizsgálása közben el ne feledjék valahogy a mi főrendeinket és sürgessék a «*vagy-vagy*» teljesedéseért teendő lépéseket.

Orthodox.

A másik hemisphaeriumon.

Körülbelül másfél tizede, hogy a magyarság alsó néposztályának figyelmét is felébresztette az új világ, Amerika. A kivándorlás azóta folyton tart, mégpedig növekedő arányban. E lapok szűk hasábjain nem lehet célom fejtegetni az okokat, melyek e körülményt előidézték. Legfőbb ok bizonyára, hogy népünk ereje a napról-napra súlyosbodik terhek, a megélhetés ezer tusája között meg van törve.

De bármi okozta legyen is e fájdalmat keltő látványt, az eredmény — denique — egy. Egy népvándorlást látunk elhuzódni szemeink előtt, túl a tengerekre, a boldognak hirdetett új haza felé. A kik a kezdetet nem érdemesítették egyébre egy jó ízű mosolynál: bezzeg kapnak most fűhöz-fához; életbe léptetik ellensúlyozására a legszigorúbb rendszabályokat, hogy igazán valódi népvándorlást ne lássanak. És az intéző köröknek igazságok van. Kevesen vagyunk úgy is. Mi lesz belőlünk, ha még kevesebben leszünk? Beleszámítva tótjainkat is, százezernél több magyarországi szakította ki magát szülőföldje kötelékei közül. E számot nem érzi meg Magyarország tudományos világa; de megérzi az ipar, meg főképen a földművelés, a dolgoztató osztály. Itt már halljuk a panaszt.

Van a társadalmi életnek azonban egy másik oldala, a hol meg később fogjuk hallani: az egyházi. Egyházi és polgári társadalom ikertestvérek; mindkettő egy cél felé törekszik. Ha tehát a kivándorlás rosz hatással van

a polgári társadalmi életre: nem lehet jó eredménye az egyháza sem. A kiköltözés által a polgári társadalom csorbát szenved tagjainak számában, ez által erejében is, épen mint az egyházi; mint az a felekezet, melynek testéhez tartoztak a kivándorlottak.

Más dolog azonban az, a mire én föl akarom hívni a gondolkozni szeretők figyelmét. A ki ha csak könyvekből is olvasott valamit Amerikáról, a magyarországi munkások ottani viszonyairól: igazat fog nekem adni azokban, miket elmondandó vagyok. Mert hát hogyan is vagyunk mi tulajdonképen? Sehogy. Egyházpolitikailag legalább sehogysem. Gondolkoztunk mi valaha ezekről a mi kivándorlottainkról? Nem! Pedig gondolkoznunk kell, mégpedig komolyan.

Amerika felé rendszerint kétféle érzelmű népség húzódik. Egyik, a melyik teljesen szakított régi hazájával; vissza többé sohasem jön; ha csak mostohább nem lesz sorsa a hazainál. A másik, mely azt írta zászlajára, hogy három, négy év nem a világ. Azalatt két-tőzött szorgalommal, éjjel-nappal, sötét, veszélyes bányá-üregben izzadva, keres annyit, hogy megrongált viszonyait egy kissé helyreállítsa. Nekünk számolnunk kell mindkét párt embereivel. De hát hogyan? Mikor saját magunkkal sem tudunk számot vetni. Nem pénzről van itt szó, csak egy kis buzgalomról, egy kevés körültekintésről. Nézzük meg: mit csinálnak embereink a másik hemisphaeriumon?

A pomológiában való legkisebb jártasság igazat ad azon elméletnek, hogy minden gyümölcsfa megszini az átültetést, többé-kevésbé. Meg különösen, ha a talaj, melybe plántálva lett, az éghajlat, mely alá került, az előbbtől elüt. A citrom a hideg égélj alatt elvész. A gyalogfenyő hazája a bérc. Mi lenne a gyümölcsfákból, ha soha esőt nem kapnának? A mi kivándorlottaink is olyanok, mint az a darab föld, melyet valami kimagyarázhatlan természeti erő, flórájával együtt, egyszerre csak kiszakítana a permetező esőj, szelid éghajlatú vidékről oda, a hol a fejlődésükre, gyümölcsözésükre szükséges tényezők hiányzanak. Mert nem kevesebbéről van szó, mint arról, hogy kivándorlottaink semmi, a vallásos életre szükséges eszközökkel nem rendelkeznek.¹ Uraim! senkit sem hallottam gondolkozni az egyházi lapok hasábjain arról, hogy hát tulajdonképen ki, vagy mi oltja ezeknek a mi embereinknek vallásos szomjúságát, s ki táplálja erkölcsi táplálékkal? Ők, az amerikai népek azon nagy chaosában úgy állanak, mint egy kis sziget a tengerben, melyet az ostromló hullámok igen fenyegetnek; mint egy kis hajó népe, mely kormányos nélkül, nem ismerve a mély vizek örvényeit, nagy veszedelemben jut, főképp, ha világító tornyot sem lát maga előtt. Vegyük fel, hogy egy telepen ezer református ember dolgozik (pedig nem ritka eset), mit csinálnak ezek templom, pap nélkül?

Az amerikai élet hatása ezeken már idáig is meglátszik, a vallásos élet hiánya már most is tapasztalható, rossz eredményeiben. E zátonyra jutott, kapitány nélkül evező hajós népnek mi gyujtsunk tehát világító fáklyát, hogy el ne tévedjék. Nem kell ide pénz. Az amerikai magyar a nagy tenger nép közt is érzi lelkében, hogy ösztetartásra van szüksége. Csak egy fölhívás az illetékes helyről — hogy a hol nagyobb munkás telepek vannak, építsenek templomot stb., — meghozza a jó eredményt. Ők szívvel, lélekkel karolnák fel az ügyet, mi meg gondoskodnának számokra alkalmas vezetőkről. E dolognak a jövőre is meg lenne jó következménye, mert hiszem,

¹ Egy pár ág, evang. lelkész már kiköltözött a vándorok után; de hogy missionáriusi buzgalomból-e vagy pénzügyi szándékkal ők is — azt még bajos volna megmondani.

hogy a kivándorlás láza egykor meg fog szűnni s a magyarok, a kik hazájokhoz annyira ragaszkodnak, odahagyják új otthonukat, hogy fiúi szeretettel borúljanak édes anyjok kebelére. Ha derék, lelkes vezetők állottak élükön, meg lesznek mentve azon káros befolyásoktól, a melyek a távoli idegenben észrevétlenül befészkelik magokat a főbe és szívbe. Hát nem tapasztalhattuk már idáig is, hogy az Amerikából visszatértek gondolkozásmódjukban mennyire megváltoztak, mennyire eltérnek az itthon maradtaktól? Volt szerencsém egy pár 8—10 évet Amerikában élt közönséges emberrel beszédbe ereszkedni. Ha valaki szavaimat figyelemre méltatja, majd akkor elmondom, hogy mi rossz hatása van annak a mi figyelmetlenségünknek, hogy nem akarunk túl latni a saját orrunkon. Itt az ideje, hogy csináljunk egy kis külpolitikát is. Jó akarat kell csak, magunknak használunk legtöbbet. Próbáljuk meg már egyszer, eső előtt venni fel a köpönyeget. A zsinatig még sokat lehet beszélgetni.

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos tornaverseny után.

A tornára különösen szellemi munkával foglalkozó embereknek van szükségük. A torna nem cél, csak eszköz a test edzésére, erőinek fejlesztésére s föntartására. A testi s lelki tehetségek egyforma fejlesztésének szükségét már régóta hangoztatják s ennek lehet tulajdonitanunk, hogy újabb időben a torna, a sport mind nagyobb figyelemben részesülnek; noha még mindig vannak művelt emberek is, kik az iskolai tornát nem becsülik úgy szólnak semmire; a sportot pedig (kivéve tán az egy vadászatot) elítélik. Komoly számban járó fiatal emberhez nem tartják illőnek, hogy pl. biciklire üljön s végig haladjon vele a városon. De ha egy komoly fiatal ember lekonyult fejjel, görbe háttal jár az utcán: abban nem lát senki illetlent. Sok helyen feltűnő volna, ha komoly emberek hetenkint pár órát fordítanak csolnakázás közben az evező húzására, vagy a vívásban a terc-quart vágások gyakorlására, de hogy szintén komoly emberek naponként két-három órát töltenek a pagát kergetéssel vagy a tarliban a tercek, quartok jegyezgetésével, az mindenütt rendes dolog.

A test edzésére általában keveset adunk. Sok ember annyira el van kényeztetve, s annyira nem képes ellentánni a külbehátásoknak, hogy p. o. egy kis időváltozás miatt nem mer kimenni az utcára s fél a templomba járni, mert egészségét tenné kockára. Beteg testben többnyire beteg a lélek is s csak ép és egészséges testben ép és egészséges az. Ha a testgyakorlás általánosabb volna; ha azok, kik magukat szellemi munkával elsanyargatják, túlterhelik, testük edzésére s üdülésére is több gondot fordítanak: kevesebben volnának a földön az idegesek és szeszélyesek, a kiktől pedig igen sokat el kell tűnni azoknak, kik velük érintkezni kénytelenek!

Iskoláinkban a tornázást tulajdonképen csak 1868 óta veszik komolyan s lehet mondani, hogy majdnem mindaz, a mit e téren fölmutathatunk, az utóbbi évek eredménye. Az ifjúság testi nevelésére gróf Csáky váll- és közoktatásügyi miniszterünk nagyobb súlyt kíván — az eddiginél — fektetni, gondolván, hogy a torna s a legtöbb testedző játék az iskolából az életbe is át fog szivárogni. A tornaszat emelésére rendezte az első, május hó 18-án megtartott országos tornaversenyt is, melyet ezután is minden évben szándékozik megtar-

tani. Csáky grófnak ezt a kezdeményezését igen sokan a legnagyobb örömmel üdvözlék, és méltán! Ha ezek a versenyek évenként megtartatnak — a mi valóban igen óhajtott — az 1891. év május 18-ika közoktatásunk újabb aerájában forduló pontot fog képezni, mert az ilyen versenyek haszna nem csak a testi nevelést, hanem az ifjúságot összetartó közszellem fölébresztését s jó irányba való terelését és a közvetlen szemléletből szerzett ismeretek gyűjtését illetőleg is, kiszámíthatatlan.

A versenyen ez évben aránylag kevés iskola vett részt, a minek egyik oka az, hogy sok intézet még nincs felszerelve téli tornahelyiséggel; de több helyen a kirándulásra szükséges anyagi erő, másutt pedig a buzgalom, a lelkesedés is hiányzott. Innen van, hogy csak 95 iskola képviseltette magát a versenyen, körülbelül mintegy 3000 tanulóval. Általános feltűnést keltett, hogy egyes jobb módú ev. ref. tanintézet s ezek között különösen a debreceni és a nagyenyedi nem volt képviselve tanulóival a versenyen, a miért a sajtó ezeket méltónak tartotta a nyilvános megrovásra is. Pedig a ki ismeri az ev. ref. tanintézetek viszonyait s tudja hogy a növendékek egy tekintélyes része, úgyszólván az ünnepi jótéteményekből tartja fenn magát, nem fogja kárhozottatni ezeknek az intézeteknek a tanulóit azért, hogy a pünkösdi ünnepek alkalmával nem voltak hajlandók a templomi szószéket a tornaversenyterrel felcserélni. Ilyen okok miatt egyik-másik tanintézet csak azokat a növendékeket küldhette a versenyre, a kik önként jelentkeztek; míg más intézetek ambíciójuknak tartották, hogy ifjúságuk legjobbjaiból válogatott csapatok által legyenek képviselve, a mi által a verseny egyenlőtlenné lett.

A figyelmes vizsgáló a különböző intézetek növendékeinek összehasonlításából alapos következtetéseket vonhatott le. Egyes oszlopok szép, önértékes vagy laza magatartásból biztosan lehetett arra következtetni, hogy melyik iskola ifjúságában hogy áll a közszellem s helyesen, jól vannak-e fegyelmelve.

Még inkább kitűnt ez a főváros utcáin, az országos közintézeteket, s Budapest másféle nevezetességeit megtekinteni járó csapatoknál. Ez magukra az ifjakra nézve is tanulságos lehetett. Sok iskola növendékei a főváros bármely pontján is mindig együtt, összetartva, katonás rendben haladtak és szemlélték meg a megtekinteni valókat; míg más iskolák tanulói rendetlen tömegekben, foszlányokra szakadozva, egyenkint kalandoztak össze-vissza az utcákon.

Nem volt érdektelen az *egyenruházat* sem. Egy csapat kopott, szürke volt, mint a veréb; a másik tarka, mint a stíglie; a harmadik ríktó színű, mint a papagály. Látunk ellenben valóban csinos, kényelmes s az egészségi tekinteteket sem mellőző és a meghülés ellen is alkalmas torna egyenruhákat. Érdekes volt a *mindennapi ruházatra* is egy pár tekintetet vetni, inkább a tanítóképezdék szempontjából, melyeknek ifjai a nép nevelői, példaadói lesznek. Némely intézet növendékeiről leritt a ruha, másokéi ellenben az egyszerű ruhában is jól mutatottak. Az élesebb szeműek figyelmét nem kerülhette ki a *gigerliségre való hajlam*, mely itt-ott szintén mutatkozott. Voltak államilag segélyezett tanulók, a kik legújabb divatú ruhában s kesztyűsen feszítettek.

Hiában! A nevelőnek, a lélekűvárnak nem lehet a külsőségektől eltekintenie; ezek megfigyelése számtalanszor igen érdekes összehasonlításokra ad alkalmat.

Különbben a versenynek az ifjakra csak jó hatása lehet. A versenyen annyi iskola fiai láthatták egymást szemtől-szembe! Érintkezhettek és érintkeztek is egymással. Összehasonlíthatták magukat más ifjakkal s ez rájuk nézve csak tanulságos lehetett. A túlszerényeket bátorít-

hatja, beléjük nagyobb önértéket önthet, ha ők is vannak olyanok, mint mások. A túl önértékeseket, az elbizakodottakat, a kik szüntelen saját alma materük elsőségéhangoztatják, skik telve vannak önnön nagyságukkal, mérsékli; mert láthatták, tapasztalhatták, hogy más iskoláknak is vannak derék ifjai, úgy a megjelenést, mint a gondolkozást és ismereteket illetőleg.

A ki valamely szép s nagyszerű dolognak megszemlélése, vagy nálánál nagyobb, műveltebb emberekkel való érintkezés után, többnek, nagyobbak érezte magát, mint az előtt, — az tudhatja: mennyire fölemelő lehetett ifjainkra, hogy egy nagy vidéket, az ország fővárosát és abban egymást megismerhették. Külföldi iskolákban járt emberektől hallottam, hogy a művelt külföldön a tanulók évenként kirándulnak hazájuk legnevezetesebb vidékeire. Nálunk ez nagy ritkán történik. Pedig hazánk szebb, történelmileg, gazdaságilag, iparilag, ethnographiailag, földrajzilag nevezetesebb vidékeinek, s nagyszerű műemlékeink megtekintését lehetővé kellene tenni az összes iskolákra nézve. Most legalább a provinciák fiai a fővárost s intézeteit és az útba eső vidéket megismerhették közvetlen szemlélet alapján. A versenyre rándulásnak ezt a hasznát, azt hiszem, azok is elismerik, kik különben a tornaversenyt elleneztek.

A mi már magát a tornaversenyt illeti, az, mint tudjuk, május 17-ére volt kitűzve, de a rossz idő miatt csak 18-án volt megtartható. A programba fölve reggeli főpróbát nem lehetett megejteni s innen magyarázhatók a versenyen előfordult némi rendetlenségek. Ha a próba-verseny megtartatik, a tulajdonképeni versenyen nem kellett volna küzdeni a felállás, a hely-kijelölés nehézségeivel; a vidékiek általában, különösen pedig a tanítóképezdék nem szorítottak volna annyira háttérbe; az egyenkénti versenyek eredményre nézve komolyabbak, megbízhatóbbak lettek volna; bár a fővárosiak itt is előnyben voltak, mert a mi ifjaink a felrándulással s a főváros bejárásával már előre kimerültek. Jövőre a mostani versenyen előfordult hibákat s hiányokat könnyű lesz kikerülni. Egyéb tekintetben pedig a verseny, nem feledve azt, hogy nálunk ily nemből első volt s az idő rövidsége miatt teljesen előkészíteni sem lehetett: fényesen sikerült. Nagyon szép látvány volt a versenyen részt vett összes ifjainak sorokban, oszlopokban való felvonulása. Az összesek által végzett szabadgyakorlatokat a kivitelben tökéletesebbé lehetett volna tenni, ha a vezénylés nem szóval — mit nem lehetett jól hallani, — hanem jelekkel történik. Mindazonáltal az ország legkülönbözőbb vidékeiről összesereglett ifjainak egyszerre, egyformán s nagy precizitással végzett szabadgyakorlatok meglepték a szemlélőt. Lehetetlen volt a gyakorlatot végzőknek s nézőknek nem érezniük azt, hogy a kik most ily egyszerre, egy akarattal, egy szív-dobbanással végzik a tempot: ugyanazok ha kell, egy akarattal, közös erővel fogják hazájukat megvédeni, s békében annak művelődésére, jólétére munkálkodni. Maga az a szívverés, az az érzés, melyben minden ifjúnak saját iskolája, szülőföldje s hazája összefoglalva volt, fölr a verseny összes költségeivel. A külön csapatok által végzett katonai rend- és szabadgyakorlatok között — tetszés szerint választott kéziszerekkel, vagy azok nélkül — sok volt a megnézni való. A szergyakorlatokban pedig láttunk erőt, ügyességet s a mi szintén lényeges, szép testtartást igénylő mutatványt nagy számmal s igen szép kivitelben. Tanulhattak itt az ifjak, sőt tanáraik is egymástól.

A versenyből meg lehetett győződni arról is, hogy nálunk a tornászat jó irányban indul, a mennyiben nagy részt szabadgyakorlatok vétettek fel; szertornászásnál

a nyaktörő productiók mellőzve voltak, ellenben az erő fejlesztő, ügyességet s plasztikus állást, tartást kívánó gyakorlatok műveltetnek. Kár hogy a programmba felvett nemzeti és tornajátékok — pedig több vidéki iskola készen volt ezekre is — elmaradtak. Körülbelől kielégítő képet lehetett nyerni arról is, hogy iskoláinkban mennyire vagyunk a testgyakorlással.

A vidéki ifjak általában megtermettebbek, erőteljesebbek voltak a budapestieknél s a verseny eredményeinek mérlege is — tekintetbe véve a már fentebb említett körülményeket — határozottan a vidék javára billen.

Óhajtható, hogy a gróf Csáky miniszter szép eszméje, a tanulók tornaversenye, ha minden évben nem lehetne is, legalább minden 2.—3-ik évben megtartassék az olympiai játékok mintájára, még pedig olyan időben, a midőn az ország egyetlen tanintézete sem akadályoztatnék a versenyben való részvételben. A kik neheztelnek gróf Csákyra a görög grammatikának az iskolából való kizárásáért, üdvözléjként és támogassák a görög nevelés és görög szellem behozataláért, a melynek okvetlenül meg lesz a jó eredménye! Hodossy Béla.

TÁRCZA.

A Protestantismus világnézete.

(Folytatás).

Luther fegyvere — tudjuk — az ige vala. «Az győzte le a világot, az ige tartja fönn az egyházat, s az ige fogja ledönteni, minden legkisebb erőszakoskodás alkalmazása nélkül, az antikrisztus hatalmát is.» Luther később is jogosan mondhatta magáról, hogy egyedül az ige s az evangéliom volt az ő egész bizodalma. So schlug denn dieser Held — mondja helyesen Carriere — alles darnieder unter Juden und Heiden durch wunderbare Macht seines Worts in den Aposteln.¹ És Luther: «Ich habe nie kein Schwert gezuickt, sondern habe allein mit dem Munde und Evangelio geschlagen, und schlage noch auf Papst, Bischöfe, Mönche und Pfaffen, auf Abgötterei, Irrthum und Secten, und habe damit mehr ausgerichtet, denn alle Kaiser und Könige mit all ihrer Gewalt hätten ausrichten können. Ich habe allein den Stab seines Mundes genommen und auf die Herren geschlagen, Gott walten und das Wort wirken lassen; das hat unter dem Papstthum so rumoret und einen solchen Riss darein gemacht.²» Azzal, hogy Luther az igét tartotta egyedüli igaz fegyverének, szakított a reformáció a külső hatalom uralmával s útját egyengette a polgári rendnek és társadalomnak, mely tudatos meggyőződésen, szabad társuláson alapúl, s a fejlődő ismerettel együtt hovatovább tökéletesebb alakot is ölt. Ott, a hol az ige az uralkodó, az állam az értelem, az észszerűség alapjaira van fektetve, ott az állam a szabadság s a közös jólét tanyája.

Ehez szükséges volt a nyelvre, s ennek is Luther volt a megeremlése. E tekintetben Grimm Jakob, a német nemzet nyelvmeistere is ékes szavakban méltányolja halhatatlan érdemeit s tényleg az erőteljes népnyelvben

találták meg a németek egységük kötelékét, s azt a szellemet, a melylyel a tudományosság elsőrangú művelőivé váltak.

S e nyelvművelésnek legfontosabb nyilvánulása a *bibliafordítás* volt. Megkezdte azt már wartburgi Pathmoszában, s hűséggel szolgálta annak ügyét szakértő szövetségeseinek segédkezése mellett teljes életén át. Csakis Luther bibliafordítása által lett a keresztyénség igazán a németek vallása, mely aztán úgy a népeletet, mint az irodalmat oly hathatósan átalakította, hogy *Agricola* örömtitassan kiáltott fel: «már maga az Isten is németül kezd beszélni» S nagy jelentőségű az a körülmény is, hogy a klasszikus képzettségű praeceptor, Melancthon az írás mellett Homért is magyarázta, az emberiség emez alapkönyvein nevelődött aztán a német nép s ezekből nyert az ő fogékony szelleme üde eredetiségben új alakot és tartalmat.

S a midőn Luther az ígére hivatkozott és támaszkodott, tág tért nyert az *önálló gondolkodás és kutatás fejlesztésére* is. Az írás elvét oly módon formulázta, hogy azt a nagykorúságra ébredt keresztyén saját értelmével foghatta fel, illetve benső hitelve alapján magyarázhatta az evangéliomot, s bármely hagyományos magyarázási módnak eddigi tekintélye elvettetett. A vallás igaz lényegét a reformáció az Istenben való szellemi életnek vette, a mely minden embernek egyéni tulajdonává válhat, a Krisztus érdemeinek hívó elsajátítása alakjában. A hit által való megigazulással minden a bensőségre, az érzület tisztaságára lett visszavíve. A külső egyházi gyakorlat keveset ér, mert egyedül a szívben megy végbe a megtérés s a valódi megszentelés, miáltal a hívó egyéniség nagykorúvá vált. Senki hitre nem kényszeríthető, vagy hite miatt felelősségre nem vonható, mert egyedül az Isten lát a mi szíveinkbe. Ez az értelme a speieri protestálás nagyfontosságú történeti tényének! Ezzel a középkori privilegizált papságnak a nép lelkiismerete felett bitort hatalma megtört, a tiszta tan miatti római üldözés s az eretnekbírság rémes hivatala megszűnt, s a valóságosság a megtisztult és fölszabadult lelkiismeret dolgává tétetett. Minden egyes keresztyén ember a papi nép és királyi nemzetség tagja. Az egyetemes papság eme bibliai kijelentésének föltámasztásával ledőlt a klerus kiváltságos állása, az Isten s az emberek közötti — anyagilag eléggé kizsákmányolt — közbenjárói tiszte. A gyülekezetből alakult meg azóta az egyház épügy, mint a keresztyénség őskorában. Vallásilag véve tehát, Németországban ugyanarra az elvre tértek vissza, mint politikailag Machiavelli Olaszországban. A lelkészek a gyülekezet szolgálai s annak reájuk bízott hivatalát képviselik nem az ordinatio szentsége alapján, hanem a jörend kedvéért.

E reformgondolatok alapján az egész emberi élet, mint egyetemes papi élet, szentnek mondatott ki, s az Istennek tetsző dolog nem többé az attól való szerzetesi menekülésben, hanem annak helyes vezetésében áll. «Aus dem Jenseitigen — mondja helyesen Hegel — wurde so der Mensch zur Präsenz des Geistes gerufen; und die Erde und ihre Körper, menschliche Tugenden und Sittlichkeit, das eigene Herz und eigene Gewissen fingen an ihm etwas zu gelten. Galt so in der Kirche die Ehe auch gar nicht als etwas Unsittliches, so galten doch Entsaugung und Ehelosigkeit höher, während jetzt die Ehe als ein Göttliches erschien. Armuth galt für höher als Besitz, und von Almosen leben für höher, als von seiner Hände Arbeit sich redlich zu nähren; jetzt aber wird gewünscht, dass nicht Armuth als Zweck das Sittlichere ist, sondern von seiner Arbeit leben und dessen, was man vor sich bringt, froh zu werden. Blinder Gehorsam, die

¹ Így vert le mindent ez a hős — mondja Carriere — zsidók és pogányok között az ő apostoli ígéjének csudás hatalmával.

² Sohasem rántottam kardot, hanem csupán szájjal és evangéliommal harcoltam és harcolok a pápaság, püspökök, szerzetesek, papok, bálványozás, tévelygés és felekezetek ellen és többet kivítem ilyen módon, mint kivihettek volna az összes császárok és királyok az ő egész hatalmokkal. En csak az ő szájának veszejéhez folyamodtam és az urakra csapkodtam. Istent hirdettem és az ő ígéjével forgolódtam. Ez csattogott úgy a pápaság körében s ez ütött rajta olyan rést.

menschliche Freiheit niederdrückender Gehorsam war das dritte, dagegen jetzt neben Ehe und Besitz auch die Freiheit als göttliche gewusst wurde.»¹

Krisztus az egyház egyedüli feje; ez pedig a hívők közössége az egyes népeknél. A népek önállósága s az egyetemes láthatatlan egyháznak az egyes nemzeti egyházakban való látható nyilvánulása kedvelt eszméje vala Hutten Ulriknak is. A szellemnek, egysége mellett, a tünevények világában való különféleségét vitatta az egyes népek egyénisége szerint. «Krisztus — úgy mond — legyen a mi hitünk világossága, gyökere és forrása; mi pedig a különböző nemzetek legyünk sugarai, ágai és folyói.» Gyönyörűen fejtegeti e gondolatokat Haym «A reformáció szelleme,» és *Carriere* «Die philos. Weltanschauung des Reformationszeitalters» c. művében.

A népek Rómától való függetlenségének és önállóságának kimondása alapján a nemzeti egyház-szervezet megalkotására került a sor. A lelkészek a világi hatósághoz való viszonyukban a laikusokkal egyenlőknek vették. Külön reájuk vonatkozó papi bíróságról tehát szó sem lehetett, mert a felsőség hatalma és fegyvere a jók védelmére s a gonoszok büntetésére terjed ki kivétel nélkül. A lelkiismeret s a vallásos-erkölcsi érzület világába való beavatkozás nélkül is új állást nyert a világi hatalom, mivel a papság többé nem állott vele szemben, mint külön státus az államban.

Az evangyéliomi keresztyénség igaz szellemében, valódi prot. alapon alkotta meg a modern római theologusok által sokat ócsárolt *Fülöp* az új egyházszervezetet Hessenben, és pedig szeretett népével való folytonos meg-egyeződésben. *Fülöp* rendkívül körültekintő és szabadelvű fejedelem volt a reformáció korszakában, mint senki más az ő kortársai között. Erő és határozottság, bátorság és tervszerűség jellemzi összes intézkedéseit. Örökké kár, hogy nem ő nyerte el a német császári trónt, ki valódi fejedelmi érzéssel tudta volna a német nép jólétét emelni, s kinek elég képessége lett volna nagy fontosságú terveinek keresztülvitelére. A midőn a vallási kérdés előtérbe lépett, a hit- és lelkiismereti szabadság javára tudta volna azt megoldani. Az objectiv tan a maga kétségtelenül nagyszerű hierarchiai szervezettel s a szabad kutatás és egyéni meggyőződés kath. és prot. világtörténeti ellentétének kellő áthatása sem kerülte volna ki körültekintő figyelmét. Ha az angol Erzsébet elévülhetlen érdeme az, hogy a protestantizmust, a melynek életét és koronáját köszönhette, uralomra segítette s ez által Angliát elsőrendű állammá tette, úgy *Fülöp* sem vádolható azért, hogy az új tan által nyert hatalmát a római uralommal szemben érvényesítette. De *Fülöp* nem akarta a kedélyeket lebilincselni, hanem fölszabadítani és szabadságukat biztosítani; nem akart egyházszakadást, hanem általános reformációt, a melyet Hessenben sikerült is létesítenie. Amellett kezdettől fogva meg volt győződve arról, hogy a reformatori irány csak egység által lehet erőssé. A lutheránusok és zwingliánusok közötti dogmatikai versengések egyenlítőssé ki, s épen a kölcsönös megértésnek és együttes törekvésnek eszményi gondolata érlelte meg benne a marburgi

¹ Ekként az ember a túlvilági életből visszahívaték az e világi életbe és a föld s annak testei, emberi erények és erkölcsiség, a saját szíve és lelkiismerete értékessé kezdtek előtte válni. Ha az egyház a házasságot nem tekintette is valami erkölcsitelen dolognak; de a lemondást és nőtlenséget többre becsülte, míg az most isteni intézménynek tűnt fel. A szegénység többet ért, mint a vagyon és a kolduló élet többet, mint becsülettel élni a saját munkából; most azonban megtudták, hogy nem a szegénység, mint cél, a nagyobb erkölcsi becsű, hanem az, ha saját munkánk után élünk és örülünk annak, a mit szerzünk. Vak engedelmes-ség, az emberi szabadságot leigázó engedelmes-ség volt a 3-ik, a mely ellen most, a házasság és vagyon mellett, a szabadságot is istennek ismerték el.

colloquiumot. S nem *Fülöp* oka annak, hogy *Luther* jellem nagysága egészen merev és hajthatatlan alakot vett, vagy hogy *Melanchton* a hit és ész világát elkülönítette, s felfogásról a vallás dolgában ballani sem akart. Annyit mindenesetre sikerült kivívnia, hogy a pártok egymással heves vitákba ne bocsátkozzanak, hanem ügyeiket, az egységes evangyéliomi keresztyénség szent ügyét csendes nyugodtsággal tárgyalják s egymásiránt keresztyén szeretettel viseltessenek.

(Vége köv.).

Dr. Szilávik Mátyás.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.

(május 21—23.)

Ez időszert igen könnyen beszámolhatok gyűlési tudósítással, mert, noha igen sok ügy elintéztetett, mindamellett a gyűlés menete oly gyors volt, hogy három nap leforgása alatt az összes ügyek, ide értve a fegyelmieket is, teljesen letárgyaltattak.

Első tekintetre, úgy látszik, mintha annyi emésztő tusa után, mely kerületünkben a közelebbi esztendőben lezajlott, valóban az egyetértésnek, az Úrnak szent lelke hatotta volna át a gyűlés tagjait; azonban kérdés, hogy ez a csönd és simaság nem az a szélcsend volt-e, mely a tenger sima tükre a hatalmasabb viharokat szokta megelőzni? Azon foglyos és nevezetes elvi kérdések ugyanis, melyek a konventi munkálatokban foglaltatnak, ma, mintegy előre vetik sötét árnyékukat s féltő, hogy ha az érdekek bölcsen kiegyeztetetők nem lesznek, nagy rázkódások fognak bekövetkezni.

Az már tagadhatatlan és csak a vak nem látja, hogy egyházkerületünkben két párt van, az u. n. önkormányzati (presbitériális) és a centralistikus párt. Fájdalom, hogy a kálvini egyház, melynek megalapítója az egyháznak és államnak egyaránt megadta a szabadelvű alkotmányt, melyen, mint alapon, Európa mivelt nemzetei felépítkeztek, s mely nehéz századok emésztő viharaiiban folyvást példányképül szolgált úgy az egyházi, mint az állami életben: ma, mintha életerejét veszítette volna, alacsonyok- ken és az állam ephemere-életű törekvései után indul s annak összezsugorított mintájához akarja erőszakolni szabadságra teremtett szárnyait; azon örök eszméket pedig, melyek evangyéliomi alapokon nyugvó egyházunk életét és erejét képezik, a célszerűségi szempontok hamis mértékével csonkítja és bénítja meg.

Bocsánat e rövid kitérésért! Lássuk most már röviden a gyűlés főbb mozzanatait:

Főgondnok úr jelenti, hogy még folyvást gyengélkedő püspökünk képtelen az elnöki tiszt végezésére, minek következtében felkéri *Kiss Áron* szatmári esperest, hogy a törvények értelmében foglalja el az elnöki széket, a mi megtörténvén, helyettes püspök a gyűlést alkalm-szerű, szép imádsággal s néhány meleg üdvözlő szóval megnyitotta, mire a megjelent tagok igazolása következett.

Bejelentetett *Székelly Károly*, heves.-n.-kunsági esperesnek és *Sós Gábornak*, a főiskola nagy jóltevőjének halála. Emlékek jegyzőkönyvileg megörökíttetni rendeltetett.

Küldöttségek neveztettek a főiskolai gazdasági tanács jegyzőkönyvének átvizsgálására; az egyházkerületi pénztár, a tűzkármentesítési számadások stb. felülvizsgálására; a díjlevelek, adás-vevési szerződések elbírálására. A „Fon-çiere“-rel kötött tűzkárbiztosítási szerződés bejelentetvén: egyhangúlag jóváhagyott.

Majd az egyetemes konvent jegyzőkönyvének minket érdeklő számai vétettek tudomásul. Ezek között egyetemesebb érdekű, hogy a zsinat megtartásának ideje f. évi dec. hó elejére tűzetett ki és hogy a zsinat megnyitását megelőző vasárnapra, az 1790 91-iki 26. t.-cikk emlékére, az egész ország ev. ref. egyházaiban hálaünnep tartása rendeltetett.

A vallásszérelmi ügyekben a miniszteri rendeletre utasítottak a lelkészek és arra, hogy az anyakönyvi kivonatok kiadását közigazgatási úton követeljék.

A miniszteri leíratok letárgyalása s tudomásul vétele után, a szatmári egyházmegyének, a zsinatalkészítő munkálatok két fő pontja ellen intézett kifogásai a napirendről levétettek, azon oknál fogva, hogy az előmunkálatok az egyházmegyékhez úgy is megküldetnek s ezek felterjesztéseit majd együttesen fogja a kerületi gyűlés tárgyalni.

A második napon a jegyzőkönyvek hitelesítése után, a debreceni főiskola ügyei vétettek tárgyalás alá és pedig a főgimnázium jövő berendezése, párhuzamos osztályok felállítása. Az anyagi és szellemi ügyek átvizsgálásával egy küldöttség bízott meg, melynek tagjai Tóth S., dr. Farkas A., gr. Degenfeld J., Lukács Ö., Kiss Albert, Szücs István, Tüdös János, dr. Karsa István és Joó István.

A lelkész képességi vizsgálat állandó bizottságába megválasztottak: Peterdi K., Szeremley József, Szél Kálmán, Dávidházy János és Szabó Károly; a zsinati előmunkálatokat felülvizsgáló-bizottságba pedig: Szabó János, Szőke János, Horthy István, Isaák Dezső, Tóth Sámuel, Kiss Albert, dr. Kovács Sándor.

A tanár választó-bizottság is megalakított, a mely azonnal félrevonult s az akadémiai bölcsészeti tanszékre egyhangúlag dr. Öreg János, gimnáziumi tanárt választotta meg.

Tárgysorozat szerint felvételre Soltész László indítványa a *tanár választásra* vonatkozólag, mely azt akarja, hogy a tanárválasztás ne vegyen el ezután annyi időt az egyházkerülettől, mint eddig. Az indítvány három tagú küldöttségnek adatott át bővebb megvitatás végett, melynek tagjai: az indítványozón kívül Szeremley József és Kiss Albert.

A debreceni egyháztanácsnak az ev. ref. egyháznak lelkészi körökre leendő felosztása, s egyházmegyévé alakulására vonatkozó határozata tévedésből a felebbezett ügyek közé vétetett fel, holott még az egyházmegye által nem is tárgyalatott. Ez indítvány tárgyalása, többek felszólalása után, akkorra halasztatott, mikor majd az egyházmegye is elmondja felette nézetét.

A görög nyelv tanítása ügyében olvastatott a tanári kar és a középiskolai tanügyi bizottság egymással ellentétes véleménye. E tekintetben az érdemleges határozathozatal akkorra hagyatott, mikor a középiskolák reformja létesül. Nevezetes, hogy 4 oly gimnáziumban, hol a tanulók a görög helyett más tantárgyakat tanulhatnak, 161 5-ik osztálybeli tanuló közül 119 tanulja a görög nyelvet.

Az országos tornaversenyre vonatkozólag Thaly K., Uray Imre, Kiss A. és Vályi János hozzá szólása után határozatilag kimondatott, hogy ez ügy véleményadás végett kiadatik az iskola anyagi és szellemi ügyeit felülvizsgáló küldöttségnek.

A harmadik nadon délelőtt és délután is tartatott ülés. A jegyzőkönyvek hitelesítése után, Tóth Sámuel főjegyző felemlíti, hogy a Dr. Öreg János megválasztása által üresedésbe jövő gimnáziumi tanári tanszék betöltése iránt intézkedni kellene, mert az egyházkerületi gyűlés szeptember közepe táján tartatik, így valamikor októberben foglalhatná el a megválasztott tanszéket, a mi pedig a tanügyre nézve felette hátrányos volna. Kérdi

tehát, hogy július havában össze lehetne-e hívni a közgyűlést, vagy pedig nem volna-e célszerű a most szerepelt tanárválasztó tagokat megbízni, hogy a debreceni egyház megbízottaival időközben megejthetnék a választást?

Vályi János főgondnok és Kiss Albert nem szeretnék ily veszélyes praecedens-t alkotni, mely az egyházkerület jelölési jogát megsemmisíthetné. Utóbbi indítványozza, hogy a tanszék ideiglenesen helyettes tanárral töltesse be. Gr. Degenfeld ellenben azt javasolja, hogy az egyházkerület ezen jogát ez alkalommal ruházza át a középiskolai felügyelő-tanácsra, s a most megválasztott bizottság a városi tanárválasztó küldöttséggel ejtse meg a választást. Ezen javaslatához csatlakoznak Balogh F. és Szeremley József. Többek felszólalása után elhatározatott, hogy a jelölés jogát ez esetben az egyházkerület az anyagi s szellemi ügyek felülvizsgálásával megbízott küldöttségre ruházza, az e gyűlésen megválasztott tanárválasztó-küldöttséget pedig megbízza, hogy a jelöltek közül válaszson.

Ezután a gazdasági tanács jegyzőkönyvének átvizsgálásával megbízott küldöttség jelentése tárgyalatott, melyből kiemelem, hogy az 189 1/2. évi költségelőirányzat 230 forint bevételi többletet tüntet fel. A költségelőirányzat minden vita nélkül elfogadtatott.

A főiskolai fűvész-kertet és a Tócos-kerti faiskolát ezután a főgimnázium és a gazdasági tanintézet közösen használják, nevezett kertek azonban a főiskola tulajdonában maradnak. Az ide vonatkozó szerződés bemutatott s elfogadtatott. A kertek fentartásához hozzájárul az állam is, de a jövedelem a főiskolát illeti. A kertek felügyelete egy 6 tagból álló bizottságra ruháztatott.

A debreceni felsőbb leány-intézetre felajánlott összegek folyóvá tétettek. Az építkezési pályázatok felbontására küldöttség neveztetett. Az építkezés egy része még a szűnőidő alatt elvégeztetik.

A szatmári nőnevelő-intézet javára a tűzbiztosítás jövedelméből 10,000 frt megszavaztatott, ezen felül 1000 frt évi állandó segély.

Tudomásul vétetett a Soós G.-féle 50,000 frtos alapítvány. Az alapítványi levél jegyzőkönyvbe iktattatni határozatott. Ezen alapítvány a debreceni főiskolát nem sokára egyetemmé fogja emelni, a gazdasági tanács tervezetének pontos keresztül vitele mellett.

A felebbezett ügyek letárgyalása után, a gyűlés esti 8 órakor véget ért.

Ö—n.

A Nagy-Kállóvidéki lelkészi kör értekezlete.

A felsőszabolcsi egyházmegye egyetemes lelkészi értekezlete üdvösnek találván a lelkészek minél gyakoribb érintkezését s a felszínen levő egyházi ügyek kölcsönös megbeszélését, tagjait még 1888-ban négy kisebb, u. n. vidéki értekezletre osztotta fel oly célból, hogy az ily módon könnyebben eszközölhető eszmecserék szülöttei az egyetemes értekezlet elé jussanak s vita tárgyaivá tétessenek. A napjainkban megindult több irányú mozgalmak ily bizalmas megbeszélése végett hivatott össze 12 lelkész Nagy-Kállóba, mint központba, folyó hó 19-ikére; a meghívottak közül azonban — híven a mi kálvinista közönységünk és élnetlenségünkhöz — csak 4 rendes s 2 segédlelkész jelent meg. És bár így formális „értekezlet” nem volt tartható, a megindult beszélgetés folyamán több oly eszme vetődött felszínre, mely megérdemli, hogy e Lapok hasábjain is napvilágot lásson.

Miután úgy látszik, hogy oly régóta s több oldalról sürgetett *népies kiadványok* ügye rendes mederbe jutva, ma-holnap a valóság stádiumába ér, méltán került szóba a kérdés, mit Thuri Etele a „Prot. Isk. Lap”

ez évi 20-ik számában az Irodalmi Társulat titkárához intézett „Nyílt level”-ében már föl is vetett, t. i., ha a kilátásba helyezett vállalat csakugyan meg fogna indulni: mely egyházak, illetve mely társulati tagok tarthatnak a megjelent füzetekhez igényt? Az alapszabályok e tekintetben felvilágosítást nem nyújtanak, s ha a titkár úr még arra a kérdésre is, hogy az alapító tagok megkapják-e a népies füzeteiket? — így kénytelen válaszolni, hogy „az elnökség a Társaság iránt való érdeklődés fokozását és az ügynek minél nagyobb mérvű fejlesztését óhajtván, azt hiszi, hogy majd az igazgató-választmány és a közgyűlés utólagos jóváhagyását is megnyerheti ama tervének, hogy a népies kiadványok minden füzetéből az alapító tagoknak is küld a Szemlén és Monografiákon felül egy-egy példányt, hogy így, főleg a parochiális könyvtárak lassankénti megalakulását is elősegítse;” ha — mondom — még az alapító tagok e nemű igényei is csak utólagos jóváhagyások reményében lesznek esetleg teljesíthetők: mi történik a két-három, vagy négy forintot fizető, segélyző és pártoló tagokkal? Vannak egyházak — minők pl. a felsőszabolcsi ekkleziák mindenike — melyek a legelső felhívás után, azonnal siettek lerakni áldozataikat az oltárra, s felajánlottak és fizetnek is évenként két, három négy forintot; bizony nem a Szemle és Monografiákkal, de a reményelt népies íratokkal voltak ez áldozatra birhatók. Sőt azt hisszük, hogy az ily egyházakban magát a Szemlét is szívesebben elengednék, — mit a lelkészen kívül bizony alig olvas valaki — mint a népies íratoskat, melyeknek becséről s hasznáról a legkorlátoltabb felfogású hívő is saját tapasztalata után győződhetik meg, s ha tudja: miért fizetett idáig, örömet fog fizetni ezután is. Ne feszítsük azért felette a hűrt; ha a Szemlére szükség van, bizonyára kétszer van a népies íratokra, melyeket nem külön díjért, de ingyen, sőt — a sz. István-Társulat példáján okúlva — erőszakkal is be kellene vinnünk a „jövő század” parochiális könyvtáraiba.

Értekezletünk tehát ezeket meghányva-vetve, azt hiszi, hogy csak méltányos dolgot cselekszik, ha az „egyetemes értekezlet” elé azon indítvánnyal járul, miszerint ez az egyházmegyei hatóság útján eszközölje ki, hogy a népies füzetekék széles terjesztése elé ily nemű nehézségek ne górdíttessenek; sőt az említett füzeteiket az oly egyházak is — minők pl. a felsőszabolcsiak — lehetőleg ingyen kapják, melyek — habár nem alapító tagok, de — a Társaság pénztárába évente bizonyos összeget fizetnek.

A nemsokára tartandó zsinat dolgainak kapcsán szóba jött a szatmári ev. ref. egyházmegyének a „Sárospataki Lapok” ez évi 20. számában közölt „Testvéri szózat”-a is, mely a konventi bizottság által készített törvényjavaslat két nevezetes pontja ellen erélyesen tiltakozik. Értekezletünk mindkét pontra nézve szívesen osztja a „Testvéri szózat” nézetét. Tény ugyanis, hogy a szándékolt újítás, „mely a kisebb egyházak egy szavazatával szemben a nagyobb egyházaknak 12 szavazatig terjedő választási jogot akar adni, mindazon választási ügyekben, melyek a felsőbb egyházi hatóságok tagjainak s ezen hatóságok tisztviselőinek választására vonatkoznak,” ez nemcsak a keresztyén testvériség rovására járó intézmény lenne, de első lépés volna a protestáns elvekkél összeforrt zsinat presbiteri rendszer felforgatásához, midőn a népesebb egyházak akarátának kivételére csak a tisztántúli egyházkerületekben levő 42 nagyobb egyház részéről 137 szavazattöbbséget biztosítana. Ugyancsak ellenzi értekezletünk a másik, hasonló intenciójú újítást is, mely szerint jövőben a konventi tagokat, a presbitériumok mellőzésével, az egyházkerületek választanák, mint ez a

tisztántúli kerületben, ideiglenesen gyakoroltatik is. Értekezletünk e protestánsellenes javaslatokat egyházi életünkre károsnak találván, felhívja egyetemes értekezletet, hogy a „Testvéri szózat”-ban kifejtett nézeteket magáévá tevén, pártolólág terjeszsze az egyházmegye s ennek útján a többi egyházmegyék elé.

Énekes-könyvünk reformjának napirenden levő, sokképen vitatott kérdésével szemben, értekezletünk — főleg a tapasztalat által nyújtott tanulságokat tartva szem előtt — a közép utat választja. Azt nem mondhatjuk, hogy az énekes-könyvet egyáltalán nem kell reformálni; sőt elismerjük, hogy, mint 100 évvel ezelőtt, úgy jelenleg is „ekkleziánk énekek sokaságával nagyon megterhelve” és pedig nagy részben olyanokkal, melyek nemcsak zenei tekintetben nem levén énekelhetők, felesleges helyet foglalnak el, de sajátos zsidós világnézetű, a keresztyén morállal itt-ott meg nem egyező szövegeiknél fogva, mint olvasmányok sem tűrhetők meg egy, a kor kívánalmának megfelelőleg szerkesztett énekes-könyvben (ha ugyan egy „énekes-könyv”-ben bárminemű „olvasmány” egyáltalán helyet foghat, mint ezt azok állítják, kik zsol-tár-énekeket a 150 numerus nélkül képzelni sem tudnak), aztán meg a nyelvezet is, bármily közvetlen és meleg is a maga ódon zamatával, de már csak technika dolgában is bizony itt-ott javítást igényel.

Mindezek a szempontok tehát — ha a protestantismus elveivel ellentétbe jönni nem akarunk — a haladást, a javítást teszik kívánatossá. Ámde, ha a gyakorlati kivitel tekintjük s eszünkbe jut a népnek vérévé vált nagymérvű conservativismusa, melyet talán mi, vidéki papok ismerünk legjobban, magunk is visszaborzadunk nemcsak attól a romboló munkától, mit az egyes énekekkel szemben az eddig megjelent „Előmunkálatok”-ban találunk, hanem attól a visszahatástól is, mit a fenekestől felforgatott új énekes-könyv a nép között fogna kelteni. Reformáljunk azért, de kellő óvatossággal és mérséklettel. Ne forgassunk fel minden éneket akár kell, akár nem; hadd maradjon meg a maga ódon zamatával, közvetlen melegével, szent naivságával; hadd sántikáljon benne a rithmus, döcögjön a rím, csak lélek és igazság lebegjen a mohos szavakon.

Mi tehát nem annyira az egyes szövegekben, mint inkább az énekes-könyv egészében, annak beosztása s szerkesztésében óhajtanók a reformokat. Így a használatlan énekek mind kihagyandók, dallamaikkal együtt; legyen felényivel kevesebb dallam, de ezek taníttassanak be szigorú pontossággal, hogy éneklésünk jövőbeni tisztességesebb, lelket emelő legyen; általában célszerű volna, ha a helyett, hogy kísérletek kiadásával bibelődünk, melynek jó része már a dallam szerencsétlen választása miatt sem állja meg a helyet, egy ahoz értő bizottság jelölné ki azon 50—60, esetleg a feledésbe ment ősi magyar melódiákkal megpótoló dallamot (ha mindjárt a katolikusoknál is használatos az), melyek dallami szépségök, a magyar kedélynek megfelelő hangulatuk s rithmikus beosztásuk folytán az új énekes-könyvnek is díszére válhatnak. Ugyan ennek a bizottságnak tétetnék feladatává az, hogy tekintettel a szövegírók gyakran hiányos zenei ismeretére, megjelölne azon eszmét, gondolatmenetet, mely egyik-másik dallam motivumain átvonul, sőt feltüntetné azon rithmikus beosztást, mit a dallam természete a szövegtől megkíván. Így talán inkább lehetne kilátásunk úgy költészeti, mint művészeti szempontból jobban sikerült énekekre. A vasárnap délelőtti és délutáni énekekre való beosztást talán célszerűbb volna egyházi beszéd előtti és utánival cserélni fel; mert hiszen délután is ugyanazon Isten tiszteletére, ugyanolyan érzelmek tolmácsolására gyűlünk össze, mint délelőtt; mi-

ért ne énekelhetnők az „Ó könyörgést meghallgató“-t ezután is délelőtt, jöllehet az énekügyi bizottság (ő tudja miért), azt délutánra tette?

Ilyen és ezekhez hasonló, inkább általános jellegű reformokkal, azt hisszük a nép is — kivált ha a lelkészek és tanítók által valami módon előkészítettnek — hamarabb megbarátkoznék; míg egyik-másik kedvenc énekének fenekestől való felforgatását nem könnyen szívvellené el.

Farkas Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Szíves kérelem.** Lapunk 16. száma, a váratlan megrendelések következtében, teljesen elfogyott. A kik nélkülözhetik, méltóztassanak azt pénzért vagy szívességből részünkre visszaküldeni. **A kiadóhivatal.**

— **Felvilágosításul az én orthodox elleneimnek.** Unitárellenes magyar orthodoxiának lehetne nevezni azt a Melius által inspirálta s magát a hazai ev. ref. egyháziasággal azonosítani törekvő debreceni kalváni irányt, a melyet egy idő óta — úgy látszik — erősen kísért az unitárizmus rémes szelleme. Így Balogh Ferenc, a modern debreceni orthodoxia lelke, a „Szabad Egyház“ 9. számában, „különös tünemény“-nek jelzi azt, hogy én mint ág. hit. ev. prot. ker. hittanár „Renaissance és reformatió“ címmel — a megtisztelő felhívásnak engedve — értekezést küldtem a kolozsvári unitárius Dávid Ferenc-egyletnek, s hogy azt Grátz Mór barátom, mint ugyancsak ág. hitv. ev. lelkész, ott tényleg fel is olvasta. Nekem ajánlott vezércikkében élénk vonásokkal rajzolja aztán Kanyaró művével az unitárizmus romboló hatását, s „jóindulattal és barátilag arra kér“, hogy „a nálunk szaporodni látszó ily fajta különös tüneményeket jövőre tüntessem el, mert különben félreértésnek tehetem ki magamat.“ „Ha Lipcsébe elhat új szereplésének híre — úgy mond befejezésül: — Luthardt tanár onnan azt írhatja, mit Luther írt volt az eperjes-vidéki lelkipásztorokhoz 1544-ben Dévairól: „felette csodálkozom . . . nálunk oly jó hírben van ő.“ Bizonyára „építsük a magunk házat jó lelkiismerettel és segítsünk az igazi testvérnek, ez a megnyugtató, mert akkor teljesítjük a hűség és szeretet erényét.“ Azzal azonban nem építünk, ha minduntalan szidalmazzuk az unitárizmust, a melytől még a protestáns, pláne keresztyén jelző is megtagadjuk. Hogy mit ír majd rólam, vagy nekem Luthardt „szerepléséről Eperjestré, azt nem tudom,“ de annyit tudok, hogy már az ő lapjaiban is elismeréssel szólottam a hazai unitáriusok egyházi és irodalmi életéről. Kanyaró művét természetesen én sem helyeslem, modorát, azt hiszem, Kolozsvárt is károsnak tartják az igazság érdekében; az unitárius theológia ölte meg benne a történetíró épügy, mint Jansenben az ultramontanizmus. Azonban a keresztyénség történetéből úgy tudom, hogy az unitáriusok is keresztyének és protestánsok, nekik is meg van a maguk helye az Isten országának művében és történetében; pláne egyházi életükben sok az emelő, irodalmuk pedig tiszteletre méltó. A prot. hit és tudomány szabadsága érdekében, a melynek megsértésével a protestantizmus életfájának gyökerét támadjuk meg, engedjük őket is üdvözülni, s a maguk módja szerint és eszközeivel építeni az Úr országát. Elég itt hivatkoznunk a külmiszi történetére, hogy mennyit köszönhet a protestantizmus ügye a kisebb prot. felekezetek hitbuzgó s önfeláldozó fáradozásainak! Nem bizonyult-e be rajtuk, hogy az Úr sokszor a kicsinyeken építi a maga országát? Azt a türelmetlen unitárellenes áramlatot tehát, mely néhány év óta izgatottságban tartja a debreceni orthodoxia némely híveit ideben s a külföldön egyaránt, nem a prot.

felekezeti öntudat szerencsés ébredésének, hanem beteges „tüneménynek“ tekintem épen pozitív evangéliomi prot. ker. álláspontomból kifolyólag, a melyet csak az íge kötelez és semmi más. Mi szüksége volt Balognak arra, hogy a Szemlében „Channing és Parker meteoroskodása koráról“ írjon és azt állítsa, hogy „külföldi sugallatra és titkos műveletre inkább az unitárius Channing missionáriusává szegődünk.“ Én a XIX. század ama profétájának — mint Hase őt nevezi — mély vallásosságú művein épültem, azok erkölcsstanát a fenséges krisztusihoz hasonlóan tartom. Vagy mi szükség volt arra, hogy Diesőfi és dr. Erdős a művelt külföldnek, elég sajátos módon — egyebekről nem is szólva — azt írják: „Ja, wir Debrecziner behaupten es für immer aufs bestimmteste, dass die Unitarier nicht zu den Protestanten gehören und dass sie als solche den Arbeitsplan eines prot.-litter. Vereins nur stören würden, falls sie zu Mitglidern desselben wären angenommen worden.“ Hát a Prot.-egyletben, mely pedig legújabb egyházirodalmi viszonyaink egyik legszebb fejezete, nem munkálta-e együtt a három prot. felekezet a mi irodalmunkat? S végül mi szükség volt Debrecenből inspirálni azt a hírhedt Böhl-féle cikket, a melyben — nem tudom — az elfogultság és rosszakarát, több-e vagy pedig a határtalan ignorantia a mi dolgaink körül? Kálmán Farkas pláne odáig megy, hogy inkább a muhamedánt mondja testvérének, mint az unitáriust. Szerettem volna, ha velem együtt keblére ölelhette volna legközelebb Kisászsiában azt a muhamedánus „testvért“! Uraim, szép a hitbuzgóság, de csak úgy, ha nem türelmetlenkedik; ha evangéliumi szeretettel is párosul! Nekünk Melius sok tekintetben türelmetlen szellemére ma már nincs szükségünk, mert a 19. század vége felé élünk! Tudományos theol. érdekből tarthatok én felolvasást Kolozsvárt is, meg Debrecenben is, felekezeti egyházi tekintetben pedig nem tarthatok Kolozsvárral, de Debrecennel sem, mert pozitív evangy. prot. ker. álláspontom a prot. hit és tudomány szabadságát hirdeti s a türelmetlenséget, mint római fegyvert kerüli és elítéli. Eperjes, 1891. május 24.

Dr. Szilávik Máttyás,
theol. tanár.

— **Minisztereri rendeletek. I.** A cultusz-miniszter 565. sz. a. körrendeletet intézett az egyházi főhatóságokhoz a hivatalos levelek portomentessége tárgyában. E rendeletnek a lelkészeket érdeklő pontjai a következők: I. A portomentességi szabályzat B) 8. pontja szerint portomentesek valamennyi törvényesen elismert vallásfelekezet egyházi hivatalainak és anyakönyvvezetőinek vallási, anyakönyvvezetési (t. i. házassági, születési és halálozási), iskolai és egyéb hivatalos ügyben váltott levelei; továbbá a fentnevezetteknek a polgári és katonai államhatóságok és hivatalok és a törvény által velük egyenlő rangba helyezett közegekkel, az udvari hivatalok és rendjelek irodáival váltott levelezései. 2. A portomentességi szabályzat D) pontja szerint: a díjmentesség nem terjed ki a helyi forgalomra, kivéve azon hivatalos leveleket, melyek nem a felvevő postahivatal székhelyére, hanem a kézbesítési kerülethez tartozó valamely községbe szólnak. 3. Az ajánlati díj alól az egyházi hatóságok felmentve nincsenek. 4. A portomentességre igényt tartó levelek küllelékei tekintetében a portomentességi szabályzat E) pontja a következő szabályokat állapítja meg: I. Minden portomentes levélnek a hivatalos pecsét lenyomatával, vagy raggyégyével (vignette) kell lezárva lennie (Kivéve, ha a feladó hivatalos pecséttel ellátva nincs). A boríték címdalának felső jobb sarkára fel kell írni a küldő nevét és ha ez nem hatóság, testület vagy intézet, hanem valamely hivatalos közeg, ebbeli minőségét. II. A boríték alsó bal sarkán záradékban ki kell tüntetni azt, hogy

a levél portómentes ügyet tartalmaz. A portómentességet élvező állami és katonai hatóságokhoz záradékul elég, ha „hivatalból” megjelölés használtatik, a portóköteles címzettekhez intézett hivatalos levelekre: „közszolgálati ügyben portómentes” záradékot kell felírni. III. Az egyházi portómentes levelezéseknél mindig ki kell jelezni a záradékban a levelezés tárgyát képező ügyet is, pl. választási, oktatási ügyben portómentes. Ha valamelyik portómentes szállítás végett postára adott levél, az előadott kellékeknek meg nem felel, a postahivatal köteles azt a feladónak visszaadni, felvilágosítás mellett. 5. A „Postai Tarifák” 67. §-a szerint a kocsipostával portómentesen szállítatnak: I. Az állam felszólítására gyűjtött könyradományok, ha bankjegyek, értékpapírok vagy más nemes fémekből állanak; továbbá a hadsereg számára gyűjtött tépés, fehérnemű s eféle küldemények stb. II. Mindazon értéknylvánítás nélkül feladott iromány, nyomtatvány, tervrajz és térképküldemények, melyek a levélpostánál portómentességet élveznek s csupán 1 (egy) klgammot meghaladó súlyuk miatt szállítatnak a kocsipostával. III. Portómentes kocsipostai küldemények csomagolására, pecsételésére, tartalom- és az érték nyilvántartására ugyanazon szabályok érvényesek, melyek a levélpostánál előírva vannak, emellett azonban szükséges még, hogy a címírat és szállító-levél (mely utóbbi egészen írott is lehet és bélyegmentes) felső részén a küldő hatóság neve és az ügyszám, mely alatt a küldeményre vonatkozó ügy nála tárgyalatik és az alsó bal sarkon a hivatalos szócskán kívül még az ügy is kiteendő (pl. egyházi). IV. Portómentes csomagküldemények csak 10 kilogrammig fogadtatnak el, ha pedig azon helyre, hova a küldemény szól, csak gyalogposta jár, az esetben csak 10 kilogrammot lehet feladni; ennél fogva ha a küldemény nagyobb súlyú, apróbb csomagokra kell osztani. V. A fentebb elő nem sorolt más ügyek pl. irodaszerek stb. portókötelesek még az esetben is, ha portómentes hatóságtól ugyanolyanhoz intéztetnek. VI. Kocsipostai küldemények a felvevő postahivatal kézbesítési kerületében sem élveznek portómentességet. 2. A tanítónő-képezdebe való felvételi szabályzatot a vallás- és közoktatásügyi miniszter folyó év május 2-án a következő rendelettel módosította: „Tapasztalván azt, hogy számos szülő az állami tanítónő-képezdekéket pusztá nevelő-intézeteknek tekinti, a melyben leányának az állampénztár költségén való kiképzetését eszközölheti a nélkül, hogy kötelezve érezné magát arra, hogy e költsékezés viszonzásául leányát csakugyan tanítónői vagy nevelői pályára adja: szükségesnek látom a tanítónő-képezdekbe való felvételt szabályozó 1887. évi június hó 18-iki 8304. számú rendeletet a következő rendelkezésekkel kiegészíteni: 1. A felvételnél az igazgató-tanács és tanári testület figyelemmel legyen arra, vajjon a jelentkezőnek családi viszonyai valószínűvé teszik-e, hogy az illető csakugyan a tanítónői vagy nevelőnői pályára fog lépni. 2. Mindazok a szülők, a kiknek leányai az állami tanítónő-képezdekben fönálló ingyenes tanításon kívül bármi más segélyre (egész vagy részben való teljes ellátás, bennlakás, bennékezés, pénzsegély) igényt tartanak, tartoznak folyamodványukhoz kötelező nyilatkozatot csatolni arról, hogy az esetben, ha az illető növendék, az önkaratán vagy önhibáján kívüli akadályoztatás esetét kivéve, képesítése időpontjától számítva, legalább öt éven át a tanítónői (nevelőnői) pályán működni nem fog, vagy ők, vagy a növendék kötelesek a kiképzetésre fordított államköltséget az államnak visszatéríteni. Ezek a kötelezvények az illető intézet irattárában megőrzendők. Figyelemmel továbbá arra, hogy minden évben nagy számban érkeznek a tanítónő-képezdekbe való felvételt kérő

folyamodványok közvetlenül a vezetésem alatt álló miniszteriumba, holott itt elintéztést nem nyerhetvén, csak szaporítják az amúgy is tetemes irodai munkát, egyidejűleg felhívom a kir. tanfelügyelőséget, hogy hasson oda, miszerint ama folyamodványok a fentidézett rendelet 1. és 2. pontja értelmében ne a miniszteriumhoz, hanem az illető tanítónő-képezde felügyeletével megbízott kir. tanfelügyelőhöz küldessenek.”

— **Egy kis egyház életéből.** Egyszerű, de szép és fölemelő örömnepnapja volt a *felső-barcikai* ev. ref. egyháznak folyó hó 24-én. Már kora reggel ünnepi szint öltött a kis falu s midőn a harang hívó szava megzendült, sietett mindenki, hogy hálát adjon Istennek velünk közölt megszámálhatatlan javaiért. Közelből és távolból sereglettek a hívek, hogy személyesen győződjenek meg a hallottak valóságáról. Mert igazán nem is minden-napi esemény e mai világban az, hogy egy alig 200 lelket számláló egyház 10—15 év leforgása alatt iskolát, parochiát, templomot csinosan felépítve, sőt újabban a csekély tanítói fizetést is 100 forinttal fölemelve: úgy akarja megünnepelni, anyaegyházzá alakulásának 100-ik évfordulóját, hogy a hitbuzgó ősök nyomdokait követve, ő is áldozatot tesz az Úr oltárára s a maga szegénységével, az elemi csapások özönével nem törődve, Istenben s az emberbarátok pártfogó szeretetében bízva, lelkesedéssel gyűl s összerakja filléreit, hogy egy izléses tornyot építtessen Isten dicsőségére s a község szépítésére. Az alkalmi ima és beszéd elhangzása után fehér ruhába öltözött lányok emelték fel és vitték ki a feldíszített s a templom közepére felállított gombot. A nép, kijöven a templomból, megállt a templom előtti tágas téren, várván a történendőket. Megint megszólalt a harang, felzendült a buzgó éneklés s a feldíszített jelvény lassan emelkedett fölfelé a leányok által hajtott csiga-szerkezeten. Százak imája, reménye szállt utána. Megható volt különösen a Fejes László építő-mester talpraesett beszéde, ki a torony tetején állva elmondá, hogy Isten segítségével ez a 27-ik alkalom, midőn a torony koronáját fölteszi. Dicsérte a nép törhetlen szorgalmát, buzgó munkálkodását, vallásosságát s egy futó pillantást vetett a 100 év főbb eseményeire. A szokásos pohárköszöntések lehangzása után befejezésül megint megzendült a nagy közönség buzgó éneke s elszólt ki-ki a maga csendes otthonába. A vidékiek csoportosan zárandokoltak ismerőseik, rokonaik házához, hogy tovább beszéljenek a történekről. Az öröm a lelkesedés, megható volt s mindenki a szentlélek csudálatos erejét érezte fölmelegült szívében. És én boldognak érzem magam, hogy a poros aktákból kikeresett évszám, a megpendített eszme, az adakozásra felhívó beszéd s a házról-házra járás, lelkesítés nem maradt pusztában kiáltó szó, hanem megtermette nemes gyümölcsseit s a pusztá romok helyén a szép Sajó mellett a kicsiny falunak most már:

Égre néző tornya magyarázza,

Hogy a templom a nagy Isten háza!

F.-Barczika 1891. május 25.

Szuhay Benedek,
ev. ref. lelkész.

— **A görög nyelv tanítása érdekében.** Haris Pál görög főkonzul a vallás- és közoktatási miniszterhez egy emlékiratot nyújtott be, melyben kéri, hogy a görög nyelv tanításánál a régi Erasmus-féle kiejtés helyett az új görögöt használják, és hogy a budapesti kereskedelmi akadémián a görög nyelv számára tanári szék állíttassék, mert a görög nyelv ismerete igen fontos szerepet játszik keleti kereskedelmünkben. Az akadémia klasszika-philologiai bizottsága, mely az emlékirat tanulmányozásával bízott meg, melegen pártolja a főkonzulnak azt a kérelmét, hogy a kereskedelmi akadémián a görög nyelv számára tanári szék állíttassék, sőt az

emlékirat indokolása folytán azt sem ellenzi, hogy a régi helyett az új kiejtés használtassék. Ez az előterjesztés az akadémia folyó hó 25-én tartott gyűlésén hosszas vitát idézett elő s az egész ügy világosabb és határozottabb véleményadás végett az első osztályhoz utasított.

— **Az osztott népiskolák számára földrajzi és számtani tankönyveket** és vezérkönyveket szándékozik kiadni a közoktatási kormány s ezek tervezetét a közoktatási tanácssal már el is készítette. A könyvkiadókkal versenyezni fog az állam s győzelme igen valószínű. Úgy látszik, hogy a községi és állami népiskolákból a kormány által eddig engedélyezett tankönyveket is ki fogja szorítani a miniszter, mert a tanfelügyelőkhez legközelebb intézett rendeletében meghagyja, hogy jövőre a nevezett intézetekben csak az állam által kiadott könyveket szabad használni.

— **Egy püspök mint a „Dunántúli Közművelődési Egyesület” ellensége.** Br. Hornig Károly veszprémi r. kath. püspök, egyházmegyéje összes papjainak megtiltotta, hogy a „Dunántúli Közművelődési Egyesület” tagjai közé beiratkozzanak, s hogy a templomok alapjából adományokkal támogassák az együletet. Azt hiszszük, hogy ehhez nem kell commentár!

— **A néptanítók nyugdíjának rendezésére vonatkozó törvényjavaslat** valószínűleg nem sokára tárgyalás alá kerül. A számítások szerint, állítólag, a tanítók eddigi járuléka teljesen elég arra, hogy a tanítók épen olyan nyugdíj-kedvezményben részesüljenek, mint az ország többi tisztviselői. A törvényjavaslat szerint ezentúl a szülék minden iskolás gyermek után 10 krt fizetnének a tanítói nyugdíjintézet javára. A fizetés-képtelen szülék illetősége a büntetés pénzekből fedeztetik.

— **A „Magyar Hírlap” újdonság-pályázata.** A „Magyar Hírlap” minden hónapban 10 arany pályadíjat tűz ki egy érdekes hírre, melynek az érdekességén kívül még eredetinek, frissnek és igaznak is kellene lenni. Az első határidőre, május 20-ikára 332 pályázó hír érkezett a „Magyar Hírlap” szerkesztőségéhez, melyek közül „A király üzenete” című, Nagyváradról érkezett újdonság nyerte el a díjat. Az újra beküldött 10 arany pályadíjra a június 20-ig beküldött újdonságok pályáznak.

— **Zsófia görög trónörökösnének,** néhai Frigyes császár leányának, az orosz egyházba való áttérése Németország protestáns köreiben rendkívül fájdalmas benyomást keltett, sőt a görög lapok sem mind helyeslik ezen apostasiát, „A hét” című lap pedig nyíltan rosálja a hercegnő elhatározását, a mely által ő hazájának s családjának dicső hagyományait elfeledve, vallását változtatja csak azért, hogy a görög nép műveletlen részének lelkesedését megnyerje, holott a görög nép türelmes s a vallási különbség nem akadályozza őt abban, hogy uralkodóját szeresse, mint ezt a király példája igazolja, ki hű maradt protestáns hitéhez. Az *evangyéliomi szövetség* (Ev. Bund) ápril 30-án tartott gyűlése ezen áttérés ügyében a következőket határozta: „Az evangy. szövetség szász-földi (Provinz Sachsen) fiókjának közgyűlése mély fájdalomnak ad kifejezést azon hír felett, melyről a német evangélikus nép értesült, hogy német evang. fejedelmi leányok a görög-katholikus egyházba léptek vagy lépnek át. Különösen oly időben, midőn az az egyház a maga hatalmas körében az evangélikus vallást erőszakosan üldözi, nem várónok ezt az evang. fejedelmi családok tagjaitól, kiknek a reformatioban való részvételük legdicsőbb emlékeik közé tartozik. A közgyűlés azon reményét fejezi ki, hogy jövőben a német evang. fejedelmi családok tagjai, miként a hazában, úgy a külföldön is, szilárdan fognak ragaszkodni evangyéliomi hitükhöz s példájuk által az evang. népet erősítendik a rendíthetetlen hithűségben.”

— **A Károlyi-biblia háromszázados örömnepének Emlékkönyvét** Zelenka püspök, ápril 16-án kelt körlevelében meleg hangon ajánlja a kerületéhez tartozó eszereknek a megvételre és terjesztésre. Szerinte az emlékkönyv a hazai protestantismus szempontjából nagy jelentőségű országos ünnepélyt öröktíven meg, mellette, mint a multnak lángtűze s a jelen oltár-fénye mellett felmelegszik a hiendők és teendők szent forrása, a biblia iránt és az evangyéliomi egyház iránt való szeretet s az egyháznagyok emlékének áldott élete meghosszabbodik. Egyidejűleg lelkesen buzdít a „Károlyi-alap” célja s annak közös erővel leendő elősegítése mellett is. Vajha nem hangzanék szózata a pusztában s támadnának utána mások is szóban és tettekben egyaránt fényeskedők! **Az Emlékkönyvet a papok, tanítók, tanulók, parokhiális és iskolai könyvtárak ezentúl is 1 frtért kaphatják július hó 1-ső napjáig.** A gimnáziumi és akadémiai tanulók részére igen beillik jutalomkönyvnek is.

— **Adományok a sárospataki főiskolai tápintézetre.** Szabó Sándor, Ugocsamegye egyik főszolgabírája és *Biki Ferenc* gyulai lelkész, mindketten főiskolánk volt növendékei, hálájuk jeléül 5—5 frtot küldtek a tápintézetre. A köszönettel fogadott adományt rendeltetése helyére juttattuk.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** igazgatóválasztmánya a folyó évi június hó 3-án, délután 5 órakor Budapesten, az evang. ref. főgimnázium (Lónyay-útca) könyvtár-termében gyűlést tart, melyre az igazgatóválasztmány tagjait ezennel tisztelettel meghívja az elnökség.

— **Az évzáró vizsgálatok a miskolci ev. ref. felsőbb leánynevelő-intézetben** a következőkben rendben fognak megtartatni: június 15-én, délután 3 órakor az *ének- és zenevizsgálat*; ugyanezen a napon délelőtt 9 órától 11-ig a *kisebbségek növendékeinek vizsgálatát a zongora tanulásból*; június 16-án, délelőtt 9—12-ig, délután fél 3 órától 6 óráig a felsőbb osztályokra előkészítő *elemi 4 osztály vizsgálatát*; június 17-én, délelőtt 9—12-ig, délután 3—6-ig az *első felső osztály*; június 18-ikán, délelőtt 9—12-ig, délután 3—7-ig a *második felső osztály*; június 19-én, délelőtt 9—12-ig, délután 3—7-ig a *harmadik felső osztály*; június 20-án, délelőtt 9—12-ig, délután 3—7-ig a *negyedik felső osztály* növendékei tesznek vizsgálatot a különböző tantárgyakból. Ezeken a napokon a növendékek *rajzai* közszemlére lesznek kitéve. Június 17-től 20-ig lesz a *kézimunkakiállítás*. Ezekre a napokra az érdekllett szüléket és nevelésügy barátokat tisztelettel meghívja. Miskolcon, 1891. május 24. Az intézet előjárósága nevében:

Tóth Pál, igazgató.

— **A m-szigeti ev. ref. egyháztanács** ez év kezdetén gyűjtő íveket küldött szét több ízben leégett templomának felépíthetése végett. Az adományok csak lassan cseperegtek s a határidő eltelt a nélkül, hogy a kényes pontra helyezett gyűlekezet hozzá kezdhetne szép tervnek kiviteléhez. Az egyháztanács tehát újabb felhívószózatban kereste meg a gyűjtő ívek elfogadóit, hogy szíveskedjenek saját körükben mindent elkövetni, hogy mennél többen, ha csak csekély morzsával is hozzájáruljanak az ő jó szándékának megvalósításához. A buzgó egyház kérelmét ismételt is melegen ajánljuk t. olvasóink figyelmébe! A gyűjtő íveket — elszámolás céljából — minden melléklet nélkül is vissza óhajtja kapni nevezett egyháztanács. A kérő szózat alatt Szikszay Zoltán, lelkész és Szöllősy Antal, főgondnok nevei állanak.

— **Főveggel-e vagy a nélkül?** Volt már szó e lapok hasábjain a temetésekről, de inkább csak a búcsúztatók és rossz énekversek miatt. Én — e tárgyat illetőleg — másfelé akarom egy percre az olvasó közönség figyelmét terelni. A mennyi ház, annyi szokás divatozik nálunk a

temetéseknél. Csak két egymás mellett levő községben sincs egyöntetűség; egyikben levett, másikban feltett főveggel foly a szertartás. Nem vitatom; melyik jobb, vagy melyik rosszabb; hanem e helyett ide jegyzem két szomszéd papnak e tárgyban folytatott beszélgetését. Az egyik így szól: Mi feltett főveggel végezzük a temetést. A másik: No már ezt helytelennek tartom, hiszen a temetés istenítisztelet, akkor hát a templomban is tegyék fel fővegeket! Nem tartom észszerűnek — folytatá az — akár egy nyári forró napon, akár téli, esős, havas, viharos, hideg időben óra hosszat főveg nélkül lenni; első az egészség, aztán, szerintem, az istenítisztelet értékét nem szállítja az alább, ha feltett főveggel foly le a szabadban; természetesen, az úri imát mindig fedetlen fővel mondom. Az utóbbi ismét az istenítisztelet szentségére hivatkozott egyéb érvelés nélkül. Barátom! mond a másik, vegyünk fel egy öreg lelkészt, egy zordon, késő őszi napon, p. o. járvány idején három halottat kell eltemetnie s ez ugyanannyi órába kerül, már most ez a — talán beteges pap három órát rút időben, fedetlen fővel töltson szabad ég alatt s midőn mindenféle intézkedések megvannak téve a hatóság részéről is a járvány megszüntetésére, ő maga, mintegy készakarva dobja oda egészségét, talán életét? S ki tudja, ha egy-egy temetés nem hozza-e magával a kholera bacillusait? De hát a templomban mért nem teszed fel a kalapot? Így hangzik az ellenérv. Hát azért, mert ott nem szabad ég alatt vagyok. Hát a temetést nem tartod istenítiszteletnek? De igen, s mint ilyet szoktam végezni rendesen. Feltett kalappal?! Ó nem, de igenis a törvény által előírt papi fővegem s öltönyömben. Szerintem az éneklés is istenítisztelet, akkor hát vedd le fővegedet az úton is, a sírnál is, ezt hozza magával a következetesség. Úgy tudom: nincs megállapítva egyiknek előnye a másik felett; úgy tudom: ének és ima együtt teszik az istenítiszteletet. Szó sincs róla, le kell venni a kalapot a háznál úton és sírnál is. Barátom acél izmaid vannak, jó egészséged van, te talán kibírod, felfogás dolga; intézzék el azok, kik arra hivatvák. Azt azonban mondhatom, hogy ez a te fővegnélküli körmeneted igen tömjén szagú lenne a modern eszmék világában. Várjuk mit mondanak mások.*

Heőparti.

* Nem tudom a mások véleményét, de a magamé az, hogy mindannyiszor, a mennyiszor egészségünk kockáztatása nélkül tehetjük, le kell vennünk fővegünket a temetési szertartás egy bizonyos részének tartama alatt. Ez pedig nem az „*Uri-ima*” csupán, a mi innen el is maradhat, hanem általában az ima. A lelkész legyen e tekintetben a példa s ő legyen bölcs arra, hogy mikor lehet és illik a főveget leemelni! E tárgyra még visszatérünk.

Szerk.

Szerkesztői üzenetek.

K. K. A kért 10 példányt elküldtem. Az a bizonyos elvi kérdés érdekes inkább, mint fontos s nem rontunk vele. Különböző jó helyen tapogatózol. — U. J. Az utolsó posta Füzesér-e, vagy Nagymihály? Az utóbb reklamált számokat emide indítottuk. — *Kíváncsinak.* Bizony nem tudjuk, hogy a gyakorló lelkész urak miként szándékoznak magokat a jubileumi album számára lefényképeztetni, de a zsinati ruha semmiesetre sem válik szegényökre, még ha a leendő zsinat más uniformist találna is elfogadni. — Gy. J. Várom azt a bizonyost. — M. F. Levéllel igyekszem megnyugtati aggodalmaskodó szívedet; azt hiszem: dülöre jutunk. Én állok ígéretem mellett. — M. J. Serkenj fel, a ki aluszol! — B. S. Köszönet a figyelemességért. A kért utasítás nem sokára elkészül. A megbízottak most forró napjai következnek. — Csáki Jenő. Szükség volt, jó hogy el nem maradt, köszönet érte. — K. S. Most már a Colare-féle kérdésekre is sor kerül; készülhetsz. — F. L. A kérdésre feleltem. — K. E. Jármi. A küldeményt kaptam s kívánsága szerint megmutattam az illető szakférfiúnak. A kért művet ma (Szombat) postára tettem. — F. J. Meddig tart még a kassa-

völgyi esperesség? némasága?!... Kihajtott-e a szobor körül a berek? — Sz. B. Szívesen teljesítettem kívánságát. — X. Y. A „*Mótrahegyi*” név ál-név. Nem az a kérdés, hogy kicsoda ő, hanem az, hogy mit írt. Ezt lehet cáfolni is, amazzal senkinek semmi köze.

Pályázat tanári állomásra.

Az államilag segélyezett sepsi-szentgyörgyi evang. reform Székely-Mikó-kollegiumhoz, mint főgimnáziumhoz két rendes és egy helyettes tanári állásra pályázat nyíltatik. Az egyik rendes tanszékkal a *természet-mennyiség-tan*, a másikkal a *mértani s szabadkézi rajz és írás*, a helyettes tanári állással a *német, latin nyelv és irodalom* tanítása van egybekötve.

Az első tanszék javadalma 1200 frt fizetés, 200 frt lakáspénz, egy- esetleg két izben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. A második tanszék javadalma 1000 frt fizetés s 200 frt lakáspénz. A helyettes tanár javadalmazása 800 frt évi fizetés. Az 1892—93. iskolai évre ez utolsó tanszék is rendes tanárral fog betölteni, mely esetben a javadalom 1200 frt fizetés, 200 frt lakáspénz és egy, esetleg két izben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. Mindhárom tanszékre a kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntető s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollegium előjáróságához *folyó évi július hó 4-ig adják be.*

Csak ev. ref. vallású egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt, 1891. május hó 19-én tartott üléséből.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

1—2

Pályázat.

A miskolci ev. ref. egyház egyik vegyes elemi iskolájában a tanítói hivatalra pályázat hirdettetik.

Fizetés 500 frt havi előleges részletekben és lakás.

Az elválasztott tanító a tanításon kívül, az énekvezér és az orgonista akadályoztatása esetén, a templomi énekvezetést is teljesíti.

Pályázók mindennemű okmányaikat és szolgálati bizonyítványukat június hó 25. napjáig *Mikuleczki István* gondnokhoz küldjék.

Az elválasztott hivatalát szept. 1. napján foglalja el.

1—2

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *tornai* egyházmegyéhez tartozó *perkupai* lelkészi állomásra pályázat hirdettetik.

Évi jövedelem: készpénz, termények, föld, rét, szolgalmányok és stólából: 802 frt 70 kr s így ezen egyház III-ad osztályú.

Pályázók kellőleg felszerelt kérvényeiket június hó 25-ig adják be nagytt. *Gyarmathy József*, esperes úrhoz Szilicén.

Miskolc, 1891. május 25.

Kun Bertalan,
püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy fontos zsinati tárgy.» *Orthodox.* — «Az ev. ref. középiskolák egyik módosításra váró tantárgya.» *Buza János.* — «A Protestánsizmus világnézete» (Vége). *Dr. Szlavik Mátyás.* — «Vajányi Lajos emlékezete.» *Gyarmathy József.* — «A lelkipásztor teendői a presbitériumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül» (Könyvismertetés). *Vas Mihály.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

Egy fontos zsinati tárgy.

A tridentí zsinat, melynek az lett volna feladata, hogy a rothadásnak indult egyház-szerkezetet és valláserkölcsei életet reformálja, a változhatatlanság bélyegét ütötte az évszázadokon át botrányosoknak bizonyult r. kath. dogmákra, s azzal a jellemző felkiáltással záródott be: „Átok az eretnekekre!”

Azóta ez az átok ezer meg ezer változatban: templomokban (kivált az úrnapi szent beszédekben!), iskolákban, tankönyvekben, olvasmányokban s az ultramontán sajtó összes termékeiben folyvást hangzik és bizony sokszor volt már foganatja is; a mikor t. i. az abszolút politikai hatalomnak érdekében állott a vallási absolutizmus embertelen — de azért szent — szolgálatát igénybe venni.

Emlékezünk reá. Ott vannak e szövetség véres nyomai a történelem lapjain, a Basták, Barbánók, Karaffák, Szelepcsényiek, Kolonicsokon át le egész a patens idejéig, a mely szomorú visszhangja volt az elviharzott századok siralmainak.

A kik e viharban mindenkor otthon érezték magokat — mert ők voltak annak fő okozói — azok az u. n. *Jesuiták.*

A szabadság gyűlölete, az emberi mindenhatóság imádása s a mérhetetlen uralomvágy adta lélelőket, s noha mindenütt borzalmat támasztottak iszonyú tanaikból folyó gazdálkodásukkal s majdnem mindenütt — még a pápai trónon is — utólrerte már őket egyszer-másszor az eretnekek ellen hangoztatott átok lesújtó ereje: mind e mellett — mint a mesebeli sárkány-fejek — újra kinőnek és maradnak mindig ugyanazok, t. i. a római hierarchia vakengedelmességű szolgái, a lelkiismereti szabadság sírásói, királygyilkosok,

méregkeverők és bármely gonoszságra kész és alkalmas eszközök, ha egyszer céljuk és érdekeik úgy parancsolják.

Nilván bevallott céljuk, az u. n. *eretnekek* és *eretnekség* kiirtása, a kik közé — ő szerintök s az egész róm. kath. egyház szerint — mi is oda tartozunk, sőt első sorban mi tartozunk oda, a közös névvel u. n. *protestánsok.*

Nem tagadhatjuk, hogy fáj tudnunk, hogy ez a Jézus nevével cégéreskedő rend mai nap-ság — a szabadelvű kormány elnézése folytán, sőt oltalma alatt — nálunk is egyre nagyobb tért hódít és bátrabbá lesz fellépéseiben a Mária országának mielőbbi visszaállítása végett. Fáj tudnunk, hogy egy *Haynald*, a ki egykor — legalább rövid időre — maga is megborzadt a pápai csatlakozhatatlanságnak dogmává tételétől, egész sereg jesuita által tartja magát körülövezve és tekintélyével s a trón előtti kedvességével takar-gatja a protestantizmusnak eme nyílt ellenségeit! Fáj tudnunk azt is, hogy még nem olyan régen, a közoktatási kormány feje maga is el-elrándult a kalocsai jesuiták remekeinek — az általuk dressurázott ifjaknak — productioit meg szemlélgetni; de gondosan ki tudta kerülni a protestánsok tanintézeteit, sőt szívesen meghallgatta az azok ellen koholt hamis vádakát. Fáj tudnunk, hogy főuraink s még az u. n. gentri egy része is örömet bizzák gyermekeiket ez ellenséges indulatú rend tanító tagjainak kezébe s engedik becsepegtetni a haza reményeinek szívébe a fanatizmus mérget.

Nem jól van ez így!

A régi békekötések, a melyek a hazai protestantizmusnak életet, jogot és tiszteletet biztosítottak a róm. kath. főpapság elnyelési törekvései és a zsarnok-uralom kénye-kedve ellen: rendesen kikötötték a jesuita rendnek Magyar-

országról való kitiltását. Igaz, hogy ez nem ment valami könnyen; de bizonyosan igen nagy ok volt reá, hogy néha mégis csak megtörtént.

Most itt állunk az 1790/91-ik 26. t.-cikk százados évfordulója és a két protestáns egyháznak egy időben tartandó zsinata előtt. Természetesnek tarthatja mindenki, hogy multunknak összes kedves és kellemetlen emlékei felújulnak lelkünkben és nem vádolhat érte senki, ha mélyen érezzük, hogy abban az elszántságban, a melylyel több mint 300 év óta viselkedik irántunk a jesuitismus, igen komoly intelem szól hozzánk a jövődre nézve.

Az kétségtelen, mivel már temérdekszer megvalósult, hogy a jesuiták ott, a hová egyszer lábukat betették, megkísérlettek és megkísérletnek ma is minden lehetségest a saját céljaik elérése végett. Várva, tűrve, hálót szöve; titokban, nyíltan — a mint lehetett és lehet — hizelegve, alakoskodva hamis tudománynyal, édes beszéddel, bátor tanácscsal és vakmerő cselekedetekkel, megpróbálták lerakni jövődöbeli dicsőségük alapköveit és ez nekik sokszor rendkívüli módon sikerült, annyira, hogy szinte gondviselészerűnek látszott megjelenésök és egész szereplésök. Tudjuk róluk, hogy mesteri szervezetökben művészi magaslatig képesek magukat kiképezni a világámitásra és szemfényvesztésre s hogy voltak és vannak közöttük kiváló tudósok; de tudományuk nem az emberiség javára világító fáklya, hanem tolvaj-lámpa a mások kirablása végett, a történelem meghamisítására és a saját igazai csalfa igazolására.

De épen azért, mert ilyenek, önként tolúl ajkunkra a kérdés: megérdemli-e a hazai protestantismus s kívánja-e a nemzeti szellem, vagy a tudomány valódi érdeke azt, hogy ez a világtörténelemben vér-nyomokkal jelzett rend itt maradjon és nemzeti vagyonból nyert segedelem mellett itt fondorkodjék a nemzet békesége ellen. ...?!

El van ismervé rólunk s újabb időben az országgyűlés is többször hangoztatta, hogy mi protestánsok — a csekélyszámú lutheránus-tótok, vagy tót-lutheránusok kivételével — általában hűséges, sőt tántoríthatatlan honfiak vagyunk. Iskoláink, nevelőintézeteink hamisítottan nemzeti szellemet terjesztenek és óriási mértékben segítik az államot cultur-céljaiban. Nem vágyakozunk „extra Hungariam“ s az alkotmányosan uralkodó királyon felül nem ismerünk semmi földi halandót, a kinek engedelmeskedni volna kedvünk. Pénzünket itt szerezzük, itt költjük el; sem ilyen sem olyan cím alatt nem küldözzük filléreinket az ország határán túl, mert a lelki üdvösségünket is csak itthon keressük.

Azt említenünk sem kell, hogy törvényesen

bevett, sőt az 1848. XX. t.-cikk értelmében teljesen egyenjogúsított felekezet vagyunk azzal a róm. kath. „egyház“-zal, a mely kevélykedik „egyedül-idvezítő“ tulajdonságával s e mellett is szervezett társulatokra van szorúlva, hogy szét ne máljék és a honfitársakból alakult felekezetek ellen örökösen harcot folytathasson a maga elvesztett jogaiért és juháiért.

Igy állván a dolog, szinte megfoghatatlannak látszik, hogy mi — a multak rettentő példája után és saját törvényes jogaink mellett is — szó nélkül tűrjük a jesuitismus előnyomulását! Kicsinyeljük talán az ellenséget? Vagy bizunk saját felekezetünk tételeinek s szellemének ellenálló erejében. ...?! Ez utóbbira van jogunk; de az előbbi nem javasolja a történelem.

Egy nagy hátrányunk van a róm. kath. egyházzal szemben t. i., hogy szegények vagyunk. Minden erőnk a mi hitünk és istenünk; de — úgy tapasztaltuk, hogy pénzért, földi ígéretekért, múló javakért sokan el tudják dobni legdrágább kincsüket is, főleg, ha olyan ügyes ámitók hálójába kerülnek, mint a jesuiták. Ne volnánk csak annyira a mindennapi kenyér keresetére utalva: jöhetne ellenünk a jesuiták száz és ezer hada; zászlójuk fenségétől bizony meg nem riadnánk és senki sem hajolna hozzájuk csupán az ő mennybeli ígéretekért. Dehát nem így vagyunk; apostoli szegénységben élünk, a mi ugyan nem volna baj önmagában, de azzá lesz ellenségeink vagyoni bősége miatt. Ezt nem szabad kihagynunk a számitásból, mikor az 1890/91-ik év százados emlékei gondolkodóba ejtenek s a naponként szaporodó jelek is eszmélődésre serkentenek.*

Ma még a baj nem fenyegető, de azzá lehet. A pápa encylikákban sürgeti a mindenféle társulatok alakítását s ezek titkos célja az „eretnekek“ fogdosása s behálózása. Nálunk is gyorsan szaporodnak az ellenséges célzatú szövetkezesek; az akna-munka lankadatlan kitartással foly; tehát itt az ideje, hogy mi is próbáljunk valamit és pedig közös akarattal.

Volna egy szerény tanácsunk, azaz hogy kettő.

A két protestáns egyház zsinata kérelmezze a jezsuiták kitiltását és a papíroson lévő teljes egyenjogúság megvalósítását.

Az első magában nem volna elég a római kath. egyház továbbra is fentartott rendkívüli kiváltságai és előnyei mellett; a második hiába valósíttatnék meg, ha az a bizonyos társulat továbbra is hazánkban maradna. A magyar kormány, a mely szívesen nevezi magát szabadelvű-

* Egyik felvidéki nagy városban a kath. legény-egylet minden tagja be van már tanítva a lélek-fogdosásra. Szegény embereknek vidékről bekerült prot. ivadékaikat ruhával, pénzzel igyekeznek megvásárolni a r. kath. egyház számára s néhány esetben már sikerült is ez az üzlet, a mint minket értesítenek.
Szerk.

nek, ám mutassa meg szabadelvűségét az által, hogy kiüzi innen azt a társulatot, a mely nyiltan meri magát egy törvényesen bevett s hűnek bizonyult felekezet ellenségének nevezni.

A jesuiták mellett ne hozza fel érvül senki azt, hogy ők tanítanak, s mint tanító-rend működnek. Annál rosszabb, mert ilyen módon kitűnő alkalmuk van a leendő nemzedék teljes megromlására s gonosz tanaiknak a fogékony ifjú keblekbe való beplántálására. Az meg merőben absurdum, hogy itt a nemzeti vagyonból duskáló főpapok ellenségeket tápláljanak ellenünk, a kik még a confirmandus gyermekekkel is ilyen nyilvános hitvallástételünk: „*a más felekezeten levőket pedig, mint keresztyén felebarátainkat szeretem.*“

Lehet, hogy ez a mi tanácsunk, elkésett vagy némelyek szerint nem is ebbe a világba való, de nekünk jól esik, hogy ezt a szerkesztőség engedelmeivel elmondhatjuk a nyilvánosság előtt. A zsinat majd határozni fog a maga nagyobb bölcsesége szerint.

Orthodox.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. középiskolák egyik módosításra váró tantárgya.

A ki ev. ref. gimnáziumaink évi értesítőit átlapozta, bizonyára észrevette, hogy tanintézetekben a tananyag nem egyformán van beosztva. Az egyetemes konvent az 1884-ik évben megállapította ugyan az ev. ref. egyház által fentartott középiskolák tantervét s azt kötelezőnek mondta ki mindenik intézetünkre, de ez a határozata jó részben csak papíron maradt, mert elmondhatjuk, hogy alig van olyan intézetünk, a mely ehhez a tantervhez teljesen alkalmazkodott. Egyik helyen a fentartó és kormányzó hatóság a helyi viszonyoknak megfelelően önként módosította azt, másutt pedig a szegénység nyomasztó hatása alatt kénytelen volt mellőzni, illetőleg felcserélni a miniszteri tantervvel, a melyhez különben annak idején a mi tantervkészítőink is majdnem mindenben alkalmazkodtak, különösen azért, hogy a tanuló ifjak felekezetünk iskoláiból az állami tanintézetekbe és viszont bátran átléphessenek.

Tantervünk megállapítása óta azonban nagyot változtak a viszonyok és körülmények. A közoktatási miniszter 1877-ben kiadott tanítási tervét nemcsak 1883-ban; hanem 1887-ben is módosította, a mi tantervünk pedig maradt az eredeti állapotban, mert egyetemes tanügyi bizottságunk és konventünk nem tartotta szükségesnek azon ez idő szerint még bármit változtatni, esetleg javítani. A másik ennél sokkal fontosabb s minket ev. ref. vallásúakat a legközelebből érdeklő változás tanintézeteink életében, szervezetében történt. Tantervünk megállapítása óta az államsegélyt élvező ev. ref. középiskoláink száma évről-évre szaporodik, úgy, hogy innét-tova alig lesz olyan intézetünk, a mely ha nem élvezi is még az államsegélyt, de annak elnyeréséért meg nem tette volna a szükséges lépéseket. Nagyon természetes, hogy az államkormány nem szereti úgy magyarázni a dolgot, hogy mi, felekezet segítünk az államon a tudományos intézetekre áldozott

millióinkkal, hanem úgy, hogy ő jön a mi segélyünkre évenként egy néhány ezer forinttal s ennek viszonzásául aztán nem is kíván tőlünk többet, csak is annyit, hogy a segélyül adott évi összeg arányában tanárokat nevezhessen ki tanintézeteinkbe, no meg azt, hogy segélyezett iskoláink kötelesek a miniszteri tantervhez alkalmazkodni.

Igy állván a dolog, épen nem lehet csodálkoznunk azon, hogy a mi konventi tantervünk ma már az állami tanítástervvel nem egyezik meg, sőt még azon sem ütközhetünk meg, hogy az ev. ref. gimnáziumok tekintélyes része előtt olyan nem létező valami! Bizony, ha a megkezdett úton fogunk tovább haladni, megérjük, hogy a midőn az egyetemes konvent, illetőleg egyetemes tanügyi bizottság most érvényben levő tantervünket átnézi és esetleg módosítja, már akkor alig lesz egy pár olyan tanintézetünk, a melyet az ev. ref. középiskolák részére készített új tanterv közvetlenül fog érdekelni.

Hogy tantervünk átvizsgálása és módosítása már a közel jövőben meg fog történni, azt különösen egyetemes tanügyi bizottságunk hosszas pihenése miatt, bajosan mernők állítani; pedig hogy tantervünkön van javítani, igazítani való, azt — szerintem — a tanintézeteinktől beérkezett jelentések is eléggé bizonyítják. Úgy látszik, hogy egyetemes konventünk szándékozik is ez ügyben valamit tenni, a mint értesültünk, már az egész iskolaügyet véleményezés végett, az egyetemes tanügyi bizottsághoz át is tette. Vajha ezáltal munkára bírná buzdítani egyházunknak ezt a fontos teendő végzésére szervezett testületét, a melynek annyi év után bizonyára bőven akadna végezni valója.

Hogy tantervünkön van elég javítani és módosítani való, az bizonyos. Én ez alkalommal nem akarom a módosításra és javításra váró részeket sorba kijelölni. Elfogják ezt végezni annak idején az egyetemes tanügyi bizottságban, illetőleg a konventben levő szakembereink. Nekem jelenleg csak az a szándékom, hogy egyik igen fontos tantárgyra, a földrajzra hívjam fel az illetők figyelmét.

Szerintem a tanterv jóságának egyik kelléke, hogy a tananyag helyesen legyen kiválasztva és osztályról-osztályra a tanuló szellemi fejlettségének megfelelőleg legyen beosztva. Középiskolai tantárgyak között talán egységes ment annyi hányatáson keresztül a tantervek készítése alkalmával, mint a földrajz, a minek valószínűleg az volt egyik fő oka, hogy midőn az illetők e tantárgy tanításának feladatát meghatározták s ennek megfelelőleg a tananyagok beosztottak nem voltak kellő tekintettel az alsóbb osztálybeli növendékek szellemi fejlettségére; de oka volt az is, hogy ezt a tantárgyat, a mint gúnyosan szokták mondani: „összeházasították“ a természetrajzzal. Különösen ez a két ok indította a közoktatási minisztert is arra, hogy 1887-ben kiadott tanítástervében a földrajzi tananyagot lényegesen módosította.

Az evang. ref. iskolák részére készített tanterv a földrajz tanításával kettős célt kíván elérni, u. m. *a föld természeti; továbbá annak állami, vagyis politikai viszonyainak ismeretét.* Az állami tanterv már részletesebben határozza meg a földrajzi tudomány tulajdonképeni feladatát, célul tűzvé ki, hogy „mutassa ki, mennyiben függ az emberiség művelődése, a népek társadalmi s állami állapota a lakóhely természeti viszonyaitól; hogy derítse fel ezek hatását az egyes nemzetek történetére s viszontagságaira. Ez értelemben áthidalja a hézagot a természeti s történeti tudományok között, minthogy tárgya, a föld, közös színhelye a természeti erők működésének és az emberi nem munkásságának.“ A főcél kitűzése után a miniszteri tanterv kimondja, hogy a gimn. oktatás nem tűzheti ki célul magának mindazokat a feladatokat és eredmények közlését és megértetését, melyekkel maga a tudomány foglalkozik, hanem az „iskolai tanítás célja az,

hogy a növendékek a haza természeti s politikai viszonyainak lehető alapos ismeretén kívül világos képet nyerjenek az egyes földrészekről és az egész földről, hogy egyúttal megismerkedjenek a természet körébe eső legnevezetesebb tárgyakkal, a mennyiben ezek is az egyes vidékek és földrészek jellemzésére szolgálnak." A két tanterv által kitűzött cél mindenestre igen szép s elismerem, hogy a földrajznak, mint tudománynak csakugyan ez a feladata; csak az a baj, hogy ezt egy 10—11 éves gyermekkel igen bajosan lehet elérni, még pedig a szaktanárok általános véleménye szerint, különösen azért, mert ha a természet körébe eső nevezetesebb tárgyakkal is meg akarjuk ismertetni nagyon is fiatal növendégeinket, a tanításra kiszabott idő legnagyobb részét ezzel töltjük el; ha pedig ezeket csak névleg említjük, bizonyára kevés hasznot hajtunk s a legtöbb esetben azt érjük el, hogy a növendékek nem szerzik meg a kívánt ismereteket. Ezért van az, hogy az 1883. évi miniszteri tanterv megalkotása óta olyan gyakran hallottuk már azt a követelő óhajtást, hogy a természetrajzot külön kell választani a földrajztól, mert sokak szerint nem helyes az, a mit a miniszteri „utasítások" mondanak, hogy a miniszteri tervezet *„jelenleg a maradandó természeti viszonyok tárgyalását is az alsóbb osztályokban a földrajz iskolai feladatának tekinti. A föld ezen természeti leírása nem nélkülözheti teljes képeben az állat-, növény- és ásványvilág jellemző vonásait sem és a feltűnőbb természeti tünneményeket is kénytelen figyelembe venni."* Ezeknek az érvekkel küzdő felszólalásoknak lehet tulajdonítani, hogy a miniszter 1887-iki tantervében a földrajzi tananyag lényegesen különbözik az 1883-iktól. Erre vonatkozó véleményemet egy más alkalommal már elmondván, ezzel újra nem foglalkozom, hanem e helyett a szerintem ev. ref. iskoláink tantervének is *hibája* helyett, egy másik *hiányára* fogok rámutatni.

Konventi tantervünk épen úgy egyik főfeladatul tűzi ki a földrajz tanítása elé az *állami vagyis politikai viszonyok ismertetését*, mint a miniszteri tanterv; de míg a miniszteri tantervben gondoskodva van arról, hogy a növendékek hazánk állami és politikai viszonyaival legalább főbb vonásokban megismertessenek, addig a mi tantervünkben a kitűzött célnak nem felel meg a tananyag beosztása. Konventi tantervünk *Magyarország és a vele természeti összeköttetésben álló osztrák tartományok tanítását* az I. osztály tananyagául jelöli ki, megkívánván, hogy hazánk „*síkságait, felföldeit, hegyeit, vizeit főbb helyeivel együtt a földabroszon tájékozva, ismertessük meg s ezzel összefüggőleg tárgyaljuk az osztrák tartományok physiognomiáját, tekintettel az illető vidékek jellemző terményeire.*" A II. osztály számára Európa, Ázsia, Afrika ismertetését tűzi ki; a III. osztályban pedig Amerika és Polynesia természeti földrajzát s a fölfedezések történetét kívánja taníttatni. Ebből a beosztásból láthatjuk, hogy ev. ref. gimnáziumaink tanulóinak nincs alkalmuk kellőleg megismerkedni hazánk politikai földrajzával; mert igaz, hogy a VII. osztályban a *legújabb kor történetének befejezése után*, fel van véve a „*politikai földrajz*," de az erre fordítható idő alatt meg kell a tanárnak ismertetni a művelt népek jelen állami és társadalmi állapotát, tekintettel azokra a történeti főbb jelenségekre is, melyek századunkban az egyes államok alakulására befolyással voltak, s így hazánkra bizony igen kevés idő jut.

A miniszteri tanterv szerint, az Osztrák-Magyar-Monarchia politikai földrajzát a III. g. osztályban tanítják, a hol a tanulók épen Magyarország történetével foglalkoznak. A miniszteri tantervben a tananyag következő: A Magyar szent korona országainak területe és alkatrészei. A Magyar állam népessége. A nyelvi különbségek. Az

egyházak. A Magyar állam alkotmánya: a) az állami főhatalom, b) az országgyűlés. A kormányzás. A közgazgatási ágak és főszerveik. A politikai felosztás (Törvényhatóságok és községek, megyék és főhelyeik). A társországok viszonya az anyaországhoz. Fiume. Magyarország kapcsolata Ausztriával. Ausztria koronaországainak áttekintése." Ez az, a miről a mi iskoláink tanulói, épen tantervünk beosztása miatt, részletesebben igen keveset hallanak. Beszélünk nekik még a kalarábé-fáról, a rukuról, a talegalla-tyúkról, a kakaporól, meg a prairi-ügréről is, mert hiszen ezek részben Ausztráliának, részben Amerikának jellemző növényei és állatai; de hazánk politikai földrajzát nem tanítjuk, pedig ezt tanítanunk kellene már csak azért is, mert ilyen módon némi alkotmánytani fogalmak is lennének növendégeinknek, a melyekből a népiskolában nem sajátíthattak el semmit, mert az alkotmánytan a népiskolai VI. osztály tantárgya, gimnáziumainkba pedig már a III. vagy IV. osztályt végzett gyermekek lépnek.

Az Osztrák-Magyar-Monarchia politikai földrajzát fel lehetne venni a mi tantervünkben is a III. osztály tananyagául; részint azért, hogy tantervünk ne térjen el túlságosan a miniszteri tantervtől, mert a mostani beosztás mellett állami, illetőleg államsegélyes ev. ref. intézetbe lépő tanulóinkat esetleg pótvizsgatételre utasíthatják; részint azért, hogy hazánk politikai földrajzát érettebb észszel tanulják gyermekeink. Különben, ha az állami tantervhez nem akarunk mindenben alkalmazkodni, alkalmas helye van annak az I. osztályban is, a hol különben is egyedül Magyarországról és Ausztriáról tanulnak a növendékek.

Annyi bizonyos, hogy a földrajzi tananyag beosztásán változtatnunk kell, már csak azért is, mert most a II. oszt. túlságosan meg van terhelve. Míg az I. osztálybeliek csupán Magyarországról és Ausztriáról tanulnak, addig a II. oszt. feladata megismerkedni Európa összes többi országával, Ázsiával és Afrikával, tekintettel azok természeti viszonyaira, a száraz és vízi közlekedés főbb vonalaira és eszközeire, nem különben az illető vidékek jellemző terményeire is. A miniszteri tanterv ezen az aránytalanságon már segített olyan módon, hogy az I. osztály tantárgyává tette a Magyar szent korona országainak s Európa többi részeinek ismertetését, a II. osztály részére Ázsiát, Afrikát, Amerikát és Ausztráliát tűzte ki; a III. osztályba pedig a physikai és matematikai földrajzot, továbbá, mint említettük, az Osztrák-Magyar-Monarchia politikai földrajzát vette fel. Ha talán feltűnőbb módosítást nem akarna ev. ref. konventünk a földrajz tananyagának beosztásán tenni, abban az esetben alkalmazkodhatnék a miniszteri tantervhez, a mely különben is innentova, majdnem minden intézetünkre kötelező lesz.

Buza János.

TÁRCZA.

A Protestantismus világnézete.

(Vége)

Még világosabb Fülöp komoly meggyőződése az ágostai birodalmi gyűlésen viselt szerepében. Kezdetől fogva a protestánsok egyesítésére törekedett, hogy a reformátori elemek összetartásával a császárnak s a pápista pártnak hatalmas ellengátat emeljen. Épazért ismételtén is fölhívta a lutheri theologusokat a Zwingli követőivel való egyesülésre, mi mellett a lelkiismereti szabadságra, a kölcsönös türelmességre s annak a lehetőségére hivat-

kozott, hogy az egyes tévedhet, s arra a sarkalatos alapelvre, hogy a hit dolgában nem a dogmatikus tételek, vagy formulák scholasticismusa, hanem az Istenben való hitélet a fődolog. A zwingliánusok a főbb hitcikkeken úgyszólván egyeznek Lutherrel, ugyanazt a Krisztust vallják, ki által ők is üdvözülni akarnak. Az úrvacsorai tan dogmáinak vitája az írás helyeinek eltérő felfogásán alapul, s ma azt sem tudjuk, kinek van igaza, mivel Zwingli legyőzve nincsen. De föltéve, hogy a svájciak tévednek, abban az esetben is fölvilágosítani s a jobbról meggyőzni kellene őket, nem pedig az evangéliumi szeretet egyetemes törvényével ellenkezőleg, anathémával sujtani. A hatalom szava itt mitsem ér, s Luther maga is mondotta, hogy a lelkiismeret szabad, mely fölött a világi felsőségnek hatalma nincsen.

Tudjuk, hogy Luther betűbírósa — az evangéliumi keresztyénség eléggé megbűnhődött nagy kárára — nem engedett, sőt Melanchton odáig ment a tanért való buzgóságában, hogy a svájciakat keresztyéneknek sem tekintette, mivel állítólag keveset tartanak a hitről s az általa való megigazulásról, de annál többet a vallásos életről. Sőt a tudós férfiak Fülöp unioi jellegű tanácsainak követése helyett az interimisztikus és adiphoristicus meddő dogmatikai vitákban a pápistákkal, emez «ősi gonosz ellenségekkel» való szövetkezésen fáradozott a «secták» vagy «Schwarmgeisterek» könnyebb elnyomása céljából. A testvér üldözte a testvért s keblére ölelte az ellenséget, mely aztán később a 30 éves háború vérfürdőjét készítette. Magában az Augustanában is a szabadelvűbb irányok iránti polemia a túlnyomó, külsőségekre és ceremóniákra, a pápisták nagy öröme, sokat adott, míg a reformáció nagy vallási mozgalmának s a protestantismus elvi jelentőségének népies jellegét szem elől tévesztette. Helyesen jegyezte meg Fülöp, hogy mi a Krisztus által nem az üldözésre, hanem a lelkek gyógyítására vagyunk elhivatva. Fülöp jóakarató fáradozásai dacára győzött az ág. hitvallás a reformátusok és lutheránusok közötti szakadás tekintetében, s rá szolgált a szabad prot. szellemnek egy új betűbírósa alá való foglalására s egy pápiros pápaságnak a létesítésére. Az előző humanisticus s természetphilos törekvések által a scholastica alól fölszabadult bölcselet is visszavonult a protestantismustól, s egy jobb jövőre várakozott, a hol a hit s a tudás világának valódi elvi harmoniája a szabadabb vallási élet intenzívebb alakjában érvényesülhet.

A Lambert Ferenc segítségével megalkotott Fülöp-féle világtörténeti fontosságú s a protestantismus elveiben gyökerező *egyházszervezetnek* alap gondolatai a következők: A hívők egyetemes papsága eszméjén alakul a gyülekezetek autonómiaja. A predikátorok szolgálai s nem korlátlan hatalmú urai a gyülekezeteknek. A gyülekezet szabadon választja előjáróit és tanítóit, kik öskeresztyén elnevezéssel püspököknek neveztettek s minden írástudó s kegyes életű polgár tarthat igényt ez állásra. Érvénye e hivatalnak addig tart, a míg annak tiszte az íge-hirdetésben áll. Az írás a hitélet egyedüli normája. A gyülekezet állandó ceremóniákat nem ismer, mivel azok hely és idő szerint a vallási szükségleteknek megfelelően alakulnak át. Vallási tanácskozás céljából a lelkész vagy a gyülekezet véneinek elnöklése alatt heti gyűlések tartassanak. Az engedetlenek, vagy istentelenek a püspök által ismételt megintessenek s ha az nem használ, a gyülekezet által az úrvacsora élvezetétől eltiltassanak. Az istenitiszteleten részt vehetnek, a gyülekezet imádkozzék értük, s a bűnbánókat újból vegye fel közösségébe. Évenként egyetemes zsinat tartassék, a melyen az összes lelkészi kar s gyülekezeteként egy képviselő jelenhet meg. A papokra és lai-

kusokra kiterjedő egyház fegyelmi kérdések elintézésén kívül a zsinat tárgya a kolostorok kérdése is, a melyeknek vagyona népiskolák felállítására fordítandó. A tetemes áldozatokkal fentartott egyetemen az evangélium szolgálatára képes lelkészek képeztessenek stb.

A hesseni egyház-szervezet klasszikus prot. alap gondolatai a svájci reformátorokat is lelkesítették. Zwingli a gyülekezet fogalmából indult ki, míg Kálvin az egyház külső állapotának az apostoli korszak eredeti egyszerűségének helyreállítására törekedett, sok ceremóniát elvetett, az egyházi hatalmat a gyülekezet összakaratára bízta, mint a kinek megbízásából gyakorolta azt a vegyesen papokból és laikusokból álló bizottság az egyházi világi jellegű konzisztórium. Egyház és állam elvileg legyenek elkülönítve egymástól, ne uralkodjanak egymás fölött, hanem kölcsönösen támogassák egymást. Az egyház a maga belső ügyeiben személyi tekintet nem ismer s a fejedelem épúgy ki van téve a konszistorium egyházi bíróságának, mint a lelkész világi ügyekben a világi hatóságnak. A tudományos képzettség beigazolása alapján a lelkészt kizárólag a gyülekezet választja, minden más választás. p. o. a nép kegyének hajhászata, keresztyén ellenes, az apostoli korszak szokásaitól eltérő s így rontó hatású, illetlen és embertelen. Svájcban tehát a vallási téren is győztek a népies eszmék.

A fentebbi alap gondolatoktól könnyen meg lehetett vonni a következményeket a többi életkörökre nézve is, névszerint az államra. S e tekintetben Luther sem volt tartózkodó: kemény igazságokat mondott a fejedelmeknek a szegény ügy nyomasztó terheinek enyhítését célozta, a jó és egyenlő törvényhozást sürgette, s általában mindannak megvalósítására törekedett, a mi az észszel s a természetszerűséggel egyezik. Dicsőítette a munkával járó boldogságot, mely áldás az emberre s minden jónak a kezdete. A szegények és szűkölködők iránt önkéntes szeretetből gyakorolt jótékonytságot a legjobb külső cselekedetnek mondotta, s az alamizsnáról örök érvényű nyilatkozatokat tett. A kereskedésről szóló iratában pedig épúgy buzgólkodott, mint a forradalminak szidalmazott Hutten a kereskedelem terén nyilvánuló csalás és rászedés ellen s föl hívja a királyokat és fejedelmeket e gyakorlatos dolgok beszüntetésére, főleg azoknak a tolvajoknak a szigorú megbüntetésére, «a kik arany és selyemben büszkélkednek.» Sőt olykor-olykor még a könyvkiadóknak s a plagiátoroknak is kemény igazságokat mondott.

Hogy Luther a különböző társadalmi rétegeknek a különböző állás vagy születés folytán való merev elkülönítése ellen buzgólkodott, az nála a közös Istenfiúság eszméjének hangsúlyozásából önként következik. De Luther a szabadságot és jogegyenlőséget tisztán csak a szellemre értette. Nagy volt az önkorlátozás s önismeretben, a mint hogy idejének összes forrongó elemeit önmagában egyesítette, s azokat ethikai genialitással és jellem-erőséggel tudta áthatni az evangélium s a megtisztult hitért vívott nehéz küzdelmeiben. Joggal mondotta, hogy a mint a testnek különböző tagjai vannak a különféle munkára, úgy Krisztus országában is különfélek az adományok, hivatás és mérték tekintetében. Krisztus országa a szabadság, nevezetesen a bűntől való szabadság országa, a melyben egy hit s egy szellem hatja át a fölszabadult lelkiismeretet. De e szabadság nem testi, hanem Svájccra nézve különösen a vallási és polgári szabadságnak kivívása vala. S a svájci reformátor hősi halált halt ezekért az eszmékért a kappeli csatamezőn. Szerencsésebb volt Kálvin, ki nagy tudományossága és hajthatatlan akaraterejénél fogva kérlelhetlen volt önmagával s másokkal szemben, valódi szigorú büntető mester, ki vissza nem

rettent a hit s az erkölcsök fegyverrel való keresztülviteltől sem. Jól tudta azt, hogy a vallási egyenlőségről szóló tana csak a polgári törvény egyenlőségének feltétele mellett verhet gyökeret, s a mint az egyház a presbitérium, úgy az állam a tanács által képviseltessék és kormányoztassék. Mivel az egyeduralgó — mint Machiavelli olasz hazafisága meggyőzően kimutatta — ritkán marad a méltányosság korlátai között s ritkán van megáldva az értelem ama élességével, a melynél fogva mindig a jogost és helyest találja el, azért Kálvin a szerveznek ama formáját tartotta leghelyesebbnek, a melyben a nép legméltóbb polgárainak választott bizottsága alakjában kormányozza önmagát. A köztársaság képvisleti alakkkal úgy a tapasztalás, mint a zsidóság történetének bizonyossága szerint isteni intézkedés folytán leghelyesebbnek bizonyult. Gyönyörűen szól e kérdésről Institutióinak utolsó fejezetében. S tudvalevőleg sikerült is a nagy reformátornak századokra ily szervezetet létesítenie Genfben, illetve sikerült az erkölcsökben való nemes egyszerűséget a kultúrával, a szigort engédekenységgel párosítania. Ekes bíráló szeme fölismerte azt, hogy a vallási és politikai szabadság belátáson és műveltségen alapuljon, s hogy a szellemnek világossága s a szívnek tisztasága legjobb védekezés a babona s az erkölcstelenség ellen. Genf Európa nagy részére nézve a tudomány és tiszta erkölcsök áldást hozó fókuszának bizonyult, a honnan a protestáns kultúra Skót- és Franciaországba is elhatott, míg a német reformáció fattyúhajtásaként különböző szociális jellegű irányzatok rontották meg az evangéliumi keresztyén szabadság igaz érdekeit.

Sajátos alakja volt Luther a reformationnak. Az anyaföldtől az akarat megtisztult erejével s a szív és ész örök ifjúságával megáldva hű volt a néphez a vizsgálódások mélyében épúgy, mint a testet és gondolat öszszes nyilvánulásaiban, míg a humanizmusnak érzéke sem volt a nép bajai iránt. Test és lélekben ép egészséggel bírván, legnagyobb alakja volt a németek történetének. Az ész fölhasználása mellett mystikus volt, ki sejtelemszerűen tudott belemélyedni a hit világába, de másrészt a tett embere is volt tele gyakorlati érzékkel, s viszont volt idő, a midőn az ő betűhöz ragaszkodása egy jótát sem akart engedni. A theologia mellett a zene volt előtte Istennek legedesebb adománya, s szinte elolvadt a melódiákban. A küzdelem és szorongatás napjaiban pedig csak úgy fakadtak az énekek az ő vallásos kedélyéből, a melyeknek építő és épülő hatását mi sem tünteti föl jobban, mint az «Erős vár a mi Istenünk!» hatalmas szózata. A gyermeknek gyermek volt, s mégis másrészt titáni erővel és férfias haraggal szórta hatalmas villámai a királyok s a parasztok ellen egyaránt, ha ügye épen úgy kívánta. Ismerte a földi javak dicsőségét is, s nincs okunk röstelni azt, hogy esetleg Luther így is énekel: «Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang, der bleibt ein Narr sein Lebenlang.»

A vallási föl szabadulás s a hitbéli közvetlenség örök érvényű reformatori tényében helyesen ismerte föl azt, hogy a vallás élet, a keresztyénség új életelv, s hogy az egyéniségnek erkölcsi áthatása, a vallás etikai mozzanatainak kiemelése és értékesítése képezi a folyton haladó és fejlődő protestantizmus missióját, s nem ok nélkül támaszkodott ebben a tekintetben Pál apostolra. Mert a mint Péter dogmatikai tekintetben ama sziklának bizonyult, a melyen az objektív keresztyén egyházi tan a katholicizmusban fölépült: úgy Pál, ezzel szemben, hivatásának azt tartotta, hogy az embereket erkölcsileg Istenországára készítse elő. S a mint János később örvendett a nyert üdvnek, úgy evangéliuma a protestan-

tizmusnak Fichte és Schleiermacherrel kezdődő további fejlesztésében ünnepli feltámadását.

Sajnos azonban, hogy az írásban fölismert isteni íge és kijelentés sem vezetett a protestantizmusban azonnal az üdvre s a szabadságra, hanem az írott betűnek mechanikus imádására. Sajnos, feledték igen korán azt, hogy a betű megöl, a szellem az, mely megelevenít; feledték, hogy a vallás nem tan, nem dogma, hanem a vallásos élet ténye s az a hatás, a melyet a megváltás vallása rajtunk gyakorol. Ha Krisztus tételeket akart volna fölláztatni, akkor dogmatikát kellett volna írnia, és írott törvényét Mózes példájára kemény táblákra vésnie; azonban ő az üdvnek s a folyton fejlődő ismeretnek elve és forrása akart lenni, épazért saját személyiségében való-sította meg ígéje és műve által a tökéletes, az abszolút vallást.

Luthernek magának — nem tagadhatjuk — jelleme hajthatatlanságában volt az ereje s a gyengesége. Merev, kemény és akaratos lett annyira, hogy még az észben is az ördög művét látta. Hovatovább a reformátort — az ügy kimondhatatlan kárára — az egyházalapító váltotta fel. A betűnek szolgálatába lépve, másokat is megakart kötni a maga írásmagyarázatával. Bár mindvégig nemzetének hű lekipásztora maradt, de későbbi éveiben nem volt többé a szabadon küzdő hős, hanem a makacs győző, ki az általa meghódított tért csak megtartani, s nem egyúttal nagyobbítani és fejleszteni is akarta. Az igazságot a fogalom, az önmagát meghatározó gondolkodás alakjában félreismerte, s természetellenes viszonyt vett föl az ész és a dogma, a hit és a tudás világa között.

A Luther alakja különösen az egyetemes embernek oldaláról tűnik ki oly hatalmasan többi német és svájci reformátor társai mellett; úgy, hogy benne az egész protestantizmus összes indító erői szemlélhetők; de másrészt nem tagadhatni, hogy Melanchthon nagyobb tudományos világossággal körvonalozta azt, a mi e providenciális két férfiút közösen lelkesítette.

Dr. Szilávik Mátyás.

VAJÁNYI LAJOS EMLÉKEZETE.

— Felolvastatott a tornai ev. ref. egyházmegyének 1891. május 19-én tartott rendkívüli gyűlésén. —

Nagytisztelétű egyházmegyei közgyűlés!

Mélyen tisztelt közönség!

Mindnyájunk által szeretve tisztelt egyházmegyei gondnokunk felhívása folytán, nekem jutott a kegyeletes, de szomorú és nehéz kötelesség, hogy a nyájáért életét adni kész pásztorról, a jellem-szelídség és szilárdság, a kötelesség iránti hűség, az emberbaráti szeretet, a közjóra törekvő munkásság; egyszóval minden nemes és szép emberi tulajdon megtestesült példányképéről, tornai egyházmegyénknek mély bölcsességű vezérééről, fájdalom, már csak néhai nt. Vajányi Lajos esperes úrról, megemlékezzem, s a hála, a tisztelet és kegyelet adóját egyházmegyénk nevében lerójjam a korán és váratlanul kidőlt nemes férfiú iránt.

Még mindnyájunk szíve sajog az égő fájdalomtól, melyet halálának megdöbbentő híre okozott közöttünk és nem tudunk kibékülni, megbarátkozni a gondolattal, hogy annak, ki jellemével pályatársainak dísze, példaadásával fénylő szövétneke vala, — helye örökre üresen maradt körülünkben.

Hiszen alig néhány hete még, hogy egyházmegyénk tanácskozásait egy, tapasztalatokban gazdag élet bölcsé-

ségével, higgadt komolyságával vezette és íme, ma már emlékének áldozunk hálás kegyelettel. Mint a hegytetők büszke koronája, a századok viharával dacoló tölgy a villám ütésétől porba sűjtatik: úgy omlott össze a halál fuvaltatára az ő erős porsátora is, a mely pedig hosszú életre nyújtott biztató reményt.

A hosszas szenvedés előkészít a halálra s lassan-lassan megbarátkoztat, kibékít az elválás gondolatával; de a ki közhasznú életének munkabíró korában oly megdöbbentő hirtelenséggel ragadtatik ki a kérlelhetetlen halál által szerettei s tisztelői köréből, mint a mi méltán siratott halottunk: annak halála, mint villámütés rendíti meg a szíveket s a szokottnál fájdalmasabb sebet üt azokon.

Mulandóság közös sorsa mindennek, a mi létezik; van azonban, mi az embert és romlandó műveit e por hazában is túléli; van, a mi örökké égő mécsként viraszt sírhalmaink felett; a hű, az áldó, a hálás emlékezet. Ez emlékezet fátylóját akarom én most meggyújtani elvesztett jelesünk felett; a haza, az egyház, az emberiség közügyének szentelt munkás élete, közhasznú tetteiből akarok fenni egy szerény koszorút áldott emlékének.

*

A bölcs és jó Isten mindnyájunkat bizonyos tehetségekkel ajándékozott meg, hogy azok által az emberiség hasznát és javát munkáljuk. Minden ember nem írhatja világraszóló nagy tettekkel nevét az emlékezet táblájára, de a ki az isteni gondviselés által számára kijelölt munkakörben ember-tisztének híven megfelelt, az mindenkor kimagaslik embertársai körében.

A mi kegyeletes megemlékezésünk tárgya, néhai nt. Vajányi Lajos felejthetetlen esperesünk élete fénylő tanubizonyosság a mellett, hogy ő a mai világban, csaknem példátlan szerénysége mellett is, kimagaslott azon körben, melybe az isteni gondviselés által állíttatott.

Született a megboldogult 1828-ban Barkán, hol atyja lelkész volt. Az a nyájas szelidség, mely két szeméből őszinte lelkének tiszta érzéseit sugározta felénk; az a nemes nyíltság, egyenesség, mely fenkölt homlokán ragyogott; az a méltóságteljes és mégis szelíd, nyájas módor, melylyel mindenkit, a kívül érintkezett, megnyert és lebilincsel, bizonyára a szerető, szelíd édes anya s a komoly apától örökölt s az ő bölcs és tapintatos nevelésük által kifejtett tulajdonai voltak lelkének. Tanulmányait Losoncon kezdte, majd Sárospatakon folytatta. 1848-ban, midőn végig hangzott a hazán a fájdalmas jajkiáltás, hogy a haza veszélyben van, ő sem maradt süketen a veszélyben forgó édes anya segélyt kereső szavára; egyike volt az elsőeknek, kik szent jogai védelmére fegyvert ragadtak. A tornai önkéntes csapattal ment el s híven, becsülettel, vitézül küzdött végig névtelen féltestvéreink sorában a nemzet önvédelmi harcát, s midőn szent ügyünk elbukott, mint honvéd főhadnagy tette le a fegyvert. A szabadságharc leveretése után — mint oly sok hű fia a hazának — ő is nem egyszer volt kitéve a féltelenkedő hatalom zaklatásainak. Ő, a ki életében mindig inkább a tett embere volt, s beszélni — kivált magáról — nem túlságos sokat szokott, ha a szabadságharc került szóba, akkor neki melegegett a beszédnek. A kor- és bajtársak szemeit, az együtt átszenvedett küzdelmes napok édesen fájó emlékénel, nem egyszer homályosítá el a köny, mi ifjabbak pedig, ilyenkor mindig valami szent áhítattal csüggtünk beszédes ajkain.

A szabadságharc viharának lezajlása után, az alma mater kebelére tért vissza tanulmányait folytatni. Bevégézvén a theologiai tanfolyamot, 1852-ben a Szádellőben tartott egyházmegyei gyűlésen kápláni vizsgát tett, s előbb helyettes lelkész volt Körtvélyesen, majd atyja halála után, a hálás perkupai gyülekezet egyhangú bizalma atyja

örökébe helyezé. 37 évig munkálkodott itt híven, lelkesen az Úr szőlőjében s hogy mily eredménynyel, annak a lelkipásztori gondjai alatt felvirágozott perkupai egyház fényes tanubizonyossága.

Az egyházmegye bizalma korán felkereste a munkás és törekvő ifjú lelkészt. Előbb al-, majd főjegyző, aztán tanácsbíróvá lett; majd 1884. őszén, ugyancsak Szádellőben, hol 22 évvel előbb kápláni vizsgát tett, mondhatni az egyházmegye összes egyházainak szavazatával, esperessé választott. Esperesi kormányzata — fájdalom — rövid időre terjedhetett, de e rövid hat és fél évi idő fényes betűkkel lesz feljegyezve egyházmegyénk történetének lapjain, mert a jó rend, a békeség és előhaladás jellemzik azt. Egyházkerületünk főpásztora két évvel előző egyházmegyénkben végzett püspöki látogatásáról, az egyházkerületre beadott jelentésében, többek között így szól: „Ha valaki azt kérdezné tőlem, mi jó származhatik a kis Názáretből? azt mondanám: sok jó.“ A boldogútnak egy nálamnál sokkal hivatottabb élet írója pedig, a „Sárospataki Lapok“ folyó évi 18. számában így ír: „Mindenki tudta a tiszáninneri egyházkerületben, hogy a kis tornai egyházmegye egyházi, méginkább iskolai ügyeit páratlan közszellem emeli egyre fölfelé, mióta annak esperesi székét Vajányi Lajos tartja elfoglalva.“ Ha elfogadjuk, és pedig hálás köszönettel fogadjuk el, az egyházmegyénkire vonatkozólag a legilletékesebb helyről jövő emez elismerő nyilatkozatokat, készséggel adunk igazat az említett életíró amaz állításának is: „hogy ennek oka a vezér bölcsesége, hűsége, az ő példadása és szeretetteljes szigora volt.“

Mint a kis és gyenge hadsereg, számához és erejéhez képest nagy eredményeket képes sokszor elérni az előre látó bölcs vezér vezérlete alatt: úgy, a mi egyházmegyénknek az egyházi és iskolai ügyek vezetésére, előbbivelére hivatott kicsiny és gyenge serege is, az ő bölcs vezérlete alatt, az ő példadása, fáradságot, akadályt nem ismerő buzgalma és kitartása által lelkesítve, a számtalan nehézségek dacára is, bizonyára évről-évre mind több sikert tudott volna felmutatni az egyházi és iskolai ügyeink felvirágoztatása körül. Óh, mert ki ne követte volna őt örömmel? Ki mert volna lankadni ott, a hol ő soh' sem csüggedett? Ki lett volna hanyag, köteleességmulasztó, példáját látva, szeretetteljes szigorát érezve?

Folytonosan éber figyelmét egyházi életünk legaprólékosabb ügyeire is kiterjeszté ugyan, de megértve a prófétai szavait: „elvész a nép, mely tudomány nélkül való“, különösen a népnevelés szent ügye volt az, melyet mindenképp szíven viselt. E téren már az egyházmegyében kifejtett eredményteljes munkássága kis egyházmegyénk határain túl is ismeretessé lőn. Minek folytán az egyházkerület felismerve benne a tanügy hivatott, lankadatlan buzgalmú munkását, feléje fordult megtisztelő bizalmával, szélesebb munkakört adott neki: az egyházkerületi tanügyi bizottság előadójává választván őt. Hogy választása szerencsés volt, arról egyházkerületi jegyző-könyveink ékesszólóan tanúskodnak. E legfőbb kormányzó testületünknek a tanügy felvirágoztatása érdekében hozott, nem egy, üdvös határozata az ő kezdeményezésére hozatott. Csak az egyházkerületi gyűlések alkalmával is, hány éjszakát virasztott keresztül íróasztala mellett, hogy az egyházmegyékből, a legtöbbször későn beérkezett, zavaros, nem egyöntetű jelentésekől hű és világos képet terjeszthessen az egyházkerület tanügyi állásáról a közgyűlés elé. Évek során viselte e sok ünyöldéssel járó hivatalt, s a mi a legtöbb emberre nézve nyűg és elviselhetetlen teher lett volna, az ő neki úgy a szívéhez nőtt, hogy még esperes korában is csak azért vált meg tőle, mert nem volt ideje az azzal járó teendőkhöz.

pontos teljesítésére. A tanügynek ily szakavatott, fáradságot nem ismerő s nem sajnáló munkását nem örömet nélkülözte volna az egyházkerület; oda ülteté azért őt legfélétebb kincsünk, sárospataki főiskolánk igazgató-tanácsába, hol a magára vállalt nagy teherrel és felelősséggel járó kötelezettségeknek, szintén példás szorgalommal, türelemmel és buzgósággal felelt meg.

Rendkívüli munkaképessége azonban, nemcsak az egyházi és iskolai ügyek terén fejtett ki ily bámulatraméltó munkásságot, hanem még arra is tudott időt venni magának, hogy a polgári megye megtisztelő bizalma által, reá ruházott megbízatások pontos és lelkiismeretes teljesítése által, a polgári megye ügyeinek is buzgó munkása legyen. Alkotmányos életünk helyreállítása óta, a megyei bizottságnak, volt Tornamegyénk állandó választmányának folytonosan egyik legmunkásabb tagja volt. A képviselőválasztók összeírásánál, saját dolgainak hátrahagyásával, heteket töltött el s úgy ez összeírást, mint a megyei bizottsági tagok választását, a színi választókerületben a képviselőválasztást, mint elnök, évtizedek óta pártatlan igazságszeretettel, a pártszenvédelek által felköltött izgalmak közepett is, higgadtan, bölcs mérséklettel vezette.

Felhasználva a tudomány és a tapasztalás vívmányait, a lelkeszi javadalmazáshoz tartozó földbirtokon nagy szorgalommal egész kis mintagazdaságot folytatott, nem csupán családja jólétének biztosítása végett, hanem, hogy hívei e részben is okúljanak s az ő gazdálkodási rendszeréből szerezhető tanulságokat, saját anyagi előmenetelük érdekében, értékesíthessék.

Kedvelte a méhészetet s másokat is buzdított reá, nem csak azért, mert az, okszerű kezelés s kedvező időjárás mellett, kevés fáradsággal szép hasznot is ad, hanem főleg azért, mert szorgalomra, igyekezetre és takarékosagra tanít. Ily célból szervezte közöttünk, legközelebbi egyházmegyei gyűlésünk alkalmával, a méhész-egyletet.

Az egész világ gazdaságát érzékenyen sújtó filloxera pusztítása, a mi különben is szegény egyházaink nagy részét életgyökerében támadta meg. Az ő gondos, előrelátó lelke felismerte a veszedelem nagyságát, mely a jövőbeli források kiapadása folytán, végmegsemmisüléssel fenyegeti sok egyházunkat. Az ő kezdeményezése folytán utasította azért egyházmegyei közgyűlésünk a szőlővel bíró egyházakat, hogy az elpusztult szőlők újra visszaállítását amerikai szőlőfajok ültetése által, munkába vegyék. Ő maga pedig, a hol csak alkalom nyílt rá, nem csak szóval buzdított, lelkesített, hanem tettel, jó példával is maga járt elől. Nemes jellemének egyik igen szép vonása, hogy az ez irányban általa megindított mozgalom sikere, helyes irányba való vezetése végett, mintegy erkölcsileg kötelezve érezte magát arra, hogy a kit a célnak sikerült megnyernie, azt jó tanácsos, hasznos és szükséges utasítással is el tudja látni, ne hogy a netalán helytelenül eszközölt munka sikertelensége, végkép elvegye az emberek kedvét annak tovább folytatásától. Nemcsak elméletileg tanulmányozta azért nagy szorgalommal a szőlőültetésre vonatkozó szakmunkákat, hanem fáradságot, áldozatot nem sajnálva, a kormány által be rendezett szőlőtelepeket is több ízben felkereste, az ott szerzett tapasztalati ismeretek elsajátítása végett. És ha sikerülni fog — mit adjon Isten — elpusztult szőlőink helyreállítása által sok szegény egyházunk elapadt jövedelmi forrását ismét megnyitni, az újra viruló hegyoldalak borága az ő felejthetetlen emlékét fogja hirdetni a következő nemzedékeknek is.

Mint nagy példányképe az idvezítő, ő is nemcsak a léleknek, hanem a testnek is orvosa volt. A hason-

lője lévén, sikeres gyógyításai által e téren is széles körben lett ismertté s jóltevőjévé embertársainak. Messze vidékről jöttek hozzá bizalommal a szenvedők, gyógyulást keresve. És ő igazi örömet érzett, ha egy-egy szenvedőn segíthetett, osztotta a magának drága pénzbe került gyógyszerert ingyen, kész szívvvel, köszönetet sem várva, a legtöbbször nem is kapva. Hány, meg hány lehet azoknak száma, kiket az életnek megtartott, a kiknek az egészségét, s testi épségét visszaadta? Az 1872/3-ik évi kolerajárvány idején, midőn a halál angyala rémesen pusztítva járt közöttünk, oly önfeláldozó készséget tanúsított a vidék betegeinek gyógyításában, hogy e téren szerzett érdemeit a királyi kegy, a Ferenc József-rend lovagkeresztjének adományozásával jutalmazta meg. E fejedelmi kitüntetés visszautasítani nem lehetett, de ő azt a megyei gyűlésen való feltűzése óta, nem csak soha nem viselte, de az azt látni kívánók kérésére is, szinte resztekedve kereste elő. Ennek oka pedig — azt hiszem — nem csak rendkívüli szerénysége volt; nem csak az, hogy a mit tett, azt nem érdemnek, hanem emberbaráti kötelességnek tartotta, melyért más jutalmat nem várt, mint a megnyugtató, boldogító öntudatot, hanem talán azért is, mert ez érdemkeresztben aranyfényben ragyogó évszám — 1849. — a hazának s benne ő neki is, leggyászosabb esztendejét juttatá mindig eszébe, s így annak látása nem a lelkétől távol álló hiúság öröme, de a honfiúi keservet költé fel mélyen érző szívében.

Mint maga is zeneértő, nagy kedvelője volt a szívet, lelket nemesítő dalnak, sokáig fogjuk még emlegetni erőteljes, mélységes basszusát, mely társas összejöveteleinken úgy dörgött fel-felcsendülő víg dalaink közé, mint az ég mennydörgése a sivító szél közé.

Fiú- és testvéri gyöngéd szeretete volt, egyik legfőbb oka, hogy család-alapításra későn határozta el magát, bár szíve, mint minden nemes iránt, úgy a családi élet örömei iránt is fogékony volt s abban teljes boldogságát fel is találta. Soknemű elfoglaltatásainak fáradsalmait boldog otthonában, forrón szeretett hű neje s őt a bálványozásig szerető jó testvérei körében pihente ki.

Mint ember, mindenkihez nyájas, előzékeny volt, a hol csak lehetett, örömet, szíves készséggel segített minden embertársán, s alig hiszem, hogy még akaratlanul is megbántott volna valakit. Mint lelkes, gyülekezetének igazi lelki atya; mint esperes, egyházmegyéjének szeretettel kormányzó bölcs vezére volt, ki, még ha dorgálni kellett is, oly atyailag, oly szeretetteljesen végezte e nehéz tisztét is, hogy azt jó néven kellett venni tőle s keserűség nem maradt utána a szívekben.

*

Íme, nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés s mélyen tisztelt közönség, ezekben igyekeztem — bár gyarló vonásokkal — megörökíteni elköltözött bölcs vezérünk képét. Nagy, mérhetetlen nagy a mi veszteségünk; azt az űrt, mely kidöltével körünkben támadt, nem egy könnyen fogjuk betölteni. Valahányszor összegyülekezünk, üres helyét mindig látni fogjuk magunk között. Tisztársai a nemes példányképet, barátai az önzetlen, áldozatkész, igaz barátot, a haza hű fiát, pásztort nélkül maradt nyája a jó pásztort, egyházmegyéje a bölcs kormányzót, minden nemes cél és közügy a lelkes és buzgó munkást, a szenvedők orvosukat, mind, mind méltán siratják ő benne, méltán vehetjük mindnyájan ajkainkra a kesergő próféta szavait: „jaj mi nekünk, elesett a mi fejünknek koronája“!

Egy ilyen közhasznú élet kialvása még akkor is korai és mély fájdalmat okozó, ha áldásos munkában lefolyt élete az aggkor késő estéjén szállt volna is le a halál éjjelére; mennyivel fájdalmasabb a véletlen meg-

fosztatás; s mily megdöbbenő az erőteljes férfit munkabíró korában látni porba omlani.

A nagyok, a jelesek halálában csak egy vigasztaló van, hogy nem enyésznek el örökre és nyomtalanul; tetteikben ércnél maradandóbb emléket emelnek magoknak az emberi szívekben; példájuk hosszú időközön át tetteire buzdítólag hat az utánok következő nemzedékre is. Ez a hit, ez a tudat enyhítse a mi nagy veszteségünk felett érzett méltó fájdalomunkat is. Tettei, példája, lelkesítsenek minket, hogy oly híven, buzgón, odaadással munkáljuk a gondviselés által számunkra kijelölt munka körben mi is a haza, az egyház, s az emberiség közügyét, mint ő munkálta. Legyen áldott örökre közöttünk emlékezte!

Gyarmathy József.

KÖNYVISMERTETÉS.

A lelkipásztor teendői

a presbiteriumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül.

Irta: *Dávidházy János*, kabai ev. ref. lelkész, debreceni egyházmegyei esperes. Kiadja: *Csiky Lajos*, debreceni ev. ref. theol. tanár. Debrecen. Nyomatott a város könyvnyomdájában. 1889. Ára 50 kr. (1—72 l. n. 8°).

Egy sajátos könyv ez, a melyet ezúttal bemutatni illetőleg megismertetni szándékozom.* Sajátos azért, mert a magyar egyházi irodalomban ilyen munka még nem igen jelen meg. Ez tehát egészen újdonság. Egy különös ritka madár; annyira, hogy valódi nevét a szerző és kiadó sem találta meg. Érdekes olvasmányok helyett $\frac{5}{7}$ -ét rovatolások, számadás-minták foglalják el. A mi kis olvasni való van benne, az meg ezeket a mintákat magyaráztatja. A mi pedig a lelkipásztornak a presbiteriumban érzendő teendőire vonatkozik, az az egész könyvből mindössze $6\frac{1}{2}$ lapot foglal el. Ebben azonban nincs semmi új. Ez a tartalom. Hát biz ez így nagyon sovány, nem igen kecsegtető! S éppen azért, azt hiszem, hogy nem is nagy kelendőségnek örvend, a megvételre kínálkozó könyvek tömegeiben. Pedig nekünk egy ilyen könyvre — nézetem szerint is — igen nagy szükségünk van. Egyházi vagyonaink kezelése körül, egyházközségeink 90%-ában valóságos ázsiai állapot uralkodik. Szegénységünk mellett gondatlan és hanyag gazdák vagyunk. Számadási ügyekkel meg éppen nem szeretünk foglalkozni. Profán kereskedőnek való mesterségnek tartjuk azt. S bizony egy kereskedőnek nem is lehet megélni nélküle! De az életküzdelem, a létért való harc, nagyon kezd rákényszeríteni ma már mindenkit, a ki csak él is élni akar, hogy mint egy realis kereskedő, odaálljon a számadási könyvek mellé; szoros számadás alatt tartsa vagyonát, bevételeit és kiadásait; gondolkozzék, tervezessen, hogy a rendelkezése alatt álló eszközökkel az eléje tóduló szükségek szuronyain, mimódon vehet diadalt?

Ha megnézzük a mi egyházaink pénzkezelési rendszerét, nem lehet abban a szigorú pontosságot s következetes tervszerűséget még ma sem feltalálnunk. Pedig e nélkül lehetetlen, hogy az egyház érdekei károsodást ne szenvedjenek. Mi, lelkészek (bocsánat az őszinte szóért) ettől a dologtól mossuk a kezünket. Pénzkezelő gondnokaink pedig igen csekély kivétellel, egyszerű, sokszor írni sem tudó, földműves emberek, a kik a feljegyzésekhez szokva nincsenek, s annak kellő értékét nem ismerik. Meg aztán a legtöbbször az ahoz szükséges papír, tinta, toll, ceruza is hiányzanak. Ezek miatt a feljegyzést vagy

a feljegyeztetést napról-napra halasztgatják, minek folytán az, bizony sok esetben, s olykor-olykor szándékosan is feledésbe megy. Felügyelet, ellenőrzés nincs semmi; ez alkalmatlan, feszélyező. De meg bízunk a gondnokban feltétlenül — a minek közvagyon kezelésénél helye nincs — s aszámadás számonkérése, *nyelbeütése* marad egészen addig, míg a visitáció a szomszéd faluban nem jár. Lehet-e most már az ilyen számadásban pontosság, minden kételyt kizáró megbízhatóság?

Távol van tőlem, hogy e szavaim által valakit sérteni akarnék. E köztünk dívó rosz szokást csupán azért igyekeztem itt futólag feltüntetni, hogy mostani pénzkezelésünk tarthatatlan voltára a figyelmet felhívjam. Ki kell abból okvetlen bontakoznunk mielőbb, s a kor kívánalmainak megfelelő, helyes alapokra kell fektetnünk vagyonkezelésünket, számadási könyveink berendezését s vezetését. És e munka elháríthatatlanul reánk, lelkészekre vár; mert arról nem álmodozhatunk, hogy gondnokaink ezt elvégezni képesek legyenek. De a *könyvvitel* mestersége mindnyájunk előtt ismeretlen mező; minek folytán útbaigazító vezérfonalra nagy szükségünk van. Ezt a nagy szükségét igyekezett már *Dávidházy* és *Csiky* e művel pótolni; a melyet én szemben ő velők, a kereskedelmi és gazdasági könyvviteltan mintájára: *egyházi könyvviteltannak* nevezek el. Megjegyzem azonban itt, hogy félre ne értessem, hogy a *pénz bevételeit és kiadásait, minden körülmények között a gondnok kötelességei közé sorozom*. A lelkész őt csak az elkönyvelésben segíti ki.

A pénzzel okosan bánni tudni a legnehezebb tudomány. Tessék csak megnézni a pénzügyminiszterek állását! S nem mondok talán nagyon nevetséges dolgot, ha azt mondom, hogy nekünk egyházközségeinkben valóságos pénzügyminisztereknek kell lennünk. A testületek éltető eleme a *pénz*, a hol ez nincs, ott nincs élet. A vér a rosz táplálkozás miatt kiapad a szívből; az izmok ellankadnak, a tevékenység megszűnik. S ha megnézzük országos egyházi ügyeinket, bizony nagyon sok dolognál keserű érzéssel kell tapasztalnunk, hogy messzebb látó pénzügyi kapacitásaink alig akadnak. Hogy egyebet ne említsek: láttunk-e a régóta vajdó *országos lelkészi gyámpénztár* érdekében, csak egyetlen egészen szükséges pénzügyi tervet? Ott van az elaltatott *kölcsönös tázkárbiztosítás* ügye. Pedig éppen e becses lapok harmadévi 39-ik számában volt szerencsém kimutatni, hogy maga a *tiszántúli* egyházkerület, csak a közelebbi tíz év alatt 57 és félezer forintot dobott el ez úton magától. S mindez azért van, mert számítani nem szeretünk s pénzügyi dolgokkal mélyebben foglalkozni lealacsonyítóan tartjuk. Úgy teszünk, mint a régi földesurak, hogy a számítást a zsidóra bizzuk.

Most már e kitérésért bocsánatot kérek, de e könyv ismertetésénél a fentiek elmondását nagyon szükségesnek és alkalmoszerűnek láttam, hogy azon ügy iránt, a melynek ez szolgálatába állani akar, némi érdeklődést keltsek.

Áttérve ezek után magára a könyvre, találunk abban 10 számadási mintát, a melyek nyomán *Dávidházy* és *Csiky* szerint, az egyház összes könyvvitele berendezhető.

Első minta, a melyre, úgy látom, a legnagyobb súly van fektetve: az *egyházi adófékönyv*. Ez két szembe fekvő oldalon (ívlapon) van elhelyezve. A bal oldal *tarozási*, a jobb pedig *lerovási* oldal. A *tarozási* oldal hasábjai: 1. sorszám, 2. házszám, 3. egyháztag neve, 4. állami adó, 5. egyházi adó, három alcímmel, u. m.: „mult évi hátralék, folyó évi kivetés, összesen.” Mindenik alcímnek van 4 hasábjai: „pénz, tiszta búza, ketszeres”

* E nagy gonddal írott ismertetést eddig a legjobb akarat mellett sem közölhettük. Szerk.

árpa“ címmel. 6. Kőzalap, három hasábbal, „hátrálék, folyó, összesen“ címmel, 7. iskolaépítési költség, szintén három hasábbal s előbbi címekkel. 8. Üres rovat, esetleg felhasználásra, szintén mint az előbbieket, három hasábbal. Összesen: 25 hasáb. A *lerovási* oldal hasábjai: 1. fizetés napja, 2. napló száma, 3. egyházi adó, hat alhasábbal, u. m.: pénz, búza, kétszeres, árpa, pénzűl búza, árpa. 4. jövő évre átmenő hátrálék 4 alhasábbal. 5. kőzalap, két alhasábbal, u. m.: befizetés, hátrálék. 6. iskolaépítési költség, két alhasábbal, mint előbbi. 7. Üres hasáb, két alhasábbal. Összesen: 18, vagyis a két oldalon 43 hasáb.

Célja az *egyházi adófőkönyvnek* az, hogy abban az egyház összes adóköteles tagjainak mindennemű évi adószөрű járuléka (tehát az egyházat lelkészt és tanítót érdeklők egyaránt) és arra teljesített fizetése, minden adózó neve után, a különféle adócímek szerint, feltüntetve legyen. Egy ilyen könyvre, minden egyházban, tagadhatatlanul nagy szükség van. Mert csak ez által lehet elérni, hogy az adóztatás rendszeres, pontos és igazságos legyen. Ez feleletet ad arra nézve, hogy be van-e hozva minden egyháztag adózás alá és az ő vagyoni állásának megfelelőleg terheltetett-e meg? Hasonlóképen megmutatja azt is, hogy eleget tett-e ebbeli kötelezettségének, vagy nem? S így az esetleges hátrálékok sem kallódnak el soha, mert a régi könyv átadja azt az újnak; míg egy ilyen, rendes egyházi adófőkönyv nélkül, bizony az nem ritka eset. Dehát éppen mert ilyen fontos érdekeket van hivatva szolgálni, lehető egyszerűnek s könnyen áttekinthetőnek kell lennie. Különösen gazdálkodni kell a rovatokkal, mert természetesen minél több a rovat, annál több a baj a könyv vezetésével, különösen év végén, annak lezárásával. Én azért, az előbb részletesen leírt mintát egyszerűsíteni óhajtom. A tartozási oldalon, az egyházi adó 3-ik alcíme („összesen“) 4 hasábjával, szerintem, teljesen kihagyható, amennyiben sokkal csekélyebb összegeket foglalnak magukban, a megelőző két alcím hasábjai, semhogy azok, összegezés nélkül is, könnyen átláthatók ne volnának. Hasonlóképen a *közalap* és *iskolaépítési költség* cím alatt levő 3—3 hasáb helyett is egyet-egyet teljesen elégségesnek tartok. Igaz ugyan, hogy ez esetben a *hátrány* és *folýókivetés* egy rovatban állanak, de az nem okoz semmi zavart. Különben is, a hátrányokra nézve, mindig azon évi főkönyv adja a felvilágosítást, a melyből átvétetett. A *lerovási* oldalon, a „*fizetés napja*“ című hasábot, szintén feleslegesnek tartom. A főkönyv ezen oldalának a napló adja az adatokat s a főkönyvet az nem érdekli, mikor történt a fizetés? hanem csupán az, hogy valósággal megtörtént-e? Erre pedig igazolásul, illetve útbaigazításul, teljesen elég a következő „*napló száma*“ című hasáb kitöltése. Az *egyházi adó* főcím alatt van két hasáb: „*pénzül búza, árpa*“ címmel. Ez itt, határozottan nem állhat meg. A lerovási oldalon nem szabad másféle fizetési címeket felvenni, mint amelyek a tartozási oldalon állanak, mert ez igen sok zavarra, tévedésre vezet, különösen a könyv lezárásánál. Egy dekagramm élet, egy krajcár, az ilyen munkánál sokszor egész napi fáradságot okozhat, mert a tartozási oldalon álló hasábok végösszegének lapról-lapra pontosan egyezni kell a lerovási oldalon álló hasábok befizetési és hátrányban levő tételeinek végösszegével. Ez esetben sokkal nehezebb a munka, mert a befizetett és hátrányban levő összegek megállapításánál, mindig ott lábatlankodik a pénzül befizetett termény, a melyet ismét át kell számítani, hogy hány kilogramm, vagy liter életnek felel meg. A mit aztán egy olyan eset, midőn valaki előírt terménytartozásának csak egy részét fizette ki, nagyon könnyen összebonyolíthat. De nem is szükséges a főkönyvnek

[illegible]

egyéből tudni, mint arról, hogy az előírt tartozás ki van-e egyenlítve? Az, hogy természetben, vagy pénzül fizetett-e ki, teljesen a *naplóra* tartozik, mert a bevételeket, illetékes helyeikre, minden esetben ez számolja el. A főkönyv ez oldala, csak a naplónak szigorú ellenőre.

A mi már a hátrányok számára nyitott hasábokat illeti, sokkal helyesbbnek tartom, hogy a befizetések elől, egymás után következő hasábokban és azután a hátrányok, *egy főcím alatt*, szintén egymás után következő hasábokban álljanak, a mely berendezés által, a főkönyv sokkal világosabb lesz.

Különösnek tartom, hogy a laplezárásnál, az *összegezés*, az összeadást jelképező vonal felibe van írva, holott annak mindig a vonal alatt van helye. Nem lehetetlen, hogy ez a könyvelésben járatlanok előtt helytelen fogalmakra vezet. Továbbá: én sohasem ajánlanám, hogy a lapok külön-külön összegeztessenek és végül, újabb fáradságot szerezzen magának az illető könyvelő a lapok összegeinek összegezésével, a mi a lapösszegek átvitelével igen könnyen elkerülhető. Az általam ajánlott módosításokkal a főkönyv ilyen lenne: (l. 516. l.).

Ebben van egy új rovat is, az előző évi adófőkönyvi szám bejegyzésére, hogy amennyiben a régi főkönyvre szükség leend, könnyű legyen a kérdéses tételt feltalálni.

(Folyt. köv.)

Vas Mihály.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A zsinattartási engedélyt** Ő Felsége a király — mint jó forrásból tudjuk — br. Vay Miklós Ő excellenciájához már beküldte. Nincs tehát többé semmi akadály, hogy a tervezett napon, december 5-ikén a két protestáns egyház zsinata összeüljön Budapesten.

— **Gyászhir.** *Oláh Kálmán* IV. gimn. oszt. tanuló f. hó 2-án este a Bodrog vizébe fult. A megdöbbentő hír őszinte fájdalmat keltett a főiskola körében, annyival inkább, hogy a szerencsétlen gyermek, szülőinek egyetlen reménye volt; de egyúttal méltó boszankodást is, mivel a főiskolai előjáróság nagy összeggel járul hozzá egy fürdő helyiség fentartásához, hol az egyes osztályok — kellő felügyelet mellett — bizonyos megszabott időben teljes bátorsággal eléghetnek ki fürdési kedvüket. E mellett is azonban sokan igyekeznek kijátszani a fenálló tilalmat s oly helyeken búznak a Bodrog hullámaiba, a hol az ellenőrző közegek szemét leginkább kikerülhetik. Ez a szomorú haláleset is ilyen tilalom-szegés eredménye. Közel a szomszédos Ardó községhez, a Bodrog új medrében, a legveszedelmesebb helyen próbálta élvezni az egészséges, vidám és szépen fejlődő ifjú a tiltott gyönyörűséget, de alig merült a hullámokba, legott érezni kezdte helyzetének iszonyúságát és segítségért sikoltozott. Hozzá hasonló apró társai közül csak egynek volt bátorsága a halállal küzdő pajtás segélyére sietni; de a mint a fuldokló ifjú görcsösen megragadta — ez az egy is kiszakította magát karjai közül és ő elmerült. Édes atyja — nagybárai tanító — és édes anyja, a kinek bálványa volt, már másnap ott tördelték kezeiket a rohanó víz partján és tördelik még ma is, mert az elmerült ifjú hulláját nem tudják a kereséssel megbízottak megtalálni. A reményeikben összetört szülők mélységes gyásza leírhatatlan. A mindenható Isten gyógyítsa meg iszonyú fájdalomtól vérző szívöket!*

* Mint újabban értesülünk, a hullát a petrahói határban már megtalálták (péntek) s miután Sárospatakra hozatala nem engedtetett meg, ugyanott az oda, tanáraik vezetése alatt, példás szép rendben kivonult

— **A tiszáninneni egyházkerület** tavaszi rendkívüli közgyűlése f. hó 25-én fog megtartatni Sárospatakon. Ugyanekkor az Emődy Dániel halála által üresen maradt magánjogi tanszék is be fog tölteni.

— **Választások.** *Kovács István*, sárospataki ev. ref. segédlelkészt mult hó 31-dikén az *abauj-baktai* egyházközség egyhangúlag rendes lelkészszé; *Szakai Károly*, volt sárospataki szénior, jelenleg karcagi ideiglenes tanárt, a dunántúli egyházkerületnek Székesfehérváron tartott közgyűlése, folyó hó 2-án, a pápai főgimnáziumhoz a német nyelv és irodalom rendes tanárává választotta el. A debreceni főiskola jövő évi akadémiai igazgatója *dr. Baconi Lajos* lesz.

— **Lelkész-jelölés.** A *tomori* (Abaujmegye) ev. ref. egyházközség lelkészi állomására mult hó 28-án *Sárkány József* nádasdi, *Pap József* kupai helyettes és *Békly János* kis-kinzsi segédlelkészek jelöltettek ki.

— **Évzáró vizsgák sorozata a sárospataki állami tanító-képezdében az 18⁹⁰/₉₁-ik évben:** Junius 15-én (hétfőn) d. e. hit- és erkölcsstan I—IV. oszt.; d. u. IV. oszt. gyakorlati tanítás. Házi ipar I—IV. oszt.; junius 16-án (kedden) d. e. neveléstudomány I—IV. oszt.; d. u. III. oszt. gyakorlati tanítás, rajz, szépírás I—IV. oszt.; junius 17-én (szerdán) d. e. magyar nyelv I—IV. oszt.; d. u. német nyelv I—IV. oszt.; szőlészet IV. oszt.; junius 18-án (csütörtökön) d. e. történelem III—IV. oszt.; földrajz I—II. oszt.; d. u. zene, ének I—IV. oszt.; junius 19-én (pénteken) d. e. szám és mértan I—IV. oszt.; d. u. természettudományok I—IV. oszt.; testgyakorlat. I—IV. oszt.; junius 20-án (szombaton) d. e. a gyakorló-iskola vizsgája; d. u. az érdemjegyek megállapítása, évzáró; junius 22-én (hétfőn) d. e. írásbeli képesítő vizsga; junius 23-án (kedden) d. e. hittani képesítő, d. u. vizsgálat a gyakorlati tanításból; junius 24-én, és következő napjain szóbeli képesítő vizsga. Ezen vizsgálatokra a tanügy iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja. Sárospatak, 1891, jun. 1. az igazgatóság.

— **A debreceni ev. ref. főiskolában** az 1890—91. tanévet berekesztő vizsgálatok következő renddel tartatnak meg: Junius 15-én délelőtt 8 órakor háláadó isteni tisztelet a kollégium imatermében. A) A theologiai akadémiában. Junius 15—24-ig bezárólag az I, II, III, IV. éves hittanhallgatók zárvizsgái. Junius 27, 28, 29, 30-án theologiai alapvizsga. B) A jog- és államtudományi karnál. Junius 21-én d. e. 11 óráig az alap- és államvizsgálatok letétele végett a folyamodványok kellően felszerelve beadandók az igazgatóhoz. Junius 22-től fogva a hó végéig alap- és államvizsgálatok a gyűlésteremben. C) A főgimnáziumban. Május 14-én (volt) a VIII. osztályé. Junius 16-án d. e. a francia nyelv és gyorsírás, d. u. 5 órától testgyakorlat. Junius 17. a VII, junius 18. a VI, junius 19. az V, junius 20. a IV. osztály vizsgálata, junius 22, 23. magánvizsgálatok az I—VII. osztályokban. A szóbeli érettségi vizsgálat junius 24-én kezdődik. D) A tanítóképezdében. Junius 25. és 26-ik napjain.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** igazgató-választmánya f. hó 3-án d. u. 5 órakor *Szász Károly* püspök elnökleite alatt gyűlést tartván, bejelentetett, hogy a folyó évi április 6-án tartott közgyűlés óta, a mikor a tagok összes száma 1054 volt, a tagok száma 70-nel gyarapodott és pedig 3 alapító tag (Ferenczy Imre nagylónyai segédlelkész, görbedi ref. leányegyház és Vecsey

főgimn. ifjúság s a főiskolai énekkar megható részvéte mellett délutáni 4 óra után el is temették. A gyászszertartást *Szathmáry József* főiskolai szénior végezte. Legyen az elhunyt ifjú példája komoly intelem a törvény tiszteletére!

Oláh Miklós földbirtokos), 25 rendes és 42 pártoló tag lépett be. A tiszántúli püspök úr a Társaság érdekében egy megleghangú körlevelet bocsátott ki kerülete lelkészeihez és presbitériumához. Ennek hatása alatt a Csiky L. által szerkesztett „Debr. Prot. Lap” kimutatása szerint, eddig belépett *alapító* tagul 100 frttal a szováthi ref. egyház; a népies iratok kiadására alapítványul a gávai ref. egyház 50 frtot adott, ugyane célra az esztári ref. egyház 10 frtot; *rendes* tagul 4 jelentkezett, pártoló tagul pedig 1; segélyezésül a nagy-ecsed ref. egyház s Tukacs Lajos nyírmedgyesi ref. lelkész 1 frtot s Orosz Bálint ugyanottani tanító adott 50 krt; a nevezett lapnál tehát összesen begyűlt 84 frt 50 kr. Legközelebb pedig alapító tag lett a nagy-bányai ref. tanító-egyesület, mely volt elnökének *Szabó Albertnek és nejének emlékére* tett 100 frtos alapítványt. 1891. január 1-től május 31-ig a pénztár bevétele volt 4855 frt 78 kr, kiadása 4326 frt 31 kr. A módosított alapszabályok jóváhagyattak s a fővárosi tanács útján leérkeztek. A Társaság által hirdetett pályázatra egy pályamű érkezett a folyó évi május 1-én lejárt határidőre: „Hol nincs versenyezés, nincs küzdelem bátor erőnek” jeligével, a budai református zsinat történetét tárgyzva. Bírálatra Balogh Ferenc, Wurga Lajos és Gyurácz Ferenc urak fognak felkérni. A megindítandó népies iratokra vonatkozólag az igazgató-választmány kimondotta, hogy a pártfogók és alapítók mindenki iratból kapnak 1—1 példányt, valamint a segélyező tagoknak is minden népies kiadványból küldetik egy—egy példány segélyezési összegük határáig. A választmány a népies iratok kiadására nézve a Tract-Societyvel való közreműködés főbb pontjaiban is megállapodott, s e pontozatok a Society londoni igazgatóságához fognak megküldetni.

— **A dunántúli egyházkerület** f. hó 2-ik napjain Székesfehérváron tartott közgyűlésén Tisza Kálmán főgondnok is megjelent s ott a közebéd alkalmával így nyilatkozott: „Említették itt, és tényleg igaz, hogy újabb időben *egyes füstfelhők* emelkedtek, melyek a *szabad világoosságot elhomályosítani akarják* anélkül, hogy tüzet táplálnának. Visszatorlásául e füstnek, magunk részéről, a *szabadelvű felfogás tüzét fogjuk terjeszteni*, mely hivatva lesz ama füstöt elkergetni.” Az ultramontán sajtó már boncolja e nyilatkozatot és dühösen dobálja Tiszára a kárhözvétel köveit.

— **A kegyelet dolga.** Arra a hírre hogy a főiskolai tanári kar b. e. *Emödy Dániel* és *Kun Pál* tanárok sírjait emlék-kövel óhajtja megjelölni és e végből a volt tanítványok kegyeletére is számít, *Téglássy József* és *Csoma József* abaujmegyei nagy birtokosok 10—10 frtot küldtek főiskolánk közgazgatójához. Ne vegyék tőlünk rossz néven, ha e tényeket itt is feljegyezzük buzditó például! Az adakozásra való felhívás már legközelebb ki fog bocsáttatni.

— **Előfizetési felhívás.** *Janka Sándor*, beregszászi tanár, a „Bereg” című lap volt szerkesztője, főiskolánk egykori kitűnő tanítványa, „*Elbeszélések és költemények*” című, két kötetre terjedő műre hirdet előfizetést. A kiadandó elbeszélések és költemények egy része már megjelent egyes lapokban, egy jó része új s a 2-ik kötetben egy versekben írott színmű is lesz, a melyet az 1888-ik Karácsonyi-pályázaton a M. Tud. Akadémia dicséretben részesített. A 14 éven át jó szerkesztőnek is bizonyult ügyes író törekvésére szívesen felhívjuk t. olvasó közönségünk pártfogó figyelmét. A két kötet terjedelme 20—24 ívre van tervezve s ára csupán 2 frt, a mely folyó hó 25-ig a szerzőhöz küldendő Beregszászba. Gyűjtők 10 előfizető után, tiszteletpéldányt kapnak.

Pályázat tanári állomásra.

A *debreceni* ev. ref. főgimnáziumban egy tanszékre pályázat nyitattik.

A megválasztandó tanár a magyar- és latin philológiából birjon tanári képesítéssel, de eshetőleg köteleztetik a rokon tárgyak tanítására is.

A képesítésre nézve az országos középiskolai törvény 29-ik §-a a szabályozó. Iskolai szervezetünk 103-ik §-a értelmében, a tanár, heti 20 óránál többre nem kötelezhető.

Ev. ref. vallású pályázók kérvényei fogadtatnak el.

Tanári fizetés: évi díj 1150 frt, lakbér fejében 300 frt, tűzfifa 19 köbméter beszállítva.

A megválasztandó tanár a főiskolai tanári nyug- és gyámintézetnek jogos és kötelezett tagja leend.

Hivatalát az 189 $\frac{1}{2}$. tanév kezdetével foglalja el székhelyi beszéd megtartásával.

Pályázók köllőleg fölszerelt kérvényeiket folyó 1891-ik évi június hó 24-éig, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják vagy küldjék be.

Debrecen, 1891. május 29.

Révész Bálint,
püspök.

1—1.

Pályázat tanári állomásra.

Az államilag segélyezett sepsi-szentgyörgyi evang. reform Székely-Mikó-kollegiumhoz, mint főgimnáziumhoz két rendes és egy helyettes tanári állásra pályázat nyitattik. Az egyik rendes tanszékkel a *természet-mennyiség-tan*, a másikkal a *mértani s szabadkézi rajz és írás*, a helyettes tanári állással a *német, latin nyelv és irodalom* tanítása van egybekötve.

Az első tanszék javadalma 1200 frt fizetés, 200 frt lakáspénz, egy esetleg két izben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. A második tanszék javadalma 1000 frt fizetés s 200 frt lakáspénz. A helyettes tanár javadalmazása 800 frt évi fizetés. Az 1892—93. iskolai évre ez utolsó tanszék is rendes tanárral fog betölteni, mely esetben a javadalom 1200 frt fizetés, 200 frt lakáspénz és egy esetleg két izben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. Mindhárom tanszékre a kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntető s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollegium előjáróságához *folyó évi július hó 4-ig adják be.*

Csak ev. ref. vallású egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt, 1891. május hó 19-én tartott üléséből.

Szász Domokos,

ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,

tanügyi előadó.

2—2

Pályázat.

A *miskolci* ev. ref. egyház egyik vegyes elemi iskolájában a tanítói hivatalra pályázat hirdettetik.

Fizetés 500 frt havi előleges részletekben és lakás.

Az elválasztott tanító a tanításon kívül, az énekvezér és az orgonista akadályoztatása esetén, a templomi énekvezetést is teljesíti.

Pályázók mindennemű okmányaikat és szolgálati bizonyítványait június hó 25. napjáig *Mikuleczki István* gondnokhoz küldjék.

2—2 Az elválasztott hivatalát szept. 1. napján foglalja el.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Temetési szertartásunk köre.» *Molnár Ferenc.* — «Gimnáziumi reform.» *Nemo.* — «A vallás jövőjéről.» *Csik Dániel.* — «A lelkipásztor teendői a presbitériumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül» (Folytatás. Könyvismertetés). *Vas Mihály.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Temetési szertartásunk köre.

Egyházi gyakorlatunk, azon apostoli intést tartva szem előtt, mely szerint a jó alkalmakat az istenfélelem s emberszeretet érzelmeinek ápolására áron is meg kell vennünk: a temetést kezdettől fogva a rendkívüli istentiszteleti cselekvények sorába vette fel s azt, mint ilyet nyilvánossá, hivatalos actussá tevén, tudományosan, liturgicailag rendszerezte. És mégis alig van ez idő szerint olyan egyházi intézményünk, a melyet annyi oldalról és annyi joggal lehetne kifogásolnunk, mint épen ezt; még ha annak szoros liturgiai részét vesszük is tekintetbe. Szerintem ez onnan származik, hogy temetéseink a gyakorlat folytán nagyon is megszokottakká lévén, valódi jelenségek közül igen sokat veszítettek; utólérte őket a hosszas használat elmaradhatlan következménye, a színehagyottság és elkopottság; másrésről meg szigorú formák közé erőszakoltatván, csupán hivatalos ténykedésekké lettek azok a mi szemünkben, a mi pedig tapasztalás szerint a benső hivatás odaadó teljesítésétől sok esetben nagyon távol esik.

Tehát ha temetéseinket céljoknak megfelelő irányba akarjuk terelni, arra az alapra kell építenünk, hogy a temetés lényegében nem hivatalosan megállapított vallásos szertartás, hanem tudományosan körül nem írható lelki gondozói hivatásunk; nem külsőségekre irányuló, hanem bensőket átható ténykedés legyen; kiindulási pontunkat ott kell keresnünk, hogy azzal nem szabad tágabb körre kiterjeszkednünk, mint a mennyit tartalmával valósággal betölthet; de itt aztán legyen igaz, bensőségteljes, és céljának egészen megfelelő. Ez önként, magától értetődik, ha az ok és okozat természetes összefü-

gését nem tévesztjük el szemünk elől. Vagyis ne nyilvános, ne szertartás; hanem házi, családi istentisztelet keretébe foglalt lelki gondozás legyen az.

Ez különben csak az alapelv, a melyet világosan így határozhatunk meg: a temetés legyen mindig a temetett életnek egészen megfelelő körre kiterjesztett s a melynek gyakorlati alkalmazása aztán teljességgel nem zárja ki azt, hogy nyilvános temetést soha és semmi esetben ne végezzünk, s elégedjünk meg általában véve kivétel nélkül egy szűk körbe szorított családi istentisztelet végzésével ott is, a hol már egy nagyobb kör, a társadalom érzi a veszteséget. De a mi eddig a temetések túlságba vitt nyilvánossága mellett kikerülhetetlenül szükséges volt, koporsók körül ez esetben sem kellene összegyűjtenünk a gyászoló közönséget. Nincsen erre az életben annyiszor borongó, mindenfelől a mulandóságnak annyi jeleivel találkozó emberi léleknek semmi szüksége, abból a célból, hogy általa őt nagy seregben összegyűjtve, ijesztgessük olyan gyakran vallásosságra. Lélektanilag ez sehogysem indokolható. S ugyancsak a temetések eddig gyakorolt nyilvánosságából következik azon másik kérdés is, hogy vajjon kikerülhetetlenül szükséges-e felhasználnunk az ilyen alkalmakat a tanításra, a sokkal helyesebben felhasználható más, ezer mód mellett s ha mégis felhasználjuk azokat, a mostani gyakorlat szerint, hogy t. i. megjelenünk ezzel mindenütt, a hová fizetésért meghívunk, s a hol ezt nem teszik, oda nem is hederítünk: nem követünk-e el ez eljárásunkkal egyszer ferdeséget, másszor meg épen megengedhetetlent?

Amaz előfeltételből indulva ki, hogy a temetés, illetőleg vigasztalás lelki gondozói hivatá-

sunk követelménye: nem volna szabad egyetlen haláleset miatt gyászoló hajléknak sem lenni, a melyet mi — mint lelkészek — meg ne látogatnánk. Ezen már régen túl kellene lennünk; ez közmeggyőződés, köztudat; csak nem gyakorlat. És ha elmegyünk oda, nem kell, nem szabad sem többet, sem kevesebbet vinnünk, mint a mire ott valósággal szükség van, s a mire kell, hogy a lélek hajtson mindnyájunkat, t. i. vigasztalást. S lássa bárki helyesnek, célhozvezetőnek a mostani gyakorlatot, én ferdeséget látok abban, ha — a mint rendesen történni szokott — tanításunkban kelletlenül túl rajzolgatjuk a nagy veszteséget; neki buzdulunk a ríkatás hivatalos mesterségének, egyrészről azokért, a kik mindenestre jobban tudják azt nálunknál s bensőbben éreznek a koporsók felett; másrészről azokért, kik sohasem fogják azt átérezni a maga egész mivoltában s még hozzá sok esetben olyanok felett, a kiket a veszteségek közé sem egyik, sem másik nem számít, vagy a kiknek életét a gyászoló közönség oktatására sikerrel mérlegelnünk nem is lehet; a hol tehát magasabb szempontból egyszerűen a természet törvénye telt be.

Tehát nincs szükség a temetéseknél sem a túlságba vitt nyilvánosságra, sem arra, hogy azokat alkalmakul tekintvén, általok tanítsuk a népet; sőt éppen a miatt, mert ezeket választottuk alap-kiindulási pont gyanánt, s ezekre építettük temetési szertartásunk rendszerét: jutottunk azal abba a ferde helyzetbe, a melyben tagadhatatlanul vagyunk s így járta az le a divatos túlságoskodás miatt önmagát és lett valódi bensőség helyett üres külsőséggé, hiú parádészkodássá. A valódi kincset érő keresztyéni részvét, — melyre bennök számítanunk lehetne — különben is nyilvánulhat más, igen sok módon és alkalommal, sokkal jólesőbben; de ha egyszer itt nem nyilvánul, kétségessé teszi, sőt megtámadja a szertartás komolyságát, igazságát és fentarthatóságát éppen azon oknál fogva, mert ez a szertartás keresztyéni.

Alapot, kiindulási pontot kell tehát másat választanunk s ez, mint mondtam, az alkalom természetéből folyólag nem lehet más, mint kimondása annak, hogy *a temetés nem nyilvános szertartás, hanem családi isteni tisztelet*, lelki gondozói hivatásunk, vagy ha tetszik, hivatalos kötelességünk s célja nem több, mint vigasznyújtás azok számára, a kik a haláleset által közvetlenül érdekelve vannak, valósággal vesztek s ezen az alapon annak terjedelme egy előre meg nem szabható méretű ima s köre kisebb vagy nagyobb, sőt gyakorlatban egészen nyilvános is lehet, ha például olyan egyén felett van tartva, a kinek halála miatt a társadalomnak kisebb

vagy nagyobb alkotó része áll a családdal együtt, mint egy család gyászba borúlva. Ilyen esetben már természetesen nemesak helyén való, de éppen lelki gondozói hivatásunkból következőleg elkerülhetlenül szükséges is kilépni vigasztalásunkkal a szűk családi körből abba a nagyobbba, a mely a haláleset fájdalmát megérzi; még akkor is, ha talán az illetőt nem ismertük, nem láttuk is soha életünkben személyesen. Mert mondanunk sem kell, hogy nem a holtakért, hanem az élők miatt tartjuk temetési isteni tiszteletünket; legalább mi protestánsok, s az igazi nagyság halálának méltó fájdalmat kell ébresztenie nemesak ott, a hol porhüvelyét a földbe ássák, hanem mindenütt, a hol tudják, ismerik s méltányolják az ő társadalomra nézve jótékony életét. Ilyen temetéseket minél gyakrabban kellene tartanunk adott alkalmakkal; soknemű, kiszámíthatlan jó hatásuk van ezeknek.

De ha meghal például egy kis gyermek a családban, a kinek halálát — talán a megélhetési viszonyok nehézsége, talán még ennél is gyarlóbb okok miatt — a közfelfogás megszokta veszteségnek sem tartani (hiba, de ellene más úton kell munkálni), a vesztes kis család pedig szívéből észére érzi tolni a vért az eset felett való fájdalmában: ugyan miért tesszük ki azt a kis koporsót célpontjául az érzéketlen kíváncsiságnak? Ott van a gyászba borult hajlék, a család szíve: oda kell a lelkész az ő egész hivatásának melegével, a vigasztalással, az imádsággal. És ez teljesen elég. A ki ennél — a jelzett esetben is — többet akar, az vagy nem érez igazán, mint vesztes fél, vagy mindenáron mutogatni óhajtja gyászát, könnyeit; mint lelkész pedig a maga talentumait.

Jól tudom, hogy temetési isteni tiszteletünk ez alapon lehető megújításának nemesak a régi-ekhez való ragaszkodás, a megszokottság, tehát nemesak mások, hanem magunk miatt is esik egy kis akadály, nehézsége; mikor még az is kérdésbe tehető ma, hogy a lelkész temessen-e s követelhet-e ténykedéseért stólat? s több efélék; de arról is meg vagyok győződve, hogy mindazon apró kérdések, melyek a temetés nagy kérdésével összefüggnek, véglegesen és kielégítőleg csak az itt feltüntetett alapon való rendezkedés által oldhatók meg. A zsinat nem tarthatná-e méltónak ezt a tárgyat is napirendre tűzni?!

Molnár Ferenc.

* A jelek e tekintetben nem biztatók. A tiszáninneni kerület már évek óta foglalkozik az istenitisztelet rendezésének (agendás könyv, confirmatioi oktatás, confirmatioi káté) kérdéseivel; de az e tárgyban kinevezett nagy bizottság — tudunkkal — még össze sem hívott! Ha így tesz ez a kerület, a mely pedig nem igen szokott megriadni a célszerű reformoktól: mit várhatunk akkor a hazai ev. ref. egyház egyetemétől...? Különben nagy örömlünk volna, ha mi csalódnánk. Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Gimnáziumi reform.

— Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság figyelmébe. —

Azoknak, a kik a görög nyelv ellen indított harcban Csáky miniszter és elvtársai ellen kikeseredtek s ezek között a prot. tanintézetek fentartóinak és tanári karainak (csaknem általában) is, az volt fő kifogásuk, hogy a tervezett s részben keresztül is hajtott változtatásban nem látszik a komoly reform, vagy az arra való hajlam s hogy az egész nem egyéb, mint egy felülkerekedett többség erőszakos betörése a régi, jónak bizonyult, vagy még eléggé ki sem próbált gimnázium keritésein.

Azt is hangoztatták többen, hogy az erőszakolt változtatásban jó részük van a túlterhelés ellen panaszkodó léhákknak, a gyermekeikért rajongó szülőknek és különösen a *hasznossági elvnek!*

Tanároktól s iskolafentartó-testületektől teljességgel nem lehet rossz néven venni, ha azok a görög nyelv ismeretes kiszorításával és helyettesítésével nincsenek megelégedve. Ők tudják és érzik legjobban, hogy a folytonos változtatás miféle nehézségekkel jár s hogy az épen a komolyabban gondolkozó tanulókat is gyanakodással tölti el a gimnázium célja és eszközei iránt. Köz tudomású, hogy a prot. intézetek anyagi szempontok miatt sem tehetik ki magukat a szeszélyes változtatásokkal járó terheknek, még ha különben — egy vagy más tekintetek miatt — a fel-fel merülő újításokra hajlamuk volna is.

Bizonyosan ez utóbbi ok igen lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy prot. körökben a görög nyelv kiküszöbölését s annak eléggé szerencsétlenül kombinált helyettesítését nem fogadták örömmel.

Úgy ismerem azonban — ha ugyan jól ismerem — a prot. tanférfiakat, hogy ezek a mai gimnázium sarkalatos reformációjától kevésbé iszonyodnának el, mint a már unalmassá is vált foltozgatásoktól s ha megkérdeznék őket valaki a felől, hogy milyennek óhajtának a jövő gimnáziumát, aligha akadna közöttük csak egy is, a ki a mai gimnázium föltétlen dicsőítésére vállalkoznék.

Az egyetemes tanügyi bizottság — igen valószínűleg — össze fog hívatni július hó elejére Budapestre.* Sok egyéb fontos dolga mellett okvetetlenül nyilatkozni fog — a mint rá is van már szabva — a görög nyelv elhagyása s helyettesítése tárgyában is. Milyen derék volna, ha a protestantismus multjához híven, nem elégednék meg a pártoló vagy ellenző érvek felsorolásával, sem valami általánosságban hangzó kitérő válaszzsal, vagy az eddigi szervezet- és tantervhez való makacs ragaszkodással, hanem megpróbálná meggyőzni az illetékes minisztert a felől, hogy nem érdemeltük meg a reform-megindulása-kor történt elmellőztetést, mert mi is tudunk ám — nemcsak a közoktatási tanács, vagy egyes miniszteriális férfiak — a gimnázium céljaiért lelkesedni s a reformok mérlegelésére is van egy-egy szerény talentumunk, sőt a bátorságunk sem hiányzik a szükségesnek bizonyult újításoktól.

Igenis! Én azt tenném az egyetemes tanügyi bizottság helyén, hogy — kéretlenül is — oda állítanék az egyetemes konvent-, s onnan a közoktatásügyi minisztérium elé a *jövő gimnázium reform-tervével*.

Hogy milyen lenne az, arra nézve én csak néhány gondolatot kívánok e b. lapok hasábjain közölni s azért épen itt, mert ennek fájtt 1883-tól egész máig legjobban az a közönyösség, a melyet az egyetemes tanügyi bizott-

ság, vagy talán a konvent is — az iskolai reformok iránt olyan szembeszökően tanusított.

Az első kérdés volna — a cél kitűzésétől eltekintve — szerintem, hogy *mi legyen a gimnáziumi oktatás középpontja*; mert ez az elhatározó a tantárgyak csoportosítására s az egyes tantárgyak óra-számainak meghatározására.

A sárospataki főiskola tanári kara 1880-ban egy „*Tanügyi Előterjesztés*” című dolgozatot készített s azt a tiszáninneri ref. egyházkerület „az egész középiskolai ügy majdan leendő megoldásának és rendezésének alkalmára tárgyalási alapul és kiindulási pontul elfogadta és kinyomatását elhatározta.” Ez a munkálat a 10-ik lapon a 6. szám alatt — egyebek közt — így szól:

„Protestáns elvhűségünknek, továbbá az általunk mindenkor kifogástalanul szolgált nemzeti művelődésnek velünk megfelelni, midőn gimnáziumi oktatásunk központjává a magyar nyelvet és irodalmat tesszük.

E célból a közoktatási rendszert akként véljük szervezendőnek, hogy a gimnáziumba lépő gyermek a magyar nyelven helyesen írni és olvasni tudjon; ismerje főbb szabályait. A gimnáziumban az idegen nyelvek tanítása a magyar nyelv alapján eszközöltessék. A történelem tanítása a magyar nemzet történetére támaszkodjék. Magyarország földrajza nemcsak politikai, hanem természettudományi szempontból is tüzetesen tárgyalassék, hogy a gyermek, illetőleg ifjú, magát hazájában idegennek ne érezze. Hasonlítsa szellemi láttára a természeti láttérhez, a melyen a tisztán-látás távolán kívül eső tárgyakat — különben egyenlő körülmények közt — annál tisztábban látjuk, minél közelebb vannak azok hozzánk.”

Én a feladat ilyen kitűzését s a gimn. oktatás központjának ilyen meghatározását — nemzeti és tudományos szempontból — rendkívül tudom becsülni s az egyetemes tanügyi bizottság — ha gimn. reform-tervet akarna készíteni — bölcsen cselekedné, ha az itt körvonalozott kiindulási alapra támaszkodnék.

Baj volna azonban, ha ezen a kitűnő alapon úgy építene, mint a sárospataki tanári kar. Az ugyanis, noha igen szépen megvetette az alapot és meghatározta a keretet, nem tudott hű maradni — bizonyosan a hagyományos felfogás miatt is — önmagához. Világosan mondja p. o., hogy az oktatás központjává tett tantárgyra *„nemcsak kiváló figyelmet, hanem aránylag legtöbb időt is kell fordítani,”* s mind e mellett a nyolc osztályon át tanítandó magyar nyelvre, irodalomra s az ezzel kapcsolatos szaválásra és gyakori fogalmazásokra, csupán 23 órát tűz ki, ellenben a szintén nyolc osztályon át tanítandó latin nyelvre 38-at, a négy osztályon át tanítandó görögre 17-et, a hat osztályon át tanítandó németre pedig 18-at. Hol van itt az alapelvhez való hű ragaszkodás?!

Igaz, hogy mondva van a munkálatban az is, hogy az *„idegen nyelvek tanítása a magyar nyelv alapján történjék,”* de alig hiszem, hogy ezt a szép elvet valaki a papirosról a tanterembe is bevitte volna, sőt azt is igen nehezen tudom elképzelni, ha vajjon lehetséges dolog-e ilyesmit megvalósítani?! A mint én ismerem a nevezett idegen nyelveket, azok roppant messze esnek a mi nyelvünkől s azoknak tulajdonságai s szelleme ennek tulajdonságaitól és szellemétől annyira, hogy — a mint tapasztaltam (bizony már jó régen!) — a latin, német és görög nyelvekkel való folytonos foglalkozás s azok grammatikai és szintaktikai törvényei nemcsak nem taníthatók *„a magyar nyelv alapján,”* hanem rendszerint károsan hatnak nemzeti nyelvérzékünkre, kivált ha az még nincs is megizmosodva!

* Régi megállapodás szerint a legközelebbi gyűlés helyéül Sárospatak volt kitűzve. Szerk.

Az a védekezés, a melyet gyakran lehet hallanunk, a mely szerint az idegen nyelvek grammatikájával egyúttal a magunk nyelvének grammatikája is taníttatik, legfőleg a felsőbb osztályokra állhatna némileg, a melyek tagjai valószínűleg eléggé erősek már a hasonlóságok és különbségek, tehát az úgynevezett összehasonlító nyelvészkedés megértésére; az alsóbb osztályokban az ilyen kísérletezésnek nincs s nem lehet valódi sikere.

A sárospataki tanári karnak a maga elé tűzött alapelvvel való illetlen meghasonlást úgy kerülhetné ki az egyetemes tanügyi bizottság, ha szigorúan következetes maradna s a középponttá tett tantárgyhoz nemcsak oda gondolná a reá fordítandó legtöbb időt, hanem arra valóssággal rá is fordítaná.

Természetes, hogy ebből szükségképen következik valamely tantárgynak, vagy talán több tantárgynak is kiküszöbölése, vagy az azokra eddig fordított óra-szám leszállítása. Hogy mely, vagy melyek legyenek ezek, arra nézve is útmutatásul szolgál a sárospatakiak derék *Előterjesztése*.

Azt mondja, hogy *a gimnáziumba lépő gyermek a magyar nyelven helyesen írni és olvasni tudjon, ismerje főbb szabályait.* Dehát tud-e csakugyan? Valljuk be őszintén, hogy még 2—3 évig tartó gimnáziumi dressúra után is, kevesebbet tud a magyar nyelvből a legtöbb gimn. növendék, sem hogy a felsőbb osztályok tanárai meg tudnának velők, s főképen *helyesírási* bölcseségükkel elégedni. Úgy hallom, hogy még az érettségi vizsgára készített dolgozatokból is kirí egyes növendékek helyesírási tudatlansága vagy készületlensége.

Ez kétségtelenül bizonyít annyit, hogy az alsóbb osztályokban nincs elég idő a magyar nyelv titkainak alapos kibontására és megértetésére. De világos ebből az is, hogy az osztályonként 5—6 órán át taníttatni szokott latin nyelv nem segíti elő a növendékeket a nemzeti nyelv ismeretében, mert ha elősegítené, az eredmény örvendetesbb volna.

Az egyetemes tanügyi bizottság helyén — a mondottak után — azt cselekedném, hogy a sárospatakiak alap-elveinek hangsúlyozásával s ahoz való hűséggel indítványoznám s igazolnám *a latin nyelvnek a négy alsó osztályból való teljes kiküszöbölését.*

Nem új dolgot mondok, csak ismételem — tőlem telhető okadatolással — azt, a mit másokkal együtt régóta vallok s a mi nélkül én komoly gimn. reformot s határozott nemzeti oktatást képzelni nem tudok.

Ha reform, hát legyen reform és ne untalanul ismétlődő alku és foltozás.

Mire való nekünk a négy alsó gimn. osztályban a latin nyelv? Sőt mire való az nekünk általában? Az u. n. *alaki képzés* érdekében itt még nincs reá szükség. Ha a saját nyelvünk alakjaival nem tudunk hódítani ezen a fokon: ugyan miképen hódíthatnánk egy idegen nyelvvel? A tudomány szempontja egyáltalán nem szól a latin nyelvnek a gimnáziumba való belépéstől kezdődő tanítása mellett. Tudjuk, sokan sokszor mondták már, hogy a nemzetek a latin nyelv ágja alúl kinőttek, önállókká fejlődtek. Elég sokáig nyögtük uralmát; alig bírjuk kiheverni az ebből irodalmunkra háramlott nagymérvű hátrányt; csupán a régi szomorú emlékek miatt, vagy azért, hogy őseink — a divatos áramlatnak hódolva — hosszú ideig beszéltek és írtak latin nyelven: azért s ezekért nem érdemli meg a mai nemzedék, hogy az őseik által megevett egres miatt az ő foguk legyen elvásolva. Nem volna szabad főképen a kezdő gimnázialistát, a 9 évet betöltött gyermeket arra a tudatra ébreszteni, hogy — ha eszed után akarsz megélni — meg kell tanulnod azt a nyelvet, a melyet az ébredő Magyaror-

szág a nemzet jobbainak általános lelkesedése között rázott le a nyakáról.

Ha volt és van ok a görög nyelv ellen indított agitációra, százszorosan van a latin nyelv tanításának korlátozására, mert ha nem érdemli meg az eredmény a görög nyelvre fordított időt, még kevésbé a gimnáziumok általános latin nyelvi és irodalmi tudása azt a rendkívüli megkülönböztetést, a melyben a latin nyelv és irodalom minden más nyelv és irodalom felett olyan hosszú idő óta s a nemzeti szellem átalakulása és napról-napra való izmosodása mellett is folytonosan részesült és részesül.

Közös meggyőződés az, mert a kormány képviselők jelentéseiből is ez látszik ki, hogy a latin nyelvből — még a jobb gimnáziumokban sem tudtak és tudnak a növendékek nyolc évi gyakorlat után sem — nagyobb sikert producálni, mint az épen felényi időn át, kisebb óraszám-ban tanított és tanult görögből. Olyan kemény tanulás ez, a mely egymagában is elegendő a főnnebb kifejezett indítvány okadatolására. De van még egy másik tanúsága is; az t. i., hogy a gimnáziumba belépett növendékeknek egy jelentékeny százalékát — legalább az én hitem s némi tapasztalatom szerint is — épen a latin nyelvvel való időelőtti birkozás ugrasztja el a tudományos pályáról, vagy teszi ránézve a pálya kezdetét nehezzé, ízetlené s további haladásában ingadozóvá.

(Folyt. köv.)

Nemo.

TÁRCZA.

A vallás jövőjéről.

Laveleye Emil a londoni „Contemporary Review” egyik füzetében érdekes tanulmányt tesz közzé a vallás jövőjét illetőleg. A tanulmánynak különös érdeket kölcsönöz az a körülmény, hogy szerzője a theologusok körén kívül álló egyén és pedig jogtudós, nemzetgazdász és politikus. Mai napság, a mikor a vallásos kérdések iránt nagymérvű közönyösség mutatkozik mindenfelé, hasonló vállalkozás minden esetre figyelmet és elismerést érdemel. S a tanulmány sok jelessége mellett, ez a körülmény is lényegesen befolyt arra nézve, hogy Laveleye művét — legalább rövid vázlatban — e becses lapok t. olvasóival megismertessem.

Laveleye a fent jelzett munkában elsőben is a vallás-erkölcsi élet terén mai napság fennálló válság okait kutatja. Szerinte a fenforgó válság három okra vezethető vissza. Ezek egyike a természettudományi elvnek a bölcsészetre való alkalmazásában, vagyis abban a felfogásban rejlik, melynek neve: *darwinizmus* vagy *pozitivizmus*. Ezen irány képviselői u. i. a jelenségeknek csupán természeti okaira vannak tekintettel, míg egy természetfeletti hatalom eszméjét mellőzik vagy el is vetik, a mi aztán az Isten lételének kétségbe vonására, vagy a mi még rosszabb: egyenes tagadására vezet.

A válságnak másik oka: *a gazdagság utáni vágy*, mely korunkban fokozott mértékben ejti rabul az embereket. Az élet tele van gonddal, balsikertől való félelemmel annyira, hogy a vallásos érzület számára nem marad megfelelő tér. Korunk embereit anyagi érdekek vezetik s szellemi életüknek hideg és száraz légkörében folytonosan gyengül a vallás. Ez a szó: *ég*, nem bír rájuk semmi jelentőséggel s minden gondolatuk a földre van irányozva.

A harmadik ok, mely a vallásos életet aláássa rokona az előbbinek s különösen a munkás osztályban van ott-

hon. Ez a folyvást hódító *szocializmus*. A hol ez uralomra jut, ott az *atheizmus* is felburjánzik. Angol és német szocialisták hirdetik, hogy a jövő az atheizmus kezében van s csak mikor ez uralkodik majd a világon: akkor fog az utolsó szolga is eltűnni a föld színéről.

S midőn e három nagyfontosságú okot felismertük, önkénytelenül kérdezzük mi is Laveleyével: *de hát vajjon létezhetik-e művelt társadalom általában vallás nélkül?* Avagy ha az atheizmus világalomra jutna, nem a történelem előtti idők barbarizmusa támadna-e fel? Álljunk meg csak a felvetett kérdések mellett s gondolkozzunk azok felett. . . .

Az ég végre is üres lett; az istenitisztelet helyei elhagyatvák. Isten nincsen, kihez imát rebegni lehessen, mint jóságos mennyei atyához, mint a vigasztalás és segedelem legfőbb forrásához. Nincsen remény egy másik jobb élet iránt, hol nincs bűn s az igazak megjutalmaztatnak. A vallás teljesen eltűnt, miként a régi mythosok, melyekben eleink hittek. A vallástalanság többé nem a tudós emberek privilegiuma, mint a XVIII-ik században. Ha így az atheizmus fogadtatik el igazság gyanánt, úgy mindenkinek azt kell hirdetnie. S akkor akadnak ám sokan, a kik így szólnak a néphez: „Mi haszna van a vallásnak? A vallás Istenről beszél, holott az nincs. Ez csak üres szó minden jelentőség nélkül, melyet a félelem fedezett fel, a fanatizmus léptetett életbe és az évszázadokon át csak mint képzelt valami maradt fenn. Isten nem egyéb az ember személyiségének tükörképénél. Ember! magad előtt borúlsz voltaképen térdre, mikor imádkozol. Saját képedet imárod! Kelj fel! emeld ki fejed a porból, hová azt a zsarnokok és papok igája süllyesztette le. Földi pornak gyermeke! ne keress életet a síron túl, mert olyasmi nincsen. Használd fel jól a földi életet, vedd ki részedet az élvezetekből, mert egy más világi kárpótlásról szó sem lehet.“

Ki nézhetné benső borzadalom nélkül e képet, melyet az atheizmus uralta világ tár elénk? Az Istennel eltűnik a fény az erkölcsi világból s beáll az éjszaka. Gyógyíthatatlan fájdalom, vigasztalan keserűség szállja meg az embereket, kik a föld göröngyeihez vannak szorítva, a földi élet szűk körére vannak utalva, a mely rövid és küzdelemteljes, melyben az igazságtalanság diadalmaskodik s az emberek egymás életére törnek, hogy helyhez jussanak, mert a megélhetés eszközei nem elegendők.

De a mi még sötétebbé teszi a képet, az a körülmény, hogy a vallással kihal az erkölcsiség is. Ha az ember semmi más, mint anyag, akkor kötelességek se várnak reá. A *materialismus* u. i. semmi alapot sem nyújthat morális törvények számára. Az még csak érthető, hogy erkölcsiség képzelhető az istenitisztelet bizonyos formája nélkül is, de az már megfoghatatlan, hogy létezzék moralis Istenben és a lélek halhatatlanságában vetett hit nélkül. És ha e hit nincs meg bennem, nincsen miért vonakodnom önhasznomra feláldozni másokat is. Ha ezzel a földdel mindennek vége van, mi szükség van arra, hogy életemet hazám és felebarátaim javáért kockára tegyem? Mit várhatok én ilyen áldozattól? Tiszteletét, halálját az utókornak? Mi ez nekem, hiszen arról soh'se fogok semmit tudni! Ha az atheista következetesen gondolkozik, akkor ránézve minden önmehtagadás, önfeláldozás esztelen dolog. Ha én igaztalan úton bár, de a büntetőtörvény kijátszásával meggazdagodhatom, miért ne tenném azt? Hiszen az aranyak fénye gyorsan fedteteti az emberekkel a jellemem eset foltot. És én epen nem látom be, miért ne éljek én vissza mások bizalmával, vagy miért ne lopjak, ha mindezt büntetlenül tehetem s hasznomra válik?!

És ha a vallás megszűnik: mi ébreszti avagy fojtja

el a jó, illetve a rossz hajlamokat? Vannak, a kik ezt felelik: a *becsület* és *lelkiismeret*. De hát becsületről a materializmus körén belül szó sem lehet, mert hiszen itt hiányzik a talaj, a melyben az gyökeret verhetne. Helyezd csak a mérleg egyik serpenyőjébe az élet minden élvezetét, a másikba pedig a becsületet, azaz az emberek becsülésének óhajtasát: az emberiség nagyjából bizonyosan az előbbi fogja választani. Hiszen a kárpótlás, melyet a mások becsülése nyújt, csak képzeletben él, míg a gazdagság örömei az érzékekre apellálnak s az érzéki emberekre döntő befolyással vannak. Avagy talán azt mondjátok, hogy ha én valami rosszat elkövetek, vagy életem beszenyezem, szemrehányást tennék magam ellen, a melytől nem is lehetne szabadulnom? Ne higgyétek! Hiszen ha én más vidékre költözöm át, úgy a becsutelséget is lerázom magamról, mint a lábamról a port s találom ismét új örömeiket, sőt mi több: becsültetést is, ha t. i. elegendő eszközökkel rendelkezem arra nézve, hogy én azokat megvegyem. Különben is az élvezetek barátja nem igen törődik a mások véleményével, ha ő maga jólétnek és nyugalomnak örvend s képes fényűzés közt élni anélkül, hogy észrevenné, hogy őt mire se becsülik!

De hát — mondjátok talán — te a lelkiismeretre sem adsz semmit?! Igaz, hogy a lelkiismeret nagy hatalom, de hát elkülönítve az Isten ismeretétől, oly igen ingadozó és bizonytalan az. Jó és rossz, igaz és hamis csupán összehasonlító kifejezések, ha elfogadjuk, hogy csak az anyag létezik. Aztán meg a lelkiismeret oly hamar eltompul, ha hiányzik a vallásos érzület, mely azt életben tartaná. Azt hiszitek talán, hogy azok a nagy bűnösök, kik rablott kincseikből városokat vehetnének, lelkiismereti furdalásokat szenvednek? Mindezek üres frázisok, retorikai virágok s nem egyebek. A lelkiismeretnek mi dolga sincsen ilyen emberekkel. Óh bizony az ilyenek semmi kedvet sem mutatnak arra, hogy a lelkiismerethez audienciára járjanak!!

Kötelesség, Isten avagy jövő élet nélkül, lehet szép szó, de nincs semmi jelentősége. Valamint minden szerves lény, a növényeket is ideértve, saját jólétét keresi, ugyanezt teszi az ember is. Az önszeretet képezi a faj-fenntartás alapját. Csalódunk, ha azt reméljük, hogy az ember csupán azért, hogy kötelességét teljesítse, csak egy parányi örömet is hajlandó volna feladni. Az emberben többé-kevésbé elrejtve, bentfoglaltatik az állat a maga kívánságaival, s hogy ezeket legyőzze és féken tartsa, a vallásnak kell előállnia, hogy az emberben a szellemi dolgok iránti érdeket felkeltse s életét és tetteit befolyásolja.

A darvinizmus tanítja, hogy a létért való küzdelemben a legerősebb és legügyesebb az előny a gyengébbek rovására; azért fejtjük ki a legnagyobb igyekezetet arra nézve, hogy a legerősebbek legyünk s így a mások helyét elfoglaljuk. S mikor ezt tesszük, egyszerűen kötelességünket teljesítjük. Minél inkább hozzá szoknak az emberek a mulandó s érzéki gyönyörök kereséséhez, annál kevésbé tudják elszívni azt a körülményt, hogy ők az élet javainak egy részéből ki vannak zárva. Igenis, ha tisztába jönnek azzal, hogy maguknak a világ javaiból mit se biztosíthatnak, engesztelhetlen gyűlölség szállja meg őket s szenvedélyes dühvel rombolják szét azokat a dolgokat, a melyeknek áldozataiul tekintik magukat. Ime így játszik össze a darvinizmus és socializmus az atheizmussal és viszont.

De a naturalizmus mellőzi a *szabadság* gondolatát is. A természeti világban minden dolog természeti törvények szerint történik. Ha az ember csupán anyag, úgy kénytelen az anyag törvényeinek engedelmeskedni. Mi lesz így a felelősségből és bűnből? A szavak maradnak, de

elvész jelentőségük. Ha feladunk minden reményt a jövő életet illetőleg, mily kietlen lesz akkor az élet. Az öröm és boldogság kevés napja után mennyi fáradság, gond és szenvedés következik! Mily kietlen szomorú a sírbátérés! Mennyivel boldogabbak akkor az állatok, a melyek ritkán szenvednek betegségben, mert azok ösztönszerűleg s kihágások nélkül élnek. Morális gondokat ők nem ismernek s életüknek vége lesz anélkül, hogy előbb a miatt szomorkodtak, vagy azt sajnálták volna. Ha a lélek, kedély, gondolkodó s ítélő tehetség csupán arra vannak rendelve, hogy nekünk szenvedéseket okozzannak és életünk keserűségeit felmutassák, úgy okunk van amaz adományokat meg is átkozni és így az ember, nem — mint mondva van — a legtökéletesebb állat, hanem egy szerencsétlen teremtmény, a mely szünetlenül kinoztatik a be nem töltött kívánságoktól s be nem váltott reményektől.

Ime ebben a rajzban mutatja be Laveleye azt az igazságot, hogy a *vallást sohasem nélkülözheti a társadalom*. Sokat tanulhatunk ebből mindnyájan. Megtanulhatjuk egyebek közt azt, hogy balvélekedés az, mely a tudomány és vallás között merev ellentétet képzel. Igen, még a darvinizmus mellett is megfér az Istenben való hit. Mert ha Isten az erők összehatását úgy rendelte el, a mint azt a darvinizmus vallja, ez a körülmény is Istennek bizonyos tervszerű műve mellett tanúskodik. Másrésről pedig Istenben és a lélek halhatatlanságában vetett hit nélkül, veszélyeztetve van az erkölcsi és társadalmi rend alapja. Ha a civilisációnak jövője van, úgy erkölcsi magatartásunkhoz a szabályokat s a kötelesség teljesítéséhez a szükséges ösztönöket kizárólag a vallás és közelebről a ker. vallásban találhatjuk fel. Az ember és társadalom életét kételyekre, sőt tagadásokra alapítani nem lehet. Úgyde a vallás nem állhat fenn világos tanrendszer és nyilvános isteni tisztelet nélkül. Hogy tehát a vallásos érzület éltető erő legyen s gyümölcsöket hozzon, szükséges, hogy jelképes cselekményekben nyilvánuljon.

Ennyit Laveleye művéről! Szeretem hinni, hogy a t. olvasók ebből a rövid ismertetésből is meggyőződést merítettek arra nézve, hogy szerzőnek úgy álláspontja, mint gondolkodásmódjának egész iránya figyelmet, sőt elismerést érdemel.

Csik Daniel.

KÖNYVISMERTETÉS.

A lelkipásztor teendői

a presbiteriumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül.

Írta: *Dávidházy János*, kabai ev. ref. lelkész, debreceni egyházmegyei esperes. Kiadja: *Csik Lajos*, debreceni ev. ref. theol. tanár. Debrecen. Nyomatott a város könyvnyomdájában, 1889. Ára 50 kr. (1—72 l. n. 8°).

Második minta az *egyházi adókönyv*. Ez ellen is az a kifogásom, hogy nagyon meg van terhelve rovatokkal, holott ezt lehetőleg úgy kell szerkeszteni, hogy a legegyszerűbb ember is, ha csak olvasni tud, könnyen eligazodhassék rajta. Arra is számítani kell, hogy a legnagyobb rész nem fogja minden tartozását egyszerre kifizetni; vagyis, hogy többszöri befizetés számára is legyen elegendő hely és hogy az adókönyv lezárásánál, a zármegoldás eredmény kellő mértékben világos legyen. Én azt az adókönyvmintát így egyszerűsítaném:

egyházmegye.

egyházközség.

Ház-szám.

Adókönyvi szám.

Egyházi adókönyv

számára.

Tartozás					Lerová				
1889. év	Pénz	Termény			Befizetés	Termény			Átvevő nyugtája
	frt kr	bú-za	köt-sze-res	ár-pa		bú-za	köt-sze-res	ár-pa	
		kg.	kg.	kg.	száma	kg.	kg.	kg.	Átvevő nyugtája
Hátrány az 1888. év végével . . .	6 65	—	11	9	6. jul. 10	8 87	—	33	27
Egyházi adó . .	— 62		22	18					
Közalap									
Iskolaépítési költség	1 60								
Összes tartozás	8 87	—	33	27	Összes lerová	8 87	—	33	27
Szapo. odás					Összes tartozás	8 87	—	33	27
Törleszt					Marad hátralék				
Helyesbített tartozás					tűzfizetés				

Hogy milyen nagy szükség van az egyházi adókönyvre, azt hiszem, felesleges fejtegetnem, mert bizony tévedések még a legpontosabb könyvelés mellett is állhatnak elő. De könyvelés nélkül meg az ilyen eset számtalan. Azonban, még a könyvelés mellett csakhamar tisztára hozható az, mert vagy a *napló*, vagy az illető *adókönyve* felvilágosítást ad, addig könyvelés nélkül nincs más, mint a gyarló emlékezet; a mivel pedig megnyugtatólag bizonyítani soha sem lehet. És az adókönyv nemcsak az illetőnek szolgál megnyugtatóra, de hatalmas ellenőre az az illető pénzkezelőnek is, a mit nekünk figyelmen kívül hagynunk nem szabad. Mert bizony, ha őszintén megvalljuk a dolgot, ha a pénzkezelőnek semmi ellenőre nincs, nagyon gyakran megesik, hogy az általa felvett pénzt akkor számolja el, a mikor épen akarja. Ennek pedig nem szabad megtörténnie és rendes adókezelés mellett nem is történhetik meg. Mert a pénzfelvevőnek kötelessége kitöltenie az adókönyv rovatait. Itt pedig, a lerovási oldalon, mindjárt első helyen kell állani a befizetési napló számának és a befizetés idejének. Ez adatoknak pedig, a naplóban levő adatokkal éppoly pontosan össze kell vágniok, mint a fizetési összegeknek. mert ha össze nem vágnak: a baj készen van; az illető kiadta magáról a bizonyítványt, a mely nagyon könnyen napvilágra jön. De az sem ritka eset, hogy a pénzkezelőnek kell védekeznie, némely adózóval szemben, midőn az azt állítja, hogy ez vagy ama tartozását kifizette, az ő emlékezete szerint. Ilyenkor egész nyugodt önérzettel mutathat a nyugtául szolgáló adókönyvre, melynek adatai, ha a naplóval egyezők, ő minden gyanúsítás ellen fedezve van.

Harmadik minta az *egyházi adószedési napló*. Ez az egyházi adókönyvnek elválhatatlan segédkönyve. Mindennemű adószedési befizetést e naplóba kell először, befizetési sor- és időrend szerint bejegyezni; s a mint már fentebb is említettem, ugyanezen adatok irandók a fizetőnek adókönyvébe is. E napló gondos vezetésétől

A n.-i ev. ref. egyház

188⁸/₉-ik évi zárszámadása.

Tételszám	Bevétel	Előíratott				Bevételtett				A pénztár-könyv megfelelő bevételi számai	Tételszám	Kiadás	Előíratott				Kiadatott				A pénztár-könyv megfelelő kiadási számai
		Egyenként		Összesen		Egyenként		Összesen					Egyenként		Összesen		Egyenként		Összesen		
		frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr				frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	
	Rendes bevételek											Rendes kiadások.									
1	Pénzmaradvány az 1887 ⁷ / ₈ évről			5	20			5	20	1		1	Állami adó	50	—			50	—	23	
2	Földhaszonbér . . .	100	—			100	—			6 21		2	Illeték-egyenérték .	5	—			5	—	24	
3	Temető jövedelme .	70	—	170	—	70	—	170	—	6 13		3	Orsz. tanítói nyugdíj	5	—	60	—	5	—	25	
4	Harangjövdelem .	15	—			15	—			45		4	Lelkész fizetésébe .	50	—			50	—	10 31	
5	Perselypénz	7	30			7	30			46		5	Tanító fizetésébe .	25	—			25	—	7 32	
6	Terményeladásból .	3	76	26	6	3	76	26	06	41		6	Gondnok fizetésébe	10	—			10	—	48	
7	Egyházi adó, készpénzben	83	76			55	13					7	Egyházi fizetésébe .	5	—			5	—	49	
8	Egyházi adó, termény árában . . .	7	03	90	79	7	03	62	16			8	Harangozó fizetésébe	10	—			10	—	30 47	
										egyházi adófkönyv		9	Temetőőr fizetésébe	5	—	105	—	5	—	4 39	
	Rendkívüli bevételek.											10	Ünnepi követeknek	9	—			9	—	27 40	
1	Kegyes adományok az egyháznak . . .	20	—			20	—			43		11	Supplicansoknak . .	1	—	10	—	1	—	8	
2	Kegyes adományok szegényeknek . . .	10	—	30	—	10	—	30	—	44		12	Irodai szükségletre	8	—			8	—	26 35 36	
3	Temetőből eladott fákért	8	50			8	50			42		13	Nap- és fuvardíjakra	3	—			3	—	33 34	
4	Ócska ajtóért . . .	3	—	11	50	3	—	11	50	22		14	Épületjavításokra .	45	—			45	—	11 12 17 38	
												15	Épületek biztosítása	16	30			16	30	28	
	Tőkésítendő bevételek.											16	Tanesszközökre . .	8	—			8	—	19	
1	Orgona-alapra . . .					371	66					17	Szegény gyermek. könyv	7	20			7	20	18	
2	Segély-alapra . . .					200	80	572	46			18	Egyhm. közíg. költs.	5	—	92	50	5	—	29	
	Összes bevétel:			333	55			877	38				Rendkívüli kiadások.								
				333	55			877	38			1	Mult évi tandíj hátr.	20	—			20	—	9	
												2	Főisk. átalak. töketörl.	10	—			10	—	20	
												3	Temető-árok ásásért	5	—	35	—	5	—	37	
													Tőkésített kiadások.								
												1	Org.-alap kötv. kölcs.					371	66		
												2	Segélyalap javára takarékpénztárba . .					200	80	572 46	
													Összes kiadás:			302	50			874 96	
													Pénzmaradvány az 1888—9-ik év végén .			31	05			2 42	
																333	55			877 38	

függ az egész egyházi adókezelésügy pontos és megbízható volta, mert a főkönyv lerovási oldalára nem szabad más befizetést bejegyezni, csak azt, a melyet valamely szám alatt a napló elismer, mivel a könyvek lezárásánál, úgy a főkönyvben, mint a naplóban, a megfelelő rovatok végösszegének teljesen egyezni kell. E naplónak tehát igen fontos ellenőrzési szerepe van. S dacára ennek, igen sok egyházból, még a hol egyházi adókönyv van is, nem vezetettik.

E minta teljesen jó. Csak a házszám helyett én inkább javaslom a fizetőnek adófőkönyvi számát bejegyezni, mivel a napló a főkönyvnek adja át különben is az adatokat; s ez a szám gyorsabban útbaigazít. Továbbá a lezárásnál, a pénzült befolyt termények végösszegét külön cím és tétel alatt, utolsó tételnek oda kell írni a többi megfelelő termények rovatába, hogy a mennyiben a főkönyvbe a termény íratott, a végösszegek, a naplóban és főkönyvben, ilymódon egyenlők legyenek.

Negyedik minta a *gondnoki bevételi és kiadási napló*. Nagy hibája ennek az, hogy a pénzt és terményfeléket együtt akarja könyvelni. Ez pedig, szerintem, igen helytelen könyvelési felfogás és én, e mintával szemben azt javaslom, hogy a pénz- és termény-számadás, egymástól elkülönítve, egészen külön könyvben kezelendő. Maga az a körülmény, hogy az adott mintában, a szövegtől, a rávonatkozó számtétel oly messze esik, hogy az alig kísérelhető figyelemmel, igen zavarólag hat a könyvelés tisztaságára és pontosságára. De meg a terményforgalom sokkal kisebb lévén, mint a pénzforgalom, a terményrova-

tok lapról-lapra üresen maradnak, mint a hogy az a mintában is látható, hol 2 lapon csak egy terménybevétel és 3 kiadási tétel fordul elő.

Ötödik minta a *pénzbeli számadás*. Azt hiszem, hogy így magából a címből, senki sem fogja kitalálni, hogy mi ennek a célja. Pedig ez nagyon helyes gondolatnak megfelelő, szükséges munka, a mi igen kevés helyen van gyakorlatban. E mintában ugyanis, a pénztár évi bevételi és kiadási forgalma van, a költségvetésben foglalt címeknek megfelelőleg, tehát egészen összevontan feltüntetve, hogy abból látható legyen, mennyiben valósult meg a költségvetési terv? befolytak-e az előirányzott bevételek? melyik címnél állott elő, a pénztár előnyére, vagy hátrányára különbözet? Mindezeket a pénztárkönyv szétszórta, nagyszámú adataiból látni nem lehet. Ezért meg kell készíteni, a pénztár forgalmáról, az együvé tartozó adatoknak összeszedése s egy összegben kitüntetése által, a könyvviteltan elnevezése szerint, az „*évi zárszámadást*” mégpedig szembeállítva azt a költségelőirányzat tételeivel.

Megkísérlettem, a mintában álló adatokból, a zárszámadást egybeállítani (Lásd fennebb!). Szerintem, ez sokkal világosabb, s könnyebben áttekinthető már csak azért is, mert két egymással szembefekvő lapon áll, míg a könyvben 5 lap van vele elfoglalva. Én ide, a zárszámadás ellenőrzése végett, külön hasámba, beállítottam a költségvetés adatait is. Igaz ugyan, hogy ily alakban még az a baj is van, a zárszámadásból kifolyólag, hogy a mennyiben a költségvetés és zárszámadás tételei között, különbségek vannak, azokra meg kell adni a magyará-

A n.-i ev. ref. egyház költség- előirányzata az 1889-90-ik évre.

Tételszám	Bevétel	Előirányzás						Tételszám	Kiadás	Előirányzás					
		188 ⁸ / ₉ -re			188 ⁹ / ₉₀ -re					188 ⁸ / ₉ -re			188 ⁹ / ₉₀ -re		
		Össze- sen		Egyen- kint	Össze- sen		Egyen- kint			Össze- sen		Egyen- kint			
		frt	kr	frt	kr	frt	kr			frt	kr	frt	kr	frt	kr
	Rendes bevételek.								Rendes kiadások.						
1	Mult évi pénzmaradvány	5	—	2	42				1	Állami adó, egyenérték, tanítói nyugd.	60	—	60	—	
2	Egyházi adó	83	76	55	—				2	Hivatalnokok, szegődvényesek fizetése	105	—	105	—	
3	Földhaszonbér	100	—	100	—				3	Főiskolai küldötteknek	10	—	10	—	
4	Temető jövedelme	70	—	70	—				4	Irodai szükségletekre	8	—	8	—	
5	Harangjövedelem	15	—	15	—				5	Nap- és fuvardíjakra	3	—	3	—	
6	Perselypénz	7	30	7	—				6	Épületjavításokra	45	—	25	—	
7	Vegyesekből	22	29	10	—	259	42		7	Épületek tűzkárbiztosítása	16	30	16	30	
									8	Taneszközökre	8	—	10	—	
									9	Közigazgatási költségekre	5	—	5	—	
									10	Vegyesekre			8	—	250 30
	Rendkívüli bevételek.									Rendkívüli kiadások.					
1	Egyházi adóhátrányból	—	—	28	13				1	Adósságtörlesztésre	10	—			10 —
2	Hagyományok	30	—	30	—				2	Szegény gyermekeknek könyv	7	20	—	—	— —
3	Mult évi termés ára	—	—	2	—	60	13		3	Mult évi tandíjhátrány	20	—	—	—	— —
									4	Temető-árok ásás	5	—	—	—	— —
	Összes bevétel	333	55			319	55			Összes kiadás:	302	50			260 30
										Pénzmaradvány:	31	5			59 25
		333	55			319	55				333	55			319 55

zatot. De ezt, a pénzkezelés fontos volta, joggal megkövetelheti.

A következő minták között egyedül a költségvetés a jelentékenyebb. Ez a mi egyházi számadásainknál, még mindig nem foglalta el az őt megillető helyet. A legtöbbben nem akarnak annak értékét s hasznavehetőséget tulajdonítani. Pedig ez éppen olyan, mint a házépítésnél a helyes, jó terv, a melyben az utolsó tégladarab-szükséglet is megvan állapítva s a melytől, ha azt akarjuk, hogy az épület szolid, összhangzatos legyen: eltérni nem szabad. Mielőtt valamely pénztári évet megkezdünk, előre tisztába kell lennünk azon feladatokkal, a melyeket megoldandók leszünk s azon eszközökkel, a melyekkel azokhoz rendelkezünk. Ismernünk kell teljesen bevételi forrásainkat s remélhető jövedelmeinket, hogy tovább ne nyujtózjunk, mint a meddig a takarékos ér. S ez nem is oly nehéz dolog. Mert a rendes szükségletek és jövedelmi források, minden egyháznál teljesen ismeretesek s hullámszárnak alig vannak kitéve. S éppen ilyen könnyen számbavehető a rendkívüli, esetleg a tőkésítendő bevételek és kiadások is. Vagy ha nincs kilátás arra, hogy a pénztár jövedelme fedezi a szükségleteket, van elég idő, hogy az egyház előjárósága fedezeti alapról gondoskodjék. Pénzügyi politikáról (hogy hangzatosan szóljak), azaz az egyház életét, bizonyos messzebb vivő célok megvalósítása felé leendő tervszerű törekvéseiről pedig, e nélkül szó sem lehet. Különb, egyházi törvénykönyvünk 232. §-a, a presbitériumnak szoros köteletségévé teszi annak elkészítését. Mindazáltal egész nyugodt lélekkel el merem mondani, hogy egyházaink 25%-ában *reális* költségvetés ma sincs. Pedig az egyház évi pénztárforgalmának megvizsgálására, egyedül ez a helyes alap. Éppen, mert ilyen nagy súlyt fektetnek a költségvetésre, az adott mintát nem tartom kielégítőnek s helyette a felelősséget javasolom (Lásd e lap tetején!). Én a bevételt és kiadást szembeállítom, mi által a munka, alaki tekintetben is egy kis csínosságot, különösen pedig nagyobb átlátszóságot nyer. A mint azonnal szembetűnik, én 3 összehasábót használlok. Az elsőbe megy a megelőző évi költségvetés megfelelő adata, hogy az új költségvetés teteleire vonatkozólag irányadóul, illetve indoklásul szolgáljon.

Az új költségvetés adataira pedig azért használlok két összehasábót, hogy az egytermészetű tételek összegét ne csak külön-külön, de együtt is, minden további számítás kikerülésével, egyszerre szembetűnővé tegyem. Az általam adott mintában, a bevételi és kiadási tételek „rendes” és „rendkívüli” csoportcímeikkel vannak ellátva. A „rendes” cím alatt állanak azok a tételek, melyek a közpénztárnál évről-évre előfordulnak; „rendkívüli” cím alatt pedig azok, a melyek nem képezik a közpénztárnak minden évben előforduló, hanem csak esetleges bevételeit és kiadásait. Ha pedig, olyan bevételei és kiadásai is vannak a közpénztárnak, a melyek az egyház valamely *alap-tőkéje* javára folynak be és adandók ki, az ilyenek *tőkésítendő* bevételek és kiadások cím alá csoportosítandók.

(Vége köv.).

Vas Mihály.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A Károlyi-alapra** ifj. Mocsáry Lajos Andornokról 2 frtot küldött az ő confirmáltatása alkalmából. Előkelő családok sarjai nemesen cselekesznek, ha életök nevezetesebb forduló pontjain nem szégyellik magokat protestánsoknak mutatni s a nagy prot. célokért áldozatra lelkesedni. Ugyane célra Sütő Áron, sárospataki IV. theologus ismét 1 frtot adott legationális jövedelméből.

— **A vallás- és közoktatási miniszter 15364. sz. a. rendelete**, melylyel az állami és államilag segélyezett községi iskolákban az állam által kiadott tankönyvek használatát követeli, nagy elégtelenséget szült úgy a könyvkiadók, mint a népiszkolai tankönyvek írói között. A fővárosi könyvkiadók küldöttsége legközelebb ennek a rendeletnek a visszavonására kérte a minisztert; a „Közoktatási Szemle” pedig legközelebbi számában követeli, hogy ne csak ez az igazságtalan és a miniszterileg megállapított tankönyv engedélyezési rendszabályokkal ellenkező rendelet vonassék vissza, hanem az állam mondjon le a könyvek kiadásáról is, mert arra a mai viszonyok között már semmi szükség sincs, sőt népoktatási tankönyvirodalmunk fejlődését határozottan gátolja.

— **Közpaposkodás.** „Bőkezű egyházkerület“ cím alatt így ír a „Közpapok Lapja“ 23-ik száma: „Miként a Sárospataki Lapokban olvassuk, a tiszáninneri egyházkerület közgyűléséhez Tüdös István, jénai egyetemi hallgató s a pataki iskolának méltán szemé-fénye, folyamodott segélyért. A közgyűlés a jeles s nagyra menendő ifjúnak nagylelkűen 50 frt segélyt (!) szavazott meg. Ha Tüdös István úr gyermek volna, akkor ez összeg elegendő volna neki kova-cukorra“. — Milyen jóízűen mosolyoghatott az a bizonyos „közpap“, a ki ezt a jó viccet ilyen bölcsen kifundálta! Hah — gondolja magában — ütöttem egyet a nyomorúltakon! Sajnáljuk, de el kell rontanunk az elmés kritikus jó kedvét, mivel a kikacagott kerület, a nevezett jeles ifjúnak, a Sárospatakon 1890. szept. 16-án tartott közgyűlésén 200 frtot adományozott. Ez sem sok ugyan, de hisszük, hogy T. I. — ismerve a kerület és főiskola anyagi helyzetét — úgy ezt, mint a későbbi 50 forintot hálás szívvel fogadta és nem örül neki, hogy a Közpapok Lapjában az ő ügyének fogadatlan prókátorra akadt. De hát mit várjon az ember azoktól, a kik nem restellenek így írni: „Már a budapesti értekezleten kijelentettük volt, hogy mi mindaddig nem számíthatunk győzelemre, míg egyetemes egyházunk törvényhozó testületeire határozott befolyást nem gyakorolhatunk. Veszíteni fogunk a zsinaton is, ha nem leszünk képesek azt úgy megalakítani, hogy ott többségben legyünk (!). De ha veszítünk, akkor nem vádolhat többé bennünket senki, nem hanyatja az elégtelenség lázadókat titulását szeméinkre senki; akkor jogosult, akkor csak következetes lesz eljárásunk, ha *óriási erőnkkel úgy meg fogjuk rázni egyetemes egyházunk képzelt oszlopait, hogy azok összetörve, megsemmisülve fognak lábaink alá esni. De míg ez a nap elkövetkezik, míg az egyes érdek-szövetkezeteket szétrobbantatók, míg a kárvinista jezsuiták arcáról az alarcot lelépnek: addig még újból és újból megpróbáljuk azokra „a bibliai megterő iránt való engedékenységet elvét“ alkalmazni és épen ezért a megkezdett irányban folytatjuk tovább működésünket.*“ Ki ne hallaná e hangokban a belgiumi munkások vagy a párisi petrolörök üvöltését? Nem volt e igazunk, a mikor a „Közpapok Lapja“ programjában — mindjárt megjelenésekor — (Lásd: Sp. Lapok 1889. 38. sz.) a divatos munkás-mozgalmak hason-mására ismerünk?! Vajjon mit szólnak az ilyenekhez a budapesti országos értekezlet vezérferfiái...?!

— **A Péter-filérekek** kezelőségét — római hírek szerint — a pápa feloszlatta, mert vezetőit börze-spekulánsok befották s ilyen módon a Péter-filérekekben mintegy 13 millió líra kár esett. Csodáljuk, hogy még a pápa is ennyire csalatkozhatik embereiben!

— **A tanító választások új rendezése az iskolaszékekben.** A közoktatási miniszter rendeletet intézett a törvényhatóságok közigazgatási bizottságaihoz, melyben kimondja, hogy a törvény a községi iskolai tanítók és tanítónők választásánál a választó-jogot kizárólag az iskolai szék tagjainak adja meg s a közigazgatási bizottság kiküldöttje elnöki minőségben szavazati jogot nem gyakorolhat; ha pedig a kiküldött választási elnök egyzersmind iskolaszéki tag, akkor csakis ez utóbbi minőségében őt kétségtelenül megillető szavazati jogot gyakorolhatja; ily esetben is tehát csak egy szavazata lehet. Ha a választásnál a jelöltek egyenlő szavazatot nyernek, az elnök szavazata nem lehet döntő, hanem ilyen esetben a két legtöbb szavazatot nyert egyén között azonnal újabb választásnak van helye, és ha ennél a választásnál is egyenlő szavazatot nyernének, úgy az elnök által kihúzott sors dönt a választás fölött.

— **Egyetemi élet Budapesten.** Nem egyszer érin-

tette már lapunk is, hogy az egyetemi ifjúság körében divatozó léhaság, a tanulással való nem törődés, káros hatással van az akadémiákra is, a melyeknek szigorúsága elől örömet menekülnek a nagy szabadság után epekedő ifjak a budapesti egyetem szabados légkörébe. Végre akadt egy egyetemi tanár, a ki az elharapódzott s példátlan hanyagságot megsokalta. *Kerkápolyi Károly* — a ki talán visszaemlékezett pápai tanárságára — ismételt névsor olvasással próbálta meg az ő százakra menő hallgatóit kötelelességeikre figyelmeztetni. Ez sem vezetett célhoz. Eljöttek 15—20-an, a csaknem 300 közül. Kapta magát a — mi szintén példátlan — 260 vitéz polgárnak nem írta be az indexbe (a minthogy komolyan nem is írhatta be) a hallgatást s átadta a haza leendő reményeinek névsorát a dékáni hivatalnak, a hol megkapták a dorgatóriumot. A tanár úr azonban ezzel sem elégedett meg, s az ügy a tanári kar elé került, a mely a II. és III. évesekre nézve kimondta, hogy a politikát ismételten kötelesek hallgatni (módjuk lesz hozzá!), a IV-ed évesek ügyét, az illetékes miniszter elé terjesztik. Eddig a nóta! Az okos szülék bizonyosan nagy hálára lesznek kötelezve, ha a kerkápolyi-cura ki fog hatni az egész egyetem miasmas légkörére. A hazai tudományosság is nyerni fog általa. Debuisset pridem!

— **A szolyvai missió köréből.** Nagytiszteletű Szerkesztő úr! Bokros teendőim miatt csak elkésve értesíthetem becses lapját a legközelebbi pünköst ünnep alkalmával Szolyván tartott ev. ref. missiói istentiszteletről, reményelve, hogy igénytelen soraimnak egy kis tér engedni kegyes leendő.* A beregi Kárpát-hegység kiágazásai között elterülő vadregényes völgyek egyikében fekszik Szolyva, mely a „Verchoviná“-nak nem csak földrajzi fekvésénél, de vas és újabb időben jól gondozott országútjai által is központjává lőn. A Munkács-beszkidí vasút létesítésével e vidékre igen sok ref. vallású magyar hazafi tette át lakását, kik nagy részben vasúti alkalmazottak, részben pedig politikai vagy magán hivatalnokok és iparosok stb. E város tehát nemcsak a szolgabírói járásnak, de a ref. missiónak is valóságos székhelye. Ezért most pünköst második napján is ide sereglenek egybe nagytiszteletű Peterdy Károly beregi esperes úr s missiói lelkész hívására az e vidéken élő ref. hívek Balajhi Mór főszolgabíró, missiói főgondnok házában, hol az esperes úr buzgó imájával, igaz szónoki hévvel előadott egyházbeszédével s az úri szent vacsora kiszolgáltatásával lelki vigaszt s hitbeli szilárdságot hozott az idegen ajkú és felekezetű testvérek között szétszórta élő ref. hívek közé, és bár a fergeteg egész nap dühöngött, mégis megtelt a templommal átalakított nagy terem, melyet a házigazda szépen berendeztetett. Résztvettek az istentiszteleten a szolgabíró és vasúthoz tartozó urak és hölgyeken kívül a helybeli gyógyszerész, a magyar királyi csendőrség; sőt voltak más felekezetekhez tartozók is. Istentisztelet végeztével a hívek mindnyájan azon óhajuknak adtak ismételten kifejezést; miszerint vajha lehetővé tétetnék mielőbb, hogy egy kizárólagosan e célra épült s felszentelt templomban gyülekezhetnének össze istentisztelettartás végett, mire nézve az esperes úr igyekezett is őket megnyugtatni; én azonban felette csodálkozom a magyarországi ev. ref. egyház egyetemének s főként a méltóságos és főtisztelendő konventnek ezen felette fontos missiói posztó iránt tanúsított csekély érdeklődése felett. Annyi év óta 500 frt sem bírt teljesen összegyűlni s annak is

* Lapunk előbbi számából, több vegyes közleményünkkel együtt, kimaradt. Szerk.

egy jó részét maguk a hívek rakták össze, pedig tudhatnák az intéző főurak, hogy ezen úgy úgy felekezeti, mint magyar-nemzeti szempontból nagyobb méltatást érdemelne. Mint ilyet bátorodom ezt az illetők nagybecsű figyelmébe melegen ajánlani s mély tisztelettel maradtam

Balajthy István,
áll. igazg. tanító.

— **Quousque tandem?** ... Az ultramontán sajtó zsoldos katonái részéről már megszokhattuk volna a történelem célzatos hamisítgatásait; de mégis a türelemnek is van határa, s hogy a „qui tacet“ stb. elvét ne olvashassa senki fejünkre, nem lehet a különben méltán megérdemelt egyetlen eszközt, a hallgatást alkalmaznunk a „Közművelődés“ c. lap azon cikkével szemben, melyben minket az 1791. év száz éves fordulóján érzett ártatlan örömkömben zavarni, egész multunkat meggyalázni iparkodik. Hogy a Péter-fillérekre éhes Molochra sérelmes az, hogy mi protestánsok még mindig merészkedünk élni, ez egészen természetes; de hogy a nemzet egységét éppen mi bontanók fel és nem sokkal inkább a Róma felé kacsingató s az állam törvényei alól a tiara egise alá bujdosló katolicismus: ez már logikátlan logika. De hagyjuk ezt, nézzük a múltak rágalmazását. Azt mondja a cikkíró, hogy a szerintünk vallásukért elítélt protestánsokon a büntetések mindenkor „a törvényes király ellen elkövetett felsegértésük és hazaárulásuk miatt hajtottak végre“ s tanúságul hivatkozik az 1523. és 1525. hozott törvényekre, melyeket mint kiválóan vallásüldözés végett hozott drákói törvényeket senkin sem hajtottak végre. Először is ez nem igaz, mert György budai könyvárús éppen az első üldözési törvény áldozata lett, tehát legalább rajta végrehajtották; másodszor pedig az ilyen törvény létrejötte előtt is égettetett a nádor 3, Verbóczi 8 protestánt (1519.), a mit eltagadni nem lehet, mert egykorú író (Szerémy) egész határozottan állítja emlékiratában. De hát a szercesent nem lehet fehérre mosni; a kath. történetírás sem tagadhatja meg önmagát! Erdélyt a nagyravágás szakította el — cikkíró szerint — az anyaországtól. Óh! beh üdvös nagyravágás volt az! — ha még úgy volna is, — mert nélküle ma bizonyosan a nagy német birodalom pótléka lennénk. De hát ne gyalázzuk meg egészen hazafias törekvésű őseinket, a kik inkább akartak szegények, de a maguk urai lenni, mintsem német dicsfényben sütkérezni, és bizonyára voltak annyira honfiak, mint a Ferdinánd párthívei. Hogy a protestánsok ügyét jobban támogatja a török, mint a „hazafias“ német kormány, ez józan ember előtt nem a protestánsok bűne, hanem inkább a türelmetlen katholizáló kormányé. Ne hízlegeljünk hazugságokkal az uralkodó háznak, ez csak őseinknek megtagadása volna tőlünk s ezzel sátorozni nem tisztesség. Azt is a történet hamis prófétái állítják, hogy protestáns földesuraink mind türelmetlenek voltak alattvalóik iránt, mert hogy csak az annyira elítélt Bethlenre hivatkozunk, az ő egyik kancellárja kath., a másik szombatos volt, sőt a jezsuitákat is pártfogásába vette, — a mint kath. író is állítja — *Káldinak*, „bibliafordítása nyomtatásának költségeire, ezer tallért is adományozott.“ Ne feszegessük azért ezt a nagyon is ruganyos érvet! A türelmetlenség miatt — a mai kor jelenségei szerint is — csak a protestantizmus emelhet jogos panaszt! Azt is mondja cikkíró „híven vázolt történelmi adatokra“ támaszkodva, hogy az ismeretes beharcok „nem a szabadság és alkotmányért vívottak, hanem a hitújítás érdekében keletkeztek,“ sőt a lelkiismeret szabadságának fegyveres védelmezőit egészen egyéni érdekek, hatalomvágy, hiúság stb. vezették. Csodálkozni volnánk kénytelenek azon a

homályos értelmén, a mely Bocskay- és Bethlennek a felajánlott magyar koronát visszautasító nyilatkozatai dacára is merészi ezeket a nagy jellemeket önzéssel vádolni, ha nem tudnók azt, hogy a tudatlanság felett sajnálkozás helyett inkább a ravaszságj esuita nyilatkozása, — a hamisítás felett kell megbotránkozást éreznünk. Azt, hogy a szabadság és a lelkiismeret függetlensége mindenkor testvérek, s hogy a nemzeti alkotmány és protestáns egyház az idők kíváncsiak szerint ottan-ottan osztályos atyafiak voltak: még eddigelé senki se vonta kétségbe, sőt ezt mi egész büszkeséggel emlegetjük; így hát a támadás erről az oldalról csak levegő vagdalás. Ha ezek után az ellenpárt cikkezői, a kulturharc izgalmas előfutárjai bíznak abban, a ki országunk védszentje, hogy jelen „hősi türelmük (!)“ új dicsőségül szolgálанд a magyar katholicismusnak s bíznak a pünkösti lélek erejében: ehhez nekünk semmi közünk, de mi a múltnak efféle alaptalan rágalmazásában, a hirhedt „alapos“ történetírás eme fattyúgyermekében nem türelmet, — plane „hősi“ türelmet, — de még önérzetes magaviseletet sem látunk, és bizony-bizony nem ijedünk meg a profanizált pünkösti léleknek ilyen erejétől! Különbén csak gratulálunk a „Magyar Allam“-nak, mely éppen mostanában (május 28. sz.) veszi át az ilyen „hiteles forrásokon épült“ cikket, a mikor — bizonyosan szellemi rokonság és egyenlő komolyságuknál fogva — sz. Alajosról beszél olyanokat (jun. 2. sz.) hogy ez „az angyali ifjú,“ az ifjúság védszentje, halála után némákat, sántákat gyógyított, vakoknak adta vissza látását, hülyéknek éles ésszt adott, rablókól menti meg kegyeltjét stb. Mindezek ékes illusztrációk a kath. történetírás megbízhatóságához. r. k.

— **Hirek.** A debreceni főiskola köréből dr Bacsoni L. Csiky L. és Géresy K. tanárok kormány-képviselőkkül küldettek ki; Dóczy Imre ugyancsak debreceni és Parádý Kálmán kolozsvári tanárok a közoktatási tanács vidéki tagjaivá lettek. Szinyei G. sárospataki tanár a halasi és kecskeméti gimnáziumokhoz kéretett fel kormány-képviselőül, de igazgatói és tanári teendői miatt a megfeszített felhívást nem fogadhatta el.

Szerkesztői üzenetek.

T. I. Isten hozta! Talán már a legközelebbi számban megindítom. — Sz. A. Kaptam; megpróbáljuk. Az egyébről majd levélben. — P. M. Eddigelé „nincs semmi nesz, nincs semmi zaj.“ — Ha lesz majd figyelemzetem. — K. P. A káplánnak való másfél evez. — S. Sz. J. Az érdekes kérdésre felelni fogok, csak hadd szünjék egy kicsit a dolgom. Theokritos idylljeit már régen nézegettem a jelzett célból. Az akadémiái kiadványok közül a „Pindar Szelleme“ című érinti e tárgyat. — K. E. Levelet irtam. Az „Emlékkönyv“ egy-egy példányát minden prot. lap szerkesztőségének egyszerre küldtem el. Hogy bizonyos lap főmunkatársai messze esik annak szerkesztőjétől, arról én nem tehetek. A „Károlyi“-nevet nem különcködéssel, nem is előzetes tanulmányok nélkül fogadtuk el és használjuk. Egy valakitől már azért kaptam dorgatoriumot, hogy későn kezdtek az *ly*-t respectalni. „Mindenkinek tetszeni akarni bolond-ság!“ — G. ... nek. Hogy miért kezdődnek olyan korán a papi vizsgák, azt én nem tudom. A tanári kar ebben nem szokott határozni. A rendkívüli gyűlés idejét sem mi szabtuk meg s nem szabad feltennünk, hogy annak ilyen különös időre tevése egyik vagy másik pályázó érdekében történt volna. Előjáróinkról teljes tisztelettel kell hinnünk, hogy ők pártatlanok s nekik nincs — a mint hogy nem is lehet — más érdekek, mint a főiskola igazi érdeke. „Hanc veniam damus, petimusque vicissim!“ — *Többeknek.* Az emlékkönyvből a jun. 11-ig megrendelt példányokat elküldtük. Bizony lassan halad az árusítás, még olyan helyeken is, a hol csak egy-két szó kellene a „jókedvű adakozók“-nak. Dehát ez az egy-két szó kiejtése is nagy áldozat némely boldog halandó részéről. Nem tehetünk róla! Vigasztalás, hogy egyes községek — mint Dömsöd, Szilice stb. — szépszámu példányokat rendeltek és az egyszerű földműves emberek is gyönyörködve olvassák ama nagy napnak történetét. Így írják nekünk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit aor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A regále-kártalanítás ügye.» *Büszörményi Károly.* — «Gimnáziumi reform.» (Folytatás). *Nemo.* — «LVII-ik Zsoltár.» *Apostol Bertalan.* — «Zwingli az ifjúság neveléséről.» *Tüdös István.* — «A lelképásztor teendői a presbitériumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül» (Vége. Könyvismertetés). *Vas Mihály.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.» — «Szerkesztői üzenetek.»

A regále-kártalanítás ügye.

Egyetemes egyházunknak az államhoz való viszonyában merülnek fel időnként oly kérdések, melyek felett nem szabad körültekintés nélkül elsiklanunk, ha csak a közönyösség bélyegét nem akarjuk magunkra vonni, s jogaink háttérbe szorításánál némán, hallgatagon állani. . . .

Napjainkban a regále kártalanítás kérdése az, mely az idők folyamán felszínre jutva, egyházunkat is különösen érdeklik.

Köztudomású dolog ugyanis, hogy hazánkban, az elévült nemesi előjogok sorában, az italmérési jog is leélt napjait! . .

Ezen jogélvezet megszüntetésére nézve az állam az érdeklettek kártalanításához folyamodott.

Nem szándékom, nem is tartozik céломhoz a kártalanítási aránykulcs ismertetésére irányítani a közfigyelmet, amennyiben e tekintetben az egyes helyi viszonyok vétettek mérvadóul, hanem a kártalanítási ösztövek tényleges kiosztásánál egyházunkat érdeklő megsejtásról kívánok pár közérdekű észrevételt kockáztatni. . .

A kérdéses jogváltás közvetítésénél, mint tudjuk, államkötvények szerepelnek. Ezeket az illető tulajdonosok szabad tetszésük szerint vagy elárúsítják, vagy megtartják birtokukban az állampénztárból nyerendő 4 és $\frac{1}{2}\%$ kamat jövedelem alapjául.

Az egyesekkel szemben tehát megnyugtatóan méltányos az állami intéző hatóságok eljárása, a mennyiben a tulajdon-jog szabadsága érintetlenül hagyatik.

Nem így azonban az egyházakra, illetőleg lelkészekre vonatkozólag! . . Itt már más álláspontot foglal el az állam! . .

És épen ez a körülmény adja e kérdést: mennyiben érdekli egyetemes egyházunkat a regále kártalanítás ügye?! . . .

Egyházunk keblében vannak olyan egyház-községek, illetőleg egyházi, lelkészi birtokok, belsőségek, habár hiszem nem nagy számmal is, melyek a derék ősök alapvetése folytán, mint nemesi jogokkal felruházott birtokok, avagy kuriák szerepeltek egészen a legújabb időkig. Az ilyenek, a mint a regále jövedelem élvezetére jogosúlva voltak a múltban, éppen úgy a mostani váltságdíjra jogosultak jelenben! .

Különös figyelemre méltó azonban, hogy a haszonélvezet tekintetében két, sőt három csoportba is illeszthetők! . . .

Egynémely egyházban kizárólag egyházfel-tartási célokra fordított a regále jövedelem, másokban a lelkészi javadalom gyarapítását képezte, néhol pedig megoszlott egyház, lelkész és tanító között.

A jogfolytonosság alapelvénél fogva, nem szenved kétséget, hogy a mily alapon s arányban használták ez előtt fentiek a regále jövedelmet, épen ezen alapon s arányban illeti őket ezentúl is a váltságdíj összege, illetőleg annak kamata.

Az eddigiekre nézve, azt hiszem, tisztán áll előttünk az ügy lényege és mivolta.

De itt merül fel az a körülmény, mely szerint egyházunk a kártalanítás kérdésével szemben hallgatag nem lehet!

Ugyanis az állam ami egyházaink tulajdonához, illetőleg lelkészi, avagy tanítói javadalmakhoz tartozó váltságdíj kötvényeket visszatartja s azok helyett csupán kamatfizetési íveket szolgáltat ki.

Az állam ezen eljárásában némelyek a töke elkallódás elleni biztosítékát keresik és látják.

Én jogsérelemnek tekintem ezt!

A gyakorlati életben sokszor a legnagyobb elvi igazságok is hátrányokkal fűződnek egybe.

Házi kezelés mellett, a váltáságtőke 8% kamatot hozna be. Ez nagy előny lenne a kamatélvezőkre nézve, majdnem kétszeres jövedelem, a melytől pedig így elesnek!

A mi pedig azt a nézetet illeti, mely utógondolatban a tőke megvédését hangsúlyozza: azt részemről túlzottnak s önkormányzati jogainkkal ellentétesnek találom! . . .

Hogy az egyházak váltáságdíjukat tőkeképzésre fordítsák-e: egyenesen tőlük függ. Hány egyház lehet, mely a regále összeget, helyi viszonyainál fogva előnyösen fektethetné be, vagy valamely vételbe, vagy pedig szükségelt építkezésekbe akkor, midőn ily esetben 8% kamatra kénytelen idegen pénzt felkölesönözni s felhasználni! . . .

Az azonban kétségtelen, hogy a lelkeszi és tanítói javadalmakat illető váltáságdíjak tőketermészetűek; de az is, hogy ezeknek kezelése, gyümölcsösztetése is közvetlen az egyházakat illeti! . . .

A kiskorúság szégyenítő felvetése az reánk nézve, hogy saját tulajdonunk kezelése elvonatik tőlünk, holott ha egyéb javaink felett önállólólag intézkedünk, nincs reá indok, hogy éppen ezen egynek a célszerű és biztos kezelésére lennénk képtelenek! . . .

Hogy az állam a mi egyházi felsőbbségünk felhívása, vagy belenyugvása mellett járt-e el az egyházainkat illető államkötvények visszatartásában, arra nézve illetékes helyen sem nyerhettem felvilágosítást, valamint abban a tekintetben sem, hogy államkötvényeink hol vannak hát elhelyezve?! . . .

Nem bizalmatlanság az, mely engem szóra készítetett, hanem az a benső érdeklődés, mely nem engedi, hogy egyházunk ügyeinek csak legkisebbike is figyelmen kívül maradjon! . .

Mert mindannak dacára, hogy jelenleg államkötvényeink visszatartását egyházi főbbjeink hallgatagon veszik: jöhetnek elő egyik vagy másik egyházra nézve oly körülmények, melyek múlhatlanul megkövetelik az államkötvények folyó pénzbeni értékesítését, mikor mindenesetre előnyös lesz, ha legalább annyit fogunk tudni: hol kelljen azok megnyerhetése végett zörgetnünk! . . .

Különben, ha egyházi felsőbbségünknek ezen ügy mostanig kikerülte volna figyelmét: még most is kellő ideje lenne a kötvények kiadása tekintetében az illetékes helyen lépéseket tenni.

Böszörményi Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Gimnáziumi reform.

— Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság figyelmébe. —

(Folytatás.)

A latin nyelvnek a négy alsó osztályból való kiküszöbölése — igen természetesen — nem történhetik meg annak mérlegelése nélkül, hogy ugyan mit veszítenénk és nyerhetnénk az ilyen sarkalatosabb reformáció által?

A gimn. alsóbb osztályok közül az 1-ső és 2-ik — a dolog természete szerint — a grammatikára van szorítva. Az öt declinatio, négy conjugatio, a sok rendhagyó főnév, ige; az egy-, két s három végzetű melléknevek különböző fajtái; a temérdek praepositio, a sok nemi szabály, a még több kivétel; a képtelenségnek tetsző, csudálatos szórend stb. megismerése, elsajátítása, begyakorlása: ilyenekkel telik el két esztendő. Ez osztályokban minden a grammatikáért történik. Az a sok összeszedett vagy mesterségesen csinált mondat, egy pár egyszerűbb elbeszélés, néhány tanulságos mese — a mit itt fordítgatnak, mind a grammatika szolgálatában áll. A növendék, ezen a ponton, a latin classicusok művelő, felemelő, jellemképző hatásából még nem érez semmit; de azt — igenis — érzi, hogy minduntalan kemény dióba harapdos és hogy az a világ, a melybe az ő fejlődő szellemét bekényszerítik, rendkívüli távolságban van az általa a népiskola 3—4 osztályában megízeltt világtól s az ő eddigi nyelvtani ismeretei igen tökéletlen alapot képeznek a latin grammatika és irodalom classicus épületéhez. Az efféléket különben sokkal inkább érzi a tanár, mint a tanítvány; mivel ez utóbbi — a legtöbb esetben — számot sem tud magának adni a nyakába vetett iga súlyos volta felől; legfőlebb csudálkozik azon, hogy miért kell neki bizonyos meséket és érdekes történetkéket latin nyelvből lefordítania, holott a karácsonyi ajándéku kapott olvasókönyvből vagy talán iskolai olvasókönyvéből is, ő már ismeri azokat, vagy ismer azokhoz hasonlókat magyar nyelven is, sőt ki is érezte belőlök a tanulságokat!

A 3-ik s 4-ik osztálynál is alig áll különbül a dolog. Az olvasni valók — Phaedrüs, Cornelius, Julius Caesar stb. — itt is grammaticai és syntactica különöségeik miatt részesülnek különösebb figyelemben. A sok accusativus cum infinitivo, „a független ablativusok,“ „genitivusuk, a gerundialis constructio“ stb. — bizony ezek miatt nehéz a felvett írók és a tanult nyelv szellemét élővé és munkássá tenni a legkitűnőbb classicus professornak is, a legjobb módszer mellett is!!

Valamikor azok közé tartoztam, a kik könyv nélkül fűjták a phaedrusi meséket, bizonyos büszkeséggel szavalták Curtiusnak egy-két szónoki beszédét s Hannibalt, Themistocles-t is el tudták pergetni a jó öreg Corneliusból; — de mire, sok gyakorlás után, kezdtem bennök felfedezni a szépet, lélek-nemesítőt: akkorra rendesen csudálkozni is kezdtam a felett, hogy miért kellett nekünk ezt a kis élvezetet ilyen hosszú úton keresnünk? Mert — természetesen — nem az hatott meg engem s talán másokat sem, hogy a nevezett írók milyen ügyesen tudják az összetartozó szokat széthajigálni; milyen mesterileg tudnak a syntaxis számára szabályokról gondoskodni; hanem az, a mi bennök (meséikben, jellemképeikben) a szívhez, a lélekhez beszélt. Még ma is tudom csodálni Hannibalban, Themistocklesben, a karthagói nőkben a hazaszeretetet, Regulusban az önfeláldozást; Damon és Pithiasban a baráti szeretetet; de — Isten látja lelkemet — semmit nem érezek annak a nyelvnek szépségeiből, a melyen át e jellemek ismeretéhez hozzájutottam. Sőt — igaz, hogy én igen gyöngé példa lehetek — mennél in-

kább haladtam előre a gimnáziumi tanfolyamon, s mennél közelebb férhettem a hazai írók szépségeihez, annál unalmasabbá váltak előttem Róma írói s elvégre bátorságot vettem magamnak arra (hajtván engem az én benső emberem!), hogy egy régi jó professoromat (a ki különben velem igen meg volt elégedve) — annak a kegynek megadására kértem, hogy ne kelljen nekem a Horatius verseit stb. könyvnélkül betanulnom. És ő eléggé bölcs és kegyes volt engem meghallgatni. Ez qualificálható ugyan hanyagságnak, munkakerülésnek, rossz ízlésnek stb.; de nem az volt, hanem *egyéb*. Nem bírtam elviselni — a mint fejlett ízlésem — hogy én, a ki Józsiika, Jókai, Veresmarti, Kölcsey, Arany, Tompa, Petőfi, Eötvös, Kossuth műveiben gyönyörködhetem s azok — nyelvnek szín-pompáját csodálhatom: — miért magoljam be egyik-másik latin költőnek nehézkes formákra erőszakolt, szeszélyből vagy kényszerűségből szétszórt s alig összeheszedhető mondatait. Nem bírtam elhinni, hogy legyen nyelv, a melynek szelleme azt a szétszórtságot, azt az egyéni kedvtelést úgy megengedné, a mint a latin költők szoktak és tudtak a szókkal elbánni!

A mi velem történt, az történhetett igen sok mással is és megtörtént lassanként az egész magyar művelt társadalommal. *A latin nyelv igája alól kinőtünk.*

Ma már — hála a magyarok Istenének! — okvetetlenül vagyunk odáig, hogy a 9—12 éves növendékeket azokért a tanulságokért, a melyeket Gedick, Phaedrus, Cornelius és Julius Caesarnak egy-egy kiszakasztott részleteiből nagy ügygyel-bajjal kivonhatnának, — kitűnően tudjuk kárpótolni ékes magyar nyelven írott tanulni valókkal.

A latin nyelvnek a négy alsó osztályból való eltávolítását tehát nem veszítünk semmit; mert a mi ott a classicus írók útján nyereségnek mutatkozott, azt ma is bevihetjük olvasó-könyveinkbe és pótolhatjuk magyar nyelvű — megfelelő szellemű — tanulni valókkal; maga a latin grammatikai képzettség is pótolható — ezen a fokon — a magyar nyelvtannak hússá és vérré tétele által.

Nem vagyok eléggé szakértő ahhoz, hogy a helyettesítésre nézve részleges tervezettel álljak elő (a mi nagy hibám lehet egyesek előtt!); de azt tudom, hogy az esetleg megnyerhető 20—22 órát első sorban a központtá tett magyar nyelvi és irodalmi oktatás javára kellene kihasználni. Több idő telnék így p. o. az értelmes és szép olvasásra (a mi nem csekélylendő dolog!); több az u. n. szavalásra s mindenek felett pedig a fogalmazásokra s azok tüzetes átnézésére, kijavítására stb. Ezen felül — részemről — már az első osztályban el kezdeném a magyar nemzet történelmének tanítását, már — természetesen — úgy, a mint azt e fokon tanítani tanácsos és folytatnám ezt megszokás nélkül; kiváló gondom volna a gyermek föld- és természetrajzi ismereteinek gyarapítására, úgy a mint azt a sárospataki „Előterjesztés” szelleme is követeli. De jutna idő — több mint eddig — az írásra, rajzra, a tornára, játékokra, a kirándulásokra s általában a gyermek testi erejének, ízlésének és ítélő erejének fejlesztésére.

Azt a 9 éves gyermeket, a kit most a törvény a gimn. 1-ső osztályába felvehetőnek ítél — a nemzedék általános satnyulása mellett — igazán merészségnek látszik egy hat nyelvnek ezerféle formásaigaival megtámadni, kizaklatni, kikészeríteni, mikor jobbat is tehetünk vele!

Nem vádolgok én senkit! Azt sem mondom, hogy a mai latin nyelv-tanárok nem tudnának ezekkel a kis nebulókkal is meglepő eredményt felmutatni. Tudnak, nagyon tudnak; dehát milyen áron?! Ezt ő tőlük kellene meg tudakozni.

Addig, míg a törvénykezés és felsőbb tudományok

nyelve a latin volt, vagyis míg a magyar nyelvet a mi jóhiszemű őseink képtelennek tartották a tudomány közlésére s az igazság szolgálatára: — volt értelme annak, hogy a gimnázium latin iskola legyen s annak első osztályától kezdve ráneveljék a leendő papot, tanárt, procatort, táblabíró stb. leendő hivatalaikra. Ez az idő azonban elmúlt; a nemzet szelleme újabb táplálék után épded s magát más formában kívánja érvényesíteni, mint a régi volt; a reformoknak pedig — elvégre is — a nemzet szelleméből kell kifejtődniök.

Nekünk, protestánsoknak egyáltalában nincs okunk arra, hogy a latin nyelv régi jogainak fentartása mellett buzgálkodjunk. Hogy a római kath. egyház — saját cultusa szempontjából — még továbbra is római akar maradni, az az ő dolga. Elég hiba tőle is, hogy nem bír és nem mer nemzeti egyházzá átalakulni. De — voltaképen — még az ő cultus-érdekei sem követelik a gimnáziumi négy alsó osztály latinná tételét, hiszen a felsőbb osztályokban — a saját nyelvében megizmosodott, észjárásában kellően fegyvermezett növendék játszva sajátíthat el annyit a latin nyelv titkaiból, a mennyivel a seminárium levegőjét megköstölhalja.

No igen, mert én, noha — komoly reformot óhajtanék — egyáltalán nem kívánnám a latin nyelv végleges kiküszöbölését, vagy facultativvá tételét. Elismerem — teljes tisztelettel — a latin irodalom előkelőségét, annak a mi irodalmunkra gyakorolt hatását; tisztában vagyok azzal, hogy a római jogot nem képes megérteni a jogász latin nyelvi ismeret nélkül s a theologusnak is előnye, ha eredetiben is megtekintheti Tacitusnak, Senecának, Ovidiusnak, Juvenalisnak stb. a zsidóságra s a velők érülködő népekre vonatkozó feljegyzéseit. Tanárságra készülő ifjút pedig mindenestre nagyon ékesít a latin classicus világban való tájékozottság.

Mind e mellett a latin nyelv és irodalom tanítását én a felsőbb osztályokban is lényegesen módosítanám. Módosítani kellene már csak azért is, mert a grammatikai rész az 5-ik osztály feladatává válnék s ide jutna — szerintem — a syntaxisból is annyi, a mennyi a legszükségesebb. A további módosítás pedig főképen abban állana, hogy nem szedném sorba Phaedrust, Córneliust, Caesart, Livium, Ovidium, Cicerot, Tacitust stb., úgy a mint máig is szokás; az az nem kötném a növendéket azoknak egyik vagy másik művéhez egy egész évre, sőt még félévre sem; hanem azt tenném, a mi a német irodalmi oktatás körében történik, t. i. *olvasó-könyvekbe szedett szemelvények alapján ismertetném meg a latin irodalom kiváló képviselőit*, adván azoknak — szintén úgy, a mint az újabb német olvasó-könyvekben találjuk — rövid, jellemző életrajzát és írói méltatását.

Emlékezzünk csak vissza gimnáziumi pályafutásunkra! Hát volt-e időnk csak egyetlen classicus író is fenékgig áttanulmányozni? Nem az történt-e s történik még jórészből most is, hogy csak részleteket tanítanak? Egy-egy ódát vagy satyrát az egyikből, egy-egy éneket vagy hadjáratot, vagy szónoki beszédet a második és harmadikból... Egész írókat bemutatni, egész írói képet — az eredetiből szerzett vonásokból összeállítani — ma sem jut idő, noha — szívesen elismerem — a módszer tekintetében nagy a haladás. Még kívágva sincs a legtöbb régi (s talán mai) classicus kiadványokból sem egyetlen részlet sem a fordítottakon kívül!

A szemelvény ismertetés mellett módjában volna a 7-ik és 8-ik oszt. ifjúnak nemcsak 3—4 classicus író szellemébe, hanem az egész latin irodalomba betekinteni s a classicusok iránt netalán későbbre is megmaradó vonzalmával minden különösebb és újabb utasítások nélkül is tovább haladni a classicus világ berkeiben, ligeteiben.

Ezt a tanítási módot — részemről — minden tekintetben gyümölcsözőbbnek tartom a réginiél s a görög nyelvi és irodalmi oktatásra nézve is alkalmazandónak tartanám.

Nagyon leverőleg hatott — annak idejében — én reám az a tudat, hogy tudok ugyan valamit egy felmagasztalt nagy irodalom egy pár kitűnő képviselőjéről; de magáról az egész irodalomról, az azt mozgó, fejlesztő erőről, annak igen sok nagy alakjáról teljességgel nem tudok semmit. Ha tudni akarnék róluk: nem vagyok képes nyolc esztendei latin nyelvi és irodalmi oktatás után a magam esztétől, vagy a gimnáziumban nyert utasítások mellett tovább haladni. Ettől a másoktól is érhető leverő tudattól könnyű volna a gimnázium jobb növendékeit (mert kiválóan csak azokról lehet szó!) a jeltett úton megszabadítani.

(Vége köv.)

Nemo.

TÁRCZA.

LVII-ik Zsoltár.

*Ne hagyj el engem édes Istenem!
Könnyíts sújtó, nehéz keresztmen!
Enyhületet másutt én nem találok,
Szárnyadnak árnyában nyugszik fejem,
Míg róla el nem száll a terhes átok.*

*Egedből, ha szemed reám tekint,
Oszlatja fénye a bűt s földi kint;
Útam gonoszság mindhiába állja,
Felém karod védő segélylyel int, —
Oltalmazol királyoknak királya!*

*Örök jószág! neved magasztalom:
Te vagy az Úr, te vagy az oltalom!...
Ágyamból reggel még alig kelek fel,
Fohászom már feléd zeng szárnyalón,
Eget-földet betöltök énekemmel...*

*Oh jó atyánk, szerelmed végtelen!
Igazságod túlhat a fellegen!
Nevedre minden nép áldása szálljon
S dicsérete hozzád méltó legyen,
A hol csak ember él e nagy világon!*

Apostol Bertalan.

Zwingli az ifjúság neveléséről.

A kappeli hős, ki — tudvalevőleg — vérével pecsételte meg vallás- és hazaszeretét, nemcsak az egyházra, mint ilyenre, hanem annak tagjaira is igyekezett gondot vésni s így egész természetszerűleg kiterjedt figyelme a nevelés és oktatás ügyére is. Ennek tulajdonítható aztán az a pár lapra terjedő műve, melyben az ifjúság neveléséről teszi közzé a maga nézeteit. Ma már kétségkívül sok tekintetben mások az irányadó elvek, mint az ő korában, a mikor ő például az első s feltétlen ismeretközlést az Istenre kívánta vonatkoztatni, míg ma a legtöbb esetben ez a legutolsó, s legkisebb gondját képezi a tanítónak s nevelőnek; de talán nem lesz érdektelen, ha megismerkedünk a nagy reformátor e némbeli elveivel is, — legalább e tekintetben is fogunk róla tudni

valamit, — hiszen egy arra hivatott író nyilatkozata szerint, említett kis műve „igazán evangéliomi s az első kísérlet egy evang. neveléstan alapelveinek összeállítására.“¹⁾

Magáról a műről a következőket kell előrebocsátanunk. 1523. augusztus 1-én jelent meg Zürichben ily címmel: „Quo pacto ingenui adolescentes formandi sint, praeceptiones panculae.“ Meyer Geroldnak van ajánlva, egy ifjúnak, a ki ebben az időben Báselben tanult, hol a nép Erasmus ismeretes nyilatkozata szerint „non ad modum vivit medice, nec bibit modice.“ Ez ifjúnak édes anyja a reformátornak később neje lett, — ebben a tájban pedig már arája volt; tehát elég közeli viszony volt közte s a reformátor között. Az ifjút a reformátor szerette, mint olyat, a ki szelid, kegyes és serény volt s gyöngédség, finomság voltak jellemzővonásai. A kis munkát abból az alkalomból írta, hogy a fiatal Gerold a bádeni fürdőből hazatért. Az akkori szokás szerint, a hazatérőt nemcsak örömmel fogadták, hanem ajándékokkal is kedveskedtek neki; a reformátor nem akart elmaradni e szokástól, ő is óhajtott valamivel kedveskedni az ajándékokkal elhalmozott ifjúnak s az ajándék a nevelésről szóló munka lőn. Volt szándékában már előbb is e fajta művet írni, de egy s más dolgok nem engedték meg terve megvalósítását. Most aztán mégis mintegy helyre kívánja ütni a régi hibát s megírja e munkát, melyben olyanok neveléséről szól, kik „már érett korban vannak s könnyelműség nélkül kezdenek élni.“ Hogy ily munka írására képesítve s jogosítva érezhette magát, tudhatjuk; hiszen 18—19 éves korában Báselben tanító volt s ezután Glarusban, mint pap, szintén kiváló figyelmet fordított a nevelésre s oktatásra. Benne az testesült meg e tekintetben, a mit Neander vallott a theologusra vonatkozólag, t. i. „pectus facit magistrum.“ S ennek tulajdonítható, hogy első didaktikai kötelességül azt ismerte, hogy bele kell hatolni a tanítvány egyéniségébe, mert a ki ezt nem teszi, az nem jó tanító. Nem volt elég neki, hogy „írni s olvasni tanítson, s a költőket ismertesse; hanem, hogy jámborságra, Istenfélelemre s erkölcsös életre is vezesse tanítványait.“²⁾ S ezt most ismertető művében is észrevehetjük, melyen az Istenfélelemre, az igaz keresztyénségre való törekvés van az ifjak számára főfő kötelesség gyanánt kiemelve.

A munkát a reformátor maga három részre osztotta azért, mert az első részben olyan dolgokról akart szólni, melyek az Istenre vonatkoznak; a másodikban az ifjút érdeklő tárgyakat akarta érinteni s a harmadikban olyan kérdésekkel kívánt foglalkozni, melyek másokat is illetnek. Különben pedig a főcél az, hogy a szeretett ifjút, a kis munkából a benne röviden elmondott, megérintett s kifejtett tárgyakban felvilágosítván: az életben azoknak megvalósítója legyen s így példányképpül szolgáljon embertársainak, a reformátor szavai szerint: „élő példa légy másoknak.“ A három részre osztott mű főbb tételei, mint a melyek magukban foglalják a reformátor neveléstani elveit, a következők:

Mindenek előtt Istennel kell megismertetni az ifjakat és pedig úgy, hogy hitet kell iránta bennök támasztani. A hitnek fölkeltése pedig az Isten ígéjének hirdetése által történik. Rá kell vezetni az ifjút az Isten lényegének fölismerésére, például úgy, hogy „a világ egyetemet állítjuk szem elé s ekkor a részekre ujjal rámutogatván: kimutatjuk azokból a változásokat, melyekkel szemben az Isten változhatatlan s örök, mint olyan, ki az annyira különböző részekből álló mindenséget oly biztos s csodálatos összhangzatba hozta.“ Ki kell aztán emelni, hogy

¹⁾ Schmid: „Encyclopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens.“ . . . Gotha, 1875. 10 k. 771 l.

²⁾ I. m. 765. l.

Isten egyúttal a jövőről is gondoskodott, mikor a világot így alkotta, mert gondviselése mindent elrendez, minden fölött őrökdi, mert „nihil prorsus vitescens hac cura.”

A gondviselésből folyólag pedig rá kell vezetni az ifjút arra, hogy az Isten „nemcsak lelket ad annak, a kinek kell, hanem testet is, a hol arra szükség van.” A mint a lélek, úgy a test is Isten ajándéka. A mezei liliom pompás ruhája is tőle van, a hollók is neki köszönik létüket.

A mikor az ifjú így megismerkedett az Isten-eszmével, a gondviselés fogalmával: fölvilágosítandó arról is, hogy „nem szabad közönséges kíváncsinak lennie,” azaz soha sem szabad olyan dolgok felett mintegy tépelődni, a melyek az Istenség eszméjére vonatkozólag talán aggodalmat keltenek benne. „Ha lelki vagy testi baj száll reánk, tőle kérjünk mentőszert; ha üldöz az ellenség, ha terhel a gyűlölség: hozzá meneküljünk; ha bölcseséget, sikert akarunk: nála keressünk.” Nála, mert ő „nemcsak ura, hanem atyja is mindennek, ki benne hisz . . . s kívánja, hogy mindenkor hozzáforduljunk segélyért, mint szülőhöz, a ki szült s maga ígér segélyt, mert igen szereti, ha imádkozunk. Ez a tudat s ez az ismeret aztán felvilágosítja az ifjút arról, hogy „lehetetlennek kell gondolnia olyan valamit kérni, a mit az Isten sem adhat meg, mert ez által tiszteletlenséget követne el.

Itt aztán visszavezet bennünket a reformátor arra, hogy az ifjú ilyen formán tisztába jön azzal: „hogyan kell érteni az evangyeliom titokzatosságát? . . .” Megismeri így „az első ember állapotát, t. i. hogy halállal holt, miután Istennek parancsolatát áthágta, s hogy saját bűnével minden utódját vétkezzé tette, hiszen halottaktól élők nem születhetnek;” ez aztán elvezet arra a tudatra is, hogy mi mindnyájan betegek vagyunk.” Ebből pedig az következik, hogy az ifjú megismeri, hogy mindent „ἐν τῷ πᾶσι” indulatok hatása alatt teszünk, a melyek pedig „Istentől a legtávolabb állanak, a miből kétségtelesen az következik, hogy nekünk is a legtávolabb kell állnunk azoktól, ha Istennel egyesülni óhajtunk, mert a mint a legártatlanabb semmi összeköttetésben nem áll a legelveteműtellebbel s a mint az igazság ellensége semmi igazságot nem tud elszenvedni: épúgy az Istennel is csak az lehet viszonyban, a ki szent, a mint ő maga szent s tiszta szívvel van fölruházva; mert „boldogok a tiszta szívűek, mivel ők Istent meglátják.”

Hogy ily ártatlanságra mimódon tegyen szert az ifjú, kit társaival együtt, valamint minden embert „a legtisztátalanabb indulatok környeznek,” melyek mintegy „pöröly és ülő közé szorítanak mindnyájunkat: azt adja utasításul, hogy „akarva nem akarva Istenhez emeljük kezeinket s az ő kegyelmére bizzuk magunkat.” . . . Erre pedig az evangyeliom fog megtanítani!

Az evangyeliomi smerteti meg az ifjúval Krisztust, ki „nagyobb szabadító volt, mint mindenféle szabadító Jupiter? Az evangyeliomból Krisztusban való hitet fog tanulni az ifjú; megérti, hogy a ki Krisztusban hisz, üdvözül, „az ő örökös társa lett s az atyánál örökké örvedeni fog, mert azt akarja Krisztus, hogy a hol ő van, ott legyen az ő megváltottja is,” mert „csak ő általa van útunk Istenhez, . . . záloga ő Isten kegyelmének; védő, kezes, közbenjáró, szabadító, vezető és oltalmazó, kezdet és vég.” A ki így megismeri az evangyeliom titkát s hisz a Krisztusban: Istentől született „mert emberi gyarlóságoknak rabja az isteni kegyelem nagy mélységeit nem érti meg.” „A kik az evangyeliom által újjászülettek, nem vétkeznek, mert senki, ki Istentől született, nem vétkezik s a ki hisz az evangyeliomban; Istentől született, tehát nem vétkeznek, kik az evangélium által újjászülettek, azaz azoknak bűne kárhozat és halál alá nem esik, mert őket

megváltotta Krisztus a maga halála árán.” Krisztus a menhelyünk a bűnök s gyarlóságok tengerében. Az Istenben vetett bizalom azonban „nem menti a resteket, de neki buzdítja s hajtja őket arra, hogy jót cselekedjenek,” sőt a Krisztus hívése a hívőknek sem ad nyugalmat, „hiszen a hívők tapasztalják, hogy Krisztus nem engedí, hogy az ő munkájába bizakodva, tétlenül s kényelemmel pihenjenek.” S mindebből a tanulság az, hogy „a ki érti az evangélium titkát: jól élni igyekszik” és pedig „az igazság, a hit s könyörület által.” Erre kell „törekednie az ifjúnak, t. i. hogy korán jó ember legyen, legyen ártatlan s így Istenhez hasonló, mert az ilyen mindenkinek használ, senkinek nem árt, hacsak magának nem; így a ki mindenkinek mindent megtesz, s minden igazságtalanságtól határozottan tartózkodik: Istenhez hasonló.” . . . Erre törekedjék, erre tanítandó, vezetendő az ifjú. „Nehéz dolgok ezek, ha erőnket tekintjük; de a hívőknek minden lehetséges.”

Ennyi az istenségről szóló első rész, mely mint látszik, egyúttal beválnék theologiai fejtegetésnek is, mint-hogy e fajta gondolatokat lépten-nyomon találunk is theologiai munkáiban.

(folyt. köv.)

Tüdös István.

KÖNYVISMERTETÉS.

A lelkipásztor teendői

a presbiteriumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül.

(Vége).

A Dávidházy által adott mintában, a kiadások tételénél az első cím: „mult évi tulkiadás.” Jól tudom, hogy ez egyházainknál országosan ismert cím. Mindazáltal, fel-fogásom szerint, ilyen címet, könyvviteltannak ismerni nem szabad, sőt ellenkezőleg, igyekeznie kell az ilyen helytelen fogalmakat, illetőleg abból kifolyó pénzkönyvelési eljárást kiirtani. Mert tegyük fel, hogy X egyháznak az 1889. évben 100 frt bevétele volt. Azt vagyok bátor kérdezni: mi módon lehet ebből csak 101 frtot is kiadni? Mivel tulkiadás csakis úgy állhat elő, ha többet adunk ki, mint a mennyi a bevételünk volt. Ez pedig én előttem megfoghatatlan képtelenség, mert a levegőből azt az 1 frtot sem lehet elővenni. Ha pedig bárhonnan is kölcsön vettük, akkor a pénztár-könyvbe kötelesek vagyunk azt, mint bevételt bejegyezni, vagyis elszámolás alá helyezni, mert csakis így nyer a pénztárnak jogalapot arra, hogy azon összeget, mint adósságot, az egyház terhére írja. Ez esetben pedig, nem a tulkiadás cím használandó, hanem az egyedül helyes adósság cím; mert ha az egyház, vagy bárki is, többet költött, mint a mennyi bevétele volt, kétségbevonhatatlanul adósságot csinált s ha pénztár-könyvet vezet, annak be kell vallania, hogy miből fedezte azt? Így tehát, a pénztár-könyv kiadási végösszegének soha nem szabad többnek lenni, a bevételek végösszegénél.

Különben ez a könyvviteltani ismerethiány az egész munkán nagyon meglátszik. Nem képez az egy szerves, összefüggő egészet. A határozottan jó gondolat nem találta meg a kellőképpen helyes megjelenési formát. Könyvviteltani szakmunkák tanulmányozásával érlelni kellett volna még ez egyháztársadalmi életünk igen nagy baján segíteni célzó gondolatot.

A vagyon kezelésnél az első és legfőbb a pénztár-könyv, minden többi csak ennek a segédkönyve. Én azért e munkától nagyon vártam, hogy igyekezni fog ennek fontosságát és jelentőségét kiemelni s annak pontos ve-

zetésére az utasításokat megadni, annyival is inkább, mivel általánosan tudott dolog, hogy egyházainknál erre súly fektetve nincs. A mint én ismerem vagyonkezelésünket, a pénztár-könyvbe az adatok csak nagyobb tételekben íratnak be, nem törődve a bevétel, vagy kiadás idejével, nem — sok esetben — az adatok pontos megnevezésével sem. Pedig a pénztár-könyv vezetésénél a fő kellék az, hogy minden legkisebb számtételt, a bevételi forrás, illetőleg a kiadási cím és idő pontos megjelölésével, a mint előfordult, azonnal könyvelni kell. És pedig semmit be nem venni és semmit ki nem adni, míg könyvelve nincs; ez a főszabálya a pénz-könyvelésnek. Így a tévedések, zavarok, mindig kikerülhetők; s ha esetlegesen a pénz-kezelés ellen kételyek támadtak, azok a legkisebb krajcáros tételre nézve is azonnal eloszthatók. És ha a pénz-kezelőnek kötelességévé van téve az adathűséghez és pontossághoz való ragaszkodás, ez által, míg egyrésztől megvannak kötve kezei arra nézve, hogy a pénzt, az annak megfelelő célokon kívül egyéb felhasználhassa, addig másrésztől, a legérdekesebb és leghibb történeti feljegyzéseket készít az egyház életére nézve; annyira, hogy magából, egy pontosan vezetett pénztár-könyvből, meg lehet írni bármely egyháznak a történetét. Ez esetben a lelkésznek is igen meg van könnyítve a helyzete, az ellenőrzés szempontjából, a pénzkezelővel szemben. Neki egyszerűen a pontos könyvelést kell sürgetnie, a mikép aztán, mindig tisztán áll, hogy micsoda összeggel rendelkezik az egyház; mert a pénztár-könyv bevételi- és kiadási tételeinek különbözete, a pénztár állására nézve, mindig felvilágosít; míg e nélkül a pénztár állását, egyedül a pénzkezelő ismerheti, ha ugyan ő is ismeri. Miből kifolyólag, nagyon sok esetben megtörténik, midőn dacára annak, hogy volna miből, az egyház szükségletei nem fedeztetnek pontosan; pedig csak egy adófizetési ráta elhanyagolása is, mennyi felesleges költséget okozhat az egyháznak? Továbbá a bevételi idő pontos feljegyzésének hiánya miatt, a tőketermészetű bevételeknek több havi kamatától, hány esetben esik el, egyik vagy másik egyház? Ki tudná azt megmondani?

A pénztár-könyvről szólva, vártam annak a kiemelését is, hogy — tekintet nélkül a bevétel vagy kiadás természetére, abba mindennemű pénztári adatnak, a mi csak az egyháznál előfordul, be kell jegyezve lenni.

A mai gyakorlat az, hogy a hány természetű a pénz, annyiféle kezelik. A mint p. o. az ismertetés alatt levő munkában is látható: külön kezelik a közpénztári pénzeztől az orgona alap, külön az iskolaépítési költség; sőt még az adószedési naplóba befolyt pénz sincs abba átvézetve. Kell-e illusztrálnom, hogy mennyire meg van ez esetben az ellenőrzés nehezítve? Mindenik pénztár-könyv — mondhatni — egy-egy alkalom a pénz elkallódására. Ellenben ha a pénzkezelés egy könyvben van összpontosítva, az ellenőrzés (a mire én mindig nagy súlyt fektetek) a rend és pontosság fenntartása sokkal könnyebb. Fel lehet ugyan ez ellen hozni azt az ellenvetést, hogy ha mindennemű pénz együtt kezelik: megemésztí azokat a közpénztár; vagyis nem fognak azok a nekik megfelelő célokra fordíthatni.

Ez általam ajánlott rendszer, a könyvviteltan vívmánya. A könyvviteltannak pedig épen az a feladata, hogy a pénzkezelésben olyan rendszert hozzon létre, a mely míg egyrésztől a pénzvagyon-kezelésnek ellenőrzésére a legkönnyebb módot nyújtja, addig másrésztől, annak minden részletére megadja a szükséges, könnyen érthető felvilágosítást. Erre vonatkozólag hivatkozom, az általam már előbb közölt zárszámadási mintára (lásd az 533. lapon), a mely azt hiszem igazolja a könyv-

Leltár a n.-i ev. ref. egyház összes vagyonáról 1890. jan. 1. napján.

Tételszám	Megnevezés	Számítás vagy becslés szerint	Érték		Észrevétel
			Egyen- kint	Össze- sen	
			frt kr	frt kr	
A) Vagyon.					
I. Egyház használatában levők.					
Ingatlanok.					
1	A n.-i 10. sz. tjk. 23 hrsz. a. álló templomhely 1 hold	becslés	300 —		
2	„ templom és berendezés	számadás	5000 —		
3	A n.-i 10. sz. tjk. 364 hrsz. tagosbirtok 32 h. 100 □ öl	becslés	3200 —		
4	A n.-i 10. sz. tjk. 120 hrsz. temető 5 h.	„	500 —		
5	A. n.-i 11. sz. tjk. 26 hrsz. a. álló iskola és berendezése	számadás	1500 —	10500 —	1. a részl. leltárt
Ingók.					
6	Orgona-alap	számadás	500 —		
7	Takarékmagtár; 50 mm. rozs à 6 ft	„	300 —		
8	Úrasztali készletek	becslés	100 —		1. a r. lelt.
9	Iskolai könyvtár	számadás	120 —		„
10	Lelkeszi könyvtár	„	80 —		„
11	1 drb szekrény s 1 drb kétkulcsos láda	„	15 —	1115 —	
II. Lelkész használatában levők.					
12	A n.-i 12 sz. tjk. 24 hrsz. a. álló belsőség 2 h.	becslés	600 —		
13	„ lakház	„	2000 —		
14	„ istálló s többi melléképületek	„	1500 —		
15	A n.-i 12 sz. tjk. 365 hrsz. tagbirtok 56 hold	„	5600 —		
16	3 drb vaskályha és 1 drb takarékkonyha	számadás	70 —	9770 —	
III. Tanító használatában levők.					
17	A n.-i 11. sz. tjk. 26. hrsz. a. álló belsőség 1 h.	becslés	300 —		
18	„ melléképületek	„	800 —		a lakházat l. fent isk. c. a.
19	A n.-i 11. sz. 366 hrsz. tagosbirtok 20 hold	„	2000 —		
20	2 drb vaskályha és 1 drb takarékkonyha	számadás	50 —	3150 —	
Összes vagyon				24525 —	
B) Teher.					
1	Adóhátrányok	számadás	80 —		
2	Templomépítésre vagy kölcsönért N. N.-nek	„	2000 —	2080 —	
Összes teher				2080 —	
Összehasonlítás.					
A vagyon főösszege				24525 —	
A teher főösszege				2080 —	
Tiszta vagyon 1890. jan. 1.				22455 —	

viteltan céljairól itt mondott szavaimat. Ha abba bárki is betekint, annak a pénztárnak évi forgalmáról, minden irányban megkapja azonnal a felvilágosítást s ez feltűnneti, ellenőrzi azt is, hogy a befolyt pénzek, a nekik megfelelő célokra lettek-e fordítva? Az az idő pedig, hogy minden egyház ilyen zárszámadást készítsen, azt hiszem, nagyon közel van; mert a költségvetés, a melyet pedig a törvény követel, e nélkül értéktelen semmi

s a felsőbb hatóságok ellenőrzése, merő illúzió. Minél fogva a zárszámadás követelése elől sokáig kitérniök nem lehet s a *felső-zempléni egyházmegye* a múlt évben már ez iránt utasítást is adott ki. Azonban e pénzkönyvelési rendszer mellett sincs kizárva, hogy p. o. az alapítványi, vagy bármely különleges pénzekről, a melyek természete azt megkívánja, külön számadás is vezetés-sék. Sőt a könyviteltan ezt egyenesen megköveteli. De ezek mindig a pénztárkönyvtől kapják az adatokat s tételeiknek, a pénztárkönyv tételeivel egyezni kell.

Nagy hibája még ez egyházi könyviteltannak az, hogy a *vagyon-leltárról* és annak miként leendő szerkesztéséről említést sem tesz, pedig az egyházi törvény 232-ik §-a, a költség-előiránnyal együtt, ennek az elkészítését is megköveteli.

Nálunk, a maga teljességében, ez is egészen ismeretlen valami, annyira, hogy *igen kevés azon egyházaink száma, a melyek tudják, mennyi tőkeértéket képviselnek?* De továbbá, a költség-előirányzat e nélkül nem is teljes, mert a leltár van hivatva felvilágosítást adni arra, hogy a jövedelem-források és az esetleges terhek apasztása, fel vannak-e kimerítőleg a költségvetés keretébe véve? Közlök azért pótlásul, egy rövid *leltár-mintát* is (lásd 552. lapon). Bővebben ennek cél- és szükség-szerűségét, azt hiszem, nem kell fejtegetnem. A mintában közölt adatok pedig annak szerkesztésére vonatkozólag, lehetőleg megadják a kellő magyarázatot. Fődo-log mindenestre az, hogy az adatok, hiteles okmányok alapján jegyeztesse nek fel, minők p. o. a *telekkönyv*, vagy a *kataszteri birtokiv*, a számadási könyvek és az úrasztali készleteknél, könyvtáraknál, a nélkülözhetetlen részletes leltárak, a melyek ugyanilyen minta szerint vezetendők, azzal a különbséggel, hogy ott egy összeg hasáb is elegendő. Én a melléképületek értékét, a hely-lyel gazdálkodni akarván, együtt tüntettem fel; azonban kíváncsinos, hogy az külön-külön feltüntetessék.

Igen sokat lehet még a vagyonkezelésről, vagyis a *könyvitelt*ről írnom. Azonban bírálói szerepemet — be- ismerem — hogy már is nagyon túlléptem s e becses lapok hasábjait fellettéb igénybe vettem. De úgy tudom, hogy ez a tárgy előttünk nagyon ismeretlen s engem erről e könyv és a *felsőzempléni egyházmegyének*, a számadások szabályszerű egybeállításához, a múlt évben kiadott, különösen a *„bevételekre és kiadásokra“* vonatkozó *utasítása*, még jobban meggyőzött. Szolgáljon azért mérségemül, hogy azok által, a miket elmondottam, e lapok igen tisztelt olvasóinak szíves indulattal igyekez- tem szolgálatot tenni, s igen nagy örömemnek tartanám, ha csak néhány helyen is célt értem volna!

Ez úttörő munkát pedig, gyarlóságai mellett is, az egyházi könyvitelt ügye iránt érdeklődőknek szíves figyel- mébe ajánlom.

Vas Mihály.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Felhívás a t. olvasókhhoz.* A félév végefelé közeledvén, bizodalommal kérjük mindazokat, a kik hátrálékban vannak, tartozásaik szíves kiegyen- lítésére, egyúttal pedig előfizetéseik vagy legalább meg- rendeléseik megújítására. Lapunkat — a csaknem állandóvá lett mellékletek miatt — áldozattal kell fen- tartanunk. Ez az áldozat nem volna terhes, ha a t. olvasó közönség részéről megfelelő viszonzást volna módunkban tapasztalni, a mi azonban — fájdalom — még eddig alig-alig mutatkozik. A zsinat köze-

ledése s majdan a zsinat folyása, bizonyosan rend- kívüli mértékben foogja igénybe venni lapunk hasáb- jait s újabb áldozatokat is követel tőlünk; minde- mellett — ha előfizetőink pontosabbakká válnak s barátaink esetleg újabb előfizetőket is toborzanak — erősen hisszük, hogy árfelemelés nélkül is ki fogjuk szolgálhatni közönségünket. A hátrálékok és újabb előfizetési pénzek *Pásztor Sámuel*, gimnáziumi tanár- hoz, mint Irodalmi Körünk pénztárnokához, legcél- szerűbben posta-utalványon küldendők.

Előfizetési összeg egy félévre 2 frt 50 kr.

egy negyedévre 1 frt 25 kr.

Sárospatak, 1891. június 18.

A Sárospataki Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala.

— **Jótevény végrendelkezés.** Gecző Gedeon nyuga- lomba vonúlt ref. lelkész, volt tiszaujlaki lakos és tisz- abecsi földbirtokos május 20-án 80 éves korában elhunyt. Családja nem lévén, összes ingó és ingatlan javairól a következőképen végrendelkezett: A debreceni takarékpénz- tárban elhelyezett 3000 osztr. é. forintból ezer forintot a debreceni ref. főiskolának hagyományozott, oly kikötés mellett, hogy annak kamata egy elhunyt református iskola- tanító kitűnő készségű árvájának adassék ki az illető iskolai igazgatóság tanári karának tekintetes tagjai által. Ötszáz forintot a szatmári református iskolának, oly kikötés mellett, hogy annak kamata egy elhunyt refor- mátus iskola tanító kitűnő készségű árvájának adassék ki az illető iskolai tanári kar által; ha pedig valamelyik évben ilyen árva nem lenne, akkor a kamat az alaphoz csatoltassék. Ötszáz forintot a szatmári református egyházmegyei tanítói gyámintézet javára, oly feltétel mel- lett, hogy annak kamatai a nevelési pályán legalább 20, azaz husz évig kitűnően működött, és önhibáján kívül hivatala folytatására alkalmatlanná lett, szerencsétlen iskolai tanító mostoha sorsa enyhítésére fordítassék; ha pedig ilyen nem volna, a kamat évenként az alapítványhoz csatolandó lesz. Ötszáz forintot a királyi magyar termé- szettudományi társulat alaptőkéjének gyarapítására, azon határozott kikötéssel, hogy annak kamatai mindaddig a tőkéhez csatoltassanak, míg a hagyomány ekképen 1000, azaz egy ezer forintra emelkedik; és azután annak kama- tai évenként oly szakavatott orvosnak adassanak ki, a ki pályázat útján a Természettudományi Közöny számára a legmegfelelőbb egészségügyi szabályokat szerkesztend. Ötszáz forintot a tiszabecsi szegények alaptőkéje cím alatt oly feltétel mellett, hogy annak kamatai a tiszabecsi munkaképtelen öregek, folytonos nyomorúságban szen- vedők közt osztassanak ki, a községi képviselőtestület belátása szerint. Nagy Eszter, szakácsnéjának, hosszabb idő óta tartós betegeskedése ideje alatt irányában tanú- sított hűséges ápolása és gondozásaért, összes ingóságait; ingatlan javait pedig, mintegy 250 hold földet, tiszabecsi lakházával együtt, a tiszabecsi református egyházban fel- állítandó és jövőre a jelenlegi fiú iskolától elkülönítendő leány iskola javára hagyományozta, oly feltétellel, hogy az ingatlanok jövedelme mindaddig összesítessék, s biztos helyen gyümölcsöztessék, a míg annyi összeggé nő, hogy abból a Tiszabecs községi új telkek sorában részére kiha- sított, s a lelkési lak közelében levő telken egy alkalmas iskola, tanítói lak és a szükséges melléképületek felállít- hatók lesznek.

Közveteszi:

Kalós Péter,

ev. ref. lelkész, mint egyik vég- rendeleti végrehajtó.

— **Békéssy Gyula** tankerületi főigazgató folyó hó 12., én 13-ikán látogatta meg a sárospataki főiskola gimnáziumát. Azt hisszük, hogy az itt látottakkal és hallottakkal teljesen meg volt elégedve, mert a közös értekezlet megtartását sem látta szükségesnek.

— **Az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottságot** — 8 évi szünetelés után — július hó 2-ik napjára összehívta az elnökség Budapestre. Hogy mik lesznek a tanácskozás tárgyai, az a meghívott tagokkal nincs ugyan közölve, de a konventi jegyzőkönyvekből előre is tájékozást szerezhetnek az érdekeltek és érdeklődők.

— **Az abauji egyházmegye köréből.** Az abauji ev. ref. egyházmegye esperese *Fodor Pál*, érezvén megnehezülni maga felett az idők járását, megfogyni magában az erőt: esperesi hivataláról, még ez év április havában, a Göncön tartott egyházmegyei gyűlés alkalmával lemondott. Az így megüresedett esperesi hivatalra az egyházmegye folyó hó 15-én tartott rendkívüli gyűlésében, a szavazatok nagy többségével, *Béký Sámuel* kassai lelkészt, egyházmegyei kerületi tanácsbíró s a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosát választotta el. Midőn e helyen is tisztelettel üdvözljük: ismert buzgóságához s kormányzói tapintatához szívesen kívánunk neki állandó jó egészséget, kitartó erőt. Ugyanez az egyházmegye, a domesticai pénzek kezelésével *Kovács Béla* szepsii lelkészt s egyházmegyei dékánt bízta meg. — A *tomori*, hosszas szünetelés után lelkészi állomását újra vissza állított egyház, lelkészévé *Papp József*, kupai helyettes lelkészt választotta el.

— **A hódmező-mező-vásárhelyi főgimnázium köréből.** A „Petőfi“-ről címzett önképző-társulat mult szombaton, június 13-án d. ü. 4—6 óra közt tartotta meg évzáró ünnepélyét az iskola dísztermében, mely alkalommal az iskola érdeklődő növendékein kívül nagy számú, főleg hölgy közönség is díszítette azt jelenlétével. Az önképző-kör buzgó vezetőjének, *Futó Mihály* igazgatótanárnak tanúlságokban gazdag megnyitó beszédét, — a szerző mostani gyöngékedése miatt — *Halmi János* főgimnáziumi tanár olvasta fel. A közönség a szerzőt és felolvasót egyiránt lelkes éljenzéssel jutalmazta. *Szabó Lajos* VIII. oszt. tanuló, mint a társulatnak ez évi elnöke, ügyesen szerkesztett dolgozatban ösmertette a társulat beléletét és munkásságát. Majd egy pályanyertes mű részletei, majd egy költemény, mit érdemkönyvbe írásra méltattak, stb. stb. lettek az ünnepély közönségének bemutatva. A pályázó és kitüntetett növendékek között leg többet a *Medveczki Imre* VII., továbbá a *Szabó Lajos* VIII. és *Molnár Aladár* VII-ik oszt. tanulók neveit hallottuk említeni. Az ünnepélynek hatásosan kiemelkedő pontja volt *Bakó László* VII. oszt. tanuló szavalata, a ki valódi szónoki rutin-nal mutatta be a „Munkácsi rab“-ot. Az ünnepélyt a főgimnáziumi énekkarnak szépen s hatással előadott darabjai nyitották meg és zárták be. r. l.

XIII. Leo legújabb körlevele — egy hosszú, terjedelmes dolgozat — a munkáskérdéssel foglalkozik s a fenyegető socialisticus törekvések ellen ajánl gyógyszereket. Amaz ismeretes ál-isidori elmélet alapján, a mely szerint a pápa felette áll a császároknak és királyoknak, elérkezettnek látja az időt a beavatkozásra és — mint legfőbb bíró — odaveti magát az államfők és a munkások közé s érdekes, de százszor elhangzott elméleti fejtegetések mellett, tanácsokat osztogat mindkét félnek, nem feledvén el többszörösen is hangsúlyozni, hogy apostoli hivatásának tudatában jogosítva és kötelezve is érzi magát a megindult harc lezajlásának siettetésére. Állítja — mit már sokan állítottak — hogy az egyház (ez csak a római katolikus!) és a vallás segédleme nélkül a bonyodalmat megoldani nem lehet... és ha nem hagyják érvényesülni az egyházat, akkor minden emberi fáradtság hiába-

való, mert az egyház az, a mely az evangéliom alapján(?) a tanácsoknak egész kincses házával rendelkezik. Egy kis ijesztgetés a modern államok ellen, egy kis méz a socialisták szájába s egy nagy adag dicsőítése az egyháznak s intézményeinek, kivált a szerzetes-rendeknek, a melyeknek kiváló szerepet kívánna juttatni a pápa kegyessége a veszélyesnek látszó mozgalom elcsittításában vagy jobb irányba való terelésében. Ez a roppant kidi-csért s az ultramontan sajtó által korszakalkotónak híresztelt körlevél lényege. „Az egyház — mondja egyebek között — közös anyja volt szegénynek és gazdagnak egyaránt és keresztyéni szeretettől gyulasztva, külön szerzetes-rendek alakultak, melyek hivatásukól tekintették a földi nyomor enyhítését elannyira, hogy minden bajban külön segítséget, minden fájdalomra külön vigasztalást adhattak. S mégis a jelenben emelkedtek hangok, melyek, épen mint a pogányok hajdanában tették, vádolják az egyházat, még a szeretetből fakadó jó cselekedetekért is. Ocsárolják, célszerűtlennek mondják épen az egyház jótékonyosságát (nagyvárad apáca-hecc?! Szerk.) s helyettük valamiféle állami rendszert akarnának felállítani. . . Elvégre is a női munkakör érdekes meghatározása, a vagyon méltánylása, a házasság életnek kissé furcsán hangzó ítélete után, stb. oda lyukad ki, hogy az állam maga is köteles — a cél érdekében — a szerzetes-rendeket pártfogolni s azoknak, valamint az egyháznak a socialis kérdés tisztázásában a legmesszebbre terjedő szabadságot biztosítani. Úgy látszik, hogy XIII. Leo a már eddig szervezett s ezután is szervezendő kath. társulatok útján akarná a pápaság világhatalmát visszaszerezni — ha lehetne! —

— **A Hegyalja-harangodói Lelkészi Kör** f. hó 15-ik napján Szerencsen tartotta meg félévi összejövetelét, *Tóth Lajos* sajtó-hidvégi lelkész elnöklelte alatt s a tagok nagy érdeklődése mellett. Nehány fontosabb napi kérdés felett érdekes eszmecserét folytatott s kivált a szathmári egyházmegye testvéri szövegét vitatta meg s azt egyhangúlag magáévá tette s az egyházmegyének pártolásra fogja ajánlani. Ez az értekezlet is sajnosan érezte, hogy a zsinati előmunkálatok nehezen születnek s még nehezebben kaphatók. A sárospataki főiskola tanárai közül *Radácsi György* — saját ajánlkozása folytán — az értekezlet tagjai közé jegyeztetett.

— **Keresztes zászlójuk** lesz a nagyvárad iparosoknak, a kik között igen tekintélyes számmal vannak nem róm. katolikus vallásúak is. Az iparos egyesület kimondta ugyan, hogy zászlójára semmiféle jelvényt nem készített; de miután Schlauch Lőrinc püspök csak abban az esetben ígérte meg a zászló felavatását, ha azon a róm. kath. egyház jelvénye rajta leend, az egyesület bizottsága a zászlóra keresztet csináltatott.

— **Kath. autonomiai mozgalmak.** A főváros kath. autonomiájának szervezésére alakult bizottság legközelebb elhatározta, hogy még ez év őszén országos mozgalmat indít meg az autonomia ügyében. A „M. Á.“ üdvözlí ezt a határozatot, s az autonomia szükséges voltát hangsúlyoztatván így ír: „Azzal, azt hiszem, leszámoltunk, hogy a mai államban autonomia nélkül a katolicizmus érvényesíthessük; ellenben tudjuk, hogy a klerus, autonomia nélkül, csak a liberalis politikának objectuma, melyen a kormányok erejüket próbálgatják, mely fölött a konfiskációval a Damokles kardott örökösön függve tartják. Ámde próbáljanak a börseliberálisok akkor gondolni a konfiskációra, ha azzal kilenc millió katolikus sértene jogában és vagyonában.“ Úgy látszik, hogy most már nem vonakodnának az egyházi ügyek vezetésébe a világi elemet is bevonni, mert a „M. Á.“ szerint „a csupán egyházilag, illetőleg hierarchiailag szervezett katolicizmus nem

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
6 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ként 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 80 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Igazságos teherviselést.» *Szikszai András.* — «Felvilágosításul.» *Debreczeni Bertalan.* — «Gimnáziumi reform.» (Vége). *Nemo.* — «Zwingli az ifjúság neveléséről.» (Folytatás). *Tüdös István.* — «Ferge József 1830—1891.» *Vitézy Mihály.* — «Az abauji ev. ref. egyházmegyei gyámintézet szabály-javaslat.» *Idrányi Ferenc.* — «Aratási vizsgák Sárospatakon.» — «Két-százhuszonöt orgonai előjáték, templomi és iskolai használatra» (Könyvismertetés). *Farkas Lajos.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Igazságos teherviselést!

Nagy várakozással nézünk a nagy emlékekkel összekötött 1891-iki zsinat elé. Reméljük, hogy egyházunk derék vezetői, a mult csalódásain okúlva, bölcsek körültekintéssel fognak egy új, protestáns keresztyén egyházunk szellemének megfelelő, evangéliumi lélektől ihletett törvénykönyvet szerkeszteni. Reménységünk, habár némely jelenségek megzavarják, még erős; hisszük, hogy egyházunk élén nemes szívű, fenkölt gondolkodású vezetők állanak, kik a bizottsági munkálatok némely evangéliom-ellenes javaslatainak törvényerőre emelését meg fogják akadályozni, nem feledvén ama jézusi mondást: „A ki közületek első akar lenni, legyen a ti szolgátok.”

A zsinati előmunkálatok általában azt mutatják, hogy egyházunk vezetői a legközelebbi tíz év alatt sokat tanultak a jóból, és sokat feledtek a rosszól. Ez mondható az egyházi adóról szóló törvényjavaslatról is. Részletesebb megjelölése az adók miségének, kik és mily arányban tartoznak fizetni, célszerű intézkedések azok beszédéről, gondos ellenőrzése az egyházi vagyon kezelésének: mindezekről világosan rendelkezik a javaslat. Meglátszik rajta, hogy törvénytudó, sőt törvényhozásban otthonos emberek csinálták. S ha csupán az egyházi adózásról szóló régi törvényt kellett volna világosabban körülírni s az abból hiányzó célszerű intézkedéseket belehozni: úgy a bizottság fényesen megoldotta volna feladatát. Így azonban a javaslatnak egy nagy hibája van s ez az, hogy *igazságtalan*, hogy a keresztyénség alapelveivel ellenkezik.

A javaslat készítői alig vádolhatók azért, hogy ily szellemű tervet készítettek: ők csak a vert nyomon haladtak. De édes örömet okozott volna lelkemnek, ha református egyházunknak az a három nagyja emlékeztetéssé és áldottá teszi nevét egyházunk történetében egy igazságos és keresztyéni (a mi különben egy) egyházi adójavaslat készítése által. Ha soha törvénynyé nem lett volna javaslatuk, de már az a tény, hogy ők akartak, bátrak és nagylelkűek voltak egészen keresztyéni adótörvényt létesíteni: már ez a jó szándék tiszteltté és nagygyá tette volna nevüket a nagyok között. Így azonban sovány reparáló munkát végeztek csupán, nem emelkedtek fel a bátor kezdeményezők, az emel-

kedett keblű reformátorok közé, megvakolták a régi rozszant épületet.

Ha törvénynyé válik javaslatuk, ha ennek tárgyalásakor a zsinaton sem működik majd a Krisztus lelke: hozhatnak ám akkor kötetekre terjedő üdvös törvényeket, megújíthatnak minden öt, bekötözhetnek minden sebet; ha ezt a mély, tátongó s már-már bomlasztó sebet be nem gyógyítják: akkor megint csak ábránd lesz a közelegetettség, a nyugalom. Mi igen sokan hallani fogjuk azután is az elfáradtak sóhajtságait, a megterheltek nyögéseit s látni fogjuk a sebesültek mellett részvét nélkül elcsúszó papokat és levitákat (egyetemes papság), látni fogunk fényes gyülekezeteket is, de szánni fogjuk a szegény tehetetlen egyházakat. Hallani fogjuk az egyházi közszellem hiánya, a közönyösség s a protestáns érzület megfogyatkozása miatti panaszokat s hallani fogjuk minden bizonynyal az áttéréseket is; még az olyan hóbot is, minő a *nazarenismus*, hódítani fog közöttünk, mert egyházi életünkben nem lesz igazság, mert a szükségben levőknek a tehetősök nem nyújtanak segílyt, nem könnyítenek a terheken, melyek alatt már-már összeroskadnak.

Míg ezt nem tudjuk cselekedni, ne csúfoljuk egymást keresztyén nevezettel, ne dicsekedjünk evangéliumi egyházunkkal. Az egyháznak, mint a nap ragyog a többi csillagok előtt, oly messze kellene elől járnia minden igaz és jó intézkedésben az államok előtt: s ime a legmíveltebb államok, éppen az adó igazságos kivételében, a közterhek arányos viselésében évtizedekkel megelőzték Isten országának megvalósítására törekvő egyházunkat.*

Hát senki sem akarja belátni közülünk, hogy nem a kerületek és megyék tarthatatlan felosztásában, nem a közigazgatás türethetlenségében, hanem a megélhetés nehéz voltában s a közterhek igazságtalan viselésében rejlenek bőséges bajaink összes okai? Kitől várjon hát a szegény segílyt és igazságot, ha saját egyháza részvétlenül nézi nyomorát? Nem természetes-e aztán, ha a társadalmi rend felforgatásától reméli sebeinek begyógyítását? Vagy a pogányságra emlékeztető kath. egyházat követjük mi is (a melytől pedig útaink egészen eltérnek), hol néhány ezeren fülkölnak a nagy jólétben, a milliók meg fáznak és éhez-

* A birtokaránylagos egyházi adózás — tudunkkal — több helyen, régóta gyakorlatban van. Szerk.

nek?! Honnan az a vélemény közöttünk, hogy az egyházi adó „*fejadó jellegével bír?*“ ... Azért szükséges a pap csupán, hogy keresztelést, esketést és temetést végezzen? ... Kik öröködnék a közerkölcsiség felett? kik működnek századok óta, hogy a nép az enyém és tied között különbséget tegyen s ne nyuljon a dús kincseihez, hogy ha éhen hal is? kik tartják ébren a lelkiismeretet, hogy a főúr learathassa, a mit távoli községek határában számára szolgák ezrei vetnek? kik nevelnek a gazdagok számára becsületudó cselédek, a kiknek munkája nélkül a mértfoldes birtokok közepén éhen vesznének el? Avagy a gazdagnak csak éppen annyira, vagy talán még kevésbé van szüksége egyházra, templomra, népiskolára, lelkészre és tanítóra, mint a szegénynek? Ideje lesz szakítani e tarthatatlan felfogással.

Nem megfordítva áll-e vajjon? A szegénynek nincs mit félnie az erkölcsök romlásától, a lelkiismeret lazulásától, a társadalmi rend felforgatásától: kincseit el nem rabolhatja, birtokait el nem veheti senki. Nagyon csalódik, a ki azt hiszi, hogy a társadalmi rendet az állam őrzi meg szuronyaival; ellenők fordúlnának ama szuronyok az egyház áldásos működése nélkül. El van-e már feledve, hogy a francia forradalom fő-fő oka az egyház lelkiismeretlen vezetésében, s abban rejlett, hogy maga az egyház állott útjában az igazságnak?! S kik érezték meg leginkább az egyház mulasztásának véres következményeit? Bizony nem a szegények, hanem a fényűző s a nyomort kigúnyoló vagyonosak.

Ime ily nagy igazság van abban a farizeuskodó közfelfogásban, hogy „*az egyház a vagyonosabb egyháztagnak sem nyújt több jogélvezetet, mint a legszegényebbnek.*“ Aztán kiket látunk a presbitériumok, az egyházmegyéék, kerületek, zsinat és konvent zöld asztalánál, ha nem a gazdagokat? Vagy ez talán nem is jogélvezet, mert semmi, vagy csekély jövedelmet hoz?!* Oly sokat emlegetik egyházunk jelesei saját jogaikat, de azt elfeledik, hogy a tehetős keresztyén embernek legszentebb joga az, hogy szűkölködő felebarátain segíthet.

Ily indokolást olvastunk a nagyérdemű albizottság munkálataiban: „Minden egyházközségre egyformán alkalmazható adókulcsot és adózási rendszert megállapítani ma sem lehet; mert míg ugyanaz a kulcs az egyik egyházban esetleg azt eredményezné, hogy a szükségletét jóval meghaladó összegek folynának be, addig a másik egyház ugyanazon adókulcs szerint a legszükségesebbnek fedezését sem találná meg.“ Nem éppen e körülménynek kellett volna-e a bizottságot arra kényszeríteni, hogy méltányos adózási rendszert hozzon javaslatba? Ha egyik egyház ugyanazon teher viselése mellett felesleges jövedelmet tud felmutatni: a keresztyén testvériség nem azt hozza-e magával, hogy azon egyházon segítsen, a mely kétannyi teher viselése mellett sem képes szükségletét előteremteni?*

Kezdetben az egyes egyházak saját erejükre voltak utalva, mert tiltva volt az *erők egyesítése*; üldöztetést szenvedtünk századokig. S most megszűnvn az üldözések: ugyan mi célból szövetkeztünk egy egészszé? Azért, hogy összetett kézzel szemléljük egymás nyomorát? Most nem kell harcolnunk külellenség ellen, de a legkegyetlenebb ellenség, ama paizsos férfiú, a szükség és nyomor ellen védjük meg egymást, ez legyen

* Ez olyan jogélvezet, a melyet a közbizalom ruház az illetőkre s egységes részéről még áldozatnak is beillik. Szerk.

* Az ilyen segítség módzatait rendkívül bajos volna meghatározni. A domesztikának lett az feladatává, hogy a közös adóból gyűlt pénzből a nyomorultakat felsegélje. Szerk.

legelső célja egyesülésünknek. Közös erővel törekszünk egy cél felé, közösek eszközeink, közös az érzelem, mely lelkünket emeli: miért kell éppen a tehernek aránytalannak lenni, melyet emelünk? Lám az állam, a mely pedig milliókat eltékozol keresztyénietlen célokra, mindenütt könnyít a szűkölködők terhein; csak mi evangéliomi egyház nézzük igazi benső részvét nélkül saját testvéreink nyomorát. Egy hivatása magaslatán álló kormánynak egy óráig sem lenne szabad túrnie ilyen igazságtalanságot; nem volna szabad megerősítenie ilyen részrehajló törvényt, mely polgárainak egy részét az összerogyásig megterheli, míg a másikat felmenti az arányos teher viselése alól.

Úgy tetszik nekem, mintha méltó lenne az a vád, hogy sokszor éppen a vagyonosak, a tehetősök akadályozzák egyházunkat abban, hogy ez egy bátor lépést tegyen előre a tökéletesedés útján. Sokan szeretik emlegetni, hogy a protestantizmus jellemvonása, ereje az önkéntesség, a szabadság, hogy önkéntes adományok tartották fel eddig is. ... Ugyan hol találunk szabadabb népet, mint a schweici nép? S köztudomású, hogy azok egyházi célokra vagyonuk aránya szerint, évente roppant összeget tartoznak fizetni, de azonfelül erkölcsi kötelességének ismeri ki-ki önkéntes adománnyal is elősegíteni egyháza céljait. Am fizesse meg közöttünk is ki-ki a reá eső terhet, azonfelül aztán önkénteskedhetik tetszése szerint.

„*Mutasd meg hitedet cselekedeteidből.*“ A mi nagyjaink — hála és tisztelet a kivételeknek! — ugyan mivel mutogatják protestáns voltukat? Talán azzal, hogy a jótékony perselyébe néhány forintot dobznak olykor, vagy az által, hogy az államtól alamizsna-fíllérek eszközölnek ki? vagy éppen az által, hogy csupa lojalitásból tömjéneznék Baál papjainak, s keresztyénellenes törekvéseket gyámolítanak s csempésznek be szabad egyházunk kebelébe is? Kik követik a dicső Vayak példait? A Ragályiak, Sósok és néhány más jeles nyomaiba kevesen lépnek. Ha élne és működne nagyjaink lelkében ama keresztyéni nemes érzület, hogy a nagy vagyon kötelességekkel jár, úgy nem lenne szükség a birtok-aránylagos adózást törvénnyel kötelezni, de így néhány nemes szívű emberbarát nem képes fentartani egyházunk egyetemét, míg a többiek az egyházi terhek létezéséről alig tudnak.

Igazságos teherviselést, birtokaránylagos adózást tehát! Akkor aztán lehet szó az egyházak lélekszám szerinti képviseletéről; de addig, míg ők kisebb terhet emelnek, több jogról beszélni, erőszakosságra való hajlam. A zsinat megnyitásától még messze vagyunk, hozzanak az érdekeltek egy csekély áldozatot egyetemes egyházunk boldogságáért; teremtsenek igazságot a terhek viselésében. Adjanak békét, de igazi, nem csupán látszólagos békét, annyit hányatott s oly sokat szenvedett egyházunknak. Az 1791-ik év nagy áldást hozott egyházunk egyetemére. Egy hasonló nemes cselekedettel ünnepeljük meg annak százados emlékét. Eme nemes tett egyedül tőlünk s nem rajtunk kívül álló hatalomtól függ. Annyi panasz, annyi seb van mindenütt: ezt az egyet szüntessük meg, ezt az egyet gyógyítsuk be, a többi aztán, mint egy varázsütesre eltűnik. Én bízom az idők szellemében, hiszem, hogy lesznek bátor és egyházunk jövőjéért igazán aggódó küldötteink a zsinaton, kik felemelik szavukat és igazságot követelnek. Vajha addig is sikra szállanának az erősek s betöltenék bátor szavukkal széles e hazát, mindenütt hirdetvén, kérvén és követelvén, ha kell, *igazságos teherviselést!*

Szikszai András.

Felvilágosításul.

A regále-kártalanítás ügyében lapunk múlt heti számában Böszörményi Károly úr tollából egy cikk jelent meg. Az alábbi sorok célja az, hogy megfeleljek cikkíró azon kérdésére, hol kell zörgetnie, ha a szerinte az állam által visszatartott, a törvény szavai szerint pedig „*kötményezett*” regálékötvényt feloldani és értékesíteni akarja?

De mielőtt e kérdésre megfelelnek: nem hallgathatom el, hogy nézetem szerint némi tevedésben van cikkíró az állam céljai felől, midőn abban, hogy az egyházak tulajdonát képező kötvények „*kötményezettnek*” * jogsérelmet lát s azt hiszi, hogy ez által a kiskorúság szegyenítő bélyege nyomatik egyházunkra.

A regále megváltást szabályozó 1888. XXXVI. törvény cikk 19. §. második bekezdésében úgy intézkedik, hogy a *hóltkéznek, törvényhatóságoknak, városoknak, községeknek, alapítványoknak, hitbizományi vagyron birtokosainak s a közalapoknak* járó kártalanítás egész összégéről egy-egy „*kötményezett*” kötvény állítatik ki, mely forgalom képes kötvényekkel csak is a vagyron kezelésök felügyeletére hivatott illetékes hatóságnak s a pénzügyminiszternek engedélyével cserélhető ki*.

Ebből láthatja cikkíró, hogy azon kivételek között, a kik előmutatóra szóló kötvény helyett, névre szóló vagy is „*kötményezett*” állam-kötvényekkel elégittetnek ki, a protestáns egyházak nem foglaltatnak, a mennyiben a hólt kéztől tiltó törvény szerint hólt kéz alatt egyedül a róm. kath. egyház, illetve ennek fundációi értetnek és sem a törvény, sem a gyakorlat nem tekintette egyházunkat „*hólt kéznek*,” s minthogy a bíróságok a részesedési arányt megállapító ítéleteikben még is kötményeztetni rendelik az egyházakat illető regále váltságról kiállított kötvényeket: csak azon analogia alapján hozták meg jelen ítéleteiket, mely egyházaink és a többi kivételt képező célok között létezik s ezen ítéletek esetleg főlebbezhettek is lettek volna.

Láthatja továbbá cikkíró, hogy ha alkalmaztatik is — a minthogy valóban alkalmaztatik — ezen kivételes eljárás egyházainkra: az nem megszegyenítő dolog, s egyházunk ezen kivételek között elég tisztességes társaságban van.

Hogy az államhatalom, helyesebben a törvényhozás ezt a kivételt tette, annak két oka volt, az egyik a bevallott, hogy t. i. a felügyelet alatt álló testületek, a felügyelő hatóság tudta és beleegyezése nélkül, *törzsvagyonyukat* (mert kétségtelen, hogy a regále törzsvagyony) el ne idegeníthesék; a másik, a be nem vallott, a pénzügyi, hogy t. i. az említett testületek igen nagy összeget, — milliókat — képező állampapírjaikat ne vethessék egyszerre a pénzpiacra s ezáltal a papírok értékét, legalább addig, míg azok kellőleg meg nem szilárdulnak le ne nyomhassák.

Ezek előrebocsátása után áttérek folszólalásom tulajdonképeni céljára. A felvetett kérdésre a szóról szóra idézett törvénytörzszakasz megadja a kellő feleletet. E szerint tehát a *kötményezett kötvény k, forgalom-képes kötvényekkel a vagyronkezelés felügyeletére hivatott illetékes hatóságnak és a pénzügyminiszternek engedélye alapján cserélhetők fel*. Ha tehát valamely egyháznak szüksége van arra, hogy regáléváltás kötvényeit értékesítse: az egyházi törvényben előirt szabályok megtartása mellett folyamodjék az egyházmegye útján az egyházkerülethez, mint legfőbb felügyelő hatósághoz s ha az egyházkerület az engedélyt megadja: egyszersmind megkeresi a pénzügyminisz-

tert a kötvények kicserélése iránt s biztos lehet úgy cikkíró, mint bármely érdekelt egyház, hogy a pénzügyminiszter az engedélyt — tekintettel a pénzpiac hangulatára s a papírok most már megszilárdult értékére — egyetlen esetben sem fogja megtagadni.

Debreceni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

Gimnáziumi reform.

— Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság figyelmébe. —

(Vége.)

A mi a classicusok tüzetesebb és mélyebb tanulmányozását illeti, erre nézve — legalább szerintem — az akadémia és egyetem van hivatva az alkalmat és módot kiszolgáltatni. A gimnázium kitűnően elvégezte feladatát, ha a classicai irodalom iránt való érdeklődést fel birta ébreszteni.

Sajnálatos, hogy az akadémia újabb időben kezdik kivetni nyakukból a classicai irodalom gondját. A szaktantárgyak annyira előtérbe vannak tolva úgy a jogmint a theologiai akadémiaikon, hogy még olyan helyeken is, a hol régebben nagy előszeretettel gondoltak a classicai képzés folytatására, mostanában kitörölgetik a latin és görög irodalmat az akadémiaik tanrendjéből. Debrecenben ma is írnak ugyan még a jobb növendékek latin nyelvű pályaműveket; de hogy az akadémian méltóan van-e ott képviselve a classicai irodalom, azt nem merném határozottan állítani.

Mi következik a classicai irodalomnak az akadémiaik által való elhanyagoltatásából? Az, hogy a gimnáziumi növendék lelkében gyanú támad a görög és latin írók örök szépségei és igazságai iránt s tudván, hogy a megízeltetted édesség élvezésére úgy sem lesz az akadémiaiban alkalma, — már a gimnáziumban is kezdi hanyagolni a classicus világot. Valóban, épen a legjobb növendékre lehet annak megdöbbsentő hatása, hogy egy nyolc éven át tanult és magasztalt nyelv és irodalom — mint a latin — a közép iskolán túl elmarad, mint a kerék nyoma a tónál vagy tengernél.

Ha komolyan akarjuk venni a classicai irodalmat, akkor gimnáziumaink jobb növendékeit meg kell szabadítani attól a kötelesség és tudvágy-bénító gondlattól, hogy a classicai irodalom csak a középiskolának való s az ott egészen kimélyezhető. Vagy komoly valóság az, a mit eddig ama régi irodalmakról hirdettünk, hogy t. i. azok ismerete nélkül műveltségünk egyoldalú, hiányos, lelkünk szegényes, szárnyalása alantias, vagy pedig nem az. Ha az: úgy az akadémiaik tartsák elengedhetetlen kötelességüknek úgy képviseltetni amaz irodalmakat, hogy azoknak vonzó erejük és reménylett hatásuk legyen; ha pedig az akadémiaik növendékeire nézve immár feleslegessé vált a classicusokkal való foglalkozás: akkor ne zúgolódjunk azon, ha a sokféleképen megterhelt gimnáziumi ifjú elegendőnek tartja az idegen forrást csupán megízeltetni, sőt azon se, ha azt kesernyésnek találja.

Idegen népek irodalmába való bemélyedést kívánni a gimnáziumi növendéktől ma, a mikor a saját irodalmunkkal sincs ideje tüzetesen megismerkednie, — ez legalább is túlság, hogy már hazafiatlanságnak ne bélyegezzem. A ki megfordult közülünk egy-egy érettségi vizsgálaton és hallotta ott, hogy a tanárok s még inkább pedig a kormányképviselők mi mindent tudnak követelni a magyar irodalomból, — az be fogja látni, hogy a saját nyelvünk és irodalmunk csekély óraszámra szorítása

* Engedjen meg a szíves olvasó, ezen ékes magyar szóért, nem én találtam fel, benne van a törvényben, azért a szó-faragás ódioma hátrüljön vissza a törvényhozó testületre.

mellett a felállított követelményeknek eleget tenni teljes képtelenség; valamint azt is, hogy az ily irányú követeléseket egy vagy két idegen nyelv és irodalom erősza-
kolása miatt leszállítani valóságos bűn. — *At kell tehát tenni a classica irodalom súlyosabb részét az akadémiákba. Ott van annak méltó helye!* Csak így valósítható meg a sárospataki kívánsága, hogy a gimnáziumi oktatás központja a nemzeti nyelv és irodalom legyen.

Irodalmunk odáig fejlődött, hogy annak áttekintése, méltatása s — a mi fődolog — megszerettetése ma már nem végezhető el a régi óraszám mellett. Azt felesleges is mondanom, hogy mennyire ékesít egy magyar ifjút a saját nemzete irodalmában való jártasság, s esetleg mennyire visszahathat ez az irodalom további fejlődésére, sőt nemzeti erkölcsünk irányítására is. Igazán szegyen az, hogy sokan — még műveltnak látszó egyének is — borzasztóan járatlanoknak bizonyulnak ezen a téren s örmestebb idéznek idéetlen kiejtéssel egy-egy német vagy francia költőből, színműrőből stb., mint saját előkelő íróink méltán classicusnak nevezhető termékeiből. Lehetőleg teljes kiképeztetést csak egyetlen irodalomból adhat ma már a középiskola és hogy ez csak az édes magunké lehet, a felett — azt hiszem — nem kell egymással vitakoznunk. Ez egyetlen irodalom keretében — *kellő idő mellett* — módjában lehet a tanárnak és tanítványnak a classica irodalomnak reánk való hatását is lépten-nyomon igazolni és igazolva látni.

A hazai irodalmon kívül — mint érintem is már — a hazai történelmet kívánnám úgy taníttatni a középiskolában, hogy a VIII. osztályt végzett ifjú lelkében nemzetünk egész multja, multjának vezérlő szelleme, tehát egész külső-belső történetünk mintegy hússá és vérré legyen. Egyetlen kiváló mozzanatnak sem volna szabad homályban maradnia az éretté kiáltott ifjú szeme és szíve előtt nemzetünk történetéből. A költők dalai, a mondák, a legendák s általában minden, a mi az emlékezetet, a történelmi anyag megőrzésére segítheti; még ezek is mind sajátjaivá tétessenek, úgy hogy mikor ő Árpádról beszél, egyszerre tudjon lelkesedni Vörösmarty. Zalán futásaért, Salamon történetével stb. össze tudja fűzni a hozzá fűződő legendákat, tudja idézni legkiválóbb költőink ide vágó költeményeit. Mátyás története és más kitűnő nagyjaink a róluk s általuk alkotott művekkel együtt éljen emlékezetében s egyszerre termékenyítse értelmét és nemesítse gondolkodását.

Nem lehetetlen feladat az, csak úgy legyenek beosztva az alsóbb osztályok tenni valói, hogy az irodalom és történelem ilyen értésére és elsajátítására előkészítsenek. A latin nyelvnek a négy alsó osztályból való eltávolítása roppant mértékben befolyhat a hazai nyelv-, történelem- és irodalomban való jártasság előmozdítása s egész középiskolai oktatásunk ígézetesebbé és nyereségesebbé tételére, csak a tantárgyak egymásra való hatását kell bölcsen megmérlegelni s a fokozatos egymásutánt szerencsén megállapítani.

A görög nyelvnek olyan kitolását s olyan helyettesítését, a mint a közoktatásügyi kormány tervezte s részben meg is valósította, elhibázott lépésnek tartom én is. Örmestebb látnám a görög nyelvet a gimnázium két felsőbb osztályában kötelező tantárgy gyanánt, mint annak tervbevetett helyettesítését. A mi a görög irodalomból a saját nemzeti irodalmunkkal összekapcsolható, azt a magyar irodalom, költészet- és szónoklattan tanára eddig is összekapcsolta; ezután — ha ideje volna rá — még inkább összekapcsolná, az ó-kor történetében pedig pompás alkalom kínálkozik a többi, szükségesnek ismert, görög irodalmi és műveltségtörténeti dolgok elmondására. Egyes idegen íróknak hazai nyelven való olvastatása nem lehet

— ezen a fokon — még oly gyümölcsöző, mint azoknak saját irodalmunkkal kapcsolatos ismertetése. Vagy egészen kitolni tehát a görög nyelvet és irodalmat — mint önálló tantárgyat — s az akadémiába utasítani, vagy mindenkire kötelezőleg meghagyni, mert az, hogy az éretlen ifjú a tudományok között való válogatásra felhatalmaztassék, nem egyezik össze a középiskolai oktatás komolyságával.

A latin és görög nyelvre s irodalomra *együtt* annyi időt szeretnék fordíttatni a gimnáziumban, a mennyi egyetlen tanár kötelezett óra-számjából kitelik. Mindkét nyelv egy egyén kezében s a kettő lehető összehasonlításokkal tanítva, — ebben én a sikernek egy hatalmas biztosítékát látnám. De az a körülmény is, hogy ilyen módon az olvasásban, az elnevezésekben, a grammatikai stb. meghatározásokban nem lenne eltérés és ingadozás, — jelentékenyen befolyhatna a jó eredmény biztosítására.

Ezzel kapcsolatban nem hagyhatom említés nélkül, hogy a gimnázium négy alsó osztályában a sok tanárt mindig szerencsétlenségnek tartottam úgy a tanügyre, mint a növendék jellemfejlődésére s annak tartom ma is. Tudom, hogy a tudományok most már igen ki vannak fejlődve s a szakképzettséggel nagyra vagyunk. Azt azonban nem ismerem el soha és senkinek, hogy volna olyan gimnáziumi tanár, a ki a négy alsó osztály tantárgyait, — az írás, rajz, ének, torna és zene kivételével — ha egyszer ügyszeretét van benne — kellő sikerrel ne taníthatná. Épenazért a lényeges gimnáziumi reform egyik elengedhetlen követelménye volna — szerintem — az, ha a gimnáziumi alsóbb osztályok u. n. *vezér-tanárai* mind a négy éven együtt haladnának fölfelé növendékeikkel s a négy éven át megfutott körutat újra és újra kezdenék. Nem okadatolom e reform szükségét egyébbel, mint azzal, hogy néhol már eddig is kitűnőnek bizonyult s hogy ez magára a tanárra nézve is lelkesítőbb volna, mint évről-évre ugyanabban a korlátolt szűk térben mozogni s kapni és tovább adni növendékeit, a nélkül, hogy munkájának valami nagyobb sikerében gyönyörködhetnék. A felelősség szempontja is követeli, hogy ez így legyen s hogy némely tanár ne legyen mindig a mások mulasztásainak pótolgatója.

Ilyenforma reformokat óhajtanék én a középiskolában s épen prot. részről sürgettetni; s ha még megemlítem, hogy a tanárképzés mai divatjával nem vagyok megelégedve, mert a tanári pályára újabban fellépett fiatal óriások közt sokan vannak, a kik csak pénzért dolgoznak s csak diplomával hivatkoznak: akkor körülbelől mindazt elmondtam — persze dilettáns módra és csak nagyolva — a mit a jövő gimnáziumának dicsőségeért tanácsos volna az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottságnak is megszívlelni.

Nemo.

TÁRCZA.

Zwingli az ifjúság neveléséről.

(Folytatás.)

Igy a hit birtokába jutván az ifjú, ez képesíti őt arra, „hogy saját bensőjét szépen fölékesítse s jól elrendezzen abban mindent, mert ha saját magánál minden jól el van rendezve, könnyű lesz másoknak okosan útmutatni.“ A lelket kell művelnie minden ifjúnak s a lélek művelésére alig van jobb és hasznosabb eszköz, mint az Isten ígéje, azért ezt „éjjel és nappal olvassuk.“ Ezért

pedig meg kell tanulni a biblia eredeti nyelvét, a hébert s görögöt, mert csak így lehet az evangéliumot tisztán megérteni; meg kell tanulni különösen a görögöt, mert ez képesít arra, hogy a Krisztus igazságait a maguk fenségében megértsem. Aztán meg a latin nyelvvel párosítva — a melynek tudását e korban már minden ifjúról felteszi — ez vezet el a régi iratokhoz. Különben pedig a szentírás olvasásánál arra kell ügyelni, hogy „a lélek a hitben és ártatlanságban erősbbödjék, mert sok van olyan, a mi veszedelmes tartalmú, a mi könnyelmű s ellenségeskedésre hajló, ravaszságra vezető, üres bölcselkedést s több más efélet tár elénk; de mind-ezeknek az Ulysseshez hasonló sérthetetlen lélek ellenállhat, ha t. i. az első szónál így figyelmezteti önmagát: „ezeket halld azért, hogy óvakodjál s nem azért, hogy megtartsad!” A Krisztust így ismeri aztán meg az ifjú, mint „minden erény legegységesebb példányképét, a kit midőn szavaiból s tetteiből teljesen megismert, úgy fog tisztelni, hogy mindenben — cselekedetben s gondolatban — az ő valamelyik erényét igyekszik kifejezésre juttatni, a mennyire emberi gyengesége engedi.”

Aztán tanulni fog az ifjú ő róla „most beszélni, majd hallgatni; restelni fog oktalanul azokról szólni, melyek teljesen éretteknak valók.” Valamint a nők egész életében az a legnagyobb képessége, ha tud hallgatni, úgy „az ifjút sem teszi semmi más oly kedvessé, mint az, ha tud bizonyos időben hallgatni.” A fecsegéstől kell óvakodni az ifjúnak s csak néha szabad szólnia. Tanuljon ékesen szólni, és e tekintetben úgy gyakorolja magát, hogy majd az életben tökéletes szónokká fejlődjék, a mi nehéz dolog, mert „a szónoklás már művészet, de a helyes beszédnek is lényeges kelléke az, hogy se nagyon sebes, se nagyon lassú ne legyen, a hanglejtés illő, tehát nem bágyadt s nem rohamos, a taglejtés ügyes, tehát nem szegletes, még a közönséges beszélgetés alkalmával sem. Az e fajta beszéd is szónoklás mindig s mint ilyen igaz tartozik lenni bensőleg és külsőleg egyaránt. Legyen azért először is a lélek tiszta s ha ez meg van, könnyű lesz a belső hibákat elenyésztetni, t. i., hogy se illetlen állásúak, se ajk-bígyesztők, se fejrázók, se hadonázók ne legyünk, hanem affektálás nélküliek, természetesek, s egyszerűséggel teljes szerények.” Nem szabad tehát az ifjúnak azok példáját követni, kik „kacér erkölcsűek azért, hogy kedvesek legyenek.” Testnek és léleknek, külsőnek és belsőnek összhangban kell állani egymással, „bár a külső hibák nem mindig romlott léleknek jelei.”

A külső, a társadalmi viseletet illetőleg további tanácsokra is van szükség s ezeket a következőkben adja tudtára az ifjúnak: A borivást kerülj, mint a mérget, mert az az ifjút, ki természeténél fogva hevessegre hajlandó, örütségbe hajtja. „Arra kell itt tekinteni, hogy nem csak ifjú, hanem agg kor is van, ezt pedig nem éri az meg, a ki kicsapongó, vagy ha megéri is, „betegséget és nem nyugalmat fog abban találni,” mert lehetetlen, hogy a kik mértékletlenül élnek a borral, valami veszélyes bajt ne kapjanak, a minő a nyavalyatörés, szélhűdés, víz-kórság, elephantismus s más efélék.” „Légy azért korán öreg, ha sokáig öreg akarsz lenni” (Ez talán ellenkezik mai felfogásunkkal, a midőn a fölött panaszkodunk, hogy az ifjak nagyon is korán szenvelgik az öreget, pedig talán igaza van Zwinglinek, ha arra int, hogy korán legyünk érett gondolkozásúak!).

A testi táplálékra is van megjegyezni valója. „Fogoly, fenyő madár, füge madár, őz pompás ételek,” de nem ifjúnak valók; mert annak „gyomra — természeténél fogva — emésztésre van alkotva,” holott amaz ételek „csak a félhalottak testének adnak erőt.” Az inyenységtől, a nya-

lánságtól óvakodni kell, ez legfőleg az öregek kiváltsága lehet! Az éhséget is „nem legyőzni, hanem csak csilapítani kell.” Galenus jó példa e tekintetben, ki 120 évig élt, mert jóllakva soha sem kelt föl az asztaltól. Nem szabad éhezni sem, de torkosnak lenni sem szabad, mert emez által farkasokká leszünk, ama pedig semmivé tesz.

Drága ruhában járni a legnagyobb ostobaság, hiszen ez által „a főpapi öszvérek is díszesek s híresek lehetnek, mint olyanok, melyek erejüknel fogva több aranyat, ezüstöt s gyöngyöt viselhetnek, mint akármelyik Miló.” A ki naponként más-más ruhát vesz föl, ingatagságát igazolja s azt, hogy elpuhult erkölcsileg. Az ilyen nem keresztyén, mert nem tudja, hogy míg ő gazdagon öltözködik, addig a szegények fáznak és éheznek. „Azért a fényes ruházkodástól, mint valami betegségtől óvakodni kell.”

Ha szeretni kezd az ifjú: őrizze meg lelkének ártatlanságát. Legyen távol a szerelem örütségeitől. Szerelme tárgya olyan legyen, a kiről hiszi, hogy vele örök viszonyt köthet s e viszony a házasságig is olyan legyen, hogy e nőn kívül másat ne is ismerjen.

Pénzszomj s dicsőség-vágy ne zaklassa soha az ifjút. Ki ezeknek szolgál, nem is keresztyén. A legveszedelmesebb betegség ez, melyet csak Krisztus által győzhetünk le.

A mennyiségtant türelemmel tanulja az ifjú, szeresse a zenét; ki ezekbe belejött, soha semmiféle vesződséget nem fog ismerni. Gyakorolja a testedzést, hogy a hazát s azokat, kiket Isten parancsol, meg tudja majd védelmezni. Ez lesz a módszer a könnyelmű időtöltés ragályá ellen s ez képesít kit-kit arra, hogy győzelmet szerezzen az ellenség fölött, a ki ellen azonban soha sem szabad addig fegyvert ragadni, míg a haza békéje s nyugalma nincs megzavarva.

Ezek az intelmek s tanácsok a második részben, melyben a reformátor egyenesen az ifjúhoz magához szól, de mint láthattuk nagyobb részben egyetemes, általános természetűek ezek is. Most még lássuk az utolsó rész tartalmát, mely a reformátor szerint „másokra is tartozik.”

(Vége köv.).

Tüdős István.

KÖZÉLETÜNK.

FERGE JÓZSEF
1830—1891.

A nagy-beregi ev. ref. egyház kedves emberét, kiről méltán elmondhatta és mondta is: enyém szívvel, lélekkel, szeretetével, teljes erejével és buzgalmával, szeretett lelkipásztorát, Tisztelendő Ferge József urat kísérté örök nyughelyére e hó 21-én délután.

Nem maradt szem szárazon, nem szív elfogódás nélkül, de annál több nyelv s ajak tagadta meg a szolgálatot, midőn 19-én d. u. gyászlobogó s hosszantartó harangszó hirdette, hogy a ki ez utóbbi hívására mint segéd, három, mint rendes lelkész 26 éven keresztül sietett — ez egyházban — hirdetni az ígét, annak ajkai meghidegültek, annak lelke az örökélet kapujához ért.

Temetésére nagy közönség gyűlt a vidékről is. Csak végig kellett nézni a temetési menetben, hogy meggyőződjék kiki, mikép a részvét tárgya nem közönséges halandó volt. Megyei, törvényszéki s más hivatalnokok, barátai, rokonai nagy számmal, paptársai közül — bár vasárnap volt — 28-an jelentek meg.

A gyászszertartást nt. Peterdy Károly esperes, tisz. Sütő Kálmán egyházmegyei főjegyző urak s alantírott végezték.

Koporsójára koszorút tettek: neje: „A feledhetetlen férjnek.” gyámleánya: „Szeretett nagybátyjának, Amália” felirattal; továbbá: „Az egyházmegye szeretett tanácsbírájának;” hívei: „A hű pásztornak;” „Hunyady Béla és családja, szeretett barátjának” felirattal.

Nem akarom, az én tollam gyenge is volna, a hű pászort minden tekintetben híven lefesteni, működését méltányolni; de — hiszem — találkozni fog hivatottabb tisztelője, ki vele egy korban s pályán szolgálta az egyházi és közügyeket, ki bizonyára nem hagyandó e tekintetben hézagot: mindazáltal engedtessek meg nekem — ha nem magamtól, de szeretteitől hallva s híveitől mint egy előmondatva, egyet-mást, megemlíteni.

A testébe adatott tövissek szúrásait évek óta érezvén, mintegy lázas sietséggel igyekezett ügyeit rendezni s ha orvosa a tünetekből ítélve, családja előtt figyelmeztette gyomor- és szív bajára s ezek komoly következményeire, egy-egy találó élcel tudta azt aggódó családjával elfeledtetni. Nyolc hó előtt fektette ágyba végzete. Orvosi tekintélyek már hónapokkal ezelőtt kijelentették családjának, hogy *incurabilis*, s ő maga nem vesztette el reményét; szenvedett békén, gyengült napról-napra, míg 19-én reggel gyengén, alig hallható hangon mondta feleségének: „ma meghalok.” és úgy lett.

Özvegyet hagyott; gyermekei nem voltak, de talán sok édes atyánál nagyobb szeretettel, több buzgalommal teljesítette e tisztet korán elhunyt testvéreinek gyermekeivel szemben. Egyik testvéreinek egy leányát örökbe fogadta; másik testvéreinek két fiát neveltette, ma mindkettő tekintélyes állásban van. Terjedelmes, nagyrészt papi családokból álló rokonságának központja, tanácsadója, segítője, gyámolítója volt. Eme körülményekben leli magyarázatát, hogy — bár özvegye s gyámleánya aggodalom nélkül nézhetnek a jövőbe — tetemes vagyont nem gyűjthetett.

Templomon kívül híveinek valóságos atyja volt; a városnak, mint testületnek oly meghitt tanácsosa, hogy ez az ő véleménye, helybenhagyása vagy tanácsa nélkül egyetlen fontosabb ügyet sem intézett el, meg lévén győződve, hogy tanácsaiban a legszentebb cél és szándék vezérli.

Szószeren való működésének bírálatául hadd álljon itt szószerint egy érdemes hívének hozzám a temetés előtti napon intézett eme nyilatkozata: „... Bocsánatot kérek tisz. úr egy kicsit tréfásan fejezem ki magamat, mint a boldogult tiszteendő úr szokta. Volt az én fiatal koromban Beregen egy zenész; hiába tudták mások jobban cifrázni, nekünk ez volt a legkedvesebb, csak ez tudta talpunk alá húzni; éppen így voltunk, mint pappal, a megboldogulttal is; ő tudott nekünk legjobban szánk íze szerint, a mi lelkünkre beszélni...”

Elte nevezetesebb eseményeit egyik könyvében így találtam feljegyezve:

„Születtem Szabolcsmegyében, Pazonyban, március 27-én 1830. évben. Szüleim voltak néhai nemes Ferge János, nyíregyházi ref. lelkész és nemes Gál Juliána. Apám elhalt 1834. dec. havában, anyám 1860. okt. havában. Iskolába kezdtem járni Nyíregyházán ötödik éves gyermekkoromban, először a reformátusok, később a luteránusok iskolájába; ez utóbbiban végeztem az első latin osztályt. Innen mentem, mint 6 éves gyermek az 1836. év szept. 1-ső napján Sárospatakra a conjunctiócába; ott lettem deákka az 1843—4-ik évben július hónapban. Innen az 1847. év szept. havában kimentem nevelőlül Tornamegyébe, Lovas Pál úrhoz; ott töltöttem egy

évet; onnan az 1848. év szept. havában eljövén, Kováshon voltam, az 1849. év márc. haváig; ekkor lettem márok-papi iskola tanító; innen egy év múlva visszamentem Sárospatakra, hol a jogi és papi tudományokat végezvén, az 1852. év ápr. 22-én N.-Beregbe jöttem ki tanítóul s itt működtem 3 évig; az 1855. év, máj. 1-én kápláni vizsgát tevén, mint segédlelkész ugyanitt szolgáltam három évig; az 1858. évben kigyósi lelkész lettem; oda költöztem május 4-én, az előtt harmadnappal elvevén feleségül Bereczky Terézia nőmet; itt éltem igen boldogul az 1865. március haváig, a midőn n.-bereg-i társlelkész lettem Bereck József apjokom mellett rendes lelkész ranggal, de fele fizetéssel. Apjokom elhalt 1869. évben; azóta itt működöm, mint rendes lelkész. Tanácsbíró lettem 1870-ben, tanügyi bizottság elnöke 1872-ben.”

Ha ezek után megemlítem, hogy tanácsbírói s tanügyi bizottsági elnöki hivatalát holtig viselte; hogy sok ideig őt küldte az egyházmegye a kerületi gyűlésekre s 1883. óta a lelkészjelölő-bizottságba mindig nagy szótöbbséggel választott meg; továbbá, ha megemlítem a közügyek terén működésének nyomaiként, hogy az ármentesítő társulatnak — a miniszter által kinevezve — véleményező bizottsági tagja, s a képviselő-választásoknál elnökként szerepelt: azon hiedelemben vagyok, hogy ama koszorúnak ékességét, mit avatottabb kéz emlékére teend, ha nem sokkal élénkítettem is, de árnyékot sem vetettem rá.

Áldott legyen a hű pásztor emlékezete!

Nagy-Bereg, 1891. június 24-én.

Vígvári Mihály,
n.-bereg-i h. lelkész.

Az abauji ev. ref. egyházmegyei gyámintézeti szabály-javaslat.

Bizottsági munkálat.

I. Az intézet neve:

1. §. Abauji ev. ref. egyházmegyei gyámintézet.

II. Az intézet célja:

2. §. Azon lelkészek özvegyeinek s árváinak gyámolítása, kik az abauji ref. egyházmegyében mint rendes lelkészek szolgáltak, — és az önhibájok nélkül hivatal képtelenné lett lelkészek segélybeni részesítése.

III. Az intézet tagjai:

3. §. Az intézetnek kötelezett tagjai: mindazon lelkészek, kik rendes lelkészi hivatalukat az abauji egyházmegyében kezdték meg, és azok, kik más egyházmegyéből, mint rendes lelkészek választattak meg és hoztattak az abauji egyházmegyébe.

4. §. Tagjai lehetnek az intézetnek azon lelkészek is, kik az abauji egyházmegyéből más egyházmegyébe választattak meg lelkészül, ha az alábbi §-ok szerint az évenkénti járadékot, vagy annak húszszorosát, mint tőkét, az intézet pénztárába befizetik.

IV. Az intézet alapja és jövedelme:

5. §. 1. Az 1828-ik évben alakult s az 1841-ik év március 30-án Göncön tartott ev. ref. egyházmegyei gyűlésen elfogadott és megerősített gyámintézeti pénztár tőkéje.

2. A jelenleg hivatalban levő s az ezután választandó lelkészek által, lelkészi jövedelmöknek az intézet pénztárába fizetendő 8%-a; kisebb egyházból nagyobb jövedelmű egyházba választásuk esetén, a jövedelmi többlet 8%-a; más egyházmegyéből az abauji ev. ref. egyházmegyébe választott rendes lelkészek jövedelmöknek 12%-a, mint törzsbefizetés.

3. A gyámintézet javára teendő hagyományok, alapítványok és ajándékozások.

4. Az egyházmegyében közhirdetés útján gyűjtendő segélyek.

5. A gyámintézeti takarékmagtári pénzüsszegnek a lelkészeket illető része.

(Mivel ez a tár magtár lenni megszűnt, nincsen értelme, hogy tovább is külön kezeltsék, hanem a befizetések arányában lelkészek és tanítók közt megosztatván, a lelkészeket illető rész a gyámintézethez csatoltassék, a tanítókat illető rész továbbra is az egyházmegye kezelése alatt marad).

6. A hivatalban levő lelkészek évenkénti jövedelmének a gyámházba fizetendő 1%-a.

(Tartozik tehát minden lelkész törzsbefizetesként lelkészi jövedelmének 8%-át egyszer mindenkorra, s ezen felül minden évben jövedelmének 1%-át évenkénti járulékként az intézet pénztárába befizetni).

7. Azon lelkészek, kiknek a gyámintézetben egy részvényük sincs, tartoznak egy részvénytől az az 12 frt 60 krt, és ennek az egyházmegyében hivataloskodásuk kezdetétől számítandó kamatait, készpénzben vagy évenkénti 10%-os törlesztési kötelezettség melletti kötvénnyel, a gyámintézet pénztárába befizetni.

8. A régi részvényes gyámintézet továbbra is megmarad, s abból minden lelkész egy részvényt venni köteles, hasonlóan megmarad a magtári részvény kötelezettség is.

9. Az abauji ev. ref. egyházmegye rendelkezése alá az egyházkerületől küldött mindennemű segély-pénzből, az abauji ev. ref. egyházmegyei közgyűlés által évenként meghatározandó segély.

V. Az intézet jótéteményeiben részesülés:

6. §. Az intézet jótéteményeiben részesül minden abauji ev. ref. egyházmegye lelkész özvegye s árvája egyenlően, még pedig az egy családhoz tartozó özvegy és árva, vagy árvák, egy illetéket nyernek, tekintet nélkül arra, hogy az árvák száma több, vagy kevesebb.

Hogy egy családnak, tekintet nélkül az árvák számára, csak egy segélyosztalék adatik, annak indító oka az, hogy a több gyermekkel elmaradó özvegyek segélyezésére a gyámintézetet kellő mértékben kiegészíti először a Kovács-Komjáti-alapítvány, melyből két özvegy 150—180 frtot, a harmadik 70—80 frtot kap; továbbá a Mesko-alapítvány, melyből két özvegy mintegy 50—50 frtot, és a Csoma-alapítvány, melyből egy gyermekét taníttató özvegy, mintegy 50 frtot kap. Tehát hat özvegy részére adható alapítványi segély, melylyel a gyermek nélküli és több gyermekkel elmaradt özvegy közti különbség kiegyenlítését nyer.

7. §. Egy lelkészi özvegy s árva család gyámpénze, vagy is évi illetéke — a régi gyámintézeti egy részvény és magtári illeték hozzászámításával — egyelőre 100 frtban állapítatik meg, a felmaradó kamat és évi 1% járandóság a gyámintézet alaptőkéje növelésére fordítatik.

8. §. A lelkészi özvegyek az intézet jótéteményeit halálukig, esetleg újabb férjhez menetelükig élvezik, az árvák — mind a fiúk, mind a lányok — huszadik életévük betöltéseig, vagy a lányok korábbi férjhez menetelükig.

9. §. Nyomorék, munka képtelen árvák, az egyházmegye által meghatározandó segélyben, halálukig részesülhetnek.

10. §. Megkívánatik, hogy a segélyezendők jó erkölcsűek és fedhetlen életűek legyenek, ha az erkölcsiség útjáról leérnének, s így a gyámintézet méltatlan tagjaivá válnának, segély-igényüket s jogosultságukat elvesztik.

11. §. Azon esetben, ha csak árva vagy árvák maradnának, özvegy anyja nélkül, ugyan azon segélyben részesülnek, melyben az anyával elmaradt árvák.

12. §. Ha az özvegy lelkésznek férjhez megy, magára nézve elveszíti ugyan segélyhez való jogosultságát, de árvái az előbb nyert segélyösszeget kapják.

13. §. Ha a lelkész hivatalában hat évet még nem töltött, midőn halála bekövetkezett, özvegye az évi díj 1% fizetése alól felmentetik ugyan, de hat év letelte előtt segélyt nem nyer.

14. §. A segélyezés akkor kezdődik, mikor az özvegy vagy árva, azon egyházból, a hol a lelkész meghalt, fizetést húzni megszűnt, tehát a csonka és kegyév letelte után és ekkor is utólagosan az egyházi év végén.

15. §. Segélyre jogosult ezen gyámházból az egyházmegye által meghatározandó összeg erejéig azon lelkész is, ki vagy öregségi elgyengülése vagy véletlen betegség miatt, önhibáján kívül hivatalképtelenné lett, úgy azonban, hogy az ilyen segélyezendő lelkész illetéke egy özvegyi illetéket meg nem haladhat.

16. §. Ha az intézeti tag hivataláról önként lemond, úgy, hogy papi jellegét sem tartja meg, igényjogosultságát magára és családjára nézve elveszíti, s az addig befizetett díjak a gyámintézet javára maradnak, kötvényszerinti tartozása azonban rajta per útján is bevéendő. Ha pedig bizonyos előre nem látható körülmények miatt papi jellege megtartása mellett mond le hivataláról és a lemondás előtti évben fizetett százalékot azután is fizeti, úgy tekintetik, mint a hivatalban levő lelkész s igénye is azokéval egyenlő.

17. §. Ha valamely bűntény miatt hivatalától fosztatnék meg a lelkész, magára nézve elveszíti ugyan az intézethez való jogosultságát, családja azonban a rendes gyámintézeti segélyben részesül, feltéve hogy a család a hivatalától megfosztás okában nem részes.

18. §. Ha a lelkészi özvegy árva hátrahagyása nélkül hal meg, oldalági örökösei a gyámintézet ellenében semmi jogot nem formálhatnak, a befizetett díjakat vissza nem követelhetik. Azonban ha a meghalt lelkésznek vagyontalan édes anyja, vagy nővére, házában legalább három évig a házi asszonyi tisztet viselte, úgy tekintetik mint lelkészi özvegy.

19. §. Ha az abauji ev. ref. egyházmegyei gyámintézeti tag, más e. megyebeli egyházba választatnék lelkészül, az abauji egyházmegyei gyámintézethez való jogát új állomásán is megtarthatja, ha az eltávazása előtti évben, fizetett százalékot tovább is fizeti. Ha pedig három egymásutáni évben nem fizetné, neve a gyámintézeti tagok sorából kitöröltetik.

Akár önként mond le gyámintézeti jogáról, akár nem fizetés miatt töröltetik ki, semmi kárpótlás vagy visszafizetés követelésére joga nincs.

VI. Kezelés.

20. §. A gyámintézet pénzeinek kezelése, ezután is az abauji ev. ref. egyházmegyei tanácsbírák közül, titkos szavazás útján választott lelkészre bízatik, ki a pénzek tiszta és pontos kezeléséért, erkölcsileg és anyagilag felelős.

21. §. A felügyeletet gyakorolja: szintén az egyházmegyei közgyűlés által választott egy lelkészi és egy világi tanácsbíró, és egy lelkész, mint jegyző. Ezen bizottság a számadásokat évenként megvizsgálja, a kötvényekről és készpénzről számot vesz, az eredményről és netalán tapasztalt hiányokról az egyházmegyei közgyűlésnek jelentést tesz; joga van ezen bizottságnak a pénztári idő közben is megvizsgálni, s észrevételeit jegyzőkönyvbe venni.

22. §. A pénzek ezután is csak betáblázás mellett helyezhetők ki, megengedtetik azonban hogy a lelkészek

nek 100 frtig betáblázás nélkül, de évenkénti 10%-os törlesztési kötelezettséggel adassék kölcsön. Ha a 10%-os törlesztési kötelezettségének eleget nem tenne, a tőke felmondottnak tekintetik, s a kölcsön-összeg rajta per útján is bevételik. Ha a kölcsönkérő lelkésznek neje is van, a kötvényt a lelkész neje is aláírni tartozik.

23. §. A pénztárnokot kezelési díj címen a befolyó kamatok 10%-a illeti.

VII. Különleges intézkedések.

24. Az új alapokra fektetett gyámintézet csak hat év eltelte után kezdi meg a segélyezést, az első hat évben a törzsbefizetések évi díjak és kamatok tőkésítendőek lesznek.

25. §. Minhogyan ezen nagyobb mérvű gyámintézet által a már 1841-ik év óta fennálló gyámintézet növelése szándékoltatik, legcélszerűbbnek mutatkozik, a régi gyámintézetnek az új gyámintézetbe beolvasztása, úgy azonban, hogy a régi gyámintézetből is minden lelkész legalább egy részvényt venni köteles. Azon régi részvényesek özvegyei pedig, kiknek egynél több részvényük van, minden egyen felüli részvény után 10—10 frtot kapnak. Hasonlóan tartoznak a magtári részvényt 6 forintot is befizetni.

26. §. Azon, már most gyámintézeti illetéket nyelő özvegyek, árvák a folyamatban levő 10 frt illetéket, s a magtári jutalékot húzzák életük végeig; az új gyámintézethez — minthogy annak terhehez nem járulnak — jogot sem formálhatnak.

27. §. Ha az országos nyug- és gyámintézet előbb vagy később életbe lép, egyházmegyei gyámintézetünk az egyes lelkészek helyett a törzsbefizetéseket teljesíteni fogja; a felmaradó összeg az abauji ev. ref. egyházmegyei lelkészi gyámintézet tulajdona marad, annak jövedelme csakis az egyházmegyei lelkészi özvegyek, árvák segélyezésére fordítható.

28. §. Azon lelkész, ki a 8%-os törzsbefizetést, a régi rendszerű részvényt és a magtári részvényét nem készpénzben, hanem kötelezvényben teljesítene, tőle mint egyenes és készpénzben kölcsön vett adósságról nyomtatott kötvény veendő.

29. §. Ha a lelkész, halálakor az egyházmegyei pénztárak bármelyikébe adós lenne, adóssága első sorban az özvegy-árva gyámilletékéből törlesztetik, csak annak letörlesztése után adathatik ki a segély.

30. §. Úgy a törzsbefizetések, mint az évi járulékok meghatározása végett, az egyes lelkészek fizetései vagy jövedelmei megállapítandók; mégpedig azon lelkészeké, kik az egyházi köztörvények életbe lépése óta pályázat útján választattak meg, azokra nézve a pályázati hirdetményben kiírt összeg vétetik jövedelemnek; azon lelkészek jövedelme pedig, kik régebben választattak, jövedelmi alapjuk összebe bevallására hívatván fel, a bevallott jövedelem-alap, egy a megye különböző vidékein lakó, a föld értékével s gazdasági viszonyaival ismerős lelkészi és világi tagokból alakított bizottság által megbecsültetvén, ezen bizottság által megállapított jövedelem után lesz fizetendő 8 illetve 1%. Az évi járulék azonban hat frtnál kevesebb nem lehet.

31. §. Ezen megnagyobbított gyámintézet azonnal életbe lép. És már a jövő 1892-ik évi egyházlátogatás a díjak beszédésére utasítatik.

32. §. Ha a díj vagy jövedelem felszámítás ellen valamelyik lelkésznek kifogása lenne, annak kiigazítását a jövő tavaszi egyházmegyei közgyűlésen kérelmezheti; ennek elmulasztása esetben későbbi kérelemnek hely nem adatik.

33. §. Ezen gyámintézeti szabályzat, a később netán

mutatkozó szükséghez képest új szabályokkal lesz pótolható.

A bizottságnak Szikszón 1891. június 1-én tartott ülésében.

N. N. öt tag.

Az egyházmegye folyó évi április 7. 8. napjain tartott közgyűlésében a gyámintézet megnagyobbítását elvben elfogadta, s az alapszabályok bővebb kidolgozására egy öt tagú bizottságot küldött ki, ezen öt tagú bizottság a fentebbi szabályzatot állapította meg. Az alapszabályok végleges megállapítására a legközelebbi őszi közgyűlés első napját tűzte ki az egyházmegyei közgyűlés. Felhívtnak tehát az abauji egyházmegyében hivataloskodó lelkészek, hogy ezen javaslatot figyelmük tárgyává tevé, az ebben mutatkozó hiányokra nézve, javaslataikat, indítványait az őszi közgyűlésen előterjeszteni szíveskedjenek.

Közli: Idrányi Ferenc.

Aratási vizsgák Sárospatakon.

Szülők aggodalma, rossz tanulók rettegett napja az aratási vizsga. Régenten is az volt, hiszen emlékezhetünk rá, hogy egy-egy vizsga közeledtére megjelentek a falakon, ajtókon, írotáblákon az örökölt arany-mondatok: „Irgalom Censorok, irgalom!” „Eltűnt a gyász, megszűnt a jajszó. Az öröm visszaadatott, hogy hallatszott ez angyali szó: *Küldjétek be más csapatot.*”

Az is úgy volt az előtt is, mint most, hogy a nagy tanuló gyönyörűen elmártotta az édes mamája előtt egyik-másik professorát, hogy a maga tudatlanságát takargassa s az „elégtelen” kellőképpen okadatolva legyen. Rimázkodó levél, fenyegető irat, szóbeli és írásbeli capacitacio, az ismerősök és barátok mozgosítása; ez is napirinden volt mindig s azon marad, míg vizsga lesz. A gyanúsítás sem késik, a suttogás sem marad... szóval az előkészület és a lefolyás ugyanaz, az emberi gyöngegsége is épen azok, mint eze őt...

Úgyesen van az kigondolva Sárospatakon, hogy a vizsgák sorát olyan tantárgyakkal kezdik meg, a melyekből inkább a tanárt szokás szigorúan classificálni, mint a tanítványt. Ez a vizsgái levegőhöz s a censoredhoz való szoktatás s ki tagadhatná, hogy van benne egy jó adag paedagogiai tapintat is.

Folyó hó 14-én délután történt, hogy a gimnázium négy felső osztálya együtt volt a főiskolai imateremben egy akarrattal. Megjelent ott néhány tanár, egy pár igazgató-tanácsos, egy két idevetődött szüle is. Az *ének-vizsga* volt. Az u. n. szurkolásnak semmi jele az arcokon, sőt inkább mosoly és a biztonság édes érzete. Az elnöki széket *Szinyei Gerzson* akadémiai igazgató, mint algonok helyettes és *Bernáth Zoltán* igazgató-tanácsos foglalta el; az ő tetszésük volt a vizsgára nézve irányadó. És hallottunk most egy szép zsoltárt, majd egy égfelétörő dicséretet; most egy himnuszt, majd egy népdalt s mindenikből jól esett kiéreznünk, hogy a gimnáziumi ifjúság egyre jobban kezdi megérteni az éneklés titkait s jobban-jobban mutogatja a harmonia szíveket hódító hatalmát. A szabatosság, a pianok, fortek, a sima átmenetek egészen sikerültek, a mi nem csekély dolog, ha tudjuk hogy 150—200 növendék szájának és hangjának kellett itt az énektanári pálca lendítései szerint igazodnia.

Szinyei Gerzson meghatottan emelte ki a prot. ének és zene fontosságát s azoknak cultusunkban való kiváló sz. repe mellett a kedélyre gyakorolt nemesítő s megszentelő hivatását s biztatólag és elismerőleg szólt a felmutatott siker felől, a mit nekünk is jól esik itt a nyilvánosság előtt felemlitenünk.

Kissé novemberies idő volt ugyan, de a város ap-
raja-nagyja ott hullámozott már a főiskolai kert tisztán
a tornacsarnok előtt, mikor az énekvizsgának vége lett.
Az egész gimnáziumi ifjuság egyenruhában futott inkább,
mint ment egy bizonyos pont felé; az elnöki asztalon
ott diszlett a budapesti tornaversenyről hozott jutalom-
tárgy, biztatásul az ifjú seregnek, a kire becses palma
vár a hű futásért. Az igazgató-tanács tagjai is megsza-
porodtak s az egész közönséggel kíváncsian várták a
történendőket. A három óráig tartó s mindvégig érdekes
tornavizsga a következő rendben és eredménnyel folyt le.

Az I—VIII. oszt. növendékei (mintegy 400-an) négyes
oszlopban vonultak a torna-térre dobpergés és trombita-
harsogás mellett egyenruhában, fabottal felszerelve. A
mint a tornatérén egyszer körülmentek és a vizsgáló-
bizottság előtt tisztelegve elvonultak, csigavonalba min-
dig kisebb és kisebb térre szorultak össze a 4-es sorok,
mikor aztán az egész tömeg egy gomolyban volt, rá-
zendítették a „Hazádnak rendületlenül“-t. Szívet s lelket
emelő volt azt az erőteljes 400 torokból hallani.

Ezután következtek a szabad gyakorlatok botokkal,
majd szergyakorlatok követték 2 lovon, 2 rohamdeszkán,
2 korláton. A szergyakorlatok végeztével versenytorna-
zás volt osztályonként, külön-külön és az V—VIII. osz-
tály ezenkívül kopja, vagy gerelyvetéssel együtt ver-
senyzett.

Az I-ső osztály gyors futással (60 méter távol) ver-
senyzett. 8-an állottak ki s egyszerre indultak; első Szenczy
Emil lett. Kapott 1 frtot. Második Szabó Lajos.

A II-ik osztály versenye kúszás volt (rúdon). 12-en
jelentkeztek. 2 csoportba osztva kúsztak s a két első
újra versenyzett, s első Szenczy Péter lett. Kapott 1
frtot. Második Deme Andor.

A III-ik osztály versenye szintén kúszás volt (köte-
len). 8-an jelentkeztek. Ismét két csoportba kúsztak s a
két első u. m.: Piskóty Ferenc és Dobozy Elemér újra
kúszott. Piskóty lett az első s 1 frt jutalmat kapott.

A IV-ik osztály gátversenye (150 méter) három aka-
dálylyal volt; 12-en jelentkeztek. 4 csoportba indultak s
a 4 első újra futott u. m.: Balsay Bertalan, Dienes Barna,
Eperjesi József és Gubás János. Ezek között először
Balsay futotta meg a pályát, de midőn az elsők újra
futottak, Dienes elsőnek, Balsay másodiknak érkezett.

Az V-ik osztály versenye távol-ugrás volt. 6-an ver-
senyeztek. Baráth Sándor, Boross Jenő Horváth Dezső.
Molnár Gyula, Mester Dezső, Török Zohán. Molnár Gyula
515 cm. átugrásával első lett, 2 frtot kapott. Horváth
Dezső 505 cm. átugrásával második lett, 1 frtot kapott;
Baráth Sándor 5 métert ugrott. Mester Dezső pedig, ki
egyéb szerekben is kitűntette magát dicséretet s 1 frt
jutalmat kapott.

A VI-ik osztály magas-ugrással versenyzett. 5-en
jelentkeztek, u. m.: Durcsinszky Béla, Finkey Pál, Papp
Ferenc, Steinfeld István, Sutka Pál. Ezek közül Sutka,
mint első 145 cm-ért még átugrott s 3 frt jutalmat ka-
pott. Durcsinszky, mint második, 1 frtot.

A VII-ik osztály távol-magasugrás versenyére 5-en
állottak ki, u. m.: Demeter János, Horkay Barna, Kallós
Kálmán, László Andor, Németh Kálmán. Horkay Barna
2 méter távolságról 150 cm-ért ugrott, mint első 3 frt
jutalmat kapott.

A VIII-ik osztály versenye magasugrás volt rúddal.
A deszka távolsága 2 méter volt. 4-en jelentkeztek,
u. m.: Czövek János, Izsépy Dezső, Horkay István, Ké-
részy Árpád. Izsépy Dezső 225 cm. átugrásáért mint
első 3 frtot., Kérészy Árpád, mint második, 2 forintot kapott.

Az V—VIII-ik osztály kopja-vetéssel versenyzett.
A cél távolsága 8 méter, magassága 2 méter, minden

versenyzőnek 3 dobása volt. Versenyre jelentkeztek a
következők: Kérészy Árpád VIII. osztály, Kallós Kálmán
VII. o., Kürthy Ferenc VI. o., Bodolay István VI. o.,
Baráth Sándor V. o., Horváth Dezső V. o., Both István
V. osztálybeli növendékek. Kürthy, ki mindhárom do-
básra talált, mint első 2 frtot kapott. Megjegyezzük, hogy
a többi 6 is szabályosan és szépen dobott s közülök
egy-kettőnek két dobása talált.

A gimnázium I—VII. osztályai és a progimnázium
folyó hó 14—19-ik napjain vizsgáztak, az igazgató-tanács
folytonos ellenőrködése mellett. Jelentkezett összesen 409
növendék. Ezek közül *mindenből jeles* eredménnyel
vizsgázott 26, mindenből legalább *jó* osztályzatot nyert
72, legalább *elégséges* 226, *egy elégtelent* kapott 49, *két*
elégtelent 21, kettőnél *több elégtelent* 15.

Az *érettségi vizsgák* Fejes István egyházi algonok
mint egyházkerületileg megbízott vizsgáló-bizottsági elnök
vezetése alatt, az igazgató-tanács képviselői, valamint *dr*
Csiky Kálmán, műgyetemi tanár, kormány-képviselő
jelenlétében folyó hó 22—24. napjain tartattak meg. A
vizsgálatra összesen 38 ifjú jelentkezett. Ezek közül az
írásbeli vizsgán visszavetett 4, mégpedig 2 *véglegesen*,
2 pedig 1 évre. A szóbeli vizsgálat elől 2 ifjú visszalé-
pett. A szóbeli vizsgát tett 32 tanuló közül érettnak ítél-
tetett 23, mégpedig *jelesül érettnak* 3 (Polacsek Lajos,
Vas János és Végh Elemér), *jól-érettnak* 8, *egyszerűn*
érettnak 13. Megbukott összesen 9. Ezek közül egy tan-
tárgyból a szeptemberi javító-vizsgára utasított 7, egy-
évre visszavetett 1. Egy ifjúra pedig, minthogy a má-
sodizben megkísérlett javító vizsgát nem állotta ki, a tör-
vény értelmében kimondta a bizottság, hogy többé érettsé-
gi vizsgára nem bocsátható. E szerint tehát 3 ifjú til-
tatott el örökre az érettségi vizsga letételétől.

Az érettségi vizsgát megelőző napon, f. hó 21-én
tartatott az u. n. évzáró ünnepély, a melynek hármaz
mozzanatai közül némi nyughatatlansággal gondolunk
vissza a középsőre, az igazgatói beszámolóra. Az első
t. i. a városi templomban lefolyt istenitisztelés szép, lé-
lekemelő volt, nagy közönség élénk részvéte, az ifjúsági
énekkar megható dala s a főiskolai lelkésznek a XLII.
zsoltár 2—3 versei felett mondott egyházi beszéde emelte
és tette emlékeztetővé. A középsőnek vagy 2-iknak t. i.
a beszámolónak azonban közönsége sem volt, mint néhány
év óta rendszeren, emlékei sem épen örvendeztetők.

A közönség hiányának magunk vagyunk okai. Egye-
sek hiába küzdenek már évek óta az ellen az irányzat
ellen, a mely itt a vizsgák helytelen beosztásában, az
évzáró ünnepélyek teljes tönkretételét készíti elő s a
közönséget elszoktatja a sárospataki főiskolától. A gim-
názium I—VII. osztálya és a progimnázium már otthon
élvezte a szünidő édességét, mikor itt az évzáró ünne-
pélyre néhány tanár, igazgató-tanácsos és 30—40 aka-
démiai ifjú jelenlétében sor került. Az énekkar is taka-
rékoskodott a hangjával délutánra, miért is szinte rideg-
nek tűnt fel az imaterem falai közt megcsendült elnöki
szózat, a mely — némi visszapillantással a multra —
a külön asztalnál, mintegy kisentenciázva várakozó aka-
démiai igazgatót, a szokásos beszámoló megtartására
hívta fel.

Hallottunk az iskolai év minden nevezetesebb mo-
zanatáról, a megnyitástól a biblia fordítók gyűlésén, a
gönci ünnepélyen s a tanári kart közelebb ért vesztesé-
geken, újabb jóltevőinken stb. át egészen a tápintézet
tervben lévő reformjaig, az ifjúsági pályázatokig stb. A
visszapillantás érdekes, meleg volt, a tervezett reformok
bírálatára határozott, őszinte, a lélek szívesen pihent meg
az ilyeneken. Nem így azonban a pályázatok eredmé-
nyén. Tavaly csak dicsekedni tudtunk ifjaink önképzési

vágyával, alkotási ügyességével; most szomorkodniuk kellett a szomorú eredmény felett. Könnyelműség, léhaság, plagiumra való hajlam, ijesztő bűnöként mutatkoztak a pályaművek egy részén s még az egyházi beszéd írói közt is akadtak gondatlanok, a kik előtt le kellett éreszteni a versenytér sorompóját. Szeretjük hinni, hogy ez a beteges tünet valami idegen talajból ide vetődött nyavalya, a mely már megtalálta orvosságát a kérlelhetetlen kritikában. 6 pályadíj közül kettőre nem érkezett pályamű s a 4 közül is csak kettővel voltak szerencsések ifjaink u. m.: az *egyházi beszéd-díjjal* (Vay kettős díj), a melynek nagyobb felét (25 frt 20 kr) *Szűcs Béla* III. é. jhr., kisebbik felét *Sütő Áron* IV. é. theologus és elváltasztott szénior nyerte. A Péceli-díj (42 frt) *Táray Pál* II. éves joghallgatóé lett. A Kazinczy-díjra (10 drb. arany), a mely ez úttal a M. Tud. Akadémia engedélye folytán itt adatott volna ki, a 3 pályázó közül egy sem találtatott méltónak; a gimnáziumi ifjakat illető Kazinczy-jutalom (5 drb. arany) *Végh Elemér* VIII. oszt. tanulóknak — mint a magyar nyelv és irodalomban a legjelesebbnek — adatott ki. Nehány végzett theologus ifjú jutalomkönyveket kapott a feloszlott Prot. Egylet kiadványai közül. Az érdeklődés fokát mi sem mutatja inkább, mint az, hogy a könyvek egy részét nem volt ki átvenni!! A beszámolót az egyházi aligondnok zárta be, néhány meleg meghívó szót intézván a gyér közönséghez a délutáni ünnepélyre.

Az ifjúsági ének-kar és zenekarnak és önképző-társulatnak nem lehetett panasza a közönség hiánya miatt. Az ima-terem — mint mindig — most is egészen megtelt. Jól esett előkelő vidéki vendégeket is látnunk a nagy tolongásban, a kiknek jelenléte buzdító hatással van a tanuló ifjúságra. Az ünnepély 3 óra után kezdődött s műsorozata a következő volt:

1. „*Dalár-induló.*“ Erkel F.-tól. Előadta: az ifjúsági ének-kar. 2. „*A walesi bárdok.*“ Arany J.-tól. Szavalta: Vass József, akadémiai önképző-társulati tag. 3. „*Részlet.*“ Konti J. „*Kópé*“ című víg operette-jéből. Előadta: az ifjúsági zenekar. 4. „*Monolog a monolog ellen.*“ Ábrányi E.-tól szavalta: Kiss Rezső, akadémiai önképző-társulati tag. 5. „*Színhullámok.*“ (Eredeti dalfűzér) Szentirmai E.-tól. Előadta: az ifjúsági ének-kar. 6. „*Largo.*“ (Vonós négyes) Händel G. F.-tól. Előadták: Varga Jenő, Szentmártoni Dániel, Béky József és Sikó Endre, az ifjúsági zenekar tagjai. 7. „*A lengyelek fehér asszonya.*“ Jókai M.-tól. Szavalta: Bajusz József, akadémiai önképző-társulati tag. 8. A „*Roue.*“ (Tréfás kar) Szentirmai E.-tól. Előadta: az ifjúsági ének-kar. Zongorán kísérte: Fínkei Ferenc úr. 9. „*A komikus.*“ Kürthy Emiltől. Szavalta: Sovány Dezső, akadémiai önképző-társulati tag. 10. „*Rákóczy-induló.*“ Férfi karra írta: Engesszer M. Zenekarra alkalmazta: Pásztor S. Előadták: az ifjúsági ének- és zenekar.

A műsorozat minden pontja élénk tetszésre talált. A szavalók közül főképen *Sovány Dezső* hódította meg a közönséget, a kit ismételt is hallani kívánt. Az ének-kar a „*Tréfás kar*“-ral aratott nagy sikert. *Bajusz József*, *Sovány Dezső*, *Vass József*, valamint az ének- és zenekar is pénzjutalmak által is megérdemelt elismerésben részesültek.

A rajz-pályadíjakat *Szinyei Endre* V. gimn. o. (8 frt) és *Kérészy Sándor* VI. gimn. o. (4 frt) tanulók, a szépirási díjakat *Nagy Endre* II. gimn. o. (3 frt), *Nagy Károly* II. gimn. o. (3 frt) és *Aszony Endre* I. gimn. o. (4 frt), a francia nyelvben való jártasságért járó jutalmakat pedig *Kérészy Árpád* VIII-ik és *Nagy Béla* V-ik gimn. o. tanulók nyerték.

Az igazgató-tanács hosszú, fárasztó munka után megnyugvással összegezte az iskolai év eredményét s miután a tápintézetbe és az ösztöndíjakra való felvételt is elvégezte, a szénior és alkönyvtárnokot feleskette, elismeréssel búcsúzott el a tanári kartól. A theologiai alapvizsgák a vizsgázandók kérésére szeptemberre tétettek át, a jogi alapvizsgák lapunk zártakor még nincsenek befejezve.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Felhívás a t. olvasókhoz.* A félév végefelé közeledvén, bizodalommal kérjük mindazokat, a kik hátrálékban vannak, tartozásaik szíves kiegyenlítésére, egyúttal pedig előfizetéseik vagy legalább megrendeléseik megújítására. Lapunkat — a csaknem állandóvá lett mellékletek miatt — áldozattal kell fenntartanunk. Ez az áldozat nem volna terhes, ha a t. olvasó közönség részéről megfelelő viszonzást volna módunkban tapasztalni, a mi azonban — fájdalom — még eddig alig-alig mutatkozik. A zsinat közeledése s majdan a zsinat folyása, bizonyosan rendkívüli mértékben fogja igénybe venni lapunk hasábjait s újabb áldozatokat is követel tőlünk; minde mellett — ha előfizetőink pontosabbakká válnak s barátaink esetleg újabb előfizetőket is toborzanak — erősen hisszük, hogy árfelemelés nélkül is ki fogjuk szolgálhatni közönségünket. A hátrálékok és újabb előfizetési pénzek *Pásztor Sámuel*, gimnáziumi tanárhoz, mint Irodalmi Körünk pénztárnokához, legcélszerűbben posta-utalványon küldendők.

Előfizetési összeg egy félévre 2 frt 50 kr.
egy negyedévre 1 frt 25 kr.

Sárospatak, 1891. június 18.

A Sárospataki Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala.

— *Választások.* Az Emődy tanszékére pályázók közül 46 szavazatból 36-tal *Dr. Bartha Béla* eperjesi jogtanár választatott meg. Több választó legott sürgönyileg üdvözölte. Beköszönő beszédét az igazgató-tanács határozata szerint, a jövő iskolai év megnyitásakor fogja megtartani. — *Dr. Ballagi Géza* jogtanár, Béky Sámuel kassai lelkész és abauji esperes leköszönése folytán, az igazgató-tanács jegyzőjévé lett. — *Zoványi Jenő*, kolozsvári s.-lelkész, theologiai magán tanár, volt sárospataki theologiai docens és alkönyvtárnok a *Baló Sándor* halálával megüresedett 4-dik papi állomásra kolozsvári rendes lelkészszé választatott. — A pápai theologiai akadémia igazgatójául a jövő iskolai évre *Tóth Dánielt*, gimnáziumi igazgatóul *Szilágyi Józsefet* választották meg a tanári karok.

— *Az országos tornaverseny alkalmával észlelt hibákat* orvosolni igyekszik gr. Csáky miniszter, mint ezt a tornaverseny végrehajtó-bizottságának utolsó ülésén kijelenté. A bizottság Berzeviczy államtitkár javaslatára kimondta, hogy jövőre a tanulói versenyek két napon át tartanak s a vidéki tanulók összesen négy napot töltsenek a fővárosban. Elhatározta, hogy a tornatanítóknak a versenyen egyszerű torna-ruhában kell megjelenniök s hogy úgy a résztvevők, mint a juri tagjai részére szabályzatot készítenek. Hosszabb vitát keltett Berzeviczynek azon

indítványa, hogy a főiskolai hallgatók versenyét ejtsék el mindaddig, míg az egyetemi ifjakban jobban megerősödik a testületi szellem s a testi nevelés iránti érzék. A bizottság végre abban állapotodott meg, hogy a főiskolai ifjakkal még egy kísérletet tesz, mert nem akarja a kizárással kedvüket szegni. Az ev. ref. iskoláknak az a panasza, hogy a pünköszi versenyeken épen fejlettebb növendékeik nem vehetnek részt, ha csak ünnepi jótéteményeiről le nem mondanak, a végrehajtó-bizottság ülésén nem került szóba.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola természetrajzi gyűjteményének,** Papp József, kupai helyettes lelkész egy általa lőtt barna keselyűt ajándékozott. A ritka szép példány már ki is van tömve s a gyűjtemény egyik díszét képezi.

— **A tanító szerzetes-rendek új terve.** A szerzetes-rendek azt tervezik, hogy jövőre csakis katolikus vallású növendékeket fogadnak be tanintézetekbe. Erre a nemes elhatározásra Csáky gr. közoktatási miniszternek az a rendelete birta a szerzetes-rendek tagjait, hogy a miniszter vezetése és rendelkezése alatt álló iskolákban s így a szerzetes-rendekéiben is minden vallástanító az intézet épületében köteles a vallástani órákat megtartani. A szerzetes-rendek véleménye szerint ezt megengedni nem lehet, mert ez által a római katolikus intézet az eretnokséget maga mozdítaná elő. Ezt a felfogást állítólag Rómában is helyesnek tartják s épen ezért a más vallásúak kizárásáról az iskolai értesítők útján már most tudósítani szándékoznak a szüléket.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola tápintézetébe** az 189 $\frac{1}{2}$ -ik iskolai évre a következő tanulók vétettek fel: I. Alapítványokra: *Gróf Pallavicini alapítványra:* Ambruzs István III. o. *Prinsterer alapítványra:* Kenyeresi Károly I. é. th. *Dr. Szabó János alapítványra:* Szilva Béla III. é. th. *Bárfai Szabó Károly alapítványra:* Győri Kálmán IV. o., Kenyeressi Árpád III. é. th. *Kőczán alapítványra:* Hegedűs László IV. o. *Ragályi-Kubinyi alapítványra:* Fodor Gyula I. o. *Vecsei Oláh Károly alapítványra:* Haydú György II. o. *Horváth Mária alapítványra:* Szilva István II. é. th., Gönczi Gábor VI. o., Dienes Béla IV. o., Szalontai György VIII. o., Nagy László II. é. th., Végh Elemér VIII. o., Kércsi Péter VIII. o., Róthe Lajos I. é. th., Sinka Endre VII. o., Borsos István I. é. th., Nagy Károly (Maklár) VI. o., Kis Zsigmond III. é. th., Eperjesi Lajos I. é. th., Simon Endre IV. o., Bakos Elek IV. o., Szentpéteri József I. é. th., Szántai Miklós III. o., Korpa János III. o., Kovács Béla IV. o., Kovács Gábor IV. o. *Zsarnay-émlék alapítványra:* Lükő István IV. o. *Ferenczy Lajos alapítványra:* Szilágyi József I. o., Kovács Dániel I. o. *Pelsőci magtár-alapítványra:* Kőrösi János VII. o. *Lónyai Gábor alapítványra:* Kormány Gyula I. o. *Pogány Istvánné alapítványra:* Piskóti Ferenc III. o., Fodor Kálmán I. o. *Ragályi György alapítványra:* R. Papp Miklós IV. o. *Vay-Geymüller alapítványra:* Biró Lajos VII. o., Gulyás Lajos I. o. *Kovács Károly alapítványra:* Benedek Dezső I. o. *Rácz Ádám alapítványra:* Rácz József IV. o. *Gyulai alapítványra:* Berzeviczi József V. o., Pirigyi Albert V. o., Uj Sándor II. o., R. Papp Pál V. o., Sztankovics Lajos prog., Tóth Dezső (Ujhely) VII. o. *Jóny Tivadar alapítványra:* Kozlik István (Tokaj), Lakatos Mihály (Tokaj). *Balla Athanáz alapítványra:* üresedésben. *Sárkány Sámuel alapítványra:* Berencsi Andor I. o. *Jászay alapítványra:* Gyarmathy Béla III. o. *Bernáth Zsigmond alapítványra:* üresedésben. II. Ingenecekül: Liszkai Béla IV. o., Hubai Miklós III. o., Somodi János II. o., Szabó Zoltán V. o., Béki Tamás IV. o., Bodnár Mihály IV. o., Czövek Sándor III. o., Nyitrai Lajos II. o., Pataki János III. o., Eperjesi József IV. o., Spitzkó

Ferencz III. o., Juhász László II. é. th., Inczédi Béla II. é. th., Lábos Béla VI. o., Nagy József IV. o., Papp Pál V. o., Csombók Ferenc II. o., Szentmártoni Dániel I. é. th., Vas János VIII. o., Egyed Béla II. o., Szekeres Dezső III. é. th., Süthő Kálmán III. é. th., Czecz András VIII. o., Nagy Béla V. o., Fodor Ferenc V. o., Magyari Lajos IV. o., Dudás Béla V. o., Durcsinszki Gyula VI. o., Gubás János IV. o., Boros Lajos I. o., Demeter Bertalan I. é. th., Székely Gyula I. o., Kun Szabó Lajos I. o., Gulyás János III. o., Németh Ferenc II. o., Nagy Károly II. o., Ozsváth Béla III. o., Ragályi Kálmán elem. 20 frtot fizetőkül: Molnár József II. é. th., Tóth Dezső (Tarcál) VII. o., Porkoláb Ferenc VI. o., Köröskényi Tamás V. o., Babarék Dezső III. o., Balsai Bertalan IV. o., Kis Miklós III. é. th. Erdélyi Béla III. o., Molnár Gyula V. o., Rozgonyi János III. o., Stefán Béla II. o., Iván János II. o., R. Papp Gedeon I. o., Izsó Bertalan III. o., Melkó István III. o., Beke András II. o., Kulcsár Kálmán III. o., Barna Pál V. o., Tüdös Gyula I. o., Nagy Gyula II. o., Kalós Péter III. o., Kajati Mihály III. o., Kása Ödön III. o., Szegő Andor II. o., Papp András II. o., Sallai Béla II. o., Harsányi József IV. o., Nyerges Mihály I. o., Verebelyi József prog., Makó Béla prog., Fodor Géza I. é. th. 40 frtot fizetőkül: Borsos József VI. o., Sárkány Zsigmond V. o., Rác Kálmán V. o., Bertók Béla VIII. o., Urbán Béla V. o., Kalós Kálmán VII. o., Peti András III. o., Tóth Kálmán (Tarcál) V. o., Tóbiás Sándor II. o., Pecsénye András III. o., F. Molnár Antal VIII. o., Nagy Ottó IV. o., Séra János VI. o., Kovács Gyula IV. o., Eperjesi Barna II. o., Jakab Béla IV. o., Harsányi Bertalan II. é. th., Kövér Miklós III. o., Harsányi István VI. o., Kovácsi Ferenc VI. o., Gazsó János III. o., Csorba Sándor II. o., Varga Péter III. o., Berzeviczi András VI. o., Szenczi Péter II. o., Tariska Dezső IV. o., Bárczi Gusztáv VI. o., Erdélyi János VII. o., Demeter János VII. o., Fövényesi Béla IV. o., Kormos Elemér IV. o., Keresztúri József II. é. th. Ragályi Géza elem., Ruszka László III. o., Trócsányi István III. o., Marikovszki Gyula elem., Búza Gyula II. o., Molnár Lajos prog., Ozsváth Pál I. o., Arday Dániel elem., Bodolay István VI. o., Székely László VII. o.*

— **Az országos középiskolai tanár-egyesület jubiláló nagygyűlését** július 5—7-ik napjain fogja megtartani Budapesten. A gyűlést megelőző napon este 7 $\frac{1}{2}$ órakor találkoznak a tagok az egyesület helyiségében. A nagygyűlés programjából látjuk, hogy a tartandó felolvasások egyike minket is közelebből érdekel, mert különösen a felekezeti és községi tanárok anyagi helyzetével foglalkozik. Az érdekesnek ígérkező felolvasást Kardos Albert szentesi községi tanár fogja tartani. Felolvasást tartanak még: dr. Alexander Bernát, dr. Kármán Mór és Suppan vilmos. A választmány intézkedett, hogy a fővárosi iskolák ágyakkal szereltesse fel, s az ágyak naponként 60 kr díjért a tanárok használatára bocsátassanak. E célból folyó hó 25-ikéig Rájner Ferenc tanárnál (VI. ker. Lovag-utca 18. szám) kellett jelentkezni. A középiskolai kiállítás helyeiül az állami felsőbb leányiskola helyiségeit szemelte ki a választmány.

— **Az országos közoktatási tanács tankönyv-bírálatairól** igen figyelemre méltó cikket közöl a „Magyar Hírlap” 88-ik száma. Mint tudjuk, legközelebb 90 tankönyv-bírálot nevezett ki a miniszter a legkülönbözőbb szakmában foglalkozó és különböző intézetekben működő tanférflak közül. Ezzel valószínűleg azokat a bajokat ohajtotta megszüntetni, melyek eddig épen a tankönyvek bírálatából származtak. Lesznek tehát *állandó bírálok* s így a bírálatokban is egy állandó, didaktikai, módszertani és tudományos meggyőződés nyerhet kife-

* A lakószobákba felvettek neveit a jövő számban fogjuk közölni.

jezést, a mi ha megtörténik, nem fogunk olyan igazán feltűnő ellenmondásokkal találkozni, a minőket eddig magunknak is már több ízben volt alkalmunk tapasztalni. Nem fog megtörténni, hogy egy munkát csak nehezen engedélyeznek, mert sok lényegtelen dolgot találnak benne felemlítve; a következő kiadásnál pedig azért róják meg, mert kihagyja a szerző könyvéből, a mit a közoktatási tanács rossznak s oda nem illőnek tartott. Nem fog megtörténni, hogy egy mű második kiadása, melynek első kiadása a bírálók véleménye alapján a közoktatási tanács által minden fontosabb megjegyzés nélkül engedélyezésre ajánlatott, *egyetlen bíráló* véleményére egyszerűen elvetessék. Ilyen módon talán elérjük azt is, hogy a bírálatok olyanok lesznek, hogy tankönyveink általuk javulni fognak s nem 3—4 sorból állanak. Igen helyesen mondja a cikk írója, hogy a kívánt célt csak úgy érhetjük el, ha a bírálók testülete szoros összefüggésben áll a közoktatási tanácscsal s a tanács ülései nem lesznek elzárva a bírálók elől s így azok szóval bővebben fejthetik ki véleményüket. Óhajtható az is, hogy a *tanács tárgyalásai valamely közleményben napvilágot lássanak, továbbá, hogy a tankönyv-írója, önálló nézetek, a közönségtől eltérő felfogásának külön beadványban kifejezést adhasson s végül, hogy a bírálatok legalább elvi fontosságú részleteikben és a bírálat megokolásához szükséges lényegesebb részletekben közzétessék.* Ezek majd mind olyan kívánságok, a melyeknek teljesítését a közoktatási miniszter úr már „Jelentése” tárgyalása alkalmával megígért, de a mely ígéret még eddig tudunkkal nem teljesített.

— **A Károlyi-alapra** újabban a következő adományokat kaptam. Jeney Károly Budapestről 5 frt, Szathmáry József szénior az ifjak hangversenyéből 8 frt 50 kr, Nikházy beszéde 50 kr, = 14 frt. A 18. szám május 4-iki közlése szerint, bevétel volt 1806 frt 7 kr = 1820 frt 7 kr. *Miskun Bertalan,*
ev. ref. püspök.

— **Felhívás előfizetésre.** A XVI. század történetének lényeges alkotó eleme a reformáció s mégis történeteit csak hiányosan és tévesen ismerjük. *A reformáció Kassán* című, oklevéltárral megszerzett munkában kimerítően szándéksom Luther és Kálvin hiteseinek a felvidék e nevezetes városában átélt viszonyait megírni addig az időpontig, midőn azok teljes uralomra jutnak. Henkel János, Dévay Bíró Mátyás, Huszár Gál, kik a magyar kulturéletnek is neves alakjai, működtek Kassán a reformáció érdekében; így tehát munkám a művelt közönség érdeklődésére is számot tarthat. A mű folyó évi július hó közepén kerül ki sajtó alól s előfizetési ára 1 frt 20 kr, mely címemre (Kassa, városi levéltár), vagy Bernovits Gusztáv könyvnyomdája címére (Kassa) küldendő. Nyolc előfizető után egy tiszteletpéldánnyal szolgálók. Kassán, 1891. május havában. *Ifj. Kemény Lajos.*

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület rendkívüli gyűlése** folyó hó 25-dikén az egyházmegyei küldöttek, tanárok és tanuló ifjak élénk érdeklődése közt folyt le f. hó 25-én S. patakon a főiskola tanácstermében. Az elnöki széket *Kun B.* püspök és *Comaromy L.* abauji egyházmegyei gondnok foglalták el. A püspöki ima és üdvözlés után az abauji és tornai esperesek felesküdték, majd a megjelentek névsora — a tanári választásra való tekintetből — felolvastatott s igazolva lett 46 szavazat. A választás elrendeltetvén, a beadott szavazatok közül 36 *Dr. Bartha Bélára* esett, a kit az elnökség a közörség éljenei között jelentett ki a b. e. Emődy Dániel utódjának. Felolvastatott az ő Felségétől leérkezett zsi-

nattartási engedély s annak alapján az egyházmegyei és testületek a képviselők megválasztására utasítottak. A szavazatok beadásának határideje szeptember 10-ik napja. A verificaló bizottság is kinevezetett. Dunamelék püspökének az *Énekes-könyv* nyomtatására vonatkozó átirata, a mely szerint a két dunai és a tiszáninneni kerület némi stílárius módosítással 6 éven át Hornyánszkyra ruhazza az Énekes-könyv nyomtatási jogát, a kerületi énekügyi bizottsághoz utasított, a mely a szeptemberi gyűlésre fogja véleményét betervejeszteni. A kerületi leányiskola építésének új terve elfogadtatott; minek folytán az épület nem húzatik emeletre, hanem a szükséges termek, szobák, a miskolci egyház telkén, földszint fognak építtetni. A Kun Pál halálával s az Orbán József lemondásával megürült tanszékek beltöltésére vonatkozólag az igazgató-tanács javaslata elfogadtatott. Így *ifj. Zsindely István* 800 frt fizetéssel — ideiglenes minőségben — a jog- és alkotmánytörténet és jogbölcsezetet, *Debreceni B.* jogigazgató — 400 frt tiszteletdíj mellett — a peres és perenkívüli eljárást *Dr. Finkay József* a bölcsezettörténetet, *Molnár Lajos* gimnáziumi tanár a legújabb kor történetét fogják előadni. Egy pár lényegtebb ügy letárgyalása után a gyűlés véget ért s a szép számmal összegyűlt küldöttek délután 1 órakor közebédre se-reglettek össze, a mely számos pohárköszöntővel volt fűszerezve. A prot. szellem éberségének szükségét (a közeli zsinat miatt is) többen igen komolyan hangsúlyozták.

Pályázat tanári állomásra.

A b.-somogyi ev. ref. egyházmegye *csurgói főgimnáziumában* egy class. philol. tanszék, melyhez a görög és latin nyelv tanítása egyaránt hozzá van kötve, megüresülvén, betöltésére pályázat nyitattik.

Javadalma e tanszéknek: 850 frtnyi évi fizetés 50 frt ötödéves pótlék, ez összeg negyszereze eléréseig s szabad lakás, vagy a helyett 300 frt lakbér.

Ha az intézet részére kérelmezett s részben már is folyosítva levő államsegély iránt megkötötték a szerződés: a törzsfizetés 1100, 50 frt ötödéves pótlék, a lakbér pedig 200 frt leend.

Pályázók, kik csak prot. vallásúak lehetnek kérvényeiket, rövid életrajz kíséretében s korukat, állapotukat, végzett tanulmányaikat, képességeiket erkölcsiségüket, eddigi szolgálataik minőségét, védkötelezettségi viszonyukat s testi épségüket igazoló okmányaikkal felszerelten, alulirothoz küldjék. Beküldési határidő jövő július hó 20-ika.

A megválasztott, ki megválasztásával a tanári nyugdíjintézetnek is köteles és jogos tagjává lesz, állását a jövő tanév kezdetén szakjába vágó értekezéssel, melyet azonban a következő tanévre is, a mikor — feltéve, hogy első éve, mely próba év lesz, kellő sikert mutat fel — állandósíthatni fog, halaszthat, tartozik elfoglalni.

Csak oly pályázó, ki már is mint okleveles rendes tanár működik, várhatja, ha őt éri a választás, az azonnali állandósítást. Oly pályázó ellenben, kinek még tanári oklevele sincs, egy év múlva is, csak ha ezt addig megszerzi, számíthat arra; máskülönben, a legjobb esetben is, csak mint továbbra is ideiglenesen alkalmazott maradhat állásán azon kedvezmény határáig, melyet köznevelési és közoktatási szervezetünk 97-ik §-a engedélyez.

Csurgó — Somogy — június 15. 1891.

Verbai István,

ev. ref. lelkész, a gimnáziumi igazgató-tanácsának elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Templomaink művészi díszítése.» *Mátrahegyi.* — «A természetszerű nevelés a család körében.» *Szombathy László.* — «Zwingli az ifjúság neveléséről.» (Vége). *Tüdös István.* — «Az első érettségi vizsgások összejövetele Sárospatakon.» — «Kétszázhuszonöt orgonai előjáték, templomi és iskolai használatra» (Könyvismertetés). *Farkas Lajos.* — «Ősztündíjak a sárospataki főiskolában.» *Szinyei Gerzson.* — Vegyes közlemények. — «Pályázatok.»

Templomaink művészi díszítése.

Általánosan tudva van, hogy a protestánsok, különösen reformátusok keveset tettek még eddig a művészetekért. A magyar protestánsok p. o. csak egyetlen egyszer hoztak áldozatot a kegyelet által a művészetnek, t. i. a múlt év szeptember 14-én, Göncön. A katolikus egyházat ellenben a művészetek anyjának nevezik és nagyra vannak e nevezettel.

Hogy mi a művészetekért alig tettünk valamit, ennek oka — szegénységünk mellett — a reformáció korában történt eseményekben rejlik. Minden újítás túlzással jár. A katolicizmus mindenféle csecse-beccsével, izléses és nem izléses tárgyakkal töltötte meg templomait, hogy ez által tegye azokat vonzóbbakká, nem számíthatván ő az értelem meggyőző erejére. Ezáltal mintegy önmagát kendőzte. Nem nyújthatott az értelemnek, hát nyújtott a kedélynek annyit, amennyit csak képes volt. Az igazság erős talajára épített protestantizmus úgy találta, hogy neki mindezekre nincs szüksége templomai-ban a képeket és szobrokat. Hiszen ha csak mellőzte volna! Elfajzásában — mint tudjuk — még pusztította is azokat.

Azonban a képrombolás nem jegyezhető a protestantizmus hátrányára, — noha azért még a saját hitfeleinktől is gyakran kapjuk a szemrehányást, — mert voltaképen mi azt a mi munkánknak teljességgel nem ismerhetjük el. Csak annyi a tény, hogy e túlzó irány a protestantizmus gyökeréből sarjadzott ki.

A protestáns dán író *Brandes* szenvedélyes kifakadással fordul e miatt saját hitfelei ellen. *Riegel*, tekintélyes német eszthetikus, ki más különben erős protestáns érzésű író, nyilván mondja, hogy protestáns művészet nem csak nincs, de nem is lehet, mert mihelyt a vallás terére lép egy művész, kénytelen azonnal a katolikus fogalmakból kölcsönözni. Vallásos érzelmű művészek nem találnak tárgyat a protestáns egyház kebelében, persze csak a régi felfogás hagyományos ismételtetése miatt. A jelen század egyik leghíresebb vallásos festője: *Overbeck*, ki evangélikus német volt, mert nem talált alkalmat a protestáns vallásos művészet gyakorlásához, Rómában katolikus hitre tért, miben egyébiránt nagy része lehetett a pápai szent protectionnak is.

A protestantizmust általában a művészetek születt ellenségének tartják. Ideje végre, hogy református

egyházunk szakítson önmagában is ezzel a hagyománnyal, meg a művelt világot is meggyőzze e felfogás téves voltáról. Hogy nemzeti mondáink nem maradtak fel, s hogy esetleg létező nemzeti eposunk eltűnt; oka a keresztyénység, mely üldözte a nemzeti hit alakjában megjelenő poésist. Mégis ki mondja, hogy a katolicizmus ellensége ma a költészetnek; hiszen az ő lényege sem más, mint költészet (értsd: mese)! Helyzetünk parallel a katolikus atyafiakéval, csak hogy nekik elhiszik, hogy nem ellenségeik ma már a költészetnek, nekünk meg nem, hogy megszüntünk ellenségeskedni a művészetekkel, s a világnak van is rá oka, mert templomaink ma is ridegek s a vallásos művészet alkotásaitól szinte undorodunk!

Templomaink merev ridegsége — szegénységünk mellett — a múlt hagyománya is. Ámde a múltban, mint érintettem már, ezt a szenvedélyek is elősegítették, s innen a túlzás. Vallásunk a modern kor, a felvilágosodás, a jövő vallása. Míg a katolicizmus, ha nem akarja magát elsepertetni, kénytelen lépésről-lépésre hátrálni, eszméit felfüggeszteni, vagy sutba dobni vagy legfeljebb a passiv zúgolódásban, dürmögésben adni ki haragját: addig mi nyugodtan nézzük a világ folyását, a felvilágosodás haladását a valóban modern gondolatok termését, úgy, mint a kik régen számítottunk ezeknek bekövetkezésére, sőt sok tekintetben úgy nézzük a szabad gondolatok, eszmék fejlődését és lassanként történő megvalósulását, mint a szülék a saját gyermekök fejlődését. Tűnik a világ komoly, rendes úton való haladása mit sem vehet el, sőt épen adhat nekünk, ha egyebet nem veszünk is számításba, adja eszméink elismertetését és megvalósítását. De hiszen nem is várunk egyébre.

A protestantizmus a felvilágosodás, a modern haladás és mint ilyen, a jövő vallása. Nem hiszünk magunknak, ha azt mondjuk, hogy a századok — általánosságban — a protestantizmus elvei szerint alakulnak, fejlődnek, bontakoznak s még a természettudomány sem tagadhatja meg igazságainkat, mert a mikor tagadja, akkor már eltévedt, a mely út aztán már sehova sem vezet.

De ha a századok repülnek, az emberiség halad, nekünk sem lehet teljesen elzárkóznunk.

A katolicizmus erre azt feleli, hogy mi a kaucuk szerepét játszuk, mely nyúlik; pedig nem áll, csak elve-

inket fejtjük tovább. A theologia sem az ma, mint a reformáció korában, de azért nem lehet mondanunk, hogy a mai theologusok rosszabb protestánsok volnának, mint az akkoriak. Fejlődés, s a fejlődésért, tökéletességért való harc a létezés feltétele. Hiszen a reformátorok is emberek voltak, tökéletesen ők sem magyarázhatták a bibliát, s ha ők már a munkát tökéletesen elvégezték volna, úgy csak a mai theologusokat lehetne felettebb sajnálnunk, hogy ők felesleges munkát csinálnak. Tökéletesség a cél. Már pedig

«A cél megszűnt a dicső csatának
A cél halál, az élet küzdelem,
S az ember célja a küzdés maga»

mondja *Madách*.

Ha tehát a lényegbeni szellemekben való haladás a protestantizmusnak is, mint mindennek a világon létezési feltétele: az elől nem lehet elzárkózni a külsőségekben sem s mikor e tekintetben a kor követelményeinek enged, csak önmagának használ. A templomok művészi felszerelésére akarok ezzel utalni.

Hiába, a vallás a kedély, a lélek dolga. Ez katolikus elv, mondhatják erre sokan, s ha ezt elfogadjuk, akkor megállja helyét minden hihetetlen katolikus képtelenség, s a protestáns vallás alól rántjuk ki a talajt. Erre azt kell felelnünk, hogy öröktől fogva szoros összefüggésben van a kedély az értelemmel. A kedélyre nyugtatólag, boldogítólag csak az hathat, a minek nem mond ellent az ész. Azért van az, hogy régen oly sok mindent el tudtak hinni az emberek, mert értelem dolgában álltak nagyon gyenge lábon, míg most meg az ész ugyan ám ellenőrzi a kedély működését. Épen azért, nem ellenkezik a protestantizmus lényegével a fentebb említett dolog, hogy t. i. a vallás a kedélyre tartozik.

És a protestánsok ezt úgy elhanyagolják! Azt egyházi írónk is ismétlik, hogy isteni tiszteletünkben túlsúly esik e száraz didaktikus elemre. En ezúttal a templomok ridegségére bátorkodom felhívni a figyelmet. Nincs abban semmi, mely ahoz szólna, a minek a kielégítésére, megnyugtatóására megyünk oda: a kedélyhez. Fehérre meszelt falak, vagy a legjobb esetben ríktóan bemázolt plafon, a hideg, össze-vissza lerakott köburkolat. Vigasztalódás helyett inkább a komor gondolatok tolnak az agyba: hát ilyen háznak kell lennie a jó Istennek? ilyen házban kell őt imádni? hát bűn volna azt kellemesebbé, ékeesebbé tenni?

Nem az, csak elfogultság dolga az egész. Őseink — mert actio reactionem parit — ellenségei voltak a dísznek, azért mi sem alkalmazzuk. Tisztán ily nemű elfogultság. Az nagyobb városokban egész közönséges dolog, hogy templomainkat fűtik, pedig ez semmivel sem kevesebb fényűzés, mint az, ha egy két szép képet akasztanánk fel templomaink illő helyére.

A reformáció korában templomaink olyanok voltak, mint ma, nem ridegebbek. De akkor az emberek magánélete és privát lakása is más volt, sokkal egyszerűbb s csak épen a legegyszerűbbekre szorítkozott a berendezés. Azért nem volt olyan komor a ref. templom a XVI. század emberének, mint a XIX. századé. Eltöltötte lelkét a méretek szokatlan nagysága, komolysága s berendezése meg nem sokban különbözött a magán lakásokétól. Bizony ma egy olyan embernek, ki kényelmes fotelhez van szokva s a színházakban páholyhoz, kissé furcsa a templomnak sovány szál deszka lócája. Ma már a legtöbb helyen nem is a templom a legnagyobb ház s akár melyik nyilvános épületnek van olyan egyszerű terme, mint a templom, így a rendkívüliség varázsával sem hat. *Azért alkalmazkodnia kéne temploma-*

inknak a kor követelményeihez! Nem ellenkezik a ref. vallás elveivel!

Színházak voltak a görög korban is s ma is vannak. És a maiak kissé különböznek nem csak a Sophokles, de a Sakespere szinkörétől is, pedig lényegében ma is az a színház. Elektra ma is szerepel (még pedig nagyon!) és egy sakespere színmű ma is kassza-darab.

A templomoknak is át kellene alakulniok anyagi erőnkhez képest. Hány templom van, a hol valóban kellemetlen lenni a berendezése miatt! és hány ember van, a ki épen ezért nem is jár templomba! Nem csak azt értem itt, hogy például a léghűzástől s más e félelktől kell megmenteni, hiszen olyan ember nincs, a ki ezt ne akarná, de azt, hogy *a művészetek felhasználásával kell a kedélyre nézve megatöbbé, fölemelőbbé tenni.*

Hát megszűnnénk reformátusok lenni, ha egy-egy művészileg, vagy legalább is izléssel kidolgozott Krisztus a kereszten vagy más szóval feszület, krucifikszus állana a szószék háta megett, vagy az úrasztalán a felpócolt, sokszor egy darab fával helyettesített s aztán letakart kehely helyén?! Hát megszűnnénk reformátusok lenni, ha csinos képek szólanának a falról a kedélyhez, melyek a bibliai eseményeket és gondolatokat ecsetelnék? Melyik kátéból olvasható e kérdésre *igen* felelet? vagy tán a bibliából? Igen, akkor tagadnók meg magunkat és emberi méltóságunkat, ha imádnók azt a festékes vásznat, vagy azt a kódarabot, mint a katolikusok teszik; ha csókolgatnók a művészet e tárgyait! De az, hogy képek, szobrok vannak templomainkban, ezt távolról sem vonná maga után! Másrészt ki merné tagadni ezeknek kedélynemesítő és megindító voltát? A tagadás benne rejlik a művészet fogalmában. Az a szellemiekkel mit sem törődő ember, ki véletlenül betéved a templomba s látja a Krisztus szenvedéseit a képen, jobban megindul, mint a pap beszédén. Ezen el is szunyókál s amarra elég ránéznie s minden előtte áll egyszerre. Közvetlenebbül beszél, mint az élőszó s rövidebben, mint a biblia. A ki nem szereti, vagy „nem ér rá“ azt elolvasni, ezt elmegy megnézni és szívét nem zárhatja el előle. De nem folytatom a bizonyítást, hiszen ezt lehetetlen át nem látni. A dolog legnehezebb oldala annak elhitetése, hogy a templomoknak képekkel, szobrokkal díszítése nem ellenkezik a reformátusok hittanával és szellemével. De ezt is lehetetlen el nem hinnie annak, a ki eldobja az avas történeti hagyományt és elfogultságot; a ki pedig okoskodni akar, annak ezekkel szakítania kell. A logika nem tűr ilyen bilincseket.

Németországban nincs is ez az idegenkedés a templomoknak művészi díszítésétől. Igaz ugyan, hogy itt nem református, de egyesült protestáns templomokat van az embernek alkalma látni, de az a lényegen nem változtat. A müncheni protestáns egyház állapota például nem lehet jobb finánciáit illetőleg, mint a budapesti ref. egyházé s templomát képek, mégpedig nagyszabású képek díszítik. Berlinben, hol az egyház császári pártfogásban részesül, a dolog egészen természetes.

De Magyarországon is ismerek egészen jó nevű theológust, ki nem idegenkedik annyira a templomok díszítésétől, s ki nem tartózkodik, ha jól tudom ebbeli meggyőződésének a tanári katedrában is kifejezést adni. És ilyenek lehetnek többen is. Így hát szavaim végképen nem akarnak ujság számba menni.

Jól van no, gondolja az olvasó, de hát a szobrot nem faragják, a képet nem festik ingyen úgy-e? Hát bizony ez igaz. A templomok művészi díszítése igen sok pénzbe kerül, különösen ha eredeti műveket aka-

runk ily célra felhasználni. De sokkal kevesebbe kerülnek a másolatok s még kevesebbe az olajnyomatok. Ez utóbbit bármely szegény egyház is megszerezheti magának, csak hogy ennél az a baj, hogy klaszikus és különösen vallásos tárgyú képeket kevésbé sokszorosítanak így. De én ezúttal nem is abban a reményben szólaltam fel, hogy majd egy pár hét múlva mindenik ref. templom muzeummá válik, meg a cerkószerű díszítés nem is volna kívánatos; hanem csak azért, hogy e eikk megjelenése által is igazoltassék, hogy a *protestantizmus a mint nem ellensége semmi jónak és igaznak, úgy nem ellensége a szépnak, közelebről pedig a művészeteknek sem*, sőt még annak sem, hogy saját templomai is képekkel és szobrokkal díszíttessenek. Azután vannak egyházak, a melyeknek a mi módon telik ezüst serlegekre, azon módon telnék szép festményre is. Ha jelenleg a gyakorlatban nem tartanák oly hallatlan dolognak a templomok művészi díszítését, akkor a Maecenások is áldoznának ilyenekre is, méginkább mint serlegekre, mert ezt mindig látná mindenki s ilyen módon jobban kielégítené elismerési vágyát. Szokásban van a falvakban, hogy „Isten dicsőségére“ úgyszólván minden vasárnap jön egy kendő. A nép el tudná azt hinni, hogy külön dolog volna az, ha a kendők árát adná oda s az így begyűlt adományokból vennének egy csinos, odaváló képet, mintha a katedrát és úrasztalát halmozná be porette kendő-csomóval. Meg aztán lehetne engedni a templom külső csínjából, s az így megtakarított összeget a belső ékesítésére fordítani; hogy így a külső és belső a szükséges összhangban legyen.

Templomainknak rideg, sokszor szinte visszataszító egyszerűsége, a puritanizmus túlhajtása nem kelléke és lényege a protestantizmusnak, ezért mikor ezzel anyagi erejéhez mérten felhagy, templomait művészileg ékesíti, vagy legalább ennek lehetőségét elvben elismeri: akkor legkevésbé sem tagadja meg önmagát, csak az értelem meggyőző ereje, a szavakban kifejezett érzés melegsége és őszintesége, az éneklés hatása s az élő hit gyakorlása mellett ezzel is egy újabb, erős eszközt vesz a kezébe a kedély megindítására, a templom vonzóbbá tételére s ezért csak kötelességét teljesíti, másrésztől megszabadul egy súlyos rágalomtól, mely a művészetek született ellenségének mondja.*

Mátrahegyi.

ISKOLAI ÜGY.

A természetszerű nevelés a család körében.

Követni a természet útmutatását s kizárni a nevelés köréből minden mesterkelt eljárást: ez a természetszerű nevelés elvének a családban s az iskola kebelében való megvalósítása. A paedagógok hosszú sora tűzte ezt ki jelszóul a nevelés zászlajára. Rousseau, Comenius s mások megmutatták a természetszerű nevelés menetét úgy a család, mint az iskola számára. Kifejtett eszméik termékeny talajra is találtak, átváltoztatták a családi ne-

Első dolog isteni tiszteletünk rendezése, összhangzóbbá tétele. Az orgonák — főképen ha van hozzájuk hivatott erő — már magában is nemesítik isteni tiszteletünket. Ehez templomaink tisztasága, lehetőleg művészies építése volna a 2-ik tenni valók, ha volna hozzá módunk. A vallásoktatás és vallásos nevelés javítása által is sokat javíthatnánk templomaink kívánatossá tételére nézve, főleg ha az előkelő körökben is útát tudnánk törni e tekintetben. Azt a vádat, hogy a művészeteket nem pártfogoltuk idáig, megmagyarázza a mi ismeretes szegénységünk, valamint a római katolikus egyház művészet pártfogását is annak gazdagsága. A képekkel még várhatunk.

Szerk.

velést éppen úgy, mint más irányba terelték az iskolai nevelést is. Nézeteiket ma is üdvöseknek hisszük és valljuk, ma is a természetszerűség a nevelés főelve; és mégis az a tiszta, minden mesterkéeltségtől ment nevelés, mit Rousseau „Emil“-jénél találunk, jórészen száműzve van a család köréből. Pedig nem a család adja-e meg az alapot a neveléshez, melyen az iskola tovább építhet?

Család és iskola oly szoros viszonyban állanak egymással, hogy a nevelés célszerű volta s érdeke kívánja, hogy a nevelés e két színterének összeköttetésbe kell lépni egymással. Ez elv helyességét mai napság fejtegetni s érvekkel indokolni fölösleges dolognak tűnik fel; mindazáltal nem meggyőzés, vagy rábírás tekintetéből, hanem azért, mert munkám célja úgy kívánja: szólanom kell a viszonyról, melynek a család és iskola között létezni kell.

Korunkban is sok azoknak számok, kik az iskolát tekintik a nevelés fő, sőt egyedüli helyének éppen úgy, miként a nevelés tényezőjének csak a tanítót ismerik el. Reánk nézve e meggyőződés hízolgónek is látszik, de mi mindazáltal a nevelés tényezői közt egyáltalában nem ignoráljuk a családot sem; sőt inkább saját munkánk sikerére való tekintetből kívánatosnak, üdvösnek tartjuk, hogy a családtagok úgy tekintsek magokat, mint gyermekeik első nevelőjét s ebbeli kötelezettségeiket lelkiismeresen és a természet útmutatása szerint teljesítsék is. A jövő az anyák kezébe van letéve, mert a műve lesz az ember, azzá az anya által lesz. „Valamint a valódi ápolónő csak anya lehet, épp úgy az apa az igazi tanító“ s ők ültetik gyermekeik keblébe a műveltség első csiráját, de egyszersmind alapját is.

Sajnos azonban a jelenség, mit e téren a család körében tapasztalunk. Vagy nem gondolkodnak gyermekeik nevelésével semmit, vagy ha megteszik is, nincs benne köszönet.

Vegyük sorba!

A család főfeladata, hogy a gyermek testi erejét kifejlődésre juttassa. A gyermek testi fejlődése óriási erővel lép fel úgy, hogy ha növekedésében ezt az arányt tartaná meg, testileg rövid idő alatt kifejlődnék. Azonban a gyermek későbbi éveiben a szellemi élet lép előtérbe s a test gyors növekedése alább száll, hogy a szellemi fejlődésnek engedjen tért. Lássuk, mit tesz a család a testi nevelés érdekében, vajjon úgy neveli-e gyermekeit mint Rousseau nevelte Emiljét, „hogy az Island hőmérsékletén éppen úgy megéljen ha kell, mint Málta forró szikláin“?!

„Legelső adománya a szülének, melylyel az újdonszülöttet megajándékozza a bilincs, körülte való első teendője a kínzás.“ A kis csecsemőt oly kínlódásnak teszik ki, hogy ha gondolkodni s beszélni képes volna: megátkozná születése percét. Meg fogják a kis tehetetlen teremtetést s bepöhlőlv egy hosszú rongygyal lebilincselik. Természetesen ez eljárásra szükség van, de csak azért, hogy a test ferde növést meggátoljuk, de nem azért, hogy az így lebilincsel s bölcsőbe dugott gyermektől a dajka szabadon végezhesse a maga változatos teendőit. A kis gyermek természetesen sír. A bölcs dada s mama nem tudják mire vélni e sirást s kezdetét veszi a sok mindenféle kúra, mely a kisdedet egészen beteggé teszi. A rendellenességet, mit a mamák az etetésnél követnek el, nem is említem.

Majd a gyermek járnai s beszélni kezd. Minden alkalmat, mi a járást elősegíti fölhasználni, minél többet s minél tisztábban beszélni a gyermek előtt ez a kötelessége a gyermek fejlődésének e stádiumában a családnak. Nézzük eljárásukat! Ha a kis gyermek a székbe fogódzva föláll s leakarva küzdeni gyengeségét, a másik székhez akar menni, az az édes jó anya kétségbeesve

rohan hozzá, leülteti, mert elesnék s megtalálná ütni magát. Mit is mondott Rousseau Emiljéről? „*Essék el egy nap százszor, annál jobb, mert hamarabb megtanul fölkelni.*” Ime: ez az igazi természetszerűség. Ha a gyermek sejpítő, dadogó, oka legtöbbszörre a család helytelen nevelési eljárásában keresendő. Igen, mert felfogásuk szerint a gyermek még kicsiny s úgy kell hozzá beszélni, mint kicsinyekhez illő. Ezt nevezem én aztán a paedagogiai életnézetek egyik ferde kinövésének s ez az igazi konyhai paedagogia s komámasszonyi éretlenség!

Természeténél fogva a gyermek örömet mozog s ebbeli ösztönének kielégítésére szolgál a játék. A játéknak igen fontos szerepe van a paedagogia világában; mert míg egyrészt eldől az a gyermek testi erejét, másrészt fejlődik annak ügyessége is. S ime — mint azt felsőbb körökben tapasztaljuk — a gyermeket téves nézetek miatt, ez ártatlan örömtől is megfosztják. Szobai fogságra van kárhoztatva; mert féltik a szabad levegőtől, egy muzeumot állítanak fel számára csupa játékszerekből s ott kell magának játszani. A többi gyermekek szabadban való játékát sirva nézi az ablakon át, míg a szülők azt gondolkodják, hogy az a sok játékszer gyermekek játék ösztönét teljesen kielégíti. Örül ugyan neki addig, míg az az újság ingerével hat rá, de később megunja s összetöri. A kár nemcsak annyi, hogy a játékszer drága volt, hanem a gyermekben a rombolási hajlamot költi fel. Ily viszonyok között aztán a gyermek egészségtelen, vézna testalkatúvá lesz. Ereszd ki nagyságos mama a szabadba gyermekedet, hadd futkározzék tetszése szerint, s meglátod, hogy gyermeked egészséges lesz, mint az a természet gyermeke, ki egészséges és erős, mint a kemény tölgy.

Igy fejlődik lassanként a gyermek a család ölén; minden látszik a szeméből, csak életrevalóság nem. Így felel meg a család ama kíváncsiságnak, hogy a gyermeket az iskolai életre előkészítse!

Midőn a gyermek — életkorához képest — testileg kellőleg ki van fejlődve, akkor kilép a család szűk köréből s egy tágasabb körben, az iskolában találja fel továbbképzésének helyét és eszközeit. S valóban az iskola van hivatva arra, hogy e feladatot teljesítse s ha van mire építeni, ha a gyermek nevelése a családban hiányt nem szenvedett: akkor az iskola könnyen megfelelhét s meg is felel feladatának. „*Nevelés a család, tanítás az iskola kötelessége.*” A hol a szülők jól nevelnek s a tanítók feladatukat teljesítették, ott a jelen s jövő boldogsága egyelőre biztosítva van. Itt kezd kilépni a gyermek az önzés szűk köréből, itt kezdi tanuló társait, mint vele egyenrangúakat tekinteni, itt látja, hogy az iskolában, egy mindenre kötelező erővel bíró törvény uralkodik, melynek megszégése büntetést, megtartása jutalmat von maga után. „*A gyermeket csak egy tudománynyal kell megismertetni: az emberi kötelességekkel*” mondja Kisfaludi. Kérdelem, nem itt veszi-e kezdetét a kötelességérzet, nem itt veszi-e kezdetét az erkölcsiség fejlődése, mely az erkölcsi jellemben nyer teljes kifejlődést.

És a szülők csakugyan úgy megfelelnek a kíváncsiságnak, hogy a gyermeket az iskolai életre előkészítsék, hogy a gyermek még iskolába sem jutott és már is utálja azt a helyet; nem is hallotta a tanító szavát, már is retteg nevének pusztá említésétől is. Avagy nem természetes dolog-e ez? Ki tiltja meg a gyermeki ártatlanságnak, hogy érzelmeit eltitkolja? Ő benne nincs semmi mesterkedés. Nem titkolhatja el az, a mit érez, a mit avatatlan kezek belé oltottak, nem ismeri a tettétést s érzelmei kifejezését nem méri a kor és a divat szabályaihoz. A gyermek úgy ítél mindig, a mint érez. Oly festeni kezdő bimbó az, mely — ha szírmait természete-

sen hagyjuk kipattanni — kedvessé lesz előttünk s gyönyörködünk szépségében, míg ha durva kézzel siettetjük a szírmokat a kinyílásra, elhervad s nekünk csak a fájó tapasztalat jut osztályrészül, mit megsemmisülése fölött éreztünk.

Vádakkal, súlyos vádakkal kell fellépnem itt is a család nevelési eljárása ellen. Ezt korántsem azért teszem, mintha ezzel az iskola hiányait akarnám fedeztetni s a családra akarnék minden felelősséget hárítani, hanem teszem azért, mert javítani s az eddigi családi nevelésen változtatni kellene.

De hát hogyan? Hiszen a tisztelt papa s mama kivált ha porral belepett pápaszemét fülére akasztja, hivatott paedagogiai tekintélynek érzi magát, ki a tanítót maga mellett csak semminek képzei. Hazra jó a gyermek az iskolából, tiszteletet, szeretetet hozva kebelében tanítója iránt. És az apa ezzel fogadja: no, mit tanultál attól az ilyen-olyan tanítótól? És ime e szavakra a gyermeknek tanítója iránt érzett jó és nemes érzése ingadozni kezd s a rossz példából tanítóját, kit tiszta szívből tudna szeretni, gyűlölni kezdi.

Van-e valami eszköz és mód, mely által ezen hibás nevelési eljárásról segíteni lehet?

E kérdésre határozott igennel felek s e tekintetben a felelősség nagy része a tanítóra nehezedik.

Éppen a javítás céljából, a tanítónak minél többször érintkezésbe kell lépnie a saját egyháza, községe lakóival. Felvilágosítással, tanácsal kell szolgálnia ott, hol arra alkalom és szükség van. Az ily szeretetteljes gyakori érintkezés a néppel míg egyrészt a gyermekvilág bővebb, alaposabb megismerésére vezeti a tanítót, addig másrészt bizalmat, szeretetet szerez magának a kicsinyek s felnőttek részéről egyaránt. E szeretet által fáradságos munkája édes gyümölcsöket hoz, kedvessé teszi szerény hajlékát s övének csendes fészket, édes otthonát.

A tanító atyai gondossága láttassék meg az iskola falain kívül is. Egy valódi néptanítónak kevés az a munkakör, mi iskolája kis világában rá várakozik, tovább is kiterjed az; jótékony világa áthatja a család rétegét is, és bizonyára, midőn fáradságos munkája után pihenést, a pihenés után szórakozást keres egyik vagy másik családkörében, a tapintatos nevelő akkor is hasznos munkát végez, midőn egyszersmind fáradalmait pihen.

Erre különösen akkor van szükség, midőn a már-már iskolaköteles gyermeket a gondatlan emberek a tanító személyével rémítgetik. Szomszédomban lakik egy kis fiú, ki csak kevés idővel ezelőtt is bujkált tőlem s nem nézett volna rám a világért. S ime egy pár látogatásom a családnál és szeretetteljes beszélgetésem a gyermekkel azt eredményezte, hogy az én kis haragosom alig várja a pillanatot, midőn majd ő is iskolám növendéke lesz; de én is alig várom azt az időt, midőn régi haragosom az én kedves kicsinyeimnek számát szaporítani fogja.

Akaratlanul is egy új kérdés merült fel előttem. Hát az iskolában miként van megvalósulva a természetszerű nevelés elve? No, de ennek fejtegetését a szerkesztőség engedelmeivel későbbre hagyom.

Ime! módunkban áll a javításnak kevés fáradsággal, de annál több örömmel járó munkája. A fáradság idővel megtérül s az öröm mindig ugyanaz marad. A kötelesség pusztá teljesítése még nem érdem, a §§-ok-

* A tanító urak egy jó része okosan tenné, ha ilyen módon keresne szórakozást, és azt bizonyosan tapasztalná, hogy az emberek nem olyan rozsak, mint a minőknek ők szeretik festeni s állásuk sem olyan százalomra méltó, mint a minőknek éppen a gazdag alföld tanítói kiabálják. A társadalmat tényekkel kell meghódítani és nem szavakkal riasztatni!

ban foglalt kötelesség határán kívül is kell munkálkodnunk, akkor megkapjuk a jutalmat legalább lelkiismeretünk nyugalmasában, és boldog, bizonyára boldog az, ki munkája jutalmát lelkiismeretében keresi és találja fel!

Szombathy László,
ev. ref. tanító.

TÁRCZA.

Zwingli az ifjúság neveléséről.

(Vége.)

Megismervén a nemes lélek azt, hogy Krisztus oda adta magát az emberiségért, arra kell törekednie az ifjúnak is, hogy ha kell, oda adja magát mindenkéért, hogy ne csak magáról, hanem másokról is gondoskodjék; hiszen „nem azért születünk, hogy magunknak éljünk, hanem, hogy mindeneknek mindenök legyünk.“ Azért a gyengék javára az igazságot, a hitet, az állhatatosságot mérlegbe kell vetni, ezekből hárul haszon a keresztyénségre, a hazára, minden egyes egyénre. „Gyöngye lelked azok, kik csak arra törekednek, hogy maguknak szerezzenek nyugalmas életet; Istenhez csak azok hasonlók, kik saját veszedelmük árán is igyekeznek másoknak használni.“ Itt azonban vigyázni kell nagyon, mert „midőn az Isten, a haza dicsőségére s mások hasznára törekszik, az ördög, vagy az önszeretet megkísért, hogy a mit mások javára akarunk tenni, azt a magunk hasznára fordítsuk; hiszen sokan vannak (a mint láthatjuk is), kik eleinte szerencsések a jó cselekedetekben, de kevés idő múltával hiú dicsőségből minden jó szándék kárára ellenkező irányba tértek.“

Embértársainkat úgy kell tekintenünk, mint önmagunkat. „Mások szerencsés vagy szerencsétlen körülményeiben úgy viselkedjünk, mintha azok velünk történnének; ha egyeseknek szerencsénk van, gondoljuk, hogy a mienk ez a szerencse; épenúgy legyünk a szerencsétlenséggel is.“ A közügy úgy tekintendő, mint egy dolog, egy hit, egy család, úgy, mint egy test, melyben a tagok úgy örülnek, úgy szomorkodnak együtt, úgy támogatják kölcsönösen egymást, hogy mintegy tudják, hogy a mi egygyel történik, az mindnyájukkal történik.“ Tehát „örüljön az ifjú az örülőkkel és sirjon a sírókkal, gondolja mindeniket önmagának, tudván Seneca szavait: cuius potest contingere, quod cuicumque, azaz mindenkivel megeshetik az, a mi valakivel történt.“ De itt is kellő mérték tartandó. „A szerencsében ne ujjongjunk, a szerencsétlenségben pedig ne essünk kétségbe; ... soha a tisztességtől el ne térjünk, hanem örvendezzünk a mások szerencséje fölött, mint a magunké fölött, viszont szomorkodjunk, azaz mindent mértékkel.“

A menyekzőbe menjen el az ifjú, vegyen részt az ünnepélyeken, hiszen Krisztus is szívesen vett részt egykor a lakadalomban. Csak arra kell ügyelni, hogy az ilyenek lehetőleg nyilvánosak legyenek, tehát nem zárt falak között, de ne is holmi csárdákban, mert a nyilvánosság a sok szemtanú által féket, korlátot tart és emel. Azután minden ilyen összejövételről vigyen valami jót haza az ifjú (t. i. tanuljon valamit) s ne úgy, mint Sokrates, ki a fölött panaszkodott, hogy mindig rosszabbul tért haza. Figyelje meg, ki viseli magát illendően s az ilyet kövesse; a ki pedig illetlen, azt vesse meg. Különben az érett önálló ember lehető ritkán menjen ilyen nyilvános körökbe. Könnyű kimenteni magunkat!

Önmegadás, megfontolás, vizsgálódás saját bajainkban, tanácsadás mások szerencsétlenségeiben: ez emberi kötelessége mindenkinek.

A szülők isteni parancsa szerint a legnagyobb tiszteletben részesítendő, hiszen a szülők iránti tisztelet még a hitetleneknél is meg van. A szülőknek mindig hinni kell, még akkor is, midőn „nem Krisztus tanítása szerint viselkednek; nem szabad illetlenül szembeszállni velük, hanem mondásaikat s tetteiket a legnagyobb nyájassággal kell bírálni.“

Harag, sérelem rendes bűnei az embereknek. Ha igaz, a mit a fizikusok mondanak, hogy a harag hirtelen gerjed, akkor attól határozottan óvakodni kell s semmit sem szabad abból tenni. A sértést nem szabad méltatlansággal fizetni, mert ha így teszünk, „olyanná leszünk, mint az, a kit kárhoztatunk.“

Játszani annak idejében hasonlókkal, okos dolog, de csak úgy, ha a testgyakorlás célját mozdítják elő. Eszélyes dolog a testedzés szempontjából a futás, ugrás, korongdobás, birkózás, vívás (ez csak csinján, mert gyakran veszélyes lehet), mint olyan dolgok, a melyek más népeknél is meg vannak ugyan, de különösen a schweiciaknál szokottak. „Az úzás segíti a testet a vízben föntartani s hallá válni,“ de „kevészer láttam, hogy hasznos lett volna“. (Ez elfogult nézet kétségkívül s csak a topographiai körülményekből érthető). Nem kevésbé okos dolgok: a számtalány-fejtés, mely számítani tanít, a sakkozás, melyben támadunk s védünk s csel fogásra is tanít, mindkettő arra vezet különben, hogy semmibe ne fogjunk vaktában; azonban itt sem szabad túlságba menni. A kártyajátékok „*ut, rogare*“ azaz kincseszközök közé tartoznak.

Másokkal való beszélgetésünk, előadásunk olyan legyen, hogy azoknak, kikkel együtt vagyunk, hasznukra váljék. Feddésünk, dorgálásunk: bátor, eszes, nyájas s tapintatos legyen, hogy „a hibát eltávolítsuk, az egyént pedig megnyerjük s szorosabban fűzzük magunkhoz.“

Az igazságra való törekvés komoly és fő-fő feladat. Beszédünkben soha ne legyen hazugság, ámtás, mert „a tiszta lélek meghasonlik önmagával, ha akaratlanul is hazugságba hajtatik.“ Nagy szégyen az, ha az ember könnyelműnek s üresnek találja önmagát. „Kiki igazat mondjon felebarátjának. Krisztus az igazság, a keresztyén ember tehát a legállhatatosabb tartozik lenni az igazságban. A kétszínű ember ingatag minden dolgában. Semmit sem lehet annak bizton hinni, ki szavát változtatja. A beszéd a lélek tanúja, ha tehát ez üres, hazug, ingatag: a legbiztosabb jele annak, hogy még sokkal rosszabb a lélek. A hazugság egyideig meg áll, de nem marad örökre elrejtve; bolond dolog volt azért a titkolás reményében akár növelni, akár kisebbiteni a közönséges rossz indulatot.“

Nem csak a szóban, hanem a tettben is igazságra kell törekedni, t. i. „ne tegyünk semmit csalárdságból, se a homlok, se a szemek ne hazudjanak, hanem azt árulják el, a mi a lélekben magában, mint minden cselekedet forrásában van.“

Saját magunk védelmezése szóval is tiszta legyen. A ki szellemét fitogtatja, hiú ember s romlott lelke van.“

Ennyit tartalmaz a harmadik rész. Maga a reformátor teszi aztán föl a kérdést: Hát ennyi? s a felelete ez: „az ifjúnak mindenre törekednie kell, hogy a Krisztust a legtisztábban megértse s megismervén őt: maga legyen önmagának a szabálya. Így soha sem fog lankadni a jó cselekedetben; soha sem fog gyöngülni, hanem naponként erősödik, jóllehet, önmagában mindig gyengeséget fog érezni, előre fog haladni s végre ő lesz mindenkinek a vezére; mindenkivel jól fog tenni, de semmit sem fog magának tulajdonítani, mert így tett Krisztus is. Szabad lesz tehát, a ki elhatározta, hogy egyedül Krisztust követi.“

Az írat végén természetesen még az elmondottakra vonatkozó intés van, melyekben a reformátor maga elismeri — a mit mindenki rögtön észrevehet, — hogy eszméi nincsenek kifogástalan rendben előadva, aztán kéri az ifjút, hogy a műben elmondottakat vegye fontolóra, igyekezzék azokat az életben beváltani, megvalósítani, hogy valódi szövétné s élő példa legyen a jóban, nemesben, igazban az emberek előtt; legyen igaz keresztyén, ki csak a Krisztust követi s mint Krisztus követője vegye figyelembe ez intést:

«Utendum est aetate, cito pede labitur aetas;
Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.»

azaz: élj az idővel, mert gyorsan tova száll s a mi jó volt, soha vissza nem jó. Különbözik pedig arra kell általában törekedni, hogy Isten nevében nagy s nemes dolgokat végezzünk s ne beszéljünk a dogmák, tehát hit s törvény tételeiről, mert áll ez: „Christiani hominis est non de dogmatis magnifice loqui, sed cum Deo ardua semper ac magne facere.“

Ezekben óhajtottam röviden Zwinglinek az ifjúság nevelésére vonatkozó elveit ismertetni, követvén mindenütt kis műve nyomát, nem akarván szándékosan mai rendszer szerint sorakoztatni, mint a mely talán levont volna valamit az írat eredeti, egyszerű s mégis nemes előadásából. A kis művön, mint láthattuk, az a hang az uralkodó, mely az ifjút s embert nem másra, mint tisztán igaz keresztyén életre hívja föl. Minden egyes utasítás, minden egyes intés s tanács arra irányul, hogy az ifjú, Krisztus hív követője legyen. S ez egészen érthető. A férfiú, ki a reformáció bajnokául szegődött, nem akarhatott mást, mint azt, hogy az ifjak korán ismerjék meg az Isten nagyságát s jóságát; jókor tudják meg, hogy Krisztus lehet csakis a példány kép, hát követnünk kell s ezt óhajtottam összefoglalni abban a munkában, melyet egy kedves ifjú nevelésére irányadónak kíván adni. Mai értelemben egyáltalán nem nevelési s nem tanítási elvek talán, hanem sokkal inkább az egész társadalomnak útbaigazítást adó eszmék azok, melyek előad, de hogy sok tekintetben ma sem lehet azoknál nemesebb, magasztosabb irányt kijelölni, azt be kell vallanunk. A ki foglalkozott a reformátor theologiai munkáival, az nem is várhatott tőle más fajta neveléstani munkát, mint olyat, mely az Isten s Krisztus félelmére vezeti az olvasókat s a kik a szerint kívánnak élni. Vajha ma is az isten-félelem volna a nevelés első alapja!

Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

Az első érettségi vizsgások összejövedele Sárospatakon.

Lélekemelő ünnepély tanui voltak e hó első napjaiban anyaintézetünk viharverte falai. Azok közül, kik 30 évvel ezelőtt, mint ifjak, az iskola falai között az első érettségi vizsgát letették, ma deresedésnek induló hajjal, itt-ott kopasz fővel, minden előleges megbeszélés nélkül, egyszerű levélbeli megkeresés után, 20-an összegyülekeztek az „Alma Mater“ falai között, hogy oly sok év után az emberi élet felének tartott idő lepergettével, a barátság már-már lazulásnak indult szent láncát szorosabbra, erősebbre kapcsolják, hogy gyönyörkedjenek ifjú örömeik és küzdelmes életük kezdetének hajdani tanyáján. Némelyik elhozta közülök nejét s gyermekeit is, mások pedig fényképben mutatták be az ő szeretteiket.

Az összegyülekezés július 1-én kezdődött s a másnapi hálaadó isteni tiszteletben érte el tetőpontját. Reggel

9 órakor szólalt meg az iskola nagyobb csemetéjének régi ismerős hangja, jelezve az isteni tisztelet kezdetét. A volt pályatársak az övéikkel, valamint a főiskola tanári kara s a városi közönség a főiskola imatermében gyűltek össze, a hol a „Jövel szent lélek Úr-Isten“ 2 első versének elénekélése után, a volt pályatársak egyike, *Mitrovics Gyula*, a főiskola hittanára mondta a következő meghatározó imát:

Édes atyánk, jó Istenünk! te vagy a mi sorsunknak egyedül bölcs kormányzója és hatalmas ura, te vagy boldogságunk egyedül biztos forrása. Életünknek nincs egyetlen pillanata, nincs egyetlen jelenete, a melyben ne látnók édes atyai kezdet és ne éreznők végtelen szeretetedet. Bölcsönktől a sírig, mindenütt, mindenben csak téged látunk és imádunk s egész emberi életünk beszélő bizonyossága hatalmasnak és irántunk való kifogyhatlan jóságodnak. Mikor az emberi szív először dobban meg teremtő szódra, te oltod abba a tiszta, nemes, az emberi élet minden viszonyaira kiterjedő s boldogító érzéseket és ha az ifjú lelke felkölt célokért, emelkedett gondolatok hatása alatt lángra gyúl, te adod neki a szárnyakat, a melyek egy tisztább, egy eszményibb világ felé emelik őt, ez oly sokszor sötét és alacsony porhazánk felett. Mindaz, a mit a férfi kor értelme, nemes becsvágya, munkabíró ereje s kötelességérzete alkotni tud; alkotni önmagáért s azok boldogítására, kik szívéhez, életcéljaihoz és annak útjaihoz közelebb forrottak vagy alkotni a köztársadalom javára és emelkedésére, bizony nem a kicsiny, magában tehetetlen ember-szív gyöngyei, hogy így eldicsekedhetnénk azokkal, hanem a te szereteted gazdag adományai minálunk, épen úgy, a mint a tied szívünk utolsó dobbanása is s kegyelmed tanujele az a csendes, békés boldogság, a szenvedélyektől többé nem hanyatott élet, a melyet közülünk valaki jóságodból megél, s azok az ősz hajszájak, a melyek jelképei ama fehér szemfedőnek, a mely előbb vagy később mindnyájuknak arcára borúl, mikor felölünk úgy rendelkezél.

Igy tanultuk, Atyánk, még, mint gyermekek, itt e szent helyen, nevelő édes anyánk kebelén, e főiskolában tisztelni nagyságodat, s így tanultuk ott kin az életben, annak változásaiban csudálni dolgaikat. Eljöttünk azért, az örök hála és szép visszaemlékezésekkel szívünkben, hogy leboruljunk előtted, a miért a mi kicsi életünk vezetésében is megdicsőítéd hatalmadat, s a mi sorsunk intézésében megmutattad kifogyhatlan atyai jóságodat.

Megéltünk, Atyánk, sokat, megéltünk Atyánk, mindent, mit az élet hozhat és elvihet tőlünk, a mivel gazdagabbá vagy szegényebbé teheti szívünket, kegyelmes végzésed szerint. Láttunk derült napokat és olyat, a melyben nehéz, sötét felhők gyűltek fejünk felé s annak hideg árnyai borúltak lelkünkre, vagy épen villámai tépték meg szívünk kincseit; láttuk a tiszta, csendes örömeiket és boldogságot és láttuk mellette felváltva a fájdalmakat és sokszor a tépő gondokat; láttuk a mosolyt, az élet napjának e derült sugarát és láttuk, hullattuk a könnyeket, a szenvedést, a fájdalom, a bánat patakjának e gyakran pusztító, de néha megkönnyítő cseppjeit. Voltak szép, lelkesítő számításaink, az emberi élet e folyvást előbbre csalogató csillagai, hitegető éji fényei és mellettök porba hullott reményeink, az emberi szívnek e földre verő, alig elbirható sötét romjai. Megéltük többször becsületes munkánk és törekvésünk édes gyümölcseit; de ott láttuk gyakran az élet fáján a hálátlanság, az irigység, a roszaakat pusztító férgét is. Láttuk az embert fenséges nagyságában, azokkal a tehetségekkel, a melyeket teremtő erő lehelt szívébe, s a melyekkel a föld urává tetted, hogy összekötő kapocs legyen az ég és a föld között; láttuk a szeretetet teremtő, mindeneket átalakító, az embervilágot

széppé tevő erejével kezében és láttuk eltörpülve a porban élni, a mint kifosztogatta magában a szent lélek templomát s a szeretetlenség fagyos lehelletével oltogatta ki az életnek őrtüzeit, enyhét, megnyugvást adó melegét. . . Mindezt láttuk, megéltük, egyikünk nagyobb, a másikunk kisebb mértékben, a mint kinek-kinek hozta végzete, de mindezek vezetésében ott láttuk folyvást atyai jobbotat is; neveltél, erősítettél az élet gazdagabb hozományai által annak küzdelmeire s tanítótál annak szenvedései, talán leverő tapasztalatai által az okos vigyázatra, bölcs mérsékletre s emberi erőnk elégtelen voltának megismerésére.

Örömeink s az élet boldogsága, ha kevélyekké, elbizakodottokká nem tettek, hatalmad meggondolása tanított meg reá, s szenvedéseinket, ha békével elhordozánk, atyai jóságod tette azt. Ime, ezért jelentünk meg e szent helyen; eljöttünk, hogy hálát adjunk életünk vezetéséért, annak tanulságaiért s áldásodat kérjük e főiskolára, annak tanáraitra, előjáróságára a miért ily szellemre, ilyen boldogító hitre neveltek minket, mint gyermekeket, s így tanítottak meg, hogy megállhassunk az élet küzdelmei, rohanva siető változásai, most lesújtó, majd felemelő eseményei között. Eljöttünk, hogy áldásodat kérjük e szellemi nevelő édes anyánkra továbbra is. Legyen az, mint volt századok óta, az igaz emberi műveltség, a tiszta vallásosság és önfeláldozó hazaszeretet szellemének és e szellem terjesztésének egyik központja, világító tornya Magyar hazánkban.

Hogy közülünk, a kik itt ily ünnepélyes érzésekkel s ilyen hálatartozások kötelességével jelentünk meg, mi van följegyezve kinek-kinek végzete szerint, nem kérdezzük s nem is keressük bölcseséged titkait. Elég nekünk az a fény, a melyet megnyugtató hitünk arra a titokzatos fátyolra vet, a mely a jövődöt illetőleg, a gyarló ember életére borúl. Mi csak arra kérünk, gyermeki bizodalommal, édes Atyánk, ne vond meg tőlünk szeretetedet s kegyelmedet jövőre sem. Légy te nekünk gondviselő atyánk, mint eddig valál. Adj nekünk s azoknak, a kik szívükhöz vannak forrva, az élet javaiból, áldásaiból s tiszta örömeiből annyit, amennyit bölcseséged jónak lát s amennyi élvezete mellett nem feledjük el igaz emberi hivatásunkat. Megpróbáltatásunknál pedig, légy velünk, mint eddig is valál, kegyelmeddel és bátorító erőddel: úgy mi boldogunk leszünk a jövőben is s hálás szívvel magasztaljuk jóságodat, ezt mondván: „Jó minékünk a te uralkodásod alatt.“ Ámen!

Az ima után, melynek gyönyörű szavai sok szembe az öröm, de sokba, a szenvedések egész láncolatának betetőzéseül a fájdalom könyeit sajtolta, *Kórody Sándor*, beregszászi árvaszéki ülnök tartotta a következő lelkesült hangú beszédet:

Ünnepet ülünk! az önzetlen barátság, a kegyeletes visszaemlékezés örömnünnepét.

Harminc hosszú évnék örömét és fájdalmát hoztuk magunkkal ide, hogy a mult és jelen érintkezésénél, a boldog viszontlátás tisztító tüzeiben hulljon le a multak emlékeiről minden salak s mint drága ércet vigyük el magunkkal ez örömnapi boldog emlékét, melyből a jövő kétes fényű napjaiban a visszaemlékezés arany szálait szövhessük.

Harminc hosszú év! Az örökkévalóságban csak egy pillanat, ám a rövid emberi létben egy örökkévalóság. Harminc év, maga egy egész emberi élet! Hiszen a mi előtte van, az készülés az élethez, a mi pedig utánna következik: készülés a halálhoz!

Harminc éve annak, midőn főiskolánk a jó „alma mater“ mint serdülő ifjakat éretté avatva, az élet útaira bocsátott.

Ábrándokkal, csillogó szép reményekkel eltelve távoztunk innen akkor. Tündéri színben fénylett, csillogott előttünk mindmegannyi életpálya s nekünk választanunk kellett közöttük.

Eme válúton csoportokra szakadva, kezdtük egyengetni az önként választott pálya közös országútját, aztán végképp elszakadtunk egymástól, egyik keletre, másik nyugatra, haladt mindegyikünk az élet nehéz útvesztőin tovább-tovább.

Ezután még hírt is csak elvétve hallottunk egymásról.

De bármennyire szétágaztak vándorútaink, magunkkal vittük mindannyian azokat a kitörölhetetlen emlékeket, melyek a serdülő ifjúkor tavaszán termékenyítő himpor gyanánt lelkünkre tapadtak; elvittük magunkkal ama mély benyomásokat, melyek a jellemképződés eme korszakában szellemünk fejlődésére, férfiúi jellemünk megszilárdulására oly elhatározó befolyással valának; elvittük a testvéries szeretetet, a hazafias szabad szellemet, a vallásos érzületet, a nagy és magasztos ideákért lelkesedni tudó fenkölt nemes gondolkozást.

Mindmegannyi közös jellemvonások ezek, melyek szeretett főiskolánk anyai kebelén lelkünkhöz tapadva, közös családi jelleg gyanánt maradtak meg lelkeinkben, s melyeknek varázsereje és hatalma testvérekké, családtagokká avatta az elszakadt, de lélekben, szellemben egymással összeforrt pályatársak mindegyik tagját.

E közös családi jellegnek, e testvéries érzületnek, ez ideálistikus közös szellemnek köszönhetjük most az örömteljes viszontlátás eme fényben úszó örömnapiját, mely kebleinket e pillanatban boldogító érzélemmel árasztja el s melynek világító tornyára az élet zajgó tengerén hanyattatásainkban, a kétes jövő ködéből oly jól esik majd visszatekintenünk.

Csodálatos, kimagyarázhatatlan érzelem vesz erőt rajtam e pillanatban testvéreim! midőn benneteket, zsenge ifjú korom tanút, részeseit, kikkel az ifjúkor ábrándjait, reményeit együtt szőttem, az érett férfikor delén túl egyszerre együtt láthatlak. Hiszen, midőn az ifjúkor rózsás hajnalán, zsenge ifjú arccal, ábrándlepte lélekkel elválva, istenhozzádot rebegtünk egymásnak, még csak nem is álmodtunk arról, hogy ez iskola falai közt még újra találkozhassunk, s dérepte fővel, vihartépett kebelével ama csengetyű hívjon össze bennünket, melynek ismert hangjai annyiszor vegyültek játszói ifjú örömeink zsvájába. Hát a szeretet még a multat is képes jelenné varázsolni?

Nem hiszek szemeimnek. Álomnak, káprázatnak tűnik fel előttem e bűvös kép. Eszembe jutnak a régi hun regék, midőn a rég eltemetett hun vitézek, roncsolt tagokkal sirjaikból kikelve, szellemtáborra verődnek, s felfegyverzetten, zajtalanul vonulnak megtámadott unokaik segélyére; még egy harcot vívnak a szellemvitézek s csak a kivívt diadal után térnek vissza pihenni elhagyott sirjaikba.

Ilyen szellemi tábor most ez a mienk, kik ezelőtt 30 évvel a nemzeti újjáébredés mozgalmas korszakában megtanultunk lelkesedni magasztos ideákért s most a realisztikus irány tulhajtott aerájában, midőn a telhetetlen önzés, az anyagiasság utáni mohó kapkodás mammoni szelleme minden nemes aspirációnak nyílt hadat üzent s a legszentebb eszmék harcosait a gúny s kicsinykedés nyilaival lődözi, a multak sirjából kikelve, vihardúlt tagokkal, de a meggyőződés fegyverével vértetetlen táborra verődve, demonstráljuk az újabb nemzedéknek, hogy a nemes eszmék, magasabb ideák nem haltak még ki a szívekből s a régi zászló ifjú hívei a küzdelemben nem állanak egyedül.

Az ifjú kor rózsás álmái köddé foszlanak, de a felszálló köd nem vész el nyomtalanul; termékenyítő harmattá

hagyja a nemes szívek érzeményein. Valóban jól mondja a költő, hogy:

„Halaványul majd a szép arc,
Elvirágzik a tavasz,
Érzed majd, hogy a mit *érzünk*,
Az mienk, csupán csak az.“

Köszönet nektek testvéreim, szeretett régi pályatársak, hogy e szellemi ölekezésre összejöttetek. Kétszeres köszönet nektek, kik kedveseiteket: családokat tagjait is elhoztátok, hogy a testvéresülés e szép ünnepén egy család tagjaivá avassátok velünk. Legyetek forrón üdvözölve mindannyian. Legyen e nap a baráti és testvéri szeretet örömmünnepe.

Te pedig közös édes anyánk, szeretett régi almamaterünk, anyaiskolánk, melynek emlőin egykor oly édes volt csüggenünk, s melynek léleknesesítő ajándékait legdrágább szellemi kincsünk gyanánt őrizzük, élj, virulj tovább nagy, magasztos hivatásod fényes magaslatán! Légy továbbra is kiapadhatatlan kútfeje a léleknesesítő ismereteknek, hatalmas oszlopa a közművelődésnek, erőteljes ápolója a hazafias irányú szabad közszellemnek mind az időknek végeig!

Kórody szavai után felhangzott a „Hazádnak rendületlenül“, melynek eldalolása után, a betegsége miatt távollevő *Lengyel László*, uzapanyiti lakosnak a következő lendületes költeményét olvasta fel az érchangú *Tárczy Károly*, ó-vencsellői lelkész:

*Egybegyűltünk harminc év multával
E szeretett, e kedves helyen,
Hogy emléke a szép ifjú kornak
Megújítva újra itt legyen!
Nagy remény és gondtalan kedélylyel
Mentünk innen a világba szét,
Nem sejtve, az időnek felettünk
Borúlátát, zord fürgetegét.
Sok közülünk korán érte célját,
A mit remélt, vágya teljesült,
Míg más küzdve, nem talált révpártot,
Az élet tengerén elmerült!
Kik e helyen, annyi év multával
Ősz hajakkal megjelentetek:
A viszontlátás boldog percében
Itt mind üdvözölve legyetek!
Fessétek le ragyogó színekkel
Az örömet, mit élveztetek,
Hadd osztozzunk boldogságotokban,
Hadd örüljünk mi is veletek!
Ti, kik ritkán láttátok ragyogni
Fölöttetek a fényes napot:
Mondjátok el súlyos szenvedésteik,
Enyhítjük itt tán a bánatot!
És ti, a kik küzdve el ünétek,
S e szép napon nem lehettek itt:
Halljátok meg a volt jó barátok
Égbe küldött esdő szavait;
És lássátok, a mi szemeinkben
Az érttetek hulló könnyeket,
A melyekkel áldozunk mi itten,
Együttesen porotok felett!
Nyugodjatok szeretett barátok!*

*Béke lengjen sirotok felett!
Új hantot, és új virágot lásson,
— Hol nyugszotok — minden kikelet!
És Tinektek, kik az elhunytakban
Sokat, mindent elvesztettetek:
Gyógyítsa meg az Úr balzsamával
Értök fájó, vérző szívetek!
S mi keressünk vigaszt szent hitünkben,
Az enyhítse sötét bánatunk:
Hogy az öröklét bús éjjelében
Velök mi is majd találkozunk!*

A lélekemelő ünnepélyt a CXXII. Zsoltár 3. versének eléneklésével zárták be.

Az ünnepély végezte után a volt tanítványok *Soltész Ferenc* nyugalmazott tanárhoz, mint az egyetlen életben levő tanárukhoz mentek tisztelegni, hol tiszteletüket és szeretetüket Mitrovics Gyula tolmácsolta. Majd a főiskola jelenlegi közigazgatójánál jelentek meg, ki előtt Király Pál, budapesti tanár fejezte ki a volt pályatársak nevében, ékes szavakban, hogy a főiskolát, ezt a nevelő édes anyát, forrón s igazán szeretik és kívánják, hogy ennek tanári kara a hagyományos igaz hazafiúi szellemben nevelje továbbra is az ide seregülő ifjakat. Színyei közigazgató megköszönvén a volt tanítványok hálás megemlékezését, biztosította őket, hogy főiskolánk tanári kara épen úgy, mint eddig, ezután is nemcsak a tudományban, hanem a hazaszeretetben is tanítója és példányképe lesz a vezetésére bízott ifjaknak. Ez után a főiskola gyűjteményeit tekintette meg, örömmel látván azoknak óriási gyarapodását.

Délután 1 órakor volt a közös ebéd, melyen nemcsak a kegyelet és szeretet érzelmeit fejezték ki ékes szavakban, hanem a régi deákkori eseményeket is jóízű anekdotákban elevenítették fel. A volt pályatársak közül többen táviratban üdvözölték az itt egybegyűlteket.

Adja Isten, hogy a sárospataki ev. ref. főiskola volt tanítványai mindenkor olyan forró szeretettel csüngjenek a szeretett Alma Materen, mint a minőt a 30 év után visszakerült fiaknál volt alkalmunk tapasztalni.

KÖNYVISMERTETÉS.

Kétszázhuszonöt orgonai előjáték, templomi és iskolai használatra.

— Szerkesztette: *Szügyi József*. Ára 3 frt. —

Egy valóban becses s ének-irodalmunkban hiányt pótló művet kívánok az olvasónak bemutatni, mely lehet, hogy többekre nézve ezután is közönyös marad, de a kik számára készült, azoknak annál érdekesebb és értékesebb lehet. Értem Szügyi József fent jelzett praeludiumait.

Valóban elismeréssel kell adóznom a lassan fejlődő magyar kálvinista egyházi zene e fiatal törekvő munkásának. Csak néhány évvel ezelőtt jelent meg egyházi énekeinket magában foglaló, vegyes karra, illetve orgonára szerkesztett „Choral Könyv“-e, s ma ismét egy vaskos füzettel lép a nyilvánosság elé. Amazt nem nevezhetem hiányt pótló műnek, minthogy Szotyori „Karénekes“-ével szemben nem állja ki a versenyt, de ennek az említett jelzöt szívesen adom meg.

Miért? kérdehetik sokan. Hiszen nincs könnyebb dolog, mint a másét leírni; egy kevés összhangzattani ismerettel átírogatni egyik, vagy másik hangnembe; végül diurok és mollok szerint csoportosítani a compilált hanganyagot...

és kész a munka. Sőt még ez is felesleges fáradság, hiszen ott van a három kötetes Volkamer-féle „Orgel-Album,” „Rink-Album,” „Praeludien-Album,” Herzog: „Allgemeine Vorspiele und Nachspiele,” Körner: „Praktischer Organist” és a többi; vagy, hogy oly messze ne menjek: ott a Szotyori-féle „Karénékes” a maga sok szép preludiaival, mire való tehát ez az új gyűjtemény?

Hát hiszen igaz, hogy megvannak mind e művek, de az a baj, hogy csak is a zenemű kereskedésekben, és nem ott, hol tulajdonképen lenniök kellene, t. i. orgonáink pulpitusain. Valóban csodálkoznom kell azon, mily kevés gondot, még kevesebb ambíciót találunk e tekintetben kántorainknál (tisztet a nagyon kis számú kivételnek). Úgy látszik, nagyon is híven követik az írás parancsát, mely így szól: „minden ember a miben hivatott, abban maradjon meg”. S ha aztán a tanítóképezdéből valamely gyülekezet kántorául meghívotnak, rendesen megelégszenek azokkal a csekély zenei ismeretekkel, mikkel a képezdében „megékesítették”. Pedig hát ez gyakran alig több a semminél. Egy pár órát ülnek hetenkint a süket zongoránál; megtanulják, hogy a *C* fehér, a *Cis* meg fekete; egyszerűen talán a házi orgona billentyűit is megnyomhatják (de csak ritkán, mert a hangszert kímélni kell!) és ezzel kész az „orgonista”.

Hogy pedig a meghívás valami módon készületlenül ne találja a leendő kántort, gondoskodnia kell — és gondoskodik is — vezérkönyvről, melynek segítségével a gyülekezet éneklését vezethesse. Azonban a „Szotyori” nehéz — no meg drága is; — így hát a legjutányosabb, ha könyvét maga készíti el. Egy pár használtabb chorált, egy-egy könnyebb praeludiumot, melyekhez Isten tudja hanyad kézből jutott, — jól — rosszúl (azaz, hogy inkább rosszúl, mint jól) leír, s miután így felkészült, nyugodt lélekkel megy ki „orgonázni”. Majd annyira, a menyire begyakorolván magát nemes „mesterségébe,” képes lesz a maga lábán is járni; az elcsépett praeludiumok a pedál alá kerülnek, s kezdetüket veszik a „rögtönzések,” melyek hallatára minden bécsületes hallású lélek elkárhozik. A phantázia szárnyakat kap; űzi-hajtja a neki szabadított ujjakat a jobb sorsra méltó orgona billentyűin minden dur és moll accordoon keresztül. Majd következik a meglepetések egész sora; itt *e-moll* után *f-dur*, amott *h-moll* után *b-dur* következnek nagy hirtelenséggel; a változatok új, művészi beosztás alá jönnek; itt egy *cornett* és *tremoló*, amott egy *4 lábas flóta* és *16 lábas violonbass* találkoznak szerencsésen (tapasztalatból beszél!) És ezeket szoktuk mi orgonázásnak nevezni!

Ezek a reminiscenciák jutottak eszembe midőn Szügyi úr fent említett művének ismertetéséhez fogtam. S hogy ezek lebegthettek szerző szemei előtt is, mutatja az, hogy művét az orgonázást tanuló ifjak kezében mint *gyakorló könyvet*, a templomi szolgálatra hivatottakra nézve pedig mint *segédkönyvet* kívánja szerepeltetni. S e kettős célnak Szügyi műve meg is felel.

Mindenütt a legnagyobb egyszerűség, kidolgozásában csín és tisztaság, berendezésében fokozatosság tapasztalható, melyek úgy a kezdő, mint a gyakorlott orgonázóra nézve ajánlatossá teszik e művet. Amannak nem kell visszariadnia a nehézségektől, melyek gyakran visszatartják a kezdő kántort az e nemű művek vásárlásától; mert hiszen Szügyi műve oly egyszerű kezdetből indul minden hangnemen, hogy annak, ki az orgona padjára ülni mer, ily nehézségekkel már meg kell tudnia küzdeni. Az ízléses, minden ízében gondos átdolgozás, az egyes számok dallamossága, — melyre szerző mindenütt kiváló gondot látszik fordítani, — fejlesztik a kezdő ízlését; megismeri az egyszerűségében is szép zene sajátosságait, hangszerének rendeltetését; s nem a billentyűk csépelése, ujjainak

ide-oda dobálása, hanem a sima, kötött játék, a gondolatok és érzelmek kifejező ereje, a melódiának megfelelő hangszín iránti érzék (mely sokszor jobb orgonistáinknál sincs meg) fogja jellemezni játékát. Míg a berendezésben következetesen keresztül vitt progressivitás a technica természetesen fejlődését mozdítja elő, mely képesíti játszót a nehezebb kivitelű orgona művek előadására is. Ezért nevezhető Szügyi műve a magyar prot. egyházi zene terén hiánypótlónak.

Ezenkívül szerkesztő nagy műgonddal és szorgalmas utánjárással gyűjtötte össze műve anyagát. Csoportosítva látjuk itt az enemű gyűjtemények (kivéve a Szotyoriét) csaknem minden szebb darabját, melyek egy Albrechtsberger, Bach, Böchner, Händel, Körner, Kuchne, Rink, Volckmar és más, leginkább német szerzők alkotásai; míg a magyar elemet Batori, Kapi, Zsaskovszky és szerző képviselik (legutóbbi 45, csinosan dolgozott számmal). Szolgáljanak e nevek ajánlásul gyakorlottabb orgonázóink előtt.

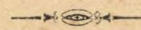
Figyelemmel volt szerző a használt és kevésbé használt hangnemekre is; amazok több, emezek kevesebb számmal vannak képviselve. Az egyes hangnemek közt, — melyek nem a keresztek és bék száma arányában, hanem a fölmenő chromatikus hangsor ismertebb lépcsőire építve vannak csoportosítva, — az egyes számok következőleg oszlanak fel: *C-dur* = 15, *C-moll* = 8, *D-dur* = 13, *D-moll* = 10, *Esz-dur* = 16, *E-dur* = 3, *E-moll* = 16, *F-dur* = 22, *F-moll* = 7, *Fisz-moll* = 3, *G-dur* = 24, *G-moll* = 16, *Asz-dur* = 11, *A-dur* = 14, *A-moll* = 11, *B-dur* = 12, *H-dur* = 2, *H-moll* = 8. Összesen = 225, melyek pedállal, vagy a nélkül is játszhatók.

Csak egyet óhajtottam volna még Szügyi úr művében látni, t. i. az előjátékok jellegéhez illő *főbb változatok* tüzetesebb megnevezését. Igyekszik ugyan szerző e tekintetben is nyújtani valamit, midőn minden szám fölé oda írja a *hangerejére* vonatkozó *pp*, *p*, *mf*, *f*, *ff* ismert betűk valamelyikét; sőt e betűkhöz egy általános jellegű magyarázatot is csatol (pl: *pp* = egy, vagy két gyenge 8 lábas változat; *p* = két, vagy három gyenge 8 lábas változat stb.); de mindezekkel a tulajdonképeni *hangszín* (melytől sokszor az egész zenemű értéke függ) még nincs szorosabban megjelölve; mi pedig már csak az orgonázó ízlésének nemesítésére is jótékony hatással lett volna.

Mind a mellett is Szügyi úr műve méltó a dícséretre és pártolásra. Vajha orgonistáink kilépve eddigi közönyükből, buzgóbban karolnák fel az enemű műveket, melyek által úgy magoknak, mint gyülekezetüknek lelki-gyönyörűségére s buzgalmára munkálhatnának.

A külsőleg is csinosan s ízléssel kiállított füzetet szívesen ajánlom lelkészeink s ezek útján kántoraink figyelmébe!

Farkas Lajos.

Ösztöndíjak a sárospataki főiskolában.

A sárospataki főiskolánál a jövő 189¹/₉₂-ik iskolai évben a következő ösztöndíjakért lehet folyamodni:

1. *Ukelyerityi*-alapítvány. Tőke=416 frt 40 kr, kamat=16 frt 45 kr. Két ifjúnak adható, a rokonoknak elsőbbségük van.

2. *Klobusiszky*-alapítvány. Felvehető 12 ifjú, kik évenként 12 frt 60 krt kapnak. A rokonoknak elsőbbségük van.

3. A *Józsa-Szentimrey*-alapítvány. Tőke=700 frt, kamat=28 frt. Két ifjúnak adható, a rokonoknak elsőbbségük van.

4. A *Nagyváti*-alapítvány. Tőke=840 frt, kamat=33 frt 60 kr. Ez alapítványt csak rokonok élvezhetik.

5. *Jármy*-alapítvány. Tőke=500 frt, kamat=20 frt. Két jóigyekezetű, szabolcsmegyei születésű pap vagy rektor árva gyermekeinek adható.

6. *Császár*-alapítvány. Tőke=2940 frt, kamat=117 frt. 60 kr. A kamatok az alapítóval rokon Császár néven lévő két fiút illetik, ha ezek nincsenek az iskolában, más két idegent.

7. *Láczai Szabó József*-alapítvány. Tőke=200 frt, kamat=8 frt 40 kr. Az alapító unokáit illetik a kamatok; ha ilyenek nem lesznek, az erkölcsi tudományok legszorgalmasabb tanulója kapja a kamatokat.

8. *Láczai Szabó Dániel*-alapítvány. Tőke=400 frt, kamat=16 frt 80 kr. Rokonnak, vagy más jó tanulóknak adható.

9. *Nyíri*-alapítvány. Tőke=140 frt, kamat=5 frt 60 kr. Egy rokonnak vagy idegennek adható.

10. *Lenkey*-alapítvány. Tőke=84 frt, kamat=3 frt 36 kr. A Lenkey familiából való, vagy gömörvármegyei jó tanuló kaphatja.

11. *Gyulai*-alapítvány. Ez alapítvány kamataiból 42 frtban részesülhetnek a Gyulai néven rokonok, ha ilyenek nincsenek, a néhai prof. Kézi Mózes, Kozma Pál és Képes Sámuel rokonai.

12. *Csobai Nagy András*-alapítvány. Tőke=4200 frt, kamat=168 frt. Ez alapítvány kamatainak $\frac{1}{10}$ része a tőke gyarapítására fordítatik, a többi része pedig az alapító testvéreitől származó unokák nevelésére adatik.

13. *Korláth*-alapítvány. Tőke=100 frt, kamat=4 frt. A gimnáziumi Önképző-körben a legjobb poetáé.

14. *Tóth-Pápai*-alapítvány. Tőke=210 frt, kamat=8 frt 40 kr. Első sorban rokonnak, aztán idegennek is adható.

15. *Ragályi*-alapítvány. Tőke=1553 frt, kamat=62 frt 12 kr. Négy ifjúnak adható.

16. *Halász-Balogh*-alapítvány. Tőke=210 frt, kamat=8 frt 40 kr. Ez alapítvány kamatai a Pap Zsigmond, József és László tógátus gyermekeit, azután Mezővárírból a kollégiumban lévő tógátust, végül a beregi tractusban lévő városok és helységekbeli való tógátust illetik. A kinevezés-joga a beregi tractus szeniorát illeti.

17. *Horváth Mária*-alapítvány. Ez alapítványból 200—200 forint ösztöndíj adatik az alapítóval fiágon lévő rokon ifjúnak, vagy egyenként 100—100 forint négy nőágon rokon ifjúnak s ha sem egyik, sem másik ágon rokonok nincsenek, Ung- és Szabolcsmegyei jó tanuló 8 ifjúnak egyenként 50—50 frt adatik.

18. *Rácz Ádám*-alapítvány. Tőke=400 frt, kamat=16 frt. A kamatok 3 évre egy negyedik osztálybeli ifjúnak adatnak.

19. *Csicseri-Mokcsai*-alapítvány. Ez alapítványból a Mokcsai családból való és a Csicseri Zsigmond leány testvéreitől származó két tanulóknak, egyenként 42 frt adatik.

20. *Cseke Dánielné*-alapítvány. Tőke=100 frt, kamat=4 frt. Ez alapítvány a beregmegyei származású akadémiai hallgatók javára tétetett.

21. *Balla Athanáziosz*-alapítvány. Ez alapítványból egy görög-keleti ifjú 40 frtot kaphat.

22. *Puki*-alapítvány. Tőke=420 frt, kamat=16 frt 80 kr. A kamatok jó tanulók között osztandók ki.

23. *Hutka*-alapítvány. Tőke=2100 frt, kamat=84 frt. A kamatok az örökhagyó szegény sorsú rokonait, a Somossy professor és a Gönczy Andrástól egyenes leszármazásban lévő rokonokat illetik, ha ilyenek nincsenek, akkor a Bártfai Szabó és Gönczy családból származó ifjak a jogosítottak.

24. *Roboz*-alapítvány. Tőke=400 frt, kamat=16 frt. A kamatok a szentmártoni tractus által kinevezendő túl

a dunai, a sárospataki kollégiumban tanuló ifjúnak adatnak.

25. *Radnóti*-alapítvány. Tőke=2100 frt, kamat=84 frt. A kamatok Nagy Ferenc professor és Steller János maradékainak vagy más jó tanuló árva gyermeknek adatnak.

26. *Gulácsi*-alapítványból, két ungmegyeibeli kitűnő tanulóknak 50—50 frt adatik.

27. *Meskö*-alapítvány. Tőke=10,000 frt, kamat=300 frt. Ez alapítványra 3 jeles ifjú vehető fel; két főiskolai s egy képezdei ifjú, kik egyenként 100—100 frtot kapnak.

28. *Csoma Erzsébet*-alapítvány. Tőke=400 frt, kamat=16 frt. A kamatok a Józsa-Szentimrey familiából valókat illetik.

Felhivatlak azért mindazok, kik ez ösztöndíjakat elnyerni óhajtják, hogy a rokonságot igazoló hitelesített családi leszármazási táblázattal s a jó tanulást igazoló bizonyítványokkal felszerelt s a *Nagytisztelatu és tekintetes Igazgató-tanáreshoz* intézett kérvényüket folyó év augusztus hó 31-ig a főiskola *Közigazgatójához* adják be; megjegyeztetvén, hogy a kellőleg fel nem szerelt, vagy a megjelölt időn túl érkező folyamodványok figyelembe vétetni nem fognak.

Szinyei Gerzson,
közigazgató.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Felhívás a t. olvasókhoz.* A félév végefelé közeledvén, bizodalommal kérjük mindazokat, a kik hátralekban vannak, tartozásaik szíves kiegyenlítésére, egyúttal pedig előfizetéseik vagy legalább megrendeléseik megújítására. Lapunkat — a csaknem állandóvá lett mellékletek miatt — áldozattal kell fenntartanunk. Ez az áldozat nem volna terhes, ha a t. olvasó közönség részéről megfelelő viszonzást volna módunkban tapasztalni, a mi azonban — fájdalom — még eddig alig-alig mutatkozik. A zsinat közeledése s majdan a zsinat folyása, bizonyosan rendkívüli mértékben fogja igénybe venni lapunk hasábjait s újabb áldozatokat is követel tőlünk; minde mellett — ha előfizetőink pontosabbakká válnak s barátaink esetleg újabb előfizetőket is toborzanak — erősen hisszük, hogy árfelemelés nélkül is ki fogjuk szolgálhatni közönségünket. A hátralekók és újabb előfizetési pénzek *Pásztor Sámuel*, gimnáziumi tanárhoz, mint *Irodalmi Körünk* pénztárnokához, legegyszerűbben posta-utalványon küldendők.

Előfizetési összeg egy félévre 2 frt 50 kr.

egy negyedévre 1 frt 25 kr.

Sárospatak, 1891. június 18.

A Sárospataki Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala.

— *Irodalmi Körünk* 1890—91-iki évi utolsó közgyűlését június hó 30-án tartá meg. E gyűlés is csak folytatása annak a tevékenységnek, melyet körünk a tankönyvírás terén régi idő óta kifejt. Nevezetesebb tárgyai a gyűlésnek: Elnök azon jelentése, hogy Körünk az országos tanáregylet kiállításán 61 darab tankönyvével részt vesz; hogy az *ABC*, népiskolai *Magyar Olvasókönyv* első kötete és a gimnáziumi *Ásványtan* nyomtatása folyamatban van, a *Bibliai Vallástan* pedig kikerült a sajtó alól; nyomtatásra vár a népiskolai *Földrajz*. A népiskolai *Tanterv*, megbízás útján, elkészült s bírálatra fog

kiadatni. Dezső Lajos tagtárs vállalkozott megírására s szeretjük hinni, hogy a beadott mű meg fogja ütni a mértéket s elkészül valahára ez a munka is, melyet oly régóta várunk. Beérkeztek az Árvai-féle népiskolai *Magyar Nyelvtan* átdolgozott kéziratának bírálati is, melyekből örömmel győződött meg a kör, hogy a mű haladást jelez az Árvai-féle nyelvtanhoz képest. Két bíráló egyezően ajánlja a művet elfogadásra, ha a szerző a bírálatokban jelzett némi hibákat kijavítja; egy bíráló azonban jelen alakjában nem tartja a munkát kiadhatónak. Közgyűlés az alapszabályok szerint úgy határozott, hogy a művet miután két bíráló a kinyomatásra ajánlja, elfogadja, utasítja azonban a szerzőt, hogy a bírálatokat figyelembe véve, könyvét javítsa ki, a határozók helyett a kiegészítők tanát tartsa meg s az Olvasókönyvre való hivatkozásokat hagyja el s művét javított alakjában újra adja be. A mű átnézésére dr. Kovács Gábor miskolci tanárt kéri fel, ki annak egyik bírálója volt. A bírálóknak, dr. Götz József, dr. Kovács Gábor és Dezső Lajos tagoknak, a Kör az egy-egy arany tisztelet-díjat, szíves köszönete mellett, utalványozza. Végül még egy fontos tárgya volt közgyűlésünknek. A nmélt. közokt. minisztérium Buza János tagtárs *Növénytanának* második kiadását nem engedélyezte állami használatra, mert a közoktatási tanács egyetlen bírálója a műről úgy vélekedik, hogy az „elmaradottsága, tárgyi és műnyelvi hibái miatt” nem üti meg a mértéket. Közgyűlést kellemtelenül érintette ez ügy, mert az első kiadás bírálati elismerőleg szól e műről s akkor az általánosan engedélyezett könyvek közé tartozott s most, második s javított kiadásában, egy másik bírálat szerint, már elmaradottságot mutat. Ez egymásnak oly ellenmondó két bírálat után nem maradt más teendője Irodalmi Körünknek, mint felírni a nmélt. miniszter úrhoz, megkérve őt, hogy a művet bíráltassa felül s akkor hozza meg e mű felett engedélyező, vagy eltiltó határozatát. i+r.

— **Az évzáró-vizsgálatok a sárospataki állami tanítóképzőben.** Lapunk június 14-iki számában közölt sorozat szerint folytak le. Az évzáró-ünnepély június 20. délután 4 órakor kezdődött az intézet igazgatójának szép megnyitó-beszédjével. A program egyik száma Kazinczy Ferenc irodalomtörténetünk kiváló alakjának volt szentelve. Dezső Lajos igazgató élénk éljenzéssel fogadott hatásos beszéddel Kazinczyt a munkásságban követendő példányképpül állította az ifjúság elé. Ezután osztattak ki a pályadíjak és jutalmak. A Magyar Tud. Akadémia által az állami tanítóképző növendékei számára kitűzött 5 db. cs. és k. arany Kazinczy-díjat *Csollák Emil* végzett növendék kapta. Jutalmakat nyertek még: *Jakab Antal* végzett növendék 15 frtot pályaművéért; *Szekeres János* III. é., *Békly Dezső* II. é., *Bán Lajos* II. é. és *Tóth Kálmán* II. é. növendékek 5—5 frtot szavalatokért; *Bán Lajos* II. é. növendék özv. Buhwaldné, szül. Melczér Stefánia úrnő kegyes adományát, 10 forintot az egész évben tanúsított jómagaviseletért. A műsor többi számát ének-, zene- és szavlati darabok képezték, melyek előadásában az intézet növendékei mutatták be ügyességöket. Az ünnepélyen városunk színe-java képviselve volt úgy, hogy az intézet zeneterme a zsúfolásig megtelt. A művelt közönségnek a tanítóképzés iránt tanúsított ezen jóakarati érdeklődése köszönetet, elismerést érdemel. A tanítóképesítő-vizsgálat június 22-én s az ezt követő napokon tartatott meg. 13 jelentkező közül 2 az írásbeli vizsgálaton visszavetettvén, 11-en bocsáttak szóbeli vizsgálatra, melyet 4 jeles, 3 jó és 4 elégséges eredménnyel tett le. H—a.

— **Az eperjesi collégium köréből.** Herfurth József gimnáziumi történeti tanszékére a pártfogóság június 28. tartott évzáró gyűlésén 4 jelölt közül 36 szavazattal 6

ellenében *Szigeti Lajos* új malomsoki sedéd-lelkész és tanár-jelöltet választotta meg. Ezen a gyűlésen *Schmidt Gyula*, collégiumi felügyelő fájdalmas hangon búcsúzott el a pártfogóság nevében *Dr. Bartha Béla* távozó jogtanártól, méltányolta annak a protestáns és jogi irodalom s tanügy s a társadalmi élet körül szerzett és általánosan elismert érdemeit, melyre aztán Bartha választott meghattottan. A Barthától való búcsúzás nehezen esik a főiskolának és Eperjesnek egyaránt. Helyére a collégiumi jegyzőségre egyhangúlag *Dr. Szlávik Mátyás* választott. *Jogi tanszékére* a melylyel a *Nemzetgazdaságtan*, *Statisztika*, *Váltó- és kereskedelmi jog* tanítása 1000 frt fizetés, 14 óra után járó tandíj, vizsgadíj és 2 öl tűzifa van egybekötve, augusztus 1-ig terjedő határidővel *pályázatot* hirdetett a gyűlés. Nehéz lesz a helyét betölteni. Sz.

— **Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság** folyó hó 2-dikán, Budapesten, a reformátusok Lónyay-utcai főgimnáziumának nagy tanácsstermében gyűlt össze és kezdte meg tanácskozásait. Jelen voltak: az *erdélyi* egyházkerületből: Gáspár János tanfelügyelő, Dósa Dénes, Nagy Lajos és Parádi Kálmán gimnáziumi tanárok; *Tiszántúlról*: Id. Kiss Áron esperes, Tóth Sámuel theol., Joó István képezdei. Dóczi Imre gimnáziumi tanárok és Farkas Antal a szatmári gimnázium gondnoka; *Tiszáninnenről* Dókus Ernő országgyűlési képviselő, Kérészy István, Molnár Lajos gimnáziumi és Radácsi György theol. tanárok; *Dunántúlról*: Kiss Gábor pápai, Antal Gábor ácsi lelkészek és Gergely Károly nyugalmazott kuriai bíró; *Dunáninnenről*: Szász Károly püspök és ifj. Kiss Áron tanítóképezdei tanár. A gyűlés d. e. 10 órakor nyílt meg. Elnök Szász Károly, jegyző Tóth Sámuel. Utóbbi rövid visszapillantást vetve a bizottság multjára, egyúttal körvonalozza a jelenlegi teendőket, a melyek között első a szervezkedés. A bizottság kérésére elnök és jegyző a délelőtti gyűlésen ideiglenes minőségben szerepelnek. A konventtől a bizottsághoz utalt teendők sorrendje felokvastatván, a tárgysorozat megállapított. Úgy a népiskolai, mint a gimnáziumi vallástankönyvek nézve kimondta a bizottság, hogy azoknak sem felülbírálatára, sem felülbírálati bizottságba nem kíván beavatkozni; ezt a jogot tovább is a kerületek számára véli fentartandónak. E mellett is a *Rákosi György* „Biblia-ismertetés” című I—II. gimnázium osztály részére írt kézirati művet elfogadta bírálatra s ennek megejtésére Radácsi Györgyöt és Joó Istvánt kérte fel. A tanárképzés ügyét rendkívül fontosnak ismerte el a bizottság a prot. egyházra és tanügyre nézve, s felkéri a konventet, hogy e tekintetben a szükséges mozgalmat indítsa meg a kerületeken, hogy az anyagi alapról s az egész képezde előállítási tervéről stb. gondoskodják s e kérdést a zsinatnak is tárgyává tegye. A képezde felállításáig az egyes kerületek a kolozsvári és budapesti egyetemeken segíyezhetnek a magok számára kiszemelt ifjakat s ilyen módon kötelezhetnek le azokat a prot. egyház számára, annak hű szolgálatára. A délutáni gyűlésen (5—8-ig) elnökké egyhangúlag *Szász Károly*, jegyzővé *Tóth Sámuel* választott meg, kik nem minden vonatkozásban élkül s inkább csak a bizottság célszerűbb szervezkedéseig, a rájuk ruházott tisztet vinni megígérték. Majd a gimnáziumi tantervre az egyes tanári karok által beterjesztett javaslatok olvastattak fel s élénk eszmecsere után kimondatott, hogy a mostani viszonyok között a tantervmódosításának kérdése se nem sürgős, se nem időszzerű, s hogy a begyűlt anyag felhasználására, az egész tanterven szükségesnek mutatózó módosítására s a szintén kívánatosnak jelzett módszeres utasítások megkészítésére kiváló szakferfiak fognak felkérteni. A német nyelvre nézve kimondatott, hogy annak tanításánál főszóly a gyakorlásra fektetendő, s hogy az az érettségi vizsgánál még

mint írásbeli tárgy sem szükséges, s az érettség fokának meghatározására egyáltalán nem alkalmas. Másodnap teendőül főképen a görög nyelv kérdése és a *köznevelés és közoktatás szervezete* című munkát átnézése lett kitéve.

— **Az újtestamentom német nyelvű diszkiadása** képezi most a berlini nemzetközi műtárlaton a méltó figyelem tárgyát. A XV. század pompás kézíratainak stílusában van nyomva, korhű és izléses minium képekkel és iniciálékkal, keretekkel s bár természetesen élénk színezetű, de a stílus nemessége és a keresztülvitel finomsága mégis megtartja azt a komolyságot, melyet a bibliának még külső formájában is adni kell. Nekünk is van egy diszkiadású bibliánk, a Méhner kiadásában, de az nincs itt a tárlaton. Mi, vallásosságon felül emelkedett magyarok, tán szégyellünk ilyenről előállni?! Különben magyar díszmű egyáltalában nem található itt. Jellemző, hogy míg a magyar ilyenmű biblia ára 60 frt, addig a német 25 márka (15 frt) mi — tekintve a kiállítás fényét. — csekély összeg.

— **A főiskolai lakszobákba felvettettek** az 1891^{1/2} iskolai évre: IX. sz. szoba. R. Papp Pál V. o. R. Papp Miklós IV. o. R. Papp Gedeon I. o. X. sz. szoba. Czövek Géza V. o. Czövek Sándor III. o. Czövek Béla progimnázium. XXI. sz. szoba. Sinka Endre VII. o. Bakos Elek IV. o. Bodnár Mihály IV. o. Eperjesi József IV. o. XXII. sz. szoba. Szabó Zoltán V. o. Szabó Béla II. o. Fazekas János II. o. Gubás János IV. o. XXIII. sz. szoba. Nagy László II. éves joghallgató. Nagy Ottó IV. o. Liszkai Béla IV. o. Liszkai Bertalan I. o. XXIV. sz. szoba. Szalontai György VIII. o. Nagy Gyula II. o. Korpa János III. o. Fodor Kálmán I. o. Boros Lajos I. o. XXV. sz. szoba. Tóth Dezső VII. o. Tóth Kálmán V. o. Nagy József IV. o. Melko István III. XXVI. sz. szoba. Szentmártoni Dániel II. éves theológus. Piskóti Ferenc III. o. Piskóti József progimnázium. Gazsó János III. o. XXVII. sz. szoba. Rácz Kálmán V. o. Hubai Miklós III. o. Kulcsár Kálmán III. o. Kulcsár Ferenc I. o. XXVIII. sz. szoba. Berzeviczi András IV. o. Berzeviczi József V. o. Dudás Béla V. o. Ez úttal a következőket kívánom még megjegyezni s azokra a főiskolai szobákba felvettek szülőinek (gyámjainak) figyelmét felhívni: 1-ször a szobák (számszerint tíz) mind kicsinosíttatnak, a bútorok kijavíttatnak s a fanyoszolyák vas ágyakkal kicseréltetnek. A vas ágyakba az iskolai előjáróság azokba illő szalmamatrácokat készített, a melyeknek az árát (körülbelül két forint) a bentlakók szeptemberben tartoznak kifizetni a tápintézeti felügyelőnél való jelentkezés alkalmával. A matrác természetesen az illető bentlakó tulajdona lesz. 2-ször. A legszigorúbb felügyelet lesz alkalmazva arra nézve, hogy a bentlakók a tápintézeti alapszabályok által előírt, s az évi jelentésben mindig közölt ruha- és fehérneműeket magokkal hozzák. Ki van mondvá ugyanis, hogy mindaddig a fent kijelölt szobákat el nem foglalhatják, míg a szobadíjnak (10 frt) s a matrác árának kifizetéséről szóló nyugtákat és az előírt ruhaneműeket a háznagynak be nem mutatják. Sárospatak július 3. 1891.

Szörös Mihály,
tápintézeti felügyelő.

Pályázat tanári állomásra.

A b.-somogyi ev. ref. egyházmegye *csurgói főgimnáziumában* egy class. philol. tanszék, melyhez a görög és latin nyelv tanítása egyaránt hozzá van kötve, megüresülván, betöltésére pályázat nyitattik.

Javadalma e tanszéknek: 850 frtnyi évi fizetés, 50 frt ötdéves pótlék, ez összeg négyszerese eléréséig s szabad lakás, vagy a helyett 300 frt lakbér.

Ha az intézet részére kérelmezett s részben már is folyosítva levő államsegély iránt megkötötték a szerződés: a törzsfizetés 1100, 50 frt ötdéves pótlék, a lakbér pedig 200 frt leend.

Pályázók, kik csak prot. vallásúak lehetnek, kérvényeiket, rövid életrajz kíséretében s korukat, állapotukat, végzett tanulmányaikat, képesíttségüket, erkölcsiségüket, eddigi szolgálatuk minőségét, védkötelezettségi viszonyukat s testi épségüket igazoló okmányaikkal felszerelten, alulirothoz küldjék. Beküldési határidő jövő július 20-ika.

A megválasztott, ki megválasztásával a tanári nyugdíjintézetnek is köteles és jogos tagjává lesz, állását a jövő tanév kezdetén szakjába vágó értekezéssel, melyet azonban a következő tanévre is, a mikor — feltéve, hogy első éve, mely próba év lesz, kellő sikert mutat fel — állandósíttatni fog, halaszthat, tartozik elfoglalni.

Csak oly pályázó, ki már is mint okleveles rendes tanár működik, várhatja, ha őt éri a választás, az azonnali állandósítást. Oly pályázó ellenben, kinek még tanári oklevele sincs, egy év múlva is, csak ha ezt addig megszerzi, számíthat arra; máskülönben, a legjobb esetben is, csak mint továbbra is ideiglenesen alkalmazott maradhat állásán azon kedvezmény határáig, melyet köznevelési és közoktatási szervezetünk 97-ik §-a engedélyez.

Csurgó (Somogy) jun. 15. 1891. *Verbai István,*

ev. ref. lelkész, a gimnázium
igazgató-tanácsának elnöke.

3—3.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pályázat ev. ref. orgonista-kántori állomásra.

A mezőtúri ev. reform. egyházban ezennel pályázat nyitattik a halálozás által üresedésbe jött *orgonista-kántori* állomásra. Javadalmazás: 1. Készpénz: 252 frt 50 kr. 2. Buza: 25 köböl, azaz 30.7450 hl. 3. Árpa: 25 köböl, azaz 30.7450 hl. 4. Tanyaföld: 14 kataszteri hold, utána járó legelő illetékekkel és egy tehénjárással. 5. Stola a super intendentialis rendelet szerint, cantusos temetéstől 5 frt. halottnál teljesített orgonázásért külön: 1 frt. 6. Lakhely,

A megválasztandó kántor az egyházi hivatalnokok természetbeli fizetésének készpénzre változtatása s ezen átváltoztatásnak az egyházi felsőbb hatóság által történt jóváhagyása után tartozik ezen átváltoztatott javadalmazást mostani terménybeli és földhaszon élvezeti fizetése helyett elfogad.

Kötelessége:

a) A saját költségén állandó segéd-kántor tartása, kit az ő meghallgatásával az egyháztanács választ.

b) Orgonázás és a templomi éneklés vezetése; a halottaknál a háznál, templomban és a temetőben a temetési szolgálat teljesítése a város területén, kivéve az újjárost.

c) Gimnáziumunkban az éneklés tanítása elméletileg és gyakorlatilag a konventi tanterv értelmében.

d) A templomba és halotthoz járó népiskolai növendékeknek az éneklésben gyakorlása, a tanítótestülettel megállapítandó módszer szerint.

A képességet igazoló, okmányokkal feszerelt kérvények bezárólag július 30-ik napjáig alulírt lelkész-elnökhöz küldendők. A választás f. é. augusztus hó 9-én fog megejteni, az okmányok elbírálása s a hely színén augusztus 2-án megtartandó próbaéneklés és orgonázás alapján.

Az állomás 1891. október 1-én foglalandó el.

Mezőtúr, 1891. június 26. *Lukács Dániel,*

lelkész-elnök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A protestáns autonómia veszedelme.» *Mocsáry Lajos.* — «Az országos középiskolai tanáregyesület jubilaris közgyűlése.» *Buza János.* — «Ének.» *Sziksai András.* — «Negyven éves tanítói jubileum.» *Borcsik János.* — «Egyházi törvénykezés.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

A protestáns autonómia veszedelme.

A zsinati munkálatokat előkészítő-bizottság teljes ülései által megállapított javaslatok, úgy hiszem, szét vannak küldve ez idő szerint az egyházkerületekhez, hogy ezek által tárgyalás és véleményezés végett az egyház-megyékhez továbbíttassanak. A bizottság azzal is megbízta jegyzőjét, nagytt. Tóth Sámuel urat, hogy minden javaslatához készítsen indokolást is, a szerint, a mint az egyes albizottságok, illetőleg ezeknek küldött-ségei indokolták azon javaslatokat, melyek a teljes bizottság által is elfogadtattak. A bizottság tagjai közül többen voltak azon helyzetben, hogy nem járultak a többség által elfogadott javaslatokhoz és élénken sajnálták, hogy nézeteikkel keresztül hatolni nem voltak képesek; voltak fontos kérdések, melyeknél egy szavazat döntött; indokolt lett volna, hogy a kisebbségben maradt nézetek különvélemény alakjában csatoltassanak a szétküldendő munkálatokhoz. E nézetben voltam magam is, de azt mondták, hogy hiszen még sok retor-tán fognak a javaslatok keresztül menni, mindenkinek lesz alkalma otthon, saját hatáskörében, de majd még magában a teljes bizottsági ülésben és a conventen is felszólalni; ne okozunk esetleg késedelmet, minden esetre pedig, a tárgyalási anyagnál még nagyobb felhalmozást a különvélemények elkészítése és csatolása által. Belenyugodtam, fentartván magamnak a senki által nem is kontrovertált szabadságot, hogy a szétküldött munkálatokkal szemben minden ténen s a még hátralevő tárgyalás minden stádiumánál állást foglal-hassak. Ezt kívánom tenni ez alkalommal a javaslatok-nak egy megmérhetlenül fontos részletére nézve.

Történtek már eddig is felszólalások a szatmári esperesség körlevelében, figyelmeztette az összes egy-ház-megyéket a nagyobb egyházak szavazatának többszörözésére, valamint arra, hogy a conventi tagok választása nem a presbitériumok, hanem az egyház-kerületi közgyűlések által történék; e lapokban nemrég megjegyzések is történtek az egyházi adózás tár-gyában készített javaslatra. Fontos kérdések mindmeg-annyian, de elenyésző csekélységek ahoz képest, a melyről szólni akarok, és az nem más, mint az elő-készítő-bizottságnak a *közigazgatási bíróságok* behozatá-lára vonatkozó javaslata.

Meglehet, hogy lesznek, a kik nagyot néznek ezen

állításomra. Hát hiszen ők figyelemre is alig méltatták ezt a tárgyat, valamint hogy nem foglalkozott vele a szatmári körlevél sem. Éppen az itt a veszedelem, hogy egy nagy horderejű újítás annyira elrejtőzik nem sze-met szűrő formaságok és részletek közé, hogy alig lehet észrevenni a benne rejlő veszedelmet, a mely pedig, nézetem szerint, oly nagy, hogy ha a zsinat el-fogadja a javaslatot, lassú méregként, de kimaradhat-lanul tönkre teszi annyi véres küzdelemmel szerzett, századok hű és szívós kitartásával és meleg ragaszko-dásával megtartott protestáns autonómiánkat.

De miben áll tehát a javasolt újítás? Úgy látszik, hogy szükséges közelebbről megismertetni.

Az előkészítő-bizottság azt hozza javaslatba, hogy az egyházi közigazgatási ügyeknek egy nagyon jelen-tékeny része jövőre ne az egyház-megyei és egyház-kerületi közgyűlések, hanem az egyház-megyei és egy-házkerületi consistoriumok által intéztessék el. Ebből áll az újítás lényege. A consistoriumok, melyek eddig csak bíróságok voltak s csak a fegyelmi ügyeket in-tézték el, jövőre egy más minőségben is fognának sze-repelni s e minőségekben ezt a nevet kapták: *közigaz-gatási bíróság*. A testület marad azon módon, mint ed-dig volt egybe alkotva, de azon különbséggel, hogy akkor, midőn új functioját végzi, *nem volna kettős elnök-sége*; elnöke lenne az egyház-megyén az esperes vagy segédgondnok, az egyházkerületben a püspök vagy fő-gondnok, a szerint, a melyik hivatalában idősebb. Az eljárás, melylyel az eddig gyűlésileg elintéztett ügyeket tárgyalná, bírói formák szerint történék; ezen eljárás 58 §-ban van részletezve.

Az egyházi közigazgatási bíróságok hatáskörébe tartoznának:

1. Lelkész, tanár, tanító, énekvezér, egyházközségi gondnok és presbiterek választása elleni panaszok; azokkal együtt a választói jogosultság felett az espe-res által hozott határozatot felülvizsgálni.

2. Ha az illetékes esperes, a megválasztott lelkész meghívására beleegyezését megtagadja.

3. Egyrésről az anyaegyház, másrésről a társ-, vagy leány-egyházak közt egyházi közigazgatás köré-ben felmerült vitás jogok és köteleességek fölötti hatá-rozás (egyh. törv. 13. §.).

4. Újonnan alakuló egyházközségnek más egyház-községgel közösen használt egyházi és iskolai vagyon

megosztásra vonatkozó követeléséből származó vitás ügyek (egyh. törv. 14. §.).

5. Egyrésről az egyház, másrésről a rendes, helyettes, vagy időközi lelkész, a segédlelkész, tanár, tanító vagy énekes között a díjlevelek magyarázatából s alkalmazásából, általában a hivatali fizetések kiszolgáltatása körében felmerülő vitás ügyek;

6. Természetben szolgáltatandó tartozások mértéke s minősége tárgyában a kötelezett egyház és a jogosított egyházi tisztviselők, vagy az egyház és az egyháztagok között keletkezett vitás ügyek.

7. Egyházi tisztviselők által hivatali javadalmazásul használt földbirtok gazdasági rendszerét, épületek és tartozékok használati módját, egyházi épületek fenntartási kötelezettségének ki által és mely módon való teljesítését tárgyzó vitás ügyek.

8. Lelkész, vagy lelkész özvegye s a lelkész utóda, valamint egyházi más hivatali előd és utód között előző, s a fizetés, a természetben való szolgáltatások s egyéb javadalmak megosztását tárgyzó vitás kérdések.

9. Egyházi és iskolai adó, közalapi és egyéb adótermészetű tartozások ellen beadott felebbezések, a mennyiben a kötelezett fél a presbitériumnak közigazgatási úton hozott határozatával meg nem elégszik.

10. Az egyházközségi gondnok s presbiterek felelősségének kimondása, vagy a felelősség alúli felmentés az egyh. törv. 28. §-nak 14. pontja, illetőleg a 100. §. értelmében.

11. Általában pedig oly felebbezett ügyek, melyekben a presbitérium saját hatáskörében, az egyházi tisztviselő, vagy egyes egyháztagoknak egyházi közigazgatáshoz tartozó konkrét ügyei fölött határozott, a mennyiben az illetőség külön törvények által az egyházi közigazgatási hatóságok (közgyűlések) részére *fenntartva nincs*.

Ebből áll a „reform“ vázlata. Mit jelentene ezen új institutio behozatala?

Jelentené először is egyházi gyűléseink, úgy az egyházmegyei, mint az egyházkerületi gyűlések hatáskörének és ezzel természetesen egész jelentőségének, de különösen az egyházmegyeinek nagyon jelentékeny megcsapolását. És ez itt a legfontosabb momentum. A mi önkormányzatunknak fészke a gyűlésezésben van, abban, hogy összes közigazgatási ügyeink széles alapon fekvő testületek által, nyilvános tárgyalás mellett, igazi alkotmányos szabad szellemben intéztetnek el. A mi önkormányzatunknak vezér-elve az, hogy minél több ember, minél közvetlenebbül vegyen részt az egyházi ügyek elintézésében. Ez az igazi önkormányzat. Egyházi életünknek és szerkezetünknek ezt a quintessenciáját tehát oly szentségnek kell tekintenünk, melyhez nyúlni nem szabad. Nem ily tömeges kifosztás, mint a milyen itt terveztetik, de bármi csekély korlátozása a gyűlések hatáskörének, abban az értelemben, melyben mi vesszük a szabadságot és szabadelvűséget, a leghatározottabban reactionárius lépés. A mi egész erőnk abban rejlik, hogy a mit teszünk, az úgy ismeretes, mint magának a felekezeti népnek akarata; abban rejlik, hogy a maga összeségében nyilatkozó és cselekvő néppel úgy, mint szűkebb testületekkel elbánni nem lehet. De ebben a gyűlésezési rendszerben van biztosítékunk arra nézve is, hogy bennünket saját embereink, megbízottaink és sáfáraink el nem árulnak, bőrünkre meg nem alkuszunk, bennünket ki nem szolgáltathatnak; a gyűléseken gyakoroljuk a leghatályosabb ellenőrzést. Ez a gyűlésezés képezi — úgyszólván — egyházi életünk poézisét. A „kálvinista búcsú“, mint gyűléseinket nevezik, még kedélyes oldaluknál fogva

is igen nagy jelentőséggel bírnak; a személyes érintkezés és barátkozás tartja fenn nagy részben az összetartozandóság meleg érzetét s ápolja azt a szellemet, melynek megmaradásunkat köszönhetjük. Szabad-e tehát gyűléseink hatáskörét és egész jelentőségét kifosztani, félratára leszállítani? A jelentőségnek leszállítása a hatáskörnek szűkebbre szorításával okvetlen bekövetkezik. Ott van eleven példaként az, a mi a vármegyei közgyűlésekkel történt. A mit nálunk terveznek, szakasztott ugyanaz, a mi a vármegyénél megvalósított. Ott behozták a közigazgatási bizottságot, a közgyűlésektől elvették a közigazgatás tárgyait úgy, hogy belőlük a gyűlés számára itt-ott maradt valami; és mi lett a következés? Az, hogy desolálva lettek a megyék termei, a közönség annyira elzúllott, hogy még most is, midőn az új közigazgatási törvény felől kellett nyilatkozni, 50—60 emberből álló frequentíák félóra alatt decretálták, hogy kész köteleességeknek tartják kimulni az élők sorából.

Jelentené továbbá, a közigazgatási bíróság behozatala, egyházi szervezetünk formáinak, működése megszokott módjának teljes össze-vissza zavarását. Hogy az könnyebben belátható legyen, fel kell itt említenem az előkészítő-bizottságnak egy más újítását is, melyet a fegyelmi eljárás körül behozni akar. Az egyházmegyei és egyházkerületi consistoriumok t. i., melyek mint közigazgatási bíróságok is fognak a javaslat szerint fungálni, megtartják eddigi hatáskörüket a fegyelmi ügyekben, úgy azonban, hogy akkor, midőn első fórumként ítélnék, egy *szűkebb fegyelmi tanácsot* alkotnak maguk köréből s teljes számban csak akkor ülnek össze, midőn fellebbezett ügyekben kell hozni ítéletet. A szűkebb fegyelmi tanács áll az egyházmegyén három tagból és a kettős elnökségből. Az egyházkerületen öt tagból és kettős elnökségből. Az a furcsaság is előfordul tehát, hogy ugyanazon testület, hol egyes, hol kettős elnökséggel működik. Elképzelheti most már mindenki magának, milyen viaszos helyzet fog ebből az egész új berendezésből előállani. Valahányszor összejövünk gyűlésre, akár a tractuson, akár a superintendencián, az elnökök és a tanácsbírák 4, mond négyféle minőségben lesznek hívatva fungálni. Fungálnak először mint a gyűlés tagjai, másodszor mint törvényszék (a fegyelmi ügyekben), harmadszor mint közigazgatási bíróság, negyedszer (az illetők t. i. kik évenként sorosak lesznek) mint szűkebb fegyelmi tanács. De ezen négyféle funcióhoz valószínűleg járulni fog még egy ötödik is. A sokféle testület közt okvetlen merülnek fel illetékességi kérdések is; ki döntsön ezekben? A „jogállam“ kívánalmainak megfelelően erre megint kellene alkotni egy testületet. A négyféle funcióhoz is mindenesetre kell legalább kétféle ész. Mikor a consistoriumok előveszik a közigazgatási ügyeket, akkor elő kell venniök a közigazgatási bíráskodásról szóló új codexet; mikor azután régi fegyelmi bíráskodásukat kell végezniök, akkor el kell nekik felejtetni azt az új codexet és elő kell venni az „egyházi törvénykezésről“ szóló másik codexet. S ezt az észgimnastikát gyorsan kell végezni, mert hiszen kevés ügy fordul elő úgy az egyik, mint a másik ágazatban, a „kifordítom-befordítom“ sokszor ugyanazon összeülés alatt előfordulhat. Komédiává, visszássá, nem komoly embereknek valóvá fog alakulni az ilyen functionálás. Eddig szépen rendben ment az egész; délig gyűlés, délután consistorium, de így össze-vissza rángatni az embert, ez bizony terhes is lesz és nevetséges is lesz.

Jelenti a javaslat továbbá azt, hogy viciálva lesz egyházi szervezetünknek egy sajátágos intézménye, a

mely, hogy mennyire fontos, majd akkor fog kitűnni, mikor tényleg meg lesz háborítva, t. i. a *kettős elnökség*. A közigazgatási bíróság, „a justice administrative” jogállami, modern állami intézmény s épen, mert ilyen, nem tűr meg afféle kálvinista együgyűséget, mint a kettős elnökség; ki hallott ilyenről akár Franciaországban, akár egyebütt? Gyakorlati következtetése azonban ennek a dolognak az lesz, hogy például br. Vay Miklós nem lehet a tiszáninneni egyházkerület főgondnoka s mint ilyen nem lehet a conventnek, zsinatnak stb. elnöke; Tisza Kálmán nem lehet a dunántúli kerület főgondnoka s a szalontai megye segédgondnoka. A helyettesítés sines megengedve — ez se illik be a jog és modern államszerű intézménybe — hanem ha ők akadályozva lesznek, elnököl a püspök és illetőleg az esperes. Úgy van contemplálva, hogy a közigazgatási bíróság, valamint a szűkebb fegyelmi tanácsnak össze kell ülniök időközben is, nemcsak a gyűlések alkalmával. Sem br. Vay Miklós sem Tisza Kálmán nem fog elmenni elnökölni egyes jelentéktelen kérdések miatt; tehát vagy az történik, hogy az ily esélyeket előre látva, ilyen szabású emberek nem vállalkoznak elnöki állásra, vagy az, hogy az elnökség de regula a mindig helyt álló egyházi főnök feladata marad, s akkor vicálva leend az egyházi és világi elemek közti paritásnak fontos elve.

Így megy az, midőn balgatag észszel elindulunk megbontani consolidált és kipróbált institutiókat és majmolni idegenszerű dolgokat, melyek talán jók lehetnek a maguk helyén, az ottani körülmények közt, de nálunk, egy történelmileg fejlődött sajátságos institutio keretébe be nem illeszthetők, mert minden igazi istitutióknak az a természete, hogy szerves lény gyanánt fejlődik s él saját fejlődési törvényei szerint.

Majmolni igenis. Mert a mennyire én ismerek embereket és viszonyokat, úgy látom, hogy ennek a közigazgatási bíróságnak genesise a majmolási vágyban keresendő. Vannak nekünk jogász szakembereink, a kik nem azért tanulmányozták a külföld jogi és közigazgatási intézményeit, hogy ebbeli tanulmányaik kárba menjenek; próbáljuk meg alkalmazásukat — így gondolkodnak azon a téren, mely kísérletezésül rendelkezésünkre áll. Ezekből jött a conceptio, az elfogadás pedig olyanoktól, a kikben egy jó adag aversis található minden iránt, a mi szabadság és önkormányzat, kik azonban a szabadelvű párt címet meg akarják tartani s azt hiszik, hogy ahoz jogcímnek elég az, ha a jogállam és modern állam jelszavait hangoztathatják. Az ilyenek szívesen elfogadnak mindent, mi az önkormányzat széles alapját összeszorítja, mi a nagyszámú gyűlekezettől elvonja és szűkebb testületek kezébe játsza át a közügyek kezelését. Részt vettem az előkészítőbizottsági tárgyalásokban, ismerem azon indokolást, melylyel a közigazgatási bíróság terve támogatott, azt hiszem ugyanezen indokolással fog most szétküldetni a tervezet; bátran állíthatom ennél fogva, hogy az új intézmény számbavehető, tárgyilagos okokkal motiválva nincs és behozatalát csakis egyrésről az említett majmolási vágynak, másrésről a saját körünkbe is beharapódzott szabadságellenes reactionarius hajlamnak fogjuk köszönhetni. Meggyőződhetik afelől bárki, ha az említett indokolást, mely részben az egyházalkotmány tervezeténél részint specifice a közigazgatási bíróságról szóló külön fejezetnél előadatik, elolvassa.

Az indokolás általános érvelése következőleg hangzik:

„Az egyházi közigazgatási bírósági intézmény szükségességének indító okául felhozhatjuk, hogy oly ese-

tekben, a midőn az egyházi közigazgatási hatóság intézkedésének helyessége és az egyes egyháztagnak vagy egyes egyháznak a közigazgatás körébe tartozó joga vitássá válik a közigazgatási hatóság igazgatási hivatásánál s hatóságánál fogva egyoldalú s *elfogult lehet*, s célszerűségi okok által vezettethetik, míg a bíróság e befolyásoktól függetlenül ítél, mely ítélkezésben tehát az egyes egyháztag, vagy egyes egyház a közigazgatási hatósággal szemben is védelmet talál, különösen azokban az esetekben, melyek az egyházi közhatalóság és az egyes tagok egymáshoz való viszonyából származnak a viták, midőn a hatósággal szemben áll az egyes, s a hatósági joggal az egyes által érvényesíteni kívánt jog ellentétben van, a mikor tehát a bírói ítélkezés alkalmasabb megnyugvást nyújtani. Az egyházi közigazgatás körében az által is van igazolva a közigazgatási bíróság, hogy a közgyűlések, melyek az egyházi közigazgatási hatóságot gyakorolják, az abban résztvevő tagok száma és alakulásának szabályai szerint, *tagjaikban folyton, gyűlésről-gyűlésre változók, tehát nem alkalmasok* arra, hogy vitás jogügyekben bírói funkciót gyakoroljanak, s hogy bizonyos állandó s maradandó jogi felfogást alapítsanak meg. A mi a közigazgatási bíróság intézménye mellett azonban a legdöntőbb érvet szolgáltatja, az a *történeti fejlődés*. Az egyházi közigazgatásban az úgynevezett peresügyekben eddig is az egyházmegei és egyházkerületi consistoriumok ítélkeztek, a mint erre Pap Gábor püspök és társai által benyújtott indítványban is hivatkozva van.”

Hát ez az egész afféle burocrata-jogászi chablonszerű okoskodás, a milyenre azt szokták mondani németül: aus der schule geschwatz. Ezen okoskodáson megérzik az a rivalitás, mely a burocratia rendszere mellett az igazságszolgáltatás és a közigazgatás közt rendszerint fenforog, az a jogászi presumptio, hogy jogvédelmet más, mint bírói úton találni egyáltalában nem lehet, az a különben nem alaptalan vélemény (a burocratia felől), hogy a hatóságok alsóbbak és felsőbbek, feltétlen solidaritásban állanak szemben az igazságkereső felekkel, egyik varjú nem ásta ki a másikat a szemét, a burocratia csálhatatlanságot és sérthetlenséget követel magának. De lehet-e azt állítani, hogy ezek a viszonyok nálunk is fenforognak? Fenn forog-e nálunk is az a veszély, hogy például az egyházkerület azért nem fogja respectálni azoknak jogait és érdekeit, kik az egyházközségben vagy a megyén sérelmet szenvedtek, mert mint hatóság solidarisanak érzi magát az egyházközségi vagy egyházmegei hatósággal? Van-e nálunk tehát ok attól tartani, hogy hatóságaink „egyoldalúan” és „elfogultsággal” intézkednek? Tapasztaltuk-e általában, hogy nálunk elégedetlenség uralkodnék hatóságaink eljárásával? En ilyenről nem tudok semmit. A vesztes félnek természetesen mindig zokon esik az ítélet, de azt a véleményt, hogy a mi hatóságaink ítéleteikben igazságtalanul és elfogultan szoktak eljárni, soha sem hallottam. Nincs és nem is lehet panasz az intézkedésre hivatott egyének qualificatioja tekintetében sem. Azok a közigazgatási ügyek nem oly bonyolodott természetűek, hogy velük a gyűlések tagjai kellőleg elbánni ne tudnának, az ily dolgokban a gyűlések látogatói szakemberek és azonkívül a mi önkormányzati intentionk lényegéhez tartozik a tekintély, melylyel a tanácskozások vezetésében bizonyos állású emberek bírnak, nálunk még megvan a kellő mértékben az, hogy vota non numerantur sed ponderantur.

Ép oly alaptalan azon érve az indokolásnak, hogy a gyűlések tagjai folyton változnak, minél fogva ná-

luk állandó jogi felfogás nem állapotodhatik meg. Ez az állandó „jogi felfogás” inkább hátrányossá válhatik a bírói felfogás megcsontosodását s az eljárásnak mechanicenságát, gyárvá válását eredményezheti; de hiszen az a „folyton változás” éppen nem felel meg a valóságnak; csak nagyobb időközökben s egyenként szoktak tanácskozási testületeink létszámában előfordulni változások, új emberek belépése csak felfrissíti, de ingataggá éppen nem teszi a consolidált jogi felfogást. A mi pedig végre a „történeti fejlődésből” merített „döntő” érvet illeti, hát engedelmet kérek, de a dunántúli kerület érdemes püspökének és társainak a múlt zsinaton tett indítványozása még nem történelem. A mi történelmi fejlődésünknek processusa a széles népies alapon nyugvó önkormányzat consolidációjához vezetett; az olyan fejlődés, a milyen itt contempláltak, nem volna egyéb, mint az úgynevezett „visszafejlődés.” Mennyiben áll, mennyiben nem áll az indokolásnak azon állítása, hogy az úgynevezett peres ügyekben eddig is a consistoriumok ítélkeztek; mi volt e tekintetben a szokás egyik-másik egyházkerületben, nem tudom. Lehet esetről-esetre a consistoriumhoz átteni egyes fellebbező ügyeket, ha a közgyűlések célszerűnek találják, de egészen más dolog törvény útján utasítani oda és pedig tömegesen annyi mindenféle ügyet és ez által hatáskörükből kifosztani, jelentéktelenségre kárthatni a gyűléseket, feldúlni önkormányzatunk igazi otthonát, aláásni legerősebb támaszát.

Erről van itt szó, s nem kisebb dologról. A mi önkormányzatunk ép úgy ostrom alatt áll, mint a vármegyei önkormányzat. A mienk még áll, az ellene intézett ostrom még nem haladt előre annyira, de meg van kezdve tagadhatlanul. Az ostromnak stadiumai itt és ott hasonlítanak egymáshoz, mint egyik tőjás a másikhoz. A vármegyére az 1869. évi, a bírói hatalom gyakorlatáról szóló törvény mérte az első nagy csapást, akkor vétetett el a vármegye törvénykezési hatósága, hatáskörének úgyszólván fele. Ennek teljesen megfelelő az, a mi velünk a múlt zsinaton történt az által, hogy a közoktatásra vonatkozó törvényeink királyi jóváhagyást nem nyertek; közoktatási önkormányzatunk azóta lépésről-lépésre kisebb körre szorult, innentova e tekintetben egész jogunk a fizetésből és veszélyességéből áll. A vármegyénél azután bekövetkezett — számos egyéb eltorzító és denaturáló intézkedéssel együtt — a közigazgatási bizottságok felállítása, mely a megyei gyűlések hatáskörének túlnyomó részét elvette. Ezzel tökéletesen analog az, a mit most nálunk a közigazgatási bírósággal akar végbevitetni a zsinati előkészítő-bizottság. A vármegyénél most állott már elő az utolsó stádium, a megsemmisülés; megelőző intézkedések hatása idáig érlelte meg a dolgot. Nálunk még nincs idáig érlelve, ehhez bizonyos idő kell, de a hasonló okok, a hasonló processus ép úgy meg fogják érlelni nálunk is.

Pedig nincs rá semmi ok, hogy mi utána cammogjunk annak a mozgalomnak, mely a politikai téren a közigazgatás új berendezésére nézve folyamatban van. Annak, hogy a politikai közigazgatásnak úgynevezett reformja munkába vétessék, ha nem is igaz oka, de ürügye igenis lehet a parlamenti kormányrendszer behozatala és sok más az újabb időben alkotott institútio, mely a korábban létezett viszonyokat nagy mértékben megváltoztatta. Nálunk azonban arra, hogy reform tárgyává tegyük ősi önkormányzati szervezetünket, nincs semmi ok és semmi ürügy. Egyáltalában nem tapasztaltuk, hogy institútiónk minősége, nevezetesen annak népies, szabadszelleme jellege akadályul szolgált volna abban, hogy rendet tartsunk, hogy normalis, rendes

mederben folyják egész egyházi életünk. Nincs tehát semmi szükség rá, hogy a behoandó új polgári intézményekhez és azok rendszeréhez alkalmazkodjunk. Am tegye az állam, ha szükségét látja; seperjen kiki a maga háza előtt. „Si duo faciunt idem, tamen non est idem.” Az állam most confiscálni akarja a vármegyei önkormányzati jogait; én nem tartom helyesnek az eljárást, de az állam mondhatja némi plausibilitással, hogy a mit elvesz a megyéktől, az a nemzetre nézve nem vesz kárba, mert a nemzeti kormánynak adatik át; gyengébbek lesznek a megyék, de erősebb lesz a magyar állam, kisebb lesz a polgári szabadság, de erősebbé válik a nemzeti szabadság. Ámde nekünk nincs kire áthárítani önkormányzati jogainkat; mi nem nyérünk semmi egyenértéket azáltal, hogy széles alapon nyugvó jogainkat szűkebb körökre ruházzuk át; mi nem mondhatjuk: kevesebb jogot fognak gyakorolni a protestáns emberek, de szilárdabb lesz a protestantismus állása. Protestáns fejedelem, protestáns minisztérium és országgyűlés mellett talán lehet nélkülözni a külön protestáns egyházi önkormányzatot, de oly országban, mint a mienk, a protestantizmus fenmaradásának praesidiuma egyedül a széles alapon nyugvó, erőteljes autonomia lehet; azért nem szabad megbolygatni annak alapköveit.

Nem zárhatom be e sorokat a nélkül, hogy rámutassak egyéb javaslataiból is, miesoda kohóból került ki a közigazgatási bíróságról szóló javaslat. Ugyanazon albizottság indítványozta azt is, hogy az egyházközségi gyűlésektől vétessék el azon jog, hogy az egyházak vagyoni kérdéseiben intézkedhessenek, ruháztassék ezen jog a consistoriumra. De már ezt megsokalták azok is, kik a plenumban a közigazgatási bíróságot elfogadták. Miután így a bizottsági javaslatból ez a „reform” kimaradt, vele együtt foglalkozni nem kívánok. Ellenben elfogadta a bizottság teljes ülése ugyanazon albizottságnak azon javaslatát, hogy a konventi tagok jövőre ne az egyházak szavazataival, hanem az egyházkerületi közgyűlések által választassanak. Tehát jogcsontítás, a jogok gyakorlásának szűkebb körökre szorítása az egész vonalon! Ugyanazon albizottság indítványozta azon a plenum által elfogadott ismeretes javaslatot is, hogy a nagyobb egyházak minden 2000 lélek után többszörözött szavazattal birjanak. Ez sem illik a mi önkormányzati szervezetünkbe, *nem vagyunk részvénytársulat*. A zsinattól várható eredmények tekintetéből, minden esetre aggályos, hogy ily nézeteket táplálnak azon férfiak, kiknek szavuk nagy súlylyal fog birni kétségtelenül a zsinaton is. A lelkészválasztási törvény módosítására nézve úgy látszik, lehet várni jó eredményt a zsinattól, e tárgynál érvényesülni fog valószínűleg a jelszó: több szabadság! De egyebekben nagyon lehet attól tartani, hogy azon szabadságellenes áramlat, mely az állami közigazgatás kérdésében uralkodik, sodorni fog, rombolni fog a mi egyházi életünk terén is. Tegyük meg a nemzetnek is azt a szolgálatot (nem lesz az első), hogy tartsuk meg egy bölcsőbb és lelkesebb nemzedék számára minta-intézmény gyanánt önkormányzatunkat. Nagy szolgálatot fognak tenni ez irányban az egyház-megyéik és egyházkerületek, ha a most elébök terjesztett bizottsági javaslatok felől ennek megfelelően nyilatkoznak; dönteni pedig természetesen az fog, miként fognak megejtetni a zsinatra való választások.

Moesáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos középiskolai tanáregyesület jubilaris közgyűlése.

Az országos középiskolai tanáregyesület folyó hó 5—7-ik napjain tartotta meg XXV évi közgyűlését, Budapesten. Az egyesület ez alkalommal ünnepelve fennállásának negyedszázados jubileumát, a közgyűlésre a szokottnál nagyobb számmal gyűltek össze a tagok. Junius 5-én, vasárnap 10 órakor az új városháza díszes nagy tanácstermében sereglettek össze az ország különböző részeiben működő tanférfiak, a kik között az ev. ref. intézetek tanárai is szép számmal voltak képviselve. Az ünnepély fényét mindenestre emelte az, hogy a közgyűlésen megjelent gr. Csáky közoktatási miniszter is, Berzeviczy államtitkár és dr. Klamarik miniszteri tanácsos kíséretében; továbbá a főváros képviselőiben: Ráth K. főpolgármester és Kamermayer polgármester, megjelenésükkel is óhajtván kimutatni, hogy igazi elismeréssel adóznak az egyesületnek, a hazai tanügy előbbvitelére körül 25 év alatt kifejtett munkásságáért.

Az országos középiskolai tanáregyesület, melynek jelenleg már 1192 tagja van, 1867. augusztus 20-án alakult meg. Története azonban, mint ezt *Szerelemhegyi* művéből* láthatjuk, 1861-ben kezdődik, midőn a nagy sötétség után a világosság első sugara felcsillant; mikor a magyar nemzet—hosszú elnyomása után—az első szabadabb lélekzetet vette. Az egyesülés eszméje *Soltész Alajos*, pesti kir. kath. gimnáziumi tanárban fogamzott meg, a ki a saját gimnáziumukban működő és segélyre szoruló tanárok és azok családjainak gyámolítása végett, egyesülésre hívta fel társait. *Riedl Szende* már messzebbre ható tervet készített, midőn abban fáradozott, hogy a budai és pesti tanárok anyae egyesületének vezetése alatt, a Soltész által kitűzött cél elérésére országszerte fiók-egyesületeket alakítsanak. Az egyesülés engedélyezéseért beadott kérvényét azonban az akkori helytartó, Pálffy Mór csak hosszas könyörgésre fogadta el. Az engedély 1862. január 30-án adatott meg s ennek folytán a pesti kir. főgimn. tanárai Rómer Flóris elnöklete alatt elkészítették az alapszabálytervezetet, melyet az összes magyarországi középiskolák és tanítóképző-intézetek tanárainak megküldtek. Az alakuló gyűlés 1862. augusztus 10-én tartott meg, hatósági biztos ellenőrzése mellett. Ekkor alakult meg a „Magyar tanférfiak társulata.”

A „Magyar tanférfiak társulata” alapszabályai, nagy hűzavona után, csak 1865-ben erősítették meg, mert az egyesülés alkalmával a tanférfiak nem számoltak a magas politikával, melyet az „országos” jelleg igen bántott. Érdekesen emlékezett meg erről dr. Szamosy János, midőn 1883-ban az egyesület történetét főbb vonásokban adta elő. Ő említi, hogy midőn az ideiglenes elnökség az alapszabályokat megerősítés végett felterjesztette, 6 hónap múlva kéz alatt tudtára adták, hogy a tervezett egyesületnek „valláskülönbség nélkül” való jellege nagyon bántja a felsőbb köröket s annak a jelzőnek a kihagyása sokat érne. Az elnökség és a választmány tagjai egyhangúan ellene mondtak ennek az ajánlatnak, s felterjesztésükre három hónapig újra semmi válasz nem érkezett. Végre az alapszabályokat véleményadás végett a Magyar Tud. Akadémiához küldötték le. Az Akadémia megértette az intenciót, s tekintve a nagy nyomást, a mely alatt akkor ő is nyögött, meg akarta kerülni a kérdést, s csupán

stilisztikai szempontból bírálta meg az alapszabálytervezetet. Fölterjesztését most már egy intimatummal küldték vissza, hogy ne csak stilisztikai, hanem elvi szempontból is adjon véleményt. Az Akadémia azt felelte, hogy „föltétlenül nem szükséges ugyan, hanem igen hasznos volna ő cs. kir. apostoli felsége Magyarországn ilyen egyet a tudomány támogatására. A nem várt felelet után egy hó múlva az egész tervezetet visszaküldték azzal a határozattal, hogy valláskülönbség nélkül való egyesület alakítását nem engedhetik meg. Ilyen körülmények között *Szamosinak* támadt egy mentő gondolata. Véletlenül kezébe került a bécsi Mittelschule egyesület alapszabálya. Azt ajánlotta tehát, hogy fordítsák le ezt, mert ha Bécsben megengednek egy ilyen egyesületet, valószínűleg megengednek ugyanolyan alapszabálylyal Budapesten is. És csakugyan ennek megerősítése 1865. decemberben megtörtént.

Ilyen küzdelmek után alakulhatott meg a „Budapesti Tanáregyesület,” mely 1866 óta, mint *Országos középiskolai Tanáregyesület* működik s melynek történetét olvasva, láthatjuk, hogy igyekezett hazai tanügyünk fejlesztésénél mindig tőle telhetőleg közreműködni, sokszor a miniszteri véleménnyel szemben erős ellenzéki állást foglalván el.

Ezeknek az érdekes adatoknak előrebocsátása után, megkísérlem a most tartott gyűlés lefolyását röviden vázolni s a felolvasások lényegét közölni. *Berecz Antal* elnök nyitotta meg a gyűlést, meleg szavakban emlékeztén meg az egyesület létrejöttéről, működéséről s annak a küzdelemben kifáradt s elhunyt jeleseiéről, a közgyűléssel együtt éltetvén a királyt, József főherceget, mint az egyesület védnökét, Csáky gróf minisztert és a fővárosi két polgármestert. Aztán *Hofer Károly* alelnök emlékeztet meg az egyesület négy elnökéről, dr. *Luttor Nándorról*, *Ney Ferencről*, dr. *Say Móricról* és *Berecz Antaltól*. Beszéde alatt lelepleztetett a három első sikerült arcképe is. Az elnök az ünnepély emelése céljából a választmánynak azt a javaslatát terjesztette elő, hogy *Ráth* és *Kamermayer* polgármesterek a főváros tanügye körül szerzett érdemeikért s mintegy 13 tanár, kik az egyesület érdekében 25 év alatt kiváló munkásságot fejtettek ki, tiszteletbeli tagokká választassanak. A közgyűlés az ajánlottakat, a kik között vannak Géresy K. debreceni és Vámosy M. budapesti ev. ref. tanárok, egyhangúlag megválasztotta.

A választás után következett az első felolvasás, melyet *Alexander Bernát* „Az országos középiskolai tanáregyesület története” címe alatt tartott. Röviden visszatekintve az országos középiskolai tanáregyesület történetére, érdekesen vázolta a modern magyar középiskola fejlődését, azt a kérdést vetvén fel, hogy minő helyet foglal el az egyesület a közoktatásügy szervezetében, milyen munkára képesít multja s mit tartogat számára a jövő. Mik azok a funktiók, melyek a történeti fejlődés természetes consequentiai gyanánt reá hárulnak? Csak a tanárok személyes érdekeinek képviselője-e, vagy főleg paedagogiai feladat jutott e számára, vagy a kettőt egyesítenie kell? Ma, midőn az állam a közoktatás terén is nemcsak mindjobban terjeszti az „államosítást,” az állam ingerentiáját, hanem mindent hivatalosít is, azaz burocratikus módon szervez s végeztet: van-e oly feladata a tanáregyesületnek, a melyért érdemes lelkesedni, a melyet nemcsak hasznos és célszerű voltánál fogva teszünk magunkévá, mint p. o. személyes érdekeink védelmét, hanem a mely felel bennünket, melyet más nem végezhet helyettünk. A felvetett kérdésekre vonatkozó nézetét a következőkben fejezte ki: „Hogy anyagi érdekeinket védelmezzük, szinte magától értetődik, mert ezeknek más organumuk úgy sincsen. Hogy a tanárság

* *Szerelemhegyi* „Az országos középiskolai tanáregyesület történetéhez.” Budapest, 1891.

szellemi színvonalának emelésén fáradozzunk, a módszer végtelen mezején folyton új hódításokra induljunk, tudományos fejlődésünket figyelemmel kísérjük s elősegítsük, a külföld munkáját szemmel tartjuk s belőle okulást merítsünk, a társas érintkezést, tömörülést, a baráti s kartársi viszonyt a magyar tanárok közt fentartsuk: mindezek tradícióinkhoz tartoznak, kötelességünké fejlődtek, melyeket önként vállaltunk, de annál szívesebben teljesítünk, mert tudjuk, hogy ezek hivatásunk szükséges követelése. De ki ne érezné, hogy mind e funkciók egy magasabb eszmének csak részleges kifejezései? Hogyan jelöljük ez eszmét? Nevezzük-e egyesületünket e nemesebb értelemben vett önképzés iskolájának? Semmi kifogásom nem volna e formula ellen, nem szégyelleném, ha a valóságnak megfelelne. De érzem, hogy nem felel meg. Nekünk nemcsak theoretikus feladataink vannak, habár ezek előkelő helyet foglalnak el teendőink sorában.

De nem láttuk-e, hogy tanügyi fejlődésünkben egy nagy hiány van, melynek pótlására még nem került a sor? A törvény, mondtuk, adja a keretet, a tanterv a tartalmat, de a szellemét, a lelket a tanárság önti beléje. Mi történt a tanári szellem emelése érdekében a lefolyt 25 évben? Sokat fáradoztak a tanárképzésen, ámbar még mindig nem tartják a célt elértnek; de a kész tanárral, ha az iskolába belépett, nem igen törődtek. Valami történt a tanár anyagi helyzetének javításán 1870-ben, azóta semmi. Pedig már közhelylyé lett, melyet minduntalan hangoztattak, habár ritkán követnek gyakorlati szabályként, hogy a középiskolai oktatásban a törvény biztos alapja, a tanterv, az utasítások, a rend s fegyelem, a fölszerelés: mindez nagyon fontos, de hasonlíthatatlanul fontosabb mindennél a tanítás szelleme, a tanár individualitása. Az előbbi mind paragrafus, ez azonban maga az élet. Az egy kezdetleges stadium volt, midőn folyton tanügyi politikával kellett foglalkoznunk, tanterveket kovácsolnunk, az építés alapját lerakni segítenünk. Ezek az idők elmúltak, s ha van még ilyen feladat, az is nem sokára véget fog érni. De akkor kezdődik a nagyobb munka, maga az építés, a magyar tanárság szellemének emelése, e szellem megbecsülése s istápolása. Mondjuk ki nyíltan, hogy e tekintetben eddig nem igen történt valami. A kész tanárral nem törődnek. Elismerés a legkritikább esetekben van számára, elő nem léphet, ő a bürocratikus egyenlőség áldozata, mely előtt se érdemben, se elismerésben különbség nincsen. Ennek csak egyik jelensége az, hogy a magyar tanár anyagi helyzetén nem segítettek, a mint egyáltalán az érdem el nem ismerését, minden kitüntetés mellőzését, állapotainak csak egyik symptomájának tartjuk. A baj mélyebben rejlik, ott, hogy a tanár munkáját az egész magyar társadalom nem becsüli meg eléggé. Innét van, hogy a kormány sem gondol e nagy testületnek, hogy úgy mondjam, moralis kormányzására, vezetésére, nem keres utakat s módokat a tanárság szellemét, becsvágyát emelni, ellenkezőleg érdemes vidéki tanárok mellőzésével, fővárosi állásokra való pályázatoknál, mély elkeseredést szított körükben. Csak a legújabb időkben mutatkozik e tekintetben is üdvös fordulat. A tanárság egy hadsereg; a ki e hadsereggel győzni akar, annak e testület pszichológiáját kell ismernie; az tartsa ébren e seregben a munkakedvet, a nemes becsvágyat, a kötelességérzetet; az őrizkedjék attól, hogy e seregben demoralizáló befolyásoknak engedjen tért, mert akkor a legjobb fegyver s a legkitűnőbb hadi terv sem ér sokat. Csodálatos-e, hogy az eddigi körülmények itt-ott vészes hatást gyakorolnak a tanárságra is, hogy a tanár sok esetben minden egyébnek érzi magát, csak nem nem tanárnak, hogy ő is csekélyli hivatását, melyet oly mechanikusan tölt be, mint a mily mechanikusan bánnak

ő vele? Nem mentem ezeket a kivételes eseteket, de sajnálom s nem csak a hibás egyént teszem a bajért felelőssé. S itt látom tanáregyesületünk legmagasabb hivatását, elévülhetetlen funkcióját. Legyen a tanári önértzet, a tanári öntudat, a tanári becsületérzés, a tanári büszkeség nevelője, oltalma, focusa. Teljesítse e legmagasabb feladat szempontjából mindazokat a teendőket, melyek vele kapcsolatosak, a tanári érdekek védelmét, a tanári műveltség emelését, a tanári szellem fejlesztését s eszményítését. Legyen a tanáregyesület, melyet huszonöt éves múltja e munkában kipróbált, a magyar tanári szellem legtisztább nyilvánulása, leghívebb őrzője, legbiztosabb támasza. Ha csak némileg megfelel e feladatának, utódaink áldani fogják emlékünket.

Alexander felolvasása után a *tanügyi kiállítást* tekintették meg a közgyűlés tagjai *gr. Csáky miniszterrel* együtt. A miniszter mintegy másfél órát töltött a kiállítás helyiségében s teljes megelégedését fejezte ki az elért eredmény felett. Különben a kiállítás olyan derék és tanulságos, hogy azt nemcsak a tanügy férfainak, hanem általában a tanügy iránt érdeklődő nagy közönségnek is méltó megtekinteni. Erről lapunknak egy másik számában külön is meg fogunk emlékezni.

Régi magyar szokás szerint lakoma zárta be az első napi tanácskozást, s az itt tartott dictiók közt a legérdekesebb mindenesetre a *Baksay István* rimaszombati tanáré volt, mert ő szavainak nagyobb nyomatékául 100 frtot ajánlott fel az egyesület céljaira, s példáján két vidéki tanár-szomszédja is felbuzdulván, 300 frttal gyarapodott néhány perc alatt az egyesület vagyona.

A közgyűlés második napján a *tanszerkiállítás bíráló bizottsága* választotta meg. A jury Baksay István elnökelete alatt a következő tagokból alakított meg; Buza János, Csáka György, Frankl István, Himpfner Béla, Pirchala Imre, Rombauer Emil, Székely Salamon és Téglás Gábor. A hivatalnokok jelentése után *dr. Kármán Mór* „A tanárképzésről” tartott előadást. Véleménye szerint a tanárok elméleti szakszerű képzésére az egyetem és annak philosophiai facultása van hivatva, mert a tanárjelöltnek a tudomány nagy feladataival kell megismerkedni és nem pusztán a középiskola részére kiszemelt és fölvetett részletekkel s azt a széleskörű műveltséget, a melyre első sorban a tanárnak van szüksége, csakis az egyetemen szerezhetheti meg. Szerinte csak egy korlátozott felfogású, csak egy szűkkeblű administratio láthat előnyt a külön tanárképzésben, hol pusztán a későbbi munkásság szükséglete irányadó a tanulmányok rendjére, szervezetére. Véleménye szerint is kell azonban az egyetemi tanárképzésen módosítani és javítani. Előadása végén a következő négy pontot ajánlotta elfogadásra. 1. A tanárképzés egyetemi feladat s a philosophiai karhoz tartozik. 2. E végből a philosophiai kart akként kell szervezni, hogy egyetemünkön a tanárvizsgálat követelményei szerint mindenki készülhessen; azonfelül minden tanulmányszakban a személyes készséget biztosító gyakorlatok is kapcsolandók az előadáshoz. 3. A gyakorlati év különösen a pedagogiai tapintat, a tanári technika elsajátítása szempontjából szervezendő. 4. Az ösztöndíjak és a bentlakás a tanári pálya tekintetéből fontosak és oldandók meg.

Kármán előadásához legelőször *Heinrich G.* szólott, kijelentvén, hogy tapasztalása szerint az egyetemről az utóbbi 20 év óta kikerült tanárok tudományos készültségűek, amit bizonyít az is, hogy a tudományos irodalomban is ezek viszik jelenleg a főszerepet. Mint miniszteri biztos is több ízben tapasztalta, hogy a középiskolák fejlődése rohamosan halad, noha a nyelvismeretben még sok kívánni való van. Szerinte egyik legsürgősebb teendő, hogy a tanárjelöltek nyomorán segítsenek, hogy ne kelljen

idejüket privát órák adásával tölteni. *Spitko* többek közt azt látná célszerűnek, ha a vidéken is szerveznének gyakorló iskolákat. *Frankl* szerint az egyetem mellett egy önálló intézetnek is kell lenni, melynek célja tanárokat képezni. *Király Pál* azt tartaná célszerűnek, ha az egyetem a középiskolák tanrendszerével szervi összekötetésbe hozatnék. A vita más nap tovább folyt. *Endrey* azt kívánja, hogy egy tanárjelölt se kaphasson addig oklevelet, míg legalább egy évi gyakorlatot nem tud felmutatni. *Szamosi* és *Hóman* határozottan visszautasítják azt a vádat, hogy újabb időben a tanári pályára nem kellő készségű középiskolai ifjak lépnek. *Fialovszky* azt kívánja, hogy nem magyar ajkú vidéken növekedett tanárjelölt csak is tiszta magyar középiskolában tölthesse próbáévet. Nehány felszólaló után *Kármán* mondta el az előadására tett megjegyzésekre viszonzását. Azt, hogy az egyetemről újabb időben több jeles ifjú tanár kerül ki, nem a rendszer helyességének, hanem egyesek kiváló buzgalmának kívánja tulajdonítani. A tanárképzést hiányosnak tartja már csak azért is, mert sok tanárjelölt nem lehet a képezde tagja s az egyetemi tanárok és a tanárképző-intézet tanárai mit sem gondolnak egymás előadásaival. Hiányosnak tartja a képzést azért is, mert a *vallástudományok ápolására* egyik egyetemünk sem gondolt a tanárjelöltek képzésénél. Több fontos ok felsorolása után a közgyűlés a *Kármán* által ajánlott pontozatokat elfogadta s azokat a miniszter elé terjesztetni határozta.

A választások hosszú ideig húzódván, az utolsó két előadásra olyan kevés idő jutott, hogy *Kardos Albert* „a felekezeti és községi tanárok anyagi helyzetéről” szóló értekezéséből csak részleteket olvashatott fel, de ezekből is kitűnt, hogy a felvetett kérdést nagy buzgalommal tanulmányozta s igyekezett az adatokat lehetőleg összegyűjteni, melyekből meggyőződhetett a közgyűlés, hogy az állami iskolák panaszkodó tanárai igen sokkal jobb helyzetben vannak, mint az autonóm felekezeti és községi. Ez utóbbiaknak még állásuk sincs biztosítva, mert megszűnhetik az intézet s ez esetben a tanárt világgá bocsátják. Ezeknél nemcsak a fizetés nem felel meg a végzett munkának, mert hiszen néhány 600 frtra is alig megy, hanem a legtöbb helyen nyugdíjról még csak szó sincs. Az állami tanárok fel vannak mentve a községi adófizetés és a közterhek egyrésze alól is, a vasúton olcsón utaznak, de a felekezeti és községi ilyen jótéteményt nem élveznek. Felolvasó, szerint e nagy bajon csakis az országgyűlés segíthet oly módon, hogy törvény által határozza meg a tanári fizetés minimumát és felállítja az országos nyugdíjat. Ennek kérelmezése, illetőleg sürgetése pedig az országos tanár-egyesület feladata. A tárgyhöz az idő rövidsége dacára is hozzá szóltak néhányan. Volt olyan is, a ki arra óhajtott felkérni a minisztert, hogy a felekezeti és községi iskolák tanárait pályázat alkalmával az ifjabb tanárok mellőzésével alkalmazza a megürült tanszékekre. Közgyűlés megütközéssel vette tudomásul a felekezeti és községi tanárok szomorú anyagi helyzetét s megbízta a választmányt, hogy ezen helyzet javítására mindent kövessen el. Hátra volt még *Suppan* előadása „A testi nevelésről,” de ezt már csak a közlőnyben fogjuk olvasni. Széchenyi születésének 100-dos évfordulóján iskolai ünnepélyeket kíván tartatni az egyesület.

Ennyi az, mit az országos Középiskolai Tanár-egyesület ez évi gyűléséről rövideden mondhatok. Ezekből is látszik, hogy a három napig tartó gyűlésen sok fontos ügy merült fel és tárgyalatott. A tanügyi kiállításnak, az egyetemi természettani intézetnek, a Riegler papírgyárának, a középiskolának és a technológiai muzeum-

nak megtekintésére pedig minden esetre bővítette az itt összesereglett tanárok ismeret-körét. Óhajtható volna, hogy protestáns tanintézeteink fentartói, illetőleg kormányzó-testületei módot nyujtanának arra, hogy tanáraik az ilyen gyűléseken megjelenhethetnének.

Buza János.

TÁRCZA.

Ének

(a 137. dicséret dallamára.)

Mért alkottál volna engem?
Ha nem azért, hogy dicsérjem
Nagyságodat, hogy csodáljam,
Jóságodat áldva áldjam:
Hogy egy íge legyen ajkam;
Csak nevedet magasztaljam.

Tudom, nem nyersz semmit azzal,
Gyarló ember, ha magasztal.
Oly nagy a te dicsőséged,
Hogy a lélek el-eltéved,
Elsötétül, ha vizsgálja,
Fényét a szem ki nem állja.

És én mégis csak áldalak,
Gyöngyözködve kiáltalak!
Neveddel a merre járok,
Betöltöm a nagy világot,
Mert az olyan édes nekem,
Ha jóságod emlegetem.

Tőled nyertem az életet,
Lelkem a te lehelleted;
Éltemre te viselsz gondot,
Eledelem a te gondod.
A mi szép van a világon,
Kegyelmedből tudom, látom.

Azt is látom, tudom, érzem:
Üdv lesz egykor osztályrészem.
Ez élet csak rövid álom,
Egykor mindazt feltalálom,
A mi vágy e földön éltet,
Megadja az örök élet.

Azért hogyné áldanálak?
Mikor lelkem csak te nálad,
Nálad talál segedelmet,
Reménységet és kegyelmet.
Azért rólad zeng az ének,
Ajkamon a mig csak élek.

Szikszai András.

KÖZÉLETÜNK.

Negyven éves tanítói jubileum.

A kesznyéteni ev. ref. egyházközség, s a harangodi ev. ref. tanítói értekezleti kör kegyeletes szép ünnepet ült július hó elsején. Majomi *Bartha János*, kesznyéteni ev. ref. néptanító, a népoktatás egy sokat fáradott mun-

kása iránt róvta le, kesznyéteni tanítói működésének 40-ik évfordulója alkalmából, a kegyelet, tisztelet, szeretet és hála adóját.

A népoktatás bajnokai, a nemzet ezen legérdemesebb, de — fájdalom! — nagyon csekélyen díjazott napszámosai közül, a testet és lelket öltő munkában, csak kevesen munkálkodhatának hosszú 40 éven át; a legtöbben jóval előbb leroskadnak, elhúllanak a küzdelem mezején. És ha akad is egy vagy kettő, ki mint Majomi Bartha János 40 évig munkálkodott: kinek jutna eszébe, hogy az egyszerű munkás fejére elismerése jeléül feltegye az érdem koszorúját? Kesznyéten e tekintetben nem sújthatja vád.

A jubileumi ünnepséget a harangodi ev. ref. tanítói értekezleti körnek a templomban tartott értekezlete előzte meg, melyen *Csikos István* harkányi tanító olvasta fel „Fegyelmzés az iskolában” című nagy érdeklődéssel hallgatott, szakképzettséggel kidolgozott értekezését. Minta tanítást tartottak: Majomi Bartha János kesznyéteni, Hubay Bertalan gesztelyi és Papp Endre kis-dobszai tanítók.

A házi ügyek elintézése után, Bodolay József helybeli lelkész úr, az értekezleti kör figyelmét felhívta azon 40 évre, mely a harangodi tanítói értekezleti kör egy veterán tagjának és az ő szeretett barátjának s hosszú éveken át munkatársának, Majomi Bartha Jánosnak életéből, a kesznyéteni ev. ref. egyházközségben, tanítói munkálkodásában lefolyt. „A gondviselés megadta neki — úgymond — azon örömet, hogy végigtekintvén ezen 40 éven — alig néhány öreg ember kivételével — elmondhatja: íme ez az egyházközség az én növendékem. Tegyük ezen 40-ik évet emlékeztetéssé az által, hogy szenteljünk e napon a szeretett és tisztelt tanító és kartárs tiszteletére örömnepet. Érzelmünk tovább kifejezésére legalkalmasabb az a hely, a hol működött, az iskola.”

A 40 éves tanítói jubileumi ünnepség színhelye tehát az iskola volt.

Könya Endre értekezleti egyházi elnök megnyitó beszéde s a harangodi ev. ref. tanítói énekkar üdvözlő dala után, Matusz Mihály értekezleti jegyző üdvözölte a kartársak nevében az ünnepeltet s diszes ezüst serleget nyújtott a tisztelet és elismerés jeléül.

Bartha könyvek között válaszolt. „Alig bírok szavakat találni, hogy érzelmeimnek kifejezést adjak. Ha végig nézek közöttetek kedves kartársim! nem látom itt azokat, kikkel pályámat elkezdtem, kifáradtak a munkában s elhullottak mellőlem, de itt vagytok ti szeretett kartársaim, ti öleljetek engem kebletekre.” És odaborult kartársai karjaiba.

Nem kevésbé megható jelenet volt a tanítványok üdvözlése. Fehér ruhába öltözötten, koszorút, virágot hozva jöttek az iskolás leánykák. „Kedves tanító bácsi! — szól a kis szónok, Bodolay Annuska — De jó, hogy az Isten szívet teremtett és belé érzelmet adott! Előjöttünk mi is a te tanítványaid, hogy érzelmeinknek ezen az ünnepnapon előtted kifejezést adjunk.” Beszéde végével koszorút és ezüst tintatartót adott át a nap emlékére. Ezután jöttek sorba az üdvözlők, a volt tanítványok. Előbb a leányok, azután az anyák, majd a nagyanyák. Egytől egyig mind tanítvány már. Mindenik mondott valami szépet, mindenik hozott valami kedves ajándékot a jó öreg tanító bácsinak. És ő neki mindenikhez volt egy-egy szíves, nyájas köszönő szava.

De nemcsak a kartársak és a hálás tanítványok jöttek el, hogy Bartha Jánosnak, a tanügy ezen sokat fáradozt munkásának tisztességet tegyenek: ott láttuk az ünnepelők között *Kopré Ferenc* alsózempléni esperes urat a lelkész kar élén, ott *Kócán Miklós* nagybírtokost, a harangodi tanítói értekezleti kör világi elnökét; *Matolay*

Béla járási főszolgabíró, *Matyasovszky* járásbíró, *Vitányi Bertalan* ügyvédet feleségeikkel és a vidéki intelligenciát teljes számban.

Az ünnepséget jóízű, magyaros ebéd követte, melyen a szellemes pohárköszöntők sorozatát az ünnepeltre mondott nyitotta meg; s táncmulatság fejezte be a feledhetlen kedves napot.

Majomi Bartha János tanítói működését az 1848-ik évben kezdette meg Tisza-Lúczon, mint a leányiskola tanítója, Lúczról 1851-ben vitetett Kesznyétenbe. És így az ő tanítói működésének ideje nem 40, hanem 43 évre terjed. Ezen hosszú idő alatt mindig maga tanított, a túlnépes iskolában segédet ma sem alkalmaz még. Iskolájának szellemi állása a legutóbbi időkig kitűnő volt. Az ő szellemének hatása meg is látszik Kesznyéten okos és értelmes népén. Majomi Bartha János erőteljes, vidám kedélyű, a hatvanas évekbe alig most belépett férfiú. Alig hinné az ember, ha erőteljes, férfias alakját látja, hogy ez az ember már 43 év óta lobogtatta a szellemi világosság fátylóját s hintett fényt maga körül. Pedig munkálkodott, tanított.

Adjon az Isten sok ilyen derék, kitűnő tanítót szerett magyar hazánknak, s ev. ref. anyaszentegyházunknak, mint Bartha János! Őt pedig, a kitartó hű munkást, azzal a kedves, nyájas lebilincselő modorával, azzal a mindenkit felűdíteni tudó víg kedélyével és munkabíró erejében tartsa meg az isteni gondviselés, hogy feltehessük fejére 50 éves jubileuma alkalmával is az elismerés koszorúját!

Boresik János,
ev. ref. néptanító.

Egyházi törvénykezés szervezete.*

Első rész.

1. Az egyházi bíróságokról és a fegyelmi büntetésekről.

334. §. Az egyházi bíráskodást gyakorolják:

- I. Az egyházközségi bíróság.
- II. Az egyházmegyei bíróság, illetve ennek fegyelmi tanácsa.
- III. Az egyházkerületi bíróság, illetve ennek fegyelmi tanácsa.
- IV. Az egyetemes konventi bíróság, mint
  - a) időközi konventi bíróság és
  - b) teljes konventi bíróság.

I. Egyházközségi bíróság.

335. §. Az egyházközségi bíráskodást az 1000 lelket nem számláló egyházközségekben maga a presbitérium gyakorolja. Az 1000 lelket túlhaladó egyházközségekben pedig a presbitérium törvényszerű magalakulása alkalmával, a maga kebeléből 5—10 tagból álló egyházközségi bíróságot választ.

336. §. Az ügyek, a melyekben ítél, a lelkészek, egyházközségi gondnokok, illetve főgondnokok, segédlelkész, tanító és énekvezér fegyelmi ügyeinek kivételével, az egyházközség hivatalnokai, presbiterek, egyháztagok és szolgák fegyelmi ügyei.

337. §. A fegyelmi vétség büntetése a vétség fokozatához képest:

- a) intés;
- b) feddés;
- c) pénzbírság a körülményekhez képest, mely azonban 10 frton túl nem terjedhet;
- d) hivataltól, szolgálatától vagy választói jogoktól való megfosztás. Ez esetben a világi hatóság segélye is igénybe vehető.

* A konventi bizottságok által átnézett törvényjavaslat. Ajánljuk t. olvasóink és munkatársaink szíves és munkás figyelmébe. Szerk.

338. §. A bíróság elnöke a lelkész, ha az egyház-községnek rendes jegyzője nincs, az előadói tisztet is teljesíti; ha pedig a presbitériumnak rendes jegyzője van, az előadással az bízandó meg.

339. §. Érvényes határozat, vagy ítélethozatalára, legalább 3 tagnak jelenléte szükséges, az elnököt is beleértve. A bíróság tagjainak páros száma esetén egy tag kisorsoltatván, a határozat vagy ítélet szótöbbséggel hozatik.

340. §. A bíróság eljárásáról jegyzőkönyvet vezet s határozatáról, a mennyiben a presbitériumtól külön áll, azt esetről-esetre értesíti.

II. Egyházmegyei bíróság.

341. §. Az egyházmegyei bíróság vagy teljes számban, vagy szűkebb fegyelmi tanács útján végzi bíraskodási teendőit.

342. §. Az egyházmegyei teljes számú bíróságot alkotják: az esperes és egyházmegyei gondnok, vagy akadályoztatásuk esetében helyetteseik, az egyházmegyei tanácsbírák és egyházmegyei jegyző. Elnök az esperes vagy egyházmegyei gondnok közül az, a melyik hivatalára nézve idősebb. Ha hivatalára nézve az idősebb elnök nem lehetne jelen, akkor a másik elnöktárs van jogosítva az elnöki tiszt teljesítésére, nem pedig az idősebbnek helyettese.

Ítélet vagy határozathozatalra az elnökkel együtt legalább 5 tag jelenléte s a tanácskozásban részvétele szükséges. A jegyző szavazati jogot nem gyakorolhat, kivéve, ha a bíróság tagja.

343. §. A bíróság rendszerint az egyházmegyei közgyűlés alkalmával ülésez, de halasztást nem szenvedhető esetekben más időben is összehívható. Törvényszéki ülésbe a bíróság létszámát alkotó minden tag meghívandó.

344. §. E minőségben a bíróság kettős teendőt végez:

a) másod fokon ítél az egyházközségi bíróságoktól felebbezett fegyelmi ügyekben.

b) Kebeléből megalkotja és kiküldi minden évre, a fegyelmi esetek fölmerüléséhez képest, időközben működő, szűkebb fegyelmi tanácsát és e fegyelmi tanácsa útján első fokúlag ítél az esperes és egyházmegyei gondnok kivételével, az összes egyházmegyei tisztviselők, rendes és segédlelkészek, az egyház, egyházmegye, vagy pártfogóság által fentartott tanintézetek tanítói, énekvezérek és az egyházközségi gondnokok, illetve főgondnokok által elkövetett fegyelmi vétségek felett.

345. §. Alakítandó az egyházmegyei bíróság időközi fegyelmi tanácsa a rendes elnöklet alatt három bíróból és akadályoztatás esetére behívandó három pótbíróból, a kik közül az ülésen az elnökkel együtt legalább három tagnak kell jelen lenni.

Az ítélet vagy határozat szavazattöbbséggel hozatik és független az egyházmegyei bíróságtól, a mennyiben felebbezés ellene közvetlenül az egyházkerületi bírósághoz történik.

346. §. Az egyházmegyei bíróság, illetőleg ennek fegyelmi tanácsa, a következő büntetéseket alkalmazza:

a) intést;

b) feddést;

c) pénzbírságot, mely azonban a rendes fizetést élvező egyházi hivatalnok évi fizetésének, a netaláni lakbért vagy szabad lakás értékét ide nem számítva, $\frac{1}{5}$ -ét meg nem haladhatja.

A pénzbírság az egyházmegyei bíróságtól vagy ennek fegyelmi tanácsától meghatározandó egyházi és iskolai célokra fordítandó.

d) Azon helyről hivataltól való elmozdítást;

e) fél vagy $\frac{1}{3}$ fizetés mellett nyugalomba helyezés;

f) hivataltól végleges megfosztást.

Az utóbbi d) és f) esetekben a világi hatóság segélye is igénybe vehető.

347. §. Az egyházmegyei bíróság, illetőleg ennek fegyelmi tanácsa eljárásáról jegyzőkönyvet vezet. A jegyzői tisztet az egyházmegyei jegyzők egyike teljesíti szavazatjog nélkül; ha azonban a jegyző az egyházmegyei bíróságnak tagja, akkor szavazattal bír.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Elismerő oklevél.** A „Sárospataki Irodalmi Kör“ az országos középiskolai tanáregyesület által rendezett s kitűnően sikerült tanszer-kiállításon a *legmagasabb elismerésben* részesült a tankönyv-irodalom terén kifejtett buzgó és hasznos munkálkodásaért. A kör a kiállításon 61 darab tankönyvvel vett részt.

— **A ki nem vár a zörgetésre.** Dr. Duka Tivadar így ír június 28-iki kelettel lapunk szerkesztőjének: „Szívem mélyéből éreztem én is a nehéz veszteséget, a melylyel boldogult Emődy Dániel és Kun Pál tanárok elhunytá által a gyászoló családi körök, a kollégium és annyi tisztelő barát és ismerős sújtva lett. Fájdalmas dolog elképzelni, hogy azokkal, a kik csak néhány hó előtt annyi lekötelező, előzékeny szívésséggel halmoztak el: az életben többé találkoznom nincs remény. Úgy értesülök, hogy emléket szándékoznak szentelni az elhunytak számára; engedje meg t. tanár úr, hogy az idezárt csekélységgel (5 frt) én is hozzájárulhassak a nemes célra szolgáló összeghez“ stb.

— **A Kárpát-egyesület** f. hó 4—6. napjain, S.-a.-Uj helyben tartotta gyűlését, s néhány tagja 5-én, Sárospatakra is kirándult *Siegmeth* alelnök vezetése alatt, s itt — a közigazgató által kalauzoltatva — a főiskolát, ennek kertjét, gyűjteményeit stb. s a Rákóczy-várat is tüzetesen megsejmeltek és — saját vallomásuk szerint — kedves emlékekkel távoztak el.

— **A zsinat előkészítő-bizottság munkálata** „Törvényjavaslat“ cím alatt megjelent 18 $\frac{1}{2}$ íven, egész ív alakban, melléje csatolt indokolással. Az egyházmegyek és kerületek szeptember végeig tartoznak azt letárgyalni s véleményeiket a zsinatelőkészítő-bizottság jegyzőjéhez, Tóth Sámuelhez beküldeni.

— **Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság** másodnapi gyűlése (július 3.) a jegyzőkönyv hitelesítésével kezdődött; ezután nyomban a *görög nyelv és az azt helyettesítő tantárgyak* kérdése vettetett fel s a *Köznevelés és Közoktatás szervezete* című munkálatnak e tárgyra vonatkozó pontja alapján hosszú, érdekes és tanulságos eszmecsere indult meg, a melyben a jelenvoltak csaknem kivétel nélkül részt vettek, maga az elnök is, mint egyén, mielőtt a véleményeket összegezte volna. Minden felszólaló elítélte a recompensationalis tervet s abban is meggyeztek, hogy a gimnázium gyökeres reformjának szívesen néznek elébe, de nem így a toldozgatási rendszernek vagy inkább a mutatkozó rendszertelenségnek. E mellett is az egy rész könnyen megadta magát a kényszerhelyzetnek s a művelt szülők gyermekeire való tekintetből s a kormány gondolata iránti tiszteletből s a netalán egyes iskoláinkra háruló veszteségek miatti aggodalomból nemcsak hogy helyeselte némely iskolák eljárását, a melyek t. i. a recompensationalis tanfolyamot már megnyitották, hanem az összes ev. ref. középiskolákat is kötelezni óhajtott a miniszteri tervezet bevitelére. Többszörös szavazás vetett véget a vitának s 10 tag 6 ellenében elfogadta

a zsinat előkészítő nagy bizottság megállapodását, de kissé határozottabb alakban! Kimondatott ugyanis, hogy a mely gimnáziumok a recompensationalis tanfolyamot már megkezdték, azok folytassák is azt; az olyan gimnáziumok pedig, a melyek még várakozó állásban voltak, maradjanak abban továbbra is, vagyis a görög nyelv és irodalmat az eddigi módon kötelezőleg tanítsák. Volt olyan indítvány is, a mely a görög nyelv és irodalom alúl magukat felmentett növendékeket a tanári és lelkeszi pályáról kizárni kívánta, de nem nyert többséget, noha mindenki érezte, hogy a recompensationalis tanfolyamra lépett ifjakra nézve az említett két pálya meg van nehezítve. Nagy érdeklődést keltett az *írásbeli dolgozatok kérdése* is. A ref. iskolák tanterve tulságos sok ilyenmű dolgozatot követel, kétannyit, mint az állami. Ennyit gondosan átnézni, kijavítani lehetetlenségnek bizonyult; miért is egyakarattal leszállítani javasolja a bizottság az írásbeli dolgozatok számát. A házi dolgozatokat túlnyomóan csak a magyar nyelv és irodalom körére kívánja szorítani, az idegen nyelvekből csupán iskolai dolgozatokat óhajt, de úgy, hogy aztán mindkét nemű dolgozatok komolyan kijavíttassanak; az utóbbiak lehetőleg azonnal, a gyermek, vagy ifjú jelenlétében, az előbbieket pedig otthon s a főbb hibákat mintegy csoportosítva adja tudtára a tanár a növendékeknek. Közmeggyőződése volt a bizottságnak, hogy a ki nem javított dolgozatoknak nincsen ész-fejlesztő hatásuk s alig érnek többet a semminél. A délutáni gyűlésen elsőben is az ének- és tornatanítás emelése, javítása felett cserélték ki gondolataikat a bizottság tagjai s a belrendtartásra vonatkozó apróbb javaslatokat fogadták el; majd tűzetesen foglalkoztak az évváró vizsga kérdésével. Ez utóbbi tárgynál kitűnt, hogy a legtöbb ev. ref. gimnáziumban a régi examen-ek divatoznak s nem valódi szigorú vizsgálatok. Egy-két tantárgyból kérdezik ki a növendékeket, „pro forma” s a vizsgálatnak az osztályzatra nincs befolyása; különös kivételt képez e tekintetben a sárospataki főgimnázium. Határozattá lett, hogy a vizsgálat módjának meghatározása végett az összes főgimnáziumok felkéretnek a náluk divatos vizsgálat leírására s esetleg e tárgyban teendő javaslataik beterjesztésére. El kellett dönten, hogy a történet elvi megállapodások nyomán, ki, vagy mely testület bizassék meg a gimn. tanterv revideálásával. A megtiszteltetés a *sárospataki* főgimnázium tanári karát érte, mint a mely már több ízben adta jelét a tanterv iránt való érdeklődésének s ily irányú hivatottságának. A módszeres utasítások készítésére, majd a tanterv elkészülte után fog a bizottság egyes kiváló szakférfiakat felkérni. Végül az egyetemes tanügyi bizottság szervezete is szóba került s *Tóth Sámuel*, *Dóczi Imre* és *Joó István* tagok kérték fel, hogy a legközelebbi gyűlésre, a mely még a konventi ülések előtt fog megtartatni, készítsék el a bizottság szervezetének revisioját. Nem sokat ugyan — a reá váró feladatokhoz képest, — de a gyilkos hőség és a tárgyak előkészítetlen volta mellett eleget és eléggé jól végzett a bizottság, a melynek az elnök iránt való tiszteletét *Gáspár János* tanfelügyelő tolmácsolta. A gyűlés este 8 órakor végződött s harmad napra már csak a jegyzőkönyv hitelesítése maradt s ez is megtörtént d. e. 10 órakor. A tagok egy része bevárta a középiskolai tanáregyesület jubilaris közgyűlését.

— **A tanárképzés reformja** is eszébe jutott végre a magas kormánynak, legalább úgy látszik azon intézkedésből, hogy *Beöthy Zoltán* egyetemi tanárt és a tanárvizsgáló-bizottság elnökét a napokban két havi tanulmányútra küldte, Német-, Francia- és Angolország nevezetesebb egyetemmel bíró városaiba, hogy aztán e téren nagyon is kívánatos újítást eszközöljön itthon. Mert bi-

zony ma tanárképzésről hazánkban szó sem lehet. A tanügyi kormány mindent kicsinyelvén, a mi nem tőle származik, egyebek között azt a gyakorlatot is beszüntette, a melylyel a felekezeti iskolák szoktak gondoskodni, az üresen maradt tanári katedrák betöltéséről. Ez előtt régi, kiismert tanítványaikat választották professzszorokul a ref. iskolák, a kik az iskola keblén nőttek fel, érdekeik azonosak voltak az iskoláéval s ennek felvirágzására a legőszintébb jó akarattal munkálkodtak; intencióit, eszközeit ismerték. Már mint nagyobb diákok, bejárogatván az órákra, az egyes kimaradó tanárok helyett, vagy pláne mint primárius diákok magok is önállóan vezetvén egy-egy tantárgy tanítását, jó előre gyakorlatot szereztek, a mely többet ér mindenféle pedagogiumi preparációknál. Ezelőtt a hivatottaké, és érdemeseké volt a katedra, ma a diplomásoké. És ez bele is illik a kor bürokratikus divatába. Pedagogium csak annyiban van, hogy a vizsgáló-bizottság év elején egy fenyegető beszédet tart a tanár-jelöltekhez s ezzel megnyílik a munkásesztendő. A beszéd után kiosztanak a hallgatók közt egy ív papírost, melyre rá van nyomtatva, hogy az intézet tagjainak melyik kollegiumot lesz célszerű hallgatniok az egyetemen. De különben, hogy csakugyan azt hallgatják-e, ahhoz senkinek semmi köze, sőt a tanár urak nincsenek is valami különös tekintettel az egyetemi előadások választásánál a plátói természetű tanárképző szükségleteire; a tantárgyak választását illetőleg csak annyiban vannak még ezen felül kötelezve, hogy az egész tanfolyam alatt bizonyos tantárgyból, bizonyos mennyiségű óraszámot *venni* kell. A vizsgázó csak annyit köteles bizonyítani, hogy az indexében beírt tantárgyakat kellő szorgalommal hallgatta, értvén itt a szorgalom kifejezés alatt nem azt a fogalmat, a mit a falusi elmaradt akadémiák professorai tulajdonítanak neki, de a milyen jelzésben a budapesti egyetemen forog közszájon. Csupán arra kötelesek a hallgatók, hogy ha esetleg gyakorlati órára íratkoznak be, az u. n. szemináriumra, ott dolgozatot olvassanak fel, de különben semmi gondjuk többé a tanárképzőhöz. Ha rendes tag valaki, mi 300 frtos stipendiummal jár, még ezenfelül arra a fáradságra kötelezik, hogy havonként elmenjen egy állami pénztárba és ott az illetőséget fölvegye. Ilyenféle nevelési methodus mellett aztán a növendékekkel szemben a vizsgákon előállanak óriási követelményekkel, melyeket még néha önkényesen is megnagyobbítanak a szokásjogra hivatkozva. De különben e követelmények is nem azt tartják szem előtt, hogy mit kell tudni egy tanárnak, de mit egy szaktudósnak? S hogy aztán ez ismereteket hogyan sajátíthatják el, ez az intézet vezetőségére végképen nem tartozik. Például csak egyet: A szakvizsgára az illető fakultás növendékeinek kell tudni latin nyelven helyesen írni és beszélni, a mely követelmény indokolt és helyén levő; de arra már módot nem nyújtanak, hogy az élő latin nyelvbe begyakorolják magukat, lévén az egyetemen rendszeren csak *két óra* szentelve latin nyelvű előadásnak. Szintén érdekes az is, hogy némely tanárok hogyan vezetik be hallgatóikat a tanítványnyal való elbánás methodusába. Megtörténik, hogy a hallgató, mikor indexét viszi tanárához alájegyzés végett, nem tud ahhoz bejutni, de a konyhában kell megvárnia, míg e nagy fáradsággal járó esemény bekövetkezik (Tisztelet a kivételeknek!). A vizsgáztató bizottság kifogástalan tudósokból áll, de nagy részöket akkor látja a delikvens először, mikor a szomorú zöld asztal mellé őt leültetik; meg aztán egyik tag így fogja fel a feladatát, a másik meg másképen, a mi szintén nagy baj, mert a szabályzat határozottan nem formulázza, hogy egyik-másik anyagból mennyit kell tudnia a vizsgázónak. Hanem

már ennyi is elég annak az illusztrálására, hogy jelenleg hogy „képezik“ a tanárokat. Az állam nagy képűen túlszigazott követelményekkel áll elő a felekezeti iskolákkal szemben, ugyan akkor ő maga még nagyobb mulasztást követ el. Igaz, hogy pénzügyi nehézségek eddig is sok bajt okoztak, de hát nekünk is az a híja. Jó volna, ha az állam először a maga kapuja előtt seperne. S hogy ezt megkezdte e téren most, csak örömlünkre szolgálhat, mert jó tanár a rossz tanterv mellett is fényes eredményt képes elérni, rossz tanáron meg a jó tanterv sem segít. Beöthy egy évi ilyenmű működése alatt is sok üdvös javítást végzett és reformmunkálatainak csak a legnagyobb reménnyel nézhetünk elé.

— **Az oktatásügy reformja Franciaországban.** A „Journal Officiel“ a köztársaság elnökének egy rendeletét közli, melynek első cikke szerint az „enseignement secondaire special“ neve jövőben ez lesz: „enseignement secondaire moderne.“ A névváltoztatás egyúttal tényleges változtatást is jelent. *Holt nyelvek nélkül való gimnázium létesítéséről van szó.* Ez az új francia középiskola nem lesz reáliskola, mely az ifjúságnak az u. n. „praktikus“ kiképzést adja s egyebet semmit. Ez az új enseignement secondaire moderne mindenekelőtt az ideal iránti érzék fölébresztésére törekszik. A nagy, szép és nemes iránti érzék fejlesztendő a fiatal szívben, csak hogy nem a régi eszközök szerint, hanem újak szerint. Az ifjúság szelleme nem a latin és görög nyelvtan segélyével képezendő, hanem az anyanyelvbe, valamint a modern német és angol nyelvekbe és irodalmakba való mélyebb behatolás által. A francia, német, angol nyelvet (nemely vidékeken az angol helyett a spanyolt vagy olaszt, de a németet mindenütt) nemcsak felületesen, de alaposan és tudományosan kell tanítani. Mire a „modern középiskolából a tanítványok kikerülnek, járatosaknak kell lenniök az említett nyelvek irodalmában, ismerni azok nagy gondolkozóit s költőit, nemkülönben az illető nemzetek történelmi fejlődését. A klasszikus ó-kor kiváló írói által nyújtott példák és képző anyagok sem mellőzhetnek. A francia, német és angol klasszikusok mellett olvasni fogják a görög és latin klasszikusokat is, de nem az eredeti nyelven, hanem jó francia fordításokban, úgy, hogy a tanuló azokat mindjárt megérti és élvezi.

— **A középiskolák ügye az osztrák költségvetési bizottságban** is szóba került. A bizottsági előadó egyes intézetek túlságos népessége ellen szólt fel, nem tartván természetesnek, hogy vannak iskolák, melyeknek 600 növendékük is van. A gimnázium reformját minél előbb szükségesnek látja s mindenek előtt a philologiai tanítás egyszerűsítését, az emlékeztető túlságosan terhelő, de nem éppen fontos tananyag mellőzését, az „Utasítások“ revízióját, a házi dolgozatok kevesebbítését és a tanárképzés javítását kívánja. Egyik képviselő a túlterhelést hangoztatta, melyet ma, midőn a kézimunkások munkaideje is törvény által van szabályozva, nem kellene megengedni. dr. Ruzs óhajta, hogy az alsóbb osztályokban a tanulókkal szemben nagyobb szigorúsággal járjanak el s a classicus nyelvek tanításánál főszólyt az írók olvasására fordítsanak. Br. Gautsch közoktatási miniszter szintén szükségesnek tartja a középiskolák reformját. A philologiai oktatást mindenestre egyszerűsíteni kívánja s a grammatikai tananyagot csökkenteni fogja. Gondot fordít arra is, hogy az alsóbb osztályokba a rokon tantárgyak lehetőleg egy tanár kezébe csoportosíttassanak, és hogy a tanulók házi dolgozatokkal túl ne terheltessenek. A miniszter jelentéséből örömmel győződött meg a bizottság arról, hogy a gimnáziumi tanulók száma folytonosan fogy, a reáliskolai növendékeké pedig szaporodik. Örömmel vette tudomásul a miniszternek azt a nyilatkozatát is, hogy a leendő

tanárok tökéletesebb kiképzése végett, gyakorló-iskolákat szándékozik állítani.

— **Az ágostai evangélikusok előkészülete a zsinathoz.** Protestáns testvéreink folyó hó 2-án kapták meg a zsinattartási engedélyt s már 8-án együtt volt az előkészítő-bizottság Budapesten s Prónay D. br. és Karsay S. püspök elnökleite alatt hódolattal vette tudomásul a kapott engedélyt; majd intézkedett a képviselők választására nézve t. i., hogy az esperességek fogják felhívni az egyházakat a választásra. A választás határideje október s ugyanekkor fognak a hivatalból megjelenendő tagok is meghívni. A dunáninneni kerület püspöke bejelentette, hogy őt esperesség, tehát a kerület többsége tiltakozik a zsinat ellen. Ezt az előkészítő bizottság nem vette tudomásul, s a képviselők küldésére való felszólítást a renitens esperességek is megkapják. Sőt kimondatott, hogy a többség makacssága a kisebbség jogát nem teheti kétségessé a zsinaton való megjelenésre nézve. Az iskolák képviselőire adandó szavazatok az illetékes kerületre küldendők. A zsinaton gyorsírók fognak szerepelni; a költségvetés előkészítése egy bizottság feladatává tétetett s *ügyrendül* a debreceni ref. zsinat (188^{1/2}) munkálatait fogadták el. A zsinaton leendő megjelenés ideje december 3-ika, 4-ikén délelőtt 10 órakor conferentia lesz.

— **Felhívás a magyarhoni protestáns írókhoz a népies íratok tárgyában.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság már legelső munkaprogramjába felvette volt a nép között az erkölcsi s vallásos irányú közhasznú olvasmányok terjesztését (Alapsz. 2. §.), hogy ezek által is hathasson a protestáns öntudat emelésére. Azonban anyagi erői mind ez ideig nem engedték meg, hogy e téren is megkezdje munkásságát, ámbár a népies íratok kiadását mindig legelső rendű eszköznek ismerte el a maga elé kitűzött nemes cél megvalósíthatására. De miután most protestáns közönségünk áldozatkészsége folytán már a Károlyi-alapra is legalább annyi begyűlt, hogy az a Társaság rendelkezésére bocsáttatván, az összegnek kamatai is némi biztosítékot nyújthatnak, hogy néhány kisebb terjedelmű népies művet már pusztán ebből is közrebocsáthatunk; másfelől meg a nagy angol Tract-Societyvel való kedvező megállapodásaink szintén lehetővé teszik ily irodalmi termékek kiadathatását: bizalommal fordulunk hazai protestáns íróinkhoz, hogy méltóztassanak szíves közreműködésükkkel Társaságunknak e nemű munkásságát is támogatni s a nemes cél érdekében írói tollukat felvenni. E népies íratok célja a multnak emlékeiből, vagy a jelen élet kimeríthetetlen változatosságából vett kisebb elbeszélésekkel, rajzokkal, avagy az emberi érzés- és kedélyvilág legmélyéről fakadt elmélkedésekkel a nagy közönségben a vallás és egyház iránt való érdeklődést felkölteni, a hol ez megvan, fokozni, az egyház iránt való szeretetet és ragaszkodást növelni, a kedélyeket megmélyíteni, a gondviselésnek életünk eseményeiben jelentkező működésére rámutatni s mindenekfelett az örök evangéliumot mind szélesebb körben annyira élővé tenni, hogy mindnek megismerjék, hogy a Krisztus evangéliuma ma is Istennek hatalma minden hívőknek üdvösségére. E cél kitűzésével egyszersmind megjelöltük e népies íratok szellemét és előadási hangját is, a melyben és a melyen azok írandók volnának. Mert mindezt tenni kellene népünk szellemének megfelelőleg, távol minden erőltetett és keregett moralizálástól és méginkább távol az egészségtelen kegyeskedéstől, mert az egyik sem vezetne célhoz. Történelmünk — fájdalom — nagyon is gazdag oly jelenségekben, melyeknek elbeszélése már önmagától képes aziránt az egyház iránt szeretetet és ragaszkodást felkölteni, mely annyi szenvedésen és vértanúságon át tudta jogait kivívni s mai híveinek a békeséges lakó-

zást megszerezni. Az előttünk folyó élet is rendkívül gazdag oly történetekben, melyekben az isteni világ-kormányzás útjaira, az evangelium felemelő, megvigasztaló és megnyugvást adó erejére rámutathatunk és ott van az emberi szív- és kedélyvilág a maga mozdulásaival, melyek mind megannyi tiszta és közvetlen forrásul kínálkoznak, hogy feltárassanak azok előtt, kik az élet mindennapi munkái között ily tanulmányokra, ily megfigyelésekre rá nem érnek. Nem tanácsokat kívántunk ezekben tisztelt íróinknak adni, hanem csak egy újmutatással szolgálni, hogy mit és hogyan óhajtanánk e népies íratokban nyújtani. Teljes reménységgel vagyunk az iránt, hogy úgy régebbi, gyakorlott tollú, kiváló íróink, mint a fiatalabb írók készséggel támogatandják társaságunkat e munkájában s hisszük, hogy lassanként egy egész írói gárda alakul e munkakör körül is s egy-egy lankadó kézből mindig újabbak és újabbak veendik ki a zászlót, hogy vigyék azt előbbre diadalról-diadalra! Meg vagyunk ugyan győződve, hogy vannak számosan, kik az ügyért való lelkesedésből is készséggel veszik fel a toll nemes fegyverét, hogy a protestantizmus eszméért harcra keljenek; de társaságunk mindig azt is szem előtt tartja, hogy „méltó a munkás a maga jutalmára,” azért azt is kijelenthetjük, hogy a beküldendő munkákat mindegyiket díjazni fogjuk és pedig egyelőre a pusztá fordításokat ívenként 20, az átdolgozásokat 25 és az eredetieket 30 forint díjazásban részesítendjük, főtartván e díjazásnak a Társaság ereje gyarapodásával főleg emelhetését. Hiszük, hogy szavunk nem nem fog a pusztában elhangzani s reménylünk, hogy a tisztelt munkatársak nemes buzgósága minél előbb lehetővé teszi e népies íratok megindítását, szem előtt tartván, hogy éppen eseményeink között valóban veszély volna a késedelmezésben. Az első munkákra nézve legyen szabad ama kérésünket kifejezni, hogy azok már folyó évi *szeptember hó 15-re* küldetnének be a Társaság titkári hivatalához (Budapest, IX., Csepelrakpart 7.). Budapesten, július hó. Tisztelettel

Kenessey Béla,

a Magy. Prot. Irod. Társ. titkára.

Szász Károly,

a Magy. Prot. Irod. Társ. elnöke.

— **A legérdekesebb kiállítás.** Az 1848—49-iki szabadságharcunk képeiben. Hentaller Lajos országgyűlési képviselő és Fárnek Béla által sok évek óta gyűjtött és kiválóan érdekes 48—49-es gyűjtemény kiállítása néhány nap múlva a fővárosi vigadó több termében megnyílik. E nagyon érdekes kiállítás tartalmazza — és úgyszólván majdnem egész teljességgel — mindazokat a képes ábrázolatokat, melyek az 1848—49-iki szabadságharcunkról s annak szereplőiről hazánkban, Európában és Amerikában felkutatottak és megszerezhetők voltak. E gyűjteményben 1600 (egyezerhatszáz) kép van mindenféle fajtájú és nagyságú olajfestményektől kezdve a fényképekig meg a metszett vagy litografált képekig. Érdekes fölöttébb jellemző, hogy e gyűjteményben 205 kép Kossuth Lajost ábrázolja, és hogy mind a 205 Kossuth kép más-más nyomtatásban megjelent kép s legnagyobb része külföldi származású. Az egész a legváltozatosabb és legérdekesebb quodlibet, igazán szemlélhető kommentárja annak a frapans hatásnak, a melyet szabadságharcunk egy egész művelt világban tett. E jeles kiállításnak érdekesebbé tételére Pázmándy Dénes és gr. Károlyi Gábor országgyűlési képviselők is közreműködnek és a birtokukban levő 48—49-re vonatkozó tárgyakat szintén kiállítják. Gr. Károlyi Gábor ezenfelül a kiállításnak engedi át Kossuth ama legújabb életnagyságú képét is, a melyet az ő megrendelésére Karlovsky B. Párisban élő híres magyar művész festett

most. E kiállítás rendezői kérik egyúttal az egész hazai közönséget, hogy a birtokukban levő szabadságharci emlékeket a kiállítás tartamára viszontszolgáltatást vagy meghatározott díjért átengedni szíveskedjenek. Minden ilyen küldemény Hentaller Lajos országos képviselő és Fárnek Béla uraknak Budapest V. a fővárosi vigadóba címezendő. A legcsekélyebb kiállítható tárgyat beküldő is egy *életnagyságú fénykép imitációt* kap Kossuth vagy valamely jelesebb költőnk arcképéből. A kiállítás befejeztével pedig a gyűjtemény tulajdonosai több száz darab érdekes tárgyat, úgymint nyomtatott és festett képeket, plakátokat, fegyvereket stb. ajándékoznak a budapesti, kolozsvári, aradi, kassai stb. olyan muzeumoknak, a hol 48—49-es ereklyék is vannak. A kiállítás sikerére fölöttébb kíváncsi volt, ha abban festő és szobrász művészeink is részt vennének, annál inkább, mert most nyílik először alkalom annak a bemutatására, hogy történelmünk egyik legjelentősebb epizódja a hazai képzőművészetet hogyan inspirálta. Különben igen kiváló művészek, mint Zala, Roskovits, Stettka, Margitay, Spányik stb. megígérték, hogy fognak kiállítani képeket.

— **A miskolci ev. ref. felsőbb leányiskolának az 1890/91-ik iskolai évről szóló értesítőjéből örömmel vesszük tudomásul, hogy a tiszáninneni egyházkerületnek ez az intézete a lefolyt iskolai évben is megfelelt a hozzáköthet várához, 14 megyéből 106 növendék nyert oktatást az iskola 4 felső osztályában. Az internátusba bentlakók száma 37 volt. Jellemző, hogy az eredetileg 20 növendékre berendezett internátusba való felvételért 63-an folyamodtak. Mutatja ez az intézmény életrevalóságát, szükséges voltát s hogy ezt fejleszteni immár elkerülhetetlen. Mint az értesítőben is elő van adva, de az egyházkerületi határozatokból is tudjuk a főtiszteletű egyházkerület már meg is kezdte az új konviktusi épület építését, hosszas tervezgetés után elfogadván az ötödik — szerintünk leghelyesebb — építési tervet, egy év alatt tetemes áldozattal 55 növendék fog kényelmes otthont teremteni s egyetlen felsőbb leányiskolánkat a berendezés tekintetében is páratlanra fogja tenni, úgy hogy az a legdúsabban felszerelt állami leányiskolával is bátran kiállja a versenyt. Legyen szabad reménylenünk, hogy a főtiszteletű egyházkerület, miután ezen intézetet ekként megteremt, nem fog megszünni „minden csinálmánytól,” hanem ezt csak kezdetnek tekintvén, kiterjeszti gondját az egyházkerület más egyházaiban, mint pl. Patakon és Ungváron felállítandó leányiskolákra is. Talán a domesztika céljai közé is fel lehetne venni az ilyen célokat, talán a sorsjegy-kölcsön által beszerezendő összegből is juthatna egy pár forint az olyan egyházaknak, melyek kebelükben egy leány-növelde felállítását égető szükségnek tekintik.**

Szerkesztői üzenetek.

Cs. G. E.-s. A mutatványt köszönettel fogadom. — L. I. A cikkekre levélben mondom el véleményemet. Az irodalmi kor elnöke Maklári P. Miklós, öt kell a példányírók végett megkeresni. — Sz. K. Az előfizetők közé örömmel jegyeztem be. Az emlékkönyvet elküldtem. Reményem, hogy a munkatársak közül sem fog hiányozni! — B. J. A lapot küldjük, azt a régi küldeményt majd megmérlegeltem. — Z. J. Nincs semmi baj. A jó állapothoz gratulálok. — B. S. Levelet írtam. — B. S. Kassa. Köszönöm. Visszaküldöm, mihelyt végeznek vele. — S. Sz. J. Nem voltam itthon; igyekszem majd keresé- nek megfelelni, a mennyire tehetem. — K. B. A lapot küldjük a megjelölt helyre. Jó szerencsét! — T. J. Az 5 frtot kaptam, most már nincs kinek átadnom; szeptemberig kell várnom az új elnökre.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról. I.» *Debreceni Bertalan.* — «A vizsga.» *Porcs János.* — «A sárospataki tanárok életrajza.» (Folytatás.) *László János.* — «Egyházi törvénykezés szervezete.» (Folytatás.) — «Az ó-szövetség theologiai s történeti méltatása.» *Csik Dániel.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A zsinati előmunkálatokról.

I.

Mit nem tárgyal a zsinat?

Végre valahára megérkeztek „Törvényjavaslat” alakjában a zsinat előhírnökei, a várva várt *előmunkálatok*. Nagy érdeklődéssel fogtunk annak átolvasásához, azon reményben, hogy az előkészítő-bizottság a megvalósítás felé fogja vezetni azokat a nagy eszméket, melyek tiszáninnen egyházkerületünket, az 1889. évi tavaszi közgyűlésében lelkesíték, midőn az 1791. évi, magyar protestáns egyházunk életében oly korszakot alkotó országos törvényeikk százados évfordulója alkalmából, a zsinattartást indítványozta, s melyeknek 1889. évi, Sátoralja-Ujhelyben tartott őszi közgyűlésében, 5. szám alatt alkotott memorandumában adott kifejezést. Csálódva tettük le a törvényjavaslatot, mert azt látjuk abból, hogy a *jubiláris zsinat azokból a nagy ideákból, melyek az indítványozó egyházkerület lelkeiben éltek, semmit sem fog felölelni s egyszerűen foltozó zsinattá fog törpülni.*

Száz esztendő — uraim — nagy idő!! Kerek 100 esztendeje annak, hogy az annyi szenvedésen átment magyar protestáns egyház, az idők viharában, az ellenreformáció, a kath. klérus agyarkodásai, a békekötésekkel biztosított jogainkat semmibe sem vevő hatalom túlkapásainak szűrő tövisai által megtépett ruháját levetvén, a szabadság köntösét öltötte magára. 100 esztendeje annak, hogy az ország törvényhozó testülete, — engedve a kor intő szavainak — megalkotta egyházunk szabadságának s autonómiáinknak sarkkövét képező, 1790₉₁. évi XXVI. törvénycikket.

A század év egy határdomb; a melyről kötelessége egyházunknak egyrésztől visszatekinteni a múltba, megbírálni önmagát, megtette-e azon kötelességeket, a melyeket a társadalom, az állam, a nemzet, a vallás, az erkölcsiség tőle joggal követel? megvizsgálni, vajjon elérte-e azon eredményeket, a melyeket az emberiség, a jog, a népszabadság természetes fejlődése szerint, elérnie kellett? de másrésztől kötelessége ám előre is tekinteni a jövő századra, kifejtetni irányát, programot adni munkásságának, előadni és követelni jogait, a melyek őt eddig teljesített munkásságáért az *államtól, az államban vele együtt élő hitfelekezetektől, magától a társadalomtól megilletik*; — követelni mondom, mert a ki

kötelezettséget teljesít, annak a jogot nem kérni, hanem követelni kell.

Ilyen programmal képzeltük mi, hogy össze fog ülni a folyó évi országos közzsinat, hogy érvényesítse az egyházi törvény 89. § 2. pontjában körvonalozott jogát, „hogy örködjék az egyház jogai és önkormányzata, más hitfelekezetekhez való jogviszonyai felett, helyesebben, hogy teljesítse ezen §. által reá rótt köteleességeit. Az előmunkálatból azonban sajnosan látjuk, hogy mindezek utópiák, hiú remények voltak, mert a zsinatra választandó egyházi atyáink, ezen egyházunkat mélyen érdeklő kérdések helyett, azon világrendítő kérdéssel (s-ehez hasonlókkal) fognak bibelődni, vajjon X. lelkész úr és hívei között felmerült azon vitás ügyben, hogy ugar-rendszer szerint tartozik-e földjeit szántani, vagy hatos forgásban is művelheti azt, vagy pedig apjával egy házban lakó, de megnősült s így külön családot alkotó híve tartozik-e párbert fizetni; a 130—140 tagból álló, egyházmegyei közgyűlés, vagy pedig a 14 tagból álló *tanács* (egyházmegyei konsistorium) döntsön-e? a mi egyébiránt olyan nagyszabású kérdés, hogy e miatt egy olyan józan ítélő tehetségű, de tudvalevőleg mindenben ellenzéki férfiú, minő Mocsáry, oly merész állításra engedi magát ragadtatni, hogy a többi fontos kérdések „mindmegannyian elenyésző csekélységek ehez képest s „hogy ha a zsinat elfogadja a javaslatot, lassú méregként, de kimaradhatatlanul tönkre teszi annyi véres küzdelemmel szerzett, századok hű és szívós kitartásával és meglehetősen ragaszkodásával megtartott protestáns autonómiánkat.” (Sárospataki Lapok 28. sz. első lap. Mocsáry cikke.) Mondom: egyházi atyáink ilyen és ehez hasonló kérdésekkel fognak a tervezet szerint foglalkozni, vagy ha az idézett §. 2. pontja alapján fel fog is merülni egyik vagy másik egyházpolitikai kérdés: fel fog az vétetni ötletszerűleg, előkészület, s az illetékes tényezők által való megvitatás nélkül, a mint az ki is van mondva az egyetemes konvent 1890. évi jegyzőkönyve 24. sz. határozatának 2. pontjában oly módon, hogy azon ügyek és tárgyak, „a melyekben a zsinat csak utakat és módokat kísérelhet meg azok javítására, egyszerűen majd az egyetemes konvent által terjesztessenek fel a zsinat elé, bölcsességére bízván, hogy azokat illetőleg minő eljárást kövessen.”

Nem fér be egy hírlapi cikk rövidre szabott kere-

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

tébe, hogy ezen határdombon, a melyen most állunk, *történelmi alapokon* megtegyem a visszapillantást a végtelen idő homok óráján immár lepergett századra, hogy részletesen kimutasam egyházunk tevékenységét a lefolyt évszázadban, hogy részletezzem a jövő programját; azért röviden csak annyit jegyzek meg, hogy egyházunk, dacára szegénységének, minden, vagy legalább számba alig vehető külső segítség nélkül, megtette kötelességét a vallásosság, az erkölcsiség, a népnevelés, a magasabb tudományos képzettség emelésére; saját erejéből népiskolákat, magasabb kultur-intézeteket tartott fenn; istápolta a szabadság, egyenlőség, testvériség krisztusi eszméit; hazafisága soha kétségbe nem vonatott; a rá mért csapások alatt, az egyház szabadságát s azzal együtt a közszabadságot veszélyeztető küzdelmek alatt bátran megállotta helyét; szóval a múlt század eseményei között nincs egy sem, a miért pirulnia kellene.

Egyházunknak közel négy százados múltja, a kiállott sok szenvedés és viharok között is kifejtett tevékenysége biztos zálog a jövőre, hogy egyházunk a jövőben is, még mindig szűk anyagi helyzete dacára, fáradhatatlan tevékenységgel fogja munkálni a vallásosság, az erkölcsiség, a műveltség és jórend nagy érdekeit s mint a múltban, úgy a jövőben is fáradhatlan előharcosa lesz a haza és emberszeretet, az egyenlőség, a testvériség és szabadság nagy eszméinek.

Mindezekkel szemben mit nyert egyházunk a lefolyt században? A szabadság fellángolása pillanatában megalkottatott az 1848. XX. t.-c. a melyben minden bevett vallásfelekezetre különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapított meg s egyházi és iskola szükségük közálladalmi költségek által mondatnak fedezendőeknek. Ez a törvény soha végre nem hajtatott. Tudjuk, hogy az *egyenlőség* és *viszonyosság* csak a papiroson van meg, a másik rész a változott pénzügyi és politikai viszonyok miatt nem is hajtható végre s végrehajtása ránk legalább egyelőre nem is kívánatos (dacára a Közpapok Lapja által megindított mozgalomnak). A *viszonyosságról* megalkottatott az 1868. LIII. t. c. (az egyenlőségnek a törvény által való szabályozását már ez a törvény csak a jövő reményeinek közé helyezi); megalkottatott úgy, hogy annak szankciója ne legyen, hogy ne legyen út és mód, a mely szerint az ellene vétőt a bíróság sújtó keze utólérje. Eredménye, hogy ennek intézkedéseit csak mi érezzük magunkra kötelezőeknek, a róm. kath. papság nem; eredménye hogy egyházmegyei, egyházkerületi, konventi jegyzőkönyveinkben csak úgy hemzsegek a nyilvánosságra jutott sérelmek (pedig mennyivel több lehet, a nyilvánosságra nem jutott); hogy az áttérni szándékozó s tanúi elől a kath. lelkész bezárkodik; hogy a tanú által kívülről, a lelkész által belülről tolt ajtón kieroszakolt nyíláson kénytelen bekiáltani áttérési szándékát (megtörtént); hogy a 12. §. ellenére a reversalisok csak úgy burjánzanak; hogy az elkeresztelések nyilvánosan üzennek; hogy a törvény végrehajtása céljából megalkotott 1879. XL. t.-cikk 53-ik §-át a felső bíróságok félremagyarázták; hogy az ennek alapján perbe fogott papok büszke önérzettel olvassák fel a szóbeli tárgyaláson, a püspöki irodából kapott védbeszédeket, jól tudván, hogy bármit ítél is az első bíróság, a felső bíróságok védszárnyaik alá fogják venni; hogy miután ezen törvény már elveszté jelentőségét, a már nagyon elharapódzott elkeresztelési visszaélések megállítására kiadott *lágú meleg* rendelet oly vihart korbácsolt fel, hogy az majd hogy el nem sepré a rendeletet, kibocsátójával együtt; hogy a megrettent klérus egy kis

színpadi villámért Rómába szalad, s a villámmal együtt járó mennydörgés alatt kitörő félben levő Kultur-Kampfra már felajzott kedélyeket csak a Korona hatalom szava képes lecsendesíteni.

Ily körülmények között, autonomiánk 100-ik évfordulóján, vajjon nem kötelessége-e az immár egy testté lett magyar reformált egyház országos közsszinának a szintén együtt ülő ágostai testvérekkel kezét fogva, felemelni szavát ezen viszonyok megszüntetésére és követelni, a mint az az indítványban is foglaltatik, „a vallástügyi törvények átnézését és kiegészítését, oly irányban, hogy a valláseggyenlőség elvégre nem csak mint elvont, áldatlan betűtörvény, hanem mint valóság, mint oly sérthetlén irányadó valami létezzék közöttünk és közös magyar társadalmunkban, a melyet egyformán tartozzék tiszteletben tartani mindenki, s a melynek védelme alatt mindenkinek egyforma mértékben biztosságnak jogai, ha egyszer alkalmilag a szív és lelkiismeret legszentebb jogairól van szó. Nem valami új jognak alamizsnaként való megadását könyöröggük mi magyar protestánsok, hanem egyenlőséget követelünk, a mely minket, mint az államnak egyenlő terheket viselő polgárait megillet, követeljük a természetjog alapján s követeljük az írott törvény, az 1848. évi XX-ik törvények 2. §-a alapján, követeljük az egyenlőséget, „contradictionibus dominorum cleri et alicujus partis secularium Catholicorum non obstantibus, uno iisdem in perpetuum nullum vigorem habentibus.“ (1791. évi XXVI. törvények bekezdése).

De jerünk tovább!! Ezen nagy fontosságú, egyházi életünket oly közelről érdeklő kérdésen kívül számtalan kérdés van, a mi még megoldásra vár, s a melyekben méltán léphetne fel a zsinat kezdeményezőként. Meg sem kísérelm itt mind egyenként felsorolni, csak néhányat említek fel.

Ilyen az *alapok és alapítványok* kérdése. Ezen oly régóta vajdó kérdés jogi természetének fejtegetése szintén nem fér a jelen cikk keretébe, de meg kifejtette azt, az enyémmel sokkal avatottabb toll; azért utalok e tekintetben Orbán Józsefnek az „Alapok és alapítványok jogi természete“ című értekezésére. Évtizedek óta nyugszik ez a kérdés, országos bizottság van kiküldve e tárgyban, azért, hogy ne tegyen semmit. Kíváncos volna, hogy a zsinat sürgesse ennek törvény által való eldöntését, hogy — mint az indítványozó egyházkerület mondja többször idézett határozatában, — „ha többet nem, legalább annyit tudna meg immár protestáns egyházunk, hogy vajjon minő reménységet táplálhat ezeknek méltányos igényeink szerint leendő egykori megoldása iránt,“ hogy tudná meg egyházunk, vajjon meg kapjuk-e ezen milliókat érő vagyonból a népesség arányában minket megillető részt, vagy gazdagabbak leszünk e tekintetben is az igazsághoz vetett reménységünkben egy csalódással.

Ilyen kérdés az *államsegély* kérdése. Egyházunk hivatalnokai szoros egyházi kötelességeiken kívül egyszersmind az állam funkcionáriusai is. Vezetnek részére anyakönyveket, állítanak abból ki az államnak és polgárainak közhitelességű kivonatokat, segítkeznek a katonai ügyekben, állítanak ki polgári és büntető ügyekben bizonyítványokat stb. stb. Egyházunk az állam kötelességét teljesíti, midőn nép-, közép és felsőbb iskolákat állít és tart fenn. Ha a mai napon minden állami funkciót megszüntetne egyházunk, minden iskoláját bezárná: ugyancsak nagy zavarba hozná az államot, a kultuszminiszter költségvetését ugyancsak magasra kellene ám emelni, hogy ezek helyett másokat állítson fel, mert az iskolák fentartása nem csak protes-

táns kötelesség ám, hanem állami kötelesség is. Tudjuk, hogy a közoktatásügyi miniszternek olyan kevés pénz jut, hogy ha egyik vagy másik helyen népiskolánkat fentartani nem bírjuk s azt állami iskolává tétel végett felajánljuk: a legtöbb esetben kész tovább tűrni a rozoga állapotokat, mint sem hogy a népoktatási törvény által rárótt kötelessége szerint, állami iskolát állítana fel.

Ilyen kultur-szolgálatokat tevéen egyházunk, joggal megkövetelheti, hogy a mennyiben azokat önerején teljesíteni nem képes: abban államilag is segítsék.

Az eddig nyert államsegély (melynek egyébiránt első kezdeményezője nem az alkotmányos magyar kormány, hanem a Bach-korszak volt) oly elenyészőleg csekély, mely koldús alamizsnánál egyébként alig nevezhető, oly elenyészőleg csekély, hogy annak ily összegben való adása a Magyar államra, elfogadása egyházunkra lealázó s koránt sem áll arányban sem szükségleteinkkel, sem általunk az állam helyett kultur célokra fordított összegekkel. Eljött tehát a legfőbb ideje, hogy az egyetemes protestáns egyház követelje annak méltányos, a tett szolgálatokhoz és szükségleteinkhez viszonyított fölemelését. Igen ám, de ehhez előkészület lett volna szükséges! Ki kellett volna mutatni szükségleteinket, fel kellett volna számítani a tett szolgálatokat és ezek arányában követelni, nem egy *ötletszerű* összeget, hanem a minket a *mondott arány szerint jogosan megillető mennyiséget.* Aztán vigyázni kell ezen tárgynál, nehogy úgy járjon egyházunk, mint a mi megkerdezésünk nélkül hozott középiskolai törvénynél történt, a melynek alapján részesülnek ugyan középiskoláink államsegélyben, de ennek ára van, ára autonómiánk csonkúlása, azon mértékben lévén kénytelenek az állam befolyását iskoláinkra megengedni, a mily mértékben azok államsegélyben részesíttetnek.

Azt hisszük, ez a kérdés is elég szép tárgya lett volna a zsinatnak, s megérdemelte volna az előkészítést.

(Folyt. köv.).

Debreceni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

A vizsga.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság július 3-iki gyűlésében szükségesnek látta azt, hogy a gimnáziumokban tartott vizsgák ezután valódi vizsgák legyenek, és ne csak kirakattféle mutatóanyagok. Részemről régen óhajtottam már, hogy e tekintetben valami intézkedés történjék; mert ez idő szerint nemcsak egy kerületben, de még ugyanazon gimnáziumban sincsen e tekintetben egyöntetűség. Egyik tanár úgy vizsgál, hogy a vizsga alkalmával a vizsgálók valóban meggyőződjenek arról, hogy tanítványa azt az osztályzatot érdemli, a melyet ő annak egész évi feleletei nyomán megállapított; a másik csak átfut a vizsgán, elpergettet a tanulóval néhány jól-rosszul elmondott mondatot vagy éppen verset, s osztályoz az évi jegyzet figyelembevételével, vagy a nélkül. A vizsgálók közül az egyik teljesen a tanár tetszésére bízva az osztályzat megállapítását; a másik követeli, hogy az ő meggyőződése, melyet a tanuló feleletéből a vizsgán szerzett, legyen a döntő. A vizsgai küldöttségek is különbözőleg vannak összeállítva. Némely helyen elfogulatlan bíró a vizsgáló, másik helyen a szülőkből alakított, kegyelmet gyakorló testület az.

Ez így jól semmiesetre sincsen. Szerintem a vizsgának olyannak kell lennie, hogy a tanuló biztos legyen a felől, hogy azon érdemleges bírálatnak leendő alávetve;

ha ezt ő előre tudja, készül hozzá egész iskolai éven keresztül.

Az érettségi vizsgán az írásbeli dolgozat döntő szereppel bír; legyen tehát ez döntő az egyes osztályok vizsgáján is. Az a tanuló, a ki teljesen magára hagyatva, írásbeli dolgozatát legalább meglehetősen nem tudja elkészíteni, bizonyosan képtelen arra, hogy a következő osztály tananyagával megbirkózni képes legyen. Első kíváncsiom volna tehát az, hogy a szóbeli vizsgát írásbeli vizsga előzze meg. A magyar nyelvből a kimért tananyaghoz alkalmazott mondatok, illetőleg összefüggő, rövid dolgozatok készítése, az idegen nyelvekből az alsó osztályokban 3—4 rövidebb mondat írása, a felsőbbekben magyarból az idegen nyelvre fordítandó, egy vagy legfeljebb két órát igénybevevő dolgozat, mennyiségéből az osztály által végzett tananyagból 2—3 példa kidolgozása meggyőzheti a tanárt arról, hogy tanítványa valóban tud-e annyit, hogy a következő osztályban sikeresen haladjon. A ki az ilyen írásbeli dolgozatok elkészítésére képtelen, az írásban adta ki a bizonyítványt arról, hogy a következő osztály részére előírt tananyaggal megbirkózni nem képes.

A szóbeli vizsgát részemről úgy rendezném be, hogy a vizsgálók teljes meggyőződést szerezhessenek a tanulók haladásáról; ez pedig csak úgy történhetik, ha a vizsgálók nem egy osztályt vizsgálnának, hanem egy tantárgyat. Például: az egyik küldöttség a vallásstanból vizsgálná a tanulókat az első osztálytól fel a nyolcadikig, a másik — egy fél nap múlva — a magyar nyelvből hasonló módon, s harmadik a latinból sat. Így a vizsgálók egy tantárgyból ugyanazok lévén, minden felsőbb osztállynál magasabb mértéket alkalmaznának; míg így megtörténhetik, hogy a felsőbb osztály vizsgálója kisebb mértéket alkalmaz, mint az alsóé.

A tanárnak kötelességévé tenném, hogy az évi feleletek nyomán megállapított osztályzatát tegye a vizsgálók elé, és ha a vizsgálók a vizsgai feleletből arról győződnek meg, hogy az az osztályzat valóban egyezik a bemutatott készütséggel, haladjanak tovább s szólítsanak más vizsgálandót; ha ellenben kételyök támad, vizsgálják meg a tanulót szigorúbban. 3—4 perc elég arra, hogy egy tanuló készütsége lehetőleg kitérjen; ennyi áldozatot hozni egy gyermekért lehet és kell is.

Készen vagyok arra az ellenvetésre, hogy így a vizsga tovább tartana, mint most. Valamivel több időt venne igénybe, az igaz; de nem sokkal. Egyes vizsgálók azonban ilyen módon sem töltötenek több időt, mint ma. Ma ugyanis a felsőbb osztályokban vizsgálnak 8—9 tantárgyból; akkor vizsgálnának 8 osztályt egy tantárgyból. Mindenik tantárgy vizsgájának kezdete előre meg lenne állapítva, a vizsgálók tehát a kitűzött időhöz alkalmaznák magukat.

Midőn ezen nézetemet egy időben szűkebb körben előadtam, azt a kifogást is hallottam tervem ellen, hogy nehezen vállalkoznának így vizsgálók némely (a mondott kifejezést ismétlem) *unalmasabb tantárgyakra.* Erre én azt válaszoltam, hogy unalmas tantárgy nincsen. Ismerem egy lelkeszt, a ki idősebb korában csak azért igyekezett képezni magát egy tantárgyban, mert abból a vizsgán alapos ítélethozatalra kívánta magát képessé tenni. Minden olyan helyen, a hol gimnázium van, akadna a tanügynek néhány barátja, a ki tanulmány tárgyává tenné azon tantárgyat, melyből vizsgálólul kérnék fel. Az ilyenre nézve a vizsga nem lehet unalmas az általa ismert tantárgyból; sőt örömet tanálna abban, ha időről-időre látná a növendékek haladását. Ösztönül szolgálna ez a kötelességét érző tanárnak is. Mindig szívesen fogadjuk a dologhoz értők bírálatát; de a kontárok gán-

csolása vagy boszúságot szül, vagy mosolyra fakaszt. Ma vizsgálóink, nagyrésztben, legfelebb műkedvelők; az általam előadott terv keresztül vitele esetében, néhány év múlva szakértők, sőt mesterek lennének bíróink s bírótársaink.

Említettem fentebb, hogy ugyanazon vizsgálók vizsgálnak meg egy tantárgyból mind a nyolc osztályt. Nem tévedésből irtam ezt. Ma ugyanis a nyolcadik osztály vizsgáját májusban tartják. Nézetem szerint, ez helytelen szokás és intézkedés. Van a nyolcadik osztálynak annyi tanulni valója, mint bármely más osztálynak; annak is annyi időt kellene tehát engednünk a készülésre, mint a többinek. Tudom, hogy ezen májusi vizsgának az az oka, hogy a nyolcadik osztálynak még érettségi vizsgát is kell adnia. Nézetem szerint, az érettségi vizsgára semmi szükség sincsen. Az, a ki a nyolc osztályt tisztességesen végezte, tisztességes érettségi vizsgát szokott tenni; az ellenben, a kit áterőszakoltak a nyolc osztályon, elbukik az érettségi vizsgán. Szűnjék meg az áterőszakoltság, magától el fog esni az érettségi vizsga szükségessége.

Azt mondják erre az érettségi vizsga barátai, hogy az mértéke annak, hogy az ifjú alkalmas-e tudományos pályára. Miért mérje az egyetembe vagy akadémiába menő tanulókat a gimnázium tanára és előjárója? Majd minden tudományos pályához más mérték van; mérjük meg tehát az ifjút azok, a kikhez tanulmányait folytatni megy. A gimnázium adjon kulcsot a tanuló kezébe arra, hogy magát bármelyik tudományos pályán tovább képezhesse; a tanuló pedig a gimnázium bevégezése után képezze magát arra a pályára, melyre lépni akar. Az érettségi vizsga helyére tehát az egyetemi vagy akadémiai felvételi vizsgát tenném, ha ugyan arra csakugyan volna valami szükség. Vizsgálják meg a leendő jogászt a jogtanárok, a leendő theologust a theologiai tanárok, a leendő orvost az orvosi tudományok tanárai, a műegyetembe menő ifjút a műegyetemi tanárok. A ki a gimnázium nyolc osztályát elvégezte, az két hó alatt megtanulhatja bővebben azt az egy-két tantárgyat, melyből az érettségit helyettesítő felvételi vizsgán szükségesnek látnók a tanulót kikérdezni.

Az érettségi vizsgák ellen szól az az alkudozás, melyet a tantárgyak érdekében folytatnak. Az egyik pályához kell a görög is, a latin is; a másikhoz már elég a latin, a görög nem szükséges; a harmadikhoz nem kell sem a latin, sem a görög. Van már gimnáziumi, reáliskolai, kereskedelmi érettségi vizsga. Mindeniknek más a mértéke, mindenik képesít valamire. Három év múlva meg már pusztán a gimnáziumban kétféle lesz az érettségi vizsga; t. i. göröggel és a nélkül. És ennyiféle érettségi mellett mégis mennyi éretlenség, mennyi habozás a tanügy terén. Ideje volna már ezt az ügyet igazán komolyan fontolni meg, s legalább olyan tervhez jutni, mely a mai, testet és lelket ölő emberkínzásnak véget vetne.

Ezeket látnám én szükségeseknek arra nézve, hogy a vizsgák a gimnáziumban célszerűbben rendeztessenek be. A helyes berendezés ösztönül szolgálna a tanulónak arra, hogy komolyabban lásson dolgához; a tanárnak is ösztönt és kedvet adna a munkára az, ha látná, hogy akkor, midőn egy évi fáradozásáról számot ad, nem felületesen bírálják meg lelkiismeretes munkáját; mert alig van valami, a mi jobban fáj, mint a méltatlanul bántalmazás; ennek pedig a tanár a mai vizsgálás mellett sokszor ki van téve a szülők részéről. A szülők ugyanis elfogultak; ha azonban látják, hogy gyermeköket nem a tanár önkénye, hanem saját készületlenségök ítélte el, fájdalommal bár, de meg fognak nyugodni az ítéletben. Legyen tehát a vizsgákra nézve egyöntetűség és célszerű intézkedés legalább a mi egyházkerületünkben; ehhez nem kell sok idő, csak akarat.

Póros János.

TÁRCZA.

A sárospataki tanárok életrajza.

III. Kálniczki Benedek 1820—1959.

Kálniczki Benedek szül. Kázmárkon, Abaujmegyében, 1786. dec. 18-án, hol apja lelkész volt. Első nevelését a szülői háznál nyerte, majd 1799-ben a miskolci gimnáziumba, 1806-ban pedig a sárospataki tanodába vitetett, felsőbb tudományok hallgatására. Itt folytatta mindvégig pályáját, az 1810-ik év kivételével, melyet a Szepességen német szóért tölte. 1812-ben osztálytanítónak nevezték ki, úgy, hogy három évig kísérné tanítványait. 1815-ben a görög nyelv tanításával segédként bízott meg; 1818-ban ellenírnokká (contrascriba) s egyszerűsmind a dogmatikában tanárhelyettesévé választott. 1818-ban, a széniori hivatal bevégezése után, a külföld tudományos intézeteiben, jelesül Göttingában keresett üdülést, hol *Stüudlin* és *Eichhorn* voltak kedvencei. Visszatérvén, mint magán nevelő Tenken *Csoma Zsigmond* udvarában lett alkalmazást. Majd *Vályi Nagy* halálával 1820. júliusban az egyháztörténelmi és szentírásmagyarázati tanácsokra hivatott meg, melyet még azon év november 22-én elfoglalt. Beiktatását *Rozgonyi József* igazgatótanár eszközölte s értekezése „a keresztyén vallás igazságáról” szölt. 1821-ben a sátoralja-ujhelyi egyházkerületi gyűlésen avatott lelkésszé, hol a többi felszentelendőknek vizsgálója volt. 1859-ben végelgyengülés következtében egész fizetésével (840 osztr. frt) nyugalmaztatott. Meghalt 1861 szept. 25-én. Előadásait a szó valódi értelmében egyhangúság jellemezte. Az új szövetség magyarázatát tanítványainak toll alá mondta, kiknek azt könyv nélkül betanulni kelle. Tudományossága dacára is igénytelen egyén a legtisztább erkölcsi jellemmel.

Tankönyve: *Keresztyén egyháztörténet* cím alatt jelent meg, két kötetben. Sárospatak, 1848. Ezenkívül a *görög-magyar szótár*-nak dolgozó társa volt s egyszerűsmind lefordította „*Seiler kijelentett vallástörténetét*”, melyet 1856-ban átalakítva és megrövidítve, dr. Soltész János bocsátott nyomtatás alá.

II. Csillay József 1821—1822.

Csillay József szül. Bánfalván, Borsodmegyében, 1801-ben, hol apja mint lelkész működött. Iskoláit a theologiai tanfolyammal Sárospatakon befejezvén, 1820-ban az első gimnáziumi osztálynak lett köztanítója, 1821 július 19-én pedig a lelépett *Kolozsvári* helyett gimnáziumi tanár. Állomásán csak egy évig maradt, a mennyiben akkor, a későbbben grófi rangra emelkedett *Vay Abraham* fiainak nevelését vállalta magára, melyet 10 évnél tovább vitt, szolgálata jutalmául egy rész-jószágot kapván. Ezután magán életet folytatott Sárospatakon. 1850 március 6-án hunyt el, nyelvráokban.

1821-ben két nevezetes halottja volt a főiskolának, jelesül április 3-án vesztette el *Boronkay Zsigmond* algondnokát, ki Bereckiben temettetett el. December 30-án pedig *Vajai Vay József* hitszemélynök s a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka szenderült jobb létre, életének 71-ik évében, Bugyon, Pestmegyében. Teste Alsó-Zsolcára hozatott, hol minden pompa nélkül helyeztetett ősei sírjába. Halálát az egész tanoda gyászolta, a szószékek fekete posztóval voltak bevonva. Ünnepeles végtisztességtétele Miskolcon, 1822 május 12-én ment végbe, midőn az egyházkerület tagjai gyűléstartás végett sereglettek egybe. Főgondnoki hivatalát 25 évig viselte.

1822 júliusban határozott el, hogy a gimnáziumi tanárok ezután egy és azon osztályt vezessék, s ne kövessék évenként osztályról-osztályra tanítványait.

II3. Kérészi István 1823.

Kérészi István szül. Cserépfalván, Borsodmegyében, 1794 január 12-én. Elemi és gimnáziumi tanulmányait megszakítás nélkül Miskolcon végezte. Innen a Szepességre rándult, hogy a német nyelvet sajátjává tegye. Az akadémiai tudományokat Sárospatakon hallgatta, majd szülőhelyén lett iskolatanító. Tiltva lévén ez időben a külföldre menetel, tanítói hivatalának bevégezéével, darabig Bécsben időzött, hol *Lónyay Gábor* főgondnoknak ismeretségébe jutván, általa gimnáziumi tanárnak Sárospatakra meghívatott. Foglalkozását 1823 februárban kezdte meg, de nem töltött félét, midőn a szepsii ref. hívektől lelkészül szemeltetvén ki, iskolai állását elhagyta. Szepsiben mintegy három évig szolgált, aztán Alsóvádaszra költözött, s itt halt meg 1836 október 29-én.

II4. Csengery József 1824—1850.

Csengery József szül. Vilyban, Abaújnak Zemlénre dűlő hegyközi vidéken 1795-ben, nemes családból. Tanulásának színhelye Sárospatak volt, melyet csak 1818-ban hagyott el, midőn a német nyelv gyakorlati megszerzése végett Szepességre ment. Az akadémiai polgárok közé 1812 július 12-én írta be nevét. Tanárrá 1823 október 5-én, Görgön választott, oly feltétel mellett, hogy egy évet Bécsben töltsön, mely célra 240 ezüst forintot kapott a *Bárcai-féle* alapítványból, ennek felét azonban a könyvtárnak adományozta, történelmi művek vételére, a mennyiben ezen tanszéket volt elfoglalandó. Hivatalába 1824-ben lépett. Meghalt 1850 augusztus 10-én. Eszes, olvasni szerető, szorgalmas tanár volt.

Munkája: *Az egyetemes történettudomány vázlata*, Sárospatak, 1843. Ezenkívül a „Minerva“-ba írt történelmi cikkeket.

Lónyay Gábor főgondnok sem sokkal élte túl *Vay Józsefet*, mert Deregyőben, 1824 május 8-án ő is elérte földi létének határát. Az egyházkerületnek egyénről kellvén gondoskodni, kit a dolgok élére állítson, a megtűrült hivattal gróf *Széki Teleky József* magyar kancelláriai előadót (későbbben Erdély kormányzóját) tisztelte meg, ki is azt Mádon, 1824 október 10-én ünnepélyesen elfoglalta.*

II5. Magda Pál 1824—1834.

Magda Pál szül. Rozsnyón, 1770 január 29-én. Alsóbb iskoláit szülőhelyén, a bölcsészet Kézsmárkon és Pozsonyban végezte. Ezután külföldön, jelesen Jénában tökéletesíté magát. Honába visszatérve, előbb mint magán tanító működött, majd a csetneki iskolában a nyelv és szónoklattani osztályokat vezette; későbbben a gömöri tanintézetnél lön alkalmazva, innen pedig Lőcsére tétetett át a protestáns egyházi törvény rendes tanáraul. Ez állomást elhagyván Besztercebányára ment, hogy az újonnan állított tanodának hírnevével lendületet adjon. Ekkor történt, hogy Teschenbe (Sziléziába) hívatott meg gimnáziumi igazgatónak, ő azonban a soproniakat vette figyelembe. 1822-ben a görög nemegyesültek karlovi lyceumát igazgatta; 1824-ben mint az ágostai hitvallásúak katekhetája s a német-, latin irodalom és gazdaszat tanára szerepelt a sárospataki kollégiumban, honnan 10 év múlva költözött Szarvasra, az evang. gimnázium felajánlott igazgatói tisztét elfoglalandó. Itteni működésével 1839-ben hagyott fel, aztán Nyíregyházára vonult, hol a

* A templomi beszédet ekkor a tályai egyház nagytudományú papja Somosi István mondta, vezérigéül vévén, az evangélium ezen szavait: «nem szégyenlem a Krisztus evangéliomát.» *László.*

halál 1840-ben érte utól. Magda tanult egyén volt, tudományos működéséért mindenütt tiszteletben állt s a magyar akadémia is tagjainak koszorújába fűzte. Mint tanárnál be kell vallani, hogy nem felelt meg hívatásának, a mennyiben nem volt képes tekintélyt tartani s leckeiben nem volt meg a kellő komolyság, a miért tanítványai kifogtak rajta, zavarták előadásait s az iskolaszékeknek sok tennivalót adott. De kartársaival sem élt jó viszonyban.

Munkái: 1. *Magyarország és a határvörző katonaság vidékének legújabb statisztikai és geográfiai leírása*. Pest, 1810. (E mű Lipcsében 1832-ben német nyelven jelent meg).

2. *A mezői gazdaság philosophiájának szabályai szerint okoskodó és munkálkodó gazda*. Sárospatak 1833.

A „Minerva“ című folyóiratban több rendbeli értekezései foglaltatnak s iskolai programokat is adott ki latin nyelven.

II6. Péterfy László 1825—1829.

Péterfy László, szül. Kibédén, Erdélyben 1788. június 3-án, hol apja pap volt. Jeles készütségű egyén lévén, maga adta fiának az első nevelést. Későbbben a marosvásárhelyi kollégiumba vitétt tanulmányának folytatására. 1804-ben a Teleky-féle könyvtár őrségét megkapván, annak rendezésénél, jelesül a lajstrom készítésénél nagy és fáradhatlan munkásságot fejtett ki. E mellett magyarra fordítá az akkor híres német könyvet „die Peripatetiker im 18-ten Jahrhundert.“ 1810-ben Erdőszádán *Degenfeld Otto és Imre* grófok nevelését vette át, mely időben több derék természettani és mértani értekezést írt. 1825-ben gr. *Teleky József* főgondnok különös ajánlatára a sárospataki főiskolában az államrajz és politika tanáranak választott meg, mely hivatalát 4 évig folytatván, 1829-ben hasonló minőségben Nagyenyedre költözött, 1848-ban Borosbocsárdon szünetelvén, a fellázadt oláhok keze közzé került, kik a 60 éves tisztes öreget szekérbe fogták és követ húzattak vele, midőn pedig azt nem bírta és összeroskadt, teste szalmával behintetvén, elégettetett!

(Folyt. köv.) Közli: László János.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés szervezete.

(Folytatás.)

III. Egyházkerületi bíróság.

348. §. Az egyházkerületi bíróság is; mint másod-, illetőleg első fokú bíróság, vagy teljes számban, vagy szűkebb figyelmi tanácsa útján végzi bíraskodási teendőit; harmad fokúlag csak kivételesen a 351-ik §. b) pontja eseteiben bíraskodhatik.

349. §. Az egyházkerületi teljes számú bíróságot alkotják:

A püspök és az egyházkerületi főgondnok, vagy akadályoztatásuk esetében helyetteseik; az egyházmegyéek esperesei, gondnokai; az egyházkerületi lelkészi s világi tanácsbírák. — Elnök a püspök, vagy egyházkerületi főgondnok közül az, a ki hivatalára nézve idősebb. Ha hivatalára nézve az idősebb elnök nem lehetne jelen, akkor a másik elnöktárs van jogosítva az elnöki tiszt teljesítésére, nem pedig az idősebbnek helyettese.

Ítélet hozatalára az elnökkel együtt — legalább 7 bíró jelenléte szükséges.

Jegyzői tisztet az egyházkerületi jegyzők egyike teljesíti, ki szavazati jogot nem gyakorolhat, kivéve, ha a bíróság tagja.

350. §. Ezen egyházkerületi bíróság rendszerint a

kerületi közgyűlés ideje alatt tartja üléseit, a melyekre minden tag meghívatik; de sürgős esetekben elnökiileg más időre is összehívható.

351. §. Biráskodási teendői a következők:

a) Mint másodfokú felebbviteli bíróság ítélt: az egyházmegyei bíróság fegyelmi tanácsától elintézt és elébe felebbezett ügyekben.

b) Mint harmadfokú bíróság kivételesen csak azokban az elébe felebbezett ügyekben ítélt, a melyekben a két alsó bíróság ítélete egymással nem egybehangzó.

c) Minden évi rendes ülésen, egy évi tartamra, kebeléből megalkotja és kiküldi az időközi működésre hivatott szűkebb fegyelmi tanácsát és e fegyelmi tanácsa útján elsőfokúlag ítélt, a püspök és egyházkerületi főgondnok kivételével, az espereseknek úgy is, mint lelkészeknek, az egyházmegyei gondnokok, az egyházkerület főhatósága alatt álló gimnáziumok tanárai, tanítói és az összes egyházkerületi tisztviselők fegyelmi ügyeiben.

352. §. Megalakítandó az egyházkerületi időközi bíróság fegyelmi tanácsa a rendes elnöklet alatt öt bíróból; akadályoztatása esetére pedig a megválasztáskor nyert szavazatok többségének sorrendében behívható öt pótbíróból, a kik közül az ülésen az elnökkel együtt legalább öt tagnak kell jelen lennie.

Az ítélet szavazattöbbséggel hozatik és független az egyházkerületi bíróságtól, — a mennyiben — felebbezés ellene, közvetlenül a konventi bírósághoz történik.

353. §. A fegyelmi büntetések ugyanazok a 346-ik §-ban megnevezett büntetésekkel.

354. §. Az egyházkerületi bíróság és ennek fegyelmi tanácsa is eljárásáról jegyzőkönyvet vezet. A jegyzői tiszttel, szavazati jog nélkül, az egyházkerületi fő- s ezek akadályoztatása esetén az aljegyzők teljesítik; ha azonban a jegyzők az egyházkerületi bíróságnak tagjai, akkor szavazattal bírnak.

IV. Egyetemes konventi bíróság.

355. §. Az egyetemes konventi bíróság kétféle:

a) teljes számú konventi bíróság;

b) időközi konventi bíróság.

Az utóbbi rendszerint, az előbbi rendkívüli esetekben működik.

356. §. A konventi időközi bíróságot alkotják: a konvent elnökei, vagy akadályoztatásuk esetén helyetteseik; a konvent által 3 évi időtartamra (56. §.) saját kebeléből titkos szavazás útján, lehetőleg tekintettel az 5 egyházkerületre és a könnyebben megjelenhetésre, választott 9 rendes és 5 póttag.

Elnök a püspök, vagy főgondnok közül a hivatalára nézve idősb. Ha a hivatalára nézve idősb elnök nem jelenhetne meg, a másik elnöktárs van jogosítva az elnöki tiszt teljesítésére, nem pedig helyettese. Ítélet-hozásra az elnökkel együtt legalább 7 bíró jelenléte szükséges; jegyzője a konventi egyik jegyző; ki szavazattal csak akkor bír, ha a bíróságnak tagja.

357. §. A konventi időközi bíróság, mely az elnökség által, a szükséghez képest, bármikor összehívható, rendszerint csak másodfokon ítélt az egyházkerületi bíróságoktól, mint első fokú törvényszékektől elintézt és elébe felebbezett fegyelmi ügyekben.

Kivételesen pedig harmadfokon is ítélt, de csak azokban a felebbezhető ügyekben, a melyekben a 346. §. d), e), f) pontjaiban jelzett büntetések alkalmazására nézve az egyházmegyei és egyházkerületi bíróságok fegyelmi tanácsának ítélete nem egybehangzó.

A konventi időközi bíróság ítélete jogerős.

358. §. A teljes számú konventi bíróságot, három évi időtartamra, titkos szavazás útján, saját kebeléből,

szinte maga a konvent alkotja meg akképen, hogy az elnökséggel együtt legalább 24 tagból álljon.

E konventi teljes bíróság egy fokon, de végérvényesen, csakis az egyházkerületek püspökeinek úgy is mint lelkészeknek, főgondnokainak és az egyetemes egyháztól fentartott tanintézetek tanárainak fegyelmi ügyeiben ítélt.

Ítélethozásra az elnökkel együtt legalább 15 tagnak jelenléte szükséges. Az elnök itt is, mint a 356. §-ban előírva van, a hivatalára nézve idősb püspök, vagy főgondnok.

359. §. Az egyetemes konventi teljes bíróság rendszerint az egyetemes konvent ülése ideje alatt tartja üléseit, de sürgős esetekben, az elnökség más időre is összehívhatja.

360. §. A konventi mindkét bíróság által alkalmazandó büntetések nemei ugyanazok, a melyek a 346-ik §-ban felsorolva vannak.

Második rész.

A fegyelmi esetekről.

361. §. Fegyelmi eljárás alkalmazása mellett fenytendő:

a) minden oly cselekmény, vagy mulasztás, a mely az egyházi törvényekben és egyházhatósági szabályrendeletekben (statutum) kifejezetten fegyelmi büntetés terhe alatt tiltva van;

b) minden oly cselekmény vagy mulasztás, a melyből az egyháznak, vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el, ha a cselekmény egyházi törvényekben és szabályrendeletekben tiltva, illetőleg az elmulasztott köteleesség rendelve van;

c) minden oly cselekmény vagy mulasztás, a mely a vallást és közérkölciséget sérti, vagy a melyből közbotrány származik.

d) minden ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felfőbbség törvényes rendeleteivel szemben;

e) kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban, vagy nyomtatásban, az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak.

f) izgatás az egyházi törvények és egyházhatósági határozatok ellen, az előbbi pontban jelölt bármelyik módon;

g) elhanyagolása vagy megtagadása az egyházi törvényekben és szabályrendeletekben hivatalos teendőül előírt, vagy szerződésileg elvállalt köteleességeknek. Nemkülönben a kisebbszerű köteleességeknek is, ha az elhanyagolás szándékos, vagy megintés után ismételt;

h) visszaélés a hivatali hatalommal, a miből másoknak személyi vagy vagyoni sérelme származott;

i) fegyelmileg fenytendő az egyházi tisztviselők, hivatalnokok és szolgák, hűtlen kezelés vagy közbűntények és vétségek elkövetése miatt is, a köztörvényi eljárás fentartása mellett;

k) különösen a lelkészek, tanárok és tanítók minden oly magaviseletükért, mely az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a lelkészi, tanári és tanítói állás méltóságát sérti. Végül

l) az illető közigazgatási tanácsoktól áttett fegyelmi esetek.

362. §. Csekélyebb köteleességszegés eseteiben a lelkészek, esperesek és püspökök jogosítva vannak a hatóságuk alatt álló egyházi tisztviselőket, hivatalnokokat és szolgákat, fegyelmi eljárás nélkül is meginteni s rendreutasítani. Ily megintés és rendreutasítás ellen felebbezés nem használható.

Harmadik rész.

Törvénykezési rendtartás.

ELSŐ FEJEZET.

Általános határozatok.

363. §. Fegyelmi ügyekben az egyházi bíróságok és bírósági fegyelmi tanácsok az alábbi §-okban megállapított szabályok szerint járnak el.

364. §. Az egyházi fegyelmi bíróságok, illetőleg fegyelmi tanácsok vagy mint rendes bíróságok, vagy pedig rendkívüli esetekben a 369. §. értelmében, mint kiküldött (delegált) bíróságok működnek.

365. §. Ugy a rendes, mint a rendkívüli egyházi bíróság és fegyelmi tanács ülésére az elnökség minden rendes tagot, az ülés tartását megelőzőleg, lehetőleg 15 nappal meghív.

A megjelenésben akadályozott, vagy a 366. §. értelmében nem bíraskodható fegyelmi rendes tanácsstag, a fenforgó akadályról az elnökséget az üléstartásra kitűzött idő előtt legalább 8 nappal írásban értesíti, hogy helyette a póttag behívható legyen.

366. §. Mint bíró nem vehet senki részt oly ügyek elbírálásában:

a) a melyekben saját személyénél fogva érdekelve lévén, közvetlenül vagy közvetve, kárt vagy hasznot remélhet;

b) melyek által felesége vagy jegyese, fel- vagy lemenő ágbeli rokonai, avagy oly személyek vannak érdekelve, kik vele első vagy másodfokú oldalrokonásban vagy sógorságban, továbbá fogadott szülői, vagy fogadott gyermek, végre gyámsági vagy gondnoksági viszonyban állanak;

c) melyekben mint tanu, vizsgáló biztos, szakértő, képviselő vagy közbenjáró működött;

d) a felsőbb bíróságoknál oly ügyekben, melyeknek alsóbb bírósági előadásában vagy eldöntésében résztvett; s végre

e) azon felek ügyeiben, kiknek valamelyikével ellenséges vagy peres viszonyban áll.

A négy első esetben érintett akadályok, akár az eljárás megindításakor, akár annak folyama alatt merültek fel, ha bár a felek nem tettek volna is e miatt kifogást, az illető bíró által az elnökségnek hivatalból bejelentendők, hogy az az érdekelt tag helyett más bírót, vagy póttagot alkalmazhasson.

367. §. Az egyházi bíróság és fegyelmi tanács rendes és póttagjai ünnepélyes esküt tesznek le, hogy azon peres ügyekben, a melyekben ítélni hivatva vannak, az egyházi törvények értelmében igazságosan és lelkiismeretesen fognak ítélni.

368. §. Minden ev. reformatus egyén annak az egyházközségi, egyházmegyei, vagy egyházkerületi bíróságnak illetékessége alá tartozik, a melyet reá nézve az egyházi alkotmánytörvény 15. §-a megszab.

A tisztviselőkre nézve a hivatalos működésnek helye állapítja meg az illetékességet.

Ha a fegyelmi vétség más egyházközségben, más egyházmegyében vagy más egyházkerületben követtetett el, a fentebbiek szerint illetékes bíróság a szükségesnek talált vizsgálat teljesítésére a vétség elkövetésének színhelyén illetékes bíróságot keresi meg, mely a vizsgálatot teljesítvén, az iratokat a megkereső bíróságnak megküldi.

369. §. Rendszerint senki illetékes bíróságától el nem vonható. Rendkívüli esetekben azonban, midőn a 366. §-ban felsorolt okoknál fogva a bíróságnak törvényes számban való megalakítása lehetetlen volna, a felek valamelyikének kérésére, vagy pedig hivatalból bíró kiküldésnek (delegatio) van helye.

A bírói kiküldés jogát az egyházkerületi elnökség gyakorolja.

370. §. A bíróságok az illető egyházi bíróságok és fegyelmi tanácsok által meghatározott egyházi vagy iskolai célra fordítandók.

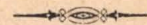
371. §. A bíraskodási eljárás, mind a három fokú bíróság előtt, csak azokban az ügyekben közvetlen és szóbeli, a melyekben a bíróság első fokon működik.

A mely ügyekben a bíróság 2-od, illetőleg 3-ad fokon jár el, az eljárás írásbeli.

372. §. Azokban az esetekben, a melyekben nem egyházhatósági intézkedés következtében, hanem magánfelek kérésére történik az eljárás megindítása, a vizsgálati költségek előlegében, a viszonyokhoz képest, az elnökségtől 25—50 frtig megszabható összeget panaszló felek tartoznak előlegezni.

373. §. A hivatalból elrendelt fegyelmi ügyeknél, ha az elnök szükségesnek látja, a vádképviselétől is gondoskodhatik, a mely esetben a vizsgálati iratok a tárgyalást megelőzőleg a vádképviselére megbízott ügyész-szel közlendők.

(Vége köv.).

KÖNYVISMERTETÉS.

Az ó-szövetség theologiai s történeti méltatása.*

Fenti címen a múlt év folyamán Dr. Siegfried, jénai jeles exegeta egy kis terjedelmű, de nagy jelentőségű füzettel gazdagította a német protestáns exegetikai irodalmat. Rövid, de velős összefoglalása ez azoknak a szigorúan tudományos, tisztán történeti alapokon nyugvó s épenezért igazán szabadelvű nézeteknek, melyek jelenleg az ó-szövetségi kritikának, a theologiai tudományok ezen egyik elsőrangú ágának vezérelveit tekintethők s mint ilyenek figyelmünkre különösen méltók. Ez a felfogás egyrésztől, másrésztől meg az a körülmény, hogy itt nem egy zűrzavaros tömkeleggel, a milyen szokott lenni — elfogultság nélkül szólva — a német exegetikai művek jelentékeny része, hanem egy magvas és az ó-szövetségi kritika mai napság uralkodó vezérelveinek világos, meggyőző kompendiumával állunk szemben: indította arra csekélységemet, hogy a nevezett füzetet e becses lapok t. olvasói előtt is bemutatni megpróbáljam.

A 28 lapra terjedő füzetnek érdemes szerzője, ki a mai exegeták között az elsőrangú tekintélyek sorába tartozik, jelen alkalommal a biblia ó-szövetségi részét theologiai és történeti szempontból veszi méltatás alá. Szerző ezzel a lépéssel világosan jelezni kívánja, hogy ő határozottan szakít azzal a sokak által vallott nézettel, mely az ó-szövetségnek inkább csak történeti s nem egy-szersmind theologiai jelentőséget tulajdonít. Erre mutat szerzőnek az ó-szövetségi iratok iránt élénken érzett tisztelete, Hol vannak az egész világon — úgymond — azok az irodalmi művek, melyek évszázadokon át egészen a mainapig olyan óriási hatást gyakoroltak volna a népeknek életére, erkölcsére s annyi mérhetlen szellemi anyagot teremtettek volna, mint az ó- és az ehez csatlakozó új-szövetségi iratok? Hol találjuk meg minden igaz valásnak alapját, hanem a próféták irataiban, a melyekben az erős és boszúálló Jehovának, mint a zsidók régi nemzeti istenének vonásai az irgalmas mennyei *atya* vonásai kezdenek átalakulni? Hol jutott volna az őszinte

* A mű teljes címe: «Die theologische und historische Betrachtung des alten Testaments. C. Siegfried Frankfurt am Main. Verlag von Moritz Diesterweg 1890»

vallásos érzelem méltóbb és szebb kifejezésre, mint a zsoltároknak; hol lépne előnkbe a vallásos igazságért való küzdés megkapóbban s fenségebb nyelven, mint a Jób könyvében? Ezek és más hasonló körülmények magyarázzák meg az ó-szövetségi iratok *történelijogát* s jelentőségét. Minthogy pedig másrésről ezekben a könyvekben rejlik vallásunk alapja és a teológia éppen a vallásnak tudománya: épen ezért nélkülözhetlen, hogy az ó-szövetségi iratok *teológiai* szempontból is méltatás alá kerüljenek. Ám ennek a teológiai méltatásnak nem szabad abban állnia, hogy akár az új-szövetségnek gondolatait, akár a későbbi egyházi dogmákat visszavigyük az ó-szövetségi könyvekbe. Hanem igenis, a teológiai méltatás akkor lesz eredményteljes, ha az a történetivel fog kezdet, vagyis ha a történeti vizsgálódás eredményeire támaszkodva vállalkozik arra, hogy élő és igaz képét adja a vallás csirázási idejének, a mely teljes virágzásra az új-szövetségben, gyümölcstermő képességre az egyház történetében jutott. „Ime ekként indokolja s teszi meggyőzővé szerző azt az álláspontját, hogy az ó-szövetségi iratok teológiai és történeti méltatása egyaránt szükséges.

Ezek után, hogy megtudjuk, miként oldja meg szerző a maga kettős feladatát, legcélhozzevetőbb módúl ajánlkozik: egyes főbb pontokban magának a szerzőnek beszélgetése. Kövessük azért szerző gondolatmenetét elsőben is a teológiai méltatást illetőleg.

Mikor a héber irodalmi művek — úgymond szerző — létrejöttek, ezeknek szerzői távolról sem gondoltak arra, hogy azokat honfitársaik vallására nézve zsinórmértékül tüntessék fel. Általában olyan gyűjteményre, melyben élet- s tanszabályok lettek volna feljegyezve, a babyloni fogság előtt senki se gondolt Izraelben. Pedig a zsidó nemzetnek addig is szép irodalma volt. Voltak *pásztori énekek*, melyek közül néhányat idézve találunk, (Num. XXI. 17.; Birák V. 11.); *regi hadi történetek* (Num. XXI. 4.); *vallásos énekek* (Ézs. XXIV. 16.); *Juda és izrael királyairól szóló évkönyvek, jogi feljegyzések* (I. Sám X. 25.; XVIII. 10.); *papi* (Hózs. VIII. 12.) *és prófétai jóvendölések* (Ézs. XXXIV. 16.; Jer. XXVI. 17.). Mindezek hosszú időn keresztül egyes kiválóbb helyeken, mint p. o. Mizpában, Sichemben és Jeruzsálemben voltak megőrizve, mely utolsó helyen a birodalom vége felé a Deuteronomium alapíratát fedezték fel (2. Kir. XXII.). Egyéb prófétai s költői iratok többnyire magánosok birtokában voltak, a melyeknek épen ezért hivatalos jellegük egyáltalán nem volt. Az Énekek-éneke, a zsoltárok, példabeszédek stb. határozottan ilyen magánbirtokot képeztek. Mikor aztán a fogság éveit bekövetkeztek: végpusztulás fenyegette a nevezett irodalmi termékeket s csak egy Ézsaiásnak, egy Jeremiásnak sikerült valamit az utókor számára megmenteni. Így aztán, ha a zsidó népet mindentől megfosztották is, a mi abban az időben egy nemzetnek járulékait képezte, mint király, haza, szentély és közös isteni tisztelet: megmaradt mégis sajátjával az egy elveszithetetlen jó: a *vallás* s ennek csekély irodalma. Ennek épségben való megőrzése képezte most a zsidó nép feladatát. Első szükség gyanánt tűnt fel: egy kézikönyvet készíteni, melyből a nép megismerje a Jehova akaratát és eszerint cselekedjék. Szerencsére Jeruzsálem lerombolása előtt ráakadnak a Deuteronomiumra, melyet aztán, céljuknak megfelelőleg, isteni tekintéllyel ruháznak fel. Ez a törvénykönyv képezi ettől fogva a zsidó nép valláskönyvének alapját s erre lett fektetve az egész nép jövő sorsa. Ezt a törvénykönyvet igyekeztek aztán kiegészíteni olyanformán, hogy ebbe csak olyan iratokat vettek fel, melyek ennek szellemével egyeztek. Úgy, hogy az a történeti mű is, melybe később a törvényt beillesztették, s mely a Genesistől a királyok könyvének záradékáig tart, nem egyéb, mint Jahvének s

az ő törvényének dicsőítése, magasztalása. El lehet mondani, hogy a *thora* sok ideig egymaga képezte a zsidó nép kánonát s más iratok sorsát is az a viszony döntötte el, melyben azok magával a thorával állottak. K. e. 200 körül készült el a kibővített törvénykönyv, melyből azonban — éppen a *thora* mindent uraló hatalmánál fogva — számos ága hiányzott a vallásos irodalomnak. Így az oly gazdag és fenséges vallásos költészet sem volt abban képviselve. Azok az énekek, melyek a számkivetés nehéz napjaiban keletkeztek, egy harmadik gyűjtemény élére kerültek, melybe aztán hosszas ingadozás után az Énekek-énekét is felvették. Ezekhez járultak később a Salamon és Dávid nevét viselő iratok, valamint még később a Krónikák, Esdrás, Nehémiás, Rút, Eszter és Dániel-féle könyvek.

Sajnos azonban, hogy a profetizmus kincsei a legnagyobb szerű gondolatok az ó-szövetségben, melyeket p. o. Ézsaiásnál és Jeremiásnál olvasunk, felhasználatlanul maradtak. A nomizmus kerekedvén felül, a vallásnak legesszényibb elemeit nem hagyta érvényre jutni. A próféták az ő magasabb gondolkodásukkal nem találtak helyet abban a teológiában, mely csaknem teljesen külsőségekkel foglalkozott. Pedig az volt az igazi vallás, melyet a próféták hirdettek. Csakhogy ezt felismerni nem a zsidó zsinagógának, hanem Krisztusnak s az ő egyházának jutott feladatául.

A keresztyénység u. i. mely mint alaphoz a palesztinai zsidósághoz fűződik, átvette a zsidó néptől szentíratainak örökségét (Máté V. 17.), csakhogy ezzel másképp gazdálkodott, mint a zsinagóga. Nagyjelentőségű dolog volt az, mikor az ó-szövetség az u. n. Septuagintában bekerült a keresztyén egyházba. A fiatal keresztyén egyház nemsokára arra a tudatra jutott, hogy azok a fontos dolgok, melyek az ó-szövetségi iratokban mint ígérek, jóvendölések szerepelnek, Jézusban megvalósultak. Ezáltal a profetizmus lép az előtérbe. Az egész ó-szövetség úgy tűnik fel, mint a Krisztusra vonatkozó jóvendölés. Nemcsak a próféták beszélnek az Idvezítőről, hanem már Mózes és Ábrahám is látták lélekben az ő napját (János VIII. 56.). Így történik aztán, hogy az egyház a maga tekintélyével hitelesíti az ó-szövetségi könyveket és ezeket úgy tekinti, mint saját tanáinak forrásait, a melyek elvileg minden emberre kötelezők.

Annyit tehát az ó-szövetség teológiai méltatását illetőleg megtett a keresztyén egyház mindjárt alakulásakor, hogy a profetizmus felibe emelte a nomizmusnak, de azért a kánon tüzetesebb boncolásába még később se bocsátkozott, úgyannyira, hogy még a reformáció kora is ebben a tekintetben csupán annyi vívmányt mutathat fel, hogy a hagyományok mellőzésével egyedül a kánon ismertetett el az üdvre tartozó dolgok forrásának.

A mi már az ó-szövetségi kánonnak *történetét* illeti; időrendben utal Siegfried azokra az egyénekre, a kik e téren az újabb idők munkálkodtak. Ilyenül említi első sorban *Theodorust* az 5-ik században, mint az antiochiai iskola legkiválóbb képviselőjét, ki először kezdte meg az ó-szövetség magyarázását. Főgyengéje volt azonban neki s egész iskolájának a nyelvismeretnek hiánya. Így nagyobb eredményről nála szólni sem lehet. Theodorus után az ó-szövetségi exegesis ügye csak a XII-ik században kerül ismét napirendre. Ekkor lép fel idevágó kísérettel egy *Raschi* nevű zsidó exegeta, ki azonban csak a szómagyarázatnál marad. Ugyancsak az ő nyomain halad a 14-ik századbeli Lyra Miklós keresztyén exegeta, kinek exegetikai működése *Lutherre* is nagy befolyással volt. Az ó-szövetség történeti méltatása Luthernél is téves alapokon épült s épen ezért sok kívánnivalót hagy fenn s *Kálvin* volt az, kinek a reformátorok közül e téren

legtöbbit köszönhetünk. Sajnos, hogy a Kálvin által megmutatott helyes út utódai sok ideig nem követték. A XVII-ik században p. o. csupán azt az exegesist tekintették elfogadhatónak, mely az egyház dogmáival egyhangzott. A *történeli* elv csak a XVIII-ik században aratta első győzelmét Németországban. A történeli elv első úttörője s egyszersmind a helyes alapokon nyugvó biblia kritika atyja *Semler* volt. Az általa megtört úton aztán többen több-kevesebb sikerrel léptek fel. Ezek közé tartozik: *Eichorn*, ki teljesen szakított az egyházi hagyományok tekintélyével s tisztán *történeli* kutatást sürgetett. Vele egyidőben lépett fel: *Herder*, ki a történeli-eszthetika magyarázás szükségét hirdette. Azonban a reformok nem maradtak ellenhatás nélkül. Az orthodox irány hívei titkos följelentések által még az államhatalmat is segélyül hívták a rationalismus ellen. Hengstenbergnek s társainak rabulisztikája azonban csak pillanatra zavarta meg a rationalismus híveit, de nagyobb eredményre nem igen vezetett. El lehet mondani, hogy azon kritikai nézeteket, melyeket Hengstenberg a Pentateuch, a Zsoltárok, Dániel és Zakariás könyveit illetőleg felállított, téveseknek mutatta ki a haladó idő, s azok felett szépen napirendre tért. Az új irány bajnokai között, kik az exegesis terén maig tekintélyek, említendők: *Ewald* Henrik, *Hupfeld* Herman, *Hitzig* Ferdinand s a közelebb elhunyt *Reuss* Eduard Strassburgban. Mint ezeknek tanítványa, kiemelendő még *Graf* Henrik Károly, kit a pentateuch körébe vágó jeles hypothesise emelt a tekintélyek sorába s kinek álláspontja felett még a conservatív theológusok sem mernek többé pálcát törni. Világos példa erre: *Delitzsch*, ki pillanatig se habozott feladni olyan elveket, a melyeknek tarhatatlanságáról meggyőzték, noha azok hosszú időn át szívéhez voltak is forrva. S ma már tudományos theológusok előtt egész természetesen hangzik az, hogy „*az ó-szövetségi könyvek is emberi művek s mint ilyenek kritikai bonkés alá jogosan vehetők.*”

Íme ekképen méltatja Siegfried az ó-szövetséget theológiai és történeli szempontból. E vázlatos ismertetésből is meggyőződhetünk a felől, hogy szerző, mint igazság-szerető theológus, a zsidó vallás történetét egyedül a történeli igazság világító fénye mellett búvárolja. Ily értelemben mondható igazán az ó-szövetség is isteni kijelentésnek. Mert a történet szála Isten kezében vannak. A történettől félni lehet oka a római katolikus, de nincs a protestáns theológiának. Ennek mindig az a feladata, hogy nyomozza azokat az isteni gondolatokat, a melyek az idők folyamán a történelemben nyilvánultak s nyilvánulnak. És mert Siegfried is — mint láttuk — jelen fűzetével a jól felfogott protestantizmus ügyét szolgálja, megérdemli, hogy elismeréssel adózzék neki a magyar protestáns közönség is!

Csik Dániel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Felhívás.** Lapunk előfizetési s illetőleg megrendelési árával sokan hátrálékban vannak. Tisztelettel kérjük az ilyeneket tartozásaik mielőbbi kiegyenlítésére; különben postai megbízások útján fogjuk követeléseinket szorgalmazni.

A kiadóhivatal.

— Egy szerény indítvány a „Károlyi-alap” érdekében cím alatt egy érdekes kis közlemény jelent meg a „Debr. Prot. Lap” 27-ik számában, *Vadas Gyula* csermői ev. ref. lelkész tanító aláírással. Ide írjuk abból az alábbi részleteket: A „Sárospataki Lapok” szerkesztője, *Radácsi György* kiadta a Károlyi-ünnepély „Emlékkönyv”-ét. A *Károlyi*

szobor nagyon szép kivitelű képe ékesíti a magában is érdekes könyvet. En azon tapasztalatra jutottam (hogy mily úton és módon, azt elhallgatom), hogy ha az a *szoborkép* kapható volna, úgy a mint van, külön a könyvtől, mint egy arckép, igen-igen nagy kelendőségnek fogna örvesteni, nem csak a nép közt, de a műveltebb körökben is. Azt hiszem ugyanis, hogy az egész kép külön kiadása nem sokba kerülhet s olcsón lehetne adni. S így a ki esetleg sokal 1 frtot az „Emlékkönyv”-ért, szívesen ad 10 krajcárt a *szoborképért*! Az volna tehát szerény indítványom, hogy: *hadd legyen kiadva az a szép szoborkép, a „Károlyi-alap” javára! Kis eseppekből lesz a tenger, s azok a krajcárok, melyek a képért okvetetlenül befolyának, — erős a hitem, — tekintélyes összeggel növelnék azt a szent célú alapot!* Sőt én azt hiszem, hogy elő az idő, midőn a „Prot. Irod. Társaság” megerősödve anyagilag, módot fog nyújtani arra, hogy a protestáns közönség úgy meghalt, mint élő jelesaink arcképeit könnyen és olcsón hozzá jusson. Ajánlom ez indítványnak titulált csekélységet azon férfiú szíves figyelmébe, kinek a „Károlyi szobor” létrejötte körül elévülhetetlen érdeme vagyon!*

— **Kegyeletes készülődés.** *Szűgyi László* zádorfalvi tanító és tanító egyleti elnök halálának évfordulóját, a gömörmezei tanítói testület nagy kegyelettel fogja megünnepelni. Augusztus 7-én fogják a közadakozásból beszerzett gránit síremléket felállítani Zádorfalán; ezzel kapcsolatban tartják meg a gyászünnepélyt, melynek programja akként van összeállítva, hogy abban legelsőbbben is az esperesnek lesz szerepe, a ki imát fog mondani a szószékről; utána *Becske Bálint* tart emlékbeszédet; azután kivonulnak a sírhoz, hol valamelyik kartársa tart szónoklatot. Az egész mozgalom lelke *Becske Bálint*, kinek kezdeményezésére a tanítói testület minden tagja tisztességesen megadózta magát. A gyászünnepély alkalmával fog az üresen álló elnöki szék is betöltetni.

— **Választások, jelölések.** A tornai egyházmegye főjegyzőjévé *Arday Dániel* zsarnói, aljegyzőjévé *Ragályi Géza* szádellői lelkész választott meg. — A *perkupai* lelkész állomásra *Ragályi Géza* szádellői, *Mészáros Lajos* égerszögi rendes, *Kaszonyi János* mezőkeresztesi helyettes és *Szabó István* kálosai segédlelkészek jelöltettek. — A debreceni főgimnáziumban a magyar és latin nyelvek tanszékére folyó hó 7-én *Kulesár Endre* csurgói rendes tanár választott meg 16 szavazat közül 12-vel.

— **A kötelezett doktoratus haldoklik.** Végre belátta a közoktatásügyi kormány, hogy a „tudós” cím erőszakolása nevelésügyi túlság s alig egyéb, mint az egyetemi tanárok virtuskodására való alkalom és pénz-szerzési mód. Gr. Csáky javítani akar e képtelenségen, azaz visszakarja adni a „doktor” címnek régi tisztességét azáltal, hogy a kötelezett doktoratust eltörölni szándékozik. Hogy a reformnak lesz-e jó eredménye a jogakadémiákra nézve, azt majd az e tárgyban összehívandó enquette után fogjuk megtudni. Az ev. ref. konvent — köztudomásúlag — már szintén felírt a kötelezett jogi doktoratus ellen.

— **A ráckevei pap végrendelete.** *Soltra Alajos* ev. ref. lelkész a közelebbi napokban hunyt el Ráckeven. Általában szerény vagyoni helyzetű embernek tartották s íme a halál megmutatta, hogy jó gazda volt s 100,000

* Részemről a „Károlyi-alap” s az az által elérendő cél javáért sok mindenféleképpen kész vagyok. Kétszer is csalódtam ugyan már a *V. Gy.* collegájához hasonló szép reménységemben; de — e mellett — is örömmel ajánlom fel szerény tehetségemet az indítvány lehető keresztul vitelére. A szobor-kép cink-mintája egészen ép s arról valamely műintézet igen hű és teljesen szép képeket készíthet; csak legyen a ki megvásárolja! Én gyönyörködni fogok a netaláni jó eredményben a belső ember szerint. A lelkesedéshez szívből gratulálok! *Radácsi György.*

frtnyi vagyont hagyott maga után, a melyből — családja nem lévén — 30,000 frtot a debreceni gimnáziumnak, 25,000-et a csurgóinak hagyott. Két róm. kath. intézet-ről is megemlékezett, mint egykori tanuló helyeiről. Legáltalább így írják a politikai lapok. Vajjon elfogadják-e r. kath. atyánkfiai az „eretnek“ adományát?!

— **Olcsó internatus** felállítását tervezik a máramaros-szigeti ev. ref. lyceum mellett. Az intézet főigazgatója *V. Krüszelyi Bálint* jogtanár lenne, igazgatója *Tóth János* elemi iskolai tanító s énektanár, benlakó felügyelő pedig *Takács Lajos* ev. ref. segédlelkész. A tanulók előmenetelének ellenőrzésére *Dobay S.* tanár vállalkozott. A program szerint az igazgató, kinek neje az ellátást vezeti és a felügyelő az intézetben laknak s éjjel-nappal az ifjak között lesznek. A kellő felügyeletért, gondozásért és az egyszerű, de ízletes kosztért egy évre 150 forintot kell fizetni. Előlegesen *Tóth János* lyceumi elemi tanítónál lehet jelentkezni. Megjegyezzük, hogy a tervezők által kibocsátott felhívást a kormányzó tanács elnöke és a lyceum igazgatója is helybenhagyták.

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve** az 1890. december 2-án Miskolcon tartott rendkívüli és 1891. április 28—30. napjain ugyanott tartott tavaszi rendes közgyűlésekről, 104 lapnyi terjedelemben (8°), szokott csinos kiállítással, megjelent Sárospatakon. s innen hivatalosan szétküldetett. Szerkesztette *Mitrovics Gyula*, egyházkerületi főjegyző. Ára 50 kr.

— **A Károlyi-alapra** *Medve Pál* abauj-szántói ev. ref. lelkész 1 frt 20 krt küldött hozzánk, mint az általa közelebb confirmált gyermekek adományát. Rendeltetése helyére juttatjuk.

— **A sárospataki tanárok nyugdíjintézete** folyó hó 12-én tartotta meg szokásos közgyűlését, *Szinyei Gerson* elnöklete alatt. A számvizsgáló-bizottság jelentéséből kitűnt, hogy az intézetnek jelenleg 16 nyugdíjas tagja van s ezeknek a 2-dik félére csupán 97 frtnyi osztalék jutott fejenként. Az összes kamatozó tőke 63,015 frt 29 kr. *Warga Lajos* sárospataki theol. tanár, ismét 25 frtot adományozott a tőke gyarapítására s mások is adományoztak kisebb összegeket. A főiskolai eljáráság élénken kezd érdeklődni a jótékony intézmény iránt s az évi segélynek régen tervezett felemelése már csak rövid idő kérdése, a mi a nyugdíjasoknak közelebb bekövetkező rohamos szaporodása miatt épen a 12-ik órában fog megtörténi. Egy vidéki tag kilépési és leszámolási szándéka felett az alapszabályok értelmében döntött a jelen voltak többsége.

— **Beküldetett.** Közljük az alábbi levélkét, a mint kaptuk, minden megjegyzés nélkül: Nagytiszteletű szerkesztő Úr! A választásnál minden tisztességes küzdelem jogosult. Csak legyen meg a nyíltság, őszinteség. A dunántúli kerületben, mely viszonylagos többséggel, egy szavazással választ, egy nyomtatvány járja a maga nem egészen rendes körútját, mert nem mindenüvé jut el. Ez azt teszi, hogy itt kartellról van szó. Én a kartelt a zsinati választásnál szeretném kiterjesztve látni az egész ref. egyházra és megvalósítani úgy, hogy minden kerület a többi 4-ből 4—4 tagot választana. Szép testvéries választás lenne ez, a célnak legmegfelelőbb. Pártatlan, részrehajhatlan; legigazságosabb, legjobb választás lenne. Közlésre, megszívlelésre ajánlom az általam jelölésbe hozottak névsorát. Ha nem azokat választják meg itt, arról én nem tehetek. Én mellette megállok. Egyháziak: *László József*, *Begedi István*, *Mányoki Tamás*, *Biki Károly*, *Péntek Ferenc*, *Batta György*, *Szabó Zsigmond*, *Szabó János*, *Klimo Pál*, *Kósa Ede*, *Dioszeghy Mór*,

Pazar István. Világiak: *Eötvös Károly*, *Rác Gyula*, *Kálosi József*, *Miklósy Márton*, gróf *Bethlen Gábor*, báró *Vay Sándor*, *Ifj. Csorba Ede*, *Chernel Ferdinánd*, *Katona Péter*, *Tisza István*, *Ragályi Géza*, *Horváth Gyula*. — *Pet-tend*, *Somogy megye*. *Vámos Károly*.

Szerkesztői üzenetek.

Ó. K. Kívánsága szerint. — *Gy. J.* A választásokra nézve igazságod van. Lehetett volna azt bőlebben is intézni, de hát ez a szokás. Világi képviselőink többnyire novitások lesznek; majd meglátjuk: miként nőnek meg a nagy tisztesség súlya alatt! — *B. S.* Talán a következő számban! — *P. J.* Köszönöm, nagyon alkalmoszerű és találó. — *Sz. B.* A lap küldésére nézve reundelkeztem. *Cz. I.* Mi történt az értekezleten?

Pályázatok.

A sárospataki ev. ref. főiskolában a *Bernáth Zsigmond-féle* tápintézeti alapítvány, mely egy moldva-oláh-orzági csángó ifjú számára tétellett, az 1891¹/₂-ik iskolai évben megnyílik. A kik ezt az alapítványi helyett el akarják nyerni, kellőleg felszerelt, s a főiskolai igazgató tanácshoz intézett folyamodásukat, a főiskolai igazgató-sághoz, folyó évi szeptember 1-ig adják be.

A főiskolai igazgatóság.

A debreceni főiskolában egy állandó- és három helyettes-tanári állásra pályázat nyitattik.

Az állandó tanári álláshoz a rajz tanítása van kötötve; a gimnáziumban 14, a tanító-képezdében 8 órai kötelezettséggel hetenként; ezenfelül a szép- és ütenyírás tanítását is megkívánhatja a megválasztandó tanártól az iskolai igazgatóság. Ezen álláshoz 1000 frt évi díj, 200 frt lakbér illetmény, és 19 köbméter tűzifa van fizetésül kötve. Az első év próba évné tekintetik s állandósítása felett egy év eltelte után fog az egyházkerület határozni s az állandósított tanár, a főiskolai tanári gyám- és nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja leend.

A három helyettes tanár közül kettőnek a magyar nyelv és latin philológiából nyert képesítéssel kell bírnia; ezenfelül a német nyelv és történelem tanítására is vállalkozniok kell szükség esetén az alsóbb osztályokban. A harmadik helyettes tanárnak főtárgya a vallástanítás a hat alsó osztályban; ezenfelül a történelemnek s magyar nyelvnek tanítására is vállalkoznia kell egy vagy két osztályban. A helyettes tanárok képesítésére nézve is az országos középiskolai törvény a szabályozó, kivéve a vallástanárét, kinek igazolnia kell, hogy a theologiai tanfolyamot elvégezte, s a lelkész-képességi vizsgákat sikerrel letette. A helyettes tanárok fizetése személyenként 800 frt. A helyettes tanárok csak egy évre választatnak.

Csak ev. ref. vallású, tanári oklevéllel bíró, vagy tanárképezdei tanfolyamot végzett egyének pályázati kérvényei fogadtatnak el.

A heti órák számára nézve iskolai szervezetünk 103-ik §-a a szabályozó.

Mind a négy tanár, hivatalát az 1891-ik évi szeptember 1-én lesz köteles elfoglalni.

Pályázók, kellőleg felszerelt kérvényeiket folyó 1891. évi július hó 31-éig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják vagy küldjék be.

Kelt Debrecenben, 1891. évi július hó 7-én.

I—I.

Révész Bálint,
püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról. I.» (Folytatás.) *Debreceni Bertalan.* — «Észrevételek.» *Mocsáry Lajos.* — «A középiskolai kiállítás.» *Buza János.* — «A tanítói nyugdíj-törvény reformja.» — *Illyés István. 1832—1891.* *Kalós Péter.* — «Egyházi törvénykezés szervezete.» (Vége.) — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A zsinati előmunkálatokról.

I.

Mit nem tárgyal a zsinat?

(Folytatás.)

Az előző számban felsorolt kérdésekhez méltán sorozható s azok között nem utolsó helyet foglal el a *házassági jog rendezésének* nagy fontosságú kérdése. Mindenki tudja, hogy hazánkban a házassági jog annyira rendezetlen, hogy, mint azt Zlinszky helyesen jegyzi meg: magyar állami házassági jog tulajdonképpen nem is létezik s házassági jogunk nem egyéb, mint a különböző, az állam által elismert hitfelekezetek házassági jogának chaósza. Van Magyarországon hat vagy hét hitfelekezet, mely mind jogosítva van a maga házassági jogát, úgy a házasság megkötésénél, mint annak esetleges fölbontásánál, érvényesíteni s a házassági jogból származó, különböző jogviszonyok elbírálásánál a bíró a helyett, hogy mindenkire egyaránt kötelező jogszabályt alkalmazna, kénytelen ítéletét az egyes hitfelekezetek dogmájára alapítani. Hogy ez milyen zűr-zavarra vezet: annak az Isten a megmondhatója!!

A római katolikus hitfelekezet, még mindig a kánon-jog alapján állva, a házasságot szentségnek és felbonthatatlannak, a protestánsok kétoldalú kötésnek, emberek által kötött és így felbontható szerződésnek tekintik; a zsidó még most is a mózesi állásponton áll. A kánon-jog merev álláspontját nem lehet másnak tekinteni, mint visszahatásnak a keresztyén vallás megalkotásakor érvényben levő zsidó és méginkább az akkor az egész világon uralkodó római házassági jog ellen. A zsidó jog szerint, a nő rendkívül alárendelt helyzetben semmi joggal sem birt s egyedüli kötelessége volt minél több gyermeket adni a családnak s ez által az államnak. A mózesi törvény könnyűvé teszi az elválást a férjre nézve és megtűri a több nejeséget, a férj tetszése szerint elűzheti nejét, s elég az elválásra, hogy nejjének „váló levelet“ ad ki. „Történjék pedig, hogy ne legyen kedves néki az asszonyi állapot, mivelhogy talált volna benne valami rútságot: adjon annak elválásról való bizonyosság levelet és azt annak kezébe adván bocsássa el őt az ő házából“ (Mózes V. k. XXIV. 1.). A római jogban a házasság már két különböző nemű személynek az egész életre kötött társasága, minden világi és vallásos érdekek közössége; az egy nejeség uralkodik tehát, de a férj és nő között koránt sincs

egyenlőség. A házasság nem a férfi és nő szabad akaratának, hanem a nőre nézve a pater familias akaratának kifolyása. A nő a férjnek nem egyenlő jogú felesége, hanem az ő családi hatalma alá rendelt személy és a férjre nézve az egynejeség szigorát enyhíti a megengedett ágyas tartás, mi által az egynejeség tulajdonképpen többnejeséggé lesz.

Ezen itt röviden vázolt elvek ellen küzd a keresztyénség, midőn a férfi és nő közötti egyenlőséget megállapítja; mondván, nincs sem zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabados, nincsen sem férfiú, sem asszonyi állapot közt válogatás, mert ti mindnyájan egy vagytok a Krisztusban“ s midőn mondja „férfiak szeressétek a ti feleségeiteket, miképen a Krisztus is szeretete az anya szentegyházat, úgy kell a férfiaknak szeretni az ő feleségeiket, mint az ő tulajdon testeiket“ (Pál Efenezus V.). A zsidó elválási jog ellen küzd a keresztyénség, midőn azt mondja (Máté XIX. I.) „a mit Isten egybeszerkesztett, azt ember el ne válaszsza.“

Ezen szabályzatból fejlődött ki a kánonjog azon intézkedése, hogy a házasság fölbonthatatlan.

Ámde az emberiség előhaladásával az államokban a vallási dogmák helyét a jog uralma foglalta el. Kétségtelen, hogy az államnak nemcsak joga, hanem kötelessége a jogrendet, minden egyénre egyenlően kötelező szabályokkal alkotni meg. Joga és kötelessége tehát a házassági jogviszonyokat is mindenkire egyenlően kötelezőleg szabályozni. A mai jogfogalmak szerint a házasság nem tekinthető másnak, mint a minék a mult század nagy gondolkozója, II. József tekintette, 1786-ban hozott és minden vallásfelekezetű állam polgárt egyenlően kötelező rendeletében t. i. *polgári szerződésnek*, a melynek megkötéséhez a különböző nemű személyek szabad akarata kívántatik. Polgári szerződésnek tekintetvén tehát a házasság, önként következik, hogy úgy annak érvényes volta, mint érvénytelensége, az abból származott jogviszonyok, annak esetleg megszüntetése fölött ítélni egyedül a polgári bíróságok jogköréhez tartozhatik. Törvényeink még most is túlik — nem lévén rendezett házassági jogunk — a különböző hitfelekezetek szent-székeit, házassági bíróságait. Minthogy pedig a házassági bíróságok nem egy mindenkire kötelezőleg megállapított törvény, hanem saját hitelveik szerint hoznak ítéletet, igen gyakori az eset, hogy a különböző határozatok oly zűr-zavart idéz-

nek elő, a miből kibontakozni alig lehet. Például: megtörtént, hogy *egy férfi másnak törvényes felesége ellen volt kénytelen való pert indítani*, a mi már magában véve jogi abszurdum. Ugyanis A és B római katolikus vallásúak, törvényes házasságban éltek; B nő el akarván férjétől válni, áttért egyik protestáns vallásra, megindítá férje ellen a válópert a szentszék előtt; majd midőn onnan elutasított, az 1868. LIII. törvénycikk szerint, saját polgári bírósága előtt, mely utóbbi B nőre nézve a házasságot felbontotta s neki az új házasságra lépést megengedte. B nő újra férjhez ment; később A férfi megúván a magánosságot, szintén házas életre szánta magát s oda hagyta a katolikus egyházat, mely őt a más feleségéhez nyűgözi, s szintén protestánsná lett, de mert rá nézve az előző ítéletben a házasság felbontása nem lett kimondva, kénytelen volt előbbi felesége, most már C-nek törvényes neje ellen, újra válópert indítani. Így lehetséges az, hogy őt a bíróság másnak a feleségétől választotta el.

Legyen elég ez ízelítőül, ámbár számtalan, cifrábnál cifrább példákkal lehetne illusztrálni azt a valóban tarthatatlan állapotot, a mi hazánkban, a házassági jog rendezetlen volta miatt, a házas felek és igen gyakran az örökösök jogviszonyait összekuszálja, a min természetesen nem segíthet más, mint a házassági jognak mindenkire egyenlő szabálylyal kötelező, úgy az egybekelést, mint a gyermekek törvényességének és egyéb jogviszonyainak kérdését, nemkülönben az elválást a polgári jog elvei szerint szabályozó, általános törvény által való rendezése.

Miután ez a körülmény a mi protestáns egyházunkat is nagyon közről érdekli; miután az, hogy az egyik hitfelekezet a házassági kérdésekben saját dogmái szerint ítélő külön bírósággal bír, a mely bíróság nemcsak a mi házassági jogunkat, de még törvényes bíróságaink ítéleteit sem respektálja, sőt a mi több az immár egy testté lett protestáns egyház egyik egyházkerülete több jogokkal bír e tekintetben, mint a többi egyházkerület: nézetünk szerint elodázhatatlan kötelessége lenne az országos közszinatnak, hogy ezen tarthatatlan állapotok megváltoztatására felemelje szavát és követelje a házassági jognak valláskülönbség nélkül mindenkire egyenlően kiterjedő s mindenkinek egyenlő mértékkel mérő törvény által leendő szabályozását s ezzel kapcsolatban úgy a szent-székek, mint a protestáns egyházi bíróságok a házassági jogra vonatkozó illetékességének megszüntetését.

Alig hisszük, hogy ha a két protestáns egyház zsinata az általuk képviselt közel négy millió ember nevében, fölszólalna: az a kívánt eredményre ne vezetne, annyiaval inkább mert ilyen törvény megalkotására már maga az igazságügy miniszter a múlt évben az ország színe előtt tett ígéretére is lehet támaszkodni, de ha bármi okból, egy ilyen általános törvény megalkotható nem lenne: az esetben gondoskodnia kellene a zsinatnak, hogy egyházunknak az 1790/91-ik XXVI. törvénycikk 11-ik §-ában gyökerező s egy század óta életbe nem lépett joga életbe léptetessék.

A fennebb említett kérdésekhez lehet sorolni *egyházunknak a főrendiházban való képviseltetése kérdését* is. Püspökeinknek és főgondnokainknak a főrendiházban való helytfoglalása ugyan nem felel meg a mi, a főrendiház szabadelvű vezetéséről alkotott nézeteinknek, de ha már a főrendiház csakugyan a jelen szervezetben van összeállítva, ha abba egyházaink elnökei is bevétettek és, ha a szentpéteri csatának vereségzámba is mehető győzedelmé-

vel őket oda bebocsátotta egyházunk: csakugyan méltányos és igazságos lenne, hogy abban minden egyházkerületünk püspöke és főgondnoka bevétessék. Hogy e tekintetben a zsinat felemelje szavát, azt követeli a *jogegyenlőség elve*. Egyik püspökünk épen olyan joggal bír, épen olyan terhet hordoz, mint a másik; nincs értelme, hogy miért bír az egyik kevesebb joggal, mint a másik. Aztán püspökeink és főgondnokaink, mint az egyház képviselői vesznek részt a főrendiházban. Egyházi szervezetünk szerint mindenik püspök és főgondnok csak a saját egyházkerületét képviseli, de nem egyszersmind az egyetemes egyházat, a fennálló törvény szerint, tehát két egyházkerületünk nincs képviselve. Az a számarányra való hivatkozás elenyészőleg csekély indok, mert bizonyára a főrendiház nagy testületében nem billenne fel az egyensúly mérlege, ha még abba két kálvinista püspök és főgondnok s ugyanannyi lutheranus püspök és főgondnok helyt foglalna is.

De saját belügyünket tekintve: tanácskozás tárgyául kellett volna tenni a zsinatnak a legégetőbb belügyi kérdésünket a *chárta kérdést is*. A kath. egyház évek óta foglalkozik a kongrua kérdésével, nálunk pedig e kérdés még csak figyelem tárgyát sem képezi. Az egyetemes konvent, az elmúlt tíz év alatt, még csak meg sem kísérlé összegyűjteni az adatokat, hogy megismerje, mily különböző módokon és kules szerint kapják lelkészeink és tanítóink ugyanám megérdemelt csekély díjazásukat. A charták legnagyobb részben a múlt századbeli állapotot mutatják; vannak olyan helyek, a hol a papot tejjel, meg disznó-lábbal is fizetik. Aránytalan a teher viselés, némely községben a fizetés kulcsa a személyszám, máshol az igavonó barmok mennyisége. Eljött a legnagyobb ideje, hogy a fizetési kulcs legalább igazságos arányban állapíttassék meg. Ez is egyik olyan seb, a melyet a zsinatnak begyógyítani, vagy legalább olyan betegség, a melyet felismerni és orvosszereiről gondoskodni lenne kötelessége.

De nem folytatom tovább, csak — ezen itt felsorolt néhány példában — rámutatni akartam azon teendők némelyikére, a melyekkel zsinatunknak a század év fordulóján foglalkozni kellene és lehetne, a melyeket azonban előkészítve a zsinati előmunkálatokban nem találunk.

Debreceni Bertalan.

Észrevételek.

Debreceni Bertalan úrnak „A zsinati előmunkálatokról” szóló cikke („Sárospataki Lapok” 29. sz. I.) egy furcsa kifakadást tartalmaz ellenem. Nevetségesse akarja tenni azon állításomat, hogy a közigazgatási bíróságról szóló zsinati előmunkálati javaslat nagy veszedelmet rejt magában. Hogy én milyen ember vagyok, nevezetesen „tudvalevőleg mindenben ellenzéki férfiú”, a ki ilyen meg amolyan merész állításokra „engedi magát ragadtatni”: — az eféle, különben nem tudom mivel kiérdemelt szeretetreméltóságokat kénytelen vagyok eltűnő. Sajnálom ha a tisztelt cikkírónak nem tetszem, róla nem tehetek. Nem hagyhatom azonban szó nélkül a ferdítést. Én nem azt mondtam, hogy a közigazgatási bíróság kérdése fontosabb, mint az egyenlőség és viszonyosság, az alapok és alapítványok, az államsegély ügye, hanem igenis mondtam és mondom azt, hogy fontosabb mindannál, a mit a közzétett előmunkálati javaslatok, mint módosításokat vagy indítványokat előterjesztenek. Azokról a nagy dolgokról, melyekről Debreceni úr beszél, én cikkemben egy szót se szólottam s nem szólók ez alkalommal sem.

Nagyon kár, hogy Debreceni úr kizárólag ama nagy dolgokkal elfoglalva, csak úgy félvállról veszi a közigazgatási bíróság kérdését, pedig bizony autonómiáknak ebben rejlő és ezzel megkezdendő desorganizációja eléggé fontos dolog, annival inkább, mert ez actualis kérdés. Ha közönnnyel és felületességgel bánunk el vele, behozzák falaink közé a trójai lovat; egy későbbi kor majd rájő, honnan dotálódik önkormányzatunk szervezetének megbomlása.

Mocsáry Lajos.*

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai kiállítás.

Az országos középiskolai tanáregyesület a folyó hó 5—7. napjain tartott huszonöt éves jubileumi közgyűlését ünnepélyesebbé és emlékezetesebbé óhajtván tenni, elhatározta, hogy ez alkalommal egy középiskolai kiállítást rendez. A kiállítás tervezetének elkészítésére s az elfogadott terv keresztül vitelére egy bizottság alakított, a mely az idő rövidsége dacára olyan eredményt mutatott fel, a minőre előlegesen még csak gondolni is alig mertek. A ki az Ujvilág-utcai állami felsőbb leányiskola épületében rendezett tanügyi kiállítás tanulmányozására csak egy pár órát is szentelt, örömmel győződött meg arról, hogy igazi lelkesedéssel és egyetértéssel, aránylag rövid idő alatt, nagyobb célokat is el lehet érni.

A középiskolai kiállításnak a megállapított terv szerint négyes célja volt. Egyik, hogy a középiskolai tanítás eszközeiből normal-gyűjteményt állítson össze, vagyis olyat, a minőnek egyetlen intézetből sem volna szabad hiányzani. Második célja, hogy iskolák, tanárok, kereskedők és iparosok bemutassák saját tanügyi eszközeiket, ha azokat az általános elterjedésre érdemesnek tartják. Harmadik célja, hogy feltüntesse azt az óriási haladást, melyet középiskoláink a legközelebbi 25 év alatt tettek; a negyedik pedig az, hogy bemutassa, hogy a középiskolai tanárság a szorosán vett tanítás mellett, mennyiben szolgálja a magyar közművelődés ügyét. Nehány hét alatt annyi kiállítási tárgy gyűlt össze, hogy az állami felsőbb leányiskola díszterme, összes tantermei és folyosói megteltek tanítási eszközökkel, melyeket a rendező bizottság a kitűzött célnak megfelelőleg, 10 csoportba osztva mutatott be az érdeklődő közönségnek, mégpedig minden díj fizetése nélkül. Az I. csoportban voltak a könyvek, író- és rajzeszközök; a II-ban a physika és chemia; III-ban a geometria; IV-ben a természetrajz; V-ben a földrajz és történelem; VI-ban történelem, classicus és modern irodalom; VII-ben tornaszat, egészségtan; VIII-ban iskolák épületei és tervei; IX-ben a tanáregyesület kiállítása,* s a tanárok irodalmi munkái; X-ben a tanárok művészeti termékei. Ezeken kívül egy kis szobában külön volt elhelyezve a Ferencz József internatus kiállítása.

A ki figyelemmel végig nézte ezt a tanügyi kiállítást, bizonyára örömmel győződött meg arról, hogy középiskoláink az utolsó negyedszázad alatt minden tekintetben

* Mocsáry úrnak nem annyira jelen felszólalásával, mint inkább cikkének érdemével cikksorozatommak a *közigazgatási bíróságról* szóló részében fogok foglalkozni. E helyen csak annyit jegyzek meg, hogy én, az általam igen tisztelt Mocsáry urat sérteni nem akartam, s az által hogy őt tudvalevőleg mindenben ellenzéki férfinak neveztem, nemcsak nem sértettem, sőt megdicsértem; továbbá, hogy cikkéből szösz szerint idéztem, tehát nem ferdítettem. Egyet azonban kénytelen lesz Mocsáry úr is megengedni nekem, azt t. i., hogy más embernek is megvan a joga, hogy az ő nézetével ellenkező nézetet vallhasson.

Debreceni Bertalan.

valóban rohamosan fejlődtek. A ki a felsőbb leányiskola második emeletén benézett abba a terembe, a melyben a középiskolák újabban épült palotái, vagy az építendő intézetek tervei voltak kiállítva s visszagondolt azokra az ódon épületekre, melyekben a most még csak 35—40 éves korban levő emberek is tudományos kiképeztetésüket nyerték, lehetetlen, hogy fel ne merült volna előtte az a kérdés, hogy ezek-e azok az épületek, melyekben a tanulók tekintélyes része elsatnyúl és betegessé lesz? Ezekben válnak e rövidlátókká s elgörbült gerincűekké az ifjak, s itt kapják-e azt a sok fajta iskolai betegséget, a melyekről a régebbi időben úgyszólván semmit sem tudunk. A tanintézet helyiségeinek berendezését a legtanulságosabb módon a dévai állami főreáliskola igazgatósa tüntette fel, 12 fényképen mutatván be az intézet épületét, a tápintézet étkező helyiségét, a tanulók lakso-báit, a természettani és természetrajzi gyűjteménytárt és több más helyiséget. Különösen azokra a tanintézetekre, melyeknél az annyszor sürgetett tornacsarnok építését még ezután fogják megkezdeni, mindenesetre igen érdekes az a minta tornacsarnok terve, melyet a közoktatási miniszter 4 képben mutatott be.

Az állam vezetése és közvetlen felügyelete alatt álló intézetek képei és tervei mellett, néhány protestáns és községi tanintézet épületének rajza is ki volt állítva. Az ev. ref. iskolák közül a budapesti, mezőtúri, nagyenyedi, pápai és máramarosszigeti, az evangélikusok közül a nyíregyházai és bonyhádi állítottak ki épületi rajzokat a községiéek közül pedig a zentai, ujverbászi, nagyikindai, jászberényi és szentesi gimnázium mutatta be új épületét. Az autonóm felekezeti iskolák hírének semmiesetre sem ártott volna, ha legalább újabb épületeiket mindannyian bemutatják az ország fővárosában összegyűlt érdeklődő közönségnek; hadd látták volna, hogy a mostanában oly sokszor gúnyolt protestánsok áldozatkészsége már a középiskolai törvény megalkotása előtt is emelt a tudománynak díszes csarnokokat, a törvény létrejötte óta pedig igyekszik az államkormányval e tekintetben is versenyezni. Igaz, hogy a tanáregyesület közgyűlésén egyik felolvasás alkalmával az autonóm felekezetek és a középiskolával bíró községek ellen mintegy kárhoztatásként említett fel, hogy díszes épületek emelésére készek és képesek voltak ezeket áldozni a vallás és közoktatási miniszter egyszerű komoly felhívására, de a tanárok kellő díjazásáról nem tudnak vagy nem akarnak gondoskodni. Kárhoztatták a minisztert is, hogy a felekezeti és községi tanárok anyagi helyzetére nem gondolva, folytonosan csak új épületek emelésére sürgette a fentartó, illetőleg felügyelő testületeket. Nem tagadhatjuk, hogy ennek a szemrehányásnak van némi alapja, de mi bízunk a protestáns áldozatkészségben, hogy mint eddig igen sok akadályt képes volt legyőzni, úgy ezt a nagy bajt is megfogja szüntetni, minden nagyobb államsegély igénybevétele nélkül is.

A ki a középiskolák épületrajzait megtekintve, abba a terembe lépett be, a melyben a tanárok irodalmi művei voltak csoportosítva, örömmel győződhetett meg arról, hogy középiskoláink tanárai nemcsak szóval hirdetik a tudomány ígét, hanem az irodalom minden ágában is elismerésre méltó munkásságot fejtenek ki. Ebben a teremben sok ember figyelmét felkeltőtte az a 61 kötet piros sarkú könyv, melyet a „Sárospataki Irodalmi Kör“ állított ki, együtt akarván bemutatni a sárospataki ev. ref. főiskola tanárainak irodalmi működését. Minden elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy noha az irodalmi kör kiállítása nem volt teljes, a pataki iskolát e tekintetben egy tanintézet sem múlja felül.

Érdekesekek és tanulságosak azok a grafikus táblák

is, a melyek a legközelebb lefolyt 25 évről tüntetik fel a gimnáziumi és reáliskolai tanulók létszámának változását, osztályonként feljebb vonulását, előmenetelét, a közgazdasági és másféle viszonyok hatását a középiskolai tanulók számára, a középiskolák fentartására fordított összeg fokozatos emelkedését s a középiskolai tanárok képesítettségét. Az itt látható táblázatok között előtűnik a legérdekesebb mindenestre a *pápai ev. ref. főiskoláé* volt, melynek igazgatósága a gimnáziumi tanulók létszámát 1820-tól kezdve rendszeresen, 1585-től 1752-ig pedig a felmaradt feljegyzések alapján hiányosan tüntette fel. Derék lett volna, ha általában hírneves és ref. iskoláink igazgatóságai ellesték volna a pápaiak gondolatát s ilyen módon is bemutatták volna a mostani nemzedéknek, hogy ev. ref. tanintézeteink emelői századokon át mennyi tanulni vágyó ifjú növekedett fel.

A tanárok irodalmi működéséről szólván, megemlítjük azt is, hogy mintegy 12 középiskolai rajz- és festő tanár is bemutatta *művészetét*, 24 többnyire szépen sikerült festményt, rajzot és fametszetet állítván ki.

Középiskolai oktatásunk fokozatos fejlődéséről alig volt valaha jobb alkalma meggyőződni az ez iránt érdeklődő közönségnek, mint ezen a kiállításon, hol szakok szerint csoportosítva, láthatta mindazokat a középiskolai tan- és segédeszközöket, a melyeket újabb időben a tananyag gyorsabb és alaposabb megértése és elsajátítása céljából használnak. Különösen a szemléltető eszközök nagy száma és tökéletessége méltán meglephette a kiállítás tanulmányozóit. A *phisika-chemia* csoportban a legkiválóbb volt a *budapesti egyetemi üveg-technikai intézet* kiállítása, mely több mint 100-féle üvegtanszert és búvárkodási eszközt mutatott be. Ezek az eszközök mind saját gyártmányai ennek az intézetnek melyet ezelőtt öt évvel a legkiválóbb szaktudósok ajánlatára Trefort miniszter állított fel abból a célból, hogy az üveg tanszereket és búvárkodási eszközöket itthon készíthessük s ilyen módon magyar munkaerőket képezzünk és alkalmat szolgáltatásunk arra is, hogy a chemiával és phisikával gyakorlatilag foglalkozó tanárjelöltek és tanárok magukat az üveg-technika fogásaiban kiképezhessék annyira, hogy képesek legyenek eszközeiket javítani és módosítani. Hogy ezt a célt az intézet felállításával sikerült elérni, arról ez alkalommal bárki meggyőződhetett. Ez az intézet méltán kiérdemelte, hogy Csáky gr. miniszter az összes iskolák figyelmébe ajánlja, mint olyat, melyből az üveg tanszereket jutányos áron és jó minőségben szerezhetik be. Ebben a csoportban igen figyelemre méltó volt még az *egyetemi phisikai intézet újabb eszközeinek* kiállítása, valamint a Calderoni-cég nagy üvegszekrénye, telve a legkülönbözőbb természettani eszközökkel, melyeknek nagy részét az államilag segélyezett mechanikai tanműhely készítette; nemkülönben dr. *Hankó* tanár vegytani készítményei s ezek között különösen mintegy 20-féle élelmiszer tápláló értékének súly szerint való feltüntetése olyan módon, hogy mindenik élelmiszer 100 grammjából a táplálásra fontos alkatrészek külön üvegekben voltak le mérve. Méltán megérdemelték a dicséretet: *Kalecsinszky* különösen földrengés mutatójáért, dr. *Gáspár J.* festék előállításáért és festék próbáiért s *Berecz Ede* könnyen kezelhető phisikai eszközeiért.

A kiállítás III. csoportját a *geometria* taneszközök képezték. Nagyobb gyűjteményt a VIII. ker. községi főreáliskola és a József-műgyetem állítottak ki. Sajnos, hogy ezek a tárgyak mind külföldi készítmények, az pedig már talán némi megrovásra is méltó, hogy a műgyetem tárgyai még mindig az *eredeti német felírással* vannak ellátva. Hazai készítményt is láttunk azonban ebben a csoportban is s ezek között a legcsinosabb minden-

esetre a *budai pädagogium gipszöntőjéből* kikerült geometriai testek és oszloptörzsek gyűjteménye (18 darab), természet után való rajzolásra, továbbá a *Popper* mérték mutatója s a *Deési* és *Bauer* tanárok kísérleti eszközei.

A kiállítás leggazdagabb és legtanulságosabb csoportja volt a *természettajzi*. Legtanulságosabbnak mondjuk azért, mert egyedül itt láttuk megvalósítva, — noha itt sem egész teljesen — a kiállításnak azt a célját, hogy a középiskolai tanítás eszközeiből *normal-gyűjteményt* állítson össze. A természettajzi tárgyak három teremben voltak elhelyezve. Az elsőben láttuk azt a tanulságos alapgyűjteményt, melyet a középiskolák részére, az állattani tanításához a m. nemzeti muzeum, a műgyetem, a II. ker. reáliskola, a tanárképző-intézet és az állami felsőbb leányiskola gyűjteményeiből állítottak össze. Itt voltak elhelyezve: a *Kunst K.* kitömött hazai állatai, a *Kuthy* rovargyűjteménye és az egyes intézetekből összeszerzett állattani kézi rajzok. A második teremben legelőször is a *Paszlarszki* tanár *gubacs-gyűjteménye* tűnt szemünkbe, melyet a kiállító a gubacs darázsok több évi szorgalmas tanulmányozása folytán állított össze, aztán a *Lenoir* és *Forster* bécsi cég borszeszben elhelyezett állattani készítményei, melyek a fejlődési állapotok sorozatát tüntetik fel. Tanulságosak voltak az üvegdobozokban összeállított biológiai csoportjai, valamint sootomiai készítményei is. Itt voltak kiállítva a *Gammel A.* állatkereskedő kitömött állatai és másféle praeparatukai. A legfeltűnőbbek közé lehet soroznunk a *Káldydy nővérek* (művirág-készítők) által kiállított növényutánpótlásokat, melyek olyan természetű másai a legjellegzőbb növényeknek, hogy azokat iskolai tanításra sikerrel lehet alkalmazni. A harmadik teremben láttuk a *Brendel-féle virágmintákat* kiállítva, melyek sokszorosan nagyítva és szétszedhető állapotban tüntetvén fel a virág részeit, a tanításra szintén igen alkalmasak. Itt volt kiállítva az egyetem ásványtani intézetéből és a gyakorló iskola múzeumából összeállított *ásványtani alapgyűjtemény*, továbbá Magyarország közeteinek gyűjteménye és az egyetem növénytani intézetéből került készítmények és különböző rajzok is. Kár, hogy növénytani alapgyűjtemény összeállítására senki sem vállalkozott.

A kiállítás V. és VI. csoportját a *földrajz és történelem* képezte. Az ide tartozó tárgyak szintén három teremben voltak elhelyezve. Az első termet majdnem kizárólag a *Hölzel és társa* magyar földrajzi intézetének kiadványai foglalták el, melyek közül különös figyelmet érdemelt Magyarország iskolai fali térképe, 1:600,000 próbanyomás, még javíthatatlan állapotban, továbbá Afrika iskolai falitérképe, Magyarország néma falitérképe, az Alpok fali és geológiai térképe, Magyarország hegyvidékeinek csoportosítása. Mindezek a legjelesebb szakembereink terve szerint és ellenőrzése mellett készültek. Reményünk lehet, hogy ez a fiatal hazai intézet pár év alatt kifogja szorítani iskoláinkból a német térképeket. A második teremben a földrajz, történelem s a klasszikai és modern-irodalom tanításához alkalmas szemléleti eszközök voltak csoportosítva. Ez a csoport már csak újdonságánál fogva is méltó volt a megtekintésre. A sok érdekes és tanulságos tárgy közül, a mely itt ki volt állítva, felemlítjük a *Lichtenegger József* tanár által készített *világtörténelmi és görög irodalom-történelmi táblákat*. Négy nagy táblán kéziratban vannak feltüntetve a világtörténet főbb eseményei, környezve a főbb szereplők képeivel. Szintén tőle voltak kiállítva római és görög alakok színezett képekben. Ezekhez hasonló, de kisebb képekben mutatta be *Hauptmann G.* a római hadi öltözeteket. Az egész teremben a legérdekesebbek voltak a budapesti VII. ker. állami gimnázium *philológiai muzeu-*

mának terrakotta és gipsz-tárgyai. Ez a 93 darabból álló gyűjtemény részint a nemzeti muzeumban, részint a berlini és bécsi muzeumokban található becses tárgyak utánzatai. 34 darab az Ilias és Odysseus alakjait tünteti fel. Meg vagyunk győződve, hogy ilyen tárgyak bemutatása által sokkal élvezetesebbé és sikeresebbé lehet tenni az ókori klasszikusok tanítását. Ebben a teremben voltak kiállítva a pädagogium gipszöntő műhelyének készítményei és a *Rumbold* papír pépből készült középkori műtárgyai és fegyverei is. A folyosón voltak felfüggesztve a Hölzel cég által kiadott világtörténeti képek. A harmadik terem a *magyartörténelemnek, irodalomtörténet és földrajznak volt szánva*. Történelmünk nevezetesebb alakjait és eseményeit feltűntető képek és rajzok, művelődés-történeti falképek, Székelytől „Ágnes asszony” 3 illustratio Arany balladája, *Dévald* fényképei a központi Kárpátokból, s a képző művészet remekei, *dr. Edelmann* vetítésre alkalmas diapositiv fénykép papír-nyomatai, a római történelem, a hadügyi és vallási régiségek bemutatására, továbbá a *dr. Kemény* hasonló fényképeinek gyűjteménye a földrajzi, hazai történet, magyar irodalom és műveltség-történet köréből, nagy számmal voltak kiállítva. A tanítás megkönnyítésére igen alkalmas a tanulók között körözésre szánt, kartonra húzott képgyűjtemény is, melyet a budapesti VII. állami gimnázium állított ki s melyben több kodex, másolat, s facsimile is látható.

A *testi nevelés* eszközei is egy egész termet töltöttek be, sőt a folyosó egy részét is ezek foglalták el. *Bokelberg Ernő*, *Oherolly*, *Szafka* tanárok tornaszerei s több műszerárús és iparos készítményei világosan bizonyítják, hogy ezen a téren is szépen kezdünk haladni s haladásunkat fokozni fogja az a meleg érdeklődés, melylyel a kormány és a nagy közönség a tornaszat iránt viseltetik.

A *könyvkiadók és papírkereskedők* gazdag kiállítása is a mellett tanúskodik, hogy hazai e nemű iparunk fokozatosan fejlődik. Van ugyan még igen sok olyan taneszközünk, melyet külföldről szállítanak hozzánk, minők általában a rajzeszközök, tollak, tollnyelek, festékek dobozokban, tisztító gummi sat., de hisszük, hogy nem sokára ezekkel is készek leszünk ellátni magunkat. Hiszszük ezt annyival inkább, mert a közoktatási miniszter a kiállítás tanulmányozására egy bizottságot küldött ki, melynek fő feladata volt kijelölni azokat a tárgyakat, a melyeket eddig hazánkban nem készítettek. Ezeknek előállítására a kormány minden lehető el fog követni, a mint azt a közoktatási miniszter, a kiállítás megnyitása alkalmával, megígérte.

Ebből a rövid ismertetésből is látható, hogy a középiskolai kiállítás várakozáson felül sikerült s hatása mindenesetre meg fog látszani igen sok tanintézetünkön. Csak azt lehet sajnálnunk, hogy protestáns intézeteink oly kevés érdeklődést mutattak ez iránt a tanúlságos kiállítás iránt. Még az olyan iskoláink is, melyek fényes múlttal és jó móddal dicsekedhetnek, távollétükkel tündököltek, a mirét — talán nem is minden alap nélkül, — többek részéről a közönyösség és fősვნყნყყყ vádját vonták magukra.

Buza János.

A tanítói nyugdíj-törvény reformja.

Gr. Csáky újra beváltotta egy ígérését, amennyiben e hó 18-án benyújtotta — és pedig a t. ház általános helyeslése között — a *tanítói nyugdíj-törvény reformját*, s ezzel lényegesen hozzájárult a sok panaszt hallatott tanítói kar sorsának javításához, az özvegyek és árvák keserű kenyerének megízésítéséhez.

Részünkről is édes örömmel üdvözljük a törvény-

javaslatot s annak nemes clézatait, üdvös javításait. Egy hatalmas lépés ez a közoktatásügyi politikában, a melynek bizonyosan meg lesznek természetes jó következményei: a tanítók kevesebb zúgolódása, több s nagyobb buzgalma, ügyszeretete s itt-ott őszintébb hazafiúsága. Így kell annak lenni, ha csak a háládatlanság bélyegét nem akarják homlokukra süttetni azok, a kik jó példával tartoznak fényeskedni.

Egy kifogásunk van a javaslat ellen, az t. i., hogy az elébb érkezett, mint a tanítói fizetések minimumának felemelése. De — szeretjük hinni — hogy az országos pénzügyi viszonyok javulása — minden nagyobb követelődés nélkül is fel fogja hozni a minimum felemelésének napját, s talán nem is sok idő múlva. Vannak, a kik egy másik fogyatkozását is látják, azt ugyanis, hogy csak 40 évi szolgálat után biztosítja a teljes nyugdíjat. Tagadhatatlan, hogy a hű szolgálat temérdek tanítót elnyűhet, mielőtt a 40 évet szerencsésen elérhetné; de a középiskolák tanárainak is csak 30 évi szolgálat után jár a teljes nyugdíj; az pedig bizonyos, hogy középiskolai tanárra jóval előhaladottabb korban lehet valaki, mint néptanítóra. Ez tehát nem fogyatkozás, hanem a viszonyokkal való számvetés eredménye.

A módosított törvényjavaslat 15 §-ból áll s így hangzik:

1. §. Az 1875. 32. törvénycikk 1. és 2. §-ában elősorolt nyugdíjra jogosítottak közé fölvétetnek még a tanítóképezdék mellett fönnálló gyakorló iskoláknál, az emberbaráti intézeteknél, az alsófokú kereskedelmi és ipariskoláknál, valamint minden tanfolyamuknál fogva a népoktatási tanintézetek körébe tartozó iskoláknál végleges minőségben alkalmazott tanítók és tanítónők, ha a tanítói hivatal viselésére az 1868. 38. t.-c. 133. §. vagy az 1883. 30. t.-c. 61. és 62. §§-aiban meghatározott képesítéssel bírnak és ezenfölül az 1879. 13. t.-c. követelményeinek megfelelnek.

2. §. Az élethosszig élvezendő nyugdíjra jogosítottak nyugdíjának évi összege a nyugdíj alapjául szolgáló beszámítható fizetésnek 10 szolgálati év után 40%-kal és a tíz évet meghaladó szolgálat után minden további év után 2%-al magasabb összegben állapítandó meg, úgy, hogy a 40 évi szolgálati idő kitöltése után a beszámítható s 50 frtonkint kikerekített fizetésnek teljes összege jár.

A beszámítható fizetés teljes összegénél magasabb nyugdíjban hosszabb szolgálat után sem részesíthető senki, ellenben az évi 300 frtnál kevesebb fizetéssel ellátott tanítók és tanítónők részére is a nyugdíj kiszabásánál mindig 300 frt évi fizetés veendő alapul.

3. §. A szolgálatban utoljára az igényjogosultat megillető beszámítható javadalmazás összegének megállapításánál számbaveendő:

- a) a rendszeresített fizetés készpénzben;
- b) az előbbeni magasabb fizetés kiegészítéseül húzott kiegészítési (személyi) pótlék;
- c) a fizetéssel egyenlőnek tekintendő és nem kizárólag a hivatalos működés tartamára engedélyezett személyi pótlék;
- d) a fizetés kiegészítő részét képező rendszeres korpótlékok;

e) a készpénz fizetést pótló, vagy kiegészítő földilletmény jövedelme a terménybeli járandóságok és egyéb szolgálmányok tíz évi átlag szerint számítandó helyi értéke. Természetbeni lakás, lakbér, kegyúri adomány, helyi vagy drágasági pótlék, iskola fűtésére szolgáló járandóság, irodai átalány, segéd tartására szolgáló javadalom a végellátás összegének kiszámításánál nem veendő figyelembe.

4. §. Az özvegyek segélypénze 300 frtnak, illetve az elhalt férj legutolsó beszámítható fizetésének 600 frt-

jaig ennek 50%-át, a 600 frtot meghaladó rész után pedig 20%-át teszi, mely segélypénz a férj halála napjától számított fél év múlva tétetik folyóvá, melyből az özvegyen maradt nő nemcsak saját gyermekeit, hanem elhalt férjének előbbeni házasságából származott gyermekeit is ellátni tartozik.

5. §. A nőtanítók a férfitanítókkal az ellátási igény elbírálásának úgy a jogok, mint a kötelezettségek tekintetében egyenlőknek tekintendők.

A férj azonban neje után annak 3 havi fizetésével, illetve ha nyugdíjas állapotban halt el, három havi nyugdíjával felérő temetkezési járulékon kívül semminemű részletetésre igényt nem tarthat.

6. §. A nőtanító saját alkalmaztatása után őt megillető nyugdíjra, vagy végkielégítésre az esetben is tarthat igényt, ha férje még életben van, vagy aztán külön ellátást élvez s folytonos ellátását akkor is megtarthatja, ha férje után később részesül csak ellátásban, vagy ha újra férjhez megy.

7. §. Ha az özvegy anyja segélypénzt húz, akkor egy gyermekre nem számíttatik külön gyámpénz, hanem az egy gyermek levonásával a többi fejenként az anyát megillető ellátásnak $\frac{1}{6}$ -át kapja.

A gyámpénznek valamennyi gyermekre eső összege azonban az özvegyi ellátás összegét meg nem haladhatja.

A nőtanító árvái, minthogy atyjok az 5. §-ban foglalt korlátozás folytán özvegyi ellátásban nem részesülhet, szülőtlén árvakül tekintendők és róluk az alább következő §. értelmében kell gondoskodni, oly módon, hogy az árvagyámpénz alaptételének kiszámítása akként eszközölendő, mintha az atyja özvegyi ellátásához igény-nyel bírna.

8. §. A teljesen szülőtlén árvák, ha csak egyik szülőjük működött a tanítói pályán, fejenként a fentebbi §. értelmében számítandó gyámpénzen felül még 25 frtot kapnak, ha mind a két szülőjük tanító volt, úgy mindenik szülőjük után külön-külön, számítandó gyámpénzen kívül még 50 frtot nyernek.

A teljesen szülőtlén és vagyontalan árvák az őket megilletendett gyámpénz fejében 3 éves koruktól kezdve árvaházakban neveltetnek, úgyszintén azon vagyontalan árvák, kik teljesen szülőtlénekül tekintendők, mivel egyik szülőjük házassági elválás, vagy valami saját hibája miatt nyugdíját elvesztette, vagy ilyet nem is nyert, utóbbiak azonban csak az esetben, ha életben maradt szülejük kérelmezné, vagy ha az 1868. 38. t.-c. 4. §-a értelmében gyámkirendelet szükségére forogna fenn, vagy ha az életben maradt szülő magaviselete miatt az illetékes hatóság az árva érdekében kívánatosnak tartaná.

Az ily árvák gyámpénze neveltetésük tartama alatt a nyugdíjalapból az illető árvaház javára szolgáltat ki.

E célnak megfelelő árvaházak létesítésére és ezek főtartási költségeinek fedezésére az országos tanítói nyugdíjalap rendkívüli jövedelmei és annak előre nem látott bevételei fordítandók.

9. §. A nyugdíj és gyámalap jövedelmei közé fölveendő az oly népoktatási tanintézetekbe járó tankötelesek után hozzájárulás címén évenként fizetendő 15 kr, mely tanintézetek tanítói az 1875. 32. t.-c. 2. §-a, illetve ezen törvény 1. §-a értelmében a nyugdíjra jogosítottak sorába fölvétettek.

Ezen hozzájárulási díj első sorban a szülőktől szedendő be, másodsorban az iskolafentartóktól; szabadságukban állván ezeknek a díjak fedezésére a szülők beigazolt vagyontalansága, vagy általános hadmentesség esetén az 1868. 38. t.-c. 4. §-a értelmében fizetendő is — noha mulasztási bírságokból befolyt pénzüsszeget igénybe venni.

10. §. Egész 40 évi szolgálata tartama alatt köteles mindenki a nyugdíj és gyámalap javára a jelen törvény értelmében részére biztosított nyugdíj összeg 2%-át fizetni.

11. §. Az 1875. 32. t.-c. 28. és 29. §-aiban foglalt és a jelen törvény által változást nem szenvedett, valamint a jelen törvény 9. és 10. §-aiban felsorolt díjakat az iskolafentartók, illetve az állami iskoláknál a gondnok a felekezeti és községi iskoláknál az 1876. 28. t.-c. 9. §. értelmében alakított iskolaszékek saját szavatosságuk mellett kötelesek minden polgári év első két havában a községi adópénztárba beszolgáltatni, mívegből az iskolafentartót terhelő évi díjakról az iskola szükségletének fedezéséről való gondoskodás alkalmával egyidejűleg tartoznak intézkedni; a tanítók közvetlen terhét képező járulékokat azonban az illetőknek állomásaikkal egybekötött javadalmaikból tartoznak levonni.

Ha a fizetésre kötelezett vonakodása miatt ezen járulékok beszedése akadályba ütköznék, az iskolaszék megkeresésére a behajtást az illető községi előljárási eszközli.

Mulasztás esetén a hátralék után az állami közadókra nézve megállapított % késedelmi kamat fizetendő, s a mulasztást elkövetett fél, iskolaszék vagy községi előljárási bizottság által a nyugdíjalap javára.

12. §. Az 1875. 32. törv.-cikk 31. §-ában foglalt kedvezmény alapján az országos tanítói nyugdíj-intézethez való hozzájárulás kötelezettsége aló fölmentett iskolafentartók e kedvezményt a jelen törvény hatályba léptéig külön nyugdíj-intézetükbe fölvevő tanítók és tanítónőkre nézve jövőre is föltétlenül élvezik.

A jelen törvény hatálybalépte után azonban csak az esetben jogosítvák tanítókat, illetve tanítónőket saját nyugdíj-intézetükbe új tagokul fölvenni, ha a jelen törvény szentesítésétől számítandó fél év alatt írásbelileg kijelentik, hogy az érintett határidő után nyugdíjintézetükbe fölveendő tanítók és tanítónők részére, azok nagyobb megterhelése nélkül, legalább is annyi és oly mérvű végellátást és egyéb előnyöket biztosítanak, mint amennyit a jelen törvény megállapít.

13. §. A jelen törvény 1892. évi január hó 1-én lép életbe.

Ez időpont eléréstől kezdve beálló nyugdíj- és végellátási igények, valamint a kötelezettségek is a nyugdíjintézettel szemben az 1875. XXXII. t.-c. rendelkezései értelmében bírálandók meg.

A jelen törvény életbeléptétől kezdve a befizetések, valamint az 1870. évtől számítandó szolgálati évek arányában a végellátások is a jelen törvény szabványai értelmében eszközölendők; az 1870. évet megelőző szolgálati évek arányában pedig azon kormányrendeletek, gyakorlat, egyházi vagy községi szabályzat vagy magánszerződés értelmében, a melynek hatálya alatt az igények szereztek.

A jelen törvény hatálybaléptéig nyugdíjazottaknak járandóságait továbbra is az eddigi módon az tartozik fizetni, ki eddig fizette.

Az ezen törvény életbeléptéig szerzett idények fenntartnak és nyugdíjazás esetén figyelembeveendő.

14. §. A jelen törvény életbeléptétől számítandó 10 év eltelte után az országos tanítói nyugdíj- és gyámalap állapotát feltűntető újabb részletes matematikai mérleg készíttendő.

15. §. A népoktatási nyilvános tanintézetek és nyilvános kiseddóvó-intézetek tanítóinak és nevelőinek nyugdíjazásáról, valamint azok özvegyeinek és árváinak gyá-

molításáról szóló 1875. 32. t.-c. 9. §-a, a 10. §. 2-ik pont második bekezdése, a 15., 16. §. 3-ik pont, 19., 20., 21., 22., 25. §-a, 29. §. 1. és 2. pontja, a 30., 32., 38., 39., 41., 44., 45. §-ok hatályon kívül helyeztetnek.

TÁRCZA.

ILLYÉS ISTVÁN

1832—1891.

Folyó hó 18-án az a lesújtó és megdöbbentő gyász-hír futott végig Szatmárvármegyén, hogy *Illyés István* fehér-gyarmati ev. ref. lelkész és egyházmegyei főjegyző meghalt.

17-én délután, hasonló nevű fia és kedves menyje társaságában kikocsizott a szomszédos Matolcs községbe; hogy ott a Szamos vizében üdülést nyerjen, s midőn pár percnyi mosódás után a vízből kilépett, mondá gyermekeinek: „igen rozslú érzem magamat.“ Ezzel fia ece-tért sietett a legközelebbi házhöz, hogy azzal bedörzsöl-jék, de mire visszaérkezett, a szeretett jó apának már csak élettelen testét találta. Pár percnyi erős csuklás után, kedves menyének karjai között összeroskadt és kimúlt.

Ki írhatná le ama fájdalmat, melyet e megrendítő, váratlan eset szeretett nejének szívében keltett, midőn látnia és tudnia kelle azt, hogy az a nemes keblű férj, a ki alig két órával előbb még egészségesen távozott el köréből, már csak mint élettelen hulla került vissza haj-lékába. Rokonai, barátai, gyülekezete, sőt az egész város közönsége mélyen megdöbbent a gyászeset hallatára, mert Illyés Istvánt az egész város, sőt a környék is osztat-lanul szerette, tisztelte és becsülte. Villámgyorsan futotta be az egyházmegyét is a rémhír, hogy a közkedvelt fő-jegyző nincs többé.

Hát ily rövid és bizonytalan e földi élet! Ma még viruló egészségnek örvendünk, s holnap az enyészet porai között vetjük meg ágyunkat; egyik órában még terveket szövünk és számítgatunk, s a másikban már minden szá-mításunkat keresztül húzza a halál. Közsorsa ez minden-kinék, mindennapon találkozunk vele és mégsem bírjuk megszokni, nem bírnak vele megbarátkozni. Midőn egy-egy kedvesünket, jó barátunkat ragadja el körünk-ből, min-dig megdöbbenünk, mindig kétségbe esünk. Ha lassú hervadás készít is elő bennünket egyik vagy másik ked-vesünketől megválásra, mégis fájdalmas, mégis leverő az utolsó óra, mely őket tőlünk örökre elszakítja; hát még midőn ily váratlanul, ily készületlenül lep meg bennünket a halál: hogyne vérzenék szívünk, hogyne fájna kebelünk?!

Illyés Istvánt munkabíró erejében, életének 59-ik évé-ben sújtotta le a kérlelhetlen végzet. Született az 1832-ik évben, Fehér-Gyarmaton, hol hasonló nevű édes atya szin-tén lekipásztor volt. Tanulmányait a helybeli népiskolá-ban kezdte s a sárospataki főiskolában folytatta, hon-nan az akadémiai tanfolyam bevégezése után, Heves-megyébe, Átányra ment ki három éves tanítónak. Itt ismerkedett meg az angyali szelídségű és jóságú — most sírja felett kesergő — kedves nejével, Farkas Judittal. Innét Körös-Tarcsára, majd vissza szülötte földére, édes atya mellé ment segédlelkésznek. 1862-ben az Illyés pa-lástja édes atya vállairól az ő vállaira esvén, azóta fá-radhatlan buzgalommal és kitartó lelkesedéssel legeltette az Úrnak ama nyáját, mely az édes apa távozása után ő reá bízott. Hogy miként töltötte be hivatását, s a

gyülekezetnek hozzáfűzött szép reményeit: arról fényes tanubizonyságot tesznek a lelkeszi és iskolai telkeken emelt díszes és derék épületek; a templom környékének és a parochiának úgyszólván díszkertté alakítása. A ker-tészetnek nagy kedvelője lévén, kiváló gondnal és szere-tettel ápolta az általa plántált gyümölcsfákat és virágo-kat. Boldog házasságukat négy szelíd lelkűletű derék jó gyermekkel áldotta meg az Isten, kik közül Ida Nagy Bernát Czegény-Dányádi lelkészné, Endre mező-berényi lelkész, István fehér-gyarmati adótiszt és Ilona, Kormány Lajos géresi lelkészné. Jóságát és hűségét megjutalmazva látta azon, csak kevesekre váró szerencsével, melyszerint ő 58 éves korára megérhette azt, hogy minden gyer-me-két kedvező anyagi helyzetbe jutni szemlélhette. Gyüle-kezete körében az Isten ígéjének nemcsak pusztá hirde-tője vala ő, de híveinek valódi atyja, tanácsadója, vigasz-talója. Erdemeiről az egyházmegye sem feledkezett meg; előbb az aljegyzői, majd a főjegyzői és tanácsbírói hiva-tallal kívánta megtisztelni. Hogy e téren is miként felelt meg a reáruházott kötelességeknek: 16 évi jegyzőköny-veink hangos bizonyosságot tehetnek az ő hivatottsága, képessége és buzgalma felől. Hogy lelkésztársai, sőt a világiak is mennyire szerették és tisztelték: temetésénél fényesen bebizonyult, mert dacára annak, hogy temetése épen vasárnapra esett, a lelkészi karnak csaknem fele sietett lefizetni ravatalánál a kegyelet végső adóját. Meg-érkezett a temetésre forrón szerető testvére, Illyés Bálint országos képviselő is. Ott voltak barátai, tisztelői is; kö-zöttük Isaák Dezső egyházmegyei gondnok és Luby Géza orsz. képviselők, Benicsik István nagy-bányai esperes stb. Ott volt az egész városnak apraja, nagyja, felekezeti különbség nélkül. A temetési szertartás 19-én d. u. 4 óra-kor tartatott a gyászdudvaron, hol a sárospataki főiskolai énekkarnak régibb és újabb korbelti tagjai közül alakult, rögtönzött dalárda megható gyászenekének elhangzása után, Kiss Áron esperes úr tolmácsolta a mindnyájunkat érintett veszteség fájdalmát s rajzolta élethűen, megkapó vonásokkal János Jel. II. 2., 3. alapján az evangéliom szerint reformált keresztyén lelkészt. A sírnál pedig Sár-kány Dániel helybeli segédlelkész búcsúztatta el a meg-síratott kartársat és jó barátot az agg édes anyától, Szath-máry Ágnes-től, szeretett nejétől, gyermekeitől, testvérei-től, barátaitól, hivataltársaitól, gyülekezetétől és az egész egyházmegyétől, s a gyászdalok elhangzása után a drága hamvak átadattak az enyészetnek.

A feledhetetlen jó barát és szeretett kartárs porhüvely-e ott nyugszik immár édes atyjának és egykori szeretett hallgatónak porai között; nemes lelke pedig ott áll a legfőbb pásztor előtt, hogy érdemei méltó jutalmát vehesse. E néma sorokban jól esik kifejezést adnom a fájdalom-nak, mely az ő váratlan távozásával az én baráti szíve-met is megsebezte. 14 évig hordoztuk együtt a közpálya tisztet, de terhes igáját. Sok éjszakát virasztottunk át együtt a hivatali munkaasztal mellett, míg mások édesen szenderegtek, hogy a reánk ruházott kötelességeknek s a bennünk helyezett bizalomnak megfelelhessünk. Sokat törődtünk, sokat tépelődtünk a fontosabb egyházi s tár-sadalmi kérdések felett, s néha-néha az emberek méltat-lankodásai miatt is. Ő már nem törődik, nem tépelődik többé. Kezéből kihullott a toll, vállairól leesett az Illyés palástja, ajka, mely mindig az igazságot szólotta, elné-múlt örökre.

Áldott legyen a hű pásztor, példás férj, a jó apa és igaz barát emlékezete!

Tisza-Becs, 1891. július 21.

Kalós Péter.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés szervezete.

(Vége.)

MÁSODIK FEJEZET.

A fegyelmi eljárás.

A) A fegyelmi panasz és vizsgálat.

374. §. A fegyelmi panasz az espereshez, illetőleg a püspökhöz, írásba foglalva adandó be; s az, a menyiben a panasz egyházi, vagy állami közérdeket nem sért, tartozik a felek közt a békeltetés megkísérleri. Fegyelmi eljárás megindítása iránti hivatalos megkeresés, ugyanezen bírósági elnökséghez intézendő.

375. §. A fegyelmi panaszt, vagy ily tárgyú megkeresést az esperes, vagy püspök a panaszlottal, oly utasítással közli, hogy arra bizonyos határidőben, akár szóval, akár írásban, a felsőbb bíróságnál azonban mindenkor írásban nyilatkozzék. A szóbeli nyilatkozat jegyzőkönyvbe vezetendő.

376. §. Az egyházmegyei, illetőleg egyházkerületi elnökség a hozzá érkezett panasz, hivatalos megkeresés és a panaszlottnak erre adott nyilatkozata, avagy az előzetesen határozott közigazgatási vizsgálat alapján, a fegyelmi vizsgálat elrendelése fölött határoz; s ha vizsgálatot lát szükségesnek, a vizsgálatra lehetőleg a bíróság kebeléből egy egyházi és egy világi tagot küld ki. — A végzés ellen 3 nap alatt felebbezéssel lehet élni, melynek elbírálására a másodfokú bíróság elnöksége hatalmaztatik fel.

377. §. Ha a vizsgálat elrendelése iránti határozat jogerőre emelkedett, a vizsgáló küldöttség a fegyelmi eset tényálladékanak kiderítése céljából, kihallgatja a vádlottat, a panaszost, valamint azokat a tanúkat, kikre az érdekelt felek a vádlevelében és nyilatkozatban, vagy a vizsgálat rendén hivatkoztak. A vizsgálatnál a tanúknak előállításáról, panaszló és panaszlott, önmaguk tartoznak gondoskodni.

378. §. A vizsgálat befejeztével az összes ügyiratok az espereshez, illetőleg a püspökhöz terjesztendők be, a ki azon esetben, ha a vizsgálat rendén a magán természetű panasz el nem nyésztetett, vagy annak alaptalansága nyilván ki nem derítettett, az ügy tárgyalására kellő határidőt tűz ki s a feleket arra a helyi szokástól megállapított módon, különbeni jogkövetkezmények terhe alatt megidézi.

379. §. Az elnök a bírák közül előadót bíz meg, kihez valamint a 373. §. esetében a vád képviselőjéhez is, az ügyiratok a törvényszék üsseülését megelőzőleg kellő időben átteendők, hogy annak az ügy tanulmányozására elégséges ideje legyen.

B) Tárgyalás.

380. §. A tárgyalásra, a mely csak a 371. §. értelmében közvetlen és szóbeli, a lelkész, esperes vagy püspök az első fokon való bíraskodásnál, a feleket idéző levéllel meghívja. Erre a felek személyesen, vagy igazolt akadályoztatás esetében, megbízottaik által a 893. §. jogkövetkezményeinek terhe mellett, megjelenni tartoznak.

381. §. A tárgyalást az illető elnök az ügy megnevezésével s a felek szabályszerűen történt megidézésének constatalásával nyitja meg. Ezután a megbízott előadó az ügy állását szóbelileg terjeszti elő.

382. §. Előterjesztés után az első fokon való bíraskodásnál a feleket a bíróság kihallgatja. Az előleges vizsgálat rendén már kihallgatott tanúknak, a tárgyaláson újból kihallgatása, vagy a vizsgálat után bejelentett más

tanúknak beidézése és kihallgatása, csak az érdekelt felek előzetesen, idejében kijelentett kívánatára és költségére történhetik meg.

Az elnök úgy, mint a bírói tagok is egyenként, jogosítva vannak a felekhez és a tanúkhöz annyi kérdést intézni, a mennyit a tényálladék megállapítására szükségesnek találnak.

A felek is intézhetnek, de csak az elnök útján, a tanúkhöz a tárgyra vonatkozó kérdéseket.

383. §. A felek által felhívott, vizsgáló-bizottság által kihallgattatni szükségesnek talált, és a 380. §. értelmében elnök által tárgyalásra beidézett tanúk, a tárgyaláson megjelenni, vallomást tenni, s a mennyiben a vizsgáló-bizottság előtt esküt nem tettek, kivett vallomásukra megesküdni tartoznak; a kik meg nem jelennének és esküt tenni vonakodnának, azoknak kihallgatása és megesküdtetése iránt a polgári hatóság kerestessék meg.

384. §. A fegyelmi bíróság tárgyalása rendszerint nyilvános. Közérkölcshiség megóvása szempontjából azonban, a nyilvánosság kizárását, tárgyalás megnyitása alkalmával, vagy annak folyamán is a bíróság elhatározhatja. Ily esetben a panaszlott és panaszló 2—2 tanút hozhatnak magukkal a tárgyalásra.

A bírói határozat minden esetben zárt ülésben hozatik meg.

385. §. A tanúk és felek kihallgatása és az ügyiratok felolvasása után az első fokú bíraskodásnál mindenik félnek egyszeri szóbeli nyilatkozat engedtetik meg.

386. §. Az egész tárgyalás folyamáról jegyzőkönyv vezetetik, melyet az elnökség és jegyző írnak alá.

387. §. Ha a tárgyalás folyama alatt felmerült körülmények azt mutatnák, hogy az ügyállás teljesebb kiderítése végett pótvizsgálat szükséges, ez esetben a felmerült körülmények megjelölésével, a vizsgálat folytatása végzésileg rendeltetik el.

C) Ítélet.

388. §. A bíróság a tárgyalás befejezése után, az ügy érdemét ítélettel dönti el, melyet az ülést megnyitó elnök, az érdekelt felek előtt szóval azonnal kihirdet. Az ítéletet indokaival együtt legfeljebb 3 nap alatt, a bíróság jegyzője írásba foglalja, melyet jogosítva vannak a felek másolatban kivenni.

389. §. Az ítélet nem felebbezés esetében azonnal jogerőre emelkedik. Pénzbeli marasztalás teljesítésének határidejét az ítélet határozza meg.

390. §. A mennyiben valamelyik fél a tárgyaláson meg nem jelent, — s az ítélet e miatt kihirdetés által vele közölhető nem volt, ez esetben az első bírósági ítélet; a felebbezési bíróságok ítéletei pedig indokaikkal együtt, minden esetben a felekkel, a szokásos módon, írásban közöltenek.

Az ítélet a közléstől számított 15 nap alatt, ha nem felebbeztetett, jogerőre emelkedik.

391. §. Az ítéletben vádlott vagy felmentetik, vagy vétkesnek nyilvánítatik.

Utóbbi esetben a bíróság a 337. és 346. §. értelmében a büntetést, úgy a költségekben való elmarasztalást, végrehajtás terhe alatt szabja ki.

392. §. Az ítélet jogerőre emelkedése esetében, a bíróság elnöke az ítélet végrehajtásáról intézkedik.

Ha a jogerejű ítéletben megszabott büntetés a 337. és a 346. §-ban felsorolt intés, úgy ezt írásban az első bíróság elnöke közli a féllel.

Ha azonban a vétkesnek talált fél a b) pont szerint feddésre ítéltetik, az mindig az első bíróság színe előtt, az elnök által szóval eszközözendő, minek megtörténte jegyzőkönyvileg igazoltatik.

393. §. Ha a bíróság a vádlottat a vád terhe alól nemcsak felmenti, hanem arról győződik meg a tárgyalás folyamán, hogy a vád roszhiszeműleg emeltetett, a mennyiben vádló egyházi hivatalt visel, a vádló ellen a vád alaptalanságát ítéletben megállapítva, hamis vádaskodás miatt — ha vádlóra nézve illetékes — a fegyelmi eljárást elrendelheti. —

Oly vád esetében pedig, melyben vádlott elégtételt a köztörvények útján szerezhet, az alaptalan vagy roszhiszemű vád tényálladékát, a felmentő ítéletben mondja ki, jelezvén a fél előtt azt, hogy elégtételt vádló ellen a köztörvények útján szerezhet.

394. §. Ha a szabályszerűleg megidézett vádlott, a tárgyalásra sem maga, sem megbízotta által nem jelent meg, a tárgyalás ez esetben is megtartandó, s a bíróság a vizsgálat és tárgyalás eredményéhez képest ez esetben is határoz.

395. §. A bíróságok az általuk hozott érdemleges ítéleteket, az illető egyházi vagy iskolai hatóságoknak megküldeni tartoznak.

HARMADIK FEJEZET.

A jogorvoslatokról.

A) Felebbezés.

396. §. Felebbezésnek csak a vizsgálat elrendelése kérdésében és az ügy érdemében hozott végzés, vagy a legyőzhetetlen és mindig hiteles adatokkal bizonyítandó akadályok miatt meg nem jelenés folytán hozott sérelmes ítélet s a perújítást megtagadó végzés ellen lehet helye; mindhárom esetben a bíróság által netalán elkövetett alaki hibák is, mint sérelmek, felsorolandók.

397. §. Ha az ítélet vagy végzés szóval hirdettetett ki a felek előtt, a felebbezés az ítéletben meg nem nyugvó fél által, szóval azonnal bejelentendő s az indokok írásban a perújítást megtagadó végzés, valamint az ítélet ellen 15 nap alatt, a vizsgálat elrendelése ellen pedig 3 nap alatt beadhatók.

398. §. Felmentő ítéletek, indokaikkal együtt, midőn a fegyelmi eljárás nem magán panasz, hanem hivatalból vagy más hatósági megkeresés folytán volt indítva: felülvizsgálás végett az ítéletet hozó bíróság elnöke által, a felebbviteli bírósághoz mindig felterjesztendő.

399. §. Az ítélet vagy végzés írásban történt közlése esetében, a kézbesítéstől számítva az ítélet, valamint a perújítás megtagadó végzés ellenében a felebbezés 15 nap alatt írásban, egy példányban az első folyamodású bíróság egyházi elnökéhez adandók be; ki az ügyiratokat a felebbviteli bírósághoz annak legközelebbi ülésére kellő időben, de mindenesetre 20 napon belül, jelentés mellett felterjeszti.

400. §. Két egybehangzó ítélet ellen további felebbezésnek helye nincs.

B) Perújítás.

401. §. Ítéletileg végérvényesen elbírált fegyelmi ügyben, hivatalvesztés esetében minden időben, más esetben pedig az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 90 nap alatt, de csak birtokon kívül, egyszeri perújítás engedetik meg az esetben, ha a perújítással élni akaró s marasztalt vádlott, vagy panaszló — oly új bizonyítékokat hoz fel, melyek az előbbi eljárásban nem használtattak, s melyek annak lényegére tartoznak.

402. §. A perújítási kérvény az espereshez, illetőleg a püspökhöz adandó be, ki azt a bíróság elé terjeszti; s egyszersmind a perújítás kérdésében tárgyalási határnapot tűz ki s arra a feleket megidézi.

403. §. A bíróság, a felek meghallgatásával, a perújítás kérdése felett végzésileg határoz.

404. §. Ha a bíróság a perújításnak helyet ad, ez ellen közbenszólólag jogorvoslatnak helye nincs, hanem a bíróság, az esetleges új vizsgálatot azonnal elrendeli, az újabb tárgyalást megtartja s érdemileg határoz.

Ha pedig a perújításnak hely nem adatott, a határozat kihirdetése után az elutasított újító fél, az ellen azonnal felebbezést jelenthet be, melynek indokai 15 nap alatt írásban is beadandók.

NEGYEDIK FEJEZET.

A felfüggesztés.

405. §. A fegyelmi bíróság hivatalától vagy szolgáltatától felfüggesztheti a vádlottat, illetőleg egyházi tisztviselőt vagy hivatalnokot:

a) ha ellene a büntető bíróság által jogerejű vádhatározat hozatott;

b) ha a felfüggesztés, a feljelentett fegyelmi vétség súlyos volta, vagy természeténél fogva, szükségesnek mutatkozik;

c) ha az első folyamodású fegyelmi bíróság vádlottat nyugalomba helyezésre, vagy hivatala elvesztésére ítélte, s ez ellen vádlott felebbezéssel élt; s végre

d) ha ellene csőd nyitott, vagy pazarlás miatt gondnokság alá helyeztetett.

406. §. Különösen fontos és sürgős esetekben, a bíróság elnöksége felfüggesztheti a fegyelmi hatóságok alatt álló hivatalnokot, de mindenkor írásba foglalt s körülményesen indokolt s panaszlottnak kézbesítendő végzés által. Ezen végzés azonban a lehető leghamarább összehívandó fegyelmi bíróságnak is bejelentendő, mely annak fentartása vagy megszüntetése felett haladéktalanul határoz. De a felfüggesztés ellen vádlott is nyújthat be 24 óra alatt panaszt a fegyelmi bírósághoz, mely annak indokait a határozathozatalnál tekintetbe veszi.

407. §. A felfüggesztett egyházi hivatalnok, hivatala vagy szolgáltatáshoz tartozó eljárást, a felfüggesztés tartama alatt nem tehet.

408. §. Megszűnik azonban a felfüggesztés hatálya s a felfüggesztett előbbi hivatala vagy szolgáltatába visszahelyeztetik:

a) ha a vádlott a büntető bíróság jogérvényes ítélete által büntetlennek nyilvánított és egyszersmind a fegyelmi bíróság is a fegyelmi eljárást megszüntette;

b) ha vádlottat a fegyelmi bíróság felmentette, vagy oly ítéletet hozott, mely nem nyugalomba helyezésre, vagy hivatalvesztésre szól; továbbá

c) ha a bíróság elnöksége által elrendelt felfüggesztést, a fegyelmi bíróság megszüntette.

A mennyiben a felfüggesztés helyettesítés szükségét vonta maga után, s a helyettesítés folytán költségek okoztak: ezek megállapítása és megtérítése felől a bíróság külön végzés által intézkedik.

Ártatlannak nyilvánítás esetében, a helyettesítés címén elvont fizetés részletének és költségeinek megtérítése iránt, panaszlóval szemben a kártérítési igény fenmarad.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Különleges határozatok.

A) Az egyházközségi bíróságnál.

409. §. Oly egyházközségben, melynél a 335. §. értelmében a presbitériumtól különválasztott egyházközségi bíróság nem létezik, a panasz bejelentése után az elnök a feleket a presbitérium elé idézi. Megjelenvén a felek a presbitérium előtt, kihallgattatnak, az esetleg szükséges vizsgálat megtartásával s a tények jegyzőkönyvbe vételével ítélet hozatik, melyet a feleknek a lelkész szóval hirdet ki.

410. §. Az ítélet, kihirdetés után, írásba foglaltatik, mely ellen a 3-ik rész 3-ik fejezetében körülírt jogorvoslatnak van helye.

B) Az egyházmegyei bíróságoknál.

411. §. Az egyházmegyei bíróság, mint első folyamodású törvényszék, a 374—395. §-okban foglalt határozatok szerint jár el, mint felebbviteli bíróság pedig a felterjesztett felebbezési iratok alapján hoz ítéletet, melyet írásban indokolva, az első folyamodású bíróság útján, a felekkel közöl.

C) Az egyházkerületi bíróságoknál.

412. §. Az egyházkerületi bíróság, úgy az első fokú, mint a felebbezett fegyelmi ügyekben is, ugyanazon szabályok szerint jár el; melyek az első folyamodású s az egyházmegyei bíróság, mint felebbviteli bíróságra nézve, mind az eljárás, mind pedig a felebbvitel tekintetében megállapítottak.

D) Az egyetemes konventi bíróságnál.

413. §. Az eljárási szabályok ugyanazok, a melyek a 374—395-ik §-ban vannak foglalva.

E) Az elévülésről.

414. §. A fegyelmi eljárás meg nem indítható, s ha megindított, megszüntetendő azon esetben, ha az intés és feddés büntetendő cselekmények és mulasztások elkövetése s illetőleg megtörténte után, a feljelentésig 6 hó; — pénzbírsággal fenytendő esetekben egy év, nyugalomba helyezéssel fenytendő esetekben két év: — hivatalból elmozdítás és végleges megfosztás esetében három év telt el; ha ezen idő alatt az illető ellen újabb fegyelmi eset fel nem merült. Ha azonban a cselekvény bűnvádi eljárást von maga után, a fegyelmi eljárás azon bűntény vagy vétség büntetésének a következmények szerinti elévülése idejéig mindig megindítható. Ha a fegyelmi eljárás megindított, elévülés indokából az eljárást mindig az illetékes egyházi bíróság szüntetheti meg.

IRODALOM.

* **A gyöngyösi ev. ref. 1876 évtől helv. és ág. ev. egyesült prot. egyház történetének vázrajza** fekszik előttünk, melyet Szász Károly püspök úr egyházlátogatása alkalmából állított össze *Klimó Pál* ev. ref. lelkész 1891-ben. A mű létrejöttére különben — az előszó szerint — a szerző dicséretes prot. érzületéről tanúskodó azon felháborodás is befolyást gyakorolt, a melyet benne Sebők László gyöngyösi kath. lelkésznek „Gyöngyös és Vidéke” cím alatt 1880. írt tendenciosus, a jezsuita garázdálkodásokat leplezgető, erős klerikális szellemű műve támasztott. Gondosan nyomról-nyomra, történetírói pedantériával, aprólékosságokra is kiterjedő éber figyelemmel megírt mű ez, a melyet inkább mondhatunk forrásgyűjteménynek, adatok tárának, a mennyiben 54 lapnyi terjedelmével 33 eredeti okmányt, folyamodványokat, szerződéseket stb. tartalmaz, némi vázlatos történeti átmenetekkel kiszínezve. Szerző az egyház megalakulásának idejét határozottan nem tudja megállapítani s ingatag kritikával 1540-re teszi, holott az első okmányt 1553-ból idézi. Kevés kritikát gyakorol annak megállapításánál is, hogy vajjon melyik irányú reformatio hódította meg ott előbb a szíveket, mi az oka annak, hogy az új hit vallói előbb lutheránus, majd kizárólag kálvinista, vagy helvét vallású névvel említettnek az okmányokban, holott egy oknyomozó historicusnak ebből a jelből olvasni kell tudni, még pedig

azt, hogy Gyöngyösön is, mint másutt, a lutheri tan terjedt el előbb és azután egészen a kálvini szellem lett uralkodóvá. Szorgalmasan összegyűjtött okiratai nyomán aztán átvezeti az olvasót a megalakulástól az 1785. évig terjedő igen változatos történeten, melyben feltűnik a török pártfogás áldásos hatása, majd ennek megszűntével a feltámadt és Egerből táplálkozó kath. reakció átka, melynélfogva a jezsuiták 1688. elfoglalták a templomot, az egyház javait, a temetőhelyet s megtiltják a predikátor és tanító tartását, míg 1711-ben nagy húza-vonau után templomuk végképen elvétetett, a predikátor kiűzetett s évenként 100 ft hadi sarc fizetésére kényszerítették. Az egész fejezetben szerző csak azt a hibát követi el, hogy Tökölly Imre késmárki grófot fejedelemnek teszi meg, a miről pedig történetíróink eddigelé mitsem tudtak. A második fejezet az 1785. évvel kezdődik, a mikor a gyöngyösi reformátusoknak szabad vallásgyakorlat engedtetett s ettől fogva emelkedés várt, az üldözésekben megedzett, a viharos időt túlélt egyházra. Nyomról-nyomra csoportosítja itt is okmányait s még a lelkészek neveire, azoknak fizetésére, az egyház épületeinek javítására is kiterjedő figyelemmel vezeti az olvasót napjainkig, a saját lelkészkedése idejéről (18 év) nagyon is tartózkodólag szólván. Az egyesülés, a két prot. vallásúak testvéries összeölelkezésének tüzetesebb leírása után, függelékül a presbitérium, énekkar és egyháztagok neveit is közzéteszi. A mű csak mint „vázrajz” állja meg helyét, mert a sietség nyomai nagyon is meglátszanak rajta. Szerzőnek, úgy látszik, nem volt elég ideje az okmányok felett gondolkodni, azokból következtetéseket kivonni, a lényegeseket a lényegtelenektől különválasztani: azért itt felesleges dologgal, amott csak úgy könnyedén odavetett állítással találkozunk művében, mely különben nem is lép fel nagyobb igényekkel s jó részt csak hívei számára nyomtatta ki a vallás ügyeért buzgó, s arra lelkesen buzdító lelkész 200 példányban. Azonban mint forrásgyűjtemény, mint becses adatokat tartalmazó okmánytár, megérdemli történetíróink figyelmét s nagyon megkönnyíti a gyöngyösi egyház leendő monografiájának megírását. Vajha! számosan születnének ehhez hasonló „vázrajz”-ok, melyek lehetővé tennék végre egy teljes magyar prot. egyháztörténet létrejöttét!! *r—k.*

* **A „Protestáns Szemle”** III. évfolyamának III. füzeté 11^{1/2} ívnyi terjedelemben jelent meg. Ebben sincs egyetlen tanulmány sem, a mely a fenforgó egyházpolitikai s társadalmi nagy kérdéseket bizonyos magas szempontból vitatná s mintegy irányadólag hatna p. o. a nem sokára összeülendő zsinat gondolkodására, de, a mi van benne, az általában értékes s a vállalat gazdagodásának bizonyítéka. *Zsilinszky* folytatólagos tanulmánya Kermann Dánielről meg nincs befejezve, de a II-ik közlemény nem csak méltó az elsőhöz, hanem felül is mulja azt a szomorú történeti háttér élénk színezete által. *Balogh Ferenc* bevégezte „Egyházi tanulmányút Franciaországban” című emlékezéseit. Egész az aprólékosságokra is kiterjeszkedően ismerteti a párizsi prot. facultas alakulását, külső, belső küzdelmeit, a tantárgyakat, a tantereket, tanítványokat stb. de annyi tanulsággal, hogy a lényegesekért örömet elolvassuk a lényegtelen részleteket is. *Földváry László* vac-hartyáni ref. lelkész „Komáromy Cs. György és biblijája” ismertetését kezdte meg; eddig a bibliafordító élet-történetét, biblijájának eredetét s műveinek ismeretes névjegyzékét közölve. Az érdekes tárgyú tanulmány folytatását kíváncsian várjuk. *Józsa Zsigmond* nagy-enyedi theol. h. tanár „A zsolnárok”-ról ír. Tanulmányának — mint több más biblia bűvárenak — az a fogyatkozása mutatkozik, hogy egyáltalán nem gondol a magyar irodalommal. Beszél — mint az isagogus szokott — a zsolnárok becséről azok héber neveiről, a gyűjtemény felosz-

tásáról, az egyes zsoltárok címratainak különösségeiről s az u. n. „szela“-ról is; de — noha külföldi íratokat többször idéz — a hazaiakra még oly kérdésben sem hivatkozik, a milyen a Dávid szerzősége; pedig úgy a szela-ra, mint erre is meglepő feljegyzéseket találhatott volna zsoltár magyarázóink műveiben, a kiket nagyon illik nekünk — az utódoknak — emlékezetben tartanunk! Zsoltár mutatóványokat is közöl. *Mokos Gyula* „A dunántúli ág. evang. egyház megalakulása és az 1598-iki törvénykönyv“ című dolgozata fáradságos alkotás s becses adalék egyházunk XVI. századbéli történetéhez. *Erdős József*, debreceni theol. tanár az általa közelebb lefordított heidelbergi Káténak hazai és külföldi történetét és irodalmát mutatja be, kissé terjedelmesebben, mint a kiadott mű elején olvasható. *Dr. Szilávik Mátyás* „Lutherképek a modern pápás történetírásból“ cím alatt védelmezi Luthert annak újabb sok és konok ellensége ellen, a kik minden áron le akarnák húzni a nagy reformátorról az istennek képét. *Antal Géza* pápai tanár egy vallásbölcseleti művet ismertet részletesen s utána *Dr. Pulszky Ágost*, *Dr. Csiky Kálmán* egyetemi tanároknak lapunkban már említett felolvasásai következnek. Tartalma mindkettőnek érdekes, az utóbbinak előadási formája is egészen illik a nyilvános felolvasások természetéhez. Hír szerint ezek a népies iratok közé is felvétetnek, a mit nem tudunk elhinni; főleg az előbbi teljességgel nem oda való. A füzetet „Irodalmi Szemle“ zárja be; a hazai termékek közt a „Károlyi biblia háromszázados örömnempeinek emlékkönyvét“, *Erdős heidelbergi kateját*, *Dr. Kiss Aron* Magyar gyermek-játék gyűjteményét nagy elismeréssel méltatja, valamint *Ráth György* „Nyomatott szertartáskönyvek a római rituále behozataláig s *Dr. Bartha Béla* Toldozás vagy Reform című műveiket is. A külföldi irodalmat négy mű ismertetése képviseli. Örömmel olvastuk a füzet 482 lapján, hogy ezentúl a „*Theologische Jahresbericht*“-ben a magyar egyház-irodalomra nem olyan sovány rész fog jutni, mint idáig jutott. Ugy legyen! A füzet nem szorúl különös ajánlásra s azért inkább csak arra kérjük t. olvasóinkat, hogy mennél többen olvassák és pártfogolják, hogy mindinkább virágozhassék, mert az egész hazai protestantismus tudományos becsülete van a Szemle és az Irod. Társaság virágzásához hozzá fűződve.

* „A magyar románok és a magyar nemzet.“ Ez címe egy 4 íves (8") füzetnek, a mely mint „a magyar főiskolák ifjúságának válasza“ első sorban Románia egyetemi ifjúságának, de az egész román vagy oláh nemzetnek, a magyarnak, sőt az egész művelt világnak is szól, a mennyiben francia és német nyelven is megjelent s a külföldi iskoláknak, hírlapoknak, a politika, a közélet és társadalom minden kiváló és illetékes tényezőjének megküldetett, hogy kiáltó bizonyosság legyen amaz emlékirat ellen, a melyben a bukaresti oláh egyetemi ifjúság nem kisebb vádakkal állt ellenünk a világ elé, mint hogy a magyar keleten rendet bomlasztó elem; a szabadság és nyugati kultúra ellensége, melynek kényuralmát korlátozni Európa feladata. A román elem pedig a rend és nyugati műveltség őre s ebben ez elemet Európának támogatni kellene. Az „Emlékirat“ tehát Európát hívja mintegy segítségül a zsarnokoskodó Magyarország ellen a rumunok javára. Szegény elsanyargatott oláhok! Bizony nehéz volt satyrát nem írnia a magyar főiskolák ifjúságának ama qualificálhatatlan becsmérlés ellen. De nem írt satyrát! Méltóságosan, nemesen felelt. A történelmet, annak fényes tanúságait szedte sorba s így mutatta meg, hogy mennyit érnek a nemzeti álmok által elvakított román ifjúságnak jajveszékelései s hogy milyen rút halátlanság annak vádaskodása, politikai gyűlölködés által sugalmazott méltatlankodása. Valóban, a ki e művet olvassa, csodálkozással

telik el — ha csak nem dákóroman — a magyar nemzet nagylelkűsége iránt, a melylyel ez a nemzetiségek érdekeit folyvást ápolgatta, culturájukat dédelgette, egyházi és iskolai ügyeik szabad fejlődését törvények által biztosította. Mindezt, de az oláhok politikai hűtlenségét, háládatlanságát is ügyesen, meggyőzően s higgadtan ismerteti a magyar főiskolák ifjúságának válasza, a mely végül lendületesen igazolja az ezer éves Magyarország felségi jogait, a magyar faj és nemzet hivatását, a melynél fogva az — mint egyedüli államalkotó elem — nem engedheti, hogy Magyarország jövődjéje a nemzetiségek hiú álmainak essék áldozatul s velők — ha lehet, de ellenökben is — ha kell, meg fogja tudni védelmezni s fenn fogja tartani saját történeti jogait. Szívből gratulálunk a magyar főiskolák ifjúságának, a miért sikra szállt a nemzet jövődjéért és úgy szállt sikra, hogy kiérdemelte az egész nemzet s szeretjük hinni, hogy kiérdemli a külföld jobbjainak is őszinte becsülését. Szép volt a válasz készítőitől, hogy elhallgatták az oláhoknak a magyar faj rovására irányult terjeszkedését; hogy nem hivatkoznak az eloláhosodott magyar falvakra, beolvasztott ref. gyülekezetekre stb. Az is szép volt, hogy nem állnak elő vádakkal őseink, fejedelmi nagyjaink ellen, a kik — csupa nagylelkűségből — módot, alkalmat szolgáltatnak az oláhok terjeszkedésére s hogy nem kevesellették a mai kormányának a nemzetiségek fékentartására hozott intézkedéseit... Pedig ezt is tehettek volna! A mű megrendelhető a szerkesztő bizottságnál Budapesten (Lipót-utca 25. sz.) Ára a magyar kiadásnak 30 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Felhívás.** Lapunk előfizetési s illetőleg megrendelési árával sokan hátrálékban vannak. Tisztelettel kérjük az ilyeneket tartozásaik mielőbbi kiegyenlítésére; különben póstai megbízások útján fogjuk követeléseinket szorgalmazni.

A kiadóhivatal.

— A lourdesi világámitás terjedőben van a demokrata Franciaországban. A múlt évben 124 zárandok-csapat 97,028 zárandokkal s köztök 52 érsek és püspök is ellátogatott — jó példaképen — a csoda forráshoz és barlanghoz. 28,250 misét olvastak az együgyű lelkek pénzeért, a nép bűnéből elősködő hivatalosak és 251,050 communiót osztottak ki. A zárandokok rendszerint a barlang felé fordúlva, kiterjesztett karokkal szoktak imádkozni, a honnan származik az „isten anya“ által a csoda, a lelki és testi meggyógyulás. 4322-en léptek be az oda sereglettek közül a szeplőtelen fogantatás testvériségébe; 3226-an a rózsakoszorú szövetségébe. Adományok ezek: 87 menyasszonyi koszoru, 74 arany és ezüst szív, 305 márványtábla, óra, 8 rendjel, 7 kard, kétpár epulette stb. 72,290 üveg csudatevő vizet küldöttek szét a „kegyhely“ bérlői, a kiknek pompásúl jövedelmez a mesterileg üzött butító munka. Mint eddig még nem hallott csuda gyanánt van a múlt évről feljegyezve, hogy Fenuille apostoli vicárius szerint Yun-Nun-ban egy egész egyházközség megszabadult a pestistől azáltal, hogy a lourdesi vízzel meghintették. Risum teneatis amici!

— **Oroszországban** — tudvalevőleg — keményen foly a hajsza a zsidó alattvalók ellen. Eközben történt, hogy két ügyvédjelölt zsidó, a kik Dél-Oroszországban kívántak ügyvédeknek, elhatározta magát az orthodox egyházba való áttérésre s e végből jelentkeztek az illetékes lelkészi hivatalban. Itt azonban visszautasító választ kaptak, mivel a Szent zsinat szerint, lehetetlen bárkinnek is a maga hitét világi előnyök végett elhagyni. Az

ügyvédjelöltek azonban az igazságügy miniszterhez folyamodtak szándékuk megvalósítása végett s az rendeletileg közölte, hogy az áttérni kívánczó zsidókat fel kell venni a ker. egyház kebelébe, mert a keresztyén-ség felvétele által kétségtelen jeleit adják erkölcsiségük magas fokának. A „Szent Zsinat“ is meghódolt aztán a felsőbb rendeletnek s most már az is úgy találta, hogy az áttérni akaró, a maga készségével, a legmeggyőzőbben igazolja, hogy a szent orthodox egyház tanainak igazsága áthatott.

— **Comenius-társaság** van alakulóban Németországban. Az újabb pädagogika alapítójának tiszteletére, 1892 március 28-án fognak a németek 300-ados örömmünet tartani s ez ünnepélyt már a Comenius-társaság fogja vezetni, a mely iránt rendkívül nagy érdeklődés mutatkozik nemcsak Németországban, hanem azon kívül is, mivel mindinkább erősbödik az a meggyőződés, hogy a Comenius elvei az újabb iskolai reformoknál — 300 év múlva is — kiváló szerepre vannak hivatva. A szervezkedő-gyűlés Berlinben, október hóban lesz. Ideiglenes vezetője a mozgalomnak *dr. Keller* levéltárnok Münchenben; az adományokat a berlini Molennar et Comp. bankház fogadja el. A sárospataki főiskola is megtette már az előkészületeket a Comenius-ünnepélyhez.

— **A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület** által 1891. augusztus 24-kén és 25-kén H-Nánáson tartandó közgyűlés programja. Augusztus 23-kán délután 5 óra 45 perckor megérkezés, elszállásolás. Este 7 órakor találkozó az egyház gyűléstermében. Augusztus 24-én délelőtt 8 órakor állandó bizottsági ülés az egyház gyűléstermében. Ennek tárgyai: 1. A közgyűlés elé terjesztendő jelentések bemutatása. 2. Az írásban benyújtott indítványok előleges átnézése. 3. Folyó ügyek. Délelőtt 9 órakor közgyűlés a városház termében, a következő program szerint: 1. Elnöki megnyitó. 2. Jegyző és pénztárnok jelentése. 3. Számadásvizsgáló-bizottság jelentése. 4. Tanügyi szemle Nagy Zsigmondtól. 5. A h-nánási gimnázium története Bodnár Lajostól. 6. Előadás a természet tudományok köréből, mutatóványokkal, K. Kis Józseftől. Délután 2 órakor közebed a vendéglőben. Délután 5 órakor gyám- és nyugdíjintézeti közgyűlés, ennek tárgyai: 1. Pénztárnoki jelentés. 2. Számadásvizsgáló küldöttség jelentése. 3. A bizottság által beterjesztett ügyek tárgyalása. 4. Folyó ügyek, indítványok. Augusztus 25-én délelőtt 8 órakor a közgyűlés folytatása. Tárgyak: 1. A tisztikar lemondása, tisztújítás. 2. A latin nyelv-tanítás a harmadik osztályban és Cornelius Nepos. Sinka Sándortól. 3. Folyó ügyek s indítványok tárgyalása. 4. Virgil Aeneisse és a római történelem, Pöcz Jánostól. 5. Szavazatszedő-bizottság jelentése. Debrecen, 1891. július 11. A közgyűlésen megjelenni szándékozó egyesületi tagok, küldöttek és vendégek szíveskedjenek bejelenteni eme szándékukat augusztus 20-ig Elek Lajos egyesületi jegyzőnél, (lakik: Fűvészkert-útca 1080. szám), hogy az elszállásolás ügyében idejében lehessen intézkedni.

A központi bizottság.

— **Felekezétségen felül.** Báró Hirsch Mór, az országszerte ismeretes nagy jóltevő, az ondi ev. ref. egyház iskolai céljaira özv. *Bischitz Dávidné* úrnő útján, 200 frtot küldött folyó hó 7-ikén. Nem tudja az ő bal keze, hogy mit cselekszik az ő jobb keze.

Szerkesztői üzenetek.

B. K. A pompás humorhoz gratulálok. Ne ártson neki a rossz aratás sem. A cikkeire mielőbb sort keritek. — P. M. Közlöm mihelyt lehet. — Dr. Sz. M. Készülök csendesen. Bizony van itt dolog most is. — V. Gy. Cs. — É. Érdekes levelét az ügy iránti őszinte érdeklődéssel olvastam. 50 igazzal még nem indulhatunk el! Tudakozódok mihamarább a kép kialakításának ára után. Vajha sikerülne a jócélú terv! Az eredményt tudni fogom. — D. L. B-a. Szeretettel sugárzó soraidért fogadd forró köszönetemet. Az a bizonyos nincs itthon, ezért késik a válasz. A találkozásnak örömmel nézek eléje. — K. A. P-r. «A magyar nyelv a konventi tantervben» című dolgozat a 31-ik számra van előjegyezve. Tisztelettel köszöntjük munkatársaink között. «Nemo» ismeretlen kívánt maradni, tehát hallgatnom kell felőle. — F. J. Á-ny. A «Kéri szerződés»-nek van-e nyoma?

*****

Pályázat tanári állomásra.

A *marosvásárhelyi* ev. ref. kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, egy rendes tanári állásra, melylyel a *természetrajz és földrajz* tanítása van egybekötve, pályázat nyitattik. Javadalma: évi 900 frt fizetés, meg 200 frt lakásbér. A tanári javadalom maximuma, melyre a megválasztandó tanár számíthat successio útján, 1200 frt és természetbeli lakás.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntetve, az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűléséhez címzett folyamodványukat *folyó évi szeptember 10-ig* az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgatótanácshoz, Kolozsvárra terjeszszék.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának, Kolozsvárt 1891. évi július hó 19-én tartott üléséből.

Dr. Kolosvári Sándor, *Parádi Kálmán,*

1 — 2. elnök-helyettes,

tanügyi előadó.

*****

Pályázat

theologiai és főgimnáziumi tanszékekre.

A *nagy-enyedi* Bethlen-kollégiumnál, a folyó év őszén tartandó egyházkerületi közgyűlésen, választás útján, két rendes tanári szék fog betölteni, még pedig:

1. a bibliai tudományok, első sorban az ó-szövet-ségi exegetica theologia.

2. a gimnáziumban a mennyiségtan és rajzoló geometria tanításának kötelezettségével.

A választandó rendes tanárok javadalma egyenkint 1893. szept. 1-ig 1000 frt készpénz fizetés, negyed évi részletekben, 240 frt lakáspénz, esetleg szállás természetben és 64 köbméter tűzifa; 1893. szept. 1-től 1350 frt készpénz, szállás természetben, vagy 300 frt lakáspénz, 96 köbméter tűzifa és 50 frt ötödéves korpótlék.

Mindkét rendes tanári állomás 1892. január 1-én foglalandó el.

A megválasztott tanárok az egyházkerületi és kebli özvegy-árvai gyámintézetnek jogos és kötelezett tagjai.

A pályázók felhivatnak, hogy életkorukról, vallásukról, végzett tanulmányaikról, egyetemi képesítettségükről, a gimnáziumi tanszéket illetőleg a rajzoló geometria gimnáziumi tanításában szerzett teljes gyakorlatukról stb. tanúszkodó okmányaikkal felszerelt kérvényüket *folyó évi szeptember 10-ig* az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsához Kolozsvárra terjeszszék.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvárt, 1891. július hó 20-án tartott üléséből.

Dr. Kolosvári Sándor, *Parádi Kálmán,*

1 — 2. elnök-helyettes,

tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról.» (Folytatás.) *Debreceni Bertalan.* — «Több üszinteséget kérünk.» *Felvidéki.* — «A magyar nyelv a konventi tantervben.» *Kardos Albert.* — «A sárospataki tanárok életrajza.» *László János.* — «Keresztyén Hit- és Erkölcstan az ev. ref. gimnáziumok III. és IV. osztálya számára.» *i. r.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A zsinati előmunkálatokról.

II.

Mit tárgyal a zsinat?

(Folytatás.)

Czikkem első részében kifejtván nézeteimet a jelen évi zsinat programja fölött; előadván, hogy mely tárgyak lettek volna szerintem abba felveendők, áttérek az egyházkerületek, illetőleg egyházmegyékhez leküldött *előmunkálatokban* a zsinat munkálkodásául felvett tárgyakra.

Novellát alkot az új zsinat. Egyház-alkotmányunkról s törvénykezési eljárásunkról az 1881. évi zsinat által teremtett országos egyházi törvényünk *hibáit* akarja egy novelláris törvénnyel kiigazítani, *hiányait* kipótolni. A tervezet azonban eltér a novella-alkotásának szokásos módjától s új keretbe foglalván az egész törvényt, együtt adja a jelenleg fennálló s jövőben is érvényben hagyni szándékolt szabályokat is, meg a pótlásokat is. És ez a tárgyalási mód ámbár szokatlan, de azért nem helytelen; előnye: a közönségre nézve, hogy könnyebb az áttekintése, a tervezőkre pedig, hogy a nagy közönség előtt újnak látszik. Pedig „patvarba új! mindössze is csak fejelés.” Meg van fejelve a népes egyházak jogának kiterjesztésével, a közigazgatási bíróssággal; a lelkeszválasztásnál egy kicsi kis szabadabb mozgással, a kettős elnökség kiküszöbölésére irányult törekvéssel stb.

Vizsgáljuk egyenként.

1. Az egyház-alkotmány s az egyházközségekről szóló rész igen csekély javítással a fennálló törvényből lévén átvéve, első újításul tűnik fel a *népesebb egyházak szavazati jogának kiterjesztése*, mint az a javaslat 11-ik §-ában foglaltatik.

Ezen nagy horderejű újításnak, igen szép s a tisztántúli viszonyokat teljesen ismerő indokolása engem nem győzött meg annak sem helyességéről sem szükségességéről. Zsinat-presbiteri rendszeren nyugvó egyház-szervezetünk létalapját az *egyházközségek* képezik. Az egyházközség, a maga egészében együtt alkot egy testet s mint ilyen, maga az egyházközség a *jogalany*. Míg a polgári életben az egyén maga, mint olyan gyakorolja a jogokat, például szavazásnál az egyén szava képviselőre, megye bizottsági tagra: addig az egy-

ház szervezete szerint a jogok gyakorlatánál, az egyén jogaiba az *ekklézsia* lép. A polgári életben az egy helyen megtelepedett *egyének* alkotnak egy községet (kicsit vagy nagyot): az egy bizonyos területen lakó *egyének* alkotják a megyét, az egy bizonyos országban megtelepedett *egyének* az államot. A jogok gyakorlásánál — természetesen — az *egyén* lévén az állam alapja, az *egyén* érvényesíti magát az ekklézsia ellenben a keresztyén vallás tanait az evangyeliom szerint reformált hitnézet szerint valló egyéneknek a hitélet fentartására, az erkölcsi világrend előmozdítására, a sakramentumok kiszolgáltatására, szóval mindnyájunknak a lelkiekben való épülésére alakult oly társasága, mely magában szerves egész, öncél. Ebből folyólag, a mint nem elkerülhetetlen, hogy az egyház ugyanazon polg. községben lakó hívekből alakuljon (anya-, társ-, leány- és fiók egyházközségek együtt képeznek egy egyházat): úgy nem feltétlenül szükséges, hogy egy polgári községben lakó egyháztagok csak egyetlen egyházat alkossanak. Sőt az eddig fennálló gyakorlat szerint minden egyház, habár szervezetenként egy egészet képez is, a szavazatoknál annyi egyházközségnek tekintetik, a hány lelkészi állomást tart fenn és így lelkészi állomásainak száma szerint él szavazati jogával.

Ha már mostan maga az egyházközség a jogalany, a jogegyenlőség elvéből foly, *hogy mindenik, tekintet nélkül hívei számára és híveinek a község fentartására fordított áldozatai mennyiségére, ugyanazon jogokkal bírjon.* Teljesen ellenkezőnek a *jogegyenlőség* elvével, hogy az egyik jogalanynak nagyobb jog adassék, mint a másiknak.

Főlemlíti a javaslat indokolása, hogy a népes egyházak az egyházi terhekhez nagyobb mértékben járulnak. Ez az indokolás azonban, nézetem szerint, téves. Mindenik egyházközség tagjainak az a kötelessége, hogy az egyházat, annak lelkészi állomását, tanítói hivatalát, templomát, iskoláját fentartsa. Igen jól tudjuk mindnyáján, hogy ezen kötelesség teljesítése a kevésbbé népes egyházak híveinek áldozatkészségét fokozottabb mértékben veszi igénybe, mint a népes egyházaknak nagyobb számú, nagyobb vagyonnal bíró híveét, elannyira, hogy a kis egyházak, vagy mondjuk inkább, a kevésbbé népes egyházak ezen teher alatt nem csak görnyedeznek, hanem gyakran közsegítségre is szorúlnak. Ha azonban ebből a jogok megszorítására, illetőleg kiterjesztésére vonunk

következtetést, megsértjük az Irás ama soha el nem évlhető szabályát: „egymás terhét hordozzátok.“

A tárgyalás alatt lévő javaslat eszébe juttatja az embernek a részvénytársaságokat, a hol a több részvénytől bíró egyén több szavazati jogot gyakorol, a részvénytársaság legtöbbjének alapszabályai szerint ugyanezen korlátozással, a mi a javaslatban előirányoztatik. Hogy ez a vagyoni érdekekben alakult részvénytársaságokra nézve egészen helyes elv, azt senki kétségbe nem vonja; de az egyházat részvénytársaságok rendszerén szervezni, nem felel meg azon krisztusi elveknek, melyek az egyház alkotmányánál minden esetben figyelemben tartandók.

Elvitázhatatlan dolog, hogy a népes és kevésbbé népes egyházaknak egymással szembe való állítása bizonyos hatalmi törekvéseket jelez. A népes egyházak ezen mozgolódása első lépés arra, hogy ők az egyház igazgatásába a nagyobb befolyást érvényesítsék; tehát a nagyobb hatalmat kezükbe ragadják. Ma ez még nem tűnik fel veszélyesnek, de ha megindul a hógörgeteg, hogy miket fog lerombolni, mire az aljába ér: azt előre meghatározni nem lehet. A ki A-t mondott, B-t is fog mondani; a ki megtette az első lépést, az meg fogja tenni a másodikat is.

Ma 12-ig terjesztetik ki a szavazatok száma és csak azon egyházközségekre, a melyek kétezer lelket számlálnak, a mi a javaslat indokolása szerint sem felel meg a lélekszám szerinti aránynak — holnap már osztályokba fogják sorozni az egyházakat s censust fognak felállítani s azok közül a 100—200 lelket számláló egyházak közül 3—4-nek fognak egy szavazatot engedni, hogy meg legyen az arány a 40000 lelket számláló Debrecen s a 200 lelket számláló Hotyka között. Aztán következni fognak az egyházmegyék. A 16 ekleziával bíró Torna összes református népessége mindenestül is alig éri el Miskolc népességét s 3-szor is beleférne Debrecenbe; majd idővel követeltetni fog, hogy Miskolc maga gyakoroljon annyi jogot, mint a tornai egyházmegye. Ha a lavina megindul, nincs emberi hatalom, mely azt útjában megállítsa; az uralomra vágyás eszméje ragadós. Most a kezdet elején kell útját állani annak, hogy ezen hatalmi tendenciák protestáns egyházunkban gyökeret verhessenek; kell pedig annyival inkább, mert a szavazatoknak ilyen kiterjesztésére semmi szükség sincsen.

Mióta egyházi szervezetünkben a bodrog-keresztúri zsinat a zsinat-presbiteri elvek alapját lerakta, s mióta ezen rendszer megerősödött és életre kelt, még soha sem állott elő semmi veszély abból, hogy egyházaink egyenlőknek tekintettek. A kis egyházak, a melyek különben — különösen itt a felvidéken, a pán-szláv áramlatokkal szemben, nemcsak vallási, de nemzetiségi missziót is teljesítenek, s a melyek működése azért épen nem kicsinylendő, a magok körében a magok feladatát épenúgy betöltik, mint Debrecen vagy Hódmező-Vásárhely: még eddig soha sem képeztek frontot a népes egyházakkal szemben; engedték magokat vezetetni a nagyobb intelligenciájok folytán kétségtelenül szellemi fölényt gyakorló népesebb egyházak által és az anyaszentegyházban mindenképpen és jó renddel folynak. De ha szembe fogjuk állítani a nagy egyházakat a kis egyházakkal, azon megtámadhatatlan elvnel fogva, hogy „akció reaccionem parit“ a kis egyházak is fölébrednek és a reakció hatása alatt, a dolog természetéből kifolyólag, szövetségre lépnek egymással, a minek kárát bizonyosan csak az anyaszentegyház fogja vallani. A válaszfalak felállítása sohasem vezet célra.

Én azonban kiterjeszteném a szavazatot az iskolákra és megadnám azon szavazati jogot, a melylyel p. o. a tiszáninneri egyházkerületben a sárospataki főiskola bír, a gimnáziumoknak is. Az iskolák, törvényünk szerint, „mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei, mindenestül az egyház testéhez tartoznak“; mint ilyeneknek tehát jogot adnék, hogy az egyház igazgatásába szavazataik által ők is befolyjanak; jogot adnék pedig oly formán, hogy a gimnáziumok egy, a főiskolák pedig két szavazatra nyerjenek jogot. Tenném pedig ezt, a javaslattól eltérőleg oly módon, hogy ezen szavazati jogot magok az illető iskolák érvényesítsék és ne az egyházak, a melyek azt esetleg fentartják.

Ha, az előmunkálatban jelzett módon, az egyházak szavazata szaporítatik az iskolák címén fölvetett szavazatokkal: akkor az olyan iskolák, a melyek nem egyházak által tartatnak fenn, szavazati jogot nem nyernének, például a sárospataki főiskola, a mely a tiszáninneri egyházkerület főnhatósága alatt saját erejéből él: nem bírna szavazati joggal, míg ellenben — a miskolci gimnázium jogán — a miskolci egyház szavazata szaporíthatnák.

Tudjuk azt, hogy — habár egyik vagy másik iskolát névleg valamely egyház tart is fenn, tényleg az iskola nem egészen az egyház vagyonából táplálkozik. Fentartásának eszközei: a tandíjak, az alapítványok, az államsegély stb. Így tehát, ha az iskola valamely egyházközség kebelében létesült és annak felügyelete, segélye és gyámlatása alatt áll is, bátran tekinthető oly önálló egésznek, melyre a szavazati jog kiterjesztendő. Indokolja nézetemet még az a körülmény is, hogy ha az iskolák önálló szavazati jogot nyernek, befolyás engedtetik az egyház közigazgatására annak a magas intelligenciával bíró tanári testületnek, mely eddig az egyháznak csak terheit hordozta, de jogait nem élvezte.

A fennálló egyházi törvény szerint, a törvényhozó testületbe joguk van a tanintézetek tanárainak egyházkerületenkint saját kebeléből két-két képviselőt küldeni. A törvényhozásban tehát részt vesznek a tanári testületek, a közigazgatásban azonban nem. Ezt az anomáliát vélném megszüntetendőnek az által, hogy a gimnáziumok és főiskolák külön, önálló szavazati joggal ruháztassanak fel.

(Folyt. köv.) Debreceni Bertalan.

Több őszinteséget kérünk.

Az idők jelei sok tekintetben elszomorítók. Egy-másután tünedeznek el régi szokásaink, épen mint a forgalomból kiment ócska pénzdarabok s különösen azt lehet észrevennünk, hogy az őszinte, nyílt szó helyét, a kerülő úton járó tekervényesség foglalta el.

Az egyházi — időszerű — sajtó hasábjain valamennyi általános érdekű egyházi ügy és életbevágó kérdés tárgyalás alá vétetik; de a sorsa majdnem mindenkinek ugyanaz: a többség részéről néma csend, hallgatóságos tudomásul vétel; azok részéről pedig, kik függetlenebb állásuknál fogva, felszólalhatnak a nyilvánosság terén, ama messziről kerülgető, tekervényes tárgyalási módor, mely a dolgok lényegét gondosan mellőzi, vagy a valót bizonyos számításal rejtegeti.

Igaz, hogy a papság nagyobb része mintegy kényszerítve van arra, hogy véleményét csupán a legbizalmasabb körben merészelje kimondani; ellenben a nyilvánosság előtt vagy hallgasson, vagy kitérőleg beszél-

jen; mert az életbölcse ség javasolja neki, hogy mindaddig, míg hatalmasabb emberek támogatására szüksége lehet, vigyázó és óvatos maradjon, nehogy nyíltsága és őszintesége által s eltérő nézete miatt elveszítse valamelyik hatalmas egyén jóakarátát. Nem is ítéltük el az ily *kényszerhelyzetben* élő papi testületet, sőt mélyen fáljaljuk, hogy meg nem szabadíthatjuk őket az anyagi gondoktól, melyek nemcsak a testet, hanem a lelket is lebilincselve tartják. Az elítélő és kárhóztató szavak helyett készséggel constatáljuk, hogy helytelen eljárás lenne ama szomorú jelenséget, melynél fogva legfontosabb életkérdéseink a lelkészi kar többsége által rendszerint *agyonhallgattatnak*, vagy legalább sok időre *elodáztatnak* a közöny elhatalmazásának és a lelkek figyelmetlenségének tulajdonítani. Nem a közöny vagy az érdekeltség hiánya okozza ezt; hanem a mindennapi élet mostoha sága, mely mindenkinek, a ki nem képes saját emberségéből és erejével leküzdeni az élet hajait, folyást füleibe dörgi ama régi példaszót, mely a *beszédet csak ezüstnek, a hallgatást pedig szín-aranynak tartja!* Mi tudjuk, hogy nem tárgyalhat egyházi sajtónk egyetlen fontosabb ügyet sem a nélkül, hogy azt papságunk egyeteme a legelőnkebb figyelemben ne részesítene, s kisebb avagy nagyobb, de teljesen zártkörű és bizalmas jellegű összejövetelek alkalmával érdemileg is meg ne vitatná!

Sokkal inkább méltók kárhóztatásra azok, kik a félelem tartózkodása nélkül szólalhatnak fel a nyilvánosság előtt; azonban, bár jól ösmerik a hallgatásra kárhóztatott, de bizalmas helyeken mégis csak meg-meg nyilatkozó közvéleményt, — még sem akarnak tudomást venni a közóhaj felől; — mivel önző egyéni célok által vezéreltetve, nem elégsznek meg azzal, hogy a világ szerint jól vagyon dolguk; hanem még előbbre, még magasabbra, még többre vágyakoznának, a miért aztán minden szavuk opportunus, leplezett és távol jár az őszinteségtől.

Bármelyiket tekintjük meg azon fontos kérdések közül, melyeknek megvitatása mostanában van szóban: könnyen találhatunk alkalmas példákat annak igazolására, hogy mai napság a valódi okokat sokan ügyesen rejtegetik; valamely gondosan rejtegetett, titkos cél érdekében készek tekervényes úton járni, elannyira, hogy részünkről nyíltan hangoztatjuk az óhajtatást: egy *kissé több őszinteséget kérünk!*

Tekintetünket legelőször is „dr. Hungarus“* és — hála Istennek! még kevés számú — társai felé kell fordítanunk; dacára annak, hogy az előbb említett név alatt Debrecenben vezérekkező egyén nem mulasztotta el előre tiltakozni ellenünk ilyen formán: „*csak azt ne higgyük, hogy a kik mást, valami újabbat gondolnak és akarnak, okvetetlenül rosszra törekednek*“ sőt előre lehetetlené akarja tenni még felszólalásunkat is, midőn kegyes kijelentéséhez bámulatra méltó naivitással oda csatolja egy régi híres király emlékezetes mondását: „*honny soít, qui maly pense!*“

Legyen meggyőződve „dr. Hungarus“, hogy nem is tudnánk, nem is akarnánk élni az erkölcsi érzet ama mértéke nélkül, mely határozottan parancsolja, hogy mindaddig, míg valakit vagy valamit meg nem vizsgálunk s meg nem ösmertünk, másoknak rossz célzatot és gonosz szándékot ne tulajdonítsunk! De itt már a

szóban levő dolgokra nézve bőséges adatokkal és igazolásokkal szolgált számunkra az a közelmúlt, melynek eseményeit bizonyára jól ösmeri „dr. Hungarus“ is, csak hogy azokat vagy elhallgatja, vagy kerülő úton, tekervényesen járva, nem valóságos színökben tünteti elő. Ugyanazért egy még híresebb királynak: az *élet fejedelmének, az igazság királyának* jelszavát állítjuk amaz elrettető mondás ellenébe s a helyett, hogy vak-tában, rossz célzattal illetnök, megelégszünk az evangyeliomi jelszóra való hivatkozással „*a cselekedetekből ösmer-tetik még az ember igaznak*“ (Jakab II. 24).

El kell ösmernünk, hogy nagy gondossággal össze van hordva multból és jelenből, hazai és idegen határokról minden, a mivel küzdeni lehet amaz ösmeretes javaslat érdekében, mely a gyülekezet szavazati jogát — a régi gyakorlattól eltérőleg — lélekszám arányában szabályozná. De ha a javaslat védelme közben nem kerülő úton járna, hanem az őszinte, nyíltság ösvényét követné: elég lenne a hosszas beszéd helyett egyenes, igaz választ adni ama kérdésre, mit a „Debreceni Prot. Lap“ 26-ik szám 236 lapján felteszen: „*avagy a tiszántúli ev. ref. egyházkerület egysége, ereje, szabad elhatározása, önkormányzati tevékenysége szenvedett-e az által, mert némely nagy egyházmegyék több képviselöt küldenek az egyházkerületi közgyűlésekre?*“ S mikor ő e hangzatos kérdést felteszi; nemcsak, hanem arra a legkedvezőbb, azaz olyan értelmű választ is ad, hogy e miatt az egyházkerület egységét és erejét semminemű veszély nem fenyegette s fenyegeti: vajjon ott van-e válaszában a tiszta igazság, a leplezetlen őszinteség?! Mert vajjon mi adhat bármelyik kerületünknek egységet, erőt? Nézetünk szerint semmi egyéb, mint a kerületet alkotó egyházmegyék és gyülekezetek egyetértése, egymás iránti testvéri szeretete; az őszinte bizalom és ragaszkodás! S ime! „dr. Hungarus“, ki multat és jelent, idegen és honi földeket kész bejárni, hogy a javaslat mellett tanúságokat gyűjthessen: épen csak azt nem akarja látni, mit a vakok is jól látnak, csak arról nem akar tudni, a mit már ország-világ teljesen megösmert, t. i. hogy egyházkerületünk egységét, erejét a legnagyobb veszély fenyegeti, mert épen a miatt, hogy a nagyobb egyházmegyék több képviselöt küldenek az egyházkerületi közgyűlésekre, tehát egyes-egyedül a „dr. Hungarus“ és társai által egy évtized óta beerőszakolt új képviseleti rendszer következtében a tiszántúli egyházkerületben a testvéri szeretetnek, kölcsönös bizodalomnak és egyetértésnek nyoma sincs; egyházkerületi közgyűlésünk egy évtized óta küzdelmi tér, de nem a külső ellenségekkel való vállvetett küzdelemnek, hanem a testvérek egymás elleni torzsalkodásának küzdtere s fájdalom! a szeretet helyét a gyűlölség és viszálykodás foglalta el!

Valóban elszomorító jelenség, fájdalmas tapasztalás ez, hogy találkoznak egyének, kik mind a köztudomásnak, mind saját jobb részök ellenére nem állják a dolgokat oly kevés őszinteséggel, oly különös világításban tüntetni fel. Azt pedig csak sajnálni tudjuk, hogy ama 8 egyházmegye vezérférfiai, a mely egyházmegyék gyülekezeteink szavazata által kívánták volna a konventi képviselők választását — idejében fel nem ösmerték a veszélyt s meg nem akadályozták ama túlsúlyra törekvő irány embereit! Mert ha mindjárt kezdetben kellő ellenzéssel találkozik ama tervszerű eljárás, mely már a legközelebbi zsinatot megelőző időben jelentkezett s először az egyházmegyei képviselet arányát változtatta meg, azután pedig azt is keresztül vitte, hogy a konventi képviselők az egyházkerületi közgyűlés által választassanak: akkor ma nem kellene az időt ily

* Dr. Hungarus a „Debr. Prot. Lap“ 23-ik számában egy cikkso-rozatot kezdett „Dr. Aristophanes“-nek egy „Videant consules“ című cikke (Protestáns Egyházi és Iskolai lap 21. számában) és a szatmári egyház-megye „Testvéri Szózat“-a ellen, a melyek az alkotmányügyi bizottság munkálatának két pontja ellen támadnak, t. i. a konventi tagoknak a kerületi gyűlés által való választása és a nagyobb egyházak szavazati jogá-nak kitágítása ellen.

áldástalan munkával vesztegetnünk s a helyett, hogy „dr. Hungarus”: és társaival szemközt állanánk, a legnagyobb egyetértéssel igyekeznénk azokra, a melyek egyházkerületünknek csakugyan erősbitésére szolgálnának.

Más kerületekben is vannak jelentékeny nagyságú gyülekezetek; s íme! azok jó indulattal, testvéri szeretettel viseltetnek a kisebb és szegényebb sorsú gyülekezetek iránt és ha a mi egyházkerületünknek ama része — melyet „dr. Hungarus” és társai képviselnek, mindent el nem követne, hogy őket is megnyerhesse a tervbe vett javaslat pártolóiul. — eszköz ágában se lett volna ilyenre gondolniok, bizonyára azért, mert nem tartják a protestantismus elvével megegyezőnek: hatalmi túlsúlyra törekedni testvéreikkel szemben egyedül olyan külső előny alapján, a miért ugyan a jó Istennek köszönettel tartoznak, de a miben nekik magoknak legkisebb érdemök sincs!

És mert ismerjük annyira-mennyire az alföldi nagyobb egyházmegyéket és gyülekezeteket s azoknak nagyobb része felől bűnnek tartanók feltenni ama jézusi szeretettel ellenkező törekvést, sőt azt hisszük, hogy legtöbben ezek közül nem hogy ilyenre törekednének, de talán tudomással sem bírnak a tervezett változtatás és törekvés felől: nem is tekintjük az egész küzdelmet másnak, mint néhány önző és nagyzó elme kísérletezésének és bizunk az isteni gondviselésben, hogy egyházkerületünket a fenyegető veszélytől meg oltalmazván: ekképen az egy idő óta sajnosan nélkülözött jó békeség és testvéri szeretet közénk is visszatérend!

(Vége köv.).

Felvidéki.

ISKOLAI ÜGY.

A magyar nyelv a konventi tantervben.

Mindenek előtt arra a csodálkozó kérdésre szeretnék megfelelni, mely nevem láttára bizonyára ott lebeg e lap minden olvasójának ajakán: *Mit keres Saul a próféták között?* Magam igazolására először is ki kell jelentenem, hogy én a debreceni kollegiumban végeztem a gimnáziumot és hogy én azon szellemi kincsekért, melyekből e protestáns intézet jóvoltából, annyit a mennyit megszerezhettem, egyrészt örök hálával vagyok eltelve, másrészt folyton élénk érdeklődéssel viseltetem az egész ev. ref. tanügy iránt.

S ha e szubjektív okokra hivatkoznom nem elegendő, akkor jogot merítek a felszólalásra abból a körülményből, hogy én is annak a nagy feladatnak, a nemzeti kultúrának vagyok egyik talán hivatlan, de buzgó munkása, melyet e lap annyi eredménnyel szolgál.

Felszólalásomhoz, melyre már régebben készülök, és a melyet egy az „Egyetemes Közoktatásügyi Szemlé”-nél heverő cikkemben félig-meddig meg is tettem, újabb bátorítást nyertem azon éles elmével és eleven tollal írott, nagyérdekű értekezésből, mely a „Sárospataki Lapok” folyó évi 24., 25 és 26. számában jelent meg „Gimnáziumi reform” címmel, és a melynek, ha következtetéseivel nem is, de kiinduló pontjával minden esetre egyetértek.

A magam cikkében, mely talán a jövő iskolai év folyamán mégis csak megjelenik, azt igyekeztem bebizonyítani, hogy a gimnáziumi utasítások azon követelésének, mely a magyar nyelvet teszi a tanítás alapjává és központjává, nem lehet megfelelni az országos tanterv mai óra-beosztásával.

Úgy tudom: az ev. ref. középiskola is rég meghajolt ezen elv parancs szava előtt, sőt az elv határozott kifeje-

zést is nyert, a mint a „Gimnáziumi reform” című cikkből értesülök, a sárospataki tanári karnak még 1880-ban készült tanügyi előterjesztésében, a mely ugyanis kimondja, hogy *a protestáns elvhűségnek, továbbá a mindenkor kifogástalanul szolgált nemzeti közművelődésnek vel megfelelni, midőn a gimnáziumi oktatás központjává a magyar nyelvet és irodalmat kívánja tenni.*

Azonban fájdalommal kell látnom, hogy e nagyfontosságú elvet, mint egy magától értetődő pedagógiai és politikai igazságot, a konventi tanterv még kevésbé bírja megvalósítani, mint az országos tanterv. A magyar nyelv a magyar középiskolának még mindig nem első szülött fia, a ki az egész ősi ingatlan birtoknak tulajdonába lép, hanem az a másod vagy harmad-szülött, a kinek meg kell érnie azon apró-cseprő birtokokkal, néha csupán ingóságokkal, melyeket a majoreskó elég nagylelkű részére átengedni. A magyar nyelv, a magyar középiskola tantárgy-erdejében még mindig az a törpe fenyő, mely egy százados vén tölgytől, alatin nyelv óriás fájától beárnyékolva, még ma sem tud elég levegőhöz és világossághoz jutni, még ma sem tudja sudarát büszkén, magasba szöktetni.

E kép megvilágítására csak röviden ismétlem azon főbb bizonyítékokat, melyeket többször említett cikkemben felsoroltam a magyar nyelv háttérbe szorulása mellett.

Az a tradíció, hogy a gimnázium latin iskola, oly erősen belévéstődött a régibb tanárok lelkébe, hogy még akaruk ellenére is folyton a latint tekintik főtárgynak; arra fordítanak legtöbb időt és figyelmet.

A latin nyelvnek meg van a maga hagyományos tanítási módja, mely egyik tanárról a másikra örökbe szállott; rendelkezésére állanak mindenféle nyelven kitűnőbbnél kitűnőbb grammatikák, melyek a tanításnak majdnem minden nehézségét eltüntetik. Éppen ezért a legtöbb tanár szívesebben, de jobban is tanítja a latin nyelvet, mint a magyart, a mely utóbbinak nincs megállapodott methodusa, nincsenek jó kézikönyvei, még csak általában elfogadott nyelvtani szabályai sem, de a melynek még számtalan igen fontos kérdése várja a megoldást.

Az a didaktikailag csak helyeselhető eljárás, hogy az alsóbb osztályokban a két nyelv egy tanárnak kerül a kezébe, szintén csak a magyar nyelvnek szolgál veszedelmére. Ez a tanár ugyanis rendesen klasszikus-filologus, a ki szíve szerelmével csak a latin nyelven csüng, és a ki a magyar nyelvet, melynek tudományában és tanítási módjában járatanabb is, akarva, nem akarva, megrövidíti. Különösen az első osztályban szokta meglopni a tanár a a magyar nyelvet a latin nyelv javára, még ha nem klasszikus-filologus is. Az országos tanterv akkora mennyiséget ró rá a latin nyelvből az első osztály növendékeire, hogy azt csak a legbuzgóbb tanár is csak a legjobb módszerrel végezheti el. Mit tesz hát rendes körülmények között? A magyar nyelv idejéből hol egy félórát, hol egy egészet is lefoglal a latin számára, a mit annál is inkább megtehet, mert az órarend eléggé nem kárhóztatható módon úgy van megállapítva, hogy az első óra rendesen a latin nyelvnek jut, mintegy ez is azt jelezvén, hogy az első és főtárgy a gimnáziumban a latin nyelv. Ha már most a tanár a latinból maga elé tűzött anyagot nem végezhetette el, egyszerűen átvizsi a tanítást a latin órát követő magyar órára.

A magyar nyelv ezen bűnös megrablásáért a tanár sok mindenféle okkal és ürügygel nyugtatja meg lelkiismeretét. Először is azzal, hogy fölöttes hatósága — az igazgatótól kezdve a miniszterig, vagy a superintendensig — évről-évre csak a latin nyelvben tapasztalható sikertelenség miatt panaszkodik és folyton csak azt a nyelvet ajánlja a tanárnak gondos figyelmébe. Még inkább vigasztalja magát azzal, hogy a gimnáziumba kerülő

növendékek már úgy is tanulták a magyar nyelvtant és így valamit csak fognak tudni e tárgyból, még ha kevesebb időt fordít is rá.

Hogy pedig a magyar nyelvi oktatás még az első osztályokban is nem csak grammatikai tanításból áll, azt nagyon sok tanár — még az ifjabb nemzedék is — alig érti. Szomorú tapasztalataim vannak rá, hogy igen sok tanár nem tud az olvasmányt nyúl mit csinálni; nem tudja a tanítás alapjává és központjává tenni. Az olvasmányt tehát jól-rosszul hamarosan végez; az így megtakarított időt pedig — azt hiszi — bölcsen értékesíti, ha a nemi szabályoknak még több kivételét magoltatja be tanítványaival és elméjüket még jobban megterheli a latin nyelvnek lehető legritkábban előforduló rendhagyó íge-alakjaival.

De ha mindezen visszasságok nem volnának is, már maga az országos tanterv elnyomja a magyar nyelvet a latin javára, midőn például az első osztályban a latinra 7, a magyarra csak 6 órát szán, sőt helyi tantervekben megengedi, hogy a latin 8 órát, az első osztálybeli óraszámának egy harmadát foglalja le a maga részére s természetesen ezt a nyolcadik órát a magyar nyelv túlságos soknak kijelentett idejéből ragadván el. Pedig ha valahol, akkor a tanítás terén igaz, hogy: *qui prior tempore, potior iure*.

Itt kell tulajdonképen áttérnem a című tett kérdés tárgyalására, vagyis a fentebbieket alkalmazva, az ev. ref. gimnáziumokra az kérdezhetem, hogy vajjon a konventi tanterv megvalósíthatja-e a didaktikának azt a sarkalatos tételét, hogy a nemzeti nyelv legyen a tanítás alapja, midőn a magyar nyelvre még az országos tantervnél is kevesebb időt rendel?

Valóban maig sem győzők eléggé csodálkozni az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottságnak eszejárásán. Az ev. ref. egyház méltán és büszkén hirdeti, — nem is szokta elmulasztani az alkalmat a hangoztatásra — hogy a hazában a legmagyarabb felekezet és íme: mivel bizonyítja magyarságát? A hol leginkább kimutathatná igaz magyar voltát, a hol legtöbbet tehetne a magyar nemzeti szellem ápolására és kifejlesztésére, az iskolában megrövidíti a magyar nyelvet, megnyirbálja jogait és megszorítja birtokát. Míg ugyanis az országos tanterv a gimnázium nyolc osztályában 30 órán át kívánja taníttatni a magyar nyelvet, az országosnak mintájára készült konventi tanterv ugyanazt a célt elérhetőnek véli 26 órával is. Az országos tanterv is hibát követ el, midőn az első osztályban a latinra 7 órát rendel a magyar nyelv 6 órája ellenében; de mivé törpül e hiba a konventi tanterv azon balfogásához, hogy az első osztálynak magyar nyelvi tanítására, a mely a későbbi magyar nyelvi, sőt minden más nyelvi oktatásnak alapjául van hivatva szolgálni, összesen csak 4 órát fordít.

Vagy úgy gondolkoztak a konventi tanterv készítői, hogy a protestáns gimnáziumok tanulói, mint tisztán magyar ajkú fiúk, úgy is eleget tudnak magyarul és úgyis megállják a versenyt a többi gimnáziumok tanulóival? Meglehet, hogy a protestáns iskolák növendékei a magyar nyelvben nem fognak hátrább maradni a vegyes ajkú intézetek tanulóinál; de még ez esetben is a tanterv gondolkodás módját nagyon helytelennek kell tartanom. *Hát elfelejtették-e a konventi tanterv készítői, hogy a magyar nyelvet és irodalmat nem lehet elég sok órán át tanítani? Hát nem érzik-e, hogy a tisztán magyar vidékről származó ifjúnak jobban kell tudni magyarul? Ismernie kell a nyelvnek minden csínját-bínját, rejtve élő szavait, tösgyököres kifejezéseit; használni kell tudnia a jelentés finom különbségtételeit, a szórendnek szabályokba nem foglalható csodálatos fordulatait, szóval uralkodnia kell*

érzék és tudat szerint a nyelv anyagán és szellemén egyaránt. Ezekre a tisztán magyar vidéken született, tisztán magyar ajkú iskolákban végzett ifjakra vár az a nagy feladat, hogy a magyar nyelv épségét megőrtalmazzák a vegyes ajkú magyarok ezernyi idegenszerűsége ellen, hogy megvédjék a magyar nyelv geniuszát a nyelvek művelődésével járó veszedelem, a kozmopolita szellem ellenében.

A konventi tanterv a lefolyt iskolai év legvégén — úgy tudom — revízió alá került; lehetetlennek tartom, hogy a magyar nyelvnek e kedvezőtlen helyzete kikérülte volna az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság figyelmét. De ha ez mégis megtörtént volna, azt hiszem, az egyes gimnáziumok tanári testületének mégis lesz módjuk, hogy a magyar nyelvet legalább egy kevésbé kiszabadítsák a latinak nyomasztó nyüge alól. Úgy gondolom, hogy a konvent is volt oly szabadelvű, mint az országos közoktatásügyi kormány. A minisztérium ugyanis megadta mindenik tanári testületnek a jogot, hogy a kormány utólagos helybenhagyásával készíthetnek helyi tantervet. Használják fel tehát az ev. ref. gimnáziumok is e jogot oly értelemben, hogy a latin nyelvnek úgyis nagyszámú óráiból szakítsanak el egyet-egyet a magyar javára az első, második és negyedik osztályban. Így legalább nem lesz oly aránytalan a különbség az országos és konventi tantervek magyar nyelvi óraszámai között.

Különösen az első és negyedik osztály kívánja a magyar nyelvi órák szaporítását. Az első azért, hogy a magyar nyelvi tanítás a grammatikai fogalmak ismertetésében folyton előtte járjon a latin nyelvtannak, a negyedik pedig azért, hogy jusson elegendő idő Arany Toldijának olvasására, melyet legnagyobb meglepetésemre nem követel határozottan a konventi tanterv. A Toldi hiánya és a csekélyebb óraszám oly fogyatkozássai a protestáns tantervnek, hogy teljesen lerontják az országos tanterv fölötti azon elsőbbséget, mely a magyar irodalom tanításának két, a VII. és VIII. osztályra való kiterjesztésében nyilvánul.

A konventi tantervnek ilyen irányú javítását még a protestáns és főkép a tisztán magyar ajkú ifjúságnak a reputációja is megköveteli. Azt a két-két órát, melyet a konventi tanterv a magyar nyelvénél megtakarít — úgy látszik — nem fordítja semmi másra; miért is az úgynevezett rendes és kötelezett tantárgyakat (hová a tornát, szépírást és éneket nem szoktuk számítani) a protestáns gimnáziumok tanulói kétfélével kevesebb órában tanulják, mint az állam vezetése alatti intézetek növendékei. Ebből könnyen támadhatna az a ferde következtetés, hogy a konventi tanterv készítői eleve nem tartották képesnek a maguk tanulóit, tehát a tisztán magyar ajkú ifjúságot akkora szellemi tehernek a megbírására, mint a minőt az országos tantervet követő, jórészt vegyes ajkú növendékek elviselnek. Ez a következtetés annál inkább fenyeget, mivel rossz indulatú külföldi ismertetőink, kivált elbizakodott német tudósok, régóta hirdetik azt a vádat, hogy a magyar, mint altáji faj, kevesebb szellemi tehetséggel van megáldva, mint a vezérszerepet vivő indogermán család és így már a természettől meg van gátolva abban, hogy a műveltségnek oly magas fokára emelkedjék, mint a hol a művelt nyugati népek állanak.

E bántó föltevésnek még csak árnyékát is el kell hárítani akár a protestáns, akár a tisztán magyar ajkú ifjúság feje felől. Általában ideje már, hogy a közoktatásnak minden fokán érvényt szerezzen magának az a nemzeti kulturai vezér-elv, hogy a tisztán magyarság műveltségi színvonalát egy hajszállal sem szabad lejjebb szállítani a hazai nemzetiségek kedvéért, a vegyes ajkú vidékeken előforduló tanításbeli nehézségekre való tekintetből. Mert a konventi tanterv készítőit is, valószínűen, az

tévesztette meg a gondolkodás helyességében, hogy azt vélték: „a mennyi magyar nyelvi tananyagot a trencsénitót, vagy a pozsonyi német fiú elvégezhet 6 óra alatt, azt a debreceni vagy kecskeméti magyar tanuló hogyan sajátíthatná el 4 óra alatt?

A nemzeti kultúra e vezér elvének parancsoló szavát, erős a hitem, meg fogja hallani nem sokára és meg fogja hallgatni az ev. ref. egyetem tanügyi bizottság is, nemkülönben a protestáns gimnáziumoknak a magyar nyelvért hön buzgó tanári testülete is. Ezek addig is, míg a konventi tanterv megérné a gyökeresebb reformot, hathatósan megjavíthatják a magyar nyelv helyzetét az alsóbb osztályokban, ha jogot nyernek helyi tanterv készítésére. A tanári testületekre annál nagyobb bizalommal tekinthetünk, mivel a „Sárospataki Lapok“ említett cikkének, a „Gimnáziumi reform“nak írója, ha *Nemo*-nak nevezi is magát, bizonyára nem senki, hanem a protestáns tanári karnak egy tekintélyes és kiváló tagja, a ki a maga szavát, ha az enyim meghallgatásra nem találja, tudni fogja a kellő módon és kellő helyen érvényesíteni.

Azért pedig, ha a magam szava néha-néha hangsúlyosabb talált lenni, e lap olvasói előtt, mentse ki az ev. ref. tanügy iránti legjobb indulat és a magyar nyelvnek sikeres tanításáért buzgó lelkesedés.

Pusztaszeren, 1891. július 22.

Kardos Albert.
szentesi tanár.

TÁRCZA.

A sárospataki tanárok életrajza.

(Folytatás.)

II7. Péterfy Pál 1826—1829.

Péterfy (Kibédi) Pál orvostudor, szül. Marosszéknék Sóvárád nevű községében, 1792 február 17, hol apja László, 51 évig viselt papságot. Tizenkét testvér között ötödik s azon nemzetségből való, mely vitéz *Péterfy Mihályt* és *Miklóst* ajándékozta a hazának (lásd Péczeli Magyar histor. 159—160. lap). Tanulását a szülei háznál kezdte s folytatta egész a retorikáig. Apja ugyanis, mint akadémikus, nemcsak a latin és német, de a francia, görög és héber nyelvben is jártas volt. 1803-ban került a maros-vásárhelyi főtanodába, hol 4 évet a gimnáziumban töltött, hatot pedig a felsőbb tudományok hallgatására fordított. Mint végzett ifjú, könyvtárnoki és más hivatalokkal tiszteltetett meg. Orvosi pályára szánván magát, 1815-ben Bécsbe ment s tudorá létekor „a hugy-árról“ latin nyelven értekezett. Ezután mint segéd, a bécsi kórháznál alkalmaztatott. 1826-ban a tiszamelléki ref. egyházkerület a sárospataki főiskola orvosául s a papi orvostan (medicina pastoralis) tanárául választotta meg. Ezen állomásáról 1829 tavaszán távozván, Maros-vásárhelyen telepedett le s csakhamar udvarhely-széki főorvossá lőn kinevezve, de a miről lemondott s előbbi lakhelyére vonult vissza. 1861 március 17-én hunyt el. Kitűnő emberszeretettel s jeles orvosi ösmereteivel, főképp az epemirigy dulongásainak idején, aratott babért. 1857 óta algondnoki tisztet vitt a helybeli főtanodában, melynek tőkepénzét 240 ezüst forinttal gyarapította. Jótetteiről rokonai is hálás szívvel emlegetik „notus in fratres animi paterni.“ Emlékét a maros-vásárhelyi sírkertben ércszobor tartja fenn.

Kéziratban maradt művei:

1. *Pastoralis medicina*, vagy lelkipásztoroknak szükséges orvosi ösmeretek.

2. *Észrevételek Maros-Vásárhely sz. k. város és vidékéről egészségi tekintetben.*

II8. Gortvay János 1829—1854.

Gortvay János szül. Hupka-Helmecen, Ungmegyében 1796-ban. Alsóbb és felsőbb iskoláit a sárospataki főiskolában végezte. Innen joggyakorlatra ment, majd a királyi táblán ügyvédi vizsgát tett. Kövy halála után ennek helyét foglalta el 1829-ben. Tanította a magyar magán- és közjogot, egyházjogot büntető- és bányajogot. Meghalt 1854. április 8-án vízkórban.

II9. Apáthy János 1829—1861.

Apáthy János szül. Szinyén, Abaujmegyében 1796-ban. Tanulmányait a sárospataki főiskolában kezdte és végezte. Innen Bécsbe ment, hogy magát a zenében és építészetben tökéletesítse. Tanári hivatalát 1829-ben foglalta el. Tanított előbb zenét és építészetet, majd az Organisations-Entwurf idejében a II. gimn. osztály tanárává lett s mint ilyen halt meg 1861 szeptember 25-én.

II0. Zsarnay Lajos 1831—1860.

Zsarnói Zsarnay Lajos, szül. Zsarnón, Tornamegyében, 1802 január 1-én, jómódú nemes szülőktől. Első neveltetését szülőföldén, aztán a szeptsi elemi tanodában nyerte. 1811-ben vitézett Patakra, hol a gimnáziumot bevégezvén, 1819-ben az akadémiai törvényeknek írt alá, öt évig hallgatván a bölcsészeti, jogi és hittani tudományokat. Ezután Lőcsére ment a német nyelv elsajátítása végett, hol egyszersmind franciául is megtanult s ezen kívül a rajzban és zenében is tökéletesítte magát. 1827-ben visszatérte az esküdt diákok testületébe vitézett fel s a 4-ik gimnázium osztály köztanítósa bízott reá. A következő 1828-ban a papi tudományokban, 1829-ben a jogiakban volt helyettes tanár. Ugyanezen évben nyerte meg a keresztyén erkölccstan s a vele rokon tudományok rendes tanári székét, melylyel a főiskola papsága is össze volt kapcsolva, két évet előbb külföldi egyetemeken kellően töltötte. Jelesül Göttingát szemelte ki ismeretköre bővítésének színhelyéül, de Helvétiaiban is soká időzött. 1831 novemberében, a városi templomban mondá beköszönő beszédét. 1832-ben a tiszamelléki egyházkerület országgyűlési pappá, 1848-ban főjegyzővé, egyszersmind zsinati követé választá; majd a magyar akadémia fogadta levelező tagjai közé. 1860-ban roppant szótöbbséggel szuperintendensségre emeltetett, midőn a miskolci egyház örömmel adta át neki a megüresült papi állomást s fényes küldöttséggel kísérte új lakhelyére. Végre májbaja, melyben már régóta szenvedett, mindinkább elmérgesedvén, meghalt Pesten, hol üdülést keresett, 1866 június 13-án. Eltemettetett Miskolcon.

Zsarnay ritka szellemi tehetséggel és tudománynyal ékeskedett; szakismeretein kívül a mathesisben és jogtudományokban is kitűnően jártas. Beszédei szívhez szólók, meghatók, irálva szép, sokszor költői. Elméje találekony, szövevényes dolgokban irányadó. Mint pap és tanár egyiránt buzgó, kötelesség teljesítő; mint maga is otthonos és munkás egyén, ezen tulajdönt másokban is nagyra becsülte. Hosszabb életre lett volna méltó.

Munkái:

1. *Keresztyén erkölccstudomány*, Sárospatak, 1834. Második kiadás, 1854.

2. *Ferge könyörgései*, egy hetivel bővítve. Sárospatak 1838.

3. *Döring gyakorlatai*, magyarra fordítva. 1840.

4. *Paptan*, Sárospatak, 1847. 2-ik kiadás 1857.

5. *Keresztyén egyháztörténet*, gimnáziumok számára. 1852.

6. *Keresztyén erkölestan*, gimnáziumok számára. 1853-ban és azóta több ízben.

7. *Apologetika*, Sárospatak. 1857.

8. *Bibliai bevezetés*, felgimn. számára 1857.

9. *Görög-magyar szótár*, szerkeszték Soltész Ferenc és Zsarnay Lajos.

10. Ezen kívül tömérdek alkalmi és halotti szónokok.

121. Draskói C. Gábor 1831—1832.

Draskói Ceper Gábor szül. Legyesbényén, 1796-ban. Iskolai pályáját a sárospataki főtanodában végezte, hol 1827-ben a szeniori terhes hivatalt is viselte. Kilépvén a főiskolából, külföldi egyetemekre sietett, hol Göttingát szemelte ki tartózkodási helyéül. Visszatértevel 1831-ben Sárospatakon a költészeti osztály vezetésével bízott meg s vitte egy évig, midőn az ondi ref. egyházban foglalt lelkészi állást, hol lankadatlan buzgósággal s ároni szelídséggel 18 évig forgolódott.

Gyöngé testalkatát a híven folytatott szellemi munka csakhamar megtörvén, 1850 július 6-án megszűnt élni.

(Folyt. köv.) Közl: László János.

KÖNYVISMERTETÉS.

Keresztyén Hit- és Erkölestan az ev. ref. gimnáziumok III. és IV. osztálya számára.

A konventi tanterv szerint írta Kis József, csurgói főgimnáziumi vallás-tanár. Ára 60 kr.

Egyáltalában nem mondhatni, hogy ev. ref. egyházunkban valami nagy dícséretes verseny fejlett volna ki a középiskolai vallástani könyvek készítése körül. A konventi s utána a helyi tantervek is jó ideje elkészültek s kiszabták osztályonként a végzendő tananyagot, de annak feldolgozása sokáig maradt s foltozgatni kellett imitt is, amott is, hogy a követelményeknek eleget tegyenek a tanítás terén. S ha elvétele meg-megjelenik is egy vallástani kézikönyv a gimnáziumok számára, legtöbbször csak helyi használatra van szánva s helyileg nyer alkalmazást is, minek oka egyebek mellett, azt hiszem, abban is keresendő, hogy a konventi tanterv kerületenkint más-ként alkalmaztatván, más-más igényeket óhajtanak a tankönyv-írók kielégíteni és szolgálni.

Tiszáninnen egyházkerületünk úgy gondolkozván, hogy mert a népiskolákból a gimnáziumba lépő növendékek már a biblia ó- és új-testamentumi történeteiből eleget elsajátítottak s megismertek: az első és második osztály tananyagává a *Biblia ismertetését* teszi oly módon, hogy az első osztály a *Biblia ó-szövetségi részét*, a leg-szükségesebb régiségtani és földrajzi ismeretekkel összekötve, a szebb zsoltárok szövegeivel és dallamaival bővítve tegye tanulmánya tárgyává; a második osztály pedig a *Biblia új-szövetségi részét* ismerje meg, úgy, hogy főszóly helyeztessék a Megváltónak az evangéliumokból összeállítható élettörténetének, hegyibeszédének s példabeszédekének megismertetésére. Alkalmilag megtanítandók a szebb és kiválóbb énekek, különösen az ünnepi dícséretes szövegei és dallamai is.

Ezekből tehát úgy látszik, hogy a Biblia ismertetése alatt nem bibliai isagógikát értett kerületünk, hanem magában a biblíában található ó- és új-szövetségi vallásnak ismertetését, s a mennyiben különösen az ó-szövetségi vallásnak megismerése némi földrajzi és régiségtani

ismereteket is feltételez, felveendőnek tartotta ezeket is a tanterv keretébe; a biblia könyveinek írók szerinti megismertetését, mint a kijelentéssel kapcsolatos ismeretet pedig a harmadik és negyedik osztálynak hagyta fenn, ott is azt követelve, hogy a könyvek megismertetése gyakorlatilag történjék a Hit- és Erkölestannal kapcsolatban.

Így állván a dolog, nem csodálkozhatunk, ha némely helyeken a gimnáziumi vallás tanítást, a konventi tanterv szószerinti magyarázata mellett, szorosan vett isagógikával kezdik, a mi bizony kemény és száraz eledel a kis fiúknak s kevés lelket lehet a tananyagba önteni, sőt a második osztály tananyagában, a Jézus életének s tanításainak ismertetésénél, az evangéliumok magyarázata közben lehetetlen az ismétléseket elkerülni, a mi megint csak a tankönyv hátrányára történik. Ezekután veszik elő a Hit- és Erkölestant, mint rendszeres vallástant a harmadik és negyedik osztályban, hogy az bevégezéseül szolgáljon a bibliai ismereteknek s elég útravaló legyen azoknak a növendékeknek, kik a gimnáziumot a négy alsó osztály bevégezése után oda hagyják.

Ez utóbbi beosztás szerint készült a *Kis József* csurgói tanár *Keresztyén Hit- és Erkölestana* is, a gimnázium III. és IV. osztálya számára.

Abból az elvből indulva ki, hogy ismeretesről kell menni az ismeretlenre, az 1. §-ban a biblia ismeretéből hozza le a vallás fogalmát, melyet így határoz meg: „A vallás nem egyéb, mint az Istentől való függésünk nyilvánulása.” A vallástannal pedig az a tudomány — mondja a 3. §. — a mely az Istenről, ennek az emberhez való viszonyáról, az emberről s ennek rendeltetéséről a biblíában felállított igazságokat összefüggő rendszerben adja elő. „Eltekintve e két meghatározás helyességétől, a bevezetéseken adott 3. §-ra az a megjegyzésem, hogy az csak magyarázatoként használható fel, de a gyermekek nehezen fogják megtanulni.

A konventi tanterv kívánalma szerint a Hit- és Erkölestant együttesen akarván adni szerző, a vallástannal két részre osztja, u. m. Hit- és Erkölestanra, s e felosztás után a hittant nyomon kíséri az erkölestani rész is. Én megvallom nem úgy szeretném alkalmazni a két tudomány egybefüggését. Vannak tételek, melyek a Hittanból kimaradhatatlanok, míg így, mint szerző is vette, épen az Erkölestannal együttesen tanítva, a Hittanból kimaradtak. A Hittannak p. o. mindenestre egyik fő alkotó része a Soterologia, vagyis a Jézus Krisztus által szerzett üdvnek az emberre való átháramlásáról szóló tan. Az üdvnek pedig mint tudjuk birtokosává lesz az ember, a Szentlélek-Isten közreműködése folytán, az u. n. kegyelmi eszközök által, minők az *Isten ígéje* és a *Sákramentumok*. S íme ezeket szerző Hittanában nem találjuk fel; csak is egy külön részben, a konfirmációra való előkészítéshez veszi fel ezeket. S hogy a két tantárgyat együttesen adhassa, a Szentlélekről szóló tan alá foglalja a magunk iránti s a Krisztológiához a felebaráti köteleseket.

Teljességgel nem mondhatni, hogy az ily beosztások elég sikerültek volnának. Érezte ezt szerző is, midőn beosztását igazolni így próbálja: „A Hit- és Erkölestannak egybeolvasztása könnyen sikerül az Atyáról és a Szentlélekről szóló részben, de a Jézusról szóló s fejletlen gyermekek előtt nem könnyen tárgyalható részben már nagy megszakgatottságra és a figyelem szétszórására vezetne. S mivel az a tanításnak hátrányára lenne, e részben a hittételeket az erkölestani tételektől elkülönített §-okban írtam.” Úgy járt szerző is, mint a magyar nyelv-tant mindenáron olvasmányi darabokon kezdő szerzők, kik utóljára kénytelenek csinált mondatokhoz folyamodni

kisegítés végett. Elvégre, megvannak úgy a hit-, mint az erkölcstannak a maga kérdései és tételei, melyeket még ha gyermekeknek kell is tanítanunk, a magok helyén kell megtanítatnunk, csak a közlés módját kell jól eltalálnunk.

En azt gondolom, hogy sem a konventi, sem a helyi tanterv a két tudomány együttes tanításánál nem értett s nem érthetett egyebet, mint azt, hogy a két tantárgy *bibliai alapon* taníttassék, vagyis, hogy a bibliában foglalt vallásos hit elevenítse meg az erkölcsi tudatot, s hogy ez a vallásos érzés adjon irányt erkölcsi cselekvéseinknek is. Ha a biblia s a keresztyén hit Istent jóságos atyának rajzolja, kinek áldó szeretete naponként megújul az ő gyermekei s kinek atyai jóságából a legkisebb féreg sincs kizárva: ennek a vallásos érzésnek kell áthatnia az erkölcsiséget is. Isten önmagának elégséges, boldog lény, kinek semmire sincs szüksége s én az ő jóságát semmi által sem hálálhatom meg, hanem csak az iránta érzett hála s felebarátaim iránti jótetteim által. Háládatos érzélem Isten iránt, szeretet gyakorlása embertársaim irányában: im, ezek a vallás-erkölcsi gondolatok egyesítik a Hit- és Erkölcstan s ezeknek kifejtése képezheti azoknak együttes tárgyalását is. Nem vitatom, hogy e felfogásban nem tévedhetek, de legjobb meggyőződésem szerint, a két tantárgy kezelésénél így járnék el.

Azt a szerző javára tudom be, hogy szakítva a régi katechismusi modorral, előadásul a közlő alakot választotta s ez által több melegséget önthetett az egyes kérdések előadásába.

Átérve már a tárgyalat részekre, azokról a következőket jegyezhetem meg:

Szerző az egyes kérdéseknél részint a vallásos érzélem felkeltésére, részint a tantételek igazolására, bibliai idézeteket vesz fel; ezekre azonban meg kell jegyeznem, hogy azok nem mindig szerezésen vannak választva, (4. §. 7. §.) s nem is mindig úgy vannak közölve, a mint a bibliában találhatók. Ugyancsak ez áll a közlött énekekre is. A 10. §-ban a Szentháromságról beszél s a 137. dicséret I. versét idézi, mely a teremtsérről tanít; a 6. §. *Az Isten egységét* bizonyítja s idézetül a 46. zsoltár első verse szolgál, mely az Istenbe vetett bizodalmat fejezi ki; a 22. §-ban a Jézus életének rövid történetét adja, nagy vázlatossággal s közli Arany „Ráchel Siralmát” s Szász Károlytól „Krisztus Pilátus előtt” című költeményt. Ez utóbbi vers egy harmadik osztálybeli növendék értelmi fejlettségét nagyon is túlhaladja.

Vannak §§-ok, melyekben többet tárgyal, mint a mit a cím magában foglal. A 15. §. címe: „Az isteni gondviselés és az erkölcsi rossz cselekedetek.” A mellett, hogy e két gondolatot nagyon bajos így összefoglalni, a tartalom egyáltalában nem felel meg a címnak, mert a tárgyalásban a lelki erőkről: okosság, szabadakarat s lelkiismeretről beszél; végül pedig a természeti rosszról, melyről a címben szó sincs. A 16. §. „Az ember eredetéről” szól s minden magyarázat nélkül áttér az Isten képmásának, az embernek becsülésére.

Egyébiránt azok, a miket a Hit- és Erkölcstanba felvesz s tárgyal, több-kevesebb szerencsével s igazítással megállják helyüket, csak az előadási mód nehézkes s gyermekekre nézve fárasztó. Igaz, hogy maga a tárgy nehéz s végtelen sok magyarázatot igényel, de az volna a szerencsés író, ki a nehéz anyagot is könnyű módorban elő tudná adni.

Legtöbb fogyatéket látok a *konfirmációra való előkészítés* című részben. Véleményem szerint, e rész — ilyen alakjában — egyáltalában nem sikerült. Szerző e részben, mely 29 lapot foglal magában, igen nagy hézagokkal átjárja az egész egyháztörténetet, s akkor jut el a hittan-

ból elmaradt tételekhez, az egyházhoz és kegyelmi eszközkhöz s magához a konfirmációhoz, melyről azt tanítja, hogy mikor a gyermekek megismerték a keresztyén vallás alapigazságait, megkérdezi őket az egyház: hiszik-e azokat, s elszánták-e magokat azoknak hűségét követésére? Ehez könnyebben is el lehetett volna jutni.

Ha a növendékek a keresztyén hit és erkölcsi tételeket csakugyan megismerték, elég, ha a konfirmáció céljával s aztán a hitfelekezeti különbségekkel megismerkednek és leteszik a hitvallást arra nézve, hogy ők felekezetünk hit és erkölcsi elvei szerint kívánnak és fognak élni. Egészen másképp áll a dolog a népiskolai növendékekkel szemben, kiktől még sem lehet annyit követelni az előző ismeretekből, mint a középiskola növendékeiktől.

A mű külső kiállítására vonatkozólag megjegyzem, hogy feltűnhetik a figyelmes szemlélő, de növendék előtt is az, hogy nemcsak a jegyzetképen felhozott részek, de egy pár §. is más betűvel van nyomva s hogy több nyomtatáshiba is előfordul benne, mégpedig egy pár egész botrányosan. Az 57. §-ban az istenitiszteletről szólván, azt mondja szerző: „A szeretet vendégség végén vették az úrvacsorát közönséges kenyérből és borból, mindnyájuknak sorba adatván a *kesely* is.” A 26. §. jegyzetében: „Krisztus a te személyed szerint” e. h. „szent.”

Az egész műre vonatkozólag elmondhatom, hogy a létező e nemű tankönyveknél egyáltalában nem sikerültebb s vele vallástani tankönyv-irodalmunk az előzőkhöz hasonlóan, értékben nem gazdagodott.

i. r.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A beregmezei tiszaháti lelkészi kör** e hó 27-én Ugornyan tartotta gyűlését, s elbíráta a zsinati javaslatok néhány szakaszát. A hatodik részt, mely az egyházi közigazgatási bíróság szervezete, hatásköre és eljárásáról szól, teljesen elvetendőnek tartja, s ennek folytán mindazon §-okat, melyekben ezen intézménnyel van szó, kihagyni véleményezi, elfogadván indokolásul Mocsáry Lajosnak erre vonatkozólag a Sárospataki Lapokban közlött érvelését. A lelkészválasztási javaslatot szintén elvetette, s a régi szabadválasztáshoz kíván visszatérni. Alapul fogadta el e tekintetben a Simon Andor tarpai lelkész által beterjesztett értekezést „a korlátlan szabad választásról,” melynek főbb tételei a következők: Ref. népünk teljesen érett arra, hogy lelkészét maga válaszsza, s e jogot követelheti is, ő fizetvén az összes egyházi, lelkészi, tanítói s domesztikai terheket; a szabad választás magyar ref. egyházunk szellemével leginkább megegyező; a lelkészek minősítése szükségtelen, csak hiú versengést idéz elő, s kevés gyakorlati értéke van; a korteskedés ellen szigorú törvények hozassanak, s a korteskedő lelkész 1—2 évre felfüggeszthető legyen hivatalától, a gyülekezet megfosztható választási jogától, s ez esetben az egyházmegyei közgyűlés rendelne lelkészt, végre a zsinat törvényben mondja ki s a kerületek szigorúan hajtsák végre az affiliatiót 800 frt minimummal. Egyebekre nézve kívánja a kör, hogy: az államsegély méltányos fölemelést és az alapok-alapítványok rendezését követelje a zsinat, mint szintén a jezsuiták kiutasítását is; a domesztikai segélyből pedig adassék ki minden egyházmegyének az őt megillető rész. Végül elvetette körünk a gyülekezetek lélekszám szerinti szavazatára, s a konventi képviselőknek a kerületi gyűlések által leendő választására vonatkozó javaslatokat. *S—r.*

— **Kérelem.** Teleki József foktői lelkész meleg hangú szózatot intézett a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban a főiskolák fentartó és igazgató testületeihez és a nagy

közönséghez egy kalocsai ifjú érdekében, a kinek egyik öse a ref. püspökök között ékeskedett. A fiú 12 éves, öreg édes anyja teljesen szegény és magának is alig tud eleget keresni a napról-napra való megélhetéshez. A mi az anyai szívnek leginkább fáj, a fiút a jezsuiták iskolájába kénytelen járattni, a hol egyházunkra nézve veszendőben van. Kéri nevezett lelkész az emberbaráti szíveket, hogy segítsenek a szerencsétleneken, hogy a gyermek illendően felöltöztethető legyen s valamely prot. nagyobb intézetben, mint II. gimn. oszt. tanuló, ingyenes elhelyezést és oktatást nyerjen. A szíves adományok Foktöre küldendők. (Azt hisszük, hogy a sárospataki főiskola tápintézte, a mely annyi szegény gyermeket táplált már fel, — készségesen felveszi a szerencsétlen árva sorsát. *Szerk.*)

— **A nagy-váradi kultur-harc** története ismét gazdagabb lett egy adattal. Mint mi is közöltük, Schlauch püspök csak úgy volt hajlandó elfogadni az iparos-egylet védnökségét, ha az a maga felavatandó zászlóját keresztel diszít fel. Úgy történt. A zászló-avatásra — minde mellett — a két prot. egyház lelkészei is felszólítottak, a kik azonban megköszönték és nem fogadták el a megtiszteltetést. Egy némely politikai lap, — még a „Pesti Hírlap” is prot. türelmetlenséget lát e lemondásban s kárhóztatja az érdekelt lelkészeket, noha igen szegényes logikával. Hát hol van az megírva, hogy a nagyváradi prot. papoknak nincs annyi joguk, sőt kötelességük felekezetieskedni, mint egy r. kath. püspöknek? Avagy a hírhedt nagyoknak minden szabad és minden jól áll?! Bizony még a „Pesti Hírlap” szabadelvűsége is bele talál fúlni egy püspöki süvegbe! Pedig kár volna érte!

— **Szalóczy Bertalan** geszti ev. ref. lelkésztől, ki *Vesreskönyv* álnév alatt több sikerült népeleti elbeszélést írt, legközelebb egy nagyobb kötet elbeszélés fog a „Szépírodalmi könyvtár”-ban megjelenni. Egyházkerületünknek ezt a széptollú papját az a megtiszteltetés érte, hogy gr. Csáky Albinné maga szólította fel, hogy a könyvtár számára engedjen át egy kötet beszélyt és rajtot. Örömmel jegyezzük fel e kitüntetést.

— **A Sárospatakon tanuló ungmegyei ifjak** folyó évi július 12-kén, a „traski fürdőben” az Ungváron létesítendő ev. ref. leánynevelő-intézet javára fényesen sikerült táncmulatságot rendeztek. Mint tiszta jövedelmet, 47 frtot szolgáltattak be az illetékes helyre, a nevezett jótékony cél javára, mely összeghez felülfizetéseikkel járultak: Balló Ferenc 1 frttal, Boros András 1 frttal, Mór Gábor 1 frttal, Felföldi Ödön 4 frttal, Mokcsai Béla 1 frttal, Urbán Mihály 2 frttal, dr. Mijó Kálmán 1 frttal, dr. Karos Adolf 1 frttal, id. Virág József 1 frttal, Lábos Róza 50 krral, Pazar Kálmán 1 frttal, Réthy Konstantin 20 krral, Katona Sámuel 1 frttal, Németh Péter 1 frttal, id. Szabó Endre 2 frttal, Novák Lajos 1 frttal. Fogadják e helyen a kegyes adományozók, adományaikért a rendezőség legmélyebb köszönetét. Ungvár, 1891. július 21.

Kiss Zsigmond,
pénztárnok.

Tóth József,
ellenőr.

— **A dunántúli egyházkerület zsinati képviselői** a múlt hó 23-iki és 24-iki szavazatbontás eredménye szerint a következők lesznek: Világi rendes tagok: Beóthy Zsigmond, Molnár Béla, Véghegy Dezső, Darányi Ignác, Szabó Kálmán, Konkoly Gyula; póttagok: Rácz Gyula, Horváth Géza, Bóné Géza, Mórocz Kálmán, Kerkapoly Károly, Barthalos István; egyházi rendes tagok: Kis Gábor, Csonka Ferenc, Vályi Lajos, Körmendy Sándor, Cziike Lajos, Antal Gábor; póttagok: Begegy István, Gueth Sándor, László József, Rácz Géza, Juhász Pál, Szekeres Mihály. Tanárképviselők: rendes tagok Szilágyi József, Révész Kálmán; póttagok: Sebestyén Dávid, dr. Vida Károly.

— **A Kun Bertalan-jubileumon** — mint jó forrásból értesülünk — a jubilans volt káplánjai is testületileg, az az külön óhajtanak tisztelegni, s arcképeiket tartalmazó albummal kívánják a feledhetetlen princípális iránt érzett tiszteletüket kifejezni. A volt káplánok névsora a következő: Mislei Károly (elhalt), Szabó Gábor zsérci pap, Marsalko Endre diós-győri, Tóth Dániel miskolci, Antalfi László alsó-vadászi, Ráckevei Károly aszalói, Kiss Károly (elhalt), Simon Andor tarpai, Csordás Dániel (elhalt), Horváth Bertalan szederkényi, S. Pap József (elhalt), Kazai Sándor macklári, Hézsér Emil tályai, Bodolai István mező-csáthi, Szalóci Pál tiszta-alki, s a mostani Gulyás Benő, elválasztott csáthi második lelkész.

— **Az 1848—49-iki szabadságharci emlékek kiállításának rendezői a fővárosi vígadó** termeiben nagyban készülnek az érdekes kiállításnak augusztus elején leendő megnyitására. A rendezőség szívesen fogad el bármely festett vagy nyomtatott képet, a mely szabadságharcunkra vonatkozik, legyenek ezek bár későbbben készültek is. Továbbá plakátokat, fegyvereket, de különösen honvéd-öltözeteket. A rendezőség jutalom képeket küld még azoknak is, a kik csupán a címeit küldik be valamely érdekes ereklyét, fegyvert, öltözet-felszerelést stb. bíró olyan egyéneknek, kik emléktárgyaikat a rendezőség fölkerésére a kiállítás tartamára átengedik. Minden levél vagy küldemény az 1848—49-iki szabadságharci emlékek rendezőinek, Hentaller Lajos országgyűlési képviselő és Farnék Béla uraknak Budapestre, a fővárosi vígadóba címezendő.

— **A miniszteri eskü.** Ugron Gábor a képviselőház júliusi 25-iki ülésén a miniszteri eskü törvénybe iktatása iránt interpellálván a miniszterelnököt, többek közt felolvasta a miniszteri eskü szövegét is. Ezen eskü így kezdődik: „Én N. N. esküszöm az egy élő Istenre, a boldogságos szűz Máriára és az Istennek minden szentére.” s így végződik: Isten engem úgy segéljen, boldogságos szűz Mária és Istennek minden szentjei.” Kíváncsiak vagyunk reá, vajjon Tisza és Szilágyi, Péchy és Fabinyi is ezt az esküt tették-e le, olyan formán gondolkozva, mint IV. Henrik, hogy fölér egy miniszteri tárca egy szűz Máriával?

— **A Káldy-biblia javított kiadása** van tervben. Az egri érsek felajánlotta az anyagi segílyt, a fő nehézség tehát el van hárítva s a róm. kath. tudósokon a sor, hogy a többi elvégezzék. Már meg is indult a mozgalom s eddigelé szerencsésen kisütötték, hogy a *Tárkányi* által javított Káldy rosszabb a *Szepessy-féle* Káldynál és hogy nem igaz az, a mit a *Tárkányi-biblia* előszava állít, hogy a Káldy-bibliának kijavítását már az 1822-iki pozsonyi zsinat elhatározta volna. Lehet, hogy még sok egyéb is ki fog sülni, s egy kis elfogulatlansággal az is kiszülhetne, hogy Káldy sokat köszönhetett volna Károlyi Gáspárnak, ha nem lett volna nagyobb jezsuita, mint tudós.

— **Az elkeresztelések** állandó rovatát képezik az ultramontán lapoknak. Egy-egy felelősségre vont plebanust, mint vértanút dicsőítenek a törvényszegésért és annak Mecaenasok, a kik titokban is kifizetik értök a büntetési összeget. A „Magyar Állam”-nak egy poetája, a július 23-diki számban, Tompának egy forradalom utáni költeményéttra vestálva, buzdíja a plebanusokat a törvény-nyel való dacolásra, minden versszak végén e refráint használva: „*Fiaim csak kereszteljétek!*”

— **A sárospataki ev. ref. főiskola Értesítője** az 1890/91. iskolai évről megjelent 10¹/₂ íven (8°), igen csinos kiállításban. Szerkesztette *Szimyei Gerzson* akadémiai és *Kérészy István* gimnáziumi igazgató. Szétküldése már folyamatban van.

— **Értesítés.** Alantírott tisztelettel értesítem a nagyérdemű közönséget, hogy elbeszéléseim és költeményeim két köteté immár sajtó alatt van s folyó év szeptember havában okvetlenül megjelenik. Több jóaköröm felszólítására egyszersmind kijelentem, hogy az előfizetés határidejét folyó év szeptember hó 5-ig meghosszabbítottam, mikorára azonban mindenesetre kérem előfizetőimet s gyűjtőimet a megrendeléseknek hozzámm pontos beküldésére, hogy a mű szétküldése pontosan legyen eszközölhető. Kivánságra a művek bekötéséről is gondoskodtam. A két kötet azonban csinos vászonkötésben együtt 50 krral, díszes bőrkötésben pedig 1 frttal drágább lesz. A t. előfizetők ebbeli óhatásaitak szíveskedjenek színtéri az előfizetések megtétele alkalmával velem kellő időben tudatni, hogy e részben is idejében intézkedhessem. Teljes tisztelettel, Beregszász, 1891. július hó 23-án.

Janka Sándor,
redlisk. tanár.

Szerkesztői üzenetek.

Dr. H. Ö. A következő számra már ki van szedve, most nem fért. Köszönet érte s a füzetért is. Talán megérjük a jó munka győzedelmét. — K. A. P—r. Szívesen elhisztük, hogy az első sorban jogosultak mi vagyunk s az ügy érdemeért szegre akasztjuk azt a bizonyos «érzékenységet», a mely nélkül azonban nem szeretjük a lap-szerkesztőket! A helycseréhez gratulálunk! — Cs. I. Ugy-e lesz ott egy kis türelem-fű? Igyekezni fogok az érdekes és időszertü elmélkedéssel előhurocolkodni! — Felvidéki. Elebb nem lehetett s most is csak ennyit! — S. A. Küld el. Reményem, hogy beoszthatom. Figyelmedért fogadt köszönetemet! F. J. Kaptam az értesítést; majd csak megkeritem azt a valamit! — Cs. D. Keresgetem a forrásokat, a küldemény sorsát még nem tudtam megállapítani. Nagy a szorosság! — Cs. K. Elküldtük!

Pályázatok tanári állomásokra.

A mező-túri hatosztályú ev. ref. gimnáziumban egy rendes tanári állomásra pályázat hirdetik.

Ezen tanszékekkel a következő tárgyak tanítása van összekötve, a konventi tanterv által azokra megszabott óra mennyiségben:

1. Természetrájk az IV., V., VI. osztályokban, mint főtárgy.

2. Mennysiségtan az I., II. és III. osztályokban.

3. Földrajz a III. osztályban.

A 2. 3. szám alatt megjelölt tárgyak, a megválasztandó egyén képesítése és hajlama szerint, esetleg más tárgyakkal is felcserélhetők.

Ezen állomás évi javadalma 800 frt fizetés és 100 frt lakbér az egyház pénztárából, évnegyedi előleges részletekben.

Csak ev. ref. vallású egyének pályázhatnak. Okleveles, vagy az országos törvény értelmében jogosított tanár állandósítása, egy évi sikeres működés után következik be, a mely időtől fogva az illető a tiszántuli ev. ref. középiskolai tanárok nyugdíj- és gyámintézetének jogos és kötelezett tagja leendő. Oklevéllel nem bíró tanárjelölt a fenti fizetéssel ugyan, de csak helyettes tanárul alkalmaztatik s állására nézve az 1883. évi XXX. törvénycikk 30. szakasza az irányadó.

Pályázók a fent elsorolt kívánalmaknak megfelelően fölszerelt kérvényeiket alólírott igazgató-tanácsi elnökhöz bezárólag folyó évi augusztus hó 13. napjáig küldjék be.

A megválasztott folyó évi szeptember 1. napján tartozik hivatalát elfoglalni.

Mező-Túron, 1891. július 28.

Lukács Dániel,
az igazgató-tanács elnöke.

1—2.

A b.-somogyi ev. ref. egyházmegye csurgói főgimnáziumában egy tanári állás, melyhez a magyar és latin nyelv tanítása s lakbérrel együtt biztos kilátással a későbbi emelkedésre, már az első, illetve próba évre is 1150 frt javadalom van kötve, lehetőleg már jövő aug. hó 6-án, mikor az egyházmegye — melyé a betöltési

jog — közgyűlését tartja, betöltendő levén: ez állásra pályázni kívánók, kik csak prot. vallásúak lehetnek s megválasztatásukkal a tanári nyugdíjintézetnek is köteles és jogos tagjaivá lesznek, kellőleg felszerelt kérvényüknek, mihez okvetlen csatolandó rövid életrajzuk s egészségi bizonyítványuk is, aug. 4-ig alólírottához küldésére felhívatnak; később érkező kérvények is elfogadtatnak ugyan, egész aug. 22-ig s nincs kizárva a lehetőség, hogy ezek valamelyike lesz a nyertes: ezek azonban csak akkor jönnek figyelembe, ha a betöltés, mire nézve a „Nemzet“ aug. 9-iki száma s ugyanazon napi számában lehetőleg több lap is értesíteni fogja a közönséget, aug. 6-án meg nem történhetik.

Csurgó, (Somogy) július 24. 1891.

Verbay István,
ev. ref. lelkész, a gimn.
igazg.-tanácsnak elnöke.

1—2.

A nagy-enyedi Bethlen-kollégiumnál, a folyó év őszén tartandó egyházkerületi közgyűlésen, választás útján, két rendes tanári szék fog betölteni, még pedig:

1. a bibliai tudományok, első sorban az ó-szövet-ségi exegetica theologia.

2. a gimnáziumban a mennyiségtan és rajzoló geometria tanításának kötelezettségével.

A választandó rendes tanárok javadalma egyenkint 1893. szept. 1-ig 1000 frt készpénz fizetés, negyed évi részletekben, 240 frt lakáspénz, esetleg szállás természetben és 64 köbméter tűzifa; 1893. szept. 1-től 1350 frt készpénz, szállás természetben, vagy 300 frt lakáspénz, 96 köbméter tűzifa és 50 frt ötödéves korpótlék.

Mindkét rendes tanári állomás 1892. január 1-én foglalandó el.

A megválasztott tanárok az egyházkerületi és keblí özvegy-árvai gyámintézetnek jogos és kötelezett tagjai.

A pályázók felhívatnak, hogy életkorukról, vallásukról, végzett tanulmányaikról, egyetemi képesítettségükről, a gimnáziumi tanszéket illetőleg a rajzoló geometria gimnáziumi tanításában szerzett teljes gyakorlatukról stb. tanúskodó okmányaikkal felszerelt kérvényüket folyó évi szeptember 10-ig az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához Kolozsvárra terjeszszék.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt, 1891. július hó 20-án tartott üléséből.

Dr. Kolosvári Sándor, Parádi Kálmán,
2—2. elnök-helyettes. tanügyi előadó.

A marosvásárhelyi ev. ref. kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, egy rendes tanári állásra, melylyel a természetrajz és földrajz tanítása van egybekötve, pályázat nyíttatik. Javadalma: évi 900 frt fizetés, meg 200 frt lakásbér. A tanári javadalom maximuma, melyre a megválasztandó tanár számíthat successio útján, 1200 frt és természetbeli lakás.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntetve, az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűléséhez címzett folyamodványukat folyó évi szeptember 10-ig az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató-tanácsához, Kolozsvárra terjeszszék.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt 1891. évi július hó 19-én tartott üléséből.

Dr. Kolosvári Sándor, Parádi Kálmán,
2—2. elnök-helyettes. tanügyi előadó.

közönséghez egy kalocsai ifjú érdekében, a kinek egyik öse a ref. püspökök között ékeskedett. A fiú 12 éves, öreg édes anyja teljesen szegény és magának is alig tud eleget keresni a napról-napra való megélhetéshez. A mi az anyai szívnek leginkább fáj, a fiút a jezsuiták iskolájába kénytelen járatni, a hol egyházunkra nézve veszendőben van. Kéri nevezett lelkész az emberbaráti szíveket, hogy segítsenek a szerencsétleneken, hogy a gyermek illendően felöltöztethető legyen s valamely prot. nagyobb intézetben, mint II. gimn. oszt. tanuló, ingyenes elhelyezést és oktatást nyerjen. A szíves adományok Foktőre küldendők. (Azt hisszük, hogy a sárospataki főiskola tápintézte, a mely annyi szegény gyermeket táplált már fel, — készségesen felveszi a szerencsétlen árva sorsát. *Szerk.*)

— **A nagy-váradi kultur-harc** története ismét gazdagabb lett egy adattal. Mint mi is közöltük, Schlauch püspök csak úgy volt hajlandó elfogadni az iparos-egylet védnökségét, ha az a maga felavatandó zászlóját kereszttel díszíti fel. Úgy történt. A zászló-avatásra — minde mellett — a két prot. egyház lelkészei is felszólítottak, a kik azonban megköszönték és nem fogadták el a megtiszteltetést. Egy némely politikai lap, — még a „Pesti Hírlap“ is prot. türelmetlenséget lát e lemondásban s kárhoztatja az érdekelt lelkészeket, noha igen szegényes logikával. Hát hol van az megírva, hogy a nagyváradi prot. papoknak nincs annyi joguk, sőt kötelességük felekezetieskedni, mint egy r. kath. püspöknek? Avagy a hirhedt nagyoknak minden szabad és minden jól áll?! Bizony még a „Pesti Hírlap“ szabadelvűsége is bele talál fúlni egy püspöki süvegbe! Pedig kár volna érte!

— **Szalóczy Bertalan** geszti ev. ref. lelkésztől, ki *Vereskövy* álnév alatt több sikerült népeleti elbeszélést írt, legközelebb egy nagyobb kötet elbeszélés fog a „Szépirodalmi könyvtár“-ban megjelenni. Egyházkerületünknek ezt a széptollú papját az a megtiszteltetés érte, hogy gr. Csáky Albinné maga szólította fel, hogy a könyvtár számára engedjen át egy kötet beszélyt és rajzot. Örömmel jegyezzük fel e kitüntetést.

— **A Sárospatakon tanuló ungmegyei ifjak** folyó évi július 12-kén, a „traski fürdőben“ az Ungváron létesítendő ev. ref. leánynevelő-intézet javára fényesen sikerült táncmulatságot rendeztek. Mint tiszta jövedelmet, 47 frtot szolgáltattak be az illetékes helyre, a nevezett jótékony cél javára, mely összeghez felülfizetéseikkel járultak: Balló Ferenc 1 frttal, Boros András 1 frttal, Móré Gábor 1 frttal, Felföldi Ödön 4 frttal, Mokcsai Béla 1 frttal, Urbán Mihály 2 frttal, dr. Mijó Kálmán 1 frttal, dr. Karos Adolf 1 frttal, id. Virág József 1 frttal, Lábos Róza 50 krral, Pazar Kálmán 1 frttal, Réthy Konstantin 20 krral, Katona Sámuel 1 frttal, Németh Péter 1 frttal, id. Szabó Endre 2 frttal, Novák Lajos 1 frttal. Fogadják e helyen a kegyes adományozók, adományaikért a rendezőség legmélyebb köszönetét. Ungvár, 1891. július 21.

Kiss Zsigmond,
pénztárnok.

Tóth József,
ellenőr.

— **A dunántúli egyházkerület zsinati képviselői** a múlt hó 23-iki és 24-iki szavazatbontás eredménye szerint a következők lesznek: Világi rendes tagok: Beóthy Zsigmond, Molnár Béla, Véghegy Dezső, Darányi Ignác, Szabó Kálmán, Konkoly Gyula; póttagok: Rácz Gyula, Horváth Géza, Bóné Géza, Mórocz Kálmán, Kerkapoly Károly, Barthalos István; egyházi rendes tagok: Kis Gábor, Csonka Ferenc, Vályi Lajos, Körmeny Sándor, Cziike Lajos, Antal Gábor; póttagok: Begedy István, Gueth Sándor, László József, Rácz Géza, Juhász Pál, Szekeres Mihály. Tanárképviselek: rendes tagok Szilágyi József, Révész Kálmán; póttagok: Sebestyén Dávid, dr. Vida Károly.

— **A Kun Bertalan-jubileumon** — mint jó forrásból értesülünk — a jubilans volt káplánjai is testületileg, az az külön óhajtanak tisztelni, s arcképeiket tartalmazó albummal kívánják a feledhetetlen princípális iránt érzett tiszteletüket kifejezni. A volt káplánok névsora a következő: Mislei Károly (elhalt), Szabó Gábor zsérci pap, Marsalko Endre diós-győri, Tóth Dániel miskolci, Antalfi László alsó-vadászi, Ráckevi Károly aszalói, Kiss Károly (elhalt), Simon Andor tarpai, Csordás Dániel (elhalt), Horváth Bertalan szederkényi, S. Pap József (elhalt), Kazai Sándor maklári, Hézsér Emil tállyai, Bodolai István mező-csáthi, Szalóci Pál tiszta-alki, s a mostani Gulyás Benő, elválasztott csáthi második lelkész.

— **Az 1848—49-iki szabadságharci emlékek kiállításának rendezői a fővárosi vígadó** termeiben nagyban készülnek az érdekes kiállításnak augusztus elején leendő megnyitására. A rendezőség szívesen fogad el bármely festett vagy nyomtatott képet, a mely szabadságharcunkra vonatkozik, legyenek ezek bár későbbben készültek is. Továbbá plakátokat, fegyvereket, de különösen honvéd-öltözeteket. A rendezőség jutalom képeket küld még azoknak is, a kik csupán a címeit küldik be valamely érdekes ereklyét, fegyvert, öltözet-felszerelést stb. bíró olyan egyéneknek, kik emléktárgyaikat a rendezőség fölkérésére a kiállítás tartamára átengedik. Minden levél vagy küldemény az 1848—49-iki szabadságharci emlékek rendezőinek, Hentaller Lajos országgyűlési képviselő és Farnek Béla uraknak Budapestre, a fővárosi vígadóba címezendő.

— **A miniszteri eskü.** Ugron Gábor a képviselőház júliusi 25-iki ülésén a miniszteri eskü törvénybe iktatása iránt interpellálván a miniszterelnököt, többek közt felolvasta a miniszteri eskü szövegét is. Ezen eskü így kezdődik: „En N. N. esküszöm az egy élő Istenre, a boldogságos szűz Máriára és az Istennek minden szentére.“ s így végződik: Isten engem úgy segéljen, boldogságos szűz Mária és Istennek minden szentjei.“ Kíváncsiak vagyunk reá, vajjon Tisza és Szilágyi, Péchy és Fabinyi is ezt az esküt tették-e le, olyan formán gondolkozva, mint IV. Henrik, hogy fölér egy miniszteri tárca egy szűz Máriával?

— **A Káldy-biblia javított kiadása** van tervben. Az egri érsek felajánlotta az anyagi segílyt, a fő nehézség tehát el van hárítva s a róm. kath. tudósokon a sor, hogy a többi elvégezzék. Már meg is indult a mozgalom s eddigelé szerencsésen kisütötték, hogy a *Tárkányi* által javított Káldy rosszabb a *Szepessy-féle* Káldynál és hogy nem igaz az, a mit a Tárkányi-biblia előszava állít, hogy a Káldy-bibliának kijavítását már az 1822-iki pozsonyi zsinat elhatározta volna. Lehet, hogy még sok egyéb is ki fog sülni, s egy kis elfogulatlansággal az is kiülhetne, hogy Káldy sokat köszönhetett volna Károlyi Gáspárnak, ha nem lett volna nagyobb jezsuita, mint tudós.

— **Az elkeresztelések** állandó rovatát képezik az ultramontán lapoknak. Egy-egy felelősségre vont plebanust, mint vértanút dicsőítenek a törvénszegésért és akadnak Mecaenasok, a kik titokban is kifizetik értök a büntetési összeget. A „Magyar Állam“-nak egy poetája, a július 23-diki számban, Tompának egy forradalom utáni költeményéttra vestálva, buzdítja a plebanusokat a törvénytől való dacolásra, minden versszak végén e refraint használva: „*Fiaim csak kereszteljétek!*“

— **A sárospataki ev. ref. főiskola Értesítője** az 1890/91. iskolai évről megjelent 10 $\frac{1}{2}$ íven (8°), igen csinos kiállításban. Szerkesztette *Szinyei Gerzson* akadémiai és *Kérészy István* gimnáziumi igazgató. Szétküldése már folyamatban van.

— **Értesítés.** Alantírott tisztelettel értesítem a nagyérdemű közönséget, hogy elbeszéléseim és költeményeim két kötete immár sajtó alatt van s folyó év szeptember havában okvetlenül megjelenik. Több jóakáram felszólítására egyszersmind kijelentem, hogy az előfizetés határidejét folyó év szeptember hó 5-ig meghosszabbítom, mikorára azonban mindenesetre kérem előfizetőimet s gyűjtőimet a megrendeléseknek hozzámmal pontos beküldésére, hogy a mű szétküldése pontosan legyen eszközölhető. Kívánságra a művek beküldéséről is gondoskodtam. A két kötet azonban csinos vászonkötésben együtt 50 krral, díszes bőrkötésben pedig 1 frttal drágább lesz. A t. előfizetők ebbeli óhataitakat szíveskedjenek szintén az előfizetések megtétele alkalmával velem kellő időben tudatni, hogy e részben is idejében intézkedhessem. Teljes tisztelettel, Beregszász, 1891. július hó 23-án.

Janka Sándor,
redlisk. tanár.

Szerkesztői üzenetek.

Dr. H. Ö. A következő számra már ki van szedve, most nem fért. Köszönet érte s a füzetért is. Talán megérjük a jó munka győzedelmét. — K. A. P.—r. Szívesen elhisszük, hogy az első sorban jogosultak mi vagyunk s az ügy érdemeért szegre akasztjuk azt a bizonyos «érzékenységet», a mely nélkül azonban nem szeretjük a lap-szerkesztőket! A helyesre gratulálunk! — Cz. I. Ugy-e lesz ott egy kis türelem-fű? Így kezni fogok az érdekes és időszerű elmélkedéssel előharcolni! — Felvidéki. Elebb nem lehetett s most is csak ennyit! — S. A. Küld el. Reményem, hogy beoszthatom. Figyelmedért fogadd köszönetemet! F. J. Kaptam az értesítést; majd csak megkeritem azt a valamit! — Cs. D. Keresgetem a forrásokat, a küldemény sorsát még nem tudtam megállapítani. Nagy a szorosság! — Cs. K. Elküldtük!

Pályázatok tanári állomásokra.

A mező-túri hatósztályú ev. ref. gimnáziumban egy rendes tanári állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen tanszékekkel a következő tárgyak tanítása van összekötve, a konventi tanterv által azokra megszabott óra mennyiségben:

1. Természettan a IV., V., VI. osztályokban, mint főtárgy.

2. Mennyiségtan az I., II. és III. osztályokban.

3. Földrajz a III. osztályban.

A 2. 3. szám alatt megjelölt tárgyak, a megválasztandó egyén képesítése és hajlama szerint, esetleg más tárgyakkal is felcserélhetők.

Ezen állomás évi javadalma 800 frt fizetés és 100 frt lakbér az egyház pénztárából, évnegyedi előleges részekben.

Csak ev. ref. vallású egyének pályázhatnak. Oklevél, vagy az országos törvény értelmében jogosított tanár állandósítása, egy évi sikeres működés után következik be, a mely időtől fogva az illető a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok nyugdíj- és gyámintézetének jogos és kötelezett tagja leendő. Oklevéllel nem bíró tanárjelölt a fenti fizetéssel ugyan, de csak helyettes tanárul alkalmaztatik s állására nézve az 1883. évi XXX. törvénycikk 30. szakasza az irányadó.

Pályázók a fent elsorolt kívánalmaknak megfelelően folszerelt kérvényeiket alólírott igazgató-tanácsi elnökhöz bezárólag folyó évi augusztus hó 13. napjáig küldjék be.

A megválasztott folyó évi szeptember 1. napján tartozik hivatalát elfoglalni.

Mező-Túron, 1891. július 28.

Lukács Dániel,
az igazgató-tanács elnöke.

1—2.

A b.-somogyi ev. ref. egyházmegye csurgói főgimnáziumában egy tanári állás, melyhez a magyar és latin nyelv tanítása s lakbérrel együtt biztos kilátással a későbbi emelkedésre, már az első, illetve próba évre is 1150 frt javadalom van kötve, lehetőleg már jövő aug. hó 6-án, mikor az egyházmegye — melyé a betöltési

jog — közgyűlését tartja, betöltendő levén: ez állásra pályázni kívánók, kik csak prot. vallásúak lehetnek s megválasztásukkal a tanári nyugdíjintézetnek is köteles és jogos tagjaivá lesznek, kellőleg felszerelt kérvényüknek, mihez okvetlen csatolandó rövid életrajzuk s egészségi bizonyítványuk is, aug. 4-ig alulírottához küldésére felhívatnak; később érkező kérvények is elfogadtatnak ugyan, egész aug. 22-ig s nincs kizárva a lehetőség, hogy ezek valamelyike lesz a nyertes: ezek azonban csak akkor jönnek figyelembe, ha a betöltés, mire nézve a „Nemzet“ aug. 9-iki száma s ugyanazon napi számában lehetőleg több lap is értesíteni fogja a közönséget, aug. 6-án meg nem történhetik.

Csurgó, (Somogy) július 24. 1891.

Verbay István,
ev. ref. lelkész, a gimn.
igazg.-tanácsnak elnöke.

1—2.

A nagy-enyedi Bethlen-kollégiumnál, a folyó év őszén tartandó egyházkerületi közgyűlésen, választás útján, két rendes tanári szék fog betöltetni, még pedig:

1. a bibliai tudományok, első sorban az ó-szövegi exegetica theologia.

2. a gimnáziumban a mennyiségtan és rajzoló geometria tanításának kötelezettségével.

A választandó rendes tanárok javadalma egyenkint 1893. szept. 1-ig 1000 frt készpénz fizetés, negyed évi részekben, 240 frt lakáspénz, esetleg szállás természetben és 64 köbméter tűzifa; 1893. szept. 1-től 1350 frt készpénz, szállás természetben, vagy 300 frt lakáspénz, 96 köbméter tűzifa és 50 frt ötödéves korpótlék.

Mindkét rendes tanári állomás 1892. január 1-én foglalandó el.

A megválasztott tanárok az egyházkerületi és keblői özvegy-árvai gyámintézetnek jogos és kötelezett tagjai.

A pályázók felhívatnak, hogy életkorukról, vallásukról, végzett tanulmányaikról, egyetemi képesittségükről, a gimnáziumi tanszéket illetőleg a rajzoló geometria gimnáziumi tanításában szerzett teljes gyakorlatukról stb. tanúskodó okmányaikkal felszerelt kérvényüket folyó évi szeptember 10-ig az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához Kolozsvárra terjeszszék.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt, 1891. július hó 20-án tartott üléséből.

Dr. Kolosvári Sándor, Parádi Kálmán,
2—2. elnök-helyettes. tanügyi előadó.

A marosvásárhelyi ev. ref. kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, egy rendes tanári állásra, melylyel a természettan és földrajz tanítása van egybekötve, pályázat nyitattik. Javadalma: évi 900 frt fizetés, meg 200 frt lakásbér. A tanári javadalom maximuma, melyre a megválasztandó tanár számíthat successio útján, 1200 frt és természetbeli lakás.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányukat, tanári képesittségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntetve, az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűléséhez címzett folyamodványukat folyó évi szeptember 10-ig az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató-tanácsához, Kolozsvárra terjeszszék.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt 1891. évi július hó 19-én tartott üléséből.

Dr. Kolosvári Sándor, Parádi Kálmán,
2—2. elnök-helyettes. tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról.» (Folytatás) *Debrecei Bertalan.* — «Több őszinteséget kérünk.» (Vége). *Felvidéki.* — «Az eperjesi jogakadémia felírata a kultuszminiszterhez.» *Dr. Horváth Ödön.* — «Az egyházi adó.» *Vattay László.* — «A sárospataki tanárok életrajza.» (Folytatás). *László János.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A zsinati előmunkálatokról.

II.

Mit. tárgyal a zsinat?

(Folytatás.)

A javaslat második és harmadik fejezetében már előre veti árnyékát a közigazgatási bíróság, de erről az új intézményről majd ott fogok szólni, a hol ennek szervezete tárgyalatik, most tehát áttérünk a harmadik fejezet reformjára, a *konventi képviselők választásának kérdésére.*

A fennálló törvényben a konventi képviselők választásáról egyedül az 53. §. f) pontja szól, rendelvén, hogy az egyházkerületi közgyűlés a konventi tagok és más egyházi tisztviselők megválasztása iránt intézkedik, a miből önként következik, hogy valamint a püspököt és főgondnokot, egyházkerületi tanácsbírákat és jegyzőket, úgy a konventi képviselőket is a presbitérium választja, a mit megerősít az 56. §. is, a midőn rendeli, hogy a konvent tagjai közül 28-an az egyházkerületek (tehát nem az egyházkerületi közgyűlések) által történő választás alapján nyerik mandátumaikat. Így fogta ezt fel és így alkalmazta ezt a magyar ref. egyház összesége, a tiszántúli egyházkerület közgyűlését kivéve; mert tudjuk, hogy a tiszántúli kerület egyházmegyéinek többsége ellenkező nézetben van a kerületi közgyűlés többségének nézetével. Így fogván ezt fel az egyetemes egyház többsége, az a kérdés lép előtérbe: vajjon mi szükség van arra, hogy ezen törvény — pusztán csak a tiszántúli egyházkerület közgyűlése kedvéért — megváltoztattassék? Nézetünk szerint, erre nemcsak hogy semmi szükség nincs, hanem a javaslat szerint felállítandó szabály ellenkezik egyházunk szervezetével.

Egy törvényt, a melynek hatása egy vagy más irányban káros, kétségtelenül meg kell változtatni; de egy törvényt, mely a gyakorlatban rosznak nem bizonyult, pusztán kazuisztikus okoskodások miatt megváltoztatni, nem szabad. A törvényhozónak sok tekintetben konzervatívnak kell lennie. Azt pedig, úgy hiszem, még a tiszántúli kerületnek a közgyűlésen többségre jutott kisebbsége sem fogja állítani, hogy valami nagy kár származott volna abból, hogy az egyházkerületek többsége konventi képviselőit az egész egyház-szervezetünk alapját képező egyházközségek által választatta.

Az egyházi törvénynek az egyetemes konvent hatásköréről intézkedő 69. §-ából kitűnik, — mondja az indokolás — hogy „a konvent a törvény által hozzá utasított ügyekben országos közigazgatási hatóságot gyakorol, úgy, sőt szűkebb körben, mint az egyházkerületi közgyűlés az egyházkerület területén.“ Az egyházkerületi közgyűlést alkották az elnökökön kívül az esperesek, gondnokok, kik hivataluknál fogva voltak tagjai az egyházkerületi közgyűlésnek, továbbá — az egyházmegyei közgyűlés választása alapján — az egyházmegye által küldött képviselők. Ezen szervezetnek következménye, hogy a konvent választott tagjai az egyházkerületi közgyűlés által választassanak.

Az én igénytelen nézetem szerint egyházunk szervezetéből nem ez következik, hanem ellenkezőleg az, hogy helytelen lévén az egyházkerület képvisellete, ez utóbbi változtattassék meg, s az egyházmegyei képviselői is az egyházközségek szavazatával választassanak és küldessenek a kerületi gyűlésre; akkor fog aztán érvényesülni a protestáns egyházunk létalapját képező egyházközségeknek akarata, úgy a traktuson és superintendencián, mint a konventen. Az indokolás idézi az 188^{1/2} előtti állapotokat, de csak az egyházkerületi közgyűlésre való vonatkozásában. Ugyan vizsgáljuk csak, hogy alakultak a törvény megalkotása előtt az *egyházmegyei közgyűlések*. Tagjai voltak az egyházak által választott elnökök és tanácsbírák. Ezeken kívül bármely prot. embernek, lett legyen lelkész vagy világi, szabad volt jelen lenni, esetleg szólni, de már az ítélet-hozatal joga egyedül az előbb említetteket, az úgynevezett *kormányzó testületet* illette. Ha valaki a törvény előtt létezett állapotokra akar visszafejlődni: attól nem lehet megtagadni, hogy nézetének, — ezen itt az egyházkerület és egyházmegyékre nézve elmondottokból vonva le a következtetést, — van logikája. Az egyházak választják az egyházmegyei gyűlést, az egyházmegyei gyűlések az egyházkerületit, ez ismét a konventit.

Ámde az 1881. évi zsinat belátván azt, hogy ezen gyakorlat a zsinat-presbitéri rendszernek nem felel meg, ezt megváltoztatta s behozta az egyedül helyes képviselleti rendszert, a midőn a 38. §. szerint, az egyházmegyei közgyűlésekben, a presbitériumok által választott állandó tagok mellett, minden egyháznak két — egy egyházi és egy világi — képviselőt rendel. Minden közigazgatási, avagy bírói testület az egyházak összeségé-

nek kifolyása lévén, a fennebb említett képviseleti rendszerből természetesen következnek, hogy az egyházkerületi közgyűléseknek, az állandó tagok mellett, ismét a presbitériumok által egyházmegyéenként választott képviselőkből és így tovább a konventnek hasonlóan az egyházak által választott tagokból kellene alakulnia. Hogy a törvény ezt csak az alsó és felső fórumoknál vitte keresztül s a középső fórumnál ez elmaradt, abból nem az következik, hogy immár a rendszert a felső fokon elvessük, hanem az, hogy azt a közép fokban is érvényesítsük.

Egyébiránt a konvent szervezete és az egyházkerületi közgyűlés szervezete között van ám némi különbség. Eltekintve attól, hogy a konvent hatásköre az egyházat egyetemesen érdeklő ügyeken kívül csak némely, egyik avagy másik egyházkerület által hozzá áttett ügyre terjed ki, tehát szűkebb az egyházkerület hatáskörénél; szervezete sem egyenlő az egyházkerületi közgyűlés szervezetével. Az egyházkerületi közgyűlés egy időről-időre alakult testület, tagjainak mandátuma (az állandó tagokat természetesen ide nem értve) a gyűlés befejeztével megszűnik; míg a konvent három évi időtartamra alakított állandó testület, úgy a jelenleg fennálló törvény, mint a javaslat szerint. Tehát a tagok mandátuma 3 évig tart.

A konvent szervezeténél nem lehet figyelmen kívül hagyni — mondja tovább az indoklás — „a konvent hatáskörét, azt a tényt, hogy a konventben az egyházi törvényhozás nem akart egy centralizáló hatalmat, sőt még általában felelősségi fórumot sem az egyházkerületek felé állítani, még oly legfőbb kormányzó és igazgatási hatóságot sem, mely az egyházkerületek autonóm jogát megszüntetné.” Teljesen igaz, a konvent a törvény szerint a magyar ref. egyházat egyetemesen érdeklő ügyek elintézésére hivatott testület. Epen ezért, mert ily magas hatáskörrel van felruházva és nemcsak egyszerűen közigazgatási fórum: kell, hogy tagjai megbízásukat közvetlenül a képviseleti jog forrásából, magoktól a választóktól nyerjék. Egyedül csak így felelhet meg annak a magas megbízásnak, hogy intézze a ref. egyházat közösen érdeklő ügyeket, képviselője legyen egyházunk érdekeinek az állam hatalommal szemben; csak így lehet meg annak azon nagy tekintélye, mely ezen magas és nagy hivatás betöltésére szervezett testületet joggal megilleti és nem úgy, hogy ha annak tagjai egyszerű egyházkerületi hivatalnokokká degradálódnak. Már pedig a vita alatt levő f) pont a konventi tagokat egyházkerületi hivatalnokoknak nevezi és pedig a levéltárnok, pénztárnok, ügyvéd, számvevő s az egyházkerület minden más hivatalnokával egy kategóriába helyezi. Legalább ezt fogja kiolvasni minden ember a javaslat következő szavaiból: „a konventi tagokat, a levéltárnokot, pénztárnokot, ügyvédet, számvevőt s az egyházkerület minden más hivatalnokát maga választja.

Mi a konventi tagokat, helyesebben a konventi képviselőket nagyobb tekintéllyel óhajtjuk felruházni, mint a levéltárnok, ügyvéd vagy számvevő bír; ezért s a fennebb elmondottakért nem fogadhatjuk el, hogy a konventi képviselők választása a presbitériumoktól elvonassék s az egyházkerületi gyűlések hatáskörébe helyezzessék.

A IV. és V. fejezet csekély és jelentéktelen módosításokkal a régi törvényből lévén átvéve, ezekről bővebben nem szólok. Valamint ugyanezen indokból nem terjeszkedem ki a törvényjavaslat második részére sem, a melynek beosztása okvetlen helyesebb a fennálló törvény beosztásánál, az alsóbb tisztviselőkről menvén át a felsőbbekre, a mi azonban maga után vonná a

címnek megfordítását is. Mondom, nem terjeszkedem ki ezekre bővebben, de nem hagyhatom szó nélkül, hogy ki ne emeljem a javaslat II. részének 4-ik fejezetét, mely egy rég érzett szükséglet pótol akkor, midőn a szegények és árvák gondozását az egyház teendői közé felvévén, azok részére az egyházközségben gondnoki állást szervez. Azt hiszem, hogy ezen helyes intézkedést mindenki csak örömmel fogja üdvözölni. A szegényeknek és árváknak gondozása, protestáns egyházunk egyik legfőbb kötelessége. Az egyház feladatahoz tartozik az árvák iskoláztatására, erkölcsi és vallásos neveltetésére való éber felügyelet. A szegény-alap teremtése, az árvák neveltetése a krisztusi szeretet törvényén alapul. Örömmel üdvözöljük a javaslat készítőit ezen fejezetért, vajha az életben is megtermené ezen intézkedés a kívánt jó gyümölcsöket!! Szép tér nyílik a lelkes uraknak e tekintetben a cura pastoralis gyakorlására.

Még csak a püspökökről szóló 16-ik fejezetre kell egy rövid megjegyzést tennem. A 177. §. szerint püspökké a theologiai tanár is megválasztható; egészen helyesen, mert hiszen a lelkeszi oklevéllel bíró theologiai tanárok (pedig az 559. §. szerint mindannyioknak rendes lelkeszi minősítéssel kell birniok) épen olyan lelkeszek, mint azok, a kiknek feladata egyik vagy másik egyház vezetése. A 178. §. azonban úgy rendelkezik, hogy a megválasztott püspöknek rendes lelkeszi hivatalt kell viselnie. Kérdem: hogyha a püspöknek választott theologiai tanárt sem meghívás, sem pályázat útján egyik egyház sem választja meg lelkeszévé, mi történik akkor? Erre a kérdésre a 16. fejezet adós marad a felelettel.

(Folyt. köv.) Debreceni Bertalan.

Több őszinteséget kérünk.

(Vége).

Még kevesebb őszinteséget találhatunk egy mostanában fölvetett nagyon fontos ügynek, az új egyházkerület kérdésének tárgyalása és megvitatásánál. Valóban megjárna az, ki a különböző egyházi lapokban eddigelé megjelent, e tárgyra vonatkozó közlemények legnagyobb részének tartalma után elindulva, abban a hitben ringatná magát, hogy a felsőszabolcsi egyházmegyeen kívül, — mely ez ügyben leplezetlenül nyilatkozott, — a többi egyházmegyeik valamennyien jól éreznék magokat a tiszántúli egyházkerület kebelében, tehát e mostani beosztás fentartásához őszintén ragaszkodnának! S alig ha csalódunk ebbeli feltevésünkben, hogy az eddig tett — részint kitérő, részint lágyemeleg — nyilatkozatokat a közvélemény helyes óramutatója gyanánt tekintette egyebek közt „dr. Hungarus“ is; mert különben hogyan nyilatkozhatott volna a tiszántúli ref. egyházkerület ereje és egysége felől oly kedvezőleg?!

Méltó elismerés illeti a felsőszabolcsi egyházmegyét azon mai időben csudával határos közszellemért, mely okvetlenül megkívántatott arra nézve, hogy érzelmeit el ne tagadja; hanem — a kerülgető utak elmellőzésével — minden habozás nélkül a való igazságot mondotta ki! Másutt is, — és talán sokkal több helyen, mint a felületes vizsgálók gyaníthatnák, — nyilatkozta volna már hasonló értelemben, mert hiszen a tiszántúli egyházkerület felső vidékén fekvő egyházmegyeik papságának többsége a felsőszabolcsiakkal együtt érez, de mivel a lelkesztársaik bizalmából tekintélyre vergődött, egy-két vezető egyén inkább szeret felfelé tekintgetni, mintsem azokra, a kikkel egy szív és léleknek kellene lennie; a majdnem nyomorral küzdő nagyobb rész pedig, mint egyéb ügyeknél, úgy itt is kényszerítve van mel-

lőzni a nyilvános felszólalást: e kettős ok gátolta még eddig a határozottabb nyilatkozatokat.

Szóljunk tehát egyet-mást legalább pár felvidéki egyházmegye álláspontja felől; egyrészt az új kerület ügye iránt érdeklődők számára izelítőül, másrészt azoknak, kik netalán tév-hitben ringatják magokat, felvilágosítás gyanánt; majd ki fog derülni az is, hogy legtöbben azok közül, kik addig a tárgyhoz szóltak vagy a felől írtak, mily gondos óvatossággal kerültek a valódi helyzet nyilvánosságra hozatalát; következőleg nem őszinte, hanem keresett indokok voltak azok, melyek miatt a javasolt új kerület ellen nyilatkoztak.

A szatmári egyházmegye megírta s a többi kebelbeli egyházmegye gyülekezeteihez is megküldötte „*testvéri szót*”-át; hogy azonban a „*magyarországi ev. ref. egyház alkotmányos szervezete*” című törvényjavaslat 28-ik §-ának 11-ik pontjába felvett új rendelkezéssel szemben az eddigi gyakorlat meghagyását életkérdésnek tekintí, elannyira, hogy az új intézmény megvalósítása ellen minden lehető módon küzdeni fog: ez már magában a „*testvéri szót*”-ban nyíltan és határozottan ki nem mondatik, hanem a szatmári egyházmegye lelkészi értekezletei rántottákelő, mint mumust, a tiszántúli egyházkerületől leendő elszakadást, azon esetben, ha az újmódi javaslat csakugyan törvényné lenne!

Távol legyen tőlünk, hogy elítéljük a fent tisztelt egyházmegye által követett higgadt, óvatos, ildomos eljárást; de azt is felteszszük, hogy e kérdésben az egyházmegye és lelkészi értekezletek bizonyosan solidaritásban állanak egymással. Ne csudálkozzunk-e hát ama naivság felett, mely bár tudja, hogy a nagy egyházaknak a kiesinyek felett uralmat biztosító terv honnan vette eredetét; s jól tudja továbbá azt is, mert a legközelebbi évtized küzdelmeiből lehetetlen volt meg nem tudnia, hogy azok, kik e javaslatot tervezték, keresztül is fogják azt vinni a zsinaton, épenúgy, mint keresztültvették már előzőleg a centralizációt az egyházkerületen: mégis azt véli, hogy egyetlen ijesztő szóval fordítani fog e dolgon majd a legutolsó pillanatban, a tett órájában?! Aztán választhatnak most már felvidéki megyéink a régi gyakorlat mellett híven megálló képviselőket a zsinatra: a néhány alföldi egyházmegye nagyobb számú képviselével szemben határozott kisebbségben maradnak!

Az egyházmegyén és lelkészi értekezleteken kívül egyesek is nyilatkoztak Szatmármegyéből, talán e lapok hasábjain is; és hangsúlyozták e nyilatkozók — a tiszántúli egyházkerület iránt fennálló vonzalom kérdésének gondos kikerülésével — ama véleményét, hogy az új kerület a szegénység miatt nem létesíthető; fel kell tehát hagyni e dologgal; inkább a meglevő szellemi és anyagi erők egyesítésével igyekezzünk a kiáltó bajokat minél előbb orvosolni.

Ezen indokolás bizonyára igen szépen hangzik; csak hogy — értesülésünk szerint — nincsen más célja, mint a valódi okot leplezni el vele. Mert a dolog veleje inkább abban áll, hogy a szatmári egyházmegye elégséges tapasztalatot merített már magának a multból arra nézve, hogy épen oly idegennek találja magát a tiszántúli egyházkerületben, mint p. o. a felsőszabolcsi egyházmegye; de hogy egy olyan kerülethez csatoltassék, melynek feje és központja Szatmár legyen, t. i. az a hely, mely soha nem tartott az egyházmegyével, hanem örökösén ellentétes álláspontra helyezkedett: erre gondolni is nehezen esik neki; azért mondják egyelőre, míg a dolgok tovább nem fejlődnek, hogy inkább maradjon az ő fejük, a közelmultban történtek

miatt ugyan nem nagyon tetszetős Debrecen, mint a velők eleitől fogva ellenkező Szatmár!

Nem különben van a dolog a beregi egyházmegyében is. Ha a rendelkezésünkre álló adatoknak hitelt adhatunk, igazán kérdésbe tehetjük: mimódon lehetséges az, hogy valamely egyházkerület és annak egyik alkotó részét képező egyházmegye között ily nagymérvű idegenkedés, akkora hideg, élettelen viszony uralkodik?! Bizony itt az együvértartozás csak külső, hivatalos formáság, hogy ne mondjuk: kényszer állapot, a szív minden melegsége nélkül! S a való dacára, mégis igazuk van — betű szerinti értelemben — azoknak, kiktől ama tudósítás eredett, hogy t. i. a javasolt szatmári kerületet itt nem pártolják! Természetes, hogy nem! Épen oly kíváncsós a beregiek előtt Szatmár, mint Debrecen; egyik épannyira idegen előttük, mint a másik; tehát nem tartják érdemesnek ily ellenszenves dologgal törődni és foglalkozni. Egészen más dolog az, a mi itt a többség szívében rejtve él; s csak sajnálkozni lehet a vezérferfiak opportunizálásán, mely a közvélemény megnyilatkozását gátolja s a nyílt, őszinte fellépés helyett, mely a helyzet tisztázásához nagy mértékben hozzájárulhatna, elodázza a felszínre került, nagyon fontos kérdés megoldását — a közjó veszedelmére!

Igen is! a közjó veszedelmére, mert alig van fontosabb, életbevágóbb kérdésünk annál, a miről itt szó vagyon. S bár — mint a fennebbiekben látható — hiába keressük a kellő nyíltságot és őszinteséget akár a testületek, akár az egyének nyilatkozataiban: de ebben foglalható össze a tiszta valóság, hogy a lelkészi testület nagyobb része kellőleg megvitatta már a kérdést s mindenütt halaszthatatlannak tartják ennek megoldását e következő okok miatt:

Az egyetemes magyar ref. egyház érdekét tekintve, szükséges az egész ország területét felölelő alapos rendezés a *lélekszám szerinti aránytalanság megszüntetése végett*. Tudja lelkészi testületünk, hogy minden hatalmi törekvésnek eleje vétetnék az által, ha a lélekszám szerinti egyensúly helyre fogna állíttatni a kerületek között. Ugyanis: a jelenleg felekezetünket alkotó 2 millió s huszonötezer nyi lélekszámból 405 ezer lélek jutna egy-egy kerületre a helyes arány szerint; most pedig rendkívüli aránytalanság van kerületeink között, mert:

a tiszántúli kerület	866,000
a tiszáninnyi kerület	227,000
a dunamelléki kerület	348,000
a dunántúli kerület	234,000
az erdélyi kerület	347,000

lélekből áll. Ha megvalósíttatik az elv, hogy a kerületek lehetőleg egyenlő lélekszámmal alakíttassanak vagy rendeztessenek: akkor mind a teherviselés, mind a jogok élvezete, p. o. a képviselő — a legméltányosabban vihető keresztül s önmagától meg fog szűnni ama torzsalkodás, mely némely kerület alkotó részeit örökösén emészti és elégtelenné teszi.

Ugyancsak egyetemes egyházunk érdeke kívánja a rendezést a *területi viszonyok* célszerűbb beosztása szempontjából is. A ki komolyan kíván e kérdéssel foglalkozni, ne elégedjék meg azon kényelmes eljárással, mely rendszerint kitér e kérdés elől, ezzel a kifogással, hogy ő térkép nélkül is jól ösmeri hazánk alkotórészeit; hanem vegye elő a legrészletesebb hazai térképet s a schematismus adatainak vezérfonalát követve, alaposan vizsgálja keresztül és végig a mostani beosztást. És akkor az elfogulatlan, az egyetemes egyház jövő jólétét óhajtó, tárgyilagossá bírálat a területi képtelenségek egész sorozatával fog találkozni munkája közben s végül kénytelen leendő constatalni ama megfoghatatlan külö-

nösséget, melyszerint azon vezérférfaik, kik épen a helyesebb közigazgatás jelszava alatt helyeselték a régi polgári megyéket (p. o. Bihart) területi nagyságuk miatt szélyelosztani, holott az államhatalom minden eszközzel rendelkezni szokott a közigazgatás gyorsabbá s könnyebbé tételére nézve: íme egyetemes egyházunk létérdekeit is veszélyeztetik a régi területi beosztás fenntartása által, midőn jól tudják azt, hogy az egyházi hatóságok kezeiben levő, kevés hatalom mellett, képtelenség jó egyházi felügyeletet, célszerű közigazgatást kívánni s megvalósítani oly roppant területen, melynek hosszúsága többre megy 450 kilométernél.

Hiábavaló dolog lenne; csak saját romlásunkat siettetnők azzal, ha bezárnók szemeinket a statisztika rideg adatai előtt. Ám ezek kétségbeejtő bizonyossággal igazolják, hogy a tiszántúli egyházkerület, mely a lélekszámbeli s területi túlsúlyon kívül még a hasonlíthatatlan vagyoni jólét roppant előnyével is rendelkezhetik, — a magyarországi kerületek közt mind szellemi fejlődésére, mind áldozatkészségére nézve legutolsó helyen áll. Ugyanis:

1886. évben iskolába járt a tankötelesek közül:

Dunántúli egyházkerületben	96 $\frac{3}{4}$ %
Dunamelléki egyházkerületben	91 $\frac{2}{4}$ %
Tiszáninneni egyházkerületben	88 $\frac{0}{0}$ %
Tiszántúli egyházkerületben	85 $\frac{2}{4}$ %

1889. évben az országos közalaphoz járult minden lélek után.

Dunamelléki kerület	5 $\frac{1}{23}$ krral
Tiszáninneni kerület	4 $\frac{3}{4}$ "
Dunántúli kerület	4 — "
Tiszántúli kerület	3 $\frac{3}{4}$ "

S még azt is tudja lelkészi testületünk, hogy a tiszántúli egyházkerület hátramaradását épen nem annak lehet és kell tulajdonítani, mintha a kebelében levő felvidéki kisebb és szegénysorsú egyházmegyék maradtak volna hátra az alföldi gazdag egyházmegyéktől! Épen ellenkezőleg: a legnépesebb és leggazdagabb egyházmegyék járnak leghátul mindenben; a kisebb és szegényebb megyék az első helyet foglalják el mindeütt! P. o.:

- I. Békés-bánati egyházmegyében iskolába jár a tankötelesek közül . . . 79 $\frac{1}{2}$ %
- Máramaros-ugocsaiegyházmegyében iskolába jár a tankötelesek közül . . . 93 %
- II. Békés-bánati egyh. megyében minden lélek fizet közalaphoz nem egészen . . . 3 krt
- Máramaros-ugocsaiegyházmegyében minden lélek fizet közalaphoz nem egészen . . . 5 $\frac{1}{8}$ krt.

Igen sok adatot lehetne még sorakoztatnunk a túlságosan, tehát természetellenére megnövekedett testületek nehézségének igazolására; azonban nem akarjuk növelni a kedvetlenséget; ugyanazért elégnék tartjuk az elmondottak alapján beigazoltnak tekintenük azt, hogy a kerületnek helyes berendezése egyetemes egyházunk érdekében álló, valódi belső szükségesség!

De nem kevésbbé szükséges a kerületnek új berendezése az egyes kerületek alkotórészeinek érdekét s jövőjét tekintve is. S különösen halaszthatatlannak tekintik ezt a tiszántúli egyházkerület felvidéken fekvő egyházmegyék lelkészei, kik nap-nap után kérdezik egymástól: vajjon miért kell nekünk azon hitsorsosainkkal, kiknek lakóhelyül az ország másik szélét rendelte az isteni gondviselés, folytonos ellenkezésben állanunk; nem képtelenséget kíván-e az, ki tűzzel-vassal azon igyekszik, hogy mi hegyi lakók, a messze alföldi rónaság más viszonyok között élő és a mienktől egészen

elütő gondolkozásmóddal bíró lakosaival az utolsó pontig mindenben ugyanazon nézetet hirdessük? Hát nem jobb lenne az, ha ők is élhetnének viszonyaikhoz képest, mi is intézhetnők a magunk dolgait körülményeink szerint; de a mostani élet-halál harcig fajult ellenkezés helyett, testvéri szeretettel viseltetnénk egymás iránt?

Mindezen kérdésekre pedig a lelkészi testület többsége, leghelyesebb válasznak azt a megoldást tartja, mely az egyházi sajtóban is felemlítettett már, hogy a tiszántúli egyházkerület azon része, mely életmód, gondolkodás, éghajlat által egészen kiválik a kerületből p. o. a békésbánati, hevesnagykunsági és szalontai egyházmegyéket alkotó nagy vidék alakíttassék egy külön kerületté H.-M.-Vásárhelylyel, mint központtal. Azon indokolást, mely e terv felemlítése alkalmával az indítványozó által alaposan kifejtetett, készséggel elfogadja a tiszántúli egyházkerület felvidéki része s csak örvendeni fog a felett, ha a láthatár tisztulni kezd s a mostani visszás helyzetből a jobb és szebb jövő képe fog kibontakozni.

És mi hisszük is, hogy mihelyt a békés megoldás vágya fogja hevíteni a szíveket és lelkeket a tiszántúli egyházkerület egész roppant területén: a kerülő és tekervényes utak azonnal kiegyenesednek; az őszinteség fent és alant régi jogaiba visszahelyezkedik és nekünk nem kell panaszkodnunk a miatt, hogy a régi, egyszerű erkölcsök közülünk örökre eltávoztak!

Felvidéki.

ISKOLAI ÜGY.

Az eperjesi jogakadémia felírata a kultuszminiszterhez.

Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr! Kegyelmes uram!

Folyó évi június 18-án 1159. szám alatt volt szerencsénk a vezetésem alatt álló jogakadémia 1890/91. tanévi állapotát híven feltüntető statisztikai főkimutatást, kellő számú példányban a legmélyebb tisztelettel felterjeszteni.

Mikor tanári testületünk e kimutatás felterjesztésével foglalkozott, elhatározta azt is, hogy az elmúlt tanév folyamán tett tapasztalatait röviden összefoglalva, Nagyméltóságod elé terjeszti, alázattal kikérvén ezekkel szemben Nagyméltóságod ismert érdeklődését és becses figyelmét. E határozatnak teszek eleget akkor, a mikor a következőkben a tanári testület tapasztalatainak s ezeken alapuló meggyőződésének óhajtok kifejezője lenni.

Mindenek előtt legőszintébb elismerésünknek kell kifejezést adni a felett, hogy Nagyméltóságod bölcs belátása és hathatós befolyása lehetővé tette azt, miszerint a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényből kimaradt az a célba vett újítás, melynek káros következményeire annak idején mi is bátorokdtunk Nagyméltóságod becses figyelmét felhívni, hogy t. i. a bírói gyakorlati vizsga előfeltétele gyanánt, a jogtudori fok elnyerése szintén megkívántassék. Komoly meggyőződésünk az, hogy e célba vett újítás a végletekig fokozta volna azokat a viszás körülményeket, melyek jogi oktatásunk terén észlelhetők s melyek a tanulási eredmény színvonalának emelése tekintetében határozottan kedvezőtlenek. Hiszen az elmúlt hat évet vevén alapul, — kerek számban — évente átlag *ezerszáz* jogtudori és *száz* államtudori szigorlat tartatott, melyeken, hogy az ifjúság készültsége átlag mily alantós fokón volt, az kitészik abból, miszerint az 1889—90. tanév alatt megtartott 1204 jogtudori szigorlat közül

csak 33 lett kitüntetéssel elfogadva, 355 pedig elfogadhatónak nem találtatott.

Bizonyynyal nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a célba vett újítás törvény erőre való emelkedése esetén, a jogtudori szigorlatoknak a száma megkétszereződött volna s a készültség tekintetében észlelt arány kedvezőtlenége csak hatványozódott volna, nem is említve azt, hogy az oly fontos szerepet betöltő jogi akadémiák ifjúságának a száma teljesen a 0-ra csökkent volna alá.

Hosszasan lehetne foglalkozni azokkal az eltagadhatatlanul nagy hátrányokkal, a melyek ebből a körülményből eredtek volna, de ennek részletes kifejtése nem látszik szükségesnek; hiszen Nagyméltóságod bölcsesége előtt ezek teljesen ismeretesek. Azonban el nem mulasztjuk ezuttal is felhívni Nagyméltóságod figyelmét arra, hogy e hátrányok egészen csakis akkor fognak megszűnni, ha a jogtudori szigorlatok kötelező volta teljesen, — tehát az ügyvédi pályára lépőkre vonatkozólag is, — megszüntetjük, s ha a szigorlat, mint magát a Nagyméltóságú m. kir. igazságügyminiszter úr kifejezte volt, „lesz az, a mi eredeti rendeltetése: tisztán tudományos jellegű fokozat.“ Alázattal felkérjük tehát Nagyméltóságodat arra, hogy ismert befolyásával odahatni méltóztatssék, hogy a „kötelező-doktorátus“ az ügyvédi pályára lépőkre nézve is mielőbb megszüntetessék.

Ámbátor úgy vagyunk meggyőződve, hogy az államvizsgálatok jelenlegi szervezetükben, ha kellő szigorral tartatnak meg, feladatuknak megfelelhetnek; mégis — a magunk részéről szükségesnek látnánk — a jelenlegi jogtudományi és államtudományi államvizsgálatnak egy egy-séges államvizsgálattá való összevonását, olyképen, hogy annak letétele, legalább is három részletre osztva, mindenkre nézve kötelezően legyen előszabva, a ki a jogvégzettségre igényt tart. Ezt megköveteli a bifurkáció rendszerének egyoldalúságra vezető, s így: feltarthatatlan volta; de megköveteli az a körülmény is, hogy ha mindenik tanév végére nem szabunk elő kötelező vizsgálatokat: az illető tanév alatt az ifjú vajmi keveset foglalkozik az általa hallgatott tárgyakkal. Hogy ez így van, azt szükségtelen bizonyítani azok előtt, a kik a körülményeket ismerik; s e tekintetben elég az első és második évfolyam tanulóinál elért átlagos eredményt a többi évfolyamokéval hasonlítani össze, melylyel szemben sajnosan kell konstatálnunk azt, hogy a tanár legodaadóbb fáradozása sem képes az utóbbinak kedvezőtlen voltán segíteni. Nézetünk szerint szükséges volna az egyes államvizsgálat első részletének letételét a 6-ik félév végére, a második részletnek letételét a 7-ik félév végére, a harmadik részletnek letételét a 8-ik félév végére kötelezően szabni elő oly módon, hogy a következő félévre valakit csakis az illető államvizsgálat-részlet sikeres letétele után lehetne felvenni, s hogy a bizonyítvány csakis az összes részletek letétele után lenne kiadható. Magától értetődik, hogy a tantárgyak előadási rendje oly módon állítandó össze, hogy minden tárgy abban az évben, illetőleg félévben hallgattassék, a melynek végén belőle vizsgálatot kell tenni. Szükséges volna azonban az írásbeli vizsgálatoknak a behozatala oly módon, hogy minden államvizsgálati részletet megelőzően, az ifjak — talán a sorshúzás által megállapított — egy vizsgatárgyukból, zárt helyen, szigorú felügyelet alatt, egy feladott kérdéssről írásbeli dolgozatot készítsenek, a mi ha a mértéket meg nem ütné, az ifjú szóbeli vizsgálatra bocsátható nem volna, hanem egy újabb félév alatt az illető vizsga-részlet tárgyait képező tantárgyakat újból hallgatni volna kénytelen. Viszont, ha a szóbeli vizsgálat nem volna elfogadható, az illető egy hó leforgása alatt azt ismételni volna köteles, a mit ha nem tenne, vagy pedig nem tenne

elfogadhatóan, szintén egy félév ismételt hallgatására volna utasítandó; azonban elvileg kellene kimondani azt, hogy — ily feltételek mellett — a vizsgálat annyiszor a mennyiszor ismételhető.

Különösen ki kell emelnünk azt, hogy a most vázolt feltételek szerint rendszeresített államvizsgálatoktól jót csakis abban az esetben remélhetünk s hogy ez a jelenlegi „kötelező-doktorátus“-okkal járó hátrányoktól csakis abban az esetben fog bennünket megóvni, ha ez államvizsgálatok elfogadhatóságának jogával minden, a tanulmányi és vizsgálati szabályzatnak megfelelőleg szervezett és működő jog- és államtudományi kart, tehát a vidéki jogakadémiákat is, teljes mértékben felfogjuk ruházni. Úgy gondoljuk, hogy Nagyméltóságodnak nincs oka arra, hogy kellő bizalommal ne viseltessék a jogakadémiák működése iránt, de mi a magunk részéről teljes nyíltsággal kijelentjük azt, hogy a legtovábból sem tartunk — ha ennek szüksége mutatkoznék — az ellenőrködés semmi nemétől.

A tanulmányi idő jobb kihasználása tekintetében, szükségesnek tartanók a fő (kötelező) tantárgyakból a kötelező colloquiumoknak olyképen való behozatalát, hogy az indexnek aláírását meglehessen, sőt meg kelljen tagadni attól a hallgatótól, a ki a kötelező tárgyakból legalább egyszer sikerrel nem colloquált.

Végül el nem hallgathatjuk azt, hogy az önkéntes katonai szolgálatot teljesítő joghallgatóknak adandó kedvezmény tekintetében az 1889: XXVI. t.c.-ben megállapított módot megfelelőnek semmiképen sem tarthatjuk. Szükségesnek látjuk azt, hogy a tanidő ismét általában nyolc félévben állapíttassék meg, oly módon, hogy a nyolcadik félév ne legyen, mint a jelenlegi szabályok szerint, egy teljesen felesleges toldalék, hanem a főtárgyak megfelelően, ismét a nyolcadik félévre is átvitessenek. Ha arra nem is gondolunk, hogy — mint mondottuk — az ifjak jelenleg egy teljesen felesleges félév hallgatására kötelezettek, s hogy — mint ezt egy más alkalommal kifejeztük — a hét félévre való összeszorítás által a jogakadémiákon a főtantárgyak előadási óráinak számában az egyes tanárookra nézve kedvezőtlen adatokat észlelhetünk, — bizonyos az, hogy igen nagy méltánytalanságot foglal magában az a körülmény, hogy most, különösen az 1889. VI. t.c. megalkotása után, mely a védkötelezettség időtartamának kezdetét a 21-ik életév betöltésének idejére állapította meg, gyakran fordulhat elő eset, hogy az első s második korosztályban még be nem sorozott ifjak, csupán ifjú koruk miatt, e kedvezményben nem részesülhetnek; valamint az, hogy azok, a kik katonai szolgálatukat tanulmányaik elvégzése utánra halasztván, 7 félév alapján nyerték ki végbizonyítványukat, utólag a katonai szolgálat teljesítésére alkalmatlanoknak találtatván: kellő jogalap nélkül részesültek abban, a minek csupán igazán kedvezménynek kellene lennie.

Nézetünk szerint, — a mint ezt annak idején kifejtettük volt, — a legcélszerűbb volna a kedvezményt a gyakorlatra szánt idő egy évének elengedésében állapíttatni meg. Ez mindenestre kevesebb kárral volna kereszthető, mint a jelenlegi szabály.

Az előadottaknak szíves figyelemre való méltatását alázattal kérve, fogadja Nagyméltóságod a vezetésem alatt álló jogakadémia tanári testületének legmélyebb tiszteletét és nagyrabecsülését, melynek tolmácsolásával maradtam,

Eperjesen, 1891. július hó 24-én, a Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak

alázatos szolgálja

Dr. Horváth Ödön sk.,
a jog- és államtudományi kar e. i.
dékánja.

TÁRCZA.

Az egyházi adó.

A mostani pénzügyminiszter, köztudomásúlag, azzal nyerte meg az általános népszerűséget, hogy az ő idejében lett a magyar állam háztartásában az egyensúly helyreállítva. Titkát, mint a hírlapok többször kifejezték, az képezi, hogy a meglevő adóalapok teljes kihasználására törekszik. Felkutat, a törvényes adónemek keretében minden forrást, amelyből aztán, ama nagy tengerbe, az állam kasszájába, ha nem csordúl, cseppen.

Református egyházi életünkben is, én legalább azt hiszem, nem egészen a hívek szegénysége az oka annak a szegénységnek, a mely miatt annyi sok a panaszunk, a mely miatt annyi templomunk van megrepedezve, annyi iskolánk és parochiánk roskadó félen, annyi pap jajgat és annyi tanító éheznek. Mert a mi józan népünk mégis csak él, sőt itt-ott a jólétben gyarapszik is. Hanem ez egyházi szegénységnek szülője, sok részben, az az elavult, ósdi igazságtalan adózási rendszer, mely az egyik egyházban csak a lelkek számát, másokban egyedül a vagyont; itt a külön háztartást, amott az úrvacsorájával élők mennyiségét; itt az igavonó barmok, amott az ekék, fogatok számát; itt az ősi, nemesi jogot, amott a templomi előlülést stb., veszi föl fizetési alapul. És sokszor, míg a szegénnyt erején felül, forintokkal terheli meg, a gazdagnak filléreivel is megelégszik, közel járva ahhoz a bibliai igazsághoz, hogy a kinek van, annak adatik, a kinek nincs, az is elvétetik tőle, a mije vagyon. Aki benne van a dolgokban, az érzi, tudja, hogy mennyi sok viszálynak, bajnak, jajnak, pernek, kitérésnek, áttérésnek, egyháziatlanságnak, közönyösségnek, restantiának az okozója a mostani rendetlen adózási állapot és avas díjlevél, és várva-várja egy olyan kornak a felderülését a mely a megváltozott viszonyok és minden tekintetek számbavételével, *egy helyes, igazságos adózási rendszer behozatalára nézve, legalább a kezdeményező lépést megteszi.*

Igaz, hogy sikert aratni e téren, végtelenül nagy és nehéz munka lesz, mert a legtöbb egyháztag a legérzékenyebb oldalról — a zseb felől — lesz találva. Bemozosodott, elgazosodott gypű ez a mező, sok kígyó lappang alatta. De ha körültekintő bölcseséggel fognánk a feltöréshez, bő áldást teremne igen sok egyházunk számára. Sok helyen megszüntetné a koldús szegénységet.

Az az egyházi adóról szóló javaslat, a mely a zsinati nagy bizottság által elfogadhatott, azt a kezdeményező lépést, egy a mainál helyesebb, igazságosabb adózási rendszer behozatalához, nem teszi meg. Értéktelebb e javaslat annál is, melyet a szűkebb körű bizottság (Gróf Tisza L., Mocsári L., Kerkápoly K.) e tárgyban e télen közrebocsátott. Ez legalább hasított egy gyenge barázdácskát az ősi gypűn, míg a nagy bizottság azt még a kikelet előtt visszahantolta. Azt mondja, hogy „legyen úgy, mint régen volt.”

Az a munkálat, a mely az egyházi adóról, zsinati törvényjavaslat gyanánt előttünk áll, kevesebbel ér többet, mint a mennyire szoktunk becsülni egy régiség gyűjteményt. Szép ez, érdekes is. Némelyik ember nagy gyönyörűségét is találja benne, de csak a ki ráér, mert az, a ki élni akar, a kit hajt a mindennapi kenyér, az

nem találja meg benne, a mit keres: *egy egészséges egyházi pénzügyi adminisztracionak a feltételeit.*

Nekünk arra volna nagy szükségünk, hogy zsinatunk szentesített törvényben állapítaná meg azt a legmagasabb elvet, a mely felé a mostani tökéletlen adózási rendszerekkel elégedetlen egyházaknak törekedniök kellene, úgy a saját évi rendes és rendkívüli szükségük előállításában, mint a díjlevelek (chárták) rendezésében, a mint ennek lehetősége, időről-időre, a hivatalnokok változása idején felmerül.

És mit látunk e javaslatban? Teljes megalkuvást a régi jó-rosz szokásokkal, tekintet nélkül arra: képesek-e azok egyházunk hajóját a jövő küzdelmei közt fentartani. És látjuk egy olyan igazságnak a hangoztatását, a melyik nem is egészen igazság, vagy legalább az igazságnak csak az egyik oldala. Mert a javaslat indokolásában emlegetett az az elv, hogy: „az egyházi adó a fejadó jellegével bír,” továbbá: „az egyházi adó az egyes egyháztag részére nyújtott előnyök és jogok fejében fizetendő személyes adó”, csak addig marad igazság, míg azt a cakói kúrátor szemüvegein át nézzük, a ki azzal egészíti ki a *conventi* atyák elvét, hogy a bírtok úgy se megy a templomba, se az ökör az iskolába. (?). De ha arról van szó, hogy egy *üdvös intézményt*, minden járulékaival együtt fenn kell tartanunk; ha keressük azt a kulcsot, a mely a legméltányosabb, legigazságosabb teherviselést van hivatva megállapítani; és ha az írásra is hallgatunk, mely azt mondja, hogy egymás terheit hordozzatok: akkor többé nem adhatunk igazat annak az elvnek, a melyet a zsinati nagy bizottság továbbra is fentartani el van határozva.

Hogy élnénk meg akkor, ha Salyabó Andrástól, a kinek a feleségén és hat gyermekén kívül semmije sincs, nyolcszor annyit követelnénk, mint Gróf Tisza Lajos úrtól.

Nekünk úgy tetszik, hogy ezt az elvet ma már a folyton fokozódó szükségekkel szemben csak annyiban lehet alkalmazni, amennyiben az egyház fentartásához minden egyes egyháztagnak személye után is kötelessége hozzájárulni. De amennyiben az egyház állandó fentartásánál, állandó teherviselésről is van szó, ennek alapja csak a fejadó nem lehet.

Egyházunk multja, díjleveleink, mindennapi adózásunk, sőt maga a mult zsinat legnagyobb alkotása, a domesztika is, azt bizonyítják, hogy a személy maga, biztos alapul eddig sem szolgált, s a legtöbbszor tekintetbe volt véve az egyes egyháztag vagyoni viszonya is. Jövőre pedig, a szaporodó szükségekkel szemben, a jövődelemre épített állami adózási rendszer mellett, sem elég fedezetet nem nyújt, sem megnyugvást nem támaszt.

Ezzel nem azt akarom mondani, mintha én a vagyton után való adózásnak volnék feltétlen híve. Szerintem a személyre és vagyonra kivetett adó együttes combinatioja, bölcseséggel kigondolt egybevetése képezheti azt az alapot, a melyen mindennemű egyházi adózási rendszerünket felépíteni lehetséges. *A fejadó és az igazságos teherviselés elvének együtt kell érvényesülni egyházi adózásunkban* s ennek ki kell fejezve lenni szentesített törvényünkben is, különben fél munkát, sőt semmi munkát sem végezzünk.

A hogy ez keresztül vitetett, mint e becses lapokban Futó Mihály leírta, a hódmezővásárhelyi egyházban s mint tudjuk másutt is s megszerezte s fentartja az egyháztagok közt a békességet, nyugodalmat: épenúgy keresztül víve a legkisebb egyházban, megelégedést fog az támasztani mindenütt.

Nekem az — Úr jóvoltából — hat egyházban van szerencsém naponként bajlalkodni a különböző adózási ne-

* E munkálat a gömörmegyei ev. ref. papi értekezet egy bizottságának a rostáján keresztül ment s a 257. §-ra tett megjegyzések kivételével, helybenhagyott.
V. L.

mekkel. S a hat egyház egyikében sincsenek megelégedve a hívek a régi szokással, mert azt hibásnak, igazságtalannak tartják. De azért újat befogadni sem akarnak. Az az nem akar a gazdag ott, a hol eddig a fejadó existált, nem akar a szegény ott, a hol eddig a vagyon volt a fizetési alap. Nem akarnak pedig új alapra térni azért, mert nem muszály. Noha eddigi adózásuk helytelenségét s az itt emlegetett kombinatív adózási rendszer helyességét elismerik.

És ha ez a javaslat, úgy emelkedik törvényerőre, a hogy előtünk áll, ezután sem lesz muszály a régin változtatni semmit, mert ez azt nem parancsolja, mert ez se hideg se meleg. Ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes.

A másik sarkalatos hibája e javaslatnak az, hogy azt a kezdeményező lépést se teszi meg, illetőleg azt a magasabb elvet sem állapítja meg, a mely szerint *azokat az elavult, ósdi díjleveleket*, a kedvező alkalom adtán, időről-időre megváltoztatni kellene. Azután, mint mindnyájan jól tudjuk, nálunk a díjlevél, a legtöbb helyen, nem az egyházközséget, hanem az egyes híveket köti le bizonyos évi járulék fizetésére az egyházi hivatalnokokkal szemben. A javaslatban erre vonatkozólag, épen mint a debreceni törvényben, mindössze annyi van, hogy az egyházi hivatalnok a fizetését a hívektől közvetlenül nem szedheti. De nincsen — e javaslatban sem biztosíték arra nézve, hogy ha a hívek nem fizetnek, az egyházi hivatalnok fizetése azért meg legyen; fizesse ki azt az egyházközség a saját közpénztárából is és aztán hajtassa be a hátrálékokat maga magának. Ilyen féleről a javaslatban egy szó sincs. Mert az vékony biztosíték, hogy én a fizetési hátrálékokat, a politikai hatóság igénybe vételével, tehát karhatalommal, behajthatom. Igen keserű kenyere az már az egyházi hivatalnoknak, a mihez ilyen úton jut. Pedig sokszor kell, ha enni akar, erre az útra térnie. És ha ő maga nem mozgatja az ilyen dolgot is, a tisztelt presbitérium alig ha visz polgári bíróság elé csak egyetlen egyháztagot is a maga jószántából, a belső emberek kedvéért. A szolgabíró vagy a zsandárok közbenjárásának a keserű levét pedig mindig csak a pap és tanító issza meg.

Ezért óhajtanám én, hogy mivel mi nem egyes „gazdát,” „birtok-tulajdonost,” „párokat,” „igavonó barmokat” (bármint legyen megírva a cháránkban), hanem az egész egyházközséget, vagy talán helyesebben, magát a Krisztust szolgáljuk, e szolgálatunkért járó bért — bármilyen alapokon nyugszik is különben díjlevelünk — maga az egyházközség garantirozza.

És aztán kérdezem, van-e e javaslatban csak egyetlen egy vonás, ha van, melyik az, a mely a lelkeszek anyagi helyzetének a javítása végett volna abba beírva? Pedig a konventet ebben az irányban tett ígérete kötelezné is valamire. S ha a közpapok memorándumán el verte a port, kívülről jövő segélyt nem tud kieszközölni, meg nem is nagyon akar: a belső rendezés, javítás iránt való intézkedésnek még is csak itt, ebben a szakaszban kellene meg lenni. Itt pedig nincs. Hát akkor hol van? A közpapok, vagy helyesebben a szegény papok álmái, úgy látszik, majd csak a kétszázados emlékünnepelelyvel összekötött zsinaton fognak megvalósulni, a mikor a közpapok lapját, a késő unokák, úgy fogják forgatni, mint egy jelenések könyvét.

Az elsorolt szempontokból indulva ki, hogy e javaslat a gyakorlati életnek is adjon valamit, abba én természetesen, több lényeges módosítást kívánnék behozni, vagyis inkább azt szeretném, ha az egészen új alapon újra átdolgoztatnék. De mivel erre az idő előreha-

ladottsága miatt semmi remény sincsen, be kell érünk az előtünk lövő javaslattal.

* * *

A mi e javaslatban a vagyon kezelésére, elszámolására, általában az adminisztrálásra vonatkozik, ahon nincsen semmi szavam. Olyan irányú eljárást állapít meg, a milyenre nézve nekünk már itt Gömörben, teljesen kidolgozott részletes szabályaink vannak.

Megkülönböztet e javaslat évi *rendes egyházi adót és rendkívüli adót*. Az évi rendes adóra vonatkozólag a 247. §. azt mondja: „Évi személyes járandóság avagy rendes egyházi adó fizetését illetőleg, az eddigi gyakorlat érintetlenül hagyatik.” A 248. §. pedig: Hasonlólag érintetlenül hagyatik az eddigi gyakorlat, mely szerint egyes egyházak híveiket, vagyonosságuk vagy keresetük mérvére való tekintettel, fokozódó osztályokba sorozták és azok szerint róvták meg egyházi adóval.

„Oly egyházak is, melyekben az osztályba sorozás eddig gyakorlatban nem volt, ha rendes szükségleteik fedezésére eddigi bevételeik és jövedelmeik elégtelenek, *jogosultak behozni ezen osztályba sorozást*.”

Az helyes, hogy a régi gyakorlat meghagyatik ott is, a hol eddig személyes adó, ott is, a hol osztályadózás állott fent, de csak akkor, ha az a hívek közmegelegedésére szolgált. Ellenben nem helyes a 248. §. második része, a mely csak megengedi és nem rendeli el, hogy ott, a hol úgy a nagyobb költség-szükséglet, mint a közmegelegedés igényelné, az adózás két neme combinative alkalmaztassék. Hiszen épen az volt a baj sok helyen eddig is, hogy a személy-adó mellé, ha csekélysege miatt tehetlenségre kárhóztatta az egyházat, vagy magas foka miatt elégedetlenkedtek szegényebb híveink, nem hozhattuk be az osztály adót, mert azt a presbitérium, mely többnyire a vagyonosabb egyháztagokból áll, nem akarta, pedig eddig is „*jogosult*” lett volna rá. Ha a törvényben ezután is csak az áll, hogy „*jogosultak*,” nem pedig, hogy „*kötelesek*,” ott leszünk, a hol a mádi zsidó.

En azért a 248. §. második kikezdéseül ezt írnám: „Az olyan egyházak, melyekben eddig akár csupán a személy után, akár csak az osztályba sorozás után való adózás volt gyakorlatban, de az az egyháztagok közmegnyugvásával nem találkozott, vagy pedig a rendes évi szükségletek fedezésére az eddigi bevételek és jövedelmek elégtelenek voltak: — kötelesek olyan adózási rendszert hozni be, mely szerint az évi szükséglet meghatározott % - a (p. o. 25—50%) személyes járulék címen, a többi százalék pedig a vagyonosság után (birtokra is, birodra is, a hogy nálunk mondják) való osztályba sorozás, vagy állami adó alapján rovassék ki az egyháztagokra. A személyes járulék az úrvacsorával még nem élt egyháztagra nem vethető ki. Az osztály adó kivétele a 100, illetve a helyi viszonyok szerint: 1000 frton felül levő állami adóra nem terjedhet ki.”

Azt hiszem, ez elég világos, és nem is szükség tovább indokolni. Az úrvacsorával még nem élt egyháztag kevés „*előnyét*” élvezi az egyháznak. Míg iskolában jár, fizeti a tandíjat. Az osztályba sorozásnak, szerintem, háttart kell szabni a felső fokon is. Azután nemcsak az évi rendes egyházi adózást szeretném én, hogy ezen az alapon álljon, hanem magát a díjlevelet is. Épen ezért a 255. §-hoz, a melyben a díjlevelekről is szó van, azt írnám oda pótlékkül: „*A régi díjleveleken csak olyan lényeges módosítások tehetők és csak olyan új díjlevelek készíthetők, a melyek a 248. §. második részében kifejezett elvekre vannak fektetve.*”

A 249. §. arról szól, hogy a rendes évi adót ki fizesse? Többek közt az utolsó kikezdés azt határozza

meg, hogy a *rendes évi adót fizesse-e az is* és milyen arányban, *a ki nem lakik az egyházban, de ott birtoka van?* E kikezdés után javasolom felvetetni azt, a mire nézve a konvent is egy előforduló esetben elvi jelentőségű határozatot hozott, a mi sok egyházi hivatalnokra nézve életkérdés, nevezetesen: „*Ha pedig az ilyen (ott nem lakó) egyháztagnak ingatlán birtoka az egyházi hivatalnokok díjlevelei értelmében fizetési (chártai) alapot képez, köteles az illető birtoktulajdonos, a birtoka után red eső ily nemű járulékot évenként hiány nélkül megfizetni.*” Ilyen törvénynek, vagy gyakorlatnak a létezését feltételezi a 16. §. is, a mely olyan egyháztagokról szól, a kik több egyházban viselnek egyházi terheket. A szükségét pedig, egy ilyen §. megalkotásának, követeli az egyházi hivatalnokok érdeke mindaddig, míg díjleveleink alaposabban rendezve nem lesznek.

A 251. §. a rendkívüli adó fizetéséről szól. Ehez a következő szakaszt toldanám: „Ellenben azok, a kiknek sem illetőségök, sem ingatlan birtokuk nincs, de háztartásuk, illetőleg állandó lakásuk van, — a kereseti viszonyukhoz képest reájok esendő ily adónak 50%-át kötelesek fizetni.” A példa világosít. Mi éppen iskolát építünk. S míg a csupán házzal bíró szegény zsellérre is vethettünk ki bizonyos csekély összeget, rendkívüli adó gyanánt, ugyanezt tenni az itt lakó kir. járásbírósi hivatalnokokkal szemben nem volt jogunk, illetőleg ők ezen jogunkat nem acceptálták. Szerintem az volna igazságos, ha ilyen adóra ők is kötelezhetők lennének, de nem oly mérvben, mint a törzsökös, ingatlannal bíró lakosok, mert ők vagy utódaik az ilyen irányú befektetések gyümölcseit egyáltalán nem, vagy a legnagyobb valószínűség szerint, kevés ideig fogják élvezni. Ezért javasolom csak az 50%-ot.

A 257. §. ezt mondja: „Lelkész, tanító és énekeszér az őt illető fizetést egyháza tagjaitól nem szedheti.” En ezt a szakaszt így folytatnám, azon indokok alapján, melyeket fentebb elmondottam: „Azt a gondnok, illetőleg presbitérium köteles teljesíteni. S ha az egyházi év végén, a hivatalnokok fizetéséből, az egyes egyháztagok járulékai után hátrálék mutatkozik, köteles a hátrálékot az egyház terményben vagy megfelelő pénzértékben az illető hivatalnoknak saját közpénztárából is kiszolgáltatni. S ezzel a további kereset joga az egyházra száll át.”

* * *

Ezek a módosítások, korántsem merítenék ki, szerintem se, azt a bő anyagot, a mely az egyházi adózás mezején feldolgozásra vár. De az előttünk fekvő javaslaton némi gyakorlati értékű javítást azt hiszem, tenne.

Vattay László,

rimaszécsi ev. ref. lelkész.

A sárospataki tanárok életrajza.

(Folytatás.)

122. Milotai József 1831—1832 és 1839—1846.

Milotai József, szül. Szerencsen, 1796-ban. Iskolai pályáját Sárospatakon futotta meg, melyet csak Kézsmárkra menetelével szakított félbe, hol a német nyelvet sajátította el. Mint nevelő Kassán egy, Pozsonyban három évet töltött. Ekkor történt, hogy az egyházkerület a szónoklati osztály vezetésére szólította fel, mit elfogadott ugyan, de előbb Göttingába utazott. Innen az egyházkerület kívánalmához képest, Angolországba hajózott, hogy a magyarok részére hagyományozott alapítványok miben létét kikutassa. Eljárását siker nem koronázta. Itteni tartózkodása alatt gyakorta megfordult az oxfordi egyetem hallgató termében. Haza jövén, 1831-ben foglalta el állomását, de már a következő évben S.-a-Ujhelyben

működött, mint pap. Hét év elteltével 1839-ben ismét Patakra tért, hol a bölcsészeti előadásával bízott meg.

Milotai tanárrá választása egyike volt azon tapintatlan és pártfogáson alapuló eljárásoknak, melyek már sokszor ütöttek érezhető sebet a főiskola szellemi oldalán. Penumát 7 évi tanárkodása alatt sem bírta kidolgozni s kisszerűsége által a leckéken helytelen és oda nem illő beszédekre s fenyegetőzésekre vetemedvén, gyöngeit csakhamar felösmerték hallgatói, minek következtében tekintélye alászállott s végre teljesen semmivé lett. Ehez járult, hogy 1845-ben az igazgatói hivatal rákerült, céljai kivételére hatalmát felülmúló eszközökhöz nyúlt; azokkal, kiket alárendeltjeinek tekintett (gimnáziumi tanárokkal és más, az igazgatóság vitelében nem részesülő egyénekek) jogtalanul bánt, packázni akart rajtok, sőt önhatalmúlag fizetésöket is lefoglaltatta. Mind ezek az ifjak közé kiszívárogtak s maga iránt annyival nagyobb ellenszenvet keltett, mert az ifjúság nagy része a két gimnáziumi tanárt különös pártfogóiul tekinté, kiket megtorolni erős szándéka volt. Innen lett aztán, hogy a Milotai tanításain több rendbeli zavarok történtek, melyek kidobolással végződtek, mit semminemű rendelkezés, semmiféle egyházkerületi küldöttség nem volt képes megszüntetni. Nem lehet azonban tagadni, hogy az ifjak megfélemlésénél sem az iskolaszék, sem az egyházkerület nem fejtett ki elegendő erélyt s nem járt el kellő szigorral.

Milotai 1846-ban lemondott hivataláról, úgy, hogy még egy évig lakhelyén maradhasson. 1847-ben költözött el Patakról neje jószágába Nyírbogdányba, hol 1855 március 24-én hunyt el.

A művelt nyugoti nyelvekben nagy gyakorlottsággal bírt.

123. Molnár István 1833—1863.

Felsőagyagos *Molnár István* Gömörmegyének Serke helységében született, 1801 szeptember 10-én. Apja ugyanis itt hirdette Isten igéjét, míglen megvilágtalanodván, mintegy 6 év múlva, Rimaszombatba költözött. Molnár itt kezdé iskolai pályáját s neve mindig az első között tündöklött. Már gyermek korában nagy érzéket mutatott a természet gyönyörei iránt, kereste a virágokat, kergette a pillangókat s ezen hajlamát élete fogytaig megtartotta. A német nyelvet *Mészáros Pál* tanárától sajátította el.

15 éves volt, mikor apja elhalt, ő pedig pályáját folytatandó, Losoncra ment, hol a bölcsészeti tanokat kitűnő sikerrel végezvén, az iskolai hatóságtól — mely egyébként is sok jótéteményben részesíté — egyik alsó gimnáziumi osztály élére állíttatott.

Losoncot Sárospatakra cserélte fel. 1818. szeptember 12-én íratott be az akadémiai tanulók névjegyzékébe. A hittant *Somosító* hallgatta, de *Nyíri* alatt is mívelte magát a bírálati bölcsészetben. Egyszersmind hévvel búvárolta a római és görög remekírókat. Homér kedvenc olvasmánya volt s Horác még élte alkonyán is mindig asztalán állott; a francia nyelvnek magán úton jutott birtokába.

1824-ben az esküdt diákok karába vétetett fel s mint köztanító két évig vezette osztályát. Majd a könyvtárnak lőn őre. 1826 végén Rimaszombatba hívatott tanárnak, hol közel 5 évet töltött, 3 évig mint igazgató szerepelvén. 1831-ben, *Kézy Mózes* elhunytával, a természet- és mennyiségtan székébe választatott meg Sárospatakra és hogy feladatának megfelelhessen, 2 évig a bécsi és berlini egyetemeken időzött. 1833 november 16-án foglalta el állomását, latin nyelven értekezvén „a természeti testek hasznáról általában és különösen honunkra viszonyítva.”

1846-ban az orvosok és természettudósok Kassaperjesi gyűlésén, egy, a meteorológiai szemléletekre vonatkozó tervét olvasott fel, melynek folytán még azon év november 16-án a természettudományi társulat rendes tagjává megválasztott.

1851-ben, a megváltozott tanrendszer folytán, az akadémiából másokkal együtt, ő is a gimnáziumba lépett át, hol azon kitüntetés érte, hogy az előjáróságtól állandó igazgatónak neveztetett ki. Noha pedig időközben sokszor sürgettetett, hogy az igazgatóság másokkal is közöltessék, az előjáróság mindannyiszor azt felelte, hogy ezen hivatalra a tanárok közt más alkalmas egyén nem található. Csodálatos ellentét a körülményeknek! azon egyén, kit az egyházkerületi kormány éveken át egyedül tartott az igazgatóság vitelére képesnek, később sikertelen tanítónak nyilvánítatik s mint ilyen 1863 júliusban 500 frt évdíjjal nyugalomba bocsáttatik.

1867-ben, a főiskola pénzügyi viszonyai újból rendeztetvén, mint pénztári ellenőr, 200 forint pótlékkal, új állomást nyert.

Meghalt 1873 május 25-én. Molnár minden vagyonát (közel 20 ezer forintot) a főiskolára és más közintézetekre hagyományozta.

Vizsgálódó szellemmel kitűnő észtehetséget, széles ismeretkört és szép lelkületet párosított. Szerénysége oly nagy volt, hogy nemességével, mi pedig 1848 előtt nagy horderővel bírt, sohasem kérkedett, sőt azt nem is használta.

Munkái:

1. Természettan: 1-ször a testek tudománya, 2-szor az erők tudománya. Ez utóbbi rész önállóság is megjelent.

2. Egyik dolgozó társa volt a Sárospatakon megjelent görög-magyar szótárnak.

3. 1857-ben Ferenc József királyunkat, midőn körútjában Tarcalt is meglátogatni szándékozott, gyönyörű latin hexameterben akarta üdvözölni, melyek nyomtatásban is megjelentek. (Folyt. köv.) Közli: László János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasó közönséghez.** Az 17^{90/91} XXVI. t.-c. százados évfordulójának megünneplése el van rendelve. Hogy ünneplésünknek nyomai maradjanak, kötelességünk volna minden olyan adatot összegyűjteni, a mely a nevezetes t.-c.-nek a prot. közönségre gyakorolt hatását tünteti fel s a hosszú szenvedésektől való megváltás örömét ismerteti. Egyes gyülekezetek levéltáraiban bizonyosan sok érdekes feljegyzés található e tárgyra s azoknak napfényre kerülésével — talán — helyre is lehetne egyes írók véleményét igazítanunk, vagy teljes hitelüekké tehetnénk némely bizonyításra váró, kétes nézeteket. Felkérem azért őszinte tisztelettel különösen lelkéztársaimat, s az egyházmegyei és kerületi levéltárak őreit, hogy elődeiknek az 1790—91. XXVI. t.-c.-re vonatkozó bármily csekélyesnek látszó megjegyzéseit, vagy a régi jegyzőkönyveknek e tárgyra tartozó adatait, velem betűszerinti hűséggel közölni kegyeskedjenek. Szabad legyen egyuttal kérnem a budai és pesti zsinatokra vonatkozó feljegyzéseket is. A bekül-

dött adatok méltó feldolgozására vagy feldolgoztatására magamat ünnepélyesen ígérem.

Sárospatak, 1891. augusztus 7.

Radácsi György.

— **Gyászhir.** *Szél György*, bárándi ev. ref. lelkész, a debreceni egyházmegye tiszteletbeli tanácsbírája, a Ferencz József lovag-rend keresztese — mint a gyászoló család jelentése tudatja — életének 89-ik, lelkészségének 59-ik esztendejében, folyó hó 4-én, végelgyengülés folytán, csendesen elhunyt. A vénség ékes koronájával, hosszú, hű szolgálat után szállt nyugtot adó sírjába, megdicsőítvén elébb magát egyházépítő munkáiban s gyermekeiben, a kik között *Szél Kálmán* nagy-szalontai lelkész és esperes és *Szél György* avas-újvárosi lelkész és egyházmegyei jegyző is édes atyjokat gyászolják az elköltözöttben. Folyó hó 6-án temettetett el nagy részvétel mellett. Áldás emlékére!

— **Választás.** Perkupai lelkészsze, b. e. Vajányi Lajos utódjának, egyhangúlag *Mészáros Lajos*, égerszögi lelkész választott meg.

— **A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban** a pót- és javító érettségi vizsga a következő rendben fog megtartatni: augusztus 27—31-ikén lesz az írásbeli, szeptember 7—8-ikán a szóbeli érettségi vizsga. A pót-, javító- és felvételi vizsgák augusztus 28—31.; a beírások szeptember 1—4 napjain eszközöltetnek. A tanítás 4-ikén kezdődik, a tanév ünnepélyes megnyitása 6-ikán lesz. Azok, kik tan- vagy tápdíj el- vagy leengedésére számíthatnak, kérvényeiket augusztus hó 15-ik napjáig az igazgatósághoz nyujtsák be, mert ellen esetben jótéteményben csak esetleg részesülhetnek. Rimaszombat, 1891. aug. 6.

Bodor István,
igazgató.

— **A tanár-képzés kérdéséhez.** E régóta érdekes tárgyat az országos tanáregyesületi közgyűlés is élénken vitatta, épúgy, mint a mi egyetemes tanügyi bizottságunk. E vita viszhangjaképen a „Dunántúli Prot. Lap” 30-ik számában *Kiss Ernő*, az országos tanáregyesület többségéhez csatlakozva, az egyetemi tanár-képzés mellett s a külön tanárképző-intézet ellen vezércikkhez s a prot. tanárképzede felállítását is szükségtelemnek vallja. E helyett az egyetemes tanügyi bizottság ideiglenes természetű javaslatát kívánja állandó szabályul meghonosítani, t. i. hogy a leendő protestáns tanárok az országos egyetemen képeztessenek s ott ösztöndíjakkal legyenek segélyezve. „*Ohajtanám* — mondja ő — *hogy az ily ösztöndíjt nyert ifjú köteleztessék arra, hogy tanári oklevele elnyerése után, ha szükség lesz rá, 10 évig protestáns iskolában tanítson*” s egyszersmind kimondandónak tartja, „*hogy az állami tanári oklevél elnyerése után mindenki, a ki protestáns iskolában tanszékhöz kíván jutni, a hazai protestáns egyháztörténelemből és egyházalkotmánytanból vizsgálatadásra köteleztessék.*” Szép és kíváncsú újítás, de ehhez még egyéb is kell, t. i., hogy a felekezeti gimn. tanárok fizetése legalább is annyi legyen, mint az államiaké. A mai számító nemzedék aligha lesz másképen egy vizsga helyett kétfőre rábíráható. E tárgyra még alkalmilag visszatérünk.

— **Az abauji ev. ref. egyházmegye** július 30-án tartotta meg rendkívüli közgyűlését Göncön. A zsinati képviselőkre beadott szavazatok felbontatván, rendes képviselőknél, nagy szótöbbséggel *Béki Sámuel* esperes és *Meczner József* világi tanácsbíró választottak meg. A póttagságra nézve — nem kapván senki általános többséget — újabb szavazás rendeltetett el, és pedig papi részről *Antalfi László* egyházmegyei tanácsbíró és *Varga József* szikszói lelkész; világi részről *Csoma István* és *Szentimre Gyula*

egyházmegyei tanácsbírók jelöltettek ki. — *Papp József* Tomorra rendes lelkészül megválasztván: ily minőségben berendeltetett!

— **Meghívó.** Lelkész-értekezleti közgyűlésünket folyó évi augusztus hó 11-ikének — kedddnek — reggeli 9 órájára Tornallyára hívom össze. Kérem a kitűzött helyen és időben pontosan megjelenni. Elintézendő ügyek: 1. A zsinati törvény-javaslat. 2. A szatmármegyei testvériszót. 3. A nagy-károlyi egyházmegye felterjesztése. 4. A szabolcsi papi értekezlet jegyzőkönyvének és 5. A járási körök munkálatainak tárgyalása. Felső-Vály, augusztus 3-án 1891. tisztelettel *Kupai Dénes.*

— **A nagybányai ev. ref. tanító-egyesület** elhatározta közelebb, hogy kérvényt intéz a nyári egyházmegyei gyűléshez, „melyben kéri, hogy az egyházmegye fogadja el s tegye magáévá azon álláspontot, hogy jövőre domesztikai segélyben a tanítók is érdem szerint és aránylagosan részesüljenek”. E határozat szellemében most egy „*Felhívó szó*” küldetett szét a nev. egyházmegye egyházi és világi férfiaihoz, a mely a tanítóknak a domesztikához való jogát s az abból részökre járó segély méltányosságát hangsúlyozza, s végül a zsinati előmunkálatok 261. §-ának c) pontját következő szövegezés szerint kívánja kijavíttatni s az egyházmegye és kerület útján a zsinat elé terjesztetni: „*Csekély díjazású lelkészek és csekély fizetésű s arra érdemes tanítók aránylagos segélyezése (t. i. feladata a közalapnak). A mennyiben pedig a tanítók helyzete, anyagi javadalmazásukat tekintve, időközben kedvezőbb megoldást nyerne: annyiban a domesztikai segélyösszeg megállapítása vagy esetről-esetre megszüntetése a következő zsinatig, a konvent hatáskörébe tartozik.*” A „*Felhívó szó*” a „*Magy. Prot. Néptanító*” című hetilapban is olvasható (32 sz.).

— **Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye** hivatalnoki kara folyó hó 7-én Sárospatakon gyűlt össze a zsinati képviselőkre beadott szavazatok felbontása végett. Az eredmény a következő: Világi rendes tagnak megválasztott *Meczner Béla* egyházmegyei gondnok 53 szavazattal 61 közül. Papi részről *Kopré Ferenc* esperes és *Zombory Gedő* tanácsbíró között újabb szavazás lesz. A póttagokra gyűlt szavazatok roppant szétágazók voltak s többséget senki sem nyert. Papi részről *Czinke István* aljegyző 15, *Tóth Lajos* tanácsbíró 14 szavazattal, világi részről *Szinyei Gerzson* 22, *Vay Sándor* 10 szavazattal újabb választásra tűzettek ki.

— **Az esperességek és kerületek helytelen beosztása ellen** határozott állást foglalt el a Poprádon tartott ág. evang. papi értekezlet július 16-án. Itt bizonyos főbb pontokban állapodtak meg a jelen voltak (23 lelkész), a melyek az összeülendő zsinatnak vezérelvekkül szolgálnának. Ezek között van a következő is: „*Miután az esperességek és kerületek beosztása nem felel meg az arányosság és az ügyek könnyű elintézése elvének, az esperességek célszerűbb beosztása és egy ötödik kerület felállítására tűzessék ki célul és feladatul.*” A helyesebb beosztás — mint tudjuk — a panszláv elemek ellen az egyedüli biztos gyógyszernek tekinthető s e mellett is a nevezett értekezlet — igen politikusan — azt javasolja, hogy a nemzeti kérdésekben szeretettel és kölcsönös türelemmel kell eljárni. Az unio kérdése szóba sem került.

Szerkesztői üzenetek.

Gy. J. A szeptemberi papi pótvizsga idejét még nem tudom. Talán 7-dikén vagy 9-dikén lesz. — *Sz. A.* Olyan hirtelenséggel nem lehet. Mások már régebben várnak. — *Dr. H. J.* Levelet írok. Az uniora

való törekedésnek különben nincsenek látható jelei; az aggodalom tehát időelőtti. — *V. L.* Nehezen ugyan, de sikerült. Az ígért tudósításokra szívesen számított. — *N. I.* Azt is megköszönöm majd, ha meglesz! — *T. P.* A határidő szeptember 10. Ha elébb: annál jobban. — *G. B.* Felelek, mihiyet tehetem. A jó irulatot köszönöm. — *Dr. B. B.* A legszívesebben, ha itthon leszek!

Pályázatok tanári állomásokra.

A *mező-túri* hatosztályú ev. ref. gimnáziumban egy rendes tanári állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen tanszékekkel a következő tárgyak tanítása van összekötve, a konventi tanterv által azokra megszabott óra mennyiségben:

1. Természettan a IV., V., VI. osztályokban, mint főtárgy.

2. Mennyiségtan az I., II. és III. osztályokban.

3. Földrajz a III. osztályban.

A 2. 3. szám alatt megjelölt tárgyak, a megválasztandó egyén képesítése és hajlama szerint, esetleg más tárgyakkal is felcserélhetők.

Ezen állomás évi javadalma 800 frt fizetés és 100 frt lakbér az egyház pénztárából, évnegyedi előleges részletekben.

Csak ev. ref. vallású egyének pályázhatnak. Okleveles, vagy az országos törvény értelmében jogosított tanár állandósítása, egy évi sikeres működés után következik be, a mely időtől fogva az illető a tiszántuli ev. ref. középiskolai tanárok nyugdíj- és gyámintézetének jogos és kötelezett tagja leendő. Oklevéllel nem bíró tanárjelölt a fenti fizetéssel ugyan, de csak helyettes tanárul alkalmaztatik s állására nézve az 1883. évi XXX. törvénycikk 30. szakasza az irányadó.

Pályázók a fent elsorolt kívánalmaknak megfelelően felszerelt kérvényeiket alólirott igazgató-tanácsi elnökhöz bezárólag folyó évi augusztus hó 13. napjáig küldjék be.

A megválasztott folyó évi szeptember 1. napján tartozik hivatalát elfoglalni.

Mező-Túron, 1891. július 28. *Lukács Dániel,*

2—2.

az igazgató-tanács elnöke.

A *b.-somogyi* ev. ref. egyházmegye *csurgói* főgimnáziumában egy tanári állás, melyhez a magyar és latin nyelv tanítása s lakbérrel együtt biztos kilátással a későbbi emelkedésre, már az első, illetve próba évre is 1150 frt javadalom van kötve, lehetőleg már jövő aug. hó 6-án, mikor az egyházmegye — melyé a betöltési jog — közgyűlését tartja, betöltendő levén: ez állásra pályázni kívánók, kik csak prot. vallásúak lehetnek s megválasztatásukkal a tanári nyugdíjintézetnek is köteles és jogos tagjaivá lesznek, kellőleg felszerelt kérvényüknek, mihez okvetlen csatolandó rövid életrajzuk s egészségi bizonyítványuk is, aug. 4-ig alólirottához küldésére felhívatnak; később érkező kérvények is elfogadhatnak ugyan, egész aug. 22-ig s nincs kizárva a lehetőség, hogy ezek valamelyike lesz a nyertes: ezek azonban csak akkor jönnek figyelembe, ha a betöltés, mire nézve a „Nemzet” aug. 9-iki száma s ugyanazon napi számában lehetőleg több lap is értesíteni fogja a közönséget, aug. 6-án meg nem történhetik.

Csurgó, (Somogy) július 24. 1891.

Verbay István,

ev. ref. lelkész, a gimn. igazg.-tanácsnak elnöke.

2—2.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról.» (Folytatás) *Debreceni Bertalan.* — «A papi külsin.» *Böszörményi Károly.* — «A ref. tanítók országos gyűlésének emlékirata az 1891. évi zsinathoz.» *Czinke István.* — «A korlátlan szabad lelkészválasztásról.» *Simon Andor.* — «A „tőháti lelkési kör” közgyűlése.» *Szabó Károly.* — «A gömöri tanítók kegyeletes közgyűlése.» . . . ó. — «Vegyes közlemények.»

A zsinati előmunkálatokról.

II.

Mit tárgyal a zsinat?

(Folytatás.)

A törvényjavaslat *harmadik része a lelkészválasztási törvényeket* tárgyalja. Egyházi lapjainkban a legbővebben megvitatott kérdés: a *lelkészválasztás kérdése*. Tény, hogy a törvény a maga *pályázatával* és *jelölő-bizottságával* a lefolyt 10 év alatt helytelennek bizonyult; zavarok, korteskedések, nyomozatok és perek kútforrásává vált, szóval leélte magát, következésképpen megváltoztatandó. Kérdés: a törvény alapelveiben keresendő-e a hiba, vagy a kivétel módoszataiban? Két elv küzd jelenleg egymással a lelkészválasztás kérdésében: a *szabad választás elve* és az *érdem jutalmazása*. Mindkettő tetszetős, az első *szabadelvű*, az utóbbi *méltányos*. Az 1881. évi zsinat ez utóbbi álláspontot fogadta el. A törvény elvi alapon áll, midőn a 186. §-ban kimondja, hogy „a lelkészválasztásra nézve általános elvül megállapítatik, hogy a rendes lelkészeknek pályájukon szerzett érdemeik, az egyházak gondozásában elért kitűnő siker és húzamosabb időn át teljesített szolgálata méltánylásban részesüljenek, a papjelöltek tudományos képzettsége, szolgálati idejük, mint ez alatt tanúsított buzgalomuk kellő figyelembe vétessék.” Miként jár el ezen elvi magaslaton álló törvénnyel szemben a javaslat? A lefolyt 10 év sajnos tapasztalataiból belátván azt annak készítői, hogy ezen igen méltányos elv merev alkalmazása lehetetlen, megkísérlenek egy *mixtum compositumot*, s tágitván egyet a szoros köteléken, a *meghívási eljárásban*, egy hatalmas lépést tesznek előre a demokratikus elv: a *szabad választás* felé; másrésztől azonban ezzel talán éppen e miatt tönkre teszik a jelenleg fennálló törvény alapelvét, úgy, hogy elvi szempontból a javaslat határozottan *visszaesés*. Mint az a fennebb szöszerint idézett §-ban olvasható: a fennálló törvény a lelkészek minősítvényét a pályájukon szerzett érdemekben, az egyházuk gondozásában elért kitűnő sikerben, a húzamosabb időn át teljesített hív szolgálatban, a segédlelkészeket tudományos képzettségükben, szolgálati idejükben és ezalatt tanúsított buzgalomukban állapítja meg; a rendes lelkészek és a papjelöltek között különbséget tévén, az előbbieknél, a kiknek már volt alkalmuk szel-

lemi erejüket az élet viharai között, erkölcsi értéküket annak küzdelmeiben fejteni ki, nem az iskolai, hanem a gyakorlati élet küzdőmókján szerzett érdemeiket kívánja jutalmazni, sőt a papjelöltekre nézve is a tudományos képzettség mellé a szolgálati idejükben tanúsított buzgalomukat helyezi; ellenben a javaslat elejtven a közpályán szerzett érdemeiket, az egyház gondozásában elért sikert, a vizsgálatokon nyert érdemfokozatokat, tehát az iskolai bizonyítványok és szolgálati idejük tartama alapján osztja ki részükre a minősítvényt. Azt hiszem, hogy ezt méltán lehet *visszaesésnek*, vagy hogy divatos szóval éljek: *visszaféjlődésnek* nevezni. Én a vizsgák eredményéről kiállított bizonyítványokat az élet embereinél még a tudományosság megbírlására sem tartom föltétlenül elegendőknek. Hol van az megírva, hogy az az ember, a ki az iskolát talán kedvezőtlen körülmények, talán egy adag ifjúkori könnyelműség miatt csak úgy közepes eredménnyel végezte el, az életben ne emelkedhetnék tudományos tekintetben is magasra, ne szerezhetne akár a tudományos irodalomban, akár az egyházi közszolgálat terén, akár az egyház böles vezetése által magának maradandó érdemeiket? „Az élet is csak iskola, tanító s tanítvány az ember itt, tanulja az élettan elveit.” Az élet más mértéket használ az ember sulyának megmérésére, mint az iskola. Hány embert láttunk az életben elzülleni, a kik az iskola falai között kitűnőek voltak; viszont hány közepes tehetséget, a kik az életben magasán szárnyalnak az iskolai kitűnők fölött? Hány példát tudnánk felhozni, hogy nagy tudományú lelkészek vezetése alatt az egyház tönkre jut; s viszont hány kisebb tehetségű ember szedi rendbe elenyésztés felé közelgő egyházát s teremt a semmiből annak jólétet? Vágd a sutba könyveidet kedves lelkész barátom, ha egyszer sikerült a képláni vizsgán jeles osztályzatot nyerned, ha csak saját lelked nem követeli az önművelést, nincs arra többé szükséged, te — míg a jelen javaslatban foglalt törvény törvény lesz — mindig előbb leszesz azon pályatársaid között, a kik ilyen vizsgát tenni képesek nem voltak, s te talán már első fokú minősítvénynyel fogsz birni akkor, midőn pályatársad még csak a IV. osztályban kullog utánad; hiszen nincs többé a törvényben a közpályán kivívott érdem, nincs az egyház gondozásában elért kitűnő siker!! Azaz — bocsánat — ott van biz az a 189. §-ban, de úgy eldűgva, hogy első tekintetre alig lehet észrevenni, oda van vetve a §. végére, nem, mint

a minősítvény alapját képező elv, hanem a mi az iskolai bizonyítvány és szolgálati idő mellett még a megválasztandó előnyére felemlítendő. Ez a §. egyébiránt érdekes egy szakasz, megérdemli, hogy az ember vele bővebben foglalkozzék. Majd visszatérünk rá.

Mi, a kik a *szabad választás* alapján állunk, az immár siralomházba jutott törvényben egy lealázó dolgot látunk a lelkészre nézve és ez a *pályázat*. Mi, protestáns egyházunkért még lelkesedni tudó világiak oly magas piedesztálra óhajtjuk látni a lelkészt, a honnan fénylik az ő világossága az emberek előtt; a honnan mások is lássák az ő jó cselekedeteit s nem óhajtjuk, hogy a kenyérért belekeveredjék az élet vásári zajába s árucikk gyanánt kínálgassa magát a választóknak. Mi azt kívánjuk, hogy az egyház hívei keressék fel bizalmukkal a lelkészt csendes otthonában s ne ő maga tolja rájuk magát pályázati kérvényével; mi azt akarjuk, hogy a választók járuljanak a lelkészhez bizalommal: akarsz-e a mi lelki gondozónk lenni, mi szeretettel veszünk téged körül s ne ő maga kösse rájuk magát: én hozzátok akarok menni, válaszszatok meg. Sok lelkésszel beszéltem, a kik nem pályáztak az övéknél jobb egyházba, a mit pedig megérdemelték volna, egyedül csak azért, mert nem akarták magokat a választókra tolni, s mert nem akarták a bukás esetén kitenni magokat saját híveik gúnyjának, a kik bizony hangoztatni szokták az ilyen esetben, hogy megjárta a papunk, elkivánczozott tőlünk, de a szomszéd egyháznak nem kellett. — Dehát mindezt elmondani talán fölösleges is, hiszen csak rá kell mutatnom a javaslat indokolására. Az indokolás készítője az én gyöngye tollamnál sokkal avatottabb tollal mutatja ki a pályázat helytelen, céltalan és lealázó voltát. S mit tesz mégis a javaslat? Nemesak fentartja azt, hanem még tetézi egy másikkal: a *lelkészek osztályba sorozásával*. Kasztokat állít fel az *egyenlők* között. Most már lesz első osztályú pap, meg negyedik osztályú. Épen, mint a vasúton. Vajjon az élet konduktora úgy fog-e bánni útasaival, mint a vasúti kalauz, a ki bizony más hangon szokott beszélni az első osztályú útassal, mint a harmadik osztályúval? Igaz, hogy ez, mint a pályázati rendszer természetes következménye, benne rejlett a jelenleg haldokló törvényben is; de legalább nem volt abban nyíltan kimondva, el lehetett tagadni; a jelen törvényjavaslat azonban már nevén nevezi a gyermeket s kimondja, hogy a lelkészek *négy osztályba sorozatnak* s e minősítésük szerint választhatók ennek megfelelő osztályzatú egyházba. Így teremtyük a közpapokat az egyenlőség és testvéri szeretet nagyobb dicsőségére!

A minősítésről lévén szó, térjünk vissza még egyszer a fentebb említett 189. §-ra. A minősítési fokozatokat tehát az esperes javaslatára, *évről-évre* (190. §.), az egyházkerületi elnökség állapítja meg és adja ki a minősítési okmányt. Ugyancsak megszorodik a püspök és főgondnok urak munkája. Csak a mi kicsi egyházkerületünkben is több, mint 400 ember minősítvényi fokozatát kell nekik minden isten adta esztendőben összeállítani, mégpedig, minthogy azok az egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvébe is felveendő, az egyházmegyék tavaszi gyűlésétől az egyházkerület tavaszi gyűléséig elfolyó pár nap alatt, hamarabb nem lehet, mert hiszen az egyházmegyék gyűlésein történnek a segédlelkészek bekebelezései, a hol esetleg választható egyén is vétethetik be az egyházmegye kebelébe; tehát ezen gyűlések előtt nem állapítható meg a választható lelkészek létszáma; de később sem lehet, mert a névsornak az egyházkerületi jegyzőkönyvben a 190. §. szerint benne kell lennie. De nemcsak összeállítani kell ám 4—500 ember minősítvényi fokozatát, hanem a 189. §. világos

rendelete szerint, *ki is adni a minősítési okmányt*; mint-hogy pedig a megállapított és közzétett minősítvények *csak egy évig érvényesek*, kiadni azt *minden évben*. Már hogy aztán minden évben egészen újat írnak-e vagy pedig csak rávezetik a régre, mint a katonai felmentményeknél szokás, hogy „a körülmények nem változtak”: azt nem tudom; valamint azt sem tudom kiolvasni az indoklásból, hogy miután a minősítvény minden évben kinyomatik az egyházkerületi jegyzőkönyvben és így nyilvános: mi szükség van ezen okmány kiadására; hanem azt tudom, hogy a püspök és főgondnok munkája nem irigylendő. Talán jó volna egy olyan öreg ember mellé, minő Vay báró főgondnok úr ő excellenciája, ezen nagy munka elvégzésére egy főgondnoki titkárt állítani!

A mi magát a minősítvényt illeti: azt nem lehet tagadni, hogy azon vékony alapelven, a melyen az egész javaslat áll, t. i. a képesítő vizsgálatok és a szolgálati évek elvén, — a javaslat jóval szabadelvűbb az egyházkerületek eddigi szabályzatánál, főleg a segédlelkészekre nézve. Meglátszik azonban az egész szakaszon a gyors munka, mert egyik § a másikkal nincs kellőleg kombinálva. Például a 187. §. szerint „rendes lelkészek megválaszthatók IV. osztályú egyházba bármikor.” Dehogy választhatók!! A javaslat ezt az állítását a 227. §-ra hivatkozva, határozottan tagadom. Ezen § szerint az elválasztott lelkész az elfogadott egyházban egy évig szolgálni levén köteles, egy évig még IV. osztályba sem választható, tehát kevesebb joggal bír, mint a jeles osztályzatú káplán, a ki mihelyt a lelkészképesítési vizsgát letette, másnap már fel van jogosítva arra, hogy IV. osztályú egyház meghívását elfogadja.

Különbön ilyen egymást paskoló §-ok a javaslat más részeiben is diszlenek, hihetőleg azért, hogy a felállítandó közigazgatási bíróság a §-ok tömkelegében, a felmerülendő esetek alkalmával könnyen ne igazodhassék el s legyen a fejét min törnie. Példának okáért, a 195. §. szerint, választásra jogosult az egyház minden nagykorú férfi tagja, az özvegy és férjetlen nők, kik az előző évről rendes egyházi tartozásaikat a *választást egy hónappal megelőzőleg lerótták*. Vizsgáljuk már most ezt a szakaszt a gyakorlati élet szempontjából. A lelkész meghal. E körülményt a presbitérium a 194. §. szerint azonnal jelenti. Az esperes pontos ember és sietve, legfőlebb egy hét leforgása alatt, tehát a temetés után harmad, negyed napra kimegy s elvégzi a 194. §-ban előírt teendőit, s azonnal helyettes is rendel. Az esperes teendőinek befejezése után az egyházba rendelt helyettes a 196. §. szerint összeállítja a választók névsorát. Miután a helyettes odaköltözése is időbe kerül, meg aztán egy vasárnap a hátrálékosok is felszólítandók a szöszékből a fizetésre: kell hozzá két hét. A felszólamlási határidő a 197. §. szerint 10 nap, főllebbezési határidő 3 nap, az esperes intézkedik 8 nap alatt, összesen 3 hét. A lelkész halálától tehát 6 hét telt el s még a választásról nincs intézkedés téve, mert az esperesnek a 197. §-ban előírt teendők bevégezése után a 199. §. szerint még 8 napig kell várnia, mivel ennyi idő alatt lehet bejelenteni, hogy az egyház a meghívás jogával óhajt élni. Ilyen kérelem nem adatván be: az esperes a pályázatra határidőt tűz és pedig — a 205 §. szerint a határidő 3—5 hétre lévén kitűzendő — a középső számot véve: 4 hétre. Ez az előbbi 8 nappal együtt ismét 5 hét. A beérkezett pályázatok a 206. §. szerint ismét egy hét alatt vizsgálatnak meg, s a legközelebbi vasárnap, tehát ismét egy hét múlva a 208. §. szerint a választhatók névsora közzé tétetik és erre ugyanazon §. sze-

rint a választás 3 hétre kitűzetik. Az állomás megüresedésétől tehát 16 hét = 4 hónap, a névsornak az esperes által lett végleges jóváhagyásától pedig 10 hét = 2½ hónap telt el. Tegyük fel már most, hogy X. hátrálékos egyháztag, bízva a 195. §-ban, a mai napra, augusztus 16-ára kitűzött választást megelőzőleg egy hónappal, tehát július 15-én fizeti ki tartozását, egy és fél hónappal tehát később, mint a hogy az esperes a szavazók névsorát végleg megerősítette és hivatkozván a már annyiszor idézett §-ra: követeli, hogy ő szavazati jogától ne fosztassék meg. — Mi fog történni most már? Kétlem, hogy akadna olyan bíróság, a mely az esperes által, a törvény rendelkezése szerint végleg elintézt szavazó lajstromot újra bírálata alá venné s hanyag polgártársunkat jogaiba visszahelyezné; de hát X. polgártársunk is írott törvényre hivatkozik, midőn követeli, hogy ő, ki a törvény betűjének elegett tett, ne fosztassék meg az őt megillető jogtól.

Egyébiránt a fennebbi számítás nemcsak a felhozott példa kedvéért eszközöltem, hanem ki akartam ezzel mutatni azt is, hogy az esperes legnagyobb igyekezete mellett sem lehet egy megüresedett állomást pályázat esetén 4 hónappal kevesebb idő alatt betölteni. Mint minden választásnál, úgy a lelkészválasztásnál is a kedélyek fel vannak izgatva. Vajon célirányos-e ezen izgatott állapotot 4—5 hónapon át fentartani? s nem volt-e célirányosabb a fennálló törvény, mely szerint a választásnak 2, legfőlebb 3 hó alatt multhatatlan meg kellett történnie?

Annak bebizonyítására, hogy a javaslat a röp-munka jellegét viseli magán s annak §-ai nincsenek egymással kellőleg kombinálva, még egy példát kell felhoznom. A fentebbiekben láttuk, hogy egy lelkészválasztás a legnagyobb igyekezet mellett sem vihető keresztül 4 hónappal kevesebb idő alatt, egy kis késedelmezés mellett 5—6 hónapig elhúzódhatik; pár hó arra is kell, míg a választást az egyházmegyei közgyűlés megerősíti, szóval 6—8 hónappal korábban az állomás el nem foglalható, addig a hivatal helyettesével töltetik be, a ki a 236. §. szerint a jövedelem felével, harmad vagy negyed részével jutalmaztatik. Ha az állomás halál által üresedett meg: a dolog rendben van, a megmaradt jövedelmet kapja az özvegy, vagy az egyházmegyei, egyházkerületi, esetleg az egyetemes gyámintézet; de ha a lelkészválasztás más egyházba vagy más állomásra költözés által történik: akkor a 238. §. szerint, „valamint özvegy-árvai kegyévről nem lehet szó, úgy az egyházmegyei, kerületi, vagy egyetemes gyámintézet sem részesülhet az időközi jövedelemből.” Kérdés, hogy a fennebbi 6—8 hónapi jövedelemnek a helyettesítési díjon felül maradó része kit illet? Hihetőleg res nullius lesz.

Megfoghatatlan előttem, hogy a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatban egyetlen intézkedés sincs a választás tisztaságát annyira veszélyeztető s a fennálló törvény uralma alatt erősen lábrakapott *korteskedés* meggátlására, s hogy a törvényben foglalt ide vonatkozó intézkedések mért hagyattak ki a javaslatból: arról még csak az indokolásban sincs szó. Valószínűleg azt hiszik a javaslat készítői, hogy a *meghívás és pályázat összekeverésében* olyan talizmánt találtak fel, mely képes lesz az embereket megváltoztatni s a korteskedést, a választások ezen rákfenéjét kiirtani. Pedig nagyon csalódnak. Korteskedés volt és lesz bármilyen rendszert állítunk is fel s azt a törvény szigorával kell, mint a mérges sebet kiégetni. Nemcsak hogy fentartandó tehát az erről intézkedő törvény, hanem még szigorúbbá teendő.

Hálátlanság volna végül meg nem emlékezni a törvényjavaslat nagy halottjáról, az istenben boldogult *jelölő-bizottságról*, melyet az indokolás olyan szépen búcsúztat el. Azt hiszem, az 1881. évi zsinatnak ezt a szörnyeszülöttjét kevés ember siratja meg. Nyugodjék békével! Kövessék sirjába rövid időn ifjabb testvérei: a pályázat és osztályozás is!

(Folyt. köv.)

Debreceni Bertalan.

A papi külesin.

A ki az emberi cselekmények mivoltában a bensőt, a lényegyet keresi, s arra fekteti a becsérték meghatározásánál a főszűrt: az a különleges külsőségeknek, chablonszerű formaságoknak nem lehet sem barátja, sem elfogult pártolója!

Mind a mellett, miután az élet és annak tapasztalatai arról győznek meg bennünket, hogy az emberi nemes szívérzelmek, lelki magasztos gondolatok akkor és azáltal érvényesülnek földi lényünkre nézve, ha érzékeink alá eső, megfigyelhető külalakot, úgyszólván testet öltenek magokra: egész valószínűséggel feltehetjük azokról is, a kik különben a lényegnek hódolnak, miszerint a benső, a lényeg azáltal nyeri meg teljes tetszésöket s nyújt számukra valódi lelki élvezetet, ha a külső, melyben kinyomatot, életet nyer, a szép iránti egyéni érzéküknek s fogékonyságuknak is megfelel!... Igen! mert az ember nem tagadhatja meg önmagát; reá nézve, az ő légkörében a külső a bensőnek, az alak a lényegnek kiegészítője!...

És már ez az emberrel mintegy vele született ösztönszerű érzék, a lelkészi hivatal munkakörében támasztott követelésekkel szemben sem tanúsít engedékenységet, sőt még tán szigorúbb, mint bárhol másutt!...

Ismeri és átérzi az emberi természet ezen az egyháztársadalmi élet mélyére ható követelményének jelentőségét a mi egyházi fenhatóságunk is. Épen azért arra is kiterjeszti intézkedő figyelmét, hogy a lelkészek külmegjelenése olyan legyen, hogy az a hivatás szellemével összhangban álljon, s úgy a hivatal, mint az egyén számára tiszteletet biztosítson!...

És ez nem lehet más; ezt nem is adhatja más, mint:

A papi külesin!

Ezen fontos mozzanatra való tekintettel merült fel mult zsinatunk alkalmával a hivatalos papi öltöny kérdése, s hozatott törvénybe az attila, mint papi egyenruha viselése!!

Egyházi fenhatóságunknak ez irányban tett intézkedése tehát elvi tekintetben elismerésre méltó. Mert a vallásos kegyelet és egyházas érzék csakugyan óhajta igényli, hogy a lelkészi kar már öltönyére nézve is kiváljék az általános többség közül és hivatalos megjelenése első tekintetre felismerhetővé tegye lelkészi állását!

De tekintve hazai és egyetemes egyháztársadalmi viszonyainkat: a formaruha meghatározásánál a legnemesebb szándék mellett is tévedésbe jutott egyházi többségünk, amennyiben az attila papi öltönynek nem vált be! Egy-egy ünnepélyes összejövetel, legközelebb a Károlyi-ünnepély is arról tett bizonyosságot, hogy egy évtized óta sem juthatott fel a papi egyenruha fogására, és pedig nem a törvény iránti közöny, annyival inkább tiszteletlenségből kifolyólag, hanem azért, mert papi öltönynek célszerűtlen és az egyházas közérzületnek sem felel meg!

Célszerűtlen; nemcsak azért, mert előállítására a mi szigorú anyagi körülményeink közt költségesnek, s

helyzetünkkel ki nem egyeztethetőnek bizonyul be; de mert kényelmetlen és célszerűtlen is. Nyárban fészélyez a papi teendőknél, télen pedig nem véd meg kellőleg a hideg ellen, s ha kizárólag templomi használatra készült: a köznapi ruhaszükséglet mellett, még egy társadalmi öltönykészletet feltételez, télen pedig meleg felöltőt is igényel! Már pedig ennyi öltönykészlet beszerzése a mi erszényünket nagy mértékben túlhaladja! . . .

De az egyházi közérzület igényeinek sem felel meg. Mint feszes, testhez álló ruha, inkább deli leventéket, sarkantyús vitézeket, mint szerény lelkészeket illet meg. Ifjú egyéneknek a papi külszínezetet elvilágiasítja; a hanyatló korúaknál pedig, úgy a testi túltengés, mint a fogyatékoság körvonalaival éles feltűntetésével a templomi hangulat csökkentésére van befolyással. Szóval fentieket röviden foglalva egybe: költséges, világias és köznapias s éppen ezért papi öltönynek nem válhat be!

Nagyon kívánatos lenne tehát, ha a közelgő zsinat fentiekre való tekintettel, valamely más formájú papi egyenruha behozataláról gondoskodnék!

A heregi egyházmegyében — mint olvassuk — felsőbb intézkedést sem várva — a reverendát öltötték fel.

E mellett emel szót a „Dunántúli Prot. Lap“ folyó évi 18. s a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ 23. száma stb.

Igaz ugyan, hogy törvényeink, akkor, a midőn az attilát papi egyenruhává avatták, nem tiltakoztak a reverenda használása ellen; s az is igaz, hogy a reverenda nagyon illemes és különleges papi öltöny, mind a mellett, szerintem, ez sem nekünk való, és pedig leginkább azért, mert a „Dunántúli Prot. Lap“ 18. számában, a papi egyenruha előállítására vonatkozó követelmények 6-ik pontjának nem felel meg, sőt azzal határozottan ellentétben van, amennyiben kiállítása még költségesebb, mint az attiláé, e mellett téli időben ehhez is meleg és ünnepies felöltőre van szükség, de meg az ultramontanizmusra is nagyon emlékeztet!

Milyen lehetne hát az a papi öltöny, mely a mi anyagi viszonyainkhoz mérten, mint egyenruha a papi külső fogalmában befoglalt kívánalmaknak leginkább megfelelne?!

Szerény nézetem szerint, ilyen a mai korban szokásos papi öltönyök között csupán csak egy van: ez az ágostai testvérek által viselt *Luther-köpeny*!

Csak legyünk e téren szabadok és függetlenek a gondolkozásban, s azonnal meggyőződünk afelől, hogy ezen öltöny, a midőn az aesthetika követelményeinek mindenben megfelel: célszerűség és gazdaság tekintetében a reverendának felette áll! Mert miután oly bő szabású, hogy ruha felett is használható: télen viseltes téli öltönyünket nem vagyunk kénytelenek mellőzni, nyárban pedig a legnagyobb commoditással használható magában is.

Gazdaság tekintetében pedig azért előnyösebb a reverendánál, mert oly könnyed s olcsó szövetből készül, minőből a reverenda nem készíthető, s e mellett szabászat tekintetében oly egyszerű, hogy csekély munkával házilag is előállítható!

De ezen, talán némelyek szerint kicsinyes indokok mellett hatalmas támasza igénytelen nézetemnek: a történelem és a művészet is.

Hogy hitelődeink a reformatio korában nem idegenkedtek a Luther-köpenytől, sőt előszeretettel viselték ezt, a gönci emlékkönyv is igazolja. A művészet pedig a Károlyi szobornak papi ékességül, a legilletékesebb kezekkel s műizléssel a Luther-köpenyt kölcsönzé!

S ha még ezek mellett figyelembe vesszük az elvi tekinteteket, melyek minden felekezeti aspiratiók dacára,

az ágostaiakkal való testvériesülés minél közvetlenebb megközelítésére komolyan utalnak: lehetetlen be nem látnunk, hogy ama fontos tárgy, mely napjainkban a papi egyenruha kérdésénél merül fel, a Luther-köpeny behozatala által lenne legkorszerűbben méltányolva.

Böszörményi Károly.

ISKOLAI ÜGY.

A ref. tanítók országos gyűlésének emlékirata az 1891. évi zsinathoz.

Az az ismeretes veres fonal, mely tudvalevőleg sok mindenben keresztülhúzódik, a szóban forgó emlékiraton is átvonul. És pedig itt — fájdalom — a *lelkészek iránt való teljes bizalmatlanság nyomait jelöli*, a mire hogy a *jóravalóbb és az iskolát komolyan vevő* lelkészek, a *jóravalóbb és az iskolát szintén komolyan vevő* tanítóknak mivel adtak okot, részemről még csak el sem tudom képzelni. De azért ez a legkevésbé sem akadályoz engem abban, hogy észrevételeimet kellő tárgyilagossággal és ott, a hol az emlékirat kívánalmi jogosak, annak nyílt és őszinte beismerésével tegyem meg az érdekes munkálat egyes pontjaira.

Négy fejezetre oszlik, a mellékleteivel együtt 68 nyomtatott oldalra terjedő emlékirat.

Az I. fejezet „a tanügyet illetőleg“ a „ref. szellemű népoktatás egységes fejlesztése“ céljából elfogadásra ajánlja a következő határozatokat:

1. A konvent közreműködésével *egységes* tanterv készíttessék a magyarországi összes ref. népiskolák számára és pedig külön-külön az 1, 2, 3, 4, 5 és 6 tanítóval bíró iskoláknak.

2. A tananyag és a tantárgyak beosztásában szigorúan a miniszteri tantervhez kell ragaszkodni.

3. A vallástanításnál a lélekölő magoltatás mellőztessék. (Hiszen ez tisztán a tanítótól függ most is.) Iskolai használatra bibliai szemelvények, gyermekbibliák adassanak ki. A hol legalább három tanító működik, ezekből egy kizárólag a vallástanítással foglalkozzék. A gyermekek megkonfirmáltatásuk után is pontosan járjanak iskolába a tanév végéig.

4. A magyar nyelv tanításánál a nyelv tudományos tárgyalatása ki legyen zárva s a fogalmazás-tanítás s az élet gyakorlati követelményei legyenek az irányadók. A számolástanból a tizedes törtek a közönségesek előtt tanítandók. A földrajz és természettudományoknál a kézikönyv mellőztessék. A történelem csak életrajzi és korrajzi képekben taníttassék.

5. A lényegtelenebb pontokat mellőzve, megemlítem még azt az óhajtatást, hogy a kézi- és vezérkönyvek a konvent által engedélyeztessenek s kiadással egyházi hatóságok ne foglalkozzanak, hanem csak magános egyének. Miért? Ez a két kívánság egymással ellenkezésben áll, mert ha egyszer csak a konvent által engedélyezett könyveket lehet kiadni s nyomtatni, minek engednék át az a nélkül is elég szegény egyházi hatóságok, a tagadhatatlanul szép hasznát magán vállalkozónak, mikor így már nem érheti őket az a vád, hogy az iskolai könyvekkel üzérkednek s anyagi érdekből rossz könyveket erőszakolnak a hatóságok alatt álló iskolákra?

A többi pontokat azonban, a második kivételével, nemcsak szívesen aláírhatja bárki is, hanem azonkívül tekintetbevé az, hogy itt ref. jellegű iskolákról van szó, nem lehet eléggé megdicsérni az országos tanítói gyűlést azokért az okos, alapos és őszinte érdeklődésről

tanúskodó megjegyzésekért, melyeket a vallástanítás sikeresebbé tételét célzó óhajtsásképen írásba foglaltatott. A vallástanítás reformálásának, a lélekölő magoltatás kiközösítésének, legalább ezen az egy téren, bizony nagyon elérkezett már az ideje. Valamint egy jobb meggyőződés s elég korai megtérés kedvező jelének kell tekintenünk azt is, hogy a vallástannak kizárólag a lelkészek által való taníttatása nem nyert kifejezést az emlékiratban.

Hát a magyar nyelv? Valóban ennek eddigi tanításáról lehetetlen szatírárt nem írni, mert mindenre volt inkább tekintettel, mint az élet gyakorlati követelményeire. Kitérő népiskolai tanulók bámulatos jártassággal tudják a sovány nyelvtani szabályokat elrecitálni s az olvasókönyvet egyes darabjait el-elemezni, de egy háromsoros levelet a világ minden kincseért meg nem tudnának fogalmazni s még kevésbbé tudnák azt hibátlan ortográfiával papirosra tenni. Igazán méltó volna törvényt hozni reá, hogy a *nyelvtan* tanítása a mi népiskoláinkban *betiltassék* s a „nyelv tudományos tárgyalásának“ a zsenge paraszt gyermekek öldöklésének valahára vége vetessék.

A II. fejezet címe: „népiskoláink administratiója.“ Jelszava: „több szabadságot és befolyást a tanítónak.“ A veres fonál vonulása itt már megkezdődik és pedig a vastagabb végével, a midőn őszintén ki van mondva, hogy az iskolaszékek *csak testületileg* gyakorolhassák az ellenőrzést, (azaz a lelkész, mint lelkész, mint a gyülekezet első hivatalnoka, az anyagiak és szellemiek legfőbb ellenőre és kormányzója, az iskolai ügyekbe bele ne szólhasson); *a lelkész és a tanító közötti viszony* pedig rendeztessék. Miképen? Én úgy tudom, hogy az nagy idő óta rendezve van már s legközelebb a debreceni zsinat törvény által is szentesítette a rég fenálló viszonyt olyan méltányosan, olyan igazságosan, hogy a ki még azzal sincsen megelégedve, az azt vagy nem olvasta, vagy nem a saját tapasztalásai és jobb meggyőződése után indul, hanem a Rill-féle „Paedagogiai Szemlék“ s más ilyen óriások meggondolatlan handa-bandája és rágalmi után, a mitől magok a tanítóság jobbjai is restelkedéssel fordulnak el.

„A lelkipásztorok a tanítókat, mint a *népnevelés terén munkatársaik* tekintvén, irányukban *szeretettel* járnak el; őket jóakarattal tanácsolják és vezéreljék, hivatalos eljárásukat éber figyelemmel kísérik.“ (123. §.)

Ezt mondja a törvény, én pedig állítom, hogy a tanító eddig is korlátlan úr volt a maga iskolájában s a lelkész az ő hivatalos eljárásába, fegyelmezésébe csak olyankor avatkozott be közvetlenül, ha történetesen valamelyik tanító mindenütt volt inkább található, mint az iskolában; vagy ha fegyelmezési jogaival visszaélt s a növendéken súlyos testi sértést követve el, ezért a szülék az illető lelkipásztorhoz panasza menének.

Az a visszavonás, mely az emlékirat beismerése szerint, pap és tanító között igen sok egyházban fenáll, s mely „az egyházas és hivatali tekintély rovására is veszélyezteti az egyházközség belbékéjét,“ — ismerjük be — nem a pap és a tanító közötti viszony rendezetlenségéből származik. Annak egyedüli és nyilvánvaló oka a *tanítók szegénysége* s a mi azzal együtt szokott járni, a *szegény ember érzékenysége*. Mert akárhogy csűrjük-csavarjuk a dolgot, mégis csak felebbvalója a lelkész a tanítónak, ha munkatársak is, (így követeli ezt épen a köztük levő viszony rendje), s míg pl. a *jóldíjazott* törvényszéki bírónak nem derogál, hogy vele az *egyenlő képzettségű*, egyenlő számú osztályokat végzett elnök *rendelkezik*; s míg a gimnáziumi és a főiskolai tanárok az összes egyházkerületekben természetesnek találják, hogy őket a világiakkal együtt, a papok igazgatják és

ellenőrzik, addig a nyomorúságosan fizetett tanítók sokszor lealázónak érzik a legindokoltabb megjegyzést is a lelkész részéről, mert azt — mint jobb sorsban levő hivatalnokot önkénytelen ellenszenvvel, természetes ellenséggül tekintik.

Pedig mint az emlékiratnak szent meggyőződése, hogy e viszony javulása, csak az általa javasolt határozatok elfogadása esetén várható, úgy nekem is szent meggyőződése, hogy még ha összes iskoláink községekké vagy államiakká lesznek is, a lelkészeket akkor is fel fogják használni az iskolák közvetlen felügyeletére abból az egyszerű okból, mivel falu helyen, sőt a kisebb városokon is a pap az egyetlen ember, a ki az iskolá, hoz a tanítón kívül *legtöbbet ért*, arra legjobban *rá ér* s hivatásánál és munkakörénél fogva ilyen tisztességre leginkább is *kötelezve* van.

De ki gyakorolja hát a felügyeleti és intézkedési jogot az egyes egyházközségekben, ha nem a lelkipásztor? Felelet: az igazgató-tanító és az iskolaszék. De hát a hol nincs igazgató-tanító? Az emlékirat szerint olyan mindenütt van, mert a hol csak egy tanító működik is, annak „viszonya az iskolaszékhez és iskolai hatóságokhoz ugyanaz, mint az igazgatóé.“ De kérdem, micsoda felügyelet és ellenőrzés lesz az, melyet ez az egy tanító maga felett gyakorol? Bár volna felettünk, papok felett is, egy közvetlen helyi felügyelő és ellenőr, lehet, hogy nekünk sem volna az felettébb kedves személy, de hivatali buzgólkodásunk aligha kárát vallaná. A hol azonban több tanító van, néhol 20—40 is, mint az alföldi népes gyülekezetekben, ott egészen természetes az a követelés, hogy igazgató-tanítók legyenek s a tanító testület bizonyos mértékű önkormányzati hatáskörrel ruháztassék fel.

Hanem azt szeretném tudni, hogy mi az az iskolaszék? Az emlékirat szerint is valami olyasféle testület, mely avatatlanságával „a tanító tervszerű, rendes mőködését akarva, vagy akaratlanul is gátolja vagy korlátozza.“ És mégis most minden kormányzási és felügyeleti jogot erre az avatatlan testületre kívánnak ruháztatni, feledve, hogy nekünk prezbiteri egyházszervezetünk van, melyben az iskolaszékek intézménye csak jövevény, amolyan tót erkölcsökkel, a kit barátságos módon házunkba fogadván, most már minket akar kiszorítani belőle. Vagy városon megjárja, falun azonban egészben hasznavehetetlen testület. Azért magának a tanítóságnak nyugalma, reputációja és erkölcsi önérzete érdekében kívánatos az, hogy a lelkészt az iskolával szemben idáig terhelte (nem jogok, de) kötelességek ne hárittassanak át teljesen az iskolaszékre, mint testületre. Eddig a mi fogatkozás tapasztaltatott, azért „meghábeálta“ a pap a tanítót négy szem között, semmi tekintély csorbulás nem következett a nép előtt belőle. Most maguk így követelik, hogy minden figyelmeztetést érdemlő botlások vagy hanyagságok a pusztán csak „írni és olvasni tudó“ iskolaszéki tagok által tárgyalassék s a lelkész csak mint iskolaszéki elnök — „ülési határozat alapján“ — gyakorolhassa a figyelmeztetés vagy megintés jogát. Hát én nem bánom, csak a tanító urak meg ne bánják. Azt azonban nem hallgathatom el, hogy ez az egész óvatosság a törvény 256-ik §-ának félreértéséből származik, a melyet úgy értelmeznek, hogy csekélyebb kötelesség széges esetében nem a lelkésznek, csak az esperesnek és püspöknek van joga a tanítót fegyelmi eljárás nélkül is rendreutasítani s kívánják, hogy ez jövőre is így legyen. Pedig ez nem áll, mert rendreutasítani egyházi tisztviselőt fegyelmi eljárás nélkül a püspöknek és esperesnek sincs joga. *Csupán meginteni*. Rendre pedig csak a hivatalnokokat és szolgákat utasíthatják. Az országos

tanító gyűlés tehát midőn egy képzelt méltatlanság ellenében orvoslást keres, maga húz magára egy olyan méltatlan paragrafust, a mely ellen én, ha tanító volnék, nem győznék eléggé tiltakozni.

Egyházmegyékben, egyházkerületekben és a konventen kívánják, hogy a tanítók arányosan, lehetőleg a tanügyi bizottságokat alkotó tagok egyharmadrészevel legyenek képviselve, sőt egyházmegyei tanító-testületek szerveztessenek hivatalos hatáskörrel, tanügyi dolgokban véleményezési és *határozási* joggal, hogy így a tanítói kar „az iskolai ügyek elintézésében szakismereteinek megfelelő befolyást” nyerhessen. Hogy azt nyerjen, magam is kívánom s azt hiszem, hogy mind a tanítói kar fokozottabb törekvéseinek, mind magának az oktatásügynek csak javára válnék a tanítói karnak az iskolai ügyek intézésébe való szélesebb körű bevonása. Azt azonban — mint ismét egyházi szervezetünk alapelvébe ütköző kívánságot — hogy a tanító-testületek az iskolai belső adminisztrációt illető ügyekre nézve, határozati joggal ruháztassanak fel, nem tartom megvalósíthatónak.

A mi ezeken kívül a második fejezetben még kívántatik, az részint úgy, a mint az emlékiratban körül van írva, részint ennél célszerűbb intézkedés alakjában már a legtöbb egyházkerület „iskolai szabályrendeleteiben” fogantatosítva van. A kegyes óhajtások közé csak az tartozván, hogy *egy* tanító 80 növendéknél többet semmi szín alatt ne taníthasson, s hogy a heti tanítási órák száma, minden tanítóra nézve, legfőleg 26 óra legyen. Szerintem ez teljesen elég is, de más nehézsége nagyon a dolognak. (Vége köv.).

Ozínke István.

TÁRCZA.

A korlátlan szabad lelkészválasztásról.

— A «Tiszaháti kör» gyűlésén július 27-én tartott felolvasás. —

Tisztelt értekezlet!

Midőn igénytelen személyem ezelőtt egy évvel azon sokak előtt merésznek tetsző vállalatra szánta fejét, hogy a tiszaháti lelkész kör egyik gyűlésén a korlátlan szabadválasztásról s annak előnyeiről fog értekezni: azon időben már országszerte hangzott a „delendam esse censeo”-féle kiáltás az 1881. évi debreceni zsinat szerencsétlen alkotása, a kijelölés útján történő lelkészválasztási törvény fölött; sőt a Szász Károly-Szilády Áron-féle új javaslatból oly kedvező szél fújdogált felénk is, hogy az édes mámorban kezdte elringatni a jobb után epedő lelkészárság, sőt gyülekezeti tagok lelkét is; szóval nagy volt az öröm bérce és sikon egyaránt, egyfelől azon, hogy a már majdnem 10 éves gyermek mindenféle nyavalyáktól elgyengítve, pihenni sirba tér; másrésről, hogy helyét kimúlása órájában egy sokkal erősebb és szebb örökös foglalja el. És az öröm nem is volt egészen indokolatlan, mert a most, már zsinati előmunkálatainkban testet nyert javaslat, csakugyan nem remélt haladást mutat, a 81-iki, még ma is fennálló lelkészválasztási törvénnyel szemben. Természetesen fenmarad még mindig az a kérdés: oly absolut becsű-e az új javaslat, hogy annak jövő zsinatunkon törvényre emelkedését lelki megnyugvással mindnyájan szívből óhajtanók?

Szerény egyéni nézetem e kérdéssel szemben az, hogy a javaslat sem azokat nem elégíti ki, kik a „Köz-papok Lapja”-val tartva, meg akarják a gyülekezeteket választási joguktól fosztani, tehát a kinevezési rendszer mellett szállanak síkra; sem azokat, kik, mint én is, a gyülekezetek szabad választási jogának vagyunk minden

érdek nélküli szerény harcosai. Ezek szerint — bár mint újlag ismétlem haladást jelez a javaslat szemben a mostani törvénnyel — mégsem indokolatlan az én vállalkozásom: értekezni a t. lelkészárság előtt tárgyamról, *a korlátlan szabad lelkészválasztásról*. Vajha igénytelen szavaim oly varázserővel bírnának, hogy körünk minden tagját meg tudnák nyerni a szent ügynek, s lennénk mindnyájan egyházmegyei gyűlésünkön a korlátlan szabad választásnak hű apostolai!

Megvallom t. lelkészársaim előtt, hogy mikor tárgyamnak megírásához kezdtem, némi aggodás fogott el; tudván azon mindenesetre fontos körülményt, hogy újabb időben alig-alig olvashattunk egyházi lapjaink hasábjain oly cikkeket, melyek a korlátlan szabad választás mellett törtek volna lándzsát; ki-kivillant ugyan egyik-másikból a vágy annak elérhetése után, de nyomban ott volt mellette a csüggedés, a lehangoltság is, mely búsan mondott le a reményről is, hogy az eszme, az íge mai viszonyaink között testet ölthessen. Kezdtém tanulmányozni az ide vágó dolgozatokat, hogy azokból derekamat a bátorság övével megerősítem; s bizony mondom: ha magamban nincs bátorság síkra szállani, azon esetben mai értekezésem elmarad.

Mint tárgyammat magyarázó, felvilágosító rokoneszméket, elveket, szükségesnek, célszerűnek látom az általam ösmert véleményekből néhányat, a szerintem fontosabbakat ösmertetni; tekintet nélkül arra: kedveznek-e, avagy nem az én tárgyamnak? erősítik, avagy gyöngítik-e az én elfoglalt álláspontomat?

Az első ily irányú cikk a „Sárospataki Lapok” 1887. évi folyamában a 22-ik számban olvasható, írója: Szentkúti Károly.

A cikknek már kezdete ellentétben van az én álláspontommal, amennyiben a most fennálló lelkészválasztási törvényt a közalap után legjelentékenyebb alkotásnak mondja; holott én — bár a létező törvényeknek mindenkor tisztelője voltam — már előre szerencsétlennek jeleztem. Tíz év keserű tapasztalata meggyőzhetett mindnyájunkat arról, hogy a Sz. úr által üdvösnek tartott balzsam kevés fájó sebre nyújtott gyógyulást, de adott annál több csalódást. Sz. ösmertetvén röviden a régi papmarasztás, majd az u. n. gradualis promotio — sorszerinti előléptetés — rendszereit, így szól: „Politikai életünk pezsdültével az egyházi is mind nagyobb szabadságot követelt, s így jött létre a harmadik rendszer: a korlátlan szabad választás a 60-as években, Dunántúl 1871-ben.” Majd így folytatja: „Szerencsére mi csak egy évtizedig éreztük e rendszer hátrányait. Szép az a prot. szabadság s méltányos is, hogy a gyülekezet, mely közvetlenül fizeti papját, szabadon választhassa, a kiben bízalma összpontosul. De tudjuk, mennyire visszaéltek gyülekezeteink e szabadsággal.” És így tovább, igyekszik feketévé tenni Sz. úr az elébb általa is szépnek, jogosnak tartott szabad választás elvét, csak azért, mert egyes gyülekezetek (lehetetlen, hogy e kifejezéssel: gyülekezeteink, az összes magyar ref. egyházat értette volna) a választási szabadsággal visszaéltek. Kimutatni igyekszik végül, hogy a kijelölés meghagyja bizonyos fokig a gyülekezetek szabad választását, mert hisz 3—5 jelölt közül választhatnak; az érdem méltánylása pedig épen a kijelölés által lehet biztosítva. Terjeszsen elő — így kiált föl ezek után — valaki, ha tud, ennél jobbat! Minden más módozat — úgymond — a szélsőségekbe, vagy a korlátlan szabad választásba, vagy a consistorialis rendszerbe menend át. Mindenik megégette már a szánkat, maradjunk azért csak ennél!” Végül a törvénynek helytelen alkalmazásában keresi annak forrását, hogy oly sok panasz hangzik mindenfelől a lelkészválasztási törvény ellen.

Ugy vélem, igen tisztelt értekezlet, túlhaladott álláspont ez ma már, s hiszem, 1887 óta maga Sz. úr is a közvéleménynyel tart, mely alig várja e törvénynek kimúlását, s ő is könyek nélkül mondja el fölötte a „requisecat in pace-t.“ Nem időzve azért hosszasan cikkének azon részénél, mely a mai törvény gyarlóságait a törvény rosszszól alkalmazásával kívánja mentesíteni, oda térek vissza, a hol a gyülekezet szabad választási jogát épen azon az alapon, mely nekem is tételelem vitatásánál legerősebb kőváram, t. i. a ki a terheket viseli, az jogosult is a maga sáfárainak — még ha azok lelki sáfárok is — megválasztására, menten minden külső beavatkozástól; mondom, ezen az alapon ő is szépnek és méltányosnak tartja a gyülekezetek szabad választási jogát, s még is elejti azt, csupán azért, mert e szabadsággal sokan, sokszor visszaéltek.

Bármennyire tiszteletben tartom is mások véleményét s így a Szentkúti úrét is, még sem tudom ez alkalommal következetesnek mondani állításának utolsó részét az előzővel; mert abból, hogy némelyek nem helyesen alkalmazzák a különben jó törvényt, nem az következik, hogy azt töröljük el, hanem igyekezzünk odahatni minden lehető eszközzel, melyszerint a törvények a kivitelnél mindenki által tiszteletben tartassanak, s úgy alkalmazzassanak, a mint a törvény szelleme parancsolja. Hogy ezen alkalmazást mimódon óhajtanám én az életben a kivitelnél érvényesíteni — t. i. a korteskedés végleges megszüntetése által — értekezésem záradékában röviden jelezni fogom.

* * *

Most áttérek Új István tisztelt barátom véleményére, ki ugyanazon lap 1890. évi folyamának 12-ik számában „Vessünk számot bajainkkal“ cím alatt — értekezésébe beontve lelkének igaz meggyőződését — ajánlja a hollandi rendszert.

Ő már a mai törvényre nemcsak a szerencsétlen jelzöt alkalmazza, de „átkosnak is mondja azt, akár a választók szabadságának, akár a választásra jogosítottak jogigényeinek korlátozását tekintsük,“ s a halálos, valóban megérdemelt ítéletet eme szavaiban mondja ki felette: „igazán nem mutathat fel prot. egyházi életünk negyedfél százados multjában oly intézményt, mely oly hamar, oly végzetesen lejárt volna magát, mint ez, mely, ha tovább is fentartatik, lejárja legjelesebbjeinket is.“ Rajzolva ezután e törvény folytán lábra kapott undok cortésiát, melegen ajánlja a hollandi rendszert a következő sorokban: „Az egyházak kerületenként, lelkészi állomásaink egyöntetűleg fölbecsülendő értéke és mérete szerint osztályoztatván, 4 egyenlő számú osztályba sorozandók, s minden egyes egyház a saját osztálya és az utánnaváló osztályban szolgáló lelkészek közül szabadon választ lelkészt.“ Elfogadásra ajánlja javaslatát következő érveivel: e rendszer érdeme, hogy az oly egyszerű, a mi egyszerűséget kedvelő viszonyainkhoz oly hozzáillő, hogy *első tekintetre is ajánlani látszik magát.*“ Továbbá, lerontja az egyházmegyék közt meredező válaszfalakat, s ennek erősítésére például felhossa, hogy „megtörténhetnék, melyszerint az áldott Alsó-Borsodból alig kerülne bele a 4-ik osztályba — ha ma is csak 10 van — több, mint 4—5. Mit fogna akkor tehetni egy megüresült 3-ad osztályú egyház Borsodban, ha esetleg abból a 4—5 lelkészből nem lenne kedve egyet megválasztani? áttekintene más szomszéd egyházmegyébe, s ott keresne magának papot.

Végso érvnek tartja fel azon előnyt, mely erkölcsileg háramlanék reánk, lelkészekre azáltal, hogy e rendszer mellett az egyházak keresvén a papot, s nem a papok az eklézsiát, a lelkészi tekintély növekednék, s ez ily corruptált világban szintén számbavehető előny.

Tizenhat hónapja, igen tisztelt értekezlet, hogy U. I. barátom meleg hangon írott cikkét először olvastam, s azóta nem egyszer ismételtelen s figyelemmel tanulmányoztam, s az eredmény, mely szilárd meggyőződésként bennem megfogamzott, az, hogy a mily igazat adok neki mostani lelkészválasztási törvényünk elítélésénél; épen oly kevésse adhatok neki igazat a második részénél, t. i. a hollandi rendszer alkalmazásánál. Idegen földből hozzánk átültetett virág lenne ez, mely ha Hollandiában szépen díszlik is, kétes: nem hervadna-e el hazai prot. éghajlatunk alatt, s megérdemelné-e, hogy az átültetéssel, a kísérletezéssel újabb 10 esztendő t vesztessünk el, s 10 év csalódása után keressük ismét a valódi orvosságot, mely 10 év alatt már is elbetegesedett, s azután még jobban elgyengülő életfánkat meggyógyítsa.

(Folyt. köv.)

Simon Andor,
tarpai lelkész.

KÖZÉLETÜNK.

A „tóháti lelkészi kör“ közgyűlése.

A tóháti lelkészi kör július 28-án tartotta folyó évi második közgyűlését T. Kerecsenyben. Az értekezleti gyűlés lefolyása a következő:

Sütő Kálmán, értekezleti elnök meleg szavakban üdvözlőlvén a szép számmal egybegyűlt tagtársakat, jelzi, hogy az értekezlet legfontosabb tárgya véleménynyilvánítani a zsinati törvényjavaslat felett, a mely — megjelenése után — egy négytagú bizottságnak véleményezés végett kiadatott. E bizottság által beterjesztett „Vélemény“ kiterjed az említett javaslat 183. 334. §-aira, a melyek a *lelkészválasztási törvényekről, az egyházi adózásról, a közalapról és az egyházi közigazgatási bíróságról* szólnak.

Beható tárgyalás után az utóbbit, t. i. az egyházi közigazgatási bíróságról szóló részt, azért, mert benne centralisatióra való törekvés látszik, mely az egyházi ügyek tárgyalását a szélesebb körültekintéssel bíró egyházmegye kezéből kiveszi: a közérdeklődést, egyházi életünknek e frissítő forrását elzárja; a lelkészi kar tagjai között az egyenlőséget akadályozza; az egyházmegyei közgyűlés hatáskörét minimumra redukálja stb.: értekezletünk egész terjedelmében *elvetendőnek*, s az egyházi közigazgatást az egyházmegyék és kerületek kezében meghagyandónak véleményezi.

A lelkészválasztási törvények tárgyalásánál a bizottsági vélemény a lehető egyszerűsítés szempontjából, megszüntetni kíván minden kalkulusbeli kvalifikációs különbséget, s mivel a bizonyítvány érdemjegye a sikeres lelképásztori működésnek kritériumaúl el nem fogadható, egyedül a szolgálati évek számát kívánja a minősítésnél zsinórmértékül venni. Ezért ajánlja, hogy a lelkészi bizonyítványok csak egyetlen, t. i. „*képesített*“ minősítvénynyel adassanak ki. A lelkészi kvalifikáció megállapításánál ez elvet az értekezlet is magáévá teszi s a szolgálati időre tekintettel négy osztályzatot állapítana meg, u. m.:

IV. oszt. egyházba jogosult minden rendes lelkész; a helyettes és segédlelkészek 2 évi szolgálat után;

III. oszt. egyházba jogosult: a rendes lelkész 2 évi, a helyettes és segédlelkész 4 évi szolgálat után;

II. oszt. egyházba jogosultak a rendes lelkészek 5 évi, a helyettes és segédlelkészek 7 évi szolgálat után;

I. oszt. egyházba jogosultak a rendes lelkészek 8 évi, a helyettes és segédlelkészek 10 évi szolgálat után.

A szolgálati idő mindig a második lelkészi vizsgálat letételétől számíttatik.

A püspöki titkárok előnye a minősítésnél elvetendő,

mivel azok helyzete már magában véve is elég előny, pályázó lelkésztársaik megrövidítése nélkül is.

Minden esetleges tévedés kikerülése végett ajánlatos volna a rendes és segédlelkészek szolgálati idejét évenként nyilvántartani.

A „lelkészválasztás alkalmá” c. 197. §-nál értekezletünk garanciát óhajt a választók névsorának pontos és kifogástalan megállapítására, mivel gyakran megtörtént, hogy a névsorba a választást megelőző napok és órákban is vétettek fel új szavazók. E garancia abban állana, hogy az egyházi tartozásait idején lerótt választók névsora, egy hónappal a választást megelőzőleg két példányban az esperesi hivatalhoz terjesztessék be, mely névsoron aztán semmi utólagos változtatást tenni nem szabad.

„A lelkészválasztás meghívás folytán” című részt értekezletünk, noha általános érvényben a papi tisztességhez legméltóbbnak tartaná, jelen hézagos alakjában és az előbbi törvény által létrehozott új viszonyok között, egészen elhagyandónak véli, annyival is inkább, mivel esetleges visszaéléseknek lehet kitéve, midőn p. o. szóba hoz valamely egyház hat, vagy több meghívni szándékol egyént s a javaslat csak hármat enged. De melyik legyen az a három? Talán a kiket a küldöttség alkalmasabbnak vél? De ha eddig megállana is, ama három jelölt közt ismét csak a szavazásnak kellene dönteni. Ha valamely egyház egyhangú meghívás által akar lelképásztort választani, a másik választási törvény kere-tén belől módjában van küldöttségileg felkérni az illetőt, hogy pályázatát adja be, a ki aztán a rendes eljárás útján, egyhangúlag megválasztható.

A „Pályázat” című V. fejezetnél értekezletünk véleménye az, hogy a pályázatok átvizsgálását egy az egyházmegye által választott bizottság végezze az esperes elnöke alatt. E bizottság 2 egyházi és 2 világi egyénből állana, s tagjai az egyházmegye kebeléből, nem szorítkozva csupán a tanácsbírói karra — 3 évre lennének választandók.

A 209. §-nál egyhangú megállapodásunk az, hogy a pályázó lelkész vagy segédlelkész *csak* szolgálati helyén hallgatható meg. Hogy mily visszaélések támadhatnak abból, ha ez elv nem fogadtatik el, azt szomorúan tapasztaltuk a közelmúltban egyházmegyénkben is. E pontot oly fontosnak tartja az értekező, hogy ha ellene vétség történik, a választást feltétlenül megsemmisíttetni kívánja.

A 212. §-nál költségkímélés szempontjából is, ele-gendőnek tartja az értekező, ha a küldöttség éppen csak a választás napján jelenik meg a választás helyén.

A 213. §-ba „egyházmegyei elnökségének” helyett „választást vezető küldöttségnek” teendő.

A 220. §-nál kitétetni kívánjuk, hogy a sorshúzás bizalmi férfiak hozzájárulása mellett történjék.

A 224. §-hoz hozzáadandónak véli az értekező, hogy ha a megválasztott lelkész a választást el nem fogadja, a választás költségeit megtéríteni tartozik.

A 229. §-nál kimondandónak tartjuk, hogy a választási költség a jelenleginél lehetőleg kevesebb legyen, de több esetre sem.

A mi a „szabály-ellenes választások” című fejezetet illeti, kimondja az értekező, hogy ennek elejtésével maradjanak meg a zsinati törvények idevágó 212—215. §-ai, azon pótlással, hogy a választás megsemmisítendő azon esetben is, ha a megválasztott érdekében bárki más használt is tilalmas eszközöket, vesztegetést, korteskedést, — és ez hitelesen beigazoltatott.

Szükségesnek tartja továbbá az értekező annak kimondását, hogy ha a választás az azt vezető küldöttségnek hibája vagy mulasztása miatt megsemmisíttetik meg,

ez esetben a vizsgálati költségeket és az új választás költségeit az első küldöttség tagjai kötelesek fedezni.

Szintén elvetendőnek tartja az értekező az özvegy és kegyeleti évre vonatkozó 230—239. §-okat, melyek helyett e pontot kívánná törvénybe iktatni. Az özvegy és kegyeleti évre vonatkozó intézkedések minden egyházmegyében belkörűleg tételnek meg a helyi statutu-mok szerint.

Nunc venio ad fortissimum — domesztika, melynél hosszú és élénk eszmecsere után az értekező a követ-kező elvi megállapodásokra jutott.

A 262. §-nál az évi bevétel megosztásánál nem 25%, hanem 40% fordítottassék az alaptőke gyarapítására; ezen többlet pedig a „missió” cím alatti összegből vonandó le, mert szép és magasztos dolog ugyan összeszedni a szétszórt csontokat, de legtöbb esetben csontok maradnak azok élet nélkül s kár miattok az élő testet megrövidíteni. Az egyházak összevonása, a kisebbek lelkési állomásainak megszüntetése napirenden van, de a missiói állomások! óh azok ápoltnak és tápláltnak az utolsó csepp vérig, az utolsó fillérig! s miért? azért, hogy a teherviselő egyházak békéjét nyugalma örökké zavarja ez a nép előtt oly ellenszenves adózás, mely az egyházi tisztviselőknek több kellemetlenséget szerez, mint az összes egyházi és iskolai adók beszedése együtt véve mind.

Legyen határa ennek. Az értekező e törvény-sza-kasz utolsó §-aúl a következő pontot ajánlja: „A köz-alapi kötelezett befizetések 10 év múlva megszűnnek; addig is az egyes egyházak összes járuléai az egyház rendes jövedelmeinek érintetlen hagyásával szakmány munka-vállalat vagy ehez hasonló bevételekből együtte-sen is fizethetők az egyes családfők külön megadóztatá-sának mellőzésével.”

A törvényjavaslat tárgyalását bevégezvén az érte-kező, a titkári számadást hallgatta meg, mely helyeslő tudomásul vétetett. Minthogy a számadás pénzügyi ered-ménye oly kedvező, hogy kiadásainkat a tényleges pénz-tári maradvány bőven fedezi, a jelen félévi tagsági díjak beszedése a titkár ajánlatára mellőztetni határoztatik.

Ezek után Szabó Pál kerecsenyi lelképásztort tartott tanulságos felolvasást e tárgy felett: „A lelképásztort te-endője egyházában” érdekesen és praktikusan fejteget-vén, miket kell és miket nem kell cselekednie a lelképász-tornak, ha hivatásának pontosan meg kíván felelni. A szívesen hallgatott felolvasás s néhány kisebb jelentőségű házi ügy elintézése után tisztelt házigazdánk a fehér asz-talhoz szólította a közgyűlés tagjait s talán mondanom sem kell, hogy indítványa az öt óra hosszant tartott ér-tekező után teljes méltánnyal fogadtatott.

Következő közgyűlésünk helye Bótrágy, mely alka-lommal Dajka Ignác lelkésztárs ajánlkozott felolvasást tartani.

Mátyus, 1891. augusztus 1.

Szabó Károly.

A gömöri tanítók kegyeletes közgyűlése.

A gömöri ev. ref. tanító-testület, — mint e lapok-ban már említve volt, — ez évi közgyűlését Zádorfalán augusztus 6-án tartotta meg, összekötvén azt Szügyi László zádorfalvi tanító sírkövének megkoszorúzásával. Szügyi László 18 évig volt a gömöri ref. tanítók testü-letének elnöke s egyházmegyei képviselője s épen egy évvel ezelőtt halt meg. — Sírkövét, mintegy 100 frt költséggel, a kartársi szeretet emelte. — A megye terü-letéről több buzgó világi férfiú; köztük Tornallyai Zoltán egyházmegyei világi tanácsbíró s a tanító-testület világi elnöke, 12 lelkész, 39 tanító zarándokolt ide, e félreeső, völgyek, halmok között fekvő falucskába. Itt

volt, mint ahogy Szügyi 9 éven át hívta: „*az én papom*“ is, ez idő szerint Sárospatak derék papja, s a felsőborsodi tanítók három küldötte. Az ünnepély a templomban kezdődött, a helybeli gyülekezet számos tagjának a részvételével. A XC. Zsoltár két versének eléneklése után Nagy Pál esperes úr imádkozott. Imájában annyi volt a gondolat, a buzgóság, az ihlet, az erő, hogy ez maga foglyúl ejtette, magával ragadta egész valónkat s annak hatása alatt egész lelkünkben ünnepeltünk. Azután a tanítói-testület dalárdája énekelt, szépen, Csízi Miklós simonii tanító, karnagy ügyes vezetése alatt. — Majd Becske Bálint jánosii tanító lépett az úrasztala mellé s felolvasta nagy terjedelmű emlékbeszédét. E beszéd a körül forgott, hogy melyek voltak Szügyi Lászlónak tanítói működésében vezérrelvei, s minő elismerés jutalmazta hű fáradozását. S ennek fejtegetése közben azt a tételt állította fel, hogy minden tanítónak, különösen pedig ref. tanítónak, ha hű akar lenni feladatához, a hazaszeretetet és az Isten szeretetét kell becsepegtetni a gyermeki szívekbe. E két csillagnak, az Isten és a hazaszeretet csillagának kell ragyogni a tanítók előtt, e csillagokat kell meggyújtaniok tanítványaik lelkében. Ez emlékbeszéd, eltekintve az itt-ott nyilvánuló túl meleg személyi vonatkoztatásoktól, melyek néha az igazság rovására szoktak esni, és az idővel való nem számolástól, — minden tekintetben méltó volt úgy az ünnepelt-höz, mint az érdemes tanítói testülethez és jeles szóno-kához. Látszott, hogy a szónok is ég, sőt lángol a szent ügyért, a melyet szolgál. Szépen megírott, gondolatokban gazdag beszédjének kivált a vége, oly emelkedett hangulatban volt tartva, hogy csak a hely szentsége tartotta vissza a fellelkesített hallgatóságot a dörgő éljertől. Méltó volt a hangulathoz az a leginkább sikerült szép ének is, melyet a beszéd után adott elő a dalárda.

Szügyi László életrajzi adataiból álljon itt az a pár adat, hogy 1831-ben Borzován született (Tornamegyében), hol atyja szintén tanító volt. Iskoláit Patakon végezte, s mint kitűnő theologus, az ifjúsági chórúsnak elnöke is volt egy fél esztendeig. Raktórára Pelsőcre ment, hol 7 évig működött, innen hivatott meg Zádorfalára állandó tanítónak 1861-ben. Kartársainak s általán mindenkinek szeretetét az által szerezte meg, hogy minden szépnek, nemesnek, jónak rendkívül meleg szavú pártolója, szószólója volt. Úgy folyt ajakáról a beszéd, mint a lépes méz. Ifjabb kartársai szent áhítattal és csodálattal csüg-gtek rajta. A templomból oda vonult ki a tisztelők s barátok serege, a hol ez a beszédes ajk egy év óta le van zárva, a hol a kartársak és barátok filléreiből emelt sírkő áll, a temetőbe. Itt a „Borúljatok le honfiak“ eléneklése után, Csízi Béla, pelsőci fitanító, az egylet eddigi főjegyzője mondott szónoki melegséggel és lendülettel egy rövid, de hangulatteljes szép beszédet. Ez alatt a koszorúk a sírkőre letétettek, s a dalárda elénekelvén a „Hazádnak rendületlenül“, azzal a tulajdonképeni ünnepély véget ért.

Ez ünnepély hatása alatt két dolgot kívánok tanu-ság képen idejegyezni. Az egyik az, hogy egy ilyen ünne-pély erőt ad a nevelésügy csüggedő bajnokainak, kitar-tásra buzdítja az erőset, s ébrentartja azt az öntudatot, mely hiven végzett munkájuk után, úgyszólván egyetlen jutalmuk derék tanítóinknak. A másik az, hogy a tanítók egy ilyen ünnepélyének egyházas jellege, egy ilyen ünnepélyen a lelkészi karnak részvétele, nagyban elő-mozdítja annak a viszonynak bensővé tételét, a mely tanítóinkat egyházunkhoz fűzi, a melynek szükségessé-gét s megteremtését Hetesi Viktor, kitűnő egyházi írónk, az egyházi lapokban épen csak az imént sürgeté.

Ezek után a tulajdonképeni gyűlésre kevés idő jutott. Azt is a tisztviselők megválasztása emésztette fel. Ezt

megelőzte az elnöki megnyitó, Kovács Ede első alelnök-től, azután az egyházmegyei iskolai választmányi elnök beköszöntése, majd a felsőborsodi küldöttek üdvözlete és a főjegyzői jelentés az egylet mult évi működéséről.

Elnökké: Becske Bálint jánosii, alelnökké Csízi Miklós simonii és Katona Károly iványii, főjegyzővé Mares János lénárdfalvi, aljegyzővé Litkei György tornallyai és Iván Adolf bejei tanítók választattak meg három évre. A tanítók egyházmegyei képviselője Becske Bálint és Csízi Miklós lett. Az országos tanítói gyűlésre kiküldött követ beszá-molása s apró házi ügyek elintézése után, a gyűlés 2 órakor véget ért.

... ó.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában** a jövő 189^{1/2}. iskolai év szeptember 1-én kezdődik. Az iskolai év ünne-pélyes megnyitása szeptember 7-én lesz. A javító, pótló és magánvizsgálat a gimnáziumban következők rendben lesz: augusztus 30-án délelőtt a progimnázium és I—II. osztálybeliek; délután a III.—IV. osztálybeliek; augusz-tus 31-én délelőtt az V—VII-ik osztálybeliek. A magán tanulók írásbeli dolgozatot aug. 29-én készítenek. A VIII. osztályból a javító vizsgálat aug. 28-án lesz. Szeptem-ber 1—4-ig csak protestáns vallásúak íratnak be; szept. 5-től más vallásúak is, míg a 60 létszám ki nem telik. Érettségi vizsgálatra ez évben a sárospatakiaknak is Miskolcra kell menniök; ezen vizsgálat következők rendben lesz: írásbeli dolgozatot készítenek aug. 30., 31-ik és szeptember 1., 2., 3.; szóbeli vizsgálat lesz szept. 5. 6. Jelentkezni kell a miskolci gimnáziumi igazgatóságnál aug. 16-ig.

Az igazgatóság.

— **A jezsuiták kitiltása és a kath. sajtó.** Lapunk 23-ik számában *Orthodox* „Egy igen fontos zsinati tárgy“ című cikkében azt indítványozta, hogy a két protestáns egyház zsinata kérelmezze a jezsuiták kitiltását és a papíroson levő teljes egyenjogúság megvalósítását. Ennek az indítványnak a híre mihamar eljutott róm. kath. atyánk-fiaihoz is, s hogy azt milyen örömmel fogadták, mutatja a „Katholikus Hitvédelmi Folyóirat“ 8-ik számának követ-kező közleménye: „Azt mondják az agyrendszer ismerői, hogy a túlságos hőség bénítólag hat az elmére, sőt a hőség maximális foka agylágyulást, sőt őrültséget is képes előidézni. Már eddig is, mint írott dolognak, bona fide hitelt adtam a fönnbbi orvosi véleménynek, de mióta a „Sárospataki Lapok“ 23. számában valami *Orthodox* álnevű úri ember őrült bombasztjait a jezsuiták ellen olvastam, de fakto aláírom és hiszem, hogy a rekkenő hőség, ha nem is őrültté, hanem in gradu minori fanatikussá teheti az embert. A nevezett lap „Egy fontos zsinati tárgy“ című vezércikket hoz *Orthodox* tollából. Az ebédutáni cikknek orthodox írójánál mindjárt a cikk elején mutat-koznak az agylágyulás tünetei. Első sorban a korpus delikti bántja az Orthodox urat s kifakad a „gazdag klérus“ ellen, s aztán mikor az ész az utolsó válé-t inti a nap és az „evangéliomi hévtől“ forró főnek, a kalamus láza-san remeg kezében s a megtartandó kálvinista zsinaton a következő letárgyalandó határozatot veti papírosra: „A két protestáns egyház zsinata kérelmezze a jezsuiták kitil-tását és a papíroson levő teljes egyenjogúság megvalósi-tását.“ Nagyön szerény kérés (?). Nem tekintve a jészui-ták létjogát Magyarországon, azt kérdjük az illető *Ortho-dox*tól, hogy nem őrült gondolat-e egy erkölcsi testület kitiltását kérvényezni, mikor az a kitiltó rendeletre okot nem ad? Ne az úgy nevezett „sötét korszak“ jezsuitáira fogott hazugságokat találják föl, ha a jezsuitákat akarják

szidni, hanem a jelen század jezsuita bűneit (ha léteznek ilyenek) használják fel argumentumul. 1852 óta mondhatjuk a jezsuitákat mieinknek, s ezen idő óta többet tettek az erkölcsi lelkület fölemelése érdekében, mint a kálvinista atyafiak háromezrzedes nagyképekűsködése. Különben, ha az apostoli lelkületű jezsuiták annyira szálkát képeznek a vakoskodó kálvinisták szemében, tessék Thaly úrral értekezni a megindítandó jezsuita hecc érdekében. Mi erősen hisszük, hogyha ezen arcátlan merénylet matorjai is a la Thaly és Beksics, neki mennek a még józan közvélemény és a főúri katolikus érület nem vakondok erejéhez mért falának, kiábrándulnak s óvakodni fognak ilyen sületlenséggel untatni saját felekezettelieiket, s megszűnnek legalább egy időre hencseregőkkel telekiabálni a világot. Mi a K. H. F. szavai után a legmelegebben ajánljuk *Orthodox* indítványát a két protestáns egyház zsinata figyelmébe.

— **A gömörmezei ev. ref. lelkészi értekezlet** közgyűlése e hó 11-kén, Tornallyán, a jelenlegi helyzethez mért kellő körülményekkel, emelkedett hangulatban, folyton magas színvonalú tanácskozások között folyt le. Eredménye a következő: a legmelegebben pártolja a szatmári memorandumot, s opponál minden jogfosztásnak. Visszatérni kíván a lelkészi teljes szabad választásra. Élethosszig óhajtja választatni az egyházi tisztviselőket. A közigazgatási bíróságot, melyről oly nagy alapossággal cikkeztek Mocsáry és mások, egészen mellőzi. Ellenben a zsinat tárgyai között szeretné látni mindazokat a fontos kérdéseket, miket egyházkerületünk is felvetett s mikről oly kimerítő módon értekezett e becses lapokban Debreceni Bertalan. Ezek: a teljes vallássegénylőség behozatala; a charta, házassági jog, alapok és alapítványok rendezése; a főrendiházi tagságnak az összes püspökökre és főgondnokokra kiterjesztése; az államsegély felemelése. Hozzá teszi még a kultusz reformálását. Időszerű kérdés! Mitrovics oly gyönyörűen praelegál, Csiky oly szépen cikkezik a jövő kultuszáról, valószínűsíti meg a zsinat! Tisztázza a két prot. egyház közötti viszonyt is! Utóbbi időben sok sajnós eset adta elő magát. Ne gyengítsük mi egymást perlekedésekkel! A Kéri szerződés már feledésbe ment, újítsuk meg korszerűbbel! A vásárnap munkaszünet terjesztessék ki a mezei munkára is. Sürgesse ezt a zsinat a kormánytól, ellenben a Szent István nap megünneplése ellen foglaljon állást. A gömöri értekezlet a szabolcsi lelkészi értekezlet indítványát, a népies kiadványok és egy prot. napilap érdekében örömmel üdvözl. Előbbi már — mint tudjuk — a megvalósulás stadiumában van, utóbbi vajha mielőbb szintén megvalósulna! Az értekezlet alapszabályait az egyházmegye sanctionálván, annak értelmében új tisztviselői kar választatott, és pedig elnökké *Csabay Pál* balogi lelkész, jegyzővé *Kovács Frigyes* gicei, pénztárnokká továbbra is *Seres József* martonfalvi lelkész.

— **A felsőborsodi egyházmegyében** zsinati képviselőkül *Debreceni Gábor* esperes és *Ragályi Béla* gondnok választottak meg. A pótképviselőkre — általános többséget senki sem nyervén — új választás lesz *Szakkal József* és *Vadász Pál*; valamint *Miklós Ödön* és *Vladár Ervin* között.

— **Meghívó.** A „Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága” folyó évi augusztus hó 19-én d. u. 6 órakor előértekezletet, 20-án, Szent István napján d. e. 8 órakor pedig nagygyűlést tart Budapesten, a IV. ker. Lipót-utcai új városház közgyűlési termében. E nagygyű-

lés tárgyai a következők: 1. A tanítók szolgálati viszonyainak szabályozása (tanítói pragmatika). — Előadó: Peres Sándor, Losoncra. 2. Tanítókat vizsgáló (illetve képesítő) országos bizottságok szervezése. — Előadó: György Aladár, Budapestre. (A tárgyalás itt félbeszakítottatik, miközben az Eötvös-alap orsz. tanítói egyesület tartja meg évi közgyűlését az ösztöndíjak és segélyek kiosztása tárgyában.) 3. A tanítói nyugdíj-törvény revíziója. — Előadó: Szabó B. László, Budapestre. 4. A közigazgatási törvény s a népoktatás. — Ismerteti dr. Bokor József, Budapestre. 5. Az Országos Bizottság miniszterileg jóváhagyott alapszabályainak bemutatása, s ezzel kapcsolatban az Országos Bizottság újja alakulása. 6. Esetleges indítványok. Tisztelettel kéretnek tehát az Országos Bizottságnak úgy fővárosi, mint vidéki összes rendes és póttagjai, hogy e nagygyűlést tömeges megjelenésekkel emelni, nemkülönben a hazai tanítótestületek, illetve egyesületek, hogy e gyűlésre — közös céljaink minél biztosabb elérése végett — képviselőket küldeni sziveskedjenek. A nagygyűlésnek egyébként minden tanügybarát s a tanügy iránt érdeklődő egyén szívesen látott vendége lesz. Budapesten, 1891-ik évi augusztus 3-án, a Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága nevében:

Somlyay József,
alelnök.

Koncsek Lajos,
titkár.

— **Értesítés.** Az eperjesi ág. evang. kerületi kollegiumi jogakadémián az 1891—92. tanévre a beíratások folyó évi szeptember 1-től 9-ig eszkezlendők; az előadások pedig szeptember 10-én veszik kezdetüket. A vizsgálatok szeptember 1-től 15-ig tartanak. A jogakadémiai hallgatók vallásfelekezeti külömbiség nélkül részesülhetnek a kollegium kebelében fennálló convictus kedvezményeiben; (az erre nézve megállapított *félévi* díjak a következők: ebéd és vacsoráért 31 frt, ebédért 19 frt) az erre érdemesek igényt tarthatnak a kollegium által évenként kiosztatni szokott több és tekintélyes összegű ösztöndíjakra; valamint a szegény sorsúak a jelentékeny alaptőkével rendelkező „Jogász segély-egylet” támogatására számíthatnak. Megjegyeztetik végül, miszerint úgy a jogakadémiai ifjúsági, mint a kollegiumi nagy könyvtár a hallgatóság rendelkezésére álland.

Az eperjesi ág. ev. ker. kollegiumi jogakadémia igazgatósága.

— **Egy tanító a Protestáns Tanítók Lapjáról.** A forrongás, az átalakulás korszakát éljük a tanügy terén is. A vásárhelyi tanügyi szennylap eléggé illusztrálja e feltevés jogosultságát. Az olyan törekvések, melyek a felforgatásban, hatóság elleni gyűlölet szításában és brutális piszkolódásokban vélik feltalálni az erkölcs és tanítók, iskolák sorsán való javításnak eszközeit, méltán vonják maguk után a felemelkedett lelkületű férfiak megvetését, sőt utálatát. Baj, hogy az ilyen példák rettegés tárgyává teszik a művelt közönség, különösen a papság előtt a tanítói nevet és jogosult tartózkodással nézik mindazt, a mi tanítóktól származik.

— **A felsőszabolcsi egyházmegyében** zsinati rendes képviselőknek *Lukács Ödön* esperes és *Geneszy Albert* egyházmegyei gondnok választottak meg. Pótképviselő egyházi részről *Görömbey Péter* lett, világi pótképviselőre *Ujfalussy Béla* és *Jármay Miklós* között új szavazás lesz.

— **A csurgói ev. ref. gimnáziumban** megüresedett magyar-latin tanszékre a pályázatok folyó hó 22-ig elfogadtatnak.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról.» (Folytatás). *Debreceni Bertalan.* — «A ref. tanítók országos gyűlésének emlékirata az 1891. évi zsinathoz.» (Vége). *Czinke István.* — «A korlátlan szabad lelkesválasztásról.» (Folytatás). *Simon Andor.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A zsinati előmunkálatokról.

II.

Mit tárgyal a zsinat?

(Folytatás.)

A törvényjavaslat negyedik része alapján az *egyházi adózást* fogja tárgyalni zsinatunk. Ha eltekin-
tünk attól, a miről már cikkem I. alatti részében szó-
lottam, hogy egyik legégetőbb kérdésünk a lelkesi és
tanítói díjak kérdése, az úgy nevezett charta kérdés
nem rendeztetik; továbbá attól, hogy a zsinat az egy-
házi adózás (úgy a lelkesi és tanítói fizetések, mint
az egyház közszükségleteire való kivetés) kulcsát *egy
mindenkire kötelező törvénnyel nem állapítja meg*; ha
mondom, ezen elvi fogyatkozásoktól eltekintünk: a jelen
fejezetet a sikerültebb alkotások közé kell soroznunk,
a következő indokokból:

1. mert habár ne nyúlj hozzám virágnak tekinti s
érintetlen hagyja is a személyi járandóságok fizetésére
eddig gyakorlatban volt módokat, de legalább a lelkesi,
tanítói, orgonistai és énekvezéri fizetéseket az egyház-
köztség tartozásául mondja ki, midőn azt a 243. §. má-
sodik bekezdésében az egyház rendes és évenként fe-
dezendő szükségletei között összeírni rendeli. Egy lé-
pést tesz tehát előre, egy lépéssel (igaz, hogy csak egy
tyúk-lépéssel) közeledik az immár elődázhatatlan célhoz:
a charta rendezéséhez. Vannak egyházaink jelenleg is,
a melyekben a lelkesi és tanító-fizetés az egyház pénz-
tárából (vagy magtárából) szolgáltatik ki s az egyház
által szedetik be pénz vagy természetnybeli adóban
a hívektől; de a legtöbb, különösen falusi egyházaink-
ban ezek teljesen a hívek terheiül tekintetnek, s az
egyházköztség maga, mint testület, mint jogi személy
azokért nem szavatol, a minek következménye, hogy
az egyházi hivatalnokok fizetése a hívek (a hol a bir-
tok után fizetnek: a birtok, a hol marha szám szerint:
a marhák) kevesbbedésével ugyancsak kevesbbedik, eset-
leges szaporodásával szaporodik, s ezen egyházakban
még eddig soha sem jutott eszébe senkinek sem az
egyházi hivatalnokok fizetését az egyház rendes kiadá-
sai között összeírni, törvénybe iktatva pedig ez még
csakugyan sohasem volt. Midőn tehát ezen elvet tör-
vénybe kívánja iktatni a javaslat, egy kis, de azért nem
kicsinylendő lépéssel halad a cél felé.

2. A másik fontos elvi kijelentése a javaslatnak,
hogy az egyházi adó (köztük az előbbi pont szerint a
hivatalnokok fizetése is) *fejadó jellegével bír ugyan, mind-
az által az egyház hívei vagyonságuk vagy keresetükre
való tekintettel fokozódó osztályokba sorozhatók.* Nem a
charta rendezés s ezzel kapcsolatban az adózási rend-
szer felállításáról lévén szó, nem vitatkozom azon, kifo-
gástalan-e ezen elv s nem volna-e helyesebb az állami
adó arányában való kivetés? csak konstátálom, hogy
ebben a §-ban egy fejlődés-képes mag lett elvetve, a
melyből lassanként az egész rendszer előfaja fog kima-
gaslani, s a most még csak megengedett szabály, köte-
lező törvénnyé válni; nem vitázom, mondom, jelenleg
az elv helyes voltán, lesz még alkalmam — minthogy ezt
a tárgyat mulhatlanul felszínen kell tartanunk, s legalább
az 1900. évi zsinatra előkészíteniünk — valamikor ké-
sőbb — szerkesztő barátom engedelmével — az egész
adózási rendszerre vonatkozólag nézeteimet előadni.

3. A harmadik indok, a mi miatt a sikerültebb al-
kotások közé sorozom a jelen javaslatot, az, hogy hatá-
rozott szabályokat állapít meg az egyházak költségelő-
irányzata és zárszámadása előterjesztésére nézve, s hogy
ezek elbírálását az egyházmegyéknek teszi köteleessé-
gév. Igaz ugyan, hogy a költségelőirányzat, a jelen-
leg fennálló törvény szerint is, bemutatandó vagy leg-
alább bejelentendő lett volna az esperesi hivatalhoz;
sőt az esperes azon presbitériumhoz, mely a fedezésre
szükséges alapot kimutatni nem akarja, küldöttséget
nevez; az is igaz, hogy a zárszámadás is beterjesz-
tendő lett volna hitelesítő okmányaival együtt az espe-
reshez, s ez által tüzetes átvizsgálás végett átteendő
lett volna a számvevőszékhez; de — legalább az álta-
lam ismert egyházmegyékben — ez az eljárás, hihető-
leg azért, mert a törvényben sem a költségelőirányzat,
sem a zárszámadás készítésének módja előírva nincs —
még eddig életbe nem lépett. Hiánya azonban a javas-
latnak, hogy a számvevőszéket, a melyhez megbírálás
végett áttétetni rendeli a számadásokat, rendszeresen
nem szervezi.

Az egyházmegye intéző hatóságai lesznek a javas-
lat 37. §. szerint, az *egyházmegyei közgyűlések, az egy-
házmegyei tanács és az egyházmegyei fegyelmi bíróság.*
Ezek között a *számvevőszék* említve nincs, sőt az egy-
házmegye szervezetéről szóló egész fejezetben neve sem
fordul elő, pedig íme a 258. §. szerint létezik, léteznie

kell egy olyan testületnek, a melynek a gyakorlat szerint (a törvényben és a javaslatban sehol sincs előírva), hatásköréhez tartozik az egyházmegye pénzügyeire való felügyelet és az idézett 258. §. rendeletéhez képest, az összes egyházak számadásainak tüzetes és szakszerű megvizsgálása. Egy ilyen nagyfotosszerű testületet, ennek szervezetét, ennek választási módját, hatás- és jogkörét s felelősségét multhatatlanul meg kell a törvényben állapítani, ha egyszer rendszeres kodifikációt akarunk, s nem elég azt mellékesen, mintegy becsempészni az egyházmegye keretébe.

A törvényjavaslat V-ik részében a *közalap szabályai* foglaltatnak. A közalap az 1881. évi zsinat legnagyobb alkotása, a mely hivatva lett volna annak idején egyházunk bajain nemcsak könnyíteni, hanem a sebeket teljesen behegeszteni is. Ezen reményben azonban nagyban csalódtunk. Csalódtunk pedig azért, mert a közalap bevételei, a lefolyt 8 év alatt, az apró szükségekre elforgácsoltatván, annak vagyona nemcsak, hogy nem emelkedett olyan magas összeggé, hogy annak jövedelme egyházunk égető sebeit orvosolni képes volna, de még igen hosszú ideig nem is fog oda emelkedni.

Az 1883. évtől kezdve a múlt év december végeig befolyt összesen, a konventi jegyzőkönyvek szerint, évi járulékokban: 633,040 frt 61 kr, alapítványokban 30,160 frt, ehez a Jordán-alap értéke 148,717 frt 60 kr, hozzáadtván, befolyt összesen 811,918 frt 21 kr, a mihez, ha ezen összegek kamatos kamatai hozzászámíttatnak, tőkénk — ha a közalap csak a mai napig meg nem nyitattott volna — jóval meghaladná az egy millió forintot. Az lett volna tehát a kívánatos, hogy a közalap legalább 10 esztendeig ne nyitattott volna meg, mely 10 esztendőt egyházunk, ha 300 esztendőn keresztül képes volt magát fentartani, egy jobb jövő reményében, még átszenvedte volna. Dehát ezen már mind túl vagyunk, s a mi elmúlt, az többé vissza nem jön.

Úgy a fennálló törvény, mint a javaslat szerint, „a közalap rendeltetése egyházunk megerősödése és fejlődésére szolgáló azon célok megvalósításának elősegítése, melyeket az egyes egyházközségek, egyházmegyék és egyházkerületek saját erejükből megvalósítani nem képesek.”

Minthogy a törvénynek jelen javított és bővített kiadása — azt hisszük — nemcsak a jövő 10 esztendőre szól és a következő zsinaton nem fogják ismét újra alkotni egyházunk alkotmányos szervezetét: nézetünk szerint felveendőek lettek volna a közalap feladatai közé az olyan célok is, melyek nemcsak egyházunk megerősödését, hanem fejlődését szolgálják. Így p. o. felveendőek lettek volna cél gyanánt: *új iskolák felállítása, olyan egyházaknak, egyházmegyéknek, esetleg kerületeknek is segélyezése, a melyek magasabb kultur-intézeteket, például gimnáziumokat, akadémiákat, tanító- vagy tanárképző-iskolákat, felsőbb leányiskolákat tartanak fenn stb.*

Igaz, hogy ezeket segélyezni ma még nem lehet, dehát legalább reményünk van arra, hogy közalapunk a jelenlegi rendszer mellett is egyszer valamikor meg fog erősödni, s az évenként félreteendő 25%, talán új alapítványok, vagy a tervbevett sorsjátékkölcsön oly összegre emeli vagyonát, hogy a tovább fejlesztésre is jutni fog valamely összeg.

A javaslat szabályai, mint az indoklás is mondja, a meglévő törvényből megtartván azt, a mi jövőre is használható, felveszi a törvénybe azon konventi intézkedéseket, „melyek a közalap-adó pontos kivetését, befolyását, kezelését és folyó jövedelmeinek lehetőleg marandó értékű segélyezésre való felhasználását vannak hivatva előmozdítani.” Mindezen intézkedések már átmenvén a gyakorlati élet rostályán, bővebb vitára nem

szorulnak. Nem szorul maga a tőkés segélyezés elve sem, mert az annak életbeléptetésekor, minden oldalról kellőleg megvitattatott. Új intézmény a javaslatban csak kettő van: az egyik a *tanítóknak a segélyezendők közé való fölvétele*, a másik pedig a 268. §-ban foglalt azon intézkedés, hogy *ott, a hol valamely egyház viszonyai azt igénylik, megengedhető, hogy a kivetés az osztályba sorozástól eltekintve, más módon is eszközöltessék.* Mindkét intézkedés helyes. Valóban sérelmes volt, hogy a tanítók, a kik épen úgy egyházi hivatalnokok, mint a lelkészek s a kik még nyomorultabban vannak díjazva ezeknél, eddig segélyben nem részesítettettek. De már az nem helyes, hogy a javaslat a *lelkészek özvegyei és árvái számára felállítandó országos gyámintézet tervezetét teljesen elejtette*, vagy inkább *az özvegyek és árvák gyámintézetét még most is összeköti a lelkészek nyugdíjintézetével*, dacára annak, hogy egy ilyen özvegy-árvagyámintézetnek a lelkészi nyugdíjintézettől külön leendő felállítását *egyházunk összes lelkészi kara óhajtja és kívánja* s ahhoz önmegadóztatással hozzájárulni kész. Valóban, megfoghatatlan, hogy miért idegenkednek, a közóhaj dacára, az intéző körök ezen külön gyámintézet felállításától. Tagadhatatlan, hogy egy általános nyugdíjintézet felállítása célos lenne; de nem olyan nélkülözhetetlen, mint az özvegyek és árvák gyámintézetének szervezése, nem pedig azért, mert egyházunkban egy még hosszú időn keresztül feltartható nyugdíjazási rendszer áll fenn az elagott és munkaképtelen lelkészekre nézve félfizetéssel való nyugdíjaztatásukban. De az özvegyek és árvák sorsáról való gondoskodás immár *elodázhatatlan követelmény* s azt kikerülni tovább nem lehet. Ha tehát nem áll módjában a mai napon még egyházunknak a lelkészi nyugdíj-rendszer megváltoztatása mellett egy olyan nyugdíj-alap teremtése, a melynek jövedelméből a nyugdíjazott ne koldús alalmaznában részesíttessék, hanem olyan jövedelmet nyerjen, a mely öreg napjaira őt a megélhetés gondjaitól felmenti, ha, mondom, nem áll módjában egy ilyen alap teremtése, abból nem az következik, hogy *pusztán az elv fentartása miatt* engedjük az özvegyeket és árvákat koldús bóttra jutni, hanem az, hogy teremtsük meg azt, a mi megteremthető és addig, míg az idők változván, a nyugdíj-intézet is föllállítható s a jelen nyugdíj rendszer megváltoztatható lesz, segítsünk az özvegyek és árvák inségén.

Még csak egyet a jelen fejezetről. A 261. §. a) pont második bekezdése úgy intézkedik, hogy oly egyházak, melyek magukat segély nélkül fentartani nem képesek, mind a mellett a lelkészi állás megüresedése alkalmával nem hajlandók arra, hogy az egyházmegye s egyházkerület felhívásának engedve, *lelkész-tanítósággá* alakuljanak, segélyben nem részesíttetnek. Engedelmet kérek, a *lelkész-tanítóság rendszere az egyház alkotmányos szervezetének intézményei közé felvéve a törvény javaslat egy pontjában sincs.* Egy intézményt, egy egészen másról rendelkező törvényben mellékesen becsempészni: nem felel meg a helyes kondifikáció elveinek. Épen olyan ez, mint a hogy becsempésztetett a vasárnapi munkaszünetről szóló országos törvénybe a szent István nap nemzeti ünneppé tétele. Aztán nincs is eldöntve még az a kérdés, hogy a lelkész-tanítóság intézménye helyes intézmény-e vagy sem? Szerintünk a lelkész-tanítóság csak túrt rossz, a kényszerhelyzet parancsolta szükségesség, a melynek nem újonnan szervezésére, hanem, a hol létezik, még ott is, megszüntetésére kell törekedni. Nemcsak azért, mert ez *ellenkezik a népoktatásról szóló országos törvénnyel* és így annak felállításában, mint azt a tapasztalásból tudjuk, a vallásügyi kormánytól erős akadályokra találunk, hanem és főleg

azért, mert a tapasztalás szerint a lelkész-tanítóságoknál egy egyén két munka kört töltve be, ezen munka összehalmozódás legtöbbszörre (tisztelet, a kivételeknek) a népnevelés ügy hátrányára történik. Epen ezért, mert elvileg nem vagyunk barátjai a lelkész-tanítóságnak, nem óhajtjuk, hogy azon egyház, a mely ugyanezen elvi alapon áll, büntetessék azért, mert egy ilyen törvényben sem létező intézményt meghonosítani nem akar.

(Folyt. köv.) Debreceni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

A ref. tanítók országos gyűlésének emlékirata az 1891. évi zsinathoz.

(Vége).

III-ik Fejezet: „néptanítóink jogi helyzete.“ Sok méltányos kívánság nyer e cím alatt kifejezést, melyek mind megvalósíthatók, egy kevés jóakarattal a tanítói kar iránt, mert teljesítésöknek semmi érv, semmi erősség, a „nem akarjuk“-on kívül útját nem állja. Mert mint az emlékirat mondja: „tényleg ma úgy állnak a dolgok, hogy bármiféle pályán működő ref. vallású egyén előtt nyitva az út és tér arra, hogy az egyház és iskola javát célzó munkássága még a legfőbb egyházi hatóságot alkotó testületben is érvényesüljön, csak egyedül a tanító az, kinek az egyházi alkotmány épületének csupán külső-beig lehet eljutnia.“

Kívánják azért néptanítóink mindenekelőtt, hogy az egyházmegyei gyűléseken, az eddigi kettőnél nagyobb számú küldöttek által legyenek képviselve; kívánják, hogy képviseltetésük fokozatosan fölfelé is kiterjesztessék s egyházkerületi gyűlésekre minden egyházmegye tanítósa küldhessen egy képviselőt, zsinatra pedig minden egyházkerület tanítósa (az egyházkerületi gyűlésekre választott képviselők közül és ezek által választva) küldhessen két-két képviselőt.

Túlságos talán ez az itt kifejezett kívánság? Én nem tartom annak. Hanem tartom következetesnek, tartom méltányosnak, tartom igazi protestáns gondolkodásra valóznak s megvalósulása esetén tartom a tanítóra és iskolára nézve nem csekély erkölcsi és szellemi nyereséget okozónak.

S bár a tiszáninnen egyházkerület csak nemrégiben határozott másképp sok gyakorlati körülményre való tekintetből, mégis mindenkinek be kell látnia, hogy jogos tanítóinknak az a további óhajta is, hogy hivatali évök mindig és mindenütt a tanév elejétől számíttassék. Továbbá, hogy a tanító lemondása esetében, ha elfogadható helyettesről gondoskodott, azonnal elfoglalhassa új állomását. Egy egész élet jó vagy balszerencséje függ sokszor ennek a nagyon is indokolt kívánságnak a teljesítésétől.

Minden népiskolai tanügyi bizottság egy harmada tanítókból álljon, mondja tovább az emlékirat. Hát ez már most is így van akárhány egyházmegyében. Nincs is rá más észrevételem csak az, hogy ez az óhajta ellenmondásban áll egy másik óhajtással s így vagy egyiket vagy másikat ki kellett volna hagyni az emlékiratból. A második fejezetben ugyanis nem azt kívánja az országos gyűlés, hogy a tanügyi bizottság (melynek egy harmada tanító) iskolai ügyekben a véleményezésen felül *jogérvényesen intézkedhessék*, hanem — mint láttuk — az egyházmegyei tanítótestületek részére is hivatalos jelleget és megállapított jog- és hatáskört követel. De akkor minek nékik az egyházmegyei gyűléseken a nagyobb

számú képviselő, mikor a közgyűlés az iskolai ügyeket jó formán csak tudomásul venné, intézni pedig — a tanítótestület véleményezése alapján — a tanügyi bizottság intézné? Az tehát a helyes álláspont, hogy az egyházmegyei gyűléseken több tanító-képviselő számára legyen hely, de a tanügyi bizottságok hatásköre maradjon azután is csak az, a mi volt ennekelőtte.

Es most következik a lelkészek iránti bizalmatlanságnak a legfelső foka, a minthogy a forum is felsőbb, melynél jelentkeznek. Nem kevesebb követeltetik annál, hogy „a tanítók fegyelmi ügyeiben ítélő bíróságok egyharmada s a tanítók vagy iskolájuk ellen kiküldött vizsgáló-bizottságnak fele tanítókból álljon.“ Én mikor ezt a kívánságot elolvastam (pedig a méhesben történt, a hol senkisémet láttam), elpirultam és ijedten néztem körül, hogy nincs-e itt valaki, a ki rajtam kívül ezt a pontot megláthatta volna. Uraim! tanító urak! szívemre tesztem kezeimet és úgy szólok az írás szavaival: „él az Úr! hogy ezt a méltatlan bántalmat nem érdemeltük.“ Nagyon meg lehet a magyarországi ref. tanítók vére mérgezve a pedagógia szt. nevét hiába felvevő zuglapok által, hogy ezt a kívánságot emlékiratukba fölvenni nem átalították. Hogyan? Hát egy olyan bírói testület, melynek tagjai a tiszta erkölcsöt hirdetik s az Urnak félelmét esküvel fogadták, nem nyújt többé kellő garanciát arra, hogy ítéletében igazságos leendő? Avagy hallotta-e valaha valaki, hogy a gimnáziumi és főiskolai tanárok (a kiknek pedig az ő becsületök szintén drága) panaszt emeltek volna az ellen, hogy az ő fegyelmi ügyeikben papi és világi vegyes bizottság tart vizsgálatot, s az egyházkerületi *rendes bíróság* mond ítéletet. Nem a legindokolatlanabb követelés-e az, hogy a tanítók felett egy különálló kiváltságos bíróság ítéljen és nem az, a mely szokott a többi, egyházi és iskolai tisztviselő felett? Vajjon az állami vagy községi tanítók felett ítélő bíróság fele vagy harmada tanítókból áll-e? És vajjon a polgári bíróság nem mind olyanok felett ítél-e, kivétel nélkül, a kik vele nem egy pályán haladnak, nem egyenlő foglalkozást űznek?

Nagy kár az indulatra hallgatni és ilyen elfogult óhajta a tanítóknak ajkaikra venni. Mert ezzel ügyöknek barátait is gyanakodóvá tehetik, s még azt is, a ki jogos követeléseik őszinte méltánylásával közeledett feléjük, olyan elhatározásra bírhatják, hogy „félre kell tenni az emlékiratot.“ Jól van az az egyházalkotmány ügy, a hogy van. Hiszen az autonomia sem nem a világi, sem nem a lelkészi, sem nem a tanítói elemé, hanem az anyaszentegyházé. Hosszas versengés és szomorú tapasztalatok eredménye ez a dualismus, a papi és világi elemnek ez a paritása, melyen egyházi alkotmányunk sarkallik, és pedig úgy sarkallik, hogy általa minden papuralmi törekvés egyszer s mindenkorra lehetetlenné lett téve. Mi szükség ezt megháborítani s az egyház alkotmányába új elemeket venni be? És vajjon a tanítósa hova számítja magát: az egyházi vagy a világi elemhez? Ez már mindkettő képviselve van egyházalkotmányunkban. Harmadik elemet pedig nem ismerünk, ha csak nem békebontó elemet.“

Mondom, ijedőkben és méltatlankodásukban sokan okoskodhatnak így. Én nem okoskodom, mert nem vagyok féltékeny. Jogaimat szívesen megosztom, ha látom, hogy abból az anyaszentegyházra csak előny származik. De, a miből senkinek sincs semmi haszna, olyat a tanító urak se követeljenek.

Hasonlóképpen indokolatlan és a rosszúl értelmezett önérték következése a törvény 173-ik szakaszán eszközölt azon módosítás, hogy az isteni tiszteleten használandó énekeket ne a lelkész jelölje ki, hanem csak „különös figyelem fordíttassék arra, hogy az énekek szövege eset-ről-esetre alkalmoszerű s az egyházi beszéd tartalmával

lehetőleg összhangzó legyen. "Bizony-bizony, ha a tanítóképezdekben egy kissé több gondot fordítanak arra, hogy a leendő tanítókat a liturgika elemeibe is bevezessék, ez a kívánság sem juthatott volna be az emlékiratba. Mert akkor tudták volna az emlékirat egybeállítói, hogy az isteni tisztelet egységes és összhangzó meneteért a lelkész a felelős. Az neki nemcsak joga, de kötelessége is annyira, hogy az énekeknek a lelkész által való kijelöltetése akár ki is maradhatott volna a törvény rendelkezései közül, annyira magától értetődik az. De ugyan micsoda sérelem is lehetne abban a tanító urakra, ha a lelkész az alkalmas éneket (mely az egyházi beszéddel való foglalkozás közben neki sokszor önként kínálkozik) maga keresi ki, az énekvezér dolgát ez által is megkönnyítvén? és miképen szereznék meg magoknak kántoraink azt a boscói ügyességet, hogy egybevágó éneket tudjanak kiválasztani egy olyan predikációval, melynek tartalmát, az azt előadni akaró lelkészen kívül, előre senki nem ösmerheti? Mert a rácsutorázás nem elegendő. Már a beszéd előtti énekek is alkalom- és tárgyszerűnek kell lennie s az elmondandó predikációval összhangban állnia. Szomorú dolog ez nagyon. Azért szomorú, mert szembeszökően mutatja, hogy tanulóink nagy része még mindig nem jutott el az értelmi műveltség azon fokára, a hol belátnák, hogy a 173. §. intézkedésében nincs semmi restelleni való.

IV. Fejezet. „Néptanítóink anyagi helyzete. Hát az bizony a legtöbb helyen még mindig elég nyomorúságos és sem a teljesítendő munkával, sem a tanítóknak sokkal tisztességesebbre vált társadalmi helyzetével nem áll többé igazságos arányban. Mimódon lehetne már ezen úgy hírtelenében, avagy csak fokozatosan is segíteni, *az ez idő szerint rendelkezésünkre álló anyagi erő keretén belül*: nincs ember, a ki azt megmondhatná. Az állam segédelmét szívesen vennők igénybe, de ha nem ad. Ravasz a miniszter is és tudja, hogy az iskola terhét, mely, mint a vizet ivó szivacs, egyre súlyosabbá válik, mindaddig hordozni fogjuk *helyette*, míg csak össze nem roskadunk e teher alatt. Ő tehát várhat és a mint látszik, vár is.

A szegény embernek azonban nehéz a várakozás s éppen azért a tanítótság (mondjuk ki mindjárt, hogy nem egészen vetve számot a körülményekkel) igyekszik is egyszerre nagyot és annyit kívánni, a mennyi a panaszt csakugyan elnémitaná, a csüggedést meggyógyosolná és egy sereg örvendező, boldog családdal tenné gazdagabbá és erősebbé Magyarországot.

„A tanítói fizetés — így álmodozik az emlékirat — nem lehet kevesebb, mint: elemi iskolai rendes tanítónak alkalmas lakás, félhold kerttel (vagy ezek helyett falun 100 frt, városban 150 frt) és *legalább 600 frt törzsfizetés*, vagy ezzel tényleg fölerő természetbeli jövedelem.“ Továbbá minden, hivatalban töltött öt év után, törzsfizetésük 10%-át tevő korpótlékban részesítendőök öt ízben. A mi 25 évi hivataloskodás után a törzsfizetéssel együtt 900 frtot tenne ki ott, a hol a legkisebb összeggel van díjazva a tanító; a hol pedig valamivel több a törzsfizetés, ott a korpótlékkal együtt, a tanító 45—47 éves korában 1200 frt vagy még nagyobb díjazást is élvezne, eltekintve a kántori jövedelemtől, az ingyen lakástól, adó nem fizetéstől és mindennemű közterhektől való menteségtől. Látni való, hogy ez elég tisztességes jövedelem volna arra, hogy a tanítói pálya magához vonzza ne csak a selejtes tanulókat, hanem az igazi tehetségeket is, kik csekély kivétellel most mind másfele járják a boldogulás ösvényeit.

De hát, ismétlem, miből? Hiszen az emlékirat maga is azt mondja, hogy a tanítói fizetések mostani minimuma

is csak a papíron szerepel (s tegyük hozzá, hogy éppen úgy a lelkészeké is) s már az maga nagy eredmény volna, ha a meglevő járulékok pontos és teljes kiszolgáltatásának valamelyes módját és eszközét az intéző atyák ki találnák.

Azért akarsz-e nagyokat kívánni? Ne kívánnj. Bár legalább azt el tudták volna érni annyi év s annyi vesződség után, hogy az országos törvényben megszabott 300 frt minimumot biztosíthatná mindenik egyházunk a maga tanítójának. De még ez is csak pium desiderium. És aztán az az ötödéves korpótlék! Mi módon gondolják azt az emlékirat szerzői megvalósíthatónak a *ref. egyházi adózási rendszer mellett*? Mert e miatt minden ötödik évben emelni kellene az egyházi adót, holott úgy lehet, már a 600 frt minimum kioroszakolásánál is a végsőig igénybe vették a hívek adózási képességét. Mi lenne ebből? Zivatar a tanító számára, mely az ő testi és lelki nyugodalmát úgy elsöpörné, hogy a helye sem ismerne rá többé.

Látszik, hogy ezt a memorandumot is városi tanítók készítették, kik szépen tudnak ugyan fogalmazni, de a világ folyását csak az iskola ablakain keresztül szemlélik.

A hol pedig a tanítói állás, az illető egyháznak nyilvánvaló szegénysége miatt, állami s esetleg domesztikai segélyvel 600 firtal fölerő s legalább 50 frt kántori legkisebb fizetéssel szervezhető nem lenne: ott a tanítótság kapcsolassék egybe a lelkészi hivatallal. "Mondom, hogy városi tanítók szerzik azt az emlékiratot. Hát abban a tenger filiában, ahol eddig is csak egyetlen egy hivatalnok (a lévita) munkálkodott 300 frt, vagy annál kisebb fizetéssel, mi módon kapcsolassék egybe a lelkészi és tanítói hivatal, mikor nincsen is?

Adjanak nekik a közalapból segédelmet. Ezt abból az egyszerű okból nem lehet, mert ha Magyarország minden ref. tanítójának díjazását ki akarná egészíteni 600 frtra az országos közalap, akkor a mostani jövedelemnek legalább is a háromszorosával kellene rendelkeznie, hogy csak ennek az egyetlen követelésnek is eleget tehessen, természetesen a többi feladatokra egy fillér se maradván.

Hanem az már nagyon is méltányos kívánság, hogy a közalapból, annak erejéhez képest, a szűkölködő tanítók is segélyeztessenek. Én tudom és értem az okokat, melyek a debreceni zsinatot a tanítóknak a közalap jótéteményeiből való kizárására indították, de azért ezt a szűkkeblűséget sem a magam emberséges érzelmeivel, sem a humanizmus általános törvényeivel összeegyeztetni nem tudom. Mert igaz ugyan, hogy a tanítók ezután, ha megöregesznek, nyugdíjban részesülnek, de ez idő szerint ép azokban az években nem nyújt nekik segítő kezét senki, mikor munkában fáradoznak s mikor a serdülő gyermekek táplálása és neveltetése miatt a legnehezebb napokat látja a szegény tanítói család. Hiszem is, hogy zsinati atyáinkban a másfajta érdeknek felibe kerekedik majd a felebaráti szeretet s a közalap §§-ai közé odaiktatják az emlékiratnak a közalapból való segélyezésre vonatkozó kívánalmát, abban a szövegezésben, a mint az a nagy-bányai tanító-testület tollából, már a „Sárospataki Lapok“ hasábjain is megjelent.

Volna még az emlékiratban sok érdekes megemlíteni való, de azokat most mellőzöm, részint azért, mert velők csaknem egészen egyetértek, részint a sok zsinati vonatkozású munkálatra való tekintetből, melyek e becses lap szűk területén még közlésre várakoznak. Itt még csak a stolaris jövedelemre teszek annyi megjegyzést, hogy midőn az emlékirat az udvarról való temetésért a kántor részére 2 frtot, a templomból való temetésért pedig 3 frtot követel, ismét túlságban jár, mert pl. a mi egyházkerületünk-

ben ez utóbbi esetben a lelkészt magát is, holott ő prédikál, csak 2 frt stóla illeti.

Engem pedig ne illessen semmi, se vád, se nehezítés ez őszinte megjegyzéseimért. Azért tettem, hogy az ügynek s egyszersmind a tanítóság méltányos érdekeinek is szolgálatot tegyek vele.

Czinke István.

TÁRCZA.

A korlátlan szabad lelkészválasztásról.

(Folytatás.)

Nem szeretném, ha valaki véleményemért elfogultnak tartana, de ez esetben is kimondanám szabadon meggyőződésemet, hogy: bár egyes intézmények, törvények külföldön jók lehetnek, azoknak behozatalát hazai földünkbe, közelebb prot. egyházunkba nem tartom szerencsés kísérletnek. Így vagyok tisztelt barátom hollandi rendszerével is. Ha ítélő tehetségem nem csal, fennállott már e rendszer — habár nem egészen ily alakban is — a Szentkúty által említett „gradualis promotio” alakjában, a különbség — noha megvallom, lényeges különbség — a kettő között az lehet, hogy emennél, t. i. gradualis promotiónál az egyházmegye vagy annak consistoriuma jelölte ki a rendszerint következőt állomására, az U. I. barátom hollandi rendszere pedig a gyülekezetnek adja meg a jogot az illetékes lelkészek közül választani, noha a szabad szellemű egyházmegyekben meghallgatták akkor is a gyülekezet előjáróit, küldötteit. Nem azért hoztam különben fel a példát, hogy abba szerelmes volnék, sőt inkább csak azért, hogy rámutassak, miszerint azon rendszert is, mint idegenszerűt — nagyon helyesen — elfűtta egyházunk szabadsághoz szokott s azért lelkesülő korszaklеме, s nem tudom elhinni, hogy csak tíz évet is kiállana közöttünk, a különben szabadabb szellemű hollandi rendszer is.

Egyszerűnek s oly kevésbé komplikáltnak mondja a cikkíró ezen rendszert, hogy szerinte *első tekintetre is ajánlani látszik magát*. En kihagyom az *is* szócskát és azt mondom: *első tekintetre és csak látszik* magát ajánlani. Nem tudom ugyanis magam részéről megérteni — hacsak U. I. barátom az ajánlott rendszert bővebben ki nem fejtené, — hogy mi módon lehetne az általa célzott lelkészi érdem promoteálása e törvény életbeléptetése alkalmával megvalósítható, mikor az csupán az egyházakat sorozná négy osztályba, s ha a most élő, p. o. 20—30 év óta szolgáló érdemes lelkésztársunk a IV-ik osztályú egyházban hivataloskodnék, mikor kerülne arra a sor, hogy I-ső osztályú egyházba promoteáltassék. Szerintem ezen tetszetősnek látszó felfogás csak azon esetben lehetne *némileg* megvalósítható, ha a törvény életbeléptetésekor csak a IV. osztályú egyházak volnának betöltve s abból lépnének át az illetők lassankint a felsőbb osztályúakba; de akkor is *csak némileg*, mert első osztályú egyházaink elenyésző kisebbségben lévén csak a második osztályú egyházakhoz viszonyítva is, sokan 70 éves korukig is hiába várakoznának az előléptetésre. Azon kérdésre pedig: mit tenne az alsóborsodi harmad osztályú eklézsia, ha a 4—5 IV-ik osztályban szolgáló lelkész közül nem lenne kedve egyet választani? nagyon rövid a felelet, akkor sem menne a most meredező falon túl, hanem a hogy helyesen is cselekedne, s joga is volna hozzá: választana a káplánok közül. Igaz, hogy U. I. barátom rendszere ezt nem engedi meg, de mit csinálna akkor az a 15—16 alsóborsodi káplán, ha III-ad osztályú egyházba 10—15 évi káplánkodás után sem juthatnának be, IV-ed

osztályú egyház pedig Alsóborsodban csak 4—5 lenne, s a megüresedett III-ad osztályúak még e 4—5 egyház lelkésze közül sem akarnának választani, hanem átlépdésnének a válaszfalon más egyházmegyébe. Azt hiszem, az a hagyományos régi kopaszodás a hosszas káplánkodás miatt Alsóborsodban teljes megőszülésig fokozódnék ezen rendszer mellett.

Az utolsó érvet, t. i., hogy a lelkészi tekintély, — melyre e corumpált korban nagy szükség is volna — növekedjék, *s ez növekszik is, ha a gyülekezet maga választja a lelkészt, minden külső rákényszerítés nélkül*, helyesnek tartom. Ámde ezen óhaja az én eszmém, t. i. a korlátlan szabad választás megvalósítása mellett még biztosabban elérhető, tehát ezt magam, illetve kitűzött tárgyam s céloim javára írom elő.

Megenged, azt hiszem, a t. értekezlet, hogy kissé hosszadalmas vagyok ezen különböző vélemények előhordozása s boncolgatása miatt, de oly fontosaknak tartom ezeket, hogy felvett tárgyamat csakis ezen eljárás mellett vélem teljesen megvilágíthatónak. Ily szempontból mutatok fel még egy pár véleményt, szívesen kérve becses türelmüket!

Czinke István kollegánk 1890. év március 31-én, a „S. L.” 13. számában „A lelkész választási törvény módosítása” cím alatt ítéli el a most fennálló törvényt, de nem kívánja ezt eltörölni, hanem a meglevő alapon óhajt új épületet emelni. És szerény véleményem szerint, javasolataival, melyeket 8 pontban ad elő, sikerült is neki az épületet teljesen újra építeni, de nem maradt egy-két értéktelen kőnél egyéb az alaptól sem. Szeretném a cikket teljesen részletezni, mert Cz. kollega specialitás e téren eszméivel, de az idő rövidsége nem engedi; különben is hiszem, hogy lelkész társaim ismerősök azzal, előadom tehát, — a hogy én kivehettem belőle — a főelvet. Ezen főelv ebből áll: Az egyházmegyek beavatkozása mellett, tehát annak elbírálása alapján, mint a mely egyházmegye legjobban tudja, ki hova alkalmas, az egyház hívei szabadon választanak, hogy lehetőleg minden lelkészi állásra az oda legalkalmasabb s érdemesebb ember juthasson. Az eszközök, melyekkel szerinte e célt el lehetne érni, következők:

1. Az egyházakat nem osztályozni, de csoportosítani kell, — 800 frt minimummal — s ezzel kisérszben úgy mond már be lenne fojtva a visszaélések kútfeje s nem fejlődne ki oly áldatlan verseny egy-egy jobb jövedelmű parochia betöltése körül. Szép eszme, — melynek megvalósítását Mocsáry Lajos és Fejes István urak is melegen ajánlják ide vonatkozó cikkeikben, — életbe léptetését a beregi egyházmegye is kimondotta évekkel ezelőtt papiroson, nekem pedig egyik fix pontom szintén, bár szorosan felvett tárgyamhoz nem tartozik.

2-ik homokszem, — mint Cz. úr nevezi — az építésnél, hogy a pályázat továbbra is maradjon oly célból, hogy az egyházmegyei hatóság ismerje az aspiránsokat is.

3-ik. Az erdélyi módra fentartandó a próba-papolás, vagy a jelölteknek szolgálati helyükön meghallgatása. Összeütközésben nincs a föltétlen szabad választással sem, — bizonyára elfogadható ajánlat — annyival inkább, mivel régebben is gyakorlatban volt.

4. Lelkész-minősítés — mint ő, szerintem is helyesen nevének nevezi a gyermeket — vagyis a lelkészeknek 1, 2, 3, 4 számú táblátskákkal jelzése teljesen szükségtelen azonban nem csak oly szempontból, mint Cz. kollega kifejti, hogy sokszor épen a hasznavehetőbb embereket, kik alatt ő e pont első részének szelleméből következtethetőleg bizonyára az irodalmilag képzeteket érti — elüti a gyülekezet kezéről, hanem szükségtelen csekély véleményem szerint kiváltképen azért, mert a lelké-

szek közt örökös versengésnek csiráját képezi; továbbá. mert semmi realis alapja nincs a kitűnök ennyi vagy annyi számának az életben — kivált a gyakorlati lelkészet terén, — s végre, mert az én tárgyamnak, az én föltétlen szabad választási ideámnak megölő gyilkos ellenége. S hogy mennyire elítélem, megvetem — ha szabad így szólanom — e négy osztályú minősítést, kimutatom itt azzal is, hogy ha — a mit én különben nem óhajtanék, — a régi szabadválasztási jog a gyülekezeteknek vissza nem adatnék, — bármi alapon, elveken hozandó törvényből, tehát a zsinati javaslatból is teljesen töröltessék!

5. Ebből folyólag tekintetbe nem vehető a fix meghatározású szolgálati évek száma sem, — melynek nyilvántartása Cz. szerint lelketlen rovincsolás és nem érdem jutalmazás. Az én szabad választási rendszerem mellett igen is kimaradhat s maradjon is, — de megenged t. kollega úr, ha nem lehetek vele a tekintetben egy véleményen. Én, föltéve, de meg nem engedve, hogy az általam vitatott szabad választási régi elv vissza nem állíttatnék, azon esetben, akár az ő eszméje, akár a mostani javaslat nyerné meg a zsinati atyák többségének tetszését, multhatatlanul szükségesnek tartom a szolgálati évek számát, az azokban szerzett gyakorlati érdemeket tekintetbe venni, mert végre is, bármennyire tisztelen is az irodalmi munkásokat s meghajlok az e téren szerzett érdem előtt, de inkább a tanári pályán óhajtom a mostaninál sokkal jobban jutalmazni az irodalmi termékeket, s a lelkészi pályán a bölcs-tapintatos vezetés által elért gyakorlati eredményt — az egyházakra vonatkozással természetesen — elibe teszem amannak, legelsőnek tartván — magától érthetően — azon szerencsés, Istentől megáldott férfiút, kiben az irodalmi munkásság és gyakorlati képesség szépen összpontosul.

6. pont alatt alig ha igazat nem ad ezen álláspontomnak Cz. is, midőn így beszél: A kandidatusok számát nem kell meghatározni, hanem választás alá kell bocsátani mind azt a pályázót, a ki méltó is, alkalmatos is, mert — úgymond — a ki méltó, az nem mindenkor alkalmatos is! Természetesen Cz. úr ezt nem az én kedvemért mondja, hogy nekem egy jó bizonyosságot nyújtson, talán épen önmaga ellen felhasználható, de hogy érvelhessen vele a felsőbb t. i. az egyházmegyei hatóság bölcs beavatkozására. Én azonban ebből legkisebbet sem óhajtván, felhasználom saját javamra érvelését, s a föltétlen szabad választásból kifolyólag, a kandidálást minden formájában eltörölendőnek tartom.

7-ik homokszemmel kizárja a gyülekezet tagjait azon jogból, hogy a magoknak választandó lelkész jelölésébe befolyjanak, s e szerinte is nehéz feladatot az egyházmegyére, annak közgyűlésére bizza. Ez az ő sarktétele, minden homokszemet ennek fölépítésére hord egybe. Nekem semmi szükségem sincs reá, sem bővebb fejtegetésére, csak azt tudom csodálni, hogy oly világos fő, élesen boncoló elme, miként nem látta azt be, hogy ezen elv megvalósítása esetén, a gyülekezeti szabad választás teljesen illuszióvá válnék, s csak annyiban volna szabad választás, a mennyiben: „a gyülekezetnek egyetlen teherviselő tagja sem lenne megfosztva a szavazáshoz járulástól.“ Hogy pedig a választásnak ezen módját, a mely a fennálló törvényben is sértetlenül fenn van tartva, ha csak valaki magát arra, hogy szavazzon, érdemlenné nem teszi, mondom, hogy a választásnak ezen módját lehessen „korlátlan szabad választás“-nak nevezni, ezt érteni teljességgel nem tudom.

Nem tudom kiváltképen akkor, mikor Cz. kollega a kinevezési rendszer sürgetőit, kik a népet éretlennek tartják a szabad választásra, többek közt így ostromolja: „Bizony a prot. egyház aligha ért volna el oly szép si-

kereket, aligha tudott volna felmutatni oly bámulatos buzgóságot, áldozatkészséget, ha a nép éretlenségére való hivatkozással mindjárt kezdetben megfosztja a *gyülekezet* azon jogaitól, melyek mostanában oly boszantóan szűrják szemét egy némely reactionarius természetű s az orránál tovább nem látó embernek!“

Mivel ezen tétel igazságát én is helyesnek tartom, s mivel a szabad választást ezen gyülekezeti jogok közé sorozom: híve is vagyok a gyülekezetek feltétlen szabad választási jogának.

* * *

Még csak egy pár idézést hozok fel a többi írók cikkeiből, s nem fáradszom tovább a t. értekezlet figyelmét, hanem bezárom értekezésem, záradékul kimondván saját véleményemet. (Vége köv.) Simon Andor.

IRODALOM.

* Szerkesztő és gyakorlati mérés tan. írta Lengyel Sándor fővárosi polgári és középkereskedelmi iskolai igazgató. A polgári fi-iskolák III—IV. osztálya számára.

Minden szakférfiú tapasztalásból tudja, hogy mennyi megerőltetésbe és türelembe kerül a „rajzoló geometria“ tanítása az alsóbb osztályokban, még a legjobb tankönyv segítségével is. Ennek okát egyrészt a tanulók primitív felfogásában, másrészt a tantárgy nehézségében keresik. Nehéz is a „geometria hely“ fogalmának tiszta megősmertetése. E rövid és két osztály számára írt tankönyvet olvasva, öröm lepeg meg, hogy a polgári iskolákban használt, s a tananyag tanítási kívánalmával teljesen ellenkező módszerben szerkesztett tankönyvek helyett, egy jó könyvet találunk. A rajzoló geometria tananyaga oly természetű, hogy azt csakis az *összerakó* tanalakra öltöztetve tehetjük kedvelté tanítványaink előtt. Ezért kárhoztatjuk a tantárgynál a dogmatikus előadási módot. Mert a porszemeknek így összerakása nagy halommá lesz, melynek minden kis részét ismerjük, magunk hordtuk össze; míg a szétbontó tanalakkal, a nagy halmot kell szétbontanunk s a szétbontás alkalmával sok anyag lesz használhatatlan. A munka beosztása rendes, az egyenesekkel zárt síkok szerkesztésén kezd, s azt 66 lapon keresztül fokozatosan fejleszti, közbe-közbe egy-egy sík díszítményen gyakorolja, erősbíti tanítványainak ismereteit. A görbékkel zárt idomok szerkesztése is egyszerű, világos, könnyen elsajátítható. Teljesen megfelel a miniszteri tanterv követelményeinek, mert „öntudatos“ szerkesztéssel egyes problémákat úgy állít elő, hogy a tanuló kedvet kap az után-szerkesztéshez. Ezzel is bebizonyítja azt, hogy a „rajzoló geometria“ nem szorúl dogmákra. Kiállítása elég csinos, és számos ábráit tekintve, nem is drága. Mint olyan tankönyvet, melyet a tanár célszerűen használhat, egész jó lélekkel ajánljuk a szakférfiak figyelmébe. zd:

* A Magyar Nyelvtörténeti Szótár III. kötetéből megjelent a II. füzet, szokott terjedelemben. A *szemlé* szótól a *szöveg* szóig terjedő szavainkat s azok értelmezését foglalja magában. Kapható Hornyánszky-nál Budapesten. Ára 1 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A dunáninnyi ev. ref. egyházkerületnek** viharos közgyűlése volt folyó hó 12—13-ik napjain Pozsonyban. Mint az „Ev. Egyház és Iskola“ írja, már az előértekezleten bejelentette *dr. Stefanovics Miklós* azt a sürgős indítványát, hogy *a gyűlésen csak az esperességek küldöttei szólhassanak*, valamint azt is, hogy az elnökséghez inter-

pellatiot fog intézni a püspöknek azon, szerinte törvénytelen eljárása miatt, hogy Ő felségének zsinattartási engedélyét és a zsinati meghívókat az esperességek mellőzésével küldte meg az egyes gyülekezeteknek. A másnap tartott gyűlésen hosszas és szenvedélyes vita után 4 szavazattal 3 ellen elfogadtatott Stefanovics sürgősségi indítványa s kimondatott, hogy ezentúl a dunáninneni kerület közgyűlésén csakis az esperességi követeknek van szavuk. A zsinati kérdés kerülve tárgyalás alá, Stefanovics előterjesztette az elnökséghez intézett azon interpellatioját, hogy mondja meg, hogy „a dunáninneni kerületi egyházi rendtartás melyik szakasza, avagy a kerületi gyűlés melyik határozata alapján érezte magát feljogosítottnak az egyes egyházakhoz az esperességi hivatalok megkerülésével a zsinati választások fogantatására felhívásokat meneszteni?” A püspök válaszában kijelenté, hogy ezen tényével Ő felsége a király zsinat engedélyezésével kifejezett akaratának hódolt, s egyházi felsőségének az egyetemes gyűlésnek, illetőleg általa a zsinat előkészítésében teljhatalommal felruházott zsinati bizottságnak engedelmeskedett és főpásztori kötelességének tett eleget, midőn a gyülekezeteket választói joguk és kötelességük felől felvilágosította. Stefanovics a választ nem vette tudomásul, sőt határozati javaslatában indítványozta, hogy „szavazzon a kerületi gyűlés az elnökségnek törvénytelen, önkényes, sőt a kerületen erőszakoskodni akaró eljárása miatt rosszallást, kárhözhatást és bizalmatlanságot.” A közgyűlés 4 szavazattal 4 ellenében az elnökség eldöntésével a püspök választ tudomásul vette. Szintén 4 szavazattal 4 ellen elhatározatott, hogy a *dunáninneni kerület a zsinatban részt vesz*. Másnap a trencsényi esperességnek az az indítványa került elő, hogy mondja ki a kerületi gyűlés, miszerint br. Prónay D. egyetemes felügyelő országgyűlési beszédének azt a kifejezését, hogy „Magyarországnak van ugyan királya, de dynastiája nincs” nem helyesli. Ez az indítvány, miután kifejtetett, hogy a kerületi gyűlés az országgyűlési képviselők beszédeinek bírálatára nem illetékes, 4 szavazattal 4 ellenében, tehát elnöki szavazattal elvetetett.

— **Értesítés.** Az eperjesi ev. ker. kollégium főgimnáziumában az 189¹/₂ tanévre szóló beíratások folyó évi szeptember 1—3. bezárólag eszközöltnék; a beíratásokat megelőzőleg augusztus 30. és 31. napjain tartatnak a felvételi, javító és esetleg magánvizsgálatok. Az előadások a főgimnáziumban szeptember 4-én veszik kezdetüket. A gimnázium a jövő tanévben is mindenben a nagyméltóságú magyar királyi vallás- és közoktatási minisztérium közvetlen vezetése alatt álló gimnáziumokban érvényes tantervet fogja követni, és így az 1890. évi XXX. törvény-cikk értelmében a *görög nyelv tanítását pótló tanfolyam*, mely a lefolyt tanévben már az V. osztályban életbe volt léptetve, a küszöbön álló 1891—92. tanévben a VI. osztályban is — a görög nyelv tanítása mellett — a törvénykövetelte fokozattal be lesz rendezve. A kollégiumi főgimnázium növendékei vallásfelekezeti különbség nélkül részesülhetnek a kollégium kebelében fennálló tápintézet kedvezményeiben; az ezekre nézve megállapított díjak, mindig *félévenként* értve, a következők: convictusi ebéd és vacsoráért 31 frt, convictusi ebédért 19 frt. Ezen díjak félévenként előre fizetendők; a convictusi díjakból elengedésnek is van helye. Van a kollégiumnál azonkívül számos alapítvány, melyekből évenként 5—65 frtos ösztöndíjak és praemiumok osztanak a kollégium növendékeinek; a mult iskolai évben 23 gimnáziumi tanuló részesült ezen ösztöndíjakban. Eperjesen, 1891. augusztus havában.

Az eperjesi evang. ker. kollégium főgimnáziumának igazgatója.

— **Az 1848—49-iki szabadságharc kiállítás** megnyitását néhány nappal későbbre halasztották, mert annyi

nevezetes és rendkívül becses tárgyak érkeztek be, hogy azok elrendezése néhány nappal több időt igényel, mint előre számítani lehetett.

— **Krisztus egy újból felfedezett ruhadarabját** állította ki a napokban *Korum*, trieri püspök közszemlére. Ez a legkevésbé új jelenség a katolikusok életében. Nem számítva az egyes faszilánkokat és szöveket, melyek a Krisztus keresztjéből, s a szövetdarabokat, melyek a szentek és apostolok ruháiból kerültek, a most kiállított kabát darabnak is számos versenytársa van. Ezek közül kettő van olyan, melyeket a „szent atya” is elismert valódinak. A különböző származású és hitelességű szent kabátok közül legrégebb a *galáciai*, melyet a VI. század krónikása említ. Egykorú ezzel az, melyet később Jeruzsálembe vittek. A trierinek legveszedelmesebb versenytársa az, mely azzal egy időben, 1156-ban jutott híre. Ezt, bár a hugenotta harcban a legnagyobb valószínűséggel elégett, 1789-ben, a francia forradalmi küzdelmek után a versaillesi érsek egy aranszekerénykével együtt újra feltalálta s 1843-ban XVI-ik Gergely annak valódiságát brévéjében ki is jelentette. Ezeken kívül még egy nagy csomó szent kabát következik egymás után, a melyeket mutogatnak és emlegetnek, mint olyanokat, a melyekben Krisztus járt és kélt e földön. A „Magyar Állam” „bulletinek” cím alatt igyekszik megcáfolni és neveltségessé tenni a protestánsok történelmi nagy tetteit. Erre írjon bulletint!

— **Szabolcska Zsoltárfordításai közül** legközelebb a LXXIX. Zsoltárt közölte a „Fővárosi Lapok.” Nem hagyhatom e mutatványt szó nélkül, épen azért, mert a szép tehetségű, fiatal költő munkássága kiváló figyelemre és várakozásra méltó s miután részemről tekintélyes szerepet szeretnék juttatni neki énekes-könyvünk átalakításában. Sajnálattal látom, hogy e téren nagyon eltévedt, ha átdolgozásaiban általában annyira megtartja a zsidó elemeket, mint a legutóbb közölt darabban, úgy jóakarataival és szép tehetségével énekes-könyvünkre nézve teljesen hasznavehetetlen. A darab költőiessége ellen nem lehet senkinek kifogása; költői sajátossága épen nagyon alkalmas az egyszerű, kedves hangzású vallásos költemények „átdolgozására” s ezt mostani művével is igazolja; de épen ezért sajnálhatjuk, hogy egyebek között ilyeneket ír s illetőleg átvesz a régi Zsoltárból:

«Szent gerjedelmed láttasd meg azokkal,
Kik megtagadtak, im e pogányokkal,
Kik sohasem ismernek,
Istent, se kegyelmet.
Verd meg az ő országuk.»

E mellett egyes történeti vonatkozások is lehetetlenné teszik a használatra. Így valóban csak arra való, a minek a „F. L.”-ban bemutatta: mutatványnak az ő héberköltészetéből és nem arra, hogy magyar, keresztyén népünk énekelje.

Mátrahegyi.

— **A legatusok ellenőrzése** lehetett volna a címe annak a cikknek, a melyet Nagy Elek, kispaládi lelkész a „Szabad egyházban” „*A supplicatio kérdéséhez*” cím alatt lapunk szerkesztőjének egy mult évi (28. sz.). csilagos megjegyzése ellen véd- és vádirat gyanánt összeállított. A neheztelt megjegyzés lényege az, hogy az „*ótott lábú*” és „*darutollas*” legatusoknak a bizonyítványkiállító lelkészek is okai, a kik rendszerint igen atyáskodó szemekkel nézik a neki szilajodott ifjak gyöngeségeit s dícsérő bizonyítványaik által lehetetlenné teszik, hogy a rosz útra tért egyénnel szemben fegyelmet gyakorolhasson a legatusokat küldő iskola. N. E. elismeri ugyan, hogy ez így van, de mentegetni kívánja a lelkészek elnézését olyan fajta gyöngé mentségekkel, hogy az illető a lelkésznek talán ösmerőse, vagy ösmerőse annak szülei, rokonai, s hogy a legatus vendég s esetleg később kartárs is

lehet stb.. hát kinek volna kedve vagy bátorsága az ilyenek ellen jelentést tenni!! Aztán „vaskalapos“-nak is elneveznék a diákok a „pletyka domb“-on... stb. Végre is nincs más menedék, mint a jó bizonyítvány. Hanem arra valók N. E. szerint a professorok, hogy úgy neveljék a diákot, hogy az ellen senkinek se lehessen kifogása. Több gondot fordítsanak az ifjak valláserkölcsei nevelésére, hogy azok iszonyodjanak megsérteni az egyház cultuszát; ne gyakorolják az önhitt bölcselkedést, a hitet és vallást ócsárló nyilatkozatokat; gerjesszenek magok iránt bizalmat a tanítványban, hogy az ne remegjen a pöffeszkedő tanár előtt. (Ugyan hol vannak még ma is ezek a felfútt békák és remegő páriák?!) stb. s akkor nem lesznek „darutollas“, „ötött lábú“ legatusok. Így bölcsleg N. E. Tegyük fel azonban, hogy még az általa ajánlott „*professori cura pastoralis*“ sem segít s hogy még a professorok hegyeket mozgó hite és dédelgető modora mellett is akadnak félre-lépő, törvénytíró legatusok!! Hát akkor ki és miként segítsen?! A lelkész mossa a kezét továbbra is, mert ő ösmerős, rokon, vagy mert ő fél a diákok szájától?! Hát olyan rossz ez a mai fiatalság, hogy ez minden esetben és mindig csak a panaszkodó diáknak adna igazat?! Sőt inkább! A diák ismeri legjobban a diák gyarlóságát, megrovásra méltó tulajdonait s a „pletyka domb“-on is felhangzik a „merito jaces“, meg a „debuisset pridem.“ Régen is felhangzott! Holmi szürke mentséggel tehát kár palástolgatni a palástolhatatlant! Ismertünk lelkészeket, a kik próba-szónoklatra is rászorították a gyöngébbeknek látszó legatusokat és nem esett csorba tekintélyükön. Elvégre is higgyük el, hogy a legatust az iskolából ellenőrizni nem lehet s ellenőrizni az van hivatva, a ki a kathedra tisztességeért felelős! Az, a mit ellenőrzési mód gyanánt N. E. ajánl, hogy ezentúl a legatus is, mint a supplicans, könyvecskét vigyen s abba a lelkész egyszerűen csak a megjelenést igazolja, ez a kérdésnek nem megoldása, hanem kényelemre valló kikerülése.

— **A nagybecskereki ev. ref. egyház templomát,** melyet nemzeti közadakozásból építettek, folyó hó 30-án fogják ünnepélyesen felszentelni. A következő napon kezdődik az egyházmegyei gyűlés, melyet a megyeház nagy termében nyitnak meg s az új templomban folytatnak.

— **Az ev. ref. néptanítók országos bizottsága** legközelebb Budapesten a zsinat elé terjesztendő emlékirat ügyében gyűlést tartott s elhatározta, hogy az emlékiratot előleges tájékoztatás céljából a zsinat összes tagjainak megküldi s a vidéki tanítókat felkéri, hogy testületekké alakuljanak, hogy a zsinat tartama alatt a bizottsággal állandó összeköttetésben lehessenek. Végül elhatározta azt is, hogy a „Magyar Prot. Néptanító“ című lapból a zsinat tartama alatt rendkívüli számokat ad ki.

— **A miskolci ref. felsőbb leánynevelő-intézetben** az 189 $\frac{1}{2}$ -ik iskolai évre a beíratás szeptember hó 1-ső napján megkezdődik. Az internatusba jelentkezett növendékek szeptember 10—14-ig helyeztetnek el. Az iskolai év ünnepélyes megnyitása szeptember 14-én leend.

Az igazgatóság.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pályázat.

A *zilahi* ev. ref. kollégium államilag segélyezett főgimnáziumában a *rajztanári* rendes tanszékre pályázat nyitattik. E tanszékkal az önként jelentkezőknek a *szabadkézi rajz* tanítása, valamint a *mennyiségtan* tanítása (az I. vagy II. osztályban) is egybe van kötve. Heti órák száma legfeljebb 20.

Javadalma egyelőre 800 frt előleges havi részletekben. Az állomás a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium kinevezése által töltetik be.

Pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodványukat a *zilahi ev. ref. kollégium előjáróságához* folyó évi szeptember 1-ig adják be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1891. augusztus hó 16-án tartott üléséből.

B. Bánffy Dezső,
egyházkerületi főgondnok.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

1—2

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pályázat

A *hódmező-vásárhelyi* ev. ref. főgimnáziumban egy rendes *rajztanári* állomásra.

A megválasztandó tanár tanítja: a rajzoló mértant az I., II., III. és IV. osztályokban 10,- a szépírást az I., II. osztályokban 4,- a görögöt pótló tanfolyamban a szabadkézi rajzot és ábrázoló mértant 8 órán hetenkint. De, mert a következő tanévben a görögöt pótló tanfolyam még csak az V. és VI. osztályokra terjed ki és az órák száma a fentebbi tantárgyakban ez idő szerint 18: a megválasztott tanár köteles leendő még mintegy 4 órán hajlama és képessége szerint az alsó osztályokban valamely tantárgyat kiegészítőleg ideiglenesen tanítani. Így heti óráinak száma ez idő szerint 22, maximuma pedig 24.

Csak ev. ref. vallású okleveles egyének pályázhatnak.

A rendes tanári állomás jövedelme 1000 frt fizetés, 200 frt lakbér és 40 frt ötödéves pótlék, de a mely ez idő szerint 200 frtnál feljebb nem emelkedhetik. A fizetés évnegyedi részletekben előre adatik ki. A megválasztott tanár állandósítása egy évi sikeres működés után következik be, a mely időtől fogva a helybeli özvegy- és árva-gyám-, nemkülönben a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének jogos és kötelezett tagja.

Ha azonban a rendes tanári állásra a fentartó előjáróság kívánalmainak megfelelő egyén nem pályáznék: ez esetben egy évi próbaidőre 800 frt fizetés mellett helyettes tanár választatik.

A pályázók keresztlevelemmel, hadkötelezettségi viszonyukat, tanulmányaikat, képességeiket, egészségi állapotukat s netán eddigi alkalmaztatásukat tanúsító okmányaikkal felszerelt folyamodványukat folyó évi szeptember 6-ig bezárólag az egyháztanács elnökségéhez adják be.

Hódmező-Vásárhelyen, 1891. augusztus 16.

Szeremlei Sámuel,

ev. ref. h. egyh. elnök.

1—2

Pályázat

A *nagy-bányai* ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *felső-bányai* egyházban megüresült segédlelkész-tanítói állásra. Évi javadalom: 300 frt készpénz az egyház pénztárából havi utólagos részletekben; két alapítványból, tandíj és halottat temetőbe kísérésért, mintegy 75 frt, lakás, fűtéssel s szerény bútortárral az iskola-épületben.

Kötelesség: a III—VI. fi-osztályok tanterv szerinti tanítása, a lelkészi teendőkhöz segédkezés a lelkész akadályoztatásakor s a kanonikus órákon.

Kérvények folyó hó 30-ig alólírotthoz intézendők.

Felső-Bánya, 1891. augusztus 12.

Nagy Lajos,

ev. ref. lelkész.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról.» (Folytatás). *Debreceni Bertalan.* — «Zsinat lesz-e, vagy zsinatocska?» *Szikszai András.* — «Tanárképzés az egyetemen.» *Gulyás István.* — «A korlátlan szabad lelkesválasztásról.» (Vége). *Simón Andor.* — «Szabó Gábor 1820—1891.» *Szalóczy Pál.* — «Az ungi egyházmegyéből.» *r-l.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A zsinati előmunkálatokról.

II.

Mit tárgyal a zsinat?

(Folytatás.)

„Nunc venio ad fortissimum“, a Mocsáry úr által trójai falónak nevezett, s szerinte autonómiánkat vége-
szélyivel fenyegető *közigazgatási bíróságra.*

Minthogy én is a Mocsáry úr cikkében érintett jogá-
szok közé tartozom: mint minden jogász, a peres kér-
déseket úgy a polgári, mint az egyházi jogviszonyokban
s általában az élet minden viszonylataiban *bíróság* által
kivánom eldöntetni, és abban, ha a két fél között fel-
merült vitákat egy népes és tagjaiban időről-időre vál-
tozó s így az állandóság jellegével nem bíró közgyűlés
helyett, hosszabb időre alakított, tehát állandó, eskü
alatt szolgáló szakbíróság dönti el: én a *garanciák ki-
terjesztését és nem megszorítását látom.* Az államjogi elmé-
letek szerint az államszuverenitás a törvényhozó, végre-
hajtó és ítélő hatalomban jelentkezik. Ezen jogokat a
mi szűkebb kis államunkra, autonom egyházunkra alkal-
mazva: törvényhozói jogunk meg van és el van ismerve.
Zsinatunk, mint legfőbb törvényhozó testület, szabadon
alkothat törvényeket a mi egyházi ügyeinkben, meg-
vizsgálhatja s időről-időre megállapíthatja az egyház
tanait, annak alkotmányát, az istenitisztelet módját és
rendjét, állíthat fel hivatalokat, szabályozhatja azok
hatáskörét, rendezheti az egyházban a nevelés ügyét,
mindezek fölött hozhat olyan törvényeket, a melyeket
jónak lát, egyetlen egy föltétel alatt, hogy törvényei
az alkotmányosan hozott országos törvények rende-
leteivel ne ellenkezzenek. Végrehajtási jogunk a *ius*
advocatie által (egyh. törv. 4. §.) gyakoroltatik. Sajnos,
e részben korlátok közé vagyunk szorítva, s ez egyik
sérlemünk. Az természetes, hogy egyházunk, mint a
magyar állam testéhez tartozó *egy szerves tag,* külön
végrehajtási hatalmat nem gyakorolhat, hanem az állam-
hatalom kötelessége alkotmányos úton hozott törvénye-
ink végrehajtásánál nekünk segédkezet nyújtani. Az
állami végrehajtó hatalomnak nincs joga a mi törvé-
nyeink szerint alkotott hatóságaink által hozott jogér-
vényes ítéletek és határozatok helyes vagy helytelen
voltát vizsgálat tárgyává tenni, hanem azokat végrehaj-
tani köteles. Sérelmünk a végrehajtási jog körében az
(és ez elég nagy sérelem), hogy az államhatalom segélye

nem kivétel nélkül minden ítéleteink és határozataink
végrehajtására vehető igénybe, hanem csak a melyek
a törvény 5. §-ában egyenként felsoroltatnak, így pl.
pénzbüntetésre (pedig illet kiszabni jogunk van) írá-
nyult ítéletünk végrehajthatatlan, tehát a semmivel egy
jelentőségű. A mi már most az ítélő hatalmat illeti: fenn-
álló egyházi törvényünk az egyház ítélő hatalmát *egyedül a fegyelmi eljárásra nézve szabályozta* és elég téve-
sen az erről szóló II. részt *egyházi törvénykezésnek* ne-
vezte, mintha ezáltal azt akarta volna kifejezni, hogy
egyházunk ítélő joga egyedül a fegyelmi eljárásra ter-
jed ki. Elég tévesen mondom, mert minden, egyházunk-
nál sokkal kevesebb autonómiával bíró testületekkel
közös azon jogán kívül, hogy saját tisztviselőit fegyel-
mileg felelősségre vonhassa, még számos oly viszony-
latok merülnek fel egyházi életünkben, melyekben az
enyém és tied kérdésében, tehát két félnek egymással
szemben előállott magánjogi viszonyaiban kell ítéletet
hozni, s mely ítélethozatal szintén az *egyházi törvény-
kezés* keretébe tartozik.

Azt hiszem, nem fogja senki tagadni, hogy például
két egyház által egyházi vagy iskolai célra használt
vagyon megosztása, vagy az anya- és társ-egyház kö-
zött közös egyházi épületeik fentartására vonatkozó
hozzájárulási arány megállapítása egyedül csak ezen
két vitás felet érdeklő magánjogi kérdés; vagy például
a lelkész és utóda, vagy az előd özvegye és a helyet-
tes lelkész között a javadalom megosztása, az enyém
tied kérdéséhez tartozik stb. Nem tisztelné a protestáns
autonómiát, a ki azt állítaná, hogy ezen s ehez hasonló
kérdésekben prot. egyházunknak ítélkezési joga nincs,
hanem az említett viszonyokban felmerült vitás kérdé-
sek a polgári bíró elé viendők. Már most méltóztassék
a tisztelt olvasónak elolvasni a fennálló egyházi törvény-
nek az egyházközségi közgyűlések, presbitériumok, egy-
házmegyék, egyházkerületek és konvent hatáskörét sza-
bályozó 20, 28, 43, 53. és 61. §§-ait, vajjon melyikben
fogja megírva látni azon jogot, hogy ezen, nem a köz-
egyház társadalmat, hanem két vitás felet érdeklő peres
kérdésekben dönthetnek? Bizonyára egyikben sem.
Midőn tehát a törvényjavaslat egyházunknak ezen meg-
dönthetlen és senki által kétségbe nem vonható ítélke-
zési jogát törvénybe írtatja: *egyházunk autonom jogait*
nem kevesbíti, hanem kiterjeszti.

Minthogy egyházi törvényeink ezt az egész kér-

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

dést (nem vitatom mi indokból) mellőzte: midőn ezt törvénybe iktatni akarjuk, vizsgálnunk kell azt *elméleti* és *gyakorlati* szempontból. Az *elmélet* szerint (és ezt — azt hiszem — indokoltan senki kétségbe nem fogja vonni) minden olyan vitás kérdés, a melyben két, egymással perlekedő fél magánjogi viszonyai, vagyoni kérdései fölött kell dönten, *bíró*ság hatásköre alá tartozik; egyházi ügyeinkben is tehát az ilyen kérdésekben az *elmélet* szerint egyedül bíróság van hivatva dönten. Vizsgáljuk már most a *gyakorlatot*. Ha egyházunknak e részben kifejezett gyakorlatát akarjuk vizsgálatunk tárgyává tenni, csak a törvény előtti időben kifejezett gyakorlatról beszélhetünk és pedig két okból: először mert a törvény alapján kifejezett gyakorlatról nem lehet szó akkor, midőn a törvény maga az egész kérdést mellőzi; másodszor pedig azért, mert azon egyetlen §-ban, mely ezen kérdést látszik érinteni, t. i. a 8. §-ban az eddigi gyakorlat tartatik fenn. — Vizsgáljuk tehát a régi gyakorlatot. A törvény előtti gyakorlat szerint úgy ezen peres kérdéseket, mint a közegyházjogi kérdéseket, sőt a fegyelmi ügyeket is, legalább első fokban, épen az a testület végezte, a melyet a javaslat *bíró*ság névvel akar beilleszteni egyházunk szervezetébe, s a mely akkor *Kormányzó testületnek* nevezetett. Döntött eljárás szabályok nélkül. Igen jól tudjuk, hogy az egyházmegyék közgyűlésében a zsinat előtt a lelkészek, tanítók és véletlenül megjelent egyháztagek (világiak) csak jelen lehettek, esetleg — mert a prot. egyház a szólásszabadságot mindig tisztelte — fel is szólalhattak, de szavazattal nem bírtak s a határozathozatal joga egyedül az esperes, a gondnok, az egyházi és világi tanácsbírók s jegyzőkből álló testületé volt. Ezen abnormalis helyzetet változtatott a zsinat, midőn a kormányzó helyett felállította a *képviselői alapon nyugaló egyházmegyei gyűlést*, körülírva annak hatás- és jogkörét. — Minthogy a peres ügyek illetékességéről nem intézkedett, így nem volt fórum, a mely ezeket eldönthesse, az új közgyűlés örökébe lépve a régi kormányzóknak: tárgyalgatta s eldöntögette ezeket a vitákat a nélkül, hogy a szervezeti törvényben ezek fölött való döntés hatásköréhez utasított volna. — Kérdem már most: micsoda csorbúlást szenved jogaiban az a közgyűlés, a melytől elvétetnek azok az ügyek, melyek hozzá utasítva soha se lettek?

Nem akarok súlyt fektetni arra, — csak épen konstatálni kívánom, — hogy a jelen képviselői közgyűlések uralma alatt is, az ilyen kisebb fontosságú kérdésekben, úgy az egyházmegyéken, mint az egyházkerületeken, a közgyűlés csak névleg dönt. Nagyon jól tudjuk, hogy az egy, vagy legfeljebb két napig tartó egyházmegyei közgyűlésekben délután, vagy az egyházkerületi gyűlésen úgy a harmadik, negyedik napon, a midőn ezen jelentéktlenebb ügyek kerülnek napi rendre, a közgyűlés tagjaiban az érdeklődés erősen meglazul, s azok tárgyalásában csak a tanács tagjai (néha még azok sem mind) vesznek részt. — Nem akarok érvet kovácsolni abból sem, hogy nem lévén eljárási szabály, az ügy sokszor a prima információra, a kérvényező egyszerű folyamodványára, az ellenfél meghallgatása nélkül döntetik el, hogy aztán a következő gyűlésen az ellenfél újabb folyamodványára, a jól értesült gyűlés határozata, a jobban értesült gyűlés által megváltoztattassék.

Az autonomia sérelméről akkor lehetne beszélni, ha ezen egyházi ügyek egy valamely külhatalom által beerőszakolt testületre bíztnának; de nem lehet beszélni akkor, midőn annak a bíróságnak, — mely a sokszor emlegetett peres ügyekben ítélni lesz hivatva,

— minden egyes tagja a választásra jogosított egyház-közögek szavazatainak általános többségével választván, mandátumát a választók törvényesen kifejezett akaratából nyerte. — Ilyen testületnek a szervezetbe való beillesztése az autonomia sérelmére annyiival kevésbé szolgálhat, mert ugyanezen testület, nem egy centralisztikus új intézmény, hanem a történelmi fejlődés eredménye, a népakarat kifolyása, zsinat-presbiteri rendszerünk egyik sarkköve.

Egyetlen érdemleges kifogást lehet tenni ezen peres ügyeknek bíróság elé való utalása ellen, s ez az, hogy a közgyűlések tárgyai e miatt megfogyatkoznak s a gyűlések elvesztik érdekességüket. Ez a kifogás azonban csak látszólagos. Ha az egyházmegyék hozzá fognak szokni ahoz, hogy a törvény által hozzájuk utasított közérdekű tárgyakat komoly tanácskozás alá vegyék; ha, mint az alsózempléni egyházmegye teszi, az egyházlátogatásról szóló jelentések részletesen fognak tárgyalatni; ha ki fog terjedni a közgyűlés figyelme a kebelbeli egyházak szellemi és anyagi ügyeire s ezek egyenként figyelembe fognak vétetni (egyházi törvény 43. §. e) pont); ha az egyházak évi számadásai, mint azt a javaslat 258. §. rendeli, a közgyűlés határozata alá fognak helyeztetni; ha az egyházmegyei közgyűlések felébrednek arra, hogy az egyházmegye pénzügyeit, melyeket eddig az állandó vagy alkalmilag összehívott számvevőszékek intéztek; nemkülönben a lelkészi és tanítói gyántár ügyeit ők kötelesek részletesen megvizsgálni (egyházi törvény 43. §. c. pont), hogy az elhagyott árvákról és szegényekről való keresztyéni gondoskodás (43. §. f. pont), a melyre még eddig egy percet sem fordítottak, az ő kötelességök; ha figyelembe fogják venni, hogy mennyi javítani való van az egyházi díjleveleken (43. §. h. pont), főleg mennyi javítani való van az iskolákon (43. §. l. pont); ha a tanügyi bizottság jelentéseit nem fogják csak úgy az utolsó tárgyak közt venni fel s azok fölött az idő rövidsége miatt keresztül siklani: bizony a törvényben 13 pont alatt előirt teendők fognak az egyházmegyei közgyűlésnek oly érdekes és annyi munkát adni, hogy azok teendők halmazát csak erőfeszítéssel végezhetik el; a nagyobb jelentőségű dolgokkal foglalkozó egyházkerületi közgyűlések tárgyai pedig az egyházi törvény 53. §. szerint oly számosságok, hogy (és e tekintetben hivatkozhatom 17 évi egyházkerületi jegyzői tapasztalataimra) nagyobb fontosságú egyházi és iskolai ügyek eddig is egyik gyűlésről a másikra halasztattak, csak azért, mert a tagok a hozzászólásba beleútván, eltávoztak.

* * *

A mi már most ezen *bíró*ság szervezetét illeti: e részben sokban egyet értek Mocsáry úrral.

Mindenek előtt én ezen közigazgatási bíróságról szóló részt áthelyezném az egyház alkotmányáról szóló I. részből a törvénykezésről intézkedő II. részbe, a mennyiben, mint azt fennebb kifejtettem, pusztán a fegyelmi eljárás az egyházi törvénykezés fogalmát nem tölti be; nem különösen akkor, midőn a törvénykezésnek egy más ága is létezik, s arra egy külön ügybíróság szerveztetik és külön eljárási szabály alkottatik.

Aztán nem tartom elfogadhatónak, hogy a *kettős elnökség elve* elejtessék. Egyházunk minden intézménye a paritáson alapul, a lelkészeknek a világiakkal való egyenlő jogai presbiteri rendszerünk fundamentumát képezik; ezt a jogot sem egyik, sem másik fél előnyére kiterjeszteni, vagy hátrányára megszorítani: nem tartom rendszerünkkel megegyeztetetűnek. Ez a javaslat tehát, szerintem, teljesen törlendő.

Nem tartom továbbá elfogadhatónak az *időközi bíróságok rendszerét sem*. Jogbizonytalanságot eredményez s a bíróság fogalmával ellenkezik, hogy ugyanazon nemű ügyben egyszer a teljes tanács, máskor pedig a részleges tanács ítéljen. — A ki bíró az egyházmegyei, vagy kerületi tanácsban s a gyűlés napján jogosítva van ítélni, az bíró a gyűlés után következő napon is s joga van a hatásköréhez utalt tárgyak fölött akkor is ítéletet hozni. Én belemennék abba, hogy a bíróság egy kevesebb tagból alakított, de állandó testület legyen; de azt, hogy ugyanazon ügy felett a gyűlésen 13—14, a gyűlés után pedig 4—5 tagból álló testület döntsön: helyesnek el nem fogadhatom.

A bírói hatásköréről intézkedő 284. §. 10. pontja ellentétben van a 258. §-al. Az idézett pont szerint az egyházközségi gondnok és presbiterek felelősségének kimondása a bíróság hatásköréhez tartozik, a 258. §. szerint pedig az egyházközségi gondnok számadását a presbitériumnak beterjesztvén s ez azokra észrevételeit, helyeslő vagy elmarasztaló határozatát rávezetvén, a számadásokat okmányaival együtt az espereshez beterjeszti, a ki ezt tüzetes felülvizsgálat végett az egyházmegyei számvéviszékhez átteszi, melynek jelentése alapján az *egyházmegyei közgyűlés* határozatot hoz s abban a számadó gondnokot *felmenti vagy elmarasztalja*. Kérdés, melyik mondja ki tehát a felelősséget?

Azt is visszásnak találom, hogy a jegyző nem tagja ugyan a bíróságnak, mégis a 300. §. szerint megbízható az ügy előadásával.

A mi különben az eljárási szabályokat illeti: azok általában elfogadhatók, csak azt tartom súlyos törvéynek, hogy a perújítási jog 6 hónap után, illetőleg a büntető bíróság ítéletének jogerőre emelkedésétől számított 30 nap alatt már elévül.

(Folyt. köv.) Debreceni Bertalan.

Zsinat lesz-e, vagy zsinatocska?

E becses lapok szerkesztője a zsinati munkálatokat előkészítő bizottság által létesített s immár a maga egészében kiadott törvényjavaslatra, egyházunk jövőjeért aggodó gondoskodással, már többször felhívta a munkatársak figyelmét; az „*Egyházi törvénykezés szervezete*” című részére pedig különösen is rámutatott s azt kiváló figyelembe vételre ajánlotta. Bizonyára e felhívás hiányában is nagy érdeklődéssel tanulmányozták volna a kibocsátott javaslatot azok, kik evangéliumi egyházunk fejlődését szívből óhajtják; ez a többszörös felhívás azonban még melegebbé fokozta az érdeklődést. Növelték ezt a már eddig felemelt tekintélyes hangok, nyomatékos észrevételek és lelkes felhívások a munkálatokban foglalt olyan intézkedések ellen, a melyek nagy veszedelmet rejtgetnek magukban. Egészen felcsigázta pedig a várakozást azon hiányok megjelölése, melyeknek pótlása a tervezett zsinatnak szent kötelessége lenne, melyekről azonban a javaslat bölcsen hallgat.

Ily előzmények után kíváncsian vettük kezünkbe a kibocsátott javaslatot. Tartalma, egyházi lapjaink időszakos közlései nyomán, nagyobbára már ismeretes volt előttünk, de azért eltitkolhatlan várakozással betűzgettünk a paragrafusok tömkelegében, hol találnánk valami olyat, a mi igazi örömet keltene fel lelkünkben, a mi lelkesedésre buzdítana, mi azt bizonyítaná, hogy egyházunk a célját képező tökéletesség felé ismét hatalmas lépést akar tenni, s mi egy nagy emlékü örömnappal édes érzéseit fokozni tudná, ahoz méltó lenne?... Nem örömet, sőt kedvetlenül kell kijelentenünk, hogy reményességünkben

csalatkozánk... Palástolhatlan bosszúsággal tettük le a terjedelmes könyv-számba menő javaslatot. Boldog isten! mennyi megholt betű, mennyi élettelen paragrafus! Mennyi drága időt elrabol csak olvasása is. S mikor végére jut az ember, önkéntelenül ajkára kerül ez a kérdés: „Mikor mindezeket tudjátok, mi hasznát veszitek?” Mert alig találunk benne egy-egy felemelőbb hangot, egy-egy életet mutató intézkedést. Azzal vigasztalhatnánk magunkat, mit a húsvéti angyal mondott: „Mit keresitek holtak között az élő? Nincsen itt!” Ámde egyetemes egyházunkra nézve ez igen szomorú vigasztalás.

Pedig igazán naív törekvés e holt betűhalmazban életet, eleveniséget keresni. Sőt itt-ott némely fejszecsapások nyomai láthatók, melyeket a divatos kor szellemével kacérkodó, de evangéliumi egyházunk törekvéseit, úttörő göröngyös útját nem ismerő, vagy azon járni nem hajlandó óriások mértek egyházunk evangéliumi szervezetre. Nem félnek-e a fejsze forgatói, hogy a csapások ellenők fordúlnak? Elég bátrak-e kihívni maguk ellen ez egyházat, melynek minden értelmes földmíves tagja is, — hol a pap teljesíti kötelességét, — ma már jól tudja, hogy ebben a sokat hányatott, sokat szenvedett s nagy áldozatokkal fentartott egyházban minden teher az ő vállukat nyomja ugyan, de náluk van minden jognak forrása is? Hálátlan, sőt ma már veszedelmes szerep arra vállalkozni, hogy ily drága áron szerzett és fentartott jogokból csak egy szemernyit is elvegyünk az egyház egyetemétől. Miért tartja fel a nép nagy áldozatok árán szerzett egyházunkat, talán azért, hogy némely nagyok az *olcsó előlülő* névvel fényelegve, idegen szellemtől sugalmazott befolyásukkal útját állják a szabad fejlődésnek; egyházunkat kényelmesnek látszó útra terelve, zátonyra juttassák s némely oligarcha testületek ítéljenek elevenek és holtak felett? Bizony mondom, hogy nem ezért! Hanem azért, hogy ez az egyház veteménys kertej, bölcsője legyen az emberiség tovább haladásának, az egyetemes szabadság s az egyéni jog teljes kiszélesülésének; melegágya legyen a polgári s politikai szabadságnak s a nemesen értelmezett krisztusi communismusnak.

Micsoda szerepre akar vállalkozni a közelgető zsinat? Arra, hogy a mi keveset egyik kezével visszaad a már egyszer erőszakkal elvett jogokból a papválasztás szabadabbá tétele által, kétszerannyit ragadjon el a közigazgatási bíróság behozatala, a nagyobb egyházaknak adandó többszörös szavazati jog, a konvienti tagok választásának a presbitériumok jogköréből kivétele által. Igaz: eme jogcsontításokat nem érzi meg oly közvetlenül a nép, mint megérezte azt, midőn a papválasztásra vonatkozó jogait megnyírbálták; de megérzi idővel, mint a lassú méreg hatását. Talán még nincsenek egészen elfeledve azon erőszakosságok, melyeket az u. n. kandidálóbizottság elkövetett 10 év lefolyása alatt az egyes egyházakon? De, azt hiszem, élénk emlékezetben van azon ellenállás is, melyet a jogainak öntudatára ébredt s ezekben zarnokilag megháborított nép az erőszakoskodókkal szemben mindenkor kifejtett. Ezen jogérzet — istennek hála! — népünkben folytonosan növekedik. S nem Krisztust predikálja az a lelkes, ki ezen jogérzetet nem erősíteni, de gyengíteni iparkodik. Magam részéről nem tudok eléggé boszankodni ott, a hol e nép jogainak csontkítását tervbe venni látom. A legszélesebb körű befolyást óhajtom a terheket viselő népek egyházunk legfontosabb ügyeibe. Ne legyen egyetlen fontosabb mozzanata se egyházunk közéletének, a melyről tudomása ne lenne, a melybe befolyását ne gyakorolná a nép. Bűnnek tartom azon eljárást, melyszerint a tiszántúli egyházkerület némely népes egyházaiban még az egyházi közgyűlés is képviselő útján tartatik.

Nevelő-intézetnek szeretem hinni egyházunkat, melynek presbiteri alapon nyugvó szervezete nem valami ruhadarab, melyet levetni, meg újra felvenni lehet; nem is fogoly-madár szárnya, melyet, ha nőni kezd, le kell nyírni: hanem olyan intézmény, melyet egy hivatását értő pap mindennél nagyobb sikerrel használhat fel arra, hogy népét saját emberi jogainak ismeretére s gyakorlására megtanítsa. S ebből a legkisebb alkalmat is elvenni, e jogokból egy parányit is áruba bocsátani, nem szabad semmi célszerűségi, még kevésbbé alkalmazkodási szempontból.

Szent meggyőződésünk lévén ez, nem szűnünk meg tiltakozni minden törekvés ellen, mi a jelzett jogok megszorítását célozza; ellenben örömmel üdvözljük azokat, kik nálunk nagyobb súlylyal szólhatván, nem késlekednek szavukat felemleni.

Óhajtjuk, hogy *minden képviselő*, megkezdve a presbitériumtól fel egészen a zsinatig, a *nép*, illetőleg a *presbitérium által választassék*; hogy minden ügy, mi a gyűlések által elintézhető, ezek hatáskörében meghagyassék, s ne bízassék könnyen befolyásolható, sőt megvesztegethető néhány tagból álló delegált bíróságra; — hogy az összes intézkedéseinknek fényt, nemes méltóságot kölcsönző nyilvánosság elől ne húzódjunk a hivatal-szobák bizalmatlanságot keltő falai közé; — követelünk igazságos teherviselést s ennek behozatala után igazságos s méltányos jogokat a több terhet viselő egyházaknak; de addig, míg teherviselésünkben minden keresztyéni lelket mélyen felháborító jogtalanság uralkodik: addig ne tétézzük ezt a bajt azzal, hogy nagyobb egyházainknak semmi által nem indokolható, minden alapot nélkülöző többszörös jogokat adjunk. Ha jogos a lélekszám szerinti képviselet: tessék azt szigorúan keresztül vinni; de jogtalan félrendszabályokkal ne zavarjuk meg a közbékét, ne csináljunk gyűlölséget a nagy és kicsiny testvérek, a kövér és sovány atyafiak között. Óhajtunk valami egészen protestáns nemes intézkedést, a százados emlékek megünneplésére összegyülekező zsinat által; mert e nélkül ünneplésünk nem lesz méltó a nagy emlékekhez. Mi fog bennünk oly örömet, lelkesedést keltetni, mint a száz év előtt alkotott törvények támasztottak széles e hazában, a hol protestáns egyház létezett, a hol protestáns ember lakott. Ünneplésünk olyan cselekedettel legyen egybekötve, a mely száz év múlva méltó legyen az unokák haláljára s hasonló ünneplést követeljen. Ily cselekedet nélkül ünneplésünk nem lehet kedves Isten előtt s azt fogja mondani az Úr: „A töletek rendelt ünnepet gyűlöli az én lelkem, nekem terhemre van ez, elfáradtam viselése alatt.” Azt tanítja evangéliomunk: legméltóbb ünneplés a jó cselekedet. No hát, ha nem üres szó vezetőink ajkain az evangéliomi protestáns nevezet, — a melyre pedig mindnyájan szeretünk önértzettel hivatkozni; — ha ismerjük e kifejezés igazi jelentését: mutassuk meg tetteinkkel is. „Igyekezünk az igazságra.”

Ne féljünk a demokratikus intézkedések teljes keresztülvitelétől: nem fog az megenni senkit közülünk! Ártatlan, de üdvös intézmény az, a Krisztus evangéliomába vannak vetve gyökerei. A történelem is mindennél igazolja, hogy teljes jólét, igazi virágzás, műveltség és hatalom csak ott lehet, a hol demokratikus intézmények fejlődtek ki, a hol a fennálló törvények teljes jogegyenlőséget, széles körű befolyást a közügyekbe s igazságos teherviselést biztosítottak. De arra is oktat a történet, hogy mily veszélylyel jár az, ha a szabad intézményeket félünk, tehetetlenek vagyunk egészen keresztülvinni; vagy a már meglevőkről bármint tetszetős okból lemondunk. A mely nép a szabadság édes italát egy-

szer megkóstolta, sohasem fogja azt elfeledni; sőt mindig többet, annál többet kíván, mennél többet ivott belőle.

Ne habozzunk, ne késlekedjünk azért az ezredéves nyomokon tovább haladni. *Zsinatot tartunk*, a mely méltó legyen többi nagy zsinatainkhoz s ne vesszen el a történelem előtt a *zsinatocskák* tömkelegében, melyeknek legkiemelkedőbb pontját a toasztokban gazdag ismerkedési estély szokta képezni. Csak azért, hogy néhány szerepelni vágyó ember zsinati képviselő lehessen, a ki a hatalmasok egy mosolyára, vagy meleg kézszorítására, bármit kész megszavazni: ezért felesleges néhány ezer forintot kidobni ezer szükségünk pótlására összegyűjtött filléreinkből.

Szikszai András.

ISKOLAI ÜGY.

Tanárképzés az egyetemen.

A „Sárospataki Lapok“ július 13. számában egy névtelen cikk jelent meg abból az alkalmából, hogy a közoktatásügyi miniszter Beöthy Zsolt *tanárképző-intézeti igazgatót* a külföldi tanárképzés tanulmányozására kiküldötte. Cikkíró helyénvalónak találja, hogy a tanárképzést is bírálat alá vegye; ezt azonban olyan módon teszi, a mely a valóságnak semmiképen sem felel meg, elfogultságból vagy tájékozatlanságból származó állításával azt igyekszik bebizonyítani, hogy „ma tanárképzésről hazánkban szó sem lehet.”

Nem szándékozom ezúttal, cikkíróval polemizálva, a tanárképzésről elvi fejtegetésekbe bocsátkozni, hanem az igazság érdekében pusztán a nagyon is kétes világításba helyezett tények regisztrálására szorítkozom.

„Pedagogium csak annyiban van, hogy a vizsgálóbizottság év elején egy fenyegető beszédet tart a tanárjelöltekhez s ezzel megnyílik a munkás esztendő. A beszéd után kiosztanak a hallgatók közt egy íy papírost, melyre rá van nyomtatva, hogy az intézet tagjainak melyik kollegiumot lesz célszerű hallgatni. De különben, hogy csakugyan azt hallgatják-e, ahöz senkinek semmi köze, sőt a tanár urak nincsenek is valami különös tekintettel az egyetemi előadások választásánál a plátói természetű tanárképző szükségleteire. Csupán arra kötelesek a hallgatók, hogy, *ha esetleg* gyakorlati órára íratkoznak be az u. n. szemináriumra, ott dolgozatot olvassanak fel, de különben semmi gondjuk többé a tanárképzőhöz. Ha rendes tag valaki, mi 300 frtos stipendiummal jár, még ezen felül arra a fáradságra kötelezik, hogy havonként elmenjen egy állami pénztárba és ott az illetőséget felvegye.”

Ez állítások azt bizonyítják, hogy névtelen cikkíró az egyetemi tanárképző-intézeti viszonyokat egyáltalában nem ismeri.

Zavarba hozhatta az a körülmény, hogy az egyetemet a tanárképző-intézettel összetévesztette, s az egyetem bűneit a tanárképző-intézetnek tulajdonította. Az u. n. tanárképző-intézet a legszorosabb összeköttetésben van ugyan az egyetemmel, de mégis külön intézmény. Tanárai egyetemi tanárok is egyszersmind, de ügyeit egy, az egyetemtől független s közvetlenül a közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt álló igazgatóság vezeti. Igazgatója az országos középiskolai tanárvizsgáló-bizottságnak elnöke; e bizottság szintén a tanárképző-intézet tanárai-ból van összeállítva s a tanárképző-intézet tagjainak, alig egy-két kivétellel, mindeniket van alkalma hallgatni. Az intézet két részből áll: elméletiből és gyakorlatiból; amannak helye az egyetem; tárgya a választott szakjánál fogva *kötelező* egyetemi előadások; emennek helye a gyakorló

iskola; az u. n. minta-gimnázium. És ez az intézet nem pusztán „annyiban van, hogy év elején egy fenyegető beszédet tart a tanárjelöltekhez.”

Minden, úgy rendes, mint rendkívüli tagjának (rendkívüli tag lehet minden egyetemi hallgató, rendes csak az, ki az e célra évenként hirdetett 300 frtos ösztöndíjak egyikét elnyeri) kötelességévé teszi először is bizonyos szaktárgyak választását, s e szaktárgyakból, ha az intézet tagja akar maradni, félvévenként kollokválnia kell. Az u. n. szemináriumi collegiumokra (minden szakból külön) nemcsak „*esetleg*“, de okvetlen be kell iratkozni minden tagnak s ott félvévenként *legalább egy* szakjába vágó értekezést felolvasnia. Ezen kívül a rendes tagoknak nem csupán annyi „fáradtságuk van, hogy valamelyik állami pénztárnál havi illetőségüket felvegyék“, hanem minden hónap végén, külön kiállított s tisztán csak arra a hónapra szóló s legalább két szaktanár aláírásával ellátott látogatási bizonyítványt kell a tanárképző-intézet igazgatójának bemutatniok, e nélkül havi illetőségükről szóló nyugtájukat alá nem írja.

Az sem áll, hogy „a tanár urak különös tekintettel ne volnának a tanárképző szükségleteire.” Hiszen, mint már említettem, a tanárokból áll nagyrészt a vizsgálóbizottság is, s a bizottság által követelt tárgyakat az egyetemen épen ők adják elő. És én jót állok érte, hogy ha cikkíró a vizsgálóbizottság által részletesen körvonalozott tárgyakat az egyetemen, a kiszabott időn keresztül csak annyi amennyi lelkiismeretességgel is hallgatja, a vizsgálóbizottság követelményeit sem találja túlhajtottaknak. Az pedig, hogy „a delinquens a kifogástalan tudósokból álló vizsgáztató-bizottság nagy részét akkor látja először, mikor a szomorú zöld asztal mellé leültetik“, remélem nem tulajdonítható vétkül a tanároknak, mert hisz ők arról nem tehetnek, ha a mélyen tisztelt delinquenseknek nem méltóztatott annak idejében az ő nyilvános előadásaikra eljárni? Csak a latin, görög és német filologusok vannak kiteve annak a veszedelemnek, hogy nem egyetemi tanár kérdezi őket a vizsgán; de ez is nagyobbára akkor, ha az egyetemi tanár a vizsgára menésben akadályozva van.

A vizsgai követelmények túlkövetelése felett megbotránkozva, azt a naiv megjegyzést teszi a cikkíró, hogy „azok nem azt tartják szem előtt: mit kell tudnia egy tanárnak, de mit egy szaktudósnak?” Igazán különös! Hát egy szaktanárnak nem szükséges ismernie a saját tárgyát apróra; nem szükséges neki a saját terrenumán tudósnak lennie? Szerény nézetem szerint ez első és legfőbb követelmény; addig, míg nincs mit tanítani, senki sikerrel nem taníthat. Hogyan adja meg a tanár a tankönyvekből meg nem tanulható magyarázatokat, ha tárgyat alaposan nem ismeri? Avagy cikkíró tán elégségesnek tart egy tanár részére annyi szakismeretet, amennyi egy középiskolai tankönyvből elsajátítható? Nem hiszem, mert ha ismeri középiskolai tankönyveinket — s ismernie kell, — tudja azt is, hogy azokat sem a tanár maga mélyebb szakismeret nélkül, sem a tanuló felvilágosító magyarázatok nélkül meg nem érti, s nem is értheti, mert hisz akkor a tanároknak mi szükség volna? A lecke felkérdés csak nem lehet a tanárnak egyedüli feladata?

Nem az a baj, hogy nincs tanárképzés; ezt még az elfoglaltság is csak nagymérvű tájékozatlanság mellett mondhatja. Az a baj, hogy egyoldalú, a gyakorlati tanárképzés az elméleti mellett nagyon is, csaknem teljesen háttérbe van szorítva. Meg van ugyan a tanárképző-intézetnek gyakorlati része is; a gyakorló iskola; hanem ennek meg van az a baja, hogy csak az egyetemi 4 évi cursus befejeztével lehetnek tagjai a tanárjelöltek, a mikor már min-

denki önálló ember szeretne lenni. Hanem azok, a kik ötödik évüket az intézetben töltik, szintén el nem odázható kötelezettségeknek vannak alávetve. Bizonyos meghatározott órákban (már kiki szaktárgya szerint) a tanításon meg kell jelenniök, időnként az intézet vezetőjének jelenlétében próba tanítást tartaniok, egyes osztályok magaviseletére felügyelniök stb.

Az egész intézménynek — tagadhatatlan egyéb fogyatkozásai mellett — legnagyobb hibája az, hogy nem kötelező. Ha kimondanák azt, hogy mindenki, a ki tanári pályára készül, az intézet tagjává tartozik lenni, s végezni azon kötelezettségeket, melyeket az önkéntesen vállalkozók végeznek: a fennálló körülmények közt is több lelkiismeretesebb s képzetesebb tanár hagyná el az egyetemet. Igazsága van cikkírónak, midőn platói természetűnek nevezi a tanárképző-intézetet, mert az intézet minden tanári pályára készülő fiatal emberről feltételez annyi komolyságot, hogy a saját érdekében nem a könnyebb végét keresi a dolognak. Pedig az nagy tévedés, mert a legtöbb fiatal ember, felkerülve az egyetemre, elkényelmeskedik az időt; a helyett hogy szigorúan szaktanulmányai után látna, talán tetszetősebb, de választott tárgyának szigorúan megvont körén kívül eső studiumokra pazarolja idejét. Ha aztán nyakán a vizsga, mit van mit tennie, évet nem akar veszíteni, leül „a szomorú zöld asztal mellé“, s ha nem sikerül a szigorlat, szidja a tanárképző-intézetet és a vizsgálóbizottságot.

Nem hagyhatom megjegyzés nélkül a névtelen cikkzőnek azon kicsinyeskedő észrevételét, melylyel azt állítja, hogy az egyetemi tanárok a konyhában váratták hallgatóikat, mikor index-aláírás végett nála megjelennek. Zárjelben utána csapja: tisztelet a kivételeknek! Hát ez már nagyon is sok. En úgy a saját, mint minden jóra való egyetemi hallgató társam tapasztalatára hivatkozva bizonyítom, hogy a dolog épen megfordítva van. Nem tekintve azt, hogy az egyetemi szokás szerint a lecke könyveket a tanárok nem is lakásukon, de a tantermekben az előadási órák alatt írják alá: az egyetemi, legalább a bölcsészeti kar tanárok, kiket én ismerek, tanítványaikkal szemben, mindenkor kifogástalan udvariassággal viseltetnek, különösen pedig lakásukon. Az a ritka kivétel, ha valamelyik nem teszi ezt, s ennek is bizonyosan mindig meg van a maga oka.

Nem akartam ezekkel a tanárképzés eltakaríthatlan hiányait menteni; csak figyelmeztetni óhajtom a titkolózó cikkírót, hogy ha egy országos intézetet támad meg, állításait ne a levegőből, de a valóságból vegye.*

Gulyás István.

tanárjelölt.

TÁRCZA.

A korlátlan szabad lelkészválasztásról.

(Vége.)

Olajos Pál ugyanazon lap 16. számában teljesen elítélvén most divó választási törvényünket, ezeket mondja a többek közt: „Milyen szép, milyen megtisztelő papvá-

* A megtámadott munkatárs védelmére meg kell jegyeznünk, hogy a múlt hó elején tartott országos tanáregyesületi közgyűlésen több előkelő egyén is kifejezte a tanárképző-intézettel való elégedetlenségét. A menyire mi ismerjük a mai budapesti egyetemi tanárképzést, az nemcsak egyoldalú, de rendszertelen és teljességgel nem eléggé komoly irányú a nevéhez képest. Az bizonyos, hogy sem a közoktatási kormány, sem a budapesti, sem a vidéki közvélemény nincs vele megelégedve. Ezzel nem azt mondjuk, hogy nem kerülhetnek ki belőle — jelenlegi tökéletlenségei mellett is — kitűnő tanfériak, sőt állítjuk, hogy valósággal kerülnek is, de ez a kitűnőség nem az intézet érdeme, hanem az egyéneké, a kiket a rossz rendszer sem tud elrontani. Szerk.

lasztási eljárás volt az a mult időkben, midőn a megürült papi állomások betöltése céljából, az egyház küldöttei, az egyetértő közakarat elhatározása folytán, megkeresték az általuk megkedvelt jó hírű papi egyént és szerencséseknek tartották magokat, ha kedvenc emberöket megnyerhették. És volt aztán az ilyen papnak szerető hívei közt nyugalmas, boldog lakozása.“ Majd ismét: „A papválasztási aktusoknál napi rendben levő botrányos jelenetek megfigyelése folytán, nem találok más expedienst, mint vagy visszatérni az elhagyott szabályok útjára, vagy odadobni magunkat minden intézményeinkkel a viszásságok elnyelő árába, vagy átaladni a papok elhelyezési jogát abszolút hatalommal a püspöki hivatal rendelkezése alá.“

De ha az Olajos úr szabadságért hevülő lelke összerobozd ez utóbbitól, még jobban az enyém, s még a falra festeni sem szeretvén az ördögöt (festi azt úgy is elég élénk színekkel Kósa Ede lelkészársunk a K. P. Lapjában 26. sz.); tehát én visszatérni óhajtok a régi alapra, a korlátlan szabad választás szerintem egyedül üdvös és jogos alapjára.

Ide erre az alapra kíván visszatérni Fejes István lelkészársunk is, midőn így nyilatkozik e tárgyban: „A lelkészválasztási törvényre, t. i. a mostanira, ezúttal csak annyi mondani valóm van, hogy azt delendam esse censeo. Szerintem vissza kell térnünk a szabad választás rendszerére, mert az eddigi mód, eltekintve a korteskedés felburjánzásától, fokként végkép alászállítja a ref. lelkészek színvonalát. A lelkészi pályára, egy 4-ed osztályú papság reménye mellett, mind kevésbé fognak vágyakozni akár a jobb, még papi családok gyermekei is, akár a képzetesebb elemek. Fontosabb dolog ez, mint esetleg egy-két idősebb paptársunk promotója, a mely különben is alig sikerült érdem szerint.“

Igy vélekedik Ujhely nagyérdemű papja, ki bizonyára nem vádolható azzal, hogy talán a maga érdekében óhajta vissza a régi szabad választási rendszert.

Bár szerettem volna — kívált a magam álláspontjából — ha e rendszer előnyeit bővebben is kifejtette volna az ő éles logikájával, de kijelentvén, hogy csak *egyelőre* kívánja a fentieket megjegyezni, s remélve, hogy a zsinaton — ha addig talán nem is — ő leend egyik lelkes zászlóvivője ezen eszmének s elvnek: szívem igazi örömével üdvözlöm fenti soraiért is! (S. P. L. 26. sz.)

* * *

Kérészy Barna t. nánai lelkészársunk szintén a szabad választás híve, de ő sem reméli, hogy a mai viszonyok közt ez keresztülvihető lenne; mint magát kifejezi a „S. P. L.“ 33-ik számában: „annyira felszínre került már az a nézet, hogy az érdem jutalmazása egyedül a szabad választás korlátozása mellett érhető el, hogy annak visszaállításáért — hitem szerint — nem én egyszerű ember, de tekintély is hiába küzdene.“

A 35-ik számban Czinke kollega kedvem szerint jegyzi meg ezen aggodásra: „*hátha nem hiába!*“ s ajánlja, hogy a kik ez elv mellett harcolunk, csak olyan zsinati képviselőre adjuk szavazatunkat, ki zászlónaknak hű bajnoka. S ugyanekkor már ő is így kiált fel az én lelki örömömre: „Ha ez ki nem mondható, t. i. hogy az egyházmegyei gyűlés jelölje minden lelkészi állásra az oda érdemeseket, akkor uraim! bár nekem a korlátlan szabad választás nem ideálom, de mivel a mostani rendszernél százszor jobb és méltányosabb: térjünk vissza a szabad választáshoz!“

Mindkét kijelentésére csak ennyit mondok: ámen! s örömmel üdvözlöm őt soraink között zászlónk alatt — a zsinati atyák koszorújában is.

* * *

Novák Lajos már az új törvényjavaslatot bírálja, s azt még általánosságban sem tartja elfogadhatónak s vele tartok én is. Nagyon kedvem szerint mondja ő egy helyen: „A szabad választás — parancsoljon bár a törvény mást, hirdessenek bár itt-ott ellenkezőt — mégis csak legjobban illik a mi elveinkhez, demokratikus szervezetünkhöz, mellé magyar temperamentumunkkal teljesen megegyezik, reá érettek és érdemesek vagyunk!“ Arany szavak, s minden eddig e tárgyban írottak közt legközvetlenebbül hatnak az én lelkemre. Többet nem idézek tartalmas cikkéből — nekem ennyi is elég; különben is ha a t. értekezlet a zsinati javaslat részletes tárgyalásába belebocsátkoznék, az egészet óhajtanám felolvasni.

* * *

Bezárhatnám most már igazán idézéseimet, de lehetetlen, hogy a „Közpapok Lapja“ 26-ik számát t. lelkészársaim figyelmébe ne ajánljam.

„Magyar protestáns egyházunknak sok sebei között egyik legsajgóbb s *orvoslásra váró seb, fekély, a nép általi papválasztás!*“ így kiált fel Kósa Ede kollegánk, s elmondja a mi szegény, jó kálvinista népünket nyers, éretlen, ostoba, felpálkázott tömegnek, melynek kezében a választási jog éles kés, melylyel önmagát sebzi meg stb. Egész közleményéből, melyben a püspök általi ki nevezés mellett forgatja éles szabályját ez a hang kiált felénk; s e hangtól én megvallom, annyira megborodtam, hogy ha nem szoktam volna meg mások véleményét, még ha az a vélemény enyémnél homlokegyenest ellenkezik is, tiszteletben tartani: bizony mondom keserű kifakadásokra engedném magamat ragadtatni. Istennek hála! az én hitem szerint, elkeseredett lelkészársunk eszméinek, elveinek elenyésző csekély követője van magyar ref. egyházunkban, de ha van csak 10—20 is, s ezek bejutnak az új zsinatba: ők fogják a szabadság haladó szekerét megkötözni, s ők fogják gátolni, hogy a szabad választás magasztos eszméje, úgy a mint már ez előtt megvolt, s a mint én óhajtom hogy meglegyen — tettet őlthessen magára!

Bármennyire tiszteletben tartom is felsőbb egyházi hatóságainkat, soha se tudnám nyugodt szívvel egy embernek, (még ha azok püspökeink is) a kezébe tenni le lelkészeink sorsát; mert én eddig történelemből s életből mindig azt tapasztaltam, hogy az emberek 90%-a, ha hatalom van kezében, azzal sokszor visszaél, azok száma pedig kik hozzátartozóikat, kegyeltjeiket szeretik protegálni, éppen 99%. Elrettentő példa képen áll előttem, valahányszor a lelkészek kinevezéséről hallok beszélni, egyfelől a római katolikus egyház, hol annyi sima, kezet dörzsölő isten-szolgáját láttam életemben, kik földi isteneik előtt hajlonganak egy-egy előléptetésért; másfelől ama régi időben élt f. b.—i. coadjutor kurátorunk, ki a már évek óta szerényen félrehúzódo, hajlongani nem tudó káplánt egyik gyűlésen imígyen szólította meg: „hát — amice — magának kia pátrónusa?“ A jó Isten, felelt szerényen a kérdezt. „No akkor csak várjon még néhány esztendeig!“ Nem mondom, hogy ez a püspöki kinevezés mellett ily rideg modorban ismétlődne, de azt hiszem, Kósa Ede kollegánk is hosszú ideig kellene még várakoznia Jármban, míg Derecskére vagy Debrecenbe ki nevezné az illető püspök!

Végére jutottam, igen tisztelt, értekezlet a különböző vélemények idézésének s bírálatának. Az eddigiekből, azt hiszem, világosan kitűnt, hogy én a ma fennálló papválasztási törvényt teljesen eltörölnék tartom s mivel az új javaslat sem törölte el az osztályozást s minősítést és így csak félig lépett a szabad választás terére, félrendszerbályok pedig soha nem juttatnak üdvös eredményhez, ezt

sem tartom célszerűnek s általánosságban elfogadhatónak sem; nem vagyok híve, sőt határozott ellensége a kinevezési rendszernek, még oly szelidített formában is, mint Czinke kollega javallja, t. i. hogy az egyházmegyei gyűlés vagy konzisztórium ajánlja az alkalmasokat, de nem lehetek barátja a legletszétösebb hollandi rendszernek sem, a kifejtett okoknál fogva. Hanem igenis híve vagyok a gyűlekezetek korlátlan s minden megszorítás nélküli szabad választási jogának azért, mert:

népünket teljesen érettnék tartom arra, hogy lelkészválasztási jogát gyakorolhassa, s az ellenkezőnek állítása részint magunkra lelkészekre vet homályt, de meg teljesen valótlan is. Hagyjuk magára a gyűlekezeteket, s ne mótelyezzük meg a kortesiával: megfogja az mindenkor találni a maga alkalmas emberét; továbbá

híve vagyok magának a szabadságnak is annyira, hogy azt netaláni kinövéseivel is — mint Kérészy B. mondja — előbbvalónak, becsesebbnek tartom az absolutismusnál, a legemberségebb zsarnokságnál; de

híve vagyok kiváltképen azért, mert úgy vélem: mi lelkészek vagyunk, élünk a gyűlekezetekért, s nem azok mi érettünk; ebből kifolyólag jogtalanok tartom azt, hogy a ki a terheket viseli, és pedig nemcsak a szorosán vett lelkési fizetés terheit, hanem mindennemű egyházi-iskolai-domesztikai illetéket, melyek együttesen sok helyt szép összegre rúgnak, mondom, a ki ezen terheket viseli meg legyen fosztva választási jogától, s kívülről mester-séges úton, sokszor akarata ellenére legyen ráerőszakolva a lelkész, mivel egy hosszú életen keresztül kellene a gyűlekezet élethajóját az idyesség és földi boldogság révpártjához vezérelnie! végre

mindezekhez talán azt is jogosan mondhatom: a szabad választás magyar ref. egyházunk szellemével is legjobban megegyezik!

* * *

Az alkalmazásnál, mivel a codificáláshoz — megvalom — keveset értek, csak a főelveket bátorodom röviden elmondani. E főbb elvek:

1-szor, minden ref. lelkész, ki bizonyos meghatározott évet p. o. 3 évet kápláni minőségben eltöltött, s ez évek után a lelkész-képesítési vizsgát letette, s 24 évet betöltött, Magyarország bármelyik ref. egyházába megválasztható, tehát a gyűlekezetek közülök szabadon választhatnak. Ebből folyólag

2-szor, mindenféle osztályozás, minősítés szükségtelen, úgy szintén a pályázás is.

3-szor, a korteskedés ellen oly szigorú törvények hozandók, esetleg még az illető lelkész 1—2 évre terjedhető felfüggesztésével, sőt végleges kizárással, mint szintén, ha a gyűlekezet bűnös a korteskedésben, választási jogának elvételével is, mely esetben az egyházmegyei gyűlés rendelne lelkészt, hogy a szigorú törvények részrehajlatlan alkalmazásával e rút fekély egyházunkból teljesen kiirtassék. Végre

4-szer, mivel a mai lelkési fizetések legtöbb helyen oly nyomorúságosak, hogy viszonyaink közt azokból tisztességesen megélni lehetetlen, önképzésre, gyermeknevelésre pedig egyáltalában semmi sem jut; s mivel épen e nyomorúság oka annak, hogy érdemes lelkészársaink semmiféle választási törvény mellett ma mindnyájan nem jutalmazhatók: mondja ki valahára a zsinat s hajtassa is szigorúan végre az affiliatiót, de nem a lelkész-tanítóságok szervezését s az affiliatio s domesztikai és államsegélyek igazságos kiosztása által teremtsen 800—1000 frt minimummal, ha nem is kitűnő, de tűrhető lelkési állomásokat.

Ezek, igen tisztelt értekezlet, az én főelveim a szabadválasztás megvalósítása mellett, s hiszem, erősen remélem,

hogy a főelveket ily szellemben kibővítve s alkalmazva, elérnők, vagy legalább megközelítenők a legjobb s viszonyainkhoz legalkalmasabb lelkészválasztási rendszert.

Ájánlom javaslatomat a t. értekezlet becses figyelmébe, s elfogadásra!

Simon Andor.

KÖZÉLETÜNK.

SZABÓ GÁBOR

1820—1891.

Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye lelkési karát, a közelebbi évek alatt sűrű egymásutánban kereste fel az enyészet angyala. Munkabíró erők időnap előtt pihentek el; pásztor nélkül maradt gyűlekezetek és elárúlt családok együtt hullatták könyeiket az összeboruló sírhalmok fölött. Augusztus hó 13-án ismét magához szólított az Úr egyet sorainkból: Szabó Gábor zsérci lelkészt, a ki, éveit számát tekintve, bár elérte azon kort, melyet a szent író az emberi élet határául itt e földre nézve megjelöl; gyámol nélküli özvegy és neveletlen árvák kétségbeejtő jaj-kiáltásai, nem szállottak perbe a gondviselés akaratával koporsójánál: halála mindazáltal mélyen megrendítette a szíveket, mert egészen váratlanul érkezett; nagy fájdalmat, őszinte bánatot okozott, mert a boldogultban egy igazán evangélium szerinti lekipásztor, jó apa, szerető testvér, önzetlen barát, minden nagytás nélkül szólva, egy olyan ritka jellem veszett el, mint a milyenekről apáink beszéltek előttünk a régi jó időkben s a milyenek a mai sokképen megcivilizált korban, ma holnap csak kivételképen fordulnak elő.

Hadd legyenek e sorok a megboldogult emlékének szentelve!

Szabó Gábor született Sárospatakon, 1820. december 2-án, tisztos polgári családból. Tanulói pályáját a helybeli főiskolában végezte egy évi időköz megszakítással, a mikor is a német nyelv elsajátítása céljából a Szepességre ment. A német nyelvet teljesen értette, de a forradalom utáni szomorú időszak beálltával, néhány barátjával együtt elhatározta, hogy e nyelven többé nem beszél; fogadását haláláig meg is tartotta. 1846-ban a nemes-bikki egyházba ment ki akadémikus rektóriára; 3 év múlva, letévén a kápláni vizsgát, Szederkényben, Tisza-Nánán, majd Miskolcon viselt segédlelkési hivatalt. Ez utóbbi helyen 6 évet töltött, mint jelenlegi püspökünk, főtiszt. Kun Bertalan úr káplánja. 1859-ben a zsérci egyházba rendeltetett helyettes lelkészül, hol a hívek szeretete egy fél év múlva rendes lekipásztorul választotta s haláláig ott marasztotta. Miskolci káplán korában ismerkedett meg Bereczki Juliánna úrhölgygyel, kit 1862-ben nőül vett. Házasságukból 3 gyermek származott: egy leány és két fiú; leányukat csakhamar letépte karjaikról a halál, majd az anya is, a második fiú születése után, rövid időn meghalt.

Az özvegyen maradt férfiúnak most már nemcsak egyháza zilált állapotával kellett küzdenie, hanem az anya helyét is pótolnia, s hogy a mindenfelől reászakadt súlyos terheket úgy tudta elviselni, hogy soha egy zúgolódó szó ajkára nem jött; arra a keblében rejtett végtelen szeretet és az isteni gondviselésben vetett határtalan bizalom segítette, a mely míg egyfelől közbecsülés tárgyává tette őt, másfelől méltán úgy tűnteti fel, mint az Isten szerint való lekipásztorok soha el nem homályosuló példányképét.

32 esztendeig legeltette az Úr nyáját zajtalanul, de híven. Csendes munkásságát, melynek sem az ismeretes

szegénységre való hivatkozással, sem a ráfordított fáradság hánytorgatásával nem igyekezett céget állítani, hirdeti egy szép új torony, melynek költségeit sok utánjárással, nélkülözéssel, saját fizetésének elhárítatásával, a szó szoros értelmében garasonként gyűjtötte össze; a renovált templom és egy új paróchia építéséhez már összehordott építési anyagtömeg is dicséri; s hogy ez nem megfordítva történt, hogy t. i. egy kényelmes paplak és romban heverő templom fogadja a majd beköltözendő új lelkeszt: annak oka abban keresendő, hogy előtte Isten dicsősége elébbvaló dolog volt, mint saját kényelme; pedig bizony az önmegtágadásnak nagy mértéke kellett ahoz, hogy 32 évet töltsön oly rozszant épületben, melynek kidőlt-bedőlt falai, eső-víztől csurgó szalmás teteje szintén példabeszéd tárgyai lettek vidékszerthe. A mai kor eszes fia talán másképp cselekedtek volna, de ő boldog volt abban a tudatban, hogy a mint kedélyesen elemlegette bizalmas barátai előtt, túltett még Dávid királyon is, ki tudvalevőleg akkor kezdett a templom építéséhez, miután a saját palotáját elkészítette.

Hiveinek igazi lelki atyja, a más felekezetűeknek igazi felebarátja volt. Zsércet két nevezetességéről ismerik Borsodmegyében; az egyik ő, a boldogult volt, ki messze vidéken universalis „Gábor bácsi” néven nevezetett; kinek szerető jó lelkéhez harag vagy gyűlölség soha nem férközhett. Magát ítélte el, ki azt állítaná, hogy a boldogulttal rossz viszonyba jött vagy haragosa volt. A másik pedig az a testvéries barátság, melyben „Gábor bácsi” a helybeli plebánussal évek hosszú során keresztül élt. Talán egyetlen keserű érzése élte alkonyán az volt, mint e sorok írójának bizodalmasan elpanaszlá, hogy e testvéries viszonyt a plebános minden indoklás nélkül megszakította (állítólag felsőbb parancs folytán).

Felemlítésre méltónak tartom, hogy szeretve tisztelt püspökünk egykori káplánjai közt ő volt a legidősebb, s a mint fiaihoz írott utolsó levelében olvasom, „nagy vágyódással készült a küszöbön levő jubilaumra, ha ugyan előbb nem kell mennie amaz örök jubilaumra?” Ott van már bizonynyal!

Halála egészen váratlanul érkezett; a vas erejű és egészségu ember, meghülés folytán, tüdőgyulladásba esett, s rövid szenvedés után, augusztus 13-án örök álmra hunyta szemét. Temetése augusztus 15-én nagy részvét mellett ment végbe; omló könyek és áldó fohászok kísérték sírjába. A templomban *Novák Sándor* cserépfalusi lelkész mondott szép gyászbeszédet; a sírnál pedig *Korocz József* noszvaji segédlelkész búcsúzott el tőle mindnyájunk nevében. Temetésén a cserépfalusi polgárokból álló énekkar zengett gyászdalokat. Megható jelenet volt, midőn, a temetőhöz közelegvén, a jelenlevő lelkészek, a helybeli plebánossal együtt még egyszer karjaikra vették a szeretett halottat: a szomszéd cserépfalusi asszonyok, vagy 50-en, saját lelkiüktől indítatva, egy szép temetési éneket mondtak el.

Ez alkalommal is feltűnő volt, hogy a lelkésztársak közül, csak épen a legközvetlenebb szomszédok jelentek meg. Ez ugyan Alsóborsodban így szokás, de semmi esetre sem jó szokás. A nép kegyeletén igen sokat ront az, ha a papnak a temetéséről épen a papok hiányoznak. Tudtommal Felsőborsodban ilyen esetben a megye pap-sága testületileg szokott részt venni.

Az elhunynak két fia maradt; az egyik jelenleg poroszloi segédlelkész, a másik gazdálkodó. Gyászolja még az elhunytat 3 nővére, kik a boldogultban a szerető testvéren kívül tanács- és kenyéradókat siratják.

Áldott legyen az igaz ember és hű pásztor emlékezete!

Szalóczy Pál,
t.-valki lelkész.

Az ungi egyházmegyéből.

Az ungi egyházmegye folyó évi augusztus 4-én rendkívüli közgyűlést tartott Kaposon, zsinati képviselők választása végett, a hol rendes képviselőknek megválasztattak *Szabó Endre* esperes és *Kovács Károly* egyházmegyei gondnok; pótképviselőségre pedig új szavazás rendeltetett a legtöbb szavazatot nyert egyének között.

E szavazás is megtörténvén, a szavazatok a folyó augusztus hó 25-én N.-Szeretván tartott közgyűlésben bontattak fel; eredmény az, hogy zsinati pótképviselőknek *Szabó József* eszenyi lelkész és *Bernáth Zoltán* tanácsbíró választattak meg.

Ugyan e gyűlésen választott meg *Németh Péter* tarnóci lelkész is egyházmegyei aljegyzőnek.

A gyűlés közérdekűbb tárgyai közül első sorban emelkedik ki az egyházmegyének a zsinati előmunkálatokról megalkotott véleménye, a mely az előmunkálatok legnagyobb részére határozottan kedvezőtlen és velők egyben-másban éles ellentétben áll. Így mindjárt az egyházkormányi részen javasolt változtatások és javítások, e vélemény szerint, többnyire üres foltozások. Az egyházmegyei közigazgatási bíróságról szóló javaslat nem teszszél, sőt metsző ellenszenvvel találkozott. Ugyanígy járt a lelkészválasztási törvényjavaslat is, melyet az egyházmegye még általánosságban sem fogad el, hanem sürgeti a szabad választás visszaállítását. Ellenben köztettségel találkozott a zsinati képviselőknek a tiszáninneri kerületben is kettővel való szaporítása és testvéri melegséggel pártoltatott a szatmári egyházmegye „Testvéri szózat”-a a népesebb gyülekezetek több szavazata ellen.

A beiktatásnak bérmlát beköszönés felett érdekes és majdnem heves vita keletkezett ama kettős kérdés alapján, hogy a beköszönésre kiment esperesnek vagy helyettesének van-e funkciója a templomban, az istenitiszteleben is, mint a hogy a gyakorlatban itt-ott mutatkozik: avagy csupán a presbitériumban, mint a hogy az ezt a funkciót inauguráló egyházkerületi szabályrendelet megszabja? Az alternatíva mindkét ágának akadtak pártfogói, míg végre is szavazásra kerülén a dolog, a gyakorlat pártfogói többséget nyertek ugyan, de a leszavazott kisebbség részéről *Németh Péter* felebbezést jelentett be az egyházkerületre.

Közérdekű határozat, hogy a megye területén működő missziói lelkészek jelentéseiket, mielőtt a konventi határozat szerint a püspöki hivatalhoz felküldenék, előbb az egyházmegyei gondnoknál mutassák be, hogy így missziói tevékenységük mivolta és érdeme felett, az arra mégis csak leginkább hivatott, mert a viszonyokkal legjobban ösmerős egyházmegye is gyakorolhasson ellenőrzést és felügyeletet.

A regale kötvénynyel bíró egyházakat talán érdekelni fogja, hogy Csicsér és Vaján kötményezett regale kötvényeik kiadását, illetőleg értékesíthető állampapírokban való kiutalványozását kéri a pénzügyminisztertől, mely kérelmeket az egyházmegye is támogatja.

r-1.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Lelkészjelölés. A nagyberegi ev. ref. lelkészi állomásra folyó hó 13-án kijelöltettek: *Batta Ferdinánd* n.-bégányi, *Tariska Lajos* balazséri, *Boros Sándor* s.-oroszi, *Kósa Ede* jármii rendes lelkészek és *Vigvári Mihály* beregi helyettes lelkész.

— **A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye** folyó évi őszi közgyűlését, nagy érdeklődés mellett, 25-én, Lege-

nyén tartotta meg. Zsinati világi rendes képviselőül *Bernáth Elemér* egyházmegyei gondnok; egyházi pótképviselőül pedig *Gyarmathy József* tornamegyei esperes választották meg. A gyűlésen történekről a jövő számban részletes tudósítást közlünk.

— **Előfizetési felhívás.** Chiniquy Károlynak a múlt év végén az általam teljesített fordításban megjelent „*A pap, a nő és a gyóntatószék*” című érdekes munkája kellő figyelemben részesülven, nevezett szerző egy másik és feltétlen becsű művének magyar nyelvre fordítására és kiadására határoztam el magamat. Címe: „*Ötven év a római katolikus egyházban.*” Ötven éves koráig volt ugyanis Chiniquy r. kath. vallású s ezen idő alatt 25 évig pap. Ezen műben, saját életrajzának keretében, rendkívüli érdekességgel és utánozhatlan modorban írja meg a kath. egyházban szerzett gazdag tapasztalatait. A kik a katolicizmus szellemét a maga leplezetlenségében meg akarják ismerni: olvassák ezen a maga nemében páratlan munkát! Ajánlom ezt úgy a protestáns lelkészek, mint a r. kath. papság becses figyelmébe s a felvilágosodás szent nevében minden rendű és vallású világi egyénnek pártolás és komoly olvasgatás végett. A most kibocsátandó füzet terjedelme 10—12 ív. Előfizetés 1 forint. Gyűjtőknek 5 példány után egy tiszteletpéldány jár. A mű szeptember hóban fog megjelenni s az előfizetőknek bérmentesen fog megküldetni. Megrendelhető úgy a fordítónál Kun-Madarason, mint a kiadónál Mező-Túron. Kelt Kun-Madarason, 1891. július 15-én.

Révész Mihály,
fordító.

— **A Károlyi-alapra** az ungvári konfirmándus gyermekek 1 frt 50 krt, a csécsi, pányi konfirmándusok 1 frt 70 krt, a lánc, reste-buzitaiak pedig 1 frtot raktak össze és küldöttek be szerkesztőségünkhez.

— **Interpellatio.** A „Magyar Állam” (191. sz.) öröndetes tény gyanánt említi azt a kivételes „hazafias” tettet, hogy *Verbay* csurgói ref. lelkész Szent István napján a templomban szónoklatot tartott, melyben megmagyarázta híveinek ez ünnep „nagy jelentőségét.” Ha másutt is nem olvsnám, el se tudnám hinni, hogy ez megtörténhetett olyan kritikus helyen, mint Csurgó, a hol ketős lánggal kell lobognia a hamisítatlan protestantizmus szövetségének, hogy minél messzebb világítsa be környékét. A protestantizmus szelleme mindnyájunkkal közös lévén, legyen szabad a Szent István napja jövő sorsának érdekében a nyilvánosság előtt négy kérdésre feleletet kérnem az illető „hazafias” lelkész úrtól: 1. Mikor tette kötelező ünnepé az országgyűlés Szent István napját? 2. Jogában áll-e az államnak vallásos szertartással megüendő ünnepet róni valamelyik egyházra? és ha nem, akkor 3. miféle kánonok, zsinati végzések azok, melyeknek engedve ünnepelt gyülekezetével együtt? Végre 4. minő érvekkel lehet a Szent István napnak, mint ünnepnek „nagy jelentőségét” megmagyarázni?

Egy segédlelkész.

— **Módosított miniszteri rendelet.** A vallás- és közoktatási miniszter folyó év május havában kibocsátott rendeletét, melylyel meghagyta, hogy az állami és államilag segélyezett községi iskolákban csakis az állam által kiadott tankönyveket lehet használni, oda módosította, hogy a magyar kiadók általánosan engedélyezett tankönyvei közül az eddig már tényleg használatban levőket továbbra is megtarthatják, de az állam által kiadott tankönyveket magán kiadók könyveivel felcserélni, vagy magán kiadványú könyvek helyett állami kiadványok mellőzésével, ismét magán kiadványú könyveket választani csak abban az esetben engedi meg, ha a változtatás

okát az iskolai hatóság és a királyi tanfelügyelő is kelőleg indokolják.

— **A Comenius jubilaeumra** — a mint már jeleztük is — buzgón készülnek Németországban. A mozgalom élén a nagy paedagogusról elnevezett társaság áll, mely a jubilaeumi ünnepiességet egyszersmind arra is igyekszik felhasználni, hogy tagjai számát a világ összes művelt országaiból megszorítsa. Hozzánk is beküldték a társaság eddigi tagjainak névsorát, mintegy kezességül a társaság magas célja és hatalmas szellemi tőkéje felől. 540 név található a füzetkében, különösen oly országokból, a hol a reformatio gyökeret verhetett, s ezek között hazánkban is. *Keller* dr. münsteri lelkész buzgólkodik különösen a jubilaeumon s a társaság érdekében s ő nála kell Münsterben (Westfalia) levélbelileg jelentkezni úgy a jubilaeumban való részvételt, mint a tagsági ajánlkozást illetőleg. Anyagi illetmények pedig Molenaar u. C. Berlin C. bankháza intézendők. Ismételtan ajánljuk e mozgalmat t. olvasóink szíves figyelmébe.

— **Az egyház iránti érdeklődés szép példáját** adják a *hardicsai* (Felső-Zemplén) ev. ref. egyház hívei. Nem régiben vettek közadakozásból egy 287 frt értékű harangot; a múlt évben pedig *Kovács János* és *Samu Mária* házasság ajándékoztak úrvacsorai használatra egy gyönyörű ezüst-kelyhet, mely a buzgó embereknek 96 forintjukba került. Legközelebb ennek párját vették meg az egyház számára *Halász András* és *Ducs Erzsébet* házaspárok, ugyan olyan értékben s egyszersmind egy értékes kőorsót is. Az idősebbeket követték a fiatal lányok, kik a katedrára s a papszékre vettek posztótakarót s a kivarrásra szükséges aranyfonalat, s hogy a pap-leányok se maradjanak el a többiektől, ők meg a szövetre csinosan kivarták: „Ha Isten velünk, ki akkor ellenünk” példabeszédet. Az „Isten dicsőségére” úgyszólván vasárnaponként érkező kisebb, 1—2 frtos összegeket nem említve, egy Amerikában élő fiatal egyháztag, ifjú *Oláh* nem régiben küldött az egyház céljaira tekintélyesebb mennyiségű pénzt. Bízást remélhetjük, hogy e szép példák nem maradnak követők nélkül.

— **A jezsuiták hódításai.** „Kath. Lapok” örövendezve hirdetik, hogy némely püspökök (*Steiner, Zalka* stb.) szent gyakorlatokra gyűjtögetik össze a főpásztorságuk alá tartozó papokat s azok vezetésére a legkitűnőbb jezsuita atyákat kérték és nyerték meg. Ezeknek lesz most már feladatuk megtanítani a kath. papokat arra, a mire a püspökök nem voltak képesek: a jezsuitaságra. „Lesz még virradat!” — mondja a „M. Á.” szent elragadtatásában. Nem kell-e csakugyan a két prot. zsinatnak a jezsuiták terjeszkedése ellen óvó intézkedésekről gondolkozni? — kérde lapunknak egyik munkatársa: Orthodox.

— **A gömöri ev. ref. egyházmegye** augusztus 24-én, Tornallyán tartott gyűlésén, a felbontott szavazatok eredményeképen, zsinati rendes tagok gyanánt hirdették ki, egyházi részről: *Nagy Pál* esperes; világi részről: *Farkas Ábrahám* egyházmegyei gondnok; világi póttaggá: *Bornemissza István* egyházmegyei tanácsbíró s országgyűlési képviselő. Az egyházi póttagságra új szavazat lesz: Terhes Pál rimaszombati és Csabai Pál balogi lelkészek s egyházmegyei tanácsbírák közt. Egy üresen levő világi tanácsbírói állásra: *Máriássy Andor* választotta meg.

— **„Károlyi Gáspár levele és a Magyar Állam.”** Szent István napi elmélkedés gyanánt egy kitűnő humorral írott s szép énekszóban nagy igazságokat tartalmazó tárcát írt *Baksay Sándor* „Károlyi Gáspár levele a szent konfraternitáshoz” cím alatt a „Budapesti Hírlap”-ban. Az első magyar királyt és a bibliafordító szellemeit beszélgeti, menetetvén a protestánsoknak a Szent István nap ünnep-

lésétől való idegenkedését. „A mi törvényeink szerint nem szabad mi nekünk embernek nevét ünnepelni”; augusztusban különben is sok a dolog; Istvánnak a római pápa adta a koronát, ő pedig dúsakká tette a római kath. püspökségeket, a melyeknek egyik-másik birtokosa meggazdagodva szökött ki az országból stb. Ezek s ilyenek a Baksay érvei a Károlyi Gáspár szájában, a ki kényszeríti a Szent István szellemét, hogy a protestánsokat jó hazafiaknak, igaz hitűeknek ismerje el a súsárlókkal szemben, a kik elvádolták őket a korona előtt. Ezek miatt, méginkább pedig egy jós-szellemnek ama nevezetes leleplezése miatt, hogy a róm. kath. püspökök és érsekek csalárd úton kapták Szent Istvántól a nagy birtokokat: haragra lobbant a Magyar Állam s kiöntötte epéjét Baksayra, az íróra, a predikátorra, s végül még Rákóczy Györgyre, Lorántfy Zsuzsánnára és Bethlen Gáborra is, azt állítván, hogy a prot. predikátorok jártak el csalárdul a nevezett nagy szellemekkel szemben a tőlük nyert földi javakért. Az indulat magas fokát s a Magyar Állam csiszolt ízlését mi sem igazolja jobban, mint annak eme kvalifikálhatatlan szavai: „*A tanulság egyébiránt a dologból az, hogy a prot. tagadás s elfogultság vízének piszkos tájtékja a legszentebbek felé is elgyűrűzni igyekszik, s hogy a lélek és szív finom műveltsége most sincs jobban kifejlődve a vén tiszteletesben, mint akkor, midőn a debreceni „cetusa”-ban eregette a bagólevet.*” Az ő beszédeikről ismeritek meg őket!

— **Irodalmi Körünk** kiadásában legközelebb megjelentek a következő könyvek: 1. *Ásványtan*. A gimnázium IV. osztálya számára. Irta Buza János gimn. tanár. Második javított s az állami tantervhez alkalmazott kiadás. Ára fűzve 1 frt. Az első kiadás 12164. sz. alatt engedélyeztetett. 2. *Bibliai Vallástan*. A gimnázium I—II. osztálya számára. A konventi tantervhez alkalmazott, tetemesen átdolgozott kiadás. Irta Kovácsi Sándor gimn. tanár. Ára fűzve 70 kr. 3. *Magyar Olvasókönyv*. I. f. a népis-kolák II. osztálya számára. Szerkesztette Dezső Lajos, állami tanítóképezdei igazgató. Ára fűzve 24 kr. 4. *ABC és Olvasókönyv*. Készítette Nagy Sándor, s.-kazai ev. ref. tanító. Ára fűzve 21 kr. A három első tankönyv szerzői már előnyösen ismertek a tankönyv-irodalom terén; az utolsó munka mellett jó ajánló-levelek a bírálókat, melyeknek alapján az Irodalmi Kör kiadásra elfogadta. Ajánljuk mind a négy tankönyvet az illető tanférfiak figyelmébe.

Szerkesztői üzenetek.

V. L. Szívesen várom. — N. L. Köszönöm; máskorra is kérem jó akaratát. — S. A. Hát azok a bizonyos adatok? — G. B. A képet mielőbb! — B. B. Amúgy még jobb lett volna. Mindent nem bírok magam feldolgozni, főképp a sürgős alkalmakhoz. — Cs. J. A levél postán érkezett s így nem tudhatom, hogy ki legyen az illető? A talákozást igyekszem előkészíteni, csak ti is segítsetek! — K. A. A lapot oda is küldjük. — V. S. A kért számot elküldtük. — K. L. Szintén. — K. B. Intézkedtem. — U. I. Levelet írtam. — Sz. P. Kívánsága szerint történt. Az illetőhöz engem is kegyeletes emlékek kötöttek. Egyebekre is terjeszsze ki jövőre figyelmét! — F. I. Pető-Szinye. A kért szám megy. A kérdéses ügy rendben van. — I. S. Kibéd. Tartozás semmi; mult évre 1 forint túlfizetés történt.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pályázat.

A *zilahi* ev. ref. kollégium államilag segélyezett főgimnáziumában a *rajztanári* rendes tanszékre pályázat nyitattik. E tanszékkal az önként jelentkezőknek a *szabadkézi rajz* tanítása, valamint a *menyiség* tanítása

(az I. vagy II. osztályban) is egybe van kötve. Heti órák száma legfeljebb 20.

Javadalma egyelőre 800 frt előleges havi részletekben.

Az állomás a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium kinevezése által töltetik be.

Pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodványukat a *zilahi ev. ref. kollégium előjárásához* folyó évi szeptember 1-ig adják be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1891. augusztus hó 16-án tartott üléséből.

B. Bánffy Dezső,
egyházkerületi főgondnok.

2—2

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Pályázat

A *hódmező-vásárhelyi* ev. ref. főgimnáziumban egy rendes *rajztanári* állomásra.

A megválasztandó tanár tanítja: a rajzoló mértant az I., II., III. és IV. osztályokban 10,- a szépirást az I., II. osztályokban 4,- a görögöt pótló tanfolyamban a szabadkézi rajzot és ábrázoló mértant 8 órán hetenkint. De, mert a következő tanévben a görögöt pótló tanfolyam még csak az V. és VI. osztályokra terjed ki és az órák száma a fentebbi tantárgyakban ez idő szerint 18: a megválasztott tanár köteles leendő még mintegy 4 órán hajlama és képessége szerint az alsó osztályokban valamely tantárgyat kisegítőleg ideiglenesen tanítani. Így heti óráinak száma ez idő szerint 22, maximuma pedig 24.

Csak ev. ref. vallású okleveles egyének pályázhatnak.

A rendes tanári állomás jövedelme 1000 frt fizetés, 200 frt lakbér és 40 frt ötödéves pótlék, de a mely ez idő szerint 200 frtnál feljebb nem emelkedhetik. A fizetés évnegyedi részletekben előre adatik ki. A megválasztott tanár állandósítása egy évi sikeres működés után következik be, a mely időtől fogva a helybeli özvegy- és árva-gyám-, nemkülönben a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének jogos és kötelezett tagja.

Ha azonban a rendes tanári állásra a fentartó előjáróság kívánalmainak megfelelő egyén nem pályáznék: ez esetben egy évi próbaidőre 800 frt fizetés mellett helyettes tanár választatik.

A pályázók keresztlevelemmel, hadkötelezettségi viszonyukat, tanulmányaikat, képességeiket, egészségi állapotukat s netán eddigi alkalmaztatásukat tanúsító okmányaikkal felszerelt folyamodványukat folyó évi szeptember 6-ig bezárólag az egyháztanács elnökségéhez adják be.

Hódmező-Vásárhelyen, 1891. augusztus 16.

Szeremlei Sámuel,
ev. ref. h. egyh. elnök.

2—2

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben az alsóbor-sodi egyházmegyéhez tartozó *zsérczi* egyház lelkesítő állomására pályázat hirdettetik.

Jövedelem föld, rét, terményfizetés, bor, failletmény-és stólában 750 frtra van felvéve és így ezen egyház harmad-osztályú.

A pályázati kérvények, kellően felszerelve, nt. Bornemisza József esperes úrhoz, Mező-Keresztesen (Borsod-megye) f. évi szeptember hó 20-ig adandók be.

Miskolc, 1891. augusztus 22.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Dr. Ballagi Mór 1815—1891.» Radócsi György. — «Autonomia és közigazgatási bíróság.» Kovách Károly. — «Tolstoj-féle aggodalmak.» Péter Mihály. — «Egyházmegyei közgyűlések» (A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése. Vattay László. — A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. Debreceni Bertalan. — A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése. Gyarmathy Soma. — A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. r. l. — Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése e. n.) — «Vegyes közlemények.» «Pályázat.»

DR. BALLAGI MÓR

1815—1891.

Pólyája rongy volt, takarója a szükség és nélkülözés, altató dala egy megvetett faj babiloni éneke, gyermekkorának egyetlen támasza az önbizodalom, — és íme most, midőn megásta sírját a halál, a nemzet legjavának, legkiválóbb intézeteinek, az ország fővárosának s az egész hazai protestantismusnak elismerése és áldása száll koporsója felé.

Ritka halandónak juttat Istene olyan küzdelmes, de szerencsés fejlődésű és rendkívüli sikerekkel koronázott földi pályát, mint a DR. BALLAGI MÓRÉ.

Születési előnyök nélkül, pártfogók nélkül, egyedül önmagára s a keblében rejlő isteni szikrára hagyatva, úttalan úton, emberek hahotája között, vézna, beteges testtel, most elbotolva, majd újra felemelkedve, inséggel s rossz akarattal, előítéletekkel bírkózva tört előre, és mindig előre, mintha csak neki szólt volna az Úrnak ama Jeremiášhoz intézett biztatása: „Ne félj tőlök, mert veled vagyok és megoltalmazlak téged. . . Ime az én ígéimet adom a te szádba... hogy gyomlálj, ronts, veszess, törj, építs és plántálj!”

És valóban gyomlált, rontott, tört, épített és plántált s az Úr megoltalmazta, sőt megjutalmazta őt a vérejtékes úton újabb és újabb sikerekkel, földi szerencséivel, a

vénség ékes koronájával, a nemzet nagyjainak barátságával, irodalmi babérokkal s — a mi az emberi szívnek talán minden egyébnél nagyobb jutalom — adott neki önmagához méltó s a tisztességben vele versenyző gyermekeket s látnia engedte, hogy „azoknak házok békeséges a félelemtől és az Isten vesszeje nincsen ő rajtok.”

Nekünk protestánsoknak hálával kell leborúlnunk a Gondviselés kegyelme előtt, hogy így irányozta a dr. Ballagi Mór szívét, hogy meghasonlván az őt megérteni nem tudó s nem akaró faj-rokonaival, oda sorakozott a mi sok vihart látott lobogónk alá és széles tudományával, szabadságszeretével, eleven, munkához szokott s küzdelemben erősödött szellemével, az igazságért vívott irodalmi harcaival oda véste nevét egyházunk legnagyobb alakjai közé s jelentékenyen hozzájárult a protestáns-név dicsőségének emeléséhez.

* * *

Inóczon született Zemplénnvármegyében. Atyja Sztáray grófnak bérlője s majd enemű vállalatának szomorú kimenetele után zugiskolai tanító volt s mint ilyen vezette be a tanulni szerető Móricot is az ó-szövetség és a Thalmud ismeretébe. Maga írja a bol-

dogúlt, hogy gyermekkorában már könyv nélkül tudta a héber bibliát¹ s ez lehetett első szerencséje, a mennyiben — mint bocher — a folyvást bolyongó család köréből ki-kiszakadva, több ízben megmentette beteges testét a végkimerüléstől a biblia nevezetesebb részleteinek házról-házra való recitálása által. Vándorlása közben ismerkedett meg a magyar nyelvvel, s hihető, hogy a tősgyökeres magyar vidékek (Máté-Szalka, Tisza-Lök, Sámson, Debrecen stb.) adtak neki ösztönt első biblia-fordítási kísérleteire.

1829-ben, két váltó forinttal Nagyváradra ment papnövendéknek, innen két év múlva a pápai híres „Beth-Hammidras“-ba sietett. Fél évi itteni tartózkodása után előbb Moóron, majd Surányban nevelősködött s ez a foglalkozás forduló pontot képez életében. Megismerkedett ugyanis a plebánossal, attól latin és görög könyveket s a latin és görög nyelv elsajátításához némi utasításokat kapott. Most már nyilni kezdett előtte a jövő. Bámulatos szorgalmával s fogékony tehetségével annyira haladt másfél év alatt, hogy bátorsága támadt visszavágní Pápára és pedig nem holmi thalmud-iskolába, hanem az országos nevű Tárczy kezei alá, a reformátusok collegiumába. Vágya teljesült, mert szigorú felvételi vizsga után felvétetett a filozofiára. Nyugtalan lelke azonban itt sem állapodott meg. Életcélt tűzvé ki maga elé, Pestre igyekezett, hogy a műegyetemen a mérnöki tudományokban képezze ki magát. Ki is képezte annyira, hogy másoknak is magán-leckéket adhatott. A vizsgán azonban megbukott. „Rút lap ez az idő művelődéstörténelmünkben“ — írja igen méltán — *dr. Ballagi Aladár*². A türelmetlenség, a clerus mindenhatósága lehetetlenné tévé, hogy a műegyetem legelső zsidó hallgatója oklevelet nyerjen.

Pestről, lelkében felháborodva, de kitűzött céljától vissza nem riasztatva, Párisba vándorolt. Birkózott az idegen nyelvvel és a szegénységgel; de el nem csüggedt. Ez a rendkívüli kitartása aztán végre is megtermette számára a jók elismerését.

A magyar nemzet ébredési időszakát élte. A nemesi előjogok ércapuját keményen rázta az új idők szele; a válaszfalak bomladozni kezdtek; a tudomány jogokat nyert a felső régiokban való hódításhoz és elismertetéshez; nemesebb, emberibb szellem kezdett irányt szabni politikában, társadalomban egyaránt. Nemzeti történelmünk új korszak küszöbéhez ért, nyugat műveltsége egész erővel tört be a régi sáncok közé; az írók tollal, a szónokok szóval, a nem-

zet jobbjai az Istentől szívökbe oltott szeretettel, követelték az elnyomottak szabadságát s ez a hajnal-hasadás bevilágított a bukott technikus párisi padlás-szobájába is, hirdetvén neki is a nemzet tavaszának megérkezését.

Eötvös, „a nagy philanthrop“ volt különösen az, a ki rávetette szemét az ifjú Ballagira s miután már maga ott lelkesedett a legnagyobbak között, társul kereste őt fel a már szintén szönyegre jutott zsidó emancipatio keresztülvitele végett. Milyen boldog óra lehetett az a sok sanyarúságot és megvetést látott szegény ifjú életében, a mely neki — az ország határain túl — azt az örömhírt vitte meg, hogy „eltölt az ő népének elrendelt ideje, hogy megbocsáttatott az ő bűne!“

Ballagi egyszerre elfeledett mindent s teljes erejével oda szegődött a hitsorsorai javát munkálók sorába, s hogy egy pillanatra se lásák a bizodalomra érdemetlennek, legott megírta „Zsidókról“ című röpiratát, a melyet itthon Vajda Péter, a lelkesek egyik leglelkesebbike adott ki és terjesztett. Majd Eötvös hívására hazajött Párisból s itthon küzdött a nagy eszme megtestesüléseért.

Cél volt a zsidókat megmagyarosítani s ilyen módon tenni őket érdemesekké a tőlök sokak által irigyelt szabadságra. E végből egyik leg hatásosabb eszköznek látta Ballagi a bibliának, kivált pedig a hitsorsosai által leginkább kedvelt Thorának vagy Mózes könyveinek lefordítását. Bámulatos gyorsasággal s a viszonyokhoz képest kellő sikerrel végezte ezt a munkát is s még 1840-ben megjelent a két első könyv fordítása Budán, kettős szöveggel (héber és magyar) és a lap alján olvasható magyarázatokkal. A magyar közönség s kivált az irodalom hálásabban fogadta a fiatal tudósnek e kísérletét, mint saját hitsorsosai. Az *Akadémia* mindjárt (1840. szept. 5-én) levelező tagjai közé emelte, mintegy mutatni akarván a nemzet esőkönyösebb részének, hogy a tudománynak nincs nemzetiisége és felekezete.

Ez a hálás elismerés még jobban odakapcsolta az ifjú akademikust a magyarosító törekvésekhez. Magyar grammatikát (1844.), majd magyar olvasókönyvet írt a németül beszélők számára s miután a magyarosodás fő akadályainak — igen helyesen — a papokat az u. n. rabbikat tekintette, mindent megmozdított egy rabbiképző-intézet felállítása végett. Lelkesedése fagyos szívekre talált épen ott, a honnan ő boldogan számított a megfelelő lelkesedésre. A pesti zsidó hitközség 140 váltó forinttal járult a nagy terv keresztül viteléhez s ez a szűkmarkúság és szűklátókörűség elhatározóvá lett a fiatal tudós jövőjére nézve. Megborzadt saját

¹ „Bibliai tanulmányok.“ I. füzet.

² „Prot. Új Képes Naptár.“ 1879.

felekezetének csökönösségétől s reményt veszve munkájának sikere iránt, külföldre ment s ott Tübingában, a már világhírű Ewald és Baur lábainál, megérlelődött benne az áttérés gondolata. 1843-ban, mint már felavatott bölcészettudor, Notzingen nevű helységben protestánsná lett.

1844-ben a szarvasi evang. főiskola szerezte meg tanárul, Ekkor már a *Székács* barátságával is dicsekedhetett, a kivel a biblia új szövetségi részét magyar nyelvre fordította. E mű maig sem jelent meg; de bizonyítéka volt és marad a Dr. Ballagi keresztyéniségének. Ez időre esik német-magyar és magyar-német zseb-szótárának 1-ső kiadása is.

Szarvason jó talajra lelt kedvenc eszméjének, a magyarosításnak foganatosítására. Ő és Vajda tartottak itt először magyar egyházi beszédet s ők hintették el egy nemzeti szebb jövő magvait. Ugyanekkor — külföldi törekvések hatása alatt — napi renden volt már a két prot. egyház egyesülésének kérdése is. Zay, Kossuth, Fáy András, Székács, Török Pál s annyi sok jeles hevült a nagy gondolatért s Ballagi is hozzájuk szegődött.

Eötvös, mint 1848-iki közoktatási miniszter, a pesti egyetem tanárává nevezte ki s e kinttetése miatt lemondott szarvasi tanárságáról, a nélkül, hogy az egyetemre bejuthatott volna. A forradalom ugyanis kitört s a muzsa hallgatni kényszerült. Ballagi tudományát s az európai főbb nyelvekben való jártasságát a forradalmi kormány ügyesen tudta értékesíteni. Görgey, mint tábornoki fogalmazót, majd mint hadelnöki titkárt alkalmazta. Ez a szerepe volt Aulich mellett is.

A forradalom leveretése után Szarvasra internálta az ellenséges hatalom s tanári állásától felfüggesztette. Mit volt mit tennie? Ő, a mérnök-jelölt, az író, tanár és biblia-fordító beállt bérlőnek s az anya-földdel való küzdelmei közben egy magyar példabeszéd-gyűjtemény összeállításán is jó szerencsével fáradozott. 1851-ben visszanyerte szabadságát mint szarvasi tanár újra felvette az elejtett fonalat. — Innen a kecskeméti, majd a Székács, Török és mások által sürgetett s 1855-ben Pestre erőszakolt theol. akadémiához hivatott meg tanárul a keleti nyelvek és a szentírás-magyarázat terhes tanszékére. Ez új intézetet a prot. unio melegágyaként ápolgatták s nemesen megfáradtak a szeretettel dajkált eszmeért, a nélkül, hogy célt értek volna. Az ágost evang. egyház túlzó elemei, a melyeknek még most sem tört le a szarvuk, ellenszegültek a nagy emberek tervének, rossz hírekkel izgatták elvtársaikat, gyanut, gyűlöletet terjesztettek az unioi törekvések ellen. Székács és Török ingyen tanítottak a pesti

theol akadémián, felváltva prédikáltak egymás templomi szószerében is, hogy a kölcsönös türelem és szeretet elvét tényekkel is igazolják; de az unio elvégre sem lett egyéb néhány kiváló jelesünk lelki és irodalmi szövetségénél.

Ballagi hűséges bajtárs volt e szövetségben. 1855-ben mindkét prot. egyház hívei számára s az alélkozó prot. szellem felrázása végett megindította és kitűnő munkatársak segítségével nagy hatású vállalatná emelte az u. n. *Prot. Naptárt*, a mely új kiadásban még ma is felszínen van s régi dicsőségét évről-évre merészebben tékozolja.

1857-ben több hozzá méltó társával (Révész Imre, Fabó stb.), a protestáns theológiai tudományosság színvonalának emelése s lehetőleg önállóvá tétele végett, a „Protestáns theológiai könyvtár“ című vállalatához fogott s annak első termékét a Révész Imre által fordított Hagenbach-féle Encyclopaediát tanúságos bevezetéssel látta el.

1858-ban felelevenítette a forradalom alatt megszűnt Prot. Egyh. és Iskolai Lapot s ezzel még hatalmasabb követ dobott a protestantizmus álló tavába s felriasztgatta azokat is, a kikben a merev politikai ellenállás a teljes érdektelenségig fokozódott. Izgékony lelke nem tudta elviselni a nagy némaságot s egyházi és világi férfaink kitűnőbbjeit egymásután zaklatta fel elmerültségükből s ajánlotta fel nekik az általa megindított lapot az eszmék tisztázására s a jobb idők előkészítésére. Ő, az új protestáns, adott jó példát a régieknek a bizodalomra, a munkára, a lelkesedésre. Csakhamar egész tábor keletkezett körülte. A legnagyobb nevek birtokosai sem resteltek hozzájárulni a vállalat erősítéséhez: cikkekkel, indítványokkal, jó tanácsokkal. Az absolut kormány censored hegyezte ugyan a ceruzáját s gyakorolta is önkényileg biztosított jogát; de a szerkesztő ügyesebb volt az ellenőrnél s nem engedte magát utóléretni a vállalat rovására. El kell ismernünk s hálással kell emlegetnünk, hogy a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ a hazai protestantizmus ébresztő trombitája, élő lelkiismerete, a szétszórt csontok egyesítője s feltámasztója volt s főleg a zivataros időkben nemcsak életszükséget képezett, de olyan kitűnően is megállta helyét, hogy csak a rossz akaratnak lehetne ellene gáncsot emelni.

Maga a szerkesztő, mint Ewald és Baur tanítványa, mint Fáy Andrásnak egyik elvtársa, a szabadelvű theol. irány híve lévén, lapjában a legkényesebb természetű dogmatikai kérdéseket is egész nyíltsággal tárgyalta és tárgyalta s ezért míg egyfelől sokakat gyűjtött az új ügy zászlója alá; addig másokat, — nálánál félénkebb szívű embereket — aggodalommal

töltött el a protestantismus jövője iránt s bús harcokra gyúlasztott önmaga és lapjának iránya ellen. Pedig nálunk ez a nagyobb szabadságra való törekvés, az istenség mélységeinek vizsgálása már nem volt új dolog. *Göböl Gáspár*, az egykori kecskeméti esperes, *Varga István*, az exegetika tanára a debreceni főiskolában, még inkább pedig *Sebestyén István* pápai tanár, az ő „Messiologia” című művében, *Péterffy Albert* nagyenyedi tanár a Fáyval folytatott vitájában már erősen magukon hordják az új szellem hatását, sőt az orthodox hírében álló *Szeremley Gábor*, sárospataki tanár is súlyt fektet arra, hogy a vallástudománynak a mívelt kor igényeihez kell simúlnia tartalomban — s mindez előfutárok s illetőleg kortársak mellett kivált Ballaginak rótták azt fel némely tekintélyes férfiak, hogy szabadelvűségével veszedelmet hoz a protestantismusra.

Mi volt e körülmény oka? Hihetőleg az, hogy míg az említettek egyes nagyobb és csak kevesek által ismert művekben fejtették ki szabadelvűségüket: addig dr. Ballagi hírlapi úton s széles körben, hétről-hétre hintegette gondolatait s néha fulánkos szavakkal, csipős kritikával támadta meg másként gondolkozó s vele bajvívásra vállalkozott tudósainkat. Ez a modor, a mi különben a könnyű röptű hírlapi-irodalomban teljesen jogosult, s talán némelyek hiusága is okozta azt, hogy egyesek kikeresedtek a merész szárnyalású szerkesztő ellen s vele meghasonlván, sok szép reménynek is halálos ágyat vetettek.

Révész Imre, a hazai prot. tudományosságnak és közéletnek egyik legnagyobb alakja, *Filó Lajos* Nagy-Kőrösnek máig is nagy hírű lelkésze, *Dr. Szeremlei Gábor*, a nagy tekintélyű Somossy János méltó utóda, nehéz vitákba bonyolódtak a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” éles elméjű szerkesztőjével, a mi magában még nem lett volna baj, sőt az eszmék tisztázását segítette elő; de bajjá vált azáltal, hogy a „Prot. Theol. Könyvtár”-nak egyik megölőjévé lett. Révész elszakadván Ballagitól, a „Figyelmező” című folyóiratot indította meg s mindvégig keményen harcolt a Ballagi-féle szabadelvűsködés ellen. Együtt, közös jó akarattal, okvetlenül többet használtak volna a prot. irodalomnak.

Nincs még itt az ideje, hogy a viták s szakadások rugóit keressük s jobbra vagy balra igazságot próbáljunk szolgáltatni. Egyet azonban már most is kimondhatunk, azt t. i., hogy szégyen lett volna a hazai protestantismusra, ha ennek körében a külföldön oly magas lángokban lobogó s annyi verejtékes kutatást eredményező, annyi félreértést helyreigazító szabadelvű theologiai irányzat szószóló nélkül marad. Nem

maradt úgy! Theologiai irodalmunk megérezte s visszatükrözte — szerény viszonyaihoz képest — a külföld hatását s ebben tagadhatatlanul dr. Ballagié az érdem első része.

Theologiai művei: „Tájékozás a theologia mezején” (1862), „A biblia Tholuck után” (1863), „Renaniana” (1864), „Bibliai tanulmányok” (1865), „A protestantismus harca az ultramontanizmus ellen” (1867) sűrűbben követték egymást, sem-hogy valami mélyreható alkotásoknak bevélnének; de hatása mindeniknek volt s mindenik egyformán a szabad protestantismus szolgálatában áll. Maga írja „Bibliai tanulmányok” című befejezetlen műve előszavában, hogy a theol. tudományoknak nálunk nincsen kelete s ez volt egyik oka, hogy ő valamely nagyobb theologiai munka írására nem vállalkozott, noha arra ellenfelei nem egyszer kényszeríteni is próbálták.

Annál nagyobb sikerrel és szerencsével foglódott a szótárak készítésében. Magyar-német és német-magyar nagy szótára, több ízben javítva, számtalan példányban forog a tanulók és művelt közönség kezében. „A Magyar nyelv szótára” című műve is nagyobb és maradandóbb alkotásai közé tartozik. Ezeken kívül számos értekezést írt a magyar nyelv köréből s most Brassáival, majd a Nyelv-őr híveivel érdekes és tanulságos harszokat folytatott. Héber grammatikája ma egyedüli e fajta mű a theol. ifjúság kezében.

De sok volna — ily hirtelen koszorúba gyűjteni — irodalmi összes termékeit s azokat csak röptében is méltányolni. Egy bizonyos, hogy a munka eleme volt s megszokta azt nélkülözhetetlen gyönyörűségnek tekinteni. Ez tette nagygyá, tiszteltté; ez szerezte meg számára az akadémiai rendes tagságot; ez a prot. egyleti és prot. árvaházi elnökséget; ez a fővárosi tiszteletét s még elleneinek becsülését is.

1878-ban elhagyta theol. tanárságát, miután már sokakat vezérelt az igazságra; 1889-ben lemondott a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” szerkesztéséről; de nem mondott le a munka folytatásáról. Csak pár éve, hogy György Aladár-al egy nagy terjedelmű kereskedelmi szótárt készített s csaknem véglegelhetéig részt vett a biblia-revisió munkájában, mint a központi bizottság egyik leghivatottabb tagja.

Revisionalis szerepére nagy súlyt fektetett a közvélemény, mert ő maga is régóta készült a teljes szentírás megmagyarosítására, de ezt a szándékát nem bírta megvalósítani. Eleintén dogmatikus ellenfelei támasztottak rossz véleményt e nemű törekvése felől, később, mikor a „Prot. Egylet” cége alatt volt hirdetve biblijájának megjelenése, jó indulatú kritikusan vetették el a kedvét. Ezt az egyet sokan vártuk

tőle nyugalmas munkásságának érett gyümölcse gyanánt s csak fájlalni lehet, hogy csalódnunk s bizonyára neki is csalódnia kellett.

Politikai, köz- és egyháztársadalmi tevékenységét sem próbáljuk jellemezni, csupán jelezni kívánjuk, hogy ő ezeken a téren is örömet engedte magát meghasználtatni s főleg a prot. ügyek iránt soha nem szünő élénk érdeklődéssel s áldozatkészséggel viseltetett. Legközelebb is felséges példát adott arra, hogy miként kellene tehetősebb hitsorsosainknak a népies irodalom ügyét fejlődésnek indítani.

Május havában szélütés érte s azóta az ő munkára termett, világolásra hivatott szelleme megbénult, elhomályosult s folyó hó elsején jótéteményként üdvözölte az őt magához ölelő halált.

Koporsója felett nincs helye a gyásznak, siralomnak; szereteteivel együtt halálával tekinthet égre a magyar Minerva s a protestantismus geniusza, hogy ő a miénk volt s érettünk szórta s pazarolta lelkének kincseit.

Folyó hó 3-án országos részvét kísérte sírjába. Áldott legyen emlékezete!

Radácsi György.

Autonomia és közigazgatási bíróság

Bármennyire szerelmes legyen zsinati előmunkálatok felett cikkező az azok készítői által javaslatba hozott *közigazgatási bíróság* eszméjébe, csak elismerés illeti az én tisztelt barátomat, Mocsáry Lajost, hogy szavát ellene felemelte, rámutatott az annak létesítéséből autonómiánkat sújtható veszélyre, tanúságát adta ez által is éber figyelmének és élénk érzékének, melyel mind azon tényeket és körülményeket kíséri és mérlegeli, melyek hazánk s vallásunk szabadságát, függetlenségét, alkotmányát bármí oldalról érintik. A történetek logikája — miszerint hasonló okok hasonló eredményhez vezetnek, hasonló előzményekből hasonló következmények származnak — igazolja feljajdulását.

A javasolt közigazgatási bíróságnak, ha bíróság akarna lenni, feladata lehetne, hogy — ha már a kötelességek megsértése vagy elmulasztása miatt gondoskodva van megtorlásról — az ezen kötelességgel viszonyos jogokat biztosítsa; e végett azonban nincs szükség új bíróság szervezésére, ezt el lehet érni a fegyelmi bíróság hatáskörének kiterjesztésével.

A közigazgatási bíróságnak, javaslat szerint feladata, hogy hatósága körébe vonja és intézze közgyűléseink most még némely, idővel több, majd minden tárgyait korlátozza, majd kizárja a közönség befolyását, részvétét. Vestigia terrent. Nem! egyéb lenne az, mint egy lépés a centralizatio, az egyetemes konventben rettegett királyi fő egyháztanács létesítése felé.

Előttünk a példa a vármegyék önkormányzatának szemünk láttára lefolyó történetében. Az, a ki az önkormányzat teljességét élvezett vármegyék életét nem Jókai követválasztásából, Mikszát alispánjából ismeri; a ki részese, tanúja volt annak az élénk, pezsgő életnek, mely felölelve a haladó kor minden társadalmi, közmívelődési, alkotmányi, politikai kérdéseit, s melynek kebelében fakadtak, melegénél fejlődtek, s terebélyes törzsszé nevedtek a szabadságnak, testvériségnek mind

azon eszméi, melyeknek gyümölcset — dacára fattyú hajtások felburjánzásának, dacára csonkításoknak — a jelen nemzedék élvezheti, s tudja, hogy ha hibái voltak is, a hánytorgatott furkósok s ölmosbotok hősei az Urayak, Eördögök, az akkori kormány minden haladásnak útjában álló intentioit szolgálták, — s összehasonlítva a mai Berlinből, Párisból gyűjtött állambölcsésességgel szervezett megyék életével s látja, hogy mivé zsugorodtak az előző kor népes közgyűlései, miszerint a tágas tanácstermekben, a hosszú zöld asztal mellett — melyeken a napi kérdések a legnagyobb érdeklődéssel vitattak s intéztettek, legtöbbnyire egy pár benfentes egyén s a hivatalos apparatus morzsolja le közönyös képpel a levéltár poros aktáinak számát szaporító miniszteri rendeleteket, revideált községi számolásokat, csinálja a közvéleményt, szavazza meg a közönség autonóm jogainak konfiskációját; s látja és tudja, hogy mind ez annak folyománya, hogy intézkedése alul elvonattak a közérdekű ügyek s a mi azokból meghagyott, annak lényegesebb részét a kormány közgeinek többségével szervezett közigazgatási bizottság — bach-korszaki tisztai szék — nyeli el; ha mondom ezt tudja, látja, tapasztalja: nem kell e önkénytelen azon következtetéshez jutnia, hogy ha a javasolt közigazgatási hatóság; bár nem bizottság, hanem bíróság címe alatt létesülne, s közgyűléseink intézkedésének tárgyai közül — egy előre csak — egy rész annak adatnék át, ez által a gyűlések már részben — idővel, az új hatóság terjeszkedése mellett, egészen tárgytalannokká lennének, a közönség befolyása s érdekeltsége megszűnnék s felváltaná a megsemmisítő közöny, ép-úgy, mint a vármegyéknél, a mi annál könnyebben bekövetkezhethetne, miután a tíz év előtt alkotott, a nép szabad akaratának nyilvánulását rettegető törvény, a hivatalok élethosszig tartását dekretálta, s a választást ott is, a hol életben volt, 12 évre szabályozta; és ha még azt is látja, hogy a javaslat azon firma alatt jelent meg, mely a vármegyék autonómiájának gyökerébe vágta a fejszét; — nincs e jogosítva felkiáltani: „timeo danaos et dona ferentes,“ a nélkül, hogy a mindig ellenzéki férfiú merész állításra ragadtassék.

Igaz, hogy a közigazgatási bizottság — vagy a mint címeztetik: bíróság — megkönnyitené a közgyűlések tárgyalásait, míg egészen körébe nem vonná; de hát az autonómiát nagy részt majd egészen az gyakorolná; pedig a közönség biztosabb őre annak, mint egyesek; prout exempla docent. Kérdezzük meg csak azon vármegyék közönségét, melyeknek gyűlései az örökös és zsíros hivatalok kilátásában oly hideg vérrel államosítanak: biztosra vehetjük, hogy az állami igazságszolgáltatás és pénzügyi gazdálkodás áldásai nem bővülték meg annyira, hogy választási jogáról teljességgel lemondani hajlandó legyen. Autonomia mellett vituk ki eddigi jogainkat, azzal védhetjük meg, azzal terjeszthetjük tovább; autonomia nélkül soha. Azért autonómy for all, autonómy for even. Kovách Károly.

TÁRCZA.

Tolstoj-féle aggodalmak.

Tolstoj Leo, a nagyhirű orosz regényíró hadat üzent a mai társadalom legfőbb élvezeti cikkeinek, a szesznek és a dohányzásnak. Könyve, melyben e domináló cikkeknek káros hatását, főleg pszichikai oldalról támadta meg, ezer és ezer példányban forog közkezen. A témát a francia sajtó is gondolkodásra érdemesítette és lehet

mondani, hogy a vélemények épenúgy megoszoltak, mint nálunk a görög nyelv kérdésénél. Az orosz írónál nem kisebb talentum Dumas Sándor, többekkel *anti-spirito nicotinistának* vallotta magát, míg sokan elégtlenül nyilatkoztatták ki Petőfiként: „megiszom én a bort, mert szeretem;“ vagy: „*eltemet, ha elpáztam*“ stb. Nálunk néhány napi lap tárcacikke után, melyek inkább a humornak, mint az ügynek szolgáltak, e kérdésről elhallgattak, sőt miután nálunk a „muzsikaellenes hangulat“ igen erős, az ige szárnyrakelésétől több pálinka, bor és dohány fogyott el, mint annakelőtte. De e kérdés nem olyan, hogy felette egészen könnyen napirendre lehetne térnünk.

Minden korban, minden társadalomnak voltak élvezeti cikkei; az emberek mindig igyekeztek élvezni; egyszer kisebb, máskor nagyobb mértékben. Még a biblia is megemléstésre méltónak találja, hogy Keresztelő János, a puszták prófétája, „bort és részegítő italokat nem ivott,“ a mi mindenesetre az önmegtagadás nagy jele a férfiunál s azt mutatja, hogy ő az ár ellen úszott. Az italoknak rendivel való élvezése ellen, míg azok a testet táplálják, valódi bölcs sohasem prédikált. Jézus maga is megitta a bort a kánai menyegzőben. Tolstoj sem ez ellen szól, mert hiszen akkor süket fülekre talált volna. Ő az alkohol ellen emelte fel szavát, mely a mai időben mind több és több áldozatot követel; mert a mi a tüdőnek a bacillus, az a társadalomnak az alkohol. Helyén való, hogy szavait megfontoljuk.

Magyarországon az u. n. gentry körében határozott mértékletesség tapasztalható. Örömmel jegyezzük ezt fel, mert volt idő, midőn a nemesség pénzét, szívét, esztét borba ölte s idegeit dáridókban bontotta fel. A történelem hat hétig tartó lakodalmakat is feljegyez. Csak a legújabb korban is minden városnak, sőt falunak is megvoltak a magok „lump szövetekezetei, a melyeknek élethivatásuk volt áldozni Bachusnak, mintha ő lett volna a magyar közművelődés Istene. A magyar barátság, a magyar vitézség, a magyar honszeretet csálhatatlan mértéke volt a mértékletlenség. A mai nemzedék, ha még oly szerencsés is, hogy vagyonát nem vitte el őseinek a *nemzeti genust dédelgető e meleg szeretete*, jobb útra tért. Inkább tanul és így inkább szereti hazáját. Ha merülnek is fel egyes esetek, a melyek ez állítás ellen látszanak szólani: azok inkább csak utolsó fellobbanásai a kialudni készülő, hosszú ideig égett tűznek.

S nem így van ez az alsó néposztálynál. Nem nagy hygieniai ismeret, csupán egy kis megfigyelés kell ahoz, mily pusztítást visz végbe ez a rettenetes „betegség.“ A ki ismeri életüket, talán közöttük él: az tudni fogja, hogy az alkohol soha nagyobb mértékben nem uralkodott, mint most. A régi jobbágy nem pártolta úgy e veszedelmes cikket, — pedig akkor a pálinka-gyártás szabad volt, — mint a mai polgár; holott most drága pénzen, két keze véres verejtékével jut csak hozzája. A gyermek anyja tejével szíjja be, sőt, hogy „megerősödjék:“ a tudatlan szülők nem irtóznak szájához emelni a méregitalall teli poharat. Így mérgezik meg a fejlődésnek indult gyermeket testben, lélekben s ránevelik, úgyszólván az erkölcsi corruptióra. Az így táplált gyermek azután elveszti fogékonyságát minden iránt, nagy türelmére a nevelőnek, haladására és dicsőségére a társadalomnak; mert mondani sem kell, hogy az oly gyermek, a kit már bölcsőjében megbarátkoztatnak legveszedelmesebb ellenségével, ha felnőtt: minden áron, talán vagyona, becsülete árán is „házi barátjává“ teszi azt. Tulajdonképp tehát a betegség csiráját magok a tanulatlan szülők viszik be a társaságba. A papoknak, a tanítóknak, általában pedig mindenkinek, ki barátja a népnek, szívén viseli jövődjét magyar hazánknak, minden eszköz felhasználásával is oda kellene

működniök, hogy a szülőkét óva intsék gyermekeiknek ily módon való lassú mérgezésétől.

De magokat se mérgezzék meg. Mikor azt tapasztaljuk, hogy mulatság, sőt akármiféle összejövetel sem eshetik meg a nélkül, hogy ezeknek koronáját ne a pálinka képezze, sőt talán épen e végből is történnek ezek: sajnosan kell jutnunk azon gondolatra, hogy e népnek nem lévén nemesebb élvezete, s keresvén a szórakozást, *egy-háztársadalmunkat terheli a felelőség*. Azért óhajtjuk: „egészséges népies irodalom, jöjjön el a te országod!“ Ha a felnőtt embernek, midőn rajta az unalom erőt vesz, lesz mit kezébe venni, lesz a mivel az idejét nemesen eltölti; ha lesznek nép-kaszinók, a hol a téli estéken meleg szobában meghúzódhatnak: akkor, nem akarok próféta lenni, de hiszem, hogy az alkoholból kevesebb fog elfogyni.

Lelkünkben óhajtjuk: vajha a kormány több moralt venne föl politikájába! Mert az már csak nem morális politika, midőn képviselő-választásoknál százezreket ölnek spiritusos hordókba. Így a mit az egyház építne is: esztelen politikájukkal lerontják s nevelik a corruptiót. Az alkoholizmus terjedése oly fontos kérdés, melynél kormányoknak és felekezeteknek minden erejüket fel kellene használniok.

A mi a dohányzást illeti: az iskolákban rendkívül lábrakapott a dohányzás modern fajtája, az u. n. *cigarettezés*. Minden gimnazista cigarettéző is, sőt inkább cigarettéző, mint gimnazista. Ha Tolstoj a dohányzást kivétel nélkül elítéli: itt a füstnek fejletlen a fisikumra való hatása miatt az aggodalom alaposabb; kormány, felekezetek csak félsikert fognak elérni, midőn a test edzése szempontjából mind több és több gondot fordítanak a tornára s az elharapódzott cigarettézés meggátlására semmit sem tesznek. Mert a mit épít a torna, lerontja a cigarettézés. Tessék csak figyelni! Az intézők ismerve az iskolai levegő testet, szervezetet bontó hatását, midőn a bármily korszerű termék is rövid idő alatt inficiálódik a tanuló levegő fogyasztásától, üdülés szempontjából, igen bölcsen a pár percig tartó szabadságot megengedik minden tanítási óra után. S mi történik? A helyett, hogy a tanuló szívna tüdejébe a tápláló levegőt: a pár percet arra használja, hogy cigarettét sodorít, rágyújt és szívja a füstöt, úgyis sok rossz levegőnek kitett tüdejébe, az u. n. *schluckerezés* által. A kiknek a dohányzás szabadságokban van, egész nyilvánosan; a kiknek nincs, sokszor bizonyos meg nem nevezhető helyeken is. Valóságos mania ez örült módjára való cigarettézés. Nem is legény, ki cigarettéit *schluckert* nélkül szívja ki. Én részemről ezt rend ellen valónak tartom és úgy hiszem, hogy több tanulóknak arca nem a túlterheltség, nem az iskolai levegő, hanem a divatos, hóbortos cigarettézés miatt lesz sápadttá. E cigarettézés a gyermeknek megtámadja tüdejét (mert az már csak tény, hogy a tüdőre szitt füst ártalmas), szervezetét, így egész jövőjét; mert lesz belőle beteg hivatalnok, egészségtelen, boldogtalan ember, a ki terhe lesz a társadalomnak.

Az alkohol hatalmát törjük meg a közös célra törő kormány és felekezetek válvetve; ez utóbbi ellen tehet a tanárok, tanítók és nevelők szigorúsága és szeretete.

Péter Mihály.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei közgyűlések.

A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése Aggtelek helyett, a hová következett volna, Tornallyán tartatott meg, augusztus 24-én, az aggtelki egyház költségén.

A zsinati képviselőkre beadott szavazatok felbontása, s az esperesi jelentés felolvasása után, a zsinati törvényjavaslat vétetett tárgyalás alá.

A tárgyalás gyorsan folyt le, mivel az a papi értekezlet és több bizottság munkálata által jól elő volt készítve. A különböző hírlapi közlemények is meglehetősen tisztáztak már egyes kérdéseket.

Egyházmegyénk a „*Törvényjavaslatot*“ általánosságban elfogadja, s véleménye az egyes szakaszokra a következőkben foglalható össze:

Az 5. §. nyolcadik sorában ezen kifejezés után: „*járulékoknak*,” világosan kiteendő: „*a papi és tanítói fizetéseknél*.” Az általános kifejezések közt azért tartja ezt egyházmegyénk minden kétséget kizárólag világosan kifejezendőnek, hogy a presbitérium által a helybeli közigazgatási hatóság eljárása, ebben a tekintetben is, első sorban, igénybe vehető legyen s ne kelljen minden csekély dologban az esperesi hivatalt s a magasabb polgári hatóságot terhelni.

Ugyancsak az 5. §. negyedik kikezdésébe fel kívánja vétetni, hogy az államhatalom segédkezése igénybe vehető még: „*az egyházi hatóságok által e törvényben megállapított esetekben kiszabott pénzbéli fegyelmi büntetés és bírság behajtására nézve is.*”

A 7. §. és általában az egész közigazgatási bíróságra vonatkozó javaslat kimarad (lásd a 275—333. §-t). A közigazgatási bíróság centralizáló iránya miatt nem illik bele egyházalkotmányunk keretébe. Ezen új intézmény életbe léptetésével egyházmegyei közgyűlésünk sok olyan ügy tárgyalásától lenne megfosztva, a melyekhez eddig kizárólagos joga volt, s a melyek által híveinkben az egyházas közszellemet s az egyházi ügyeink iránt való melegebb érdeklődést ébrentartotta.

A 18. §. harmadik kikezdése után ez teendő: „*Ha pedig valamely egyháztag minden alapos, elfogadható ok nélkül vonakodik a hivatalt, melyre megválasztatott, elfogadni, 5—50 forint terjedő pénzbírsággal büntethető.*”

25. §. kimarad. Helyette ez irandó: „*A presbitérium tagjai élethossziglan választatnak. A ki azonban egy év leforgása alatt a presbitéri gyűléseken, elfogadható ok nélkül meg nem jelen, kilépettnél tekintendő.*”

A 28. §. ötödik pontjának 7-ik sorában, ezen kifejezés után: „*egyházi és iskolai adók, tartozások*,” ez tétessék: „*papi és tanítói fizetések kivetése és behajtása 10 forint terjedhető végrehajtói joggal*” (Presbitérium hatásköre).

A tizenegyedik pont első kikezdése kiegészítendő ekképen: „*a presbitérium hatáskörébe tartozik a konventi tagok választása is.*”

Ugyanezen pont második kikezdése így álljon: „*Lélekszámról való tekintet nélkül minden anyaegyháznak annyi szavazata van, ahány lelkesi állomást tart fenn.* Ezenkívül a mely egyház nem teljes gimnáziumot tart fenn, szavazatának száma egygyel, a mely főgimnáziumot tart fenn, szavazatának száma kettővel neveltetik.”

A 30. §-hoz Presbitéri gyűlés minden úrvacsoraosztás előtt, tehát évente legalább hatszor tartandó.

A 48. §. b) kikezdéséből e kifejezés: „*népesség aránya szerint*” kihagyandó, a mikor aztán e passus így fog hangzani: „*az egyházmegyei képviselők számát minden egyházkerület maga határozza meg.*”

A 149. §-nál, mely a lelkeszek hivatalos öltönyéről szól, azt a kívánságát fejezi ki egyházmegyénk: gondoskodjék a zsinat puritán kálvinistaságunkat híven kifejező, lehetőleg magyar szabású és egyházas jellegű s hivatalos functió alkalmával mindenkor használható egyenruháról (Az attila nem elégít ki egészen, a reverenda iránt még nagy ellenszenvvel viseltetik a többség).

A 151, 154. 159. és 162. §§-okban az egyházi közigazgatás és ügyvitel sikere érdekében azt kívánja határozottan kifejeztetni, hogy az egyházmegyei hivatalnokok élethossziglan választassanak.

A lelkesválasztásra vonatkozó törvényjavaslatot (183—232. §.) egészben törölni javasolja s e helyett kívánja, hogy:

1-ször. A szabadválasztás léptetessék életbe.

2. A segédlelkészekől a kápláni vizsga letétele után két évi gyakorlat kívántassék, annak eltelése s a 2-ik vizsga letétele után bármely egyházban megválaszthatók legyenek.

3. A korteskedés minden neme a legnagyobb szigorúsággal büntetessék s bárkitől eredjen, a választás megsemmisítését vonja maga után. A debreceni zsinati törvény idevonatkozó szakaszai (212—215. §.) megszigorítva újra törvénybe iktattassanak.

Az özvegyi és kegyeleti évről szóló szakasz (233—239. §.) törlendők. Az erről való intézkedés maradjon tovább is az egyházkerületek hatáskörében. A mi egyházkerületünkben jelenleg érvényben levő, erre vonatkozó szabályokat, a javaslatban foglaltaknál sokkal jobbaknak, s az özvegyekre és árvákra nézve sokkal előnyösebbeknek tartjuk. Azon esetben, ha az özvegyekről és árvákról való gondoskodás nem az egyházkerületek hatáskörében maradna, a javaslatba a mi egyházkerületünkben érvényben álló szabályok tétessenek a mostaniak helyett.

Az egyházi adóról általánosságban azok lettek elfogadva, a miket e tárgyról pár hét előtt, e becses lapokban közöltem.

A közalap. Egyházmegyénk nem tartja helyesnek, biztosnak azt a fizetési alapot, a mely a 264. §-ban további időkre is megjelöltetik, melyszerint ez alapra minden családfő tartozik bizonyos évi járulékot fizetni, mely megfelelő legyen legalább is azon érték ezredrészének, melyet a család évi fentartása igényel. Ez így nem maradhat. Ha azt akarjuk, hogy a közalap szilárd alappal bírjon s nagyobb lendületet vegyen, annak jövedelmét nem szabad ily ingatag alapra fektetni. Ki kell azt vetni adó alakjában, kinek-kinek személyi, vagyoni és kereseti viszonyaihoz mérten. Mindenki fizessen személye után egy vagy két krajcárt, a hivatalnok és vagyonosabb egyháztag pedig fizesse meg ezenfelül egyenes vagy kereseti adójának bizonyos százalékát és az így kivetett adót a polgári hatóság szedje be.

Nem helyeselheti egyházmegyénk azt sem, hogy a közalap évi összes bevételeinek 25%-a fordítatik missioi célokra. Szép és szükséges dolog a szórványban élő hitsorsosaink lelki gondozása, azoknak a szétszórt csontoknak az összeszedése; de mikor magunk is nyomorgunk, mikor az élő tagok is sorvadoznak, mikor itthon is annyi seb vár gyógyításra: ezt a nagy költsékezést a missiókra egyházmegyénk egyáltalán nem tartja indokoltnak.

A lelkeszi nyugdíjintézet megalkotása a későbbi kor feladataul tűzessék ki, mikor majd nagyobb tőkével fog rendelkezni egyetemes egyházunk, s addig az elagott beteges és szolgálatképtelen lelkeszekre nézve az eddigi gyakorlat maradjon érvényben. Az özvegy-árvagyámintézet létrehozása a legsürgősebb teendők közé soroztassék s a közalapból évenként az eddiginél több százalék legyen gyarapítva.

A törvénykezés szervezetére vonatkozólag azon kívánságot fejezzük ki, hogy az egyházmegyei, kerületi és konventi bíróságoknál a kettős elnökség, t. i. az egyházi és világi, mint az 1881-iki zsinati törvényben van, továbbra is fentartassék. A 342. §-ba felvétetni óhajtuk azt, hogy az egyházmegyei bíróságnak, a tanítók fegyelmi ügyének

elbírálásánál, az egy házmegyei tanügyi bizottsági elnök és a két egyházmegyei tanítói képviselő is tagja lehessen.

* * *

A jelen törvényjavaslatban foglalt intézkedések és tervezetekon kívül a zsinat tárgyai közé más, egyházunkat mélyen és közelről érdeklő s nagyjelentőségű kérdések felvételét is óhajtjuk. Ugyanis sürgetnie kell a zsinatnak az államhatalommal szemben azoknak az egyházpolitikai kérdéseknek a megoldását, a melyektől sok tekintetben függ egyházunk békesége, tekintélye, boldogulása, s a melyek nélkül, e nemzet kulturális életében, küldetés-szerű hivatását továbbra be nem töltheti. Sürgetni kell a zsinatnak: a *vallásfelekezetek közti teljes egyenlőséget és viszonyosságot minden téren, az alapok és alapítványok kérdésének törvény által leendő eldöntését*, egyházi és iskolai céljainkra az *államsegély igazságos felemelését, a házassági jog rendezését, a főrendiházi képviseltetésnek mind az 5 püspökre és főgondnokra való kiterjesztését, az elkeresztelési és egyéb vallásszerű ügyeinkből származó kellemetlenségek és visszasságok orvoslását és teljes megszüntetését; továbbá: szertartásaink egyöntetűvé, szív és lélekemelőbbé tételét; a charta ügynek és a két prot. felekezet egymásközi viszonyainak rendezését.*

Ezeknek tisztázásával és megoldásával nagy és örök időkre szóló művet alkotna 1891-ik évi zsinatunk. Meltóvá lenne azokhoz a száz éves eseményekhez, melyek 1791-ben egyházunkra, nemzetünkre a szabadság világosságával viradtak.

Vattay László,
egyházmegyei aljegyző.

A vadregényes Bükkhegység tövében fekvő visnyói egyház templomában, melyben ezelőtt 25 esztendővel főpásztorunk püspökké avattatott, augusztus 27—28-án tartotta meg a *felsőborsodi egyházmegye*, Debreczeni Gábor esperes és Ragályi Béla gondnok elnöklése alatt, őszi közgyűlését.

A köz-istenitisztetel és az esperes buzgó imája után, világi gondnokunk, jelezve azon nagy eseményeket, melyek előtt az 17^{90/91}. XXVI. t.-c. százados évfordulóján és az országos zsinat küszöbén állunk, jelezve továbbá jelen közgyűlésünk fontos tárgyait, a közgyűlést megnyitotta. Mindenekelőtt a tanácsbírói kar egészített ki, letétén a hivatalos esküt Csontó Károly, a Tóth Menyhért lemondásával üresedésbe jött tanácsbírói állásra, nagy szavazattöbbséggel elválasztott ecsegi lelkész. Az új tanácsbíró nem új ember egyházunk zöld asztalánál, egyházmegyénknél előbb al, majd főjegyzője volt, mely hivatalától azonban a családi életében őt ért súlyos csapások miatt, néhány évvel ezelőtt visszavonult. Sajnosan nélkülöztük egy olyan munkabíró és tehetséges egyén tevékenységét s örömmel üdvözljük újlag egyházmegyénk tanácsában. Az új tanácsbíró szépen átgondolt beszédben köszönte meg a bizalmat s felsorolva a tanácsbíró teendőit és munkakörét, kifejté azon irányelveket, melyek őt új munkakörében vezetni fogják.

Bekebeleztetett Szabó András segédlelkész s az esperes által a kápolnai egyházba rendeltetett. Ezek után több rendbeli tanító-választás hagyatott helyben.

Felolvastattott a szavazatbontó-küldöttség jegyzőkönyve, mely szerint zsinati képviselővé Debreczeni Gábor esperes és Ragályi Béla gondnok választott, és felbonthatván a pótképviselőkre beadott szavazatok: ezek szerint pótképviselőkké lettek, egyházi részről Szakal József, világi részről Miklós Ödön. Esperesünk, megköszönvén az egyházaknak benne vetett bizodalmát, program gyanánt hivatkozott egész hosszú életére s immár 50 éves lelkészi működésére, mely alatt tántoríthatatlan híve volt

a józan, szabadelvű haladásnak és azért kijelenté, hogy a zsinaton is pártolni fog minden eszmét és intézményt, mely egyházunkat szabadelvű irányban előre vinni lesz hivatva, ellenben ellene fog működni minden oly áramlatnak, minő például a nagy egyházak szavazatjogának kiterjesztése, a konventi képviselőknek az egyházkerületi közgyűlés által való választása stb., mely ezen zászlójára írt szabadelvűséggel ellenkezik. Világi elnök hasonló szellemben nyilatkozván, a közgyűlés teljes bizalommal tette le kezükbe képviselői mandatumait.

A gyűlés tanácskozásainak következő érdemleges tárgya volt a zsinatot előkészítő-bizottság munkálata. Ezen munkát véleményezés végett egy hat tagból álló küldöttségnek adatván ki, a küldöttség bírálatával együtt vetetett tárgyalás alá. Egyházmegyénk hosszabb eszmecsere és beható tanácskozás után elvetette a nagyobb egyházak szavazatainak kiterjesztésére vonatkozó javaslatot; a konventi képviselőket az egyházak által kívánja választatni; sérelmesnek találja, hogy a polgári hatóságok nem minden határozataink végrehajtására hívhatók fel; híve a korlátlan szabad választásnak; nehezteli, hogy a lelkészválasztásról szóló részben e korteskedés meggátlásáról intézkedés nincs; az özvegyi és kegyeleti évre vonatkozólag helyesebbnek tartja a javaslatnál, az egyházkerületünk által a múlt évben hozott szabályrendeletet; sürgeti a charta-kérdésnek törvény által való rendezését; az egyházi számadásoknak a számvevő-székek által való megvizsgálását nehezkessé találván: az eddigi rendszert óhajtja fentartatni; kívánja, hogy a lelkészi nyugdíjintézet kérdése az özvegyek és árvák gyámoltására felállítandó intézettől külön választassék s a lelkészekre, addig is, míg egy rendszeres nyugdíjintézet felállítandó lenne, a jelenleg fennálló nyugdíj-rendszer hagyassék meg, ellenben az özvegyek és árvák gyámintézete azonnal állíttassék fel; a közigazgatási bíróságot elvben elfogadja, azonban elvetendőnek tartja az időszaki bíróságok felállítását és fentartandónak a kettős elnökséget; ugyanezen kifogásai vannak a fegyelmi bíróság ellen is; elfogadja végül a köznevelési és közoktatási szervezetet. Ezeken kívül indítványozza, hogy az országos zsinat, törvényben gyökerező jogánál fogva, tegye meg a szükséges lépéseket az 1848. XX. t.-c.-nek a vallás-egyenlőségről szóló rendelkezése életbeléptetése iránt; az elkeresztelések meggátlása céljából, az alapok és alapítványok ügyének végleges rendezése tárgyában és egyházunknak az igazság és méltányosságnak megfelelő, állami dotációban részesítése iránt.

Ezen nagy fontosságú munkát letárgyalása után saját belügyeivel foglalkozott a közgyűlés; rendezte saját pénzügyeit; részletes szabályokat állított fel a különböző pénztárak kezelésére; a kölcsönök kiutaltványozására és biztosítására és a pénztárnok felelősségére vonatkozólag. Tárgyalta a múlt évben fölállított egyházmegyei özvegy-árvagyám-tár ügyét, melynek egyházi elnöke lemondván, egyházi elnökké szavazattöbbséggel Szakal József tanácsbíró választott. Tárgyaltattott a tanügyi bizottság jegyzőkönyve s a bizottság javaslatai elfogadtattak. A filoxera pusztításai által kárt szenvedett egyházak beadták, az egyházkerületi határozat értelmében, kimutatásait. Felterjesztetnek az egyházkerületre.

Elvi fontosságú a kazai egyház lelkészének kártalanítása iránti kérdés. A Sajó folyó ugyanis a lelkész díjazásához tartozó rétből már mintegy négy holdat elszakított, a lelkész ezért kártalanítást kért s miután annak módoszatai fölött kiegyezni az egyházzal nem tudott: egyházmegyénk kimondotta, hogy a lelkész díjlevele csonkítható nem lévén, a lelkész az egyház által kártalanítandó; a kár mennyiségének megállapítására becslést ren-

delt el, de egyszersmind a további károsodás meggátolása végett megkerestetni határozta a megyei alispán urat, hogy a folyót az egyházmegye kiküldötteinek közbejöttével a kultur-mérnökség által vizsgáltsa meg és intézkedjék annak legalább részleges szabályozása iránt.

Tárgyaltatott még ezeken kívül számos ügy, de a melyek felsorolásával, minthogy csak egyes egyházakat érdekelnek és így nem közérdekűek, nem akarom untatni a szíves olvasót.

A nagyon kedélyes közebéden a kerület országgyűlési képviselője, Ábrányi Kornélis részt vett s szellemes felköszöntőjével fűszerezte azt. **Debreceni Bertalan.**

Felsőzempléni ev. ref. egyházmegyénk, folyó év augusztus 25-én, Kálniczky János esperes, Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, Legenyén tartotta meg ez évi őszi rendes közgyűlését.

Isteni tisztelet s esperesi segély kérése után, esperestünk emlékeztetvén meg egy félév fontosabb és jelentősebb eseményeiről, mindenek előtt a közalap állásáról tett részletes és kimerítő jelentést, tudomásra hozván, hogy még egy év előtt 1042 frt 26 krt mutatott hátralékunk, ma csak 135 frt hátralék szerepel; de a miből már mostanáig is több elmaradott részlet fizettetett be. Van azonban egy elszomorító körülmény, melyre az egyházmegye figyelmé felhívatik, t. i. némely egyházak annyira levonták évi ajánlatukat, hogy más egyházakkal arányítva ajánlatuk éppen semminek mondható. Ezen egyházak ajánlati ívei visszaküldettek, utasítatván a presbitériumok, hogy az ajánlatok felemelésében a törvény rendelkezésére legyenek tekintettel.

Az is aggasztó jelenség, hogy folytonosan szaporodnak tanítók nélkül maradó egyházaink, a minek egyedüli oka az, hogy az elhordozhatatlanná váltott egyházi terhek alatt roskadó hiveink nem képesek a tanítók törvény szerű díjazására; miért is tanítóink jobb javadalmú állomásokra mennek. Ennek természetes folyománya az, hogy a csekély fizetésű egyházakban megszűnven a tanítói állás: szünetel az iskolai tanítás, sőt a hol van is még tanító, a csekély díjazás miatt, a tanítás hátrányával járó más irányú munkakörben igyekszik foglalkozást keresni, hogy családja megélhetését biztosítsa. Egyházmegyénk a tanítói állomások megüresedése alkalmával, saját hatáskörében, eddig is minden tőle telhető erővel és erélylyel arra törekedett, hogy a tanítói díjlevelek a törvényszabta minimumra egészítettessenek ki, de tapasztalva azt, hogy minden kényszer-eszköz felhasználása mellett sem érhet célt a miatt, mert sok gyülekezetünk az újabb áldozatra teljesen képtelen; tudva azt is, hogy az egyházi közalapnak eddigelé is eléggé igénybe vett ereje újabb célok felvétele által szét nem forgácsolható: más segítési módot nem talál, mint azt, hogy felkéri az egyházkerületet, miszerint irassa össze azon egyházakat, melyekben a tanítói fizetések 300 frton alul állanak; s miután az iskolai nevelés ügye nemcsak vallásfelekezeti, de igen fontos állami ügy is: kéressék meg a konvent útján az összeülendő zsinat, hogy az ilyen tanítói fizetések kiegészítése céljára, a középiskolák legnagyobb részénél keresztül vitt állami segélyezés mintájára, igyekezzen oly jelentékeny összegű állami segélyt kieszközölni, a mely legalább is a minimum biztosítására elegendő alapot nyújt.

Itt említem meg, hogy egyházmegyénk egyik legjobb díjazású egyháza (Vásárhely), közelebb *Lukács Mihály* jó híreevű, fontos missziói kötelemeket végzett *morvai* tanítót választván el tanítójául: ezen végső egyházunkkal egyházmegyénk is kimondhatatlan veszteséget érez abban, hogy őt onnan elbocsátani kénytelen, mert félő, hogy

olyan ügybuzgó s minden tekintetben hivatása magaslatán álló férfiút e helyre alkalmazni alig lesz képes. Megtették ugyan az intézkedések; a fizetés-javítás kimódolására küldöttség menesztetett, de nagy reménységet a jó siker iránt táplálni alig tud a miatt, mert az elköltözés, kihalás és anyagi elpusztulás folytán csekély számra apadt kis gyülekezet anyagi ereje erre képtelenné látszik.

Iskolai ügyről levén szó: itt jegyzem fel, hogy gyűlésünk idejének nagy részét a tanügyi dolgok foglalták el, a melyeknek tárgyalását tanfelügyelőnk, *Nemes Lajos* királyi tanácsos is igen meleg és munkás részvétellel kísérte. A tanügyi választmány jegyzőkönyve szerint van 12 kitűnő (egygyel több, mint a múlt évben) 6 dícséretes, 8 kielégítő, 3 gyengének osztályozott iskolánk. A szorgalmat kifejtett tanítók elismerésben, a hanyagok szigorú megrovásban részesültek.

A tanügyi dolgok tárgyalásánál némi érzékenykedések is jöttek közbe. A választmány jegyzőkönyvének egy pontja ugyanis felkéri az egyházmegyei közgyűlést, hogy „*az iskolai nagy fontosságú ügyek éppen oly behatóan tárgyaltsanak, mint más közérdekű egyházi ügyek.*” Ez utasító kérést, miután arra egyházmegyénk rá nem szolgált, (a mennyiben az iskolai ügyet mindig a gyűlés tartama alatt s mindig kellő komolysággal tárgyalta le, mint arról úgy eddigi jegyzőkönyvei, valamint a Sárospataki lapokban közzétett gyűlési tudósításai tanuszkodnak), — figyelembe nem vette s nem vehette.

A *szőlőskei* iskoláztatás kérdésével kapcsolatban merült fel, hogy jöllehet egyházmegyénk múlt évi őszi közgyűlésének 19. számú határozata értelmében a szőlőskei újonnan szervezett tanítói állás chartáját a főtisztelítű egyházkerületre beterjesztette, valamint a Sárospatakon tartott őszi egyházkerületi közgyűlés 71 pontja alatt nyert utasítás szerint, tavaszi közgyűléséből a szükségesnek bizonyult felvilágosító választ is megadta, a charta mind e mellett letárgyalva nem volt. Az időközileg bekerült charták becsatolása mellett, a főtisztelítű egyházkerület az ügy letárgyalására tiszteletteljesen felkérte.

Az egyházmegyei tanítótestület, S.-a.-ujhelyben tartott közgyűlése jegyzőkönyvével kapcsolatban, beterjesztvén egyházmegyei jóváhagyás s felterjesztés végett egyesületi alapszabályait: az jóváhagyó záradékkal felterjesztetik.

Az egylet azon kívánságára, mely szerint a körlátogatásban, az egyházi és világi körlátogatón kívül tanítók is résztvehessenek, kimondatott, hogy egyházmegyénk meg fogja keresni az egyházkerületet a körlátogatói intézmény ide vágó pontjának leendő módosítására, hogy a tanítói testület ezen kívánságának eleget tehessen.

Az egyházi regále kötvények ügyében is állást foglalt az egyházmegye. Tudva azt, hogy a kötményezett regále kötvények az adóhivatal által vagy visszatartatnak és csak a 4 $\frac{1}{2}$ % kamat adatik ki az ennek élvezetére jogosultnak, vagy ha kiadatnak is a kötményezett kötvények, azok nem árusíthatók el a miatt, mert mint egyházi vagyona vevő nem akad: tehát megkerestetik az egyházkerület, hogy vagy fensőbb egyházhatósági jogosítványt adjon azoknak elárúsíthatása végett, vagy járjon közbe a pénzügyminiszternél, hogy azok értékesíthető állampapírokkal cseréltesse be, mert habár elkölthetetlen törzsvagyonnak tekinti is egyházmegyénk eme regále váltásági összegeket és habár intézkedett is egyházmegyénk arra nézve, hogy ezek kamatai egyedül azon célra fordíttassanak, a melyre idáig szolgáltak: de azt nem látja igazságosnak, hogy az illetékes egyházak, illetőleg lelkészek csupán 4 $\frac{1}{2}$ %-os kamattal elégedjenek meg akkor, midőn a készpénzbeli összeget, talán község-

beli lakosnál, első helyeni telekkönyvi betáblázási biztosíték mellett, 8%-os kamatra elhelyezhetik.

Az egyházmegyei özvegy-árva gyámegylet tőke-vagyona összesen 8179 frt 78 kr. Miután ebből csak is 3646 frt 92 kr van takarékpénztárban elhelyezve s a többi részint tőkében, részint kamathátrálékokban egyeseknél van: gyámegyleti pénztárnok utasított, hogy a lelkészek, tanítók és egyházaknál hátrálékban levő kamatkimutatást, jóval az egyházmegyei látogatás előtt, az esperesi hivatalhoz küldje meg, a ki utasítani fogja az egyházlátogatókat a kamatok beszédésére; addig is pedig fehatalmaztatott a gyámegyleti választmány elnöksége, hogy a már megkezdett peres eljárás továbbvitele iránt intézkedjék.

A homonnal missiói egyház a folyó 1891. évben ismét előbbre haladt magasztos célja felé azzal is, hogy felépítette a paplaknak utca felé eső részét 1074 frt 6 kr költséggel. A kik a múlt 1890. évi augusztus 17-én tartott templom szentelési ünnepélyen részt vettünk, tudjuk, hogy a paplak utcafelé eső része alacsony faház volt, régi, rozoga alkotmány; most pedig *Mándy István* egyházi főgondnok buzgó s erélyes előjárása és tevékeny ügyszeretete folytán díszes új épület, vagy is a már előbb épült pitvar, kamara és egy új lakó szobán kívül, most ismét kényelmes, mennyezetes két szobával toldatott meg.

Deregnő is megemberelte már magát s ez év folyamán díszes papi lakot emelt lelkésze számára. Csak hogy itt az derülven ki a küldöttség jelentéséből, hogy az egyház tőke-vagyonát temetése be az építkezésbe: annak az egyházi pénztár javára leendő visszaszolgáltatására s addig, míg a tőkét meg nem teremti, kamatjövedékének kivétel útján való fedezésére az egyházközség utasítva lett.

(Vége köv.) Gyarmathy Soma.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye folyó évi aug. 25—26 napjain, Kisvárdán tartotta meg őszi közgyűlését *Lukács Ödön* esperes és *Gencsy Albert* gondnok elnökelete alatt. A gyűlés szokás szerint imával, megnyitván az elnököleg végzett ügyekről szóló esperesi jelentés után, az egyházi törvényjavaslat vétetett tárgyalás alá. Miután a törvényjavaslatot egy tekintélyes küldöttség (*Kis Áron*, *Kis Albert*, *Peterdi Károly*, *Lukács Ödön*, *Görömbei Péter*) megrostálta s „nézeteit és javaslatait” nyomtatásban, kerületünk összes egyházaival közölte: nagyon meg lett könnyítve a gyűlés munkálkodása, amennyiben azt, valamint egyházmegyénk egy külön küldöttségének munkálatát, egész terjedelmében magáévá tette. Ezek szerint sürgettetik, hogy a zsinat vegye fel tárgyai közé az 1848. évi XX. t.-c. úgyszintén az egyetemes lelkészi gyám-és nyugdíj-intézet életbeléptetése iránt való gondoskodást; ejtse el a nagyobb egyházak több szavazati joggal leendő felruházását, valamint a konventi tagoknak az egyházkerületi gyűlés által leendő választását s hagyja meg azt a zsinat-presbiteri elvhez híven, az egyháztanács jogkörében. Nem talált viszhangra a közigazgatási bíróság felállításának eszméje sem. Ezeken kívül több mint 80 szakaszon javasoltatik kisebb-nagyobb változtatás. A 247. §-nál, *Vas Mihály* indítványára, egyházmegyei gyűlésünk visszaállítani kívánja az albizottság szövegezését, amennyiben éppen azért, mert az egyházi adó kirovásánál határozott alap nincs: a gyakorlati életben ebből igen sok kellemetlen surlódás fejlődik ki. A nagybizottság szövegezése ez: „Evi személyes járandóság avagy rendes egyházi adó fizetését illetőleg az eddigig gyakorlat érintetlenül hagyatik”. Az albizottság pedig ezígy szövegezte: „Evi személyes járandóság, avagy rendes egyháziadó fizetésére-

kötelezett: a) minden családfő; b) a 16-ik életévét betöltött, ennél fogva keresetképes minden családtag; c) a vegyes házasságban élő, ev. ref. vallású házastárs; d) az özvegy nő.” Egyházmegyénk azonban a b) alatti helyett ezt kívánja betenni: „minden önálló, magános, nagykorú férfi, vagy nő”.

Mindjárt a törvényjavaslat tárgyalása kezdetén, *Fráter Sándor* megtámadta esperesünket azért, hogy a zsinati képviselők választását elrendelte, holott egyetlen egyháznak sem küldetett meg a javaslat, amelyből megismerhetné azokat az elveket, amelyek képviselésével valakit megbizzon. Azonban, habár egyházmegyei gyűlésünk is megütközéssel vette tudomásul, hogy az egész egyházmegyébe 10 példány küldetett, amennyi még a hivatalnokoknak is kevés volt, holott csakugyan kell, hogy minden egyháznak megadassék az alkalom arra, hogy az őt oly mélyen érdeklő törvényjavaslatokhoz hozzá szólhasson; miután mindnyájan tudtuk azt, hogy ez az esperes úrnak be nem tudható, amennyiben jól ismerjük ősi egyházalkotmányunkhoz való hű ragaszkodását: *Fráter Sándor* úr egyedül maradt. Egyházmegyei gyűlésünk az egyházkerület útján felkérni határozta a konventet, hogy habár már késő is, intézkedjék az iránt, hogy a törvényjavaslat minden egyháznak mielőbb megküldessék. Bizony igen erős önkormányzat-nyirbáló, centralistikus áramlat nyilatkozik ebben, éppen úgy, mint a törvényjavaslat sok szakaszában! Megérjük, hogy a mi egyházi közigazgatásunk is államosíttatni fog.

Hosszasabb tanácskozást vett még igénybe a *gégényi* és *kanyári* egyházak biztosítási ügye. E két egyház ugyanis nem a *Fonciére-nél* biztosított, amelylyel az egyházkerület szerződést kötött, hanem más társulathoz mentek, mivel sokkal olcsóbban biztosíthatták így épületeiket, mint a *Fonciére-nél*, dacára a tömeges biztosításnak. Mindazáltal az egyházmegye kárhóztatta eljárásukat, mivel a *Fonciérrel* kötött szerződés szerint az egyházkerület 23%-ot kap a bruttó bevételből és ezen felül 50%-ot a nettó jövedelemből, a melyet 13% kivételével leánynevelő-intézetek felállítására s támogatására fordít. Miután a két egyház arra hivatkozott, hogy a szerződés szerint világosan ki van kötve, hogy az egyházkerület a biztosításra nézve kényszerít egy egyház ellen sem alkalmaz: nyilatkozataik, végleges elbírálás végett, az egyházkerületi gyűlés elé terjesztettek.

Az országos közalaphoz benyújtott 44 kérvény, 16836 frt segély iránt. Ezekből 27 egyház kér 12536 frtot, 17 lelkész 4300 frtot. Az egyházmegye 23 egyházat ajánlott 3700 frt segélyre; 17 lelkészt 1710 frt segélyre, összesen 5410 frtra, 4 egyházat, mivel költségvetésüket jóváhagyás végett be nem terjesztették, nem ajánlott.

Az anyagi és szellemi állapotokról szóló esperesi jelentés szerint úrvacsorával élt egyházmegyénkben az 1890. évben 78287 egyén, 7082-vel több, mint az előző évben.

Adományok csaknem minden egyházban történtek; értékük: 7535 frt 74 kr. Javítottatott összesen 6 iskola, 2 torony, 9 templom. Épült 3 iskola, 2 paplak. A javítások és építések értéke 15821 frt 04 kr. Statisztikai viszonyaink következők: Anyaegyház 84, leányegyház 6, fiókegyház: 26. Lelkészek száma 75, helyettes és segédlelkész 10, lelkésztanító 5, előkönyörgő 3. Lelkek száma 71313. Egy lelkészre esik átlag 792.2 lélek. Szülöttek száma 4271; ezek közül fi 2269, nő 2002. Törvénytelen: 249 fi, 237 nő, 83-al több a múlt évinél. Halva született 42 fi, 28 nő. Halottak száma 2758; fi 1414, nő 1344. A születés a halálozást meghaladta 1513-al. Házasult 697; tiszta 564, vegyes 133. Konfirmált 1034; fi: 525, nő: 509. 6—12 éves tanköteles 7044; ezek közül

iskolába jár 3271 fi, 2733 nő, összesen 6004; nem jár 446 fi, 594 nő; összesen 1040. 13—15 éves tanköteles 2329; iskolába jár 1763, nem jár 566. Tanítók száma 107; segédtanító 2; tanítónő 1. Egy tanítóra esik 64004. mindennapi, 21.1 ismétlő tanköteles.

Pénztárak állása: Lelkeszi özv. árva gyámpénztár 68092 frt 21 és 13/20 kr. Lelkeszi nyugdíjalap 1520 frt 51 kr. Közigazgatási pénztár 11587 frt 74 kr. Tűzbiztosítási alap 1507 frt 36 kr. Tanítói gyámpénztár 14521 frt 35 kr. Az egyházmegye által 1% díjért kezelt tőkék: kéki egyház óvoda alapja: 10727 frt 43 kr. Pazonyi egyház templomalapja: 30994 frt 34. Pazonyi szegény alap 2071 frt 16 1/2 kr; Pazonyi belhivatalnokok alapja 1240 frt 11 kr. Bökönyi egyház alapja 4318 frt 27 kr.

Lelkesz-jelölőbizottsági rendes tagokul megválasztottak: *Gencsy Albert, Elek Dániel, Görömbei Péter*, póttagokul: *Szikszay József, Jármí Miklós, Ujfaluzy Béla*.

Egyházmegyei aljegyzőül, 54 szavazattal megválasztott Vas Mihály, a ki e gyűlésen letette az esküt.

r. l.

Az alsózempléni egyházmegye szeptember 2—3-án tartotta meg őszi közgyűlését Sárospatakon. Legfontosabb tárgya volt a zsinati törvény-javaslat felülbírlása, a mely munkáját nagyban megkönnyítették a lelkeszi körök munkálatai, illetőleg a gyűlést megelőző napon reggeltől késő estig tartott egyházmegyei lelkeszi értekezlet, mely §-ról §-ra kritika tárgyává tette s alaposan megvitatta különösen az elvi jelentőséggel bíró újabb intézkedéseket. Egyházmegyeink megállapodásaiból legalább a fontosabbakat közlésem, azon világos célzattal, hogy a szabadság barátai, a hamisítatlan kálvinista demokratizmus hívei láthassák, hogy ismét több egygyel azon egyházmegyek száma, melyek a jogmegszorító törvény-javaslat ellen nyilvános és egyhangú óvást emelnek. Előbb azonban megemlítem, hogy a zsinati képviselőkre másodízben beadott szavazatok felbontatván, papi rendes képviselőnek Zombori Gedő ellenében, nagy szótöbbséggel Kopré Ferenc esperes, pót képviselőnek pedig világi részről Színyi G. tanácsbíró, s papi részről Czinke István aljegyző választott meg. Meczner B. egyházmegyei gondnokunk, ki világi rendes képviselőnek már előbb megválasztott, egy a törvény-javaslat alapos áttanulmányozására valló beszédben közhelyesséssel fogadott programot terjesztett közgyűlésünk elé, fogadván ünnepélyesen, hogy az egyházmegye munkálataiban foglalt megállapodásokat, mint megbízói közös óhajlásának kifejezését, magára nézve irányadóknak fogja tekinteni s a nagy, elvi jelentőségű kérdéseknél soha nem fog összeütközésbe jönni azokkal, a kiket képvisel.

Megállapadásaink ezek: A törvény-javaslat 9 §-át, mely az erdélyi specialítások életét továbbra is biztosítja, törölné, ellenkező esetben pedig Erdélytől a szavazati jogot elvonandónak tartjuk minden olyan határozathozatalnál, melynek kötelező erejét Erdély magára nézve el nem ismeri. A közigazgatási bíróságról szóló rész elvetendő. A lélekszám szerinti szavazati jog törölné. A konventi tagokat jövőre is a presbitériumok válasszák. A korlátlan szabad lelkeszválasztást kívánjuk. Úgyszintén a birtokaránylagos egyházi adózást. A közalap jövedelmeiből missziói célokra csak 10% fordíttassék. A lelkeszi és tanári gyámintézet már ezen a zsinaton megalkottassék. Kívánjuk a lelkeszi és tanítói fizetések korszerű rendezését, az istenitisztelet reformját, az ág. evangélicusokkal való viszony rendezését s legalább a közigazgatási unio megkísérlését, a házasságjog új kodifikálását, a vallásfelekezetek teljes jogegyenlőségét, az összes püspökök és

főgondnokok főrendiházi tagságát, az összes iskolák számára államsegélyt, de úgy, hogy azért az iskola felekezeti jellegének feláldozása ne követeltessék. Kívánjuk a vasárnap megszenteléséről intézkedő eddigi törvénynek szigorúbbal való helyettesítését, az ünnepeknek ország-szerte két napra való leszállítását, a jezsuiták kitiltását, a konvent üléseinek nem mindig Budapesten, hanem felváltva más és más egyházkerületben való tartását, a tiszáninneri egyházkerület zsinati képviselői számának tizenhatra való felemelését, az özvegyi és kegyeleti évről való intézkedésnek az egyházkerületek jogkörében való meghagyását s a papi egyenruháról szóló §-nak gyökeres átváltoztatását s vagy semmi egyenruhát, vagy olyat, mely a prot. papi jellegnek leginkább megfelel, vagy pedig a tisztességes fekete öltözet mellett elegendőnek tartjuk az u. n. körpalástot.

És végül még egy nagy elvi jelentőségű kérdésben foglalt állást egyházmegyénk. Az egyházkerületek megváltoztatásának, területi új beosztásának megállapításánál a zsinatnak kívánjuk adni a döntő szót s a végérvényes határozati jogot még akkor is, ha az egyházkerület a maga területének megváltoztatásába beleegyezni nem akarna. Mert bizonyos, hogy ilyenbe egyik sem fog beleegyezni soha. S így a törvényjavaslat mostani intézkedésének semmi gyakorlati jelentősége nincs.

Közgyűlésünk helyi érdekű határozatairól — minthogy most minden figyelem a zsinati tárgyak felé fordul — ezúttal nem referálok. Egyet azonban még nem hallgathatok el, mert ez, ha Isten is úgy akarja, mint magunk, következményeiben áldásosabb lehet a magyar ref. egyházra a zsinat legüdvösebb alkotásainál. Az alsózempléni egyházmegye ugyanis, a hegyalja-harangodi lelkeszi kör kezdeményezésére, egyértelműleg elhatározta, hogy egy „belmissziói társulat“ alakítása érdekében felír a főt. egyházkerületnek már a legközelebbi gyűléséhez, sőt a társulat szervezetére vonatkozó munkálatot is nyújt be s maga részéről felajánlja hathatós erkölcsi és anyagi támogatását az ige testté lételének előmozdítására. Vajha ez az ige a főt. egyházkerület szívében is gyökeret verne s gyümölcsöt termene!

e. n.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Dezső Gerzson*, volt sárospataki állami tanítóképezdei s.-tanár, Dezső Lajos igazgató testvére, életének 35-ik évében elhunyt Szentesen, augusztus 31-én. Könnyű legyen a sír hantja sokat szenvedett szíve fölött.

— **Zsinati képviselőkül** A.-Borsodban Bornemisza József esperes és Br. Vay Béla egyházmegyei gondnok választottak meg. Póttagok: Tóth Dániel miskolci lelkesz és Lengyel Sámuel tanácsbíró. A tornai egyházmegye képviselője *Fejes István* s.-a.-ujhelyi lelkesz.

— **A „Magyar Protestáns Irodalmi Társulat“ felhívását**, melyet a protestáns írókhoz az erkölcsi és vallásos népszerű olvasmányok érdekében intézett, a „Magyar Állam“ a katholicismusra nézve igen veszélyesnek tartja. Augusztus 27-iki számában külön cikkben mondja el, hogy a protestánsok már meghódították az Akadémiát, a Kisfaludy-Társaságot, a Történelmi Társulatot sat. a hol mindenben és mindig a prot. világnézetet erőszakolják keresztül s még ezzel sem elégszik meg, hanem még jobban akar terjeszkedni s uralkodni a népen és a nép által a Prot. Irodalmi Társaság. Bosszantja a „M. Á“-ot, hogy a felhívás rámutat a feldolgozandó anyagra is s felemlíti, hogy történelmünk igen gazdag oly jelenetekben, melyeknek elbeszélése önmagától képes az iránt az egyház iránt a szeretetet és ragaszkodást felkölteni,

mely annyi szenvedésen és vértanúságon át tudta jogait kivívni s mai híveinek a békeséges lakozást megszerezni. Végül így kiált fel: „Egygyel több ok, hogy ébren legyünk“. Hát mi elhisszük, hogy a „M. Á.“ és hívei jobban szeretnék, ha a Prot. Irodalmi Társaság is a szentképek és csoda-kutak boldogító hatásáról íratna és adna ki butító olvasmányokat s nem valódi történelmi eseményeket dolgoztatna fel népszerű modorban a nép tanítása végett.

— **Három 50 éves akadémikus.** Br. Vay Miklós, főiskolánk főgondnoka, Pulszky Ferenc és Hunfalvi Pál nagy nevű tudósok folyó hó 3-án érték el akadémiai tagságuk 50 éves évfordulóját. A hazai protestáns egyház eme kitűnőségeinek — a sárospataki főiskola tanári karával együtt — mi is mély tisztelettel gratulálunk!

— **A sárospataki ev. ref. főiskola köréből.** A gimnáziumban a pót-, javító- és magánvizsgák augusztus 30-án és 31-én tartattak meg. A beíratások lapunk zárta kor még nincsenek bevégezve, kivéven az I., II. és III. osztályt, melyekben az országos törvény által megállapított 60 létszám már a második, illetőleg harmadik napon betelt. Úgy értesültünk, hogy a beíratás végett jelentkezett ev. ref. vallású ifjak közül összesen 12 nem juthatott be az illető osztályokba, de ezek is elő vannak jegyezve s a főiskolai igazgató-tanács, illetőleg a vallás- és közoktatási miniszter ezek felvételét is biztosan engedélyezni fogja. Az iskolai év ünnepélyes megnyitása folyó hó 7-én lesz; ekkor fogja dr. Bartha Béla jogtanár is tanári széklő foglaló beszédét megtartani.

— **A debreceni ev. ref. egyházmegye** — a mint a „Debreceni Prot. Lap“ írja — augusztus 25-én tartott gyűlésében tárgyalta le a zsinati törvényjavaslatot s a következő elvi jelentőségű megállapodásokra jutott: 1. Kívánja a figyelmen kívül hagyott 1848. XX. t.-c. életbe léptetésével a vallásügyenlőség elvének megvalósítását s a szegény behivatalnokok sorsának javítását. 2. A presbiteri egyházalkotmányhoz hiven csakis a lelkészi állomások szaporításával s mértéke szerint legyen adva a népesebb egyházaknak több szavazat. 3) A konventi képviselőket ne az egyházkerületi gyűlés, hanem a presbitériumok válaszzsák. 4) A közigazgatási bíróság, mint a megyei kerületi gyűlések iránti érdeklődést igen veszélyeztető intézmény, elejtendő. 5) Az egyetemes lelkészi nyug- és gyámintézet felállítása nem helyes. 6) Az egyházközségi közgyűlés intézménye a presbitériumra tekintettel, mellőzendő. 7) A legnépesebb egyházak önálló egyházmegyévé alakulhassanak. 8) A papi formaruhára nézve előkelőbb cégek által bemutatott minták közül válasszon a zsinat a megyei és kerületi gyűlések véleményeinek meghallgatása után. 9) A meghívás útján történő lelkészválasztás mint újabb zavarok forrása, elejtendő. 10) A közalapi adó beszedése az egyes egyházak belkörü intézkedése szerint történjék. 11) Az egyházi törvénykezésnél továbbra is maradjon fenn a kettős elnökség. A zsinatra, melyet a gyűlés különben, a konventi munkálatoknak későn és kevés számban történt kiosztása miatt, nem tart kellőleg elkészítettnek, — egyházi részről: Dávidházy János esperes és Tóth Sámuel theol. tanár, világi részről: Bernáth István egyházmegyei gondnok választattak meg rendes képviselőkül, a másik világi rendes tagra új szavazás rendeltetett el. Még a szavazatbontás előtt elhatározottat, hogy a leendő képviselők az egyházmegye elfoglalt álláspontjának támogatására felkértek.

— **A „Helvéthitvallású református Egylet.“** Most, a mikor zsinatra készülünk s ág. hitv. testvéreinkkel is

bensőbbé szeretnők tenni az atyafiságot, a „Szabad Egyház“ című lap minden áron meg akarja alkotni a helvét hitvalláshoz (annak betűihez) ragaszkodó reformátusok szövetségét. Egész külön szervezett egyletet tervez a szerkesztő, a ki — több dolgozó társával együtt — évek óta veszedelmet lát már egyes egyházi lapok szabad irányában; kevesli még a Debreceni és Dunántúli Prot. Lapok orthodoxiáját is, a Magy. Prot. Irod. Társaságot, annak Szemléjét és szerkesztőjét pedig legalább is végzetes szerencsétlenségnek tartja a hazai református egyházra nézve. Csak ilyen felfogás mentheti némileg az alakulóban lévő „*Helvéthitvallású református egylet*“-et s annak tervezőit. De hát mi menti magát ezt a felfogást?! Hiszen maga *Balogh Ferenc* is, a ki pedig a „Szabad Egyház“ előtt első rendű tekintély, elítélte már egyszer a confessiókhoz való merev ragaszkodást! Miért hát a confessiók betűit sorakoztatni a természetes és szükséges haladás elé akadályokul?! Az egylet különben — ha megalakul — a következő célok és feladatok elérésére és megoldására vállalkozik: Célja azon magyar reformátusokat, kik a 2-ik Helvéthitvallás által kötve érzik magukat, egymással szorosabban összekapcsolni. Első sorban az ezen törekvésből keletkező irodalom művelése által a multra nézve igaz felvilágosítással, a jövőre nézve egészséges haladással óhajtanak szolgálni. Ezen feladat elérésére a református egyház Hitvallásainak, predikációknak, postilláknak, ágendáknak, egyes reformátori műveknek magyar nyelven való kiadása lesz kitűzve. Egyben az egylet célul tűzi ki, hogy egyleti könyvtárt, kéziratokat, fontos történelmi okmányokat gyűjt. Másod sorban, az egylet minden két évben, de mindenesetre minden 3-ik évben esetről-esetre meghatározandó helyen összegyűl, mely gyűlésben lelkészek és segédlelkészek kötelezőleg, minden többi tagok azonban tetszés szerint vesznek részt. Ezen gyűlésen az egylet érdekei, vagyoni számadások s értekezések (előadások, felolvasások) által fejlesztetnek. Harmad sorban ezen feladat megoldása s elősegítése céljából egy lap kiadása vétetik tervbe, mely egyelőre időhöz nem kötve évenként 3-szor, 4-szer jelennek meg. Az egyleti elnökséget ezen megegyezést aláírt atyafiak közül, kisorsolás útján, 5 tag fogja alkotni. A kisorsolást 3 egymáshoz közel lakó tag viszi végbe s körlevél által hozza tudomásra, mire az egyleti működés azonnal megindul. Ezen egyleti elnökségnek első kötelessége alaptőke-gyűjtés s általában az egyletnek életbehívása. Minden tag kötelezi magát legalább évenkénti 3 frt fizetésre; ezért a kiadványokat, a mennyiben ezek értéke a 3 forintot felül nem haladja, ingyen kapja. Az egylet megszűnése esetében az egyleti vagyon egyenlő részben az 5 superintendenciára esik. E pontokat még eszmecsere útján óhajtják tisztázni előbb a „Szabad Egyház“-ban, majd pedig a szeptember 8. s következő napjaira Temesvárra hirdetett alakuló gyűlésen. A javító kéz munkája nagyon is ráfér!

Pályázat.

A tornai egyházmegyében levő *égerszögi* lelkészi állomásra pályázat hirdetik. Ezen lelkészi állomás jövedelme készpénz, föld- rét, szőlő, erdő, legelő, termények, fa, szolgálmányok és stolából 593 frt 80 kr-ra megy, így IV-ik osztályú. Pályázati kérvények október 15-ig nt. Gyarmathy József esperes úrhoz, Sziliczére küldendők.

Miskolc, 1891. szeptember 5.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «A zsinati előmunkálatokról.» II. (Vége). *Debreceni Bertalan.* — «Még egyszer az egyházi közigazgatási bíróságról.» *Mocsáry Lajos.* — «A sárospataki ev. ref. főiskolai közigazgató tanévnyitó-beszéde.» — «A lelkesítő promótióról.» *Új István.* — «Egyházmegyei közgyűlések» (*A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése* (Folytatás) *Gyarmathy Soma* — *A szatmári ev. ref. egyházmegye közgyűlése*, *Kalós Péter.* — *A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése*, *Arday Dániel.* — *Az abauji ev. ref. egyházmegye közgyűlése*, *Füzy János.* — «Templomszentelési ünnepély *Ab-uj-Szemerén.*» — «Vegyes közlemények.»

A zsinati előmunkálatokról.

II.

Mit tárgyal a zsinat?

(Folytatása s vége.)

Az előző számban cikksorozatunknak a közigazgatási bíróságról szóló részével egyidejűleg jelent meg a Szikszai András cikke „Zsinat lesz-e vagy zsinatocska” címmel. Nem szándékozom a cikk érdemével foglalkozni, arra sem reflektálok, hogy ő a közigazgatási bíróságot „delegált bíróság”-nak nevezi s nem tartja elfogadhatónak; nem reflektálok pedig azért, mert mindenkinek tiszteletben tartom nézetét; hanem azt nem hallgathatom el, hogy cikkíró azon testület tagjait, melyet a javaslat a közigazgatási peres ügyek eldöntésére bírósággul jelöl ki, „könnyen befolyásolható, sőt megvesztegethetőnek” nevezi. Bocsásson meg cikkíró, de az esperes, a gondnok, az egyházi és világi tanácsbírákból, vagy másod fokon a püspök, a főgondnok, az esperesi és gondnoki s egyházkerületi tanácsbírói karból álló testületek ezt talán még sem érdemelték meg. Azok az egyének, a kik a presbitériumok által megválasztva, félreteszik saját anyagi gondjaikat, s ingyen, minden díjazás nélkül szolgálják az egyház nagy érdekeit, talán még sem vádolhatók megvesztegethetőséggel anélkül, hogy az állítás bebizonyítása még csak meg is kíséreltetnék.

Ezek előre bocsátása után, áttérek cikkem utolsó tárgyára, a törvényjavaslat II. részében *egyházi törvénykezés* elnevezése alatt tárgyalt *fegyelmi eljárásra*.

Ha abból ítélnénk meg a *fegyelmi eljárásról* (vagy ha úgy tetszik, az egyházi törvénykezésről) szóló s jelenleg érvényben levő törvényünket, hogy mily mértékű támadásban részesült az a lapok vagy az egyházi hatóságok részéről: bizonyára a törvény ezen részét igen kitűnő műnek kellene tekintenünk, mert a fegyelmi törvény — legalább az én tudomásommal — úgy annak megalkotásakor, mint később, midőn már hatása az életben mutatkozott, alig vétetett hírlapi vagy egyházhatósági bírálat alá. És valóban, ha nem teljesen kifogástalan is a törvény ezen része; ha talán gyöngéjét képezi is, hogy a vád-elv nincs benne keresztül vité; ha egyes intézkedései némi pótlást igényelnek is: mégis ez törvénykönyvünk egyik legtekélyesebb alkotását képezi.

Most aztán a törvényjavaslat, anélkül, hogy hiányain javítana, igyekszik ezt az aránylag leghelyesebb alkotást is gyökeresen elrontani, behozván ebben is, mint a közigazgatási bíróságnál az *időszaki fegyelmi tanács* félszeg rendszerét s eltörölvén az intézményeink alapkövét képező iker-elnökséget.

Cikkemnek a közigazgatási bíróságról szóló részében elmondtam *mindkét újításra* nézetemet, azokat ismételnem nem akarom; csak annyit jegyzek meg, hogyha helytelen a szűkebb és tágabb bíróság rendszere a magánjogi kérdésekben, sokkal inkább helytelen a fegyelmi ügyekben, mert ez utóbbiakban az egyének nemcsak anyagi existenciája, hanem becsülete, erkölcsi reputációja is forog szóban; itt tehát méginkább elkerülhetlen, hogy a bíróság, mely az egyén becsülete fölött van hivatva ítélni, egyöntetűen legyen szervezve.

Ezen újításoktól eltekintve, a javaslat meghagyja a régi rendszert azon különbséggel, hogy a törvény által behozott vagy legalább behozni megkísérlett szóbeliséget és közvetlenséget már a másod és harmad fokon visszaszívja, s ezzel ezen törvényünket is a visszafejlődés útjára viszi.

Midőn 10 év előtt a zsinat a fegyelmi eljárás rendszerét megalkotta, örömmel láttuk, hogy ime protestáns egyházunk — megelőzve az államot — az első, mely behozza intézményei közé a szóbeliség és közvetlenség szabadelvű s az egyéni szabadság biztosítékául szolgáló rendszerét. Örömmel láttuk, hogy mint mindennütt, úgy a törvénykezés terén is úttörők leszünk. Kíváncsi várakozással kísértük figyelemmel a fegyelmi ügyeket; vártuk, hogy, mint fog kidomborodni a közvetlenség hatása fegyelmi eljárásunkban. Mi lett az eredmény? Semmi. A közvetlenség hatásának semmi nyoma. Megjelennek ugyan a tárgyalásokon, a felek, mivel idéztetnek, de a tárgyalás súlya nem a vád és védelem bírkózásában; nem a bizonyítékoknak a bírakra való közvetlen hatásában, hanem az esetleg jól, esetleg rosszúl vezetett *előnyomozat anyagghalmazának előadásában* keresendő. Kutatva ennek okát, arra kell jönnünk, hogy oka az, miszerint a törvény a szóbeliséggel és közvetlenséggel együtt nem állította fel a vádrendszert s korlátozta a védelem szabadságát.

A vádrendszer behozatala pedig, nézetem szerint, nem csak hogy könnyen keresztül vihető, hanem célirányos is volna. Könnyen keresztül vihető lenne, hi-

szen minden egyházmegyének és egyházkerületnek van rendszerinti ügyvéde, a ki a vádat első fokban, illetőleg az egyházkerületi ügyész másod fokban, szakszerűen képviselhetné; célszerű volna pedig úgy a vádlók, mint a vádlott érdekében. Ha a fegyelmi panasz s az erre adott nyilatkozat az eljárás megindítása előtt indítványtétel végett az ügyésznek, mint a vád képviselőjének adatnék ki, nagyon sok alaptalan, jelentéktelen s az egyházi hivatalnok és hívei között felmerült zsur-lódásokból származó fegyelmi panasz lenne már csirá-jában megszüntetve; ellenben a valóban alapos pana-szok, ha a vádat szakember képviselné, a ki a bizo-nyítékok előszerzésére befolyást gyakorolhatna, sokkal inkább bebizonyíthatók lennének. Természetes, hogy a vádrendszer felállításával karöltve jár a védelem sza-badsága. — Ma a védelem törvényünkben erősen kor-látozva van. A vádlott az idézésre meghatalmazott ál-tal csak akkor jelenhetik meg, ha személyes elmara-dását elfogadható indokkal tudja igazolni (242. §.); hogy magával védőt vihessen: az a törvényben tiltva ugyan nincs, de megengedve sincs; a gyakorlatban a bírósá-gok a védőt nem fogadják el. Pedig a védelemszabad-ság az embernek ősi joga és nincs is attól mit félni, mi-helyt a bizonyítási eljárás a törvényben helyesen van szabályozva. Sajnos azonban, a bizonyítási eljárás a mi törvényünkben kellőleg szabályozva nincs. És ez a másik hiány, a mire rámutatni akartam. Nincs megha-tározva a törvényben, hogy ki léphet fel panasszal s ki lehet tanú, ha a panaszkodók önmaguk bírnak tudomással a panaszolt tények felől, elfogadhatók-e ezekre vonatkozólag tanú gyanánt vagy az által, hogy a vád-lott ellen feljelentésükkel felpéresként lépnek fel, el-vesztik tanúskodási képességüket? Mind ez szabatos törvénnyel lenne meghatározandó. Ismerek ítélete-ket, a hol a panaszlók vallomásai figyelembe vétettek; míg más egyházmegye bírósága a panaszlót peres és így érdekelt félnek tekintvén, vallomásaikat figyelembe nem vette. Aztán nincs szabályozva a törvényben, hogy az előállított bizonyítékok a bíró által miként mérlege-lendők, a minek következménye ismét a jogbizonyta-lanság.

Harmadik hiánya törvényünknek és így a javaslat-nak is, hogy nincsenek meghatározva azon fegyelmi esetek, a midőn az eljárás hivatalból is megindítandó, vagy ha magán panaszra indított az meg, kiegyezés esetén is folytatandó; nincs megállapítva, hogy hivatal-ból fegyelmi eljárás mikor, mily körülmények között s ki által indítható; ki képviseli ilyen esetben a vádat? Hogy hivatalból is lehet fegyelmi eljárást indítani, azt egyedül a törvény 290. §-ából (s a javaslat 398. §-ából) lehet következtetni, a melyekben az mondatik, hogy a hivatalból indított fegyelmi ügyekben hozott *felmentő ítéletek felülvizsgálat végett* (még ha ellenük felebbezés nem adatik is be) felterjesztendők. Hogy ez a kérdés nincs a törvényben rendezve: abból két sajátos körülmény fejlődik ki; az egyik az, hogy hivatalból indított fegyelmi ügyben *megszüntető* határozatot hozni nem lehet, mert az egyetlen intézkedő §. *ítéléről* szól s azt is hiva-talból felülvizsgáltatni rendeli. A szegény vádlottat tehát, ha mindjárt beadott nyilatkozata alapján meggyőződik is a bíróság a vád alaptalan voltáról (hivatalból is lehet hibázn), végig kellene hurcolni (ha megakarnánk tartani a törvényt) a fegyelmi eljárás kellemetlenségein, még pedig két fórumon, a mi méltánytalan és igazságtalan; a másik pedig az, hogy a *magán panaszra* indított fe-gyelmi ügy, a hol a felek közt az egyezség, ha csak az ügy közérdeket nem sért, okvetlen megkísérlendő; (269. §.), ha a felek kiegyeztek, még abban az esetben

sem folytatható, ha a vádlott olyan canonicus hibában leledzik, melyért őt hivatalában megtérni sem lehetne. Ezt a kérdést is okvetlen törvény által szabályozandó-nak tartom.

A törvényjavaslat a fegyelmi büntetések közé egy újat iktatott be. Ez a *fegyelmi büntetesként való nyug-díjazás*. Ezt, nézetem szerint, elfogadni nem lehet. Mi a nyugdíjazást eddig nem büntetésnek, hanem inkább jutalmazásnak, az érdem elismerésének tekintettük. Nyugdíj-alapunk — olyan, minőt a zsinat tervez — nincs. A nyugdíjazás abban áll, hogy az élet fáradaimaiban testileg, lelkileg elaggott hivatalnokunk vállairól a teher vagy annak egy része levétetvén, fizetése közte és a teher viselésére helyettesített fiatalabb erő között meg-osztatik. Így tehát a nyugdíjazás némileg a szolgálati érdem jutalmazása. Ha már most ezt jövőre fegyelmi büntetesként is alkalmazzuk, elveszti ez tisztességes, hogy ne mondjam, megtisztelő jellegét. De ettől elte-kintve, nem fogadható el ez az intézkedés azért, mert a jelenlegi nyugdíj-rendszer fennáll, a nyugdíjazás az egyházat is terheli, addig, míg a nyugdíjazott él, új lelkészt nem választhatván, az egyházat pedig büntetni hivatalnoka vétségeért nem lehet. Aztán a fegyelmi törvény olyan hivatalnokokra is hozatott, a kik nem nyugdíjazhatók.

* * *

Ezen megjegyzésekkel befejezem a zsinati előmun-kálatok I. és II. részének kissé hosszúra is nyúlt bírál-atát, felkérvén szerkesztő barátomat, hogy az iskolai törvények megbírálására avatottabb tollat szíveskedjék felkérni.

Debreceni Bertalan.

Még egyszer az egyházi közigazgatási bíróságról.

Debreceni Bertalan úr cikksorozatával elérkezett végre a közigazgatási bíróság tüzetes tárgyalásához.

Neki sem kell a hagyományos kettős elnökség mel-lőzése, nem kell a szűkebb időközi tanács. Ezzel sok-kal nagyobb concessiókat tesz a javaslat ellenzői fel-fogásának, mint talán maga is gondolná; ha elmarad az egyes elnökség és a szűkebb tanács, akkor az egész dolog „jogászok” természetének nagy része elesik s akkor meg vagyok róla győződve, Debreceni úr jogász kartársai, kiknek szakszerűleg fegyelmezett agyából eredt az egész conceptio, fogják azt mondani, hogy nem érdemes felállítani az új intézményt. Mind a mel-lett Debreceni úr erősen kardoskodik az új alkotás mellett; nemhogy veszedelmet látna benne, ellenkező-leg „egyházunk autonom-jogainak nem kevesbbitését, hanem *kiterjesztését*.”

Nem fogom tühegyre venni összes állításait, csak a legerősebbet, azt t. i. hogy az új intézmény autono-miáknak *kiterjesztésére* szolgál; ezen állítása jellemzi a többi is; ex uno disce omnes. A kiterjesztést az eredményezné, hogy eddig törvényünkben nem volt kifejezve az, hogy vagyoni kérdésekben saját hatás-körünkben bíraskodni jogunk van, most pedig ki lesz fejezve. No hát bocsánatot kérek, de ez már nagyon is „jogászok” okoskodás. Az ilyen okoskodásnak meg van a maga neve, melyet ki fog találni az olvasó. Akár volt, akár nem volt affirmálva eddigi törvényünkben, hogy azokban a bizonyos jogi és vagyoni kérdésekben bíraskodhatunk; akár voltak azok a kérdések taxative felsorolva s a gyűlésekhez expresse utasítva, akár nem: tény az, hogy egyházunk a bíraskodást azokban az ügyekben eddig is gyakorolta; alávetik-e magukat a

felek minden alkalommal ennek a bíraskodásnak, vagy a polgári bíróságokhoz fognak esetről-esetre folyamodni; mit fognak ez esetben a polgári bíróságok tenni: mind ez marad itt statu quo. Nem hiszem, hogy bíraskodási jogunknak saját törvényünkbe ebben a formában való becikkelyezése és e törvénynek királyi jóváhagyása után is teljesen ki legyenek zárva az illetékeségi controversiák; tegyük föl, hogy ki lesznek zárva, mi szükség van rá e célból, hogy eféle különleges bíróságot alakítsunk? Az államra nézve közönyös, mi féle testületek által végeztetjük saját hatáskörünkben a bíraskodást; ekkoráig hozzánk ez irányban semmi követelés nem intéztetett; a királyi megerősítés bizonyosan nem lesz azon feltételhez kötve, hogy eféle modern szabású justice administrativet recipiáljunk. Ha autonomiánk kiterjesztését eredményezi a peres ügyekben való intézkedési jogunknak ilyen expresse kimondása s az eseteknek taxativ felsorolása: akkor ez csakis az expresse kifejezésben és taxativ felsorolásban fog rejleni és ezt ép úgy felvehetjük törvényünknek bármely részébe, például azon fejezeteibe, melyek a gyűlések hatásköréről szólnak; de e végett arra, hogy külön testületet szervezzünk, absolute semmi szükség nincs.

De mit mondjon az ember az eféle okoskodásra: „micsoda csorbúlást szenved jogaiiban az a közgyűlés, a melytől elvétetnek azok az ügyek, melyek hozza *utassítva* soha sem lettek.“ Tagadhatja-e Debreceni úr, hogy akár lettek világosan oda utassítva, akár nem: azokban az ügyekben a gyűlések tényleg, állandóan és rendszeresen bíraskodtak? Hiszen maga is mondja, hogy azokat a gyűlések „tárgyalgatták“ és „eldöntögették“.

Vagy mit mondjunk ahhoz, hogy „az autonomia sérelméről akkor lehetne beszélni, ha ezen egyházi ügyek egy valamely *külhatalom* által beerőszakolt testületekre bíztnának.“ Hát D. úrnak ily vastagon kell feltálatni a sérelmet, hogy észrevegye; hát vajjon csak külső erőszak tehet kárt autonomiánkban, nem ronthatjuk meg magunk is?

Egyetlen érdemleges kifogást lehet tenni — engedi meg D. úr — t. i. a gyűlések hatáskörének megapasztását, de ez szerinte csak *látszólagos*. Miért látszólagos? Azért mert marad még a gyűlések számára tárgy elég. S itt azután előáll egy hosszú prédikációval, hogy miért nem foglalkoznak a gyűlések többet ezzel is, meg amazzal is. Tökéletesen az az okoskodás, melyet hallottunk akkor, midőn a vármegyei gyűlések hatáskörének megszorítása ellen szót emeltünk. Ha D. úr már most sincs megelégedve egyházi embe-reink buzgalomával a gyűléseken: miként várhatja vagy követelheti azt, hogy fokozott mértékben álljon elő a buzgalom akkor, midőn a gyűlések szerepe s jelentősége devalválva lesz; midőn az egész tevékenységnek és hatalomnak fészke a gyűlésekből szűkebb gremiumokba lesz áthelyezve?

Az ilyenmű érvelésnek s azon nagy előszeretetnek, melyet D. úr a közigazgatási bíróság iránt tanusít, nyitját abban lehet feltálatni, mit cikkének elején mond ilyformán: „én is a Mocsáry úr cikkében érintett jogászok közé tartozom“. A testületi szellem már nálunk is sok tekintetben túltengésbe megy; a mi modern jogászaink tiszteletreméltó testülete pedig centralizált országok bureaucraticus intézményeivel van impregnálva. A mi jogászainknál meg van az a törekvés, hogy a közügyekből mindig többet és többet akarnának saját szakmájuk számára eltulajdonítani; azok a formák pedig, melyeket a közügyek elintézésére rá akarnának ocotroyálni, többnyire bureaucraticusak. Így vagyunk a

szóban levő új intézménynél is. Jogászok voltak azok, kiktől az eszme eredt; jogászok azok, kik mellette buzognak. Födolog, hogy a „jogászat“ követeléseinek legyen elég téve, hogy a jogász felfogás bevitelére és érvényesítésére kínálkozó alkalom el ne mulasztassék. De hát ez egy idegen ingredientia, melynek a mi egyházi életünkbe és szervezetünkbe való becsempészése semmi szükség sincs. Jogászokdjanak a tisztelt urak egyebütt; dicsekedjenek tudományukkal más téren: a mi autonomiánkat ne tekintsék oly materia vilisnek, melyen kísérleteket tenni meg van engedve. Hagyják kiűnn a modern jogászt, midőn ősi önkormányzatunk körébe lépnek. Talán még dicsőséget akarunk szerezni azzal, hogy mi leszünk az elsők, kik a justice administrativet meghonosítottuk? Mire való ez a nagy sietség; hiszen még Szapáry és Szalavszky, ezek a modern Solonok és Verbőcyek se tudták a közigazgatási bíróságot nyélbe ütni; miért majmoljuk már *előre* azt, mit a polgári téren még csak ezután fog talán létesíteni a felülkerekedett centralizáló áramlat? De mi szükségünk van nekünk általában arra, hogy a nálunk meghonosult önkormányzat-ellenes és a mellett oly végtelenül gyarló törvényhozási eljárás után sántikáljunk, a helyett, hogy tartsuk fenn mintául a nemzet számára azt a tisztavízű önkormányzati institutiót, melynek birtokában vagyunk, s melyet eddig minden idegenszerű behatás ellen megóvni tudtunk. En ismételve állítom, hogy a közigazgatási bíróság behozatalával ezt az ősi intézményt nagy veszély fenyegeti; olyan lesz az, mint az aqua tophana, lassú méreg, mely lassan, de biztosan öl. Principiis obsta! Ha a nép véneiben nem lesz meg ez alkalommal a kellő éberség; ha az írástudók elméjében felülkerekedik a szakember; ha az egész közönségben nem lesz meg a kellő érzék, mely megszimatozza mind azt, a mi szabadságellenes: a következő zsinattól fog datálódni önkormányzatunknak decompositiója.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki ev. ref. főiskolai közigazgató tanévnyitó-beszéde.

Főiskolai nemes ifjúság!

Közigazgatói tisztemmel jár, hogy az iskolai év ünnepélyes megnyitása alkalmával, egy pár szíves szót intézek önökhöz, a kik szellemi kiképeztetésök végett jöttek ebbe az ósrégi intézetbe, mely már annyi jelest nevelt édes magyar hazánknak.

A mult iskolai év megnyitásakor, mint visszaemlékezhetnek önök, a tudomány és jó erkölcs szellemét kötöttem szívökre. Most, mintegy kiegészítésül, önként kínálkozik, hogy a szépirodalmi műveltséget ajánljam figyelmökbe: az igaz és jó eszméjével a szép eszméjét is összeköszsem.

Emberi műveltségünknek, a tudományos és erkölcsi műveltség mellett, szükséges alkotó eleme a szépirodalmi műveltség is: az a művelt érzék, melynél fogva a szépet minden jelenkezési formájában, a természet és művészet tárgyaiban, észreveszszük s abban magasabb szellemi gyönyörűséget találunk és e mellett arra is törekszünk, hogy a szépet ne csak ismerjük és élvezzük, hanem azt gyakorlatilag is életünk minden viszonyai közt, társadalmi érintkezéseinkben, magunk tartásában, bánásmódunkban, beszédünkben és tetteinkben is megvalósítsuk, kifejezésre juttassuk. Mert nemcsak az a durva és érzéketlen ember,

a ki a természet szép tárgyai és tüneményei mellett hidegen marad; nemcsak az a műveletlen ember, a ki a művészet alkotásait, „a való égi másait,” „a viselt világ átteremtéseit” nem érti és nem élvezheti; hanem az is, a ki tudományos és erkölcsi műveltséggel bír ugyan, de nincs rajta az az Isten áldása, hogy tiszteletünk mellett szeretni is tudjuk; mert félszeg modorában, rideg viselkedésében azt hiszi, hogy ő elég magának, távolról sem sejtve, hogy a tudomány hódítóbb a művészet derűjével s az erkölcsi jellem tisztább s vonzóbb a szépség tükreben.

A tudomány és művészet a legszorosabb viszonyban vannak egymással. Az emberi művelődés története azt bizonyítja, hogy a művészetek készítik elő az elméket az általános eszmék és igazságok felfogására. Görögországnak elébb voltak művészei, költői, mint bölcsészei. Saját irodalmunk története is azt igazolja, hogy költői műveken kaptunk rá a komolyabb tudományokra. A művészet, különösen a költészet számtalan formáival, melyekkel a tudomány nem rendelkezhetik, igen alkalmas arra, hogy az elvont eszméket megérzésként s közel hozza még a gyermeki felfogáshoz is. A tudomány, ha, a mint kell, életreható akar lenni, a művészet segélyére szorúl. A nagy írók egyszersmind csakugyan művészek is: keresik s meg is találják a hatás titkait. A tudomány vívmányai csak akkor válnak közkincsévé az emberiségnek, ha a tudósok, a rengeteg ismeret mellett, azt is megtanulják, miképen kell kutatásaik eredményét megfelelő formában élvezhetővé tenni. A tanításba is művészeti elemnek kell vegyülnie: elveinket, meggyőződéseinket úgy kell alakítani, a tartalmat úgy egyéníteni, hogy az a hallgatókban, a növekedékekben érdekeltséget támaszson. A világi vagy egyházi szónok is nem pusztán az eszmék, a gondolatok gazdagságának köszöni diadalait; hanem főképen és különösen azok elrendezésének s a közlési módnak, ha az alkotás szabatoságával a művészi előadás erejét is egyesíti.

De nemcsak a tudományos, hanem az erkölcsi műveltség is sokat nyer azáltal, ha szépirodalmi műveltséggel párosul. A szép érzése tisztítja, nemesíti érzelmeinket; elnyomja bennünk a durva vágyakat és szenvedélyeket, s a földiség salakjaitól megtisztult eszményi világba emel bennünket. Másrészt a művészet, melyből a szép érzék leginkább táplálkozik, a nélkül, hogy célul tűzné, lényeges eszköze az erkölcsi műveltségnek. Már idevezítőknek erkölcsi tanításaiban is meg van a művészeti elem, amennyiben azok, az evangéliumokban és az apostolok leveleiben, nem mint száraz tantételek, rideg szabályok adatnak elő; hanem leggyakrabban parabolákba, a költészet őseredeti formáiba öltöznek, hogy így szemléltethetők s annál érthetőbbekké váljanak. Általában a művészek, de különösen a költők, midőn a művészeti célt megvalósítják, egyszersmind az erkölcsiség érdekeinek is pótolhatatlan szolgálatot tesznek. A művelvezet gyönyörében erkölcsi érzéseinket is kielégítve érezzük, benne és általa erősödik hitünk az örök igazságokban, az erkölcsi világrend szent és sértetetlen voltában. Valóban a költői igazság erejében az erkölcsiség diadala van. A művészet vallás-erkölcsi céljainkat mozdítja elé akkor is, midőn azt istenitiszteletünk szolgálatába vesszük. Hogy mily szegényes, mily rideg lenne a mi istenitiszteletünk a költészet, ének, zene, a beszéd művészete és építészeti csín nélkül: azt csak a műértő ítélheti meg. Mentől több művészet egyesül templomi istenitiszteletünkkel; mentől jobban kifejtik erejüket a végből, hogy a szentnek, a megfoghatatlannak hozzáillő kifejezést adjanak: annál méltóbb, annál magasztosabb, annál nagyobb hatású lesz az vallás-erkölcsi életünk javítására, megszépítésére.

Ily szoros viszonyban lévén a szépirodalmi műveltség a tudományos és erkölcsi műveltséggel: felhívom önöket, fordítsanak kellő gondot és figyelmet szépirodalmi fejlesztésére. E végből keressék fel és szeressék meg a természet tárgyainak és tüneményeinek szépségeit; merüljenek el azoknak gondolkozó vizsgálatába. A szerény kis ibolya lent a völgyben, a százados tölgy fent a magasban, a felkelő nap királyi pompája, a lenyugvó nap búcsuzó visszapillantása, az őszi természet lassú hervadása, mely fájva is oly jól esik az érző szívnek: mind meg mind eszmék és érzelmek magyarázó, hangulatok ébresztői. Tanulják és kedveljék a művészeteknek azon nemeit, melyekre főiskolánkban is alapot vethetnek. Ott van a rajz, mely a mellett, hogy világ-nyelv, a plasticai szépségek felfogására és utánzására képesít; ott van az ének, dal és zene, mely felemel, vigasztal és megszentel s oly sokat megmagyaráz nekünk, oly sokat megértet velünk abból, a mi szóval ki nem mondható; ott van a költészet; tanulmányozzák az igazi költők remek alkotásait, ne csak olvassák, hanem vizsgálják azokat minden oldalról, tartalom és alak szerint, mert a pusztá olvasás elaltatja a szellemet, megsibbasztja az akarat erélyét; de kerüljük az álköltők műveit, a kik átlátszó lepel alatt, kéjelegve mutogatják nemünk bűneit, az aljast és fertelmest; a kiknek műveit, fájdalom, minden ellenőrzés nélkül, „szépirodalom” neve alatt árúlják az emberiség erkölcsi megnyomorítására.

Végre arra kérem önöket: ne elégedjenek meg az elmélettel, igyekezzenek a szépet gyakorlatilag is érvényesíteni, hogy művelt szépirodalmi megfelelő kifejezést nyerjen beszédükben, tetteikben, magukviselésében, társadalmi érintkezéseiknél mindenütt, a hol megjelennek. Ez lesz szépirodalmi műveltségünk legszebb virága és gyümölcse is egyszersmind. Abban a reményben, hogy engemet teljesen megértettek, áldást kívánok szép törekvésekre és az 1891¹/₂-ik iskolai évet megnyitottnak nyilvánítom.

Szinyei Gerzson.

TÁRCZA.

A lelkeszi prometióról.

(Válaszúl Simon Andor barátomnak)

Igazán leköteleztél figyelmeddel, a melyben értekezleti felolvasásodban az általam egy évvel ezelőtt ajánlatba hozott lelkeszválasztási rendszert, illetőleg javaslatot részesítettél; de a mennyiben értekezésedben felhívtál arra is, hogy az egyes pontjaiban s részleteiben előttem homályosan álló rendszert kellő világítással lássam el: szívesen teszem azt úgy irántad a figyelemért, mint az ügy iránt, a melyet szolgálni, ily külső meghívás nélkül is, mint a minőt érdeklődésedből nyerék, a benső elhívás szavára is mindenkor kész valék.

Édes barátom! Felkapott szavak fénylő csillámai sokszor azok a divateszmék, a melyeknek vakító varázsfénye oly könnyen tévútra visz; nem rovom fel terhedre bűnül, sőt érdemedül számítom be, mint *felolvasónak*, hogy úgy fel tudsz melegedni tárgyard iránt, egy oly szép eszme iránt, mint a minő a szabadság eszméje; de megengedsz, ha kimondom, hogy ahoz, hogy a legszebb eszmei igaz a gyakorlati élet követelményeivel összhangzásba hozassék, egészen más kellékek szükségesek. Fia talabb vagy: több benned még az idealismus; én idősebb: engem többre megtanított már az élet. Megtanított arra; hogy nem mind arany az, a mi fénylik; nem mind illó

és méltányos az, a mi szabad; mert sok csillogásban sok vakítás, sok szabadságban sok szabadosság elfér.

Neked, mint értekezleti felolvasónak, meg lehet engedni, ha csak elvi szempontból, eszmei magaslatról, annak a gyakorlati életre kiható alkalmazása nélkül tekinted tárgyadat s úgy magadat, mint hallgatóidat pár pillanatra felül emeled a föld poros légkörén; egészen más az én állásom, midőn, ha nem is professionato, de irányzatot bármily csekély befolyásával, ha nem is mint törvényalkotó, de a törvényhozás egyik szerény irányzó motorja igyekszem előkészíteni, összhangba hozni az eszmei igazat a gyakorlati élet követelményeivel, tudván, hogy bármely eszmei igaznak becse a törvényalkotás terén annak gyakorlati értékében áll.

Amott én adom meg neked magam, itt te adod meg magad nekem, úgy hiszem.

Mert azt nem vonod, és nem vonhatod kétségbe te sem, hogy a mily szép eszmei elv a szabadság, époly magasztos erkölcsi elv: az érdem megjutalmazása is. Összhangba hozni az eszmei igazat, az erkölcsi jó követelményeivel: ez volt, ez lehetett céloom, midőn egy oly lelkészválasztási rendszert hoztam javaslatba, a melyben ezt a kibékítést megtaláltam, mert megtaláltam hitem erős meggyőződésével, hogy bajainkon csak ez volna képes segíthetni, hoztam javaslatba, hozom ajánlatba ismételve most is.

Mert ez, t. i. a hollandi lelkészválasztási rendszer, meghagyná az egyházakat a lelkészválasztás szabadságának oly terjedelmű élvezésében, a mennyit azok az állomás-fentartás áldozataival szerzett jogaiknál fogva igényelhetnek; de viszont megadja az érdemnek is a szükséges védelmet, és nem dobja oda az érdemesült erőtt a szabad verseny terére, hogy mutassa meg: van-e még testében oly ruganyosság, mint ama fiatal daliában, kit még az élet meg nem tört, de meg sem tanított.

A világ nemzetközi forgalmi piacán minden állam védvámokkal védi nemesebb termeléseit, a míg megerősödnek a versenyképességre, vagy jobban mondva, míg kivívják a közméltánylatot. Magyar ev. ref. egyházunkban is mindaddig, a míg egyik gyakorlati érzékről előnyösen ismert lelkésztársunk, *Édes Ábrahám* 1880-ban kiadott röpirata „A korlátlan szabad választás és hivatalnokaink nyomorúsága” szerint e kettő okozati viszonyba hozható egymással: szükség van a védvámi rendszerre, az érdemesek támogatására, az érdem promotíájának megvédésére még törvényes korlátok felállítása, zársorompók készítése által is.

A szabad lelkészválasztással — te is tudod jól — ez biztosítva nincs. Az új törvény-javaslatlaltal, nem hallottam s nem olvastam bírálatot, mely meg lett volna elégedve, épen ezen indokból, mert a védő korlátokat, ha mind nem rombolta is le, de nagyobb részben átugorhatókká tette, s így sem a szabadválasztást nem szolgálva, sem az érdem promotióját el nem érve: elvet áldoz, célt nem ér.

Pedig a cél, az érdem megjutalmazása, a promotio s ennek érdekében a választás szabadságának korlátozása, eleitől egyik domináló eleme volt lelkészválasztási törvényeiknek. Ott volt a „graduális promotio,” ott a „capellanus non succedit;” ott egyházkerületünknek 1865-ben hozott azon statútuma, mely a változás által megüresült egyházakba csak rendes lelkész megválasztását engedé meg: mind meg annyi korlátok, melyeket a közérzet az érdem promotioja érdekében hozott létre. Merészség tehát és egyháztörténelmi multunk nem ismerése vagy megtagadása beszélni nálunk „korlátlan szabad lelkészválasztásról” mint olyanról,* valamint époly merészség és egyháztörténelmi multunk nem ismerése vagy megtagadása az is: idegen földről átültetett növénynek nevezni el egy olyan rendszert, melynek gyökérszállai oly messzire nyúlnak be hazai egyháztörténelmi multunk földébe.

Hátra van még, hogy úgy felhívásodnak engedve, mint tett ígéretemet beváltani akarva, miután ajánlott rendszerem elvi alapjait, gyakorlati céljait felmutatám: felmutassam azt, minden későbbi félreértések szempontjából egész részletesen.

Elég legyen ez idő szerint csak saját egyházkerületünk viszonyaira építeni rendezkedésünket. Van egyházkerületünkben 349 anyaegyház s így jutna egy osztályba 87 egyház. Megüresülvén most már egy I-ső osztályú egyház lelkészi állomása: joga volna választania a megüresült egyháznak saját osztálya 87 és az utána eső II-ik osztály 87 lelkésze közül, vagy a négy testvérkerületet is bevonva a számításba 5×174 lelkész között. Azt hiszem, hogy ez az egyházakra nézve nem járna jogcsontkítással, sőt adna nekik annyi szabadságot, hogy csak azt bírják felhasználni kellőleg. A mi pedig az általam ajánlott rendszerem ellen felvetett második sérelmi vádat illeti, mintha rendszerem a káplánok megöszülését involválná: elbámuló csudálkozással, szinte restelkedve kell tudomásodra hoznom, hogy akkor is minden egyes lelkész elhalásával egy-egy segédlelkész fog bejutni parochiába, csak hogy nem I-ső osztályú parochiába egysezerre.

Most pedig bezárom válaszomat azon úgy hozzád, mint hozzád hasonló gondolkodásúakhoz intézett egy szerény kéréssel: Ne dédelgessük barátom! annyira azokat a fiatal sasokat; sasok maradnak azok akkor is, ha kezdetben egy alsó fokú sphaerában kezdik is meg szárnypróbálgatásukat. S a mint szemünk előtt fogjuk látni őket fejlődni évről-évre, előhaladni fokról-fokra, a sikerben előmenni nyereségről-nyereségre: gyönyörködve fogjuk látni bennük, mint lesz promoveálva az érdem. Ha érdemeikkel s érdemeik folytán nyert sikereikkel túlszárnyalnak minket, a kik közül talán egyikünket a henyeség, másikat a siker elérése feletti kétkedés meglázítottak a munkakedvben, megállítottak az előmenetel után való törekvésben: gyönyörködve fogjuk látni bennök erősödéseit anyaegyházunk oszlopainak. Nem fogjuk irigyelni senki szerencsáját, ha látni fogjuk, hogy nem ledér kapzsiság, nem tudatlanság, nem henyeség; hanem komoly igyekezet, szorgalmas előretörekvés fogja elnyerni előlünk a babért.

Úgy legyen! Vagyis: legyen lelkészi promotio!

Újj István.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

(Folytatás.)

Gyűlésünk csekélyebb érdekű ügyeinek felsorolásával nem óhajtván terhére lenni az olvasó közönségnek, áttértek a zsinati előkészítő-bizottság által megalkotott törvényjavaslatra s egyházmegyénknek arra vonatkozó nézeteire.

Elevenen él ugyanis emlékezetünkben, hogy midőn egyházkerületünk 1889. évi s.-a.-ujhelyi közgyűlésében, az 1791-ik évi t.-e. százados évfordulójára való hivatkozással a zsinatot indítványozta: rámutatott egyszersmind azon fontos kérdésekre is, melyeknek megoldása tovább

* Borsod-Gömör-kis-honti cikkek XXV. közlve Kiss Áron: «A XVI. században tartott magyar ref. zsinatok végzései 1881»-ben 729 l.

már nem halasztható kötelességgé vált. Ezek: az államsegély méltányos felemelésének eszközlése, tekintettel az állam és társadalom érdekei körül a lelkeszek által teljesített rendkívül sok hivatalos szolgálatra; a vallásügyi törvények módosításának s kiegészítésének sürgetése oly képen, hogy a vallás egyenlőség nagy elve ne legyen többé csupán írott malaszt, hanem félremagyarázhatlan és sérthetetlen irányadó minden felekezet számára; az alapok és alapítványoknak a kor szelleméhez illő megosztása. Ezeket egyházmegyénk is mind megoldandóknak s követelendőknak tartja. Ezeken kívül állást kíván foglalni a szent István nap megünneplése ellen, különösen azért, mert annak nemzeti ünneppé tétele káros hatást idéz elő ref. egyházunkra nézve; főképen az által, hogy híveink el levén tiltva a munkától, a tétlen időtöltés sok kálvinista lelket fog elcsalogatni az ezen napon egy és más helyeken tartatni szokott római katolikus búcsúkra s az ott lengedező szellő, tömjén-illat, szentek dicsőítése s több más hatást gyakorló tekintetek, népünk gyöngébb részének méltatlanságát eredményezheti. Részemről megvallom, nem tartom vallásunk sarkalatos elveivel összeegyeztethetőnek, a szent István napjának kultus-szerű megünneplését s bármennyire törjem is fejemet, nem tudok a magyar protestantismus szellemével összeegyeztethető, olyan erős argumentumokat összeszedni, a melyek segélyével ennek a napnak *nagy jelentőségét*, valóban kálvinista ünneplésre méltó voltát — miként ezt Verbay csurgói ref. lelkész úr tenni képes vala — híveimnek megmagyarázzam.

Ezek előre bocsátása után rátérek a zsinati törvényjavaslatnak egyes pontjaira. Az 5. §. második kikezdése, a hol az államhatalom segédkezésének igénybeviteléről van szó, tekintettel arra, hogy a községi előljáróság vagy teljességgel nem, vagy célhoz nem vezető módon teljesíti a törvényben reá ruházott végrehajtási kötelességeket, így módosítandó: *az egyházi adótartozások behajtása, a községi előljáróság mellőzésével a járás-szolgabírói hivatalra bízatik.*

A 28. §. 1. pontja szerint minden egyes egyháznak külön kellene fegyelmi szabályrendeletet alkotni. Ez bonyodalmas és vitás kérdéseknek fog alapját képezni és sok terhet róna az egyházmegyékre, mivel minden egyes egyház fegyelmi szabályrendeletét egyenkint lenne hivatva megerősíteni, a vitás pontoknál külön-külön döntő határozatokat hozni, mert a hány az egyház, annyiféle lenne a fegyelmi szabályrendelet is. Tekintetbe vételével tehát annak, hogy ily alapon a fegyelem gyakorlása lehetlenné válik, valamint a miatt is, mert az egyházi presbitériumok nagy része fegyelmi szabályrendelet készítésére képtelen, e §. végére tétessék oda ez: *Az egyház-fegyelem gyakorlására vonatkozó szabályrendeletet, a kebeli egyházak részére, az egyházkerület alkotja meg.*

Ugyancsak a 28. §. 11. pontja a népes egyházaknak a kis egyházakkal szemben 12 szavazatig terjedő jogot kívánna biztosítani.

E tekintetben egyházmegyénk a jogegyenlőség és az egyházközségek testvéri összhangjának további fenmaradása céljából, annak beiktatását kívánja, hogy *minden egyház annyi szavazattal bír, a hány lelkésze van.*

A presbitériumi elnökről intézkedő 29. §. szövegében jog-fosztás foglaltatván abban, hogy a lelkész mellett nincs feltüntetve a főgondnok társelnöki minősége, a mi pedig megvolt, megvan s kell, hogy a paritás elve alapján jövőben is érvényben maradjon: e §. szövege tehát így módosítandó: *a presbitérium elnöke a rendes vagy helyettes lelkész és az egyházi főgondnok.*

Az 53. §. f) pontjának szövegezése nemcsak hiányos

azért, mert a zsinati és konventi képviselők választásának jogát elhallgatja, hanem presbitéri egyházalkotmányunk szellemébe is ütközik, miért is így kívánjuk szövegezni e pontot:

f) *A püspököknek, főgondnokoknak, zsinati és konventi képviselőknek, egyházkerületi tanácsbíróknak, jegyzőknek és főiskolai gondnokoknak a presbitériumok által való választása iránt intézkedik stb. stb. stb.*

A zsinati képviselőknek 116 tagban való meghatározását egyházmegyénk nézve sérelmesnek tartjuk, mert az egyházkerületünkre zsinatilag engedélyezett 14 zsinati képviselőből csak egy képviselőt küldhetünk, azaz csak egynek a választásához járulhatunk. E sérelem orvoslása végett, a múlt 1890. évi augusztus 26-án, Szőlőskén tartott közgyűlésből indokolt felterjesztést is küldött egyházmegyénk az egyházkerületre. Ugyanazon indokok alapján helyénvalónak és időszerűnek tartja tehát egyházmegyénk a 68. §-nak ilyen szövegezését: *a zsinaton összesen 118 személy képviseli a magyarországi ref. egyházat, azaz mindenik egyházmegyére legalább 1 egyházi és 1 világi képviselő számíttatik stb. stb. stb.*

A 70-ik §. a zsinati képviselők választásának mikéntjéről intézkedvén, tekintettel azon visszás, sőt elszomorító körülményre, hogy az egyes egyházmegyékre megszabva levő arányszám mellett eszközölt választás alapján nem egyszer a legjelesebb, leghasznavehetőbb oszlopembereink maradnak el a zsinatról: hogy ennek az eléggé nem fájlaható bajnak eleje vétessék, kimondatni kívánja, hogy *az egyházkerületekre megállapított zsinati képviselőket, az egyházak presbitériumai lajstromos szavazás útján választják.*

A 73. §. hiányos és homályos lévén, így szövegezendő: *A zsinat megnyitja után történő lemondások vagy halálozások eseteiben a zsinat elnöksége intézkedik az illető egyházkerületnél a póttagok behívása, esetleg új választás eszközlése iránt.*

A lelkészválasztási törvényt egyházmegyénk elfogadta.

Az özvegyi és kegyeleti évre vonatkozó §§-ok helyett (233—239. §.) az 1890. évi tavaszi egyházkerületi gyűlés által készített szabályrendelet beiktatását kívánjuk.

Az egyházi közalap továbbfejlesztése üdvös célját képezvén magyar ref. egyházunk egyetemének, hálával és méltó elismeréssel adózunk a 10 év előtt működött zsinati férfiak iránt, mert e művet zsinati munkálkodásuk koronájának tekintjük. Csak is az ellen van vélemény-el térés, hogy e §-ban az egyesekre eső évi járulékok megállapítása olyan kulcs szerint történik, a mely a legtöbb bizonytalanságnak és aránytalanságnak veti meg alapját. Mert mi lehet határozatlanabb alap, mint a háztartási igények egy ezredrészével járulni a közalap évi befizetéséhez? Vannak vagyonos, sőt lehet mondani gazdag egyháztagok, kiknek háztartása hihetetlen csekélységet igényel s viszont, kik birtokuk vagy keresetükhöz aránylag nagy háztartási szükségleteket fedeznek.

A fizetési aránykulcs megállapításánál tehát az egyes adók aránya lévén legméltányosabb és legigazságosabb irányadó: az osztályba sorozás helyett azt indítványozzuk, hogy *minden egyháztag állami adója alapján köteles az egyházi közalaphoz járulni.*

Az egyházi közalap intézményéhez hasonló fontosságúnak tartván egyházmegyénk az országos ref. lelkészgyámintézetet, nem titkolhatja el megdöbbenését a felett, hogy a zsinati törvényjavaslat elkészítésére felkért bizottság ez intézményt még csak említésre méltónak sem tartja, csak is annyit érintvén meg a 272. §-ban, hogy *az egyetemes konventnek feladatává tétetik, hogy a*

261. §. e) pontjában említett országos ref. lelkészi nyugdíjintézet kérdésével tovább foglalkozzék.

Ez elburkolt s szenteltvíz-szerű frázis nem elégítvén ki az országos özvegy- s árvagyámintézet létesítése után vágyódó lelkeket, már máskor is kifejtett hő óhajításunk az, hogy a legközelebb összeülendő zsinat égető kérdésnek tekintvén a gyámintézet felállítását, azt nemcsak tanácskozásának egyik legfontosabb tárgyává teszi, hanem valószínűleg felállítja, vagy legalább az országos lelkészi és tanári gyámintézetnek, a nyugdíjintézettől elkülönített alakban való felállítását kimondja, az e tárgyban való sürgős és halaszthatlan intézkedéssel megbízza a konventet.

Az egyházkerületi s illetőleg egyházmegyei közigazgatási és fegyelmi tanács szervezetére vonatkozólag általánosságban megjegyezzük, hogy az egyházmegyei és egyházkerületi közgyűlés azon szervezettel, melylyel eddig bírt, egészen alkalmas és kielégítő közegnek bizonyult az egyházi és iskolai ügyek elintézésére. Azért tehát — Mocsáryval tartva — a tervezett bíróságban mi is önkormányzatunk vezérelvének megsértését látjuk s az egyházmegyei s egyházkerületi tanácsok működési körére vonatkozó §§-okat törölni véleményezzük; vagy is mind azon intézkedéseket, melyek a tanácsok hatásköre alá foglaltattak, az egyházmegyei, illetőleg egyházkerületi közgyűlés hatásköre alá vonatni véleményezzük. Önként értetvén, hogy a javaslatba vett fegyelmi tanács is visszaszító intézmény színében tűnven fel: az ide sorolt teendők az egyházmegyei és egyházkerületi fegyelmi bíróság működési köre alá vonandók.

A köznevelési és közoktatási szervezetről szóló rész ellen csak is annyi megjegyezni valója van egyházmegyeinknek, hogy amennyiben elemi iskoláinkban, valamint gimnáziumainkban, a növendékek a heti órák és tantárgyak nagy száma és terjedelme által igen nagy mértékben túl vannak terhelve: hívassék fel az összeülendő zsinat, hogy gyökeresen intézkedjék arra nézve, hogy a középiskolák 4 alsó osztályában megállapított 29, a 4 felsőbb osztályban megállapított 31 óra szám és tananyaghalmoz, még az országos középiskolai törvény újabb reform alá vétele mellett is kevesebbíttessék.

Végül nem hagyhatom említés nélkül, hogy egyházmegyei közgyűlésünk nagyszámú tagjai egyik tanácsbíráknak, *Dókus Ernő* országos képviselőnek és kedves nejének *Rugályi Ilona* úrnőnek voltak páratlan szíves-séggel fogadott vendégei.

Gyarmathy Soma,
egyházmegyei főjegyző.

A szatmári ev. ref. egyházmegye ez évi második közgyűlését augusztus 20-ik napján tartotta meg Szatmár-Németiben, Kiss Áron esperes és Isaák Dezső, egyházmegyei gondnok elnöke alatt. A gyűlésnek ily korán és szorgos munkaidőben való összehívását a zsinati képviselők választása és az egyházi törvényjavaslatra adandó vélemény tették szükségessé. Esperes úr, a gyűlést buzgó imával megnyitván, gondosan összeállított jelentését terjesztette elő, s ezek után örömmel jelentette, hogy szatmár-németi ev. ref. főgimnáziumunk egy évvel ezelőtt próbaévre megválasztott négy tanára, nevezetesen: Mátray Lajos, Markos Imre, Bakcsi Gergely és dr. Hancz Jenő urak jó sikerrel végzett egy éves tanári szolgálataik után, a folyó évi június 1-ső napján tartott fentartó-testületi gyűlés által állandósították; a német nyelv tanszékére pedig Szabados Ede, nagyenyedi ev. ref. nőilen segédtanár, pályázat útján, helyettes tanárral úgy választott meg, hogy oklevélnek megszerzése és 1 évi szolgálatának sikeresen leendő végzése után, egy év múlva fog állandósíttatni. Esperes úrnak e jelentését közgyűlés örömdetes tudomásul vette.

Ugyancsak esperes úr fájdalmas érzések között jelentette, hogy a múlt július hó 17-én, váratlan veszteség érte egyházmegyénket és lelkészi testületünket. Ugyanis Ilyés István, egyházmegyénknél 16 éven át közszeretben és tiszteletben szolgált főjegyzője, a fehérgyarmati ev. ref. egyháznak 28 évén át hű lelkipásztora, élte 59-ik évében, szívszélhűdésben, hirtelen elhunyt. Közgyűlés méltányló elismeréssel fogadta hű tisztviselőjének, a közszeretben szolgált Ilyés István lelkész-főjegyzőnek váratlan bekövetkezett halála hírére s emlékére jegyzőkönyvileg megörökítette és áldással kísértte.

Balog István fülpösi lelkész állomásáról lemondván, világi pályára lépett. Minélfogva nevezett egyház lelkészi állomására a pályázati meghirdetett s a pályázók közül Szabó Lajos, urai segédlelkész általános többséggel lelkésznek megválasztott. A választás ellen ugyan az egyháztagok egy része panaszlevelet adott be, de a panasz közgyűlés által alaptalannak találtatván, Szabó Lajos fülpösi lelkészül megerősített.

Filep István fülesdi lelkész, súlyos betegségbe esvén, esperes úrtól segédlelkész tarthatására kért engedélyt. Minek következtében nevezett lelkész, Sipos Mihály első lelkész-képességi vizsgát tett papjelöltet kérte maga mellé megerősíttetni. Minthogy nevezett a tiszáninneri egyházkerülethez tartozott, esperes úr őt e tiszántúli egyházkerületbe leendő átkebeleztetése kieszközlésére utasította; a mit főtiszteletű püspök úr, a minden tantárgyból jeles papjelöltnek meg is adott. Mindezeknél fogva közgyűlésünk Sipos Mihályt, a fülesdi segédlelkész-ségben készséggel megerősítette.

A zsinati képviselőkre beadott szavazatok felbontásával megbízott küldöttség jelentette, hogy egyházmegyénk zsinati rendes képviselőitül, egyházi részről: *Kiss Áron* esperes, világi részről: *Isaák Dezső* egyházmegyei gondnok, mindketten egyhangúlag választottak meg; pótképviselőül pedig egyházi részről: *Szarka Boldizsár* egyházmegyei tanácsbíró 48 szavazattal, világi részről: *dr. Farkas Antal* tanácsbíró s egyházkerületi világi főjegyző 52 szavazattal választottak meg, kik is a megválasztást mindnyájan a gyűlés tetszés nyilvánítása között elfogadták.

Kun Bertalan püspök úr püspökségének 25 éves jubileumát a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület jövő szeptember hó 20-ik napjára tűzvén ki, közgyűlés előtt indítványoztatott, hogy ez öröm-ünnepélyen egyházmegyénk magát annyival is inkább képviseltesse, mert a mélyen tisztelt püspök úr, a mi egyházmegyénk esperesének jubileumán személyesen megjelent s mint esperesünk egykori tanulótagja, baráti, igaz részvételnek, valamint egyházmegyénk jólété s előmenetele feletti benső örömeinek s egyszersmind jókívánatainak személyesen, halála méltó tanújeleit adta. Ez öröm-ünnepélyen való megjelenésre s egyházmegyénk jókívánatainak kifejezésére Kiss Áron esperes és Isaák Dezső, egyházmegyei gondnok urak kértettek fel.

Boldogemlékeztű Ilyés István, főjegyző és tanácsbíró elhunytával megüresedvén a főjegyzői és egy tanácsbírói szék: azoknak betöltésére a szavazás elrendeltetett.

A reform. segélyegylethez, valamint a rendkívüli államsegélyért és az egyházi közalaphoz intézett nagyszámú kérvények, kevés kivétellel pártolólággal terjesztettek fel az egyházkerületre.

Tárgyalás alá vétetett a felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye 1891-ik április 12—13-ik napjain, Nyíregyházán tartott közgyűlésének hozzánk is megküldött azon határozata, melyben nevezett társhatóság kifejti, hogy bár tiszteletben óhajítja tartani az egyházunk felett elvi-

harzott nehéz idők ősi hagyományait s nem akarja szétépíteni a történelmi fejlődés folyamán annyi megpróbáltatások között jónak és sikeresnek bizonyult, több, mint háromszázados kapcsolatot, mely a magyarországi ev. ref. aszszentegyház legnagyobb kerületével jónak, roszban összefűzte: mind amellet is a hatodik egyházkerület felállításának eszméjét elvileg helyesli és a többi érdekelt testvér egyházmegyét is felhívja a csatlakozásra, hogy az előmunkálatok, az egyházkerületek s fokozaatosan az egyházmegyék kikerekítésének tárgyában, még a zsinat összeülése előtt megindíthatók legyenek.

Közgyűlésünk a felsőszabolcsi testvér-egyházmegyei közgyűlésnek alaposan megokolt s az egyházi önkormányzat magas érdekeit szem előtt tartó nagy jelentőségű határozatát beható tárgyalás alá vévén, a midőn a megkereső testvér-egyházmegye közgyűlésének mélyreható érveléseit teljesen magáévá teszi és csatlakozását készséggel jelenti ki, azon mozgalomhoz, mely a hatodik egyházkerület felállításának eszméjét érvényre juttatni van hivatva: egyszersmind a maga részéről szintén kifejezést ad azon meggyőződésének, hogy demokratikus alapokon és szabadelvű önkormányzati elveken nyugvó egyházi alkotmányunk szellemétől teljesen idegen törekvéseket a mi egyházkerületünkben épen azon abnormis állapotok idézik elő, a melyek egyházkerületünk túlságosan nagy kiterjedésére vezethetők vissza.

Az erkölcsi világban is megvan a nagy testek és területek központi vonzásának törvénye. Presbiteri rendszeren alapuló egyházi önkormányzatunk azon főfeltételének, mely szerint az egyházi szervezetet úgy lefelé, mint felfelé élénk közszellemnek kell áthatnia: a mi egyházkerületünk megfelelni nem képes. Ezen képtelenségében közkormányzati szellemét központosítási törekvések, kormányzati működését pedig bürokratikus irányzatok hatják át. Ezen központosítási törekvéseknek kétségtelen bizonyítéka az, hogy egyházi alkotmányunknak tiszta presbiteri jellegével összeegyeztethetetlen módon, saját hatáskörében életbe léptette a konventi tagoknak a kerületi közgyűléseken való választását. De igazolja általában azon központosított bürokratikus kormányzati eljárás, mely felé, a közelebbi idők rohamos fejlődése mellett, egyházkerületünk saját kormányzatában, nagy kiterjedésénél fogva, tényleg következetesen hajtatik.

Ezen központosítási törekvés azonban épen egyházunkra nézve rejt nagy veszedelmet, mert egyházi alkotmányunkat kiforgatja ősi presbiteri jellegéből, élénk és tevékeny önkormányzati szellemét kiöli és az ezen rendszerrel ellentétes püspöki, illetőleg konsistoriális irány felé tereli. Ezen okoknál fogva, egyházmegyénk a felsőszabolcsi testvér-egyházmegye határozatának tudomásul vétele alkalmával, szívesen nyilvánítja ki örömét a felett, hogy ezen fontos kérdésben a testvér-egyházmegye véleményét teljes meggyőződéséből osztja, s a testvér-egyházmegyei közgyűléssel egyetemben csatlakozhatik a megindult mozgalomhoz és hogy ezt határozata viszont megküldésével kifejezésre juttathatja.

(Vége köv.).

Kalós Péter.

Tornai egyházmegyénk folyó évi augusztus 27—28. napjain Jabloncán tartotta meg őszi közgyűlését, Gyarmathy József esperes, és Lükő Géza egyházmegyei gondnok kettős elnöksége alatt.

Ifjú, s új esperesünk buzgó imája után, legelőbb is a minden legkisebb mozzanatra kiterjedő esperesi jelentés olvastatott fel, mely magában foglalta mindazt, a mely esperessége rövid tartama alatt, az egyházmegye kül- és belállapotainak érdekében esperesi munkaköréből folyó

tisztének intézkedési tárgyát képezte. Melyből kiemelendők tartom a következőket:

Boldog emlékü *Vajányi Lajos* esperesünk elhunytá után hátra maradt iratokat, jegyzőkönyveket rendben találván, átvette, s azok elhelyezésére alkalmas bútordarab megrendelését indítványozza. A díjlevelek átvizsgálása alkalmával azon tapasztalatra jutott, miszerint több egyháznak nincs egyházkerületileg megerősített lelkészi és tanítói díjlevele, sőt néhol egyenesen hiányzik is az. Miután e körülmény könnyen zavarokra adhatna alkalmat, indítványozta, hogy közgyűlés utasítsa az ilyen egyházakat lelkészi és tanítói díjleveleiknek szabályszerű megerősítés végett, kellő számú példányokban való betérjesztésére.

Tarjányi Béla áji, voltideiglenes tanító, elköltöztvén egyházmegyénkből, a múlt tavaszi gyűlésből — tiszteletlen magatartása miatt — ellene elrendelt fegyelmi vizsgálat beszüntetését indítványozta. Az indítvány elfogadott.

Szabó Gáspár, becskeházai tanító 34 évi munkássága után elhalván, emléke jegyzőkönyvileg megörökített.

Több, más a jelentésben foglalt bölcs tapintatra valló intézkedése helyeslő tudomásul vétetett.

E terjedelmes jelentés után, áttért közgyűlésünk a tárgysorozatban jelzett választási ügyek elintézésére. Első sorban az időközben megválasztott főjegyző Arday Dániel, és Ragályi Géza aljegyző választása vétetett tudomásul, s utóbbi a hivatalos esküt is letévén, helyét a tanácskozás asztalánál elfoglalta.

Következett a zsinati képviselőkre beérkezett szavazatok felbontása. Élénk érdeklődés között várta a közgyűlés minden tagja az eredményt. S noha mindenki sajnálattal tudta, hogy egyházmegyénk csak egyházi rendes képviselőt választhat, és hogy köztiszteletben álló, egyházi és iskolai ügyeinkért még most is fiatal hévvel lángoló gondnokunkat a zsinatra be nem vihetjük: mind a mellett, a leverő tudat hatása alatt is általános lett az öröm, midőn kitűnt, hogy egyházközségeink presbiteriumai fényes tanubizonyosságát szolgáltatatták önzetlenségüknek az által, hogy nagytiszteletű *Fejes István* sátoralja-ujhelyi lelkész urat *egyhangúlag* zsinati rendes képviselőül elválasztották. A magunk sebével más sebet gyógyítottunk meg, a mennyiben ha már egyházkerületünk egyik kitűnősége nem vehet részt, a zsinat tárgyalásaiban, legalább a másikat is kimaradni nem engedték.

Világi pótképviselőül *Vécsey József*, világi tanácsbíró lett elválasztva.

A boldog emlékü *Vajányi Lajos* halálával megüresedett perkupai lelkészi állomásra egyhangúlag megválasztott *Mészáros Lajos* égerszögi lelkész beerősített.

A közgyűlés egyik legfontosabb tárgyát a zsinati előmunkálatok átvizsgálására kiküldött bizottságnak nagy terjedelmű s az ügghöz méltó komolysággal készített véleményes jelentése képezte, mely a munkálatok, illetőleg tervezetek nagyobb részét nem a mi viszonyainkhoz illő alkotásnak, hanem csak üres foltoztatásnak tekinti, s elítéli. A lelkészválasztási javaslatot még általánosságban sem fogadja el, hanem a szabad választást sürgetve, egy ily értelemben szerkesztett lelkészválasztási tervezetet nyújt be. A szent István napjának országos ünneppé tételét országgyűlésileg megváltoztatni sürgeti. A missziói célokra elegendőnek tartja a már eddig a konvent által felajánlott összegeket, s e helyett a meglevő, de rendkívüli nyomorokkal küzdő egyházak sürgős segélyezését ajánlja. A szatmári egyházmegye „Testvéri szöveget” átmelegen pártfogolja stb.

Leverő hatással volt egyházmegyei közgyűlésünkre azon körülmény, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisz-

ter úr elrendelte: hogy a lelkészi és tanítói állomásoknak egy és ugyanazon személylyel való betöltése csak előzetes felterjesztés alapján engedhető meg. A mennyiben ezen intézkedéssel hatályon kívül helyezte a konventnek 1890. évi 91. szám alatt hozott lelkész- és tanítói hivatal egyesítése útján javítandó lelkész-fizetés emelésére célzó intézkedését. Ennek alapján egyházmegyénk két igen szegény javadalmazású egyházában: Jabloncán és Szádellőn — a lelkészek — tőke-segélyből ki lettek zárva s az évi folytonos kérvényezésre utalva. E tárgybán felterjesztést határozott egyházmegyénk a kerülethez, hogy hasson oda a konventnél, miszerint e két egyház lelkészi javadalmazása a tőke-segélyben részesítendőkhöz közé előjegyezésnek.

A folyó év tavaszán Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés elrendelte, hogy az esperesek egyházmegyéjükben a philoxera által károsított egyházakat írják össze, s tüntessék ki a károsodás mérvét, és ennek a lelkészi és tanítói jövedelmekre való kihatását. Midőn egyházaink e rendeletnek eleget téve, beterjesztették kimutatásaikat, valóban megdöbbentő, s elszomorító kép tárult elénkbe. 15 egyházunk: 2736 frt 83 krt, 7 lelkész és 6 tanító 570 frtot veszít a philoxera pusztítása által. Még elszomorítóbb az, hogy a legtöbb egyház egyetlen jövedelmi forrását veszíti el. S így a hívek is egyedüli jövedelmüktől fosztatván meg, ezen egyházainkat végpusztulás fenyegeti. Ezeken kell segíteni a közalapnak, nem a divatos és költséges missziói célokra vesztegetni jövedelmét, csak azért, mert annak konventi bizottsága élelmesebb a többi bizottságoknál.

Az egyházmegyei számvevőszék jelentése alapján az egyházmegyei pénztár, valamint a gyámintézeti pénztár is rendben találtatott, csak némely kamat-hátrálékokra kellett intézkedni.

Egy küldöttség a szilasi és komjáti tanítói állások egyesítését javasolja, melynek sem a hívek akadályt gördíteni nem akarnak, sem pedig természeti akadályba nem ütközvén, az egyházmegye e javaslatot elfogadva, utasította a szóban forgó két egyházat, a szövetség megkötésére s közös tanítói díjlevél megállapítására.

Négy tanítói állomásunk betöltetlenül maradt.

Teresztene, mivel a tanítói fizetés minimumából hiányzó 38 frtot fedezni s előteremteni nem hajlandó, tanító-hivatali jogától megfosztatott s legalább addig, míg tanítói javadalmazását nem emeli, tankötelesei Szőlőss-Ardóba utasítottak.

A gyűlésnek igazi magyar vendégszeretettel fogadott tagjai édes emlékezetek között hagyták el Jabloncát és szeretett lelkipásztorát.

Jövő tavaszi közgyűlésünk Görgön fog megtartatni.

Arday J. Dániel,
egyházmegyei főjegyző

Az *abauji ev. ref. egyházmegye* szeptember 1—2-án tartotta meg rendes őszi közgyűlését, szokott helyén: Göncön, *Béki Sámuel* esperes és *Comáromy László* egyházmegyei gondnok elnöklése alatt.

Reggeli istenítisztelet után, melyen *Benke István* vilmányi segédlelkész imázott, a városháza tanácstermében gyűlt össze, a gyűlés kiváló fontosságú tárgyai iránt nagy érdeklődést tanúsító, szépszámu közönség!

Béki Sámuel esperes buzgó, szép imája után, világi elnökünk, meleg szavakkal üdvözölvén a szép számu közönséget, a gyűlést megnyitotta.

Mindenek előtt az esperesi jelentés olvastatott fel, mely sok örvendetes haladásról tesz ugyan tanúbizonyosságot, de nem hiányzott belőle némi panasz-hang sem!

Hjah! míg lelkésznek és tanítónak magasztos hivatásuk mellett, nehéz gonddal kell munkálni családi érdekeiket: a kormányzók ajkairól mindig fog hangzani a panasz, a feledékenység szülte kötelesség-mulasztások felett.

Tanácskozási első tárgyl szélésebb alapokra fektetett lelkészi gyámintézetünk azon új alapszabály-javaslatát vetetett tárgyalás alá, mely e lapok 26-ik számában is közölve volt.

E javaslat nagy öröm és lelkes felkarolás mellett, alig néhány módosítással elfogadtatott, s már a jövő évi egyházlátogatás annak 5. §. értelmében fogja beszédni a járandóságokat, és pedig a lelkészi jövedelmek 8%-át, mint törzsbefizetést, 1%-át, mint évi járandóságot. Az évi járandóság 6 frtnál kevesebb nem lehet!

A gyámintézet 6 év múlva nyitja meg jótékony kebelét a segélyre szorult szegény lelkész özvegyek és árvák előtt; 6 év múlva nyújtja ki először karjait könyek törlesztésére, a megélhetési gond szántotta barázdák elsímítására; már t. i. a mennyi könyet törölni, a mennyi gondot oszlatni azon 100—100 forint segély lesz képes mennyire első fellépésénél, a 7. §. értelmében, számítani lehet!

A 100 frt évi segélyt nem csupán azon tőke fogja adni, mely 6 éven keresztül a befizetett % illetékek, s azok kamataiból gyűlik össze, hanem még ez évben elválasztatván a tanítókkal közös gyámintézeti takarékmagtárnak 10.111 tízezerszáztizenegy frt s néhány krajcárt tevő tőkéjéből a lelkész részvényeseket illető összeg: ez is azonnal a gyámintézet alapjához csatoltatik, ez fogja képezni az első alapot.

A tanítókat illető gyámintézeti takarékmagtári rész, továbbra is az egyházmegye felügyelete alatt marad, s a tanítóknak e tár iránti kötelezettsége, s joga sértetlenül fennáll.

A lelkészi gyámintézet kezelőjeül, a 20. § értelmében, titkos szavazattal ez intézet eszméjének felszínre hozója, lelkesült apostola, s az alapszabályok készítője: *Idrányi Ferenc* egyházmegyei tanácsbíró választott meg.

Felügyelő-bizottsági tagoknak, a 21. § értelmében, *Antalfy László* papi, s *Meczner József* világi tanácsbírók s a főjegyző választottak meg, mely tisztet ez idő szerint *Ujj János* korlátli lelkész viseli.

Egy bizottság még a gyűlés tartama alatt megállapította az előre beadott lelkészi jövedelmek összeírásából az egyesek által fizetendő törzs-fizetés és évi járandóság mennyiségét. Úgy látszik, hogy többen igénybe fogják venni a 31. § adta azon jogot, miszerint e munkálat ellen, a jövő tavaszi gyűlésen, az érdekeikben sértett lelkészek felszólamlással élhetnek.

Az alapszabály, 200 példányban fog kinyomatni a lelkészek költségén, már t. i. úgy, hogy egyházmegyénk minden lelkésze, egy-egy példányt tartozik megvenni!

A zsinati törvényjavaslat megbíráásával három bizottság volt megbízva, annak három főrésze szerint. Mindhárom bizottság rettenetes sok idegen növényt, életlő galócát, gyomot talált azon a mezőn, melynek megvizsgálására kiküldetett... Tisztogattak is erősen és helyesen! A rakásra hányt veszedelmes sok burjánt, a kívülről tetszetős, de belől mérget rejtő pöfeteget felmutatták az egyházmegyének, mely szintén az útfélre dobandóknak ítélte a talán nem is Istentől levő teremtményeket.

Ki győzné azt elszámolni mennyi veszélyt rejtő intézkedések van e törvényjavaslatnak? Itt csak a legfontosabbak közül említek meg néhányat, melyek törlését egyházmegyénk szívvel-lélekkel óhajtja. Elvetendőnek ítélte közgyűlésünk a népes egyházaknak többszörösített szavazatára vonatkozó 28. §. 11. pontját; a közigazgatási bíróságok intézményét minden fokon, valamint az

időközi bíróságokat is. A kettős elnökség mindenütt megtartandó. A konventi tagok választási jogát a presbitériumoknak kívánja feltartani. A lelkészeket meghívással óhajtja választatni. A minősítési osztályzatok nyilvánartását feleslegesnek és költségeseznek is tartván: törlésre ítélte. A segédlelkészek feletti közvetlen intézkedés jogát az esperes, illetőleg egyházmegye kezei közt óhajtja meghagyni. A segédlelkészeknek csak a gyakorlati évek száma adhat társaik felett előnyt, de a külföldi kirándulás, mely sokszor épen a gyakorlati jártasság rovására esik, vagy tudori oklevél, — nem! sat.

Az egyházi adózásnál a birtokot, s keresetképeséget óhajtja megadóztatni, s nem a személyt. Az egyházi alaphoz való járulásnál az osztályba sorozás mellőzésével kimondani kívánja azt, mi az érvényben lévő törvényben is áll, hogy kiki keresetének egy ezredrészét tartozik befizetni a közalap pénztárába! A missióra fordítandó % szállítassék le!

A közoktatásról szóló fejezetnél is sok módosítást tett közgyűlésünk.

Délután $\frac{1}{2}$ -re járt már az óra, midőn a fentebbi nagy horderejű ügyek tárgyalása befejeztetett azzal, hogy a véleményező bizottságoknak jegyzőkönyvi elismerés és köszönet mondatott.

A zsinati pótképviselőségre *Antalfy László* papi és *Csoma István* világi tanácsbírák választattak meg. Aljegyzővé *Oláh Péter* bödi lelkész lett.

Tervey Károly kis-kinizsi lelkész, megrongált egészségére való hivatkozással, a tanácsbírágról lemondván: helyének betöltése végett a szavazat elrendeltetett, az ő érdemeit pedig egyházmegyénk jegyzőkönyvében öröklítette meg.

A másik tanácsbírágra beadott szavazatok közül senki sem kapván általános többséget; — miután *Ujj János* főjegyző ez idő szerint nem engedte magát jelöltetni, *Füzy János* gönci s *Kovács Béla* szepsii lelkész jelöltetett ki.

Két tanító kapott meghívást új állomásra, de mert egyiket sem bocsátá el egyháza: a változás nem engedtetett meg.

Domesztikai segélyre 22 egyház lett ajánlva 6800 frtig, 8 lelkész 950 frtig.

Tanácsbírói konferencia is tartatott, mely tudomásul vette, hogy a tűzkárbiztosítási pénzek és a domesztikai számadások zavaros ügye tisztul. Régen nem tárgyalt őszi közgyűlés annyi ügyet, mint a jelenlegi.

Füzy János,
egyházmegyei aljegyző.

Templomújítási ünnepély Abauj-Szemerén.

Augusztus 23-án az abauj-szemerei egyházra emlékeztetés nap viradt. Temploma, mely majdnem két évig zárva volt, megújítva, kicsínosítva, ezen a napon nyitott meg újlag s adatott át a közhasználatnak. Az átadás ünnepélyes s az ünnepély fényes volt. Fényessé tette azt szeretve tisztelt püspökünk, ki temérdek elfoglaltatása között is időt szakított arra, hogy ezt a szegény egyházat nagybecsű megjelenésével kitüntesse s a különben egyházunk iránt közönyös hívekben, a vallásos buzgóságot éleszsze. Valóban nem is tudok szavakat találni arra, hogy hálámat méltóképen fejezzem ki e helyen is szeretett főpásztorunk iránt, ezért a látogatásáért! Az abauj-szemerei ev. ref. egyház, mely ennek a vidéknek úgy szólván legrégibb egyháza, több százados élete alatt most másodszor részesült abban a szerencsében, hogy körében püspökét tisztelni szerencsés lehetett. E század elején, 1803. június 23-án épült fel ugyanis ez a temp-

lom, mely most megújított. S az akkori feljegyzés szerint, a szentelést „az akkori szuperintendens, Tiszteletes Tüdös Öri Fülöp Gábor sárospataki predikátor úr végezte.“ Az ünnepély akkor annyiban lehetett fényesebb, amennyiben „éneklo személyek a sárospataki deákok voltak 15 számmal, kiknek praeserek Szombati Dániel úr volt.“ De hát akkor még az egyház népes, a nép vagyonos volt. S ma már, óh beh másként van! Az egyház hívei elfogytak, a hívek elszegényedtek. Akkor még, a közszájon forgó tréfás verzeset szerint, a papnak „Van búzája, bora, fája, gabonája, Csak kicsi híjja, hogy nem selyem g...ja!“ Ma már bizony még a legszükségesebb kenyér is alig, csak nagyon szűken van meg. Igen, de akkor még a környéken lévő kisebb egyházak mind Szemeréhez tartoztak, s így együtt erősek voltak. Ma már önállóak és sem az egyházak, sem lelkészeik élni nem képesek. Általánosan elfogadott igazság gyanánt ösmerjük amaz elvet, „hogy a történelem az élet tanító mestere“; csak-hogy mi, protestánsok, ezen elvet az életre alkalmazni nem igen szeretjük. Óh pedig de másként állanánk; mennyire megkevesbednének egyetemes egyházunk bajai, ha a régi alapokra visszamenve, központosítaná azokat a szegény egyházakat, a melyeknek élete egy pappal csak tengődés, a pap élete bennök csak kínos vergődés! No de majd csak bekövetkezik ez is, — a kényszerűség nyomása következtében. Az idők jelei oda mutatnak ugyanis, hogy a lelkészek hiánya miatt központosítani kell az egyházakat! De hagyom e dolgokat s megyek tovább ünnepélyünk leírásában.

Az ünnepély d. e. 8 órakor vette kezdetét, a mikor az összegyülekezett lelkészek nagytt. Veress Sámuel esperes-helyettes vezetése alatt mentek, hogy a méltóságos őrgrof Pallaviczini Adolf úr vendégszerető házána szállásoló főpásztor előtt tiszteletüket s hódolatukat bemutassák, hogy meghívják a templomújítási ünnepélyre. Kellemesen hatott agg püspökünkre a gyengéd figyelem nyilváníttása s csatlakozva a tisztelgőkhöz Comáromy László kir. tanácsos, alispán s megyei s.gondnok úrral együtt jöttek a lelkészi lakra, hogy innen lelkesült énekszó mellett haladjanak fel a megújított templomhoz. Az istenitisztetlet menetét hosszasan leírni nem látom szükségesnek, mert hiszen az ment úgy, a mint ilyen alkalomkor szokásban van. Nem látom szükségét annak sem, hogy főpásztorunk alkalmi imájának szépségét taglalni megkísérlejem, hiszen a kik őt hallották, tudják jól, hogy mily utánozhatlan méltósággal, párosult egyszerűséggel szokta ő az ilyen functiókat végezni, hogy mennyire magával tudja ragadni hallgató közönségét. Az alkalmi ima elmondása után Kovács Béla szepsii lelkész úr ment a szószékbe, hogy elmondja azon egyházi beszédek egyikét, melyet a tartalom gazdagsága, a kidolgozás szabályszerűsége s az előadás ügyessége, szinte a szónoki remekek sorába emeltek. Az úrvacsora felett való agendázást Borbély József szászfai lelkész végezte, ki úgy beszédének ügyessége, mint előadásának kedvessége által oly szépen beillett az előtte szólók sorába. A templomon kívül lévő gyülekezet lelki szükségleteit Sütő Károly abauj-vajkóci lelkész általánosan ösmert kiváló szónoki tehetségével igyekezett kielégíteni.

Az ünnepélyt közebed követte, a róm. kath. őrgrof Pallaviczini Adolf gyönyörű parkjában, a ki oly fáradhatlan tevékenységet fejtett ki előkelő családjával együtt, hogy az egyház vendégeinek semmiben hiányok ne legyen. Az ilyen nemes gondolkodású család valóságos áldása lehet és valóban az is ennek a szegény egyháznak. Nincs arra eset, hogyha segítségre van szükségünk, ez a család ott ne lenne az ő áldozni mindig kész nemes lelkével. Templomújítási munkánkat is csak az ő erköl-

csi s tekintélyes anyagi támogatásukkal voltak képesek keresztülvinni. Tudta s érezte is azt az ebédlő közönség is. Azok a szebbnél-szebb pohárköszöntők, melyek elmondattak, erről tesznek tanubizonyosságot. Maga a főpásztor is, érezvén ennek a grófi ház szerető szívének melegét egyházunk iránt, egy gyönyörű pohárköszöntőben a grótot egyházmegyénk tiszteletbeli tanácsbírájának nevezte ki. De kapott pohárköszöntőt püspökünk, s.-gondnokunk s a csereháti járás tek. főszolgabírája is, aki róm. kath. ugyan, mégis amint értesült arról, hogy a főpásztor járásába jön, azonnal eljött, hogy járása szélén üdvözzölje őt! Az ilyen eljárás önmagában bírja dícséretét.

Az ebéd után a jó kedvű társaság táncra perdült és az egyház javára folyt a mulatság, csaknem hétfőn reggelig. Ő méltósága, szeretett püspökünk hétfőn korán reggel távozott el körünkől, vivén magával mindnyájunk ragaszkodását s azon forró óhajunkat, hogy „Áldja meg az Isten, mikor nem is várja, mikor nem is látja!”

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Vályi Lajos** esperes 25 évi hivataloskodása alkalmából, a komáromi egyházmegye augusztus 25-én tartott gyűlésén díszes ünnepélyt rendezett. Gratulálunk!

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület** folyó hó 24-én s következő napjain tartja meg őszi közgyűlését, Debrecenben. 23-án második lelkészsképesítő vizsga fog tartatni. Egyházi beszéd tárgyul II. Tim. I. o. van kitűzve, melyhez elő és utó ima is készítenőd. Káté magyarázatul pedig „és ne vigyj minket a kísértetbe.”

— **Lelkész-választások.** A *nagybereg*i ev. ref. egyházba egyhangúlag *Vigváry Mihály* ottani h.-lelkész *Dédára* pedig *Szabó Károly* mátyusi káplántanító választott meg lelkészül.

— **Gyógyszerész gyakornoknak felvehető,** a vallás-és közoktatási miniszter legújabb rendelete szerint, a polgári iskola hat osztályát végzett ifjak is, ha valamelyik gimnáziumban a latinnyelvből pótvizsgát tesznek, azonban az ilyen gyógyszerész-gyakornokok az egy éves önkéntességre igényt nem tarthatnak.

— **A vértessaljai ref. egyházmegye,** a Prot. Egyh. és Isk. Lap tudósítása szerint, a zsinati törvényjavaslatra a következő főbb pontokban állapodott meg: Egyhangúlag ellene van a lélekszám szerinti szavazásnak, valamint annak is, hogy a konventi tagok az egyházkerületi közgyűlés által választassanak, az egyházaknak az általuk fentartott rendes lelkési állomás mértéke szerint kíván szavazati jogot. A lelkészválasztási t. javaslatot általánosságban elfogadja, különösen örömmel üdvözlöli a meghívás eszméjét, bár e tárgynak szabatosabb, célszerűbb körülírását kívánja. Az országos közalapból missiói célokra sokall 25% folyóvát tételét, megelégszik 15%-tel, de 10%-a lelkési nyugdíjintézet javára fordíttassék. A közigazgatási bíróság behozatalát helyesli, de csak úgy, hogy a közgyűlések joghatósági köre valami nagyon meg ne szoríttassék.

— **A máramaros-ugocsai egyházmegye** szintén tiltakozik azon újjítás ellen, hogy a népesebb egyházaknak több szavazata legyen, hanem a jelenleg dívó gyakorlat mellett foglal állást. Kívánja, hogy az egyházmegye képviselőjét ne a megyei közgyűlés, hanem a presbitériumok válasszák, valamint a konventi tagokat is. A lelkészválasztási t. javaslat helyett a korlátlan szabadválasztás mellett nyilatkozik. Missiói célokra sokall 25%-ot s elégnek tart 15-öt fordítani a közalapból. A közigazgatási bíróság eszméjét elveti. Kívánja, hogy az egészségtan vétség fel a népiskola tantárgyai közé, a tanárok tekin-

tessenek az egyházkerületi gyám- és nyugintézet tagjainak. Végre egy bizottság munkálata alapján a hatodik egyházkerület felállítását mind anyagi, mind egyetemes egyházi szempontból szükségesnek mondja ki.

— **A pápai egyházmegye** a törvényjavaslattal szemben annyi szavazatot óhajt minden egyháznak, a hány lelkési állomást tart az fenn. Az egyházkerületi gyűlés alkotó tagjai közé kívánja felvenni a főiskolák, gimnáziumok és tanító-képezdek gondnokait is; papi ruhául a reverendát és palástot sürgeti. A lelkési minősítés mellőzendő, kizárólag a szolgálati éveket kívánja irányadóul tekinteni a pályázatoknál. A missiói célokra gyümölcsteleneknek tapasztalt sok kiadást a lehető legkisebb mértékre óhajtja redukálni, ellenben az országos lelkési özvegy-árva gyámintézet felállítását és segélyezését elsőbb kötelességévé teszi a domesztikának. Nem helyesli a lélekszám szerinti 5 kr-nyi közalapi járulékot, elegendő súlyosnak tart 3 krt is. Elhagyandónak mondja ki a közigazgatási bríoságról szóló részt.

— **Lelkészjelölés.** A fehérgyarmati lelkési állomásra 17 pályázó közül, Kormány Bertalan körmöri, F. Varga Lajos majtisi, Kiss Bertalan kéri, Gönczy Sándor tyukodi rendes lelkészek, és Fábán Károly szatmár-németi segéd lelkész jelöltettek ki. A választás szeptember 27-én leend.

— **A király válasza a dunáninneni ágost. hitv. egyházkerület küldöttségéhez.** Ő felsége a király, folyó hó 9-én a nagy hadgyakorlatok alkalmából Galócra érkezett s ott a tisztelgő küldöttségek között megjelent a dunáninneni ágost. hitv. egyházkerület küldöttsége is Baltik püspök vezetése alatt. Baltik üdvözlő beszédére a király következőleg válaszolt: „Hódoló tiszteletüket kedvesen és köszönettel fogadom. Reményilem és elvárom, hogy bármely ajkú híveik körében mindenkor buzgóan ápolni fogják a hűség, vallásosság és minden kárhordozó iránytól ment tiszta hazafiság érzelmeit, mi által legjobban biztosíthatják maguknak és hitsorsosaiknak állandó megelégedésemet.” Azt hisszük, hogy a felvidéki panszláv mozgalom vezetői ezt a királyi választ nem fogják félre érteni.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje** az 1891—92-ik tanév első felére. A) *A vallás- és egyház-tudományi szakban:* MITROVICS GYULA előadja 1. *Az erkölcsstanból* az első vagy történeti részt, hetenkint 3 órán. 2. *A homiletikát és katekhetikát* hetenkint 4 órán. 3. *Gyakorlati theol. semináriumot* tart hetenkint 2 órán. WARGA LAJOS előadja 1. *A keresztyén egyház történelmét* (reformatio előtti korszak), hetenkint 4 órán. 2. *A magyar prot. egyház történelmét*, hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését*, hetenkint 4 órán. P. NAGY GUSZTÁV, ez évi szakelnök, 1. *Az új-szövetségi szöveg és irodalom történetét*, hetenkint 5 órán. 2. *A keresztyén hittan elméleti részét*, hetenkint 5 órán. RADÁCSI GYÖRGY, 1. *Az ó-szövetségből:* Esaiás profeciáját, hetenkint 3 órán. 2. *Az új-szövetségből:* a Pásztori leveleket, hetenkint 3 órán. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* hetenkint 4 órán és DR. FINKEY JÓZSEF, *Az egyház-jogot*, hetenkint 7 órán. B) *A bölcsészeti szakban:* SZINYEI GERZSON, ez évi akadémiai igazgató, előadja 1. *A XVI. század irodalomtörténetét*, főtekintettel a költészet irodalmára, hetenkint 4 órán. 2. *Neveléstant* (általános rész) hetenkint 2 órán. DR. FINKEY JÓZSEF *a bölcsészeti történetét* (görög bölcsészet) hetenkint 4 órán. MOLNÁR LAJOS, gimnáziumi rendes tanár *a legújabb kor történetét*, hetenkint 4 órán. RÁCZ KÁLMÁN, theol. segédtanár és főiskolai alkönyvtárnok 1. *A héber nyelv elemeit*, hetenkint 4 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenkint 2 órán. 3. *Zsidóország történelmét* (special collegium), hetenkint 2 órán. C) *A jog- és államtudo-*

mányi szakban: NEMES FERENCZ, ez évi szakelnök előadja 1. *A magyar büntetőjogot* (anyagi rész) hetenkint 5 órán. 2. *A magyar közigazgatási jogot*, hetenkint 5 órán. SZÁNTÓ GYULA, 1. *A római jogot* (*Institutiók*), hetenkint 8 órán. 2. *A római családi és örökösödési jogot* (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. BALLAGI GÉZA, 1. *A nemzetgazdaságtant*, hetenkint 5 órán. 2. *Az alkotmány és kormányzati politikát*, hetenkint 5 órán. FINKEY JÓZSEF, 1. *Az egyházjogot*, hetenkint 7 órán. 2. *A bölcsészeti történetét*, (görög bölcsészeti) hetenkint 4 órán. KUN BELA, 1. *A magyar pénzügyi jogot*, hetenkint 5 órán. 2. *A bevezetést a jog- és államtudományokba*, hetenkint 2 órán. 3. *A bevezetést a statisztikába* (rendkívüli előadás) hetenkint 3 órán. BARTHA BELA, 1. *A magyar magánjogot*, hetenkint 5 órán. 2. *Az osztrák magánjogot*, hetenkint 6 órán. Ifj. ZSINDELY ISTVÁN, helyettes jogtanár, 1. *A magyar alkotmány- és jogtörténetet*, hetenkint 7 órán. 2. *A jogbölcsészeti*, hetenkint 6 órán. DEBRECENI BERTALÁN, főiskolai jogigazgató. *A polgári peres és perenkívüli eljárást*, hetenkint 5 órán. MOLNÁR LAJOS, *A legújabb kor történetét*, hetenkint 4 órán. KUN ZOLTÁN főiskolai orvos, *A közegészségtant*, hetenkint 2 órán.

— **A sárospataki főiskola köréből.** Az iskolai év, mint lapunk legközelebbi számában jeleztük, folyó hó 7-én, délelőtt 9 órakor nyitott meg a szokott ünnepélyességgel. Az ünnepélyes megnyitáson megjelentek az igazgatósági tanács tagjai is, egy pár kivételével s a helybeli és vidéki érdeklődő közönség is szép számmal volt képviselve. A „Szent Isten noha néked” és a „Jövel Szentlélek Úr-Isten” elénekzése után *Mitrovics Gyula* főiskolai lelkész mondott buzgó imát, kervén az ég áldását százados főiskolánk előjáróságára, tanáira, növendékeire s általában az egész nemzetre. Az ima végeztével *Szinyei Gerzson* közigazgató iskolaügyi rovatunkban olvasható szép beszédével nyitotta meg az 189 $\frac{1}{2}$. iskolai évet. A megnyitó ünnepélynek különös érdekességet kölcsönözött az, hogy *dr. Bartha Béla*, főiskolánk új jogtanára is ekkor tartotta székfoglaló értekezését, melynek címe „*A magyar örökösödés múltja jelene és jövője*”. A nagy tanulmánnyal készített közérdekű értekezés szerzőjét a hallgatóság élénken megéljenezte és méltán, mert első felléptével is erősebbé tette azt az általános hitet, hogy a nagy Kövy és Emödy örökebe nem méltatlant ültetett a főt. egyházkerület. Ilyen hittel és reménnyel üdvözölt dr. *Barthát Fejes István* főiskolai algonok, az egyházkerület és igazgató-tanács nevében. A beiktatást ősi szokás szerint *banquet* követte, melyen egymást érték a lelkes felköszöntők. Az igazgató-tanács még az nap megkezdte tanácskozását, melyben a tanári kar is részt vett. Az *osztóndíjak* a következőleg osztattak ki: 1. *Uketyevityi alapítványra*: Illés József I. o., Süthő Kálmán IV. é. th. 2. *Klobusiczky alapítványra*: Harsányi Gyula VI. o., Éles István VII. o., P. Pap Pál VI. o., Lábos Béla VII. o., Egyed Béla III. o., Trócsányi László III. o., Szilva Béla IV. é. th. Sinka Endre VIII. o., Ujj Sándor III. o., Simon Endre V. o., Abaházi Lajos II. é. th., torna-díj. 3. *Józsa-Szentimrei alapítványra*: Zsoldos Benő VII. o., Debreczeni Barna VII. o., 4. *Nagyválti alapítványra*: — — — — 5. *Jármí alapítványra*: Szeghi Lajos III. é. th. Németh Géza IV. é. th. 6. *Csiszár alapítványra*: Szinyei Géza VIII. o. Péderi Ferenc VII. o. (feltételeken) 7. *L. Szabó József alapítványra*: Simon Mihály IV. é. th. 8. *L. Szabó Dániel alapítványra*: Szinyei Béla III. o. 9. *Nyíri alapítványra*: Nagy Béla VI. o. 10. *Lenkey alapítványra*: — — — — 11. *Gyulai*

alapítványra: Gyulai Miklós Sándor progimn. 12. *Csorbai-Nagy alapítványra*: Posgai Imre V. o., Posgai Béla II. o., Bay Bertalan VII. o., Hunyadi László I. o. 13. *Tóth-Pápai alapítványra*: Katona Géza I. o., 14. *Ferenczy-Haragos-Korláth alapítványra*: gimnáziumi Önképző-kör. 15. *Ragályi alapítványra*: Gasko Gyula IV. é. th. R. Papp Pál VI. o., Pap Miklós V. o., Pap Gedeon II. o., 16. *Halász-Balog alapítványra*: — — — — 17. *Horváth Mária alapítványra*: Horváth Miklós 200 frtot, Korláth György III. é. th. 100 frtot, Móri Ödön IV. o., 100 frtot. 18. *Rácz Ádám alapítványra*: Eperjesi József IV. osztályt végzett. 19. *Csicséri-Mokcsai alapítványra*: — — — — 20. *Cseke Dánielné alapítványra*: — — — — 21. *Balla Athanásius alapítványra*: Marcu Pompejus IV. é. th. 22. *Puki alapítványra*: 10 frt a gyorsíró-kör vezetőjének; 6 frt 80 kr szavazati díj az aratási vizsgára. 23. *Hulka alapítványra*: Kovács Ferencz I. o., Kiséri Béla III. o., Tóth Menyhért IV. é. theol. 24. *Roboz alapítványra*: — — — — 25. *Radnóti alapítványra*: Nagy Elek III. o. 63 frtra. 26. *Gulács alapítványra*: Kertész Kálmán VII., Szabó Zoltán VI. o. 27. *Mesko alapítványra*: Finkey Pál VII. o., Szinyei Endre VI. o., a képezdei helyre pályázat nyitattik. 28. *Német tábornok alapítványra*: Trócsányi Bertalan VII. o., Németh Kálmán VIII. o., Lehoczky Béla VI. o., francia vizsgálati díj. 29. *Szentpétery-Kálniczky alapítványra*: — — — — 30. *Csoma alapítványra*: Buzinkay Sándor III. o. A *táptintézetbe felvétettek*: Bernáth alapítványra Erdélyi Béla IV. o. *Ingyenesek*: Pál Gyula I. é. th., Hubay Bertalan II. o. 20 frtosak: Nagy Béla I. o., Virisch Viktor I. é. th. és Kovács László I. é. th. 40 frtosak: Lajos István III. o., Szendrey József II. o. A táptintézeti tagok száma jelenleg 229, tehát 15-tel több, mint a múlt évi létszám. Különösen megszorodott a 60 frtosok száma, jelenleg 69, a múlt évben volt 49. A *tandíjfizetés alól felmentetett* 17 ifjú. Több fontos ügy között meghallgatta az igazgató-tanács a tanári karnak a *táptintézet fejlesztésére* vonatkozó előterjesztését, melyet bővebb tanulmányozás végett egy bizottságnak adott ki. A *püspöki jubileumon* a főiskola tanári kara testületileg vesz részt. Az *akadémiába* eddig 19 ifjú iratott be, mégpedig 9 jogász és 10 hittanhallgató. A *gimnáziumi tanulók létszáma* 472. Ez a szám az egyes osztályokban következőleg oszlik meg: progimnázium 34, I. o. 66, II. o. 66, III. o. 70, IV. o. 58, V. o. 60, VI. o. 47, VII. o. 46, VIII. o. 25. A *theol. akadémián* az alapvizsga és a pót-lelkészsképesítő vizsga folyó hó 9 és 10-ik napjain tartott meg. A 13 másodéves theologus közül kettő betegség miatt decemberre maradt, egy-egy tantárgyból ugyancsak decembere marasztaltott; három, névszerint Erdélyi András, Keresztúry József és Urbán Dezső jeles osztályzattal képesítették. Első lelkészsképesítő vizsgára két végzett theologus, második lelkészsképesítő vizsgára egy segédlelkész jelentkezett s mindhárman képesítették.

— **Kerek száz éve** annak, hogy az 1790/91. XXVI. t.-c. által biztosított jogok alapján és legfelsőbb engedély mellett, a *budai* ev. ref. és a *pesti* ágost. evang. zsinat összeült. Tele volt mindkét prot. fel. kezdet vérmes reménységgel a jobbak által egész hévvel ápoltság iránt s annyiban teljesültek is a szép remények, hogy az egyház-kormányzat és előjáróság szervezetében bizonyos egyöntetűség állott elő s az u. n. zsinat-presbiteri rendszer elveit mindkét zsinat lehetőleg megvalósította. Értékesíteni fogja-e az újabb kettős zsinat az elvi harzolt 100 év tanúságait...?!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szótküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A mi táborunk.» KUN BERTALAN 50 éves lelkési s 25 éves püspöki jubileumára. *Fejes István.* — «A mi ünnepeltünk.» *Radácsi György.* — «Kun Bertalannak 25 éves püspöki örömtünnepére.» *Id. Kiss Áron.* — «Karcolatok.» *Tóth Pál.* — «Kun Bertalan első püspöki körlevele.» — «Vegyesek.»

A mi táborunk.

KUN BERTALAN

50 éves lelkési s 25 éves püspöki jubileumára.

— 1891. szeptember 20. —

Áll a tábor sűrű sorban
S te előttünk a táborban,
Ott, a hol a zászló őre
S honnan e szó cseng: előre!
Te elől jársz, mi utánad,
Itt egy ezred, ott egy század;
Nincs közöttünk egy se hűtlen,
Követünk mind rendületlen!

Csoda-tábor, nincsen mása,
Bár százféle a palástja;
És a hány fő, annyiféle
Köponyegén a prém széle:
Mégis, mintha a föld mozdul,
Napja körül együtt fordul
S föl az égre vetvén arcát,
Mint egy ember vívja harcát!

Csoda-tábor, fék nem tartja,
Hatalomnak nincs alatta,
Nem hajol meg ember-névre
S bálvány előtt nem hull térdre;
Mégis egy halk csöndes szóra
Hallgat, önként meghódolva;
És a kit szívébe vés be,
Bevési mint örök ércbe!

Csoda-tábor: tépett, rongyos,
Mégis olyan hű a honhoz!
Bár verejték csordúl arcán,
Mégse csügged súlyos harcán!
Nincs panaszhang, nincs panaszszó,
Lelkesít a büszke jelszó:
Mindörökké az igazság!
Mindörökké a szabadság!

Ez a tábor ünnepel ma,
Mert nagy most a diadalma:
Ötven éve áll fegyverbe,
Kit főpappá kent szerelme!
Huszonöt év tűnt le sorban,
Hogy ő vezet a táborban;
Mégis úgy áll mint a szikla,
Ha kilép velünk a síkra!

Meghajolva térdeinken,
Ima zendül szíveinkben:
Istenáldás szálljon rája
S győzelem hű táborára!
Csengje ajka még sokáig,
Melyért küzdünk a halálig:
Mindörökké az igazság!
Mindörökké a szabadság!

Fejes István.

A mi ünnepeltünk.

1891. szept. 20.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület, az alsóborsodi egyházmegye kezdeményezése folytán (1890. szept. 4.), általános tetszés és helyeslés között határozta el 1890. szept. 16-án, hogy szeretve tisztelt főpásztorának, mint ötvenéves papnak és huszonötéves püspöknek az 1891-diki őszi közgyűléssel egyidejűleg, örömmünnetet rendez.

A kinevezett előkészítő-bizottság az ünnep napjául 1891. szeptember 20-dikát ajánlotta s ajánlatát az 1891. ápril 28—30. napjain tartott közgyűlés — a megtiszteltetés módozataival együtt — egyhangúlag elfogadta.

Sok édes nyughatatlanság és tervezgetés után, a kitűzött nap végre elérkezett. Itt van, hogy történeti fontosságú időponttá váljék az ünnepeltnek, a miskolci egyháznak, az alsóborsodi egyházmegyének, az egész kerületnek s talán-talán — ki tudná előre a szívek mozgulásait? — az egész hazai prot. egyháznak várakozásokkal különben is teljes életében!

Ott sorakoznak egymás után „a kik siettek, hogy tisztességet tegyenek!” Egyik ajándékkal, másik könyvvel; némelyik csak ajka mozgásával, mint az imádkozó Anna; másik a hála, tisztelet, szeretet rebegő szavaival, emberi bölcseségnek hitető beszéde nélkül, a mint illik az Isten igéjének sáfáraihoz. Barátok, szolgatársak, a kik irigység nélkül látták az ő csillagának emelkedését; gyermekek, ifjak, vének, a kikért élete sem volt soha drága, mint jó pásztornak az ő juhaiért! Milyen hamisítatlan, milyen őszinte hódolat! Egyszerű, keresetlen, csillogás és tettetés nélküli, *a milyen ő maga, a mi ünnepeltünk!*

Mi, mint legkisebbek e tisztelgő seregben, hogy ejtsük a szót, hogy lelkének e szent napján meg ne sértsük hódolatunkkal ezt az igénytelen nagyot?! Ide jegyezzük élettörténetének főbb vonásait e nap emlékeül, az élő s következő nemzedék tanulságául; biztatóul a pálya keresztje alatt csüggedőknek; s például azoknak, a kiket könnyen elkap a változások forgandó szele.

* * *

Kun Bertalan — a mint ő a mi lelkünk előtt megjelen — azok közé a ritkább földi lények közé tartozik, a kik Isten és szülők után önmaguknak köszönhetik pályájuk minden szerencsáját: a legelső nyilvánosan kifejezett dicsérettől kezdve, fel egész a püspöki székig s a mai napon ezerek kebeléből felfakadó örömezzésekig.

Született 1817 január 21-én, Felső-Nyárádon, Borsodmegyében, Kun Pál és Hézser Katalin szülőktől. Apja előbb beregszászi algimnáziumi tanár, majd felsőnyárádi földbirtokos; anyja egy előkelő beregszászi család kedves és művelt sarjadéka volt. Iskoláit Felső-Nyárádon, Beregszászban (az anyai nagymama oldalánál), Miskolcon és Sárospatakon végezte. A szülői háztól jó útravalóval kellett elindulnia, mert mint iskolás fiú s majd mint ifjú is, kitartó nagy szorgalmán kívül, főleg kedves, nyájas modoráról, simülékony természetéről volt ismeretes. E tulajdonságának is része lehetett abban a kitüntetésben, a mely őt, mint végzett gimnáziumi növendéket 1834-ben érte.

Szokás volt még akkor s még jóval később is, hogy a jelesebb ifjakat, a *legexcellensőbb togatusokat* benmarasztották köztanítóknak, részint a gimnáziumhoz csatolt elemi osztályok, részint az alsóbb gimnáziumi osztályok vezetésére. Ebben a legmagasabb elismerésben ő is részesült és pedig nem is egy, hanem két éven

át. Jutalmul, a szülők s tanítványok háláján kívül, beszámíttatott neki e két év — superintendensi beavatkozás folytán — az akadémiai cursusba s Palóci László, az országos nevű férfiú, nyilvános elismerések között bocsátotta további tanulmányainak folytatására.

Sárospatakon, az 1836-ik év szeptember havának 3-ik napján, mint 21 éves ifjút, 60. sorszám alatt Molnár István rector jegyezte be az anyakönyvbe és pedig VI-od éves togatus gyanánt. Mennyire kiválhatott ő itt, az akkor még bizony nagyon szálkás természetű, sok izetlenkedésre hajló ifjúság köréből, bizonyítja az, hogy pályatársai — némi irigykedéssel is szívükben — „selyem diák”-nak nevezték.

Az 1839. év őszén — miután már a theol. akadémiát teljes sikerrel elvégezte — az akkori jobb deákok szokása szerint — a német nyelv elsajátítása végett Iglóra ment s ott a Pákh Albert édes atyjának oldalán, Pákh Mihály ág. evang. superintendens családjá körében talált igen szíves fogadtatásra. Egészen jó hely volt ez egy feltörekvő ifjú számára, a kiből már a Múza is bontogatta szárnyait s a lyrai és drámai költészet iránti vonzalom biztatón kezdett jelentkezni. Jó forrásból tudjuk, hogy az ősz superintendens hajlékában a vendég magyarnak egy „Pajkos diákok” című színművét — az író tehetségeibe vetett szép remények közt — adták elő. A sas repülni tanította a fiatal sólymot!

Iglóról 1840 június havában tért vissza Sárospatakra, a hol — az akkori idők szokása szerint — a végzett theologusoknak szabadságukban volt az iskola kötelei közt várakozniok egy-egy nagyobb tanítóságra (academica promotio), köztanítóságra, szeniorságra vagy nevelőségre stb. Az „alma mater” nem taszithatta el magától felnevelt fiait, ha módot nem adhatott nekik az önálló foglalkozásra. Ünnepeltünknek nem sokáig kellett várakoznia. Jó nevéért, ismeretes modoráért kapva-kapott rajta Szentimrey Gábor, krasznik-vajda (abaujm.) földbirtokos és királyi tanácsos, hogy az általa gyámolt Szunyogh-gyermekekhez, „preceptor”-úl megszerezhesse.

Három évre kötötte le magát a nevelői szerepre s ez időközben — és pedig mindjárt az első évben — letette az abauji egyházmegye vizsgáló küldöttsége előtt az u. n. lelkészi vizsgát; a második évben pedig a szomszédos nagybátori gyülekezet lelkipásztorául választotta meg (1841.). Kész volt várni is — miután a lekötött nevelő nem mehetett — csak hogy a közelből is jól ismert s már szónoki névnek is örvendő, a művelt körök által is általánosan kedvelt fiatal embert magának mondhasa. Az övé lett. 1842. május 12-én foglalta el lelkészi állomását s ez alkalommal mondott egyházi beszéde nyomtatásban is megjelent s Szunyogi Szunyogh Ferencnek van ajánlva.

A nagybátori egyházra nagyon ráfért ekkor egy kis reformáció. Az épületek elhagyottak, az egyháztanács fejetlen, rendszeretelen, a presbiteri nevet sokan szerették címül, de a vele járó köteleességek nélkül. Az egyház dolgainak folyása, — mint fiatal lelkipásztoruk feljegyezte — „halk és zavaros”; az anyagi szükség nagy, az iskolaügy rendezetlen. A „száz szemű gazda” széttekintett a khatolikus állapotok között és támasztott rendet, világosságot. Elsőben is bölcs tapintattal szerzett magának egy hatalmas támaszt Vendégh József földbirtokosban, megnyervén őt az egyház gondnokául. Majd kölcsönt vett fel a kerülettől, leköszöntette, szétrobbantotta a hanyag presbitériumot és választatott a sok helyett csupán 12-öt; ennyien voltak az apostolok is és csudás dolgokat tudtak cselekedni! Miután kikötötte, hogy a 3 ülést mulasztó presbiter neve a sorozathból kihúzatik, hozzáfogott elsőben is az

iskolai állapotok javításához. Behozatta a köteles iskoláztatást s az általános iskolai adót. Az álló tő már erős hullámokat vetett, a hívek már készek voltak az anyagi bajok eloszlátása végett közös munkát is vállalni s a mikor így minden forrásnak indult, ő a vezér, a mozgalom lelke — kikivánczolt hívei- és az alakulás nyügei közül.

1843 szeptember 24-éről az egyháztanács jegyzőkönyvének 4-ik pontja így szól: Tiszteletes Kun Bertalan úr jelentvén az egyházi tanácsnak azon szándokát, miszerint öntökeletesítés tekintetéből külső országra menni szándékoznék, ha a nemes egyházi közönség beleegyeznék: a nemes egyháztanács azon szempontból indulván ki, hogy ez mind az egyházra fényt árasztand, mind a tapasztalás által az egyházban T. úr több képességet és erélyt, több buzgalmat és üdvös gyümölcsöket fejthetendvén ki, tökéletesen és egyező akarat-tal beleegyezett.*

Az ifjú lelkész tehát ment, hogy betöltse régi vágyát, s magát a közegyház javára tökéletesítse.

Szép idők voltak azok a 40-esek! A kinek lelkébe égi szikrát adott Istene, talált hozzá táplálékot a közélet élénk szellemében, az egyházi és társadalmi mozgalmak friss levegőjében. Nagy emberek nagy kérdéseket feszegettek; az igazság és szabadság angyalának kürt-zengése megrázta az emberek szívét; a humanismus követelte isteni jogait; a felekezetek kiváltságain mind erősebben kezdték érezni a középkor dohát.

A fiatal akademikus egészen otthon érezte magát ebben a termékenyítő levegőben. Tudós pártfogójának, a tiszáninnyi egyházkerület egyházi és iskolai életéből előnyösen ismert *Jakabfalvy Andrásnak** oldalán, nem volt előtte semmi ismeretlen a napi eseményekből, az elnyomottak kívánságaiból, a társadalmi s felekezeti félszégekből. Külföldön volt már, mikor Rómából az a rendelet érkezett a vegyes házasság kérdésével küzködő magyar klerushoz, hogy az ilyen házasságra lépőket nem szabad összeadni. Akadt püspök, a ki ezt a rendeletet ki is hirdette. Az ifjú tiszteletes lelke nem viselhette el ezt az erőszakosságot felháborodás nélkül. Tollat ragadt s még külföldön megírta és Lipcsében kiadta ily című röpiratát: „*Viszhang a vegyes házasság ügyében.*” Szemére szórja a r. kath. egyháznak, hogy a házasságot szentségnek kereszteli ugyan, de azt némely híveitől mégis megtagadja. A röpirat alkalmi volt egyébképen is, mert az országgyűlés is kemény vitákat folytatott a házasság kérdése felett.

Bécsét, Lipcsét, Hallet és Berlint látogatta meg s nemcsak az egyetemek tudományos életét, hanem az egyházközségek szellemét és az iskolákat is tüzetesen tanulmányozta. Kincseket gyűjtött a hosszú kamatoztatásra.

Mikor visszatért, már jó neve volt arra, hogy lelkésztársai is szép reménységgel nézzenek jövője elé. Örvendező hívei között tovább folytatta a reformatori munkát. Tornyt fedetett, iskolát építtetett, úgyszólván csak a semmiből. Ez a buzgósa és sikeres munkája is növelte őt az abauji egyházmegye közönsége előtt, a mely sietett is a hű munkást a tőle telhető jutalom-ban részesíteni. 1845-ben aljegyzővé választotta el.

Ez a tisztesség már mint boldog férjre mosolygott reá. Kevéssel ugyanis külföldről való visszatérése után, nőül vette az előkelő Szunyogh családnak egyik női

erényekkel megáldott tagját, Máriát. E házasságból 5 gyermek született, a kik közül 3 most is él s atyjok örömnépén bizonyosan az övék lesz a legkedvesebben fogadott áldozat. Béla országosan ismert, jeles publicista, a sárospataki jogakadémiának egyik kedvelt tanára; *Mariska*, férjezett Gyura Adolfné és *Bertalan*, vasuti központi hivatalnok Budapesten.

A fészek-rakás gondja mellett is ráért a munkára edzett férfiú tovább építeni saját számára a jövőt. A Török és Székács által megindított „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban most egy egyházjogi, majd egy liturgiai vagy egyháztársadalmi kérdésben hívta fel magára a közfigyelmet; szónoki neve is egyre jobban terjedt, annyira, hogy mikor 1849-ben *Szathmári József* superintendens meghalt, a miskolci egyház Kun Bertalanra vetette szemét s a megüresedett lelkészi állomásra őt hívta meg.*

Miskolci állomását, — a mely jutalom volt a múltért s zálog a jövőre — az országos zavarok miatt csak 1850 tavaszán foglalhatta el. Ugyanez évben az egyházkerületi dékánuság terhe is ráruháztatott. Miskolcon még ekkor 4 papi állomás volt, tehát nagy alkalom a nemes versenyre s az isten-adta erők gyarapítására. A hely arra is kitűnő, hogy az ott lobogó fákllya világa messzire vesse fénykörét.

Kun Bertalan nem maradt hálátlan a bizalomért. Ünnepi s rendkívüli alkalmakkor mondott szónoki beszédeivel, imaival s imádkozó talentumával, folyvást emelkedő fokozatban állott a közönség előtt. A kerület 1854-ben aljegyzőséggel tisztelte meg; 1855-től pedig, a mikor „*Egyházi szónoklatlan*” című műve megjelent, kész volt az út számára — a szívekben — a lelkészre várható megtiszteltetés szélső határáig is.

És csakugyan rohamos gyorsasággal emelkedett. *Apostol Pál* superintendens helyét 1860-ban *Zsarnay Lajos* sárospataki theol. tanár, ennek főjegyzői helyét pedig Kun Bertalan foglalta el (lásd vegyes rovatunkat!) s mikor végre 1866-ban a püspöki hivatal ismét megürült, Kun Bertalan letudta győzni hatalmas versenytársát, a szintén írói és szónoki hírnévnek örvendő *Hegedűs Lászlót*, az alsózepléni egyházmegye szép múltú esperesét.

1866 szeptember 30-án, Visnyón ünnepélyesen felavattatván, immár 25 éve áll egyházkerületünk kormányán. „Hiv volt a kevésen s többre bízott”.

E 25 év történetét s Kun Bertalannak püspöki szereplését merészség volna egy ünnepi emlékezés keretébe beszorítani akarni. 1866-tól 1891-ig oly nagy átalakuláson ment át egyházi és iskolai életünk; annyi gondot, munkát adott ez az átalakulás épen a magasra állítottaknak oly sok aggodalomba s küzdelembe sodorta őket, — hogy ha semmi egyebet nem tesznek is, mint őrt állanak s csak a főpásztori bottal kormányoznak is: — akkor is elég tennivalójuk akadt volna egy mindennapi emberi erőre.

Most az állam, majd a mindig ólálkodó s mindig hatalmasodni akaró róm. kath. egyház; a kor és önmagunk haladó szelleme okozott gondot s adott újabb és újabb munkát legjobbjainknak. Alkudni, tervezni, építeni kellett; gazdagsággá kellett változtatni a szegénységet, haladni és mégis megtartani az öröklött önállóságot egyházban és iskolában: — óh bizony ez a fel-séges hivatás sok lelki és testi törődéssel jutalmazza azokat, a kiket a közbizalom vezérszerephez juttatott!

* *Jakabfalvy András* előkelő gagy-bátori birtokos és lakos volt. Gazdag könyvtára jó táplálék volt a fiatal pap lelkének s mint író (a „Sárospataki Füzetek”-ben többször szólalt fel) is kitűnő mintául szolgált. 1859-ben halt meg s nevének Kun Bertalan állított méltó irodalmi emléket. „Halotti beszéd.” Miskolc, 1859.

* Kun Bertalan, mint életének egyik közeli ismerője feljegyezte, mit sem sejtve a reávaró szerencséből, épen útban volt Miskolc felé a tavaszi kerületi gyűlésre s az őt meghívni indult küldöttséggel Szikszón találkozott s a meghívást a nagy vendéglőben fogadta el.

A mi ünnepeltünk mindezt kibírta, sőt kibírt sokkal többet is! Csak képzeljük el, hogy ő, e 25 év alatt is rendes lelkipásztora volt a miskolci egyháznak: keresztelt, esketett, predikált, betegeket vigasztalt, halottakat temetett s részt vett a gyülekezet közvetlen kormányzásában is, ahoz képest a mint a hívek bizodalma s a jórend parancsolta. Képzeljük el, hogy mint püspök s mint egyházi főgondnok arra is ráért, hogy a kerület fő- és középiskoláit időnként meglátogassa s azok szellemébe beletekintsen, anyagi ügyeik állásáról is tájékozódjék. Mindehez gondoljuk oda, hogy egész lelkesedéssel buzgólkodott a kerületi leánynevelő-intézet felvirágoztatásán, gyönyörűséggel vett részt úgy ebben, mint a sárospataki, miskolci és rimaszombati iskolákban az u. n. aratási vizsgálatokon s a mi ennél is több, képes volt ő maga egy egész püspöki hivatal minden egyéb terhével is megbirkózni: naplót vezetni, levelezni, a kerületi gyűléseket előkészíteni, azok szellemi képét évről-évre megrajzolni, elnökölni, a lelkeszi felavatásokat végezni s a püspöki körúton szónokolni, buzdítani, dorgálni!... Hát a ki ezeket így tudja róla, lehetetlen, hogy bizonyos csodálkozó tisztelettel ne nyujtsa neki 25 év fáradozmaiért az elismerés koszorúját.

De nemcsak a rendkívüli erélyért és fáradozmaiért, hanem egyébért is! Tudva van, hogy őt 1873-ban a királyi kegy tanácsosi méltósággal tüntette ki, s hogy 1884 óta az egyetemes konventnek egyik elnöke s a főrendiház átalakítása folytán annak is egyik jogosított tagja. Nálánál gyöngébb jellemeken nyomokat hagyott volna talán ez a többszörös kitüntetés, ő változatlanul állott meg a változások között; *hű maradt önmagához s a tisztánimeni kerület hagyományos szelleméhez!*

A kegy nem tántorította meg, a méltóság nem vette ki régi sodrából. Mint ember, az ma is, a ki volt; az a nemesen érző, az a mindenkinek készséggel szolgáló. Ajtaja, szíve nyitva minden ügyefogyott előtt. Jósága szinte példabeszédszerű s még maig sem tudott eleget csalódni ahoz, hogy balkeze felszámítgatná a jobbnak cselekedeteit. Épen ilyen mint pap és püspök is, élő cáfolatlát azok számára, a kik a superintendensi név hivatalos felcserélése után, féltelni kezdték főpásztoraink méltóságától egyházunk autonomikus s demokratikus szellemét. Első az egyenlők között! Első a munkában, a kötelesség tiszteletben! Nem tudunk nagyobb jót kívánni a püspökét ünneplő kerületnek, mint azt, hogy *longus sit idem potentium ordo!*

Sokan lesznek a szeptember 20-diki ünnepélyen, a kik Kun Bertalanban a lelkes szónokot, az alig felülmúlható imádkozót; a tiszta világos fejű író, a szabadon gondolkozó tudóst, a konventnek s kerületnek példás elnökét fogják dicsőíteni s igazuk lesz; nekünk azonban azt sugja a szívünk, hogy a mi Kun Bertalanban mindenek felett ünneplésre méltó, az az ő változatlansága, önmagához, jó szívéhez, emberszeretetéhez, bölcs tapintatához s demokratikus szelleméhez való hűsége és természetévé vált munka-szeretete.

Betelt rajta és általa, a mit az apostol követelt, mondván: „*Legeltessétek az Istennek seregét, mely a ti gondviselések alatt vagyon, gondot viselvén arról nem kényszerítésből, hanem örömezt; nem rát nyereségvágyból, hanem kész indulattal; sem pedig úgy, hogy uralkodjatok a ti örökségeken, hanem úgy, mint a kik tiükörei legyetek a nyájnak.*”

Legyen még a mi tükörünk sokáig! Áldás életére, üdv nevére!

Radácsi György.

*****

*Kis koszorút szedtem partjain Pataknak,
Hol az ősi házban örök ifjak laknak,
Szálait már régen, több mint ötven éve
Üttök reménnyel ifjuság földébe.*

*Óh fogadd ezt kegygyel, egyházunk főpapja!
Hű tanulótársad tiszta szívvel adja.
Nézd, milyen zöld most is mindenik levele,
Szírmait félszázad vésze sem verte le.*

*Nézd, ama hű érzet öröklő zöldje ez,
Mely barátja fejlődéremin éledsz.
Messziről is híven nézi szárnyalását,
Lelkesedve látja rajt az ég áldását.*

*E hűség, mely távolt, évülést nem ismer,
Létet kérni még a sírokon túl is mer,
Most, huszonöt éves főpásztori széked
Díszlő zsámolyához teszi ezt le néked.*

*Ifju bajtárs ott a Bodrog s Poprád mellett,
Ötven éves pásztor, kit az Úr kedvellett,
Miskolc apostola, legrégibb vezérünk,
Istennek dicsőség, ily napot hogy érünk!*

*Nincsen kincsem, a mit hozzak ünnepedre,
Pályád magas, dicsfény áradt már egedre;
Útad tiszta, érte áld az Úr egyháza,
S lángszerelme minden gyöngyét rád ruhazza.*

*Nékem sűrű ködben áll kicsiny világom,
Nincsen ennyi fényhez illő adományom,
Egy óhajom van csak, ezt könyörgöm rája:
Késve jöjjön boldog élted éjszakája.*

*És ha eljő, üdved bíbor hajnalánál
Adja meg jutalmad, a kit hön imádál,
S ott, hol társát a hű feltalálja újra,
Lássunk hervadatlan lombbal koszorúzva!*

Id. Kiss Áron.

*****

Karcolatok.

Mindig szerettem a templomba járni. Érzem, hogy itt lelkem a buzgóság szárnyain fölemelkedik, szívem érzéssel telik meg, mint virág harmatos mézzel, midőn látom, hogy ebben a házban, melynél szebb hajlékuk nincs a királyoknak, gazdag és szegény, úr és szolga, ifjú és öreg, gyermek és szülő együtt imádkozik, együtt hallgatja az Úr ígét, együtt borúl le az előtt, ki előtt mindnyájan egyenlők vagyunk; együtt áldozik, együtt veszen áldást.

Csak egy lépés kifelé ebből a nagy házból, oda, hol az emberek önmagokból is faragott képet csinálva, önzéssel telt szívvel, nemesebb buzgóság nélkül, lázas izgatottsággal sietnek, futnak, egymást hidegen köszöntve,

lenézve: érezzük, hogy a templom bizony Istennek háza, a szív békéje, nyugalma lakik abban.

A mi istenítiszteletünk egyszerűségét fenségessé, a rideg, puszta falakat széppé, sőt a menny boltozatává varázsolja, az ének és az ígéhirdetés. A hol szépen énekelnek, kivált a bús orgona kíséretével; a hol a lelkész, hivatása magaslatán, buzgón, lélekből, szívből imádkozik, lelkesedéssel, az ékesszólás tüzes nyelvvel magyarázza a biblia örök igazságait: ott igazán élvezünk s örülünk, hogy protestánsoknak, reformátusoknak hivatunk.

Minden ilyen isteni tisztelet egy-egy fényes sugár, hogy a lélek homályát eloszlassa; egy-egy titkos, hatalmas kéz, hogy a szív kemény kergét feltörje, a szikladarabokat összezúzza, melyek a buzgóság forrásának útját elzárták.

Egy-egy szebben imádkozó papot alig hallottam, mint *Kun Bertalan*. Régen volt, midőn először hatotta meg lelkemet az avasi nagy templomban. Akkor ő még a férfi kor verőfényét élvező, sugár, fiatal ember volt; engem meg akkor tanítottak a gyakorlati erkölcsanra az arany abcből, s akkor mondtam először a „Hozzád fohászodom” kezdetű örök szépségű reggeli gyermek-imát.

Azóta negyven év mult el! Az egyszerű lelkészből püspök, az egyszerű honpolgárból a főrendek házána tagja lett. De *Kun Bertalan* nem változott, sem mint lelkész, sem mint honpolgár. Most is oly buzgó, nemes lelkű, egyszerű pap, lelkes szónok. Most is oly szépen imádkozik, mint akkor; sőt imája még meghatóbb, lélek-emelőbb. Van a hangjában valami hárfához hasonló, melynek édes lágy rezgése nem hagyja lelkünket meghatottság nélkül.

Boldog, kinek szép ifjúságára az öreg kornak olyan alkonya borúl, melyet a szívjóság, jó kedély, munkakedv napja aranyoz meg s élete estéjére a hit, szeretet fényes csillagai kísérik el.

Ilyen boldog ember *Kun Bertalan*, az ötven éves pap, a huszonöt éves püspök. Ezt a boldogságot meg is érdemli. Egész pályájának, emelkedésének alapját a tehetséggel, tudományval párosult szívjóság, szeretet alkotta. Ezen építette fel püspöki, főrendi méltóságának díszes épületét, melyre mindnyájan büszkék vagyunk. Ez a szeretet, ez a jóság megőrizte őt apostoli egyszerűségében, kire igazán illik az „első az egyenlők között” elv; ki családja körében a nyájas, szerető atya; a zöld asztalnál a legbonyolultabb kérdéseknél is kitűnő elnök; a katedrában emelkedett szellemű, lelkesülő szónok; a küldöttségek fogadásánál meglepő rögtönző; az iskolákban tapintatos, végtelenül türelmes és mégis szigorú vizsgáló; a fehér asztalnál kellemes, kedélyes pohárköszöntő; a szalonokban a mindig szerény, kedves társalgó. S mindenütt kitűnő hazafi.

* * *

Végtelenül gyönyörködöm, ha a méltóságban levők szerető jó szívűek, egyszerű erkölcsűek. Különben ez a műveltséggel jár. Minél műveltebb az ember, annál kevésbbé mutogatja tekintélyét, hatalmát, de mégis tekintély, mégis hatalom marad. Ilyen igénytelenséggel párosult tekintély, hatalom *Kun Bertalan*. Közeliében nem érezzük, hogy ő a legfőbb törvényhozó testület tagja s három millió református lélek konventi és zsinati feje.

Lépünk be csak hozzá, vagy kísérjük el munkás életének néhány jellemző vonásáig.

Nem kell magunkat bejelenteni. Kopogtatás után halljuk a megszokott hangot: tessék! Elég szűk szobájában ott ül íróasztala mellett egyenes testtartással. Üdvözlésünkre fölkel, kezét fog és szelíd, kék szemével bizalomra int, hogy csak őszintén adjuk elő a dolgot, a miért jöttünk. Magas, sugár testalkata, a gavalléros, tiszta fekete

öltözet, a szőke haj, a munkában, kötelességteljesítésben piruló arc sokkal fiatalabbnak tűntetik fel, mint valóban. Megkínál üléssel és szivarral.

— Nem zavarom Főtisztelendőségedet?

— Kötelességem minden ügyet elintézni, mely állásomhoz tartozik, s melyben bizalommal megkeresnek. Most épen a Károlyi szobor-bizottságot hívom össze.

— Főtisztelendő úr püspökségének is szép emléke lesz ez a szobor.

— A hazai protestantismusnak lenne inkább, csak hogy lassan, nagyon lassan gyűlik a szükséges pénz. Pedig szeretném, ha a Mátrai tervét fogadnák el.

— Ha annyi buzgóság volna, mint pénz!

— Igaz, csak hogy azok, kik a pénzt szeretik, a szobrokért nem lelkesülnek.

Kopogtatnak. A postás lép be. Levél Budapestről, a dunamelléki kerület püspökétől; levél a Károlyi-bizottság két lelkes tagjától: Patakról és Göncről. Pesten már vagy 2000 forint van összegyűlve, Patakon, Göncön szintén ilyen összegek.

— Ime Főtisztelendő úr érezem a buzgóság szárnyainak lebbenését.

Lelkes mosolygás a felelet.

— Én is örömet jelentek Főtisztelendő püspök úrnak, már hatvanan jelentkeztek az egyházkerületi leánynevelő intézet internátusába.

— Öröm, öröm, — jegyzi meg a főpásztor, de nem aggodalom nélküli. Hová tesszük azt a sok jó gyermeket? Hogy utasítjuk el ezt a nagy bizalmat magunktól?

— Epitenünk kell.

— Hogy halad a sorsjáték?

— Azt hiszem, szép eredmény lesz, de még mindig kevés, hogy a nagy célt elérjük. Pedig az bizonyos, hogy a mely kerület ma felsőbb leányiskolát szervez, az egy kis erős várat épít a protestantismusnak. A tűzhely a nőké, az anyáké s ennél a tűzhelynél nevelik az egyház, a haza tagjait.

— Úgy van! De hát fájdalom, még mindig vannak elfogultak, kik a leánynevelést nem tartják oly fontos kérdésnek. De bízunk! A ki azt a napot megengedte érní, a melyen a szerényen, hűsz növendékre berendezett internátust megnyitottuk, midőn könyvelt szemekkel elénekeltük az ártatlan gyermekekkel a Jövel Szentlélek Úr-Isten magasztos dallamát: az meg fog segíteni többre is.

— E bizalom nekem is erőt ad. Mintha már látnám a kies Hernádvölgy világtól rejtett kis zugában a Károlyi szobrát, mely körül százan, ezren gyűlnek össze, kiknek ajkán buzgó imádság epedez, hogy háromszáz éves ünnepet üljenek!... Mintha már látnám az ünnepet, mely Főtisztelendőség főpásztori legnemesebb tevékenységének kiváló emlékét: a miskolci felsőbb leányiskolát — ötven bentlakóval — fölszenteli!...

— Úgy legyen!

És úgy lett. A Károlyi-szobor áll. A miskolci leánynevelő-intézet egy év múlva ötven bentlakóval nyílik meg Isten dicsőítésére, a családok örömeire, a magyar reformátusok, protestánsok erősítésére.

De szeretik is a leányok a mi püspökünket! Rendesén úgy szokott történni, hogy Patakra megy elébb a vizsgálatokra, azután jön a leánynevelő-intézetbe. Van suttogás, beszéd: itthon van-e, itthon lesz-e Főtisztelendő úr? Ha igen, van zaj, öröm; ha nem, szomorú angyal arcok egész serege vonul át a teremben. Dehát hogyan szeretnék a növendékek, mikor leereszkedő, nyájas modorral, tapintatos kérdéseivel, felül nem múlható türelmével, három, négy napon át kitartó elnöke a vizsgálá-

toknak; ki egy tantárgyat sem enged el, egy növendéket sem hagy felelet nélkül, nagy rémületére az esti 6—7 órai vonattal indulni akaró szülőknek.

Egyszer már össze volt gyűlve a zene- és ének-vizsgáló a közönség. Főtisztelendő úr még Patakon van, terjed el a leverő hír. Ekkor jön be éppen az iskola egyik eleven múzsa, örömsúgárzó arccal hirdeti sutogva: Itthon van a Főtisztelendő úr!... a déli vonattal jött!... Egész khórusban fejezik ki örömeiket az ének- és zongora-versenyre oly kész növendékek. Küldöttség megy érte, egy nevelőnő vezetése alatt négy leányka. Az a fáradt püspök eljön, éljenzés közt elfoglalja elnöki helyét, gyönyörködik, mint a hogy magát kifejezte, újult erőt nyer.

Es hányszor kell neki újult erőt nyerni! De ő a munka embere.

* * *

Egyszer hétköznap, jókor reggel, mikor Miskolcon hat órákor harangoznak, jött be hozzám, hogy a nagy árvíz-pusztítások által okozott kár után a kerítkezést megtekintse.

— Főtisztelendő püspök úr a templomból jön? — kérdém.

— Igen, a káplánom nincs itthon, lakodalomba ment. Hadd mulasson a fiatal ember! Nekünk, öregeknek, már jobban áll az imádság.

— Egyik vasárnap délután akkor mentem hozzá, mikor éppen a palástot kötötte fel.

— Temetésre megy Főtisztelendő püspök úr?

— Igen, a kórházba, egyik káplán sincs itthon. Úgy is régen volt már miserábilis temetésem.

* * *

Apró, csekélyeknek látszó dolgok jellemzik az embert.

Mikor az evangélikus testvérekkel akartuk a leánynevelő-intézet kérdését megoldani, oly módon, hogy az rendezzen be egy mintaszerű elemi iskolát, a felsőbb négy osztály pedig a mienk lesz: — a kidolgozott memorandumot Zelenka Pál, mostani tiszakerületi püspökkel, egy nyári nap reggeli órájában elvittük Kun Bertalanhoz. Epen nagy takarítás volt a háznál. A mi püspökünk künt a tornácon ült, egy kis asztalnál. Írt, dolgozott, mint rendesen szokott.

— Engedjenek meg, hogy itt fogadom, de bent tisztogatnak mindenütt.

— „Jöjjön hozzám Főtisztelendő úr!” jegyzé meg Zelenka, adok én négy szobát is.

— Köszönöm, különben igen jó levegő van itt az Avas alatt. Jól esik olykor-olykor itt künt végezni a munkát. Aztán meg nem is vagyok én szokva olyan nagy lakáshoz.

* * *

Ebben az egyszerű papi lakban látogatta meg Apponyi Albert gróf is, a ki, midőn a házi gazda egyszerű lakására hivatkozott, azt felelte: Én nem a református püspöki lakot jöttem meglátogatni, hanem annak népszerű, hazafias lakóját, a főpapot, Kun Bertalan.

Es ez az egyszerű erkölcs, szívjóság, a tapasztalt férfiu azon bölcseségével van nála párosúlva, mely a méltóságot, a tekintélyt nem a külsőségben, nem a fényben, hanem a kötelességek hű teljesítésében, tudományban, szívjóságban keresi és találja meg.

A gondviselés megadott neki olyan kort, a korhoz oly állást, mely országos köztisztelet tárgya. Kísérje őt a szeretet is élete késő alkonyáig!

Tóth Pál.

KUN BERTALAN első püspöki körlevele.

Nemes és szentegyházak!

Szeretett lelkésztársaim!

„Kegyelem és békeség nektek Istentől, a mi atyánktól, és az Úr Jézus Krisztustól” — ezen szavakkal köszöntötte Pál, a nagy apostol, a rómabelieket, midőn nagy vágygyal kívánczozott hozzájuk, hirdetésére Isten örök evangéliomának, melynek predikálásában nagy lelki örömmel szolgált, szüntelen emlékezvén felőlők.

„Kegyelem és békeség nektek is Istentől, a mi atyánktól, és az Úr Jézus Krisztustól!” Én is ezen szavakkal üdvözöllek titeket kedves atyámfiak, fontos hivatalom kezdetén, midőn az Úr — bizalmatok által — nyája egyik főpásztoraúl hívott ez idő szerint. „Vajha én is valami lelki ajándékot közölhetnék veletek!”, mint a nagy apostol a rómabeliekkal, „hogy ti is megerősíttetnétek a hitben.”

De tudjátok, hogy Isten az áldás. — „Sem a ki plántál, sem a ki öntöz, hanem Isten az, a ki előmenetelt ad.” Mielőtt azért szólnék hozzátok, először is imámba foglallak titeket magammal együtt, mint Pál apostol cselekedett, és pedig a Jézus nevébe, „ki által vettük a kegyelmet mind a tanításra, mind az intésre, a hitben való engedelmesség okáért”; így vélem, hogy egymás iránti kötelmeinket annál lelkiismeretesebben teljesíthetjük; — imám pedig így szól a nagy apostolával: „a reménységnek Istene töltsön be minket minden örömmel és békeséggel a hit által, hogy reménységgel bővölködjünk egymás iránt a szentlelek ereje által.”

Nem kétlem, mikép tudomástokra jutott már K. A. azon lényeges változás egyházkormányunkban, hogy néhai boldog emlékezetű s főtiszteletű Zsarnay Lajos úr lelkes és nyájaért önfeláldozó szeretettel munkálkodott főpásztorunk véletlen halálával — (kinek neve s emlékezete áldott legyen köztünk!) megüresedett szuperintendensi hivatalra, tiszáninneni egyházkerületünk egyházközségeinek többsége által, szabadon nyilatkozott választás útján, én választattam meg. Azt sem kétlem, hogy értesülve vagytok már a felől, mikép ezen fontos hivatalban legközelebb Visnyón tartott egyházkerületi gyűlésünkben a főtiszteletű egyházkerületi kormány által megerősítetvén, abba egyházunk egyszerű, de szívemelő szertartása által innepélyesen fel is avattattam, s átvettem kormányzását, mint egyházi elnök, azon testületnek, a tiszáninneni főtiszteletű egyházkerületnek, mely eleitől fogva egyik erőssége, magyar protestáns ref. Sionunk a napi próbáltatás és viszontagságok közt hányatott szent hajójának.

Most tehát már szükség meggondolnunk, hogy mi viszonyban állunk egymáshoz, micsoda kötelmeink vannak egymás iránt, hogy szeretettel összeölelkezve, kezdjük meg munkánkat az Úrnak szent nevébe, s irányozzuk azt nemes lelkesedéssel, közös drága kincsünk szent valásunk s egyházunk javára.

Hogy ez történhessék, először is öntudatos hitéletünk fejlesztésére stökélyesbítésére kell fordítanunk figyelmünket, s minden erőnket; ez pedig mulhatlanul megkívánja, hogy protestáns ref. egyházunk minden tagja növekedjék az általános, de különösen a vallásos ismeretekben, hogy szent vallásunk által, melynek midőn tagjaivá avattattunk, ellentmondottunk a tudatlanságnak és babonának, — előnkbe szabott hitigazságok tiszteletben tartása s hű követése mellett, igyekezzünk vallásos ön-

eszmélkedésünk útján behatni az evangéliom szellemébe, mert csak akkor lehet az irányadó s hatályos tényező vallásos erkölcsi életünk nemesbítésében, ha az abban foglalt isteni tudomány, az olvasás s öntanulmányozásból eredt meggyőződés után lett sajátunkká; azért mondja az Úr: *„tudakozzátok, azaz vizsgáljátok az írásokat, mert örök életetek vagyon abban.”* Ján. 5. 39. *„Boldog, ki az Úr törvényéről gondolkodik éjjel és nappal.”* Solt. 1. 2.

Elmúlt, — hála az égnek! a vallásos társulatok azon gyermekora, midőn a hitet reáerőszakolták mintegy az emberekre, s a külső vallási gyakorlatoknak több becs tulajdonítván, mint a lélekben s igazságban álló istentiszteletnek: a léleknek öneszmélkedés szárnyain Istenhez való emelkedése élébe megmérhetlen sziklát emelt a tudatlanság és papuralom. Elmúlt azon sötét kor, midőn a biblia a nép kezében, — holott az Úr parancsa így szól: *„olvassátok az írásokat, mert kik azt nem tudják tévelyegnek, — a melyek megíratlak, a ti tanúságtokra íratlak meg, hogy az írásoknak vigasztalásuk által reménységtek legyen.”* Rom. 1. — veszélyes fegyver gyanánt tartott, s annak olvasása eltiltatott, mert félték az illetők, hogy a bibliából kiáradó világosság fénye önszívével érezni s önszívvel gondolkodni tanítja az embert, s erőt ad neki feltörni azon rabbilincseket, melyek sokáig a sötétség foglyául adták az emberiséget. Ma már általános célul tekintetik annak elérése, mire a keresztyén vallás vezeti az embert, s minek magvait a bibliában találhatjuk fel, t. i. az ember erkölcsi önállása, a lelkiismeretszabadság, a világosság, testvériség, általános emberszeretet terjesztése s tökélyesítése; ma már közóhaj, hogy a világosság kunyhókba s fényes palotákba szabadon besüssön, s az igaz hit és evangéliomi tudományi szent melege kiterjedjen minden hívőkre s teljesedjék az Úr amaz akarata: *„hogy mindenkinek az igazság ismeretére jussanak, s az igazság ismerete szabadokká tegye őket.”* 1. Tim. 2. 4.

Különösen evangéliomi protestáns egyházunknak, melynek zászlóin szabad meggyőződésből eredt hit, szabad gondolkodás s vizsgálódás jelszavai lengenek, ez eleitől fogva főtörekvése; ennek létezése oly szorosan összefügg az igazság ismeretével, a tudományos s erkölcsi előhaladással, miszerint ez rá nézve egyedül azon légkör, melyben megállhat, felvirulhat, s áldást árasztat a társadalomra.

Két mellőzhetlen kötelesség foly azért ennek tudásából minden igaz protestáns egyháztagra nézve, nevezetesen:

Első ez, hogy minden protestáns családnál meg legyen a biblia;

másik: hogy minden egyházban legyen jólrendezett elemi iskola.

A biblia, valamint az őskeresztyén egyházban, míg az egyház eredeti céljától el nem tért, mindig a legnemesbb vallásos kegyelet s tisztelet tárgya volt; úgy a reformatio után is mindig ez volt azon szent ereklje, és egyedül csak ez, melyhez a legfelvilágosodottabb hívek, a legtisztábban gondolkodó fők, mint a vallás szent alapítójától rájuk maradt egyedüli egyházi örökséghez mély tisztelettel ragaszkodtak; ma is nézzünk szét a legvirágzóbb protestáns egyházakban, mint a skót, hollandi s helvét egyházak, — a bibliából, annak hű tanulmányozásából merített vallásos szellem az, mi őket virágoztatja, s a vallásos buzgóság követendő példányává teszi. Nálunk egy idő óta csökkent ez a biblia iránti kegyelet; apáink asztalán s könyvtáraikban első helyet foglalta el e szent könyv; ma már ritkábban láthatni ezt; s ne vegyék szeretett atyámfiai csekély dolognak, higgyék el, hogy azon időtől számítható leginkább egyházainkban a naponként érezhetőbb hidegség, közönyösség a vallás

szent dolgai iránt, a mely időben a biblia iránti kegyelet megcsökkent.

Fel kell azért újra melengetni szíveinkben e szent ereklje iránti kegyeletet; meglátjátok, egyházunk s szent vallásunk ügyei iránt is azon mértékben fog éledni az ellankadt buzgóság, a mely mérvben visszafoglalandja házainknál s szíveinkben hitünk szent könyve, a biblia, a maga tekintélyes helyét, s a mely mérvben Krisztusról s az apostolokról maradt örökség gyanánt szorítják az emberek keblökhöz a bibliát. Ne legyen azért, mondom, protestáns család, melynél a biblia meg ne legyen! mely azt ne olvassa, ne tanulmányozza; ez legyen minden emberre azon iránytű, mely minden más ismeretét, melyeket a tudomány s tapasztalat bármely vidékeiről összegyűjtött, irányozza. Ez legyen tanácsadó könyve, melyhez az élet minden körülményei közt utasításul folyamodjék; ez legyen hite s cselekedeteinek sinőmértéke. De hogy a bibliát valaki ily sikerrel használhassa, múlhatlanul szükséges:

hogy minden egyházban legyen jól rendezett elemi iskola, hol vallásos s egyházi életünk sikerrel s üdvösségesen leendő folytathatásához mulhatlanul megkívántató világosság s tiszta ismeretek megszerzéséhez a szükséges alapot magának megszerezhesse, Istentől adott lelki tehetségeit, melyek iskolázás nélkül gyakran, mint a drága érc, mívelés nélkül, ismeretlenül vesznek el, kimívelje, s alkalmassá tétessék arra az ember, hogy a legmélyebb és boldogítóbb keresztyéni bölcseséget, mely a szentírásban foglaltatik, ne csak másoktól hallja, hanem maga is olvashatván, tanulja, s így mint igazán illik a Krisztus igaz követőjéhez, önállású keresztyén legyen.

Ne legyen azért oly ev. reformált egyháztag, ki legalább az elemi iskolákat ne végezte, s ott a buzgó vallásos egyháztagra nézve múlhatatlanul szükséges ismereteket meg ne szerezte legyen; ezt kívánják minden protestáns embertől egyházi, családi s polgári állása s kötelességei. Bizonyynyal a jó keresztyén embernek semmi sem adhat oly hathatós segítséget arra, hogy a biblia ránézve az életkönyve legyen, semmi sem gyűjthet előtte oly világos szövétneket annak lelki nyereséggel leendő használására, mint az iskola. De az iskola nyújt alapot a keresztyén embernek arra is, hogy a közönséges isteni tiszteletet lelki előmenetellel gyakorolja, hol nemcsak az erkölcsi életre szükséges ismeretek fel-felfrisítttven az igaz keresztyén ember lelkében, nemcsak az élet terheinek elhordására kellő lelki erőben gyarapodást vévén az Isten igéjének hallgatásából s imádságból, biztos kalauzt nyerend magának az életre, de az evangéliomi szent vallás folytonos áldása s paizsa alatt folytathatja életét a síríg. Mint ily áldást árasztó erkölcsi intézményt, az iskolát, egy igaz protestáns egyháztag sem nélkülözheti, vagy a ki azt nélkülözi, bensőképp önállású s munkás tagjává sohasem fejlődhetett az egyháznak, s rá alkalmazható az írás ama szava: *„hogy ő olyan, mint a nád-szál, mely ide s tova hánynak; nem állhatatos és erős a hitben és az Úrnak útiban.”*

Fordítsák azért a t. c. egyházelőjárók főfigyelmüket az iskola jó rendben tartására; gondoskodjanak mindazon taneszközökről, melyek a tanítást megkönnyítik, értelmessé s célszerűvé teszik az iskolában; buzdítsák s intsek a születeket mind jó példájuk, mind lelkesítő szavaik által arra, hogy gyermekeiket szorgalmasan jártassák iskolába, s áldozataikkal járuljanak, tehetségeik szerint, az iskola fentartásához s virágoztatásához. Az iskola az egyház veteményes kertje. Mint a gondos kertész oltogat, plántál elébb kertjében, s aztán vár gyümölcsöző fákat, növényeket kertjében: így kell az anyaszentegháznak is előbb

nevelni maga részére buzgó tagokat a gondviselése alatt viruló iskolákban, kik áldozatkész tagjaivá válván az egyháznak, bőven visszafizessék annak javára irányzott munkásságukkal s résztvevőkkel azon tőke kamatját, melyet iskoláikba befektettek, s áldva áldják még az unokák is a lelkes elődöket, kik részökre jól rendezett egyházat s virágzó iskolát hagytak számukra.

Az iskolaügy után, mely eleven s munkás hitéletünk kifejtésére leghatályosabban befoly, a jól rendezett egyház tartást kötöm szeretett hitsorsosim s lelkész-társaimnak szívökre, mely külső nyilatkozata az öntudatos hitéletnek, s a rendezett népnevelésnek.

A jól rendezett egyház tartáshoz számítom pedig:

Először is: a közönséges templomi isteni tisztelet buzgó gyakorlását, mely tovább fejlesztésekint szolgál az iskolában felébresztett vallásos életnek, s alapvonásaiban szívünkbe oltott erkölcsi érzetnek. Bármint gondolkodjunk is az iskolai nevelésről, bármily szükségességnek tartjuk is ezt, ez meg nem adhat minden ismeretet, melyre szükségünk van az életben; fel nem fegyverezhet az élet nagy útjára mindazon eszközökkel, melyekkel bátran viaskodhatunk az életbajokkal; értelmünket sem derítheti úgy fel, hogy a jót mindig alaposan belássuk; szívünket sem nemesítheti úgy meg, hogy annak további képzése szükséges ne legyen a keresztyén ismeretek által. A vallás s az egyház kebelében felállított templomi isteni tisztelet már az, melyet ha híven gyakorlunk, tovább fejt ezen szükséges dolgokban lelkünket. Az iskola végeztével, tudjuk, hogy egy nagyobb munkássági tér nyílik meg előttünk: az élet iskolája, hol sok különféle bajok, nehézségek állnak útunkban, hol gyakran kísértetek ólálkodnak körülünk, hogy kötelességeink útáról eltérítsenek; a vallásos istentisztelet az, mely időről-időre a körülményekhez képest utasítást ad arra, hogy kerüljük ki azokat, vagy ha meg kell harcolnunk azokkal, erőnket az támogatja, hogy azokon diadalmat vegyünk.

Protestáns evangéliumi isteni tiszteletünknek, mint tudjuk, tanítás szolgál alapul, ennek szelleme szól szívünkhöz minden cselekvényeiben s szertartásaiban. Ki keresztyén erkölcsi életét folytonosan akarja fejteni s gyarapítani, gyakorolja tehát szorgalmasan s kellő buzgósággal a közönséges isteni tiszteletet; ez alól a kötelesség alól semmi körülmény fel nem mentheti az egyháztagot, bármí mérvben fejtsé is ki valaki a magános buzgóságot, azt csak a másokkal közös isteni tisztelet által teheti hasznosan gyümölcsözővé, *„a ki tisztelni akarja az Urat, hallgassa az ő szolgálóinak szavukat, és hogy megismerje s kövesse az ő útait, menjen az Úr szent helyére,“* így int bennünket az írás szava.

A jól rendezett egyház tartáshoz számítom továbbá, az egyház ügyei iránt való buzgó részvétet, mely azt eszközli, hogy az egyházban mindenképpen és szép renddel folyjanak. Csak egy család sem jöhet jó rendbe a nélkül, hogy annak sorsát a családtagok szívökön ne viseljék, s meg ne tegyék mindazt, mit annak java, boldogsága kíván: mennyivel inkább az egyház, melynek kebelében több családok egyesülnek vallásos-erkölcsi nemes célokra. Itt igénybe veszi a közérdek minden tagnak buzgó részvétét, áldozatkésztségét, egyetértését és békeszeretét: *„ne legyenek köztetek versengések atyámfiai, hanem éljetelek úgy, mint illik a szentek testéhez,“* azt mondja az Úr. Egyenlő értelemmel legyetek! az Úrnak szolgálatjában buzgólkodjatok! A szentek szükségéire adakozzatok! Mind megannyi lelkesítő apostoli szózatok az egyház ügyei iránti részvétre s buzgóságra.

Fájdalom mégis, — őszintén kell szólnom, — mint

ki jó útra kívánok terelni sokakat — fájdalom, sokan vannak időnkben, — noha az Úrnak sok tanító próbái mentek át rajtunk, — s láttunk egyházi s polgári életünkben sok gonoszt, — vannak, kik vallással, egyházzal semmit nem gondolnak, felhasználják az előnyöket, melyeket szabad önkormányzattal bíró egyházi igazgatásunk nyújt, de annak terheiben osztozni nem akarnak; közönyössel nézik, mint pusztul sok helyen az Úrnak öröksége, az ő nyája és egyháza; mint emeli fel fejét sok helyen az erkölcstelenség, hogy a vallásos őseink által megőrzött szentegyházat, hitet, s az ezek által összetartott közérköcsi erőt, mely szentegyházunk oszlopa, erőssége, felemészsze a bűnös részvétlenség; hogy az ilyenek meghódoljanak az igazságnak, s a világ által szívökből kikapott magvai az evangéliumi Istenigének felvirágozzanak s gyümölcsözzenek, tanítások, intések magatok közt egymást atyámfiai szeretettel. Munkáljátok összevetett vállal az egyház anyagi és szellemi javát. Legyen főgondotok az iskolákra, a serdülő nemzedék célszerű nevelésében varázsoljatok egy szebb kort egyházunkra. Sáfarkoztatok az egyház javaival is mindenben gondosan, a közös erővel s nagy áldozattal épített egyházi épületeket is védjétek mint sajátotokat a romlástól, az egyházi szolgák s tanítók fizetéseikről, mint kik az írás szavai szerint méltók tápláltatásukra, mert hű munkások, gondoskodjatok lelkiismeretesen; egyszóval úgy járjatok el mindenben, mint illik a *„Krisztusnak, a mi fejünknek, örökös társainhoz.“*

Vége az egyházi jó rendtartáshoz kell számítanom az egyházi felsőbbek iránti kegyelet s tisztelet érzését.

Nincs társaság, bármely szabad s népszerű intézménnyel birjon is, mely virágzásnak s előmenetelnek örvendhetne, mihelyt keblében a törvények s a törvényes felsőség iránti kegyelet s tisztelet érzése meglazult, vagy hol az egyes tagok jogkörüket a felsőbbek tekintélyének csorbításával s a törvény erejének gyöngítésével, gyakran kijátszásával akarják szélesbítenni; az ilyenek saját érdekük s jólétük ellen dolgoznak, — mert hol nem a törvény parancsol, ott önkény uralkodik, jöjjön az bár a néptől, vagy felsőbbiségtől: az önkény pedig bármí forrásból eredjen, bármely alakban uralkodjék, a szabadságot s jogélvezetet rontja le, mely körülmény egyházi társaságban annál veszélyesebb, mert a társaság fenmaradásának erkölcsi alapjait: az eleven hitéletet, a részvétet s lelkiismeret szabadságot rontja le végképen s felhasználáshoz siettetti a társaságot. *„Minden törvényes felsőség Istentől van“* — a nép bizalmából ered. Isten vezérli úgy a többség szívét, hogy magának bizalma szerinti előjárókat válaszson. Ha hát ily előjáróságtól folynak is ki a törvény korlátain belől oly rendeletek, melyek egyes tagok érdekeivel ellenkezni látszanak, — de a közjó érdekében történnek, az egyeseknek azok előtt meghajolni szent kötelességök. Ezen elv vezéreljen azért titeket is szeretett hitsorsosim, előjáróitok iránti viszonyaitok józan felismerésében; fogadjátok bizalommal minden egyházi felsőbb intézkedéseket, melyek a törvény szellemében közölhetnek veletek, mert azok a közrend fentartását célozzák, mely nélkül társaság fenn nem állhat. *„Ne nézze azért közölünk senki csupán a maga hasznát, hanem minden egyebekét is nézze.“* Filip. 2: 4.

És én, kit ez idő szerint a ti bizalmatok által a gondviselés egyházkerületünk kormányára hívott, reménylem, — hogy valamint én azon leszek Isten kegyelméből, miképpen ezen önzetlen elv vezérelje minden lépésemet az egyház-kormányzati ügyek körül, — úgy ti is azzal könyíten-ditek meg sok teherrel járó hivatalamat, hogy a törvényt mindig tisztelni fogjátok, a törvényes felsőbb intézkedé-

seket kellő méltánnyal fogadandjátok, s minket, egyház-kormányzókat, előjárókat szeretettel támogatva, a közrend fentartását elősegélték. Azon bizalommal ajánlom magamat testvéri szeretetekbe, hogy ti az elmondottak nyomán buzgón fogjátok munkálni egyházunk és szent vallásunk javát; állhatatosan fogtok tusakodni vallásos életünk legnagyobb ellensége a közönyösség és hidegség ellen, melynek észrevehető jelei oly sok helyen nyilatkoznak. Nagyra fogjátok becsülni az egyházi önkormányzat áldásait, melyek után a mi keresztyén testvéreink óhajtoznak, s melynek erkölcsi magasztos hatalma, a megtámadtatás napjaiban annyiszor megdicsőítette már magát s annyiszor öntött erőt, buzgóságot, kitartást egyházunk s szent vallásunk szabadságáért hön dobogó kebleinkbe.

Az isteni kegyelem dicsőítse meg magát jövőre is minden jöhető nehéz időkben protestáns evangéliomi egyházunk védelmében!

„Vigyázzunk azért, magunk is józanok legyünk! öltözzünk a hit s szeretett mellvasába és sisak gyanánt az idvesség reménységébe!! Az Úr pedig mivelje azt, hogy a léleknek minden gyümölcseiben bővölködők legyetek.“

Most azon ígérettel veszek búcsút tőletek, — hogy mint első munkás járván előttetek, teljes tehetségem szerint — azon leszek Pál apostollal: *„hogy mint a ki Isten akaratjából bizattam meg az evangéliom hirdetésével, nemcsak azokat kívánom közleni, melyekben megbizattam, hanem enmagam lelkét is, mivel nekem szerelmeseim vagyok.“*

Atyafiúi szeretettel vagyok Miskolcon 1866. december 1-én.

Kun Bertalan,
szuperintendens.

— **A mi főpásztoraink.** A most jubiláló püspök 9-ik a tiszáninneri kerület főpásztorai közt. A bodrog-keresztúri gyűlésen, 1734-ben szervezkedtek a felső s mindenkor demokratikus szellemű egyházmegyék superintendenciává s 1735-ben választották meg első superintendensül *Szentgyörgyi Sámuel*, elébb győri, majd rimaszombati lelkész és alsó-borsodi esperest, a ki 10 évig, 1745-ig viselte hivatalát. Második superintendens *Csáji Márton* volt, elébb s.-keresztúri, majd aszalói s miskolci lelkész. Csaknem teljes 25 évig szerepelt, mint a kerület egyik vezére. Harmadik: *Szalay Sámuel* 1770—92-ig. Ő a rimaszombati és miskolci gimnáziumokban működött elébb, majd miskolci lelkészszé s mint ilyen superintendenssé lett. Negyedik: *Szatmári Paksz Ábrahám* 1792—1799-ig. Mezőkeresztesi lelkész volt s mint superintendens is ugyanaz maradt. Ötödik: *Eöri Fülöp Gábor* 1799—1823-ig. Egyik előkelő theol. tanára volt a sárospataki főiskolának, innen S.-Szentpéterre ment lelképásztornak s itt lakott mint superintendens is. 1816-ban megünnepelte 50 éves lelkészi hivataloskodásának örömnepét. Két évig (1797—1799) coadjutor szuperintendens gyanánt szerepelt. Hatodik: *Szatmári József* 1823—1848-ig, csaknem teljes 25 évig. Mint miskolci lelkész nyerte el a superintendensi tisztelet s 1820-tól coadjutor superintendens volt elagott elődje mellett. Hetedik: *Apostol Pál* szintén miskolci lelkész, 1848—1860-ig. Nyolcadik: *Zsarnay Lajos* a sárospataki főiskola nagynevű tanára és papja, 1860—1866-ig. Tanári hivatalát a miskolci lelkészséggel cserélte fel. Az ő nyomába lépett 1866-ban *Kun Bertalan*, kit a miskolci egyház a *Szatmári József* helyére választott meg 1849-ben. Ő a tiszáninneri kerületnek *első püspöke; első jubiláns főpásztor.* — Éljen sokáig!

— **Kun Bertalan főjegyzővé választása.** Főtisztelendő Zsarnay Lajos, volt egyházkerületi főjegyzőnek a superintendensi hivatalra lett elválasztásával megürült egyházkerületi főjegyzői hivatal betöltésére a közelebbi tavaszon, Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés 34-ik szám alatti határozatához képest, az egyházmegyék részéről a szavazatok beadatván, s felbontatván: a beadott 300 szavazat közül 242 szavazattal ernyedetlen szorgalmáról, s a jegyzőkönyvek feltevésében hű és erős tolláról ismert eddigi egyházkerületi aljegyző, tisztelendő Kun Bertalan úr választatott meg az egyházkerületi fontos főjegyzői hivatalra. Ezen választás az egyházkerület közóhajtásával találkozván, díszes főjegyzői hivatalába éljen kiáltások között beigtattatott s az esküt letévén, szolgálatát az egyházkerületnek ékesszavakban felajánlotta.

(Az 1860. évi aratási közgyűlés jegyzőkönyvéből.)

— **Kun Bertalan püspökké választása.** 118. Felolvastatott a folyó 1866. évi július 8. s következő napjain Sárospatakon tartott egyházkerületi közgyűlés határozata folytán, a néhai főtiszteletű Zsarnay Lajos úr halála által megüresült superintendensi hivatalra, folyó évi július 31. napjáig beadatni rendelt szavazatok felbontására ki-nevezett bizottmány, folyó évi augusztus 7-kén kelt jegyzőkönyve, mely szerint előterjesztetik: hogy az egyházkerületből begyűlt 354 szavazat a nevezett napon, Miskolcon, bizottmány előtt, kellő ellenőrködés mellett felbontatván és számbavétetvén, azon eredmény állott elő, hogy a beadott s fennebb kitett számú szavazatból 179 szavazatot Kun Bertalan, egyházkerületi főjegyző és miskolci lelkész úr nyert. Bizottmány ezen teljes hitelesnek talált jelentése nyomán, nagytiszteletű Kun Bertalan úrnak, a mennyiben a reá adott szavazatok száma az összesen bejött szavazatok felénél többet tesz, ezen általánosul megállapított szótöbbséggel superintendenssé lett elválasztása kimondatott. Melynek következtében, az ekként elválasztott s küldöttségileg a gyűlésbe meghívott főtiszteletű Kun Bertalan úr gyűlésünkben megjelenvén, beléptével az egész jelenvolt nagy közönség által viharos üdvözléssel fogadtatott, — a midőn főgondnok úr ő nagyméltósága által s szívélyes üdvözlése mellett, ezen a benne helyezett bizalom folytán történt elválasztásánál fogva, superintendensi hivatalának elfoglalására föl is kérést, — az elválasztott főpásztor mély megindulással köszönte meg a teljes bizalmat, melynél fogva a nagyfontosságú és sok felelősséggel járó superintendensi hivatalra elválasztatott, s addig is, míg rögtön bekövetkező templomi ünnepélyes felavatására alkalmával bővebben tolmácsolhatná szíve buzgó és hálás érzelmeit, kedves kötelességének ismeri a közbizalom felhívásának engedve, fel venni az ezen hivatallal járó szent terhet, s minden erejét és tehetségét ennek szentelni. Mely nyilatkozatát főpásztorunknak újra szívből fakadó lelkes „éljen“ kiáltások követték.

(Az 1866. évi őszi közgyűlés jegyzőkönyvéből.)

— **Br. August és Kun Bertalan.** Az 50-es évek elején b. August kerületi főnök (abban az időben nagy hatalom) Miskolcon járt. Tiszteletére a miskolci ref. papoknak is el kelle menniök. Az öreg Apostol Pál püspök és Fekete József alsó-borsodi esperes mellett, harmadikúl ott állott a sorban a fiatal Kun Bertalan is. A kegyelmes úr méltóságos leereszkedéssel fogadta őket; de im a két öreg simára borotvált arca mellett feltűnt neki a fiatal pap rövidre vágott bajusza! És ez több volt, mintsem azt a főnök úr loyaltása megengedhette volna. Oda lépett Kun Bertalan elé s hivatalának teljes komolyságával így szólt hozzá: *„szeretem a papot bajusz nélkül.“* Kun Bertalan szerényen megjegyzé: *„Kegyelmes Uram! a fiatalabb*

nemzedék az efféle bajuszviselést ma már megengedhetők tartja; különben sem olvassuk, hogy az apostolok a bajusz és szakál-viselést kárhoztatták volna. "A főnök azon válaszzsal, hogy legközelebbi találkozásánál már nem fog látni bajuszos papot, kegyesen elfordult és a többi tisztelgőkkel végzett. Kun Bertalan azonban a bajuszt továbbra is megtartá s midőn később ő Felségének miskolci látogatásakor ismét ott volt a tisztelgők között s a bemutatást a fennebb említett főnök úr teljesíté, ez mérges szemet vetett az ártatlan bajuszra, míg ő Felsége semmi felségsértőt nem látott benne. A rövid bajuszt Kun Bertalan ma is viseli.

— **Margó Emilián és Kun Bertalan.** Margó Emilián, görög keleti lelkész, művelt, humanus modoránál fogva Miskolcon közkedveltségű volt. Kun Bertalan vele állandóan a legjobb baráti és tisztvársi viszonyban állott, annyira, hogy a görög keleti lelkész végrendeletileg meghagyta, miszerint őt a református Kun Bertalan temesse el. Halála alkalmával azonban az egyház nem mellőzhette a szertartásos temetést; de a végrendelet értelmében Kun Bertalant is felkérte a halott akaratának teljesítésére. El is jött három görög keleti pap s a zsúfolásig megtelt templomban érthetetlen recitatioikkal s most ide s majd oda mozgásukkal, a gyászoló közönséget egészen hidegen hagyták; de a midőn Kun Bertalan oda állt a koporsó mellé, s megzendült ajkán a „mélyen t. gyászoló közönség!” — mindenki szem-fül lett s remek beszédével annyira magával ragadta a közönséget, hogy szem nem maradt köny nélkül s a három görög pap úgy eltűnt, hogy többé nem voltak láthatók.

— **Kun Bertalan indítványa az 1889. évi tavaszi egyházkerületi gyűlésen.** Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés! Midőn a végéhez jutott 1888—89. egyházi évet jelen közgyűlésünkkel bezárjuk és az 1889—90-diket megnyitjuk: nem mellőzhetem, hogy azon, ev. ref. egyházunkra, sőt általában az összes protestantizmusra nézve új korszakot alkotó időre, hacsak rövid vonásokban is, vissza ne tekintsek, mely véget vetni készül, sőt nagy részben véget is vetett azon gyászos eseményeknek, melyek majdnem három századon át küzdelem és szenvedés, üldöztetés és harc színterévé tették hazánkban, mindkét hitfelekezetű protestánsokra nézve, az egyházi és vallásos életet, s csodák-csodájával tették határossá, hogy a parányi hívő sereg kikerült győzelmesen, meg nem törve, a szenvedések tisztító tűzéből. Nem kell esetelnem hosszasan, hogy minek köszönhetjük ezt? Elég annyit mondanom, hogy hitfelekezetünk szívós ellenállása, béketűrése, vallásos hitének törhetlen ereje, a szebb jövőbe s az igazság erejébe vetett reménye a maga részéről; másrésről pedig a felébredt korszak, egy felvilágosodott fejedelem erős akarata, de mindenek felett az isteni bölcs gondviselésnek azon örök s változhatlan rendelkezése cselekedték azt, hogy az igazság mellett küzdők ereje, mint pálma, önterhe alatt erősbödjék. Egy százada mult 1881-ben, hogy a felvilágosodott fejedelem, II. József, türelmi parancsában egy csodás csemetét ültetett el, mely jó gyümölcsöt az ő országlása alatt rögtön megtermette a protestánsok részére; pedig sokan azt hitték, hogy ő fog az azon időben elalélt, mintegy álomra szenderült nemzetre — különösen pedig, mint-hogy épen a protestánsok között, református híveinkben volt egy erősebb eleme a magyarságnak — a protestánsokra is halálos csapást mérni, s bennök a nemzeti életnek három századon át mindig lüktető érverését ő fogja kioltani. Hála a gondviselésnek s a nagy fejedelem szelle-

mének! — ellenkezőleg történt. A béke és nyugalom után óhajtozó II-ik Lipót trónraléptével kinyilatkoztatván azt, hogy törvényesen fog uralkodni, felébredt a nemzetben is a béke és nyugalom utáni vágy; de felébredt a nemzeti szellem is, s érezvén ez, hogy a béke s nyugalom úgy lesz elérhető a nemzetben, ha az evangélikusok vallásszabadsága is biztosíttatik: ezt határozottan követelték a protestánsok s római katolikusok egyaránt, és pedig a békekötések alapján. Ily körülmények közt hívta össze II-ik Lipót király a nemzetre és protestánsokra nézve örökké emlékezetes 179⁰/₁-iki országgyűlést és pedig Budára 1790. év június 6-ra, tehát egy híjján egy századdal ezelőtt. E dicső királyt illeti a halás megemlékezés azért, hogy az 1681. és 1715-ik évek közötti időszakban hozott önkény-sugallta törvények súlya alól — melyek a protestánsokat törvényes állásukból a békekötések ellenére kiszorították, az országgyűlés illetősége alól elvonták — felszabadította, s a vallás ügyét a törvényhozás védpaizsa alá visszahelyezte. Mit köszönhetünk mi e történelmileg nevezetes törvénynek — melyet minden protestáns ember vallásszabadságunk „*magna chartajaként*” ismer el ma is? — nem szükséges elso-rolnom. A mi jó s üdvös dolog történt vallásunk, egyházi és iskolai életünk terén, e törvény meghozása óta; a mi egyházi autonómiánkhoz való ragaszkodásunknak erőt, életet adott és ad ma is; minden újabb alkotásai egyetemes egyházunknak: az alkotmányozó zsinati gyűlés, azon hozott törvényeink; a *közalap*, mint egyetlen általános segélyezési forrásunk: — mind-mind ezen törvény alapján jöttek létre. Legerősebb paizsunkat is — melynek védelme alá vonúlhatunk a megtámadtatások esetén — még ma is ebben találhatjuk fel. Ezeknek alapján tartottam én következőes dolognak évi jelentésemet — most, midőn ezen nevezetes vallásügyi törvény századik évfordulója közeledik felénk — erről való kegyeletes megemlékezéssel nyitni meg, hogy ez készítsen s emlékeztessen minket annak idejében erősebb, úgygy szólván az egész hazai protestáns közönség nevében adandó öröm- és hála kifejezésére. Felhíva éreztem magamat azáltal is, hogy nekem úgy tetszik — és ezt mindnyájan észlelhetjük — mintha e reánk nézve történelmileg nevezetes vallásügyi törvény századik évfordulójához közeledve, valamely erősebb, a pünköszt vallásos lelkesedésnek melegebb fuvalma érintett volna bennünket. Úgy észlelem, hogy a fejlődésre, s tökélyesedésre hivatott isteni intézmény, — az ev. ref. egyház — kijelölt útján, a folytonos küzdelmek között is, mindinkább tör kitűzött célja felé; nagyobb mérvet ölt közöttünk a vallásos buzgóság, az öntudatos hitélet; áldozatkészségünk mindinkább bizonyítékot ad az iránt, hogy magunkból, egyházi tevékenységünkkel kell kifejtelnünk azon erőt, mely fentarthat bennünket; szellemi s anyagi tekintetben gyarapodunk, s belátjuk azt, hogy az egymással versenyző hitfelekezetek közt fontos álláspontunkat úgy tarthatjuk meg a társadalomban, ha befolyásunkat érvényesítjük a közérkölciség, tudomány, a munkásságra való ébresztés, nemzeti önállóság mezején, s eképen éreztetjük azt, hogy szükséges tényezők vagyunk az állami életben s társadalomban.

 Lapunk kép-mellékletét Schabinszky miskolci fényképész felvétele után, a „Franklin-Társulat” nyomatta. — Szerkesztőségünkben külön is megrendelhető. A tiszta jóvedelem a „Kun Bertalan alaphoz” csatoltatik.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Kun Bertalan jubiláris püspöki imája.» — «Mitrovics Gyula jubiláris egyházi beszéde.» — «Futó Mihály hódmezővásári igazgató tanévnyitó beszéde.» — «Kegyes ének az öt püspökökről.» *Czinke István.* — «Az örömnünp.» *r—y.* — «A tiszánin-neni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.» *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.»

KUN BERTALAN

jubiláris püspöki imája.*

1890. szeptember 20.

Nagy Isten, teremő és gondviselő édes Atyánk! A legtisztább lelki öröm, a legmagasztosabb hála érzelmei között jöttünk fel szent templomodba e reggelen, hogy e napon, a melyet nekünk kegyelmedből ajándékoztál, a te dicsőségedre a hála és kegyelet ünnepélyét szenteljük meg. A legszebb, a legnagyobb alkalmat nyújtottad te nekünk e nappal, a midőn megengedted érnünk azt, hogy e gyülekezetnek a te oltárod körül félszázadon át forgolódo szolgálja arany imáját mondhatja el ma gyülekezetével együtt a te oltárodnál.

Láthatólag, mintegy kézen fogva vezet minket ez alkalom a te bölcs világigazgatásodnak, atyai szeretetnek és gondviselésednek azon nyomaira, a melyeket te egyrészt az egyes embernek, másrészt az emberiség egész történetének fejlődésében mintegy láthatóvá tettél és kijelentettél, sőt azon lelki-testi tehetségek méltó felhasználásának eredményében is megmutatsz, melyekkel te a teremtettségnek koronáját, az embert felékesítetted. Boldog azért az a halandó, a ki a te bölcs világigazgatásodnak nyomait nemcsak szemléli, hanem az annak részére kimért pályát a te bölcs tettség szerint igyekszik megfutni! Boldog azért az a halandó, ki a te szent fiad, a Jézus által meggyújtott fénybe, mintegy palástba felöltözködve, — noha gyarlósággal küzdve — úgy él, hogy másokra is világosságot áraszt, embertársainak javát, boldogságát is előmozdithatja és azon munkakört, a melybe te őt a közbizodalom által beállítottad, munkásságával, hűségével mintegy templomi oltárrá avatta fel! A te atyai jóváhagyásod, embertársainak elismerése, saját lelkének tiszta nyugalma az ilyen halandónak pályabére. Különösen a közpálya embereinek mutatod te ki, óh Uram! jutalmul az ilyen pályabért, a kiknek életük sem drága, csak teljesíthessék a te akaratodat; ezek számára hirdetted ki amaz örök evangéliumi törvényedet: Jól vagyon jó és hív szolgám! kevéssel voltál hív, többre bízlak ezután, menj be a te Uradnak örömébe!

* Gyorsírói feljegyzés után.

Egy ilyen töredékeny nádszál, az evangéliumi szolgálatban félszázadot eltöltött agg férfiú áll most előtted óh Atyánk! töredelmes szívvel, remegve, de nyugodt lélekkel. Ötven év óta hordozza vállain az evangéliumi szolgálatnak terhes, de igen gyönyörűséges igáját; negyven év óta legelteti e most vele ünneplő gyülekezetét az igaz hit, az evangéliumi tudomány kies mezején; huszonöt év óta a megsokasodott főpásztori teendőknél hű sáfára, és igen sok egyháznak felügyelője. Óh édes Atyánk! most mindezekkel összeölelkezve emeli fel hálás szívét te hozzád, hogy elrebegje hálaimáját azért, hogy őt mindeddig kegyelmesen megtartottad, a sokféle ágazott munkának elvégzésére neki elég kegyelmet, segédelmet adtál, és ime! most oltárod előtt maga várja a te kegyelmes ítéletedet.

Te tudod legjobban, vajjon ő azon hű szolgák közé tartozik-e, kiket az ő urok vigyázva és az ő tiszte szerinti cselekedetekben talál. Óh! ennek megítélésében légy ránézve kegyelmes; fordítsd ate szent orcádat reá és világosítsd meg ő rajta, hogy látván ennek mennyei, felemelő, vigasztaló tekintetét, tisztán és szemrehányás nélkül érezhesse azon örömeiket, melyeknek virágait egy koszorúba szedve, ma át akarja nyújtani neki a hálás kegyelet.

Te vezérletted óh Uram! 74 éves földi pályáján, te tartottad fel lelki-testi erejében, hogy a gyöngé nádszál a világító, ifjító, lelket emelő evangéliumi szolgálatban meg nem sérült és el nem törött az életet ostromló viszontagságok között sem; mert bizonyára töredékeny edény az emberi test, melybe te lelketet lehelletted éltetőül; igéd szerint is sok háborúságot szenved ez a világtól, megcsapkodja a Sátán kíméletlenül ezt is, hogy valamiképpen el ne bizza magát. Óh mi Urunk Istenünk! ez a szolgád sem volt kivéve a megpróbáltatások alól, az ő szívét is vérzették tövisek, de a te oltalmad alatt érezvén magát, a benned vetett erős hit és bizodalom feltartották őt, mint árbo; feltartották az ő élete hajóját és te kegyelmet adtál neki agg kora dacára is az ő munkája elvégzésére. Most óh Uram! e gyülekezetel együtt emeli szívét te hozzád és hálaimát rebeg feléd örömeiben azokkal együtt, a kiket főpásztori gondjaira bízál. Uram! vedd kedvesen a kegyeletnek, hálának e szent ünnepét!

Mi Urunk Istenünk! Te magad az örök szeretet kimeríthetlen kútfeje vagy, és minden nemes emberi

intézménynek a szeretetet tetted te alapjává, és mivel a hála érzelmei, a melyekkel most szívünk előtted megnyílik és az öröm, mely lelkünket elárasztja, a szeretetből buzognak fel, a te dicsőségedre szolgálnak: áraszd ki szeretetednek teljes mértékét ezen régi, kipróbált népre, melyet sok évek előtt a tiszta lelki bizodalom összekötött, a szíveknek együtt találkozása kipróbált, és mely a hála érzelmét megújítani kívánja.

Jól tudjuk óh Isten! hogy a hajlott kor a természet törvényei szerint sem járul elég erővel a közjó oltárához, de te oly jó vagy, hogy gyámolt rendelsz az elaggott mellé; növelsz a fiatal erőkből segítséget mellé, hogy a hosszú évek során szerzett tapasztalás összelelkezvén az ifjú lelkesedéssel, felépítsék a te szent országodat szeretetben, egyetértésben és ne legyen hiány, a midőn fiatalok és éltesek együtt munkálkodnak. Így tarts fenn, így erősíts, óh mi Urunk! minden erkölcsi társaságot az emberiség kebelében az erők egyesítése által. Így emeld fel a virágzás polcára az egész ker. anyaszentegyházat, ennek különböző családait, ezek között a mi ev. ref. egyházunkat; egyesíts minden munkaerőt a szeretetben, egyetértésben, hogy jöjjön el hozzánk mielőbb a te szent országod.

Igy eszközöld a mi édes magyar hazánk felvirágzását; így eszközöld dicsőségét, fényét a magyar államnak és trónnak; így eszközöld fennállását az alkotmányos szabadságnak és így adj nekünk egy szabad, boldog magyar hazát e földön, a melyen lakunk. Így áldd meg óh Uram! e várost, ennek minden rendű, rangú lakosait kor- és valláskülönbőség nélkül. Szállítsd a polgárok kebelébe az egyetértésnek, szeretetnek lelkét, hogy mint egy család, összeolvadván a szeretetben, tegye boldoggá e várost.

És hogy mai ünnepünk teljes legyen, töltsd be lelkünket hittel, szeretettel, tölts be mindnyájunkat egy boldogabb jövő édes reményével, a Jézus Krisztusért kérünk. Ámen.

Utóima.

Felszállt hozzád Isten, édes atyánk! felszállt a bizalom és buzgóság szárnyain a mi haláimánk és örömeink. Azon reménnyel emeltük fel hozzád szívünket, hogy te bizonynyal meghallgatsz bennünket. Add nekünk azon édes reménységet, hogy meghallgattál s teljesíteni fogod kérésünket szent fiadért, a Jézusért. Ámen.

Zsidók. VII. 26. „Ilyen főpap illik mi hozzádnk.”

Protestáns egyházunk k. k. l. elvi álláspontjánál fogva, nem imádja az embereket és nem bálványozza az emberi tekintélyeket. Mint mindenben, úgy e részben is, törhetlen hűséggel megtartjuk szent vallásunk alapítójának, Jézusnak, az emberi szív hiúságát és kevelységét csábító kísértéssel szemben adott parancsolatát: „Egyedül a te Uradat, Istenedet imádjad és csak ő neki szolgálj!” Máté IV. 10. Hanem e mellett, az elismerés, a hála és tisztelt érzését mindenkor kegyelettel ápolta és ápolja még ma is szívében az igaz érdemek iránt, hogy így aztán eleget tegyen szent könyvünk ama másik parancsának: „Addjátok meg mindeneknek, amivel tartoztok; a kinek

félelemmel félelmet; a kinek tisztességgel tisztességet.“ Róma XIII. 7.

Ennyi k. k. l. egyedül az a jutalom, a melyet adhat azoknak, a kik odaadással szolgálták szent ügyét, magas emberiségi céljait, annak érdekeit; ennyi, első tekintetre bizonyára kicsinynek látszó, de értékében sokat érő adománya amaz önfeláldozásért, sokszor súlyos véráldozatokért, a melyekbe ez ügynek szolgálata kerül és pedig nem csupán a multban, hanem, bár más alakban és más mértékben, a jelenben is. . . Óh hát minden esetre nemes és tiszta szív kell ahoz, hogy valaki meg tudja köszörszteni azt a keresztet, a melyet kiválóbb férfiak kész odaadással és bátor lélekkel képesek voltak elhordozni, sőt dicsővé tenni másokért s a közügy javára is!

Egy ilyen érzelem forrásából fakadó szép és kegyelet, de egyszersmind köteles ünnepély és hálatartozás lerovására gyűlt össze ma k. k. l. e szent helyen tisztánbeli egyházkerületünk s szintén szívből, lélekből vesz abban részt magyar protestáns egyházunk nagy közönségének, sőt szélesebb társadalmi köreinek is, illetékes képviselte. Eljöttünk, hogy örüljünk; de egyszersmind, hogy hálát adjunk a gondviselésnek, amiért kifogyhatatlan jósággal és előrelátással gondoskodik korunkról rólunk az által, hogy nagy és erős férfiakat küld el számunkra, példaadásképpen egyrésztől; vezérekül másrésztől, hogy így folyvást fejlődjék, növekedjék közöttünk Isten országa; lelki, erkölcsi kincseinknek emez összessége, a melynek áldása nélkül boldogtalanná válnék emberi életünk, cél nélkül válóva összes emberi törekvésünk.

Eljöttünk; de nem azért, hogy dicsőítsük azt a férfit, a ki immár egy félszázad óta forgolódik Isten oltára körül s szintén egy negyedszázad óta főpásztora egyházkerületünknek s vezére, méltó dicsekedése egyetemes magyar reformált egyházunk közéletének; mert hiszen a dicsőítésre e férfinak végképen nincsen szüksége s ha én e szent helyen, ily irányban nyitnám meg ajkamat, az a főpásztor, a ki az alázatosság, nemes egyszerűség példányképe előttünk; a kit én e szent helyen s ott a tanácstermek, a nyilvános élet sokszor szenvedélyek hullámai által csapkodott eseményei között is nem egyszer hallottam a zoltár íróval így imádkozni: „Uram, nem fuvalkodik fel az én szívem, sem az én szemeim nem emelkedtek fel és nem jártam nagy és én felettem való esodálatos dolgokban,” Zsolt. CXXXI. mondóm: az a főpásztor bizonyára óvintőleg emelné fel azt a jóságos főpásztori kezet, a mely már annyi áldást osztott közöttünk, s annyi tévelygőt vezetett vissza az igaz útra s ezt kiáltaná felém megszégyenítőleg az apostollal: „Avagy vétkeztem-e, mikor magamat megaláztam, hogy ti felmagasztaltatnátok?” s nincsen-e megírva: „Dicsekedjék az alázatos az ő nagyságával.” II. Kor. XI. 7. Jakab 1. 9.

Eljöttünk, nem az ő dicsőítésére, a melyre sohasem vágyott; a mely méltán terhére volna kincsekkel megterakott szívének; hanem eljöttünk, hogy ezt az alkalmat, abban az ő szellemét, az ő életét látva itt előttünk, tanulságunkra, felbuzdulásunkra használjuk fel s hálára kulcsolván össze kezeinket, örömmel adjunk kifejezést annak a gondolatnak, a mely lesz mai egyházi beszédemnek is fő tárgya, ez ünneplő közönséggel együtt ezt mondván: „Ilyen főpap illik mi hozzádnk, a ki tetteivel, példaadásával megvalósítani tanít minket a magyar reformált egyház két nagy célját,” melyek közül:

Az egyik az értelmes vallásosságon nyugvó igaz emberi műveltség;

A másik a tántoríthatlan hazafiság.

Míg e kettős gondolatkörre vonatkozólag, csak épen főbb vonásaiban, alkalmilag elmondanék némelyeket, ajánlékozottatok meg becses figyelmetekkel!

I.

A protestantismus k. k. ! az értelmi felvilágosodásnak s az ennek alapján felépült meggyőződésnek a vallása. A történet tanubizonysága szerint, ez volt kiindulási forrása, több mint háromszáz évvel ezelőtt, s ez mindenkor célja, nem csak, hanem ebben rejlik amaz ereje is, hogy az folyvást terjesztője és sohasem gyengülő tényezője az igaz, józan, tiszta emberi műveltségnek. Épen azért, mert nem állott érdekében, nem is feladata az, hogy elzárja hívei elől az Isten által éltünk vezéréül, éltetőjéül gyújtott világosságot s ennek fényétől áthatott műveltséget, hanem ellenkezőleg az, hogy neveljen mindenkor a közélet s ebben saját maga részére is értelmes, józan belátású, művelt egyéneket, hogy így aztán, emez erkölcsi erő börtökében, képessé tegye őket, egyrészt a földi élet magas feladatainak megoldására, ennek az életnek oly sokszor kikerülhetlen küzdelmeire, áldásainak, javainak okos élvezetére, összes emberi hivatásának megvalósítására, hanem aztán másrészt egy magasabb világ polgárságára is.

Mi ilyen feladatunk és célunk emlegetésénél nem vádolunk senkitsem ; hanem annyit nyugodtan és dicsekvés nélkül mondhatunk, épen a legszigorúbb ítélet előtt is nyitva álló történetünk s a közvélemény által minden pontján ellenőrizhető közéletünk tanulsága alapján, hogy annak a sötét, sok tekintetben rémes szellemi éjszakának, a mely az emberiség egy részét igaz útjából itt-ott oly gyakran eltéríté, s a mely kifejlődésére nemegyszerráborúlt, bizonyára nem volt része a protestantismusnak ; s a sötétség terjesztésének, az elmék megbénításának és földreverésének munkáját, bizonyára még elkeseredett s gyakran szinte szenvedélylyel ócsárló ellenségeink sem fogják reánk.

Igen, protestáns egyházunk az, a mely sokszor nehéz és súlyos áldozatokat váró versenyre kelve, nálunknál hatalmasabb műveltségi tényezőkkel és intézményekkel, szöszéken és iskoláiban, magán- és közéletében, gondolkodásmódjában és alkotásaiban egyaránt hirdeti az apostollal, hogy *mindenek lehetségesek tinektek* ; hogy *mindeneket vizsgáljatok, még az Istennek mélységeit is* ; hirdeti, hogy ezt a roppant kincsekkel beszórt világot, mintegy gazdag eszmékkel, gondolatokkal és tanulságokkal telt könyvet alkotta és nyitotta fel a gondviselés, legnemesebb teremtménye, az ember előtt. Oda fenn az ég csillag ezreivel s most imára készítő mély csendjével, majd félelmet gerjesztő hatalmával ; s itt lent a föld, örök törvényeivel s mindezek mellett ez a dobogó, nyugtalan ember-szív, gazdag benső világával, soha ki nem haló vágyaival, szép gondolataival, magasra törő eszményeivel, folyvást előbbre, többre csalogató reményeivel s oly sokszor keserű csalódásaival ; egész ember-világunk változatos eseményei és történetének most felemelő, majd lesújtó tanulságai ; az egyes ember és az egész társadalom, úgy a mint előttünk áll felséges képében, magasztos erényeivel, kiváló tulajdonaival és érdemeivel és úgy, a mint már talán megfledkezett méltóságáról, tehát a maga bűneivel, pusztító átkaival ; mindezt : a természeti és szellemi életnek ezt az örök hánykódásban levő tengerét, annak rejtett kincseit és félelmetes hullámain, folyvást tartó bűvárlat, eszmélkedés tárgyaiul tartja protestáns egyházunk s annak megismerésére igyekszik vezérelni tagjait és pedig abból a célból, hogy ily nemű ismeretei által szebbé, tartalmasabbá, boldogabbá tegye az életet . . . hanem egytől aztán méltán írtózik s a műveltségnek egy neme ellen egész életével tiltakozik ; és ez az a világosság, a mely káprázatba ejtven a gyöngye emberi szemet, a kezébe ragadott tudomány fegyvere pusztító hatalommá válik kezében önmaga s az emberiség igaz eszményei ellen s ez az a műveltség, a mely kevélylyé teszi az értelmet,

sivárrá a szívet s természetes halál nélkül is földdé és porrá az embert, holott előbb az eget kereste. Ez az a műveltség, a melyben nincsen bölcsesség, s a mely elméletben és gyakorlatban egyaránt tagadja, hogy „Minden bölcseségnek kezdete, az Úrnak félelme.“

„Minden bölcseségnek kezdete az Úrnak félelme“ ! Igen, ez a protestáns egyház által terjesztett műveltség alapköve. És mindezt és az ilyen műveltséget k. h. ! lehet tanulni könyvekből és lehet tanulni az élet tapasztalataiból ; dehát azok a holt betűk igen sokszor, vezér nélkül, lidércfényei az emberi értelemnek, a melyek halálra vezetnek és azok a tapasztalatok, sokszor épen keserű csalódásaik miatt, sötét takaró fátyolai a valódi igazságnak ! És én itt, Isten színe előtt, tisztáninni egyházkerületünk lelkesi karának, a nagy számú, értelmes művelt egyházközségnek, alsóbb és felsőbb iskoláinkban szintén egy félszázad óta felnövekedett tanítványainak nevében teszem a hála ama nyilatkozatát, hogy az ilyen műveltséget, az ilyen megnyugtató tudományt, attól a férfiútól tanultuk legközvetlenebbül, legmeggyőzőbben megismerni, a ki iránt ma tiszteletünket fejezven ki, örömmel mondjuk az apostollal, hogy „*Ilyen főpap illik mi hozzánk*,“ a ki ilyen világosságnak központja mi közöttünk . . . Mi sem imádjuk az embereket ; hanem azért dicsekedéssel hirdetjük, hogy ennek a mi kicsi világunknak immár félszázados adventi öröme van s ma különösebben illik ajkunkra az az ének : „*Áldott a ki jött az Úrnak nevében* !“

II

Meghamisítják k. h. ! Jézusnak eme tanítását : „*Az én országom nem e világból való*“ azok, a kik oda magyarázzák azt, mintha ő a vallás által ki akarta volna az embereket szakítani az emberi élet és emez élet viszonyainak természetes alapokon nyugvó kötelekeiből. Azok meg épen bűnös játékot űznek a keresztyénség címével, jelentkeznek ez a keresztyénség bármely felekezet elnevezése alatt, a kik annak az Istentől megáldott földnek határain kívül, a melyet mutatott ki végzete, külön-külön az emberiség egyik-másik, kisebb-nagyobb egyesületének munkássági teréről, bármely hatalomnál, vagy tekintély-nél keresik munkásságoknak akár célját, akár segítő eszközeit.

A magyar ref. egyház, ide van forrva ehez a magyar hazához. Itt született, itt rengett bölcsője, bizony sokszor gyászdalok zengése mellett s vérének hullása közben. De itt talált oltalmat, itt nyert fennmaradásához is erőt. Igaz, hogy sokáig küzdött, de elvégre koronkint mégis megtalálta törvényes oltalmát. Azokért, a melyek sokszor mint pusztító vészfellegek vonultak el fejünk felett, mi senkitsem vádolunk, senkinek sem teszünk keserű szemrehányásokat, mert hiszen tudjuk, hogy az idők szelleme, a kor műveltségének kezdetleges volta hozta magával s kölcsönösen emberi gyarlóságok és szenvedélyek voltak sokszor forrásai. Szemrehányás helyett, még sokat érő kincseink is maradtak meg kezeink között : — a szép, a felemelő visszaemlékezések ; az, hogy megpróbáltattunk s megerősítettünk arra, hogy türelemmel hordozzuk el az idők hozományait, hogy megtanuljuk békével, kitartással bevárni az idők fejlődésének törvényeit s még lemondani is egy szebb, egy jobb jövő biztató képeiért s ha egyébert nem, már csak a háládatosság elve szerint is valljuk, hogy a protestantismusnak itt élnie, hallnia kell ; igaz céljai és hivatásának becsületes megmondolása mellett, nincs számára másutt hely. Itt kezdte munkásságát s itt kell akarnia teljesíteni hivatását. Érdeke, célja teljesen egy a magyar haza és egy az ember tökéletesítésének és boldogságának szolgáló állam céljaival és érdekeivel és semmi egyebet sem kíván, csak azt, a mit ez a

természetes viszony s erkölcsi kötelék hoz magával. Nem kiváltságokat, nem dédelgetést kívánunk, hanem őszinte bizalmat nyílt törekvéseinkért, testvéri támogatást becsületes munkánkért s békés türelmet arra, hogy a protestantismus is kifejthesse és érvényesíthesse a maga módja szerint szellemét, más műveltségi tényezők mellett az ember-szívben és társadalomban egyaránt. Nem megkülnöbztetést, mert hiszen az az áramlat, a mely ily módon, ilyen lejárt eszmék erőszakolásával akarná megbontogatni a mai társadalmi egyesülés és haladás rendjét, első sorban bizonyára azt a protestantismust sodorná el legkönynyebben, a mely a munka, a becsületes törekvés, a szellemi és erkölcsi nagyság kiváltságán kívül, minden olyan válaszfal ellen küzd, a melyet hagyományok állítottak az ember és ember közé. Óh hála, örök hála a gondviselésnek, hogy az a főpásztor, a kinek ma megadjuk a tiszteletet, itt e szent helyen beszédével, Isten ígéjével, így tanított minket szeretni a hazát s ott künn az életben, példaadásával, bölcsességével így oltalmaz meg a hazaszeretetnek, ma már sokszor divatos tévedéseitől. Ezért is mondjuk örömmel: *„Ilyen főpap illik mi hozzánk!”* s hirdetjük az apostollal: *„Most a mi főpapunk annyival drágább szolgálatot nyert, hogy ilyen drága szövetségnek közbenjárója közöttünk!”* Zsid. VIII. 6.

Drága szövetség k. k.! Tegyük azt magunk részéről szívünkben tartossá, áldásossá. Az isteni gondviselés beváltotta nekünk emez ígétét: „Támasztok magamnak hűséges papot, ki az én kedvem és akaratom szerint cselekszik.” Mi háláljuk meg ezt azzal, hogy a próféta szavai szerint „építsünk neki állandó házat lelkünkben. 1. Sám. II. 36. Midőn főpásztorunk, 25 évvel ez előtt, első főpásztori szövegét intézte mi hozzánk, azt ezen ünnepélyes ígérettel zárta be az apostollal: „Mint első munkás járván előttek, teljes tehetségem szerint azon leszek, hogy nemcsak azokat kívánom közleni, melyekben megbízattam, hanem én magam lelkét is, mivel nekem szerelmeseim vagytok.” Ő beváltotta ígétét; tegyük mi is tiszteletünket és hálánkat teljessé az által, hogy legyen élő és munkás közöttünk az ő szelleme és példaadása. En azt hiszem: ez lesz a legszebb és legkedvesebb ajándék, a mit ma neki adhatunk. Ámen!

ISKOLAI ÜGY.

Futó Mihály hódmezővásári igazgató tanévnyitó beszéde.

Nagyérdemű Közönség és Tanári Kar!

Kedves Tanuló ifjúság!

Madách Imre: „Az ember tragédiája” című klasszikus művének XI-ik színében, korunk képét rajzolván, hatalmas vonásokban festi ennek sivár érdekhajhászását, erőteljes alakokban tünteti fel mohó kapzsiságát, mint a hol az ember minden tettének rugója a szennyes érdek; a hol mindenki nyíltan, vagy kevéssé leplezve, a rút önzés oltárán áldoz; a hol eladó minden, erény és becsület, csak gazdag árát fizessék.

A nagy költő igazán jós szemekkel tekint e helyen a késő jövő homályos képébe is, de különösen éles észszel bírálja és ítéli meg korunkat. Valóban napjainkban az anyagiságnak az a vak bálványozása, a mely idegen isteneknek tömjénez; az a szomjas sóvárgás a testi élvezet után, a mely a nagy sokaságot annyira járma alá hajtotta; a mindennapi életnek ezer gondja és terhe, a mely alatt görnyedve nyögünk, alapjában és erősen megtámadták lelkünkben az eszmények iránti lángolást, lehűtötték

az igazért, szépért és jóért való hevülést; ellenben annál inkább meggyökerezették a számító anyagiasság burjánát, belénk oltották az önzés mételjét, úgy, hogy a nagy többség szíve csak ünnepesebb percekben lángol fel, csak egyes kiválóbb mozzanatok óráiban bontakozván ki a mindennapiság bilincseiből, magasztosul fel odáig, hogy eszményi céloknak is áldozatot hozzon. Ezer szerencse mégis, hogy vannak emelkedett lelkek, a kiknek szívében él még az isteni szikra; hogy van még még nem vesztetett ifjúság, a melynek ép szíve, szeplőtelen lelke tisztán maradt az önzés, az anyagiasság durva salakjától, és minden ünnepesebb alkalommal, — mint a Memnon szobra az áldást szóró napsugárainak felderültére, — a jónak és nemesnek cselekvésére alkalmilag bővös hangokban rezdül meg.

Kedves Tanítványaim! Ünnepre, az 1891/92-ik tanév megnyitásának magasztos ünnepére gyűltünk ez alkalommal össze. Komoly, ünnepélyes perc ez reánk nézve. Egy új tanév, egy bizonytalan jövő küszöbe, a melyen átlépve, várhat reánk boldogító öröm, de hozhat ez epeszó fájdalmat is. Amazt adja meg, ettől óvjon jóságos Istenünk kegyelme! Most hagyjátok el a szülői kedves hajlékot, gyermeki és ifjú reményeitek és vágyaitok boldog tanyáját; még ajkaitokon ég a szerető édes anya csókja és áldása, még fületekben cseng a komoly apa szeretet — és tapasztalat sugalta intése; szívetek a viszontlátás édes pillanatában még üdén fogékony tanácsaimnak, — mint az őstermekenységű talaj a magvak, mint az ifjú növényzet a harmat gyöngyecskepeinek befogadására; hallgassatok meg! Nincs hivatalos tisztemnek gyönyörűsegebb része, mint azzal a melegséggel, a melyet irántatok egyenként és összesen érzek, intéznem hozzátok néhány szót üdvözlétül, és adnom egy-két lelkemből fakadó intést, tanácsot útravalóul, baráti kalaúzzul a beállott tanévre.

Vörösmarty nagy költőnk egyik örökbecsű gnomájában így szól:

«Két jó van, mi felett nincs sorsnak semmi hatalma:

Szorgalom és az erény; földön az égben ez áld.»

Alig lehetne a tanuló tisztét és díszét ily röviden, de szebben és igazabban kifejezni. Tehát szorgalom és erény: e két eszme körül lehet csoportosítani mind azt, a mit a tanulótlól jogosan megvárhatunk és a mi viszont a tudományos pályán haladó gyermeknek és ifjúnak ékes-ségére szolgál.

Nincs életpálya, a melyen a szorgalmas munkásság föltétlenül szükséges ne volna; nem ismerék állást a társadalomban, a melyen a kitartó tevékenység a jelen, sőt a késő korra is tisztességet, és a mi után az emberek oly áhítozva futkosnak, jólétet is ne biztosítana. Ne higgyétek, hogy a hatalmas királyok és dúsgazdag főúrak csak fényben, csak puha kényelemben dobzódnak; dolgoznak ők épen úgy, mint a közép, vagy szegény osztálybeliek. A fenkölt lelkű hatalmasoknak lét-elemek a munka, a mely senkit meg nem szegyenít, senkit le nem aláz, sőt napjainkban a munka, a tevékenység adja a valódi nemes levelet. A koronás uralkodóknak, a hatalmas főúraknak épen úgy, mint a szerény tudósoknak egész hosszú sorozatát állíthatnám előtökbe példányképekül, a kik ragyogó állásukban, vagy hányatott sorsukban is szakadatlan munkában éltek le napjaikat.

Bizonyára sokan jól ismerik közületek, — hogy annyi közül csak néhányat említek, — a világtörténelemből Nagy Károlynak és I. Ottónak, a hatalmas császároknak fáradhatatlan életét; ott van a francia I. Ferenc és IV-ik Henrik, a laza élete mellett is lankadatlan tevékenységű IV. Lajos; ott van az angol Nagy Alfréd, az államszerző, s mellette a magas lelkületű Erzsébet;

ott van a durva erélyű orosz Nagy Péter, a kinek királyi kezében az ács fejszéje is otthonosan mozog; ott II. József, a ki büszke volt arra, hogy az állam első hivatalnoka lehet és csak a kérlelhetetlen halál parancsolja a kelletlen nyugalomra. És ezeken kívül a történet lapjai mily hosszú sorozatát emelik ki a munkában fáradhatlan uralkodóknak!!

Azonban nekünk, magyaroknak nem kell a munkásság, a dologszeretet gyűjtő példáiért messze idegen országba mennünk; maradhatunk édes tűzhelyünkönél is. A ki, mint első, vagy szent István, egy még nomád viszonyok közt élő, apái szokásaihoz mereven ragaszkodó nyakas népet, az európai műveltség és ker. vallás templomába bevezetett; a ki, mint IV. Béla egy fenekestől romba döntött ország épületét dicsőségesen fölépítette; a ki, mint Nagy Lajos a magyar birodalmat soha többé el nem ért hatalomra és jólétre emelve, hazánkat három tenger határáig kiterjesztette; a ki, mint az alantas sorsból az ország kormányzói székére emelt Hunyadi János, az ádáz törököt annyiszor dicsőségesen letiporta; bizonyára ezek egyike sem heverhetett a tétlenség süppedő párnáin, hanem mindnyája nagy célja érdekében éjjeleit is gondokban virasztotta át. És Mátyás, az igazságos, szakadatlan háború, ezer terve és alkotása között is ráért, hogy alattvalóit álrühában, egyszerű lakásaikban fölkeresse; ráér, hogy Tibullus műveit könyvtára részére sajátkezűleg lemásolja. Mily szálnalmas kép rögtön utána a dobzse Ulászló nyomorú alakja! Tespedő butaságában nemcsak az ország dolgait hagyja a versengő és kapzsi főúrak szabadjára, hanem az ő királyi méltósága teljesen megelégszik, ha egyes vakmerő csufondáros szavait ő is kamatostól fizetheti vissza.

Avagy újabb korunk hősei közül vegyünk ne több, csak két alakot. Elsőben is a legnagyobb magyar: gr. Széchényi István alakja emelkedik ki, mint óriás oszlop előttünk. Már az a roppant széles és sokágú irodalmi munkásság elég volna egy gazdag élet eredményének; hát az a száz karú gyakorlati tevékenység, az a roppant sok alkotás, nemde mint emberi erőt meghaladó alkotás, csodás bámulatra ragad?! Ott van nagy ellenfele, Kossuth Lajos. Életének és hatalmának egyedüli forrása a munkásság. Lángesze és fáradhatatlansága az egyszerű polgárt a nemzet vezérévé magasztatja; a leg súlyosabb napokban pedig, mint a mythos Atlasz, egy nemzet sorsát hordozza erős vállain, és ma 90 évével is sokkal büszkébb, semhogy másképp, mint lángesze és két keze munkájával keresse meg mindennapi szerény szükségéit. De legyen elég. Ha e példák sem indítanak gyűlékony ifjúság, miért idézzem a szegény Szenci Molnár Albert, Bod Péter és a Kazinczy Ferenc és annyi mások példáit?!

Kedves tanítványok! Minden pályához, bármi életmódhoz, munkás előkészület útja vezet. Nincs a tanulói pályánál nemesebb; ez az egyedüli, a mely egyiránt neveli a testet és lelket, egyszerre gazdagítja a szívet és főt, szóval egész embert képez. Ez a pálya az az út, a mely magasra, a legmagasabbra is elvezet. Igaz, a míg a sziklás orom felszökken, sok rétegre nehezedik: lesznek soraitokból is a közélet egyszerű napszámosai, — nem baj, csak a rájuk bízottakban hívek és igazak legyenek; — de mások emelkednek magasra, talán magasabbra, sőt talán egészen magasra is; ámde minél nagyobb a láng, annál több égő anyagot kíván; minél fontosabb, magasabb az állás, annál több előkészületet, tehát több munkát és szorgalmat követel. És mégis a tanulói pálya legyen a restség párnája? Épen nem. A költő szerint a szorgalom áld. Valóban az állatok között is a szorgalmas méhre, az ernyedetlen hangyára hivatkozunk ta-

nító példakül, míg az ingyenélő, a mások munkáján élősködő herét csak megvetéssel említjük. A szorgalom áld a földön. Ez biztosít számunkra anyagi jólétet és függetlenséget, ez szerez, kivált a tömeg szemében, sokszor érdemen felül tekintélyt és tiszteséget; a szorgalom eredménye a nemes lélek kezében képessé tesz arra is, hogy megtakarított filléreinkből a haza, az egyház és a köz-művelődés oltárára is megvihessük áldozatunkat. Nézzétek meg a közművelődési és emberbaráti intézményeket: nemde a szorgalom áldásos eredményének köszönik mindezek létüket és felvirágzásukat? De sőt a szorgalom épenezért a késő időkre is áld; a jótékony munkás nevét az emlékező századok is hálával emlegetik.

Istenem! be szép az élet! Ezer örömmel kínálkozik s csábít. Kedves tanítványok! Életkorotok gyönyörre hív; habzó, pezsgő véretek élvezetre int. És a bölcs Isten rendelte ezt így, és nem is volna ember az, a kinek abban a követelésben telnék komor kedve, hogy mint a középkor rideg aszketái, ti is tagadjátok meg a vért. Nem, örüljétek az életnek! Ámde a nemes ízlés embere, ha szomj égeti, nem a mocsár bűzhödő vizéből, hanem a forrás kristály tiszta cseppjeiből enyhíti. A ti örömetek, a ti élvezetetek is legyen hozzátok méltóan üde, tiszta, mint a classikus Arethusa folyása, hogy örvendhessünk nektek; gyönyörtöknek ne legyen salakja, ne bűzös iszapja, a mely méltatlan volna hozzátok és nekünk bánatot hozna. Ámde a forrás, a csermely partjain a virág mellett hasznos növény is díszlik, az öröm mellett rátok munka is vár. Az irigység sem mondhatja, hogy terhetek nem volna. Bizonyára van untig elég. Ott az idegen nyelvek észfejtő annyi csinjabinja; a mennyiségtan gondolkodásra ébresztő szövevénye; ott az irodalom és történelem gyönyörködtető és lelket képző anyaga; a realismeretek gyakorlati iránya: valóban adnak munkát eleget; pedig mily szükség volna az ízlés nemesítő művészetekre is gondolnunk! Szorgalmaskodjatok! Ne véljétek, hogy a munka csak fáraszt: van gyönyöre, van jutalma is. Láttam én már munkást, a ki mosolyogva törülte le izzadását, mert szedte gyümölcsét is; a ti munkátoknak is meglesz a gazdag jutalma. Az az édes gyönyör, a melyet a kötelesség betöltésének érzete a fárasztó munkára úgy szül, mint a lankasztó hőség az éj az üdítő harmatot; a tanárok szeretete, mindenek becsülése, a jó bizonyítvány és az édes anya csókja, egy szép jövő tündérképe: mind megannyi jutalma a hűségnek. Sok az iskola terhe? No sok az életé is, és a bölcsen számító embernek mégis mindenre jut érzéke és ideje, mert okosan osztja be azokat. Legyetek ti is bölcsen számítók és lesz időtök tanulásra és szórakozásra egyiránt, és a tanév vége örvendeter aratás lesz és nem mint mult évi érettségi vizsgálatunk: halmaz polyva, kevés mag. Vigyázzatok!

Második jó, a melyen nincs a sorsnak hatalma: az erény, más szóval a tiszta erkölcs. A mi a tengernek a gyöngy; a mi a föld keblének a gyémánt; az emberi léleknek az az erény, a tiszta erkölcs. Örök kincs ez a szegénységben, ragyogó ékesség a gazdagságban, fényes korona a hatalom polcán. Nem születik ez készen embernek, nem is vásárolható pénzen, de mint égi szikra ott szendereg az isteni eredetű lélekben, lassú, gondos ápolással kell lángra gyújtani. Már nincs pálya, a mely erre kedvezőbb, hivatottabb volna. A szülői ház gondos nevelése, a tudomány szívet, lelket nemesítő hatalma: mind eszközök arra, hogy a tanulók erkölcsé, mint a nád növése, sugár egyenes legyen. Azoknak a gyönyörű költeményeknek, a teremő lángész remek alkotásainak naponkénti tanulmányozása; az ő és új világ erkölcsi példányképeinek tanulása; a múltnak tanulságos ismer-

rete, a nagy természet tárgyainak és tüneményeinek Istenhez vezető alapos tudása, mindmegannyi hathatós tényezők, hogy a tanuló szívében a tiszta erkölcs virága meggyökerezze, majd virágzásnak induljon és bő gyümölcsöt hozzon.

De senkitől nem vár, nem várhat annyit a társadalom e részben, mint a tanulótlól; jogosan méri a legmagasabb mértékkel. A mit másban elnéznek, avagy talán gyöngén megrónak: a tanulóknak egyenes bűneül tulajdonítják. Más pálya ifjúsága ám lehet vallástalan: a tanuló szívében szüntelen viszhangoznia kell Pythagórás aranymondásának: Imádd az istenséget! Más növendék ajkai szórhatják a szitkos beszédet: a tanulóknak minden szava, minden mozdulata legyen tiszta, mint az égből alá hullott hó. Az útcagyerkőc, — mint a betheli vásott fiúk az agg Elizeussal szemben, — ám legyen tiszteltlen, csúfolkodó az öregek a korosak iránt: a tanuló ifjúknak a vén ember előtt fel kell kellnie és az ő orcáját megbecsülnie. Más gyermek bántalmazhatja tetteleg, méltatlansággal illetheti, megcsalhatja társát: „ti fiacskáim, — az apostollal szólok, — szeressétek egymást, mint én szeretlek titeket.“ Testvérek vagytok, ugyanazon sors osztályosai, éltetek hajója ugyanazon vitorlával, egy csillag vezérfénye mellett, egy kikötő felé evez. Köztetek nincs osztálykülönbség; ha van nemes értelemben vett demokratia, az iskola köztársaságában valószínű az igazán: azért a szellemileg erősebb legyen a kevésbé adományozottak vezére; a hatalmas karú a gyöngébbnek szerető oltalmazója; az erkölcsileg szilárd a megtántorodottnak testvéri útba igazítója. Más ifjunc lehet talán engedetlen szülei, felebbvalói iránt, dacos a törvénnyel szemben: a tanuló szívében élnie kell az írás szavainak: tiszteld a te atyádat és anyádat; mert jobb az engedelmesség az áldozatnál. Más pálya ifjúsága talán lehet külsejében hanyag, ruházatában rendetlen, egészében szennyes és visszataszító: a tanulóknak bár viselte, avagy foltos öltözte legyen tiszta, csinos, gondosságra valló; könyvei, taneszközei rendben és be nem firkálva, ne kötetlenek és széttépvék, mint a sas prédája. A ki könyveit, taneszközeit nem becsüli: aligha szereti a tudományt is.

Kedves tanítványok! Csak e kevés halvány vonás is elevenen tanúsítja, mily magas fokú a várakozás, a melyet a tanuló díszes állásához jogosan kötünk. Alig alkalmazhatnám találóbban, mint rátok, ma az írás szavait: „Úgy fényjék a ti világosságtok, hogy mások is látván a ti jó cselekedeteiteket, dicsőítsék a ti mennyei atyátokat.“ Valóban nektek nemcsak más helyzetű kortársaitok felett kell fénylenetek, példányokul állnotok, hanem édes gyönyört keltenetek mindenekben, mint a művész tökéletes alkotása. A családban, vagy társaságban, zárt körben vagy nyílt helyen, olyan legyen minden szavatok, tetteitek, minden mozdulatotok, hogy rajtatok mindenkinek szeme örömmel pihenjen. Íme az erény áldása már e földön megnyitja az eget hívei előtt.

Sohasem jogos: tudományt és tiszta erkölcsöt egymással szembe állítani; de ha már választanom kellene, részemről a tanulóknál engedek inkább a tudományból, de az erkölcs tisztasága nem lehet alku tárgya. Kedves növendékek! nem örömet szállok ez ünnepélyes alkalommal a szemrehányások terére. Nem csináltam belőle titkot, hogy tanítványaink múlt évi szorgalma ellen sok és súlyos kifogásom volt, de még jobban fájt, hogy maguk viselete még erősebb kifogás alá esett. Az idő sokat, sőt mindent orvosol és eltemet; eltemette a múlt tanévet is. Temessük el emlékezetéből, a mi keserű; de merítsünk belőle, — hiszen a méregben is van orvosság, — hasznos tanúságot a jövőre. Óh ha az én erő-

telen szavaim az új tanév első óráján úgy megihlethetnék lelketeket, hogy ez év lenne rátok nézve egyenként és összesen szorgalom és tiszta erkölcsben az újjászületés esztendeje! hogy a minő édes és biztató reménnyel kezdjük meg holnap munkánkat, — adja Isten! — oly kielégítő, oly örömdetes legyen mindnyájunkra az év befejezése!

A jó Isten adja mind erre segítő kegyelmét. Ő áldja meg a tanárok fáradozását és a tanulók törekvését; az ő védő karja nyugodjék tanintézetünkön, ennek minden rendű pártfogóján, hogy anyagilag és szellemileg izmosodva, viruljon az Isten dicsőségének munkálásában, a honszeretet ápolásában és hazai közművelődésünk szolgálatában mind az időknek végéig.

TÁRCZA.

Kegyes ének az öt püspökökről.

Ezüstöm és aranyom nincs nekem, hát azt adok, a mim van. Mindig nyomta a lelkemet és olyan keveset tudtam adni a püspöki alapítványra, hát írtam egy verset kárpótlásul. Nem sok köszönet van ugyan benne, de már ha megírtam, elmondom, rajtam ne vesszen.

Férfiakat zengnek... különbet mint Homér,
Ha meg is fogdosnák a nyakam dalomér';
Énekelném rendben az öt ref. püspököt,
Ha meg nem cibálnák e hitvány istökök...
Eh! de mi gondom rá nekem verselőnek,
Inkább zendülj ez öt tiszteletes főnek
Dicséretére kisdéd nádsípom,
Kit metszék a lukai lápokon.

Kálomista tornyon van mékü nagy kakas;
Kálomista ember vala mind'ig nyakas.
(Hiszen ha élne még, megmondhatná Bató,
Kihez nincs több ember Miskolcon fogható,
Bogaras észben és cselekedetekben...
Isten irgalmazzon neki a Hádésben!)

S az öt őrtonyon, mit húztak a nyakasok,
Az öt püspökök a vigyázó kakasok.
Nem könnyű mesterség: ott állni féllábon,
Hogy el ne nyomhassa őket csalfa álom;
S ott állni a szélben, mely fú erre-arra
S vele nem fordúlni se jobbra se balra,
Hanem kitartani emberül, hogy lássák
Alant a nyakasok helybenmaradását...
Tudom, én nem leszek, nem is azért mondom,
Elegendő nekem az én kicsi dombom,
De inkább szeretnék úr lenni, mint püspök,
Már olyan püspök, ki nem nyel tönjénfűstöt.

De hát megpróbálom venni őket sorra
S végül pántlikát is kötök a csokorra...
Itt van a «Csajkások kerülete» közel,
Tőlünk csak a Tisza vize választja el
S így nem ultramontán, de ultratizsisták,
(Én a vizet értem, nem Kálmánt, meg Pistát.)
S van egy agg Cháronjok, meg egy agg Áronjok
S hatodik kakasra fájult meg a gyomrok,
Mert ez idő szerint Szigettől Titelig
A habot egy Révész csónakján szeldelik.
S' révész gazdának már nehéz keze lába,
Többet imádkozik, mint morog magába;
S útasokkal szemben nem támad már kedve,
Evezőjével hogy nyakok közé szedne;

Pedig a csajkáját egyre billegetik,
A rakoncátlanja míg csak ki (vizbe) nem esik.
De ők azt nem bánják, kiúsznak, úgy hiszik
S vizes szűrőket majd zsinat elé viszik,
Az tegyen közöttök osztó igazságot,
Minőt Salamon az asszonyok közt látott.
Asszonyok közt? Ó, az még nem nagy valami,
De e csajkások közt tessék pert osztani!
Felét szülte Patak, felét meg Debrecen,
Ezek marakodnak most a sósprecen.
Mert — úgy mondják — a sót az alföld lenyalja,
Szatmárnak, Beregnek marad csak az alja.
Nem bánják hát, törjön nekik kisebb darab,
Beérik azzal, mi a kezökben marad,
No, hát én se bánom, csak hé atyafiak!
Ti tűz és víz, kuruc és labancos hadfiak,
Fegyverlerakóhely — mert hisz közel esik —
Ne legyen nektek is a nagy-majtényi sík.
Révészteknek pedig kiáltok vivátot,
Tartsa soká még az evező lapátot!

Szerényen itt közelg Komáromnak papja,
Ő a kukorica-traktusnak az apja.
Szelíd, — s mégis a föld fő hierarchája,
Mert ő — hát nem igaz? — Páának pápája;
Tiszának nem vizét, inkább borát issza,
A verselésben is nagyon nagy praxszissa,
Szép eszü, szép lelkü és obsitos (48-as) honvéd.
És a mi mondandóm ő róla nagyon még,
Az, hogy legyen olyan mint Komárom vára,
Melynek magyar birt csak felhágni fokára.
Legyen vihatatlan! — És ha elébe áll
A sárga-fekete ellenség, a halál:
«Eredj már te német!» — mondja neki bátran,
Ilyen ellentől én sohse retiráltam.

Halljunk szót, uraim! Most jönnek a szászok.
Dunánál s Szamosnál nagyon lakozások,
Így közülök egyik a Tiszába folyik,
Másik híre elhat Konstantinápolyig.
Fő közöttök Károly Budapest primása,
Nem is azért, mert ott rangba' nincsen mása,
De első hegedüs szt. Dávid hadában,
Ő viszi a prímet Pestben és Budában.
S neki a múzsa egy szóra engedelmes,
Nem értem hát, miért Goethébe szerelmes? —
Mikor a göte egy csúnya vízi állat,
Minőt Bodrogrközön ezrivel találhat.
De azt értem, habár a Kunság uralja,
Szívünk két okból őt mienknek is vallja:
Egyért azért, mert a mi Tompánk szerette,
Aztán palástját is nálunk kerítette,
Itt nővén meg pappá gömöri Battyba,
Azon a paláston nincs is semmi hiba.
Domokos Erdélyben az oláh mikulás,
Kire rettegve néz a móc-honárulás.
Emke reménysége, magyarok istápa...
Mennydörgő basszusát, ha neki bocsátja,
Királyhágón innen futnak a közpapok,
S Péntek idétlennek szüli meg a lapot.
Szászok előtt mi meg emeljünk kalapot:
Adjon az Isten még nekik sok jó napot.
S a «szép öreg asszonyt,» a jó édes anyát,
Mondhassa övének soká a szász-család.

És most jön a mienk, a kit ünnepelünk.
Itt örülünk vele s ő itt örül velünk;
S az öröm, az emlék, mely szívét elteli,
Az én szememet is a multra tereli.

Hej, drága, édes mult, hej jó főpásztorom!
Rég kezdted te is a «paradicsom soron».
Ó, sok víz lefolyt a Bodrogon azóta!
S ajkadon énekké változott a nóta;
A «gaudeamus» már felcserélted mással,
De tégy még egy próbát a «petri gulyással».
Képzeld, hogy mi vagyunk az ifjú bojtárok,
Én csak annyit mondok: nincs víz, bokr, árok;
Vizen, lokron, árkon követünk lelkesen...
Nekünk az Isten még sokáig éltesse!

Im még van a csokor, bár rosszúl kötözve,
Mondtam, pántlikával fogom végül össze.
A pántlika rajta öreg báró Vay...
Gyönyörűség őt a mienknek vallani.
Hatodik püspöknek tegyük meg hát ötet.
Éljen még közöttünk boldog esztendőket.
S küldetését köztünk, ha majd bevégezte,
Csak akkor szálljon rá a nagy, örök este;
Akkor fogadják be mennyei főrendek,
Ha így köszönhet be: «Uraim örvendek!»

Erdőbénye, 1891. szept. 18.

Czinke István.

KÖZÉLETÜNK.

Az örömnünnep.

Szeptember 20-ika csakugyan az lett, a minek reméltük: történeti nevezetességű időpont a miskolci ev. ref. gyülekezet, a tiszáninneri kerület, Miskolc városa és mindezek felett az ünnepezt férfiú életében.

A család, az ő kibeszélhetlen szeretetével, a gyülekezet, a város, a kerület, a testvér kerületek, a közelebb s távolabb álló felekezetek, a különböző testületek az ő versenyző tiszteletökkel, a testvériség nyílt bevállalásával; a sajtó, a katonaság a maga önkéntes hódolatával; a dal, zene, szónoklás a művészetnek ellenállhatatlan hatalmával: olyan édes összhangba olvadtak e napon, hogy annak bűvös-bájos hatása alatt elfeledtünk egy időre minden visszasságot: felekezeti különbséget, torzsalkodást, létért való éktelen küzdelmet, az itt-ott égbe kiáltóan meredező válaszfalakat s csak egyet érzett, egyet óhajtott mindenki, t. i. „Ha ez mindig így lenne!”

A gönci ünnepély felemelő emlékeinek, az országos felekezeti viszonyoknak, a testvér egyházak küszöb előtt álló zsinatának, az ünnepezt kiváló, nagy érdemeinek: — akárminek lett legyen következménye, de az bizonyos, hogy a *Kun Bertalan örömnünnepé*, — noha kisebb méretekben, — sokban hasonlított a Károlyi Gáspár örömnünnepéhez. Részben ugyanaz volt a közönség; ugyanaz a várakozás, ugyanaz a lelkesedés mozgatta a szíveket s a különbség csak az, hogy a kik amonnan tüntetőleg távol tartózkodtak, ide azok is ellátogattak egy-egy olajággal.

A prot. egyháznak semmi esetre sincs hátrányára, hogy ilyen kiváló alkalmakat nyújt számára a gondviselés, mert nemcsak a maga erejét érzi növekedni az érülködés által, hanem szóra kényszeríti maga felől azokat is, a kik a hétköznapi gondjai s bajai között hamarosan el tudnak feledkezni a mi zajtalan működésünkről, közmívelődési és honfiai érdemeinkről.

Üdv azoknak, a kik Kun Bertalan jubileumában jó napot szereztek az egész hazai protestantizmusnak is!

Mosolygó szép őszi reggel volt. A házakon nemzeti lobogók, az utcák tele idegen s ünnepiesen öltözött alakokkal, az arcokon édes várakozás. Itt-ott egész csoportok verődtek már össze palástosan, zsinati ruhában, Luther köpenyben stb.; mikor egyszer csak megszendül a harang, jelentve, hogy a küldöttségeknek sorakozniok kell az ev. ref. gimnázium keleti udvarán.

És sorakoztak. Robogó kocsikon és apostoliasan csakhamar egy hatalmas fekete sereg szállta meg az iskola és püspöki lak környékét. Jöttek a dunamellékiek, tiszántúliak, jött Erdély püspöke, az ágostai testvérek nagy számú küldöttsége, a bánya kerületi püspök, az izraelita egyház képviselői, itt-ott egy-egy díszmagyar ruhás daliás alak. Sokan voltak s minden újabb érkező csapat növelte a szívek ünnepi érzését. 10 óra tájban megszólalt az „Eszther“ harang, megjelent az ünnepi seregben maga a jubiláns püspök, levett főveggel, meghatottan és dörgő „éljen“-ek által üdvözöltetve, a mi jel volt egyúttal az indulásra is.

A Szinva hídján s az u. n. „Sötét kapu“-n át a Kossuth utcába nyomult be a méltóságosan mozgó emberáradat s a harangok folytonos zúgása között jutott el az ünnepély színhelyére, az „új templom“ elé. Itt már a közönség egy részét s az énekkarokat elhelyezte a rendezőség a templom karzatain s a földszint félre esőbb helyein; a künn rekedtek pedig lesték a jó alkalmat a netaláni bejuthatásra. A küldöttségek egymásután, a Palóci utca felőli ajtón vonultak be s az egész templom csakhamar megtelt s az előírt szép rendet alig lehetett fentartani. Az ünnepelt a sárospataki főiskola lelkészével, mint kinevezett szónokkal, továbbá az esperesek egy részével a pap-székekben, a püspökök (Szász Károly és Domokos, Zelenka, Sárkány), továbbá Kiss Áron szatmári esperes, mint püspök-helyettes és Farbak nyiregyházi lelkész és főesperes, valamint Comáromy László h. főgondnok és Vay Béla br. az Úr asztala körül, a hadsereg képviselői a kathedrával szemben, a tiszáninneniek annak bal, a többi kerületek s testületek küldöttei pedig jobb oldalán foglaltak helyet. Az ünnepelt családja számára is külön, kedvező hely volt fentartva.

A közönség elhelyezkedése után megszendült az orgona s elébb a 74-ik dicséret első két verse majd a „Szent Isten“ kezdetű invocatio s a 37-ik dicséret első verse ömlött ki az ezer meg ezer ajkon és szállt a szívekbe s onnan fel az égbe, mint bizonyára kedves áldozat. A hangulat meg volt már, mikor a sárospataki énekkar Schubert „Jó pásztorom“ című énekének dallamára rázendítette a *Szikszay András* berceli segédlelkész által írt alkalmi szöveget:

Ki alkotá e nagy világot,
Ki tartja fenn sok ezred óta,
Ki élteti a csüggedőket,
Ki óvja meg az üldözöttet,
Ki bátorít viharba', vészbe' ?
Csak ő a boldog Isten az,
Ki biztat, éltet és vezérel,
Atyai kezével.
./ Ha népe az igaz útról letéved,
Égő szövétnékül gyűjt fénylő csillagot ./
Borút, vihart elűz, palástja elfedez,
Szeretve betakar, oltalmaz minket.
No jertek hát, imádjuk őt,
A jó atyát, az éltetőt,
A pásztorok főpásztorát,
Oltalmazó Istenünket.
./ Dicsérjük őt víg énekkel e hála ünnepen.
Imádjuk, áldjuk őt a bölcs, a jó atyát. ./

A nagyhatású karének végső hangja már ott találta az ünnepelt főpásztort a kathedrában. Magas, délceg alak még mindig, arcán a megindultság beszédes jele, kezei imára kulcsolódnak s ajka megzendül, mint „csengő harangnak halk szózatja“ s a mélységes hála és alázat érzelméből fakadó (lapunk elején olvasható) imára az egész gyülekezet megindult szívvel visszhangozta az áldásokkal összekötött Áment.

Az „arany ima“-ra egy újabb „Ima“ következett a miskolci polgári dalegylet részéről (a Mehul-féle dalműből), mint amannak méltó folytatása; erre pedig *Mitrovics Gyula* kerületi főjegyzőnek (főnebb szintén egész terjedelmében olvasható) ünnepi beszéde. Már maga a textus kellemesen lepte meg a várakozásokkal teljes közönséget s annak kivált szakértői részét, az egész beszéd pedig (noha 3 negyedórát tartott) a maga igaz protestantizmusával, magas szárnyalásával, képeivel, fordulataival s az alkalmazásban nyilvánuló újszerűségével, — oly felemelő hatást gyakorolt minden műveltebb lélekre, hogy sokan alig voltak képesek az ajkaikra toúló tettség-zajt elnémitani. Sokan egész napon át nem tudtak megszabadulni e beszéd varázsa alól s a sajtó is alig tud betelni dicséretével.

Mitrovics beszéde után ismét a sárospataki énekkar énekelt Kreutzernek egy az ünnepelt főpásztor által is kedvelt dallamára (Nagy az Úrnak napja) készített alkalmi éneket. Szép volt, tetszett ez is, s méltó záradéka volt a tulajdonképeni isteni tiszteletnek.

Az ének elhangzása után az ünnepelt főpásztor — elhagyván a papszéket — a gyülekezet izgó-mozgó érdeklődése mellett nyitotta meg a kerületi közgyűlést, a melynek egyik főtárgyául a zsinati munkálatok s az azokra érkezett egyházmegyei vélemények felülbírálása tűzött ki. Mély sajnálkozással említette, hogy *id. Vay Miklós báró*, 25 év óta mélyen tisztelt elnöktársa, nem vehet részt a kerületi gyűlés vezetésében s helyének elfoglalására, mint legidősebb egyházmegyei gondnokot, *Comáromy László* abauji alispánt hívta fel. A felhívott, mielőtt a gyűlést megnyitná, Mitrovics Gyula főjegyzőnek egy íratot ad át felolvasás végett, a mely a következő:

Budapest, 20-ik Szept. 891.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Azon magasztos ünnepélyben, melyet a tiszáninneniek ev. ref. egyházkerület, sárospataki főiskolánk s a miskolci egyház Méltóságod tiszteletére rendeztek s e mai napon létesülni fog, kilencven évemmel járó gyengeségemnél fogva, mély fájdalommal, személyesen részt nem vehetvén, kérem fogadja kegyesen innen távolból, szíves üdvözlémet s legjobb üdvkívánságaimat.

Senki sincsen ugyanis a Méltóságodat felköszöntők sorában, ki inkább lehetne hivatva áldásos működése terén szerzett érdemeit jobban méltányolni, mint én, ki egy negyed század óta vagyok szerencsés főgondnoki kormány-társa s eként közvetlen tanúja lehetnem hittársadalunk javára feláldozólag szentelt napjainak.

Azt hiszem azonban, hogy csak a kegyeletnek rónjuk le méltó adóját, ha ez alkalommal Méltóságodnak díszes hivatalabeli azon két elődjéről is megemlékezünk, kik ama három évtized előtt reánk nehezedett válságos időkben úttörőink valának s elegyengették majdani munkáságunk későbbi terét.

Tette pedig ezt első vonalban a gyenge idegzetű, kiválóan szelíd jellemű Apostol Pál, ki az akkori egyházalkotmányunkat romba dönteni törekedett abszolút kormány erőszakos rendelete irányában engedelmisséget megtagadó s íratba foglalt válaszáat lezárván s útra ereszt-

vén, benső küzdelmeinek esett szánandó, felejtetlen áldozatául!!

Csakhamar követé hivatalában, sőt mind a mellett, hogy napjai javát élte, halálában is, a kiválóan derék Zsarnay Lajos, hat éven keresztül kedves elnöktársam, ki nem kevésbé vala bátor s erélyes védője mindaddig, még mindig veszélyben forgott autonóm szervezetünknek, míg nem felséges urunk, koronás királyunk, egy tollvonással megsemmisíté elleneinknek romlásunkra törekedett merényleteit.

Legyen örökre megáldva mindkettőjöknek emléke!

Végül engedje Méltóságod, hogy mielőtt berekeszteném üdvözlő soraimat, mélyen érzett köszönetemet nyilváníthassam azon irányomban minden alkalommal tanúsított előzékeny jóságáért, melylyel agg korommal járó gyengeségeimet pótolni s mióta azt teljes mérvben nem tehettem, hivatalos teendőim nagy részét helyettem teljesíteni méltóztattot.

Tartsa meg az isteni gondviselés Méltóságodat soká még egyházunk javára s tisztelőinek örömére.

Kiváló tisztelettel s hő ragaszkodással

Méltóságodnak

őszinte híve

B. VAY MIKLÓS,

egyh. kerületi főgondnok s konventi v. elnök.

A nagy tetszéssel fogadott szép levél elhangzása után Comáromy László az ünnepelt férfiú felé fordul és szól ekképen:

Méltóságos Püspök Úr!

Mélyen Tisztelt Főpásztorunk!

A magyar protestantizmus méltó büszkeségének, főgondnokunk ő Nagyméltóságának gyöngékedő egészsége miatt, nekem jutott a megtisztelő szerencse, hogy Mdat papsága 50. és püspöksége 25. évfordulóján, a helvét hitvallástételt követő tisztáninneri főtiszteletű egyházkerület nevében üdvözlőjem és hogy a Főtiszteletűség feletti megnyugtató öntudat! De azt hisszük, nem csekély kincsük amaz erkölcsi előismerés is, melyet a közbizalom mellett azok nyújtanak, kiket vezetni, szellemi erejüket, vallásos érzéküket fejleszteni és jogaik felett őrködni hivatva vannak.

Eme legfőbb jutalmat hódoló tisztelettel hoztuk mi el ma Méltóságodnak, midőn 50 éves lelkésziségi és 25 éves püspökségi évfordulóján a hála és tisztelet érzelmeivel áldozunk.

Mert, ha visszalapozzuk ama huszonöt év történetét, melynek lefolyása alatt Méltóságodat főpásztorunknak nevezhetni szerencsések valánk, mintegy újra éledni érezzük keblünkben amaz édes melegséget, mely mindannyiszor eltölté szívünket, valahányszor közügyeink vezetésénél, avagy tanácskozmányainkban felmerült nehézségeket elnöki bölcs tapintattal, szelid nemes szívének valódi atyai jóságával intézte el; mint egy feszülni érezzük ereinkben a tettertől, mely a munkához kedvet, vallásos küzdelmeinkben törhetlen szilárdságot igen sokszor amaz erőtől nyert, melylyel Méltóságod mindenkoron az első között síkra szállt; mintegy varázsfényben ragyog lelki szemeink előtt a Méltóságod által diadalmasan lenggett háromszínű lobogó, melyre az isteni félelem, a

lángoló hazaszeretet, a koronás király iránti tántoríthatlan hűség és az emberi jogok tiszteletben tartása, arany betűkkel vannak felírva.

Mint a szó szoros értelmében vett lelki atya, ezen magasztos elveket csepegtette Méltóságod félszázados áldásos munkájával híveinek szívébe. Mint jó földbe hintett mag ezeknek gyümölcse nyilatkozik meg ma, midőn 50 éves papsága, főleg 25 éves püspökségének emlékére, örömmünnepet szentelünk; és hogy ünneplésünk nemcsak a pillanatnyi felhevülés múltékony lángja, mely mint tömjén füst a léghen elvegyül, de hogy maradandó becszel is bírjon, híveinek meleg szeretete fillérenként egy összeget gyűjtött össze, a melyről kiállított adománylevelet megbízóim nevében, azon kérelemmel van szerencsém Méltóságodnak általadni, hogy abból bölcs tetszése szerint, saját becses neve alatt, jótékony célú alapítványt tenni méltóztassék, hogy így, midőn a mi korunk felett már-már elmosódik az emlékezet, lesznek élő utódok, a kik Méltóságodnak nevét áldani fogják és hasonló nemmes célok iránt lelkesülnek.

Fogadja Méltóságod e díszalbumot tőlünk kegyesen örök hálánk emlékeül! Azoknak arcképeit tartalmazza ez, a kik büszkén vallják magukat magyaroknak, a kiknek szívök minden dobbanása oda irányul, hogy Szent István birodalma Kárpátoktól Adriáig legyen egységes, nagy és dicső; hogy az itt élő népek, azok is, kiknek nem az Árpád vére lüktet ereikben, legyenek a törvény előtt velünk egyenlők; élvezzék a föld jótéteményeit úgy, mint mi, beszéljék nyelvüket, tartsák meg fajukat, nemzetiségüket, de beszéljék nyelvünket, érezzenek magyarul és a koronás királyon és ennek törvényes kormányán kívüli más földi hatalom előtt meg ne hajoljanak Magyarországon, és ha netalán vészes fellegek tornyosulnak a láthatáron, úgy mint mi, életükkel és vérével siessenek a király és haza védelmére.

Azoknak fényképeit tartalmazza ez, kik teljes tehetőségük szerint igyekeznek, hogy anyaszentegyházunk felvirágozzék; hogy Isten országa, a békeség és szeretet közöttünk megvalósuljon; a kik egy szívvel és lélekkel imádkoznak fel ma velem együtt az egek urához: tartsa meg Méltóságodnak közhasznú munkás életét még igen hosszú évek során, örömben, jólétben, hazánk, vallásunk, királyunk és kedves családjának örömeire boldogítására. Úgy legyen Ámen!

Az éljenzéssel szakgatott beszéd végén átadta szónok az ünnepeltnek a kezében tartott alapítványlevelet s az Úrasztalán elhelyezett s most már feltakartan látható díszes albumot, mint a kerület ajándékait. Az alapítványlevél körülbelől 3000 frt-ról szól, az albumban pedig a kerület hivatalos személyzetének s a tanároknak arcképei vannak elhelyezve, ők viselik annak költségeit is.

A püspök hálás szívvel s hosszú szép múltjára való édes emlékezések között fogadta a becses ajándékokat s nemcsak további szeretetéről biztosította a kerületet, egy képekben gazdag szép beszéddel, hanem arról is, hogy míg erőt s képességet ad Istene a munka folytatására, hű munkása lesz a közügynek s kötelességének fogja ismerni, hogy az egyházkerület közönségének terhére s a közügyek hátrányára soha se legyen. E beszéd, a mely hű tükröre volt az ünnepelt egész életének s gondolkodásának, nagy tetszést keltett.

Alighogy a zaj csilapodott, Mikuleczky István a miskolci egyház gondnoka lépett az Úrasztala elé s egy rövid, de melegség és tömörség által imponáló beszédben felajánlotta az ünnepeltnek az Úrasztalán látható nagy ezüst serleget az egyház nevében, annak ünnepi ajándokául. A püspök meghatott szíve újra megeredt és éke-

sen ecsetelte az ő gyülekezetével kötött s immár 41 éves frigyét, a melyet nem zavart meg békétlenség s a mely oly erős volt ő reá nézve, hogy noha őt ízben kinalgatták jövedelmezőbb állomással, ő mindig a miskolci gyülekezet lelkipásztora maradt. Szívét, lelkét, munkásságát ajánlotta cserébe szeretett gyülekezetének, a melytől elvárja, hogy hajlott korának bekövetkező gyöngeségei iránt elnéző lesz majd a múlt idők munkás napjait.

Megható szavai után *Br. Vay Béla* szólalt fel, indítványozván, hogy a kerületi gyűlés, a további tárgyalásokat holnapra halasztssa el. Indítványa elfogadtatván, a miskolci dalegyet egy a *Rutkay Menyhért*, karvezér szép tenor szólójával kezdődő dalművet énekelt (Haydn „Teremtés” című oratoriumából), a mi szerencsés záradéka volt az igazán nagy szabású s minden ízében lélekemelő, szép ünnepélynek.

A közönség szinte megittasodott a sok szellemi élvezettől s 12 óra lévén, az egy rész sietett a testnek aratni; a másik pedig iparkodott a megyeháza felé, a hol az ünnepelt férfiú a bejelentett küldöttségek tisztelgését volt elfogadandó.

A küldöttségek ily rendben következtek: A cs. és kir. közös hadsereg helyben állomásozó tiszti kara; a tiszai s bányai ág. egyházkerület; az erdélyi, dunameléki, tiszántúli és dunántúli ref. egyházkerületek együtt; a vármegye küldöttsége; a város küldöttsége; a miskolci római katolikus egyház, ágostai egyház, izraelita egyház; a törvényszék és járásbíróság; a kir. kath. gimnázium tanári kara; a sárospataki főiskola tanári kara; a rimaszombati főgimnázium tanári kara; a miskolci főgimnázium tanári kara és az elemi tanítók; a leánynevelde tanári kara; a kir. tanfelügyelőség; a polgári iskola tanári kara; a miskolci ipartestület; a püspök volt segédlelkészei; a sárospataki tanuló ifjúság; a felső-nyárádi és rimaszombati ref. egyházak.

A katonai tiszti kart *Albóri br. altábornagy*; a tiszai ág. kerületküldötteit *Péchy Tamás*, az országgyűlés elnöke vezette; a bányakerület nevében *Sárkány Sámuel* püspök; a négy testvérkerület küldöttei nevében *Szász Károly*; a vármegye nevében *Melezer Gyula* alispán; a város nevében *Soltész N. Kálmán* polgármester; a római kath. egyház nevében *Foltin János* prépost-plebános; a miskolci ág. egyház nevében *Grünfeld Ödön* egyházközségi elnök; a törvényszék és járásbíróság nevében *Ortvay Miksa* törvényszéki elnök; a róm. kath. gimnázium nevében *Polgár György* igazgató; a sárospataki tanári kar nevében *Szinyei Gerson* akadémiai igazgató üdvözölte az ünnepeltet s az igazgatók, illetőleg ig. vál. elnök vezették a rimaszombati és miskolci gimnáziumi, valamint a leánynevelő-intézeti tanárok küldöttségeit is. A tanfelügyelőség nevében *Hidvégi Benő*; a polgári iskola nevében *Gálffy Ignác*; az ipartestület nevében *Pfliegler Ferenc*; a volt káplánok nevében *Marsalko Endre* diósgyőri lelkész; a sárospataki tanuló ifjúság nevében *Sütő Aron*, szénior; szülőföldje nevében *Debreceni Gábor*, felsőborsodi esperes; a rimaszombati egyház nevében *Baksay István* főgondnok mondtak szebbnél-szebb s melegebbnél melegebb üdvözléseket. A beszédek egy emlékkönyv fogja az utókor számára megörökíteni, miért is ezúttal elég csak annyit mondanunk, hogy az agg főpásztor kibírta ezt a hosszú tisztességet is és nem maradt adósa senkinek a méltó felelettel. Legérzékenyebben hatott reá a sárospataki ifjúság és szülőföldjének küldöttsége. Gyermekek és ifjú korának édes emlékei meglágyították szívét s azoknak a sírhalmoknak említésekor, a melyekben ősei nyugosznak, nem tudott elfojtani egy hő könyvet, a hála és tisztelet könyvét.

Épen 2 óra volt délután, mikor a tisztelgések sorának vége szakadt s a közönség sietett a „Három rózsához” címzett vendéglő nagy termébe, a 3 frt 25 krös bankettre. Szerencsés volt, a ki jegyet s jó helyet kapott, hogy fenekig ürítse a pohárt.

A fő asztalon kívül, négy sorban elnyúló asztalok mellett, mintegy 350 vendég foglalt helyet s várta az ünnepély hősének s a levesnek megérkezését. A mint a püspök magas alakja feltűnt, a közönség felállt és éljenzajjal, Radics zenekara pedig a Rákóczy-indulóval köszöntötte. Jött a leves, a fogas, a marha fillet s jöttek a pohárköszöntők is. Az ünnepelt a királyra és királyi családra köszöntött s meleg szavait a közönség állva hallgatta és éljenezte. *Br. Vay Béla* és *Tóth Dániel* az ünnepeltet, ez az ő elnöktársát *Br. Vay Miklóst*, *Fejés István* az ágostai testvérek küldötteit, kivált *Péchy Tamást*, *Zelenka* és *Sárkány* püspököket; *Lévay József*, nagy figyelemmel hallgatott ékes szavakkal, a prot. egyház testvércsillagát: *Szász Károlyt* és *Domokost*; *Szász Károly Kun Bertalant* az ezüst, arany és gyémánt menyegzőjét ülő férfiút, az egyetemes konvent elnökét stb.; *Szász Domokos* a prot. felekezetek unióját s az ünnep hősét; *Tóth Pál* leánynevelő-intézeti igazgató a hadsereg jelenvolt képviselőit s azok vezéreit: *Albóri* altábornagyot és *Theuerkanf* tábornokot a közönség tetszés-zaja között köszöntötte.

Némi szünet állt be, mi közben *Simon Andor* tarpai lelkész, az ünnepeltnek egyik rokona, felolvasta az érkezett sürgönyök egy részét: a Papp Gábor dunántúli püspökét, a Fabinyi Theofilét, gróf Tisza Lajosét, gróf Apponyi Albertét, Horánszky Nándorét, Vályi Jánosét, gróf Pallaviciniét, Csiky Kálmán egyetemi tanárét, Lauka Gusztávét (vers), dr. Szilávik eperjesi tanárét s a budapesti, nagy-körösi és késmárki főgimnáziumok tanári karát. A sürgönyök később is egyre érkeztek, de az ünnepi hangulat zajos volta miatt, nem voltak többé felolvashatók.

A táviratok felolvasása után, *Mitrovics Gyula* állott fel és nagy tetszéssel fogadott toasztban köszöntötte a miskolci nagy gyülekezetet, majd *Albóri* altábornagy (németül s végül néhány töredékes magyar szóval) a magyar hazát, ennek fiait s a polgárok és hadsereg egyetértését. Katonásan csengő szavai élénk viszhangra találtak a különben is köztisztületben álló derék hadfinak, a kit sokan siettek szívesen üdvözölni.

A komoly hangulaton *Czinke István* erdőbényei lelkésznek, lapunkban is olvasható verseménye fordított egy kicsit; de csak rövid időre, mivel *Szász Károly* újra poharat ragadt és az országos események hatása alatt, Samassa egri érseknek egyik közelebbi, nagy feltűnést keltett beszédjére is hivatkozva, tiltakozott azok ellen, a kik itt a kulturharc rémeivel szeretnek ijesztgetni. Ilyen harc — szerinte — képtelenség ott, a hol az egri érseknek reménye lehet a hercegprimási trónhoz, s a hol a róm. kath. atyafiak szép egyetértésben a protestánsokkal együtt ünnepelnek egy ref. püspök örömnepén. Köszöntötte a miskolci r. katolikus egyházat s annak prépost-plebánosát; a ki maga is édes reménynyel az ő érsekének leendő kitüntetése iránt, olyan kultur-harcért, a felekezetek olyan versenyeért ivott, a melyből a kulturának, az irodalomnak, a hazának van igazi haszna.

A közönség egyre zajosabbá lett s *Erdélyi Sándor* jesztrebi lelkész verses-dictioja, valamint *Zombory Gedő* megyaszói lelkésznek az irodalmi kitünőségeért mondott lelkes köszöntője már a közönség türelmetlenségével küzdött. Az ünnepeltnek, ki Borsodvármegye tiszti karáért s annak vezéregyéniségeiért, továbbá *Comáromy* alispánnak s *Theuerkanf* tábornoknak jutott már csak az a szerencse, hogy meg tudták állítani néhány percre a kö-

zönség zaját. Előbbi a katonaságért, utóbbi a kereszt diadaláért s az egyetértésért ivott. *Szentpétery Sámuel* pel-süci lelkész az ünnepelt férfiú nejét éltette stb.

Az idő előrehaladt, a zaj egyre nőtt, úgy, hogy nem volt többé kilátás a még hátralevő és sokak által szívesen remélt és többek által igen is kiérdemelt köszöntők meghallgatására; miért is Vay Béla, a hazát éltetve, indítványozta a fehér asztali ülés feloszlását.

Úgy lett. A közönség s vele a karzatokon gyönyörködő szépem is kivonult a díszes teremből, hogy nem-sokára újra találkozzék — a *hangversenyen*. A távozók legnagyobb része emléket is vitt magával, lapunknak általános tetszéssel fogadott ünnepi számát.

A hangverseny a Kun B.-alap javára, kitűnő programmal, kitűnő közreműködőkkel olyan záradéka volt a szép ünnepélynek, a milyennél szebbet, művésziesebbet igazán csak álmodni lehet. A színház zsufolásig megtelt, szerencsés volt a ki jegyhez juthatott.

Pont 8 órakor az 5. cs. és kir. gyalogezred zenekara rázendítette az Erkel Hunyady Lászlójának ismeretes nagy nyitányát s aratott bőséges tapsot és éljent. Kevés vártatva a sárospataki főiskola énekkarának ifjú és vonzó csoportja állott a színen s a deszka-padlásról egy nemzeti szalagos borostyán koszorú ereszkedett közéje, ha nem csalódunk, *dr. Szabó Gyula* figyelme folytán. Huber „Fohász”-át énekelte a kar ékes, szabatos szólókkal s oly hatással, hogy a közönség meg-megújuló követelésére kénytelen volt ismét dalra gyűjtani s Szentirmaynak egy egyvelegével még fokozta maga iránt a jó véleményt. Majd *Kun Margit* és *Hollóssy Kornelia* úrhölgyek két zongorán, templomi csendben játszták el Liszt Ferencnek „Cantique d'amour és Illustration du Prophete,” Gobbi Henrik által átírt zene-művét s igazi művészeknek bizonyultak. A miskolci dalegylet egy bravour-darabját, Engesser M. „Szerettelek” című dalművét mutatta be, hozzá méltóan. Majd egy hatos dal következett *Romeo és Julia* operából. A diósgyőri vasgár műkedvelő, de művész gárdája énekelte (3 nő és 3 férfi) annyi bűbájjal, olyan szakavatottsággal, hogy a közönség alig tudott e kis művész csapatától megválni. Ilyen bűbajos volt a miskolci dalegylet „Epilog”-ja is (Várady Antal költeményére írta Gaál Ferenc). Senki sem nyugtalankodott, mindenki élvezett, mindenki az ígézet hatása alatt állott. Az utolsó szám a katonai zenekar „Magyar induló”-ja volt Berlioztól. Kitűnő, szabatosinduló s a közönség az utolsó hangjáig is édes örömet hallgatta s egy kedves este emlékeivel távozott a színház falai közül, hálásan emlegetve a *Kun Kálmán* és *Dr. Szabó Gyula* neveit, a kik e művészi estét szerezték.

A hangverseny után is várt még egy újabb élvezet a közönségre. A színházban apró, színes lapok figyelmzettettek mindenkit, hogy illendő volna a műkedvelők és énekkarok tisztelésére a „Három rózsa” nagy termében (az ebédlés helyén) összegyülekezni. És a fellelkesült hallgatóság legott tolt a nevezett vendéglő felé s a ropant tágas terem tömve lett válogatott hölgy és férfi közönséggel. Gyönyörű volt e vacsorázó társaságon végig tekinteni; nagyobb gyönyörűség a karok dalait hallgatni s a nap emlékein merengeni. Úgy a sárospataki énekkar, mint a miskolci dalegylet két-két műdarabbal mulattatta a még éjfélkor is rendületlenül ünneplő közönséget.

Az Úr rendelte nekünk ezt a napot, örültünk és vigadtunk azon.

De örültünk még másnap reggel is. A kerületi leány-nevelő-intézet ártatlan serege nem tudott alkalmas helyhez jutni az új templomban; azért bölcsen volt az gondolva, hogy ők külön s a magok egyre szépülő othoná-

ban hódoljanak az ő szeretett főpártfogójuknak. Reggeli 8 $\frac{1}{2}$ órára volt a főpásztor látogatása tervezve s 212 kedves leány, két sorba állítva, tanáraik és nevelőnőik felügyelete alatt boldogan várakozott az érkezőre, kezökben virággal, hogy oda hinthessék az ünnepelt lábai elé. Eljött a kit vártak s meghatottan, levett főveggel haladt előre azok között, a kiké az Istennek országa. A hosszú sor végén megállt és fogadta előbb a *Tóth Pál* igazgató üdvözlését, majd a *Tóth Vilma*t (a sajtóhidvégi lelkész leánya), a ki kedvesen, melegen s a körül álló öregeket is könyekre fakasztva ejtette szavait. A főpásztor elérékenyűlve, boldogan felelt és elfogadta a *Mikuleczky Ilona* által átnyújtott remek virágcsokrot, biztosítván az intézet nagyjait s kicsinyeit soha nem szűnő szeretetéről. Úgy tetszett nekünk, a kik ezt a soha nem feledhető szép jelenetet láttuk, hogy ez volt a nagyjelentőségű ünnepély koronája. A nagyobb leánykák apró csokrokat osztogattak a jelenvoltaknak a látogatás kedves emlékeül.

A város még hétfőn is lobogó-díszben állt, a könyvkereskedések kirakataiban az ünnepelt különböző képei, szobra, a sok egyházirodalmi termék, még mindig ünnepet hirdettek s az is volt t. i. a szívekben s az egyházkerületnek 9 órakor megnyílt közgyűlésén, a hol elhatározták, hogy a nagy nap sok édes emlékét *Mitrovics Gy.* főjegyző fogja emlékkönyvbe összegyűjteni.

A közönségnek tehát módjában lesz újra ünnepelni!!

ry.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Annak a fenséges, lélekemelő ünnepélynek, a mely tiszáninneni egyházkerületünknek tulajdonképeni őszi közgyűlését megelőzte, már más helyen kapják kimerítő képet olvasóink. En itt, tudósítói tisztem szerint, csak a tanácskozás egy pár nagyobb fontosságú és közérdekű tárgyát kívánom megismertetni.

Nagy horderejénél fogva, első sorban, a zsinatra terjesztendő törvényjavaslat vétetett behatóbb tanácskozás alá. Az egyházmegye véleménye oly összhangzó volt, a javaslat szembeűnőbb és szintén kihívóbb gyöngeségeire vonatkozólag, hogy e vélemények nagyobb vita nélkül elfogadtattak s azok szerint igazítottak ki a törvényjavaslat fogyatékoságai. Lapunk olvasói ismerik már az egyházmegyéknél ide vonatkozó nézeteit, mert hiszen azok csaknem valamennyien közölve voltak a gyűlésekről szóló tudósításokban; azért itt csak a főbb megállapodásokat említjük fel. Egyházkerületünk határozottan ellene mond annak, hogy a szavazatok a nagyobb egyházakban a lélekszám arányában történjenek; kívánja, hogy a konventi tagok, mint eddig, úgy ezután is a gyűlekezetek presbitériuma által választassanak, elfogadván azonban jövőre az úgynevezett lajstromos szavazást; a közigazgatási bíróságot teljesen mellőzni kívánja; szigorúan ragaszkodik a fegyelmi bíróságnál az eddig gyakorlatban volt kettős elnökséghez; sürgeti a lelkészszöveggyárva-gyámintézet minél rövidebb idő alatt leendő felállítását; korlátozni kívánja az új missziói állomások felállítását s ez által a domesztikának, más célok szembeűnő megrövidítésével történő gyengítését; rendíthetlen híve a szabad lelkészválasztásnak, a mi ha teljes mértékben keresztülvihető talán nem volna, ragaszkodik a *meghívás* elvéhez, teljesen elvetvén a pályázatot, annak megalázó mindennemű intézményével együtt. Legnagyobb részben azon indítványok is elfogadtattak, a melyek szerint az egyházmegye, több nagy fontosságú tárgyat óhajtottak a zsinat napi rendjére tűzetni s ezek között kétségtelen-

nül a legfontosabb megállapodása egyházkerületünknek az, a melynek értelmében felhívja a zsinatot, hogy szám-bavéva a szükségleteket, az 1848. XX. t.-cikk szellemében, az ott kifejezett jogegyenlőség alapján kívánja és sürgesse azt, hogy egyházi és iskolai szükségünk teljes mérvben fedeztessenek, önkormányzatunk minden sérelme nélkül. Az isteni tisztelet reformját ma még boldogabb időkre kívánja halasztani, méltán félvén ama rázkódástól, a mely épen az ezen téren tett legcsekélyebb változásokkal is együtt szokott járni. Nem óhajtja a házassági szent széknek saját körünkben való felállítását és pedig épen azon oknál fogva, mert nem akarja útját állani annak, hogy hazánkban is érvényesülhessenek végre-valahára a szabadabb és újabb kori eszmék a házasságügy rendezésénél.

Ezen közgyűlésünkre kellett beadni a szavazatokat, két egyházkerületi egyházi tanácsbíró és az egyházkerületi világi aljegyzőre. A felbontott szavazatok tanúsága szerint, azoknak sokfelé való ágazása miatt, a választás még nem történt meg. A két egyházkerületi tanácsbíróságra mint legtöbb szavazatot nyert egyének újabban kijelöltek: *Tóth Dániel*, *Kérészy Barna*, *Radácsi György* és *Terhes Pál*; az egyházkerületi világi aljegyzőségre pedig Szalay László és Terhes Lajos. A szavazatok jövő évi tavaszi közgyűlésünkre fognak beadatni.

Választásról levén szó, ezután a legközelebb megtartandó zsinatra küldendő képviselők igazolásával megbízott bizottság jelentette, hogy zsinati képviselőkül megválasztottak:

Az abauji egyházmegyéből: Béky Sámuel, Meczner József rendes, Antalfy László, Csoma István pótképviselőknek.

Az alsóborsodi egyházmegyéből: Bornemisza József, Br. Vay Béla rendes, Tóth Dániel, Lengyel Sámuel póttagoknak.

Az alsózempléni egyházmegyéből: Kopré Ferenc, Meczner Béla rendes, Czinke István, Szinyei Gerzson pótképviselőknek.

A felsőborsodi egyházmegyéből: Debreczeni Gábor, Ragályi Béla rendes, Szakal József, Miklós Ödön póttagoknak.

A felsőzempléni egyházmegyéből: Bernáth Elemér rendes, Gyarmathy József pótképviselőnek.

A tornai egyházmegyéből: Fejes István rendes, Vécsey József póttagnak.

A gömöri egyházmegyéből: Nagy Pál, Farkas Ábrahám rendes, Terhes Pál, Bornemisza István pótképviselőknek.

Az ungi egyházmegyéből: Szabó Endre, Kovách Károly rendes, Szabó József, Bernáth Zoltán póttagoknak.

Tanári képviselőkül: Mitrovics Gyula, Szinyei Gerzson rendes, Kun Pál, Baksay István póttagok. Tudomásul vétetett s a megválasztottak részére, a megbízó leveleknek az igazoló-választmány elnöksége által leendő kiadása elhatározott. Minthogy pedig *Szinyei Gerzson* rendes tag, az alsózempléni egyházmegye által is megválasztott póttagnak, az utóbbiról leköszönvén, felhívatik az alsózempléni egyházmegye, hogy egy világi póttagnak újabban leendő megválasztása iránt intézkedjék.

Egyházkerületünk már régebben felhívta az egyházmegyéket arra, hogy a majdan leendő segélyezés céljából mutassák ki a kárt, a melyet az egyházak, lelkészek, tanítók a filoxera pusztítása által szenvedtek. A kimutatók nagy részben beérkeztek s irtóztató megdöbbentő az a kép, a melyet azok elének tártak. Hogy közgyűlésünk alaposan ítélhessen, ezek a kimutatók helyesbítés végett még egyszer visszatételnek az egyházmegyék-

hez s ezek újabb tárgyalása után fognak a konvent elé terjesztetni.

A nagy mennyiségben beadott domesztikai kérvények ez alkalommal el nem intéztethettek, hanem e célból, mint ez már a múlt évben is történt, egy rendkívüli gyűlés fog majd annak idejében összehívati s a kérvények sorsa felett dönteni.

Hosszabb vitára szolgáltatott alkalmat a vallás- és közoktatásügyi miniszternek egy leírata, a melyben a három éves rektóriának eltöltését sürgette egyházkerületünknel. A leírat azon alkalomból keletkezett, hogy a miniszternek az abauj-tornai tanfelügyelő feljelentette, hogy Szikszón ilyen hároméves tanítóság van s ott egy segédlelkész működik tanítói minőségben. Közgyűlésünk püspök urat kérte fel a válaszolásra, kiemelvén abban azt, hogy annak a Szikszón működő segédlelkésznek rendes tanítói oklevele van, s hogy egyházkerületünkben ez időszert úgy is csak egy pár ilyen tanítóság van még s azoknak állandósítása, minden sürgetés nélkül is, bizonyára rövid idő alatt be fog következni.

Az ungi egyházmegye kebelében újabban is szélesebb körű mozgalom indult meg, egy Ungváron felállítandó felsőbb leánynevelő-intézet érdekében. Az egyházmegye anyagi pártfogását is kérte az egyházkerületnek, mit azonban ez, ez idő szerint, sok oldalú megterhelése miatt, nem teljesíthet, hanem készséggel fogja ajánlani az egyházmegye kérvényét egyrészt a konventnél, másrészt az illető minisztériumnál.

Egy nagyfontosságú tárgy került tanácskozás alá, nevezetesen az alsózempléni egyházmegyének, a hegyalja-harangodi lelkész kör által kezdeményezett „*Belmissio társulat*”-ra vonatkozó indítványa és részleteiben is kidolgozott alapszabály-tervezete. Közlöm az erre vonatkozó egyházmegyei indokolt határozatot és magát a tervezetet is, azért, mert az egyházkerület határozott óhaját fejezte ki oly irányban, hogy igen célszerű lenne az egész eszmét ily módon is megismertetni s a felette szükséges gondolkodást és majdan a végleges megállapodást előkészíteni és megkönnyíteni.

Az indokolás és maga a tervezet, íme a következő:

A „hegyalja-harangodi lelkész kör” a következő határozati javaslatot s egy belmissioi társulat alakítására vonatkozó A) tervezetet terjeszti az egyházmegyei közgyűlés elé:

„Tekintettel azon történeti igazságra, hogy a keresztényház alapja a felebaráti szeretet és könyörületesség, az „egymás terheinek hordozása” elvén vettett meg; tekintettel arra, hogy az egyháztársadalmi intézmény is, s mint ilyen, a céljaira üdvösebben és sikerebben ható újabb és társadalmi téren célszerűnek bizonyult eszközöket, utakat és módokat figyelmen kívül nem hagyhatja; tekintettel arra, hogy ma már a vallás s az egyház szeretetének, az együvé tartozás érzetének ébrentartására és erősítésére a templomi szószék a maga kizárólagosságában többé nem elegendő; tekintettel arra, hogy általánosabb és maradandóbb eredményt e sokfelé elfoglalt korszakban minden téren csak társulás, csak az erők egyesítése útján lehet felmutatni; tekintettel arra, hogy a testvér r. kath. egyház-felekezet is a maga példátlan megerősödését és mindenfelé éreztetett befolyását az ő vallásos jellegű társulatainak, azaz szerzeteinek köszönheti; tekintettel arra, hogy Európa minden országában belátták már néhány évtized óta a prot. egyházak, hogyha az egyenlőtlen harcban elesni és a vallás és egyház iránt nagy mértékben megcsappant közérdeklődést végképen halálra adni nem akarják, ily vallásos jellegű társulatok felállításáról, természetesen a protestáns elveknek és törekvéseknek megfelelőkről, mulhatlanul és haladéktalanul

gondoskodniok kell, s azokat létesítették is az u. n. „belmissiói társulatokban és diakonissa intézetekben”; tekintettel arra, hogy a közóhajtás egyre hangosabban és sürögősebben emeli fel szavát nálunk is ily irányú társulatok létrehozása érdekében, sőt a budapesti német református s a pozsonyi ág. ev. egyház fáradhatatlan buzgósággal és kitartással ily célú társulatot és intézetet tényleg már létesítettek is: az alsózeplényi ev. ref. egyházmegye közgyűlése egyértelműleg kinyilvánítja, hogy egy belmissiói társulat létesítését nálunk is első rangú és főfontosságú protestáns érdeknek és elodázhatlan szükségességnek ismeri, annak sürgős megteremtésére a főtiszteletű tiszán-inneni egyházkerület közgyűlését és vezérő férfaft fölkéri, s az ez irányban megindítandó mozgalmat teljes erkölcsi és anyagi erejével támogatni lelkiismeretbeli kötelességének fogja tekinteni. Egyházmegyei közgyűlés mind a fenti határozati javaslatot, mind az A) alatt mellékelt belmissiói társulati tervezetet egyhangúlag, szívvel-lélekkel magáévá teszi, annak minél előbbi megvalósítását a legmelegebben óhajtja, s e célból azt már a legközelebbi egyházkerületi közgyűlés elé felterjeszteni határozza.

A belmissiói társulat tervezete. 1. *Célja*: A protestáns öntudatot és buzgóságot ápolni, a hitet és erkölcsöt minden alkalmas eszközzel, de különösen a szeretet és könyörületesség munkái által élővé s hatóvá tenni. 2. *Munkaköre*: a) megerősödése esetén diakonissák kiképeztetése és működtetése; b) szegény házak, árvaházak és kórházak állítása; c) a népies vallásos és ismeretterjesztő irodalom támogatása, ilyeneknek, valamint imádságos s énekes-könyveknek és bibliáknak ingyen való kiosztása; d) a prot. nőnevelés ügyének szolgálása, leánynevelő-intézetek állítása és támogatása által (pl. a pataki, ungvári); e) az iskolából kikerült, de még katonaköteles kort nem ért ifjaknak az eltévelyedéstől megoltalmazása, azoknak ifjúsági egyesületekké való alakítása s ártatlan szórakoztatásáról való gondoskodás által, minők barátságos olvasó szobák, énekkarok, felolvasások rendezése stb. Megjegyezve, hogy az olvasó szobákba nem annyira olvasni, mint inkább beszélgetni járnának, s közöttük a lelkész, a tanító s a belmissiói társulatnak egy-egy idősebb és intelligensebb tagja is gyakorta megjelenének; f) a mértékletesség terjesztése, s az iszákosságnak és istenkáromlásnak csökkentése, a tagoknak egymásra való szigorú örködése és ráhatása által; g) a belmissiói társulat magasabb rangú tagjai által oda hatna, hogy a túlságba menő lakodalmi dobzódások és halotti torozások törvényesen is korlátoztassanak; erkölcsi úton pedig a vidéki fiókok tagjai által hatna az anyagi és erkölcsi kárral járó viszásságok megszüntetésére; h) betegeknek háznál való meglátogatása s azoknak orvoslásáról, táplálásáról és ápolásáról való gondoskodás; i) a szegényeknek és elhagyott árváknak gondozása, azok részére élelmezés és ruházat beszerzése; k) szegény tanuló gyermekek taníttatásáról való gondoskodás; l) óvó-házak, gyermek-menhelyek s különösen bölcsőházak állítása; m) postai takarékpénztár megkedveltetése s általában a takarékoság erényének terjesztése; n) a szerencsétlenség által sújtottak lehető fölsegélése; o) a szétszórt csontok összeszedése, a szórványokban lakó prot. híveknek egyházunk kötelékében való megtartása, lévén ez is társadalmi feladat, s így ez idő szerint a közalap pénztárát illetéktelenül terheli. Végül p) a vallásfelekezetek közötti türelem, békeség és szeretet ápolása.

3. *Szervezete*: a) a társulatot a tiszáninnyi református és tiszai evang. egyházkerület együtt alakítják; b) a belmissiói társulat áll I. egy egyházkerületi nagy társulattól s II. az egyházközségi társulatokból. Ez utóbbiak a presbitérium elé írt kötelességek nagy részének teljesí-

tésében segítő közegek volnának, de viszont a presbitérium támogatására igényt tartanának; c) mind az egyházkerületi, mind az egyházközségi társulatok annyi férfi és annyi nő tagból állanának, amennyi azokba önként belépne; d) az egyházközségi társulatok évenkénti működésökről jelentésekben beszámolnak az egyházkerületi nagy bizottságnak; e) a tagok háromfélék, u. m. alapító, pártoló és működő tagok. Alapító tag, a ki a társulat céljaira legalább 10 frtot ad. Pártoló tag, a ki ezen célhoz bármilyen csekély adománnyal járul; működő tag az, a ki az egyesületnek fáradozásaival bármilyen szolgálatot tesz.

Ez az egész javaslat, minden oldalú megfontolás és jelentéstétel végett, kiadatott az egyházkerületi missiói bizottságnak.

És a missiói gondolatok juttatják eszembe, hogy a missiói bizottság nem működhetett ez alkalommal, mert bár a törvények világosan megszabják, hogy a missiói lelkészek kötelesek minden évben egy évi működésükről szóló kimerítő jelentéseket a missiói bizottsághoz beadni, egynek kivételével, ily jelentés nem adatott be. Bizonyára nem csoda, hogy a missió kezd hitelét veszíteni s e bizalmatlanság közgyűlésünkben is erős hangokban nyert kifejezést; és méltán, mert ily fel sem vévém mellett nem tudom: hogy fog egyházkerületünk számot adhatni a konvent előtt, ez évi missiói működéséről?

A sárospataki főiskolának ez alkalommal nem voltak fontosabb elintézni valói. Az igazgató-tanács ajánlata megengedtetett, hogy a főiskola a Protestáns Irodalmi Társaság pártfogó tagjai közé léphessen s ugyancsak az igazgató-tanács arra kérte egyházkerületi közgyűlésünket, hogy minthogy a bölcsészeti és egy jogi tanszék a jövő tanévre betöltendő lesz, bizza meg a főt. püspök urat, hogy a pályázatot oly időben hirdesse ki, hogy a két tanszék, a tavaszi egyházkerületi közgyűlés által betölthető legyen. Főtisztelendő püspök úr a kívánt pályázatnak kellő időben leendő kihirdetésére felkérte, felhivatván az igazgató-tanács, hogy a betöltendő tanszékek tárgyainak megállapított csoportosítását püspök úrral idejében közölje.

Az igazgató-tanács, ezek után, pártolólágg terjesztette fel Szathmáry József főiskolai széniorának folyamodványát, a ki a tanári pályára készülve, segélyért esedezett. Egyházkerületünk jutalmazni akarván folyamodónak törekvéseit, részére a Vay-Mocsáry alaphól 200 forint segélyt utalványozott.

Felebbezett ügy csak igen csekély számban, fegyelmi ügy pedig egy sem került elő; a mi mindenesetre öröndetes jelenség s illet is az egész közgyűlésnek a szép ünnepély hatása alatt álló hangulatához.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Hálanyilatkozat.* Folyó szeptember hó 20-án tartott jubileumom alkalmából, oly sok oldalról nyilatkozott a szívélyes részvét hazaszerte irányomban; egyesek, egyházi és polgári testületek, barátim, pályatársaim, jóakaróm részéről, hogy lehetetlen ezt néma hallgatással mellőznöm.

Kedves kötelességemnek ismerem azért, minthogy más-keppen nem tehetem, hírlapokban nyilvánítani legmélyebb hálámat, s köszönetemet mindazok iránt, kik kegyesek voltak részvétöket irányomban, éltem ezen kiváló időpontján bármely módon nyilvánítani.

Eletemnek hátralevő napjaiban, mindig hálára gerjesztő kedves emlékei lesznek ezek szívemnek.

Az isteni kegyelem és szeretet megsokasodott áldásai öleljék körül jószágukért minden rendű jóakaróimat, lelkészársaimat, barátimat, s a gondjaim alá bízott egyházakat!

Miskolc, 1891. szeptember 24-én.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

— **Kun Bertalan püspöki jubileuma és a sajtó.** Püspökünk jubileuma élénk visszhangra talált nemcsak egyházi, hanem politikai lapirodalmunk körében is. Egyházi lapjaink közül a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* költői tollal írt vezércikkben, a *Debreceni Protestáns Lap* egy költeményben ünnepelte a 25 éves főpásztort. A *Vasárnapi Ujság* egy meleg hangú életrajzzal mutatta be olvasóinak az ünnepelt arcképét. A napi lapok közül kiváltképen említést érdemel a *Pesti Napló*, mely szeptember 20. és 22-ik számaiban két vezércikket is szentel a „politikailag is nagy horderejűvé” vált jubileumnak, rámutatván, hogy a *kormányának részvételét* is megérdemelte volna a tősgyökeres magyar egyház legidősebb püspökének ünnepélye, s legalább a hivatalos lapban nyoma maradhatna ennek a „valóságos belső titkos tanácsossá” kineveztetésben; utóbbiban pedig a jubileum mozzanataiból indulva ki, azt mondja, hogy a szabadelvűség hanyatlását előidéző az a bizalmatlanság, melyet a protestánsok és katolikusok közt egy idő óta folyton szítogattak némelyek, nagy mértékben csökkent a Szász Károly püspök és Foltin apát pohárköszöntői folytán, a melyek „nagyfontosságú politikai események, a kulturharc értelmét megfordítani hivatván” s míg az egyikének érdeme, hogy nyíltan rámutat a bajra, addig a másik nyomban igazolja, hogy nemcsak a világi, de az egyházi kath. férfiak között is a többség nem helyesli a reakció álarcos hőseinek törekvéseit, békebontó terveit. A cikkíró a nemzet felébredését reméli e beszédűtől, hogy szabadelvűség és hazafiaság legyen ismét a jelszó, de „bármint fog is hozni a jövő, — végzi, — üdvös következmények nélkül nem maradhat” ez az őszinteség. Ezenkívül a 20-ik szám a szerkesztőtől ad tárcacikket Kun Bertalanról, a kiben „az ősi és meghamisíthatlan magyar protestantismusnak tulajdonai és erényei” mind felismerhetők; a 22. tárcája pedig a Czínke humoros versét közli az 5 püspökről. Tárcában beszél róla a *Magyar Hírlap* 20-iki száma is, valamint a *Fővárosi Lapok* 20-iki száma Fejesnek általunk közölt ünnepi versével adózik a püspököknek. — Az ünnepély lefolyásáról részletesen referál mindenik napi lapunk, főleg a *Pesti Hírlap*, *Magyar Hírlap*, *Nemzet* és kivált a *Pesti Napló*, mely az ünnepélynek politikai jelentőségű, nagy horderejű dikciói mellett megadja a kellő elismerést az ünnepi szónoknak is, azt mondván: „Mitrovics erőteljes, szellemes szónok, kinek beszéde egy valóságos illatos kert, telve szebbnél szebb virágokkal” (21-iki sz.). Akadt azonban két napi lapunk, a mely köztölködő ízetlenségével megzavarni igyekezett a mi lélekemelő ünnepélyünk tiszta voltát, hogy valamiképen fölöttébb ne örüljünk. Azt talán mondanom sem kell, hogy egyik a „*Magyar Állam*,” az ünnepély nagy tetszéssel fogadott pohárköszöntőivel épen homlokegyenest ellenkező iránynak ez a jól dotált organuma, a másik az olykor-olykor nagyon is kath. érzelmű *Budapesti Hírlap*. A M. Á. ismeretes kevélysége tán tudomásúl sem vette volna az egész jubileumot, ha a Szász Károly és Foltin pohárköszöntői által találva nem érezné magát; de mert a szó találó vala, vezércikket szentel szeptember 23. számában „A miskolci felköszöntő”-nek, a mit „nem hagyhat kellő méltatás nélkül.” Így aztán a

protestánsokat illeti a nyugtalankodás, békétlenkedés vádja, mert ők az elkeresztelési panaszokban a felperesek (tehát az a békétlen, a ki saját jogát védi!), „a kath. egyház soha nem jöhet ellentétbe a polgár hazafias érzületével” (exempla docent!), a költői szabadság cserélteti fel Szászszal az állammal a kormányt, a műfordító költőt látja csak, a ki poharak közt beszél, a mi szerinte kimagyarazza azt a szerénytelen kotnyeleskedést is, hogy a primási szék betöltésénél effajta pohárköszöntővel akarja befolyásolni (!?) az apostoli királyt. „A papi erények egyike talán a több szerénység is” — végzi Hortoványi szerkesztő. Kár, hogy ezt az erényt a budapesti „püspök” elfeledi gyakorolni. Mi azonban csak örömlünk adhatunk kifejezést, hogy így támad, morog, nyugtalankodik a M. Á., mert látjuk, hogy a nyíl talált, jól célzott: ez az elégtétele és pedig fényes elégtétele bizonyára a „szerénytelen” Szász Károlynak is. A másik zavaró hang a *Budapesti Hírlap*-tól jön, melynek 22-iki száma „A béke galambjai” cím alatt a Szász és Foltin pohárköszöntőit közölve, azon aggodalmának ad okot, hogy érsek- és primásjelölt proklamálás nem volt szerencsés gondolat egy ref. püspöktől, mert az csak a különben is meglevő izgalmat növeli s az ilyen kényes dolgot feszegetni ellenkezik a kölcsönös türelemmel. A jubiláris hangulatnak rója fel a tapintatlanságot. — Mi a kik hallottuk a szóban forgó beszédet s annak hatása alatt állottunk, tanui lehetünk annak, hogy félreértés, elfogultság, szándékos elferdítés láthat csak sérelmet a Szász K. szavaiban, a kitől ép oly távol volt a primásjelölés gondolata, mint pl. az ultramontanizmustól a hazafiság. Jól esik hinnünk a *Pesti Napló*-val: „meglehet, hogy egy pár elfogult és gyűlölködő katolikusnak tetszik a B. H. eljárása; de bizonyos, hogy minden felvilágosult és elfogulatlan kath. ember indignációval utasítja vissza”. Végül nem lehet megtagadnunk az elismerést a *Borsodmegyei Lapoktól*, melynek szept. 22. száma egészen püspökünkéről, a jubileum lefolyásáról szól, mely két verssel, vezércikkel, az ünnepély részletes leírásával és a nevezetesebb beszédek szószerinti közlésével az időszaki sajtó összes termékei között leghívebben adózott szeretett főpásztorunknak.
r. k.

— **Irodalmi körünk** folyó hó 18-án tartá ez iskolai évben első közgyűlését, *Fejes István* elnöklete alatt. A folyó ügyek közül nevezetesebbek, hogy az *Ásványtan*, *Bibliái-Vallástan*, *ABC*, a népiskolai *Olvasókönyv* első kötete elhagyta a sajtót, bírálat alatt van a *Hit- és Erkölcstan*; nyomatásra vár a *Bibliái-Bevezetés*, népiskolai *Magyar nyelvtan* és a *Világ- és Földismeret*. A *Temetési Énektár* pályázati határideje július 1-én lejárt s másodelnökhöz csak két kis füzet érkezett; ugyanazért elhatározta közgyűlés, hogy az egyházi lapok útján felszólítja mindazokat, kik tudnának alkalmas temetési énekeket, hogy küldjék be azokat másodelnökhöz; azon kívül pedig pályázatot is fog közzétenni, melyben mindenki részt vehet, kimondatván az is, hogy a jobb énekek 1—3 darab arannyal fognak jutalmaztatni. A számvizsgáló-bizottság jelentéséből közgyűlés arról győződve meg, hogy a „Sárospataki Lapok” olvasóinál még mindig tetemes előfizetési hátrálék van, a mi gátolja a kör vagyoni helyzetének pontos kimutatását, elhatározta, hogy a hátrálékos olvasók felszólíttassanak kötelezettségök teljesítésére. Olvastattak a népiskolai *Tanterv*re beérkezett alapos tanulmányra valló, tartalmas bírálatok is. E bírálatok közül kettő több-kevesebb javítással elfogadhatónak tartván a munkát, közgyűlés megbizta Dezső Lajos tagtársat, hogy művét a bírálatok értelmében javítsa ki s adja be stb.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit aor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Béky Sámuel 1837—1891.» *Raddcsi György.* — «Körtünetek közép- és feisőbb iskoláinkban.» *Buza János.* — «Mocsáry Lajos beszéde a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület közgyűlésén. 1891. szept. 21.» — «A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.» *r. l.* — «Bibliai Vallástan» (Könyvismertetés) *Molnár Lajos.* — «Vegyes közlemények.» — Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat.»

BÉKY SÁMUEL

1837—1891.

Azt a nehéz, fájó sebet, a mely éveken át tépte szerető szívét, az ő erős szervezete sem birhatta sokáig. Megtört, elesett, meghalt.

Pár éve már csak árnyéka volt önmagának s roskatagon, vánszorogva járt itt közötlünk, lelkének gondosan takargatott, súlyos keresztje alatt. Övéi, a kik édes mindenöket szerették benne; gyülekezete, a mely rajongva ölelte; tisztársai, barátai s mind, a kik becsültük és tiszteltük őt, úgy néztünk rá, mint a hervadt őszi lombra s remegve gondoltunk arra a szellő-lebbenésre, a mely elröpíti őt szemeink elől.

Az abauji egyházmegye, mintha csak a Gondviselést akarta volna kegyelemre birni számára; mintha csak marasztalni kívánta volna őt e földi világban: körülövezte őt tisztességgel; a szükség emberének ismerte el, kormánya rúdjához állította, mintegy önmagát is biztatva, hogy a harc, küzdelem, a szélvész, viharok, a munka s kötelesség újszerűsége, megacélozzák majd lankadt erejét s balzsammá válnak talán beteg szívére is.

Hiába, mind hiába! Ez a tisztársi figyelem, ez a gyöngéd hódolat is csak őszi napfény ragyogása volt az egyre komorodó lelki házban. Az enyészet szele meglebbent s a megsárgult levél lehullt.

Ott künn, az ő kedves nyaralójában, a kassai papoknak abban a Mesko által ajánlékozott kies édenében, ott fagyott el beszé-

des ajkán a szó s ott borúlt szelid kék szemre az örök éjszaka.

Oh milyen nagy üresség maradt utána!

A kassai előkelő gyülekezet soha nem feledhető s ritka papi erényekkel ékeskedő lelkipásztort, az abauji egyházmegye egy sok szép reményre jogosító vezérferfiút, a sárospataki ev. ref. főiskola egy nagy buzgóságú igazgató-tanácsost, az összeülendő zsinat egy tiszta látású s szabadságért hevülő képviselőt veszített el benne, s hogy mit veszített Kassa városának művelt társadalma, azt ama nyilatkozat igazolja legfényesebben, a mit egy helybeli lapnak nem is felekeztünkbeli szerkesztője jegyzett fel róla a fájdalom hevében: „*A jónak helyét állhatja a jó, vagy talán a jobb; de ha apostol jönne is utána, akkor is csak Békylt szeretnők.*“ A ki mindenkinél többet veszített, s a kinek veszteségét nem lehet szavakba foglalni, az a siralom völgyében támasz nélkül, vigasz nélkül, réménység nélkül tántorgó család. Egy fényes gyülekezet nagy papjának a szomorú bizonytalanság tövises útjaira kárhoztatott népes családja.

Prot. anyaszentegyház! Meddig nem halod még az özvegyek és árvák eget verdeső panaszát?!

* * *

Született a boldogult Szántón, Abaujmegyében, 1837. augusztus 12-én, Béky Ferenc és Kovács Zsuzsánna szüléktől. Gyermekkorának istápolója korán özvegységre jutott

édes anyja volt, a ki — bár maga is bajlódott az élet gondjaival — nem tudta és nem akarta megtagadni tanulni vágyó kis fiától, hogy őt — a szülőföldjén szerzett elemi ismeretekkel — útra ne bocsássa Sárospatak felé, a szegényeknek már akkor is jól ismert iskolájába. Alig volt több 6 évesnél, mikor (1843 szept.) már be volt jegyezve a gimnáziumi előkészítő osztály növendékei közé s anyai nagybátyjának, az akkor már primárius Kovács Jánosnak gondos vezetése alatt, vígan tört előre az apró emberek élénk versenyében. Nemes szívének jól esett mindenkor készséggel ismerni el, hogy első vezetőjének örök hálával tartozik.

Gimnáziumi pályáját elébb a hű támasznak eltávozása, majd az 1848/9-iki események zavarták meg. Amannak hiánya érezhető volt haladásán, emez pedig egy évi veszteglésre kényszerítette, a mi alatt — kivált csüggedező édes anyjának ösztönzésére — már-már le kellett mondania a tanulói pályához kötött szép reményeiről. De végre is 1850-ben ismét Sárospatakon volt és pedig már tisztában a céllal is, a mely felé futnia kellett, mivel édes anyja határozottan kikötötte — s ő nem vonakodott — hogy papi pályára kell magát képeznie.

Úgy történt. A theologiai cursust megfutotta s 1857-ben, a mint az akkor rendesen történni szokott, akademikus rektorságot vállalt Zádorfalán, Gömörmegyében. Jó szerencséje vezette e helyre s itteni tartózkodása elhatározó befolyással volt egész életére, jellemének alakulására s későbbi gyors emelkedésére. Batta Bálint volt ekkor Zádorfala papja. Sajátos, derült kedélyű férfiú, a jóra törekvő ifjak meleg keblű pártfogója s Tompa Mihálynak, a keleméri költő-papnak s Orbán Ferencnek, a ragályi tudós lelkésznek lelki-testi jó barátja. A szerény szőke diákot, a szorgalmas tanítót elébb maga szerette meg Batta Bálint s csakhamar jó barátjaival is megszerettette. E három, egymással merőben elütő jellemű férfiú társaságában ő, az igénytelen ifjú, folytonos alkalmazkodásra s önmegtagadásra volt utalva s ez az iskola erősítette meg benne ily irányú, veleszületett, szeretetre méltó hajlamait. Ő maga nem egyszer boldogan emlegette multjának ezt a szép időszakát s Zádorfala emlékét sorsának egyre előnyösebb változásai sem tudták szívében elhomályosítani.

A három éves rektoria után, 1860-ban, Kövecsesre ment s ott Lukács Lajos földbirtokos házában, mint nevelő működött 1861. július haváig, itt is folytonos összeköttetésben előkelő barátaival, pártfogóival.

1861. szeptember havában letette a gömöri tractus előtt a kápláni vizsgát; csupán egymaga a sok jelentkező közül, a mit jó pártfogóinak s

már ismeretes jó tulajdonainak köszönhetett. S mintha csak kézen fogva vezette volna a gondviselés, az akkori esperes, Pelsűcznek még ma is minta-papja, azonnal magához vette a kedve szerint való ifjú Tiszteletest és szintén jelentékenyen hozzá járult papi jellemének kifermeléséhez. Azt az egy évet, a melyet az apostoli lelkű férfiú lábai mellett töltött, sokért nem adta volna ifjúkori életéből.

1862-ben Sajó-Keszi, 1863-ban Kövecses hívta s nyerte meg lelkipásztorául, hol a volt nevelőt s ajkainak mézes beszédét nem tudták feledni. Csak öt évig gyönyörködhetett e kis gyülekezet lelki vezérében, mert 1868-ban az imolai és abaujszántói egyház versenyre keltek egymással elnyerhetéseért. Az utóbbi lett a győztes. Gömöri pártfogói, barátai s szerettei közül kiszakasztotta magát, noha az egyházmegye már aljegyzőséggel tüntette ki s Tompa — a ki őt a jászói levéltárban levő titkainak másolatásával is megtisztelte, — váltig biztatta, hogy közel van már az idő, a mikor el kell költözni s a hanvai egyháznak lesz annyi magához való esze, hogy Béky Samut fogja papjául elválasztani. E biztatásnál is vonzóbbak voltak reá nézve a gyermekkori emlékek, a rokonok esdeklő áhítozása s az a tudat, hogy a proféta becsessé lett a maga hazájában.

Becses is maradt mind végig. Dicsekvése, büszkesége volt szülőföldjének; de nem az volt sorsául feljegyezve, hogy ott maradjon a szerény javadalmú szántói parókhán. Öt év múlva, 1873. tavaszán az abauj-szepshii, majd néhány hó elteltével, a Ferenczy halála után, a kassai gyülekezet szerezte meg lelkészeül. Elég volt őt a kassai gyülekezetnek csupán egyszer hallani, a Ferenczy nyílt sírja felett s kész volt számára az út az újabb dicsőség felé.

Kassai állomását, szepszii hívei által megsiratva, 1874. tavaszán foglalta el s lefoglalta magának hívei szívét is. Volt egész lényének valami titkos varázsa, a mely becsülésre, tiszteletre kényszerítette mindazokat, a kikkel érintkezésbe jutott. Arcának jósága, szívének nemesége, alkalmazkodásának kedvessége, az az emberekkel való lekötelező bánásmód, a melyet nem lehet tanítani az iskolákban; lelkipásztori hűsége, előkelő szónoki hivatottsága: — ezek együtt s egyenként olyan hirtelen odabilincseltek az ő személyéhez a kassai gyülekezet minden rendű s rangú tagjait, hogy a mikor, egy évi ott működése után (nem rögtön ugyan a Tompa, hanem csak az ő második utódjának kimúlásakor), a hanvai gyülekezet — nagy papjának jóslatát beváltandó — el akarta őt Kassáról édesgetni, — a kassai gyülekezet előjárósága, az egész gyülekezet öröme, 500 frttal

emelte fel a kedvelt lelkipásztor fizetését, csak hogy magáénak mondhatta mind halálig.

Egészen gondviselésszerűleg volt e kényes pontra állítva, hol szelid lelkével, emberszerető szívével s türeldelmes gondolkozásával nemcsak önmagának szerzett több-több barátot és tisztelőt, hanem ev. ref. egyházunknak is, anélkül, hogy igazainkból bármit is feladott volna s csak egy pillanatra is hűtlen lett volna ahhoz a zászlóhoz, a melyre felesküdt.

Míg vezetése alatt a kassai egyház folyton előbbre haladt, a magas pontról az ő fényessége is mind szélesebb körben vált ismeretessé.

Az egyházmegyén egyelőre nem ment ugyan könnyen a dolga, de a mikor aztán itt is megnyitotta magának a szíveket, gyorsan haladt előre a kitüntetések sorozatán. 1881-ben zsinati képviselővé és tanácsbíróvá lett; majd egyházmegyéjének jelentékeny segítségével egyházkerületi tanácsbíróvá, konventi póttaggá, a kerület bizodalmasból a főiskola igazgató tanácsosává s végre ez év tavaszán, a Fodor Pál leköszönése folytán, az abauji egyházmegye esperesévé választatott.

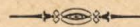
Még élénken emlékezünk ma is bármelyik szívekre; tudjuk, hogy a zsinaton szóval, utóbb a „Sárospataki Lapok“-ban tollal, nemes hévvel küzdött a gyülekezetek papválasztási szabadságaért; mint kerületi tanácsbíró és főiskolai igazgató tanácsos, a míg főleg testi ereje engedte, — soha nem maradt el a kötelesség asztalától s amott méltányosságával, itt kitartó türelmével s mint jegyző tollának tisztaságával szerzett magának több-több tisztelőt és igaz barátot.

Itt volt közöttünk a tanév megnyitásakor, ott volt a miskolci örömnepén s lankadtan bár, részt vett az ünnepély összes mozzanataiban s a kik előtt bizodalmasan megnyilatkozott, tanúk lehetünk reá, hogy mily édes gyönyörűséggel várta s készítette elő azt az időt, a melyben a gondjaira bízott egyházmegyében mindenek ékesen és szép renddel fognak haladni. Ezt a boldog időt azonban nem érthette meg. Mult hó 29-én este, egy kedélyesen töltött nap alkonyán, hű nejének karjai között, kilehelte nemes lelkét, övéinek, gyülekezetének, az abauji egyházmegyének, a tiszáninneri kerületnek s a sárospataki főiskolának őszinte fájdalmára.

Az a részvét, a mely folyó hó 1-én tartott temetésén a gyülekezet, a város, a különböző felekezetek részéről koporsója körül nyilatkozott; az az elismerés, a melylyel püspökünk az ő meghatározó imájában, Mitrovics Gy. főjegyző pedig könyvet ontó gyászbeszédében áldozott az elköltözött tisztárs és barát emlékének; fényes birálata az

ő nemesen töltött életének. A köz javára élt, köz elismerés kísérte korai sírjába, a mely felett Antalfy László, vadász lelkész és tanácsbíró tolmácsolta az egyházmegye mélységes bánatát. Áldott legyen emlékezete!

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Kórtünetek közép- és felsőbb iskoláinkban.

Közép- és felsőbb iskoláink növendékeit szeretjük a haza reményeinek s leendő oszlopainak tekinteni és nevezni. Beléjük vetett reménységünknek megvalósulását óhajtván, sohasem mulasztja el egy intézet igazgatósága sem, hogy az iskolai év megnyitása alkalmával, a nemes tanuló-ifjúságot jövő hivatására jóakarattal figyelmesse és szíves atyai tanácsosként lássa el arra nézve, hogy az eléje tűzött magasztos célt mi módon közelítheti meg legbiztosabban. A hivatásukat jól felfogott tanári károk is éveken keresztül fáradhatatlanul azon munkálkodnak, hogy a reájok bízottakba ne csak a tudomány szellemét oltás be, hanem azokat a jó erkölcs mintaképeit emeljék, a szép és jó felismerésre és gyakorlására is képessé tegyék, nehogy beteljesedjék rajtok az az igazmondás, hogy a tudomány jó erkölcs nélkül olyan, mint a fény termékenyítő meleg nélkül s a nagy vagyon Isten áldása nélkül. A tanítató szülők általában véve a nagy közönségnek az a része, mely a nemzet jövője felett aggódni és lelkesedni tud, a legnagyobb érdeklődéssel tekintenek az iskolákra, melyeket talán még ma is szívesen neveznek az egyház veteményes kertjeinek s örülnek, ha annak virágai szépen fejlődnek s aggodalom szállja meg lelküket, ha látják, hogy a kert növényzete között valamelyik veszélyes élősködő kezdi meg pusztító munkáját.

A nagy közönség, közép- és felsőbb iskoláink belső életéről az évi értesítőkből szerez tudomást, melyeknek, mint a jó tükörnek, híven kell visszaadni a lefolyt iskolai év képét. A képről, melyet az értesítők elébe tárnak, alkotja meg aztán véleményét az egyes tanintézetek szelleméről, vezetéséről s növendékeinek jó vagy rossz irányban való haladásáról s gyakran megtörténik, hogy az értesítőnek egy-egy torzképe sok ember emlékében éveken át megmarad s ovatosakká, gyanakodókká teszi az intézettel szemben azokat is, a kik addig hívei, pártolói voltak.

A ki tanintézeteinket olykor-olykor meglátogatja, vagy az évi értesítőket végig lapozza, meggyőződik, hogy a mai ifjúság a régihez viszonyítva, lényegesen megváltozott. Megváltozott, még pedig sok tekintetben, tagadhatatlanul előnyére. Simább modorúak, előzékenyebbek, mint elődeik voltak. A szép iránti érzék is nagyobb mértékben van náluk kifejlődve, a mit az iskola környéke s a legtöbb helyen a tanterem tisztasága is eléggé bizonyít s ma már ritkaság számba megy az olyan eset, a minő pár évvel ezelőtt a debreceni főiskolában történt, hogy az akadémiai hallgatók a tanterem székeit annyira összevagdalták és befirkálták, hogy az igazgatóságnak újjakkal kellett pótolni. Azonban, míg egyrészt örömmel ismerjük el, hogy tanuló ifjúságunk sok tekintetben előnyére változott, másrésztől sajnálattal tapasztaljuk, hogy intézeteink tekintélyes részében olyan kórtünetek mutatkoznak, a melyeknek megszüntetésére minden lehető meg kell tennünk.

Iskoláink növendékei között ma már általánosan el van terjedve a *dohányzás*, a mi ugyan régebbi keletű baj, de veszélyesebbé lett újabb időben az által, hogy az ifjabb növendékek is nagyban gyakorolják magokat a legénykedésnek ebben a módjában. Nemcsak otthon és a nyilvános helyeken, hanem a tanintézet falai között is gyakran lehet egy-egy szabadon bocsátott dohányfüst gomolyt látni, noha ezt az iskolai törvények mindenütt szigorúan tiltják. Én azt hiszem, hogy ezt a mindinkább terjedő bajt könnyen meg lehetne szüntetnünk. Ha a budapesti tudományegyetem tanári kara megtudta tiltani a hallgatóknak a folyosókon és tantermekben a dohányzást s tiltó rendeletét érvényesíteni is képes volt, akkor talán a középiskolák és akadémiák ifjúságával is meg lehetne értetni, hogy az eléjük írott törvényt meg kell tartaniok.

A *korcsmázás* is egyik ismeretesebb ragályos kór közép- és felsőbb iskoláinkban, melynek tünetei újabb időben már a kisebb növendékeken is észlelhetők, a nagyobbaknál pedig több intézetben annyira divatosá lett, hogy egyik tekintélyes főiskolánk évi értesítőjében, az igazgatóság is megrója az ifjúságnak ezt a feltűnő hibáját. Ez a baj a 14—15 éves növendékekre, a legtöbb esetben a felnőttekről ragad át, a kikkel körükhöz nem illő barátságot kötnek; de fellép igen gyakran önállóan is. Első jelei rendszeren a theáztatásban nyilvánulnak s fejlesztői a táncmulató órák és a próba-bálok. Terjedésének meggátolására a tanári karok mindenesetre sokat tehetnek, különösen, ha a lakás, illetőleg kosztadók nem titkolgatják el a növendékek kihágásait. Több esetet tudunk már arra, hogy az osztályfőnököknek és igazgatóknak, a kik a vezetésük alatt levő növendékeket lakásaikon gyakran esténként is felkeresték, sikerült ezt a veszélyes bajt csirájában elfojtani. Ha a tanuló tudja azt, hogy tetteit tanárai az iskola falain kívül is figyelemmel kísérik, mindenesetre inkább ovakodik a rossz elkövetésétől, mintha szigorú felügyelettel nincs mit tartania. Én megvagyok győződve, hogy a tanárok sok bajnak elejét vehetnék az által is, ha a táncmulató órákon felváltva megjelenének. Jelenléttük jó hatással volna minden tekintetben az ifjúságra. Ezt azonban csak úgy tehetik meg, ha a tanuló ifjúság évenként egyszerre, a tanári kar által meghatározott időben tanul táncolni, mint ez p. o. a sárospataki ev. ref. főgimnáziumban történik.

A *kártyázás* szintén egyik ragályos kór tanintézetekben, mely nem az, hogy apadóban volna, hanem a középiskolák növendékei között is mindinkább terjed. A debreceni ev. ref. főiskola gimnáziumáról kiadott múlt évi értesítőben maga az igazgató említi fel, hogy több, különben szorgalmas és eddig jó magaviseletű ifjút kellett a tanári karnak szigorúan megbüntetni, az ördög bibliájának forgatása miatt. Hány olyan ifjú űzi ezt a tiltott és veszélyes mesterséget majdnem mindenik intézetben, kiről tanárai a legjobb véleménynyel vannak, mert hiszen ez a csendes foglalkozás a legnagyobb titokban, zárt ajtók mellett szokott történni s épen ez az oka, hogy olyan ritkán jut nyilvánosságra. Gyakran megtörténik, hogy az iskolák igazgatói s tanárai egy-egy vizsgáról elmaradt vagy osztály-ismétlésre utasított tanuló elkeseredett szürlőjétől értesülván arról, hogy az ifjúság egy része szépen virágzott, de az év végén feloszlott kártya-klubokban vesztegette el becses idejét és az iskolai kiadások fedezésére kapott pénzét. Igaz, hogy ha az iskolai év folyama alatt kiderül egyik-másik ifjúra, hogy idejének nagy részét ilyen nemes foglalkozással töltötte el, reá a tanári kar mindenkor a legszigorúbb büntetést alkalmazza; de ha az év végéig sikerül észrevétlenül munkálkodnia, akkor az új iskolai év kezdetéig, bűnei majdnem teljesen el lesznek feledve. Én célszerűnek és szükségesnek tartam,

hogy az olyan tanulót, a kire, habár az iskolai év végeztével is rábizonyított, hogy kártyakompanya rendes tagja volt, a tanintézet kebelébe ne fogadnák vissza, mert az ilyenek az év végén feloszlott klubok helyett, újakat fognak ismét állítani, s terjesztői lesznek ennek a veszélyes és ragályos bajnak.

Ezek a bajok, mint már előbb is említettem, régebbi keletűek, de újabb időben annyiban veszélyesebbékké lettek, hogy a nagyobb tanulókról átragadtak a kisebbekre is. Ezek ellen, mint a ragályos betegségek ellen, minden erőnkkel küzdenünk kell, hogy ha teljesen meg nem szüntethetjük is, de legalább tovább terjedésükben meggátoljuk. Az iskolai rendszabályok erősen tiltják ezeket a testet és lelket ölt szórakozásokat; a tilalom áthágóit büntessük a rendszabályokban kiszabott büntetésekkel. A hol a szép szó, az atyai tanács nem használ, ott nem kell visszarettenni a legszigorúbb eszközök használatától sem. Véleményem szerint, erre szükség van, mert ezeknek az iskoláinkban mindinkább terjedő kóroknak nem egyedül abban, áll a veszélyes voltuk, hogy a még fejletlen ifjú szervezetét megtámadják; nem is abban, hogy a tanuló ezek miatt tanulmányaiban hátramarad és sokszor adósság csinálásba keveredik, hanem sokkal inkább abban, hogy a rendszabályok ellen vétő ifjak kihágásaikért nem kapván meg a méltán megérdemelt büntetést, lassanként megszokják az iskolai törvények kijátszását s könnyen *léhákká* és *könyelműekké* lehetnek.

A *léhaságnak* és *könyelműségnek* több jelével lehet már most is találkozni egyik-másik tanintézetünkben, különösen a felsőbb iskolák növendékei között. Egyik legfeltűnőbb jele az *önképzéstől, a komolyabb tanulmányozástól való huzakodás*. Ma már sok helyen a tanulást szükségtelennek, sőt nevetségesnek találja az ifjúságnak egy tekintélyes része s idejének nagy részét a kávé- és sörházak bűzhödt levegőjében, vagy a járdataposással tölti el. Vajjon nem botráncozott-e meg mindenki, a ki a *nagynyedi* ev. ref. főiskola múlt évi értesítőjét végig lápoztá, hogy a teológia akadémia 52 növendéke között, nem akadt egyetlen egy sem, a ki a pályázatra kitűzött *két egyházi beszédre* pályaművet készített volna; s nem akadt pályázó a *népszerű biblia-magyarázatra sem*. Ha az ilyen körjelek most az egyik, majd a másik intézetben nem tűntek volna már előbb is fel, talán nem hatnának reánk oly leverőleg, de így lehetetlen, hogy meg ne botráncozzunk az ifjak hanyagsága és könyelműsége felett; mert hiszen minő reménynyel bízhatjuk majd egyházainknak s általában a közügyeknek vezetését olyan emberekre, a kik a leendő hivatásukhoz szükséges ismeretek megszerzésére nem igen igyekeznek.

A léhaságnak és könyelműségnek még szomorúbb bizonyítékával is találkozunk a *sárospataki* főiskola értesítőjében. Itt is olvashatjuk a panaszt a pályázatok meddősege és sikertelensége miatt, de olvashatunk ennél sokkal feltűnőbbet is, nevezetesen az évi értesítő szavai szerint: „erkölcsi érzésünket mélyen sértő és botráncoztató módon meggázolását az írói tulajdonjog szentségének; ámitást és csalást, a mások munkájának sajátja gyanánt bemutatása által elkövetett vakmerőséget és lelkiismeretlenséget.” Ez újabb körjel annál feltűnőbb, mert egyszerre nem is egy esettel van dolgunk. Én igazat adok az igazgatói jelentés erre vonatkozó, következő megjegyzésének. „Egyesek vétkeiket jó lélekkel nem lehet ugyan az egész rovására írni; még is úgy érezzük, hogy az ifjúság jó hírét érintette az az *egy néhány pályázó*, a kik könyelmű meg gondolatlanságból olyan visszaéléseket követtek el, melyeket megrovás nélkül nem lehet hagyni.”

Én, a fennebb felmutatott bajoknak a forrását, első sorban abban keresem, hogy tanuló ifjúságunk hibái

íránt sokszor talán nagyon is engedékenyek és elnézők az illető tanári karok. Hogy a szigorú büntetés visszatartja a tanulókat az iskolai törvények megsértésétől, arról eléggé meggyőződhetünk, ha az óramulasztásokat figyelemmel kísérjük. A dorgálás, szülei tudósítás s a börtönnel büntetés sok tanulót még nem tart vissza a hanyagságtól, de a legfelsőbb fokozat előtt már a legtöbb jónak látja megállni. Az elnézés, a túlságos atyáskodás és hosszú ideig tartó kegyesség, sok ifjút az iskolai rendszabályok ismételt megsértésére bátorít fel. Vannak, a mint ezt a nagyenyedi főiskola értesítőjében panaszkepen látjuk felemlítve, a kik mintegy ambíciót csinálnak abból, ha az iskolai törvényeket kijátszhatják s ha a tanári kar a hibájukért rájuk rótt büntetést tüstént végre nem hajtja, abból „azt következtetik, hogy a büntetést okozó kihágást is el lehet követni minden, komolyabb következmény nélkül.”

Iskoláink jó hírve, a tanuló ifjúság érdeke és a szülék bizalma és a haza jövője is megköveteli, hogy amennyire lehet, közép- és felsőbb iskoláink minden tettét figyelemmel kísérjük, s ne engedjük még jobban elterjedni tanulóink között azokat a veszélyes bajokat, melyeknek hatása rajtok, künt az életben is igen gyakran észrevehető lesz, s a melyekért a társadalmi életben első sorban az iskolákat szeretik kárhozatni. Nekem is volt alkalmam már nem egy ízben hallani azt a vádat, hogy az iskolákban ma már igen sok szép és hasznos tudni valóra tanítjuk az ifjakat s talán éppen e miatt nem jut aztán elég idő a nevelésre. Ne adja az Isten, hogy ez a súlyos vád valaha rábizonyítható legyen közép- és felsőbb tanintézetekre!

Buza János.

TÁRCZA.

Mocsáry Lajos beszéde

— a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlésén 1891. szept. 21. —

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Méltóztatnak emlékezni, hogy midőn két évvel ezelőtt a zsinat egybehívását indítványoztuk, határozatunkban programmszerűleg voltak felemlítve bizonyos nagyfontosságú kérdések, nevezetesen a vallásegyenlőség, az államsegély, az alapok és alapítványok ügye, melyekről a zsinati előkészítő-bizottság, mi tőle sok részről rossz néven is vétetett, nem nyilatkozott. Ezekről és arról, mivel az előttünk fekvő jelentés, és mivel a tárgy igen nagyfontosságú, méltóztatnának megbocsátani, ha velük bővebben foglalkozva, az itt megszokott mértéken felül leszek kénytelen igénybe venni a főtiszteletű egyházkerületi gyűlés becses figyelmét.

Miről van szó a bizottsági jelentésben mellőzött tárgyaknál? Arról, hogy ebben az országban a vallások közti egyenlőség már egyszer valósággá legyen, hogy abból a szegénységből, melyet századok óta túrunk, kiemelkedjünk. Ebből a szegénységből való menekülés a legújabb időben az általános fokozódott társadalmi igények és egyidejűleg a népre súlyosodó óriási adóterhek és nem kis részben egy különben országos csapás, a szőlővész következtében ránk nézve mindinkább életkérdéssé válik. Megkísérlettük, hogy ezen a nagy bajon segítsünk. Behoztuk a közalapot: elégtelennek bizonyult. Próba alatt van a sorsjegy-kölesön: eredménye bizonytalan; legjobb esetben is azt mondhatjuk erre is, quid hoc ad tantum sitim! Szaporítani akarjuk a lelkes-tanítóságokat, nehézségeket éppen maga az államkormány okoz; be akarjuk hozni az egyházak

számának redukciónak, az affiliációkat: ettől, mert csak fokozatosan s esetről-esetre lehet végrehajtani, gyors eredményt várnunk nem lehet. Ily eszközökkel leszünk kénytelenek megélni, míg nagyobb szabású segítség nem érkezik; de ezek mind együttvéve palliatív szerek, s a nagy kór megszüntetésére elégtelenek. Ellenállhatatlanul sodor a viszonyok hatalma azon irányban, hogy mi is az államhoz forduljunk, hogy ott kopogtassunk segélyért, a honnan mások negyedfélszáz milliónyi évi országos költségvetés erejéig merítik a megélhetés eszközeit.

Az eszme, hogy forduljunk követelésünkkel az államhoz, fel van vetve, sőt azt lehet mondani, hogy megfogamzott felekezeti körében. De formulázva még nincs. Mindaz, a mi e tekintetben eddig mondatott, csak tapogatózás; abban, a mi eddig felhozottat, ellenmondások fordultak elő; e tárgynak egész kezelése azt a határozatlanságot és tartózkodást mutatja, mely szemben a feladat óriási nagyságával, az akadályok nagysága és szövevényes voltaival, indokolatlannak egyáltalában nem is mondható. Nincs formulázva: micsoda jogcímen követeljük az államtól, hogy anyagi helyzetünkön segítsen. Abban a felterjesztésben, melyet két évvel ezelőtt a zsinaton indítványoztunk s az azon tárgyalandó főbb kérdéseket felsoroltuk, az anyagiakra nézve két dolog van megemlítve: az államsegély fel-emelése és az alapok és alapítványok ügye. Ama felterjesztés nem szól az 1848. XX. törvénycikk megvalósításáról, hanem ez igenis szerepel a felszólalásokban, melyek az anyagi dologra nézve innen-onnan történtek.

A mi az állam részéről bármilyen módon és alakban jövő anyagi támogatást illeti, nekem főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés! változatlanul elvem az, hogy legyen szabad egyház a szabad államban. Amde ehhez lényeges kellék az, hogy anyagi szükségleteinek fedezéséről minden felekezet maga gondoskodjék; mihelyt az állam dotációban részesíti az egyházat, igen nehéz ennek megóvni magát attól, hogy az állam eszközévé, sőt szolgájává ne alacsonyíttassék le.

Amde ez, ebben az országban, egyelőre legalább egy meghaladott álláspont, melynek közvetlenül megvalósítására procedálni ez idő szerint nem lehet. Nem lehet két oknál fogva.

Egyik az, hogy mint köztudomású dolog és e tudomás századok lefolyása alatt semmit sem veszített élénk voltából, hogy ebben az országban az állam és egyház közti viszony tényleg az állami dotáció rendszerére van fektetve. Midőn szent István behozta a keresztyéniséget, kihasított egy darabot az ország földjéből s azt rendelte, hogy annak jövedelme a vallás fentartására, közoktatásra és jótékonyásra fordíttassék. Ezen alapvető intézkedés fennáll a mai napig; ezen alapon épültek fel s általa határozatnak meg nagy mérvben a mai nap is összes egyházi viszonyaink. Az ez idő szerint kizárólag a katolikusok kezén levő egyházi javak, alapok és alapítványokban egy nagyon jelentékeny alap létezik ez országban, melylyel a honpolgárokat abban, hogy vallási szükségleteiket fedezhessék, támogatni lehet. És van is egy ok, melynél fogva ez idő szerint nem volna tanácsos azt mondani: vonja be az állam egyszerűen ezt az alapot, s utasítson oda mindenkit, hogy vallási szükségleteiről maga gondoskodjék. Ezen ok az, hogy az állam oly iszonyú adóterhet rakott a honpolgárok vállaira, hogy igen sok esetben, de általánosságban is, nagyon meg van nehezítve, hogy a nép elviselje azon terheket, melyekkel a vallás fentartása járt. A nép nem képes többé meghozni azon áldozatot, melyeket ezelőtt a vallásnak hozott, az állam el-

veszi mindazt, mit szájából közcélokra elvonhat. Hiába hivatkozunk örökösen az áldozatkészség fokozására, a mai kor, a vallásos rajongásnak, sőt buzgóságnak sem kedvező. Ha az állam nem segít ezen az állapoton, okvetlenül be kell következni az ország lakosai nagy részének körében a vallási élet hanyatlásának. Oly mérvben csökkenteni a közadózást, hogy a honpolgárok sokkal könnyebben viselhessék az egyházi terheket, ez idő szerint nem lehet. De a magyar államnak igenis módjában van a bajon más módon segíteni, módjában az által, hogy rendelkezésre állanak az egyházi javak, a vallási és iskolai alap harminc milliójával szemben. Ezek a javak, ez idő szerint, kizárólag egy felekezet javára fordíthatnak; pedig azok nem egy felekezet, hanem általában vallási, közoktatási és jótékonyági célokra voltak rendeltetve; még a katolikusoknál sincsenek kellőleg felhasználva; mert míg püspökségek és káptalanok minden mértéken felül vannak ellátva, addig a nép sok helyt ott is túlságos egyházi adó alatt görnyed, más keresztyén felekezetek pedig ki vannak belőle zárva teljesen. Ez a helyzet kiáltó ellentétben áll a jogegyenlőséggel; ez a helyzet az elmúlt sötét időknek maradványa; egy a körülmények összejátszása folytán fenmaradt képtelenség, mely, hogy anakronizmus és a szabad intézményeknek megnyílt országba nem illik, ott van tanubizonyságul, hogy az 1848-iki nagy időkben az ország rendei nem mulasztották kimondani, hogy ezen állapot tarthatatlan, ki lett mondva az 1848. XX. t.-cikkben azon nagy elv, hogy minden bevett vallásfelekezet közt teljes egyenlőség állapíttatik meg s az állam fogja kezébe venni azt, hogy ezen egyenlőség a dotáció tekintetében megvalósíttassék.

Miután a szükség kétségtelenül beállott; miután az államnak a megfelelő eszközök rendelkezésére állanak, nem lehet indokolatlannak mondani nagyban és egészben azt, hogy az állam segítségét igénybe vegyük. De midőn ezt tenni akarjuk, tisztába kell jönnünk mindjárt kezdetben arra nézve, hogy mily utat és módot akarunk követni a cél elérésére; miképen akarjuk formulázni követelésünket.

Nem tartanám helyesnek, ha egyházunk megmaradna a mellett, a mit mi a zsinatot indítványozó felterjesztésünkben mint programpontokat előadtunk, nevezetesen az államsegély felemelése s az alapok és alapítványok tisztába hozatalának sürgetésénél.

A mi először is az államsegély kérdését illeti, kérni ennek a segélynek felemelését nagyon inoffenzívus dolog, míg az eddigi keretben mozog. Egészen más volna, ha nagy összeget kérnénk. Ha ezen az úton akarnók eszközölni azt, hogy az igazi vallás egyenlőség követelményeinek az anyagi téren elég tétessék, hogy szükségletünk teljesen fedezve legyen: maga a felállítandó követelés formulázása igen nagy nehézségekkel járna. Mennyit kérjünk? A katolikusokkal való jogegyenlőség megvalósításának erejéig? Miképen állapítsuk meg a kulcsot, például lelkészeink fizetésének minimumát? Mennyi az, a mire azt mondhatnánk, hogy elég, hogy ennyivel magunkat kielégítettnek volnánk hajlandók tekinteni? De ha mind ezen nehézségeken átesnénk, micsoda kilátásunk lehetne arra, hogy az állam ezen milliókra menő és rendszeresítendő új kiadást elvállalja? Milliókra mondom, mert bizonyosan eljőnnének más felekezetek is a zsákot tartani. Teljesen bizonyosnak kell tekinteni, hogy ez úton célt érünk nem lehet, de más úton kísértjük meg igazainknak kivívását.

Egyenesen hátrányosnak tartanánk az alapok és alapítványok kérdésének sürgetését. Örvendjünk, hogy ebben a dologban mindeddig semmi sem történt, ha a

mi sürgetésünkre döntésre kerülne a dolog, tökéletesen bizonyosak lehetünk benne, hogy azok tisztán katolikusoknak fognak dekretáltatni. A legszabadalvübb, a legmesszebb menő vélemény is, mely e tárgyban addig, míg a bizottságok működtek, fogalmazva lett, a Ghyezy Kálmán munkálata is csak oda konkludál, hogy ezen alapok jövedelme katolikus célokra fordítandó, hanem alkotmányos kezelés mellett, tehát az országos költségvetésbe veendő fel. E körül forgott az egész vita. Ezek az alapok egy természetűek a többi egyházi javakkal, mert túlnyomó részben szekvesztrált egyházi javakból vagy azok jövedelméből származnak.

Igényt formálni ezeknek az alapítványoknak egy részére — és más értelme a sürgetéseknek nem lehet — annyi, mint igényt formálni az összes egyházi vagyron egy részletére; elvben ez tökéletesen annyi, mint részt követelni általában az egyházi vagyronból; de az, hogy csakis ebből a részletből kérünk, azt árulná el, hogy tétovázuunk és magunkkal sem vagyunk egész tisztában az iránt, hogy mihez formálhatunk jogot.

Mindezeknél fogva én az egyedül helyes módnak azt találnám, hogy követeljük az 1848. XX. t.-cikk megvalósítását. Ezzel a követeléssel egy lélekzetre ki kell mondanunk mindannyiszor, hogy lelkészeinket s tanítóinkat állami hivatalnokokká tétetni, autonómiánkat feladni nem akarjuk, hanem ragaszkodunk a törvénynek azon elvéhez, hogy az állam a teljes egyenlőség alkalmazása mellett akar gondoskodni a felekezetek egyházi és iskolai szükségseinek fedezéséről. Ez annak a törvénynek lényege.

Nagy horderejű és a fenforgó viszonyok között merésznek mondható kezdeményezésről van szó, kétségtelenül; de én azt hiszem, hogy egyházunk nem térhet ki e feladat elől. Nem, mindenekelőtt azért, mert arra, hogy anyagi helyzetünk megjavítására valamely és pedig nem amúgy palliatív módon, de alaposan történjék, múlhatlanul szükség van. Összetett kézzel pusztulásunkat nem várhatjuk be. Ez a szükség elementáris erővel sarkal bennünket, de ezen elementáris erő hatása alól nem bírta magát elvonni maga az állam sem. Ennek tanúsága az, hogy bármiféle utógondolatokkal és kikötésekkel, de mégis tényleg belement abba, hogy iskoláinkat segítse, sőt azzal az abszolút korszakból eredő, de beszüntethetetlennek bizonyult államsegélylyel, melyet kapunk, bármily embryonális alakban; de belement az állam egyházi szükségseink fedezésébe is.

Nem térhetünk ki előle, mert még tovább hallgatni mindinkább az abdikáció színét viselné magán. Tudja a világ, mily nehéz körülmények közt vagyunk, ha mind e mellett hallgatunk, ezt nem tulajdoníthatja másnak, mint annak, hogy magunk is olyannak tekintjük az 1848-iki alapot, melyre építeni nem lehet. Azt hiszi a világ, hogy meghátrálunk ama törvény végrehajtása elől, mert azt hisszük, hogy annak lényegét egyház és iskolai férfainknak állami szolgálkákka tétele képezi. Pedig e törvénynek, mint már rámutattam, nem az a lényege, hanem az, hogy valósíttassék meg a vallás egyenlőség különösen azzal, hogy a mit az állam ad a vallási célokra, az egyenlően osztassék meg. Több mint 40 éve, hogy a törvény megalkottatott, emlegettük egyszer-másszor, — de annyira tartózkodva, hogy a jogfolytonosság fentartásának igen gyengén felelt meg. — Nem volt sokáig organumunk, mely az egyház egyetemes érdekeinek képviselésére lett volna hivatva. Ez az ok, vagy ürügy többé fenn nem forog. Megalkottuk, nem többé mint efemer, de

mint rendszeresített testületet, a konventet, különösen a célból, hogy az egyház egyetemes érdekeit képviselje. Tettünk ennél többet s tartottunk zsinatot. E zsinat első teendője volt a szervezés, a kodifikáció, ennek is az volt a célja, hogy felekezetünk existenciája erősebb legyen, hogy ez által is nagyobb nyomatékkal képviselhessük egyetemes érdekeinket. Ez is meg van. A mi most fog e téren történni, az csak tartozás. Az immár szervezett s konszolidált egyház most már teljes fegyverzetben léphet fel jogai és érdekei mellett. Azon ügy alatt, hogy kellő módon és nyomatékkal fellépni képesek nem vagyunk, ezt a feladatot magunktól többé el nem háríthatjuk.

De van egy különös körülmény, mi fellépni kész-tet s ez nem más, mint a katolikus autonómia érdekében folyamatban levő mozgalom. Csudálkozva kérde-tán valaki: micsoda összefüggésben van ezen ügy a katolikus autonómia kérdésével; íme, ismét egy me-rész állítás. Az összefüggés megvan, mihielyt e mozga-lomnak valódi természetét közelebbről megvizsgáljuk. Vannak, a kik a szó hangzása után indulva, azt gondol-ják, hogy nekünk az ellen, ha az autonómia eszméje tért hódít, nem csak semmi kifogásunk nem lehet, de ellenkezőleg örömmel üdvözölhetjük azt. De a ki csak egy kissé beletekint a dologba, meg fog róla győződni, hogy az, a mit a katolikusok autonómiának neveznek, egészen más valami, mint az, a minek mi birtokában vagyunk. Az igazi önkormányzat a katolikusoknál le-hetetlen. A katolikus hit alárendeltségi viszonyba helyezi a híveket szemben a papsággal, a kiknek joguk van — mint ők mondják — kötni és oldani, a kik a felekezetek közönségének akarata elől mindig biztos menedéket találnak saját különleges és kiváltságos állású sáncaik mögött; a katolika egyház egy abszol-ut világ monarchia, mely már elvben kizárja azt, hogy körében alkotmányosság, tehát önkormányzat honosod-hassék meg. Meglehet, hogy vannak maguk a katholi-kusok közt is olyanok, kik csakugyan szabadelvű haj-lamoktól ösztönözötten mennek bele ebbe a mozga-lomba, ámbar se valami nagy lelkesedést, se valami magasabb röptű eszméknek hangoztatását az egésznél nem tapasztalhattunk, de a mozgalom vezetőit egészen más intenciók vezetik. A katolikusoknál bármí moz-galom támad egyházi téren, a kezdeményezésnél min-dig ott találhatjuk a jezsuitizmus kezét; ők készítik minden ily mozgalomhoz a kovászt, ők képviselik az igazi ecclesia militanst. Az egész mozgalom nem egyéb, mint egy ravaszul kigondolt mese arra, hogy az egy-házi javak birtoka a katolikusok, illetőleg a kath. klérus számára örök időkre biztosíttassék. Ezért van az, hogy a kath. klérus ezen mozgalom irányában oly határozatlan és kétértelmű szerepet folytat; ha nem látná, hogy az autonómia megalkotásának az egyházi javak konszolidált birtokolása lehet eredménye, régóta pokolra kárhóztatta volna a klerus az egész mozgal-mat, mely a szabadság és önkormányzat jelszavait pengetve, habár csak részben is, el akarja venni ed-igi kizárólagos abszolút hatalmát. A kath. autonómia úgy van tervezve, hogy az egyházi javak a magyar-oroszói római katolikus felekezet kizárólagos tulaj-donává dekretáltassanak, annak nevére íratassanak és telekkönyveztessenek, akár csak a mi nevünkre a Baldácsy-alapítvány. Ha ez egyszer megtörténik, örök időkre, mindenesetre beláthatlan időkre vége van an-nak, hogy az egyházi javak akár szekularizáltassanak, akár a többi felekezetekkel igazságosan megosztassa-nak, mert megtartásuk mellett most már nem csak a klérus lett érdekelve, hanem érdekelve lett az egész

felekezet. A katolikusok megtették azt a legkatholi-kusabb országokban, hogy ők maguk konfiskálták az egyházi javakat, el lehet-e képzelni, hogy hajlandók legyenek kiadni kezökből s megosztani más felekeze-tekkel, mihielyt egyszer sajátjuknak tekintik s vele nemcsak felekezeti célokra szabadon rendelkezhetnek, de jövedelmöknek egy részét, ha tetszik, más célokra is, igen sok embernek nagy hasznára, eldividálhatják.

Mi nem nézhetjük semlegesen ezt a törekvést, mert ha célt ér, örökre vége lesz annak, hogy az egy-házi vagyon kérdése méltányos elintézését nyerjen. Es pedig mindaddig, míg ez országban egyik felekezet a többiek fölött oly roppant nagy anyagi előnyben van, igazi egyenlőségről itt szó sem lehet. — Az állam megteheti azt, hogy egyszerűen elvesz a felekezetek-től minden dotációt s azt mondja: minden felekezet maga gondoskodjék önfentartásáról, az államnak hozzá semmi köze; de mihielyt egy felekezet az állam által dotálva van, akkor az egyenlőség megköveteli, hogy dotálva legyen a többi is abból, a mi ily célra rendelve van, s egyenlő részét kikapja. Ezt az elvet nekünk fenn kell tartanunk s ezzel a törekvással szemben, mely most a katolikus autonómia örve alatt nyilatko-zik, erőlyesen tiltakozunk csakis az által lehet, ha magunk részéről, mint ellenköveteléssel, az 1848. XX. t.-c. megvalósításával állunk elő. Ez legyen a felelet a katolikus autonómia tárgyában megindított mozga-lomra, ebből fogja felismerni ország-világ ama mozga-lomnak valódi horderejét.

Mindezeknél fogva én ezennel indítványozom: hívja fel a főtiszteletű egyházkerület az egybejövendő zsi-natot, hogy tegye meg a kellő lépéseket az 1848. XX. t.-c. megvalósítására. Hogy az egyházkerület e fölhívást a zsinathoz intézni jogosítva van, azt világosan mondja egyházi törvényünk 43. §. 4) pontja. Egyedül az le-het a kérdés: tanácsos-e, hogy ily határozatunkkal forma szerint napirendre tűzzük ezt a kényes kérdést s a zsinatot a vele való foglalkozásra készítsük? Azok szerint, a miket előadni bátorítottam, szerintem az, hogy meg kell tenni, kétséges nem lehet. Vagy hallgassunk a valláseggyenlőséggel, valamint azzal is, hogy mily nehezen bírjuk folytatni a létért való küz-delmet, vagy mondjuk meg az igazat, az egész és tel-jes igazat. Szent borzalommal kerülgeti a kérdés érin-tését, a gyermeknek nevének való nevezését mindenki, pedig ez képezi magvát összes szönyegen levő egy-házpolitikai ügyeinknek. Feje fölött függő Damokles-kardnak tekintti a katolikus egyházi rend, mi pedig benne látjuk a valláseggyenlőség megtestesülését. Mi-csoda fogyatékoságát és gyarlóságát árulnók el ná-lunk létező alkotmányos életnek, ha szemeink nem tudnák kiállani a tiszta, az egész igazság világosságát. Ha közmegegyezéssel fentartott retinenciákkal akar-nánk tárgyalni a legfontosabb kérdéseket, így tiszta munkát tenni nem lehet. Nem mi tőlünk függ a kérdés megoldása, — jól tudom; de sürgetni, kérni, követelni, a kérdést a felszínen tartani kinek feladata első sor-ban? nem azoké-e vajjon, kiket legközelebbről érde-kei. Mit tegyen ez ügyben a zsinat, ezt felterjeszté-sünkben formulálni nem tartom szükségesnek: a tör-vényben körül van írva, mi a zsinatnak ily tárgyak körül a teendője. Azzal, hogy mindjárt első rohamra sikert arathatunk, magunkat kecsgetetni, természet-e-sen nem lehet; beérhetjük azzal egyelőre, ha napi-rendre hozzuk e nagyfontosságú ügyet, ha a zsinaton fölötte vitát idézzünk elő; ez lesz az első lépés arra, hogy hazai közéletünknek ezen nagy függő kérdése megoldás elébe vitessék.

Meglehet, hogy ez is azon nagy kérdések közé tartozik, melyeknek megoldására szükséges az, hogy nagy idők következzenek be. Ez esetben is szükséges, hogy előkészítettessék, hogy az aratásra érett legyen. Ha egyébre nem, erre fog szolgálni az, ha a zsinaton való tárgyalását eszközöljük. És nem fogja senki azt mondhatni, hogy oly tőrre akarjuk csalni egyházunkat, melyre lépnie ellenkezik azzal a higgadsággal, azzal a szoliditással, melyet magatartásában mindenkor tanúsított. Törvényes alapon állunk és maradunk akkor, midőn az 1848. XX. t.-c. megvalósítását követeljük. Mi csak törvényadta jogunkat követeljük és fel akarjuk világosítani az országot-világot a felől, hogy azt a törvényt írott malasztának tekinteni hajlandók nem vagyunk.

Ajánlom indítványomat a főtiszteletű egyházkerületi közönség figyelmébe.*

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.

Kerületünk folyó hó 24-én kezdette meg őszi közgyűlését Debrecenben. Nagy volt az érdeklődés, s már 9 órákor, néhány egyén kivételével, kik gátolva voltak a megjelenésben, a tagok jelen voltak. Itt volt Tisza Kálmán és Tisza István is.

Kiss Áron helyettes egyházi elnök, a gyűlést buzgó alkalmi imával megnyitván, az megalakultnak jelentetett ki, s miután a bizottságok kiküldettek, tárgyalás alá vétetett a zsinati előmunkálatokra beérkezett egyházmegyei vélemények egyeztetésével megbízott küldöttség munkálata. Mivel e terjedelmes munkát szakaszokra van osztva, melyekben az elvi kérdések csoportosítottak, elhatározott, hogy a munkát szakaszonként vétetik fel tárgyalás végett. Mindjárt az első szakaszba foglaltattak a legfontosabb elvi kérdések, u. m. *a közigazgatási bíróság, az egyházak szavazati jogának kiterjesztése, a konventi képviselők miként választásának kérdése.*

A munkát felolvasásából kitűnt, hogy I. a közigazgatási bíróságot vagy egészben, vagy némi csekély módosítással elfogadja az *alsószabolcsi, bihari, heves-n.-kunsági, nagy-szalontai, békésbánáti*, tehát 5 egyházmegye; nem fogadja el a *debreceni, érmelléki, felsőszabolcsi, máramaros-ugocsi, nagy-bányai, n.-károlyi, szatmári, beregi*, tehát 8 egyházmegye.

* E beszéd a napi sajtóban is élénk visszhangra talált, s egészen ellentétes ítéleteknek lett tárgyává. A «Pesti Napló», «Pester Loyd», «Pesti Hírlap», «Magyar Hírlap» stb. többé-kevésbé mind kárhözatalag támadtak ellene s nem átalították azt «kuruc monolog»-nak, «anachronismus»-nak stb. keresztelgetni. Leghevesebben támadta a «Pesti Napló», «Budapesti Hírlap» s a «Magyar Állam». Ez utóbbi már alig bír dühével s az alapok és alapítványok kérdését fessegetni merészlő szerzőben prédára leső f:nevadat lát, a ki a felekezeti észbontó gyűlölség mocsarából ugrik elő, . . . tapintatlan, ostoba; beszéde a bestialitás ordítója stb. mind e mellett ez a piszkoló lap is elismeri, hogy a kath. autonómiának alapját a vagyoni jogi kérdés s az összes függőben levő kath. ügyek képezik. A «Pesti Napló» is kénytelen bevallani, hogy a főpapi javak nagyobb része rossz célra fordítatik s hogy ezen az állapoton változtatni kell s a temérdek kincs egy jó része közművelődési célokra volna lefoglalandó. Már ezekért a nyilatkozatokért is érdekes és nevezetes a Mocsáry beszéde s mi tartozunk olvasóinknak azzal, hogy ezt (a mi különben a «M. Á.»-ban is megjelent) egész terjedelmében bemutassuk. Mocsáry az öt keményen támadó lapokhoz írott levelében kimutatta, hogy ő alig valamivel mondott többet, mint az öt lehurrogó «Pesti Napló». „Kell lenni egyeseknek — mondta hajdan Semler — a kik lelkiismeretök sugallatát követik és van bátorságuk a következményeket elviselni.” Igy vélekedik Mocsáry is, a ki különben — mint maga mondá — sem osztozkodni nem akar, sem az autonómiát nem árulja, hanem csak figyelmeztetni akarta hitsorsosait a dolgok mai állására s a fenyegető jelekre. Ezért köszönettel tartozunk neki. Szerk.

II. Az egyházak szavazat-jogainak tervezett kibővítését elfogadja, az *alsószabolcsi, heves-n.-kunsági, n.-szalontai és békésbánáti*; tehát 4 egyházmegye. Nem fogadja el a *beregi, érmelléki, n.-károlyi, f.-szabolcsi, máramaros-ugocsi, n.-bányai, debreceni, bihari, szatmári*, tehát 9 egyházmegye.

III. A konventi képviselőknek a kerület által leendő választását elfogadja az *alsószabolcsi, bihari, heves-n.-kunsági, nagy-károlyi, békésbánáti, n.-szalontai*, tehát 6 egyházmegye. Nem fogadja el a *beregi, debreceni, érmelléki, máramaros-ugocsi, f.-szabolcsi, n.-bányai, szatmári*, tehát 7 egyházmegye.

Ezen első szakasz felolvasása után, melyben még egyéb kisebb jelentőségű elvi dolgok is foglaltattak, Lukács Ödön azon indítványt tette, hogy mivel ezen fontosabb elvi kérdésekben az egyházmegyei nyilatkozatok s a többség constatalható a közigazgatási bíróság kérdésében, a presbiteriumok szavazatára nézve, végre a konventi tagok választását illetőleg, az egyházmegyei többségének véleményét fogadja el s terjeszse fel a kerület a maga útján a zsinatra. Ezen indítvány ellen felszólalt

Tisza Kálmán, ellenezte az indítvány elfogadását, s az indítványnak keresztül vitelét a dolgok fejreállításának nevezi, abban az egyházkerület szabadságának s méltóságának megsértését látja.

Lukács Ödön nem tartja ezt a dolgok fejreállításának, ő nem áll annak útjába, hogy az elvi kérdések ismét megvitattassanak távol van attól, hogy a szabadságnak csak árnyékát is megsérteni akarná; azonban hangsúlyozza, hogy ezek az elvek annyira meg vannak vitatva, hogy kételkedik a felett, hogy bárminő kapacitás is képes lenne ez ügyben új eszmét felmeríteni, s távol vagyunk attól, hogy egymást kapacitálhassuk; nem ellenzi tehát, hogy a pontonkénti tárgyalásba belemenjünk; ha szavazással akarják eldönteni a kérdést, visszavonja indítványát.

Megkezdetvén a pontonkénti tárgyalás, a közigazgatási bíróságról szóló szakasz 39 szóval 30 ellenében elvetetett. A szavazás végeztével György Endre azon indítványt terjeszté elé, hogy a közigazgatási bíróság körébe sorolt esetek utasíttassanak a *consistoriumokhoz*. Élénk vita után ez indítvány 37 szóval 32 ellenében elfogadtatott. Ime, ha ez a zsinaton is így megy keresztül, *meg lesz teremve lassanként a consistorialis egyház-szervezet!*

Hosszabb vitát vett igénybe a *presbiteriumok szavazat-jogának ismeretes kiterjesztése a nagyobb egyházakban*.

Tisza Kálmán szólalt fel elsőnek, s már a lapokból is ismert érveit ismételte, melyeket t. i. a dunántúli egyházkerületen, elnöki megnyitó beszédében elmondott, melyben különösen azt hangsúlyozta, hogy a szavazati jog kibővítése nem ellenkezik, sőt megegyezik a demokratikus fogalommal, aztán pedig erősen bírálta a zsinati előmunkálatokra körlevelekben és hírlapokban elmondott nézeteket. Tisza Kálmán beszédére

Lukács Ödön válaszolt. Említette mindenekelőtt, hogy T. K. elmondott érvei már ismeretesek a lapokból; aztán megfordította a kérdést s azt állította, hogy T. K. beszédéből az következik, hogy az tehát a demokratikus fogalom, ha az erősebbek elnyomják a gyöngébbeket; hangsúlyozta továbbá, hogy a javaslat eltérés a presbiteri iránytól s a centralizáció felé vezet, s nem hiszi, hogy azon egyházmegyei elnökei és képviselői, melyekben e javaslat elvetetett, mellette szavazhatnának. Kéri azért a javaslat elvetését.

Szóltak a javaslat mellett: Szeremlei József, Dr. Tisza István, Szeremlei Sámuel. Ellene: Kiss Albert, Szarka Boldizsár, Balogh Ferenc, Isaák Dezső.

A vita lezajlása után, szavazat alá bocsátott a kér-

dés, minek eredménye lett, hogy 37 szóval 29 ellenében a javaslat elfogadtatott.

Végül, hosszabb vita után elfogadtatott az is, hogy a konventi képviselőket az egyházkerületek válasszák, mégpedig 36 szavazattal 28 ellenében.

Eképen az egyházkerület, tekintetbe nem véve az egyházmegyék határozott többségének véleményét, a legfőbb elvi kérdésekben, azokkal ellentétesen döntött.

S ha Tisza Kálmán erősen vitatta, hogy az, ha az egyházmegyék többségének véleménye elfogadtatnék, ez az egyházkerület nullifikálása volna; az eredmény után elmondhatjuk, hogy most már az egyházkerületet alkotó egyházmegyék, tehát az egyházkerület létalapjai nullifikáltak. Így valóban semmi értelme nincs annak, hogy az egyházmegyék az őket legközvetlenebbül érintő ügyekben megkérdéztessenek. Reméljük azonban, hogy a zsinaton az egyházmegyék képviselői hívebbek leendnek azok elveihez s nézeteihez, kik őket bizalmukkal megtisztelve, nézeteik érvényre emelése végett kiküldték!!

Második napon, a jegyzőkönyv hitelesítése után, az első s második lelkészképeségi vizsgát sikerrel kiállott atyafiakat, egyházi elnök szép kenetteljes beszéd kíséretében kibocsátotta.

Ezután a zsinati munkálatok tárgyalásának folytatása következtén, az *erdélyi egyházkerület* kiváltságos helyzetére nézve, az egyházmegyék többsége kívánta, hogy az megszoríttassék!

Gr. Degenfeld, Tisza K. s György Endre felszólalása után ez indítvány elvetetett. Ellenben azon javaslat, hogy a debreceni egyház gondnoka egyenlő rangú legyen az egyházmegyei gondnokokkal, egyhangúlag elfogadtatott.

Az egyházi közalap jövedelmeinek megosztására nézve több egyházmegye azt indítványozta, hogy missziói célokra 25% helyett, csak 15% fordíttassék. A konventi misszióbizottság előadója, *Szabó János*, felvilágosította a gyűlést, hogy a 25% mai nap már teljesen felhasználva van, tehát a missziói állomások némelyikének beszüntetése nélkül ezen már változtatni ez idő szerint nem lehet. Az egyházkerület — a felvilágosítás után — az indítványt elvetette.

A *közoktatási* szervezet tárgyalásánál, Tisza István és Kiss Albert között oly sajnos szóváltás történt, mely kínosan hatott az egyházkerületi gyűlésre. Óhajtandó, hogy ehez hasonlók többé elő ne forduljanak!

Az egyházmegyék többsége kívánja, *hogy az 1848. XX-ik törvényeik* alapján, a szegény prot. gyülekezetek és lelkészek oly segélyvel láttassanak el, hogy az által egyházi s kulturális céljaiknak megfelelhessenek. Az egyházmegyék ezen óhajtásának hely adatott; míg ellenben az „alapok s alapítványok” rendezésére vonatkozó indítvány elvetetett.

A beregi egyházmegye indítványozta, *hogy a házassági ügy rendeztessék*. Ez indítvány zsinat elé terjesztetik.

Harmadik nap tárgyalás alá vétetett a máramaros-ugocsai egyházmegye indítványa a 6-ik egyházkerület kikerekítése tárgyában; majd felolvastatt a felsőszabolcsi egyházmegye ide vonatkozó indítványa, mint alapindítvány.

Dr. Márk Ferenc ez indítványt le akarja vétetni a napi rendről, azon oknál fogva, hogy az érdekelt egyházmegyék mindenikének véleménye nem érkezett be.

Csernák István, máramaros-ugocsai esperes, buzgó szavakkal támogatja az indítványt. *Horthy István* és *Gr. Degenfeld József* nagyobb fontosságúnak tartják azt, sem hogy azt kellő ügyismeret s időhiánya miatt tárgyalni lehetne. *Lukács Ödön* felolvastatni kéri az indítványokat. *Szell Kálmán* utal arra, hogy az indítványok, a tárgyalási szabályok szerint, azon gyűlésen nem tárgyalhatatnak, a jövő gyűlésre kéri azok tárgyalását halasztani.

Lukács Ödön utal arra, hogy e mozgalom az egyházi közigazgatás jól felfogott érdekében indult meg. Lehetetlen kívánni is, hogy egy ily sok egyházból álló nagy népességű egyházkerület, mint a mienk, a legjobb akarat mellett is úgy kormányoztathassék, hogy az ne hagyjon fel kívánni valót. Csodálkozik azon, hogy most oly élen hangsúlyoztatik az egyházmegyék meghallgatása, holott tegnap és tegnapelőtt azok többségének véleménye figyelembe nem vétetett. Minden szenvedélytől menten kéri, hogy az indítvány tárgyalás alá bocsáttassék.

Gr. Degenfeld J. óhajtja az ügy fontossága tekintetéből, hogy az indítvány tárgyalassék ezen a gyűlésen, mert a kerületi gyűlésnek a zsinatra felterjesztendő tárgyakat véleménynyel kell ellátnia.

Armós Bálint az ügyrendre való tekintetből, nem kívánja az indítványt tárgyalatni. *Kiss Albert* indítványozza, hogy küldöttség küldessék ki, mely az ügyet tanulmányozza, s a jövő gyűlésre készítsen véleményes jelentést.

Balogh Ferenc hosszabb beszédben fejti ki nézeteit. Szükségesnek tartja, hogy a különválás mikéntje anyagi s szellemi tekintetben deríttessék fel, ennél fogva csatlakozik ő is azokhoz, kik ez indítványt a jövő gyűlésen kívánják tárgyalatni, figyelembevételével kifejtett nézeteinek.

A közgyűlés elhatározta, hogy a kérdés, tanulmányozás végett, küldöttséghez utasíttassék. A küldöttség tagjaiul *Horthy István* elnöklete alatt, *Szabó János*, *Lukács Ödön*, *Kovács Sándor*, *Isaák Dezső*, *Kiss Albert*, *Tóth Sámuel* választottak meg.

A közalapi kérvényekre az esperesi kar megadta véleményét, melyszerint 16,900 frt javasoltatik kiosztásra. Az egyházkerület e javaslatot elfogadta.

A tornatanári állomásra kitűzött pályázat sikertelen maradt, minél fogva *Tóth Mihály* előtornász bizatik meg a tornatanítással a jövő iskolai évre 500 frt fizetéssel. Újabb pályázat hirdetése elhatároztatott.

Több kisebb jelentőségű tárgyak között nagy érdekeltséggel tárgyalatott a debreceni egyház egyházmegyévé leendő alakulásának kérdése. Hosszas vitatkozás után az ügy visszatétetett az egyházmegyéhez, hogy az ezen fontos ügyet saját véleményével is ellátva, a következő gyűlésre terjeszsze fel.

A következő nap, vasárnap délelőtt, az egyházkerület és szép számú érdeklődő közönség előtt tartották meg székfoglaló beszédüket *Dr. Öreg János* és *Kulcsár Endre* tanárok. *Kiss Áron* lendületes beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt. *Dr. Öreg János* székfoglaló beszéde a szemlélődő és gyakorlati bölcsészet összehasonlításával foglalkozott, s mind végig lekötötte a közfigyelmet, berekesztése pedig a könyekig megható volt.

Kulcsár Endre nyelvészeti tanulmányt olvasott Arany „*Keveháza*” című költeményéről. Felolvasása jelentékeny szakismeretről tett tanubizonyyságot.

Ezután *Kiss Áron* elragadó beszéddel igtatta be a tanárokat. Beszéde a tárgyhöz alkalmazott, szónoki erővel telt, eszmékben gazdag vala.

Ezután *Baczoni Lajos* és *Tüdös János* igazgatók üdvözltek új collegáikat, s az ifjúsági énekkar működésével az ünnepély véget ért.

Délután az egyházmegyékről felebbezett ügyek tárgyalattak s a gyűlés estve befejeztetett.

r. l.

KÖNYVISMERTETÉS.

Bibliai Vallástan.

Írta: Kovácsy Sándor, gimn. tanár, Sárospatak 1891. Második, a konventi tantervhez alkalmazott kiadás.

Régóta folytonos már az a panasz, hogy különösen a gimnáziumban s főleg annak alsóbb osztályaiban használt vallástani kézikönyvek igen gyarlók, selejtesek, nagyon bő s a gyermeki értelmet meghaladó tartalmúak. E panasz nem volt alaptalan s elhatott a magyarországi ev. ref. konventhez is. Ez, hogy a felismert bajokon segítsen, még az 1884-ik évben kiadott tantervében meghatározta, hogy pl. az I-ső osztályban taníttassék a *biblia ó-szövetségi részének ismertetése*, „a legszükségesebb bibliai régiség-tani s földrajzi ismeretekkel összekötve,” a II-ik osztályban pedig „a biblia új-szövetségi részének ismertetése, ugyancsak a legszükségesebb régiség-tani s földrajzi ismeretekkel,” fősúly helyezettven a Megváltónak az evangéliumokból összeállítható élettörténetének, hegyi beszédének, példabeszédeinek megismertetésére. Hozzá tétetett még, hogy megtanítandók a szebb és kiválóbb énekek, úgy a zsoltárok, mint a dicséretes szövegeiből.

E terv helyes keresztúlvitele segített volna a mélyen érzett miseriákon. Ámde — mint tudjuk — az iskola-fentartó-testületek, mint a melyeknek jogkörébe tartozik a vallástani kézikönyvek ügyében intézkedni (köznevelési s közoktatási tervezet 112, 113. §.), nem mindnyájan jártak a konvent által kijelölt nyomokon s vagy meghagyták régebben használt kézikönyveiket, vagy pedig, ha a tervnek megfelelőt készítették, túlságázták a tanterv követelményeit. Ismertem könyvet, mely az izraeliták törzsatyáitól: Ábrahám, Izsák stb.-től kezdve a Mózes életének, az általa megalkotott rendszernek terjedelmes előadása után, nekifogott a zsidó nép részletes politikai történetének. Előadta a honfoglalás nehéz történetét, a tizenöt bíró szereplését, pusztán a magyar gyermek által alig kimondható zsidó nevek felemlítésével; majd áttért a zsidó királyok viselt dolgaira, egymás ellen való agyarkodásaiknak elbeszélésére; felmutatta ez agyarkodások katasztrófáját: az ország két részre szakadását; a kettévált ország *tizennyolc* királyának sokszor undok dolgait, sokszor egyszerűen csak nevöket említve; végre a teljes desolatit, az idegen hatalmak alá jutást, szóval az egész politikai történetet. Vajjon mi szüksége van ezekre a vallás-erkölcsi nevelésnek? Avagy okoztak-e ezek valami lényeges változást azon a vallás-rendszeren, mely mózesinek neveztetik, a melyet már az előbbiekből teljesen megismert a növendék? a melyre egyedül van szüksége, hogy a Jézus vallásának ismeretére előkészíttessék? Szerintem semmi befolyással sem voltak a mózesi vallás-rendszer megváltoztatására; ennél fogva erős meggyőződés, hogy a világtörténet egy darabjának rendszeres előadására — vallás-erkölcsi oktatás és nevelés szempontjából — egyáltalában nincs szüksége az első gimn. osztálybeli tanulónak. Nincs szüksége továbbá arra sem, hogy Palesztina földrajzát annyira részletesen tanulja, hogy minden hegye, völgye s ronája, városa, pusztája még kútjai is fel legyenek sorolva oly név és adathalmazban, hogy annak betanulását alig lehet egy hittanhallgatótól megkövetelni.

Részemről, ki az első osztálybeliek oktatásával régóta foglalkozom, teljes képtelenségnek tartom, hogy a kezdő növendékekben ilyen tananyaggal melengessük a vallásos érzést. Ha pedig mindezekhez hozzáveszszük még azt, hogy a mértékek, pénznekem s az időszámítás is, alig kimondható zsidó neveikkel, némely tankönyvben mind-mind, egytől-egyig elő vannak számlálva: igazán

nem tudjuk, hogy a theologustól mit fognak megkívánni? Körülbelül ezek a túlhajtások adhatták Dr. Kovács Gábornak ajkaira eme szavakat: „Bizony-bizony itt van már az ideje annak, hogy szakítsunk teljesen azon a régi orthodox irányon alapuló nézettel, hogy a keresztyén vallást a zsidó nép történetének ismertetése nélkül nem lehet megérteni; a mi tökéletes mese és tévedés.” Nem hiszem, hogy sokan volnának, kik e nézet alapos voltát be ne ismernék.

Azonban most veszem észre, hogy Kovácsy „Bibliai Vallástaná”-nak ismertetése helyett olyan tévedésekre mutattam rájuk, melyek e könyvtől egészen távol állanak; olyan tartalmú tankönyvekre reflectáltam, melyektől ez igen lényegesen különbözik.

Legyen kegyes elnézni a t. olvasó e kis praeteritot!

Az egyetemes konvent 1889. márciusi 78. sz. alatt foglalt következő felhívására: „az egyetemes tanügyi bizottság felkérte, hogy a ref. gimnáziumokban használt vallástani kézikönyveket vegye különös bírálat alá s azok használhatóságáról tegyen külön jelentést:” az egyetemes tanügyi bizottság Budapesten 1891. jul. 2—4. napjain tartott üléseinek jegyzőkönyvében 5. sz. alatt azt a határozatot hozta, hogy „a konventi felhívásnak nem tehet eleget, mert a köznevelési s közoktatási tervezet 112. és 113. §-ai értelmében, a gimnáziumi vallástani kézikönyvek ügyében az intézkedés az egyházkerületeket illeti; ezért voltam bátor azon túlkapasokra mutatni, melyek amaz idézett határozatra bírták az 1889-iki konventet. E szerint a superintendenciák joga lévén a vallástani kézikönyvek feletti intézkedés, felhívom az érdekeltek figyelmét Kovácsynak e derekas vallástani kézikönyvére.

Ez, mint második kiadás, az előbbi ugyanily című könyvének teljes átdolgozása, mégpedig egészen a konventi tantervhez idomítva; nem túlkapasokkal, mint az említettem tankönyvek, hanem megtartva a kellő arányt s csak azokat a legszükségesebb tárgyakat tartalmazva, melyek ily alsó fokon a vallás-erkölcsi oktatásra, a vallásos érzület felkeltésére, fejlesztésére és építésére okvetlenül szükségesek. Az átdolgozás teljesen sikerült, mert mindjárt a könyv elején egyszerűbb és érthetőbb alakot öltött a „vallás fogalmának” meghatározása, mint az előbbi kézikönyvben volt; átlátszóbb a „vallások osztályozása,” illetőleg a „vallások faja” című részlet s elég világos annak a magyarázata is, hogy „mi az ó- és új-szövetségi vallástan feladata.” Az izraeliták törzsatyáiról szóló fejezetek egészen újak s mindenesetre olyan hézagot töltöttek be, mely a régi könyvben okvetlenül pótlándó volt. A Mózes élettörténete a régi, de elég érdekes alakjában maradt meg. A következőkben, miután az izraeliták pusztai vándorlását, hosszasága okainak alapos magyarázatával előadja, áttér a Mózes által hirdetett Jehova ismertetésére; világosan, érthetően, vonzóan van feltüntetve Mózes felfogása Istentől; világosan kitűnik, hogy ő az izraelnek egyedüli ura, parancsolója, királya, ki, mint ilyen, törvényeket ad az ő választott népének. Elő vannak adva e törvények is s főképpen azok fő foglalatja: a tízparancsolat, melynek alapos magyarázata után, mivel az csakugyan nem pusztán a vallás-erkölcsi, hanem a polgári életre vonatkozó törvényeket is egyesíti, a kerekdedség kedvéért a „köz-bátorságra s egészségre vonatkozó s a felsőbbek iránti törvények ismertetésével is megtoldotta. Igen helyesen, mert a kíváncsi e könyv első részével szemben éppen az, hogy a zsidó hittant és morált, mint előkészítőjét, mintegy csiráját a keresztyén hit- és erkölestannak, kellőleg megismertesse! E feladatot, művének eddigi részével derekasan megoldotta, annyival jobban, minthogy az eddigi, inkább elvont dolgok előadása után, áttér a külső, mintegy a szemlélhető momentumokra is. Előadja a Mózes által ren-

delt ünnepeket, megtoldva a később keletkezetekkel. Leírja a szövetség sátorát, az abban forgolódo főpapot s a többi lévitákat, le az abban és a körül folyó isteni tiszteletet és áldozatokat. Mindent oly ékesen és szép renddel, hogy az eddigiekből tiszta képet nyerhet az I-ső osztálybeli növendék a zsidó vallás minéműségéről. Csakugyan maga szerző is így nyilatkozik e részlet vége felé: „A pusztai bujdosás alatt eltöltött évekhez s Mózes nevéhez fűzi a biblia mindazokat a törvényeket és rendeleteket, melyek az izraeliták vallásos és társadalmi életének átalakítására hozattak, melyek, habár nagyobb részben később bővítettek is ki az időhöz és körülményekhez képest, *de azoknak alapját Mózes láng-lelke és az ő szervező tehetősége adta meg.*” Ennélfogva a honfoglalás története, a bírák és királyok kora s az ország megoszlása című részletek el is maradhattak volna, mivel „A próféták és vallásos gondolataik” című fejezetben teljesen kimeríti azt az alig emlithető felfogási különbséget, mely a mózesi vallási rendszeren oly hosszú idő után, az ország felbomlásáig észlelhető. Szerencsére azonban, e jó részben politikai történet oly rövidre van vonva, hogy a teljesség és kerekdedség kedvéért megállhat; noha a fogság utáni történet ismertetése újra nagyobb világtörténeti ismeretet kíván a tanítványok részéről; de ennek tanítását is nagyon megkönnyítheti a magyarázó tanár tapintatos eljárása. Hogy a röviden elsorolt tartalomba beszótt vallás-erkölcsi oktatások elegendő alapul szolgálnak arra, hogy az azokat elsajátított növendékek a Jézus vallásának alapos megismerésére eléggé előkészítettettek: annak bizonyítására nem szükséges újabb részletezésbe bocsátkoznom. Azt jegyzem még meg, hogy a konventi tanterv által követelt földrajzi és bibliai régiségi ismereteket szerző igen tapintatos, néhány rövid jegyzetben adta elő s könyvének végéhez Palästina nyolcadkrét alakú térképét is oda csatolta.

Erdemes szerzőnk, miután a műve első részére kitűzött feladatot ily tapintatosan megoldotta, szinte nagyobb könnyedséggel foghatott műve második részének, a Jézus vallása megismertetésének megalkotásához. Mintegy bevezetésként bemutatja Keresztelő Jánost, mint az alázatosság és igazság-szeretet példányképét. Majd előadja Jézus egész élettörténetét születésétől haláláig, mindenütt a bibliai nyomokon haladva, mind érdekesen, tanulságosan. Ott van benne a felséges hegyi beszéd felvilágosító, találó magyarázataival; a legeslegüdébb forrás, melyből a vallásos érzelem után szomjuhozó gyermeki lélek bőven meríthet; s nem álltok nagyot, ha azt mondom, hogy az ezt tanító tanárnak valóban nagyszerű eszköz van kezében tanítványainak lelkiületére hatni, őket a valódi krisztusi elvek követésére buzdítani, belőlük igazi keresztyéneket formálni, reformált egyházunknak buzgó s felvilágosult tagokat nevelni. Ott vannak az örökké utánozhatatlan példázatok, melyek annyira szemléltetőkké s érthetőkké teszik a különben nehezen felfogható igazságokat, erkölcsi elvek közlését. Ott vannak a Jézus élettörténetének folyamába mesterien beszöve a keresztyén s különösen evang. reform. egyházunk ünnepei s függetlenül röviden a keresztyén egyház megalakulása; megpótolva mindezek énekes-könyvünk tapintatos kiválasztott darabjaival s vallásos költőink gyönyörű költeményeivel.

Az egész munka egy szép, kerek egész, mert tárgyalási rendje egészen helyes, nyelve éles érzékű, magyáros és bibliai, így a vallás-tanítás érdekében nyereségnak tartom.

Molnár Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Dr. Ballagi Mór emlékének megörökítéséhez** a hálás tanítványok is hozzá akarnak járulni. A budapesti theol. akadémia tanárai elhatározták, hogy gyűjtés útján lefestetik az egykori szeretett tanár arcképét a theol. tanári terem számára s az u. n. „*Ballagi-alapítvány*“-t, mely a boldogult férfiú nyugalomba lépésekor keletkezett, újabb adakozás által megnövelik. Az adakozást a theol. tanárok már meg is kezdték 3—3 frttal. Egy névtelen tanítvány — egyidejűleg — azt indítványozza („Prot. Egyh. és Isk. Lap“) hogy minden tanítvány járuljon az alaphoz legalább 1—1 frttal. „Ha az alapítványi összeg szaporodni fog — mondja a hálás tanítvány — akkor a mi értékünk fog növekedni.“ Igaza van!

— **Lelkészválasztás.** *Ráckevei* rendes lelkészszé mult hó 20-án *Tóth Pál* kun-szentmiklósi tanár, a sárospataki theol. akadémiának egykori kitudó tanítványa választotta meg.

— **Válasz az interpellációra.** Nagytiszteletű Szerkesztő Úr! Becses lapja mult aug. 31. számában „egy segédlelkész“ jogot gondol magának vehetni arra, hogy engem azért, mert én és gyülekezetem aug. 20-dikát, mint az országos törvényhozás által nemzeti ünnepé deklarált napot megünnepeltük, megleckéztessen. Interpellatio ugyan címe a leckéztetésnek, de a cím nem változtat a dolgon. Nehogy azért — bár különben hallgatással mellőzném az egészet s ezt tartanám részemről a legjobb feleletadásnak — megerősíteni láttassam az illetőt ünneplésünkre alapított azon hitében, mintha csak alig pislogna, kettős lánggal pedig — miként bizony, (csak valami minden áron ellentétbe helyezkedés-félét a más felekezetbeliekkel ne értsünk alatta), másutt is kíváncsós, hogy történjék, — semmi esetre sem égne Csurgón a protestantismus tüze: protestálok ezen a Protestantismus nevében annyira illetéktelenül s ildomtalanul tett leckéztetés ellen s kérdem az interpellálótól: Quis te constituit praeceptorem meum? Én nem leckéztetem azon lelkészársaimat, kik másként fogták föl, s nem úgy, mint én a kérdéses törvényt, s nem kérdem tőlük: miként mernek az enyémtől különböző véleményen lenni? Nem kérdem tőlük, hogy azért, mert vannak, kik I. István királyunknak oly dolgokat is tulajdonítanak, mely dolgok szerintünk, protestánsok szerint, neki nem tulajdoníthatók: helyes lesz-e, ha mi viszont az ő valódi érdemeit is, melyekkel úgy is mint keresztyén, úgy is mint király ékeskedett, s melyeknek bizony igen sokat köszönhetünk abból, hogy immár ezer éve bírjuk e hazát, megtagadjuk? Nem kérdem, hogy ha I. Péter II. 9 szerint mi mindnyájan „szent nép“ sat. vagyunk s „szent gyülekezetek“ mondjuk akárhányszor oly tömegek egybegyűlését is, melyeket egy Horác ma is „profanum vulgus“-nak mondana: miért kelljen épen a Szent István névben minden áron botrányt keresnünk? Nem kérdem, hogy kétségbe akarják-e hozni, hogy minden nemzet törvényhozásának joga van egy bizonyos napját az évnek nemzeti ünnepé deklarálni, s megvárni a nemzet minden tagjától, hogy azt belátása s hitbeli meggyőződése szerint ugyan, de megünnepelje? Nem kérdem, hogy épen prot. hazánkfiai s köztük épen a specificé úgy nevezett „magyar vallás“ követői meglegedhetnek-e azzal, ha a magyar törvényhozás által nemzeti ünnepé deklarált napot egyszerűen csak a „legprofánusabb“ munkáktól tartózkodás által ünnepelik meg? Nem kérdem, hogy csak a kánonok és zsinati végzések egyenes parancsára tehetjük-e mi azt, a mit szent meggyőződésünk szerint egyházunk és hazánk szeretete egyaránt megkíván tőlünk Nem? kérdem, hogy mikor hiszik, hogy a vallás

jobbban megfelel feladatának? Akkor-e, ha minél több pontban egyesíti, vagy ellenkezőleg akkor, ha minél éle-
sebben szétválasztja még az egy hazának gyermekeit is? Nem kérdem, hogy ugyan mit tartanak hazánk történe-
tében nagy jelentőségű dolognak, oly dolognak, mely méltó tárgya lehet egy nemzeti ünnepnek is: ha ilyenül nem ismerik el azt, a mit mi Isten után I. István kirá-
lyunknak köszönhetünk? Nem kérdem, hogy méltóbbnak tartanak-e Csurgót jó hírnevére, melynek örvend a ha-
zában, ha a helyett, hogy bár nem tüskön-bokron ke-
resztül — mi ilyesmiről valamire való emberek közt, bármely hitfelekezetekhez tartozzanak is, szó sem lehet — de mégis csak inkább követ engemet, mint a hamisítat-
lan protestantismus ama privilegizált letéteményesét, melylyé az interpelláló segédlelkész magát feltolni oly igen szerény? De a mint én nem leckéztetem társaimat azért, mert véleményük egy bizonyos dologban, mely miatt bizonyára nem fordul fel a világ, az enyémtől kü-
lönbözik; s igazi prot. keresztyén türelemmel várom ki-
egyenlítését a különbségnek, mely tán nem is oly nagy, mint azt a hamisítatlan protestantismus ifjú óriása, ki kétségkívül első helyen van hivatva egyháza érdekei fö-
lött őrt állani, konstatalhatni véli: úgy tartsa természe-
tesnek interpelláló is — nagytiszteletű Szerkesztő úr, nem kétlem annak tartja(?) — hogy hasonló leckéztetése-
ket részemről is el nem fogadok, illetőleg vissza utasítok. Lehet ily dologban interpellálni, én kétségbe nem vo-
nom. Lehet ezt tenni más úton is; lehet a sajtó útján is, s én bizonyára soha nem fogom az ilyen interpella-
tiókat, még ha esetleg intést tartalmaznak is az inter-
pellálttal szemben, feltétlenül visszautasítandónak mon-
dani. De szükséges, hogy mielőtt az interpelláló inter-
pellatióját megteszi, jól meggondolja, s minél nagyobb nyilvánossággal teszi, annál inkább meggondolja, mi van megírva: Róm. XIV. 4; Jak. IV. 11, 12; Kol. II. 16; I. Tim. V. 1; II. Tim. II. 25. verseiben. Egyébiránt ki tudja, hogy az ifjú Saulussal is, kinek heves, türelmet-
len természete most még úgy rugdalózik az ösztön ellen, nem fogunk-e, és pedig tán már rövid idő alatt, mint Pállal találkozni? En ezt szeretem reményleni s kérem a kegyelem Istenét, hogy valósítsa reményemet! Csurgó,
(Somogy) 1891. szept. 23.

Verbay István.
ev. ref. lelkész.

— **A dunántuli ev. ref. egyházkerület** mult hó 14-én kezdte meg közgyűlését. Tisza Kálmán főgondnok megnyitó beszédében a legközelebb összeülendő zsinat feladatával foglalkozván, abból indult ki, hogy egyházunknak viszonya és helyzete jelenleg sokkal jobb, mint akkor, midőn az 1791-iki törvény megalkottatott, mert nemcsak az erőszak ideje elmúlt, hanem bizony mondhatjuk, hogy más hitfelekezetnek ellenünk irányuló törekvése nem számíthat úgy, a mint akkor megtörtént, a kormány támogatására; másrésről azonban saját hitfeleink csekély buzgósa, egyházunk iránti közömbössége miatt, mert nem használták fel a törvény által nyújtott eszközöket, nálunk is több helyen sikert aratott a világnak minden országában elhatalmasodni kezdő szellem és irányzat, a mely ellenkezik az egy országban együtt élő hitfelekezetek békéjével s a mely a szomorú elmúlt századok felé látszik visszatörekedni. Ilyen viszonyok közt gondoskodni kell, hogy a jövő nemzedéknek már gyermek korában kebelébe csepegtessük a vallásos buzgósa, s a hitfelekezethez való ragaszkodást; gondolnunk kell a leendő anyák nevelésére, a szegényebb egyházak támogatására, s a magasabb tudományos műveltségre törekvőknek saját intézeteinkben tanítására. Ezeket pedig csak a hívek

áldozatkésziségeivel valósíthatjuk meg. Az állam segítségét saját veszélyeztetésünk nélkül méltányosan vehetjük ugyan igénybe, sőt a hol okvetetlenül szükséges, igénybe is kell vennünk, hogy középiskoláinkat feltarthassuk; de ha az akarjuk, hogy egyházunkat nem csak a szabad vallás-gyakorlatban, nemcsak hitelveiben, hanem önkormányzati jogában is fentartsuk: akkor nem lehet és nem szabad ezt másra, mint saját buzgalmunkra, saját áldozatkész-ségünkre és saját anyagi erőnkre alapítani. Nyilatkozott még a szavazatoknak a népesség arányához való gya-korlásáról s a konvent tagjainak választásáról, helyesnek tartván az előkészítő bizottság munkáját. Tárgyalta a gyűlés a zsinati törvényjavaslatot is. Kimondotta, hogy a kerület külön közigazgatási bíróság felállítását nem óhajtja; a 2000 léleknél népesebb egyházak szavazatainak szaporítását méltányosnak tartja; az egyetemes kon-vent tagjait a presbitériumok által kívánja választatni. Szabályozta a lelkészválasztást. Hivatalos öltönyűl a re-verendát kívánja elfogadni. A lelkészi nyugdíjintézet fel-állítását ellenzi, de az egyetemes gyámintézetet létesíteni óhajtja.

— **Főiskolánk ifjúsága** ez évben is meg fogja ünnepelni október 6-át. Emlékbeszéd tartására Dr. Bartha Béla jogtanárt kérte fel. Az ünnepély a jelzett napon d. u. 3 órakor kezdődik, s arra az érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja
a rendező bizottság

— **A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumba**
275 tanuló íratta be magát; 12-vel több, mint a múlt
évben. Ezek közül ev. ref. vallású 78, ág. ev. 92, r.
kath. 62, gör. kath. 1, izr. 42. Az I. osztályban van 67,
a II. 44, a III. 42, a IV. 26, az V. 32, (ezek közül 20
nem tanulja a görögöt), a VI. 25, (12 nem tanulja a
görög nyelvet), a VII. 22, a VIII. 17. A tápintézetben
89-en étkeznek.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. B. Bármilyen alanyi ök indította is, de Isen hozta! Közöljük, mihelyt lehet. Most öröm és bánat egyformán igen igénybe veszi lapunk hasábjait. — *V. J. Cs-ó.* A tiszáninai kerületen nagyon sedatus emberek is megbotránkoztak az elhamarkodott ünnepelésen. Már elvégre is az ünnepekre nézve saját egyházi törvényhozásunk az egyedüli irányadó. — *P. M* Az őrm hangjaiba nem akartuk a gyász siralmait bevegíteni. A levelező-lap kellő időben megérkezett. — *Sz. J.* A képeket póstára tesszük. Reméljük, hogy — mint mindenütt — ott is tetszeni fognak. — *Többeknek.* A kért példányokat s illetőleg mellékleteket elküldtük. Irodalmi rovatot most nem adhatunk! — *T. F.* Csak rövidítésekkel lehet, mert nem férünk.

Pályázat

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ a prot. egyház használatára egy, a mai kor követelményeinek megfelelő „Temetési Énektárt“ akar szerkeszteni s ilyen célból pályázatot hirdet.

A pályázatra beküldhetőek nemcsak egészen új, hanem a régi énekekből (Ivánka-Énektár sat.) átdolgozott, vagy itt-ott kéziratban már használatban levő énekek is.

Az énekek díja terjedelem szerint 1—3 db. arany.

A munkák tisztán, olvashatóan leírva, jelíges levéllel ellátva, 1892. március 1-ig az Irodalmi Kör másodelnökéhez (Maklári Pap Miklós tanár) Sárospatakra küldendőék. Az elfogadott énekek a Kör tulajdonává lesznek.

Bővebb tájékoztatást adhat az Irodalmi Kör elnöksége.*
Sárospatak, 1891. okt. 1.

Maklári Pap Miklós,
másodelnök.

* Egyházi lapjainkat kérjük e pályázat átvételére.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Nyomatott Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Zsindely István koporsójánál». *Mitrovics Gyula.* — «Zsindely István sirjánál». *Molnár Lajos.* — «Önigazolásul». *Szikszai András.* — «Vallásos költészet a reformatio korában». *Kardos Albert.* — «A kis- és nagy bárri egyház templomújítási örömei». *Komjáthy Gábor.* — «Vegyes közlemények.» — Szerkesztői üzenetek.

ZSINDELY ISTVÁN KOPORSÓJÁNÁL.

«Megfogyatkoztak szemeim a siralom miatt.» *Siralom. II.: 11.*

Erről a gazdag, nyugodt boldogsághoz szokott égboltozatról, a mely itt borul édes otthonunk, s társadalmi életünk e kicsiny világa felett, t. h. gy. oly gyorsan egymásután hullanak le annak csillagai s oly váratlanul oltatnak ki életünk vezérfényei, hogy a reánk boruló gyász éjjelében, remegve kell összekulcsolnom kezemet, az ó-szövetségi szenvedővel így szólván: „*Megfogyatkoztak szemeim a siralom miatt és kesergek és jajgatok, mivelhogy keservesek az ő csapásai.*“ *Siralom II.: 11.; Mikiás I.: 8—9.* És így összetört lélekkel, egyik drága ravattaltól a másikhoz tántorodván, most is, a midőn ide állottam e sötét koporsóhoz, valami kínos, valami gyötrő fájdalom szorítja össze szívemet s olyan nehéz ebben a koporsóban nyugvó férfiúnak, a ti nevetekben is, az utolsó istenhozzádót elmondanom. Nehéz, mert tanulságosabb, az életnek mindnyájunkat közlelő érdeklő kérdései felett való komoly elmélkedésre és magunkba szállásra alkalmasabb, de egyszersmind félelmesebb helyet nem ismerék, mint az, a hol megállottam; mint aminő egy sötét koporsó, a melyben egy váratlanul kioltott élet záródik le s nem messze hozzá egy-egy újonnan felhányt sírgödör.

Sok olyan kérdés, a minek feltevését szándékosan kerüljük; a mire a felelettel, annak tartalma és igazsága miatt, irtózunk — az ilyen helyen akarattunk ellen is előnkbe áll s kellő világítást talál. S meggondolandónak látszik sok olyan, a mi felett, egymás után vígan lejáró napjainkban, rendesen jóízűen szoktunk mosolyogni, kifejezvé ez által mintegy azt, hogy az egész reánk vajmi kevésbé tartozik. . . Valóban ide kellene jönnie mindenkinek, itt aztán tényekből tanulna meg, hogy — az írás szavai szerint — „minden veszendő, a mi földi, a mi földből származott és a földhöz tartozik: a bölcssek ismerete épenúgy, mint a szerencsések gazdagsága; a nagyok hatalma és befolyása, épenúgy, mint a világnak dicsősége.“ . . Itt aztán megtanulná az apostol bölcsességét: „*Ne azokra nézzünk, a melyek láttatnak, hanem azokra, a melyek nem láttatnak; mert amazok csak időszerint valók, ezek pedig örökké valók.*“ *II. Kor. IV.: 1, 8.*

Dehát a halál valóban ilyen romboló hatalom volna minden körülmények között s a koporsóban csakugyan vége volna mindennek? és a sírból csakugyan nem lehetne megmenteni semmitsem az élet számára??

Erre a kérdésre t. h. gy. nem mindenkire nézve egyforma a felelet. Minden attól függ: ki mint végezte életét s az olyan ember, a kiről a régi bölcs azt mondá jellemzően, hogy csak sokáig volt, nem pedig élt, bizony méltán örök pusztulást láthat tátony sírgödörében és csak a jobbakra nézve áll az, hogy „*tőlünk a halál nem ragadhat el és a koporsó és a sír nem takarhat el mindent.*“

És mert ez így van, engedjétek meg nekem, hogy ez alkalommal, épen ebben a koszorúkkal borított koporsóban nyugvó és oly szívettépő véletlenséggel elköltözött férfiú gazdag életével összeköttetésben, egy pár igen rövid szót szóljak *vigasztalásunkra* egyrésztől, *tanulásunkra* másrésztől, arra a mindnyájunk által oly gyakran feltett s anyiszor fejtegetett kérdésre: „*Mi az, mit a halál el nem ragad s a mit a koporsó és a sír el nem takar?*“

Nem rabolja el igaz javainkat; nem szakítja meg igaz, magasabb jelentőségű életünket. A testet, a látható javakat igen; de hát ez volna-e egyedüli az embernél, akkor, a mikor Isten nem a holtaknak, hanem az élőknek Istene; mikor a léleknek vannak oly kincsei, melyeket az írás szavai szerint, a tolvajok ki nem áshatnak, a rozsda és a moly meg nem emészthetnek; „kincsek, a melyek — a szent-író szerint — örökké megmaradnak; tények, a melyeket Isten törvényei szerint végezünk; erények, a melyek az élő hitből származtak, melyek a szeretet teremtő erejének gyümölcse.“ . . Elveszíteném munkakedvemet; megtörnék végképen erkölcsi bátorságom, ha az ember értéke külső javai szerint méretnék csupán; ha a szívvel és annak kincseivel együtt aranyok dobathának a mérlegbe ellensúly gyanánt; ha nem tudnám azt, hogy vannak szegény gazdagok, s hogy lehetnek viszont gazdag szegények is; ha

nem tudnám azt, hogy a mit becsülettel munkálkodtam, az nem veszhét el semmi módon; oda ül síromra az emlékezet képében, épen úgy, mint azé a másik emberé, a ki velem ugyan egy úton sohasem járt, de ott künn a temetőben hozzám került; a ki azt hitte, hogy szívének utolsó dobbanásával vége leend mindennek: az emlékezetnek s az ítéletnek is s ime most irtóztatóan csalódott, mert tettei, mint a temető lidérc-tüze, meggyúlnak sírja felett, hirdetve az írás szavait: „*Elsőbben a halál, azután az ítélet!*“

Elsőbben a *halál*, s azután az *ítélet*! És pedig nem csupán Isten széke előtt, a melyet a titok s a távolság homálya zár el szemeink elől; hanem sokkal korábban, mint hinném; sokkal közelebb, mint gondolnám... ide bent a *szívben*, a lelkiismeret bíraskodása mellett, és oda künn az *életben*, az emberek emlékezetében, a melynek átka irtóztató; a melynek szíves emlegetése a legdrágább kincs, a mit enyéimnek örökségül hagyhatok.

Igen, elsőben a *halál* s azután mindjárt az *ítélet*! Ezt várom én; „ennek tudatában emelem fel bátor lélekkel fejemet; ezért nem félek az elsőből, mert várom a másodikat s mert kincsem vala a földön, kincsem leend a mennyekben is!“ Szívem ugyan megszűnik dobogni; de az a szeretet, a mely élteté, örök marad; mert az „*több a tudománynál, több a hitnél; minden parancsolatnak vége: erősebb, mint a halál; kemény, mint a koporsó; sok vizet el nem olthatják azt; a halál el nem ragadhatja és a koporsó és a sír be nem takarhatja.*“ Énekek: VIII. 6., 7.

Fájdalmunk mellett, a melylyel e ravatalt körülveszünk, s forró könyeink között, a melyeket e koporsóra oly méltán hullatunk, én azt hiszem, t. h. gy. ! megriadt szívünknek nincs más vigasza, mint az, hogy ennek az oly váratlanul elköltözött férfinak egész élete felemelő és vigasztaló bizonyosság az élet és halál viszonyának ilyen tanulságaira, *családja és főiskolánk életének körében egyaránt.*

* * *

Azt mondám: *családja körében!*

Az a szeretet, t. h. gy. ! a melyet Isten hatalma az édes apa vagy édes anya szívébe olt, és a mely van hivatta arra, hogy boldoggá tegye mieinket, bármennyire természetes adománya is az égnek lelkünkben, hozzá különös istenáldás, mély bölcsesség kell, hogy valaki okosan tudja használni és alkalmazni; azért van az, hogy a szeretet tüze is képes pusztító lángokat gyújtani, s szerencsés szüle az, ki szeretetével csak áldani, boldogítani tud, s még szerencsésebb család az, a melyet az ilyen szeretet ereje vezet, nevel és szoktat az élet útjaihoz.

Én igazabban, forróbban, okosabban és mégis a maga mélységével, annak teljességével szerető atyai szívet nem ismertem a magunk körében, mint azé a férfiúé volt, a kinek koporsójára most, a családdal együtt érezve, hullatjuk részvét könyeinket. Két helyen érezte magát legboldogabbnak, mikor mást ez a nagy világ, abban az élet kápráztató változatai, hívogató tüneményei, ezerfelé szednek szét lelkében s ezer ponton kötnek le a boldogítás, a nagy hivatás örve alatt... az egyik a kötelesség mezeje volt, melyet körülünkben magára vállalt, a másik boldog, szép családja, szívének ez a boldogító otthona, a melyet igaz, hogy az isteni végzet folytán, korán könyek, sötét gyász között kelle megkezdeni építenie; de a melyet aztán bőven megáldott az isteni kegyelem kárpótlásul az atya szívének igaz kincseiért; meg erős, türelmes hiteért; meg azért a kitartó, áldozatot nem ismerő munkásságért, melyet övének boldogítása végett kifejtett; megáldott azzal, hogy megadta élnie a legnagyobb örömet; azt, a mi után oly

sokunknak kell szorongva, a lélek gyötrelmei és a jövő kínzó félelme között esengenie: azt, hogy övéi elhagyottan, védtelenül, tehetetlenül ne maradjanak az élet bajai közt; azt, hogy az a gyászfátyol és gyász-ruha, a melyet ilyenkor magunkra öltünk, nem a fenyegető inségnek és elhagyatottságnak szomorú jelképe egyszersmind szívünk szeretetein...

Óh! hát én jól tudom, hogy az ilyen atyától megválni kétszeresen nehéz, s hogy az ilyen atyát elveszíteni kétszeres veszteség; de azt is tudom, hogy a sír az ilyen atyának csak porrészeit takarja el könyező szemeink elől és sírhalma ott künn a temető kertben, bár könyekkel áztatott, de szeretettel ápolott oltár, melyen örökidőkre kegyelettel áldozik a hálás emlékezet.

* * *

De azt is mondám: *főiskolánk életének körében!*

Én, t. h. gy. ! bár minden munkaerőt és hivatást s az annak tudatában becsülettel, kitartással végzett munkát nagybecsülök s épen emberi életünk magas és sokoldalú feladatai mellett, ismerem azoknak értékét és jelentőségét: mindazonáltal *hiszek a gondviselészerű egyének küldetésében*; hiszek abban, hogy bár az idő maga teremti embereit, az isteni gondviselés kifogyhatlan jósága és bölcsesége, egyebek között abban is nyilvánul és erre épen sárospataki főiskolánk, e széleskörre kiható közneveltségi intézmény több százados élete is kiáltó bizonyosság, hogy koronkint erősebben ihlet meg közülünk egy-egy szívet s isteni erejének nagyobb hatalmával, az akarat és tetterő nagyobb mértékével ruház fel egyeseket, elküldvén azokat, hogy legyenek védelmezői az ügynek, a melyet talán veszély fenyeget, vagy megoldói oly újabb feladatoknak, melyeket az új idők szelleme s annak szükségai hoztak magukkal.

Óh hát az ilyen kiválóbb, nagyobb férfiak dicsőítése, a kisebb, de egyaránt becsületes munkások kisebbítése nélkül is megtörténhetik és mi, a sárospataki főiskola tanárai, könyek közt, de dicsekedéssel hirdetjük e ravatalt felett, hogy *ezt az elköltözött férfit, ilyen kegyelméből, ilyen kiváló küldetéssel adta főiskolánknak, a feletünk örökös gondviselés.*

Kiváló küldetéssel azért, mert 32 éven át nagyjelentőségű, az életre, annak boldogságára vagy áldatlan voltára kiható társadalmi erényeknek volt főiskolánk tanítványaival szemben, egyrésztől személyes képviselője, példája által, másrésztől lelkes és szerencsés tanítója, ismereteinek, tudományos készségének mélysége és modorának szerencsés volta miatt.

Neki először magát a tanszéket, a tudományt kelle megalapítania és megkedveltetnie, akkor, a mikor az új kor szelleme, a tudományos ismeretek kutatásának új iránya és követelése, főiskolánk szívverését is megérinték, s a mikor készséggel sietett megnyitni tantermeit az újkori civilisatio alapját képező ismeretek előtt is. És tanította azt oly lelkesen, annyi szakértelemmel, annyi világossággal és komoly, szintén tiszteletet parancsoló, de mégis megnyerő, a tudományos ismeretek mélységeire csalogató modorral, hogy megérte azt, a mi a tanári munkásság sikerének terén, szintén a ritkaságok közé tartozik; azt, hogy főiskolánk a természettudományok tanításának terén diadalmas versenyre kelt hazánk legelső, leggazdagabb tanintézetével; sőt a mi ennél is több s *egymaga elég egy életnek jutalmául*, ez az, hogy igen komoly és illetékes bíráló körökben, tanítványainak ez irányban való tudományos készségére elég kezesség az, hogy azok *az ő tanítványai voltak!*

Es mert tudta, hogy bár a tudomány, az írás szavai szerint, „*többet ér a színaránynál,*“ azonban mégis átokká,

kétélű fegyverré válhatik, ha erkölcsi tartalékok nem fékezik szilajságát, ridegségét, oly gyakran szívtelenségét, azért, mint tanár, más dicsőségre is törekedett, s ez, szerintem, a legnagyobb érdeme. Ő, mint az újkori tudományoknak reformátora közöttünk, *a tiszta, szigorú, vallásos elveken nyugró erkölcsiségnek* volt egyik kiváló képviselője közöttünk, tanítványainak nevelésénél. Egész élete, gondolkozásmódja, kedélyvilága, pihenést nem ismerő munkássága törhetlen köteleességérzete, mint élő, ellenállhatlan példa hatott tanítványainak erkölcsi alakulására, következetes szigorral, de atyai jósággal irtogatván azt a bűnt, a mely a mai társadalmi szokásokkal, fájdalom, oly gyakran együtt terem; azt, a melynek léhaság, könnyelmű gondolkodásmód, végeredményében *lelküsméretlenség* a neve; a mely játszik a köteleesség, a becsület-szó, az erkölcsi tartozás szavaival; *a mely a munkának csak jutalmát és áldását óhajtja élvezni, Isten és az emberek ingyen kegyelméből.*

Igen, ő nagy volt közöttünk, mert életével, tetteivel, egész tanári működésével és nevelési elveivel, ki tudta vonni korunk legújabb tudományos törekvéseinek és irányának *erkölcsi tanulságait is*, azt, a mit a költő régen így foglalt együvé:

*„Két jó van, mi felett sorsnak nincs semmi hatalma:
Szorgalom és az erény; földön az, égen ez áld.”*

Óh és én jól tudom, hogy az ilyen tanárt főiskolánknak elveszitenie igen nehéz; de azt is tudom, hogy ennek az elköltözött férfiúnak a sir csak porrészeit takarja el szemeink elől és sirhalma ott künn a temető kertben, bár könyekkel áztatott, de szeretettel ápolt oltár leendő, a melyen *a családdal együtt, kegyelettel fog áldozni a mi halás emlékezetünk is.*

Ilyen hittel, ilyen megnyugvással kísérjük ki a megboldogult férfit csendes nyugalma helyére, s ilyen hittel kérjünk áldást drága poraira. **Mitrovics Gyula.**

Zsindely István sírjánál.

Szomorú halotti gyülekezet!

Megrendült lélekkel, mely fájdalomtól dobogó szívvel s remegő ajakkal állok meg e tatóngó sir előtt, mely örök nyughelye annak a férfiúnak, ki a nélkül, hogy csak utolsó Istenhozzádot is mondhatott volna szereteteinek, itt hagyta megárvult családját, itt hagyta rajongásig szeretett főiskoláját s eltávozott amaz örök hajlékokba, melyeket az Úr készített az ő választottai számára.

Megrendült kebelrel állok itt, mert nekem jutott a szomorú tisztesség, hogy elköltözött kártársunk sírjánál tolmácsolója legyek azon érzelmeknek, melyeket az ő váratlan elhunytja mindnyájunk kebelében támasztott.

Fájdalmas lehet e tisztesség gyakorlása bármelyikünkre nézve is, de kétszeresen fájdalmas én reám, ki nemcsak tanártársa, de hosszú időn át tanítványa is voltam, s ki a mily benső örömmel üdvözöltem néhány év előtt, tanári jubileumának öröm-ünnepén, éppen oly mély bánattal vagyok most kénytelen örök búcsút mondani neki.

Óh bocsássa is meg a gyászoló gyülekezet, ha az érzések özöne elnyomja a szavakat; ha mélyebb a seb szívemen, mint a szók gazdagsága ajkamon! Hiszen nem csoda, ha megfélemlve s kezeinket szorongó szívünkre téve, nemulunk el az Úr csodálatos végzése előtt, melynek célját nem látjuk, útait nem követhetjük; s midőn a halál, gyorsan mint a villámcsapás, kiolt mellettünk egy ilyen életet, reszketve kérdezzük: miért cselekedted ezt óh Uram?! De bár szorongó kérdésünkre sehol sem találunk megnyugtató feleletet s nem értjük a nagy miér-

tet: mégis megnyugtathat bennünket az a biztató hit, hogy a gondviselés elérte ő vele bölcs céljait; hogy mindazt, a mit ő reá bízott, híven bevégezte. Megnyughatunk tehát az ő bölcs végzésében, s mély fájdalomkat enyhítheti az a boldog tudat is, hogy a kit annyira tiszteltünk és szerettünk, nem halhatott meg ránk nézve egészen. Él ő s élni fog hű emlékezetünkben s mintegy enyhület nyugalma szállja meg szívünket, ha megjelen lelki szemünk előtt jóságos, nemes arcával, ezüst szálaktól koszorúzott homlokával, melyről olvasható volt az a boldogító öntudat, hogy ő a sok küzdelmen átmenve, az útjába került akadályokat férfiasan leküzdve, elérte törekvéseinek célpontját; szeretve tisztelő tanártársainak nagyrabecsülését, az egyház és a haza boldogítására nevelt ezernyi tanítványainak mély háláját, előljáróságának őszinte elismerését.

És ő ezt a sok, becses és kevés férfiúnak juttatott adományt oly méltán megérdemelte, hogy nem is adomány ez tulajdonképen, hanem önként nőző kamatja annak az érdem-tőkének, melyet az elszámoltak szívében őszintesége, atyáskodása, hűsége és rendíthetetlen becsületessége rakott le. Miként jutott ő e nagy kincsek birtokába? Nem szükséges ez alkalommal elmondanom. Csak annyit említek meg, hogy a szorgalom kenyerével s a becsületesség vajával útra kelve, elérte kitűzött nagy célját: tanárává lett ősz almamaterünknek, s működése kezdetétől mindvégig folytonosan árasztotta a világosság sugarait; bár tudta jól, hogy a tanférfiú élete olyan, mint a gyertyaláng, mely míg másoknak világít, lassan-lassan önmagát emészti fel. Nem törődött ő nagy költőnk, Arany János eme szavaival: „Homályos a cél, tömkeleg az út s kit Isten átka e pályára sodort, szívverét ontja bár, mint pelikán, hálátlanságot növel önmagának.” Ő megcáfolta e kemény ítéletet s íme, most pályája végén a hála és tisztelet koszorúi borítják gyászos koporsóját.

Ha nyomról-nyomra követném is egész élete pályáját, mindenütt csak azt találom, hogy érdemhez érdemet csatolt szívós kitartással. Mint még éretlen gyermekek tanítója, le tudott ereszkedni a zsenge elméhez, s bölcs tapintattal úgy tudta azt idomítani, hogy az, mint fejlődő csira a fény hatására, gondos ápolása mellett biztos növésnek indulhatott. Örült, ha csak jelét is felfedezhette a tehetségnek; öröme még nagyobb volt, ha a gyengénél szorgalmat és igyekezetet is tapasztalt. Később, mint a felserdült ifjak bölcs tanára, meggyőző, tiszta előadása, továbbá az ellenmondás nélküli rend és pontosság követése és követelése által, tanítványai előtt oly szeretetreméltóvá tette magát, hogy e tekintetben méltó példája s ideálja lehet minden törekvő tanárnak.

De nemcsak élőszóval hintette ő az ismeretek magvát, hanem tollat is fogott, s azon töretlen úton, mely az ő szakmája volt, oly műveket hozott létre, melyek főiskolánk falain kívül szép hazánk távol hatáiraira is elvitték hírét; emelték főiskolánk tekintélyét; gyarapították anyagi emelkedését.

Ez utóbbit hordta különösen szíven; de módjában is volt, mert főiskolánk főhatósága őt állította őrlő azon pontra, melyen csak tiszta és átható értelem, szilárd és megingathatlan jellem, önzetlen és megvesztegethetetlen becsületesség szolgálhatnak legfőbb biztosítékokul. Hogy benne megtalálta főhatóságunk azt, a kit keresett, bizonyossága, hogy élte utolsó pillanataig vitte nagy fáradtsággal, még nagyobb gonddal s felelősséggel járó hivatalt. Hogy mit vitt végbe e téren, nem számlálom el. A tények fenszóval hirdetik, hogy a leghűségesebb sáfára ő volt a főiskola gazdasági ügyeinek. Óh bizony talán sokára betölthetetlen ürt hagyott maga után!

Hátha még mint ember, mint társadalmunk tagja jelenik meg búsongó emlékezetünkben: nem győzzük eléggé bámúlni kitartó és fáradhatatlan mozgékonyágát, a közügyekért való lelkesedését; nemes szívének minden igaz, szép és jó iránti nekimelegedését. Mint családfő végre példás életű, s mint ilyennek forrón szeretett neje s kedves gyermekei édessé és boldoggá tevék a munkabíró férfikor napjait. De óh fájdalom! e ragyogó nap oly hirtelen lehanyatlott, és most a bús özvegy s az atyátlan árvák eltűnt boldogságuk romjain hullatják záporként omló könyüket. Mély részvétünk vígasza segítse felszáritani e könyveket! A bölcs gondviselő pedig, kinek végzése beláthatatlanok, csepegtessen gyógyító balzsamot fájó sebeikre!

Szomorú halotti gyülekezet! Ki ekként élt, ki betöltte hivatását mint ember, mint tanár, mint családapa és férj s ki, mint a jó katona a harcmezőn, ő is dolgozó asztala mellett hunyta örök álmra szemét: megérdemli tőlünk a könyvet, meg a szíves kegyeletet, melyet emlékének szentelünk.

És te, megboldogult társunk! kinek megszokott, bölcs tanácsaidat immár nélkülözni fogjuk; ki büszkén nevezted a fiatalabb tanári nemzedéket saját fiaidnak, s kinek a kötelesség teljesítésében kifejtett fáradhatatlan érellyednek már csak példaadó emléke maradand közöttünk: légy áldott emlékedben is! A gondviselés kegyelme, mely életedben oly sokszor megmutatá irántad jószágát, fogadj magához lelkedet; porhüvelyednek pedig adjon csendes nyugalmat e sír, melyhez mindenha igaz kegyellett fogunk közeledni!

Isten veled! Isten veled!

Molnár Lajos.

Önigazolásul.

Debreceni Bertalan beakarván fejezni „A zsinati előmunkálatokról“ szóló cikksorozatát, félremagyarázza egy igénytelen kifejezésem. Azt írtam egyebek közt e becses lapok 35. számában: „Óhajtuk, hogy minden ügy, mi a gyűlések által elintézhető, ezek hatáskörében megahagyassék s ne bízássék könnyen befolyásolható, sőt megvesztegethető delegált bíróságra.“ Debreceni Bertalan ezen szavakat úgy értelmezi, hogy én a közigazgatási bíróságot, azaz az esperes, gondnok, egyházi és világi tanácsbírákból, másodfokon a püspök, a főgondnok az esperesi és gondnoki s egyházkerületi tanácsbírói karból álló testületeket megvesztegethetőséggel vádoló.

Eltékintve attól, hogy idézett szavaimban a közigazgatási bíróság említve sincs, csupán annak kijelentésére szorítkozom, hogy említett s általam állítólag oly súlyosan gyanúsított testületek az én tudomásom szerint még eddig nincsenek, s így azoknak sem befolyásolható, sem megvesztegethető voltáról nem lehet szó. Hanem igenis könnyen átlátható, hogy szóban forgó cikkemen egy vezér gondolat húzódik keresztül, s ez az, hogy protestáns egyházi közigazgatásunknak és bíraskodásunknak, minden más egyházi és polgári hasonló hivatású testület felett nemes fölényt biztosít a széles körű nyilvánosság, az a szokás, hogy egyházmegyei és kerületi gyűléseinken minden független érzelmű s a hatalmasok szemöldökeinek mozdulásait nem igen leső ember, a legkényesebb természetű ügyhöz is szabadon hozzá szólhat, s a különféle befolyásoknak nagyon szűk tér van engedve. Hogy így is van befolyásolás, tagadhatatlan.

Legyen meggyőződve róla Debreceni úr, hogy némely nagy hatalmasságoknak lajstrom-szerű felsorolása még nem elégséges érv arra, hogy állításaimnak helytelen volta felől meg legyek győzve, s elveimről elálljak. Mert

láttam én már „legszentségesebb“ római pápákat, fejedelmeket, kormányzó testületeket, minisztériumokat, sőt római szenatust és modern képviselő házakat is befolyásolva, megvesztegetve. Úgy tapasztaltam, hogy szűkebb körű testületek mindig jobban hozzáférhetők és jobbra vagy balra irányíthatók, mint a szélesebb körűek. Úgy olvastam a törvényjavaslatból, hogy a tervezett közigazgatási bíróság tagjai is emberek lennének. A mi egyházi életünkben előforduló vitás ügyek megítélésénél mindig fontosabbnak bizonyult az erős igazságérzet, mint az egyedül idvezítő jogi tudomány. S a keresztyén bíraskodás legfőbb törvénykönyve végre sem Verbőci, sem nem a római jog, hanem a *Biblia*.

Hogy miként történik az a befolyásolás és megvesztegetés, az lényegtelen. Nem szükséges mindjárt aranyra gondolni, mihelyest ilyenről van szó. Egyik fél gyöngéd kézszorítással hat a fogékony bírói szívre, a másiknak hatalmas nagybácsija vagyon, kinek keze messzire elér, a harmadik az elnök vagy valamelyik bíró távoli rokona, stb. Egy egyházmegye vagy kerület azonban gyöngéd kézszorításra meg nem indul, senkinek sem atyjafia, csak Krisztusnak s az igaz ügynek. S habár néha széles összeköttetések folytán itt is rá lehet nehézkedni a jobb véleményre; tagadhatatlan azonban, hogy a nyílt és bátor tiltakozások rendesen útját vágják a részrehajlásnak s a reakciónak.

Bármennyire szerelmes azért Debreceni úr a közigazgatási bíróság tervezett intézményébe; bárminő tudós jogászok gondolták ki, védelmezik és ajánlgatják; s bármennyire elhiszem is ezeknek, hogy ez a bíróság egészen másforma bíróság lesz s nem olyan bíróság, mint más bíróság; s ha annak tagjai valamennyien független gondolkozású, részrehajlatlan ítéletű emberek lesznek is, hogy a befolyásolhatóságnak árnyéka sem férhet hozzájuk: szabad legyen nekem — ezek dacára is — fentartanom álláspontomat, melyszerint én a most már talán világosabban kifejtett elvi szempontokból s mások által előadott, de itt ismételnem nem akart okok alapján, a közigazgatási bíróság jeles intézményét behozni nem óhajtom s annak behozatalát kápláni szavazatommal elő nem segíhetem.

Szikszai András.

TÁRCZA.

Vallásos költészet a reformáció korában.*

Az új vallás a költészetnek mindenik fajtát felhasználja, hogy a régi egyházat leküzdje, a maga tanait elterjeszse és megerősítse, általában, hogy híveiben vallásos érzést tápláljon.

A protestáns költők tanító költeményekben ostromolják a katolikus vallás dogmáit, drámai alakú szatírákban gúnyolják a római egyház főbb intézményeit, himnuszokban és ünnepi énekekben fejezik ki hitbeli meggyőződéseiket, és valóságos érzelmeket s épületes, erkölcsi tanítással átszőtt elbeszéléseket nyújtanak a népnek, hogy belőlük áhítatot merítsen.

Ez időben tehát eltűnnek a szentekről és mártirokról szóló legendák; helyöket bibliai elbeszélések foglalják el. E költemények majdnem kivétel nélkül a biblia első részéből veszik tárgyukat s rajtuk, valamint az egész protestáns költészetben az ó-testamentum szelleme uralkodik. *A reformáció is renaissance; nem Homeros és Virgilius,*

* Részlet szerzőnek «A magyar szépirodalom története» című, sajtó alatt levő művéből.

Demesthénés és Ciceró, nem a görög szobrászat avagy a római műépítés renaissancea, hanem a szentírásé. Csak-hogy a magyar reformáció nem annyira az evangéliomokat, mint inkább az ó-szövetséget kelti új életre; s ez más nemzetekétől meg is különbözteti a magyar reformációt. Úgy annyira, hogy a magyar protestáns írók tárgyért, szellemért, sőt kifejezésért is a zsidó költészethez fordulnak.

Általában a magyar nép már régen, de kivált a protestáns magyar, szeretett maga és a zsidó nép között hasonlóságot keresni. Isten választott népének nevezi magát és történetét párhuzamba állítja a zsidók viszontagságos sorsával. A zsidó nép örökös bajai emlékeztetik hazája folytonos szenvedéseire; Senakkhér és Antiokhus zsarnoksága eszébe juttatja a törökök és németek pusztító kegyetlenségét.

E csapásokban Isten méltó büntetését látja mind a két nemzeten, mert a zsidó elhagyta a régi igaz Istenét és mert a magyar még nem mind tért az új, igaz hitre. De a közös szenvedésből vígaszt is merit, hogy az Isten a mint a bünbe esett zsidókkal újra meg újra éreztette kegyelmét, a magyarok elől sem rejté el örökre irgalmas arcát.

E felfogást, általában az új vallás főbb eszméit, terjesztik el a protestáns költők, midőn az ó-szövetség szebb részeit versekbe, fájdalom, jobbára gyarló versekbe foglalják. — Egyik megénekli Dávid és Saul történetét, hogy Dávid példájából láthassuk, mily rendíthetetlenül kell bízunk Istenben; a másik a vitéz Gedeon harcát beszéli el, hogy megmutassa: nem a seregek, hanem a seregek ura, Isten, nyeri a győzedelmet; ezért nincs is a magunk tetteinek semmi értékük, csak Istenben való hitünknek; egy harmadik Izsák pátriárka házasságát mondja el, hogy bebizonyítsa: a házasságot maga Isten szerezte, ezért nem szabad attól a papokat sem eltiltani.

Az elbeszélők jó része pedig nem tűz ki más célt, minthogy a bibliát ily verses feldolgozásban a néppel még inkább megkedveltesse, hogy a népet áhitatos olvasmányokkal folyton ellássa. — Költői hatást kelteni egyik énekszerző sem tűzte ki céljául, nincs is a bibliai elbeszélések közül egyiknek sem költői értéke.

Valóságos költemények csak a líra termékei között találhatók. — Ez a század, nálunk is éppen úgy, mint Németországban, az egyházi énekek korszaka. Mint Luther, a magyar reformátorok is belátják az egyházi líra nagy fontosságát, fáradhatatlanok oly énekek átdolgozásában és költésében, melyek egy egész gyülekezetnek érzelmeit tolmácsolhatják, és melyeket a templomban az összes hívek hangoztathatnak. — Sem Luther, sem a magyar követői nincsenek nagy költői tehetséggel megáldva, de az a mély, vallásos érzés, mely keblöket áthatja, pótolja a költői ihletet, úgy, hogy e század egyházi énekei nagyjából megmaradtak mai napig a magyar prótestánsok istentiszteletében, sőt némely részök a katolikus templomokba is behatolt.

A protestáns egyházi énekszerzők eleinte nem tettek egyebet, minthogy magyar nyelvre átültették a katolikus breviáriom latin himnusait. A középkori líra mélyebb gyökeret vert már a népek szívében, a százados himnuszokban több vallásos áhitat, a magasra kifejlett egyházi zenében több szépség rejtett, mintsem a reformáció e költészettel és zenével könnyedén szakíthatott volna. — De bár e himnuszok katolikus eredetűek, szellemükben az új vallásnak hódolnak. — A református énekszerzők, jobbára mellőzik a breviárium himnusai közül azokat, melyek Szűz Mária tiszteletére írvák, a szenteket dicsőítő költeményeket pedig teljesen elvetik; sőt Krisztushoz magához sem emelkednek többé oly vallásos rajongással telt énekek, minők a Szent Bernát fenséges himnu-

sai. — A protestáns dicséretnek magát az Istent keresik föl dicsőítéssel, néki hálálnak a jótettekért, tőle várnak segédelmet az élethez és üdvösséget a halál után. Mert a protestáns hívő nem keres pártfogót és nem fogad el közbenjárót, közvetlenül Istenhez fordul. Ez a felfogás nem külsőségekben nyilvánuló tisztelet, de erős mély vallásosságot és bizonyos erkölcsi szigorúságot követel, mely a vallást és követőinek lelkiületét komorrá teszi.

De a református énekeknek nem csupán a katolikus himnárium a forrásuk, a himnuszokkal versenyre kél és mind kisebb térre szorítja azt Dávid zsoltárkönyve, úgy, hogy a lírai költészetről még inkább elmondhatjuk, mint az epikáról, hogy az ó-testamentum szelleme uralkodik rajta. A zsoltárokból nyilatkozó költőiség és a bennök kifejezett vallásos eszmék és érzelmek egyaránt vonzzák a protestánsokat. — Sehol sem találhatták erősebben kifejezve vallásuk egyik legfőbb eszméjét, az Istenbe vetett rendíthetetlen bizalmat, mint a királyi költő énekeiben. Az a komor lelkiület, az a puritán erkölcsi szigorúság, mely a hívekben kétségbeeséssel határos töredelmet és bűntudatot keltett, szintén leginkább a zsoltárokból nyerte legfőbb táplálékát.

A protestáns vallás nem ismeri a gyónást, nem fogadja el a papnak büntelendő hatalmát, de magára hagyja a hívőt akár jó, akár rossz lelkiismeretével. — Innen van, hogy a protestáns költők oly annyira kedvelik Dávid azon zsoltárát, melyben oly töredelmesen vallja meg bűnét és oly megalázódással könyörög bocsánatért. Egyik énekszerző így kiált fel bűnbánatában:

Végtelen irgalmú,
Oh te nagy hatalmú
Isten légy már kegyelmes!
Mosd el rólam immár,
A kit lelkem alig vár,
Mosd el bűnöm rútságát.

Sőt a zsoltárokból nemcsak a vallásos, hanem a hazafiúi érzelmeit is kifejezve találta a XVI. század magyarája. Az énekszerzők is leginkább azon zsoltárokat dolgozzák át, melyekből a zsidó nép szenvedését, panaszát halljuk; az énekszerzők ekkor megelégednek, hogy a zsoltárok tulajdonképp Izráel panaszát tolmácsolják, egynek veszik a zsidó és a magyar népet, átérzik a zsidó zsoltárköltőnek minden keservét és ezt a maguk és hazájuk nevében adják elő. Hangjuk ilyenkor felmelegül és szívből szívbe hat a keserve, midőn az énekszerzők a szenvedések hosszú sorát elpanaszolják Istennek:

Árváku eladád népedet,
Városul-városra viszik őket,
Ijjakot, szüzeket, gyermekeket,
Összekötözve hajtják el őket.

De, mint a zsoltárköltő, a magyar énekszerző sem esik soha kétségbe; hívő lélekkel kiált fel:

Támadj fel, Úr-Isten, már mellettünk!
Győzedelmet adj már minékünk,
A szegény foglyokat fogságból,
Hozd ki Mahumet országából.

E hazafias érzelmek, a panasz és remény, nemcsak a zsoltárfordításokban nyilatkoznak; számos eredeti költeményben is kifejezést nyernek.

A honfiúi érzés különben is uralkodó hangulat a magyar lírában a legrégebb emlékektől fogva napjainkig. A zsidó költészetből a vallási buzgóság, a troubadurok ajkáról a szerelem hangja hangzik leginkább felénk; a magyar költők a hazaszeretetet zengik legerősebben és legállandóbban. — S ez természetesen folyik is a magyarnak ezredéves történetéből. Már mint kis nemzetben, melynek a nagy világon e kívül nincsen helye, erősebben kellett kifejlődnie a honszerlem érzésének; a hazai földhöz való rendíthetetlen ragaszkodásnak: hiszen

a haza földjének majd minden helyét egy dicső csata vagy országos csapás tette emlék és kegyelet tárgyává. Az örökös harc bel- és küllelenség ellen, a hazának századokon át veszélyben forgó élete, mély nyomokat vésett a szívbe és számos emléket hagyott hátra az egész magyar s így a XVI. századi költészetben is.

Természetes, hogy a hitéletnek oly kiváló korában, mint a XVI. század, a hazafias líra a vallásos költészet-től nem válhatik el.

A hazafiság eszméje — tudjuk — a középkorban is együtt járt a vallással; egybeforrt a katolicizmus és a királyság eszméjével. A hit és hon szerelme a reformáció korában is összeolvad, a hazafi és vallásos érzések e század lírájában is együttesen nyilatkoznak.

A hazafiság eszméje azonban teljesen megváltozik. A mint a nemzet két pártra és két felekezetre szakad, úgy megbomlik a hazafi érzés előbbi egysége is. Egyenlő hévvel szereti ugyan a hazát a török párt is, meg a német párt is; sorsát szívükön viselik mind a katolikusok, mind a protestánsok, de egyoldalú felekezeti fölfogással mindenik fél kétségbe vonja ellenfelének igaz hazafi voltát, sőt vádakat szórnak egymás fejére és az országra szállott csapásokat az ó-testamentum szellemében a bosszúálló Isten méltó büntetésének tartva, egymást okolják, a miért az Úr haragját fölkelte. — A katolikusok fölfogása szerint a nemzet azért bűnhődik, mert elhagyta az ősoktól reá maradt régi hitet; ellenben a protestánsok meggyőződése szerint Isten ostora azért sújtja a magyar népet, mivel a régi tévelygésből, a római bálványimádásból nem tért meg a megtisztult vallás igaz útjára.

A vádaskodás, mely élénken emlékeztet bennünket ama szemrehányásokra, melyekkel Róma hanyatlása korában a régi pogányok és új keresztyének illeték egymást, a XVI. század költészetében kivált protestáns részről foly nagy tűzzel és kitartással.

Az új vallás hívei erősebb hitök és szigorúbb erkölcsi-eknél fogva magokat jobbaknak tartván, mentől inkább gyarapodtak számban és hatalomban, azt hiszik, hogy annál jogosabb támadásuk a régi egyház ellen. S valóban e kor lírája csakis a protestáns fölfogást tükrözteti, csak a katolikus vallás ellen felvetett vádakat hangoztatja vissza. A mind kisebb térre szorított katolikusok némán tűrik a vádakat és költészetök a támadás ellen nem védekeznek; csak a katolikus nagy visszahatás korában, az antireformáció idején, mely szellemi mozgalom honunkban majdnem vetekedik a reformációval, csak akkor gondol a katolikus költő és író arra, hogy e vádakat megcáfolja, sőt hogy azokat éppen a protestánsok fejére zúdítsa vissza.

A XVI. század hazafias lírája tehát merőben protestáns s mint ilyen főképp az ó-testamentumból táplálkozik. A hazafi érzések köre náluk felette szűk; mély fájdalom és keserű panasz; ezek töltik be állandóan. S a magyar énekes e két érzelemnek igaz hangját, őszinte kifejezését megtalálta a zsidó költészetben. A protestáns költő a próféták és zsoltárok vádjait szórja ellenfelére, Mózes átkait dörghi a mászhitűek ellen s Jeremiás siralmaiban sírja el fájdmát és önti ki keserűséggel csordultig megtelt szíve panaszát. — A protestantizmus a maga komorabb isteni félelmével és szigorúbb erkölcsi-ségével elterjeszti azt a ködös, borús hangulatot, mely az egyházi költészet minden nemében megjelen; az országot ért veszedelmek, a nemzetre szállt súlyos csapások ezt folyvást táplálják.

A vallásos komorság és hazafi bánat sötét korszaka, természetes, hogy nem kedvez a világi költészetnek, mely-

nek mégis csak mulattatás a főcélja; ezért szorúlnak háttérbe mind a profán tartalmú elbeszélések, mind a szerelmi költemények.

Kardos Albert.

KÖZÉLETÜNK.

A kis- és nagy-bárai egyház templomújítási örömnépe.

A felsőzempléni egyházmegyében, S.-a.-Ujhely tözsomszedságában levő kis- és nagybárai egyház, szeptember 27-én ülte meg azt az egyszerűségében is megható, lelket emelő ünnepet, melyen romjaiból kiépített, új díszbe öltözött temploma átadatott a közhasználatnak.

Mintha a nagyszámú ünneplő közönség méltó örömeiben maga a természet is részt akart volna venni, azoknak a verőfényes őszi napoknak egyikét derítette reánk, a melyek visszavarázsolják lelkünket a legszebb tavasz kellő közepébe az által, hogy új lombokat, virágokat fakasztanak a fák ágain, melyeknek a szeszélyes nyár leforrázta, leégette minden ékességét.

De hát hogy is ne nyilatkozott volna általános öröma tény felett, hogy a 380 lelket számláló kicsiny gyülekezet, melynek szegénysorsú földműves és napszámos családok képezik tagjait, a mai nehéz megélhetési viszonyok között, templomának romjaiból való kiemelésére, új díszbe öltöztetésére 1600 forintot tudott áldozni!

Igaz, hogy az egyházi közalapból nyert 200 forint mellett, a község úrnőjétől, gróf Vay Károlyné, született Lónyay Ida asszonytól, a ki az Úr-asztalára és a szószékre is díszes terítőt készíttetett, 100 forintot kapott az egyház, s a hívek, önkéntesen, mintegy 300 forintot ajánlottak fel a nemes célra; de hát a szükséges összeg még hiányzó nagyobbik felét honnan vették, miből teremteték elő?

Valóban ez a kérdés lebegett mindnyájunk ajkán, míg nem a helybeli lelkészársunktól megkaptuk a feleletet rája, hogy az eklézsiális szőlő, mely valósággal tápláló édes anyja volt ezen kis egyháznak, 800 frtos szüretet adott a múlt esztendőben, csak hogy fájdalom! ez volt utolsó termése, végső anyai áldása, melyben életerejét merítette ki. A vídám ének, mely a tavalyi szüret idején megzendült a szedők ajkain, hattyú-dallá lőn! A kis- és nagybárai községek felett emelkedő hegyek homlokát a borostyánnál nemesebb szőlő ágai koszorúzták eddig... gaz és bozót borítja ezentúl! A veszteség, mely szőlőjének elpusztulása által érte az egyházat, kipótolhatatlan.

Es talán ez a rendkívüli csapás, az Isten sujtoló kezének rájuk nehezülése elégedetlenséget, zúgolódást keltett a hívek lelkében, mint annyiszor szokott?

Ellenkezőleg; látva, hogy az Isten dicsőségének sátora össze-omlással fenyeget, ezt az egyetlen kincsöket is kész szívvel tették le az Úr oltárára, hogy legalább az új díszbe öltöztetett Istenháza emlékeztesse majd az utódokat arra, hogy ez az egyház szebb és boldogabb napokat is látott egykoron.

Valóban szomorú sorsnak néz elébe ez a kis egyház, mely életrevalóságának, vallásos buzgóságának oly szép jelét adta! Még az is bizonytalan, vajjon megmaradhat-e anyaegyháznak? Sorsa felett csak a véletlen dönt, a mennyiben már régebben kimondotta az egyházmegye és egyházkerület, hogy a kis- és nagybárai, valamint a szomszedságban levő csernahói egyházak, — egyik, vagy másik lelkészi állomás megüresedése esetén, — egyesíteni fognak.

Bizonyára szomorú állapot ez, különösen a szegény két lelkészre nézve, a kik arra vannak kárhozattva mintegy, hogy egymás kidőlésében lássák a szabadító kezét, mely nyomasztó anyagi helyzetükből kiemelve őket!

Ha legalább öregek volnának! de mindkettő javakorbéli férfiú, családapa, kik most kezdik meg gyermekeik neveltetését, abból a fizetésből, mely egyenként a valóságban sehogysem üti meg a 400 frtot. És mégis a hívek 15—20 frtnyi önkéntes adománya között ott láttuk Sztankovics Lajos helybeli lelkész 5 frt ajándékát is s én azt gondolom, hogy az összes adományok között ez volt az az özvegyi fillér, melyet annyira felmagasztalt egykor a jeruzsálemi templomban az Úr Jézus Krisztus!

Már reggeli 9 órakor összegyülekeztek a parochián az ünnepelni jött lelkészek s tanítók: Kálniczki János esperes, Fejes István, Dudás Lajos, Persenczki János, Gyarmathy Soma, Erdélyi Sándor, Szeghő Béni felső-Verebélyi József, Farkas Lajos alsózempléni lelkészek; Farkas Károly, Pányoki Dániel, Oláh Ferenc tanítók s 10 órakor harangzúgás között, az „Örül mi szívünk” kezdetű szöveget énekelve indult meg a menet az esperes és Fejes István s.-a.-ujhelyi lelkész által vezetve a templom felé, hol a szomszédos községekből ájtott nagyszámú közönség ünnepies komolysággal várta a templomajtó felnyitását, mit az esperes, a hívek vallásos buzgóságát méltányló beszéd kíséretében teljesítve, a közönség egy része a templomba vonúlt, míg a kint maradt nagyobb résznek, a parochia udvarán, a helybeli lelkész szolgáltatott lelki táplálékot, melylyel, a hallgatók nyilatkozata szerint, mindnyájan, teljes mértékben megelégedének.

A templomban az Erdélyi Sándor lelkész-társunk általános ismert műértő vezetése mellett elhangzott buzgó ének után, Kálniczki János, az egyházmegyének közszeretben álló esperese lépett a díszes szószékbe s elmondá szép alkalmi imáját az ő érzésteljes, kenetes beszédével, melynek minden szava szívből, lélekből jó s azért találja meg az utat oly könnyen a szívekhez. Nem csuda, hogy annyira keresett „temető-lelkész” volt az öreg úr ifjú korában, hogy még a jobbmodú falusi gazdák is végrendeletileg intézkedtek arról, hogy koporsójuk felett a mihályi lelkész mondja el a végbúcsú szavait.

A templomszentelő ima elhangzása után Gyarmathy Soma, egyházmegyei főjegyző rokonszenves alakjára függeszté tekintetét a hallgató közönség, feszült várakozással lesve ajkairól az alkalmi beszéd alapigéit s szinte látszott az arcokon a megelégedés nyugalma, midőn beszédének vezérfonalául az Esdrás könyve V. r. 11 versének a jelen alkalomra nagyon is találó következő igéit olvasta fel: „mi a menny és föld Istenének szolgálai vagyunk és ujonnan megépítjük e házat, mely ennek előtte sok esztendőkkel megépített volt.”

A bevezetésben méltányolva az áldozatkészséget, melynek, a szigorú körülmények dacára, oly fényes bizonyítékát szolgáltatották a hívek, élénk színekkel emeli ki a mai ünnepelés fontosságát, a mennyiben a kis- és nagybárii egyház, talán véletlenségből, a vallás szabadságának évszázados forduló pontjára tűzte ki templomának felavatását; épen százados jubileumára ama fényes, ragyogó hajnal felderülésének, mely II. József és I. Lipót láng lelkéből kisugározva, a sötétség birodalmának határt vetett, a templomablókat szentségtörő munkájokban feltartóztatta és a lelkiismeret szabadságának ellenségeit visszautzte sötét odvaikba.

Majd a templom hivatásának megismertetését tűzvén ki célul, kimutaja, hogy ez nem más, mint szolgálni:

1. a világba merült;
2. a szerencsétlenségek által sujtott;
3. a bűnei miatt elbukott embernek.

Szabatosan kidolgozott, igazi szónoki hévvel elmondott beszéde örömkönyeket gyűjtött mindnyájunk szemébe.

Ezután Fejes István, Felső-Zemplén méltó büszkesége lépett a megterített Úrasztalához s eszmékben gazdag, költői ihlettől áthatott, gyönyörű beszédet tartva a Jézus emlékezete, a templomszentelési és aratási hálaünnep hármias tárgya felett, Dudás Lajos, Gyarmathy Soma, Szeghő Benő lelkészek segédlete mellett kiosztotta az úrvacsoráját.

Két óra felé járt már az idő, midőn a bőven osztott lelki eledetek dacára, derekasan megéhezett ünneplő közönség a megterített hosszú asztaloknál helyet foglalhatott. A pohár köszöntők sorát az esperes kezdette meg, éltette az egyház buzgó híveit, kötelességtudó presbiteireit lelkészével együtt. Fejes István az egyház patronájáért, Vay grófnőért emelte poharát, a ki az ünnepélyen nem volt ugyan jelen, de egyháza iránti szeretetéről, vallásához való ragaszkodásáról sok szép tette tanuskodik. Gyarmathy Soma az esperésért, Erdélyi Sándor Fejes Istvánért ürité poharát, megemlítve, hogy gyermek korában különbül megtudta ülni a ladmoci paripákat, mint Fejes, kivel együtt üzte gyermek-játékait; de az idők nagyot változtak azóta, mert Fejes István ma már a Pegazuson nyargal, míg ő — miként mondá — csak lassú tempóban baktat utánna.

Még alig hangzott el az éljen zaja, mely Szegő Benőnek a jelenlevő nőkért mondott toasztját kísérte, már is újra kitört egész lelkesedéssel, midőn új vendége érkezett az egyháznak, Dókus Gyula, központi főszolgabíró és egyházmegyei tanácsbíró személyében, s alig foglalt helyet, felállott Gyarmathy Soma, hogy a közönség nevében kifejezést adjon a feletti örömeinek, hogy hivatalos elfoglaltatása dacára is szakított annyi időt magának a népszerű világi férfiú, hogy a kis-bárii egyházat, habár rövid látogatásával is, kitüntesse és szerencséltesse; ezért aztán a főjegyző az elismerés és jókíváncsok ékes virágival, a közönség tetszés-zaja között, meg is koszorúzta.

A kis- és nagy-bárii egyház hívei, azt hiszem, edesen fognak visszaemlékezni templomszentelési öröm-ünnepükre.

Komjáthy Gábor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Zsindely István halála és temetése.** Az a váratlan újabb csapás, a mely folyó hó 5-én, reggeli 8 óra tájban, a *Zsindely István* főgimnáziumi tanár, és gazdasági választmányi elnök elhunytával érte a sárospataki főiskolát; mélyen megrendítette a kartársakat, a tanulól ifjúságot és sokunknak szerető szívét. Hajnalban kelt, mint rendesen, munkára indította házat, leveleket írt, naplói feljegyzéseket tett, tanári teendőire készült s mikor így mindent jól elrendezett, kedélyesen költötte el reggelijét szerettei között s mindenikhez volt egy-egy nyájas szava. Majd újra dolgozó asztalához állt s apai szívének sugallatát követve, egy német bölcsész művében lapozgatott s abból jegyzeteket csinált. Így érte utól a hirtelen halál. Hű neje, egy zuhanást hallva, nyitott be szobájába s a képzelt könyvek helyett, férjét látta a padlón elterülve. A kétségbeejtő hír villámgyorsan futotta be a várost s tanárok, tanulók, rokonok jó barátok, tömegesen tódultak a véletlen gyász-eset szomorú színhelye felé. Hiába volt minden kísérlés, az elnémult ajak nem szólalt meg, a lezárt szemek nem nyíltak fel többé. Szívszélütés vetett véget a 32-éven át példás hűséggel sáfarkodó, kitűnő tanár s páratlan jó atya és gazda nemes életének. A főiskolán és a városházán legott gyászlobogók tűntek

elő; a tanári kar gyűlésbe sereglett s jegyzőkönyvbe vévén a kidőlt kartárs nagy érdemeit, elhatározta, hogy külön gyászjelentést ad ki, koszorúval, egy hónapi gyászszal fog áldozni a boldogult emlékezetének. Az ifjúság is gyűlést tartott s több rendbeli kegyeletes intézkedése (gyászjelentés, koszorú, fáklya sat.) által bizonyította be fájdalomát és tiszteletét. A temetés, a család beleegyezésével, a főiskola udvarából történt f. hó 7-én d. u. 3 órakor. A koporsót, melyet az igazgató-tanács, tanári kar, gazdasági választmány, az ujhelyi volt tanítványok, az akadémiai és gimnáziumi ifjak s egyes magánosok koszorú borították, — a tanári kar tagjai vitték be a főiskola udvarába s helyezték el a ravatalra. A gimn. ifjúság négyszöget képezve volt felállítva s a roppant számú közönség mély meghatottsággal várta a gyászszertartás megkezdését. Az énekkar bánatos dala után, *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész, fájdalomtól áthatott hangon mondta el — lapunk elején olvasható, a boldogultat — s a veszteséget híven jellemző beszédét. Majd a kar búcsú éneke után felvették a kartársak a drága hamvakat s kivitték a halottas kocsira s ezzel a 32 éves drága és boldog viszonynak vége szakadt. A főiskolának száz-szemű gazdája örökre itt hagyta gyermek-, ifjú- és férfi korának boldog tanyáját, munkás életének kedvelt küzdterét. A főiskola s annak kertje között füstölő fáklyákkal várta a koporsót a gimn. ifjúság s így kísérté azt az énekkar meg-megújuló gyászdalai között, örök nyugalma helyére. A sírnál, a tanári kar nevében *Molnár Lajos* vett búcsút az egykori tanártól és kartárstól, úgy a mint az fönnebb olvasható; a gimnáziumi ifjúság nevében pedig *Németh Kálmán* VIII. osztályú tanuló. A gyászmenetben ott voltak a főiskola algondnokai, több igazgató-tanácsos, számos vidéki tanítványa, barátja, tisztelője a boldogultnak, a kik eljöttek, hogy halálában is megbecsüljék azt, a ki hű és igaz vala s hogy segítsenek részvételükkel enyhíteni azt a sötét bánatot, a mely a *Zsindely István* kidőltével az ő szívének szereteteire borult. Sokan sürgönyökben, levelekben fejezték ki részint a főiskolának, részint a gyászoló családnak a veszteség felett érzett fájdalmukat s a temetésről oszladozó közönségben általános volt a meggyőződés, hogy a boldogultnak özvegye és 3 árvájával együtt, a sárospataki főiskolának is rendkívüli vesztesége van. A jó Isten, a kinek mindennek lehetségesek, pótolja ki mindnyájoknak az alig pótolhatót, dicsőítse meg a fiúban a feledhetetlen apa emlékezetét!

— **Zelenka püspök uniói programja.** A poprádi gyűlésen mondott elnöki beszédében a velünk való s köntendő viszonyra is kiterjeszkedett a tiszai kerület buzgó püspöke és pedig szóról-szóra eképen: „Mit akarunk a ref. egyházzal együtt? Azt, hogy elődeinkhez, a két egyház multjához hűen, az egy cél tudatával, egymástól való függetlenségünknek jövőre is megóvása mellett, ismerjük el a közös érdekeket és közös ügyeket, s azokra nézve üzenet-váltás útján igyekezzünk egyező törvényt alkotni. Ily közös ügyek volnának: a cs. és kir. hadseregben a lelkiekben ellátás nagy kérdése; a lelkészi állomásoknak kellő számban szervezése s utóbbiaknak a hadügyi és egyházi hatóságokhoz való jogviszonya; — a cs. és kir. hadsereg iskoláiban, az állam és nem protestáns alsó, közép fi- és leányiskoláiban a vallásitanítás; — az állami és vármegyei fegyintézeteken lelkészi ellátás; — a gyenge anya- és leányegyházakban, szórványokban lakó egyházi hívek egyházas életének egyesült erővel biztosítása; a püspökök állam és egyházpolitikai szempontból való helyzete, azok helyettesítése, fizetése, irodai s helyi egyházaikhoz lelkészi minőségben való viszonya; lelkészek, tanárok és tanítók fizetésének minimuma; tekintettel az állami és nem protestáns iskolák tanárainak és

tanítóinak javadalmazására, az egyházkormányzás 3 főbb fokozatán működő főbb tisztviselők mandátumának tartama; — egy protestáns nyomda és politikai napilap alapítása; az állammal szemben és a többi egyházfelekezeti irányában, egyöntetű eljárás szempontjából, egyetemes bizottságok szervezése, szóval véd- és dac-szövetség közös nagyobb célokért. Különben maradjon meg minden egyház százados tűzhelye mellett, érezze ott magát jól, melengesse ott családi emlékeit, reményeit. Szívből járulnék ily szövetséghez. Zsinati munkám ide fog irányulni, mint hiszem, egyházkerületünk többi képviselőivel együtt, a kik szintén ily magasabb nézpontról tekintenek testvéregyházaink ilyenmő szövetkezetében azok közös jövőjébe.“ E programra még visszatérünk.

— **A német egyetemek és más főiskolák népességéről** érdekes adatokat állított össze *dr. Petersilie*, a porosz statisztikai hivatal tagja. Ezekből kitűnik, hogy a főiskolák hallgatóinak a száma az újabb időben megkét-szereződött, de a túlságos szaporulat jórésztben csak az egyetemekre esik, noha az egyetemi képességű egyének száma Németországban már jelenleg is igen nagy és valószínűs szellemi proletárságot teremtett. A hallgatók száma következőleg oszlott meg:

	1875-ben	1880-ban	1885-ben	1888-ban
22 egyetemen	16726	21210	27265	29057
9 műegyetemen	5449	3377	2549	2887
4 erdészeti akadémián	269	394	394	389
3 bányászati akadém.	264	262	344	343
5 állatorvosi akadém.	284	436	735	962
4 földművelési akad.	269	353	468	483

A magasabb fokú kiképzetésben részesült ifjúság számaránya a német birodalom lakosságához viszonyítva a következő volt:

Év	Főiskolai tanulók	Népesség	Egy tanulóra esett lakos
1875	23,261	42,516,000	1828
1880	26,032	45,093,000	1732
1885	31,755	46,705,000	1471
1888	34,118	48,056,000	1409

— **Az egri egyesült protestáns egyház,** mely csak pár éve, hogy anyaegyházzá lett, mult hó 6-ikán abból az alkalmából, hogy imaházát díszes toronynyal látta el, ünnepélyes isteni tiszteletet tartott, melyen *Bornemisza József* buzgó imája után Kérészy Barna tiszta-nánai lelkész mondott egyházi beszédet, előadásával teljesen lebilincselvén a hallgatóságot. Erre népes banquet volt, melyen e derék kis egyház felvirágozásáért többen ürítettek poharat.

— **A brutális káplán.** *Debrecenben* — mint a „Pesti Hírlap“ írja — egy katolikus polgár, kinek neje református, elhunyt gyermekét a református temetőbe temette, hol már hat gyermeke nyugszik. A szertartást előleges megegyezés szerint, dupla stóláért, a görgényi kath. káplán végezte. A reformátusoknál szokásos fejfa beállításakor a káplán ez ékes, keresztényi türelemre és szeretetre valló szavakra fakadt: „Melyik itt az apa? Mit akarunk ezzel a karóval? Vegyük ki, dögöknek való az, az embert kereszt illeti!“ E szavak a református temető közepén, a jobbára református gyászoló közönségben roppant fölháborodást keltettek. A tömeg fölzudult, a kántor sietett elhagyni a temetőt, a fenyegetések elől a gyönyörűséges káplán is menekült, visszakiáltva: „Karó csak dögnek való, sohasem támadnak föl, a kik nem kereszt alatt nyugsznak!“ A gyászoló apa ma bejelen-

tette a plébánián *áttérési szándékát*. A következményektől megdöbbszent káplán kijelentette, hogy kész a temetőben jelenvoltak mindenikétől egyenkint bocsánatot kérni. A káplán ellen, — mint újabban tudjuk — az ügyész megindította a fenyítő eljárást s a püspök a fanatikus ifjút elhelyezte.

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület** szeptember 26—29. napjain tartotta meg őszi közgyűlését. *Tisza Lajos* gr. főgondnok egy időszerű beszéddel nyitotta meg a tanácskozásokat, melyben örömmel üdvözlö a zsinat eszméjét, mint a mely módot nyújt arra, hogy az 1791. évi vallásügyi törvény jubileumán a protestantizmust egyetemesen érdeklő ügyekben vállvetve, testvéreileg összeölkezve tanácskozzék a két prot. egyház törvényhozó-testülete; jelzi, hogy a konventi bizottság csak ott ajánl egyházi törvényeinkben módosítást, a hol a tapasztalat annak okvetlen szükségét mutatja ki, de fontos módosítások, új eszmék sem hiányzanak javaslatából; kéri a gyűlés tagjait, hogy maradjanak szigorúan a tárgy mellett, ne költsék fel „más felekezetek féltékenységét” azok magán dolgainak feszegetésével. E célzatos megjegyzéssel aztán megnyitván a gyűlést, *Kenessey Béla* theol. tanárnak főjegyzői hivatalába beerősítése után, *Szász Károly* terjesztette elő püspöki jelentését, a mely ismét a zsinat ügyével foglalkozott kiválóan, feltűntette a zavart, melyben vagyunk a javaslattal, közli saját álláspontját, mely szerint helyesli a közigazgatási bíróság eszméjét, de mindenütt a kettős elnökség megtartásával, aztán a konventi tagoknak a kerületi gyűlések által leendő választását és a szavazatoknak lélekszám szerinti szabályozását; a lelkész-választásban a szabad választás híve, de igazságosnak tartja a fokozatok megállapítását, hogy a tapasztalás és érdem jutalma inkább biztosítsa. Az elnökök véleményéről ekként informált közgyűlés aztán a több ízben fel-feltörő heves ellenzék lesavazásával, néhány kellemetlen és szomorú incidens után, a következő elvi álláspontot tette magáévá: A közigazgatási bíróság egy szótöbbséggel elfogadtatott kettős elnökséggel, az igazságügyminiszter felszólalására kimondatván, hogy az esperesek és püspökök, mint lelkészek fegyelmi ügyei a kerületi, illetőleg konventi bíróság elé tartoznak. Elfogadtatott a fegyelmi vétségeket megállapító javaslat is, de a lélekszám szerinti szavazat — *Szilády Áron* pártoló, és *Kovács Albert* ellenző heves felszólalásai után — nagy szótöbbséggel elvetetett. Két szótöbbséggel elfogadtatott a konventi tagok választását szabályozó javaslat; a lelkészválasztásnál a kandidáció eltörlésével a legtöbb egyházmegye örömmel üdvözlö a meghívás eszméjét; egyenlő lelkész-képesítés s egy országos lelkész-képesítő-bizottság eszméjét is ajánlja a kerület a zsinatnak, a melytől azt is kívánja, hogy körvonalozza valahára *Erdély kiváltságait* is. Papi ruhául az atillát s palástot fogadta el. *r. k.*

— **Előfizetési felhívás.*** Boldogult atyám, *Emödy Dániel* sárospataki jogtanár 28 évi tanári működésének emlékeül „a magyar magánjog tankönyvét” kívánom közrebocsátani, úgy a mint azt a megboldogult évekkel ezelőtt sajtó alá rendezni kezdte, a minek befejezésére azonban már ideje nem volt. Ezzel eleget akarok tenni egy nagyon régen hangoztatott óhajnak, ígéretnek és az ezen alapuló kötelezettségnek is. Remélni merem, hogy a jogász közönség, a tanférfiak, a joghallgató ifjúság, különösen pedig az elköltözöttnek volt tanítványai, törekvésben támogatni fognak s a mű megjelenését lehetővé teszik. Ezen reményben bocsátom ki a jelen előfizetési felhívást. „A magyar magánjog tankönyve” már sajtó alatt van s két részletben fog kiadatni. A bevezetés, általános rész és a

* A legmelegebben ajánljuk e felhívást a volt tanítványok hálás érzelmébe!

vagyonjog fogják képezni az I. kötetet, míg a II. kötet a kötelmi, családi és örökösödési jogot tartalmazandja. Az első kötet 1891. évi december hó 15-én, a második kötet pedig 1892. évi ápril hó 1-én minden esetre postára adatik. Az egész munka előfizetési ára 5 frt, a melyet postautalványon kérek címemre megküldeni. Azon pályatársaimat, a kik annak idején a munka kiadására összeállottak, felkérem, hogy a mű megküldhetése céljából, lakásukat velem közölni sziveskedjenek. S.-a.-Ujhely, 1891. okt. hó.

Emödy Béla,

kir. törvényszéki bíró.

— **Válasz a nagyf. Verbay úr válaszára.** E becses lapok olvasói közül mindenkit meglephetett az a váratlanul szívélyes hang, melylyel az augusztus 31. számban közölt interpellatiómra („lelkéztetés!”) Csurgó lelkésze, nt. *Verbay István* úr a legközelebbi számban felelni méltóztatik. Hallgatással mellőzés helyett — mint érdemlénem — szóba kegyeskedik állani velem, „illetéktelenül és ildomtalanul lelkéztető” káplánnal; az igaz, hogy olyan különös hangon és modorban, hogy gondolkozóba esem: vajjon ne kövessém-e a biblia tanácsát: „Ne tartsd barátságodat a haragossal és a dühösködővel ne menj szembe!” (Péld. XXII. 24.). De mivelhogy „boldogok, a kik háborúságot szenvednek az igazságért” (Máté V. 10.), mégis csak méltányolom annyira az érdekes választ, hogy ismételtelen feltolom magamat „a hamisítatlan protestantizmus privilegizált letéteményesének,” olyan ifjú óriásnak, ki „kétségtől első helyen van hivatva egyháza érdekei felett őrt állani.” Hát bizony elsőben is ne vitatkozzunk mi, nagyf. úr azon, kinek van több joga örködni egyházunk érdekei felett; mert félek, hogyha a kötelességet a hűség mértékével mérjük, egynémelyik „kiérdemült” atyánkfia hűtlenebbnek fog találatni az őrállomáson, mint holmi „tiszteletes” ifjanc. Nem az itt a kérdés: kinek nagyobb kötelessége az őrállás; hiszen ez sok tekintetben a lelkiismerettől függ; hanem, hogy van-e joga mindenkinek bírálni a lelkész nyilvános működését? Úgy látom, hogy sok hályog van még külföldön járt nagy papok szemén is; úgy tetszik, még mindig ijesztget a „vaskalap” réme, de ezek dacára is a közvéleményt gondolom tolmácsolni, ha kimondom, hogy a nyilvános bírálat ellen csak az tiltakozik, a kinek oka van attól félni. „Jó ügynek az igazság nyílt kimondása soha nem árthat, a hízélgés vagy elpalástolás pedig a legjobbat is megdöntheti!” Nagy hangot a dob is ad, ha megütik. Hogyis mondja csak br. Eötvös? „A lúd zajt üt, ha vaskos testével egy ölnyre felszállt, míg a sas hallgatva emelkedik a fellegek közé.” Nem az itt a kérdés; mit nem kérdez nt. úr lelkész-társaitól, hanem egy elvi elbírálat alá eső dolog, a Szent István napjának megünneplése forog itt szóban, a melyre nézve a nt. úr — ha jól érttem — így vélekedik: I. Istvánnak, mint keresztyénnek, s mint királynak nagy érdemei köszönetet érdemelnek tőlünk, azért ne keressünk botrányt e névben, mely a legméltóbb tárgya lehet egy nemzeti ünnepnek; minden nemzet törvényhozásának joga van nemzeti ünnepet állapítani meg, annak megünneplését követelni mindenkitől, mert az egyház és haza szeretete többet is megkíván, mint a mit a kánonok és zsinati végzések parancsolnak; a vallásnak az a célja, hogy minél több ponton egyesítse az egy haza gyermekeit és méltóbb Csurgó az ő jó hírnevére akkor, ha Szent István napján ünneplő papját követi, mint engemet. Ezen általam kihűvelyzett elvi álláspontra, — hogy termékeny legyen vitatkozásunk, — hadd feleljek egy-két szót Csurgó loyális papjának. I. István király érdemeit az ünnep ellenzők sem vonták soha kétségbe; az érdemek azonban sohasem emelhetnek földi halandót protestáns tiszta állásponton ünneplés és imádás tárgyaivá, mert mi őseink

szellemének megtagadásával törölhetjük csak ki a bibliából Jézusunk eme parancsát: „*Egyedül a te uradat Istenedet imádjad és csak ő neki szolgálj!*” (Máté IV. 10.). I. Istvánt mint „szent”-et imádkozhatja a kath. egyház, de az igazi prot. szellem ennek beplántálása ellen mindig fel fogja emelni tiltakozó szavát. Botrányt se keresett még I. István nevében — mint V. úr állítja — senki sem, hanem igenis botrány ez a vád és botrány az a protestáns szellemmel játékot űző eljárás, midőn valaki embert ünneplés és imád. Hogy az államnak van-e joga nemzeti ünnepet deklarálni: ezt — így feltéve — kétségbe vonni nem lehet; de az más kérdés, hogy helyes, megnyugtató és méltányos eljárás-e az állam nagyobb többsége ellen elkövetett az a sérelem, hogy egy specifikus egyház ünnepét ráoktrogyálja minden vallású alattvalójára. Ez egyenesen a vallásszabadság elleni merénylet, a mit pedig szó nélkül hagyni gyáva, poltron féreghez való eljárás. A hit dolgai, nt. V. úr szerint is, bizonyára nem a törvényhozás keretébe tartoznak s ezért minden olyan nemzeti ünnep, mely a „hitbeli meggyőződést” is érinti, ellenszenves fogadtatásra talál mindenkinél, a ki szereti a lelkiismereti szabadságot s Istentől kívül senki más által nem engedi befolyásolni lelkiismeretét. Azon is felelt csodálkozom, hogy Csurgó lelkésze nem ismeri az Egyházi Törvény 89. §. e) pontját, mely az államfő szentesítésével is megerősítve a *zsinatnak biztosítja azt a jogot, hogy ünnepet állapítson meg népünknek*; ugyan miben áll nt. úr egyház-szeretete, ha még a saját törvényeinket sem respektálja?! Nem ilyen lélek lakozott a gályarabokban! A vallás céljáról szólva sem helyeselhetem a nt. úr tanait, mert szerintem a vallás sokkal magasabban lebeg, mintsem hogy politikai célt tűzne ki magának, már pedig, hogy a nemzet együvé tartozásának ápolása politikai cél, ezt nehéz volna tőlem elvitatni. Nem ilyen felfogásuk volt a vallásról a reformátoroknak: így bizony eszelősség reformálni a megromlott kereszténységet, így mindenkor jogot érezhetne a népesebb egyház benyelni a többieket (a mire való törekvés sajnos! ma sem ismeretlen!), mert hiszen akkor a néptelenebb egyházaknak hazafias kötelességek volna lemondani mindarról, a mi csak elválasztja őket amattól. Ime! milyen jeles szószólója nt. V. úr az államegyháznak, pusztá hazafiasságból. Már csak legyünk mi protestánsok s bizonyára csak javára lesz édes magyar hazánk közművelődésének, ha folytonosan versenyt tartunk hazafiságban kath. atyánkfiaival. Maga mondja Jézus az ő küldetéséről: „Nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak, hanem fegyvert!” (Máté X. 34.), a mi kétségkívül a mellett szól, hogy ellentétes küzdelmek tökéletesítik az emberi társadalmat. Csak maradjunk mi „nyakas kálvinisták,” nem fogja ennek soha kárát vallani ez a szeretett haza! — Hogy kit kövessen Csurgó, engemet-e, a kit onnan senki sem ismer, vagy pedig nt. V. urat, a ki régi idő óta papja? — ezt a kérdést bizonyára csak szorultságból kérdezi nt. V. úr, mert a kérdés magában hordja a feleletet. Csak sajnálom, hogy ennyire élére állította és elcsavarta jóindulatú interpellációm. Úgy gondolom, azt csakis az interpelláció fontosságának rovására hozza fel a nt. úr, hogy e kérdés miatt „*bizonyára nem fordul fel a világ.*” Természetes, hogy nem, de a ki őrt állani van hivatva, annak nem szabad kicsinyelni semmi legkisebb jelt s egy ünnep kérdése mégis csak nem olyan lári-fári, hogy az szót ne érdemelne, mikor már annyira fontosaknak ismeri el egyházi törvényünk az ünnepeket, hogy a zsinat kezébe teszi le azoknak megállapítási jogát. Persze, a magasan álló s az egyes mozgalmakat kicsinyléssel fogadó ember

előtt vajmi kevés fontos dolog van!! Azt, hogy helyesen cselekedtem-e interpellációmmal, megítélni bizonyára az olvasó közönség hivatott; de örömmre nt. V. úr se zárja tőlem meg e jogot teljesen. Megenged azonban még annyit nekem nt. úr, hogy tanácsaira feleljek. Szerénységet méltóztatik ajánlani; de hát miféle nagy bűnt követtem el ez ellen? Nt. úr, úgy látom, sóvárogva óhajtja vissza a jurátus élet „audiat”-jának korát, hogy a káplánnak „drei Schritt vom Leib!” Arra hogy megsértettem-e szerénytelen (szerintem csak nyílt!) igazmondással a kellő reverenciát, csak az a mondani valóm, hogy a férfiatlan meghunyászkodás és hízogás soha sem válnak úgy előnyére a dolgok tisztázásának, mint az őszinte hang. Eltűnök azért a kicsinylést, bár nem bírom a V. úr által kívánt átalakulásomban, mégis jóindulatú könyörgését érettem, eltévedt kevély káplánért, már csak annyira élesen kiemelt fiatalságomnál fogva is, szívemen köszönöm: de viszonzásul kérem nt. V. urat, máskor ne rongálja egészségét ilyen „semmis” dolgok tudomásul vételével, mert „a haragos háborgást szerez és a dühösödésből sok véték esik” (Péld. XXIX. 22.); vagy ha már éppen felelni kell a zaklatásra, kövesse a biblia szavait: „A ki közöttetek bölcs és tudós, mutassa ki az ő jó életéből, az ő cselekedeteit *bölcsesség szőlősgévével*” (Jakab III. 13.), hogy fejére ne olvassa valami biblikus ember: „Vagyon kevély-szemű nemzetség, a kinek a szemöldökei *igen fellátnak*” (Péld. XXX. 13.), mert akadhatna még valami szerénytelen segéd-lelkész, a ki megkívánja Pál apostollal: „A vén emberek legyenek józanok, tiszteletsek, mértékletesek a hitben, *szeretetlen és türelemmel épek!*” (Tit. II. 2.); a ki az öregebb korra hivatkozásban csak hiú mentőpartot lát s a ki hozzám hasonlóan vallja: *Nem félelemnek lelkét* adott nekünk Isten, hanem erőnek, szeretetnek és józan értelemnek lelkét” (II. Tim. I. 7.). Jóakarató tanácsait és könyörgését érettem a Példabeszédek írójával fogadva, mondom: „Tűrhetők a barátoktól vett sebek, de a gyűlölköző csókjai csalárdak” (XXVII. 6.). Ezzel béke velünk! Várjuk türelemmel a kérdéses ügyben a *zsinat bölcsességét*.

Az interpelláló segédlelkész.

Szerkesztői üzenetek.

B. I., K. S. stb. A fájdalmas részvét-nyilatkozatokat közöltem az érdekeltekkel. Fogadják köszönetünket. — H. J. Már csak a következő számban közölhetjük. — B. B. Mielőbb sorát ejtjük. — T. F. A klígaizás megtörtént, de a szomorú véletlen miatt, az igazolás kimaradt. — Sz. A. Előbb — az ismeretes okok miatt — nem lehetett. Sok dologban meghátráltattunk! — Sz. J. Megérkeztek-e a képek? Egy-egy szám ára 20 kr A küldeményt köszönöm. — Többeknek. A kért képeket expedíáljuk. Egy kis türelmet kérünk! — Dr. Sz. M. Már készen van s jönni fog.

Lapunk zártakor kapjuk a megdöbbentő hírt, hogy

RÉVÉSZ BÁLINT,

a tiszántúli egyházkerületnek imádságos ajkú, nagy tudományú, apostoli lelkű püspöke, folyó hó 8-án, délután 3 óra tájban, életének 76-ik évében, szív-szélütés következtében elhunyt.

Temetése folyó hó 10-én lesz Debrecenben.

Dicsékvése, büszkesége volt egyházunknak, irodalmunknak; szívünkben gyászoljuk kidőltét; áldjuk emlékezetét!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Révész Bálint 1816—1891.» *Lukács Ödön.* — «Az én sebem.» *Sz. B.* — «A gömöri ev. ref. tanító-egylet felirata a magyar-
országi tanítók országos bizottságához» *Mares János, Becske Bálint.* — «Révész Bálint halálára.» *Czinke István.* — «A M.
Tud. Akadémia üdvözlő levele b. Vay Miklós, igazgatósági taghoz.» — «Audiatur et altera pars.» *Tóth Ferenc.* — «Egy és
más a homonnai missiói körből.» *Szölőssy József.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

RÉVÉSZ BÁLINT

1816—1891.

Ismét egy nagy alakja, egy hatalmas
oszlop-férfia dőlt ki magyar Sionunknak!

Azok között, kik nyomon követik egy-
mást, egyik sem érdemelte meg inkább az
őszinte kegyeletet, mint Révész Bálint!

Egy idő óta nem láthattuk már a küz-
delem zajában, roskadozó porhüvelybe szo-
bája falai közé börtönözte őt; de prófétai
szellemét, apostoli buzgósággal telt lelkét,
nagy szívének szeretetét ott éreztük magunk
között, s erőt, buzgóságot merítettünk mun-
kálkodásunkhoz nagy lelke fényéből.

Vannak tiszteletreméltó alakok, kik a
szeretet s rokonszenv oly erős kötelékeivel
vannak szívünkhöz csatolva, hogy haláluk,
eltávozásuk majdnem lehetetlennek tűnik fel!
Így vagyunk felejthetetlen Révészünkkel!
Mintha most is élne, mintha ott ülne karos
székében, melyet önerejéből el nem hagy-
hatott s reánk szegezne szeretettől sugárzó
tekintetét!

Évek óta rettegtük a pillanatot, mely a
földi életre behúnyja szemeit, mégis várat-
lanul lepott meg halála; mégis lesújtott a
hír, hogy a nemes szív megszűnt dobogni!

Ki ne ismerte volna Őt, a szelíd s mégis
tiszteletet parancsoló főpásztort, ezt a szó
valódi értelmében *egyházi atyát*? Kinek sas
tekintetén az Isten-imádás glóriája fénylett
s az emberszeretet vonzó melege tündöklött?
Hiszen még az is, ki soha se látta ama
mulandó porsátort, melyben a nemes tűzű

lélek ideig való lakozást vett magának, ösz-
szealkothatta képét közkezen forgó műveiből,
szép imádságaiból, melyek milliók szívét
emelék már az örök szeretet zsámolyához.

* * *

E kiváló alakja a magyar ref. egyház-
nak, az 1816-ik évben látta meg először a
napvilágot Debrecenben. Az egyszerű iparos
család, melynek szülötte vala, nem is álmod-
hatta még akkor, hogy szerény köréből
emelkedik ki majdan ama nagy férfiú, ki
Illés lánglelkével és Pál apostol buzgóságá-
val fog sáfárkodni és előljárni Isten orszá-
gában, s nemcsak a hatalmas magyar város-
nak, hanem az összes magyar protestantis-
musnak méltó büszkesége és dicsekvése
leend!

Tanulmányi pályáját, mint első az első
között, a debreceni főiskolában futotta meg,
aztán a külföldi egyetemeken gyarapította,
s ki első volt az iskolában, első volt az
életben is.

Külföldi útjából tanulmányokkal gazda-
gon megtérve, a gyakorlati theologia tan-
székét foglalta el, melyet tovább, mint egy
évtizeden keresztül a legnagyobb lelkiismer-
etességgel, hivatással és odaadással töltött
be! Ő maga nemcsak tanár, hanem valósá-
gos lelkész-nevelő és példánykép vala, kinek
keneteljes ajkairól mint szinméz folyt az
életnek beszéde, s annyi szeretettel vont

magához tanítványait, hogy húzamos tanári pályáján egyetlen oly tanítványa se akadt, ki szégyennek, sőt valóságos bűnnek ne tartotta volna tanórájáról elmaradni; és a tanár és tanítványok között való eme benső viszony mindvégig fennmaradt, úgy hogy alig volt egyetlen életben lévő tanítványa, ki mély kegyelettel ne sietett volna ravatalához, s nem volt a megjelentek közül egy se, ki a hála és tisztelet könnycseppjeit ne hullatta volna az áldott emlékezetű mester ravatalára.

Örökervényű imáit tanárkodása ideje alatt írta meg. E szép imák írására — saját nyilatkozata szerint — a hajnali órákat választá! Lombos fák árnyában, a csicsergő madarak énekét hallgatva, fogantak meg azok lelkében.

S valóban csak pihent kedély, mélyen vallásos költői, prófétai lélek, meleg szív, távol a világ köznapi lármájától, ott a természet fenséges templomában emelkedhetett egyedül annyi erővel, oly szűzies tisztaságban az örök tökélyek forrásához, mint ahogy ez Révész Bálintnak sikerült.

De neki nemcsak az adatott, hogy megírja a mit érez, hanem az is, hogy elmondja azt, a mit megírt, úgy mint hozzá hasonlólag alig valaki. Imádkozásai közben egész valóján az áhítat málasztja ömlött el; nagy szemeiben a hit sóvárgó fénye és melege tündökölt; szép és változatos hangjában a buzgóság forró érzése olvadozott, a szelíd érzések tolmácsolásánál tisztán és esengően, az erősebb indulatok kifejezésénél tárogatószerűen és ércesen folytak ajkairól az imádat hangjai; ezért jegyezte meg felőle a nagy aesthetikus, Erdélyi János, *hogy Révész utánózzhatatlan, mert őt maga Isten tanította imádkozni!* Mindezek együtt tévék őt az imádkozás nagy mesterévé.

Az egyházi szónoklat egyéb ágában is nagy, mondhatni utólérhetetlen vala ő. Predikációi közben különösen a *megindításnak* volt nagy-mestere. Férfikorának tetőpontján oly sikereket ért el, melyek majdnem példátlanok a magyar egyházi szónoklat történetében! Lelkesítő, buzdító beszédei magukkal ragadtak; midőn a szívre, a kedélyre akart hatni, vagy kegyeletet ébreszteni, nem maradt szem soha szárazon. Nagy segítségére volt e tekintetben a biblia alapos ismerete; az összes írásokban annyira jártas vala, hogy minden alkalomra azonnal tudta szóról-szóra idézni a legtalálóbb bibliai helyeket.

Önként van, hogy egy ily kiváló tehetség mihamar a nagy közönség kedvencévé lön; úgy hogy a debreceni egyház megválasztá egyhangúlag lelki pásztorává; ezt követte a debreceni egyházmegye bizalma, mely majdnem egyhangúlag esperesi székébe ülteté, aztán az egyházkerület tisztelte meg a főjegyzői toll vitelével,

majd 1871-ben, a Balogh Péter halála után, a püspöki tisztelet ruházta reá.

Az egyházkormányzatban kifejtett buzgósága, tevékenysége és tapintatos bölcsesége immár a történelemé; sokkal mélyebben ágaznak és nyúlnak be azok egyházi közéletünkbe, semhogy jelen cikk keretébe befoglalhatók lehetnének; ugyanazért ezeket mellőzve, mint emberről, mint fényesen kiemelkedő jellemképről akarunk még a megdicsőült férfiúról megemlékezni!

Révész Bálint az emberi jellem fokozatain elérte azt a tökélyt, melyet embernek adatott elérni. Ritka szívjósága, krisztusi szeretettel telt szíve és lelke mindent elkövetett, hogy nyomdokait követhesse annak, ki érettünk élt és érettünk adta magát a halálra áldozatul!

Oh mennyi szív áll meg mély hálával és kegyelettel áldott emléke előtt! Mily sok azoknak száma, kik vigasztaló szavaitól megelevenedtek, s jótékony cselekedetei által felemeltetve, elérték céljokat! Mennyi özvegy és árva emlegeti hálával az ő jóságát; hány elhagyatott jutott kenyérhez, pályához az ő szeretetteljes lelkének és jóságos atyai kezének vezérlete alatt! Mondhatni, hogy szerető lelkének semmisem volt lehetetlen. Midőn a tanári kar már nem tudott helyet szorítani egy-egy elhagyatott lelkészi vagy tanítói árvának a főiskolai tápintézetben, ő megnyitotta saját erszényét, vagy a boldogtalant oda ültette asztalához! *Enni adott az éhezőknek, fölruházta a mezítelent!*

Mennyi féltő gonddal csüggött szeretetteljes lelke a főiskolán! Éjjeli, nappali gondjaival, tevékenységével, tanácsaival és példaadásával mozdította elő annak gyarapodását és felvirágzását! Bizony ő azáltal volt első, hogy igyekezett mindeneknek használni.

És mi tette őt ily kiváló egyéniséggé, ily utánzásra méltó jellemképpé? Az Istentől nyert drága talentumok mellett a mi urunknak evangélioma, melynek szellemébe oly mélyen hatolt, hogy csak igen kevesen versenyezhettek vele e tekintetben! Ez tette őt beszédében, viseletében, minden lelki nagysága mellett is, annyira kedvessé, megközelíthetővé, hogy még a hozzá mérve gyengék, lelkileg kicsinyek is örömmel vonzódtak közelébe, mint a kis gyermek, kiket az idvezítő magához varázsolt. Nagy volt, de lelki fölényét soha senkivel nem érezteté; a szerénység és lelki alázatosság volt lelkének egyik kiemelkedő jellemvonása, mely minden nagyságot és elért sikert Istennek nagyságára és dicsőségére vezetett vissza.

Én alig láttam az életben összhangzóbb jellemképet! A mit szíve érzett: az áhítatot, ember-szeretetet, azt árulta el egész valója, külső megjelenése és emberekkel való érintkezése! Teljes összhang a belső és külső között! Teljes szív

és lélek-nyugalom, melyet csak olykor zavart fel szeretett leányára való visszaemlékezése! Tiszta, derűs tenger, melynek egére csak olykor tolúlt a hazafiúi aggodalom és az egyház jövődjére felett érzett borongás sötét felhője.

Tollam erőtlenné válik e pillanatban jellemnek további rajzolására! Én gyakran felmelegedtem szíve és lelke meleg fényétől, szerettem őt, mint igazi lelki atyámat, mint az isten-imádat és emberszeretet megtestesült képét!

És most ő többé nincsen közöttünk! Szívünket a vesztés borongó érzése hatja át! De nem! Ő nem halt meg! Az ő élete, példája itt van, itt maradt közöttünk, hogy tanítson holta után is imádni az Istent, s szeretni a hazát és emberiséget! Jobb része pedig, mely milliókat emelt az éghez és tanított lélekben és igazságban imádkozni, ott áll, mint egy örökké élő végtelen imádság, ama örökbíró előtt.

Áldott legyen az elhunyt dicsőnek emlékezete!

Lukács Ödön.

Az én sebem.

A hatvanas évek elején végeztem be a gimnáziumot; akkor értem el arra a forduló pontra, mely minden ember életében oly fontos; akkor kellett életpályát keresnem.

Abban az időben, a szegény ember különösen, csak két pálya között választhatott.

Az egyik volt az ügyvédi pálya, hírrel, földi vagyonnal kecsesgető. Abban a városban hol éltem, egy Horváth Lajos s a többi tették vonzóvá minden rajongó, szépért s nemesért lelkesülő ifjúnak — a minő még én is voltam akkor — ábrándjává az ügyvédkedést; a mennyiben még akkor egy ügyvéd úgy tekintetett, mint ki a jognak, az igazságnak harcosa, az ártatlanok védője, a könyveknek letörője. — Csábító, ragyogó pálya abban az időben.

A másik volt a papi pálya. Szegénységgel, elhagyatottsággal s csak a messze jövőből csillámló — talán nem is e világból való — kárpótlást ígérő pálya. Sőt több. Mert még abban az időben a patens martinjak gúnyja lengett körülöttünk. Egy Zsarnay, Pálkövy, Máday elhurcoltatása sejteté, hogy a ki e pályára lép, várhatja magára a szegénység mellett küzdelmei jutalmát, — talán a börtönt, talán a gályát is.

És én, mégis ez utóbbi pályát választottam. Életharcom eme hanyatló idején elmondhatom: Istennek legyen hála érette!

Mert szeretem most is e pályát. Nem tudnék más lenni, csak pap. Mit nekem fény, gazdagság, palota — ha itt van csendes s meleg parokhiám? Mit nekem a dicsőség koszorúja, mit nekem fényes szónoklataitok — ha én egy szívet megnyerhetek a békének, a nyugalomnak, az Istennek?

És soha sem hallotta még az én ajkamról a panaszhangját senki. Mit, és miért zúgolódjam én azon kenyér ellen, melyről előre tudtam, hogy szegény lesz? — Ti zúgolódok, ki hívott ide titeket? hiszen magatoktól jöttetek ide! — Mi kell? fény, ragyogás, előlülés?

— Mitől féltetek? a tövis-koszorútól? Az az igaznak adatik. Ti nektek az adatik, mely mesterünk kezében suhogott a jeruzsálemi templomban, mert ti megmarjátok az emlőt, mely táplál.

És mégis, nekem is fáj valami. Nekem is van egy sebem.

És ez: az én anyám sorsa.

Tizenkilenc éve küzd s fárad itt mellettem. Hetvenhét év nehezedik vállaira s még sem szünt meg szeretni megöregült szíve.

Mi lesz az ő sorsa, ha meghalok? Temetésem után kidobják ebből a hajlékból, melyet ő vele építtettem, melyet ő tett széppé, tisztává, becsületes emberek boldog tanyájává.

Az egyházi szabályokban nincs gondoskodva az elmaradt édes anyákról — csak az özvegyekről, árvákról, nővérekről. Midőn ezeknek a kegyelemévet adják; mikor ezeknek a kegyelemkenyeret osztogatják: mért nem állhat majdan ezekkel egy sorban az én öreg, elmaradt anyám is?

Miért adnak az özvegynek kegyelemévet? Azért, mert szegénységünk miatt, azok jövődjét megalapítani s biztosítani nem tudjuk; mert azok az elhunyt lelkészek *feleségeik* voltak a félbeszakadt pályán; őket szerették, őrizték, — fennállásokért áldozták testi s lelki erejüket és minden idejüket.

Az én anyám nem?

A feleségek, nemes kötelmeik teljesítését, a házasságalépés percében kezdik meg. Az édes anyák már bölcsőinknél. Azok az átvirasztott s sokszor gyötrelmes éjszakák; azután a neveltetés, gyakran kézi munkával, olykor az utolsó téhen, vagy utolsó ruha árán: nem érdemek ebben a tekintetben is? — Száz feleség is tette már boldogtalanná az életet, — de édes anyja egy sem. Ő tesz bennünket emberré; dicsőségünkben, emelkedésünkben része van mindig, — de soha sincs abban, ha eltántorodunk. És ha a lelkésznek az utolsó percben iszonyú látni zokogó kedveseit, kérdem: nem épen oly iszonyú látni az öreg anyát, kinek nem lesz immár fejét hová lehajtani, — azt a fejet, melyet a mi értünk vívott küzdelem öszített meg?

Egykor felemeltem ez érdemben szavamat. Csak azt kértem, hogy a nőtlenül elhalt lelkész halála után az elmaradt s már hetven évet betöltött s fia mellett legalább tizenöt évig küzdött, és vagyontalan anyának adják meg az utolsó feles évet. Hogy ne kényszerítessék oly rögtön elhagyni azt a hajlékot, melynek falát még az imént meszelte. Hogy vegyen még részt legalább azon év termésében, melynek vetőmagját csendes téli éjszakákon, reszkető kezeivel maga válogatta ki.

Nem jött rá semmi visszhang; csak az, hogy ugyanazon időben alkotván meg a kerület ebbeli törvényét, abban szó van a feleségről, árváról, hajadon nővérrel — de az édes anyáról nincs.

Valóban hideg a világ. Néha úgy látszik, mintha fa-szíve volna mindenkinek.

Most előttem fekszik a zsinati előmunkálat.

Utolsó bizodalom is elesett ebben.

És nem leszen az én sebemre balzsam-olaj Gileádban...?

Sz. B.

ISKOLAI ÜGY.

A gömöri ev. ref. tanító-egylet felirata a magyarországi tanítók országos bizottságához.*

Tekintetes országos Bizottság!

Az 1875. évi XXXII. törvény módosítására vonatkozó javaslat — mint ez az országos Bizottság f. évi augusztus 20-án tartott nagy gyűlésének tanácskozásából — s ide vonatkozó határozatából is kitűnik — nem felel meg a közoktatásügyi miniszter úr által többszörösen tett s kedvezőnek tetsző ígéreteknek, nem felel meg ezen ígéretek által jogosan felköltött várakozás- és reményeknek sem. Nemcsak a tanítói közvélemény, — mely a miniszter úr atyai jószágában bízva, derűsebbnek hitte a jövőt — nincs kielégítve s a közös jövőre nézve megnyugtatta a javaslat által; de a napi sajtó is, melyet az országos ügyek hivatott bírálójának — s az általános nemzeti érdekek védőjének szoktunk tekinteni — általában csekély melegséggel, kevés lelkesedéssel fogadta azt. Mert nemcsak a tanítóság mostoha anyagi helyzete, de a nemzeti közművelődés, a haza közös érdeke parancsolja azt, hogy a 25 ezer néptanítónak legyen meg valahára, míg a nehéz pályán küzdeni bír, a megérdemelt tisztességes mindennapi kenyere, s a „nemzet napszámossai“, ha aggóruk, vagy a súlyos kötelesség terhei miatt elfáradva kidűlnék, találják meg a megérdemelt jutalmat s azoknak kezéből, kik nélkülözve küzdöttek, az elaggás napjaiban vétessék ki a nemzeti érzületet is mélyen megalázó kolódus pálcá.

A javaslat által szült ily kedvezőtlen körülmények között kétszeres vígaszról szolgál hazánk néptanítói karának s abban a gömöri ref. tanító-egyletnek is azon biztató tudat, hogy van már a magyar tanítóságnak egy éberen őrködő, a közös célok védelmében bátor s fáradhatlanul munkás központja, s ez a magyarországi tanítók országos Bizottsága, mely áldásos működése által — életet adván a már haldokló reményeknek — magát a tanítóság megtisztelő bizalmára — s hálás elismerésére is érdemesítette.

Ezen meggyőződésünk által indítatva, fejezzük ki mi is a gömöri ref. tanító-egylet nevében hálás köszö-

* E feliratot a következő levél kíséretében kaptuk. Mindkettőt ajánljuk az érdekeltek buzgó figyelmébe:

Nagytisztelétű Úr!

A ma érvényben levő országos tanítói nyugdíj-törvény revíziójától a felekezeti tanítók kevés jót várhatnak; mert a beterjesztett javaslat a fizetés arányában szabja meg a nyugdíj-összeget, és a javaslatához mellékelt indokolás szerint kántor-tanítóknál a kántori címen élvezett jövedelem, tanítói fizetésnek nem tekintetvén, a nyugdíj-összeg megszabásánál figyelmen kívül hagyatik. — E szerint a legtöbb felekezeti tanító csak legfeljebb 300 frtnyi nyugdíjat élvezhetne 40 évi szolgálata után is, míg a nem felekezetiek (nem kántor-tanítók) legutóbbi élvezett fizetésük teljes összegét nyernék évi nyugdíjúl.

A gömöri ev. ref. tanító-egylet e bajon óhajt segíteni, midőn a magyarországi tanítók országos bizottságát megkeresi; de óhajtható volna, hogy a veszélyre s az ennek elhárítását célzó törekvésre legalább kerületünk testvér egyletei is figyelmessé tétetnének. — E célból alázatosan kérem Nagytisztelétű Urat: méltóztassék az országos bizottsághoz már benyújtott emlékiratunk ide mellékelt másolatát becses lapjában közölni s azt, ha érdemes, az érdekelteket figyelmébe ajánlani.

Az országos bizottságra vonatkozólag esetleg bármely egyesületnek útbaigazítással szívesen szolgálók.

Alázatos kéréssem teljesítését még egyszer óhajtván, mély tisztelettel vagyok Jánosiban, 1891. okt. 4.

Nagytisztelétű Úrnak a gömöri ref. tan.-egylet nevében is

alázatos szolgálja:

Becske Bálint, egyl. elnök.

netünket az országos Bizottságnak többek között azon működéseért is, melylyel a nyugdíj törvény módosítását célzó javaslat általánosan sérelmes intézkedéseit előnyösen megváltoztatni buzgólkodik; kijelentvén egyszersmind, miszerint egyletünk az augusztusban lefolyt nagy gyűlés ide vonatkozó törekvéseit mindenben helyesli.

Nekünk azonban, mint felekezeti tanító-egyletnek még más és pedig igen súlyos aggodalmunk is van a szóban levő javaslat rendelkezései miatt. Azt mondja ugyanis a közoktatásügyi miniszter úr a hozzámellékelt indoklásban, mint ez a sajtóban, különösen az „Egyetértés“ 210. számában olvasható, *hogy a felekezeti tanítóknak kántori címen élvezett jövedelmük a nyugdíjaztatásnál fizetésül nem számíttatik fel.*

Mi nem tudjuk, hogy az egyházi szolgálatot is teljesítő tanítók fizetéséből mit tart az indoklás kántori jövedelemnek; mert a kántori szolgálat — hogy csak a ref. felekezeti tanító általunk jobban ismert viszonyairól szóljunk — a százados gyakorlaton alapuló megszokás által ref. egyházainkban annyira hozzászótt a tanítói hivatalhoz, miszerint a kántorság címén külön, kivéven az úgynevezett stolaris jövedelmet, semmiféle fizetés nem számíttatik fel, hanem az állomás után járó javadalmazás, mely nagyrésztben s a legtöbb helyen csak is földbirtok terményéből s párbérből áll, teljes egészében a tanító fizetéséül tekintetik.

De ezen felfogással ellenkezőleg, némelyek szerint, a kántor-tanítói állomások javadalmazásából tanítói fizetésnek csak a tandíjból befolyó csekély összeg tartatik, mely pedig a 600 frtos állomásoknál is ritkán múlja felül a 100 frtot, minden egyéb azután kántori jövedelemnek tekintetvén. Midőn jövedelmeink hivatalos kimutatására hivatunk fel, még a nehézményelt javaslat megkészítése előtt, ez utóbbi álláspontra helyezkedtek, felekezeti érdekekből, egyházi hatóságaink. És legtöbb helyt ily értelemben mutattatott ki a felekezeti tanító fizetése.

És mi a miatt aggódunk, hogy közoktatásügyi magas kormányunk is esetleg így különbözteti meg a kántor-tanítói jövedelmeket s e szerint járand el a felekezeti tanítók nyugdíjösszegének megszabásánál, mely pedig sem méltányos, sem igazságos nem lehet.

Nem méltányos azért, mert a felekezeti tanítók csekélyebb fizetésért s terhebb viszonyok között ugyanazon szolgálatot teljesítik a nemzeti műveltség az édes haza felvirágzásáért, mint a községi-, vagy államiak; sőt legtöbbben osztatlan népiskolában működven, még terhebb az ő hivatásuk. Miért vonatnék hát le úgy is csekélyebb fizetésük nagy része azon indokból, mivel ezért egyházi funkciót is végezni kötelesek?

De nem is igazságos, mert a nyugdíjalap mai nyolc milliónyi tőkéjéhez a felekezeti tanítók, valamint a felekezeti iskolákat fenntartó egyházközségek is ép oly arányban, de tekintve a felekezeti iskolák s tanítók túlnyomó nagy számát, még tetemesebb összeggel járultak, mint az állami s községi tanítók, illetőleg iskolát fenntartó hatóságok. S míg az utóbbiak rendszeresített fizetésük teljes összege után élveznék a közösen gyűjtött tőke áldásait, addig a felekezetiek — a javaslat szerint — legfeljebb csak 300 frtnyi összegig tarthatnának ahhoz igényt, ha párbér és földtermésből álló jövedelmök kántori fizetés címén különítetik el; mert ezek nélkül fizetésük a 300 frtot sem közelíti meg. Mérjen tehát a magas kormány egyenlő mértékkel, mert: quod uni justum, alteri aequum.

Hálás tiszteletünk mellett azon alázatos kérelmünkkel keressük meg tehát a gömöri ref. tanító-egylet nevében a tekintetes országos Bizottságot: *méltóztassék kinyomozni, hogy a kántori jövedelmek — a javaslatához mellékelt indoklás szerint — a nyugdíjösszegbe valóban nem*

számíttatnak-e fel? És ha igen: méltóztassék a közoktatási miniszter úr ő nagyméltóságánál oda hatni, miszerint a párbér és föld jövedelméből álló fizetések kántori jövedelmeknek ne tekintessenek.

Ügyünket a tekintetes országos Bizottság pártfogó figyelmébe ajánlva, hazafias üdvözlettel vagyunk

Jánosiban, (Gömörm.) 1891. szept. 28.

A tekintetes országos Bizottságnak a gömöri ref. tanító-egylet nevében alázatos szolgálai:

Mares János,
egyl. főjegyző.

Beeske Bálint,
egyl. elnök.

TÁRCZA.

Révész Bálint halálára.

— 1891. október 8. —

*Oltárról vett tűz illette szived s szelíd ajkad,
S lángra gyuladt amaz és lángra gyulaszta emez.
Most holt vagy. Nem igaz! Sirodon kő, érc, mit emelnek,
Porrá lesz százszor, . . . oh de te akkor is élsz;
S a te imádságos lelked lobogása verődik
Száz meg száz templom boltjain Isten elé;
S századok ültén is, oh, mennyi ezer szívek áldnak
Kétszer halhatlan: földön is, égben is az!*

Czinke István.

A M. Tud. Akadémia üdvözlő levele Br. Vay Miklós, igazgatósági taghoz.

Kegyelmes Úr! A M. Tud. Akadémia, a szünet előtt tartott utolsó ülésében elhatározta, hogy Nagyméltóságodat szeptember 3-án, mint azon napnak, melyen a M. Tud. Társaság Igazgató-tanácsa tagjává választott, ötvenedik évfordulóján, az Akadémia nevében üdvözlöjünk.

Midőn a megbízás értelmében, az ötven év alatt annyiszor tanúsított érdeklődéséért és bölcs közreműködéséért mély köszönetünket kifejezve, az Akadémia legőszintébb örömet és kegyeletes halálját tolmácsoljuk, hazafiúi büszkeséggel tekintünk vissza Nagyméltóságod fényes pályafutására, melyet egy halhatatlan emlékü társunk már 76 évvel ezelőtt oly meglepő divinációval jövendölt meg:

„Generális Br. Vaynál $3\frac{1}{2}$ napot tölték“, írja Kazinczy Ferenc Kiss Jánosnak 1815-ben. „Oly két fia a hazának, mint a milyet ez a jó atya s jó anya nevel, nincs és sokáig nem lesz. Miklós 13 esztendő, Lajos 11; mind a kettő papiros nélkül számlálja össze $\frac{5}{19} \times \frac{8}{38}$ és több ilyeket; algebráz, geometriai problémákat oldoz, deákul derekasan resolvál, egy vastagocska kötelen s egy sikárlott rúdon felmász, közel 3 lábnyi magasságot általszökdel, célt lő. Pestalozzi ily fiakat nevel.“

A jóslat beteljesült. A test és lélek egyarányos edzése Nagyméltóságod magas szellemi tehetségeit nemcsak kifejlesztette, de meg is tartotta azon bámulatos frisségben, melyet az éveknek sem száma, sem súlya nem bírt megtörni.

Már 1827-ben az ország egyik legnagyobb megyéjének alispánja volt, s ez óta — hazai történetünk évlapjai tanúskodnak róla — sokszor a legnehezebb időkben is, mindig áldásosan érvényesíti szakadatlan munkásságát a

közügyek terén, egyaránt bírva Fölséges Urunk és Királyunk bizalmát és becsülését, valamint a nemzet osztatlan tiszteletét és szeretetét.

Nagyméltóságod látta e század hajnalát s megérte alkonyodását is. Adja az ég, s ezt minden magyar kívánja velünk, hogy a Gondviselés jóvoltából megérhesse, a mi már nem is oly messze van — a jövő század pirkadását is.

Fogadja Nagyméltóságod . . . .

* * *

Az ünnepelt bárónak folyó hó 4-én adta át a főnbbi elismerő iratot az Akadémiának egy küldöttsége, a mely Eötvös Loránd br. vezetése alatt Fraknói Vilmos, Szily Kálmán, Gyulay Pál és Pauer Imre tagokból állott. Üdvözlő beszédében nyomatékkal emelte ki az elnök, hogy Vay Miklós br. a Széchenyi korának nemes tűzét vitte az Akadémiába az új generatio közé. A szép beszédre az agg akademikus ily formán válaszolt:

* * *

„Igen nagyon köszönöm kedves megemlékezésüket. Nem tagadhatom, hogy e percben nagyon meg vagyok indulva, s ez szívem melegétől támad, de egyszersmind a testi gyöngeségtől is. Ha számot vetek egész életemmel, talán az Akadémia az, a melynek közvetlenül kevesebb szolgálatot tettem, mint tehettem volna szívem mélye szerint. Van egy szerény irodalmi társulat gondozásom alatt, a Patakon lévő, melynek mottója ez: „A múltat köti össze a jellel, a ki annak perceit visszaidézi.“ Méltóságok e percben épen ezt cselekszik velem, és mondhatom, hogy nagyon megvagyok indulva. 50 éve annak, hogy az Akadémiát szolgálom, mind a mellett egyszer volt rám szükség, — noha engem egy nagy államférfi a *szükség emberének* nevezett el, — akkor, mikor az Akadémia épülete felszenteltetvén, akkori elnökünk halálán ágyán feküdt. Méltóztassanak kegyességökben megtartani, és ha lehet, ennek utána talán még többet fogok az Akadémiának tenni, mint eddig tettem, és mindenestre ígérem, hogy közvetlenül s közvetve annak javára munkálkodni mindig fogok és akarok.“

KÖZÉLETÜNK.

Audiatur et altera pars.*

E lapok 36-ik számában, a felsőzempléni egyházmege közgyűléséről szóló tudósítás utolsó pontjában ez olvasható:

„Deregnő is megemberelte már magát, s ez év folyamán díszes papi lakot emelt lelkésze számára; csakhogy itt az derűlven ki a küldöttség jelentéséből, hogy az egyház tőkevagyonát temeté be az építkezésbe: annak az egyházi pénztár javára leendő visszaszolgáltatására, s addig míg a tőkét meg nem teremti, kamatjövedelének kivetés útján való fedezésére, az egyházközség utasítva lett.“

Nem tudom biztosan, hogy a küldöttségi jelentés volt-e annyira helytelen, vagy értelmezése lehetett oly téves, hogy ily megyei határozatot provokálhatott? Hogy a tőke szó többféle fogalmat involvál, s hogy van alapítványi tőke, melyet egyáltalában elkölteni nem szabad, sőt a melynek kamatai is csak az alapító által megszabott célra fordíthatók: ez olyan tiszta igazság, hogy ezt még Deregnőben is tudják. De azt is tudjuk, hogy van

* Korábban nem közölhettk.

Szerlk.

oly tőke is, akár egyéné, akár erkölcsi testületé, a melyet az megtakarítván, azt nem a ládában heverteti, hanem biztos helyekre kiadva, gyümölcsözőleg kamatoztatja. Ilyen szerény tőkéskei gyűltek össze hosszú 30 éven keresztül a deregnyői egyháznak is, melyeket csekély mennyiségű termények árából tőkésítgetett, hogy majd a nagyobb kiadások és szükségek idején legyen mihez nyúlania. Épen annak ideje érkezett el most, midőn a már botrány és gúny tárgyává lett roskatag lelkészlak helyett korszerűbbet építeni, annyi halasztgatás után, a mostani nemzedék elhatározá, s Isten segéd-mével végre is hajtá. Ilyen önmagok által gyűjtögetett pénzhez nyúlt a deregnyői egyház, hogy nemes célját megvalósíthassa, még pedig azon reményben is, hogy a közalapból, vagy egyszer mindenkorra, vagy pedig tőke-segélyt nyervén, az építkezésre felajánlott 500 frtot ismét helyre pótolandja. De épen nem alapítványi tőkéhez nyúlt, mert ilyen a deregnyői egyháznak, mint egyháznak, csakis 50 frt, iskolájának pedig szegény gyermekek számára ingyen iskolai könyvekre 70 frtja van. Ezeket pedig sem el nem költötte, sem elkölteni nem akarja.

Azonban ne tessék vélni, hogy az egyház tagjai egyedül ily gyűjtögetett pénz odaajánlásával akarták volna a magok terhét s kötelességét leróni, s úgy valószínű meg feltett céljaikat; mert az alább kimutatott pénz kivétele, s a teljesített fuvar értéke, bizonyára igazolni fogja, hogy ez a sokképen megterhelt nép aligha érdemes a gúnyra, s a téves információ alapján kiszabott büntetésre.

Ugyanis a telkesekre kivetett pénzből, minden hold szántóföldet 1 frt 50 kr terhel; az igavonó marhával nem bíró telkesek birtokára pedig ezen felül még fuvarcímén 2 frt esik. Ezekből bejön: . . . . . 921 frt.
A telkesek természetben teljesített fuvara: . . . 633 frt.
A zselléreket terhelő minimum 2 frt: a tehetősebbeké aránylag több, s ebből befoly: 101 frt.
Ugyan ők munkadíjat fizetnek: . . . . . 120 frtot.
S természetben teljesített munkájok értéke: 45 frt.
Lónyay Gábor főgondnok úr készpénzben: 150 frt.
" " " " " téglában: . . . 210 frt.
" " " " " keményfában: 220 frt.
Szerencsések voltunk még özv. gr. Pálffy Lipótné, sz. Lónyay Klotilde-Olga Óméltóságától: 100 frtot,
Lónyay Gabriella Ó nagyságától: . . . . . 50 frtot nyerhetni.
Mely összegek a közalapból kapott . . . . . 50 frttal

együtt tesznek: 2600 frtot.
Az építkezés került pénz és munkaértékben 3334 frtba.
Ezen fedezethez az egyház kaszája járul: . . . 734 frttal.
Mely összeg, 500 frt tőke levonása mellett, a múlt évi pénztármaradvány és termények árából telik ki.

Már mos a fentírt áldozatok mellett nem volt-e joga a deregnyői egyháznak ahoz, hogy megtakarított pénzével a hiányzó összeget pótolja, s kitűzött célját ekképen megvalósíthassa? Akkor mi célból gyűjtsön és takarítson akár az egyén, akár erkölcsi testület, ha szorgalma és takarékosága gyümölcséhez nyúlania nem lenne szabad?!

Nagyon sajnálom, hogy a küldöttség téves jelentése oly határozat-hozatalra utalta a nt. egyházmegyét, melyre különben nem lett volna oka; de mert kompromittált egy igyekező egyházat s annak előljáróit is: ezért úgy egyházam, mint saját magam reputációja érdekében e világ elé bocsátott ügyet elhallgatnom nem lehetett.

Különben pedig béke legyen velünk!

Tóth Ferenc,
ev. ref. lelkész.

Egy és más a homonnai missiói körből.

1890. augusztus 17-én templomot szenteltünk. E becses lapok olvasói közül még bizonyára sokan fognak emlékezni, ezen, ránk nézve nagyon nevezetes napra.

Tovább haladtunk ez idő után is; a mennyiben egy olyan pontnak, mint Homonna, az ügye, szerintem legalább, a magyarországi protestantizmus ügye, helyén valónak látom, hogy a missiói egyház körén belül történt nevezetesebb mozzanatokról a nagy közönség előtt is említést tegyek.

Ugyancsak az 1890-ik év folyamán Liptay Etelka úrhölgy, egy kisebb úrasztali terítőt ajándékozott egyházunknak. Nem sokára ezután Major Ilona úrhölgy S.-a.-Ujhelyből, egy nagyobb szabású, zöld bársonnyal szegélyezett, közepén kereszt-ültésekkel készített, értékes és szép asztalterítővel lepett meg bennünket.

Kelyhünk is csak egy volt, a melyet még 1880-ban vett a szervezkedni kezdő egyház. Kicsiny nagyon, s a gyakori bor-töltögetés miatt sokszor zavarólag hatott az Urvacsora osztásnál. Az egyház intéző férfiai azon gondolkodtak, hogyan kellene szert tenni egy nagyobb kehelyre? A szerencsés véletlen épen ez idő tájban hozta körünkbe lakni Persenszky Lajos, uradalmi tisztartó urat, kit jelenlegi főgondnokunk, Mándy István úr e szándékról értesítvén, ő azonnal vett egy 50 frt értékű szép ezüst kehelyt az egyház számára, mely céljának teljesen megfelel. Az egyház előljárósága, hogy a kegyes adományozó nevét ne csak évkönyvében, hanem a nyilvánosság előtt is megörökítse, ezt vágatta rá a kehelyre: „A homonnai ev. ref. missiói egyháznak, Persenszky Lajos. 1890.”

A nemes tettek önmagukban hordják dícséretüket. A kegyes adakozóknak legyen jutalmuk nemes tettük öntudata. Fogadják ez úton is egyházunk hálás köszönetét.

Az 1890-ik esztendő nagyon nevezetes esztendő kisded egyházunk növekedésében és erősödésében. Ez év folyamán nagy lépést tettünk előre.

De nem lankadott meg munkásságában az egyház az 1891-ik évben sem. Mándy István úrnak, az egyház fáradhatlan főgondnokának indítványára az egyháztanács a paplak nagyon is nagy alázatosságra intő állapotára vetette szemét. „Papunk már van s templomunk is — mondá a főgondnok egyik gyűlésünkben — hanem a papunk nem neki való düledező viskóban lakik, a mi bizony egyházunknak egyáltalában nem válik díszeré legkevesbbé sem; építsük fel a paplakot!”

És úgy lett. A gyűlés egyhangúlag kimondotta az építkezés szükségességét. Minden követ megmozdított az egyház újra, hogy célhoz jusson. Régi, gyűjtőíveknek aláírt tartozások megszüretése, újabb adakozás innen-onnan s a főtiszteletű és méltóságos konvent kegyessége, jó eredményt szereztek a törekvésnek. A régi rozoga fa-alkotmányt ápril havában széthányattuk, — a melynek egyik fala már magában is kidőlni szándékozott s attól féltünk, hogy a tavaszt sem éri meg, — és a helyén díszes új épület emelkedett, kőből 2 szobával s alatta alkalmas pincével. Az új szobák teljesen a kor színvonalán álló, szép menyezetes szobák, külön-külön mintegy 26 m. területtel s 3.15 m. magas belső világossággal. Ezenkívül van még egy, már pár év előtt épített kisebb szoba. Így a paplak jelenleg 3 rendes és kényelmes szobából, konyhából, pincéből, kamarából álló rendes épület. Az új építkezés 1074 frt 06 krba került. Ebből 600 frtot fedezett az egyház a főtiszteletű és méltóságos konvent által kegyesen engedélyezett 1400 frt tőkességéből, melynek többi részével — 800 frttal — a főtiszteletű egyházkerületnél levő, templomépítésből származott, ugyancsak 800

frtnyi adósságunkat fizettük meg. A többi 474 frt 06 krt a saját gyűjtött pénzéből fedezte az egyház. Ugyancsak a saját szerzeményéből már az építkezés befejezése óta két új kályhát állíttatott be a két új szobába 50 frtért s kifestette mind a három szobát 24 frtért. Adósságunk az 1400 frt tőkéssegély $1\frac{1}{2}\%$ -án kívül egy krajcár sincs.

Igy az ifjú missiói-egyház az 1891-ik évben ismét tekintélyes lépést tett célja felé.

Augusztus 2-ikán ismét kedves meglepetésben részesültünk. Császár Teréz úrhölgy Nátafalváról, mely község szintén a homonnai missiói kör területén van, egy, a maga nemében, arra illetékes úrnők ítélete szerint, valóságos műremek úrasztali terítőt, készített s adott át a fenti napon egyházunknak. A terítő a legfinomabb bordó bársonyból készült, bordó atlaszszal bélelve. Mind a négy szélét selyemmel hímezett remek fehér lilium girland díszíti, a melyen belül az egyik szegletben egy gyönyörű kehely, a másokban „Atyám emlékére,” a harmadikban „Császár Teréz”, a negyedikben az évszám (1891) látható, illetőleg olvasható, mind a legremekebb aranyhímzéssel. Körül van szegve arany- és selyemszálakból sodrott zsinórral s mind a négy szegletéről ugyanilyen anyagból készített bojt függ alá. Nagysága az úrasztalához van mérve s annak teljesen megfelelő. E terítő díszére válnék bármelyik nagy gyülekezet úrasztalának.

Csak nemes és fenkölt vallásos léleknek jöhet az a gondolata, hogy egy a kezdet nehézségei között küzdő ifjú egyháznak ily remek és értékes ajándékot adjon. Az a nemes és fenkölt vallásos lélek a másoknak szerzett öröm által eredményezett legedesebb boldogság mellé, fogadja a nyilvánosság előtt is legszívesebb köszönetünket.

Még valamit a vallásos élet gyakorlásáról. A templom felavatása óta (1890 augusztus 17.) folynak az istenitisztelek minden vasárnapon, kisebb-nagyobb gyülekezet jelenlétében. Mint a megelőző években, úgy ez esztendő folytán is volt istenitisztelek a szórványok több prot. lakossal bíró pontjain. Szeptember 13-án Mező-Laborczon jöttünk össze, mely község mellett van, ez irányban, az ország utolsó nagyobb vasúti állomása. Még egy kisebb megálló hely s azután átlépjük a magyar határt. 17-en jöttünk össze az állami elemi iskola egyik tantermében s 12-en éltek úrvacsorával; a többiek más felekezetűek voltak. A másik istenitisztelek a szórványokban a következő vasárnapon volt Sztropkón, Sáros, Zemplén és Galicia összeülékezési pontján. 15-en voltak jelen az istenitiszteleten, mely Barthoss József főszolgabíró úr úri lakásán volt. Itt is 12-en vették magukhoz az úrvacsorai jegyeket. 3-an más vallásúak voltak.

Midőn az istenitisztelek minden részének teljesen vége volt s oszlani akartunk, Vásárhelyi Dániel szvidniki (Sáros megye) királyi aljárásbíró úr szót kért s körülbelől a következőket mondotta:

Tisztelt Gyülekezet! Egyházkerületünknek s az egész magyar ref. egyháznak ma olyan napja van, mely egyházunk évkönyveiben kitörölhetetlen betűkkel lesz feljegyezve. Hittestvéreink Miskolcon ma örömmünnepet ülnék, a mi szeretve tisztelt főpásztorunknak, Főtisztelendő és Méltóságos Kun Bertalan úrnak, — a kinek mi is nagyon sokat köszönhetünk abban, hogy legalább időközönként, mint ma is, hallhatjuk az Isten igéjét itt e hitfeleinktől elég távol eső vidéken a mi hitünk szerint, — lelkeszsége 50-ik, püspöksége 25-ik évfordulóját. Mi nem mehetünk el oda, adjunk tehát kifejezést itt, a magunk kis körében szívünk és lelkünk azon óhajlásának, hogy azt a főpapot, a ki a mi egyházi szervezetünk szerint a legmagasabb polcon oly szép időkort ért s még ma is lankadni nem tudó erővel dolgozik egyházunk előhaladásán, a gondviselés áldja meg minden javaival s köz-

hasznú munkássága között még sokáig éltesse. Így áldoztunk mi is főpapunk iránt érzett legmélyebb tiszteletünknek oltárán, a magunk kicsinyke körében, itt a Kárpátok tetején.

Részt az istenitisztelek, részint e kegyeletes szavak hatása alatt, emelkedett lélekkel mondottunk búcsút egymásnak, a viszontlátásig.

Homonna 1891. szeptember 28.

Szöllősy József,
a homonnai missio kör lelkesze.

IRODALOM.

* **A magyar Büntetőjog rendszeres tan- és kézikönyve.** Különös tekintettel a gyakorlati életre. *Általános rész.* Irta dr. Horovitz Simon, az eperjesi jogakadémia a Római jog és Büntető jog rendes tanára. Kassa, 1891. Nagy 8-ad rét. 372 lap. Ára 3 frt 60 kr. Az érdemes tanárnak és szélesebb körökben ismert büntetőjogásznak első, de hozzá méltó irodalmi-terméke e mű, mely 10 évi lankadatlan szorgalomnak és kutatásnak igen figyelemre méltó eredménye. Temérdek hazai és külföldi irodalom van itt feldolgozva, a melynek szerző egyik igen alapos ismerője. A gondnal készített betűrendes tárgymutató könnyíti a mű használatát. Ajánljuk a művet jogászaink szíves figyelmébe. A *különös rész* is sajtókészen áll, a minek mielőbbi közrebocsátása kívánatos. A nagy tudományos apparátussal — főleg irodalom tekintetében — készült munka, *Szilágyi Dezső* igazságügy miniszternek van ajánlva. (sz.)

* **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság két kiadványa.** A feloszlott „Prot. Egylet” vagyonának egy részét azzal a feltétellel adta át az Irod. Társaság céljaira, hogy annak segélyével *Zsilinszkynek* már az egylet által kiadati kezdett műve („A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai”) befejeztessék. A szorgalmas szerző s az Irod. Társaság megfelelték a „Prot. Egylet” várakozásának s a megkezdett mű folytatása előttünk van egy $33\frac{1}{2}$ íves kötetben s részletesen ismerteti a bécsitől a linci békekötésig tartott országgyűléseket, azoknak előzményeit, a felekezeteknek az országgyűléseken s azokon kívül folyt csatározásait, szóval prot. egyházunk küzdelmes multjának egyik legérdekesebb részletét, az országgyűlések határozataival, a hazai és világtörténeti eseményekkel stb. kapcsolatban. *Zsilinszky*, mint maga írja, élvezettel s lelki gyönyörűséggel kutatta zivataros multunk képéhez az adatokat s ha nem hitegetheti is magát azzal, hogy műve a kidolgozás tekintetében hiánytalan; de bízik a tartalom érdekességében s az anyag gazdagságában, hogy t. i. ezek kárpótlást fognak nyújtani az olvasónak a kidolgozás fogyatkozásaiért is. Valóban úgy van s minden prot. embernek örülnie kell, hogy ez újabb kötet kipótolván *Zsilinszkynek* a Prot. Egylet által 10 évvel ezelőtt kiadott s az Irodalmi Társaság által tavaly kibocsátott („A linci békekötés és az 1647-iki vallásügyi törvények története”) művei közt meglevő hézagot, ma már összefüggő egészben áll előttünk 17-ik századbéli multunk legfontosabb időszaka. A mű bolti ára 4 frt. Bővebb ismertetését csak későbbre ígérhetjük. — A Társaság második kiadványa a „*Szemle*” IV. füzeté. Benne van *Zsilinszkytől Kermann Dániel* kissé elnyújtott életének befejező részlete; *Földvárytól Komáromy Csipkés György és bibliája* (III. közlemény), a nevezetes biblia letartóztatásának és megégetésének részletes története; *Józsa Zs.-tól „A zsol-tárok”* (II. közlemény) ismertetése, azok eredete, gyűjteménynyé alakulása. *Olshausen* ellen küzd, a ki még 1853-ban kiadott művében a zsol-tárok legnagyobb részét a

makkabeusi időszakból valónak állította. Szerző kimutatja, hogy Olshausennek nincsen igaza, de ismét elfeledkezik a magyar zsoldár-fordítókról és magyarázókról, a kik már a zsoldárok makkabeusi időszakbeli szereztetésével is bibelődtek; pedig a hosszú tanulmány keretében nekik is juthatott volna legalább egy pár apró betűs jegyzet!! Mokos Gyula folytatja szintén a III. füzeten megkezdett érdekes tanulmányát, majd a szerkesztő ismerteti Kanyaró Ferencnek *Unitáriusok Magyarországon* című, erősen felekezeties jellegű és főleg kálvinista-ellenes művét, higgadtan, de méltósággal mutatván ki a szerző tévedéseit s elfogultságát. Csiky folytatja belmissiói leveleit (V.) s végül a budapesti ismeretes valláserkölcsei felolvasásokból a Petri Elek, Kenessey Béla és Szász Károlyét s a szokásos hazai és külföldi irodalmi szemlét találjuk a III. évfolyamot bezáró füzeten, a melynek most is, mint mindig csak azt az egyetlen fogyatkozását látjuk, hogy a napirenden levő egyházalkotmányi, egyházjogi, felekezetközi kérdésekkel s az állammal való viszonyunkkal, e viszony tisztázásával, a prot. unioval, az 1790/91. XXVI. t.-c.-kel, a budai- és pesti zsinatok jelentőségével, az azokból minket érdeklő tanulságok felmutatásával, az énekes-könyv reformjával stb. nem foglalkozik; tehát a közszellem fejlesztésére — mint egy a pártok fölébe emelkedve — hatni nem próbál. Lehet — sőt úgy is van, — hogy e hiány oka a szerkesztőn kívül, a munkatársakban stb. keresendő; de végre is a hiány meg van s a mi örömünk akkor lesz teljes a „Szemle” gazdag tartalma felett, ha az a multak tisztázása mellett a jelen dolgaira is kellő figyelmet fog tudni fordítani. Adja Isten, hogy mielőbb! Mindkét kiadványt szívesen ajánljuk a pártfogásra!

* **A reformáció Kassán** (oklevéltárral). Irta ifj. *Kemény Lajos*. Kassa Bernovits G. kő- és könyvnyomdája 1891. Ily cím alatt jelent meg egy 110 lapú (8°) terjedő mű nevezett szerzőtől, a ki — tudunkkal — a kassai városi levéltár őre. A mű nagyobb része a latin- és németnyelvű okmányok tára s csak kisebb része (1—25 l.) az okmányokra épített okoskodás. Nagy higgadság, történetírói érzék jellemzi az író, ki maga egészen háttérbe vonul s okmányait beszélgeti. Henkelt tartja Kassa első reformátorának s a kálvinizmussal szerinte is karöltve járt a magyarság s a város magyarosodása. Kíváncsinos, hogy a kassai gazdag levéltárt módjában legyen a széptörékvésű szerzőnek átbúvárolni s titkait a történelmi igazság javára közkinccsökké tenni. A mű ára nincsen feljegyezve.

* **A „Protestáns Árvaházi Képes Naptár”** már megjelent az 1892-ik szökö évre. Meglátszik rajta, hogy szerkesztőt változtatott, mert nőtt tartalmának becse, változossága, alkalmassága és prot. főleg pedig általános vallásos színezete. A címképen a gyermekeket hívogató, Jézus szelid alakja s környezete, benn Sárkány Sámuel bányakerületi püspök, Hadadi Kovácsy Sándor, „Az Országos Prot. Árva Egylet alelnöke, a budai- és pesti zsinatok főbb alakjai, Sóos Gábor és Sóos Sára a h.-nánási és debreceni iskolák újabb nagy jóltevői vannak bemutatva képekben és jellemrajzokban, ezeken kívül ott látjuk a debreceni ispotály és Bethesda-kórház képeit és Jézust, a mint megvendégeli az ötezer embert. Szabolcska M., F. Varga Lajos, Heteyi Gábor, Grätz Mór, Petrovics Soma, Szabó Géza egy-egy eredeti s illetőleg fordított költeménnyel, Bachát Dániel, Révész Kálmán, K. Tóth Kálmán, Csiky Lajos, Hörk József, Kovácsy Béla s mások egy-egy prózai elbeszéléssel, rajzzal stb. vannak benne képviselve. Tehát ágostai evangélikusok és reformátusok vállvetve igyekeznek a vállalat becsét emelni, a mi érdekes és biztató jelenség; noha nem mindig üthet ki szerencsésen a vállalat benső értékére nézve. Most is úgy tetszik — nem az általában jól választott tárgyakon, mint inkább azok kidolgozásán, —

hogy a szerkesztő nagyobb súlyt fektetett a jó nevekre, mint a dolgozatok minőségére; mert — ne legyen az senkinek bántására! — a kevésbbé ismert írók dolgozatain (prozaikon és költőiken) jobban meglátszik a gond s a vállalat iránt való figyelem!! Az olvasmányok elején két levélre terjedő három hasábosan nyomott, apró betűs sorozatát látjuk a bibliai arany-mondásoknak a hónapok és napoknak megfelelően. Célja e sorozatnak — úgy gondoljuk — az, hogy az olvasó naponként élvezzen valamit a szentírás szépségeiből s az olvasottak mindmegannyi intelműl szolgáljanak neki az élet sokféle csábításai között. A cél minden esetre szép; de nehéz megérteni, hogy miért kellett bizonyos napra éppen *ezt* és nem *azt* a szentírásbeli helyet választani s mennyiben illik egyik az egyik, másik pedig a másik, századik és ezredik napra...!? Például miért kell augusztus 16-án mondanom ezt: „*Megzabolázom az én számát*” és október 10-én ezt: „*Hanem* (minek a „*Hanem*” is?) *az én testemet megsanyargatom*” stb. Általában — részünkről — barátai vagyunk annak, hogy a biblia gyönyei kalendariumokban is terjesztessenek; de nem tudjuk belátni, hogy miért kell azokat — jól-rosszul — napokhoz és hónapokhoz kötni?! A naptár különben csinos kiállítású, címéhez méltó s *Kenessey Bélától* reményelhetjük, hogy az egyre növekedni fog értékben, a közönségtől pedig, hogy méltányolni fogja e nemes célú prot. vállalatot, mert egy nagy ügynek is szolgál s magának is kedves élvezetet szerez általa.

* **Fichte J. G. és az ethicizmus az újabb vallásbölcsészethen.** Székfoglaló értekezés. Irta *Antal Géza* főgimnáziumi r. tanár. Pápa, 1891. Ez értekezés — mely különlenyomat a pápai főiskola ez idei értesítőjéből — Fichte vallásbölcsészeti tanait ismerteti s bírálja, egyúttal kimutatva azokat a hatásokat, a melyeket az az újabb vallásbölcsészeti rendszerekre, különösen a nemrég elhunyt leydeni egyetemi tanár *Rauwenhoffra*, továbbá *Hugenholzra* és *Hermannra* gyakorolt. Az értekezés a vallás s a philosophia legmagasabb, legelvontabb s éppen azért legnehezebb problémáival foglalkozik, milyenek Isten substantialis és személyes léte, az eudämonismus jogosultsága, a természeti és erkölcsi törvény viszonya, a kötelesség mint formális és mint materiális elv stb. s a szerző mindezeket elég világosan s érthetően tárgyalja, s ha nem is mindig meggyőző, de mindig érdekes fejtegetésekkel kíséri, újabb szempontokkal világítja. Örömmel látjuk Antal Gézát e téren munkálkodni, melyhez eddigi tanulmányai s az idevágó irodalom alapos ismerete őt kiválóan képesítik. A tudományos theologia és a philosophia ma a legkevésbbé művelt ága a magyar theol. irodalomnak, pedig a napi kérdések tárgyalása s a legközelebbi szükségletek kielégítése mellett, jó koronként az eszmék és elvek magasabb régióba is felszállani. Óhajtjuk, hogy szerző a megkezdett úton bátran haladjon előre!

r—s.

* **A lipcsei „Theologisches Literaturblatt-”ban Dr. Szilávik Mátyás**, eperjesi tanár, ki a német egyházi életnek és irodalomnak hazánkban való szorgalmas és szerencsés ismertetése mellett azt is egyik feladatának tekintti, hogy viszont a magyar prot. egyházi és irodalmi viszonyokat a német protestantsmussal megismertesse, legközelebb: „*Zur neusten protestantischen Literatur in Ungarn*” (Az újabb magyar prot. irodalom vázlata) címmel gondos és ügyes ismertetést közöl. Kezdi a 40-es években fölpezsdült egyházi élet irodalmával s az azóta létrejött fejlődést levezeti egész napjainkig, a Prot. Irod. Társaság legújabb kiadványaiig. Sorba veszi az egyházi irodalom egyes ágait, mint a gyakorlati theológiát, egyháztörténetet, dogmatikát, liturgikát, exegesiszt, s mindenik

téren kimutatja a jelentékenyebb termékeket; majd rajzolja a „Protestáns Egyet” tevékenységét s az általa keltett irodalmat, kiemelve Révész Imrét; ismerteti a Luther-egylet s a pozsonyi theol. szakkönyvtár kiadványait, részletesen szól az Irodalmi Társaság működéséről, az egyházi lapokról, naptárakról s befejezésül az unitáriusok irodalmi mozgalmairól. Rövid előadásából a német olvasók elég hű képet nyerhetnek prot. egyházi irodalmunk mai állásáról s a különféle irodalmi törekvésekről. Minden téren a legkisebb adatot is felsorolja, hogy lehetőleg teljes legyen. Egyes hibáktól most sem ment, bár azok kisebbek, semhogy a szerző jóakarató törekvéseinek értékéből levonhatnának. Például az imáirók közül Borsodit kihagyja, holott Celdert megemlíti. Mitrovics készülő liturgikájáról azt mondja, hogy a kül- és belföld 400 éves liturgikai irodalmát fogja felölelni, holott az a különféle egyházi szertatások eredete, kifejlődése, s mai állása mellett még a magyar liturgikai irodalmat fogja felölelni. Nagy Gusztáv feltámadási cikkét („Húsvéti igazság”) a 70-es évekre teszi, holott az 1882-ben íratott. Masznyik röpiratára most is, mint előbbi ismertetésében, túlságos súlyt fektet, azt kétszer is idézi, annak az Irodalmi Társaság megalakulásában olyan nagy szerepet tulajdonít, a minőről mi nem igen tudunk. Néhol túlságos kicsiségekbe vész, például az egyháztörténeti irodalomban gimnáziumi tankönyveket is felsorol, sőt azt is megemlíti, hogy a Balogh Ferenc „Egyháztörténetéből” az 1-ső füzet már II-ik kiadásban is megjelent. De Szilávik így is elismerésre méltó munkát végzett s óhajtható, hogy továbbra is folytassa ezen ismertetgetéseit! r—s.

* „Janka Sándor válogatott művei” címmel két kötetnyi elbeszélés, színmű és költemény jelent meg Munkácson a Farkas Kálmán könyvnyomdájában. Az első kötet 166., a 2-ik 158 lapra terjed. Amaz négy elbeszélést, emez egy színművet s néhány költeményt foglal magában. Az elbeszélésekben van tartalom érzés, melegség, a színmű az 1888-iki Karácsonyi pályázaton méltó elismerésben részesült, a költemények közt is van egy pár, a mely hivatottságról tanúskodik, noha a forma itt-ott kifogás alá esik. Részünkről a színművet („Vértanú és szent”) tartjuk a szerző legsikerültebb alkotásának; a melyben, egy fia boldogságáért rajongó anya szerelme van megdicsőítve s egyebek közt egy furfangos jezsuita pater is ügyesen van jellemezve. Ajánljuk a 2 frtért megszerezhető művet a szíves pártfogásra.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Révész Bálint halála és temetése.** Az agg főpásztor ereje az utóbbi napokban rohamosan hanyatlott s a felette consultáló orvosok lemondtak a reménységről. A végső küzdelem folyó hó 8-án, délután következett be. A haldokló ágyát hű élettársa, *Medgyasszai Juliánna*, a rokonok s orvosok állották körül, a szobákban és udvaron a résztvevők csoportosultak. Két óra után enyhült a haldokló fájdalma, megismerte környezetét s áldásra nyújtotta ki reszkető kezeit. Három óra tájban felemelte fejét, s átszellemülve suttozta e szavakat: „Isten! Színed elé megyek” s úgy lőn. A milyen volt élete, olyan volt a földtől való megválása is. Halálának híre befutotta a várost, a megyét, az országot, s mindenfelé méltó megdöbbenést keltett, noha köztudomású volt, hogy régóta beteg s jótétemény lesz reá a pihenés. Az egyháztanács és tanári kar közös ülést tartott s a temetésre nézve intézkedett. Az özvegy kívánságára *Szász Domokos* erdélyi püspök kéretett fel a gyászszertartás végzésére, a melynek a boldogult óhajta szerint egyszerű-

nek kellett lenni; a sírbeszéd tartására *Szeremley József* alsóborsodi esperes. A holttestet a főiskolai épület imatermébe helyezték, oda, hol az 1849-iki országgyűlés is ülésezett. A megérkezett koporsót *Balogh Ferenc* theológiai tanár fogadta megható beszéddel, a melyben főleg a boldogultnak a főiskolához való viszonyát s a tanuló ifjúság iránt való szeretetét emelte ki. A ravatal mellett a főiskolai ifjúság örködött. A város középületein s magánosokén is gyászlobogók hirdették a veszteséget; a közelből s távolból temérdeken siettek Debrecenbe, még egyszer meglátni a szeretett főpásztort; megjelent a kerület főgondnoka, s *id. Kiss Aron* püspök helyettes; a a rögtönzött kerületi gyűlés kimondta, hogy a boldogultat a kerület halottjának tekinti. Szombatra már megváltozott a város képe, csoportokban hullámzóttak utcáin az idegenek; a ravatalt folyvást a tisztelők s kíváncsiak özönlötték körül; a „*Debrecen*” című lap kiadta a püspök arcképét és életrajzát s e kiadást ismételnie kellett. A temetés vasárnap délelőtt történt. Már előbb ott voltak a tiszántúli kerület esperesei, az egyházmegyei gondnokok nagy része, Kun Bertalan, Szász Károly, Szász Domokos és Zelenka P. püspökök. 10 órakor megkondultak a harangok s megkezdődött a küldöttségek felvonulása a collegium épületébe. A katonaság, a felekezetek, a különböző intézetek, társulatok, tisztí karok mind képviselve voltak. A theologusok és tanítóképezdei ifjak gyászdalai után a ravatalról leemelt koporsót a nagy templomba kísérte a fényes közönség; a koporsó előtt az ifjúság sorakozott, utána a gyászoló család s a testületek. A templom bejáratánál szintén a diákok képeztek sorfalat s a koporsót a cinterembe helyezték el. A közönség a 90-ik zsoltárt, az énekkar „Ez a föld csak múló álom” kezdetű éneket énekelte, Szász Domokos megható imát mondott, Szász Károly pedig — az özvegy utóbbi kívánságához képest — a boldogult életét ismertette és méltatta, elbúcsúztatván őt kedveseitől, barátaitól, tisztelőitől. A közönség zokogásába csakhamar belevegyült a harangok zúgása s az óriási gyászmanen megindult a cegléd-útcai temető felé. Elöl a főiskolai ifjúság s a különböző dalárdák haladtak. A koporsót 6 fogatú kocsí vontatta, utána külön kocsikon vitték a temérdek koszorút; majd a család, a küldöttségek s a roppant számú közönség következett. A napi lapok egyező állítása szerint Debrecen még nem látott ilyen temetést. 2 óra felé járt már az idő, mikor *Szeremley József* áldó s búcsúzó szavai után s az énekakrok gyászdalai között lebecsátották a drága hamvakat a családi sírboltba, gyermekeinek porai mellé. Az özvegyet temetés előtt és után küldöttségek és egyesek vigasztalták részvétőkkel, számos távirat érkezett hozzá az ország kitűnőseitől is annak jeléül, hogy a boldogult hű és nagy vala. Áldás emlékére, üdv nevére!

— **A Károlyi alapra** Révész Kálmán pápai theol. tanár, október 6-án 10 frt 73 krt küldött, a következő egyházaktól: szendi ev. ref. egyház 1 frt 3 kr, csajági egyház 7 frt 30 kr, künyesi egyház 2 frt 40 kr, összesen 10 frt 73 kr.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

Ugyan e célra *Segesdy Miklós* b.-füredi ref. lelkész 4 frt 20 krt küldött lapunk szerkesztőségéhez.

— **Az énekeskönyvi Előmunkálatok** V. füzeté a következő elnöki „tájékoztató”-sal jelent meg legközelebb: „Egy év lefolyása alatt veszi a közönség az ének kíséletek V-ik füzetét. Most már némely egyházkerületi bizottság óhajta folytán, hogy a zsinati díjokkal való foglalkozásra idő legyen, — én is egy kis pihenőt tartok és addig, míg az egyetemes énekügyi bizottságot egybe nem hívhatom, nem szándékozom újabb füzetet kibo-

csátani. Fölkérem azonban az egyetemes énekügyi bizottság tagjait, főképen pedig a megbízott bírálókat, hogy a kiadott füzeteket tegyék vizsgálódásuk tárgyává, hogy így az egyetemes énekügyi bizottságban ítéletet mondhasunk az eddigi eredmények felett, egyszersmind pedig a szerzett tapasztalatok alapján, bővebb tájékoztatást nyújthassunk az íróknak, a kik az időközben ismét felmerült sokféle s ingatag nézetek közt eligazító vezérfonalat nem tudván találni, az egyetemes énekügyi bizottságtól várják a tájékoztatást. Az eddig kibocsátott füzetekre bírálatát vagy észrevételeit bárki is beküldheti hozzám, a melyre az érdeklődőket föl is kérem, mert különben használatlanul maradnának az esetleg legjobb észrevételek is, ha azokról tudomást nem vehén, az egyetemes énekügyi bizottságban elő nem terjeszthetem." A füzetet ismertetni fogjuk, a „tájékoztatás“-ra felhívjuk az érdekeltek szíves figyelmét.

— **Kérelem hazánk nemes szívé összes lakosságához!** *Bező*, Ungmegye legnagyobb községe semmivé lett! Folyó hó 11-én, vagyis vasárnap déli $\frac{1}{2}$ órákor támadt tűzvész egy óra alatt teljesen elhamvasztá. A falu felső részén gyuladt ki s a fölkerelkedett szél-szórta szikrák a község szalma házfedeleit minden oldalon majdnem egyszerre lángba boríták. Alig maradt meg a végeken egy pár ház; 150-nél több földig leégett s vagy kétszer annyi gazdasági épület, telve a már betakarított összes termés s életművel. A kár 300,000 forintnál is több. Menteni nem lehetett. Egy pár értéktelen butordarab, itt-ott egy-két vánkos az egész mit kiragadhattak: a szó legigazabb értelmében mindenük odaveszett a rajtok levő pár ruhadarabon kívül, mely a sikertelen mentési kísérlet közben szintűgy ronggyá vált. E földönfutóvá lett munkás nép érdekében *hazánk összes lakosságához intézem kérelmem. Hatóságok, testületek, intézetek* s a minden szépet és jót istápoló *sajtó* támogassák kérésem, *segítsünk* a tél küszöbén, kenyér, ruházat, vetőmag s fedél nélkül levő 1600-nál több szerencsétlenül. *Anyák, apák!* hozzátok szólok: egy sereg félmeztelen s éhező gyermek és csecsemő kenyér és meleg ruháért esd, juttassatok a feleslegből részükre. *Mezőgazdák!* az ég áldásából *egy maroknyit csak*: „sok kevés sokra gyűl” s előljáróitok szívesen elfogadják, gyűjtendik s továbbítják hozzám a kanálnyi csöppet is. Tudom s érzem, hogy édes hazánk jóságos népe nem kéri magát, ha sürgős segélynyújtás szükségéről van szó, s ezért az üszkös romok között, kebleiken melengetett didergő kisdedeikkel tévelygő szülék kétségbeesésig szármalmas helyzetét s az éhező gyermekcsereg jajveszékését részletesebben nem ecsetelem, és csakis annyit jegyzek még meg, hogy *már a holnapi betevő falat kenyeret is közpénzen kellett beszerezniünk részükre*; „bis dat, qui cito dat.” * Ungvár, 1891. évi október hó 12-ikén.

Kende Péter,
alispán.

— Az „ungi ev. ref. tanító-egyesület” folyó évi szeptember hó 29-én, Csapon tartotta meg ez évi közgyűlését. Nagy érdeklődéssel vártuk e napot, mert ez leendett próbaköve egyesületünk életrealitásának, lévén ez annak első érdemleges közgyűlése. Várakozásunkban nem csalódtunk, mert egyházmegyénk tanítói közül még a legtávolabb vidékről is sokan elzarándokoltak, kezökben vándorbottal, szíveikben a tanügy iránti lelkesedés lobogó lángjával. Eljött — de hát hogy is maradt volna

* Bező lakosai túlnyomóan református vallásúak, ezért mi is kérjük t. olvasóinkat, hogy tőlük telhetőleg igyekezzenek jótenni „a mi hitünknek cselédeivel.” Szerk.

el? — egyházmegyénk tanügyi bizottságának érdemekben megőszült elnöke, nt. Szabó József, eszenyi lelkész úr is, és jól eső örömmel, látható meglepéssel legeltette szemeit a tekintélyes számmal egybesereglett tanfériakon, kiket — mint egyházi- és iskolai körlátogató, értekezleti s tanügyi bizottsági elnök — több, mint negyed század óta vezényel. E megalakult ungi ev. ref. tanító-egyesület is az ő fáradságtalan szorgalmának, ügybuzgóságának és áldozatkészségének köszönheti lételetét; mert ő volt a lélek, az erő, mely felrázta lethargiájából egyházmegyénk tanfériait, és több évi fáradságos munkával egy zászló alá tömörítve őket, megalapította az „ungi ev. ref. tanító-egyesületet.” A fent jelzett napon tehát megtartottuk első egyetemes értekezletünket. Szeretve tisztelt elnökünk: Tisztelendő *Homoki Antal* kisgejőci lelkész úr, átérzve elnöki hivatala fontosságát, egy eszmékben gazdag székfoglaló beszéddel nyitotta meg a gyűlést, mely beszéd — mint általános művelődéstörténeti tanulmány — mindnyájunk tetszését megnyerte. Ebből kifolyólag, tanügyi bizottsági elnök úr indítványára e beszéd jegyzőkönyvbe vétetni és a „Sárospataki Lapok“-ba közzététel végett, beküldetni határozott. Gyűlésünk programja elég változatos és tartalmas volt. Elnöki megnyitó beszéd, jegyzőkönyv hitelesítés, *Lázár István* egyleti tag értekezése az „írás tanítás a népiskolában” című tételről; Eötvös-alap, az alapszabályok felolvasása és tagok általi aláírása; jelentések az egyes körök gyűléseiről; egyesületi könyvtár felállítása; jegyzőkönyv és hivatalos pecsétnyomók készítése; országos közalap ügye; fuvardíj rendezése; indítványok tárgyalása stb. képezték első egyetemes gyűlésünk programját. A gyűlés lefolyásának részletes tárgyalása — tekintve a fentebbi tárgysorozat bőségét — nagyon hosszúra nyúlnék. Csupán azt jegyezzük tehát meg, hogy az egész gyűlés lefolyását pedagógiai tapintattal és szakavatottsággal párosult komoly méltóság jellemezte. Nem hagyhatom azonban megemlítés nélkül *Egri Ferenc* kisgejőci harangöntőnek egyesületünk iránt tanúsított azon jóakarátát, hogy annak számára egy elnöki csengő öntését ígérte; továbbá azon követésre méltó tettét, hogy egy igazán szép levél kíséretében magát egyesületünkbe pártoló tagúl felvételre kérte, mellékelvén egyszersmind 1 frtot tagsági díjúl, melylyel egyesületünknek egészen üres pénztárába az első fillért szolgáltatva. A hosszúra nyúlt tanácskozássra természetesen egy rövid közebed következett, melyet G. J. vasúti vendéglős fejenként 80 krért szolgáltatott ki. Hogy derült jó kedvben, szellemes pohárköszöntőkben nem volt hiány, bizonyítja azon 4 frt 20 kr, mit egy lelkes tagtársunk toasztírozás közben össze gereblyélt. Szent Mihály napja már nyugovóra kezdett hajolni, midőn a vándor-botot ismét kezünkbe vettük, hogy csendes otthonunkba visszatérjünk. Azt hiszem, nem volt közöttünk senki, ki kellemesen ne emlékeznék vissza e napra; vagy nyugodt lélekkel ne mondhatná el magáról, hogy e napot nem töltötte el hiába. Vajha e varázs a jövő gyűlésre most elmaradt kartársainkat is zászlónk alá toborzaná! Akkor aztán igazán teljes lenne a mi örömünk. Adjá Isten, hogy úgy legyen!

Szabó Albert,
egyesületi főjegyző.

— Az egyetemes Konvent tagjait Vay Miklós br. és Kun Bertalan püspök, mint elnökök nov. 5-re hívták össze Budapestre, a zsinati munkálatok elbírálása végett. Nov. 2-án az 1790/91. XXVI. t.-c. százados évfordulójának emlékünnepe rendező bizottság fog ülésezni; nov. 3-án a zsinati nagy bizottság kezdi meg üléseit.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «Államsegély és önsegély.» *Transtibiscus.* — «Minél több szabadságot, de annál több ellenőrzést.» *Szikszai Anárd.* — «Az autonóm felekezeti tanárok helyzete és a protestáns iskolák jövője.» *Buza János.* — «A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.» *Rácz Kálmán.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Államsegély és önsegély.

Egyházmegyék és kerületek letárgyalták a zsinati törvényjavaslatot. A megválasztott képviselőknek a még hátralevő két hónap elég idő lehetne arra, hogy a törvényjavaslat egyes szakaszainál színre került különféle vélemények közül a legjobbat kiválogathassák, azokat majdan egy törvénykönyvbe összegyűjtsék, hogy minden protestáns érzületű ember örömmel mondhasa el: *Ilyen törvénykönyv illik mi hozzánk.*

Üdvözlét a Tiszáninnen egyházkerületnek, mint a mely multjához hiven, a Krisztus által megjelölt ösvényen szünetlenül előbbre vágyik, a keresztyén egyenlőségnek nagyobb-nagyobb tért, az emberiségnek több-több szabadságot akar hódítani. Méltó akar maradni önmagához. Nem habozó, ingadozó egy kérdésnél sem; eldob minden méltatlan, jogtalan reformot, de elfogad és akar minden újítást, a mi jogos és igazságos, a mi megfelel ama jelszónak, mely mindig fel volt írva zászlójára: „előre!” Egyenlőséget akar az egyházak s lelkesek között, szabadságot, jogokat a népnek, mely végre is alkotja, fentartja egyházunkat, béketűréssel hordozza terheit. Pártol minden humánus törekvést, bárhonnan indul az ki. Méltányos osztályt követel az apáink által egybehordott javakból, mint jogos örökségből; akarja, hogy az állam, mint közös édes anya, édes anyai szeretetben egyházunkat is részesítse; ne bánják mostohán azzal a gyermekével, ki hizelkedéshez nem ért ugyan, — mert a képmutatás nem tanult mestersége, — de nyílt és gyanakodás nélkül támogatja nemes céljaiban s mindenkor legelsőknek siet a megtámadott anya védelmére.

Olvasva mindezen üdvös reform-törekvéseket, szinte hihetetlennek látszik, hogy az a kerület, mely mindig és mindenütt jogegyenlőségre törekszik, épen az egyházi adózás kérdéseit mellőzte volna közönyösen. Mily méltó koronája lett volna a többi határozatoknak, ha e tekintetben is egy bátor lépéssel előzi meg a testvér kerületeket!

A kerületek, különösen pedig az egyházmegyék határozataiból kiérezhető, hogy egyházunk jobbjai anyagi helyzetünk javítását tartják legegésőbb szükségünknek. Senkisem tagadja többé, hogy mély és veszélyes sebeink vannak; csak a gyógyítás módjára nézve térnek el a vélemények. Eddigél három főelv állítottott egymással

szembe s valószínű, hogy ezek mellett fog folyni a harc a zsinaton is. Egyik az, hogy az államtól ne várjunk és ne kérjünk segédelmet, mert cserébe oda kell adnunk érte önkormányzatunkat; hanem segítsünk magunkon a hogy tudunk, egyedül saját erőnkre támaszkodjunk. Másik elv az, hogy sokféle bajunk csak úgy szűnhetne meg, ha lesz bátorságunk valahára követelni, hogy az 1848. évi XX. t.-cz. értelmében egyházi és iskolai szükségleteink az állam által fedeztessenek, önkormányzatunk legkisebb sérelme nélkül. Harmadik az, hogy ne várjuk, míg a sok bajú, csekély bátorságú s némely gyermekehez mostoha szívű állam valahára rászánja magát, hogy alamizsnának tekintett adományát megsokszorozza; ne várjuk az irigykedő vagy közönyös szomszédok segédelmét, hanem egyesült erővel fogjunk a vész elhárításához: hozzuk be a birtokaránylagos adózást, nem adván fel jogos követeléseinkből semmit.

A mi az első véleményről illeti, az egészen természetesen — már én csak így nevezem — a Tiszáék álláspontja, kik a hatalmas klérus iránt való számitás-szerű kiméletből, régóta ellene működnek annak, hogy protestáns egyházunk az állammal és kath. papsággal szemben jogos követeléseit érvényesíthesse. Azzal ijesztgetnek, hogy az állam akkor, ha megadná nekünk, a mivel tartozik, önkormányzati jogunkat venné el. Ez hasonló a tolvaj okoskodásához, ki arra szánja el magát, hogy ha visszakövetelik tőle, a mit elrabolt, megfogja gyilkolni a tulajdonost.

Szép hangzású szavak, hogy ne zörgessünk senki ajtaján, hanem támaszkodjunk saját erőnkre, segítsünk magunkon, a hogy tudunk! Valóban illenek is ily tett nemes tényekben gyakorlott ref. egyházunkhoz. De nem hallottuk egyik Tisza ajakáról sem, hogy mi módon akarnák ők ezt az önsegélyt. Pedig a módok megjelölésére égető szükség van, mint az éhhalállal küzdőnek a betevő falatra. Szomorú jelenségek óva intenek bennünket, hogy ne halaszszuk anyagi ügyeink rendezését egy újabb zsinatig, mert akkorra már úgy járhatunk, mint az, a ki halasztható dolgait intézi előbb, azután siet kigyúlt háza megmentésére, de a mely akkorra már lángba borul.

De mit is akarnak tulajdonképen Tiszáék? Az állammal nem akarnak leszámolni; a birtokaránylagos adótól irtóznak, pedig az a kor, melyben a jobbágy emelt minden terhet, még katolikus államokban is, régen

lejárt. Mindenki, a vak is belátja, hogy eddig élvezett segélyforrásaink elégtelenek. Honnan akarnak tehát segédelmet? Talán a jó Istentől?! Igen a jó Isten kitárta elénk az áldásokban gazdag világot, hogy éljünk annak örömeivel, de éljen minden teremtménye! Örök törvényeit oda írta a természet könyvébe s kijelentette a természetből olvasni nem tudók előtt, Jézus által. Eme törvényekben az van megírva, hogy a protestáns egyháznak is joga van e haza áldásaihoz, legalább is oly mértékben, mint bárki másnak. Mi nem kívánjuk senkiét; nem akarunk senkit a megélhetésben korlátozni, de élni akarunk mi is s részesülni a föld áldásaiból igazságos arány szerint! Azt mondják, hogy „ez a kérdés nincs napirenden.” Hát napirendre tűzzük mi! Ki fogja nekünk megállapítani a napirendet? Talán az alkalmazkodó sima diplomáták? Azt feleljük azoknak Pál apostollal, hogy „a Jézus Krisztus senkihez és semmihez nem alkalmazkodik, mert ő tegnap és ma és mindörökké ugyanaz! Csak nem gondolják, hogy új dolgot követelünk?! Nem a 48. évi törvényekben, hanem az evangéliomban vannak azok megírva, a miket mi követelünk.

Ránéhezkedik ez a párt lidérc módjára arra a székre, melyre méltányosság és igazság vagyunk írva; nemcsak hogy előre nem bocsátja, hanem még visszafelé húzza azt. De kérдем még egyszer: mi úton akarunk hát bajainkon segíteni? A nagyobb egyházak több szavazata által? Szavazó cédulákból nem lehet kenyeret sütni!! Régóta csodálkozom, hogy nem indítványozta ez a párt, hogy a nagyobb birtokosnak is több szavazata legyen egyházunk igazgatása körül a megyei virilismus mintájára. Az egyházi bíráskodás reformja által? Birói végzésekre egy templom és egy iskola sem fog soha felépülni. Az által, hogy a konventi képviselők választási joga a presbitériumoktól elvéteessék, a kerületi gyűlésekre ruháztassák? Kétlem, hogy az így választott konvent könnyebben találna módot a szegénység leküzdésére. Vagy talán az igazságtalan alapokon nyugvó domestikától várják a csodatevő erőt? Ennek jövedelmét az eddigi konvent is szépen el tudta osztani missiói célokra, mely célnak nagyszerűsége bizonyára a Kovács Albert fejébe is be tud menni, s óhajtaná sokunkkal együtt ő is, hogy mind a világot összejárnók és meghódítanók az evangéliomi tudománynak; de mi sokkal csudálatra méltóbbnak találjuk azt, mikor az nem megy a fejébe sok — bölcseségéről nevezetessé lett — embernek, hogy vérző sebekkel rakott testtel missiói útra indulni nem lehet, mert míg a szétszórt csontokat szedegetjük össze, addig a meglevő tagok omlanak szét. Az igazán bámulni való, mikor azt nem akarják belátni, hogy az éhező és szomjuhozó test nem veszi be Isten ígétjét; hogy a legeggyűbb ember is megszűnik végre bízni az egyházakban, melyek szüntelen hirdetik ugyan a felebaráti szeretet ígét, de oly szűkmarkúan gyakorolják, hogy miattuk akár ezek halhatnak meg éhen! Szomróú dolog, hogy egyházunk vezetői szívesebben futnak divatos eszmék után, mintsem az evangéliomnak legalább abc-jét igyekezniük megvalósítani.

Kovács Albert, mint a közalapi segély-kérvények ismerője, belhivatalnokaink szegénységéről, a közelebbi napokban a Dunamelléki egyházkerület gyűlésén, hihetetlennek tetsző nyilatkozatokat tett. „Vannak olyan lelkészi állásaink, hol a jövedelem nem éri el a 200 forintot.” Van-e protestáns ember, kinek arcát e kijelentésre szégyenpir nem borítja el?! Lehet-e addig, míg fenálló egyházaink némely örei éhenhallással küzdenek, nagy urasan diurnizált missióra gondolnunk? Ne mondja senki, hogy azokat, kik ellenszenvvel viseltet-

nek a költséges missió iránt, elfogultság vezeti, mert kérem azért, hogy valaki évente négyszer-ötször kirándul egy kis kékútazásra, 5—600 forint diurnumot húzni: már ezt mégis csak sokallani fogja minden érdeketlen ember. Ha ehhez még tudjuk azt is, hogy sok missiói lelkész arra is rest, hogy évi működéséről legalább papíroson adná be jelentését; hát hiszen így nem csoda, ha az egész, különben magasztos ügy teljesen népszerűtlenné válik s a vállalat intézőinek őszinteségében megszűnünk bízni, ha még egyszer úgy dörgik is nem tetszésüket az ellenzők fülébe s rémitgetnek elnöki rendreutasítgatással.

Mihelyest fenálló egyházaink s azokban működő lelkészeink oly helyzetbe jutnak, hogy kenyérkeresés gondja nem akadályozza őket a kifelé terjeszkedésben, azonnal áldozhat egyházunk akár százezereket missiói célokra; addig azonban, míg a saját házunk előtt vagyunk mit seperi, sepergessünk idehaza.

Anyagi ügyeink rendezését alapvető lépésnek tartom, s átkosnak tekintek minden törekvést, mely ennek akármi címen útját akarja állani. Kész vagyok kiáltó szót intézni a protestáns néphez, hogy ne töltsen tovább a terhek igaztalan elosztását, hanem követeljen valahára igazságot! Ha köteles az állam segíteni bennünket, — a mit csak gonosz indulattal lehet tagadni — ne fizessen ki továbbra is üres biztatással, hanem tegyen igazságot. Ha jogunk van némely összehalmozott javakhoz, valahára érvényesítsük már ezt a jogunkat. Isten kegyelméből nem ajándékozhatunk milliókat semmi társaságnak; legkevésbé pedig olyannak, mely nem is mindenkor az emberiség és haza jobb érdekeit szolgálja. Csak örömről növekszik, ha látjuk, hogy katolikus testvéreink is kezdenek saját fejükkal gondolkodni, saját lábukon akarnak járni, megkivánták az autonómiát, befogadják a protestáns eszméket; csak annyit kívánunk, hogy az autonomia cége alatt ne a mi megromlásunkra törekedjenek. Mert a mennyire lehetetlen Oroszországban az alkotmány, százszor inkább lehetetlen a katolikus egyházban az autonomia. *Önkormányzat és csalatkozhatlan egyházi fő: fából csinált vaskarika.* Nem vád, hanem dicséret illeti azért egyházunk azon vezetőit, kik az innen jöhető anyagi vereségre figyelmeztettek bennünket.

Ne hátráljunk azért egy lépéssel sem; álljunk megkül- és belellenségeinkkel szemben. A zászló ki van bontva, én hiszem, hogy diadalra fog vezetni bennünket. Használjuk ki saját erőnket is, de ne feledjük, hogy az állam testéhez tartozunk, mely minden tagját egyformán köteles ápolni, nehogy egy tagja megbénulván, az egész test működése megálljon. Ne engedjük magunkat csalárd jelszók által tovább is ámtatni. Mi csupán jogos osztályt követelünk apáink örökéből s azt akarjuk, hogy a meglevő terheket kiki erejéhez mértén emelje; hogy a sok predikálás mellett senki éhen és szomjan el ne vesszen közöttünk; hogy „a szegényeknek valahára ingyen hirdettessék az evangéliom.”

Transtibiscus.

Minél több szabadságot, de annál több ellenőrzést.

Az összetartozásból következik, hogy némely felsőbb hatóságoknak az egyes gyülekezetek belügyeibe szabad beavatkozásuk legyen. Az egyetemesnek örökönie kell az egyes felett, hogy bármely körülmény miatt életerejét elemésztő helyzetbe ne sodortassék. Ellenőrizni kell az egyház erkölcsi és anyagi ügyeinek vezetését, fejlődését; szükséges, hogy az arra kiválasz-

tottak éber figyelemmel kísérjék az egyes tagokat: nem támad-e rajtuk halálos fekély, mely képes lenne az egész tagot elrothasztani? Ezért természetes, hogy egyetemes egyházunk törvényeket hoz, a melyek által közigazgatási, törvénykezési, anyagi és köznevelési ügyeinket szabályozza, a mely szabályokon belől szabad intézkedési jog biztosítatik az egyes egyházaknak, belátásukra van bízva, hogy adott helyzetükben a maguk módja szerint miként akarnak idvezülni, mint akarnak elébb menni a tökéletesedés felé.

A törvény a gyengékért vagyon. Sok sülyedésnek indult egyházat hozott már vissza az örvény széléről a felsőbb hatóság éber ellenőrzése s alkalmas időben való beavatkozása. *A jó, törvénye önmagának.* S ha egyházainkban mindenütt jó vezetők lennének s úgy volna kifejlődve az egyházi köz-szellem, a mint lehetne és kellene: akkor igen ritkán volna szükség arra, hogy a felsőbb hatóság az egyes tagok belügyeibe avatkozzék; törvénykönyvünket belepné a por, paragrafusai elavúlnának. Míg azonban gyenge és hanyag szolgák lesznek, törvényre addig szükség lesz.

Kíváncsinos tehát, hogy az egyetemes reformált egyház, mint dajkáló, nevelő édes anya, szüntelen aggódó figyelemmel kísérje egyes nagyobb korú, vagy még gyöngye gyermekeit. Csak az a kérdés: vajjon engedje-e őket valamikor a saját lábukon járni, a saját fejökkel gondolkodni, s ha kell, a saját tévedéseiből okúlni? Vagy pedig folytonosan ölben akarja-e őket hordani, hogy járni soha meg ne tanuljanak; mindent ő fog-e helyettük kigondolni, elvégezni, hogy saját fejökkel gondolkodni, saját kezökkel dolgozni soha ne próbáljanak? Örökös kiskorúságra akarja-e őket kárhoztatni, vagy azt óhajtja, hogy emberek, felnőtt, öntudatos, önérzetes emberek legyenek?...

Lehetetlen, hogy vezetőink ne tudnák, hogy e két nevelési elv közül melyik üdvösebb, melyik vezet nagyobb és biztosabb sikerre? Az a gyermek, kit örökké ölben tartanak, kézen vezetnek, bátortalan, nehéz körülmények között tanácstalan, ingadozó, ellenségeivel szemben gyáva lesz. A ki pedig megtanulta saját erejében bízni, önmagára támaszkodni, annak lelkében hatalmas öntudat, szilárd önérzet s erős jellem fejlődik. Már pedig „minden emberi nagyság alapja a jellem.” Az a lelkész, ki mindig csak azt lesi, hogy szomszédja mit cselekszik, az soha sem fog öntudatos, jellemes népet nevelni. Hívei között döntő pillanatokban ez lesz az eltanult kényelmes jelszó: *Én a vagyok, a mi a falu.* És ha a falu az örvénybe rohan, ő is utána ugrik.

Egyházaink a vezetők mulasztásai miatt nem állnak az érettség azon fokán, a hova már évtizedekkel ezelőtt el kellett volna érniök. A vezetők buzgósága, lelkiülete, szelleme ma is viszatükröződik nemcsak az egyházak, hanem az egyházmegyéik, sőt a kerületek arcúlatán is. A mi értelmes népünk oly kedvező talaj a művelésre, a minővel — elfogultság nélkül mondhatjuk — a föld nem minden határán találkozunk. De a míg lesznek papjaink, kik elvégezve látják kötelességüket, ha vasárnaponként egy-egy predikációt elmondanak s a délutáni biblia-magyarázatot már nyügnék tartják; a kik csak arra törekszenek, hogy hivatalos teendőik szembeszökő mulasztása miatt megrovás ne érje őket: addig népünk igazi fejlődéséről, protestáns szelleméről, nemes önérzetéről hiába beszélünk. A míg espereseink és püspökeink a valóságot elleplező jelentésekkel akarják a fel-feltűnő bajokat orvosolni; míg az íródkból, néha figyelembe nem vett rendeletekkel kormányoznak: addig ne csodálkozzunk, ha némely

egyházban az egyházas közszellem annyira kihál, hogy az összehívott egyházi közgyűlésre nem sikerül embert fogni; ne csodálkozzunk, ha a lelkész, a felsőbb hatóság támogatása nélkül, a legüdvösebb terveket sem képes keresztül vinni, a korhadásnak indult s minden újítástól idegenkedő elemek miatt. Ide kell tehát fordítani összes figyelmünket, itt kell keresnünk bajaink legfőbb okát. Mert eddig számtalanszor megtörtént, hogy míg a világi tisztességeken kapkodó, felsőbb egyházi hatóságnak eszébe jutott valamely örvény felé rohanó egyháznak segélyére sietni; addig felütötte fejét a nazarenizmus, vagy oly bajok állottak elő, a melyek, ha meg nem ölték az egyházat, fejlődését évtizedekkel megátolták.

Bajok vannak egyházunkban. Olyan bajok, a melyek orvosolhatók, tehát orvosolni kell őket. Ebben mindnyájan egyetértünk. Mert nem lehet olyan optimista, sem oly könnyelmű ember, ki a gondolkodást gyakorolni szokta, a ki jelen állapotainkkal meg lenne elégedve; a ki kész lenne azt állítani, hogy ez a haladás, melyet negyedfél század alatt felmutattunk, teljesen elég; hogy az a buzgóság, melylyel ma törekszünk előre, nem hagy fel kívánni valót. Bajainkat orvosolni, egyházunkat fejleszteni kell. De minő eszközökkel?... Itt ágaznak már a vélemények ezer felé, pedig a célhoz csak egy út vezet, de számos tekervényes ösvény ágazik róla mindenfelé; s vannak emberek, kik a tekervényes utakat szeretik, megtanulták az azokon való járásokat; hátha egyik vagy másik fordulónál, keresztútnál szekérre kapnak s társaikat megelőzhetik. Ezek az egyház fejlődését csak annyiban óhajtják, a mennyiben az őket is előbbre viszi.

Ezen általános elvekből már kiki előre sejtethi, melyik utat tartom én legalkalmasabbnak arra, hogy azon egyházunk előre és ne hátra menjen. Azt az utat, mely az erők gyakorlására, kifejtésére legtöbb szabadságot biztosít, a melyen vannak ugyan éber örök felállítva, de ezek az utazók dolgaiba csak akkor avatkoznak, ha szándékosan vagy tévedésből veszedelmbe sietnek. *Minél több szabadságot, de egyszersmind éber örökdelést kívánok,* azért, hogy ott, a hol a nagy szabadsággal roszul vagy visszaélnek, ott az igazság hatalmas fegyverével utasíttassanak rendre a tévelygők. Epenazért megrovásra méltó reaccionarius törekvésnek tartom azt az irányt, mely részint a konventi javaslatban, részint az azóta színre került némely tervezetben nyilatkozik. Ezen törekvések némelyikére más alkalommal megírtam észrevételeimet, most kiválsóan a *lelkészválasztási törvényjavaslattal* s az erre tett megjegyzésekkel foglalkozom.

Mindenekelőtt figyelembe veendőnek tartom itt azt a kérdést, hogy az egyházak osztályozását mi idézte elő?... A jövedelmi különbözet. Szükséges és hasznos-e az egyházak osztályozása?... Nem. Meg kell tehát szüntetni az okot, mely ezt előidézte s nem lesz szükség osztályozásra. Figyelemre méltó módot ajánl erre Zelenka, evang. püspök, midőn javaslatba hozza, hogy a lelkészek fizetése 2000 léleknel kisebb gyülekezetekben 800 forint, nagyobb egyházakban 1000 forint legyen. Azoknak, kik e terv kivihetőségét kétségbe vonják, ez a válaszom: be kell hozni valahára negyed-félszázados jogtalanság után a birtokaránylagos teherviselést, mindent lehet azonnal, de addig semminél alig többet.

Másodszorban előtérbe nyomul e tárggyal kapcsolatban az a kérdés: hasznos-e, egyházunk szellemével összefér-e a *lelkészek osztályozása*?... Bizonyára nem! Nagy része van ez osztályozásnak abban, hogy

a Tiszántúl u. n. közpapjai feljajdultak.* Feljajdulásuk teljesen indokolt, mert alig lehetne egyházunkra nagyobb veszély, mint az, ha magában a papi testületben válaszfalak keletkeznének. Egyéb se kellene még, csupán az, mit Hetesi Viktor a „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“-okban javasol, hogy az *egyházi hivatalokat viselő lelkészek a papi egyenruhán* (reverenda) bizonyos jelekkel (talán sárga csillagokkal) legyenek megkülönböztetve. Most is oly szívesen írják és semmi árért el nem hagyják a Krisztus evangéliomának szellemével táplálkozó némely papjaink nevök mellől a „tanácsbíró“ s más efféle titulusokat: hátha még sárga csillagokat is kapnának?! Ehez a javaslathoz már az is nagyon illenék, hogy az ilyen csillagos papok elé pediglen a többi közönséges halandók alázatosan, kézsókolással s mély hajlongásokkal közeledjenek!... Ne fejleszszük, kérem, törvény által is a papizmust; eléggé fejlődik az így is az evangéliomi egyenlőség s egyetemes papság nagyobb dicsőségére. Ne csináljunk külön kasztot mi is! Hiszen annyi az osztály, oly sok a válaszfal közöttünk, hogy valóban közel vagyunk az egy akol és egy pásztor országra. Boldog Isten! hogy ráérnek bölcseink azon törni eszöket, hogy vajjon milyen kabátban, milyen süveggel kellene járniok a papoknak az ő tekintélyük emelése végett? Mintha bizony ez lenne egyetemes egyházunk legfőbb napi kérdése; ez volna az a talizmán, mely a mi tekintélyünket a pogány kultus papjainak gögijével, a „kis úr, nagy úr“ nyegleségével, vagy éppen a kenyér szűke miatt nyughatatlan tanítókkal szemben megfogja óvni? Valóban, ha ily hatalmas ereje lenne a papi egyenruhának, meg a sárga csillagnak: akkor még ma be kellene hozni őket; de olyasmit kell kitalálni aztán, a mely minden papot megőriz attól, hogy magáról s nemes hivatásáról egy pillanatra is megfeledkezzék! Mert míg ilyen egyenruha nem lesz; míg minden prot. pap nem tiszta jellemével, nemes jószágával akarja megszerezni a közbeesülést: addig hiába veszünk ám magunkra akár bíbor viganót is, gyarlóságunk az alól is ki fog látszani; sőt mint ama másik tábornál láthatjuk — kiknek légió a nevök — az ily ruha éppen a feslettség és gyarlóság takargatására való. Az apostolok semmiféle papi ruhát nem viseltek, s nem hallottam, hogy például Pál zúgolódott volna valaha, hogy csillagos ruha nélkül nincs apostoli tekintély.

Harmadik kérdés, mely a tárggyal kapcsolatban felmerül, ez: Célszerű és jogos-e a választás korlátozása? E kérdésre a 81-iki zsinat igennel felelt s behozta a jelölő-bizottságot, a lelkészek minősítését s az egyházak osztályozását. A jelölő-bizottság tarthatatlan voltáról (Hetesi Viktort kivéve) mindenki meggyőződött, azért ezt mindenki eltörölni javasolja; a konventi javaslat is tisztelettel hallgat felőle s most már csak a lelkészek osztályozása által akarja a választás szabadságát korlátozni. S bár több szabadságot biztosít, mint a 81-iki törvénykönyv, de a válaszfalak felállításában annál sokkal találékonyabb, midőn még a segédlelkészek között is, kiknek különben egyenlő iskolai bizonyítványuk van, különbséget tesz akkor, ha I. és II. vagy III. és IV. osztályú egyházban segédkeztek; aztán a segédlelkészek felé oda helyezi a püspök káplánját (*titkár*), a kit célszerű lett volna már egyenesen *káplánok püspökének* titulálni s egy ily állomást szervezni is. Be kell ismernem, hogy Hetesi Viktornak igazsága van, mikor a hivatalban levő papokat külső „jelek“

által is meg akarja különböztetni; megvallom: nem voltam képes felfogni ez indítvány nagy horderejét, Ime most megbánva tévedésemet, ezennel javaslom, hogy az I. osztályú papok 3, a II.-od osztályúak 2 s a III.-ad osztályúak pedig 1 csillaggal legyenek megkülönböztetve; a IV.-ed osztályú papok pediglen, kik nem méltók a papi nevezetre sem, IV. számú réztáblácskákat viseljenek homlokukon, mintegy büntetésül, hogy tőlük minden jobb jövedelmű egyház, mint veszedelmes negyedosztályú papoktól, félelemmel forduljon el, sietvén a püspöki titkárok és „külső országokban“ megfordult tiszteletes, tudós férfiak felé, mint a kik egyedül vannak képesítve arra, hogy az általuk felajánlott busás fizetést beseperjék. Rendkívül csodálkozom, hogy míg a mi *írastudóink* így vonják a mesgyéket pap és pap közé s megtiltják az egyházaknak, hogy az általuk ohajtott lelkészt megválaszthassák: addig egyházaink arra a gondolatra nem ébrednek, hogy miután ők IV. osztályú papokkal is idvezülni tudnak, leszállítják a fizetést s azt választják meg, a ki kevesebért is eljö hozzájuk. Mert én rajongásig szeretem egyházunkat, mint a melyet a tökéletesedés legbiztosabb útjának ismerék, de ha engem, mint választót, természetadta legszentebb jogaim szabad gyakorlásában bizonyos kenyér-irigy emberek így akarnak korlátozni s így csinálnak önmaguk között gyűlöletes válasz-falakat a hívek épülésére, válaszfalakat a testvériség és egyenlőség kigunyolására, a tökéletesedés korlátozására: szeretetem bizony igen le fog hűlni s azt kérdezem magamban: vajjon a Krisztus ezen az úton akart-e minket boldogítani?

A „tőhāti lelkészi kört“ üdvözlöm, mint a mely testület a papoknak ilyen kicövekelésétől elrémülve, megszüntetni kíván minden kalkulátsbeli különbséget, minden osztályozást. Azonban kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az általuk egyedüli alapúl felállított szolgálati időt nem tartom igaz mértéknek, mely szerint az előléptetést mérlegelni lehetne. Az ő javaslatuk szerint segédlelkész I. és II. osztályú egyházba nem juthatna el, mert ki lenne együgyű 7 vagy 10 évig nyomorogni, ha nem lenne kényszerítve reá? s megtörténhetnék az a különös dolog, hogy IV. osztályú egyházak nem kapnának papot, minthogy bármely segédlelkész csak 2 évi szolgálat után lenne választható. A szolgálati időre való tekintetnek legfőbb oka lehet, hogy fiatal, kevésbé tapasztalt ember nagyobb egyházat nem képes úgy vezetni, mint idősebb tisztársá. Csodálom, hogy senkinek nem jut eszébe megfordítani ezt az okoskodást s így felelni reá: Minthogy a kisebb jövedelmű egyházakban rendesen több baj van, hová igazán gyakorlott jeles emberek kellenek, hogy virágoz szellemi és anyagi helyzetet teremtsenek: épenazért ide tapasztaltabb emberek kellenek, mert egy tapasztalatlan fiatal ember nemhogy a meglevő bajokat elhárítani, orvosolni tudná, de talán tévedései által még újabb zavarokat is idézhetne elő.

A mily helytelen az egyik, époly helytelen a másik álláspont. Vagy képes a lelkész egy-két évi gyakorlat után bármely egyház vezetésére, vagy nem; ha akkor nem képes, sohasem lesz az. Nem lesz az 8, nem 18 év múlva sem. Az ily embert bárhová teszik, vezetése alatt csak tengődni fog a gyülekezet napról-napra, különösen akkor, ha a minden állásban annyira szükséges éber ellenőrzés továbbra is szundikálni fog. Ha felülről osztogatnák, kinevezés útján, a lelkészi állomásokat: akkor a szolgálati idő alatt felmutatott eredmény talán lehetne irányadó, de akkor sem az idő hosszúsága. Mert hiszen leélhet egy lelkész egy hosszú életet a

* Az osztályozás előtt nem ismerték helyzetüket s az egyházak s illetőleg lelkészi állomások között meglevő különbségeket? Szerk.

nélkül, hogy gyülekezetének anyagi vagy szellemi életét csak egy arasznyival előbbre vinné.

En semmi alapon nem kívánom a minősítést. Majd minősít az élet, nem a gyarló s részrehajló emberi akarat. Pál egy óráig sem praktizált Jézus oldalánál, azért melyik apostol volt ő nála jobban minősítve? A második vizsga letétele után azonnal választhatónak talállok mindenkit minden állomásra. *Tessék a második vizsgát szigorúvá tenni; ne menjen azon át senki, ki a gyakorlati lelkész teendőiben kifogástalan jártassággal nem bír.* Ha ezen jártasságot meg nem szerzi egy, szerezze meg két vagy három év alatt. Ohajtok továbbá szigorú ellenőrzést, hogy a lelkész hivatásának él-e; törekszik-e az egyház jólétére; erkölcsi élete tiszta-e? Itt kívánok aztán szigorú törvényeket. Nem olyanokat minők eddig voltak, a midőn egyes ember bűne miatt gyülekezetek sodortattak szemeink láttára a végveszély felé, s a ki megmentésükre sietett, az sehonnan sem nyert támogatást, sőt közös harag tárgya lón azok előtt, kik jól ismerték saját mulasztásaikat.

Nincs oly osztályozás, a mely teljes igazságot biztosítana; az pedig, hogy a terheket viselő választó szabadon gyakorolhassa jogát: örök igazság! Ebben a szabadságában őt senki sem korlátozhatja. Ha bölcsesink annak a szomorú helyzetnek megszüntetésére törekcsnek, hogy érdemes papjaink sokszor IV. osztályú egyházban tengődnek élethossziglan: ennek megszüntetésére az egyedül helyes útát kell választani, az egyenes útát, nem kerülő útakon törni a cél felé. Tessék lehetőleg egyenlő jövedelmet biztosítani, csak a stóla képezze a különbséget. Kérdezik talán, hogy mi módon? *Birtokaránylagos adózás útján.* Nincs másutt igazság, nincs különben gyógyír. Míg ezt nem csináljuk, meghozhatjuk az üdvös törvényeket, de csak azért, hogy 10 év múlva ismét újakat csináljunk. Elég volt annyi századon át látni, hogy evang. egyházunk nagyobb dicsőségére mint húz a gyenge az erőssel egyforma terhet, mint pusztúlnak egyházaink, holott módunkban lenne rajtok segíteni. Szent meggyőződése, hogy a nélkül nem leszen békeség közöttünk.* Szikszai András.

ISKOLAI ÜGY.

Az autonóm felekezeti tanárok helyzete és a protestáns iskolák jövője.

A nem állami iskolák tanárainak anyagi helyzetével, az újabb időben mindinkább növekvő érdeklődéssel foglalkoznak egyesek és testületek. Nem csak a tanügyi és politikai sajtó hangoztatja, hogy a felekezeti és községi tanárok helyzetén haladéktalanul segíteni kell; nem csak a közvetlenül érdekelt iskolák tanárai tanácskoznak a mentő eszközök felett s fordulnak segítségért az intézet fentartóihoz és az országgyűléshez; hanem maga a kormány is elismeri és nyíltan hirdeti, hogy az autonóm felekezeti iskolákat, a mennyire lehetséges; az államnak segíyezni kell, mert ezek nem pusztán felekezeti, hanem első sorban nemzeti érdekeknek szolgálnak. A nem állami iskolák tanárainak helyzetével, legközelebb az országos középiskolai tanáregyesület júliusi közgyűlése foglalkozott, melyen Kardos Albert igyekezett a felekezeti és községi tanárok sorsát, az állami tanárokéval összehasonlítva, feltüntetni. Értekezését, melyből a közgyűlésen az idő rövidsége miatt csak részleteket olvasott fel, az „Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny“ szeptemberi száma

közi. A kép, melyet rajzol, egészen véve, elég hű, habár néhol talán kissé sötétre van színezve. Azt mindenesetre megérdemli, már csak a felette megindult vitánál fogva is, hogy mi is megemlékezzünk róla s legalább a protestáns iskolák tanáraitra vonatkozó főbb állításairól elmondjuk véleményünket.

Az az állítása, hogy *a felekezeti tanárok állása nem oly biztos és független, mint az állami iskolákban alkalmazottaké*, sok ember előtt, talán alaptalannak tetszik; pedig, ha a protestáns iskoláknak csak legújabb történetét nézzük is meg, kénytelenek vagyunk ez állítás igazságát elismerni. Mert hiszen igaz ugyan, hogy a legközelebb tartott ev. ref. egyház zsinata, a tanárookra törvényileg kimondotta, hogy élethossziglan választatnak, de már arról nem intézkedett, hogy ha a fentartó-testület esetleg az intézetet, vagy annak egyes ágát megszünteti, mi történjék *az élethossziglan választott tanárokkal*? Ilyen eset pedig könnyen bekövetkezhetik, sőt már több ízben be is következett, különösen az egyházak és egyházmegyék által fentartott intézeteknél. De bekövetkezhetik ez még főiskoláknál is! A pápai ev. ref. főiskola, egymásután adta fel jogakadémiáját és tanító-képezdét, hogy gimnáziumát és theologiai akadémiáját fentarthassa. Az állam ilyen esetben könnyen gondoskodhatik a megszüntetett iskola tanáraitól, mert módjában van azokat egy másik intézethez áthelyezni; de felekezeti iskoláinknál, melyek közül minde-
niknek külön kormányzó- és fentartó-testülete van, ez az áthelyezés teljes lehetetlen, mert erre még a felügyeletet gyakorló egyházkerületi közgyűlések sem illetékesek. Az élethossziglan választott és saját hibáján kívül állomás nélkül maradt tanárnak tehát be kell érni azzal az egy vagy két évi fizetéssel, melyet a legjobb esetben, végkielégítés címén kap. Ilyet az egyház papjával, bizonyára nem egy könnyen tehetne meg!

Az az állítás, mintha talán *az állami iskolák tanárai sokkal függetlenebbek volnának, mint a felekezeti iskolákéi*, hitem szerint, nem igen felel meg a valóságnak; mert igaz ugyan, hogy a felekezeti iskolák tanárai felett nemcsak a fentartó- és kormányzó-testület, hanem főigazgatói által az állam is gyakorolja a felügyeleti jogot, de meg vagyok győződve, hogy bár sok igazság van is ebben a mon-
dásban: „mire való volna a hivatalos hatalom, ha még vissza sem lehetne vele élni“; ha a tanár híven teljesíti kötelességét és tanári tekintélyét képes fentartani: a kormányzó- és fentartó-testület még saját tagjaival szemben is biztosítani fogja részére *az őt megillető függetlenséget*, legalább is annyira, a mennyire az állami iskolai tanároké biztosítva van.

Az tagadhatatlan, hogy *az állami iskolák tanárainak sokkal kedvezőbb anyagi helyzetük van, mint a felekezetiékné*. Már csak azokból az apróbb kedvezményekből, melyekben az állami tanárok mindenütt részesülnek, s a melyekről lapunkban már más alkalommal is megemlékeztünk, mint p. o. a községi pótdó alól való felmentés, a vasúton olcsóbb utazás, párhónapi fizetés-előleg nyeretés, gyermekeik tandíjmentessége sat., több éven át tisztességes összeget takaríthat meg egy állami iskolai tanár. A felekezeti iskolák legnagyobb részében erre nincs alkalma a tanárnak, mert ezekből, vagy ezekhez hasonló jótéteményekből ki van zárva. Hiszen még olyan gazdag és tekintélyes tanintézetünkben is, minő a *debreceni* ev. ref. főiskola — ha jól tudjuk, — folyamodni kell a főiskolai tanárnak, ha fiát a tandíj-fizetés alól fel akarja menteni. Olyan intézet is több van, melyeket egyes egyházközségek tartanak fel ugyan, de az illetékes hatóságok a tanárt az egyházi fizetés alól fel nem mentik, sőt halála esetén, árván maradt családjának még a harangozási díjt sem hajlandók elengedni. Ha a fentartó-testület ilyen indulattal

* Csak most közölhetjük.

Szerk.

viseltetik iskolája tanárai iránt: lehet-e azon csodálkoznunk, hogy a városi előjáróságok, a felekezeti tanárt, mint nem állami hivatalnokot, a községi terhek viselése alól fel nem mentik.

Ezeket az imént felemlített apróbb kedvezményeket azonban én inkább csak a sértő és boszantó megkülönböztetés jelvényeinek tekintem, a gyakran egy városban működő állami és felekezeti tanárok között. Az állami tanárok anyagi helyzetét, a felekezeti iskolák tanáraiéval szemben, a *fizetés rendezettsége és a biztos nyugdíj teszi szerfelett kedvezővé*, a mint ezt K. A. is kiemelte értekezésében. Az állami iskolák tanárainak fizetését, a miniszter ajánlatára, az országgyűlés állapítja meg, épen úgy, mint a többi állami hivatalnokokét; ez határozza meg annak a hivatalban töltött évek száma szerint való fokozatos emelkedését; ez szabja meg a tisztességes munka után kiérdemelt nyugdíjat a tanár, illetőleg hátrahagyott családja számára. A felekezeti s közelebbről ev. ref. közép- és felsőbb tanintézetek legnagyobb részében ilyenmű intézkedésről, ez időszerint, még szó sem lehet, a minek egyik legfőbb oka mindenesetre az, hogy protestáns iskoláinknak nemcsak az államhoz, hanem egymáshoz való viszonya is egészen sajátos. Majdnem mindenik egy-egy külön autonóm testületet képez, mely különösen pénzügyi dolgaiba, a mások beavatkozását nem veszi szívesen. Igaz, hogy beszélünk mi a magyarországi ev. ref. egyetemes egyházról, mely újabb szervezetében már mindenesetre szorosabban összekapcsolt részekből áll, de ez talán még mindig nem olyan, hogy legfőbb képviselő-testületeinek, a konventnek, sőt a zsinatnak is joga volna a közép- és felsőbb iskolák ügyét *minden tekintetben* rendezni. Az mindenesetre feltűnő, hogy a *tanári fizetések rendezésére* még eddig sem az egyes egyházkerületek, sem az azok küldötteiből alakult magasabb intéző testületek, nem vállalkoztak, — sőt mint az újabb törvényjavaslatból — látszik, a legközelebb összeülendő zsinat sem igen fog vállalkozni.

Zsinati törvényeink szerint, „a reformált egyház alsó- és felső iskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogai- val lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház- önfentartásának eszközei, mindenestől az egyház tes- téhez tartoznak.” „Köznevelési és Közoktatási szerve- zete,” meg is szabja úgy a népnevelési és keresz- tyén felebaráti nevelő-intézetek, mint a közép- és fő- iskolák feladatát s működési körét; meghatározza a különböző fokú tanintézetekben alkalmazható tanítók és tanárok kellékeit, de díjazásuk megállapításánál már nem intézkedik egyöntetűen és határozottan. Úgy látszik, mintha népiskoláit, sőt még a felállítandó kisdóvodákat is, édesebb gyermekeinek tartaná, mint közép- és felsőbb tanintézeteket, mert az azokban működő tanítók és tanító- nők fizetésének minimumát határozottan megállapítja, ki- mondván, hogy a tanítói fizetésnek az elemi iskolákban alkalmas lakáson és kerten kívül, legalább 300 forintnak, a felsőbb népiskolában pedig 500 frtnak vagy ennek megfelelő terménynek kell lenni; a kisdóvodák javadal- mazása tárgyában pedig úgy intézkedik, hogy a fentartó- testület, az országos törvény rendelkezéséhez szigorúan köteles alkalmazkodni, de a közép- és felsőbb fokú inté- zetekben működő tanárok fizetési minimumának megállapítását, az egyes fentartók ítéletére bizza. Ezekre nézve elégnék tart annyit mondani, hogy fizetések oly módon állapítandó meg, hogy „azok tisztességesen és erejüket s idejüket hivatásuknak szentelve, élhessenek és az általok teljesített szolgálatért méltányosan díjaztassanak.” Ez az oka annak, hogy különösen kisebb gimnáziumainkban 600—700 forint évi díjon nyomorognak tanáraink, mert hiszen a fentartó-testületek, a mint látszik, annyit „a helyi körülmények szerint” elégségesnek tartanak a tisztességes

megélhetésre s az anyagi gondoktól mentes szellemi mű- ködésre.

Ha jól emlékszem, a debreceni zsinaton indítványoz- tatott a tanári fizetések minimumának meghatározása is, de akkor többek között egyik legszabadabb elvű egyház- kerületünk tekintélyes egyházi képviselőjének azon nyi- latkozata után, hogy a fizetési minimum megállapítása mellett nem állhatnának fenn alföldi kisebb gimnázium- maink, ezen indítvány levétetett a napirendről. Előttek akkor is feltűnő volt s még ma is az, hogy ez ugyan- azon a zsinaton történt, a mely kimondotta, hogy a mely egyház az illető kerület által megszabott lelkészi fizetés minimumát nem képes kimutatni, megszűnik anyaegyház lenni és affiliáltatik. Én azt hiszem, hogy ha az isko- lákra is ilyen, vagy ehhez hasonló határozatot hozatott volna, tanárainknak egy tekintélyes része, ma már jobb anyagi helyzetben élne, mert ha a sok bajjal küzdő szegény egyházak között akadt több olyan, a mely noha hívei- nek megterheltségével eleget tett e törvény követelmé- nyeinek, csakhogy lelkészi állomását megtarthassa: akkor népesebb és gazdagabb egyházaink is bizonyára meg- hozták volna gimnáziumaikért a szükséges áldozatot. Meg- említem még, hogy sokan a kormányt is kárhoztatják azért, hogy az 1883. XXX. t.-c. alkotása alkalmával elmulasztotta az 1868-iki törvény mintájára, a taná- rok fizetését is, országos törvény által szabályozni, pedig a mint az országos középiskolai közgyűlésen is hangoztatták, ennek keresztülvitelére a kormányban meg- volt a jóakarát, de ebben épen a felekezetek gátolták meg. Ha ez igaz, akkor a minisztériumot talán még sem érheti jogosan az a vád, melyet K. A. is hangoztatott, hogy a felekezeti főhatóságoknál és fentartóknál nem szorgal- mazta kellőleg a tanári fizetések javítását, mert hiszen erre törvényben gyökerező joga nem is volt.

Az tagadhatatlan, hogy ev. ref. középiskoláink egy részében, néhány év óta nagyot javult a tanárok anyagi helyzete; de ezt csak kis mértékben tudhatjuk be saját érdemünknek, mert hiszen lényegesebb javulás inkább csak az államsegélyes gimnáziumainkban történt. Az egy- házi lapjainkban időnként megjelent pályázati hirdetések- ből láthatjuk, hogy az ilyen segélyezett középiskolák, melyek még ezelőtt néhány évvel a lét és nemlét között lebegtek, ma már annyira megerősödtek, hogy tanáraikat az állami iskolákkal egyenlően díjazták s részökre a 100 forintos ötödéves pótlékot is biztosítják és ez által több régibb, hírneves és gazdag hírében álló iskolákat, minő p. o. a sárospataki ev. ref. főiskola is, túlszárnyalták. Ezen ötödéves pótlék hiánya egyik legfőbb baja ev. ref. közép- és főiskoláink legnagyobb részének s jó részben ez is teszi a felekezeti tanárok helyzetét, az állami iskolák ta- náraiéval szemben, kedvezőtlené.

Az ötödéves pótlék hiányánál is van még nagyobb bajunk, s ez a *nyugdíj rendezetlen volta*. Igaz, hogy zsi- nati törvényeink határozottan kimondják, hogy „a tanárok számára nyugdíjazási s özvegyei és árvái számára segélyezési alapról gondoskodni kötelessége a fentartó- testületnek”; de hogy ezt a határozatot mennyire vették figyelembe iskolafentartó és kormányzó-testületeink, azt már egy más alkalommal kimutattam. Azok az u. n. tanárin nyugdíjintézetek, melyek egyik-másik iskolákban jelenleg léteznek, jó részben csak az intézet tanárai által összerakott fillérekből állottak s ezeknek évi kamatja bizony csak koldús alamizsna a rászorult tanár és családja ré- szére. Pár évvel ezelőtt egy mentő kéz látszott kiterjedni a siralmas helyzetben levő prot. tanárok felett, a kor- mány keze, mely az országos tanári nyugdíjintézet felállí- tásával biztatta meg a csüggedőket. Sajnos, hogy ez a kéz oly nehezen kezd mentő munkájához! A mint a

tanár-egyesület közgyűlésén Bogyó S., kit a vallás- és közoktatási miniszter a felekezeti és községi tanárok nyugdíjügyének tanulmányozásaival bízott meg, kijelentette, a számítás régóta készen van és a kormány ígérete még mindig nincs beváltva s munkálatának még az 1892-ik évi költségvetésben sem lehet semmi jelét észrevenni. A késelem okát, állítólag a felekezeti iskolák fentartóiban s kormányzóiban kell keresnünk, mert ezek általában igen keveset hajlandók tenni az intézet érdekében; sőt akadt közöttük több olyan is, a melyik a nyugdíjintézet-től támogatását határozottan megtagadta. Ha ez csakugyan igaz, akkor nem lehet csodálkoznunk, hogy a kormány tervezete előterjesztésével nem igen siet, sőt lehet, hogy annak bemutatását jobb időkre halasztja s az ev. ref. tanárok nyugdíjügye továbbra is marad a régi állapotban, vagyis egyszerűen csak meg lesz említve a zsinati törvények egyik szakaszában.

Azt hiszem, hogy nem szükséges tovább rajzolni a felekezeti tanárok helyzetét, mert hiszen ennyiből is kitűnik, hogy az nem valami vígasztaló; kitűnik, hogy sokkal kedvezőtlenebb, mint az állami iskolák tanáraié. Az autonóm felekezetek által fentartott 59 középiskola, olyan fontos tényező közművelődésünkben, hogy ezeknek jövője s tanárainak sorsa, bizonyára az egész nemzetet érdekli. Így fogta fel ezt az országos tanárgyűlés is, mely a K. A. felolvasását követő rövid vita után, *megbízta választmányát, hogy minden lehető tegyen meg a községi és különösen a felekezeti tanárok érdekében s még a tél folyamán folyamodjék a kormányhoz és fentartó-testületekhez, azok anyagi helyzetének javításáért.* Ennek a fontos kérdésnek a megoldása, nagyon természetesen, minket protestánsokat érdekel legközelebb, mert hiszen különösen a mi iskoláink jövőjéről s a mi iskoláink tanáraiól van szó.

A mai viszonyokat véve alapúl, protestáns s közlelbebről ev. ref. középiskoláink jövőjét nem tarthatjuk nagyon kecsegtetőnek. Teljes megszűnésükre bizonyára még igen hosszú ideig komolyan gondolni sem lehet, mert igaz, hogy az iskolák államosításáról újabb időben nálunk is gyakrabban kezdenek írni és beszélni, de ezt éppen az ország pénzügyi viszonyai miatt, csakis a jövőzenéjének lehet tekintenünk. Épen ezen ok miatt, ma még arra sem igen lehet számítanunk, hogy az iskoláink fentartására vonatkozó 1848. törvény foganatosíttassék, véleményem szerint, az állam mai viszonyai között a tervben levő nyugdíjintézet kivül csak két módot választhat protestáns iskoláink, illetőleg tanárainak anyagi helyzetének javítására. Az egyik az, melyet néhány év óta több intézetünkönél már gyakorol is, t. i. az egyszer s mindenkorra adott vagy pedig az évenként nyújtott segély; a másik pedig az, mely a középiskolai tanár-egyesület legközelebbi gyűlésén, a tagok általános helyeslése mellett, indítványoztatott s a Tanár-egyesületi Közlöny októberi füzetében is újra felemlített, hogy t. i. *az állam vegye át saját szolgálatába a felekezeti és községi tanárok közül a javát s különösen a már nem kezdőket.* Ev. ref. iskoláink jövőjére nézve én egyik módot sem tartom üdvösnek. Az elsőt nem azért, mert az államtól nyert segély fejébe le kell mondanunk önkormányzati jogaink legnagyobb részéről s lassanként megérjük, hogy ev. ref. tanintézeteink csak névleg lesznek meg, az államilag segélyezett ev. ref. gimnázium elnevezésben. Ilyen aggodalommal eltelve, nyilatkozott Tisza Kálmán is, legközelebb a dunántúli egyházkerület közgyűlésén, midőn kijelentette, hogy ev. ref. iskoláink részére államsegélyt csak a legnagyobb szükség között kellene elfogadnunk. Az államsegélynél azonban sokkal veszélyesebbnek tartanám, ev. ref. iskoláink jövőjére nézve, ha a kormány a második módot választaná.

Az az eljárás, hogy az állam a prot. tanárok javát, a tanítás ténén már kipróbált erőket, átvénné és saját intézeteiben nagyobb díjazás mellett alkalmazná, valósággal lassan ölü méregként hatna ev. ref. iskoláinkra, mert ez esetben nem lennének azok egyebek, mint fiatal, kezdő emberek gyakorló tanárképzői. Arra nem lehet ám számítanunk, hogy az ev. ref. iskolák tanárai a szükség és nélkülözés között, jövőre is éppen olyan erősen fognak egyik-másik alma materhez ragaszkodni, mint a mostaniak, a kik közül bizony igen kevesen léptek át még az állam szolgálatába, noha többen az átlépésre fel is szólítottak.

Véleményem szerint, közép- és felsőbb iskoláink csak akkor maradhatnak jövőre is igazi protestáns tanintézetek, ha azoknak fentartására és szükségük kellő fedezésére, magunk vállalkozunk. A vallás- és közoktatási minisztériumban tett számítás szerint, ha az állam az összes felekezeti iskolák részére évi 120,000 frt segélyt adna, a tanárok minden intézetben éppen olyan fizetést élvezhetnének, mint az állami iskolák tanárai. Hogy ebből az összegből körülbelül mennyi volna szükséges az ev. ref. intézetek segélyezésére, azt külön kimutatva sehol sem láttam, de hitem szerint, a szükséges összeget a magyarországi ev. ref. egyházegyeteme elő tudná teremteni, csak az arra hivatottaknak kellene az ösöktől örökölt, de már megázult buzgóságot és áldozatkészséget felújítani s módokat találni arra, hogy miként lehetne közösen segélyezni, az eddig egészen magukra hagyott szegényebb intézeteket. Talán lehetne itt is az olcsóbb törlesztő kölcsönhöz folyamodni, a melyek a szegényebb egyházak felsegélyezésére általában célszerűnek ismertetett és fogadtatott el. Ne mondjuk, hogy zsinati törvényjavaslatunk köznevelési és közoktatási szervezetén semmi lényegesebb változtatást nem óhajtottunk tenni, mert hiszen ev. ref. közép- és felsőbb iskoláink jövője érdekében, több üdvös intézkedést kell tennünk s intézkedéseinket zsinati törvényeinkben határozottabban kifejeznünk, mint eddig kifejezve voltak, mert különben tanintézeteink nem felelhetnek meg magasztos feladatuknak.

Buza János.

TÁRCZA.

A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.*

1590. július 20-án egy gyermek született. Egy egyszerű felvidéki falu, a festői szépségű Hernád völgy keleti oldalán csendben, zajtalanúl, csak kevesek által sejtetve, egy új szülöttet hozott a világra; új szülöttet, melynek feladata volt meghódítani nemcsak szülőhelyét, nemcsak a kassa-völgyi esperességet, hanem meghódítani a négy folyam és három hegy vidékét; meghódítani mindazt a szívet, mely magyarnak büszkén vallja magát; lebilincselni és a maga égi mannájával táplálni mindazon lelkeket, a melyek Istenhez felemelkedni, az önző világ fojtó légkörében maguknak egy fensőbb, szellemi világot teremteni akarnak, a mely világ bekötözzé e földi világ zajos lármái közt kapott sebeket, a mely lecsillapítsa a fellázadt szen-

* E mű a sárospataki theol. tanári kar által kitzított pályázaton, 1890-ben jutalomra és kitüntető dícséretre érdemesített. A főiskolai »Értesítő«-ben megjelent bírálat nyomán többen óhajtották ezt olvasni s magában a tanári karban is hang emelkedett ennek kinyomtatása végett. Most, mikor római kath. atyáink a Káldy-biblia újabb kiadását tervezik, némi időszerűsége is van e dolgozatnak.

Szerk.

vedélyeket és égbe emelje, boldogítsa a nekibúsult kedélyt. Ez a fenséges missióra hivatott gyermek, ez a nagy célokra törekvő új szülött volt a Vizsolyban megjelent Károlyi-biblia. Szülőjéről, arról az „istenes vén emberről,” eddigelé még mindig szegényes ismeretünk van; de ha a munkában a lélek tűkrögződik le; ha van valami alapja a khinai nép azon kegyeletes gondolkodásának, hogy a fiú érdemeiért az apát illeti meg a kitüntetés: akkor e vázlatos szerény munka is vissza fogja adni az ő kép-mását, az ő igazi énjét; akkor — a mi a külső körülményeknél mindenki előtt bizonyára fontosabb — az ő lelke, az ő belső élete vonásaihoz némi halvány színnel ezek a sorok is hozzá fognak járulni.

Azokat a körülményeket, a melyek e nagybecsű mű, a Károlyi-biblia létrejövetelét előidézték, felszámolni egyrészt nehéz, másrészt könnyű. Nehéz akkor, ha a lélek működésébe, az értelem titkos műhelyébe akarnánk tekinteni; ellenben könnyű akkor, ha a külső viszonyokra fordítjuk figyelmünket. Részemről a kettőnek összhangzatos voltát kutatom és hangsúlyozom.

A protestantismus a bibliát állította a római pápa helyére; de azt először hozzáférhetővé kelle tenni, mihez nyelvészeti, földrajzi és egyéb ismeretek szükségesei, a melyek pedig nem állanak mindenkinek rendelkezésére. A görögül és zsidóul megtanult ref. lelkészek érezték is ennek a reájok váró fontos kötelességnek súlyát; érezték eleitől fogva, hogy ők vannak hivatva bevezetni a népet abba a kincses tárházba, a hol mindenki megtalálja, a mit keres, — a bibliába. És ez a benső hang, a felelősség súlya által zaklattatva, nem hagyta heverni a reformatio bajnokait s eredménye itt-ott szépen mutatkozott a részleges biblia-fordításokban.

Elmúlt azonban egy félszázad is, a nélkül, hogy az egész biblia megzendült volna a mi édes magyar nyelvünkön. Akadtak fordítók itt is, amott is, s akadtak bőkezű patronusok is, de a hol fordító volt, ott patronus hiányzott, a hol patronus lett volna, ott nagyobbreszt fordításra képes lelkészben vala hiány. Szerencsénkre a felvidéken a XVI. század utolsóévtől tizedében össze-hozta az isteni bölcs gondviselés mindkét fontos tényezőt Göncre. A Dobó István ősi birtokára, a Báthori István országbíró s emelkedett lelkű neje, Homonnai István és Mágócsi Gáspár főispánok környezetébe egy oly nagy-készültségű, tudományt mély vallásos érzéssel és kitartó szorgalommal párosítani tudó lelkész került, mint *Károlyi Gáspár*, kinek volt rábeszélő ereje közszellemet teremteni, a környék tudósait egy szövetségbe hozni, mely biblia-fordítással foglalkozzék, és volt lángelke öreg és beteges testtel is a megkezdett felséges művet be is végezni. Így született meg a Károlyi Gáspár felügyelete alatt, több fordító működése következtében, a Károlyi-biblia.

Mint mikor a kelő nap kiküldi áldásosztó sugarait a földre, hogy azok bevilágosítsák annak felszínét s örömet gyűl ki minden érző szívben: oly öröm hatotta át a Kárpátoktól Adriáig minden prot. ember szívét e hangra: megszületett a teljes magyar biblia! És a világosság elől többé semmi el nem rejtőzhetett! A kelő nap mindenütt előzi a sötétséget, még a börtönök falain át is derengő világot terjeszt: a magyar biblia is bevilágított a catholicismus sötét éjjébe; belopózott a fénysugár a zárdák sötét falain, a zsarnoki ész által emelt korláton, és többé nem lehetett a világosság elől kitérni. Behatott a világosság sugara a jezsuita-rend zárdáiba is; a sötétség fia sem zárkózhattak el a hódító fény elől, és ha nem akartak a catholicismus vak vezéreivé válni; ha megakarták menteni az „üdvözítő” egyházat a „poklok kapuitól” be kelle látniok, hogy ez ellen valami úton-módon tenni, hatni kell.

És a katolikusok hagyományos politikája meg is találta azt a legbiztosabb eszközt, a mely a magyar biblia hatását ellensúlyozni lesz hivatva; a melylyel meg lehet akadályozni azt a túlerős fényt, a mely könnyen elvakíthatná a gyöngye szeműeket. Érdekes zsákutcába jutott akkor az üdvözítő egyház. A bibliának zsinatilag hitelesített s még az eredeti szövegnél is megbízhatóbbnak kiáltott fordítása, a Vulgata egyfelől tiltakozott a lefordítás ellen (hiszen annak magyar nyelven megszólaltatása már nem hiteles az egyház tanai alapján); másfelől azonban lehetetlen volt észre nem vennie, hogy a protestánsok kezében a magyar biblia olyan nagy horderejű fegyver, a mely az egész catholicismust megdöntéssel fenyegeti, miután ez magyarul beszél a magyar szívekhez. E dilemma helyzetből menekülni! — ez volt a józan politika következménye s menekülni csak az egyik elv feladásával lehetett. Megtörték tehát a tridenti zsinat által szentesített Vulgátát környező, sérthetetlennek vélt falat és a nélkül, hogy a zsinat végzésének eme megszegését igazolni még csak szükségesnek tartották volna is, engedtek a politika kívánságainak, hasonló eszközt választottak, bár elvükhöz hűtlenül a protestánsok ellen: ők is megkezdtek a biblia lefordítását.

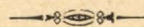
Ekként fogott bele — a körülmények kényszerítő hatása alatt — *Káldi György*, nagyszombati jezsuita 1606. november 11-én, a Károlyi-biblia 16. évében az egész szentírás lefordításába s a felsőbbség meghagyásából, néhány tudós átnézése után ki is adta a második teljes magyar bibliát Bécsben 1626-ban. Ez tehát egyenesen a Károlyi-biblia ellensúlyozására, annak hatása alatt jött létre, a mint maga Káldi is kifejezi „Oktató Intés”-ében, midőn azt mondja, hogy célja az, hogy „a magyarok megvetvén Károlynak hamisan fordított bibliáját, ha kívánják a szent írást olvasni, annak igaz fordítását olvassák.”

Lehetetlen itt mellőznöm azt a következtetlenséget, a melybe a biblia-fordítással Káldi jutott. Pázmánynyal egyértelműleg fennen hirdeti ugyanis, hogy „tovább is el lehetett volna a mi nemzetünk a magyar biblia nélkül, *megelégedvén az igaz tanítóknak magyarázásával.*” . . . „ha Isten azt akarta volna, hogy mindenki olvassa a szent írást, kétségnélkül megparancsolta volna, hogy mindnyájan olvasni tanuljanak s vagy nem kívánta a magyaroknak üdvösségét (melyet csak meggondolni is káromlás), vagy az írásnak olvasását nem kívánta mindenektől;” — dacára azonban ennek, ő maga jónak látja gondosan lefordítani a bibliát. Elvileg elítéli, gyakorlatban maga is ugyan-ám hozzá lát. Jellemzetes jezsuitaság!

Méltó-e a Káldi-biblia a Károlyié mellett arra, hogy elérje a Káldi által maga elé fonnebb kitűzött célt, hogy t. i. Károlyit, mint egészen tévesztettet és hamisat kiszorítsa a közhasználatból? erre a kérdésre fogok egész tanulmányom folyamában megfelelni, de hogy ezt tehessem, előbb szólnom kell azokról a forrásokról, a melyekből merítettek, hogy mindeniküket a saját maga mértékével mérhessem meg.

RÁCZ KÁLMÁN.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Orgona-avatás Budapestén.** Október 18-án avatták fel a kálvintéri ref. templomban az új orgonát, Aus-ter József bécsi gyáros készítményét, mely 24,000 frtba került s költségei egyharmadát a hívek áldozatkészége fedezte. A felavatási ünnepély nagy közönséget vonzott az egyszerű falak közé. 10 órakor szólt meg a csaknem egészen újból alkotott orgona s egy szép nyitány-nal jó negyedóránig gyönyörködtetett a szívet s készítette

elő az áhítatosságot, úgy hogy a közönség szinte átszellemülten éneklé az előének sorait: „Biztat szent ígéreted, Hogy azért meg nem veted Földön lakó népedet.“ Az előéneket a LXXXIV. zsolt. 1. és 6. versei követték, midőn *Papp Károly*, a főváros kedvelt szónoka lépett a csinos szószerkekre s rövid ima után alkalmi beszédet mondott a XLII. zsolt. 2 verse felett. A bevezető részben azon vonzalomról beszélt, melylyel van a szülei ház s a templom a megtért gyermek, illetőleg az újból egybegyűlt hívekre s ez utóbbi részletet kiemelve, azon vezéreszmével lépett át a tárgyalásra: *Miben nyilatkozik a hívőknél ez a vonzalom? Az imádságban.* De ez ima alatt nem a szegények, betegek, nyomorútlak megszokott, mindennapi imáját érti; hanem azt, mely a lélekből önkéntelenül fakad, az Istenhez vágyó lélek imádságát. Azt az imát, mely ajkunkon, ha valami vágyunk, reményünk hirtelen beteljesedik, „köszönöm néked, Istenem!“ szavakban tör elő. Vagy ha valami fáj a szívben, mit nem gyógyít orvos, gazdagság; menekülni szeretnél a világtól, egyedül lenni a te fájdalommal s nem tudod a nyugalmat feltalálni, mert elzárod azt az enyhítő forrást, mely egyedül gyógyítaná meg szívedet; ha ilyenkor a lélek megszólal s kezdet összekulcsolva nyílnak meg ajkaid: „Az én nyomorúságomból kiáltok hozzád Istenem!“ De nemcsak az ajk rebegetésében nyilvánul e vonzalom, hanem a *dal, a zene* is méltón kifejezi azt. Hogy az Isten elfogadta az érzelem e fajta kifejezését, a biblia számos helyen bizonyítja. Itt tér át az orgonára, melyről szónoki hévvel bizonyítja, hogy ez az egyetlen zene, mely méltó a vallásos érzelmekhez, Isten dicsőítéséhez, mert érzelmünket könnyebbé teszi. Ha nem tud megnyílni szívetek — mondja — ha olyan, mint a forró nyárban kiáradt patak, jöjjetek ide, az orgona felemeli szíveteket s érzelmeiteket e hangok szárnyaikra emelve viszik az eget urához. Vagy ha gyász sújt, e zene gyógyítólag hat szívetekre. E tárgyat megragadva emelkedett, buzdító hangon végzi lelkes beszédét. Ezután a gyülekezet a XXXIII. zsoltár I-ső versét énekelte, melynek elhangzása után *Szász Károly püspök* lépett a szószerkekre. Felavató beszédében a körülményeket mondotta el, melyek az új-orgona készítését tették szükségessé, s melyek között az megkésztetett, beleszöve beszédébe a buzgóság, a prot. áldozatkészség magasztalását, mely olyan, mint a *bibliai asszony olajos korsója vagy a jeruzsálemi persely*. Szellemesen felel meg arra az ellenvetésre, hogy a prot. egyház szükségéi sohasem enyésznek el. *Nem — mondá — mert az egyház olyan, mint a termő fa, mely, mint ez, folytonosan áldásait osztogatván, folyvást táperőre van szüksége.* Majd az orgonát Isten dicsőségére egy költői képekben s hasonlatokban gazdag, felséges imával avatja fel s a hívek Istenhez emelt lelkének buzgóságát a CL. zsoltár két első versének éneklése emelte még magasabbra. Kimenetkor az ajtóknál hölgyek vették át a híveknek az orgona költségeit fedező adományát, mely — hír szerint — szép összegre rúgott. Egyet azonban a szép orgona hátrányára nem hallgathatok el. Bár én is óhajtom, hogy templomaink művészi-jé legyenek, de katolikus jelleget látni bennök nem szeretek. Az új orgona homlokzatán egy glóriával körülvett nyitott szem látható egy aranyos háromszögmezőben, melyet önből készült tömjénfüst utánzat övez. Ezt jó lesz a zsinat idejére a művésznek ajándékozni! *y. f.*

— **A bánóci ev. ref. egyház** presbitériuma, Kazinczy Arthur főgondnok úr indítványa folytán, múlt 1890-ik év február hó 23-án határozta el, hogy 1882-ik évben teljesen újból épült, de az építő mesterek kontárkodása következtében alig 4 évi fennállás után, bomlásnak indult iskoláját, tetőzet felemelés mellett, alapjában újból fogja építeni. Az építkezést, a folyó évi március hó 1-én eszközölt

verseny-tárgyaláson tett legnagyobb árendedmény mellett, Hönsch Dezső s.a.-ujhelyi királyi főmérnök úr által készített terv és költségvetés szerint, Bujdos István n.-mihályi építőmester folyó évi április hó 25-én, 1686 frt 94 krnyi összegért kezdte meg és szeptember hó 1-én befejezte. Az iskolát folyó hó 4-én szenteltük fel s adtuk át rendeltetési céljának. Az alkalmi beszédet a templomban alantírt, az iskola mellett pedig Böszörményi Károly Málcza ékesszavú papja tartotta. Az építésre fenkölt gondolkodású egyházi főgondnokunk, nagyságos Kazinczy Arthur berettői lakos 1100 frtot adott; a többi költséget az egyháztagok fedezték. Fogadja az egyház mély háláját és köszönetét elsőben is nagyságos *Kazinczy Arthur* főgondnok úr, kinek áldozatkészsége nélkül szegény egyházunk soha sem emelhetett volna ily díszes iskolát! Fogadják továbbá köszönetünket: *Nemes Lajos* királyi tanfelügyelő úr, ki becses tanácsával volt szíves bennünket támogatni; *Hönsch Dezső* királyi főmérnök úr, ki szíves volt úgy a tervet, mint a költségvetést díj nélkül elkészíteni; *Sulyovszky István* n.-mihályi ügyvéd úr, ki a helyszínén az árlejtést vezette s az építési szerződést szintén díj nélkül nevünkben megkötötte; *Füzesséry Tamás* n.-mihályi főszolgabíró úr, a ki mint mindenkor, úgy a jelen alkalommal is szíves készséggel nyújtott segédkezt az építkezésnél előfordult nehézségeknek gyors és pontos elhárításában; végül *Kolonay Tamás* bánóci körjegyző úr, ki az építkezés alatt szinte sok jóindulatot tanúsított s erkölcsileg támogatott bennünket!

Hutka József,
ev. ref. lelkész.

— **Az 1892. évi közoktatási költségvetés** 8,745,659 frtra rúg, melyből a rendes kiadások összege 7,607,204 frt. Az összes kiadás 707,132 forinttal többre van előirányozva mint a folyó évi. Az egyes tételek közül érdekesnek tartjuk felemlíteni, hogy a minisztériumnak 272,138 frt, a közoktatási tanácsnak 14,000, a tankerületi főigazgatóknak 68,000, a népiskolai tanfelügyelőknek 216,000, a budapesti tudományegyetemnek 726,000 (mihely az egyetemi alap csak 233,450 frttal járul), a középiskolai tanárképző és gyakorló gimnáziumnak 42,000, a kolozsvári egyetemnek 274,000, a kolozsvári tanítóképzőnek 15,632, a műegyetemnek 202,000, a 12 állami gimnáziumnak 306,000, 23 állami reáliskolának 594,000, a felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezésére 140,000 frt, a 11 állami felsőbb leányiskolának 234,000, tanítóképző-intézeteknek 386,000, a népoktatási tanintézeteknek 1,590,000, a kisdiedóvás összes költségére 120,000, a nemzeti muzeumnak 117,000, a Tudományos Akadémiának 20,000 frt, tornaversenyekre 2000, egyházi célokra 354,000 frt van felvéve. Megemlítjük, hogy a költségvetés szerint, a miniszter évi fizetése lakásbérrel együtt 14,000 frt, az államtitkáré 7,000 frt, aztán következik a festészeti mesteriskola rendes tanáráé (Benczúr Gyula) 6000 frt. A nem állami középiskolák közül legnagyobb segélyt kap a *zilahi* ev. ref. főgimnázium, évenként 11,000 frtot. A közoktatási költségvetésben a tanárok és tanítók fizetésemeléséről nincs szó, hanem a pénzügyminiszter költségvetésében fel van véve az összes állami hivatalnokok részére egymillio forint. Úgy értesültünk, hogy a fővárosi tanároknál 3 fizetési fokozatot vesznek fel. Az első fokozattal az 500 frt szállásbérén kívül 1400 frt törzsfizetés és 140 frt ötödéves pótlék; a második fokkal, mely a 8-ik szolgálati évvel kezdődik, 1600 frt és 160 frt ötödéves pótlék jár. A 14-ik év végével ez az 1760 frt 1800 frt alapfizetésre egészítették ki s hozzá még 180 frt ötödéves pótlék jön. A harmadik fokozattal 1800 frt és 180 frt ötödéves pótlék van összekötve. E szerint egy 26-ik szolgálati évében levő tanárnak

2340 frt nyugdíjra volna joga. A vidéki tanárok fizetése 2000 frtra emelkednék s lakpénzüik 200 frt helyett 350 frt lenne.

— **Választások.** Zsércre (A.-Borsod) boldog emlékeztű Szabó Gábor utódául egyhangúlag *Kaszonai János* mezőkeresztesi; Fehér-Gyarmatra pedig *Fábián Károly* szathmári s.-lelkész választott meg szintén egyhangúlag.

— **A francia püspökök megrendszabályozása.** A francia kormány pár nappal ezelőtt egy köriratot bocsátott ki, melyben a római kath. püspököknek meghagyta, hogy egyházmegyéjükből a kormány engedélye nélkül ne merészeljenek eltávozni. A kormányt ezen rendelet kibocsátására a Rómában járt francia zarándokok kihívó magaviselete indította, mely miatt a római nép ellenük nagy tüntetést is rendezett. A tüntetés október 2-án, a plebiszcitum emléknapiján történt s kezdő oka az volt, hogy a francia zarándokok egyike a pantheoni emlékkönyvbe ezt írta be: „*Éljen a pápa.*” A kormány rendelete ellen a francia püspökök egymásután bocsátják ki tiltakozó írataikat, de a minisztertanács elhatározta, hogy határozatát meg nem másítja.

— **Az eperjesi jogászok halála.** Az iskolai év megnyitja után kezdték különösebben érezni az eperjesi jogászok, hogy hiányzik nekik valaki, a kit édes volt nekik szeretniök, tisztelniök, tanácsait, intéseit, oktatásait gyönyörűség volt hallgatniok. Mikor az u. n. „Akadémiai Egyesület” múlt hó 22-én megalakult, első kötelességének ismerte forró búcsút venni attól a tanártól, „a ki nemcsak az egyesület létrejövésének egyik legbuzgóbb tényezője volt, de a ki — az egyesület megalakulván — annak ügyeit következetesen a legmélyebb érdeklődéssel s a legönzetlenebb jó indulattal kísérte.”. . . Ugyan-ezt cselekedte az egész joghallgató ifjúság is, folyó hó 9-diki kelettel egy meleg érzésektől áradó búcsúíratot intézvén *dr. Bartha Béla*, jelenleg már sárospataki jogtanárhoz, a mely egyúttal üdvözet is ahoz, a kinek emelkedése nekik is büszkeségök s a kinek jövődjéhez boldogan fűzik a legszebb reményeket. Örömmel vettünk tudomást az eperjesi jogászok nemes és halás szívéből s gratulálunk gondolkozásukhoz!

— **A katolikus főpapok által haszonélvezett szántóföldek mennyisége** következőleg oszlik meg: Az esztergomi érsek: 72,724, az egri érsek: 41,950, a kalocsai érsek: 92,256, a besztercebányai püspök: 31,243, a csanádi püspök: 12,304, a győri püspök: 18,090, a nyitrai püspök: 13,409, a nagyváradai püspök: 187,688, a kassai püspök: 8820, a roznányi püspök: 7181, a székesfehérvári püspök: 7612, a szepesi püspök: 22,087, a szombathelyi püspök: 7591, a váci püspök: 24,589, a veszprémi püspök: 64,736, a deési püspök: 23,604, az eperjesi gör. kath. püspök: 10,066, a munkácsi gör. kath. püspök: 3676, a nagyváradai gör. kath. püspök 136,744 hold földet haszonélvez. A püspöki földbirtokok összege a vallásalapot illető 157,330 holddal együtt megközelíti az egymillió holdat. Bizony-bizony ilyen óriási vagyon mellett több jót is tehetnének a katolikus főpapok, mint a mennyit tesznek, csak az élvezetekre kellene kevesebbet költeniök, mint a mennyit költenek.

— **A gömöri ev. ref. tanítók átiratát,** mely lapunk 42-dik számában volt közölve, folyó hó 11-kén tárgyalta a hazai tanítók országos bizottsága. Kérelmük, mint tudjuk az, hogy az országos bizottság a közoktatási miniszternél eszközölje ki, hogy a párbér és a földjövdelemből álló fizetések, kántori jövedelmeknek ne tekintessenek. A bizottság hosszas vita után *szótöbbséggel* azt a javaslatot fogadta el, hogy a kántor-tanítók fizetése egy-

nek, és pedig tanítói fizetésnek vételessék s az illetők ezen összeg után kapják meg nyugdíjilletékeiket. Ezzel összefüggésben elhatározta, hogy a közoktatási minisztertől kérni fogja felterjesztendő emlékiratában azt is, hogy a hol a vallásantatásért külön díj jár, az is a tanítói fizetéshez számítassék.

— **Az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság** — mint tudva van — a sárospataki főgimnázium tanári karát kérte fel a konventi gimn. tanterv átnézésére. Az átnézett tanterv már elkészült s illetékes helyére — sokszorosítás végett — elküldetett. Az egyetemes tanügyi bizottság tagjai mikor kapják meg, — az még bizonytalan. Ha a decemberben összeülendő zsinatnak a „*Köznevelés és közoktatás szervezeté*”-re is lesz ideje kiterjeszkedni, úgy a módosított tantervnek előbb — és pedig november 5-ig — az egyetemes tanügyi bizottság rostáján, majd a november 5-én összeülendő konventén is át kell hatolnia. Lehető-e ez és mennyiben az, azt mi nem vagyunk hivatva eldönteni. Egyet azonban mi is állíthatunk, azt tudniillik, hogy az egyetemes tanügyi bizottságnak még sok egyéb felett is kellene tanácskoznia; az egész nevelési és oktatási szervezetet felül kellene bírálnia s szólnia kellene a theol. magántanárság stb. kérdéséhez, sőt a saját szervezetének reformjához is, mert azt már belátta a júliusban együtt működött bizottság, hogy mostani szervezetében nem életrevaló. Kíváncsiak vagyunk a történendőkre!

— **Orthophonicus-intézet** nyílt meg Aradon, beszédbeli fogyatékosok számára. Felvétetnek dadogók, hebegők, selypitők, továbbá oly fogyatékosok, kik a beszédet bár bírják, de beállott megsiketülés folytán annak elvesztésével fenyegetvők, valamint más kiejtési hibában szenvedők, gyermekek úgy, mint felnőtt egyének. A kezelés időtartama a fogyatékoság különböző foka szerint 3—10 hónapig terjed. Szegénysorsúak esetleg teljesen ingyenes kezelésben részesíttetnek. Szegénylősök külön órákat kaphatnak. Az intézet Arad szab. kir. város iskolaszékének közvetlen felügyelete alatt áll. Megkeresések ily cím alatt intézendők: „Aradi orthophonicus-intézet igazgatósága Rákóczy-útca 24. sz.”

— **Előfizetési felhívások.** *Szaboleska Mihály*, jőnévű fiatal írónk költeményeire hirdet előfizetést a Csokonai-kör elnöksége. A folyó hó végén megjelenő 14 nyomtatott ívnyi vers-kötet ára 1 frt 20 kr, díszkötésben 2 frt 20 kr. Az előfizetési pénzek október 31-ig dr. Tüdős János ügyvéd és szakosztályi titkárhoz küldendők Debrecenbe. — *Orgonára szerkesztett erdélyi ev. ref. choralkönyvnek* kiadására vállalkozott Baldi Károly nagy enyedi könyvkereskedő s erre november 20-ig 2 frral előfizetést hirdet. A choralkönyvet *Borsay Samu*, a nagyenyedi Bethlen-kollégium jóhírű ének- és zenetanára állította össze. Magában foglalja az összes egyházi dalokat, melyek az erdélyi énekeskönyvben foglaltatnak, továbbá a Hymnust, Szózatot s 50 elő- és utójátékot. Ajánljuk mind a két művet lapunk olvasóinak szíves figyelmébe.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. J. B - t. A levélben gyönyörködtem, mert igazat ad nekem s nekünk, a kik sohasem tudtunk azokért a híres állapotokért rajongani. A küldeményt köszönöm s érdeklődését máskorra is szívesen kérem. — *I. F.* Levelet írtam, közölve a feltételeket. — *Többeknek.* A hátralékok, vagy azok tisztázása ügyében a pénztárnokot méltóztassék felkeresni. A szerkesztőségnek az anyagiakhoz semmi köze. — *Kérdezőnek.* Arról a bizonyos pápi állomásról nincs semmi tudomásunk. A pályázat kihirdetése — a fenálló törvények értelmében — nem késztetik már sokáig. — „*Cuprum.*” Egy kis türelmet kérünk. Régóta kiszedett közölni valóink vannak. — *K. S.* Talán a 44. számban! — *P. M.* Jönni fog.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félvre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A konvent előtt» *Orthodox.* — A ref. papok egyenruhája. *Kazay Sándor.* — «Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság újra-szervezése.» *Nemo.* — «A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.» (Folytatás) *Rácz Kálmán.* — «A deregnyői ev. ref. egyház örömmünnepe.» *Péter Mihály.* — «Előmunkálatok a magyarországi ref. egyház megújítandó énekes-könyvéhez.» (Könyvismertetés) *Lázár István.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

A konvent előtt.

Október 31-nek felemelő emlékei között készülnek prot. egyházunk nagyjai Budapestre, hogy ott az 1790 91. XXVI. t.-c. százados évfordulójának megünneplését és a december 5-én összeülendő zsinat teendőit előkészítsék.

Nem épen olyan természetű tételeket kell ugyan fogalmazniok, mint Luthernek kellett hajdan; de azért szükségük volna egy adag Luther-féle bátorságra, mert az idők ma is gonoszak és „sok szükségünk — Úr Isten — vagynak minékünk.”

Igen a bátorság, a szent elhatározás! Nem tehetünk róla, de mi bizonyos bizalmatlansággal tekintünk az összeülendő konvent s a két prot. egyház közös szereplése elé. Szeretnők lelkünkön elriasztani ezt a kellemetlen érzést, de nem tudjuk. Keressük az okát s eszünkbe jut ez is, amaz is s vádolni kezdjük magunkat, hogy hátha igazságtalanok vagyunk az emberek iránt s talán nem is látjuk eléggé tisztán a készülő eseményeket s nem ismerjük kellően a körülményeket sem stb.; a dolog summája végre is csak az, hogy nem tudunk szabadulni a kellemetlen, a ködös-borongós őszi hangulattól.

Oka lehet ennek a kedvetlen érzésnek az is, hogy — őszintén szólva — nem vagyunk mi megelégedve a kerületek előkészítő viselkedésével sem. Az „Előmunkálatokra” — a mint nekünk látszik — nem fordítottak elegendő gondot s kivált a sarkalatos nagy kérdések körül, — a melyek pedig elsőbbrendűek a régi SS-ok kifoltozásánál — sem méltó érdeklődést, sem elegendő erélyességet nem próbáltak kifejtteni az egyetlen *tiszán-inneni* kerületen kívül. Sőt — valljuk be — hogy itt sem ment minden a régi rendben! Legalább annyiban, hogy az egyházmegyék legtöbbször bátor-szavú felterjesztéseinek, határozottan kifejezett kíváncsainak alig akadt — sőt nem is igen akadt — egy-egy halk szavú védelmezője sem s az elismert tekintélyekkel szemben — mint Petőfi mondaná — „meglapúltak szépen a fiúk.” Pedig az elválasztott zsinati képviselők — az egyházmegyék főfő tisztviselői — valamennyien ott ültek a zöld asztal körül!!

Igen, a tekintélyek nyomasztó hatalma! Ez mutatkozott már a kerületek tárgyalásai közben mindenfelé

s ez fog megjelenni a maga fegyveres öltözkékében a konventen is.

Nem vagyunk mi a tekintélyek ellensége, sőt inkább büszkék vagyunk országos nagy férfiainkra s rendesen szívünkbe nyilallik, mikor látjuk, hogy az országgyűlési pártok miként igyekeznek széttegni, letiporni egy-egy kiüntetett nagyságot s miként akarják — éktelen versengésben — elnyúni a magok fölé emelt, megunt hatalmasságokat. Mindemellett — ez úttal — mi is némi aggodalommal nézünk nagyjainkra s szinte félünk magunknak bevallani, hogy tartunk hatalmok varázsától.

Oly kérdések, mint a Szent-István-nap megünneplése, a jezsuiták kitiltásának kérelmezése, már a kerületeken is a tekintélyek miatt maradtak tárgyalatlanul vagy húzattak ki a felterjesztendők sorából. Lehet-e tehát kilátásunk arra, hogy a konvent az ilyeneket napirendre tűzze?! Az 1848. XX. t.-c.-re még a rebellisnek híresztelt tiszáninnyi kerület is csak úgy foghegyen mert hivatkozni: mit csinál majd ezzel az egyetemes konvent, a melyben az országos kormány-pártnak annyi nagy alakja lesz jelen?!

Ott van az elkeresztelések kérdése . . . A cultus-miniszter annak idején megdöbönt önérzettel hivatkozott a törvény fenségére s a saját hivatali tekintélyére — s ime ma is rendszeresen űzik a r. kath., sőt itt-ott a görög kath. lelkészek is a már rájuk öregedett bünt s nem nagyon ijednek meg sem a törvény fenségétől, sem a miniszteri kormány-vessztől. Lesz-e bátorsága a konventnek teljes erővel követelni a felekezeti békeség és a törvényes igazság újabb s az eddiginél foganatosabb biztosítását?! . . . Mert nem elég ám — nagy jó Uraim! — azt mondani, hogy a prot. lelkész őrizze híven a maga nyáját s tegyen annyiszor amennyiszor jelentést a törvénszegők ellen, a többi aztán az országos törvény dolga . . . Ez a biztosíték ma már hiábavaló! A róm. kath. egyház nyíltan hirdeti, hogy az ő pápai csak az egyedül üdvözítő egyház számára keresztelnek, s martyr-koszorút tűz a törvénszegők fejére. A törvénynek olyan módosítására van szükségünk, a mely lehetetlenné tegye a törvény kijátszását, vagy rettenetesen sújtsa azt a gonoszt, a ki kacagva gázol a szentesített SS-okon. Ma sokkal inkább szükség van erre, mint bármikor, mert a r. kath. egyház száz és ezer csábító eszközzel fogott hozzá az „eretnekek” meggyöngítéséhez s maga

XIII. Leo — ez a „béke-pápa“ nagy leleményességgel osztogatja a hozzája kizarándokló magyar püspököknek a bölcs tanácsokat, a mit ezek — egy-egy biborsüveg reményében — nagy hűséggel iparkodnak fogadtatósítani s e végből nemcsak a régi fekete sereget mozgatják, hanem — a legújabb hírek szerint — új szerzet-rendeket is szeretnének az ország központjába beplántálni „ad maiorem Dei gloriam.“ Ezt a bús harcot szó nélkül elnézni, vagy ennek jelentőségét hangzatos szavakkal lealkudni, boszantó optimismus volna épen most, a mikor a két prot. egyháznak módjában van együttesen kifejtteni sérelmeit.

Ott van — némi rokonságban az elébbivel — a házassági jog kérdése. Az igazságügyminiszter — mivel ígérete is kötelezi — erősen dolgozik ugyan a család-jog reformján s a kiszivárgott hírek szerint talán sikerülni is fog neki az, a mi korábban másoknak nem sikerült, t. i. a zsidó és keresztyén házasság törvényesítése; de ez a százados bajnak nem megörvoslása s a felekezeti egyenjogúság elvének sincs vele elég téve; hanem ez egyszerűen a nagy reform ügyes kikerülése, vagy legfőlebb egy szürke folt a viseltes ruhán. Mit fog cselekedni a mi konventünk, ha az igazságügyminiszter — p. o. a tiszáninnen kövételével szemben — a maga említett törvény-tervére hivatkozik?! . . . Megelégszik a mézes madzaggal és vár tovább úgy, a mint várt a maga e tárgyban kiküldött bizottságának soha be nem adott véleménye után?! . . . Vagy követelni fogja a ref. egyháznak a *szentszékeket*, úgy a mint erdélyi testvéreinknél is divatozik?! Ez egyenjogúsági szempontból helyes volna ugyan; de — a mint azt már többen kifejtették e lapok hasábjain is — hátrafelé haladás volna a házassági jog reformjában. Nekünk protestánsoknak, a kik nem cégeereskedünk a házasság sakramentomi jellegével, nincs más kivezető útunk a házassági bonyodalmak tömkelegéből, mint a polgári házasság kötelező behozatala. A konvent, ha ez irányban eléggé bátornak mutatja magát s a zsinat, ha kötelező ígéreteket nyerhet, — az egész országra kiható üdvös munkát fog végezni. Csak a colossalis tekintélyek útját ne állják e követelésnek!

Az államsegély felemelésével már meg vagyunk bízattva; az u. n. „sorsjegy-kölcsön“ is ott kísért a szép ígérek között; de hát beérhetjük-e csupán egy pár ezer forinttal? Igazság lesz-e az, ha mi, a kik itt költjük el verejtékezve keresett filléreinket, s erőfeszítések között segítjük elő a magyar nemzeti műveltséget, kol-dus alamizsnát fogunk kapni akkor, a mikor a római kath. egyház primása mázsányi aranyat hagyományoz — más kincséből — a római pápának s püspökök, érsekek vetélkedve küldik ki a péter-filléreket s toborzzák össze híveiket a római zarándoklásokra s az efféle élvezetek drága megfizetésére?! Tartunk tőle, hogy a konvent egy némely nagyjai könnyen rá fognak állni az alkura s a zsinatot is képesek lesznek reá venni a prot. jogos igények alászállítására.

A „sorsjegy-kölcsön“-t részünkről nem tartjuk valami különös jótéteménynek, még ha sikerülne is; pedig — a mint látszik — bajosan érjük meg a keresztelőjét. Hiszen ezt a kölcsönt jó részben nekünk kell megvásárolnunk; noha mint egyház, mint erkölcsi társaság a nyereszkes vállalatoknak elvi ellenségei vagyunk! Milyen nagy kényelemmel jutnak a mi ellenfeleink temérdek kincshez és miért? Azért mert a loyaltás és a pártérdekek így követelik! Égünk a kíváncsiságtól, hogy mire fogja magát a konvent s az együttesen ülésező s ünnephez készülő két prot. bizottság a mindinkább

elviselhetetlenné lett prot. szegénység elosztása végett elhatározni.

Nagy, igen nagy segítségre van szükségünk! Az osztó igazság törvénye azt követeli, hogyha a római kath. főpapságnak módja van ahhoz, hogy ellenünk minden nevezetesebb ponton intézeteket állíthat: annyi módunknak nekünk is kell lenni, hogy már meglevő intézeteinket — drága örökségeinket — a haladó kor kívánalmainak megfelelően fentarthassuk és fejleszthes-sük. Részünkről a prot. leánynevelő-intézetek felállítására is államsegélyt követelnénk, mert máskülönben az ellenható áramlattal meg nem birkózhatunk.

Soha jobb alkalmat fájdalmaink s óhajaink elsorolására, mint az 1790/91. XXVI. t.-c. emlékünnepe, a mi a legkitűnőbb bizonyosság is a mellett, hogy egy század is milyen kis idő a megcsontosodott hagyományok erejének meggyöngítésére s a szerzett vagy bitorolt jogok megnyirbálására. A hála a multért nem lehet akadály reánk nézve abban, hogy a jelen nyomorúságaival oda ne járuljunk az alkotmányosan uralkodó király elé, a ki noha sokat tart kath. hitére, bizonyára ép úgy tudja becsülni prot. alattvalóinak honszeretetét és alattvalói hűségét, mint a mennyire respectálja saját hitsorsosainak előjogait. Ezt a konventnek kiváló nagyjai s a két prot. egyház kitűnőségei még jobban tudják, mint mi.

A konventi gyűlésezés s illetőleg a két bizottság egy időbeli s együttes szereplése arra is szerencsés alkalom, hogy az egymás ellen elkövetett hibáinkat is testvériesen bevalljuk s a megjobbulásra, a nagyobb testvériségre magunkat elhatározzuk. Miért tagadnók, hogy mi az 1790/91-től lezajlott száz esztendő alatt sokszor útjába állottunk egymásnak s a hirdetett testvériség törvényeit, számtalanszor megcsúfoltuk cselekedeteinkkel! Nemcsak, hogy a 40-es évek uniói szándékaiért nem tettünk újabb időben semmit, hanem — főleg a debreceni zsinat óta — bizonyos mohósággal iparkodtunk egymást gyöngíteni s az összekötő kapesokat ott is összetépni, a hol azokat az idő és gyakorlat már szentesítette. Ismételjük, hogy időszerű és illendő is lesz ezt a gyarlóságunkat bevallanunk s az igazi testvériség gyümölcstermő útjára lépniük! Hát nem lehetne-e nekünk p. o. leánynevelő-intézeteket s itt-ott egyes egyház-községeket is közös erővel fentartanunk s általában mindenütt, hol közös elleneink fenyegetnek, vállvetve jelennünk meg a protestantizmus és a magasabb s tisztább emberi érdekek javáért?! Bizony-bizony, hogy lehetne; csak ne volnánk annyira féltékenyek egymás képzelt szerencséjére és dicsőségére!

De közvetlen a magunk háza előtt is sok a tisztogatni való; a mi benső nagy kérdéseink magokban is igen próbára fogják tenni konventünk vezérembereit s azoknak pártatlanságát. Ott vannak p. o. erdélyi testvéreink kiváltságai, a melyek bárhogy védelmezzék is azokat némely királyhágotúli kitűnőségek, végre sem illenek be az egygyé vált hazai ev. ref. egyház törvénykönyvébe. Készen vagyunk rá, hogy e kérdésben a konvent most is engedékeny maradjon, mert a tekintélyek hatalma ezt így hozza magával.

Ott van a nagy egyházak szavazati jogának kibővítése, a konventi képviselők választása stb. . . . . Szinte látjuk, a mint a pártok összecsoportosulnak egy-egy nagy alak körül s a helyi érdekek erőt vesznek az általános érdeken s a particularis igazság legyőzi az universalis jót, hogy továbbra is tele legyen a szívünk fájó érzélemmel.

Ti kisebbek, ti közkatonák a nagyok között, a kik

jobban ismeritek egyházunk bajait, mert magatok is kötözgetitek a vérző sebeket, — álljatok elő és mondjátok meg azoknak, a kiket Isten és saját érdemek az emberek sorsának intézői körébe emelt, — mondjátok meg, hogy mi fáj nekünk s hogy mi gyógyíthatja meg sebeinket! Kérjétek őket, hogy szálljanak alá a vezeklés völgyeibe és lássák meg a nyomorúság árnyékában ülőket és mi nem hisszük, hogy szívők meg ne essék egyházunk sorsán. Vajha úgy lenne! Akkor mi boldog érzések között állanánk oda a csalódottak közé s hitelenségünk nyílt bevallásával marokkal szórónók szegény fejünkre a hamut!

A mostani konvent eldöntendi a zsinat sorsát s épen ezért vagyunk úgy tele aggodalommal. Ne vegye tőlünk senki rossz néven, ha tűnődünk, ha borongunk, ha egy kicsit hitetlenkedünk!

Orthodox.

A ref. lelkészek egyenruhája.

Az egyenruha kérdése sokkal jobban foglalkoztatja az elméket, mint azt az általános hallgatás után gondolhatjuk; de részint, mivel e tekintetben az eszmék tisztázva igazán nincsenek, részint mert úgy első tekintetre a zsinatra toluló nagy tárgyak mellett ez elenyésző kicsinységnek tűnik fel, alig egy-két ember szánta el magát, hogy a nagy forrongás eme napjaiban, a közfigyelem előtt ennek is helyet kérjen. Pedig csak látszólag kicsiny e tárgy; én elég fontosnak találok arra, hogy vele a zsinat elé járuljunk.

Csudálom, hogy akad ref. lelkész, ki a mai idők tanúságait le nem vonva, véleményével oda lyukad ki, hogy vagy ilyen kell, vagy olyan kell, de egyenruha kell.

Az 1881. zsinat atyái mélyen érezvén, hogy a reverenda bármily alakjában is legszélsőbb ellenségünkre emlékeztet, híven azon elvhez, hogy mi a magyar vallás papjai vagyunk, a legnépszerűbb s legtöbb magyarságra valló attitűd állapították meg. Nem; teljességgel nem tudtak szabadulni szent bölcseségökben az egyenruha eszméjétől. De hisz nem is vetette fel senki azt a kérdést, hogy az egyenruha tán szükségtelen is.

Ott áll hát, hogy ne mondjam, ott szerénykedik az egyházi törvényben az a 128. §., mint nagyon sokunknak szívesen nem látott vendége; hogy szinte hallom, a mint panaszos hangon mondja az előtte ülő §-nak: hiszen te csak elülhetsz itt tisztas hivatalos ruhában, de én, én..... attilámban, süvegemben..... úgy bámúlnak mint egy múmiát. Pedig oly szívesen, oly nyájasan integetek, bókoltatok ezeknek a kálvinista papoknak és mégis egynehány hijján mind oly idegenül, mosoly nélkül tekint vissza rám; majd hogy ki nem néznek engem innen e §-ok társaságából; tudtam én akkor is, mikor ide ültettek, hogy nem nagyon szíves fogadtatásra találok itt; bizony hallod, megyek is én innen a jó barátok közé: a pápista papokhoz, katonákhoz, tűzoltókhoz és tovább.

Hát bizony ez a társaság való a 128. §-nak, nem a kálvinista papokról szóló §-ok társasága.

Megmondom miért.

Bizonyára a mi legnagyobb mesterünk külsőleg is tisztességgel járt azon körben, melyben példánykép kívánt lenni, de e tekintetben nemcsak egyesektől követelte meg, hanem minden keresztyéntől, hogy fényljék az ő világosságuk. És nem annyira a külsőre, mint a bensőre fektette a fősúlyt; hiszen tudjuk, mennyire felháborodott mindannyiszor, midőn útjába jutott a fekete sereg, a farizeusi osztály, mely a külsőség szabályainak megtartásával, szenteskedéssel vélt az Isten tisztelése-

sének eleget tenni; és mily készséggel biztosított az idvezülésről egy Zakeust, ki megtisztult bensővel jelent meg előtte, holott mint adószedő bizonyosan a legpolgáribb öltözkéket viselte.

A kath. egyház, mely papjait a bűnbocsánat-köztetiséssel ruházta fel, csak következetesen járt el, ha megszabott bizonyos rendi öltözetet, mely e tekintetben is megkülönböztette ezt a magasabb jelleggel felruházott osztályt. S tapasztaljuk, elég nagy kárára a társadalomnak, hogy bármily bűnös bensőt takarjon is az a reverenda, kiváltságos tiszteletet igénylő osztálynak tekintik magukat annak viselői s annak tekintik azok is, kik gyermekségük óta arra szoktattattak, hogy a pap tőlök egészen különálló, valami magasabb jogú lény.

Igy aztán a reformáció népe is, mely az elhagyott egyház szokásaiból sokat megtartott, a lelkipásztorok osztályának ruházódását illetőleg, hozzászólt ahhoz, a mit Lutherköpeny, tóga vagy reverenda alakban az ő papjai egy és más időben vagy helyen viseletül elfogadtak.

Vagyis állítom, hogy nem szokott hozzá, csak hallgatva nézte; a ref. nép egyeteme teljességgel nem utközik meg azon, ha a maga lelkészét — hivatalon kívül — tisztességes polgári öltönyben, hivatalos alkalommal pedig egyenruha nélkül, csupán a palást jelvényével látja; sőt mivel vannak oly egyházak, melyekben még ma is a puritán kálvinista gondolkodás a divat; a hol a papot még egyenruhában sohase látták: kétségtelenül visszatetszést idézne elő egy oly öltözet, melyet ugyan az egyház legfőbb kormányzósága, a zsinat rendelt, de a mely önkéntelenül is a Rómával való kacérkodás gondolatát ébreszti fel abban, a ki a ref. lelkészen még többször sohasem látott volna reverendát.

És hogy a ref. nép nem is kíván beletörődni az egyenruha látásába, bizonyítja az a nyilatkozat, melyet egyik egyházunk főgondnoka tett előttem, a ki jó reformátusnak tartatik, hogy t. i. „nem tartja megengedhetőnek ref. lelkészen a reverendát; a mi lelkészeinkhez legjobban illik a tisztas fekete öltöny; a hivatalos ténykedésnél úgyis ott van jelvényül a palást.”

Mivel szokták rendszerint megokolni azt, hogy a ref. lelkésznek is egyenruha kell? Az ezirányú indokolás a milyen naiv, époly gyöngé.

Alig van egyéb indok, mint az, hogy ez régi idők által szentesített szokás; hogy egy osztályhoz, mely gyülekezetek lelki dolgaival foglalkozik, illik, hogy öltözetében is mutassa a lelkipásztori jelleget; hogy már messziről felismerhető legyen ő, az Úrnak embere, hogy már külső látásra is tiszteletet ébresztszen maga iránt; hogy így talán nem oly hamar fog megadni rajta, az, a mi Elizeus prófétán, a kit a gyermekek „jöjj fel kopasz” gúnnyal illetének; egyszóval, hogy a ruha tisztessége.

Kitérőképen megjegyzem, hogy nehezen magyarázható ki az, hogy a fenti okok után miért szorítkozzék az egyenruha viselése csupán a keresztesítés, esketés, temetés, vagy hivatalos polgári ünnepélyek alkalmaira, holott p. o. a presbitériumban való elnöklés, versengő házaselek békeltetése stb. szintűgy mind specificus lelkész működés; vagy a fenti okok folytán nem következik-e, hogy a ref. lelkész magánéletében is épűgy köteleztessék egyenruhát viselni?

De ettől eltekintve, állítom, hogy nálunk a ref. lelkésziségnél sohase volt egy bizonyos egyenruha elfogadott, vagy épen közkedveltségű. Ime az 1881-iki zsinat is megállapított egy egyenruházatot s a lelkészek igen nagy része vagy eltért attól, vagy egyáltalán semminemű egyenruhát nem viselt a mai napig. Jól

emlékszem, hogy a tarcali egyházkerületi gyűlésen a felszentelendő lelkészek, hozzájuk méltólag, de körülbelől ötféleképen voltak öltözködve.

Ha jól tudom, a Bismark vas akarata volt, a mely e tekintetben is rányomta korára a maga bélyegét s tette azt, hogy milliók — a férfinemnek számbavehető része — álljanak, mint egyenruhába erőszakolt katonák a meghódított zsákmány védelmére. S úgy tudom, az ő fegyverbe s egyenruhába öltöztetés iránti rendelkezése óta történik, hogy egész Európában tért hódít az egyenruha; sőt mivel ez az emberi természet előtt olyan tetszetős valami, az iránta táplált előszeretet mind nagyobb mérvű lesz.

A magyar társadalomnak is mániája az, hogy bizonyos foglalkozású egyének, vagy testületek más-más ruhába bújtattnak, megkülönböztetésül a társadalom többi tagjaitól s épenígy mi magyar reformátusok is magunkra erőszakoljuk azt az eszmét, hogy a ref. lelkészi kar egy sajátos, külön testület, melynek ennél fogva saját külön ruházatának kell lenni.

Ez — szerintem — veszélyes elv, mert egyáltalán nem demokratikus.

Annak, hogy a ref. lelkészi kar részére egyenruha szabassék meg, mi célja lehet? Megkülönböztetés. Ez által mintegy ki van mondva, hogy: neked barátom, mivel te egy gyülekezet lelki dolgaival foglalkozol, annak megfelelőleg kell öltözködnöd is; a te foglalkozásod a másokétól nagyban különbözik, te lelkész vagy és nem aféle laikus.

Hiszen most is az a bajunk, hogy az osztályok között Magyarországon áthidalhatlan különbségek állanak fenn. Nem tudok pedig osztályt, vagy felekezetet, mely alapelveit tekintve, hivatottabb volna arra, hogy a nemzet minden tagját egyenlőnek ismerve, küzdjön az osztályi megkülönböztetés veszélyes elve ellen, mint a ref. lelkészség, vagy általában a ref. egyház népe. Mint magyar ember szinte elkéseredéssel olvastam egy politikai vezércikkben, hogy Európában három kath. és hígott ország van: Ausztria, Belgium és Magyarország. És az eféle törekvéseket még magunk istápoljuk?

Igenis, az egyenruha megszabásával megtéttetik az első lépés a Róma felé közeledéshez. Mert az ily megkülönböztetni akarás — egy úton haladás azzal az egyházzal, mely papjait magasra emelte hívei fölött; ennek természetes folyománya lesz a kézcsókra vágás, mely amott régen bevett szokás; aztán a kapaszkodási hajlam, hatalmi törekvés; mint ezelőtt két évvel „*Eger-völgyi*” úr mondotta: különböző egyházi méltóságok teremtése, a csúszás-mászás elsajátítása, megbarátkozás lassanként a kinevezési rendszerrel, és így tovább haladás a lejtőn, távolodás az egyenlőség, szabadság, testvériség nagy elveitől, melyeknek egyházunk eddig melegágya volt.

Igenis, a ruha nem közönyös; az kifejezője a gondolkodásnak, kifejezője erkölcsünknek; a mint megváltozik az, úgy változunk meg magunk; a mily szellemet fejez ki megállapított egyenruhánk, olyan szellem inváziója fenyeget. Ki tagadhatná, hogy egy nőnek nemcsak testtartása, vagy beszéde és tettei, de ruházódásából is egész bizonyossággal szokás következtetni jellemére?!

Hogy a mostani lelkészeknek egy nagy része hallgatagon mellőzi a 128. §-t, ez — szerintem — annak a jele, hogy azoknak megvan a helyes érzék az iránt, mint kell külsőleg megjelennie egy ref. lelkésznek; annak a jele, hogy irtóznak az osztályi megkülönböztetéstől; hogy nem vágnak kézcsókra, nincsen bennök hatalmi törekvés; hogy át vannak hatva azon tudattól, hogy mi protestánsok mindnyájan papok va-

gyunk, a mi lelkünkön rajtunk kívül senki nem gondoskodik; nekünk nincsennek közbenjáróink itt a földön Isten és ember között; mi egyformán tartozunk mindnyájan terjesztetni az Isten országát.

Ez elvekkel nem fér össze a ruházatbeli pergnáns megkülönböztetés.

A ki bizonyos különleges ruhában szeret látni bennünket, mondja meg milyet hordjunk? Fehéret? A kath. papoknak is van. Feketét? Hisz épen az az uralgó színjök. Hosszút? Épen arról ismerjük meg már messziről a pápista papot. Rövidet? Bizony az se hiányzik a sekrestyéből. Egyszerű és paszomántos . . . . . mindenféle található. Ugy látszik hát, minden út Rómába lyukad ki. Hiába okoskodtunk azzal, hogy mi meg sajátos, zsinoros ruhát szabtunk meg. Az egyenruhában mindenképen ott kísért a megkülönböztetés veszedelme. Ott annyival inkább a reverendában, mely már nem is népszerű és magyar, mint az attila, hanem egyenesen a rómaiak ruhája, de a melyet némely egyházkerület, mint a jövő egyenruháját, már meg is szavazott.

Az egyenruha-viselés határozottan protestánsellenes.

Ha prot. volna, nem éreznék rajta annyira, hogy mily retrográd irányú intézkedés annak megállapítása. Új bort akarunk tölteni ó tömlőbe? Nem tanácslom, mert ha egyéb nem éri, szagot kap az új bor. A prot. szellemnek pedig, mely az új kor legnagyobb vezérelveit tartalmazza, szagot kapni nem szabad. Az ev. ref. lelkészi szellemnek nem olyan kifejezési alak felel meg, mint a reverenda. Nem tudjuk megérteni az idők szózatát, hogy most, mikor a korszellem a szenteskedésnek épen nem kedvez s a cerimóniáskodás iránti közönyösséggel, annak kicsinylésével van eltelve, mi az ezeket kifejező öltözetet hozzuk be újításul? Hát készakarva felejtjük el az 1848-iki nagy idők nagy jeleneit; Szabó Rikárdot lapjával s nézettársait, midőn maga a kath. papság, érintetve a megifjodott kor üdítő szellője által, indítványozta a ruházat megváltoztatását, hogy polgártársaikhoz — úgy mond — az által is közeledjenek; indítványozta a világi ruha hordását, bajusz és szakál megtagadását? Nem hátrafelé menetel az, hogy mi, a kik megértük e vas fegyelem alatt álló osztály szabadelvű megnyilatkozását, bele menjük egy olyan öltözködési fogadásába, mely a szabadelvűek előtt gyűlöletes?! Én már közel érzem magunkat ahhoz, hogy a bajusz és szakál leborotválása is kötelezővé váljék, ha egyszer a reverendába belébujtunk!

Azok, kik az egyenruha szükséges voltát hangoztatják, azt hiszem, nem tudják a ref. lelkészt se másként képzelni, mint egy szüntelen imádkozó alakot, a ki mindentől elszakítván magát a mi földi, folyton az égbe nézzen s ruházatában is valami égbe szárnyalni akaró lénynek tűnjék fel. A ref. nép előtt mindig elég volt, ha a hivatalos ténykedésnél a papja paláttal jelent meg. Ez a jelvény mindig megteszi azt a szolgálatot, hogy ő lelkésznek tűnjék fel, ott, a hol arra szükség van. Ha nem hivatala komolyságának megfelelő öltözetben járna, épúgy, mint minden hozzá nem illő magaviseletért úgyszólván feleletre vonható a 257. §. h) pontja alapján, melyre fegyelmi eset alkalmával úgyszólván nem egyszer történt már hivatkozás. Azok mindenesetre jól fogják érezni magokat a reverendában, kik örülnek, ha abban a hitben ringathatják majd magukat, hogy ezzel a tisztelet is fokozódott irányukban. Mert hiszen „a ruha tisztesség;” de tán nem áll megfordítva, hogy csak ruha tenné az embert?!

A 128. §. nagyban hozzájárul — szerintem — ahhoz, hogy a lelkészek kiskorúvá tétessenek, vagy rólok kiskorúságot tételezenek fel. Minek az a sok §-békó?

Hogy itt is legyen miben megbotlani? Nem káros-e ez már csak azért is, mert az egyenruha beszerzése újabb aggodalom egy lelkésznek, kinek a legtöbb helyen alig van módjában, hogy tolettjét kedve szerint rendezze? Mert nem hiszem, hogy a reverenda-kultuszt táplálók gondoltak volna aféle megoldásra, hogy az egyenruha úgy szereztessék be egyházi közkölségen, vagy jótékony adományozások útján, mint p. o. a katolikusoknál a misemondó ruhák; vagy tán arra az egyházak köteleztetnének, mint a hogy nálunk is több helyen, régi szokás szerint, lelkészének szentelési költségeit maga az egyház fedezi?!

És ha megtudnánk is küzdeni az anyagi kárral, miként lenne kiegyenlíthető az az erkölcsi kár, mely bekövetkeznék akkor, ha a ref. nép, látva lelkészének kath. jellegű ruházkodását, egyfelől őt valami természetfeletti alaknak képzelve, félne bizalommal közeledni hozzá; másfelől pedig annak bizonyos szereplését és viselkedését (p. o. a lelkész valamely polgári társulásnál szerepet vállal, vagy mulatságban részt vesz) megütközéssel venné tudomásul; s ilyen módon lelkében megszületnék az aggodalomkeltő fogalomzavar?!

Az egyenruha, az eddigi tapasztalatok szerint, a mellett hogy általánossá, közkedveltségűvé lenni sohasem tudott, nélkülözi a demokratikus és protestáns jeleget; képviseli az egyházban a retrográd irányzatot; s nemcsak szükségtelen, de anyagi és erkölcsi tekintetben káros.

Ne hozzunk hát mi be semmi egyenruhát, ne pláne a reverendát. Távozzál a többi közül te 128. §. nem nekünk, kálvinista papoknak való vagy te! Távozzál te egyenruha, hadd viseljenek téged a pópista papok, katonák, tűzoltók, bányász- és erdész-akadémikusok stb.

Van nekünk a ruházatra nézve egy igen szép elvünk, mely bizonyosan a zsinati atyákat is vezérelte, mert annak kifejezést adtak a törvényben is s szerettem hinni, hogy a §. megállapításakor ez volt a fő, nem a ruhák darabonként megszabása t. i. a *lelkész ruházata legyen a társadalmi illem követelményeinek megfelelő, legyen egyszerű és tisztességes*. Ez legjobban illik hozzánk. Ebben már van protestáns elv, ez szabadelvű és demokratikus. E definitio alá már a megszábottnál több is elfér, de ám ne higgye senki, hogy minden. S azok a lelkészek, kik még eddig nem vették fel az egyenruhát, tudták, hogy a fenti elv ért nem íteltettek meg; mert tudták, hogy nem illik hozzájuk darutollas főveg, ezergombú rövid dolmány, sarkanyús csizma s úgy viselkedtek, a mint papi tisztességérzetök sugalta.

Mig a tisztességesség követelményeinek megfelelő ruhánk van, addig egyenruhára nincs szükség; a nélkül is meglehet erkölcsi értékünk; és jaj akkor, ha ez elveszett; ezt az egyenruha vissza nem szerzi soha.

Egyenruha nélkül is lehet valaki lélekben protestáns pap, és mit ér, ha egy másik ékes egyenruhában áll ki a hivatalos órában, de egy kis érdekért satellezésé szegődik protestáns-ellenes törekvéseknek?!

Mi szabadelvű lelkészek, lelkünkkel összeférhetlennek tartjuk azt, hogy egy oly ruhát viselni kényszeríttessünk, mely a mellett, hogy szokatlan s idegen-szerű, legnagyobb elvi ellenségeinkkel egyenlő formába szorítna bennünket. Ugyanazért, mivel nem tartjuk magunkat magasabb jelleggel felruházott kiváltságos jogú lényeknek, tisztelettel kérjük a zsinattól, törölje el a földszinéről azt a 128-ik §-t s általában mellőzőn minden egyenruhára vonatkozó rendeletet.

Az 1891-iki zsinat, mely a vallásszabadságot proklamáló 1791-ik év reminiscenciáinak hatása alatt fogja tartani gyülekezését, emelkedjék ekként a helyzet magaslatára s tegye előttünk magát emlékezetessé ez által is.

Kazai Sándor,
lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság újra-szervezése.

A prot. tanári karok — valljuk be őszintén — nem nagyon rontják a véröket a prot. tanügyi kérdések feszegetésével. Itt vagyunk a zsinat előtt s némi kilátásunk van arra, hogy az 1881-ben legfelsőbb mellőztetésben részesült „Köznevelési és közoktatási szervezet”-ünk szentesítést nyerhet s bizony sem magát ezt a szervezetet, sem annak részleteit s a vele összeköttetésben álló fontos kérdéseket nem igen méltatták kellő figyelemre. Az gyöngemétség lehet rájuk nézve, hogy az egyházmegyék és kerületek is éppen ezzel a részével bántak legmostohabban a zsinati előmunkálatoknak.

A júliusban összeült *egyetemes tanügyi bizottság* is több vitatni valót szolgáltatott (ének, torna, magyar, német, görög nyelv tanítása, ezek óraszámai, írásbeli dolgozatok stb.), sőt a saját lételét is kérdésessé tette, a mikor a *debreceni* főiskola képviselőit megbízta, hogy az esetleg november hóban összehívandó gyűlésre próbálja új alapokra helyezni az eddigi tapasztalatok szerint nem éppen szerencsésen construalt bizottságot s ime ez a tárgy sem volt eléggé izgatón az ev. ref. iskolák tanárait; legalább nem tudjuk egyetlen jelecskéből sem, hogy valahol az egyetemes tanügyi bizottság szervezetének reformálását tanácskozás tárgyává tették volna!*

Talán nincs bizodalomuk a bizottság életéhez? Vagy meg vannak elégedve annak eddigi szervezetével? Vagy nem tartják tanácsosnak prot. tanügyi kérdéseket vetni a felszínre? Elég talán, ha a közoktatásiügyi minisztérium, a közoktatási tanács, az Országos középiskolai tanár-egyesület s a néptanítók országos gyűlései foglalkoznak tanügyi reformokkal?! Avagy talán *prot. tanügyi* nincs is már többé s a prot. egyház nem érdemli meg, hogy tanügyi férfiai a felekezeti iskolákért is lelkesedjenek?!

* * *

De nem zúgolódní akarok, hanem — ha már fel van vetve a kérdés és pedig a legilletékesebb helyről — azt szeretném elmondani, — a míg nem késő, — hogy milyenek óhajtanám én a leendő egyetemes tanügyi bizottságot.

Előre bocsátom, hogy én a hazai ev. ref. tanügyi férfiakról ezt az egyetlen közös találkozási alkalmat a világ minden kincseért sem rabolnám el; vagyis én még gondolatától is irtózom annak, hogy az egyetemes tanügyi bizottságot — mint némelyek rebeggették — a halottak anyakönyvébe jegyeztessük. Sőt inkább nagyon is élővé, azaz életképessé kellene azt átalakítanunk, hogy benne s általa a hazai ev. ref. tanári közszellem s köz-

* Hihetetlennek látszik, pedig valóság, hogy az egyetemes tanügyi bizottság júliusi gyűlésein, *Budapesten* az összes *budapesti* ev. ref. tanintézetek tanárai közül csak egyetlen egy theol. tanár jelent meg s ez is azonnal eltűnt, mihelyt személyes ügyeit sikerült elintéznie. Ez az érdeklődés «non plus ultra»-ja! (E visszahúzóadás oka az is lehet, hogy — ha jól tudjuk — a *budapesti* ev. ref. tanintézetek tanárai közül senki sincs beválasztva az egyetemes tanügyi bizottságba, a mi szintén érdekes jelenség! Szerk.). Nemo.

nevelési és közoktatási gondolkodás hozzá méltóan nyilatkozhatnék.

Hogyan? A szervezete által.

Mi volt eddig az egyetemes tanügyi bizottság legnagyobb baja? A szervezetében nyilatkozó esetlegesség. Tagjait az egyházkerületi gyűlések választották, legtöbbször a jelenvoltak közül s a tanári testületek meghallgatása nélkül; vagy éppen a tanárok teljes kizárásával! Az a testület aztán — a mint ez júliusban is kitűnt — a mely törvény szerint a konvent *tanügyi szakközege* tartozott volna lenni, túlnyomóan nem szakférfiakból került össze, vagy legalább — hogy senkit meg ne sértsek — több volt tagjaiban az őszinte nemes érdeklődés és ügyszere-tet, mint a valódi szakműveltség.

Az történt például júliusban, hogy midőn a betervezett vélemények s a tanácskozás közben felmerült nézetek alapján össze kellett volna állítania a bizottságnak a *gimnáziumi tantervet*, a jelenvoltak elégteleneknek érezték magukat s felkérték a revisiora a sárospataki gimn. tanári kart. Egyéb is történt; nevezetesen a gimnáziumok számára szükségessé vált módszeres utasításoknak még csak tárgyalásába sem bocsátkozott a bizottság, mert az ilyenekkel való birkozás — igen természetesen — csak a a legkipróbáltabb szak-tehetségek feladata lehet. Ugyancsak így járt el a theol. magántanárság kérdésével is, a mely szoros összeköttetésben áll a theol. akadémiák berendezésével s azok tantervének revisiójával, stb.

Vonjuk le ezekből a következtetéseket s készen van az egyetemes tanügyi bizottság szervezetének alaprajza.

Elsőben is, ha „*szak-közeg*”-nek kell lennie, szükség, hogy túlnyomóan a legkiválóbb szakférfiakból álljon; mert csak így képviselheti méltóan a prot. tanügyi közvéleményt.

Másodszor, mivel az oktatás összes ágazataira ki kell terjeszkednie, nélkülözhetetlen, hogy a különböző intézeti ágak valamennyien elküldjék belé legjobb erőiket, tehát ne csak theologus legyen benne, hanem jogász is s ne csak gimn. tanár, hanem néptanító is.

Az a tagválasztási mód, a melyet eddigelé az egyetemes papság elvének megfelelően követtünk, hogy t. i. világiak és egyháziak egyenlő számban küldessenek, itt, e *szaktestület* (!) megalakításánál, alig-alig volna egyéb-bel indokolható, mint a jogok iránt való féltékenységgel. Részemről azért első sorban nem is az egyházkerületeket bíznam meg s illetőleg hatalmaznam fel az egyetemes tanügyi bizottság tagjainak választására, hanem az egyes kerületek tanítói és tanári testületeit. A kerület legfőbb egy pár papi és világi tagot választana a saját kebeléből.

A tagok száma — az elkerülhetetlen költségek miatt — nagy nem lehet, éppen azért időnként — a mutatózó szükséghez képest — jogában állana az egyetemes tanügyi bizottságnak u. n. *enquetteké* alakulnia, a melybe, szintén a mutatózó szükségnek megfelelően, vagy maga hívna be egyes kitűnőbb szakférfiakat, vagy a kerületek tanítói s tanári testületeit kérné meg az ilyenek be-küldésére. Ezen felül — a mint az most is történik — véleményeket is kérhetne az összes ev. ref. tanítói és tanári karoktól s azokat a körülmények szerint az ügy javára feldolgozná s felhasználná.

Ilyen szervezet mellett nem volna kivihetetlen az sem, a mi eddig még mindig annak bizonyult, hogy az iskoláinkban használatban lévő tankönyveket átnézzék, s megbírálja a bizottság s a tankönyv-íróknak esetleg jó tanácsokkal szolgáljon.

Aztán hozzájárulhatna igen jelentékenyen ahoz, a mi most nincs, — a prot. tanügyi szellem fellendítéséhez s vándorgyűlései által — mert a központosításnak

részemről ellensége vagyok, azzal a hatással lehetne egyes iskoláinkra, a melylyel vannak az egyházmegyei és kerületi gyűlések egyes egyházközségekre, s elősegítené tanügyi multunk tisztázását, multbeli kiváló férfaink s egyes iskoláink történetének mielőbbi létrejövetelét. A közönség — a merre ez a bizottság a maga teljes méltóságában elvonúlna — látná, érezné, hogy van prot. tanügy, vannak kiváló prot. tanférfiak s hogy az iskolák ma is, mint régen az egyház veteményes kertjei, s ez is felérne egy nyert ütközettel.

Az így szervezett bizottság kellő biztosítékot szolgáltatna nekünk arra, hogy ne érjenek bennünket meglepetések, s az időnként felmerült kérdésekben a mi véleményünknek is súlya legyen. Hogy mi egyéb jót is várnék aztán én az ilyen alapokon fejlődő bizottságtól, azt majd akkor mondom el, ha láthatom, hogy nem magam vagyok, a ki egy új s az eddiginél célszerűbb szervezett tanügyi bizottságot lelkesedem.

Reményem, hogy a debreceni megbízottak már elkészültek a bizottság szervezetének revisiójával s az ügy — a mely édes mindnyájunk nagyfontosságú ügye — így vagy amúgy előbbre mozdul. Szegénységi bizonyítvány volna ev. ref. iskoláink tanárai ellen, ha a meglehetősen megfeneklett hajót nem volnának képesek víg vitorlázásra segíteni.

Nemo.

TÁRCZA.

A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.

A fordítások összehasonlítása hűség, megbízhatóság szempontjából.

Fordítóink erejét mindenesetre az ó-szövetség próbálja meg leginkább, a minek oka részint a szokatlan héber nyelv a maga gazdag képeivel, sajátos mondatszerkezeteivel, kifejezéseivel, részint a mienktől nagyon elütő műveltségi viszonyok, társadalmi szokások; úgy, hogy a fordítónak nem elég csupán csak nyelvi ismeretekkel rendelkeznie, hanem ezeken kívül még a régészeti, történeti, néprajzi ismereteket sem lehet nélkülöznie.

Az ó-szövetség harmas irányához képest három helyet választok ki tárgyalási alapul, t. i. a történeti könyvek közül a II. Kir. II. részét; a költészeti művek közül a XC. Zsoltárt, s a prófétai művek közül a Hózséas V. részét.

Lássuk tehát elsőben is a

II. Kir. II. részt. (1—21.)

Károlyi

1. És lön mikor az Úr Illyést fel akarná vinni az szélvész által menynekbe, elméne Illés és Elizeus Gilgálból.

2. Akkor monda Illyés Elizeusnak: Maradgy itt, kérlek, mert az Úr Béthelbe küldött engemet. Monda pedig Elizeus: El az Ur és az te lelked, hogy el nem hadlak tégedet Alámenének azért Béthelbe.

3. Akkor kijövének az Prófétáknak fiai, kik Béthelben valának Elizeushoz, és mondának: Nem tudod-e hogy ez mai napon az Úr elragadgya az te uradat te tőled? és monda, tudom én is, hallgassatok.

4. Monda neki esmét Illyés: Elisee maradj itt kérlek, mert az Úr

Káldi. (IV. Kir II.)

1. Lön pedig mikor az Úr fel akarná emelni Illyést forgó széllel az égbe mennék vala Illyés és Eliseus Galgalisból.

2. És monda Illyés Eliseusnak: Üljj itt, mert az Ur engem Bételig küldött. Kinek monda Eliseus: El az Úr, és él a te lelked, hogy el nem hagylak tégedet és mikor alámentek volna Bételbe,

3. Kimenének a próféték fiai, kik Bételben valának, Eliseushoz és mondának neki: Tudod-e, hogy ma az Úr elviszi az uradat tőled? Ki felele: Én is tudom, hallgassatok.

4. Monda pedig Illyés Eliseusnak: Üljj itt, mert az Ur engem Je-

engemet Jerichóba küldött. Ő felele: Él az Úr és az te lelked, hogy el nem hagylak tégedet. Elmenének azért Jerichóba.

5. És az a Prófétáknak fiai, kik Jerichóban valának Eliséushoz jövének és mondanak néki: Nem tudod-e, hogy ez mai napon az Úr a te uradat elragadja te tőled? És monda: én is tudom, hallgassatok.

6. Monda annak utánna néki az Illyés: Maradj itt kérlek, mert az Úr engemet az Jordán vize mellé küldött. Ő felele: Él az Úr, és az te lelked, hogy el nem hagylak tégedet. Elmenének azért mindketten.

7. Ötven férfiak pedig, az prófétáknak fiai utánok menvén, messze ellenébe megállának, amazok pedig ketten megállának az Jordán mellett.

8. És fogá Illyés az ő palástját és öszvetűrte és megüté azzal az vizet és kétfelé válék, akkor állalménének mindketten szárazon.

9. Mikor pedig általmének volna, monda Illyés Eliséusnak: Kérj tőlem, mit cselekedjem veled, minekelőtte te tőled elragadtatom. És monda Eliséus: Legyen kérlek az te benned való léleknek kettős mérteke én rajtam.

10. Amaz monda: Nehéz dolgot kértél; ha meglátandasz engemet, mikor tőled elragadtatom meglészen az, mit kérsz. Ha pedig nem látandasz, nem lézen.

11. Lön azért, mikor ménének és mévnén beszélgetnének, ímé egy tüzes szekér, tüzes lovakkal egybe, elvlaszták őket egymástól, és felméne Illyés az szélvészben az égbe.

12. Eliséus pedig ezt látván kiált vala: édes atyám, édes atyám! Izraelnek mind szekerei, mind lovagi és nem látá őtet többé. Annak utánna ragadá az ő maga öltözetit és két részre szakasztá azokat.

13. És felvövé az Illyés palástját, mely ő róla leesett vala: és visszatére és megállá a Jordán vizének partján.

14. És vövé az Illyés palástját, mely ő róla leesett vala, és azzal megüté a vizet és monda: Hol vagyon az Illyésnek Ura Istene? És mikor ő is megütötte volna a vizet, kétfelé válék és általméne Eliséus.

15. Látván pedig őket ellenbe a prófétáknak fiai, kik Jerichóban valának, mondanak: Az Illyésnek lelke adatottot Eliséusnak; és elibe ménének ő néki s lehajlának ő előtte az földre.

16. És mondanak nékie: Imé! mostan vannak az te szolgálóiddal ötven erős férfiak. Menjenek el, kerüink, és keressék meg az te uradat, nitalán az Úrnak lelke ragadta el őtet, és letötte valamelyik hegyen avagy völgyön. És monda: Ne küldjétek.

17. És kényszeríték őtet, és mikor gondolkozott volna róla, végezetre monda: küldjétek el. És elküldék az ötven férfiakat és harmad napig keresvén, nem találák őtet.

18. És mikor megtértek volna ő hozzája (ő pedig Jerichóban lakik vala), monda nékik: Nem mondotam valaie meg néktek, hogy el ne menjétek?

19. Mondának pedig az városbéli férfiak Eliséusnak: Imé ez város jó lakó hely volna, az mint látod édes

richóba küldött. És ama monda: Él az Úr, és él a te lelked, hogy el nem hagylak téged. És mikor Jerichóba jutottak volna.

5. Elizeushoz járulának a próféták fiai, kik Jerichóba valának, és mondanak néki: Tudod-e, hogy az Úr ma elviszi az uradat tőled? És monda: Én is tudom, hallgassatok.

6. Monda pedig néki Illyés: Ulj itt, mert az Úr engem a Jordánig küldött. Ki monda: Él az Úr és él a te lelked, hogy el nem hagylak téged. Elmenének azért ketten egygyütt.

7. És ötven férfiak a próféták fiai közül követék őket, kik meg is állának ellenébe, távol: amazok pedig mindketten a Jordánnál állának vala.

8. És véné Illyés a palástját, és öszvetűrte azt és megüté a vizeket, melyek kétfelé válának, és általménének mindketten szárazon.

9. És mikor általmének volna, monda Illyés Eliséusnak: Kérj a mit akarsz, hogy cselekedjem veled, minekelőtte elvittem tőled. És monda Eliséus: Kérlek, légyen én bennem kettős a te lelked.

10. Ki felele: Nehéz dolgot kértél: mindazáltal ha látandasz engem, mikor elvittem tőled, meglészen néked a mit kértél, ha pedig nem látandasz nem lézen.

11. És midőn ménének és járván beszélgetnének, ímé egy tüzes szekér, és tüzes lovak elvlaszták mind a kettőt és felméne Illyés a forgó szélle az égbe.

12. Eliséus pedig látja vala és kiált vala: Atyám, atyám, Izrael szekere és szekérvezetője. És nem látá őtet többé, és ragadá a ruháit és kétfelé szakasztá azokat.

13. És felvevé az Illyés palástját, mely elesett vala róla; és visszatérvén megállá a Jordán partján.

14. És Illyésnek palástjával, mely leesett vala, megüté a vizeket, és el nem válának, és monda: Hol vagyon az Illyés Istene most is? És megüté a vizeket, és idestova válának, és általméne Eliséus.

15. Látván pedig a próféták fiai, kik ellenében Jerichóban valának, mondanak: Az Illyés lelke Eliséuson nyugott meg és elibe jöven, imádák őtet leborulván a földre.

16. És mondanak néki: Imé a te szolgálóiddal ötven erős férfiak vannak, kik elmehetnek és megkereshetik az uradat, ne talán az Úr lelke vitte el őtet, és levette a hegyeknek egyikére, vagy a völgyeknek egyikébe. Ki monda: Ne küldjétek.

17. És kényszeríték őtet, míg megengedné, és mondaná: Küldjétek el. És elküldék az ötven férfit, kik mikor harmadnapig keresték volna, nem találák.

18. És megtérének hozzája. Ő pedig Jerichóban lakik vala, és monda nékik: Nem mondám-e néktek: Ne küldjétek el?

19. Mondának a város férfiai is Eliséusnak: Imé a város lakóhelye igen jó, a mint uram magad látod:

Uram, de az víz igen ártalmas és hamar elhalnak itt az emberek

20. És monda: Hozzatok nekem egy új csészét és vessetek sőt beléje. És elhozzák ő néki.

21. Kimenvén pedig a kútforra, belé veté az sőt és monda: Ezt mondja az Úr: meggyógyítottam ez vizeket, nem származik ennek utánna azokból halál, sem az földnek pusztulása.

Az első vers mindkét fordítónál érthető és hű az eredetihez. A Károlyi „elméne” kifejezésénél jobb a cselekvés huzamosságának, tartamának jelzésére a Káldi: „mennek vala.” Káldi Gilgalt a Vulgata után nevezi Galgalisnak, persze helytelenül.

A 2. vers szabatosabb és hűbb fordítás Károlynál, mint Káldinál. Károlyi a פה נא ש-ה szavakat egészen hűen adja vissza („maradj itt kérlek”), de már a ו-ה-t csak egyszer teszi ki; pedig Tremellius és a többi latin fordító is ismétli azt. A Káldi: „ülj itt” szavai nem adják vissza egészen az eredeti értelmet: inkább „ülj le ide.” „Kinek monda” egészen a Vulgata „cui ait”-ja, a mi latinban jó ugyan, de a romlatlan magyar nyelvérzékét sérti.

A 3. versben „nem tudod-e?” csak a Vatabluséban jön elő (an non nosti) s így onnan vette Károlyi. A Káldiéban megint latinos: „ki felele.”

A 4. verset helyesebb „ismét”-tel vezetni be, úgy, mint Károlyi, mintsem „pedig”-gel, mert itt nem ellentét-ről, hanem egy s ugyanazon dolog ismétléséről van szó.

Az 5. és 6. verset, mint egymással megegyezőt, mellőzöm.

A 7. versben Károlyi helytelenül adja vissza a: מְהֵרָה וְהָיָה-et, a ו-ה-t figyelmen kívül hagyva a Septuaginta nyomán. A Káldiéban „mindketten” indokolatlan, csak egyszerűen „ketten” is elég (Vulgata: „ambo”).

A 8. vers mindkettőjükénél feltűnően szép és szabatos; a Káldi latinossabb ugyan, de az „összetűrte” és „kétfelé válának” kifejezések arra engednek következtetni, hogy Káldi itt Károlyit is felhasználta s e szavakat tőle kölcsönözte.

A 9. felette áll már Károlynál a Káldi felett. Károlyi hosszadalmassága mellett is felesleg nélkül, értelmesen fordít; míg Káldinál a „legyen én bennem kettős a te lelked” érthetetlen, mitem mondó frázissá törpíti el a jó értelmet. A Vulgata „duplex”-e sem „kettős”-t, hanem inkább „kétszeres”-t jelentvén, ahoz sem hű.

A 10. Károlynál szemléltetőbb, inkább megközelíti a héber szöveg eleven színezését, de hibája az „egybe” szó betoldása, melyet jobban visszaad a „meg” vagy „és” kötszó: aztán a וְהָיָה szó fordításában is következtelen, melyet az első versben „menny”-nek, itt „ég”-nek fordít, pedig ezek nem azonos fogalmak. Káldiéról, mint a mely szolgálai utánpótlása a Vulgatának, nincs mit mondanunk.

A 12. versben Károlyi hűen, szószerint fordít annyira, hogy még a וְהָיָה וְהָיָה szavakat is szóról-szóra („két részre”) lefordítja, de az „Izraelnek mind szekerei, mind lovagi”-ból a mind-mind-nek a héber szövegben semmi nyoma sincs, sőt ez határozottan a gyors szemléletesség késleltetésére szolgál. Az וְהָיָה-nak „édes atyám”-mal fordítása nem baj, sőt inkább jóleső bájt ad a szövegnek. Káldi a Vulgata „auriga”-ját fordítja a וְהָיָה helyett, de még ezt is ily magyartalan szóval: „szekérvezető, talán inkább „kormányzó,” azaz „kocsis!”

A 13. verset Károlyi az eredetiből, Káldi a Vulgataból hiven fordítja.

de a vizek igen gonoszok és a föld sovány.

20. Ő pedig monda: Hozzatok nekem egy új edényt, és tegyetek sőt abba. Melyet mikor elhoztak volna

21. Kimenvén a vizek kútfejehez, beléveté a sőt, és monda: Ezeket mondja az Úr: meggyógyítottam e vizeket és nem léssen többé azokban halál, sem soványság.

A 14. vers Károlyinál egészen hű és érthető fordítás, csak az מִיָּהּ הַזֶּה -val nem boldogul; ennek ugyanis: „mikor ő is megütötte volna a vizet“ semmi helye és értelme, mert e szerint másodszor Isten ütötte volna meg a vizet, a mi pedig nem indokolt. Az מִיָּהּ הַזֶּה itt körülbelől azt teszi, hogy miután Elizeus segítségül hívta Istent, „ismét“ megütötte a vizet (így érti ezt Mélius is); vagy jelentheti azt az igen emberi indulatot is, hogy megharagudott ő. Káldi helytelenül betoldja eme szavakat: „és el nem válának“, a mit a Septuaginta után a Vulgata is átvett, de a minek az eredeti szövegben nincs nyoma. A „most is“ szintén helytelen a Vulgata után. „Ide s tova“ helyett magyarosabb a Károlyié: „kétfelé.“

A 15. versben Károlyinál az „ellenbe“ nem egyjelentésű az „azonban“-nal, hanem annyi mint: átellenben, túl (a folyón); ezért aztán helyesebb az ő fordítása, mint a Káldié, ki ezt a jerikóiakra vonatkoztatja, félreértve a szöveget. Mert a felett ütköztek meg s kiáltottak fel a „próféták fiai“, hogy *Elizeus* csodásan átment a Jordánon, nem pedig a felett, hogy ők voltak „ellenében“. Adattott* helyett jobb a Káldié: „megnyugott“ (Mélius: megnyugott és megmaradt), mert a $\text{נָחַ$ húzamoságát, állandó voltát nem fejezi ki egészen az „ad“ ige. A latin források is mind „requievit“-tel fordítanak. E pontnál Káldi a rossz szórend miatt elrontja az értelmet, a mely helyesen csak ez lehet: „Illyés lelke nyugott meg Elizeuson“ (vagy szállott rá.). Az Elizeus imádatásáról mit sem tud az eredeti szöveg; ezt emberi vagy inkább egyházi gyarló célokból, a pápaság, vagy Mária imáadásának kimagyarázásául toldhatta bele a Vulgata s így lett becsempészve a Káldi fordításába is.

16. v. Erő és értelem a Károlyi részén van. E vers szépen fejezi ki azt a tisztelő szeretetet, melyet Illyés iránt éreztek Jerikó lakói s ezért, ettől a gyöngédségtől indítva kéri őt felkerestetni. Nincs azért itt semmi helye az „elmehetnek“, „keresheti“ szavaknak, a mint Káldi fordít a Vulgata után, mivel itt kérésről van szó. „Levetette“ helyett is jobb a Károlyié: „letette“, minthogy itt az Úr lelkéről gonosz szándékot, levetést nem tehettek fel a jerikóiak. „Völgyeknek egyike“ latinos Káldinál.

A 17. verssel általában megvannak akadá fordítóink a mit az עַד בֵּשׂ szavak okoznak. A Septuaginta ὡς οὐ ἡσυχιατο , a Vulgata „donec acquiesceret“, Luther: „bis er sich ungeberdig s'ellete“, Tremellius „dum differebat“, Vatablus, Pagninus és Munsterus, „usqueado (quamdiu) ut tardaverit“ szavakkal fordítanak. Az ige mindenütt betoldás, mert עַד בֵּשׂ csak azt jelenti, hogy „sok idei várás után „végre valahára.“ A magyarázó betoldások közül az összes között legjobban beleillik a szövegbe a Károlyié: „mikor gondolkozott volna róla, *végezetre*“ stb.* Káldi hűtlen a Vulgata „acquiesceret“ szavához, mert ez sohasem teszi azt, hogy „megengedné.“ A vers végén levő részesülő („keresvén“) arra mutat Károlyinál, hogy ő itt Tremelliust követi s nem az eredetit, hol határozott mód van.

A 18. vers Káldinál nagyon darabos fordítás, a Vulgata nyomán.

A 19. vers fordítása Károlyinál correct, szépen folyó és értelmes, még ma is megállja helyét. A $\text{מִשְׁכָּנִי הָאֵלֶּיךָ}$ szavakat Károlyi így adja vissza: „hamar elhálnak itt az emberek“, a minek Káldinál „a föld sovány“ felel meg. Ez a feltűnő különbség a Septuaginta rosszúl értelmezett

fordítása folytán származott, mert a שָׁכַל (gyermekeitől) megfoszt, olyantúl, a mi már meg volt; az összetételben itt = „a föld halált hozó“, olyan formán, a mint Károlyi értelmezi a Vatablus magyarázó jegyzetei után. Káldinál a nem megbízható értelmezés mellett még felesleges betoldás is van: „a város férfiai is“, a „quoque“ a Vulgataból csakis így fordítható itt: „ezt is mondák stb.“

A 21. vers is arra utal, hogy a 19-nek csakis az lehet az értelme, a mit Károlyinál láttunk, mert ha a vízbe vetett só eltörli a pusztulást, akkor az a rossz víz folytán keletkezett valami ragályos betegség lehet csupán s nem a föld soványsága. Ezt a verset Károlyi épűgy, mint a 19-et, Vatablus után készítette, egyedül ez fordítván a $\text{תְּרַחֵם$ -et „terra orbans“-nak; de jobb volna a „föld“ helyett a „lakosok“-at tenni, ezt az רָחַם megengedné. Káldinál ezt a verset nem lehet érteni, mint lenne elgondolható, hogy a vizekben halál és soványság van? — talán inkább a vizekből halál és soványság származik? A Vulgata által félrevezetve, azt szó szerint követve, sül ki ilyen sületlenség! (Folyt. köv.) Rácz Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A deregnyői ev. ref. egyház örömnépe.

Mikor a deregnyői újonnan épült lelkészakba az utolsó szegyet is beütötték, a főgondnok *Lónyay Gábor*, találkozott a lelkészszel, *Tóth Ferenc*cel.

— No kedves Tisztelendő úr, tehát a munka be van fejezve!

— Legyen hála az égnek Méltóságos úr! az utolsó kalapácsütés is elhangzott. Nincs egyéb hátra, minthogy csendes lakozást vegyek az új hajlékban.

— Hopp, még az előtt van valami. Hát a felavatási ünnepély mit vétett?

— Szép lenne az Méltóságos úr, de mikor már így is túlságosan igénybe vettük a méltóságok s a hívek áldozatkésztségét.

— Szót se érdemel. Tisztelendő úr gondoskodjék a meghívásról, a többi az én ... tárcám gondja.

* * *

Ennek a tárcának a védelme alatt s *Tóth Ferenc* meghívása folytán jöttünk össze mult hó 18-án Deregnyőn, hogy a lelkészak felavatási ünnepélyén résztvegyünk. Világiak, úgy mint egyháziak számosan jelentek meg örülni az örülő deregnyőiekkel.

Tíz órakor megkondultak a harangok. A lelkészek *Kálniczky János* esperes vezetése alatt palástosan vonultak a templomba. A szónok, Böszörményi Károly, az esperessel és a főjegyzővel a papszéke; a többi lelkész a számokra fentartott első széke telepedtek; a Lónyay család tagjai régi helyükre, a vidékről érkezett világiak a Lónyaiak székeibe ültek; a templom többi részei sűrű sorokat számláltak, úgy, hogy a tágas, stíljában a patakira emlékeztető templom alig volt képes a híveket befogadni.

A „Szent Isten noha néked“ kezdetű ének elhangzása után a 74. dicséret következett, melynek három első versszaka befejeztetvén, az érzések zúgó viharát síri csend váltotta fel, mert mindenki Böszörményi Károlyra vetette szemeit, a kinek jóságos papi alakja a magas szószerében föltűnt. Előbb az ima erejével, mely tárgyhöz illő, tartalmilag és alakilag egyaránt szép volt, megnyitotta az eget; azután beszédében megmutatta annak pazar kincseit.

* Érdekesen magyarázza meg körülíró fordítása által e szavakat Mélius, a ki a בֵּשׂ szót בֵּי־שָׁמַיִם -ből (szégyenl) származtatja le, midőn így értelmez: Mégis ugyan fölötte untatá Eliseust, aaira hog' ug'an meg-szégyenlé magát, hogy így készerítetie. (Három szót fordít, 13-mal.)

Beszéde alapigéit Pál II. Tim. II. r. 5-ből vette: „*Hogyha tusakodik is valaki, nem koronáztatik meg különben, hanem ha igazán tusakodott.*“ A deregnyőiek örömét egy lakodalomhoz hasonlítja, melyben a vőlegény és menyasszony, az ember és keresztyén kezét fognak a siker oltáránál; e házaspárnak ő az eskető papja, a deregnyőiek régi ismerőse. A házaspárt megkoronázza a siker arany koronájával, melynek három ragyogó csillaga van, mint az igaz tusakodásnak drága gyöngyei, u. m. I. az *Istennek tetszése*, II. az *öntudat jutalma*, és III. a *jók elismerése*. A különféle lelki állapotok rajzolásában Dobosra emlékeztető erőt mutatott most is s mindvégig úgy játszott az érzelmek húrjain, mint valami művész a jó cremonai hegedűn.

Az időrendi egymásután rovására, de a fénynek egy ponton egyesítése szempontjából, itt említem meg, hogy az exordium végén a helybeli dalárda, melyet *Várady Pál* tanító ügyesen vezérel, az „Isten ki fönt uralkodik“ kezdetű darabbal, a teljes papi szereplés bevégezése után pedig a „Menyébéli hatalmas felség“ gyönyörű dallamával aratott szép sikert.

A keresztyéni lelkesedéstől áthatott templomi közönség a lelkész-lakhoz tartott. A hívő tábor lágy zsongását a dalárda egy szép darabja némította el, mely után Kálniczky János esperes hálát adott Istennek a segítségért; áldó kegyelmét kérte e háznak mostani és jövőendői lakosaira, az egyházközség minden tagjára, a haza minden polgárára. Befejezésül ismét a dalárda szerepelt, elzendítvén a protestáns énekek egyik legszebbikét, a CXXXVIII. Zsoltárt. Ha maga zengte volna! Mint a csaták síkjain a győzelmes tábor diadal kiáltása tört elő a szívek érzése ezernyi ajakról: „Hálát adok néked Istenem.“

En egy lombhullató fa alatt állottam; az őszi szellő ott kergetett előttem egy sárgult levelet. Elgondoltam, hogy anyagában minden olyan, mint ez a kopott levél, csak egy az örök: az íge, az eszme, a lelkek szent törekvése.

* * *

Az ünnepély vígabb része is érdemes a megemlézésre. Egy órákor megérkezett a lelkészlakba *Lónyay Gábor*, a hol a résztvevők az ünnepély hatása alatt különféle dolgokról beszélgettek. Tóth Ferenc bemutatta a jelenvoltakat a méltóságos úrnak, a ki azoknak mindenikét kastélya termeibe, dús asztalához meghívta. A bemutatottakat a méltóságos úr virágzó szépségű, nagy műveltségű neje, br. Földváry Sarolta ő méltósága s Szirmay Balamér fogadta; különben jelenvoltak, mint a család rokonai br. Földváryné ő méltósága és Kazinczy Arthur. Az ünnepély részleteire tett kedélyes megjegyzések után a vendégek helyet foglaltak a dús asztalnál.

Csevegő tárcáirók dolga leírni a menüt, én csupán annyit jegyzek meg, hogy az minden ízében nagy-uras volt. Körülbelül a negyedik fogásnál megeredt a toasztok zápora; felállt elsőnek Tóth Ferenc s azon kezdte, hogy nem a föltűnni akarás készítette a fölállásra, hanem az a viszony, melyben a protestáns ügyért lelkesedő Lónyay családdal évek sorozatán áll s az ebből folyó édes kötelesség. Talpraesett toasztjában kiemelte a Lónyayak régtől ismert áldozatkészségét, a mely következetesen a mostani földesúrbán is nyilatkozik. A paplak építésnél kiterjedt figyelméért, bő anyagi támogatásáért meleg köszönetet mondott a család minden egyes tagjának, egyháza nevében. Kis szünet után *Kálniczky J.* esperes fogott poharat és Tóth Ferencért ivott. A tág ebédlő-terem falai még hangoztatták az „éljent“, mikor a főjegyző, *Gyarmathy* kért szót. A jelenről a közel multra vetvén szemeit, a Lónyayak buzgóságáról csak felemelő tanúságot von, midőn visszagondola Kis-Báriban háromhét elzött történt

templomszentelési ünnepélyre, hol az egyház szintén egy Lónyay leány, gr. *Vayné* ő méltósága pártfogásának örvend és virágzik. *Böszörményi Károly* szellemesen az „erdők oroszlánját“, Füzeslő Lajos tisztartót éltette. E jelzőt onnan magyarázza, mert a téli fa-licitációk alkalmával valóságos réme ő az erdőnek, a kinek messziről kalapot emel az ember, hogy jó fához juthasson. A mult télen hasztalan volt minden kalap-emelés; a szép fákat mind az egyháznak jelölte, csak a göröcsöt hagyta a licitálókknak. *Hutka József*, bánóci lelkész *Kazinczy Arthúrért* ivott, a kiben az ősök vére szintén nem tagadta meg magát, mert a bánóci új iskola fölépítéséhez 1400 frttal járult.

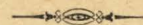
Ebéd végeztével a mintegy 30 tagú társaság, különféle csoportokban a verandán s a platánok zizegő avarjai közt élvezte a pár percre előtört őszi napsugárt. En másodmagammal az ebédlő terem festett képeit bámultam. Azok a tipikus alakok eléim varázsolták a multat. Itt mindig így volt, mindig így lesz. Egy kardos alaknak a szelid szeme mintha a mellettem álló házi úrra mosolygott volna: „ez az én szerelmes fiam, kiben nekem kedvem telik.

* * *

Még egy érdekes mozzanata volt a kedves ünnepélynek. Eddig mi voltunk a Lónyay család vendégei, most meg ők lettek a mi vendégeink. A méltóságos háziasszony férjével és édes anyjával, rokonaikkal lejöttek a megebédelt társasággal a paplakba, a hol a pharaók népe, a mely az ebédnél is szelid örömbé ringatott, már huzta a ropogóst az udvaron a rövid derekú leányok és legények talpa alá. A széles tornác alkalmas néző helyül szolgált mindaddig, míg az est permetező esőt, hűvös szelet, sötétséget nem hozott, a mikor főúri női vendégeink visszamentek az ősi kastélyba. Nagy hatalom van abban a száraz fában, mert lángragyújtja az értelmetlent, az értelmet s az öregek és ifjak szívét egyaránt megmozgatja. Igen! a kaiserkabátos fiúknak is megviszketett a talpok s olyan bálócskát rögtönöztek, hogy az összegyűlt leányok sohasem fogják elfelejteni. Míg a fiatalság a táncnak hódolt; az „aetas sublimior, kedélyes anecdoták, politikai beszélgetések közt vette észre a hajnal hasadását.

Sok ily örömet, sok jó patronust szegény egyházainknak.

Péter Mihály.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Előmunkálatok a magyarországi ref. egyház megújítandó énekes-könyvéhez.“

IV-ik füzet.

Kiadja Fejes István, az egyetemes enekügyi bizottság elnöke 1891.

Református egyházunk különösen egy évtized óta sokat foglalkozik énekes-könyvünk újjászervezésével, a minek bizony-bizony itt az ideje. Azt hiszem, nem ártok az ügynek, ha az „Előmunkálatok“ IV-ik füzetének tartalmáról szerény véleményem nyilvánítani megkísérlem. Nem célom a megállapított elveket hányni-vetni; mert száz szónak is egy a vége, vagyis itt az, hogy mennyit érnek az átdolgozott zsoltárok? Jobbak-e a régieknél, megfelelnek-e a mai fejlettebb ízlésnek s a zenei követelményeknek?!

A XVII. zsoltár átdolgozása — „Erős várunk nékünk az Isten“ dallamára — tele van ódon kifejezésekkel s egy cseppet sem látszik, hogy ref. gyülekezet szá-

mára van átírva. Az ember azt hinné, hogy a pogány világban zengi a zsoltárszerző Dávid.

A XIX. zsoltár egyike a legnehezebb formájúaknak, s alig lehet sikerülten átdolgozni. Jobb valamivel, mint az eredeti, de volt s van már ennek jobb átdolgozása is. Én mindazáltal úgy az eredetit, mint ezt, sőt még dallamát is kihagynám az új énekes-könyvből, mert nem lehet cél, hogy százakra menő dallam jusson be új énekes-könyvünkbe. Úgy sem lehet mind betanítani. Már pedig többet ér 40-50 dallam jól begyakorolva, mint 2-3 száz félig-meddig.

A XXIV. zsoltár átdolgozása is a gyengék közé tartozik. Van-e szükségünk új énekes-könyvünkben ilyen kifejezésekre?

Folyók, tavak, vagy tengerek
S minden víz az Úrtól ered.
vagy: A tiszta, jó, igaz ember,
Igazságot, áldást megnyer:
Ezek érzik az Úr jobb kezét.
vagy: Nyíljatok meg hát ti kapuk.

Kár volt mellőzni a következő sorát is:

Fejetekeket feltartsátok

A XXX. zsoltár átdolgozása sem válik be. Avagy annyira jobb lenne ennek első versszaka, hogy érdemes lenne az eredetit érette mellőzni?

Dicsérlek én Uram téged,
Mert nagy erőd, dicsőséged!
Mikor hozzád kiáltottam,
Meghallgattál Te legottan.
Nem örülhet senki vesztemen,
Te vagy védőm Uram, Istenem!

Vagy vonjon párhuzamot az elfogulatlan ítélő az eredeti 7. vers, és az átdolgozás 5. verse között.

A XXXVIII. zsoltár 1-ső, 2-dik versszaka helyet foglalhat bűnbánati énekeink között. A 3-ik vers olvasásánál Sz. P. úr (ki az előző füzetben levő XXXVIII. zsoltárra tett megjegyzéseit e szavakkal végzi: Csupán az maradt ki az eredetiből, melyet utolsó versül felvehetett volna szerző, hogy: De ezeknek indítója, szerző oka az én nagy bolondságom) bizonyosan meg lehet elégedve; mert ebből még az sem hiányzik. Az eredeti 15., 18., 21. versszakait nem szívesen cserélné fel népünk az átdolgozásban megfelelő 8., 9., 10. szakaszokért.

A XXXIX. zsoltár, a CV. zsoltár dallamára, — szintén gyöngye kíséret. — Egy-egy sora szép, úgy, hogy szinte megörülünk neki, mint a porban talált gyöngynek, de aztán kétszer annyi benne a selejt, az erőködés szegényes szüleménye. Ugyanilyen a XLII. zsoltár átdolgozása is.

A XLIII. zsoltár sem eredeti, sem átdolgozott 1-ső 2-dik versszakát nem énekelheti keresztyén gyülekezet. Az eredetinek 3-ik, 4-ik versszakait eddig is előénekekül használtuk; mely célra az átdolgozás 3-ik, 4-ik versszakai is meglehetősek; bár az eredeti 4-ik versszakot nem szívesen hagynám ki sikerültebb átdolgozás kedvéért sem.

A XLVI. zsoltáron is nagyon érezhető, hogy csinalva van. Egyes versei jobbak az eredetinél; de nem eléggé jók az elfogadásra. Azt meg nem értem, hogy miért kellett a már vérünkbe vált első versszakot is átigazgatni, vagyis inkább elrontani?!

A XLVII. zsoltár úgy szokatlan formája, mint dal-lama miatt nem méltó arra, hogy énekeink közé felveszük s vele csak a számot szaporítsuk.

A LXII. zsoltár ez átdolgozásban sem használhatóbb, mint az eredeti, kivéve 5-dik, 6-dik versszaka, melyek utóénekekül — némi változtatással — alkalmoszerűleg felhasználhatók volnának.

A LXIII. zsoltár a CXXII. dallamára van átigazítva. 1-ső, 2-dik versszaka a legsikerültebbek közé számítható,

noha részemről a Szenczi Molnár Albert egy pár sorát szívesen megtartottam volna ezekben is. A 3-dik versszak gyenge, a 4-dik rosz. Fölvehető volna hozzá a CXXII. zsoltár 3-dik versszakának átdolgozása, például:

Uram adj e hitközségben
Nyugodalmat, békeséget;
A tagok közt szeretetet; (egyességet)
Bizodalmat szent hitében.
S ha éléd terjeszti ügyét;
Háláját vagy dicséretét,
Vagy, ha munkájára segílyt esd:
Hallgasd meg Uram kérését,
Ne vesd meg esedezését,
Add rá atyám! áldó kegyelmed.

Ez utóénekekül sok alkalommal használható lenne.

A LXXV. zsoltár átdolgozásában csak az 1-ső versszak ér valamit, a többire kár volt az időt pazarolni. Avagy nem nevetségesek az ilyen zengemények?

Gyülekezet, ha nekem
Rendeltetik általad,
Én igazán ítélem
S jó úton majd így halad.
vagy pedig ez: Óh az Úrnak kezében,
Ott az élet pohara,
Jók számára van készen:
Teljes ital jó bora...
S a gonoszok nem tisztát,
A seprejét megisszák!

A LXXVII. zsoltárban akad itt-ott egy pár szép kifejezés, de az egész igen modoros, látszik rajta, hogy szintén nehezen készült.

A LXXXIV. zsoltár 1-ső versszaka jó; de nem áll fölötte az eredetinek annyira, hogy ezt érette mellőzhessük. Ismét csak azt a nótát fúvok, hogy valamely jó s a nép vérebe átment énekünk helyett csak oly átdolgozás lenne fölvehető, mely az eredetit messze túl szárnyalja. Ezt pedig itt nem mondhatjuk a többi versszakokról sem. A 2-dik például így kezdődik:

Veréb, fecske fészkel bátran,
Otthonában, csendes házban,
Hol kikölti kicsiny fiait.

stb. Avagy a 4-dik versszak 4., 5., 6., 7., 8. sora nem elfogadhatóbb lenne így:

Házadban jobb lenne nekem,
Mint világi zaj közt élnem;
Hol nem imádkhatom szent neved.
Leborúlok Atyám itten,
S hallgasd meg imám nagy Isten!

mint az átdolgozás, mely így hangzik:

Házadban jobb egy nap nekem,
Mint ezer nap, máshol épen,
Megnyugodni szeret itt lelkem;
A küszöbön itt inkább van,
Mint gonoszok hajlékában.

Ismeretlen szerző — úgy látszik — csak verselni akart s nem sokat törődött a tartalom igazságával s a fogalmak tisztaságával. Az 5-dik versszakban például ezt mondja:

A Úr-Isten olyan ma is,
Mint a rap és védő paizs.

s a 6-dik sorban:

A Seregek Ura legnagyobb!

Így hát — szerző szerint — az Úr-Isten és a Seregek Ura két különböző istenség!

A LXXXVI. zsoltárt kár volt olyan erősen kiforgatni régi állapotából. Egyes részletei annak olyan szépek s annyira megszokottak, hogy hiába próbálgatja bárki is helyettesíteni keresett szavakkal: nem bírja elfeledtetni annak egyszerű szépségeit. Igen sokkal kevesebb átigazítás mellett is szívesen eltűnjük énekes-könyvünkben ezt a zsoltárt!

A XCI. zsoltár (a CXXXIV. zs. d.) hű, de gyöngye átdolgozás. Az lenne sorsa, mint az eredetinek, hogy csak a könyv terjedelmét növelné.

A XCVI. zsoltár 1., 4., 5. versszakai némi módosítással megállanának, de a többit újonnan át kellene írni. Az ilyen rigmusolás:

Pogány-bálvány gyarló, veszendő,
De az Isten világteremtő,
A dicsőség előtte jár,
Szenthajlékát betöltve már:
Hogy nagy, erős, tehet mindent Ő.

nem komoly vállalatba való s csak iskolázatlan embernek járhatná meg. Pedig a XCVI. zsoltár érdemes lenne a gondos kidolgozásra is!

A C. zsoltár (a CXXXIV zs. d.) gyarló kísérlet. Úgy ezt, mint az eredetit, dallamostól együtt kihagynám új énekes-könyvünkben.

A CII. zsoltár átdolgozása önkénytelenül eszébe jutja az embernek ama példabeszédet: „a sok még a jóból is megárt.” Hát nem elég lenne ilyen 8 soros versszakból 4 vagy 5; de egészen sikerült?!

A CIV. zsoltár átdolgozásáról sem mondhatunk mást. Valószínűleg mindkettő egy szerzőtől való.

A CXVI. zsoltár (a XXI. zs. d.) gyarló kidolgozás; és szerencsétlenül van hozzá választva a dallam is. E dallamot lelkiismereti furdalás nélkül kihagynám. 100 is van ennél sokkal szebb, kellemetesebb; s hiszem, ezek közül is sok kimarad.

A CXLV. zsoltár szövege kevés igazítással megállhat; de dallama ennek is nehézkes, nem elég gördülékeny. Gyülekezettől jól énekelni még nem hallottam.

A CXLVIII. zsoltár ép oly silány, hasznavehetetlen, mint a mily sikerült s használható a LXXXIX. zsoltár átdolgozása. Ezt tartom e füzetben a zsoltárok között a legsikerültebbnek. Új énekes-könyvünkben bizonyára a jobbak közé számítandjuk. Megvallom, úgy hatott rám elolvasása, mint hat az utazóra kopár, egyhangú, élet nélküli vidéken utaztában, egy festői szépségű táj hirtelen föltárlása.

A CXXXIX. zsoltár sem maradt mögötte belső érték tekintetében az előzőnek. Úgy szintén sikerült kidolgozásnak tartom a CII. zsoltár (39 lap.) 1., 2., 4. versszakát.

A három vasárnapi: 1. „Isten jósága.” 2. „Az Úr gondot visel.” 3. „Örök élet.” kisebb-nagyobb simítással helyet foglalhatnak énekes-könyvünkben. Szerzőjük úgy látszik ugyanegy. A két aratási ének is a jobbak közé tartozik; de a 63-dik dicséret átdolgozása ezeknek jóval mögötte marad.

Végére értem a füzetnek. Nem nagyon ritka rostát használtam s mind a mellet sok alja maradt, és aránylag kevés a tiszta szem.

Azt látom főbenjáró bajnak, hogy az átdolgozók nem tudnak mértéket tartani a modernizálásban s ott is módosítanak és helyettesítenek, a hol nem kellene s a hol bűn módosítani, vagy helyettesíteni. Jobban szeretik önmagukat, saját kedves kifejezéseiket, mint a Szent Molnárét, a ki pedig igen sokszor mély bölcseséggel találta el a prot. közönség szájá szét.

Nem akarok azonban ebből olyan következtetést húzni le, hogy eme — mondhatnám — napjainkban elsőrendű munkája prot. egyház-egyetemünknek, sikertelen marad. Sőt erős a hitem, hogy vannak ma is hívatottak, kik engedve a hívó szónak: lerakják az Úr oltárára szellemi munkájuk legszebb gyümölcsét. Mi, hogy úgy legyen, adja jó Istenünk!*

Lázár István,
ev. ref. tanító.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkészársaimhoz.** A konvent ez idei intézkedése folytán, a zsinat megnyitását megelőző vasárnapon, azaz november 29-én, az ország összes ref. templomaiban hálaadó istentiszteletet kell a lelkészeknek tartaniok az 1790/91. XXVI. t.-c. százados évfordulójának emlékére. Ez alkalomra általam készített egyházi beszédet hajlandó volnék — néhány lelkészársam javaslatára — közrebocsátani, de természetesen csak akkor, ha hozzám e célból elegendő számú megrendelés érkezik. Felkérem azért lelkészársaimat, hogy a kik közülök a megrendelésre hajlandók, tudassák azt velem a legrövidebb idő alatt, hogy a beszédet azonnal sajtó alá adhassam s november 29-ike előtt legalább egy héttel a megrendelőknél el is küldhessem. Ára lenne: 20 kr. Tartalma és kidolgozása pedig olyan, hogy a legegyszerűbb hallgatóság előtt is elmondható legyen. Erdőbénye (postahely), Zemplénmegye.

Czinke István,
ev. ref. lelkész.

— **A reformáció emlékünnepe** a sárospataki ev. ref. egyházközség október 25-én ülte meg, kivált a női nem kiváló érdeklődése mellett. Az alkalmi egyházi beszédet *Bálint D.* lelkész tartotta a Galatákhoz írott levél V. 1 v. felett, élénken ecsetelve a reformátorok küzdelmeit, hatását s érintve a mai viszonyokat is. A vegyes énekkar felemelő hatással énekelte a Luther alkalmi énekét: „Erős várunk nekünk az Isten!”

— **A sárospataki főiskola köréből.** A b. e. *Zsindely István* halála folytán elnök nélkül maradt gazdasági választmányt ideiglenesen *Nagy Gusztáv*, theologiai tanár vezeti; a természettant és mennyiségtan folyó hó elejétől *Ellend József*, a kolozsvári tanárképző-intézet növendéke fogja — mint h.-tanár — tanítani.

— **A jezsuiták ellen** lassan ugyan, de érik az ellen-szenv prot. körünkben. Legközelebb a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban *Lévay Lajos*, sárkeresztúri lelkész megdöbbentő képet közölt arról a gazdálkodásról, a melyet ezek a miesküdt ellenségeink, a Steiner püspök védnöksége és támogatása mellett, a székesfehérvári püspökség területén véghezvisznek. Egész búcsújárásokat rendeznek a csábításnak rendelkezésekre álló különféle eszközeivel olyan helyeken, a hol némi reménységök lehet a lélekfogdosásra. A szószéken, a gyóntató-székekben, magánházakban bujtogatnak ellenünk s kivetik a hálót a vegyes házások vagy bármi más úton megejthető gyöngébb lelkek ellen s hazugságokat híresztelnek a protestantizmusról, gyűlölséget fútnak Lutherre, Kálvinra s azok tanaira s „per tangentem” minden prot. emberre. *Lévay* — ki szem- és fültanúként beszél — elérkezettnek látja az időt, hogy a feketesereg ellen védelmi harcra keljünk s a prot. Sion minden rendű és rangú őrállóit komolyan figyelmezteti a jezsuitizmus elhatalmasodásában mutatkozó s egyre fenyegetőbb veszedelemre. A mi „*Orthodox*”-unk már régen elmondta e tárgyban a magáét, de az opportunizmus — vagy minek is mondjuk — akkor még nem engedte, hogy lapjaink (egynek kivételével) még csak észre is vegyék jóakarató figyelmzettését. Az egyházmegyéik közül is alig egy-kettő merte kimondani, hogy a jezsuiták kitiltását kérelmeznünk kell; a kerületek pedig észre sem akarták venni egyesek feljajdulását. Az eszme végre érik. Úgy volna jó, ha „*Orthodox*”-unkat lefőznék az események logikája; de aligha!

— **Halmy Gyula, miskolci gimnáziumi tanár jubileuma**, mint — sajnálatunkra — későn értesültünk, a következőleg folyt le: Október hó 10-én a gimnázium nagy tanácstermében gyűlt össze a tanári kar, az iskolai tanács, az egyház képviselőiben a három lelkész és a főgond-

* Csak most és csak így lehetett!

nok, Tóth Pál és Halász leánynöveldei tanárok és a gimnáziumi ifjúság. Az ünnepélyt főtisztelendő püspök úr nyitotta meg. Az ünnepeltet tanártársai nevében Veskóy Zs. Jenő üdvözölte, majd az ifjúság nevében a senior, végre az egyház és iskolai tanács nevében főt. püspök úr. Az üdvözlőtekre az ünnepelt külön-külön válaszolt. A tanuló ifjúság egy 80 frtos ezüst kehelylyel tisztelte meg, mit a senior nyújtott át. A senior beszéde után Kónya Ferenc gimnáziumi tanár olvasta fel pataki volt tanítványai, továbbá Molnár Lajos és Dr. Finkey József pataki tanárok üdvözlését. Estve végre a tanuló ifjúság fényes fáklyászenével zárta be az ünnepélyt. Lapunk részéről is öszinte jókívánatainkkal járulunk ez érdemekben gazdag férfú, szorgalmas, pontos szigorú tanárnak, de azért mégis az ifjúság szelid jóakarójának méltán megérdemelt kitüntetéséhez.

— **Jelölések, választások.** Az égerszögi (Torna) lelkeszi állomásra 9 pályázó közül következők jelöltettek ki: Simon Andor barkai, Ambruzs János b.-vendégi és Konyha Pál beretkei lelkészek, ifj. Kapossy György perkupai, és Szabó István kálósai segédlelkészek. — Abaújban az esperesre és zsinati képviselőre beadott szavazatok múlt hó 26-án bontattak fel. *Veres Sámuel*, szeszta lelkész és helyettes esperes kapott 29, *Antalfy László*, alsóvadászi lelkész és tanácsbíró 24 szavazatot. Ugyanők ketten nyertek többséget a zsinati képviselőségre is, a miért is mindkét állásra új szavazásra jelöltettek ki.

— **Előfizetésre való felhívás!** Köznapi használatra készített templomi imáimat óhajtom ez alkalommal közrebocsátani. Jól tudom, hogy a legnehezebb feladatok egyike eltalálni az imádság nyelvét; azt a szelid és alázatos hangot, mely a buzgóság tüzeiben felolvadva s megtisztulva, méltó kifejezése tudjon lenni Isten előtt az emberi szív fölemelkedett érzéseinek; s azokat az érzelmeket, melyek mindnyájunkkal közösek, új alakba öltöztetni, talán még nehezebb. Bizony kevésnek adatott úgy érinteni a szív húrjait, hogy az ima érintésének közvetlen hatása alatt, minden hallgatónak szívében az Istenimádás fenséges harmóniája fakadjon fel. E tekintetben még legnagyobb ima-íróink is tüntetnek fel gyarlóságokat; mind a mellett bátorodom imáimat közrebocsátani, mert hiszen vasárnapi imáimból s többi egyházi dolgozataimból tájékozhatják lelkész-társaim magukat a felől, mit és mennyit remélhetnek ez újabb munkától, használhatóság tekintetében. E munkálatom kiadásával egyik célom az, hogy a közhasználatban levő ima-könyvek, melyek már nagyon ismereteseek, koronkint felváltathassanak; továbbá, hogy oly új anyag is legyen művemben, mely az eddigiekben nem található. Épen ezért én az évszakokra is tekintettel leszek, sőt az adventi napokat sem hagyom figyelem nélkül, általában minden kigondolható esetre fogok bevonni imáim sorozatába. — Ezen oknál fogva az ima-könyv terjedelme is tetemes, — úgy a Révészénél, valamint az én vasárnapi imáimnál is sokkal bővebb leend, minélfogva az előfizetési ár is e szerint emelkedik. Előfizetési ára: fűzve 2 frt 50 kr., felbőrből 3 frt, díszpéldányban 4 forint, mely folyó évi december hó 1-ső napjáig lesz hozzám postautalványon beküldendő. A mű az 1892-ik év március 1-ső napjára fog megjelenni, és az előfizetőknek bérmentesen megküldetni. Bolti ára magasabb leend.* Kelt Nyiregyházán, 1891. október hó 10. Tisztelettel

Lukács Ödön,
er. ref. esperes.

— **A beregi ref. egyházmegye** október 21-kén Beregszászon tartott őszi gyűlésén, a szokott bevezetés után,

* Mi is melegen ajánljuk e felhívást t. olvasóink pártfogásába! Szerk.

jelentette az esperes, hogy ft. Kun Bertalan püspök úr jubileumán, s boldogemlékű Révész Bálint temetésén képviselte az egyházmegyét, s tolmácsolta amott az örömet, itt a gyászt, a nagy veszteség fájóérzetét. Ezután tudomásra hozta a zsinati képviselőválasztások eredményét, mely szerint rendes tagok lettek: *Peterdy Károly* esperes, *Uray Imre* egyházmegyei gondnok; póttagok: *Hunyady Béla* világi, *Sütő Kálmán* papi tanácsbírák; az eredményt közgyűlés lelkes éljenzéssel vette tudomásul. Az elválasztottak kijelentették, hogy az egyházmegye által elfogadott főbb elveket, nevezetesen: a konventi képviselőknek a presbiterium által választását, a közigazgatási bíróság kihagyását, s a szavazatoknál a régi rendszer meghagyását, a zsinaton pártolni fogják, s tehetségek szerint igyekezni fognak ezen elveknek többséget szerezni. Ezen kijelentésüket a közgyűlés nagy lelkesedéssel fogadta. Újonnan elválasztott papi tanácsbírák, *Kallós Tivadar* beregszászi lelkész az esküt letette, 7 és 1/2 évig viselt aljegyzői állomásáról lemondott. Szépen átgondolt programbeszédében jelezte, hogy az igazság és szeretet lesznek vezérlő elvei. Ugyancsak ő ajánlotta elfogadásra azon szabolcsi indítványt, hogy a gyámpénztár tőkeiből alkalmas időben földbirtokot vásároljon az egyházmegye. Az indítvány tavaszi gyűlésünkön fog érdemlegesen tárgyalatni, addig az értekezleti körök az ügyet megvitatják. A nagybereg, dédai és kisbégányi lelkészválasztásokat a közgyűlés megerősítette. *Sütő Kálmán* t.-bíró tanügyi bizottsági elnökké választatván, körlátogatói tisztségéről lemondott, helyére *Kulcsár János* bótrágyi lelkész választotta. Az apróbb helyi érdekű ügyek a jegyzői kar által előre áttanulmányoztatván, dicséretre méltó gyorsasággal déli 12 óra után kevésseletárgyaltattak.

— **A klasszikus nyelvek tanítására vonatkozólag** az osztrák közoktatási miniszter rendeletet intézett az összes tartományi iskolai hatóságokhoz. Elrendelte, hogy a főgimnáziumok felsőbb osztályaiban a latin és görög házi dolgozatok elmaradjanak, hanem az iskolai olvasmányokra több gondot kell fordítani. A felsőbb osztályokban a félév vége felé úgy a latin, mint a görög nyelvből egy iskolai auctornak, melylyel évközben eleget foglalkoztak, egy nem olvasott része jelölendő ki lefordítás végett, minden segédeszköz kizárásával. Az érettségi vizsgánál minden tanuló kérheti, hogy magánolvasmányából jelöljenek ki neki egy darabot.

— **A jobbra dülő írás kiküszöbölésével** s az álló írás meghonosításával nálunk is kezdenek foglalkozni az illetékes körök. A jelenleg használatban levő jobbradülő írást, melyet 1809-ben, Heinrichs, czefeldi szépiró honosított meg, azért akarják az álló írással helyettesíteni, mert úgy az orvosok, mint más szakértők véleménye szerint is, ez utóbbi, egészségi szempontból, sokkal előnyösebb.

Szerkesztői üzenetek.

S. A. Az a bizonyos válasz már elmaradhat A zsinat nemsokára dönteni fog úgy is s a jelek után ítélve, inkább neked fog adni igazat. A küldeményt kaptam, köszönöm — M. Z. A két költemény megérkezett A legenda tárgya érdekes, de — noha időszerű — nem nekünk való; az imádságban van bensőség, igaz érzés, de gyöngye a ruháj; át kell dolgozni! — I. F. Már nyomdába adtam s a correcturát én fogom végezni. Az «alma mater» iránt kifejezett szeretetéből jól esett kiéreznünk a sugárzó melegséget. Tartson sokaig! — Sz. J. B.-t. A gondolat pompás, csak a kivitel ellen van kifogásom. Jó lesz aludni rá! — S. Sz. J. Érdekes, közölni fogjuk. A régen ígért levél is útnban van. — A. D. Málkorra is ilyen hűséggel! — M. L. A zsinati tagok teljes névsorát még e számunkban nem közölhetjük, a következőben már inkább! — R. K. Kívánságát helyeslem s tudattam St. úrral. A többire nézve majd meghányjuk-vetjük a dolgot, T. I. A 45. számban!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «A zsinat küszöbén.» Zsoldos Benő. — «A gimnáziumi tanterv átnézésével megbízott sárospataki főgimnáziumi tanárkar véleménye.» Kérészy István, Rácz Lajos. — «Naprági Demeter levele Károlyi Gáspárhoz.» — «A budapesti egyetemokről.» Philosophus. — «A konventi ülésekről.» Mitrovics Gyula. — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

A zsinat küszöbén.

Gyors léptekkel haladunk a zsinat megnyitása felé. E rövid térközön jó lesz kissé megállapodnunk s rövid körültekintés után a tanügyre vonatkozólag óhajításainkat pár szóval körvonalozni s kifejezni azt, hogy e téren tőle, hogy epochális jelentőségűvé legyen, epochális eredményeket várunk.

E lapok t. olvasó közönsége, úgy hiszem, teljesen tisztában van azzal, hogy nem ok nélkül emeltem ki itt a zsinati nagyfontosságú és sok ágra oszló munkakörből az iskolai ügyet, mint olyat, a mely egymaga képes lehet a küszöbön álló zsinatot epochális jelentőségűvé tenni az által, a mit e téren tesz, sőt az által is, a mit nem tesz vagy megtenni elmulaszt. Valóban az a hű ragaszkodás és nagy kegyelet, a mely a protestáns tanintézetek iránt minden protestáns ajakán, szavakban, sőt talán a szívekbe bevésszük, tettekbe serkenőleg is él, könnyen felmenthetnének engem azon kötelesség alól, hogy az iskoláknak a protestáns egyházra való nagy jelentőségét, mondhatni, ezzel fennálló szoros élet- és érdekközösségét kiemeljem s e részben csak egy szót is vesztegessék. Azonban a fontos pillanat, ez a tizenkettedik óra, s főképp az alább mondandók mellőzhetetlenné teszik reám nézve, hogy ezt itt legalább pár szóval érintsem.

Az intézményeket életető, azok fejlődését, felvirágzását eszközölő tényezők hatásukat az intézmények létrejövetele, megszületése pillanatában tüntetik ki a legszembetűnőbben, úgy szólván, kézzelfoghatólag; később, a fejlődés folyamán, midőn az intézmények élete változatosabbá, több oldalúvá lett, már nem láthatók oly világosan; csak az avatottabbak szeme látja őket, mint az egészen áthúzódó, mintegy az egésztestet összetartó vörös fonalakat; s azok is csak úgy juthatnak e képességükhöz, hogy e tényezőket első hatásukban ismerni megtanulták. Így áll a dolog a protestáns tanügygyel is a protestáns egyházhoz való viszonyában.

A reformatio, midőn a tekintély elvével szakított, ezt akképen cselekedte, hogy helyébe a lelkiismeret szabadságát s az ennek alapul szolgáló szabad vizsgálódást tette. „Mindeneket megvizsgáljatok, s a mi jó, azt megtartsátok:” ez a bibliai intés lett a reformatio által felszabadított, szellemileg és erkölcsileg nagykorúvá tett emberiség jelszavává. Ebben azonban nem kis veszély rejlett, a melynek aggasztó jelei nyomban mutatkozni is

kezdték. A szabad vizsgálódás elve, úgy látszott, hogy — a mi a reformatio ellenségei biztos számítással s alig titkolható kárörömmel lestek, — a vélemények anarchiáját s ebből folyólag a teljes szétszűlést, megsemmisülést fogja előidézni. Felismerték ezt azonban csakhamar a reformátorok is s a mentő eszközt ellene, igen helyesen, az iskolákban találták meg, a melyekben a szellemek, midőn a kellő intellectualis fejlettséget megnyerik, hogy szabadságukhoz, ennek helyes gyakorlására a kellő képességgel is birjanak, egyszersmind közös kiinduló pontokat, közös alapot s az egész életre kihatólag közös, egységes irányt nyernek. Ennek folytán a reformátorok a legnagyobb buzgósággal karolták fel az iskolákat; mint tudjuk, Luther és Melancthon tanítókká is lettek.

E köztudomású dolgokból, ha elfogúlatlanul gondolkozunk, mindnyájan elvonhatjuk azt az igazságot, hogy az iskola volt az, a mely a reformatiót az anarchiába süllyedéstől megóvta, a mely a reformatióból a protestáns egyházak előállítását lehetővé tette, s az iskola volt az, a mely hű dajka gyanánt virasztott a protestantismus bölcsője felett.

Mindebből azonban könnyű megállapítanunk azt is, hogy a protestáns egyház, mivel szellemi és erkölcsi szabadságra vezérel, soha nem lehet el azon munkálkodás nélkül, a mely az ember intellectualis kiművelésében, a lélek és a szív megvilágosításában áll; hogy tehát ez az egyház a szó legteljesebb jelentésében tanító egyház; ennek gyarapodása s felvirágzása együtt jár iskoláinak gyarapodásával, felvirágzásával s hanyatlása, sőt bukása bevégezett ténynyé válnék abban a pillanatban, a melyben a tanítói működésről s ennek organumairól, az iskolákról lemondana.

Távol legyen tőlem, mintha én akkor, midőn e közhelyeket elmondom, új dolgok felfedezésének érdemét akarnám magamnak vindicálni. Csak azért említem fel ezeket, hogy e fontos pillanatban az emlékezetben fellelevenítsem, s aztán levonjam azokat az igazságokat, a melyek belőlük szükségképp következnek.

Ha a protestáns egyház hű akar maradni ahoz az elvhez, a melynek megvalósítása céljából létesült; ha nem akar lesiklani arról az alapról, a melyen eddig nem minden dicsőség s nem nagy érdemek nélkül állt, akkor létezése alapfeltételei között az iskolákat elhanyagolnia nem szabad, de sőt a saját legbensőbb életérdekei szempontjából azok buzgó felkarolása multhatatlanul szükséges.

Ha a tanítás, vagyis az egyén intellectualis művelése, a szellemek felvilágosítása képezi a protestáns egyháznak a reformatiótól öröklött legnemesebb hagyományát: akkor ez egyház állapota szoros összefüggésben áll azzal, hogy minő karban van nála az iskola. Emelkedik, ha az iskola a műveltség haladása folytán felfokozott kíváncsalmaknak minden tekintetben képes megfelelni; hanyatlík, ha ez fogyatkozásai, hiányai, gyarlóságai miatt a követeléseknek megfelelni képtelen. A protestáns egyházat valóban már csak az élet ösztöne is arra sarkalhatná, hogy szívvel-lélekkel azon működjék, hogy mennél jobb iskolái legyenek.

A mióta nemzetünk önrendelkezési jogát visszanyerte, az az öröndetes jelenség tapasztalható, hogy társadalom és kormány hova-tovább, mind erőteljesebben nyilatkozó módon munkálkodik azon, hogy Magyarország a magyaroké legyen. Új ezredéves életünk küszöbén ezt az új honfoglalást, itt-ott előtűnedező fattyu-hajtásai mellett is, nem lehet a legnagyobb örömmel nem látni. S e törekvés minden körben, igen helyesen, oda irányúl, hogy mennél erősebb alapot vessen meg a nemzeti műveltség számára. E munkában a protestáns egyháznak, mint per excellentiam tanító és hozzá specificus magyar, nemzeti egyháznak hátramaradni nem szabad, de sőt, ha csak lehet, minden áron arra kell törekednie, hogy ebből az oroszánrész az övé legyen; tehát, míg a „nemes verseny” jelszót hangoztatja, nem szabad tényleg azon működnie, hogy a régi ütött-kopott állapotokat a lehető legtovább fentarthassa s egy sereg paedagogust martir-koronához, s e martirok révén a közmívelődést egész legiora menő szellemi proletariushoz juttassa, s ez által a nemzet jobb-jainak hazafias törekvését nehezítse, vagy egyenesen meg-hiusítsa; hanem iskoláinak, hogy jobbakká, vagy épen legjobbakká legyenek, hogy a nemes versenyhez a versenyképesség teljes mértékben meglegyen: a létezés, a fejlődés ugyanazon feltételeit kell előteremtenie, a melyek-kel más iskolafentartó-testületek, vagy az állam jobb és legjobb iskolái bírnak.

Ime a protestantismus lényegéből annak tanügyi kötelességeire nézve levonható következtetések! De ez irányban a cselekvésre, a munkálkodásra a protestantismust nem csak multja, nem csak élet-érdeke és legnemesebb traditioi, hanem a nemzeti közvélemény iránt való tekintet is kötelezi jelenleg. S ez oly tekintet, a mely elől nem lehet elzárkózni senkinek s a mea me virtute involvo-féle horatiusi elv mögé húzódnia; legkevésbbé lehet pedig a mi egyházunknak oly váddal szemben, a mely önmagának s egész eddigi életének egyenes megtagadására mutat. Nevezetesen a középiskolák rendezéséről szóló 1883: XXX. t.-c.-nek sok üdvös rendelkezése mellett van egy sötét, s a tanügy fejlődésére sok tekintetben nagy hátrányokkal járó oldala, — s ez az, hogy míg a törvény a kötelességet minden középiskolai tanárra nézve egyaránt megszabja: addig a jogok s előnyök megadását a felekezeti tanárookra nézve egyszerűen megtagadja, vagy mellőzi. Pedig vagy szükségesek ezek az előnyök, ezek a jogok minden tanárra nézve, hogy a kötelességek minden tanár által egyformán teljesíthetők legyenek, vagy nem; ha nem voltak szükségesek, akkor teljesen felesleges volt kegyencek számára kényeztető eszközökről gondoskodni, ha pedig szükségesek voltak, mint a hogy tényleg azok is: akkor a tanárok egy részére nézve egyenesen lehetetlenné volt téve, még pedig törvényileg, hogy a megszabott kötelességeknek úgy, a hogy kell, az az teljes mértékben megfelelhessen. Ekkép a törvény, épen legüdvösebb intézkedései tekintetében, épen maga a törvény által jó részben illusoriusá van téve. Arra nézve már, hogy a törvénynek ez a nagy hátránya meg van,

a közvélemény egyenesen minket, protestánsokat tesz felelőssé; s ez a vád ellenünk, valahányszor a törvény e nagy hátránya szóba kerül, hol erősebben, hol gyöngébben, folyvást hangzik. Ily vád a többek közt az országos tanáregylet legközelebbi közgyűlésén is felmerült.

Hogy az efféle vádak mennyiben alaposak, azt nem kutatom. Csak azt akarom e dolog megemlékezésével kapcsolatban kimondani, hogy ezek elhallgattatására most elérkezett a legalkalmasabb pillanat; itt az idő arra, hogy ezeket elnémissük nem szóval, hanem tettel, intézkedéssel, a mely minden szónál ékeesebb, minden beszédnél hatásosabb. S mivel minden oktatás az oktatókon fordul meg s minden iskola olyan, a minő tan-erői vannak: — ezek azok, a kik a gondoskodást mindenek felett szükségelik. Sok történt iskoláink körében, tagadhatatlanul, a tanítók helyzetének javítása körül, de ez messze mögötte marad mindazon kíváncsalmaknak, a melyeket a fejlődő tanügy a tanítóval, s közvetve a fentartó testületekkel szemben formál. A tan-erők állásának rendezése, teljes biztosítása tekintetében sok nagy feladat várja a mennél gyorsabb megoldást. Szerves intézkedések egész sorának létesítésére van itt szükség, kezdve a tan-erők képzésének s képesítése módjának megállapításától, fel egészen a tanári nyugdíjazás ügyéig. Tenni kell, míg nem késő, mert proximus ardet Ucalegon.

Ha pedig tehetségünk gyöngesége, anyagi korlátozottságunk miatt nem volnánk képesek a reánk néző nagy fontosságú feladatok megoldására, akkor vessünk számot magunkkal őszintén, lelkiismeretesen. Sokszor hangoztatjuk, hogy mi első sorban magyarok, hazafiak vagyunk, s csak azután vagyunk egyháztagok. S egészen méltán is, mert az áll, hogy eddig sokat áldoztunk hazafiságunkért, sőt életünk többször csak hazafias áldozatokból állt. Most elérkezett a pillanat, hogy ez áldozatainkra a legragyogóbb koronát feltegyük. Miután számot vetettünk erőnkkel, s látjuk, hogy már nem tehetünk meg mindent abból, a mit kellene, úgy a mint kellene, szorítkozzunk csak annyira a tanügyi téren, a mennyinek tökéletes teljesítésére erőnk épen elegendő. Sőt, ha azt látjuk, hogy, a mi különben még nem igen következett be, a mi erőnk már semmi téren sem elegendő, legyünk készek a teljes lemondásra is. Ha nem tudunk tenni, tudjunk abdicálni. Legyünk meggyőződve arról, hogy midőn a hazafias kötelesség tettekre szólít mindenkit, a ki csak mozdulni tud, arra nézve, a ki erre képtelen, az abdicatio az egyetlen hazafias erény.

Ez azonban, ismétlem még aligha következett be, s hogy valaha bekövetkezzék, attól ójjon meg bennünket, óvja meg közmívelődésünket a tettekre, áldozatokra kész protestáns szellem és a nemzetünk sorsa felett őrködő gondviselés!

Zsoldos Benő.

ISKOLAI ÜGY.

A gimnáziumi tanterv átnézésével megbízott sárospataki főgimnáziumi tanárkar véleménye.

A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes tanügyi bizottsága, f. évi jul. hó 2—4. napjain Budapesten tartott ülésében — a 19. számú jegyzőkönyvi pont szerint — a sárospataki ref. főiskola gimnáziumi tanári karát kérven fel arra, hogy nézze át a gimnáziumi tantervet s jelölje meg a szükségesnek tartott javításokat, hogy az egyetemes tanügyi bizottság e javaslat alapján tárgyalja e kérdést: — gimnáziumi székünk f. évi aug. 29-én tartott ülésében e megtisztelő megbízást elfogadta s egy 4 tagú

bizottságot küldött ki a végből, hogy az egyes szaktanárok véleményének kikérése után nézze át a gymn. tantervet s tegyen előterjesztést a szükségesnek vélt javításokról, módosításokról. Bizottságunk e megbízásának eleget tett s jelentését a következőkben van szerencsénk előterjeszteni:

Bizottságunk feladata teljesítésében, a gymn. tanterv revideálásában, az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvének 19. sz. pontját tartotta irányadónak, a melyben a tanügyi bizottság kijelenti, hogy új gimnáziumi tanterv alkotásának sem szükségét nem látja, sem e téren a gyakori változtatást célszerűnek és indokoltnak nem véli. Ezen elvi kijelentés határozottan megjelölte bizottságunk teendőjét: itt nem új tanterv alkotásáról, nem is annak gyökeres változtatásáról van szó, hanem csupán egyes kisebb jelentőségű javításokról, módosításokról, a melyek semmi gyökeresebb rázkódtatást nem idéznek elő; egyes hézagok pótlásáról, egyes feltűnőbb ellentétek kiegyenlítéséről, aránytalanságok megszüntetéséről. Így fogta fel bizottságunk feladatát s ezen szellemben járt el munkálataiban, szemelőtt tartva a tanügyi bizottságban felmerült és érintett főbb elvi szempontokat, az egyes gimnáziumi tanárkarok megjegyzéseit s az állami, valamint konventi középiskolai tantervet s mindenek felett szemelőtt tartva az egyházkerületünk által elfogadott tantervünket, úgy, hogy azon tantárgyaknál, a melyekről nem szólunk, mindenütt az egyházkerületünk által elfogadott gymn. tanterv mellett maradunk.

A magyar nyelv és irodalom tananyagán, minthogy annak mai beosztása egyfelől aránytalan, másfelől nem mindenütt fokozatos, a következő módosítást ajánljuk megtenni:

Általában többet akarunk letárgyaltatni az I. és II. osztálylyal, hogy így levegyünk egyet-mást a III-ik oszt. tananyagából, hogy így aztán a IV-ik osztályban is több tért nyerjünk. Beosztásunk szerint az *I. Osztály* tananyaga lenne a teljes alakban, hangtan, szóképzés, egyszerű és bővített, fő- és mellékmondat, egymasmellé és alárendelt mondat (ez utóbbi a II-ik osztályból hozatott le); a *II. osztályé* a mondatrendszeres tárgyalása (szóegyeztetés, szórend, körmondat, szóvonzat) szóképzés hasonló és rokonértelmű szók; a *III. osztályé* az egész nyelvtan rendszeres áttekintése után az életben leggyakrabban előforduló ügyiratok szerkesztése; a *IV. osztályé* az egyszerű és szép írály kellei jellemző példákból kiindulva, a költői és prózai írály különbsége, a költemény külalakjának megismertetése, hangsúlyos és időmértékes verselés; olvasmányok és azok felhasználása, mint a III. osztályban, különösen Arany Toldija. Ezen osztályban a magyar nyelv tanítására csak 3 óra esik, holott azt hirdetjük, hogy a magyar nyelv a központja az oktatásnak; ha azt akarjuk, hogy ez való legyen s a kitűzött tananyagot nyugodtan feldolgozhassuk, tekintve még az írásbeli dolgozatok javítását is, legalább heti 4 órát kell reá szentelnünk, ugyanazért óhajtjuk, hogy a IV. osztályban heti 4 óra legyen. A 4 *felső osztályra* nézve, mint legcélszerűbbet a konventi tantervet fogadjuk el, illetőleg hagyjuk meg.

A magyar nyelvbéli írásbeli dolgozatokra, tekinve azok roppant fontosságát úgy általános paedagogiai, mint nemzeti nyelvi szempontból, kiváló súlyt kívánunk fektetni, nagyobb, mint eddig történt. E végből szükséges, hogy az alsóbb osztályok legalább 2 hetenként készítsenek egy írásbeli dolgozatot és pedig felváltva házit és iskolait, a felsőbb osztályok pedig legalább havonként egyet. Inkább kevesebb, mint több dolgozatot kívánunk, mert sokat nem nézhet át, nem javíthat ki a tanár, míg

kevesebb könnyebben végez s az írásbeli dolgozatoknak csak akkor van értékük, ha a tanár figyelmezteti a növendékeket a hibákra; e nélkül a dolgozatoknak alig van több becsök az egyszerű írásgyakorlásnál. Tehát kevesebb dolgozatot kell készíteni, hogy se a tanár, se tanítvány ne legyen túlságosan megterhelve és azok mégis gyümölcsözőbbek legyenek. De ha azt kívánjuk, hogy a növendékek — nálunk az alsóbb osztályokban 60—70 fiú, 2 hetenként házi vagy iskolai dolgozatot készítsenek s azt a tanár nézze át, a hibát javítsa, vagy javíttassa ki, előbb azt meg is magyarázván neki, az ily követelménynek a mai heti 3 óra mellett vagy egyáltalában nem lehet megfelelni, vagy az a tananyag feldolgozásának rovására esik; ezért elengedhetetlen feltételnek tekintjük, hogy a III. és IV. osztály heti órája egygyel szaporíttassék és pedig, hogy ez az óra-szaporítás ne a növendékek újabb megterhelésével járjon, ezt az 1 órát a latin nyelvből kívánjuk elvétni, illetőleg annak heti óraszámát egygyel leszállítani, hogy így lassanként megszűnjék az a visszás helyzet, mely szerint a latin nyelv tanulására két annyi időt fordítunk, mint a magyarra s a nemzeti nevelési rendszer annál erősebb kifejezésre jusson.

A *latin nyelv*, a fentebb mondottak következtében, a III. és IV-ik osztályban heti 1 órával kevesebbet kapna; tananyaga változatlanul megmarad.

A *görög nyelvre* nézve, bár úgy az egyetemes tanügyi bizottság (12. j. könyvi pont), mint a zsinati törvényjavaslat (522. §.) arra az álláspontra állott, hogy a mely tanintézeteknél nem fogadták el az 1890. évi XXX. t.-cikket, ott maradjon a görög nyelv továbbra is kötelezett tantárgy, azon gimnáziumokban ellenben, a melyekben az országos törvényhez való alkalmazkodásból már életbeléptették a görög nyelvet helyettesítő póttanfolyamot, a tanulók az V-ik osztályba lépéskor saját kívánságukra, a görög nyelv tanulása alól fölmentendők és azzal párhuzamba helyezett tantárgyak hallgatására kötelezendők: mi a berendezkedés elvetésével továbbra is a görög nyelv kötelező tanítása mellett óhajtunk maradni. Mi ezen törvényben foglalt intézkedést félrendszabálynak s így célra nem vezetőnek tartjuk s ha már reformot akarnánk, akkor inkább azt óhajtánók, hogy reformáljunk gyökeresen, hagyjuk ki a görög nyelvet egészen a gimnáziumi oktatásból, bizzuk azt az akadémiákra és egyetemekre, az így nyert időt pedig fordítsuk fele részben a magyar nyelv és irodalomra, szóval a nemzeti nevelés megvalósítására, fele részben a modern nyelvekre.

A *német nyelvre* nézve nem helyeselhetjük mindenben az egyetemes tanügyi bizottság álláspontját, hanem inkább a régi állásponton óhajtunk megmaradni. Nem helyeselhetjük ugyanis azt az utasítást, a melyet e tantárgy tanítására vonatkozólag a bizottság figyelmünkbe ajánl, hogy t. i. e tantárgy főleg gyakorlati módon taníttassék. Nyilvános iskolában, heti 2—3 óra mellett, 50—60 növendékkel szemben gyakorlati oktatásról szó sem lehet; de nem lehet különösen akkor, ha a gymn. oktatás célját tekintjük. A gimnáziumi oktatásnál nem az a cél, hogy a gyermeket beszélni megtanítsuk, hanem az, hogy a mennyire lehet, fordítson, a remek írókat megértse; itt a főcél az *irodalmi tanítás* s ennek első feltétele a *nyelv elméleti részének, a nyelv- és mondat-tannak* teljes elsajátítása, mert csak ez alapon lesz képes a remek-műveket minden részletökben megérteni, azok szellemében teljesen behatolni, azoka télvezni. Ezen emlélet tanulása alatt nem értjük a nyelvtan száraz, paragrafusonként való betanulását, hanem — igenis — a nyelvtani tételeknek élő példákban, tehát fordítási gyakorlatokon, olvasmányokon való begyakoroltatását; *de az alakban*

teljes ismerete, pontos megtanulása elengedhetetlen feltétel. A gyakorlati tanítás is részt nyerhet a német nyelvénél, de csak másod sorban; abban állhat ugyanis, hogy a meglevő szókészletből mindenféle mondatokat alkotunk, az életben gyakrabban előforduló kifejezőmódokat bemutatjuk. De mindezt csak a biztos nyelvtani alapon képesek a növendékek eszközölni; egy nyelvet a többiek közül kiszakítani, hogy az tisztán gyakorlati célnak szolgáljon, nem lehet. Ez esetben a gimn. tantervnek gyökeres átalakuláson kellene átmennie, holott a tanügyi bizottság az ilyen átalakulást más helyen sem szükségesnek, sem célszerűnek nem tartja. Mi a német nyelv számára meghagyjuk a konventi tantervben kitűzött célt. A mi a fentebb érintett gyakorlati tanítás módját illeti, arra itt nem terjeszkedünk ki, azt majd a módszeres utasítások kidolgozásánál kell figyelembe venni.

Nem helyeselhetjük azonban a német nyelvre vonatkozólag a tanügyi bizottságnak azon indítványát sem, hogy az egyetemes konvent által indíttassék meg oly törekvés, miszerint a fordítás magyarból németre, mely az érettségi írásbeli vizsgálatokon, mint egyik dolgozat van előírva, hagyassék el több igen fontos oknál fogva. Ha már 6 éven keresztül tanítjuk a gimnáziumban a német nyelvet, nem szabad azt fontosságától az által megfosztanunk, hogy az érettségi vizsgálat tantárgyai közül kihagyjuk; szükséges, hogy a növendék 6 évi tanulmány után produkáljon abból annyit, amennyit tőle e fokon joggal megvárhatunk s szerzett ismereteiről, készségéről jobban meggyőzhet írásbeli, mint szóbeli úton. Ha az eredmény felmutatását a német nyelvből elengednők, akkor azt csakugyan másodrangú, gyakorlati tantárggyá súlyosztanók le. Az egyetemes tanügyi bizottság előbb a gyakorlati tanítást hangsúlyozta s mégis most elakarja ejteni az alkalmat, ahol a növendék egy gyakorlati feladatnál bizonyosságot tehet német nyelvi ismereteiről. Azt föl sem vetjük, hogy a bizottság ezen dolgozatoknál talán azt kifogásolja, hogy a fordítás magyarról németre történik; ez csak a fokozatosság követelménye, de másfelől ez a nyelvtani ismereteknek igazi próbaköve s különben is az évi gyakorlatokat magyarról németre fordítják.

A *földrajz tanításánál* a tananyag beosztását nem tartjuk arányosnak, de másfelől az hiányos is. A II-ik osztálynál sok a tananyag, oda esik Európa, Ázsia, Afrika; ez sok ennek az osztálynak s ennek elvégzésére a meglevő heti 3 óra kevés; de e tananyagból se az I-ső, se a III. osztályba nem lehet valamit átvinni, mert mindenik osztály eléggé meg van terhelve a maga földrajzi tananyagával, így nincs más mód, mint a II. osztály földrajzi óráit egy-egyvel megtoldani. Ez annyival inkább lehetséges, mert a II. osztály se tanórával, se tananyaggal nincs annyira megterhelve, hogy egy óraszaporítást el ne bírna s így a kiszabott földrajzi tananyagot rendszeren elvégezheti. Másfelől szükségesnek tartjuk a III. osztályban Magyarország *politikai földrajzának* tanítását, de ezt Magyarország történetével kapcsolatban; ez az állami tantervben is benne van.

A *mértani rajz* tanításánál azt óhajtjuk, hogy az előadó tanár inkább a mértani alakok szerkesztésére fektesse a súlyt, mint a meghatározások és szabályok betanítására; díszítményi (ornamentális) rajzokkal ne terhelje túlságosan a növendékeket, hanem inkább csak a szorosan vett mértani alakok rajzoltatásánál maradjon s az iskolai rajzot tisztáztassa ugyan, de azt ne tekintse fődolognak.

A mi a *menyiségtan*-t illeti, az erdélyi egyházkerület azon módosítást ajánlja, hogy az V-ik osztályban az algebrai tananyagból a láncgörvök maradnának el, a

geometria tananyag változatlanul hagyatván; a VI-ik osztályban az algebrai tananyagon kívül tárgyalatnák a síkmértan folytatólag és a trigonometria; a VII-ikben az algebrai tananyag mellett a stereometria s végül a VIII-ikban a tantervben előírt algebrai tananyag mellett az egész algebra és geometria ismételtetnék.

Bizottságunk ez indítványt elfogadhatónak s célra vezetőnek véleményezi, a következők hozzáadásával: A természettannak, különösen a mechanikának mennyiségtani alapon tárgyalása követeli a kúpszeleti görbék ismertetését, p. o. a hajított testek mozgása a parabolaét, — a központi mozgás, Kepler törvényei sat. az ellipszist; az a mi a IV-ik osztályban erre vonatkozólag tanítatik, nagyon kevés; s ekkorra nagy részben már elfelejtik, így, ha a VI-ik osztályból azok szerkesztő ismertetése kimarad, a VIII-ikban kell taníttatniok és pedig a derékszögű koordináták segítségével az alapegyenletek felállításának és elemzésének, azért is, — mert itt mutatható ki legszebben az analysis és synthesis közt levő különbség, mely kimutatásnak a logika is igen nagy hasznát veszi. Erre az ismétel mellett is van ideje a VIII-ik osztálynak.

Az *éneklésnél* a cél: a hangszerv fejlesztése és gyakorlása s a zenei érzék és ízlés finomítása, — a vallásos buzgóság ébresztése, — a kedély nemesítése. Elméletből a hangjegy szerint való énekléshez megkívántató ismeretek elsajátítása. Gyakorlatilag a növendékek oda képzése, hogy ők a használatban levő egyházi énekeket elsajátítsák s végül úgy egyházi, mint világi énekkarok hasznavehető tagjai lehessenek. A tananyag felosztása a következő:

Az I-ső osztályban hetenként két órán: a) Vonalrendszer; egész, fél, negyed és nyolcad hangjegyek, — szünjegyek, — hangkulcs: két, három és négy részű ütemnemek az illető hangsúlyozási ismeretekkel, ütemveszszők és egyéb szükséges zenei jegyek ismertetése. A kemény és lágy hangsór és összhangjai. b) Éneklés nyolc hangkörben; hangjegyolvasási és hangeltalálási gyakorlatok, 10 egyházi és 10 világi ének. — A II-ik osztályban hetenként 2 órán: a) hangnemek ismertetése, 1. és 2. keresztes és b-és kemény és lágy hangnem és összhangjai. b) A hangkör kiszélesítése tíz hangig, egy szolamú hangjegyolvasási gyakorlatok; 10 egyházi és 10 világi ének. — III-ik osztály hetenként 2 órán: a) A tizenhatod hangjegy és szünjegy ismertetése; a 3. és 4. keresztes és b-és kemény és lágy hangnemek és összhangjaik. Összetett ütemnemekből a $\frac{6}{8}$ rész a legszokottabb hangsúlyozási és időmértéki jelzéssel. — b) Egy és két szolamú gyakorlatok; 10 egy szolamú egyházi és 10 két szolamú világi ének. IV. osztály hetenként 2 órán: a) Az 5. és 6. keresztes és b-és kemény és lágy hangnemek és összhangjaik; hosszú és rövid előké és utóké. F kulcs ismertetése és a G kulcs szerinti hangjegyolvasással való összehasonlítása, lehetőleg figyelembevételével a hallás utáni hangjelzésnek. — V-ik és VI-ik osztály heten 1—1 órán: Két évfolyamra való beosztással 10—10 egyházi és 5—5 világi négy szolamú ének vegyeskarra írva. — VII-ik és VIII-ik osztály, heti 1—1 órán: 5—5 egyházi és 10—10 világi négyszolamú ének férfikarra írva.

Testgyakorlás. Ma már szakemberek és a társadalom által elfogadott alapigazság, hogy a szellemi oktatás a testi neveléssel belső összhangzásba kell hozni és párhuzamosan fejleszteni. Éppen azért túlfeszített szellemi munka által előállható bajokat azzal vélik csökkenthetni, hogy a testi nevelésre ezentúl sokkal több gondot és időt fordítanak. A külföldi középiskoláknál pár év óta behozott szabadban való mozgást, játékot igyekeznek

bevinni nálunk is a tanterv keretébe; a mit mi a magunk részéről is igen helyes dolognak tartunk, mert semmi sem üdíti a szellemi munkában kifáradt testet annyira, mint a szabad levegőn végzett mozgás.

Ha tantervünket tekintjük, abban sem a játékot, sem a kirándulások nincsenek felvéve; már pedig a test-mozgással járó játékok a tornaszás keretébe tartoznak. Ez az állami iskolák tantervében foglaltatik.

Tantervünk az 5 alsó osztályt foglalja össze s tananyagul mind az 5 osztály számára ugyanazon tananyagot tűzi ki. A három felső osztályt két főcsoportra szakítja. Az állami, mint a részletes utasításból látható, 2—2 osztályt tart összefoghatónak, a mi természetesebb is, mert a VIII. oszt.-beli növendék gondolkodásra, fel fogási képességre közelebb áll a VII., mint a VI. osztálybelihez.

Epen azért teljesen elfogadhatónak tartjuk az állami iskolák részére szakférfiak által kidolgozott tantervet.

Ezen javaslatunk mellett szól az is, hogy ha a múlt éven kezdett országos tornaversenyektől nem akarunk elzártni, lépést kell tartanunk az állami iskolákkal, mert csak egyenlő fegyverekkel mérkőzhetünk meg.

Az állami tantervet azonban oly formán óhajtjuk kibővíteni, hogy az eddigi heti 2 tornaóra helyett ezentúl 3 tornaóra legyen; így aztán a szabadban való mozgásra és játékokra több időt lehet fordítani. Óhajtjuk, hogy a korcsolyázás a tornaszathoz, mint rendszeres gyakorlás vétsék fel.

A *testgyakorlás* célja: Rendszeres gyakorlatokkal az ifjúság testi erejének, ügyességének összhangzatos fejlesztése és egészségének fentartása.

A *tananyag felosztása*: I—IV. oszt. $\frac{3-3}{2-2}$ óra. A tanítás az osztály-tornaszás rendszere szerint vezetendő.

A) Rendgyakorlatok: a) Katonai rendgyakorlatok a m. kir. honvédségi „Gyakorlati szabályzat” szerint; sor felállítás, igazodás, fedezés, fordulatok helyben és járásközben, rendekbe és kettős rendekbe fejlődés, kanyarodás, b) Tornászó rendgyakorlatok: sornytások, mellé-, elé- és mögé sorakozás, körzések, kör-, szög-, csiga-, kigyó- és ellen-vonulások, kanyarodások ($\frac{1}{4}$ — $\frac{3}{4}$ és a közép körül).

B) Szabadgyakorlatok: 1. Állások (kivéve vívó állást) és fekvések. 2. A tag-szabadgyakorlatokból az egyszerű és könnyebb összetett mozgások. E gyakorlatok könnyű kéziszerekkel is (fa-bot, rúd, súlyzók) végzendők. 3. Tovább-haladási gyakorlatok: járások (különös tekintettel a katonai járásra), műjárások, futás (fokozatosan 5—10 percig) és egyszerű szökdelések. 4. A birkózó gyakorlatokból az előkészítő birkózás és végre 5. társas szabadgyakorlatok kettesével és hármasával.

C) Szergyakorlatok: Magas és távol ugrás, mély ugrás (egy testmagasságnyról), roham ugrás, lengő-kötél ugrások, bakugrás (III. IV. oszt.), vegyes ugrások a kápakkal ellátott támaszfán. Mászás függélyes és rézsútos póznán, kötélen és árbocon. Gyakorlatok függésben, a rézsútos és vízszintes létrán, fokos árbocon fel- és lemenésben, alacsony nyújtón vegyes függésben és támaszban, korláton csak feszítő támaszban és függésben, gyűrűhintán függésben.

D) Játékok: Labdázás, körfutás, szökdelő kör stb.

V—VIII. osztály: $\frac{3-3}{2-2}$ óra. A tanítás a csapatokban (erő és ügyesség szerint beosztva) történik. A csapatvezetők hetenként egyszer külön képezetnek.

A) Rendgyakorlatok: a) A katonai rendgyakorlatokból a szakasz felállítása és egyszerű mozdulatai,

gyors lépés és futás közben is gyakorlandók (L. gyak. szab. II. fej.). A tornászó rendgyakorlatokból az I—IV. osztályban felsorolt rendgyakorlatok lehető változatos összetételei, melyek mind felvonulások a sortest alakítására és különösen a szabadgyakorlatok véghezvitelére alkalmasak.

B) Szabadgyakorlatok: 1. Állások és testgyakorlatok különféle összetételekben, szigorú tekintettel a plasztikai alakzatokra, a gyors mozgásra és (nehezebb kézi szerek használatával) az izmok szokott működésére (a kézi szerek: súlyzók, vasbot, buzogány). 2. Tovább haladó gyakorlatok összekötve taggyakorlatokkal, egymásután és egy időben; kitartó futás 15 percig, gyors futás 125 méter távolságra gyakorlandók. Szökdelések állás-cserével és kargyakorlatokkal: pyramisok, csoportzatok.

C) Szergyakorlatok: Magas és távol ugrás (szilárd akadályon át is) mély ugrás állásból és függésből ($1\frac{1}{2}$ —2 testmagasságnyról). Rohamugrás (a deszka 60°-ig emelhető. Rúdugrás, bak- és lóugrások. A mászás nehezebb nemei, kitartó mászás. Gyakorlatok a rézsútos és vízszintes létrán (felső oldalán is). Magas nyújtón az alapgyakorlatok, alacsony nyújtón alugrások, Korláton nyílttámaszban is, gyűrűhintán függésben és támaszban.

Kívánatosak az ugró asztalon és rúgó deszkán való gyakorlatok, továbbá a gerely és kődobás, a súly emelés, és a korong (discus) vetés.

D) Kirándulások alkalmával a labdázás, kitartó járás, lovagjátékok és természeti akadályok legyőzése különösen gyakorlandók.

A többi tantárgyakra nézve — mint felebb is említettük — a tiszáninneri egyházkerület által elfogadott, s nagyrészen a konventi tantervvel egyező beosztás mellett óhajtunk maradni továbbra is.

* * *

Ezen bizottsági előterjesztést a sárospataki ref. főiskola gimnáziumi tanárkara, — f. évi október 17-én tartott ülésében — elfogadta, s igazgatót megbízta, hogy azt az egyetemes tanügyi bizottság elé terjeszsze.

Kelt Sárospatakon, 1891. okt. hó 20-án.

Kérészy István,
főgimn. igazgató.

Rácz Lajos,
a gimn. szék jegyzője.

TÁRCZA.

Naprágyi Demeter levele Károlyi Gáspárhoz.

Reverendissime Domine!

S. T. B. V. E. Q. V. Jövének hozzám egynehány jámbor atyafiak, a kikkel cum sanguine conjunctim vagyok, onnan fellyülről Gömör vármegyéből, a helységből a honnan én originaliter és nominaliter származtam vala. Meghozák pedig — égvén in animo — amaz effectuosus Bibliát is, melyet te édes nyelvünkre fordítottál és a melynek már híre-neve vagyon az egész imperiumban. A familiarisaim is mind megbolondulának miatta és az eretnek hitre convertáltak, a mit soha meg nem bocsátok neked, a ki olyan zelóta módra széniarokkodol. Bizony csak meggondolatlan mesterember vagy te, a ki malleust adsz az oktan vulgus kezébe, de bár téged ütne agyon első sorban!

Egy praefatiót is adjungáltál híres Bibliádhoz, melyben nagy vetélkedéssel próbálsz a mi Vulgátánkban falsumot demonstrálni és az egyedül idvezítő ecclesiát contuméliosus szókkal illetni. Avagy kik és minők vagytok ti? A religio dolgát in hoc tempore mellőzöm, csakis a ti predikátoraitoknak és concionatoraitoknak moreseit investigálom. No csak tudtok ti a synodusokon mindenféle articulusokat fabricálni, de practice nem igen vagytok hozzá hívek. Nektek is édes a commoditás!

Ecce előttem vagynak annak a synodusnak articulusai, melyet a te patriádban, Göncön és a te regnálásod mellett tartottak a felső vármegyék eretnek predikátorai az 1566-ik esztendőben, a mikor még én futkározó kis gyerek valék. Itt van az az infamis epistola is, melyet a synodusból a tiszántúli Atyafiakhoz küldöttetek, a melyben bestiának declaráljátok a római pápát, pedig hát Luther után rátok is mondta cardinalis Cajetanus, hogy t. i. ti vagytok bolond álmokkal megtelt fejű vadállatok. Furcsa ám az, ha a ti dolgaitokat comparálom ezekkel az articulusokkal! Mert ezek azt hagyják, hogy „a lelkipásztorok semmitse forgassanak úgy kezeikben és ne olvasanak, mint a szentírást,“ már pediglen ti forgattok ugyan Bibliát, hanem annak csak harminckét levele vagyon. No ebben fideliter sequáljátok a deák poeta sententiáját: Nocturna versate manu, versate diurna! Ősmerek én a ti religiótokon levő predikátort, a ki egyébkor se forgatja a Bibliát, hanemha a szent beszédhez való textust cogál keresni.

Azt is exceptáltátok az articulusokban, hogy „a lelkipásztorok a keresztség sakramentomát a közönséges gyülekezetben szolgáltatassák ki,“ aztán mégis usuáljátok a parochián való keresztelést, mintha csak úgy arcano (suttyomban) fogadnátok a kisdedeket Isten anyaszentegyházába. Ebből is kitetszik, hogy haereticusok vagytok!

Hát az miféle blasphémia, hogy noha azt rendelik articulusaitok: „Senki se tanítson felavatás nélkül,“ annak ellenére is a praedikátori székre külditek a ti jámbor és az Isten szerint való beszédben tudatlan praeceptoraitokat, fiók iskolamestereket és holmi csekély novitius deákocskákat? Annakutána pedig azt is mondja vala, hogy „senkise engedje meg, hogy úrnapiokon lakodalmazzanak,“ a mi csakugyan nagy impietas a religió és az isteni Felség ellen. Lám azonban épen akkor legzajosabbak nálatok a vígalmaknak házai, a ti ifjaitok nagy tumultussal és hangos muzsikaszóval verik fel a helységet, olykor a fustélyoknak is akad dolgok és jól elagyabugyalják egymást, az Isten dicsőséges szent napján. Ugyan hol vagynak azok a ti illustris pesbiteriumaitok? és buzgó praedikátoraitok? No hogy „a vasárnapokat és a többi ünnepnapokat meg kell tartani“ sincere postulálják az articulusok, sőt az imperium is tiltja, mégis dolgoznak az eretnekek, mivelhogy nincs meg nálatok az Igének hathatósága, sem pediglen cum jure et lege nem gondoltok. Azt is rendelitek, hogy „a szentek többi napjait hallgatással kell mellőzni,“ a mi már valóságos sacrilegium és nagy örömmel hallottam, hogy akad írmagúl legalább egy istenesebb concionator közöttetek, a ki Szt. István napján nagy solemnitással predikál. Illendő is, hogy sokkal inkább egy szentet celebráljátok, mint teszem azt a napot, a mikor az átkozott Lutherus Wittembergában kiszögezte az ő infernalis articulusait. Mert hányan vagynak, a kik még az Úrnapiokon is kegyesebb érzésekkel desiderálnak pipázni, s nagyobb deliciával nyujtózkodnak a jó puha díványon, mint hogy Istennek beszédjét az írásként szerint még a házfedelekről is publicálnák. Hát ugyan miért deliberáltátok azon a gönci famosus synoduson, hogy „mindennap, avagy legalább három napon hetenkint kell tanítani vagy predikálni!? Még olyan

praedikátor is akad közöttetek, a ki arra instigál, hogy vasárnap délutánoként ne papoljátok, mert plenus venter non praedicat libenter. Bizonyára jobb is nagy commoditással heverni, nehogy az emésztésben baj essék. De háromszoros jaj leszen akkor ti nektek, ha még a praedikatio fegyverét is avertáljátok magatoktól!

De a dolog végére sietvén, ne talán tám levelemet hosszúnak találd, azt is olvasom a 13-ik articulusban, hogy „a lelkipásztoroknak Pál apostollal megtiltjuk a világi foglalkozásokba való elmerülést.“ Nojszen ezt meg már plane nem respectáljátok. Nemcsak a község, a város és vármegye ügyes-bajos dolgaiba avatkoztok, hanem még a diétai követséget is, mivelhogy kedves volna a szemnek, megkívánátok. Aztán mégis azt mondjátok, hogy ti a szegény apostolok nyomában jártok, a kik földi dicsőségre nem áhitozának!

A jámbor scholamesterektől és egyszerű rectoroktól nagy oboedientiát kívánnak az articulusok. Azt statuáltátok ugyanis, hogy a lelkipásztorok engedelme nélkül ne vagáljanak és figyelmezzenek a lelkipásztorokra.“ Ebből én csak a sok querimóniát hallom tőletek, hogy rector uraimék nagyon is a magok lábán akarnak járni, a miért helyén való az objurgatio, de ti talán nagy supprematióval dolgoztok? Miképen van, ti tudjátok, a kik perlekedtek; úgy tartom, hogy sub judice lis est. Mi csak örülünk, ha civakodtok.

Végezetre az ultimus articulus ezeket rendeli: „Az ecclesiák lelkipásztorai semmiképen ne merjék a synodusukat elmulasztani, a kik pedig meg nem jelennek, kötelesek annak igaz okát szeniorok elé terjeszteni.“ Mégis vajjon siettek-e a tractualis avagy superintendentialis coetusokra? A rectorok is nagyobb számmal vagynak ott, mint ti. Úgy hallom, hogy az imperium példájára a kisebb coetusok jussából el akartok venni, de minek nektek akkor a coetus? majd könnyebben halászhátunk közületek mi is, mert — mirabilis res! — a nagy szem nem szokta meglátni azt, a mit a kicsiny.

De már ide teszem a clausulát és exmittálom epistolámat az én jelenlévő jámbor atyámfiától, a kik hírül hozák, hogy megintelen valami synodust akartok tartani. No hát majd transferálja oda neked az én pátriambéli pap, a te haereticus predikátortársad. Commendálom, hogy olvasd el, mielőtt a synoduson ismételten per ignominiam dehonestálnád a pápistákat. Először magatokat purgáljátok meg, addig pedig fogd be a szádat. Ave atque Vale! Dat. Vesprimi 28 octobris 1591.

Demetrius,
episcopus vesprimensis.

KÖZÉLETÜNK.

A budapesti egyetemekről.

Komolyabb, magasabb törekvésű lapoknak is célszerű az ifjak tetteivel foglalkozni, azokat kritizálni, irányítani, mert hát az ifjaké a jövő. Azért talán nem teszünk rosszat, ha egy és más dolgot a budapesti egyetemi ifjúság életéből megemlítünk.

A halottak napját — szokás szerint — az ifjúság most is megünnepelte. Ez ellen semmi kifogásunk sem lehetne, mert hát a többség az egyetemeken végre is katholikus s általában a színezet is annak mondható, mert pl. évmegnyitások alkalmával is „Veni sancte“-t tartanak s ezen a rector a dékáni karral hivatalos parádében megjelen. Azonban ez alkalommal még sem hallgathatunk el a halottak napjával összeköttetésben a magunk részéről egy kis örömet, meg egy kis keserűséget.

Örömünk az, hogy ez alkalommal is arról győződünk meg, hogy a protestáns (közelebből éppen a sárospataki főiskolából kikerült) növendékek az egyetemi ifjúság életében is szerepet visznek; keserűségünk pedig az, hogy olyan alkalommal is vállalkoznak szerepviselésre, mint aminő egy katolikus ünnep p. o. a halottak napja.

A bölcsészethallgatók, illetőleg azoknak segítő-egyesülete két sírhoz szokott szónokot küldeni. Ez egyesületben G. bölcsészethallgató, a sárospataki főiskola egykori növendéke, erős protestáns szellemtől áthatva, felszólalt ez ünnepély ellen, mely semmi más, mint a kor hiú divata, s nem a szív érzelmeinek kiöntésére való alkalom, hanem annak mutogatására, hogy ki képes nagyobb hajszát űzni a kegyelet cége alatt; indítványozta, hogy inkább az illetők születési, vagy halálzási évfordulóján tartson az egyesület ilyen, vagy amolyan ünnepélyt. Azonban indítványát — a mi várható is volt, — elvetették s azután a sírokhöz szónokokul megválasztottak két bölcsészethallgatót, kik egyszersmind ref. segédlelkészek is s a teológiát éppen a sárospataki főiskolában végezték. Egyik a protestáns elvekhez híven, a megbízást nem fogadta el; a másik, egy ref. pap, elfogadta és szónokolt. Ilyenforma történt a műegyetemi ifjak temetői tisztelgésénél is! E pár példa elég arra: hogyan képes magát egy fiatal ember a külsőségektől elragadtatni, ha felkapja a közvélemény hízelkedő szele, még ha oly komoly törekvésű is, mint az illetők; hát aztán hogyne jönnének kisértetbe azok, a kiket azzal utasít el az illetékes miniszter: „nem nevezhetem ki a főúri gyermekeket képző Ferenc József nevelő-intézetbe, mert nem katolikus“.*

Ezeket talán szomorú olvasni e lapok közönségének. Irok hát másról is. A budapesti ifjak közül azok, a kik a sárospataki főiskolának voltak növendékei, most egy „Sárospataki Társaskör“-t alkottak, melynek tagjai leginkább egyetemi ifjak. A különböző tudomány-karok egyes képviselőitől aláírt „Felhívás“ szólította fel az illető iskolatársakat az alakuló gyűlés megtartására. „Célunk az, — mondja a „Felhívás“ — hogy a kik a sárospataki főiskolában tanultak, vagy ott csak megfordultak s általában több-kevesebb emlék köti őket ahhoz: az összeköttetést egyetemi tanulmányaik alatt se szakítsák meg s legalább Budapesten tartózkodó iskolatársaikkal a folytonos érüklözés fenmaradjon s ez által is tápláljuk a hálát az iránt a főiskola iránt, a mely a viharos multban s a talán kétes jövőben oly kitűnő szolgálatot tett s tenni fog a hazának és valláserkölciségnek.“

Október 24-én csakugyan összegyűltek s a mintegy 20 tagból álló társaság nagy lelkesedéssel mondotta ki, hogy a „Sárospataki Társas-kör“ megalakul. Mennyire el voltak telve a buzgó ifjak hálával a főiskola iránt, mely őket idáig nevelte! Önkéntelenül történtek összehasonlítások az otthoniak s az itteniek között s bizony nem az utóbbiak előnyére. Mennyire el voltak telve hálával és elismeréssel Patak iránt! Önkéntelenül, a szívből fakadva hangzott többször: itt tanuljuk meg Patakot igazán ismerni, becsülni! Midőn aztán a kedélyek lecsillapodtak, bizottságot küldtek ki alapszabály készítésre s elhatározták, hogy nov. 1-én, estve 7 órakor, megtartják a második közgyűlést, megerősítik az alapszabályokat s megválasztják a tisztikart. Ugy is történt. Elnökül Csontos József, bölcsészethallgatót, teológiánk két éven át volt segédtanárát, alelnökül Kérészy Gyula, műegyetemi hallgatót, jegyzőül Végh Elemér, joghallgatót választották meg, mindnyáját közfelkiáltással. Azután a bizottsági tagokat választották meg, kik a folyó kisebb jelentőségű dolgokat intézik. Az alapszabályokban célul tűzték ki a társas-

szellem fejlesztését; ennek érdekében majd összejöveteleik alkalmával, a minőket havonként egyszer, de szükséghez képest többször is rendeznek, felolvasásokat és szavaltokat tartanak. Nagy gondot kívánnak fordítani a patakiakkal, s különösen a főiskolai ifjúsággal az összeköttetés fentartására s ily célból a „Sárospataki Lapokat“ és „Ifjúsági Közlönyt“ járattatni fogják. Kimondták, hogy tiszteletbeli tag lesz, kit a közgyűlés egy rendes tag ajánlatára ilyenül megválaszt s a rendes tagokat szintén ily módon választják a főiskola iránti érdeklődés érdeme szerint.

Így hozták némileg helyre tévedésüket mindjárt aznap azok is, a kik annyira megtántorodtak, tevénny részt véve a szervezkedésben. Virágoztassa Isten e szolid és nemes irányzatú együletet; legyenek folytonosan bő számú tagjai! Hiszen ezzel főiskolánknak is csak jót kívánunk.

Még valamiről! Egy-két bölcsészethallgató rebesgeti itt az „egyetemi protestáns kör“ eszméjét. De csak rebesgetik. Talán kisebb hitű kollegáiktól félnek? vagy általában a kezdet nehézségétől tartanak? Bizony, ha valahol nehéz a kezdet, itt az. A vallásosságon felülemelkedést affektáló kor, a zszurnalisták felületeskedő s a kor divatát követő raja, bizonyosan átkot mondana a kezdeményezőkre s talán a társadalomban is megnehezítené állásukat. Ők e protostáns együletet is a katolikusok hasonló fajtájú szövetkezeteinek mintájára képzelnek, melyek nem lehetnek elfanatizmus nélkül. De mindezekről kár volna félniök. Mondják ki a szót, hirdessék bátran: alakítsunk „egyetemi ifjak protestáns együletét!“ Toborzák az embereket e jelszó alá! Meg kellene nyerniök az egyetem főrangú növendékeit, mert ezekkel karöltve nagyobb lépéseket lehetne tenniök. De a Kálvintériekhez is van egy-két szavunk! Nekik is pártolniok kellene ez eszmét. Egy Szász Károly szava sokkal többet tenne, mint a filozófiai facultás összes hallgatóinak buzgólkodása. Ha az egyetemen a szerény „tandíjmentes filozofusok“ nem merik kipattantani az eszmét, tegyék azt meg a kálvintéri parochiában! Vagy talán nem mernék? félnének keletlenlenséget csinálni a nagy uraknak, egyházunk kegyes pátrónusainak?

A katolikusoknak van egyetemi körük; lehet nekünk is, kövessük őket. A reverendások valószínűleg ott is többet tettek, mint magok az ifjak. Itt volna tér és nemes feladat a pestiektől is oly sokszor hangoztatott belmissióra! Ha vidéki gimnáziumainkból felkerül az ifjú az egyetemre, a legtöbbször azt se tudja meg: hol van a református templom, még ha Debrecenből jön is ide! Ha volna egy protestáns egyület ott, ha egyébbel nem is, mint társas összejövetelek által, hol talán a vallásos kérdés szóba sem kerül, táplálnák az egyházas érzést, folytonosan fentartanák a tudatot, hogy egy vallásfelekezetenek a tagjai s majd, ha kimennek az életbe, inkább ébrednek vallásos kötelességök tudatára, mert azt el sem felejtik egyetemi éveik alatt! Az egyetem is vesztené valamit katolikus színezetéből, mert évmegnyitáskor és a májusi évfordulói ünnepélyek alkalmával nem csak az egyetemi templomban volna „veni sancte“, de a protestáns ifjak számára — így testületté tömörülve — a protestáns templomokban is istenitisztelet. Ezt egyébiránt protestáns egyület nélkül is megtehetnék, ha kiterjedne ide is a „cura pastoralis.“

A kormány talán nem szívesen venné az egyület alakulását! De ha van katolikus kör, toleranciával viseltethetnék a protestáns kör iránt is, annyival inkább, mert a katolikus kört is világiak alkotják, mivel az egyetem hittanhallgatói nem csak tantermeiket zárják el a reverendátlan alakok elől, de maguk is elzárkóznak az ifjúsági élettől. Meg aztán talán volna annyi ereje a protestantizmusnak, hogy keresztül tudná vinni ez egyület en-

* Ez is megtörtént!

** Gratulálunk az «Alma-Mater» hű fiainak!

Szerk.

Szerk.

gedélyezését? Hol vannak az egyházunkért oly hevesen buzgó, s oly magasan álló pátrónusaink?

Azért félre az ingadozással, félre a kis hitűséggel, mikor a protestantizmusnak oly nagy szolgálatokat tehetnek! Az *egyetemi protestáns kör* hivatta volna a minden nemesért lelkesülő ifjúságot a vallásos kérdéseknek is megnyerni, melyektől most teljesen távol áll; hivatta volna a mostani közönyös intelligencia helyébe új, a vallásos eszmékért lelkesülő, művelt osztályt teremteni.* A kör megalakítására ritkán lesz oly kedvező alkalom, mint most, midőn főiskolánkból is több végzett theologus van ott. Azért hozzájuk is szólunk. Rajta az egyesülésre! A kálvintéri parochia is tegye meg a magáét! segítse, esetleg kezdeményezze a protestáns egyetemes eszméjének valószínűségét. Itt messze kiható, nagy eredményekkel kecsegtető munka vár a „cura pastoralisra“!

Budapest, 1891. nov. 2.

Philosophus.

A konventi ülésekről.

Egyetemes konventünk folyó hó 5-én délelőtt $\frac{3}{4}$ 11 órákor kezdette meg a legközelebb összeülendő zsinat előkészítése végett tartott rendkívüli gyűlését. Egyházi elnöke, *Kun Bertalan*, mint rendesen, úgy most is a szív teljességéből származó, mely meghatottsággal elmondott imával nyitotta azt meg s aztán rövid szavakkal üdvözölte a nagy számmal megjelent képviselőket, jelentvén ennek végeztével, hogy *báró Vay Miklós*, világi elnök ez alkalommal gyöngéledése miatt meg nem jelenhet. Ez ok miatt a világi elnöki helyet *Tisza Kálmán*, mint legidősebb egyházkerületi főgondnok foglalta el. *Tisza Kálmán* indítványára a konvent jegyzőkönyvileg fejezte ki a gyöngéledő rendes elnök meg nem jelenhetése felett érzett sajnálkozását, abbeli reményének és forró óhajlásának adván egyszersmind kifejezést, hogy a zsinat teendőinek vezetésénél annál pihentebb testi és lelki erővel fog *Ő Excellenciája* egyetemes protestáns egyházunk javára bölcs vezetése által szolgálni. Ugyancsak *Tisza Kálmán* és kiegészítőleg *Szász Károly* indítványára a konvent jegyzőkönyvileg örökíti meg *Révész Bálint* és *dr. Ballagi Mór* időközben történt halálát s részvétíratot intéz az elhunyt nagy férfiak családjához.

Ezen kegyeletes megemlékezés után a megjelent képviselők névsora felolvastatván, azok hitelesítették.

Bizonyos ünnepélyes hangulat közt olvastatott fel *ő Felségének*, a királynak a zsinattartásra vonatkozó következő engedélye:

„*Ő cs. és apost. kir. felsége* folyó évi május hó 14-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával legmagasabb engedélyével, legkegyelmesebben hozzájárulni méltóztatott ahhoz, hogy a magyar evangélikus reformált egyházi zsinatja az egyetemes konventnek folyó évi április hó 20-án kelt legalázatosabb felségfolyamodványában elősorolt tárgyak feletti tanácskozás és határozás céljából, folyó 1891. évi december hó 5-re, Budapestre egybehívassék, ott megnyitassék és megtartassék a nélkül, hogy az 1790/91. XXVI. t.-c. 4. szakasza értelmében fentartott s biztos kirendelésére vonatkozó jogát *ő Felsége* jelenleg érvényesíteni szükségesnek látta volna; egyebekben az idézett törvény cikk ide vonatkozó rendelkezései szorosan megtartandók lévén. Van szerencsém erről Nagyméltóságodat hivatkozással folyó évi április hó 25-én kelt nagybecsű átiratára, szíves tudomás, mihez tartás és a szükséges további intézkedések

* B. e. Eötvösünk a prot. theol. facultast is meg akarta alkotni az egyetemen! Szerk.

nek saját autonóm hatáskörében lehető megtehetése végett ezennel értesíteni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelettem őszinte nyilvánítását. Budapest, 1891. évi június hó 5-én. gr. Csáky.

Már a jelen évi tavaszi konvent egy bizottságot küldött ki a végett, hogy a testvér ágostai evangélikusokkal egyetértve, adjon javaslatot a zsinat alkalmából megtartandó közös országos ünnepélyre vonatkozólag. A bizottság, megtartván tanácskozásait, a következő, a konvent által minden részében elfogadott megállapodásokat terjeszté elő:

Hogy az 1790/91. évi XXVI. t.-c. hozatalának emléke. — mely törvény cikk vallási, egyházi s polgári alkotmányos életünk, legbelsőbb érdekeivel és viszonyaival, hazánk történelmi fejlődésével oly szoros és benső összeköttetésben áll, — miképen ünnepeltessék meg: a következőkben történt az értekezlet megállapodása: Mindkét hitvallású evangélikus országos zsinata december 6-án délelőtt 10 órákor nyilvános isteni tiszteletet tart, külön-külön mindenik saját hitfelekezete templomában; mindenik hitfelekezet zsinata kölcsönösen 30—30 tagból álló küldöttség által képviseltetvén magát az isteni tiszteleten; az isteni tisztelet végeztével egy közös helyen jönnek össze mindkét zsinat tagjai s ott, kettős elnökség alatt (egyik az ágost. hitv., másik a ref. egyház részéről), emlékbeszéd fog a nevezetes nap emlékére tartatni.

Ohajtja az értekezlet, hogy e nagy fontosságú, történeti nevezetességű eseményt, a két hitfelekezet zsinati képviselőinek együttes ülésén, mely úgy a múltban, mint a jövőben a két hitfelekezet szoros együvetartozásának, testvéries viszonyának s egybeköttetésének látható megjelentése leend — egyetemes egyházunk Nestora, legidősebb egyházi kormányzója s hű tagja, *báró Vay Miklós*, tiszáninnen egyházkerület főgondnoka s konventi világi elnöke — üdvözölje s nyissa meg; az emlékbeszédet pedig *György Elek*, az ágostai egyházkerületnek egyetemes világi jegyzője tartsa meg. Ha netalán nevezett főgondnok úr abban akadályoztatnék, akkor az ágost hitv. egyházkerület főfelügyelője kéri fel e tisztteljesítésére; az emlékbeszéd tartására pedig *Ritoók Zsigmond*, konventi világi jegyző s a bihari egyházmegye gondnoka. És ha majd időközben netalán *b. Vay Miklós* főgondnok vagy *b. Prónay Dezső* egyetemes főfelügyelő urak ezen tisztok végzésében akadályoztatnának, *b. Vay Miklós* úr után a hivatalra nézve idősebb egyházkerületi főgondnokra, vagy a főfelügyelő úr akadályoztatása esetén a legidősebb egyházkerületi felügyelőre bizza az elnökség a tisztteljesítését. Általában felkérletnek ezen értekezlet nagy érdemű elnökei úgy intézkedni, hogy ezen ünnepély lefolyásánál a két hitfelekezet vagy a megnyitó, vagy az emlékbeszéd tartásánál képviseltessék.

A zsinat megnyitására vonatkozólag pedig indítványozza az értekezlet: Dec. 5-re mindkét hitfelekezet belkörüleg intézkedjék a zsinat megnyitásáról.

A zsinat megnyitván, azonnal kölcsönösen egy üdvözlő küldöttség választassék, a mely a másik zsinat tartásának helyén megjelenve, a szívélyes üdvözlés és testvéries köszöntés nyilatkozata után, terjeszszé elő a zsinat elé ezen értekezlet megállapodását a másnap, december 6-án tartandó emlékünnpélyre nézve.

Felolvastatott ezek után egyházkerületi püspököinknek és főgondnokainknak a zsinat megalakulására vonatkozó előterjesztése: ezen előterjesztés szerint a december hó 5-re megnyitandó országos zsinat tárgyában a szükséges előintézkedések megtétele céljából a

következő megállapodásokra jutott az értekezlet: Hogy hol, mely helyiségben tartassanak a zsinat nyilvános ülései, az a helyiség e célra miképpen szereltesse föl, fűtésről, szolgálatról, gyorsírók alkalmazásáról miképpen történjék a gondoskodás: ebben a tekintetben az intézkedések megtételével gr. Tisza Lajos, főgondnok és Szász Károly, püspök kéretnek fel; nemkülönben arra is, hogy zsinati gazdául kit vagy kiket ajánljanak majd a zsinatnak megválasztásra

A zsinat december 5-én a majd megjelölendő helyen d. e. 10 órakor nyílik meg egyszerű imával, melynek tartására legidősebb püspök, Kun Bertalan úr kéri fel; ezután a zsinatot, rövid beszéddel, megnyitja legidősebb főgondnok b. Vay Miklós. Azután küldöttség választatik a testvér ágostai hitvallásúak zsinatának üdvözlésére, mely után a megalakulás fog eszközöltetni.

December 6-ára pedig az 1790/91. évi XXVI. t.-c. emlékére rendezendő ünnepély lefolyására következő intézkedés tétetik: Délelőtt 10 órakor a kálvintéri templomba mennek az ev. ref. főgimnázium helyiségéből a zsinat tagjai az ágostai testvér egyház küldötteivel együtt.

Előimát mond Kun Bertalan püspök, egyházi beszédet tart az utóimával Szász Károly püspök. Istenitisztetel után a majd kijelölendő helyre mennek a tagok a közös megállapodás szerint a közös gyűlésre.

Végre szükségesnek tartja az értekezlet tudatni az összes zsinati képviselőkkel, hogy dec. 4. d. u. 4 órakor már itt Budapesten, Lónyai-utca 4. sz. ev. ref. főgimnáziumi épületben jelenjenek meg az előértekezletre.

(Folytatása köv.)

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Zsinati képviselőink sorozata** még nem teljes ugyan, de — többek kívánságára — közöljük azt e képen: I. *Tiszáninnen: Abauji egyházmegye:* Béki Sámuel (meghalt) esperes, Meczner József világi tanácsbíró; póttagok: Antalfy László a.-vadászi lelkész, Csoma István t. b. *A. borsodi egyházmegye:* Bornemisza József esperes, Br. Vay Béla gondnok; pt. Tóth Dániel miskolci l., Lengyel Sámuel t. b. *A.-zempléni egyházmegye:* Kopré Ferenc esperes, Meczner Béla gondnok; pt.: Czinke István erdőbényei l., Br. Vay Sándor t. b. *F.-borsodi egyházmegye:* Debreczeni Gábor esperes, Ragályi Béla gondnok; pt.: Szakal József bódvai l., Miklós Ödön t. b. *F.-zempléni egyházmegye:* Bernáth Elemér gondnok; pt.: Gyarmathy József tornai esperes. *Gömöri egyházmegye:* Nagy Pál esperes, Farkas Ábrahám gondnok; pt.: Terhes Pál rimaszombati l., Bornemisza István t. b.; *Tornai egyházmegye:* Fejes István s.-a.-ujhelyi lelkész, pt.: Vécsey József t. b. *Ungi egyházmegye:* Szabó Endre esperes, Kovács Károly gondnok; pt.: Szabó József eszenyi l., Bernáth Zoltán t. b.; *Tanári képviselők:* Mitrovics Gyula, Szinyei Gerzson sárospataki tanárok; pt.: Kun Pál miskolci és Baksay István rimaszombati tanár. II. *Tiszántúl: A.-szabolcsi egyházmegye:* Szerelemley József, Soltész László, gr. Degenfeld József, Lengyel Imre; pt.: Pákozdy Lajos, Osváth Ferenc. *Békésbányai egyházmegye:* Szabó János, gr. Ráday Gedeon, Kovács Ferenc. Egy rendes és két pótképviselőre újabb szavazás tűzetett ki. *Beregi egyházmegye:* Peterdy Károly, Uray Imre; pt.: Sütő Kálmán, Hunyadi Béla. *Bihari egyházmegye:* Szabó Károly, Ritoók Zsigmond; pt.: Bíró János, Kiss Elek. *Debreceni egyházmegye:* Dávidházy János, Tóth Sámuel, Bernáth István, Szunyogh Szabolcs;

pt.: László János, Fráter Gyula. *Érmelleki egyházmegye:* Szőke János, Fráter Imre; pt.: Kiss Albert, Konrád László. *F.-szabolcsi egyházmegye:* Lukács Ödön, Gencsy Albert; pt.: Görömbei Péter, Ujfalussy Béla. *Heves-nagykunsági egyházmegye:* Dorogi Lajos, Győri Lajos, Horthy István, Losonczy Mihály; pt.: Pinkóczy M. Lajos, Székely Péter. *Máramaros-ugocsi egyházmegye:* Csernák István, Várady Gábor; pt.: Biky Ferenc, dr. Tóth Jenő. *Nagybányai egyházmegye:* Bencsik István, Ujfalussy Sándor; pt.: Soltész János, Torday Imre. *Nagy-károlyi egyházmegye:* Segesváry József, Kulin Imre; pt.: Ujlaky Gábor. A világi pótképviselő szavazás alatt. *Nagy-szalontai egyházmegye:* Széll Kálmán, dr. Tisza István; pt.: Balogh Ambrus, Ercsey Sándor. *Szatmári egyházmegye:* Kiss Áron, Isaák Dezső; pt.: Szarka Boldizsár, Farkas Antal. *Tanári képviselők:* Géresi Kálmán, Futó Mihály; pt.: Dóczy Imre, dr. Bacsoni Lajos. III. *Dunáninnen: A.-baranyai-bácsi egyházmegye:* Szilády Áron halasi lelkész és Esch Ervin gondnok; pt.: Nagy Ignác és Kozma László. *F.-baranyai egyházmegye:* Kovács Antal esperes és Szilágyi Dezső gondnok; pt.: Dányi Gábor és Kossa Dezső. *Kecskeméti egyházmegye:* lelkészi választás alatt; Antos János egyhm. gondnok; *Külsősomogyi egyházmegye:* Szalai Ferenc esperes, Dócsey Lajos gondnok; pt.: Kálmán Gyula és Sárközi Béla. *Pesti egyházmegye:* Sipos Pál esperes, gr. Teleki József gondnok; pt.: Szilágyi Benő és Várady Béla. *Solti egyházmegye:* Baksay Sándor esperes, Kerkápolyi Károly gondnok; pt.: Ádám József és Kálósi József. *Tolnai egyházmegye:* lelkészi választás alatt, Szilágyi Aladár gondok; pt.: Dóczy József és Ágoston István. *Vértessaljai egyházmegye:* Koncz Imre esperes, gr. Dégenfeld Lajos gondnok; pt.: Sárközi Aurél, lelkészi választás alatt. *Tanárok képviselői:* Kovács Albert; pt.: H. Kiss Kálmán, Molnár Sándor. IV. *Dunántúl:* Világi rendes tagok: Beöthy Zsigmond, Molnár Béla, Véghely Dezső, Darányi Ignác, Szabó Kálmán, Konkoly Gyula; póttagok: Rácz Gyula, Horváth Géza, Bóné Géza, Mórócza Kálmán, Kerkápoly Károly, Barthalos István; egyházi rendes tagok: Kis Gábor, Csonka Ferenc, Vályi Lajos, Körmendy Sándor, Cziike Lajos, Antal Gábor; pt.: Begedy István, Gueth Sándor, László József, Rácz Géza, Juhász Pál, Szekeres Mihály. *Tanárképviselek:* rendes tagok Szilágyi József, Révész Kálmán; pt.: Sebestyén Dávid, dr. Vida Károly. V. *Erdély:* Lelkészek: Hegedűs Lajos, Szász Gerő, Vas Tamás, Somkerek Miklós, Barta Lajos, Nagy László, Deézi Gyula, Lénárt József, és Pánczél Károly; világiak: gr. Bethlen Gábor, gr. Kuun Géza, Mezei Albert, Gyarmati Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, Parádi Kálmán, Hegedűs Sándor, Zeyk Gábor, Dull László; pt.: Elekes Viktor, Borbát Pál, Sándor János, Simó Lajos, Zeyk Dániel és Kerekes József. Tanárképviselek: Váró Ferenc, Bedőházi János, pt.: Berényi János.

— **Értesitem t. lelkésztársaimat** hogy az 1790/91. XXVI. t.-cikk százados évfordulójára készített egyházi beszédemre már is annyi megrendelés érkezett hozzám, hogy kinyomatása biztosítva van s így azt idejekorán kézhez juttathatom. Erdőbénye, 1891. nov. 4. *Czinke István*, ref. lelkész.

— **A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye** a reformáció emlékünnepejét f. hó 1-én tartotta meg *Nagy-Halászbán*. Örömmünnepe volt ez a n.-halászi egyháznak is, mivel 100 év viharja által megrongált templomát, díszesen, 4000 frt költséggel renoválta s éppen ez örömben való osztakozás végett hívta meg e napra az egyházmegyét. Ugy az egyházközség, mint a környék, igen nagy érdeklődést mutatott az ünnepély iránt s a meglehetősen nagy templom zsúfolásig megtelt s több mint 1000 ember hallgatta buzgó áhitattal *Lukács Ödön*, esperes

magasan szárnyaló, ünnepi beszédét I. Péter 2. 5—6. felett s vett részt a *dr. Heiszler József*, dombrádi lelkész által, *Görömbei Péter*, e. m. tanácsbíró segédkezése mellett kiosztott úrvacsorában. Az ünnepély, a maga puritán egyszerűségében mindenkinek lelkét meghatotta, a melyhez nagy mértékben hozzájárult, a papokból álló „*tiszaháti dalárda*” szereplése is. A fentebb említett szereplőkön kívül ott voltak: *Rácz Ábrahám*, csobajai lelkész, az ünneplő egyház lelkészének édes atyja; *Erdélyi Sándor*, jesityrebi, *Páricsi József*, cigándi lelkészek, más egyházmegyékből. Ez egyházmegyékből pedig *Gencsy Albert*, e. m. gondnok; *Ujfaluassy Béla*, világi tanácsbíró; *Krasznay Péter*, főszolgabíró; *Elek Dániel*, őri, *Vitéz Mihály*, kemecsei, *Lovas Dániel*, f. litkei, *Kálmán Dezső*, ujfehértói, *Erdélyi Imre*, ramocsaházai, *Nagy István*, mogyorósi, *Balog Ferenc*, demecseri, *Hódy János*, megyeri, *Ducs György*, besztereci, *Tolnai Miklós*, dögei, *Hideg József*, pálcai, *Kézi András*, kékcsei, *Vas Mihály*, gégyényi lelkészek; *Szabó Zsigmond*, dombrádi, *Farkas György*, ibrányi, *Zsindely Jenő*, kótaji, *Vitéz Ignác*, kemecsei s. lelkészek. Ily szép számmal összegyűlvén, gyűlésezett a papi egyesület is. Főképpen a püspöki és egyházmegyéinkben megüresedett világi tanácsbírói szék betöltése képezte megbeszélés tárgyát. A jelen voltak, a püspöki hivatalra, egyezőtleg a zsinat-presbiteri rendszernek rendíthetetlen hívet (a mi nálunk nagyon is veszélyeztetve van) *Kis Aron*, püspökhelyettest óhajtják, a ki e díszes állás betöltésére, teljes lélekkel rászolgált; a tanácsbírói hivatalra pedig, ugyancsak egyhangú megállapodás szerint *Jármy Márton*, kótaji földbirtokost. A papi egyesülettel a f. hó 29-ére kitűzött országos ev. ref. egyházi ünnepély alkalmával tartandó alkalmi egyházi beszédre, *kizárólag saját tagjai számára*, 5 db 10 frankos arany pályadíjat tűzött ki. A pályamunkák e hó 16-ig adandók be az egyesület elnökéhez. Bírálok lesznek *Vitéz Mihály*, egyesületi elnök, *Lukács Odön*, esperes és *Görömbei Péter* tanácsbíró. A pályadíjnak fedezéséhez, *Ujfaluassy Béla*, buzgó tanácsbírónk 10 forinttal járult, melyért e helyen is fogadja az egész egyházmegye hálás köszönetét. Hogy a szellemiek mellett, a testnek is bőséges lakozása volt, azt mondanom is felesleges. A derék háziasszony, szeretetreméltó kedvességgel elégitette ki nagyszámú vendégeit. Nem volt hiány pohárköszöntőkben sem. Bőségesen kijutott ebből is az ünneplő egyháznak, a fáradhatatlan házigazdának, a szereplő személyeknek s mondhatni az összes vendégeknek.

— **A biblia-fordításról** egy hosszú elmélkedést olvashatunk a „Szabad Egyház” című lap legutóbbi számában. Az író, a ki *Madarász János* túrkevei előfizetőnek vallja magát, „*Isten lelkétől indítatva*” szól s bizony keményen elbánik velünk u. n. biblia-fordítókkal. Azt mondja, hogy az Úr előtt a biblia-fordítás nem kedves és ezt így igazolja: „Az Úr Isten szent, igaz és tökéletes minden dolgaiban és örökké igazak az ő beszédei és hogy ha azt hisszük, hogy az Úr-Isten a maga Szent Lelke által íratta vagy fordította le az eredeti Bibliából a magyar betűjű és szavú Bibliát Benczédével vagy (!) Károlyival: akkor az is szent, igaz és tökéletes (t. i. a Károlyi biblia), minden hiba nélkül való...” stb. „Ha tehát a Károlyi-féle Biblia Isten beszéde és az Isten Szent Lelke által íratott... akkor magyar nyelven nincsen többé Biblia-fordítás... Azért nem is állít ma már az Úr magyar Biblia-fordítót, mert nincsen rá szükség, le van az fordítva és a mi Istenünk olyan, hogy a mit egyszer végez, az jó, véghez megyen mindenütt... Nagy dolog volna azért a Biblia-fordítást, Isten beszédeit, melyet a próféták és maga az Úr Jézus-Krisztus tanítottak: megszentelteleníteni... Az Úr-Isten nem olyan hitet

kíván mi tőlünk a melyet mi akarunk, hanem olyan igaz hitet, a ki a Károlyi-féle Bibliát az első betűtől az utolsóig Isten szájából származott betűknek, szavaknak hiszi és vallja.” stb. Sűrűn nyomott, teljes 3 hasábon beszél az ilyen istenes dolgokat a nevezett férfiú a „Szabad Egyház” és az alakuló „Helvethitvallású Egyesület” nagyobb dicsőségére. Ugyan nem *nazarenus* vagy *anabaptista*-e az a t. előfizető?!

— **„Az idegen szók használásának módjáról”** tartott felolvasást *dr. Szabó József*, egyetemi tanár az akadémia természettudományi és matematikai osztályának mult hó 19-én tartott ülésén. Ismerteté a fonetikusok mőzgalmaikat, adatokkal bizonyítván, hogy külföldön mindig erősebben kezdik hangoztatni, hogy a *szókat úgy írják, mint azokat kiejtik*. A felolvasó azt a kifogást, hogy ez által az etimologiai származás fölismerhetése szenvedni fog, nem tartja túlságos nagy bajnak s épen ezért az újítást pártolja; szerinte az akadémia feladata, hogy a helyesírás tekintetében valamit kezdeményezzen, mert már nemcsak az irodalmi körök használják a legkülönbébb helyesírást, hanem maguk az akadémia tagjai is sokféleképen írnak. Indítványozza, hogy az akadémia helyesírási szabályainak czímlapján a hetedik kiadásnál az álljon, hogy újonnan átnézett és javított kiadás. Szabó felolvasását általános helyeslés követte. A kérdéshez többen hozzá szóltak. *Hunfalvy Pál* helyesli a felolvasó véleményét, de nagy bajnak tartja, hogy a mi „s” betűnk helyett nem lehet általánosan „sz”-t ejteni, mint a legtöbb külföldi nyelvben. *Szili K* egy lényeges dologban eltér Szabótól, mert szerinte különbséget kell tennünk az *idegen* és a *meghonosított szók* között. Szili nem szeretné, ha *inkonzekvenciát, elokvenciát, iniciatívát* írnánk, de a *telefont, telegráfot* stb. szívesen írja magyarosan. Véleménye szerint az akadémianak kell összeállítani azokat a szokat, melyek meghonosodtak s ezeket bele kell venni a helyesírási szabályok új kiadásába. Szabó indítványát közleni fogják az első osztálylyal.

— **Gyűlések.** A *tiszántúli ev. ref. egyházkerület* f. hó 18-án Debrecenben, a püspöki hivatal betöltése iránt való intézkedés végett, — a *f. szabolcsi ev. ref. egyházmegye*, az egyházkerületnek, a zsinati munkálatok tárgyában hozott végzései miatt f. hó 20-án, Nyírbátorban, renkivüli közgyűlést tart.

— **Előfizetési fölhívás.** A sárospataki főiskola theol. tanári kara előtt tett magántanári vizsgámra „*Zwingli, mint dogmatikus*” című tanulmányt írtam. A konventi szabályzat értelmében kötelességem tanulmányomat nyomtatásban közrebocsátani. Eme kötelességem könnyebb teljesíthetése végett fordulok a nagy közönséghez, a midőn fölhívom, hogy nevezett munkámra előfizetni kegyeskedjék. Magam erejéből nem bírom tanulmányomat sajtó alá adni, kiadót keresni pedig fiatal s ismeretlen egyénnek hiábavaló fáradság volna. Egyházi s különösen theológiai kérdések iránt érdeklődő olvasóinkhoz fordulok azért e fölhívással, hogy 7—9 ívre terjedő s legkésőbb január hó végén megjelenő munkámra, melynek bolti ára 1 forint 20 krajczár leendő, 75 krajczárral előfizetni kegyeskedjenek. A megrendeléseket, vagy előfizetési pénzeket kérem legkésőbb *december hó 10-ikéig Legénye-Mihályi-ba* (Zempléni megye) intézni, illetőleg nemvre küldeni. Külön aláírási íveket nem bocsátok szét.* *Tüdös István*
ev. ref. s.-lelkész.

— **Kivonat a beregi ev. ref. egyházmegye 1891. évi október hó 21-én tartott közgyűlése jegyzőkönyvéből 99. szám.** Elnöklő esperes Istenhez emelt buzgó fohász

* Részünkről is szívesen kérjük t. olvasóinkat, hogy könnyítsék meg a nemes törekvésű ifjúnak a költséges kötelesség teljesíthetését!
Szerk.

után tartott gyűlést megnyitó beszédében, mint időbeli sor szerint első tény, örömtől áthatott érzéssel említi fel, hogy a tiszáninneni ev. reform. egyházkerület által főtiszteletű és méltóságos Kun Bertalan úr 25 éves püspöksége és 50 éven át folytatott lelkipásztorsága alkalmából rendezett ünnepségeken, mint a tiszántúli szuperintendencia küldötte, résztvett és a csaknem száma nélküli tisztelgők által az ünnepelt nagy férfiú színe elé lerakott hódolat és elismerés koszorújába egy szerény babérlevelet beilleszteni kedves és elengedhetlen kötelességének tartotta. Egyházmegyei közgyűlésünk az esperes ténykedéséről szóló jelentést örvendező tudomásul veszi; ugyanakkor az országosan ünnepelt s a nagy ember-tömegből magasan kiemelkedő református püspök és lelkipásztor érdemeinek méltatásához ez alkalommal a maga részéről is egész őszinteséggel hozzájárulván, midőn a jubileumkor előtte sokak által személyesen lerakott tisztelet és ragaszkodás legnemesebb s leggyönyörűsebb adóját készségesen és örömmel rója le, nem szűnik meg kérni a mindenható Istent, hogy hitfelekezetünk e szerénységben s buzgóságban kimagasló vezéremberét, anyaszentegyházunk, hazánk és általában az emberiség igazi jólétének továbbvitele céljából, fogyatkozás nélküli, lelki-testi erőben még számos éven át éltesse. Kiadta Bereg-Som 1891. november hó 2.

Sütő Kálmán,
egyházmegyei főjegyző.

— **Egyetemes lelkészértekezlet** tartását sürgeti a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” 44. számában Görömbey Péter, n.-kallói lelkész. Fölteszi, hogy a küszöb előtt álló zsinaton sok prot. pap lesz Budapesten, több, mint Miskolcon vagy Debrecenben, a közelebbi öröm- és gyász esetek alkalmával. Egy kis dolgot akarna hát adni a megjelenőknek, hogy egymást annál inkább megismerhessék. Ismeri a mult zsinati értekezlet sorsát, nem akarna az értekezlet által a zsinat dolgaiba avatkozni, hanem azt szeretné elvégeztetni, a mire a zsinat nem képes, t. i. a kölcsön-hatás, személyes érintkezés és eszmecsere útján élővé tenni a papságban a protestantismust s életre hívni az ennek előhaladását elősegítő eszközöket, intézményeket stb. Szeretné megbeszélni a vasárnapi munkaszünetet, Szent István ünnepelését, énekügyet, isteni tiszteletünk, temetésünk reformját, az irod. társulatot, a Károlyi-alapot, a parochialis vagy iskolai és népkönyvtárakat, diakonissa ügyet, nőnevelést, nőegyletek szervezését, vallásos nevelést, vasárnapi iskolák, erkölcsnemesítő, mértékletességi egyletek, a lelkészi özvegy-árva-gyámtár alakítását, gyermek- s ifjúsági isteni tiszteleteket, az árva ügyet, a rabok gondozását, biblia-magyarázat, papi öltöny, belmissio, prot. nyomda és politikai napilap alapítását stb. Az értekezletet szervezni is kívánja a debreceni minta szerint s kívánna egyúttal egyházmegyei, kerületi stb. értekezleteket a melyek az országos értekezlettel szerves összeköttetésben állnának (?). A kerületi értekezletek konventtel vagy az Irod. Társasággal egyidejűleg s ugyanazon helyen tartatnának stb. Szép gondolat, de igen sok kell a keresztútviteléhez. Lelkesedés is, idő is — és pedig sok — pénz is a sok időhöz; ezenfelül az egyes tételeknek előadók által való feldolgozása, tehát roppant nagy és komoly előkészület, a mire most már nincs időnk! Hogy a megjelenendő lelkészek és nem lelkészek összegyűljenek, akár Kovács Albert, akár más arra való egyén vezetése alatt, — ez helyes és szükséges. Már csak egymás látása és megismerése által is erőt merítünk a további küzdelemre. Jó lesz, hogy mindent ne kockáztassunk, egyelőre csak keveset akarni!! Ha az egyházmegyei és kerületi értekezletek — a mikért már mi is régen lelkesedünk, elvégeznék teendőiket, ezzel igen sok volna elérve, a felvetett kérdések mind megoldódnának s nem kellene

hozza országos szervezkedés sem, a melynek költségeit (tanu a Prot. Irod. Társaság!) mi nem bírjuk!

— **Simor gazdálkodása** nem volt olyan mintaszerű a minőnek közvetlenül halála után hirdették. A volt hercegprimás hagyatékának leltározására kiküldött vegyes bizottság kimutatása szerint az érseki birtokokon levő ingatlanságokon, templomokon, iskolákon és lakházakon mintegy 250,000 forint hiány konstatalható. Ha a legjobb gazda hírében álló kath. főpap is így kezelte a rábízott javakat s őriási jövedelmének tekintélyes részét idegen célokra fordította, a felügyelete alatt álló templomokat és iskolákat pedig elhanyagolta; gondolhatjuk, hogy a kevésbé jó gazda püspökök milyen jól kezelhetik a nekik adományozott papi javadalmakat!

— **Az új primás.** A r. kath. egyházat s a nemzet legnagyobb részét az a váratlan meglepetés érte, hogy október 31-iki kelettel Vaszary Kolos, pannonhalmi apátot nevezte ki ő Felsége Simor utódává. A „Budapesti Hirlap” szerint, a mely pedig nem szívesen mond a r. kath. egyház nagyjainak kellemetlenségeket — a püspöki kar (egy-két kivétellel) erősen compromittálta magát a primási méltóságért űzött hajszában, egymást igyekezvén túllicitálni a befolyásos hatalmak előtt. Állítólag ez a szomorú körülmény volt oka annak, hogy az egymást megkisebbitett püspök urakat mellőzni s egy szerény, sorsával teljesen megelégedett bencés barátot kellett a maga boldog elvonultságából kizaklatni. Az új primásról nem sokat tudott eddig a világ. Tanár volt, tanítványai becsülték, mert érdemes volt rá; írt egy világtörténelmi tankönyvet (bírálatát lásd lapunk 1883-ik évfolyamában, Maklár P. Miklóstól!), a melyben kevésbé elfogultnak bizonyult, mint p. o. az akademikus Fraknoi és elvtársai; jó gazda, kerüli a fényt, a pazarlást; jó szónok, kedves társalgó és — a jelek után ítélve — hazafias érzületű, a ki bizonyosan nem Olaszországban készített meg Pázmány Péter szobrát, mint Simor s még mint apát belépett a „Dunántúli Közművelődési Egylet” örökös tagjai közé, a melytől pedig olyan következetesen félre vonult a hazafiságára büszke püspöki kar. Hogy a kinevezéséhez fűzött reményeket beváltja-e, mint jó hazafi t. i. képes lesz-e a vitás nagy kérdések tisztázását az állam és felekezetek között elősegíteni s inkább fogja-e szeretni a magyar nemzet erejének s dicsőségének növekedését, mint a pápa világi hatalmáért való rajongást és költekezést, — azt a jövődő fogja megmutatni. A „Magyar Állam” azt tartja egyik fő érdemének, hogy a bencés barátok s más szerzetek élén ő volt az, a ki megmentette idáig a róm. kath. tanítványokat a prot. katekheták megszenteltségellenítő invasiójától; vagyis nem engedte meg, hogy a *haeresis* betegye lábát az egyedül idvezítő egyház szentelt falai közé, úgy a mint azt a kinevezést ellenjegyző Csáky miniszter rendelete követelte. E mellett is felteszszük róla, a *történetíróról*, hogy képes lesz bölcsen összegyeztetni primási és hazafiúi kötelességeit.

— **A felekezeti, törvényhatósági és községi közpiskolák közül** az 1892-ik évben 22 fog állami segélyben részesülni. A protestáns iskolák közül a zilahi ev. ref. 11,000 frt, a sepsi-szentgyörgyi, szászvarosi, máramaros-szigeti 10,000—10,000 frt, a csurgói, 8000 frt, a miskolci 7000 frt, a nagy-kőrösi 1750 frt, a rimaszombati egyesült prot. 7000 frt, az eperjesi ág. ev. 7700 frt, a nyiregyházi 8990 frt, a selmecbányai 9300 frt, a rozsnói 7000 frt, a szarvasi és verbászi ág. ev. gimnáziumok 2400 forintot kapnak. Befektetésekre külön 36,000 frt van felvéve. Ebből a pápai iskola kap a jövő évre 12,000 forintot, eddig kapott már 48,000 frtot; a csurgói 8000 frtot, eddig kapott 22,000 frtot; a miskolci ev. ref 8000 frtot, eddig kapott 18,000 frtot; a halasi, mely eddigelé 13,000 frtot kapott,

a jövő évre 5000 frtot kap 25,000 frt szükségletének fedezésére.

— **Gulyás Benő** miskolci segéd s elválasztott csáti lelkész, egyházbiszédeknek 2-ik kötetére hirdet előfizetést. A mű 10 ívre van tervezve, dec. 15-én fog szétküldetni: ára 1 frt, a mely dec. 1-ig a szerzőhöz küldendő. Az első kötet ismerői bizonyára szívesen fogják a szép törekvésű ifjú munkást pártfogásban részesíteni.

— **Fontos egyházi és közoktatási kérdésekben nyilatkozott Csáky gr.** vallás- és közoktatási miniszter a képviselőház pénzügyi bizottságának október 2—4. tartott ülésén. Helfy Ignác a közoktatási tárca költségvetésének általános ismertetése után felelített, hogy a miniszter a *középiskolák egyesítését*, több ízben tett ígérete dacára, még eddig sem hajtotta végre, sőt a középiskolákat két ágazatukban még tovább fejleszti. Szóba hozta a *hercegprimási székhely betöltését*, melylyel ő teljesen meg van elégedve, de annak előzményeit szükségesnek tartja tisztába hozni, hogy kitűnjék: vajjon ezen előzmények folyamán nem tett-e a kormány olyasmit, a mi a közjogot s ennek alapján a korona jogát csonkította volna. Kérdé, hogy vajjon igaz-e, hogy a kormánynak hosszas ideig az egri érsek volt a jelöltje s hogy ennek kinevezésénél Rómában vagy a koronánál volt az akadály? Harmadik kérdése a primási székhely áthelyezésére vonatkozott, a negyedik pedig az *elkeresztelési ügyre*, arra kérve felvilágosítást, hogy a miniszter ragaszkodik-e még régebbi nyilatkozatához? Csáky gr. készséggel adta meg mindezekre a feleletet. Kijelenté, hogy az *egységes középiskola eszméjét nem ejtette el*, s reményli, hogy tervét életbe is fogja léptetni. A hercegprimási székhely betöltésére vonatkozólag azt válaszolta, hogy a kormánynak csak egy jelöltje volt; még pedig az, a ki most kineveztetett ő Felsége által. A kinevezésnél idegen beavatkozásról vagy az apostoli király jogának csonkításáról szó sem lehet. A kinevezésről, *mint bevégzett tényről*, a külügyi hivatal útján értesítették a római szentszéket s előlegesen hivatalosan semmiféle alkudozás nem történt. A hercegprimási székhelynek Budapestre áttételével összefüggő kérdéseket már tanulmányozta s erre vonatkozólag közelebb javaslatot terjeszt a törvényhozás elé. Említette a miniszter azt is, hogy Samassa római útja nem a kormány megbízásából történt. Az *elkeresztelési ügyet* a miniszter teljesen befejezettnek tartja, mert a kormány a törvény alapján áll s rendeletének foganatot is szerez. Csak is annyi engedményt lát megadhatónak, hogy ha a lelkészek nem szívesen érintkeznek ez ügyben egymással közvetlenül, az anyakönyvi bizonylatok átadása a hatóságok útján közvetíthető. Különben, ha talán a szükség úgy kívánja, *törvényes intézkedés* fogja az eddigi rendeletet pótolni. *Darányi* a miniszter szavaira megjegyzi, hogy az elkeresztelések miatt hozott határozatokat eddig csak részlegesen vagy egyáltalán nem hajtották végre s ha talán ennek az az oka, hogy a végrehajtás legyőzhetetlen akadályokba ütközik, legcélszerűbb az anyakönyveket államosítani. Helfy óhajtaná, hogy a miniszternek minden elkeresztelési ítéletről tudomása legyen; különben abban a reményben volt, hogy a miniszter megfogja ragadni az alkalmat arra, hogy az elkeresztelési ügyre vonatkozó pápai breve napvilágot ne lsson. Helfy szavaira a miniszter megjegyzi, hogy ha egyházi részről történének feltűnőbb lépések, a kormány mindenesetre megállapítná a szükséges teendőket. Megemlítjük még, hogy a bizottságban szóba jött a *felekezeti és községi tanárok nyugdíj-ügyének rendezése is*. Csáky gr. kijelentette, hogy a szükséges előmunkálatok erre nézve már megtörténtek.

A *néptanítók fizetésének* szabályozásáról szóló törvényjavaslat már ő Felségénél van előleges jóváhagyás végett, de a miniszter szerint vérmes reményeket nem lehet táplálni, mert ha az állam csak azt vállalná is magára, hogy minden tanítónak legalább 300 frt fizetése legyen, az államnak 603000 frttal kellene a tanítók fizetéséhez évenként járulni.

— **A kassai ev. ref. egyház** presbitériumáról a legmélyebb tisztelettel jegyezzük fel, hogy — mint jó forrásból értesülünk — halála után is szeretett papja özvegyének — míg az egyház pénzereje engedni fogja — 300 frt évi kegydíjat szavazott meg. Vajha sokan tudnák és akarnák ezt a felséges példát utánozni!

— **A reverenda** ellen lapunkkal egyszerre állást foglalt a „Reformátusok Lapja“ is, ez a Biky Károly által szerkesztett, teljesen komoly irányú, szépen fejlődő s nemes ízlésű, eleven kis lap. Ugyancsak ez sürgeti a parokhiális könyvtárak felállítását is, a mi annak idejében lapunk útján jutott a Protestáns Irodalmi Társaság elé; ott el is fogadtatott, de kivitele végett nem csináltak az arra hivatottak ez ideig semmit!!

— **Temetési énekekre** hirdet előfizetést *Szini Péter*, b. v.-ardói evang. ref. tanító. „Több év óta működöm — mondja ő — már a tanítói pályán s ez idő alatt különböző alkalmakra írott énekeimet óhajtom kiemelni a homályból. Énekeim nem járnak a régi, nevetséget keltő nyomon s céljuk nem az, hogy a *halottat beszéltessek* s a szomorodott szíveket kesergő búcsúhangokkal még bánatosabbá tegyék, hanem, hogy az elmúlás szomorú éjjelében meggyújtsák a hit és remény fényes világát stb. A kötethez — mint a felhívás mondja — *Kósa Ede*, a Közpapok Lapja nagy tehetségű főmunkatársa és országosan ismert költő írja az Előszót. A „Sárospataki Irodalmi Kör“ már évekket ezelőtt hozzáfogott egy „Temetési Énektár“ készítéséhez; az alapelveket is régen közrebocsátotta; sőt újabban már pályadíjakat is tűzött halotti énekekre. Ugy látszik, hogy a sárospataki alapelveket fogadta el, vagy ilyeneket vall *Szini P.* úr is, épúgy, mint a „Közpapok Lapja“ s részünkről örülni fogunk, ha bárkinek is sikerülni fog ez alapelveknek élővé tétele. A Szini műve 10—12 ívre van tervezve, előfizetési ára 80 kr, a mely Beregszászba, Farkas Kálmán könyvkereskedésébe küldendő. A munka december 15-ére fog megjelenni. Egyúttal újra felhívjuk a temetési reform és ének ügy iránt érdeklődők figyelmét a „Sárospataki Irodalmi Kör“ által hirdetett pályázatra.

— **Egy elkeresztelési ügy ő Felsége előtt.** Molnár János komáromi kanonok — egyike a leghíresebb elkeresztelőknek — a reá rótt s több forumon jóváhagyott büntetés elengedése végett ő Felségéhez folyamodott, de röviden elutasított!

— **A prot. tanárok országos nyugdíjaztatása** ügyében a budapesti ev. ref. főgimnázium tanári kara lelkes felhívást intézett az összes testvér-testületekhez, hogy zsinati képviselőiket a szép terv megvalósításának sürgetésére ösztönözzék.

Szerkesztői üzenetek.

K. J. Kaptam a 2 frtot s ezt is, a szíves tudósítást is köszönöm. Hála Istennek, hogy támaszt a siralom völgyében is világosságot! — S. K. Örömmel adjuk közre az egyházmegye nemes gondolkodásáról szóló bizonyosságot. Régen meg van írva, hogy: «Egymásnak tisztességgel legyetek!» A «merészség»-et máskorra is szívesen elviselnék! — S. Sz. J. Kívánsága szerint. — Sz. J. Szívesen teljesítjük kérését.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A birtokaránylagos egyházi adózás.» *Rácz István.* — «Pro vinea Domini!» *Szalóczy Pál.* — «A felekezeti tanárok nyugdíj-intézete.» *Allync.* — «A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.» (Folytatás) *Rácz Kálmán.* — «A konventi ülésekről.» (Folytatás és vége) *Mitrovics Gyula.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat.»

A birtokaránylagos egyházi adózás.

A birtokaránylagos egyházi adózásról többen írtak már úgy, mint a mi egyedüli mentő horgonya a szegény ref. papságnak, és csak utána kell nyúlni, megragadni: azonnal vége lesz a siralomnak; a szegénység páncélja lehull róla s a gyönyörűséges iga, melyet hordoz — földi javakkal környezve könnyű is leszen.

Hát megvallom, úgy vagyok e véleménynyel, mint a széllel, a melynek zúgását halljuk, de nem tudhatjuk, hogy honnan jön és hová megyen. Magának ugyanis a birtokaránylagos adózásnak lényege felől tisztában vagyok, úgy hiszem, az állami adózás mintájára van az gondolva, de annak, egyetemes protestáns egyházunkban való teljes keresztülvitelét, úgy a mint némelyek tervezik, a képtelenségek országába sorozom. Hangsúlyozom, hogy az egyetemes protestáns, vagyis ev. ref. egyházban; mert hiszen egyes helyeken az adózás úgyis birtokarányosan van már régen érvényben; de hangsúlyozom különösen azért, mert a kik az adózás emez elvét hirdetik, azok, — mint kivettem — úgy gondolják, hogy az egész országban levő egyházak mind egy közös pénztárba fizessék be a tőlök birtokuk arányában megkövetelhető részt, a melyet aztán egy, erre a célra megalakult hivatal — élén a református pénzügyminiszterrel — arányosan megosztva, havi, vagy évenyedi részletekben megküldene az egyes lelkészeknek. Körülbelül így képzelte azt *Szikszai András* t. lelkész-társam is, legalább ez tűnik ki e lapok folyó évi 43-ik számában közlött cikkének végéről, a midőn mondja, hogy csak a stóla képezze jövedelmeink között a különbséget, s midőn e végre, mint egyedüli csálhatatlan gyógyszer, a birtokaránylagos egyházi adózást ajánlja.

Boldog Isten! hová is elragadja az embert a képzetet! Hiszen szép dolog volna az, hogy ha már testvérek vagyunk, hát lennének egyenlők is minden tekintetben; szép nap volna az, midőn a kopott palástok mind eltűnnének s az Úr oltára körül forgolódo szolga mindenütt fehér kenyeret ehetné! Sajnos azonban, hogy mindezek csupán a jövő század regényéhez szolgáltatnak anyagot, kivált ama, hogy úgy mondjam, papi kommunizmusra valló elmélettel, mely megvalósulása esetén nyakára hágná minden az erőket nemes versenyre ösztönző ambitionak.

De, ha következményeit nem nézzük is ezen egye-

sek által óhajtott rendszernek, akkor is kérdem, hogy az egyes gyülekezetek vagyonával, — autonomiájuk sáncain belől — kinek van, vagy volna joga rendelkezni? Arra csak felügyelhet, azt csak ellenőrizheti bármely egyházi testület is, hogy vajjon céljának megfelelőleg kezeltek-e, de a felett rendelkezési joga nincs. Nos, ha már nincs: mi módon fogja kényszeríteni Debrecent vagy Halast, midőn az jó szántából semmiesetre sem lesz hajlandó, hogy befizesse évi egész jövedelmét a közös pénztárba, melynek aztán csak egy bizonyos, az ő szükségére kiszabott részét kapná vissza! Erre kényszeríteni egy egyházat sem lehet, annnyival inkább nem, mert eme jövedelmek kamatai azon tőkének, mely az egyházak részére a hívek vagyonában van, mely tőkén kívül, fájdalom! a legtöbb egyháznak egyéb vagyona sincs.

Tegyük fel azonban, hogy a nagyobb gyülekezetek a birtokaránylagos adózásból eredő netaláni feleslegről önként lemondának, vagy azt szívesen átengednék a szegényebb egyházak papi jövedelmének a gyarapítására: akkor is eme felesleg, vagy általában az egész jövedelem mimódon szedetnék be s osztatnék szélylyel? Bizonyára, mint fentebb említettem egy állandó hivatalt kellene e célra szervezni, melynek legmegilletőbb neve református adóhivatal volna. Ez gondoskodnék aztán a pénz behajtásáról végrehajtók által, mert a cél a rendszeres időben levő papi fizetés, ez pedig a mai módon, midőn a legtöbb helyen maga a pap szedi párberét, többé nem mehetne. Hát ezeket az urakat aztán ki fizetné? Senki más, mint az a testület, a melyet szolgálnak; ez nagyon természetes. De így aztán az is természetes, hogy mire a debreceni papi fizetés feleslege a hotykaihoz érne, a sok kezelés mellett 0-ra devalválódnék, megenné az administratio.

A birtokaránylagos egyházi adózás védői, már t. i. ezek között azok, a kik azt az egyenlő lelkeszi fizetéssel szeretik egybe kapcsolni, lehet, hogy túlzással fognak vádolni, helyesebb és egyszerűbb módokat is tudván elveik keresztül vitelére: mégis legyen szabad nekem velök szemben ezek után állítani, hogy az nem csak kivihetetlen, de nem is szükséges.

Álmok álmodása helyett ébredjünk a valóságra s szerezzük meg legalább azt, a minek meg kellene lenni s még sincs meg, értem a díjlevelünkben feltüntetett, de a valóságban meg nem levő fizetésünket. Arra gon-

doljunk ki valami módot, hogy a pár-bér és egyéb más címeken a néptől folyó jövedelmünket biztosan és rendszeresen kapjuk. A legközelebb összeülendő zsinat könnyen kimondhatja azt az elvet, hogy a lelkészi díjlevelek által feltüntetett összeg ezentúl birtokaránylagosan (vagy a mi ennél helyesebb, az állami adózás alapján, mert birtoka nincs minden embernek) vessessék ki; de aztán arról is gondoskodják, hogy a kivetett összeg rendszeresen legyen rendeltetésére fordítható. Míg ez meg nem lesz, addig tökéletesen egyre megy, ha a nép akár nem birtokaránylagosan, akár birtokaránylagosan nem fizet.

Legelső teendőnk tehát, szerintem, a papi jövedelmek egyneműsítése, pénzre való átváltoztatása. Az a régi szokás, mely szerint a lelkészi charta gabona, sódar, félnapi szántás stb. és ezekhez hasonló címekből állott, ma már úgyis hova-tovább elavul, sőt egyes egyházak eme kétes értékű jövedelmeket már át is változtatták önmaguktól; miért tehát hozzá tovább is ragaszkodni? Igyekezzünk ezt általánossá tenni s igyekeztünket segélje elő a zsinat az által, hogy a pusztán pénz-fizetés elvét tegye törvénynyé. Ez meglévén, mindjárt lehet módot találni a rendszeres, legalább a mostaninál sokkalta rendszeresebb fizetésre. A közigazgatás most is tartozik a lelkészi jövedelmek behajtásánál segédkezni, itt csak egy lépéssel kell tovább mennünk s kérni nem a segédkezet, hanem az egyházi adónak rendszeres, az állami adóval együtt való beszedését.

Nem hiszem, hogy emez óhajítás teljesítése, akár az egyház, akár az állam részéről nagy nehézségekbe ütköznék; mi pedig, ha mást nem, annyit okvetlen nyerünk, hogy legalább megszabadulnánk attól az állapottól, mely fizetésünket illetőleg oly viszonyba hoz bennünket a gyülekezettel, mint a minőben a szolgálja szemben.

En nem állítom, hogy ez az egyedüli út, mely bennünket a szegénységgel való küzdés pusztájából a gazdagság kánaánjába vezetne; hanem azt állítom, hogy megvalósulása esetén bizonyára többet érne annál az álomnál, a mely némelyeket a közös vagyonból egyenlő fizetéssel ellátott lelkészi testülettel biztat.

Rác István.

Pro vinea Domini!

A hanyatló természet megtépett arculatával, a letarolt rétek, a lombtalanul meredező faágak, költői lelkületű férfiaknak hálás tárgyat szolgáltatnak egy-egy hangulatteljes poéma megírásához; a lekipásztornak pedig, ha nem professióból, de mindenesetre ex officio kell foglalkoznia ez elmúlásunkra emlékeztető tüneményekkel, úgy kívánván ezt egyebek közt egy-egy őszi predikáció. Bizony, maholnap elkövetkezik az újbóli úrvacsora kiosztásának ideje is, és egy alkalmi beszéd, meg egy agenda készítése annyival nagyobb gondot ad most a lelkésznek, mert az általános szőlővész miatt sujtott hívek siralmainak enyhítése végett sok-sok balzsamot kell Gileádból előhozni. Hoz is bizonyára mindenik annyit, a mennyi erejétől csak kitelik.

En nem is e tekintetben kívánok szólani, hiszen a Szentlélek kiben-kiben elvégzi: mit kelljen szólnia? hanem, mert borús gondolataim közben, önkéntelenül esik tekintetem az Ur szőlőjére, melynek mindannyian több-kevesebb hasznú munkásai, sőt pásztoraik vagyunk. És ha beszélünk erkölcsi aratásról, az örökélet kenyere mellett nem szabad megfeledkeznünk az örökélet vízeről sem; így igen természetes eszméláncolatnál fogva szinte rávezettünk az Ur szőlőjében végzett munkás-

ságunk eredményének mérlegelésére. Az eredmény pedig, ha a mennyei gazda ítéletét be nem várjuk is, saját meggyőződésünk szerint sem mondható teljesen kielégítőnek.

Tudom, hogy ez ítéletet, már mások is meghozták előttem; azt is szívesen elismerem, hogy órállóink szinte lázasan buzgólkodnak egyházunk jövőjéért; csak maga a domesztika, a debreceni zsinat egyik legnagyobb alkotása, a missio-ügy, a biblia-revizio, az énekeskönyv reformja, a zsinati előkészületek; maguknak az egyes egyházaknak azon tiszteletreméltó igyekezete, mely szerint templomaikat, iskoláikat, az előhaladott kor izlése szerint új mezbe öltöztetik, valamint, hogy a fenyegetett pontokon: lelkészi és tanítói állomások szerveztetnek: — mind élénken bizonyítják, hogy nem alszunk; de nézetem szerint ezek Isten országának még mindig, inkább csak külső építését eszközlik; és bár könyvelmőség nélkül senki sem tagadhatja meg ez oldalról elismerését: mégis szomorú igazság gyanánt áll előttünk azon körülmény, hogy az egyházon belül nincs meg kívánt sikere a kívülről reáfordított munkának, a valódi hit- és erkölcsi élet szomorú képet tár elénk, szóval az Ur szőlőjében baj van.

Nem sorolom elő ez alkalommal azon sebeket, melyek gyülekezeti életünkön, erkölcsi tekintetben nagy számmal találhatók. A felfordult családi viszonyok, vadházasságok, váló-perek, a meglazult becsületérzés stb. részben társadalmi mizériák is egyúttal; politikai és társadalmi állapotaink elég alkalmat szolgáltatnak ezek felburjánzására, de gyógyulásukat ezek is a vallástól várják elsősorban, mint a melynek minden fájdalomra van orvossága! Nem szólok — mondom — ezekről; hanem maradok csak a vallásos élet körében és állítom igazolása céljából, meghívom a kételkedőt egy istenitiszteletre — a milyet én igen sokszor láttam — valamelyik fényes, városi egyházunkba.

Már harangozás alatt seregel az Ur hajléka felé a föld egyszerű népe, a földmives osztály; le is telepszik szokott helyére, hátul, a mint azt a társadalmi rend is kívánja, távol a főhelyektől, a miképen cselekedett egykor a publikánus is. Ezek elhozzák magukkal a családot minden épkéz-láb tagját; így tettek Jeruzsálemben Jézus szülei is. Ez után jönnek a mesteremberek, egy hajdan erős vallásos osztály, de a melyről, fájdalom, a divatos civilizáció tetszetős elveinek megfelelő arányban kezd leolvadni a régi jó céh-rendszer vallásos erénye is; de még ezek közül, legalább az idősebbek, jó templomgyakorlók. Ezek részint a karban, részint lent, a földmives osztály előtt foglalnak helyet. Azután az egészséget nem veszélyeztető egy pár nyári hónapon keresztül, a helybeli gimnázium és elemiiskolák növendékei következnek, egy-két tanár, illetőleg tanító kíséretében s ezek részint a karban, részint lent telepednek meg, a mint a grádus kívánja. Azután, a templomnak legszembeötlőbb helyén, a nagyszámú intelligencia padjaiban helyet foglal a távollevők által okozott üresség! A női közönséget, a már fentebb említett földmivelő és iparos osztályon kívül, rendszerint képviseli néhány vallásos úri család templomszerető nő-tagja; a verőfényes vasárnapokon kisasszonyok is csatlakoznak a hívek seregéhez.

Míg ezek így történnek, az alatt már a nagy ének-ből is elmondunk 2 verset, a lelkész fel is menne már a szószékbe, de mégis keveseli, hogy egy sok ezreket számláló gyülekezet tagjai közül, még sokan „nem térének hátra, hogy az Istennek dicsőséget adnának“ (Lukács 17. 18.), elmondhat még egy-két verset és nem eredmény nélkül, mert az úgynevezett magasabb intel-

ligenciából, mely városokon leginkább a tisztviselői kart foglalja magában, csakugyan eljött egy-kettő.

Van-e egy hivatásból működő s feltörekvő lelkészre nézve valami leverőbb látni való, mint az előtte tátongó üresség, a porlepert padok? Mert hát a „*hegyen épült*“ városi gyülekezetekben a lelkésznek még prédikációját sem úgy kell ám készítenie, mint más „*közönséges*“ helyeken. Megesik, hogy épen az az elem hiányzik hallgatói közül, a melynek számára beszédét írta s a mely talán élvezetet is talált volna benne, míg a „*misera plebs*“, nagyon is szépnek találta, de nem értette meg! Ha a lelkész, esetleg annak a hűséges templomjáró gyülekezetnek készül és esetleg intelligens hallgatói érkeznek: micsoda lehangoló azt látni, hogy a ritka vendégek unatkozva várják, hogy véget érjen a „*tejnek itala és méznek étele?*“ De hát ez végre is csak a lelkész személyét érintő keserű tapasztalat; tehát nem is baj, legalább nem főbenjáró.

Hanem az már nagy baj és pedig a közegyház és az általános vallásosság kárára, hogy *gyülekezetünk egyik eleme, és pedig nagyon fontos eleme, a mely a papra nézve is leginkább lehetne sarkaló hatással, az intelligens osztály permanenter elmarad istenitisztelésünkről*; nagy baj, melynek rossz következményei közül elég arra az egyre utalnom, hogy mint minden rossz példa, ez is ragadós és igen könnyen a nép elvallástalanodására vezet; ez a kóros állapot az a *phylloxera vineae Domini*, mely pusztulással fenyegeti az Ur szőlőjét épenúgy, mint tönkretette szőlőhegyeinket a *phylloxera vastatrix*. „*Minek járunk mi templomba, holott az urak felé se mennek s az Isten őket mégis jobban szereti, mint a szegény embert?*“ Az efféle nyilatkozatok nem ritkák a nép körében, s ma még csak szórványosak, de hovatovább hódítanak.

Nem követek el banalitást, ha a híveket, Idvezítőnk szavai szerint (Ján. 15. 5.) szőlővesszőkhöz hasonlítva, úgy veszem fel a dolgot, a mint az a természet, életben van. Egy szőlőben sokféle fajú szőlő található. Ha már most a nemesebb fajú, zamatos bort adó vesszőket nem gondozván, kivesszni hagyjuk: még a régi, boldogabb szüretes világból tudjuk, hogy micsoda bor az, melyet pusztán azok az erős venyigéjű, közönséges, vastag fajok adtak? Ha mi belenyugszunk abba, hogy híveink közül, mind műveltségük, mind társadalmi állásuknál fogva kiváló egyéneink elveszenek a hit-életre nézve, a kiknek egyháziasságát épen azért nem lehet ébren tartani, a kikre az ige hatalmával épen azért nem lehet hatni, mert az igehirdetés nyilvános helyétől, a templomtól távol tartják magukat: kérdem, utoljára is képes lesz-e az egyház nagy és magasztos elveit megvalósítani a legtöbb esetben nyers és értelmetlen tömeggel, ha azok nem fényeskednek, kik „*a világ világosságai*“ volnának, vagy ha épen „*a só megízellenül?*“

Nem és nem szabad tétlenül néznünk, hogy ez tovább is így maradjon. Ha ma még nem érvényesíthetjük panacaea gyanánt azon gyökeres javításokat, a melyeket idevonatkozólag Mitrovics 1876-ban „*Egyházatlanság és üres templomok*“ című mélyreható értekezésében ajánl: én a magam részéről két dolgot minden esetre szeretnék megvalósítva látni, melyek közül az egyik az volna, hogy legalább azok, a kik hivatalos állásuknál fogva legközelebb állanak az egyházhoz: szinte állásukhoz tartozó kötelességüknek tartanak, a jó példa kedvéért is, a templomgyakorlást. Olyan jól esnék például látni azt, hogy egyházkerületi és egyházmegyei világi uraink, gondnokaink, tanácsbíráink, ügyészeink, jegyzőink, mégis egyszer-másszor a

közönséges vasárnapokon is bizonyosságot tennének arról, hogy „*nem szégyenlik az evangéliumot!*“ Hiszen protestáns egyházunknak a kath. hívek beismerése szerint is, épen abban áll irigylésre méltó oldala, hogy vezetésében megfelelő osztályrészt ad az u. n. világi elemnek is; s vajjon a tanácskozás zöld asztala nem teszi-e őket quasi egyházi hivatalnokokká s mint ilyenektől, nem méltán várhatja-e meg a protestáns közérzület, hogy egyházi törvényhozásunk helyén, a templomban, ne csak akkor legyenek jelen, midőn egyháztársadalmunknak, hanem midőn Istennek szolgálunk is?!

Az megint igen természetes, hogy e baj megszüntetésére szabályrendeletet vagy bármiféle kötelező határozatot hozni, nem csak hogy nem lehet, de az egyház méltóságához nem is illenék. Egyetlen mód volna itt, nézetem szerint, *az erős vallásos tudat és egyháztörténelmi érzék* kifejlesztése ifjainknál, már az iskolai életben, a mi megint nem történhetik meg, csak úgy, ha *gimnáziumainkban, tanítóképezdeinkben*, mindenütt *rendszeres és állandó vallásstanári katedrák* fognak szerveztetni.

Ez az a másik dolog, melyet az Úr szőlőjének ép-ségben tartása érdekében megvalósulva szeretnék látni, s melyet oly nagyfontosságúnak tartok, hogy intelligens elemünknek templomi isteni tiszteletünkről való elmaradásáért az ezen irányban mai napig elkövetett mulasztásunkat okolom. Főiskoláinkat kivéve, alig egy pár helyen találunk középiskoláinkban rendes vallásstanárt; úgy ezekben, mint a tanítóképezdében a vallás és egyházi tudományokat csak alkalomszerűleg látják el. Pedig a vallásstanári tanszékkal való gazdálkodás csak visszaélés az ügy komolyságával és az elérendő eredménnyel. Nem annak az alkalmazott segédlelkésznek, vagy óraadó tanárnak jóakarátán múlik a siker, hanem magán a rendszeren.

Gondolom, senki nem tagadja, hogy a tanításnak megvan a saját művészete; s ha még oklevéllel felruházott szaktanárok között is szerencsésnek vallhatja magát az, a ki ezzel a művészettel rendelkezhetik: mennyivel inkább kétséges az eredmény ott, hol ez a főbenjáró kellék egészen a szerencsés véletlennek szolgáltatik? A vallásos kedélyt óráról-órára ébren tartani a növendékekben, csak egy hivatását mélyen szerető, gyakorlott vallásstanár tudhatja, a ki tantárgyát bizonyára meg is tudja szerettetni; a ki tanítványainak lelkiületére, hogy úgy fejezzem ki magamat, saját bélyegét üti reá, mely az életben is megmarad; míg ez, ha egy pár évig ott működő segédlelkésznek, vagy az épen szűkségből beosztott mathesis tanárnak nem sikerül, még csak rossz néven sem vehető.

Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a növendék igen korán eljut a tantárgyak classificatiojára; s ha látja, hogy a mai szakrendszeres világban, minden tárgynak rendes tanára van, csak épen a vallás az, melyet maga, az iskola fentartó-tétület sem tart érdemesnek egy rendes tanár fizetésére; hát a legjobb esetben a megnyerendő calculusért tanulja csak, a legnagyobb percent pedig épen csak azért, hogy miatta el ne bukják a vizsgán. Mindezeket a közelebbi évek alatt bőséges alkalmam volt tapasztalni; más oldalról pedig mai napig lelkemben vannak vésődve gyermek koromból, akkori vallásstanárunk remek magyarázatai s egyenesen azok vetették meg alapját bennem a biblia, templom és egyházam szeretetének.

A tanító-képezdében szintén nem csekélyebb okok miatt kívánom az állandó és rendszeresített vallásstanári állomást. Bizonyára sokan vannak lelkésztársaim között, a kik megbotránkozva tapasztalják azt, hogy tanítóink

között, különösen az újabb generáció — tisztelet a kivételeknek — mennyire felületes készültséggel, az egyháziasságnak mennyire hiányos érzékével, sok esetben felháborító cynismussal viseltetik úgy templomi kultusunk, mint a reá bízott vallásos oktatás nagy fontosságú ügye iránt. Ennek okát is abban lelem, hogy az egyedül idvezítő „módszertan“ mellett sem kellő idejük, sem rendszeres vallástanár hiányában kellő alkalmuk nincsen egyházunk liturgikáját, történelmét elsajátítani, megszeretni. Az egyháziasság terjesztésének a pappal együtt ők is hivatott faktorai s tudok egyházat, a hol nem 3—4, de kétszer négy tanítónk közül évről-évre raritásképen alig látunk egyet templomban, a hol megtörtént, hogy egyik templomunkban, hol sátoros ünnepek alkalmával (minthogy ott máskor nincs isteni tisztelet) a tanítók felváltva tartoztak az éneklést vezetni, csaknem fennakadást szenvedett az isteni tisztelet kántor hiányában, pedig ezen szolgálatért még külön díj is járult; hanem, hogy egyik-másik, mint szerződött énekes, egy egészen más vallásfelekezet templomába jár énekelni abban az órában, mikor különben a saját felekezete templomában kellene dicsérnie az Urat: ehez oly magas fokú liberalismus szükséges, melyet az én egyszerű gondolkozásommal felfogni nemcsak hogy nem tudok, de a mely ellen lelkem egész felháborodásával tiltakozom. Hogy az olyan növendékek, kik tanítójukat sohasem látják templomban, jó templomgyakorlók lesznek-e? arra a feleletet könnyű eltalálni.

Az egyháziasság hiánya az én lelkemben, komoly aggodalomra ad okot. Most, alkalmoszerűleg, mint az Ur szőlőjének egyik igénytelen pásztora, kötelességszerűleg is tartozni véltem ellene felszólalni, mert munkálkodásomért mélyen érzem a felelősséget és ha hallgatnék, méltán vehetném magamra a próféta ítéletét: „A sok pásztorok vesztették el az én szőlőmet!“ Jer 12, 10.

Dixi et salvavi animam meam!

Szalóczy Pál.

ISKOLAI ÜGY.

A felekezeti tanárok nyugdíj-intézete.

A budapesti ev. ref. gimnázium tanárai — mint jeleztük is — egy felhívást küldöztek szét az összes ev. ref. gimnáziumok tanári testületeihez, hogy valamenyenien igyekezzenek úgy informálni zsinati képviselőiket, hogy azok a zsinat alkalmából tanácskozást tartván, mindent kövessenek el az állam-kormány által kilátásba helyezett *felekezeti tanári nyugdíj-intézet* mielőbbi felállítása végett; vagyis úgy hassanak a zsinatra, hogy ez egész súlyával mozdítsa elő a szép ígéret megvalósítását.

A mélyen érzett szükségén és méltányosságon felül egy nagy prot. érdek az, a mi ez intézmény létrejövételének gyorsítását az égető kérdések sorába emelte. Részünkről legalább szeretjük hinni, hogy a budapesti collegák, noha őket is nyomja az élet gondja, nem azért jajdultak fel csupán, mert eltűnő félen van házukban a kenyérnek botja; nem is azért, mert érzik, hogy ők is olyan hűséges sáfárai a nemzeti közművelődésnek, mint az állam által fentartott iskolák professorai; — hanem mindennek felett azért, mert egy veszedelmes elmélet kezd a tanügyi körökben lábra kapni, a mely — ha csak néhány gyengébbnek fejét megszedíti is közöttünk, már is kárára válhatik a prot. tanügynek s általában a protestantismusnak.

E lapok főmunkatársa már rámutatott a jelzett elméletre, a mely először az „Országos középiskolai tanár-

egyesület“ közgyűlésén merült fel, s nem kevesebbet tervez, mint állami hivatallal megjutalmazni a felekezeti körében magukat jól érdemesített tanfériakat.

Elhiszszük, hogy ez elmélet a jóakarát, emberszeretet, collegialitás eredménye, vagy — némelyek részéről — ügyes tanügyi politikai fogás a tervezett nyudijintézet késleltetésére; de — bármi szülte legyen — ha mélyére tekintünk, annyi benne a megalázó elem, hogy szinte borzadva gondolunk meggyökeresedésére.

A protestáns egyház volt e hazában a tanügy fel lendítője, a nemzeti irodalom elsőrendű ápolója. Századokon át — bizony sok nehéz megpróbáltatás között — büszke volt iskoláira, mint a saját veteményes kertjeire, s professoraira, mint a kertnek önfeláldozó ápolóira. Olyan benső összeköttetés fejlődött ki egyház és tanfériak között, hogy szinte szentségtörésnek tűnt volna fel csak pár évtizeddel ezelőtt is, ha valaki a kívül állók közül a prot. tanügy bajnokaira vetette volna szemét, és feltette volna róluk, hogy azok — bizonyos ígéretekért — képesek volnának odahagyni azt az egyházat, a melyet nevelő anyjak gyanánt szerettek és tiszteltek. És íme ma már ott vagyunk, hogy egy egész tiszteletre méltó testület, mint gyógyszerzt kínálgatja a prot. tanárok sebeire az állam kötelei közé való kívánczóságot, mint a hol nemcsak az élőknek és működőknek, hanem a holtaknak is jut a vigasztalásból. És ez az elmélet naponként terjed!

Emberszeretnek, collegialitásnak megjárja s még köszönetre is érdemes; de azt hisszük, hogy a prot. egyháznak fáj tudnia, hogy mikor az igények s követelések felcsigázása miatt odáig jutott, hogy szegénységében — a kötelesség teljesítésén kívül — egyetlen vigasztalása maradt tanügyi férfiában vetett mélységes bizodalma s némi-nemű büszkesége: akkor azzal fenyegetik bizonyos elmélet emberei, hogy mert tehetetlen vagy, hát elédesgetjük téled legjobbjaiddal, hogy még annál inkább tehetetlenné légy!

Hát ez nem jól van így! A vén katonát nem ilyen elbánás illeti, hanem elismerés, tisztos jutalom!

Az államkormány, ha ad valamit a protestantismus múltjára s mai nemes erőfeszítéseire, nem szégyenítheti meg azt egy olyan elmélet életbeléptetésével, a mely őt magát is a haszonlesés színében tünteti fel; hanem elkövet mindent, hogy a prot. egyház — önmaga előtt való pirulás nélkül — folytathassa a századok előtt magára vállalt s üdvösen teljesített felséges missiót.

Ehez az egyetlen út-mód, a már eddig gyakorlottakon kívül (államsegély stb.), a *felekezeti tanárok nyugdíjintézetének felállítása* s csak elismerés illeti a budapesti collegákat, hogy a mutatkozó áramlattal szemben ők, a kísértésnek leginkább kitett férfiak, vállalkoztak a baj ellenszerének sürgetésére.

A prot. egyházon különben — mint tudjuk — ez a dolog már nem múlik s legfőleg csak annyira, hogy nem nagyon töri magát annak sürgetésével. A tiszán-inneni kerület még a s.-a.-ujhelyi közgyűlésen szívesen hozzájárult ahoz a tervhez, hogy egy felekezeti tanári nyugdíjintézet úgy szerveztessék, hogy abba az állam a tanító-képezdek, jog és theol. akadémiák tanárait is bevégye. Ilyen forma történt más kerületekben is s csak Debrecenből támadt némi akadály a terv elé; de — azt hisszük — ma már ez is elhárított az útból. Mi késlelteti tehát? A budapesti ev. ref. főgimnázium tanári kara bizonyosan abban a vélekedésben van, hogy a mi saját lanyhaságunk s igazat adunk neki.

Ott volt p. o. az egyetemes tanügyi bizottság, a mely ezt a tárgyat figyelemre érdemesíthette volna s nem igen gondolt vele. Ott volt épen most a konvent, a mely

végig futott a „köznevelés és közoktatás szervezete” című előmunkálaton is s nem tudjuk, hogy a prot. iskolák sorsának s ebben a tanárok jobblétének biztosítása végett bárki is felszólalt volna; pedig meg van írva az 521. §-ban, hogy „A gimnáziumi tanárok számára nyugdíjazási s özvegyeik, árváik számára segélyezési alapul gondoskodni kötelessége a fentartó testületeknek.” Mily kitűnő alkalom lett volna e ponttal kapcsolatban a felekezeti tanárok állami nyugdíjintézetének felállítását szóba hozni s az eszme pártolását konventileg is a zsinat figyelmébe ajánlani; annyival inkább, mert a pénzügyi bizottságból kijutott hírek megvitték a konventi atyáknak is a miniszter válaszát, a ki szerint ez a kérdés még mindig az előkészítés stadiumában van s a hadügyi költségek következetes szaporodása miatt talán még évekre is oda reked.

Szóbeli vigasztalásnak is édes volna, ha tudnók, hogy nagyjaink nem restellenek a tanügy szerény munkásainak jutalmazásáért legalább kérni és sürgetni s ha megmondanák az államnak, hogy a helyett, hogy szégyenbe akarsz bennünket hajtani tanáraink leszínelése által, juttasd inkább őket olyan helyzetbe, hogy a felnevelő édes anya szárnyai alól ki ne vágyakozzanak.

Jaj lesz a protestantismusnak, ha fiainak szívét elfordítja a szükséggel való naponkénti küzdés az anyaszent-egyházról és kívánatossá teszi az állami húsos fazekakat, hogy ne kelljen rettegniök gyermekeik és özvegyeik sorsát.

A sárospataki tanári kar már 1880-ban így beszélt akkor u. n. „Tanügyi előterjesztés” című munkálatában: „Minthogy a tanári hivatal a test, különösen a lélek erejét igénybe veszi, annak úgy kell díjaztatni, hogy az ön- és családfenntartás gondja a lélek röptére súlyként ne nehezedjék s az anyagi szükséggel küzdés a szellemi harcot — melyből áll az egész pályá — ne akadályozza. Nemcsak a ténylegesen működőkre viszonyított, hanem egészen tárgyilagos okok is szükségessé teszik, hogy ezen ügy a főtiszteletű egyházkerület figyelmének folytonos tárgyát képezze. Az állam és felekezetek csaknem vetélkedve igyekeznek középiskoláik rendezésén egyebek közt az által is, hogy minél több és jobb tanerőt igyekezzenek azokban csoportosítani. Ha az állam közvetlen felügyelete alatt lévő iskolák tanárai feltűnően jobban díjaztatnak, a nagyobb tehetségű s készségszerű egyének, az emberi természetet követve, azokba mennek, felekezeti iskoláink kárára.” A mitől a nevezett mű készítői tizenegy évvel ezelőtt félni kezdtek, az ma már mint kecségető elmélet s mint az állam tanügyi gazdálkodásának egyik nevezetes elve kezd kísértetni a közvéleményben. S ebben rejlik szerintünk a baj veszedelmes volta. Részünkről azért úgy gondolnók, hogy az, a mi azt a bajt megszüntetni van hivatva, t. i. a felekezeti tanári nyugdíjintézet mielőbbi felállítása s ezzel együtt a felekezeti és állami tanárok javadalmozása között meglevő különbségek eloszlatása, nem csupán tanári, hanem sokkal inkább egyházi érdek, a hazai protestantizmus közös nagy érdeke s épen azért részünkről nem is a tanárok (némelyek által könnyen félremagyarázható) kötelességének tartjuk az e tárgyban való mozgolódást; hanem mindazokénak, a kiket jó sorsuk vagy kiváló érdemük a szent hagyományok őreivé, a prot. iskolák felügyelőivé s fentartóivá avatott fel.

Erős a bizodalunk, hogy a mit a konvent, talán az idővel való gazdálkodás miatt elmulasztott, azt helyre fogja ütni a zsinat s ha nem teheti is meg, hogy rábírja a közoktatásügyi minisztert a készen levő tervnek röktönös megvalósítására; bebizonyítja, hogy a prot. egyháznak nincs szándékában tétlenül nézni azt, hogy mint e lapok főmunkatársa mondja (43. sz.), tanintézetei fiatal

kezdő emberek gyakorló tanárképzőivé vagy az állami iskolák előkészítő tanfolyamaivá alacsonyodjanak le.

Ha nem is teljesen, de megközelítőleg egyenlő körülmények között nem féltjük a prot. tanárokat attól a megtántorodástól, hogy csupán apró előnyökre való kilátások miatt, az egyház kebeléről könnyelműen leszakadozzanak!

Alapsz.

TÁRCZA.

A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.

(Folytatás)

XC. Zsoltár.

Károlyi.

Káldi (LXXXIX. Zs.).

1. Uram, te nekünk hajlokunk voltál minden időben.

2. Minek előtte az hegyek lennének és formáltatnék az föld, és ez világ, öröktől fogva mindörökké te vagy Isten.

3. Ki az embert semmivé tészed és ezt mondod: térjetek (az földbe) embereknek fiai.

4. Mert az ezer esztendő te előtted, mint az tegnapi nap, mely el múlt és az étczakának negyed része.

5. El ragadod őket mint egy árvízzel, olyanok, mint az fű, mely hirtelen megszárad.

6. Mely reggel virágzik és estvére elváltozik, ki vágattatik és meg szárad.

7. Azért meg emésztetünk az te haragod miatt, és az te búslásod miatt megromlunk.

8. Mert az mi álnokságjunkt, elődbe vetted, és az mi titkos bűneinket, az te orczádnak világa elibe.

9. Annak okaért minden mi napink el múltnak, az te haragod miatt meg emésztjük az mi esztendeinket mint az beszédet.

10. Az mi esztendeinknek napjai hetven esztendő, vagy mennél feljebb nyolczvan esztendő: és azoknak szinte az java is nyomorúság és fáradtság, mely mikor el mulik, el repölünk.

11. Ki tudhatja az te haragodnak erejét, és az te félelmed szerint az te haragodat?

12. Taníts meg minket, hogy tudhassuk meg az mi napjainknak számát, hogy járassunk bölcs szívvél.

13. Térj hozzánk Uram. Meddig lésszen az te haragod? és légy kegyelmes a te szolgálidhoz.

14. Tölts bé minket a te jó voltoddal minden napon, hogy énekeljünk és vigadjunk minden mi időnkben.

15. Vidámits meg minket az mi nyomorúságainknak napjai után, és az esztendők után, melyekben látunk nyomorúságot.

16. Láttassék meg az te szolgálidban az te csuda dolgod, és az te dicsőségod azoknak fiaiban.

17. És légyen az mi Urunknak Istenünknek szépsége mi rajtunk. Az mi kezeinknek (mondom) cselekedetét erősíts meg.

1. Uram, oltalmunk lőttél nekünk nemzetségről nemzetségre.

2. Minek előtte a hegyek lennének, vagy a föld formáltatnék és a világ: öröktől fogva és örökké Isten vagy te.

3. Ne fordítsd az embert meg-alázásra, és mondál: Térjetek meg emberek fiai.

4. Mert ezer esztendő a te szemid előtt, mint a tegnapi nap, mely elmúlt.

5. és az éjjeli őrizet; melyek semminek tartatnak, olyanok lésszenek az ő esztendejek.

6. Reggel mint a fű el muljék, reggel virágozzék és elmuljék: estvére le-hulljon, megkeményedjék, és el-száradjon.

7. Mert el-fogytunk haragod miatt, és búslá-od miatt, fel-háborodunk.

8. Hamisságainkat elődbe raktad: idejünket orczád világossága eleibe.

9. Mert minden napunk el-fogytunk, és az te haragod miatt el-fogytunk.

10. Az mi esztendeink alittatnak mint a fű: az mi esztendeink napjai hetven esztendő.

Ha pedig erősek, nyolczvan esztendő: és azok-főlött munka és fájdalom.

11. Ki ismeri a te haragod hatalmasságát: és a te félelmed-miatt meg-számlálhatja-e haragodat?

12. A te jobb-kezedet így ismer-tesd meg, és tégy tudós szívüekké a bölcseségben.

13. Meg térsz-e Uram valaha? és légy könyörületes a te szolgálidhoz.

14. Bé-töltünk reggel irgalmas-ságoddal: és örvendeztünk és gyönyörködtünk minden napjainkban.

15. Vigadtunk a napokért, melyekben minket meg-aláztál: az esztendőkért, melyekben nyomorúságot láttunk.

16. Tekints a te szolgálidra és alkotmányidra: és igazgasd azoknak fiait.

17. És légyen rajtunk a mi Urunk Istenünk fényessége, és a kezeink cselekedetét igazgasd rajtunk: és a kezeink munkáját igazgasd.

Mielőtt a versek fordításának méltatásába bocsátkoznám, előre kell bocsátanom, hogy a parallel sorok Káldinál feltűnőbbek, külsőleg is hamarabb szembe ötlenek, a mennyiben ő kettős pontot tesz közéjük. Ez minden esetre előnyére szolgálna Károlyi felett, ha a magáé volna, de ez is a Vulgata érdeme. A versek beosztására nézve is eltérnek egymástól, de a Károlyi az eredetihez alkalmazkodik, érthetőbb s azért őt fogom követni. Ezek után nézzük a verseket egyenként.

A 1. vers **יְהוָה**-ját jobban kifejezi a Káldi „oltalom” szava, mint a Károlyi: „hajlék”, mert ez inkább menedékhelyet, tehát csakugyan oltalmat jelent, de már a „let-tél” (Káldi) helyett találóbba a „voltál” (Károlyi), minthogy itt nem valami mássá változást, átalakulást akar kifejezni a **יְהוָה**, hanem tartós létezését. A **יְהוָה** sajátos héber kifejezést szöszertől követi a Vulgata után Káldi, de magyarosabb, erőteljesebb a Károlyi, kin itt a Tremellius hatása is megérzik (*in quaque generatione*).

A 2. vers egyiknél sem eléggé erőteljes; mindkettő a Jehova örök *istenségét* emeli ki, holott itt a hangsúly az örökkévalóságon van. Károlyi azt mondja: te vagy Isten! (és nem más valaki.). Káldi: Isten vagy te (és nem valami alsóbb lény). Mindenik fordítása a Vulgatára vall. A szórend Káldinál fatális rossz („a világ” szónak ugyan miféle értelme van azon a helyen?).

A Káldi 3. verse sok hibában szenved. Először is érthetetlen, mert benne semmiféle összefüggés nincs. Mit akar ez mondani: „Ne fordítsd az embert megaláztatásra”? Latinul így van ugyan, de ez magyar gyomornak bevehetetlen s megemészthetetlen. Roszúl fordít a Septuaginta is s utána helytelenül értelmez a Vulgata és Káldi. Az értelem csakis az lehet a mit Károlyi elismerésreméltóan fordított. Az eredeti szöveget dogmatikai álláspontján természetesen meg sem nézte Káldi, mert különben nem fordíthatná egy és ugyanazon versben ugyanazt az igealakot parancsoló és elbeszélő formában.

A 4. vers **יְהוָה**-ját Károlyi helytelenül fordítja, a Tremellius „vigiliá”-ját értelmezvén „negyedrés”-nek, miután az éj 4 vigiliára volt felosztva s egy vigilia csakugyan az éj negyedrésze volt. Az eredeti szöveg jelentése nem más, mint: átvirasztás, vagy a mint Káldi mondja: őrizet (bár ez is helytelen, mert cselekvést kellene mondania: őrizést). A Káldi fordítását itt csak az a darabosság jellemzi, a mi a Károlyiét, de mégis felette áll ennek.

Az 5. vers egyaránt hibás. A Károlyi „mint egy árvízzel” betoldása (Luther után) érthetlenné teszi a verset, mert itt ez lenne az értelem: elviszed azokat (t. i. az esztendőket), álmokká lesznek. De még gyarlóbb a Káldi, a ki vakon indulva a Vulgata után, a **יְהוָה**-nak egészen más értelmet ad, a mikor aztán a rámutató személyragnak a szó végén semmi helye sincs; a **יְהוָה** sem esztendő, hanem álmot jelent. Roszúl olvasták azt a Septuaginta készítői.

A 6. vers Káldinál valami félreértésen alapuló képzelenség; a Vulgata itt keserülte meg legjobban magát rajta. Én legalább sehogysem tudom érteni, mit akarnak itt ezek a foglaló módok. A Károlyi hű és érthető.

A 7. verset „azért”-tal bevezetni, mint a hogy Károlyi teszi, nem lehet. Itt hasonlatról levén szó, a **יְהוָה**-nek más értelme nincs, mint: így, ekként. Ezen okból a Káldi „mert”-jét sem helyeselheter. A vers végén Károlyi a **יְהוָה**-t helytelenül fordítja, így: „megromlik”, mert ez ijesztést jelent, olyan formán, mint Káldi teszi, bár annál is megfelelőbb volna: rettegünk dühödtől.

A 8. versben az **יְהוָה** szót a Septuaginta hibásan *aiou*-nak érti s így roszúl fordítanak utána a többiek is.

Károlyi helyesebben „titkos bűnök”-nek veszi. Ez a vers különben eléggé hű fordítás úgy Káldinál, mint Károlyinál.

A 9. verset „mert”-tel kezdeni indokolatlan, mivel itt nem okadatol ez semmit, a mit talán előbb állított volna a zsoltáíró. A **יְהוָה** szavakat különbözőleg szokták fordítani. Így a Septuaginta: *ὡς αἶψα* (mint a pók-háló), a Vulgata: sicut aranea-nak, Káldi „pók”-nak; Luther: „wie ein Geschwätz” (fecsegés), Pagninus, Munsterus és Károlyi is ilyen értelemben fordítják. Maga a **יְהוָה** szó „hang”-ot jelent, ezért ez utóbbiak közelebb járnak az értelemhez, bár még Károlyinál is igen furcsa, mert hát hogy lehetne „megemészteni” a beszédet? Magyarra egy szóval bajos összefoglalni az élet gyors lezajlását és a hang elröppenését, azért bátran kitehetnők két szóval ilyen formán: gyorsan lezajlik életünk, mint a hogy elröppen a hang. A Káldi fordítása itt még azért is gyöngye, mert az „aranea” pókhálót, és nem „pók”-ot teszen; meg hát mit akar itt az: „alíttatnak mint a pók” kifejezés?

A 10. versben a **יְהוָה** szóval küzdenek fordítóink. Károlyi szabad fordítással így értelmezi: mennél feljebb, vagy mai stílusban: legfeljebb. És igazsága van, mert a **יְהוָה** ha erősebbek, ha többen vannak (az évek), vagyis „legfeljebb”. Nem jó, mert érthetetlen a Káldi; miként lehetnének az évek erősek? A Vulgata ezt az erősséget az emberekre látszik vonatkoztatni, s így érthető volna, de Káldi félreértette s a betűhöz való ragaszkodás miatt, megrontotta a szöveg szellemét. Káldi eme szavaiban: „mert elérkezett a kegyesség és megdorgáltatunk”, nincs semmiféle nyoma az eredeti szövegnek, fatális kiforgatása ez az értelemnek, úgy, hogy az egész vers üres frázissá törpül miatta; ide vezet a 3-ad rendű forrásból merítés!

A 11. verset Károlyi egészen önállóan, az eredetiből fordítja, s hogy ott szövegromlás van, arról ő nem tehet. Ezt a szövegromlást kell föltételeznem a **יְהוָה** szóban, melynek 3-ik személy raggal kellene állania s akkor lehetne értelmesen fordítani, p. o.: a te haragodat a maga rettenetességében. Legközelebb áll Károlyihoz Tremellius (aut ex candescentiae tuae secundum timorem suum). Káldinál a „hatalmasság” szó hibás „hatalom” helyett. „A te félelmed”... mit akar ez mondani? tán csak nem Isten fél valakitől? Erre a szolgai fordításra mutat a „megszámál” ige is, mely a „dinumerare”-nek szerencsétlen magyarítása (mert fordításnak nem vehetjük). Hogy is lehetne a haragot megszámlálni? A **יְהוָה** szót kár volt a következő versből áthozni, mert csak itt is ott is értelmetlenséget szül, de ebben a Septuaginta a hibás.

A 12. vers Károlyinál szintén önálló, egészen érthető correct fordítás az eredetiből; forrásai mind másképpen értelmezik a szöveget. A **יְהוָה**-t itt nem szabad „jobb kéz”-nek, plane 2. személyű birtokraggal fordítani, mint a Septuaginta teszi, mert ennek értelme épen „a mi napjaink”, a mulandóság képezvén az egész zsoltár központi gondolatát. „A napok számának megtudása” csak a napok rövidségének megdorgolását jelentheti Károlyinál. Nem tudom érteni Káldi e pleonasmusát: „tégy tudós szívűekké a bölcseségben”. Az eredeti itt megint nem jelent többet, mint a mennyivel Károlyi visszaadja.

A nehezen fordítható 13. vers mindeniknél rossz. Az **יְהוָה** fordíthatása végett Károlyi egy egész ide nem illő mondatot szur be („meddig leszen a te haragod?”), holott ez a megelőző két szóval szorosan összetartozik s efféle felkiáltással fordítható: „mikor térsz már hozzánk Jehova!” A döccenés kisebb Káldinál, de az „és” helyett ott is jobb volna „hát” vagy „azért”. Nagy csoda, hogy el mer térni a Vulgatától, midőn a „convertere Deus!

Usquequo?“ szavakat így fordítja: „Megtérsz-e Uram valaha?“ A Vulgataé azonban itt jellemzetesebb, az önállósággal csak árt magának Káldi.

A 14. vers csakis kérő lehet, és nem elbeszélő. Téved, sokat vét az értelem ellen Káldi, mikor ezt a következő verssel együtt szolgailag, forrása után elbeszélő résznek veszi, mert épen ezekben az utolsó versekben emelkedik fel a zsoltáíró a legnagasabb pontra, a kérésre. E vers értelme közelebről ez: közöld velünk reggel irgalmadat, hogy egész nap örvendjünk és vigadjunk! A כִּבְּרָךְ szót tehát rosztól fordítja Károlyi „minden napon“-nak.

A 15. versben Károlyi latin forrásaival szemben egészen önálló; a „secundum dies“ szavaknak nála semmi nyoma. A לַיְמֵי יוֹמֵינוּ-t egyik sem fordítja jól, csakis ez lehet az értelem: „akkor, a mikor nyomorgunk;“ és nem „nyomorúságink napjai után,“ sem „a napokért, melyekben minket megaláztál“.

A 16. versből ismét kitűnik, hogy Káldi az eredeti szövegre semmi figyelemmel nem volt, különben a לִי־לֵב szót lehetetlen volna „igazgasd“-nak fordítani. Károlyi ezt Vatablus és Pagninus után szépen szószerint fordítja; az eredetihez híuen.

A 17. versben a לֵב szót, szerencsétlenül fordítja Károlyi „szépség“-nek, mert ezzel, a Pál apostol-féle szerencsekívánathoz hasonló, eme versszak szépsége, egészen elenyész. Tremellius „amoenitas“, Munsterus „jucunditas“, Vatablus és Pagninus „decor“ szavakat használnak, Károlyi ez utóbbit követi. A לֵב inkább visszaadható a „kegyelem“ szóval. A לֵבִי־לֵבִי jelentése nem megerősít, hanem: igazgat, jóra vezérel; a *mondom* szó betoldása egészen ellaposítja a Károlyi versét. Azt meg nem tudom elképzelni, mit akar mondani Káldi e szavakkal: „kezeink cselekedetét igazgasd rajtunk“. Teljesen érthetetlen.

(Folyt. köv.)

Rácz Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A konventi ülésekről.

(Folytatás és vége.)

A konventi nagybizottság ugyancsak Budapesten e konventi üléseket megelőzőleg, folyó hó 3 és 4-én tartotta gyűléseit. Ennek volt feladata átnézni az egyes egyházkerületeknek a törvényjavaslatra tett észrevételeit. Ez elkészítvén munkálatát, ennek alapján véte-tett aztán tárgyalás alá a törvényjavaslat. Az egyes szakaszok sorsa, lehet mondani, már a bizottsági üléseken eldöntött. Ezért történt, hogy a konventi gyűléseken nagyobb vita már egyik pont felett sem fejlődött ki s legfeljebb egyik-másik képviselő részéről azon kijelentés tétetett, hogy nézetének majd a zsinaton kíván részletesebben kifejezést adni. Azok a lényegesebb megállapodások, a melyek a törvényjavaslatra vonatkoznak, a következők:

Tiszáninzeni egyházkerületünk az 5. §-ra vonatkozólag azon indítványt tette, hogy mivel az állam segélye egyházi hatóságaink által hozott határozataink végrehajtásánál nem minden esetben vehető igénybe, kéressék fel a zsinat olyan törvény alkotására, a melyben kimondassék, hogy az állam segélye törvényesen alakított egyházi hatóságaink által a törvények korláta között hozott s az állam törvényeivel nem ellenkező határozatok végrehajtásánál mindenesetben igénybe vehető legyen. A konvent ez indítványt nem fogadta el s megtartotta a törvényjavaslat idevonatkozó szaka-

zát, azon oknál fogva, mert a szöveg elegendő biztosítékot nyújt az állam segédkezésének igénybe vehetésére.

Ugyancsak egyházkerületünk a 9. §-t gyökeresen módosítani óhajtotta, kívánván, hogy az erdélyi egyházkerület szervezete is egy legyen a többi 4 egyh.-kerületével, vagy, ha ez meg nem történne, akkor valamint a zsinat, úgy a konvent tanácskozásain is az olyan ügyek eldöntésénél, a melyek csupán a magyarországi 4 egyházkerületnek képezik közös ügyét, de az erdélyi egyházkerületet nem érintik, tőle a szavazati jog megvonassék. A konvent ez indítványt sem fogadta el s szavazattöbbséggel fentartotta a maga egészében a törvényjavaslat 9. §-át. Egyházkerületünk indítványa mellett, a nagy többséggel szemben, csupán 9-en szavaztak. Hasonló sors érte egyházkerületünknek a javaslat 28-ik §-a 11-ik pontjára vonatkozólag tett azon nyilatkozatát is, a mely szerint töröltetni kívánta a törvényjavaslat azon intézkedését, hogy a népes egyházak szavazati joga kiterjesztessék.

Lapunk olvasói tudják, hogy egyházkerületünk eleitől fogva ellene volt annak, hogy a konventi képviselők az e. ker. gyűlés által választassanak s e tekintetben fölterjesztésében most is védelmére kelt az egyházak presbitériumainak eddig gyakorolt joga mellett, és bár e tekintetben több egyházkerület hasonló értelemben nyilatkozott, a konvent fentartotta a törvényjavaslat idevonatkozó szakaszát.

Az „*egyházi közigazgatási bíróság*“ egyhangúlag mellőztetett azon okolással, hogy az egészen felesleges; kimondatott azonban, hogy jövőre a közigazgatás terén felmerülő vitás ügyek is a fegyelmi bíróság hatáskörébe oszthatók be.

Elfogadtatott a kettős elnökség és eredeti protesszans elve is, azon körülírással, hogy egyes konkrét esetekben a bírósági tárgyalást az idősebb elnök vezesse. A törvényjavaslatnak a szóbeliség és közvetlenségre vonatkozó rendelkezése fentartatott. A lelkészválasztási törvényjavaslaton a következő módosítások tétettek. A 186. §. 3-ik kikezdéséből kihagyattak az eredeti tervezet következő szavai: „ez utóbbiak csak úgy, ha 4 évből legalább egyet első vagy második osztályú egyházban töltöttek, mint segédlelkészek; különben csak 5 évi szolgálat után.“ A 195. §-hoz azon pótlás tétetett, hogy lelkészválasztásra a vegyes házasságban élő nő is jogosítva van. Elfogadtatott a lelkész meghívásának elve is, de azon kikötés mellett, hogy ennek csak akkor van helye, ha a választó egyház egy egyén jelölésében állapodik meg. Az így történt megállapodás ellen a panasz csak akkor veendő figyelembe, ha az ellen a választóknak $\frac{1}{5}$ -e tiltakozik. A 224. §. azzal a pótlással fogadtatott el, hogy ha valamely megválasztott lelkész a megválasztást indokolatlanul el nem fogadja, köteles a választási költségeket az egyháznak megtéríteni s az így visszalépő lelkész egy évig újabb pályázatban részt nem vehet. A törvényjavaslatnak az özvegyi és kegyeleti évről rendelkező szakaszai az egyházkerületek egyértelmű kívánságára töröltettek s ez egész ügy az egyházkerületek belkörü intézkedéseinek tárgyául hagyatott fel, melőztetvén egyházkerületünknek azon indítványa, hogy e tárgyban az általunk legújabb időben készített szabályok fogadtassanak el.

Egyházkerületünk a zsinatra vonatkozó fejezettel összekötetésben a 69. §-nál azon kívánságát fejezte ki, hogy képviselőinek száma (a tanári képviselőkön kívül) 14-ről 16-ra emeltessék, hogy így egyházkerületünk mindenik egyházmegyéje egy lelkészi és egy

világi képviselőt választhasson, kifejtvén, hogy ez által az egyensúly megzavarva legkevésbé sem lesz, annyival inkább, mert a dunántúli egyházkerület száma minden indokolás mellőzésével úgys felebb emeltetett. Ugyanezen szakasz 3-ik kikezdése után pedig azt kívánta betétni, hogy a választások lajstromos szavazás útján történjenek, azzal indokolván e pótlást, hogy igen sokszor megtörténik, hogy az egyházmegyék két egyént választván, illedelemből olyanokat választanak, a kik mellett nyilvánosan elismert nagytehetségű férfiak maradhatnak ki. A konvent egyházkerületünknek kívánságát nem teljesítette, azt válaszolván, „hogy a dunántúli egyházkerület képviselőinek száma kettővel azért emeltetett felebb, mert ez a szám felel meg az egyházkerület népességi arányának. A mi pedig a lajstromos szavazást illeti, annak a törvénybe való iktatása azért felesleges, mert ezt a törvényjavaslat 70. §. értelmében az egyes egyházkerületek úgy is elrendelhetik.

Az „*egyházi adóról*“ szóló szöveg a maga változatlan alakjában elfogadtatván, a *közalapról* szóló fejezet vétetett tárgyalás alá. Erre vonatkozólag, egyik-másik egyházkerület által, főleg két módosítás ajánlatot. Az egyik az, hogy sürressék a „lelkész- özvegy- árva-gyámintézet“ minél előbb való szervezését a lelkészi nyugdíjintézet mellőzésével. A konvent az indítványra azt válaszolta, hogy a kettős célú intézet felállítása felel meg a törvényeknek, s így egyik sem mellőzhető. A mi más szavakkal azt teszi, hogy élünk nagy és szép eszméknek s késünk annak megvalósításával is, a mit már régen létre kellett volna hoznunk. A másik indítvány a missiói célokra fordított összeg lejjebb szállítására vonatkozott. Meghagyatott az eddigi 25 per cent. S ez ügygyel összeköttetésben említem meg azt, hogy a missió bizottság előadója részletes kimutatást olvasott fel a konvent előtt, a mely a zsinat elé fog terjesztetni, a missióskodás eddigi eredményéről. Az volt mondva, hogy az eredmény örvendetes s 104.000 s egypár száz forint fordítottat reá a domesticából.

Ugyancsak a domesticáról szóló szakaszok közül a 274. §. fenntartja a konventnek azon jogot, hogy a közalap kezelésére nézve, az eddig szerzett tapasztalatok felhasználásával, koronkint célszerűbb módosításokat ajánljon a zsinatnak. Ezen pont tárgyalásánál gr. Tisza Lajos bemutatta a konventnek az e tekintetben szándékolt módosításokat s azok felülvizsgálás s majdan a zsinat elé leendő terjesztés végett, a közalap végrehajtó-bizottságának s azon albizottságnak adatait ki, a mely a domesticai törvényjavaslatot készítette.

Az „*egyházi törvénykezés szervezete*“ változatlanul hagyatván, a *köznevelés és közoktatás szervezetére* került a sor. Jelentéktelennek mondhatók azok a módosítások, a melyek ebben a körben tétettek. Így a 438. §. azzal pótolgatott, hogy minden népiskola *lehetőleg* felszereltesse szakkönyvtárral a tanító használatára és népkönyvtárral is, az értelmi világosságnak minél szélesebb körben leendő terjesztése végett. Az 524. §-nál kimondatott, hogy az egyházkerület nem csak a ref. gimnáziumokba, hanem *más iskolákba járó*, ref. vallású tanítványok vallásos oktatásáról is tartozik gondoskodni; az 565. §-ból pedig annak 3-ik pontjánál töröltetett a „*jó sikerrel*“ kifejezés. Végre az 559. §. világosabb körülírása végett, a tiszántúli egyházkerület indítványára kimondatott, hogy rendes jogtanárok csak azok lehetnek, a kiknek tudori vagy ügyvédi oklevelük van.

A köznevelés és közoktatás szervezetével össze-

köttetésben terjesztetett elő az *egyetemes tanügyi bizottságnak* ez évi július hóban tartott tanácskozásának egyik-másik megállapodása. Nagy és mélyreható kérdések voltak azok, a melyekkel a bizottság foglalkozott, dehát, az idő rövidsége miatt, némelyek egy más konventre halasztattak, mások rövidesen, hivatalos ridegséggel elintéztettek. Így például az évi záró vizsgák, az érettségi vizsga alkalmával a magyarból németre való fordítás kihagyásának kérdése, elnapoltattak; a tanárképzés ügyében pedig kimondatott, hogy a konvent tegyen e tárgyban előterjesztést a zsinat elé. Irányadó eszmék e tekintetben nem vettettek fel; azoknak keresése és megállapítása is, alkalmasint a zsinatnak lesz feladata.

A törvényjavaslat keretében elő nem forduló, de szintén nagyérdekű egyháztársadalmi és egyházpolitikai kérdések említették fel ezek után, azon indítványok alapján, a melyek e tekintetben az egyházkerületek fölterjesztései útján kerültek a konvent elé. Ezek között mindenesetre első helyen áll tiszáninnen egyházkerületünk indítványa, mely szerint, számbavétetvén egyházszükségleteink a zsinat által, az 1848. XX. t.-c. szellemében, az ott kifejezett jogegyenlőség alapján, kívánja és sürgesse azt, hogy egyházi és iskolai szükségünk teljes mérvben fedeztessenek, önkormányzati jogaink minden sérelme nélkül. Ez indítvánnyal összeköttetésben a konvent felhívja a zsinatot, hogy egyházaink nagyobb dotatiója végett tegye meg a lépéseket.

Ugyancsak egyházkerületünk felterjesztésében kívánta vallássérelmi ügyeinknek orvoslását, az 1886. LIII. t.-c. alapján, országos törvény által való rendezését. Az lett rá a határozat, hogy a zsinat utasítsa a konventet, hogy majd a mikor alkalmasnak látja, tegye meg a szükséges lépéseket arra, hogy az 1868. évi ide vonatkozó törvénycikk megváltoztattassék.

A házassági ügy rendezése, már évek hosszú sora óta egy bizottságnál van javaslat tétele végett. Ez a javaslat is a zsinatra váratik be. Bizottság fog dolgozni a korteskedést megakadályozó és büntető rendszabályokon is.

Az eddig említettekén kívül, egyházkerületünknek még két, egyetemes protestáns egyházunkat közösen érdeklő, nagyfontosságú tárgyra vonatkozó indítványa volt. Ezek közül az egyik az, hogy a konvent hívja fel a zsinat figyelmét annak kieszközlésére, hogy a protestáns egyházak főrendiházi képviseltetésében minden püspökünk és főgondnokunk résztvehessen. A másik pedig, hogy felhasználva azon kedvező alkalmat, a mely szerint az ágostai ev. testvéreink velünk együtt, egyidőben tartanak zsinatot, rendezze a zsinat az ágost ev. testvérekkel való viszonyainkat és ha — mint tudjuk — a velők való unio most még keresztül nem vihető, legalább az egyházi szolgálatok kölcsönös teljesítésére és feltételeire nézve, kössön velők a zsinat, az úgynevezett *kéri szerződés* mintájára egyezséget. Ez a két tárgy napirendre nem vétetett fel. Fog-e a zsinat ezekkel is foglalkozni, azt természetesen ez idő szerint megmondanunk nem igen lehet; dacára annak, hogy mikor a főrendiházi képviseltetés felett, annak idejében egész irodalmi harc támadt közöttünk, épen annak pártolói, zsinati tárgyúl jelölték ki; a utóbbi pedig oly égető gyakorlati, egymással való érülködési kérdés, a melyből hiányozván a biztos megállapodás, folyvást kölcsönös kellemetlenségek, esetleg még jog-sérelmek is kerülnek elő.

Ime, ezek voltak a jelen évi rendkívüli konvent főbb tárgyai és megállapodásai, a melyeknek kiegészí-

téseül még csak azt említem fel, hogy az elnökség már korábban tudatta, hogy az egyetemes presbyteri szövetség alapján álló külföldi egyházak képviselőt fognak küldeni a zsinatra s hogy Pest-Pilis sat. megye előjárósága készségesen engedte át megyeházának termeit a zsinattartás helyéül s végre, hogy a törvényjavaslatokon tett módosítások kinyomattatván, azok idejében meg fognak a zsinati képviselőknek küldetni.

Mitrovics Gyula.

IRODALOM.

* **Költeményeim.** Irta *Berky József*, zaláti ev. ref. lelkész, I kötet. *Dalok.* Ára 1 frt. Ez az általunk is jelzett s Felek József foktői lelkész által melegen ajánlott mű előttünk van immár első kötetében. Egy csomó népies dal, a mennyit ritkán látunk s kapunk így együtt, egy halomban. Némelyik, mintha ott fakadt volna a természet kebelén, szinte érezni rajta a szabad levegő illatát s a friss harmatot; de egy részök, bizony igen erős utánzása a többinek, az egész gyűjtemény pedig mint egy jókora kosár tojás, a melyből alig lehet a leginkább tetszőt kiválasztani. Irigylendő dalos kedély szüleményei, telve csókkal, szerelemmel, öleléssel. A csókkal van a szerző kiváltképen megakadva. Sem a formában sem a tartalom-ban nem mondható leleményesnek s inkább kedélyt csodáljuk, a melyből ilyen szaporán ömlik a dal, mint a úlaradt kedély kiömléseit. Berky — ha jól ítéljük meg — talóságos dalos kedély. Még akkor is, mikor kesereg, vagy gyászt, bánatot tolmácsol, sőt még ha imádkozik vs (a „Függelék” című részletben), akkor sem tud szabadulni a dal hangjától és formájától. Ez a dalra termettség s a népiesség jellemzi költészetét. Nekünk nem annyira a gyűjtemény érdekes, mint inkább a szerző specialitása. „Románcok és Balladák” című kötetére kíváncsiak vagyunk.

* **A „Magyar írók élete és munkái”** című, Szinnyei József által, a tudományos akadémia megbízásából szerkesztett füzetes vállalatból a II. kötet I. füzeté megjelent s a „C” kezdő betűs nevű írók egy részének ismertetését tartalmazza. Egy-egy füzet ára 50 kr. Ajánljuk e becses és komoly vállalatot s kérjük t. olvasóinkat, hogy a prot. írók teljes száma végett ne restelkedjenek rövid életrajzukat s irodalmi működésük pontos jegyzékét a szerkesztőhöz Budapestre beküldeni. A mi tudásunk szerint már eddig is többen kimaradtak olyanok, a kik hírlapokban és apró füzetek (alkalmi predikációk stb) kiadása által érdemet szereztek az írók koszorújába való bejutásra.

* **A Protestáns új Képes naptár** is új szerkesztőt kapott 1892-re, legifjabb *Szász Károly*-ban, a ki nem késett előnyös összeköttetéseit a naptár tisztességére felhasználni. Szász Károly a püspök, Baksay Sándor, Szilády Áron, Vargha Gyula, Torkos László, Ifj. Szász Béla, Könyves Tóth Kálmán, Szabolcska Mihály, Hamar Andor, Góbi Imre, Somogyi Rudolf s egy pár álnévű egyén — szintén a jobbak közül — állottak az ifjú szerkesztő támogatására, a vállalatnak nem kis előnyére. Hat kép díszíti a naptárt. Első a Ballagi Móré, ki e vállalatot életre hívta. Második a Duka Tivadaré, a ki sokféleképpen kiérdemelte már, hogy változatokban és tanulságokban gazdag életét egy ref. püspök ismertesse meg a prot. közönséggel. Harmadik az abrudbányai templom képe, a melyhez fűzi valaki *Erdélyi* név alatt az erdélyi ev. ref. egyházkerület alkotmányának ismertetését s illetőleg apológiáját. Negyedik kép a Károlyi szobor ülő alakja, a mint a „Vasárnapi ujság”-ból már régen ismeretes. Hosszan írja le „Z” a biblia-fordító életét, működését, bibliájának eredetét s tartalmát. Egy pár hiba is

csúszott az istmertetésbe. — a mit az *Athenaeum* nagy naptárában is úgy találunk — t. i. Bencédy Székely István legnagyobb művét „*Floria Mundi*”-nak nevezi „*Chronica Mundi*” helyett. Arról nem vett még az író tudomást, hogy Radics Gáspár valószínűleg maga *Károlyi* volt. Az ötödik kép br. Bánfy Dezső daliás alakja, kinek élettörténete félig-meddig szintén az erdélyi specialitások szépítése. A hatodik kép a budapesti ev. ref. gimnázium új épülete. Úgy az életrajzok, mint az elbeszélések, leírások s közlemények (5 db.) a kényesebb ízlést is kielégíthetik s általában az egész naptár egy művelt közönség igényeihez alkalmazottan van szerkesztve Kár, hogy az 1790/91 XXVI. t. cikk, a zsinat s általában prot. egyházunk mai nagy kérdéseit hidegen mellőzi a szerkesztő; mert így a naptár — mint eddig — inkább csak visszhangja a történeteknek, mintsem velök tartana az eseményekkel. Egyet és mást megmagyarázni, s egyben-másban irányt jelölni s a prot. érdeklődést minden fontosabb életnyilatkozataink iránt ébren tartani: ebben látjuk mi a prot. naptár egyik fő feladatát! Várjuk az ifjú szerkesztőtől, hogy nemcsak kellemetes olvasmányokat fog közölni, hanem tájékoztatni, buzdítani is. E reménységgel szívesen üdvözljük!

* **„Nem Babel tornyát építettetek.”** Toronyszentlélesi beszéd. Irta s az egri ev. ref. egyház tornyának felszentelésekor 1891. szept. 6-án elmondotta *Kérészy Barna*. Ára 20 kr. Sárospatak, 1891. Egy kiváló alkalmi beszéd, az I. Móz. XI. 4, 8 felett, a mely a címben foglalt főtételt ügyesen felrészelve az *igaz vallásosságot*, az *egyetértést* és a *lelkedést* hirdeti a kényes helyre állított kis egyházközség jövőjének biztosítékául. Ügyes szerkezete mellett választékos nyelvezet s előadási hév jellemzi a 11 lap (8°) terjedelmű beszédet, a melynek tiszta jövedelme az egri egyház torony-építési költségeihez van hivatva hozzájárulni. Melegen ajánljuk úgy önmagáért, mint a jó célért.

* **A „Magyar Nyelvtörténeti szótár”** című füzetes vállalatból a 3-ik kötet III. és IV. füzeté is megjelent s az s t betűn kezdődő szavak egy részét öleli fel. Kiadja Hornyánszky V. Budapesten. Ára 1 frt.

* **Emlékkönyv a budai és pesti zsinatok százados évfordulójára.** Irta *Révész Kálmán*, pápai theologiai tanár. Budapest 1891. kiadja Hornyánszky Viktor. Ára 20 kr. Nem kis csalódás ért bennünket e 30 lapos, ritka nyomású, nagy betűjű, kis füzettel. Vártuk, hogy a szerző egy a százados évfordulóhoz méltó, nagyobb szerű alkalmi emlékekkel örvendeztetni meg az ünneplő prot. felekezeteket s imé — csekély kivétellel — az egész mű befelér a „Prot. Árvaházi Naptár”-ba, mint annak egyik részlete (5 lap). Nem a vállalatot kicsinyeljük — távol legyen! — csak az a körülmény nyugtalanít, hogy most már mi — két prot. egyház — beérjük a nagy alkalomra a nagyfontosságú s előzményeiben keserű emlékü két zsinatnak ilyen kivonatos ismertetésével. Érdeme különben a szerzőnek, hogy a szűk téren ügyesen s világosan ismerteti az ikerzsinat létrejövetelét, befolyását, eredményeit a függelékül közli mindkét zsinat tagjainak névsorát. Nagyobb igények nélkül alkotott, inkább *emléklap*, mint emlékkönyv. Jó, hogy ez is el nem maradt, mert úgy még több okunk volna pironkodva gondolni a közös nagy ünnepre!

* **„Luther Wormsban.”** Egyháztörténelmi tanulmány. Irta *Rákosi György*, Budapest 1891. Ára 1 frt 20 kr. Egy 103 lapra terjedő mű hagyta el a sajtót e cím alatt, melyet végig olvasva, olyan jóleső érzés támad a szívben, mintha csak a wormszi gyűlésről térnénk vissza és végigálmodva amaz emlékeiben örökké magasztos harcot, melyet a láncait szétört szerzetes egy rettegett világhatalom ellen harcolt végig, az igazság diadalában vetett hitünk

megacélozódik. Annak a méltán legkedvesebb egyháztörténelmi emlékek avatott tollú írója egész műve folyamában hű marad a történetész elé kitűzött ama feladathoz, hogy legyen a mű I. az *események hű előadása*, II. az *eseményekben működő, azokat létrehozó szellem, vagyis a korszakot mozgató eszmék minél tisztább feltűntetése*. A történetírói hűség céljából egykorú forrásokra támaszkodik, mégpedig az igazság-szeretettől vezettetve egyaránt felhasználja mindenik pártnak emlékműveit, leveleit, röpiratait, szám szerint természetesen a Luther-párt tudósításaiából ölel fel legtöbbet. A források felsorolása után Luther fellépése, Worsmba idézése, Luther utazása Wormsba, Luther a birodalmi gyűlés előtt, Luther a bizottságok előtt, Luther visszautazása Wormsból címek alatt beszél el ama nagy idők történetét, kimerítő részletességgel, melegséggel és a közvetlen források hatása alatt, feltűntetve mindenik szereplő személyt a maga igazi ruhájában, nem szépítve a bűnt és magasztalva a bátran fellépő igazságot. Csak az von le a mű értékéből, hogy ilyen furcsaságokat vett át szerző a németből: „Frankfurt am Main.“ „Wilhelm von Bayern.“ „Johann von Sachsen.“ „Georg herzog von Sachsen.“ „Johann Eck.“ „kurfürst.“ „Martin Bucer“ stb, egyetlenegy német nevet sem a nálunk már meghonosodott formájában használ és ezért zavarólag hat minduntalan az olvasóra. Kiállítására nézve már az maga elég biztosíték, hogy a Hornyánszky cég adta ki, de a 6 s 1/2 ivnyi mű, szép tiszta nyomtatása mellett is kissé drága!

r. k.

* „Baratságos beszélgetések az unitárius vallásról.“ Nyilvánosság elé bocsátotta. Egy balatonparti magánzó. Ára 30 kr. Kolozsvárt 1891. 56 lap. Az az ügyesség és élelmesség, a mely az erdélyieket — kivált a szászkokat és székelyeket — jellemzi, talán legjobban érvényesül — a felekezeteket tekintve — az unitáriusoknál. Mutatja azt a fent jelzett kis munka is, a mely véd, támadni téríteni is akar egyszerre és el kell ismernünk, hogy a maga szempontjából mindenik feladatának megfelel. Az unitárius szerző szíve még mindig el van telve keserűséggel a felett, hogy a közel multban a ref. egyháznak egyes túlzói nemcsak a Prot. Irodalmi Társaságból kiszoríták őket, de még a prot., sőt keresztyén nevet is megtagadták tőlük s e miatt támadt keserűségében keményen, de tudományos színezettel és népszerű modorban védelmezi az unitárius vallást. A modor, a melyet előtte már római kath. atyánkfiai is alkalmaztak ellenünk, párbeszédes vitatkozó. Egyszerű falusi értelmes embereket beszélget egymással, ref. papokkal, majd ref. papokat egymással. Az egész mű öt „beszélgetés“-re van osztva. Nagy rovására esik azonban az igazságnak az, hogy túl feketének rajzolja a ref pap gyűlöletét az unitáriusok ellen, a ki bűnnek tartja szöba állani egy unitáriussal, másfelől azt is csak elfogultság mondathatja egyik-másik túlzó unitárius atyánkfíával Méliuszról, hogy „az esze igen gyakran nem volt a maga helyén“ (39. l.). Bár az effajta gorombaságokkal nem igen lehet sikeres a lélekhalászat, de el kell ismernünk, hogy ez álnevű író ért a térítés más nemű fegyvereihez is. Milyen furfangosan fejt meg pl a Krisztus istenségét tanító negyedik evangélium keletkezését ekképen: „akkor írt Jézusról ez a bámulója, a mikor Jézusról már senki sem beszélhetett neki, a ki Jézust ismerte volna; de azért szerette, bálványozta Jézust s írt egy oly rajzot, a milyent tudott“ (24. l.); vagy: „János evangéliomát oly ember írta, a ki olyan iskolában tanult, a hol szerettek olyan dolgokról gondolkodni, a mik nem láthatók s nem erre a világra valók, vagy olyanok, a miket mások ne érthessenek meg“ (25. l.). János után Pált veszi elő, a kinek leveleiből ügyesen bizonyítja az Isten egységét, majd mintegy

30 bizonyítékot hoz fel az Isten egysége mellett s a Krisztus istensége ellen az ó- és új-szövetségből (30—31 l.). A 39-ik lapon így ír: ha a Krisztus a Szentlélek-Istentől fogantatott, akkor a Szentlélek-Isten az atya s nem az Atya-Isten az atya, tehát a Szentlélek-Isten elsőbb a Fiú-Istennél. Az a „beszélgetés“, melyben két ref. papot szerepeltet, meglehetősen hűséggel tünteti fel egyházunk jelenlegi állapotát dogmatikai kérdésekben. Az egyik pap a haladás barátja, modern teológus, a ki nem hisz Isten-Krisztust, annak testi feltámadását s ezt pláne Debrecenben tanított hittanból is bizonyítja, legtöbbet azonban a Ballagi Mór kézirati studiumára építve; a másik szintén modern teológus ugyan szívében, de nem mer őszintén beszélni s az új eszméket nem tartja a nép elé valóknak, mert vallási forradalomtól fél. Végre kölcsönös türelemben állapodna meg. Erre lett volna szüksége szerzőnek is s akkor ez a mű, a melynek a mi közös elleneink örülhetnek legjobban, nem jutott volna soha a közönség elé. Figyelmébe ajánljuk mi is Channingnek általa a reformátusokhoz intézett szavait: Űzzétek ki kebletekből a felekezetiesség, a szűkkeblű egyháziasság, bigottság és türelmetlenség ördögét.“

r. k.

* „Kritikai dolgozatok és értekezések a jog- és államtudományok köréből“ cím alatt Dr Kovács Pál kecskeméti jogtanártól egy kis, 64 "-rét fűzet jelent meg, a mely szerzőnek különféle szaklapokban 1887—1890-ben közrebocsátott kritikai ismertetéseit éskét értekezését összefoglalva tartalmazza. A kritikai dolgozatok következők: Ozo-ray „Az egyházi és praediális nemesei és birtokuk“, Jellinek „A mentelmi jog“, Jellinek „A közigazgatási gyakorlati vizsgák“, Barta „Új kis tűkör“, Makay „Visszapillantások hazánk régi igazságszolgáltatási viszonyaira“, Jancsó „Magyar házassági vagyonjog“ című művekre vonatkozó. Van benne egy ismertetés, melynek tárgya dr. Ertl „Az osztrák balesetbiztosítási törvény“, c. munkája s két értekezés a közigazgatási jog köréből („A rendészeti szolgálat Magyarországon“ „A nyugdíj-viszonyosság elve az állami és törvényhatósági szolgálatban“). A fűzet tehát, mint a cím is mutatja, nem egységes tartalmú, az újdonság ingerével sem hathat, mert már megjelent dolgokat tartalmaz; az egyes dolgozatok magukban véve ugyan igazságos és talpraesett bírálatok, de tulajdonképi feladatuk mégis az volt, hogy az illető hetilapokban ismertették a kérdéses műveket, terjeszték a felvetett eszméket. Külön fűzetben összegyűjtésük minden jóra valóságok mellett is nagyobb nyereségnek nem volna mondható, ha nem jellemezné e kis-gyűjteményes munkát valami feltétlenül jóleső vonás, a mit mai napság kritikában ritkán találunk. *Bírálni akar s nem lebírálni, sem érdemen felül bírálni.* Őszinte jóindulat mindenkivel szemben a jó tulajdonságok kiemelésében, gyöngéd szigor a helytelenségek kimutatásában, férfias őszinteség saját véleményének kimondásában: ezek teszik értékessé s olvasásra érdemessé a kis munkát, mely új babért nem ad ugyan az érdemes és tehetséges szerzőnek, de igazolja hivatottságát azon a téren is, melyen a magukban véve nem jelentékeny dolgozatokkal mozog.

(Dr. B. B.)

* A galamb és az olajfalevél cím alatt jelent meg Czizke István erdőbényei lelkésznek lapunkban jelzett alkalmi egyházi beszéde (az 1890/91 XXVI. t.-c. százados évfordulójára) egy kedves előimával 13 lapon (8°), Sárospatakon. I. Móz. VIII. 11, 18, 20, 21. képezi textusát s a vizek apadását szemlélő s a kiküldött galamb visszaérkezése után esengő Noé képében tüntetvén fel egyházunknak egy század előtti sorsát s a XXVI. törvény-cikket a galamb által hozott olajág gyanánt köszöntvén, a Noé munkájának ismétlésére szólítja fel a prot. híveket

t. i. oltár-építésre, hogy áldozzanak azon I. *hálával a szabadításért*; II. *szent szándékkal a jövődő áldásáért*. Az első részben elődeink szenvedéseinek fájdalmas emlékeztető képe mellé oda rajzolja a szabadító király fenséges szívét és királyi gondolkozását, azokéival együtt, a kik a szabadság hajnalának felderüléséhez közremunkáltak s hálával borúl le a szabadító Isten előtt, mint Noé; a második részben festi a jelent, a melyben még nincs jól minden s főleg nincs még az ősök lelke, hite, vallássága, áldozatkészsége; miért aztán int a multak árnyai által, hogy határozzuk el magunkat nagyobb buzgóságra a magunk vallásához és türelemre a másokéhoz. Egy lelkesítő záradék fejezi be a mélységes tárgy-szeretettől, bibliaiasságtól s lelkesedéstől sugárzó beszédet. Vajha sokak szívébe utat találna! Ára 20 kr. Megrendelhető a szerzőnél Erdőbényén.

* A „Predikatori Tár“ új folyamának 3-ik kötete Szász Gerő gondos szerkesztésében 259 lapnyi terjedelemben (8°) megjelent Kolozsvárt az Ajtai A. könyvnyomdájában. Ára 2 frt. 25 közönséges és ünnepi, 4 esketési, ugyanannyi keresztes, 3 temetési és 4 különböző alkalomkor mondott beszédet tartalmaz. Benne van Szász Károly püspöknek egy beszéd-cyklosa a szeretetről s Andrásy Kálmánnak és Bitay Bélának egy-egy pályadíjnyertes (60—60 frank) beszéde stb. A vallásos és gazdag tartalmú füzetet addig is szívesen ajánljuk a pártfogásra, míg bővebben ismertethetnők.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kun Bertalan püspök jubileuma s az angol bibliai társulat. Erdemekben, hazájának s egyházának hű szolgálatában megélemedett püspökünk legközelebb lezajlott jubileumának örömhangjai nem maradtak a magyar haza határai között. Tudomást vett róla az angol protestáns közönség is a brit Biblia-társulat havi közlönye útján, mely a következő meleghangú megemlékezést közli novemberi számában az ünnepélyről és ünnepeltről: „Kun püspök s a magyarországi protestantismus.“ A Felső-Magyarországban fekvő Miskolc város neve nem ösmeretlen a Biblia-társulat évkönyvében. Az 1843-dik évi jelentésében azt olvassuk, hogy a Miskolcra küldött bibliák száma nem volt elegendő s a hiányt utólag kellett pótolni. A múlt évben pedig szomszédjában, Göncön ünnepelték Károlyi Gáspárnak — ki először fordította le az egész bibliát magyar nyelvre — háromszázados emlékeztetést s szobrának leleplezését. Ez érdekes esemény elbeszélése megjelent a „Monthly Reporterben.“ 1891. szeptember 20-án folytak le Miskolcon a Kun Bertalan püspök tiszteletére rendezett ünnepségek, ki püspökségének 25-dik, lelkészségének 50-dik évfordulóját fejezte be. A papság, világiak, nemkülönben a katonai hatóságok számos küldöttséggel vettek részt az ünnepélyen, nem említve Szász, Zelenka, Sárkány püspököket. A római és görög katolikus klérus hasonlóképp megjelent az agg protestáns püspök előtt, kinek igazi keresztyén apostoli jelleme a saját híveinek szeretetén kívül a más hitűeket is biztosítja számára. Egy történet, mely Kun püspök lelkészkedésével összeköttetésben áll s bizonyítja az ő kiterjedt befolyását a vele érintkezésbe jövőkre, méltó a megemlékezésre. A protestáns egyházakon kívül római és görög katolikus gyülekezetek is vannak Miskolcon. Midőn Margó Emilián, a görög katolikus lelkész meghalt, végrendeletében azt a kívánságot fejezte ki, hogy a protestáns püspök, Kun temesse el. Ezt a szokatlan esetet előterjesztették a görög egyházi hatóságnak, s na-

gyon természetes nehézségek gördültek a végrendeleti akarat teljesítése elé. Végre formálisan fölkérték Kun püspököt, hogy vegyen részt a temetési szertartásban. A templom zsúfolásig megtelt, a misét a görög papok mindenféle ceremóniák és szertartások között a nép előtt ismeretlen nyelven szolgáltatták. A mise végeztével az ékesen szóló Kun püspök lépett a koporsóhoz, imát mondott és predikált a nép saját nyelvén, s a hatás csodálatos volt, ily beszédet még sohasem hallott azelőtt a miskolci görög gyülekezet, sok szemben ragyogtak a könyvek. Mivel Kun püspök a legidősebb az ev. ref. püspökök között s a peerek (a főrendiek) házában tagja, ő az egyetemes zsinatnak is elnöke, mely a jövő december hóban kezdi el üléseit. Hivataloskodásának kezdetén, 1866-ban, első pásztori levelében azt sürgette, hogy *egyetlen protestáns családban se hiányozzék a biblia*, második sorban pedig azt sürgette, hogy *minden egyházközség állítson elemi iskolát*. Ily útmutató vezérek létében nem kell kétségbeesnünk a protestáns egyház jövője fölött Európa keletén. Kun püspök igaz barátja s nagy tisztelője a brit- és külföldi biblia-társulatnak. Tartsa meg a gondviselés még számos éven át egyházának és hazájának üdvére! Szívünk mélyéből vett szavak! bb.

— „Theologiai ismeretek tára“ című műre hirdet előfizetést Horatsik János kolozsvári könyvkereskedő és kiadó. Antal Géza és Révész Kálmán pápai, dr Bartha Béla sárospataki, Berde Sándor és Józsa Zsigmond nagyenyedi, Csiky Lajos debreceni tanárokat s S. Szabó József naprágyi és Zoványi Jenő kolozsvári lelkészeket gyűjtötte maga köré a vállalat sikerének biztosítása végett. Igaza van a felhívásnak, hogy házagpótló művet szándékozik az illető kiadni s az sem kifogásolható, hogy a Holtzmann-Zöppfel-féle (első kiadásában még eléggé hézagossá) Lexicont fogadták el a vállalkozók mintául és alapul; azt meg csak örömmel tudhatja mindenki, hogy kiváló figyelmet fordítanak az érdekeltek arra, hogy a mű ne csak nyelvében, de szellemében és tartalmában is magyar legyen... és mégis — a derék munkatársak és helyes kiindulási pont mellett is — aggodalommal nézünk e vállalat elé. Azt írtuk a Magyar Protestáns Irodalmi Társaságra vonatkozólag 1887-ben, hogy ez nagy szükségét volna hivatva kielégíteni. „Nincs egy jegyzetes és magyarázatos bibliánk; nincs theol. irodalomtörténetünk; nincs egy útmutató s lépten-nyomon segédül hívható Lexiconunk stb. (Sárospataki Lapok, 1887. 21. szám.) Mindezeknek előállítását mi az Irodalmi Társaságtól vártuk s attól szeretnők várni még ma is. Tartunk tőle, hogy ha nem ez a társaság fog ilyen nagyobb s temérdek utánjárást igénylő s közös érdekeket szolgáló munka kiadásához, az vagy a vállalkozói élelmesség, vagy a szűk kilátások, vagy épen az előfizetők csekély száma miatt is nem olyan lesz, mint a minőnek szeretnők s a mi hosszú időre kielégítő kalauznak bizonyulhatna. Nálunk az efféle művek csak nehezen születhetnek! Majdnem egy százada, hogy Mindszenti Sámuel kiadta a Broughthon-féle *historiai Lexicont* s azóta senki sem mert ilyesmire vállalkozni. Ha esetleg a Horatsik féle mű nem sikerül, bezárja egy jobbnak az útját talán egy egész századra. Ne vegyék ez aggodalmaskodást a munkatársak egyébként, mint a mi a valóságban t. i. egyszerűetnek. Úgy látszik a kiadó lesz egyúttal a szerkesztő is (nem lévén a szerkesztő megnevezve), tehát egygyel több okunk van a komoly aggodalomra. A mű 60 sűrűn, kéthasábosan nyomott, nagy 8-rét íven 1892 elejétől, két hónaponként kiadandó öt-öt íves füzetekben fog megjelenni, előfizetési ára 5 frt, mely a kiadóhoz küldendő, a ki kötelezőnszerű megrendeléseket is szívesen fogad.

— **Statisztikai kimutatás a görög nyelvet pótló tanfolyamról.** Az autonóm hitfelekezetek gimnáziumai közül ez évben 14-ben van görögöt pótló tanfolyam. Az intézet ötödik osztályában összesen 514 tanuló van bejegyezve s ezek közül 313 tanul görögöt, 201 pedig a görögöt helyettesítő tantárgyak tanulására vállalkozott. Az ev. ref. gimnáziumok közül *Csurgón* 36 tanuló közül 20, *Debrecenben* 88 közül 27, *Hódmező-vásárhelyen* 30 közül 7, *Máramaros-Szigeten* 35 közül 13, *Mező-Túron* 23 közül 6, a *rimaszombati egy. prot. gimnáziumban* 32 közül 20 nem tanul görögül. Az ágostai ev. középiskolák közül *Eperjesen* 26-ból 12, *Iglón* 53-ból 23, *Rozsnyón* 15-ből 4, *Nyíregyházán* 47-ből 29, *Szarvason* 49-ből 16, *Selmecbányán* 20-ból 5, *Pozsonyban* 38-ból 10, a kolozsvári unitárius gimnáziumban pedig 22-ből 9 iratkozott a görögöt pótló tanfolyamra. Jelenleg az egész országban 77 gimnáziumban van szervezve a görögöt pótló tanfolyam. Ezekben az ötödik osztálybeli növendékek száma 2711. Ezek közül 958, tehát a növendékek 35%-a nem tanul görögül. A múlt iskolai évben a tanulóknak 30%-a nem vállalkozott a görög tanulására.

— **Előfizetési felhívás.** „*Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok*,” szöszéki használatra című imakönyvem szándékozom 1892. év február hó elejére kiadni, és az előfizetők számára szétküldeni. Kézíratomat főtisztelt Kiss Áron úr, nagytiszteletű Csiky Lajos és Révész Kálmán theol. tanár urak, és több lelkész társaim szívesek voltak tüzetesen átnézni, megbírálni, kiknek ez alkalommal leghálásabb köszönetemet nyilvánosan is kifejezem. Az általuk tett észrevételeket fölhasználtam, műveimet újból meg újból átnéztem és simítottam. Távol állok a gondolattól, hogy jóakaró bírálóm kedvező véleményre támaszkodva, nagy ígéretek tegyek lelkész társaimnak. Őszintén megvallom, hogy Révész Bálint utólrhetetlen imáinak az enyéim árnyékai sem lehetnek. Olyan imákat írni csak nagyon kevés embernek adatik lehetőség. Mindamellett azt hiszem, hogy lesznek lelkész társaim között, kiknek imádságos gondolatai az enyéimmel meg egyeznek, s együtt emelkednek a menny felé! Hiszem, hogy gondolataim külső alakja, imádságaim nyelvezete nem fogja megakadályozni a gondolatok fenszárnyalását s nem fogja lehúzni a magasból a buzgó érzéseket. Hiszem, mert tapasztaltam, hogy imádságaim útát nyitnak a magasba, a gyülekezet áhítatának is. Ha lelkész társaim szükségét látják annak, hogy az általuk használt vasárnapi imakönyveket egy újjal föl váltva használják, úgy szíveskedjenek művem kiadásában előfizetéseik által engemet támogatni. Jól tudom, hogy sokfelől igénybe vagyunk véve, meg sokasodtak szükségünk. Sok nemes cél zörget szívünk ajtaján, ugyanazért az előfizetési árt a lehető legolcsóbbra tettem. A 12—15 éves művet kemény kötésben, 1 frt 60 kr előfizetés mellett fogom bérmentve megküldeni. Tájékoztatásul a tartalomról közlöm, hogy lesz benne: közönséges vasárnap reggeli ima 24, délutáni 20, évszaki 16, adventi 8, ünnepi 39, alkalmi 24, vagy a pártolás mérve szerint több is. A művet Seper Kajetán nagykirályi nyomdája fogja ízlésesen kiállítani. Az előfizetéseket kérem folyó évi december 15-ig nevemre küldeni. Kartársi tisztelettel és szeretettel! Györgytelek, (Szatmármegye) nov. 5. 1891. *Biki Károly,* ev. ref. lelkész.

— **A budapesti Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete** közvetít nevelői, tanári, korrepetitori, irodai, másolói, rajzoló, fordítói, zeneoktatói állomásokat, úgy helyben, mint vidékre. Ez eljárása által főképp segélyt kíván nyújtani az arra érdemes és tehetséges egyesületi tagoknak;

másfelől alkalmat igyekszik nyújtani az ország művelt családjainak arra, hogy ily módon gyermekeik mellé nevelőkül képzett és megbízható ifjakat nyerjenek. A közvetítés a bejelentőkre nézve díjtalan. A bejelentett állomásokra első sorban bölcsészethallgatók, kívánatra azonban okleveles tanárok, vagy más szakon levő hallgatókat is ajánl. Ki a nagy közönség köréből az egyesületet igénybe venni óhajtja, ebbeli szándékát személyesen vagy levélben („A Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete titkári hivatalának, Budapest, központi egyetem” címmel el-látva) tudatni szíveskedjék.

— **Az ev. ref. vallásúak a legmagyarabbak a főváros lakosai között** a statisztikai hivatal kimutatása szerint is. A kálvinisták közül 93% beszél magyarul s ezek után következnek a zsidók, kiknek 88%-a, aztán az ág. evangélikusok, kiknek 82%-a s végül a katolikusok, kiknek csak 79%-a beszéli a magyar nyelvet.

Szerkesztői üzenetek.

A budapesti aggodalmaskodóknak. Az a bizonyos szóokló ev. ref. s. lelkész sem Sz. J. sem Cs. J., hanem más valaki, a kinek kez-dőbetűjére nem volt szükség, mert az esetet akartuk ismertetni és nem a személyeket megnevezni. Buzgókodjanak önök a — hír szerint — alakulóban lévő prot. egyesület felvirágzása végett közös jóakarattal, missiot fognak így a fővárosban teljesíteni. — *K. B. B. — t.* Egy levelet várok s akkor hozzá fogok a dolog lebonyolításához. A könyvekért még sokan nem fizettek. A társadalmi nagy actiot ott kellett volna a konventen megbeszélni; vagy ott lesz majd a zsinat s az egyetemes lelkészi értekezet. — *Hagyó.* Közölni fogjuk. Egy némely tanügyi kérdés feszegetését is szívesen vennők. — *Mátrahegyi.* Kaptam a leveleket. Jó hírt is hozott onnan a posta egy más valakitől. — *P. M.* Könyveket kiadni csak-ugyan nem szabad. Mikre volna főképpen szüksége? — *B. K.* Szívesen közöltük s kívánnunk szerencsét. — *F. Z. K-r.* A felvilágosítást mielőbb küldöm. — *B. K.* A sok kérdésre megfelelek pár nap alatt. A lábamról nem vettek le. Csak itt szeressen minket továbbra is! — *V. J. B-a.* Már csak a 47. számban lehet.

Pályázat

A tiszáninneri egyházkerület abauji egyházmegyéjében kebelezett *kassai* lelkészi állomásra.

A lelkész évi jövedelme:

Az egyház pénztárából fizetendő . . . . . 1200 frt.

A községi elemi iskolák ref. vallású növendékeinek vallásos tanításáért . . . . . 100 frt.

A királyi törvényszék fogházában végzett lelkészi szolgálatokért . . . . . 120 frt.

Ezen kívül fa, kert, gyümölcs, szőlő stb. használati joga és palástdíj . . . . . 410 frt.

1830 frt.

s így ezen állomás az I-ső osztályba tartozik.

A pályázók kérvényeiket folyó évi dec. 14-ig nt. Veres Sámuel h. esperes úrhoz küldjék be Szesztára, u. p. Abauj-Csécs.

Miskolc, 1891. nov. 9.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A confirmatio.» *Cuprum.* — «Szegszárd és Bonyhád.» *Dr. Bartha Béla.* — «A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordítái és a Károlyi-biblia védelme.» (Folytatás) *Rácz Kálmán.* — «Templom s torony-újtási ünnep Zeherjén.» *Varga Antal.* — «A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése.» *r. l.* — «A felső-barczikai hármás örömmünep.» *Vargha István.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

A confirmatio.

A törvényt tiszteletben tartani, a gyakorlati életben annak érvényt szerezni: ez az a jelszó, melyet a törvényhozók kitűznek, midőn nagy fáradság után ű-okat alkotnak. Ezzel szemben az élet követelménye a törvényhozóktól: alkotni oly törvényt, mely a gyakorlati életnek mindenben megfeleljen; gátolja a gonosz terjedését, védje a jogot.

Az egyházi téren is — a törvénytől szemben — ezek a jelszavak, vagy legalább kell, hogy ezek legyenek. De fájdalom, a való e kitűzött jelszavaknak sok esetben nem felel meg sem egyik, sem másik részről. A törvénynek sok ű-a csak papirosra van meg, a nélkül, hogy a gyakorlati életnek megfeleljön, tehát, hogy érvényre emelkedhetnék.

A sok közül egyházi törvényeinknek éppen egyik ilyen hiányára óhajtom szerény soraimmal figyelmét felhívni nem sokára összeülendő törvényhozó-testületünknek. E hiány a confirmatio-ra vonatkozik.

Zsinati törvényeink a lelkipásztorok teendőiről szólván, a 106. ű-ban a következőleg intézkednek: „A lelkipásztorok elmebetegeket, nem confirmált egyéneket, kik a vallásos cselekvénynek jelentőségét felfogni, megérteni nem képesek, az úrasztalához nem bocsáthatják.” Gyönyörű elv! Az életben az elvnek érvényt szerezni csakugyan elsőrendű kötelessége a lelkipásztornak. Mert egy oly vallásos cselekvényt, a mely már eredeténél fogva is elsőrangú actusa vallásos életünknek, egy oly vallásos cselekvényt, a mely már annyi idő óta boldogítja az emberiség java részét, amennyi idő óta szent vallásunk alapítója megalapította azt, mondom, egy ily vallásos cselekvényt divatos majmolássá alacsonyítani, illetve alacsonyíttatni le, legalább is lelketlenség.

Már pedig jelen rendszerünk mellett, nevezett törvény s az abban kimondott magasztos elv, csak írott malaszt marad a nélkül, hogy annak megvalósítására csak egy lépést is tehetnénk. Divatos fényűzéssé fajult, mert járulnak ugyan az úrasztalához, de pusztán szokásból, pusztán azért, mert őseiket is úgy látták cselekedni; de ennek a cselekvénynek jelentőségét nem tanulják meg, nem ősmérik meg.

A gyakorlati téren működő lelkészek közül ugyanis talán egy sincs, a ki ne ősmérik azokat a visszaéléseket, a melyek a confirmatioval összeköttetésben az úra-

csorával való éléssel történnek. Vannak a legszigorúbb eljárás mellett is oly hanyag s lelketlen szülők, kik az iskoláztatás alól kivonják gyermekeiket, vagy ha járatták is, előbb elvonják, mint 12. életévüket betöltenék; sőt gyakori az az eset is — nem is említve a népe-sebb, kivált városi gyülekezeteket — midőn bevándorlottak telepednek le valamely egyházközség kebelében, tehát akikről, illetve azoknak viszonyairól a lelkésznek tudomása nincs: és ezeknek gyermekeik, a nélkül, hogy a confirmatioi oktatásban, vagy bármilyen vallás-erkölcsi oktatásban részesültek volna, úrvacsorával élnek, az előbbi s, szomszédos községekben, az utóbbiak pedig mielőtt ház nélkül, lakásuk helyén. A lelkésznek nincs módjában az ilyeneket ellenőrizni.

Hát vajjon ennek lehet-e így maradni?! Hát vajjon az ilyen visszaélést megtűrheti-e az a protestáns egyház, a mely kezdettől fogva mind e mai napig küzdött azon elvéért, mely szerint semmi olyan vallásos cselekvényre nincs szükség, a mely nem benső kényszerből hajtatik végre, a mely ne a lélek szükségét elégítse ki, hanem általa csak a világ szemébe hintsünk port, csak külsőleg látszassunk vallásosoknak, csak a divatos fényűzésnek tegyünk eleget vallásos cselekményeink által is?!

Ha ez így volna — pedig jó részben így van — nagy visszaélés volna egy részről a prot. egyház történeti multjával szemben, a mikor az igaz és tiszta vallásra első kötelessége volt az egyháznak megtanítani a gyermeket (Az 1577-ik évi baranyai kánonok egyike: XLIV.), a mikor egy-egy vallásos cselekvény végrehajtása szívből fakadt s a szívnek léleknek szükségét elégíté ki; de visszaélés másrésről a törvényben kimondott prot. elvvel szemben is, a mely a nem confirmált egyéneket az úrasztalához nem engedi (!) bocsátani. Sőt visszaélés magával a sacramentummal szemben is; lerontója a vallás-erkölcsi életnek; előidézője a vallásos közönynek! Tanítjuk a confirmatioi oktatás alkalmával, hogy tudatlanok az úrasztalához nem járulhatnak (!) s a törvénynek említett ű-a is ez elven alapszik s a gyakorlati életben, hogy ez érvényre is emelkedjék, semmit sem teszünk, mert nem tehetünk, nem lévén törvényes alap, mire eljárásunknál támaszkodhatnánk.

Maradni ennek így nem lehet. A törvényben kimondott e szép elvet szintén törvénytől kell biztosítani, hogy a gyakorlati életben teljes mértékben érvényre emel-

kedhessék, Az a kérdés, hogy mily úton lehetne ezt elérni?

Az állam, általában a polgári életben minden testület, ahol csak alkalma van, a testi épség s egészségszempontjából, a *himlő-oltásról* bizonyítványt kér s pedig oly szigorúan, hogy ennek hiánya még akadályt is képez egy vagy más tekintetben. A kath. egyház a házasságra lépés előtt gyónni és áldozni kényszeríti a jegyeseket s míg ebbeli kötelezettségeknek eleget nem tesznek, addig az esketést el nem végzi, vagy vegyes házasságoknál, hirdetési bizonyítványt nem állít ki.

Egyedül, mi protestánsok vagyunk azok a *túlságosan* szabadelvűek, a kik egy kis erősebb „megrendszabályozás”-ról a vallás-erkölcsi élet emelése érdekében nem gondoskodunk.

Vajjon nem vezetne-e célhoz törvénybe iktatni, hogy *mielőtt a confirmatói oktatásról bizonyítványt nem mutatnak fel a jegyesek, addig össze nem eskethetők?* Ha az államnak joga, sőt kötelessége a testi épség szempontjából minden lehető elkövetni s így himlő-oltási bizonyítványt is kérni: akkor az egyháznak, a mely testület hivatva van a lélek épségéről és egészségéről gondoskodni, nem volna-e joga a lélek beoltásáról: a confirmatói oktatásról bizonyítványt kérni?!

Ehez van joga, sőt ezt tennie kötelessége. S erre legalkalmasabb idő a házasság megkötésének ideje. Ekkor egyrészt igen kedvező alkalma nyílnék a lelkeseknek az ilyen hanyag és a vallás iránt közönyös leendő házastársakra, főleg az *anyákra* tanítása által hatni. S aztán az ily törvény életbeléptetése által meglenne büntetve a hanyagság és *hiúság* is, még pedig keresztyéni módon. Tanulja meg, mit elmulasztott, az ilyen hanyag akkor, a mikor már csaknem másokat kellene a jóra tanítnia. Járjon lecke-órákra az is, a kinek *hiúsága* (mert ám erre is van eset!) annak idejében nem engedé ezt meg!

Én meg vagyok győződve, hogy ez által elejét venni azoknak a visszaéléseknek, melyek ilyenféle törvények hiányában napról-napra gyakrabban fordulnak elő. Népünk még koránt sincs annyira megérve, hogy szabad tetszésére lehetne bízunk mindent. Mi lelkesek hivatva vagyunk a vallás-erkölcsi életet előmozdítani: legyünk tehát mindenkor s mindenütt résen, hol erre csak alkalom kínálkozik! Ne legyünk *túlságosan* szabadelvűek, mert a *túlságos* szabadelvűsködés épen úgy veszélyes, mint a zsarnokság. Számoljunk mindenkor a helyzettel és viszonyokkal!

Cuprum.

ISKOLAI ÜGY.

Szegszárd és Bonyhád.

— Nehány szó tanügyi politikánkhoz. —

A Dunántúl ez a két kis városa nem igen hitte volna, hogy országos tanügyi politikai vezércikk tárgyaúl, jobban mondva kiinduláspontjául fog szolgálni.

A távolabb vidékiek — minő e cikk írója is — valószínűleg nem is nagyon vetettek ügyet arra a látzólag alárendelt eseményre, hogy Szegszárd és Bonyhád, melynek egyike jó vörös boráról, másika pedig a Percel családról és Vörösmartyról volt eddig híres, a mint egyik napilapunk megjegyzi, oly ádáz harcra és gyűlölségbe szándékoznak keveredni egy létező, s egy még nem létező, de létesíteni szándékolt gimnázium miatt, mint a minő Nagy-Kőrös és Kecskemét között dül.

A dolog érdeme abban áll, hogy Bonyhádon van az ág. evangélikusoknak egy algimnáziumuk, melyet szeretnének nyolc osztályra kiegészíteni: a Bonyhádra feleltébb közel fekvő Szegszárd, melynek csak államilag segélyezett polgári iskolája van, s melyet a filloxera hazánk nagyon sok más borteremő helyével együtt tetemesen megviselt, viszont főgimnáziumot akarna s pedig első sorban államit, de ha ez nem menne, a ciszterciát, vagy bencéseket is igen szívesen látná.

A bonyhádiak a magukéra hirtelen gyűjtöttek mintegy 11 ezer forintot s felkérték a támogatásra a fő- és alispánt is, de kosarat kaptak, mert ezek a megyei oszlopemberek Szegszárdot protegálják s ennek már van mintegy 60 ezer forintja — sőt régebben a volt pannonhalmi főapát s jelenlegi hercegprímás, Vaszary Kolozs is megígérte jóindulatát, támogatását.

Legtávolabbról sem szándéksom beleavatkozni a helyi érdekek harcába, mert nem is ismerem alaposan az ottani viszonyokat — sem Szegszárdon, sem Bonyhádon nem voltam soha s csak annyit tudok róluk, a mennyit egy magát a művelt osztályhoz számítani akaró magyarnak hazája ily jelentőségű helyeiről tudni illik, különösen ha a statisztikával is foglalkozott egy kicsit.

Mint jeleztem, ez incidens csak a kiindulási pont legyen, melyből magasabb álláspontra akarok emelkedni. *Tanügyi helyzetünk és politikánk egyik, nagyon szomorú oldalát kívánom feltüntetni*, melynek létező káros eredményeit a közoktat. minisztérium jelentései is sajnos panaszolják, a szülőket azonban inkább csak óvatos körülírással tüntetik föl, csak sejtetni engedik, mert sajtólagos helyzetünkben a közművelődés egyes elvi s nagyon sok részletkérdése is „noli me tangere” dolgok, vagy legalább annak tartják; sőt e jelentések, midőn az említendő ferdeségekre céloznak, oly határozatlanul szövegezvék, hogy még azokra is áthárítani látszanak a felelősséget, kik ez állapotok előidőzésében épen nem hibásak.

S ha ezt a kérdést *elvi* szempontból megoldottuk, akkor önként fog következni, hogy a míg Magyarország közoktatásügyi vezérferfiát az a törekvés vezérli, hogy az oktatásügy mizeriáin javítsanak, s addig, míg kijelentéseikhez hívek akarnak maradni — pedig mindkettőt hinni akarjuk — a gimnáziumért folytatott lokális küzdelemben Szegszárd nem győzhet Bonyhád fölött. Nem azért, mert ez a két város áll szemben egymással, hanem elvi szempontból. S ha a közgazdasági bajok által sújtott Szegszárd rekonpenzációt keres s a mint olvassuk, dohánygyárra is törekszik, szívünkéből óhajtjuk, hogy kapja meg a rekonpenzációt s gázoljon ki az ország gyümölcsözőleg befektetett segélyével nagy bajából; *de ez nem történhetik középoktatási ügyünk különben sem egészséges szervezetének újabb megrontásával* — az egészet, a részért megrontani, jobban mondva tovább rontani nem szabad.

Feladatunk, tanügyünk egységes koncepció alapján való szanálása s tovább fejlesztése s e terven részeket ütni nem szabad.

A *középkiskolák* — gimnáziumok és reálintézetek — *mostani területi elhelyezése ama gyökeres baj, melyre célok.*

E bajt a miniszteri jelentésből fogom kimutatni és statisztikailag igazolni, mint a hogy már mások is tették — bár más szempontból s őszintén megnevezem azt az okot is, a mely létrehozta s fentartja.*

„Középkiskoláink elhelyezkedése sok kívánni valót hagy fenn. Vannak oly városaink, hol a felekezetek 2

* A közoktatási miniszter XVII., XVIII. és XIX. jelentéseit veszem alapul, mert a XX. még nem került kezembe. D. B. B.

gimnáziumot is tartanak fenn, de reáliskola nem létezik, sőt olyan is, ahol még polgári fiúiskola sincsen (XVII. jel. 9. l.). „Ebből önként következik, hogy többé nem szabad ugyanazon városban, vagy közvetlen közelében a létező gimnázium mellé másikat állítani, sőt reáliskola létesítésénél s elhelyezésénél is arra kell ügyelni, hogy a középiskolák dizlokációja egyenletesebbé váljék. Magától értetődik, hogy közoktatási kormányunk, mely ezt helyesen fölismerte, oly törekvést elő sem segíthet, mely a létező országos bajt fokozná. Bonyhádon van egy ág. ev. gimnázium, mely célszerűen kiegészíthető, Szegszárdon még nincs. Egészítse ki az állam, illetve segítsen kiegészíteni a bonyhádi s ha Szegszárdra okvetlenül helyezendő középiskola — a mit a lentebb kifejtendő okoknál fogva kétek — akkor vagy az ottani polgári iskola alakítandó át reállá, mint ez Beregszászon is történt, vagy emellett ott reáliskola állítandó. De oly kis megyében mint Tolna, a létező két algimnázium mellé (Bonyhád és Gyöngyös) egy harmadikat állítani föl, vagy fel nem állítását megakadályozni: ez nem volna más, mint a közokt. kormány saját, nagyon helyes, kijelentett elvének megtagadása.

Pedig, bizonyára a körülmények szerencsétlen öszszetalálkozása folytán, ez az elv a gyakorlatban sehogy sem tud érvényesülni. A miskolci ev. ref. főgimnázium mellett az ág. evangélikusok megszüntették ugyan a maguk algimnáziumát, de a róm. kath. algimnáziumot a minoritáktól az állam vette át s e 30 ezer lakosú, iparos, kereskedő, forgalmas városban nem alakította át reáliskolává. Szatmármegyében az ősrégi, most főgimnáziummá egészült szatmári prot. intézet mellett még ott van ugyan e városban a róm. kath. főgimnázium, Nagy-Károlyban városi jellegű gimnázium, N.-Bányán pedig a szerzetesi, állami főgimnáziummá egészített ki. Sárospatak több, mint háromezredes főiskolája mellett egy mértföldnyi távolságban csak most egészíték ki S.-a. Ujhelyben a szerzetesi nagyimnáziumot főgimnáziummá, holott tudomásom szerint a „Sárospataki Lapok“ 1889. évi 52. száma objektív érvekkel mutatta ki, mennyivel alkalmasabb volna ott reáliskola, sőt „on dit“ gyanánt Trefort ama mondását is felemlíté, hogy nem szereti a szerzetesi iskolákat.

Méltán kérdehetjük, hol itt a gimnáziumok túlsúlyának megtörésére irányuló törekvés tényleges érvényesülése? Hol itt az a törekvés, hogy az ifjúság a humán tudományos pályák túltömésétől elvonassék?

S most méltán kérdehetjük, mi hozta létre a multban a gimnáziumok, s általában a középiskolák szerencsétlen dizlokációját?

Kettő. A *felekezeti féltékenység s a lokális érdekek túlon-túl ápolása*. Ezt a két okot a miniszter sehol sem említi föl és hogy nem, — ennek a magyarázata, nagyon természetes. Pedig míg ezt be nem ismerjük, addig a bajt alaposan gyógyítani nem lehet. A betegségen is csak úgy lehet erőt venni, ha az okot helyesen ismerjük föl s legyőzzük. Félreismerése, vagy ismerni nem akarása az oknak csak rosszabbíthatja a helyzetet.

Ha ösztintek akarunk lenni, a dolog úgy áll, hogy a hány történelmi multtal bíró, vagy csak némi felledülést tanúsító intézete van a magyar protestantizmusnak, a rég-, vagy a nemnagyon rég mult mindenik mellé állítatott vagy az államkormány közreműködésével pl. a tanulmányi alaptól, vagy épen közköltsegen, mint állami, vagy az egyház s katolikus alapok igénybevételével, egy versenytintézetet s mert a protestánsok majdnem kivétel nélkül gimnáziumokat tartanak föl, hát gimnáziumot, olykor azonban más jellegű intézetet. A multban nem azt keresték, hol kívánná az ország közérdeke leginkább kö-

zépiskola ottmaradását, odahelyezését, felállítását, kiegészítését, hanem igen gyakran az volt az irányadó, hol kell a protestantizmusnak felekezeti, vagy államköltségen konkurrenciát csinálni, s ha egy ily versenytintézet építéséről vagy megnyitásáról volt szó, az államhatalom képviselői ott tüntetőleg jelentek meg, ellenben protestáns intézetek hasonló ünnepségei gyakran, sőt mondhatni mindig hideg mellőzésben részesültek. Ha ugyanazon városban két ily intézet létezik, a kir. és állami tanárok egyrészt, az autonóm felekezetiek másrészt legtöbbször meglev. elköltözésben élnek, a kölcsönhatás minden nyoma nélkül. Másutt pedig a lokális érdekek tudtak diadalra jutni oly intézet létesítésében, vagy fejlesztésében, mely az illető városnak hasznos, de az egész ország szempontjából felesleges, vagy másutt hasznosabb lett volna.

Hogy állításom nem légbőlkapott, legyen szabad elősorolnom azokat a protest. intézeteket, melyekkel egy városban, vagy a melyek közvetlen közelében r. kath. vagy állami versenytintézet s főképp gimnázium létezik. Az elolvasás fáradságát megérdemli a levonható tanulság. Csak azt jegyzem meg, hogy az elsőség, az előbbkeletkezés történelmi joga majdnem mindenütt a protestáns intézeteké.

Persze ezért a mult felelős, de a jelen átvállalja a a felősséget, ha a felismert bajon nem segít, hanem esetleg kedvez tovább fejlődésének.

Lássuk tehát az összeállítást.

Agostai evangélikusoknál:

Mellette fenáll:

1. *Pozsonyi* főgimnázium. Kir. főgimn. (tanulm. alap), áll. főreál (állam és város).
2. *Soproni* „ „ „ Kath. főgimn. (Bencésrend) áll. főreál (állam és város). (NB. Ezenkívül két magán gimn.).
3. *Felsőlövő* „ „ „ Szombathelyi kir. főgimn. (premontr.), Kőszeg kath. algimn. (bencésr.).
4. *Eperjes* „ „ „ Királyi kath. főgimn. (tanulm. alap).
5. *Igló* { „ „ „ Lőcsei kir. kath. főg. (tan. alap).
6. *Késmárk* { „ „ „ „ áll. reál (állam). Podolin kath. algimn. (alapítv., tanulm. alap, város).
7. *Rozsnyó* „ „ „ Kir. kath. főgimn. (tanulm. alap és premontr.).
8. *Nyíregyháza* „ „ „
9. *Selmecbánya* „ „ „ Kir. gim. (tanulm. al. és kegyr.).
10. *Szarvas* „ „ „
11. *Besztercebánya* „ „ „ Kir. főgimn. (tanulm. alap).
12. *Aszód* „ „ „
13. *Bonyhád* „ „ „ A Szegszárdon felállítandó volna versenytintézte.

A szász gimnáziumokat nem is említem, mert itt a nemzetiségi szempontot látom előtérbe nyomulni, de épen ennek a kedvéért emelem ki mégis, hogy Brassóban van ág. ev. főgim., ág. ev. főreál, kath. főgim. és állami főreál, görög keleti főgim. és alreál, Besztercére pedig nem jutott magyar intézet az ottani szász gimnázium mellé, pedig az sokkal kevésbbé magyar, mint Brassó, hol Erdély egyetlen magyar ág. ev. esperessége székel s a lakosság harmada magyar.

Ev. reformáltaknál:

1. *Pápa* főgimnázium. Kath. algimn. (Bencésr.).
2. *Csurgó* „ „ „ (Némileg a kaposvári áll. főgim.).
3. *Kecskemét* „ „ „ Kath. főgim. (kegyr. egyházközs., polg. közs.). áll. főreál (állam).
4. *N.-Kőrös* „ „ „

5. *K.-K.-Halas* főgimn. Kalocsai kath. főgim. (kalocsai érsek).
6. *K.-K.-Szt.-Miklós*
7. *Gyöng* algimn. (A felállítandó szegszárdi lenne).
8. *Sárospatak* főgimn. S.-a.-Ujhelyi főgimnázium.
9. *Miskolc* " Kir. kath. algimn. (tanulm. alap).
10. *Debrecen* " " " " (kegy.-r., alap.).
11. *M.-Sziget* " " " " (" tan. alap.).
12. *H.-M.-Vásárhely* főg.
13. *Szatmár-Németi* " " " főgimn., n.-károlyi főgimn., n.-bányai áll. főgimn.
14. *Békés* gimnázium
15. *Karcag* algimnázium
16. *Kisújszállás* gimn. } Szolnok állami főgimnázium
17. *Mezőtúr* " } Jászberényi községi főgimnázium (alapítv., városi és áll.)
18. *Hajduböszörmény* g.
19. *Hajdu-Nánás* gimn.
20. *Kolozsvár* főgimn. kath. főgimn. (r. k. status)
21. *Nagy-Enyed* " Gyulafehérvár kath. főgimn. (r. kath. status)
22. *Szekely-Udvarhely* } főgimnázium, kath. főgimn. (r. kath. status) áll. főreál.
23. *Maros-Vásárhely* főg. kath. gimn. (r. k. status)
24. *S.-Szentgyörgy* alg. Kézdi-Vásárhely kath. alg. (r. kath. status)
25. *Szászváros* főgimn. dévai áll. főreál.
26. *Zilah* " szilágysomlyói kath. algimn.
27. *Rimaszombat* " Rozsnyón kath. főgimn.

(Vége köv.)

Dr. Bartha Béla.

TÁRCZA.

A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.

(Folytatás)

Mérjük össze még a fordítók erejét egy prófétai műnél. Pl.

Hózeás V. rész.

Károlyi.

1. Halljátok meg ezt ti papok, vegyétek eszetekben ti Izrael népei, hallgassátok meg királynak udvara népe. Mert ti veletek vagyon peri az Urnak, kik olyanná lettetek az köz népnek, mint az Mízpáh magas hegyén az madaraknak meg vetetett tör, és az Tábor hegyen az vadaknak ki terített háló.

2. Kik az öldöklésre álnok tanácsot tartottanak, jöllehet én dolgom, hogy mindeneket meg büntessenek.

3. Ismérem én az Ephraimot és az Izrael nem rejtetett el én előttem, mert te Ephraim paráználkodtál, meg ferteztetett az Izrael.

4. Nem igrkeznek azon, hogy az ő Istenekhöz térjenek, mert az paráználkodásra való nagy buzgó lélek vagyon bennük, és az Urat nem isméri.

5. De elég tanója lészen Izrael ellen az ő kevélysége. Az Izrael azért és Ephraim az ő álnokságokért el vesznek, meg az Juda országa is ő velek el vesz.

6. Az juhokkal és barmokkal mennek az Ur keresni, de nem találják, mert el röjtözött előtőlük.

Káldi.

1. Halljátok ezt papok, és figyelmezzetek Izrael háza, és király háza hallgassátok: mert veletek vagyon az ítélet, mert törei löttetek a vigyázásnak, és ki-terjesztett háló a Táboron.

2. És az áldozatokat mélységre térítettétek: és én vagyok mind azoknak oktatója.

3. Én ismérem Ephraimot, és Izrael nincs el-rejtve én-előttem: mert már paráználkodott Ephraim, megferteztetett Izrael.

4. Nem gondolkodnak arról, hogy meg-térjenek az Istenekehez; mert az paráználkodásnak lelke vagyon ő közöttök, és az Urat nem ismérték.

5. És meg-felel Izraelnek kevélysége az ő orczája-elött: és Izrael s Ephraim el-esnek az ő hamisságokban, el-esik Juda-is ő-velek.

6. Az ő nyájokkal és csordájokkal mennek az Urat keresni, és meg nem találják: el-vétetett tőlök.

7. Hitetlenül cselekedtek az Ur ellen, mert idegen fiakat nemzetettek: most immár bizonyos veszelem rövid napon bé nyeli őket az ő örökségekkel egyetembe.

8. Kürtöljetek szarvval Gibeában, kürtöljetek Riamában, trombitáljatok Bethavenben is, az után hogy te benned ő Benjamin kürtöltenek.

9. Az Ephraim el-pusztúl az büntetésnek idején. Az Izraelnek nemzetségi között eléggé tanítottam az igazságot.

10. Fel bontották az Judának fejedelmi az Isten törvényének határát, de ki ontom reájok mint az viz özőnt az én nagy busulásomat.

11. Prédára költ az Ephraim törvény szerint romol meg, mert szabad akarátja szerint járt emberek parancsolatja után.

12. De én meg emésztő moly gyanánt lészek Ephraimnak, és Juda házának szű féreg gyanánt.

13. És látá Ephraim az ő nyavalyáját, Juda is látá az ő sebéit, és Assyriába ment az Ephraim, az Jareb királyhoz küldött, de ő nem gyógyíthatott meg titeket és nyavalyátokból titeket meg nem orvosolhatott.

14. Mert én az Ephraim ellen olyan lészek, mint az oroszlány, és az Juda háza népe ellen, mint az oroszlány kölyök; én magam, én magam, meg szagatom, el mégyek, meg ragadom és senki kezemből ki nem ragadhatja.

15. El mégy k, vissza térek az én helyemre, mind addig, míg nem meg esmérük magokat, hogy vétkeztek, és míg nem meg keresik az én orczámat. Mikor az nyavalya rajtok lészen, meg keresnek engemet.

7. Az Ur-ellen vétkeztek, mert idegen fiakat nemzetettek: most emésztimég őket a holnap az ő részekkel.

8. Harsogjatok kürttel Gábaában, trombitáljatok Rámában; ordítsatok Bethavenben, a te hátad megett Benjámin.

9. Ephraim el-pusztúl a dorgálásnak napján: az Izrael nemzetségi között hitet mutattam

10. Olyanok löttek a Juda fejedelmi mint a határnak fel-bontói: ki-öntöm reájok mint a vizet az én haragomat.

11. Boszszúságot szenved Ephraim, meg-rontatott a törvénytől: mert az undokságok-után kezdett járn.

12. És én mint a moly Ephraimnak, és mint a rothadás a Juda házának.

13. És látta Ephraim az ő nyavalyáját, és Juda az ő kötelét; és elment Ephraim Assurhoz, és el-küldött a Boszszú-álló királyhoz: és ő meg nem gyógyíthat titeket, sem el nem oldhatja rólatok a kötelet.

14. Mert én mint a nőstény-oroszlány Ephraimnak, és mint az oroszlány-kölyke a Juda házának: én én fogom-meg, és el-mégyek, el vészem, és nincs a ki meg-szabadítsa.

15. El-menvén meg-térek az én helyemre: míg nem el-fogyjatok, és meg-keressétek az én orczámat.

Az ő háborúságokban reggel fel-kélnek én hozzám.

Az 1. versben Károlyi körülíró, terjengős, Káldi egészen vagdalt rövidséggel fordít; de míg amaz értelmesen, szöveghűen beszél, addig Káldi teljesen érthetetlen és zavaros. Ezzel azonban még nem mondtuk azt, hogy a Károlyi hibátlan is; pl. „ti veletek vagyon peri az Urnak“ a szórend miatt hibás értelmet ad, mert a hangsúlynak a „per“ szóra kell esnie; „Urnak“ betoldás, de nem helytelen. A vers vége felesleges körülírások miatt egészen ellaposul; körülíró betoldások: magas hegyén (Vatablus után), köznép, madaraknak; 3 szót, 14 szóval fordít, egész szükségtelenül! Káldi még a Vulgatahoz sem hű. Vobis iudicium est = rajtatok (s nem *veletek!*) van az ítélet; „laqueus facti estis speculationi“ = törre lettetek az örökösre, akadályozzatok az örökösre, és nem „törei lettetek a vigyázásnak“.

A 2. versnek azon értelmezése, a melyet Károlyi közöl, közelebb jár a valósághoz, mint a Káldi, a ki a rossz fordított Vulgata után annyira elcsavarja az értelmet, hogy a próféta sehogy se tudná felismerni benne a saját gondolatát. Az értelem ez volna: „a csábítók titkon rontanak ugyan, de én megbüntetem mindnyájukat“; itt tehát sem áldozatokról (a Septuaginta: *ἡρ ὁργισ*-ja után), sem mélységről (a Vulgata: in profundum), sem oktatóról (Vulgata: auditor, a mi magyarul = fegyelmező) nincsen szó, ugy, mint ezek Káldinál láthatók. De ha a Káldinál hűséget sehogy se lehet felfedezni, Károlyi is vét némileg az ellen. Vatablus után ő „álnok tanács“-ot emleget, a mi nincs a héber szövegben. A vers vége, a „מִי־יִכַּר“ helyes értelmezése által önálló, hű fordítás, csak a „jöllehet én dolgom“ felesleges szöszaporítás.

A 3. vers mindkettőnél egyaránt hű.

A 4. vers jobb Káldinál; Károlyi igen körülírja a רָחוּקָא szavakat: „paráználkodásra való nagy buzgó lélek,” pedig ez a forrásokban egész jól van fordítva (spiritus fornicationum).

Az 5. vers Károlynál eléggé hű, csak a szórend hibás s ez teszi zavarossá. Káldi rosszul értelmez; „megfelel” igaz, hogy benne van a Vulgatában (respondebit), de ez itt, mint a Septuaginta is mutatja, „vádol, ellene bizonyít” értelemben veendő.

A 6. vers fordítása jóval felette áll Károlynál a Káldié felett. Az „elvéttetett” szó szolgai fordítása az „ablatus est”-nek, mert hát ki vette volna el az Urat a zsidóktól? inkább „eltűnt” volna.

De már a 7. versben Káldi áll elől, ki egészen hűen fordít (a holnap ma = hónap). Ellenben Károlyi csudálatosan nem érti meg a könnyen felfogható szöveget, mert „bizonyos veszedelem” nincs benne az eredetiben, meg a „hitetlenül cselekedtek” is egészen szolgai utánzása Tremelliusnak.

A 8. versben Károlyi megint bajosan nézte meg a hébert; különben nem indult volna vakon Tremellius után, a ki a „clangat” betoldásával a vers végét elrontja. Általában bizonyos felületességre vall az egész vers, a mennyiben a kürtölés nemei közt forrásai dacára sem tesz különbséget. A „Riama”-i-je valószínűleg sajtóhiba. Káldi jól fordít.

Nem érti Károlyi a 9. vers szövegét sem. Ő szembe állítja Efraimot és Izráelt, holott mindkettő az északi országot jelenti s itt a parallel sorok hasonlatot és nem ellentét fejeznek ki, csak egy dolgot fejeznek ki kétféleképen. Az „elégge tanítottam” Pagninusból van ugyan véve (notum feci verum), de az „elégge” elrontja az értelmet. Tévedésében különben Káldi is osztozik, mikor perfectummal fordít; a „hit” sem fejezi ki a „fides”-nek ide illő árnyalatát, a bizalmat, vagy igazságot.

A 10. versnek a Károlyiéban nagy hibája az, hogy túlságosan érthetőségre törekedvén, eme jóakarathból olyanokat beszéllet a prófétával, a minők a héberből nehezen olvashatók ki. A „határbolygatók” s Juda főbbjei csak hasonlóak, de nem teljesen egyek, ezért helyesebb itt a Káldié.

A 11. vers már sokkal szerencsésebb, mert az „emberek” betoldás helyes értelmet ad a különben félreérthető szövegnek; csak a „törvény szerint” helyett jobb volna „törvény miatt”; prédára költ = prédává lőtt (valószínűleg sajtóhiba). Káldi rosszul fordítja a Vulgátát, mert „calumnia” = csapás (és nem bosszúság), „judicium” = ítélet (nem törvény); „undokságok után” szintén hibás, mert a זָרָא = törvény s nem helyes a Septuaginta: παρανομία-ja, melyet Káldi követ.

A 12. vers „de” bevezetése (Károlyi) értelmesebb, mint az „és” (Káldi), mert itt ellentétet fejez ki a וְ. A Károlyié az egy „megemésztő” szó betoldásán kívül hű fordítás, hűbb a Káldiénál, ki a betű miatt megrontja a szellemet s érthetlennül beszél.

A 13. versnél Károlyi következetlen a קָיוֹ fordításában, a vers elején „seb”-nek, végén „nyavalyá”-nak értelmezvén, mert egy és ugyanazon szót egy mondatban csakis egyféle szóval lehet következetesen, a műgond követelményei szerint fordítani. A többi jó. Káldi is hű fordítást ad.

Károlyi szokott modorában körülírja a 14. versben, de nem az értelem rovására, csak a „magam” szó akadályozza a gyors menetet. Káldié elején darabos, később egészen correct szép fordítás, szebb a Károlyiénál.

A 15. versben Károlyi egészen Tremellius utánozza. „Mikor a nyavalya rajtok lészen” egészen a Tremelliusé

(quum angustia fuerit ipsis). Az צָרָא szót rendkívül körülírja („megeszmérik magukat, hogy vétkezzenek”), pedig a „megtér” szó egymaga elég lett volna; értelme különben ugyanaz. Káldin igen meglátszik, hogy latinból fordít. A „mignem” magyarban nem vonz foglaló módot, „elmenvén” is egészen latinos részesülő itt. A vers vége (mely nála a következő részhez van csatolva) egészen érthetetlen szolgai fordítás. (Folyt. köv.) Rácz Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Templom s torony-újítási ünnep Zeherjén.

Zeherjén, — a gömöri ref. egyházmegyének eme legmagasabb és a reformátusok által lakott vidék legszélsőbb pontján, — lélekemelő, szép ünnepély folyt le e hó 8-án. A hívek buzgó áldozatkészsége s a közalap tőke-segélyezése folytán, romjaiból díszesen kiépült templom és torony, e napon véttetett újra használatba. Ez a most megújított s ki tudja hányadszor újított templom, igen régi eredetű; alapjainak megvetése a messze múlt homályába nyúlik.

Az egyház jegyzőkönyvének tanúsága szerint „1691-ben kezdettek” a reform. vallást még a XVI-ik században befogadott „buzgó hívek a templomnak romjaiból való felépítéséhez.” Azok közül a templomok közül való ez, a melyeket általában huszita eredetűeknek tartanak, a milyen még ma is sok van Gömörvármegyében, habár az eredeti stylból meglehetősen kiforgatva. Hogy a kétségkívül itt lakott husziták, (Zeherjének a filiálja alsó *Pokorágy*, mely hasonló eredetű régi templom helyett szintén újat épít s e hó 29-én fog a közhasználatnak átadatni — még nevét is „Pokora” huszita vezértől nyerte) vagy az azok előtt itt lakó magyarok építették-e ezen templomokat? maig sincs biztosan eldöntve. Erre nézve, a templom egyik részének, az úgynevezett kistemplomnak belső falán található festések tekintetnek némileg irányadókul, a festés styljéből következtetvén az építés eredetére.

De sajnos, hogy a sok újítást átélte ilyen templomokon ritkán maradtak fenn épségben a festések s még sajnosabb, hogy nincs egy protestáns Rómer Flórisunk, a ki oly tevékenyen buzgólkodnék, mint ő, a jánosii, árpádkori eredetű róm. kath. templom renoválásában. Az általam e vidéken ismert ilyen eredetű templomok között, a *zsípi* még legjobban őrzi eredeti, régi alakját, a festéssel együtt, mit a múlt év nyarán rajta megtaláltam, most ez is megújodni készül; kíváncsatos lenne, hogy a mit a zsípiek önerejükben nem tehetnek, ős, eredeti stylusban újíttatnék meg,* hogy legyen itt egy régi emléke a múltnak, akár a magyarok, akár a husziták építették legyen azt valaha!

Zeherjénél is csak sajnálni lehet, hogy az eredeti építészeti alak visszaállítására nem törekedtek; de menthetők, mert ehez semmi tekintetben sem állott rendelkezések megfelelő erő. Így is nagy érdeme a 300 lelket sem számláló egyháznak s derék lelkészének, *Koncz Károlynak*, hogy a roskadozó falakat s vedlett tetőket megújíthatták. Annyival inkább, mert 1885-ben lelkészlakát újította, 1887-ben pedig új díszes iskolát építtetett ez az egyház s így mondhatni, hogy 6 év lefolyása alatt erején felül megadóztatta magát, a földművelőkből álló gyülekezet.

* Forgott-e már ez az ügy az egyházmegyén ?!

Ezeknek az építkezéseknek a befejezésére ültünk örömnappal november 8-án, a mikor a helybeli lelkész a 84-ik zsoltár 2., 3. verse alapján tartott a megnyitott templomban igazán szép megnyitó beszédet, e sorok írója pedig az úr-asztala felett agendázott s osztotta Koncz Károly helybeli lelkészszel együtt az úrvacsoráját a vidékről is nagy számmal egybesereglett gyülekezetnek.

A templom-újítás költségeinek fedezésére tett önkéntes adományok felsorolását, valamint az örömnappal részvevőinek a lefolyását is elhallgatom, csupán azt az egyet említem meg, hogy a templomból kijöve, elbűnk állott egy, az isteni tiszteleten jelen volt, nem Zeherjén lakó úri ember s így szólt Koncz Károlyhoz: „azt tartom, két nagy kötelesség néz ránk különösen: szeretni hazánkat, szeretni vallásunkat, fogadja tőlem ezt a csekélységet egyháza javára.” Ez a csekélység 50 forint volt. Adjon Isten sok ily csekélységgel szerető egyháztagot vallásunknak, mint Samarjay János! Adjon Isten magyar ref. egyházunk mindenikének oly örömnappal, mint volt Zeherjének e hó 8-án.

Varga Antal.

A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése.

A borsodmegyei ált. tanító-egylet Miskolczon nov. 4. és 5-én tartá Hidvégi Benő kir. tanfelügyelő elnöklete alatt, ez idei rendes közgyűlését, mely az egylet megalkakulása óta ugyan harmadik; de minthogy az alapszabályok csak most egy éve erősítették meg s a járási körök is főleg az idén szerveztettek: első számottevő nagy gyűlésnek tekinthető s éppen ez alkalomból gr. Csáky Albin okt.-ügyi miniszter úr ő excellentiájához üdvözlő távirat küldetett.

November 4-én délután előbb igazgató-választmányi gyűlés tartatott, mely később előértekezletté alakult át. Az előmunkálatok s a nagy gyűlés tárgyainak előleges megbeszélése a késő esti órákban ért véget s ugyancsak sietni kellett, hogy az egylet tagjai, a tisztelőkre rendezett színi előadásról el ne késsenek, melyet a Korona vendéglő nagy termében vidám hangulatú ismerkedési estély követett.

November 5-én elnöklő tanfelügyelő hangsúlyozván a pontosságot, mely a tanítók legkiválóbb erényei közé tartozik, pontban 9 órakor meleg hangú s lelkes éljenzéssel fogadott szellemes beszéddel nyitotta meg a gyűlést, melyre a megye minden részéből vallás és nemzeti különbség nélkül, mintegy 150 tag sereglett össze. Ezen kívül a nevelés-ügy barátai s hölgyek is szép számmal jelentek meg.

Elnöki megnyitó után, az egyleti jegyző évi jelentését olvasta fel az egyesület és választmány működéséről. Legkiválóbb esemény a járási körök szervezése volt. E szerint a miskolczi kör 83, az ózdi 17, a sz.-péteri 19, a m.-csáthi 25, a szendrői járás 30 taggal szervezkedett; az egri járásból csak 2 tanító lépett be. Így az egylet tagjainak összes száma 176; tehát Borsodmegye 379 tanítója közül még 203, vagyis 54% nem tagja az egyletnek. Fájdalom! hogy ily nagy számmal vannak, kik vagy a hideg közönyösség, vagy talán felekezeti szűkeklűség miatt távol tartják magokat; de talán majd ők is megértik a kor intő szövegét!

Ezek után Kablay István ózdi gyári igazgató-tanító tartott felolvasást ezen tételről: „A nemzeti szellem fejlesztése az iskolában.” Terjedelmes beszédében, mely költői idézetekkel telítve volt, elég alaposan fejtegette,

hogy miként kell a nemzeti szellemet fejleszteni iskoláinkban s ebből kifolyólag ajánlja elfogadásra határozati javaslatát, melynek lényegesebb pontjai, hogy „Tanítasunkat minden ízében igaz vallásosság és kiválóan nemzeti szellem hassa át. A tanító, hazánk testvér népei között szeretetet és egyetértést hirdessen. A magyar nemzeti szellem a lakosok anyanyelvén is éleszthető. Olvasó- és népkönyvtárak — s a magyar nyelv terjesztése a magyar nemzeti szellem ápolásának önkéntes folyamánya, a mellett a nemzetiségek szabadon érvényesülhetnek a művelődés terén. Rendeztessenek iskolai ünnepélyek. A gyermekek példa által is taníttassanak a nemzeti nyelv, dal, színek, zene, tánc, játék, emlékek, szokások tiszteletben tartására és szeretetére. Szavaltasunk válogatott költeményeket érzéssel, végül a milleniumnak mikénti iskolai megünneplése már mostantól fogva gondoskodásunk tárgyát képezze.”

Beható eszmecsere után közgyűlés a javaslatot elfogadja azon tordalékkal, hogy 1) a magas kormány kéressék fel történelmi képek és történelmi magyar szövegű térképek kiadására; 2) az igazg. választmány megbízzatik, hogy beható megbeszélés és megállapodás után a jövő évi közgyűlés elé terjesztszen részletes tervet, a milleniumnak iskoláinkban mi módon leendő megünneplésére. — Ezután Goldberger Simon miskolczi tanító olvasta fel: „Tudomány-e a paedagogia, vagy művészetre való tanítás?” — című értekezését, melyet német paedagogusok után dolgozott ki. Értekezése fonálán kifejtette, hogy a gyakorlati paedagogia, mint p. a tanító methodikai eljárása, valódi művészet, ezért bármely magas fokú elméleti kiképzés nem teheti a tanítót tanítónak, erre elhivatás szükséges, erre születni kell, mint: „Poeta non fit, sed nascitur.” Az elméleti paedagogia, bár tudományokra, a psychologia és ethikára támaszkodik, szintén nem tudomány; de művészetre való tanítás, mint a kertészetet sem tekintí senki tudománynak, noha az a botanikai tudományon alapul. Értekezése méltó tetszésben részesült. — Majd Gállfy Ignác polg. iskolai igazgató szónoki hévvel és lelkesedéssel tartott beszédében ajánlja „A tanítók hitel és segély-szövetkezete” felállítását, melynek célja csupán a tanügy terén munkálkodó tagok (tanítók, tanárok) felfétele s heti 10 krajcáros befizetéseik által oly alapot teremteni, mely a tanítókat olcsó kölcsön nyújtása által az élet gondjaitól, — s Miskolczon, később lehetőleg Budapesten tanuló gyermekeiket olcsó s lehetőleg ingyenes internátusban való elhelyezés s arra való gondos felügyelet által a városi élet kísértő csábjaitól s esetleges elzülléstől megmenteni lesz hivatva. Valóban szép eszme: „Borsodmegyei tanítók háza s internátusa Miskolczon.” A szövetkezet megalakulása nagy lelkesedéssel el is fogadtatott, az alapszabályok kinyomatván, tanulmányozás végett minden tagnak megküldetnek, melyek a közlebbi körgyűléseken letárgyaltatván, a végleges szervezkedés az 1892. évi közgyűlésre tűzött ki; de a befizetéseket többen egy-egy forintjával azonnal megkezdették. — A tanítói nyugdíjra nézve indítványoztatott, hogy a tanítók országos bizottsága kéressék fel, kérvénnyel járúlni a magas kormányhoz, miszerint a tanítók saját jól felfogott érdekükben hajlandók magasabb évi díjat is fizetni, csak a nyugdíj minimum legalább 400 frt, a szolgálati évek pedig 30 évben állapíttassanak meg; az iskolás gyermekek ne rovassanak meg a tervbe vett 15 kros befizetéseikkel; s végre a kántori fizetés ne vonassék le a tanítói fizetésből, mert így a tanítók legnagyobb részének nyugdíja ezután is, mint eddig, marad 300 forint. S mit nyerünk így a nyugdíj-törvény revisiója által? — A közgyűlés legnagyobb része zajos

helyesléssel fogadta az indítványt; de elnök azon kijelentésére, hogy az orsz. bizottság mindezen elveket már úgy is magáévá tette — határozat nem hozatott. — Az Eötvös-alap és árvaház lelkes támogatására a tagok felhívtak. Az egylet jegyzőkönyvei kinyomatván, minden tagnak meg fognak küldetni. A jövő évi közgyűlés a diósgyőri vasgyári iskolában leend. Egyéb folyó ügyek s indítványok letárgyalása után közgyűlés d. u. 2 órakor az elnök elítélésével véget ért, mely után a Korona vendéglő első emeleti dísztermében közebéd volt, melyen a toasztok s víg kedélyhangulat nem hiányoztak.

r. l.

A felső-barczikai hármas örömnép.

Nagy nap virradt fel folyó évi november hó 8-ikával a felső-barczikaiakra, melyen a református egyház, a kazinczi egyháztól elszakadása, illetőleg anyaegyházzá alakulásának 100-ik évfordulója alkalmából az ez év folyamán újonnan épített díszes tornyának felavatási s az alólírott által 20 taggal felállított egyházi énekkarnak a nyilvánosság előtti első szereplésével annak megalakulási ünnepélyét ülte. Az ünnepély méltóságának emelése céljából szépen kitisztított s felporondozott utcán és fehérre meszelt házak előtt, már kora reggel csoportosult a kíváncsi gyermekek, ifjak s felnőttek serege. Öröm, lelkesedés a szívekben, s várakozás az arcokon. Az ünnepélynél hivatalosan szereplők közül elsőnek érkezett meg a pontossága s rendszerezetéről annyira ismeretes minta esperesünk, nagytt. *Debreczeni Gábor* úr, majd utána sorban tiszt. *Svingor József*, vadnai lelkész s egyházmegyei pénztárnok, továbbá *Bartha Mihály* d.-horváti, *Doktor Gyula* kazinczi, *Reho János* kazai lelkészek, *Balta József* f.-nyárádi s.-lelkész, *Pelláthy Béla* körjegyző s többek. A hivatalos vendégek beérkezte után első sorban az egyház presbitériuma, utána az énekkari testület tisztelgett nt. esperes úrnál, ki is szívének egész melegével üdvözlölvén mindkét erkölcsi testületet, előbbinek lelkére kötötte a hitbuzgalmat, vallásosságot és áldozatkészséget továbbra is; utóbbinak pedig, mint az énekszépítés céljából megalakult egyesületnek erőt, kitartást kívánván a nagy és nehéz, de szép és nemes munkálkodáshoz, melyet Isten nevében megkezdettek, azt atyai áldása kíséretében elbocsátotta.

Az Úr igéjének hallgatására hivatató harangok elnémultával, az előénekül mondott 75. dicséret zengése mellett megtelt az Istennek háza kegyes hívőkkel, s az „*E gyülekezeten, mely e helyre telepedett*“ kezdtül felálló ének s a 37-ik dicséret buzgó eléneklése után az esperes úr mondott hálaadó s megáldó imát. Visszapillantva az egyház száz éves multjára, fenkölt szellemben ecsetelte a hívek vallásosság szülte áldozatkészséget; megáldá a magasba nyúló tornyot, mint az élő hitnek, munkás szeretetnek, az Istenbe vetett erős bizodalomnak rendületlen emlékoszlopát; megáldá az egyház lelkes előjáróit és köztágait. Imádsága megtalálta az utat nem csak a szívekhez, de a mennyország felé is, s az áhitat és buzgóság ihlette lelkeink érzék Isten közellétét.

Az alkalmi ima végeztével a chorus zendítette rá a 140. zsoltár dallamára a gyülekezet lelkésze által írott következő alkalmi éneket:

*Óh nagy Isten! előtted állunk
Száz esztendő emlékeivel.
Jóságodért, csak téged áldunk
Szívünk buzgó érzelmivel.*

*Tied Atyánk, tied a hála,
Hogy itt torony emeltetett.
Bár jött reánk tűz, víz hulláma:
Nem hagytad el bús népedet.*

*Erős karod minket megáldjon
A ránk jövő században is,
Hogy egyházunk sokáig álljon:
Atyánk, te légy a védpaizs!*

Mint első kísérlete az alig egy hónapos chorusnak, nem volt egészen kifogástalan, de bizonyára emelte az ünnepély méltóságát, s ha a kitartás és lelkesedés meg lesz a tagokban továbbra is, szép eredményeket érhet el.

Ez után helybeli lelkész, tiszt. *Szuhay Benedek* úr tartott alkalmi egyházi beszédet a LXVI. zsoltár 12—14. versei alapján. Beszédének tárgya a „*Hálaadás és fogadástétel*“ volt. Bevezetésében lelkesedéssel említette fel az 1791-iki örvendetes eseményeket, minek következménye egyházunk megalakulása is. Kiemelte a százéves multat, az alakulás nehézségeit, az elemi csapásokat s ezzel szemben őszinte vallomást tett a hívek hitbuzgalmáról s áldozatkészségéről, melynek újabb bizonyítéka az újonnan épült díszes torony. Hálaival kell hát leborúlni az isteni hatalom és nagyság előtt, hogy e maroknyi gyülekezetnek életet adott, s ezt az idők viharaiiban is fentartotta s megengedte érnünk ez örömnapot, melyen hálaáldozatunkat az Úr oltárára feltehetjük, messze vidéken hirdette Isten dicsőségét s az ő népe hitbuzgalmát. Teljesült a fogadástétel, mert az elemi csapások dacára is áll a száz éves ekklezsia örömnepének hirdetője. Nem hiúságunkról s büszkeségünkéről beszél e torony, hanem mintegy néma tanító, nemes érzésekre buzdit s közelebb hoz minket Istenhez. — E beszéd szépségeit csak emelte az ifjúi tűzzel s lelkesedéssel tartott előadás; a rokonszenves hang meggyőző erővel hatott a szívekre.

Urvacsora felett tiszt. *Bartha Mihály* úr agendázott. A megjobbulás, az öröm és hálaérzet magasztos gondolatait ügyesen és szépen kidolgozott beszédben juttatta érvényre. Előadásában az egyszerűséggel nemes méltóság ölelkezett, melylyel a legszebb szónoki sikert érte el.

S hogy az öröm és lelkesedés az istenitisztelet végeztével se szűnjék meg, arról is gondoskodva volt. A chorus, alaptökéjének gyarapítására az iskola helyiségében zártkörű táncmulatságot tartott, hol az énekkar mondta el működésére segélyt kérő „*Fohász*“-át, majd helybeli lelkész úr tartott felolvasást az egyház megalakulása küzdelmeiről. Hiteles források alapján mutatta ki a régi kor vallásos hangulatát, az ősök áldozatkészségét, az első presbitérium akkori szervezetét, jogait s kötelelességeit, mit a nagyszámú közönség s a vidékről egybegyűlt intelligencia mindvégig élvezettel hallgatott. Óhajandó volna, hogy ez alkalmi s egészen egyházas színezetű felolvasást e becses lap is közölné, mert az ügyesen feldolgozott történelmi adatok a száz éves múltra bizonyára igen élénk világot vetnek.* A nagy tetszéssel fogadott felolvasás után megint a chorus szerepelt s egy hazafias dallal zárta be az ünnepély programját. Azután táncra kelt az ifjúság s a mulatság példás rendben tartott kiváló kiviradig. E táncvigalom nemcsak erkölcsi sikerre, de anyagi haszonra nézve is minden várakozást felülmúlt. Bevétel a csekély jegy-árak mellett 30 frt 20 kr volt, melyből leszámítva a költségeket, tiszta jövedelemként 16 frt csatoltatott a chorusnak már is szépen növekedő alaptökéjéhez.

* Előbb mindenesetre látnunk kellene.

Még két dologról kell említést tennem. Az egyik a mily örvendetes, a másik ép oly lehangoló. Özv. *Szathmáry Király Pálné*, a prot. egyház iránti forró ragaszkodásáról s bőkezű áldozatkészségéről messze vidéken ismert úrnő, ez alkalomra, arany rojttal díszített kék bársonnyal vonatta be az úrasztalát és templomi szószerket. Valószínű, hogy ez ajándékával a lelkeszt is megtisztelte, a kit szeretetével, mint volt házi nevelőt, még a távolban is követ. Hidegségéről kell megemlékezni meghívott kartársainak, kik a megtisztelést megvetve, nem tartották érdemesnek hozzánk eljönni.

Isten áldása legyen e kis egyházon, s a lelkes úrnőt, kísérje minden lépésében!

F.-Barczika, 1891. november hó 10.

Vargha István,
tanító.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az abauji ev. ref. egyházmegye köréből.** Az abauji ev. ref. egyházmegye novem. 14-én Kassán, a megyeház nagytermében tartotta meg két rendes gyűlése mellett ez évben már 4-ik rendkívüli közgyűlését! A két utóbbi, t. i. az október 26-iki és november 14-iki rendkívüli közgyűlés főtárgyát a domesztikai zavaros pénzügy, és az esperesi hivatalra, valamint a zsinati rendes tagságra beadott szavazatok felbontása képezte. Az okt. 26-iki r. k. közgyűlésre beadott szavazatokból, mint már e lapok 44-ik számában közölve is lett, senki sem nyervén általános többséget: a legtöbb szavazatot nyert két tanácsbíró újabb szavazás alá bocsátott, s a nov. 14-én felbontott szavazatok eredménye lett aztán, hogy esperességre *Veress Sámuel*, a zsinati rendes tagságra pedig *Antalfy László* választott meg. Az első 40 szóval 30 ellen; s az utóbbi 41-el 29 ellen. De mert *Antalfy László* már előbb megválasztott zsinati póttag volt: most a zsinati lélkészi póttagságra lett elrendelve a szavazás. Az október 26-iki rendkívüli közgyűlésről meg kell még említenem, miszerint *Comáromy László* egyházmegyei gondnok indítványára elhatározá, hogy egyházmegyénk, jövő tavaszi közgyűlés első napjának reggelén, a gyűlés állandó helyén Göncön, kegyelettel fog áldozni, egyházmegyénk korán és váratlanul elhunyt esperese, *Béki Sámuel* emlékének, a midőn a templomban az esperes imát fog mondani, *Új János*, egyházmegyei főjegyző pedig emlék beszédet tart. Ugyancsak e gyűlésre adta be *Idrányi Ferenc* egyházmegyei tanácsbíró, a Fodor Pál volt esperes által vezetett domesztikai számadásokból általa készített, s alapjában helyesbített számadást, mely a mint előszóval jelenté: lényegesen eltér az e tárgyban már működött nagy bizottság számadásától, és sokkal kedvezőbb színben tünteti fel domesztikai pénzügyünket. Mely számadást felülvizsgálat és a maga számadásaival való összehasonlítás végett áttette közgyűlésünk az e tárgyban már működött nagy bizottsághoz azon meghagyással, hogy november 14-ig átnézve, adjon róla véleményt a november 14-én tartandó rendkívüli közgyűlésre! A bizottság, az *Idrányi Ferenc* által készített számadást, mely nyomról-nyomra kísérvén a Fodor Pál számadásait, mindenütt rámutat a tévedésekre, elfogadván: elfogadásra ajánlja egyházmegyénknek is. A nov. 14-iki rendkívüli közgyűlés indokainál fogva elfogadja e számadást, s az *Idrányi Ferenc* egész munkáját felküldi a konventi végrehajtó-bizottság jegyzőjéhez, a hozzá küldött hibás számadásokból átvett téves bejegyzések kiigazítása végett. E számadás szerint a pénztári hiány 336 frt, melynek a

legrövidebb idő alatt illetékes helyére való juttatására nézve a Fodor Pál nevében határozott ígéret tétetett, mit a közgyűlés jóleső érzéssel vett tudomásul.

Füzy János,
egyházmegyei aljegyző.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** pártoló (évi 3 frtot fizető) tagjaira nézve az I-ső három éves (1889—91) ciklus a folyó évi december hó 31-én lejárván, tisztelettel kérem a Társaság t. pártoló tagjai közül azokat, a kik a jövő 1892—1894-iki II-ik három éves ciklusra esetleg már nem kívánnak a Társaság tagjai maradni, hogy e kilépési szándékukról legkésőbb *folyó évi december hó 15-ig* annyival is inkább értesítsék alulírottat, mert azok, a kik kilépésüket be nem jelentenék, továbbra is a társaság tagjaiul fognak tekintetni s reájuk nézve a tagsági kötelezettség a következő 3 évre is ki fog terjesztetni. A legkésőbb december 15-ig való szíves jelentkezést azért is kérem, hogy a Társaság tájékozva legyen a kiadványok nyomtatandó és szétküldendő példányai felől. E felhívással kapcsolatban tisztelettel kérem a tagsági díjakkal hátrálékosokat, hogy tagsági díjaikat méltóztatassanak mielőbb beküldeni, hogy megkíméljék önmagukat a figyelmeztetés kellemetlenségétől, s a postai megbízás útján való behajtás túlköltségeitől, a Társaságot pedig a figyelmeztetések és illetőleg postai megbízások szétküldésének, kiállításának kiadásától.

Kenessey Béla,
a M. Prot. Irod. Társ. titkára.

— **Tanárszükség van** az állami középiskolákban s ezen, mint értesültünk, úgy igyekszik segíteni a vallás- és közoktatási miniszter, hogy a 300 frt ösztöndíjat élvezett egyetemi hallgatókat, a kik a tanárképző-intézetnek tagjai voltak, helyettes tanárokkul alkalmazza, mielőtt oklevelet szerezhetek volna, a régebben végzetteket pedig arra szólítja fel, hogy a kijelölt állami intézetben foglalják el egyik vagy másik tanszéket. Jövőre úgy igyekszik a mindinkább érezhető bajon segíteni, hogy az ösztöndíjas tanárjelöltekkel kötelezvényt állítat ki arról, hogy egyetemi tanulmányaik bevégezése után állami intézetben fognak működni.

— **Nyílt levél a szerkesztőhöz.** Kedves barátom! Fogadd őszinte köszönetemet azon szívességedért, hogy kis „Emlékkönyvem” ismertetésével jó alkalmat adtál nekem oly dolgok elmondására, melyeket régen szerettem volna elmondani, de saját kezdeményezésemből nem tehettem. Igen megtisztelőnek tartom magamra nézve azok jó véleményét, kik a két zsinat százados évfordulója alkalmából „méltó és nagyobb szerű alkalmi emléket” vártak tőlem. Megvallom, magamnak is határozott vágyam és szándékom volt, ide járulván „Irodalmi Társaságunk” kettős pályakérdése is, a két zsinat alapos és részletes történetének megírása; de szándékom kivételéhez, bár ha minden egyéb meg lett volna is, egy lényeges kellék: a fizikai idő hiányzott. Magadról is tudhatod, hogy egy theologiai tanár, ki egyúttal egy hetenként megjelenő egyházi lap szerkesztője (nem akarom mondani: sokszor mindenese), nincsen oly helyzetben, hogy nagyobb terjedelmű önálló művekkel léphessen világ elé. Így állván a dolog, reménykedve vártam, hogy „Irodalmi Társaságunk” idevonatkozó pályakérdései kellő sikert fognak elérni. Midőn aztán, mint egyik felkért bíráló, *ez év júniusának legvégén* megtudtam, hogy a két kérdésre csak egy (a budai zsinattal foglalkozó) pályamunka érkezett be s láttam, hogy ez is messze marad azon foktól, hogy jutalmazni, annyival inkább kiadni lehessen, eszemben tartván ezen közmondásunk: „jobb valami, mint semmi” kétségtelen igazságát, hogy a nevezetes évforduló nyomtatott emlék nélkül ne

suhanjon át felettünk, — elhatároztam, hogy a „Prot. Árvaházi Naptár” számára már megírott kis cikkemet, megpótolva a két zsinat tagjainak együttesen eddig sehol sem található hiteles névsorával, a Hornyánszky cég közbejöttével önállóan is kiadom, és pedig oly csekély áron, hogy a nép köréből is mennél többen megszerezhessék a kis füzetet. Ez a magyarázata annak, hogy a füzet oly kicsiny, az ismertetés oly kivonatos. Megvalom, én is sajnálom és restellem, hogy egyedül ezzel kell beérnünk a százados évforduló nagy alkalmával; de én legalább megtettem, a mit tehettem s annak — ismétlem — csak örülök, hogy sokan többet vártak tőlem, mint a mennyit a körülmények miatt adhattam. De azzal — azt hiszem — tartozom úgy a közönségnek, mint magamnak, hogy a felvetett kérdésre megadjam a feleletet. Fogadd legszívesebben baráti üdvözlétemet. Pápa, 1891. nov. 17. *Révész Kálmán.*

— **Gyászír.** Mély részvételt vettük a következő gyászjelentést: A veszprémi evang. reform. egyházmegye világi gondnoka, egyházi s világi tanácsbírái, lelkeszi kara, tanítói testülete, fájdalommal telt érzéssel tudatják az egyházmegye méltán szeretve tisztelt szelid lelkű, hivatalában s az egyházi közügyek szolgálatában ernyedetlen szorgalmú esperesének, konventi és zsinati képviselőnek, főiskolai igazgató-tanácsosnak, Veszprémmegye törvényhatósági bizottsági tagjának s a szent-gáli gyülekezet buzgó lelkipásztorának, nagytiszteletű és tudományú *Csonka Ferenc* úrnak, munkás élete 70-ik, lelkipásztorága 40-ik s esperesi hivataloskodása 17-ik évében, folyó hó 13-án, délelőtt $\frac{1}{2}$ 10 órakor történt gyászos elhunytát. Temetése Szent-Gálon, folyó hó 15-én, délután 2 órakor fog megtörténni. A béke angyala virasszon felejtethetetlenünk sírhalma felett! Nyerjen a hív szolga az ő Urának s igaz bírójának kezéből hervadatlan koronát! Veszprém, 1891. november hó 13-ik napján. A veszprémi ev. ref. egyházmegye.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlést tartott** Debrecenben, folyó hó 18-án. A gyűlés tagjai a megnyitás után azonnal a főiskolai oratoriumba vonultak s megtartották boldogemlékű Révész püspök emlékünnepejét. Az emlékbeszédet, mely az elhunyt püspök életét igyekezett kidomborítani Tóth Sámuel egyházkerületi főjegyző tartotta. Ezután a gyűlés elrendelte a szavazatok beadását január 10-re; kiküldte a szavazatfelbontó-bizottságot, melyet felhatalmazott szükség esetén a második szavazás elrendelésével is, hogy a tavaszi gyűlésre az egyházkerület püspöke mindenesetre meglegyen választva. A szavazatok, a mint értesülünk valószínűleg Kiss Áron, Szabó János és Tóth Sámuel között fognak megoszlan.

— **A tankönyvek kiállítása tárgyában** a vallás- és közokt. magy. kir. miniszter 1891. évi 42.929. sz. alatt, következő rendeletet adta ki. A tankönyvek és tanszerek kiállításában számos oly jelenség mutatkozván, a melyek az iskola egészségügyi követelményeivel ellenkeznek, az orsz. közegészségügyi egyesület és az orsz. közoktatási tanács meghallgatása után a tankönyvek megfelelőbb kiállítása érdekében a következő irányelveket találtam megállapítandóknak. Legelső követelmény a jó minőségű *papír* használata. Igaz ugyan, hogy az újabb tankönyvekben találhatunk már erősebb minőségű, jobb gyártmányú papírt, de az is igaz, hogy sok oly régebbi tankönyv van még forgalomban, a melynek nem csak hogy átlátszó a papírja, hanem annyira rossz gyártmány, hogy még kíméletesebb használat mellett sem elég a tanulónak egy tanéven át egy könyv. Számos panasz volt már hallható a miatt, hogy néhány hónapi használat után a tankönyv papírosa széthullott, szétfosz-

lott. Nem követelhető ugyan, hogy a tankönyvek tartós, tiszta rongypapírosra nyomattassanak, mert ez az ugyanis költséges iskoláztatást még jobban megdrágítaná, de azt megkívánom, hogy az engedélyezésre számot tartó könyvek ne fa- és szalma- (cellulose) gyártású papírosra legyenek nyomtatva. A papír színét illetőleg megjegyezhetem, hogy az orsz. közegészségügyi egyesület szakvéleménye szerint, legalkalmasabb az olyan papír, a melynek színe nem teljesen fehér, hanem csekély mértékben valamely színbe hajló, azonban nem zöldes, sárgás vagy vöröses, hanem inkább kékes-szürke. Ugyanazon szakvélemény értelmében a fénylő simított papír a szemre kellemetlen hatással van, másfelől azonban megfontolandó, hogy simítatlan papírra illusztrációkat nyomtatni majdnem lehetetlen. A szemléltetés pedig ma már oly fontos didaktikai követelmény a tanításban, hogy a tankönyvek nagy részében a képeket nem lehet mellőzni. E miatt meg kell tűrni a simított papír használatát, azonban miután a simításnak is vannak fokozatai, olyant kell használni, a melynek legkevésbé csillogó fénye van. Igen fontos a szem egészségügyi követelményei tekintetéből a *könyvek nyomása*. E tekintetben általános elvül kimondom, hogy az elemi népiskolai tankönyvek megfelelő sortávolsággal (Durchschuss) cicero-betűkkel nyomtatandók, a magasabb iskolák tankönyvei pedig garmond-betűkkel, helyenkint bourgeois-val, de a petit betűknek lehető mellőzésével és semmi esetre sem petittel compress szedésben. Minden tankönyvtől, a mely compress szedésben petit-betűkkel jelenik meg, az engedélyezést meg fogom tagadni. Hátrányos a szemre a halvány nyomdafesték és a kopott betűk használata. E tekintetben is megkívánom a tankönyveknek jól kivethető betűkkel és sötét-fekete festékekkel való nyomását. Sok kifogás merült fel a térképek és atlaszok kartográfiai kiállítása, halvány és apró betűs nyomása miatt. Ezekre is megkívánom a tiszta és könnyen olvasható nyomást. A *tankönyvek árát* illetőleg elvárom, hogy a középiskolai tankönyvek ára nyomtatott ívenként 8 kr, az illusztrált műveké 10 kr-nál nem lesz magasabbra téve; a népiskolai tankönyvek ára pedig még ennél is kevesebb lesz és alacsonyosságra nézve legalább meg fogja közelíteni az állam által kiadott tankönyvek árát, melyek kiállítás tekintetében a fentebbi követelményeknek szintén meg fognak felelni. Végül, hogy a tanuló a jó rendhez és izléshez szokjék, óhajtandó, hogy minden tankönyv csak bekötve jöjjön forgalomba. Budapest, 1891. november hó 1-én. *Gróf Csáky s. k.*

— **Philosophusnak „A budapesti egyetemekről”** című cikke ellen *K. Gy.* műegyetemi hallgató egy hosszabb levelet küldött hozzánk, melyben magát sértett félnek nevezve, kíméletlennek vallja „Philosophus” támadását. Állítja, hogy Ph. a novemberi ünnepet a halottak napjának megünneplésével konfundálja, hogy az igaz hazafinak kötelessége nemzete kitűnősége iránt érzett kegyeletét leróni s hogy az ő tettéhez a vallásos meggyőződésnek semmi köze; őt a legtisztább hazafiúi érzelem indította a szereplésre; hogy a rendezett ünnepélyben legkisebb árnyalata sem volt a felekezetiességeknek, azért tehát azt felekezeti szempontból megítélni a legveszedelmesebb vallásos gyűlölet és vakbuzgóság s szeretné *K. Gy.* a Ph. érveit hallani arra nézve, hogy miért nem helyesli a kötelesség teljesítését november elsején . . . s végül azt jegyzi meg, hogy Ph.-t sohasem fogja magánál jobb protestánsnak elismerni. Megengedi azt nekünk *K. Gy.*, ha kissé fiatalos hévvel írott levelét (a vitának is elejét akarván venni) csak így kivonatosan közöljük, egyúttal pedig úgy neki, mint a hozzá hasonló többi buzgó hazafiaknak, figyelmébe ajánljuk, hogy nyilvános szereplésükért tűrjék

el vagy tanulják meg eltérni a nyilvános bírálatot. A mi pedig a november elseji kegyeleteskedést illeti, arra nézve ide igtatjuk lapunknak e tárgyban, még 1884-ben egy „Puritan” nevű egyén alkalmi interpellációjára adott feleletét: „Részünkről egészen természetesnek tartjuk, ha . . . *Puritán* prot. érzülete megütözik az elhunytak iránt való kegyeletnek éppen ilyen (halottak napján gyergyával stb.) módon történő nyilvánítása felett; annyival is inkább, mert mint mindnyájan tudjuk az egészen pogány és közelebb katolikus szertartáskodás, melyet előbb Bonifacius, később IV Gergely pápa rendelt el Szűz Mária és mindenszentek tiszteletére és pedig oly indokolással, hogy minthogy a naptárban nem juthatott ki minden szentnek a maga napja, legyen egy alkalom, melynek tisztelete mindenkinek egyaránt szól; továbbá, hogy ha talán más ünnepeken adósa maradt az emberiség azoknak, ezen a napon a mulasztás kipótoltassék s végre hogy e napon történő közös imádkozás által annál inkább megnyeressenek a szentek az Istennél való közbenjárásra. Ehez a naphoz kötött gondolatokat tudva, prot embernek méltán irtóznia kellene az abban való részvételnek legcsekélyebb mértékétől is. De hát ma még a vallásban is divatot tartunk s elvesztettük a tiszta prot. elvek iránt szükséges érzéket is sok tekintetben.” . . . Így írt lapunk 1884-ben s azóta többször s így gondolkozunk e tárgyban most is. Azt világért sem állítjuk, hogy egyesek a halottak napján igazi hazafias érzésektől is nem áradozhatnak; de a halottak napjában — vagy akárhogy nevezzük is — mi több hűhót látunk (személyesen is tapasztaltuk), mint őszinte kegyeletet. Tisztelet a kivételeknek. Szerk.

— **Philosophus** cikke ellen L. L. bölcsészeti hallgató, mint szintén sértett fél „*Egy kis helyreigazítás*” cím alatt egy teljes ívnyi cáfolatot küldött be hozzánk. Ebben Ph. cikkét „hetyke kritiká”-nak, „az ifjúi éretlenség jóakarató lelkesedésének” s több efféléknek nevezve, azzal menti szereplését, hogy a „halottak napja” a budapesti egyetem ifjúságára nézve a haza politikai és irodalmi nagy férfiai iránti kegyeletnek, minden felekezeti jellegtől távol álló, régi gyakorlat által szentesített ünnepe. Menti továbbá G. bölcsészeti hallgatót is, állítván róla, hogy *nem erős prot. szellemtől áthatva* szólalt fel a tervezett ünnepély ellen, hanem egészen más indokból. Tagadja azt, mint a gyűlésnek egyik tagja, hogy ugyan csak G. a kiválasztott nagyokról való megemlékezést, azoknak születési vagy halálozási napjára indítványozta volna, valamint azt is, hogy az egyik ref. s.-lelkész a *prot. elvekhez híven*, nem fogadta volna el a megbízást. Az utóbbi az illető véletlen betegsége miatt maradt el. Végül keményen leckézteti Ph. ifjúságát és gyanúsításokkal is sértegeti. Két megjegyzésünk van e helyreigazításra (nem várván be Ph. válaszát). Egyik az, hogy a budapesti egyetemen, mint a jelekből látszik, könnyebb jó hazafinak lenni, mint jó protestánsnak. A másik az, hogy az egyetemi ifjak is igen könnyen rávetik magokat a birói székre és nem egy könnyen engedik magokat a túlságban felülhaladni. De van egy kérdésünk is: Nem volna-e okosabb dolog, ha a koszorúra áldozott forintokon megvásárolnák a megtisztelendő nagyok műveit s aztán el is olvasnák, azok nyomán tanulmányokat készítenének, a melyeket egyik vagy másik egyesületben felolvasnának? Nem volna-e az méltóbb áldozat a temető csendjének megháborításánál és a könnyű röptű dictionál? Szerk.

— **Püspöki körlevelek a Károlyi-alap érdekében.** A dunamelléki és dunántúli ev. ref. egyházkerületek püspökei körlevélben hívták fel az espereseket, hogy intéz-

kedjenek, miszerint a november 29-én tartandó százados emlékünnepeken az egyházmegyéikhez tartozó egyházakban a perselyek a Károlyi-alap javára tétessenek ki.

— **Lelkészválasztás.** Eggerszögi lelkészszé *Kaposi György* perkupai segédlelkész választott meg.

— **A tankönyvek bírálati díját** a vallás- és közoktatási miniszter felemelte. A népiskolai könyvek első kiadásáért ezentűl 15 frt, a magasabb iskoláknak szánt tankönyvekért 25 frt, a változatlan további kiadásokért pedig 10, illetőleg 15 frtot kell fizetni.

— **Új főrendi házi tag.** A főrendi házban a Révész Bálint halálával megüresült ev. ref. püspöki széket *Szász Károly*, mint hivatalára nézve harmadik legidősebb püspök foglalja el. A királyi meghívó levél pár nappal ezelőtt érkezett le hozzá a belügyminisztériumtól.

— **A „Téli Ujság”** című illusztrált vallásos néplap ügyében Szabó János esperes, mint a vallásos íratokat terjesztő egyesület elnöke, felhívást bocsátott ki, melyben különösen a lelkészeket és tanítókat kéri, hogy hatáskörükben e lap megismertetését és terjesztését munkálni szíveskedjenek. A lap december, január és február hónapokban minden héten egyszer fog megjelenni. Szerkesztője *Buday János* békési s.-lelkész lesz, ki a múlt évben Csécsy Miklósnak szerkesztő társa volt. Előfizetési ára 26 kr, mely összeg Hornyánszky Viktor könyvkereskedőhöz Budapestre küldendő. A postadíj miatt egyszerre legalább 10 példányt kell megrendelni. Melegen ajánljuk lapunk t. olvasóinak szíves pártolásába.

— **Csiky Gergely**, színmű-irodalmunk legjelesebbike, folyó hó 19-ikén, 49 éves korában, szívszélhűdésben váratlanul elhunyt. Halálával nagy csapás érte irodalmunkat.

Pályázat

A Sárospataki Irodalmi Kör a gimnáziumi osztályok részére az énektanítás céljából szükséges két tankönyvre pályázatot hirdet.

1. Kívántatik egy „Elméleti és Gyakorlati Énekeskönyv,” mely magában foglalná röviden az I—IV. osztály számára a tantervben kijelölt tananyagot, még pedig akként, hogy az elmélet a gyakorlattal váltakozzék. Tartalmazzon 40 egyházi és 40 világi éneket a tanmenetnek megfelelő berendezéssel. Terjedelme legyen 6—7 ív.

2. Kívántatik egy gyűjtemény a négy felső osztály számára, melynek első részében legyen 30 egyházi, 20 világi vegyes karra írott ének; a második részében pedig legyen 10 egyházi és 20 világi férfi karra írott ének.

Mind a négy felső, mind a négy alsó osztály számára készítendő tankönyvben felveendő alkalmi darabok is, pl. tornadal, majálisi dal stb. A világi énekek nagyobb részben nemzeti és népdalokból álljanak és lehetőleg szűkkörű összhangosítással, kétsoros partitúra alakjában készíttessenek.

A szerzői díj nyomtatott ívenként 20 frt.

A kik pályázni szándékoznak, előlegesen értesítsék a Kör másodelnökét legkésőbb folyó év december 15-ig, mert ha senki sem jelentkeznék, a Kör megbízás útján fogja e könyveket készíttetni.

Ha valaki még bővebb felvilágosítást óhajt, fordújon a Kör másodelnökéhez.

Sárospatak, 1891. november 18.

Maklári Pap Miklós,
másodelnök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Emlékezés az 1790/91. évi országgyűlés XXVI. törvénycikkének keletkezésére és annak előzményeire, a nevezett törvény száz éves örömnépe alkalmából.» *Warga Lajos.* — «Szegszárd és Bonyhád.» *Dr. Bartha Béla.* — «A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.» (Folytatás) *Rácz Kálmán.* — «Püspöki körlevél.» *Kun Bertalan.* — «A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése, és a papi-egylet pályázata.» — «Vegy. közl.» — «Szérk. üz.»

Emlékezés az 1790/91. évi országgyűlés XXVI. törvénycikkének keletkezésére és annak előzményeire, a nevezett törvény százéves örömnépe alkalmából *

Valamint az országokat összekötő útvonalakon mértföldkövek állanak, melyekről az útas leolvashatja a megtett út nagyságát; épenúgy az emberiség, az egyes nemzetek és egyes egyházak történetének nagy országútjain is az emlékezet által emelt emlékkövek állnak, melyek már nemcsak a megtett út nagyságát, hanem a múltnak küzdelmeiről, szenvedéseiről vagy örömeiről beszélnek és egyszersmind a fejlődés vagy hanyatlás, a lelkesedés vagy reménytelenség fokozatáról is számot adnak.

A hazai protestáns egyházaknak, közel négy százados életútján, bőven kijutott a küzdelemből, szenvedésből, a vértanúk töviskoszorújából; nemcsak a közös ellenségek ellen folyt a harc, de harcoltak öseink egymás ellen is. A megújított evangéliumi hitnek Luther, Calvin vagy Dávid Ferenc szellemében való értelmezése nem engedte meg az egységes, tervszerű harcot; már pedig portyázó csapatokkal csak nyugtalanítani, de megverni nem lehet a zárt sorokban küzdő, egységesen vezérelt ellenséget. — Az eredményt gyászos feliratokkal jegyezte fel a történelem a magyarországi protestantizmus életútjának emlékköveire. A Bécsben és Rómában közös érdekekre szövetkezett politika megbontotta sorainkat, az abszolutizmus és hierarchizmus diadalmaskodott és e diadalát nagyrészt a mi egyenletlenségünknek köszönhette. E diadal után szomorú napok, a szenvedések, üldözések hosszú gyászos korszaka következett, és már-már sirba temetni készült a megsemmisítésre kárhoztatott protestantizmust. Egy új világforradalomnak kellett végig száguldanunk Európában, hogy az eltemetést megakadályozza, és a lelkiismereti szabadságot többé eltiportatni ne engedje. Ime, ünneplő gyülekezet, ezek főbb mozzanatai ama küzdelmes nagy útnak, melyet a hazai protestantizmus közel három század alatt megfutott. Olvassuk az emlékkövek tanulságos feliratait, hogy okúljunk a múltban elkövetett hibákra és lelkesedjünk a küzdő hősöknek szívet, lelket megragadó emlékein.

A középkort a XVI. századdal kezdődő újkortól elválasztó emlékkövek felirata: *harc a papuralom által támogatott abszolút pápai uralom ellen* — eszünkbe jutatja Luthernek, Zwinglinek, majd Calvinnek felleptét,

lelkes, viharos küzdelmeit az evangélium alapján megindított reformatio érdekében. A magyarországi lelkes tanítványok serege hazánkban is kibontja az evangélium lobogóját és diadallal járja be a Bodrog, Tisza, Duna, Körös, Dráva mentét és a Kárpátok erdős völgyeit. Midőn már alig van mit hódítani, megindulnak az elkeseredett viták a felett, hogy az úrvacsorában érzékileg avagy szellemileg egyesülünk-e a Krisztussal. Ez és más kérdések ketté szakítják a protestáns egyházat; az egyik Luthert, a másik Calvint ismeri el mesterének. És hogy a bomlás még teljesebb legyen, épen a reformatio által követett szabad vizsgálódás alapján, megtámadják a háromság tanát. Dávid Ferenc Krisztust isteni embernek, az örök Isten fiának vallja; Melius a másfél ezer év által szentesített hitből, t. i. abból, hogy Krisztus isten-ember, istennek örök fia, semmit sem enged. Dávid Erdélyben hódít, Melius Magyarország nagy részében védi meg a korai újításoktól az egyházat.

Míg a három felé szakadt magyarországi protestáns egyház önmagát tépi, emészti; a lelkiismereti szabadságról megfélekezve, az eltérő véleményűeket ellenfelének tekinti: addig a római hierarchia, a jezsuita renddel megerősödve, támadólag lép fel a formák felett perlekedő protestantizmus ellen; egész szenvedélyvel indítja meg a contrareformatiot, s a bécsi kormány segélyével megkezdji az irtó hadjáratot, hogy *inkább legyen Magyarország vadak barlangja, mintsem Mária országában megtűrjék az eretnokséget.*

Szerencsére a tervet egyelőre megghiúsították Bocskay István, Bethlen Gábor és I. Rákóczy György erdélyi fejedelmek diadalmas hadjáratai és a fegyverrel kivívott bécsi (1606.), nikolsburgi (1621.) és linzi békekötések. A második emlékkö szóval, tollal és fegyverrel vívott szenvedélyes, elkeseredett, véres küzdelmekről, — de a lelkiismereti szabadságnak, a magyar protestantizmusnak diadaláról is felemelő hangon nyilatkozik.

A magyar prot. egyházak életútja ezután, hosszú időn keresztül szomorú, sivatag vidéken, a súlyos meg-

* Felolvastattott a sárospataki ev. ref. templomban, az 1891. nov. 29-ikén tartott ünnepélyes istentiszteleten.

próbáltatások, rablánczok, bitófák, vérpadok vidékén vezet át. A Wesselényi Ferenc és társainak vérbe fojtott összeesküvése (1670.) alkalmas ürügyül szolgált arra, hogy a bécsi kormány az alkotmányt, a clerus a protestantizmust, egyesült erővel, tűzzel-vassal próbálják megsemmisíteni. A börtönök protestáns lelkészekkel telnek meg; a templomaiktól megfosztott, menekült hívek csak az erdők rengetegeiben emelhetik fel háborítlanul szívüket ahoz az Atyához, ki oly keserű szenvedésekkel próbálta meg hívei igaz hitét. Amott a meghajolni nem tudó, gályarabságra ítélt híveknek meggyötört, de reményét nem veszített kis csapata egymást biztatva zengi:

„Bár hordozván zsarnok láncát
Érne kínos rabhalál;
Ha hitedet el nem játszád,
Utad égbe nyitva áll!”

S midőn már az édes haza határhegyei szemeik könyfátyolán át mindinkább a távol kódébe vesznek el, felhangzik a szomorú dal:

„Végső áldást mondj hazádra,
Mely távolról int feléd;
Égi honnak a határa
Van már hozzád közelebb.”

A magyar kath. clerus azt hitte, hogy a protestáns lelkészeknek gályára küldésével halálos dőfést ad a magyar protestantizmusnak; a bécsi kormány pedig azzal áltatta magát, hogy a protestantizmus bukása után az abszolút uralomnak többé semmi sem áll útjába. Föltevésükben mindketten csalódtak. A gályarabok panasza Európa prot. államainak figyelmét a magyar prot. vértanú-egyház felé irányozták. Hollandia szavára lehullottak a gályarabok láncai, és e kis hős hitvalló csapat nemcsak a magyar protestantizmust, hanem az alkotmányt is megmentette. Igaz, hogy csak töredékében mentette meg, de azokon erős akarattal mindkettőt újból fel lehetett építeni. A clerus meggyőződve a protestantizmus megsemmisítésének lehetetlenségéről, legalább annak tovább fejlődését igyekezett meggátolni. És ez jó sokáig annyira sikerült a clerus befolyása alatt álló kath. többségű országgyűléseken, hogy a türelmetlen clerus és főrendek nyomása ellen gyakran a magyar királynak kellett védelmébe venni protestáns alattvalóit.

A Tököly-féle felkelésnek (1678—1686.) nem volt maradandó hatása; a török uralom hanyatlása és Erdély függetlenségének megtörése után a clerus azon területeken is szabadon gazdálkodhatott, hol korábban megköszönte, ha élhetett. Templomok, iskolák, egyházi birtokok lefoglalása; prot. lelkészek, tanítók elűzése; egész helységek magyar prot. lakóinak elzaklatása és helyükbe idegen ajkú kath. lakosok telepítése napi renden volt. A jézsuita jogcsavarás mindig talált ürügyet a protestánsok üldözésére, büntetésére, egyházak fosztogatására.

A XVIII. század elején a vallásos és alkotmányos sérelmek által oly sokat zaklatott nemzet még egyszer megkísérelte fegyverrel vívni ki „lelki-teszt szabadságát”, melyet a szentesített törvények hűtlen őrei megvédeni nem akartak, sőt folyvást sértettek. II. Rákóczy Ferenc, „a szabadság lelke” riadót fúvat (1703.). Még egyszer kiderül ege a magyarnak, még egyszer megszólalnak a tárogatók, lengnek a zászlók „Istenért és szabadságért” s a ki igaz magyar vérből régi szabadulását óhajtotta, fegyvert fogott, hogy széttörje a bilincseket, melyekkel a clerus és a bécsi kormány fojtogatta a lelkiismereti és polgári szabadságot. A harci tűz, mely kezdetben

magasra csapva lobogott, néhány év múlva, a külse-gély apadtával, lohadni kezdett és végre a szatmári békeben (1711.) hamvadt el, mely a vallásszabadságot csak úgy általánosságban ígérte meg. A protestánsok helyzete nem sokat változott, az üldözés ezután is tovább folyt, csakhogy más eszközökkel. A protestánsokat különböző címen templomaiktól, vallásszabadságuktól azután is megfosztották; az országgyűléseken hozott törvények nagyon kath. szelleműek voltak; általában a protestánsok a királyi kegyelemre voltak bízva és ügyeiket, bajaikat királyi resolútiók rendezték. Megengedték, hogy éljenek; de fejlődésük, gyarapodásuk útjába ezer akadályt gördítettek. Nem nagytott a Mária Terézia korában élt énekes, midőn a pusztuló egyház romjain keseregve, ekként panaszolt:

„Sok helyen a fiúk kenyeret elvétetett,
A tudomány kulcsa ő tőlük elrejtetett,
Elvett iskoláink sírnak sok helyeken
Sok eltiltott gyermekben.
Néhol templomaink a földre ledöntettek,
Néhol utálatból más formába öntettek,
Néhol az a hely, hol Isten tiszteltetett,
Istálóvá tétetett.”

Mig így bilincsekbe verve tengette életét a magyar prot. egyház, s a kormányok csak attól óvták meg, hogy az eretneknek kikiáltott és minden jogból kitagadott mostoha testvér, a magyar kath. egyház clerusa meg ne fojtja: addig a távol nyugoton, Albion ködös szigetein derengeni kezdett. A szabad gondolkodók vagy deisták az egyházat hagyományos theológiájával együtt még a XVII. század második felében hevesen megtámadták és a szerintük észszerű, „tisztá isten-hitet” kezdik hirdetni. E mozgalom még erősebb hullámokat vet a XVIII. században és átesap Franciaországba is, hol felvilágosodás címen már nemcsak a hagyományos theológiát, hanem általában a vallást támadja meg; elsepri a vallás köpenye alatt garázdálkodó jézsuita hadat (1773.) és a felvilágosodott absolutismus egyik főképviselőjével, II. Józseffel, a „kalapos király”-lyal, kiadatja 1781. okt. 29-én a magyarországi protestánsok javára a türelmi rendeletet.

Sok hányatás, zaklatás és üldözés után a protestánsokat útjuk egy oly emlékközhöz vezette, melyről örömmel olvashatták le, ha nem is teljes, de legalább korlátozott vallásszabadságukat; de ezen örömeiket megzavarhatta az a tudat, hogy e rendelet csak a felvilágosult fejedelem szabad, nemes gondolkodásának eredménye, és amiként adatott, azonképen vissza is vehető, mivel országos törvény nem biztosítja. Aztán ott volt a németesítés az iskolákban, az alkotmányos kormányzás mellőzése. De hát az országnak éppen ezen élesen metsző sebekre volt szüksége, hogy a sírjába már-már lehányatoló hazafiság és nemzetiség hosszas aléltságából életre, tette ébredjen. A francia forradalom villamos léghullámai ideges izgatottságba hozták egész Európában az elfojtott érzelmeket. A zivatar nálunk is kitört, habár nem is volt oly pusztító, mint születése helyén: Párisban. A magyar ruha és nyelv, mint a hazafiság symboluma, helyet követelt magának, és a becsempészett német szellem és viselet apostolai jónak látták, míg nem késő, a homályos helyekre húzódni. Az elégtelenség zaja Bécsbe is eljutott, és a nagy fejedelem élte alkonyán, tévedését beismervé, bár fájó szívvel, minden alkotmányellenes rendeletét semmisnek nyilvánította, csak a vallástürelmet, a szerzetek eltörlését és a jobbágyság viszonyainak méltányos rendezését hagyta érvényben.

Midőn II. Lipót, a „böles fejedelem“, hazánkba érkezett, hogy a reá váró trónt elfoglalja, az országot az ébredés és forrongás viharos mozgalmi közt találta. A király helyzete tapintatosságát nehéz próbára tette; a keserű feliratok egymást érték, de ő azokra nem felelt, hanem megígérte, hogy az ország alkotmányát tiszteletben tartja, a sérelmeket orvosolja és a protestánsok vallásszabadságát, valamint az alkotmány helyreállítását is, a rendekkel egyetértőleg előmozdítani kötelességének ismeri.

Nem lehet célja e futó megemlékezésnek, hogy részletesen tárgyalja az 1790/91. országgyűlés vitáit és a XXVI. törvénycikk keletkezését, melynek emlékünnepe gyűltünk össze. De nem hagyhatom említés nélkül, hogy a kath. rendek is igazságosnak és méltónak ítélték a protestánsok azon kívánságát, hogy egyházukat a bécsi és linzi béke alapjára kellene visszahelyezni. Miután tehát a vallásügyi kérdést a kerületi és bizottsági gyűléseken, a kath. és prot. rendek külön tanácskozásain, heves viták közt előkészítették, és az országgyűlés vegyes választmánya törvényjavaslattal elkészült: a koronázási hitlevélbe iktatandó pont és a külön törvényjavaslat az országgyűlés asztalára került. Miként előre gondolni lehetett, a kath. clerus a protestánsoknak teendő engedményeket a kath. egyházra nézve, mint mindig, sérelmeseknek ítélte, megszokott uralmáról nem volt hajlandó lemondani és az egész vallásügy tárgyalását mellőzni kívánta. De ezen rideg, türelmetlen felfogáson kívül is annyi eltérés mutatkozott a pártok nézetei közt, hogy a viták meddőségéről meggyőződve, ősi szokás szerint, a király bölcsességére bízta a kérdés eldöntését, arra kérve a királyt, hogy a felküldött javaslatok alapján, a véleményeket lehetőleg kibékítő törvényjavaslatot küldjön le az országgyűlésre. A böles király válaszában (nov. 7.) azon határozott óhaját fejezte ki, hogy a protestánsok vallásszabadságát biztosító pontokat egész teljességükben iktassák a törvények közé. Még ezen határozott királyi nyilatkozat sem hozta meg az óhajtott békét; a clerus a becikkelyezést minden áron megakarta gátolni; ellenben a protestánsok a becikkelyezést sürgették. *Újból felírtak a királyhoz*, kérve, hogy ezen áldástalan viszálykodásnak vessen véget és intézkedjék úgy, hogy a vallásügy még ez országgyűlésen törvényes megoldást nyerjen.

Igy jelent meg a király második leírata a vallástörvénynek némi módosításával (1791. jan. 18.), de a pártokat ez sem hozta közelebb egymáshoz. A clerus és párthívei a kath. vallás sérelmét és azt hangoztatták, hogy „Magyarország Mária országa“ és itt a kath. vallásnak uralkodónak kell lenni. Ezzel szemben a vallásszabadság hívei a lelkiismereti szabadságot, mint emberi jogot védték. Különösen nagy hatást tett *Batthyányi Alajos gróf* beszéde, ki a többek közt ezen emlékezetre méltó nyilatkozatot tette: „... elérkezett már valahára azon idő, a melyben a mi országunk látása határának egén is a világosságnak piros hajnala derülni kezdván, mind a szeretetnek, mind egyéb szoros kötelelességeknek kölcsönös és elszakadhatlan köteleivel magunkat azon kedves hazánkfaival egybekössük, a kik ezen előre minden jót ígérő időknek alkalmatosságával, az elmúlt időknek mostoha emlékeztet és — ha szabad úgy szólani — boszantásait elméjükből egészen kitörölni és jó királyunk tiszteletében, hazánk oltalmazásában s drága szabadságunk megerősítésében velünk egyesült erővel munkálkodni fognak, hogy e képen egész Európa meggyőztessék arról, hogy a régi tudatlanság homályának eloszlásával, mi is szemléljük már a felkelő napot, és hogy ama nagy mesternek igaz követői vagyunk,

a ki a maga törvényét, a magáéihoz való hallatlan szeretettel pecsételte meg. En ugyan már ezekről úgy meg vagyok győztetve, hogy ezen értelmem, és felesleges ununk a vallás dolgában kiadott rendelése melől, mely valamint a Krisztus tudományának valóságos értelmével, úgy a mi országunk boldogságával egészen megegyezik, soha míg élek csak egy körömnýt is eltávolítani nem akarok. De nem is foghatom meg, hogy valaki a hazaárulásnak terhes gyanúja nélkül ezen rendelkezésnek a törvénybe való beiktatását megakadályoztathassa, vagy annak ellene mondhasson.“

Ezután a papirend ellenmondását éles boncoló kés alá vevén, így végezte szabad keresztyén szellemű beszédét: „Ezeket kell annak okáért minékünk gondolóra vennünk, hogy célunkat el ne hibázzuk, és a vallás előmozdítása gondolatlan buzgóságától elragadtatván, egész Európa előtt gyalázatot ne valljunk.“ Végre is a megyék és főrendek többsége a becikkelyezés mellett nyilatkozott (291 szavazattal 84 ellen) és a becikkelyezés meg is történt 1791. febr. 8.)

Igy jött létre oly sok küzdelem után Magyarországon a két prot. egyház szabadságát és jogait biztosító vallás törvény (az 1790/91. o. gy. XXVI. törvénycikke, 17. pontban), mely az oly sokat zaklatott híveket megnyugtatta.

E törvény lényegében következő:

Miután a rendek örök egyesség végett igazságosnak ismerték, hogy a vallás ügye Magyarország határain belül, az 1608. és 1647. törvények állapotára helyezzessék vissza, s hogy az ágost. és helv. hitv. evangélikusok szabad vallásgyakorlatának alapjául az 1608. koronázás előtti I. t. cikkben idézett és törvénybe iktatott bécsi béke és az 1647. V. t.-cikkbe iktatott linzi béke tartalma vétessék és újíttassék meg; ennél fogva ő Felsége hozzájárulásával (a papság és világi katolikusok egy részének ellentmondása ellent nem állván, sőt örökre érvénytelennek nyilvánítván) rendeltetik:

1. A vallás gyakorlata, templomok, tornyok harangok, iskolák, temetők szabad használatával, mindenütt és mindenkinék, osztály-különbség nélkül, szabadon meghagyassék.

2. Az evangélikusok minden helységben paplakokat és iskolákat alapíthatnak és építhetnek. A földesúr templom, paplak és iskola számára belső telket köteles adni.

3. Az evangélikusokat vallásukkal ellenkező szertartásokra kényszeríteni nem lehet.

4. Az evangélikusok saját egyházi előjáróságuktól függenek; tanácsgyűléseket és zsinatokat tarthatnak. Az így hozott törvények és szabályok királyi megerősítés után, érvényesek lesznek. Mindenestre érintetlenül maradván a királynak legfőbb felügyeleti joga (jus supremae inspectionis) és a többi királyi jog is, melyek ő Felségét a két evangéliumi egyház körül illetik (jus circa Sacra)

5. Elemi s nyelvtani iskolákat mindenütt alapíthatnak. Tanulóik a külföldi egyetemeket szabadon látogathatják. Vallásos könyveiket kinyomathatják.

6. A kath. papoknak sem párbért, sem stólat fizetni, sem semminemű illetéket adni nem tartoznak.

7. Evang. lelkészek saját felekezeti betegeiket vagy a rabokat szabadon meglátogathatják.

8. Minden hivatalok valláskülönbség nélkül fognak adatni.

9. A decretalis eskü letétele alól felmentetnek.

10. Jótékonycélú alapítványait szabadon kezelhetik.

11. Házassági ügyeik a világi törvényszékek elé tartoznak.

12. Az egyházi ingó és ingatlan tulajdonoknak bármely részről történő elfoglalása 600 frttal fog büntettetni.

13. A prot. egyházba való áttéréseket ő Felségének kell felterjeszteni.

14. A vallásszabadság Horvát, Tót- és Dalmátországra nem terjed ki.

15. Vegyes házasság csak kath. pap előtt köthető; az ilyen házasságból származott gyermekek, ha az apa kath., mindnyájan, ha az anya kath., csak a fiúk követik apjuk vallását.

16. A vegyes házassági ügyek a kath. püspöki törvényszékek elé tartoznak.

17. Kath. ünnepeken az evangélikusok minden nyilvános, zajos foglalatosságtól ovakodni tartoznak.

Ime, ünneplő gyülekezet, a visszaemlékezés gyors szárnyain eljutottunk az utolsó emlékközhöz, melyet ez alkalommal célul tűztünk ki és mely a felvilágosodás szellemének befolyása alatt keletkezett új vallástörvényt örökítette meg. *E törvény az őseink által fegyverrel kivívott békekötések alapján áll, és ha nem is adott meg egy független egyházat megillető minden jogot; de legalább olyan alapot teremtett, mely egy új korszak kiindulási pontjául szolgált és melyre idővel tovább lehetett építeni. A mint az egyéni szabadság köre szélesbedett és a testvéri szeretet szelleme a türelemmel társulva fokozódott: a vegyes házasság kérdése (1843/4. o. gy. III. t.-c.) és a felekezetek közt lévő viszony (1847/8. o. gy. XX. t.-c. és 1868. o. gy. 48. és 53. t.-c.) is méltányosabb elintézkedést nyert.*

De azért ne altassuk magunkat azzal, hogy már mindent megnyertünk és semmit sem veszthetünk. A római papuralom újabb alakja az ultramontanizmus, ma is oly engesztelhetetlen ellenségünk, mint volt minden időben. Az ultramontanizmus és jezsuitizmus ma is arra törekszik, hogy a világot uralma alá hajtsa. És habár e rendszer hívei ma nem is indítanak keresztes hadjáratot, hogy vadonná tegyék Franciaország déli részét; ha nem is gyűjtik meg az inquisitio máglyáit, hogy Spanyolországot a szellemi és anyagi fejlődésre képtelenné tegyék; ha nem is adnak orgyilkot rajongó eszközeik kezébe, hogy eltegyék láb alól a nekik nem tetsző fejedelmeket; de ott leselkednek mindenütt, a hol csak romlásunkra lehetnek; a körülményeknek okos egybevetésével, hol nyíltan, hol titkon, szöveteznek absolutizmussal, liberalizmussal, socializmussal, communismussal; megpróbálnak édesgetést, fenyegetést, jutalmazást, megvesztegetést, kitüntetést, haezen eszközökkel céljukhoz közelebb juthatnak. Céljuk pedig az, hogy *Krisztusnak Rómában székelt, állítólag csalatkozhatlan helytartója korlátlan ura és bírója legyen egyháznak és államnak, családnak és egyénnek; hogy ő jelölje meg irányát hitnek és tudománynak, művészetnek és iparnak; hogy ő rendelkezék bölcső és nászkoszorú, koporsó, sőt még a felett is, a mi a sírontól következik.*

És mi mit teszünk egy ilyen ellenséggel szemben, ki a föld minden pontján egységesen szervezett és vezetett pap-, szerzetes- és apáca sereggel rendelkezik? Van-e a nemzetek vagy államok prot. egyházai közt valami kötelék-féle, mely azokban az együvé tartozás érzetét ébren tartaná? Majdnem semmi sincs, a mi van is vékonyabb a pók fonalánál. Nemcsak az országok határai választanak el egymástól; de itt benn, hazánkban is, a Dunánál és Kőrösánál és Királyhágónál áthághatatlanabb határ vonalakat húznak közöttünk némely alkotmányos eltérések, szokások és más csekély fontosságú külsőségek és formák. Saját egyházunk kerületeiben is az úgynevezett specialitásokat keressük, hogy legyen

miért egymást ledorongoljunk. *Az evang. testvér egyház* iránt tartózkodók vagyunk, az *unitáriusokban* nem bízunk, a *nazarénusokat* megvetjük, a *baptistákat* csak gúnyolni tudjuk; pedig ezek mindnyájan a *reformatio* fájának ágai, pedig ezek mindnyájan ellenségei a római papuralomnak. Ha a terstvéri egyetértés lelkesítne, ha erőnköt közös célra egyesítnék, mennyivel többet tehetnénk, mint így szétforgácsolt erővel! Vagy talán azt hisszük, hogy az egymást érő örömmünnepekkel elleplezhetjük szegénységünket és a széthúzó elemek által okozott erőtlenségünket. Vagy talán azt reméljük, hogy ha sikerülni fog a hajszálíg egyenletes uniformitás és kifogástalan uniformis (t. i. reverenda), azonnal megszűnnek az elkeresztelések és egy prot. leány sem fogja átlépni a gomba módra szaporodó, apácák által vezetett kath. leánynevelő-intézeteket? Aprólékos, csak a külsőségeket érintő reformokkal, toldozással, foltozással bizony nem segítjük meg szűkölködő egyházainkat, nem építjük fel romladozó templomainkat, roskadozó iskoláinkat és nem szüntethetjük meg a minden téren mutakozó bajokat és hiányokat.

Nem, ünneplő gyülekezet! minket elleneink cseleltől semmi sem ment meg oly biztosan, haladásunkat, gyarapodásunkat semmi sem mozdítja oly kimaradhatatlan sikerrel elő, mint az ernyedetlen, Isten áldásától kísért munka, és a buzgó önzetlen szeretet. Hiszen jól tudjátok, vagy legalább tudnotok kellene; azt a mi írva van: „A gyors munkásoknak kezek meggazdagítja őket“ (Péld. 10, 4). „Ha embereknek, vagy angyaloknak nyelveken szólnék is, a szeretet pedig nincsen én bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc és a pengő cimbalom. A szeretet hosszútűrő, kegyes, nem irigykedik, nem cselekszik álnokul, nem fuvalkodik fel. Nem cselekszik illetlenül, nem keresi önhasznát, nem ingerül fel, nem róvja fel a rosszat, nem örül az igazságtalanságon, de együtt örül az igazságon; mindent elszív, mindent hisz, mindent remél, mindent eltűr.“ (I. Kor. 13, 1. 4—7).

Ha sikerült, ünneplő gyülekezet, az előadottak által szívetekben, lelketekben az egyház és testvér szeretet szunnyadó érzelmeit felkeltene, akkor ezen ünneplésünk nem lesz csak divatos hivalkodás, mely miként a délibáb, napszáttával nyomtalanul eltűnik. Akkor ünneplésünk komoly figyelmeztetés lesz arra, hogy ne csak megvédjük egyházunk jogait, melyekért őseink véréket ontották, de e mellett annak haladásán, fejlesztésén folytonosan munkálva, azt a hit és szeretet éltető lélekével szakadatlanul táplálva, a szabadság és fölvilágosodás szárnyain fokról-fokra tisztább légkörbe emelve, nem úgy, miként átvettük, de meggyarapodva adhasuk át szent örökségül a jövő nemzedéknek.

Vajha adná Isten, hogy úgy legyen.

Sárospatak, 1891. november 20.

Warga Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Szegszárd és Bonyhád.

— Nehány szó tanügyi politikánkhoz. —
(Vége.)

Még ha megengedjük is, hogy a reáliskolákat nem versenyintézetek gyanánt plántálták a protestáns iskolák mellé (bár bizonyos nyomást ezek is gyakorolnak): akkor is egészségtelen állapotnak kell ezt a mostanit deklarálnunk, mert bizonyára a kir. kath., a szerzetesi és alapítványi kath. gimnáziumok dislokációjánál nem a

tanügyi érdek volt a döntő, hanem az említett ok, sőt nem egy állami gimnáziumnál is felismerhetjük ugyanazt, s különben is az u. n. állami gimnáziumok a „Regnum Marianumban” első sorban kath. jellegűek s a kir. kath. intézetektől inkább csak bizonyos fokú szabadelvűség által különböznek.

Igy történt, hogy az 1881-iki népszámlálás szerint 23 ezer, 1891-iki szerint 27 ezer lakossal bíró Sopronnak ágostai evangélikus és római kath. főgimnáziuma, két magán gimnáziuma s állami főreálja van, J.-N.-K.-Szolnokmegyében van 5 gimnázium, Szatmármegyében négy, Brassó városában 6 középiskola, Szepesben 5 középiskola, (ebből négy gimnázium), holott a szomszédos Sárosvármegyében szintén négy gimnázium van (Eperjesen 2, Bártfán és Kis-Szebenben), a szomszéd Abaujban pedig 2 középiskola, Gömörben van 3 gimnázium; holott van olyan megyénk, melynek nincs középiskolája, nevezetesen Csanád (hol két polgári iskola van). — Csikban, Kr.-Szörényben, Árvában, Baranyában, Ungban 1—1 stb. De nem akarom folytatni az egész országra kihatólag ezeket az adatokat, mert azt hiszem, ennyi is elég a részben történelmi, nem épen szerencsés fejlődés, részint a felekezeti féltékenység és itt-ott a helyi érdekek által létrehozott szerencsétlen csoportosításnak az illusztrálására.*

Maga a miniszteri jelentés mondja: „Ott, a hol reál, vagy polgári iskola van, az áramlat a tudós pályáról eltérítették és természetes medrébe sodortatik. A legbiztosabb egyensúly a tanulók megoszlásában ott állhat elő, a hol gimnázium, reál- és polgári iskola létezik.”

Eltekintve attól, méltányos-e egy-egy városba háromféle intézetet is helyezni, minek természetes következménye az lesz, hogy más városok és vidékek meg semmit sem kaphatnának, — mondom, ettől eltekintve a helyes tanügyi politikának tehát minden erővel oda kell hatnia, hogy a csoportosan egy fészekben levő gimnáziumok egyike, vagy másika, ha lehet, alkalmasabb helyre áttelepíttessék, vagy ha lehet, reál- és polgári-, vagy kereskedelmi iskolává alakíttassék (az utóbbi kétfajta intézetekké pl. az al-, vagy ki nem egészíthető csonka gimnáziumok).

Természetesen, az elhelyezésnél első sorban a történelmi jogot kellene tiszteletben tartani s e tekintetben a prot. intézetek előnyben vannak azon kath. és állami intézetekkel szemben, melyeket csak később telepítettek oda. Magától érthető, hogy erőszakoskodást, jogsértést nem érthetnek az áttelepítésnél, azonban a kormány kezében elég eszköz és hatalom van ily üdvös szándékának simább keresztülvitelére is.

S ép a miniszter most idézett kijelentése, újabb ok a mellett, hogy Szegszárdnak, Bonyhád és Gyöngyös mellé nem lehet új gimnáziumot adni. Tolnamegye nem nagy megye, 3643 km² területű, lakosainak száma 234

* Hogy mennyire nem az a kívánatos, miszerint gimnáziumaink szaporíttassanak, hanem a meglevők helyes fejlesztése, arra nézve legyen szabad idéznem a miskolci kath. algimnázium 1890/91-iki értesítőjéből a következőket:

„Az intézet fokozatos fejlődése, az ifjúság létszámának szaporodása s a könyv- és szertárak folytonos fejlesztése megkövetelnék, hogy mivel már különben is 5 év múlt el gimnáziumunknak a tanügyi kormány által eszközölt átvétele és reformálása óta, jelenlegi roszkatag, sem a paedagogia, sem a didaktika követelményeinek meg nem felelő iskolai épületünk lerontassék és helyébe egy modern gimnázium építtessék... A szertárak bútorzatának felette szegényes és hiányos voltán is kellene segítenünk, mert tanszereink és könyveink a földön, vagy holmi zugokban és a szekrények tetején hevernek... Amilyen rozszant maga a gimnázium, amilyen szegényes és hiányos a bútorzat, épen olyan árva és primitív tanári könyvtárunk s szertárainknak berendezése is” (22. 23. lap).

ezer¹ s így eddig is 1821 km² kmre és 117 ezer lakosra jutott egy gimnázium, míg majdnem 11 ezer km² területű és félmillió lakosú Biharnak van 3 gimnáziuma s egy reáliskolája (e négy intézet közül is az egyik a múlt években hírhedté vált belényesi román).

Hogy a dunántúli részen mily aránytalanságok vannak a középiskolák terület- s lélekszámszerinti elosztása tekintetében, azt a következő adatok igazolhatják:

Megye neve	Hány km ² -re esik egy középiskola	Hány lélekre jut egy középiskola
Sopron . . .	661	49157
Győr . . .	690	54746
Veszprém . .	1388	69495
Komárom . .	1450	75849
Vas . . .	1678	120196
Zala . . .	1707	119994
Tolna . . .	1821	117321
Moson . . .	2041	81370
Fejér . . .	2078	104720
Baranya . .	2500	146707
Somogy . . .	3265	153724

Azt hiszem, ez a táblázat is igazolja,² hogy Tolnának alig van szüksége újabb középiskolára: megérheti a létező kettővel; a nagy Somogyvármegyének sincs több középiskolája, polgári is csak egy van, míg a szomszéd Zala utóbbiakkal el van halmozva, Baranya inkább tarthatna igényt még egy középiskolára.

Azonban hivatkozunk ismét a miniszterre. „Miként hivatali elődöm egyik jelentésében kimutatta, középiskoláink száma (179)³ teljesen elegendő. Középiskoláink rendezésén kívül fejlesztésük volt a cél⁴ s e tekintetben több középiskola kiegészítésével csonka és teljes középiskoláink számarányánál is nevezetes javulás állott be.”

S ha Szegszárdon most új gimnázium keletkezik, az ellentétben fog állni ez elvi kijelentéssel, de amaz örömdetes jelenség konstataásával is, hogy: „a tanulók túlságos áramlása a gimnáziumok felé apadásban van és pedig a reáliskolák javára.”

Egy másik körülmény is ellene mond annak, hogy a lokális érdekek, vagy a felekezetiesség egyformán legyenek ápolhatók az állam egész közoktatási politikájának rovására, mint az a szegszárdi gimnázium felállításával, vagy bárhol másutt is történhetnék, hol hasonló körülmények forognak fön.

Szóltassuk meg itt is a minisztert: „Egy más alkalommal kifejtettem már a csonka középiskolák tökélet-

¹ Itt és a továbbiakban az 1881-iki népszámot veszem, mert az 1891-iki népszámlálás megfelelő adatai ép e sorok írásánál nem álltak rendelkezésemre. A különbség nem nagy.

² A következő adatok sem érdektelenek: a dunántúli megyék a magyar állam dráváninneni területének 15,5%-át, lakosságuk e terület lakosságának (1881.) 18,7%-át tették. Az ország róm. kath. lakosságának 29, ág. ev. lakosságának 20, ev. ref. lakosságának 16,3%-a esett oda. Ellenben a magyarországi r. kath. gimnáz. tanulók 18,5, ág. ev. gimn. tanulók 14, ev. ref. gimn. tanulók 8%-a. A magyarországi r. kath. reáliskolák 18,8, ág. ev. reáliskolák 11, ev. ref. reáliskolák 11%-a. Van a róm. katolikusoknak 13 gimnáziumok, az ág. ev.-nak pedig 3, az ev. ref.-nak 3.

³ XIX. jel. szerint már 151 gimn. és 29 reálisk. = 180.

⁴ Ezzel nem összhangzik a miskolci kath. algimn. fentebb idézett panasz.

lenségét. Habár 1883. óta 13 csonka középiskolát egészítettünk ki teljesre, mégis *minden alkalmat és módot megragadok*, hogy még elég nagy számú csonka középiskoláinkat kiegészítsem.**

Bonyhád ezt óhajtja s áldozatokkal törekszik rá. Ismét egy szép és kíváncsú alkalom közözt. kormányzatunk számára, hogy helyes és szép tervét előbbrevigye. De ezzel homlokegyenest ellenkeznék Bonyhád csonkán hagyása s Szegszárdon egy új teljes gimnázium létesítése.

Van más erősségünk is, a melylyel e terv ellen harcolhatunk s a melylyel igazolhatjuk, hogy ha egyáltalán szükséges, vagy kíváncsú Szegszárdnak középiskolát adni, az nem lehet gimnázium, csak reáliskola. „*Azonban gimnáziumaink és reáliskoláink számaránya* (mely 151 a 28-hoz) *még mindig nem kedvező.*“ (XVII. jel. 3. l.). A szegszárdi gimnázium felállításával nem lenne kedvezőbbé s így önként következik, hogy nevezett város helyesen csak reáliskolára reflektálhat, bár azt hiszem, hogy a területi s lélekszámi arányok szerint Baranya, Somogy inkább léphetne fel oktatásügyi szempontból ily követelményekkel, ha pedig az országban tekintünk szét, akkor a középiskolátlan Csanádmegye, s illetve székhelye, a 32 ezer lakossal bíró Makó tarthatna rá számot első sorban.

Látjuk tehát, hogy e látszólag lokális érdekű ügy, mely fejtegetéseinknek kiinduláspontját képezte, tulajdonképp a tanügyi politika országos menetével áll a legszorosabb összefüggésben. S ép ez bírt a felszólalásra, nem egyik, vagy másik város iránti ellenszenv, vagy rokonérzés.

Egyedül az igazságot és a közérdeket tartom az ily kérdésekben irányadónak, más befolyást oktatásügyünk vezetésére jogosnak el nem ismerhetek.

Ha röviden össze akarjuk foglalni fejtegetéseinket, azt mondhatjuk, hogy a tapasztalás és a miniszt. jelentések szerint a középiskolák, de különösen a gimnáziumok dislokációja egészségtelen, mert nem arányosan szétosztva, hanem összetömörítve fekszenek az országban. Budapest fővárost nem említve, melynek aránylag nincs sok középiskolája, mint végleteket egy oldalról Brassót és Sopront, más oldalról Csanádmegyét hozhatjuk föl. Brassó városában 6, Sopron városában 5 középiskola van, Csanádban egy sincs.

Ennek okát főképp a felekezeti féltékenységekben s abban kereshetjük, hogy a mai kor szelleméhez híven sok helyen nagyon szívesen ápolják a lokális érdekeket közköltsegen.

Ha a baj okát felismertük, akkor az a vezérférfaik feladata, hogy elhárítsák. Legalább erre kell törekedniök őszintén, mellékgondolat nélkül.

Az is konstatálva van s pedig a miniszter által, hogy a gimnáziumokat a reálintézetek rovására túlságosan látogatják, az is, hogy amazokhoz képest utóbbi fajta intézeteink csekély számúak. Nos, tehát ebből csak az következik, hogy a közökt. kormányzat helyesen, az ön maga kijelölte úton csak akkor jár el, ha egy időre új gimnáziumok felállítását beszünteti s e helyett a súlyt inkább reálintézetek létesítésére fekteti, s ebben nem gátolhatja jó szándékát az, hogy a reáliskolák hatalmas felekezetek érdekeinek ápolására nem oly alkalmasak. Sőt a hol túlon-túl van gimnázium s ez a körülmények szerint lehetséges, ott a gimnáziumot alakítsa át, vagy fejlessze, reáliskolává.

Vajha e nemes törekvésben egy oldalról se szolgálna gátul a felekezeti kicsinyesség, féltékenységek, lokális érdekek. Volt már az újabb időben ennek a szegény országnak elég módja s szerencsétlensége a felekezeti tul-

zásokhoz; nagyon ideje volna, hogy a felekezetek iránti szeretettel legalább is egyenlő rangra emelkedjék népünk s vezetői szívében a közhaza, a mindnyájunk édes anyja iránti szeretet, hogy a szeretet vallásának papjai ne hirdessenek mindenfelé gyűlöletet. A lokális érdekek pedig, melyeket politikai opportunizmus s a közfelfogás bizonyos petyhüdt volta engedett úgy elhatalmasodni, okvetlenül azok közé a szűkebb határok közé szorítandók, melyek közt jogosultságuk elismerhető.

Ha felismerte — és igen helyesen — a közökt. kormány azt, hogy a kis és szegény csonka gimnáziumok csak akkor felelhetnek meg feladatuknak, ha valami úton-módon teljes intézetekké alakulnak, akkor ezt a célt nem szabad szem elől téveszteni. S ez operatíván oly megyében, mint pl. J.-N.-K.-Szolnok, a csonka gimnáziumok egyikét — legalább nézetem szerint — a fentartó testülettel egyetértve, reálintézeté volna célszerű átalakítani. Ráfér az alföld magyar népére, mely gimnáziumokkal mégis csak inkább el van látva, de reáliskolákban szűkölködik. Nem szabad megfélemlenünk a kereskedelmi iskolák szaporításáról sem, hogy öntudatos, művelt kereskedő osztályunk lehessen.

Ha a mostani közoktatásügyi kormány, mely kétségtelenül bír a kezdeményezés bátorságával, keresztülviszi azt, hogy a középiskolák s általában a tanintézetek elhelyezésénél, fejlesztésénél, átalakításánál a lokális érdekektől, a felekezeti befolyástól és féltékenységtől eltekint, azokat — *bármely formában jelentkezzenek is, mert nagyon sok alakot szoktak felvenni s szeretik magukat politikai szolgálatok árán érvényesíteni* — érvényesíteni nem engedi s tisztán a közhaza s a magyar oktatásügy és művelődés nagy érdekei által vezérelteti magát, a mint ezt méltán feltehetjük gróf Csákyról s munkatársairól: *ezzel az egy tényével többet használ az országnak, mint mondhatlan számú rendelettel, utasítással s papiroson maradó nagy gondolattal, mert a jó gondolatok okos, művelt embernél könnyen teremnek, ám tettekké nehezebben s ritkábban szoktak válni.*

Ily szempontból avatkoztunk bele Tolnamegye két kis városának kulturharcába, jobban mondva ezért indultunk ki épen e konkrét példából. S figyelemmel fogjuk kísérni a dolgot, hogy lássuk, győz-e a jobb, a közérdekre hasznosabb, az igazságosabb, vagy legyőzik?

Dr. Bartha Béla.

TÁRCZA.

A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.

(Folytatás)

3. §. Károlyi és Káldi bibliájának irálya.

Habár fordításoknál nem alkalmazhatjuk a francia közmondást: „le stil est homme“, mert a fordító nem önmagát beszéli, hanem azt a szöveget, melyből fordít; habár ezért az egyéniség fordításokban a megkötöttség miatt nem fejtheti ki magát teljesen: mégis lehetetlen elmélnünk a stílus figyelembe vételét fordításoknál is, miután a fordító csak szellemet, de nem szavakat, specialis kifejezéseket köteles átvinni, magyarul kifejezni és így a kifejezések minősége a fordító nyelvészeti jártasságára, ízlésére is világot vet. Tennünk kell ezt jelen esetben azért is, mert a biblia kiszámíthatatlan hatással volt a népnyelv, sőt az irodalmi nyelv fejlődésére is.

Fordítóink irányát 2 szempontból igyekezem bemu-

* XIX. min. jel. 6. l.

tatni: 1. a világosság és szabatoság; 2. nyelvtisztaság szempontjából.

1. A világosság és szabatoság. E két kelléknek szerencsés találkozására és összhangzása tehet valamely irányt leginkább érthetővé és élvezhetővé. A világosság megkívánja a helyes és félre nem magyarázható értelmet, a szabatoság pedig határozottságot, erőt kölcsönöz a kifejezésnek. Ha ezen kellékek érvényesülését kutatjuk fordítóinknál, sok kifogást tehetünk ellenük, s többet Károlyi, mint Káldi ellen. Károlyin lépten-nyomon meglátszik, hogy legfőbb kíváncsi az érthetőség vala, s épen azért aztán túlságosan is világosságra igyekező, megesik, hogy vagy elcsavarja az értelmet, s erőszakkal exegétál ki valamit abból, a mit maga sem ért, vagy rendkívül világosít, körül ír, úgy, hogy nyelvében szabatoságot vajmi ritkán tudunk felfedezni.

Hogy mennyire körülíró Károlyi, arra temérdek példát idézhetnénk, de csak egy pár álljon itt. Nahum I. 8: „És nagy hirtelenséggel, mintegy árvízzel általmenvén, végét éri annak az földnek és az ő ellenségét setétséggel veri meg“. (Szabatosan: Mint áradat vonulva át, pusztulást visz ellenségeire s mint sötétség üldözi gyűlölőjét). Félreérti s a túlságosan világosságra törekvő folytan félremagyarázza a Nahum I. 10. et: „Mert a szövevényes tövisekhez és az ő italokkal megrészegültekhez érkezik az Urnak boszúállása, megemésztetnek mint az száraz pozdorja mindenestől fogva“; holott pedig a helyes értelem ez volna: „megrészegednek saját italuktól s el fognak pusztítani, mint az egészen megszáradt tarló“. Mintha nem is egy szöveg volna! Betoldó, magyarázó szavai néha még a műveltebb ízlést is megsértik. Ilyen ízléstelen p. o. Jób XXXVIII. 8. „Avagy kicsoda zárta bé a tengert ajtókkal, holott kifolyna, mint a gyermek az ő anyjának méhéből?“ Az eredetiben sem ajtóról, sem gyermekről, sem anyáról nincsen szó, ezek hát mind betoldások a „ וַיִּסְגֹּר “ magyarázására, de felesleges s főképp ízléstelen szószaporítás. Igazságtalan volnék azonban, ha e példák ellensúlyozására nem hoznánk fel egy néhány oly példát, melyekben a pótlásra az érthetőség, a világosság szempontjából szükség volt és a melyek okvetlenül szükségesek a félreértés kikerülésére. Ilyen p. o. Hózsás V. 15. az „ וַיִּשְׁבֹּר “ szónak ez az értelmezése: „megesméri magukat, hogy vétkeztenek“, mely fogalmát az első jelentéssel, a „visszatér“ szóval nem lehetett volna helyesen kifejezni. Helyes betoldás az „ember“ a Hózs. V. 11-ben: „Prédára költ az Efraim, törvény szerint romol meg, mert szabad akarata szerint járt emberek parancsolata után“. Nem felesleges, csak nyomósító betoldás a „nagy“ szónak közbeszúrása ilyen formán: nagy sok barom (II. Kir. III. 4.); az Mózes is nagy böcsületes ember vala az Aegyptom földön (Exodus XI. 3.). Ellenben már a szabatoság ellen vét, a kötszóknak összehalmozásánál pl. az Juda pedig meg. (Hózs. XI. 12.).

Mindezekből pedig az tűnik ki, hogy Károlyi szívesebben feláldozta a nyelv szabatoságát a világosságnak és hűségnek és jobban tett így, mint ha ellenkezőleg szabatoságra törekedve talán érthetetlen maradna. A körülírás elvégre is csak világosítani akar és ezt a jó szándékot a biblia szelleméhez jutás megkönnyébbítését inkább elismerőleg, mint gyalázólag kell hangsúlyoznunk. Igaz, hogy ma szabatosabban beszélünk, de az is igaz, hogy nagy „közbevetetés“ van ma már az irodalmi és nép-nyelv közt, a melyek pedig abban a fejlődő, átalakulási időszakban, mely Károlyi bibliáját létrehozta, még egészen össze voltak forrva egymással.

Ha a Káldi irányát tanulmányozzuk világosság és szabatoság szempontjából, arról kétségtől elismerően

kell nyilatkoznunk. Nem lehet tagadni, hogy sok érthetlenség van az ő bibliájában is.

Nem lennék azonban igazságos a 300 éves öreg biblia iránt, megsérteném a sírjában nyugovó szent férfiú áldásos porait, ha elhallgatnám azt a fejlettségét nyelvünknek, melylyel a 36 év múlva működő Káldi már szahadon rendelkezett, míg Károlyinak az irodalmi nyelv kezelésében a nehéz, az eléggé sohasem méltányolt úttörői szerep jutott. Károlyi jóformán elődök nélkül munkált, Káldi az irodalmi férfiaknak már egy tisztas sorával volt ismerős, ő reá már fejlettebb nyelv maradt örökségül. Hiszen, — hogy ne is említsem az úttörő Károlyit, a kinek hibáin tanulhatta kerülni a helytejet, jelességeiből megismerhette a helyes irányt, — ott állott már a jelek jelese, Szenczi Molnár Albert, kinek zsoltárait százezer ajak zengette, kinek bibliafordításai igazításai szép ízlésről tanúskodnak. Dicsőségének tetőpontján állott már egyik legjelesebb magyar írónk, a hírneves Pázmány Péter, a kinek vitáiratai minden esetre fejlesztő hatást gyakoroltak édes magyar nyelvünkre. Harminchat év nagy idő egy rohamosan fejlődésnek indult nyelv életében s a dicsőségben, mely Káldira szabatos nyelvezetéért hárul, nagy része van Szenczinek, Pázmánynak, sőt jelntékeny részt követel abból magának közvetett munkásságával az úttörő Károlyi Gáspár is. Nyelvünk ezen fejlettségi különbségét csak az igazság royására lehetne figyelem nélkül hagyni akkor, a midőn a Károlyi és Káldi irányáról ítéletet mondunk.

2. Nyelvtisztaság. Fordítóink irányában a nyelvtisztaság kívánalmait látjuk legkevésbé méltányolva. Nagyon rá vallanak arra a forrásra, melyből merítettek, sőt az idegenszerűségeken olykor-olykor még az idegen nyelveken is tútesznek. Ilyen idegenszerűség főleg a latinismus és héberismus, melyektől — mondhatni — hemzseg mindkettőnek, de főleg Káldinak írálva, ki nemcsak a szellemet, hanem még a formát, a szórendet is híven követi, holott épen ez által válik hűtlenné úgy az eredetinek, mint a magyar nyelvnek szelleméhez, jelleméhez.

Ha a mi öreg Károlyink irányát vizsgáljuk, abban a nyelvtisztaság ellen következő hibákat fedezhetjük fel: Latinismus elsőben is az, hogy a számnév mellett gyakran többesszámú főnevet használ pl. két medvék, négy gyermekek. Latinos szóvonatok: egy fejedelemhez hallgatnak (Hózs. I. 11.), melyek felől mondta (Hózs. II. 11.), csufokhoz teszi magát (Hózs. VII. 9.), „áldozatokat tesz“ (II. Kir. III. 20.). Latinos néha — bár kevésszer — a szórend is, pl. voltam nékik olyan (Hózs. XI. 4.). Előfordul ilyen könnyen félreérthető latin birtokviszony is: Istennek semmi ismérű (Hózs. IV. 1.) e. h. semmi ismeret. Az is latinra vall, hogy nem szereti a visszatérő névmást s e helyett: „magamhoz veszek“, azt mondja: hozzám veszek (Hózs. III. 3.), „magamhoz hajtom“ helyett „hozzám hajtom“ (Hózs. II. 13.). Latinizmus az eféle is: „hoza (ferebat) néki egy fiat, hoza egy leányt“ (Hózs. I. 3, 6, 8.) e helyett: szüle. De leginkább rá vall a latin forrásra az a sok conjunctivus, a melylyel kénytelen keletlen megőmi irányát. Nála a „hogy“ után általában conjunctivus áll. Igen gyakran használja a conjunctivi plusquamperfectumot is ott, a hol ma jelentőmódot használunk pl. minek utána vacsoráltak volna. Előfordulnak gyakran egész latin szavak: templum (II. Kir. V. 18.), sancta sanctorum (II. Krón. III. 8.), dekrétom (Jób XXXVIII. 10.). A „valaki“ helyett „ki“ is előfordul, a „ha“ után éppúgy, mint a latin „quis“ a „si“ után p. o. ha kit elől találsz (II. Kir. IV. 29.). A bevégzett jövőt következetesen használja pl. ha meglátandasz engemet, mikor tőled elragadtatom, meglészen a mit kérsz. (II. Kir. I. 10.).

Hebraismus is tömegesen fordul elő. Így szereti az eféle kitételeket: nevét nevezni (Hózs. I. 9.f, éneket énekel, (Hózs. II. 14.), szántást szánt (Hózs. X. 12. Egészen héber szólások az ilyenek is: megkeresik az én orcámat (Hózs. V. 15.), az mi titkos bűneinket az te orcádnak világa eleibe vetetted. (90. Zsolt. 8.).

Nyelvtisztaságának előnyére hozhatjuk fel, hogy a személyragozott igealakokat következetesen és egészen jól használja; sőt nemcsak a „kell“, „szükséges“ és más eféle szavak mellett, de még oly esetekben is személyraggal látja el a határozatlanmódot a melyekben ma már nem használjuk azt, pl. *birnod* ad az Ur (Deüt. II. 19.). Szép és jellemzetes nála az ilyen kifejezés: „hadd egyem az te *fogtad* halban“. (Gen. XXVII., 25. 31.), Ur-keresni (Hózs. V. 6.). Az is előnye Káldi felett, hogy az egyesben is tömeget kifejező szavakat rendesen egyes számban használja, pl. kenyeremet, vizemet. (Hózs. II. 4.).

Ha kifogást emelhetünk a Károlyi irány ellen nyelvtisztaság szempontjából, még sokkal jogosabban támadhatjuk meg idegenszerűségeiért a *Káldi* irányát. Mondatot mondatra találunk, melyben vagy latin mondat szerkezet, vagy latin szóvonzat, héber constructio, idegen, leginkább latin szórend zavarja meg nyelvérzékünket, úgy, hogy Ballagi Mórnak azt az állítását, hogy Káldi „öntudatos műgonddal fordít“, * e szempontból semmiképen alá nem írhatjuk; sőt nagy „műgond“-ról nála már csak azért sem beszélhetünk, mert nem kitűzött elvek alapján dolgozik, hanem most szabadabb, majd szolgálabb fordítást ad, most Károlyit is követi, majd annak kifogástalan értelmezését is megvetőleg figyelmen kívül hagyja stb. Latinismus nála a „tesz“ ígének gyakori használása pl. nem cselekszem az én haragomnak búsulását. (Hózs. XI. 9.), vétket cselekedtek (Hózs. VI. 9.), áldozatokat tésznek (II. Kir. III. 20. Hózs. VIII. 13.). A szolgáltságig latin fordítás az ilyen is: „minden munkáim sem találak én bennem hamisságot“ (Hózs. XII. 8.), valamint arra vall az eféle fatális szórend: „Vajjon a te parancsolatodra emelkedik-e fel a sas és a magas helyekre rakja az ő fészket?“ (Job. XXXIX. 27.) Káldi még jobban vonzódik nagyon természetesen a conjunctivushoz, mint Károlyi; főképp igen szereti az „*andó, endő*“-s jövőt. Conjunctivi félmult áll rendesen ezen kötszők után: mikor, miglen, míg, hogy (módhatározói mellék mondatokban; míg az okhatározói mondatokban inkább jelentet használ) régmult idővel él a „*midőn*“ után, a két mult közül hamarabb megtörténtnek kifejezésére. A „*minekelőtte*“ nála conjunctivi jelentet vonz. Latinos szóvonzatok is előfordulnak pl. „megalázására fordít“ (90. Zsolt. 3.), „lesekert szerez“ (Jer. LI. 12.), szövetséget szerez (Hózs. XII. 1.). Vannak egészen accusativus cum infinitivo-k is, pl. akármindnyájotokat olyanoknak lenni (II. Kir. VII. 7.). Idegenszerű és szintén latinos a részesülőknél igen gyakori használata, úgy, hogy aztán ennyire elernyed a mondat, mint pl. „És eltelvén a napok, eleredvén meggyünk vala, elkésérvén minket mindnyájan a feleségekkel és gyermekekkel szinte a váraszon kívül: és térdre esvén a parton, imádkozánk“. (Csel. XXI. 5.); a mit Károlyi sokkal szebben így fejezi ki: „De minekutána az hét napok elmúltak volna, elmenénk, kísérvén minket, mindenek feleségestül, gyermekestül, miglen a várasból kimentünk volna. És a tenger partján térdre esvén imádkozánk“. A „*va, ve*“ részesülő helyett Káldi olykor ván, vén-t használ s így ír: járván beszélget, tartottad-e zárván. Az is latinos, hogy az „*is*“ és „*nem*“ szókat ő sem olvasztja össze „*sem*“-mé, pl. „ne dicsekedjék egy test is az ő színe előtt.“ (I. Kor. I. 29.).

* Ballagi Mór: «A biblia». Tholuek után. 173. 1.

Hebraismus kevés jön elő Káldinál, leginkább azok, a melyeket a Vulgata is átvett. Ilyen p. o. nemzedékről nemzedékre (90. Zsolt. 1.), szívében mondja (Hózs. VII. 2.), paráználkodásnak lelke (Hózs. IV. 13.) stb.

(Folyt. köv.)

Rácz Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki körlevél.

Nagytisztelendő Esperes úr!

A családi értesítők kiállításánál legújabbban elkövetett szabálytalanságok s jelesül túlbélyegzések s ennek következtében néhány lelkész úrnak a bélyegek visszafizetésére büntetése, arra indítanak, hogy a már több ízben körözött, a családi értesítők bélyegzéséről szóló miniszteri szabályrendeletet ismételtlen figyelmébe ajánljam lelkész-társaimnak. A miniszteri rendelet világos, félre nem érthető; épen azért egész terjedelmében közlöm köröztetés végett.

Az 1875. évi, a családi értesítők bélyegzése tárgyában kibocsátott hirdetmény hatályon kívül helyeztetik s helyette a következők rendeltetnek:

A *családi értesítők*, mint összesített anyakönyvi kivonatok és szabályok 1885. évi hiv. összeállításának kiegészítő részét képező illetéki díjjegyzék 6. tételéhez tartozó jegyzet első bekezdése értelmében, annyiszor igénylik a törvényes 50 krnyi bélyegilletéket, a hány születési (keresztelési), esketési vagy halálozási eset az anyakönyvek alapján azokban tanúsítatik. Kivételnek:

I. Azok a családi értesítők, melyek oly bélyegmentes folyamodványokhoz csatoltatnak, melyekben

a) a védkötelesek a katonai (honvédségi) rendes szolgálati kötelezettség aluli felmentés kedvezményért törvényes indokok alapján, vagy melyeket

b) a szabadságolt katonák (honvédek) nősülési engedélye kieszközléseért esedeznek.

Az ily czélokra szükségelt családi értesítők *bélyegmentesen* állíthatók ki, mert maguk az említett folyamodványok is bélyegmentesek.

Multhatatlanul megkívántatik azonban, hogy eme bélyegmentes értesítőkre a kiállító azt a célt, melyre azokat kiállította, valamint az illető félnek a nevét, feljegyezze. E feljegyzés elmulasztása az illetékszabályok 117. §-ának 3. pontja szerint minősítendő s a 118. §-ban megállapított bírsággal büntetendő kisebb kihágást képez.

II. Azok a családi értesítők, melyek oly *bélyegköteles* folyamodványokhoz csatoltatnak, melyekben

a) valamely védköteles a véderőről szóló 1889. évi VI. t.-cz 34. §-ának utolsó előtti bekezdése értelmében engedélyezhető szabadságért, vagy

b) az állításkort még el nem ért egyén, vagy már az állításkorban álló, de még be nem sorozott valamely védköteles kivételes nősülési engedélyért, vagy

c) a tényleges hadszolgálatban álló egyén szabadságoltatásért esedezik; végre

III. oly családi értesítők, melyek a bíróság által a védkötelesek hagyatéki tárgyalásánál, a családi viszonyok megállapíthatása végett, bekívántatnak.

A II. és III. alatt említett családi értesítők, tekintet nélkül az azokban foglalt születési, esketési és halálozási esetek számára, ívenként csak 50 krnyi bélyeggel láthatók el.

Budapest, stb.

A fenti miniszteri rendeletet azon figyelmeztetéssel közlöm, hogy a kik ennek dacára is túlbélyegeznek, a

bélyeg árát az illetőknek tartoznak visszafizetni, a visszafizetésről nyugtát venni és azt a püspöki hivatal útján a minisztériumhoz felterjeszteni.

Atyafiúi szeretettel vagyonok

Miskolcon, 1891. november 17-én.

Kun Bertalan,
püspök.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése és a papi egyesület pályázata.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye f. hó 20-án, Nyírbátorban, rendkívüli gyűlést tartott. A gyűlés, mindenek előtt fájdalomteljes részvétellel vette tudomásul b. e. *Révész Bálint* szeretett püspökünk halálát s elhatározta, hogy jegyzőkönyvében számára emléklapot szentel s az elnökséget megbizta, hogy gyászoló özvegyéhez részvétiratot küldjön.

Ezután *Szabó Ferenc*, pazonyi lelkész, szeretett tanácsbírónk halála jelentetett be, ki egyházmegyénknek — előbb mint al-, majd mint főjegyző s tanácsbíró — régóta egyik igen buzgó hivatalnok volt. Az ő emléke is gyász-lappal örökített meg jegyzőkönyvünkben s elhatározatott, hogy a tavaszi e. m. gyűlésen felette emlékeszéd fog tartatni. Ezután következett a gyűlés tulajdonképeni tárgya, a szept. 24-iki egyházkerületi gyűlésnek, az egyházi törvényjavaslatokra, az egyházmegyék határozott többségének akarata ellenére hozott sérelmes határozatai felett való tanácskozás.

A tiszántúli egyházkerület ugyanis a közigazgatási bíróság új intézményét behozni határozta, dacára annak, hogy a hozzá tartozó 13 egyházmegyéből 8 ellene mondott. Továbbá 9 egyházmegye akarata ellenére, hozzá járult ahoz, hogy ezután lélekszám arányában történjék egyházainkban a szavazás; hasonlóképpen 7 egyházm. tehát szintén a többség határozata ellenére kimondotta, hogy a konventi képviselőket az egyházkerületi gyűlés által kívánja választani.

Az egyházkerület *presbitériánus* pártja, egyik buzgó tagját, *Balogh Ferenc*, debreczeni hittanárt bizta meg, hogy e sérelmes határozatok jogtalanságát, összerendezésünkkel teljesen ellenkező elveit kifejtve, készítsen egy felterjesztést a zsinathoz. Egyházmegyei gyűlésünk elé, a mely a tárgy fontossága miatt, meglehetősen népes volt, e munkát lett hozzájárulás végett beterjesztve, a mely nagy lelkesedéssel s egyező akarattal elfogadtatott. S elhatározta egyházmegyénk azt is, hogy azt kinyomatja s az összes magyarországi ev. ref. egyházmegyéknek megküldi hozzájárulás végett. E felterjesztés ft. Kun Bertalan egyik zsinati elnök úrhoz, a presbitériánus párt tagjai által aláírva, már el is küldetett.

Tárgyalt a fegyelmi bíróság 2 tanító elleni fegyelmi ügyet is. Az egyik tanító simoniával, a másik a testi fenyték túlhajtott alkalmazásával volt vádolva. Mindketten feddésre ítéltettek.

A fehér asztalnál mondhatni tovább folyt a gyűlés. Fájdalmasan kell nap-nap mellett tapasztalnunk, hogy egyházunk belbékéjét, gyarló személyi érdekek előtérbe tolásával, a világi politikának erkölcsstelen eszközeivel, miképpen igyekeznek némelyek feldúltni s miként igyekeznek annak jelenlegi összerendezését, viharok által kipróbált sáncait, hamis elvek belopásával szétrobbantani.

A püspökválasztás megbeszélése forgott szóban. Egymásután kelnek szárnyra a hírek, hogy tekintélyes főurak, tekintet nélkül arra, reformátusok-e, vagy nem, dolgoznak azon, hogy a hamisítatlan zsinat-presbitéri rendszer törhetetlen híve: *Kiss Áron*, püspökhelyettes

megbuktassék; sőt még ez iránt a főispánoknak is ki lett adva a rendelet.

Az antipresbitériánus párt a f. hó 18-iki rendkívüli egyházkerületi gyűlésen, a törvény világos intézkedései dacára, *Kiss Áron* legidősebb esperest, még a helyettesítéstől is elakarta ütni. Ez azonban nem sikerült. Ezek a dolgok zsibongtak a fehér asztal mellett is a gyűlés tagjainak agyában, melyek különösen *Lukács Ödön* esperes és *Görömbey Péter* tanácsbírókból, hatalmas, gyújtó pohárköszöntőkben törtek ki. *Kiss Áron* püspökhelyetteshez és *Balogh Ferenc*, debreczeni hittanárhoz az asztaltársaság üdvözlő táviratokat küldött.

Ugyanezen a napon bíráltattak meg a f.-szabolcsi ev. ref. papi egyesület által kitűzött 5 db. 10 frankos pályadíjra beadott egyházi beszédek is, melyek az 1790/91. XXVI. t.-c. százados évfordulójának megünneplése alkalmából készítették.

A pályázat, dacára a rövid időnek, eredménydúsnak mondható, a mennyiben 8 pályamunka érkezett a kitűzött időre, melyek kisebb-nagyobb tekintetben a mértéknek megfelelnek. A bíráló-bizottság, melynek tagjai Vitéz Mihály, Lukács Ödön és Görömbey Péter voltak, a beadott művek közül legjobbnak az *első számút találta*, melynek jelíge: „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk” s alapíge: „Mindaddig segítségül volt nekünk az Úr” (I. Sám. VII. 12.). Szerzője tartalmas bevezetés után, a következő főtétele tűzte ki: „*Isten a mi segédelmünk.*” Proposíciója a következő: „Ezt bizonyítja nekünk a) a múlt, b) a jelen s épen ezért nyugodt lélekkel tekinthetünk a jövőbe is.” Ez határozottan kimagaslik a többiek közül, mert nem csak a homiletika szabályainak teljesen megfelel, főtétele és részei teljesen szövegszerűek, hanem azért is, hogy a részek kidolgozásában a jubileumi örömművet történeti tényeit kellőleg beolvasztotta s irányában is úgy az egyházi beszéd természetének, mint általában véve az irodalmi színvonal mértékének leginkább megfelel. Mind a mellett erre is megjegyzi a bíráló-bizottság, hogy jó neven vette volna szerzőtől, ha az egyház jövőjére való tekintetből, a hívek buzdítására és irányzására bővebben és lelkesültebben kiterjeszkedett volna. Mind e megjegyzés mellett is, a jutalom részére kiadatni rendeltetett. Felbontatván a jelíges levélke: abból *Vas Mihály, gégegyi lelkész* neve tűnt elő. A II-ik számú mű, melynek alapíge II. Móz. 12., 14. a kidolgozást tekintve, egyes részeiben nemcsak versenyez az első számú művel, hanem helyenként azt lendületesség tekintetében felül is haladja, különösen bevezetése oly szívhez szóló és megragadó, hogy ezzel egyetlenegy versenytársa sem állhatja ki az összehasonlítást, és különösen első részében a történeti reminiscenciákat oly közvetlen erővel állítja a hallgatók lelki szeméi elé, hogy az lelkesítő hatást idéz elő. Fájdalom azonban, hogy a mű a homiletikai szabályoknak meg nem felel, második része ellaposodik és befejezése aránytalanul hidegen hagyja az olvasót s ennél fogva a hallgatóságot is. Mind e mellett a bíráló-bizottság e művet dicséretre méltatja és szerzőt felkéri, hogy a bíráló-bizottságot értesítse a felől, hogy megengedi-e jelíges levélének felbontását és nevének közétételét. A többi pályaművek irodalmi színvonal tekintetében e két kiemelt pályaműnél alább állanak, noha, mint fentebb kiemelve volt mindenik alkalmas a khatedrai használatra. Felhívatnak azért e pályázó művek szerzői, hogy beadott műveiket a lelkész egyesület elnökétől folyó évi dec. 15-ig visszavehetik. Azontúl jelíges, névrető levélök bíráló-bizottság által meg fog semmisíttetni.

r. l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasókhöz.** Már az első félév végén kifejeztük azt a reményünket, a mely szerint a küszöb előtt levő zsinatnak lapunkra néző újabb terheit — hihetőleg — el fogjuk tudni viselni különleges díjak követelése, vagy az előfizetési ár felemelése nélkül, kivált „ha előfizetőink pontosabbakká válnak s barátaink esetleg újabb előfizetőket is toborzanak.“ Örömmel tudatjuk t. olvasóinkkal, hogy remény-ségünkben megerősítettünk, valamint azt is, hogy a zsinatról Mitrovics Gyula, theol. tanár, e lapok volt szerkesztője lesz szíves lapunkat gyorsan, pontosan és kimerítően tudósítani.

— **A „debreceni protestáns lap“ szerkesztője** már régebben megbiztatta olvasóit azzal, hogy a mikor szükségét fogja látni, férfias nyíltsággal fog nyilatkozni a tiszántúli egyházkerület küszöbön álló püspökválasztási kérdésében; készséggel engedvén ama sűrű megkereséseknek, a melyek hozzá érkeznek s a melyekben tájékozást kérnek tőle. Ez irányban a *revelatio* immár megtörtént. A nevezett lap legközelebbi számában előadja, hogy három püspökjelöltje van az egyházkerületnek ez idő szerint. Az egyik *Kiss Áron*, a szatmári egyházmege veterán esperese s jelenlegi püspökhelyettes; a másik *Szabó János*, békés-bánát nagyérdemű esperese, és a harmadik *Tóth Sámuel*, az egyházkerületnek sok nehéz munkát végzett egyházi főjegyzője. Elmondja aztán, hogy *Kiss Áron* derék ember is, tudós ember is, dehát nem való püspöknek, mert vén ember és egy évvel még idősebb, mint a megboldogult Révész Bálint volt, a kit persze nem aggkora, hanem hosszas időn át tartó betegsége akadályozott a püspöki hivatal tényleges vezetésében, s a ki helyett *Kis Áron* mindenkor helyt állott, a mint ezt a gönci országos ünnepélyen is fényesen igazolta; na dehát ezért nincs mit szégyelnie magát, érje be vele, hogy „ékes korona az ősz fej“, a melyet ime, így nem lehet számba venni, amikor annak megtiszteltetéséről van szó. *Szabó János* pedig szintén fáradhatatlan, erőteljes munkása egyházi közéletünknek; de hát elvégre — szerinte — püspöknek még is csak *Tóth Sámuel* való. — Egész tisztelettel kérjük: mi szükség volt, csak épen ennyinek elmondása végett, az egész választási ügyet ilyen módon a sajtó terére vinni s megkezdeni itt is az áldástalan hajszát, amikor ezt már — tudunkkal — künn az életben úgy is mesterségesen szítják némely megbízottak, a szabad vélemény és meggyőződés nyilvánításának elnyomására. A nevezett lap szerkesztője elmond sok mindent, amit mindenki eddig is igen tudott, csak egy lényeges körülményt nem akart vagy talán nem mert határozottan megmondani s ez, szerintünk az, hogy a tiszántúli egyházkerület mostani püspökválasztási kérdése, nem személyek, jelöltek kérdése, hanem elvi, nagy jelentőségű kérdés; az, hogy itt két jelölttel küzd az *antipresbyterianismus*, a szigorú *presbyterianismus* egy régi idő óta ismeretes, töretlen bátorságú képviselője ellen. Ennek határozott megmondása lett volna a férfias szerkesztői *revelatio*, hamár az *ilyen* beavatkozást szükségesnek s ildomosnak találta valaki, nem pedig gyöngén megrajzolt személyi tulajdonoknak, mindhárom férfiúra nézve — azt hisszük — kellemetlen szembeállítás a lap elvi álláspontjának elburkolása. Na, dehát amit a lap szerkesztője nem mondott el, azt az egyházkerület egyházai bizonyosan tudni fogják s legjobb belátásuk szerint fognak szavazni,

a *capatitatio* dacára is. Elég érettek hozzá előljárói, hogy megtudják ítélni „a különféle tudományokat.“ *Presbyter.**

— **Gyászír.** Most hétfőn temettek egy valódi papnét Sonkádón, Szatmármegyében, özv. *Kiss Györgyné Szeghy Máriát*. Született 1820-ban, Tyukodon, Szatmármegyében, atyja Szeghy Péter ref. lelkész, édes anyja Zambory Mária, kik gondosan és háziasan nevelték. 1835-ben ment férjhez Hegymegi Kiss György botpaládi ref. lelkészhez, ki 1848-ban a szatmári ref. egyházmegye esperese is volt és a kivel boldog házasságban élt, férjének 1871. június 5-én történt haláláig. — Ha a római nőt e mondással dícsérték meg: „font és otthon űlt!“ róla is el lehetett mondani. Mintaképe volt a hűségnek, szeretetnek és minden házias erénynek. Gyermekait jól és okosan nevelte. Józan takarékoszággal igyekezett férje keresményét megőrizni és gyarapítani. — Házuk e mellett vendégszerető hajlék volt s valami oly kedves és vonzó hely, hova szívesen ment idegen és atyafi egyaránt. És *igazi papné* volt a boldogult: ügyefogyottakra, szegényekre s betegek kiterjedt gondoskodása; árva gyermek s gyermekek nélkül ritkán volt háza, s nemcsak a rokon-árva, hanem idegenek is édes otthont találtak ott. A csapások az ő szerető szívét is vérezték; 1865-ben egy szép reményű fia (*Kiss Lajos*), 1869-ben egy kedves jó leánya (*Erzsébet*) halt meg menyasszony korában; 1871. június 5-én szeretett férjét; 1888-ban egy már családos fiát (*Károlyt*) vesztette el; de nemesen, önmegadólással tűrte a csapásokat. — Még nem rég egy unokája menyegzőjén teljes egészségnek örvendett s nov. 21-én már — sonkádi házánál — kiszenvedett. — Gyászolják szerető gyermekei: *Kiss Antonia*, özv. *Szabó Istvánné*, *Kiss Albert* debreceni ref. lelkész, nővére *Irma*, *Bélteki Albert* botpaládi lelkész neje férjével; számos unokája; az egész *Kiss család*; számos jó ismerőse és tisztelője... Legyenek áldottak nemes hamvai és maradandó szép emlékezete!

— **A felekezeti és községi tanárok nyugdíj ügye** szóba került a képviselőház közoktatási bizottságának folyó hó 26-ikán tartott ülésén, a tanítói nyugdíjtörvény módosítására vonatkozó javaslat tárgyalásakor. *Csáky gr.* miniszter kijelenté, hogy a nyugdíjügy számszerinti része már ki van dolgozva s az állam hozzájárulása iránt most folynak a tárgyalások a pénzügyminiszterrel. Azt hiszi a miniszter, hogy ezt a kérdést kedvezően sikerül elintézni.

— **A sárospataki ev. ref. egyház presbitériuma** legközelebb tartott gyűlésén elhatározta, hogy megrongált temploma kijavítására „templom javítási alapot“ gyűjt. Erre a célra a jövő év január 9-én közvacsorával összekötött táncvigalmat rendez. A rendezésre a presbiterek és nejeik vállalkoztak. A rendezők buzgalmát és a közönség érdeklődését ismervén, hisszük, hogy ez a jótékony célú mulatság is hasonló lesz a leányiskola javára rendezett közvacsorákhoz.

Szerkesztői üzenetek.

G. Lapunk szerkesztője nehéz betegségből most lábadozván, nem igen lehet jelen a zsinat megnyitásán. — *Philosophus. B-t.* Ugy látjuk jónak, hogy most már maradjon el az „utolsó szó“ az újabb nagy és szép cél javára. — *D.* A szíves ígéret beváltására számítunk. — *K. A.* Megkaptuk, köszönjük. — *Dunamelléki.* A tanügyi cikket közöljük mi helyett lehet. Köszönjük a figyelmet; bárcsak több prot. tanári kar is szükségét érezné legalább a döntő pillanatokban a színvallásnak. «Nemo» szigorúan őrzi incognitóját. Hát csak úgy ismeretlenül becsüljük jó szándékait! — *V. M.* Ha másutt nem jelent volna meg az a bizonyos dolgozat: úgy elveinél fogva lapunkba beillenék. Gratulálunk! — *Sz. L. A.* Fontos tárgy újabb kidolgozást kívánna és érdemelne. — *F. Gy.* Kaptuk.

* E tárgyban még újabb két felszólalás is érkezett hozzánk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM. «A két prot. zsinat megnyitásokor». — «A tizenkettedik órában.» *Ferenczy Gyula.* — «A tiszántúli püspökválasztás.» *Mo-
csáry Lajos.* — «A gimnáziumi tanterv módosításához.» *Dunamelléki.* — A tiszántúli presbiteriánus párt feltérjesztése a zsi-
nathoz.» *Vas Mihály.* — «A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.» (Folytatás) *Rácz
Kálmán.* — «Vegyes közlemények». — «Szerkesztői üzenetek».

A két prot. zsinat megnyitásokor.

A száz évelőtti fejedelmi kegyért elhang-
zott az országos „Te Deum” s papi és világi
képviselők siettek csomagolni, hogy kellő idő-
ben ott lehessenek az ország szívében és el ne
szalaszszák a programban megállapított ünne-
péseknek egyetlen mozzanatát, a reménylt nagy
szónoklatoknak, katedrai capacitatioknak egyet-
len hangoस्कáját sem.

Kétségtelenül nagy és szép prot. közönsége
lesz e napokban az ország fővárosának. A kik
hívatva vannak dönten a zsinat sorsában, ott
hagyják a delegatit is s lejönnek a császár-
városból, a hol úgy megszokták már az elő-
írányzott költségek, javaslatok stb. megszava-
zását; ott lesznek az u. n. közpapok is a maguk
országos (?) értekezletével s igen sok nem köz-
pap is a maga nemes kíváncsiságával. Egyiket
viszi az aggodalom, a másikat a reménység, a
harmadikat, a századikat a vágy, hogy hátha
mégis tehetnének valamit, ha nem épen a zsinat
irányítására, legalább valamilyes prot. szellem,
valami általános nagy érzés felébresztésére!

A mi különös érdeket kölesönöz a zsinatnak,
az a két prot. egyház együttes szereplése s az
ehez kötött várakozások. Olyan fősvényen bán-
tunk még a szóval is, mikor a közösnek hirde-
tett s száz év emléke által is megpecsételt
actiot fel-felemlgettük; olyan rejtelmes húzó-
dozás mutatkozott lapokban és gyűlésekben a
prot. testvériség megpendítésekor, hogy bátran
elfoghat mindenkit a kíváncsiság a titok fátyo-
lának fellebbezése iránt.

Azt már tudjuk, hogy fényes küldöttségek
fogják egymás templomi szónokait meghallgatni
s hogy az 1790/91. XXVI. t.-c. százados emlé-
két közös lelkesedéssel fogják, közös helyen

felújítani. Nincs kétség benne, hogy a szónok-
latok magvasak, a lelkesedés, a fájó emlékezés
őszinték lesznek . . . De hát *azután?*!

Azután a két prot. zsinat atyái szétoszlának,
kiki a maga kijelölt helyére és gyártani fogják
külön-külön a §§-okat? Vagy legfőlebb össze-
sereglenek még egy monstre banquet-re és
isznak nagy áldomást s mondanak fényes dic-
tiokat?! . . .

Igy képzelik-e vajjon a testvériség nyilván-
ulását azok, a kik annak látásaért — noha nem
zsinati atyák — nem kimélték a családjuk szá-
jától elvont költségeket sem?! Aligha így.

Nagyobb csalódás nem érhetne senkit ná-
lunknál, ha ez a rebesgetett testvériség ilyen
csúfosan végződne; mert noha tudtuk s tud-
juk, hogy valami benső egység a két prot. fe-
lekezet között még ma sem reménylhető s kivi-
tele meg sem kísérelhető: mind a mellett láttuk s
látjuk az utat és módot, a melyen a testvérek
egész méltóságuk teljességében, összeöllelkezve
léphetnének fel és közös egyetértésben munkál-
kodhatnának a testvér egyházak közös javáért
s közös baja ellen.

Oh mert hát bajunk van nekünk elég, sőt
több az elégnél! A lezajlott száz év bizony-bi-
zony kevéssel vitte elébbre sorsunkat az 1790/91.
XXVI. t.-c.-nél, a melyet olyan hálásan ünne-
pelünk. Hogy száz év tanúsága se birjon ben-
nünket valami nagyobb erő kifejtésre, ezt mi
nem hihetjük; ettől a gondolattól irtózáttal for-
dúl el lelkünk.

Mi úgy képzeltük mindig, hogy a két prot.
egyház, az elmaradhatatlan formalitások után,
első kötelességének fogja ismerni a közös fel-
lépés tárgyainak s módozatainak megállapítását.
Van ilyen bőven! Ott van mindennél elébb az
államhoz, más felekezetekhez és egymáshoz való

viszonyunk tisztázása. Egy közös nagy bizottságot képzeltünk, a mely mindent bölcsen megfontol; minden sebünket megtapintja, minden igazságtalanságot és méltánytalanságot észrevesz és azt a sok mindent, a mi mindkettőnknek egyformán fáj; a mihez mindkettőnknek egyformán jogunk van; a mi mindkettőnknek régen megígértetett — szépen összegyűjti egy hatalmas emlékiratba és ahoz a hódolathoz, a melyet talán ő Felsége előtt, talán az ő képviselője előtt a száz év előtti kegyért lesz hivatva kifejezni — átnyújtja egyúttal bajainknak, sérelmeinknek, óhajtságainknak foglalatát is.

Az államsegély, iskoláinknak autonómiánk sérelme nélkül való támogatása, a jezsuita rend garázdálkodása, a Szent István-nap megünnepeletése, a felekezeti tanítók, tanárok nyugdíjgye, a házassági jog, elkeresztelések stb. óh milyen szépen beférne ebbe a memorandumba! S ő Felsége — a legkatholikusabb király — szereti annyira ezt a magyar hazát, ennek minden igaz fiát, hogy a nemesen ejtett szóért, bajaink elsorolásaért bizony-bizony nem zúdítana reánk egy Básta és Karaffa-hadat; sőt ő volna az első, a ki a példabeszéddel felelne a panaszkodónak: „Néma gyermeknek anyja se tudja baját!”

Ilyen fajta megnyilatkozás nélkül mi nem értjük a két zsinat együttes szereplését s nem látunk a testvériségből egyebet a hangzatos szónál, a zengő-bongó pohárköszöntőknél.

Ha az államhoz s más felekezetekhez való viszonyunk tisztázására a két prot. egyház ezt a kínáló nagy alkalmat is elhalasztaná, nem érdemli meg a Gondviseléstől, hogy felemelő nagy alkalmakhoz vezérelje.

Az államhoz s felekezetekhez való viszonyunk mellett hozzá szólna aztán a közös bizottság egymással folytatott viszálykodásaink orvoslásához is. Fájdalom, de ilyen emlékeink is vannak, nem csak a régmúlt időkből, hanem a jelenből is. Egymás ellen törtünk, egymás rovására építettük az önálló gyülekezeteket, leány- s fiókegyházakat s erőnk ilyen forgácsolása által eleven szemet gyűjtöttünk fejünkre. Már érezzük a parázs hatását; már megbántuk ezt a testvérietlen előhaladást: csak nem kellene szégyenelnünk a tévedés bevallását. Ha ez megtörténne, jöhetne s jönne majd egyéb közös ügy is, úgy a mint azt lapunk „Orthodox“-a (44. sz.) konvent előtti cikkében érintette.

A nem zsinati atyáknak, a vendég-seregnek vagy kíváncsiak hadának is volna ott Budapesten tenni valójuk. A mit nem tehet meg a zsinat §§-okkal, hatalmi szóval; a mit a nagy hatalmassággá nőtt konvent se végezhet el, azt megtehetik — ha igen akarják — a két prot.

egyháznak Budapestre sereglett lelkészei. Egy közös nagy értekezletben oh be sok jónak elhinthetnék a magvát! A Prot. Irodalmi Társaság p. o. még mindig küzd a létért; a népies íratokat nem indította meg maig sem, s alig meri megindítani a legközelebbi időben is, mert fél a kudartól.

Nincs prot. köz-szellem; nincsennek parokhiális könyvtáraink, a melyek a Prot. Irodalmi Társaságot céljaiban biztosan támogatnák. Nagyobb városainkban a kath. legény-egyletek egész missiói telepekké lettek a protestantizmus ellen és mi az ilyen helyeken sem tudunk a közös védelemre szövetkezni. A papi értekezletek nehezen terjednek; pedig a prot. élet fejlesztésének ezek volnának a leghatalmasabb biztosítékai. Ha ezeket — úgy félhivatalosan — megbeszelnék lelkészeink s ha e gondolatokért a világi elem is tudna egy kicsit lelkesedni s nem restellene áldozni sem egy pár veszendő forintot: akkor ez a zsinaton kívüli munka felérne a zsinaton belőlivel.

Lehet, hogy így lesz! Lehet, hogy mi már ünnep után kántálunk; mert ugyanezeket ugyan így vagy jobban már mind elvégezte a közös prot. felbuzdulás. Mi ez esetben leborulunk a zsinat nagysága előtt s áldjuk a Gondviselést, a miért úgy igazgatta a szívek mozdulatait, hogy azok a két prot. egyház dicsőségére serkenjenek. De — nem tehetünk róla — tele vagyunk mi is, mint sokan mások, aggodalommal!

A tizenkettedik órában.*

— Felhívás a zsinathoz. —

Már nem is lehet más cím alatt a zsinathoz hozzászólni. Egy pár nap és összeül. Egy pár hét és befejezte tanácskozásait. Egy pár fényes szónoklat és egyházunk ügye tíz évre rendben van.

Oh, dehogy rendben; csak itt-ott megtoldozva-foltozva; csak itt-ott elodázva, elsimitva. De orvoslatlanul a sebek, tisztázatlanul a nagy kérdések és a régi tepsedésben minden.

Ezer sebből vérzik az egyház teste és a mi azokat ütötte rajta: a nyomorult szegénység.

Száz meg száz gyülekezetben roskadoznak a hívek a teher alatt. Száz meg száz szerencsétlen belhivatalnok vergődik a ref. egyház gyehennáiban. Fényes gyülekezetek leszállnak a magas piedesztálról, árulják és eladják iskoláikat az államnak. A gályarabok utódai letépik magukról az autonómia rongyait és árulják annak, a ki kenyeret ad helyette. A protestantizmus bástyái romladoznak, iskoláink más kézre szállanak. A protestantizmus hadserege; papok, káplánok és tanítók rongosak és éhesek.

A vezérek pedig hosszan tanácskoznak és adnak domesztika- és államsegély-alamizsnákat. A protestantizmus előkelői meg kijárnak sorsjegykölcsön-tervet, és

* Előbbi számunkra későn érkezett.

nem adnak semmit. És a zsinat, a megváltó zsinat készül adni elvi definitiókat személyes és osztályadó felett, készül rendezni mesebeli khártákat és készül megjavítani az egyházi számvitelt.

Tudós főpapok, nagynevű, nagyhatalmú urak, szent zsinat, nem ér ez nekünk semmit! Az a kis alamizna csak egy csepp a mi tengernyomorúságunkhoz képest. A kérelmezett fillérek a mi szegénységünket odakötözik az esperesekhez, az államegélyosztó, domesztikát megszavazó nagyhatalmasságokhoz. Nem ezt, oh nem ezt, hanem biztosított helyzetet adjatok nekünk! Nem koldús-alamizsnát, nem számvitelt, nem börzejáték nyereségét: *egyet-mes birtok aránylagos adózást* kérünk mi tőletek!

* * *

De ti egész más dolgokkal vagytok elfoglalva.

Hogy válaszszák a lelkészeket? Klasszifikálva őket is, meg a gyülekezeteket is? Kijelöléssel, vagy egészen szabadon?

Hol dőljön el a képviselők választása? A presbitériumokon vagy a gyűléseken?

Ki legyen a többség? Az eddigi eljárás szerint a kis ekkleziáké vagy a virilismus alapján a nagy gyülekezeteké?

Miért visztek bennünket e hamis jelszavak alatt ádáz testvérharcba? Kibontott zászlóitok nem a mi zászlóink, kiadott jelszavaitok nem a mi jelszavaink, küzdelmetek nem a mi küzdelmeink.

A *hatalom kérdése*, a mi titeket harcra hevít, s hogy ez a prebitériumok alapján a papoké, az *espereseké* legyen, vagy hogy ez a gyűlések útján a *világi nagyk* kezébe jusson, nem a mi érdekünk, nem az egyház igaz érdeke.

Mit használ az a köznek, akár egyik, akár másik rend kerül is az uralomra. A nép terhe, a belhivatalnokok szegénysége, az egyház rendezetlensége akár-melyik úr alatt is ugyanaz marad. Sem egyikőtöké, sem másikótöké az egyház, hanem a Krisztusé és utánna az általa megváltottaké. A Krisztus pedig nem papi rendeket alapított és nem világi pártfogókat keresett. Nem presbitériumokat szervezett, hanem lelkeket idvezített. Nem elsőséget rendelt, hanem egyenlőséget parancsolt. Egyenlő jog illet meg az egyházban mindenkit.

Egyformán *képesített* is minden megvizsgált lelkész a szolgálatra. Egy is a szolgálat, a hit, a keresztség: legyen azért állásuk egyformán *biztosítva*, és választásának egészen *szabadon*.

S ha egyik-másik több talentumot vett, ne az esperes elnöklete alatt — érdektől alig ment két-három ember, — hanem az élet s az bírálja el, kinek majd az ígét hirdetni fogja: a hívó.

A hívók pedig a Krisztusban való hit és a Krisztus váltsága alapján mindnyájan egyenlők. Egyenlő jogukat pedig nem a presbitériumok, nem a kis gyülekezetek, nem a nagy egyházak, nem a papi vagy világi rend útján, hanem a *tiszta képviselői* alapon gyakorolhatják egyedül. Ez alapon nem lesz vizsgálódás a testvérek között. Ez alapon az egyház kormányzata a mívelt vallásos elem kezébe jut.

Es hogy ez a mívelt vallásos demokratismus necsak a nagyobb városokban legyen meg s hogy azok a kis gyülekezetek papjaikkal, tanítóikkal még jobban el ne maradjanak, hogy a protestáns tudományosságot és a protestáns öntudatot el ne gázolja a haladó korszellem: gondoskodjék az egyház egyeteme, gondoskodjék az összeülő zsinat.

Nem elég, hogy az államtól egy közoktatási szervezetet másoljunk által és érdektelenül törvénynyé

emeljük. Nem elég, hogy belhivatalnokainkat, szorosabb felügyelet nélkül, elméletileg úgy a hogy kiképezzük és azután káplánságokban, segédtanítószágban nyomorogva teljesen magukra hagyjuk. Nem elég, hogy iskoláinkban okleveles tanárokat alkalmazzunk és azokat onnan vegyük, a honnan lehet.

Nekünk *magunknak kell egy önálló nemzeti protestáns közoktatási szervezetet teremtenünk*, mely a mívelt, tudományos protestáns szellemet, nemes vallásos öntudatot a népiskoláktól fel a legmagasabb fokig biztosítani tudja.

Nekünk nemcsak belhivatalnokaink gyakorlati képességeire van szükségünk, hanem azok tudományos szellemére és vallásos jellemére egyiránt. Nekünk nemcsak szakképzett tanárok kellenek, hanem lelkes protestáns nevelők. Ilyeneket neveljünk hát bármilyen áron, a legnagyobb odaadással, a legnagyobb önfeláldozással, a legnagyobb szerető gondviseléssel.

Ma már ritkaság-számba mennek a bibliát teljesen ismerő, hatalmas vallásos képzettségű, nagy tudományú papok.

Ma alig van már tiszta protestáns szellemű professori kar.

Ma már alig érezhető a közéletben az öntudatos szabadelvű protestáns szellem liktetése.

Egy írásmagyarázati művet adott ki évekkel ezelőtt egy tudós professor. Tíz előfizetője közt csupán csak két lelkész akadt.

Öntelt dicsekvéseket olvasunk egy prot. gimnáziumi értesítőben. Hogy a tanulóknak mily magas percentje megbukott, hogy a lelkes tanári kar hány ifjút vert el egy év alatt az iskolából!...

Naponta veszítjük a tért a katholicizmussal szemben és a szabadelvű korszellem elébünk kerül.

Tudományosságban, nevelés terén, közéletben, dekadenciában vagyunk mindenütt (?). A híres protestáns míveltséget, a híres protestáns szabadszellemet túlszárnyalta az idő.

De újra meg is teremti az idő, ha képzett vallásos tehetségek állnak az egyház szolgálatába és azok fog-nak abba állani, ha nemcsak munkaközt, de illő jutalmat is találnak. Visszakapja régi fényét egyházunk, ha nevelési szervezetét nemzeti alapon megteremteni tudja, ha a közoktatás épülete az alaptól fel az ormokig ki lesz építve és a *protestáns egyetem* kapuja megnyílik.

Ezt teremtsétek meg zsinati atyák!

Ezeket várja tőletek az egyház.*

Ferenczy Gyula,
ev. ref. lelkész.

A tiszántúli püspökválasztás.

A „Magyar Hírlap“ nov. 27-ki számának vezércikke a tiszántúli református püspök választásával foglalkozik, hathatósan támogatva Szabó János jelöltségét. Foglalkozik egyúttal a zsinattal s az én csekély személyemmel is. Azt mondja, hogy a kálvinista egyház küzdelmében 1867. óta két ellenkező áramlat nyilatkozik, egyik a passiv rezistentia, a gravaminális politika, a másik az állammal való karöltve haladás, a reformpolitika, s azt mondja, hogy e sorok írója volna amaz első iránynak megszemélyesítője. Nagyön téved a t. cikkíró az én szerepem appretiatiojában s erről meg fog győződni azon tényből is, miszerint én a legközelebb egybegyűlendő zsinatnak tagja sem leszek; de ha

* Nem vagyunk ugyan e cikkel teljesen és mindenben egy véleményen, de elismerjük, hogy a mostani viszonyok között ez a bús hangulat és nagymérvű aggodalmaskodás egészen jogosult. Szerk.

már jónak látta csekély működésemre hivatkozni, ha szükségesnek látta óva inteni a püspökre szavazó egyházakat, hogy „ne kövessék az én nyomdokaimat“, legyen szabad elmondani nézeteimet arról a két áramlatról, s legyen szabad megmondanom azt is, kit óhajtanék látni, a „Magyar Hírlap“ cikkirójának jelöltje helyett, a tiszántúli püspöki székhelyen.

Az a két ellenkező áramlat nem oly erős még hál' Istennek, és különösen nem oly általános a magyar kálvinista egyházban, mint a cikk-író állítja; erősebb kifejezést egyedül a tiszántúli egyházkerületben talált. E kerületben nagy mértékben átvitték a politikát az egyház terére, és a ki ismeri az ottani viszonyokat, a ki elfogulatlanul ítél, nem tagadhatja, hogy a politikai pártállásnak élére állításában sokkal nagyobb részük van a kormánypárt, mint a függetlenségi párt híveinek. Egy szóval sem akarom állítani, hogy a kormánypártiak ne volnának egyházunknak hű és buzgó tagjai, de igenis állítom, hogy maguk se vették észre, miként infiltrálódtak elméjükben a kormánypárti tanok és erkölcsök annyira, hogy azokat teljesen átvitték az egyházi ügyek terére, úgy, hogy azok mindenütt, a hol ők kerekednek felül, a politikai téren létrejövő fejleményekkel analog alkotásokban, javaslatokban nyilatkoznak.

Annak az „állammal karöltve haladó reformpolitikának“ műve az, hogy a zsinati előmunkálatokban egy egész sorozatával találkozunk oly intézkedéseknek, melyek a protestáns autonomia évszázadokon át consolidált alkotmányának testét támadják meg; onnan jött azon indítvány, hogy az egyházmegyei és kerületi gyűlések hatáskörének megcsorbitásával a vitás közigazgatási ügyek elintézésére egy „közigazgatási bíróság“ alkottassék; hogy a nagyobb egyházak szavazatai sokszoroztassanak; hogy a konventi képviselők ne az egyes egyházak, hanem az egyházkerületi gyűlések által választassanak. Tökéletes centralisáló irány, teljes utánzása annak, mi a vármegyei önkormányzat megrontására elkövetett. Mily szépen eltanulta a cikkiró is a centralisáló phraseológiáját, midőn a gravaminális politika fölött gúnyolódik! Ezenkívül általánosságban amaz áramlatnak egyik irányadó jelszava volt ez, sőt az még most is: ne nehezítsük meg odafent a kálvinista miniszterelnök állását! Jelszava volt: kerüljünk minden súrlódást úgy a kormánnyal, mint a katolikusokkal, hűnyjunk szemet, ha ez utóbbiak bennünket pápai, primási, püspöki, egyleti elnöki encyclicákban eretneknek mondanak s a „keresztyén“ jellegből kiközösítenek, legyünk mi az okosabbak, húzzuk meg magunkat, mint a csiga héjába, sőt csókolódzunk „hazafias“ főpapjaikkal, kik bennünket gyűlési ebédjeink s jubileumaink alkalmával látogatásukkal megtisztelnek. Sőt nem volt kizárva régebben sem; nincs tán most sem egyesek részéről az a törekvés sem, hogy az egyház körében élvezett nagy befolyást arra használják fel, hogy maguknak az eredendő bűnként rebellis hajlamokkal saturált fajnak féken tartásából érdemet szerezzenek. Ebből áll az egész úgynevezett reformirány. És mi hasznunk volt — de nemcsak nekünk, hanem a szabadságnak, a szabadelvűségnek, a nemzeti szabadságnak, melynek ügye ebben az országban a protestáns szabadsággal mindig azonos volt — ebből az állammal karöltve haladó reformirányból? A múlt zsinaton félig feladtuk közoktatási autonomiánkat, iskoláinknak kapunk némi államsegélyt, de most már pro rata tanárokat nevez beléjük s mindinkább azonos felügyelet alá helyezi őket a regnum Marianum kormánya; egyházi szükségseink fedezésére egy garassal se kapunk többet, mint a mennyit még a bachrendszer kirendelt, még

abban is akadályoznak, hogy a hol másként a népoktatásról gondoskodni nem telik tőlünk, lelkésztanítósgokat állítsunk. Vallási egyenlőség és viszonyosság? risum teneatis — mindaddig, míg egy uralkodó felekezet óriási hatalmával ránk nehezedik. Annak az egész felülkerekedett politikának eredménye abban nyilatkozik, hogy a magyar protestantizmus elvesztette nimbusát, melylyel korábban ebben az országban tagadhatlanul birt; lett egy színtelen, lelketlen, unalmas valami, melylyel a közvélemény nem foglalkozik s legfeljebb annyiban emlegeti, a mennyiben azt követeli mind hangsúlyosabban, hogy miután *panszláv* és *protestáns* azonos fogalom, el kell törölni a protestáns autonómiát.

Hát ezzel az áramlattal szemben csakugyan van még egy másik — s ennek egyik csekély munkása saját szűk hatáskörömben igenis vagyok magam is — a mely fenn akarja tartani a maga teljes épségében csorbitatlanul azt a nehéz küzdelmekkel kivívott tisztavízű önkormányzatot, mely a protestantizmus fennmaradására multhatatlanul szükséges; szükséges azért, mert a felekezet népe csakis az általa nagyrabecsült papválasztási és egyéb jogok fejében hajlandó viselni gyakran hihetetlen nagyságú egyházi terheket. Fenn akarja tartani nemcsak egyházi, hanem hazai érdekből is, hogy álljon itt jövőre is, mint az igazi önkormányzatnak, a renddel párosult szabadságot biztosító intézménynek mintaképe. Fenn akarja tartani, mert akként van meggyőződve, hogy a magyarság szellemi fejlődésének, a magyar culturának megbecsülhetlen szolgálatokat tett a múltban s van hivatva tenni a jövőben is egy oly felekezetnek concurrentiája, mely a szabad vizsgálódást, a szabadságot hordja zászlaján. És ez az irány nem tartja helyesnek, hogy egyházpolitikánknak az legyen jelszava: bene vixit qui bene latuit; ezzel a politikával el lehet talán érni azt, hogy a protestáns vezérférfiakat megdicsérik, nekik azt, hogy protestánsok, elnézik; egyebet elérni nem lehet, sőt még az következik be mellette, hogy mint a példabeszéd mondja: „szemérmes koldúsnak üres a tarisznája.“ Ez az irány nem engedi magát felültetni a hazafiságára való azon hivatkozással, hogy az istenért, ne szítsuk ebben az országban a többi calamitásokhoz még a felekezeti viszálynak tüzet is. Nem oly üvegházi növény még ennek a nemzetnek élete, hogy ne birna meg egy pohár vízben egy kis vihart. Ez az irány szembe akar szállani a támadással, követeli a maga igazait, segíteni akar magán, de ezzel jogot remél szerezni arra, hogy segítse meg az isten is.

Mindezeknél fogva én is teljes elismeréssel viseltetem az én tisztelt conventi és végrehajtó bizottsági collegám, *Szabó János* esperes úr érdemei iránt; de püspöknek mégis azt óhajtom, hogy *Kiss Áron* megválasztására vezérelje a tiszántúli ekleziákat a magyar protestantizmus jó szelleme. Óhajtom ezt az ő személyi tulajdonainál fogva is. Helyesen hivatkozik a cikkiró az elhunyt *Révész Bálint* utólerhetetlen zamatú magyar nyelvére, más személyes tulajdonaira; az ily tulajdonosságok nagyon fontosak ily esetben. Ritka, tünemény-szerű látni existenciákat, kikben oly tökéletes harmóniában egyesülnek azok a belső és külső tulajdonságok, melyek az egész embert alkotják, úgy, mint a tiszántúli egyház nagyérdemű veteránjában. Ilyen főpap kell nekünk. Az igaz magyar embernek, az igaz kálvinista papnak prototypja. „Nézz Árpádra magyar!“ — írta *Vörösmarty* a paizsra emelt Árpád képe alá; nézz az öreg *Kiss Áron*ra tiszántúli kálvinista magyar! — azt hiszem, nem soknak lesz szíve hozzá, hogy ellene adja szavazatát.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

A gimnáziumi tanterv módosításához.

Nem rég olvastuk e lapok hasábjain a sárospataki gimnáziumi tanári kar által a tanterv átnézése és az azon teendő módosítások javaslatának előterjesztése végett kiküldött bizottságnak jelentését. E bizottság az egyetemes tanügyi bizottság álláspontjára helyezkedik s nem gyökeres változtatást, hanem csak kisebb jelentőségű módosításokat javasol, tehát conservatív s a tanügyi bizottság főbb elvei szemmeltartása mellett, tekintetbe veszi a többiek között az állami tantervet is. A bizottság álláspontját ez utóbbi tekintet miatt is örömmel üdvözljük. Mintha csak ama bibliai elv lebegett volna a bizottság előtt: Mindeneket megvizsgáljatok, s a mi jó, azt megtartsátok.

Bármit mondjanak is az állami tantervről, azt józan s okos ember el nem vitathatja attól, hogy a tudomány mai álláspontján elért elvek szerint készült s egységes, következetes építmény. Ama paedagogiai elvek, melyek benne kifejezésre jutnak, külföldön is napról-napra több tért hódítanak s egyetemesebbekké válnak s éppen azért részesült állami tantervünk a külföld részéről is oly méltányoló elismerésben.* — Nem óhajtanám ugyan, hogy mi protestánsok önálló tantervünket egészen föladjuk s szolgáljal az államot fogadjuk el, mely iskoláink önálló fejlődésének s szellemének sem felelne meg; azonban erős meggyőződéseim hogy, ha versenyt akarunk tartani az állami iskolák s a külföld középiskoláinak fejlődésével, lehetetlen, hogy a kor kívánta, erősebb reformot mi is meg ne indítsuk, a mely reformnak a hovatovább, mind nagyobb sikert ért s az élet által is már kipróbált újabb tudományos paedagogia elveiből kell kiindulnia s azokon alapulnia. Mint tudjuk, e szigorúan tudományos paedagogia új tudomány s Herbart alapította meg a század elején. Ő paed. rendszerét a lélektanra s az erkölestanra alapította. Herbart után számos követőre s kifejtőre talált s ma már széles elterjedést nyer s nálunk is mindinkább érvényesül s hódít protestáns körökben is.

Ez új tudomány elvei az élet próbáját is megállották s így elérkezett a reform szükségességének ideje protestáns iskoláinkra nézve is. Azon kell folytonosan gondolkoznunk, miképen lehetne ez újabb tudomány nem subjectív s így kétséges, de általános s biztos elveit s tételeit akként megvalósítani, hogy azok iskoláink hagyományos szellemével, önálló nemzeti céljaival s fejlődésével összhangba hozatnának. — A reformot a tanterv terén is abban szeretném látni, hogy helyesebb, a növendékek lelki fejlődésének s középiskoláink céljainak megfelelőbb tanmenetről gondoskodnánk. — Azért üdvözlöm a sárospataki tanári karnak s e bizottság tagjainak abbéli reformtörekvését, hogy a magyar nyelv és irodalom tétessék a tanítás középpontjává. Mint e lapok ez évi folyamának 24., 25. és 26. számában megjelent „Gimnáziumi reform” című cikk szerzője annyi hévvel s lelkesedéssel fejtegeti, szakítanunk kell a latin nyelv túlságos dédelgetésével s tartalmat, erkölcsi eszméket adnunk a növendékeknek hazai irodalmunk becses termékeiben. E szempontból javasolja, a bizottság is, hogy a magyar nyelv tanítási órái az alsóbb osztályokban egygyel szaporíttassanak. Ez a mily okadatolt, ép oly könnyen, minden rázkódás nélkül kivihető reform. A mi felszólalásunknak is az az oka, hogy a bizottság által elfoglalt

conservatív állásponton ép e célból t. i., hogy a magyar nyelv legyen a tanítás középpontja, egy más természetű, de szintén könnyen kivihető reformra hívjuk fel a figyelmet.

A nevelő-oktatás célját szem előtt tartó tantervnel nem csak az jön tekintetbe, hogy mely tanulmány-tárgyakat, mily mértékben veszünk fel az oktatás keretébe, hanem a tananyagnak akként is kell kiválasztva, besztva lenni, hogy az a növendékek értelmi fejlettségének megfeleljen. Herder s utána Goethe a XVIII. század második felében mondták ki legelőször ama nagy horderejű s ma már ismeretes elvet, hogy az egyes ember, illetőleg gyermek lelkének fejlődése megfelel az emberiiség művelődésének fejlődésével. Az oktatásnak figyelembe kell venni a gyermeki lélek eme természetes fejlődését s olyan szellemi táplálékot nyújtania annak, a mit természete bevesz és megemészt. Minthogy az érzékek útján szerzett ismeret, a tapasztalat, megelőzi a gondolkodás útján szerzett ismeretet, a concrétnek a tanítás menetében is mindig meg kell előznie az elvontat.

Ez ismeretes elv nem igényelvén bővebb bizonyítást, kimondhatom, hogy *én a magyar nyelv tanításánál a rendszeres szónoklattal tanítását az V-ik osztályban korainak s annak megértésére a növendék lelkét még fejletlennek tartom.*

A gimnáziumi növendék a grammatika rendszeres tanulása után a stilus sajátágaival, különösbbe a költői irány alakzataival foglalkozik a negyedik osztályban. Megtanulja, mi a vers s mi a próza, azonban a prózai műfajok elméletébe tartalmilag nem hatol be, mert erre idő sincs, meg konventi tantervünk sem említi ezt egy szóval sem. — Míg ez osztályban könnyebben érthető költemények és ügyiratok az olvasmány tárgyai, addig már az V-ik osztályban szónoki műveket kell olvasnia; nem talán nyelvi szempontból, hanem hogy azoknak tartalmát egyszer-mindenkorra magáévé tegye s a szónoklatról elméleti tudást szerezzen. — A szónoki művek nagy nemzeti és erkölcsi érdekekkel foglalkoznak s a hazai politikai művek (Kölcsey, Kossuth, Széchenyi, Eötvös beszédei) hazánk újabb jelentőséges fejlődésével a legszorosabb kapcsolatban állanak. Afféle eszméknek, fogalmaknak, mint a nemzeti jog, egyenlőség, parlamentarizmus, nemzetiség, szabadság stb. teljes megértésére a tizenégy, tizenöt éves növendék még nem képes.

A harmadik osztálybeli történeti tanítás nem igen jó a tanárnak segítségére. Az erkölcsi eszmék megértését is csak csekély mértékben segíti elő a negyedik osztálybeli erkölcsstan. Igen, mert az elvont erkölcsi tételeket sem értette meg annak idejében a tanuló. Így az olvasmány tartalmában kifejezésre jutott eszmék, gondolatok nem találhatnak a gyermek lelkében elég rokon gondolatot, melyekkel társulhatnának; nincs azoknak, hogy úgy mondjam — mibe kapaszkodniok, hogy állandóan megmaradhatnának. Azonban ez csak hagyján, ez az olvasmány, de következik az elmélet. A szónoki művek elmélete logika kicsiben, azután célja lévén a szónoknak a meggyőzés mellett a megindítás és az akaratra való hatás: psychologia is. Hogy ha még az olvasmányból vonja is el a tanár az inventio és dispositio szolgáltatában álló nevezetesebb kategóriákat, minők a fogalom, meghatározás, ítélet, inductio és deductio s azokat szemléltetni is törekszik, hogy ezeknek megértése mily nehezen s lassan megy, s az egész tananyag elvégzése a pontos és alapos tanulás mellett heti három órán lehetetlen, azt minden e tárgy tanításával foglalkozó tanár sajnos tapasztalja. Mi marad hátra? Két út. Vagy nem sok ügyet vet a tanár arra, hogy mélyé-

* V. o. Frick: Lehrproben u. Lehrgänge. Beispiel eines rationalen Lehrplans für Gymnasien. Halle, 1889.

ben, alapjában fölfogják növendékei a tárgyalatokat, fölhagyja a leckét s azok betanulják, a nélkül, hogy teljesen értenék. Hogy az így szerzett ismeret nem marad meg, s nem megy át a lélekbe, hanem mihamar elpárolog, azt tapasztalásból tudjuk. Vagy ha a teljes megértésre törekszik, akkor keveset végezhet, alig olvastathat el egy-egy beszédet minden szónoki műfajra nézve s az év vége aztán félbeszakítja tanítását. A szónoki prózán kívül, hol marad a próza egyéb fajainak megismertetése? Valóban a tudományos próza elméletének (leírás, elbeszélés stb.) tanítása sok középiskolánknál elmarad az idő rövidsége s talán a miatt is, mert konventi tantervünk sem tesz róla említést.

A rethorika és stilistika e mostoha sorsán felekezeti középiskoláinkban kétféleképen segíthetnénk. Áttehetnénk e tantárgyat a hatodik osztályba, a mint az az állami tantervben van. S ha nem akarunk a két évi irodalomtörténeti tanításból engedni, akkor helyére tehetjük a poetikát. — Másrészt, ha már a negyedik osztályban szaporítottuk a magyar nyelv óráinak számát, ezt az V. és VI. osztályokban még nagyobb mértékben kellene tennünk, természetesen vagy a görög, vagy a latin rovására. Így többet s alaposabban olvashatnánk a magyar irodalomból s némileg Csáky miniszter görög nélküli középiskolájához is közelebb jutnánk.

Hogy célszerűbb, a gyermeki lélek fejlődésének megfelelőbb lenne előbb a poetikát tanítani a rethorikánál, az a poetika elméletének természetéből vont okokkal bővebben is bizonyítható volna. Az aesthetika alapfogalmai könnyebben érthetők és magyarázhatók, mint a logikái. A mellett a költészet a szívre hat, s a költők könnyebben érthetők, mint a szónokok. — Különben a régebbi erdélyi iskolaszervezetben is előbb volt a poeta, mint a rethor.

Szóval, ha a conservatív reformok terén még tovább megyünk; ha az egymásutánt szerencsésen megállapítottuk, csak úgy valósúlhat meg az a törekvés, hogy a magyar nyelv és irodalom legyen a nevelő oktatás középpontja. S hogy *Nemo* szavaival éljünk, e reformok nagy mértékben befolyhatnak a hazai nyelv és irodalomban való jártasság előmozdítása s egész középiskolai oktatásunk ígézetesebbé s nyereségesebbé tételére, csak a tantárgyak egymásra való hatását kell bölcsen megmérlegelni s a fokozatos egymásutánt szerencsésen megállapítani.*

Dunamelléki.

TÁRCZA.

A tiszántúli presbiteriánus párt felterjesztése a zsinathoz.

Kivonat a felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye 1891. évi november hó 20-án, Nyír-Bátorban tartott rendkívüli gyűlésének jegyzőkönyvéből.

Főtisztelendő és méltóságos zsinat!

Egyházi törvénykönyvünk megújítása, tökéletesítése azon magasztos feladat, mely a ft. zsinat kezébe van letéve. Évtizedekre szólólag dőlhet el egyházalkotmányunk egyes alkatrésze. Mielőtt tehát nagyfontosságú alkotásához fog, szükség és illő, sőt kötelesség, hogy minden érdeklődő egyházi hatóság tegye meg észrevételeit, mondja ki óhajait, sőt aggodalmait is, melyek az elvi kérdéseknél felhőként jelennek meg! Most kell azt tenni, míg nappal vagy! Igen, mi kérelemmel járunk tör-

vényhozó-testületünkhöz, vajha sikerülne a tények és indokok előadása által az aggályra okot szolgáltatató törvényszakaszokra a főtiszteletű zsinat bölcsességét úgy megnyerni, hogy a hozandó törvény megnyugtatólására szolgálja egyházunk egyetemének és dicsőségére jelennek és jövőnek egyaránt.

Kérelmi szövegünket felterjesztjük, mert a mienk és több egyházmegye indokolt véleménye méltatásra sem talált saját egyházkerületünk közgyűlésén; s attól tartunk, hogy az egyházmegyék véleményének nyilvánulása a kerületi gyűlés mellett feledés homályába merül.

A minket megdöbbentő tényállás az, hogy saját egyházkerületünk közgyűlése, 1891. szeptember 24. s következő napjain, az egyházmegyék többségének indokolt véleményi összhangját a zsinati törvényjavaslat néhány elvi pontja felett elvetette, vagy megmásította. Nevezetesen: a) a közigazgatási bíróság új intézményét behozni javallja és 8 egyházmegye ellenére elvonni az eddig illetékes hatóságtól; b) a lélekszám szerinti szavazás módját 9 egyházmegye összhangzó akarata ellenére magáévá tette; c) úgyszintén a konventi tagoknak a kerületi gyűlés által választását, 7 egyházmegye kívánságával szemben.

Ha a felsőbb hatóság ily könnyen túl teszi magát azon hatóságok összhangzó véleményein, melyeknek valain áll, és épen akkor, mikor új egyházalkotmányi elvekről van szó: nincs célja, sem jelentősége a vélemény kikérésének; pusztán üres formává törpül az. Szerintünk a törvényalkotás és változás küszöbén a kellő tájékozást a közhangulat és szellemek minél tágasbb körben nyilvánulása nyújthatja s épen ily esetekben az lett volna a kerületi gyűlés hűséges kötelessége, hogy nyilván kitüntette volna, miszerint az egyházmegyék túlnyomó többsége mit hiszen és mit nem; mert az 57 magyar ref. egyházmegye állásfoglalása igazabb tükörben mutatja fel a közakaratot és óhajt, mint öt kerület, öt testület nyilatkozata. Mert akkor a főtiszteletű konvent és zsinat nem a kerületek szemüvegein lát, hanem a kerületeket alkotó, számosabb tényezők érverését tapinthatja, még pedig közvetlenül.

A mi a közigazgatási bíróság új intézményét illeti, a rendkívüli nagy többség (13-ból 9 egyházmegye) a mellett foglalt lényegileg állást, hogy se megye, se kerület ne mondjon le eddig birt közérdekű jogköréről. S íme egy felmerült indítvány folytán, a kerületi közgyűlés mégis elvonta azt az eddigi birtokostól, áttéven szűkebb körű, mondhatni zárt hatósághoz, a fegyelmi bírósághoz. Ezt mi jogvesztésnek, jogról lemondásnak fogjuk fel és az sért azért is, mert „rólunk, nélkülünk” eljárással fogadtatott el a nagy újítás és változtatás. A pesbiteri elv követeli, hogy a jogtulajdonostól birt jogot elvenni, önnön hozzájárulása nélkül nem szabad. A jelen szomorú esetben nemcsak nem járult az hozzá, hanem a véletlenül felvetettnek látszott új indítvány, új vélemény meg sem fordult az egyházmegyék előtt. Minden presbiteri egyházban, széles e világon, maga a zsinat is megkérdi az alattas hatóságokat s oly véleményt vagy indítványt, kivált ha elveket és jogokat mélyen érint, önnön és rögtönös kezdeményével határozattá nem tesz; s íme a kerületi közgyűlés túl ment a zsinat határán is.

A lélekszám szerinti szavazás behozatala is merően ellenkezik a presbiteri elvvel. Az Isten ígéjének hirdetése szüli az egyházakat, százan vagy ezersen tömörüljenek bár egy egyháztestté, az igehirdetés körül, az nem változtat azon vallási egység természetén. Ezen östestületi egyed (ecclesia Christi) az alaphatóság az

* Sárospataki lapok 1891. 26. sz.

egyházársadalomban és az nem más, mint az ígéhirdető, a presbiterium s a hívek egysége, ahonnan indul ki minden élet és jog. Ebből folyt azon helyes szokás: ahány lelkész, annyi szavazat; mert több lelkész tulajdonképp több központ jelzője és így több gyülekezet eszméjét képviseli. Csakis anyagi ok miatt nem különültek el az oly nagyobb gyülekezetek külön parochiákká, külön egyházi egységekké. Erős külföldi presbiterián hitrokonainknál nincs ily összetett gyülekezet; az elv azonban nálunk is kezd tovább képződni; szebb jövő hangjai zendülnek s a parochiákká különülés szülemében van s „ahány lelkész, annyi szavazat“ tétel helyessége még jobban igazolva lesz, mint a presbiterián rendszer következménye és akkor alapos volta is még jobban kiviláglik. Az isteni ígéhirdetés gyúpontjai az egyes gyülekezetek. Nem esetleges lélekszám-többség azok alkotó elve. Ha lélekszám arányában osztatik a szavazás joga: az úgynevezett „paritás“ szép elve — világiak és lelkészek egyenlő súlya, befolyása — sorvadásnak indul; az isteni ígét hirdető elem háttérbe szorításával pedig, a hit fentartása is kockáztatva lehet és ez lényeges mozzanat!

A hívek ezrei, csak a gyülekezet vezetői és kormányzói előállításánál első tényezők, hogy képviselőiket megválasszák. Azután felfelé, a zsinatpresbiteri rendszerből folyólag, csak képviselve, azaz testületek működnek, mert az igazgató hatalom a képviselőhatóságokban testesül meg fokozatosan. A személyelv behozatala egyeduralomra vezetne, mely épen ellensarka a presbiteriánizmusnak, melyben szervek, nem lélekszámok a döntő tényezők. Szám lehet a statisztikában vezér, de Isten országában nem lehet vezérelv. Annyira ragaszkodunk itt is, e kérdésben a presbiteri elvhez, hogy ily alapelvei kérdésben az ellenkező állás-foglalást, egyházalkotmányunkon történő résütésnek tartjuk.

A konventi tagok választásmódjának meghatározását mi is sarkalatos kérdésnek tartjuk; hiszen a konvent, a zsinat nem létében, összes anyagi és szellemi ügyeinkben dönt. Sőt már is zsinati jogot gyakorolt; p. o. a lelkészképzés általános módozatait, mit törvényeink 89. §. a) pontja zsinati intézkedésnek nyilvánított, a konvent állapította meg; új teológiai alapvizsgát létesített; a lelkészsképesítő vizsgát kivette a kerületek kezéből, zsinatunk tudta nélkül. Egyházunk egyetemét felfelé és kifelé képviselő konventünk, vegye tehát életerejét — ily körülmények között — az ősalaptényezőkből, a presbiteriumoktól; ne legyen a kerületek delegatiója, hanem a gyülekezetek közvetlen és szabad képviselője; és így egy alapon álló. Csatlakozzunk tehát a testvér-kerületek eddigi álláspontjához, melyekben eddig, minden veszély nélkül, a presbiteriumok szavaztak konventi képviselőkre.

Presbiteri álláspontunkat támogatják a külföldi testvéregyházak példái. A szabadság és reformáció klaszikus földjén élő hitrokonainknál, az egyházmegyék a gyökeres alaphatóságok, mint nálunk voltak a tractusok a reformatio elején. Kerületek és nemzeti zsinatok nélkül is működtek azok. Ott künn a tractus ma is részt vesz az egyházi törvényhozásban, mert a zsinat nem hozhat egyetlen állandó törvényt sem, míg előre meg nem kérdezi mindenik tractus helyeslő, vagy nem helyeslő véleményét. A tractusok véleményét táblás kimutatásban terjeszteti maga elé s ha a többség nem helyesli, azon évben nem alkot törvényt; hanem ha fenn akarja javaslatát tartani, még egyszer beküldi előbbi vagy módosított alakban javaslatát és indítványát; és csak a második vélemény-nyilvánítás után alkot aztán szabad meggyőződése szerint törvényt a

felvetett tárgyban, mikor már előre és kétszer tájékozva lett a közszellem irányáról. Mert a zsinati törvényhozó azon közszellemnek tartozik lelkeben felelősséggel, mely az egyetemes egyházat áthatja. Ily előzetes eljárás nélkül „sürgős esetekben is csak ideiglenes, u. n. „interim-törvényt“ hozhat. Ez a biztosíték, hogy a souverain zsinat semmi újítást elhamarkodva fel nem erőszakolhat. A vallás világában inkább várakozni kell míg a közszellem érik, mintsem felülről kezdett, alulról nem támogatott törvénnyel megzavarni az egyház békéjét. A presbiteriánizmus oly élő szervezet, mint a vérkeringés. Az agyban mozgó vérnek le kell menni a legalsó erekbe és viszont, fennakadás nélkül; akkor van jólét, egészség az egész testben és a mi szinte fődolog: összhang.

A hugenotta egyház is nagy súlyt fektet zsinati szervezetére, hogy az biztosan és méltán a közszellem és közakarat igaz tolmácsa legyen. E végre a zsinatnak egy és széles alapon kell állania. Zsinati képviselőit oly rendkívüli és kibővített egyházkerületi gyűlések által választatja, melybe minden presbiterium küld egy lelkészt és egy világi képviselőt, úgy hogy minden gyülekezet képviselve legyen. A zsinati tagok száma nagy, minden 6 lelkész után egy s az így keletkezett zsinati tagok állományának fele lelkészek, fele világiak közül szavazattöbbséggel választatik.

Ősi magyar multunkban is emelkedtek hangok, és pedig tekintélyesek a zsinat feladata és rendeltetése felől.

Szegedi Kis István főreformátorunk a zsinatot oly gyűlésnek tartotta, melybe minden ecclesia a lehetőség befolyjon. Nem lehetvén minden egyes hívó jelen, legalább képviselőileg, vidéke nevében jelenjen meg; a zsinat zsarnoki nyomást ne gyakoroljon, mert a szentlélek sem hatósághoz (sedes), sem személyekhez kötve nincs; hanem szolgáljon építésre és semmi olyat ne törvényesítsen, a mi nem szükséges, vagy a minek kiváló haszna nincs; és a mi fő: közmegnyugvás és az egyház közmegegyezését (concordia) eredményezze a zsinat (Locci Communes 325. sz.).

Medgyesi Pál, a tiszta presbiterianizmus első hű képviselője, előbb debreceni hittanár, majd *Lorantfi Zsuzsánna* fejedelemné udvari papja, 1649-ben a zsinatról így vélekedék: „nem arra való az, hogy a különkülön ecclesiáknak minden hatalmukat maga kezéhez vevén, az igazgatná mindenkben azokat. Sült pápistaság fekszik ez alatt! Az igazi zsinat ne vegyen ki minden igazgatást az ecclesiák kezéből, az presbiteriumra semmit sem hagyván, így nem lenne segéd a zsinat, hanem akadály és szenvedhetetlen oligarchia.“ (Dialogus 98. és 99. l.) Béza Tódor és a tarcal-tordai zsinat hitvallása hasonló nézetet hangoztatott.

A magyar presbiterianizmus a fájdalmak és szenvedések gyermeke. Mikor a múlt században elvétetett anyaszentegyházunktól minden töredékeny felsőbb hatalmi támaszlop: főurak, fejedelemség, kormányi véderő; akkor helyezkedett örök alapjára, a hívők egyetemére, mint megtépett lombkorona a törzsre, gyökereire és megszülte az első presbiteriumokat és virulásnak indult újra. Tartsuk fel a szélés és termő alapra támaszkodást; védjük kettős erővel a presbiteri elveket; azokat nem a jogok csonkításával, hanem szélesítésével, a százezrek öntudatában felkeltésével s részvétre indításával biztosíthatjuk egyedül. Ime e szent érzelem és elvhűség indít és vezet bennünket felszólalásunkban.

Minthogy a presbiteri elvből folyó s történetileg is bebizonyított igazság, hogy az egyöntetű széles alapon álló zsinat igazi biztosítéka s védvára az egyház-

alkotmányának, zsinatunk pedig jelen szervezetében inkább elsőrendű hivatalviselőink gyűlése, úgy, hogy egy részük nem is választatik a zsinatra, más részük választása csak formai dolog, inkább az illem és udvariasság szüleménye, a nem hivatalos személyek elenyésző csekély számban juthatnak be. A legkiváncsiabb a zsinati tagok számát jövőre megkészszeretni, hogy a bíráló elemnek, a nem hivatalos egyháznak is tér jusson abban. Sőt a legerősebb külföldi hitrokonok példájára, a theologiai akadémiák is küldjenek abba egy-egy képviselőt.

Minthogy a presbiteri elvből folyó igazság, hogy fokozatos igazgató hatóságaink jog és tettekörük csonkításába kész szívvel nem hajlandók belenyugodni, különben súlyuk, tekintélyük, hatásuk és a közérdek sinyl meg s hogy ily nagy, mondhatni önfosztó újjításba belemenjenek, még további alapos megfontolásra, széttekintésre és az eszmék érlelésére van szükség és erre kellő idő engedendő.

Minthogy a másik gyökeres újítás, a lélekszám szerinti szavazás beékelése egyházunk alkotmányába, a presbiteri rendszerrel ellenkező útvesztőbe terelné egyházunkat, alapvetet érint s majdnem a hitvallás változtatással azonos horderejű; világos igazságul tűnik előttünk fel, hogy e téren szinte nagymérvű megfontolásra van szükség. Az elhamarkodva törvénybe-iktatás az egyházak békéjét is felzavarhatná.

Minthogy végre a konventi tagok választása a zsinat utáni legfelsőbb hatóság tekintélyét, erejét, biztosabb mozgását lényegesen érinti, az áldozatok és terhek minden súlyát hordozó és alaptényezők a presbitériumok talajába fogódzva, minden vihar közt szilárdabban álland s méltó koronája lesz úgy ki, mint fel és lefelé az egyetemes egyháznak.

Ez indokok alapján engedje meg a főtiszteletű és méltóságos zsinat, hogy alázatos kérelmünket következő pontokban összegezve terjeszszük fel színe elé meghallgatás és teljesítés végett, kérve a presbiteri elvekkel rokonszenvező zsinati tagokat is hathatós támogatásra.

1. Mint legfőbb hatóság, szerveztessék a zsinat a presbiteri rendszernek megfelelő egy és szélesebb alapon. Tagjainak száma emeltessék, a theologiai akadémiák is egy-egy képviselőt küljenek.

2. Mellőztessék jelen zsinat által a közigazgatási bíróságnak törvénybe iktatása s az erről szóló törvényjavaslat akár mostani, akár módosított alakban, kellő előkészítés végett összes egyházi hatóságainknak adassék ki.

3. Hasonlóképen odáztassék el a lélekszám szerinti szavazás törvényerőre emelése.

4. A konventi tagoknak, a presbitériumok által választása iktattassék törvénybe egyenlő szavazási mód megszabásával, minden kerületre nézve.*

* E Balogh Ferenc debreceni theologiai tanár által készített munkálattal a felsőszabolcsi egyházmegye a következő határozattal fogadta el: „Egyházmegyei gyűlésünk a fentebb olvasható kérvényt minden pontjában osztja, helyesli és elfogadja azt, annyival inkább, mivel eleven emlékeztetőben van még a páteszes korszak, midőn az egyházi felsőség egyenesen a hívők egyeteméből, az egyes presbitériumokból merítette azt a rendkívüli erőt, melylyel az egyházalkotmány érdekében megtartotta azt az elvi álláspontot, mely nemcsak egyházalkotmányunknak, hanem ezzel egyidejűleg az ország alkotmányának szabadságát is megmenthesse. Épen azért ezt nemcsak magáévá teszi, hanem elhatározza, hogy mint saját elvi álláspontjának teljesen megfelelőt, a reá hozott jelen határozattal együtt kinyomtatja, s a testvér egyházmegyékhez megküldi, hogy mindazoknak, kik a valóságos zsinat-presbiteri elvekhez ragaszkodnak, alkalmuk lehessen felemelni szavukat s hasonló irányú felterjesztések által nemcsak saját nézetüknek érvényt szerezhessenek, hanem lehessen módjuk és alkalmuk arra, hogy azok képviselőiket, kiket ily nézetek alapján választot-

tak meg a zsinatra, figyelmeztethessék, hogy küldőik nézeteit híven képviseljék.

E határozat kinyomtatásával és a testvér egyházmegyékkel leendő közlésével esperes úr megbízatik.

Kiadta Gégényben, 1891. november 22-én.

Vas Mihály,
egyházmegyei jegyző.

A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.

(Folytatás)

4. §. Káldi és Pázmány támadásai a Károlyi-biblia ellen, és azoknak bírálata.

Károlyi Gáspár a vizsolyi bibliának nagy utánjárásával írott szép *Előljáró-beszédeben* részint öngazolásul, részint, hogy bemutassa az olvasóknak a Vulgata megbízhatatlanságát, sok kifogást emel a Vulgata ellen, a mely kifogások aztán egész irodalmi harcot idéztek elő a Károlyi halála után. A támadást *Pázmány Péter*, e nagytudományú, furfangos eszű és kiváló jezsuita ellenreformátor kezdte meg az ő 1613-ban írt „*Hodoegos Igazságra vezérő Kalauz*” című nagyhirű munkájában, melyben tüzetesen foglalkozik a Károlyi fordításával. Majd ugyancsak Pázmány nagy általánosságban szól a szentírás lefordításáról 1626. Bécsben megjelent ily című művében: „*Az szentírásról és az Anyaszentegyházról két rövid könyvecskék.*” (15—22. l.).

Részletesebben tárgyalja már a Károlyi fordítását, *Káldi György* az ő bibliájához csatolt „*Oktató Intés.*”-ében, Pázmányhoz hasonló módon felekezeti szűkkeblűségből nem hagyván azon semmi becsületet.

E támadások szenvedélyes hangjait a ref. tudós lelkészek nem hallgathatták el némán, ha csak nem akarták magukra vonni a legyőzetés szégyenét, azokra a protestantismus érdekében, mely már ekkor össze volt forrva a Károlyi bibliával, felelni kellett. És feleltek is; a szenvedélyes támadás szenvedélyes apologiákat szült. Debrecenben 1629-ben megjelent: „*Pécsvárad Páternek, várad lelképásztornak felelet, Pázmány Péternek esztergomi érseknél két könyvecskéire, melyeket az Szentírásról és az Anyaszentegyházról írt*” A következő évben *Dengelegi Péter* enyedi prédikátor bocsátott közre egy Káldinak szóló feleletet ily címmel: *Rövid Anatomia*, melylyel a nagyszombati Káldi György papnak a szent biblia felől való Oktató Intése... megvizsgáltatik. Gyulafehérvár, 1630. A Kalauzra a nagytudományú *Pósa-házi János* pataki tanár válaszolt az ő két kötetes „*Igazság Istáppja*” című művében (Sárospatak, 1669.).

A) Pázmány támadása.

A mi a *Kalauzt* illeti, az a 357—67 lapokon foglalkozik kiválóan a Károlyi fordításával s bár Pázmány előbb támad és azután fog a Vulgata védelméhez, de hogy okoskodásának hiányai annál világosabban kitűnjenek, meg miután támadni csak annak lehet joga, a ki magát eléggé megvédelmezte, lássuk először is nála a Károlyi által megtámadott helyek védelmét.

Elsőben is megcáfolja Károlyinak a Deut. XXXIV. 7, Gen. XVIII. 25, Gen. XIV. 18, Bir. XI. 2, Gen. XXXII. 29. ellen felhozott vádjait, azokat egyszerűen nem igaznak állítván. Ezekre nem lehetünk mi sem más véleménnyel, mint Pázmány, ezek a példák csakugyan gyengék és — talán mert Károlyi nem a hiteles kiadású (1544.) Vulgátát nézte, — alaptalanok. De már több szó fér a „hamis változtatások” vádjá elleni cáfolathoz, (367—91.).

A Gen. IV. 8 pótlékára azt az ellenvetést hozza fel, hogy a „menjünk ki” a Septuaginta készítésekor benne

volt a zsidó szövegben. De hát honnan tudja azt Pázmány, mikor ő maga nem is látta azt az említett eredetit? Hiszen ilyen módon minden betoldást ki lehet magyarázni! Ugyanezt felelhetem a Num. XX. 6-ot illető azon cáfolatra is: „honnan tehet ítéletet Károlyi, ha ezek a szók a zsidó betűből estek-e ki, vagy a deákhoz toldattak? talán a zsidóknak többet hiszen, hogy sem a keresztyén világnak?” Ügyes fordulat mindenesetre, csak az a baj, hogy a komolyabban gondolkozókat csak mosolyra készíti. Ártatlan betoldás, az igaz, de mégis betoldás az, felesleges; Isten szava helyett embert beszéltet, a mint Pázmányék szokták mondani.

A Gen. IX. 6-ban a פָּאֵמָן Pázmány szerint csak pleonasmus s „minden fogyasztás nélkül” elhagyható. De erre azt mondhatjuk, hogy ha Isten ígéjéhez hozzátenni, vagy abból elvenni nem szabad, akkor tessék ám az eféléket is lefordítani. Nem lehet ám oly könnyen játszani a szavakkal!! Ugyancsak ez az ítéletem a Máté IX. 13-ra felhozott igazolásra is, sőt ott az „εἰς μετανοίαν” nem is felesleges, miután a gondolat kiegészítésére nélkülözhetetlen. Jézus azért jött, hogy megtérítse a bűnösöket, tehát épen hangsúly van az εἰς μετανοίαν szavakon s csakis úgy jó a fordítás, a hogy Károlynál látjuk: „Nem azért jöttem, hogy az igazakat, hanem hogy a bűnösöket hívjam megtérésre”.

Szándékosan félre érti Pázmány Károlynak az I. Ján. V. 13-ból elhagyásra vonatkozó megjegyzését. Itt u. i. nem azt kárhoztatja Károlyi, hogy a Vulgata „qui creditis” helyett „ut credatis”-t fordít, a mit Bézával igyekszik Pázmány mindenáron kimagyaráztatni, hanem itt egy egész mondatrészt hagyott ki a Vulgata. Pázmány tehát nem a szeg fejére üt, mert nem is tudna és csak bujósdi játszik.

A Róm. XI. 6-ot illetőleg azzal igazolja Pázmány, hogy Béza szerint is némelyik régi magyarázó elhagyta azt. Így csakugyan felibe emelnék a magyarázást a bibliának, e veszélyes jezsuita elv szerint a biblia csak másodrangú tényező, főbb annál az egyházi atyák véleménye. Bizony ez nem megbecsülése a bibliának!

Ugyanezt mondhatjuk a CXXXII. Zsolt. 15. vers „elfordítását” illető védelemre is. Az וְיָדָה-¹ „vidua”-val fordítani nem lehet, mint a hogy a Vulgata teszi, bármennyi egyházi atya helyeselve is, mert az mindig = „szegény”.

Abban, hogy az Apoc. XXII. 14-re nézve elismeri, sőt bizonyítja Pázmány, hogy az értelemben van „kevés különbözés,” már önmagában megcáfolva látom Pázmányt, mert ha különbözik, miért nem megbízhatóbb a görög szöveg a Vulgatánál?!

A Gen. III. 15. „ipsa”-jának védelmére öt érvet hoz fel. Az elsővel t. i. hogy a נִשְׁתָּה szó nőnemű is lehet, csak járatlanságát árulja el a zsidó nyelvben. 2-szor az egyházi atyákkal bizonyít, a mire már főnebb feleltünk. 3-dik érvére, hogy t. i. „Kalvin is az asszonyi állat magván az egész emberi nemet érti, tehát a Boldogasszony is érthető alatta,” csak azt felelhetem, hogy vajjon Kalvin nem tévedhetett-e? hiszen másutt rendszerint hazugságokkal vádolja őt Pázmány, miért hivatkozik rá most épen ő? A 4-dik és 5-dik érv dogmatikai természetű, ezért itt nem foglalkozom vele, mert ez alkalommal nyelvészeti szempontból keressük az igazságot.

Végül még azt is fel tudja hozni a Vulgata védelmére Pázmány, hogy „mutassa meg Károlyi, hogy a görög betű igazabb, hogy sem a deák.” Hát erre megint nem tudok mit mondani. Nagy elfogultság, elhomályosult értelem, vastag tudatlanság, vagy inkább rosszakaratuság által megvesztegetett ész kell ahoz, hogy a fordítást fölibe emeljük az eredetinek, hogy a holdat világosabb-

nak tartsuk a napnál. Különben érdekes figyelemre méltatni, mennyire következetlen itt önmagához Pázmány, mikor ezzel szemben a 362—3 lapokon ezt mondja: „Hogy a Vulgata feddhetlen volta mellett bizony van abban fogyasztkozás, némely mondasokat tisztább deák szókkal, ékeesebben, világosb értelemmel fordíthatták volna... a zsidó és görög nyelvnek tulajdonságából, erejéből, és kiváltképpen való hathatóságából néhány világosabban kitetszik a szentírás szavainak értelme. A különböző értelmezéseknél a görög, vagy zsidó szöveg az irányadó.” Nos, hát hol van akkor a Vulgata hitelessége? hiszen akkor egy alapon állunk, akkor a Vulgatánál jobb is lehet talán a Károlyi fordítása is!

Mindaddig csak a Vulgata védelmére szorítkozik Pázmány, de ezzel természetesen meg nem elégszik, hanem neki megy az összes fordításoknak, egyet sem tart hitelesnek, nemcsak bizonytalanoknak, de veszedelmeseknek állítja a zsidóból újonnan fordított bibliákat, majd a Luther, és végre a Károlyi fordításának gyöngeségeit igyekszik kimutatni.

„Molnártul nyomtatott Károlyi bibliájának éktelensége” című fejezetben (357—61 l.) három nagy váddal támadja meg Károlyit.

a.) „A hol Károlynak tetszett, a maga elméjéből és saját gondolatjából sok szókat írt az Isten szavai közé, kit nem volt semmi úton szabad cselekedni, mert az Úr Isten átok alá vetette azokat, valakik csak egy szót hozzáadnak a szentíráshoz.” Íme, minő jezsuita okoskodás, mennyire könnyen játszás az elvekkel. Károlynak betoldásai kárhozatot érdemlő roppant bűnök, de a Vulgatái (L. Num. XX. 6.) egészen igazoltak, sőt erények. Egy és ugyanazon tulajdonság Károlyit kárhozatba dönti, a Vulgatának isteni tekintélyt ad. Bizony nem igazságos mérték! De Pázmány példákat is hoz fel igazolásul, hadd lássuk azért ezeket közelebbről.

„Gen. XXX-ban nyolc betoldott szó van: magzatokat (1. v.), Rákhel, kit én fel (3. v.), az Jákób (6. v.), hogy békét annak (27. v.), mikor először hozzád jöttem (29. v.), hogy ha pedig csak téged szolgáljak (30. v.), olyan légyen az én jutalmam (32. v.), az Lábán (33. v.),” A „magzatokat” nem betoldás, mert ott van a szövegben a וְיָדָה szó, sőt meg van az az istenített Vulgatában is. A 3. versre igaza van Pázmánynak, de a 16-ban már szintén ott van az eredetiben is a Jákób név. A 27. versben csakugyan nincs helye a betöltésnek, de már a 29-ben az értelmet egészíti ki, s ez különben sem betoldás, csak a 30. elejéről van idecsapva. A 30-ban helytelen, de már a 32-ben nem betoldás az, a mit Pázmány mond. A 36. vers „Lábánja” megvan a héber szövegben, és csakis így érthető a vers; hogy a Vulgata elhagyta, ez csak annak rosszasságát, hibáit növeli.

„Gen. XXXIII-ban hat pótlék van: Jákób (3.), Esau előtt (6.), Esau (8.), azért küldöttem azokat (8.), vesd meg (10.), az ajándékokat Jákób (11.).” A 3. versben félreértés kikerülése végett tette a וְיָדָה helyett Károlyi a „Jákób” szót, és helyesen. Értelem kedvéért helyes a 6. vers betoldása is. A 8. vers első betoldása ott van a Vulgatában is, a 2-ra pedig az értelem kiegészítése végett volt szükség. A 10. versben csakugyan hibás a betoldás, de a 11. versé értelempótló.

„Rom. IX-ben 5 betoldás van: elszakasztatott (3.), úgy mond az Isten (7.), ezt megkisírtette (10.), az választás (16.), mit mondhat sz ellene (23.).” A betoldások itt csakugyan helytelenek, értelemzavarók.

De még mindezek ártatlan betoldások; hitelvi dolgokat nem lehet ezekre alapítani, e szerint nem is veszedelmesek. Sokkal fontosabbak azonban azok, a melyekről maga Pázmány is bővebben szól. Lássuk ezeket:

1. A I. Kor. X. 3-ban „mi velünk,“ betoldással „elakarja hitetni Károlyi, hogy az Úr vacsorájában mi is, mint a zsidók, csak hit által vesszük a Krisztus testét.“ Ezt a célzatot nehéz lenne kiokoskodni a Károlyi fordításából még a tekervényes eszű Pázmánynak is; Károlyi itt valószínűleg csak azt értette, hogy épp úgy igaz volt a pusztában bujdosó zsidók hite, mint a mienk, vagy mint Pósa-házi védelmezi, hogy lényegileg az ő és új testamentom sakramentomai közt semmi különbség nincs. Az bizonyos, hogy e fordítás helytelen, mert itt Pál csak arról beszél, hogy a bujdosó zsidók között semmiféle hitkülönbség sem volt, egyet ettek és ittak, a mint Káldi is fordítja.

2. Károlyi „megakarván tölteni Magyarországot házasságtöréssel, sok házasság választással“, a Máté V. 32-be „ok nélkül“ szavakat told és így fordít: A ki ok nélkül elhagyatott asszonyt vérszen paráználkodik; sőt „hogy az együgyű magyarok jobban egyék pilula gyanánt a kecske golyóbist, afféle betűkkel íratá ezeket a szókat, mint az igaz szentírást“. A betoldásnak csakugyan itt nincs helye, nem igazolja azt Pósa-házinak az a nézete sem, hogy itt Károlyi csak a törvénytelenül, igazi ok nélkül elvált asszonyt érti, és nem a házasságtörést, mert, bár nem lehetett is Károlyinak szándéka ezzel büntetjeszteni, csakugyan félremagyarázásra ad alkalmat, és nem is híven fejezi ki a Jézus szellemét, a kinek gondolatmenete ez: A ki elbocsátja feleségét, parázna, de a ki az így elbocsátott nőt elveszi, az is parázna, de csak akkor, ha az a nő már a házasságban nem volt parázna. A parázna nőt elkergetni tehát Jézus szerint is joga van a férjnek, így a házasság felbontása ezen esetben indokolt. Ha Károlyi az „ok“ alatt ezt a paráznaságot értette, akkor pótlása is helyes. Így magyarázza ezt ki *Pécsvárad* *Péter* is, t. i. hogy itt „paráznaságnak oka kívül elhagyatott asszonyi állapot ért Károlyi“.*

3. „A Deüt XVIII. 10. és Lev. XIX. 26-ba „napválogatás“-t toldott bele Károlyi, azért, hogy az ünnepek alól kivonhassák magukat, a melyeket pedig Isten parancsolt“. Károlyi itt a יָדָה-t fordítja „napválogató“ nak. E szó szemfényvesztőt, általában babonást jelent, tehát hogy Pósa-házi szavaival éljek, olyat is, a ki „a napok és idők közt babonás különbséget tart“ s egyik napot a másiknál szerencsésebbnek ítéli. A napokban válogatás tehát itt csak erőszakkal, rosszakaratúlag magyarázható az ünnepek elleni támadásnak mert azokat — miután a ref. egyházban is voltak — meg nem támadhatta Károlyi. Az igaz, hogy itt Károlyi egyik forrását sem követi, de az is áll, hogy az eredeti szöveg alapján jól fordít, mert a szerencsenapok is babonán alapúlnak s épen ezekre céloz.

4. „Hogy a Zakariás szavából valami bizonyossága ne lehetne a Lymbusnak“, ezt toldja Zak. IX. 11-be Károlyi: „Oh Sionnak leánya!“ Hát bizony ez is igen erőszakos példa, mert ez az ártatlan közbeszúrás épúgy nem szól a limbus mellett, mint ellene, azért ezt *Pósa-házi* szerint is „minden gyomroskodás nélkül“ el lehet tűrni. A כִּי szóból (= sírgödör) s az összefüggésből különben nem tudom, minő furfangos exegesisel lehetne kiokoskodni az annyira féltett Lymbust még a nagy fuffanggal dolgozó Pázmánynak is!

5. „A bölcsnek szavait sok tekergő toldalékkal így vesztegeti: „Az emberek fiainak vége hasonlatos az okatlan állatok fiainak végéhez, és egyenlő végek vagy azoknak. Ugyanazon egy lélek vagy azokban és annak okaért az embernek nagyobb méltósága nincsen az okatlan állatoknál“. (Pred. III. 19.) Ez a lélek halhatatlanságának egye-

nes megtagadása volna, az embert barommá tenné“. De hiszen ide vezet Pázmány értelmezése is, hogy t. i.: „mind az embereknek, mind az okatlan állatoknak köz a halál és a lélegzet vétel és ebben nem feljebb való az ember az állatoknál.“ Az értelem méginkább megfelel az eredetinek Károlyinál, mert itt az étellel békételenkedő bölcs csakugyan a felett tusakodik, hogy az ember éppúgy meghal, mint az állat, és nem különb annál.* Nézetem szerint itt Károlyi egészen híven fordítja a kételkedő Predikátor szavait. De térjünk Pázmányhoz!

(Folyt. köv.)

Rác Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Felhívás.** Tisztelettel kérem mindazokat, kik a „Károlyi biblia háromszázados örömmünnepe emlékkönyve“ és a „Szabó-féle Károlyi élet- és jellemrajz“ című művekből példányokat fogadtak el elárúsítás végett, hogy a begyűlt pénzt, vagy az el nem adott példányokat méltóztatassanak mielőbb be- s illetőleg visszaküldeni, hogy a végleges leszámolást meg- ejthessük. Mindkét mű felmaradt példányai a Károlyi alap tulajdonát képezik s ezentúl a Prot. Irodalmi Társaság titkári hivatalától lesznek megszerezhetők.

Sárospatak, 1891. december 3.

Radácsi György.

— **Hunfalvy Pál** hazánk egyik legnagyobb tudósa, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató tanácsának tagja, nyelv- és széptudományi osztályának elnöke, akadémiai főkönyvtárnok, a Kisfaludi-Társaság rendes tagja, az ethnographiai társaságnak s a Luther társaságnak elnöke és sok külföldi tudós társaságnak tagja, kit a tudomány terén szerzett érdemeiért a király is kitüntetett azzal, hogy a főrendiház örökös tagjává nevezte ki, mult hó 30-án, élte 82. évében szívszélhűdésben igen rövid szenvedés után meghalt. Halála váratlanul jött, mert hiszen még két nappal az előtt kitüntetésekkel halmozta el az ethnographiai társaság, akadémiai tagságának félszázados ünnepe alkalmából. Ekkor mondott azon szaváról, hogy ő „ha meghal, azzal a tudattal csukja le szeméit, hogy a tudományok mind amaz ágaiban, a melyekben működött, utódokat hagy maga után,“ senkisémet hitte volna, hogy utólsók, melyeket a nyilvánosságához intéz. Szepességi születésű volt s előbb *Hundsorfer* nek hívták, de egész életében a magyar nyelvtudomány megalapításán és művelésén dolgozott. Mint az Akadémia elnöke br. Eötvös Loránd mondá: minden gondolatában tudós, minden érzésében magyar volt. Tudományaért és magyarságaért munkára mindig kész, kérdésre soha. Iskolát teremtett s ez a Hunfalvy-iskola folytatni fogja mesterének munkáját. Mi nemcsak a tudóst, hanem a protestáns egyház egyik oszlopát is gyászoljuk az elhunytban, a ki a kézmárki jogakadémián mint tanár is hat évig működött s híre távoli megyékből is sok ifjút vonzott hallgatására. Tagja volt a bibliafordító-társulat központi bizottságának is. A megboldogult temetése folyó hó 2-án délután ment

* Helyesnek mondja ezt a fordítást Pósa-házi is, de hozzá teszi, hogy ha ez a nézet téves, „vesszőzést érdemel a zsidó betű is“. Túlságosan olvas Pósa-házi keresztyén szemmel a zsidó vallásban; vajjon nem lehetett-e a zsidók közt is kételkedés a halhatatlanság nagy kérdésében; vajjon a keresztyének is hiszik-e mindnyájan még ma is a lélek halhatatlanságát! Nem igazságos eljárás a biblia-író vagy bárkit is erőszakkal a magunk nézetének támogatójául feltüntetni, még ha talán az világosan ellenünk beszél is.

* *Pécsvárad*. P. i. m. 173. l.

véghez e Magyar Tudományos Akadémia oszlopcsarnokából. Áldás és béke poraira.

— **Gyászír.** Megrendítő veszteség érte *Arday J. Dániel* zsarnói lelkész apai szívét. Mult hó 24-ikén 3 éves kis fiát, Dezsőt, négy nap mulva pedig 8 hónapos csecsemőjét, Kálmánt ragadta el a gyermekek iszonyú ellen-sége: a difteritis. Mély fájdalomában őszinte részvételt osztunk.

— **Új püspök-jelölt.** A „Közpapok Lapja“ legközelebbi száma szintén kitűzte a kortes-lobogót s *Balogh Ferenc*, debreceni theol. tanár nevét írta rá. Dehát a presbyterianus B. F. neve hogyan illik arra a zászlóra, a melyen ott díszlik, mint üdvözítő jelszó, a *püspöki kinevezés* . . . ?!

— **Egy katolikus kanonok a jezsuitákról.** *Pór Antal* kanonok a „*Kath. Egyházi Közlöny*“ -ben közelebb egy igen figyelemre méltó cikket közölt a pozsonyi jezsuita misszióról. Elkeseredve említi fel, hogy Pozsonyban tízezer tősgyökeres magyar katolikus él s az ottani 15 templomban (kivéve a franciskánusokét) a magyar nem kap anyanyelvén lelkivigasztalást, nem kap egy magyar Miatyánkot, ha csak külön meg nem fizeti. Kijelenti, hogy a pozsonyi magyarok *nem szeretik a jezsuitákat*, mert vagy ötvenen laknak ott, de a *portáson kívül a többi egy kukkot sem tud magyarul*, templomukban csak német szó hangzik, a tanuló ifjúságot német beszéddel traktálják. Mikor a király Pozsonyban járt, megszólítására a jezsuita pap nem tudott magyarul felelni. Ezek határozottan izgatnak a magyarság ellen, mi kitűnik abból is, hogy a legközelebbi kath. hitközségi választáskor ezzel a jelszóval: *deutsch ist katholisch* vagy 25 magyart kibuktattak a megállapított névsorból. Inti a cikkíró a jezsuita pátereket, hogy ne legyenek hálátlanok a magyar nemzet iránt, mert különben magukra vessenek, ha baj éri őket, mivel a magyar nép vallásos, de forrón szereti nyelvét és hazáját is. Felhívja őket, hogy terjeszszék istenországát, hirdessék isten ígését és ne a germanizatiót. Ugyan mit szól erre a Magyar Állam? Vajjon Pór Antalt is türelmetlenséggel vádolja-e?

— **A protestáns tanügy jelenlegi állapotával** igen sokan nincsennek megelégedve s aggódnak annak jövője felett. Híven fejezi ki ezt az aggodalmat egyik derék ev. ref. tanárnak legközelebbi lapunk szerkesztőségéhez intézett levele, melyben következőleg ír: „Utóbbi időben valami sajátságos, de a körülményektől eléggé igazolt hangulat vett erőt rajtam. Minden prot. tanügyi cikket pusztába kiáltó szónak tartok, melyet rajtunk kívül nem olvas senki. Mosolygok rajta, valahányszor a ti lapotokban még olykor-olykor egy erőteljesebb hang megszólal, (mert a többi lapok már jóformán le is vették a tanügyet hasábjairól) és hozzá gondolom: milyen naiv ez az ember, még azt hiszi, hogy konvent, zsinat törődik a mi tanügyünkkel, vagy hogy az állami schablontól független alkotásra képes?! Ref. egyházunk beleringatta már magát abba a lemondó megnyugvásba, hogy a tanügy jó közben van az államnál, hadd gondolkozzék az helyettünk is. A legjobb ref. iskola az, a mely legjobban megköveteli az állami rendezett tanintézetet. Hát lám, a zsinati törvényjavaslat tanügyi része is elkészült, a nélkül, hogy a tanügyi forum hozzászólhatott volna. Az egyetemes tanügyi bizottságnak nov. 1-re összehívását ígérték, de nem tették meg. stb. stb.

— **A reformátusok felolvasó estélyei Budapesten.** A múlt évben is örömmel köszöntöttük a fővárosi reformátusoknak azt a szép törekvését, a mely által utánok viszik a templomot azoknak, a kik nem érnek rá, vagy nem akarnak templomba járni. Úgy látszik, hogy ez a mozgalom egyre erősödik, mert a szükség is úgy köve-

teli. A felolvasó estélyek már megkezdődtek s maga *Szász Károly* püspök ment elől jó példával. Részt vesznek a sűrűn ismétlődő felolvasásokban a budapesti theol. tanárok, lelkészek, előkelő prot. tudósok, sőt a zsinat folyása alatt egyes vidéki notabilitások is. Hír szerint *Balogh Ferenc* debreceni theol. tanár és *Fejes István* s.-a.-ujhelyi lelkész is fel vannak szólítva felolvasásra.

— **Az aixi érseket, Gouth-Soulardot**, a ki a közoktatási miniszterhez sértésekkel telt nyílt levelet intézett azért, mert a római zarándokok által felidézett olasz tüntetések miatt felszólította, hogy tartsa vissza a híveket a további zarándoklások rendezésétől, a párisi törvényszék 3000 frank pénzbírságra és a költségek viselésére ítélte.

— **A „Theol. Ismeretek Tára“** című vállalat ügyében *Zoványi Jenő*, kolozsvári lelkész levelet küldött szerkesztőségünkhöz, a melyben arra az aggodalmunkra, hogy talán a kiadó lesz egyúttal a szerkesztő is, így felel: „Korántsem, mi a dolgozótársak mindnyájan, a mennyiben mindenikünk dolgozatait át fogja még egy-egy társunk nézni. A mi ezenkívül szerkesztői kötelesség fennmarad t. i. a cikkek betürendbe-szedése, revisio stb. aféle, az mind olyan dolog, hogy talán maga Horatsik is elvégezhetné. De nem végzi. En vállaltam ugyanis magamra, mint a dolgozótársak közül egyedül helyben lakó. Ezzel azonban még nem akarom azt mondani, hogy ennél fogva nem létezik „egygyel több ok a komoly aggodalomra“, mert hiszen ez is egyéni felfogás és bizalom dolga. Csak azt nem értjük, hogy miért kellett e felvilágosításnak az előfizetési felhívásból kimaradnia, holott ez a dolog lényegére tartozik!!“

— **A főiskolai tápintézet javára** Nagy Sándor sajakazai tanító 10 frtot küldött az Irodalmi Kör másodelnökéhez. A küldött összeg a tápintézet fejlesztésére gyűlt tőkéhez csatoltatott.

— **Nyilatkozat.** Szini Péter úr sajtó alá rendezvén halotti énekeit, „Előszó“ írására *csekélységet* kérte fel; s felhívásában engem „országosan ismert költő“-nek jelez; a mi e becses lap hasábjain is *kétkedőleg ritkított* betűkkel közöltetett. Ne hogy paptársaim itt-ott azt gondolják, miszerint én e *nem érdemelt* dicséretnek *örvendek* és ebbe bele vagyok nyugodva, ezennel kijelentem miszerint e címet csakis Szini úr túlhaltott s engem túlbecsülő buzgóságának tulajdonítom, és tekintem, *magam semmilyen költőnek* nem tartom, annyival inkább nem „országos hírű“-nek.

Kósa Ede, ref. lelkész.

— **Az „Eötvös-alap“ gyűjtő központi bizottsága nevében** Péterfy Sándor elnök és Lakics Vendel titkár lapunk útján is kéri a magyarországi néptanítók párfogóit, hogy az „Eötvös-alap“-ot tőlük telhetőleg támogassák. Az „Eötvös-alap“ a népoktatásügy munkáit vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül gyámolítja. Tizenhat évi fennállása óta 31875 frtot nyújtott részint ösztöndíjak, részint segélyösszegek alakjában a hozzá folyamodóknak s ilyen módon 181 r. kath., 96 ev. ref., 76 ág. ev., 8 g. kath., 7 unit. és 63 izraelita vallású család gondjait enyhítette. A magyarországi tanítók javára 43048 frtnyi tőkét szerzett s más módon is igyekezett a tanítók sorsán segíteni és így méltán megérdemli a pártolást. — Az adományok *Roller Mátyás* tanárhoz (Budapest, Nagymező-útca 1. sz.) küldendők.

— **Az 1790/I. XXVI. t.-c. százados évfordulóját** nov. 29-én a sárospataki ev. ref. egyház és a főiskola együtt ünnepelték meg. Az utolsó harangszó elhangzása után néhány percczel már telve voltak a tágas templom székei. Az ünneplő közönség ajkáról az igazi buzgóság szárnyain emelkedtek ég felé az „Im bejöttünk nagy

örömmel" két első versének hangjai. Ennek eléneklése után Hodossy Béla tanítóképezdei tanár vezetése alatt a túlnyomólag nőkből álló vegyes kar adta elő *Mozartnak* „*Szárnyain az áhítatnak*” kezdetű szerzeményét gyönyörűen s meghatóan. Ilyen lélekemelő előzmények után lépett a szószerzőre Bálint Dezső lelkész, hogy elmondja alkalmi imáját s szépen kidolgozott egyházi beszédjét, melynek alapigéje volt: „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk.” A két részre osztott egyházi beszéd első részének végén újra a vegyes kar szerepelt, *Orlando* „himnusz”-át adván elő. A találó hasonlatokban gazdag és szónoki hévvel előadott, szép egyházi beszéd és alkalmi zárónak után a *főiskolai énekkar, Pásztor Sámuel* főiskolai ének- és zenetanár vezénylete mellett, énekelte el teljes szabatossággal és meghatóan Kuhn C. egyik művészi darabját. Aztán *Molnár Lajos* főiskolai tanár olvasta fel a hallgatóságra nagy hatást gyakorolva, *Warga Lajos* teológiai tanárnak „Emlékezés az 1790/1. évi országgyűlés XXVI. t.-c. keletkezésére és annak előzményeire, a nevezett törvény százéves ünnepe alkalmából” című értekezését, melyet lapunk 48-ik számában egész terjedelmében közöltünk. A nagy közönség a hála és buzgósság érzéseivel eltelve távozott az Isten házából. Vajha ezek az érzések hosszú időre áthatották volna szíveinket és lelkeinket! Megemlíthjük még, hogy ez alkalommal a Károlyi alapra voltak kitéve a perselyek.

— **A szatmár-németi ev. ref. főgimnázium ifjúságának önképző köre** is megünnepelte az 1790/1. XXVI. t.-c. százados évfordulóját. Az ünnepélyt a „Te benned bízunk eleitől fogva” eléneklésével a főgimn. énekkar nyitotta meg, majd *Mátray Lajos* tanár szép alkalmi költeményét szavalta el *Tabajdy Béla* VIII. o. tanuló. A kör titkára *Nagy Sándor*, értekezést olvasott fel, melyben a prot. vallás szabadságát biztosító törvénycikk létrejöttét ügyesen ismertette. A nagy számmal összegyűlt művelt hallgatóság az énekkar záréneke után meghatva távozott az ifjúság ünnepélyéről.

— **A supplicatio megmentése végett** négy ref. theol. akadémia (Debrecen, Pápa, Nagyenyed, Sárospatak) növendékei szövetkeztek egymással s megbízták — mint kezdeményezőket — a sárospatakiakat egy, a zsinathoz intézendő folyamodvány és emlékirat készítésével s az utóbbinak kinyomtatásával is. „Az ev. ref. theol. akadémia emlékirata a supplicatio érdekében” című munkát megjelent Sárospatakon s I—IV+1—23 lapon (8°) igazi tárgyszeretettel, ifjú lelkesedéssel sorolja fel a supplicatio ellen és mellett szóló bizonyítékokat s azokat az erkölcsi hasznokat, a melyek a supplicatioval az iskolákra, de kivált a supplicáló ifjakra nézve járnak. Elmondja szépen s híven, hogy mi és kik tették a supplicatioi intézményt terhessé, elviselhetetlenné s mimódon lehetne azt ismét régi tisztességére visszasegíteni s iránta a lelkipásztorokban és gyülekezetekben rokonszenvet támasztani. Reform-javaslatai lényegükben ugyanazok, a melyeket egy alkalommal lapunk szerkesztője is ajánlott, t. i. hogy 1. csak a főiskolák növendékei (szerintök csak a theologusok) mehessenek supplicálni; 2. hogy az ország, illetőnek annak prot. része mindenik főiskola által egyöntetűen osztatnék fel spártákra s vonatnék be a spárták közé Erdély területe is; 3. a terménybeli adakozás szüntessék meg. Részünkről melegen ajánljuk a 4 theol. akadémia növendékeinek kérelmét a zsinati atyák jóakarátába. Ne fosszuk meg őket az ismeret-szerzésnek egy kitűnő alkalmától, mely — mint ők maguk is mondják — jövőjükre nézve is elhatározóvá lehet! Ha csak felnőtt ifjak fognak supplicálni, lehetetlen, hogy sokan akada-

nak lelkészársaink közül, a kik borzadnának a velők való találkozástól, s a rájuk gyakorlandó nevelő hatástól. Nem közönyös dolog az, ha a lelkészi kar s a gyülekezetek a különböző főiskolák növendékeivel időnként személyesen érülközhetnek. Az ismeret-szerzésnek azt a módját, a melyet eddig supplicatio címen ismertünk, — szerintünk sem pótolhatja semmi!! Exempla docent.

— **Előfizetési felhívás.** Ismeretlen névvel, mint kezdő ifjú fordulok a nagyérdemű közönséghez, különösen a prot. lelkész urakhoz és segédlelkész társaimhoz. Ismeretlen névvel irodalmi vállalatához fogni talán merészségnek látszik, talán csak az akarat, a cél az egyedüli, mely értéket ad szerény művemnek, tehát ezt a célt és irányt vázoló néhány szóval. Kinyomtatandó művem címe: „*A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme*” és célja: 1. tehetségem szerint igazságot szolgáltatni az elfogultság ellen, szemben Károlyi Gáspárnak és a műveiből befolyó esetleges tiszta jövedelemmel a *Károlyi-alap* oltárán kötelességemet leróni. Céлом első része tőlem függ, s azt úgy igyekeztem elérni, hogy mindenütt a tiszta igazságot tartom szem előtt, abban a meggyőződésben, hogy a részrehajló bírálatot csakis igazságszerető és megvesztegetetlen kritika semmisítheti meg, egyik túlság a másikkal csak ellensúlyozható, de tiszta igazságra nem vezet. Ezt az elvet követtem művemben tehetségem szerint mindenütt. Másik célomra az előfizetők nagybecsű pártfogása segíthet. Tisztelettel kérem azért e becses lapok olvasó közönségét, hogy eme törekvésemen támogatni méltóztassék. Művemre nézve még azt jegyzem meg, hogy azzal még theologus koromban pályadíjat nyertem s azt újabban átdolgozva bocsátom a nyilvánosság elé; továbbá, hogy részben a „Sárospataki Lapok” is közölte. Terjedelme 4—5 ív lesz sűrű nyomással. Előfizetési ára 50 kr. Az előfizetéseket vagy megrendeléseket kérem *december 20-ig Sárospatakra* saját nevemre küldeni. Tanulmányom még ez évben elhagyja a sajtót. Sárospatak, 1891. november 30.

Rácz Kálmán,
heol. segédtanár.

— **Újabb zászló-bontás a tiszántúli püspökért.** Hód-Mező Vásárhelyről f. hó 2-diki kelettel egy lelkes felhívást bocsátott világgá néhány előkelő férfiú, köztök az egyházközség 4 lelkésze, Imre Sándor akademikus nyugalmazott tanár, Futó Mihály gimn. igazgató stb. A „Debreceni Protestán Lap”-pal szemben *Szabó János* körös-tarcsai lelkészt ajánlják a megválasztásra, kinek érdemeit nagy elismerések között emlegetik.

Baksay Istvánt, a rimaszombati egyesült prot. gimn. derék tanárát s a prot. tanári kar nesterát, mult hó 28-án a 25 éves jubileumát ülvő „Rimaszombat és vidéke nő-egylete” huszonöt év óta hűségesen folytatott titkári működéséért azzal tüntette ki, hogy neki az egyesület tisztviselőinek gyönyörű keretben elhelyezett arcképeit adta át emlékül. Gyönyörködjek e szép emléken sokáig!

Szerkesztői üzenetek.

B. K. Betegségem miatt nem tettem meg ígéretemnek. Mihelyt kimehetek, első dolgom lesz az adatokat beszerezni és útnak indítani. — *Sz. A.* Nem lehetett idáig. A püspök-választást hagyjuk az illetők bölcsességére; *M. L.* cikkét közölnünk kellett, mert elveket fejteget s mint megtámadott nem kapott az illető helyen elégtételt. — *Sz. L.* Teljesíteni fogom kívánságát s megírom azt is, hogy én miként gondolom. Tanítónk körében soknak kellene úgy vélekednie, mint ön. — *L. I.* Nem használhattam fel. A kidolgozás ellen van kifogásom. Jó szándékát köszönöm. — *M. F.* Közölni fogjuk gazdag tartalmáért s mert hangulatba ejt! — *P. E.* Kapta-e a küldött példányokat? — *L. Ö.* Otthon talált-e levelem? — *Cz. I.* Vártam a szóbeli választ s a tettbelit is várom. — *P. M.* Majd megírom a lehetőség módzatait. — *N. J.* Megjött.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM. «Br. VAY MIKLÓS zsinat-megnyitó beszéde.» — «Matthews G. D. üdvözlő beszéde a zsinathoz s Vay Béla báró válasza.» —
«Szász Károly püspök zsinati predikációja.» — «A zsinatról.» *Mitrovics Gyula.* — «Az evangélikusok zsinata.» — «Vegyes
közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Br. VAY MIKLÓS zsinat-megnyitó beszéde.

„Főtiszteletű és Méltóságos országos zsinat! Jó istenem kegyelméből, egyházi szolgálatom hetedik évtizede végén, életemnek kilencvenedik esztendejében, nekem jutott a kiváló szerencse, hogy egyetemes református egyházunknak, immárom második országos zsinatát nyithatom meg és üdvözölhetem lelkem teljességéből az egybegyűlt nagyérdemű zsinati tagokat: üdvözölhetem szívem szerint azon megnyugtató tudattal és erős hittel, hogy szeretett egyházunk alkotmányának előfája mindinkább nemes fejlődést és erősbulést nyer; az ellenhatások és vészes áramlatok, melyek annyiszor fenyegették egyházunkat, mindinkább kevesbbülnek és a létért vívott küzdelmek harcát, mely hitfelekezetünk legjobbjainak, kiváló vezérferfiainak erejét és közreműködését vette igénybe, s emésztette fel és pedig sokszor kevés eredménnyel, felváltotta a békés és csendes munkásság korszaka, mely alatt a belépítkezés munkája elkezdett és folytattatik. És mindezen nagy változást és átalakulást köszönhetjük a böles isteni gondviselés oltalmán kívül annak, hogy hitfelekezetünket hit-szilárdság, hűség az elvekhez hatotta át és eltette; s így mindig találkoztak az idők intő jeleit megértő buzgó lelkek, kik az irányt helyesen jelölték meg, melyen való haladás az élet útja felé vezet; a zátonyok ki lettek kerülve és így egyházunk hajója biztosan haladhatott előre. De ezeken kívül egy hatalmas tényezőről sem szabad megfeledkeznünk és azt nagy hálával és elismeréssel kell egyházunk évkönyveiben följegyeznünk.

A legalkotmányosabban uralkodó fejedelemnek, apostoli királyunk ő Felségének védelme alatt áll egyházunk több mint négy évtized óta. És vajjon nem kellett-e tapasztalnunk mindig a legkegyelmesebb védelmet, a legjobb akaratot apostoli királyunk ő Felsége részéről?

Midőn 1859. évben a nyílt parancs megjelent, mely egész történelmi multunk ignorálásával egyházi régibb alkotmányos jogainkat és gyakorlatunkat eltörölni célozta, vajjon nem az ő legnagyobb bölcsességének, leg-tisztább alkotmányos érzelmének kell-e tulajdonítanunk, hogy ama nyílt parancs félretételével, egyházalkotmányunk visszaállíttatott, és mi magunk lehettünk annak

szervezői? Hisz az ő legnagyobb kegyessége engedte meg azt, hogy 1881—82-ik évben Debrecenben alkotmányozó zsinatra egybegyűlhettünk; és most is a királyi legjobb akarat kegyelméből van az, hogy e zsinatot megtarthatjuk a nélkül, hogy az 1790—91-ik XXVI. t.-c. 4. §-a értelmében fentartott s fejedelmi biztos kirendelésére vonatkozó jogát urunk királyunk ezuttal is érvényesíteni szükségesnek látta volna.

Mondjon tehát a zsinat ő Felségének hosszas uralkodása alatt tapasztalt annyi kegyességéért, megtisztelő bizalmáért áldást felséges személyére, összes dicső családjára s uralkodóházára; és nyilváníton teljes elismerést alkotmányos magyar kormánya irányában.

Főtiszteletű és méltóságos zsinat! Mélyen érzem és tudom, hogy ez ünnepélyes alkalommal, midőn az országos zsinat tagjait itt szemlélem, elnöki tisztemből folyólag, kötelességem volna egyházunk életében a legutóbbi zsinat ideje óta felmerült legfontosabb eseményeket és mozzanatokat, a konvent működését s annak eredményeit; az egyes egyházkerületek kebelében is föl-föltűnedeztet, igaz vallásosságról és élő hitről tanuskodó nagyfontosságú tényeket és adatokat felmutatni, feltárni; lelkem készítetne is, hogy azt megeselekedjem, ám de egyfelől testi erőmmel vetve számot s másfelől a zsinat drága idejét sem akarván köztudomású dolgok és tények felsorolásával igénybe venni: megbocsát a főtiszteletű és méltóságos zsinat, ha azokra ki nem terjeszkedem s egyszerűen utalok az ezen idő alatt tartott tizenkét konvent jegyzőkönyveire, a köztudalomra; hisz azok a zsinat mélyen tisztelt tagjai előtt annyira ismeretesekek. Elég legyen csak annyit jeleznem, hogy jelen zsinatunknak főtárgyai lesznek: javításokat és módosításokat tenni egyházalkotmányunk azon szervezetén, melyet a legközelebbi zsinat megalkotott és királyunk ő Felsége is szentesített, még pedig az én egyéni meggyőződésem és hitem szerint azon elv által vezéreltetve, hogy a midőn egyes egyházaink *autonom jogait* erős-bítjük és biztosítjuk, ugyanakkor a fokozatos felsőbb egyházi hatóságok intézkedési jogkörét se engedjük csorbítani és gyöngíteni. Védvárakul szolgáltak a mi egyházmegyei s kerületi gyűléseink a nehéz megpróbáltatások idején, hithűség, jogvédelem szent szavai hangzottak azokból legföltettebb kincsünk, egyházi s iskolai autonómiánk megmentése szent ügyében. Biztosítsuk azért azoknak jogkörét oly módon, hogy a zsi-

nat-presbiteri elvek alapján tényezőkép működhessenek egyházi és iskolai ügyünk rendezésében és ne pusztán szavazatok és vélemények összeszámításában álljon egész hatásuk és befolyásuk. Határozatképes konventünkre ismét mily feladatok és kötelességek teljesítése várt és vár, a közelébbi tíz év lefolyása és története eléggé illusztrálja.

Mindezekre nézve a javaslatok a konventi bizottság és maga a konvent részéről megtétetven, a főtiszteletű zsinat elé vannak terjesztve.

Egyházalkotmányunk szervezetébe felölelni kívánta konventünk iskolaügyünket is, mert csak ezzel teljes és ép a mi alkotmányunk.

Végezetre nem zárhatom be rövid megnyitó és üdvözlő beszédemet a nélkül, hogy a legközelebbi zsinatunk ideje óta elhunyt azon jelesekről meg ne emlékezzem, kik ott Debrecenben még velünk együtt munkálkodó hű sáfárok voltak. Engem mélyen sebzett a veszteség, szívemig hatott a csapás, midőn igen tisztelt elnöktársaim közül többen eltávoztak és ide hagytak! A múlt zsinaton elnöktársam Nagy Péter, erdélyi püspök, majd konventi elnöktársam Török Pál, főgondnok-tisztársaim közül gróf Dégenfeld Imre, gróf Lónyai Menyhért, báró Bánfi Albert elmentek a minden élőknek után; most legközelebb vettünk búcsút a szelid lelkű Révész Bálint püspöktől, a lekipásztörök mintaképétől. Mind hívek, igazak és nagyok voltak ők, kik hitfelekezetükért, egyházukért és hazájukért annyit tettek és áldoztak, annyi dicsőt és fenmaradót alkottak. Legyenek áldottak emlékükből a többi elhunyt zsinati képviselőkkel, kiknek száma — fájdalom — a harmincötöt meghaladja.

De végül szólanom kell azon megtisztelő figyelemről is, melyben zsinatunkat a presbiteri rendszert követő református egyházak szövetsége részesítette, midőn egyetemes titkárát Matthews G. D. urat hozzánk elküldötte. Fogadjuk testvéri szeretettel és viszonzozzuk a nemes részvétet hasonló érzelmekkel. Egy ügyben, a Krisztus egyháza építésének nagy munkájában fáradozunk, mint, testvérek velük együtt mi is. Áldásunk szálljon az ő nemes és nagy törekvéseikre!

Most pedig, mint a hajdankor pátriárkái, égre emelt kezekkel kérték a Jehovától az áldást és segédelmet Izrael népére, én is hadd rebegjem el, talán utoljára, nyilvánosan esdő kérésemet az én jó Istenemhez, hogy kegyelmét láttassa ev. ref. egyházunkon! Áldásaival boldogítsa hitfelekezetemet nemzedékről-nemzedékre! Szeretet, béke és egyetértésben országos zsinatunkat! Óh, hallgasd meg Uram, régi agg szolgádnak kérését kegyelmedből!"

Matthews G. D. üdvözlő beszéde a zsinathoz s Vay Béla br. válasza.

Kegyelmes uram! Ő felsége, az önök királya, halomásom szerint képes arra, hogy alattvalóihoz, bár számos különféle nemzetiségűek, a saját nyelvökön szóljon. Örömmel élnék ezuttal én is a magyar nyelvvel, de mivel nem vagyok oly adományokkal megáldva, engedje meg, hogy angol anyanyelvemmel élhessek, midőn a tiszteletreméltó zsinathoz szólok.

Üdvözlöket hozok önöknek számos országbeli keresztyén testvérektől, számos református testvértől, a kik tudnak valamit az önök országa és egyháza történetéről. Rokonszenveznek önökkel számos multbeli dologért és örülni óhajtanak önökkel számos jelenbeli dolgon. Az 1791-ik év sötét és bánattal teljes korszakot zárt le az önök történetében. Lelkünkbelől kívánjuk

mindannyian, hogy az 1891. kezdete legyen a szellemi élet és keresztyén tevékenység egy új korszakának, hogy beteljesülve lássuk az önök martiromságot szenvedett atyáinak hő imádságát: Magyarország, egész Magyarország Jézusnak oltalmazó áldása alatt.

Az önök országa Közép-Európa keleti határán van, és ennél fogva századokon át csatamezője volt a félhold és a kereszt közt folyt nagy küzdelmeknek. E küzdelmeket az önök hazája újra meg újra átszenvedte, de végre áldozatainak eredményeképp, a félhold hadai visszaverettek, a kereszt diadalmas maradt és Európa megmenekült attól, hogy igába hajtsa a török.

De mialatt résztvettek ez élethalálharcban, más háborút is kellett vívniok. Isten Kegyelmeiből a reformáció felgyúladt Magyarországon és most Isten egyháza meghasonlott önmagában. Az egyik rész elakarta fujni a meggyújtott gyertyát, a másik rész pedig óvni kívánta, hogy világítson. Ebben a harcban úgy, mint a másikban, bőven adták oda önök véreket és kincsöket az evangéliom védelmében, és ma egyházuk fennállása és virágzása azt bizonyítja, hogy valójában „a martírok vére az egyháznak igazi vetése”.

Es mialatt így harcoltak, még „hamis testvérekkel” is kellett küzdeniök, azokkal, a kik tagadták a mi urunknak Jézus Krisztusnak igazi és valóságos isteni voltát, és Istennek nagy kegyelméből Magyarországnak ez ev. református egyháza ismét győztes tudott lenni és különválni amaz emberek közösségétől. És így, atyák és testvérek, csak természetes, hogy arra az egyházra, melynek ilyen története van, más országokból való, de ugyanazt a drága hitet valló testvérek gyönyörűséggel tekintenek.

Az a presbiteri szövetség, melynek a nevében szólok s melynek keresztyéni üdvözlét önöknek elhoztam, az egész világ református egyházainak egységét képviseli, vagyis legalább amaz egyházakét, melyek a presbiteri rendszerhez csatlakoznak. Mikor a mi XVI. századbeli Mózesünk, Kálvin János megütötte a kősziklát, megindult a reformáció elveinek áradata és a hova azok a vizek előzőnlöttek, ott élet vala: erkölcsi szellemi, lelki élet, és ennek az áradatnak köszönhetik az önök református egyházai, a kontinensen a létüket. Az áradatnak egy másik része átfolyt Nagy-Britanniába és ott a folyam több ágra szakadt, és minthogy mindenik felekezet reformáltnak valja magát — a Rómától való elszakadás értelmében — a „református” szó nálunk nem eléggé megkülönböztető s mi a „presbiteri” szóval élünk a régi reformáció híveinek megnevezésére.

Fajunk gyarmatosító tevékenységénél fogva, mi presbiteri rendszerünket elvittük távoli országokba is. Amerika, Ausztrália, Új-Zéland és most India, Khina, Japán, Brazília mind elfogadták a mi rendszerünket és a református egyház az összes országokban terjed.

A szövetség célja, hogy a különböző egyházakat barátságos és testvéri érintkezésbe hozza egymással, hogy rokonszenvet és támogatást nyújthassanak az erősek a gyöngéknek, s erősek és gyöngék együtt működjenek közre Krisztus egyházának haladásán. Waldensi testvéreink 15.000 font sterlinget kaptak s a cseh egyház 5000 fontot, mit a szövetség gyűjtött számukra.

Azért kívánjuk e szövetség fennállását, mert református egyházaink mind testvérek, mindannyi valósággal csupán egy egyház és láthatólag is egybe kell kötve lenniök. Azért kívánjuk ezt, mert úgy vélekedünk, hogy sötét felhők tornyosúlnak fejünk felett s vállvetve kell egymás mellett állanunk. Az önök nagy magyarországi egyháza nélkül a mi szövetséges református egyházaink gyöngék lesznek, és ennél fogva utasítva va-

gyok, hogy e nagytiszteletű és befolyásos zsinatot felkérjem, adja bejegyzését egy ily szövetség létesültéhez és készségét nyilvánítsa, hogy elfogadja a felebaráti jobbot, melyet a világ többi református egyházai feléje nyujtanak, hogy nagy lépést lehessen tenni amaz igazi egyesülése felé ezen egyháznak, melyért a megváltó imádkozott.

Református egyházbeli összes testvéreik nevében könyörgök, hogy Istennek legdúsabb áldása lebegjen e zsinaton és hogy a nagytiszteletű magyar egyház még hatalmas erő legyen az országoknak és népeknek az evangéliom és az isteni kegyelem számára való meggyerésében.

Matthews beszédére, ugyancsak angol nyelven, Vay Béla báró válaszolt ekképen:

Kedves testvérünk! Fogadja a presbiterianus szövetséget nevében kifejezett nyájas üdvözlétéért köszönetünket. Köszönjük azt a jó véleményt, melyet országunkról s egyházunkról kifejezett. Legyen meggyőződve, hogy két kézzel ragadjuk meg az elélni nyujtott kezét s hogy tudomásunk van a közelgő veszélyről, ama fekete pontokról, melyek fejünk felett lebegnek s tudjuk, hogy csak az egyesülés ad nekünk erőt. Legyen Istennek áldása az ön egyháznak!

TÁRCZA.

Szász Károly püspök zsinati predikációja.

(Elmondta 1891. december 6-án, az 1790/I. XXVI. törvénycikk keletkezésének százados ünnepén, a Kálvintéri templomban).

Alapige: Róm. XV. 4. *Amelyek régen megíratlak, a mi tanulságunkra íratlak meg.*

Ünnepet ülünk, Főtiszteletű zsinat, tisztelt gyülekezet, kedves Atyámfiai, *százados ünnepet*; egy nagy nap emléket újítjuk ma fel, mely dicső fényét egy hosszú század alkonyára is ráveti még; régi nyomokat kutatunk, melyeket egy rohamos eseményekben gazdag század forgó szele eltakart, rég történeteket emlegetünk, melyekről a ma élő nemzedék legöregebbjei is csak atyáiktól hallottak hírt s koros okiratokból keressük ki azokat, melyek régen megíratlak. A multból egy lapot keresünk föl s állítunk magunk elé, melyre 100 évvel ezelőtt írta föl az ország az 1790/I. évszám alá, a két X, egy V, egy I = XXVI. törvénycikk betűit s a koronás király keze ütötte rá a pecsétet: hogy „a mindkét felekezeti evangélikusok istenadta, de vérrel is megszerzett, békekötések és törvények által is biztosított, mégis annyiszor megtagadott, annyiszor megsértett lelkiismereti szabadságuk s szabad vallásgyakorlatuk immár minden időkre megerősítették és soha többé ne háborgattassék.”

Száz év pergett le azóta a végtelen idő kerekén; száz év, csaknem elérhetetlen határ az egyes ember életében vagy időszakasz országok, nemzetek életében és magyar protestáns egyházunk eddigi életének több mint egy negyed, sőt magyar hazánk életének is egy tizedrésze már! De a régi dolgokat keresni, emlékeiket felidézni: ellenállhatatlan ösztöne az emberi léleknek, mely — érezve korlátoltságát térben és időben — a jövőbe közvetlenül nem pillanthat, hol *mindent csak tükör és homályosság által lát* (I. Kor. XIII. 12.): a multba mélyed el, annak mohos omladékait hányja fel s porlepte maradványait kutatja s a kihalt nyelvek s elavult írásmódok hieroglif-jegyeit fejtegeti — tudván, hogy a melyek régen megíratlak, a mi tanulságunkra íratlak meg.

Ezt akarom tenni én is, e százados visszaemlékezés órájában s ha az előttem felmagasló régiség szemléletében elmerülve, tovább ragadtatom, mint a rövidre szabott beszéd határai engednék s hosszabban mulatok tárgyam végtelen körén, mint szabad volna, elnézésekért esedezem előre is. Igyekezem sürgetni gondolatim lassú szárnyait s jöjjön segítségemre türelmetek és fedezzen bocsánatokat.

I.

Melyek azok a régi írárok s mik azok, a melyek azokban megíratlak?

1. A legrégibb írás, kétség kívül, az Isten saját keze írása, a teremtés ősrégi, de ma is olvasható betűiben: a csillagbetűkben az égen; az erdők, mezők fűveiben, virágaiban a földön; az emberi szívbe írt törvényben, halhatatlan lelkünk belsejében. Ez az egyetlen írás, mely ezredéveken át ugyanaz marad, papírja el nem rongyollik, betűi meg nem fakulnak soha! A változatlan csillagokban az örökké való Istennek mindig éber szeme, soha le nem hunyó őrgondja vigyáz millió világai fölött; a felhők közt cikkázó villámokban, a tenger háborgásában az erős Istennek hatalma mennydörög; szélcsendben a tenger sima tükre, a felhőtlen kék ég derűjében, a hallgató mezők ájtatos ünneplésében az ő atyai jósága érezteti magát teremtéseivel, nagyokkal és kicsinyekkel. S ha csillagtalan éjjel, vagy rengeteg erdő mélyén végtelen sötét és megdöbbenő csend vesz körül, melyben sem hang, sem fény nem ad jelt az életről, a lélek annál inkább érzi maga létét, olvas saját bensejében s *Istennel való kérdezősködésben vagy megtart* (I. Pét. III. 21.) *vagy le-sújt, a mint lelkiismeret és gondolat egymást vádolja és menti, egyetemben bizonyosságot tevé, hogy a törvény mindenke szívébe beíratott* (Róm. II. 15.).

És nemcsak a látható lények és jelenségek, az örök teremtés könyvének e szemeink előtt elvonuló képsora, hanem a bennök rejlő láthatatlan de az emberiség által felkutatható, részben már fel is kutatott, megismerhető, részben már fel is ösmert törvények, melyek a gazdag képsorozatnak ép oly kimeríthetetlen magyarázó szövegéül szolgálnak: bizonyára ezek is ugyanaz által a mindenható teremtő kéz által íratlak meg a mi tanulságunkra! A folytonosan működő életerő, mely folyvást teremt s új alakokat hoz létre; a vonzóerő, mely parányt parány nyal, testeket testekkel, világokat világokkal s az egész mindenség minden részét egymással, legyőzhetetlen erővel s feltétlenül köti össze; a fény és hő, a villany és delej megfoghatatlan hatalmai, melyek a végtelenségen uralkodnak s minden porszemben érvényesülnek: bár az emberi ész csak most kezd mindezek tudtára eljutni s mélységek törvényeibe behatolni, *mindezek régen megíratlak s a mi tanulságunkra íratlak meg.*

2. A második legrégibb írás az a nagy okmánytár, ha nem is saját keze írása Istennek, de örökkévaló lelkének kijelentése minden részében első szavától az utolsóig, mint mondva van: *a teljes írás Istentől ihlettetett* (II. Kor. III. 16.). Első szavától, mely így szól: *kezdethen teremté Isten a mennyet és földet* (I. Móz. I. 1.) az utolsóig, mely ezzel végzi: *a mi Urunk Jézus Krisztusnak kegyelme mindnyáján ti veletek*: (Jel. XXII. 21.) — a ki azt mondja: *En vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és vég, amaz első és utolsó* (Jel. XXII. 13.). Ez a nagy okmánytár az emberi nem üdvösségének, mely az alig teremtett, már Istentől elhajlott és bűnbe esett ember lelkének kegyelemből való megtartására, Isten által sugallva, előbb egy kiválasztott népnek, hogy Isten igaz ismeretét megőrizné, végre az egész emberiségnek, hogy belőle üdvösségét meríthesse, adatott törvényül először, ingyen kegyelem ajándékául végre. Másfél ezer év, az

Isten lelke által megvilágosított szellemek hosszú sora dolgozott e nagy művön, melyhez hasonlítható nincs e világon. Az írott és nyomtatott könyvek tömege garmadába rakva, a föld legmagasabb, legtömörebb óriás hegyiségét felülhaladná; de valamennyiben együtt nincs annyi eszme, annyi igazság, annyi bölcsesség, annyi tanulság, mint ebben az egyben, a könyvek könyvében — a bibliában. Magának a világteremtésének s az emberiség őstörténetének adatai csak külső héjául szolgálnak a termékeny és tápláló magnak, melyet ez okmányok burka rejt: az emberi lélek mivoltának, történeteinek, fejleményeinek s jövőjének az időben s az örökkévalóságban. A bűnbetés, az alább-alább siklás a lejtőn, a meredeken az örvénybe, a megváltás, a megtérés útja, az üdvösség eszközei, az isteni kegyelem s a Krisztus elégtétele által: ime, az örök könyv egymásra hajló, egymást fedő két lapja. Tükör, melyben az emberi lélek, meglátva magát, visszariad saját ábrázata rúttságától; kétségbe esnek, ha ugyan e tükör az Isten arcának sugárzatát is nem vetné vissza reá s a háborgó lelkiismeret önmaga elleni vádját nem enyhítené, s nem hallgattatná el az isteni kegyelem szózata, melylyel *minekutána Isten sok rendben és sokképen szólott volna régen az atyáknak a próféták által, utóljára szólott nekünk az ő fia által* (Zsid. I. 1.). Igen! ez a törvény és kegyelem kettős szövetsége, Isten és ember között: ezek azok, a melyek régen megíratk, a mi tanulságunkra, *hogy az írások vigasztalása által reménységünk legyen* (Róm. XV. 4.).

3. Még van egy régi írás, nagy foliansok, új meg új folyamatokkal folyvást gyarapodó, soha be nem fejeződő, a neve *világtörténet*. Egy régi bölcs kétezer évvel ezelőtt így jellemezte: „Idők tanuja, élet tanító mestere” s egy újkori szintoly taláolán: „a világtörténet a világ ítélő bírósága.” E nagy könyv tele van ragyogó fényvel és sötét gyászszal; lapjain undok bűnfoltok s az erény dicső példái váltják egymást; itt vértől csepegnek, ott megvannak aranyozva. Örökös harc és háború, a jó és rossz, a setétség és világosság, az erény és bűn között. Benne élve, közelről szemlélve, kibonyolíthatatlan zűrzavar, kuszált gombolyag, melynek végét megtalálni lehetetlennek látszik. Pedig, mint a teremteskor, a setét mélység vizei s a zűrzavar felett: *az Úr lelke lebeg* (I. Móz. I. 2.) a világtörténet árjai fölött is.

S ha e lélek által vezetettve és megvilágosítva szemléljük a világtörténet folyását, forgatjuk a vérbe és fénybe mártott lapokat: eltűnik a zűrzavar, a véres harcok, dárda s üvöltése, pajzsok csattogása, ágyuk döreje, haldokló horgése, kinzottak jankiáltása — mint az éj homályában elhaló csatazaj vonulnak tova — s a világtörténet, mint az emberiség fejlődésének, haladásának képe tűnik szemeink elé.

Ez az igazi *Isteni színjáték!*

Két nagy részre oszlik, Krisztus előtti és Krisztus utánira. Az idvezítő keresztje: a világtörténet tengeje; ez a sarkvas, mely körül az örökélet ajtója fordul; ez a szegletkő, melyen felépül az emberiség földi jólétének és örök üdvének épülete.

Krisztus születése előtt az ártatlanság állapotából a bűnbe, a vadságba esett, a Bábel tornyánál törzsekre osztott emberfajnak, éghajlatok s természeti viszonyok által határozott különböző fejlődése, vad erőszakra alapított államok egymást ostromló s elnyelő harcai töltik be a történet lapjait. De itt-ott feltűnedeznek már az égi eredetű ember magasabb törekvésének nyomai: a mestersegekben, a találmányokban, a művészetekben; a szellemi lét világos jelei a bölcsészeti vagy vallásos rendszerekben, a törvényhozásban, melyek ugyan még az egyetemesség magasabb bélyege nélkül, itt-ott még ma is cso-

dálakra méltó magasságot érnek el, a keleti államokban, Egyiptomban, a görög alkotmányban, művészetben és bölcsészetben, a római államszervezetben. Egyfelől az egy istenhit tisztasága s Mózes törvényhozása a zsidóknál, másfelől Sokrates és Platón bölcsészete a görögöknél mintegy szürkületi derengései a keresztyénység napfeljöttének. De egyik sem bírja még kimondani az utolsó, az igazi szót, az üdvözítő jelszót: az emberiség egységét, az általános emberszeretetet, az emberisten-fiúságát!

Most megjelenik Krisztus, az ember és isten fia, a világtörténet fordulópontján, vagyis új fordulatot ad az ő eljövételére már előkészített világtörténetnek.

A római birodalom hatalma tetőpontján, dőlve meg-nőtt szárvaival, uralkodva az akkor ismeretes világ fölött, azt véli, egy lehelletével elfújhatja, egy kis ujjával elnyomhatja a keletkező keresztyéniséget. De a Krisztus követői, mint mesterük s apostolai, bátran és elszántan mennek szemben a halállal s dicsőeneket zengedezve szenvedik a vértanúságot; ők meghalnak, de a hirdetett igazság nem hal meg velök, sőt mint egy kis kovász erjedésbe hozza s átalakítja az egész világot. Elnyomott, üldözött vallás létére föl mer már lépni, azzal a követeléssel, a mi örökre s ma is főkövetelése a világi hatalommal szemben: a hit és lelkiismereti szabadság követelésével. Megtagadja a térdhajtást a pogány bálványok előtt s bár engedelmeskedik a világiakban a világi hatalmasságnak, tudván, hogy *minden hatalmasság Istentől van* (Róm. XIII. 1.) *és megadja a császárnak, a mi a császáré* (Mát. XXII. 21.), de arra nem birható rá, hogy a császárt Istennek nevezze s Isten gyanánt imádjá.

És alig háromszáz évvel Krisztus megfeszítése után, a keresztyénység Róma trónjára lép s uralkodó vallássá lesz. S ettől fogva a világtörténet a keresztyéniség története. De Róma trónja ingadozva, a nagy birodalom bomlásnak indul s a keresztyéniségre az első nagy csapás, hogy a világuralmat az egyház ragadja kezébe, megfedkezve Urunk ama szaváról: *az én országom nem e világból való* (Ján. XVIII. 36.). Ő, a ki előbb a hit és lelkiismeret szabadságát követelte magának a pogány uralomtól: uralomra jutva éppen úgy akar uralkodni a lelkeken, a hiten, a meggyőződésen; minden eltérést eretnekségnek bélyegez, üldöz s vértanukat csinál saját kebelében és ezt folytatja az inquisitio kinzó kamaráiban, a Huss és Savanarola máglyáiban; ő, a ki előbb elismerte maga fölött a világi uralmat, most az után nyújtja ki kezét s püspökei püspökét, a római pápát a fejedelmek, királyok és császárok fölébe emeli s minden országot a római szék hűbérévé tenni igyekszik. A papi és világi uralom feletti harcot a római birodalom megsemmisülése, a népvándorlás — ez új özönvíz — árjai által a régi államszervezetek felbomlása, új államalakítások létrejötte előzi meg, melyek a barbár népek megtérésével s tömeges megkeresztelkedésével mind a papi uralom növekedésének kedveznek, míg Európát a középkor setétségébe borítják, az ököljog és hűbériség bilincseibe verik s Krisztus valóságának égi tisztaságát emberi találmányok s babonák mesterségesen szőtt kódéba burkolják.

De az igazságot kódéba lehet burkolni, meg is lehet hamisítani, eloltani nem lehet! Minél sűrűbbek a fellegek, annál hatalmasabb a nap fénye, mely azokat áttöri. A középkor, mely a tudományt a legszűkebb és legsötétebb helyre, a zárdákba szorította, mintha csak az idvezítő parancsa ellenére *véka alá akarta volna rejteni a gyertyát* (Mát. V. 15.), éppen a sötétségből kényszerítette kitörni a világosságot. A középkor zárdáiból kelt ki a szellemi újjászületés, a renaissance. S a hamu alól kicsapó lángokat többé elfojtani nem lehetett. Új életre ébredt a tudomány, a vizsgálódás. Nem csak egy új világrész,

Amerikát fedezték fel az ocean hajósai, a szellemi élet tengerén is új világrészek fölfedezése következett. A tudomány újjászületése maga után vonta a hitélet megújulását s az egyházi újjászületést is, a renaissance reformatiot. S ez a második nagy forduló pont a világtörténelemben, mert az egyház-újítástól számít az állami élet megújulása is: a szabadság és alkotmányosság a testvériség nagy jelszavai s diadalmas lobogói alatt. *Mind-ezek régen megíratlak s a mi tanulságunkra íratlak meg.*

4. Ennek a nagy könyvnek, melynek lapjait itt futólag forgatom, egy lapnyi fejezete a magyar reformatio, a magyar prot. egyház története. Alig szegte ki Luther 95 tételét a vittembergi vártemplom ajtajára, alig szárnyalt szét az új tanok híre, már hazánkba is behozta a nyugati szél annak termékeny magvait. A trón közelében, a királynéimatermében is fogékony kebelre találtak azok, s bár a törvény sietett máglyára ítélni az új tan követőit, talán az új áramlat erőt vett vala a lelkeken, ha a mohácsi vész mindent romba nem dönt, parázsba, hamuba nem takar vala. De éppen az s az azt követő török hódítás az idegen és nemzeti királyi házak küzdelmei, az ország kétfelé szakadása nyujtanak alkalmat a reformáció terjedésének s volt egy pillanat hazánk történetében, mikor a megtisztított vallás nem csak gyökeret vert, de valóban felülkerekedni látszott; az ország leghatalmasabb családai, legelső főúrai s a köznép túlnyomó része a Luther és Kálvin tanának — mit mondok? — a megtisztított evangélium igazságának hódolt.

Egy pillanat s a reformra a reactio következett: a nemzeti királyság az első nemzedekben kihalt; a nemzeti fejedelmek hatalma a kis Erdélyre szorítkozott; ott vonta meg magát, mint egy mentsvárban a lelkiismeret szabadsága, mert az anyaországban a római egyház ismét viszszaszerezte egész hatalmát, a protestánsok üldözése újra elkezdődött. Háromszor tört ki a visszanyomott szabadság Erdély bérce-erdeiből; háromszor nyomultak előre diadalmas fegyverei, kivívták a bécsi, nikolsburgi, linzi békekötéseket és azoknak törvénybe iktatását; de mindannyiszor a szerződések megszegése, az ígerek visszatagadása, a törvények mellőzése következett. A XVII. század végét vetett a török uralomnak. Buda visszafoglaltatott, a XVIII. század Erdélyt is hódolni látta s a reactio legnagyobb diadalait ülte. Lefordítva hagyom ezt a setét lapot, mert emlékezni fáj. A protestáns egyház túrt és jajgatott. Hűségét a koronás király iránt nem szegte meg, sőt az egész nemzettel együtt segített megszilárdítani Mária Terézia minden oldalról megtámadott trónját. És hűsége jutalma, ha késett is, nem maradt el. II. József, a felvilágosodott elméjű, eszményi gondolkodású századának legnemesebb lelkű fejedelme, kiadta a türelmi parancsot; s utána II. Lipót — nevezzük nevét tisztelettel s áldjuk emlékezetét — a visszaállított alkotmánnyal együtt, egyházunknak az előbbi békekötésekkel biztosított s törvényekkel megerősített jogait is szentesítette, sőt új alapot vetett egyházi életünknek abban a törvényben, a melynek századik évfordulóját ünnepeljük ma.

Hála legyen az Úrnak, a ki annyi viszontagságok közt megtartotta a maga közönséges keresztyén anyaszentegyházát, kihozta vérenek, lángnak tengeréből s lábainkat közziklára helyezte! Hála legyen az Istennek, hogy minket is, kisdéd, maroknyi népet, annyi ellenséges áramlat, annyi veszedelem közepette fentartott, megsegített, életre hozott aléltságunkból s megerősített hitünkben a Krisztus neve által! Hála legyen, hogy mindezeket régen megírta, *a mi tanulságunkra írta meg, hogy a béketűrés által és az írásoknak vigasztalások által reménységünk legyen!*

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A zsinatról.

I.

Előértekezlet.

A magyar főváros hál'istennek elég nagy hely már ahhoz, hogy kisebb gyűlések és ünnepélyességek, külső képén alig változtatnak valamit. Azonban a dec. 4-ikén érkező zsinati képviselők mégis, mintha egy új vonással gazdagították volna Budapest útcai és társadalmi életét. Vagy csak nekünk tetszett úgy?

A konventi határozathoz képest dec. 4-én d. u. 4 órakor előértekezletre gyülekeztek a zsinati atyák a Lónyai-utcai ref. főgimnázium másodemeleti nagy termébe. Tisztes, fekete alakok, egészséges, piros-pozsgás vidéki arcok, az élet derekán levő férfiak, hajlott korú aggok csoportonként jártak alá s fel a Kálvintér s az onnan bekanyarodó Lónyai-utca sarkán. Bizonytalan léptekkel, ingadozó tájékozottsággal haladtak a palota-tömegben, míg egy-egy, a fővárost jobban ismerő zsinati tag, vagy bármely más, az érdeklődők közül, elvezette a csoportokat a ref. főgimnázium felé.

Idegyültek össze majdnem kivétel nélkül az összes képviselők, s nagyon számosan a vidéki és helybeli érdeklődők közül. Sokan, a legtöbben nem látták egymást a debreceni zsinat óta s azoknak egy nyugodt s az életnek vig és komoly oldalai iránt érdeklődni tudó szemlélő előtt mindenestre érdekes üdvözlése következett. S az új tagok is lassan-lassan belevegültek a testvéries találkozás örömétől eltelt csoportok közé.

A dolog komolyabb részére intette a jelenvoltakat Kun püspök rövid megnyitó beszéde, melyben előadta a jelen összejövetel célját s az előértekezlet tárgyát s azután a gyűlést *Tisza Kálmán* főgondnokkal közösen vezették.

Az értekezleten is előre vetette árnyékát a zsinaton bekövetkező küzdelem. Az értekezlet első tárgyanál, mikor Szász Károly elnökökül Kunt és Vayt, alelnökkül pedig Pap Gábort és Tisza Kálmánt proponálta: Kovács Albert tiltakozott az ellen, hogy a képviselőkre kötelező határozatokat hozzanak az értekezleten. Az értekezlet Szász indítványát fogadta el.

A zsinati jegyzők jelölésénél Tisza óhajtja, hogy az egyházkerületek külön nevezzék meg jelöltjeiket. Ezen kívánságnak megfelelően, Kun püspök, mivel az egyházkerületekben — tudomásával — megállapodások e tárgyban nem történtek, az ülést 5 percre felfüggeszti s kéri a képviselőket, hogy egyházkerületenként csoportosuljanak s állapodjanak meg jelöltjeikben.

Folytatván a tanácskozást, az értekezlet abban állapodott meg, hogy a zsinatnak jegyzőkül a következőket fogja ajánlani. Tiszántúlról: *Tóth Sámuel*, *Tisza István*; Tiszáninnen: *Mitrovics Gyula*; Erdély: *Kolozsváry Sándor* dr. egyetemi tanár; Dunamellék: *Szilágyi Áron*; Dunántúl: *Véghelyi Dezső* alispán. Háznagyúl *Zseni József* pestmegyei aljegyzőt ajánlják.

A hivatalnoki kar kijelölése után szóba került az, hogy a zsinat megnyitására a képviselőket milyen ruhában jelenjenek meg. Sokan a díszmagyart ajánlták, mások ellenben, így *Szilágyi Dezső* is, a képviselők szabad elhatározására akarták bizni a választást s az értekezlet csakugyan Szilágyi nézete mellett nyilatkozott. Csúpan azt kötötte ki, hogy az evangélikusok üdvözlésére menő küldöttség világi tagjai kötelesek díszmagyarba öltözni.

Annak idejében ismertettük már lapunk közönségét azon ünnepiességek tervével, melyekkel a zsinat megnyitása jární fog s a melyeket a novemberi konvent már előre megállapított. Ezen ünnepiességek programjában ott van az is, hogy ref. zsinatunk a testvér prot. egyház zsinatának üdvözlétére küldöttséget bocsát. Most ezen 12 tagú küldöttség megválasztására, illetőleg előzetes kijelölésére került a sor. *Szász Károly és Bánffy Dezső* báró vezetése alatt a következő tagokból állították össze: *Dunamellékről*: Antos János, Sipos Pál; *Dunántúlról*: Darányi Ignác, Antal Gábor; *Tiszáninnenről*: Farkas Ábrahám, Fejes István; *Tiszántúlról*: Bernát István, Lukács Ödön; *Erdélyből*: Zeyk Gábor, Bartha Lajos. A küldöttség szónoka Szász Károly lesz.

Ezután a második küldöttség névsorát állították össze, melyet a vasárnapi evangélikus isteni tiszteletre fognak küldeni. Vezetői: *Pap Gábor* püspök s *Bánffy Dezső* báró; tagjai *Dunamellékről*: Cseh Ervin, Teleky József gróf, Kovács Albert, Kovács Antal, Szalay Ferenc; *Dunántúlról*: Beöthy Zsigmond, Darányi Ignác, Véghelyi Dezső, Körmeny Sándor, Antal Gábor; *Tiszáninnenről*: Bornemissza József, Nagy Pál, Vay Béla báró, Ragályi Béla, Színyei Gerzson; *Tiszántúlról*: Dávidházy János, Segesváry József, Széll Kálmán, Lukács Ödön, Ráday Gedeon gróf, Bernáth István, Várady Gábor, Kovács Ferenc, Isaák Dezső; *Erdélyből*: Páncél Károly, Somkerek Miklós, Kun Géza gróf, Gyarmathy Miklós, Dull László.

Kun Bertalan jelenti, hogy a föld kerekiségén létező összes presbiterianus egyházak szövetségének titkára *Matthews* úr angol nyelven fogja üdvözölni küldöttei nevében a zsinatot. Egyszersmind egyházkerületünk püspöke kérdést intéz az iránt, hogy mily nyelven válaszoljanak *Matthews* beszédére? — Tisza azt indítványozza, hogy e kérdés eldöntését bizzák az elnökségre, mely — ha lehet — gondoskodjék angol válaszoló szónokról, de ha a zsinat tagjai közül angolul beszélni vállalkozó nem akad, akkor válaszoljanak csupán magyarul. S az értekezlet Tisza indítványát fogadta el. Kun püspök felszólalása után, mely szerint a megbízó leveleket a szombati, első üléseken kell benyújtani, az ülés komolyabb tárgyait elintézték s ezután már csak Szász Károly, kinek mintegy igazi házigazdának, gondja mindenre kiterjed, hivatkozott a régi jó szokásra, mely szerint a magyar ember minden jó munkát és ünnepet áldomással szokott bevégezni: ezért felhívja a jelenlevők figyelmét, hogy hétfőn délután 2 órakor bankett lesz a Vigadóban, Budapest legelőkelőbb társas összejövetelekre szánt helyén.

II.

A zsinat megnyitó ülése.

A főváros legfényesebb utcájától, a hatvani-utcától alig egy pár lépésnyire van a megyeháza, tekintélyes, oszlopsoros frontjával. Oromfaláról a majdnem földig érő hosszú nemzeti színű zászló csüng alá. Csak néha-néha akad bele a gyöngén fuvaló szél, dagasztja ki, fodorítja meg egy kissé. Ama fényes útca elegáns közönsége be-benéz a megyeháza előtti utcára s lassan torlódás keletkezik. A hosszú kocsisorok a szomszéd utcáig nyúlnak s ebből is, amabból is kiszáll egy daliás, bársonyba, selyembe öltözött, aranynyal, drága kövel terhelt, kardos alak; egy-egy palástos, atillás, ritkán reverendás Nagytiszteletű úr. A palástos és kagányos zsinati atyák karöltve, élénk beszélgetések közt haladnak az udvar másik végére, hol a közgyűlési teremhez a feljáró vezet. A megyeház folyosói sarkantyúk csengésétől visszhangzanak s egyszer-egyszer

egy ősi kard csörren meg. A terem előtt két hajdú áll kivont karddal őrt s gyors kézzel pattantják föl az ajtó szárnyakat az érkező képviselők s laptudósítók előtt. A közönség jó része a karzatokon kap helyet, de az csakhamar túltelik és sokan protekcióhoz kénytelenek folyamodni, hogy lent a teremben, a képviselők közé, hallgatókul bemehessenek.

Pár percel 10 óra után egy erősen meggörnyedt alakot segítenek le a kocsiról. De csak alakján látszik meg a 90 év nyoma, Arca, a hófehér szakál mellett sem árulja el e nagy időt. E közben benn a teremben híre jár, hogy *Vay* megjött. A harsogó, szinte szenvedélyes éljenzések és tapsok között vezetik körül a kegyelmes urat szobájába, hogy egy kissé kipihenje magát, ő meg érdeklődő szemekkel keresi a múlt zsinatról ismerőseit s nem állhatja meg, hogy ez útjában is, míg a nagy termen végig megy, kezét ne nyújtsa s barátságos szót ne váltson velök.

Aztán az elnöki csengő az ülés megkezdésére figyelmezteti a jelenlevőket. Kun Bertalan szép imát mond, olyat és úgy, a minőt, a hogyan ő tud imádkozni.

Az ima után *Vay M.* báró pár szóval üdvözölve a zsinat tagjait, az ülést megnyitja. *Tóth Sámuel* olvassa fel ezután Csáky gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter átiratát a zsinattartás engedélyezése tárgyában, melyet a múlt alkalommal egész terjedelmében közöltünk. Erre *Vay* a zsinat hálás köszönetét fejezi ki ő Felségének s egyszersmind indítványozza, majd határozatképen kimondja, hogy a zsinat küldöttségileg fogja megköszönni a fejedelemtől a királyi kegyet.

A korjegyzők, névszerint *gr. Teleky József, Tisza István, Győry Lajos és Révész Kálmán* felkérve a mai gyűlés jegyzőkönyvének vezetésére s elfoglalván helyeiket, a képviselők igazolása történik meg ezután s a megbízó levelek beszédese és átvizsgálása végett az ülést az elnökség felfüggeszti. A névsor felolvasása után *Révész Kálmán* korjegyző jelenti, hogy 116 képviselő közül megbízó levelét beadta 92; 12-nél nincs itt mandátuma, de az egyházkerületek jegyzőkönyveiből látszik, hogy ezek csakugyan megválasztottak s így mandátumaik bemutatásának reményében, igazolt képviselőkül elfogadtatnak; 10-en hivatalból lévén tagjai a zsinatnak, a zsinat 104 képviselő jelenléte mellett törvényesen megalakultnak jelentetett ki. Vályi János a tiszántúli egyházkerület főgondnoka betegsége miatt meg nem jelenhetvén, helyét *Horthy István*, legidősebb egyházmegyei gondnok foglalta el.

Megalakulván a zsinat, a hivatalnokok választására került a sor, a mely, minthogy a törvények mindenik hely betöltésére nézve külön szavazást kívánnak, hosszú ideig eltartott, dacára annak, hogy valamennyi hivatalra azon egyének választottak meg, a kik a folyó hó 4-én tartott előértekezleten jelöltettek ki. Így megválasztottak elnökökül Kun Bertalan és Vay Miklós báró; alelnökül Papp Gábor egyhangúlag, Tisza Kálmán 99 szavazattal; jegyzőkül Véghelyi Dezső 101 szavazattal (ő maga nem volt jelen), dr. Kolozsváry Sándor, Tisza István, Szilády Áron, Tóth Sámuel, Mitrovics Gyula 100—100 szavazattal; zsinati gazdálul egyhangúlag Zseny József.

A hivatalnoki kar is megalakítván ily módon, Vay Miklós báró, világi elnök indítványozta s indítványa el is fogadtatott, hogy elérkezett az ideje annak, hogy az ágostai testvérek zsinatának üdvözlésére felkért bizottság eljárjon tiszteben s ez alig indult ki Szász Károly püspök vezetése mellett a teremből, a midőn a megalakulás zsongó, nyugtalankodó mozgását, mintegy varázsütésre, ünnepélyes mély csend váltotta fel. A terem ajtaján álló ór útján jelentetett az elnök

ségnek, hogy az ágostai zsinat üdvözlő küldöttsége érkezett meg. A sűrű embertömeg egy pillanat alatt ketté szakadt az alkalmatlan, szűk tanácskozási teremben, hogy szabad tért engedjen az érkezőknek az elnökség elé s még alig volt időnk csak el is készülni az ünnepélyes hangulathoz, a midőn már a Péchy Tamás elnöksége alatt vezetett fényes küldöttség, az ágostai egyház világi és egyházi kitünőségei, hosszú, kettős sorban vonulván át a teremnek szabadon hagyott részén, ott állottak meg az elnökség előtt. Festői, lélekemelő volt a kép, melyet e jelenet teremtett. Az egymás mellett állók szinte hallották egymás szívének erősebb, gyorsabb ütését s a néma ajkakon mintha ez az áldozócsüdtörtöki kérdés ült volna: „*Mit állotok itt nézván a mennyekbe?*” A helyzet ünnepélyességét még inkább emelte ama bizonyára csak véletlen, de nekünk protestánsoknak jól eső körülmény, hogy magyar törvényhozó testületünknek két elnöke, a főrendiház és országgyűlés két tiszteletben álló elnöke állottak egymással szemben a testvér üdvözlő kicserélésénél. A mély csendet Péchy Tamás törte meg, s annak a férfúnak, a ki ott az országházban, viharos, kemény tusák között, épen férfias erős szívével magaslik ki, mint elnök, a körulte csapkodó habok között, itt megremegett a hangja, a mint elkezdette következő szavait:

„Nagyméltóságú és főtisztelendő zsinati közgyűlés! Felséges urunk és királyunk, tudvalevőleg a legkegyelmesebben megengedni méltóztatott a zsinattartást s az evangélikusok zsinatával egyszerre ma vette kezdetét a reformátusok zsinata is. Amint az egy törzsnek két ágához illik: mi az ágostai evangélikusok nevében jelentünk meg itt, hogy elhozzuk nektek, a testvér-egyháznak, a testvér-egyház üdvözlőjét és kérjünk benneteket, méltóztatatok üdvözlőletünket a testvéri szeretet zálogául fogadni; holnap isteni tiszteletünkre képviselőiteket elküldeni; isteni tisztelet után pedig együttes tanácskozásra gyűlni össze és ezen a tanácskozáson szívesen fogadni minket is. Kérünk végül titeket, hogy bölcseségeket, a melylyel magatokat kormányoztatok, méltóztatatok érdekünkben is érvényesíteni.”

Viharos, tomboló öröm és tetszésnyilvánítások zarárnak árja sodorta el az üdvözlő utolsó szavait; a midőn Vay Miklós báró kezdett szólani s az üdvözlőre a következő szívből jövő választ adá.

„Mélyen tisztelt zsinati küldöttség! Az igazi rokonszenv és szeretet nyilatkozatát, melyet ágostai hitvallású testvéreink zsinata nevében a nagyérdemű küldöttség szónoka tolmácsolni szíves volt, hasonló érzelmekkel fogadja s viszonzozza e mi országos zsinatunk is. Hiszen testvérek állanak itt szemben a múltból, testvérek jelenben és azoknak kell lennünk jövőben is; mert közös volt sorsunk a múltban, midőn a két hitfelekezet egyetértő buzgósággal és nemes kitartással egész az önfeláldozásig védelmezte egyháza szent jogait, biztosította annak fennmaradását a nehéz küzdelmek és ostromok közepette; most is és jövőben is közösnek kell lenni a *munkásságnak és törekvésnek*, mert egy a cél mindkét részről: Krisztus anyaszentegyházának építése édes magyar hazánk területén, apostoli királyunk és nemzeti alkotmányos kormányunk oltalma és védszárnyai alatt. — Egyesítsen tehát bennünket a múltnak sok ponton fájó, sok részben felemelő és kedves emléke; egyesítsen a jobb jövőben vetett rendíthetetlen bizodalunk és édes reményünk, szorosan fűzőn össze a közös szent érdekek tudata, mely a mindkét hitvallású evangélikus egyháznak létalapját képezi. — A felhívást és felkérést, hogy zsinatunk holnap délelőtt tíz órakor küldöttség által képviseltesse magát az ágostai hitval-

lású testvérek isteni tiszteletén — köszönjük; és mi is hasonlóan kérünk; sietni fogunk részt venni azon szép és fölemelő ünnepélyen, mely az 1790—91. évi országgyűlés emlékének felújítására kitűzetett; ott kívánunk lenni szívvel-lélekkel, egész valónkkal, hogy együtt örvezzünk és testvéri jobbot szoríthassunk a nagy munka kezdetén, mely az országos zsinat megnyitásával mindkét hitfelekezet képviselő-testületére vár. — Még egyszer köszönjük a testvéri szeretetet, melyről megjelentésük tanuskodott; vigyék meg és tolmácsolják küldöiknek mienket is!”

E beszéd elhangzása után, szünni nem akaró eljenzések között, távoztak el az üdvözlő küldöttség tagjai s abban a néma csendben, a mely erőt vett a lelkeken, megint az az óhajlás hallatta szavát: Vajha ez az egy század leforgása után újra történt testvéri összeölekezés biztos és soha el nem feledhető záloga lenne kölcsönösen, a magyar protestáns egyház közösen épített szebb jövőjének!

Vay Miklós báró világi elnök ő nagyméltósága mondotta el ez ünnepélyes mozzanat után aztán a zsinatot megnyitó beszédét. Közöljük azt lapunk élén egész terjedelmében, megszokott emelkedettsége, érdekes és tanulságos visszaemlékezései s programmszerű bölcsesége bizonyára megérdemlik, hogy maradandólag szívünkbe véssük szavait.

A nagy tetszéssel fogadott megnyitóra Mathews, a presbiteri szövetségnek Londonban működő titkára s hozzánk küldött képviselője üdvözölte anyanyelvén egy hosszabb beszédben zsinatunkat. Üdvözölte lelkesen, magával ragadó hévvel, annyira, hogy bár *idegen nyelven szól vala*, a zsinatnak angolul nem tudó tagjai is áhitattal hallgatták szavait, s eleven, szenvedélyes testbeszéde, érdekes arcának az érzelmektől sugárzó vonásairól szintén olvasni lehetett azt, a mit beszél. Beszédét, már csak ismeretterjesztő voltánál fogva is, az arra Vay Béla báró által adott válaszszaal együtt, lapunk más helyén lelik olvasóink, a zsinat által elrendelt hű fordításban.

A napi rend ezekben ki levén meritve, befejezésül előbb Kun Bertalan, majd Vay Miklós báró, Tisza Kálmán és Papp Gábor fő- és alelnökök mondtak rövid, de megható szavakkal megválasztatásukért köszönetet s a gyűlés tagjai már-már távozni akartak, a midőn Szász Károly jelentette, hogy az ágostai testvérek zsinata üdvözlőletünket szívesen és köszönettel fogadta s azt hasonló érzelmekkel viszonzta. A szíves fogadtatás örömmel vétetett tudomásul.

III.

Az isteni tisztelet s a közös emlékünnepelely.

Mihelyt felnyitlak a kálvintéri templom ajtajai, azonnal tódult be a sokaság. Téves volt ugyanis a lapok azon híre, hogy csak jegygyel lehet bemenni, mert oda mindenki bejuthatott, a kit szíve vagy kíváncsisága készített. Ez felel meg a protestáns szellemnek; mert nem teátrális jeleneteket mutogatnak ott, hogy, bár csak ünnepélyes alkalmakkor is, jegygyel lehessen oda belépni, mint a fővárosi katolikus templomokba ilyen alkalmakkor. Csupán az úrasztala körüli helyeket tartották fel a két zsinat tagjai számára. Az ezrekre menő néptömeg között, mely a templomot s a templom és püspöki lak környékét betöltötte, a legpéldásabb rend volt, illő a templom és az alkalom méltóságához. Az érdem a közönség mellett, a ref. theologia ifjúságát illeti, mely arra felügyelt s az érkezőket helyeikre vezette. Alig valamivel 10 óra után megérkeztek, hosszú

kocsisoron, az evangélikusok küldöttei, szám szerint 32-en, világiak és egyháziak s csatlakoztak a ref. zsinati képviselőkhöz. Mint vendégek, először ők vonultak be a parochia udvaráról nyíló templomajtón s őket követték nyomban zsinati képviselőink palástosan, vagy díszmagyarban. Míg a gyülekezés s a képviselők és küldöttek felvonulása tartott, a kitünően s nagy költséggel renovált orgonán Szotyori Nagy Károly preludiumot játszott, nagy művészettel. Az isteni tisztelet megkezdésével a gyülekezet fennálló énekül a „Jövel szentlélek Úr Istent” énekelt; majd a 74. dicséret 1. és 2. versét. Ezután vegyes kar énekelt. Ennek elhangzása után püspökünk tiszteletre méltó alakja tűnt fel a szószéken. Egy napilap tudósításának sorait iktatom ide, jelezve a hatást, melyet keltett: „Nemes, komoly előadása lebilincselte a közönséget; a nők szemében helyenkint könyek csillantak meg.”

A vegyes karnak ismét felhangzó éneke után a Szász Károly 5 negyedórát tartó predikációja következett, melyről felesleges bármit is szólunk, mert egész terjedelmében nyújtjuk olvasóinknak. Szász predikációját imája követte; azután ismét a vegyes kar éneke jött s a zsinati képviselők, kissé megfáradva a hosszú szellemi élvezettől, a gyülekezet éneklése alatt (74. 3., 5., 6.) kivonult a templomból s a közönség is oszlani kezdett. Mindenki sietett a megyeházába, hol a két zsinat együttes ülést és ünnepiességet tartott az 1790/91. XXVI. t.-c. hozatalának emlékére.

Zsúfolásig tömve volt itt a terem és karzatok a két zsinat képviselőivel s a közönséggel. Korán megkezdtek a gyülekezést s a templomokból kijövő sokaság, mint kiapadhatatlan folyam a tengerbe, folytonosan ömlött be a karzat és földszint tágra nyitott ajtóin. Végre megérkezett Vay báró és Karsay püspök, a jelen együttes ülés elnökei, amaz a valóságos belső titkos tanácsosi méltóság kék-sárga, széles mellszalagjával, emez Luther-köpenyben. Egyszerre mély csend lett s Vay báró ünnepélyes, de folyton erősödő hangon elmondta indokát annak, hogy mi hozta össze közös ünnepélyre a mindkét hitvallású evangélikus hitfelekezethez és zsinatainak tagjait. Fölidézte emlékét a száz évvel előbb lefolyt harcoknak s az elnyomtatás és üldöztetés szomorú idejének. Hogy hányszor hiúsult meg jó reménye a protestáns hívőknek, hányszor vesztették el bizalmukat a jövőben s hogy mindannyiszor fentartotta őket a hitbuzgóság és Isten segedelmé. Megemlékezett arról is, hogy a szabadelvű II. József pátense megóvta ugyan a protestánsokat a méltatlan üldözéstől, de csak a király kegyelme volt az, a mire az egyház támaszkodhatott. Törvényhozásilag az egyház jogait csak II. Lipót király állította vissza az 1790/91-iki XXVI-ik törvénycikkkel, melynek szentesítése örök ünnepet jelent a protestáns egyház történetében.

Ezután Győry Elek országgyűlési képviselő, az evang. egyetemes gyűlésnek világi főjegyzője, ev. zsinati tag lépett az emelvényre s szónoki hévvel olvasta fel emlékbeszédét, melynek kivonatát a következőkben adjuk:

„Nagy idők egyik nagy eseményének, nemzetünk szelleme egy dicső nyilvánulásának, őseink egy késő utódokra áldásosan kiható alkotásának emléke oltotta szívünkbe a vágyat és elhatározást, a mely bennünket a mai ünnepre, mint egy család két ágának igaz szeretet kapcsolta tárgyát közös gyűlésbe, közös érzelmek egységes nyilvánítására egybegyűjtött.

Egybegyűjtött annak az alkotásnak emléke, a mely az 1791. évi XXVI. törvénycikk nevét viseli s a melyet

az evangéliumi testvéregyházak ragaszkodása, a polgárok békéjének és szabadságának szelleme egy év-századon át őriz.

És a midőn a törvénycikk megalkotásának százados évfordulóját üljük, ünnepét üljük nemcsak annak, a mi abban örökségként reánk háramlott, hanem annak is, hogy a béke és szeretet szelleme terjesztvén feléje szárnyait, arról a sírról, a melybe a lelkiismeret szabadságát és nehéz küzdelmekkel szerzett jogainkat élő halottakként viszontagságos idők temették, a kö elhárítottatt.

Vázolja ezután főbb vonalakban az 1791. XXVI. törvénycikk megalkotásának összefüggő történetét s s ezzel kapcsolatban nem mellőzi ugyan teljesen az egyházi szempontokat, de főleg azoknak előadására terjeszkedik ki, a melyeket emberiségi és állami szempontokból tart kiemelendőknek.

Átérve az 1791. XXVI. törvénycikknek különösen emberiségi s állami szempontból való méltatására, jelzi azt a hatást, a melyet a vele előidézett valódi megnyugvás hazánkra gyakorolt.

Ez a hatás azonban — úgy mond — nem olyan, a mely az ország határain túl ne szárnyalt volna. Kiterjedt az hazánk határain túl is, üdvös eredményt hozva az emberiségre.

Mert mennél több tagja a nagy embercsaládnak szentelheti magát szabadon, zavartalanul, legszentebb érdekeiben nem háborgatva, gyűlölködéstől meg nem bénítva, az anyagi és szellemi haladás s erkölcsi tökélyesedés munkájának; mentől több oly tiszta forrása nyílik meg az eszmék világának, mint a minőt ez a törvény hazánk oly sok polgára számára megnyitott, annál sikeresebben, annál belterjesebben folyik ez a munka, a mely üdvös és hasznos az egész emberiségre nézve.

Míg a vallási gyűlölködés folyt és viszály dúlt és szedte itt és másutt áldozatait, azokban a sötét időkben, a melyekben a vakbuzgalom és türelmetlenség üldözőbe vette lelkiismereti szabadságához ragaszkodó embertársát és üzte, üldözte gyakran emberi érzésből kivetkezve: mennyi köny, mennyi szenvedés, mennyi vér jelölte a vész angyalának útját.

Ezt a sötét szellemet elűzte hazánkban is hosszú időre — és bizom az emberiségben — örökre a szeretet szelleme, a mely az 1791. XXVI. törvénycikk fölélt lebegett.

A vallási villongás megszűnése után, a megnyugvással csakhamar megindult munka, a haladás ügyének ápolása, az emberszeretet erősödése, az összetartozás érzetének élénkülése sokszorosán gyarapítá hazánk erőforrásait, fokozta képességét, hogy nehéz időkben szilárdul megálljon és fokozta képességét, hogy a népek családjában neki jutott szerepnek minél inkább megfelelhessen.

Állami szempontból tekintve, nagy az érdeme az 1791. XXVI. t.-cikknek abban is, hogy az alapúl vett elv kifejtésére és legnagyobb részében kellő alkalmazására törekedve, rendezte az evang. testvéregyházak viszonyát az államhoz, a mivel az államszerkezet lényeges részébe hozott hasznos közreműködés előmozdítására szolgáló összhangot.

A magyar állam ágost. hitv. evangélikus polgárainak nagyobb része egyszersmind nyelvére nézve is magyar lévén, a helvét hitvallásuak pedig majd mindnyájan a magyarsághoz tartozván s mert mindegyik felekezetnél élő nyelv az istentisztelet nyelve: ennek következtében, a mint egykor üldöztetésük nagy kárára

volt a magyar nyelv ügyének is, úgy viszont az 1791. XXVI. t.-cikk adta szabad mozgás és fejlődés nagy szolgáltatásokat tett a magyar nyelv ügyének és hathatósan közreműködött abban, hogy eme rendeltetésénél fogva állami nyelve jogaiba lépjen.

És most — úgymond — még csak kettőt említek.

Az egyik, a mi hangsúlyozva volt az 1791. XXVI. t.-c. tárgyalása közben, hogy t. i. az ország törvényhozói minőségükben polgároknak érezzék magukat és polgári állásponton álljanak.

Fontos ez, mert ezen nyugszik a jogosult államkövetelmények érvényesülésének egyik biztosítéka.

A másik elv: szem előtt tartása annak, hogy a magyarhoni evangélikusok szabadságukat, önkormányzatukat saját kitarításukon kívül a magyar nemzet 100 év előtt is tanúsított jog- és szabadságszeretetének köszönik.

Fontos ez, mert csak erősítheti a magyar államhoz való ragaszkodást.

Tévedek-e ezek után méltóságos és főtiszt. gyűlés, ha állítom és állítom a meggyőződés teljes erejével, hogy az 1791. XXVI. t.-cikket nemcsak mi ismerhetjük nagy idők nagy eseményének, nemcsak mi emlékezhetünk meg róla áldva és hálás szívvel: hanem mind ebben őszintén osztozhatik velünk hazánknak minden fia, a fölvilágosodásnak, az emberméltóság diadalának minden barátja.

De első sorban ez a megemlékezés, a köszönet és hála nyilvánítása bennünket illet.

E haza minden igaz protestánsának lelkében az ember, a polgár, az egyháztag mindig egybeolvadt fogalmak voltak.

De nem ezért illet bennünket első sorban a kegyetes megemlékezés, hanem azért, mert egyszersmind azoknak a kincseknek, melyeket ez a törvény a testvér evangéliumi egyházaknak adott, mi vagyunk örökösei.

Az a tudat, hogy mindazt, mi az 1791. XXVI. t.-c. akár tartalmában, akár megalkotásának példájában, akár hatásában bármely irányban nyújtott, mi bírjuk teljes ségében, mi bírjuk egészen, megalkotása százados évfordulóját ránk nézve méltán ünneppé szenteli.

Ha rágondolunk a nemes lelkű fejedelemre, ki e törvény alkotásánál oly hathatósan közreműködött; ha rágondolunk azokra az elődökre, kik e mű létrehozásában annyi szabadságérzet mellett annyi törvényességgel, annyi lelkesedés mellett annyi türelemmel fáradoztak, lehetetlen, hogy elismerés, köszönet és hálaérzetétől ne dobbanjon meg szívünk.

Tegyük le emlékükre ezen érzelmeink koszorúját e testvéries, együttes gyűlésünkben is.

Tegyük le első sorban a békeközlőt, a fölvilágosult szellemű, alkotmányos érzelmű II. Lipót királyunk emlékére.

Tegyük le a testvér evangéliumi egyházak javának és jövőjének azon buzgó bajnokai emlékére, kik közül gróf Teleky József és Balogh Péter vezérkedése mellett a Vayak, Rádayak s a két Domokos, a Prónayak, Podmaniczkyak, a Radvánszkyak az első sorokban harcolának.

Tegyük le azon katolikus férfiak emlékére, kik jogaik védelmében hű szövetségeseik valának és tegyük le azon primás emlékére is, ki a törvény létrejötte után, emelő példát mutatva utódainak, a béke és szeretet igéit hirdeté.

Emléküket igaz dicsőség környezi, érdemeik magasztalására méltán nyílik a hálás utódok ajka.

Egy sötét és fényes korszakkal változó század telt el azóta, hogy elődeink visszaszerezték s örökül hagyták ránk evangéliumi vallásunk szabad gyakorlatát s önkormányzatunkat.

Egy százada annak, hogy az ellenzők részéről fölhangozott először, hogy a protestánsokat szabad vallás-gyakorlatukban valódi és őszinte szeretettel szemlélik s hosszú viszály után a vallási béke a haza oltárán megkötöttet.

Azóta egy századon át, jó és rossz napokban, nemzedék nemzedék után őrizte, védte a becses örökséget s őrizzük, védjük mi is. S azóta egy századon át, ha fölbukkant is néha a szellem, mely a békét megelőzte, a haza polgárainak túlnyomó többsége, nehéz napokban is gondosan ápolta a felekezetek közti jó viszonyt s a vallási békeséget.

Évszázados tanúság ez az érdemnek nagysága s a szellemnek, melyből az érdem fakadt, áldásos volta mellett. S ez a tanúságtétel legfényesebb elismerése, legékeesebben szóló magasztalása az örök dicsőségnek, legnagyobbyszerű kifejezése az utódok hálaájának. Ebben a tanúságtételben az egymást fölváltó nemzedékek lelke azt a sugallatot követte, melyet a köztünk ülő költő Szász Károly oly szépen fejezett ki, mondván: „Forgó szerencse, rosszat, jót, a mit hoz, Légy hű magadhoz, nagyjaidhoz!” El bennünk is e sugallat.

És követjük, midőn őrizzük, védjük és nem pazarolni, de gyarapítani törekszünk az 1790/1. XXVI. t.-cikk által visszaszerzett és ránk hagyott örökséget, melyet vallásunk szabad gyakorlásában és önkormányzatában birunk.

Követjük, midőn gondosan igyekezzünk ápolni a hazai két evangéliumi egyház közötti testvéri viszonyt, miről ime e mai gyűlésünkkel is élő tanúságot tettünk. Követjük, ha nem csak közös gonddal örködjünk a közös örökségbe kapott kincs fölött, de teljesen áthatva a testvéri érzülettől s a vállvetett működés fokozottabb sikereinek tudatától és nem keresve azt, a mi elválaszthat, de keresve azt, a mi összetart: megsokszorozzuk a figyelmet és erőt is, a melylyel a közös örökség fellett örködjünk.

S követjük, ha nem feledjük soha, hogy van egy oltár: a haza, a mely más vallásúakkal is közös oltárunk, a mely körül mindnyájuknak gyülekezni s szeretettel egyesülni kell. Követtük a sugallatot eddig is, kövessük azt ezután is. Erősítsük meg ez elhatározásunkat itt is, midőn ily testvéri szövetségben együtt vagyunk a mai százados évforduló ünnepén is. Adjunk hálaáldásnak ezzel is kifejezést. S meg nem szűnve tettekben is valósítani elhatározásunkat, nyilatkozzék ekképen is a dicsőnek magasztalása.

Magunk adván pedig önmagunknak e buzdítást, hálaáldást, magasztalásunk nyilatkozni fog ekképen is. És a tettek, a melyekben nyilatkozik a szellem, a mely azokat vezérli, átszállítva a példát nemzedékről nemzedékre, biztosítják egyszersmind az evangéliumi egyházak jövődjét és hazánk javára munkálnak. Hogy ez így van s így kell lennie, tanúsítja a lefolyt század is. Mert áll az evangéliumi testvéregyházak népére is Arany Jánosnak e szép mondata: „Nép, mely dicsőt, magasztost így magasztal, Van abban élni hit, jog és erő!” Van bennünk is és lesz és legyen mindenkor. Van és lesz, mert igyekeztünk és igyekezzünk hívek lenni magunkhoz, nagyjainkhoz, miként azok valának száz év előtti elődeink. Igyekezzünk e példát mi is átszállítani utódainkra, legyen ennek eszközlője mai ünnepünk is, s adja a mindenható, hogy utódaink is

egykor, a reájuk szállandó örökség békés birtokában emlékezzenek meg rólunk.

Mi így emlékszünk meg ma 1791-iki elődeinkről. Mindezt és mindazt, a mit nekik köszönhetünk, hálával eltelve s egy szívvel, egy lélekkel, azzal végezzük mai megemlékezésünket: Áldás emlékükre! Áldás az evangéliumi testvéregyházakra, melyeket annyira szerettek! Áldás hazánkra, melyhez oly hívek valának!..

A remek beszédet többször szinte szenvedélyes taps, helyeslés és éljenzés szakította félbe, különösen valahányszor a testvér prot. egyházak testvérisüléséről volt szó s a katolikus főurak emberbaráti s Batthyányi hercegprimás hazafias nyilatkozatairól. — A lelkesedés csillapultával Vay Miklós báró emelkedett föl újra, hogy köszönetet mondjon Győry Eleknek. A hallottak után felzajlott öröm kifejezése — úgymond — magában foglalja a köszönetet ezen szép és monumentális beszédért. Szép eszmét hangoztatott Győry, mikor azt állítá, hogy az 1790 91-iki XXVI. törvényeknek mi vagyunk örökösei, de egyszersmind megőrzői és továbbfejlesztői. A beszéd nem hangzott el e gyülekezetben, hanem visszhangzott és egyszersmind bele is vésődött minden szívbe. Hozzájárul hát Győry buzgó esdekléséhez, hogy az ég áldása lengjen azok fölött, kik e törvényeiket megalkották, vagy megalkotásához hozzájárultak.

Vay Miklós báró után Karsay Sándor ev. püspök szólalt fel, a következő beszédet mondva: „Mélyen tisztelt gyülekezet! Ezen nevezetes, mondhatom történetileg nevezetes pillanatnak és a most lejátszódó eseménynek hatása alatt, indítva érzem magamat a két testvéregyház közérzelmeit tolmácsolva, hálámat kifejezni nagyméltóságú báró Vay Miklós ő excellenciájának. Hálánkat és köszönetünket fejezem ki, hogy közóhajtunk méltányolva, ezen gyűlés vezetését elvállalni kegyeskedett. Mert megvallom, hogy a milyen közös volt óhajunk, hogy a magyarországi két protestáns egyetemes egyháznak Nesztora gyűjtsön itt össze bennünket, épen olyan közös örömmel tölti el e pillanatban szívünket ama látvány, hogy ő nagyméltósága óhajunkat teljesíteni kegyes volt. A kegyelem Istenének áldása kísérelje őt mindama lépéseiben, a melyeket még a haza és az egyház javára tenni fog. És miután ő a kegyelmes istenségnek ajándékát előhaladott korában, a kegyeleméveknek bőségében bírja, csak azt kívánhatjuk neki, hogy bírja azt még továbbra is teljes megelégedéssel, nyugodt lélekkel és ama tudatban, hogy a két egyetemes protestáns egyház minden hívének szívében él a kegyelet, a hála és a szeretet iránta.

A lelkesedés Karsay püspök beszéde közben és után volt a legnagyobb. Felállt az egész közönség, remegve felállt maga az agg báró is. Leirhatatlan a ragaszkodásnak az a nyilvánulása, mely ekkor a jelenlevők szenvedélyes éljenei és tapsaiban a két protestáns egyház részéről Vay báró iránt nyilatkozott, ki valóban nem csak hazánk, de egyházunk életében is egy megtestesült, szótlán ajkakkal is sokat mondó történeti emlék.

A túlzgatott kedélyek, a testvériesülés és hála nyilatkozás e jelenetei után, alig voltak képesek annyira csillapulni, hogy Vay ülést bezáró pár szavát kiejtse.

IV.

Az első érdemleges ülés.

Folyó hó 7-én, délelőtt féltizenkét órakor vette kezdetét. Mindenek előtt Kun Bertalan egyházi elnök

sajnálattal jelentette, hogy B. Vay Miklós úr ő excellenciáját az előbbi napok fáradalmai kissé meggyengítvén, a jelen ülésre meg nem jelenhet; Tisza Kálmán világi alelnök kérésére azért fel a tanácskozás vezetésére.

Felolvastatván Révész Kálmán egyik korjegyző által az alakulási gyűlés jegyzőkönyve, ennek hitelesítésével összeköttetésben *Fejes István* szólalt fel. Előadta, hogy a szombati ülésen azon időben, a midőn az igazolások történtek, nem lehetett jelen, minthogy az ágostaiak üdvözlétére küldött küldöttséggel el kellett távoznia. Azóta értesült, hogy az erdélyi egyházkerület képviselői nem az egyházak presbitériumai, hanem az egyházkerületi közgyűlés által választottak, s bár szentesített s érvényben levő törvényeink között nem ismer egyetlen egy szakaszt sem, a mely Erdélyre nézve ezt az eljárást megengedné, az igazoló bizottság e tekintetben semmi jelentést sem tesz a zsinat elé. Felvilágosítást kér azért a bizottság elnökségétől, mert ha a dolog csakugyan úgy állana, az erdélyi képviselők igazoltaknak egyáltalában nem tekinthetők; az pedig nem volna kívánatos, semmi tekintetben sem, ha a zsinat törvényessége ellen már az első lépésnél is kételemek merülnének fel.

Beöthy Zsigmond szerint az erdélyi képviselők már a szombati ülésben verifikáltatván a felvetett kérdés egészen meghaladott tárgyat akar újra bolygatni; a mi annyival inkább időszerűtlen és céltalan, mert hiszen azzal a kérdéssel, hogy eleget tesz-e Erdély vagy nem a törvényeknek, a történetek után, akkor lesz alkalma bővebben foglalkoznia a zsinatnak, a midőn a konvent által beterjesztett törvényjavaslatok tárgyalásának sorrendjén, Erdély helyzete a 9. §-nál elő fog kerülni. Indítványozza azért, hogy most a gyűlés térjen napi-rendre.

Kovács Albert nem fogadhatja el azt a felfogást, a mely szerint a szóban forgó kérdés túlhaladottnak mondatik. Nem pedig azért, mert hiszen a szombati gyűlésen sem ehez, sem más tárgyhöz azért nem lehetett szólni, minthogy akkor a zsinat megalakulása még csak folyamatban volt, egy meg nem alakult testületnek pedig lehetetlenség tárgyalásba bocsátkoznia s határozni. A szigorú törvényesség szempontjából itt legfeljebb az a kifogás tehető, hogy a kérdés a napi rendre nem volt kitűzve s hogy ez az akadály elháríthatassék, kéri annak napi rendre való kitűzését.

Tisza Kálmán állott fel azután, mint főgondnok s mint a ki ilyen minőségben a meghívó levelek átnézésével megbízott küldöttségben is résztvett. Fejtegeti, hogy a történetek után, a zsinat megalakulása bevezetett ténynek tekinthető s így törvényessége semmi szín alatt sem támadható meg. Egyébiránt egyéni nézete szerint, Erdélynek a törvény 9. §-a értelmében joga volt ahoz, a mit tett s egyáltalában nem tudja átlátni, hogy kinek lesz abból valami haszna, ha mi már most elkezdünk veszekedni; csak egyet tud, s ez az, hogy nem egyházunknak.

Várady Gábor kért ezután szót és pedig abból a jószándékú célból, hogy — mint mondá — megnyugtassa azokat is, a kiknek még talán kételyei volnának. Azt akarta aztán kimutatni, hogy az erdélyi egyházkerület eljárása teljesen helyes; mert a törvénynek erre világos rendelkezései vannak; de hát az általa gyűjtött világosság bizony egy parányi fényt sem vetett ennek a mindenesetre legalább is szürke kérdésnek homályosságába.

Uray Imre röviden, de határozottan kijelentette, hogy az igazoló bizottság nem korrektül járt el feladatában. Annak lett volna a kötelessége megnézni s jelen-

tést tennie, hogy az erdélyi egyházkerület mi módon választotta képviselőit; azonban ezt nem tette s így ő az oka, ha a verifikálásnál kifogást tenni nem lehetett s a törvényes választás most támadtatik meg.

Bánffy Dezső báró szólott aztán az üggyhöz sok tapintattal, emelkedett higgadtsággal. Azzal kezdte beszédét, hogy ő elfogulatlanul szólhat, mert hiszen ő főgondnok levén, az ő igazoltatását a felvetett kérdés távolról sem érintheti. Hivatkozik aztán arra, hogy a verifikáló bizottságot a mulasztás vádja azért nem illetheti, mert hiszen a 75. §. értelmében, annak nem is áll tisztében az, hogy vizsgáljon; hanem feladata egyszerűen az, hogy tudomásul veszi a képviselőknek az egyházkerületek által történt igazoltatását s erről tesz jelentést a zsinat elé. Egyébiránt az erdélyi egyházkerület betérjesztette jelentését a zsinat elé az 1881—82-iki zsinat óta tett törvényhozói működéséről s ha majd az tárgyalás alá fog vétetni, bő alkalom nyílik annak eldöntésére: jól értelmezte-e az egyházkerület a neki megadott jogokat, vagy pedig visszaélt azokkal?

Antal Gábor abban a nézetben van, hogy itt most a jegyzőkönyv hitelesítése levén, legfeljebb csak arról lehet szó: hű feljegyzése-e az a szombati gyűlésen történteknek? Ez oldalról a jegyzőkönyv ellen nem lehet kifogás, azért az hitelesítendő, a mely hitelesítéssel nem kell összevarni igazolási kérdéseket.

Dégenfeld József gr. csak annak kijelentésére szorítkozik, hogy Fejes István abbéli állítása, a melyszérint ő az igazolásnál nem lehetett jelen, legalább is tévedésen alapszik, mert hiszen tény az, hogy ő a választásoknál szavazott s mint kiküldött csak azután távozott el az ágostaiak üdvözlése végett.

Így vitatattván meg a kérdés, a mely alkalmasint előre vetett árnyéka annak a küzdelemnek, a mely az ellentétek között később vivatni fog, Kun Bertalan és Tisza Kálmán ismételt felszólalása után, a jegyzőkönyv hitelesített s a gyűlés napirendre tért.

Mint első tárgyat jelentette aztán a jegyző, hogy Somkerek Miklós, Gyarmathy Miklós, Konecz Imre, Isaák Dezső, utólagosan betérjesztették megbízó levelüket s így a végleg igazolt képviselők sorába vezettek.

Ugyancsak a jegyző jelentette, hogy a bécsi császári és királyi főegyháztanács egy terjedelmesebb és meleg hangon tartott üdvözlő iratot küldött zsinatunknak. Ez üdvözlő szíves örömmel fogadtatott s megköszönése az elnökségre bízott, elhatározatván egy szersmind az is, hogy az üdvözlő magyar nyelvre fordíttatván, a zsinat jegyzőkönyvében megörökíttessék.

Hasonló üdvözlő érkezett az amerikai református egyház hatóságának titkárától is; azt kérvén a nevezett egyházhatóság az üdvözlővel összeköttetésben, hogy intézkedjék a zsinat a felől, hogy mit lehetne tenni az Amerikába érkező református hitsorsosok érdekében? Ez a tárgy megvitatás végett a kérvénybizottsághoz tétetett át, a szíves üdvözlő viszonzására pedig szintén az elnökség kéretett fel.

Bemutattattak ezután azon törvényjavaslatok, amelyeket a konvent a zsinat elé terjeszt s a melyek lesznek a zsinati tárgyalásoknak anyagai.

A „Zsinati ügyrend” került ezek után napirendre. A konvent e tekintetben a maga egészében elfogadásra ajánlotta azon szabályzatot, a melyet a zsinat még 1881-ban állapított meg. S felolvastatván pontonként a szabályok, azok el is fogadtattak s mindössze azon változtatás illetőleg bővítés történt, hogy Tisza István indítványára a 13. és 14. §. közé, mlnt új szakasz ez ik-

tattatott be: „Ha a szavazás elhalasztása részleges tárgyalás közben történik, az illető szakasz függőben hagyatván, a részleges tárgyalás a következő szakasznál azonnal folytatandó.” Az 1. §-nál Konecz Imre azon módosítása, hogy a zsinati jegyzőkönyvek hitelesítése az arra kinevezett bizottság által történjék; továbbá a 8. §-nál Kovács Antal azon indítványa, hogy ezen szakasz harmadik kikezdésében a „megbotránkoztató” szó kihagyassék és végre a 22. §-nál *Várady Gábor* ajánlata, hogy a zsinati gazda hatásköre és kötelességei részletesen körülírassanak, nem fogadtattak el; ez utóbbi különösen azért, mert a zsinati törvényben, a maga helyén, a zsinati gazda teendői eléggé részletezve vannak.

A további ülések napirendje kerülvén szóba, *Tisza Kálmán* indítványára elhatároztatott, hogy minthogy a zsinatnak másutt is elfoglalt tagjai idejökkel már más-képen rendelkeztek, december 8 és 9-én ülések nem fognak tartatni, hanem a legközelebbi ülés folyó hó 10-én délelőtti 10 órakor veszi kezdetét, főtárgyául a szükséges bizottságok megalakítása tűzvetvén ki.

Az ülés végén *báró Vay Béla* olvasta fel a következő indítványát: „Mondja ki az ev. ref. egyház zsinata, hogy az 1791. évi XXVI. t.-c. megalkotásának százados emlékünnepe, folyó hó 6-án, úgy a református, mint ágostai hitvallású templomokban tartott ünnepi imádságokat és szent beszédeket, valamint a két testvérfelkezet zsinatainak együttes ünnepélyes közgyűlésén tartott elnöki és emlékbeszédet, ez örömnappal emlékére, a két hitfelkezet közös egyetértésének és testvéri kapcsolatának jeléül, füzetbe összefoglalva, a két zsinat költségén kinyomatja és a protestáns közönség között, a protestáns öntudat emelése és a két testvérfelkezet közötti szerves összetartozás tudatának minél nagyobb elterjedése céljából, a legolcsóbb árban terjeszteni fogja.” Ez indítvány egyhangúlag elfogadtatott. Hasonló indítvány tétetett e tárgyban az ágostaiak zsinatán is.

Délután félkettőre járt az idő, a midőn az ülés véget érven, a zsinati képviselők egyenesen a mai napra közösen rendezett diszebedre siettek. Két órakor már annyira le volt foglalva, a vigadó nagytermében minden teríték, hogy csak éppen egynehány hely maradt még fel az előkelőbb résztvevők számára; így is megtörtént, a rendezőség és nagy egyformaság és egyenjogúság dicsőségére, hogy az angol presbiteri szövetségnek, hozzánk messze földről idejött küldötte, *Matthews* titkár, bizony nem az őt méltán megillető helyen, hanem csak a minorum gentium között szorongott.

Érdekes volt látni e rengeteg disztermet, a több mint 300 emberrel, hosszú, több soros asztalok mellett ülve a legtöbbje s karon fogva járkálva némelyek, miután jóelőre gondoskodtak arról, hogy már előbb lefoglalt helyük kellőleg biztosítva legyen. Még az ilyen dolgokban is hogy tudnak beszélni a szimbolumok... Ott meredeztek a rengeteg kalapok a tányérokba téve; ott a sok szék a teritékekhez dűtve, mintha csak köszönnének a teritékeknek. Egy óriási méhköpűhöz hasonlított az egész, sajátzerű zsongás hullámai járván a terem egyik falától a másikig, sima padlózatától szintén szédítő magasságú menyezetiéig. Mindenki beszélt, mindenki kifogyhatatlan volt a tárgyból; természetesen ott volt a két hatalmas beszédanyagforrás: az emlékezések szépsége, meg az előrehaladott idővel megjött jó étvágy. Közel volt a 3 óra, mikor a várva-várt vendég — az első fogás — megérkezett s a mi azután következett, az még a zsinati diszebeden sem különbözik a többitől. Gyorsan egymásután következő fokozatban nő a megelégedés, a jóleső érzés édessége; megtelnek a szívek

az emelkedettebbé váltott kedély hatásától s azután pohárcsengések közt tör ki a szó az ajkakon. S ez a megnyilatkozás itt sem váratott soká magára. Úgy a negyedik fogás körül *Prónay Dezső* báró, az ágostaiak egyetemes főfelügyelője állott fel s hazafias szellemmel áthatott beszéddel üritett poharat ő Felségeért, a magyar királyért. A jelenlévők ünnepélyes csendben, állva hallgatták végig a rövid, de szép beszédet. Hatását, kiemelkedő, méltán megkülönböztetett tárgya mellett, nagyban emelte az, hogy *Prónay* csengő, érces hangja még messzebb helyeken is megérthető volt; mert a többi pohárköszöntők már csak a közel ülőknek, meg az újságíróknak szólottak, a kik lelkiismeretes buzgalommal hagyták ott újra meg újra terítéküket, még a pezsgőt is s egy pillanat alatt ott termettek a beszélő előtt egymás hátára támasztott lapokon fogdosván el a jókedv virágait s gyorsan szálló pillangóit. *Tisza Kálmán* felköszöntése után, a mely a magyar kormányt élteté, ismét *Prónay* emelt poharat. Éltette a legelső, legnagyobb protestáns embert, azt, a ki vezér volt akkor is, a mikor a vezérség ezen a téren veszélylyel járt, éltette báró *Vay Miklóst*. A szónoktól távolabb ülő vendégek egy hangot sem értettek a beszédből; de a közelében támadt óriási lelkesedéssel is szünni nem akaró éljen-kiáltásokból még azok is tudták, hogy ilyen lelkes éljenzés csak báró *Vay Miklóst* illeti, egy újabb percekig tartó visszhangja támadt azért, az örömmek és tisztelet kifejezésének a terem minden részében. *Karsay* püspök kért szót ezután s beszédében az ünnepi szónokokért: *Szász Károly*ért, *Zelenka Pál*ért és *Győry Elek*ért üritett poharat. *Bethlen Gábor* szépen és lelkesen emlékezett meg *Prónay*-ról s kevéssel utánna *Antal Gábor*, hatalmasan birkózván a rengeteg terem rossz akusztikájával, *Baltik*, ágostai püspököt élteté, azt a bibliai képet alkalmazván szellemesen, hogy ő, hogy itt megjelenhessen, hogy ünnepi, lakodalmi köntösét megszerezhesse, feláldozta mindenét, — mert némely körökben feláldozta népszerűségét — a hazafiúi érdekekért. Az utolsó tószót a *Győry Elek*é, e szellemes, végtelen kellemmel beszélő szónoké volt. Csak az ő csengő, behízelgő hangja volt képes még lebilincselni a közönséget, hogy *Szilágyi Dezső*, igazságügyi miniszterre üritse poharát, azzal emelvén ki jó protestáns voltát képlegesen, hogy miniszter létere sem szégyenli az egyházkerületi főjegyzői tollat. Azután már emberfeletti hatalom kellett volna ahoz, hogy valaki megkísérelje a kihallgattatás; mert egy közeli kisebb teremben a fekete kávé szolgálták fel s a társaság egy része ide sietett, egy másik része pedig haza távozott; gondolom nagyobb csendben, még egyszer átérezni a napnak szép emlékeit!

III. Ülés. 1891. december 10.

Elnökök: *Tisza Kálmán* és *Kun Bertalan*. Jegyző: *Mitrovics Gyula*; a szólamni kívánókat *Véghelyi Dezső* jegyezte fel.

Első sorban a legközelebbi ülés jegyzőkönyve felolvasatván, az, észrevétel nélkül hitelesítettett.

Majd az elnökség tudatta, hogy *Konkolyi Thege Gyula*, *Véghelyi Dezső*, *Uray Imre*, *Szilágyi Dezső*, *Szabó Kálmán*, zsinati megbízóleveleket beadván, azok megvizsgáltattak s rendben találtattak. Ennek alapján a nevezett képviselők az igazolt zsinati tagok sorába iktattattak.

Ugyancsak az elnökség jelentette, hogy *Cseh Ervin*, gr. *Ráday Gedeon*, *Szöke János*, a zsinat üléseiben tovább részt nem vehetvén, intézkedtek aziránt, hogy helyettük az illető pótképviselők, névszerint: *Kozma*

László, dr. *Hajnal István* és *Kiss Albert* behivassanak. Ezen elnöki jelentés tudomásul vétetett.

Ezen ülés napirendjének első tárgyaúl a szükséges szakbizottságok megválasztása tűzetvén ki, miután a szavazás módja akképen határozott meg, hogy mind a hét szakbizottságra egyszerre, de külön lapokon történjék meg a szavazás; a jelenlevő képviselők névszerint felszólíttatván, a szavazás megtörtént s az eredmény megállapítására, a zsinatnak ezen ülésen el nem foglalt jegyzői kéretnek fel, jelentésük még ezen ülésen bevaratván. Jelen nem lévén, nem szavaztak: *Szilágyi Dezső*, gróf *Teleki József*, *Baksay Sándor*, *Szilassy Aladár*, *Uray Imre*, *Konrád László*, gróf *Bethlen Gábor*, *Mezey Albert*, *Gyarmathy Miklós*.

A kitűzött napirend második tárgyát, a konvent által előterjesztett törvényjavaslatok tárgyalásának megkezdése képezvén, miután *Tisza Kálmán* elnöknek erre vonatkozólag tett ajánlata elfogadtatott, a tárgyalási sorrend a következőleg állapított meg: Külön, általános, azután részletes tárgyalása 1) Az egyházalkotmányról szóló rész általános határozatainak; tehát a törvényjavaslat 1—10 szakaszait magában foglaló résznek. 2) Ugyancsak ezen egyházalkotmányi munkálatnak az egyházképviseleti s kormányzati hatóságairól szóló fejezetei; névszerint az egyházközsegek, egyházmegyék, egyházkerületek, egyetemes konvent, a zsinat; továbbá az egyes egyháztagok, egyházi tisztviselők. 3) A lelkészválasztás. 4) Az egyházi adózás és közalap. 5) A közigazgatási bíróság és törvénykezés. Végre 6) A köznevelés és közoktatás szervezete.

Ezen megállapított sorrend szerint, miután az egyházalkotmányi rész általános határozatai, általános vita nélkül, tárgyalási alapúl elfogadtattak, ennek egyes szakaszai vétettek tárgyalás alá; és pedig az 1-ső szakasznál, nem fogadtatván el *Adám Kálmán* képviselőnek, a magyarországi evangéliom szerint reformált egyház elnevezésére vonatkozó indítványa, ezen szakasz változatlan alakjában meghagyatott. *Adám Kálmán*nak az volt a kifogása, hogy egyházunk evangéliom szerint reformálnak, majd csak reformátusnak s végre helvét hitvallásúnak neveztetik az eredeti szövegben.

A 2, 3, 4-ik szakaszt, a konventi szövegezés szerint, változatlanúl elfogadták.

A 5-ik szakasznál hosszabb vitatás után nem fogadtattak el, sem *Uray Imrén*ek a szakasz első kikezdésére vonatkozó azon módosítása, a mely szerint annak ezen kifejezése: „Ennek sikertelensége esetében az esperes által“ azzal bővítették ki: „Az esperes vagy egyházmegyei gondnok által a köztörvényhatóság első tisztviselőjénél;“ sem *Molnár Bélának* ugyanazon szakasz 3. bekezdése után pótlás, vagy új pontként ajánlott ezen módosítása: „Az egyházi fegyelmi ügyekben szereplő s kihallgatott tanú vallomásának hit általi megerősítésére;“ sem végre *Ragályi Béla*, *Bernáth Elemér* és *Antal Gábor*-nak külön-külön, a szakasz 4-ik részéhez ajánlott következő módosításai: „Igénybe vehető az államhatalom segédkezése az egyházi hatóságok által, saját hatáskörükben, az egyházi törvények korlátai között hozott és az országos törvényekkel nem ellenkező határozatok, illetőleg ítéletek végrehajtásánál is minden esetben.“ „Az államhatalom segédkezése igénybe vehető az egyházi fegyelmi bíróság által hozott pénzbírságok és fegyelmi eljárási költségek behajtására nézve is.“ „Végre igénybe vehető az államhatalom segédkezése az illetékes egyházi hatóság és bíróság által saját hatáskörében hozott s jogerős határozatoknak és ítéleteknek végrehajtására.“ Azonban ezen szakasz is változatlanúl elfogadtatott.

Ugyancsak változatlanul elfogadták a 6-ik szakaszt is, ellenben a 7. §. feletti határozást felfüggesztették.

A 8. §. ismét változatlanul marad.

Ezek után az illető jegyzők jelentették az egyes szakbizottságokra beadott szavazatok eredményét. Ezek alapján a beadott 100 szavazatból nyert általános szótöbbséggel az egyes szakbizottságok a következőképen alakították meg:

1. *Az egyházalkotmányi bizottság* tagjai: Kopré Ferenc, Losonczy Mihály, Sipos Pál, Tóth Sámuel, Vályi Lajos, Vay Béla báró, Hegedűs Sándor, Bánffy Dezső báró, Dégenfeld József gróf, Dégenfeld Lajos gróf, Szász Domokos, Véghelyi Dezső.

2. *Lelkészválasztási bizottság*: Antal Gábor, Antos János, Bartha Lajos, Bornemissza József, Mecner József, Szász Károly, Zeyk Gábor, Horthy István, Molnár Béla, Széll Kálmán, Szeremley József, Szilády Aron.

3. *Közalap és adózási bizottság*: Begedi István, Bernáth István, Farkas Abrahám, Kerkápolyi Károly, Koncz Imre, Nagy Pál, Segesváry József, Darányi Ignác, Dávidházy János, Gyarmathy Miklós, Nagy László, Tisza Lajos gróf.

4. *Törvénykezési bizottság*: Bernáth Elemér, Décsy Lajos, Décsy Gyula, Mezey Albert, Pap Gábor, Szabó János, Szilassy Aladár, Ritoók Zsigmond, Tisza István, Beöthy Zsigmond, Kolozsváry Sándor, Lengyel Imre.

5. *Kérvényi bizottság*: Dull László, Kovács Ferenc, Körmendy Sándor, Lukács Ödön, Mecner Béla, Szalay Ferenc, Szilágyi József, Teleky József gróf, Bedőházy János, Lénárt József, Doroghy Lajos, Szunyogh Szabolcs.

6. *Iskolaiügyi bizottság*: Fejes István, Konkoly-Thege Gyula, Kovács Albert, Kun Géza gróf, Szeremley Sámuel, Mitrovics Gyula, Révész Kálmán, Váró Ferenc, Géresy Kálmán, Göde Károly, Parády Kálmán, Várady Gábor.

7. *Naplóbíró bizottság*: Ádám Kálmán, Baksay Sándor, Cziike Lajos, Hegedűs Lajos, Szabó Kálmán, Szinyei Gerzson, Ráday Gedeon gróf, Vas Tamás, Bethlen Gábor gróf, Kiss Áron, Kovács Antal, Újfaluzy Sándor.

Ugyanezzel összeköttetésben felhívatnak a bizottságok, hogy még a jelen ülés végeztével alakuljanak meg, bejelentvén az elnökségnek a következő ülésen megállapodásukat abból a célból, hogy az a szükséghez képest a bizottságok elnökségeivel rendelkezessék.

Egyrésről azon okból, hogy a szakbizottságok azonnal megalakulhassanak, másrésről azért, mert a tárgyalás alá vett alkotmányi szervezet 9. §-a nagy fontosságánál fogva, több időt vesz igénybe: a jelen ülést az elnökség berekeszti s a következő ülés megkezdésére dec. 10. d. e. 10 órája, napirendjéül először az általános határozatok még hátralevő két szakaszának, azután pedig az alkotmányi tervezet első és második részének tárgyalása tűzött ki.

Mitrovics Gyula.

(Folyt köv.).

Az evangélikusok zsinata.

Az evang. zsinati küldöttek december 4-ikén két ízben tartottak előleges értekezletet, melyeken a zsinat legelső teendőit intézték el. Kijelölték az elnököt, a jegyzőket, az ev. ref. zsinatát üdvözlő 20 tagú küldöttséget s az ev. ref. jubileumi ünnepélyére választottak 38 képviselőt sat.

Az evangélikusok zsinata első érdemleges ülését folyó hó 7-én tartotta, melyet báró Prónay Dezső egyetemes felügyelő a jelenlevők üdvözlésével nyitott meg. Az igazoló bizottság jelentése szerint 102 képviselő megbízólevele találtatván kifogástalannak, kimondatott, hogy a

zsinat határozatképes. Az elnökválasztás jöven szóba, Prónay báró arra kérte a zsinatot, hogy mint az 1791-ben összeült zsinaton nem az egyetemes felügyelő elnökölt, hanem a tanácskozások vezetésére, éppen az akkori felügyelő Balogh Péter ajánlatára, báró Prónay László választatott meg, úgy most se őt bízzák meg a tanácskozások vezetésével, hanem válaszszzák meg elnöknek Péchy Tamás képviselőházi elnököt, a ki évek óta vezeti az országos törvényhozó testület egyik házának tanácskozásait. Indítványozta továbbá, hogy egyházi elnöknek Karsay Sándor püspök választassék.

Prónaynak mind a két indítványa egyhangúlag elfogadtatván, küldöttség ment Péchy Tamásért, a kit megérkeztekor Prónay báró melegen üdvözölt s átadta neki az elnöki széket. Péchy hosszabb beszéddel foglalta el székét, melyben vázolta a zsinat teendőit is. Az ágostai hitvallású evang. egyház alkotmánya — mint mondá — a szabadság országa, melyben az egyház minden tagja jogokkal és befolyással bír. Feladata tehát a zsinatnak, a tagok jogainak épségben tartása mellett, megállapítani az egyesek jogkörét, de kötelességeit is. Biztosítani kell mindenki jogát és befolyását, de összhangba is kell azt hozni az egyház rendjével. Feladata a lelkészek állásáról s viszonyairól intézkedni, mert csak az áldozhatja magát teljesen egy pályának, ki biztosítva látja jövőjét és családját. Minden rendű és rangú iskolára ki kell terjedni a figyelemnek, de gondoskodni kell azok sorsáról is, a kik tanítanak. Meg kell határozni, hogy ki gyakorolja az iskolák felett a felügyeletet, s erre a protestantizmus érdekében nagy súlyt kell fektetni. Különös gondot kell fordítani a nőnevelésre. Mindent el kell követnünk, hogy leányaink protestáns szellemű nevelésben részesülhessenek. Az egyöntetű eljárás szempontjából szükséges az egyházi bíraskodás ügyében is intézkedni. Végül megemlékezvén az ev. reformátusokkal együtt tartott ünnepélyekről, melyekben a protestantizmus eszméje nyert kifejezést; beszédét így végzé: „E zsinat feladata mégis egyedül az ágostai hitvallású ev. egyház szervezete felett tanácskozni, tovább menni nem lehet. Vannak eszmék melyeknek érni kell s melyekhez avatatlan kezekkel nyúlni nem lehet.

Prónay indítványára az elnöki beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe iktattatott. Szintén az ő indítványára köszönetet szavazott a zsinat báró Vaynak a közös ünnepélyen való elnökléseért s Győrynek ünnepi beszédeért, s kimondotta, hogy a közös ünnepélyen mondott imák és beszédek közös füzetben s közös költségen kinyomassanak s a protestáns szellem növelése céljából terjesztessenek.

A 8-ikán tartott gyűlést megelőzőleg zárt értekezletet tartottak. A gyűlésen az elnök bejelentette a pozsonyiak üdvözlését, majd Fabiny indítványára kimondatott, hogy a zsinat háláját és hódolatát nyilvánítja ő Felsége előtt, a miért nem tartotta szükségesnek királyi biztos küldését s megbízott az elnök, hogy az ev. ref. zsinat elnökségével tegye magát érintkezésbe a módzatok megállapítása végett. Elhatároztatik, hogy a zsinat tanácskozásairól gyorsírói feljegyzések alapján vezettetik a napló s hogy csütörtökön kérvényi, gazdasági és naplóbíró bizottságot alakítanak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A presbyteriánusok értekezlete s a lelkészek ismerkedése. Amaz december 6-án délután 4 órakor nyílt meg a theologiai akadémia egyik tantermében. Sok érdeklődő gyülekezett ott össze. Nagytól nélkül mondhatom, hogy nagyon kevés kivétellel a zsinatra felsereg-

lett összes lelkészek, — a kik nem zsinati képviselők. Ezek — úgy látszik — mind alkotmányhű pártiak, mert erősen demonstráltak a törvényjavaslatban célbavett reactionarius újítások ellen. De nem csekély számmal cselekedték ezt a zsinati képviselő urak is, kik eljöttek ide erőt meríteni a bekövetkezendő bajvíváshoz a sorompón kívül állók buzdításaiból és meleg érdeklődéséből. Az értekezlet nagy éljenzések közt a presbiteriánusok reménységét, Kiss Áront ültette az elnöki székbe, a ki biztosítván törhetlen hűségéről az egybegyűlteket s igérvén a bajvívásban való lankadatlan kitartást, felkéri Kovács Albertet az értekezlet céljának körvonalozására. Kovács Albert hosszabb beszéd kíséretében indítványozza, hogy mondja ki az értekezlet, hogy perhorrescal minden olyan törekvést, mely a zsinat-presbiteri egyházszervezet megbontására van irányozva, ellenben minden erejével támogatja azt a törekvést, mely a tiszta presbiteri alapon óhajtja és akarja egyházalkotmányunkat tovább építeni. Ezt az értekezlet nagy lelkesedéssel elfogadja, jegyzőkönyvbe veszi s úgy intézkedik, hogy az egész zsinatolás idejére egy permanens bizottság szervezettséggel az öt kerület jobbjaiból, kik Kiss Áron elnöklete alatt a törvényjavaslat részletes tárgyalásánál is, az egyes gyanús szakaszoknak a presbiteri elv szellemében való módosítására minden lehető elkövessenek s a szükséges teendőket időről-időre megállapítsák. Az ismerkedési est az „Arany Sas“ szállóban tartatott meg 7-én. Sokan voltunk ott is, úgy, hogy az „Arany Sas“ legnagyobb terme sem tudott mind befogadni bennünket s némelyek a mellék-helyiségekbe szorultak. Itt mindenekelőtt *Fejes István* hozta tudomására az egybegyűlteknél, hogy a tiszánineni kerület képviselői tegnap tartott konferenciájukon egyértelműleg ellene nyilatkoztak a törvényjavaslat ismeretes és sérelmesnek talált újításainak s az ellen, mint egy ember fognak sorompóba lépni; a mely kijelentést riadó éljenzéssel fogadott a „Moriatur pro...“-féle hangulatban levő lelkes gyülekezet. Azután egy darabig ismerkedtünk, mígnem *Péntek Ferenc* megdicsérvén *Szöts Farkast*, mint egykori professorát, alkalmat adott neki, hogy felszólaljon s a pohárköszöntést a belmissiói szervezkedés feletti eszmecserével kösse össze. Többen hozzászóltak e nagyjelentőségű témához — különös melegséggel kivált *Lévay Lajos*, — magam is megpróbáltam a Károlyi-alapot vindicálni az alakulandó belmissiói társulat részére, mondván, hogy ez a társulat vegye fel a „Károlyi Gáspár-társulat“ nevet s intézze a népies iratok kiadását és terjesztését, miután az Irod. Társulatnak tudományos rendeltetése van s a tudományos folyóirat szerkesztését s a népies iratokét is egy emberre bízni — annak az embernek minden buzgóssága mellett is — nem ajánlatos. Ez csak fel lett vetve, de természetesen nem döntetett el. Hanem egy nagyjelentőségű lépés történt ezen az ismerkedésen. A belmissio ügye a hírlapi vitatásokból immár a cselekedetek mezejére lépett s Isten segedelmével van remény a megvalósuláshoz. Az ez irányú mozgalom megindítására, vezetésére, a dologhoz érőknek s iránta érdeklődőknek munkára szólítására, a szervezet kidolgozására stb. Papp Károly budapesti lelkész kéretett föl, mint elnök s Szabó Aladár budapesti tanár, mint jegyző és titkár.

Czinke István.

— **A két protestáns egyház zsinata alkaimából** Szapáry Gyula gróf, miniszterelnök folyó hó 9-én ebédet adott, melyen Kun Bertalan, Pap Gábor, Szász Károly, Szász Domokos, Kiss Áron, Baltik Frigyes, Karsay Sándor, Sárkány Sámuel és Zelenka Pál püspökök; Tisza Kálmán, Bánffy Dezső báró ev. ref. egyházkerületi gond-

nok; Horthy István, mint a tiszántúli ev. ref. egyházkerület h. gondnoka, Prónay Dezső báró egyetemes felügyelő, Péchy Tamás, Radó Kálmán, Fabiny Teofil, kerületi felügyelők; továbbá Tisza István, Véghegyi Dezső jegyzők és Schneller István az ev. egyetemes teológiaigazgatója voltak jelen.

— **Zsinati különlegesség.** A „Közpapok Lapja“ nem bírja elviselni, hogy elveivel lemaradt a zsinat szekeréről. Elkéseredésében azt indítványozza (47. sz.), hogy a zsinat mielőbb napoltassék el, elébb kimondatván, hogy az *egyházmegzsei vagy kerületi tisztség határozottan incompatibilis állás a zsinati képviselőséggel.* „Az elnapolást a végre is szükségesnek tartja, hogy „a zsinati képviselőknek a téli hónapok alatt legyen alkalmuk megismerkedni úgy a gyülekezetek óhajtásaival, mint a lelkészek gondolkozásmódjával, mert — fájdalom! — a jelenlegi zsinati képviselők előtt az a tér, a melyen működni hivatva lesznek, teljesen terra incognita.“ Így a „Közpapok Lapja“-nak szerkesztője, a ki szerint az esperes urak nem ismerik a gyülekezetek és papok óhajtásait gondolkozását stb. Úgy emléksünk, hogy egy esperes már memorandumot is írt a közpapoknak s néhányan résztvettek azoknak u. n. országos értekezletén is. . . . Ezek sem tudnak semmit . . . ezek is incompatibilisek?! Risum teneatis!

— **A „fővárosi szegény gyermekkert egylet“** elnöksége meglehetősen felhívást intézett az emberbarátokhoz egy új gyermek-menház építése érdekében. Az egyesület 1878-ban alakult. Célja: vallás és nemzetiségi különbség nélkül az ország bármely részéből szegény sorsú árva kisdedeket a nyomortól és elzülléstől megmenteni s a közjótékonyosság hathatós védelme alá helyezni. Az intézet házában jelenleg csak 200 gyermeket lehet elhelyezni s épen azért még egy újabb épületet szándékozik az egyesület állítani, melyben szintén 200 gyermek nyerhetne ápolást. Az adományok a „Magyar országos központi takarékpénztár“ címére Budapestre küldendők.

— **Emődy Dániel**, főiskolánk nemrég elhunyt kitűnő tanárának „*Magánjogára*“ dr. Bartha Béla ívén aláírtak a gyűjtőn kívül; a sárospataki jogász-egylet két példányra, aztán a következő joghallgatók: Mikec István, Wintner Samu, Eperjessy Lajos, Deme Kálmán, Janka Kálmán, Tóth Lajos, Nagy Ferenc, Zombory Zoltán, Sikó Endre, Márcy Kálmán, Hosszúfalussy Lajos, Fendrich Hugó, Nemes Sándor, Szeremley Gyula, Philipp Alfréd, Koch Ödön, Kérészy Árpád, D'Elle Vaux Béla, Ponorán Döme, Jakabfy János, Szilva Béla, Szeghy Lajos, Kovács László, Németh Géza, Szekeress Dezső, Nemes István, Sovány Dezső, Péderi Bertalan. Bizonyára csak magukat tisztelték meg a sárospataki joghallgatók, midőn e tömeges aláírás által kifejezést adtak ama kegyeletnek, melyre az elhunyt nemes férfiú emléke e főiskola ifjúsága részéről mindenkor számot tarthat.

Szerkesztői üzenetek.

Cs. D. Nemes szívének méltó felháborodásában jól esett gyönyörködnöm; de azt a bizonyos *irodalmi otrombaságot* még ilyen formában sem kívánjuk lapunkba behurcolni. A vaknak hiába beszélünk a színekről! A cikket annak az érdemes lapnak kellett volna elküldeni, hogy látta volna a maga fényképét. — A. K. Az érdekes »Nyílt levelek«-et kaptam. Teljesen egy véleményen vagyunk abban, hogy a zsinatnak naplószerű jegyző- s illetőleg emlékkönyve, érdekes és tanulságos lehetne a későbbi nemzedékekre is. Valamilyen emlékkönyv készül; de ebben csak az ünnepi beszédek lesznek — a mint a hírek után sejtethető — bejegyezve. — Sz. A. Most nem fért be. Mihelyt lehet! — K. B. Felelek.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Lukács Ödön beszéde az Erdélylyel való unióról.« — »Mecner Béla beszéde a lélekszám szerinti szavazati jog tárgyában.«
— »Szász Károly püspök zsinati predikációja.« — »A zsinatról.« *Mitrovics Gyula.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői
üzenetek«.

Lukács Ödön beszéde az Erdélylyel való unióról.

Mélyen tisztelt zsinat! Én a törvényjavaslat 9-ik §-ának második kikezdését, úgy a mint az beterjesztett, el nem fogadom, ugyanazért módosítást szándékozom benyújtani. Midőn ezt teszem, szükségesnek látom kijelenteni, hogy távol van tőlem, hogy én felszólalással valakit megsértsek, vagy hogy oly vitát provokáljak, mely szenvedélyességet, animositást ébreszsen. Mert érzem, tudom, hogy ha valaha, úgy most van arra szükség, hogy az egyetértés lelkesedésével tömörüljünk, egyházunkat megnyugtassuk, erősítsük, lelkesítsük befelé, s tekintélyre emeljük kifelé. De szükség van másrészt arra is, hogy keressük az igazságot, keressük azt az igazságot, melynek alapján, egyházunk kedvezőleg haladhasson a kitűzött cél felé.

Mélyen tisztelt zsinat! Kétségtelen igazság, hogy minden testület vagy intézmény csak úgy lehet belől erős, kívül tisztelt és tekintélyes, ha abban egyöntetűség, egy irányelv uralkodik. Megengedem azt, hogy heterogen elemek is egyesülhetnek egy időre bizonyos nagy veszélynek legyőzésére, vagy az ellenséggel való küzdelemre. De ez az egyesülés csak addig erős, addig szilárd, míg a közös érdek tart, azután megszűnik, mert a heterogen elemek rendszeren bomlasztanak.

Mélyen tisztelt zsinat! Ilyen az az *unio*, mely a Királyhágóntúli kerülettel 10 évvel ezelőtt létrejött. Jól emlékezem s érezzük mindnyájan, mily komoly vita és töprekedés után lettek bevezetve törvénykönyvünkbe az úgynevezett erdélyi specialitások. És ezen aggodalmakat — fájdalom — az elmúlt 10 év teljesen igazolta.

Előre látható volt, hogy a viszály magvát fogják azok képezni, csak azt nem gyaníthattuk, a mi valóban bekövetkezett, hogy azok a *specialitások* támpontokul fognak szolgálni zsinat-presbiteri egyházalkotmányunk megtámadására.

Ime konstatáltatott itt e helyen, hogy a Királyhágóntúli kerület nem a törvény rendelkezése szerint, tehát nem a presbitériumok, hanem a kerület által választotta meg zsinati képviselőit, tehát *consistorialis* alapon. *Hogy mily veszélyes praecedens ez; hogy hova fog egy ily eljárás vezetni; mennyire alászállítja a törvény*

tekintélyét? — e kérdésekre e helyen és ez alkalommal felelni nem akarok, nehogy még élesebben kidomborítsam azon sajátságos helyzetet, melyben ez alkalommal is, mint törvényhozó-testület állunk. De lehetetlen, hogy komolyan és határozottan oda ne mutassak arra, hogy úgy tűnik fel, mintha a Királyhágóntúli kerület a zsinat-presbiteri egyházszervezetet csak köpenynek tartaná, melylyel consistorialis egyházszervezetét eltakarja. Nemcsak, sőt minden jel odamutat, és ez már közbeszéd tárgyát képezi, kifejezést nyert a sajtóban, sőt a külföldre is elvetette már árnyékát, hogy felkeltse azok aggodalmait, kik reánk mint ugyanazon egyház-kormányzattal bíró testvéreink a rokonszeny testvéri melegevel tekintenek, hogy a consistorialis egyházszervezet egész magyarhoni egyetemes egyházunkra kiterjesztetni szándékoltatik. Engemet, ki a presbiteri egyházszervezetnek rendíthetetlen híve vagyok, ez a vészjósló körülmény megdöbbsent, mert tudjuk, hogy egyházunk a püspöki egyházszervezetből a consistoriale regimenen keresztül tisztult fel szabad presbiteri egyházzá és a retrograd lépés a consistorialis egyházszervezeten keresztül ismét visszavezetne a püspöki egyházszervezetbe.

Nem céлом e helyen összehasonlítást tenni a különböző egyházi szervezetek között, mert hiszen egy ily magas műveltségű testület előtt ez haszontalan szószaporítás és üres szalmacsépelés lenne; hanem e helyett egy komoly kérdést vetek fel.

Mi mindnyájan melegen óhajtjuk a teljes vallás-egyenlőséget, viszonzosságot a különböző vallásfelekezetek között, mely teljes mértékben még ma sincs keresztül víve! Óhajtozunk azon idő után, midőn majd a teljes vallás-egyenlőség és viszonzosság, mint a kor műveltségének drága gyümölcse le fog hullani; már most azt kérdezem: minő joggal kívánhatjuk mi a teljes viszonzosságot s vallás-egyenlőséget, midőn ezt saját felekezetünk kebelében sem tudjuk létesíteni? Nem azt mondhatja-e bárki is: minő joggal kívánhatjátok ti ezt, midőn a nagy elvet saját felekezetetek körében sem tudjátok hűssá és vérré változtatni? Mert ma hogy állunk? Úgy, hogy a Királyhágóntúli kerület hoz törvényeket, melyeket magára nézve nem tart kötelezőknek. Nem természetes, nem jogos kívánság-e tehát az, hogy álljon a Királyhágóntúli kerület velünk minden tekintetben közös alapon, vagy pedig, ha oly szívósan ragaszk-

Lapunk jelen számához egy

iv melléklet van csatolva.

kodik kiváltságaihoz, ne folyjon be mint tényező a ránk vonatkozó törvények alkotásába. Mindaddig, míg ez meg nem történik, a mindnyájunk által melegen üdvözölt unio nem erősítésünkre, hanem gyöngítésünkre fog szolgálni. Mindezeknél fogva vagyok bátor elfogadásra ajánlani a következő módosítványomat (lásd alább!).

Meczner Béla beszéde a lélekszám szerinti szavazati jog tárgyában.

Mélt. és főtiszt. Zsinat!

Egyházi alkotmányunk eddig az egyenlőséget tartva szem előtt, tiszta demokratikus alapon állott, s egyházi törvényünk a népesebb és kisebb egyházak között semmi különbséget sem tett, hanem kivétel nélkül minden anyaegyházat egyenlő jogokkal ruházott fel. Most ezen törvényjavaslat régi, alkotmányos elveinket sárba akarja tiporni, s az egyházak szavazatait lélekszámaránylag akarja meghatározni: mintegy mézesmadzag gyanánt vetve oda ezen pótlékot, hogy a legnagyobb egyháznak szavazata sem terjedhet többre 12-nél.

Ezen javaslatnak főhibája, hogy a népes egyházak jogait terjesztetni akarja s kezeibe igen nagy hatalmat ad, a nélkül, hogy egyúttal arról is intézkedett volna, hogy ezen kedvezményekért ezen egyházak minemű kötelezettségeket teljesítsenek; a mi azonban ezen javaslatot ref. egyházi férfaink előtt annyira ellenszenvessé teszi, különösen az, hogy jogokat terjeszt, nem gondolva meg ezen jogbővítés azon következményét, hogy ezekből a kis egyházak kára és veszedelme eszközöltetik, s figyelmen kívül hagyja azon esélyt, hogy ezen törvényjavaslat által egyes egyházmegyékben a kis egyházak teljesen nullificálva lesznek.

M. és ft. zsinat! Én egyházaink jogainak bővítését szabadelvű intézkedésnek tartom, de csakis azon az alapon, ha ez másoknak jogait nem sérti, másoknak jogait nem csonkítja; már pedig ezen törvényjavaslat — felfogásom szerint — más intentiót nem rejt magában, mint a kisebb egyházak háttérbe szorításával a nagyobb egyházaknak hatalomra jutását.

Ezen törvényjavaslat készítői főindokul a tisztántúli egyházkerület népesebb egyházaire hivatkoznak s annak beigazolására erőlködnek, hogy ők ezen törvényjavaslatot a népes egyházak kezdeményezésére készítették, a mennyiben ők is jogosultnak tartják ezen egyházak azon kéréseit, hogy mint nagyobb egyházi adót fizetők a kisebb egyházaknál több szavazattal birjanak. Én egyházi ügyeink iránt mindig a legnagyobb érdeklődéssel viseltettem, s egyházi életünknek minden egyes mozzanatát figyelemmel kísérem, de egyházi törvényeinknek az egyházak szavazataira vonatkozó szakaszai ellen valami nagyobb panaszt, valami nagyobb feljajdulást vagy elégtelenséget sohasem hallottam, s a népesebb egyházak szavazatainak szaporítása végett tudtommal semmi nagyobb mozgalom nem indult meg; a javaslat készítőinek tehát azon állítását, melynélfogva ezen törvényjavaslatot oly színben akarják feltüntetni, mintha ez a nagyobb egyházak által megindított mozgalomnak folytatásaként s azok sérelmeinek mintegy orvoslása végett terjesztetett volna a m. és ft. zsinat elé — elfogadhatónak nem tartom. Különben ev. ref. egyházunk legnépesebb egyháza, a debreceni egyház a legfényesebben, a leglovagiasabban bizonyította be ezen indokolás valótanságát akkor, midőn ezen törvényjavaslat ellen állást foglalt, s ezáltal azon véleményének adott kifejezést, hogy jogainak kibővítését, szavazatainak

szaporítását nem óhajtotta a kisebb egyházak jogainak csonkításával eszközöltetni.

Hogy ezen törvényjavaslatnak törvénynyé emeltése esetén egyes egyházmegyékben az egyházak szavazataira nézve milyen aránytalanságok fognak előállni, engedje meg a m. és ft. zsinat, miszerint az „1886-iki magyarországi ev. ref. egyház egyetemes névtára”-ból egy pár statisztikai adatot idézhessek. A békés-bánati egyházmegyének 37 anyaegyháza 84 szavazattal fog birni, ebből 5 egyház, nevezetesen: Hódmezővásárhely, Békés, Szentés, Makó, Gyoma 43 szavazathoz fog jutni a többi 32 egyház 41 szavazatával szemben. A heves-nagykunsági egyházmegyében 24 anyaegyház 55 szavazata közül 5 egyház: Mező-Túr, Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Dévaványa 29 szavazattal fog birni 19 egyház 26 szavazata ellenében. Még nagyobb differenciák fognak előállni a kecskeméti egyházmegyében, hol 18 egyház 38 szavazatából 4 egyház: Nagy-Kőrös, Kecskemét, Cegléd, Halas 24 szavazattal fog birni a többi 14 egyház 14 szavazatával szemben. Vannak még több egyházmegyék is, hol a nagy egyházak hasonlóan aránytalan szavazattöbbséggel fognak birni; azonban nem akarom a m. és ft. zsinat türelmét ezzel sokáig fárasztani. Vajjon m. és ft. zsinat, lehet-e nyugodt lelkiismerettel ezen törvényjavaslatot megszavazni akkor, midőn előre is látjuk ezen óriási aránytalanságot, s midőn tudjuk, hogy egyes egyházmegyékben 4—5 egyház 25—30 egyházzal szemben szavazattöbbséggel fog birni. Távol van tőlem azon gondolat, miszerint egyes népes egyházakat előre is azzal gyanúsítsak, hogy ők pártolják ezen törvényjavaslatot saját érdekében; de bizonyos, hogy e törvény 10, esetleg több évekig is lehet érvényben: vajjon nem tartanak-e attól e törvényjavaslat pártolói, hogy időmúltán — látva reájuk nézve a helyzet ezen kedvező átalakulását — ezen 4—5 egyház nem fogja-e az egyházmegyében fekvő többi kis egyházakat a kormányzás teréről teljesen leszorítani, s a törvény által nyert kiváltságaira támaszkodva — nem fogja-e az egyházmegyét önhatalmúlag kormányozni s idegen kormányzási elveket nem fognak-e becsémpészni?

Óriási egyházi teher m. és ft. zsinat, melyet a csekély lélekszámmal bíró kis egyházak tagjai viselnek. Vannak egyházak saját egyházmegyében, a hol egy féltelkes gazda, kinek összes tiszta jövedelme alig tesz ki 130—140 frtot, egyházi adózás fejében 14—15 frtot, vagyis jövedelmének 10—11 percentjét fizeti, eltekintve a rendkívüli kiadásokat.

Látva azon erőlködést, melyet ezen kis egyházak hívei tesznek, hogy kötelezettségeiknek megfelelhessenek, valóban szinte remegve nézünk jövőjük elébe, vajjon nem fognak-e összeroskadni egykor ezen óriási kötelezettség terhe alatt? Pedig ezen kis anyaegyházak legnagyobb része idegen vallásfelekezetek, idegen ajkú nemzetiségek közé vannak beékelve; lehet, hogy talán épen ennek tudatában hoznak egyházok fentartása érdekében ily óriási áldozatokat, s míg a népesebb egyházak vagyonos hiveire egy-egy templom, vagy más egyházi épületek építése vagy átalakítása alkalmával egyházi kivetés útján, vagyonaránylag alig esik valami csekély kötelezettség: addig ezen apró egyházak hívei utolsó filléröket áldozzák fel efféle célokra; teszik azt azon reményben és szándékból, hogy egyházukat anyaegyháznak továbbra is fentarthassák; s a jelen nem nyújt nekik más vigasztalást, minthogy az ő egyházuk is a többi egyházakkal egy sorban áll, azokkal egyenlő jogokat élvez. És most, midőn ezen kis egyházak épen ezen zsinattól, mint törvényhozó testülettől várják a segílyt, s midőn talán e zsinat tagjainak bölcsességé-

től remélik fentartani továbbra is egyházuk fenmaradását: e — törvényjavaslat alkotói éppen őket akarják legjobban sújtani s jogaiknak megnyirbálásával fizetik nekik vissza azon áldozatkészségüket, melyet azok magyar ref. egyházunk érdekében s magyar nemzetünk erősebbé tételének céljából tanúsítanak.

Ezen törvényjavaslat engemet első elolvasása alkalmával a Tiszaszabályozó társulatok alapszabályainak fokozó variatioira emlékeztetett. Ezen társulatoknál első megalakulásuk után kivétel nélkül minden birtokos 1—1 szavazati joggal ruháztatott fel a közgyűlések alkalmával. Természetes dolog, hogy ezen rendszer sokáig nem tarthatta fel magát, különösen sértette a nagy földbirtokokkal bíró tulajdonosok érdekeit, úgy hogy — ha jól emlékszem — a 70-es évek elején hozott törvény, a szavazatok mennyiségét újonnan szabályozta, minden 50 holddal bíró tulajdonost, vagy egy községben bíró több kis birtokost 1 szavazattal jogosított fel; 500 hold után 2, 1000 hold után 3 szavazat esett, s ezen felül minden 1000 hold után 1 szavazattal szaporodott a nagyobb birtokos joga; azonban ki lett törvényileg mondva, — éppen úgy, mint ezen javaslatban — hogy egy birtokos 10 szavazatnál többel nem bírhat. Ugyde, a mint ezen törvény életbe lépett, akkor ismét a 300—400 holdas birtokosok érezték jogaikat megsértve, azon egyenlőtlenség miatt, hogy ők az 50 holdas birtokokkal egyenlő szavazattal bírnak. Végre is az új vízitörvény eltörölve a szavazatokra nézve minden eddigi intézkedését, azokat birtokaránylag osztotta el s minden száz hold után 1 szavazatot állapított meg, természetesen a 10 szavazat maximum is el lett törölve, s ma már egy nagy birtokos bírhat 100 vagy több szavazattal is. De a mely törvény közös fentartási célból, vagyonbiztosítás tekintetéből alakult társulatoknál lehet egészen helyes, lehet egészen méltányos, az egy választásfelekezethél alkalmazva egész visszás helyzetet teremtet, annak utánzására szabni meg egyházalkotmányunkat, az a mi prot. szabad szellemünknek teljességgel meg nem felel. Meg vagyok felőle győződve, miszerint azon esetben, ha ezen törvényjavaslat törvénynyé válik, egyházaink szavazatai ezen társulatok példájára fognak tovább fejleszteni, és hogy a törvényjavaslat készítői ettől magok is tartanak; ez indokolásaikból is kitűnik, mert hivatkozva a javaslat azon pontjára, melyben a népesebb egyháznak is csak 12 szavazatot adnak, előre is védekeznek azon eszme ellen, hogy egyedül a lélekszám aránya szerint történjék a szavazatok alkalmazása. Pedig a ki az épület alapját lerakta, az többé az építés közepén vissza nem vonulhat, különben eddigi munkája teljesen kárba vész, s az egész művéből nem marad egyéb, mint egy összeomlott romhalmaz. A ki a 10—20,000 lélekszámmal bíró nagy egyházaknak orvoslátot tudott szerezni, az többé nem térhet ki az 1000—1500 lélekszámmal bíró egyházak panaszai elől sem, köteles ezek kérését is meghallgatni, köteles ezeknek orvoslásáról is gondoskodni. Ekkor talán 4—500 lélek után fognak szavazatot adni s a szavazatok maximumát a végtelenségig terjeszteni, vagy a mi még valószínűbb, 3—4 egyházat összefogva ezeket egy szavazattal fogják ellátni. Azonban ne higyük e törvényjavaslat pártolói, hogy ezzel vége lesz a bonnyodalmaknak; később az egyháztagok kebelében fog az elégtelenség és hatalomvágy felébredni, s a kisebb egyházi adót fizetőkkel szemben a nagyobb adózók fognak több szavazatot követelni. Majd a nagyobb egyházmegyéknél is befészkelheti magát ez az elégtelenségi szellem. Hiszen ily privilégiumokat osztó törvény mellett, mely az egyházak között ily különbsége-

ket tesz, pl. a tiszántúli egyházkerület, mely 860,000 lélekszámmal bír, szemben a tiszáninneni és dunántúli egyházkerületek $\frac{1}{4}$ résznyi lélekszámmal vajjon nem jogosan kérheti-e majd, hogy a konventnél 1—1 véleményes javaslat beterjesztése alkalmával, ő is 2 vagy 3 szavazattal bírjon? Az áradat, ha egyszer megindul, kiszámíthatatlan veszedelmeket rejt magában, elsodor, szélylyelront minden útjába eső emberi művet; nincs többé az az emberierő, nincs többé az a hatalom, mely képes legyen azt romboló céljában feltartóztatni.

Különben mi sem zárkózunk el attól, hogy a népesebb egyházak szavazataikat ne bővíthessék; hiszen készséggel nyugszunk meg abban, hogy minden új lelkesítő állás szervezése után az egyházak szavazata is egygyel szaporodjék. Hozzanak ezen népes egyházak hívei nagyobb áldozatot; szervezzenek több lelkesítő állomást; legyen egy népes egyházban 10 vagy több lelkesítő hivatal is: örömmel és készséggel adunk nekik hasonló mennyiségű szavazatot. És hogy ezen népes egyházakban a lelkesítő állomások szervezésére mily nagy szükség van, erről a zsinat itt léte alatt is meggyőződtem. Ugyanis itt hallottam azon szomorú jelentést, hogy a népesebb alföldi egyházakban a kommunikus eszmék nagyon is el vannak terjedve s a nazarenusok és anabaptisták nagyon is befészkeltek itt magukat. Ennek oka az, hogy ezen népes egyházak lelkesítői a népesség arányához mérten oly kevesen vannak, hogy híveiket kellően gondozni, ellenőrizni nem képesek. S véleményem szerint ezen veszélyeket elhárítani s ezen gyomokat kiirtani csakis lelkesítő állomások szaporítása által lehetséges. Már most, tudva ezen körülményeket, ne a legnagyobb örömmel szaporítsuk-e minden új lelkesítő állás felállítását után az egyházak szavazatát. De így, minden kötelezettség nélkül, csakis a nagy lélekszámra tekintve, bővíteni az egyházak szavazatát, ez egyházainkban nem jelenthet mást, mint a féltékenységet és hatalomvágy felgerjesztését. S ezen egyenlőtlenség nem idézhet elő mást, mint a nagy egyházak kizárólagos uralmát és fölényét a kis egyházak kárára és hátrányára.

Ily merész kezdeményezést én sem jogosnak, sem méltányosnak nem tarthatok. Lelkiösmeretem nem engedi meg, hogy ezen törvényjavaslatot, mely magyar ref. egyházunkban a hatalmaskodás és zarnokság gondolatát élesztheti fel, s mely csirájában önkormányzati jogunknak végromlását hordozza, szavazatommal pártfogoljam.

Ezeket átérezve, bátor vagyok a 28. §. 11. szakaszára nézve a következő módosítványt benyújtani: a 28. §. 11. szakaszának 1-ső bekezdése maradjon úgy, a mint az a törvényjavaslatban szövegezve van.

A 2-ik bekezdés így alakíttatnék át: Ezeknél a szavazatoknál minden anyaegyháznak annyi szavazata van, a hány rendes lelkesítő állomást tart fenn. Ezen bekezdés többi része elmarad.

A mint méltóztatnak látni, kihagytam az egyházközségek által feltartott gimnáziumoknak javaslatba hozott szavazati jogát, azonban ezt nem azon szándékból tettem, mintha ezen gimnáziumokat szavazataiktól megakarnám fosztani, hanem mivel ezen szavazati jogot a tanárok részére óhajtom fentartani, a kik szellemi munkálkodásaikkal magyar ref. egyházunknak igen hasznos szolgálatokat teljesítenek. Azért jelen módosítványom elfogadása esetében, bátor leszek erre nézve, annak megfelelő helyen, egy indítványt beterjesztetni.

Méltóságos és főtisztelendő zsinat! Midőn ezen mó-

dosítványt a zsinat asztalára teszem, teszem ezt azon biztos tudatban, hogy ezen módosítványom magyar ref. közönségünk többségének véleményét foglalja magában. Kérem ezen módosítványom elfogadását.

TÁRCZA.

Szász Károly püspök zsinati predikációja.

(Folytatás és vége.)

II.

Igen, úgy van! Mindezek, *a mint régen megírtattak, a mi tanulságunkra irattak meg.*

1. S a legelső tanulság mindjárt, hogy az *Istennek akarata megáll és az ember azt meg nem másíthatja.*

Mint a természeti világ egész nagy mindenségén, annak tettein és erőin: örök törvényként uralkodik Isten akarata a lelki világban s az emberek és a világ történetében is. Az erkölcsi törvény s az ok és okozat törvénye szintoly változhatatlan, mint a nehézkedés a testek között. S emberek gondolatai s akarata azt meg nem másíthatják. *Az emberek sokszor gondolnak gonoszt, de az Isten gondja azt jóra fordítani* (I. Mos. I. 20.), mert azt mondja az Úr: *én gondolkodok ellenetek gondolatot* (Jer. XVIII. 11.) s vagy jóra fordítja az emberek rossz gondolatait, vagy eltörli a gonoszt, mignem kivágattatnak a földről (Péld. II. 22.). Láttátok a birodalmakat, melyek elvesztek a maguk gonoszságában, mint Ninivé, Babilon, Róma? Láttátok a hatalmasokat, kiknek koronája porba esett s magok ítélet alá? Láttátok, hogy özönvíz nélkül is tisztára seprtetett a föld Isten akaratából s az ő örökké való igazságának törvényei szerint.

Az emberek azt hiszik, ők igazgatják az idő nagy óráját, ők rendezik és vezetik az eseményeket, ők csinálják a történelmet, alapítanak birodalmakat s rombolják szét a mások alkotásait. Hiú fölfuvalkodás. Az ember maga, az egyes az ő lángelméjével, a tömegek az ő erejükkel, mind csak eszközök az isteni akarat kezében. A hatalmas Róma, a diadalmas Róma, az eszeveszett Róma dühösködik a keresztyének ellen; Néró, a vértől ittas, tüzet okádó fenevad, folygúztatja Rómát, hogy azt a keresztyénekre foghassa s kiszolgáltassa őket a nép dühének. Mindhiába! a martyrok halk imája, elhaló végsohaja megdönti a pogány Róma uralmát s az Isten országa megépül. A megdöntött Róma foszlányain a messze keletről beözönlő vad csordák osztozkodnak; de a szeretet vallásának ihlete megtéríti őket, hogy új arcot adjanak Európának, a világnak, s a középkor ököljogából, a setétség sűrű, nehéz, a Kain áldozataként földre verődő füstjéből — az igazság, a jog, a szabadság hajnala derül a világra. A reformáció ellen átkokat szór az „*egyház*,” fegyverkezik fél Európa: nem nyomhatja el. S hazánk? ez a maroknyi magyar nemzet, mely két századon át egymaga áll a török áramlat ellen, védbástya egész Európának s száz sebből vérző keblével mint szikla tartja fel annak rohamát s mikor megtörik és elborítatik általa, még akkor is híven állja harcát, küzdve egyik kezével a török, másikkal Bécs ellen s Isten csodája, hogy állami és lelkiismereti szabadságát Isten segédelmével még is meg bírja tartani, vissza tudja vívni, örök időkre biztosítja s megerősíti.

Bizony nem embertől, hanem Istentől vannak ezek, igazolva a Gamáriel bölcs szavát: *ha embertől van a tanács és dolog, semmivé lészen; ha pedig Istentől van, ti fel nem bonthatjátok* (Csel. V. 38., 39.).

És ha Isten akarata áll meg s nem az embereké, ebből önként következik a második nagy tanulság, hogy

2. *legyünk kitartók Isten nevével az igazság melletti harcban, annak akarata el nem maradhat.*

Az állhatatosság felséges példáit állítja eléünk Isten beszéde a szentírásban. Negyven esztendeig bujdosik a pusztában Istennek választott népe, s el kell hullania az utolsóig, valaki az egyiptomi bálványokat s húsos fizekakat megismerte. Maga a vezér, a próféták legnagyobbika is csak a Nébó hegyéről pillanthatta meg az őshazát, az ígért földet; de a tűrés és szenvedés, a kitartás és állhatatosság megadta, a miért egy egész nemzedék túrni és szenvedni tanult. Ennek a fajnak utódai voltak — az a hétezer ember, a kik, mikor az egész Izrael a bálványok szolgálatába hajolt s az igaz isten oltárait ledöntötte és prófétáit megölte — *az a hétezer ember, kiket az Úr meghagyott, kiknek térde meg nem hajolt Baálnak és a kiknek ajka meg nem csókolta a bálványt* (I. Kir. XIX. 18.). Ilyen volt Dániel, a ki az oroszánok vermében, s a három zsidó ifjú, a kik az égő kemencében is bizonyosságot tettek hitükről, s a kiket az Úr állhatatosságuk jutalmául sértetlen hozott ki a halál torkából. István pedig az első vértanú a Krisztus nevéért elszenvé a megköveztetés kínos halálát s mikor meg kellett halnia a Krisztusról való bizonyosságtételért, *Urának, a Jézusnak ajánlá lelkét s látta megnyilatkozott egeket és látta, hogy az embernek fia áll az Istennek jobbjára felől* (Csel. VII. 56. 59.). Az ő példájában benne van mindazoknak a századoknak és ezreknek az esete, a kik a keresztyénség első, sőt későbbi századaiban is hitők mellett állhatatosan megmaradva, készek voltak rabláncot, a kínpad gyötrelmeit, sőt halált is szenvedni az igazságért; a római császárok dühének, a vadállatok elé vettetésnek, az olajban és szurokban főzetésnek, a Néró élve égő fákláinak, a börtönöknek és a máglyáknak áldozatai; közöttük van a tudomány ama vértanúja, a ki megláncolt lábával megdobbantotta a földet s azt mondá: *és mégis mozog!* S az, a ki annyi ellenkező nézet, gúny és akadály ellenében is fentartotta meggyőződését, hogy túl az oceánon még egy új világ van s nem nyugodott, míg azt meg nem találta; s az, a ki hajótörést szenvedve, a tengerből kiúszva mentette meg költeményét a halhatatlanságnak. Hát te, a ki a konstanci zsinaton nem haboztál máglyára lépni; ti, kik a párisi vérmenyegzőn elvérzettetek; te, ki a kappeli csatamezőn estél el hited, meggyőződésed védelmében és ti, édes mieink, magyar papok, kik gályára mentetek inkább, mintsem hiteteket megtagadjátok! Ti elvesztetek, de a hit, melyhez állhatatosan ragaszkodtatok, megmaradt és diadalomra jutott. A vértanú hamvaiból a keresztyénség Aranyszájú Jánosai és Ágostonai, a reformáció Lutherei és Kálvinai keltek ki. A harcosok elestek, a harcmeszkön ezerek és ezerek hullottak el, de az íge, az eszme él — s megérte diadalát!

Óh, mily tanulság ez nekünk azokból, a melyek régen megírtattak! mily tanulság arra, hogy mi is a nagy apostol szerint: *„mivel hogy annyi sok bizonyosságoknak fellege áll körülöttünk, mi is nagy állhatatossággal az előttünkbe adatott célt kifussuk, nézven a hitnek fejedelmére és elvégzőjére, a Jézusra, ki a neki kínálkozó öröm helyett megvetvén a gyalázatot, az isten székének jobbára ült”* (Zsid. XII. 1. 2.); a ki onnan azt izeni nekünk is: *„Légy hív mindhalálig, neked adom az életnek koronáját”* (Jel. II. 10.).

3. És e nagy tanulsághoz, a legutolsó írásból, e mai napon ünnepelt százéves történet legújabb okmányából még különös tanulságok sorakoznak s szólnak egyenesen hozzánk, száz év utáni utódokhoz.

Ha figyelemmel tekintjük 1791-et, s a mi ezt megelőzte és a mi utána következett, önként szól hozzánk a tanulság, hogy a szellemi és erkölcsi haladás útján vannak határpontok, de nincs vég; s egy elért célpont után mindig új célokat tűz maga elé a haladás ösztöne. Az erkölcsi életben a végtelen tökély van végcélul kitűzve elénk: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes” (Máté V. 48.), s mégis a ki a tökéletesedés útján legelőbbre haladt is, érzi, hogy a „léleknek csak zsengejét vettük” (I. Kor. XIII. 9. és azt mondja Pállal: „nemhogy immár elértem volna a célt, vagy hogy immár tökéletes volnék, hanem igyekszem, ha elérem-e?” (Fil. III. 12.).

Mi nekünk az 1791? A végcél-e a melyre azt mondhatnók: immár elértük!? Korántsem! Egy hosszas és nehéz küzdelemnek, egy véres és kínos harcnak nem befejezése, nem megoldása, csak békekötés, mely módot és erőt nyújt a tovább fejlődésre, a tovább haladásra. Békekötés a harmadfélszázados harc után, egy nehéz küzdelemmel, nagy erőfeszítéssel kivívott nyugvópont a meredeken, a magas tetőre küzdőknek.

Mint a magas hegyvidék vándora, mikor megmássza a csúcsot, mely épen előtte áll s melyet az aljából a legmagasabbnak vélt, a tetőn veszi észre, hogy még magasabb áll előtte, s rövid pihenés után, lélekzetet véve, újult erővel indul megmászni azt is, s ha elérte, ismét új meg új magaslatok tűnnek elébe: az 1790/91. elért magaslatán láttuk, mennyire vagyunk még a teljes vallásszabadság, a teljes vallásegyenlőség elérendő magaslatától. Ám az idő ismét nem kedvezett a haladásnak, újabb sikerek elérésének. Egyes lépéseket próbálva tettünk,¹ majd egy nagy elv kimondásának örvendhettünk,² ismét új harcokat kelle látnunk, a fejsze életfánk gyökerére vettett³ s csak szívós kitartásunk és állhatatosságunknak köszönhetjük, hogy állásunkat megtudtuk védeni, tartani, sőt utóbb tágíthattuk és jobban biztosíthattuk.

Ime, itt állunk ma, igazolva ezekkel is a tanulságot, hogy a szellemi és erkölcsi haladásban vannak nyugvópontok, s ilyen volt nekünk az 1790/1. XXVI. is; de nincs vég, a mi a haladásnak határt szabna. Haladtunk azóta is, de hol vagyunk még a teljes egyenjogúság, a teljes vallásszabadság valósulásától, nem is említve a „szabad egyház a szabad államban” eszményét, mely ma még, Európa állami viszonyai közt, valósíthatlan utópiának látszik s az is; erre törekedni ma még délibábos ábrándok kergetése volna; de lépésről-lépésre haladva, közelíteni ahoz, hogy egy későbbi nemzedék azt elérhetőnek lássa s valósítani törekedjék: ez a folytonos haladás örök törvényének követelménye.

Mert ha van intézmény, főtiszt. zsinat, melynek kötelessége — mert lényegében van s létalapját képezi és létjogát adja meg — előre törni a haladás útján: *protestáns egyházunk az*. Mert protestáns egyházunk szervezete s összes intézményei kizárják a tespedést, a helytállásra s a fejlődésre vannak utalva és haladásra késztenek. Az erkölcsi és szellemi világ törvénye a haladás; halad a tudomány, halad az egész emberiség, az élet maga fejlődés és haladás s a ki nem halad, okvetlenül hátra marad, és mert a világ nem vár rá, kimerad végül a tényezők közül, jövője csak a haladónak van.

S midőn mi azt mondjuk, hogy protestáns egyházunknak jövője van, sőt hogy *övé a jövő*, e büszke szónak mély alapja van egyházunk múltjában és jelenében. Mert bár a protestáns egyház kisebbségben van még a világban, sőt Európában is, bizton mondhatjuk, hogy

elvei nagyobb tért foglalnak el az elmékben és mélyebb hatást gyakorolnak a lélekre, mint számokban kimondható. Nem gyakoroltak-e hatást magára a katolikus egyházra is? ezt csak az tagadhatja, a ki a mai katholicizmust a XVI. századival, a reformáció-korival össze nem hasonlította.

S miben áll a protestantizmus ez átalakító és fejlesztő hatása?

Először is a szabad vizsgálódás elvében. A *lélek mindeneket vizsgál, még az istennek mélységét is* (I. Kor. II. 10.), mondja a nagy apostol s hogy az isteni dolgok vizsgálatának e joga nemcsak az ígéhirdetőké, világos abból, hogy Jézus az írások vizsgálatát e szavaiban: „*tudakozzátok az írásokat, mert azt hiszitek, hogy azokban örök életetek vagyon*” (Ján. 5. 39.), nemcsak az apostoloknak, hanem általában épen az őt kérdéseikkel háborgatóknak mondotta. A reformáció, midőn az eddig eltított szentírást a nép kezébe adta: akarta, hogy mindenki maga keresse az örök igazságot és saját üdvössége feltételeit a szentírásban, hogy mindenki maga szerezze meg magának a hitet, tudván, hogy *az igaz ember a maga hitével él* (Hab. II. 4.) s azzal az üdvösség megszerzését s annak eszközei kizárólagosságát kivette a papok kezéből s a hívő lelkeknek s a gyülekezeteknek a kezébe adta, hódolva az apostol által hirdetett amaz igazságnak, hogy *csak egy a közbenjáró isten és ember között, Jézus Krisztus* (I. Tim. II. 5.), mert *kiki csak a maga urának áll, vagy esik* (Róm. XIV. 4.). A vizsgálódás e szabadsága az, a mi a protestáns egyház tagjainak erkölcsi erőt és vallási öntudatot ad s őket egyházunkhoz ragaszkodókká teszi, de ugyanez adott ösztönt általában a tudományos vizsgálódásnak minden téren s adott világosságot az elméknek s vette le a vizsgálódó észről a nyugódzó bilincseket.

De nemcsak a tudomány, hanem intézményei szabadságában is rejlik a protestantizmus fejlesztő és átalakító hatása. Levetvén a hierarchia bilincseit, nemcsak a hitet, hanem az egyház kormányzatát is megosztotta a hívek egyeteme között. Míg a reformáció előtt a papság uralkodott nemcsak a hit fölött, nemcsak a legtágabb értelemben vett lelkieken, hanem a világiakban is: a protestantizmus távol a világi uralomra törekvéstől, egyenjogúságot adott minden hívőnek, az egyház minden tagjának. A protestáns egyházban az u. n. világi és egyházi elem közt nincs különbség, mert az apostol szerint: *az ajándékokban ugyan különbség van, de ugyanaz a lélek; a szolgálatokban is különbségek vannak, de ugyanaz az úr* (I. Kor. XII. 4. 5.). Nincs külön világi rend, mert Krisztus egyházában *választott nemzetség, királyi papság, szent nép vagyunk mindnyájan, oly nép, melyet isten sajátjának tart* (I. Pét. II. 9.), a pap pedig nem kiváltságos osztály, vagy épen rend, sőt azt vallja a nagy apostollal: *nem azért vagyunk, hogy uralkodnánk a ti hiteteken, hanem mivel szolgálai vagyunk a ti örömeiteknek, mert hit által álltok* (2. Kor. I. 24.).

Így az egyházkormányzat nem lévén csak kevés kiváltságoltakra szorítva, vagy épen egy uralkodó rend kezében, természetesen fejlődött ki a protestantizmus ez alapelvéből a képviseleti rendszer, mely először a prot. egyházban valósúlva, ma Európa minden alkotmányos államkormányzatának alapja. Hogy a közügyekben közvetlen, vagy közvetve mindenki befolyást gyakorolhasson, ez minden alkotmányos ország alapja, s ezt a protestantizmusnak köszöni a világ.

Im a két alapelv, mely örökéletet s örök fejlődést biztosít a protestáns egyházaknak, s a végtelenbe nyit kilátást a protestantizmusnak. Mi nem törekedhetünk az uralkodó egyház, vagy a világegyház büszke címére,

¹ 1844. III.

² 1848. XX.

³ 1859. szept. 1.

mert tudjuk, hogy míg emberek lesznek, mindig lesznek különböző nézetek, különböző felekezetek, szervezetek minden téren, hogy ne a vallásban, e mindenek fölött legsajátosabb egyéni tulajdonában az emberi léleknek? de hogy a protestantizmus e két alapelve terjed, s egyre több tért nyer a lelkekben s az intézményekben is — ki tagadhatná, ki ne látná azt? Hogy a protestantizmus a haladást, a felvilágosodást írta zászlójára: nem tanúsítja-e az is, hogy az iskolákat kezdettől fogva keblére ölelte, ápolta, terjesztette, felvirágzásukat gondjai legfőbbikének ismerte el? Tagadhatná-e valaki, hogy a népoktatást, a melynek általánosan kötelező volta ma már minden alkotmányos államnak törvénybe foglalt intézménye, a protestáns egyházak tették először egyetemessé? Értelmes tagokat nevelni az egyháznak, ez volt a protestantizmus jelszava; értelmes önelhatározású tagokat nevelni a hazának, ez az államok jelszava ma, a protestantizmus példájára. A szabadság és egyenlőség nagy jelszavait a reformáció hangoztatta a felélesztett evangéliumi alapon először a mai Európában, miután a középkori Európa megtagadta volt azokat. Vagy nem a protestantizmus érdeme-e, hogy a holt nyelven beszélő világegyház helyett nemzeti egyházakat szervezvén, a vallást közelebb hozta a népek szívéhez és értelméhez, bevitte isten ígését a családokba, az iskolákba, az életbe? S nem ígérhet-e hosszú jövőt magának az az egyház, mely az egyetlen kösziklán állva, az isteni kijelentés és az istentől ihletett teljes írás köszikláján, az egyetlen alapon, *a melyen kívül más fundamentomot senki sem vethet, a mely egyszer vettetett, a mely a Jézus Krisztus* (I. Kor. III. 11.) építi fel a maga alkotmányát, a melyen oly rendületlenül áll, a mily ingathatlanul áll alatta az! Az az egyház, a mely a világosságot keresi, abban él s azt terjeszti minden népek között, s az az egyház, mely hívei erős egyéni hitében, erőszakolatlan meggyőződésében, áldozatra kész hűségében és buzgóságában keresi falai szilárdságát, bástyái erejét; az az egyház, mely az örökké való isten törvényei iránti engedelmisséggel e világi törvények iránti engedelmisséget tudja egyeztetni, s az uralomból részt nem követelve, csak hite és vallása szabadságát követeli magának, s tagjaitól az általa hirdetett tanok iránti szabad meggyőződést, a haza iránt hű engedelmisséget vár, s az istenfiúságát hazafisággal párosítva, míg isten országát építi, a földi ország, az állam fejlődésének, békeségének, felvirágzásának soha és sehol útjában nem áll: az ilyen egyház — s bizonyára a protestáns egyház ilyen — bizton számíthat a jövő-dőre!

És dicsekedés nélkül, csak isten kegyelmében dicsekedve, de abban való örvendezéssel s felemelő öntudattal mondhatjuk, hogy hazánkban is e feladat jutott a testvér evangélikus egyháznak, s ők e feladatukat megoldani legjobb erejük szerint igyekeztek. Hálával valljuk s ismerjük el, hogy ebben hazánk törvényhozása s jelesen az 1790 I. XXVI. t.-c. is erős segítségünk; súlyos küzdelmeink után nyugvó pontot nyújtott, hogy erőnket megújítván, tovább haladhassunk az elénk tűzött nagy és szent célok felé.

Haladhassunk egyesített erővel, egyenlő buzgósággal, testvéreileg támasztva egymást, mint eddig. Hisz minket két evangélikus testvérfelkezetet közös eredet, közös múlt, jelen és jövő, közös érzelmek s közös célok kötnék feloldhatlan kapcsolatokkal egybe. Együtt vettük nagy reformátoraink tanait, hitelveit hagyományúl; együtt szenvedtünk azokért üldözést, háborgattatást; együtt küzdöttünk, kézben a karddal és bibliával, jogainkért, igazainkért és isten ígésének hirdetéseért, az evangéliumért s Krisztus urunk szent sakramentomaiért; együtt hullattuk

vérünket s könnyeinket vereségeinkben, együtt örültünk igaz ügyünk diadalának — ha voltak, — ennek a törvéncikknek is s azoknak, a melyek ezt követték; együtt tartottuk száz évvel ezelőtti pesti és budai zsinatainkat, nem egyszer közös konventeinket; most is együtt fáradozunk egyházaink építésén, törvényes jogaink védelmében s a vallásszabadság és egyenlőség még teljesebbé tételén! Vajha érezzük mindkét részről testvéri kapcsolatunk fentartásának szükségét s koronázza siker közös fáradozásainkat!

Istennek szent lelke, világosíts, légy velünk és segíts meg! Ámen.

KÖZÉLETÜNK.

A zsinatról.

(Folytatás.)

IV. Ülés december 11-én.

Tisza Kálmán és Kun Bertalan az elnöki helyet elfoglalván s az előző gyűlés jegyzőkönyve hitelesítettén, a bizottságok megalakulásáról tétetett jelentés. E szerint az *Egyházalkotmányi bizottság* elnöke: br. Bánfy Dezső, előadója Hegedűs Sándor. A *lelkészválasztási bizottság* elnöke Szász Károly, előadója Szilády Áron. A *Közalap-bizottság* elnöke gr. Tisza Lajos, előadója Darányi Ignác. A *Törvénykezési bizottság* elnöke Beöthy Zsigmond, előadója Kolozsváry Sándor. Az *Iskolaügyi bizottság* elnöke: gr. Kun Géza, előadója Mitrovics Gyula. A *Kérvényi bizottság* elnöke Kovács Ferenc, előadója Lukács Ödön.

Ennek tudomásul vétele után az elnökség jelentette, hogy a szathmár-németi egyház presbitériuma a zsinathoz táviratilag a következő üdvözlőket küldé:

„A magyar református egyház legelső nemzeti zsinatának városából, Szathmár-Németiből a szathmári református egyháztanács, hazai protestáns testvéregyházaink zsinatra felgyülekezett atyáit, a testvéresülés mai szent ünnepén, szívből üdvözli. Mai érintkezésükre, következő munkálkodásukra és alkotásaikra a kegyelem Istenének gazdag áldását kéri: *Berky István, Hermann Mihály.*”

Hasonló érzelemből származott üdvözlő érkezett Londonból, a biblia-társulat komitéjétől, mindkét zsinathoz. Az üdvözlő nagy örömmel fogadtatván, mint-hogy az Szász Károlyhoz címezett, ő kérésre fel annak megköszönésére.

Konez Imre, képviselő adta be ezután a következő nagyfontosságú indítványt:

„Tiszteletteljesen bocsátom előre, miszerint a zsinat tanácskozása alá beterjesztett konventi munkálat fontosságát elismerem; de ezen munkálat keretébe nincsenek felölve a megoldásra váró leglényegesebb kérdések, a melynek a következők: a) a házassági perek elintézésére célzó munkálat az 1791. XXVI. 11. §-a értelmében. b) A lelkészi szegény díjazású fizetéseknek legalább 800 forintig, a tanítói szegény díjazású fizetéseknek az állam által kilátásba helyezett 300 forinton felül, legalább 500 forintig felemelése, egyházaink és híveink minden további megterhelése nélkül. c) A lelkész-özvegyek és árvák segélyezése. d) A nyugdíjazás miként szervezése. Az itt felmerülő, de tovább alig halasztható tetemes kiadások, híveink terhelése nélkül, új pénzforrások nyitásából lennének fedezendőek, a melynek a kölcsön-tűzbiztosítás felállítása, a sorsjegy életbeléptetése, az államtól anyaszentegyházunkat megillető jogos évi járadék kikérése.

Ezekre nézve indítványozom, hogy a zsinat napolja el magát vagy most mindjárt, vagy a beterjesztett konventi munkálatok letárgyalása után és pedig napolja el magát a jövő év szeptember vagy október haváig. Ez időre nevezzen ki a maga kebeléből bizottságot vagy bizottságokat azon utasítással, hogy az általam *a, b, c, d*, betűk alatt jelzett és netalán a még felveendő tárgyakra készítsen előmunkálatot s a zsinat elé terjesszen javaslatot.

Ez indítvány majd akkor fog elővetetni, ha a zsinat a konventi dolgozatokat letárgyalja.

Az Erdélylyel való nagyfontosságú 9. §. került ezután tárgyalás alá. Felolvastatván maga a konventi szövegezés, első szónoknak *Lukács Ödön* állott fel, hosszabb indokolás után (lásd lapunk elején!) a következő módosítást nyújtotta be:

„Köteleztetik azonban az erdélyi egyházkerület, hogy egész szervezetét 10 év alatt ezen törvénykönyvvel egyezőleg alakítsa át és míg ez meg nem történik, addig az erdélyi kerület képviselői, a konventen és zsinaton az erdélyi kerületre nem vonatkozó határozatok hozatalánál nem szavazhatnak.”

Ennek ellenében *Beöthy Zsigmond* a következő ellenindítványt adta be: „Irássék a *b*) pont helyett: E törvénynek az erdélyi egyházkerület alkotmányától el nem térő részletei, ideértve a zsinati képviselők választásának módját is, az erdélyi egyházkerületet is kötelezik.”

V. Ülés.

Ezen az ülésen is az erdélyi ügy tárgyalatott.

A többség részéről, mint első szónok, *Darányi Ignác* állott fel. *Lukács* indítványát nem fogadja el, mert az Erdélylyel kötött unio olyan kompromisszum, a melyet megtámadni nem szabad: az veszedelmes lenne, hogy Erdély ne vehessen részt a közös ügyek elintézésében, mert ebből olyan visszás helyzet állana elő, a melyben most, politikai téren, Horvátországgal vagyunk. *Beöthy* módosítását fogadja el.

Kiss Aron elmondja, hogy részt vett a tíz év előtti zsinati tárgyalásokon, melyekben az Erdélylyel való uniót kimondották. Akkor az erdélyiek ígérték, hogy lassankint átfognak alakulni a presbiteri rendszer követelményei szerint. De eddig ezen ígélet beváltásának nyomát sem vette észre. Azért csak akkor fogja az erdélyieket nyugodtan, teljes lelki örömmel tekinteni közös zsinatunkon, ha látni fogja az őszinte törekvést az egyetemes magyar ref. egyház alkotmányával való megegyezésre s a fokozatos fejlődést a presbiteri rendszer felé.

Várady Gábor szerint nem kell ezen ügyet elvi szempontból bíráltni. Itt nem a következetesség az irányadó. Erdély megérdemli az ő különállását.

Fejes István fejtegeti, hogy az öt egyházkerület közt nincs teljes unio, mert az erdélyi egyházkerület speciális jogokkal bír. Szomorú dolognak tartja, hogy nemcsak az erdélyi, hanem a magyarországi egyházak körében is zsongani kezd egy jelszó, mely a presbiteri és konzisztóriális szervezet közötti harcot jelenti. Az Erdélylyel való unióban azt a törekvést nem látja, hogy a presbiteri rendszer szerinti egyházsszervezethez akarna simúlni. Már akkor is, mikor az uniót megalkották, voltak aggodalmak, hogy az unio ingatag alapon kötött meg. De akkor a lelkesedés elnyomta az aggodalmat. De lehet-e most másképp fentartani az uniót? Csak is a testvéri szeretet tarthatja azt fenn, de szükséges, hogy ezt a szeretetet Erdély is viszonzozza valamivel. Találjon Erdély módot arra, hogy a magyarországi egyházkerületeket emez aggodalmaktól megmentse. Ma az

uniokérdés fontosabb, mint valaha. Ezért e tétellel röviden elbánni nem szabad. Válaszszon a zsinat egy külön bizottságot, mely speciáliter ennek a kérdésnek eldöntését tartsa feladatának s dolgozzon ki és terjesszen a zsinat elé e bizottság javaslatot az erdélyi unio kérdésében. — Ily értelemben indítványt ad be.

Bernáth Elemér szolt Fejes után a *Beöthy* módosítása mellett. Előadta, hogy a *Lukács Ödön* módosítása megfelel ugyan a tiszáninneni egyházkerület nézetének is, a mely kerületnek ő egyik képviselője; azonban az egyházkerület felfogásával szemben kénytelen mégis saját meggyőződését követni s ehhez joga is van. Ő azt hiszi, hogy nincs senki, a ki az Erdélylyel való uniót nem akarná. Volt idő, a midőn a református egyház csak Erdélyben élt a magyarsággal együtt. Nincs ok hát Erdélyre féltékenyeknek lenniök a magyarországiaknak ma sem. Erdély mindenfelől konstatálja haladását. Az erdélyi sajátságos viszonyoknál fogva nem lehet oda a presbiteri rendszert bevinni. Az pedig, hogy az erdélyiek ne birjanak szavazattal a közös ügyekben, egyenes felbomlásra vezetne. *Fejes István* szerint két párt volna: a konzisztóriális és presbiteri. Ezek jelszavak. Kár volna e pártoknak alakulni. Ily pártok alakulása veszedelmes és felesleges, mert csak egy törekvés lehet; a református egyház java. Az erdélyiek jobbát el kell fogadni, a többit pedig a jövőre bízni (mint 10 évvel előbb. Szerk.). *Beöthy* indítványában, melyet az erdélyiek is elfogadnak, közeledést lát s ezért örömmel hozzájárul.

Uray Imre konstatálja, hogy itt az ő tudomása szerint is különféle árnyalatok vannak. Látszik ez a mult ülés szavazásából, a mikor egyik-másik megválasztott bizottsági tag — és ilyen igen sok volt — 69 szavazatot kapott. A szavazás ugyanis konferencia alapján történt. Ha jót akar az a konferencia, legyen arról mindenkinek tudomása; ha rosszat akar, akkor meg joga van mindenkinek tiltakozni ellene.

Bánffy Dezső báró természetesen a *Beöthy* indítványát fogadja el, ámbár szerinte ez sem mond sokkal többet, mint az eredeti szöveg. Ő ebből azt magyarázza, hogy ezentúl a zsinati képviselőket Erdély is úgy választja, mint a többi egyházkerület.

Kovács Albert az erdélyiekhez való őszinte hűségét ecseteli. Ott működött sokáig és a Királyhágóninneni kerületekben talán jövevénynek tartották, mikor ide került. Sok minden kapcsolja őt Erdélyhez, kárát tehát lehetetlen akarnia. De egyszersmind az odaváló viszonyokat is ismeri. Neki az unio felbomlásának még csak a lehetősége is aggodalmat ad. Az unio fennállhat az alkotmányban rejlő különbségek mellett is — ezt mondták itt az előbb. Én — úgymond — nem vonom ezt kétségbe; de bizonyos egység, bizonyos megegyezés nélkül nem képzelhetek egyöntetű autonomiát. Különösen azon a ponton kell meglegni az egyezésnek, a hol az öt egyházkerületet együtt érdeklő dolgok kerülnek tárgyalásra. *Darányi Ignác* képviselőtársam kompromisszumnak nevezte az erdélyi és a magyarországi egyházkerületek unioját. Noha ez nem volt olyan, mint az Ausztria és Magyarország, vagy — ez a példa még jobb — a Magyarország és Horvátország közötti unio. Az erdélyi egyházkerület a kompromisszumnak azt a pontját sem teljesítette, hogy a zsinat által hozott törvények ránézve is kötelezők.

Ezt tette akkor, a midőn a zsinati követeit nem a törvény szerint, nem presbiteriumok, hanem a kerületi gyűlés által választatá. Az igaz, hogy a képviselők a zsinat által itt, ebben a teremben mégis igazoltattak. De hiszen láttunk mi már politikai téren is olyasmit,

hogy törvényesen igazoltatott valami, a mi nem volt törvényes. Ha összehasonlítjuk a debreceni törvényekkel az erdélyi egyházi törvényeket s azok fejlődését, lehetetlen nem látnunk, hogy Erdély sohasem iparkodott a szervezet dolgában a magyarországihoz közeledni. Ismerteti azután a szülő a különbséget az erdélyi és magyarországi szervezet között s konstatálja, hogy az erdélyi szervezet nem háromszázados, hanem húsz esztendő s egyetlenegy intézmény, a házassági, bír háromszázados múlttal. Húsz és félesztendővel ez előtt. 1871. tavaszán — úgymond — újjáalkottatott az erdélyi egyház szervezete, ne tessék tehát háromszázados múltáról beszélni. Háromszázadosnak csak egy mondható az ő szervezetében: A házassági dolgok ugyanis a húsz esztendővel ezelőtt történt átalakítás alkalmával érintetlenül hagyták. — Van azonban egy speciálitása az egyházkerületnek, az, hogy a ki egyszer ott uralomra jutott, azt többé onnan kibuktatni, kimozdítani nem lehet, mert a kerületi közgyűlés maga egészíti ki magát, maga igazolja tagjait, maga vádolja őket, maga védi és ítéli el. Hát ez a szervezet valóban kényelmes szervezet. Ha egyszer valaki a többséget *ily szervezet mellett* megnyerte, azt többé soha el nem veszíti. A kerületi gyűlés, mint említém, maga egészíti ki magát, maga választja önmagát, maga igazolja önmagát, maga bíraskodik, maga ítél önmaga felett — hát hogy veszítsék el ezt a paradicsomot az erdélyiek?! Ez az, a mitől az erdélyi képviselő urak eltérni nem akarnak. Az erdélyi kerületnek ez a speciálitása azonban fennállhat míg a világ — az unio megbontása nélkül. Ez nem veszélyezteti az uniót. Egyetlen egy van, a mi — nem az uniót veszélyezteti, hanem — alkotmányellenes, a szabadelvűséggel ellenkező dolog: és ez az, hogy az erdélyi kerületbeliek törvényt csinálhatnak a magyarországi egyházkerületek számára, de a magyarországi egyházkerületek nem csinálhatnak törvényt az erdélyi egyházkerület számára. Ezt kimondhatja és törvényerőre emelheti a zsinat, de azért ez még sem lesz törvényszerű, még sem lesz a szabadelvűséggel megegyeztethető. Ajánlja Fejes István indítványát, mely ha el nem fogadtatnék, Lukács Ödön indítványára szavaz.

Tisza Kálmán a Fejes István indítványát halasztási indítványnak tartja. Ez a kérdés meg lett vitatva egyházkerületi gyűléseken, konventeken, hát még mi-féle bizottság tehet többet? Ne méltóztassanak azt mondani, hogy a négy egyházkerületet nyugtalanítja az erdélyi kérdés, mert hisz épp e kerületek tárgyalták és hozzájárultak ahhoz. — Szomorú sors várna a magyar presbiterián református egyházra, ha csak „egynémely körök” volnának a hívei! Én is a hive vagyok, a presbiteriánizmus híve, a vádat pedig visszautasítom, s azt hiszem, hogy visszautasítjuk, a kik itt ülünk, mind! A konzisztoriálisak? kik azok itt? Ne tessék a jelszavakkal dobálózni. Nem mondom én azt, hogy többségben lenni nem valami kéjes és megvetendő előny; de azt is állítom, hogy — noha az erdélyi kerület szervezetét én sem mindenben tartom szerencsésnek — képviselőit a presbiteriumok választják öt évről öt évre, tehát nem a kerület nevezi ki. A mi azt illeti, hogy az erdélyi egyház autonómiaja nem százados, csak arra utal, hogy most ültük százados évfordulóját az 1791. évi törvénynek. Kéri a zsinat tagjait, ne tekintsék az 1881. évi egyesülést oly csekélynek, a melynek alapjait rázogatni is lehet. Elfogadja a szakaszt Beöthy Zsigmond módosítványával.

A vita folytatása ezzel szombaton délelőtt 10 órára halasztatott.

VI. Ülés. 1891. december 12-én.

Ezen ülést is az erdélyi unio felett való tárgyalás foglalta el. Első szónoknak Kolozsváry Sándor állott fel. Mint ismeretes és méltán jó hírnek örvendő jogtudós, Erdély különleges helyzetének történeti fejlődését ismertette. Beszédének főbb mozzanatai íme a következők:

Véleménye szerint a jelen zsinat célja az, hogy a legutolsó tíz év alatt az egyház-alkotmányi törvényekben tapasztalt hiányokat pótolja, a szükséghez képest módosítsa. A konvent nem tartotta szükségesnek az unióról szóló kilencedik szakaszt megváltoztatni, mert az egy kompromisszum, melyet csakis mind a két fél beleegyezésével és hozzájárulásával lehet módosítani. Egykor Erdély támogatta a magyarságot e hazában, most az erdélyi protestáns magyarságot a nemzetiségek fenyegetik s ezért örömmel és hálával fogadták az uniót, de nemcsak ezért, hanem azért is, mert a magyar protestánsok egységének, erősítésének nagy szükségét látta, hogy minden áramlattal és támadással szemben erősen állhasson. Kovács Alberttel polemizálva, ismerteti az erdélyi egyházkerületek szervezetét s konstatálja, hogy az egyházkerületi közgyűlésnek még ama tagjai is, a kik mint esperesek és jegyzők hivatalból tagjai, az illető egyházak által választatnak. Meggyőződése az, hogy az unióval csak az egyházalkotmány sarkalatos tételeinek egysége céloztatott, és ezzel az egységgel az unio fönállhat s az erdélyi egyház is működhetik az egyetemes egyház javára. Visszautasítja azt a vádat, hogy Erdélynek jelenlevő képviselői e díszes gyülekezet nivóját bármily tekintetben is sülyesztették volna.

Tisza Kálmán megjegyzi, hogy maga is úgy tudja, hogy itt az erdélyi képviselők személyét és egyéniségét senki sértő szóval nem illette. Csak az erdélyi képviselők választási módja ellen van némelyeknek aggodalma. Kéri egyébként a képviselőket, hogy miután a tárgy pro és kontra már eléggé ki van mérítve, igyekezzenek lehetőleg röviden szólni.

Kiss Albert Kolozsváry állításait cáfolja. Nem áll az, hogy ők az erdélyi egyházkerületet uniformizálva kényszerzubbonyba akarnák öltöztetni. Sőt ellenkezőleg, a többi négy kerületet akarják kiszabadítani egy kényszerzubbonyból, melyet az alkotmányos szervezetben mutatkozó különböző, eltérő eljárás képez. A kompromisszum megváltoztatását épen a szabadság érdekében hiszik. Hisz az erdélyi egyházban is nagy számmal vannak, a kik a presbiteri rendszer s a teljhatalmu bizottságok uralma alól szabadulni akarnának.

Erdélyben sajátságos felfogás érvényesül. Az erdélyi kerületi gyűlés törvényt hozott és az igazgatótanács ennek a törvénynek teljhatalmú végrehajtó közege. Ez pedig nem presbyteriális rendszer. Emlékezteti a zsinatot, hogy a 100 év előtti zsinat is azért oszlott szét, mert akkor a *lengyel* kodex alapján akarták reformálni az egyházat. Most ép így akarják az — *erdélyi kodex* alapján. A konzisztoriális rendszer megtestesítője az az igazgatótanács, a mi Erdélyben a legfőbb hatalmat gyakorolja. A mi az uniót illeti, az Erdélylyel való, örömmel üdvözlöm. Az unio az alkotmánynak sarkalatos pontjaiban való egység, azt mondá Kolozsváry Sándor. Igaza van, és ilyen unióval bátran meg lehet néni elégedve. De igen sok sarkalatos pontja az erdélyi egyházalkotmánynak teljesen eltér a zsinat által megállapított egyházalkotmány sarkalatos pontjaitól. Felolvassa az erdélyi kodifikáló bizottság jelentését, melyből kitűnik, hogy többen akarták a zsinat presbyteri rendszert Erdélyre nézve is elfogadni. A mi az Erdélylyel

való uniót illeti, én is örömmel üdvözlöm, nem kívánom, hogy az teljes unifikáció legyen. De az erdélyi egyház a mi zsinati törvényhozásunkon kívül még azt is vindikálja magának, hogy a mi zsinatunk törvényeit általa hozott törvényekkel felülbírálja. 1883-ban a kolozsvári külön kodifikált törvény a legsarkalatosabb tételekben eltér a mi törvényeinktől. Hát ez nem unió. Én azt akarom, hogy legyünk egységesek, erősek a nemzeti-ségekkel, a hatalommal, a ránk zúdúlható különféle veszedelmekkel szemben s éppen ezért *Begedi* képviselőtársam indítványához csatlakozom, hogy a többi négy egyházkerületet érdeklő ügyekben az erdélyiek ne szavazzanak. Noha megvallom, sokkal jobban szeretném, ha a zsinat *Fejes István* képviselőtársam indítványát fogadná el és a kérdést megfontolás és javaslattétel végett, külön e célra kiküldendő bizottságnak adná ki.

Tisza István: Megfogadom az elnöki székéből elhangzott figyelmeztetést és tartózkodom olyan dolgok felemlítésébe belemenni, a melyek a szenvedélyek felkeltésére volnának alkalmasak. Ha az erdélyi egyházkerületet egy olyan sablonba erőszakoljuk bele, a mely az ottani viszonyoknak nem felel meg, ezzel csak azt érjük el, hogy gyengítjük a kerület fejlődését. Kérdi: mikor járunk közelebb a kényszerzubbonyhoz, akkor-e, ha a kisebbség véleményét akarjuk ráerőszakolni a többségre, vagy akkor-e, ha a többség véleményét akarjuk ráerőszakolni a kisebbségre? *Beöthy Zsigmond* módosításával a szakaszt elfogadja.

Körmendy Sándor: Olyanok fognak döntőleg folyni be ügyeink intézésébe, a kik nem ismerik a mi viszonyainkat. *Beöthy Zsigmond* javaslata nem javasol semmit, mert a mi legcsekélyebb, az erdélyiekkel való uniót sem képes biztosítani. A hierarchikus irányzat megtestesülését látja az erdélyi egyházkerületben. *Fejes* indítványához csatlakozik.

Ritoók Zsigmond: Jogi alapon áll s onnan beszél. Ha egyszer megengedtük, úgymond — a tíz évvel ezelőtt tartott debreceni zsinaton azt, hogy a magyarországi négy kerület ügyeinek intézésében az erdélyi egyházkerületnek szavazata legyen, azt a jogot tőlük jogosan a mostani zsinat sem vonhatja meg. A kompromisszum követelménye nem az, hogy „közeledjünk egymáshoz”, mint itt mondták, hanem az, hogy mindkét részről megtartassék. Ne hintsük a vizály magvát!

Szabó Kálmán: *Ritoók Zsigmond*dal polemizálva, kifejti, hogy az erdélyiek a kompromisszum első pontját sem tartották meg. Kötelessége lett volna a kompromisszumból kifolyólag az erdélyieknek presbiteriáliter választani követeiket. Megtették-e ezt? Nem! A presbiteriumok mellőzésével a kerületi gyűlés adott mandátumot az egyes képviselőknek. Ezt az eljárását a kerületnek az egyetemes konvent számon vette s megelégedett vele. E zsinat kötelessége felülbírálni, hogy az egyezményt mind a két fél megtartotta-e? Ha nem tartotta, a mint nem tartotta meg Erdély, meg kell tartani s nem veszni engedni, hanem kötelezni az egyezmény megszegőjét a kikötések megtartására. Taxative meghatározandók, hogy mely természetű ügyek azok, a melyek az erdélyi kerület autonóm intézkedése körébe tartoznak.

Váró Ferenc: Három magyar autonómia fejlődött Erdélyben. Egyik az unitáriusoké, másik a reformátusoké, a harmadik a katolikusoké. Bármely egyház tenne változtatást a saját alkotmányán, ez a változtatás a többi egyházak sorában ott elfoglalt pozíciójának kockáztatásával járna. Elfogadja *Beöthy Zsigmond* javaslatát.

Czike Lajos: Az 1881. évi zsinat kimondta és alap-törvénybe iktatta, hogy a magyarországi ref. egyházak zsinat-presbiteri rendszer szerint kormányoztatnak. Azóta Erdély külön törvényeket hozott magának, a melyek szelleméből Kolozsvár Sándor úr a presbiteri rendszer szellemét akarta kimagyarázni. Holott annak nem a presbiteriális, hanem a konzisztoriális rendszerre vall minden porcikája. Ezekkel a törvényekkel az erdélyiek nemhogy közeledtek volna az 1881-iki zsinati határozmány alapján, tehát a zsinat-presbiteri alapon álló magyarországi kerületekhez, a mint abból a kompromisszumból kifolyólag tenniök kellett volna, hanem még eltávolodtak. Ő csak azt óhajtáná kimondani, hogy az erdélyi kerület, a mennyiben speciális viszonyát illeti, alakítsa át a maga kormányformáját zsinat-presbiterivé. A mi pedig azokat az intézményeket illeti, a melyek nem az erdélyi kerület speciálisai, milyenek a zsinat, a konvent, a képviselőválasztások stb. — ezek tekintetében helyezze alá az erdélyi kerület is magát az egyetemes szabályoknak.

Antal Gábor sokkal okosabbnak tartja a törvényt a viszonyokhoz szabni, mint a viszonyokat a törvényhez. A 9. szakaszt elfogadja, de szabatosabb szöveget kíván. Erre nézve indítványt is tesz.

Vályi Lajos elfogadja a 9. szakaszt, de bele kívánja vétetni, hogy milyen jogkörben mozoghat az erdélyi egyházkerület.

Több szónok feljegyezve nem lévén, minthogy névszerinti szavazás kéretett, a szavazás elrendeltetett, a melynek eredménye az lett, hogy 101 képviselő közül 71 *igen*nel szavazván, a 9. § *Beöthy Zsigmond* módosításával elfogadtatott. Nemmel szavazott 30. Névszerint *nemmel* szavaztak: *Ádám Kálmán*, *Antalfy László*, *Begedi István*, *Bornemisza József*, *Csernák István*, *Czike Lajos*, *Debreczeni Gábor*, *Farkas Ábrahám*, *Fejes István*, *Isaak Dezső*, *Kis Gábor*, *Konrád László*, *Kopré Ferenc*, *Kovács Károly*, *Körmendy Sándor*, *Lukács Ödön*, *Meczner Béla*, *Meczner József*, *Mitrovics Gyula*, *Nagy Pál*, *Peterdy Károly*, *Ragályi Béla*, *Sipos Pál*, *Szabó Endre*, *Szabó Kálmán*, *Szabó Károly*, *Szarka Boldizsár*, *Szinvey Gerzson*, *Vályi Lajos*; — *igen*-nel szavaztak: *Antal Gábor*, *Antos János*, *Baksay Sándor*, *báró Bánffy Dezső*, *Bartha Lajos* (erdélyi képviselő), *Bedőházy János*, *Beöthy Zsigmond*, *Bernáth Elemér*, *Bernáth István*, *Darányi Ignác*, *Dávidházy János*, *Décsy Lajos*, *Deézi Gyula* (erdélyi), *gróf Degenfeld Lajos*, *gróf Degenfeld József*, *Doroghy József*, *Dull László* (erdélyi), *Futó Mihály*, *Géressy Kálmán*, *Göde Károly*, *Gyarmathy Miklós* (erdélyi), *Győry Lajos*, *Hajnal István*, *Hegedüs Lajos*, *Horthy István*, *Kolozsvár Sándor* (erdélyi), *Koncz Imre*, *Konkoly T. Gyula*, *Kozma László*, *Kovács Antal*, *Kovács Ferenc*, *Kulin Imre*, *gr. Kun Géza* (erdélyi), *Lénárt József* (erdélyi), *Lengyel Imre*, *Losonczy Mihály*, *Mezei Albert* (erdélyi), *Molnár Béla*, *Nagy Ferenc*, *Nagy László* (erdélyi), *Páncél Károly* (erdélyi), *Papp Gábor*, *Parády Kálmán* (erdélyi), *Révész Kálmán*, *Ritoók Zsigmond*, *Segesváry József*, *Soltész László*, *Somkerei Miklós* (erdélyi), *Szabó János*, *Szalay Ferenc*, *Szász Domokos* (erdélyi), *Szász Gerő* (erdélyi), *Szász Károly*, *Széll Kálmán*, *Szeremley Samu*, *Szeremlei József*, *Széky Péter*, *Szilády Áron*, *Szilágyi József*, *Szilassy Aladár*, *Szunyog Szabolcs*, *Tisza István*, *Tisza Lajos*, *Tóth Sámuel*, *Ujfalussy Sándor*, *Zeyk Gábor* (erdélyi), *Várady Gábor*, *Váró Ferenc* (erdélyi), *Vass Tamás* (erdélyi), *b. Vay Béla*, *Véghely Dezső*; *távol voltak*: *Bencsik István*, *Bethlen Gábor gr.* (erdélyi), *Hegedüs Sándor* (erdélyi), *Kiss Albert*, *Kiss Áron*, *Kovács Albert*, *Szilágyi Dezső*, *gr. Teleki József*, *Uray Imre*.

VII. Ülés. 1891. december 14-én.

Elnökök: Tisza Kálmán és Kun Bertalan. Jegyző: Tisza István. A szólanı kívánókat Vég helyi Dezső jegyzette fel.

Az előbbi ülés jegyzőkönyvének hitelesítése s egy pár jelentéktelen tárgyra vonatkozó elnökjelentés után a kitűzött napirendhez képest az „Alkotmányi tervezet” első része, vagyis az „Egyházközségek”-ről szóló fejezet vétetett tárgyalás alá. Könnyen és simán ment a tanácskozás, mert hiszen elvi fontosságú kérdések nem is merülhettek felszínre.

Az ezen fejezetbe iktatott 11. §. azon módosítással fogadtatott el, hogy a harmadik sor ezen kifejezése helyett: „fentartani képesek”, ez iktatandó: „fentartanak.”

A 12. §. változatlan alakjában elfogadtatott. A 13 §-ban „az anya- társ- és leányegyházak” kifejezéshez a „fiók-egyházak” kifejezés is hozzátétetett.

A 14. §. felett való határozás, más kérdések eldöntésével függvén össze, felfüggesztetett.

A 15—17. §. ajánlott alakukban elfogadtatnak.

A 18. §. második kikezdésében, annak 4-ik sorában, a „törvényes egyházi felsőségek” kifejezés elıbe ez teendő: „ezekre vonatkozólag”.

A 19. §. tárgyhöz illőbb sorrend szempontjából 21. §-nak fog beillesztetni, s „az egyházközség” kifejezés után ez a szó irandó „egyéb.”

A 20. §. c) pontjának második sorában, ezen kifejezés helyett: „kölesön ügylet megkötése”, ez teendő: „kölesön felvétele”.

A 21. §. első sorában előforduló „a fentebb” szó helyett ez irandó: „A 19. §. c) pontjában”.

A 22. §. több oldalú kételyek megszüntetése céljából, újabb szövegezés végett az alkotmányügyi bizottsághoz tétetett.

A 23. §. változatlanul meghagyatott. A 24. §. első kikezdésének első sorában, ezen kifejezés: „minden olyan”, ezzel pótlendő „férfi”. A 25—27. §-ok eredeti szövegeikben meghagyattak.

Hasonló módon elfogadtatott a 28. §. 10 első pontja is s csak épen a 7-ik pontnál tétetett azon módosítás, a mely szerint a konvienti munkálat ezen pontja elé iktattassék be a szentesített zsinati törvényeknek ugyan csak ezen tárgyan rendelkező 7-ik pontja is.

Hanem ezek után következett aztán az összes zsinati munkálatnak második elvi nagyfontosságú kérdése, nevezetesen az egyházak szavazati jogának a lélekszám szerint megállapítása, a mely tudvalevőleg a szóban forgó 28. §-nak 11. pontjában van, mint eddig ezen a téren még egészen ismeretlen kulcs, lefektetve. Felolvastván a napos jegyző a törvényjavaslat szövegét, már ezen idő alatt szembeszökő izgatottság vett erőt a zsinat legtöbb tagján. Csak az érezhette magát igen nyugodtan, a ki a szöveg utolsó szavának elhangzása után fennhangon mondá: „Fogadjuk el!”

Természetesen szó sem lehetett a törvényjavaslatnak ily nyugodtan haladó sorsáról és boldog diadaláról, mert hiszen a hozzá szólanı kívánóknak egész hosszú sora volt már ekkor a jegyzőnél feljegyezve.

A vitát Mecner Béla nyitotta meg; beszédje végén azon módosítást nyújtván be, a mely szerint mondasék ki az, hogy minden egyháznak annyi szavazata van, a hány lelkészi állomást tart fel kebelében. Mecner Béla beszédét más helyen találják olvasóink.

Mecner Béla erős szónoki hévvel elmondott beszéde még erősebb visszahatást szült az ellentáborban s ennek gróf Tisza Lajos adott első sorban kifejezést, végül a következő ellenmódosítást nyújtván be:

„Minden anyaegyháznak feltétlenül annyi szavazata van, a hány rendes lelkészi állást tart fel, tekintet nélkül azok számára. A mennyiben ezen alapon szavazatainak száma a 6-ot el nem éri és a lélekszám benne az 1500-at meghaladja, az 1500-on felül eső minden további teljes 1500 lélek után még egy-egy szavazat illeti meg, de csak addig, míg ez által a szavazatok száma hatra nem emelkedett, mert ott, a hol a szavazatok számának megállapításánál, a fentartott rendes lelkészi állomások mellett a lelkek száma is tekintetbe veendő, az ezen kettős alapon kiszámított szavazatok együtt véve hatnál többre nem emelkedhetnek. A lélekszámról nézve az utolsó népszámlálás adatai irányadók. A fentebbiek alapján gyakorlandó szavazatokon felül azon anyaegyházakat, melyek legnagyobb részben saját erejükből és alapítványaikból nem teljes gimnáziumot tartanak fel, még egy, azokat, melyek főgimnáziumot vagy tanító-képezdét tartanak fenn, még két szavazat illeti meg.”

E közben az idő igen előrehaladt, a figyelem is kifáradt, a végleges döntésre is elég nagy tárgy volt a zsinat asztalára téve, a vita folytatása tehát a következő ülésre tüzetett ki; az elnökség azt jelentvén be, hogy az ágostai testvérek zsinata egy bizottságot nevezett ki a maga kebeléből, a melynek az lenne a feladata, hogy a közösen érdeklő, nagyobb fontosságú ügyekben, a református zsinattal érülközhessék. E bizottságnak tagjai a következők: Andorko Gyula, Baltik Frigyes, Bánó József, Dolmányi Lajos, Fabinyi Theofil, Győry Elek, Gyurácz Ferenc, Karsay Sándor, Laszkócy Gyula, Mocskovcsák János, Mudrony Pál, Péchy Tamás, br. Prónay Dezső, Radó Kálmán, Radványi István, Ritter Károly, Sárkány Sámuel, Szentiványi Árpád, Szentiványi Márton, Sztehlo Kornél, Tresztyenszky Ferenc, Zelenka Pál, Zsilinszky Mihály.

Zsinatunk e bizottság megalakulását tudomásul vévén, maga részéről is egy, hasonló bizottságnak egybeállítását a december 16-iki ülés egyik főtárgyául tűzte ki.

Ugyancsak az elnökség a zsinat jelen ülésszakának bezárására vonatkozólag tett javaslatot s az egyhangúlag el is fogadtatott. E szerint a zsinat, ez alkalommal utolsó ülését december 16-án fogja tartani, a mi megtörténvén, részint a közelgő karácsonyi ünnepek miatt, részint hogy az egyes bizottságokhoz áttett ügyek kellőleg előkészítettessenek, elnapolja magát. Hogy mikor fog ismét egybehivatni, e tekintetben azt hiszem, a berekesztő ülés fog határozni.

VIII. Ülés. 1891. december 15-én.

Folytatott a lélekszám aránya szerinti szavazási jog kérdése.

Körmendy Sándor igen éles elmével mutatta ki a szóban forgó törvényjavaslatához mellékelt indokolásnak szembetűnő gyöngeségeit és logikátlanágát. Beszédének nyomatékosságát talán az is mutatja, hogy nyomban utána Tisza Kálmán főgondnok állott fel s mondotta el a kérdésben felfogását.

„A javaslat ellenőrzői azt mondják, hogy a presbitériumok jogát védik, pedig az eddigi törvény nem szól arról, hogy a hány presbitérium van, annyi szavazat legyen, hanem annyi szavazat van, a hány lelkész az egyes egyházakban. Itt csak arról van szó, hogy bizonyos fokig a hívek lélekszáma is figyelembe vétessék. Hiszen az 500 lélekből álló gyülekezetnek is van egy szavazata, ha tehát ehhez képest csakugyan lélekszám szerint volna megszabva a szavazatok száma, akkor 40,000 lélekből álló egyház 80 szavazattal bírna

s nem csak tizenkettővel, mint a hogy a javaslat proponálja. Azokat, a kik ebben a pontban jogfosztást látnak, nem tudja, hogy mivel lehetne kapacitálni. Nem a nagyobb egyházakra nézve privilegium a szavazatok szaporítása, hanem a kis 500 lélekből állókra, mert hisz ezek birnak tizenkétyszer nagyobb hatalommal, mint a negyvenezer főből álló egyházak. Azt mondják, hogy jogot elvenni nem szabad. Hisz a mult század végén még csak a patronusok birtak szavazati joggal, visszadjuk-e nekik? Hát én — úgymond — elfogadom, hogy ez a javaslat jogfosztás, ha jogfosztás volt az, hogy az 1848-iki országgyűlés a nemesség jogait eltörölte s jogokat adott a népnek. De miután ez nem volt jogfosztás, hanem a jogoknak kiterjesztése, helyes ez a javaslat is, a mely bizonyos korlátozás mellett a nagyobb gyülekezeteknek több szavazatot enged. Tisza Lajos módosítványát pártolja.

Kiss Áron a régi törvényszakasz föntartása mellett szól. Most nyújtottunk baráti jobbot a presbitérián szövetségnek. Azt óhajtanám, hogy ne bontsuk meg a saját presbitérián-szövetségünket. Méltóztassanak meghagyni a presbitériumokat eddigi jogaikban. Meczner Béla indítványához csatlakozik.

Révész Kálmán azt hiszi, hogy a mostani törvény szerint éppen a kisebb egyházak majorizálják a nagyobbakat és ha lehet igazságtalanságról szó, akkor a legnagyobb mértékben igazságtalan a mai állapot. Hogy a többség nyomja el a kisebbséget, ez fizikailag természetes, ámbar moraliter nem szép; de az, hogy a kisebbség nyomja el a többséget, mind fizikailag, mind moraliter abszurdum. Tisza Lajos módosítványát pártolja.

Peterdy Károly: Künn, a provincián nagy ellenzéssel találkozott a szakasznak az az intézkedése, a mely itt most vita tárgyát képezi. Ne bolygassuk az „régie gyepüket”. Nagy a különbség az egyházak adózása közt. A nagyobb egyházak egyes tagjai kevesebb adót, a kisebb egyházak egyes tagjai sokkal több egyházi adót fizetnek. Nem tartja megegyeztetetőnek sem a méltányossággal, sem az igazsággal azt, hogy azok, a kik jobban meg vannak terhelve, kevesebb jogot élvezzenek. Ez a methodus a kis egyházak teljes elnyomatására vezetne. Csatlakozik Meczner Béla indítványához.

Molnár Béla a Tisza Lajos indítványát pártolja, mert szerinte az „a protestáns szellemmel megegyezik”.

Fejes István: Most domborodnak ki a 28. §-ban foglalt elvek, a melyek sokak előtt nem voltak tiszták. A szakasz védőit hallgatva, önkénytelen Shakespere jut eszébe: „Van ebben a főben tűz, csak ki kellene ütni; de olyan mélyen van, mint a kovában a tűz.” Tisza Kálmán ezt a tüzet kiűtötte. Azt mondotta, olvasta egyik egyházjogi könyvből azt, hogy az egyházi alkotmány-nak számot kell vetni a polgári alkotmány elveivel s azokhoz közelednie. Ez elég világos beszéd. A dolog most már úgy tűnik fel, mintha mi, a presbitéri rendszer hívei, volnánk az orthodoxok, a konzervatívek s az ellenpárt, a mely a presbitéri rendszert konzisztoriális rendszerrel akarja fölcserélni, volna a haladó, az igazán szabadelvű párt. Honnan származott az, hogy egy későbbi zsinat tiltakozott az 1791-iki zsinat ellen, és az uralkodóig elment a történetek miatt? A helvéciai konfesszió alapján történt ez, annak a tiltakozásra jogot adott. Igazuk van hát azoknak, a kik azt mondják, hogy a mai zsinat-presbitéri rendszer nem 300 éves, mert ez a rendszer időközben csakugyan sok szomorú változáson ment át. De ebből nem az következik, hogy a rendszer maradványát is eltöröljük, hanem az, hogy az

igazi zsinat-presbitéri rendszert visszaállítsuk. Az 1881-iki zsinat-presbitéri rendszer csak mérsékelt zsinat-presbitéri rendszer. A szóban levő szakaszban oly sarkalatos elvek állnak, a melyek az elfogadott zsinat-presbitéri elvekkel ellenkeznek. E pont elfogadása esetén oly sarkalatos alkotmányváltoztatást viszünk keresztül, a mely elvileg egészen más alapokra helyezi szervezetünket. Önök ki akarják mondani, hogy ha egy 20.000 tagból álló község leszavaz és szavazása csak egyszer történik, szavazata mégis *tizenkettőt* számítson. De hiszen itt nem az egyéni szavazás érvényesül? A hatalom a többségek furfangos csoportosításával egy olyan tömegnek juthat a kezére, a mely csak valamivel nagyobbacska a kisebbségnél.

Antal Gábor: Egyik szómonk azt mondta, hogy az új törvény alapján a kecskeméti egyházmegyében a négy nagyobb község le fogja szavazni a többi tizen-nyet. Elfelejté a tisztelt szülő már azt az egy különbséget is, hogy a kecskeméti egyházmegyében például Kőrös nem fog Kecskeméttel szavazni és hogy az egyházmegyék gyülekezeteiben a kis és nagy egyházak képviselői nem mint ellenségek fognak összekerülni. Pártolja Tisza Lajos gróf módosítását.

Lukács Ödön szölt aztán a Meczner Béla indítványa mellett ekképen:

Főtisztelendő s Méltóságos Zsinat!

A tárgyalás alatt levő szakasz kétségtelenül egyik legfontosabb tárgya a jelen zsinati törvényhozásnak. Igazolja ezt az a nyugtalanság, mely e szakasznak létrejöttét követte. Egyházmegyék jajdultak fel ennek hírére, a sajtó sem pihent; mondhatni egy kis irodalom fejlődött ki e kérdés körül; az egyházkerületek zöld asztalánál az elkecsereedésig vívattak a harcok; az egyházmegyék többsége ellene nyilatkozott a javaslatnak, s a kerületeken csak a tekintély szavára mehetett az keresztül három superintendenciában pár szótöbbséggel, egy pedig egyhangúlag elvetette. Ez a tényállás, és most itt áll előttünk, itt van e szakasz a zsinat asztalán, hogy tovább is zaklassa a kedélyeket s növelje a nyugtalanságot, s hidegítse és idegenítse egymástól azokat a szíveket, melyeknek összedobban, egymást támogatni, a kölcsönös szeretetben felolvadni kellene.

Hát én is felvetem igen tisztelt elnökünkkel azon kérdést: miről van itt szó? És valamint ő megfelelt a maga elvi álláspontjáról, úgy én is megfelelek, önként értetik, hogy az eredmény különböző lesz.

Mélyentisztelt zsinat. E kérdéssel szükséges szentem is, mindenek előtt úgy a mint áll, tisztába jönni! Arról van itt szó, hogy megdöntessék egy százados gyakorlat, melyet az idő szentesített, mely nem állt útjában az egyház-építés nagy feladatának. Arról, hogy egy oly census állapíttassék meg, mely a szavazati jog kiterjesztése által a csekélyebb számmal bíró egyházakat végképen és örökre leszorítsa a sikerrel kecsegtető küzdelem teréről, azokat a tömeg uralma által örökös engedelmességre kényszerítse; s kiszolgáltassa ama középkori elvnek: *a ki erősebb az a hatalmasabb*.

Hát én látom az emberiség történetéből, hogy örök harc, örök küzdelem az élet! Megjelent a békeség és szeretet fejedelme, ég küldötte, ajkain a békével, szívében a szeretettel és kereszten végezte életét. Pedig tudjuk, hogy ő a szegényeket, az elesetteket, az elnyomottakat igyekezett fölemelni, gyámoltani. S valóban hosszú ezredékeken keresztül az emberiség elnyomókból és elnyomottakból, zsarnokokból és rabszolgákból állott.

De jött egy szebb kor, mely inkább és mélyebben megismerte az evangéliumot, mely át lett hatva a szeretettől, a testvériség és szabadság nagy eszméjétől; s azt mondta a hatalmasnak: vedd le az elnyomottak bilincseit, oltalmazd, emeld magadhoz a gyengét, gyámolítsd az ügyefogyottat, önts ki hatalmad teljéből! És a krisztusi szeretet alapján kifejlett humanizmus lendületet adott az általános műveltségnek, belehelte a szeretet és testvériség boldogító tavasz-szellőjét kunyhókba és palotákba! És az evangéliumnak ez átható szövegét megértették kívül és belől a hazában és a nagyok és hatalmasak magukhoz emelték a gyöngéket.

Ezen az alapon fejlett ki hazánkban egyházunk presbiteri egyházszervezete. És ezen alapon meg éltek egymással, egymás mellett a nagy és kis egyházak békés szeretetben, nem tekintett egyik egyház féltékenységgel a másikra, viselte mindenik a maga terhét, mely a kisebb egyházakban egyénenként tekintve minden bizonynyal nagyobb, mint a nagy népességű egyházakban. Mindezekből önként foly, hogy a jelen sérelmes törvényjavaslat ellentétben áll magával a korszellemmel és az evangéliummal, mert hiszen az evangélium azt mondja: *egymásnak terheit hordozzátok*; azt mondja: *ne tudja a te bal kezéd, mit tesz jobb kezéd*; azt mondja: *fogadd testvéredül és gyámolítsd a gyengét, az ügyefogyottat*.

Mélyen tisztelt zsinat! Az általam csak most említett békés és szeretetteljes állapot helyett, a javaslat egy oly helyzetet akar létesíteni, melyben irigységgel és féltékenységgel fognak tekinteni a kisebb egyházak a nagyobbakra, mert, ha a statisztikát tekintjük, pusztán a tiszántúli egyházkerületben még a gróf Tisza Lajos enyhítő módosításával is 130—140-nel fog szaporodni a szavazatok száma a nagy egyházak javára, mely szám nyilván mutatja, hogy bármely kérdésben, érintsen bár az akármely fontos érdeket, folytonosan a nagynépességű egyházak lesznek óriási túlsúlyban. Úgy hogy létesülni fog az egyház kebelében egy parancsoló többség és egy engedelmeskedő kisebbség. No már, hogy ez miképpen egyeztethető össze az evangélium tanaival s a korszellemmel, azt én nem tudom megérteni.

S ha most már azt vizsgálom, hogy micsoda szükség volt arra, hogy most, épen most, midőn általánosan hangoztatva van, hogy egyházunknak tömörülésre, kölcsönös szeretetre erősödésre van szüksége, hogy bátran megállhasson a felekezetek életversenyében, tetemes részében megbéníttassék nyugtalanítások és keserítések? Valóban nem találók oly nyomós indokot mely előttem e törekvést indokolhatná! Ha valaha, épen most kell kerülni minden szándékot, vagy törekvést, mely egyetemes egyházunkban a békétlenség és versengés szellemét plántálhatja be. Már pedig előre látható, hogy az egyházak szavazatjogának olyatén kiterjesztése, mint a minő törvényjavaslatban contempláltak, míg egy részről a féltékenységnak, másrészt az elkeseredésnek mérgét fogja csepegtetni egyházi életünkbe, a nélkül, hogy azokban, kiknek javára a javaslat céloz, lelkesedést vagy nagyobb tevékenységet volna az hívva felkölteni.

Én, mélyen tisztelt zsinat! ha komolyan vizsgálom egyházi életünk hiányait és fogyatkozásait, hogy úgy szóljak, egész roppant erdeje tárul fel előttem azon fontos teendőknél, melyek által egyházunknak jólétét, erejét fokozni, boldogságát előmozdítani lehetne és kellene, szemben e törvényjavaslattal, mely — mint érintem — épen az erők csökkentésére vezet. Ilyen a fele-

kezeti növevelés kérdésének országos felkarolása, a nyomorral küzdő belhivatalnokok nyomasztó sorsának javítása, a papi nyugdíj-intézet létesítése, a népnevelés üdvös fejlesztése, a házassági ügyek rendezése! Ezek azok, melyekre fősúlyt kellene fektetni, ezek azok, melyek ma már elhalaszthatatlanokká, égető kérdésekké váltak, melyek egyházunknak jólétét, felvirágzását előmozdítani hivatvák, melyekre nézve nincs egyetlen szív e teremben és a magyarhoni egyetemes reformált egyházban, mely méltó lelkesedéssel ne dobbanna meg, s nincs gondolkodó fő, a ki ezeknek sürgető szükségét be ne ismerné! Bizonyára amaz indítvány, melynek alapján a jelen zsinat összeült, ezen nagyhorderejű kérdéseket ölelte fel, s ezen a bajon óhajtott segíteni, az ide vonatkozó nagy alkotások biztosítanának a jelen zsinatnak állandó és maradandó emléket, nem a szavazatjog szabályozása, melyet egyetlen nagyobb egyház se kért a zsinattól, míg ellenben a fennebb érintett égető hiányok életbeléptetéseért minden szív óhajtozik. És míg ama nagy egyházak, melyeknek javára a szavazatok kibővítése szándékoltatik, közönyösen veszik ezt az egész kérdést, addig ellenben a javaslatnak csak hírére is egyházak, egyházmegyéik, sőt egyházkerületek emelték fel tiltakozó szavukat tömegesen e javaslat ellen, s az elkeseredés annyira ment, hogy p. o. a tiszáninneri egyházkerület több egyházmegyéje, ha ez a javaslat keresztül vitetik és törvényerőre emeltetik, elszakadni óhajt a kerülettől, melylyel pedig 300-ad örmé és fájdalma egy szívvé és lélekké forrasztotta. Sőt ugyan csak a tiszántúli egyházkerület 13 egyházmegyéje közül 8, tehát olyan is, melyben pedig számos nagyobb népességű egyház van, egyhangúlag e javaslat ellen nyilatkozott.

Hát most, midőn az 1790/91-iki áldásos törvényhozás nagy emlékére összegyűltünk, midőn a két magyarhoni prot. vallásfelekezet a lelkesedés örömkönyvei között olvadozva, testvéri szeretettel ragadta meg egymás kezét, hogy összeforrvá, vállat vállhoz vetve, állhassanak meg a célzatosan felidézett cultur-harcban, kérdezem: egyházunk jóvoltára, erősítésére szolgálhat-e egy sok irányban aggodalmat, nyugtalanyságot, féltékenységet keltő törvényjavaslatot, olyat, mely eddig nem volt, mely teljesen új, keresztül vinni akarni? Ki kell jelentenem, hogy e kérdés előhozatalát nem tartom szerencsés gondolatnak.

De tekintsük végre e javaslatot a presbiteri elvek alapján! A presbiteri elvek alapján az egység, az alap: az egyház. Az egyházat pedig a lelkész, a presbitérium és a hívek közönsége együtt alkotják. Innen fejlődött ki az a gyakorlat, hogy ahány lelkész, annyi szavazat. És ez az egyedül helyes, ez az igazi presbiteri álláspont. Ama nagyobb egyházak fejleszszék presbitériumaikat, szervezzenek több lelkészi állomásokat, akkor bírjanak több szavazattal és ezt alaposan senki sem kifogásolhatja, de addig álljunk meg az ősi egyházi egyvedeknél, s ez legyen az alap, melyen az egyházkormányzás következetesen felépül.

A mélyen tisztelt zsinat a jelen ülése alatt a testvér-szeretetben elment szinte a gyöngédség határain túl, tényleges kifejezést adott annak, hogy az erősebb pártját fogja a gyöngébbnek, midőn a testvéri szeretet melegével tekintett a Királyhágóntúli kerületre s azt a létező törvények ellenére meghagyta történeti fejlődésének alapján. Ezt a szeretetet kérem én elvtársaim s a kisebb népességű gyülekezetek nevében a mélyen tisztelt zsinattól; ne szorítsák háttérbe a kisebb egyházakat, melyek egyenként és egyetemben a vilá-

gosság lámpásai, a magyar nemzetiség ápolói és fenntartói, az idegen nemzetiségek közé ékelve; melyek megtették kötelességeiket a múltban, megtették a jelenben, melyek nagy terhek alatt roskadoznak! Ne idézzünk elő közönyt, elkeseredést, fásúltságot, midőn nem csak minden egyes egyházat, hanem minden egyes hivatást is az egyház szent ügyének megnyerni szent kötelességünk. Nem fogadom el a II-ik §. második kikezdését s csatlakozom Meczner Béla indítványához.

Az ülés délután 2 órakor zárott be.

IX. Ülés december 16-án.

A gyűlés megkezdése előtt világi alelnöke, Tisza Kálmán íránt róttá le alkalmilag a zsinat íránta érzett tiszteletét. Ugyanis ő nagyméltóságának ezen nap születési napja lévén, Kun Bertalan püspök szívből jövő szavakkal üdvözölte őt ezen alkalomból, kívánván, hogy az isteni gondviselés sokáig tartsa meg, közegyházunk javára. A zsinat tagjai felállva hallgatták meg az üdvözlést s annak végeztével zajosan éljeneztek Tisza Kálmánt, ki rövid szavakkal köszönte meg a megemlékezést.

A jegyzőkönyv felolvasása és hitelesítése után, az elnökség jelentette, hogy *Bartha Mór* egy előterjesztést nyújtott be a zsinathoz, azt kérvén abban, hogy a zsinat használja fel befolyását arra, hogy református egyházunk törvényhatóságaink intézkedéseit, a melyek autonómiánkban gyökereznek és a melyeket szentesített törvények szabályoznak, a világi illető hatóságok is kellőleg respektálják; mert fájdalom, eddigi tapasztalás szerint, azok ezekről még csak tudomást sem igen akarnak venni. Véleményadás végett ez előterjesztés kiadatott az alkotmányügyi bizottsághoz.

Antal Gábor és *Czike Lajos* zsinati képviselők a következő indítványt nyújtották be:

„Tekintettel egyházi alkotmányunk azon elvére, hogy iskoláink mindenestől az egyház testéhez tartoznak, tekintettel azon nagy befolyásra, a melylyel népiskoláink az egyházi élet fejlesztésére és virágztatására s a vallásos érzellem terjesztésére bírnak, tisztelettel indítványozzuk, hogy az egyházalkotmány szervezetében alkossa meg a zsinat az egyetemes ev. ref. népiskola tanítóválasztási szabályzatát és iktassa azt be a törvényjavaslatba a lelkészválasztási szabályok után.” Ez indítvány, véleményadás végett, a lelkészválasztási bizottságnak adatott ki.

Nem volt rá alkalmunk, de meg az eredményt is be akartuk várni, hogy felemlítsük azt, hogy a zsinati tanárképviselők mindent elkövettek arra, hogy az államkormány által kezdeményezett felekezeti közép- és esetleg felsőbb iskolák tanári nyugdíjazásának kérdését valami módon megmozgassák. E célból előbb egy szűkebb körű, majd ismét zajosabb értekezletet tartottak mindjárt a zsinat első napjaiban, meghíván ez utóbbira az országgyűlésnek több olyan tagját is, akik az ügy iránt közelebbről érdeklődnek s a kiktől biztosan várni lehet, hogy befolyásukat szívesen fogják érvényesíteni a tanárok érdekében. Erre az illető derék férfiak határozott ígéretet is tettek. Maga a kérdés, minden oldalról megvitattatván, abban történt megállapodás, hogy az értekezlet egy bizottságot küldött ki a maga kebeléből, a mely egy nagyobb terjedelmű emlékiratot dolgozott ki s a melyet mindkét protestáns egyház tanárképviselői magukévá tevén, megbízó tanártestületeik nevében is a két protestáns zsinatnak nyújtottak be.

Ez emlékirat a mi zsinatunk elé a mai napon már be is adatott. Ha e lapok tisztelt szerkesztője talán meg fogja engedni, később egész terjedelmében közölhetjük

azt, most csak a lényegét emeljük ki abból a következőkben:

Azért folyamodunk a Főtiszteletű s Méltóságos Zsinathoz: méltóztassék eszközöket és módokat találni, a melyekkel a prot. középiskolai és eshetőleg felsőbb tanintézeti tanárok nyugdíjazásáról szóló, még most a magas kormány kezében levő törvényjavaslat sorsát minél előnyösebben és megnyugtatóbban előmozdítani lehessen. Hogy ez miképen, hivatalosan-e vagy magánúton történjék legcélszerűbben, azt mi nem tudhatjuk és a főt. és mélt. zsinat bölcsességére bízunk. De tudjuk a múltból, hogy befolyásos és tekintélyes hitsorsosaink közbenjárása sok esetben tudott ilyen, a protestantizmus közjavát érdeklő kérdésekben jó eredményeket felmutatni. És megvalljuk, hogy ezen nyugdíjszabályzat feltételei, anyagi hozzájárulásunk terhelő vagy könnyebben elviselhető mértékei is fontos kérdést képeznek. És minthogy ezen törvényjavaslat már készszerűben van, azt kérjük a főt. s mélt. zsinattól, hogy feltéve azt, hogy ezen törvényjavaslat az egyházi és iskolai autonómiák épségét meg nem támadja, — ennek alap gondolatát épen úgy, mint egyházkerületeink és nem csak tanárkaraink, hanem tanügyi testületeink tették, elvben elfogadni és ezen elvnek a prot. tanügyre minél kedvezőbb feltételekkel leendő törvénybe iktatását, iskoláink és tanáraink életérdekében valami úton előmozdítani kegyeskedjék.

Ez emlékirat az iskolai ügyi bizottsághoz téteztett át.

A már két nap óta szönyegen levő 28. §. 11. pontjának tárgyalása folytattatott ezek után.

Lengyel Imre szólt először. Eddig az egyháznak legfőbb feladata és következtessen végrehajtott politikája az volt, hogy a kisebb községeket támogassa, gyámoltsa. Nem hiszi, hogy a javaslat e pontja a kisebb egyházközségek jogait csak némileg is érintse, csatlakozik Tisza Lajos gróf módosításához.

Kovács Károly nem tud belenyugodni a javasolt változtatásba, mert ha ez az újítás megtörténik, féltő, hogy mint a lavina, az újítások özöne fog utána következni.

Szeremley Sámuel szerint a javasolt intézkedés nem a nagy egyházak javára szól, különösen pedig nem a Tisza Lajos gróf indítványa szerinti módosítással, hanem inkább a közép lélekszámú egyházakra nézve lesz előnyös. Csatlakozik a Tisza Lajos gróf módosításához.

Szabó Endre jogsérelmet lát az újításban, mert ha a kis községeknek meg is marad az egy szavazatuk, de ezzel szemben fog állani egy-egy nagyobb egyháznak hat szavazata s így a régi állapothoz képest a kis egyház szavazata értékben egy hatodára csökken. Nem fogadja el a szakaszt.

Szász Károly püspök azt hiszi, hogy az érvek mind a két részről ki vannak merítve. Ő a törvényjavaslat álláspontját fogadja el s így számot kell vetnie az ellenző szónokok véleményeivel. Az első kifogás, hogy a javaslat ellenkezik a zsinat-presbiteri elvvel. Részletesen foglalkozik e kérdéssel s arra következtetésre jut, hogy ennek hangoztatói nagy következtetlenségben leledzenek mert ők is megengedik, hogy egy presbitériumnak több szavazata legyen lelkészeik számához képest. Az új intézkedés a presbitériumi elvnek fentartása mellett ad jogot a nagyobb lélekszámú egyházaknak az érvényesülésre. Nem ismerheti el azt a kifogást sem, hogy ezzel új elvet hoznak be az egyházalkotmányba, mert ez az elv az alkotmány minden fokozatán már régen életbe van léptetve. A lélekszám arányában vannak választva a presbiteriek, az egyházmegyék és kerületek képviselői, a konvent és zsinat tagjai. Az új intézke-

dés csak a lélekszámnak arányosan való csoportosítását akarja. Ha valaki fél az újításoktól, az ne kívánja a fejlődést, a haladást; de gondolja meg azt is, hogy hol volna a reformáció és a mi egyházunk, ha mindenki úgy félt volna az újításoktól, mint az ellenérv hangoztatói. A mi a jogfosztást illeti és arra az ellenvetésre, hogy a nagy egyházak elnyomják a kis egyházakat, csak azt feleli, hogy eddig az ellenkező történt, tudniillik a kis egyházak szavazatai nyomták el a nagy egyházakéit. De az új javaslat elfogadása esetén is mi történik majd? Hiszen a kis egyházak még mindig háromszoros, négyszeres szótöbbséggel fognak bírní, mint a nagy egyházak, tehát nem való az, hogy a kis egyházak majorizáltatni fognak. Hozzájárul a Tisza Lajos gróf módosításához.

Ragályi Béla nem fogadhatja el a javasolt pontot, mert összeférhetetlennek tartja az egyház alkotmányos szervezeteivel és a jogegyenlőség elvével.

Váradny Gábor az eredeti javaslatot nem fogadhatta volna el, de teljesen megnyugtatta a Tisza Lajos gróf által benyújtott módosítás.

Vályi Lajos. A javasolt változtatás ellenkezik az evangéliummal, az abban proklamált jogegyenlőség elvével s a protestáns szabadság elveibe ütközik. Ennek a szabadságnak olyannak kell lennie, mint a napnak hogy ne csak a paloták, de a viskók ablakain is bebosszássa a sugarait. Nem fogadhatja el a javaslatot.

Darányi Ignác szerint a népképviselői elv végigvonul egyházi törvényeinken s ezen alapszik az adózási elv is; már pedig a terheket a személyek szerint kivetni s a jogokat egy gyülekezet által gyakoroltatni, nem jogegyenlőség, hanem annak ellenkezője, Szocializmust látnak a javaslat ellenzői az elvben, pedig ők emlegetik folyton a kicsinyeket és nagyokat, kunyhókat és palotákat, segélykérőket és segélynyújtókat. Ha ezt folytatják, akkor csakugyan kifejlődik a szocializmus. A javaslat egy régen érzett igazságtalanságnak helyrehozása. Szívesen járul a Tisza Lajos gróf módosításához.

Szarka Boldizsár. A kis egyházak, a melyek eddig is elviselték a maguk terhét, inkább lemondanak a közalapról járó segélyekről, semhogy eddigi jogaikról lemondjanak. Az eddigi állapot fentartását kívánja s e szakaszt nem fogadja el.

Kiss Albert. Sokan megkérdezték már itt: mi tette szükségessé a javaslatba iktatását annak a szakasznak, a mely felett már napok óta vitatkozunk, de kielégítő választ reá még nem adott senki. Az egyházmegyéek legnagyobb része úgy nyilatkozott, hogy azt a szakaszt a zsinat elé vinni nem kívánja. Ezt a szakaszt a konvent erőszakolta a javaslatba. Az a konvent, a melynek képviselői, úgy látszik, centralizálni akarnak, mint állami téren, a hol ez valóságos divattá lett. Hát már az egyházakba is be kell hatolnia annak az átkos, következményeiben nagyon is kiszámítható divatnak? Mindenütt megvan a javaslat készítőinél a konzisztoriális rendszerre való törekvés, és ha ebben talán kételkedni méltóztatnak, pontról-pontra be fogom bizonyítani a javaslatból. A kath. egyház oly hatalmasan van centralizálva, a mint talán politikai állam sincs. De a protestantizmus szelleme, a szabadság szelleme, ellenkezik a központosítás szellemével. Az elnöki székből két alkalommal is hallottunk egy kijelentést, azt hogy ne gyanúsítsuk egymást s „nagy elvekkel, nagy szavakkal ne dobálózunk,“ Azok, a kik itt a presbitériumok jogait fenn akarják tartani, azt hiszem, igazi presbitériánusok, azok pedig, a kik a jelenlegi szervezet ellen, a konzisztoriális szervezet megvalósításáért harcolnak, konzisztoriálisak.

Ezt minden gyanúsítás nélkül ki lehet mondani, ez nem mondható „dobálózásnak“ sem a „szavakkal“, sem a „jelszavakkal“. Mecznér Béla indítványához csatlakozik.

Kovács Albert. Az egyház alapja nem az egyének, hanem a gyülekezetek, az eklézsiák. Krisztusi elv, hogy az egyház emberek gyülekezete és a gyülekezet az ősi jogok forrása. Minden nap elmondjuk, hogy a magyar nemzetet a török hódoltság s nehéz napok idején a református vallás tartotta fenn s mégis elfeledjük, hogy a kálvinista egyház mindezt presbitériális szervezete alapján tehetette. Tisza Kálmán azt mondá, hogy ő soha sem tanult semmiféle könyvből olyat, hogy a népességi elv ellenkeznék a presbitéri elvvel. Ezt könyvből nem is igen tanulhatja meg. De vessen egy mélyebb tekintetet az Alföldre, Petőfinek ebbe a nagy nyitott könyvébe, ebből megtanulhatja. Beszél 1848-ról, a midőn a vármegyei, a kantoni egyenlőség elvettétvén, az egyének egyenjogának az elvére fektették a súlyt. Igen ám, de az individuális elv nem korlátoztatott bizonyos számnak a meghatározásával, mint a hogy a javaslat korlátozza, a szavazatok maximumát 12-ben állapítván meg. Különben hogy is jöhetett a többség arra, hogy az individuális elv, a mely egy héttel előzőlt 12-ig volt igaz, ma már csak 6-ig igaz. Tisza Lajos gr. javaslata ugyanis 12-ről 6-ra redukálja a maximumot. Ha helyes az egyéni szavazás elve, akkor miért korlátozzák, miért nem mondják ki, hogy egyéniségeinek számához képest minden határ nélkül választ képviselőt minden egyházközség? Fejtegeti aztán, hogy az erdélyi kerületben változást ez a javaslat nem idéz elő, mert ott nagyon kevés a 2000-nél több lelket számláló egyház. A tiszáninneni és dunántúli kerületnek sincs se kárára, se hasznára. A dunamelléki kerületben csupán a kecskeméti traktusban eszközölhet változást. De másképen áll a dolog a *tiszántúli kerületben*, a hol nagyon sok kis és nagyon sok nagy egyház van. Szerinte hát ennek a kerületnek a viszonyai-ban kell keresni a szakasz okát. A szakaszbeli változtatásnak másutt nincs hatása, csak itt, tehát *kizárólag ezért a kerületért van az egész szakasz*. — Vajjon ennek a 91-iki zsinatnak lesz-e olyan szép és maradandó alkotása, mint a milyen a közalapok? Ebben a szakaszban szép alkotás nem, csak egy furesz szörny-szüllött marad fenn. Nem fogadja el a szakaszt.

Ritoók Zsigmond az egyes szónokokkal polemizál. Végül kijelenti, hogy Tisza Lajos gróf módosítványát pártolja.

Segesváry József már csak irtóztató zívajban beszélhetett. Erőteljes, csengő hangját mint könnyű pelyhet kavarta ide-oda a lecsilapíthatlan láрма. A zsinati képviselők legtöbbje kifáradva, nyugtalankodva jártak ide-oda a teremben s e nyugtalankodásba a folyton intó elnöki csengettyű sem hozhatott többé csilapodást. Bizonyára emberfeletti bátorság kellett volna hozzá, hogy valaki még ezután is szólásra jelentkezze. Az ellenzék névszerinti szavazást kérvén, az elnökség a szavazást elrendelte. Na de itt aztán már ünnepélyes csend váltotta fel az előbbi zajongást. Mindenki felvonta figyelmét, hogy jól megérthesse, a már kedve szerinti vagy kedve ellenére hangzó *igent* vagy *nemet*. Ez mutatta a tárgy komolyságát és a megvívott harc nemes, bensőséges voltát. A szavazás eredménye az lett, hogy *nemmel* szavazott 37, *igennel* 65 képviselő. Nem volt jelen 7.

Nemmel szavaztak: Antalfy László, Baksay Sándor, Begedy István, Bencsik István, Bernáth Elemér, Bornemisza József, Csernák István, Czike Lajos, Debre-

ceni Gábor, Farkas Ábrahám, Fejes István, Izsák Dezső, Kis Albert, Kiss Áron, Kiss Gábor, Konc Imre, Konkoly Thege Gyula, Konrád László, Kopré Ferenc, Kovács Albert, Kovács Károly, Körmendy Sándor, Kulín Imre, Lengyel Sámuel, Lukács Ödön, Meczner Béla, Meczner József, Mitrovics Gyula, Nagy Pál, Peterdy Károly, Ragályi Béla, Segesváry József, Szabó Endre, Szabó Kálmán, Szabó Károly, Szarka Boldizsár, Szinyei Gerzson.

Igennel szavaztak: Ádám Kálmán, Antal Gábor, Bartha Lajos, Bánffy Dezső, Bedőházy János, Beöthy Zsigmond, Bernáth István, gr. Bethlen Gábor, Darányi Ignác, Dávidházy János, Décesy Lajos, Deézsy Gyula, gr. Dégenfeld József, gr. Dégenfeld Lajos, Doroghy Lajos, Düll László, Futó Mihály, Géresy Kálmán, Göde Károly, Gyarmathy Miklós, Győry Lajos, Hajnal István, Hegedűs Sándor, Hegedűs Lajos, Horthy István, Kolozsváry Sándor, Kovács Antal, Kovács Ferenc, Kun Géza, Lénárd József, Lengyel Imre, Losoncy Mihály, Mezey Albert, Nagy Ferenc, Nagy László, Páncél Károly, Papp Gábor, Parády Kálmán, Révész Kálmán, Ritoók Zsigmond, Sipos Pál, Soltész László, Somkerek Miklós, Szabó János, Szalay Ferenc, Szász Domokos, Szász Gerő, Szász Károly, Széll Kálmán, Szeremley József, Szeremley Samu, Széchy Péter, Szilády Aron, Szilágyi József, Szilassy Aladár, gr. Teleky József, gr. Tisza Lajos, Tóth Sámuel, Újfalussy Imre, Várady Gábor, Váró Ferenc, Vass Tamás, Véghelyi Dezső.

Délután 2 óra felé járt az idő, midőn a szavazás bevégeztetett. Ezért tehát folytatása ugyanezen nap délutáni 5 órájára tűzetett ki. Ez volt az úgynevezett „zárülés.” A tagok meg is fáradtak, meg is fogyatkoztak, mert a délutáni vonatokon már többen haza távoztak, meg a még hátralevő napirendnek sem volt már nagy, vonzó és egybetartó ereje; sőt a mit szintén nem szabad említés nélkül hagynom, az az, hogy a zsinati atyák közül az egészen kellemetlen és egészségtelen időjárás miatt, többen megbetegedtek s mások már előbb, napokon át rosszul érezték magukat.

Ezen délutáni ülés első tárgya az volt, hogy a jegyzői kar jelentést tett azon bizottság tagjainak megválasztásáról, amely bizottságnak lesz feladata, közösen érdeklő ügyekben az ágostai testvérek hasonló célból választott bizottságával érütköznie. Ezen bizottság tagjai a következők: Ádám Kálmán, br. Bánffy Dezső, Bernáth Elemér, Debreceni Gábor, dr. Hajnal István, Kiss Gábor, Kun Bertalan, Molnár Béla, Páncél Károly, Papp Gábor, Ragályi Béla, Ritoók Zsigmond, Soltész László, Somkerek Miklós, Szabó Károly, Szabó János, Szász Domokos, Szász Gerő, Szász Károly, Széchy Péter, Széll Kálmán, gr. Teleky József, Tisza Kálmán, gr. Tisza Lajos.

Ezen bizottság megalakítása után, az alkotmány-javaslatban, az *egyházközségekről* szóló fejezetnek még hátralevő részletei vétettek tárgyalás alá. A 28. §. 12—14. pontja szó nélkül elfogadtattak. Változtatlanul hagyatott a 29—34. szakasz is is csupán a 34. szakasz első sorában tétetett azon szórendi változtatás, mely szerint ezen kifejezés helyett „legalább is a presbiterok,” ez teendő: „a presbiterok legalább is.”

Szeremley Sámuel indítványozta aztán, hogy ezen fejezethez függesztessék még a következő két szakasz: 1. Oly egyházak, melyekben a lélekszám 5 ezeren felül van, kötelesek a lelkipasztorokodás sikeres teljesítése, a valláserkölcsei élet ápolása s egyéb lelkészi és egyházi ügyek végzése érdekében, állandóan segédlelkészt tartani a rendes lelkész mellett. 2. Azon egyházközsége-

gek, melyekben a hívek száma a 8 ezeret meghaladja, több egyházközségekre osztandók, akképen, hogy 3—4 ezer lélek képezzen egy-egy egyházat. Ez egyházak mindenike külön lelkészi állással, presbiteriummal s lehetőleg templommal látandó el. Ez indítvány, véleményadás végett, az egyházalkotmányi bizottsághoz tétetett át.

Ezekben ki lévén merítve nemesak a napirend, hanem az 1891-iki országos zsinat ezen ülésszakának is munkaprogrammja, a jövőre nézve abban történt megállapodás, hogy a zsinat üléseit, az 1892. év első hónapjainak valamelyikében fogja folytatni; de a mire nézve biztos határidőt kitűzni ez alkalommal azért nem volt lehetséges, mert ez nagy részben attól is függ: mikor végzik el az ágostai testvérek zsinati bizottságai kitűzött munkájukat s így mikorra hívhatják őket is újra egybe zsinatukat, a mely zsinattal való kölcsönös érütközés nélkül református zsinatunk sem oldhatna meg némely függőben levő, közös érdekű kérdéseket. Épen ezért a zsinati elnökség bízott meg az új ülésszak idejének megállapítására s annak a zsinati képviselőkkel kellő időben történő tudatására.

Miután a jegyzőkönyv hitelesítése még a következő nap délelőtti 10 órájára tűzetett ki, a zsinat ez ülésszakát december 16-án délután $\frac{3}{4}$ 6 órakor Kun Bertalan püspök és egyházi elnök buzgó imával zárta be s a zsinati tagok az elnökség lelkes éltetése és szívélyes búcsúzások után váltak el egymástól, rövid idő múlva történő viszontlátásig... Addig mindenesetre a rövid idő is elég lesz arra, hogy a kit e nagy fontosságú ügy mélyebben érdekel, elmélkedhessék a felett: *mit adott a zsinat eddig nekünk* s milyen lesz a jövő képe? Adat, tanulság bő mértékben van a feldolgozásra, az eddig történetek után is; a melyeket, ha csak részleg is sikerült hűen feljegyeznem, lapunk olvasói elnézik nekem tudósításaimnak, esetleg a gyors munka miatt származott hiányait.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A községi, valamint a hitfelekezetek által fenntartott elemi iskolákban működő tanítók fizetéseinek rendezéséről szóló törvényjavaslatot, melyet a képviselőház közoktatási bizottsága is több ülésében tanulmányozott, az országgyűlés folyó hó 16-án vette tárgyalás alá. A javaslat általánosságban elfogadtatott s a kik némi kifogást tettek is ellene, azért tették, mert még többet óhajtanának javítani a tanítók helyzetén, mint a mennyit a javaslat szerint az ország pénzügyi helyzete mellett javítani lehet. Az ujonnan hozandó törvény a jövő év január elsején lép életbe.

— A „Magyar Állam” erősen megtámadja Csáky gróf minisztert, a miért nem tartotta szükségesnek, hogy ő felsége a protestánsok zsinataira királyi biztosokat küldjön és így „szabad vásárt enged a zsinati uraknak”, nehogy hiba essék a protestáns népszerűsége. Panaszodik aztán a protestánsok dédelgetése és a katolikusok elnyomtatása felett. Igazolva látja azt a mondást, hogy „a protestánsok ellen, ha összetartanak, kormányozni lehetetlen”. Csáky gróf a protestánsokat az országos törvény alól is kivonja, míg a 9 millió katolikus elnyomja és forradalmároknak tartja. Fáj a szívünk — így ír — a zsinatra való felvonulás szemlélésénél; nekünk még egy-egy gyűlést sem lehet tartanunk. Tömegesen látjuk együtt a korifeusokat; egy-egy hadvezér valamennyi és alig áll maroknyi sereg hátuk megett, de azért lépésről-

lépésre veszik be sáncainkat. A katolikusok vereségét annak tulajdonítja, hogy „nem állhatnak csatarendbe, mert nincs a ki sorakoztassa őket.” Mi azt hisszük, hogy ha a róm. kath. klerus valamely téren csakugyan vereséget szenved, annak egyedüli oka, hogy még most, a felvilágosodás századában is, a régi fegyverekkel akarna diadalmaskodni.

— **Értesítés és felhívás.** A „magyar magánjog tan-könyve” t. előfizetőit van szerencsém értesíteni, hogy tőlem nem függő okokból a munka első részét csak pár hét múlva, körülbelül 1892. évi január hó 15-ike körül küldhetem szét. Egyszersmind felkérem az előfizetni szándékozókat, hogy az előfizetéseket 1892. évi január hó 8-áig megküldeni szíveskedjenek. S.-a.-Ujhely 1891. évi december hó 19.

Emödy Béla,
kir. törvényszéki bíró.

— **Az evangélikusok zsinata** megválasztván tisztikarát és a különböző szakbizottságokat, folyó hó 11-ikén elnapolta üléseit. A szakbizottságok buzgón dolgoznak, hogy a zsinat karácsony után ismét összehívható legyen. Egy tekintélyes bizottság küldetett ki, hogy az ev. reformátusok hasonló bizottságával tanácskozzék azok felett a nagy fontosságú ügyek felett, melyek mind a két protestáns egyházat közösen érdeklik.

— **Theológiai magántanári próbaelőadást** tartott e hó 16-án délután 3 órakor *Tüdös István* segédlelkész. A szép számú hallgatóság által élénk figyelemmel kísért és egy óránál tovább tartó, szabad előadás tárgya volt: „*Dévay Biró Máttyás dogmatikai álláspontja*”, mely az előadó szerint kétségbevonhatlanul kálvini irányú a maga zavaros vonásai mellett is. A próbaelőadás előzményéül szolgáló szóbeli vizsgát szeptember 29-én tette le a nagytrörő ifjú segédlelkész, a melyhez szükséges írásbeli dolgozata: „*Zwingli mint dogmatikus*” címet viselte. A jelenleg Kolozsvárt a bölcsészeti szakon hallgató ifjút szíves áldások kívánásával bocsátotta útra az előadáson jelenvolt tanári kar.

— **A francia klerus** a konkordatumot sértegető magaviseletével — úgy látszik — harcra ingerli a köztársasági kormányt, mely pedig „a megnyugtató politikájának híve.” Freycinet miuisterelnök kijelenté a szenatusban december 9-én, hogy „bizonyos püspökök magatartása már tűrhetetlen.” Ezért a szenátus 211. szavazattal 57 ellenében felhatalmazta a kormányt, hogy „éljen a rendelkezésére álló jogokkal, hogy a papságot a köztársaság tisztelésére és a köztársaság törvényeinek való meghódolásra szorítsa.”

— **Az elkeresztelési ügyben** december 9-iki félhivatalos jelentés szerint a kormány és a hercegprimás között megindult eszmecsere „a megoldás módjára nézve már megállapodáshoz vezetett.” Vajjon, ha csakugyan így van, lehet-e s kell-e kérdeznünk, hogy „az okosabb enged” jelszót melyik fél követte?!

— **A kötelező doktorátus eltörlése ügyében** legközelebb értekezletet tartottak a miniszter által meghívott egyetemi és jogakadémiai tanárok. A többség véleménye szerint a doktorátus kötelező voltát meg kell szüntetni s e helyett a szigorított államvizsgálatokat kell életbe léptetni.

— **A Comenius-ünnepről** írt vezércikket dr. Kiss Áron, az országosan ismert paed., a „Népt. Lapja”-ban, a melyben egyebek között így szól: „A Comenius-ünnepet illetőleg annak a városnak kellene a kezdeményezést megragadni, melynek Comenius lakosa volt. Sárospataknak s egyenesen a híres sárospataki főiskolának lenne a feladata, hogy

Comeniusnak azon műveit kiadja, melyek az ő magyarországi működésére vonatkoznak, vagy a melyeket ő nálunk és nekünk írt s a melyek benne vannak Comenius művének 1657-iki amsterdami kiadásában, vagy megvannak a főiskola könyvtárában. Van a főiskolának könyvnyomtató intézete, egy kis áldozatot könnyen hozhatna egykori paedagogarkhája emlékének. Természetesen magyar szövegű kiadást kellene rendezni. *Dezső Lajos* le is fordította már régebben Comenius akadémiai beszédeit, ő, vagy a collegium tudós tanárai megtehetnék, a mi még szükséges. Hiszünk, meg is indult már e tekintetben Patakon is a mozgalom, csak mi nem értesültünk arról idáig.” — Ennyi az, a mi az érdekes cikkből reánk, sárospatakiakra tartozik: a többi, t. i. *Comenius életrajzának megírása, a magyar Comenius-irodalom tárgyalása, a Comenius-ünnepi kiállítás* (a minek rendezésére éppen a derék felszólaló hajlandó vállalkozni) — ezek már általános érdekűek s megvalósulásukhoz közös felbuzdulás kívántatik. A mi a főiskolát illeti (mert — fájdalom! — Sárospatak, mint város az ilyen kérdésekben szóba sem jöhet!) jól gondolja a cikkíró, hogy itt a Comenius-ünnep ügyében már megindult a mozgalom. Pár évvel ezelőtt kezdődött a „Sárospataki Irodalmi Kör”-ben, éppen a cikkíró által is méltó elismeréssel említett *Dezső Lajos* felszólalása folytán. Innen a tanári kar közgyűlése elé került, a mely még a múlt iskolai évben kimondta, hogy a nagy paedagogus születésének 300-ados évfordulóját meg fogja ünnepelni. Olyan nagyobb szabású irodalmi és jótékony hatású ünneplésről, a melyet dr. Kiss Áron javasol, vagy olyanról, a melyet egyes tisztántúli barátaink gondoltak, hogy az egész hazai protestantismus Sárospatakon tartaná a Comenius-ünnepet, a tanári kar — ez ideig még — nem gondolkozott. Nem a munka szeretetén fog múlni, ha szerény ünnepléssel kell beérnie. Az anyagi áldozatokra most nálunk is rossz idő jár!

— **Kunn Kocsárd gr.**, ki csupán a szászvárosi ev. ref. gimnázium épületére többet áldozott 100,000 forintnál s 50 ezer forintos alapítványt tett tanári állomásokra és ösztöndíjakra, a szászvárosi Kuun-tanodába felállítandó tápintézetre legközelebb 10,000 frtos alapítványt szolgáltatott át az intézet pénztárának.

— **A debreceni szavazatok** a „Debr. Prot. Lap” zászlóbontása után egészen hihetetlenül hangzanak. A hatalmas egyház népes presbitériuma felkelt, hogy az öreg ember orcáját megbecsülje s 6 szavazatát 62 szóval 21 ellen *Kiss Áron* püspökhelyettesre adta. Ehez nem kell commentár.

— **Gulyás Benő egyházi beszédeinek** II. kötete legközelebb elhagyta a sajtót s egyedül szerzőnél rendelhető meg Miskolcon 1 frt 40 krért.

Szerkesztői üzenetek.

T. B. A küldött énekek jó ízlésről és átirási ügyességről tanúskodnak. Eredetiség azonban — főleg a karácsonyiakban — nincs semmi. Most különben a zsinat leírásával akartunk karácsonyi ajándékkul kedveskedni; ezért minden más alkalmi dolgot mellőznünk kellett — B. F. B-t Egy negyed évre 1 frt 25 kr. A jó kívánatokat tisztelettel viszonzzuk s óhajtatás készséggel fogjuk teljesíteni. — *Sajgó*. A legkitűnőbb orvos-ságnál is jobb kedély-derítő, de most ez sem fért be s csak némi szelidítéssel közölhetjük az elejét. — B. K. Még szoba-fogságban vagyok, nem nézhettem utána a dolognak. — G. N. L. Már csak az utolsó számba szoríthatjuk be. A szép eredményhez gratulálok. — Sz. A. B-e A missió-ügy mindig alkalomszerű. Bizony a közvélemény megnyugtatóra vár! *Kíváncsinak*. A pályázók névsorával nem szolgálhatunk. Legutóbbi hírek szerint a közellakók tartózkodtak magokat ajánlatni.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz!« — »Nyílt levél a »Sárospataki Lapok« szerkesztőjéhez.« *Andrássy Kálmán* — »A kormány-képviselők értekezlete.« *Circumspectus*. — »Kalászlás.« *Sajgó*. — »A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.« *Rácz Kálmán*. — »Templom-szentelés Pokorágyon.« *Fungens*. — »A nyír-encsencsi ev. ref. egyház életéből.« *Gesztelyi Nagy Lajos*. — Vegyes közlemények.«

A t. olvasóhoz!

A „Sárospataki Lapok“-nak immár tíz éves múltja van. Múltak nem sok ugyan, de zálognak a jövőre talán elég.

Mikor ezelőtt tíz évvel életre kelt, prot. hirlapirodalmunk küzködő állapotban volt. A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“-on a kimerülés jelei mutatkoztak, alélton hordozta sas-szárnyait. Az „Erdélyi Protestáns Közlöny“ — noha évek voltak már háta megett — alig bírta magát átvinni a Királyhágó bércein. A „Debreceni Protestáns Lap“ még csak próba-esztendején volt túl.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“, a tanügyi férfiaknak e szép múltú testülete, úgy érezte, hogy a hazai protestantizmusnak s kivált az alélkozó s a debreceni zsinat által is háttérbe szorított prot. tanügynek nagy szüksége van egy újabb ébresztgetőre, egy merészebb röptű támogatóra . . . és megindította a „Sárospataki Lapok“-at.

A történetíró el fogja valamikor ismerni, hogy e vállalkozás nem maradt jó gyümölcsök nélkül. Vele s általa élénkség, versenyvágy, több szabadság- és igazságszeretet hatotta át hirlapirodalmunkat s a mi reánk nézve nem csekély nyereség — fogyni kezdtek a sárospataki főiskolának nyilvános roszakarói.

Mi a 10 évi küzdelemért már ez utóbbi vívmány által is teljesen meg vagyunk jutalmazva. Pedig a jó hatás másban is mutatkozik. Az állam tanügyi kormánya s az országos tanár-egyesület észrevette létezésünket s nem bír kitérni egy némely elveinknek helyeslése elől; sőt ellenfeleink s irigyeink is kénytelenek elismerni, hogy a prot. tanügynek mi — a „Sárospataki Lapok“ — vagyunk a legodaadóbb képviselői. Valamit a közös protestáns egyházért is cselekedtünk már.

Multunkhoz hiven akarjuk szolgálni a prot. egyházat és iskolát az új évtizedben is s midőn törekvéseinkhez tisztelettel kérjük a kipróbált munkatársak és a t. olvasók pártfogó szeretetét, szívünkben kívánunk mindnyájoknak a boldog karácsony után boldog új esztendőt!

Sárospatak, 1891. december 23.

A szerkesztőség.

Nyílt levél

a „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjéhez.

Kedves, szeretett Tanár úr!

Olvasva a zsinati tudósításokat csendes falusi magányomban, bizony feltámad bennem némi irigység azon szerencsések iránt, kik a lelkesítő ünnepélyességeknek közvetlen részesei, vagy csak közel látó tanúi is lehetnek. Az a tűz, az a lelkesítő buzgóság, mintha ide is élnatna némi részben, az apró betűkön keresztül. De hát nekünk, minorum gentiumnak, meg kell elégednünk, ha a más emberségből olvashatjuk is a kölcsönkért „Egyetértés“-ből, a melyek értünk, egyházunk érdekeért történnek odafönt az ország szívében. Eolvassuk, lelkesülünk, aztán . . . köszönettel visszaszolgáltattuk az újságot s ha majd vége lesz a zsinatolásnak, ha megszületik a törvény s meg is lesz keresztelve a Felség jóváhagyásával: megkapjuk mi is hivatalból s ennyi emlékünknél lesz a nagy napokról.

Ez is az úgynevezett kálvinista élıhetetlenséghez tartozik.

Hát nem lehetne-e ennek a zsinatnak egész lefolyását állandóvá tenni, egy zsinati naplóban? Nem lehetne-e az utókor számára is egy szép emléket állítani, nem csak a zsinati aktákban, melyeket a moly és penész emészt meg, vagy egy-egy bűvár tanulmányozhatja majd a jövőben, — hanem minden egyház számára, mint egy éretnél maradandóbb emléket!

Hát miért ne lehetne?!

Kedves szerkesztő-tanár úr szerencsés az ilyen dolgok nyélbe ütésében, azért láttam jónak hozzá fordulni e nyílt levéllel.

Ime mily szép, maradandó emléke a gönci ünnepélyességnek a Károlyi-emlékkönyv.* S a Kun Bertalan-jubileumnak is mily szép emléke volna egy jubileumi-emlékkönyv.** Különösen az ily alkalmak megnyitják a szívet, s az ajak nemcsak hivatalosan beszél, hanem okosan is, szeretettel is, mely beszédek szívhez találnak, s jobban felbuzdítanak minden hivatalos körmönfontagságnál.

* Csak az a baj, hogy a közönség sajnálta érte az 1 frtot, s így a »Károlyi-alap“-ra alig jövedelmezett valamit.

Szerk.

** Ez meg lesz nem sokára!

Szerk.

Hát még ez a zsinat!... Midőn a protestantizmus törzsének *keltős ága* ékes virágokat és tápláló gyümölcsöket hoz!... Milyen emlék lenne ez a jövődőségnek!

Mi állja ennek útját?

Csupán az a bizonyos élehetetlenség!

Ime a tanítók tavaly tartott országos gyűlésök Napló-ját képesek voltak kiadni, elterjeszteni s ez által ügyöket folyton felszínen tartani. Mily okos gondolat és cselekedet volt ez!

Nem csak emlék lenne pedig ez a zsinati napló, hanem az egyházas érzés tápláló forrása.

Valahányszor kezünkbe vennők, valahányszor olvasnók azokat a fekölt beszédeket, melyeket akár a százados ünnepélyen tartottak egyházi és világi kitünőségeink, templomban és templomon kívül, — zöld asztalnál, fehér asztalnál; akár a törvények tárgyalásánál, egy-egy fontosabb elvi kérdésnél hangoztattak: mindannyiszor megmozdúlna lelkünk, szívünk azon nagy érdekek iránt. Nem csak a miénk pedig, hanem egyházaink értelmesebb tagjaié s azoké is, kik utánunk következnek, hogy a második és következő századok vallás-erkölcsi épületét építtessék.

Mert hát úgy van a dolog szeretett tanár úr, hogy mi és a mi egyházaink legnagyobb része, nemhogy lelkesedést merítene a mi zsinatolásunkból, hanem inkább keserűséget, a zsinati költségek miatt. Ezt a keserűséget is lehetne enyhíteni azzal a Naplóval. Ha látnák a gyülekezetek értelmesebb tagjai, hogy mit csináltak a mi nagyjaink Budapesten a mi egyházunkért, — hogy meg volt bennök a legjobb akarat, — hogy nem önmagokért gyűltek össze, hanem minden útát-módot felhasználtak egyetemes egyházunk javáért: bizony-bizony ennek jó hatása nem maradna el.

En úgy szeretném kedves tanár úr!... Úgy gyönyörködném benne!... Úgy lelkesülnék általa!... ha elő lehetne állítani ezt a Naplót, úgy a mint én gondolom.

Például:

Tájékoztató jönne előre a zsinatolás fő oka, az 17⁹⁰/₉₁. emlékeztetének szánt száz éves alkalom. Azután az 5 püspök és főgondnokok hú arcképe. Ez az egyházas buzgóság *szemléltető módszere*. Azután az ünnepélyességek leírása, a tartott templomi és azon kívüli beszédek — a közös ünnepély beszédei is. Azután a tárgyalások naplószerű leírása.* Végül a megállapított, megerősített törvényszöveg. S mindezt egy kötetbe, erős angol vászonkötésbe kötve, megküldeni minden egyház részére abban az árban, a melybe került. Ezen nem szabad egy krajcár haszonra se számítani. Itt az erkölcsi haszon a fő. S ez az erkölcsi haszon bizonyára nem maradna el. Sokba semmi szín alatt nem kerülne. A legszegényebb egyház is megfizetné azt a pár forintot, hiszen a kész törvényt úgy is meg kell vennie.

Majd olvasnánk aztán olvasó-egyletben vagy ma-lom alatt, magyarázatnánk híveinknek a nagy dolgot s eszmetársítás útján elvinnők lelköket a multba, jövőbe...

Mit gondol kedves tanár úr! nem volna ez jó?!**

* Ilyesmi készülöben van a testvéregyházak közös költségére s közös akarata folytán. A zsinati tárgyalásokról, a tartott beszédekről is pontos, hivatalos gyorsírói feljegyzések vannak. A kérdés csak az, hogy az rengeteg terjedelmű s ha kiadatnék: lenne-e elég vevője, mert itt nem egy pár frt árú műről van szó, hanem nagy kötetekről! Epen ez oknál fogva van egy indítványunk s ez az: adja ki a zsinat naplóját a «Prot. Irodalmi Társaság». Könyvilletményeket úgy is kell adnia. Ennél értékesebb valamit nem igen adhat egyhamar s ezzel csak feladatát teljesíti. Szerk.

** Okvetetlenül jó volna az olvasni szerető és lelkesedni tudó emberek számára s talán még fegyelmező ereje is volna egy némely zsinati atyára... Szerk.

Emlékezem, még tanuló koromban akadt valahol kezembe „Az 17⁹⁰/₉₁. vallásügyi-törvény tárgyalása” című füzet. Akkor még nem ismertem értékét. Olvas-tam, de csak mint emléket. Mit nem adnék most érte, ha olvashatnám azokat a beszédeket! Hogy elevened-nék meg előttem az egész letűnt mult! Hogy lelkesi-tene, erősítene, acélozna!

Száz szónak is egy a vége: kezdjen a dologgal valamit kedves tanár úr!... Ön jobban ért hozzá! Az-tán meg az is lehet, hogy csak én látom ez eszmét olyan szépnek, olyan kivihetőnek s a gyakorlati élet szétfujja, mint egy színes buborékot...

Az Isten áldása legyen minden jó munkáján ked-ves szerkesztő-tanár úr! s fogadja igaz tiszteletem és szeretetem kifejezését, melylyel vagyok

Buj, 1891. december 9-én

kész híve

Andrács Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A kormányképviselők értekezlete.

Az 1883. XXX. törvénycikknek a középiskolai ügyre vonatkozó rendelkezései, azon év szeptember havában léptek életbes ezek folytán az 1884. évi érettségi vizsgálatok már a kormányképviselők jelenlétében tartattak meg. Nyolc év telt el a törvény meghozatala óta, ugyanazért méltó vá-rakozással néztek a tanári karok azon jelentés elé, melyet a vizsgálatra kiküldött kormányképviselők tapasztalataik-ról a kormánynak tettek; hogy ha e jelentések kedvezők, megnyugvással tekintsenek végzett munkájokra, ha ki-vánni valót hagynak fenn, annál nagyobb igyekezettel pótolják a hiányokat.

S az érettségi vizsgálatok eredményéről egységes, összhangzó képet nyernünk mindeddig azért nem volt lehetséges, mert a kormányképviselők bizalmasan közöl-ték tapasztalataikat a minisztériummal, s e jelentésekből a nyilvánosság elé nagyon kevés került. Legközelebb azonban középiskolák igazgatóságaihoz is megérkezett a kormányképviselők és miniszteri kiküldöttek Budapes-ten, 1890. március 9—13. napjain tartott értekezletének jegyzőkönyve, mely a nagy közönség előtt is beszámol a középiskolák 6 évi előmeneteléről, s egyúttal világot vet arra is, hogy a középiskolák, a magok egyetemében, megfeleltek-e a hozzájuk kötött várakozásoknak, s fele-letet ad arra a kérdésre is, hogy a középiskolák ügye az országos törvény meghozatala óta emelkedett-e vagy nem?

Ha e jegyzőkönyvet átolvassuk, s a benne felhozot-takat komolyan, a tanügy szempontjából latolgatjuk, le-hetetlen, hogy méltó aggodalmak ne támadjanak lelkünk-ben a középiskolák sikere iránt, még akkor is, ha a jegy-zőkönyvben hangoztatott általános emelkedést megnyug-vással konstatáljuk. Oly kemény ítéletet tartalmaz e jegy-zőkönyv a középiskolai tanárok képzettsége, tanítói ké-pessége, s általában összes működésük felől, hogy lehe-tetlen arra a következtetésre nem jutnunk, hogy a kö-zépiskolai tanárok szellemileg oly korlátoztak, hogy reá-juk az oktatás ügye nyugodt lélekkel nem bízható, s így a tanárképzés ügye, mint a tanítás módja nagy át-alakításra szorúl.

De vizsgáljuk a jegyzőkönyvben felhozottakat egy-másután.

Az értekezleten Klamarik János miniszteri tanácsos elnökölt, s a jegyzőkönyvet Finácsy Ernő gimnáziumi igazgató vezette. Jelen voltak az értekezleten a tanügy kiváló emberei, nevécs pedagógusok, jobbára a tudomány-és műegyetem tanárai; köztük: br. Eötvös Lóránt, Bal-

lagi Aladár, Vécsey Tamás, Heinrich Gusztáv, Tewrewk Emil, Csiky Kálmán, Budenz József, Pauer Imre, Ilosvai Lajos, György Endre, Pasteiner Gyula, Fröhlich Izidor, Asbóth Oszkár, Medveczky Frigyes, Beöthy Zsolt, Bartal Antal, Hampel József, Simonyi Zsigmond stb. Hogy a tanácskozás menete megkönnyíttessék s az értekezleten felmerülő sokféle és sokirányú tapasztalatokból egységes kép alkotása lehető legyen, az elnökség kérdő pontokba foglalta össze a tanácskozás tárgyát s az azokra adott feleletek képezték a választ, középiskolai oktatásunk állapotáról.

Első kérdés volt: „Az érettségi vizsgálatok eredménye, nem tekintve a különleges helyi viszonyokból eredő bajokat 1883 óta általában emelkedett-e? Ez első és egyetlen kérdés, melyre a felelet kedvező volt, a mennyiben a jelenlevők többsége egyetértett abban, hogy az érettségi vizsgálatok eredménye 1883 óta általában emelkedett, — de ez általános emelkedés korántsem a tanári karok munkásságának gyümölcse, nem a tanítás intenzívebb volta, hanem a kormányképviselői intézmény üdvös behozatalának eredménye, mely a régi megrögzött visszasszágnak és patriarchális eljárásnak véget vetett. Hát az tagadhatatlan, hogy a nagyobb nyilvánosság nagyobb felelősséggel jár, s hogy a kinek annyi ember előtt kell számolnia működéséről, nagyobb erő kifejtésére van szüksége; de az még sem tagadható el, hogy ha csakugyan emelkedett a tanítás eredménye, abban a tanárnak is lehet valami csekély része; hiszen — mint tudjuk — a tanításnál a közlő és elfogadó állanak szemközt, s ha akár melyik fél mondja fel a szolgálatot, azonnal megáll az oktatás szekere, vagy csak dőcögve halad előre. Olyan formán hangzik az oktatás cselekedetének ez az elismerése a kormányképviselők szájából, mint a tanított közösség nagy részének hite, mely azt tartja, „ha tud a fiam, az az ő érdeme, ha nem tud, a professzor hibája.“ Javult az eredmény, mert mi ott voltunk. Én úgy vagyok meggyőződve, hogy a lelkiismeretes, hivatásszerű munkásságnak nincsenek szükségei fenyegető eszközökre, s hogy az olyan szellemi foglalkozásnak, minő a tanítás is, igazi értéke s eredménye mindig meg fog látszani a jobb tanítványokon; s ha a tömeg egy része csupa közepszerűekből áll is, a tanár munkássága úgy a pozitív tudásban, mint az erkölcsi irányzatban mindig látható lesz a növendékek jobbain. A növendékek tudományos és erkölcsi mivolta a tanár munkásságának igazi tüköre. Ez elv megtagadása nyer kifejezést az első kérdésre adott feleletben, noha a harmadik kérdésnél ez elvet *Eötvös Lóránt* báró maga is zsinórmértékül fogadja el, állítván, hogy „a tanítás eredményének egyedüli garanciája a tanár tudományos készültsége“.

A másik megbeszélésre váró kérdés ez volt: „Minő az eredmény az egyes tantárgyakból, s különösen a nyelvekből?“ Ha az első kérdésre adott felelet megnyugtató volt, annál elszomorítóbb a kép, melyet az irodalmak s a nyelvek tanítása után feltüntetett eredmény mutat. Nagy a panasz először is a magyar nyelv és irodalomból elért eredmény miatt. S míg némelyek, mint Beöthy és Lutter N. részint a tanterv hézagosságára, részint az órák kevés számára hivatkoznak, s különösen Beöthy, a nemzeti nevelés pregnánsabb kifejezését sürgeti a tantervben, az értekezlet többi tagjai a baj forrását a tanároknak s a tankönyvekben keresik, de az eszközbe se jut, hogy a százfélekep elfoglalt növendék minden idejét igénybe veszi az óráról-óra való készülés, s alig akad valamelyiknek ideje arra, hogy a szorosan vett iskolai kötelezettségen felül még mellék-tanulmányokat is tegyen. A ki figyelemmel kíséri a mai tanítás és tanulás menetét, tapasztalhatja, hogy ma nemcsak a követelmények vannak

a legmagasabb fokra csigázva, de e követelményekkel ellentétben az alapfeltételek úgy megszorítva, hogy még a jobb tanulók nagy részének is elég dolgot ad az órai pontos elkészülés, mely mellett sem a különvett olvasmányokra, sem a melléktantárgyakra nem jut kellő ideje. Az olynemű követelések pedig, minőket Csiky hangoztat, hogy kevés az eredmény az irodalmakból azért is, mert ma már alig eméznék valamit a növendékek a költőkből s beérik azzal a kevéssel, a mit a leckeórán olvasnak, tehát hogy külön kellene a szebb verseket be is tanulniok, — csak majd akkor történhetik meg, ha a növendékek lelke nem oszlik meg a tudományok számtalan ága között; mikor majd hajlamuk szerint választhatnak szaktudományt s annak megismerésére szentelhetik összes idejüket. Különben is maga az érettségi vizsgálati szabályzat csak az egyes tudományok főbb részeiben való jártasságot követeli s nem az aprólékossáig menő tudakosságot s még kevésbé a versfelmondást, mely még egyáltalában nem kritériuma az érettség mértékének.

Feltűnő előttünk *Ballagi Aladárnak* a magyar nyelv és irodalom tanárai ellen emelt vádja is. Szerinte a magyar irodalmi tanításnak azért nincs kellő eredménye, mert „a tanárok sokkal inkább kritizálják és sokkal apróbbra boncolják magyar remekíróink műveit, semhogy az ifjúság ez írókat teljes közvetlenséggel és elfogulatlan szeretettel élvezhetné. Régebben kevesebbet *aesthetisáltak*, de többet olvastattak s az akkori tanulók jobban lelkesedtek magyar íróinkért, mint a mostaniak.“ Feltűnő Ballaginak ez az állítása, már csak azért is, mivel nem felel meg a valóságnak, mert hiszen régebben a legtöbb tanintézetben remekíróinkból bizony semmit, vagy édes keveset olvastattak s az olvasatást még a tanterv sem követelte. Ballagi másik állítására helyesen jegyezte meg *Heinrich Gusztáv* az értekezleten, hogy „az írók kritizálása magában még nem hanyatlás, mert nem lehet tagadni, hogy irodalomtanáraink a régiekhez hasonlítva, mégis csak több pozitív ismerettel lépnek pályájokra.“

A latin nyelvnél felhozott tapasztalatok meg oly ellenmondók, hogy alig tud rajtok eligazodni az ember. Egyik szerint baj a sok grammatizálás, másik szerint kevés a grammatizálás. A Hóman által hangoztatott ez az elv, hogy a latin nyelv csak eszköz, s a főcél az ókori szellemnek, a régiségnek ismerete, csak frásis és semmi egyéb. Én úgy találtam az érettségi vizsgálatoknál, hogy Horatius szelleme bizony nem igen tűkrözdök vissza egy növendék munkáján sem, de még Cicero szónoki stíljét is hiába keressük a növendékek dolgozatain. A grammatikai és szintaktikai, tehát az alaki nehézségekkel vesződnek a fiúk mindenütt, a főcél bizony csak pium desiderium marad. De hát rossz a tanár, rossz a methodus s így az eredmény nem kielégítő. Különben az értekezlet kíváncsi a magyar nyelvből: a helyes írás, a stylus tanítása, végül az írók ismertetése; a latinból: hogy a tanárok ne változzanak gyakran, hanem vezessék növendékeiket az I-ső osztálytól a VIII-ig, a mit ugyan *Elischer J.* nem helyeselt azért, mert megeshetik, hogy az esetleg gyenge készültségű vagy hanyag tanár állandó vezetése mellett, teljesen tönkre mehet az egész osztály.

Az értekezlet szerint a többi nyelvek és irodalmak: görög, német és francia, szintén sok kívánni valót hagnak fenn, s csak a reáliskolák mutatnak fel kedvezőbb eredményeket. S különös, hogy az értekezlet e vélemény megállapításánál a dolog elevenjére nem tapintott. Én úgy tudom, hogy a reáliskolák a legtöbb helyen oly vidéken állítanak fel, hol a német nyelv a közbeszéd nyelve is s a növendékek a német nyelv ismeretét a háztól viszik az iskolákba s így a haladás rájuk nézve felette meg van könnyítve. Azt is tapasztaltam, hogy a reál-is-

kolai növendéktől német nyelven kérdeztek az érettségi vizsgálaton s az a betanútlakat folyékony németiséggel mondta el, tehát a tanítás nyelve is a német volt; ez pedig a gimnáziumban nincs meg. Azt meg alig tudom érteni, hogyan lehet az eredményt megítélni a német és görög nyelvből a gimnáziumban, hol a kormányképviselő előtt csak egy rövidke fordítási gyakorlat áll, mely a gyakori csempészet mellett talán nem is az illető növendék munkája. Az is számba veendő körülmény továbbá, hogy egy élő nyelv tanítása nem jár annyi nehézséggel, mint a holt klasszikus nyelveké, hiszen ezekből is megvolt az eredmény a régi időkben, midőn a latin nyelv a tanítás és tudomány nyelve is volt, de ma csak az alaktannal való folytonos vesződéssel telik el a legtöbb idő, a valódi irodalmi oktatás nagy hátrányára. Különben az értekezlet megállapodása szerint a tanítás eredménytelenségének okai itt is a tanárok s az együttes tanítás nagy nehézsége.

A magyar történelemből elért eredményt az értekezlet a legtöbb intézetben általában kielégítőnek találta, de hiányokat konstata a magyar történelem ama részeiben, melyek a világtörténettel kapcsolatosak.

Sokkal kedvezőbb színben tűnik föl az eredmény a *reáliáknál* (földrajz, természetrajz, természettan, vegytan, mennyiségtan, rajzoló és ábrázoló geometria), melyekből az eredményt az értekezlet kielégítőnek találta, s általában jobbnak, mint a humaniorákból. Végül még a filozófiai képzettség jött vitatkozás alá, s erre nézve óhajtja az értekezlet a filozófiai képzésre általában nagyobb gond fordítassék.

A harmadik kérdés, az egyes tantárgyakból elért eredmények után: a körül forgott, *mit lehet következtetni az eredmény emelkedéséből, vagy a hiányokból, a tantervet, a tanárok képzettségét, a tanítás methodusát, s a tankönyveket illetőleg?*

A tankönyvet illetőleg az értekezlet a Beöthy Zsolt s többek által tett azt az indítványt, hogy mert a magyar nyelv és irodalom, magyar történelem és magyar földleírás közepoktatásunk mostani keretében nem részesülnek kellő ápolásban, azért is a tanterv úgy módosíttassék, hogy ez ismeretágak terjedelmesebb és behatódabb művelése által a tantervben a *nemzeti irány* maradandóbb legyen: — az esetleges tantervi változtatásnál, figyelembe vétel végett, a jegyzőkönyvhöz csatoltatni rendelte. A tanárok képzettsége és képesítése, az értekezlet megállapodása szerint sok kívánni valót hagy fenn. Hibás a rendszer, mely a tanárok képesítését megadja, csekély a dotatio s elégtelenek az irodalmi eszközök, melyek a tanárjelölteknek rendelkezésére állanak. Gondoskodni kellene a vidéki tanárok tudományos törekvéseinek felrészítéséről is, a mi úgy történhetnék meg, ha a vidéki tanárok 10 évi szolgálat után, egy évi szabadságot kapva, feljőnnének a fővárosba, a tudomány újabb módszereivel és mozgalmával megismerkedni. Azért is az értekezlet a tanárképzésre nézve a következőkben állapodott meg: A tanárok képzésénél az alapismeretek megadására nagyobb gondot kell fordítani; az élő nyelvek tanáraitól az illető nyelvnek gyakorlati ismeretét nagyobb szigorúsággal kell megkövetelni s hogy általában célirányosabban szervezendő a tanárképzés.

A *tanekönyvekre* vonatkozólag a következő észrevételek merültek fel: Tankönyveinknek még mindig sok hiánya van. Résztint túlságosan terjedelmesek, résztint nem ereszkednek le a tanuló felfogási képességéhez, résztint nem kifogástalan nyelvezetők. Hiba, hogy magyar nyelv-tanaink egy némelyike még el nem döntött kérdéseket is felöllel, a mi háborítólag hat a tanításra. Tárgyi hibáktól sem mentek még tankönyveink. Hiány van oly történelmi tankönyvekben, melyekben a hazai események-

kel kapcsolatos külföldi történelem kellő figyelemben részesülne, valamint a magyar viszonyokhoz alkalmazott történelmi atlaszokban is.

Negyedik kérdés volt: *nem szorúl-e javításra maga az érettségi vizsgálati eljárás s az egész vizsgálati eredmény elbírálásának eddigi módja? A miniszteri biztosok és kormányképviselők hatásköre elegendőnek bizonyult-e? A tanári testületeken kívül álló bizottsági tagok részvétele az autonóm felekezeti középiskolák érettségi vizsgálatain nem mutatkozott-e akadálynak? Elégge vannak-e képviselve az érettségi vizsgálaton a középiskolai tantárgyak, vagy ezek részei, figyelemmel az általános műveltségnek s a tanulók értelmi fejlettségének megítélésére?*

Mind oly kérdések, melyeknek megbeszélése nagyon fontos és közérdekű dolog. S az első kérdésre, a vizsgálati eljárásra, az írásbeli tételek megválasztására, az examinális és az egész vizsgálati eredmény elbírálásának módjára nézve, az értekezlet a következőkben állapodott meg: Az írásbeli vizsgálatnál előforduló csempészzettel szemben ajánlja a szabályok oly megváltoztatását, hogy az a tanuló, kiről a csempészet bebizonyult, ezen vizsgálati időben tiltassék el a szóbeli vizsgálattól; kívánatosnak tartja az értekezlet, hogy a magyar írásbeli dolgozatra csak egy tétel tűzessék ki s venné gondjába a kormány a kérdések összegyűjtését, és könyv alakjában leendő kiadását, de arra az igen fontos kérdésre, hogy milyen legyen a vizsgálati eredmény elbírálásának legjobb módja, nem találunk feleletet. Pedig ez igen fontos dolog. Legtöbb esetben úgy történik az elbírálás, hogy egyes tantárgyak érdemjegyén van a húza-vona, s nem annak megállapításán, megíti-e a növendék készülsége az általános mértéket. Véleményem szerint egészen másodrangú dolog, jeles-e vagy jó a növendék bizonyítványa, a földolog az, hogy képes-e a felsőbb tudományok hallgatására vagy nem? Ezt megállapítani pedig az összbemnyomásból lehet, melyet a növendék feleletei együttesen adnak. Annak a szintén igen fontos kérdésnek bírlásánál, hogy vajjon a tanári testületen kívül álló tagok részvétele az autonóm felekezeti középiskolák érettségi vizsgálatain nem mutatkozott-e akadálynak, abban állapodott meg az értekezlet, hogy a törvény 26. §-a úgy módosíttassék, hogy a tanári testületen kívül álló bizottsági tagoknak szavazati joguk ne legyen.

* * *

Négy napi ülésben ki lévén a tárgysorozat merítve, az ötödik nap indítványait tették meg a tagok, s ez indítványokban rejlik az értekezlet megtartásának igazi bece. S noha ez indítványok sokszor nagyon is mutaták a szakembereknek egyes tantárgyak iránti különösebb vonzalmát, azok legnagyobb része elfogadtatott s megvalósulásuk mi előbb óhajtandó.

A nevezetesebb indítványok a következők voltak: A magyar nyelvi oktatásra vonatkozólag Beöthy Zsolt már említett indítványát az értekezlet azzal a módosítással fogadta el, hogy az, az esetleges tantervi változtatásnál, leendő figyelembevétel végett, a jegyzőkönyvhöz csatoltassék, „de nem pártfogolta értekezlet azt az indítványt, mely a latin nyelvnek a II-ik, vagy III-ik; a görög nyelvnek a III-ik; a német nyelvnek az I-ső osztályban való megkezdését ajánlja; pedig talán az egységes középiskola megvalósulását a latin és görög nyelvek későbbi felvétele nagyban egyengette volna s e tekintetben az értekezlettől a közvélemény méltán sokat várhatott. Nem talált elfogadásra az az indítvány sem, mely a fiskát már a III-ik osztályba bevenné tantárgyul.

A vizsgálat értékének fokozására szolgált *Vécsey Tamás* azon indítványa, mely szerint az érettségi bizonyít-

vány az alsófokú pályákon, minők a posta és távirda, ne követeltessek. Értekezlet ez indítványt elfogadta s a kormánynak a köztisztviselők minősítéséről szóló törvény revisiójánál figyelembevételre ajánlja.

Az érettségi vizsgálat könnyítésére szolgált volna *Medveczky Frigyes* azon indítványa, hogy enyhítendő volna valamikép az a túlszigorú eljárás, hogy a kinek egy fő-tantárgyból az írásbeli vizsgálaton elégtelen tanjegye van, egész évre visszavetessék; valamint *Hóman Ottónak* érdekesen megokolt indítványa is, ki tekintve azt, hogy a klasszikus nyelvek tanításának fő célja a görög-római régiség megismerése s hogy a cél elérésére a latin nyelven való írás nem okvetlenül szükséges, indítványozta, hogy az írásbeli vizsgálaton a latinra való fordítás mellőztessék. E két indítványt azonban a többség nem pártolta.

Medveczky Frigyes indítványára felfogja kérni az értekezlet a kormányt, hogy bocsásson ki egy rendeletet arra, hogy a tannyelven írt értekezés megbirálásánál a tartalomnak, a gondolatmenetnek s a témára vonatkozó ismeretnek kimutatására kiváló gondot kell fordítani.

A javító vizsgálatra nézve következőkben állapodtak meg: A törvény módosításakor oda kell hatni, hogy a másodszori ismételtes lehetővé tétessék; a decemberi javító vizsgálat eltörölendő; az érettségi bizonyítvány csak oly tanulóknak adandó ki, a ki a vizsgálaton átment; végre hogy a megbukott tanulóknak az egyetemen rendkívüli minőségben töltött évök csak akkor számíttassék be, ha az illető szorgalmának kétségtelen jelét adta.

A kormányképviselők kiküldésére vonatkozólag az útasítás némi módosítását fogják javasolni a kormánynak, kívánatosnak tartván, hogy a kormányképviselő ugyanazon városban levő állami, vagy állami vezetés alatt álló középiskolákhoz is küldessék ki.

Br. Eötvös Loránd indítványára kimondta az értekezlet annak szükségét, hogy miután a fővárosi iskolák tanárai jobban javadalmazottak, mint a vidékiek, s hogy az ottani működhetés a rendelkezésre álló művelődési forrásoknál fogva magában is előléptetés jellegével bír, kéressék fel a kormány, hogy a fővárosi tanszékek megürültével hívja fel véleményadásra az illető szakbeli egyetemi tanárokat is. Ugyancsak Eötvös báró indítványára elfogadta az értekezlet azt a javaslatot is, hogy a M. T. Akadémia, a jó tankönyvek és tudományos kézikönyvek kiadására és jutalmazására, évenként bizonyos összeget (10,000 frt) vegyen fel költségvetésébe.

Heinrich Gusztáv és *Lóczy Lajos* indítványa is elfogadásra talált, mely szerint az érettségi vizsgálaton a világtörténetnek a magyartörténettel kapcsolatos részei a magyartörténet keretében, az ókori történetei pedig a klasszikusok értelmezése közben kérdeztessenek, a földrajzi kérdések meg a történelmi vizsgálatához fűződjenek, — de a gömbi háromszögtan felvétele mellőztetett.

Ezzel véget értek az indítványok s maga az értekezlet is. Sok jóra való gondolat s eszme merült fel ez értekezleten s ha némelyek elfogadását még egy és más körülmény hátráltatta is, de az elfogadottak megvalósulása után bizton remélhető középiskolai oktatásügyünk folytonos előhaladása.

Circumspectus.

TÁRCZA.

Kalászolás.

— A zsinat tarlóján. —

— Van-e sok kutya azon a Pesten? — ezt kérdezték tőlem a híveim, mikor a zsinatról hazaérkeztem.

— Vannak, vannak; de azok — nem közönséges kutyák. Hanem hát miért kérdik?

— Csak azért, mert míg oda tetszett járni, itthon kidobolták a kutya-adót. Hát bizony mi azt gondoltuk, hogy ugyan sok kutya lehet azon a Pesten, ha már ez is eszökbe jutott a követ uraknak.

Ez a kutyakérdés érdekli most az én híveimet legjobban s ezért vártak legnehezebben haza Pestről. (A zsinathoz ők nem szólnak. Az nekik nem érdekes, míg a költségeit lélek-krajcárokból rájuk nem vetik.) S a másik az, hogy láttam-e odafenn sok okos embert?

Ez már egy kissé fogósabb kérdés. Mert ha az igazat meg kell vallani, okos embert sokat láttam (köztük G. bátyánkat is, a ki, háta megett legyen mondván, mindent bemálházott a nagy útra, még egy üveg gyomorjavítót is, a mandátumát azonban otthon felejtette); de hallani csak keveset hallottam. Az az anglus volt nekem a legokosabb, a ki egyenesen Londonból vitorlázott ide megértetni velünk, hogy idegen nyelveken is könyveket lehet csalni a szemekbe s foglyúl lehet ejteni a szíveket. Őt hallva, egyszerre világos lett előttünk, miként tudta lelkesedésre bírni most két esztendeje egy másik anglus a gyomaiakat, meg a debrecenieket egy olyan predikációval, a miből azok egy szót sem értettek.

Uram, teremtőm! Ha mi így tudnánk beszélni, soha se lenne vége a zsinatnak. Pedig így is két esztendeig fog tartani, ha addig ki nem üt a keleti háború — a közpapok között s ki nem túrják az alkotmányból az eszereket, meg a coadjutor kurátor urakat. Már is kézzel-lábbal erősködtek a Péntek-párti jakobinusok egy-egy pohár keserű sör mellett (a bort már a fővárosban is megitta a flokszéra), hogy ez a zsinat nem zsinat, ez csak esperesek meg gondnokok konferenciája.

Ha mégis legalább olyanok lennének, mint a mi espereseink meg gondnokaink! — kontráztak a felső Tisza két partjáról felrándult portyázók. (Baksay Sándor bátyám panaszképp ne vegye.) De itt van pl. ez a... ez a... hanem hogy ki van itt, az sehogyszé jutott hirtelen eszünkbe. Beértük hát az általános protestálással — a Szikszayban.

Láttam azonban két nem okos embert is — sit venia verbo! — azon a zsinaton. Azok közül is az egyiket csak lelki szemeimmel. Hogy kik voltak ezek? Hát bizony az egyik senki más, mint jó Péchy Tamás, a ki azt a testvériségi glóriát, melyet a mi „öreg kegyelmesünk“ az ő reszkető kezeivel s Györy Elek hatalmas tehetségének ragyogó színeivel — páratlan szépségű emlékbeszédében — odavarázsol a két evangyéliumi egyház közös zsinatának feje fölé: egy tollvonással alaposan *elmázgolta*. Hogy sirtunk pedig — az öröm miatt, mikor az agg Karsay Áron a mi aggabb Vay Mózesünket megáldotta. Akár a zsidók a vizek mellett, mikor hírül adták nekik, hogy hazájokba visszamehetnek... No de se baj! több is vészett Mohácsnál. Meg másik nóta is vagyon még, a mely azt mondja, hogy „Lesz még szőlő, lágy kenyér...“ lesz még 1991-ik esztendő is s akkorra már csak nem lesz az a gyümölcs — egres (isten pusztítsa el a peronosporáját), vagy az akkori zsinati atyáknak nem lesz olyan hitvány foguk, hogy elváslódják az uniótól, mielőtt belekóstolhattak volna.

A másik nem okos ember az a halandó, a ki kifundálta, hogy Budapesten kell a zsinatot tartani. Úgy szét-hulltunk ebben a nagy Babilonban, mint az oldott kéve. Akkor láttuk egymást utóljára, mikor a vonatról lekaszóldtunk. Azután csak az éhség ha összehozott bennünket kettesével, hármával; de egészben soha. Nagy erdő már Budapest felettébb: három vármegye se tudott volna benne összefogdosni bennünket. Aztán nem vagyunk mi ahhoz szokva, hogy a szállásért fizessünk, mikor gyűlés van. Gondolom, ez marasztotta otthon a parochus papo-

kat, mert én, a kit ott láttam közülök, az mind csak káplán volt. Ezeket meg nem érdekelte más az egész szent sokadalomból, csak Blaháné, meg — Baltik. Mikor a testvérek megnyitó ülésén ott szorongtam néhányad magammal a lutheránus gimnázium ajtó sarka mellett, egy hangot se vehettem be a Prónay melancholikus tenorjából, mert minduntalan megrántotta a kabátom szárnyát valamelyik gömöri atyámfia, mondván, hogy „melyik az a Baltik?” Mintha bizony azért, hogy én zsinati pótlék vagyok, köteles lettem volna tudni, hogy melyik az a Baltik. Utóljára is kénytelen voltam ráfogni szegény ártatlan Moczkovcsákra, hogy ő az a Baltik.

Sikerült mégis az „Arany Sas”-nak valahogy körmei közé kaparítani bennünket. A napi lapokból megtudtuk, hogy mi, vidéki lelkészek, egymással ismerkedni akarunk s ezenfelül nagy dolgokat fogunk művelni, a Szóts Farkas emberségéből. Nála nélkül talán csak a jövő zsinaton gyönyörködhattunk volna egymás szittya ábrázatában. Így azonban szerencsésen összeismerkedett ki-ki a maga pátriájával. A Tisza nem akart a Dunába szakadni s a Duna, a mi kedvünkért, nem akart visszafelé folyni. Mi összefogtunk hárman a becskereki Szalaival, meg Szabó Aladárral s egy kicsit belmisszióskodtunk s örültünk, végtelen örültünk, hogy már csak félig megyen hóbortos ember számba Magyarországon, a ki ilyen hiábavalóságokon törí az esztét.

Hanem ez az öröm korai volt.

Lévay Lajos barátom neki hevülve valamitől, el kezdett pengetni valami lelkészi értekezlet feléket, vallás-erkölcsi életnek, egyháztársadalmi tevékenységnek intenzívebbé, elevebbé tételét, vagy — mint Papp Károly mondotta — tartott egy *megindító* szónoklatot s erre a tisztelt ház úgy megindult, hogy kötéllel se lehetett volna többé visszatartani. Maradtunk hárman. Mit tehattunk volna egyebet ilyen nagy közérdeklődés mellett, minthogy megalakultunk belmisszió-társulattá. Egy lett belőlünk elnök, egy titkár, én maradtam bizottságnak.

Kerestünk magunknak más hazát. Begediék — valahonnan Baranyából — a fejökbe vették, hogy ők is visznek véghez egy konferenciát a papi fizetések egyenlővé tétele tárgyában. Ez már aztán nekünk való téma. Erre össze is seregeltünk négyen. De míg a többi érdeklődőre várakoztunk, akkorra megérkezett a közebed ideje s minket kicsengettek a theologiai akadémiából, a hová el voltunk rejtőzve. Így ezt az életbevágó kérdést megoldatlanul hagytuk át az utókorra.

Annál jobban közérdeklődtünk a közebeden. Bár a Bakony itt is a Vértes felé lejtett s Ormányság a Bácskának nyújtott kezét, csak a felső Tisza vette északnak folyását és a Bodroggal egyesült. Mondták is a nyírségi, szamosháti atyafiak: „Hej, hej! Patak a mi igazi pátriánk, vigyetek el minket magatokkal, nem kell akkor nekünk hatodik szuperintendencia.” Be is kebeleztük volna őket nyomban, ha ott nem lett volna előttünk intő példaul a verchovinai orosz testvér. De hát mikor ezektől válópert indított a dorogi hajdúság, meg a többi kuruc nemzetsége, azt mondotta nekik Trefort (a ki tapasztalt ember volt), hogy ott ne hagyjátok a ti muszka atyátokfiat, mert akkor azok még muszkábbak lesznek. Ott ne hagyjátok Debrecent, — mondtuk mi is az atyánkfiainak, — mert akkor még mamelukabb lesz Vámos-Pércs, meg Tisza Kálmán-falva.

Kiváncsiságom engem az ujságírók asztalához vezetett. Nem bántam meg. Legalább megtudtam, hogy milyen alapos készültséggel álltak ki a síkra, hogy rólunk a civilizált világnak méltóképen beszámolhassanak. Pápista volt az mind egy lábíg — egyetlenegy kivételével. Közbenjárójok pedig György Endre, a felesleges jócsele-

detek letéteményese. Tőle vette egyik-másik a charismát, negyedóráiig tartó kihallgatás után s akkor mindnyája ama hősi elhatározással ragadta elő paizsát, akarom mondani viaszos tábláját s hegyesre köszörült stylusát, hogy „most pedig azt a prot. zsinatot lapom számára majd megcsinálom én!”

Azt hallom, mióta haza jöttem, hogy most már a zsinat a vármegyeházán is *igen szépen csinálódik*.

No, no! Nem kell idő előtt örvendezni. Én félek, hogy ebben sem lesz több köszönet, mint az ujságírók csinálásában.

Mert jobb sorsra érdemes zsinati atyáink — noha meg se vénhedtek mindnyájan, — úgy jártak, mint szegény Salamon: más övedzi bé az ő derekukat s oda viszi őket, a hova menni nem akarnak, sőt lábukat küszöbnek vetvén, huzalkodnak.

Azért tán még legokosabb lett volna az egész zsinatolást itthon elvégezni.

Így sokkal kedélyesebb lett volna a dolog, és a mi fő — olcsóbb.

Sajgó.

A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme.

(Vége).

6. „Kerengő szók toldalékaival” érthetlenné teszi Károlyi a Pred. IX. 3-at. „Mindazáltal látomvala az elmémbe, hogy mindez; jöllehet mindez bizonyosságot téssen arról, hogy mind az igazak és bölcsék, és azoknak minden cselekedetek, Isten kezében vannak; és hogy sem szerelmes, sem gyűlölséges jószágokkal nem élhetnek, és hogy azok közül egyikkel sem szabadok. — Igaz, hogy ez így érthetetlen, de nem lett volna szabad Pázmánynak Károlyit meghamisítani, mert Károlyi itt két verset foglal össze, és a „jöllehet” szótól a 3. vers végéig zárjel van, mintegy a közbevetett mondat jelölésére, a mi által a 3. és 4. vers összefüggése természetesebb, s értelme is világosabb. A „jószágokkal nem élhetnek és hogy azok közül egyikkel sem szabadok,” szavak csakugyan nem magyarázhatók ki az eredeti szövegből s itt mind a Montanus, mind a Tremellius fordítása jobb a Károlyiénál, de mindenik pótol bele valamit, sőt a Vulgata is belemagyarázza az „omnia in futurum servatur incerta” szavakat a szövegbe. Ha hibás a Károlyi, ugyanezen bűnből leledzik a „hiteles” Vulgata; csak hogy míg a Károlyi-fordítás javítható, addig a kath. egyház, ha hű akar maradni önmagához, kénytelen a fejlődéstől elzárkózva, örökké a Vulgatára esküdni. Így aztán szívesen, nyugodtan elviselhető Pázmánynak az a gúnyos megjegyzése, hogy „így bezzeg könnyű a kálvinistaságot szentírással támogatni!”

De még ezzel a támadással nem éri be Pázmány, ő tovább megy és azt mondja:

β) Károlyi „*mikor úgy tetszik, kilop egy néhány szót a bibliából.*” Itt már csak 3 példára tud hivatkozni. Nevezetesen: 1. A jócselekedetek dogmájának lerontása végett kihagyta Károlyi a II. Péter I. 10-ből ezt: „a jó cselekedetek által.” — Igen, mert ez nincs meg a görög szövegben, ez a Vulgata tendetiosus betoldása; a vád tehát nem Károlyit, hanem a „hiteles” Vulgátát illeti meg. A Bézára hivatkozás, a ki ezt helyén hagyta, Pósházi szerint csak ráfogás. 2. „Márk. XV. 47-et Károlyi egészen elhagyta.” Ez igaz, s bár nem lényeges ez a kihagyás, de mégis hibáztatni kell, mert a szövegben benne van. 3. Malakiás I. 11-ből „a tiszta áldozatnak nevét szép csendesen kilopá Károlyi és jó illatú füstöt ír a helyében.” — Ez nem kilopás, de a Vulgata correcturázása, mert ha csak egy kis nyelvismerete lett volna Pázmánynak,

és kevesebb elfogultsága, be kelle látnia, hogy פִּתְיוֹן = füstölés, vagy Károlyi szerint „jó illatú füst“ és nem „tisztá áldozat.“ — Hát bizony ebből a misét sehogyse lehetne kimagyarázni, az igaz; de hát, boldog Isten! mit tudott még Malakiás arról, hogy az ő művét a mise igazolására fogja egy kath. felhasználni. No de itt túllő a célon is a vitába melegegett Pázmány, mert hiszen a dédelgetett Vulgata is kihagyja (Pázmány szerint talán „kilopta?“) azt.

γ) „Számítalan helyen elváltoztatta Károlyi az Isten szavát.“ Ezt a mindenestre veszélyes állítást 13 példával bizonyítja Pázmány.

1. „A barátok és apácák fogadások után is tisztességesen megházasodhatnak“ Károlyi szerint, mert a Zsid. XIII. 4-et így fordítja: „Tisztességes mindenek között a házasság.“ Ha ez így lenne, mondja Pázmány, akkor „add egybe atyját leányával, bátyját hugával, házasságot embert házassággal.“ — Károlyi itt a *τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι*-t hüén, de félremagyarázhatóan fordítja, mert igaz ugyan, hogy Erasmus és Pósházi szerint ez azt is teheti, hogy azok között tisztességes a házasság, a kiket „sem az Istennek, sem a természetnek törvénye meg nem tilt attul a szövetségtől,“ — de még emellett is félre lehet érteni, úgy, a hogy Pázmány félreérti. — A Káldi fordítása („mindenekben“) még érthetlenebb; legjobb lenne így: mindenki részéről tiszteletet érdemlő a házasság.

2. I. Kor. IX. 5-ben a „mulierem sororem“ helyett „keresztyén feleséget“ fordít. — De hiszen értelmese az „ἀδελφὴν γυναῖκα“ kifejezést másképp nem is lehet magyarul visszaadni! A „κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων“ szavakat (Kol. II. 8.) „emberi rendelés szerint“ szavakkal szintén hüén fejezi ki Károlyi, a mit Pázmány, elnézve a szöveget, szintén kárhoztatni mer.

3. Annak elhitetésére, hogy „csak a hitetlenség kárhoztatja az embert,“ az „impius“ helyett „hitetlen“-t ír Károlyi (Zsolt. I. 1, 4, 5). Rom. IV. 5; II. Pét. III. 7; Róm. V. 6. „gonosz“; I. Pét. IV. 18. „istentelen.“ — Ez csak kákán csomókeresés, akadékoskodás, tehát komoly figyelmet nem érdemel. Hiszen a Károlyi adta értelmezéssel, Pázmány még inkább a katolicizmus malmára hajthatta volna a vizet!

4. „Szent Pál fordítását is corrigátja,“ amennyiben a CIV. Zsolt. 4. versének Pál apostol által (Zsid. I. 7.) idézett eme szavait: „követjeivé tette a szeleket,“ emitt már így írja: „teremti az ő angyalait, hogy légyenek lelki állatok.“ Meg kell vallanunk, hogy Károlyi itt csakugyan következtelen, az idézetet nem azokkal a szavakkal adja vissza, a melyeket az ő-szövetségben a maga helyén használt; de Pázmányt nem ez bántja, hanem az, hogy a „zsidók eszeskedéseért megveti szent Pált.“ Pál apostol itt rosszúl idéz, s mint igen sok helyen, erőszakosan exegetál, tehát a fordítónak nincs joga őt kijavítani; ha ő a *πνεῦμα*-ot *ἀγγελοι*-szal teszi ki, a fordítónak követnie kell őt. Különbben is, a mint Pósházi mondja, ez a fordítás 1) a hitre tartozó dolgokkal nem ellenkezik, 2) a „ruach“ angyalt is jelent, Béza szerint is.

5. Pred. II. 3. rosszúl fordítja így: „hogy magamat adnám boritalra,“ mert a Predikátor épen azt mondja, hogy a boritaltól megvonta testét. Ezt a Tremellius marginalis jegyzete által félrevezetve írta így Károlyi, mert *ἑῷ* csakugyan = elvon. A Vulgata fordítását ajánlja az összefüggés is s nem a Károlyiét mutatják helyesnek a „környűllások,“ a mint Pósházi szeretné.

6. Annak bizonyítására, hogy „Isten-kivül senkit sem szabad imádni,“ Károlyi az imádás helyett „föhajtást, földig meghajlást, arcul borulást, hálaadást“ stb. ír (Gen. XXIII. 7., XXXIII. 3., XLII. 6., XLIII. 26. Exod.

IV. 31.). Ez csakugyan „nem megvesztegetése Isten beszédének“ (Pós.), mert a *עָבַד* = tisztelet gyanánt meghajlik. Veszedelemes és alacsony gondolkodás az, a mit itt Pázmány sorai között olvasni lehet, hogy az ember embertársát imádja. A Thóra írója bizony sohse álmodta, hogy ő még az emberimádás kötelességének védelmére fog a távol jövőben citáltatni s nem igen köszönné meg Pázmány sáfárkodását. Azért hát ne bántsuk Károlyit azért, ha ő emberi méltóságát csak Isten előtt tudja porig alázni meg. Az „imádás“ mai fogalma szerint bizony nem tisztelték a zsidók se Ábrahámot, se Mózeszt, mert az ő hitők szerint is az imádás csak a Jehovát illeti meg.

7. A „bálvány“ helyett „kép“-et ír Károlyi a Bir. XVIII. 18, 20, 31-ben, azzal a céllal, hogy a képek tisztelét ne lehessen valahogy igazolni. Biz ez furcsa ellenvetés! Hát nem mindegy az, akár faragott képről, akár bálványról, akár szoborról beszéljünk? vajjon nem épúgy követeli-e a kath. egyház a képek, mint a szobrok tisztelét? Bizony kár bolygatni, mert még azt hiszszük el, hogy tűzzel-vassal bele akarja vinni Pázmány a képek tisztelét a bibliába! Nem kell már félni a népet, hogy bálványt visz be kép helyett a templomba.

8. Bir. II. 18-ban ezt viszi be Károlyi a bibliába: „Elváltoztatta vala az Úr az ő akaratját az ő fohászokodásokért,“ holott pedig Isten nem változtathatja meg a maga akaratját. — Igen! de a zsidók istene Jehova hányszor megváltoztatja szándékát Mózesnek, vagy más kedves emberének kérelmére; egészen ingatag emberként tűnik fel az ő-szövetség több pontján, hát miért nem itt is! Hogy a keresztyén isten más, az bizonyos, de nem szabad azonosítani a zsidó vallást a keresztyénnel. A *עָבַד* szónak körülíró, de igazi értelmét adja itt Károlyi különben is, tehát nem lehet szó ellene.

9. Csel. II. 27. fonák fordítás: „Nem hagyod az én életemet a koporsóban,“ mert az élet nem lehet a koporsóba zárva. Ez ismét csak szörszálhasogatás, komolyabb védelemre nem szorúl.

10. Gen. II. 6. és 11., Exod. I. 15. csak levegő elleni vagdalkozások.*

12. Gen. VI. 9-ben „a Noénak dolga így volt“ rossz fordítás e helyett: „Ezek a Noé nemzetségei.“ Igaz! Ez áll a XXXVII. 2-re is, melyet Károlyi szintén elferdít. Pósházi ugyan ezeket is tudja védelmezni, de ez nála is csak felekezeti elfogultság. A mi igaz, az felette áll a felekezetiségnek!

13. A Zsid. V. 7 eme szavait: „meghallgattatott az ő becsületiért,“ így fordítja Károlyi: „meghallgattatott az ő félelméből.“ Az *εὐλαβεία* félelmet is jelent és így nem kárhoztatható a Károlyi fordítása.

* * *

Ezeket mondja Pázmány a Károlyi fordításáról, mert később 1626. kiadott említett művében csakis a 19. lapon hozza fel ismét a Máté V. 32. pótlását (melyet már fönebb láttunk), és egyúttal megdicséri Károlyit azért, mert a nevek elferdítésében nem követte Tremelliust.

Miután azonban kifogásai nagyrészt ugyanazok a Károlyi fordítása ellen, mint a Káldiéi, ezért csak a Káldi támadásainak részletes ismertetése után foglalom össze s teszem meg azokra rövid észrevételeimet.

Káldi az ő fordításához csatolt „Oktató-Intés“-ében veszi bonckés alá a Károlyi fordítását, melyben azt akarja bebizonyítani, hogy a Károlyi és Molnár (tán csak Károlyi?) fordításában „oly sok derék fogyatkozások vannak, hogy a Szent Biblia avagy Szentírás nevét semmi

* Ugyanezt mondja bővebben Pósházi is. I. m. 59. l.

úton nem érdemli és nem méltó se hitelre, se olvasásra". Mert hiszen a fordításban és marginalis glossákban „annyi fogyatkozás van, hogy azoknak nem derekas és valóságos megrostálására és kárhoztatására, de csak ilyen-amolyan megrázogatására, sőt csak előszámlálására is nem kicsiny könyv kívántatnék".

Ilyen nem igen kíméletes bevezetés után aztán hozzáfog annak bírálásához. Megtámadja Károlyi Előljáró Beszédét és ügyesen, szép irányban, de rendkívül szenvedélyes gyűlölettel igyekszik annak minden egyes állítására megtenni ellenészrevételeit. Majd védelmébe veszi a Károlyi által élesen megtámadott Vulgátát, melynek betoldásait ugyanazon okokkal igazolja, a melyeket Pázmánynál már láttunk. Mindenütt a Pázmány nyomaiban jár, akár csak a Kalauzt másolná le.

A Vulgata homályossága ellen Káldi sem tud védelmül semmit sem felhozni, csak a maga fordítását, de ez is époly gyarló, mint maga a Vulgata, a Károlyi által érintett helyeken. Bő magyarázattal kíséri ugyan fordítását, érveit az egyházi atyák írásaiból merítve, de a homályt szétozlatnia így sem sikerül. A bibliának a pápai tudományhoz való alkalmazása vádját pontról pontra cáfolja, bő számú egyházi atyát idézvé fel a maga állításai igazolására, a kik azonban a prot. Károlyit illetőleg tekintély értékével éppen ezen a ponton, a kath. egyház dogmáinál — nem bírhatnak. A Gen. XIV. 18. „obtulit“-ját tudja csak elfogadhatóan igazolni.

A Vulgátának illetően védelmezése után aztán nagy alapvetéssel és szakértelemmel hozzá fog a Károlyi fordítás befekettítéséhez. „Károlyi új bibliát koholt a maga fejétől“. Ezt a nagy vádat azonban nagyon de nagyon gyenge okokkal tudja bizonyítani Káldi. Azt hozza fel u. i. hogy Károlyi azért hivatkozik azon „doctorokra“, kiket fordításában követett, „hogy bátorságosan nyomot veszhessen“, minthogy kevés magyar ember nézhet utána. Ez egészen alaptalan, rosszakaratú bizonyíték, mert hiszen Károlyi nyilván kimondja, hogy az eredeti héber és görög szöveget fordítja s csak a nehezebben érthető helyeknél követi a mások fordítását, a miért is nemcsak szavak, de tények beszélve a Károlyi egyenes jószándékú törekvései mellett, csak rágalomnak nyilvánítom Káldi ama szavait, hogy Károlyi „nem akarván egy bizonyos tekövetni, új bibliát szerzett, melyhez hasonló soha nem volt“. Az, hogy a források bírálásánál csak a személyeket (Vatablus, Tremellius, Pagninus, Munsterus), a szerzőket iparkodik pelengérre állítani Káldi, csak az ő gyanakodó, gúnyolódó és felületes eljárását bizonyítja, de nem komolyságának és elfogulatlanságának a jele. Ehez nekem nincs szavam.

Rácz Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Templom-szentelés Pokorágyon.*

Az alsó-pokorágyi (Gömörm.) leányegyház, a magyar-vallás e kisded végvára, nov. hó 29-ik napján, templom-szentelési örömnappal tartott. A leány nem akart elmaradni édes anyjától, megújhdott; tetőtől talpig ujdonatúj ruhába öltözködött.

A jelzett napon — noha az idő is téliesre fordult — seregestül csoportosultak a szomszéd községek hívei: rokonok, testvérek, jóismerősök vallás különbség nélkül e kisded falucska felé.

Es ott voltak sokan, szép számmal.

A templomajtó a harangok zúgása között felnyitván, a gyülekezet a 75-ik dicséretet énekelve, vonult fel-

* Csak most közölhetjük.

Szerk.

a szent helyre. Majd a 74-ik dicséret néhány versének elzengése után áhitattal tapadt a szószekek megjelent esperes férflás alakjára, hogy kibuzoghassa vele háláját az Istenől nyert segedelemért. Rövid imádság után alkalmi beszédet tartott esperesünk, melyben ékesen rajzolta a gyülekezet hármass ünnepét: az első adventet, az 1790/1-ik év százados emlékét és a templom felavatás kedves örömet.

Aztán egy alkalmi ének-vers eléneklése után, átadta a szót Terhes Pál rimaszombati lelkésznek, ki szokott ékesszólásával I. Kir. könyve 8. r. 27—30-ik verse alapján tartott buzgó figyelemmel hallgatott egyházi beszédet.

A hirdetést a gyülekezet lelkipásztora Konecz Károly olvasta, felsorolván az adakozókat egyenként, a kik között különösen említésre méltók id. Gasko János rimaszombati kereskedő és Konecz Károly lelkész 50—50 frttal és a Zeherjei anyaegyháznál is jelentékeny összeggel kitünt Samarjay János rimaszombati földbirtokos, háromezer téglával. Egy helybeli izraelita, ott az Úrházban, éppen a felolvasás alkalmával, nyújtotta át 3 frt adományát a Jehova dicsőségére.

A szószekek gyönyörű szép meggyiszin bársony kemével, valamint az úrasztalát hasonló színű értékes bársony terítőkkal helybeli földmives gazdák nejei saját költségükön vonták be, tévén ez által a kisded templomot csínossá és ízléssé, melyben az összhangot csak a két kar túlságos magasra felhúzása zavarja meg némileg.

Következett ezután az úrvacsora kiszolgáltatása, Szabó Gyula serkei és Nagy János szutori lelkészek által. A keresztelest Sággy Sándor bejeilelkész végezte valódi papi áhitattal, az esketést — mert ez is volt — fiatal hévvel és tüzzel Pósa Lajos radnóti lelkész; az istenitiszteletet pedig esperesünk rövid áldással s imádsággal rekesztette be.

Két óra elmúlt délután, midőn a közhasználatra felavatott templomot elhagytuk és ebédre gyülekeztünk.

Legyen erős alapra építve vallásunk e végvárának ujonnan épült szép kis temploma, hogy ha eljő az első, eljő az árvíz, eljő a szélvész s megütkezőnd majd e házba, álljon erősen, rendületlenül, álljon századokig, álljon mind az időknek végeig.

Fungens.

A nyír-encsenesi ev. ref. egyház életéből.

A mi kis egyházunkról kívánok egyet-mást elmondani; hátha a mi példánk is támaszthatna itt-ott egy kis lelkesedést, némi áldozatkészséget ügyefogyott gyülekezeteink javára!

Nyír-Encsenes, Szabolcsmegye délkeleti szélén a legszélső kálvinista egyház, 938 lélekkel; túl rajtunk és mellettünk orosz és oláh lakosok, nem éppen kifogástalan hazafisággal. Nagyon természetes tehát, hogy itt e végen nagyon is szükséges egy kívülről és belülről teljesen rendezett egyház és jó iskola, hogy a mostani buzgó és értelmes apák és anyák nyomdokaiba, idővel még buzgóbb és értelmesebb fiak és leányok lépjenek.

Azonban a szegénység miatt — mit annyi jó akaratú egyházközönséggel mi is örököltünk — minden lépten-nyomon bukdestünk. Nem volt az egyháznak semmi jövedelmet adó vagyona egy száraz malmon kívül, a mely míg gőzmalmok nem voltak, átlagosan ötven köből szemet keresett az egyháznak s ebből tartotta fenn magát az egyház nagyon régi időtől; ma azonban a gőzmalmok nagyon lenyomták jövedelmét.

Miután igen sok teendő volt előttünk, úton-útfélen kapacitálgattam egyik-másik jobb gondolkodású atyámfia, hogy a még osztatlan állapotban lévő gyp

legelőből, hol egyik, hol másik szegletet fogjuk fel, és osszszuk ki telek után dinnye földnek, azon kötelezettséggel, hogy az általa ingyen használt földet, mindenki köteles a dinnye után saját magával bevetni, learatni és az egyház számára behordani, természetesen a csekély számú más vallású gazdák (görögkath. és izr.) is kikapván illetőségüket ugyanily nemes célra.

Sok roszakarattal való küzdés mellett ugyan, de az eredmény az lett, hogy három év alatt 430 métermázsa gabonája termett az egyháznak, jégkárba pedig két ízben összesen 175 frtot kapott. Csak egy volt a baj, a nagyon nyomott gabonaár.

A múlt év tavaszán pedig a gr. Károlyi örökösöktől közvetlen a temető mellett egy tagban 25 kat. hold földet vett az egyház ezer frtéért. E végből gr. Károlyi Tiborné, szül. gr. Dégenfeld Emma Ő méltóságához mint a prot. nők egyik legnemesbikéhez folyamodtam (miután már kéz alatt 2000 frtot is ígérgettek a birtokért), hogy legyen kegyes férjénél, mint az örökösök meghatalmazottjánál oda hatni, hogy az egyház, mely a segregatókor a 4000 kat. hold Károlyi-féle birtokból egy talpalatnyi földet sem kapott, s ma már temetője sincs, ha csak a régi csontokat ki nem hanyatja, ezer frt megállapított becsárért megkaphassa.

A kérvény jóságosan intéztetett el, mert ez a birtok-rész az árverés alól kivétetvén, az egyháznak 1000 frtéért átbocsátatott, a miért e helyen is kedves kötelességemnek tartom gr. Dégenfeld Emma Ő méltóságának úgy a magam, mint egyházam részéről halás köszönetemet nyilvánítani.

Ez a 25 kat. hold föld, az egyház tagjai által megmunkálva, bevetve, learatva, gépeltetési kiadáson kívül, tisztán termett 120 métermázsa gabonát, azaz az egész birtok árát, a mi az első évben ki is fizettetett.

Ezeket kívül segélyt kapott az egyház országos közalapból, államszegélyből és egyesektől 326 frtot. Ő Felségétől iskolai célokra 100 frtot.

Hadd álljon itt a kép teljességeért az is, hogy mit producált e kis egyház 1875 óta a fáradságosan szerzett jövedelemből.

1875-ben épített egy a kor kívánalmainak egészen megfelelő lelkészlakot, öt padimentomos szobával, konyhával, belső és külső kamarával. Ekkor még *Budaházy Pál* volt itt a lelkész. Ez került, a hívek ígás és kézi munkáján kívül, 1300 frtba. 1878-ban a malmát csaknem egészen újból csináltatta 460 frt költséggel. 1884-ben pléhvel fedett, vas ablak-lehúzókkal ellátott emeletes magtárt építtetett tiszta téglából 1050 frttal. 1888-ban a torony bádogját festette 120 frttal. 1889-ben a templomát egészen új pléh tetőzettel s mennyezettel látta el; a székeket és a templomot kifestette 2350 frt költséggel a hívek ígás és kézimunkáján kívül.

Dicsekedés nélkül legyen mondva: ily szép belsőjű templom nincs ma a felsőszabolcsi egyházmegyében. Midőn *Koczog László* királyi főmérnök, *Genesi Albert* egyházmegyei gondnok és *Lukács Ödön* esperes urak, felülvizsgálatra kijöttek, nemcsak hogy helyben hagyták az építkezést minden részleteiben, de a valóban finom izlésre valló festés egészen meglepte őket. Bizony hiába beszél az orthodoxia: a mi szebb csak szebb, s még a pneuma hagon is jobban munkálkodik az emberen egy ily diszes templomban, mint holmi magtárszerű épületekben. Bizonyosság erre a mi esperesünk, a ki a látottak által elragadtatva, olyan szónoklatot rögtönözött a gyülekezet előtt, hogy egyetlen szív sem volt, a mely meg nem mozdult, s egyetlen szem sem, a mely ne könyezett volna örömeiben.

Festőnk *Wodeska Lajos* volt N.-Károlyból, a ki jó

és szép munkájáért megérdemli tőlünk a nyilvános elismerést.

A templom építésnél 1200 frt kivetés volt adóalapon, a mely rendesen befolyt.

Ezekben óhajtottam ecsetelni az encsenesi ev. ref. egyházi állapotokat. Istené legyen a dicsőség, a ki bennünket idáig kegyelmesen elségített.

Mi igyekszünk munkálkodni ezentúl is, csendben, zajtalanul, hogy a még reánk néző dolgokat, (iskola megnagyobbítása, torony külfalának rendbehozása sat.) elvégezhessük.

Gesztelyi Nagy Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Irodalmi körünk** folyó hó december 20-án, a kisebb folyó ügyek elintézése után, egyhangúlag határozta el, hogy a *Sárospataki Lapokat* továbbra is fentartja. Úgy vélekedik, hogy e *Lapok* nemcsak Irodalmi körünk és főiskola érdekeit szolgálja közvetlenül, de tisztáninnyi egyházkerületünk szellemének is hű kifejezője. S a ki e *Lapokat* már 5 éven át oly ritka tapintattal és közelsimerést megérdemlően vezette, *Radácsi György* theol. tanárt újra fel kérte a közgyűlés a szerkesztés tisztének vezetésére, ki, bár egy idő óta, mindnyájunk sajnálatára betegeskedik, elvállalta a fárasztó tisztelet, melynél csakis a közelsimerés és az általános tisztelet az, mi fáradságát elviselhetővé teszi. A *Lapok* főmunkatársa továbbra is *Búza János* tanár marad, ki úgy tanügyi cikkeivel, mint a tankönyvirás terén kifejtett tevékenységével egyik legkiválóbb tagja Irodalmi körünknek. Végül a pénztári számadások megvizsgálására bizottság küldetett ki, a melynek tagjaiul a hivatalnokokon kívül *Búza János* és *Debrecezi Bertalan* neveztettek ki.

A kör jegyzője.

— **Gyászhir.** *Göde Károly* decsi lelkész (Tolnamegye) s a tolnai egyházmegye pénztárnoka s egyik zsinati képviselője, f. hó 21-én reggel 7 órakor, élte delén, férfiúi munkásságának magasabb és szélesebb körben megkezdésekor, váratlanul elhunyt. Már Budapesten, főntletének utolsó előtti napján megbetegedett; az influenza vette elő ismét, mely már tavaly megkínította. De azért kötelességérzetből, mint hű katona, elment az utolsó zsinati szavazásra, sőt részt vett a dunamellékieknek Szász Károly püspöknél tartott búcsú-ebédjén is. 1844-ben született Madocsán Tolnamegyében, hol atyja, G. Gábor theológiát végzett ember ugyan, de csak kántor-tanító volt. Középiskoláit Nagykörsön, a theológiát Pesten végezte. A theológia elvégzése után tanító-káplánná, majd Török káplánjává lett s igen rövid idő alatt innét vitte el a szép külsejű és beszédű szónokot Erdély egyik előkelő gyülekezete, *Sepsi-Szent-György*, magának papúl. A kiválóan intelligens nagy gyülekezetben csakhamar egészen helyén találta magát; vezetővé és kormányzóvá lett s olyan szeretett papjává gyülekezetének, a minő kevés volt akkor e hazában. Mintegy hat-hét évet töltött itt, a midőn a tolnamegyei vagyonos *decsi* egyház választotta meg lelkészül. Egyetlen indok hozta el Erdélyből, hol őt mindenki szerette s ő is szeretett mindenkit: az édes anyai szív utánna való esengése. Attól fogva Decsen működött s hozta rendbe egyházának zavaros ügyeit, küzdve kezdetben kemény harcokat a megszokás és rendetlenség ellen; de lassanként győzedelmeskedve az okosság, ildom, s megnyerő szeretet fegyvereivel; míg végre épen úgy a helyzet urává lett itt is, mint volt előbbi helyén. Csak az imént végezhetette be egy iskolának s a rektori laknak építését és a templom renoválását. Még csak a paplaké volt hátra, de a melyet már nem az ő lelke fog átalakíttatni. A debre-

ceni zsinat második ülészakájában szintén részt vett, mint képviselő; s a mostaniban, bár kedve ellen küldték fel, férfiasan helyt állott meggyőződése mellett a kényes ügyekben. Azon igen kevesek közé tartozott egyházi férfaink közt, kik mind az erdélyi, mind a magyarországi egyházi ügyeket alaposan és jól ismerték s kiknek lassan kiértelt, de éppen azért szilárd és komoly elveik s meggyőződésük volt az egyházi politika terén. Fájdalom, már csak volt. De mindez csak a külső embernek a képe, a benső embert, annak gondolatait, alkotásait egyedül csak én ismertem s az a sok száz ívre terjedő jegyzet, melyeket íróasztala őriz, ha ugyan azokat utolsó óráiban, mint nemrég előttem fenyegetődött, meg nem semmisíté. Mély kedélye, filozófiai kutatásra hajló elméje s papi állásra egyaránt az ember és világ teljes megismerésére sarkalták s éveken át vallás-philozófiai kutatásokba volt elmerülve, s egy teljes antropológiát és theosóphiát dolgozott ki. Majd mint gyakorlati ember is, átvitte a kutatást a kormányzás elveire, az állam, a népek szervezetére, a saját útjain haladva és fejtve föl részint a mult magyarázatát, részint a jövő szükségszerű fejlődését. Az embert akarta ismerni minden ízében, egyénenkint, de méginkább öszességében. S végre az utolsó években a lelki fejlődés, mely nem előre kitervelt, hanem önkéntelen és ösztönyszerű volt, mint a fa növése, — a népek nyelvére s mythológiájára vonta figyelmét, mint a melyekben az ősnépek legtisztább, legegységesebb lelki világa nyilatkozott; s e téren egy olyan eszmét kapott meg, vagy mondjuk, fölfedezést tett, a melyet ha sikerül neki a nyelvtények sokaságával csak valamennyire is bebizonyítani: az egész emberiség tudásában hallhatatlan helyet nyer. Lázás érdeklődéssel dolgozott ez éven át ez eszme kifejtésén; szakadatlanul e kérdéssel kapcsolatban álló könyveket vásárolt és vásároltatott; évek munkáját által remélé, hogy tisztába hozza az ősidők e csodálatos útját, melyben nemzetünk első helyen érdekelve van; az volt lelkének most már egyetlen vágya, hogy ezt a munkát megtegye s akkor egyszerre, azt mondá a mindenkinek parancsoló a küzdő, zaklatott léleknek, hogy *pihenj*. Folyó hó 23-án temették el. Áldott legyen emlékezete. *Baráth F.*

— **„Zsinati értesítő”** cím alatt a „Debr. Protestáns Lap” 50. száma mellett, egy melléklet jelent meg. Szerkesztője régóta hirdette ezt s külön díjat is szedett be érte. Mint szerkesztői előszavában kifejti: „Isten segítségével immár megkezdte a munkát;” de mint ezen szám végső soraiban mondja: bár két ívet ad, dec. 12-én mégis csak két nap tanácskozásairól tud benne beszámolni s jelenti, hogy a tulajdonképeni tárgyalások dec. 7-én kezdődtek s a zsinat folyó hó 17. vagy 18-án elnapoltatik. „Tudósításunk legnagyobb részét — mondja tovább — az „Egyetértés” hasábjairól vettük át, mivel (!) fölkért tudósítónkat egy közbejött akadály meggátlá az általa különben szívesen elvállalt teendő teljesítésében. Ő utalt bennünket a nevezett lapra, mint a mely részletes és hű tudósításokat közöl a zsinatról.” Nem értjük az ilyen dolgot végképen! Isten segítségével kezdjük, neki fohászkodván s mert a hivatalos tudósító, a kit hirdettünk, akadályozva van: végezzük a munkát az „Egyetértés” által, hűnek találván még azon megjegyzését is, a melyszerint egy valaki 101 szavazattal 101 szavazattal és így a magáéval is, megválasztott hivatalnoknak; holott, a ki ért a dologhoz, tudni fogja, hogy ez az egyhangú szavazat csak azért volt lehetséges, mert az illető a választáskor nem volt jelen s így maga-magára nem is szavazott, a mi jönne ki pedig, ha a zsinati értesítő Egyetértési tudósítása felelne meg a valóságnak. No hát az „Egyetértés”-ben kétségen

kívül, elég jó és kimerítő tudósítások voltak közölve. Különösen a tárgyhoz hozzászólók beszédeiből a kivonatok, a többi lapok közléseikhez képest, mindenesetre eléggé hűek... de hát a többi tárgyhoz tartozó mozzanatok, a melyeket más egyházi szaklapok feljegyeztek s a melyek egy külön hirdetett zsinati értesítőben méltán helyet foglalhatnak, hol maradnak? A szerkesztő ígérte szerint, bizonyosan a tavaszi tárgyalásoknál fognak előkerülni. Csak azt akartuk ezzel mondani, hogy a Dömény „zsinati értesítője” különb volt ám ennél a zsinati értesítőnél s nem elégséges ám csak az Isten segítségét emlegetni, hanem ha a szerkesztői megbízott tudósítója akadályozva van, hát írasson mással, vagy ne verjen fel nagy port jó előre, mert ilyen módon legalább is szerénytelen mondas az, hogy ez a „zsinati értesítő”, egy folyóiban menőleg bemutatja ezen egyháztörténelmi fontosságú esemény minden fontosabb mozzanatát a jelenkor közönségének s könnyebben hozzáférhetőbbé teszi a jövő idők számára is. „Nem kell nagy jelszavakkal dobálódzni” mondá a zsinat egyik elnöke!... (Beküldetett).

— **Ev. ref. felsőbb leányiskolák.** A debreceni és szatmárnémeti ev. ref. egyházak eddig fentartott leánynevelő iskoláikat felsőbb leányiskolákká alakítván át, folyamodtak a vallás- és közoktatási miniszterhez, hogy ezen intézeteknek, mint ilyeneknek adja meg a nyilvánossági jogot. A miniszter Berecz Antal miniszteri biztost küldte ki a két intézet megvizsgálására s határozatát az ő jelentésével felfüggesztette.

— **A sárospataki ev. ref. templom javítására** rendezendő közvacsorára, a mint tudjuk, már szétküldtek a meghívók. A sárospataki monumentális templom nemcsak a helybeli egyház híveinek, hanem a főiskolai ifjúságnak, sőt a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületnek is temploma levén, hisszük, hogy egyházkerületünk buzgó tagjai s általában főiskolánknak volt növendékei is szívesen meghozzák a tőlük telő áldozatot az előreláthatólag nagy költséggel járó templomjavításhoz. A sárospataki ev. ref. egyház hívei között szép eredménnyel hordta szét a közvacsorai gyűjtő-íveket a gyűjtésre felkért 10 presbiterné.

— **A sárospataki tanári kar tanügyi javaslatát,** melyet az egyetemes tanügyi bizottság megbízása folytán készített, s melyet lapunk november 9-iki számában közöltünk, az „Egyetemes Közoktatási Szemle” legközelebb megjelent számában ismertette. Az ismertetés szerint „A munkát mindvégig komoly megfontolással és alapos pedagógiai készületről tesz tanúságot.” Különösen kiemeli azt a módosítást, mely a magyar nyelvnek akar nagyobb helyet biztosítani. Ismertetését következőleg végzi: „A sárospataki tanári kart mindenesetre elismerés illeti meg érdemes munkálataért, melyet legnagyobb részében magunk is helyeslünk és éppen ezért kívánjuk, hogy a zsinat tekintélye emelje kötelező erőre.”

— **A kassai lelkészi állomásra** 8 pályázó közül a következők jelöltettek: *Révész Kálmán*, pápai theologiai tanár; *Kovács Béla*, abaúj-szepsi, *Czinke István*, erdőbényei, *Felek József*, foktői, *Cziáky Endre*, f.-dobszai lelkészek. A választás 1892. január 10-ére van kitűzve.

 Lapunk előfizetési ára jövőre is csak 5 frt marad, félévre 2 frt 50 kr, a mely — legcélszerűbben póstautalványon — Pástor Samuel főiskolai tanárhoz küldendő.